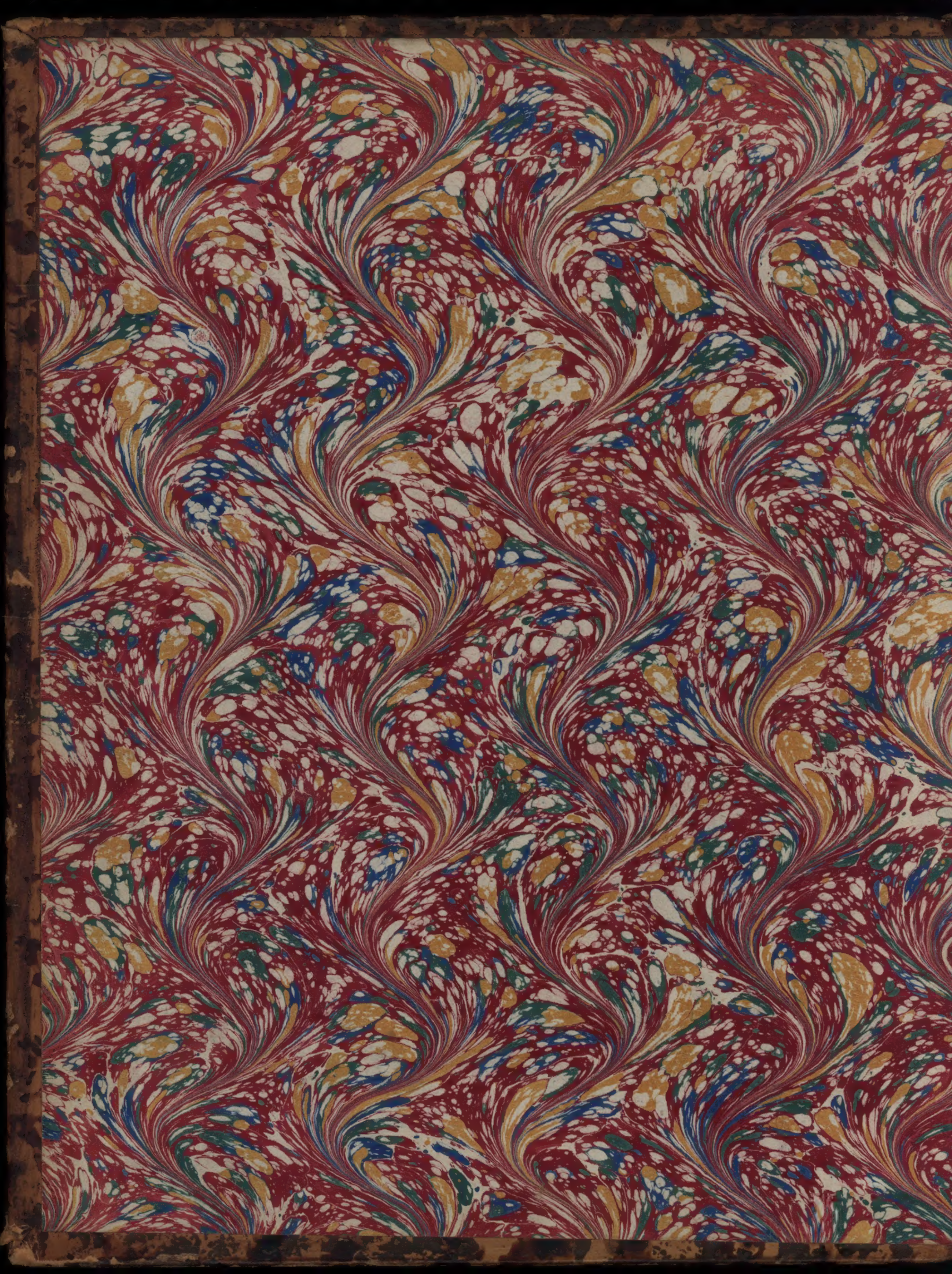

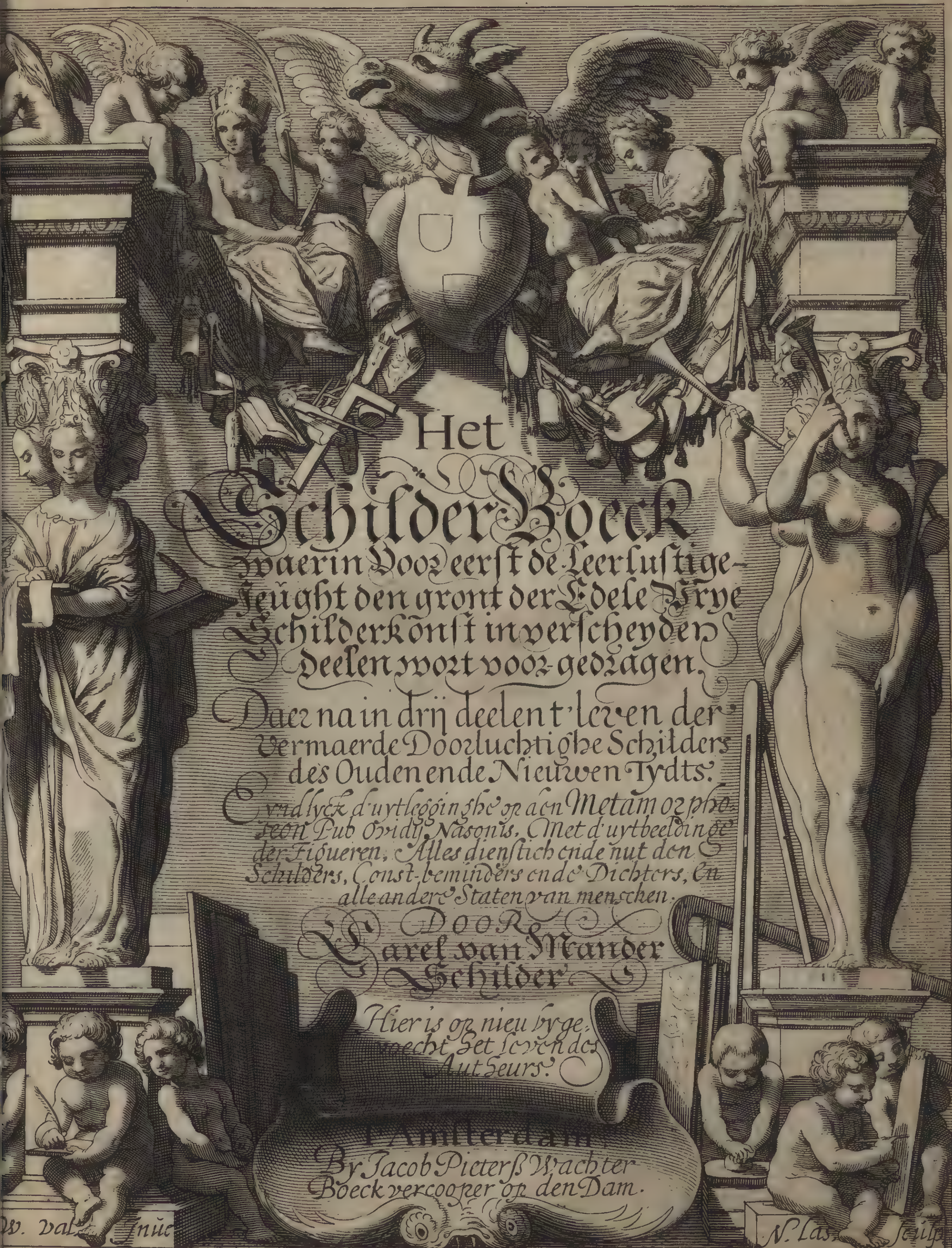

N°

Het
Schilder-Boeck
waerin voor eerst de leerlustige
Jeught den gront der Edele Vrye
Schilderkonst in verscheyden
deelen wort voor-gedragen.
Daer na in dry deelen t'leven der
Vermaerde Doorluchtighe Schilders
des Ouden ende Nieuwen Tydts.
Eyndlyck d'uytlegginghe op den Metamorpho-
seon Pub. Ovidy Nasonis. Met d'uytbeeldinge
der Figueren. Alles dienstich ende nut den
Schilders, Const-beminders ende Dichters, en
alle andere Staten van menschen.
DOOR
Carel van Mander
Schilder
Hier is op nieu byge-
voecht het leven des
Autheurs.
t'Amsterdam
By Jacob Pietersz Wachter
Boeckvercooper op den Dam.
W. Val. Inue.
N. Las. sculp.

Anno —— 1618.

Den Eerentfeſten, Hooch-gheleerden, Achtbaren, Wyſen, zeer Voorſienighen Heeren,

DE HEERE

VOLKAERT OVERLANDER,

RAEDT DER ADMIRALITEYT.

ENDE DE HEERE,

D[R.] IEAN TEN GROOTENHVYS,

BEYDE RADEN ENDE OUDT-SCHEPENEN DER STADT

AMSTELREDAM.

YN HEEREN, Ghelyck't een oudt gebruyck is der ghener die hun onderwinden eenighe boecken tot gemeynen nut ofte byſondere dienſten in 't licht te gheven, dat doende onder den name ende die toe-eyghenende eeniger weerdiger perſoonen, of anders die ſy daerenboven door ontfangene weldaden danckbaerheyt ſchuldich zyn, die met een verkieſende, of liever beſwarende tot voor-ſtanders ende beſchermers der ſelve. Soo hebbe ick oock betamelijck gheacht deſen boeck eertydts ghemaeckt ende in 't licht ghebracht by den vermaerden, ende Kunſt-ryck Schilder ende Poët KAREL *van* MANDER, (den welcken ick van nieuws hebbe doen Drucken, ende daer by voeghen des ſelfs autheurs leven, ende doot,) u E.E. toe te eygenen, daer toe my beweeght heeft desſelfs weerdicheyt, als die in deſe myne Vaderlycke Stadt de name draghen vande eerſte, eñ voornemelycke lief-hebbers der Ed: vrye Schilder-konſte, eertyts ende byden ouden ſo hooch geacht, welcke u E.E liefde ende gunſte totte ſelve konſte niet alleen by de ingeboorne, ende inwoonderen deſer Stede, maer oock by de vremden, ende uytheemſchen, ſo kunſtenaers, als lief-hebbers overvloedich is bekent, daeren-boven u E.E. huyſen, zalen ende Kamers, met uytnemende ſchoone heerlycke kunſtighe ſchilderyen verçiert, ſulckx ghenoechſaem betuyghen, verſterckende de meyninghe veler treffelycker ende voornemen mannen, dat de ſchilder-kunſte te rekenen is inden eerſten graed der Vrye-kunſten, ende een ſtomme Poëterye, uytbeeldende ſo fabulen, als Hiſtorien, geeſtelycke, als wereltlycke ſaken, ende gheſchiedeniſſen der ouder ende nieuwe weerdighe ende doorluch-

tighe daden, ſo van rechtveerdicheyt, ſterckte, vroomheyt, maticheyt, &c. Als oock onſer, ende voorgaender eeuwen misbruycken, dertele, geyle, wulpſche, ende wereltſche menſchelycke ghebreken, deſe welcke te myden ende te haten: ende d'andere die te lieven ende naer te volghen zyn, ende daeromme by vele ende meeſt inde duyſtere eeuwe, ende noch by anderen (die geen ſchijn-reden en ontbreken) geoordeelt wort hoochmoedich ende nut te zyn, ende te dienen tot onderwyſinghen der minder-wetende, ende als boecken der leecken. Maer byden verſtandighen onder de welcke u E. E. met recht ghe-eert, ende hooghe gheacht wordt, dient deſe kunſt oock tot vermaeck ende verluſtinghe der ooghen, lettende op de uytbeeldinge der geſtalteniſſen der figueren in menigherley formen, openbaringhe der ſchoonheden, herts-tochts-beweginghe, &c. naebootſinghen vande Elementen, Lucht, Water, Vuyr, den opganck ende onderganck des daeghs, Sonne, ende Mane, Landen, Berghen, ende Zeen, ende duyſentderley ander dinghen der natuyren, in allen deſen bewijſende 't welck niet en is, ghetuyghe de Hiſtorie van *Zeuxis*, ende *Paraſius*, ende vele andere, byden weet-gierighen in 't leſen te onder-vinden, ende vande welcke meer te verhalen my moylijcker ſoude vallen als u E. E. vermakelick te leſen, als die ſulcx alles genoechſaem is bekent, ende die hun deſer kunſte gheluſten laten, tot verquickingh in hunne moeylijcke, ende beſwaerde occupatien tot ghemeenen beſten. Waer mede wy keerende totte danckbaerheydt, welck de tweede reden is deſer mijner dedicatie, als die niet min als andere goede ingeſetene geniete de vrucht vande loffelicke regieringe deſer Stadt, die God Almachtich lancx ſoo meer ghelieve te zeghenen, daer u E.E. als leden des E. Magiſtraet-helpers, ende raedtſ-mannen in zyt, welcke allen vromen met recht moeten, ende oock geerne bekennen, iſt dan noch myn E. E. Heeren ghelyck 't inder waerheyt is, dat ick niet en kan vande eerſte inde bekenteniſſe, noch min vergelder in deſer ſaecken zyn, 't zal my ghenoech weſen dat u E. E. aenghebooren deuchden my verſtouten dit werck uyt te gheven onder u E. E. name, ende dat hun ghelieve dat alſoo aen te nemen, op dat het moghe de quaet-willige, ende laſter-ſchimpers, als bedwinghen, ende de goeden als den goeden toe-gheeyghent, te liever, ende tot een prickel zyn om hun daer van te dienen t'hunnen beſten, in welck vertrouwen deſe reden eyndighende, bidde Gode den ghever aller goeder gaven, ende heerſcher over alle ſtaten, u E. E. inde haere te beghenadighen met gheluck ende voorſpoet in dit leven, ende hier namaels ſeghenen met eeuwighe zalicheyt, ghelyck dat van herten wenſcht

U E. E. ganſch-dienſt-ſchuldighe

IACOB PIETERSZ. Wachter.

Carel Vermander van Molebeke
in Vlaenderen, Schilder. ÆTAT. 56.

VOOR-REDEN
Op den grondt der edel vry Schilder-const.

DE seer vermaeck-licke vernuft-barende edel Schilder-const/natuer-licke Voedster vā alle deughtsaem Consten en wetē-schappen (gelijck den letter-condighen Gheleerden ghenoegh kenlijck is) was by den meesten Heeren/ en hoogh-gheleerden/ opt in seer hoogher eeren en weerden: Jae by dē oudē wijsen Griecken in sulcken aensien / dat sijse ten tijde van den constigen Schilder Pamphilus, by den anderen vrye Consten in ghelijcken graedt oft plaetse der eeren stelden. Maer of nu in oft door dit t'saemvoeghen onse uytnemende Schilder-const/ door haer weerdighe teghenwoordichheyt oft bycomst den anderen Consten niet meerder eere heeft toegelangt/ dan sy van henlieder gheselschaps weerdicheyt weghen heeft ontfanghen/wat ick daer van gevoele wil ic geeren verswijghen / om niet met dweersen ooghen te worden berispt/qualijck ghedanckt/oft veel tisteniſſen te veroorsakē. T'is niet te wederspreken doch/ oft sy en is by de ander haer plaetse wel weerdigh / van waer sy noyt van yemandt is uytghestooten geworden/des sy te rechten wel vry mach gheheeten worden. Het bevestigen oock haer edelheyt / en hoochweerdicheydt veel oude heerlijcke ghedachtnissen en daden. Eerstlijck / en waren noyt ander vry Consten in soo grootachtinghe nerghen / datse by verbodt niet waren toeghelaten den ghemeenen volcke te leeren: gelijck het met de Schilder-const sich heeft toeghedraghen/ daer voortijts niemant dan Edelen gheboren de selve toeghelaten was te leeren. Daer beneffes staet noch des Roomschen Cæsaris Iustiniani Wet/ dat eens anders beschildert bardt / oft penneel/den constighen Schilder mach eyghen worden en volgen/ als hy daer op gheschildert heeft: Maer niet eens anders Pergament/oft Papier/moet volghen den constighen Schrijver / al had hyer met gulden Letteren op gheschreven: dan blijft den eygenaer eyghen toe behoorende. Noch is t'aenmercken/ wat schoone heerlijcke zeghe-teeckenen onse Pictura tot haer vercieringhe heeft. Hier sietmen alree des grooten Alexanders weereltschen Conings-staf met Apellis Pinceelen vereenight / en t'samen ghebonden ophanghen: ginder d'alderschoonste Campaspe den Schilders deel wesen. Elder t'goudt des Lydischen Coninghs Candauli in waghe teghen de Schilderije Bularchi. Hier den rijckdom der Steden / teghen Tafereelen van Apelles, Echion, Melanthus, en Nicomachus. Daer staet teghen een vierverwigh stuck van Apelles een mudde vol goudt: en elder ligghen tachtentigh Talenten gouts voor eē Medea en Aiax, gheschildert door Timomachum. Noch verder ligghen hondert Talenten voor een Tafereel van den constighen Aristides van Theben, ghecocht in eenen uytroep: En noch staet Coningh Attalus bedroeft/dat hem voor ses duysent Sesterces eenen gheschilderden Bacchus gheweyghert en ontseyt wort. Maer dat noch te verwonderen is/ siet/ eenen rouwen doeck/ van Apelles en Protogenes slechs een weynigh betrocken/wort meer geacht/ als al de costlijcke stucken in't Paleys van Cæsar. Oock is dit heerlijck/en prijslijck/ drij Steden/ Rhodes, Cicionia, en Siracusa, dancken met grooter eerbiedinghe onse Const / datse door den wreeden Mars en rasende Bellona niet bloedigh verdorven zijn gheworden: Dit zijn al uytnemende litteeckenen. Maer die daer nieuwer begheerde / die en hoefde (soo't hem ghelegen waer) maer te gaen tot Praga / by den teghenwoordighen meesten Schilder-const-beminder der Weereldt/te weten den Roomschen Cæsar Rhodolphus de tweedde / sien in zijn Keyserlijcke wooninghe/ en oock elder / in alle Const-camers der machtighe Lief-hebbers / alle

Institut. lib. 2. paragrapho 27.

alle d'uytnemende costlijcke stucké/ondersoeckende/overslaende/en rekenende yeders weerde en prijs / om te sien wat merckelijcke somme hy vinden sal. Ick acht / dat hy verwonderende veroorsaeckt sal wesen te bekennen / onse schilder-const te zijn een edel uytnemende heerlijcke deughtsaem oeffeninghe / die voor gheen ander Natuerlijcke / oft vry Consten te wijcken heeft. Ick dan (soo veel het zy) een Oeffenaer/en naevolger deser soo loflijcker Const / welcke (hoe weerdigh) ick verhope my niet onweerdig sal achten/dat ick haré gront/aerd/ ghestalt en wesen/ haer vernuftige lieve naevolghende Ieught (soo veel ick vermach) voordraghe/gelijck ick heel willigh ghenegen ben: te meer/dat ick niemant in onse tyt sagh/noch en vernam/ so treflijcke en geneuchlijcke stoffe / tot nut der Const-liefdighe Ieught/by der hant nemen: gelijck my oock een stoute begeerte aenlockte / hier in te volghen den verr'-voorheenen grooten en seer blinckenden Apelles, Antigonus, Xenocrates, en ander / onse oude voorgangers/welcke (als ghehoort sal worden) in Boecken hebben vervaet / en schriftlijck (nae hun wetenschap) alle de verborghentheden der Const / den Ionghe Schilders voor ooghen ghestelt / en geopenbaert. Yemant spraeck-condigher hadde moghen dit veel schoon-taligher en constigher te weghe brenghen: doch waer te besorghen / indien hy self gheen Schilder en waer/dat hy in onse dingé/ en eyghenschappen / hem dickwils soude hebben verloopen: ghelijck het voortyden is ghschiedt den Peripatetischen wijsgieren Phormion, die binnen Ephesien met cracht van wel segghen wilde uytbeelden alle de deughzaem deelen en wetenschappen / die een uytnemende Hooftman behoeft te hebbé: met welcx redenen den teghenwoordigen grooten Krijghsman Hanibal niet dede dan lacchen/om de groote laetendunckenheyt en onverstandicheyt/ die hy in den man verstondt te wesen. Ick hebbe dan / siende niemandt met desen Schrijf-lust oft yver bevrucht/ sonder vergheefs na ander wachten/ van over eenighe Iaeren van deser stoffe mijn tijdtverdrijf en wandelen ghemaeckt / en desen Schilder-consten grondt te stellen in Vlaems Rijm-ghedicht/aenghevanghen/ dewijl de Ieught veel tijdts tot ghedicht gheneyght / oock beter van buyten onthout/ en in ghedacht heeft. Ick hadde dit bestaende gheen recht verstandt van de Fransche dicht-mate/dan evenwel geen behaghen in onse ghemeen oude mancke wijse. Ick segghe manck / om dat wy de reghelen niet op eenderley mate en ghebruyckten: daerom volghd' ick de langhde van d'Italiaensche Octaven: dan op onse wijse overleghen. Ick heb geen een-syllabighe rijm-woorden / oft die op de leste syllabe den rijm-clanck hebben/gebruyckt/dat zijn die de Fransche masculin noemé / en ick op Vlaems staende rijm-woorden: maer hebbe over al ghenomen die den clanck op een nae lest hebben/ die ick vallende noeme/ ende Fransche Femenin. Hebbe oock vermijdt / die op twee nae de lest den clanck hebben / die ick struyckel-dichten noem op d'Italische wyse / diese heeten Druccioli. Ick hadde vermijdt in hondert reghelen ghelijck rym te stellen / dan niet byvoeghen en anders can daer in wel overtreden zyn. Vtheemsche woorden heb ick niet heel vermydt/om dieswille datse in onse dingen somtyts soo ghenoemt / en anders qualijck ghesept connen worden. 'T hadde misschien den Dicht-verstandighen beter behaeght / dat ick dit mijn ghedicht met Fransche Voeten hadde laeten voort-treden: Dan 't hadde my swaerder / en de Ieught duysterder moghen vallen. Ick bekenne wel/datmen Gallischer wyse/ op Alexädrijnsche mate wel wat goets soude doen: Dan daer hoeft groot opmerck / en langhen tijdt toe / om vol schoon stoffe / en vloeyende te wesen: en bevinde oock seer goet/en wel luydende / datmen zijn tweede syllabe altyts hardt oft langh neme/ en d'eerste cort ghelijck sulcx in onse sprake eerst in het ghebruyck is ghecomen door den grooten Dichter d'Heer Ian van Hout, Pensionaris der Stadt Leyden/die uyt Petrarcha, Ronsard, en ander / sulcx van in zijn jeught waer ghenomen / en ghevolght heeft. Nu ick van de Dicht-const

begin-

beghinne verhalen / wil ick (als oft hier voegde) heel cort mijn gevoelen/en welmeyninghe daer van segghen/te weten / van de opstijghende / en by ons in swanck comende Fransche wijse en maet / stellende eenige voorbeelden van goede en quade reghelen. Eerst / in de Commune van thien en elf syllaben/ desen reghel van elven / met zijn femenijn oft vallende rijm/ acht ick goet:

Schoon jonghe Ieught, Meesterſſe van mijn leven.

Goet/ om dat hy binnen zijnen vier-silabigen rust-clanck begrijpt eenen volcomen sin / en cier-woorden by zijn stoffigh woort/ dat de Latijnen seggen Adjectivum by het Subſtantivum. Oock om dat 't gevolg des regels eenen volcomē sin in hem selven begrijpt / sonder van 't navolgende te moeten ontleenen. Desen volghenden van thien syllaben/ met staenden rijm/ is niet soo goet:

Een man die wel ervaren is ter Zee.

Want zijnen rust-clanck comende op wel/ moet van 't navolgende ontleenen. Nu aengaende de ses-voetige Alexandrijnen/ van twaelf en derthiē syllaben/ die op de seste dē rust-clanck hebbē/acht ick desen regel van derthienen goet.

In Gods geplanten Hof, in 't luſtig Ooſtigh Eden.

Want hy binnen rust-clanck / en in zijn geheel / volcomen sin begrijpt. Desen anderen van twaelf/ gantsch quaet / oft slecht.

Daerom ick bidd' u, wilt noch lijdſaem weſen: want.

Om dat hy buyten zijnen rust-clanck moet ontleenen / noch lijdtsaem wesen: Oock/ om dat hy in zijn gheheel niet en besluyt/ noch begrijpt: En dat / want/ moet van den navolghenden reghel ontleenen: daerom can/want / noch maer/ oft derghelijcke / voor cesure oft rust-clanck/ noch rym/ t'eynden reghel niet bestaen/als men yet te deghe wil doen. Ten anderen/is desen lesten regel / uytghenomen 't woordt lijdtsaem / niet anders als gemeenen slechten huys-praet/ daer d'Alexandrijne/als sy met verstant niet wel gecastijdt en zijn/om hun langte seer toe gheneghen zijn: Maer den voorigen van derthienen/ is vol schoon stoffe van woorden/ en cier-woorden/ en van allen huys-praet afgescheyden. Dees voorbeelden / en weynich woorden / acht ick ghenoech / om mijn meeninghe bekent te maecken. Nu zynder wel eenighe dinghen meer by sommige onsen Nederlandtsche Dichters in ghebruyck / die my niet bevallen / die oock niet te verantwoorden zijn: Dat sy niet achtede op 't smilten der vocalen/ brenghen een woordt / dat met een enckel vocael eyndight / teghen een ander / dat met een enckel vocael begint/en by datmen aen de syllaben der reghelen bevindt / daer gheen versmiltinghe waer en nemen / sonderlinghe alst hun zoo te pas comt: gelijck als men seggen soude/ de achste/de elfste/ de ander / geacht/ en dergelijcke : dan als men segt te eer / de eerste/te hebben/en sulcke meer/die met een enckel vocael teghen een dubbel comen / daer bevind ick noodlijck gheen smiltinghe te moeten volgen/acht oock den toeblaes h. neffens de vocael soo crachtich als een ander vocael te wesen. Nu sagh ick noch geern een gemeen overeencomst van den geslachten/ getalē/ en dergelijcke dingē/gelijc by den Fransoysen/en ander volcken wort gebruyct: Want sy segghen tot een Man Seigneur, en Signor, maer wy segghen Heer / en elder Heere / Siel / en Siele / Eer/ en Eere / en / en ende / en veranderen/ naer het ons in syllaben oft rymen te pas comt. Hier in/en in meer/sal traeglijck voorsien worden: Want veel ghebreken (daer ick my niet suyver van roem) vind' ick / die wel verbeteringhe behoefden : Welcke ick verstandighe/ diens werck het is/ overgeve / en bevolen laet. En keere my tot mijn Schilder-jeugt / welcke ick my hebbe onderstaen te leeren schilderen/ en niet dichtē. Daerom segh ick zijnder nu bequaem/ oft begrijplijcke jonge geesten of vaten/ tot onse Schilder-const leer-liefdigh oft lustigh wesende/ welcker Sielen uyt de seer hooghe hooghte afstijghende/ zijn doorghevaren ter gheluckiger tijd/ de vernuft-barighste Hemel-teeckenen oft lichten / doe sy den lichamen met een roerende leven toeghevoeght zijn ghewoorden / oft die in 't ghenieten van der

der eerster Locht uyt soo goede gesterten hebben ghesoghen / oft inghesloꝛpt een gantsche toegheneghentheydt / in onse Schilder-const behendigh te wesen/op Philosoophsche wijse te spreken / die mogen desen mijnen willigen dienst dancklijck aennemen/en snel-gheestigh opmercklijck achten op d'onderwysige deelen / die ick in desen mijnen Schilder-consten gront/oft gantschen Schilder-boeck / hen voor ooghen stelle oft voordraghe. Ick verhope dat sy gheen cleen voordeel oft nut daer door deelachtigh sullen worden. Hier toe soud' ick hen gheern een willigh hert aenspreken/ en eenen moedt gheven. Ghelijck de voortijdtsche Roomsche Hooftmannen plochten / die door constighe vermaningen/aen t'spies-swicken der krijgslieden/hun vrymoedicheyt levende verwerckt te wesen conden mercken: Soo bespreeck ick / datse onvertsaeghdlijck toetreden / en aengrijpen voor eerst het besonderste deel der Consten / te weten/ een Menschlijck beeldt te leeren stellen / oock eyndlijck alle ander omstandighe deelen t'omhelsen / oft immers als Natuere en Gheest anders niet willen toelaten / eenigh besonder deel / om daer in uytnemende te moghen worden: want het niet daeghlijcx gheschiet/ dat een alleen alles vermagh/leeren/begrijpen / oft in alles uytnemende worden can. Sulcx bevintmen onder onse Const / van in den ouden oft Antijcken tijdt te wesen toeghegaen / dat d'een in d'een / en d'ander in d'ander geschickter en beter Meester gheweest is / ghelijck men in hun levens sal bevinden. Want Apollodorus leyde sonderlingh toe op de schoonheyt. Zeuxis maeckte te groote hoofden:maer was goet-Fruyt-schilder. Eumarus ghewende hem alles te doen nae t'leven. Protogenes con eerst maer scheepkens schilderé. Apelles was in alles gracelijck. Parasius, goet van omtreck. Demon, vol inventien. Tymanthes, verstandigh: in zijn werck was altijts eenighen verborghen sin oft meyninghe. Pamphilus was gheleert. Nicomachus, veerdigh. Athenion, diepsinnigh. Nicophanes, net en suyver. Amulius, schoon van verwen. Pausias, fraey van kinderen/ en bloemen. Asclepiodorus goet van mate/oft proportie. Amphyon, van ordineren. Serapio, fraey in't groote. Pyreicus, in't cleen. Anthiphilus, in cleen/en groot. Dionisius con alleen Menschen beelden schilderen. Euphranor, alles. Nicias, beesten/besonder Honden. Nicophanes, copieren/ en was suyver in zijn werck. Mechopanes, te rouw in zijn verwen. Nealces, fraey van uytbeeldinghe. Aristides, van affecten. Clesides, nae t'leven / oock by onthoudt: en Ludius, van Landtschap. De selve verscheydenheden salmen oock vinden by den dees-tijdtsche Italianen en Nederlanders te zijn geweest/hier te langh te verhalen: maer by de Jeught geleert sal wesen / om in de Const volherden/te grijpen nae t'ghene Natuere meest aenbiedt. Ist niet de volcomenheydt in beelden en Historien / soo mach het wesen Beesten / Keuckenen / Fruyten / Bloemen/ Lantschappen/ Metselrijen/ Prospecktiven / Compartimenten / Grotissen/ Nachten/ branden/ Conterfeytselen nae t'leven/Zeen/en Schepen/ oft soo yet anders te schilderen. Maer boven al behoort oft behoeft yeder op t'uyterste yverigh en vyerigh te trachten / om d'eenighe opperste heerschappije onser Consten tot hem te trecken en te vercrijghen / waer toe men sonder eenigh ghevaer/krijgh oft bloetvergieten / gheraken can / als men maer ernstigh met stadighen vlijt de milde Natuere te baet comt: ghelijck ick nu voor eerst mijn lieve Schilder-Jeught / met een hertlijcke vroylijcke aenporrende vermaninghe/ ben lustigh daerom t'haren besten aen te spreken / en met eenen haer te raden / geensins afghescheyden / noch vreemt te wesen van alle deught/ eere/ vriendlijckheydt/en beleefthepdt/ dat welcke doch stadige/ trouwe/ en gemeensaem ghesellinnen der Consten/ by alle edel fraey gheesten behooren te wesen. Vaert wel.

CAROLO VERMANDERO,
POETÆ ET PICTORI INGE-
niosissimo, optime de sæcu-
lo merito.

Qui carmine, quiq; penicillo
Romanos proceres, meosq; Belgas
Pavisti toties: novoq; libro
De Flandris Batavisq; sic mereris:
Dic ô Carole, sæculi voluptas,
Ecquæ præmia sæculum rependet?
Nam valde insipidum sit improbumq;
Si neget tibi debitos honores.
Non tu chrysolithos, gravesq; myrrhas,
Non crystallina flexa, non smaragdos,
Non quos Thimica lima perpolivit
Annellos cupis. Ergo quid rependet
Tantis pro meritis, honoribusq;?
Si quid judico, magne vir: mereris
Cani carmine, sed tui Maronis,
Dignum dignus ut intonet Poëta,
Idem, judicio meo, mereris
Tradi postgenitis, foroq; poni
Pictâ conspiciendus in tabellâ
Parrhasî, puta, Zeuxidísve. Sed quis
Os hîc suggeret optimi Poëtæ,
Pictorumq; celebrium colores?
Hæc nos cura coquit, nec invenitur
Aut Pictor satis aptus aut Poëta.
Quare ô Carole, si cupis viderî,
Et qualis fueris legi, necesse est
Ipse ut sis tibi Pictor & Poëta.

P. Scriverius H.
Lugduni Batavorum, cIↃ.IↃ.C.IIII.
Pro prid. Id. Mart.

ODE,
Op het Schilder-Boeck van den Const-rijcken CAREL VAN MANDER.

T'S U S Timmermans en Smeden hardt gheclop,
Ghy krijghs-rommoer van trom en bus houdt op,
Ghy weer, windt, locht, wilt u gheruys bedwinghen,
Weest stil, en wilt hier geen ghetier voortbringhen:
Dat ghy niet stoort in sijnen stillen sin
Van MANDER, daer hy nu soo diep is in,
Dat d'effenheyt van sijne cloeck indachten
Niet over hoop gh'en stoot met u rouw schachten.
Sijn Schilder-gheest ontwerpt en teeckent vast
Een schoon nieuw beeldt (daer op hy neerstich past)
Een beeldt, dat noyt te vooren Schilder maeckte,
Oft immers noyt sijn rechte wesen raeckte.
Niet dat hy maelt door eenigh fijn pinceel
Een beeldt met verf op eenigh glat paneel:
Maer in't taeff'reel van sijn ghescaefde sinnen
Gaet hy een beeldt, dat lijfloos is, beginnen.
T'is oock gheen beeldt, dat in het wat'righ oogh
Gheeft sijnen schijn: maer welckes recht vertoogh
T'gheest-vlammigh oogh der Hemel-lichte sinnen
Can alleleen ontfanghen wel van binnen.
Der Schilder-const (segh ick) het naeckte beeldt,
Een oprecht beeldt der beelden hy ons teelt,
Een alghemeen patroon van alle saken,
Die yemandt wil door beeldtenis nae maken:
Want soo slechts dit alleen wordt wel beooght,
End' naeghevolght, siet, stracx sal sijn vertooght
Volcomentlijck, en levendigh met allen,
Dat eenichsins ons in't ghesicht can vallen,
En dat soo fraey en net, dat self de Mey,
Die fraey bemaelt soo menigh veldt en wey,
Als Schilder groot des Weerelts, niet sou moghen
Sijn Tulipa veelverwigh bet vertoghen.
Wat is dan dit voor beeldt, dus Conste-rijck,
Dat ghy daer met maeckt alle dings ghelijck?
Alleens of g'hadt maer eenen silv'ren beker,
Daer met ghy dan voortaen daer nae voorseker
Soudt maken nae, van wat fatsoen ghy woudt,
Seer lichtelijck, schoon bekers menichfout.
Ghewisselijck, hoe constlijck oock regierde
Parasius t'pinceel, hoe wel't oock stierde
Appelles cloeck, oft Zeuxis wijdt vermaert,
(Daer van de eer noch door de Weerelt vaert,)
Sulcx dat de dees der Voglen scherpe ooghen
Met sijnen druyf ghescildert heeft bedroghen.
End' of wel schoon Parasius t'ghesicht
Van Zeuxis self deed soo een loos bericht,
Dat hy sijn verf voor een gordijn aenschoude,
Die op't taff'reel sick open en toe vouwde:

Of

Of oock al schoon APELLES wordt ghesegcht
Door Schilder-const te hebben aenghehecht,
Aen muer en wandt, het gheene datmen dochte,
Dat geene Konst 't afschilderen vermochte:
Wie van haer al nochtans heeft oyt ghedaen
Een schildery soo constigh, die mocht staen
Als een Meesterf', om alle beeldtenissen
Te maken nae natuerlijck, sonder missen:
Ghelijck als soeckt de Philosooph een steen,
Die dienen sou tot alles in 't ghemeen,
Om alle sieckt' end' quale te ghenesen,
End' al metael te gheven beter wesen?
Siet, soo een Beeldt der schoone Schilder-const
Maeckt MANDER hier, u Schilder-jeucht tot gonst.
Hy wijst oock aen, wie dat de Ouders waren,
Die dese Const begosten eerst te baren:
Haer Vaders wie, als CHARMAS, DINIAS,
TIMAGORAS daer nae, end' PHIDIAS:
Haer Moeders oock, OLYMPIAS, IRENE,
LALA de Maeght, CALYPSO, ALCISTENE:
In 't kort, de wiegh' end' 't kindtsheyt van dit beeldt
En heeft ons hier van MANDER niet verheelt:
Haer quekers oock, en Voedsters gaet hy toonen,
Haer cieraers mee, die met een Rijck beschoonen
Allenxkens haer in haer volmaeckt cieraet
Dus stelden voort, als nu sy daer in staet.
Waer in hy dan maer een groof faut bedryvet,
Soo hy sich self daer onder niet en schrijvet
Als Principael: want hebben sy dit Beeldt
Elck nae sijn macht, verciert end' bejuweelt,
D'een met een ringh, en d'ander met een keten,
Dees met een baggh', en die, ist wel te weten
Met wat ghesteent: soo heeft dan MANDER haer
Versorght een Kroon van enckel peerlen klaer.
Daerom dan weer, ghy sinnelycke Maghet,
Ghy Schilder-const, hem zyne eer toedraghet:
Midts dat hy u hier afgheschildert heeft,
Dus geestichlijck, dat ghy nu eeuwich leeft:
Wilt weer aen hem u Schilder-macht besteden,
Het beeldt zyns naems maelt af met groote leden,
Niet in een doeck oft berdt, datm' hanghen can
In Kerck of huys, maer op het rondt ghespan
Van 't ruyme doeck des Hemels wijdt verbreedet,
Oft wagenschot, dat d'Aerd rontsom becleedet.
Maeckt soo de verf soo immeer duerigh vast,
Dat nemmermeer die werde aenghetast
Van 't stof oft roock der doo verghetenisse,
Die immermeer dit beeldt sijns faems uytwisse.

A. V. M.

SONNET.

Omt leer-lustighe Ieught, wilt ghy grondich verstaen
D'edel vry Schilder-const, daer door men wert vermaert:
Siet, hier is Manders *Boeck dat u't secreet verklaert,*
Hoe ghy beginnen moet, en neerstigh voort moet gaen:
Hy u bereyt het padt, en wyst u duydlijck aen
Den wegh die ghy moet in. Dus volght hem onvervaert,
En grijpt een kloecken moet: want hy heeft niet ghespaert,
Om u al te voldoen, en geensins mis te slaen.
Nu rester maer alleen, dat ghy hem danckbaer zyt,
En dadelyck betoont u neersticheyt met vlyt:
Ost anders ist al niet, zijn moeyt blyst u verlooren.
Nochtans soo sal de faem, met Trompetten gheklanck,
Verbreyden Manders eer *, in al's Werelts omvanck,*
En u loyheyt en sal zyn lof niet connen smooren.

Ionckheyt faelgeert. *P. Bor.*

1.

WAt sal Momus nu doch aenrechten?
Hier is geen stof om te bevechten,
Noch te berispen, hoe nau hy siet:
Al had hy Argus hondert ooghen,
Soo can hy hier geen fauten toogen,
Noch MANDERS *werck verbeteren niet.*

2.

Nochtans sullen eenighe dooren
Haer onverstandt haest laten hooren,
Oock luyaerts, die selfs niet willen doen;
Die sullen 't noch derven mispryssen,
Last'ren en schelden met afgrysen,
En steken seer fel als Schorpioen.

3.

Maer wat sal baten al haer baffen?
Haer self sullense onrust schaffen,
Elck openbaren wat datse zyn:
Die nydicheyt boos, die in haer groeyt,
Sal te recht werden van elck verfoeyt,
Dies sy sullen bersten van fenyn.

4.

Dit is altyt 'tloon der Zoylisten,
Die stadigh tegen goet werck twisten,
En selfs niet goets konnen brenghen voort:
Sy zyn seer licht te onderkennen
Aen haer quaet spreken, schimpich schennen:
Om eel Konst en deught zynse verstoort.

5.

Dies niettemin sal MANDER *leven,*
En naer zijn doodt blyven verheven
By alle vrome Const-beminders,
Die haren tijdt eerlyck besteden,
Sullen altyts zijn lof verbreden,
En versmaden des deuchts verslinders.

6.

Hoe soet en ernstig is zyn vermaen,
Dat de Ieugt ledicheyt sal versmaen,
En waernemen den costlycken tydt:
Met wat Honich-vloeyender talen
Lockt hy de Ieught, om niet te dwalen,
Tot eere, voordeel, en haer profijt.

7.

Niet isser dat hy heeft vergeten
Den Const-lievende te doen weten,
Van al dat tot 't wel Schild'ren behoort;
Soo wel t'inventeeren, als wercken,
Tekenen, trecken, wel te mercken,
Schoon te coleuren aen elcken oort.

8.

Dit heeft hy al cierlyck beschreven,
Met Exemp'len betoont daer neven,
Om de Lesers te maken lustig
Van 't lesen tot 't wercken te treden,
En te schild'ren veel frayicheden,
De geesten te vermaken rustig.

9.

En om de swaerheyt niet te vreesen,
Geeft hy oock in zyn Boeck te lesen
't Leven van veel Constenaers vermaert:
Niet alleen oude, maer oock jongen:
VViens lof en prijs noch wert gesongen,
Nochtans niet volg'lijck in al haer aerdt.

10.

Des Poeets Ovidij seggen
Heeft hy konstig derven uytleggen,
Tot behulp van d'een en van d'ander:
Ia al dat behoort tot de Conste,
Schenckt hy mild'lijck. Dus roept uyt jonste,
Lof en prijs zy Carel van Mander.

P. Bor.

TOT
KAREL VAN MANDER;
Op zyn Schilder-boeck.

SONNET.

DEr menschen cloeck vernuft noyt stouter const voortbracht,
Als die den mensch, end' al dat schietlijck gaet verdwynen,
Oft sijn ghedaent verliest met welcken oft met quynen,
Met een uytbeeldend' stuck langh leven gheven tracht,
Die Schilder-const, die door een geestich denckens cracht,
Dat eertyts is ghebeurt, met vreucht, oft oock met pynen,
Den mensch voor d'ooghen set, en daed'lijck doet verschynen:
Iae selver oock den Mensch, als hem de langhe nacht
Brenght in 't verghetel-boeck, sijn wesen gaet verlanghen:
Is hier in soo vernuft, dat of men wil oft niet
Haer boven alle const vernuftheyts prys moet langhen.
Maer inden prijs met-deelt die geen arbeydt ontsiet,
(Als ghy nu MANDER doet) al zyn verstandt te hanghen,
Om yeder een hier in te gheven kloeck bediedt.

2.

En ist niet vreemt, dat veel, oock onder wyse luyden,
Die trachten nacht en dagh, by Son en by de lamp,
Om naer haer doot in naem te gheven niemant camp,
De Schilder-const licht achte, off' hadt niet te beduyden?
Al leertl' ons anders niet, als dat de geen die huyden
In goeden doene leeft, en morghen dwijnt in damp,
Door haer noch langh hier blyft: jae dat des lichaems ramp
Oft leemte niet en can zyn schildery' uytruyden:
Soo soud' 't eergierich volck noch echter grooter eer,
Dees stomme Poësy ghedwonghen zyn te gheven,
Dewijl dat sy nae doodt noch langher tydt brenght weer
Het wezen van den Mensch dat ras hier is verdreven:
Iae dickmael meer als 't schrift tot stichtingh streckt en leer:
Want treflijck wezen wyst den menschen oock haer leven.

3.

Maer heeft de Schildery, noch yemandt vraghen mocht,
Niet anders om het lyf, als dats' ons stelt te vooren
Het wesen van den gheen, die w'hebben hier verlooren?
O neen. Sy stelt voor 't oogh al dat den mensch oyt docht
Te zyn, oft connen sijn, op Aerdt, oft in de locht,
Al wat oock 't losse schrift in 't schrijven moet versmooren,
Dat doets' in 't oogh u sien, end' in u hert u hooren:
Iae brenght dickmael te weegh oock meer als 't schrift verknocht:
Want 't spreeckwoort seyt seer wel, dat 't sien gaet voor het segghen,
En gheeft al meer invals, als 't schrift van pen oft stift:
Vermaeckt oock sonderlingh, daer 't schrift heel by laet legghen,
Maer MANDER, ghy reyckt uyt van beyds een schoone gift,
Dat GOLTZY constigh' handt met verruw' gaet uytlegghen,
Dat doet ghy meed: en leght 't oock uyt met u gheschrift.

Petrus van Veen.

IACOB CLAESZ.
Tot den Const-rijcken Meester
KAREL VAN MANDER.
SONNET.

At hoeftmen prijsen dy, die sick doch ghenoech prijst.
O MANDER! *door 't betoogh van dyn prijslijcke wercken:*
Nochtans dewijl prijs prijs toekomt in alle percken,
So moetmen prysen dy, die sich prys waerdt bewijst.
't Is dijn lustlijcke lust, daer door lust in ons ryst
Te prysen dynen lust, die lust in ons komt stercken,
Om dynen lust met lust eens lustelijck t'aenmercken:
En die te prysen dan, 't spyt Momus *die 'tbegrijst.*
Wie soud niet prysen doch dyn lust niet om volprysen,
Dyn lust die ander pryst, ander gaet onderwijsen,
En als een Leyd-ster stiert tot kennis en verstandt.
Dijn hert, dyn sin, dyn mondt, dijn handen, en dyn ooghen
Const-saeyend' eyschen prijs, als ons dit boeck kan tooghen,
En oock wel is bekent in menigh Stadt en Landt.

Bemint en hoopt.

El aen myn Luyte schoon, ghedooght doch goedertierich,
Dat ick uw' snaren slae: en speel op u manierigh
Een Lof-sanck, soo 't betaemt:
Voor EEN, 'tIs NOODICH: want soo wy dat niet en deden,
't Ghemoedt ons wroeghen sou, van groot onachtsaemheden,
En blyven heel beschaemt.

Ldergrootste t'allen tyden
Hoortmen Godes naem belyden:
Hy voedt, en' troost al dat leeft:
Syn cracht en verborghentheden
Volckeren leert, end' elck mede
VVonderlyck syn Consten gheeft.

Musen jaghen droefheyts smerten
Door ghesangh uyt droeve herten:
Prysen Godes goetheyt seer.
Pieriden gieten hare gaven
In elcx hert, en coment laven,
In Pegasums soete meer.

Yv'righ worden dan Poeeten,
Maken condt (als goe Propheten)
Godes lof: dit sietmen wel.

Aen dy, MANDRE, *vriendt vol eeren:*
Hoe du pooght dyn pondt te meeren
Elcker een, door letter-spel.

Den tydt die-er veel ontvaret.
En voor niemant tydt en sparet:
Is dy cost'lijck ende duer:
VVant du grypt met beyd' dyn handen
Die, en sluyt in vaste banden,
Sonder t'achten d'arbeyt suer:

Nacht en dach 'tgheduerigh schryven
(Segh ick) nae dyn huys-bedryven:
VVort de leerlingh hier bekent,
Die met ernst pooght te lesen
't Schilder boeck, wel weerdt ghepresen:
Dat g'hem schenckt tot een present.

Bartjens.
Godt is mijn heyl.

CArel, vriendt, het waer wel tyt,
Dat mijn Pen schreef, 't uwer eeren,
Uwen lof, in *Momi* spyt:
Doch wie can den selven meeren?
Niemandt: want dijn overheeren
In 't ghedicht, bekent seer wyt,
Toont wel met u vlytigh leeren,
Dat gh'een Man der Mannen zyt.

Recht moet Recht zijn. Z. Heyns.

SONNET, Op 't Schilder-Boeck van
CAREL *van* MANDER.

GHy hoog-begaefd', in Const van Schilderijen,
Draegt doch geen moedt, al is van duysent een
Nau uws ghelijck. V goed verstandt door reen,
Toont in d'Hoovaerd te setten gants besyen.
Die Const is schoon, maer schoonder t'allen tyen
Een constigh Geest, die Geestlijck hem laet leen:
Dees, door GODS GHEEST, *die gaef can onderscheen,*
En oock door dien weet eyghen eer te mijen.
Soo MANDER *heeft gebreydelt d'eyghen eer,*
Dat ick (alst hoord') zijn lof niet der uytspreken:
Dies swijcht myn Pen, die anders sou veel meer
Der nieuwer lof by d'oud' hebben verleken,
Heerlyck ten toon: daerom prys' ick niet seer.
Hun eyghen strael, sal als de Son doorbreken.

Israël Iacobsz. tot Hoorn.

Clinck-dicht.

ALso Pictura sou, met Pallas hulp, doorgronden
Dit Schilder-const-rijck-Boeck, de Ieught tot nut en baet,
D'ervaren grys tot lof, van dees' heylsame daet
Was sy verwondert seer, en sprack ten selven stonden:
Aen dy ick grootlijcx ben, O MANDER, vriendt verbonden.
Och of de Fata noyt afsneden dynen draet:
Doch leven sal dyn Boeck, soo langh de Werelt staet,
By die de Pallas leer verstaen, en reyn vermonden.
Want al wat in my is, brenght ghy hier claer in't licht,
Alsoo dat elck nae lust Const-vroedigh wordt ghesticht.
Dies vaert voort, laet doch niet om Momus dyn moedt sincken,
Die alle const versmaedt, en selfs niet doen en can:
Soo sal mijn naem, en dyn, by elck Const-gierigh dan,
Als Phœbi stralen schoon, vol lofs en eeren blincken.

***Elck toon beteringh.* I. Detringh.**

Sonnet, oft Clinck-ghedicht.

O Mander, dit u werck, schand', eer, haet, liefd', recht strydich
(Nae d'oordeel siend', oft blindt, der lesers) dy verweckt.
Den Mugghe sifter doch der Consten aerdt begeckt:
Den Momus *van ghelijck, en dichter dwaes Pierydich.*
Maer siet in't teghendeel, voor laster, afgonst nydigh,
Door Pallas *kinders vroet dijn eere wert ontdeckt,*
Met een recht liefdigh hert: want g'lijck Seylsteen naetreckt
Het yser, noch al meer dyn Const hun lievers blydigh.
O Gulden ceuw en tijdt! wel hem die dy beleeft,
Die ons den tweed' Hippiam *begaeft van Gode gheeft,*
Een Tucht-vaer, Meester goet der Schilders jonge sinnen.
Een lof, jae 't leven ondt van menigh Const-vroet Man,
Een licht Ovidî *claer, dies wilt hem loven dan,*
O Red'ners, Schilders ghy, en al die Const beminnen.

Reyn liefde croont. I. Targier.

LOF-DICHT.
Op het Schilder-Boeck van den Const en Reden-rijcken CAREL van MANDER.

VAn ouder eeuwen af, in alle s'Weerelts deelen,
Veel Schilders sijn gheweest, die door haer Const-pinceelen
Uytmuntend' by gheval, zijn wydt en breedt vermaert.
Hun werck en naem noch leeft onsterflijck nae d'uytvaert
By Menschen, van daer rijst de Son met nieuwe stralen,
Tot daers' haer Peerden mat laet spaed' in rusten dalen.
Maer dit is wonderbaer, dat onder velen groot
Soo weynigh zijn gheweest, die d'eygenschappen bloot,
Gheheymnis, cracht en aerdt, der mael-const wel verstonden.
Wie can volcomen recht d'afbeeldinghs diept' doorgronden!
Apelles van Coa. APPELLES van COA heeft eerst alsulcx bestaen,
En Boecken voortghebracht, diepsinnigh, wel ghedaen,
Van d'edel Schilder-const, tot nut van all' die ghenen,
Die dese weet met lust beherten recht end' meenen.
Euphranor. EUPHRANOR, Schilder oock, een Beeldenaer ghelijck,
Welcx paer noyt is gheweest in Const end' Reden-rijck,
Symmetria. 't Gh'lijckformigh lichaem heeft ghestelt in Boeck-gheschriften
De mael-const so verlicht met cierlijck verwen stiften.
Pieter uyt Burgo. PIETER uyt BURGO cloeck die Perspective const
Met een Boeck heeft gheleert, den lievers tot nut-gonst.
CAREL VERMANDER stijght tot 's Hemels hoogh' casteelen,
Met een twee-toppigh hooft, end' overtreft gheheelen,
Met Schilder en Dicht-Const, by menighen besocht:
Maer onder velen hy dit alleen heeft volbrocht.

Schrevelius.

LOF-DICHT,

Gesonghen ter eeren van den wijt-vermaerden Vlaemschen Apelles ende Apollo, als hy zijn Schilder-Boeck in yeders handen door den Druck ghegheven heeft.

DIe geeren hoort/en leest/van ſeldtſaem oude dinghen/
Comt voeght u by der handt/en hoort van *MANDER* ſinghen/
Van wie/hoe/en wanneer/de waerde Schilder-conſt
Van eenen *Phydias* bedacht is/en begonſt:
Hoe dat een Herder heeft de ſchim van ſijne Schapen
Ghetrocken eerſt in't ſandt/hoe eerſt t'Atheenſche wapen
Van over eeuwen langh/ghemaeckt was op paneel:
Wie eerſt de Verwen ſchoon/en aldereerſt t'Pinceel
Ghenomen heeft in d'handt/by Griecken oft Latijnen.
Wat werck *Zeux* en *Parras* de Son heeft doen beſchijnen:
Wat *Venus* wonder ſchoon/wat Druyf/Gordijn/Patrijs/
Opt maeckte haer Pinceel: wie eerſt *Latona* wijs
V Soons gheſtraelde hooft/en glinſterende haren
Heeft connen trecken nae/gaet *MANDER* u verclaren.
Hy/wie van den *Parnas*, oft *Heliconſchen* tſop
Begoten werdt altijt op ſijn ghebladen cop.
Wie die *Pierides*, wie Phoeb/en al de Goden
Beminnen al ghelijck/en wien der Goden Bode
Lijck hy d' *Itaacker* dee/de dierbaer *Molys*-ſpruyt
Ghegheven heeft uyt liefd': van wie een eer-gheluyt
Ghehoort werdt over al/gaet u voor ooghen ſtellen
Het leven/en het werck van Schilders niet om tellen.
En ghy die met t'Pinceel beſteedt u diere tijdt
Aen *Polygnoti* Conſt/en die met alle vlijt
V ſelven nacht en dagh niet doet dan ſtadigh terghen/
Om brenghen weer in't licht/dat *Momus* wil verberghen.
Ghy gheeſten/die den wegh van *Aecken, Lucas, Duyr,*
Heemſkerck, Mabuys, Blocklandt, naetreedt met hijghen ſuyr/
En *Floris* wijdt vermaert/*Baſſan*, twee *Frederijcken*,
Raphael, en *Titziaen*, *Corregio* van ghelijcken/
Goltz, Bloemart, langhe *Pier*, en duyſent Meeſters meer/
Nae oeffent in dees eeuw/comt hoort doch *MANDERS* leer.
Siet/ſegh ick/wat hy hier in Rijmen heeft gheſchreven/
Rijmen/die altijt wel en eeuwigh ſullen leven/
En die in *Lethes* vloet (ſpijt/wie het oock benijdt)
Verdrencken ſullen niet: o *MANDER*, uwe vlijt
Verdient een grooter lof/als Menſchen connen gheven.
V naem/en Dicht-gheſchrift/behoort te ſijn verheven/
Tot aen t'gheſterde rondt/alwaer *Latonaas* ſoon
Sijn vier'ghe Paerden vier t'ontſtallen is ghewoon/
Tot daer/daer hy die weer gaet drencken in de baren
Van d'onghebaende plas/by d'onghelongde ſcharen.
Wie heeft opt onſe Tael doen ſpreken deſe Conſt?
Wie heeft de *Bataviers* beweſen deſe gonſt?
Wie heeft den *Mantuaen* doch Neerlandts leeren ſpreken?
Wie heeft der *Muſes* lof/wie heeft met ſoete treken
Phœb uwen lof gheſpeelt/op wel gheſtelde Lier?
Wie heeft uyt Boſch en Put/uyt *Velæ* en uyt Rivier/
De Goden al ghelijck meer vreughden doen vergaren/
Langs den vebloemden cant van't veel beſeylde *Sparen*?
T'is *MANDER*, ons Poeet: wiens wel verdienden Lof
Moet dueren eeuwen veel/en nemen nemmeer of.

Soo langh de Sonne duert/ de Maen/ en oock *Pleiaden:*
Soo langh den *Sodiack* met sterren blijft ghéladen:
Soo langh 't bekaarste rondt omgordt dees Aerden Cloot:
Soo langh de swarte nacht naevolght *Aurora* root:
En soo langh/ als met kiel *Neptunus* rugghe boven
Sal moghen zijn gheboort/ beseylt/ en overschoven.
Soo langhe moet u Naem/ u werck/ u Dicht-gheschrijf/
O *Mander*, zijn vermaert/ of wel de Doot u lijf
Sal trecken/ na ghewoont/ in aller Menschen haven:
Soo sal doch werden niet u naem met u begraven.

OoRdeeLt sondER twiSt.

Een ernstlijck Lof-dicht/ ter eeren des wedergheboozen Apellis, ende Nederlandtschen Maronis, CAROLI VERMANDER.

O Wonderbaer ghesindt! vry-peynsende ghemoedt!
Hoe ontrooft ghy my mijn! ghy houdt my g'heel verwoedt!
Wel! hoe! wat dinck! de oud' ghesinte een Vermander
Ghegrift werdt in mijn hert', ick waend' de Geest een ander,
Als sy verscheyd', verkoos, ick dacht' (oock meer met mijn
Eertijts) als 't lichaem cout verbrandt was, dat dees Schijn
Al swermend' gints en weer socht een beter woonstede,
Een lichaem teer, bequaem, Const-lief-hebbende leden.
Ick herdenckend' aen u, Vermander, duysentmael,
Ghy zijt voorwaer Mabuys, oft Angelus Michael,
Die eertijdts Lucas heet', door wiens Const 't vermaerd' Leyde
Sijn Nijls vloet (nu ghestremt door zijn doot) wijt uytspreyde.
Du bist, du bist Mabuys, oft dien Apellis gheest,
Voortijts die soo gheacht, end' vermaert is gheweest,
Nae dat hy onbekent hadd' over al gaen sweven,
En nerghen niet en vondt, dan in u, zijn voor-leven,
Apellis, jae Marons schijn op u is ghedaelt,
Ick u op den Parnas, oock twee-toppigh ghezaelt,
Op 't voet-ghevleughelt Ros heb dickwils hooren rijden,
D'hooghst steygerend' alleen, end' putten sonder mijden
D'eeuwigh makenden born. Dees schijnlijcke Ghesint
Werdt (als ick aen u denck) in mijne hert gheprint.
Wat! ist Euphorbi droom? Met recht-toecomend' eere
Sijt ghegroet ô Apell', Luca, ghegroet Durere.
Dit werdt ghenoech befaemt. Nu siet, en wonder hoort,
Hert-knaghende Momist, end' grimmend haet verstoort,
Wiens dweers-siende gesicht, end' slang-briesend' ghewelden
Vellend' hier teegh' haer schicht, niet eene brijs en gelden.
Aensiet, insiet. doorsiet, ghy Const-liefhebbers jonst'
Dit onvolprijslijck werck, wonderlijckbare Const':
Wie cant prijsen ghenoech, waer toe veel prijs gheclancken?
Daer 't werck soo prijslijck is, 't vergheefs zijn de Clijfs rancken.
Heb hier den hooghsten prijs, en lof, ô MANDER eel,
S'ghelijck ick voortijdts gaf u Borghers op 't toneel,
Tot lof end' eer van u, voor 't fray' afghemaelt ronde,
By den Camers drie-mans, daer de Liefd' is de gronde.

H. Godt is wonderlijck.

S. van Delmanhorst.

Op het Schilder-boeck des Const-rijcken
CARELS van MANDER,

SONNET.

Et wat Pen, met wat inckt, oft op wat pampier goet,
Sal ick van MANDERS *lof ghenoech in als vermeeren?*
Die met zijn Schilder-boeck de ionghe Ieught comt leeren,
Als een School-meester cloeck, en seer goedertier soet,
Hy leydt den vasten grondt, en met dees manier doet
Hy d'ooghen open claer van die de Const verkeeren,
En d'edel Pinceel slechts met onverstandt onteeren,
Waer van elck een van dees schaemroot nu staen schier moet.
O al ghy Iongers leert, leert dit Boeck wel verstaen,
Apelles *leert u hier, neemt zijn les doch wel aen:*
Soo sult ghy t'selfde Boeck in eeuwicheyt beminnen.
En danckt van MANDER, *die den arbeydt heeft gedaen:*
In't vinden, schild'ren oock, is hy u voorgegaen:
Volght doch zijn paden naer, en wilt zijn deught bekinnen.

Reden verwint.

I. DUYM.

Clinck-dicht,

Op het Schilder-Boeck/ ghemaeckt door
Mr. CAREL van MANDER.

VEel Schilder-gheesten cloeck men oyt ghevonden heeft,
Die ghierigh oogen-lust vernoeghden met hun wercken:
Maer onder allegaer, in wijde Weerelts percken,
Sulck MANDER, Schilders nut, en heefter noyt gheleeft,
Die ons soo claer uytbeeld', als die ghebeeldt ons gheeft
Nu Schilder-consten grondt, daer Schilder-Ieught can mercken,
Hoe welstandt alles beeldts moet wel staen, om verstercken
Des wercks verciersel schoon, dat werckers eer niet sneeft.
Die dese Const' eerst baerd', end' dies' opvoeden vierigh,
End' al die haer vereert met beeldingh hebben cierigh,
Hy door zijn beeldenis van *Lethes* poel oock vrijdt.
Dus soo hy, die vernielt van *Atropos* zyn gierigh,
Als levend' hier uytbeeldt, alsoo oock goedertierigh
Sijn Name leven sal, als wech is zijnen Tijdt.

In liefde getrouwe.

Op het Schilder-Boeck / van Meester CAREL van MANDER.

SONNET.

E Schilder-Conſt hebt ghy *(Vermander)* veel
De Ieught gheleert: maer dit u Boeck gheſchreven
Van Schilder-Conſt, oock Schilders werck en leven,
Behouden wel mach zijn voor 't beſte deel.
Als dijn handt ruſt te wijſen met 't Pinceel,
Sal dit u Boeck noch onderwijſingh gheven,
Met menigh ſchoon exempel hier beneven
Van Schilders cloeck, met haer ſchoon trecken eel.
Dus door u ſchrift, dijn veder maeckt onſterflijck
Veel Conſtenaers, al meer dan een bederflijck
Beeldt oft colom van coper oft van ſteen.
Want veder vlieght, daer marb'ren oft metalen
Haer nemmermeer en connen achterhalen:
Dies *Fama* groot volght dijne veder cleen.

Niet ſonder dat.

I. V. Moſſcher.

Op 't Schilder-Boeck des Conſt-rijcken CAREL *van* MANDER.

SONNET.

D*At door verloop des tijdts bynae heel lagh verſoncken*
In Lethes *diepe vloedt, ja tot der doot geſtreckt,*
Wordt weder nu van nieuws, als uyt der doot verweckt,
Door MANDERS *vierig werck, dat hy hier doet ontvoncken:*
Wat hy nu tot gerief der groeyſaem groene troncken,
Van Schild'ren d'edel Conſt, den grondt diep onbevleckt,
In deelen openbaer, haer wijdt en breedt ontdeckt,
Als die op Helicon *Hengſt-water heeft gedroncken.*
Van Schilders *oudt en nieuw hy 't leven oock verheft,*
Die in vermaertheyt groot veel hebben overterft:
Sijn goede jonſt,, vol conſt,, men nergens ſiet ontbreken.
Hem comt toe prijs en danck, ſoo lang alſt Ooſtwaert daegt,
Voor dat hy ſoo veel vlijt, en arbeydt heeft gewaegt:
Maeckt Atropos *hem ſtom, zijn wercken zullen ſprcken,*

Ick wenſch om 't beſte.

Celoſſe.

ODE,
Op 't Schilder-Const-boeck/
Ghemaeckt
Door Meester CAREL *van der* MANDER.

MEt grootē vlijt brengt menig Vader
tot 'skinders nut veel schat te gader
Op hoop/dat sulcx door hunnē plicht
Sal winnen meer: Soo oock den Mensche
Die Const voortbrenght/begeert te wensche/
Dat sy toeneem/ en yeder sticht.

2. Want door die hoop en goede jonste/
Mercurius van Letter-conste
Ghewordhen is den vinder eerst/
Palamedes, Epicarm' mede/
Simonides, en *Cadmus* dede
Oock blijcken wel den cloecken gheest.

3. Tot dien eyndt liet oock van ghelijcken
Sijn cloeck verstandt genoechsaem blijcken
Gygis ghenaemt/een Lydiaen/
Die Schilder-Const eerst gingh ontdecken/
En *Philocles* de Schilder-trecken/
En *Cleophant* de verf daer aen.

4. Voorwaer veel vreugt elcx geest sou barē
Mocht *Larthes* soon hun gaen verclaren/
Hoe dat hun Const/ die sy seer slecht
Voortbrachten eerst/als eerste vinders/
Van handt ter hant/door trouw beminders/
Ghewordhen is gheheel oprecht.

5. Jae soo volmaeckt/dat nu vol wonder
D'Assperty maeght alleen bysonder/
Als *Genius* werckt met voorspoet/
Wel vlytelijck can leeren d'ander/
D'welck eenen Const-vermaerden *Mander*
Door zijne daedt hier blijcken doet.

6. Want naer hy uyt *Castaly* vloeden
Eens was ghelaeft/socht hy te voeden
Met lust altijt t'Const-lievigh hert/
Met handt-ghedaedt en woorden wijslijck/
Waer door zyn naem van *Fama* prijslijck
De Weerelt door gheblasen werdt.

7. Maer nu den tijdt is wech ghevaren/
Die van hem nam veel vruchtbaer jaren/
Heeft hy zyn Pen in't werck ghestelt/
En heeft bequaem en fraey nae t'leven
Apelles Const leersaem beschreven/
En neemt so weer des tijts ghewelt.

8. Of *Atropos* al schoon nu brake
Sijns levens draedt/d'welck is een sake/
Die hier (eylaes) elck een verwacht/
Soo sal altijt zyn leeringh grondigh
Van Schilder-Const/al spraeck hy mondigh
Wel blijven gaen in volle cracht.

9. Want soo als t'cruyt door Son en regen
Vruchtbarigh wast/soo sal te deghen
Toenemen Const by hun/die met
Natuer en lust om leeren pooghen/
Als hun zyn Pen claer leght voor ooghen
De Const-rijck oude Schilders net.

10. End' als sy sien hoe hy de wercken/
De Const/den gheest/en d'edel Klercken/
Soo aerdigh met zijn veder maelt/
Dat elck schier schijnt / door t'soet verhalen/
Te sien/die in de doncker salen
By *Pluto* langh al zyn ghedaelt.

11. Oock als sy hier in sullen lesen/
Den aerdt/manier/en t'naeckte wesen
Van Schilders/die t'Pinceel vermaert/
Nu noch ter tijdt te wercke stellen
Soo bootsigh/dat het schijnt vertellen
D'historp claer/door beeldens aerdt.

12. Hierom ghy groen leersame jeughden/
Laet dese gift by u met vreughden
Veel winst op winst doch brenghen voort:
Soo sal u daedt oprecht hem gheven
Meer prijs en danck/dan of ghy sweven
Liet in elcx oor u loofbaer woort.

13. Oock ghy/die nu als Meesters wacker
Wel diep herploeght der Consten acker/
Waer door *Clio* u heerlijck croont:
Soo u wat nuts hier comt ter handen/
T'geen langhe scheen door tijts wree tanden
Te zyn vernielt:met vrucht hem loont.

14. Geen loon hem geeft/als *Midas* gierigh
Vercreegh:maer soo/dat Conste cierigh
Hier door vercier/en vast beclijv'
Dat elck een merck/dat desen offer
Besloten niet en leyt in coffer/
Maer soet van reuck elcx hert doordrijv'.

Dwinght u tonge.

Op't Schilder-Boeck van CAREL van MANDER.

SONNET.

Oor Nylis *overvloedt Egypten geeft zyn vrucht:*
Tot wasdom MANDER *oock door't*Mole-*beecksche vlieten,*
Den Schilder-spruyten laeft met leerlyck mildt begieten,
Waer door met sacht geruys vervult is al de lucht.
O jeugt, tot Const gesint, neemt vlytig hier toevlucht:
Wan-lustig laet u vlyt noch arbeydt niet verdrieten:
Des MANDERS *stromen soet danckbarig wilt genieten,*
Ghy wordter door gestyft in deugt, Const, eer' een tucht.
Ghy meugt u spieg'len hier, en sien op't Schilders leven,
Hoe datse zyn geraeckt, in voorspoet, oft in sneven,
Door Naso *scheyden leert het weldoen van't vergryp.*
Siet, MANDER *u verklaert wat duyster was geschreven:*
Danckt hem, die menig hert in vreugden heeft doen sweven,
En'tswaer gemoedt verlicht, met Herp, Trompet, en Pyp.

Per P.D. Ketelaer, van Coolscamp.

Geern d'eene vriendt ghedenckt de ander:
Soo doet oock met u CAREL VERMANDER.

SONNET,

VERMANDER goede vrient, ghy die 'tghemeene nut
Der Ionghelinghen cloeck, uyt liefden soeckt te meeren:
De Schilder-Const ghy recht beschrijft, om wel te leeren:
Hier inne ghy voorwaer hun allen zijt een stut.
Die niet onachtsaem zijn, haest comen uyt den dut:
Door grondigh onderwijs, versaden veel t'begeeren,
En sullen danckbaer weer der Consten lof vermeeren:
Dus vaert doch vriendt vry voort, de Heere zy u schut.
Terwyl *Een noodigh is*, soo laet ons dat ghedencken,
Dan sal de Conste schoon, de siele oock niet krencken.
Den reynen ist al reyn, 'thert blyft gherust en stil.
Het Hemelsch Godlyck beelt ghestadigh doet ons wencken,
Om ons door zynen Geest het eenig een te schencken:
Dit *Een is noodigh*: dus ick wensch, *'t Gae soo Godt wil.*

't Gae soo Godt wil.

Op het Schilder-Boeck van CAREL van MANDER.

SONNET.

Aer zijt ghy nu ô Faem, *met u Basuyne guldigh,*
V vleugels wel betongt doch nae beneden slaet,
En siet hoe MANDERS *vloedt nu los zyn vlieten laet,*
Dat sy doorbreken sterck, om u te zijn ghehuldigh.
Den Styx *en* Lethes *stroom, en haelt soo menichvuldig*
Weer uyt 't vergeetsel graf, en Plutos *doncker straet,*
Picturas *geesten kloeck, die ghy om haer Const-daet*
Hier voormaels hebt vermaert, door uwen plicht, als schuldigh,
Soo dat nu weer hel clinckt u Claroen, die gestopt
Was door den grysen Tydt, dat Cedrigh weer getopt,
En Lauw'rich schoon verciert, sy staen als Lenten jeuchdig.
En soo Nyls *overswalp Egypten maeckt vruchtbaer:*
Soo teelt dit MANDERS *vocht oock menich Constenaer:*
Dies ghy verbonden zyt, hem staegh te roemen deuchdig.

Trouw Moet blycken.

CLINCK-DICHT,

Op het Schilder-Boeck van Meester CAREL van MANDER.

AL saghmen *Lydiaen Meonia* verlaten,
(Daer hem *Meanders* vloet omvloeyd' aen elcken cant)
Om baren Schilder-Const, in vreemt Egypten-landt:
Soo can natueren naem doch eyghenschap niet haten.
Want MANDER (die met naem *Meander* schynt vervaten,
End' niet Egyptschen *Nyl*,) soet-vloeyigh goederhandt,
Bevloeyt dees *Lydi-maegt* noch jonstig (vol verstandt)
Tot Conste-lievers lust: end' leerbaer Ieught ter baten.
Die niet in *Elysi*, maer voort in MANDERS vloedt
Nu connen claerlijck sien de gheesten leven soet:
Die *Gygis* vindingh oyt (met Const) vereerden erflijck.
De welcke niet en schaedt, *Erebi* dochters spoedt:
Want hun dees Swane-vliet uyt *Lethes* comen doet:
Dus hunn' (end' zijnen) geest sal zijn hier door onsterflijck.

Doorsiet den grond.

WINCKEL-LIED,
Voor de Schilder-Ieught,
Nae de wijse:
Een aerdigh Venus Dier, / Heeft my in haer bestier / etc.

De Gheest.

COmt Lust, des Gheests vriendin,
Met my in hert en sin
Omhelsen nu de Ieught, vry van getruyre,
Maeckt dat ick haer bekin,
Om Const te teelen in
Begeerlijckheyt, onsteect ghy 'tminnen vuyre.

Lust.

Liefd' opent de Natuyre,
Dat sy ontfanght myn saedt,
Om baren t'haerder baet
Twee vruchten t'eender uyre.

Geest.

Dees vruchten ons bequaem,
Seer eerlijck en lossaem,
Als d'eerst een soon, moet Arbeyt zijn gheheeten,
De tweede haren naem,
Een dochter sonder blaem,
Zy Neersticheyt, genegen tot veel weten,
Een Boeck vol van secreten
Werdt haer ten dienst ondect,
Van onsen vriendt verwect,
Door Liefd', en ons toemeten.

Lust.

Mijn lust nae 's gheests ghebien
De Ionckheyt te bestrien,
En 't hert met yver groot tot Const te leyen.
Ick gheest wils' oock tot dien
Met goet begryp versien:
Nu laets' ons bey ghelyck den wegh bereyen,
Ras Ieught wilt u vermeyen,
PICTVRA wel ghesindt
Tot die haer recht bemindt,
Comt self u noon en vleyen.

De Ieughd.

O Gheest! mijn Heer en Man,
Dien ick oyt vruchten wan,
Als ick my u te wil getrou gingh voegen,
Die 't soude hind'ren dan
Dat die zijn in de ban,
Als traegheyts onlust, die niet geerne ploeghen,
Een leersaem onvernoeghen
Doch in mijn hert ontsteeckt,
Op dat my niet ontbreect,
Noch quelt versuymens wroeghen.

Geest.

Weest Ionckheyt wel te vreen,
Wy sullen u besteen,
Den grondt der Schilder-const met vlyt te leeren.

Lust.

Ick lust sal u voor treen
In't School, nu elck ghemeen,
Goet onderricht sal u 'tverstant vermeeren,
Staegh oef'ningh, meer begheeren,
Met patientich spoen,
U sullen voordeel doen,
Soo ghy haer houdt in eeren.

Besluyt.

Dus Ieught, die zijt bereyt
Het lust tot neersticheyt,
Ick wil u leyts-vrouw zijn door s'geests ingheven.

Lust.

Wordt van u niet ontseyt
Maer Broeder den Arbeydt,
Dyn welvaert schenck ick dy voor al u leven:
Sijt ghy van liefd' ghedreven,
Den tydt sulcx openbaert,
Ghy werdt in Const vermaert,
Als Goden hoogh verheven.

Deught verwint. P. C. Ketel.

Winckel-Liedt voor de Schilder-Jeugt/Op de wijse: De lustelijcke Mey/ etc.

Verlanghend' hert.

U leer-gierige Ieught,, met my verheught,, en vrolijck werdt,
Ons wensch, ons lust, en hope,, is te coope.

Leer-gierighe Ieught.

(Hert,
Dit weten brengt my vreucht,, en doet my deugt,, verlangend'
Dies ick door liefdes nope,, daer nae loope:
Want my de gheest,, tot Const verweckt
Met lust, die elck meest,, tot leer-sucht yvrigh treckt,
Door MANDERS *onderrichten,, 't welck ons duystere gesichten*
Comt verlichten.

Leer-gierighe Ieught.

2. *Recht als een swangher Vrouw,, in't hert lijdt rouw,, en is ontrust,*
Soo sy haer lusts verwerven,, langh moet derven,
Ick mijn begeert aenschouw,, tot leeren nou,, gheheel belust,
Om Const door arbeydts swerven,, te beerven.
Neerstichheyt wordt,, van my ghebaert,
Die my Geest instort,, met lust en liefd' ghepaert,
Goet onderwijs by desen,, sal mijn Meesters gepresen
Mildt nu wesen.

't Verlangend Hert.

3. *Ghelijck 't vermoeyde Hert,, uyt dorstigh smert,, na 't water haeckt,*
Een visch die leydt op 't drooghe,, langt na 't hooge,
Vind' ick my aengecerd,, in sin-verwert,, die vierigh blaeckt
Tot dit (daer ick om pooghe,,) nut vertooghe:
Een lust-hof schoon,, ons seer bequaem,
Die elck hier te noon,, zijn wy meest aenghenaem:
Dus laet ons bloemkens plucken, en wijn uyt druyven drucken,
't Sal ghelucken.

't Verlangend' Hert.

4. *Comt Voort-porrende sin,, rasch leydt ons in,, de Boomgaert rijck,*
Om plucken van zijn vruchten,, met genuchten.
Des Hoveniers gewin,, is dat elck min,, vry na hem strijck,
Wy hebben niet te duchten,, quaey geruchten,
Haghel noch windt, oft couden swaer,
Geen rijp die verslindt,, het bloeysel wit te gaer,
Geen stekel-wormen schadlgh, is Pallas *by ons stadigh*
Wijs beradich.

Voort-

5. *Den lust-hof fraey verciert,, bevonden wierdt,,aen elcken oort,*
Met schoon figuren goedigh,, overvloedigh,
Hoop, lust, liefd' gemaniert,, elck een bestiert, staend' aen de poort,
Haer ambt d'intreders vroedich,, dienstich spoedich.
't Insicht dat lockt,, 't genegen noydt,
Het begeeren rockt,, en 't padt met bloemkens stroeyt,
Tot oeffenings prieele,, Ervarenheyts gespele,
Oudt en veele.

Besluyt.

6. Apelles *wijt vermaert,, een Prins verclaert,, der Schilder const,*
En Zeuxis, *in hun leven,, hoogh verheven,*
Hier hebben schat vergaert,, duysenden waerdt ,, oock eer en gonst,
In 't gheen van hen bedreven,, is beschreven:
Dit maeckt ons lust,, den arbeydt licht,
De nacht-waeck als rust,, door hoop aen const verplicht,
Tot dat Pictura *schoone,, ons werde in persoone*
Eens te loone.

Deught verwint. P. C. Ketel.

Landtschap-Schilder-Liedt/

Nae de Wijse:

Schoon lief ghy zyt prijs waert alleene.

NU TYTHONS bruydt,, AURORA schoone
Haer aensicht vroegh ontdeckt,, zijt Ieught van slaep ontweckt,
Ten bed springt uyt,, maeckt u ghewoone
't Vroegh opstaen, geeuwt noch reckt,, u cleederen rasch aentreckt:
Dijn gang naer buyten streckt,, siet daer perfect
SOL onbevleckt,, door breken,
De wolcken hoogh,, zyn hooft uytsteecken,
't Al siende oogh,, groot Hemel-teecken,
Des Weerelts licht,, dat elcks ghezicht
Hier openbaert,, 't gheen is op Aerdt.
Neemt kool en krijt,, pen, inckt, pampiere,
Om teeck'nen dat ghy siet,, oft u de lust ghebiedt,
Hebt acht altijdt,, op 't ooghs bestiere,
Hoe 't gheen van veers verschiet,, al tot een Centrum vliedt,
Wat ghy van beyts bespiedt,, te nae sit niet,
Om welstandt die 't,, doet hinder:
Set u afstandt,, (als recht bekinder)
Wat veer van handt, ghy wordt bevinder,
V werck dat sal,, het ooghs gheval

Syn

Sijn aenghenaem,,en seer bequaem.
Leer-lustigh' Ieught,, zijt neer ghesetén
By Tityr in het wout,, en daer u nut aenschout,
Het gheen u deught,, can doen te weten,
De dinghen menichfout,, van veers na by ghebout,
Hoe 'tveerst van 'tnaest verflout,, dat ghy onthoudt
Des voorgrondts stout,, voorcomen.:
Siet op 't herdt loof,, der voorster boomen,
En merckt hoe doof,, van veers de bloomen
Vertoonen haer,, ghy wordt ghewaer,
Wat herdt oft soet,,men schild'ren moet.
Al 'tgheen u greyt,, in Pans warande,
'Tzy bosch,'t zy bergh, oft Grot,, waer't oogh op werpt het lot,
Nae conterfeyt,, maer met verstande,
Hier Stadt, Casteel, en Slot,,daer Boer-huys,hut, oft cot,
Gins weghen, brugghen,tot,, geen overschot,
Der Water-vlot,, Rivieren :
Hier beecxkens meldt,,fonteynkens cieren,
Op't grasigh veldt,, viervoete dieren
Ghy vinden sult,, met vreughd vervult,
Gaend' in de wey,, daer elck vermey.
Boerinnekens soos',, haer Koeykens melcken,
Al singhend' overluydt,, siet Oost, West,Noordt en Suydt,
De Iaghers loos,,met honden telcken
Oock t'bosch gins springhen uyt,, t'wildt vlien doen als hen buyt.
Wat naerder in een schuyt,, door s'Meys virtuyt,
Men hoort t'gheluydt,, der snaren.
Merckt eens hoe vry,, daer t'samen paren
Een hy en sy,, in't meerken varen,
En hoe met lust,, d'een d'ander kust,
Slaet dit al gae,,en bootst het nae.
Keert weer naer Stadt,, ghy jonghe spruyten,
Als 't lommer u begheeft,, t'welck u beschaduwt heeft,
Stelt t'huys al dat,, ghy saeght hier buyten,
T'gheen ghy in't Boeck beschreeft,, sulcx lantschaps doen aencleeft,
Met verwen die ghy wreeft,, maeckt dat het leeft
(In schijn),soo sweeft,, de Fame,
En brengt u werck,, een groote name,
Door t'goet opmerck,, bevrijdt van blame,
Liefhebbers veel,, der Consten eel
Crijght ghy haer gheldt,, daer voor ghetelt.

Deught verwint.

P. C. Ketel.

Jaer-Liedt/
Wordt ghesonghen van ses Personagien/
Orden, Const, Tijdt, Oorbaer, Pictura, en Reden.

Op de Wijse:
Verheught,, in deught,, ghy Rhetorijcksche Ieught.

Orden.

'Valt mijn,, een pijn,, aldus vercleynt te zijn
By Consten leerlings veel,, als schier vergheten heel,
Voor wijn,, fenijn,, voor soet sy suer asijn
Te drincken, dunckt hen eel,, daer schade schijnt voordeel:
Soo dom,, is Ieughts ghespeel,
Welckx blom,, valt van haer steel,
Sy hiet Onachtsaemheyt,, *die tijdt quist, en afleydt*
Dat vleyt,, Cleyn-insicht *maer*
Sulck feyt,, ontseyt,, goet oordeel, *die 't misgreyt*
Met my in't nieuwe Iaer, *met my* in't nieuwe Iaer.

Const.

Comt Ieught,, *en veught,, u onder mijne deught,*
Goe orden nu aenvaert,, ghy die zijt goet van aerdt,
V vreught,, geneucht,, en al dat u verheugt,
Laet zijn mijn Liefde *waert,, hier voor geen moeyten spaert,*
Schuw't, vliedt,, die traecheyt baert,
Sy niet,, dan scha vergaert,
Dies Onlust *van u smijt,, s'is tegen u profijt,*
V Tijdt,, *neemt voortaen waer,*
Den strijdt,, met vlijt,, aenvaert, om dien ghy vrijdt,
Met lust in't nieuwe Iaer,, *met lust* in't nieuwe Iaer.

Tijdt.

Siet toe,, ick doe,, een yeghelijck te goe,
Die op my hebben acht,, met hert sin en gedacht:
Denckt hoe,, ick spoe,, als die niet werde moe,
My te ghebruycken tracht,, ick Tijdt *na niemandt wacht,*
Die sluymt,, by dagh oft nacht,
Versuymt,, baet gheen naclagt,
't Verlies tot zijnder schandt,, van't costelijckste pant,
In't zandt begraven daer,
Niemandt,, weer vant,, dus oeffent u verstandt
Met my in't nieuwe Iaer, *met my* in 't nieuwe Iaer.

Oorbaer.

Oorbaer.

De Wet,, *ghe∫et,, om weeren al dat let,*
Neemt u te nutte aen,, zijt Orden *onderdaen,*
Te bet,, ghy met,, de Tijdt *∫oo ∫onder ∫met*
Der Conſten *padt ∫ult gaen,, haer in den grondt ver∫taen,*
Dit is,, de rechte baen,
Ghewis,, geen ydel waen,
V oorbaer *en ge∫ont,, die 't oyt te recht ver∫tondt,*
't Verbondt,, viel hem niet ∫waer,
Ghy condt,, goet rondt,, vermeerderen u pondt
Hier door in't nieuwe Iaer, *hier door* in't nieuwe Iaer.

Pictura.

Nu groeyt,, en bloeyt,, myn ∫pruytkens vocht be∫proeyt
Met 's Geeſts *natuur en douw,, wee∫t* neerſtich *in 't gebouw:*
Luſt *voeyt,, cloeck roeyt,, gheen arbeydt u vermoeyt,*
Ick u Priaſſes *en vrouw, ∫al gheven u mijn* trouw,
Dijn naem,, *ick voor behouw,*
De Faem,, *die 't oyt vergou*
Met rijckdom, gheldt, en eer,, om leven als een Heer,
't Welck veer,, moet zijn van haer,
Die teer,, in leer,, maer in' verzuymen meer
Hier zijn in't nieuwe Iaer, *hier zyn* in't nieuwe Iaer.

Beſluyt. Reden.

Mijn ze,, oyt me,, de Ionckheyt *voordeel de,*
Wilt ghy niet zijn gheboont,, my voor u Tuchtſter *croont:*
Ruſt, Vre,, *in ∫te,, van* Tweedracht *∫taen al re,*
Soo ghy my Reden *toont,, dat* Orden *by u woont,*
Met Conſt,, *werdt ghy ver∫choont,*
Tijdts *jon∫t,, u billijck loont,*
Den Oorbaer *brengt u* vrucht,, Pictura *baert* gherucht,
Tot Tucht *voeght u te gaer,*
Ontvlucht,, d'onducht,, ghedreven tot leer-∫ucht,
Door Liefd', in't nieuwe Iaer, *door* Liefd' in 't nieuwe Iaer.

Goe Orden, Con∫t, en Tijdt,
Met Oorbaer, hier intrachten
V Ionckheyt tot profijt:
Wilt Reden niet verachten.

P. C. Ketel. Deught verwint.

Clinck-Dicht tot de Ieught.

ER goeden ghever danckt, ô Schilder-Ieught leergierich,
Van ſulck Leer-meeſter cloeck, ja Vader weerdt bemint:
Want nutter Vader is, die't kindt leert, dan die't wint,
En ſonder tucht opbrengt, ganſch dertel, en hayr-cierigh.
Als van dijn Vader dan, aenveert zijn leſſen vierigh,
Arbeydigh en nutſaem, als Mier, en Bie, gheſint:
Oock leeuwigh ſterck, ghehert in deughden, als haer vrindt,
Dijn ſelfs, en ander nut, ghy werdt vol eeren dierigh.
Soo oock in Schilder-conſt, van dijn Leer-meeſter goet
Ontfangt ghy onderwijs: ja ſulckx, dat ghy Conſt-vroet
Met halven arbeydt werdt : hier van looft, danckt Vermander.
Want recht gh'aenmerckt dees deugt, geen ſilver oft gout root
Genoech hem loonen can : en dies danckbaerheyt groot
Te meer ghy ſchuldig zijt hem lefdigh voor al ander.

Reyn liefde Croont.

Tot den ſnellen Beriſper/ en Laſteraer.

SONNET.

CK ben ſo niet beſchroôt voor *Momus* ſchimpig ſmalen,
Als ander Dichters zijn. Waerom? Ick ben geen God.
Is in mijn werck ghebreck, oft is't te grof en bot,
Men denck' ick ben een Menſch : en Menſchen connen (falen.
Ick vrees' oock *Zoilum* niet : aen my is niet te halen.
Ick ben *Homerus* niet : my hindert gheen gheſpot.
Het mach my dienſtich zijn, miſſchien den Pauw-ſteert ſot
Van latenduncken heyt te doen vlack neder dalen.
Blindt oordeel anderſins en is maer ydel windt.
Wie met verſtandt beriſpt, doet datmen voordeel wint,
Om op een ander tijdt op alles beter letten.
Maer lof, der ghecken vreught, doet menigh zijn onwijs.
Dus acht ick ſpot, noch lof, dan wel goet onderwijs.
Mijn dichten hoeven dan Lof-dichten noch Sonnetten.

Een is noodigh.

Den Grondt der Edel vry Schilder-const:

Waer in haer ghestalt/ aerdt ende weſen/ de leer-luſtighe Jeught in verſchepden Deelen in Rijm-dicht wort voor ghedraghen.

Door C. V. M.

Exhortatie, oft Vermaninghe/ aen d'aencomende Schilder-jeucht.

Dat eerſte Capittel.

O *Hebes* ſpruyten/ *Genius* Scholieren/
Ghy die hier en daer / in plaetſe van ſchryven/
Hebt becladdert/en verbult u Pampieren/
Met mannekens/ Schepen/ verſchepden dieren/
Dat ghy nauw ledighe plaetſ' en laet blyven/
Schijnend' of Natuer' u voort wilde drijven/
Een Schilder te weſen/ ſoo dat u Ouders
U daer toe aenvoeren op lijf/en ſchouders.

2. By ghemeyn oordeel wort u toegheweſen/
Te zijn een Schilder/'twoort is licht te ſpreken/
Maer Schilder/en Schilder/ſiet/tuſſchen deſen
Leyt ſoo hooch eenen grooten Bergh ghereſen/
Dat veel de reyſe moeten laeten ſteken/
T'is hier niet te doen met Maenden oft Weken/
Maer volcomen Jaren hier toe behoeven/
Al eer dat ghy eenich gheniet ſult proeven.

3. Ten waer niet goet datmen u hier aen riede/
Dees Conſt is ſelf van aenſoetender mijnen/
Licht aen te vatten/elcken te ghebiede/
Maer elck ſie toe/ dat hem niet en geſchiede
Als de ſimpel Mugghe/verblijdt in't ſchijnen/
Van 'tblinckende keers-licht/t'haerder ruwijnen
Dwaſelijck gheneghen/daer in te vlieghen/
Want ſ'ghelijcx hier veel haer ſelven bedrieghen.

4. Sijt dan gewaerſchout/want der Conſten kele
Looſt ſoetelijck nae de *Serenes* ſtemmen /
Aenlockend' elcken bevallijck ten ſpele/
Maer by haer te comen moetmen al vele
Weghen beſoecken/en waters doorſwemmen/
Noch iſſer ſoo hoogh eenen bergh te clemmen/
Ghy en comter niet over vroegh noch late/
Of ghy en hebt de Natuere te bate.

...y' Ouders ...gen lich...ijck/sy ...llen hun ...iders ...childers ...ken/ doch ...s hun ...rck oft in ...n macht ...t.

Tuſſchen ...childer en ...childer ...t eenen ...oten ...gh.

...e Schil-...-conſt is ...ſoetich/ ...er ſwaer ...eerey.

5. Want Natuere heeft op veelderley trappen/
Eenen winckel oft doorganck/in den welcken
Sijn alle Conſt en Ambacht ghereetſchappen/
Hier door alle Jonghe kinderen ſtappen/
Eer ſy noch Moederlijcke borſten melcken/
En de milde Natuere gheeft hier elcken
Eenich byſonder inſtrument in handen/
Om zijn broot te winnen in ſ'Werelts landen.

6. Verſchepden zijn haer giften en Juweelen/
Hier geeftſe Ploeghen/ daer hamers/ daer bylen/
Hier Truffels/daer Boecken/ ginder Pinceelen/
Maer d'onverſtandighe Ouders verdeelen
Wel dickwils de natuerlijcke ſtijlen/
En ſoo comet (eylaes) datter ſomwijlen
Natuerlijcke Schilders gaen achter ploeghen /
En Bouweren haer aen Pinceelen voeghen.

7. Doet u Natuer het Pinceel niet verwerven/
Soo mocht ghy wel in tijdts keeren te rugghe/
Latend' u ydel voornemen verſterven/
Sparende tijt en coſt /om niet bederven/
U ſelven/als de voor-verhaelde Mugghe/
Al te langh en ſmal ſal u zijn de brugghe/
In 'tbegin uytſchepden is minder ſchande/
Dan datmen in't leſte valt door de Mande.

8. Of ghy de Natuer hebt t'uwer vriendinnen
By den aert dijns geeſts ſalmen vroech afmeten/
Want 'tmoet ſchier van in de Wieghe beginnen
Slanghen verworghen/ dat nae ſal verwinnen
Nemeetſche Leeuwen/ en Monſters van *Creten*,
Oft ghehoofde Lernen/ſeer quaet van beten/
Cacuſſen/Cerberen/wreede Centauren
Om t'hooft t'hebben becranſt met groene Laurê.

9 Cruyden/die wy Diſtel oft Netel nommen/
Van nieuws waſſende vroech ſteken en bijten/

Sonder natuere can men gheen Schilder worden.

Natuere gheneyghet yeder jeught meeſt tot yet byſonders.

Ouders behooren vlytich te mercken op de gheneghentheyt der Jeught/nae 'tſchrijven Platonis/in de derde tſaem-ſpraec van zijn Republ.

Vroech is te mercken/ of yemand een goet Schilder ſal worden.

Oock sal hem by tijts t'hout beginnen crommen/
Dat eens haer sal worden/ dus t'eender sommen/
Onder der *Graphidis* Consten subditen/
Jonghers die naemaels de ghemeyn limiten
Hebben t'overblieghen/sullen opheffen
En vroech beginnen/ander overtreffen.
10. Doch drijft u Natuere tot sulcke weghen/
Met behendich vernuft/daer toe bevallijck/
Hebbend' een sulck deel uyt haer hant verkreghen/
Dat ghy in uwen gheest/sin en gheneghen/
Bevoelt leven inbeeldinghen ontallijck/
Naer den prijs te schieten/u niet en sal ick
Ontraden/ter avontueren oft mochte
Ten eynd' eens ghelucken dat het gherochte.
11. Doch geenen arbeydt laet u verdrieten/
Die aenhoudt/mach op verwinninghe hopen/
Nae t'besueren machmen t'soete ghenieten:
Want t'is hier eenen Papegaey te schieten /
Die van hondert nauw een can recht ghenopen/
Dus blijft de Const als eenen Ethiopen
Orientalischen Peerel op eerden/
Altijts verheven in seer grooter weerden.

Van hondert comt nauw eē tot volcomenheyt.

12. Natuere geeft somtijts haer Schilder-gaven
Daer tijdt noch middel is te moghen leeren/
Maer noots bedwanck/ om den cost te beslaven/
Dat sulck edel gheest moet blijven begraven/
Als verborghen schat/een jammer verseeren:
Maer als gaef en middel te samen keeren
By oeffeningh/lust en stadigh bevlijten/
Dan vaert arbeydt versoetende profijten.
13. Nu dan ghy jonghe Pictoriael sinnen/
Laet varen al onnutte kinder prachten/
Wilt ghy ten Throone deser Consten binnen/
Ghy moets' aenhanghen en stadich beminnen/
Want sy jeloers is/en oock seer te wachten/
Op t'gheplupmde bedde moet ghy niet achten/
De slaperighe traechheyt moet ghy swichten/
Oock *Bacchi* cruyck en *Cupidinis* schichten.

De Const is jelours/ daerom moetmen haer tegendeel vermyden.

14. Wilt u altijts mede jonghers verkiesen/
Die haer geeren tot neerstichheyt versnellen/
Hoe schoon t'weder is in dooyen oft vriesen/
En soeckt nemmermeer veel tijdt te verliesen
Met de weeldighe wittebroots ghesellen/
Quelt een weynich/om niet eeuwich te quelen/
Geeft tijdt u tijt/ wilt tijdts tijdt niet verspelen/
Weyghert tijdt u tijt / wilt tijdts tijdt ontstelen.

Tijts waerneminghe wort gheraden/ en tijdt van tijdt te nemen.

15. *Coorenhert* een Poeet/neerstich van zeden/
Had in den mondt voor eē Spreeckwoort gemeynich/
Als hy eenighe sach/die niet en deden
Dan hunnen tijdt overdadich besteden
Sy hebben te veel/dat ick heb te weynich/
Nochtans wy's even veel hebben/pleynich
Meynende tijdt/die hy veelsins bestierich
Socht te winnen met vlijt/altijt tijtgierich.

Spreeckwoort van Coornhert.

16. Daer zijn noch tijdt-arem wel dergheltijcke /
Die elcken tijdt in drien wel wilden splijten/
Makende tijdt van ontijdt met practijcke:
Dan vintmer die altijts zijn even rijcke
Van tijdt/hoe coeber sy den tijdt verslijten/
Soo dat s'hem onghеacht daer henen smijten/
Met Potten/Croesen/Colven en Kincketten/
Wants' op zijn weerdicheyt niet veel en letten.

Dit is v... Goltzio voormael aerdich u... gheveelt. Hoe co... lijck den ... is.

17. Nochtans(eylaes)wat sal ons doch ten lesten
Meer als den costelijcken tijt ontbreken/
Als wy moeten ruymen dees Aerdsche nesten?
Teghenwoordich heden is noch ten besten/
Gister in eeuwicheyt voor by ghestreken/
En morghen onghewis/niemant te spreken
En weet/ of hy dien sal moghen becommen/
Summa/den tijdt passeert alle rijckdommen.
18. Doch minder achtmen (met sanck/ Luyten/ Herpen/
Met wandelen/om verteeren de spijse/
Oft yet soo gheheeten/om t'sins verscherpen)
Den tijdt te verliesen/dan wech te werpen
Goudt oft Silver doch van leegheren prijse
Als tijdt/en zijn occasie proptijse/
De welck'/eens wesende voor by gheblogen/
Wy nemmermeer weder crijghen en moghen.

Tijdt ... oorsaeck/... tydts ghe... gheuthey... voorby/ ... weder te ... comen.

19. Soo is dan tijdt-verlies een groote schade /
Niet te verhalen met ghelt noch met goede:
Dus Jongers/boven Goudt houdt tijdt te rade/
En verdrijft traechheyt/die van allen quade
Js moeder/en voester van armoede:
Dan brengt noch med' elc quaet zijn eygen roede
Tot rechter straffe/jae en gheen en vreester
Wreedelijck te slaen zijn Autheur oft Meester.

Traegh... moeder v... alle quaet/ en voester van arm... de.

20. Den Dronckaert valt in de slijckighe goten /
En moet veroyt veel onghemacx verdraghen/
Jae wat zijnder uyt dronckenschap ghesproten
Al schandelijck en grouwelijck exploten?
Die nuchter-sinnich seer zijn te beclaghen/
Bysonder d'onbeterlijcke dootslaghen/
Daer Menschen handen brekende aenraken
Gods hantwerck/dat niemant can weder maken?

Alle on... deucht brengt ha... straffe me... Van de... dronckenschaps quaet/en de quade vruchten.

21. Siet/wat dit garsten sop al can uyt rechten/
Hoe menich maket noch van Menschen Wercken/
Ghelijck als men leest van *Ulissis* knechten :
Maer wat schadelijcker dingh is het vechten?
En hoe seer ghemeyne/ tot sulcx versterken
T'sotte Weerelts lof/die in sulcke wercken
De corsel-coppighe noemt/cloecke helden/
En verduldighe wonderlijck can schelden.

Dat he... vechten v... onverstan... ge gepreese... nochtans... groote schaude f...

22. Nochtās is veel stercker(nae t'woort der wijsen)
Die zijn eygen gemoet verwint gheeltijck/
Dan die ander doodet/en meer te prijsen/
Al doet den naem Moorder elcken afgrijsen/
Den naem Dief is al schandelijcker leelijck
Om vooren te spreken/in t'recht appeel ick/
Doch can wel den Dief t'pack wederom gheven /
Maer den Moorder den dooden niet doen leven.
23. Dus de dronckēschap met haer quade vruchtē
Die te langh/en t'onnut zijn om verhalen/
O leersaem sinnen/wilt wijselick vluchten/
Op dat der Consten verkeerde gheruchten
Jn den afgrondt *Stigis* eens mochten dalen/
Als van Schilder cranck-hooft/en ooc mocht falē
T'gemeyn volcx Spreeckwoort /hoe Schilder hoe wilder/
En verkeerde in/hoe schilder hoe stilder.

Dat d... Schilders jeugt/dronkenschap vermijden moet.

T'spreec... woort mo... wech/van hoe schild... hoe wilde...

24. Want schijnt of de const door eenige Luydē
Moet zijn verciert/met dat segghen/ t'is jammer

Dat

Dat deſen fijnen Gheeſt neffens zijn ſtuyden
Is eenen ſoo droncken/wilden en ruyden
Corſel-cop/en ſoo licht en fel vergrammer/ (mer/
Doch ſulkx vercoelt menich Conſt-liefdich vlam-
Oock dies te nooder eenighe beminders
De Conſt willen laten leeren haer Kinders.

25. Verſchrickt u niet/o edel Schilder-jeuchden/
Dat om eenighe qua-vruchtighe rancken
Moet weſen ghehoort/tot onſer onvreuchden/
Of meeſte Conſtenaers alderminſt deuchden/
Waer van men ſomtijts ſoo eenen mach dancken/
Dieder eenen grooten hoop can beſtancken/
Zijnde wederſpannich d'edel Natuere
Der Schilder ſtilweſighe ſtudy puere.

26. Sy zijn onweerdich onder Conſtenaren
Gherekent/die alſoo brenghen verloren
Haren edelen gheeſt/ghelijck oft waren
Woeſte/ongheſchickte/ruyde *Barbaren*,
Daer doch oyt ſoo ſonderlingh uytvercoren
Den naem der Schilders was by Oratoren/
Senatoren/Philoſophen/Poeten/
Princen en Monarchen hooghe gheſeten.

27. Die met zijn conſtich werc/ſoetelijck prangē
Can d'ooghen der Menſchen/dat uyt de wonſte
Des herten haer gemoet daer aen blijft hangen/
Die behoorde oock elcx vrientſchap bevanghen
Met vroom en eerbaer zijn / welck is een Conſte
Boven alle Conſten/om goede jonſte/
Ghenade en vrientſchap/nae herten wenſchen/
Vercrijghen by Gode end' alle Menſchen.

28. Onder al die Schilder-conſt name voeren/
Behoorde ſonderlingh te regieren
Die edel beleeftheyt/die ſelf der Boeren
Herten dickwils can beweghen/beroeren/
Met haer redelijcke ſoete manieren:
Summa/alle gheſchickte/ goedertieren
Beſcheydenheyt/moſt zijn begrepen/onder
Den naem oft t'woort Schilderachtich byſonder.

29. De ſchilders dan Schilderachtich behoorden
Neder te legghen/ſlechten/en verdrijven
Alle ventijdinghe/twiſt/en diſcoorden/
Met ſachte/wijſe/redelijcke woorden/
En niet met vechten/quaetſprecken oft kijven/
Als op de Merckt viſch-vercoopende Wijven/
Die vele malcanders fame beroofden/
En licht ſmijten de korven nae de hoofden.

30. Men ſal oock niet volgen Wagenaers leſſen/
By wien de beleeftheyt heeft weynich ſtede/
En ſlechten haer querelen en proceſſen
Onder malcander/ met vuyſten en meſſen/
Want onverſtandt is moeder van onvrede:
Maer den rechtē aerdt der Conſten brengt mede/
Dat de verſtandighſt' in Conſten ghereſen
Behoorden oock alder beleefſt te weſen.

31. Nadien der Griecken en Romeynen Zele
Ginck tot *Pictura* ſoo vierich vermeeren/
Dat ſy verboden met ſtraffen bevele/
Datmen niet en ſoude/dan alleen Ele
Ghebooren kinderen/t'ſchilderen leeren/
Soo betaemt dan noch wel/de Conſt ter eeren/
Alle deucht en beleeftheyt hun beneven/
Die nu den Edelen Pinceel aencleven.

32. *Iovis* Dochters/de *Gratien* haer derder/
Worden gheſchildert/datter een gaet ſtappen/
V biedende den rugghe/en dan werder
Twee teghen-comende ghemaeckt wat verder/
Welk bewijſt/dat wy voor een/ twee vrientſchap-
Wederom ontfanghen/om niet verſlappen (pen
In beleeftheyt/maer te zijn altijts clocker/
Over al daer mede te drijven woecker.

Plutarchus ſegt ooc/dat Emilius Paulus/onder ander edel Konſtē/zijn Sonen leerde beeltſnijden en ſchilderen.

33. Dat den Schilder-prins *Apelles* beſcheyden
En beleeft was/en is niet te miſwanen/
Connend' *Alexander* ſoo ſoet aenleyden/
Dat hy hem daghelijcx quam ſien arbeyden:
Noch is zijn beleeftheyt weert te vermanen
Aen *Protogenem* by den *Rhodianen*,
Den Perſoon en t'werck brenghend' in extime/
Ghelijck noch volgen ſal/doch niet in rijme.

Exempel der beleeftheydt aen Apelles.

34. Oock *Raphael*, Hooft-ſchilder t'zijnen tijde/
Menich goet Meeſter daer oock loon verdiende/
In zijn gheſelſchap arbeydende blijde/
Eendrachtich van ſinnen/bevrijdt van nijde/
En gheen en was den anderen t'onvriende/
Den beleefden *Raphael* maer aenſiende/
Het ſcheen dat dreef uyt haren ſin met crachten
Alderley onedel ſnoode ghedachten.

Leeſt hier van int levē vā Raphael

35. Hoe Schilder hoe ſtilder dan nu voort henen/
Niet Schilder hoe wilder/die doncker miſten
Moeten drijven uyt den ooghen verdwenen/
Weſende ſoo helder en claer beſchenen
Van twee ſoo blinckende nobel Artiſten:
Dus dan o jonghe Pictorialiſten/
Yeder hem de deuchtſaemheyt ſoo ghewenne/
Dat elck den rechten Conſten aerdt bekenne.

36. V zijn twee de principaelſte/met namen
Des ouden en nieuwen tijts/tot Exempel/
Dat de Conſt en de beleeftheyt betamen
Altijts by den Conſtenaer te verſamen/
Souden ſy gheraken over den drempel
Vant der onſterffelijcker *Famen* Tempel/
Of ſy zijn anders in grooten dangiere
Van te verdrincken in *Lethes* Riviere.

Fabel uyt Arioſto/en is genomen uyt Il furioſo. Cant. 34. & 35.

37. Want indien de Poeten niet en dwalen/
Een oudt Man iſſer/die hem niet vermijden
Can van ſnellijck te loopen ſonder dralen/
Wt en in het huys van de drie Fatalen/
Om de namen van alle dieſ' affnijden/
En looptſe ſchooten vol(wie't mach benijden?)
In de coude Riviere *Lethes* gieten/
Op datſer in ſincken/oft henen vlieten.

38. Het ſchijn geen Hert en mach ſo ſnel gedravē
Als deſen ouden Grijs/ over en weder/
Endelangs t'water/welck ontfanght zijn gaven/
Vlieghen al crijtende Gieren en Raven/
Met menich Voghel van verſcheyden veder/
Dees uyt t'water daer ſy toe dalen neder
Brenghen eenighe namen voort van allen/
Maer latenſe haeſt daer weder in vallen.

By deſen ouden man verſtaet den Tijdt.

39. Wt veel duyſenden deſer namen coever
Worter ſomtijdts weerdich ghevonden eenen/

Onder veel duysent eenë woort door Const ghe-ruchtich.

Die niet en verdrinckt / maer blijft aen den oever
Liggen op t'sant/des schijnt dē Man te droever/
Die uyt der Rivicre wilt laten gheenen/
Maer twee witte Swanen/ teghen zijn meenen/
Daer mede henen vlieghen ende swemmen/
Tot daer eenen heuvel op is te clemmen.

Vanden Tempel der Fame.

40. Op desen berg staet/van schoonen gebouwe/
Eenen Tempel/ als van eender Goddinne/
Daer uyt comt eē *Nimphe*, oft schoō jonckvrouwe/
Dees namen afnemen van die ghetrouwe
Soet singhende Swanen / verblijdt van sinne/
En brenght dees namen ten Tempelwaert inne /
Die in eeuwicheyt daer blijven ghescreven
Op den Pilaer/die dat beeldt draeght verheven.

Beduydenis deser Fabel.

41. Dees Fabel beteyckent/t'ghemeyne sterven/
Gheleken by *Lethes* ghesept vergheten/
Daer wy metter tijdt al plaetse beerven/
Want dien ouden looper wilt niemant derven/
Maer Swanen/Histori-schrijvers/Poeten/
Vroylijck tot de *Nimph* onsterflijckheyt weten
Te brenghen eenighe geesten bequame/
In den Tempel van die eeuwighe *Fame*.
42. Lof-tuyters/aēbrengers/strijckers der pluy-
Hebben somtijts te verheffen vercoren (men/
Sommighen/ om t'vet van den pot te schuymen/
Als Raven en Gieren/quaet van costuymen/
Waer sulck' in *Lethes* doch blijven verloren/
Te weten Menschen/schijnende ghebooren
Slechs om eten en drincken/want s' en gheven
Gheen ander ghedachtenis van haer leven.

Dat het geen goeds Const is/ gewonnen goet onnut door te brenghen.

43. De Schiltpadden cropē schier uyt hun schel-
Aleer dees hun out quaet voornemē misten/ (pē/
Oft onmatelijcken lust souden stelpen/
T'ghewonnen goedt van de Weerelt te helpen/
Oft wat d'Ouders met sweet/ commer/ oft listen
Hadden vergadert/te stropen en quisten/
Tot dat sy hun huysghesin en hun selven
Een stadigh' jammer en verdriet op welven.
44. Met duysenden vele dus henen varen/
Den tijdt verliesend' als onnut en snoode/
Waer van de Weerelt niet meer en heeft maren/
Dan of syer noyt op gheweest en waren:
Want de namen ligghen al by de doode
Afgrondich versoncken/swaer als den loode/
In *Lethes* onsuyver vuyl waterstroomen/
Daer van geen wetenschap en is te droomen.
45. Constenaers/Geleerde/veel t'eender sommē/
Princen/Capiteynen/door't onderdrucken

Uut des blijts ende arbeyts.

Der luyheyt/zijn met arbeydt op gheclommen
Tot vermaertheyt/en ter eeren ghecommen.
Met swaer oeffeningh en heerlijcke stucken/
T sond' ons in de Werelt qualijck ghelucken/
Sonder des arbeydts oeffeninghe deuchdich/
Wiēs vruchtē zijn nuttich/ rustich en vreuchdich.
46. Dit hoorend'/o Jongers/treet als den raddē
Den weg des arbeyts/want t'eynd' is besoeten/
Schildert/teyckent/crabbelt/wilt vrij becladden

Aenporringhe tot de Schilders const.

Een deel Pampiers / als die geeren veel hadden/
Steelt armen/beenen/lijven/handen/voeten/
T'is hier niet verboden/die willen/moeten.
Wel spelen Rapianus personnage/
Wel ghecoockte rapen is goe pottage.

Rhetorica een schoon bloeme s[...] der vrucht[...] om de Schilders consten ia[...] lousie ont[...] den.

47. De Dicht-const *Rhetorica* soet van treken/
Hoe lustich/aenvallijck/soeckt te ontvluchten/
Doch self en heb ickse noyt veel besweken/
Maer t'heeft my vry uyt den weghe ghesteken
Van de Schilder-bane/dat is te duchten/
T'is wel een schoon bloeme/ droeghe sy vruchten/
Soo dat sy vrochte het meel in de Keucken/
Dan mochte den sin haer t'hanteren jeucken.
48. Op winckel werckende met ander knechten /
Staend' onder een Chaert/ om niet te crackeelen/
Al waert ghy den besten/wilt met den slechten
Helpen onderhouden Winckels gherechten/
Hebt acht op Meesters Pallet en Pinceelen/
Op vaghen/bereyden/doecken/panneelen/
Fijn verwen wrijven/op reyn houden passen/
Niet te veel temperen/smalten/noch assen.
49. Begindy de suyver borsten te suyghen
Der vernufte Maeght aendraghende wapen/
En uyt *Iuppiters* herssens quam/nae tuyghen
Der Poeeten/ so wilt u geeren buyghen

Op des [...] meenē v[...] oordeel be[...] hoefmen oock te le[...]

Onder t'ghemeyn oordeel/hier in verknapen
Appelles, want ghy sult dickwils yet rapen/
Soo ghy daer toe doet lijdtsamighe ooren/
Van het gheen u onbekent was te vooren.

In qu[...] oordeel de[...] onverstan[...] dighe hem[...] niet te ver[...] stooren.

50. Verstoort u oock niet in *Midas* Herauten/
Verkeerde oordeelen/die qualijck sluyten/
Maer hoedt u selven voor *Momus* flauten/
Al dunckt u te zijn merckelijcke fauten/
In Meesters werck en willet soo niet uyten/

Niet lic[...] telijck mee[...] sters faut[...] yemant to[...] nen.

Want u en cander doch niet goets uyt spruyten/
Dan spot oft smaet/jae oft crijght voor u winsten
Heymelijcken ondanck ten alderminsten.
51. Doch sulcx meuchdy doē aen u mede-jonger/

Zijn me[...] jongher m[...] beleefthey[...] zijn faute[...] aenwijsen.

Maer beleefthept moet ick altijt bedinghen/
T'sal hem te beter smaken/heeft hy hongher:
Maer en wilt/als smeecker oft dobbel tongher /
T'soete *Placebo* niet voor ooghen singhen/
En dan achter rugghe de kele dwinghen
Tot herde cadencen en valsche toonen/
By zijnd' yet prijsen/en afwesich hoonen.

Latendunckenheyt s[...] men verm[...] den.

52. Latendunckenheyts geest wilt van u keeren/
Die u mocht verblinden/met licht ghenoeghen/
Jae en doen u hert in hoochmoet vermeeren/
Soo dat ghy soudt willen/versaedt van leeren/
U voortaen rusten/sonder verder ploeghen:
Want die t'ghenoeghen by hun hebben voeghen /
Te wonder ghelucklich zijn derghelijcke/
Oock die te vreden zijn (seytmen) zijn rijcke.
53. Doch in onsen dingen moetmens hem wach-
Soude men in Consten comen te boven/ (ten/
En altijts om verder te comen trachten/
Oock niet lichtelijck yemants werck verachten:

Geen di[...] soo slecht/ daer is so[...] tijts yet goets in.

Want dickwils so slecht geen dingen verschoven/
Men vindter wel yet in weerdich te loven/
Dat eenen aerdt heeft/aengaende de reste/
Wat salmen veel segghen/elck doet zijn beste.

Men sal hem selven noch prijs[...] noch laken.

54. Men sal oock zijn selven prijsen noch laken/
Noch sghelijcx het werck van zijn eygen handen /

Want

Want t'prijſen u dwaeſheyt bekent ſal maken/
En 't verachten al wat eergierich ſmaken/
Dus ſtrecken dees beyde weghen tot ſchanden/
Latent dan oordeelen goede verſtanden:
Want zyn ſelven te loven ſtaet ſeer ſottich/
En zyn ſelven verachten is beſpottich.
55. Veel die op de Merckt pleghen te ſtaen raſen
Om eenighe lapſalverie te venten/
Die hebben de ghewoont alſoo te blaſen/
Prijſend' hun ſelven end' hun bijſevaſen/
Verachtend' ander van hun Adherenſen/
Maer al watter ſchuylt in *Helicons* tenten/
Hem dies vermijde/ſie wel toe/en ſchaffe
Niet te lijden der *Pierides* ſtraffe.
56. Al wat hem laeſt van *Caballini* water/
Sie dat het hem ſelven niet en bederve
Met ſoo een beſchimpich Exter gheſnater
Jae als den roemenden ghevilden *Sater*,
Oft *Arachnis* ſtraffe niet en verwerve/
Die haer dorſt vermeten teghen *Minerve*
Dus indien ghy in Conſten wort gheruchtich/
Wacht u van eyghen behaghen eerſuchtich.
57. Al waerdy als Hert ter Conſt-bane pleynich/
En ander als Slecken tragher en ſachter/
En ghy waert verſekert den Prijs alleynich/
Aenſiende beſijden u geen oft weynich/
Van vele ſwaermoedich u volghen achter/
Soo en weeſt van ſinnen niet onbedachter
V op de gaven Gods te verhoovEerden/
Als Pagen ſittend' op haers Heeren Peerden.
58. Op t'geen u geleent is zijt ſtout noch coene/
Maer danckt ootmoedich die't u laet ontfangen
Tot uwer nootdruft dijns levens ſayſoene/
Want ten is maer ſlechs om den coſt te doene/
T'zy Conſt oft Conſtenaer/ t'moet al vergangen/
Hoe fraey/hoe gheeſtich/in breydels bedwangen/
Al trecket de Doot / als geens dings bemercker/
Diep onder in zijnen donckeren kercker.
59. Al en is de Conſte niet onderdanich/
Ghelijck als Rijckdom/den loop der Fortuynen/
En weeſt daerom niet te meer overwanich/
Want niet ſtadichs in dit Aerdtſche dal tranich/
V gheſichte nu claer/mach doncker bruynen/
Oock dijn Lichaem van den plant totter cruynen
Onderworpen d'ellend/yet mocht toevallen/
V Conſten ghebruyck en waer niet met allen.
60. Dus rad' ick/in Conſten hoe rijck bedeghen/
Vernedert/ghemeynſaem altijts te blijven/
Niet doende nae t'ſotte ghemeyne pleghen/
Wat tijdeltijck Rijcks hebben de ghecreghen
Nieuwelijcx met eenich handels bedrijven/
Soo is het dickwils van thienen van vijven/
Of ſy haer meer ghewerdighen te braghen
Nae ſchamel kenniſſe/vrienden/oft maghen.
61. Eerlijck zijn beſt doen is niet te verſmaden/
Om niet te blijven ſteken in de modder/
De goed' oeffeninghe der handt ghedaden
Van joncx te beblijten oock niet t'ontraden/
Om al zijn leven niet te zijn een brodder/
Soo wilt vermijden den dertelen lodder/

[left margin, partly cut off:] ...emants ...ck licht ...eſchim. | ... geſchict ...n de ...ſt/ſal ... op zijn ...en niet ...effen. | ...d ſalmen ...cken van gave. | ...et ghene ...van ...o ghege-is/can gheno-... wordẽ. | ...oechmoet ...eraden.

Cupido brayage luſt/wiens opſetten
Veel de Jeught ter deucht den toegangh beletten.
62. De Sinnen als Hondẽ ter Jacht verſtroyẽ/
Die haer Meeſters vleys voor ſpijſe verſlinden /
Om t'ſien van *Diana*, niet om vermoyen/
Jae t'vyer van *Paris* maeckt tot aſſchen Troyen/
Daer ſoo veel fraeyicheyt in was te vinden/
Dus menich goet Jngien door deſen blinden
Luſt-god/jong verleyt/blyft verteert in voncken/
Oft als kindt/eer't het water kent/verdroncken.
63. Sy oordeelen meeſt met *Paris* ten dwaeſten/
t'Schilders Houwlijc is veel van ſulcker moden/
Schoonheyt ghelijckt haren ſin wel ten naeſten /
Doch ſiet toe/en willet ſoo niet verhaeſten/
Laet den Wijn-ſoon *Hymen* by d'ander Goden/
Denckt ten ſal ſoo haeſt niet werden verboden/
Teghen Hooftſweere wordt ſeer goet ghehouwen
Vroech ombijten/ en lang wachten van trouwen.
64. Om weldoẽ canment niet te vroech aenvattẽ/
Noch om qualijck doen niet te langh ghetoeven/
Alſt wel gheluckt/ſonder ditten oft datten/
Soo iſt een dinghen boven alle ſchatten/
Den ruſtelijckſten ſtaet teghen t'bedroeven/
Doch tijdt te ſtellen en is geen behoeven/
By *Petrum Mißia* is beſcheydt te ſiene/
Jn zijn tweede Boeck/Capittel derthiene.
65. T'ſchijnt daer/ofde dochter ontrẽt zijn moſte
Thien Jaren wel jongher als den Gheſelle/
Soo in zijn *Satiren* ons oock ontloſte
Den ſoet-vloeyenden Poeet *Arioſte*:
Maer onſen Schilder (ſoo hem niet en quelle
Ghewichtigh' oorſaeck) aleer hy hem ſtelle/
Mocht wel ter werelt in eenighe hoecken/
Ter liefden der Conſt/ de Landen beſoecken.
66. Doch ick ſoud' u gants tot reyſen verweckẽ/
Vreeſd' ick niet of ghy mocht comen in dolen/
Want Room is de ſtadt/ daer voor ander plecken
Der Schilders reyſe haer veel toe wil ſtrecken/
Weſende het hooft der *Picturæ* Scholen/
Maer de rechte plaetſe/ daer quiſtecolen
En verlooren Sonen haer goet doorbrenghen/
T'is ſchromich zijn Jeucht die reyſe ghehenghen.
67. Door ervaringhe men dat oock bevroedet/
Als menich van daer comt beroyt en pover/
Want een huys daermen de dolinghe voedet/
Jae een verradich neſt/ daer men in broedet
Al t'quaet heden verſpreyt de werelt over/
Soo noemet *Petrarca*, en wat hy grover
Daer van noch verhaelt/ hier te lang om ſeggen/
Js qualijck met waerheyt te wederleggen.
68. Doch op ſ'Lants ſoetheyt ſoude mẽ verlievẽ/
Oock *Italus* volck van *Ianus* gheſproten/
Die opt wel veel onſe Conſte verhieven/
En zijn in 't ghemeyn Verraders noch Dieven/
Maer ſubtijl/en vol beleeftheyts doorgoten/
Doch met open mont en handt toegheſloten:
Want onder de Son en leeft ſchier gheen Nacy/
Sy en heft haer byſonder faut en gracy.
69. Maer ſult ghy reyſen/ latet niet gheſchieden
Sonder uwen luſt/en u Ouders wille/

[right margin:] Het vrijen te jongh ontraden. | Exempelen van Acteon en Paris. | Van liefde Schilders Houwelijck. | Niet te vroech te trouwen. | Niet te vroech canmen wel trouwen: om qualijck/niet te ſpade. | Een goet Houwelijcks lof. | Een Dochter moeſt thien Jaer jongher zijn als den Geſelle in den Echt. | De Roomſche reyſe ongeraden/ om datter veel middel is/t'gelt onnut te verteeren/ende niet wel om winnen. | Den aerdt der Italianen. | Onderwijs voor de Schilders jeucht/om in 't reyſen te gebruycken.

 Cleyn

Cleyn Herberghen/quaet geselschap wilt vlieden/
En laet over u niet veel ghelts bespieden/
En u verre reyse verberght oock stille/
Zijt eerlijck en beleeft/vry van gheschille/
Hebt altijt wel ghelt/maer wacht u met eenen
U eyghen oolijck Landt-volck veel te leenen.
70. Leert over al kennen des Volcx manieren/
Het goede naevolghen/en vlieden t'quade/
Reyset vroech uyt/en wilt oock vroech logieren/
En om mijden plaghen oft vuyle dieren/
De bedden en lakens slaet neerstich gade:
Maer sonderlinghe onthoudt u ghestade
Van lichte Vrouwen/want boven de zonden
Mocht ghy zijn u leven daer van gheschonden.

Door lichte Vrouwen worden veel verdorven.

71. Ghy behoefdet wel somtijts als de Valcke/
Comend' in Italy/t'ghesicht te missen/
Voor de schoone *Circe*, met al haer schalcke/
Aengaende daer t'werck/dats op natten calcke
Te maken Landtschappen by de *Grotissen*,
Want d'Italianen ons altijts gissen
Daer fraey in te zijn/ende sy in beelden/
Dan ick hoop of wy haer deel oock ontsteelden.
72. Jae hoop hier in te zijn geen ydel hoper/
Sy sien self alree ghenoech d'apparency/
In doecken/steenen/en platen van coper/
Oock ghy Jongers siet toe/grijpt moet/al droper
Al veel door de mande/doet diligency/
Op dat wy gheraken t'onser intency/
Dat sy niet meer en segghen op haer spraken/
Vlaminghen connen geen figueren maken.

Vlijt te doen gheraden/om d'Italianen hun spreeck-woort te beschamen.

73. Optreckend' u reys/en wilt niet verslossen/
Lieber afcomende besoeckt *Almangen*,
Of daer meer Gelt als Const mocht zijn ghetrof-
End' (en waren niet veel van quader stoffen (fen/
De Fransche paeysen) Provencen/ Brittangen/
Gantsch Vranckerijck/Bourgongien/en Spaen-
Over al is te becomen die fijne (gen/
Indiaensche geele en witte mijnte.

Datmen int afcomen van Italien/ ander landē besoecken mach/ om met veel gewonnen gelt thuys te comen/ dan is wel welcom.

74. Een goet deel schijven van sulcken allopen
Mede t'huys te brenghen soude wel clincken/
Om u Ouders en vrienden te verbropen/
Oock hem tamelijck en eerlijck op topen
En sal u comste voor niemant doen stincken/
Men sal u wellecomen en beschincken/
Wech dan lichte schoenen niet meer men reyster/
Men woort al haest geblockt vast aen de Vreyster.
75. Ten lesten siet toe/niet te keeren ledich
Van t'gheen daer ghy om uyt gaet t'uwer baten/
Brengt van *Roome* mede teyckenen zedich/
En t'wel schilderen van de stadt *Venedich*,
Die ick om den tijdt bestijden most laten/
Want ick heb oock ghereyst sommighe straten/
Welck ick (nu ick mijn vermaningh opschorte)
U een weynich sal verhalen in't corte.

Te Roome leert men teeckenen/ ende te Venetien schilderen.

76. Door *Pictura* ben ick daer toe ghecommen/
Als dat ick met lust/versoetsel der pijnen/
In *Helvetia* ben over gheclommen/
De besneeuwde *Alpes*, hoogh om verschrommen/
En oock de verdrietelijck' *Appenninen*,
Door wiens nevel en onweders bruwijnen/

Helvetia/ het Switserlandt.

Hannibal den grooten Martialiste
Daer over te comen t'voornemen miste.
77. Ick quam so verr' ick sach/en woonde binnen
De begheerde Stadt/die (soo men mach lesen)
Van twee Voesterlinghen eender Wolvinnen
Op *Palatinus* bergh nam cleyn beginnen/
Wiens faem in al de Weerelt is gheresen/
Vervallen bouwinghen my onderwesen/
En betuyghden met een seker belstijden/
Hoe heerlijcken *Roome* was in voortijden.
78. Somtijts hebb' ick my met d'Italianen
Om de Const hanteren buyten begheven/
Daer sach ick *Cicerons* Dorp *Tusculanen*,
T'oude landt *Latium*, en t'langh *Albanen*,
Oock den bergh van *Circe* hoochte verheven/
Daer *Ulißis* knechten waren gedreven
In't Verckens kot (nae der Poeten dichten)/
En den wegh *Appia*, met meer ghestichten.
79. Diversche Wateren/weerdt te verclaren/
Hebb' ick om de Const oock ghesien met spoede/
Oock met ongheswoon onghemack ghevaren
Door der *Tirrhenei* ghesouten baren/
Den Wijn-rijcken *Tyber*, turbel van bloede/
Sach ick/end' oock *Padus*, hooghe van moede/
Een edel gherucht hebbende ghewonnen
Door een ongheluckich Voerman der Sonnen.
80. Den onstadighen *Arnus*, somtijts drooghe/
Somtijts overvloepend' ick oock aenschoude/
Maer *Hannibal* heeft het ghecost zijn ooghe/
Schijnend' een wraeck / om dat hy met oorlooge
Haer *Hetrussche* Landen alsoo benoude/
T'water *Trebbia* sach ick/daer oock roude
Sempronium zijnen hoochmoedt te spade/
Der Romeynen heyrcracht tot groote schade.
81. Noch heb ick bevaren twee schoon Rivieren /
Daer d'ander niet by en dienen gheleken/
Want sy als voornaemst' *Europa* vercieren/
Eerst *Danubius*, in anderen quartieren
Ister ghenaemt/die (soo eenighe spreken)
In *Mare majus* soo herdt comt ghestreken/
Dat de soute golven haer wijcken moeten/
En latent haer veertich mijlen versoeten.

Herodo in Melpo lib. 4. ae den Danu bium de meeste Ri viere van allen,

82. *Rhenus* de Riviere heerlijck bequame/
Jonstich toevloepend' onse Nederlanden/
Acht ick daer nae de weerdichste van fame/
Dees Wateren en veel Steden eersame
Heb ick besocht/om met beter verstanden
Te begrijpen de Const/die ick voor handen
Nu hebbe ghenomen/om metter penne
Nae te beelden/ghelijck als ickse kenne.
83. Want nadien ick dus in mijn jonge daghen
Soo menighen voetstap hebbe ghetreden/
Doch soo veel het is/om haer te behaghen/
Behoort sy billijck my wel te verdraghen/
Dat ick ontdeck haer natuerlijcke leden/
Jae onderschepdelijck Wetten en zeden/
Om d'aencomende leerjonstigh' Ingienen
In haer voornemen een weynich te dienen.
84. Hier in hop' ick te doen nae mijn vermogen/
Niet blindelijck/want om vlieden erreuren/

Heb ick

Heb ick 't uyt diverſche borſten gheſogen/
Een weynich ghevonden/en veel ghetoghen
Soo wel uyt oud' als moderne Autheuren/
Want dit vind' ick ghemeynlijck te ghebeuren/
Dat oock ſelve wel treffelijcke Schrijvers
Hebben moeten viſſchen in ander Vyvers.

Eynde der vermaninghe.

Van het Teyckenen/oft Teycken-conſt.

Het tweede Capittel.

Den Vader vã t'ſchilderẽ mach mẽ nommẽ
Teyckenen/ oft de Teycken-conſt verhebẽ/
ja dẽ rechtẽ toegang machment ooc rommẽ
Oft de deur om tot veel Conſten te commen/
Goudt ſmeden/bouwen /en meer/jae de ſeven
Vry Conſten ſonder haer niet mochten leven :
Want Teycken-conſt omhelſend' alle dinghen/
Houdt alle Conſten in matighe ſtringhen.

[margin: ...eyckenen/ ...Vader ...'t wel ...lden/ ...het teyc- ...nen is het ...haem/ eñ ...childerẽ ...den Geeſt ...het teyc- ...nen.]

2. Sy is een Voedſter aller Conſten goedich/
Soo *Natalis Comes* ons wil verhalen/
Jae oock d'edel *Grammatica* vevroedich/
Is door haer gheſooght en ghewaſſen ſpoedich /
Leerend' haer letters en caracten halen/
Waer door de Menſchen in verſcheyden talen
Malcanders meeninghe verſtaen accoordich /
Seer wijt van een ſoo wel als teghenwoordich.

[margin: De Schil- ...conſt/ ...in de ...eycken- ...ſt beſtaet ...de Voed- ...r van alle ...ede Con- ...n ende ...tenſchap- ...n.]

3. Des Teycken-conſts volcomenheyt moet drij-
Wt geſont verſtant/en aen crachten raken (ven
Moet t'verſtandt door oeffeningh/en beclijven
door natuerlijcken gheeſt/die tot verſtijven
Edel vernuftich is/en ſnel ontwaken/
Sulcx met goet oordeel doet Conſtenaer maken
Voor-beworp in zijn ghedachte van allen/
Hem met handt te bewerpen mach bevallen.

[margin: De ſchrijf- ...iſt wordt ...eſooght ...de Teyc- ...conſt.]

4. Deſen Vader dan van t'Schilderen/wercklijck
Is om verborghen meeninghe t'ontdecken
Een uytdruckſel/en Verclaringhe mercklijck/
Jae t'voornemens ghetuyghe/welcken ſtercklijck
Beſtaet in trecken/betrecken/omtrecken/
Van alles watter binnen de beſtecken
des gheſichts ter Weereldt mach zijn begrepen/
Byſonder t'Menſchen beelt heerlijckſt geſchepen.

[margin: Wat het ...eyckenen/ ...Teycken- ...iſt ey- ...ntlijck is.]

5. Nu Jonghers /om nae dees mate te jaghen/
Dats om in Teycken-conſt worden verſtandich /
Moet ghy beginnen met groot behaghen
Aen het ey-rondt/en t'cruys daer in gheſlaghen/
Om een tronje leeren ſtellen ghehandich
Van alle ſijde/ſeer noodich : want ſchandich
Sietmen veel Schilders den tronjen mis ſtellen/
Niet lettend' op't cruys/te vergeefs ſy quellen.

[margin: ...et ey-ront ...de cruys ...r noodigh ...verſtaen.]

6. Voorts nae handelinghe/is niet te verſmaden
Een boots leeren ſtellen/vaſt ſonder wancken/
Op eenen voet/die t'lichaem heeft gheladen/
Ghelijck in d'*Actitude* wordt gheraden :
Laet op den ſtaenden voet de heup uyt ſwancken.
Nu grootlijcx waer eẽ groot Meeſter te danckẽ /
Die in ſned' uytgaef u/o Jeucht/ter jonſten/
Een A. b. boeck/van t'begin onſer Conſten.

[margin: ...aer hoef- ...wel een ...oeck/ tot ...n begin ...r Schil- ...r-jeught/ ...n op een ...hte wijſe ...n Beelt te ...ren ſtellẽ/ ...ſoo voort ...t meer ...lcomen- ...yt leyden- ...]

7. Ick valler te bloot in/als t'onbequame/
Maer ander/ghenoechſaem zijnd' in't vermogẽ/
Vallen te weygherigh/ick vreeſe blame/
En ſy de moeyte/dus o Jeught eerſame/
Wort u ſoo vorderlijck een nut ontoghen :
In ouden tijdt/die nu langh is verbloghen/
Was ons Conſt verbaet in verſcheyden Boecken/
Die men om vinden vergheefs ſoude ſoecken.

[margin: De oude ...nſtighe Schilders hebben verſcheyden Boecken bẽ hun Conſt geſchreven.]

8. In Boecken leeren de Jonghers ter Scholen
De ſeven vry Conſten/jongh Apotekers/
En Chirurgienen/om niet te verdolen/
Zijn ſchriften/en Boecken ghenoech bevolen :
Doch voor u Schilder jeught waſſer niet ſekers
In onſe ſpraeck/om u als nieuwe Bekers/
Nutte leerſaem ſtoffe maken deelachtigh/
Daer ghy van mocht houden den roke crachtigh.

[margin: In onſe ſpraeck was voortijdts niet tot ſchilders onderwijs geſchreven.]

9. Daerom eẽ goet Meeſter waer goet gevondẽ/
Voor eerſt/om goede manier aen te wennen/
En om te leeren ſeker vaſte gronden
Int ſtellen/handelen/omtrecken/ronden/
Dagh/en ſchaduws plaetſen wel leeren kennen/
Eerſt met Colen dan met Crijen oft Pennen/
Aerdich trecken op den dagh/datment nouwkens
Siẽ mach/ en daer ſchaduw valt harde douwkẽs.

[margin: Den Jonghers is nut by een goede meeſter hun begin aen te nemen.]

[margin: Soet op dẽ dach te trecken.]

10. Ghy meugt van als doen/artſerẽ/en waſſchẽ/
Nae den luſt ws gheeſts met een vierich poogen/
In het conterfeyten u handen raſſchen/
Tot Kool' en Crijt/op Papier graeuw als aſſchẽ/
Oft een bleeckachtich blaeuw / om op te hoogen/
En op te diepen : doch wilt niet ghedoogen/
Hooghſel en diepſel malcander t'aencleven/
Wilt grondt tuſſchen beyden vry plaetſe gheven.

[margin: Te teyckenen op Papier dat grõdt heeft/ om hooghen en diepen is ſeer voorderlick.]

[margin: Datmen hooghſel en diepſel niet ſal by malcander breng- ghen.]

11. Niet te veel te hoogen wilt vlijtig wachten/
Waſt ghy met ſapkens/oft waterigh' inckten/
Wilt op een ſoet ver drijven altijts trachten/
Oft werckt ghy met kool' en crijt/ hebt u ſchachtẽ
Met boomwoll' in/tot ſulcx de meetſe tinten
Doet weerſijds vloeyen / t'zy of ghy nae printen
Doet/oft nae rondt/dat niet en can beweghen/
Elck doet geeren daer hy toe is geneghen.

[margin: Mizza tinte is den grouwen grondt/ oft half verwe.]

[margin: Wat het goet nae printen oft handelingh is te doen/ daer diepſel en hoogſel is/ ooc uyt het rondt.]

12. Fraey printẽ met grondẽ/en hoogſels clnch- (tich
Hebben menigh geeſt zijn oogen ontſloten/
Ghelijck daer zijn die van *Parmens* gheruchtich/
En ander/dus om zijn in Conſten vruchtich/
Begreffijt uwen gheeſt met ſulcke loten/
Of doet nae yet fraeys van plaiſter ghegoten/
En merckt op de daghen wel in het legghen :
Want de hooghſels vry al mede wat ſegghen.

[margin: Wat het hoogen veel doet in der Teycken-konſt.]

13. Als ghy de handt hebt wacker ſonder ſwaer- (heyt
Nu ghemaeckt/door oeffeninghe geduldich/
En d'ooghen aenvanghen te hebben claerheyt/
Gaet van de verſieringhe totter waerheyt/
Dat is/tot het leven ons meeſt ghehuldich/
In welck een doenlijcke ſoetheyt eenvuldich
Oprecht is blijckend' in't ſtilſtaen en rueren/
Dat zy u Leydſterr'/om tſchip nae te ſtueren

[margin: Datmen veel na 't leven doen moet.]

[margin: In het leven / is een ſeker ſoete ſimpel doenlijckheyt.]

Cleeden der Schilderye/ leyrsterre/ grontsteen/ en schiet-wit.
14. Dits 'twit om na schieten/ dē gront om bou=
Gheenen beteren Text is t'allegeren/ (wen/
Schoonder/ noch vaster voorbeelt om betrouwē/
Als volcomen naecktē van Mans/ en Vrouwen/
De gheleertste Boecken om in studeren/
Zijn dit/ als een oneyndigh practiseren
Soo zijn Kinder-naeckten/ en alle dieren/
'Twaer anders onmogh'lijck om te versieren.

In't leven vintmen al.
15. T'is wonder wat gracy men siet uytstorten
de Natuer in't leven/ aen alle zyden/
Hier is al te vinden wat ons mach schorten
Van werckinge/ steldsel/ en schoon vercorten
Omtreck/ en binne-werck/ om ons verblijden:
Door veel doen/ en herdoen/ met langhe tyden
Raecktmen ervaren als Meesters ter eeren :
Maer uyt zijn selven doen moetmen oock leeren.

Datmen uyt zijn selvē doen moet/ om inventie te hebben.
16. Inventy van jongs moet oock med' opwas=
Anders wy qualijck ordineren souden/ (sen/
En moesten dan omsien nae anders cassen/
Wy moeten oock op proporcy wel passen/
Als wy vergrooten/ oft vercleenen wouden/
En sonderlingh moesten wy wel onthouden/
T'ghene wy teeckenen om worden vroeder/
Want siet/ *Memoria* is de *Muses* Moeder.

Memorie/ moeder der Muses/ daerom ghe-heetē Mnemosyne/ siet Plutarchum in zijn Kinder-tucht.

Voorbeelt/ dat is/ het naeckt/ datmen voor heeft te conterfeyten/ niet te vy te hebben.
17. T'is de schat-camer der wetenheyt mede/
Maer conterfeytende hebt ghy te letten/
V voorbeelt te gheven zijn rechte stede/
Want menigh Schilder daer in oyt misdede/
Niet te hoogh/ te laegh'/ ofte vy te setten:
Sommighe ghebruycken ruyten en netten/
Of raemkens met draden cruyswijs gespannen/
Om uyt t'conterfeyten fauten te bannen.

Dit Velum is een raem met draden ghespannen in ruyten/ die men oock op't papier
18. Dits 't*Velum* dat ick in mijn ordinancy
Voor by gae / en elcken doch vry wil laten
Te ghebruycken/ oock alderley substancy/
Want 'tis even eens hoe men ter playsancy
Zijn werck can brenghen en ter rechter maten/
Noch comt grootlijcx te teycken-const te baten/
Wel te verstaen (met dooden te sien villen)
Waer Muschels beginnen/ oft eynden willen.

trekt om vast te stel-len/ siende zijn princi-pael door t'Velum.
19. Dit is wel noodigh in alder manieren/
Om zijn naeckten verstaen al t'lichaem henen :
Doch moetmen hem wachten in sulck besticren /
Datmen al te hardt den Musen/ oft Spieren /
Niet uyt en beelde : want anders so schenen
Onse Beelden van magerheyt verdwenen/
Men moet niet versuymen door onbedachtheyt /
S'levens poeseligh' /en gladdighe sachtheyt.

Musculen moeten ver-staen zijn/ maer wey-nig geroert/ dan alst pas[t]

20. Doeselen/ dats crijt met boom-wol verdryvē
Meuchdy/ of ruesclich soetkens verwercken
Sonder artseren/ of met pet te wrijven :
Wilt ghy in artseren constich beclyven/
Van dunne tot grof u slaghen wilt stercken/
Dats van boven afhalen/ met opmercken
Musculen/ oft anders wel uyt te beelden/
Als of al de *Gratien* daer in speelden.

Datmen van boven zijn artseer-slaghen sal halen.

21. Cryons macktmē van verscheyden coluerē/
Die men wrijft met Lijm die half is verdorven/
Waer mede de ghedaenten der natueren
Men nae bootsen can/ jae alle figueren
Verwe gheven/ tzy jeuchdich/ oft verstorven :
Hier mede can eere worden verworven/
Want is Teycken-const van Schilderen Vader/
Geen dingh malcander can ghelijcken nader.

Cryons hoemense maeckt.
Crypons zijn nut/ om nae tleven de verwen waer te nemen.

22. Summa / Teycken-const can alderley staten
Behulpich wesen/ t'zy jonghen/ oft grijsen/
Jae Vorsten/ Capiteynen/ en Soldaten/
Soo om van der Conste ghschickt te praten/
Als om de gheleghentheden aenwijsen/
Van sterckten en plaetsen/ daerom te prijsen/
Is d'edel Teycken-const/ van welcks verclaren
Willen wy voort tot de Proporcy varen.

Teycken-const is nut voor Vorstē/ Capiteynen/ en Soldatē/ steden en sterckten te betrecken/ leest teerste deel van tleven der schil-ders/ hoe Lucius Sci-pio dē Broe-der Africani/ Carthagi-nio inne-minge had-de afgebeelt.

Eynde van de Teycken-const.

Analogie Proportie, oft maet der Lidtmaten eens Menschen Beeldts.

Het derde Capittel.

PRoporcy, oft ghelijckmatichept puere/
Is (ghelijck *Plutarchus* verhaelt in reden)
Een schoon heerlijck cieraet in der Natuere/
Dees *Proporcy* in ghebouw oft figuere/
Noemt *Vitruvius* (als constigh van zeden)
Een seker over-een-comingh der leden/
Oft eyghenschappen als ghebouws in orden/
Als sy wel beleydt nae der Conste worden.

2. Want nae zijn segghen zijn vy een ghcleken/
Eens Menschen Lichaem/ en Tempel bequame/
Dit accordeert wel met des Heeren spreken/
Daer hy seyde van den Tempel te breken/
En meende den Tempel zijn reyn Lichame :
De forme van eens Menschen lijf eersame
Is edel/ en van Natuere te wonder/
Ghevoeght te samen met conste bysonder. (sen/

Een Men-schē Lichaem met zijn ledē vergheleken by eenen Tempel met zijn deelen.

3. Van daer 'thayr aē 'tvoorhooft begint te was=
Tot onder den kin/ dat wy 'taensicht nommen/
Is het thiende deel van des Lichaems massen/
In de lenghde begreyen/ oock sal passen
De lenghde des hants/ van daer sy can crommen/
Aen den aerem/ tot t'eynden uyt/ en commen
Recht op de mate des Aensichts/ te weten/
Tot 'teynde des middel vinghers gemeten.

Den mensch is thien aen-sichten lang/ en reyckt soo wijt als hy langh is.

4. Indien men de mate van den gheheelen
Hoofde meet/ van kop tot kin/ men sal vinden
T'achtste deel des Lichaems/ en spantmen seeker
Achter van kop tot t'eynden hals/ acht deelen
Salmen oock hebben/ en van het beginnen
Des hayrs aen 'tvoorhooft/ afdalende binnen
Op s'Menschen borst/ in het hooghste verheffen/
Een recht sestendeel salmen vinden effen.

Acht hoof-den langh is den mensch.

5. Wilt ghy totter cruyn u mate verhooghen/
Een vierde deel Lichaems suldy aenschouwen/
Wilt ghy nae de mate des aenschijns pooghen/
Van 'thooft hayrs begin te meten nae d'oogen/
Boven de neuse tusschen den wijnbrouwen
Is een derdendeel/ om t'aenschijn te bouwen/

s'Menschen aenschijn drij neusen lang.

De

De neuſ' is een deel/ en van den neuſgaten
Tot onder den kin/ van gelÿcker maten.
6. Den voet van daer de hiele begint ronden/
Tot t'eynden den tweeden teen onghelogen/
Is een ſeſte deel des Lichaems bevonden/
Den Cubitus oock/ op dat wy't verſtonden/
Den arme van t'vouwen/ oft elleboghen/
Tot t'eynden den langſten vingher/ ſal moghen
Altÿt een vierde deel Lichaems beſtrecken/
Dus heeft 't Lÿfs ghebouw zÿn ſeker beſtecken.
7. Nu de borſt ghemeten van 's buyckx aenvan-
Wat boven den navel/ tot onder tegen (gen/
Den kin/ houdt in mate ghelÿcke ganghen/
Stelt op den navel 't punct van eenen langhen
Paſſer/ daer eenich Menſch is plat gelegen/
Gheheel uytgeſtreckt / laet dan gaen zÿn wegen/
T'ander punct in't rondt/ en een circkel maken/
Juyſt ſuldy teen en vinghers eynden raken.
8. So dat natuerlÿck den Navel van deſen
Menſchlÿcken Lichaem 'tmiddel punct is blÿck-
En alſo dees ronde form' uytgeleſen (lÿck/
In hem wort geſpeurt/ ſo vintmen in weſen
Oock in hem een oprecht vierçant gelÿcklÿck/
Meet van den top totten voetplanten rÿcklÿck/
Weder van ghestreckt' aermen vingers eynden/
Tot gelÿcke mate ſal hem dit weynden.
9. Sulcx heeft *Vitruvius* my voorgeſchreven/
En ſie oock *Plinium* dit accorderen/
Hoe dat alſo den Menſche langh is even
Als hy reycken can/ men can't oock in't leven
Ghenoech ondervinden met practiſeren:
Nu zÿnder die van't Proportioneren
Seer veel hebben by een gebracht in Boecken/
Byſonder *Durerer*, niet om vercloecken.
10. Doch van minuten/ oft deelen van duymen/
En ſo veel hooftbrekens heb ick niet vooren
Schilder-jeught ſo wÿdt den wegh in te ruymẽ/
Groote Meeſters oft Beeltſnÿders coſtuymen
Zÿn voor de Jeught al t'onvoeghlÿcke ſpooren/
Ick hebbe den Schilders wel ſeggen hooren/
Die te veel meten/ vaſt metende blÿven/
En ten leſten niet beſonders bedrÿven.
11. *Vitruvius* een van de cloeckſte Reuſen
In Bouwmeeſters Conſt/ om niet te verdolen/
Die wÿſt immer geenen periculeuſen
Wegh: want ſiet/ met hoofden/ voeten/ neuſen
Te meten moeſte de Jeught zÿn bevolen/
Van des Menſchen hooft af tot zÿn voetſolen
Acht hoofden/ elck hooft van vier neuſen zÿnde/
Ick cort en gherieflÿck te meten vinde.
12. Om recht te meten ſonder eenich quellen
Den Menſch met acht hoofden/ ſo ſalmẽ trachtẽ
Zyn Beeldt ophanghende liny te ſtellen/
'Thooft van kop tot kin men voor een ſal tellen/
Van kin tot mids tepels oock een van achten/
Van daer ten navel/ voorts tot des geſlachten
Voort-teelich lidt is vier/ d'ander vier moeten
Zÿn/ half dgie/ knie/ half ſchene/ plant der voeten.
13. Dus ſal m'ooc in breedd' int metẽ hem richtẽ
Van rechts naer ſlincks/ 'tzy gecleed' of oncleede/
's mans ſchouders twee hoofdẽ breet/ twee aẽſich
De heupẽ/ nu des Vrouwen lÿfs geſtichten (ten
In lengten gelÿcken/ maer heupen breede
Bedraecht van hooftmaten het rechte tweede
Deel/ end' hen ſchouders in breedde geſpannen/
Maer twee aenſichten/ contrary den Mannen.
14. Doch de Vroukens moetẽ hardicheyt derven
In den muſculen/ welcke geheel ſachtich
Moeten verlieſen/ oft aerdigh verſterven/
Poeſelich van vleeſch/ met vouwkens en kerven/
Kuylkens in handen/ als Kinderachtich:
Den Kinderen worden wy nu gedachtich/
Vÿf hoofden hooghe zyn ſy in't vercleenen/
Tot ſchamelheyt dry/ twee zyn dgye / en beenen.
15 Verſcheyden proportien wedervaren
Salmen in't leven/ cortſchotich/ en ranckich:
Kinderen hebben (na *Pliny* verclaren)
T'half ghewas van hen lengte ten dry Jaren:
Nu Schilder-jeucht/ dit weynich zy u danckich/
Ick ſal u voort wÿſen/ hoe ghy onwanckich
Een Beeldt ſult ſtellen/ doen wercken/ en roeren/
Om in rechter welſtandt alles uytvoeren.

Eynde des Proportÿs.

Een Vrouw en man hebben een proportie: dã des mans ſchouder een neuſe breeder is/ en der Vrouwen heup oock een.

Vrouwen meer ronder van vlees als den mannen.

Kinderen vÿf hoofden langh/ ende zÿn ten dry Jaren half ſo lang/ als ſy te worden hebben.

Beeldẽ lang 9. 10. jae 12. hoofdẽ heeft men ghesien van M. Agnolo/ om gracelÿckheydt in't buyghen en wenden/ hy ſeyde de Paſſer in d'ooghe en niet in de handt moſt weſen.

Van der Actitude, welſtandt/ ende weldoen eens Beeldts.

Het vierde Capittel.

DEn Hemel/ als weſende milt en jonſtich/
Heeft d'edel Natuer' ooc willen byvoegen/
Beneffens meer gavẽ met haer inwonſtich
De deucht der ſchoonheyt/ welſtandich en conſtich
D'ooghe ghevend' een volcomen venoegen:
Maer als wy oorſpronck en middel doorploegẽ/
Soo vinden wy omſtandighe waerommen/
Dat Naturen ſchoonheyt ſchoon is volcommen.
2. Dits oogenſchÿnich wel aen veel manieren
Der Natuerlÿcke dingen t'onderſcheyden/
Dat ſchoonheyt vermindert wort met oncieren/
Naer datter omſtandicheden faelgieren/
Het welck ons ſal tot ons propooſt inleyden/
Hoe dat wy ſchilders/ met neerſtich arbeyden/
Somtÿts een Beeldt niet en connen gemaken/
Dat ons vernoecht/ niet wetende d'oorſaken.
3. Al iſt oock dat ons ommetrecken teghen
Malcander wÿckende ghenoech uytſpringen/
Soo faelter ſomtÿts een roerlÿck beweghen
Aen d'*Actitude*, of 't Beelt is genegen
Tot vallen/ oft 'theeft eenen ſonderlingen
Onwelſtandigen aerdt/ om deſe dinghen/
Die ſoo abuyſelÿck zÿn/ voorts t'ontvlieden/
Dient hier van wel onderwÿs te gheſchieden.
4. Dus laet ons nu ordentelÿck ſetten/
Onder gevoeghlÿcke omſtandicheden/
Ghewiſſe regulen en vaſte Wetten/
Die door veel deelen waernemich opletten

Natuere is ſchoon/ om verſcheyden deuchden oft gaben die ſy heeft.

Schoonheyt is minder/ wanneer eenige omſtandighe deelen haer ontbreken.

Eenige jonge ſchilders maken ſomtÿts eẽ beelt dat hun miſhaeght/ niet wetende waer het ſchort/ daerom dit navolgende onderwÿs.

Nature leert en ſtelt ſelf goeds wetten.

Ons de Natuer heeft vercondicht met reden/
Op dat wy onwetende niet en treden
In eenich steltsel der postueren/buyten
Ghewisse maten/rechten en statuyten.

Hoemen een Beeldt sal planten.

5. Om een staende Beelt te planten/ wy mogen
Een rechte liny/ als op loot ghewichte/
Van boven nederwaert brenghen ghetoghen/
Dese sal zijn als de Pese des Boghen /
Teghen 'tuytswancken des *Corpus* ghestichte/
En sal uyt den keel-put af dalen dichte/
Tusschen den last-dragenden voets aenclauwen/
Soo moghen wy vast een staende Beelt bauwen.

Een mensch by der Colomne ghelijken.

6. Want siet/den Mensch end' een Colomne tsa-
Worden in standt en stellinghe gheleken/ (men/
En 'thooft als het swaerste let des Lichamen
Met 'tLijf onderstennt zijnde/moet betamen
Den voet voor *Basis* daer onder ghesteken/
En dan op welcken den last comt ghestreken/
Die draeght het hooft/soo recht/datmen int dalen
Een loot-streke tusschen beyden mocht halen.
7. Dees perpendiculaer linie loodich/
Oft hanghende streke/die ick notere/
En acht ick juyste niet ghetrocken noodich/
Om in het teyckenen niet te vallen bloodich/
Maer datment' in den sin imaginere/
En vastelijcken wel considerere/
Dat den keel-put com/als gheloodde draden/
Recht midden den voet/ die 't Lijf heeft gheladen.

Dat het hooft niet soude hangē daer het Lijf henen buyght oft hanght.

8. Want 'thooft mach wel naer deen schouder oft
Vallē oft buygē/maer dat past somtyde/ (dander
Doch hooft en Lijf contrarie malcander
Moeten helden oft omsproken verstander/
Is de meyninghe/datmen neerstich myde/
Dat thooft niet en hangh op de selve zyde/
Waer henen men tLijf laet hanghen oft buygen/
Of het werck sal ons onverstandt betuyghen.
9. Den ledighen voet t'samen metten beene
Mach voorwaerts uyt spelen / om een versoeten/

Hoe een Beeldt sal roeren.

Maer daer is een Natuerlijck dingh ghemeene
Noch acht te nemen/en dat niet aleene
Aen den Mensch/maer aen dieren met vier voetē/
Hoe 'trecht voor-been en 'tachter slincke moeten
T'samen heffen/stappen/en dalen neder/
En oock d'ander twee van gheliicke weder.

Een gemeen actie in Menschen en Dieren/ in gaen/oft voortstappen.

10. Sulcke roerend' acty/loopend'oft gaende/
Sietmen den Mensche natuerlijck vertoonen/
Soo wel werckend' als in postuere staende/
In onsen dinghen dit wel gade slaende/
So in Kinders/Mannen/als Vrouw persoonen/
Sal onsen arbeyt welstandich becroonen/
Op een zyd' eens Beeldts wy niet en behooren
Arem en been uyt te doen steken vooren.

Van een cruys-wijse actie te ghebruycken/ waer van d'oude en nieuwen tijts Meesters ons voorbeeldt hebben ghegheven.

11. Maer dat wy een wisselinghe ghedincken/
Den rechten arem voor wt comen laten/
En 'trechter been achter doen henen sincken/
T'slincke been voor uyt / daer teghen den slincken
Arem achter wech laten gaen by maten/
Altijdt cruys-wijs / 'tzy of de Beelden saten/
Oft stonden/soo sal haer de troenge weynden
Naer den arem/die men voor uyt sal seynden.

12. Sulck' *Actitude* hebben laten blijcken
Raphael d'Vrbin, Machael Angel mede/
In hun constige wercken/ van gelijcken
Is dit oock te speuren in den Antijcken/
Aen diversche Beelden/constich van snede/
En te *Florencen* in die schoone Stede
Is sulcken aerdt oock bysonder te mercken /
Aen *Bolongen* wel gheschulpeerde wercken.

Van 'thooft te weynden anders als 'tlichaem.

13. Natuerlijck sietmen in staende postueren/
T'hooft gemeynelijcken ghekeert te wesen
Soo den voet gherecht is/ noch salmen speuren/
Dat 't Lijf hem altijt wil schicken en reuren
Nae 'tweynden des hoofts/ als steunsel vā desen:
Maer dit wordt in de stellinghe ghepresen
Werckelijcker/nae *Actitudens* orden/
't Hooft elders als 't Lichaem gewelynt te worden.
14. Oft tammigen onaerdt wilt ons ontpaepen/
Dus moetmen op veelderley wijse pooghen
Ter beste welstandichept 'thooft te draeyen/
Want sulcx can gantsch bederven oft versraepen
Den aerdt eens Beeldts/in verstandigen ooghen:

Geestelijke Beelden hoeven niet veel omdraeyen des hoofts.

Doch geen omdraeyen is wel te ghedooghen
Aen gheest'lijcke Beelden/diemen op 'tbeste
Soeckt te maken devotich en modeste.

Men sal alle sins nae welstant trachten/en de somtijdt wat veranderen.

15. S'ghelijcx salmen niet altijt zijn ghebonden
Aen onse voor-verhaelde *Actitude*:
Maer/ghelijck het noodigh sal zijn bevonden/
Hier in veranderen t'sommigher stonden:
Want *Orpheus* zijn Harp/soet van ghelupde/
Wel heeft verandert/en met snaren rupde
Speeld'/ hoe dat de Reusen al bleven t'onder/
Verslaghen van den vreeselijcken donder.
16. Weder wert zijn spel veel soeter beseven
Op een ander tijdt/ doen hy heeft ghesonghen
Van jonghe Meyskens/de welcke ghedreven
Door sotte liefde/zijn comen in sneven:
In dese Fabel/siet/zijn wy ghesprongen/
Om toonen/ datmen somtijdts is ghedwonghen
(Nae den aerdt of het werck in onse dinghen)
Te ghebruycken sulcke veranderinghen.

Van werckende boosen/ den leden te schicken nae hun actien.

17. Gelijck wanneer men maect bootsen oft stan-
Die met stocken steken oft seelen trecken/ (den/
Eensydich moeten uyt voeten en handen/
Met aermen en beenen die 'tsamen spanden/
Oft steylden/soo 'twerck de leden doet strecken:

Van 't Lichaem zijn schoonheyt niet te bedecken/dat het nergens belet zy aen omtreck oft anders.

Maer sonderlingh salmen myden/ te decken
Met armen t'naeckt *Corpus*, op dat het ymmer
(Ist moghelijck) vry zijn van alle limmer.

Hoe de knyen eens sittenden oft ligghenden Beeldts crommen moeten/ oft niet.

18. Dus mogen wy noch meer(na onsen weten)
Eens Beelts onwelstandicheden hier nommen/
Ghelijck wanneer een bootse is gheseten
Met de voeten ter zijden uytghesmeten/
En de knyen inwaert nae malcander crommen/
Wort niet ghepresen/maer 'tsal beter commen/
De knyen van een uytwaert te laten schieten/
En d'Hielen inwaert/ om welstants ghenieten.

Hoe een Vrouw beelts been ende voeten gestelt moeten wesen.

19. Doch te maken de voeten van een Vrouwe
Al te wijt van een ghestaen oft gheleghen/
Sonderlinghe staend'/ is ghedaen ontrouwe
Teghen den welstandt/vereysschende nouwe

De

De voeten by een/ van eerbaerheyts wegen:
Van moetmen oock mijden somwijlen/ teghen
Welstandt tronghen oft soo yet te vercorten/
Want sulckx te veel doet cleyn gracy uytstorten.

20. Veel vermaerde schilders noch (als de mancken)
In eenen merckelijcken onwegh dwalen/
Dat is (soo sy 't niy niet qualijck en dancken)
De selve schouder/ welcks heup sy uyt swancken/
Datse die de hooghst op schorten en halen/
Daer sy altijdt leegher behoort te dalen/
Waer de heup uytswanckt: want den aert is ditte
Der Consten/ 't zy of 't Beeldt stae/ligg' oft sitte.

21. Noch isser oock een onverstandich teycken/
Als men den arem van de laeghste schouder/
Daer de boots' uytswanct/ om hooge doet reycke/
Ten wil tot welstant niet wel schoone bleycken/
Al worde 't ghebruyck hier van tweemael ouder/
Dus naer den rechten aerdt/ liever men souder
Die van de hoochste schouder toe ghebruycken/
Om eenen oncierlijcken standt t'ontduycken.

22. Noch verder/ om allen welstant versterken/
Isser oock een stuck weerdich te betreffen/
Voor cloecke sinnen/ die op alles mercken/
Te weten/ siet/ Beelden die niet en wercken/
Sullen niet ghelijck t'samen opheffen
Beyde handen oft armen/ te beseffen
Is wel dat veranderingh can verblijden/
Oock salment aen beenen en voeten mijden.

23. Het schijnt oock dat eenige niet ghestillen
En connen haren gheest/ als sy yet maken/
Latende (met verlof) borsten en billen
T'samen ghelijck sien/ het schijnt sulcke willen
Met den Camerspeelders in 't perck gheraecken/
Die dergelijck onnatuerlijcke saken/
Springhen en beutelen/ voor conste achten/
Maer Schilders moeten hun daer vooren wachten.

24. Ja van slecht volck worde wel wedersproken
Die hun werck daermede vercieren wanen/
Oft soo onmoghelijcke dinghen coken/
Verwronghen/ verdraeyt/ de leden ghebroken/
Oft *stropiato*, nae d'Italianen/
Hier van zijn meer specien te vermanen/
Als handt aen arem verdraeyt en bedwonghen/
En den voet contrary den knye ghewronghen.

25. Dus moet men houden matelijcke ganghen/
In wenden en buyghen/ volghende 't leven/
Als een opsiende troenge door verstranghen/
T'hooft achter over niet te laten hanghen
Hoogher/ dan dat de ooghen staen verheven
Recht op ten Hemelwaert/ noch daer beneven
Sal niet neder 't bockens mate betamen/
Dan dat schouders ende navel versamen.

26. T'hooft en salmen ooc niet omdraeyen wyder/
Dan den kin recht over d'ocksel verschoven/
Maer armen en beenen die zijn wat vrijder/
Doch salmen waernemen/ hoe dat een yeder
Handt hoogher te heffen niet is te loven/
Dan dat den elleboghe come boven
D'ocksel/ desen en dergheliicken Reghel
Bevestight Nature met vasten zeghel.

27. Den Mensch ooc opheffend' eenich gewichte/
So ons d'ervarentheyt leert alle daghe/
Den eenen voet voor uyt stelt hy seer lichte/
Tot onderstueninghe van 't lijfs ghestichte/
Op dat soo het been als een schoore draghe:
Want den Mensche schickt hem/ dat inden wage
Zijn leden blijven in stuppen en buyghen/
Ghelijck als eenighe Gheleerde tuyghen.

28 Daer een schouder draeght/ op de selve zijde
En heeft oock het been om spelen geen stacy/
Maer dat het stijfstandich 't last op hem lijde:
Noch is oock toe te sien/ dat niet en schrijde
Ons staende Beeldt buyten Natuer en gracy/
Dats/ als voet van voet meer dã voet heeft spacy:
Maer weet/ dat d'Antijcken achten wel staende/
Standen ghelijck als stappend' ende gaende.

29. Met een schoon en gracelijcke maniere
Swanckende weynich/ oft schier niet met allen/
Doch bewijsen sy voor alle Const-giere
Een soete roerend' acty goedertiere/
Die een yeghelijcken wel moet bevallen:
Nu gheschiedet somtijts/ dat op de ballen
Van den plant/ oft op de teenen der voeten/
De hoochreyckende bootsen rusten moeten.

30. Gelijck als dertel *Nimphe* Vrouw persoonen/
Danssende/ springhende som van der eerden
Met beyde beenen/ ander op de toonen/
Dit wel te treffen mach ons werck verschoonen:
En soo wy eenich Exempel begheerden/
Canachus hier voortijts constich in weerden/
Was (also ons *Plinius* is ontknoper)
Een *Statuarius* in steen en coper.

31. Eenen Hert/ het zy coperen oft steenen/
Had hy ghedaen/ tot een wonder verwecken/
Staende soo constich en los op de beenen/
Datmen onder al de vier voeten eenen
Draet schier door henen hadde moghen trecken/
Van achter scheen hy hem licht op te strecken
Op zyn teenen/ tot eenen sprongh met lusten/
Van vooren scheen hy op zijn hielen rusten.

32. In werckende bootsen salmen met scherpen
Natuer opmercken/ de leden doen slaven/
T'zy handen/ vinghers/ op Luyten oft Herpen/
Spelen/ schieten/ oft met eenich dingh werpen/
Houwen/ sleyen/ draghen/ spitten oft graven:
Dat oock alle de leden mede draven/
Aen loopende bootsen/ voorts met een roeren/
All' actien constelijcken uyt voeren.

33. Dat constich werck van *Demon* van *Athenen*
Moghen wy hier tot een Exempel voeghen/
Van twee *Hoplitis* Soldaten/ die schenen
D'een te sweeten/ d'ander (werpende henen
Zijn wapen) vermoeyt te hijghen en swoeghen/
Hier in hadde 't volck wonder groot benoeghen/
Want daer en was t'zijnen tijde gheen Schilder/
Die d'affecten socht uyt te beelden milder.

34. Lustich behendich zullen oock verschijnen
Alle roeringhen van leden oft letten
Der Nymphen/ Goddinnen en Concubijnen/
Ghelijck *Ariosto* beschrijft *Alcinen*,

Marginal notes (left margin, partly cut off): …veel ver… …inghe …prijse… — …Daer …eelts heu… …uyt …anckt/ …oet de …ouder …ghst zijn. — …Desgelijcx …n arme/ …e om hoog …eckt/ moet …esen op …nder zyde …n het …ancken. — …Datmen …yde armẽ …beyde …nen niet …laten ge… …cke actie …en/ten …aer het …eelt yet …eest soo …rcken. — …Men sal …et te seer …ilt zijn/in …n Beeldt …matelijck …draeyen. — …Datmen …t Beeldts …en niet te …r ver… …ingen sal. — …Hoe verre …n 't Beelt …doen …ocken/ …cken/en …aeyen.

Marginal notes (right margin): Van een draghende Beeldt. — Van een gaende actie/ ende staende postuere. — Van aerdighe actien/ in dansen/ springen/ en diergelijcke. — Exempel van eenen coperen Hert. — De leden eens Beelts te doen wercken/ in spelen/ schieten/ werpen/ oft anders/ na der Const. — Exempel van loopende actie/ oft een vermoeyt beeld. — Van de gracelijckheyt waer te nemen.

Die

Die niet eenen voetstap en gingh versetten/
Het en waren al stricken ende netten
Der Liefden/ om in te vanghen Roggieren/
Met een gracelijck en aerdich bestieren.

Van yeder Beeldt ghestalt te gheven/naer den aert oft ouderdom.

35. Noch is dit een van de *Picturæ* deuchden/
Bootsen na den ouderdom t'onderscheyden/
Alvooren der jongh' eenvuldighe jeuchden
Ghestalten te maken gheneycht tot vreuchden/
Dertel en simpel in al haer beleyden/
Oock Vrouwen/als onghewoone t'arbeyden/
Haer postueren en zijn met seer te prijsen/
Als sy een mannelijck ghewelt bewijsen.

Van sommigh Beelt eerbaer en zedich wesen te gheven/ Exempelen.

36. Noch moeten wy over *Plinius* drempel/
Om zedicheyt ons Vroukens in te planten/
En halen hier voort een seer oudt Exempel
Wt eenen Antijcken vervallen Tempel/
Daer men noch in sach/niet om verplaysanten/
Gheschildert *Helena* by *Athalanten*,
Maer in *Athalanta* bleeck/ met vertsaeghden
Blooten cuysschen wesen / 't gestalt der maegden.
37. *Zeuxis* Schilder/in Consten seer besnedich/
Zijn *Penelope* dient oock t'onser lesse/
Want in dit Beeldt had hy vergaert bestedich
Te samen all' eerlijcke gesten zedich/
Die daer zyn betamelijck een Princesse:

Il Cortegiano, lib. 3. fol. 121.

Oock *Castiglion* wil zijn Vrouw Noblesse
Niet toelaten Manlijcke wercken crachtich/
Dan Vrouwlijck/en noch met een wesen sachtich.

Vrouwen standen en actien soet en zedich.

38. Ons Maegdē en Vrouwen met zedich wesen
Laet dan vercieren/om welstandts versterken/
Al heeft *Zeuxis Homerum* (so wy lesen)
Elders al te vele gheloofft in desen/
Dat hy in Wijfs beelden heeft laten mercken
Oock ernstighe / herde/ en grove wercken/
Al welcke dinghen sullen den volwassen
Jonghelinghen/ oft *Amasones* passen.

Standen en actien nae de macht der Beelden.

39. Sonderlinghe stercke ghestelde Mannen
Sullen doen gheweldigh acten en standen:
Maer jonckheyt die swaermoedicheyt wil bannē/
Moet wesen wacker met leden ontspannen/
Gants vry en los/ nu de stellinghe van den
Oude Mannen/ die zullen met den handen
Yet vattend' hun swacke lijf onderhouden/
Met vermoeyde beenen gheneyght om vouden.
40. Summa/na Persoons crachten en gemoeden
Sullen dan alle bootsen zijn bebonden/
Oock na hun doen/als wel is te bevroeden:
Want hem een vecht-boots al anders zal spoedē/
In stellingh en acty woester ontbonden/
Dan een Philosophe/ die diepe gronden
Schijnt te bedisputeren aen zijn gesten/
Dit moetmen al onderscheyden ten besten.

Onderscheyt der actien/nae ghemoeden oft staten der Menschen.

41. Desen sal schijnen/ met vingher op vingher
Zijn Argumenten te beduyden vlytich:
Nu zijnder veel dinghen/ oock niet gheringher
Const wel uyt te Beelden/ ghelijck een Singher/
Of t'onderscheyden een lachend' oft crijtich/
Verschrict/swaermoedich/ hoveerdich/en spijtich/
Maer van dees en dergheliicke subiecten/
Vindt ghy in d'uytbeeldinge der Affecten.

Dese onderwijsinghe reyckt tot den Affectē / daer machmen breeder lesen.

Eynde der Actitude.

Van der Ordinanty ende Inventy der Historien.

Het vijfde Capittel.

IN gheschickte ghereghelthevt vol zeden/
Oft Ordinanty/bestaen alle dinghen/
Soo wel Gods schepselen boven/ beneden/
Als Coninckrijcken/Landen/vrye Steden/
Huysghesinnen/ en diversch' oeffeninghen/
Die de vernuftighe Menschen by bringhen/
Oock sietmen ordeningh/ in stomme Dieren/
Als nutsame Bien en vlijtighe Mieren.

Ordening in alles no[...] digh/wor[...] oock van d[...] Dieren on[...] derhouden[...]

2. De Schilders is d'Ordinanty bebonden
Oock hooghnoodigh/want daer in d'Excellency
En cracht der Consten t'samen leyt ghebonden/
So perfecty/ geest/ als verstandts doorgronden/
Aendacht/universael experiency/
Daerom zijnder soo weynich van Inventy
Volmaeckt / bequame/ die wy hooren loven/
In famen ander gheclommen te boven.

Ordina[...] tie is nood[...] den Schil[...] ders.

3. Nadien dit soo is/o Pictoriale/
Laet ons dan op Ordinantie letten/
In onse composity principale/
T'zy op buyten gronden / in huys oft sale/
Oft waer wy ons bootsen hebben te setten/
En dat op seker Regulen en Wetten/
Nae dat d'History/die wy hebben vooren/
Selve vereysschende sal toebehooren.
4. Want eenes bootzen oft beeldts composicy
Is van veel leden in eenen Lichame/
Al begrepen binnen de superficy:
Maer de History heeft (na haer condicy)
Van bootsen oft Beelden daer toe bequame
Haer compositie ghevoeght te same:
Dan siet/ om dese te stellen te deghen/
Zijn seven *Motus*, oft roerende weghen.

Superfi[...] um/is den[...] omtreck/ wat d'Hi[...] rie oft ord[...] nantie is.

Van de se[...] Motus / [...] beweging[...] in der O[...] nantie t'o[...] derhouden[...]

5. Ten eersten / om hoogh na boven toe staende/
Naer onder nederwaert/ter rechter sijden/
Ter slincker/ en van ons wijckend oft gaende/
Dan teghencomend'/in't rondt oock beslaende
Circkel-wijs de plaetse/doch t'allen tijden
Hem na des percks grootte schicken/en mijden
Dat de beelden de lijsten niet en draghen/
Oft datse benouwt als in kisten laghen.

Hem te schicken n[...] de groote des panneels oft doecks.

6. Stelt u volckxken wat los/om een versoeten/
Laet uwen gheest so wijdt niet zijn ontsprongen/
V dinghen soo groot te maken/ dat moeten
In de lijsten loopen handen oft voeten/
Oft onbequamelijck liggen gewrongen/
Om dat ghy door de plaetse zyt gedwonghen:
Vaeght uyt/en verstelt/na der Consten gaven/
Ghy zyt doch vry/en maeckt u volck geen slaven.

Datmen[...] een cleen stuck niet t[...] groote Be[...] den sal ma[...] ken/oft te seer verdr[...] ghen.

Los te z[...] int ordine[...]

7. Houdt u altijdts liber binnen den percke/
En wilt u gronden niet te seer beladen:
Maer als ghy u invency stelt te wercke/
Wilt eerst wel grondich met goeden opmercke
Op dijns voornemens meyninghe beraden/
Met lesen/herlesen/ ten mach niet schaden/
Vastelijcken drucken in u memory
Den rechten aerdt der voorhandigh History.

Eerst le[...] oft wel o[...] verlegghen 'tghene m[...] schilderen wil.

Beschildert

8. Beschildert eerst ws sins imaginacy
Met gheestighe bypoeghelijcke stucken/
Om u materie met schoone gracy
(Als goed' Oratoren doen hun oracy)
Heerlijck/constich/en bequaem uyt te drucken/
En op dat u te beter mach ghelucken/
Meucht ghy daer van eenighe schetsen maken/
Jae vry soo veel/tot dat het mach gheraken.

...les' gra-
...uyt te
...n.

...rst ont-
...pselen
...n.

9. Laet vloepen uwen geest/om const vergroenē/
Meucht oock na desen/als d'Italianen/
Wt u schetsen teyckenen u Cartoenen/
Alsoo groot als u werck/doch met vercoenen/
Vry en onbeschroemt/ dit moet ick vermanen/
Op dat ghy u vermijdet van soodanen
Maniere die swaer is/en niet wel stellyck/
Al te ghestenteert/moeyelijck oft quellyck.

...n Car-
...te ma-

...e vermy-
...en swa-
...aniere.

10. Oock in uwen Cartoen/om niet te dolen/
Meuchdy wel veel te passe brenghen 'tleven /
T'zy met Aquarellen/crijen oft kolen/
Ghehooght en ghediept/alles zy bevolen
Uwen keur/en u ten wille ghebleven:
Maer wilt ghy u ordinantien gheven
Bevallycke schoon welstandighe crachten/
Ghy moet noch op verscheyden dinghen achten.

...eben in't
...kenen
...Cartoe-
...oock te
...uycken.

11. Eerst suldy bevinden uyt ondersoecken
In u ordinancy welstants fundacy/
Wanneer ghy u yerck alle beyde hoecken
Bequamelijck verbult met uwen cloecken
Voorbeelden/bouwingh'/oft ander stoffacy/
En dan de middelste vry open spacy/
Gh'en sult soo weynich daer niet brengen binnen/
Of ten sal stracx een welstant gewinnen.

...an we-
...ijds de
...cken wel
...ullen.

12. Want ons ordinancy moeste ghenieten
Eenen schoonen aerdt / naer ons sins ghenoegen/
Als wy daer een insien oft doorsien lieten
Met cleynder achter-beelden/en verschieten
Van Lantschap/daer 'tgesicht in heeft te ploegen/
Daerom moghen wy dan oock neder voeghen
Midden op den voorgrant ons volck somwijlen/
En laten daer over sien een deel mylen.

...an een
...sien te
...u/alst te
...mach
...en.

13. Maer sonderlingh wy cleyn gracy besluyten
In ons ordinancy/wanneer als anders
Van wel ghedaen zijn onse achter-uyten/
Waer toe d'Italianen ons van buyten
s'Landts toe gebruycken/want de Nederlanders
Achten sy in Landtschap cloecke verstanders/
Als sy ons yewers in souden verheffen/
Maer willen ons in Beelden overtreffen.

...t d'achter
...n oft
...dtschap-
...nier wel
...aen zijn-
...twerck
...ieren.

14. Men sal op veelderley wijse noch proeben
Wel t'ordineren/en wat tijdt versnoepen/
Lijdtsamelijck/sonder haest te bedroeben/
Schickend' alle Beelden nae het behoeben/
Oock als d'Italianen/die veel roepen
Van t'ordineren met verscheyden groepen/
Welck zijn hoopkens of tropkens volck/ te wetē/
Hier ghestaen/gheleghen/ en daer gheseten.

...an t'or-
...eren met
...scheyden
...pkens/
...ondertus-
...en wat
...nts te
...p.

15. Hier in Bataille sullen breelijck horten/
Eenen hoop in't verschieten elders zijn bluchtich/
Voor aen sullen over malcander storten
Peerden en Ruyters/ som aerdich vercorten/
Hier een hoopken ligghen wrastelen cluchtich/
En daer oock een hoopken verslaghen suchtich/
Dus met hoopkens t'ordineren verhal' ick/
Als ick heb ghesien/niet te staene qualijck.

16. T'is veel 'tgebruyck geweest van *Tinturetten*
T'ordineren/ soo met groeppen oft knoopen/
En *Angelus* oordeel is oock veel metten
Hoopkens gheordineert/ maer doch besmetten
Eenighe zijn eere/ niet om de hoopen/
Maer dat hy om de Beelden hem verloopen
Heeft/in 'tgheen d'ordinancy mach belanghen/
Datter niet en zijn insichtighe ganghen.

Exempel van Ordinerders.

17. Niet latende sien/als eenighe souden/
Een insien van eenen Hemel ontsloten/
En voor aen yet groots/so sy't wenschen woudē:
Maer wie en sal dit niet ten besten houden/
Siende dit werck al vol Consten doorgoten/
Van de gheleerde handt des *Bonaroten*,
Soo veel acten verscheyden van fatsoene
Der naeckten/ daer het hem om was te doene.

M. Agnolo zijn oordeel/heeft meer ghelet op de Beelden als ordinantie.

18. Oock can een yeder lichtelijck bevroeden/
Dat s'Wets ordinancy is om de Lieden/
Maer niet het volck om de Wet te behoeden:
Want Wetten en dienen 'tvolck maer ten goeden/
Op dat hun gheen schad' en soude gheschieden/
Wat hadden anders wetten te bedieden?
Soo machmen sulcke Meesters excuseren/
Die Beelden meer achten als t'ordineren.

Wetten dienen den Menschen ten besten.

19. T'is seer lovelijck der Beelden playsancy
Te soecken/en gheensins daer van te wijcken:
Maer het gheeft noch een meerder abondancy
Van welstandichept/wanneer d'Ordinancy
Daer wel med' over een comt van ghelijcken/
En als veelderley ghelupt der Musijcken
Maeckt Harmonie/van die songhen en speelden/
Alsoo doen hier oock veel verscheyden Beelden.

'Tis goet als ordinantie en beeldē welstant hebben/en maeckt schoon Harmonie.

20. Door verscheydenheyt is Natuere schoone/
Dat sietmen/als schier met duysent coleuren
Het Aertrijck ghebloeyt om prijs staet ten toone/
Teghen den sterrigen Hemelschen throone/
Als noch aen meer dinghen is te bespeuren
Bevallijck ghenoeghen : want sonder treuren/
Het volck verlusticht/aen Tafel van spijse
En dranck voorsien/op menigherley wijse.

Door verscheydenheyt is Nature schoon.

21. Oock d'History/daer veel aen is gheleghen/
Haer Beelden behoeben te zijn verscheyden/
In stellinghen/bootsen/werckelijck plegen/
Ghestalt/natuere/wesen/en gheneghen/
En soo wy vande seven weghen seyden/
Soo sullen eenighe bootsen met beyden
Beenē voorwaert/naer ons uyt staen/oft schrydē/
Ander met troeng'en lichaem van ter zyden.

Van veel verscheydenheyt der Beelden int ordineren.

22. Eenighe van achter sullen de hielen
Toonen/eenighe sitten/ligghen/cruppen/
Op climmen/dalen/opstaen/neder knielen/
Somtijts eenighe bootsen/osse vielen/
Alst te passe comt/ oft heymelijck sluppen/
Eenigh' om hooge sien/lenen oft stuppen/
T'behoefde wel datmen ghemenghelt maeckte/
Onder een ghecleet/half ghecleedt/en naeckte.

Verscheyden werckingen der beelden int ordineren.

Van t'ondermenghen ghecleede/en ontcleede.

23. Veel

23. Veel Ordineerders op een dingh oock gissen/
Daer ick mede niet teghen en wil dringhen/
Te weten/dat sy sullen den ghewissen
Gantschen Scopus hunner gheschiedenissen/
Als besloten in een Circkels beringhen/
Op dat alsoo een deel bootsen bevinghen
d'History/die als t'Centre punct in't midden
Blijft staend'/ als Beelt/dat veel aensien oft bid-

Van het ordineren ringh-wijs met tscopus int midden.

14. Maer t'can d'Ordinanty qualijc besalvē (dē.
Met gratie/naer mijnen sin oft meenen/
In de lijst te laten loopen ten halven
Lijven van Menschen/Peerden/Stieren/Calvē/
Oft ander figueren/ten zy dat eenen
Gront daer vooren come/het sy van steenen/
Oft soo yet anders/datmen heeft te temen/
Dat sulcx t'ghesicht van de rest mach benemen.

Dit schrijf ick nae mijn goede meeninghe/en niet tot verachten van groote meesters/die sulcx niet waerghenomen hebben.

25. Want t'gebruycken(alst past) constige geestē
In d'Historij een overvloet te bouwen/
Van Peerden/honden/ oft meer tamme Beesten/
Oock dieren/en voghelen der foreesten:
Maer sonderlinghe lustich/om aenschouwen/
Frissche Jongelingen/en schoon Jonckvrouwen/
Oude Mannen/Matroonen/alle soorte
Van kinderen/oudt en jongh van gheboorte.

Van rijckelijck zijn ordinantie te vervullen.

26. Daer beneffens Landtschap/en metserije/
Oock cieraten/ghetuygh/en ornamenten/
Menigherley aerdighe fantasije
Der Copia/en t'maeckt schoon Harmonye
Der welstandicheyt in *Picturams* tenten/
Nae t'ghetuyghen van moderne Schribenten/
Naemlijck *Leon Baptista* de *Albertis*,
En *Rivius*, van wient oock nae behert is.

Leon was een Florentijn/schreef ontrent Anno 1481.
Gual. Rivius mat. zijn Boeck is ghedruckt Anno 1547.

27. Doch van hun *Velum*, oft alsulck een glose/
Wil ick hier swijghen/en liever verhalen/
Datter zijn Historien copiose/
En eensame/op dat yeder verkose
Het ghene/daer zijnen sin meest toe mach dalen:
Maer goede Meesters van den principalen
D'overvloet oft *Copia* veel vermijden/
En in't weynich eensaem/weldoen verblijden.

Van dit Velum heb ick int Capittel van het Teyckenen verhaelt van copiose en eensaem Historien.

28. Sulcke (by ghelijckenis) conterfeyten
Niet de Procureuren oft Advocaten/
Die veel woorden ghebruycken in het pleyten/
Maer bootsen nae de groote Majesteyten/
Coningen/en machtighe Potentaten/
Die niet veel sprake van hun uyt en laten/
Maer gheven mondelijck/oft metter Pennen/
In weynich woorden hun ghemoedt te kennen.

Groote Meesters maken niet veel copiose Historien/vergelijcken groote Heeren/die weynich doch eendachtich spreken.

29. En soo eensaem redenen der selschappen
Hun reputacy met veel meerder eeren/
Dan overvloedich rammelen en snappen/
Als ydel vaten/ die ten meesten clappen:
Dus schijnet dat ons groote meesters leeren/
Hun oock veel totter eensaemheyt te keeren/
En met weynich beelden weten te gheven
Hun dinghen een schoon bevallijck aencleven.

30. En dat door groote perfecty bevonden
In hun Beelden/die schier levende roeren/
Schijnende bouwen op Poeetsche gronden/
die Comedy oft Tragedy bestonden
Met weynich Personnagen uyt te voeren/
Oft volghen *Varro*, die het groot rumoeren
Van veel Gasten ter taf len niet en sochte
Als hy heerlijck maeltijdt te houden plochte.

Exempel der eensaem Historien/by den Comedien/oft Gastmalen.

31. Maer om verblijden nae zijnen opsette/
Een tamelijck ghetal volcx uytghelesen
En liet hy maer roepen t'zijnen banckette/
Neghen oft thien/op dat niet en belette
Den een den ander en vrolijck te wesen:
Maer onder eensaemheyt zijn niet ghepresen
Ten meesten rouwe lichtveerdighe dinghen/
Die d' oogen gheen Harmonije toe bringhen.

Rouwe dinghen in eensaem Historien/niet te prijsen.

32. Oock als *Zephirus Flora* comt ontmoeten/
Daer sy hen voortijts meerder ondercusten/
En ghevlerckte Sanghers *Aurora* groeten/
Jae daer de nieu Blomkens de Lucht versoeten/
De Heymich soeckers/die na soethe yt lusten/
Connen niet altijts op *Adonis* rusten/
Crocus en *Smilax* willen sy niet missen/
Ajaxen, Hyacinten, noch *Narcissen*.

Ghelijckenis van een Schilderie en eē Bloemrijcke velt/daer de oogen dē Bieken geleken/ ... veelderley constige verscheyden Bloemkens lustich zijn.

33. S'gelijcks de oogen / die hen geeren weyden
In alle schoonheyt van *Picturams* hoven/
Soecken veel plaetsen om hen te vermeyden /
Al waer hen lust met behaghen ghelepden/
Behongert om meer sien onder en boven/
Als lecker gasten/na veelderley proven:
Want in verscheydenheyts ghebruyck met conste
Hebben gheeren de *Charites* hun wonste.

Als veel verscheyden dinghen by een wel ghedaen zyn/ eē vermaeck te sien.

34. Dan sommigh' Historien wel eensamer
Als ander vereysschen te zijn bysonder/
Oock zijnder om ordineren bequamer/
daer men mach doen ghelijck den Cramer/
die zijn goet ten tooghe stelt schoon te wonder/
Op hooghe borden/ ter zyden en onder/
Soo maecktmen d'Historij beschouwers eenich/
Op heuvels/boomen/oft op trappen steenich.

Van den Beelden te bedeelen hoogh en leegh.

35. Oft houdend' aen colomnen der ghestichten/
Oock ander voor aen op den gront beneden/
Noch doet het d'Historij lieflijck verlichten/
Daer in veel en verscheyden aengesichten
Te brenghen/als t'heerlijckste let der leden/
En ghelijck als veel zijn des Weerelts seden/
t'Bevallijckst en t'vermakelijckste vooren
Te stellen/en sal niet qualijck behooren.

Van ... tronien int werc te pas te brengen.

36. De heerlijcke Beelden sullen uytsteken/
In hoocheyt staend' oft sittende ghereesen/
Boven die ander: en die hun aenspreken/
Vernedert/bewijsen ghehoorsaem treken/
Ter verworpelijcker plaets' en verkneesen/
Soo voorts al ons personnagien/tot desen
Sy ghestelt zijn sullen aen alle canten/
Hun acten doen/als fijn Comedianten.

Van de heerlijcke beelden te verheffen en ander ootmoedich te maken.

37. Soo sulcke gracelijck doen al hun saken/
In gaen/staen/strijden/vryden/spelen/danssen/
Verschrickt/verwondert/ den droevighen maken/
Hantdadich bewijsen den sin der spraken:
Summa/al der affecten continancen
Actituden, Reflexen, weder glancen/
Wat onser Const belangt/al t'eender masse/
Moet in d'Historij ghebracht zijn te passe.

Dat in d'Historie alles wordt ghebracht/ wat onse Const omhelsen ... begrijpē ...

38, Ten

38. Ten geeft d'Hiſtory ooc geen cleyn vercieren/
Als een der bootſen ghewent na de lieden
Is gheordineert/op ſulcker manieren/
Als wilde hy hun/ met neerſtich beſtieren/
Medelijdich eenich jammer bedieden/
Of yet dat ſchricklijck ſtaet te gheſchieden/
En doet ſchier t'Gemhaels beſchouwers toebloepē/
Door zijn aenwijſen/een druckich bemoepen.
39. In d'Ordinantie en ſalmen niet vlechten/
Noch ſeer laten haſpelen d'een door d'ander/
Armen en beenen/ſchijnende te vechten/
Maer eenvloedich/ghelijckelijck/in rechten
Ganck laten die dingen volgen malcander:
Oock heb ick veel hooren prijſen/ als van der
Hiſtory de Beelden veel t' eender ſommen/
Gants ongebroken gheheel moghen commen.
40. Om den aert der Conſten houden te vriende/
Makende beeldt oft troeng' alſt mach ghevallen/
So ſullen wy maken/ datmen is ſiende
Een ander daer achter/ jae al en diende
Oft en behoefde daer ſchier niet met allen/
Want dan ſal moghen (als in doncker ſtallen)
Den beſchaduwden achterſtant te wijcken/
En ons voorbeeldt uyt te comen ghelijcken.
41. Oock behoorden wy ſonderlingh te wachten/
In d'Hiſtory/ſoo wy elders ontblooten/
Dat wy over hoop veel ſchaduwen brachten/
Sonder ſo ſchielijck te laten met crachten
Ons herde bruyn teghen claer licht aenſtooten/
Maer wel teghen graeuwen / dan eenen grooten
Deel vlack licht ſullen wy oock t'ſamen hoopen/
Doent oock als bruyn int graeu verloren loopen.
42. Lang heeft voortijts geregneert een diſorden
Onder Schilders/als dwalige gheſinten/
Dat hun Hiſtorien van verre worden
Aengheſien oft Marbre waer/oft ſchaeck-borden/
Bringende ſwart op wit/ſo Druckers printen:
Maer nu comen d'Italy Mezza tinten
In uſo halfverwighe ſoete graeuwen/
Die 't achter allencx bedommelt verflauwen.
43. Nu behoefde wel/dat wy niet en helden/
Maer dat wy neerſtelijck ginghen doorgronden/
Der Hiſtorien ſin wel uyt te beelden/
Blijvende nochtans in ons vryheyts weelden/
Niet als *Andromed'* aen de roots ghebonden:
Want de Schilders/nae *Horaty* oorconden/
In alles wat ſy beſtaen oft vermeten/
Hebben ghelijcke macht met den Poeeten.
44. Wy ſien ons Voorouders/wanneer ſy naem-
Een devoot Hiſtory wilden beleyden/ (lijck/
De beſonderſte Beelden ſy bequaemlijck/
Door aen uytmuntich (ſoot wel is betaemlijck)
Seer mercklijck ſtelden / om wel t'onderſcheyden
Soo dat d'aenſchouwers ſonder langhe beyden
Den ſin oft d'Hiſtory wel raden conden/
Sulcx te volghen is nut en goet ghevonden.
45. Eenighe ſoecken/door ſo vreemde paden/
Met verſcheyden bywoechſelen behende/
Op te brenghen d'Hiſtoriale daden/
Datmen qualijck den ſin ſoude gheraden/
Of men al ſchoon de geſchiedenis kende/
Waer van ick hier een exempel voorwende/
Welck verhaelt *Jacobus*, Poeet verſchenen
Wt der Stadt/ghenaemt na een der Syrenen/
46 Gheſticht van de *Calciden* oft *Cumanen:*
Deſen gaet in zijn *Arcady* verclaren/
Hoe dat de ſchaephoedicy Arcadianen
Op *Pales* feeſtdagh/als haer onderdanen
T'ſamen na den Tempel ghecomen waren/
Om offeren op de roockend' Altaeren/
Maer ſaghen boven de poorte gheſchildert
Heuvels en Boſſchen/ met boomen verwildert.
47 Daer ſachmen weyden in de groene beemden
Veel kudden verſpreyt/end' hen verſelſchappen
Ontrent tien hondert/ die als wachters teemden/
datſe verſtroeyt niet en ſouden verbreemden/
Van deſer in 't ſant ſachmen de voetſtappen/
En de Herders eenighe ſachmen ſlappen
de ſtijve Vlders/van melcke gheſwollen/
Ander de ghelockte vlieſen ontwollen.
48. Eenig' op Sack-pijpen ſachmen daer ſpelen/
Ander ſchenen/wilden oock in hun ſinghen
T'ghelupt na bootſen met den voys der kelen:
Waer het ghene dat in d'ooghen van velen
Had eenen behaeghlijcken ſonderlinghen
welſtandighen aerdt/ boven ander dinghen/
Dat waren Nimphen/ al naeckte compagnen/
Half bedeckt achter een ſtruyck Caſtagnen.
49. Die aldaer door hen eenen ſtam aenſaghen/
En t'ſamen belachten vreuchdich bevanghen/
Om dat hy daer ſtondt met ſo groot behaghen/
Om aen eenen eyckenen krans te knagen/
Die hem voor zyne ooghen was ghehanghen/
Ende vergat/door ſulck ydel verlanghen/
Kontomme zijn voeten de groene graſen/
En ſoo bequame weyd' om hem te aſen.
50. Middeler tijdt daer vier *Satiren* t'ſamen/
met hoornen op het hooft/ en Geyten beenen/
Door een Maſtickboom ſtruyck al ſoetgens qua-
Van achter reyckend'/ op dat ſyſe namen (men/
Op hen ſchouderen/daer ſachmen met eenen/
die alree hun comſt en archliſtich meenen
Hadden vernomen/ſnel na 't boſch toevluchten/
Sonder voor ſtruycken oft bramen te duchten.
51. De ſnelſte van deſe ſachmen ghereſen
Op eenen Ahorn-boom/hebbend' in handen
Eenen langhen tack/ die ſy had gheleſen/
En verweerd' haer alſoo/ ander en preſen
Noch en betrouwden gheen aerdtſche waranden/
Maer in een Rivier/om vlieden de ſchanden/
Ghesprongen ſwommen/ end hen witte lijven
Sachmen in't doorſchijnich ſtorm-water drijven.
52. Als haer verloſſinge nu was voor ooghen/
Zijnd' over 't water ten anderen boorde/
Blaſend' ende ſwoeghende door arbeyts doogen/
Ginghen 't ghenatte hayr daer ſitten drooghen/
En het ſcheen dat ſy van daer met accoorde
Hen vervolghers met den werck' ende woorde
Beſpottelijck verweten/ſonder ſwijghen/
dat ſyſe niet en hadden connen crijghen.

53. In

exempel uyt Sanazarus Poeet van Napels.

Hier volghe tot exempel/ eē verſierds ſchilderijs in Pales Tempel/om te leren by voeghen.

Carpinus.

53. In eenen hoeck aen een water den blonden
Apollo sachmen daer oock sitten lenen
Op een wildt olijfstock/als ten dien stonden
Over t'kudde van *Admetus* bevonden
Een Herder te wesen/en heeft gheschenen
Ernstich t'aensien in den velde daer henen
Twee stercke Stieren/die malcander groetten
Metten hoornen/en fortseltijck ontmoetten.

54 Niet siend' hoe *Mercurius* den subtijlen
(Aen hebbend' een Gepten huyt/dat hem voechde/
Onder t'slincke schonder nae Herders stijlen)
Hem zijn Koeyen heeft ontstolen terwijlen:
Daer stondt oock *Battus*, die als d'onvernoechde
Dese dievery' openbaerlijck wroechde/
In een steen verandert/op sulcker ghysen/
Als schijnende metten vingher te wijsen.

55. Aen eenen grooten steen/noch meer beneden/
Sat *Mercurius* met wanghen verheven/
Spelend' op een Kuyspijp/met loose zeden
En dweerse ooghen/aensiende ter steden
Een witte Veerse/die hem stont beneven/
En scheen dat hy gants met schalckheyt doordre- (ven
Bedachte/hoe best soude wesen moghen
Den gheooghden *Argus* van hem bedroghen.

Certus.

56. Aen d'ander sijde was in slaep gheleghen
Een Herder midden zijner Gepten onder
Eenen seer hooghen Eycken-boom vast teghen/
Oock eenen Hondt rieckende scheen gheneghen
Wat uyt zijn male te crijghen bysonder/
welcke onder zijn Hooft lach/ maer met wonder
Blijd' ooghe de Mane aensiende desen/
Vermoeddement *Endymion* te wesen.

57. Hier by was oock *Paris*, en had begonnen
In een Olmeboom schorss' *Enone* schrijven
Met een seyssen/ maer wesend' overronnen
Van drie Goddinnen/en haddet niet connen
Gants eyndighen/ maer alsoo laten blyven/
Om gheven oordeel tot belet van kijven/ (dich/
tusschē dees dry / wie schoonst dē prys waer weer-
En daerom al naeckt voor hem stonden veerdich.

Dit is in het scopus der History / te weten/ t'vonnis van Paris.

58. Maer t'gheen 't overlegghen en te aensiene
Stondt/seer vernuftich/bevallijck/ ydoone/
was de groote aendacht/fraey van ingiene/
Van desen discreten Schilder/door wiene
Daer stonden ghemaeckt/uytnemende schoone
Iuno en *Minerva* elcke persoone/
Soo gants volcomen/als dat hy van beter
Te doen niet hadde moghen zijn vermeter.

59. Nu hy *Venus* dan schoonder/nae t'behooren/
Als d'ander twee te maken niet en wiste/
Heeft hy/daer dese twee stonden van vooren/
Venus gheschildert subtijl in't oorbooren/
Met den rugg' om ghewent/als wijs Artiste/
Ontschuldighende t'behaghen met liste/
Ghevende t'bedencken/mocht sy haer keeren
Sy soude des anders schoonheyt onteeren.

Merckt hier een aerdighe versieringhe uyt t'leven van Timanthes na gevoordt/ om d'aenschouwers te doen bedencken/dat Venus schoonense van voor moeht sijn

60. Veel meer fraeyicheyt diveersch van condicy
Stondt daer gheschildert/nae Poeeten dichten/
Doch dese ginghen doen hun Sacrificy
Voor het Beeldt van *Pales*, met exercicy
Van veel Ceremony/in die ghestichten:
Maer dit zijn Exempelen/die ons lichten
Overvloedich en gheestich t'ordineren/
En daer in lustich te Poëtiseren.

61. Wie verweckt sal nu den gheest niet ontdec-
In Ordinancy volghende die sporen (ken/
Der Comedien/daer Buffonsche ghecken/
Oft ander personnagen yet in trecken/
Alleen tot vermaken der Spectatoren:
Want soo eenighe dinghen / t'is verloren /
Ghedaen/sy en hebben gheenen perfecten
Aerdt/sonder additien ofte djecten.

62. Dus machmen eensaem History vermeeren/
Als ons hier voorbeeldt sulck schrift des Poeten/
En t'verwondert my seer/dat sulcke Heeren/
Die misschien noyt schilderen ginghen leeren/
Soo heel schilderachtich hebben ghewetem
Te schrijven van ons gheestighe secreten/
Dat my dunckt/wy ons behooren vernoeghen
Met dit exempel /hoe men hy sal voeghen.

63. Oock weetmen wel/dat op s'Weerelts toon-
Alle soorten van personnagen spelen/ (neele
Hier sietmen de Coninghen in crackeele
Om Scepters en Croonen/elders ten deele
Verliefde jeuchden in sotte quereelen /
Hier de Boeren t' Vercken messen en kelen/
Daer hipp'len en springhen grove Boerinnen/
Ginder het voort reyen dertel Goddinnen.

64. Dit meen ick / dat van wonder veel coleuren
Ghestalten/en wesens zijn al de gesten/
Die in den aertschen Theatre ghebeuren/
Van ydel ghenoechte/en sorghvuldigh treuren/
En van alles/wat den Schilder mach resten/
Soo vindt hy hier stoffe ghenoech ten besten/
Om bouwen volcomelijcke welstanden/
Nae sulck Historp/als hy heeft voor handen.

65. Men can oock noch vermeerderen eensame
Historien/op diversche manieren/
Ghelijck of men t'amplificeren name
D'eensaem offerhande van Abrahame/
Mochtmen gheestelijcke Beelden versieren
Op dat in der Sacrificy bestieren
Elcke van dees hem behulpich gheriefde/
Als te weten/Gheloove/Hop'/en Liefde.

66. t'Geloof mocht Isaac gebonden in dwangen
Houden by der touw/Abraham uytstrecken
Die handt/Hope hem het keelmes toelanghen:
Want hy hopt'/ ick mach hem weder ontfangen/
Nae dien Godt oock can de dooden verwecken/
En door t'Geloof bracht hy hem daer ter plecken
Liefd' en haer kinders t'vier mocht zijn bevolen/
Want sy daer branded' als vierighe colen.

67. Exempel hier oock de boodtschap Succary /
Vermeerdert met Enghelen en Propheten/
En in t'leven van *Rosso* door *Vasari*
Beschreven/daer lesen wy van een Mary
Beeldt/met de slangh' onder voeten versmeten/
Oock ons eerst' Ouders in banden ghesetē
Aen der zonden boom/en sy track de zonde
Door appel uytgheheeldt/ hun uyt den monde.

68. End'

68. End' in teycken dat sy met Son en Mane
Becleedt was/noch door *Rossen* ghemaeckt/vlogen
Boven in de Locht *Phœbus* en *Diane*,
Twee naeckte Beelden/hoe wel dat soodane
Dinghen tot vermeerderinghe gheplogen
Niet alleen en zijn / maer ghenaemt zijn moghen
Wtbeeldinghen/Poetelijck' addijsen/
Die eenen sin beteyckenend' aenwijsen.
69. *Nealces*, een van de oude vermaerde/
Was in der Inventy constich ervaren/
Ghelijck hy metten Pinceel openbaerde/
Eenen strijdt te schepe makende/daer de
Persianen teghen d'Egyptenaren
Op *Nilus* Riviere strijdende waren/
Waer quelde/verleghen zijnde een wijle/
Om upt te beelden t'water van den Nijle.
70. Maer was hem onmoghelijck/om dieswille
Dat het Nijl en het Zee-water gheleken/
Soo heeft hy gheschildert een Crocodille/
Die scheen te loeren heymelijck al stille
Op eenen Esel/die daer quam ghestreken
Op den watercant/ en hadde ghesteken
De muyl in de Rivier/met t'hooft ghesoncken/
Ghelijck of hy daer upt hadde ghedroncken.
71. Op dat yeghelijck lichtelijck gheriede/
Hoe dat dit Oorloghs ontmoeten toeginge
Op de Rivier *Nilus*, alsulcx gheschiede/
Want dit is t'voedtsel en de plaetse/die de
Crocodillen begheeren sonderlinghe/
Sulcke Natuerlijcke beteyckeninghe/
Soo in Persoonen/Steden/als Rivieren/
Gheven onse dinghen een schoon vercieren.
72. T'zy Water/Zee/Meyr/Rivier/oft Fontey-
Sy hebbent al voortijts by den Antijcken (ne/
Toegheeyghent eenighe Godthept reyne/
En bysonder uptbeeldingh' in t ghemeyne
Hier van ghelaten/om t'wesens ghelijcken/
Onder Menschelijcke ghedaenten blijcken/
Exempel deser uptbeeldinghen eene/
Desen *Nilus* van witten Marmor steene.
73. T'zy oft hy door Griecken/Italianen/
Oft Egyptenaers handen is bedeghen/
Dat schoon antijck is/is niet te miswanen
In den Roomschen Pauslijcken Vaticanen
Hof/onder den blauwen Hemel gheleghen/
En soo constich als daer is het gheneghen
Des Nijls uptghebeelt / jae Natuer en wercken/
Dat is wonderlijck/en weerdich 't aenmercken.
74. Ghelijck *Herodianus* heeft beschreven/
Is t' opperst' al naeckt/en om upt te beelden
Eenighe verborghenthept/daer beneven
Hangt zijn hayr ende baert seer lanck ghedreven/
Op zijn lijf en beenen sitten/als speelden/
Sesthien Kinderkens/langh zijnde/soo veel den
Arem is van hant tot den ellenboghen/
Wt *Philostratus* wort den sin ghetoghen.
75. Beschrijvende van de Beelden der Goden/
Gaet hy van dees Kinderen oock beblijten/
Hoe den Nijl is wassend' in sulcker moden/
Dat hy comt over Egypten ghevloden/
Hoogh over de boorden van zijn Limiten/
Tot sesthien elleboghen oft Cubiten/
Dus zijn dees sesthien Kinderen een teycken/
Dat des Nijls vloeden sulck ghetal bereycken.
76. T'gheschiet eens des Jaers ten sekeren tijde/
Maer als t'ghetal vier Cubiten is minder/
Soo en is t'volck in Egypten niet blijde/
Want sy zijn verwachtend' aen elcke sijde/
T'naervolghende Jaer des dieren tijdts hinder /
Soo was dan gemaeckt t'sesthiende der Kinder /
Hoogh op zijn Cornucopia ghseten/
Waer by t'vruchtbare Jaer was afghemeten.
77. Langs t'rechter arem laet hy neder sincken
Den overvloedigen vrucht-rijcken hooren/
Lenend' op een ghedierte metten slincken/
Welck veel t'onrecht *Sphinx* te wesen bedincken/
Achter zijnd' als eẽ Leeuw/en Maegt van voor/
Maer t'beteyckent dat dit Aerdtrijcx versmooren
Daer in t'Landt geschiet/als den loop der Sonne
In *Leo* en *Virgo* plaets' heeft ghewonnen.
78. Rontom is gemaeckt/in den voort der basen/
Diversch ghewas/als daer in de marassen/
Rieten/payprен/boomen/Colocasen/
Oock diversche Dieren die hen daer asen/
Als vloet-peerden/die in dat water plassen/
Met Peerde ruggen en manen ghewassen/
Oock als t'wilt swijn steert en tanden/nae boven
De muyl stomp/voeten als Ossen ghecloven.
79. Dan oock Indy ratten/Iben/en Scincen/
Daerenboven die cleyn mismaeckte dwerghen/
Tentirystes upt d'Egyptsche Provincen/
Die de Crocodilen als cloecke Princen
Met hun cleyne Scheepkens quellen en tergen /
Datse moeten wijcken end' hen verberghen
Voor dees leeuwhertighe Helden gepresen/
Noch wy van een ander *Nilus* beeldt lesen.
80. In't sessendertichste Boeck gaet ontknopen
Plinius, hoe d'Egyptenaren vonden
Een soorte van Marbre in Ethiopen/
Van verwen als Yser/oock herdt om nopen/
Basaltes ghehe eten/door sulcke gronden
Van desen Marber in voorleden stonden
Vespasianus een *Nilus* beeldt dede
Stellen te Room/in den Tempel van vrede.
81. Oock neffens dit Beelt sachmen so hantieren
Sesthien Kinderen blp gesten van vreuchden/
In teycken des wasdoms deser Rivieren/
Maer een der voornoemde Crocodijls dieren
Was by t'ander Beeldt oock midden de jeuchden/
Tot versterсken der uptbeeldinghen deuchden/
In welcken al des Schilders gheest is liber/
Nu dient ghesproken van den Roomschen Tiber /
82. Het Tiber beeldt is in't voornoemd' hof bin-
De Stadt der Pictoriael Academen (nen
Oock constich uptghebeeldt metter Wolvinnen/
Die daer leydt en schijnt vol jonstigher minnen/
Als Voester om sooghen by haer te nemen
De twee kinderkens *Romulen* en *Renen*,
Maer op t'hooft heeft hy eenen crans van blade/
Ter rechter handt den vrucht-hooren ghеladen.

[M]erckt [E]xem- [pel] van ver- [stan]t/om Ri- [vier]e oft [wat]ers upt [te b]eelden.

Sphinx wort niet ghemaeckt sonder Vogel-vleughelen/ende is achter Hont ende Drakesteert.

Plin. lib. 5. cap. 9. ende lib. 18. cap. 18.

Ptol. lib. 4. Plin. lib. lib. 8. 25.

83. Verbult met Cooren/ Druyvē/ende Fruytē/
In d'ander handt eenen roeper ghenepen/
Bewijsende/datmen langs de conduyten
Zijns waters/met groote Schepen en Schuyten
Van Roome ter Zee mach varen en schepen/
Over en weder/ghelijckt staet begrepen
In zijnen Basis/tot meerder verclaren/
Daer Schepen ghemaeckt op en neder varen.
Plin.lib. 34.cap. 8. 84. Oock heeft *Eutychides* soo constich conen
Voormaels uytbeelden in een Beeldt *Euroten*,
T'welck de Rivier is der Lacedemonen/
Soo datter ghesept werdt van al den gonen
Die't saghen/dat t'werck vol consten doorgoten
Was/veel claerder dan dat water ghevloten
In't voornoemd' Rivier/welck om zijn verfellen/
Toeghepghent is de Furien der Hellen.
Plin.lib.4. cap.8. 85. Alle Rivieren en stromende vloeden
Loopen en draepen uyt end' in met hoecken/
En worden oock veel om sulcx te bevroeden/
Ghehoorent gheschildert/ welck mach ten goeden
Onsen gheest in het uytbeelden verclocken/
Transfor. lib. 14. Want *Ovidius* noemt oock in zijn Boecken
Den ghehoorenden *Numicius*, desen
Wiesch af *Æneam* zijn sterffelijck wesen.
86. Men mach ooc uytbeelden Stedē en Landē/
Ghelijck *Parasius* dede voor henen/
Die heeft gheschildert met gheleerde handen
Petr. M[...] lib. 2. c[...] 16. t'Athenische Beeldt/daer sulcke verstanden
Van cloecker uytbeeldinghen in verschenen/
Datmen daer in sach van die van Athenen/
Manieren / Conditien alder weghen/
Hun zeden / aerdt/en gewoonelijck pleghen.
87. *Roome* s'Weerelts Hooftstat wort als *Palassen*
Wtghebeeldt ghehelmt/om haer vailliance/
Ghewapent sittend' op een deel harnassen/
En ander dinghen/die tot strijden passen/
In de rechter handt met een Spiets oft Lance/
Voort een cleen Victorp beeldt/metten crance
Van Lauwerboom/en Pallemtack oock mede
In de slincker handt/nae heerlijcker zede.
88. Ionstige leer jeugt/ ghy zijt my veel stappen
Ghevolght/om Historp wel leeren schicken/
Tot verschepden dinghen met eyghenschappen
Te beelden uyt/nu willen wy dees trappen
Af dalen/en het vervolgh overschricken/
Indien ick tijt heb'/en lust met verquicken/
Sullen wy een andermael/t'ander plecken/
Dees groote Materp breeder uytstrecken.

Eynde der Ordinantien.

Wtbeeldinghe der Affecten/passien/begeerlijckheden/ en lijdens der Menschen.

Het seste Capittel.

Gheen Mensch soo standvastich/ die mach verwinnen
Soo gantschlijck zijn ghemoedt en swack gheneghen/
Niemant vry van passien/affecten oft menschelijck swack genegen. Of d'Affecten en passien van binnen
En beroeren hem wel zijn hert' en sinnen/
Dat d'uytwendighe leden mede pleghen/
En laten door een merckelijck beweghen/
Soo in ghestalten/ghedaenten/oft wercken/
Bewijsselijcke litteyckenen mercken.
Wat sinnen-schen affectē oft passien zijn. 2. De Natuer condighe laten ons hooren/
Onderschepdelijck de namen der dinghen/
Affecten gheheeten/eerst en al vooren
Liefde/begeerlijckhept/ vreucht/ smert en tooren/
Commer en droefhept/die t'herte bespringhen/
Clepnmoedichept / vreese quact om bedwinghen/
Oock opgheblasenthept/en nijdich beeten/
Dees en dergheljjck/al Affecten heeten.
Aristides den eersten uytbeelder der Affectē. 3. *Aristides* van Theben heeft dese stucken
(*Ethe* gheheeten/zijnde by de Griecken)
Alder eerst met de verwe gaen uytdrucken/
Soeckend' oock in der Consten hof te plucken
Schoon nieuwe Bloemkens/die lovelijck rieckē/
Van zijn ghewondt Wijf ende zijnen siecken/
Waer door zijn vermaerthept seer is gewassen/
Met wat leden des aenschijns d'Affecten uyt te beelden zijn. Sal ons oock noch/in dit propost wel passen.
4. Dees affecten/zijn niet soo gaer en lichte
T'exprimeren/als sy wel zijn te loven/
Eerst met de leden van den aenghesichte/
Thien oft wat meer van diverschen ghesichte/
Als/een voorhooft/twee ooghen/en daer boven
Twee wijnbrouwen/en daer onder verschoven
Twee wanghen/oock tusschen neus ende kinne
Een twee-lipte mondt/met datter is inne.
5. Hier heeft den Schilder wel neerstich te wakē/
En t'natuerlijck wesen wel te doorloeren/
Om dees gheleders soo ghestelt te maken
Teghen malcanderen/dat sy de saken
Te kennen gheven/die t'herte beroeren/
Natuer[...] wijst daffe[...] ten. Om met s'Lichaems gesten sulcx uyt te voeren:
Want al wat d'affecten moghen bedrijven/
Wijst Natuer al meer/ dan men can beschrijven.
6. Doch ten waer niet behoorlijck/dat wy heeldē
Eenighe maniere/reghel en orden/
Om nu dese dinghen wel uyt te beelden
Op dat al onse personnagen speelden:
Nae *Histrionica* Const/en ontgorden
Histrionic[...] zyn gesten/ gelijck die de Comedy[...] spelers ghe[...] bruycken. Sulcke gesten/daer sy toe sullen worden
Op de *Scena* ghestelt/t'zy in Comedy
Met blijschap/oft in droeflijcke Tragedy.
7. Laet ons nu dan tusschē Mannē en Vrouwē
Eerst in ons werck/nae der specien ganghen/
T'affect der Liefden uytbeeldinghe bouwen/
Van d'affec[...] der Liefden uyt te beel[...] Met een vriendelijck toelachend' aenschouwen/
Met omhelsinghen/ en aermen ombanghen/
En de hoofden toeneyghende doen hanghen
Nae malcander/als vol Liefden doorgoten/
Met de rechte handen in een ghesloten.

8. Oock

8. Oock tuſſchen gheliebers der Liefdẽ grootheyt
Can haer ſwaerlijc veynſen/maer lichte wroegen/
Door pijnelijcke ſchaemt/en ſ'herten blootheyt/
Verwende t'aenſchijn met een Rooſe rootheyt/
En hier van willen wy Exempel voeghens/
(Tot bevestingh'/en om t propooſt vernoeghen)
Van *Antiochus*, welcken heymelijcke
Beminde zijn Stiefmoeder *Stratonÿcke*.

n exem- van een orie van iochus ijn ſtief- der ratonica.

9. Veelſins den ſotten luſt ſocht hy t'ontvluchtẽ/
Wanhopich hier van te moghen verwerven
Eenich gheniet van trooſtelijcke vruchten/
Ten laetſten door langhe trueren en ſuchten
Lach cranck te bedd'/en wilde/met te derven
Lichamelijck voedtſel/hem laten ſterven:
Maer den Doctor *Eraſiſtratus* kende
Wel haeſt/dat het was der Liefden ellende.
10. Maer op wiẽ het was niet connende ſpeurẽ/
Gingh neerſtich op t'Jonghelings weſen achten/
T'elcken dat yemandt tradt binnen der deuren/
Of t'aenſchijn niet root en ſoude coleuren/
En meer ander dinghen/die de ghedachten
De affecten oft d'inwendighe crachten
Der Menſchen/door beweghelijck oprijſen/
Met uytwendighe teyckenen bewijſen.
11. Maer daer en geſchiede gants niet te gader/
Van t'elcken *Stratonica* in de camer
Quam alleen/oft met *Seleucus* zijn Vader/
Doen ſloech zijnen Puls als beroerde ader/
Den voys werdt ghebroken met een ghestamer/
T'aenſchijn vierich root/ſweetende bequamer:
Summa /gheen teycken aen hem daer en faelde/
Van al wat *Sappho* ſchrijvende verhaelde.
12. Al wiſt den Medecijn door menich teycken
Nu ſchoon tot wat Vrouwe zijn ſinnen vielen/
Wiſt hem doch gheen hulpighe handt te reycken /
Jae ſiende nochtans hem daghelijcx bleycken
In ſwaer verlanghen/met benouder ſielen/
En de ſieckte vleyſch meer en meer vernielen :
Hy dachte vaſt/wat raedt ſal hier orboren/
Dat ſ'Conings Sone niet en gae verloren.
13. Hadt juyſt niet geweeſt zijn eygẽ Stiefmoe-
En ſo ſchromich een dinghen onghewone/ (der/
Hy haddet den Coningh wel ghemaeckt vroeder :
Doch ten leſten verſekert/door de goeder-
tierenheyt en groote liefde/ de gone
Die hy wiſt *Seleucus* droegh zijnen Sone/
Werdt hy verſtout/dat hy ſeyd' ofte briefde/
Dat zijns Soons ſiecten oorſake was Liefde.

iſticheyt Eraſi- tus den icijn.

14. Doch (ſeyd' hy) een Liefde niet om geneſen :
Want voor hem en can niet worden vercreghen
T'geliefde Vrou-menſch.Den Coning mits deſen
Seer beroert vraegde/wie dat het mochte weſen:
Antwoordende/heeft den Meeſter verſweghen
De rechte waerheyt/ende ſeyde teghen
Den Coningh/'tis mijn Wijf/daer onder allen
Zijns herten ſin ſoo ſeer op is ghevallen.
15. Och (ſeyde de Coningh) / ghy ons ydoone
Lieve vriendt zijnde/ſoudt ghy niet toelaten
't Houwelijck tuſſchen u Echte perſoone
En mijnen ſone/die ons Rijck en Croone/
(Als ghy weet) alleen mach houden in ſtaten:
Ghy die hem Vader zijt/vol caritaten/
Al liefd' hy *Stratonica*, 'tis te dencken/
(Sprack d'ander) ghy en ſoutſe hem niet ſchenckẽ.
16. Och vriend/of my God ſo veel gracy gonde/
Jae of eenighe Menſchen ſo veel deuchden/
Dat ick dees liefde ghewiſſelen conde
Aen mijnder Vrouwe/tot mijns Soons geſonde/
En dat hy mocht leven verfraeyt in jeuchden/
Jck gaefſe hem geerne met liefd' en vreuchden/
Ooc gants mijn rijcke/was ſ'Conings vermanẽ/
Met 'therte vol drucks/en d'ooghen vol tranen.
17. Doen greep den Meeſter zijn rechter handt
Seggende: hebt acht/als wijſe geſinde/ (coene/
Op dijns huys welvaert ten deſen ſaysoene/
Ghy en hebt voorts myn hulp niet meer vã doene
Ghy ſ'Minnaers Vader/ en Man der beminde/
Oock Coningh weſende/ſoo meught ghy in de
Sake nu ſelve ten beſten voortvaren:
Dus liet hy ſtracx zijn volck in raedt vergaren.
18.ſ'Conincx raet ging voort/niet tegẽ en mochter
Ander goetduncken van vrienden oft Princen :
Want de Vaderlijcke liefde ſo wrochter/ (dochter
Dat die eerſt zijn Wijf was/ werdt zijn Schoon-
Den Soon oock verloſt vã t'hertſeerich pincen/
Vercreegh noch hier boven een deel Provincen/
Dits in Rijm ghebootſt uyt *Plutarchi* proſen/
Op't punct/dat liefd haer ſelvẽ wroegt met bloſẽ/

Wonder liefde van Seleucus tot zijnen Soon.

19. Een ſpreeckwoort iſſer/om nu voort te menẽ/
Als/ waer hant waer ſeer/waer liefde waer ooge/
Dits van beyden waer/ want aen hooft of ſchenẽ
Ghevoelende 'tſeer/de hant moeter henen:
Oock 't geſicht altijt met neerſtighe pooge
Sal hem door des herten wil en gedooghe
Naer het geliefde goet wenden en draeyen /
Als *Clytie* doet na der Sonnen raeyen.

Een ſpreeckwoort/ waer liefde waer ooghe: want d'ooghe een bode is des herten.

20. *Helena* by *Menelaum* gheſeten/
Paris van Troyen daer zijnde te gaſte/
Met zijn oogen/nae 't ſegghen der Poeten/
Liet hy haer veelſiens zijn begheerten weten
In ſmeeckender wijſe / ſo dat ſy vaſte
Beſorght was/ ofter haren Man op paſte/
En crijghende 't verſtant van ſulcke geſten/
Dat hy hem ſulcks niet en name ten beſten.
21. Maer van Moederlijcke liefde loyale/
Die *Sannazary Arcadien* laſe/
Vol ſoeter Poeterie Paſtorale/
Die vonde door de Artificiale
Mantegni handen beſchildert een vaſe
Van boven beneden tot voet oft baſe/
En daer in neffens ander fraeyicheden/
Een *Nimph*'al naeckt/ſeer ſchoon in alle leden.

Een Vaſe is een kan.

22. Van dat haer voeten als der Geyten waren/
En ſat op een Bocken huydt vol van wijne/
Soogend' een Satyrken cleyn/jongh van Jaren/
Dit ſoo teerder en ſachtelijck met haren/
Ooghen aenſchouwend/ en met ſulcken ſchijne/
Als off' haer ſelven/ door de ſoete pijne
Der Liefden/ganſch ſoude brenghen te nieten/
By dat haer geſten openbaren lieten.

Van Moederlijcke affectie uyt te beelden.

23. De een borſt heeft dit Kindeken gheſogen/
Op d'ander ghelept zijn handeken teere/
De Mamme aenſiend' upt al zijn vermoghen/
Vreeſend' offe hem mocht worden ontoghen:
Euphranor den Schilder die wert oock ſeere
Gheprezen/ en behaelde groote eere/
Hebbende ghemaeckt den Troyaenſchen *Paris*,
Soo conſtich/ dat het om ghelooven ſwaer is.

Den Troyſchen Paris geſchildert / in welcx troenge een beeldt veel affecten te ſien waren.

24. Want het ſchijnt/ men ſach in dat aengeſichte
Affecten diverſch inwendich bevoelen/
Eerſt verſtandt/ en cloeckhept genoech/ om lichte
Tuſſchen de Goddinne te doen ghe richte/
En met de ſchoonhept eens luſtigen boelen/
De liefd' aen *Helena*, ſonder vercoelen:
Oock een Manlijck weſen/ ſtout van beſtane/
Om den ſtercken *Achilles* te verſlane.

Raminge/ hoe dit mocht toe gaen.

25. De ooghen mochten wel van dees figuere
Ghenoech openſtandich wijſhept bewijſen/
En de Manlijckhept een ſtercke poſtuere/
Een lachende mondt/ amoureuſhept puere/
Dan zijn oock veel des ghemepn volcx adbijſen
Hier in ſeer voordeerlijck/ met hooghe prijſen:
Nu de begeerlijckhept/ die doetmen blijcken/
Met ooghen die ernſtich yet bekijcken.

26. Laeſmen *Plinium*, Natuer-condich plegher/
En oock de ſchriften des grooten *Alberten*,
Men bevonde des begeerlijckhepts legher
Te weſen de ooghen/ oock nieuwers degher
Te ſpeuren de liefd' en droevighe ſmerten/
T'zyn ſpieghelen des gheeſts / boden des herten/
Die daer openbaren jonſt/ en benijden/
Stadichept/ beweghen/ ſachtmoedt/ verblijden.

De ooghen den legher der begheerlijckhept.

27. Wt dees twee Lichten/ die t'Lichaem gelepen/
Meltijdige tranen/ en droefhepts beken/
T'bloeyende veldt der wanghen overſprepen/
T'hert hem ontlaſſende/ met bitter ſchrepen/
Dat wonder is/ als den druck is ontweken/
Waer ſoo groot een vochtich plas heeft geſteken/
Ende verborghen blijft/ ſtil en gheruſtich/
Als men van herten is vroolijck en luſtich.

Om vroolijckhept des ghemoets upt te beelden.

28. Dus een blijd' herte/ dat druc is verſtroolijc/
O ydat wy dat wel upt te beelden wiſten/
Wy ſullen d'ooghen half toe maken moylijck/
Den mondt wat open/ ſoet/ lachende/ vroolijck:
Oock behoefde wel/ dat wy mede giſten
Op't woort *læta frontis*, der Latiniſten/
Een blyde voorhooft/ dat ſlecht is en ſimpel/
En niet belemmert met menighe rimpel.

Van het voorhooft/ wroegher der Sielen/ ende 'tboeck des herten.

29. Op't voorhooft (welc de Hepdẽſche geſlachtẽ
Genius toewijdden) ſegg' ick/ behoeven
Wy te letten/ nadien't eenighe achten
De Siel-wroeger/ en 't aenſchijn der gedachten/
Jae 't Boeck des herten/ om leſen en proeven
Des menſchen gemoet: want kreucken en groevẽ
Daer bewijſen/ dat in ons is verborgen
Eenen bedroefden geeſt/ benout/ vol ſorgen. (der/

'Tvoorhooft by dẽ Hemel ghelikent.

30. Ja 'tvoorhooft gelijckt wel de lucht en 'twe-
Daer ſomtijts veel droeve wolcken in waepen/
Als 'thert is belaſt met ſwaerhept t'onvreder:
Maer alle doncker miſten vallen neder/
Door trooſtigen windt en vreuchdige raepen/
Schoon/ ſuyver/ aſuerich/ om 'sgeeſts verfraepẽ/
Wort den Hemel gevaeght/ en 'tlicht der Sonnen
Triumpheert/ als Helt/ die ſtrijt heeft verwonnẽ.

31. 'tVoorhooft ontrimpelt hẽ in druc ontvliegẽ
En d'oogen haer oock dan vroolijck verclaren:
Want *Genius* is niet goet te bedriegen/
De Natuere (septmen) en can niet liegen:
Maer die een blyde voorhooft openbaren/
En hebben een herte vol boos beſwaren/
Die zijn dobbel voorhoofdich/ jae en 'therten
D'arghſte vyanden/ die vriendtſchpricht veeten.

Van do... del voorhoofdighe... en wat d'argſte v... anden zijn...

32. Oock waernemende 'tverſchep den opheffen
Der ooghen beſchutlijcke twee wijnbrouwen/
So canmen wreethept oft ſachtmoet beſeffen/
Hier zyn des Menſchen gedachten te treffen/
Van jae/ oft neen/ men can hier oock aenſchouwẽ
Zyn hooveerdichept / want hier wiltſe houwen
Haren legher/ al comtſ' upt 'therte drijven/
Daer gheclommen ten hooghſten/ is haer blijven.

Van den wijnbrauwen/ daer ſ'menſchen ghedachten zijn te treffen.

33. Doch *Focion*, die mẽ goets aerts mocht nomẽ/
Heeft om zyn wijnbrauwen ſo wreet gheſchenen/
Dat niemant lichtelijck/ ſonder verſchromen/
Om hem te ſpreken en hadde gecomen/
Die hem niet en hadde gekent voor henen:
Lachend' om zyn wijnbrauwen 'tvolck t' *Athenen*,
Sy miſdoen niemandt/ (ſeyd' hy) maer ſodanen
Ydel lachen/ coſt deſe Stadt veel tranen.

34. Maer 'tmach wel/ dat hy zyn eygen genegen-
(Als Philoſophen deden) oock verherde/
Latend' hem niet ſo ſnellijcken bewegen
Van den toornigen aerdt/ maer dede tegen
Dat van hem *Phyſiognomia* leerde/
Maer die in dit propooſt tot *Trogum* keerde/
Tot *Adamanty*, oft *Ariſtotelem*,
't Lange vreemde geraes licht verdrote hem.

35. Wy willen der Philoſophen diſpupten
Ons niet bemoepen/ maer die drijven laten/
Als dingen die voor ons niet en beſlupten/
Maer op den *motus* des Lichaems van bupten/
T'veranderen en 'troeren der Lidtmaten/
Moeten wy achten/ tot conſtigher baten/
Dat een peghelijck mach lichtelijck mercken/
T'geen onſe Beelden lijden/ ofte wercken.

36. Sy en hebbent niet crom/ die ons verwijten/
Dat wy ſoo qualijck connen onderſchepden
In onſe troengen het lachen en 'tkrijten/
Maer wy ſien/ als wy het leven bevlijten/
Dat door 'tlachen mondt ende wanghen brepden
En rijſen/ 'tvoorhooft daelt/ en tuſſchen bepden
D'ooghen half toegedruckt zijn en gedouwen/
Makende nae d'ooren toe klepne vouwen.

Schilders connen qualijck onderſchepden een lachende en crijtende tronie. Hoemen 'tlachen upt ſal beelden.

37. Maer crijtende troengen ſo niet en ronden/
De wanghen die ſmallen/ oock neder dalen/
D'onderſte lippen/ en hoecken der monden/
Sulcx in den ouden tijdt oock al verſtonden
Wel eenighe/ die men hier mocht verhalen/
Als *Praxiteles* wel den principalen
Meeſter in marber te wercken byſonder/
Bedrijvend' in Conſten ter Werelt wonder.

Hoe men het crijten ſal upt beelden.

Twee

38. Twee Beelden maeckte hy/van onghelijcken
Affecten/eerst een eerlijcke Matroone/
Die welcke schreyende liet droefheyt blijcken/
Daer beneffens met constighe practijcken/
Een openbare lichte Vrouw persoone/
Lachende vriendelijck met blijden toone/
Die hy (seydemen) conterfeytte naer de
Cortisane *Phryne*, een seer vermaerde.

39. T'scheen in die troenge condemen bespueren
Zijn jonste tot haer/en het goet behaghen/
Hem van haer ghedaen/nae zijn sins becueren/
Maer *Demon* Athener met zijn colueren/
Een excellent Schilder te zijnen dagen/
T'scheen zijn Beelden onderscheydelijck saghen/
Onstadich/gram/boos/goedertieren/sachtich/
Bevreest/stoutmoedich/ootmoedich/en prachtich.

Demon ..s constig uytbeeldē affecten/ ..t in zyn ..y.

40. Jae verscheyden affecten socht hy tsamen
Oock te begrijpen in een Beeldt alleenich:
Timanthes uyt Sypren quam oock ter samen/
Hebbende gheschildert/wel nae t'betamen/
De groote droefheyt en t'jammer beweenich/
Daer men sach ghestelt voor den Altaer steenich
Iphigenia de Maeght/die sy dachten
Onnooselijck t'eenen offer te slachten.

..nanthes ..int uyt- ..lden des ..genomē ..rs van ..higenia, ..t oock ..leven.

41. Om de gramme *Diana* te paysieren/
En de rasende Zee-tempeesten slissen/
Daer bewesen die t'werck souden bestieren/
Oock den omstandt meltijdighe manieren/
Calcas ghelaet sachmen vol droeffenissen/
Maer noch al seerder bejammert *Vlissen*
Den Oom/hertelijck verschrickt zijnde van de
Grouwelijcke moordadigh' offerhande.

42. Als nu den Schilder alle droeve gesten/
Handen wringhen/weenen en suchten clachtich/
Hadt in alle dese ghebruyckt ten besten/
Heeft boven al uytnemende ten lesten
Agamemnon den Vader alsoo crachtich
Gheschildert mistroost/van herten onmachtich/
Dat hy niet en mocht met aensienden ooghen
Den wreeden dootslach aen zijn Kindt gedooghen.

43. Dit bracht hy door deckinghe des gesichten
Te weghe/met cleyderen/oft met handen/
Op dit constighe stuck heeftmen gaen stichten
Diveersche veersen/en Poeetsche dichten/
Tot een heerlijck gerucht in verre Landen/
Altijts eenighe verborghen verstanden
Heeftmen in zijn wercken bespeuren connen/
Colotes en *Demon* heeft hy verwonnen.

Hoe men ..wendighe ..oefheyt sal ..ytbeelden ..et uytwen- ..ge roerin- ..n der ledē.

44. Om nu een droef ghelaet/vol medelijden/
En inwendighe passy/sonder stoorten
Der tranen/te maken/alst beurt somtijden/
Salmen de wijnbrauwen ter slincker zijden
Met 'tooge half toe wat om hoogh' opschorten/
En laten derwaert trecken en vercorten
T'bouken/dat van de neuse loopt in wanghe/
Soo salmen uytbeelden een wesen banghe.

45. T'hooft sal oock hangen eensijdich gestopen/
De wange na t'voornoemt ooghe verheven
Sal op die sijde den mondt trecken open/
D'een handt op t'herte den boesem sal nopen/
En d'ander haer eyghen schouder aencleven/
Soo met t'binnenste uytwaert ghewent/even
Ghestelt/als om yet te vatten oft schutten/
Om een gheperst ghemoedt wel uyt te putten.

46. De handen op't herte / cruyswijs gheleghen/
T'hooft druckend' een schouder/jae dry so mochtē
Oock al s'Lichaems borghers wel mede pleghen/
Als die roode wolcken met laeuwen reghen
De bleycke wange-velden nat bevochten/
De handen t'samen met vinghers doorvlochten/
Contrary van een als Westich en Oostich/
Sal t'aenschijn elderswaert opsien mistroostich.

47. Om de tranend' ooghe drucken oft dwaden/
Sal somtijts handt oft doeck daer comen voren/
En t'hooft/met droeve vochticheyt beladen/
Sal de handt behulpelijck staen in staden/
En dat met den elleboogh onderschooren/
Jae alle leden souden schier behooren
Daer slappelijck te liggen oft te hanghen/
Als doot/oft gheheel met sieckten bevanghen.

48. Want gelijck als dooden/siecken/ oft ouden/
Moet dickwils den droeven hem neder vellen/
Moet hem ontsinckende zijn leden vouden:
End' oock (nae t'segghen der Poeten) souden/
Doot/sieckt'/oudtheyt/ en droefheyt/als gesellen/
Te samen bewoonen t'portael der Hellen/
Daer sy met meer sulck volck wel accorderen/
Als voghels zijnde van gelijcker veren.

AEneid. Lib. 6. Droefheyt/doot/en sieckte/bewoonen den inganck der Hellen.

49. D'oude Heydenen/vreesende de fortse
Der sieckten/voeghense by hun Afgoden/
Te *Roome* was den Tempel van de Cortse/
Doch voor geen Affect hier ghestelt en wortse/
Maer men sach gheschildert in sulcker moden
Eenen siecken/dat sy hier van meer boden
Aristidem lof/als van ander dinghen/
Men conder niet wel zijn ooghen af dwinghen.

Siecken en dooden oock Konst uyt te beelden.

50. Van den Romeynen wordt een *Meleager*,
Die doot ghedraghen wordt/ oock seer ghepresen/
Daer sietmen uytghebeeldt/hoe elcken dragher/
Met een truerich ghemoedt/is een beclagher/
Oock de cracht des arbeydts wel aengewesen/
En in dat doode *Corpus* boven desen
En is de Conste minder noch gheringher/
T'schijnt al machteloos doot/lijf/ledt/ en vinger.

Gual. Riv. Lib. 3.

51. Een moderne stuck' heb ick in memory/
Op't Capitoly/daer met seker gracy
D'affecten in blijcken/tot Schilders glory/
End' het is der Campvechtinghen History/
Van de dry *Horaty* en *Curiacy*,
Daer sietmen *Tullus* Roomsch Coningh eylacy
Sitten met zijn Heeren/bedroeft ten rechten/
Dat hun leste Man teghen dry moet vechten.

Dit was een out Vreuid-sche Schilderye/daer de droefheyt blyschap/en doot/wel natuerlijc was uytgebeelt.

52. En dat zijn twee Broeders/hun Campioenē/
Daer laghen verslaghen/t'scheen sy't bequeelden:
Oock heeft den Schilder de rechte fatsoenen
Der dooder actien/in dees Baroenen/
Wonderlijcke constich connen uytbeelden:
Oock schijnen vreuchdich in een Zee vol weelden
Mety en der *Albaner* herten swemmen/
Dat hun strijders (alst schijnt)te bovē clemmen.

53. Dit is met ſoo aerdich een weſen ſtille
Al upt ghebeeldt/dat het menich verwondert/
Oock gants niet te verachten/om dieſwille
Dat het by deſen tijdt al veel verſchille/
Want het miſſchien oudt is de Jaren hondert/
T'verwerck en de handelingh uptgheſondert/
Soo ſietmen noch weynich van der ghelijcken
Den aerdt der Affecten gheſchildert blijcken.
54. Van den aerdighen Brueghel ſonder faute
Noch in een Kinderdoodingh is te ſiene/
Dit ſtuck is nu (als ick acht) by den Keyſer Rudolphus.
Dootverwich een Moeder benout in flaute/
Jae een droevich gheſlacht/tot den Heraute/
Om een kindts leven verbidden/aen wiene
Wel ghenoech melijden is te beſpiene/ (tich/
Maer toont s'Conings Placcaet met ſinnē ſmer-
Datmen over geen en mach zijn barmhertich.
55. Dus van den Antijcken ende Modernen
Hooꝛend' Exempelen vry onverdꝛoten/
Laet vyerighen luſt u herte dooꝛbernen
D'Affecten uptbeelden/ Siele der Konſten.
Tot deſen Affecten/als rechte Kernen/
Oft Siele/die Conſt in haer heeft beſloten/
Op datſe vooꝛtaen/als t'coꝛnel der noten/
Ooc mochten in't werc Conſten deucht vermeerē/
En t'ghewin den werckman croonen met eeren.
56. Eenen *Ariſtonidas* ſinnen ſtreckten/
Exempel vā tooꝛen en dꝛoefheyt uptgebeelt/ in een gegoten Beeldt van Coper/ met Yſer in de tronie te vermengen.
In een coper Beeldt/als dingh onghewone/
Wel upt te beelden des tooꝛens affecten/
Van den grammoedighen en hertghenecksten
Athamas Coningh van *Theben*, de gone
Die *Learchum* zijnen eyghenen Sone
Doot had ghewoꝛpen van een hooghe rootſe/
Dees had hy ghemaeckt een ſittende bootſe.
57. In ſulc eē geſtalt/nochtans om aenſchouwē/
Als wat tot hem ſelven ghecomen wijſer/
En ſulck mooꝛdadich ſtuck van hem gebꝛouwen/
Met een ſpijtich leetſchap hem waer berouwen /
Dus heeft hy zijn Coper vermengt met Yſer/
Om deſe troenge te gheven pꝛoptijſer/
Bloſende roſſichept/perplex en woeſtich/
Wanneer het Yſer waer ghewoꝛden roeſtich.
58. Dit Beelt was te *Theben* de Griecksche ſtede
Ten tijde *Pliny*, noch te ſien in blootheyt/
Daer onder dit blinckende Coper mede
T'roeſtighe Yſer openbaren dede
In dit aenſchijn de confuyſighe roothept:
Dit exempel ſoude den Schilders wacker maken.
Nu dan/o Schilders/hooꝛende de grootheyt
Van den ernſt en moeyt in deſer ſaken/
Laet oock uwen ſlapenden gheeſt ontwaken.
59. Ghy condt lichter en bequamer gheraken
Schilders hebben veel voordeel met alderley verwen.
Tot al u vooꝛnemen/recht ſonder dolen/
Met al u verwen/maken en vermaken/
Op dat u Beelden ſchier mondelijck ſpꝛaken
Alle d'affecten des herten verholen:
Van felheyt en gramſchap upt te beelden.
Den grammen in't hooft twee bꝛandende colen
Doen onder twee doncker wijnbꝛauwē ſchuylen /
Die over dweers vonckende hoogh upt puylen.
60. Ghelijck *Michael Angel*, volgende *Dantem*, (ten
Heeft gemaeckt den Schipper der helſcher ſchuy-
In zijn vermaert ooꝛdeel/ſoo ſalmen planten
Het ſien der ooghen midden witte canten/
Soo boven als onder dooꝛ twijd' ontſluyten/
Hoogh opgheblaſen ſal t'aenſchijn van buyten
Root zijn en vierich dooꝛ tooꝛnigher hitten/
T'vooꝛhooft ſal als leeuws cop gerimpelt ſitten.
61. De magher Nijdicheyt/vol van afjonſte/
Van de Nijdicheyt. Meta. lib.
Doot verwich en bleeck/ſtuer/bitter/verwaten/
Van *Ovidio* beſchꝛeven met conſte/
In haer coude doncker leelijcke wonſte
Op met haer fenijnighe ſpijſe laten:
Van kleynmoedicheyt.
Maer den cleynmoedighen oft deſperaten
Sietmen wel zijn cleyders aen eynden rocken/
Oft hem ſelven t'hayꝛ upt den hoofde plocken.
62. *Lucas* van Leyden/ heeft met zijnen ſcherpen
Exempel van Lucas van Leyden/ in uptbeelden der uptſinnichept.
Gheleerden graef-yſer conſtich gheſneden/
Daer *David* dooꝛ *Saul* ſpeelt metter herpen/
Jae en ſoo natuerlijck ons gaen ontwerpen
T'weſen van *Saul*, uptſinnich van zeden:
Maer aengaende die daer woꝛden beſtreden
Dooꝛ vꝛees' inwendich/die ſullen niet bleycken
Dootverw'/als vluchtich/metten armen reycken.
63. Te *Room* een ſtuck van den *Etruſſchen Giotten*
Exempel van Giotto/ in uptbeelden der Vſchꝛickhept.
Is van ingheleyde ſteenen verglaſen/
Muſaick gheheeten/om niet licht verrotten/
Al waert gheſchildert/t'waer niet te beſpotten/
In een ſchip van ſtoꝛmwinden gheblaſen/
Daer ſietmen een vꝛeeſlijck verſchꝛickt verbaſen
Onder d'Apoſtelen ſeer wel ghehandelt/
Daer Chꝛiſtus in der nacht de Zee bewandelt.
64. Daer ſietmen ghetreden buyten den booꝛde
Petrum alree/die van winden en baren/
Oock al bevꝛeeſt/begint te ſincken vooꝛ de
Voeten des Heeren/als die ſchier verſmooꝛde:
Men ſach vooꝛtijts ooc een verſchꝛickt verbaren
Exempel upt Plini. lib.35. cap.
In een ſtuck/waer in dat gheſchildert waren/
Amphitrion, den Coningh by *Alcmenen*,
Hercules Moeder/die vol vꝛeeſen ſchenen
65. Siend' in der Wiegen/aen twee felle ſlangen/
Den jonghen *Hercules*, om te verwoꝛghen/
Zijn cracht bewijſen/met gheweldich pꝛanghen/
Dooꝛ dit grouwelijck ſchouwſel ſcheen bevangen
Het Moederlijck herte/vol angſt en ſoꝛghen/
Maer wiens werc dit ooc was/dient niet verboꝛ-
T'was *Zeuzis* van *Heraclea* den Schilder/ (ghen
Om maken d'affecten niet veel geen milder.
66. Noch waſſer *Paraſius* van Epheſen/
Die eerſt op't upterſte gingh behanthaven
De gheſtalteniſſen van t'aenſchijns weſen/
En de beweeghlijckheden/doch in deſen
Had *Ariſtides* wonderlijcke gaven/
Als vooꝛ is verhaelt/en al is begraven
Zijn Lichaem/en zijn werck niet meer bebonden/
De Doot en heeft de fame niet verſlonden.
Exempel hoe de pijn des doots was uptgebeelt / oock angſt en ſoꝛgh.
67. Dees had ooc uptgebeelt t'verſtants beroerē/
Daer een Stadt vyandich was inghenomen/
En een cleyn Kindt met onnooſelder voeren
Vaſt grabbelt in de wonde zijnder Moeren/
Dieſ' hadd' in haer ſooghende boꝛſt becomen/
Daer ſachmen natuerlijck/of ſy met ſchꝛomen
Dat ſmertighe ſeer noch hadde beſeven/
Ligghend' onmachtich tuſſchen doot en leven.

68. Noch

68. Noch ſchees dit Vrouwelijck gemoet te bruygt
Tot angſt en ſorgh'/of haer kindeken t'ſamen
(Plin. li. 35 [c]. 10.) Vindende de melck/oock haer bloet mocht ſuygen
Met t'verſtorven ſoch: dus (naer elckx betuygen)
Was dit conſtich Tafereel ſoo in ſamen/
Dat den grooten *Alexander* met namen
Dat met hem heeft laten/ door groot behaghen/
Na *Pellas* zijnder gheboorten Stadt draghen.
69. Dees troenge mochte wel hebben eenſtijdich
([Tro]eminge/ die [li]cht uyt=[g]ebeeldt [word]en.)
Den mont ontslooten/ ghelijck wy beſchreven
Hebben ons droeve ghelaet medelijdich/
Des voorhoofts rimpels onderlinghe ſtrijdich/
De wijnbrauwen zijnd onghelijck verheven/
Verſtorven carnaty door 's doots aencleven.
Bleyck purper voor blos / aen lip ende wanghe/
T'kindt met droeven ooghen aenſiende ſtranghe.
70. Om veel meer te doen/ tot deſer matery/
Mochtmen wel dalen ter dieper ſpelonckten/
Seer wijdt van hier/ erghens by den *Cymery*,
Daer *Morphei* Vader heeft zijn impery/
En met zijn droomen pleeght te liggen roncken:
Van mijn hop' is wel/dat dit noch ontvoncken
Sal menighen gheeſt/ en den luſt doen waſſen/
Voortaen beter op d'Affecten te paſſen.
71. Want 't zijn (dunckt my) ſeer bequame ſecreten/
Die ghenoech van zelfs de Conſte toevallen/
(Affecten uytbeeldinghe wort van de groote meeſters meer ghebruyckt als ſy weten: want die ſtaep in een is/iſt dickwils in allen.)
Soo dat goede Meeſters (na mijn vermeten)
Deſe meer ghebruycken dan ſy ſelfs weten/
Zijnde volmaeckt in een/ wel mee' in allen:
Van veel en zullen de ſake niet ſmallen/
Vernuſtigh' aenſchouwers met diep inmercken/
Die ſchijn ſchier zijn maken/door Lofs verſterken.
72. Als daer *Vaſary*, met heerlijcker pennen
Van *Bonarrotti* ſchrijvende/ vermaende/
Dat fijn gheeſten in zijn oordeel bekennen/
Om wat zond' elck daer moet ter Hellen rennen/
En dat van 't gheen d'Affecten is aengaende/
Noyt geen Schilder voor hem en was beſtaende/
Maer 't zy door onwetenheyt oft opiny/
Soo is het doch al te ſtrijdich met *Pliny*.
73. Seyt oock dat *Angel* ſulcx conde beſpieden/
Aen des levens aert/ met vernufte ſinnen/
Door veel omgaen met de werelt en Lieden:
Dus Jonghers laet sulcx van u oock geſchieden/
Want boven 't onderwijs/ dat u mocht binnen
Mijn ſchrijven eenich voordeel doen ghewinnen/
Soo wijſ' ick u te volghen de patroonen/
Die welck *Eupompus Liſippum* ginck toonen. (Plin. lib. 34. cap. 8.)

Eynde der Affecten.

Van de Reflecty/ Reverberaty / teghen-glans oft weerſchijn.

Het ſevende Capittel.

VAn Reflexy oft wederſchijn te ſpreken/
Aen der Sonnen weerſchijn moet zijn begonnen:
Want men haer licht boven al ſiet uytſteken/
Allen Aſtren ſoude claerheyt ontbreken/
Hadden ſy niet den wederglans der Sonnen/
(Plin. lib. [2], Cap. 6.) Sy die den Hemel 't goet aenſchijn wil jonnen/
Is 's Werelts Siel in't midden der Planeten/
S'en dient in ons voornemen niet vergeten.
2. So wanneer den nacht veltvluchtig vertrecken
(Van den morgenſtont.)
Met zyn ſwarte ſeylen van duyſter mijnen/
Moet/ En de ſchoon dingen in alle plecken
Op 't aenſchijn der Aerden weder ondecken/
Dan machmen ſien in der wolcken bruwijnen
Een Reverberaty/ oft wederſchijnen/
Als de Sonne met den dagh comt vermeyden/
En de Lucht met veel verwen overſpreyden.
3. Het is om zyn hert en ſin te verfraeyen/
In den morghen-ſtont/ eermen ſiet voortcomen
't Hooft-licht des Aerdtbodems met gulden raeyen/
Te ſien 't Orientſch' aſuerveldt beſaeyen/
Met roode Rooſen/ en purpuren Blommen/
Hoe canmen een ſchoonder Reflexy nommen/
Die van veel Poeten eertijts in't leven
Schilderachtich en conſtich is beſchreven.
([Aur]ora/ is ſo wel des avonts root heyt als des morghens.)
4. Van *Aurora* (naer 't ſegghen des Poeten)
Heeft *Cephalus* tot *Phocum* gaen verhalen/
Hoe dat' op *Hymetus* bergh was gheſeten/
Die eeuwich is bloeyende onverſleten/
Hebbende den mondt/ root boven Coralen/
En dat ſy altijts in't rijſen/ en dalen/
Den morghen/ en den abond wil ghedencken/
Hun het eerſt' end' het leſte licht te ſchencken.
5. Ghelijck *Aurora* haer bloeyende lippen
(Hoedat alles buyten rooder laet in de Son opſtant/en ondergang.)
Vertoont 'smorgens vroeg/en des avonts ſpade
Soo in't afgaen van den dagh/als in't kippen/
Thorens/Huyſen/Boomen/Bergen/ en Klippen/
Verwende met haren rooden ghewade/
So moet den ſchilder wel neerſtich ſlaen gaede/
In geſtickerde Lucht/ Bergen en Rootſen/
Het weſen van *Aurora* na te bootſen.
6. In der Sonnen ondergangh ſietmen blijcken
(In der Sonnen ondergang is alle dingh rooder van verwe.)
Veel rooder gecoleurt diverſche ſaken/
Soo den gront der aerden/ſteenen/en brijcken/
Als des Menſchen aenſichten van ghelijcken/
Daerſe de ſtralen der Sonnen gheraken/
Oft alſo een holder reflecty maken/
Wordenſe ſtracx een bloſende rootachtich/
Vierich/ en gloeyende coleur deelachtich.
7. Wanneer nu *Phœbus*, met zyn ſnelle Peerden/
Naer den grooten *Oceanus* gaet rennen/
Om herbergh' onder d'avontſterr' aenveerden/
Machmen van daer ſtreckende naer der eerden /
Een blinckende ſtrek' in de Zee bekennen/
Oock wil ghemeynlijck hem het water wennen/
Als t'camelion en het coleur aencleven/
Van 't geen hem boven is/oft vaſt beneven.
8. De Zee of 't waters doorſchynich en dinne

De Zee of 't water/eenẽ ſpieghel des Hemels.

Den ſpieghel des Hemels van claren luyſter/
Aldaer ſietmen *Titonis* Bruydt vol minne

Van beeldẽ in den wolckẽ door 't reflexieren der Sonne.

Smorghens en ſavonts haer ſpieghelen inne
Haer bloſende wanghen/en dat veel juyſter/
Wanneer dat niet met dicke wolcken duyſter/
Æolus Crijchſlien de Locht en beſetten/
En haer den toeganck van dien en beletten.
9. Coleuren en Beelden menighertiere
Sietmen in de wolcken/die hen vermeeren/
Oft verminderen/diverſch van maniere/
Nae dat hen de matery van den viere/
Oft de dickte van der wolcken verheeren:
Nu hebben wy noch ons propooſt te keeren
Tot een reverberaty in de wolcken/
Schoon wonderlijck om ſien voor alle volcken.
10. Recht teghen over de Son werdt bevonden/
Meeſt ontrent den Herfſt/in de corte daghen/

Van dẽ Regenboge in de wolcken/ weſende een reflectie der Sonnen.

Dat hem gaet vertoonen eenen half ronden
Rinck/oft circkel/groot ende wijt ontbonden/
Als de Sonne begint dalen oft laghen/
Dan heeft hy zijn parck ten hooghſten beſlagen/
Maer op dat ick den naem niet en ontoghe/
Ick meyn den veelverwighen Reghenboghe.
11. Dat eeuwich teecken/dat den Heere ſtelde
Tuſſchen hem/*Noe*, aller Menſchen ſielen/
En alle Dieren in den aerdtſchen velde/
Dat hy niet meer en ſoude met ghewelde

Den Regenboge gheeft weerſchijn/ en maect eenen anderen boghe.

Door de Deluvy alle vleys vernielen:
Maer ofter nu eenighe vraghen vielen
Van den tweeden boghe/ſoo acht ick deſen
Van den eerſten maer den weerſchijn te weſen.

Plin. lib. 2. Van der ſonnen reflectiẽ dat ſomtijts meer ſonnen ſchynen te weſen.

12. Want het ſchijnt wel/datmen ſomtijts in't
Oft dalen der Son/heeft ſien openbaren (rijſen
Diverſche Sonnen/nochtans te bewijſen
Datter veel Sonnen zijn/waer niet te prijſen/
Maer dat het veel eer Reflexien waren:
Want in eenen onbelemmerden claren
Hemel/en ſalmen niet ſien ſulck ſpectakel/
Of ten waer byſonder een groot mirakel.
13. Men mach dẽ Regenboog' ooc niet aenſchou-
Dan als de Locht is met wolckẽ behangen/ (wen
En ſoo men hier mocht op *Plinium* bouwen/
Moſt zijn een holle wolck/als uytghehouwen/
Daert weerſchijn der Sonnen in wort ontfangẽ/
Doch ſoo veel de rondicheyt mach belanghen/
Soud' ick niet de wolcke toeſchrijven connen/
Dan veel eer de rondicheyt van der Sonnen.

Lib. 2. cap 62.

14. Den Reghenboghe/nae *Pliny* vermeten/
Daghelijcx in de Lucht ghesien wordt boven
Lacus Velinus, onder het Spoleten
Vorſtendom/ende heet nu (nae mijn weten)
t' Meyr te *Piede Lupi*, men macht gheloven/

Van eenen ſchoonẽ waterval.

Maer een ſtuck weegs van daer comt afgeſtoven
De Rivier *Negra*, met groote gheſchalle/
Van ſeer hooghen berghe ten diepen dalle.
15. Dees Rivier hebbende begin ghenomen
Wt dit Meyr/dat hem water wil verleenen/
By *Terni*, tuſſchen *Venegen* en *Romen*,
Valt ſoo van de rootſe/t'is om verſchromen/
T'ghedruys datſe maeckt op de holle ſteenen/
Met luyde roepen/daer qualijck den eenen
Den anderen eenich propooſt can ſegghen/
Oft men moet de oor aen de mont ſchier leggen.
16. Grooten nevel oft miſt uyt deſen ſtercken
Waterval is rijſende t'allen tyde/

Den Rege[...] boge word[...] geſien/in e[...] nen miſt/d[...] den waterval van he[...] gheeft by Terni.

Waer in men daghelijcx door ſ'Heeren wercken
Natuerlijck den Regenboghe can mercken/
Alſſer de Son in ſchijnt/t'zy van wat ſijde/
Van t'gheen ick gheſien heb/ick hier belijde:
Want van *Terni* wandelende ſomtijlen/
Waechd' ick daer aen een deel van die cleyn mijlẽ.
17. Boven dat ick hier moet met *Pliny* ſchillen
Weynich van dees plaetſe/ben noch ghedrongen/
Door t'gheen hier verhaelt is/te helpen ſtillen/
Die van de holle wolcke hebben willen

Noch t[...] Tivoli in [...] vyvers/da[...] Fonteyne[...] in ſpringe[...]

De Reflexy/ booghwijs te ſijn bedwonghen:
Want te *Tivoli*, daer ſeer hoogh op ſprongen
Diverſche Fonteynen/niet om verſchoonen/
Sach ick oock den Reghenboogh hem vertoonen.
18. In de vochtighe Lucht/ waer in haer ſtralen
De claer blinckende Son is comen ſchieten/

Van waer [...] Regenbog[...] zyn verwe[...] heeft.

Maer van waer den Reghenboghe mach halen
Sijn ſchoon coleuren/indien niet en falen/
Die ons hier van haer ſchriften achter lieten/
Soo ſoude hy de ſelvighe ghenieten/
Wt der wolcken/en alſoo mede brenghen/
Wt Locht ende vyer/die haer daer vermenghen.
19. *Hezechiel*, een Prophete gheſeghent/ Ezech. 2[...] 19.
Sach ſ'Heeren heerlijckheyt rontomme blincken/
Ghelijck den Reghenboogh/als 'theeft geregent/
In de wolcken ſ'Menſchen ooghen bejeghent/
Men mach Joannem hier oock wel ghedincken/
Hy hoord' een ſtem als een Baſuyne clincken/
En ſach oock om den Stoel met ſinnen ruſtich
Den Reghenboogh'/als den Smaragde luſtich. Apoc. 4. [...]
20. Aenſiende den Reghenboghens figuere/
Seyt Jeſus Sprach/wilt loven den ghenen/ Syrach 4[...] 24.
Van wien hy t'ſchepſel is oft creatuere/
Want hy heeft (ſeyt hy) ſeer ſchoon verwe pure/
Van ghelijck/als uyt t'voorhangſel quam henen/
Den Hoogh-prieſter *Simon* heeft hy gheſchenen/
Met zijn verciering in ſ'Tempels ghestichte/
Den Reghenboghe met ſchoon verwen lichte.
21. Oock wat de Poeten van *Iris* ramen/
Hoe dat hy van veel verwen heeft zijn cleydtſel/

Den Poee[...] ſchen Iris/ voorloopſte[...] van Juno/ is den Regenboghe.

En ſeer ſchoon van glance/dit is al tſamen
Gheſeyt van den Reghenboghe met namen/
Welcken om te maken zijn conterfeytſel/
Dient wel ghemerckt op der verwen afſcheytſel/
Hoe aerdich ſy in een verdreven vloeyen/
En uyt malcander al ſchijnen te groeyen.
22 Naeſt ons is hy purper/dan incarnatich/

Des Reg[...] booghs ver[...] wen.

Oft lacke wittich/om wel coloreren/
Daer naer orangiachtich/oft root cieratich/
Dan maſticot gheel/dan groen delicatich/
Dan ſchoon afuer/als der Pauwen hals veren/
Achter weder purper/te domineren
Met ſoo een gheſchakeert mantel ghewoon is/
Deſen voorloopenden bode *Iunonis*.
23. Een yeghelijck ghebruycker van de doode
Poetery/

den Re-
oghe
en de
ilders
r te ne-
wat ver-
geern
n zyn.

Poetery/wel acht te nemen diende/
Wat verwen hier by een niet en zijn noode/
Als blauw by purper/en t'purper by t'roode/
En by t'roode t'geel/oran[illegible]achtich siende
Dan het lichte geel hevet t'groen te vriende/
En t'groen mach wel hebbẽ met t'blauw te doene/
Oock uyt asch-blaeu en geel tempertmen [illegible]oene.

opt nat
k werc-
/tempe-
upt elcke
we twee
dry lich-
'/t witte
ft de hãt
gende.

24. In sulcker manier/als op seker Wetten,
Bereyden haer tabelotsen/oft borden/
Die op't natte calck haer te wercken setten/
Ende d'Olyverwers/op haer palletten/
Behoorden oock te houden dese orden/
T'witte naest de hant/dan uyt elck v[illegible] worden
Ghemaeckt twee oft dry lichter temperinghen/
Ghereedt en vorderlijck zijn dese dinghen.

erwe tem
en is geẽ
-verlies/
er is seer
perlijck.
p de ver-
n en ghe-
uten van
rley lich
behoeft
ghelet/
tonder-
pt te kẽ-

25. Want niet dan tijdt-winnen en is de spacy/
Die Schilders in verwe temperen missen/
Dan behoeven hier van geen arguacy/
Maer te vervolghen de Reverberacy/ (smissen/
Als Maenschijn/brandt/blixem/keers-licht/en
Op elck bysonder dientmen wel te gissen/
Hoe dat het in zijn onmestandts verclaren
Sal altijt een ghelijck ghedaente baren.

26. T'nacht-licht de Mane stellende zijn teycken
Aen Huysen oft Kercken/boven oft onder/
Ghelijck sy bleyck is/sal sy sulcken bleycken
Schijn van haer geven/waer sy't can bereycken/
S'ghelijcx den blixem van den fellen donder
Wesend' een voorbode/met een bysonder
Blaenverwich vyer/doet de duysterheyt wijcken/
En oock metter vlucht zijn Reflexy blijcken.

Exempel
eenen
blaser/
aen door
antijck-
n Schil-
Antiphi-

27. Wy vonden/soo wy in *Plinio* lasen/
Oock voortijts ghebruyckt de Reflexy Conste/
Door *Antiphilum*, die als gheenen dwasen/
Hadde gheschildert een Knecht ligghen blasen/
Om vyer doen branden/met vlijtigher jonste/
En door sulck blasen/een seer schoone wonste
Den weder glans ded' aenschouwen inwendich/
Oock t'blasers troenge gheblickert behendich.

empel vã
Bruyt/
met
ers-licht
bedde
t gelept.

28. *Echion*, daer wy noch elders van seyden/
Heeft oock de Reflexy Const willen toonen/
Hebbende laten sien/door t'lichts verspreyden/
Een schoon jonghe Bruydt te bedde ghelepden/
Volghende van eender ouder Matroonen
De voetstappen: wants' om t'duyster verschoonẽ/
Haer voordroegh een Toortse brandende vierich/
En tradt soo nae/met een wesen manierich.

Exempel
t Ariosto
zynen Fu-
o. Canto

29. In den Furiosen verhaelt op deser
Manieren/dinghen die gheschildert schijnen/
Den recht Poeet-stijlighen *Ferrareser*,
Die schier soo soet betoovert zijnen Leser/
Als hy *Roggieren* beschrijft van *Alcinen*,
Daer sy hem/naer costelijcke Festijnen/
Doet heerlijck ghelepden in een slaepcamer/
Om met hem vryheyt ghebruycken bequamer.

30. Met veel Toortse-lichten trocken de Pagen
Voor henen/de duysternissen verjaghen/
Verselschapt met lustighe Personnagen/
Gingh *Rogier* vinden de sachte plumagen/
Daer soet-rokich ghesprept/om zijn behaghen/
De gheroosewaterde lakens op laghen/
Wesende wit linnen van fijnheyt even
Al haddes' *Arachne* selve ghewevenen. (ker

31. Fellen brant van ondyer(zijnd' een verschric-
Van s'Menschen herten) als hy wordt verheven/
Maeckt met zijn voncken een vyerich ghelicker /
Hoe t'doncker nacht-seyl is swerter en dicker/
Hoe helder zijn crachtighe vlammen leven/
Die oock sulck ghecoleurt wederschijn gheven/
Aen Huysen/Tempels/oft ander ghebouwen/
End' oock in't water een vreeslijck beschouwen.

Van brant in doncker nacht te schilderen/met zyn reverberatien.

32. Sy hebben in de Const al groot imperp/
Die wel uytbeelden *Vulcanus* vergrammen/
Met veruwe/sulck grouwelijck misery :
Want nae t'gheen dat de spijs' is oft matery/
Daer hy med' opvoedt zijn heftighe vlammen/
Die ten Hemelwaert vliegen/ quaet om tammen/
Daer nae hebben sy oock t'coluer ghecreghen/
T'zy tot root/purper/blau/oft groen genegen.

Dat het Const is/ wel branden te schilderen. Dat de vlammen ghedaente hebben nae de stoffe/ daer sy van voetsel hebben.

33. Niet alleen de vlãmen/maer oock de roocken/
Van verscheyden verwen de Lucht vervullen/
Jae dat 'tschijnen d'afgrijselijcke smoocken
Stygij, daer met veel leelijcke spoocken/
Hydra, en *Cerberus* tieren en brullen:
Dus dan de Schilders hier op achten sullen/
Om eenen brandt schrickelijck uyt te stellen/
Oft 'tvyer te stoken in Poeetsche Hellen.

Dat niet alleen de vlammen van verscheyden verwen en zijn/ maer oock de roocken.

Van Poeetsche Hellen te schilderen.

34. Keers-lichten/als dingen niet seer commune/
Vallen moeyelijck/en constich om maken/
Dan het staet wel/als men voor aen in't bruyne
Eenich Beeldt van de voeten tot de cruyne
Overschaduwt/t'licht latende gheraken
Slechs den omtreck van naeckte hayr oft laken /
Oock moet van het licht/als een punckt oft steke/
De schaduw' over al nemen haer streke.

Van Keers-lichten/hoe mẽ die schilderen sal.

35. Soo oock om te maecken met naeckte leden
Vulcanum, *Syclopen*, die met versellen
T'gheberghte *Gibelli* daveren deden/
Daer sy *Iuppiter* zyn blixemen smeden/
Machmen teghen 't licht / een van dees ghesellen
Gheheel overschaduwen/ ende mellen
Het licht des vyers/ gherakende van vooren
Den omtreck hier ende daer/naer behooren.

Om Vulcani smisse / en dergelycke dinghen te schilderen.

36. Maer die staen achter de vierighe voncken/
Moeten des weerschijns levereye draghen/
Hun van het gloeyend' yser-werck ghesconcken/
Welck daer verwet de rootse der spelonckẽn/
Met schaduwen ende vierighe daghen/
Die oock van onder op comen ghestaghen/
Teghen de verborstelde wreede troengen/
Stuerlijck siende/naer haer ruyde besoengen.

37. T'licht op zijn plaetse wesend'/is te wachten/
Waer t'weerschijn de schadu' ooc moet verknapẽ/
Maer om te spreken van lichten en nachten/
In't Roomsch *Vaticano* blijcken de crachten/
Daer men *Petrum* swaerlijck siet ligghen slapen/
Tusschen twee Crijchslieden/op welcker wapen
Het weerschijn van den Enghel in den Kercker/
Tuyght wel wat *Raphael* was voor een wercker.

Exempel vã geschilderden nacht/ met verscheyden lichten/ gedaen van Raphael.

38. Noch sietmen *Petrum* met den Engel trecken/

 Daer

Daer een Sentinel heeft een Toortsi' in handen/
Die buyten een ander Wacht comt op wecken/
End' op de harnassen ter selver plecken
Slaet den wederglans van dit toortsich brandẽ/
Elders oock t' Maenschijn/dan is met verstandẽ
Daer waerghenomen den dagh van een venster/
Die dees lichten gheeft natuerlijcken glenster.

Dit stuck is in Fresco op t'Paus paleys/daer van leest in Raphaels leven.

39. Onder al die nachten pleghen te stichten
Van verwen op Tafereelen figuerlijck/
Met stralighe wederglansende lichten/
Con den ouden *Bassano* de ghesichten
Wtnemende wel bedrieghen natuerlijck:
Want het schijnt datmen siet voor oogen vyerlijc
Vlammen/Toortsen/ brandende lampen hangen/
En Potten en Ketels t'weerschijn ontfanghen.

Den ouden Bassan was uytnemende van nachten te schilderen/ en aerdich te reflexerẽ.

40. Coperen/Tennen/Yseren gheruchten/
Ghelockte Schapen/en alderley Dieren/
De bootschap der Herders/ Egyptsche vluchten/
Verscheyden nacht-stucken/aerdighe cluchten
Van Beelden/die t'werck oock gracy toestieren/
Olyverwe doecken/vreemt om versieren/
Sietmen wel ghedaen veerdich/als in spele/
Van desen wel verwenden Dorpman vele. (pen/
41. Summa/hoe hoog desen Man is gaen stap=
Om constich Reflexy wel uyt te drucken/ (pen/
Ten heeft niet alleen faem in veel Landtschap=
Maer oock den gout-proever *Battus* gaen clappẽ:
Want in't Hooft der Steden ick by ghelucken
Quam te sien eenige Passy nacht-stucken/ (dich/
Waer in t'steens gront t'diepsel was menichvul=
En des lichts stralen van een steckskens guldich.

Dese stuckskens sach ick te Room en waren geschildert op platen van soet-steen.

42. Doch wat bẽ ic hier van vreemde vermanich/
Daer ick behoorde ghedencken *Congietten*,
Nederlandich Schilder Italianich/
Wien alle verwen waren onderdanich/
In als/waer hyse te wercke wouw setten/
Jae geen en dorst in't alderminst zijn Wetten
Overtreden/maer mosten doen en worden/
Na t'gheen zijn ghedachten hen gaven orden.

Congiet was oock fraey van branden en lichten.

43. En waer sy t'uyterste zijns sins vermeten
Noch zijn onmachtich te volbrenghen/voude
Ginck hy toe met den sone van *Iapeten*,
Aen den waghen des Conings der Planeten:
Want op dat zijn vyer oft licht leven soude/
Bracht hy dat constich te weghe met goude/
Dat zijn vyeren ligghen gloeyend' en blincken/
En zijn lichten staen als sterren en pincken.

Congiet maecte van verheven vergulde doppen keers-lichten/die te branden schenen.

44. Met verwen can hy te wonder doen bernen
Plutonis stadt/oft *Troyen* doen te nieten/
Iudith snachts toonen t'hooft van *Holofernen*,
Met Toortsen en Fackels/oock met Lanternen
In de straten/t'volcx toeloop in't verschieten:
Als de Lotery/die hem maken lieten
t'Amsterdam der Cranckssinnighe voorstanders/
Sonder wat van hem noch te sien is anders.

Exempelen van eenighe stucken van Congiet.

45. Voorts ghelijck *Pictura* nu wel *Bataven*
Soo jonstich is/als voortijts *Sycionen*,
Heeft de Natuere ter Haerlemmer haven
Comen uyt schudden den schoot haerder gaven/
In de boesemen van twee die daer wonen/
D'een is te recht een Schilder/van den gonen
Is t'Amsterdam de spelonckе *Platonis*,
In welcke dat Conste meer als ghewoon is.

Ander e[…] empel/ va[…] een Plato[…] nische spe[…] lonke/we[…] is ghedae[…] door Cor[…] lis Cornel[…] van Haerl[…] welck stu[…] is t'Amste[…] dam.

46. Daer sietmen Reflexy over al schampen/
Doch een hoop ghevanghen in't doncker laghen/
Die met Argumenten schenen te campen/
Van Beelde-schaduwen door t'licht der Lampen/
Eenighe los/beelden en schaduw saghen/
Ander verder van daer hadden ghestaghen
Diep in den Hemel 't ghesicht/ sonder neyghen/
Maer den sin beveel ick die 't stuck is eyghen.
47. D'ander heeft Natuer gants willen aenwen=
Linearis en *Clypeus* practijcken/ (nen/
Eyndlijck oock *Picturams*, end' hem doen kennen
Door eenighen *Phœnix* met goltsche pennen/
En wat metael sal t'eenich golt niet wijcken/
Oft wat licht d'eenige Sonne ghelijcken/
Dien hy eenich is toegewijdt bequame/
En draeght van den Victory-boom den name.

Plini[…] schrijft / […] Phoenix […] hebben e[…] ghe gulde[…] pennen o[…] veren.

48. Van desen sachmen op *Attalus* vliesen
In *Linearis* Const/verciert met druyven/
Vinde-wijn/Ghebe-lust/Zorghe verliesen/
By Overvloet/om niet laten verbriesen/
Midden hun ghenuechte/met witte duyven/
Lust blasende t'vyer/deed' de vlammen stuyven/
Waer van Reflexy oock *Echo* ghestachte/
En den Beelden een weder-dagh toebrachte.

Dit wa[…] een groo[…] stuck op p[…] gament m[…] ter pen / […] Venus/[…] chus/en […] res/daer […] pido 't vy[…] blaest.

49. Dit *Dedalis* stuck/waer in hen verblijden
Die schoone *Charites*, mach den *Hespery*
Lust-hof vercieren nu in dese tijden:
En sooder daer vreemder eere bentijden/
Fama gheluydt wert hun dubbel misery:
Want men sal dit werck/ vol Consten mistery/
Met *Zeuxis* worstelaers/veel beter laken/
Dan datment soo goet sal connen gemaken.

Dit ba[…] Goltzius […] daen/is t[…] Room.

Plin.lib.[…] cap.9.

50. Nu zynd' uyt de doncker nachten gescheydẽ/
Vindend' ons daer den dagh is in saysoene/
En den lustighen tijdt/ in groene weyden/
Daer liggend' en sittend/ om ons vermeyden/
So begint den weerschijn zyn werck te doene/
Want wy worden deelachtich daer het groene
In onse troengen ende naeckte huyden/
Van het loof der Boomen/grassen/en cruyden.

Van de r[…] flectie der groenhey[…] in den na[…] ten/daer […] in gr[o]en weyden o[…] hoven sitt[…] Van wed[…] schijn der naeckten/ tegen een[…] gecoleurd[…] dinghen.

51. Desgelijcx/ waer troengen oft naeckte lijven
Schaduwen teghen wolle/ sijd'/ of lijnen/
De Reflexy sal haren aerd bedrijven/
't Sy wat gheel oft root/ deelachtich beclijven
Sal de Carnaty met sulck wederschijnen:
Oock sietmen daer de Musculen verdwijnen
Teghen malcanders een Reverberaty/
Ghelijck als Carnaty teghen Carnaty.

Groote v[…] ke Reflect[…] staen som[…] den wel/ doch is to[…] te sien/ da[…] de kleen weerschij[…] aendẽ na[…] ten gheen droogte […] misstaen […] gheven.

52. Aen rond' colomnen sietmen ooc ontblooten
Eenen teghen-dagh/als elders aen vasen
Witt' Eyeren ende Marmoren clooten/
Te meer alsser lichte dinghen aenstooten/
Oock gulden/ oft silveren schalen vasen/
Claer doorschijnich ijs/ en ghesconcken glasen/
Met wijn/die't ammelaecken weerschijnich smet=
Op al dit hebben de Schilders te letten. (ten/

Dat de sc[…] ders op v[…] derley ref[…] tien te let[…] hebben.

53. Aen noch veel meer dingen/sietmen expresse

Glansen

Glansen en schijnen teghenslaen en keeren/
Ghelijck daer van elcke bysonder lesse/
Aen de Natuere/der Schilders Meestresse/
Met vlijtighen opmercken is te leeren/
Hoe glansende Visschen/Tennen en eeren/
Malcander de Reverberatij deelen/
Exempel in langhe Piers tafereelen.
54. Desen Man stelde wonderlijck de pijpen
Met de verwe/dese dinghen aengaende/
Het scheen al te leven/'tgroen met den rijpen/
Men soude schier meenen met handen grijpen
Eenighe tailljoorzen in't doncker staende/
Daer soo eenen tegen-glans in is slaende/
Ghelijck men mach sien met jonstigher vlamme
By eenen Const-lievenden t'Amsterdamme.
55. Summa/in Const was hy een overvliegher/
Om de Reflexy aerdich by te bringhen/
Jae een groot behendich listich bedriegher
Van s'Menschen oogen/oock een cluchtich lieger:
Want men meent te sien alderhande dinghen/
Doch ist maer verwe/die hy wist te minghen/
Dat 'tessen schijnt rondt/en 'tplatte verheven/
T'stomme te spreken/en t'doode te leven.
56. Een Historij is my niet uyt den sinne/
Op de Logie van *Raphael*, in desen
Daer Isaac boerdt met zijn Wijf uyt minne/
En de Sonneschijnt te camerwaert inne:
'Tconstigh graef-ijser *Dureri* ghepresen
Heeft 't Sonne Reflexy oock aenghewesen/
In zijnen *Ieronymus* inde Camer/
Datmen noyt beter en sach noch bequamer.
57. Van weerglansen en doorschijnighe stralen/
Die meer zijn/als men soude connen droomen/
Willen wy eyndighen/ende verhalen/
Hoe men perfect averecht om siet dalen/
In claer-staende wateren sonder stroomen/
Cruyden/lissen/Berghen/Huysen/en boomen/
Oock drinckende Vee/Schapen/Koeyen/ Peerdt/
Oft wat voghelen hun daer in gheneerden.
58. Ek wilde schoon plaetse vinden wy cluchtich/
Van den tweeden *Maro* constigh beschreven/
Daer *Angelica* voor *Renalt* quam vluchtich/
In eenen groenen Boschken/daer gheruchtich
De coel *Aura* doet de bladerkens beven/
En twee claer Beken een sacht ruysschen gheven
Teghen cleyn steentgens/ tragelijck in't vloeyen/
En doen daer altijts nieu cruydekens groeyen.
59. Daer by stont eē Hutkē vol doorne blommē/
En vol roode Roosen/lieflijck van roken/ (men/
Welcx spiegel men dit claer vloeysel mocht nom-
Tusschen hoogh Eycken/ daer gheen Son mocht
Hier in de binnenste schadu ghedoken/ (commen/
Was ruymte tot een coel woonstgen ontloken/
Onder tacken en bladeren soo dichte/
Geen Son en mochter in/noch min ghesichte.
60. Een bevallijck bedde/dat elck mach lusten/
Maken de teeder cruydekens in desen/
Die den moeden/verhitten/onghebluften/
Hier comende soet aenlocken om rusten:
Dus dē Schilders en dient niet gans mispresen/
Poeetlijcke ghedichten te lesen/
Want veel dinghen/die tot 't Schilderen strecken/
Can't hun inbeelden/leeren/en verwecken.
61. Ten lesten/o *Giges* lustighe Jongen/
Die in *Picturams* labyrinthus dolen /
Om leeren haer weghen/vlytich ghedronghen/
Waer dat ghy wandelt/ tot vreugdē ontspronghē /
T'clouwen der Natueren zy u bevolen/
Schickt by haer aendachtich altijts ter scholen
V ooghen/laet u arbeyt niet verdrieten/
Zoo meuchdy een blyd' uytkomste ghenieten.
Eynde van de Reflexy.

Een schoon Exempel vā Ariosto/in Il furioso. Cant. 1. Stanza 35. waer in is te mercken/dat den schilders Poeetsche versieringen vorderlijck zijn te lesen / om den selvē met den verwen nae te volghen.

Ariadne gaf Theseo een clouwen/om uyt den doolhof vā Minos te geraken:nu zy dē jongen schilders bevolē/ te volgen het clouwen van alle gedaenten der natueren/om tot goeden eynde te comen.

Van het Landtschap.

Het achtste Capittel.

Schilder-jeught/die langh hebt verhaemt ghe-seten/
Verwert in de Conste met stadigh blocken/
Dat ghy staersichtich schier stomp hebt versleten
V sinnen/leer-lustich om meer te weten/
Hout op / 'tis voor ditmael ghenoech ghetrocken
Den ploegh/van den arbeyt wilt u ontjocken
In tijts/want rust hoeft oock den stercke mannē/
den bogh' en mach altijt niet zijn gespannen.
2. Zoo haest ghy *Hesper* van verren siet brengen/
Door den Vader van *Morpheus* den dromer/
den swarten Mantel/wilt terstont ghehenghen/
V ooghen met *Lethes* vocht te besprenghen/
Nu in den Bloem-rijcken/cortnachtschē Somer/
Maet'lijck gh'avontmaelt hebbende/ laet vromer
Maken door soeten slaep/en weder lustich/
V vermoeyt onthoudt/en sinnen onrustich. (ten
3. En comt/laet ons vroech met 'tpoort ontsluy-
T'samen wat tijdt corten/om s'gheests verlichten/
En gaen sien de schoonheyt/die daer is buyten/
daer ghebeckte wilde Musijckers fluyten/
Daer sullen wy bespieden veel ghesichten/
die ons al dienen om Lantschap te stichten (ken/
Op blas-waed/oft Noortweegsch' hard' eyke plac-
Comt/ghy sult (hop' ick) de reys' u bedancken.
4. Merckt alvooren/uyt haer bedde saffranich
des ouden *Titons* Bruydt ginder opstijghen/
die ons de dagh-fackels comst is vermanich/
En ghewasschen in't † ghewat Oceanich/
Hier ‡ schillede Peerden op-komen hijgen/
En siet/wat bloey-roosighe soomen crygen
die purper wolckskens/ hoe schoon is behanghen
T'klaer huys van *Eurus* ,om *Phœbum* t'ontfangen.
5. Ay siet doch eens/ hoe schildert mē daer bovē/
Wat meerder schoonheyt/ van verwē verscheydē/
En soo veel mengsels : ay machmen gheloven /
dat ghesmolten Goudt soo blinckt inden Oven/
Gelijck die wolckskens/die hen daer verspreydē/

Titons Bruyt/is Aurora/de morgenstont. † Gewat/is een afgaende wateringhe/ om beesten te wateren. ‡ Schillede/ is bont.

Dageraet/ te des Morgenstonts acht te nemē.

De

Tellus/is d'Aerde: 't Hayr/ de cruyden en grasen/ die bedruppelt zijn van den douwe.

De verre blauw Berghen hun oock bereyden
Te draghen 'tveldt-teecken der nieuwer Sonnen/
Die met ghesteente raders comt gheronnen.
6. Siet ter ander zijd' heeft alree der Morghen-
stondt overcleedt met schoon asuerich laken
'Tgroot verhemelt'/ en daer onder verborghen
De Lampen/die s'nachts verclaringh besorghen/

Is te mercken/hoe men siet/sonderling teghen de Son/ de velde blaeugroen van den douw/en men bekendt de stappen daer in van Jagers oft Honden/die daer door zijn ghelooopen.

Oock 'tdag-brengers aenschijn/vierich in't blake/
Die *Telluris* hayr vlechten comen maken/
Heeft vochtich bedout/en van dees groen Weerelt
'Tgrasich ghenopt cleedt druppelich bepeerelt.
7. Siet daer alree den gheel vierighen ronden
Sonnen cloot gheresen/als den versnelden/
Bin dat wy soo elderwaert ghekeert stonden/
Siet ginder voor ons die Jaghers met Honden
Loopen door die groen overdouwde velden:
Ay siet dien ghestaghen douw ons vermelden/
En met een groender groente hun beclappen/
Alwaer sy henen zijn/ aen 'tspoor der stappen.

tVerre lantschap te late verliesen in de locht/oft soet te verwercken.

8. Siet al'tverre Landtschap ghedaente voeren
Der Locht/en schier al in de Locht verflouwen/
Staende Berghen schijnen wolcken die roeren/
Weerspdich op't steeck/ als plaveyde vloeren/
In't veldt/sloten/voren/wat wy aenschouwen/
Oock achterwaert al inloopen en nouwen/
Dit acht te nemen laet u niet verdrieten/
Want 'tdoet u achter-gronden seer verschieten.

Op de vercortinge behoeft ghemerckt.

9. Op vercorten en verminderen letten/
Ghelijck men in't leven siet/ ick bespreke/
Al ist geen metselrije/die nauwe Wetten
Behoeft/soo moet ghy doch weten te setten

Den Orisont is/ daer Hemel en water scheyden/oft somtijdts daer Aerde en Locht scheyden.

Op den Orisont recht u oogh' oft steke/
Dat is/op des waters opperste streke/
Al watter onder is sietmen dan boven/
En 'tander sietmen van onder verschoven.
10. Achter niet te flauw en meuchdy't beschicken/
Soo mildt in't diepen niet zijn/ als in't hooghen/
Bedenckende 'tblau-lijvich Lochts verdicken/
Dat daer tusschen 'tghesichte comt bestricken/
En gants bedommelt 'tscherp begrijpich pooge/
Spaerlick salmen somtijts hier oft daer toogen/

Van overschaduwen Bergen oft Steden met den wolcke / en den wolcke int water te laten sien.

Als of de Sonne de wolcken doorstraelde/
En voort soo op steden/en Berghen daelde.
11. Daer neffens salmen oock bedimsternissen/
Somtijts ghe heel/somtijts half maer de Steden
Beschaduwt van wolcken/ noch salmen gissen/
Tspieghelijck water niet te laten missen

Appelles Schilderde maer met vier verwen/ so Plinius seght/en maeckte blixem/ donder/en sulcke ander dinge: wy die soo veel verwen hebben/ moesten oock lust hebben de natuere in alles te volghen.

'THemels aenschijns verwen/naer d'oude zeden/
Ghedeelde Lochten/somtijts daer beneden
Van boven aerdich in te doen verdwijnen/
Staet wel/ en somtijts oock het Sonne schijnen.
12. Doch 'thartwindich weder hier uytgesondert/
Als beroert zijn Zee/en Beken fonteynich:
Nu maeckt my t'bedencken somtijts verwondert/
Hoe soo gheblixemt hebben en ghedondert
Appellis verwen/wesende soo weynich/
Daer wy der nu hebben seer veel en reynich/
Bequamer t'uytbeelden soo vreemde dinghen/
Hoe comt ons lust tot navolg oock niet dringen?
13. Laet somtijts dan rasende golven vochtich
Naebootsen/beroert door *Æolus* boden/

Van onweders/Ze[e] stormen/ donder e[n] blixem t[e] Schilde[ren].

Swarte donder swercken/leelijck ghedrocht ich/
En cromme blixems/door een doncker-lochtich
Stormich onweder/comende gheblooden
Wt de hant van den opphersten der Goden/
Dat de sterfl ijcke Siel-draghende dieren
Al schijnen te vreesen door sulck bestieren.

Van wi[nte]ren/snee/[ha]gel/donc[ker] weder/en misten te schilderen.

14. Met verwe moetmé oock wesen beproevich/
Te maken snee/haghel/ en reghen-vlaghen/
Hijssel/rijm/en smoorende misten droevich/
Al welcke dinghen sullen zijn behoevich/
T'uytbeelden swaermoedighe winter-daghen/
Als somtijdts 'tghesichte niet en kan draghen/
Te sien thorens/huysen/in steden/dorpen/
Verder als men eenen steen soude worpen.

Den S[...] ders wo[...] verweten dat sy ne[m]mermeer schoon w[e]der en sch[il]deren/m[aer] de Locht [al]tijdt me[t] wolcken.

15. Verweten werdt ons van eenighe Volcken/
Dat wy nemmermeer en maken schoon weder/
Maer de Locht altijt buyich en vol wolcken/
Vergonnend' *Apollo* schier een cleen holken/
Waer door hy mocht slaen zijn ghesichte neder/
T'zijnder Moeder-waert/al waer hy 'tonbreder/
En dat te vergheefs/zijn verliefde blomen/
Draepen/om zijn schoon aenschijn te becomen.

Te m[...] heel sup[...] blauw [...] ten/onde[r] lichter v[er]liesende.

16. Om dan te verhoeden al dees misvalten/
Laet ons nu de Locht van wolcken ontlyden/
En somtijts ghe heel suyverlijck verstalten/
En op 'tschoonst over asuyren oft smalten/
Maer met schoon ghereetschap/om schoon te bly-
En hoe leeger hoe lichter soet verdrijven/ (ven/
Op dat naest d'Aertsch' Elementighe swaerheyt
Zy altijts ghevoeght d'aldermeeste claerheyt.

De So[n] te schild[eren] maer da[...] haer sch[...] heyt nie[t] navolgh[...]

17. Willen wy daer de gheel Sonne vertoonen/
Rontom licht-lackich/ en wat purperachtich/
Sullen wy die al vloeyende becroonen/
Maer ons moet altijts ontbreken soo schoonen
Blinckende stoffe/wy en zijns niet machtich/
Ons const is hier ydel/ hoe groots/hoe prachtich/
Hier mochte wy self met ons werck wel schimpe/
Dat onse Fackels soo claer niet en glimpen.
18. Of wy en wisten(nae 'tPoeets ghebrieste)
Boven te doen/aenden waghen vierpeerdich/
Oock *Promethei* heymelijcke dieste:
Doch sorghende straffe/t'onser beliefste/
Laet ons nu dalen tot der leeghten eerdich/

Van d[e] gronden [der] Landtsch[ap]pen te d[oen].

Voortvarend' tot der Lantschap-gronde veerdich
Welcke men pleeght op doecken/oft panneelen/
Wel veel in drien oft in vieren te deelen.
19. Alvooren onsen voor-gront sal betamen

Hards v[oor]gronden daer yet groots o[...]

Altijts hart te zijn/om d'ander doen vlieden/
En oock voor aen yet groots te brenghen ramen/
Als Breughel/ en sulcke van grooter namen/
Die men van Lantschap den Pallem mach biede:
Want in 'twerck van dese weerdighe Lieden
Zijn veel voor aen gheweldighe boomstammen/
Laet ons om sulcx nae te volghen oock vlammen.
20. Nu moet ick nootlijck eé dingen vermonden/
T'welck crachtich onsen welstant sal verstercken/
Dats datmen van vooren aen al de gronden

Van d[e] gronden [aen] malcand[er] hanghen[de].

Vast sal maken aen malkander ghebonden/
Soo wy de baren in *Neptuni* percken

Al in malcander te wentelen mercken/
Soo salmen al slanghende laten loopen
De gronden/en hoop achter hoop met hoopen.
21. Als wy onse gronden dus vast beknopen/
En soo van d'een in d'ander laten strijcken/
Ghelijck ofter swierende Aders cropen/
Van goet verschieten werdt niet te mishopen/
Want crachtich moeten d'achter-uyten wijcken/
Wy sullen myden Berghen/ Heuvels/ Dijcken/
Hardt bruyn teghen soet licht te stooten laten/
Maer comen dat met half verwe te baten.
22. Op dẽ voor-gront geen Huysen salmẽ stichtẽ/
Ten waer men wat stropachtichs had voorzen/
Met half Landtschap en beelden upt te richten/
Naer eysch salment doẽ/ maer andersins swichtẽ/
Swaermoedighen stant/en plaetse versmoozen/
In stede van dien salmen/ naer 'tbehoozen/
Doch niet t'overvloedich/ zijn gronden passen/
Met eenighe schoon cruyden te bewassen.
23. Veel verscheydenheyt/ so vã verw' als wesen/
Sullen wy naervolghen/ wijs en bevroedich/
Want dat brengt een groote schoonheyt geprezen:
Doch moeten wy vermijden neffens desen/
In Steden/Huysen/Berghen/onbehoedich/
Oft ander dingen / te zijn t'overvloedich/
Want al te veel/ neemt veel welstants genietens/
Al en ist maer oock al te veel verschietens.
24. D'Italisch om te schilderen Landouwen
Weynich/ maer constich/ schier sonder ghenooten
Wesend'/en laten meestmaels maer aenschouwen
Een verschietend' insien/en seer vast bouwen
Gronden en Steden/jae wat sy ontblooten/
Boven *Tinturet*, den bysonder grooten
Titiaen, wiens hout-print hier zy ons lesse/
Oock wat wy sien van dien Schilder van Bresse.
25. Neffens dese mocht ic noch romme trootsich
Op de welverwigh' en constighe stellingh
Der stucken / en printen van *Bruegbel* bootsich/
Daer hy/als in de hoornigh *Alpes* rootsich/
Ons leert te maken/sonder groote quellingh/
Het diep afsien in een swijmende dellingh/
Steyle clippen/wolck-cussende Pijnboomen/
Verre verschietens/en ruysschende stroomen.
26. Van verhevender heuvel-gronden schralich
Laet u geẽ schoon blaeuverwich groẽ ontsmeekẽ/
Gelijck als van neder Beem-gronden dalich/
Al waer *Cynthius* met zijn pijlen stralich (teecken/
Ja selfs onder het kreefs/Leeuws/ oft Maegts
Seer weynich oft gantsch niet en can verbleeckẽ/
In die vochte plaetsen/noch doen vercleente
Zijn schoone groen-verw'/ als Medisch gesteẽte.
27. Maer in des vrolijcken Lenten sapsoene/
Op d'edel ghesteentighe verwe ciersels
Behoeftmen te letten/en blijt te doene/
Dat Esmaraldich oft Saphyrich groene
Plaveysel te maken met zijn schakiersels/
Oock midden daer door slingherende swiersels
Der morrende Beeckskens Cristalijn-glasich/
Vloeyende tusschen groene sponden grasich.
28. Met teer biesen/riet/en sweerdighe lisschen
Sullen wy dan wedersijdich beplanten
Dese cromloopende laven der Visschen/
En de staende Poelen oock soo verfrisschen/
Dat daer in spieghelen de ruyghe canten/
Als den sachtsten van *Æolus* ghesanten
En zijn lieve vriendin op der *Hinniden*
Schoon tapeten tobbelen en verblijden.

Van de wateren en de canten ofte oevers te vercieren met lisschen en groenheyt.

Hinniden zijn Goddinnen der weyden / oft marassighe beemden /so Thomas Porcacchi tuyght.

29. Vloet-stroomen met hun uytloopẽde hoeckẽ
Salmen in dees meersschen oock laten swerven/
Doende t'water altijt de leeghte soecken/
Daer beneven bouwend' (om Const vercloecken)
See Steden/streckende naer hooger erven/
Met Sloten op Clippen/ quaet om bederven:
Nu wat hoogher climmende/laet ons wacker
In percken deelen den ghestreckten Acker.

'Twater altijdt in de leegte/sloten op den Clippen.

30. Aen d'een sijde *Ceres* met blonde aren/
Ter ander noch 't veldt vol onrijpe haver/
Daer *Eurus* om tijtverdrijf in comt varen/
Van den Acker een Zee vol groene baren
Makend'/met een sacht ruysichtich ghedaver/
Hier bloeyen Vitsen/daer Boeckweyd'/en claver/
Roo en blaeuw bloemen in Cooren en Terwe/
En t gheneerich vlas met Hemelsche verwe.

Velden met hen vruchten/ daer den wint in speelt.

31. Oock geploegd' Ackers/met voorẽ doorslegẽ/
Of somtyds velden met ghemaeyde vruchten/
Nu Beemden en Ackers zynde te deghen/
Met grachten/haghen/en draeyende weghen:
Dan en weet ick niet wat seltsamer cluchten
Van Herders hutten/ en Boeren gehuchten/
In klip-kuylen/ hol-boomen/ en op staken
Wy stichten sullen/met wanden en daken.

Somtijts geploeghde Ackers/en wegen/ doch mostmen sien waer de weghen beginnen en eynden.

32. Niet met schoone roo tegelẽ/eer met rosschen
Van aerde/riet/en stroo/lappen en breken/
Oock vreemdlijck beplaesteren/ en bemosschen/
En achter upt ons blauw-verwighe bosschen/
Op gronden van assche/wit aenghestreken/
En op droogh blauw ghesleghen dats' afsteken/
En aerdich ghetrocken Boom-stamkens lichte/
Inwaert loopend'/achter malcander dichte.

Van vreemde Boer-huysen /en Herder-hutten.

Gheen schoon Vermillioen oft Menie hart daken te maecken/ maer alles ghelijck het leven.

33. De minste Boomkens salmen maer bestippẽ/
Doch eer wy tot de voor-boomen ons rasschen/
Laet ons wat beclimmen de steyle klippen/
Welcke de drijf-wolcken met vochte lippen
Bespaersen/en d'opperste cruynen wasschen/
In't gemeen hun verw' is genoech lichte asschen/
Somtijts hun cale hoornen steken boven
Wt midden een dicht denne-woudt verschoven.

Clippen en alles zijn eyghen verwe te geven.

34. Jae die grouwlijcke steenen/die der Switsen
Lant vervullẽ / en t'Fransch vã t'Welsch afdeelẽ/
Welck Noordwindts doelen zijn/vol witte ritsen
Van deser somtijts staen eenighe spitsen/
Ghelijck op wolcken/en onder Casteelen:
Wort hier *Echo*, en bootst naer/o Pinceelen/
Oock t'waters gedruysch / dat af comt gebortelt/
Al rasende tusschen steenen ghemortelt.

Van rootsen/steen-gronden/ en waterballẽ.

35. Merckt hoe daer de ste enen/als ysen kegels/
Aen de rootzen in dien waterval hanghen/
Al groene bemoscht/en los sonder regels/
De vloedt als droncke/door dolende weghels/
Al hobbel tobbel doet soo cromme ganghen/

Alſt beneden is: nu vodtſende Slanghen/
Siet/hoe waſſen hier dees Maſtighe Boomen/
En hoe vreemt ligghen die/wie ſout gedroomen:

Van boomē en doncker Boſſchen.

36. Nu zijn wy ghecomen/om drucx verſtroyen/
Tot 'tſchaduwich rijck der *Hamadryaden*,
Dats tot de Boomen/die al 't werck vermoyen/
Als ſy wel ghedaen zijn/ jae gantſch vervroyen/
Oft anders ontcieren/dus waer te raden/
Een aerdigh' en fraeye manier van bladen/

Te ſoecken eenē ſchoonē ſlach vā bladen.

Op eenen goeden ſlach/hem aen te wennen/
Want hier in leyt de cracht/dit moetmen kennen.
37. Al ſoudemen ſoecken op veel manieren/
Nae 't leven/oft handelingh aenghename/

Bladen/hayr/locht/en laken/quaet te leeren/weſende een geeſtich dinghen.

Gheſtadelijck op grondighe papieren/
Met ſap al waſſchende bladers te ſwieren/
Hopend' ofmer al metter tijdt toe quame:
Doch/ten ſchijnt niet alſt bemuyſde lichame
Leerſaem Conſt: want bladē/hayr/locht en lakē/
Dat is al gheeſt/en den gheeſt leert het maken/

Verſcheydē bladers/en verwen der boomen.

38. Verſcheydē bladers machmē wel gebruyckē/
Byſonder op verſcheyden verwen vlammē/ (ken/
Geel/groen eyck-loof bleeck blad vā wilge ſtruyc=

Boō-toppē niet ront geſchoren.

De Boom-toppen ſalmen niet gantſch toeluyc=
Rondt/als warenſe gheſchoren op cammen/ (ken
En over alle de ſyden der ſtammen
Salmen oock laten uyt waſſen de tacken/
Onder cloeckſt/ maer latenſ' opwaerder ſwacken.

Van den ſtammen/en tacken.

39. Aerdighe boom-ſtammen moetmen oock vin=
Die onder grof/en boven dun opſteylen/ (den/
Wit cale bercken/Kaſboomen/en Linden/
Somtijts onderſcheyden/en oock bewinden
Verimpeld' eycken ſchorſſ'/en groen beveylen/
En oock de rechte ſtammen/nut om ſeylen
Aen te ſpannen/daer den windt in mach ſnuyven/
Dees al becleyden met hun groene luyven.

Vā den boomen wel aen te leggen.

40. 'Twel aenlegghen der Boomen vordert ſeere/
'Tzy tot flauw Boſſchen/oft groot in de hooghte/
Som geelder/ſom groender/ maken dat keere/
T'loof van onder over/maer niet te teere
Cleyn bladen en maeckt / om vermijden droogte/
En al makende t'loof/doet oock u pooghte/
Dees met telgherkens te doorloopen ranckich/
Som op/ſom nederwaerts ghebogen ſwanckich.

Wat goet is yn hiſtorie te voorwetē.

41. 'Twaer goet/waert ghy u ſtorykē voorweter
Schriftich/oft Poetich/naer u venoeghen/
Om u Landtſchap daer naer te ſchicken beter/
Maer boven al en weeſt doch geen vergheter/
Cleyn Beelden by groote Boomen te voeghen/

Kleyn beeldē by groote Boomen.

O cleyn Weerelt ghemaeckt/ ſtelt hier te ploegen/
Daer te mayen/ginder 'tvoer op den Waghen/
Elders viſſchen/varen/vlieghen/en jaghen.
42. Hier latet boerſch meyſkens handen ontſtijvē
De Melck-fonteynkens langs de groene kuſten/

Van [...] bootſke[n] int Land[t]ſchap.

Daer *Tytire* met t'Pijpken vreucht bedryven/
By *Amaryllis*, zijn liefſte der Wijven /
Onder den Bueckeboom ſittend' in ruſten/
En met ſoet gheluydt zijn cudde verluſten/
Ja maeckt u Landt/Stadt/en Water behandelt/
O huyſen bewoont/u weghen bewandelt.

Hier t'ex[em]pel van [Ludi]us. Plin. 35. Cap. [...] Leeſt h[...] van in zy[n] Leven.

43. Hier paſt wel van *Ludius* te verhalen/
Ten tyde ſ'Keyſers *Auguſti* in't leven/
Die eerſt op Mueren buyten oft in ſalen
Ghebonden heeft conſtich en wel te malen/
Boeren Huyſen/Hoeven/Wijngaerden/ dreven/
Oock dichte Boſſchen/en heuvels verheven/
Vyvers/Beken/vloeden/Havens/en ſtranden/
Watmen wilde/maeckten zijn abel handen.

Exemp[el] om den [Landt]ſchappē [...] Beeldek[ens] te vercie[ren].

44. Hier ſtelde hy volck/die om hun vermeyden/
Ruyerend' en wandelend' henen traden/
Ander die om tijdt verlieſend toe leyden /
Hun op het water uyt vreucht te verſpreyden /
In d'aerdtſche Lantſchappen/waghens geladen /
En Eſels ſteld' hy in velden en paden/
Neffens de huyſen/en hoven der Boeren/
En ander dinghen / die 't Landtwerck aenroeren.
45. Somtijts steld' hyer/om viſſchen te vangen/
Met Anghelroeden/en bedrieghlijck' aſen/
Ander die met vlieghen bluſchten verlanghen/
En metter Jacht ſnelle Haſen te vanghen/
Herten/en Swijnen/jae die den Wijn laſen/
Alſulcke dinghen zijnen ſin ghenaſen/
Te ſtellen in Landtſchap/met cloeck beſtieren/
Conſt-luſtighen gheeſt doet wonder verſieren.

Schoon [...] ſieringe [...] ſlijckige [...] gen/en [...] die glydē [...] te vallen.

46. De ſtucken van hem/in verwonderinghe
Meeſt zijnde by den volcke te dien tijden/
Was/dat hy hadde ghemaeckt ſonderlinghe/
Soo in een broeckachtighe nederinghe/
Een deel Hoeven/daer de weghen bezyden
Waren ſlijckich/quaet om gaen ſonder glijden/
Dit had hy uytghebeeldt/ goet om aenſchouwen/
En daer ghemaeckt gliend' en vallende vrouwē.
47. Eenigh' had hy gemaeckt op toeſicht gaende/
Bevende uyt vreeſe van neder horten/
En eenighe crom al hellende ſtaende/
Als off' op hooft oft ſchouwers waren laende
Eenich groot laſt: Jae eynd'lijck om te corten/
Hy wiſt op zijn werck over al te ſtorten
Thien duyſent aerdichedekens van binnen/
Soo veel laet icker u nu oock beſinnen.

Eynde van het Landtſchap.

Van Beeſten/ Dieren/ en Voghels,

Het neghende Capittel.

Welſtandig Dieren te maken/is eē goet deel.

DE minſte ſorge wy niet en behoeven/
Om verſcheyden gedierten wel uytbeelden:
Op dat wy niet al te langh en vertoeven
Op ander dinghen/ſonder eens te proeven/
Oft wy met eenen te voorſchijne teelden
Dit ſeldſaem deel: en dat wy niet en ſpeelden/
Van *Dioniſius*, die niet nae wenſchen
En conde maken dan Beelden der Menſchen.

Datmen [...] ſoecken u[...] verſael te [...]ſen.

2. En *Anthropographus* creegh hy den name
(Dats Menſchen-ſchilder te ſegghen)mits deſen/

Want

Want al canmen redelijck ten betame
Wtbeelden de leden van 't Mensch lichame/
En datmen wat besonders meent te wesen/
Ghemeensaem in als zijn/ is meer ghepresen.
Dus dan om wesen eenen sonderlinghen
Schilder / moet ghy fraey zijn in alle dinghen.
3. Aen tamme Beesten mogen wy aenveerden
Onderwijsich begin te desen stonden/
Eerst aen 't edelste der Vee/groot van weerden/
Dats aen de behulpsaem moedighe Peerden.
Edel (seggh' ick/) want aen Peerden bevonden
Zijn veel eyghenschappen/ zy syn als Honden
Hun Meester ghetrou/ en hem sy beminnen/
Hun vry hoogh ghemoedt is niet te verwinnen.
4. 't Peert bespot de vreese/ja 't gaet ontmoeten
Gheharnaschte scharen/stout/onbedachtich/ (tē/
't En vliet niet voor sweert/ het krabt met de voe-
Het gerieckt den strijt door 't ghehoor des soeten
Trompetten geclanck/den Herten ghelachtich/
Soet spel hem vermaect/'t is leersaē/en crachtich/
En snel als den Windt (na Poeets betuyghen)
't Leert eeren zijn meester/ en knien hem buygen.
5. *Cæsar Dictators* Peerdt liet hem beschrijden
Van niemant/dan alleen van zijnen Heere:
Coningh *Nicomedes* Peerdt in voortijden
Starf om zijns Heeren doot/door hongers lijdē:
En met zijn moeder bloedschandigh oneere
Hebbende bedreven/ 't speet hem soo seere
Alst onblindt-doeckt was/dat het met verdrieten
Sprong van eenen Bergh/en brocht hem te nietē.
6. Sal ick niet van't Peert des Conings der *Scy-*
Dat zijns Heeren dooder doodde/verhalen? (*ten,*
Oft *Centereti* Peerdt/ dat hem gingh smijten
Van een roots met *Antiochum,* upt spijten
Hem zijns Heeren doot oock doende betalen/
Sal ick 't al swijghen? en van *Bucephalen*
So wonderlijcke dinghen d'een by d'ander?
Dat Graf en Stadt na hem noemd *Alexander*.
7. Ja/ick slaet al over/om niet verstropen
Vyt mijn voornemen/ want beter hier passen
Sou *Plini* eygen Boeck/ van het Tournoyen
Te Peerde/daer hy al wat tot eens moeyen
Gestalt des Peerts dient/dat schoon is gewassen/
(So hy zeyt) beschreef/ en haeld upt der cassen/
D'welc al mach geschepnt syn door outheyts kna-
Als meer Boeckē/dat veel vergeefs beclagen.(gē.
8. Wil ick dan wijsen/ dry ronden te trecken
Op seker maet/ en dat d'een zy de billen/
Het ander de borst/en laten bestrecken
Het derde voor 't lijf/dan matich verwecken
Den booghschen hals/en wijsen sonder schillen
Proporty van als? Pluym-licht is het willen/
Swaerloodich 't vermoghen: willen en conen/
Niet t'samen in alle huysen en wonen.
9. Alsoo dit dan swaer valt/en ick het meten
U niet veel wil prijsen/noch oock aenwennen
Een swaer manier: En na dat ick u weten/
Sonder figueren/der Consten secreten
Wil laten alleen in schrift metter pennen:
So sal ick u gaen gheven/siet/te kennen

Omstandicheden/ u noodich al vooren: (ren.
t Peerts schoonheyt voor d'eerste wilt dan aenho-
18. De welgedaent des Peerts nauw achte slaē-
Agettich blinckende d'hoorens der clouwen/ (de/
Bruyn/ glat en hooge maeckt in 't ronde gaende/
Zijn fleghels cort/ te crom noch rechte staende/
De voor-beenen langh/ranckich om aenschouwē/
Wel gheseent/ en gh'adert de knien wilt houwen/
Mager gemusschelt/ ja dat het niet eenen
Niet beter ghelijcken/ als Herte beenen.
11. De borst zuldy breet en vet maken mogen/
De schouwers en 't achtercruys van gelijcken/
De lancken rondt/ buyck cort/ rugg' ongebogen.
Groot lijf/ langs 't rugh-been een vore getogen/
Den hals sal lang en breet vol bouwkens blijckē/
Een lange maen: ter rechter syd' af strijcken/
Den steert zal hanghende d'aerde genaken/
Oft men zal hem fraey op ghebonden maken.
12. Rondt sullen van vetheyt queken de billen/
Maer het hooft zal kleyn zijn/ mager en drooge/
T voorhooft niet dan been wy hebben en willen/
En d'ooren scherp/die nemmermeer en stillen/
Groote mondt/groote neusgaten/elck ooghe
Oock groot en verheven/hier na elck pooghe/
Om 't hayr bequaemlijckst zijn verwe te gheven/
Ghelijckmen veel voorbeelden heeft in 't leven.
13. Laet ons van de verf dan wat sprekē deelick/
In zijn Landtbouwen is *Maro* verhalich/
Bruyn roo/blau-grau/dat sijn de schoonste heelic/
De witt' en vael zyn boven ander leelijck:
Maer ghy schilder/weest vry al willens dwalich/
En maeckt van als/gevleckte/witt'/ en valich/
Na dat het in u werck/om wel afsteken/
Te passe comt/'k en wilt niet teghenspreken.
14. T'is waer/bruyn-roo en zijn niet te verachtē/
Men machse daer men wil int werck wel stellen/
Op voor-gronden/om afsteken met crachten/
Oft elders: maer ick bespreke/ te wachten
Wel op het glanssen/oft glimpen der vellen/
So wy in Sonneschijn sulcx zien vermellen/
So oock de swarte: maer salmen u dancken/
Let wel op dat flickerich hayr der lancken. (gen/
15. Verschepdē maecksels/als Peerdē vā Spaen-
Van fraeyen omtreck/ja Turckschē/Barbaren/
De Napolitaensch'/ oft die van Campaengen
Slaet acht: hoe oock sommig als bruyn Castaen-
Zijn van hayr/en sommigh als oft sy waren (gē
Met honigh bestreken/quaet te verclaren
Is/ hoe Natuer hier in oock schijnt genegen/
Haer seldsame verscheydenheyt te pleghen.
16. Schoon Appelgrau verf/die niet en mach lie-
Waer de huyt schijnt al vol schelpen gemetē/ (gen/
Is lustich om sien: dan wil ons bedrieghen
(Soo't schijnt) de Natuere/datmen vol vlieghen
Soude meenen sommigh wit huyt gheseten/
En veel desghelijckx/maer wy moeten weten/
Peerds monden en neusen gheven soodanen
Verf alst behoort/so oock steerten en manen.
27. De bruyne somtijts met vier witte voeten/
En een sterr' int voorhooft salmen verfraeyen/
Op

De gestalt/ en schoon-heydt des peerts.

Den Schilder sal soecken zynen welstant int coloorerē der peerden/oft ander beestē.

Op de glanse/en op glimmen des hayrs te letten.

Verscheydē natie der peerden.

Noch van 't coloreren der peerdē.

Actitude der Peerdẽ. Op d'*Actitude* wy oock letten moeten/
Als in een Menschen boots/ dat sy met soeten
Welstandigen aert gaen/staen/springẽ/draeyen/
Wa't schuymen der Peerden. Oock op 't witte schuym/daer sy me besaeyen
T'veldt/ en al met teeckenen doen bekennen/
Waer sy als vliegend' over gingen rennen.
Exempel van eẽ schilder / die 't schuym by gheval maeckte. 18. Seer verlegen vondt hem eens een bysonder
Schilder/ na grooten *Valery* beschrijven/
Die had eẽ Peert gemaect seer schoon te wonder/
Welck quam uyt den arbeyd/ en als hy onder
Ander dingen wouw/ tot zyns Consts beclijven/
Maken dat schuym te mondt uyt quame drijven/
Desen constighen werckman heeft al langhen
Vergeefschen tijdt en moeyt daer aen ghehangen.
19. Zijn constich werck en cond' hy niet gebrengẽ
Ten eynde/ noch comen tot zijn vermeten/
Hoe dat hy proefde/ dus met soo gheringhen/
Onweerdighen/ oft ongheachten dinghen
Wesende ghequelt/ het heeft hem ghespeten/
En heeft om verderben daer op ghesmeten
De sponsy/daer hy zijn verwen me vacchde/
En de saecke ghevicl soo 't hem behaechde.
20. Want de spattingh der sponsy is gheblebe
Aen syn Peerts mont hangend'/wt quaden spele/
Ghelijck natuerlijck schuym/ dus is becleben
Zijn voorneem en werck/ 't geluck toegeschreben/
En niet zijn Conste/maer 't is eben vele:
In summa/ men bevindt met wat een zele
En yver sy van oudts/so sy best mochten/
All' eyghenschappen uyt te beelden sochten.
Exempel van Peerden-schuym/ inde Bataille Constantini in Belvidere. 21. Te *Room* oock in de sale *Constantini*,
Daer is dat schuymen uyt ghebeeldt ten rechten.
Protogenes, nae 'tghetuygenis *Pliny*,
Conde niet ghemaken na zijn opiny
Exempel van 't Hondeschuym. 't Schuym aen eenen hont/en ging om so slechten
Ondoenlijck dingen oock zyn werck bevechten
Metter sponsy / ghelijck ghesepdt is boven/
Doe stond't oock so wel/dat yeder most loven.
22. Want eerst en stonde dit schuym niet natuer-
Seyt *Plinius*, maer te seer afghescheyden (lijck/
Van't oprecht in't leven/maer scheen figuerlijck
Geschildert met vlijt/t'welck hy wilde puerlijck
Wt den mondt doen vloeyen met veel arbeyden.
Noch van schuym Exempel. *Nealcas* deed oock een Jonghen leyden/
Oft houden een Peert/en troetelen mede/
Daer zyn sponsy oock dus mirakel dede.
23. Dus mogẽ wy ooc/alst past/op het schuymen
Der Peerden letten/met neerstich volheerden/
Hoe een dingen gemaeckt is/ 't zy met duymen/
Met sponsy/oft anders buyten costuymen/
Het is al goet watwel staet. 't Is al goet wat wel staet/ick houdt in weerden:
Maer wat grooter vlijt mẽ voormaels wel Peer-
Te schilderen dede/canmen versinnen/ (den
Nadiender oock prijs mede was te winnen.
Men dede voormaels grooten vlijt in Peerden/ want daer was Prijs toe opgestelt 24. *Appelles*, den Hooft-schilder van den Ouden/
Met meer ander Shilders te zijnen tijde/
Hebben hier in t'samen wedspel ghehouden:
Maer hy/ vreesende dat de Menschen souden
Qualijck teghen hem oordeelen uyt nijde/
En wijsen uyt jonsten/ter ander syde

De sake/ tot zijn wederstrijders voordeel/
Begeerde veel liever der Beesten Oordeel. *Ap... begeer... Beest... deel.*
25. Dus by zijns partijen gheschilderde Rossen
Liet hy natuerlijcke peerden aenvoeren/
Maer watter aẽ schortt'/als gemuylband' Ossen/
Gingen voorby/sonder stemme te lossen:
Maer doeſ' *Appellis* werck gingen beloeren/ *Peer... briesch... zyn g... verde... den.*
Begonden sy briesschen/en hun beroeren/
Sulck vonnis met den beesten onbedroghen
Is namaels gewooden al meer geplogen.
26 Dit wetspel onser voorders doet ons merckẽ/
Hoe sy ondersochten de Const ydoone/ *Exem... van see... schoon... den ver... tijcken/ Veneti... Room.*
So oock noch tuygen voorhandighe wercken/
Als te *Venedich* op 't portael der Kercken/
Vier coper Peerden/ uytnemende schoone/
En te *Room* op't Capitoly ten toone/
T'Natuer overtreffende Peerdt ghegoten/
Daer 't leven/maer gheen Const is uytghesloten.
27. Daer toe de Peerden des *Monte Cavalen*,
Van *Praxiteles*, en *Phydias* handen
Aen alle dese/ dan om niet te dwalen/
In kennisse der schoonheyt/ salmen halen
Een goet bewerp/en de rechte verstanden:
Want ter Weerelt in gheen plaetsen/oft Landen
En weet ick yet beters/ om ons te gheben
Te kennen 't schoonst/ en alder beste leben.
28. Dat d'oude hun behielpen met tgebilde/ *D'ou... hielpen... met g... Peerd...*
Is niet te twijffelen/oock in den Beesten/
Daer sy alle dingh ondersochten milde:
Nu van ander Dieren ick u wel wilde
All' eyghenschappen/ o lustighe gheesten/
Te kennen gheben/en mach van den meesten *Van... Peeren*
Vee-gheslacht/als Stieren/Ossen/en Koeyen/
Nu verbolghens te beschrijben my moeyen.
29. Hoe wel Veersen/Koyen/ Ossen/ en Stieren/
Seer van een ghedaente zijn/en dat lichte
Oock ghelijck eyghenschappen hun vercieren/
So en zijn nochtans niet so goedertieren
De Stieren van ooghen/ maer van ghesichte *Stier... nẽ vee... der als... Ossen*
Veel grouwsamer/hun ooren zijn meer dichte
Van hayr/als der Ossen/ en int ghemeene
Zijn hun hoornen/al veel minder en cleene.
30. Den *Mantuaen* den Boeren onderwijsich/
Een Koey-gestalt/om goet geslacht verwecken/
Acht hy te wesen sonderlingh en prijsich/
Die eenen Stier ghelijckt/van hoofd afgrijsich/
Met hoornen nickt/en weygert plocch te treckẽ/ *Van... ghesta...*
Die beteyckent is bont/met witte blecken/
Veel necks heeft/en groot van voeten en leden/
En welcks langen steert raeckt d'aerde beneden.
31. De lancken moeten lang zijn onverdwenen/
Oock de hoornen crom/boben twee ruygh ooren/
En den wradsel van aen den kny oock henen
Af hanghen/en strecken tot aen de schenen/
Dees lesse liet *Maro* den Boeren hooren/
Maer ghelijck ick ghesepdt hebbe te vooren/
Koeyen noch Veersen en salmen so grouwlijck/
Als Stieren oft Ossen/niet schildren rouwlijck/
32. Want veel tijts oft gemeynlijck is tgeslachte *Vee... de Vr... lijcke a...*
Der Vrouwen/van alle dieren bebonden

Veel

Veel gheſtreeckter/ghelechter/al meer ſachte
En heblijcker van weſen/men neem achte
Soo wel op Menſchen/ als Catten oft Honden/
Des Stiers oft Oſſen hoornen ſal omronden
Een lockich hayr/en met draeyende krollen
Van t'voorhooft af tot den neuſe toe rollen.
33. Den Koeyen en Veerſen die ſuldy myden
Met te veel rouwe ruyheyt te beſetten/
Maer ſult al aerdich hen leden beſnijden:
Sonderlinghe Veerſen ſult ghy ſomtijden
Onder ander vinden (wilt ghy'er op letten)
Van die op't ſtal hebben gheſtaen te vetten/
Soo aerdich ghemuſſchelt met volle lancken/
Sulcx dat ghy u t'gheſichte ſult bedancken.
34. Van de groote ſchoonheyt in't ſpeculeren:
Nae dit en ander leven generale
Meught ghy dan gaen ſoecken te practiſeren/
Noch moet ghy oock letten in't coloreren/
Op Oſſen en Koeyen/roo/grijs en vale/
Hoe wonderlijck ghevleckt dat ſ' altemale/
Hebben d'ooren altijt ghelijck malcander/
D'een niet een hayr ghevleckt ongelijck d'ander.
35. Hier meughdy op merckē/ als ghy in't groene
Koeyen ſiet weyden/en vindent waerachtich:
Maer boven al rad' ick u niet ſoo coene
Te maken/als ander pleghen te doene
Nae t'leven/ſoo langhe hoofden verachtich:
En wildy bedijen in't wel verwen crachtich/
Verft u Dieren nae t'leven/ſoo ſal voeghen
Hem ſtracx daer by een welſtandich benoeghen.
36. Wat helpet/of ick u altijt nae ſteenen
Oft coper wou wijſen te conterfeyten/
Den conſt-rijcken *Baſſaen*, die den alleenen/
Voorgangh heeft in Beeſten/en wien dat geenen
Hier in beneven is in digniteyten/
Zijn ghelockte Schapen/en ruyghe Geyten/
Voghels/Viſſchen/Fruyten/materialen/
Deed' hy nae t'leven/want hier iſt te halen.
37. Maer om bewijſen/datter by d'Antijcken
In deſe dinghen fraeye gheeſten waren/
Die in ſchild'ren en ſnijden deden blijcken
Hun vlijt/mach *Pauſias* hier comen ſtrijcken
Tot exempel/die eerſt over veel Jaren
Schilderde d'Offerhande voor d'Altaren/
Den Oſſen om ſlachten ſtaend' in't vercorten/
Daer wiſt hy zijn Conſt fraey in uyt te ſtorten.
38. In plaetſe datſ' ander ſijdelings ſtelden/
En verhooghden/al licht ſteld' hy de zijne/
Met den hoofde vooren/en niet oft ſelden
Verhooghende/maer met diepens ghewelden/
T'ronden en t'vercorten/luſtich van ſchijne/
Bracht hy te wege ſonder groote pijne/
Aerdich boven ander/noch was voorhenen
Uytnemich fraey *Nicias* van Athenen.
39. Van Beeſten te ſchilderen/ſonderlinghe
Van Honden/en maeckte ſeer fraey *Diane*,
Oock den Beyr *Calyſtos* veranderinghe/
En *Io* in een Koe: maer dat ick bringhe
Al zijn ander wercken hier nu te bane
Behoeft niet/t'is ghenoech dat ick vermane/
Dat hy wonder conſtich vierboetſche Dieren
Wel ſchilderde/van alderley manieren.
40. Nu mogen wy voorts verhalē noch wijders/ — Exempel van dē Stier die te Room is/in 't Paleys van Farneſe.
Van twee conſtighe ghebroeders van *Rhoden*,
Apollonius en *Tauriſcus*, ſnijders
Der Beeldē/wiens ſpringendē Stier voor yders
Ooghen te *Room* is te ſien ongheyloden/
Daer is *Dirce* (welcke namaels de Goden/
Soo verſiert is/tot een Fonteyne maeckten)
Oock *Zetus* en *Amphion* ſchoone naeckten.
41. Dees Beeldē/dē Stier/en ooc ſelfs de zeelen/
Waer mede ghebonden was *Dirce* ſchandich/
Waren conſtich ghewrocht/en niet by deelen
Aen een gheſet/maer al uyt eenen heelen
Witten Marmer-ſteen ghehouwen verſtandich: — Exempel van de ghegoten jonghe Koe/oft Veerſe van Myron.
En was over de Zee barich en ſandich/
Van *Rhodes* te *Roome* ghebracht met Schepen/
Daer 't ſtaet in een houten huys noch begrepen.
42. Hoe ſal ick/o *Myron*, laten verſchoven
V ghegoten Veerſ' in doncker bruwijne?
Die u Griecksche Poeten ginghen loven — Epigrammen/by den Ouden/tot lobe van deſe veerſe.
Met veel Epigrammen/om datſe boven
Ander was conſtich van levenden ſchijne?
D'eerſte luydt aldus/uyt een heel douſijne:
Herder al elder drijft u Koeyen alle/ — 1. Epigramme.
Dat dees oock met d'uwe niet gae te ſtalle.
43. Geen Koe-beelt ben ic/ maer *Myron* my ſtelde — 2. Epigramme.
Op deſen ſteen vaſt/uyt ſpijtich miſnoeghen/
Om dat ick afſnoeyde zijn gras ten velde.
Den Koeyer *Myrons* Koe ben ick wat ghelde/ — 3. Epigram.
En gheen verſiert Beelde/dus wilt u voeghen/
Te prick'len mijn lancken/en leydt my ploeghen.
Waerom ſteldy/*Myron*, my hier te blijven? — 4. Epigram.
Wanneer loſt ghy my/om in ſtal te drijven?
44. Calf loepē/en Stier lievē/door't aenſchouwē/ — 5. Epigram.
My ſal moeten/en den vee-hoedſchen jonghe
Sal my drijven ter weyd' in groen landouwen.
Al heeft my *Myron* van coper gaen bouwen/ — 6. Epigram.
En hier op gheſtelt/ick bruldeď en ſonghe
Als Stier/had hy my ſlechs gemaeckt een tonge.
Een Weſp dees Koe ſiende was uytgeſtreken / — 7. Epigram.
K'heb (ſeyſe) noyt harder Koe-huyt gheſteken.
45. Hier houdt my *Myron* vaſt/en Herders noyen — 8. Epigram.
En ſlaen my/want nae de Stieren ſy meenen
Dat ick ben bleven/door een lief den hopen.
T'wy comdy Calf nae mijn ſpenen ghecropen/ — 9. Epigram.
De Conſt wou mijnen uyr geen melck verleenen.
Waerom houdt ghy/*Myron*, op deſen ſteenen — 10. Epigra.
Voet my ghevaen? ghy hadt my moghen jocken/
Soo hadt ick door u landt den ploegh getrocken.
46. Behoudens men niet met handen en taſte
Op mijnen ruggh'/men mach my nae begheeren/ — 11. Epigra.
Van verr' en by aenſien/men ſal van vaſte
Coper te zijn niet legghen my te laſte.
Wil *Myron* mijn voeten niet haeſtich weeren — 12. Epigra.
Van deſen pijler/ick en mach ontbeeren
De doot niet/maer wilt hy my hier ontboeyen/
Ick loop in de bloemen/als ander Koeyen.
47. Wie can u hongherich begheeren ſpijſen/
O Jeught/en hier alle Dieren afmalen/

C Niet

Vatter niet beter en is/ als alle dinghen na 't leven te ſchilderen/ merckende op alle actien/ en byſonder aerdich te handelen.

Niet alleen Leeuwen : maer om verafgrijſen/
Monſters en Draken/niet beters dan wijſen
V totter Natuer/om niet te verdwalen/
Waer ghy eenich patroon meucht achterhalen/
Merckt hoe elck light/loopt/ſtapt/oft wandelt/
Maer maeckt dat alles ſy aerdich gehandelt.

Eynde van den Beeſten.

Van Laken oft Draperinghe.

Het thiende Capittel.

Het laken/ een uytnemende deel/ tot welſtant dienende.

EEn ſonderling deel hebben wy nu vooren/
Dat tot ſchilder-conſt welſtant ſal beſtrecke͂/
Te wete͂/'t Laken: welck by naect (als Coore͂
By Wijn) oock wel voeghend' is/ na behooren:
Want behoeflijckheyt en ſchaemte/ te decken
Het Lichaem leeren/ en cleeren aen trecken/
Byſonder hier onder den Beyr coudt Noordich/
Over 't hooft ons hangende teghenwoordich.

Menſchelijck wel geſchapen Lichaem ſchoonder als alderley cleedinghe.

2. 't Wonder ſchoon geſchapen Lichaem/in eeren
Gaet boven alderley coſtlijcke blaſſen/
Wormen-gheſpin/en Thyrſche purper cleeren:
Oock die hun voet-planten tegh' d'onſe keeren/
In *Saturni* ruſt-moedich Eijck ghewaſſen/
Onkennende ſchaemt'/op gheen cleeren paſſen:

In Indien gaet men naeckt/ maer ſchaemte leert hier cleeden.

Doch reden/hier ſtierend' een eerlijck ſchamen/
Aenwijſt ons een middelmaets cleedts betamen.

Cleedinghe na de perſoonen.

3. Elck na zijnen ſtaet/dat 's na de perſoonen
In eeren zijn/ wil de cleedinge weſen:
Coninghen ghepurpert/geciert met Croonen/
En de blijde Jeught luſtich haer verſchoonen
Wil met blinckend' verwen ſchoon uytgheleſen/

Oock de coleuren der cleederen/ elck na zijn nature oft tijdt.

Maeghden wil oock 't wit wel voeghen : in deſen
De Schilders wel moeten op alles letten/
Elck ſoo na den ſtaet ghecleedt uyt te ſetten.
4. Het ſwart als oyt wil noch rouwe bedieden/
Ghelijck op zyn plaets daer van is gheſchreven/
Daer mede weduwen en oude lieden
Worden ghecleedt/ deſghelijcks ſal gheſchieden
Datmen Schapers en Schippers grof geweven
Verſcheyden grau wollen Laken ſal gheven/
Vlack om 't lijf ghetrocken/ met grove ploeyen
En ſpaerlijck hun met ſchoon verwe vermoeyen.

Verſcheyde͂ Laken/ verſcheyden va͂ vouwen oft ploeyen t'obſerveren.

5. Al wat *Arachne* Conſt uytbrengt te vollen/
Moeten wy met opmerck vlijtich aenſchouwen/
Beginnend' aen laken/ dat Wevers rollen
Van den Weefboom rouw/oock ander/ja wollen/
Racen/ Saeyen/ Sijden/ hoe dat elck vouwen
Maeckt na zijnen aerdt : op dat wy geen touwe͂/
Seelen/oft dermen/maer natuerlijck Laken/
Vlack/hangend'/oft ghekrockt/ liggende maken.

Rouw linnen ployen.

6. 't Rou Linwaet maect / gelijck natte papieren/
Viercantighe vouwen/ met ſcherpe hoecken/
Men ſiet al ghenoech op ſulcke manieren

Exempel Durerer Laken.

Dureri krokende Lakenen ſwieren:
Maer gheſchilderde fijn dwadighe doecken/
Als ontrent Mary-beeldts kindekens/ ſoecken
Soude men gheen beter/ noch vinden moghen/

Mabuſen doeckxkens exempel.

Dan van *Mabuſen*, dunckt my ongeloghen.
7. Maer wat vouwen van Laken is te loven
Boven ander/ dit dient doch acht gheſlaghen/
Een Vrou oft Mans boots ſalmen altijts boven
't Oppercleedt oft mantel meer laten groven/
Dan eenich cleedt dat het onder zal draghen:

Grob… ken bobe… als ond…

Nu mijn ghevoel/ick vinde groot behaghen

Exem… van Luc… van Ley… Laken.

In 't vloeyend' Laken van *Lucas* van Leyden/
Als daer wat 't moderne van is gheſcheyden.
8. Ick ontrade niet/ datmen hem veel wende
Te leeren maken al verſcheyden aerden

Verſc… den aert… lakenen… het leven… Laken… ſtiger/ a… loof oft h…

Van Lakens na 't leven/waer in gheen ende
Was met *Lucas*, ſo yemant die hem kende
Wel heeft betuyght/ van deſen wijt vermaerden/
Doch is Laken meer als loof/ hayr / of baerden/
Een gheeſtich ſoecken/ja verſierich vinden/
Met een aerdich vatten/ ſchorten en binden.

Vatte… ſchorten… lakens.

9. Een laken ſalmen te leege niet ſchorten
Om de lenden/ noch niet hanghen t'ondeghen:
Wel lettend' op 't ſpannen en neder ſtorten/

Wt… gaen des… ployen.

Op uyt en in gaen/ wech ſchieten/ vercorten
Der ploeyen/ na ſy van aert zijn gheneghen/
Hier oock d'elder verhaelde ſeven weghen/
Oft roeringhen/ niet en dienen vergheten/
Waer meeſt ſal nyppen dientmen te weten.
10. Over al waer de leden des Lichamen
Vouwen oft buyghen/ te weten/ in 't bucken/

Waer 't… ken moet… bouwen e… kreucken.

Ter plaetſen daer de dgien aen 't lijf verſamen/
Soo oock int knielen/ in't nijpen der hamen/
Ockſels/ arm vouden/ oft zulcke ſtucken/
Ployt vry daer u Laken door 't ſamen drucken/
En latet ſtijf uyt ſpannen op de ſchooten
Van knie te knie/die wijt van een uytſtooten.
11. Op al wat rond uytſtekend' is bebonden/
t' Sy ſchouwers/dgien/knyen/buycken/braen/oft billen/

Waer 't l… haem oft… den rond… heyt hebb… ployen ve… myden/m… black lat… om hardic… heyt op de… dach verm… den.

Daer ſalment laten verheffen/ en ronden:
Geen vouwen daer brengen/want lichte gronden
Geen hartheyt van diepſel lijden en willen:
Beſijden int ſchaduw en macht niet ſchillen/
Aldaer veel kroken door ſtorten oft nijpen
Te brenghen/ en ſalmen dy niet begrijpen.

De ploe… uyt malca… der oorſp… nemende… van yet da… uyt ſteeckt… oft verhef…

12. Gelijck als uyt den boom waſſen de tacken/
Laet de vouwen uyt malcander beclijven:
Sack-ploeyen vermijdt/ datter int ontpacken
Des Lakens ghebonden niet worden ſacken /
Wanneermen dat mocht uyt recken oft ſtijven/
En maeckt datmen altijdt mach ſien waer blijve͂

Sac-plo… en te verm… den.

En beginnen u vouwen oft pinſueren/
Gelijck men dat ſien mach in der natueren.

Eyndt… begin der ploeyen.

13. Boven al dient wel een dingen beſproken/
Te weten/ datmen confuys en ſwaermoedich
Niet en ſal het Laken te ſeer verkroken/

Confuſie der ploey… te myden.

Als oft al waer verdouwen en ghebroken:
Waer in ons Voorders dwaelde͂ veel onvroedich/

Byſonder

Bysonder *Aldegraef*, die t'overbloedich
In dit kroken hem misgaen heeft abuysich/
Dats de maniere/ die men heet confuysich.
14. Maer *Dureri* Laken/ bysonder 't leste/
Datmen siet in zijn printen/ daer so heerlijck
Groote vlacke dagen comen/ de reste
In veel schaduw verliesend'/ als zijn beste
Mary beelden tuyghen/ is schoon en leerlijck/
T'waer groote misdaet / en een werck oneerlijck/
Sulck Man hier van te confusich beschulden/
Der Consten aerdt wil dat nemmermeer dulden.
15. D'eere der *Bataviers* en der *Germanen*,
Lucas, en *Albert*, daer der *Muser* Chooꝛ heel
Op stoꝛte zyn gaven/ d'Italianen
Hebben met hun pꝛinten/ en met soodanen
Wyse van Laken veel pꝛofijt en vooꝛdeel
Gedaen/ jae van lichts meer/ dan yeders ooꝛdeel
Soude begrijpen/ want behend' met listen
Sy een weynich te veranderen wisten.
16. In *Lucas* lakens vindtmen fraeye vloeren/
In *Magdaleen*, *Mardocheus*, en Boosen/
Die *Christum* tempteert/ daer sietmen hem 'troerẽ
Des bouwkens met 't graefyser fraey uytvoerẽ/
Wie mocht daer vloeyende meer soetheyt oosen?
Nu Jonghers/ als Biekens/ uyt dese Roosen
Mocht ghy wel suyghen/ tot nut ongewonich/
Den dꝛuppenden *Nectar*, en soeten honich/
17. Een vloeyende Laken/ rijck/ onvernepen/
Sonderling aen Vꝛouwẽ/ maect sonder schꝛomẽ/
Ghy en sulter niet licht in zijn begrepen/
Liever als te coꝛt/ suldy't laten sleyen/
En ghelijck de tackskens cieren de boomen/
Alsoo doen hier oock de canten en soomen/
In't hangen oft liggen/ met swieren aerdich/
Maer vermijt te maken uyt-hoecken schaerdich.
18. Nu in zyden en weerschynsels verscheyden/
Woꝛden in't ghemeen al gheyꝛesen grootlijck
De *Venetianen*, die wel t'arbeyden
Met de verwe weten/ en soo beleyden/
Dat de hooghsels uyt schijnen steken blootlijck:
Maer altijt behoeftmen te voeghen nootlijck
Sulcke hooghsels in weerschijnende sijden/
Als d'aenstootende verwe best mach lijden.
19. Op datse malkander niet en besmitten/
Ghelijck lacken lijden wel lichte blaeuwen/
En de smalten lijden wel lacke witten/
Licht masticot mach nevens 't groen wel sitten/
Assche-wit laet hẽ met schiet-geel wel schaeuwen/
Purper met blaeu oft root/ jae en de graeuwen
Verscheyden/ laten hun wel schoon verhooghen/
Hier moetmen op veelderley wijsen pooghen.
20. 't Staen heerlijck wel somtijt so vlacke lappẽ
Van Laken groot/ der statelijcke Mannen/
So men somtijt siet oock aen Monicks kappen/
Dat oock ployen malcander verselschappen/
Waer Laken op Laken/ slap oft ghespannen/
Hangt over een/ noch zijn oock niet te bannen
Somtijden eenighe moderne dꝛachten/
Die nu in 't gebꝛuyck zijn oft vooꝛmaels plachtẽ.
21. Wat sal ic u vooꝛts noch wijsen met handen/
Waer ghy sult rijghen/ dooꝛsnijden/ oft stropen/
Boꝛdessen/ colletten/ slippen/ en panden
Tot half de dgien/ en met cloecke verstanden?
Kranssen/ uytsnijdtsels/ dooꝛtrecksels/ en knopen
Al maken/ hier op gebonden/ daer open/
Op een onder Cleers boꝛstlappen en bindtsels/
Mantels/ wimpels/ en duysent fraey versinsels?
22 Pꝛoeft/ soect/ en versiert/ merct op anders dingen/
Gaept wat uyt dẽ hoecke met inventeren/
Tempert/ verandert/ soeckt menich vermingen/
Wat ghy tot welstandicheyt by condt bꝛingen/
Daer leght op toe/ end' om schoon te traperen/
Leght bequamelijck aen u met glatseren/
Behelpt alst past tot een gloedich dooꝛschijnen/
Om maken Fluweelen en schoon Sattijnen.
23. In plaets dat ghy u Laken met geheelen
Hooghsels de ployen pleeght te doen verheffen/
Daer gaet het gants anders met de Fluweelen/
Want ghy maket al bꝛuyn / en gaet slechs deelen
De canten weerschijnich/ u hooghsels effen:
Maer wat syden Sattijnen mach betreffen/
Van verf/ 'k en weet u geen Exempel milder/
Als 't leven/ Meesterssе van yeder Schilder.
24. Verscheyden manieren van Lakens mede
Sietmen in groote Meesters wercken blijcklijck
Raphel van *Urbijn* hier in wonder dede/
En verstondt zijn vouwen na rechte zede/
Som Beelden recht simpel gecleet/ som rijcklijc:
Den *Bonarot* in zyn verwe ghelijcklijck/
Maer sommigh dat hy gemaeckt heeft in steenẽ/
En soud' ons niet gelijcken/ soud' ick meenen.
25. Om de herde vouwen/ die niet betamen
Op den dagh te comen op yet verhevens/
Ghelijck op den schoot zyns *Moysi* met namen/
Maer *Titiaen*, groot/ seer heerlijck van famen/
Zijn schilderye allesins is vol levens/
Niet alleen in naeckten/ maer daer benevens
In Lakens heerlijck met vouwen verstandich/
Als oock tuygen zyn hout-pꝛinten vooꝛhandich.
26 Veel meer Italiaensche mocht ick/ Leser/
Van fraeyen handel stellen u ten toone/
Del Sarto, *Tinturet*, den *Veroneser*,
Twee *Succary*, en *Barotius*, deser
Lakens pinsueren verdienen de croone
In aerdt en fraeyheyt: maer altijt in schoone
Verstandighe ployen bestaet vooꝛ allen
De schoonheyt des Lakens/ om wel bevallen.
27 Maer tot Exempel/ Lakens der Antijcken
U vooꝛen te stellen/ wil ick geen wooꝛden
Vergeefs gebꝛuycken/ want sy moeten wijcken:
Vooꝛ die van dees tijdt/ jae niet sy gelijcken
Dan van nat linnen/ en hangen als cooꝛden/
Om verbolgh/ sulcke Beelden wel behooꝛden
Anders gelakent te wesen bysonder/
De slechtheyt heeft menich gegeven wonder.
28 Nopt Antijck Laken (is my niet bedꝛiegend
Te cleen onthoudt) en sach ick te Room binnen/
Dat yet te bedien hadd'/ dan eenich vliegend'
Aen koper Beelden/ (oft ten waer my liegend'
Aen ooꝛdeel/) dit waren gelijck Goddinnen/

Marginal notes (left, partly cut off): ...pel/ ...aef te ...edig ...en. / ...Du- ...mpel/ ...k la- / ...as en ...s pꝛin ...mpel. / Vꝛou- ...loeyen- ...ken. / ...canten ...gh te ...en. ...erdige ...ecken ...n. / ...pel De ...ensche ...ers in ...n zyde- ...en ...schijn- ...ft ...rselen. / ...erwen ...te ne- ...om ...schijnen ...aken. / ...eerlijcke ...te lappẽ ...e/ met ...en daer ...lick eri- ...vouwe/ ...wel: ...blacke ...le laken/ ...monickẽ ...pen/ en ...er ne ...en.

Marginal notes (right): Veelderley eygenschappen der kleedingen. / Hem behelpẽ met glaseren. / Van Fluweelen en zyden. / Exempelen van Italianen Lakenẽ. / Titiaens hout pꝛinten tot exempels. / Noch exempelen der Italianen. / By den Antijcken geen goet laken/ oft weynich.

In't Paleys Farneſe eenige coperen Vrou-beelden.

Welcx Laken van Antijcken wel mocht winnen
Den prijs/en in't nieu Palleys van *Farneſe*,
Boven op een gallery ſach ick deſe.

Antijc goet vlieghende laken.

De Flora aldaer exempel.

29. In't ſelve Palleys oock de *Flora* ſtaende/
Haer beeldich Laken en is vry niet leelijck:
Maer om dat ick van t'vlieghende vermaende/
Dat maecktmen in huyſen/ ſo t'Beeldt is gaende
Oft loopende/vlieghtet achter gheheelijck:
Maer iſt buyten/ ſo maecktment dat het deelijck
Eenſtreekx dẽ gang neemt/t'zy vooren oft achter/
Nae dat dẽ wint comt/en waeypt ſtijf oft ſachter/

Vliegende lakẽ 't naect uytmunten.

30. Gheeſt is te ghebruycken in deſe ſtucken/
Dees dunne laeckſkens oft ſijdekens diende/
Eenen blaſenden windt aen t'lijf te drucken/
Op datmen t'naeckt' (alſt wel conde ghelucken)
Aen dgien/lijf/en beenen aerdich waer ſiende/
Hier hoefdemen de *Charites* te vriende/

Pythius was dẽ Vader Appelis.

Die *Pythij* ſoon in zijn werck verſelden/
Ons *Ide'* hier toonen moſt haer ghewelden.

Idee/imaginaty/oft ghedacht.

Wimpelen en doeckxkẽs der Nymphen vlieghende.

31. Hoe gracelijck ſie ick alree nu waeyen
Der *Nymphen* cleeders/en hooft-doecken ſeylich/
Meeſt al eenvoudich/en somwijlen draeyen
Heen en weer met den windt/en hoe daer ſwaeyen
De lichte *Bacchanten* met toortſen veylich/
Rennend' op en af den heuvelen ſteylich/
En *Dianens* Maeghden ter jacht in't wilde/
Hoe hen ſlippen en wimpels golven milde.

Exemp[el] Europa/ Ovidius ſchreven, Schil[ders] Pinceel t[e] luyſt eren Poeten [...]

32. Wie en ſiet nu den Stier in Zee niet baden/
En des Maeghts cleeren niet als seylen ſpelen?
Wie ſal den verſierſchen *Ballinck* verſmaden
Ons te leſen? hoe ſchildert hy beladen
Dees jong' ontſchaecte? wien mach noch verveelen
Die ſluyers en linten langs Marber kelen/
Met gout-geel hayr/ al in de Locht doet drijven/
Te recht ons Pinceel beluyſtert ſulck ſchrijven.

Gheb[loemde] Lakens [en] Damaſt[en].

33. Wat voorder noch belangt in deſer ſaken/
Daer van wil ick u bevelen de laſten/
Om meer ghedaenten van Cleedingh te maken/
Verſcheyden Borduurwerck/en gulde Laken/
Oock veelverwighe beeldwerckſche Damaſten:
Lett op alles wel/om niet mis te taſten
In't groot cierdeelich aerdich wel draperen/
waer toe u noch hoeft der verwen ſorteren.

Eynde van Laken, oft Draperinghe.

Van het Sorteren/en by een ſchicken der Verwen.

Het elfde Capittel.

Verwẽ malcander beſt vermogende by een.

GHy der natuer oorſpronckſcher cõſt ſcholierẽ/
U begeerich' ooren wilt hier oock leenen/
Ick ſal u verhalen/op wat manieren
Ghy bequaemlijck u verwen ſult ſchackieren/
Om wel te ſorteren/nae t'rechte meenen/
welcke malcander (doch ſonder vereenen)
Geeren ten naeſten raken en verſellen/
Als ghy tot Laken maken u ſult ſtellen.

2. Indien wy dit deel oock recht treffen conen/
T'ſal fraeylijck ons werc verſchoonen te wonder/
Als de Maeght *Clycera* van *Scytionen*,

Exempel Glycera/ die de Bloemkrãſen fraey ſorteerde.

Bloem-krans vercoopſter/die met onghewonen
Aerdighen aerdt/thien duyſent voudich onder
Een wiſt te voeghen haer Bloemkens/byſonder
Van verwen ſoo luſtich/dat hem verblijde
Pauſias Schilder/dieſe daerom vrijde.

3. Laet ons oock aldus ſorteren ons Laken/
want *Pauſias*, ſiende dit conſtich voegen/
Haer Tuylkens en Hoepkens hy nae ginc maken/
En werdt gheheel conſtich in deſe ſaken:
Ten leſten gingh hy al vaſt verder ploeghen/
En conterfeyteſe met groot venoeghen/
Soo ſy Hoepkens makende was gheſeten/
Stephanoplocos werdt dit ſtuck gheheeten.

Aen den Bloemen/ verwen ſorteren leeren.

4. Nadien wy in't verf-ſorteren/t'verhalen
Der Bloemkens nu hebben wat voorgheſchoten/
Die al verſcheyden door't natuerlijck malen/
Ten rieckenden Lenten/in Tempſche dalen/
Als op een groen Tapijts ſtaen uytghegoten/
En hoe veel duyſent daer bloeyen ontſloten/
Naulijcx iſſer een die groen is gebleken/
Om t'ſorteren/en dat wel af ſou ſteken.

Het ſor[teren] oft ved[...] der verw[en] aen alle [ghe]ſchapen [din]gen te m[er]ken.

5. Maer verſcheyden van t'groen opt groẽ doch
wel afſtekend'/is tot ſchoonheyts beleydẽ/ (elcke
T'zy root/blaeu/purper/ oft bleec als vã melcke/
Siet oock Boom-looven en aert-cruyden /welcke
Self al in groenheyt noch ſeer zijn verſcheyden/
Heffen wy nu d'ooghen op van dees weyden/
wy ſien een ſorteren/om wel op t'achten/
Aen den booghden Hemel daghen en nachten.

Exem[pel] den dagh[e]raedt/en ghеſterd[e] beſonder bemaend[e] blaeuwe [he]mel.

6. Ick late de bloſende dagherade/
Des *Phœbi* voorloopſter/noch henen varen/
Met haer heerlijck ſorteren vroech en ſpade/
Maer ſien daerenboven (weert te ſlaen gade)
Hoe de gulde Son/tot ſweerelts verclaren/
In een blaeuw veldt van aſuer ons de Jaren
Af en aen voert/jae Maen en Sterren huldich/
Hoe dat ſy al claer in't blaeuw blincken guldich.

Wat [ver]wẽ malca[n]der lieve[n].

7. Het geel en blaeu voegt dã wel d'eẽ by d'ander/
Dus meuchdy u laken in t verwen ſchicken/
Oock root en groen lieft wonderlijc malcander/
Het roode by t'blaeuw/op datmen veran der/
Voecht hem ooc wel/ t'purper ſal niet verſchrickẽ
By t gheel te ſtaen/het groen ſal hem verquicken
By wit/jae wit ſchickt hem by alle verwen/
Soo wijngaerden ſchicken by velden Terwen.

Natue[r] wijſt het [ſor]teren der [ver]wen.

8. Dat Natuer ons aenwijſt tſorterich ſaeyen/
Is aen alle dinghen wel te betrayen/
welck gheeft den ooghen een luſtich verfraeyen/
Exempel de beſpraeckte Papegaeyen/
Voghels/ſchelpen/ en meer dinghen gheſchapen/
Hoe alle verwen malcander verknapen/
Dus Naturere/die ons alles maeckt vroeder/
Is van het ſchilderen voeſter en moeder/

9. Pin

Blaeuw en purper malcander oock wel groeten/
Maer root ſtaet niet al te wel by carnaty/
Want liever heeft het naeckte converſaty/
Met groē/blaeu/oft purper/alſt can ontmoeten/
Blaeu by groē ſchickt wel/als men op't verſoeten
Wil paſſen/dan laetmen wel mede ſpelen
Verſcheyden roon by een/en gheel by ghelen.

[margin: ...het ſeer ...taet/ ...trydige ...en bi eē ...gen.]

10. Te weten/ros gheel/ en groen gheel beneven
Malcanderen/oock purpuren/als blaeuwe/
En roodachtigh'/oft anders onderweven (leven/
Met mengſels : maer Brueghel/ wiens wercken
Die maeckte veel tijt al verſcheyden graeuwe
Lakens/ jae ſchier gheſchaduwt ſonder ſchaeuwe/
En onder al dat graeu ſeer cierlijck bloeyde
Een ſchoon aſuer/oft root/dat yverich gloeyde.

[margin: Brueghel ...mpel/ ...r veel ...uwen ...ch ſchoō ...r te doē ...munten.]

11. Ghelijck de Poeten /welcke ſomtijden
Langhe redens en vertellinghen bouwen/
Daer ſy d'oore jeuckende me verblijden/
En laten ſomtijts ondertuſſchen glijden
Een ſin-gevende Spreuck/weerdich t'herkouwen:
Of recht alſoo de ſchoon-verighe Pouwen/
Oft Indiaenſche Voghelen/uytſteken
Onder ander Voghels/is dit gheleken.
12. Dit moghen wy ſomtijts gebruycken mede/
My heugt dat een deel jonge Schilders wrochtē
Op Belvideer/*Raphel da Rezzo* dede
Veel lichte graeuwkens zijn volck aen/in ſtede
Van ſchoone verfkens/die andere ſochten :
Maer geen honich ſoeckende Biekens mochten
Hen ſoo raſſchen nae den tijm/als ons ooghen
Nae zijn dinghen voor ander luſtich vlooghen.

[margin: Raphael da Rezzo Exempel/ van veel graeuwkens te maken.]

13. Meer omſtandicheden mocht ic vermonden/
Van t'ſorteren der verf/als alder weghen
Den Schilder ontmoeten ſal te ſom ſtonden/
Te weten/by naeckten en lakens/gronden
Wel t'onderſcheyden/naer aert en gheneghen:
Dat in Landtſchap en metſelry oock teghen
Den anderen afſteken alle dinghen/
Om alle coleurkens wel t'ondermінghen. (gen/

[margin: Op't afſteken letten.]

14. Doch nae t'voor-verhaelde meugt ghy u dra-
En nae goetduncken verſieren ten beſten/
Want my dit groot werc doet dickwils vertſagē/
En ſie/ghelijck *Phæton* op den waghen/
Somtijts om ten Ooſten/ſomtijts ten Weſten/
Of ick nae veel rennens mochte ten leſten
De ghewenſchte ruſt ter herbergh aenveerden/
En ontgareelen mijn hijghende Peerden.

[margin: Ick begeere t'ſwaer begōnen werckx eynde.]

Eynd van't ſorteren, en by een ſchicken der Verwen.

Van wel ſchilderen/oft Colorеren.

Het twaelfde Capittel.

[margin: ...eyckenen ...'tlichaem ...ſchilderen ...den geeſt ...eleken.]

Indien het teyckenen by den Lichame
Te ghelijcken is/in manier van ſpreken/
Met zijn verſcheyden leden ten betame/
Soo en ſal t'ſchilderen niet onbequame
By den Gheeſt oft de Siele zijn gheleken :
Want door verwen worden de doode ſtreken
Der teyckeninghen te roeren en leven/
En de rechte verweckinghe ghegheven.

[margin: ...eyckenen ...'t rouwe ...elt Pro... ...ethei gele... ...n/ en ſchil... ...ren by ...hemel... ...er.]

2. Jae het teyckenen is als t'aerdtſche beelde
Van *Prometheus*, het welcke *Minerven*
Goddinne der Conſten niet en verbeelde/
T'ſchilderen als t'Hemel-vyer/dat hy ſteelde/
En daer hy mede/tot zijns ſelfs verderven/
Zijn werck beweginghe dede verwerven/
En werdt alſo een *Pandora* met ſpoede/
Te weten/t'overſchot van allen goede.

[margin: Teyckenen ...'t Speel... ...yghs ghe... ...yt/en ſchil... ...eren by den ...ng verge... ...ken.]

3. Niet onghelijck/maer recht op de maniere/
Dat Poeten hun verſen en ghedichten/
Al ſinghend'/om t'ghehoor fraey van beſtiere/
Houwelijcken eendrachtich met der Liere/
Oft ander ſpeel-tuygh/moeten wy beſlichten/
Dat wy/om verluſtighen de gheſichten/
Oock de Teyckeningh en t'Schilderen paren/
Ghelijck men de ſtemmen doet met der ſnaren.

[margin: Stracx eerſt ...p penneel ...e ſtellen/ Meeſters ...verck.]

4. Ick en derf u niet prijſen noch verſmaden/
Dat eenighe wel gheoeffent expeerdich/
En vaſt in handelinghe cloeck beraden/
(Niet licht'lijck verdolend' in cromme paden/
Maer om hun cōſt zijn meeſters name weerdich)
Gaen toe/en uyt der handt teyckenen veerdich
Op hun penneelen/t'gene nae behooren
In hun Ide' is gheſchildert te vooren.
5. En vallender aen ſtracx/ſonder veel quellen/
Met pinceel en verw'/en ſinnen vrymoedich/
En dus ſchilderende dees werck-gheſellen/
Hun dinghen veerdich in doot-verwen ſtellen/
Herdootwerven oock te ſomtijden ſpoedich/
Om ſtellen beter : dus die overvloedich
In't inventeren zijn/doen als de ſtoute/
En verbeteren hier en daer een foute.

[margin: Verbeteren met herdootverwen.]

6. Jae vorderen alſoo hun werck met luſte/
Hun voornemen uytvoerende met eeren/
Dit mach wel voeghen de Schilderſch' *Auguſten*,
Die in Conſten toenemen ſonder ruſten/
En in ſtout ſchilderen t'rijcke vermeeren :
Doch al cannen aldus vrymoedich leeren
Met de verwe handelen ſonder ſchricken/
Wilt het nochtans met yeder ſoo niet ſchicken.

[margin: Ten eerſten ſchier ſonder teyckenen ſchilderen/ wil hem niet yeder niet ſchicken.]

7. Ander zijnder/die met veel moeyten ſwaerlijck
Wt ſchetſen oft teyckeninghen met hoopen
Hun dinghen te ſamen rapen eenpaerlijck/
En teyckenen daer nae ſuyver en claerlijck/
Volcoomlijck wat ſy in den ſin beknoopen/
Op t'primuerſel/met een verwe/die loopen
Can/dunne ghetempert/oft treckent netlijck
Met Potloot/en vaghent reyn onbeſmetlijck.

[margin: Met veel moeyten yet by een brenghen/en dan net teyckenen is vorderlijc in't ſchilderē.]

8. Jae alle dinghen ſeer vaſt en ghewiſlijck/
Soo wel binnewerck als omtreck by maten/
Sonder een treckſken te falen vergiſlijck/
Dit en gaet niet qualijck/noch vry niet miſlijck/
Maer comt in't ſchilderen grootlijcx te baten/
En op dat het alleſins wel mocht laten/

[margin: Elcke verwe van eerſt op haer plaets.]

[Margin: Seggghen/om niet versterven.]

En niet versterven/hun verwen syn mede
Wel ghetempert gheven yeder haer stede.

[Margin: Italianen maken cartoenen/ dat zijn papieren soo groot als t'werck/net geteyckent/ dat sy dan doortrecken.]

9. Maer d'Italianen/hoe sy hun saken
Voornemen/t'zy op mueren/oft penneelen/
Wt versierde schetsen/met neerstich waken/
Sy wel ghestudeert hun cartoenen maken/
Alsoo groot als hun werck in alle deelen/
En calckerent met stecken van pinceelen/
Oft met eenich pynt/dat daer toe mach voeghen/
Gaen sy't van trecke te trecke doorploeghen.
10. Op dat het ghewislijck/sonder beswijcken/
In't werck soude comen/en wel ghelucken :
Om in Oly-verwe/sy't eerst bestrijcken
Van achter met crijt/of yet desghelijcken:
Maer op den muer noch weec zijnde sy't drucken
Door (als ghesept is) te weten/om stucken
In Fresco maken/met gheleerde handen/
Welck geen ghebruyck en is hier in ons Landen.

[Margin: Hier is gemeent Michel Agnolo/ die noemde de Olyverwe Vrouwen werck/ en Fresco Mannen werck.]

11. Nochtans den *Florentijn*, die soo wel houwen
Als verwen const/doe sy des *Vaticanen*
Oordeel in Oly hem wilden doen bouwen/
Welck hem niet en luste/want niet dan Vrouwen
Ambacht oft werck gherekent was soodanen
Wijse van schilderen/naer zijn vermanen/
Dan in Fresco wercken heeft hy ghepresen
Een constich/en Mannelijck doen te wesen.
12. Maer dat het hier geen gebruyck is bedegen/
Als t'ghen' *Angelus* hier toeschrijft de Wijven/
Het Fresco soude hier in Hollandt teghen

[Margin: Fresco hier ongebruyckelijck/ om des Lants vochtichept/en onghetempert weder.]

De harde Locht/Windt/Sneeu/ Hagel/en Regen
Qualijck houden/door *Boreas* bedrijven/
Wtwendich/jae selfs inwendich niet blijven
Oock seer langhe misschien schoon in ghedueren/
Om de groote vochtichepdt deser mueren.
13. Ten anderen / can tot gheen oorboor strecken
Dit Calck/datmen brant van soute Zee-schelpen/
Want het slaet uyt met schimmelighe vlecken/

[Margin: Fresco moet op steen-calc wesen.]

T'moste steen-calck wesen van ander plecken/
Als Doornicks/oft ander/soo mochtet helpen
Tegen onweder en vorst/quaet om stelpen/
Bestander/en zijn in't schilderen lijvich/
En alsoo niet uytslaen/alst droogh is stijvich.

[Margin: Den Cartoenen is noodelijck.]

14. Maer dit nu overleghen/de cartoenen
Te maken soo groot als u wercks bevanghen/
Is nut en dienstich/met een clocck vercoenen
Gheordinceert/en het sal u versoenen
In arbeydt/ want ghy sult hem voor u hanghen/
Om niet te verloopen in vreemde ganghen/
Noch den aerdt te verliesen/maer u pooghen/
Nae t'voorbeeldt alles te diepen en hoogen. (den

[Margin: Cartoenen moeten hun vooghsels oock hebben.]

15. Want ghehoogt en gediept hoeft wel op-gron-
V cartoen schilderich aerdt te ghenieten/
Datter gants gheen ghebreck en zy bevonden
Aen afsteken/diepen/verheffen/ronden/
Soetichept/vloeyen/verdrijven/verschieten:
Ghy en moet u den arbeydt oock verdrieten
Niet lichtelijck laten/maer stadich haken/
Door vlijt ter hooghster welstandt te gheraken.

[Margin: De moderne witteden hun penneelen te.]

16. Ons moderne Voorders voor henen plachten
Hun penneelen dicker als wy te witten/

[Margin: dick/ghy... bruyckten oock carto...]

En schaefdens' alsoo glat als sy wel mochten/
Ghebruyckten oock cartoenen/die sy brochten
Op dit effen schoon wit/en ginghen sitten
Dit doortrecken soo met eenich besmitten/
Van achter ghewreven/en trockent moykens
Daer nae met swarte krijtkens oft potloykens.

[Margin: Trocke̅ h... dinghen o... het wit/e... primuerde... daer olya... tich over.]

17. Maer t'fraeyste was dit/dat sommige name̅
Eenich sine-kooi swart/al fijntgens ghewreven
Met water/jae trocken/en diepten t'samen
Hun dingen seer vlijtich naer het betamen :
Dan hebbenser aerdich over ghegheven
Een dunne primuersel/alwaer men even
Wel alles mocht doorsien / ghestelt voordachtich:
End' het primuersel was carnatiachtich.
18. Als dit nu droogh was/sagen sy hun dingen
Schier daer half geschildert voor oogen claerlijc /
Waer op sy alles net aenlegghen ginghen/

[Margin: Deden h... dingen ve... ten eerste̅...]

En ten eersten op doen/met sonderlinghen
Arbeydt en vlijt/en de verwe niet swaerlijck
Daer op verladende/maer dun en spaerlijck/
Seer edelijck ghelevt/gloyend' en reyntgens/
Met wit hayrkens aerdich getrocke̅ cleyntgens.

[Margin: Durers werck te Francfoo... tot exemp... Brueghel Lucas/en Joannes Eyck exem... pelen/van eerste̅ suy... op te doen.]

19. O seltsame *Durer*, Duytschlandts beroemen/
Te Francfoort in't Clooster daer sietmen blijcke̅
Dees suyver edelhept/weerdich te noemen :
Jae *Brueghel* en *Lucas* al dese bloemen/
Te recht *Plus ultra* schreven in de rijcken
Der Schilders/voormaels met een vast bedijcke̅/
Datse niemant licht en soud' achterhalen/
Met *Ioannes*, voor al den principalen.
20. Op dees edelhept dees t'samen wel pasten/
En leyden hun verwen schoon/net en blijde/
Ginghen de penneelen soo niet belasten/
Als nu/dat men schier blindelijck mach tasten
En bevoelen al t'werck aen elcker zijde :
Want de verwen ligghen wel t'onsen tijde/

[Margin: Van der... wichept e... nigher in... sen tijdt. Nette d... gen/die n... de geestic... hept beh... den/zijn p... selijck/en houden de... aenschou... lange sp... lerende.]

Soo oneffen en rouw/men machtse meenen
Schier te zijn half rondt/in gehouwen steenen.
21. Nettichept is prijsich/die den gesichte
Soet voedtsel ghevende doet langhe merren/
Bysonder als haer aenclevend' is dichte
Oock aerdt/gheest/en cloeckhept/en datse lichte
Haren welstandt niet en weyghert van verren/
Niet meer als van by/sulck dinghen verwerren
Doet aen hem/en door oogen onversadich/
T'herte vast cleven met lusten ghestadich.

[Margin: Exemp... Tizianus/ zijn dingh... stonden ee... wel van b... en van ver...]

22. Van *Tizianus* den grooten wy mercken/
Wt *Vasari* schriften ons wel profijtich/
Hoe hy in de bloeme zijns Jeuchts versterckten
Plocht uyt te voeren zijn constighe wercken/
Met ongheloofelijcke nettichept vlijtich :
De welcke niet te berispen verwijtich
En waren/maer behaegden wel een yder/
T'zy ofmender verre van stondt oft byder.

[Margin: Tiziaen veranderde zijn handelinghe/ dat van verre a... leen wou... gesie̅ word...]

23. Maer ten lesten met vlecken en rouw' strecke̅/
Ginck hy zijn wercken al anders beleyden/
Welck naturlijck wel stondt/als men ghewecken
Wat verre daer van was/maer niet bekeken
Van by en won wesen/het welck verscheyden
Meesters willende volghen in't arbeyden/

En

En hebbender niet van gemaeckt te veghe/
Van een deel leelijck goets ghebracht te weghe.
24. Sy meenden den wel gheoeffenden slachten
En hebben miswanich hun self bedroghen/
Om dat sy zijn werck sonder arbeydt dachten
Te wesen gedaen/daer d'uyterste crachten
Der Consten met moeyt' in waren gheploghen:
Want men siet zijn dinghen overghetoghen
En bedeckt met verwen verscheyden reysen/
Meer moeyt isser in als men soude peysen.

[margin: ...l hebben ...iaen mee ...volghen/ ...zijn ver=...aelt.]

25. Maer dees maniere van doen uyt bysonder
Goet oordeel en verstandt van *Tizianen*,
Is schoon en bevallijck gheacht te wonder:
Want (seyt *Vasari*) den arbeydt daer onder
Groote Const bedeckt is/en dat soodanen
Schilderye te leven men schier mocht wanen/
En als gheseyt is/dat zijn dinghen schijnen
Lichtveerdich/ die doch zijn ghedaen met pijnen.

[margin: Tizianen ...ngen/die ...et arbeydt ...daen zijn/ ...ijnen son=...r arbeyt ...edaen.]

26. Hier heb ick/o edel Schilder scholieren/
V voor ooghen willen beelden en stellen
Tweederley/doch welstandighe manieren/
Op dat ghy met lust u sinnen mocht stieren
Tot het gheen' uwen gheest meest sal versnellen:
Maer soude doch raden u eerst te quellen/
En u te wennen/met vlijtighe sinnen/
Een suyver manier/end' een net beginnen.

[margin: Van twee ...te kiesen/ ...gheraden.]

[margin: Nettichheyt ...oor eerst aē...wennen.]

27. Wilt moet dan rapen met geestich verblijden/
Met stalen ghedult u ghemoedt bevesten:
Ghy schildert net oft rouw/wilt altijt mijden
V werck met cantighe hooghsels besnijden/
Soo sy voormaels deden/welck niet ten besten
En stondt/maer gebruyckt/soo men nu ten lesten
De welstandichste manier' heeft ghevonden/
Want d'Ouders wercken en wilden niet ronden.

[margin: Moet te ...ijpen/en ...emen ...ildert/ ...ntige hoog...ls te my=...n/ want tē ...l niet ron=...n.]

28. Maer t'stont al te plat so cantich een dingen/
Dus wilt u ter beste wijse toe strecken:
By ghelijck'nis/een Colomne bestringhen
Suldy/en haer dickt' op dry deelen bringhen/
Van eender wijdde tusch de buyte trecken
Twee punten/en op t'eerste punt verwecken
Suldy u claer hooghsel/en op het tweedde
V bruynste diepsel/op zijn rechte breedde.

[margin: ...le moderne ...ide dingen ...aēveel plat ...Maniere ...m hoogen ...diepen/ ...exempel een ...olomne.]

29. Laet tusschen beyden uwen grondt verliesen/
Naer t'hooghsels omtreck in diepsel by maten/
Den anderen mach een weerschijn verkiesen.
Nu aengaende t'verwen/laet niet verdriesen
V blos / noch soo cout oft purperich laten:
Want sulck een lacke wittigh' incarnaten/
Carnaty en can niet lijfverwigh bloeyen/
Maer vermillioen doet al vleeschigher gloeyen.

[margin: ...an gront/ ...t mezza ...nta.]

[margin: Van het ...loeyen der ...rnatie.]

30. Om wel doen gloeyen hebt u speculaty/
Maeckt dat u diepsels over een wel commen
Allesins nae den eysch met u carnaty/
De welcke verscheyden heeft goede graty:
Aen Kinders/Maegden/en jeuchdige Blommen/
Op de verscheydenheyt der Ouderdommen/
En Volck/die daeghlijcx in Sons hitte braden/
Wel acht te nemen en sal u niet schaden.

[margin: Op het le=...en salmen ...cht nemen/ ...nt carnatie ...olozeren.]

31. Aen Boeren/Herders/en aen die daer varen
Door wilde golven/met stormen bestreden/
Daer salmen den ghelen oker niet sparen
Onder t'vermillioen/want als of sy waren
Schier half ghebraden sien hun bloote leden/
Ofmense sagh' ondeckt in sulcke steden/
Daerse daeghlijcx bedrijdt zijn van der hitten/
Daer trocke de carnaty meer ten witten.

[margin: Elck te colo=...ren/nae hy ...veel in de ...locht oft uyt ...is.]

32. In't schaduwen moet ghy u wijslijc dragen/
Om geensins van t'natuerlijcke te wijcken:
De ghemeen ooghe soeckt oock te behaghen/
Somtijden versiert weerschijnende daghen/
Doet u diepsels dry vleeschachtich ghelijcken/
En u hoogsel enckel carnaty blijcken: (Vrouwē
Hooght soo niet met wit Mans naeckten noch
Geen puer wit in't leven blijct in't aenschouwen.

[margin: De ghemeen ooge wil ooc vernoeght zijn.]

[margin: Vleesch=achtige diepselen.]

33. Om dat veel alsoo becladden hun naeckten
Met wit in't hooghen/en daer in soo dwalen/
Op dat sy voorder sulcx niet meer en maeckten/
Warender eenighe Schrijvers/die haeckten/
Dat het Loot-wit soo duyr waer te betalen/
Als edel schoon steenen/die men moet halen
In verre Landen/van costlijcker mijnen/
Oft also dier als schoon Oltremarijnen.

[margin: Om te seer wit hoogen vermijdē/ waer ghewenscht t'Loot-wit so duyr/ als Edel steenen oft Oltremarijnen.]

34. Om nu wel van t'hoogen den sin bespooren/
Sal ick ons verhalen uyt *Goltzy* spreken/
Hoe *Titianus* (t'is weerdich om hooren)
In eenen Kerstnacht met den hoofde vooren
Maeckt' eenen Herder/comende ghestreken/
Al waer op't voorhooft / om wel doen uytsteken/
Een eenich hoogsel maer en is verschenen/
Daer al de reste bliet bedommelt henen.

35. Dus zijn d'Italianen al bedachter
In't verwen als wy zijn/hoe wy ons pooghen/
Hun dinghen staen veel poeslijcker en sachter/
Als d'ons' en doen/oock wy ghemeenlijck achter
En vooren al even licht willen hooghen/
Niet alleen siet ons dinghen uyt den drooghen /
Maer als w'ons best vleesch te schilderen meenē /
Soo isset al visch/oft beelden van steenen.

[margin: Nederlanders pleghen niet wel te colozeren.]

36. Dus moeten wy toesien/dat ons wat milder
De Pinceelen moghen zijn jonstich coene/
Op dat oock t'wel verwen by ons verwilder:
Jae wy moeten bedencken/hoe den Schilder
Wel soo veelderley verwen heeft van doene/
Om een troenge te schild'ren/als men groene/
Blauw/gheel/en van alles behoeft nootsakich/
Om maken een Lantschap schoon en vermakich.

[margin: Een Schilder heeft wel so veel verwen van doē in een troenge als in't Lantschap.]

37. Maer sacht moet het zijn al in een verdrevē/
Op dat het niet en stae te hardt/en vleckte/
Maer aerdich/ghelijck gheblasen verheven/
Naevolghend' altijt voor het best/in't le vn
T'patroon/dat oyt menich goet Schilder weckte:
En blijft dan niet/als moetwillighe Secte/
Aen u valsch' opiny te vast ghebonden/
Maer overspeelt hier vry/ten zijn geen zonden.

[margin: Van soet verdrijven.]

38. In quade maniere blijft niet volheerdich/
Ghy hebtse niet ghetrouwt/ten is geen schande
Haer voor een beter te wisselen veerdich/
Veranderen in't goed' is prijsens weerdich/
Men gheraeckt allencx ten rechten verstande:
Het lamp-swart om naecten bant uyt den lande/

[margin: Aen quaedē maniere niet gebonden te blijven.]

[margin: Lamp-swart in naeckten te mijden.]

Laet u in 't ghebruyck neffens umbre worden/
Aspalten/ Ceulsch' eerden/ en terreverden. (ven
39. Het lamp-swert in diepsels meuchdy wel der-
In naeckten/ ja of doen uyt u memory:

Lamp-swart doet versterven/ exempel de tafel van Raphael te Roomen/ tot S. Pieter Montory.

Het wil (segt *Vasary*) te hert versterven:
Want *Raphel* vermaert in al's werelts erven/
In zijn leste werck te *Peter Montory*,
De Transfiguraty/ tot zijnder glory/
De verwen souden versch ghedaen ghelijcken/
Waert dat hy had willen het lamp-swart wijckẽ.
40. 't Bederft die verwen daer 't onder oft mede
Vermengt is metter tijdt/ ter ander zijde
Maket een grijshept/ en gheen gleepenthede/
Welck geen vleeschichept by en brenght ter stede:

Vleeschich coloreren.

Om dat de Son/schijnende t'allen tyde/
Een roo bloeyent hept den vleesche gheeft blijde/
Daerom eenigh/ om dit te weghe brenghen/
De Carnaty met Masticot vermenghen.
41. Doch hoewel sommighe dit soo beslichten/
Een yeghelijck volghe de beste paden:

Masticot in carnatie te myden.

Ick meen/ den Masticot meuchdy wel swichten/
En ghebruycken hier toe seer schoonen lichten
Oker/ als voorseydt is/ 't is meer gheraden/
Dan zyn Carnaty te gaen overladen
Met dees swaer verwe / versterbich in 't hoogen/
En quaet te verwercken / door 't haestich droogẽ.
42. Meny en Spaens groen wilt oock vry ver- (saken
En Orpimenten/ giftich van natueren/

Meny/ spaens-groen en Orpimenten te myden.

U Pinceelen rad' ick wel schoon te maken/
Oft eyghen te houden/ om schoon blaeuw Laken
Oft Lochten/ en indient u mach ghebeuren/
Wilt u van langher handt van schoon coleuren
Passen te voorsien/ en by houden leeren/
Als die de Const houdt in weerden en eeren.
43. De smalten behoeven wel in te schieten/

Smalten willen ingheschoten wesen/om minder versterven.

Hierom eenighe prickelen met naelden
Dicht hun penneelen/ om sulckx te ghenieten/
Sommighe bliesen cladtpapier/en lieten
Die daer op ligghen/ waer mede sy haelden
D'oly daer uyt/ en eenigh' ander maelden
Met Heulsaeds oly/ ander van ghelijcken
Ghebruycken Oly/ ghemaeckt met practijcken.

Eynde van 't wel Schilderen, oft Coloreren.

Van der Verwen oorspronck/ natuere/ cracht en werckinghe.

Het derthiende Capittel.

IN 't begin/ als alle gheschapen dinghen
Van hunnen Schepper/ alderhoogst gepresen
Begin/ gedaent'/ en het wesen ontfinghen/
Al wat de ooge mach sichtbaer bestringhen/
Hoe veel/verschepden/en hoe vreemt van wesen/

Alles heeft zyn verwe van Gode.

Het heeft al zijn coleur ghehadt van desen
Alder constichsten Beeldenaer en Schilder/
Hoe can der Verwen oorspronck blijcken milder?
2. Maer als de diepte was duyster bevonden/
Oft als de Poeten van *Chaos* ramen/
Eer de dinghen in ordinanty stonden/
En de Locht sonder licht daer lagh verslonden

Verwen zyn met des werelts schepsel te voorschijn ghecomen.

Van de donckerhept/ over hoop al t'samen:
De verwen oock/met haer verschepden namen/
Die en waren noch niet/ oft soo sy waren/
Noch gantsch verborghen /om nae t'openbaren.

Donckerheit verheert en behindert de verwen t'onderschepden.

3. Immers waer de Duysterhept can het Lichte
Overheeren oft verwinnen in 't strijden/
Gheen verwen zijn verhindert/maer 't ghesichte
En is sterck noch scherp ghenoech / om de dichte
Swarte donckerhept te moghen doorsnijden:
Doch behouden de Verwen in die tijden
Haer self de schoonhept/sonder eenich missen/
Al sietmense niet in de Duysternissen.

Verwẽ hebbẽ oorspronck uyt den Elementen.

4. Om voorts noch breeder te spreken/ick achte/
Dat de verwen/ hoe dat wy die oyt saghen/
Al worden ghebaert/ en hebben 't gheslachte
Van de vier Elementen/hard' oft sachte/
Waer hun beschijnt Son/oft dach mach bedagen:
Maer wat verwe self is/mocht yemant vraghen/
De welcke met verschepden accidenten

Wat Verwe is.

Haer ghedaent heeft van de vier Elementen?
5. Verw is in haer selven d'uyterste claerhept
Van sulck een lijf/daer sy ghelijft is binnen/
Ja van des Lichts substanty/ want de naerhept
Der Duysternisse beneemt met zijn swaerhept
D'ooge van dien gants t'onderschepts versinnẽ:

Dagh-licht is bequaem de Verwen t'onderschepden.

Maer sonderlingh het dagh-licht doet gewinnen
De gabe des ghesichts/ sonder wiswaente/
Wel t'onderschepden elcx Verwen ghedaente.
6. De claerhz des lichts/na duysterhepts wijckẽ/
Der Verwen schoonhept brenghet te voorschijne/
Maer crachten en deuchden der Verwen blijcken/
Want daer en is niet/dat yet mach ghelijcken/
Het en heeft zijn verwe: summa ten fijne/

Geen sienlijcke dinghen zyn onverwich.

Gheen dingh mach bestaen onverwich te zijne/
Hoe vreemde ghedaenten wy hier aenschouwen/
En op claerhepts gront alle verwen bouwen.

De Verwen zyn tweederley/ natuerlijck/en met Konst ghemaeckt.

7. Tweederley maer (na *Plinij* verstanden)
Zijn de Verwen/ hoe veel materialen/
Dat is/ natuerlijck'/ en ghemaeckt met handen/
De natuerlijcke waren na de Landen
Ghehceten/ daermense van daen gingh halen/
Der welcker namen hier al te vertalen/
En waer soo licht niet te doen/als te willen/
Of ten soud' in velen al wijt verschillen.

Voorder wat Verwe is/en werckt.

8. Verw een bysonder natuerlijck verwercksel
Aller dingen/ oft zy vast zijn oft roeren/
Is 't opperste cleedt en 't uyterste decksel/
't Zy eenverwich/ vermengt/oft met bevlecksel/
Daer oock veel dinghen den name van voeren/
Sticht en blust oock dat hongherighe loeren
Der ooghen/die in 's Weerelts ruyme keucken
Na 't voedtsel van meer sien eenparich jeucken.

Verwe geeft onderschept der dingen.

9. Verwe 't onderschept der dinghen can toonen/
Als Goudt uyt Coper merckelijck bewijsen/
Verwe

Verwe verſtout/ en verſchrickt de perſoonen/
Verwe doet verleelijcken of verſchoonen/
Verwe doet verdroeven en verjolijſen/
Verwe doet veel dinghen laken oft prijſen:
Summa/ verwe doet hier ſichtbaer betrapen/
Al wat ter werelt van God is gheſchapen. (ten/

[...] de cracht [...]r Verwe.

10. Verw' in der natuer werct wonderbaer cracht-
Waer van oock Exempelen zijn te ſpeuren/
Van ontfanghende Vrouwen / wiens gedachten
Yet ſo imaginerend/ oock voort brachten
Sulcke vrucht/ 't zy ſwart/ oft ander coleuren:
Maer dit weten wy/ en ſien het ghebeuren/
Dat de Kinderlijven vlecken ghenieten/
Van 't ghene/ daer de Moeders in verſchieten.

Cracht en [w]erckinghe [d]er Verwen.

11. Ghelijck wanneer ſy somtijts onverhoedich/
In bloedtſtortinghen/ ſchrickelijck verſchromme[n]/
Brengen haer kinders litteeckenen bloedich/
Oft ander verwe vlecken overvloedich/
Wanneer hen eenighe fruyten oft blommen
In 't aenſicht oft elders gheſmeten commen/
Recht als ſy levende beginnen draghen/
En dat ſy het terſtont niet af en vaghen.

[E]xempel va[n] [J]acobs ghe-[p]lecte Vee.

12. Dus blijct der verwe[n] cracht/ noch te[n] propooſte
Nach de gheſchiedenis aen zijn ghetrocken
Van *Iacob*, by *Laban* woonend' in 't Ooſte/
Daer hem der verwen werckinghe vertrooſte/
Voor 't kudde legghende ſpickelde ſtocken/
In de ramminghe tijdt/ des hem veel Bocken/
Geyten/ Schapen/ Eſelen/ ja van allen/
Bont en ghepleckt ten deele zijn ghevallen.

[E]xempel a[n] [e]nige diere[n].

13. 't Vermogen der verwen in veel manieren
Is openbaer aen Vogelen en Beeſten/
Die hen geeft een edel heerlijck vercieren/
Als Tigren/ Lupaerden/ en Pantherdieren/
Wien de viervoetighe in die foreeſten/
Om haer ſchoone vlecken / minſt metten meeſten
Na loopen/ oft hun rokich verſoeten/
Hoewel ſyt lijvelijck becoopen moeten.

Exempel [v]a[n] den Phe-[n]ix.

14. Die den voghel *Phœnix*, na 't coloreren
Van *Pliny*, oock ſaghe/ 't waer een verfraeyen/
Ghelijck als men den Paeuw ſiet glorieren/
Makende 't wiel met ſyn luſtige veren/
En om den glanſe naer de Son hem draeyen/
Hoe ſchoon ſietmen proncken de Papegaeyen/
En de Duyven/ wiens halſen gulden ſchijnen/
Des haer *Columba* heeten de Latijnen.

15. Te veel Exempelen mochten doen groeyen
Al te langh onſe matery preſentich/
Dan 't herte ryſt uyt ſwaermoedich bemoeyen

Exempel [a]en de[n] bloe-men.

In den voor-ſomer/ als de velden bloeyen/
Vol blijde coleuren/ ſchoon differentich/
Ja dat ſelfs *Salomon* ſo excellentich
Niet en was verciert als daer is een Lely/
Soo de Heere ghetuyght in 't Euangely.

16. De verwen in jeuchdige Menſchen beelden/
Sonderling der Vrouwen/ doen wonder poogen/
Menichs herte ſwemt in een zee van weelden/
Die ſiende dunckt of de Gracikens ſpeelden/
Aen monden/ wanghen/ en lieflijcke ooghen

Aen den Vrouwen.

Der Vrouwen/ om welcker in fell' oorloghen
Menich ſtout Helt den hals heeft moeten buyge[n]/
Waer uyt der verwen cracht is te betuyghen.

Scipio en Alexander meer gepreſen/ hun ghemoeden te hebben verwonnen/ dan van weghen hun krijchs victorien.

17. *Scipio*, en den grooten *Alexander*,
Met krijchſchen handel hebben doen beclijven
Een groot geruchte/ ſo wel d'een als d'ander/
Doch zijn ſy gherekent al veel vailliander/
Dwingend hunne[n] luſt van ſchoon Vrouwe lijven:
Ja om niet t' aenſien ſchoon verwige Wijven/
Hebben eenighe blintheyt gaen verkieſen/
Vreeſende 't ghemoedts gheweldt te verlieſen.

Nutheyde der Schrijf-conſt.

18. Noch dient hier wel by/ tot der verwe[n] glory/
De Conſt van ſchrijven op 't witte met 't ſwerte/
Waer door de Menſchen houden in memory/
Conſte/ wetenſchap/ en menigh Hiſtory/
Schrift verweet ooc ſtrijt/ bloetſtorting en ſmerte
Maeckt vrede/ verbondt/ en vreucht in het herte:
Ja al zijn Menſchen wijdt van een ghevloden/
Sy ſpreken malkander door ſtomme boden.

Deſen B[enzoni] ſo was veerthien Jaer in West-Indien/ zijn boec heb ick overgheſet.

19. *Hieronimus Benzoni* van *Milanen*
Schrijft van deſen / tot ons propooſts gerieven/
Hoe die ſimpel Menſchen die Indianen/
Weſende geſonden als onderdanen (ven
Van Spaengiaerden ae[n] Spaengiaerde[n] met brie-
Conden niet begrijpen/ ja hoe zy 't hieven
Oft leyden onderlingh/ dat een beſtreken
Wit dinghen met ſwart alſo conde ſpreken.

West-Indianen wiſte[n] van gheen ſchrijven.

20. Sy en wiſten niet van ſchrijven noch leſen/
't Self *Atabaliba*, groot Nobiliſte/
Den machtighen Coning van Peru/ deſen
Van een Monick in 't gheloof onderweſen/
Vraeghde beſcheyt aen den Broer/ hoe hy 't wiſte/
Dat Chriſtus/ die voor ons het leven miſte/
Oock de Weerelt ſchiep/ deſen hem beſcheyde/
Hoe dat het hem zijnen Brevier-boeck ſeyde.

Atabaliba meende / dat de Boecken moſten ſpreken.

21. *Atabaliba*, met des Moninckx wille/
Nam oock den Boeck/ en beſach hem al vaſte/
Dan den Boec en ſprac niet/ maer ſweeg al ſtille/
Dus loegh hy/ als om een boertighe grille/
Want hy doens op den Boeck niet veel en paſte/
Maer ſmeet hem neder/ des quam hy in laſte/
Soo was by dit Volck het leſen en ſchrijven
Aenghesien voor een wonderlijck bedrijven.

Met corden van boomwol va[n] verſcheyden verwe / vol knoope[n]/ onthielde[n] ſy hun Annales/ oft Jaerlickſche gheſchiedeniſſen.

22. Maer eerſt in huyſen van den Regioene
Een groote menichte van corden hinghen/
Diverſch van verwe/ zijnde van cattoene/
En vol knoopen/ verſcheyden van fatſoene/
Met welcks ghetal ſy onderſcheyden ginghen
Van ouden tijde ſ' Landts voorleden dinghen/
En hier toe waren gheſtelt ſeker Lieden/
Die den ſin der knoopen conden bedieden.

Verwe heeft over al cracht en werckinghe.

23. Summa/ de Weerelt over aller weghen/
By alderley Volck (is niet te miſwanen)
Streckt den aert der Verwen/ cracht en genegen/
Soo oock haer werckingh en bediedings plegen/

By de Javen is wit/ teecken van droefheyt/ en 't ſwert/ van vreucht.

Doch al anders by d'Ooſterſche *Iavanen*,
Want daer beduydt/ en gheeft oock een vermanen
Van droefheyt het wit / en t'ſwert is een teycken
Van al wat genuechlijc tot vreucht mach reycken.

24. Doe wy voor henen van teyckenen ſproken/
Hebben wy de Letter-conſt niet vergheten/

Euphranor/ een antijck Schilder schreef van den Verwē.

Hier is 't schrijven in verwe cracht beloken:
Maer *Euphranors* Boeck heeft ons hier ontbrokē/
Welck tijdts onghestadichept heeft verbeten:
Want een eyghen Boeck der verwe secreten
Van dien ouden vermaerden Schilder constich/
Is ons door der oudtheyt berooft afjonstich.
25. Ten laetsten/ wat schoonder Verwen verleenē
Heeft willen den Heer/ en soo milde schencken
In d'edel seldtsame costlijcke steenen:
Maer het gaet al boven Menschelijck meenen/
Imagineren/ oft herten bedencken/
Van wat schoonder verwen namaels sal blincken

Van de schoonheyt der gesteenten.

Den uytnemenden schoon/ louter en pueren/
Gheneuchlijcken Hemel/ boven natueren.
26. Van louter Goud/ en doorschijnende glasen/
Sardis en Jaspis steenen ongheményne/
Chrisolyten/ Hiacynthen/ Topasen/
Amathisen/ Smaragden/ Chrisophrasen/
En sulck' uytnemende schoon verwen reyne/
Beschrijft *Ioannes* 't Hemels soete pleyne/
Des wy de Verwe hier hoogh van der Aerde
Laten blyven in haer Hemelsche waerde.

Eynde van der Verwen oorsprong, natuere, &c.

Van de schoonheyt des nieuwen Jerusalems.

Hier wordt ten lesten de Verwe ten Hemel gheboert.

Bedieninghen der Verwen/ watter mede beteyckent can worden.

Het veerthiende Capittel.

Van het Gout. Want overtreflick licht der Sonne. De Sonne den Goude gheleken. 't Gout onder 't gheel gherekent.

Om dat de Sonne sulcke cracht doet blijckē/
Dat Mane/ Sterren/ en all' aertsche lichtē
Mocht haer uytnemende claerheyt wijckē/
En dat haer stralen den Goude ghelijcken/
En 't Goudt onder de Metalen te plichten
Is het voornaemste/ soo sullen wy stichten
'Tyropoost onderschepdelijck/ eerst soo vele
Belanghend' is 't goudt/ aenwijsende ghele.
2. Onder alle verwen bequaem en prijsich/
Wy dan aen 't gheel/ als 't heerlijckste/ beginnen/
Om dat het de schoon Goud-verw' is aenwijsich/
Jae Goudt/ welck sonder versaden is spijsich
Der giere Menschen meer lustende sinnen:

Door 't Gout oft om t gout veel quaets ghesciedt. Oorsaeck is/ onmatich begheeren.

Dit blinckend' inghewandt afgrondich binnen/
Wt ons alghemeen Moeders buyck ghetrocken/
Heeft opt ter wereldt veel quaets doen berocken.
3. Want t' onmatich begeeren des onbromen/
Is al 't quaet/ en niet den Goude te wijten/
Cadmus als vinder/ heeft 't Goudt eerst becomen/
Twee* Colchische Conings 't Maegdom benomē
Der Aerd'/ om Goudt/ bin *Samniens* limijten/
En hebben met Schaeps-huyden gaen beblyten
Daer uyt den water 't Goudt by een te lesen/
Waer uyt 't gulden Vlies fabel is gheresen.

* Saleuces/ en Ebusoyes.

Waer uyt de Fabel vā 't gulden Vlies is ontstaen. Van de gulde Vlis-reys hebben ghescbreven Orpheus/ Valerius Flaccus/ en Apollonius.

4. Jae Fabel/ de werelt schier door ghestoven/
Van den *Argonauten*, *Iasons* ghesellen/
Vreemder om lesen/ als weerdt te geloven/
Hoe sy sonder *Hercules*, om te boven
Te komen/ een Vrouw te werck mosten stellen:
Maer gout/ om sijnes naems oorsprong vertellē/
Hippocrates meent de hercomst zy groepend
Van *Aurora*, safferanich en gloepend.

Van waer 't Goudt den naem soude hebben.

5. Oft ymmer van *Aura* inden Latijne/
Seyt *Isodorus*, heeft het naem ghecreghen/
Welck een glans beteyckent van claren schijne:
Oock en laet ons *Gregorius* van zijne
Sonderlinghe blinckentheyt niet verswegen/
End' in 't ghemeene zijn altijts gheneghen
De menschen om te sien/ met sinnen rustich/
Wat zuyver en claer is blinckende lustich.
6. De schoonste schoonheyt is den onsichtbaeren
Schoonē/ aller schoonheyts oorsprong gehuldich/
Wien de helder Sonne/ niet om verclaren/
Oock wordt ghelecken: en met gulden hayren
Wort *Phœbus* ghenaemt / ja altemael guldich:
De nutbaerheyt des Gouts is menichvuldich/
Daer veelsins de Menschen hun by gheneeren/
Maer 't misbruyck komt uyt onmatich begeeren.

't Gout is nut/ doch wort door 's Menschen onmatich begheeren misbruyckt.

7. Om dat geen verwen dan connen verschoonen
'Tschoon gouden coleur/ te deser oorsaken/
Keysers/ Coninghen/ machtighe persoonen/
Van goudt hun Scepters/ halsbanden/ Croonen/
En veelderhande cieraet lieten maken/
Gheborduerde Mantels/ en gulden Laken/
En Cleeders doorschoten met gulden strepen/
Welck Coningh *Attalus* heeft eerst begrepen.

Waerom 't Goudt in grooter weerden is. t Goudt waer toe gebruyckt. t Gout wordt in weefwerck eerst ghebruyckt door Attalus.

8. En t heeft *Attalus* werck den naem behouden:
Maer te *Babylonien* was ghevonden
Onder veel verwen dat blinckende Gouden
Te borduren/ waerom sy dit oock wouden
Met name Babylonisch werck vermonden/
Costelijck/ en weerdich veel duyzent ponden/
Want den Keyser *Nero* een sulck ghewrochte
Cieraet/ een milioen Sesterces kochte.

Te Babylonien was eerst gevonden het borduren met Goudt.

Iosua. 7.

9. Oock de heylighe Schrift tuyght ongelogen /
Van seer kostelijcke gulden Cieraten/
En hoe *Salomon* wijs/ rijck van vermogen/
Gods Huys al met puer Goudt heeft overtogen/ 3. Reg. 6. 22. en 30
Selfs oock den vloer becleedt met gulden platen:
Summa/ lustich en schoone boven maten/
Jae wonder heerlijck/ als wel is te dencken/
Moste dat louter gulde geel daer blincken.

Wonderlijcke schoonheydt des Tempels Salomonis.

10. T Gout is/ nae Schriftueren beteyckeningē/
T beproefde werckende gheloove crachtich/
Daer de Bruydt des Heeren en allen dinghen
Med' is overtoghen/ als d'arem-ringhen
Van *Rebecca* oock bewijsen eendrachtich:
Want hy/ die daer is ghetrouw en waerachtich/
Raedt een Ghemeyn / in 't gheloove verloopen/
T doorvyerde Goudt weder van hem te coopen.

Wat tgout in de Schrift bedupt. Psa. 45. 14 Gē. 24. 22. Apo. 3. 18.

11. Wt den Poeten waer veel te gloseren/
Van *Marons* gulden ranck/ en derghelijcke:
Maer hoort hoe d'Herouten in 't blasonneren
Dedel wapen coleuren compareren:

Marons gulden ranck wil wijsheyt beteyckenen.

Dit

...n wape- ...er Ede- ...bewijst ...ut rijck- ...wijs- ...t/ en ...tmoe- ...eyt.

Dit hooghste metael bewijst te zijn rijcke/
Wijs/ edel/ grootmoedich/ en magnifijcke/
Noch naer het coleur datter is beneven/
Sy dat een nieuw beteyckeninghe gheven.
12. By 'tblaeu/daer't hē alderliefst by wil voegē/
Beteyckent voor die Levreye draghen/
'tGhebruyck van des Weerelts lust en benoegen/
Doch by grau niet dan een sorchvuldich wroegē
Van die om onghebruyck hun selven plaghen:
By groen ghebruycks/hope met welbehaghen:
By violet/ troost van liefde verzadich:
By swart/ in liefden lijdtsaem en ghestadich.
13. Ghematichden rijckdom by 't incarnate
Dit goudt-gheel beteyckent: somtijts alleene/
En redelijck Mensche/ van goeden state/
Ja wel ghetempert/ en wijs van ghelate/
Oock seer goet van raedt/over al ghemeene:
Maer onder all' edel ghesteenten reene/
By den Topazius (om recht te spreken)
Wordt dit edelste goudt coleur gheleken.
14. Dus is het gheel een verwe schoon en blijde/
Aldernaest het wit/licht/en claer van mijne:
Beyde tot *Moysi* en *Salomons* tijde
Was constich gemaeckt/en gewrocht van sijde/
Een voorhanghsel/oft een groote gardijne:
Maer gheel was 't voornaemste coleur/ ten fijne
Dat het niet en schijne/ teghen behooren/
Het gheel in de verwen te stellen vooren.
15. Als d'oude Schilders niet dan vier manierē
Van verwen en hadden/ soo wy eerst seyden/
Was den ghelen Oker/ een van den vieren:
Sonder dat/ wat hadden sy gaen versieren/
Om hun werck tot eenich aensien te leyden:
Maer wy hebben nu wel al vier verscheyden
Ghelen boven den Oker in ons tenten/
Masticot/schiet-gheel/en twee Oprementen.
16. Meny wil oock genoech voor geel bestreckē
Oraengich/dats goutverwich te bedieden/
Men cander met Masticot mede trecken/
Oft cieraten maken : want 't is te gecken/
Veel Goudt te gebruycken/men moet het vlieden
Binnen ons werck / doch dat gantsch te verbiedē
Heb ick gheen macht/maer 't is beter te deghe
Al 't tieraet met verwe brengen te weghe.
17. Al hebben eenighe ghemeent voor desen
Hun werck met den Goude schoon op te toeyen/
't Welck d'onverstandighe wel hooghe presen/
Het soude doch in desen tijdt nu wesen
Meer een ontcieringhe/ dan een vermoyen:
Dus die *Dido* met *Æneas* van Troeyen/
Op de Jacht treckende nu maken wilde/
Behoefde van 't Goudt niet te wesen milde.
18. Al heeft *Virgilius* aldus ghefchreven/
Daer stondt een Peerdt triumphelijck behangen/
Met Purper en Gout/'t welck moedich verheven
Beet zijnen breydel/ dat 't schuym quam gedrevē/
En ten lesten quam daer *Dido* ghegangen
Met haer suyver haer in vergulden spanghen/
En schoonverwighe sijde cleeders/ onder
Eenen Sidonischen Mantel besonder.

...oudt by ...euw/be- ...ckent. ...ebruyck ...sweerelts ...y graeu ...rchvuldic- ...r. ...y violet/ ...est van ...fde: ...y swart/ ...estadich ...ijdtsaem ...liefde. ...y incar- ...at/ mati- ...en rijck- ...m.

...oudt al- ...n in wa- ...nen oft le- ...rey/beteec ...ut een sta- ...ch/ goedt ...ys en ...oom man. 'tGheel de ...oornaemste ...erwe.

...et Gout ...chiereren ...ordt van ...innighe ...ijvers ...racht/dan ...is al goet/ ...at wel ...et/het is ...ist wel en ...aeilijck te ...iereren/en ...en veel ...aer mede ...en yet doet ...el staen. ...Wit schrij- ...ick uyt ...deren/late ...ch elcken ...n vryheyt.

19. Den gulden Pijl-koker met ander stucken:
Oft die wilde maken *Cresus* den pratten/
Daer hy *Solon* trotselijck woud uytdrucken
D'overvloedicheyt van al zijn ghelucken/
En toont veel cleeders/ Juweelen en schatten:
Ghemerckt gulden hooghsels op eenen platten
Dagh bruyn vallen/ in de plaetse van blicken/
Salment dan beter met verwe beschicken. (den
20 Gout en is voor gout hier niet wel t'antwoor-
Want 't wil te qualijck hem schicken inwendich/
Hoewel sy 't voortijts daer veel in versmoorden/
Maer buyten de lijsten/canten en boorden/
Met masschers/morissen/en 't jotsels bendich/
Rijcklijck te chieren/ aerdich en behendich/
Met Goude besijden/ onder en boven/
Is niet te verachten/maer hoogh te loven.
21. *Gualterus Rivius*, een wel gheleerde/
Wilde datmen een Schilderij experdich
Van constige handen/ niet alleen eerde
Met een gulden lijste/ maer noch vermeerde
Met edel ghesteenten goet en rechtveerdich/
Soo hoogh in zijn schriften achtende weerdich
Een wel gemaeckt stuck/maer en wil niet dulden/
Datmen oock van binnen yet sal vergulden.
22. Naest het Gout heeft onder alle metalen
Het Silver ten rechten d'opperste stede/
In weerden/ en schoonheyt/ met suyver stralen
Blinckende/ het waer seer langh te verhalen/
Wat God in de wet t' zijnder eeren dede
Daer van al maken : maer siet watter mede
Beteyckent is/ om dat 't is wit bevonden/
T'is onnooselheyt en puerheyt van zonden.
23. Sulcx was het suyver Lammeken vol eeren/
Wit /onder duysenden schoon uytghelesen/
Wit als sneeuw/op *Thabor* blinckten zijn cleeren/
In wit verschenen d'Enghelen des Heeren:
De suyver Waerheyt van oprechten wesen
Wordt al int wit ghecleedt/ en boven desen (den
In wit d'onnoosel Jeucht/Vrouwen oft Maeg-
Te sien gecleedt/ opt ons oogen behaeghden.
24. Gelijc in den schilden 't Gout schoon en gloe-
Eeldom en hoocheyt can te kennen geven/ (dich
't Silver puerheyt en gherechticheyt goedich/
Beteyckēt 't Root hoocheyt/ en coenheyt moedich/
Het blaeu trouwheyt/en wetenschap bedreven:
't Groē schoonheyt/goet hz/en vreucht/daer benevē
't Purper overvloet/Gods en s' Menschen jonste/
't swart slechthz/en druc/die int hert heeft wonste.
25. Twee metalen/Silver en Gout metnamen/
In wapenen der Edelen en connen
Alleen niet bestaen/ desgelijckx betamen
De Verwen niet sonder metalen tsamen:
Onder de Planeten is by der Sonnen
't Goudt gheleken/ en by de Mane connen
Wy 't Silver verstaen/en *Mars* by het roode
By Purper *Mercury*, der Goden bode.
26. By het Blaeuw *Iuppiter*, *Venus* by 't groene/
't Swart by den droeven *Saturnus* gheleken:
Aldus mach men oock verghelijcken coene/
Van den Sondagh af/in ghelijcken doene/
Met

Met het Goudt ghehooghde dinghen op blackē dach/vallen bruyn.

Datmē uytwendich een constighe Schilderije niet te costelijck can vercieren.

Van het silver/daer het wit onder is begrepē/wat het beteyckent.
Exod. 36.
Exod. 38.
Cantic. 5.
Marc. 9.
Actor. 1.

Beteyckeningen der der seven verwen inte blasoenerē.

Seker order int blasoneren van de Wapenen/ oft Schilden der Edelen.

De seven coleuren geleken by de seven Planeten/ die men voor elck mensulcke verwe te cleeden heeft.

Oock by de daghen der weken.

Met dees Verwen/al de dagen der weken/
Oock de seven Deuchden/sonder ontbreken/

De seven Hooft-deuchden by de verwen ghe-leken.

t'Gheloove by t'Goudt/Hope goedertierich
By t'Silver/by t'Roode de Liefde vierich.
27. *Iustitia* by Blaeuw Hemelsch vercoren/
By t'Groene Sterckheyt/om volherden statich/
De Wijsheydt by Swart/zedich in't orboren/
Twee verwen/die den naem hebben verloren/
Vermengt in een/t'Violet incarnatich/
Ghelijckt Ghetemperheyt in't wesen matich:
Oock by dees Verwen ghelijcktmen de seven
Onderdommen van dit menschlijcke leven.

De seven Onderdommen van s Menschen leven by de verwen ghe-leken.

28. Een kint tot seven Jaer oudt naer het baren /
Is t'Silver oft wit onnoosel en pertich/
t'Blaeu tot vijfthien Jaer de Jeucht onervaren/
t'Goudt-geel den Jongeling tot twintich Jaren/
En t'Groen dē Jongman tot den Jaren dertich/
t'Root tot vijftich jaer/noch eē Mā cloeckhertich/
Purper is tot t'seventich Jaer den ouden/
t'Swart in den rouw' is voor de doot gehouden.

Vier verwen by den vier Mensch-aerden/ en vier hooft-stoffen ver-geleken.

29. Vier aerden oft Mensch complexien blijcken
Oock vier verwen ghelijck/eerst den Sanguijnen
Vol bloets by t'Root/by t'Blaeu den Colerijcken
Corselen/en by t'Wit den Flegmatijcken
Flumich en snoterich t'allen termijnen/
By t'Swart dē swaermoedigē droef in't schijnen:
Oock is/soo men d'Elementen begheerde/
t'Roodt t'vyer/t'Blaeuw locht/t'Wit water/en
t'Swart d'eerde. (tijden/

Vier Ver[wen] by de vier tijden des Jaers gheleken.

30. T'Groen bediet den Lenten in s'Jaers vyer
t'Root dē somer/mits t'sonneschijns heet brandē/
En t'Blau den Herfst/met zijn druyven besijden/
t'Swart is den Winter/droef/ sonder verblijden:
Dus wijsen de Verwen aen veel verstanden/
Van de welck' ick nu/mijn bekrosen handen
Ghewasschen hebbende/wil hier uyt scheyden/
Om de Jeught tot t'Leven der Schilders leyden.

Te weten de Boecken van Pieter van Aelst/ Geometrie prospectijf, en met selve Hans Blo[m] en ander.

31. Ick hadde moghen/hadt willen ghelucken/
Meer deelen voort brenghen/oft langher maken:
Doch Metselrie/met d'aenclevende stucken/
Als maet/en vercorten/zijn al door't drucken
Seer claer in't licht ghebracht in onser spraken:
Oock eyghen belangh/en huyssche nootsaken
Nemen my de Pen/en comen my stooren/
Anders had ick wel duysent dinghen vooren.
32. Laet u dus veel/o schilderighe Jeughden/
Aenghenaem wesen/en dienen ten besten:
Om den scherpen ingang/ den weg der Deuchdē
Veracht niet/want siet/ hy eyndicht in vreuchdē/
Voor soet ghenutten des voorspoedts ten lesten:
Soo ghy in des Schilders Levens/en Gesten/
Exemplen vinden sult/en (soo wy meenen)
Lesende leeren schilderen met eenen.

Eynde des Schilder-consten Grondts.

De Tafel des Schilder-consten Grondts.

Het ghetal wijst aen de Folien: a/ de eerste pagie: en b/de tweede.

Bladen/

Flu-

Mensch

De Tafel des Schilder-consten grondts.

Schoon

T.

V.

W.

Eynde des Tafels.

Het Leven der OVDE ANTYCKE Doorluchtighe SCHILDERS,

Soo wel Egyptenaren/ Griec-ken als Romeynen/ uyt verscheyden Schry-vers by een gebracht/ en in Druck uytgegheven/ tot dienst/ nut/ en vermaeck der Schilders/ en alle Const-beminders.

Mitsgaders daer aen volgende het Leven der moderne doorluchtighe Italiaensche: Als oock de vermaerde Nederlandt-sche ende Hooghduytsche Schilders.

Door CAREL *van* MANDER, *Schilder.*

t'AMSTERDAM,

Voor Cornelis Lodewijcksz. vander Plasse / Boeckvercooper wo-nende op den hoeck vande Beurs/ in d'Italiaensche Bybel, 1617.

Etimologie, oft uytlegh, waer't woordt Schilder, oft Schildery, zijn hercomst van heeft.

T'saem-spraeck, tusschen ADAM van MANDER, en KAREL van MANDER, zijnen Broeder.

A. *V Handt en houdt nauw op de Schilder-const t'ontwerpen,*
Of ghy begint van nieus u sinnen, Broeder, scherpen,
Te halen voor den dagh verloren asch en stof,
Daer grooten geest in was, welcx Namē, Const, en Lof,
V Pen maeckt wederom d'onsterflijckheyt bevolen,
Veel meer al hadden sy ten Hemel toe Mausolen:
Nu om dat dit u Boeck niet handelt schier eenpaer:
Als schild'ren, Schildery, en Schilders voor en naer,
Seght waer uyt dat u dunckt 't woordt Schilder is ghereſen?
Sulcx hier te legghen uyt, sal niet onvoeghlijck weſen.
K. *Siet,* Adam, *Broeder weerdt, ick achte dat dit woordt*
Van Schilder, oft Schild'ry, comt van den Schilden voort:
Want d'edel Helden cloeck van in den Krijgh voor Troyen
Hun Schilden lieten schoon met beeldewerck vermoeyen,
Romeynen insgelijcx, jae hinghen hier en daer
Plin. lib. 35. cap. 3. *Hun voorders Schilden op, in plaetsen openbaer,*
In Stadthuys, eyghen sael, oft in der Goden Kercken,
Om daer ghedencken by hun Ouders vrome wercken:
Want stonden veel daer op na't leven self ghedaen.
Dit Schilde Schild'ren, siet, en is sindt noyt vergaen,
Waer uyt dat is ghevolght, en voort en voort ghecommen,
Te segghen Schildery, en Schilders ons te nommen,
Ghelijck Clypeus *'t woort is in Latijn een schilt,*
En is graveren oock te segghen, als men wilt,
Om datmen Schilden plagh betrecken oft besnijden:
Wat bont is oft ghevlcckt in Vlaems van oude tijden
Wordt schillede geseydt, na dese Schilden bont,
Waer uyt ick acht dat ons, en ons wercks naem ontstondt.
A. *Dit houd' ick voor goet, gheld' en my voldaen hier mede,*
Geen onnut sal doch zijn 't belet dat ick u dede,
Gaet voort, stelt oock ten toon u Schilder Helden cloeck,
Onsterflijckt hun naems eer, op dat sy 't doen u Boeck.

Elck Man doe recht.

Aen Eersamen, den Schilder-const-liefdighen, en den Schilders seer toe-ghedaenen Heer, IAQUES RAZET, *Notarius publicus, en Secretarius op de Convoye tot Amstelredam, mijnen besonderen goeden vrient.*

SUlcke wacker sinnen, die tot deughtsaem nut en voordeel zijn gheneyght om weten, wat in voorleden Eeuwen, oft verscheyden tijts ouderdommen, voor claer overvliegende geesten geruchtweerdigh waren in eenighe edel en constige lofbaer oeffeninghen, wanneer sy in het punct van hun begheerte ghedient, recht bejeghent en ontmoet worden, ghenuttende hunnen lust, hebben sy oorsaeck vermaeckt en vrolijck te worden. Als ick verhope, goede Heer en vrient, U. E. sal wesen, als hy uyt verscheyden schriften, door my vergadert, de Levens der oude doorluchtighe vermaerde Schilders, so wel Griecken als Romeynen, hem van my nu opgeoffert en aengeboden siet. En sal hem aengenamer zijn, dan of ick hem aenbode in gheleerderen en constigheren styl al d'oude half-Godtsche Kryghelden, met de gestaefde viercantige Slagh-ordenen, aenvallen, en bloedighe verwinninghen. Hoewel uwer E. den soon wylen eens cloecken vermaerden Hopmans, en in de Ridderlijcke Vecht-const seer ervaren zijt, datmen der selver Const halven een uytnemende grondigh Boeck van V. L. in 't licht te comen verwachtende is. Nochtans alsmen in de weeghschael uwer jonstigher toegenegentheyt ter eender sijde soude legghen alle constighe oeffeningen met noch veel by-ghewicht en baet, en ter ander syden *Pictura*, en haer Suster de *Schrijf-const*, dese twee souden in ghewicht ongelijck veel meerder wesen. Eerst, soo veel belangt de *Schrijf-const*, soo handelt V. E. de Pen niet alleen uytnemende: maer een vercoren Richter in den loflijcken Veder-strydt tot Rotterdam, Anno 1590. den 3. Ianuarij, wesende, rust noch onder V. E. den hem seer aengenamen en weerden schat der eyghen opgeofferde wel-schryvers schriften:

 dese

dese getuygen V. E. liefd' tot de Schrijf-const. Ghelijck van V. E. liefd' ter Schilder-const betuyghen veel spraeckloose luyden, daer V. E. huys vol van is: Ick meen geschilderde, van verscheyden geleerde constige handen: om welcker V.E. huys van Const-liefdige Heeren daegh'lijcx veel wordt versocht. Mijn segghen wordt noch te meer bevestight, door dat V.E. zyn constighe stucken boven gelt bemindt, en veel overhoop by houdt, als hebbende daer in sinlijckheyt: ghelijck yemandt in schoon Peerden, Schulpen, Hoornen, Bloemen, oft anders, na dat de gheneyghtheyt der Menschen in dit leven van aerdt oft gedaent is. Hier neffens is V. E niet alleen een opvoeder der Schilder-jeught, maer dat onghemeen is, oock Vrou-jeught tot onser const aenporrende, sonder anders onderwys, als uyt eygen natuer-dringenden lust. Ick dit dan wetende, en overleggende, docht my wel te behoorẽ, en voeglijck, dat ick dit dusdanig myn Boeck voornoemt uwer E. soude dediceren, en op-offeren, tot een bewys van danckbaerheyt aller voor henen ontfangen vrientschappen: oock, op dat van onse oude kennis en vrientschap den bandt, in eenen Gordiaenschen ontbindelycken knoop begrepen wesende, vast blyve: bied' ick dan dit myn werck en mijn cleen vermoghen in uwer E. handen, wille en ghebiedt. Biddende ende begeerende, dat V.E. soo wel doe, en neme alles danckelijck en soo willigh aen, als ick het presentere, en hem in handen bevele. Met herten wensch, dat God, de borne aller goeder gaven, uwer E. wille sparen in langspoedighe ghesontheyt, met salicheyt, Amen. Te Hemskerck, op 't Huys te Seven-bergh, Anno 1603. den 8. Iunij.

Van uwer E. goetwillighen dienaer en vriendt,

CAREL *van* MANDER.

VOOR-REDEN,

Op het leven der oude Antijcke Doorluchtighe Schilders/ so wel Grecken als Romeynen.

DE constige edel wercke der vermaerde Schilders der ouder Eeuwen/die wy heete d'Antijcke/welcke over lang door de tanden des ouden tijdts zijn wreedelijc vernielt/ en nergens datme weet meer te sien/ souden ons niet alleen uyt den ooge/ maer oock uyt ghedacht en kennisse wesen/ dat wy daer nu niet af souden weten te verhalen/ en hadde de Hemelsche Schrijf-konst ons deselve in onsterflijck gherucht niet bewaert en behoude. Waer van te dancken zijn de sorchvuldige Schrijvers/ die de volgende eeuwen of 't volck van dien soo veel hebben willen gonnen/ bysonder den hoog-beroemden *Plinius*, in zijn Historien der Naturen/die daer van seer veel handelende is: de name der Constenaren/en hun bysonderste wercke ons voor oogen en in verscher gedachte houdende/doch (so hy self bekent) niet in rechter forme oft vervolgens/maer d'een onder d'ander/ om dieswille dat dese materie zijns voornemens wit niet en was/om te beschrijve. Ick heb in zyn/en in meer ander schrijvers schriften vast ondersocht/wanneer dat onse Schilder-const haer eerste begin oft wese heeft gehadt: dan hebbe verscheyde gevoele oft meyninghen hier van gevonden / en somtijts eenige die tege hun selfs oneenich zijn/ als onder ander den voornoemden *Plinius*, (behoudens zijn eere) als te bewijsen is: Want hy segt in zijn 36. Boec/ int 5. Cap. aldus: men moet aenmercken/ dat de Const van het steenen Beelt-houwen langen tijdt heeft int gebruyck geweest voor de Const van 't schilderen/en de Const van Coper gieten: want dese twee leste Consten zijn eerst te voorschijn gecomen ten tijde van *Phydias*, welcken was ontrent de 83. Olympiade/wel 332. Jaren nae d'inventie van het steenen Beelt-snijden. Dit selfde noch bevestigende/segt hy in het begin deses selve Capittels/ dat men bevinden sal/ dat de Const van Beeldt-snijden haeren aenvang heeft genome met de Olympiade. Dit voorgaende is gantsch tege dat hy schrijft in zijn 35. Boeck/Cap. 8. daer hy aldus seght: is een yeder niet bekent/ dat *Caudales*, geseyt *Myrsylus*, voortijts Coning van *Lidien*, en leste Coning der *Heraclides*, cocht met gewicht van Gout een Tafereel/gedaen van *Bularchus*, den Schilder/ alwaer den Krijgh der *Magnetes* in was uytgebeelt/waer by genoech te sie is/in wat groot achten en weerde alree te sulcken

Den ouden Schryvers is te dancke, datmen van de oude Schilders oft hun wercken noch kennisse heeft.

Van de oudtheyt der Schilder-const.

Plinius vergrypt hem vanden ouderdom der Schilder-const, en schryft tegen hem selven.

tijde de schilderye is gheweest. En dit was nochtans ontrent den tijt van *Romulus*, want den Coningh *Caudales* sterf in de 18. Olympiade/ oft (so eenige meenen) in 't selve Jaer dat *Romulus* sterf/ etc. Nae dit schrijven moet de Schilder-const langhe voor de 18. Olympiade zijn geweest. Oock na des selven *Plinij* getuygenis in zijn 35. Boeck / in 't leste van het 3. Cap. daer hy segt/dat te zijnen tijde in de campagne van Room/oft in der Latijnen lant/seer schoone Schilderyen waren / in de Tempelen te *Ardea*, welcke Schilderyen waren gedaen lange tijt voor de bouwinge van Room: En voeghter noch by/ dat het te verwonderen is / dat die Schilderyen noch soo versch waren/en dat de Tempels soo langhe hadden half bedorven gestaen. Noch waren vande selve hant (seyt hy) in de stede *Lanuvium*, doe ter tijt in eenen vervalle Tempel/geschildert/in wesen en noch al geheel/ *Atalanta* en *Helena* by malcander/ die seer wel gedae waren/en men sagh in de tronie van *Atalanta* een eerbaer Maegdelijck wesen/en 't was te verwonderen/datse noch so geheel waren/ nadien den Tempel een menichte van Jaren was verdorven. Dit bevestigt hy noch meer/ en segt: daer zijn tot *Cære*, nu *Cervetere*, in Tuscanen/schilderye/die noch ouder zijn als alle de voorgaende: So dat / alsment wel insiet/ men sal bevinden/datter geen const in de werelt en is / die na haer begin so haest ter volcomenheyt is geraect/als de schilderye: want ten tijde van den Troyane/ en wist men niet wat het was. Hier verabuseert hy hem weder/ gelijck in 't ander. Maer dat ick te vooren het Schilderen hebbe gheseydt te wesen ouder als de 18. Olympiade/ is bewijslijck te eerste/na *Plinij* bekentenis/ daer hy spreect van de Schilderye te *Ardea*, die gedaen was lange voor de bouwinge van de stad Room. In wat Olympiade dat Room gebout was/ daer vinde ic verscheyden opinien oft gevoelen van. *Lodewijck Vives*, op het 3. Boeck *Augustini*, van der Stadt Godts/Cap. 2. haelter een deel voort: *Plutarchus* (seyt hy) schrijft in 't leven van *Romulus*, dat *Romulus* en *Rhemus* den gront van Room leyden in 't 3. Jaer der 6. Olympiade / op welcken dagh eenen Eclips der Sonnen was. *Dionisius* en *Eusebius* seggen/ 't eerste jaer der 7. Olympiade/na den ondergang van Troyen 432. Jaren. Eenen *Cincius* segt/in de 12. Olymp. *Fabius Pictor* segt / in de 8. *Cornelius Nepos* en *Lactantius* volgen *Era-*

Bewys van Plynij merckelyck vergryp.

Plinius ghevoelt qualyck datmen ten tyde der Troyanen van schilderen niet en wist.

In wat Olympiade oft tydt Room gebout was.

ſchotenen en *Apollodorum*, en ſeggen/ het 2. jaer der 7. Olymp. Ons ghetal met 't Grieckſche over een brengende/mach men achten dat het was int begin der 7. Olymp. 433. Jaren na Troyen verderf. Summa/als ic dit al overlegge/ſo neem ick dat het ſy / nae 't ſchrijven *Dionſij Halicarnaſſen* rekeninge/ int 1. jaer der 7. Olymp. den 21. April/doe de werelt hadde geſtaen 3212. Jaren.

Wat een Olympiade is, en wanneer inghe-ſtelt.

Den Leſer ſal weten/ dat ongetwijffelt elcke Olympiade vijf Jaren doet / en is een oude Grieckſche tellinge/ nae een Feeſt dieſe hielden ter ſtadt *Olympia*, welke van *Hercules*, die vier Broeders hadde/ was ingeſtelt/ dewijle ſy t' ſamen vijf in getal waren/alwaer men oock vijfderley Spelen oeffende elcke 5. Jaren eens / de 2. ſpelen gingen de beenen aen/ te weten/ om te ſeerſt loopen/en om te verſt te ſpringen/ d'ander 2. gingen de armẽ aen/te werpẽ/werpen en kaetſen/'t vijfde al 't lijf/armen en beenen/met te worſtelen. Deſe Olympiaden warẽ ingeſtelt voor de geboorte *Chriſti*, *Anno* 780. *Anno mundi* 3400. 31. Jaer voor de bouwinge van Room/ oft daer ontrent. Dus blijckt / na al deſe rekeninge / de Schilder-conſt ouder als *Rooms* bouwinge te weſen. Maer dat *Plinius* ſchrijft/ datmen daer ten tijde der Troyanen niet af en wiſt/ dat is meer te verwonderen / als te ghelooven/dewijle datmen in *Homero* leeſt/in zijn *Iliaden*, dat de Troyſche Vrouwen/*Helena*, en ander in hen weefwerck beelden / en veel aerdicheden maeckten / byſonder *Helena*, de welcke doe *Iris* in de gedaente van *Laodicea* by haer quam / onledich was / met in haer Camer te maken een ſtuck van fijn garen/waer in den krijgh tuſſchen de Griecken en Troyanen met fraey beelden was gheweven/ en de ſtrijden/aenvallen/ wreede ghevechten/en aenloopen der twee Legers nagebootſt/ als men leeſt in't 3e. Boec der *Iliad. Hom.* t'welck ſonder Schilder-conſt oft teyckeninghe niet en can geſchieden.

Verſcheydẽ Exempelen uyt Homero, dat te Troyen de Conſt van ſchilderen volcomẽ in ſwangh was.

Voorts verhaelt hy / wat al Hiſtoriẽ op den Schilden geſchildert waren/eerſt in't 5e. Boeck/daer hy ſegt/ dat *Minerva* haer wapende met *Iuppiters* harnaſch/en nam op haer ſchouderen zijnen Schilt/waer op vreeſe en verſchricken/ twiſt/ tweedracht/ gekijf/gramſchap/dreyginge en gheroep/ en in't middẽ t'hooft van de *Gorgonne*, ſeer grouwelijck geſchildert waren: Gelijck oock ſulcke dinghen ſtonden(na zijn ſegghen in't 11e. Boeck) op den Schilt van *Agamemnon*. Ick laet ſtaen /wat al aerdicheyt op t'gordel van *Venus* ſtont/als hy in't 14e. Boeck vertelt. So iſt onwederſprekelijck/ na des ſelven *Homeri* ſchrijven in zijn 18e. Boeck/ of de Schilder-conſt en was genoech ten tijde der Troyanẽ bekent/want hy ſeght/ dat *Vulcanus* hed ghemaeckt in *Achilles* ſchilt voor *Thetys*, duyſentderley verſieringhen van Inventien / te weten/Hemel/Aerde/en Zee/den loop vã Son/ Maen/en ſterren/en die Hemel teyckens onderſcheyden/den Veyr/de Pleiaden/Hyaden/ en dergelijcken:dan had hy ghemaeckt twee Steden/ in d'eene Bruyloften / daer men de Bruyden met brandende toortſen gheleyde/ en daer men openbaer danſſen maeckte / en de Vrouwen ſatẽ op hen drempels toe en ſagen/ſchijnende aen haer ooghen verwondert te weſen:elders waren Lieden vergaert/ om te hooren eenige die tegen malcanderen pleyteden/om eenẽ dootſlag voor t'Recht/in welcke Hiſtorien(hier te lang te verhalen)ſegt hy van wonder affecten en actien / dat den beſtẽ Schilder van de weerelt nu genoech te doen hadde die dingen al uyt te beelden. In d'ander Stadt ſegt hy van veel gheſchiedeniſſen van Oorloghen/ de Stadt was beleghert/en hielden veel raedt van binnen/ deden uytval lagen leggende/terwijle dat Wijfs en Kinderen met dẽ oudẽ Mannen de ſtad beſchermden:die de lage leyden/hadden *Mars* en *Minerva* voor Leytſlieden/en lagen ſo by een Riviere/ alwaer ſy verwachten te nemen Vee/ dat daer quam drincken:daer quamen twee Herders/welcke ſpelende op hun Ruyſpijpẽ/gaven hun blatende kuddẽ eẽ vrolijc vermaec/ niet merckende op die lagen der vyanden/de welcke met hun ſweerdẽ uytſprongen/en namẽ deſe vette Oſſen en witte Schapen/ doodende de Boerſche Herderen:die van t'Leger in den Raet vergadert weſende/verlieten hun vergaderinge/ en quamen derwaert te Peerde/waer een groot gevecht is gheſchiet/daer tuſſchen beydẽ hun ſpel haddẽ oproer/ tweedracht en de doot:hier warẽ groote bloetſtortingen/ verſcheyden actien en cleedinghen te ſien.

Van duyſentderley inventien op den ſchilt Achillis.

Noch hadder(ſegt hy) *Vulcanus* gemaect eenen dreſſchen acker/die driemael geploegt was/en was ſonder gelijcke ſacht en vet van aerd-gront/hier op waren veel Bouwers/die hun gejockte Oſſen met de ploeghen heen en weder ſtierden:aẽ t'eynde van dẽ Acker quam een Man/die hun dẽ arbeyt ververſchte met een kanne Wijns. Men ſagh oock alſoo ſy ploegden/de verſch geroerde aerde bruynder te weſen/ dan die voor henen geploegt was/ dit alles(ſegt hy)was een werck weerdich te ſien. Ter ander plaetſen was ghemaeckt een vruchtbaer veldt/dat vol geel-arige vruchten weſende/worde van den Maeyers geſneden/ de hoopen oft boſſen lagen dicht op malcander midden de voren:daer warẽ die de ſchooven bonden/ en knechten die de hoopẽ in leyden:daer was den Heere van't velt/houdende in zijn hant eenẽ Scepter oft ſtaf/ dẽ welckẽ hẽ ſcheẽ te verblijdẽ. Eenige die ſulc laſt haddẽ/warẽ elder doende onder geeyckelde Eyckẽ de maeltijt toe te makẽ/daer ſy eẽ van den vetſtẽ Oſſen haddẽ ten Offer geſlachtet/daer

Merckt hier ſchilderachtige verſieringhen.

ſy al

sy al aendoende warẽ: de Vrouwẽ des huys-gesins brochtẽ den wercklieden te noenmalen spijse en broot/met wit fijn meel overstropt. Noch hadde *Vulcanus* in zyn Godtlijck werck gemaeckt eenẽ Wijngaert vol druyvẽ/welcke swart warẽ vã blauwicheyt/en had dẽ Wijngaert omvangen met een graft / en om daer in te comen wasser maer eenen weg/ daer de Wijn-snijders door uyt en in ginghen / daer saghmen Maegden en knechten de vrolijcke vruchten in gevlochtẽ wisse korfkens dragẽ. Middẽ onder dese was een jong knecht/ die spelende op een Herp/soetelijc eenBoerig liedeken song/daer d'ander mate houdende/vrolijck met den handen clappende/ op dansten. Voorts had hy gemaect een vette kudde Ossen met gehoorende voorhoofdẽ/welcke quamen al loopende uyt den stal in de weyde/by een snel loopende Rivier/met rietige oevers/ vier Herders volgdẽ om hun te bewarẽ/ met negen snel-voetige Honden/en twee grouwelijcke Leeuwẽ hadden aen het eynde genomẽ uyt t'brullẽde kudde eenẽ Stier/die met luyder stem om hulpe riep/en hoewel deHerders toeloopende hunHondẽ aenhitsen/en dorsten sy niet toebijten/vreesende van denLeeuwen (die den Stier niet verlatende t'bloet en ingewant aten)ghesnout te wesen/maer basten slechs wat by/ en liepen dan soo heen. Noch had desen mancken Constenaer gemaect een dal vol witte Schapen/oock stallen/keeten/ en dergelijcke dingen. Noch had hy geschildert op de selve wijse/dat *Dedalus* voormaels had gedaen in *Creta* om de schoon *Ariadne* ẽ vergaderinge van nieu-crachtige Jongelingen en schoon-hayrige Dochters/die wel waren weerdigh 100. Ossen/ dese t'samen hant aen hant daussende/maecten eenẽ rondẽ ring oft crans:der knechtẽ cleedinge was vã fijn geweef / en blinckte oft met oly had geweest besmeert/de Maegden hadden lang-ployige keurssen/en hadden op de hoofden verf-bloemige kranssen ghCladen:de knechten hadden aen vergulde daggen/somtijts met veerdigẽ wel geleerden voet seer licht loopende/gelijck eenen Potbacker zijn radt somtijts licht om schupft : somtyts liepen sy gepaert t'samen recht uyt/en maecten den eenen dans op den anderen/en somtijts al onder een vermengt : eenen grooten omstandt volckx sagh vast toe met groot vermaeck / wie de fraeyste sprongen dede : daer onder ander twee op hun gesangh fraey en volcomen tuymel-sprongen deden. Nu is uyt desen Schilt wel te oordeelen/datmen ten tijde der Troyanen van schilderẽ genoech heeft geweetẽ:want wat Schilder isser/die dit alles soude connẽ versieren/ oft te weghe brengen in desen onsen tijt? Of men nu seggen wil /dat dit werc niet en was geschildert/maer gegraven/oft metter hitten

Nota, dat Dedalus al voor den tijt van Homerus is gheweest in de Schilder-const uytnemende ervaren.

Eenen aerdigen dans beschreven.

geamailleert/het mocht zijn so het mocht/ tẽ was niet mogelijck alle de verhaelde dingen int werc te brengen/ of de Teycken const en most doe al in seer groote perfectie wesen: was sy in groote perfectie/ so ist niet mogelijc of de Schilder-const most mede al ghebaert en in wesen zijn/en oock niet onvolcomẽ/als wel te ramen is. Ten anderen leestmen int 1e. Boec der *Æneidos*, dat den Troyaen *Æneas*, comende te Carthago in eenen Tempel/die ter eerẽ van *Iuno* gebout was/en sagh daer een schilderije van de belegheringe van Troyen/ daer hy *Priamus*, *Achilles*, en veel andere na t'leven gedaen sagh/oft so gedaen dat hyse kẽde. Onder ander strijdẽ en vluchten sagh hy/ hoe *Troilus* ongheluckich teghen *Achillem* hadde gestredẽ:elders hoe desẽ *Achilles*, *Hectors* doot lichaem om de mueren van Troyẽ gesleept hebbende/ dat vercoopt voor een deel gouts/ en veel meer ander omstandicheyts/ het welc so constich en wel gedaen was/dat het *Æneas* zijn gemoet so beweegde/ dat een groote vloet van tranen zijn wangẽ bevochtigden. Nu magh men seggen/ dit is t'samen al Poeetsche versieringe/en geen Historie/om yet sekers mede te bewijsẽ/tot het voorige verhael niet ghenoechsaem wesende: dit laet ick so wesen *Virgilij* ghedichten in zijn weerde:nochtans al versierde hy/ soo waren sulcke uytnemende Poeten aendachtig op alle dingen/ overleggende of men oock in den tijt van den Troyanen/doe Troyen ondergegaen was / alree schilderye gevonden heeft/ anders waer hy te straffen van groote onbedachtheyt : desgelijcx waer oock te seggẽ van *Homero*. Nu dit overgeslagen/is te bedencken/ dat *Homerus* niet en conde schrijven soo heel werckelijck en bescheydelijck van de Teyckẽ oft Schilder-const/haddense te zynẽ tijde/oft te voorẽ niet openbaer en in kennisse geweest ja oock niet so heel breet daer vã/haddese niet rijckelijck en hooglyck in swang en gebruyck geweest/ten alderminsten in zijnẽ tijt. Wanneer hy geschreven en gheleeft heeft / daer is verscheyden gevoelẽ van by de schrijvers:eenige Griecsche zyn van meyninge/dat hy self mede int Leger voor Troyẽ is geweest/want hy noemt zijn Schoolmeesters en ander namen van zijn vrienden/ die ter selver tijt hier en daer mede in weerdschappẽ en elders waren tegenwoordich: sommige beschrijvẽ hem 100. Jaer na den Troyschen krijg te zijn geweest: eenige settender noch 50.jaer by:eenen *Aristarchus* segt 130. jaer nae Troyen : *Crates* niet meer als 80. eenige makẽ hem den soon van *Thelemacho*, *Ulysses* soon / en *Polycasta Nestors* dochter. *Eusebius* schrijft / doe *Agrippus* onder den Latijnen regeerde / was *Homerus* geruchtich by den Griecken/ en accordeert met *Apollodoro* en *Euphorbio* , 124 . Jaer voor de

Virgilij ghetuyghenis, van der oudtheydt van 't schilderen.

Wanneer Homerus gheleeft, en ghschreven heeft, verscheyden meeninghen by dẽ schrijvers.

bouwinge vā Room. *Cornelius Nepos* segt/100. jaer voor d'eerste Olymp. Hier aen sietmen niet teghenstaende 't ongelijck gevoelen/ dat de Schilder-const veel ouder is als d'Olympiaden: Want sy was al in wesen ten tijde *Lycurgi, Anno mundi* 3090. voor de comste *Christi* 872. Ja by dat *Plutarchus* verhaelt/ nae de rekeningen *Erathostenis* en *Apollodori*, was *Lycurgus* al veel Jaren voor d'eerste Olymp. en sommige meenē/dat hy *Homerum* gesien heeft. Desen *Lycurgus* en wilde in 't gemeen Raedt-huys geen schilderytje duldē/ om dat de schilderyen de gemoeden der menschen(seyde hy) laf/sacht/eñ swack maeckten. Als wy nu van onder opclimmende der Schilder-konstē ouderdom oft beghinsel voort en voort ondersoecken / en waer niet te verwonderen/ of de selve en waer al geweest voor den tijt van dē Seyntvloedt/ om dieswille dat ontrent 200. jaer na de Diluvie/ *Belus*, den soō van *Nemrot*, liet maken 't beelt/waer uyt is ontstaen d'afgoderye: en is wel te bedenckē/ en den const-verstandigen licht wijs te makē/dat de twee Consten/te weten/ Schilderen en Beelt-snijden/gelijck beginsel hebben gehadt. Oock de geruchtige *Semiramis*, Coninginne van Babylonien/verçierde dese stad/niet alleē met verscheyden gedaenten der dieren/geconterfeyt/ en gecoloreert na 't leven/maer ooc met haer eygen beelt/en dat van *Ninus* haer Man/met noch ander dingen van coper/ gelijc *Diodorus* verhaelt. Jck laet staen / dat hier na ontrent 150. jaer/in Mesopotamien by *Laban* beeldē waren/daer den getrouwen Propheet *Moyses* van verhaelt. Eyndelijck/de Schilder-const is (na al dit merckelijck bewijs) een seer oude const/schijnende of sy aenvanckelijck met alle ander vernuftichheyt uyt Chaldeen door Egypten in Griecken/van daer te Room/en alsoo herwaert is gecomē en verspreyt geworden. Wat nu belangt van den eersten vinder der selver/ oft hoe dese te voorschijn is gecomen / ghelijck sy een Edel vry const is / die voormaels by den ouden Romeynē/ niet dan van edel geboren lieden mocht wesen gheoeffent/als *Plin.* in't 35. Boeck/int 10. cap. verhaelt/ niet wesende gerekent onder den hantwerckē oft Ambachten/dewijle sy de stomme suster is van de seer geestige Poeterye. Wort van eenige oock aerdigh versiert / datse haer afcomst heeft van *Narcisso*, die in een bloem is verandert/ter oorsaec dat sy de bloem van alle Consten is /dat daerom de gantsche Fabel van *Narcisso* niet ongevoeghlijck op de selbige gedupt en can worden: want wat mach beter rijmen op de schoon ghestaltenis deses jongelings in de Christallinige clare fonteyne schaduwende/dan een constich geschildert Beelt uytnemende wel na 't levē gedaen/van een geleerde hant eens Const-rijcken Schilders ? Jck verwondere mijn self al schrijvende/hoe wel dit te pas comt / bevindende onse Const alree een schaduwe van 't rechte wesen/ en den schijn van het zijn vergeleken: want by dat eenige schrijven / soude dese edel natuersche Hemel-gave de dochter zijn van de Schaduwe. Mijn getuyge is den geleerden *Quintilianus*, wiens meyninghe is/ datse haren oorspronk heeft wt de schaduwe die de Son geeft/ waer naer de Oude de hooft-trecken genomen souden hebben/omtreckende dese schaduwe. *Plinius* oock in zyn gemelde 35. Boeck/Cap. 12. verhaelt van de Dochter van een Potbacker/*Deburates*, welcke verlieft op eenen Jongelingh/trock metter kole den vuurstijl van zijn tronie/ die van 't keerslicht schadude op eenē muer/om hem altijts voor oogē en in haer gedacht te hebbē/waer op dē Vader de eerste tronie soude van aerde verheven gemaect en gebacken hebben:waerom de Teycken-konst de voor-gheboorte teghen 't Beelt-snijden haer te roemen soude hebbē: en volgens 't voorverhaelde/ soude de Schilderye geteelt wesen van *Phœbo* oft *Vulcano*, te weten / uyt de schaduwe van Son oft vyer. Nu is voorder mijn meyninghe/ te beschrijven van de eerste Vinders aen het Leven der Oude Schilders / vermijdende/ (soo veel ick magh) alle confusie/ om (so veel doenlijck is) yegelijck Constenaer t'onderscheyden/ en zijn werckē by malcander de versamelen/dewijle ickse seer bemengt/en onder een vergoten vinde: wil oock myn best doen/de tijden vervolghens te onderscheyden/ van die voor en na zijn gheweest. En dewijle ick niet dan van Schilders en Schilderye te handelen voor en hebbe / is mijn meyninghe / in hun weerde en eere te laten ongeroert den constighen Beeldt-snijders oft dergheljcke / die den pinceel niet ghebruyckt en hebben: want boven dat het my veel tijdt (die ick te weynich hebbe) soude costen/ soud ick vreesen dat het te grooten Boeck soude worden. Eenigh Beeltsnijder oft beminder (soo hy hem daer toe genegē vint) magh dese materie aenvangen/en aen den dach brengē/ick gevoele mijn swacke schouderen met mijn willigh aenghenomen last genoech en maer te seer geladen. Doch van lust voort ghedreven wesende/ ick mijn aengenomen reyse geern wil aenvanghen / en noch lieber voleynden / nae mijn gheringhe vermoghen.

Dat de Schilder-const wel mocht ouder wesen, als dē Seyntvloet.

Schilder-const uyt Chaldeen, door Egyptē in Griecken, te Room, en en van daer herwaerts overgecomen

Versierighe afcomst der Schilder-const uyt Narcisso.

Pictura, eē schaduwe vā 't rechte wesen.

Teycken-const ouder als 't beeldt-snyden.

Sy soude de Dochter wesen van Apollo oft Vulcanus.

Het Leven

Het Leven Der oude Antijcke Doorluchtighe Schilders/ Egyptenaers/ Griecken/ en Romeynen: Beschreven door Carel van Mandere, van Meulenbeke.

Van Gyges uyt Lydien/ den eersten Schilder in Egypten.

AL zijn jammerlick ellendich so droeve ghemoeden/ die laf vervallen/niet door de crachten der eyghen (van self willig op te stijghen) Naturere/ gheholpen/ en connen de commersche nevelen doordringhen / en innemen de Olimpische helder soete rust en genuechte / ten sy de sinnen / toepaden der herten / ende worden ontsloten en wacker gemaeckt / door aenroeringe van langsaem toeghenomen edel Consten oeffeningen : Soo zyn evenwel so heel bitter de toegevallen quaden in des Menschen aerdtsche weghen / datmen boven het voortcomen van 's Lichaems druckende nooden/ noch altijdt geern ergens in soetichept en vermaken soect te nemen/ 't zy in Consten / die wonderlijck oft 'tgesichte/ oft 'tgehoor/ oft anderen sin verheugen/ waer door den Mensch zyn uytlandige pelgrimagie te minder verdriet/ gelijck een oor-lockende soet-pratigh Reysghesellе/met zyn vertellingen de mijlen cortende / eenen langen wegh doet incrimpen/ en ons eer wy 't weten onversiens tot den eyndt onser wandelinge gebracht heeft. De Consten/ die men acht overvloedigh oft boven noot/ als Schilderije / ghedicht / gesangh en spel/hoe sy 'tghesicht en 't ghehoor verheughen en verlustighen/ ghetuygen sy dadelijck genoech. Maer de Schilderconst myn voorgenomen wit wesende/ alsoo ick vast heb ondersocht om op't Tooneel te stellen/ men namen den eersten vinder der selver/ soo wijse ick ons ten eersten eenen Gyges, welcken naem den Urbijnschen Schrijver Polydoor, in zyn tweede Boeck / Capittel 24. gebruyckt/ en ontleent heeft by Plinio, in zijn 7. Boeck / Cap. 56. Desen Gyges was gheboorен in't Lantschap Lydien, het welck van boven het Landt Ionia, oft sooment nu noemt Bebricia, aen het Oost begrijpt /aent Noorden met Mysia grentsende / en omhelst oock aen het Suyden al het Coninghrijck van Carien. De Oude noemden dit Lydien, Mæonien. De Hooftstadt lagh aen den berg Tmolus, en was gheheeten Sardis. Hier was dat uytnemende Palleys van den rijcken Coningh Cresus. Dese Lydianen waren van outs tijdts den Godsdiensten en Offerhanden toeghedaen/ waerom sy van den Griecken worden Thuscans geheeten/ soo veel ghesept/als Offerhande doen. Dese hebben met hun

Gelegentheydt des Lantschaps Lydien.

Oorsprongh der namen van Thuscanen lant en de Zee van Tyrrhenen.

hun Coning van Lydien, Tyrrhenus, het sevende Rijcke van Italien ingenomen en ghewonnen / waer van't Landt van Thuscanen, en de Zee van Tyrrhenen, ghenaemt zijn gebleven. Dese dan hebben den Goden-dienst / en de Schilder-const heel vroech in desen hoeck van Italien ghebracht / als uyt oude Schrijvers / en uyt Lion Baptista Alberti, wel te sien is / hoe dat de Teycken-const ten tijde van Prosenna in groote volcomenheyt was / als oock wel ghetuyghde de Sepultuere van hem / die men niet heel lange geleden tot Chiusi ontdeckt en gevonden heeft / daermen uytnemende fraey figuerkens van half rondt ghevonden heeft: sghelijcx tot Viterbo, uytnemende schoon oude Beelden. Oock Anno 1554. t'Aretso werdt ghevonden een Coper Beeldt / wesende de Chimera van Bellerophon, het welck wel te kennen geeft / hoe constich de Thuscanen soo vroech tijts waren / waer oot eenich schrift inden voet / en aen den beelden te Viterbo, den ouderdom door de vreemde caracteren uytwijsen / want geen geleerde van desen tyt dat en connen ramé noch lesen. Nu tot onsen Lydischen Gyges wederkeerende / hem wordt de eere ghegheven / dat hy / wesende binnen Egypten / de Schilder-const gevonden / en den eersten Teyckenaer was. Maer wanneer hy geweest is / oft wien hy dese zyn nieuwe Inventie ghemeen ghemaeckt oft gheleert heeft / daer hebben wy gheen bescheydt van. Dan t'is kenlijck / dat Egypten vroech wel bebouwt was / en Goden-dienst heeft geoeffent / alwaer de Teycken-const ghemeenlyck / ghelijck den Wijnranck aen den staeck oft Olmboom langhst mede opclimt / en opwassende cracht heeft haer uyt te spreyden: soo dat t'achten is / dat dese Egyptsche Nymphe Pictura van ontrent den sandighen Nilus haer veelverwighe vloghelen anderen volcken / met groote verwonderinghe wijdt en breet heeft laten sien. Maer hoe het is / d'Egyptenaers beroemen sich (alsoo Plinius tuyght) dat sy d'eerste vinders zijn / 't welc te achté is om desen Gyges. Maer 't is al te vreemt / datse daer by voegé / datse dese edel wetenschap hebbé ghehadt ses duysent Jaer / al eer sy van hun tot den Griecken ghecomen is. Hier had ick weder een langh werck te ondersoecken / hoe de Natien de Jaer-ghetalen seer onghelijck rekenden: want nae onse rekeninghe en is nu de Werelt so oudt noch niet / dan ick latet den Geleerden / en wil tot den anderen voort varen.

Thuscaners van outs seer tot dé Goden dienst gheneyght, en hebbé vroeg Beelden ghehadt.

Egyptsche roemen sich, Schilder-konsten vinders te wesen

Van Pyrrhus, de Neef van Dedalo, d'eerste Griecksche Schilder.

Een uytnemende Const / oft die den Menschen verwonderlijck is / en can om haer blinckentheyt niet verborghen gheblyven / waer door wel mágh gheschiedt zyn / dat onse Schilder-const is uyt Egypten gecomen in Griecken / en daer als eenen nieuwen vont te voorschijn ghecomen / door den Cosijn van Dedalus, gheheeten Pyrrhus, oft somtyts Euchir. Desen noemt Aristoteles den eersten Schilder in Griecken te wesen. Nu behoefden wy wel te letten / wanneer dat Dedalus, den seer grooten Constenaer in Beeldtsnijden / graveren en anders / heeft gheleeft / om daer by te ramen / ontrendt wanneer dat desen Pyrrhus leefde / en dat in Griecken-lant de Schilder-const is ontstaen. Soo is openbaer / dat (nae d'oude Schrijvers meyninghe) Dedalus leefde ten tyde van den Athenenschen Theseus, den soon van Egeus. En Theseus (by al dat ick bevinden can) leefde en regeerde t'Athené / Anno mundi 2730. voor Christi comst 1232. Soo is te gissen / dat weynigh Jaren na dit getal / de Schilder-const in Griecken-landt is aenghevanghen.

Phyrrhus.

Dedalus wanneer hy leefde.

Van Polygnotus, Schilder van Athenen.

In 't beschrijvé deser oude Meesters / uyt d'oude schriften / bevinde ick / datmen (om niet in werringe te comen) wel vlijtich op alles en aendachtich te mercken heeft / om goet onderschept te vinden en te kennen te gheven: want Theophrastus (nae Plinij schrijven) is van meyninghe gheweest / dat Polygnotus, van Athenen gheboren / soude onder den Griecké zyn geweest den eersten

Schilder: maer dit comt daer by/ doe de Schilder-const eerst geboren zijnde/ noch seer onvolcomẽ was/ wie yet daer by practiseerde tot verbeteringhe/ die worde haest gheacht te wesen den vinder der selver. Doch Polygnotus (by al datmen ramen can) is d'eerste geweest/ die Encausticè, dat is/ met den vyere te schilderen heeft ghevonden. Wat gheslacht oft ghedaente van werken dit is gheweest / heb ick vlytich ghesocht/ en nae ghedocht/ dan bevinde dat het was / niet emailleren op goudt/ maer met heete ofte gloeyende ysers te trecken op hout oft yvoir: want de eerste Schilderye was veel tijts maer ghetrocken / en was by den Latynen gheheeten/ Linearis Pictura, welcke ghetrocken linien waren / toegheeyghent dat gevonden souden hebben eenen Philocles van Egypten / oft eenen Cleanthes van Corinthen / oft dat het soude gheweest zijn / een ander Corinther/ gheheeten Ardices, oft eenen Thelephanes van Sicyonien/ die al niet als enckel omtrecken / en so metter kole noch eenich binnewerck souden hebben ghedaen / sonder te hebben oft gebruycken eenige verwen: daer nae soude door yemandt onbekent ghevonden gheweest hebben dese omtrecken te vervullen met eenderleye verwe: welcke gedaente van schilderen by den Grieckẽ was gheheeten Monochroma, dat is/ schilderye met een verwe. Dit meent Plinius, was te schilderen van twee coleuren / oft van licht en bruyn/ dat lange/ jae tot op zynen tijt soude hebben gheduert/ dan mach derhalven wel dolen/ aengesien de eerste slechtigheyt der oude Meesters / die soo veel wetenschap niet en hadden/ hun dinghen met hoogen en diepen te doen verheffen / maer datse slechts hun omtreckẽ met eenich sap oft ander verwe van binnẽ vervulden. Maer alhoewel de Griecken eersuchtigh ghepooght hebben d'eere der eerster vindinghe hun eygen te maken/ soo ist mijns achtens niet anders / dan een ander zijn Croon te willen nemen. En houdet noch daer voor/ dat dẽ Lydischen Gyges, in Egypten woonende/ is den eersten geweest/ die de Teycken-const voortgebracht en ghebaert heeft/ omtreckende den pourfijl van zijn eyghen schaduwe met een kole uyt t'vyer tegen eenen witten muer / en dat desen Polygnotus eerst wel mocht dese Const vermeerdert hebben / met te vullen het inwendighe met verwen / ghelijck hy wel meer dinghen ghevonden/ en altijd verder (gelick so levende geesten doen) ghesocht / en ghevonden heeft: Want men bevindt / dat hy een graveerder is geweest / en ick acht dat hy also oock op hout metter hitten graveerde: En alsment wel naesoeckt / sy gebruyckten tot hun Tafereelkens een hout / by den Latijnen Larix, by den Griecken Aegis, om zijn honich coleur / gheheeten. Dit hout/op Duytsch Lorchenboom/ is soo heel glat/dat het geen cloofkens/ en heeft/daerom hebben sy hier op van outs gheeren geschildert met hun Eyverwe. Nu en can ick my selven niet anders laten voorstaen/ daer en moeten twee zyn gheweest / die Polygnotus hieten/ die langhe nae den anderen waren/ ghelijcker twee Mycons (den grooten/ en den jonghen) zyn gheweest: Want ick vinde van eenen Polygnotus, die van Thasus was / en niet als desen (daer ick nu van schrijve) van Atheren. Desen Atheenschen soude gheleeft hebben ten tijde van eenen zynen Mede-borger Mycon, beyde uytnemende Schilders wesende / hebben eerst den Atheenschen Oker gebesigt / en hun swart was van de keernen van de Wijnbesien gebrant: van desen Polygnotus en vind ick niet anders meer/dan dat hy een uytnemende graveerder oock is gheweest / noch in wat tijdt hy gheleeft heeft.

Encausticè, met vyer te schilderen.

Eerste schilderye niet als omtrecken, gevonden van Philocles, Schilder vã Egypten: oft van Cleanthes. Schilder van Corinthen: oft Ardices, Schilder van Corinthen: oft Thelephanes van Sicyonien Schilder.

Noch van het vinden der Schilder-const.

Van twee Polygnoten.

Van Thelephanes, van der Stadt Phocæa.

Plinius in zyn 34e. Boeck in't 8e. Capittel/seght: Vele die groote Boecken hebben gheschreven van den Schilders en Beeldt-houwers / hebben seer gheprezen eenen Thelephanes van der Stadt Phocæa,doch weet men niet wie hy gheweest zy / om dat zyn wercken in Thessalien / van waer hy was/ veel zijn verloren gebleven: doch dese schrijvers

vers achten hem wel ſoo veel gheweeſt te hebben/ als Polycletus, Myron, en Pythagoras. Van deſen had ick meer te verhalen gehadt/ maer bevindende dat hy een Beeldt-houwer en Copergieter is gheweeſt/ ten tyde der Coninghen Xerxes en Darius, en iſt niet van noode. T'is genoech dat ick onderſchept hier aenwyſe van deſen/ en den voor-verhaelden Thelephanes van Sicyonien/ die al vroech geweeſt is/ en een van den eerſten Schilders.

Van Cleophantus, Schilder van Corinthen.

AEngaende de vindinghe van met de verwen te ſchilderē/ het gemeen gevoelē is (ſo Plinius in zijn 35e. Boeck/ Capittel 3. verhaelt) dat het aldereerſt ſoude ghebruyckt zijn gheworden door Cleophantus van der Stadt van Corinthen/ die eerſtmael begon wat te brabbelē op ſtucken van gebroken potten/ mijns achtens/ eer ſy ghebacken waren/ en dat deſe ſcherven dan werden tot een proef gebacken/ en dat daer uyt mocht ontſtaen zijn het ſchilderen op het aerdewerck. Deſen Cleophantus (ſeght Plinius) oft eenen anderen die alſoo ghenoemt was/ ghelijck Cornelius Nepos ghetuyght/ volghde tot in Italien den Vorſt Demaratus, den Vader van Tarquinius Priſcus, welcken gedwonghen was hem te vertrecken/ en te verlaten de ſtadt Corinthen/ om te vlieden t'gheweldt/ dat den Tyran Cipſellus teghen hem dede. Deſen Demaratus ghebannen weſende uyt Corinthen/ is comen woonen in Thuſcanen/ daer hy eenen ſoon gecreeg/ welcken namaels is gheworden den vijfden Coningh van Room. Den ſelven Demarato zijn oock ghevolght uyt Corinthen Euchir en Eugraminus, die beelden van aerde conden maken en ſeer conſtighe potten/ van welcke de Conſt in Italien ſoude ghecomen weſen.

Op aerden ſchotelen te ſchilderen, een oudt gebruyck.

Van Bularchus Schilder.

DAer ick in mijn Voor-reden bewyſe d'oudtheypt der Schilder-conſt/ heb ick verhaelt van deſen Grieckſchen Schilder Bularchus, die ontwijfelijck in ſoo vroegen tijdt ſeer conſtich en ervaren was: want daer worde een ſtuck van zynen vercocht voor ſoo veel Goudt alſt ſwaer was/ aen den Coningh van Lydien Candaules, welcken Coningh is gheſtorven in't Jaer als Romulus ſterf/ t'welck was inde 18e. Olympiade. Nu mocht deſen Candaules dit ſtuck veel Jaren voor zijn doodt gecocht hebben/ en miſſchien ooc langē tijt na de doot Bularchi des Schilders/ ſoo dat dit al een oudt Schilder is/ en wel t'overlegghen ſtaet/ in wat volcomēheyt de Schilder-conſt t'zynen tyde is gheweeſt. Beſluytelijck moet oock (gelijc Plinius ſeght) nootwendich volghen/ dat al langhe voor zynen tijdt de Conſt haer begin moſt hebben gehadt/ en dat Hygienontes, Dinias, en Charmas, die d'eerſte conterfeytſels met eenderley verwe maeckten/ doe al lange moſten doodt weſen/ al en weet men niet wanneer ſy gheleeft hebben. T'voorverhaelde ſtuck van deſen Bularchus handtwerck/ was een ſtrydt des volcx van Magneſia, een landt nu gheheeten Capoverlichi. Wat deſen conſtigē Meeſter meer ghedaen heeft/ is ons van den tijdt en oudtheyt verduyſtert/ en van den Schryvers niet bekent gemaeckt.

Hygienontes, Dinias, en Charmas, maeckten d'eerſte conterfeytſelen met verwe.

Van Eumarus, Schilder van Athenen.

HEt is te achten/ dat deſen Eumarus, Schilder van Athenen/ is ouder als den verhaelden Bularchus, aenghesien te zynen tyde de Conſt noch heel wanſchapen en onvolcomen was/ jae ſo jongh en ſlecht/ datmen de gheſchilderde beelden niet en con onderkennen oft Mannen oft Vrouwen waren/ daer deſen Eumarus den eerſten vinder van was/ van die t'onderſcheyden/ alſoo Plinius in zyn 35e. Boeck/ Capittel 8. vertelt/ en dat hy oock d'eerſte was/ die alles wat hy ſagh nae t'leven beſtondt te doen.

Eumarus, d'eerſte die Mannen en Vrouwen tronien onderſcheydelijc uytbeelde, en eerſt alles na t'leven dede.

Van Cimon, Schilder van Cleonen.

DE voetſtappen van den verhaelden Eumarus, is ſtracx cloeckelijck nae getreden

Cimon heeft de vercortinghen, en ander dingē ghevonden.

getreden eenen Cimon van Cleonia, een stad wat diep in't lant van Achaien gelegen. Desen heeft gevonden de vercortingen: Heeft oock eerst voortgebracht en gemaect beelden van ter zyden / hebbende de aensichtē gekeert op verscheyden wijsen/somtijts op/somtijts nederwaert siende/ een dingen voor zynen tijt niet ghebruyckt zynde. Hy was oock d'eerste / die in zyn Schilderye liet sien alle de coppelinghen/ leden/ spieren/ en aderen des Menschen lichaems: Oock was hy d'eerste / die uytbeelde in lakenen oft cleederen verscheyden vouwen en kreucken.

Van Panæus, Schilder van Athenen/ de broeder van Phydias.

Ick hadde my wel te beclaghen over Plinio, dat hy gheen beter orden en houdt in d'Historie der Schilders/dan is te verontschuldigen/ om dat hy over de Griecksche Schrijvers hem te vooren nootlijck beclaeght heeft / in zyn achtste Cap. van't 35e. Boeck/datmer niet vast op staen en mach: want sy niet waergenomen en hebben volcomelijck aen te wijsen de tijden/wanneer eenighe doorluchtighe Schilders hebben gheleeft/dat het somtijden mach verschillē een deel Olympiaden. Ick vinde dat ick doen moet eenen diepen spronghe in d'Olympiaden / om het eerste ghetal der jaren te vinden: want desen Penæus, Schilder van Athenen/is geweest / gelijck oock Phidias, in de 83e. Olympiade: In dit ghetal comen de Schrijvers al over een. Maer hy wort gehouden/dat hy soude zijn geweest den broeder van eenen discipel van Phidias, gheheeten Colotas, welcken soude hebben helpen maken 't Beeldt van den Olympischen Iuppiter, die voortijts soo seer vermaert was/ en soude gheschildert hebben het binnenste van den Schildt van Minerva, die Phidias, uytwendigh geschildert hadde: Welcken Schilt by dē Atheners in so groot achtinge was. Dan ick acht datse dolen / en dat desen Panæus (nae Plinij schryven) is geweest den broeder van Phidias. Hy was in onse Const seer ervaren. Hy schilderde voor die van Athenen/den veltslach/

Colotes, Schilder en Beeltsnyder.

diese hadden teghen den Persen in het veldt Marathon. Soo dat te bedencken is / datmen doe alree most hebben goedt gherief van verwen / en dat de Const van schilderen al in grooter volcomenheyt gheraeckt en opghesteghen was: Want men seght dat hy daer in hadde ghedaen nae't leven de Capiteynen soo van d'een als van d'ander sijde/ datmense onderscheyden ende kennen mocht/te weten/Milciades, Callimachus, en Cynegyrus, op de zyde der Atheners/ Datis, en Artaphernes, op de zyde der Persen. Ten tijde van desen Panæus, worden om best te schilderen binnen Corinthen en in het Eylandt Delphos prijsen opghestelt. Van welcker inventie hy (soo men seght) d'oorsaeck soude wesen/om dat hy aen wilde tegen eenen Timagoras van Chalcidien: Den welcken hem nochtans verwon in de Pythische spelen / die men oeffende ter eeren van Apollo, in een plaetse binnen Macedonien/ ghenoemt Pythius, in gedachtenis van't Serpent Pytho, dat vā Apollo was ghedoot. Dese overtreffinghe heeft namaels ghenoech bekent en betuyght gheweest door eenige ghedichten / de welcke Timagoras tot een gedachtenis daer van hadde gemaect/ die soo gheheel op de oudt vreemdsche maniere waren. Panæus hadde noch tot Elis, in dē Tempel van Minerva, de mueren beschildert / oft met melck en saffraen gheel ghemaeckt/so eenige meenden: Want alsmer met natte vinghers aen wreef / so bevontmen zijn vingeren gheel te wesen/als of men saffraen hadde ghehandelt.

Timagoras van Chalcidien Schilder.

Van Polygnotus Schilder/ van Thasus.

Ick hadde nu mogen hebben voorgenomen Phidias, dan om oorsaeck/dat desen Polygnotus, Schilder van't Eylandt Thasus, is gheweest een / die noch de Schilder-konst in eenige deelen vermeerdert heeft/ en gheholpen tot meerder volcomenheyt / sal ick van hem nu verhalen. Hy is d'eerste gheweest/ die d'inventie voortbracht vande conterfeytsels der vrouwē te maken met vrolicke doorluchtige cléderē/en hun hoofden

Polygnotus, d'eerste die de vrouwen conterfeyten met hulselen en anders.

den te chieren met aerdighe mijters en hulsels van verscheydē verwen. Daerenbovē heeft hy de Schilder-const seer verbetert en vermeerdert: wāt in plaetse dat d'oude Schilders voor zynen tyt ghewoon waren te maecken al hun aensichten op eenderley maniere / donckerachtich en droeve siende / vondt hy en bracht op / de beelden te schilderen / datse seer levende den mondt wat onsloten hadden / en somtijts de tanden toonden / en met den tronien verscheyden actien oft werckinghen deden / het welck een yeghelijcken met verwonderen wel bevallen heeft. Hy heeft een stuck ghemaect / daer onder ander eenen Soldaet is hebbende inde vuyst een schildeken / dat de voetgangers ghewent waren te voeren / en staet gheclommen op een leere / so aerdich gheschildert en so versierlijck / datmen niet en con gheoordeelen / of hy op oft af gingh. Dit stuck stondt langhen tydt namaels in de gallerije / die Pompeius liet maken te Room / voor de sale van zyn Raedthuys. Hy heeft oock gheschildert den Tempel van Apollo, in't Eylandt Delphos / en oock binnen Athenen een groote schoon gallerye / die om de veel verscheyden verwen / die daer in de Schilderyen waren / worde gheheeten Pœcile: van welcke te schilderen hy niet en begheerde te hebben / hoewel dat Mycon, die een van de backen oft sijden hadde gheschildert / hem dier ghenoech dede betalen. Hier van behaelde Polygnotus seer groote eere en gonst: want d'Oversten van den Staten van Griecken / die men plagh van oudts tydts te noemen Amphyctiones, besteldē voor Polygnoto, in bewijs van danckbaerheydt / dat hy in alle de Steden van gantsch Griecken-landt soude heerlijc ontfangen en geherbergt worden / sonder eenighen zynen cost / en sonder dat hy yemandt van eenighe der verhaelde Steden / als sy voorby zyn huys quamen / yet ghehouden was weder te nooden / oft eenich vergelt te doen. Dus hoochlyc hebben dese Edel Heeren / de Const toegedaē wesende / desen Constenaer en hun selven eere aenghedaen. Men weet niet sekers / wanneer hy is geweest / dan dat hy ouder is als de 90e. Olympiade. Hy heeft oock seer constich in silver ghegraveert.

Van Phydias, Schilder en Beeldt-snijder / van Athenen.

Ghelyck beyde de Constē / Schilderen en Beeldt-snydē / uyt eenen gelijcken boesem van de volcomen Teycken-const gevoedt worden / valt het den Schilder niet swaer / een Beeldenaer in steen oft in gieten te worden / alst oock wel is gebleken aen Phydias, die in beyden is uytnemende gheweest. Hy leefde bloeyende in vermaertheydt in de 83e. Olympiade / 300. Iaer nae de bouwinghe van Room. Hoe langhe hy leefde weet men niet / maer men bevindt / dat hy noch leefde inde 90. Olympiade / en dat hy eerstmael hem oeffende in de Schilder-const. Hy schilderde voor die van Athenen eenen seer schoonen Schildt van Minerva, die by den Atheners is gheweest in seer grooter weerden en achtinghe / te weten / het uytwendighe van desen Schildt: maer het binnenste (ghelyck wy in't leven van Panæus zynen broeder hebben verhaelt) was gheschildert van Colotas zyn discipel. Watter op gheschildert was / 't zy Medusen hooft / met alderley aert van slanghen / oft yet anders / en vind' ick niet. Hy heeft gemaeckt in de Stadt Olympia een Beeldt van Iuppiter, van Yvoir en Gout / waer aen hem desen Colotas heeft gheholpen / als verhaelt is. Van desen Colotas vind' ick niet anders / dan dat hy genuechte nam te maken Philosophen. In de selve Sadt Olympia heeft Phydias meer Beeldē van Coper en anders ghedaen: Maer den Iuppiter was wonderlijck gheprezen / soo dat hy daer door worde gehouden den besten Beeldenaer van der Weerelt te wesen. Hem worde van eenen zijnē vrient gevraegt / hoe hy den Yvooren Iuppiter soo constigh hadde ghemaeckt: want al hadt ghy (seyde hy) geweest in den Hemel / en hadt ghesien Iuppiters gesten en wesen / ghy en hadt hem niet mogen beter maken. Hy antwoorde / te hebben ghevolght de versen Homeri, daer hy seght: Iuppiter dede teecken met zyn swarte wijnbrauwen / en van zyn eeuwich Coningh-

Colotas, Schilder en Beeltsnijder.

ninghlijck hooft verstroyde sich het Godlijck hayr / en zyn hooft schudden-de / dede den grooten Hemel schudden. Hier is te sië / hoe dees oude Schilders nouwe op de Texten hebben gelet. Plinius noemt twee tijden / tusschen welcke de uytnemenste Steë-houwers oft Coper-gieters der Beelden zyn gheweest / te weten / tusschen de 83e. en 155e. Olympiade. Daer is stryt ghevallen onder den Constenaers / om verscheyden Amasones Beelden / van verscheyden Beeldenaers gegoten en gedaen / in den vermaerden Tempel van Diana tot Ephesien: welcken strijdt was / om te weten / welcke Beeldt het beste was. En alsoo de ghene die daer tegenwoordich waren / wel hadden willen elck de zyne den prys toegheeygent hebben / is boven al ghepresen geworden eene van de hant van Polycletus: naer welcke den prijs hadde die van Phydias, en voort d'ander elck nae hen weerde. Boven dese Amasone, maeckte hy een wonderlijck Beelt van Minerva t'Athenë / van Gout en Yvoor / dertich ellebogen hoogh. In den Schildt die sy droegh / graveerde hy in den omloopenden boort oft frijse den strijdt tusschen d'Amasonen en den Vorst Theseus: in't binnenste van den Schildt den strijdt / die de Reusen teghen den Goden aenrichteden: in de solen van haer pantoffelen was den strijt te Peerde / tusschen dë Lapithen en Centauren, soo seer hadde den Constenaer dit hooftstuck wercks met constighe wercken vermeerdert en ghenciert in alle plaetsen: in't basement en pedestael hadde hy ghesneden de gheboorte en 'tgheslachte van Pandora, onder welcke waren dertich Goden / en seer uytnemende wasser ghemaeckt de Victorie. Noch maeckte hy een Draeck / die seer gepresen was / en eë Coperen gedrocht / Sphinx gheheeten / daer de Goddinne haer lance op dede rusten. In summa / Plinius acht / datmë hem niet en can volpresen hebben / dat hy in groot en cleen so uytnemende Meester is gheweest / en dat hy de weghen der Const eerst gheopent heeft. Dese verhaelde Minerva was noch ten tyde Plinij in eenen Tempel / gheheeten Parthemon, welcken stont niet wijdt van't Casteel t'Athenen / daer alle de Dochters van der Stadt quamen vergaderinge en raedt houden. Hy heeft oock gemaeckt noch een Minerva van Coper / die om haer groote schoonheydt / wert gheheeten de schoon Minerva. Hy maeckte oock een Nymphe, die de sleutels der Hellen droegh: en noch een Minerve, die Æmilius Paulus den Tempel der Fortuynen toe eyghende. Noch waren van zyn handt twee ghecleede Beelden in den selven Tempel daer toegheeyghent door eenen Catulus. Te Room was oor ten tyde Plinij noch te sien op de sterckte van Octavia, een seer schoone Marberen Venus. Dits al dat in Plinio van hem te lesen is. Plutarchus in de gheboden des Houwelijcx seght / dat Phydias door den Elissche oft Cyrenissche maeckte het Beeldt van Venus, hebbende den eenen voedt op een Schildtpadde / welck beteyckende / gelyck de Schiltpadde haer schulp niet verlaet / dat de Vrouwe niet en behoort te verlaten haer huys / maer daer in blyven in alle stilheyt. Noch verhaelt Plutarchus, in't leven van Pericles den Hooftman van Athenen / dat doe Pericles alle constige Meesters in verscheyden Consten tot verciëringhe der Stadt vergadert / en te wercke ghestelt hadde / alwaer oock Zeuxis, den vermaerden Schilder / en eenen Agatarcus, waren / stelde hy over het gantsche werck Phydiam, alwaer desen Phydias maeckte een Minerve beeldt van Goudt / in welcks pedestal hy zynen naem hadde geschreven. Hy dan nu wesende in soo groote gonste by Periclem, werde van anderen daerom seer ghehaet / en Periclem werden veel lasteringen na ghesëydt / te weten / dat Phydias hem soude hebben gheholpen aen eenighe vrije ghehouwde vrouwen / daer hy mede soude hebbë geleeft in oncuysheydt. Siet / wat somtijts door Const en Eere eens vermaerden Meesters de Nijdicheyt crachtich in sommighe herten vermach. Phydias, also geseyt is / hadde 't Gouden Beeldt gemaeckt / en op dat zyn benijders hem niet te beschuldigen noch t'achterhalen souden hebben van dieverije / hadde hy door den raedt van Pericles gemaeckt /

datmen 't Goudt al by deelen conde los maken van het Beeldt/ en wegen/ om te bewijsen datter 't volle gewichte was. Dit was oock een oorsake van hun benijdinge/ dat Phidias op den Schilt van Minerva hadde gemaeckt / in den strijdt der Amasonen, zijn eygen conterfeytsel/ makends een out Man (gelijc hy was) die met beyde handē eenen steen droeg/ en dat hy daer in ooc seer aerdich hadde te weghe gebracht de gedaente van Pericles, strijdende tegen den Amasonen, en hadde met een wonderlijcke Conste te weghe ghebracht / dat de handt / in welcke hy de pijck hiel / quam genoech voor 't aenschijn/ als of hy de ghelijckenisse van Pericles, hadde willen bedecken / 't welck nochtans van alle zijden hem ghenoech openbaerde. Eyndelinghe brochten zijn Benijders de sake soo verre/ door eenen Menon, zijn medegeselle in de Const/ dien sy daer toe oprocten/ t'aenroepen de hulpe der ghemeynten/ dat hy gevanghen wert / en is van sieckten in de gevanghenis gestorven: Doch meynen eenighe/ dat hy van zijn vyanden daer was vergheven. Dit is dan den eyndt van desen seer constighen Schilder en Beeldenaer gheweest.

Van Mycon, Schilder van Athenen.

IN 't leven van den lesten Polygnoto, hebben wy aenghetrocken den naem van desen Mycon van Athenen/ hoe dat hy zijn constighe wercken van den Atheners wel hooghlijck liet betalen/ waer uyt wel te verstaen is / dat hy een uytnemende Meester doe ter tijd is gheweest. Hy heeft oock ghebruyckt het swart van druyf-kernen/ oft ghebrande wijn-droessem / datmen doe hiet Tryginon, en oock wel d'eerste die den Atheenschen Oker ghebruyckte. Hy was seer constich in te maken die verscheyden actien der worstelaers / en hadde groote ghenuechte die aerdich in zyn wercken uyt te beelden/ hy was geheeten den grooten Micon. Daer is eenen anderen Micon geweest/ die hietmen den jonghen / welcken hadde een dochter/ die oock seer constigh was in de Schilderconst. Nu Micon den grootē/ die wy nu voor hebbē/ schilderde een seer heerlijck stuck/ van den Lapithen en Centauren, dat t'Athenen in Theseus Tempel worde gestelt: Noch een ander van den Argonauten, die de vaert nae Colchis deden/ dit werdt t'Athenen ghestelt in den Tempel van Castor. Noch maeckte hy een stuck / daer die van Athenen onder Theseus den Amasones bestreden: Een ander/ daer de Griecken Troepen verdorven/ en daer de Coninghen raedt houden over 't leelijck stuck / dat Aiax dede / Cassandra Priami dochter te hebben onteert in den tempel van de Goddinne Minerva. Hy hadde oock gemaect eenen hoop Jongvrouwē/ die gevangen ghele ydt waren: Oock een Cassandra: oock de bataillie tot Marathon teghen den Persen/ daer men in beyde partijen sach eenen lust die sy hadden malcander te treffen / oock sach men ter ander zyden de Persen verbaestlijck vluchten/ en loopen onbedacht in eē groot maras. Hy maeckte oock de Vlote van Phenicen / de nederlaghe der Barbaren door de Griecken/ en Theseus, die tseyl gaet; oock een Minerve, en Hercules. Wanneer hy geweest is / en heb ick niet ghevonden. Hy had eenen soon Onaras, een Beeldtsnijder/ den besten die uyt Dedalus winckel is voorgecomen. Hy hadde van die van Phigalien voor een Ceres, ses duysent Croonen. Desen soon leefde in de 83^e. Olympiade / waer by men mach ramen wanneer den Vader leefde.

Van twee Mycons, den ouden en den jonghen.

Van Apollodorus, Schilder en Beeldt-snijder van Athenen.

DAt ick / ghelijck den uytnemenden Schrijver Plutarchus, hadde voorghenomen/ de doorluchtighe Mannen/ Griecken en Italianen / tegen malcancander te verghelijcken/ soo en soude teghen Michel Agnolo niet qualijck dienen gestelt den Atheenschen Apollodorus, die oock so veel edel gaven van der Nature deelachtich uytnemende Constenaer/ soo vlijtigh en eyghensinnich in de Const t'ondersoecken / om d'uyterste schoonheyt te vinden/ was/ dat hy dicwils menigh uytnemende schoon Beeld in stucken sloegh uyt spijt / als hem yet qualijck

qualijck nae sijnen sin oft benoegē was/ want nemmermeer en docht hem dat zyn werck volcomen volmaecktheydt hadde / of het schoon al ghedaen was: En om dat hy so veel fraey dinghen/ en so grooten arbeydt te nieten dede/ wert hy van velen geheeten/den rasenden oft den dullen. Onder ander een Schilder oft Beeldtsnijder/ ghenaemt Sillanion, maeckte van hem/ oft nae zijn gelijckenis een Vrouwen beeldt / wesende de Gramschap oft raserije / als om zyn hefticheyt te bespotten. Hy is geweest een uytnemenste Schilder/ die de eerste was/die uyt der nature de alderschoonste deelen verstandigh wist uyt te lesen/ en in zyn schilderije te pas te brenghen. Hy was den eersten / die tot volcomen vermaertheyt heeft ghebracht den pinceel / soo wel wist hy hem te handelen. Daer was van hem noch ten tijde Plinij binnen Pergamo gheschildert een Priester die offerhande dede / en met grooter innicheydt zyn ghebedt scheen te doen. Oock wasser eenen Aiax van hem / die van Iuppiter met den blixem gheslaghen was. Daer en was tot op zijnen tyt noch noyt Schilder geweest/ die hadde connen maken in den tronien een soet en lieflijck ghesicht / het welck nochtans eenen bysonderen welstandt der Schilder-const toelanght. Hy heeft ghebloeyt in de 93e. Olympiade.

Syllanion.

Apollodorus was d'eerste, die de schoōheydt socht.

Van Callimachus Schilder/ en Beeldt-snijder.

WAs den verhaelden Apollodorus wonderlijck en seldsaem van sinnen/en nauw soeckig in de Const. Desen Callimachus, ick meen van Athenen/ en is niet minder geweest. Hy is seer vermaert ghewordden door eenen spotlijckē bynaem/ die hem worde bygevoegt/ te weten / Cacizotechnos, dat is/Constverachter/om dieswille dat hy altijdts zyn eyghen werck verachtede. Hy en con hem nimmermeer versaden van de const verder en verder te soecken/ twelc al te veel dickwils maeckt/datmen den goeden wegh mist / en comt in een verbijstertheydt/dat ons tot Exempel wel dient / om niet al te heel sorghvuldigh te wesen / dat wy niet en souden ten lesten comen in onse Const voort varen/ oft dat wy niet en comen te bederven 'tghene wy eens wel gemaeckt hebben/ ghelijck desen dede. Hy hadde gemaect eenen dans van Vrouken s / ghecleedt op de maniere van Lacedemonien: Dit werck wilde hy naderhant verbeteren/ maer hy benam hem al zyn gratie. Hy hadde ghemaeckt eenen Lantern van Coper ghegoten / daer 't licht een Jaer langh in conde branden / sonder dat de Oly verginck: Desen stelde hy t'Athenen in het slot van Minerva. Hy was d'eerste / die de steenen vondt te doorboren.

Van Zeuxis van Heraclea, Schilder.

NAer Apollodorus is ghecomen den ouden seer vermaerden Zeuxis, uyt Macedonien/ van der Stadt Heraclea: desen heeft door Apollodorum de poorte van de Schilder-konst wijdt open ghedaen ghevonden / en isser stoutelyck in ghetreden/ in het vierde Jaer van de 95e. Olympiade: En siende/ dat den Pinceel alree hem seer vereerde/ bracht hy met eenen den Pinceel oock in groot gheruchte en lof. Sommige stellen hem ten onrecht in de 89e. Olympiade / in de plaetse van Demophilus Himeræus, oft Neseas van Thasus: Van een van dese twee is den meester gheweest van Zeuxis, maer men weet niet welck. Desen Zeuxis is soo uytnemende gheweest in zyn Const/ soo dat Apollodorus, daer wy van verhaelt hebben / te deser oorsaeck maeckte een Sonnet/ waer in hy seer constich dichtende seyde / dat hum de Schilderconst was ontstolen/en datse Zeuxis met hem henen droegh. Hy wert oock door zyn Const soo rijck / dat hy (om zijnen rijckdom te toonen) liet van goudt bordueren zynen naem op eenighe ruyten / die in de boorden waren van zyn Mantels/ die hy droegh in de ghemeen Spelen van Olympia. Ten lesten nam hy voor hem / zyn werck te gheven voor niet met allen / hem latende duncken / datment niet en conde ten vollen betalen / 't zy watmen hem daer voor ghegeven hadde. En schonck oock aen

Zeuxis schonck zyn werck ten lesten wech.

de Stadt Agrigentum in Sicilien een Alcmena: en eenen Godt Pan aen de Coningh Archelaus. Hy maeckte oock een Penelope, in welcker wesen hy scheen te hebben versamelt alle de eerbaerheden en ghestadicheden/ die een Princesse behoort te hebben. Hy maecte oock een worstelinge/ daer hy grooten lust en geneucht in hadde/ en stelde daer onder een ghedicht/ luydende op deser manieren/

Men can dit haest verachten: maer
So goet te doen, meer arbeydt waer.

Hy maeckte oock eenen Iuppiter, sittende in zijn Majesteyt/ daer alle d'ander Goden over eyndt by hem stonden/ als zijn Hofghesin. Hy hadde oock gemaect eenen jongen Hercules, den welcken in de wieghe zijnde/ twee Slanghen verworght: waer by men sagh Alcmena de Moeder van Hercules, en haer Man den Coningh Amphytrion, die heel verschrickt waren te sien dit vreeslijckt schouwspel. Doch al was desen Zeuxis seer in zijn Const ervarē/so worde hem nae gegheven/ dit gebreck te hebben ghehadt/ dat hy te groote hoofden maeckte/ oock de vinghers en de knockels te dick en te groot/ dan was andersins geheel vlytich het leven nae te volghen: soo dat doe hy voor den Agrigenten soude maken een tafel/ die sy offeren wilden in eenen Tempel van Iuno, welcken stondt te Lacinium, nu Capo di colomni, in Calabrien/ hy begeerde naeckt te sien alle de Dochters van hun Stadt Agrigentum, het welck hem toegelaten was: onder al dese verkoos hier alleen vijve/de schoonste van leden/ om in zijn Beeldt van Iuno, oft ander Beelden/ alle de schoonste deelen van dese vyve te passe te brenghen.

Zeuxis maecte te groote hoofden.

Hy sach al de Dochters der stadt Agrigēt naeckt. Verkoos uyt dese vyf, om een Beeldt naer te schilderen.

Dese dochters werdē te love veel fraey ghedichten ghemaeckt. Hy is gheweest onder ander uytnemende Schilders/ die beroepen waren tot de vercieringe van Athenen ten tyde van Pericles, alsoo wy verhaelden in't leven van Phydias t'Athenen/ alwaer eenen Schilder Agatarchus hem selven beroemde/ seggende teghen Zeuxis, ick schildere mijn ghedierten veerdiger/en ghemackelijcker als ghy/het welcke Zeuxis bekende/ seggende: Ick make de myne met langen tijt om dat de veerdicheyt en doenlijckheyt niet en gheven geduericheyt/ noch volcomen schoonheyt: maer den tijdt met den arbeyt ondermengt/ toonen hun trachten in de wercken/ want sy gheduerен veel te langher. Ghelijck of hy segghen wilde/ wie yet slordich oft onachtsaem henen maeckt/ dat en can gheen uytnemende werck zijn/ dat lange gheruchtich blijft/ ghelijck tgene dat met grooten vlijt en Const is gedaen/ alsoo de edel ghedichten van Virgilius met grooten tijdt ghedaen zijnde/ gheduerigh/ en ander vergaen zijn/ die van slechte haeghdichters met haesten ghedaen waren. Plutarchus brengt de verhaelde Zeuxis andtwoort oock te pas in zijn Moralen/ daer hy schrijft vande veelheyt der vrienden/ daer hy wil seggē/ dat de lange beproefde vriēden de beste zijn. Zeuxis heeft oock veel dinghen oft Conterfeytsels gedaen van wit en swart/ Monochromata doe by den Griecken gheheeten. Daer waren oock t'zynen tyde fraeye Schilders/ als Timanthes, Androcydes, Eupompus, en Parasius, die hun wel soo goede Meesters hielden te wesen als hy. Men segt/ seyt Plinius, dat Parasius tegē Zeuxis den halsbandt ophingh/ en weddede om best te schilderen. Zeuxis beroepen zijnde bracht te voorschijn op't Toneel een Tafereel/ daer soo natuerlijcke druyven in waren gheschildert/ datter self op t'Toneel de Voghelen in quamen picken. Daer tegen bracht Parasius op zijn tafel eenen doeck/ soo natuerlijck ghedaen/ dat Zeuxis, die op t'picken der Vogelē aen zijn druyven so heel moedigh was/seyde overluydt/als uyt spot/ dat het haest tijt was dat slaeplaken af te nemen/op datmen mocht sien/ wat Parasius voor schilderye hadde gebracht: maer doe hy daer nae bevondt/ dat het eenen doeck was alsoo geschildert/ ghelyck ofter de Schilderye mede was bedeckt gheweest/ hem vindende beschaemt/ ghebruyckte nochtans groote beleefthеyt/ gevēde Parasio den

Zeuxis bedriegt vogelen, en Parasius bedriegt hem.

den Prijs / ende seyde: Hy hadde wel met zijn Const de Voghelen bedrogen/ maer Parasius hadde meer ghedaen/ bedrogen hebbende hem/ die inde Schilder-const ervaren was. Men segt dat Zeuxis hier naer maeckte een jongh knechtken / dragende in een schotel oft korfken een deel druyven/ en siende dat de Vogels weder quamen picken/ was op zijn Tafereel verstoort / lasterende zijn eygen werck / met een groote eenvuldicheyt belydende/ dat hy de druyven beter hadde ghemaeckt als den knecht: want hadde den Knecht geheel gemaeckt geweest nae gelijckenis van het leven/de vogels en hadden de druyven niet hebben durven picken. Hy maeckte oock verscheyden constighe stucken van aerde. Of dit nu waren aerden platen beschildert en gebacken/ oft verheven beelden / en onderschept Plinius niet. Maer eenen Romeyn/ die dese in handen quamen/ghenoemt Fulvius Nobilior, lieter een deel van dese te Larta oft Ambracia: Doch bracht hy te Room de neghen Muses van hem gedaen. Noch isser / seydt Plinius, van hem in de wandel-plaets en Gallerije van Philippus te Room een Helena van de handt van Zeuxis. Van dese selve Helena acht ick / dat Valerius Maximus verhaelt / segghende: Zeuxis gheschildert hebbende de schoon Helena, en verwachte niet nae Menschen oordeel / oft wat 't volck/dit werck siende/ segghen soude: Maer hem betrouwende op zynen gheest / beproefde en peckte dit zijn werck teghen de veersen van Homerus, die hy in dit beelt uytdructe / waer van den sin op deser manieren luydt: Daer saten te Troyen op den muer / by de Poorte Chea, een deel oude Heeren / en saghen vast aen de Leghers van den Griecken en Troyanen / alwaer by is ghekomen de schoon Helena, welcker schoonheydt van Homero, in zyn 3e. Boeck der Iliaden, op deser manieren uytghebeeldt is:

Ghelijck de Stapels t'saem in groene blaren sitten
In't schaeuw, en quettren vast des Somers in der hitten:
Alsoo dees oude Mans ghesęten clapten daer.
Maer saghen niet soo haest de Grieckſche Vrouwe claer,
Oft sy en seyden stracx, dat Troysche en Grieckſche knechten
Soo moeylyck en soo langh malcanderen bevechten,
En is gheen wonder doch, oock teghen reden niet,
Als slechs maer eenich man dees over schoonheyt siet:
In't lieflijck aenschijn soet, van dees Vrouw' uytghelesen,
Die meer schijnt een Goddinne, als sterflijck Mensch te wesen.

Hier mede bracht Zeuxis over een de volcomenheydt van zyn seer constighe schilderije/ meenende wel so veel te weghe te hebben ghebracht/als de schoone Leda in't baren en ter Weerelt brengen van haer uytnemende Dochter / oft soo veel als Homerus hadde met zijnen Godtlijcken gheest in zijn Versen connen uytbeelden / aengaende de schoonheydt van dese Princesse. Noch verhaelt Lucianus in zijn Tractaet / ghe-intituleert Antiochus, dat Zeuxis, den uytnemenden Schilder boven alle ander/ hem niet geeren/ oft selden / en bemoeyde te schilderen ghemeene materien/ghelijck de daden der Helden / de strijden/ oft de Goden: Maer socht altijdt eenighe bootsighe en nieuwe versieringhe / dewelcke hem in den sin gevallen wesende/liet hy/de selve uytbeeldende / sien dē vlijt en vernuftheyt zijnder Consten. Nu/onder zijn alder cloecste Inventien / heeft hy geschildert een Centaure/ de welcke sooghde twee jonghe Centauwerkens / en de Copije van dit Tafereel is noch teghenwoordigh t'Athenen'/ uytnemende wel ghedaen/ en ghevolght het Principael / 'twelck men seght/ Sylla, Overste der Romeyner heyrcracht / nae Italien met ander seldtsaem en uytnemende stucken heeft henen ghesonden: Maer ten ongelucke brack en vergingh het Schip aen den hoeck van Maleum, dat alles / en oock dit principael stuck / verloren bleef. Doch 't ghene datter nae gedaen was/ sal ick (seght Lucianus) schriftelijck/ten besten dat het my mogelijc is/ voor ooghen

Zeuxis socht geen gemeen Historien te schilderen.

ghen stellen. Niet dat ick nochtans seer ervarẽ ben in de Schilderijen:maer om dat my noch versch in ghedacht is/dat te hebben corts ghesien tot eenen Shilder/in de voorgenoemde stadt Athenen/ dewijle d'overlegginge die ick hadde in dit stuck/ my niet weynich dienen sal/ om dit selve eyghentlycken met vertellinghe uyt te drucken. In eenen dichten stoel oft bosch groen cruyt/ is dese Centaure uytghebeelt:al de leden die Meerrie zijn/ ligghen ter aerden / en het achterdeel oft cruys licht neder gestreckt: maer de Vrouwlijcke leden al sittende rusten op den elleboogh/en de voorenste beenen en zijn niet ghestreck / als offe oversijds laghe:want het een gelijck offe knielde is ghebouwen/ treckende den hoorne des voets inwendich nae haer toe / 't ander been recht hem averechts om hoogh / clouwende met den voet d'aerde ghelijck de Peerden die pooghen op te staen. Aengaende de tweelingsche kinderen oft volens/een heeftse in haer aermen/ en sooght het op Menschelijcke wijse/hem ghevende een Vrouwlijcke borst: het ander/ dat meer Peerds ghestalt heeft / is vast aen de spene / ghelyck de jonghe volens ghewendt zyn ghevoedt te worden van hen Moeders. Boven in't Tafereel / op een uytstekende punct-rootse/ bequaem om een sentinelle te staen/ vertoont hem eenen Hengst Centauwer / stekende den hals uyt den wercke/welck is (soo ick meen) den Man van dese Vrouwe / die in twee verscheyden plaetsen haer jonghen sooght / en al lacchende besiet hy dese: doch het lichaem openbaert hem niet al gheheel / dan alleenlijck tot daer hy half Peerdt is:met de rechter handt wickt hy boven 't hooft een jong Leeuken / om zijn ghenuechte te hebben met hun te verschricken met dit speeldingh. Het ghevolgh deser Schilderije (hoewel wy deser Consten oncondich wesende/niet wel en connen onderscheyden de deucht des wercks) was nochtans gewrocht in alle volcomenheydt met uytnemenden vlijt. Ten eersten/ den omtreck was/en quam uyt een vaste hant. Ten anderen / de verwen waren vermenght met grooter consten/ en het bysonderste werck was toegheboeght een rijcklijcke gratie. De verdiepinghen der vercortselen/en der vouwen/ waren wel te deghe waergenomen/sonder datter yet versuymt was van dat te wenschen is/aengaende de ghestaltenissen en maten/noch al de reste / en ordinantie des wercks / alle de dinghen daer de Schilders sonderlinge na trachten/ten minsten de ghene die sorghvuldigh zijn de selve te verstaen. Aengaende van my/ ick loofde in Zeuxis bysonder de groote cracht van zyn wetenschap / dat hy soo wel heeft connen in een selve materie (acht nemende op 't onderscheydt der kunde oft sexie / en ouderdom) levende doen gelijcken de verscheydentheyt van dit constigh werck: want den Centauwer heeft hy uytghebeeldt heel wreedt/ moedigh / en grouwlijck/ 't hayr over eynde staende / bycans heel rouw/ niet alleen 't gene dat Peerdt is / maer oock dat Mensch is : en heeft hem gemaeckt de schouders breedt en verheven / met ick en weet niet wat grinnickẽ oft grijnen in't aensicht/'t welck hem noch niet en beledt zijn onghetemt woeste wesen. Siet/dit is ghenoech 't beworp/hoe hy den Man heeft ghemaeckt. Maer de Vrouwe ghelijckt seer wel een oorloghsche Meerrie / ghelijck in't ghemeen de Thessalische zijn/ die noch ongetemt en van niemant bereden en zijn : het ander deel / dat Vrouw is / heeft hy uytnemende schoon ghemaeckt/ uytgenomen d'ooren die hy mismaeckt en scherp/als des Satyren/ heeft ghelaten. De vergaderinghe der twee Lichamen / daer het Menschelijcke en het Peerdtsche vereenight/ heeft hy gemaeckt allencxkens verliesende/en niet botlijc al t'eender reyse afgesneden/ maer al van verre beginnende met moeten / is het verdreven met sulcken soetheydt/ dat het hem steelt uyt de ooghen der aenschouwers/ en loopt soo dieftlijck d'een in d'ander. Aengaende de twee kinderen / het een heeft oock zijn wreedt ghelaet / alsoo wel als den vader / en zijn teere jeught bewijst evenwel een ontamme grouwsaem wesen. Dit oock aenmerckende van by / heeft my verwonderens weerdigh ghedocht / datse beyde kinder-

lijck

Beschryvinghe van een aerdich stuc van Centauren.

lijck sien op den jonghen Leeuw/en ondertusschen handtvatten sy de mammen/ en legghen haer tot de moeder in/ welcke sy van hayr en verwe gelijcken: tot hier toe uyt Luciano. Zeuxis hadde noch seer constigh gemaeckt eenen Martias, gebonden staende aen eenen boom/ en dit stuck was noch ten tijde Plinij te Room in den Tempel van Vrede: nochtans nae het ghevoelen Eusebij, zijn tusschen Zeuxis doodt en den tijdt van Plinij schrijven/ verloopen 508. Jaren/ waer aen te sien is/ hoe langhe de Eyer-verwe dueren can. Men leest in't 34^e. Boeck Plinij Cap. 8. dat Zeuxis Discipel was van Lysistratus, die den broeder was van Lysippus, soo men in't 35^e. Boeck/ in't 12^e. Capittel vindt/ en Lisippus leefde noch in de 114^e. Olympiade/ ten tijde van Alexander de Groote/ als in't verhaelde 34^e. Boek/ Capittel 8. blijckt. Doch bevindtmen (als vooren in't beghin van zijn leven is verhaelt) Zeuxis aen 't schilderen te zijn gheweest/ van in het vierde Jaer der 95^e. Olympiade. Dit schrickt 19. Olympiaden/ dat zyn dan (afghetrocken de vier Jaren) 91. Jaren/ soo dat nae dese rekeninghe Zeuxis tot grooten ouderdom moet zyn gecomen/ also den vlijtighen Leser nae te soecken/ en t'overlegghen staet.

Eynde des levens Zeuxis.

Van Parasius, excellent Schilder van Ephesen.

Ghelijck de gene/ die tsamen om eenen Prijs van een roodt Laken in de wedbane/nae het teeckē loopen/malcanders snelheydt siende/ te meer vlijt doen/ om elck den anderen achter te stellen: Alsoo gingh het oock toe onder de vermaerde Schilders/ten tijde Parasij, die toe ter tijdt vast veel in ghetal beghonden te worden. Desen Parasius was ghebooren tot Ephesen/ en (als geseydt is) ten tijde van Zeuxis, in de 95^e. Olympiade/ in vermaertheydt bloeyende. Zyn Vader Evenor was oock een goedt Schilder/ en is ghetelt neffens Aglaophon, Cephissodorus, en Phyrlus, al redelijcke Schilders/ in de 90^e. Olympiade. Parasius heeft de Const by zyn Vader oock gheleert/ daer in hy hem verre is te boven gegaē. Zyn wedspel met Zeuxis is verhaelt/ t' is ghenoech datmen weet/ dat hy desen vermaerden Meester overtroffen heeft. Hy heeft de Schilderkonst door zijnen snellen geest met verscheyden nieuwe vindinghen vermeerdert en verbetert. Hy was d'eerste/ die met ernste waernam de ghelijckformicheden/maten/ gestaltenissen/werkingen/ en wesens der aensichten. Hy was d'eerste die acht nam om aerdich hayr te maecken/ seer lettende op het schoon: oock op de rondicheydt en schoonheydt van den hals/ en 'tvriendelijc lacchen van den mont. Hy was oock gehouden/ selfs nae het oordeel van alle Schilders/ den alder verstandigsten van goede omtreckē te maken/ en van een werck wel te voldoen: Het welck nochtans het bysonderste en ondoenlijckste punct is/ van al wat dese Conste belangt. Des menschen naecte lichamen wel te maken met goeden omtreck en binnen werck/dat heeft vry wat in: Doch vindtmer veel/ die daer uytnemende in zyn: Maer eenen volcomen schoonē omtreck te maken/ en zyn werck wel te voldoen/ oft den lesten streeck wel te gheven/ daer vindtmer weynich volcomen in: want het upterste van het werck behoort soo gherondt te wesen/ en zyn rondicheyt so uytmuntelijck te vertoonen/ datmen daer wat anders oft meer siet/ dan daer is oft schijnt te wesen: jae ist moghelijck/ dat het late blijcken watter onder verborghen is. Doch Antigonus en Xenocrates, dewelcke alle beyde Boecken van de Schilder-const hebben geschreven/ die geven van deser saken wegen Parasio den lof/ hem prijsende boven alle constighe Schilders/ en belijden/ hem daer in heel volmaeckt te zijn geweest. Plinius seght noch/datmen in zynen tijt verscheyden teyckeninghen vondt/ gedaen van zynder handt op Tafeletkens en Pergamenten/ daer de Schilders hun ghemeenlijck nae behielpen: Doch meynt hy/ dat hy nae het groot begrijp des verstandts dat in hem was/ in het binnenwerck van een Menschelijck lichaem niet uytnemende genoech en was.

en was. Hy besighde in zyn werck een seker aerde / die welcke ghebracht was van Eretria, de Hooft-stadt van het Eylandt Negrepont, dese was wit ghelijck crijt / en nut tot eenighe medecijnen.

Van Demon, Schilder van Athenen.

ICk bevinde/dat veel hun vergrijpen/ in't beschrijven van de constige wercken der Schilders/ vermengende d'een onder d'ander: Want den meesten deel eyghenen Parasio toe dese naevolgende stucken van Demon. Desen Demon was oock ten tijde Zeuxis en Parasij, in de 93e. Olympiade: Hy was oock ghehouden voor een uytnemende en seer versierich Schilder in zynen tijt: want hy wilde uytbeelden den Genius, oft de gheneghentheden van eenen Mensch/ oft (als sommighe meenen) alle de eyghenschappen der Athenensers / in een eenighe figuere/ te weten/ dat hy soude schynen ongheſtadigh/ korsel/ onrechtveerdigh/ nochtans ghesprakigh/goedertieren / ontfermhertigh / stout/ opgheblasen / ootmoedigh/ ontsinnigh en vreesachtigh: Een dinghen seer te verwonderen/wat dese oude Meesters bestonden te willen doen. Van zijnder handt was te Room langhen tijt in den Tempel van het Capitolium een Tafereel van eenen Theseus: Alwaer oock was seer uytnemende eenen Stierman oft Pijloot / ghewapent met een Corselet oft Harnasch. Hy schilderde te Rhodes in een Tafereel Meleager, Hercules, en Perseus, welck Tafereel was driemael gheslaghen van den Blixem/ en bleef nochtans gheheel en ongheschepnt als te voren / een wonderlijck dinghen / waer door dit Tafereel is veel te meer in achtinghe gheweest. Hy maeckte oock in een Tafereel eenen Archigallus, daer den Keyser Tyberius seer veel van hieldt: Want by dat Decius Eculeo segt/ hy gaffer voor tsestich sesterces / en hielt het ghemeenlijck besloten in zyn Camer. Hy maeckte in een Tafereel een Voestervrouwe/met een kint op den schoot / de welcke hiet Cressa. Hy maeckte oock Philiscum, eenen Tyran van Athenen / en den Godt Bacchum, met de Goddinne Deuchde. Hy maeckte oock twee jonge Kinderkens/ in welcke men mocht mercken d'onbedachtheydt / stoudtheydt/ en onnooselheydt der jeught. Noch schilderde hy eenen Priester die offert/en eenen Jonghen by hem/ die een cleen cofferken hiel met reuckwerck tot der Offerhande / hebbende op zyn hooft eenen crans met bloemen. Maer boven alle zyn wercken worden ghepresen twee Soldaten/die hy hadde gemaeckt met lichten harnasch / waer van den eenen soo verhit van in den strijdt te loopen was/ datmen hem sagh sweeten: En den anderen zyn wapenen afleggghende so vermoept / datmen hem scheen te sien hijghen. Men houd oock in grooter weerden/ seyt Plinius, een Tafereel van hem ghedaen/waer in zyn / Æneas, Castor, en Pollux: Oock noch een ander / daer in men siet Telephus, Achilles, Agamemnon, en Vlysses. In summa/ daer en is gheen Schilder van den ouden / daer men soo veel stucken van vindt/als van desen. Hy was een Man / die op zyn Eere/ die hy door de Const hem deelachtich hadde ghemaeckt / heel moedigh en trots is gheworden / ghevende hem selven verscheyden namen / somtijdts Abrodietus, dat is/ wellustich levende / en somtijdts Prince der Schilder-const / hem beroemende / dat hyse hadde tot haer volcomeheyt gebracht. Roemde onder ander hem te wesen van 't gheslachte van Apollo: En verseker-de/te hebben gemaeckt in een Tafereel/ dat tot Lyndos was/ den Hercules nae 't leven/ghelijck hem desen Godt dickwils in zynen slaep verschenen was. Doch nae het oordeel van alle d'omstanders/heeft hem Timanthes verwonnen / eenen Aiax om best maeckende/ en ghingh hem oock te boven in de wapenen/ die hy daer aen hadde ghemaeckt: Dit ghesciedde in't Eylandt Samos. Waerom Demon seer verstoort wesende/ seyde alleen bedroeft te zyn van weghen den Prince Aiax, dat hy nu de tweedemael was verwonnen van een mensch/die der eeren onweerdich was: Want Vlysses hadde hem verwonnen

in't leven zynde / en Timanthes hadde hem met schilderen overtroffen. Hy hadde genuechte int cleen te schilderen/ alderley onheblijckheden en boeleringhen/seggende/ dat hy daer mede zynen adem-tocht weder hercreegh.

Van Timanthes, den seer constighen Schilder.

Ick bevinde niet wat stadt oft plaetse Timanthes met zyn ghebooꝛte gheruchtich heeft ghemaeckt/ dan dat zyn constighe werken zynen naem in eeren/ en in levende gedachtenisse houden. Hy heeft oock gebloeyt als dese vooꝛgaende / in de 93. Olympiade. Hy was een Man van uytnemende verstandt en gheest. Hy heeft onder ander tot een bysonder hooftstuck ghemaeckt / de ghe-schiedenis van de seer beweeghlijcke en dꝛoevighe Offerhande van de Maeght Iphigenia, in Dianen Tempel / by den Griecken op de reyse nae Troyen bestaen / oft vooꝛghenomen. Ten love van dit stuck zyn veelderley constighe Grieксche gedichten geweest gemaect: Want Timanthes hadde hier grooten aendacht en Const te weghe gebꝛacht. Iphigeniam hadde hy ghemaeckt/staende vooꝛ den Altaer/om onnooselijck ten Offer ghedoodt te woꝛden / en al den omstant jammerlijc suchtēde en schꝛeyende / over het sterven van dese jonghe edel Pꝛincesse. Den waerseggher Calchas hadde hy ghemaeckt bedꝛoeft/ Ulysses swaermoedigh / Aiax roepende teghen den Goden / Menelaus schꝛeyende/claghende/ en alle upterste ghedaenten van dꝛoefheydt bewijsende / om dat hy des Dochters Oom was. Daer naer willende noch maecken alder bedꝛoefst Agamemnon haren Vader/heeft hem gheschildert het aenschijn bedeckt met een eynde van den mantel / om dat den dꝛuck zyns herten niet moghelijck en was uyt te beelden / en dat hy niet hadde connen aen zijn lief Kindt den wꝛeetsten dootslag sien gheschieden. Hy maeckte noch veel ander Tafereelen van grooter inventie / bysonder eenen slapenden Reus Cyclops, dien hy in een cleen stuck maeckte: Niettemin willende uytbeelden zyn Reuslijcke groote ghestaltenisse/ maecte hy een deel cleen Satyꝛkens / die met perskens oft roedekens zynen duym overmaten. In summa/hy hadde sulck een constighe behendicheydt in alle zyn wercken/ datter altijts eenige heymelijcke verstanden oft bedietselen in verboꝛghen lagen / boven het ghene dat het punckt was / dat hy in zijn Histoꝛie hadde uytghebeeldt. Want hoewel (seyt Plinius) dat de const van het schilderen in haer selven groot is/ so behouden nochtans de diepsinnighe inventien/ die der daerenbovē noch in't aenmerckē zyn/hun heerlicke plaetse des lofs op hun selven. Hy maeckte noch eenen Pꝛince so volmaeckt/ en soo vol Majesteyts oft staticheydts/ soo datmen acht/dat alle de Constbaerheyt der Schilderije/die men soude moghen wenschen in een Menschen beelt te wesen / die is hier al t' samen in dit Conterfeytsel begrepen / en is noch heden (seydt Plinius) te Room in den Tempel des Vꝛeeds.

Dese geschiedenis leest in Metamorphosij 12. Boec, en Valeri. Max. li. 8. cap. 12.

Merct de behendige uytbeeldinghe des vaderlijken drucks, die mē mocht bedencken inwendig oft verborgen te wesen onder het cleedt.

Van Eupompus, Schilder van Sycionien.

Ten tijde van Timanthes, Zeuxis, Parasius, en Demon, te weten in de 93. Olympiade / en daer ontrent/ heeft ooc gheruchtigh gheweest en ghebloeydt/ Eupompus, den constigen Schilder van Sycionia. Onder zyn vermaerde wercken / hadde hy ghemaeckt in een stuck/ eenen die den Pꝛijs ghewonnen hadde in een Baerspel/ welck spel woꝛde gheoeffent van naeckte Mannen onder den Griecken: Desen hadde hy ghemaeckt/ hebbende in zijn hand eenen Palmtack. Hy hadde 't zijnen tijde grooten roep en gerucht / om datmen om zijnen wille veranderde de ghedaente oft maniere van schilderen / die doe is ghewoꝛden dꝛiederley/ daer men daer te vooꝛen maer van tweederley en wist: want alle Schilderijen waren eerst alleen op zyn Hellatijcksche/dat is/op zyn Griecks/ oft sy waren op zyn Asiaensch: Maer om dat Eupompus een Sycioner was/ heeft men de Hellatijcksche verlaten/ en men spꝛack niet meer dan van schilderijen ghedaen op zijn Jonijcksche/

op zijn Sycioonsche en Attijcksche: dit was (nae mijn ghevoelen) soo men nu segt/ op zijn Nederlantsch/ Italiaësch/ Venetiaens/ door de groote volcomenheyt/ die in zijn constige wercken/ gheschilderde naeckten en anders/ te sien was. Lysippus oock van Sycionien/ welcken noch jongh wesende/ t'Beeldtsnydẽ van self aenving/ en sonder Meester leerde/ dwelc Cicero nochtans loochent/ maer eenen Duris waer te zijn betuyght/ is ghecomen by Eupompus, om hem eenich dingen der Consten halven te vraghen/ dewijl hy noch een arm hoetelaer was (doch namaels eẽ groot Meester/) onder ander begheerde ernstigh van hem te weten/ wat Exemplaer oft Patroon der Ouden hy in achtinghe hadde/ en aldermeest in zijn wercken naevolghde. Waer op Eupompus hem heeft ghebracht/ daer hy hem dat soude laten sien/ t'welck was op de Marckt/ die vol was van alderley volck/ Mannen/ Vrouwen/ en kinderen/ en seyde: Siet daer mijn Patroon/ dit ist Exemplaer/ dat ick aldermeest in alle mijn werckẽ volge. Dit woordt oft dees Antwoordt is Lysippo soo aengenaem en vorderlijck geweest/ dat hy herte en moedt heeft ghecregen in zijn Const cloeckelijck voort te varen/ dat hy veel constighe vermaerde stucken heeft ghedaen: onder ander t'Beeldt van Socrates van Coper gegoten/ dat den Raedt van Atheuen liet stellen in de Heerlijckste plaetse van der Stadt/ nae dat d'Atheners berouw over deses Philosoophs onschuldighe doot/ en zijns doots oorsakers ghedoodt hadden. Hy werdt namaels by den grooten Alexander in sulcken aensien/ dat niemant zijn Conterfeytsel en mocht van Coper gieten als Lysippus. Nu wederkeerende tot Eupompus, van hem en vind' ick niet anders/ dan dat hy den Meester was van Pamphilus, die den Meester was vanden grooten Appelles.

Aerdighe antwoort Eupompi aẽ Lysippum, van zijn Patroon, oft exemplaer.

Van Nicomachus, constighen Schilder.

WAt Stadts Borger is gheweest Nicomachus den Schilder/ en vindt ick niet/ dan dat hy is gheweest den soon en Discipel van eenen constighen Beeldt-snijder/ gheheeten Aristodemus, die seer bequaem was Vorstelaers te maecken/ en ander dinghen/ also Plinius verhaelt in zyn 34e. Boeck/ aen het 8e. Capittel. Dese Nicomachus maeckte een ontschaeckinghe van Proserpina, die namaels was te Room op't Capitolium/ in den Tempel van Minerva, boven de cleen Capelle van de Goddinne der Jonckheyt Hebe. Oock een Victorie/ die met vier ingespannen Peerden eenen Triumph-waghen opvoert tẽ Hemel/ die het Capitolio worde toeghe-eyghent door eenen Plancus, die doe over het Roomsch Leger was. Hy was den eersten Schilder/ die Vlysses met eenen hoed't op't hooft hadde geschildert. Daer was oock te Room van hem te sien eenen Apollo en Diane, oock de Moeder der Goden Cybele, die geseten was op eenen Leeuw/ dit was al zyn eyghen handt-werck. Hy maeckte oock een Tafereel/ waer in waren een deel Jongvrouwen toeghemaect/ als Bacchus Nonnen/ op de welke eenighe cleen Satyrkens te claveren bestonden. Hy maeckte oock een Scilla, die tot Plinij tijt noch was te Room in des Vreden Tempel. Noeyt en wasser Schilder/ die so snel van der hant was/ als desen Nicomachus. Het is geschiedt/ dat hy coop ghemaeckt hadde met Aristratus den Coninck van Sicionia, op eenen besproken dagh te leveren al gheschildert/ een Graf-plaetse des Poeten Telestus, daer hy hem niet haestede te gaen/ dan gingher slechs henen een weynigh daghen eer den ghestelden dagh verscheen/ soo dat hem Aristratus verdreyghde: Doch hy en faelgeerde niet/ hy en hadde de Sepulture binnen weynigh daghen al voldaen/ tegen den dag dien hy belooft hadde. Hy heeft nae zijn doot noch onvolmaeckt ghelaten een stuck van Castor en Pollux, dat namaels meer worde in weerden ghehouden/ als eenigh ander dat volmaect was. Zyn Discipulen waren Aristides zynen Broeder/ en Aristocles zyn soon/ en Philoxenus van Eretria, een Stadt by Negrepont. Desen Philoxenus hadde de hant

de hant wel also veerdigh als zyn meester/ en vont daerenboven noch eenighe roʒter weghen in de Const/ die seer goede gratie hadden/en wel pasten om veel wercks te beschicken. Hy schilderde voor Coningh Cassander den strijt/daer den grooten Alexander Darium verwon/ een so loflijck stuck / als eenigh datmen hadde moghen sien. Hy maeckte noch een stuck/dat hy d'oncuysheyt noemde/ daer in waren drie Satyren/ die met den anderen goet ciere maecten. Summa/ het is bewijslijck genoech/ dat Nicomachus ten tijde van Apelles, en den grooten Alexander was / dat ten minsten was in de 112^e. Olympiade: En dat ick hem hier soo vroech sette/is om de wille van eenen Schilder Aristides, die hier ghenoemt wort zyn broeder en discipel/dus wil ick nu desen naem Aristides voor nemen.

Van Aristides, Schilder van Thebes.

IN de beschrijvinghe van desen Aristides,en vind' ic niet weynich swaricheyts. My dunckt dat ander / die hem uyt Plinio elder hebbē beschreven / niet genoech op eenige onderschepden heden en hebben gemerckt: Want wy hebben hem hier nu beschreven/ broeder en discipel Nicomachi, die in de 112^e. Olympiade leefde. Oock bevestight Plinius, dat Aristides van Thebes/ was ten tijde van Apelles,ontrent de 112^e. Olympiade. Elder leestmen in Plinio, dat in Timanthes tijdt (die oock in Zeuxis tijt leefde / in de 93^e. Olympiade) was eenen Euxenidas, welcken was den meester van den goeden Schilder Aristides. Dese tijden by een brenghende / vindtmen een verschil van ontrent 17. Olympiaden / die schier hondert Jaren maecken. Nu schrijft Plinius in zijn 34. Boeck / Cap. 8. dat Aristides een seer constigh discipel is gheweest van den uytnemenden Beeldt-snijder Polycletus van Argos/ in de 87^e. Olympiade: Maer dit loopt buyten de mate seer te rugghe / so heb ick dan drie Leer-meesters tot mynen Aristides, en in soo heel wijdt verschepden tyden. Nu laet ick desen lesten ghenoemden Aristides een Beeldt-snijder wesen/ die zijn genuechte hadde (ghelijck doe veel'tghebruyck was) Peerden te maecken/soo twee oft vier t'samen / die eenen triumph oft koetswaghen trocken / en achte datter drie Aristides zijn geweest/waer van de resterende twee zyn in verschepden tijden Schilders geweest/ oft ist maer eenen / hy moet tot wonder grooten ouderdom zyn gekomen. Nu wil ick hier van myn hooft rusten/en verhalen van mijnen vorighen Aristides van Thebes / stadt in Thessalien oft Basilicrata. Desen soude zyn gheweest ten tijde van Apelles, in de 112^e. Olympiade / en was (als ghesepdt is) zyns Broeders Nicomachi discipel. Desē Aristides was den eersten/die de voornemens der ghedachten schilderde/ alle de beroeringen der sinnen/ oft des ghemoets genegentheden/affecten oft Ethe, met den Pinceele uytdruckte/en te kennen gaf:doch hadde een maniere/ dat hy zijn verwen niet suyver ghenoech en leyde / maer verdoofdese te seer / en leydese te dick oft te rouw. Hy hadde gheschildert een inneminge van een Stadt / daer onder ander aerdighe en aendachtighe versieringen geschildert was een cleen kint/ dat metter hant grabbelt aen zyn moeders borst / daer sy een dootlijcke wonde hadde/ en lagh om den gheest te gheven: Dit was so heel levende ghedaen/ dat aen haer wesen merckelijck scheen/ datse voelde de pijne / die haer 't kindt dede/ en datse noch vreesde/ dat 'tkindt vindende het soch verstorven / soude het bloedt moeten suygen. Welck Tafereel soo uytnemende werdt ghehouden / dat het den grooten Alexander liet vervoeren/ en brengen met hem te Pella, welck zijn gheboort-stadt was. Hy schilderde oock den strijdt der Griecken en Persen/ daer hondert beelden in quamen: Dit Tafereel was oock soo gheacht / dat Mnason Tyran / oft Coningh van Elatea, van elcke persoonage gaf thien pondt Silvers. Hy maeckte oock Koetswagens/ daer vier Peerden waren aen ghespannen / so natuerlijck/ datmen soude ghesepdt hebben / dat de raders draeyden / en voort rolden: En eenen / die aen een eenigh Coningh oft Const dier betaelt.

groot Heere yet supplierende hadt oft begheerde/ met sulck een vlijt/ dat het scheen dat hy eyghentlijck sprack. Hy maeckte oock Jagers/ met hun ghevangh gheladen wesende. Hy contersepte den Schilder Leontion nae t'leven/ en een Dochter/ghenaemt Anapanomene, stervende door de groote liefde/ die sy tot haer Broeder droegh. Hy maeckte oock den Prince Bacchus, met Ariadne zijn Vrouwe/die noch ten tyde Plinij waren te Room inden Tempel Cereris. Hy maeckte oock eenen Truerspeelder/ verselschapt met eenen jonghen/ die oock te Room was in Apollinis Tempel: maer alle die gratie van dit Tafereel ghing te nieten/ door de beestachtichept van eenẽ onverstandigẽ Schilder/wiẽ Marcus Iunius, Roomsch Schout wesende/ dit hadde doen gheven schoon te maken en af te drooghen/ tegen de Feeste van de spelen van Apollo. Men sagh doe oock te Room in den Tempel der Trouwe op't Capitolium/ een oudt Man/ die een kindt leert spelen op de Cyter/ dat oock van Aristides handt was. Maer boven al maeckte hy eenen Siecken/ die men niet ghenoech besien en conde. Cort af/ hy was soo gantsch ervaren in dese Const/ dat den Coningh Attalus hem niet ontsach voor een Tafereel van zijn handt te gheven hondert Talenten. Noch leestmen dat/ doe Lucius Mumnius, toeghenaemt Achaicus, om dat hy Achajen hadde gewonnen/ doe hy al den roof van Achajen liet met uytroep vercoopen/ boodt hem den Coningh Attalus ses duysent Sesterces voor een Tafereel/ghedaen van der handt van Aristides, waer in alleenlyck was eenen Bacchus,en alsoot hem toegheslaghen was/Mumnius naedencken hebbende/ oft dit Tafereel eenige bysonder eygenschap in hem hadde/ dat hem onbekendt was/ om den grooten prijs wille/ die daer voren geboden was/ brack den coop/ waerom den Coninck seer bedroeft was/ en Mumnius offerdet evenwel in den Tempel van Ceres. Nae zijn doot is een stuck by hem ghevonden noch onvoldaen/ waer in quam seer aerdigh eenen Reghenboge met zijn verscheyden verwen/dat meer geacht worde als eenige van zijn ander stucken. Desen selven Aristides van Thebes hadde voor leerlingen Niceros, en oock Aristippum. Desen maeckte eenen Satyr/gecroont met eenen drinck-kroes/ en hy leerde de Schilder-const Anthorides, en den Euphranor, van welcken wy t'zynder tijdt beschryven sullen.

Hier blyckt, dat d'Antycke van geen Oly verwe wisten.

De weergade van desen plompaert maeckte den voet van I. Eycken tafel te Ghent schoon.

Const dier betaelt.

Van Pamphilus, Schilder van Macedonien.

DAt de Letter-const/ en ander wetenschappen/ den Schilder seer vorderlijck zyn/is aen desen constighen schilder Pamphilus van Macedonien wel af te meten. Hy is gecomẽ te Sycionia,onder Eupompum de Schilderkonst leeren/ daer hy grootlijck in toeghenomen heeft. Hy maecte als zyn eerst uytmuntende stuck/een deel conterfeytsels in een Tafereel/ te weten/ een heel ghe slachte Edelluyden na 't leven/ Vaders en Sonen/ en so voorts. Oock maeckte hy den Slagh en de Victorie/ die d'Atheners vercregen by Philus, eẽ gebuerstadt/ grensende tusschen 't Landt van Sicyonia, en 't Landtschap van Argos. Hy schilderde oock Ulyssem, gelijck hy van Homero beschreven is in zyn dolinghen/op een qualijck ghebouwt Schip ghelijck een Ponte. Hy was den eersten Schilder/ die hem tot de Letter-const begaf: So dat hy oock seer verstandich was in alderley wetenschap en leeringhen/ bysonder in de Arithmetica, en Geometrie: En hy hadde dit gevoelen/ dat niemant hem selven en con segghen volmaeckt Schilder te wesen/ sonder kennis te hebben van dese twee consten. Hy en wilde noyt yemandt zyn Conste leeren/ minder dan voor een Talent in thien Jaren/oft(na Budeus meeningen) voor thien Talenten 's Jaers/ nochtans is eenen Talent op onse rekeninge/ ses hondert Croonen: En dede hem soo veel betalen van Appelles en Melanthius. Summa/ hy was in soo groot achtinghe/ dat hy eerstmael te Sicyonien/en voort in gheheel Griecken-lant opbracht/ datmen den kinderen der Edelluyden en groote Heeren/voor alle ander dinghen dede leeren de Const van Teycke-

Phamphilus was d'eerste, die hem totter Letter-const begaf.

Hoe veel mẽ Phamphilo, van de schilder-const te leeren, gaf: En hoe veel eẽ Talent is.

Teyckenen: Dus werden hun gheleert de eerste teecken der Schilder-const op tafelkens van Busboom. En ten aensien van Pamphilus, wert de Schilder-const soo seer in weerden / en gheacht/ datmense stelde in ghelijcken graet met de ander vrij Consten. Oock werdt de Schilder-const soo seer gheeert en ghevyert / dat in desen aenvangh sich niet als Edellupden met het schilderen en bemoeyden: doch het is daer na so verre ghecomen/dat eenige eerlijcke Luyden hun mede daer toe hebben begheven: Nochtans met dit bevel en onderscheydt datmen dese const niet en soude leeren 'tghemeen volck/ eenige knechten oft onvrije slaven: Want sulcke waren door een openbaer eeuwigh Edict oft Gebodt van de Schilder-const gantsch afgesondert en afgesloten/het sy in wat dinghen dat het was/ dat de Teycken-const omhelst oft in haer begrijpẽ mag. Oock en vindtmen (seght Plinius) nerghens niet so veel als eenigh stuck/ het zy platte Schilderije / verheven werc/ noch met het graef-ijser / dat van der handt van eenighen onvrijen oft slaef is ghedaen. Waer by merckelijck blijckt en openbaer is / dat dit als een eeuwigh Gebodt ernstlijck by den Ouden altijdt was onderhouden. En in wat grootachten de Const ghehouden was / die nu onbedachtelijck van veel Menschen soo heel neder ghestelt / jae schier met blindt oordeel voor ydel en als nietigh veracht wordt: Nochtans laet onse edel schilder-const sulck overdadich ongheleijck onghemerckt en ongewroken henẽ gaen/ achtende misschiẽ ghenoechsaem te wesen/ dat sulcke met de ongheluckighe plaghe hun onverstandts/als Sysiphus met den onbesupden steen/oft Ixion met zyn verdrietigh draey-radt/ gepijnight blijven/en haer selven getroostende (naer verstandighe schrijvers meyninge/) te wesen de Minnemoer/ ofte Voester van alle eerlijcke Consten en wetenschappen/lacht sy staedelijck noch al haer trouwe Liefhebbers even vriendelijck toe/ vercierende hier Kercken / daer hun Princelijcke Palleysen/Cabinetten/en Speelhoven/ elders hun Borgherlijcke ghevelen / voorhuysen en Cameren / daer sy in weerden met groot verwonderen en vermaecken aenghesien zijnde / den bysonderstem sin / het ghesichte der Menschen / een vrolijck soet voedtsel deelachtich maeckt. Nu en vind' ick niet anders meer van Pamphilo, dan 't gene noch int leven Melanthi hier nae ghelesen wordt. En my dunckt daer is noch eenen anderen Pamphilus gheweest/een Beelt-snijder/die onder Praxiteles heeft gheleert. Nu vind' ick twee Praxiteles, eenen in de 104^e. Olympiade / en eenen ten tijde des grooten Pompei, en beyde Beeldt-snijders.

Niemandt mocht schilderen leeren, als edel kinderen.

Schilderconsten lof en weerde ten tyde Pamphili.

Van Echion, Schilder/en Beeldt-snijder.

DEse oude Constenaers zyn meest niet alleen Schilders/ maer Graveerders in Silver/ in Ghesteenten yet uytgeholt te maken/ oock Beeldt-snijders en Gieters gheweest. Van waer desen Echion is gheweest / en weet ick niet/ dan dat hy (acht ick) een Grieck was: maer hy heeft geweest in de 107^e. Olympiade / alsoo ick in twee passagien in Plinio van hem vinde/en wordt t'elcken ghestelt een tijdtghenoot van eenen Terimachus , van welcken ick gheen wercken en verneme. Aengaende de stucken van Echion, van hem was te sien eenen God Bacchus, een Truerspel oft Tragedie/ gheschilderdt/en Comedie oft vrpagie clupt / dat seer versierlijck en aerdighe dingen waren: Voort hadde hy ghemaeckt een Semiramis, de welcke van slavinne was gheworden Coninghinne van Assyrien. Daer was oock van hem te sien een seer constigh stuck / waer in was ghẽschildert een oude Matroone / de welcke te bedde leyddede/ met een toortse in de donckerheyt al brandende/een schoone jonghe Bruydt / de welcke haer nae volghde / met een seer merckelijck statigh en zedigh Maeghdelijck wesen. Hy is een van de vier vermaerde gheweest / wiens Stucken golden een Stadts Rijckdom/daer elder van ghesepdt wordt.

Van Pausias, Schilder van Sicyonien.

DE constighe Meesters van oudts/ als ick te vooren verhaelde / hebben in verscheyden dingen de Schilderconst aengaende hunnen gheest gheoeffent / en in eenighe ghedaenten van wercken/ die ons nu niet bekent/ oft in ghebruyck niet en zijn: want desen Pausias was een seer goet emailleerder in zijnen tijdt / te weten / van te maecken Schilderije met den vyere / waer van wy hebben verhaelt in onse beschrijvinge van Polygnotus van Athené/ die men den eersten vinder oft gebruycker daer van acht te wesen / want men en vindt gheen sulck werck ouder als van hem/ hoewel Plinius twijfelt wiens vindinge het is gheweest/en seght aengaende het schilderen met wasch/ en met het vyer/ Encausticè geheeten/ en weet ick wislick den eersten vinder niet. Eenighe segghen het was Aristides,en dat naer hem Praxiteles naemaels dees const bracht ter volcomenheyt/maer sy missen: want men vindt stucken die ghedaen zijn met den vyere aleer Aristides opt is geweest: Namelijck van Polygnotus, van Nicanor, en Arcesilaus van Parium. Dus blijckt nae myn voorigh verhael noch Polygnotus den eersten/ die men weet te noemen. Lysippus, daer wy van verhaelt hebben / was oock een van dese Encaustice werckers/en hadde voor een ghebruyck / te schrijven op de stucken die hy maeckte int Eylandt Ægina: Lysippus heeft dese Schilderije gemaeckt met het vyer. Ick dadde dese Lysippum moghen by den Schilders hebben ghevoeght/ maer ick en vinde niet/ wat hy met dit schilderen voor stucken ghemaeckt heeft/daer onse Schilder-jeugt yet by soude geleert worden. Men segt oock (seydt Plinius) dat Pamphilus, den meester van Apelles,niet alleē en emailleerde / maer heeft het oock gheleerdt Pausias, Schilder van Sycionia, die wy nu voor hebben. Desen Pausias hadde de Const van schilderen aenghevangen te leeren by Brietes zynen Vader. Hy behielp hem met den Pinceel te beschilderen de mueren/namelick te Thespia, een Stadt in Beotien / daer hy oock aennam oft bestond te herschilderen eenige dingen op de mueren/die te vooren waren gedaen van Polygnoto. Dit en acht ick niet dat op't nat calck was / en dat het Fresco/ dat men in Italien nu ghemeen heeft / doe niet en was in't ghebruyck: want haddet op mueren onder dack gheweest/ de Schilderije van Polygnotus en waer in Pausias tijt niet vergaen geweest/ dewijle dat het eē eewich werck is (by maniere van spreecken/) oft ten mosten mueren zyn uytwendich aen de huysen/ dat ick niet en achte da t het waren/ dan dat het lijm oft ey-verwe was/oock geen olyverwe/ want sy daer van niet en wistē. Dese schilderije/ en die van Polygnoto,waren malcander seer onghelijck / en daer was een groot onderschept van het werc. Pausias was den eersten / die opbracht te schilderen de balcken en beschietinghen der solderingen/ en noyt voor zynen tijdt en was ghesien eenigh welfsel dat beschildert was. Hy was seer lustig tot cleyne dinghen te maken / en cleyne kinderkens: maer zyn vertrotsers oft quaetwillige seyden dat hy dat dede / om datter veel tijts toegaen most. Twelck hy verstaende/en willende het gantsche tegendeel bewijsen van dat sy seyden / en het cleen dingen te maken heerlijck maken en verheffen / schilderde hy een kindt op eenen dagh / en hiet dit Tafereel ἡμερήσιος, dat is/daghwerck/om dat hy dit Tafereel hadde gemaeckt op eenen dag. Hy vrijdde seer in zijn jonchept een Bloemkrans oft Tuylkens-vercoopster van zyn stadt Sicyonia,geheetē Glycera, die seer aerdich was/ en thien duysent inventien hadde/ haer houpeelkens / hoeden en cranssen toe te maken: so dat Pausias hier soeticheyt in hebbende / begaf hem te conterfeyten nae 't leven de bloem cranssen en tuylkens van zyn Vrijster. Maer Glycera veranderde in so veelderley wijsen de gedaenten van haer cranssen en tuylkens / en verwisselde so menichvuldig de by eenvoegingen der verwen met haer bloemen te vermengen/om harē Schilder schier te doen rasen / dat het een groote ghenuechte en lust was te sien campen het natuerlijck

natuerlijck werck van Glycera, teghen de Const van den Schilder Pausias, die door dit oeffené hier in heel uytnemende wert. Eyndelijck schilderde hy haer sittende/en maeckende eenen hoedt van bloemen: Welc Tafereel worde gehouden voor het beste dat hy oyt maeckte: en hy noemde dit Stephanoplocos, dat is/Tuylmaeckster/ oft Stephanopolis, dat is/Tuyl-vercoopster/om dat Glycera anders geené middel en hadde haer te behelpen in haer armoede/ dan met bloemcranssen en Tuylkens te vercoopen/en dit is al geschiet na de 100e. Olympiade. Men segt dat Lucius Lucullus gaf aen eenen Dionysium, Schilder van Athenen/twee Talenten/van dit Tafereel te copieren/oft van een Copie/ Apographon by den Griecken gheseydt. Pausias begaf hem ooc te maken groote stucken/ onder ander een schoon Offerhande van Ossen/ welck Tafereel in Plinij tijdt was in de gallerije van den grooten Pompeus. Hy was ooc den eersten/ die op bracht in Schilderije uyt te beelden de Offerhanden die men den Goden dede: Welcke inventien naderhant van velen was bestaen te volgen/ maer niemant wasser so geschict in als Pausias. Onder ander had hy een goede gratie/eenen Osse te maken van vooren in't vercorten/ die men op't voorhooft sagh/en so door het vercorten zyn gheheel dickte/en met eenen de lengde/ sonder dat hy hem hadde van ter zijden te stellen. En in plaetse dat ander Schilders veel van wit en lichte verwe hun dinghen aenleyden/ en so seer hooghden en rondeden/en datse om hun dinghen te doen afsteké en verschieten/ vast met swart verdiepten/hadde hy een maniere zijn Ossen bruyn aen te legghen/ en met eenen also van selfs de dieysélen te weghe brengende/ gaf dan zyn behoorlijcke hooghsels. Cort af/hy was soo uytnemende in zyn vercortinghen/datmen soude hebbé geseyt/ dat zyn platte Schilderije verheven en gheboetseert half rondt was: Oock schenen eenighe dinghen gebroken en puttich oft hol te wesen/ die nochtans gheheel en effen waren. En also gheseyt is/ was hy van Sicyonia de Grieckschе Stadt/die langen tijdt was ghehouden voor de rechte Vader-Stadt van den Schilders. Sy en lagh niet heel wijt van Corinthen. Dat Landt was seer overvloedich van Boomoly. In den tijdt van Scaurus Roomsch Schout/ werden al deses Stadts kostelijcke Tafereelen/ die op ghemeene plaetsen en in Tempelen waren/ in uytroep vercocht en ghebracht te Room/ en dit was tot betaelinghe van veel groote lasten/ die dese Stadt schuldich was.

Van Euphranor van Istmos, Schilder/Beelt-snijder/Gieter/ en Graveerder.

NAdien dat een bysonder vercieringhe geven/een Historie te beschrijven/ alle omstandicheden van namen/ tijden/ ouderdommen/plaetsen/ en dergelijcke/ heb ick daer in myn neerstichheyt ghedaen. Ick vinde dat desen Euphranor is van gheboorte gheweest uyt het landt Peloponnesus, dat nu Morea ghenoemt is/ en uyt een stadt genoemt Isthmos, die nu ter tijdt heet Haxamilo. Hy is geweest in de 104e. Olympiade/ en een discipel van Aristippus, die een discipel was van Aristides, als elder geseydt is. Desen grooten Constenaer begaf hem te maecken Colossen/ dat zyn Beelden van uytnemende grooten. Hy maeckte oock verscheyden Marberen beelden: En hy nam groote ghenuechte te graveren den drinck-koppen met het graefijser. Hy hadde voor een bysonder goede wijse/ dat hy neffens zijn Const niet droomsinnich noch seltsaem/ maer gemeensaem om mede om te gaen was. Zyn stucken waren meer doorwrocht als ander van den voorgaendé. Hy was in alles uytnemende/en behiel oock zijn handelinghe sonder veranderinghe/ en en was gheen dosijnwercker. Hy was d'eerste/die de statigheydt en Majesteyt der Princen volcomelijck uytbeelde: Maer gelijck Natuere somtijts schijnt toe te laten/ datse andermael niet en doet/ in haer met de Schilder-konst te laten na te bootsen. Heeftet nae des grooten Valerij schrijven oock Euphranor wel bevonden: desen willende schilderen

deren t'Athenen de twaelf Goden/ leyde hy sulcken const en vlijt aen 't Beeldt van Neptunus te maken / met den verwen daer in sulcken statelicken wesen uytdruckende / dat het hem onmoghelijck was/ daer naer/ te inventeren oft te wege te brengen/ een meerder staticheyt in't wesen van Iuppiter, ghelijckt wel hadde behoort / om dat hy al zijn sinnen te seer aen dat eerste Beeldt gelept hadde/ so dat hy tot zijn voorneme in dit leste niet en con geraken. Hy nam wonderlijck wel waer de mate en proportien/ so dat hem dit deel t'zynen lof boven ander wort na gegeven: nochtans hadde hy dese onvolmaecthept/ dat hy de lichamen te ranck/ en de vingherᵹ en knockels oft litten te groot nae proportie des lijfs maeckte. Hy heeft geschreven vande Schilder-const/ bysonder van de mate en proportie/en van de temperinghe der verwen. Aengaende de stucken van zijn handtwerck / daer was van hem een schermutseringhe van Peerde-ruyters/de twaelf Goden (als verhaelt is)en oock eenen Theseus, soo natuerlijck ghedaen zijnde / dat hy selve seyde / Den Theseus van Parasius (die men so seer hadde in achtinge)was ghevoedt gheweest met roosen / maer den zynen was ghevoedt met wel goet vleesch. Tot Ephesen waren veel costelijcke Tafereelen van hem/te weten/eenen Vlysses, die hem uytsinnigh gheliet te wesen / en spande een Peerdt en een Koe t'samen in den ploegh/ploegde den Zeestrandt en saeyder sout in / om in den krijg voor Troyen niet te trecken/ noch zijn lieve Penelope te verlaten. Daer waren in een stuck oock eenighe personagien ghecleedt op zijn Grieckschen en alsoo ghemantelt/die ghemaeckt waren als volghedachten wesende / en eenen Capiteyn die zijn sweerdt inde scheede steeckt.

Van den Schilder Cydias.

OP desen selven tijdt is geweest Cydias een Schilder: maer en vinde zijn gheboort-plaetse niet. Hy was oock seer vermaert/ bysonder van te hebben ghemaeckt een constigh stuck/ waer in waren gheschildert de Argonautes, dat waren de Griecksche jonge helden/ die met den Prince Iason en met 'tschip Argo de vaert na Colchos deden/om te halen het gulden Vlies / daer voortijdts veel gerucht van was / en verscheyden Poeten beschreven hebben/ als Orpheus Apollonius, en Valerius Flaccus. Voor dese Schilderye gaf hem een Roomsch Orateur/ gheheeten Hortensius, 144. Sesterren. Hy schilderde oock voor den selve Hortensio een Capelle/ die hy hadde doen maecken in zijn Speelhuys te Tusculo, welck huys naemals is toegecomen den vermaerden Cicero: nu ist een Clooster/daer Griecxsche Monicken pleghen te woonen/ en heet Grotta Ferrata: het is een seer lustige plaetse.

Van den Schilder Antidotus.

DEsen Antidotus weet ick niet van waer hy was / dan was een discipel van Euphranor: hy maeckte t'Athenen een ghevecht van twee/die schilden hadden op zijn Barseloonsche/ en eenen Trompetter / daer veel afghehouden was. Hy was seer vlytich in te ondersoecken de dinghen der Consten: nochtans en was hy niet geheel vast in zijn mate en proportie. Ten anderen/ was hy ooc wat rouw in zijn verwen: Doch hadde hy een groot gheruchte/ om dat hy den vermaerden Schilder Nicias van Athenen hadde gehadt tot een discipel.

Van Nicias, Schilder van Athenen.

DEsen discipel van Antidotus, Nicias Schilder van Athenen/soon van eenen Nicodemes, was seer uytnemende om een Vrouwen beeldt te schilderen. Hy was oock seer constig te maken vercortinghen oft prospectiven/ en insiende verschietinghen: En leyde altijts zynen vlijt en wetenschap daer op toe/ dat hy zijn dingen wel hooghde en verdiepte/ so dat zijn schilderye stondt/ als of het verheven en half rondt hadde geweest. Hy maeckte een Nemea, die een Goddinne der bosschen was ghehouden te wesen/en was geschildert op

eenen Leeuw sittende/met eenen palmtack in haer handt. Dit stuck liet eenen Syllanus upt Asien brenghen te Room/ en werdt ghestelt inde Camer van den Raedt. Hy maeckte oock eenen Bacchus, die in Plinij tijdt was inden Tempel van Vrede oft eendracht. Hy maeckte noch eenen Hyacinthus, welck was een Jongeling/ die seer van Apollo bemint was/ daer den Keyser Augustus sulck een behagen in creegh/ dat hy dit stuck dede brengẽ in zijn galeye/om te Room te brenghen/ en dit gheschiede nae het innemen van der stadt Alexandrien in Egypten. Oock den Keyser Tyberius, siende den grooten lust/ die Augustus in dit Tafereel hadde ghehadt binnen zijn leven/ dedet stellen in den Tempel/ die den selven Augusto ter eeren was ghewijdt. Noch wasser ten tyde Plinij een Diana, die ooc van Nicias hant was. En tot Ephesien was doe oock te sien van hem gheschildert een begraeffenisse van Megabyzus, Offer-priester van de Goddinne Diana van Ephesien. Dese Sepultueren (mijns achtens) warẽ gelijck Tempelkens oft Capellen/ gelijckmer eenige noch siet buytẽ Room/ bysonder op den wegh Via Appia. Noch hadde hy gemaeckt een stuck tot Athenen/ waer in hy uytghebeeldet hadde alle de spoockerye der Helle/ en die besweeringhen en aenroepingen der overledener Sielen/ ghelyck al die dinghen van Homero in zijn Odyssee zijn beschreven/ hoe dat Vlysses daer doende was: En Plutarchus in zijn Moralẽ/daer hy schrijft/datmen nae Epicuri leeringe doende/ niet en soude connen een vrolic leven leyden: In dat deel verhaelt hy/ dat Nicias aen dit stuck doẽde wesende/ was soo heel yverich en vlytich/ werckende/ dat hy dickwils aen zijn volck vraeghde/ of hy ooc genoenmaelt hadde. Ende als dit stuck ghedaen was/ den Coningh van Egypten Ptolomeus

Schilderije in groote weerde

sondt hem daer voor te presenteren 60. Talenten/dat zijn sessendertich duysent gouden Croonen/de welcke hy weygerde/ en en wilde noyt zijn werck vercoopen. Dus verre uyt Plutarcho. Maer Plinius seght/ den Coning Attalus, den welcken (so ick bevinde) niet van Egypten/maer van Natolien Coning was: desen en wilde Nicias het stuck niet latẽ voor tsestich Talentẽ/ maer hy schonct de stad van Athenen/zyn Vaders stadt/ want hy was rijck ghenoech. Nu acht ick/ oft hem wel mocht van beyde de voornoemde Coninghen zijn ghebeden gheweest. De teghenwoordighe beste Schilders mochten wenschen/ datter nu ter tijdt noch Ptolomei en Attali waren/die de Schilder-const met hun Talenten so mildelijck zenuwen en cracht deden hebben/ datse dan te rijck wesende/hier en daer eenige Stadt/in hun Raedthuysen oft elders/tot ghedachtenis wat mochten schenckẽ/ dewijle den Miserere nu al te veel gesonghen wordt. Nicias heeft ooc seer groote stucken gemaeckt/ te weten/ een daer Calisto in eenen Beer veranderde/ en een daer Io in een Koe worde verandert/ en een naeckte Andromeda, die van Perseo verlost werde. Hy maeckte oock eenen seer statigen en magnifijcken Alexander, die ten tyde Plinij was in de gallerije van Pompeus: oock een sittende Calipso. Hy was bysonder fraey/ en goedt Meester van te maecken allerley viervoetighe Dieren: maer sonderlinge alderley honden. Hy hadde ooc geschildert de wreetheydt van eenen Stier van Marathon. Men segt/dat Praxiteles, eens gevraegt wesende/ welcke stucken van alle die hy van Marber gedaen hadde/ de beste hiel te wesen/ gheantwoort soude hebben/ daer Nicias lest de handt op hadde ghelepdt: Soo seer werdt gheacht het opmaken oft polijsten van Nicias. My dunckt dat eenighe t'onrecht meenen/ dat Nicias de Marberen Beelden vernisste. Nu meent Plinius, ofter eenen anderen Nicias zy geweest/ in de 112e. Olympiade: doch (seyt hy) men sout niet connen seggen met waerheyt/ oft desen was/oft eenen anderen. Maer ick acht dat het al den selvẽ is/dewijle hy Alexander hadde gheschildert/die in de gallerije Pompei was: en Alexander was in 112e. Olympiade. Oft Plinius en meent Paris, die ooc Alexander genaemt was/ om dat hy noch Herder wesende/ vergadert hebbende een deel Herders/ vervolgde en versloeg eenige Roovers/

die Priami Coningh van Troyen zijns Vaders Ossen en Vee hadden gerooft en wech ghedreven: want Alexander is gesept Mensche-jager. Dese geschiedenis stelt Ovidius van Paris verhaelt te zijn/ in zijnen brief aen Helena seggende:

K'en was noch maer een kindt, doe ick alree dé kudden
Wt s'Roovers handen wreet wel dorfte vry beschudden:
En om dat ick soo stout een stuck had aen ghegaen,
Werdt Alexander my den toenaem by ghedaen.

Doch het is beter te achten / dat het den grooté Macedonischen zy geweest/ om datter geenen anderé voornaem by en is: soo dat ick't noch daer voor houde / dat het al den selven Nicias sy ghewecst. Men vint oock/ dat Augustus den Keyser onder ander costelijcke stucken een uytnemende hadde / waer in waren twee Peerden gespannen aen eenen Koetswaghen / in welck Tafereel stondt gheschreven: Nicias heeft my gebrandt/ dat is/ met vyer gheschildert/ datmen Encaustice noemde/ als elder verhaelt is. Hy soude eerst van Encaustice hebben ghewrocht/ nae de getuygenis van Hermolaus.

Van Athenion, Schilder van Maronæa.

DEsen Athenion is in vroege Jaren Wijt geweest inde Const/ hy wort toeghenaemt Maronijt / des ick acht/ hy zy gheweest uyt Thracien/ van Maronæa, een Stadt aldaer / die nu ter tijdt is ghenoemt Marogna. Hy leerde t'schilderen onder eenen Glaucion van Corinthen / van welcken ick niet bysonders en vinde. Maer Athenion wort wel so goet gheacht als Nicias, en oock in eenige deelen beter: Doch hy hadde dat gebreck / dat hy zijn verwen te zeer versmoorde/ en wrocht veel harder als zijn Meester; nochtans was zijn werck seer vrolijck / en sulcx / datmen in hem con oordeelen te wesen een diepsinnich verstandt. Hy conterfeyte den Tyran Philarchum, die gestelt was in den Tempel van Ceres Eleusina. Hy maeckte oock t'Athenen eenen heelen deel Jonckvrouwen / die tot Cereris Offerhande gingen / met korf kens op hen hoofden vol bloemen/ die om t'korfdragen werden Polyginæcon gheheeten. Hy heeft oock gemaeckt eenen jonghen Achilles, in Vrouw cleederen wesende onder de Jonckvrouwen van den Coningh Nycomedes, daer zijn Moeder Thetys hem hadde verborgé/ op dat hy voor Troyen/ nae de voorseggi nge/ niet van Paris geschoten soude werden: Hier hadde hy gheschildert oock / hoe den schalcken Vlysses hem quam vinden en openbaer maké met een deel geweer en harnas: dit was een seer uytnemédé stuck. Maer boven alle de stucké die hy maecte/ werdt geprezen een/ daer in hy hadde gemaeckt eenen Stalknecht/ die een Peerdt bestelde. Hadde desen constigen jongen Meester moghen leven / daer en hadde gheen Schilder van den ouden tijdt by hem mogen zijn geleken: Van Atropos heeft hem nijdich den Pinceel uyt de handt ghenomen / en zijn jongh levens draedt vroech afgesneden: Doch Fama heeft den naem Hebe oft donsterflijckheyt te bewaren gegeven.

Van Philochares, Schilder.

DAer is by den Ouden noch gheweest een constich Schilder/ maer en vinde noch tyt noch plaetse van zijn leven/ noch geboorte. Hy con wonder wel conterfeyté en doen gelijcken. Den Keyser Augustus hadde in de Camer van zijné Raet/ die hy by d'oude Marct te Room hadde / doen maken een stuck van Philochares, alsoot aen het opschrift datter in was/ blijckelijck was: daer in was een oudt Man geschildert verselschapt met zynen soon / die hem van tronie gantsch geleeck/ uytghenomen den ouderdom/ die men con mercken alleen het onderschepdt te wesen: oock saghmen/ dat den soon oock sulck coleur van baert begon te crygen. Gewis (seght Plinius) dit Tafereel maer aensiende / men en soude niet ghenoech connen prysen de groote cracht van de Schilder-const: ghemerckt dat den Roomschen Raedt soo lange geneuchte genomen heeft dit Tafereel t'aenmercken; en de geconterfeyte waré/ Glaucion, en

en Aristippus zijn soon: doch niet anders/ dan om de Const van Philochares: want dees gheconterfeytte en waren maer slechte gemeene Luyden. Daer was oock van hem gheschilderdt eenen Arendt/ die een Draeck met den clauw weder hieldt/ en vast hadde.

Van Melanthus, Schilder.

EEn van de gheruchtichste van zynen tijdt is geweest Melanthus, den welcken somtijts oock Melanthius gheheeten wordt/ en al evenwel den selven is/ als wel aen verscheyden omstandicheden te mercken is. Ick acht of hy een Sicyoner is: maer ben des onghewis/ evenwel heeft tot Sycionien de Const van Schilderen in gheselschap van Appelles onder den Macedoonschē Pamphilo gheleert/ als voren geseyt is: waer by den tijt te gissē is/ wanneer hy geleeft heeft. Plinius tuyght seer heerlijc van hem / in t'begin van zijn 7e. Capit. van het 35e. Boeck / daer hy onder de uytmuntende constige oude Schilders/ als te weten / Appelles, Echion, en Nicomachus, wordt gerekent: en segt/ dat dese vier doorluchtige Meesters maer en gebruyckten vierderley verwē/ wit/ geel/ root/ en swart: het wit was ghemaeckt van Tripoli, oft Melimum: t'geel was Oker van Atticum, oft Sil Atticum, doch Philander meent dat het purperich is: hun root was Sinopis Pōtica, en hadden doe anders gheen swart als Vitriol. En nochtans maeckten sy hier mede stucken soo costelijck/ datter niet een en was / het en was weerdich den geheelē rijckdom van een goede Stadt. Waer by wel af te meten is / dat desen Melanthus gheenen slechten gheselle en was. Hy is gheweest ten tyde dat Aristratus te Sicyoniē zyn wesen hadde/ en aldaer Coningh/ oft om beter te seggen/ Tyran was: van welcken int leven van Nicomachus ghesept is. Desen Aristratus hadde hem van Melantho laten schilderen seer heerlijc op eenen triumphelicken wagen/ als verwinder/ met schoone Peerden voort ghetrocken: onder ander quam oock op den waghen een seer schoon Vrouwen beeldt/ wesende een Victorie/ die den Aristrato mocht croonen met eenen Lauwer crans. In dit werck dewijl het groot was/ en den Tyran haestich mocht wesen / en zyn dreyginghen t'ontsien waren / als elder wel gehoort is/ heeft Melanthus de hulpe zynder medegesellen gebruyckt. Dit was een seer constigh en uytnemende werck: maer naemaels werdt het ten deele verdorven: want doe den Hooftman van Achaien Aratus, na den doodt van Aristratus, de stadt Argos listelijck in hadde ghenomen/ en den Tyran Nicocles verjaeght/ en zyn Vaderlandt Sicyonia van tyrannye verlost/ liedt hy als een vryheydts beminder/ en vyandt der Tyrannen/ al hun Beelden te nieten doē: Doch dese Schilderye van Melanthus, soo bevallijck in't aensien wesende/ heeft hy met twijfelighe gedachten lange en veel besien: daer streden teghen malcander de liefde tot de Const/ en den haet der Tyrannen: nochtans al was het een soo bysonder edel constigh werck / den haet creegh de verwinninghe / en gheboodt / men soudet ghelijck al het ander oot te nieten doē. Men seght (schrijft Plutarchus) dat den Schilder Nealces, goet vriendt van Aratus, hebbende met tranen in d'ooghen hem ernstich gebeden / dat het mocht blyven ongheschendt/ en niet connende verwerven / seyde: datmen teghen den Tyrannen wel moet krijghen / maer niet tegen hun goederen/ en datmen wel laten blyven conde dē wagen/ de Victorie/ en ander omstandicheden/ als maer slechs dē Tyran Aristratus uyt en waer ghedaen. Doe dit van Arato toeghelaten was/ nam Nealces Aristrati beelt wech / en schilderder in plaetse eenē Palmboom/ t'wele om de const wille jammer was: want nae dat eenen Polemones Periegatanus verhaelt / hadder Appelles self oock zyn constighe handen aengheste-ken. Men seght evenwel / als Aristratus boven uytgheschildert en wech was/ dat beneden op den wagen noch de voeten waren laten blyven. De Schilderconst heeft hier een wonder heerlijck stuc te wege gebracht met desen Aratus, of hy met haer: doch niet sonder haer: want het hadde hem onmogelijck gheweest zyn Vaderlandt te verlossen van

allen oproer/menich onnoosel Mensch hadde in een ellendig last oft doot moeten blijven / binnen en buyten de Stadt Sycionia, en hadde de edel Const van schilderen ghedaen: want hier door gecreeg desen Aratus den middel/te weten/ overvloet van ghelt / datmen de zenuwen der oorloghen noemt. Gelijck Sicyonia van Pamphili tijdt altijdt aen de vermaertste is gheweest der Schilderconst halven / daer ten schoonsten haer eere bloeyde/en alle stucken die daer gemaect waren den naem hadden de beste te wesen/ heeft Aratus, die langhe ghenegen was zyn Vaderlant te verlossen/ ghezocht Sicyonische schilderijen/sonderlinge van Pamphilo en Melantho, en sondtse Ptolomeo den Coningh van Egypten als nu als dan/wetende dat den Coningh daer groote liefde toe/en redelijcke goede kennisse van Schilderije hadde: Want daer gheen kennis en is/ en kan niet wel liefde wesen. Ter deser oorsaec sont hem denConing te schenck t'eenmael 25. Talenten/die Arato wel te pas quamen/ en menich benout arm Mensch in zyn Vaderlandt: Want doe hy Sicyonien in vrijheyt hadde gestelt/ deelde hy mildelyck aen allen uyt die behoeftich waren/en elder rantsoen oft losghelt schicken mosten. Oock werdt ter oorsaeck van de Schilderije/ Aratus so in gratie met den voornoemden Coningh Ptolomeo, dat hy met hem seer gemeensaem sprake hadde/ doe hy eens in Egypté om eenige oorsake quam/ en hem werden gegeven van den Coningh 150. Talenten/dat zyn nu 175. Talenten/elcken Talent 600. gouden Crooné/ maken t'samen hondert en vijf duysent Croonen. Hier is te sien/in wat weerde de Schilder-const by den ouden/ oft by desen haren Liefhebber is gheweest. Die van Achaien/ Argos/ en Sicyonien/en hadden geen oorsaeck de schilderconst met nijdighe dweerse ooghen aen te sien / die het eenighe wercktuygh en middel is gheweest van hun verlossinghe en welvaert: Maer haer veel meer/ als een Edel const/ met grooter jonsten toegedaen te wesen/dewijle hunné jammerlijcken ghemeenen vervallen staet daer door is opghereeht ghewozden/ die sonder haer niet opgerockt en hadde. Hier is oock merckelick te sien/wat een deuchtsaem oeffeninghe / door een bysonder instorten der Naturere / niet sonder eenigh Hemel-vonxken des verstants in den mensch/te wege can brenghen: Want de studie/den arbeydt/ behendicheyt en neerstichheyt/hebben hier moeten herbouwen / oprichten / en in orden stellen/ dat door onverstant / slofsighe luyheyt / opgeblasentheyt/nijt en tweedracht / gheheel grouwelijck en droeflijck in een gantsche ongeschicktheyt vlack in den gront lagh verwoest en verdorvé. Want Plutarchus getuyght claer/dat Aratus met dit gelt niet alleen de tyrannije / maer tusschen den Borghers en alle Man oock alle quaetwillichheyt / twist en tweedracht / gantsch wech nam / oprichtende oock tusschen den Armen en den Rijcké (daer veel nijt en twist pleeght te zyn) eenen lieflijcken en aengenamen vrede: oot bevredichde hy de sake der ghebannenen oft verloopene / welcker goederen waren in ander handen geraect/ en hun ontvreemt: so dat de Borgers oft de Gemeente in vasten/jae eeuwighen vrede en vriendtschap hun ghestelt vindende / de stadt hem niet alleen na verdiensten en eerde: Maer de ghebannen richteden op hun eyghen costen hem een coperen Beeldt/ met dusdanigh schrift:

Dijn edel eere, en hooghe deucht ghedaen,
Aratus groot, en heerlijck u aenslaghen,
Die crachtich ghy hebt moedigh dorven waghen,
Daer van 't gherucht doet waer en wijdt vermaen,
Tot daer de Zee roert den Colomnen aen
Van Hercules onsterflijck. T'allen daghen
Moet u zyn danck, dat vreuchdich wy hersaghen
In't Vaderlandt elck Kerck en huys noch staen.
Dit beeldt wy, siet, uyt jonsten u toereycken,
Tot u vroomheyts en weldaedts eeuwigh teycken,

O Heer,

O Heer, die zijt der Goden plaetse weert,
Op dat sy ons dan vrede en welvaert gheven,
Ghelijck ghy ons hebt vrijheyt doen aencleven,
En 't Vaderlandt zijn ruste wel begheert.

Besluytlijc/Melanthi en zijns Meesters wercken/die verwonderlijck/en Stads rijckdommen weerdigh waren/hebben hier/tot een Croon der Edel Schilder-Const / een heerlijcke Deucht en weldaedt ghedaen: Maer wat stucken dat het waren / die van Melanthi handtwerck / aen den Coningh in Egypten van Arato ghesonden waren / en vind' ick niet: doch is zijnen naem in 't Gheruchts Tempel eeuwige plaetse weerdigh.

Van Appelles, Prince der Schilders.

VErmaerde schilders/ overvliegende in Consten/ en sulcke uytnemende Dichters/bevinden wy veel dat 'tgeluck hun byghevoeght heeft / op eenen selven tijdt uytnemende groote Princen te leven/ die hun wonderlijcke wercken met groot verwonderen en ontsetten hebben aenghemerckt/ en bemindt/dat sy daer door hebben geweest in grooter weerden / en hooghlijck begaeft. Onder den Poeten laet ick alleen besijden Homerum, en den ongheval'lighen Ovidium. Virgilius in zijn tijdtghenooten hebben Augustum en Mecenam gehadt. Ariosto onder de moderne/hadde Carolum Quintum. Raphael en Michel Agnolo,onder de moderne uytmuntige schilders / hadden uytnemende Constliefdighe Pausen. En den ouden Prince der Schilders/den grooten Alexander. Desen / wiens naem altijdt voor al wordt voorghestelt / en wel daerom voornaemich onder d'Antijcke magh gheheeten worden. Appelles is geweest in de 112. Olympiade/nae Rooms bouwinge ontrent 421. Jaren/Werelts ouderdom/ ontrent 3628. Jaren / en voor Christi comst 334. Hy was (so Strabo schrijft in zijn 14e. Boeck) van gheboorte van Ephesien/oft (so eenighe meenen) van't Eylandt Cos, nu geheeten Lango, een van den Cyclades Eylanden / in de Zee Ægæo, zijn Vader hiet Pythius. In zijnen tijdt was seer gheruchtich in de Schilder-const Sicyonia, als voor henen gehoort is: Waerom Appelles, die alree wonderlijck in de Const ervaren was/is ghecomen tot Sicyonien/ daer hy by Pamphilum eenen tijdt langh (ick achte een Jaer) gheleert heeft/ voor eenen Talent/so Plutarchus in't leven van Aratus beschrijft / doch en noemt den Meester niet/ghelijck Plinius wel doet/ maer hy segt by die Schilders aldaer: en voeghter noch by / dat het Appelles niet so veel om hun Const en was ghedaen/als wel om deelachtig/en een medeghesellle te wesen van hun glorie oft naem/die sy hadden van dat schilderige Sicyonien: want anders en scheen niet dat yemandt wat cost / oft hy en hadde daer ter studie gewéest. Hy wrocht daer onder ander aen den voorverhaeldē Aristratus conterfeytsel / met zijnen/ oft voor zijnen mede discipel Melanthus. Hy is so uytnemende geworden / dat hy alleen de Schilder-const also geruchtigh oft geruchtiger gemaect heeft/ als alle die voor henen zijn gheweest. Hy heeft verschepden Boecken gemaeckt / waer in begrepen waren alle de wetenschappen en verborghentheden der Consten: zijn schriften zijn van Plinio dickmael aengetrocken. Ja Plinius die houdt/dat hy niet alleē alle schilders die voor hem waren en heeft overtroffen: maer oock alle die naer hem zijn gheweest. Men leest oock nerghens by den Ouden/ van geenen so uytnemenden. Van yemandt mocht dencken/ oft zijn dinghen/ soo sy in wesen waren / niet bysonders en souden wesen/ alsmense stelde tegē de schilderijen van de Schilders van desen tegenwoordigen tijt / daer ben ic gantsch van meyninge teghen/dewijl datmen te Room siet de ronde Beelden in Marber en Coper / die tegen de Jaren hun harde hoofden hebben connen bieden / soo uytnemende te wesen. Nademael men oot altijts bevonden heeft/dat de schilder-const en ronde beeldē-const malcander niet en ontwijcken: Maer dat wanneer d'een opgeclommē is/ d'ander niet

en is

en is ghedaelt / maer hebben ghemeenlyck gelyck in waghe gheleghen. Laet ons nu ons moderne ronde Beelden by de beste Antÿcke leggen: de Michael Agnoli selve sullen genoech te doen hebben / hun in Consten te doen wÿcken. Nu soud' ick gissen upt datmen leest / dat Appelles geschilderde Beelden eer beter als slimmer waren / als de beste ronde / die men van de oude noch siet. Nu wil ic verhalen de wercken van onsen voorghenomen Appelles. Daer wordt van hem ghetuyght / dat hy hadde voor een bysonder deel oft gave / dat in al zyn Schilderÿen te sien was een seker gracelyckhept / die gheen Schilders en vermochten na te volgen. Doch waer en in zynen tÿt verschepdē uptnemende Meesters in de Schilder-const / en seer ervaren / der welcker constighe wercken hy self met verwonderen aensagh / en de selve een voor een met opmerck wel oversien hebbende / heeftse hooghlÿck ghepresen / en seyde / datter niet op en was te segghen / uptghenomen datse alle ghelÿck van doen hadden een seker Venus, die de Griecken heeten Charis, in welcke hyse alle overtrof / oft te boven ging. Hy wilde seggen / dat hun dingen hadden van doen een bysonder uptnemende gratie / die zÿn dinghen hadden. Hier schÿnt / of Appelles hem selven al wat seer ghepresen heeft: dan het mach hem / ghelÿck den uptnemenden Poeten (die dat veel al doen) / om zyn groote doorluchtichepdt in der Const ten besten afghenomen worden. Hy epghende hem selven noch toe een groote eere aendachtich aensiende een Tafereel van Protogenes, hem verwonderende van den grooten arbeydt die hy hadde ghedaen / in al te sorghvuldich de verborghentheden der Const t'ondersoecken / bekende en bevestichde / dat Protogenes hem wel in de Const ghelÿck was / jae in sommige deelen hem te boven gingh: maer dat hy Protogenem in een deel alleen te boven gingh: dat was daer in / dat Protogenes nemmermeer van zyn werc en con schepden / het ghene hy seer wel doen conde. Hier (mochtmen segghen) en prees Appelles hem selven soo seer niet: want menich soude noch Protogenem daer in wel overtreffen / in te connen schepden van zyn werck / oft langhe daer van te blyven oock. Maer daer is wat anders mede ghemeent / en is een reden die wel t'aenmercken is: want daer mede wordt te kennen ghegheven / dat te groote neerstichept / en sorghvuldichepdt / somtÿden schadelyck is: want men sal bevinden / dat een dinghen dat met moeten oft moeplÿck ghedaen is / dickwils moeplÿck om te sien sal wesen / en gebreck hebben van eenen gheest oft gratie / als noch in't leven der moderne Meesters hier en daer ghespeurt sal worden. Men bevindt dat Appelles alles vry upt heeft ghesproken / soo hy't verstondt / seer openhertigh / en onbevepnst was / welcke dinghen hem wel soo seer vorderden / en achtbaer maeckten / als zyn groote wetenschap: want hy achtede self boven hem in ordinantien eenen Amphion, en eenen Asclepiodorum, in de goede proportie die hy hiel in al zyn dinghen. Een seer edel daedt / tot een waerteecken vande beleefthept en goetaerdichept van Appelles, leestmen dat hy gedaen heeft aen Protogenem, den welcken hy groote begeerte hadde met vriendelÿcke gemeensaemhept te kennen / en zyn wercken / daer hy soo veel gherucht van hoorde / te sien / soo dat hy door desen lust gedreven hem ter Zee begaf / en seylde nae de Stadt Rhodes, alwaer gehavent wesende / is eenstreecks ghecomen nae zynen Winckel / met sulcken voornemen / hem niet ten eersten te kennen te geven / maer hem te ghelaten daer by gheval te zyn ghecomen. Doe hy ten huyse van Protogenes ghecomen was / en was (ghelÿckt oft soo wesen wilde) den Meester niet in huys: maer een oude Vrouwe / die 't huys waernam / liet hem op den Winckel. En alſo hy nae de Meester gevraecht hadde / en dat hy weder wech wilde / nadien hy den Meester niet ghevonden hadde / als wesende een vreemt Man / vraegde 't Wÿf na zynē naem / op datse Protogeni als hy t' huys quam mocht segghen / wie nae hem gevraeght hadde. Appelles siende op den Esel staen eenen doeck op eenen raem ghespannen / al berepdt om op te wercken / nam eenen

pinceel

pinceel/ en troc daer mede eenen behendigen dunnen trec / seggende tot d'oude Vrouwe: Ghy sult u Meester segghen/ dat den genen die desen treck gemaeckt heeft/nae hem is comen vraghen. Doe hy nu wech ghegaen / en Protogenes t'huys ghecomen was / vragende ofter niemant gheweest en hadde/vertelde de Vrouwe watter gheschiet was van een vreemt Man. Protogenes dit hoorende/en siende/bekende stracx dat het Appelles hadde ghedaen/en dat hy te Rhodes most ghecomen wesen: want 't was (seyde hy) onmoghelijck / dat yemandt anders als Appelles soude connen maken met verwe en pinceel soo aerdighen dunnen treck als desen was: Doch Protogenes, hebbende eenen pinceel nat gemaeckt met een ander ghedaente van verwe / maecte noch eenen anderen trec op den selven doec/die noch dunner was als dien van Appelles: en uytgaende seyde tot het oude Wijf/indien Appelles noch aen quaem / en nae hem vraghen/ datse hem toonen soude den treck dien hy ghemaeckt hadde/hem seggende/dit heeft gedaen den genen/dien ghy soeckt. Het welck soo ghesciedde. Want Appelles weder ghekeert tot den Winckel van Protogenes, om hem te vinden/wert ten deele beschaemt / siende den treck/ en hem overwonnen/ nam hy eenen anderen pinceel met een derde ghedaente van verwe/waer mede hy de voorgaende twee trecken doorcloof soo behendich/dat het niet mogelijck en was netter noch aerdiger te doen / en trock weder henen. Protogenes t'huys comende/ hem verwonnen kennende/ liep stracx nae de haven toe Appellem te soecken/ om hem vriendelijck te gast t'ontfangē/ en beleefdlijck met hem ghemeensaem kennis te maken. Dit Tafereel is van hun beyden onverandert alsoo tot een ghedachtenis laten blyven / met alleen dees driederley trecken / tot een groot verwonderen van die't sagen/sonderlinghe voor de ghene/die van de Teycken-const oft Schilder-const verstandt hadden. Desen doeck/alsoo hy was/worde namaels te Room ghestelt in't Palleys van Cæsar, daer hy/ doe den brant eerstmael in dat Palleys quam/is verbrant gheworden. Ick hebbe (seydt Plinius) dickwils groote ghenuechte ghenomen dit stuck te besien / want het was seer groot/en van verren te sien geleeck het/ datter eenen rouwen doec gehangē was midden onder al die costlycke stucken Schilderye die daer waren: want van verre en costmen niet ghesien datter yet op was: En was costlycker geacht als alle d'ander constighe wercken / daer nochtans in soo grooten doeck niet en waren als dry treckē met dry verwen/ de welcke oock soo dunne waren / datmense qualyck en con sien. Dit is datter Plinius van ghetuyght. Maer als ick vrylijck hier van myn ghevoelen soude segghen / en dunckt my niet / dat dit waren slechte recht uytgetrocken linien oft streken / ghelyck vele meenen/ die gheen Schilders en zyn: maer eenigen omtreck van een arem oft been/ oft immer eenich pourfijl van een tronie/ oft so yet / den welcken omtreck sy seer net hebben ghetrocken/en t'sommigher plaetsen door malcanders treck met de verscheyden verwen henen / dat hier doorclieven van Plinio sal geheeten wesen: ghelijck de Gheleerde/die geen goet verstant van onse Const en hebben/oock onverstandich daer van schrijvē en spreken. En myn meyninghe bevest ick hier mede/dat Plinius getuyght / datter de ghene die hun aen de Schilder-const verstondē/ grootlijcx in waren verwondert en verbaest. Waer door wel te verstaen is / dat het constighe omtrecken / en gheen simpel linien en waren/ die dese so uytnemenste opper Meesters in onser Const teghen malcander om strijt getrocken hadden: want een rechte linie uyt der hant henen te trecken/ soude menigh Schoolmeester / Schrijver / oft ander die geen Schilder en is/ dickwils veel beter doen/als den besten Schilder van de Weereldt / en sulcx en wort by den Schilders niet veel gheacht/ want daer toe ghebruyckt men de rije oft regel. Maer de Const-verstandighe verwonderen en ontsetten sich/ wanneer sy sien eenen aerdighen en constigen omtreck/die met een uytnemende verstandt behendich is getrocken/waer in de Teycken-const ten hooghsten bestaet:

staet: maer de rechte linien souden sy onghemerckt voorby gaen. Nu weder keerende tot Appelles, hy was soo vlijtich/en de Const soo toeghedaen/dat hy een onverbrekelijcke aengewende wijse hadde/ alle daghe yet te doen/dat de Schilder-const aen gingh/ten minsten yet te teyckenē/oft eē trecxkens ergens aen te geven/het zy hoe veel belangs hy hadde/oft andersins verleghen hy wesen mocht: en van daer henen is ghecomen het ghemeen Spreeckwoort/dat den Geleerden wel is bekent: Nulla dies sine linea.

Dat niet een dagh voorby mocht gaen,
Oft daer en waer een treck ghedaen.

Men seght(seyt Plutarchus)dat op eenen tijdt een slecht Schilder liet sien dē Appellem een Beeldt/dat hy stracx hadde gheschildert/segghende/Jck hebbet nu heel stracx ghedaen: Appelles antwoorde/Al en haddet ghy my dat niet ghesept/ick hadde wis wel gheweten/dat het haest en in corten tijdt ghedaen is geweest/en 't verwondert my dat ghyder van dese niet hoopwerck en hebt. Hy was seer aendachtich en opmerckich in alle dinghen/dat hy oock niet en verwierp menich slecht gemeen Mans oordeel/als hy 't op den toetsteen der reden goet vont te wesen/en heefter zyn nut van weten te halen: daerom had hy een ghewoonte/als hy eenich stuck op gedaen hadde/dat selve te stellen in een gallerije oft ghemeen wandelplaetse by zijn huys/en wist hem heymelijck daer achter te verberghen/om acht te nemen op de ghebreken/die men daer in vinden soude/stellende dicwils het oordeel van den ghemeenen alle Man boven zijn eyghen. Het is onder al eens gheschiedt/dat eenen Schoenmaker yet hadde gevonden te seggen op een Tafereel van hem/datter aen eenige toffelen te weynich riemen oft stricken waren om die te mogē dragen: want men hadde doe een wijse/de schoenen en pantoffelen met veel aerdige bintselen en stricken te doorvlechten en te binden/alsoo men die oock noch in fraey Schilderye mach sien. Appelles, hoewel hy van grooten geest was/heeft dit wel mogen verdraghen/berispt te wesen van een Schoenmaker/dewijl hy maer en oordeelde een dingen dat zyn Ambacht belanghde: maer vindende zijn meyninghe goet/nam Appelles het stuck in huys/en heeft den toffel meer stricken gemaeckt/en dat gebreck willich verbetert. Des anderen daeghs wert het Tafereel weder uytghestelt ter plaetsen daer het te voren hadde ghestaen/en den selven Schoenmaker weder voorby het selve Tafereel comende/en siende de toffels verandert/was al wat hoovaerdigh/om dat Appelles op zijn oordeel te wercke gegaen was: soo voer hy voort/en wilde oock wat segghen op een schene oft been/eenighe meenen van een naeckte Venus, immers Plinius seght een schene/en Valerius Maximus een been/dat in dat Tafereel was/dat den Schoenmaker wilde seggen niet te deghe en was geschildert/het welck Appelles niet en con verdraghen/dat hy hem bestondt te versmaden en berispen een dinghen buyten zijn Ambacht/en daer hy gheen verstandigh oordeel van doen en con/heeft hem straflijck aenghewesen/dat hy hem niet verder en soude bestaen te spreken dan van zijnen pantoffelen/dat welke dingen van zyn hantwerck waren/sonder verder te comē in eenich oordeel. Waer van ooc is een gemeen Spreeckwoort over al seer verbreyt: Ne sutor ultra crepidam: dat den Schoenmaker niet voorby en gae zijn pantoffel. Appelles hadde oock een seker bequame gratie van een soete gemeensaemheyt en gespraecklijckheydt/die den machtigen grooten Coningh Alexander so sonderlinghe heeft bevallen/dat hy hem seer dicwils quam besoecken op zijnen Winckel/om hem te hooren couten. En alst geschiedde dat desen Prince wilde verhalen oft vertellen yet van de Const van Schilderen/dede hy/ghelijck ghemeenlyck doen die niet de Const en zyn/en spracker somtyden wat vreemt van/en niet op het ghevoechlijckste/des hem Appelles seer aerdich en soetelyck wist te berispen. Jae seyde wel: Myn Heer den Coningh mocht liever swygē/want de Leerjongers/die de verwe in den achter-winckel staen en wrijven/die spotten met u.

Siet/

Siet/ dus seer gemeesaem was hy met desen Coningh / die nochtans van self grammoedich en korsel genoech was. Plutarchus verhaelt seer een gelijke antwoort van Appelles gedaē aen Megabyzus, een van de meeste Heeren van het Hof des Conings van Persen/ welcken hem quam besoeckē tot in zynen Winckel/en by hem geseten wesende / en hem siende wercken/ begon te willen vertellen van betrecken en schaduwen: Appelles con hem niet onthouden te segghen/ Siet ghy die jonge knechten wel/ die dē Oker wrijvē: dewijl ghy niet een woort en seydet besagen sy u opmerckelick/en waren verbaest siende u schoone purper Cleederen/ gouden Ketenen/en Juweelen: maer na dat ghy hebt aengevangen te spreken/hebbense beginnen te lachen/ en met u te spottē/om dieswille dat ghy bestaet te verhalen van dingen/ die ghy niet en hebt geleert. Alexander en wilde oock van geen ander Schilder geschildert wesen oft geconterfeyt / als alleen van Appelles,en lietet allen anderen met openbaer gebod verbieden. Noch toonde Alexander door een bysonder merckelijck stuck/hoe seer dat hy Appellem in grootachtinge hadde: Want onder alle zijn boelschappen hadde de Coning eene van uytnemende groote schoonheyt/ en seer verwonderlijck om aen te sien / geheeten Campaspé: Dese/ om de grootte liefde die hy haer droegh / en om haer seltsaem en weerdige schoonheyt/wilde hy dat haer Appelles nae 't leven soude schilderen al naect. Maer also Appelles de volmaecte schoonheyt eens menschē lichaems en ghedaente eender schoonder Vrouwen beter kende als Alexander, soo werdt hy met oncuysscher liefden te krachtelijcker bestreden en verwonnen/ in haer stadich aen te sien also hy met het schilderē doende was: twelc Alexander, hoe seer den Schilder zyn inwendich vyer socht te verberghen/ wel con bemercken/hoe hy met de selve sieckte gequelt was/ daer hy hem oock mede beladen vondt / oft datse beyde met eenderley strael gewont waren: des hy hem zyn alderliefste eygen maeckte en gantsch over gaf / toonende daer in een vryhertich sterck gemoedt / in hem selven te connen gebieden/ en zyn eygen begeerlijckheden te overwinnen : Met welck hy wel so veel eeren is weerdigh gheworden / als hy is gheweest met te hebben overwonnen den Persen / Meden/en so veel volcken/ Steden en Landen/dat hy zijn eygē Heere en self overwinner is gheweest: Twelck een over groote beleeftheyt is gheweest/wech te gheven 't ghene by hem meest in achtinghe was/ als staten en rijckdommen/te buyten gaende zyn eyghen Natuere en liefde. Wy lesen wel van veel Constbeminders / die menichte van Talenten om de Schilder-const wille ghegheven hebben/jae de stucken tegen louter gout opgheweghen en betaelt: Maer wis Alexander heeftse in de cracht al te boven ghegaen. Men seght/dat Appelles, naer het naeckt van dese schoone Campaspé maeckte de Venus Anadyomene, dat is/ uyt Zee schijnen comende / waer van hier na gesproken wert. Appelles was oock tot den ander Schilder van zijnen seer jonstich en vriendelick: En hy was oock oorsaeck van het groot gherucht dat Protogenes te Rhodes hadde: want ten eersten en maeckte men van hem gheen werck / gelijck men van geen tegenwoordighe oft inheymsche dinghen en doet : Maer om hem te verheffen oft voorbaer te maken / Appelles coopende van hem eenige stucken van zijn werc/ die hem Protogenes liet voor seer cleenen prijs/ heeft hem Appelles ghegeven daer voor vyftich Talenten / dat zyn/ nae onse munte / dertich duysent Croonen: En dede noch loopen den roep/ dat hy dit dede/om de selve stucken voor de zijne / en voor zijn eyghen handtwerck/ te vercoopen. Waer van de Rhodianen verwondert/ begonden Protogenem en zijn werck in groot aensien en weerden te hebben : Oock en liet Appelles dese dingen niemant over/oft sy en mostense hem duerder betalen : Dit is Protogeni ghecomen tot groot nut en eere. Hier is te mercken / wat een edel beleeft herte by desen Prince der Schilders is gheweest / een recht voorbeelt voor alle die onder de Schilder-const zyn begrepen/ om na te volghen / malcanderen te vorderen/ en goetjonstich te wesen/ bedenc-

kende

kende wat de openhertige beleefthept/ oft milde vriendlijcke voorbejeginghe/ voor een vermogende edel deucht onder den Menschen is/en hoe soete / aenghenaem en nutte vruchten sy brengen soude / soo sy in alle herten plaetse maer en hadde. Appelles was oock so uytnemende een Conterfepter nae 't leven/en dede zyn dingen den persoonen van wesen soo eygentlyck gelycken/ dat eenen Letterconstighen/geheeten Apion, ghetuyght: dat eenighen gedaent oordeelenden gerader des gelucks hadde upt de geschilderde tronien van Appelles gedaen/geraemt / en waer ghesept van der geconterfepter voorleden en toecomende geschiedenissen/soo van hun leven als hun sterven: dit soude aen verschepden gheschiedt/ en waer bevonden zyn geweest. Hy maeckte oock het conterfeptsel van den Coningh Antigonus : maer om dat hy met d'een ooghe scheel was / vondt hy eenen behendigen middel om dit gebreck te verberghen/hem doende 't aenschijn keeren van ter sijden / op dat het missit van den twee ooghen niet te toonen / veel eer worde de Schilderye te last ghelepdt als den Coningh Antigono, den welcken sy uytwees te wesen: want 't conterfeptsel was maer ghemaeckt in pourfijl/ toonende maer de volcomen ghesonde ooghe. Datmen wilde beschrijven / hoe menichmael hy binnen zyn leven heeft geconterfept den grooten Alexander, en zynen Vader den Coningh Philippum, dat en waer niet moghelijck : dan van eenighe mach ick verhalen. Hy maeckte eenen Alexander, houdende in zyn een handt den blixem/ die men plagh te maken gelyck eenighe pijlen met vleugelen t'samen gebonden: dit was soo uytnemende een werck/dat het scheen dat de vingheren van Alexanders handt verheven waren / en dat den blixem buyten het Tafereel voort quã: Dit stuck costede twintich Talenten Gouts/en werdt ghestelt t'Ephesien in den Tempel van Diana. Noch is t'aenmercken en te houden in ghedacht/ dat alle dees costlycke stucken alleen maer ghemaeckt en waren met vier verwen/ nochtans was dit Tafereel ghecocht met een koorn-mate vol Gouts/sonder tellen. Van noch twee Alexanders sal volghen/ die hy maeckte doe hy eens te Room was comen. Onder al zyn gheluck dat hy hadde/ viel op hem t'ongeluc/dat hy worde gehaet van den Prince Ptolomeo, den welcken volghde nae den grooten Alexander, en namaels Coningh van Egypten was: maer niet den Const-beminder ten tyde van Aratus. Het gheschiedde nae d'afsijvichept van den grooten Alexander , dat Appelles door den storm ter Zee/aen is moeté comen aen de kusten van Alexandrien / en ghedwonghen daer aen 't landt en in de Stadt te comen / alwaer eenige Schilders zyn benijders / hebbende aen hun sijde oft te wille ghecreghen eenen / die by den Coningh Ptolomeum den gheck schoer/oft eenen listigen schalck / in het Coninghs Hof wel bekent / die daer in de Stadt was/lieten Appellem door desen by den Coningh te gast bidden/doch niet dan om hem te bespotten. Appelles denckende / misschien dat den Coningh nu beter als voor henen te hemwaert was ghenegen/ is tot het Coninghlijck Avontmael ghegaen / alwaer den Coningh met wreet ghesicht hem vraeghde/wie hem daer ontbodé hadde. Waer op Appelles, niet wetende den naem van zijnen bespotter/nam upt den heert van der Coninghlycke sale een kole / begon te teyckenen op den muer by onthout de gedaente van zyn aensicht : maer hy en hadde so haest niet ghemaeckt den omtreck van de tronie / of den Coningh en kende hem te wesen Planus , die hem die perte ghespeelt hadde: Waer upt wel te verstaé is/hoe vast Appelles is geweest van onthout/en volcomen in zijn Const/ yemant nae 't leven te doen. Hy en Polycletus hadden een ghewente/op alle de Tafereelen/diese volmaeckt hadden/ te schrijven/ Appelles oft Polycletus dede dit: of sy hadden willen segghen/sy haddent soo verre ghedaen/ gelijck oft noch hadde onvolcomen werck gheweest / en dat sy noch maer en hadden een begin gehadt in de Const: op dat hun het verschepden Menschen oordeel niet den wegh glat af en hadde moghen snijden/ van hun te moghen verontschuldighen over de fauten dieder in mochten zyn bevonden/

bevonden / als de ghene die gheneghen waren willigh de selve te verbeteren/ indiense van sieckten oft sterven niet en werden overvallen. En al waren alle de wercken van Appelles uytnemende/ datmen niet sat con worden van besien: nochtans en vondtmen noyt maer drie stucken / daer hy op hadde gheschreven volcomelijck/ dit heeft Appelles gedaē/ waer aen men mercken conde / dat hy hem ten vollen benoeghde aen de Const/ die hy daer in te wege hadde gebracht. Dees dry Tafereelen waren seer van een yeghelick ghewenscht en begheert/ oock van d'aldermeeste der Weereldt. In eenighe van zyn besonderste stucken waren gemaeckt eenige Personagien/ die heel bleec en verstorven waren/ alsser sulcke beeldē in behoefden/ de welcke moesten ligghen sterven: dese schenen natuerlijck half doot te wesen. Het hadde nochtans onmogelijck te seggen geweest/ welcke van zijn stucken de best ghedaen waren. Nu aengaende die wel ghemaeckte schoon Venus, die hy naer het naeckt van zyn gheschoncken Campaspé hadde ghedaen/ daer wy voor een weynich van hebben verhaelt/ die was seer uytnemende/ en was gemaeckt als climmende uyt der Zee / en was (als geseyt is) daerom vanden Griecken gheeten Anadyomene: dese heeft dē Keyser Augustus gecregen/ in grooter weerden ghehadt/ en gheoffert in den Tempel van Cæsar zynen Vader / en liet dit vereeren met een Griecksch gedicht oft opschrift / dat soo constigh en wel was gedaen/ dat het te boven gingt de Schilderye self/ en doch de Schilderije te meer aensiē en vermaertheyt dede hebben: Maer daer by men dencken magh/ wat dit voor schilderije was / noyt en conde men Schilder vinden/ die bestaen dorft te vermaken het onderste van dit Tafereel / daert een weynich bedorven was/ so dat dese verdorven plaetse Appelli veroorsaecte en toevoegde te meerder eere/ dat hy dit edel constigh werck hadde ghedaen: ten eynden worde dit stuck geheel van de verrottinge op g'eten en verdorven: aen welcke verrottinghe my wel dunckt / dat dit op doeck van Ey oft Lijm-verwe was gedaen: Eyndelijck/ om dat het so te nietē was/ worde Nero veroorsaeckt/ daer een ander vande hant van eenen Dorotheus in de plaetse te stellen. Maer om weder te keerē tot Appellem, hy hadde begonnen een ander Venus uyt de Zee comende in het Eylandt Cos, welcke soo gheruchtich wert / datmen dit Cos zyn geboort-plaets daerom vermoede te wesen. Dese Venus soude in uytnemende Const noch de eerste overtroffen hebbē: maer dit was zijn uyterste macht / die hy met den Pinceel heeft geoeffent: dan de Doodt liet niet toe dat hy't voleynden mocht: gelijck of Natuere niet langer lijden woude/ in schoonheyt te moeten wijcken de doode verwen / en datse daerom Appellem den doot te eer toeschickte/ doch 't was mochtmen seggen vergeefs: want ghelyck hy den dooden verwen het leven gaf/ hebben sy tot der onsterflijckheyt zijnen Naem gevoert/ en levende behouden. Dat ic alree van zijnen doot verhale/ is niet/ datter niet en zy meer van hem te verhalen. Maer om van dese twee bysonder stucken vervolgens te vertellen: dese leste onvolcomen ghelaten Venus was soo ghedaen/ datmen noyt Mensch vinden en con/ diese opmaken/ noch den aerdighen soeten omtreck der selver volghen con/ gelijckse begonnen was. Mijns achtens/ en haddet niemant eenichsins eere geweest daer hant aen te slaen/ ghelijck noch hedensdaegs eenige nemmermeer ghewedt en werden van schande/ die groote vermaerde Meesters dinghen vermetelijck durven aentasten. Appelles maeckte noch een Tafereel/ waer in was ghemaeckt eenen Megabyzus, met zijn Bisschops tuygh aen/ dit was eenē gelubden Priester van Diana: hier by hadde hy noch gemaeckt al zyn gevolg en gheselschap. Hy hadde oock gheconterfeyt den Prince Clytus, te weten/ eenen die van Alexander seer bemint/ doch in dronckenschap ghedoot was: Desen hadde hy ghemaeckt / als of hy hem hadde gehaest te trecken in eenen strijt/ verselschapt met zijnen Schildtknecht oft wapen-dragher/ die hem den Helm toelanght. Hy maeckte voor die van het Eylandt Samos een Conterfeytsel van

van eenẽ / genaemt Abro, dat welck een rechten weeckachtighen wellu;tighen Mensch was / en sulcx wel gheleerkt te wesen. Voor die van Rhodes maeckte hy het Conterfeytsel van Menander den Coningh van Caria, en 't Conterfeytsel van Ancæus, een Argonauter oft Iasons geselle. Tot Alexandrien wesende / conterfeytte hy Gorgosthenes, een Dichter van Truerspelen. Ick en can niet wel recht seggen/of Appelles te Alexandrien veel oft verscheyden reysen zy gheweest oft niet. Het can wel wesen/dat hy inde ghenade van den Coningh Ptolomeo is ghecomen / doe hy den Planus op den muer maeckte: want het is merckelijc/ dat hy om zijn uytnemende Const weder in grooter jonsten en eeren by desen Coningh is gheweest/en by hem in zijn Hof ghehouden: waerom hy is benijdt geworden van anderẽ/ dien hy met zijn Const in den wegh was/ bysonder van eenen Antiphilus, die hem trotsen wilde in de Const/ hoe wel hy een slecht Hofschilder misschiẽ wesende/ sulcx niet en vermocht/ des hy middel socht Appellem in ongeval te brenghen/ en beschuldichde hem by den Coningh/ te wesen een medeplegher / jae den voorbaersten van 'tverraedt over de Stadt Tyro gedaen/door eenen Theodota, die den daetsamen aenvangher gheweest was: doch en hadde Appelles noyt de Stadt Tyro ghesien / noch den Theodota ghekent/ dan dat hy by gerucht hadde verstaen/ dat hy een Hooftman was van Ptolomeo gestelt/om waer te nemen en te bewaren 't Lantschap Phenicia. Evenwel werdt hy van Antiphilo valschelijck verclaeght / te hebben ghemeensamen omgangh ghehadt en heymelick sprake met Theodota, datse oock tsamen te Tyro avontmalende/ haddẽ al de maeltydt over malcander in d'oore gevefelt/ soo dat Appelles ten lesten desen Theodota tot 'tverraedt-plegẽ soude bewilight hebben ghehadt/ om de Stadt te doen tegen Ptolomeum oproerich worden: Dat oock de inneminghe van Pelusien door Appelles raedtslagen te wege soude zijn gebracht. Alle dese dingen Ptolomeo den Coningh valschelijc wijs ghemaeckt wesende/ alsoo hy een Man was niet al te voorsichtich / maer opgevoedt in alle loftuyterye / als sulcke Heeren ghewent zijn / heeft hy te haest geloof gevẽde hem hier in seer ontstelt/ en van grooten toorn laten overwinnẽ/ niet overlegghende oft bedenckende saken die wel t'overweghen waren: ten eersten / dat den beschuldiger oock een Schilder was / en den beschuldighden nijdelijck socht te trotsen inde Const: dat ooc eẽ Schilders doen niet en was/ sodanige dingen te weghe te brenghen/ bysonder Appelles gheen oorsaeck hebbende/dewijl hy hem seer veel weldaets en eere hadde gedaen / boven alle ander Meesters van der selver Const: noch hy en dede soo veel niet/ dat hy eens ondersocht oft vernomen hadde/ of Appelles te Tyro hadde ghevaren geweest: maer begon terstont te rasen vã gramschap/ en 't heele Hof te verbullen met scheldich geroep/noemende Apellem een ondanckbaer ontrouw verrader te wesen. Maer eenen ghevanghen / die in't verraedt en aenslagh schuldich was/welcken verdroot de stoute booshe yt van desen Antiphilus, hebbende medelijden met den gantsch ontschuldigen Apelle, heeft beleden en geopenbaert / Apellem onwetende en onnoosel van sulcke dingen te wesen/anders haddet met Apelles qualijck afgheloopen/en hadde r zyn hooft en 't leven om verloren. Den Coningh de waerheyt nu verstaen hebbende / schaemde sich selfs soo seer over zyn doen/ en zyn gemoet veranderende/ in plaetse van straffinghe / schonck hy Apelli hondert Talentẽ Gouts / en gaf hem over en in zijn handen den valschẽ beschuldigher Antiphilum tot een slaef. Apelles overleggende by hem selven/ in wat groot ghevaer hy door de valsche beschuldinge was gecomen / heeft hem aen de Calumnia oft valsche beschuldinghe met zyn const seer versierlijck en wel ghewroken/met haer wesen en aert uyt te beelden op deser voeghen. Hy schilderde in een groot stuck dusdanige een ordinatie: Aende rechte hant maecte hy eenen sittenden Coningh met langhe ooren/ ghelyckmen leest Midam gehadt te hebben: desen stack den arm uyt/schijnende de hant te langen/ om de aen-

aencomende valsche beschuldinghe oft Calumnia licht aen te nemen:maer over beyde syden hadde hy een Vrouwen beeldt / d'een was quade vermoedinge/ d'ander onwetentheyt: voor aen nae hem toe quam van verre de valsche Beschuldinge/als eē seer schoon Vrouwe/behendich toeghemaeckt en opghepronckt / maer bewijsende in haer aenschijn/met een rasende dullicheydt/uyt een woedende quaet hert/ te wesen ontsteken: sy hadde in haer slincker hant eē vyer-spouwende fackel / en troc met de rechter hant voort / by 't hayr ghevadt hebbende/een bedroeft jonghelingh/die jammerlyck met opsiende ooghen en handen ten Hemelwaert streckende/ de hulpe der onsterflijcke Goden scheen aen te roepen/ en tot getuygen over zyn onschult. Voor de valsche Beschuldinge quam/als haer Leytsman/ een beelt van een Man heel bleeck/onsuyver van ghedaente/met een listich arch uytsien/ voorts gheheel gestelt / als een die door schadelijcke sieckte verdwenen scheen opgestaen / desen was ghemaeckt voor den bitteren nijdt. Der valscher Beschuldinge volghden/als twee Dienstvrouwen oft Maerten / welcker ampt en dienst was/haer Vrouwe te vermanen/onderwijsen/en vercieren/ en warē so toe ghemaeckt/datmen licht wel con sien/dat d'een was bedriegelijckheyt/en d'ander laeghlegginghe. Achter dese volghde de Boete seer bedroeft / met swarte gescheurde cleerē/ getapproent/ en omwonden/de welcke met 'taensicht te rugge gewēt / weenēde en beschaemt zynde/ de Waerheyt/ in ghedaente van een sebaer statighe Vrouwe van verre aencomende/scheen t'ontfanghen. Dus heeft Apelles zijn avontuere seer gheestich te kennen ghegheven. En dit stuc worde grootlyckx gheacht om der onschult/deucht en const des Meesters/en oock om de wonderlijck fraey Inventie/die dienstigh magh wesen den ghenen/die des volckx valschen achterclap noch onderworpen is / tot een hoopigh voorbeelt van vrolycke uytcomst te genieten. Het is oock gheschiedt/dat Apelles te Room is gecomen/ alwaer hy ghemaeckt heeft eenen Castor en Pollux, een beeldt van een Victorie/eenen Mars, Godt van der oorloge/ vast ghebonden wesende / eenen Coningh Alexander de groote over eynde / noch eenen Alexander, sittende op eenen Triumph-wagē: Welcke Tafereelen naemaels werden ghestelt seer statelijck van den Keyser Augusto, op het voorbaerste van zyn wandelplaetse. Maer den Keyser Claudius, dees Tafereelen des te meer achtende/ dede dese de aensichtē wech nemen/ en in alle beyde stellen de tronien van den voornoemden Keyser Augusto, nae 't leven gheschildert. Daer was oock in Plinij tijdt eenen geschilderden Hercules, in den Tempel van Antonia, die men seyde te wesen het hantwerck van Apelles: Den welcken was seer uytgenomen wel geschildert en geordineert. Want al was hy ghestelt met den rugghe ghekeert / oft van achter te sien/ voor die hem aensagen/toonde hy nochtans het geheele aensicht/ dat moeylijc om doen is. Hy schilderde oock eenen naeckten Prince nae 't leven/so wel gedaen/dat het scheen de natuere niet beter en mocht gedoen. Hy maeckte oock *Apellis peert om Prijs ghemaeckt.* een Peerdt/daer men altijd oft eewich van te spreken sal hebbē/ het welc was gedaen om te best tegen eenighe Schilders/die tegen hem weddeden/ wie dat den anderen hier in soude overtreffen: En vreesende / door de veel goetgunstige zijnder wederpartijen/hem zynē verdienden prijs mocht ontwesen worden/ en anderen toegheleydt/soo verkoos hy liever het oordeel der Beesten / als des menschen. So dat hy voor eerst de peerden van dees ander gedaen voor ander levende Peerden heeft ghestelt/de welcke daer niet op en achteden/noch gheen werck van en maeckten: Maer so haest en stelde hy hun het zyn niet voor oogē/ of de levende en begondender teghen te briesschen oft te nepen. Dusdanighe proeven werden namaels ghemeenlijck in veelderley constige Shilderijen als eenen ghemeenen reghel onderhouden. Hy maeckte oock eenen Pyrrhus, den soon van Achilles, gaende te Peerde tegen den Persen: welken/om dat hy van so jong eē Crijchsman worde gemaect/ was geheeten Neoptolemus. Hy maecte

oock eenen Archelaus, met zyn Vrouw en dochter. Desghelijcx maeckte hy noch den Coning Antigonus, gewapent met een borst-harnas/ sittende te Peerde. En de ghene die hun aen dese Const verstonden / hielden oock voor de beste stucken van Appelles ghedaen / eenen Antigonus te Peerde: en een Diana, wesende int midden van eenen hoop offerende jonghe Dochters: Met welc Tafereel te schilderen / hy self overtroffen heeft den gheest van Homerus, dieder te vooren de beschrijvinghe van hadde gedaen. Eyndelijck wordt van Appelles getuyght in Plinio, dat hy dinghen maecte die niet te schilderen en zyn/ gelijck daer zyn / donderen / weerlichten/ en blixemen/ welcke stucken oock worden genoemt / Brontes, Astrapes, en Ceraunobolis. Summa/ de aerdige inventien / die hy in het Schilderen voortbracht/hebbē naderhant grootelijcx gedient en te passe gecomen andere/ die de Const van schilderen nagevolgt hebbē. Hy hadde een secreet/van te maken seer dunne vernis / waer mede hy zyn stucken/alsse opgedaen waren/verniste/ het welck daer so dun en glat op lagh / dat het geen Mensch mogelijck en was nae te doen / noch sulck vernis te maecken: het gaf zijn schilderije eē schoon glans/ en bewaerdese van stof en alle vuylicheyt: En doch als men zyn Tafereelen metter handt aenroerde/men wort van den vernis besmeert / en wislijck diende in sulcken tijdt desen vernis wonder wel/om te verhoeden/dat de sterckheyt der Verwen den ghesichte niet en verhinderde: Dit maeckte dat de Verwen veel bruynder geleken te wesen. Appelles vondt eerst oock van Yvoor swart te branden / en ander dinghen om mede te schilderen. Wanneer hy gestorven is en weet men niet / dan als vooren verhaelt / over een Venus, die hy maeckte/ binnen het Eylandt Cos, welcke Venus is/hoewel onvolmaeckt/boven alle zijn ander wercken in weerden gheweest.

Van Protogenes, van Caunus, Schilder.

IN wat tijt den vermaerden Protogenes zyn wesen hadde/is te ramen/ hy dat hy is gheweest ten tijde van Apelles, als verhaelt is/ daer d'Olympiade aenghewesen wordt. Oock was hy ten tijde van den Coningh Demetrius, als ghehoort sal worden. Desen Demetrius leefde in't Jaer der weerelt 3663. voor Christi toecomst 299 dit soude zyn geweest 35. Jaer nae Alexander Magnus, oft daer ontrent. Protogenes was ghebooren tot Cauno, een Stede onder die gehoorsaemheydt van die van Rhodes. En ghelijck Percius den Buyck een vinder der consten noemt/ te weten / de behoefticheyt/also Virgilius segt: so ist met Protogenes toegegaen/ die met grooter vlijt is gedreven geweest/om uyt grooter armoede op te stijgen/ door den weg der Consten / tot eere en voorspoet. Hy is seer yverich geweest t'ondersoecken de verborghentheden en swaerste dinghen der Schilder-const/dat hy langen tijdt gheen ander werck veel en dede: maer te seggen/ onder wien hy gheleert heeft/is niet moghelijck. Men bevindt evenwel/ dat hy tot zijn vyftich Jaren nergens toe en diende / dan om schepen te schilderen / het welcke hy wel heeft bewesen in het neer-hof van het Casteel van Athenen/geheeten Propylæon, welc was vast by den Tempel van Minerva, een de bysonderste gheleghentheyt van Athenen: want daer hadde hy gheschildert eenen Paralus, dat was eenen schipper / die hem altijdt hiel op den strandt van der zee. Oock schilderde hy daer een Dochter te Peerde/ oft op eenen muyl/ geheeten Nausicaa. Oock in een gedaente van werck / geheeten Parergon, ghelijck Grotissen / hadde hy ghemaeckt eenige cleyne Galeyen / om te toonē het cleen begin van zyn Const/ en de volcomenheyt / daer hy namaels noch toe gecomen is. Men hiel evenwel voor het beste werck / van alle de stucken die hy opt maeckte/eenen Ialysus, die van hem ghedaen was / en stondt noch ten tijde Plinij, in den Tempel van vrede. En men segt/ dat Protogenes, gheduerende den tijdt dat hy aen dit Tafereel doende was/niet anders en at als geweycte Lupinen/dat is een gheslacht van boonen/by den Hooghduytschen Seigbonen oft Wolfs schotten/by ons Vijgboonen geheeten

Buyck, oft de behoefticheyt, vinder der Consten.

gheheeten/ de welcke hem dienden voor eten en drincken t'samen / vreesende of de smaken der spijsen hē mochten doen eenich belet / oft zijn sinnen overladen hebben. En om dat dit stuck te langer mocht in wesen en gheduerigh blijven/ heeft hy't viermael overdaen / en vier verwen d'een op d'ander ghegheven/op dat als den tijdt d'een verwe verteert soude hebben/ d'ander daer onder noch schoon en versch soude overblijven. Dit luydt heel vreemdt voor den Schilders te hooren / hoe dit mocht toegaen met Ey oft Lijm-verwe. Dit hadde doenlijcker geweest van Olyverwe / daer sy niet van en wisten. In dit Tafereel was eenen Hondt / die schier met der Goden hulp/oft door mirakel gemaect was : Want hy was ghedaen eensdeels door Const / en eensdeels door gheval: want doe hy den hont seer aerdich hadde ghedaen/en geheel naer zijnen sin(dat nochtans een wonder sake was / dat hy eenmael zijnen geest hadde connen vernoeghen/) doe was hy verleghen / niet connende ghenoech in Schilderije uytbeelden het schuym / dat eenen Hondt/ die gheloopen heeft / om de muyl heeft: Ter eender sijde was hy seer bedroeft/ om de groote Const/die hy in den Hond te weghe had ghebracht/en dat hy de selve met dit schuym qualijc te makē verminderen soude. Doe hy evenwel sach/ dat zijn Honde-schuym moeylijck ghedaen zijnde / te verre afgescheyden was van het natuerlijck / datmen wel sagh dat het geschildert schuym was/en dat het niet alsoot behoorde den Hondt uyt de Muyl en quam. En alsoo hy niet en wilde/ dat zijn dinghen alleen het waer wesen gheleken/ maer zijn vlijt dede alles te maken eygen en natuerlijck/ was seer t'onvreden. Hy hadde dickwils verandert van verwen en pinceelen / en dickmael de Verwen met een Sponsie weder wech ghenomen / die hyder toe hadde gebesight. Eyndelinghe siende/ dat het na zijn voornemen hem niet en wou ghelucken/ wert hy op zijn werck vergramt: en om te toonen/dat dit Tafereel niet en was na zijnen sin / wierp hy uyt onverduldicheyt zijn sponsie teghen het Tafereel / tegen de plaetse die hem soo qualijck behaeghde: En alsoo de sponsie vol verwe was/van diese inghedroncken hadde met soo dickmael af te vagen / (want Protogenes ghebruycktese om de verwen wegh te nemen / die hem niet en bevielen) stuyttese en gaf flach recht ter plaetsen/daer Protogenes mede bemoeyt was / en hadde daer bespat so eyghentlijck/ dat Protogenes het schuym van zijnen Hont daer gemaeckt sagh/ghelijck hy begheerde dat het wesen soude. Dit selve is Nealces (van wie wy in't leven van Melanthus verhaelden) oock ghesschiedt/ doe hy een Peert gheschildert hadde / dat eenen Jongen stond en flatteerde oft toefde. Summa/ dit Tafereel van Protogenes was in so grooter weerden ghehouden / dat den Coningh Demetrius , doe hy ghemacklijck hadde moghen innemen de Stadt Rhodes op een plaetse / daer 't huys van Protogenes was / verboodt op desen hoeck oft plaetse vyer te steken / vreesende 't verhaelde Tafereel te verbranden / so dat om dit stuc te behouden ongeschendt/hy de ghelegentheyt verloos van de inneminghe van Rhodes. Het is gheschiedt/dat evenwel Protogenes by gheval / doe 't Legher voor de Stadt quam/ was in eenen cleenen hof/die hy hadde in de voorborcht van Rhodes , daer hy wrocht/wesende midden onder 't Leger/ en hadde noch noyt afgelaten van wercken / wat raserije van oorloge hy voor ooghen hadde. Doe hy nu gevanghen voor den Coningh worde gebracht / en ghevraeght / op wat versekeringe hy alsoo gebleven was/buyten de Stadt van Rhodes hem te houden in tijt van krijgh. Hy antwoorde:hy was ghenoech versekert / dat den krijch die men voerde tegen de Rhodianers/ niet en was tegen de consten en wetenschappen. Den Coningh seer blijde wesende/ te moghen eenen behoeden / die hy door gerucht langhe in weerden hadde gehadt/liet een wacht bestellen rontom zijn huys / vreesende of yemandt hem eenigh leedt soude gedaen hebben. Oock om hem niet vant werck te doen verleden / quam hy hem dickwils besoecken / hoewel hy die van Rhodes groote vyandt was / en sonder op eenighe dinghen

ghen te achten/nam hy zyn gheneuchte Protogenem te sien wercken / terwijlen datmen de Stadt bestormde. Men segt oock/dat (ghelyck als men segt) Protogenes,also lang als hy daer wrocht / altijts het sweert op de kele hadde: nochtans om te bewijsen/dat hy sulcx niet en achtede/ maeckte hy eenen Satyr/ die uytnemende constich was ghemaeckt: desen Satyr had hy gemaeckt spelende op een fluytgen/en noemde hem Anapavomenos, dat is/ hem verblijdende/ oft berustende. Dit voorgaende is meest al uyt Plinio: Nu behoevē wy te sien/ wat Plutarchus hier van verhaelt in't leven van Demetrius. Daer wordt bevestight den toorn Demetrij teghen die van Rhodes,met verscheyden oorsaken. Eerstelijck is de belegeringe geschiet/ om dat de Rhodianen waren gheweest in't verbont met zynen vyandt Ptolomeo. Ten tweeden/hadden sy verslagen Alcimum den Epirot / een seer cloeck Heldt / niet wijt van hun Speel-tooneel oft Theatrum. Maer daer hy meest om verbolghen en toornigh was op die van Rhodes, was/ om dat sy een Schip hadden genomen/dat hem van Phyla zyn huysvrouwe gesonden was/met cleerē/ bedden/en eenen brief van haer eygen hant: welck Schip (alsoot was) sy hadden aen Ptolomeum zynen vyandt ghesonden. Dese daedt mishaeghde hem sonderlinghe/dat sy niet en hadden naghevolght het beleefde voorbeeldt van die van Athenen/welcke de Posten vanden Coningh Philippus,die tegen hun krijghde/met brieven ghevanghen hebbende/ opendenen en lasense alle/uytgenomen diē van Olympia zyn huysvrouwe / desen sondense Philippo toegheseghelt soo hy was. Dat sy dan zyns huysvrouwen brief hadden zynen vyant toegeschickt/ dese onbeleeftheyt hadde hy hun wel connen doen ontghelden/ en hadder wel gheleghentheyt toe/ hadde hy hem des niet onthouden/ om dieswille dat hy in de voorborgh ghenomen oft in handen hadde de Schilderije van Ialysus, welcke bycans opghedaen was/ waer aen doende was Protogenes van Caunus.

Doe de Rhodianen aen Demetrium sonden te bidden/ dat hy hem aen dese constighe Schilderye niet wreken wilde/ en dat hy so schoonē werc niet en soude scheynden / antwoorde hy hun: dat hy liever wilde verbrandē de Conterfeytselen oft afbeelden zyns Vaders / dan sulcken grooten arbeyt van dese Const: want men seght / dat Protogenes seven Jaer aen dit werc heeft versleten. Men vertelt (seght oock Plutarchus) dat doe Apelles dese Schilderije hadde ghesien/ ontsettede hem so seer/dat hē de spraeck ontbrack/ en doe hyse weder gecreghen hadde / seyde hy: Dits eenen grooten arbeydt / en een wonderlyck werck: Hier ontbreken alleen de Gratien, diet ten Hemel mochten voeren. Dit Tafereel/ met veel ander dinghen / worde te Room door den brant te nieten gedaen. Dit is dat Plutarchus van dit stuck getuyght. Summa/hier heeft de Schilderconst de Stadt van Rhodes verlost en beschermt / van vyandich inghenomen/oft verbrandt en gherooft te worden: gelyck sy den vervallen ellendigen staet van Sicyonia heeft in vrijheyt/vrede en welvaren / herstelt: 't welck twee schoone Croonen tot haer vercieringhe zijn. Nu wederkeerende tot Protogenem, Strabo in zyn veerthiende Boeck verhaelt oock/dat Protogenes onder ander Schilderije hadde ghemaeckt Ialysum, en eenen Satyr/ staende by een columne/op welcke columne oft pedestael hy hadde gemaect eē Velt-hoē oft Patrijs/ de welcke (doe het Tafereel eerst gestelt was)het volc alleē met verwonderen gapende aensach/verachtende oft niet achtende den Satyr/ hoewel hy met grooter Const/en uytnemende ghedaen was. Dese verwonderinghe des volcx is noch vermeerdert/als mē daer by heeft ghebracht levende tamme Patrijssen / welcke door't ghesichte van de gheschilderde Patrijs schetterden/ oft gheluyt sloeghen / en verheuchden om met de selve te spelen. Protogenes siende watter ghebeurde/en dat zyn bysonderste werck om soo een by werck worde veracht / heeft de Tempel-meesters van Rhodes gebeden/ dat hy de Patrijs mocht uytvagen oft uytdoen/het welcke oock geschiedt is. Plinius segt noch/ dat Protogenes hadde ghemaeckt een Cydip-

Schilderconst heeft Rhodes verlost, en bewaert van inghenomen te werden: en Sicyonia in vrijheydt gestelt: twee schoone Croonen des eeren.

Cydippe, die van Acontio met den appel bedrogen was/ het was een rijcke jonge Dochter/ die altydt van Diana met de Cortſe ghequelt was/ wanneer ſy met een ander bewillighde te trouwen als met Acontio. Noch maeckte hy eenen Reus Tlepolemus, de ſoon van Hercules, die eē Coningh was van Rhodes, en namaels van Sarpedon voor Troyen verſlaghen was/ alſoo Homerus in zyn Iliaden verhaelt. Noch hadde hy gheſchildert eenen Philiſcus, Tyran van Athenē: En noch eenē Poeet oft Dichter van Truerſpelen/ die zyn vertellinghe ſcheen te doen. Men vont oock ten tijde Plinij van hem ghedaen/ en van zyn handtwerck/ eenen Worſtelaer/ eenen Coning Antigonus, en de Moeder van Ariſtoteles, nae 't leven gedaen/ de welcke hem ſcheen aen te porren te ſchilderē alle de Victorien/ en 't leven van Alexander, om de ſelve onſterflijck te bewaren: doch hy en dede niet/ dan door een ſeker cracht des Geeſts/ en yver die hy hadde/ ſtadich de Schilder-conſt tot op het uyterſte t'onderſoekē. De leſte ſtucken die hy dede/ waren/ eenē Alexander, en eenen Godt Pan. Dit is al dat ic van zyn Schilderye te verhalen vinde: dan dat hy boven platte Schilderye/ hem oock heeft geoeffent in ront/ en van Coper te gietē: en wort in Plinij 34e. Boec/ Cap. 8. by ander Beeldt-ſnijders ghetelt/ daer alſo ſtaet: Batton maecte Worſtelaers/ ghewapende Mannen/ Jaghers/ en offerende Luyden: het ſelve gebruyckten oock Euchir, Glaucides, Heliodorus, Hicanus, Lophon, Lyſon, Leon, Menodorus, Myjagrus, dat is/ Meeſter vlieghe/ Polycrates, Polydorus, Pythocritus, en Protogenes, dat oock een uytnemende Schilder was. De gheſchiedeniſſen tuſſchen Apelles en hem/ behoeftmen niet weder te verhalen. Dus laten wy zijnen Naem/ van weghen zyn uytnementheyt inde Conſt/ den geruchte bevolen blijven.

Van Aſclepiodorus, Schilder/ en Beeldt-ſnijder.

ASclepiodorus, den ſeer conſtighen Schilder/ waer van in't leven van Apelles is verhaelt/ wort gepreſen/ dat hy hem wonderlyc wel verſtont op de mate en proportie van des Menſchen lichaem. Hy is gheweeſt ten tyde van Protogenes en Apelles: want Apelles hadde hem in grooter verwonderinge/ om zyn goede proportie in alle dingen/ die hy ſo volcomelyck gebruyckte. Hy maeckte twaelf Goden/ en hadde van elckē drie hondert minen Silvers/ elcke mine na onſe Munte doet/ te weten/ de Attiſche oft Atheenſche mine/ 17. guldens en een half/ dat is elck Beeldt 5250. guldens: dus comen de twaelf op 63000. guldens: So veel betaelde hem daer voor den Coningh Mnaſon. Den welcken oock aen Theonneſtus gaf 100. minen Silvers van elck Princen conterfeytſel/ van zyn hantwerc weſende. Aſclepiodorum vind' ick oock in Plinij 34e. Boeck/ in't 8e. Capittel/ onder den Beeldt-ſnijders/ neffens Apollodorum, Androbulum, en Alevas, die al tſamen maecten Philoſophen. Van waer hy gheweeſt is/ en vind' ick niet.

Mnaſon Coningh betaelde Aſclepidoro voor twaelf Goden, 3600 Minē Silvers

Van Nicophanes, Schilder.

NIcophanes, ſeydt Plinius, magh wel in de rije neffens ander Schilders weſen geſtelt. Hy was ſeer ſinlyc en ſeer ſuyver in zyn werck. Oc begaf hy hē te copieren oude conſtige ſtuckē Schilderije/ om t'onderhouden de gedachteniſſen der dingen onſterflijck. Hy hadde eenē vierigen en ſnellen crachtigē geeſt: daer waren weynigh Menſchen/ die ſulcke herſſenen oft ſinnen hadden als hy. Eyndelyck/ alle de ſtaticheydt der Schilder-conſt wordt hem toegheeyghent. Dits al/ dat ick van hem vinde.

Van Perſeus, Schilder.

AEngaēde Perſeus, die onder dē vermaerdē Apelles de Schilder-conſt heeft geleert: aen den welcken oock hy een Boeck dediceerde oft toeſchreef/ inhoudende de Conſt van ſchilderen. Hy wordt gheruchtich langhe tijdt naer Zeuxis en Apelles: want hy was ten tijde van den verhaelden Nicophanes.

Van Nealces, Schilder.

DEſen Nealces was ten tijde van Aratus, en zynē grooten vrient/ gelijc

in't leven van Melanthus is verhaelt. Hy heeft een seer costlijck stuck ghemaeckt van een Venus. Hy was seer bequaem en versierich in zijn Const: want willende uytbeeldē een ontmoetinge van twee Vloten/ oft eenen Schip-strijdt/ tusschē den Persen en Egyptsche / die op den Nijl geschiede/ alsso hy het water van de Riviere Nilus niet en wist te maken/ dat het onderschepdt hadde in de verwe/ en 't Zee-water/ om dat het geheel malcanderen gelijck is/ schilderde hy eenen Esel op de cant vande Riviere / den welcken daer uyt drinckende / op hem een Crocodille quam loeren / om hem te vangen: want sy geern Esels hebben/ en is hun rechte spijse en voedtsel. Hier mede gaf desen vondt-rijcken Schilder te kennen/ dat desen slach op dē Nijl geschiede. In Protogenes levē hebben wy verhaelt van een Peerdt/ dat hy hadde geschildert / waer by eenen Jongē was die dat streelde / daer Nealces alsoo seer bemoeyt was met het schuym te makē/ als Protogenes met zijnen Hondt. Hier van verhaelt Valerius Maximus in zijn achtste Boeck / in't twaelfste Capittel/ sprekende van dingen/ diemē met Const somtijts niet en can te wege brenghen/ dan by gheval/ hoewel hy den Schilder niet en noemt / soo is wel te achten dat het Nealces zy gheweest. Als hy vertelt heeft van Timanthes schilderye/ van zyn uytbeeldinghe der droefheyt van Agamemnon over zyn Iphigenia, segt hy: Op dat ick vande selve Const hier noch een exempel by voege. Ick sal vertellen en verhalen van een bysonder Schilder/ den welcken hadde uytghebeeldt een Peerdt dat uyt den arbeydt quam / oft vermoeyt van loopen was: dit hadde hy soo levende ghedaen/ datter niet dan den gheest en ontbrack: Maer doe het op't leste van het werck aen quam / en dat hy wilde schilderē het schuym / dat hem ten mont uyt liep/ was desen grooten Meester aen dit cleen dingen langhe doende/ dat hy gheenen middel con ghevinden om dit werck te voldoen: waerom hy uyt spijt nam de sponsie alsoose vol verwe was/ en by ghelucke by hem was en hem ter hant quam: en ghelyck of hy hadde willen te nieten doen dat hy gemaeckt hadde / wierp hyse tegent voorseyde Tafereel/ en quam by gheval plaetse nemē op de neuse vā zijn Peert/ volbrengende met eenen het voornemen van desen Schilder. So dat het ghene dat de Const niet en hadde connen uytbeelden/ dat heeft het gheluck te weghe ghebrocht / natuerlijck ghevoo tst / of nae ghedaen.

Van Pyreicus, Schilder.

ALs men (segt Plinius) soude handelen van de ghene/ die met den Pinceel uytnemende van cleen dinghen gewrocht hebben: onder dese is wel den voornaemsten geweest met goet gelijck Pyreicus: Doch en weet ick niet / of hy al willens zijn gherucht socht slaperich te maecken/ en te stillen: want hy en begaf hem niet dan tot cleen wercksKens: Waer mede hy nochtans grootte vermaertheydt noch verkreegh: Ghelijck met te maken in cleen stucksKens winckels van Barbiers / van Schoen-makers/ cleen Eselkens met gras en cruyt gheladen/ en thien duysent dergheliјcke beuselingen/ en hier in nam hy so groot behaghen / dat hy daer van is toeghenaemt ghewórden Rhyparographos, dat is gesept / Schilder van cleen beuselinghen. Niettemin zijn boersche en cleene wercksKens / al en warent maer cleen stucxkens / worden dierder vercocht/ dan groote stucken van anderen gedaē.

Van Serapio, Schilder.

GHelijck den voorigen Pyreicus zijn handt tot cleen scherpe dingen gewende/ en ghebruyckte te maken/ heeft in een recht tegendeel dese Serapio hem tot seer groote stucken te maecken begheven. Hy maeckter eenighe soo heel buyte maten groot/ dat / na de getuyghenisse van Marcus Varro, eenige quamen te reycken tot de daecken / en oversprongen van de ghevelen der huysen/ die op het Marcktvelt/ Subvetribus geheeten/ te Room stonden. Desen Serapio hadde een groote handelinghe/ aerdigh een tente te beschilderen/ en te Schilderen den Schou-tooneelē oft Theaters: Nochtans hadde hy qualijck connen te deghe volmaken een Menschen-beeldt.

Van

Van Dionisius, Schilder.

HEt teghendeel is gheweest met eenen anderen Schilder / gheheeten Dionisius: Want desen hadde soo toeghelept op de figuren/dat hy alleen con een Menschen-beeldt redelijck wel maken / maer niet wel eenighe ander omstandicheden / waerom hy den bynaem ghecreegh/ Anthropographus, dat is te segghen Menschen-schilder.

Van Callicles, Schilder.

HJer brengh ick nu een deel personnagien voort/die weynig spel hebben/het zijn al (acht ick) Griecken geweest / maer en vinde geen plaetsen van hun gheboorten. Hier wort alleenlijck te kennen gegeven/dat desen Callicles een Schilder was / die oock hem in cleyne dinghen te maken oeffende.

Van Calaces, Schilder.

DEsen Calaces was oock een / die cleyne dinghen maeckte: Doch hy ghewende hem van beyden te doen/ groot en cleen: want hy begaf hem veel te maken groote doecken oft Tafereelen/die men besichde op den Tooneelen der Clucht-spelen oft Comedien te vercieren en toe te maecken / ick acht prospectiven/ oft anders / ghelijck men in Vitruvio van sulcke dingen leest.

Van Antiphilus, Schilder van Egypten.

ANtiphilus, ghelijck den voorgaenden/dede ooc van beyts: want daer was van zijnder handt te sien een seer wel gemaecte Hesione, te weté/de dochter van Laomedon, Coning van Troyen/ welke een Zee-monster worde voorgestelt/en vanHercule verlost. Ooc hadde hy gemaeckt eenen Alexander, in gheselschap van Philippus den Vader/ met oock een Minerva: dese stucken waren te sien/en stonden in Plinij tijt/ in de plaetse Schola, daer de jonge Edellupden vergaderden/ teghen over de Gallerijen en wandelplaetsen van Octavia. Men sagh ooc in de Logien en wandelplaetsen van Philippus, en eenen Godt Bacchus, welc was het Conterfeytsel van Alexander Magnus, doe hy noch een jong kint was: Oock eenen Hippolytus, hem verveesende te sien los laten eenen Stier/daer hy most tegen vechten: Het welc altemael was 'thantwerck van Antiphilus. Van zijn werck waren oock den Hadmus en Europa, die te Room waren in de schole van Pompeus. Hy heeft oock gheschildert eenen Gryllus: desen soude zyn gheweest (nae 'tghetuyghnis van Aristoteles, in't Boeck de Pliticis,) den soon van Socrates, soon van Xenophon, en cloeck vechtende eerlijck voor zyn Vaderlant ghestorven: Ist by avontuer niet gheweest den Gryllus uyt Plutarcho, eé van Ulysses ghesellen/ die in een Vercken was verandert: Maer ick latet wel by den eersten blijven. Desen Gryllum hadde Antiphilus gheschildert in een bootsighe cleedinghe/schier als eenen sot: So datmen (seght Plinius) van die tijdt af dergelijcke bootsige Schilderije / Gryllus heeft ghcheeten. Niet alleen tot in Plinij tijdt en is dit Spreeckwoort geduert: Maer noch op heden worden onbollighe ghedaenten van Schilderijen/ sotte vertellinghen oft wercken/ al veel grillen/ oft sotte grillen geheeten. Noch was Antiphilus seer gepresen / dat hy so constigh hadde ghemaeckt eenen Jongen/die een vyer blies: Alwaer hy door het blasé des vyers/ met der claerheyt/ hadde laten sien / een schoon insien oft prospectijf van een rijckelijck schoon Huys: en het vyer gaf de tronie van den Jonghen een vyerich weerschijn: Oock was dat blasen des mondts aerdig uyt ghebeeldt. Hy hadde noch ghemaeckt eenige Vrouwen die wolle sponnen / en het scheen datmen haer spillen natuerlijck sagh draпen. Hy was oock seer geacht om eenen Ptolomeus, die hy hadde ghemaeckt gaende op de Jagt: oock eenen seer aerdighen Satyr / dien hy becleedt hadde gemaeckt/ghecleet met de huydt van een Panther-dier / welcken hy den naem hadde gegeven Aposcopus, dat is/ aendachtich oft peynsende. Desen Antiphilus was gheboren in Egypten / en leerde de Schilder-const

by eenen Ctesidemus. Wanneer hy gheleeft heeft/en vind' ick niet.

Van Ctesidemus, Schilder.

HJer hebben wy den knecht voor den Meester ghestelt: maer en hebben van desen Ctesidemus niet bysonders/ dan dat hy seer geruchtich is geworden te hebben gheschildert de inneminge der Stadt Ochalia, die Hercules te vyer en te sweerde verbrande/ om dat Eurytus den Coningh hem weygerde zyn dochter Iole te geven. Ooc hadde hy ghemaeckt een Laodamia, dit was de huysvrouwe van eenen Protesilaus, in wiens armen sy starf/doe sy hem doodt sagh: hier van worde Ctesidemus oock seer vermaert. Van waer hy was/ is my niet bekent.

Van Ctesilochus, Schilder.

CTesilochus was een discipel van Apelles: hy vercreegh een groot gerucht door een onheblijck en onschamel stuck: waer in hy hadde gemaeckt Iuppiter, met eenen doeck om 't hooft gelijc een Vrouwe / weenende en stenende/ en was midden onder de Goddinnen / die hem als Vroevrouwen dienden / om te baren den Godt Bacchus.

Van Cleon, Schilder/en Beeldt-snijder.

DEsen Cleon, onder den Beelt-snijders getelt/ maeckte (gelijck eenighe ander oock deden) Philosophen: en onder de Schilders was hy vermaert/ om zyn proefstuck dat hy dede/ conterfeytende nae 't leven Admetus, Coningh van Thessalien.

Van Aristolaus, Schilder van Athenen.

ARistolaus was den soon van Pausias, en leerde de Const by zyn Vader. Oock wort hy gheacht vande treffelijckste Schilders van den ouden tijt. Van hem waren te sien/eenen Epaminondas, enen Pericles, een Medea, een Beelt van de Deuchde / en eenen Theseus. Hy maeckte en beelde oock uyt 't ghemeen volck van Athenen/ en een Offerhande van Ossen.

Van Mechopanes, Schilder.

MEchopanes is oock Pausias discipel geweest. Veel hebben grootelycx geacht een seker vlijtichept/die hy hadde in de dingen der Consten t'ondersoecken: doch een saecke die alleen bekent was den luyden vande Schilder-const. Evenwel had hy die onvolmaecthept/ dat hy te rouw in zyn verwen was/ en een stuck te seer overlaedde met de verwen.

Van Socrates, een Schilder.

MEt groote oorsaeck heeft in de Schilder-const gheruchtich gheweest desen Socrates: want zyn uytnementhept heeft gebleken aen een stuck/ daer men sagh zijnen Æsculapius, verselschapt met zyn Dochters/ te weten/ Hygia, Ægle, en Panacæa: oock aen eenen Iason, die hy gedaen hadde. Desgelycx aen eenẽ zynẽ Luyaert en Lanterfant/ dien hy hadde gheschildert/welcken hy den naem gaf van Ocnos, dat so veel geseyt is/als Luyaert/deugniet/oft fielt. Desen hadde hy gemaect een seel draeyende van geenst oft brem/ daer t'eynden aen eenen Esel stont en knaegde.

Van Lucius Scipio, Broeder van Scipio Africanus, Schilder van Room.

LVcius Scipio Romeyn/heeft desgelycx zyn eygen geschiedenissen gheschildert/ en maeckte in een Tafereel al het beleyt van de inneminge van Asien/dat welck door hem geschiedt was: Welck Tafereel worde gestelt int Capitolium: waerom Scipio Africaen seer t'onvreden oft bedroeft was/hoewel het zyn Broeder was / om dat in desen krijgh zijnen soon hadde gevangen geweest. Op deser voegen was oock seer t'onvreden Scipio Æmilianus tegen Lucius Hostilius Mancinus (welcken den eersten was / die met gewelt in Carthago quam/)om dieswille dat hy het Roomsche volc openbaerlick hadde getoont in een Tafereel/dat hy in de gemeen plaetse hadde gestelt/de

stercke

stercke gelegentheyt vã Carthago, en de middelen/die hy gebruyct hadde / daer in te comen/te kennen gevende den volcke stuck voor stuck het inhouden van zijn Tafereel. Door welcke goedertierenheyt hy so de herten des volcx heeft gewonnẽ / dat hy in de eerste verkiesinge die men dede/worde gemaeckt Burgemeester. By 'tgene hier vertelt wort/ is wel te verstaẽ/in wat grootachtinge de Schilder-const by den Romeynen/ja by den aldermeesten oft onder den edeldom/is geweest: en hoe men van doe ter tijd met dese Const den volcke voor oogen heeft gestelt eẽ belegeringe van een stadt/die wijt over Zee is geschiet: gelijc men noch hedensdaechs tot eẽ merckelijck onderschepdt voor een gebruyck heeft te doen/twelc sonder de Teyckenconst soo niet moghelijck en waer. Ten anderen / heeft by den Romeynen de Schilderije seer weert en aenghenaem geweest/datse die uyt Griecken over al hebben te Room gebracht/ en daer mede de openbare plaetsen / Tempelen/ Theaters/ wandelplaetsen/ en Palleysen ghepiert. En men acht / dat het eerste Tafereel/ dat uyt vreemde Landen te Room in openbaer plaetse worde gestelt/was den Bacchus van Aristides, die Mummius in Ceres Tempel liet stellen/ waer van int leven van Aristides is verhaelt. Van dat in openbare plaetsen rijcklijcke Tafereelen zyn ghestelt / is ontstaen een cluchtige reden/die Crassus Orateur / ter oorsaeck van een getuyge seyde / den welcken yet teghen zyn sake te ghetuyghen hadde/ en hem seer tergde/vragende waer voor hy hem hiel/en wie hy meẽde dat hy was: hy antwoorde/Ic acht u gelijck als dien/en toonde met den vinger eenen Fransoys / in een Tafereel gheschildert / die seer ongheschicktlijck de tonghe uyt stack. Daer was oock geschildert een out Man/die op eenen stock steunde / en seer wel was ghedaen: waer op een Gesant der Teutones oft Saxen vast stondt en sagh. En soo hem ghevraeght worde / hoe veel hy desen ouden Man wel weerdich achte te wesen / antwoorde hy cort en goet: dat hy sulck ghenen en begeerde levende/al mocht hy hem oock voor niet oft te gheefs hebben. Maer om te seggen/wie de platte schilderije het meeste gherucht heeft doen hebben te Room/ dat is gheweest Iulius Cæsar, wesende Dictator, door twee Tafereelen / te weten/ Ajax, en Medea, die hy dede stellen teghen over den Tempel van de Moeder Venus. Naer hem quam Marcus Agrippa, welcken / hoewel hy alle Tafereelen en Medaillien/te Room te vergheefs wesende/in een uytroep liet vercoopẽ/als die beter een Boer als Edelman gheleeck: En hoe stuer hy was/betaelde hy tot Cyzicum oft Spiga, twaelf duysent Sesterces/voor twee Tafereelen/te weten/van Aiax, en Venus. Noch liet hy in't warmste van zyn stoven in Marmersteenen gevestight stellen verscheyden costelijcke tafereelen van cleen wercksken. Doch den Keyser Augustus gingh dees voorgaende te boven / met twee Tafereelen / die hy in't voorbaerste van zijn plaetse / Forum Augusti gheheeten / liedt stellen: in het een wesende uytghebeeldt de Oorloghe / en in d'ander de Sege-feest. Hy offer de oock in den Tempel van Cæsar zijn Vader/ eenen Castor en Pollux, en noch een Tafereel van verwinninghe: waer van elder int Leven der schilders is verhaelt: en noch ander stucken heeft Augustus in openbare plaetsen doen stellen / hier te langh te verhalen. Oock den Keyser Tyberius, al was hy niet seer vriendelijck/noch gespraekich/hadde hy zyn genuechte te stellen inden Tempel Augusti verscheyden Tafereelen.

Van Artemon, Schilder.

Artemon gaf stoffe van hem te spreken door zyn Danaë, die van den Zeeroovers/ diese ghevangen hadden/ met verwonderen was aenghesien / om haer groote schoonheydt: Dit was een seer behaeghlijcke Schilderije. Hy hadde oock gheschildert de Coninginne Stratonice : oock eenen Hercules, en een Deianira. Maer boven alle de stuckẽ/ die hy opt maeckte/waren gheacht/die te Room stonden op het Slot oft stercte van de wandel-plaetse van Octavia: te weten/ eenen Hercules climmende ten Hemel / ontfanghen wesende in't ghe-

selschap

selschap der Goden/met toelatinghe aller Goden/nadien hy zijn leven gheeyndight hadde op den Bergh OEta, in't Lantschap Doris. Van het ander stuck was 't inhoudt / d'Historie van Laomedon en Hercules, en het verbont/ dat den selven Prince maeckte met Neptuno.

Van Alcimachus, Schilder.

DEsen Alcimachus maeckte dẽ stercken Dioxippus, die te Olympia den Prijs vercreegh met het worstelspel/ sonder nochtans zijn hant aen worstelen te slaen. De sulcke hietmen outs tyts Aconiti: te weten/ daer niemandt en dorst teghen worstelen.

Van Cænus, Schilder.

CÆnus oeffende hem / en hadde zyn ghenuechte/ te schilderen de figueren en wapenen van den Edellupden.

Van Clesides, Schilder.

CLesides maeckte van hem te spreken/ door een Tafereel/ dat hy maecte te spijte vande Coninginne Stratonice, d'huysvrouwe van Antiochus: Want om dat dees Princesse hem niet en hadde willen achten/ hy schilderdese na 't leven/daer sy lach en wintelde met eenen Visscher / daer dees Coninginne op verlieft was. Dit Tafereel stelde hy in't openbaer op de havẽ van Ephesien / hebbende van te voren een Schip doen ghereet leggen/om mede te vluchten. Doch en maeckter de Coninginne gheen werck af/ dan datser slechs mede spottede / ende en wou niet datmen het Tafereel van zyn plaetse soude nemen/ alhoewel sy daer met den Visscher nae 't leven uytghebeeldt was.

Van Craterus, Schilder.

CRaterus is vermaert geworden van de Clucht-spelers/die hy gheschildert hadde op de plaetse Pompeium, dat een vande schoonste plaetsen van Athenen was.

Van Eutychides, Schilder.

EVtychides schilderde eenen koetswaghen met twee Peerden/daer de Victorie den Voerman was.

Van Eudorus, Schilder/ en Gieter.

EVdorus hadde 'tgerucht/dat hy wel conde schilderen de Tooneelen/ om Cluchten op te spelen. Ten anderen/ was hy excellent van coperen Beelden te maken.

Van Iphis, Schilder.

IPhis was seer ghepresen / te hebben constigh gheschildert eenen Neptunum, en een Victorie.

Van Abron, Schilder.

ABron begaf hẽ te schilderen Vrientschap en Eendracht / die hy wist uyt te beelden: Oock maeckte hy de figueren der Goden.

Van Leontiscus, Schilder.

LEontiscus maeckte Aratum , den Hooftman van die van Achaien/also hy als verwinner weder keerde met zijnen wapen-roof : En maeckte een Luyt-speelster/ dat een goet stuck gheacht worde.

Van Leon, Schilder.

LEon schilderde de Dochter Sappho.

Van Nicearchus, Schilder.

NIcearchus vercreegh vermaertheyt door een zyn Venus, die geselschapt was met de Gratien, en cleen Cupidons. Hy maeckte oock eenen Hercules swaermoedigh en bedroeft/om dat hy uytsinnigh was ghewees t.

Van OEnias, Schilder.

OEnias maeckte eenen Syngenicum.

Van Philiscus, Schilder.

PHiliscus vermeerde zijn ghedachtenisse/met te hebben geschildert eenẽ Schilders winckel/daer hy hadde ghemaect eenẽ Leerjõgẽ/die het vyer blies. Hier by is wel te verstaen(dunckt my)/ datse met lijm doe ter tijdt schilderden/ want die moet met vyer gesmolten wesen. Nu voort tot den anderen Schilders: want my dunckt/ dat ick nu voor windt/ oft goeden spoedt hebbe.

Van

Van Phalerion, Schilder.

PHalerion maeckte een Scyllam.

Van Simonides, Schilder.

SImonides quam in goet gheloof/met te maken eenen Agatarchum, die den prijs met loopen hadde ghewonnen: en oock met een Goddinne der Memorie/geheeten Mnemosine, die hy maeckte.

Van Simus, Schilder.

SImus nam zijn genuechte/te maecken eenen slapenden Jongen/ligghende in een Volders winckel. Hy maeckte oock eenen offerende in de Feeste Quinquatria, die ter eeren Pallas was ghehouden. Hy maeckte oock een Nemesis, die welcke voor de Justitie wordt ghehouden.

Van Theodorus, Schilder.

THeodorus maecte eenen die de neus snoot. Ooc schilderde hy de moort/ die Orestes dede aen zijn Moeder Clytemnestra, en aen haren Boel Ægistus. Hy maeckte oock in verschepden Tafereelen den krijgh van Troyen: Waer van noch een was ten tijde Plinij, in de galerijen van Philippus te Room. Hy hadde oock ghemaeckt een Prophetesse Cassandra, die oock doe ter tijdt was te Room in des eendrachts Tempel. Oock maeckte hy eenen Leontius, discipel van Epicurus, die teghen hem selven discoureerde. Oock wordе hy seer geacht/ door eenen Demetrium, die hy gedaen hadde.

Van Theon, Schilder.

THeon schilderde eenen Orestes, uptsinnich wesende: en eene Thamyras, constigh Lupt-speelder.

Van Tauriscus, Schilder.

TAuriscus maeckte eenen Steen-worper/ een Clytemnestra, den Tyran Paniscus, en Polynices, hem pooghende weder in zijnen staet en Coning-rijcken te comen. Hy maeckte oock eenen Capaneus, die met steenen geworpen was/ climmende op een leere in't bestormen van Thebes.

Van Erigonus Schilder.

DEn goeden en snellen gheest van Erigonus, en behoeft niet vergeten te worden / welcken eerstmael niet en diende/dan slechs om Nealces zijn verwen te wrijven / alwaer hy soo veel is gevordert/ met desen Schilder alleen maer te sien wercken / dat hy namaels de Const van Schilderen heeft geleert den Doorluchtighen Pasias, Broeder van Ægineta, Beeldenaer.

Van Timomachus, Schilder van Byzantium.

TImomachus was van de Stadt Byzantium, welcke Stadt door Constantinus herbouwt / werdt gheheeten Constantinopolis, naemaels werdt sy ghenoemt Romeyne, van den Griecken Stimboly, en nu van den Turcken Stampolda, dat is/wijde oft volle stadt. Hy was ten tijde van Iulius Cæsar: Want hy maecte voor hem eenen Aiax, en een Medea, waer voor hy hadde 80. Talenten: Welcke stucken Cæsar dede stellen in den Tempel van de Moeder Venus, die hy hadde laten Bouwen: Nochtans seght Marcus Varro, dat den Talent van Athenen dede sesthien dupsent penninghen: Budæus in zijn vierde Boeck / seght maer ses dupsent. Hy maeckte oock eenen Orestes, die seer gepresen worde / en een Iphigenia, die in het Procopiensche Tartarien Mannen offerden. Van gelijcken maeckte hy eenen Lecythios, die den jonghen lupden leerde te Peerde rijden. Oock schilderde hy een ghessacht Edellupden. Daer was ten tijde Plinij van zijnder handt een stuc/ waer in waren twee met mantels/op zijn Griecksche/ die hun bereyden om te doen eenige reden oft oratie/ waer van den eenen was geseten/ en den anderen over eynde. Maer boven alle Stucken / soo schijnt dat de Schilder-Const en de Verwen hem hebben jonstig en toegedaen geweest/ doe hy schilderde den Schildt van Minerva, waer op hy hadde ghemaeckt het hooft van Medusa, met haer slangich hayr. Desen uptnemenden Schilder hadde naer zijn doodt naeghelaten een Medea, ghelijck

Appelles

Appelles zyn Venus, uyt der Zee climmende/als gheseyt is: Dese sulcke stucken onvolmaect/waren ongelick meerder in weerden/ als die voldaen waren: Doch saghmen in dees onvolmaeckte Tafereelen de trecken / die daer op waren/en noch niet gheschildert/waer aen men sagh en bekende de meyninghen en voornemens / van 'tgene sy maken wilden. So datmen/genuechte nemende in te sien die sonderlinghe beginselen/oock grootelijckx den doot beclaeghde deser groote Personnagien.

Van Elotas, van Etolien/ Schilder.

NIet en behoeft achter wege te zijn gelaten den ghenen/ die tot Ardea den Tempel van Iuno schilderde: Den welcken te deser oorsaeck worde der selver Stadts Borgher ghemaeckt. Daer oock tot zynder eeren een Ghedicht van vier versen oft reghelen ghemaeckt was / en ghestelt in den selven Tempel / 't welck luydde op deser voeghen:

Der plaets wel weert is dit schoon constigh werck
Van Elotas Etolier ghepresen:
Wiens eere wast eenpaer, en blijft in wesen,
Door 's grooten Gods beminde susters Kerck.

Dit vier reghel veers was ghescreven met oude Latijnsche letters.

Van Ludius, Landschap Schilder.

LUdius de schilder / die ten tijde was van den Keyser Augustus, en wil ick oock niet vergheten: Want hy was den eersten Inventeur / die opbracht te Schilderen de Landtschappen op de mueren/ te weten/Landt-huysen/ Hoeven/ cruyden/ghebloemten/dichte bosschen / wildernissen / heuvelen / beken/ Rivieren / havens en stranden / sulckx als men begeerde. Oock maeckte hy in dese Landtschappen/luyden die gingen wandelen: Ander die hun ghenuechte hadden / den tydt over te brenghen op't water. In zyn Veldt-landtschappen maeckte hy ontrent den Hoeven / Esellen/ en waghens gheladen: Somtijden maeckte hy oock volck/dat met der angel-roede vischte: Oock eenige/die ghenuechte/ en hun behaghen hadden/ met te vlieghen/oft vogelen te vangen: Ander in Hasen / roode oft swarte wilde Beesten te jaghen: Oock hadde hy zijn vermaeck/ Wijn-snijders in zyn Lantschappen te voeghen. Onder de stucken van zijnen handtwercke/die in aensien waren ten tijde Plinij, zijn gheweest eenighe / daer hy hadde gemaeckt Hoeven / oft Boeren huysen / ghelegen in broeckachtighe leege plaetsen / waer in men sien en kennen conde slijckighe en slibberighe gladde weghen / en eenighe vrouwen die al glijende vielé/ en andere die op hun hoede gingé/ al bevende van vreesen van te vallen/ gaende ghebogen/ als oftse eenigh ghewichte op hen hoofden oft schouderen hadden willen laden/ en duysentderley ander cleen aerdicheden/ dieder in te sien waren. En aengaende de mueren / die uyt wendigh oft in de open locht stonden / hy vondt een wijse daer op te maken eenige Zeesteden / dat een schoon dinghen om te sien was/ en was oock een dinghen van weynigh cost. Niet teghenstaende hoe wel en constigh dat desen Ludius, en andere zijns gelijck/ hebben connen wercken/ soo en heeftmer noyt soo veel werx af ghemaeckt / als van de ghene / die hun begaven te maken Tafereelen. En daerom ist/ dat de oude Meesters in so groote achtinghe en verwonderinge waren: Want sy en begaven sich noyt te schilderen eenighen muer / om alsoo een eenigh mensch te behagen: en maecten oock gheen werck te schilderen een huys / dat altijdts op een plaetse blijft: Noch hunnen tijdt door te brengen aen een dingen/datmen niet van den brandt en soude connen bevrijden. Oock (alsoo wy hier boven ghesien hebben) Protogenes genoechde hem/met slechs te hebben in zijn hof een cleen hutte oft keete: En in't gheheel huys van Apelles, en hadde men niet connen vinden beschildert een cleen hoecrken muers/hoe glat en wel sy ghestreken en gemaeckt waren. Soo verre ist van daer / datmen

in dien ouden tijdt gheheele mueren beschilderde. Maer alle den vlijt en begheerte der uytnemende Meesters van den ouden tijd/was te soecken en wesen in de groote beste Steden: Soo dat een Schilder gheen bysonder eygen Lantschap en hadde: Maer was ghemeen voor alle landen/oft alle Landen waren hem ghelijck/ oft ghemeen.

Van Arellius, Schilder.

NV tot onse Schilders legende keerende / Arellius den seer vermaerdē schilder triumpheerde/ en hadde zijn wesen te Room/ een weynich voor de heerschappije van den Keyser Augustus. Maer hy hadde dit ongheluck oft ghebreck/ dat hy seer de Vrouwen onderworpen oft toeghedaen was: Soo dat alle de Goddinnen die hy schilderde/ waren gemaeckt nae de ghedaenten der Vrouwen/ daer hy zijn vryagien mede ghepleeght hadde: En daer by quam men lichtelijck aen zijn Beelden te kennen de Vrouwen/daer hy van ghedient hadde gheweest.

Van Amulius, Schilder.

TEn is niet langhe gheleden / seght Plinius, dat Amulius zijnen tijdt oft beloop hadde/den welcken van statigen en stueren wesen was/ nochtans seer vrolyck in zijn verwen/en hy hadde dat voor een ghewoonte/ ghenuechte te nemen in te maecken eenich cleyn dingen/ oft verscleynende wercken. Hy maeckte doch een Minerva, de welcke de ooghen over al scheen te wenden nae de ghene diese besaghen/'t zy van wat zyde datse stonden. Dit was (acht ick) een tronie vlack van vooren / met de ooghen recht uyt siende/en hier heeft 't gemeen volck van zijn speculatie in. Hy maecte weynigh werck / en nemmermeer en wrocht hy/ of hy en hadde den langhen Tabbaert aen/om den statigen Man te maken/Ja al was hy op zijn steygeringe/oft by zijnen Esel op het wert. Ooc al het werck dat hy opt maeckte / was voor 't gulden Palleys van Nero: En daer by quam het/datmen weynig van zijn dinghen vondt.

Van Cornelius Pinus, en Actius Priscus, Schilders.

NAer desen Amulius, haddē hun regnatie Cornelius Pinus, en Actius Priscus: Dese schilderden te Room den Tempel der Eeren en der Deuchde/ den welcken de Keyser Vespasianus dede hermaken. Doch Priscus quam den Antijcken in zijn wercken naerder als den anderen.

Van Fabius Pictor, Roomsch Schilder.

DEwijle ick nu gecomen ben te verhalen van dē Roomschen oft Italiaenschen Schilders/ eer icker noch een deel overloope van den Griecken/ met alleenlijck de namen te verhalē uyt Plinio, wil ick van eenighe vermaerde Roomsche nu vervolgens spreken/ nemende ten eersten vooren Fabius Pictor. Bewijslick ist/dat de Schilder-const te Room al vroegh in een goedt gheloof is gheweest/ 't welck aen den toenaem Pictor, die onder het edel oudt gheslacht van Fabius is geweest: en was het hooft en oorspronghe van hun wapen / om dat hy hadde geschildert te Room den tempel des Ghelucks/in't Jaer na Rooms bouwinge 450. welcke Schilderije geduerde tot den tijde Plinij: Want desen Tempel verbrande eerst ten tijde van den Keyser Claudius. Dit huys en gheslacht Fabij, dat soo doorluchtich / met soo veel heerlicke Tytelen van Borgermeesterschappen/ victorien en Triumphen verciert was / heeft desen Fabius, die in seer grooter weerden/gheleert/in de Wetten ervaren / en onder den Oratoren gherekent was / noch vermaert willen laten/en sulc een eerlijck gerucht byvoeghen / van den toenaem Schilder: En hadde te deser oorsaeck zijnen naem in't voorverhaelde werck merkelijck ghescreven.

Van Pacuvius Marcus, vā Brundusium, Schilder en Poeet.

NAe de Schilderije des verhaelden Fabij, heeft men groot werck gemaect van die van Pacuvius. Schilder van Brundusium, welcke Schilderije te sien

sien was te Room op d'Ossemarckt/ in den Tempel van Hercules, alwaer hy onder ander seer constigh heeft gheschildert het Beeldt Hercules. Hy was den Susters soon van den Dichter Ennius. Hy was oock een soo goeden Comedien oft Clucht-spelen maecker/ dat sulcken zijnen edelen gheest zijn Schilderije te meer gherucht heeft toegelanght. Dit is datter Plinius van ghetuyght/ en accordeert met Quintilianus, dat hy des Poeten Ennij Susters soon was: Maer Quintilianus roert van zyn Schilderen niet: dan noemt hem een Tragische oft Treurspelich Dichter / en dat hy te Room de Dicht-const oeffenende/ fabelkens oft schouwspelen vercocht: dat hy seer vermaert was/ door treffelijckheyt van spreucken/ cracht van woorden/ en geweldighe Personagien die hy in zijn Spelen bracht / doch alles sonder uyt ander Autheuren oft dichters yet voort te brengen. Hy is van Room over gheschheept te Tarenté, en daer ghestorven/ oudt al by 90. Jaer. Syn Graf-schrift vindtmen by Gellium int eerste Boec/ Capittel 24. met dusdanighe woorden oft meeninghe:

Al haest ghy dy, o Ionghelingh, siet desen
Steen hier u bidt, doch tydt en moeyte doet
Hem eens t'aensien, en zijn opschrift te lesen.
Hier light t'ghebeent Pacuvi Marci soet,
Vermaert Poët, dit wild' ick dat ghy vroet
Verstondt, en niet onwetent en soudt wesen.

Van Tupilius, Schilder/ van Venetien.

MEn behoeft oock niet te vergheten / maer in de Schilder-const voor te stellen Tupilius van Venetien/ een Ridder van der orden der Roomscher Ridderschap: Van wiens handt noch ten tijde Plinij waren binnen Veronen seer schoone stucken Schilderije: en nochtans was hy slinx in het Schilderen / een dinghen dat tot dier tijdt in dees Const noch noyt en was ghesien.

Van Aterius Labeo, Schilder.

ATerius Labeo, die voortijdts was Schoutet oft Amptman/ en andermael Stadthouder van de Raden in Languedock, die ten tijde Plinij seer oudt ghestorven was/ beroemde hem/ dat hy in het cleyn wel conde Schilderen.

Van Quintus Pedius, stom Roomsch Schilder.

QVintus Pedius, die Roomsch Burghmeester was gheweest / en openbaer te Room hadde ghetriumpheert/ wesende oock een mede-erfgenaem Iulij Cæsaris, met den Keyser Augusto, hebbende eenen soon/ wiens soon oock Quintus Pedius gheheeten was. Desen Jonghen stom wesende geboren/ hebben de Ouders gheraetslaeght/ wat men hem soude laten leeren. Onder ander Messala, den grooten Orateur / van wiens huys en geslacht de Grootmoeder van dit kindt haer afcomst hadde / die was van meyninghe en gaf den raedt / nae langh overlegh en rijpen raedt / datmen desen Stommen soude leeren de Const van Schilderen / welcken raedt van den Keyser Augusto seer goet ghehouden werdt. Soo dat desen jonghen stommen Edelman volherdende in dese Const tot zyn doot / en vorderder wonderlijck in.

Van Marcus Valerius Messala, Roomsch Schilder.

DE Schilder-const is voormaels gecomen in een seer groot achtinghe door Marcus Valerius Messala, den welken een groot Heer/ en van de eerste van Room wesende/ schilderde en maecte in een Tafereel den strijdt / daer hy verwon en t'onderbrocht den Coningh Hiero, en den Carthagers in't Eylandt van Sicilien: Welck Tafereel hy stelde te Room in't Hof van Hostilius, oft in de Richt-sale. Dit was 't Jaer na Rooms bouwinghe 490.

Van

Van Heraclides, Schilder van Macedonien.

HEraclides van Macedonien/ is ghestelt onder de doorluchtige Schilders. In't eerste/ oft in zyn aenvang/ en diende hy nergens toe/ dan om Schepē te Schilderen oft cladderē: maer na dat ghevangen in den krijgh is ghewordden Perseus, dē Coningh van Macedonien/ onderwerp hy hem t'Athenen eenē Metrodoro, die eē excellent Schilder was/ en Philosooph. Hier heeft hy soo ghevordert/ dat hy een vermaert Schilder is ghewordden.

Van Metrodorus, Schilder/ en Philosooph van Athenen.

METrodorus was een seer uytnemende Schilder/ en in alderley Philosophie seer geschickt/ en ervaren/ was een Athener. Het is geschiet/ dat Lucius Paulus, den edelen Romeyn/ doe hy in dē strijd hadde gevangē den Coning Perseum, aen die van Athenen heeft begeert/ datse hem souden seynden te Room een volcomen ervaren Philosooph/ om zyn kinderen te leeren en t'onderwijsen: ooc een uytnemende schilder/ om te schilderen de Archetriumphalen, en andere dinghen tot zyn heerlijcke incomste / die te Room tzynder vereeringe wordē bereyd gemaect. Waerom die van Athenē hun beradende/ sondē Metrodorum, en versekerdē Lucio Paulo, dat desen mā in beyde deelē hē wel dienen soude: want hy in beyde Consten en wetenschappē gantsch ervaren was/ het welck hy dadelick also bevondē heeft waerachtich te wesen.

Van Aristophon, Schilder.

ARistophon, is seer gheruchtich geworden/ van te hebben geschildert eenen Anceus, met 'twildt Vercken dat hem ombracht/ en Astyphale, die dat aensiet. Hy maeckte oock een costlijck Tafereel/ met veelderley Persoonagiē/ te weten/ Priamus, Helena, Lichtgeloove/ Ulysses, Deiphobus, en Dolon.

Van Androbius, Schilder.

DEsen Androbius maeckte eenen Scyllis, die de Ancker-cabels afsneet / daer de Schepen van de Krijgsvlote der Persen aen vast lagen. Desen Scyllis, die dit cloeck stuck bestont/ was eenen Visscher / en dedet met hulp van Cyane zyn Dohter.

Van verscheyden Schilders Namen.

OM nu weder te keerē tot onse schilders / daer zynder noch in hunnen tijdt genoech/ die gerucht behaelt hebben/ die wy metter licht willē overloopen/ gelijck in't voorby gaen/ te weten: Daer zyn geweest/ Aristonides, Anaxander, Aristobulus van Syrien / Arcesilas, den soon van Tisicrates, Corybas, discipel van Nicomachus, Carmanides, discipel van Euphranor, Dyonisodorus Colophonier/ Diogenes, die een navolger Demetrij des Conings was/ Euthimedes, Heraclides Macedonier/ Mydon van Soli, leerlingh van Pyromachus Beeldenaer/ Mnasithæus, Sicyonier/ Mnatisimus, soon en discipel van Aristonides, Nessus, soon van Abron, Polemon van Alexandrien/ Theodorus van't Eylant Samos: Stadius, leerling van Nicosthenes: en Xenon Sycionier/ discipel van Neocles.

Van Vrouwen/ die constich gheschildert hebben.

DAer zyn oock gheweest Vrouwen/ dat uytnemende Schilderssen hebben gheweest: Namelijck/ Timarete, de Dochter van den Schilder Mycon van Athenen/ de welcke maeckte een seer schoon Diana, die tot Ephesien was/ en wel op zyn Antijcksche ghedaen/ oft nae d'oude wijse. Daer is oock geweest Irene, die dochter en leerkint was van den Schilder Cratinus, dewelcke conterfeyte Elusine, als wesende jonge Dochter. Calypso heeft oock geschildert een oudt Man/ en eenen Theodorus besweerder/ die zyn Tooverije gebruyckende was. Alcisthene maecte eenen dansser. Aristarete, leerkint en dochter van Nearchus, wert Meesterse/ met te maecken eenen Æsculapius. Marcus Varro seght/ dat hy noch jong knecht zynde / te Room was een dochter van Cyzicus, dat is Spiga, gheheeten Lala, de welke in maegdelicke staet bleef al haer leven lang/ en wrocht seer

seer rōstich met het pinceel/ en graveerde seer wel in Yvoor/ met 't graef-ijser: Maer boven al was sy uytnemende te maken Vrouwe beelden. Sy maeckte in't groot eenen Napolitaen; en contrefeyte haer selven in eenen spieghel. En mē segt (seyt Plinius) datter noyt Schilder en was/ die so snelle hant hadde/ als dese Dochter. Ten anderen/ was sy so volmaeckt en ervaren in dese Const/ datmen haer werck ghemeenlijck ongelijck meer vercochte/ dan dat van den Schilder Sopylos, en Dionysius, die oock te dien tijde leefdē: Nochtans worde eē Schatcamer oft Cabinet / daer van dees twee Meesters Tafereelen in waren / eenen grooten rijckdom waerdich te zyn gheschat. Daer is oock geweest eene Olympias, die haer met het schilderen heeft bemoeydt: doch en vindtmen niet van haer/ dat gedachtenis weerdich is/ uytgenomen dat sy de Const van schilderen heeft gheleert eenen Autobulus.

Schilderye in grooter weerden.

Van eenige gedaenten / oft manieren van schilderen/ by den Ouden.

PLinius, als hy zyn Historie der Schilders heeft gheeyndicht / verhaelt dat men inden ouden tijt in't ghebruyck hadde twee manieren van schilderen met het vyer: te weten/ in Wasch/ en in Yvoor / met 't heet graef-ijser oft steeck-ijser. Maer de derde ghedaente van wercken/ dedemen met den Pinceele/ en met het gesmolten was: En dusdanige/ Schilderye en verdorf in geenderley maniere/ noch in Sonne/ noch wint/ noch met het Zee-water.

Van Hadrianus, den 15^en. Roomschen Keyser/ Schilder/ Beeldtsnijder en Poeet.

GHelijck (uti *Plutarchi* schrijven) d'Egyptsche oft Griecsche Coningen niet alleen de Schilder-const en hebben bemindt/ maer dadelijck self geoeffent: Also heeft oock onder ander Roomsche Keyseren/ *Hadrianus* hē tot onse Const met grooter vlijdt begheven. Welcken *Hadrianus*, na de geboorte *Christi*, *Anno* 119. den 15^en. Keyser van Room vercoren wesende/ was een Man van grooter geleertheyt/ ervaren in beyde spraken/ Griecx en Latijn/ en in alle Consten en wetenschappen geschickt en geoeffent. Hy was goet *Mathematicus*, *Geometrus*, *Astrologus*, seer behendich Musicien/ en in de Medicine niet onwetende. Een seer constich Dichter van Cluchtspelē: in welke hy veel treflijcke Sententien met groote welsprekenthcyt te wege bracht. Hy was een uytnemende goet Schilder/ en heeft veel aerdige stucken met zijnder hant gedaen/ en was in zijnen arbeyt wonder verduldich: doch wat hy voor wercken gedaen heeft/ en heb ick niet gelesen: dan datse sulcx warē/ dat hy eē Man was geacht/ wiens gelijc ter Werelt weynich gevondē was: was van een diep en vast onthout. Hy was ooc een goet Beelt-snijder/ en heeft van Marber en Coper veel constighe Beelden gedaen/ die weerdigh en loflijck waren. In zijnen tijdt heeft de Const weder in groote volcomenheyt herbloeyt/ de welcke tē tijde *Plinij* al wat verwelckt was gheworden/ bv datmen wel ramen can/ en uyt zyn schriftē verstaen. Desen Keyser constich en Const-lievich wesende/ in't begin van zyn regeringhe/ liet oprechten een Colomne/ 140. voeten hooge/ ter eeren en gedachtenis vandē voorgaenden Keyser zynen Oom *Trajanus*, in welcke hy liet houwen des selven *Trajani* gheschiedenissen/ en Victorien teghen de Parthen/ Dacianers/ Duytschen en ander volcken/ gelijc dese gehistoryde Colomne seer constich gedaen/ te Room noch heden te sien is/ getuygende wat goede Beelt-snijders doe ter tijt zijn geweest. Doe *Trajanus* 21. Jaer ghereegeert/ en 62. gheleeft hadde/ creegh een dagelijcsche Cortse/ en watersuchtich wordende/ is gestorven. Daer wort wel betuycht van eenige ander Keyserē en Coningen/ die geschildert hebben/ als oock te lesen zijn eenige versierde Schilderijen: gelijck het Tafereel *Cebetis*, en dergelijcke aerdige sinrijcke bedietselen. Dan dewijle ick van sommighe gheen stucken weet te verhalen/ en dat eenighe dingen in onse sprake voorhenen uyt zijn gegaen/ der Versieringen halven: So salt voeghlijck zijn / van den Antijcken vermaerde Schilders nu te scheyden / en by der hant/ oft voor te nemē/ de doorluchtige Moderne Italiaensche/ die de Schilder-const weder van nieus opgeweckt oft gebaert hebbē/ en voort alle diese opghecoestert / en tot volmaecktheyt hebben gebracht/ d'een na den ander stellende/ elck op zijn tijt en plaetse/ in soo goeder orden / alst voeghlijck oft moghelijck sal wesen.

Eyndt des levens/ vande oude Antijcke doorluchtighe Schilders.

Het Leven
Der Moderne/ oft dees-tijtsche doorluchtighe Italiaensche Schilders.

Beginnende aen de ghene/ die d'Edel Schilder-const in dese leste Eeuwen weder als van der doot verweckt/ oft herbaert/ en tot desen onsen tijdt in Italien hebben gheoeffent/ en tot meer en meer volcomenheyt ghebracht/ tot groot nut en vermaeck der Schilders/ en Schilder-const beminders.

Door *Karel van Mander*, Schilder van *Meulebeke*.

Het tweede Boeck/ van het Leven der Schilders.

t'AMSTERDAM,
Voor Cornelis Lodewijckſz. vander Plaſſe/ Boeckverkooper wonende aende Beurs/ in d'Italiaenſche Bybel. Anno 1616.

SONNET

Aen de leer-lustighe Schilder-jeught.

Luckt *hier vermakigh nut, o Schilder gheesten jonck,*
Een vruchtbaer Lusthof soet, dit Boeck u mach verstrecken:
Comt, siet Picturam *hier herbaren, oft verwecken,*
En uyt Florencen schoot om hoogh doen menigh spronck:
Door Sielen hoogh begaeft, met reyn Godlijcke vonck
Des Constbaren verstandts, om haer ten Hemel trecken,
Der welcker Naem en Roem de Doot niet can bedecken,
Ghelijck sy d'abel handt wel doet in haer spelonck.
Al light 'tlichaem verrot in't doncker onder sercken,
Ten was de hutte maer huns Gheests, die in hun wercken
Blijckt edel onvergaen, en leven sal eenpaer:
Soo langh als Const by Mensch in weerden yet sal blijven,
Soo langh men Tonghe vint om spreken, Pen om schrijven,
Leeft loflijck hun gherucht, heerlijck verheven claer.

Een is noodigh.

Aen Eersamen, seer Achtbaren Heer, *Bartholomeus Ferreris*, Schilder, en Schilder-Konst lief hebber, mijnen besonderen goeden Vriendt.

V EERDE *Heer, en goede vriendt, dat by velen in dese teghenwoordighe al t'ondanckbaer Eeuwen, met te weynigh onderscheyt worden vergeleken gemeen oeffeninghen met de heel uytnemende Hemel-gaven in der natuere, als in't besonder is de natuer-uytbeeldende volcomen Teycken oft Schilder-Const, meynende haer niet alleen licht-leerlijck, en doenlijck, maer oock gantsch onnoodigh te wesen, comt alleen uyt onverstandigh verkeert oordeel. Want aenghesien in onse volck-rijck* Europa, *niet Barbarisch, beestelijck, maer Borgerlijck, eerlijck, en vernuftigh de Menschen zijn ghewent te leven: Soo en isser haest niet behoeflijcker noch nutter, om cleen by groot, en groot by cleen onderlinge te gheneren, als de voorverhaelde Teycken oft Schilder-const. Hier door wordt het seer gerijvigh gelt met beelden, wapenen, en teyckenen onderscheyden. Door dese Moeder aller vercieringhen ontfangen alle constighe handtwercken de hooghste en uyterste volcomen schoonheyt, het sy watter ghesmeedt, gegoten, gehouwen, gesteken, gebouwt, ghetimmert, ghemetselt, geweven, genaeyt, geborduert, betrocken oft gewrocht wordt: Alsoo dat Gout en Silver, om het aerdich fatsoen, de helft boven sijn gheschatte weerde gheern betaelt wort, en een Coperen ghesneden plaet tegen Silver opgheweghen kan worden. Iae datmen hadde van 'tslechtste metael oft loot een plaet, die voor ghewis waer betrocken oft beschildert van den vermaerden* Apelles, Parasius, *oft* Zeuxis, *sy waer licht so veel fijn gouden gelt weert, als sy swaer waer. Dies isser yemant, die gelt, oft de beste metalen onnut oft ondienstigh acht, mach oock de Schilder-const cleen, en onweerdigh achten, sonder te letten, datse menichmael door uytgebeelde geschiedenissen, gemoeden beweeght, en Ieught tot navolginge der vrome voorganghers heeft verweckt, de langhe overledene als noch levende, die wijdt afwesende als tegenwoordigh voor oogen stellende, en datse neffens haer vermakelijckheyt meer wercken en crachten aenrichtende is. Doch is niet van doen, dat ick wijder onser Consten deughden (Eerweerde Heer, en goede vriendt) V. E. om tot haer ontsteken in liefden, voorhouden soude: die doch haer heel toeghedaen zyt, door genoechsaem kennis, die V. E. (als selfs constigh oeffenaer by lust) onder uytnemende Meesters, als* Antonis Moro, Pieter *en* Francisco Poerbus, *heeft ghecreghen. Waerom ick verhope by V. E. dancklijck aen-*

ghenomen ſal weſen deſe mijn beſchrijvinge, van d'alder uytnemenſte Italiaenſche Schilders, de levens, genegentheden, wercken en handelingen, die ick V. E. met aenbiedinghe mijns dienſtes, willigh opoffere: doch in ſlechten ſtijl in onſe gemeen ſprake: op dat het d'aencomende Schilder-jeught diene tot een Lusthof, oft Boomgaert, om verſcheyden nutte vruchten te plucken, tot waſdom, voedtſel, en vermaecklijcken luſt: eerst, in veel plaetſen leerlijcke voorbeelden van alle deelen der Conſten vindende: daer naer, de verſcheyden conditien der Conſtenaers, die haer t'aenmercken staen, om't nutte goet te volghen, en't ſchadighe quaet te ſchouwen. Ghelijck den vlijt om leeren van Pieter Peruſijn, Maſaccio, *en* Pierijn del Vaga: *de volherdige gedult van* Taddeus Zuccaro: *de zedicheyt, vriendelycheyt, en punticheyt van* Lucas van Cortonen: *den luſt tot wercken van* Domenicus Girlandaio: *dē beleefden en lieflijcken omgang van* Raphael d'Urbijn: *de neerſticheyt, kuyſheyt, en mildt-heyt van* Michel Agnolo, *en derghelycke te volghen: En te mijden den al te stadighen arbeydt van* Thomas Giottino: *de ſloſheydt van* Lionardo da Vinci: *de nijdicheyt van* Baccio Bandinello: *de langſaemheydt van* Daniel de Volterra: *en de traegheyt van* Baſtiaen del Piombo: *de twiſt-liefdicheyt van* Lippo Florentijn: *de korſelheyt van* Franciſco Salviati: *de tijt-quistinge van* Sandro Botticelli: *'t quaet nabedencken van* Roſſo: *de latendunckenheyt van* Franciſco Francia: *de beeſticheyt van* Philippo Lippi: *en de ſotte giericheyt van* Franciſco Parmeſaen, *en derghelijcke: ſoo in't leſen van verſcheyden natueren, oft ghenegbentheden, Exempelen worden gevonden. V. E. neme dan deſe mijne aenbiedinge met ſo goeder herten aen, als ſy van my willigh ghedaen wordt: met begheerte en wenſch, dat Godt den opperſten alderconſtighſten Beeldenaer, die gheen verſierts Beeldts gelijckenis en heeft, V. E. inbeelde zijnen wille en welbehagen, en V. E. lichaemlijck beeldt in welvarigh en langduerigh leven ter ſalicheyt wille ſparen en behoeden, Amen. Te Hemſkerck, op't huys te Sevenbergh, Anno 1603. den 31. Auguſti.*

Van uwer E. goetwilligh dienaer en vriendt,

Carel van Mander.

Voor-

Voor-Reden, op het leven der Moderne Italiaensche Schilders.

WEl bevinden wy des wijsen Salomons woorden warachtigh, dat alles zijnen tijdt heeft: En oock des Poëts, die seght, Dat ter werelt niet in eenē stant en blijft. Het welc wel blijct aen onse Schilder-const, die oudts tijts by den Griecken, Romeynen, en ander volcken (als ghehoort is) was in grooter eeren, volmaecktheydt en hoocheydt, en is wederom in vercleeninghe en afgangh gecomen, jae al van in den tijdt des grooten Constantini, welcken Keyser Christen Doop-water ontfingh Anno 318. Want men siet wel in den Zeghe-feest Boghe by het Collosseo, die hem 't Roomsch volck ter eeren op liet rechten, dat het Beeldt-snijden doe seer leeghe vervallen was, eñ dat de Meesters hun mosten met stucken, die hier en daer by een gheraept waren, behelpen: Want men sieter dinghen die fraey zijn, maer doch voor henen ghemaeckt, ten tijde des Keysers Trajani, en aldaer te pas ghebracht: Maer de dinghen, die doe ter tijdt van die Meesters handen waren, die ghetuyghen wel den afgangh der Konsten, de teyckeninghe belanghende: Waer by af te meten en te ramen is, dat het soo met het Schilderen most toegaen. En wat de Konst tot meerder verderf noch ontbrack, dat wert vervult met Constantini vertreck van Room nae Bysantium, doe hy mede nam alle wat te Room voor constigh werck oft Konstenaers waren. Somtijden heeft de Schilder-const meenen het hooft op te heffen, doemense begon in der Christen Kercken plaetse te gheven, waerom doch veel twist en woordt-strijdt gheweest is. En nae eenighe Schrijvers, was sy eerst toeghelaten in den Kercken ghesien te wesen den tijde Theodosij, Anno 431. doch dat eenighe hun eyghen Beelden in huys hadden gheschildert al van te vooren, die in de Kercken noch niet ghedult en waren. Maer Anno 686. sondt Keyser Iustinianus de derde aen den Paus te Room een gulden Schup, twee silver Bekers, en twee silver Schotels, vijfthien pondt swaer. Oock sondt Belisarius zijn krijchs Overste te Room een swaer gulden Cruys, met schoon edel steenen gheciert, doe begon de Const eerst cracht te crijghen, en op te stijghen, en elck zijn best te doen wat goets daer van te maecken: Nochtans is wel te vermoeden, dat de Konst doe noch al wat slecht was: Want sy (soo d'ervarentheydt wel leert) al veel tijdts behoeft, om door langhe oeffeninghe op te comen, en daerenboven rijcke Liefhebbers, die den Constenaers nae loon en Eere doen trachten. In desen tijdt leefde den Paus Gregorius, toeghenaemt de groote, die den Schilders meesten vyandt niet en was: Want hy de Schildery haer plaetse in den Kercken beschermde, en noemdese te wesen der Leecken Boecken, datse daer tot leeringhe, doch niet om te aenbidden oft eeren, dienen soude. Het seste Concilie, dat tot Constantinopel ghehouden was teghen Gregorium den Patriarch, werdt dat selve Concilium besloten, en bestelt, in alle inganghen der Kercken te zijn gheschildert, het welck den naevolghenden Patriarch Iohannes, met hulp des Keysers Philippi liet weder uytwissen. Maer den naevolghenden Keyser met den Paus liet weder alles van nieus schilderen. Daer nae creegh onse Konst weder

eenen seer harden smac en aenstoot, door den Keyser Leo de derde, Anno 718. welcken een ghebodt tot Constantinopel liet uytgaen, dat wie Christi, Marię, oft eenig ander Beeldt der Heylighen hadde, soudet op lijfstraffe brenghen op de Marct, daer wordẽ sy met alle d'ander uyt ander Kercken verbrandt: dit dede hy al 'tlandt over volbrengẽ, en d'ongehoorsame en wederspekers straffen. Maer Gregorius de derde van dier name Paus, heeft weder onse Konst tot eenen schilt en beschuttinge geweest, met een Concilie, Anno 733. wel van duysent Bisschoppen en Prelaten teghen Leonem den Keyser, welcken verboden werdt gheen Tribuyten meer te gheven, en werdt van den Paus verbannen. Doe hercreegh de Konst weder nieuwe senuwen, tot dat Constantinus de vijfde Leonis soon, den stock in't wiel quam steken, Anno 742. met een Concilie veler gheleerder Griecken, meer als 330. in ghetal. Eyndelinghe werdt in een Concilie tot Nicea met 330. Bisschoppen de Konst met der Schrift verdedight, en een gedaente, hoemense achten oft eeren soude, aldus besloten, en dese Versen gemaect:

Nam Deus est, quod Imago docet, sed non Deus ipse:
Hanc vidias, sed mente colas, quod cernis in Ipsa.

Dat is/

't Is Godt/ dat dit Beeldt leert/ dan selve Godt ist niet:
Siet aen/ maer met hert eert/ dat met ghemoedt ghy siet.

Dit heeft den Pinceel eẽ groot voetsel gegheven, dat de Const in veel Landen wert verbreedt, door oock sonderlingh behulp der Keyserinnen Hirene, die Constantino de 6. haer Soon, onser Konst vyandt, zijn oogen beroovende, in den Kercker leyde. En hoewel daer wel eenigh tegenval noch gheschiede, tot onses Konsten nadeel: soo heeft Carolus Magnus daer ghenoech in versien. T'is wel waer, dat den inval der vreemder Volcken in Italien en elders, de Const seer ghedempt hebben, als oock den Const-vyandighen Mars, die tusschen het Pausdom en Keyserschap woedende, Europa heeft jammerlic doen suchten met grouwelijck bloedtvergieten, buyten alle mate, en oock de Konst dickwils 'thooft in de schulp doen halen: Soo zijnder doch nae de oudt vreemdtsche maniere noch al eenighe Schilders gheweest in Griecklant, die soo platte aensichten van vooren, omtrecken met ronde diademen, plompelijck ghemaeckt hebben, alsser in Italien in oude Kercken wel te sien zijn. Hoe dat dan de Konst van den ondersten trap tot nu ter tijdt nae boven toe weder opgeclommen is, beginnende in Italien, en van daer elder verspreydt wesende, is mijn teghenwoordigh voornemen nu te verhalen: wie datse eerst aengegrepen heeft, en wie vervolgens haer bysonderste gebruyckers tot desen mijnen tijdt zijn geweest.

Het Leven Der Moderne/ oft dees-tijtſche doorluchtighe Italiaenſche Schilders.

Van Ian Cimabüe, Florentijns Schilder.

DOe het ellendich Italien jammerlijck overloopen was vã de grouſaem ſent vloeden der rampſaliger Krijgen en ongevallen / dat niet alleẽ de Conſt der Schilderye/ maer oock de Schilders aldaer t'ſamen ontbroken: So is ontſtaen en geboren ten goeden gelucke int Jaer 1240. om uyt den grave te halen binnen Florencen / en't licht de Schilderconſt te gheven/ eenen Ian, toeghenaemt Cimabue, van een edel huys in dien tijt/ den welcken in zyn jeught vernuftigh weſende / werdt tot de Letter-conſt geeyghent en beſtelt: Maer alſoo de Natuere hem tot ander dinghen ſtierde/ bracht vele in Schole den tijt en papier om/ met Mannekens / Peerden / Huyſen / en ander ghedaenten te teyckenen. D'avontuere voeghde daer by / dat op den ſelven tijdt / van den Overheer der Stadt Florencen waren doen comen eenighe Grieckſche Schilders / om aldaer niet de verdwaelde / maer verloren Schilderye te voorſchijn te brengen. Deſe dan nu doende weſende in eẽ kerc/ verliet Cimabue dickmael de Schole/ en ſagh heele dagen langh Schilderen: Soo dat die Schilders / en oock zijn Vader/ hun voor lieten ſtaen / dat den Jonghen die Conſt aenvanghende/ mocht comen tot heerlijcken eynde: het welck gheſchiede: Want hy in corten tijdt leerende/ zijn meeſters/ die op hun gheſtelde wijſe verhardt waren/ en niet verder en ſochten/ verre voorby ghevaren was in de Conſt/ en beter teyckeninghe hadde / verbeterende in zyn werck veel hun botte Grieckſche maniere/ die doe ter tijdt in't ghebruyck was / al te wijdt afgeweken van de oudt-tijdſche wijſe der vermaerde Griecken: ſoo dat hy zyn Vader-ſtadt grootlijck met zijnen naem en wercken vereerde / in verſcheyden openbare plaetſen/ doch meeſt in Kercken / makende in zyn werck eenighe tronien nae 't leven / d'welck doe ter tijdt niet meer gheſien en was. Zijn dinghen en waren niet als zyn Meeſters ghetrocken/ maer meer verdreven en vloeyender / ſoo naeckten als laken: En veel Hiſtorien en beelden op hout/ met Eyeren en Lijm-verwe / oock op muer in natten calck/ zijn noch tot Florencen van hem te ſien / doch vele vergaen: Soo dat zijn werken ten leſten oock gantſch Italien overſpreydt ghewordẽ zijn. En ſeer te verwonderen is voor die't noch ſiet / hoe ſulck Man in ſoo doncker Eeuwe ſoo verlicht in onſe Conſt mocht weſen. Een van zijn ſtucken werdt tot Florencen in de nieuwe

Schilders, en Schilderyen ontbroken in Italien, Anno. 1240.

Grieckſche heel ſlechte Moderne Schilders herbrenghen de Conſt in Italien.

Cimabue begon onder Moderne, Conterfeytſelen te maken.

Mariæ Kerck gebracht uyt zynẽ huyse/ met een groot gelupt van Musijck Instrumenten en feestlijcke Processy/ en wasser heerlijck van geloont. Wt oudt gheschrift wordt vertelt / dat hy dees Tafel schilderde in eenich hof / by S. Pieters poort/ en dat doe door Florencen eenen Franschen Coningh Carel passeerde/en gebracht werdt die Tafel te sien/ alwaer toegheloopen is geheel Florencen/ so Mannen als Vrouwen/ met het meeste ghedrangh en geneuchte van der werelt/ soo dat die plaetse van dien tijdt af tot noch / den naem van Vroyborgh heeft behouden. Binnen Pisa maeckte hy op een Tafel met Eyverwe eenen Christus aen't Cruys/ met eenige Engelen die weenen/ en hebben in de handen woorden / die van Christi mondt nae den ooren toecomen van Maria, die ter rechter hãt staet weenende/Mulier ecce filius tuus: en ter slincker nae Joannes/Ecce mater tua: in een ander Engels handt een rolleken/ daer in staet/ Ex illa hora accepit eam discipulus in suam. Waer in t'aenmercken is / dat Cimabue begon te openen den padt der Inventien/ en licht te geven/ zijn meyninghe met woorden oock uytbeeldende/ 'twelck een nieu versierlick dingen was. Hy was oock een constig Bouwmeester. Hy is gestorvẽ t'zynen tsestich Jaren/in't Jaer 1300. doe hy de schildery van nieus genoech hadde opgheweckt. Nae hem liet hy veel discipulen/ en onder ander Giotto, die een bysonder Schilder wert/ en in zijn Meesters huys bleef woonen inde Commer straet. Cimabue Graf-schrift was dit:

Credidit ut Cimabos picturæ castra tenere,
Sic tenuit; verum nunc tenet astra poli.

Wel is waer/ en hadde Giotto soo seer zijn Meester niet overtroffen/ de fame van Cimabue waer veel gheruchtigher geweest / ghelijck den Poeet Dantes in zijn Vaeghvyer verhaelt/segghende:

Men achte Cimabue den besten Schilder: maer
Nu Giotto heeft den roep, en maeckt zijn faem onclaer.

Den Wtlegghder van Dante, welcken schreef ten tyde van Giotto, ontrent 12. Jaer nae des Poeten doot/ Anno 1334. op dese versen/ segt: Cimabue van Florencen was een Schilder van seer edel wercken/en was so moedich en korsel/ dat indiẽ yemãt/of hy self/eenig gebrec aen zijn werck quam te sien/ als wel somtijts door gebreck aen de stoffe oft reetschap geschiet/ stracx brack hy oft vernielde 'tselve werck / hoe costlijck dat het was.

T'leven van Andries Tafi, Florensche Schilder.

Ghelijck de wercken van Cimabue (welcken de Schildery beter ghedaente had gheghven/als der Griecken gewoonte was) den volcke toegelangt hadden geen cleen verwonderinge: Also waren de Mosaicksche dinghen van Andries Tafi ten selven tyde oock/ en in grootachtinghe ghehouden. Welcken van Florencen vertrock/ en begaf hem binnen Venetien/ alwaer in S. Marcus Kerck eenighe Griecken van Mosaick wrochten/met welcke hy hem soo gheméen maeckte/ en soo veel dede/ dat hy eenen Meester Apollonius Griecksche Schilder bracht binnen Florencen / den welcken hem leerde Mosaick glasen backen / en 'tcalck toemaken om in te leggen. Dese twee maeckten t'samen veel wercken / die van den volcke in dien tyden seer waren gheprezen: doch hadde Andries 'tgheluck/ dat weynich kennis en onderschept tusschen goet en quaet / de Const van teyckeninghe belangende/ by den luyden was. Hy leefde 81. Jaer/ en sterf eer Cimabue, in't Jaer 1294. En om de grootachtinghe en eere/ die hy vercreeg met der Mosaic/om dat hyse voor eenich ander binnẽ Tuscanen had gemeẽ gemaect/veroorsaeckte hy Gaddo Gaddi, Giotto, en ander die in die Const te bovẽ gingen/ en uytnemende dingen deden/ en onsterflijckẽ naem vercreghen hebben. Hy wert van yemandt met dit Graf-schrift vereert:

Mosaick is in den Modernen tyt van den Griecken ghecomen in Italien.

Hier

Hier light Andries, die constigh van manieren,
Met wercken schoon, en lustigh wel ghedaen,
Tuscanen heeft vermoyt, en is ghegaen
Hier boven, t'Rijck der Sterren oock vercieren.

T'leven van Gaddo Gaddi, Florensch Schilder.

DAt Gaddo Gaddi in desen selven tijdt beter teyckeninghe hadde op de Griecksche wyse te wercken / en in Mosaick/als den voorverhaelden Tafi, magh oorsake wesen de vrientschap/en den gemeensamen omgangh/die hy stadich hadde met Cimabue, dewyle sy dickmael t'samen spraeck hielden over de swaerste stucken/ die der Consten waren belanghende/waer door in hunnen geest ontstondē veel en schoon aenslagen/ die sy seer loflijcken uytvoerdē: Waer toe hun misschien vorderlijck was de goede dunne Florensche locht/ welcke stadich veel subtyle gheesten voortbrengt. Hy heeft tot Florencen veel van Mosaick gewrocht/met meer teyckeninghe en oordeels/ dan in eenighe plaetse van Italien mocht ghesien worden: soo dat zijn gerucht uytbreedende/hy te Room werdt geroepen in't Jaer 1308. welck was 't Jaer na den brandt/ welcken de Kerck van S. Ian Lateranen, en 't Paleys van Clemens de vijfde verbrande. Te Room heeft hy verscheyden wercken van Mosaick gedaen/ hem van de Griecksche maniere al wat verscheydende: daer nae in Tuscanen comende/ noch alsoo in eenighe Steden hebbende ghewrocht/ keerde weder te Florencē/met voorneem hem voorts te rusten: Alwaer gecomen/ begaf hem tot cleen wercksken/ als eenighe Tafelkens van Mosaick/ oock met Eyerschalen/ ghebruyckende uytnemende patientie/ oock maeckte hy eenighe Schildery. Summa/in beyde was hy tamelijck goet Meester/ winnende goeden loon/ en name. Hy starf t'zynen 73. Jaren/ Anno 1312.

T'leven van Margaritone van Aretso, Schilder/ Beeldtsnyder/ en Bouwmeester.

ONder d'out-vreemsche Schilders/ die hun verbaesden / aenhoorende den lof/ die van den volcke behoorlijck Cimabue, Giotto, en ander hun Discipulen worde ghegheven/ door de goede wercken in de Const van Schildery/ met groot gheroep over gantsch Italien/ was oock eenen genoemt Margaritone, Schilder van Aretso: den welckē/ met ander van zijnder Eeuwe / die in dien ongevalligen tijdt de hoogh plaetse der Schilder-const besat / wel bemerckte / dat zijn gherucht van dese voornoemde verdonckert werdt. Soo is te weten / dat desen Margaritone op de Griecksche wyse binnen Aretso een deel Tafereelen van Ey-verwe maecte / oock veel op den natten kalck / en alles met grooten arbeydt / de welcke wercken al te vertellen niet noodich en is: want ick wil vermyden wijtlopende redenen/ sonderlinghe van dinghen/ daer ons niet aen ghelegen en is. Dan dit is t'aenmercken / dat hy d'eerste was/ die toesicht hadde/dat de penneelē/daer hy op wrocht/niet soude ontlymen/ oft inde vergaderinghe van een gaen: Daerom hy over al 't penneel eenen lynen doec spande/ en met stercken lijm vestichde / daer op met lijm van schappelingē gesodē wittende/heeft alsoo daer na gewrocht. Dat hy oock den Inventeur was / van op den Bolus met blat-gout te vergulden/en gebruyneert Gout te maken/ 't welck noyt te voren is gesien gheweest. Hy maeckte oock een Marber Sepulture / en een Marber Conterfeytsel van eenē Paus: en oock van verwe / 't welck gheacht worde 't beste werck/ dat hy oyt dede. Hy maeckte 't patroon van 't Gouverneurs van Anconen Palleys op de Griecksche maniere / Anno 1270. en wrochter aen van Beeldt-snydery eenige Historien van half taeille. Hy sterf out 77. Jaer/en hadde dit Grafschrift:

Penneelen met doeck overspannen, eerst gebruyckt.

Inventie van gebruyneert Gout te leggen.

Hic jacet ille bonus pictura Margaritonus,
Cui requiem Dominus tradat ubique pius.

Het

Het leven van Giotto, Schilder/en Beelt-houwer/en Bouwmeester.

SYn de constighe Schilders schuldenaers der miltghevigher Natueren/ die stadich hun tot voorbeelt is dienende / als wesende de ghene / daer sy alle volcomen schoonheydt in verscheyden deelen naebootsende van becomen: Soo acht ick/dat Giotto, Florensche Schilder/ een van desen is/ vry niet weynich in haer ghehouden : om dies wille dat meest door hem(hoewel ghebooren onder noch so onervaren Const-gebruyckers) de Schilder-const tot sulcken gedaente en wesen gebracht wert / datse fraey en goet ghenaemt mocht wesen. Desen Giotto was geboren tot Vespignano,een Dorp / 14. Italiaensche mylen van Florencen/Anno 1276,zyn Vader was een Landtbouwer / gheheeten Bondon. Den Jonghen thien Jaer oudt wesende / hoewel noch kintsch / bewees in al zyn doen en wesen een onghemeen levendichheyt en snelheyt des geests / 't welck hem niet alleen by den Vader/maer ooc binnen en buyten Dorp/by alle die hem kenden/lief en weerdt dede wesen. Zijn Vader niet wetende / waer toe zynen Giotto van der Natueren gheschickt was / schickte hem nae zyn Boersch ghebruyck / te hoeden een deel Schapen/die hy op de Hoeve nu hier nu daer gingh weyden : en eyghentlyck ghenegen tot de Teycken-const / waer hy blacke plaetse vondt op mueren / weghen/op't sant/oft steenen/ teyckenende altijt yet na 't leven/oft uyt zijnen geest/ alsoot hem vooren quam. 't Gheschiede dat Cimabue daer in't Dorp had te doen/heeft gevonden Giotto, die een van zijn weydende Schapen Conterfeyte/ sonder opt van yemandt/als van nature/daer toe ghestiert oft gheleert te wesen: waer door Cimabue verwondert zijnde/hem vraechde/of hy by hem wilde comen woonen. Waer op den Jonghen antwoorde: soo't den Vader toeliete / wildet geeren doen. Den Vader heeft Cimabue zijn begheerte oock willigh voldaen. Dus te Florencen woonende / van de goetgunstighe Natuere gheleydt/ en van Cimabue onderwesen zijnde/werdt niet alleen zyn Meester in de Const gelyck/ maer wijder verscheyden van de plompe Griecksche maniere/baerde en bracht voort de beter Moderne Schilder-const / en oock 't recht gebruyck van Conterfeyten nae 't leven/ 't welck binnen twee hondert Jaren te vooren niet op de beste wijse en hadde gheschiedt. Onder anderen heeft hy gheconterfeypt Dantes,zijnen grooten vriendt / soo vermaerden Poeet/als hy Schilder was. Veel wercken binnen Florencen heeft hy in openbaer plaetsen / als in Kercken en Cloosters / ghedaen:die overmits zyn Jonckheyt seer te verwonderen waren. Daer naer vertrocken wesende van Florencen / heeft in ander Steden van Italien zijn Conste en gherucht wijt doen verspreyden: zijnen gheest en vernuft heeft hy in uytbeeldinghen/ghesten/ beweginghen der affecten / in zijn figueren seer constlijck laten blijcken/ altijdts yet nieuws bedenckende / dat hy der Natueren leerkindt met recht mocht heeten. Binnen Ascesi,Stede in Umbria,in S. Franciscus Clooster/ daer desen Sancts lichaem is/heeft hy veel Historien op den natten kalck ghewrocht/in welck zijn beelderlyk actien der figueren wel gheproportioneert / seer levendich / en met grooten vlijdt ghedaen. Met seer versierlijcke inventie is eene/ daer de Gehoorsaemheyt/eenẽ Monick voor haer knielende/een jock aen den hals legt:'t welck met handen uyt den Hemel wordt opghetoghen / en sy bewijsende silentie oft stilswijghentheyt met eenen vingher op de mondt / heft de ooghen nae Iesum Christum,die uyt der sijde het bloet laet springen : In geselschap deser Deucht/ zijn Wijsheydt / en Ootmoedicheydt/ om te bewijsen/ dat waer warachtighe Gehoorsaemheyt is / oock altijdts zijn Ootmoedicheyt/en Wijsheydt/die alle goet werck helpen volbrengen. Ter ander sijden is een Historp / daer de Cuysheyt oft Matichept staet op een stercke rootse/ die haer niet bewegen noch verwinnen laet/noch van Coninghrijcken/ Croonen:noch palmen/die haer eenighe toonen en bieden : Ten voeten van haer is

Giotto was een Koeherder.

Inventie van Giotto seer aerdich.

is

is de Reynicheydt / welcke een naeckt Mensch is wasschēde / en de Sterckheyt brengt vast volck toe om gewasschen te worden: Neffens de Cuysheydt staet de Penitentie / die de ghevloghelde Liefde verjaegt metter discipline / en doet d'onreynicheyt vluchten. In de derde is de Armoede / die bloot voedts op doornen treedt: hebbende achter haer eenē Hont / die haer naebast / en ter sijden een Kindt / dat haer met steenen worpt / en een ander / dat met eenen stock de doornen steeckt nae haer beenen toe. Dese Armoede sietmen ghetrouwt wesen van S. Franciscus, welcke Christus t'samen gheeft: daer by wesende de Hope / en de Cuysheyt. Inde vierde History is eenen S. Franciscus ten Hemel ghevaren / verclaert / en ghecleet in een witte Diaken stoole / hebbende om hē eenen Choor van Enghelen / met een Vaen / daer in een cruys / en seven sterren / boven is den heylighen Gheest: dese Enghelen hebben rollekens met Latijnsche letteren / tot beduydinghe der Historien. In de selve Kerck maeckte hy noch eenen S. Franciscus, Oock op't natte kalck / daer alsulcken ernst en innicheydt oft devotie in te sien is / dat het te verwonderen is. Voorts keerende weder te Florencen / heeft tot Pisa gheschildert op't natte kalck / ses Historien / van den verduldighen Job: in welcke veel schoon figueren zyn: Onder ander eenighe Boeren / brenghende aen Job de droeve tijdinghen / die niet en moghen verbetert wesen / soo weemoedighen ghelaet als sy toonen: oock eenen knecht / die zynen sweerighen Meester / sittende als verlaten / met een handt de Vliegen afweert / en met de ander zyn neus toe hout voor den stanck / alles met een seer gracelijcke actitude. De tronien van Mannen en Vrouwen zyn seer schoon en wel ghedaen / de laeckens op een goede maniere vloeyende / niet te confusich oft hardt / soo dat niet te verwonderen is / dat dit werck seer verre gheruchtich was / dat Paus Benedictus de neghenste / eenen zijnen Hovelingh sondt in Tuscanen / om weten wat Giotto voor een Man was / en wat zijn dinghen waren / voorghenomen hebbende in S. Pieters Kerck eenighe wercken te laten maken. Desen dan gesonden / om vernemen wat Meesters in Schilderen en Mosaick te Florencen waren / passerende door Siena, sprack daer de Meesters aen / en nam mede van hun teyckeninghen / en quam tot Florencen: alwaer hy op eenen nuchten vroech by eenen Giotto op eenen winckel / daer hy sadt en wrocht / quam / en gaf hem des Paus meeninge te kennen: ten lesten versoeckende oock teyckeninghe van zynder handt / als van den anderen / om aen zijn heylicheydt te schicken. Giotto cluchtigh wesende / nam een vel papier / op welck met eenen pinceel / den arem vestighende tegen zyn sijde / om soo een passer te wesen / trock met een draeyende handt / sonder den arem te versetten / een soo volcomen net ghetoghen rondt / dat het wonder was te sien: dit ghedaen / gaft al grenickende den Hovelingh / segghende: siet daer de teyckeninghe. Waer op hy / als die bespot meende te wesen / antwoorde: heb ick gheen ander teyckeninghe te hebben als dese? 't Is meer als ghenoech / seyde Giotte, latet met den anderen den Paus sien: ghy meucht sien oft ghekendt sal wesen. Hy vertrock / hoewel qualyck te vreden. Doe onder ander teyckeninghen dit voor den Paus quam / en hem ghesept wert / in wat voeghen / sonder passer / en den arem te versetten / dit rondt van Giotto ghemaeckt was / heeft den Paus / en veel verstandighe Hovelinghen / verstaen / dat Giotto alle d'ander Schilders van zijnen tydt in excellentie te boven gingh. Dit nu geruchtich wordende / isser een spreeckwoordt uyt gewassen / datmen tegen 't volck van groven deeghe ghebacken ghemeenlijck seyde: Ghy zijt veel ronder als de O van Giotto. Den Paus liedt hem dan te Room comen / hem grootelijcx vereerende / zijn deuchtsaemheyt in der Consten bekennende / liet hem veel dinghen maken / die hy seer net en aerdich dede / waerom hy van den Paus seer hooghlijck geloont en bejonsticht werdt. Van zijn handt wasser een Marie beeldt op den muer / en doe men naemaels den muer timmerde most brekē / werdet om zijn consticheydt met grooter moeyten vier-

Giotto treckt een rondt, in plaetse van teyckeninghe.

De O van Giotto.

vier cant uytghenomen / en elder bewaert. Hy maeckte oock van Mosaick in't voorhof van S. Pieters Kerck dat Schip/datter noch te sien is / een seldsaem constigh werck / van allen goede gheesten gepresen/ soo van de verschepden actien der Apostelē/ mits den Zeestorm / de verheventheyt des opgeblasen seyls/ en de groote ghelijckheyt der glaeskens / oock d'affectie eens engheлenden Visschers/ is alles verwonderlijck. Hy heeft oock te Avignons, met Paus Clemens de vijfste getrocken wesende/en elder in Vranckrijck veel wercken gedaen/ van waer hy weder thuys keerde wel vereert en gheloont / Anno 1316. Hier naer doe hy in verschepden Steden veel schoon wercken hadde gedaen/wert hy ontboden te Napels, van Robert den Coningh aldaer/voor welcken hy in S. Claren Cloosters Kerck maecte veel Historien uyt 'tout en nieuwe Testament/ en uyt den Apocalyps. Men seght/dat hy hier veel Inventien te passe bracht/ als oock voorhenen te Ascesi, van zynen vrient den Poet Dante. Seer behaeghden den Coningh de wercken en cluchtighe coutinghen van Giotten, dat hy al veel den tijt by hem doorbracht met sien schilderen/ en hem te hooren doen zijn gheneuchlijcke antwoordē die somtijts soet bijtende/ doch altijts veerdig waren/ des hem dē Coning seer lief hadde. Eens seyde dē Coninc: Giotto, ic wil u de voorbaerste maken van gantsch Napels. So antwoorde Giotto: Ho ja/en daerom ben ick gelogeert in de Coning-poort. Eē andermael seyde den Coningh: Giotto, waer ick die ghy zyt/nu het soo heet is/ soud' ick 't schilderen wat latē berustē. Waer op hy stracx antwoorde: ia gewis/waer ick die ghy zyt/ick lietet berusten. Doe hy eens in een Sale voor den Coningh schilderde/begheerde den Coningh uyt eē bootsichept aen hem/ dat hy hem zyn Coninghrijck soude schilderen. Giotto (soo men seght) schilderde hem eenen Esel/met een Esel-sadel op/en voor zyn voeten een nieuwe Esel-sadel / en daer aen rieckende/ scheen den Esel daer begeerich nae te wesen: En op elcke sadel lagh een Conings croone/ en dē scepter. Den Coningh hem vragende/wat sulcke Schildery beteeckende/seyde: Sulx zyn u Ondersaten/ en sulck is u Rijcke: Want daghelijcx begheeren sy nieuwe Heeren. In't wederkeeren na Florencen/maeckte hy veel wercken: oock eenighe Crusifixen / met achter gulden velden: ooc binnen Florencen verschepden wercken: oock Metselrijen/Inventien/en Beeldtsnijdinghe: En werdt in grooter eeren wel gheloont / niet alleen Florensch Burgher ghemaeckt: Maer oock voorsien met een eeuwighe Incomst / van hondert gouden Croonen 's Jaers/van de Incomst van der stad/ twelck in dien tijt al veel was. Na dat hy noch verschepden fraey Inventien/ en stucken had gedaen/ is eyntlijck uyt dit leven gescheyden / Anno 1336. daer veel om bedroeft waren. Hy liet na veel discipulen: En nae zyn doodt veel van zyn cluchtichept te vertellen. Van hem is ghecomen de clucht van de Vliege/ die dicwils wort verhaelt: Want men seght/dat hy in zyn Jeught/op de neuse van een figure/ die Cimabue geschildert hadde/een Vliege maeckte / so natuerlijck / dat zyn Meester op 't werck comende / om zyn werck te vorderen/ meer als eenmael met de handt sloegh om wech te jagen: Maer bedrogen zynde / werdt ten lesten siende / datse gheschildert was. Door den gheleerden Poet Angelus Polytanus was hem dit Graf-schrift ghemaeckt:

Giotto in grooter weerden by den Coning van Napels.

Schilder-const in weerden.

Historie van van de Vlieghe.

Ille ego sum, per quem pictura extincta revixit:
Cui quàm recta manus, tam fuit & facilis.
Naturæ deerat, nostræ quod defuit arti:
Plus licuit nulli pingere, nec melius.
Miraris turrim egregiam sacro ære sonantem,
Hæc quoque de modulo crevit ad astra meo.
Denique sum Iottus, quid opus fuit illa referre?
Hoc nomen longi carminis instar erit.

't Leven van Steffaen, Florentijnsch Schilder.

D'Aenlockende begeerlijckheyt des soeten ghewins / en aensmeeckende eere/met natuerlycke genegentheyt/ en liefde tot Const / hebben door oeffeninghe tot sulcken perfectie ghebracht Steffaen Florentijnsch Schilder / discipel van Giotto, dat hy niet alleen en voorliep alle die voor zynen tijdt hun hadden beneerstight in de Const / maer overtrof zijnen Meester so veel/ dat hy verdienstelijck werde geacht den besten Schilder van al die oock doe ter tijdt waren/ghelijck zyn wercken wel claerlijck betuyghen. Desen schilderde binnen Pisa een Mary-beeldt/ in een Kercke/genaemt Campo santo, dat alree beter werc was van teyckeninge en schilderen/als zyns Meesters: Oock binnen Florencen/in't Clooster van Santo Spirito, drie boghen op't natte calck. In den eerstē/de verclaringe Christi op den bergh Tabor/met Moses en Helias: Alwaer hy het schijnsel Christi liet dalen op de drie Apostelen/de welke men met ongheween en schoon actien in sulcker voegen in hun laken en siet gewonden/ dat men can mercken dat hy met nieuwe ployen en vouken hem pooghde/ de naeckten daer onder uytbeeldende oock te toonen: Het welck voor henen/ oock selfs van Giotto, niet waergheno men was. In een ander history maecte hy/daer Christus een beseten gheneest/ een insien van een gebouw/ op de rechte prospective Const/ doe ter tijdt weynich noch bekent wesende: en dat voerde hy uyt met groot oordeel / en goede Inventie: de colomnen/cornicen/poorten / en vensters / alles wel op de mate/ en met goede overeencomste / doch nae de moderne maniere: maer so verscheyden van ander Meesters werc/dat men wel mercte / dat hy de rechte beste maniere daer in hadde. Onder ander hadde hy te wege ghebracht/en liet sien een vercortinghe van eenen trap/van wonderlijcker Inventie / die naemaels in ghebouw voeghlijck te passe wert ghebracht. Noch een history maeckte hy/ daer Christus d'Apostelen verlost van Schipbraeck/oft verdrencken: daer hy seer constig uytbeelde het verschricken in de tronien der Apostelen/die van verscheyden Zee-ghedrochten zijn bevreest in sulcken storm: alwaer schijnt dat Petrus spreeckt en seght/ Heere helpt ons/ wy verdrincken. Dit werck / om de schoonheyt en vloeyentheyt inde laken en anders/is gehouden voor 'tbeste van allen / dat alles so wel zyn werck doet. Onder meer wercken van hem/ wasser in een Capelle een val van Lucifer, daer hy liet sien verscheydē vercortingen van lichamen/ armen en beenen. Des hy van den Constenaers den toenaem verreegh/en geheeten wert/ den Aep der natueren. Meer wercken heeft Steffaen in zijn gheboordt-stadt/oock te Milanen/ Roomen/ en elders ghedaen: doch bysonder en uytnemēde tot Ascesi, daer hy een Hemelsche glory heeft ghemaeckt/ doch niet volmaeckt/mits hy om zijn nootsaecken most keeren tot Florencen: Hier sietmen eenen ring oft circkel van Santen en Santinnen/met sulcken verscheydenheydt van ouderdommen der tronien/oud/middelbaer/ en jongh/ datment niet beter gedaen en soude wenschen. Hier sietmen in die Hemelsche Geesten een sulcken soetichept van wesen/dat het onmogelick schijnt/ dat het in sulcken tijdt van so een Man is ghedaen. Men sieter oock boven dese een deel Engelen in het schijnsel spelen/ met menigerley fraey actituden en toemakinghen/en in de handen hebbende verscheyden uytbeeldingen uyt der Godtlijcker Schriftueren: elder in een frijse zyn noch Enghelen/die hebben in hun handen de seven Kercken van Asien/uyt den Apocalyps/alles met sulck een aerdige gratie der welstandicheyt/ dat te verwonderen is. Daer wort oock geseyt/dat hy goet Bouwmeester was. Hy starf in't beghin des Jubile-Jaers 1350. oudt 49. jaer. Zijn Graf-schrift is dit:

Aep der Natueren hietmen Steven Florentijnsch Schilder.

Stephano Florentino pictori, faciundis imaginibus, ac colorandis figuris, nulli unquam inferiori. Affines mæstiss. pos. vix. Anno XLIX.

Eyndt des levens van Steffaen Florentijn.

't Le-

't Leven van Pieter Laurati, Schilder van Siena.

T'Is heughlijck voor deuchtsaem fray geesten/ te beleven/ dat sy sien hun wercken binnen en buyten hun Vaderlandt in weerden / geacht/en zy over al begheert/en welcomen te wesen: Het welck gheschiedt en gheluckt is met Pieter Laurati, die over al Tuscanen was gheroepen/en wel ghesien. Veel fraey wercken zyn van hem te sien/ beghinnende te Siena, zyn gheboorten Stadt/ daer men haest bemerckte / dat hy Cimabue en Giotten haest te boven soude gaen / alst nae gheschiede: Want hy een History maeckte / daer Maria jongh in den Tempel de trappen opclimt/verselschapt met Ioachim en Anna,en van den Priester wort ontfangen. Daer by is ooc het Houwelijck: De figueren zyn wel toeghemaeckt/ seer wel ghelakent/ en in hun cleederen soo tamelijcken ghewonden/ datse in de wesens der aensichten toonen een treffelijckhept/ en in de stellinghe der beelden een seer schoon bevallicke maniere. Om cort te maken/en veel onnoodichs voorby te gaen: Soo heeft hy tot Aretso gemaeckt een Marien Hemelvaert op het natte kalck / onder met groote Apostelen vier ellen hoogh: Maer 't bysonderste en 't beste werck / dat is in't welfsel/ daer de Enghelen om de Maria in eenen ringh/met een vrolicke beweginge dansen/en schijnen te singen: Daer sietmen geschildert een ghewisse Enghelsche en Godtlijcke vreuchde: Daer toe had hy ghemaeckt de ooghen der Engelen/ die op Musijc instrumenten spelen / al verheven / en opmerckich naer eenen anderen Choor Engelen/ die haer op voeren ten Hemel/alle schoon actien doende:een werck / dat hem veel ander dingen veroorsaecte te maken. Hy heeft zyn wercken meest gedaen/ontrent het Jaer ons Heeren 1350.

Het leven van Bonamico Buffalmacco, Schilder van Florencen.

WOnderlijcke verscheydentheden der Naturé sietmen in den menschen/ ghelijck als van Moeders lijf hun aengeboren wesende/sommighe tot verdriet van daer sy mede omgaé/ sommighe tot peghelycx vermaken en tijtverdrijf: Van welcken vrolijcken aerdt een was / desen Florentijnschen Schilder/ Bonamico Buffalmacco, discipel van Andries Tafi. En ghelijck hy boerdigh was/ oock vriendt van Bruno en Calandrino, Schilders/die seer gheneuchlijck waren/ zyn verscheyden cluchten / door den vermaerden Poeet Ioannem Boccatium, van hun beschreven. Om nu te verhalen van zijn jonckheyt aen: Buffelmacco, woonende met Andries zijnen Meester/ wert in de langhe wintersche nachten altijdt voor den daghe opghe- weckt met ander knechten om te wercken: Bonamico verdroot dit opstaen in't beste van zynen slaep/ en docht middel/ om zyn Meester dat vroegh opstaen te beletten/ het welck gheschiedde: Want hy creegh by een dertich beestgens / ghelijck die wy Torren heeten/en wat connen draghen: Dese vestighde hy elck een cleen keersken op den rugghe / en stackse al een by een door een splete of gerre van der deure met dese ontsteken keerskens/recht op den tijd/dat zyn Meester was ghewoon hem op te wecken. Den Meester dese lichtghens siende / begon vol vreesen te beven / en oudt wesende/ door verschricktheyt hem Gode te bevelen met zyn gebedekens en Psalmen/ en zyn hooft met den dekens bedeckende/ hadde gheen sinnen om Buffalmacco te wecken: maer lagh so al bevende tot den claren dagh. Smorgens vraeghde hy Buffalmaco', of hy niet en hadde ghesien een duysent Duyvelen / ghelijck als hy: Die antwoorde / Neen: Want hy hadde gheslapen/ en d'ooghen toegehouden / en was verwondert / dat hy niet was opgheroepen gheweest. Opgheroepen/ seyde Tafo: Ick heb ander dinghen in't hooft ghehadt/als te schilderen/ en ben gantsch bedacht / te gaen woonen in een ander huys. Den volghenden nacht / alhoewel Buffalmaccus maer drie lichtkens in zyn Meesters camer en bestelde/en conde evenwel/siéde die weynich Duyvels/ in dien nacht van vreesen niet slapen. Ten was soo haest

Buffelmacco belet zijnen Meester te vroegh opstaen.

haest gheen dagh / hy en trock uyt dat huys / om niet weder daer in te comen/ en men hadde genoech te doen om hem te stillen. Doe haelde Bonamico den Pastoor om hem te beraden: soo sprekende van desen handel / seyde Buffalmacco, Ic heb opt ghehoort / dat de Duyvelen de meeste vyanden zijn van Godt / waerom sy oock (acht ick) zijn der Schilders meeste tegenpartijen: want boven dat wyse altijt soo leelijck schilderé / soo gaen wy/ dat noch ergher is / end' en schilderen niet / als Santen en Santinnen in de Kercken / waer mede wy te spijte der Duyvelen / den Menschē meer en meer devotigh maken / oft beter / waerom de Duyvels op ons vergramt / als die meerder macht hebben by nacht als by daghe / comen en maken ons sulck een spel / en noch ergher sullen / ten zy dat wy dit nacht-wercken naelaten. Dit conde hy met so veel woordē eenē schijn gheven / dat het van mijn Heer dē Priester wert bevestight. Soo dat Tafo achterweghe liet het opstaen des nachts/ en de Duyvels met lichtkens te gaen achter de Camer. Maer Tafo, door de gierichept ghedreven / weynigh Maenden daer naer / en de vreese schier al vergheté hebbende / begō weder het nacht-wercken / en Buffalmacco op te wecken/ oock begonden stracx dese Torren met den lichtkens te gaen achter de camer: soo dat Tafo ghenootsaeckt werdt / het nacht-wercken gantsch te laten berusten/ hier toe oock van den Priester ernstelijck gheraden wesende. So dat dese sake openbaer wordende / de ghewoonte by alle Schilders van der Stadt / van by nachte te wercken/af gingh. Doe nu Buffalmacco genoech gheleert hadde / en dat hy op zijn selven aenving te wercké/ als die genoech te doen creeg / so had hy een huys om woonen en wercken / nessens eenen Wollewever / ghenaemt Capodoca, wiens Wijf gemeenlijck moest opstaen / als Buffalmacco moede ghewrocht gingh slapen / en haer wollewiel stōt vast by Buffalmaccons bedde: alwaer sy den nacht over spinnende / met dat gerucht den slaeplievenden Schilder wacker hiel. Hier hadde Buffalmacco een langh weder een nieu remedie bedacht:

Buffalmacco belet zyn Buer-wijf vroegh opstaen.

want hy sach van in zijn huys door een splete recht op dē heert door den muer/ al wat zijn Buerwijf maecte/so nam hy een doorgeboort riet/waer mede hy (als het Wijf den pot opgehangen hadde/en den rugge gekeert was) door de splete so veel sout blies in den pot/als hy mocht: so dat Cabodoca, als hem potagie oft vleesch voorgeset was / en conde noch eten/ noch proeven/dat het so sout was: een oft twee reysen ghingh dat soo met kijven voorby: maer dit soutten altijts duerende/ heefter de arme Vrouwe wel en bet om gheslagen. Een andermael de Vrouwe gheslagen zijnde/haer seer ontschuldigende / werdt hy te meer vergramt / en te harder slaende / soo dat de gebuyren door des Vrouwen gecrijsch in huys zijn ghecomen / en onder ander Buffalmacco, den welcken hoorende Capodoca zijn Wijf beschuldighen / en het Wijf haer onschult doen / seyde: Maggher / ghy moest reden gebruycken: ghy claeght / dat u gecoocksel noen en avont versouten is: en my verwondert/dat u Vrouw yet can doen dat dooght: ick en weet niet / hoe sy by daghe can op haer voeten staen / dewijle sy den nacht over is doende aen haer spinnewiel / en qualijck een ure in den nacht slaept: laetse niet meer te middernacht opstaen / en laetse slaepen so 't behoort / sy sal by dage beter weten wat sy maeckt / en sy en sal so niet versoutten: so wel wist hy 't te segghen / dat hem elck ghelijck gaf / en Capodoca beloofde/en dede also: van doe voort was de pottagie-pot altijt matelijc gesouten/tot dat haer man haer weder uyt gierichept vroegh dede spinnen/ so dat hy 't moest naelaten/so dat Buffalmacco mocht slapē na sijnē lust. Sijn eerste schildery/ daer hy hem wel in droeg/ was in een Kerc van Nonnen/nu al vergaen: daer hadde hy geschildert 't leven Christi, maer bysonder seer aerdich de kinder-doodinge Herodis, daer d'affecté der moorders/en der Moeders en Voesters/met weerbiedē bijtēde en crabbēde en de droefheyt der vertsaechder Vrouwen wel uytghebeeldt was. Dit werck doende/dede weder wat belachelijx: wāt hy niet al te moy gecleet wesende/meenden de Nonnekens/hy waer den knecht/ en

en vraeghden / waerom den Meester niet self en quam wercken: doe ghingh hy met stoelen en andersins eenen Meester maken / omhangen met eenen mop-en Mantel / en een mutse boven op eenen Water-pot / en liet hem soo sitten schilderen / end' en quam self niet in langhe te werck. De Nonnekens belust om sien wat den Meester maeckte / saghen sulck een statigh Meester door een splete van het om hangsel / datse niet en dorsten kijcken: maer s'nachts comende / sagẽ dat het een gemaeckt schuw was: daerom seer ghelachen worde / en Buffalmacco wert gebeden zijn werck te vervolghen. Elder maeckte hy noch op den natten kalc de vier Patriarchẽ / en de vier Euangelisten / alles met fraey actituden / bysonder Sinte Lucas, den welcken hy heeft ghemaeckt blasende in de pen / op dat sy inckt soude gheven / dat aerdich te sien was. Veel wercken / en oock cluchten / en genuechlijcke bootsen zijn van hem ghedaen / te langh om vertellen. Doch den meesten Cluchtenaer wesende van de Weerelt / werdt hem een clucht van een dier gedaen / tot Aretso, in een Kerck voor den Bisschop werckende: Alwaer des Bisschops Aep oft Meercatte / hem daghelijckx siende wercken / en zijn verwe toemaken / met ghoet opmerck / is eens op eenen Sondag op de steygeringe geclommen / en beschilderde het werc van Buffelmacco, van boven neder / in tronien / en over al. S'anderdaeghs siende den Meester zijn dinghen also becladt / was seer verwondert / en claeghdet den Bisschop / meenende dat het eenigh Schilder binnen Aretso had uyt nijdicheyt ghedaen. Den Bisschop troostе hem / weder te verhelpen dat verdorven was / en met den wercke voort te varen: hy soude ses knechten wel gewapent heymelijck bestellen / die loeren souden / als hy niet en wrocht / wie hem dat ghedaen / oft wederom doen soude: soo gheschiedet. En so sy de wacht hielden / sagen sy den Aep de steygeringe opclimmẽ / en de verwen vermengen / en schilderen als hy te vooren gedaen hadde / en riepen Buffalmacco, te comen sien den nieuwen Meester / soo dat sy hun schier t'eynden adem loe-

Buffalmacco doet een clucht by Nonnekens.

Buffalmacco geschiet een clucht van eenen Aep.

ghen. Eens had hy voor eenen Boer ghemaeckt een Mary-beeldt op't natte kalck: En ghedaen / en drooghe wesende / woude hem den Boer niet betalen: des ghingh hy / en schilderde met water en Verwe in plaetse van het kindeken een Beer-jongh: Waerom den Boer heel bedroeft / den Schilder gingh bidden / dat uyt te doen / en weder het kindeken te maecken / hy wilde hem gheern betalen. Buffalmacco gingh / en nam een sponsie / en washtet Beer-jongh uyt / toondet daer naer den Boer / die hem doe willigh betaelde. Bruno, een Schilder / daer hy seer ghemeen mede was / beclaeghde hem / dat zijn figueren geen levendige actien en haddẽ / als de zijne: des Buffalmacco hẽ in't hooft bracht / dat hyse niet alleen soude levendigh maken / maer sprekende / gelijck hy gesien hadde aende figueren van Cimabue, te weten / met letters / die uyt den mondt souden comen met eenige woorden / die sy spreken souden. Dit behaegde Bruno, en't ghemeen volckxken seer wel: En dit / dat maer so eenen Cluchtenaer uyt spotterije opghebracht en heeft / behaeght noch dickwils eenighe slechte Menschen / als oft yet bysonders waer. In summa / Buffalmacco, als hy wilde vlijt doen / en op zyn dinghen passen / dede hy dinghen die weerdigh te sien waren. En dit is t'aenmercken in die oude Meesters / dat sy veel seltsaem cleedinghen en toemaecsels nae den ouden tijdt maeckten / die somtijdts te passe ghebrocht wesende / den ordinantien een schoon verciering gheven. Hy starf / en was begraven / Anno 1340.

Het leven van Ambrosius Lorentzetti, Schilder van Siena.

Ghelijck als onghetwijffelt de Constenaers van edelen gheeste grootlijck zyn gehouden / danckbaer te wesen der Natueren / desgelijckx zyn wy oock / oft meer / hun schuldenaers: terwijle wy sien hun fraeye wercken / ons veelsins nut ende bevallijck / met welcke sy de Werelt vercieren / en hun selven toevoe-

ghen

ghen eere / fame / ende rijckdom / alsoo dat oock geschiet is desen Ambrosio Lorentzetti, Sineesche Schilder. Desen hadde veel aendachtichept en gratie in zijn Historien te ordineren. Hy was d'eerste / die tempeest / en reghen / en dergheleijcke dinghen wist upt te beelden. In Eyverwe en op 't natte kalc was hy goet Meester: veel wercken heeft hy gedaen: was oock wel gheleert: hiel hem seer statich en matich / en in alles verduldich: geleeck beter een Edelman oft Philosooph / als een Constenaer. Hy was oock inde regeringhe der Stadt voortghetrocken / en gebesight. Starf t'zynen 83. Jaren.

Tempeest en reghen by den Modernen eerst uytgebeeldt by wien.

Het leven van Pieter Cavallini, Roomsch Schilder.

DOe het oudt vermaert Roome veel Eeuwen beroofT hadde gheweest van gheleerthept / wapen-roem / en alle goede Consten / soo is in haer gheboren gheweest Pieter Cavallini, welcken doe Giotto (die de Schilder-const ghenoech het leven hergheven hadde) daer ghecomen was / is zijn Discipel geworden / heeft met hem veel wercken ghedaen / oock helpen maken die Histoir met het Schip van Mosaick / inden voorhof van S. Pieters, oock veel wercken op sich selven / te langh om verhalen: maer dat meest aenmerckluck is / is tot Ascesi, daer hy een Crucifix maeckte / daer men siet veel verschepden Volc te Peerde / met veelderlep tuygh van wapenen / en cleedinghe van veel vreemde Natien: oock Enghelen inde locht / die op de vloghelen rusten / met veelderlep actien / schreyende / en droefhept bewysende / eenige de handen wringende / oft druckende de borst cruysweijs / en dergelijcke ghesten / en alle dese van den middel nederwaert zijn verandert in locht: Dit is soo wel ghewrocht in zijn nat kalck / en soo schoon ghebleven / al haddet al op eenen dach ghedaen gheweest. Eenige willen segghen / dat hy oock wel ghewrocht heeft van ronde Beelden / en dat van zijnder handt is het Crucifix bupten Room in S. Pauli Kerck / 'twelc men seght A°. 1370. tot S. Brigitta soude hebben ghesproken. Hy was oock ghehouden voor eenen Sant / soo devotich van leven wesende. Hy overleedt t'zynen vijf en tachtentich Jaren / van pijn in de huepen: zijn wercken waren meest Anno 1364. Was begraven tot Sinte Pauwels bupten Room / met dit Graf-schrift:

Quantum Romanæ Petrus decus addidit urbi
Picturâ, tantum dat decus ipse polo.

'Tleven van Simon van Siena, Schilder.

WEl is waer / dat sy geluckich worden gheacht / die van de Naturere aenghelept zijn tot sulcke Const / die hun tot nut en welvaren brenght / en maectse wel ghesien en bemindt by groot en cleen: Maer de Menschen hebben dese meeninghe / datse bysonder noch gheluckigher zijn / die een eeuwighe faem naelaten in pegelijcks mondt / van hun loflijcke wercken / het welck alderbest can te weghe ghebracht zijn / als vermaerde Poeten pemandts naem in hun gheschriften stellen / daer sy vaster blyven als in harde Porphyren met Diamanten ghesneden. Dit geluck hadde Simon van Siena, welcken levende ten tyde van den ghelauwerden Poeet Fransoys Petrarca, diens vriendinne Laura hy conterfeptte / en was van hem daerom zynen naem in zijn versen plaetse ghegheven / tot onsterffelijcke ghedachtenisse. Simon en was den alderbesten niet in Const van teyckenen / maer van natueren vielen hem veel inventien by / veel en seer wel dede hy nae 'tleven: en maecte seer veel wercken bupten en binnen s'landts. Starf Anno 1345. oudt 60. Jaren. Op zijn graf was dit schrift ghestelt.

Vermaerde Poëten connen yemants naem onsterffelijcke.

Simoni Memmio pictorum omnium, omnis ætatis celeberrimo.
Vixit An. lx. Mens. 2. dies 3.

't Leven van Taddeus Gaddi, Florentÿnsch Schilder.

WIsselÿck is het een goede en lovelÿcke sake/dat deuchtsame Const mildelÿck worde gheloont/en hare ghebruyckers bemint en ghe-eert/want anders souden veel Edel geesten slaperich blÿven / die nu hier door gheprickelt/ in hun ghemoedt opghewekt / wacker en vlÿtich zÿn/ om tot volmaecktheydt in soo deuchtsaem oeffeninghe te gheraken / daer dickmael hun en hun Vaderland nut en eere van mach comen/ en hun naecomers tot eenighen goeden graedt : Asoot ghebeurt is met Taddeo Gaddi, en zÿn nacomelinghen. Welcken Taddeus was dē Sone van Gaddo Gaddi, en nae zÿns Vaders doodt / discipel van Giotto, 24. Jaer langh/den welcken hy eenichsins passeerde in't colorceren. Hy maeckte een Historie van S. Niclaes, alwaer hy uytbeelde een ghetürbeerde Zee door eenen storm/daer de Schippers uyt een Schip / om te verlichten/de packen der comenschap over boort werpen/'t welck grooten lof wert ghegeven / en hem groot voordeel was/ door ander wercken / die daerom hem waren doen maecken. In syn dinghen beelde hy beter uyt d'affecten oft ghenegheniheden/ als blÿschap/ droefheydt/ en dergelÿcke / twelck een dingen doet welstaen / en den Schilder altÿdt grooten lof toelangt. Syn Vader-stadt Florencen dede hy groot voordeel / met de oude brugge t'ordineren verwelft/ daer op elcke sÿde staen 22. winckels / daer Jaerlÿcx af comen van huyr acht hondert gouden Croonen / welcke brugghe sindert niet is van den grooten watergancк verdorven / ghelÿck wel ander zÿn gheweest. Noch een seer groote brugghe ordineerde hy van der Trinitept / die met der Deluvie Anno 1557. den 13. September verdorven is. Hy schilderde in een Raedthuys/en maeckter de ses Raedts-heeren met Poetelÿcke versieringhe / de welcke staen toe en sien/hoe de waerheyt/die over het naecte met een dunne doeck overtoghen is/ de loghen de tonghe uyt treckt / welcke met swart becleedt is / daer hy desen sin gheschreven:

Affecten uytbeeldinghe verciert seer twerc, en veert dē Schilder.

De Waerheydt reyn doet nae 't bevel
Van 't heylich recht, om straffen snel
Misdaet: en treckt met groot vermoghen
Tongh' uyt de mondt der valscher loghen.

In Aretso maeckte hy een Crucifix/ daer veel Peerden in waren/en de moordenaers ghecruyst/welck seer ghepresen wordt / om de seldtsaemheydt der verscheyden actien van sommighe / die aen coorden trecken/ de sponsie toelanghen/ den Ridder de sÿde opent / bysonder de Krÿchs knechten spelende om het cleet/ in welcker tronien men siet de hope en vreese in 't werpen der dobbelsteenen: Alwaer eenen staet in een ongemackelÿcke posture/ verwachtende zÿn beurte om werpen/ schÿnende soo begheerich / dat hy zÿn onghemack vergheet: een ander treckt zÿn wÿnbrouwen in/en sit vast met open ooghen en mondt toesiende/als vreesende bedrogh/ toonende voor wie dit siet een begheerte om te winnen: Eenen derden / die schÿnt met schuddenden arme de dobbelsteenen te willen werpen. In een plaetse / ten halven van den wercke / door begheerte van eenen Prioor, nam hy in syn gheselschap te wercken / Simon Memmi, die een mede discipel met hem was geweest by Giotto, en altÿdts goede vrienden/ welcker vriendtschap was eenvuldich/ en sonder dobbel schorsse / als Edel gheesten behooren in liefden verbonden te wesen: Dese deelden het werck/ en elck was begheerich eens anders eere/ als syn selfs. Hy schilderde op eenen muer eens de seven vry Consten/elc met sulcken figure als behoort: Grammatica leerende een kindt/ heeft onder haer sittende Donatum een schrÿver : Voorts elck so een Beeldt van haer conditie. Elder waren de seven Deuchden / oock met hun toegedane bÿghevoeght. Oock maeckte hy de vier Cardinale Deuchden/ en de drie Theologische/ met meer ontallÿcke bediedenissen. Hy liet maken nae Giotto zÿns Meesters teyckeninghe den Thoren van S. Maria del Fiore.

Edel geesten behoorden in liefden verbonden te wesen.

Hy was

Hy was seer vast en veerdich in zijn teyckeninghe: heeft binnen zijn leven veel wercken ghedaen: en ghecomen tot zijn 50. Jaren/ is van een strenge Cortse ghestorven/ Anno 1350. Zijn Grafschrift is dit:

Hoc uno dici poterat Florentia felix
Vivente: at certa est non potuisse mori.

'Tleven van Andries Orgagna, Florentijnsch Schilder/ Beeltsnyder/ Bouwmeester/ en Poeet.

Onder Edel gheesten is dit veel tydt ghemeen/ dat die in een dinghen bequaem is te leeren/ wel oock is in meer/ bysonder alst yet is dat malcander niet ongheluck/ maer als uyt een fonteyne vloeyende is/ ghelijckt gheschiedt is met Andries Orgagna Florentijn/ welcken was Schilder/ Beeldtsnijder/ Bouwmeester en Poeet. Zijn eerste leeringe in zijn jeucht was Beeldtsnyden/ van welck de Natuere hem oock aenleyde tot de Const van teyckenen/ want hy begheerich was tot veel inventien der Historien. Doch om niet alle dinghen/ die hy seer veel in drie Professien dede/ te verhalen/ sal alleen de weerdighste t'aenmercken/ aenroeren. Eerstlijck maeckte hy een History binnen Pisa, daer hy alderley staten der Weereltscher Heeren figureerde/ toegedaen wesende den lusten deser wereldt: Dese maecte hy sittende in een schoon vloeyende beemdt/ en in de schaduw van schoon Oraengieboomen/ op welcker tacken zijn eenige Liefden/ welcke oock vlichelē over de hoofden eeniger Jongvrouwen van dien tyden/ al nae 'tleven ghedaen wesende/ en maken de maniere te schieten nae een deel edel Heeren/ die staen en sien en hooren dansen en spelen/ en amoreuse gheesten bedryven/ hier waren veel Heeren oock van dien tyden nae 'tleven gedaen: eyndlijck/ hy maecte hier alle de gheneuchten der wereldt/ met sulcken vlijt als hy best mocht. Op d'ander syde der Historien/ maeckte hy op harde rootse al Volck/ dat de Weerelt ontvloden/ daer in penitentie/ Eremijten wesende/ Godt dient/ verscheyden actien doende/ met levendige affecten: d'een leest met grooten vlijdt/ oft bidt met grooter innicheyt en aēdacht/ oft arbeyt om den cost te winnen. Onder ander sietmen eenen Eremijt/ die een Geyte melckt/ soo aerdich gedaen/ alst mogelijck is. Beneden is eenen S. Macharis, welcken dry Coninghen (die ter jacht met hun Vrouwen/ en met grooten pracht ryden) toont d'ellendigheyt der Menschen/ en laetse sien in een graf ligghende drie doode Coninghen/ die schier verrot zijn. Dese worden aengesien in verscheyden verwonderighe actien van den levende Coninghen/ welcker tronien schynen te bedencken/ wat hun oock toecomende is: en van dees dry Coninghen te Peerde/ was een nae 'tleven/ stoppende de neus voor den stanc der dooden. In 'tmidden deser Historie vliecht de Doot in de locht/ in 'tswart gecleet/ hebbende een seysen in de hant/ toonende beneden inden grondt verscheyden dooden/ van allerhande volck/ rijck/ arm/ creupel/ en wel op hun leden/ van allen ouderdom/ en kunne oft sexe. Veel sulcke bedietsels/ met schriften by/ heeft hy ghedaen. Somtijdts eenighe Oordeelen/ daer de verdoemde bewysen seer groote droefheydt/ als sy van de quade Enghelen zijn ghetrocken nae de verdoemenis. Zijn vrienden schilderde hy in den Hemel/ ander inde Helle/ te weten/ die hem yet misdaen hadden/ als oock yemandt vander Justitie/ en Notaris/ die hem ghequelt haddē: ooc eenen seer vermaerden Toovenaer van dien tijt/ gheheeten Ceccho du Ascoli, en elder van hem te sien meer ander dingen. Hy starf t'zynen tsestich Jaren/ Anno 1389.

Aerdige verfieringhe [e]ender fin[r]ijcke Histo[r]ie, door Andries Or[g]ani.

Orgagni schilderde sijn vrienden in den Hemel, en sijn vyanden in de Helle.

'Tleven van Thomas, toeghenaemt Giottino, Florentijnsch Schilder.

Wanneer onder ander Consten/ de ghene die uyt der teycken-const ontstaen/ worden van den Constenaers

gheoeffent om strijdt / oft om te best: sonder twijffel / de goede geesté met vlijtich ondersoecken baren / en brenghen daghelijckx nieuwe fraey dinghen in 't licht / tot vermakinge / en voldoeninghe der verscheyden ghesintheden / oft apetijten der wenschen. En om te spreken van 't schilderen / eenighe makende welgeschaduwde en overschaduwde ongewoon dinghen / doen int verdonckeren claerlijck blijcken hunnen geest en verstant: Ander / werckende veel soeter en delicater / meenen alsoo den aenschouwer behaeglijcker te wesen: Ander / hun verwen vlack legghende / en wel verwerckende / het licht en de verdiepinghe der figueren op hun plaetsen sekerlijck ghevende / verdienen grooten lof / toonende met groote behendicheydt des gheests 't beloop huns begrijps en verstandts: gelijck met een soete maniere altijts in sijn wercken gedaen heeft Tomas Giottino, welcken gheboren A°. 1324. nae dat hy met Steffaen sijn Vader had aengevangen te leeren de beghinselen der Const van schilderen / nam voorén / te willen naevolghen de handelinghe van Giotto, 't welck hem eyndelijck wel gheluckte: Want by Giotto leerende / vercreegh een beter manier van wercken als sijn Meester / en oock den toenaem Giottino, die hem noyt ontviel: hy wert oock van velen miswaent / den soon van Giotto. Hy was seer vlijtich en lieflijck van wercken / hoewel men niet veel van hem meer en siet. De selve wercken / die in wesen zijn / met een goede maniere ghedaen / om dieswille dat de lakens / hayr / baerden / en ander dinghen / zijn soo vloeyende / glat en aerdigh / datmen seggen magh / dat hy de stucken der welstandicheydt onser Consten / eerst ten rechten versamelt en vereenight heeft. Onder ander veel wercken maeckte hy een stuck / tot verachtinghe van eenen Hertogh van Athenen / met zijnen aenhangh: Den Hertogh maeckte hy om 't hooft een deel Gieren en Roofvogels / een dinghen (mijns achtens) de Const tot oneere / daer yeder hé voor te wachten heeft / latende Princen / die Godt verordineert heeft Princen en Heeren / in hun weerde blijven. Een Tafel van

Gheen schimp te schilderen op Heeren.

Eyverwe maeckte hy / en daer in eenen dooden Christum, met schreyende Marien, verselt met Nicodemus, en ander figueré / die alle met soeter actitude desé doot beclaghen en beweenen / met verscheyden beweginghe der handen: oock in d'aensichten is bewijslijck te sien / de bitter droefheyt die sy hebben / dat onse zonden soo dier hebben moeten betaelt wesen: Een sake hooghlijck te verwonderen: niet alleen / dat hy met sijnen geest soo hooghe inbeeldinghe doorghegront heeft: Maer dat hy 't met den Pinceel so levendigh voor ooghen conde stellen. En is taenmercké dit / niet alleen d'Inventie / oft den sin der uytbeeldinghe: Maer dat desen Constenaer / in de weenende tronien / al ist dat de trecken der wijnbrauwen / oock in ooghen / neus en mondt / crom loopen / de schoonheydt en vriendelijckheyt / die in 't schreyen dickwils verdorven wordt / noch in gheheel blijven: Waer in lichtelijck dolen soude / die der Const niet wel en is ervaren: doch Giottino, mits hy meer nae eere als gewin begheerigh was / en meer een ander als sich selven te behaghen socht / was vlijtigh / en in alles aendachtigh. Desen dan weynigh lettende op 't ghemack sijns levens / veel moeyten hem onderwerpende / starf van teeringe / 't sijnen 32. Jaren.

Affecten constich uytgebeelt, door Giottino.

't Leven van Lippo, Florentijnsch Schilder.

ALtijts in verscheyden consten / 't zy Metselrije / Poesije / oft Schilderije / is gheweest / en sal wesen d'Inventie de rechte Moeder van alle uytnemende wercken / die fraey gheesten te wege brengen. Dese sonderlinge gratie der Natueren / is te deele ghewordén en toegevallen Lippo Florentijnsch Schilder / geboren A°. 1354. welcken / alhoewel hy hem begaf tot de schilder-const ghenoech spade / heeft nochtans haest rijpe vruchten daer in voorghebracht / met schoon Inventien / in t'samen voeghen der Historien / en vrolijck in 't coloreren: bysonder was hy d'eerste / die begon / de oude ghesette maniere verlatende / met sijn beelden te spelen / en der Schilders slaperighe sware sinnen te wackeren.

wackeren. Ick gae willens voorby eenighe Namen der Schilders / en hun wercken / soo wel die voor als nae hem gheweest zyn / om dies wille datter niet bysonders van te segghen is. Dan wil alleen dit weynich verhalen / van noch eenen Florentijnschen Schilder / gheheeten Dello, den welcken van den Coningh in Spaengien was Ridder ghemaeckt / om syn const wille / hoewel hy den besten Meester niet en was in teyckeninge: maer was wel d'eerste / die met goet oordeel begon t'onderschepden de musculen der naecte lichamen. Nu wederkeerende tot Lippo: syn werken waren ontrent den Jare 1410. En wesende een Man / die liever twist als vrede hadde / en geern pleytede / wert van een zijn partye / dien hy veel smadelijcke woorden gesept hadde voor der Cooplieden recht / op eenen avondt in de borst ghesteken / dat hy starf.

Dello begon eerst onder Moderne de Musculen t'onderschey den.

Het leven van Masaccio, van het Casteel S. Ian te Valdarno; Schilder.

DAt de Const van wel schilderen / so veel belangt haer volcomẽ cracht / bestaet in't gheheele / in't uytbeelden der Natuerlijcke en levendighe sienlijcke dinghen / heeft aendachtlijck / met goeden ghelucke wel waergenomen Masaccio Schilder / wiens gheboort-plaetse was een Casteel / gheheeten S. Ian te Valdarno. Hy was een Mensch vã jongs seer eyghen / volck schouwich / en gheheel inhuysich: als den genẽ die gantsch zijnen sin en ghemoedt hadde alleen gevestight aen de Schilder-const / soo dat hy weynich acht op hem selvẽ / en noch min hadde op ander. Hy was niet becommert in de dinghen der Weerelt / noch selfs op zijn cleedinghe: Jae oock niet ghewent zijn ghelt in te manen van zijn schuldenaren / hy en wasser uyt grooten noot toe ghedronghen: En om dat hy so sloffich was / wert hy / die Tomas hiet / genoemt van elcken Masaccio, welck so veel als Sloeffuyn oft Sloefaert wil ghesepdt zijn: Doch was hy niet quaet-aerdich: Maer soo bereet yder lief en vriendtschap te doen / als men begheeren mocht. Met een stadich aenhouden leerende / quam hy tot sulcken volcomenheyt / dat hy wel van d'eerste was / die in de Schilder-const wech genomen heeft de misinaecktheydt / hardicheydt / en confusie swaericheydt der selver / en voortghebracht heeft een ongemeen schoon actitude / beweghentheyt / cloeckicheyt / en een seecker aerdige verheffinge / seer eygentlijck met het leven / oft natuerlijcke over een comende: 't welck voor hem soo gheen ander Schilder ghedaen en hadde: noch gheen en hadde noch soo wel met goeden oordeele ghelet op de vercortinghe der leden van alderley gesichten. Syn dingen schilderde hy alles seer vloeyẽde / en met goede overeencominge / en versellinghe / in de verwen der Lakenen neffens / tronien en naeckten / welcke Lakenen hy gheern maeckte met weynigh ployen / en vlack / ghelijck veel in't leven te sien is / het welck alles is gheweest seer nut den Constenaers en de Const: Want hy schier wel mocht den vinder daer van heeten: Om dat de dinghen voor zijnen tijdt van ander ghedaen / wel mochten gheschildert / en de syne levendich zijn ghenoemt. Hy socht seer nae te volghen in syn stelsel der figueren de voetstappen van eenen Philips en Donaet, Beeldtsnijders / soo dat door stadich ondersoecken hy tot sulken veerdicheyt quam / so in't trecken / als in syn schilderen / dat syn wercken moghen in vergelijckinghe plaetse houden / neffens alle teyckeninghe / en coloreringe van desen tijdt. Hy was seer constigh oock in Prospective / sochte meer als ander Meesters de naeckten en de vercortinghe der selver te maken / en in alles had hy een naetuerlijcke veerdicheydt. De Beelden om hoog staende / maeckte hy van onder op te sien: En alsoomen voor synen tijdt ghewoon was / den staenden Beelden gelijcklijck te planten op beyde voeten / was hy d'eerste / die soo een been oft voet liet spelende verschieten / latende 't Beeldt uyt swancken: Veel schoon wercken heeft hy naeghelaeten. Onder ander maecte hy daer Sinte Pieter den chijns-penningh uyt den Visch neemt / en daer hy den Tol betaelt / daer men

Schilder-const seer verbetert door Masaccio, welcken schier wel mocht van nieus den vinder der selver heeten.

Masaccio begon den standen eenen welstant te geven.

men mocht sien de groote begheerte in 't ghelt tellen in den ontfanger / als belust nae 't ghelt wesende. Voorts een Historie/ daer S. Pieter doopt/ maeckte hy eenen naeckten / den welcken puerlijck van coude scheen te beven/ die seer gheprresen worde / ghelijck al syn ander dinghen/ als die de schoon maniere van desen tijdt eerst voort heeft ghebracht en ghebaert. End' in teecken van desen/ hebben alle fraey edel gheesten nae syn dinghen gheprattiseert/ soo Schilders als Beelt-snijders / als Broer Ian van Fiesole, Broer Philips, Philippino, Alesso Baldovinetti, Andries del Castagno, Andries van Verrochio, Domenicus del Grillandaio, Sandro di Botticello, Lionard da Vinci, Pieter van Perusa oft Perugino, Broer Bartolomeus van Sinte Marcus, Mariotto Albertinelli, Ja den wonderlijcken Michel Angelus Bonarotti, Raphel d'Vrbijn, en meer ander / als Andreas del Sarto, Rosso, en derghelijcke / en dit al meest in de Capelle van Brancacci tot Florenten / daer d'History van Sinte Pieter van hem is. Summa/ de dinghen van Masaccio syn altijdt ghehouden gheweest/ als oock noch/ in grooter weerden. En men acht/ dat hy in der Const noch beter vrucht soude hebben voortgebracht/ had hē de Doot niet wech ghenomen 't synen 26. Jaren / in den lenten syns ouderdoms / en soo onversiens / datmen achtede / meer van vergift/ als andersins. Hy was begraven Anno 1443. Nae syn doot worden dese Graf-schriften t'zijner eerlijckes ghedachten ghemaeckt:

Pinsi, & la mia pittura al ver fu pari;
L'attegiai, l'auvivai, le diedi il moto;
Le diedi affecto, insegni il Buonarotto.
A tutti gli altri; & da me solo impari.

Door Annibal Caro.

(Dat is) Mijn schildery ghelijck was 't leven, haer vermeerd' ick;
Ick gaffe roeringh, aerdt, beweghende ghemoedt:
Den grooten Banarot toond' ick haer wesen soet.
Ick leerde d'ander al, maer van my selven leerd' ick.

Ander Graf-schrift.

Invide cur Lachesis primo sub flore juventæ,
Pollice discindis stamina funereo?
Hoc uno occiso innumeros occidis Apelles.
Picturæ omnis obit hoc obeunte lepos
Hoc Sole extincto extinguuntur Sydera cuncta.
Heu decus omne perit, hoc pereunte simul.

Door Fabio Segni.

't Leven van Leon Baptista Alberti, Florentijnsch Schilder / en Bouwmeester.

Onghetwijffelt is het grootlijcken nut/ en voordeel in de Consten / die onder de teyckeninge syn begrepen/ dat den oeffenaer der selver zy ervaren in spraken/oft gheleert zy in de goede Letter-const/ghelijck als desen Florentijn/ Leon Baptista Alberti, die de Latijnsche spraecke condigh wesende/tot de Schilder/ Bouwmeester-const/en prospective/ hem beghevende / oock anderen nut heeft ghedaen/ met soo veel hy verstaen heeft de selve consten in schrift upt te strecken / en den aencomenden voor te draghen / soo dat hy wort gheacht beter Schrijver als Schilder: Maer was goet Bouwmeester / Cijffermeester/ en Lantmeter. Hy schreef van Architectura thien Boecken in Latijn / die hy in't licht gaf / A°. 1481. drij Boecken van de Schilder-const/en een Tractaet van hooghten te meten: eenige Boecken van 't Borgherlijcke leven / en meer ander dinghen.

dingen. Hy was van edelen huyse/begevende hem meer tot sulcken staet/en geleertheydt/als tot de Const. Hy was te Room by Paus Nicolaes de vijfde seer ghemeensaem/ alwaer veel schoon ghebouwen met sijn ordinantien zijn ghemaeckt. Twee Schilders ben ick voorby ghegaen / die weerdigher ghenoemt mochten wesen/eenen Pieter della Francesca, van Borgo San Sepolchro: desen was seer inventijf in nachten en duysternissen te schilderen: oock eenighe bataille hadde hy ghemaeckt met veel werck/en daer in uytgebeeldt de vreese/de moedicheyt/de behendicheyt/ cracht en ander affecten des krijchs/ daer by allen ommestandt van dooden / gequetsten / schitterende wapenen / vermenginghe des strijdts/groeppen der Peerden / vluchten/ en derghelijcke. Veel Boecken heeft hy oock geschreven van Arithmetica, en Geometria: was seer constigh oock in prospective / een goedt Conterfeyter nae 't leven: en heeft veel wercken ghedaen / die uytnemende zijn geacht geweest. Den anderen is/Broer Ian van Fiesole: desen was goedt Schilder en verlichter. In sijn gheestelijcke Beelden was te sien een seker uytnemende gratie van devotie. Hy starf A°. 1455. oudt 68. Jaren. Om nu te eyndighen het leven van Leon Baptista, hy maeckte noyt yet groots in schildery: doch in 'tghene hy dede/toonde hy ghenoech daer in sijn meeninge. Hy is ghestorven/ en heeft grooten lof nagelaten.

Pieter della Francesca was seer inventyf van nachten, en alderley deelen der Schilderconst.

Broer Ian van Fiesole goet Schilder en verlichter.

Het leven van Broer Philippo Lippi, Florentijnsch Schilder.

Geen sonderlinghe ghetuygenisse en behoeftmen/ om te bewijsen/dat de Schilder-const een aensoetende oeffeninghe is / om de Jeught aen te verlieven/ dat sy oock van alle natien van volcken / met een soet vermakelijck behaghen wort aenghesien: want dat leert daghelijckx ghenoech d'ervarentheydt: en sulckx sal oock wel waer maken de vertellinge des levens van Broer Philips Lippi. Desen was geboren tot Florencen / een arm kindt / welcke t'sijnen twee Jaren was Weese/hebbende Vader noch Moeder / en van sijn Moeye met swaer moeyte opghevoedt tot sijn acht Jaren / werdt ghedaen in't Clooster der Carmelijten / alwaer hy (als die geen lust tot Letter-const en hadde) werdt te teyckenen in een Capelle / die nieuwelijck was gheschildert van Masaccio: hier toe van natueren ghedreven wesende / vorderde dagheliјckx meer als ander Jongheers/die daer oock quamen hun beginsel nemen / soo datmen sagh en verhopen mocht / dat hy in toecomenden tijdt wonder dinghen doen soude: 'twelck gheschiede: want hy al in sijn groene en onrijpe Jaeren soo loflijcke Vruchten van wercken voortbracht / dat het seer seldtsaem om sien was / verscheyden Historien op natten kalc makende in't Clooster voornoemt/ daer hy als een nieuwelingh hem onthiel / en hiel seer de manier van Masaccio, so dat eenige dinghen de selvige niet onghelijck te achten en waren. En also hem grooten lof moedich maeckte/ verliet t'sijnen 17. Jaren de cappe. En also hy hem vondt in La Marca d'Ancona, en hem begaf met eenighe sijn vrienden in een Schip ter Zee / werden alle t'samen van een roofschip der Barbaren oft Mooren ghevanghen/en in Barbarien ghevangen gebracht/ daer sy al slaven worden met ketenen aen de beenen. Hier was Philippo in groot onghemack den tijdt van 18. Maenden: maer also hy met sijn Meester ghemeensaem werdt/ en hem den lust quam/ en ghelegentheyt hadde/ conterfeytte hy den selven ten voeten uyt op eenen witten muer / met een kole uyt het vyer. Dit van d'ander slaven ghesien/ worde den Meester geseyt/ daer elc vã verwonderde: want men daer van gheen Teycken oft Schilder-const en wist: dit was oorsaeck/ dat hy van de keten verlost wert. Een heerlijcke saecke waerlijck voor de Const/dat hy/die met Wetten toegelaten was / sijn slave te veroordeelen en dooden / in plaetse van dien/ om sijn deuchtsaemheydt vryheydt verleende: want doe hy daer noch eenighe dingen van verwe hadde ghedaen/wert hy met vry gheleyde gebracht tot Napels.

Philippo Lippi, in Barbaryen gevangen, quam los door sijn Const.

Te Napels maeckte hy een Altaer-tafel voor den Coningh Alphonsus met Eyverwe. Hier nae quam hem lust/ weder tot Florencen te keeren/ alwaer ghecomen wesende/ maeckte een ander Altaer-tafel/ welcke grootlijckx behagende Cosimo de Medicis, wert hem seer ghemeensaem vriendt/ voor welcken hy oock eenighe Tafelen maeckte/ waer van eenighe aen den Paus Eugenius de 4e. ghesonden worden: waerom Broer Philips oock in groote ghenade by den Paus ghecomen is. Men seght/ dat hy soo seer versot was door onmatelijcke oncuyssche begeerte/ dat hy alle wat hy hadde/ wel aen Vrouwe-volck soude hebben verquist: soo dat/ als hem dese rasery oft beestlijckheydt in 't hooft quam/ hy niet en conde wercken. Des Cosimo hem binnen sijnen huyse ghesloten heeft op een Camer/ op dat sijn werck mocht gevordert worden: Maer doe hy twee daghen dus ghesloten was geweest/ end' hem weder de buyen quamen/ sneedt de slaeplakens over langhs door/ maeckter tauwen af/ en liet hem op eenen avondt daer mede af door een venster: Soo dat Cosimo hem liet soecken/ en wert nae eenighe daghen weder ghebracht op het werck. Van doe voort liet hem Cosimo vryheydt hebben te gaen wanneer/ en waer hy wilde/ doe werdt hy beter ghedient als te vooren: want (seyde hy) d'excellentie der seltsame gheesten/ zijn Hemelsche beelden/ en gheen last-draghende Vracht-Eselen. Veel wercken/ alle seer constich/ en allen Meesters behaeghlijck/ heeft hy tot Florencen en elder gedaen. Tot Prato by Florencen/ daer hy vrientschap hadde werckende/ werdt hem aenbesteedt van de Nonnen van S. Margriete, het hoogh Altaer Tafel/ alwaer werckende/ sagh daer een jonghe dochter/ eens Florentijnschen Burghers dochter/ ghenoemt Fransoys Buti, dese was daer te bewaren/ oft om Nonne te worden/ en was seer gracelijck en schoone/ ghenaemt Lucretia. Hy maeckte soo veel by de Nonnekens/ dat hyse gecreegh/ om een Conterfeytsel te maecken in hun werck/ tot een Marie-beeldt. Hier door te meer versot/ maeckte soo veel/ door boden en behendicheden/ dat hy de Nonnekens dese dochter afhandich maecte/ en leydde dese wech op den dagh datse gingh sien ons Vrouwen riem/ een seer ghe-eert Relijcke/ in dat Casteel wesende: by dese Lucretia hadde Broer Philips eenen soon/ ghenoemt oock Philips, die naemaels oock gelijck den Vader wert een seer constigh en vermaert Schilder. Van Broer Philips zijn tot Prato fraey stucken te sien/ in een de Doodt van S. Bernard, alwaer ghemaeckt zijn verscheyden Creupelen/ die de bare aenroerende ghenesen worden/ en bysonder wonderlijck om aen te sien/ sijn mede-broeders hē beweenende/ daer de droefheyt deser seer aerdich uytghebeeldt is. Daer sietmen in deser Monicken cappen wonder schoon ployen/ die seer goede teyckeninghe hebben/ oock alles met sijn constighe handt wel ghecoloreert/ ghestelt/ en gheproportioneert. In een ander plaetse/ in tvoornoemde Casteel/ maeckte hy noch een schoon werck/ daer laken en tronien zijn/ die seer heerlijck zijn. De figueren maecte hy meerder als 'tleven/ en cleedingen die te vooren niet ghemeen en waren/ ontweckende de gheesten/ die oude slechte wijse te verlaten. In dit werck zijn d'Historien van S. Steven, de disputatie/ en steeninghe. In de disputatie sietmen de nijdicheydt ende gramschap der Joden in den tronien uytghebeeldt: oock den spijt/ dat sy verwonnen zijn van S. Steven, wiens aensicht bewijst sulcken Godtlijcken ernst/ dat het wonder om bedenken is. In de steeninge is te mercken den grooten toorn/ met de tanden toegghebeten/ in cleen en groot/ een wreede rasery bewijsende/ daer evenwel S. Steven in midden gheknielt/ met opgheheven aensicht/ met versekert gemoedt/ vol liefden/ om sijn dooders misdaedt verghevinghe bidt/ 'twelck ghewislijck weerdich t'aenmercken is/ om anderen kennelijck te maecken/ wat deucht en cracht dat het is/ in de Schildery goede Inventie te hebben/ en te connen uytbeelden d'affecten. En hier in was hy sulck een Meester/ dat hy in't begraven van S. Steven actituden maeckte/ soo droefachtich van ghelaet/ en aensichten Affecten uytgebeeldt wonder constigh.

so

soo benouwt / en t'eynden van schrepen/ dat het schier onmoghelijck is te sien sonder beweghentheydt. Ter ander sijden maeckte hy de Gheboorte / Predicatie / Doopsel / Avondtmael Herodis, en de onthoofdinghe Ioannis Baptistæ, alwaer in 't aenschijn des Predikers men bekent den Godlijcken Gheest/ en in het volck toeluysterende verscheyden actien: In't Doopsel siet men de schoonheydt der lichamen: Int Avontmael Herodis den Coninglicken pracht/ de behendicheydt van Herodiaene, het verbasen der ghenoodde/ en t'verschricken in't aensien 't hooft Ioannis in de schotel. In dese wercken waren oock verscheyden Conterfeytsels / oock het zijn / en Diamanis zijns discipels. Was Broer Philips fraey in alle zijn wercken / ander te boven gaende / soo gingh hy noch hem selven te boven in cleen Beeldekens / die men niet beter ghemaecken en mochte. Ten lesten had hy tot Spoleten een werck in de Kerck begonnen / en alsoo hy altijdt vrouwelijck was / wert van de vrienden / van eene die hy vrijdede/ vergheven/ by datmen seyde/ en starf t'synen seven en vijftich jaren/ Anno 1438. Daer was hem gemaeckt een heerlijck Marberen graf/ met dit opschrift / door den Poeet Angelus Politianus:

Conditus hîc ego sum Picturæ fama Philippus,
Nulli ignota meæ est gratia mira manus.
Artifices potui digitis animare colores,
Sperataq; animos fallere voce diu.
Ipsa meis stupuit natura expressa figuris;
Meq; suis fassa est artibus esse parem.
Marmoreo tumulo Medices Laurentius hîc me
Condidit: antè humili pulvere tectus eram.

Het leven van Antonello van Messina, Schilder.

GRoot voordeel is onse Const ghescheit door de vlijtige sorghvuldicheydt oft curieusheyt onser voorouders/ die de selve oeffenende hebben metter tijdt gebracht tot beter en beter gestaltenis/ daer aen sy te coste geleyt hebben veel tijdt/moeyten en ondersoeckinghe. Doe men outs tijts van geê Olyverwe en wist/hebben de meesters veelsins beproeft en gheraemt/ om op houten penneelen bestandiger dingê te mogê schilderen. Onder dese was eenen Alesso Baldovinetti, eenen Pisello, en meer ander/ die eenig dunne vernis vermengden onder d'eyverwe/maer al vruchteloos/oft te vergeefs. Maer ten lesten is geweest eenen Antonello, van Messina geboren: desen Siciliaen is d'eerste geweest / die in Italien heeft ghebracht de nieuw inventie vã d'olyverwe: want uyt Vlaender is ghesonden geweest van Cooplupden aen dê Coning van Napels/ Alphonsus d'eerste/ een stuck Schilderij van olyverwe / datmen mocht met water wasschen / en behiel zyn verwe/ twelck desen Coninc seer aengenaem was. Dese nieuwicheyt van Schilderije maecte eenen grooten toeloop: onder ander isser oock by ghecomen Antonello, den welcken seer verwondert was van sulcken uytnemende werck / siende die verwe soo levende/so schoon en glat verdreven: En verstaende / dat sulcken Meester/ die dese nieuwe maniere ghevonden / en alleen by hem hadde/ woonde in Vlaender/verliet alle syn nootsaecken/en nam de reyse aen nae Brugghe in Vlaenderen / en is eyndelingh ghecomen by Ioannes van Eyck, met welcken hy met aller beleeftheyt groote ghemeenschap maeckte/ hem ghevende veel teyckeninghen op d'Italiaensche maniere/ en ander dinghen/ soo dat Ioannes te vreden werdt dat hy hem sach wercken / en de orden die hy hiel in dat wercken met Olyverwe. Antonello seer begherich wesende/en scheyde niet van daer/hy en hadde alle dinghen vast gheleert. Doe nu Ioannes, die alree een oudt Man ghe-

worden zijnde/ ghestorven was/keerde Antonello van Brugghe in Vlaender weder na Italien / om aldaer deelachtich te maecken sulcken seer nutten en schoonen vondt en Const. Ten lesten kiesende voor sijn woonstadt Venetien/ heeft aldaer veel schoon en constige stucken van olyverwe ghemaeckt/de welcke onder die edel Magnifici in grooter weerden waren/ want hy goede teyckeninge hadde/end een goet Meester was. Onder de fraeye Meesters die Antonello tot Venetien gevonden heeft/was eenen Domenicus , den welcken al de vrientschap Antonello dede/die een hertelijck vriendt den anderen doen mach: waerom Antonello, die van niemandt met beleeftheydt wou overtroffen wesen/ heeft desen vriendelijcken Domenico de Const van olyverwe gemeen ghemaeckt /'twelck wis geen cleen sake en was. Desen Domenicus werdt om dese nieuwe Const doen comen tot Florencen/alwaer hy seer wel ghesien was/ en by den Borgeren wel onthaelt/het welc eenen Schilder / ghenoemt Andries del Castagno qualijck mocht lijden / bysonder om dat hy wel sagh / dat hy beter Meester was als hy. Desen Andries, die van een Boeren jonghen tot een Schilder was ghewotden/ conde seer wel hem gheveynsen / en als een argh Mensch / met een blijde soet aenschijn een bitter quaet herte bedecken/ soo dat hy hem ghelief Domenico een gantsch toeghedaen vriendt te wesen/ den welcken hem weder alle vriendtschap bewees / en hem oock wees de heerlijcke nieuwe Const van de Olyverwe : maer was eylaes al te qualijck geloont:want also Domenicus een goet vrolijc Mensch was / oeffenende hem in Musijck singhen/ en met de Luyt te spelen / en dese twee t'samen Camer-ghesellen waren/ en dat Andries uyt bitteren nijdt niet langher mocht verdraghen den lof / die Domenico boven hem ghegheven was/ nam vooren hem om te brenghen. Soo gheschiedet / dat op eenen avondt Domenicus met de Luyt uyt gingh/ soo hy ghewoon was / en Andries doe ter tydt/ soo hy wel plocht/ niet mede wou gaen / hem ghelatende yet besonders te moeten teyckenen. Domenicus nu alleen uyt wesende / is hem Andries op eenen hoeck van een straet onbekent op 't lyf ghevallen / en heeft hem met eenigh loot op de borst/de Luyte doorbrekende / seer ghequetst : En denckende/ of hy niet ghenoech ghetreft en was/ heeft hem noch in't hooft met dit loot ghetroffen/en liet hem alsoo over doodt ligghen / is al stille nae syn camer ghekeert / die hy toe sloot / en begaf hem weder te teyckenen / als vooren. Des Stadts dienaers / en ander volck / zijn door 't gherucht toegheloopen : En soo hy ghekent worde / liep men Andries halen/ die hem grootlijck bedroeft conde ghelaeten / segghende : O myn broeder/o myn broeder: so dat eyndelijc Domenicus in synen arem den gheest gaf. Dese schandelijcke verradighe moort bleef verborgen / wat vlijt men om weten dede/ tot dat het Andries in zyn doot bedde synen Biechtvader te kennen gaf. Desen Andries hadde wel goede inventie / en teyckeninghe / dan hadde 'tghebreck/dat zyn dingen te wreet en hardt stonden. Nu / den voorverhaelden Antonello dede tot Venetien veel wercken/ conterfeytsels nae verscheyden Heeren/ en anders. Doe hem aenbesteet waren eenighe Historien in't Paleys tot Venetien / is sieck ghewotden/ en ghestorven / syns ouderdoms 49. sonder dat werck te beginnen. Syn Graf-schrift was dit:

Domenicus van Venetien, was van Andries del Castagno verraderlyck omgebracht.

D. O. M.

Antonius Pictor, præcipuum Messanæ & Siciliæ totius ornamentum, hac humo contegitur: Non solùm suis picturis, in quibus singulare artificium, & venustas fuit; sed & quòd coloribus oleo miscendis splendorem, & perpetuitatem primus Italicæ picturæ contulit; summo semper artificium studio celebratus.

Het

Het leven van Domenicus Girlandaio, Florentijnsch Schilder.

ALsoo men bevindt / dat de Schilder-konst van langer handt is opgheclommen tot der volcomenheyt / opghebeurt en verheven door vlijtighe Liefhebbers en oeffenaers der selver: Soo can ick niet achter weghe laten Domenicus Girlandaio, die eerstmael een Silversmidt wesende / hem stadigh begaf tot de Teycken-const / daer in soo vast worderde / dat hy de passanté / voorby zynen winckel gaende / strax na bootste / datmense kennen conde. Doe hy hem tot de Schilder-const begaf / heeft oock altijdts seer veel conterfeytsels in syn werck te weghe ghebracht. In zijn eerste wercken maeckt hy in een Capelle van den gheslachte der Vespucci, 't conterfeytsel van Americus Vespucci, die in Indien varende / dat vierde deel der Weerelt synen Naem heeft ghelaten. Onder ander veel wercken zijn d'aenmerckelijckste te Florencen tot S. Maria Novella. Eerst een History / daer Ioachim is versteken / en verdreven upt den Tempel / daer men in syn tronie siet de lijdtsaemheydt / en in der Joden aensichten den haet en verachtinghe over die sonder kinderen ten Tempel quamen. Ten tweeden / een History der gheboorte Mariæ, ghemaeckt met grooter vlijdt / daer een camer int vercorten is / en een venster daer den dagh van comt / die den ooghen der aenschouwers bedrieght. Boven desen / Sint Anna te bedde ligghende / daer eenighe Vrouwen haer besoecken / oock eenighe die 't kindt Maria wasschen met grooter sorchvuldicheyt / d'een giet water / d'ander maeckt de wiege toe / en voort elck zynen dienst doende: En t' wijlen elck dus doende is / isser een Vrouw / die 't kindt op den arem heeft / en met een gracelijck vrouwelijck wesen al grinnickende doet lacchen. In de derde is / daer Maria de trappen op gaet / daer een redelijke moy prospective is / oock eenen naeckten / doe ter tijdt seer ghepresen. Voort isser de dry Wijsen / oft Coninghen / een Historp vermeerdert / en wel gheschickt / met veel Beelden / Peerden / Dromedarissen / en ander dinghen. Dan isser d'onbarmhertige wreede daet Herodis, daer d'onnoosel kinderen ghedoodt worden / daer men siet een ghewoel onder de Soldaten en Vrouwen / en Peerdevolck die hen aenrennen. En wislijck / van alle d'Historien is dit de beste / wesende belepdt met groot oordeel / verstandt / en Conste: Want men siet daer de groote felheydt der Moorders der kinderen / onder welcke men een siet / sterbende van een steecke in de kele / daer het noch hanght aen de borst zyns Moeders / des stetmen de melck vloepen met den bloede / een dinghen / dat de medelydenheydt (alwaerse begraven) mocht verwecken. Daer is noch eẽ krijchs knecht / die met ghewelt een kindt heeft ghenomen / en t' wijlen hy daer mede wech loopt / druckt hy 't teghen syn Borst om te dooden / en van achter sietmen de Moeder hem aenhanghen / en by den hayr trecken / met sulcken grooten toornicheydt / dat zijnen rugghe van achter cromt als eenen Boghe door haer ghewelt / soo datmen hier siet drie schoon affecten: Het een des kints / welck men siet versmachtende sterven: t'ander de wreedtheydt des Soldaets / die hem voelende also by t'hayr ghetrocken / betoont het affect hem aen 't kint te wreken: het derde de Moeder / siende de doot haers kindts / bewijst toorn en rasenden yver / om haer aen den Moorder te wrekẽ / niet willende lyden / oft hy en moet oock van haer ghestraft zijn / eer hy van daer scheydet: een dinghen seer aenmerckelijck / meer schynende eens Philosophen / als eens Schilders aendachticheyt te wesen. Daer is oock te sien 't leven van Ioannes de Dooper. Onder ander isser een Historp der gheboorten Ioannis, daer een schoon dingen t'aenmercken is: daer Elisabeth te bedde zijnde / eenighe ghebuerinnen comen haer besoecken: onder welcke eene coemt by de Voester / die by 't kint sitt / en schijnt met lacchenden monde 't kindt van haer te begheeren / om dees ander Vrouwen te laten sien / wat de Vrouwe van den huyse in haer oude daghen hadde ghedaen / als wesende een nieuw seltsaem saecke: Oock isser een

Affecten en aerdige actien, in eẽ kinderdoodinge.

een Vrouw/die brenght fruyten en flasschen wijns van haer Dorp/ op de Florentijnsche wijse. Elder is Zacharias, die stom zijnde / hem der gebooorten halven oock schijnt te verwonderen / en twijlen hem den naem gevraeght wort/ schrijft op eenen knie / hebbende syn ooghen op 't kindt/ welck van een Vrouw voor hem knielende eerbiedig gebracht wordt / end' hy wijst met die pen op 't kindt/als segghende/ Ioannes is synen naem: Daer sietmen oock in den omstandt een groot verwonderen. Voort in de Predicatie sietmen der Schriben en Phariseen spottige onweerdicheyt/ in het toehoorende volck / blijt in't toeluysteren / oock verscheyden persoonen en actien. In d'History des Doopsels sietmen aen t'wesen Christi, met wat geloof en ootmoedt men sulck een Sacrament behoort aen te nemen: En toonende sulcks niet vruchtloos te wesen/ sietmen verscheyden / die alree naeckt zijnde / in het aenschijn bewijsen uytghebeeldt Godtlijcken ernst om ghedoopt te worden: onder ander isser een / die eenen schoen uyt treckt / die de vlijticheyt selve bewijst te wesen. Ten lesten isser het Avondtmael Herodis, met groote heerlijckheydt / en den dans van Herodiane, daer veelderley actien der beelden zyn/ en ooc in prospective een groot Coninghlijck edificie. Dit is ghenoech om bewijsen/ wat Domenico voor een inventijf Constenaer is gheweest: Want te langh soude wesen al syn wercken te verhalen. Hy was soo lustich tot wercken / dat hem verdroot synen tijdt in eenighe huysighe nootsaecken te laten/ segghende: Nu ick beghinne te kennen de maniere van deser Conste / soo is my leedt / dat my niet en is aenbesteedt te beschilderen met Historien den gheheelen muer van de Stadt van Florencen. Hy starf Anno 1493. oudt vier en veertich Jaer.

Grooten werck-lust van Domenicus Girlandaio.

't Leven van Antonis en Pieter Pollaivoli, Schilders van Florencen.

Dickwils die van slechten ghemoede waren / en hadden aenghevanghen nederighe aenslaghen / zyn van meerderen gheest gheworden / als hun cracht met der Const of deuchtsaemheydt vermeerdert is gheworden / in sulcker voeghen / datse opstijghende tot hoogher voornemen / den Hemel comen te ghenaken met hun heerlijcke gedachten. Als hun dan d'avontuere handtreyckinghe doet / met hun toestieren eenigh machtigh Const-lievende Prince/ wordt hunnen arbeydt en dienst wel so beloont/ dat sy 't en hun naecomers rijcklijck en eerlijck langhe tijdt welvarende bevoelē/ en sy een goet leven daer van hebben/ en gheven der Weerelt een verwonderen/als ghedaen hebben Antonis en Pieter Pollaivoli, die met hunnen geest en arbeydt hebben vercreghen / door deuchtsaem oeffeninge/eerlicken naem/ gherucht / en tijdelijcke middel / om te leven in voorspoet. Dese waren te Florencen ghebooren van schamel Ouders. Antonis is geraeckt aen 't Goutsmeden/ waer in hy excellerende fraeye wercken dede: en Pieter was op het Schilderen/ daer hem Antonis ten lesten byvoeghde / begheerigh wesende tot meerder fame / en leerde in weynigh Maenden de handelinghe van het Coloreren/ wordende goet Meester/ wrochten dese veel dinghen t'samen. Antonis maeckte in een Capelle een Historij van Sinte Bastiaen, waer in zyn fraey Peerden/ en naeckten/ oock fraey vercortende beelden: Den Sebastiaen was ghedaen nae 't leven. Dit werck was het beste/ dat Antonis oyt dede / om dieswille hy in veel dinghen hem met 't leven beholpen hadde. Een van de Schutters had hy ghemaeckt / die eenen Cruysboge tegen d'aerde stellende/ aen syn borst heeft / en al bockende treckt om te spannen / daer in sietmen de cracht van trecken / en in de armen de musculen/en de gheswollen aderen / oock het inhouden des adems/ om te meerder cracht te doen: Oock in alle actien sietmen / dat hy aendachtigh en gheestigh was in syn inventien. Hier voor hadde hy 300. Croonen / dit was Anno 1475. Elder maeckte hy eenen S. Christoffel, van thien ellen hoogh/een Beeldt van goeden proportie/ dat voor henen gheen beter ghedaen en was. Hy maeckte

Cruys-boog spanner aerdigh gheschildert.

maeckte oock drij Herculessen, eenen daer hy Anteum verdouwt / toonende het trecken der zenuwen en musculen in den Hercules, oock syn tanden bytende / en 't verheffen sijnder teenen / om also te bewijsen crachtighen arbeydt. In Anteo is oock waergenomen het afgaen des crachts / en 't gheest-gheven met openen monde. Den anderen / daer hy den Leeuw verwint: en den derden / de Hydra: zijn alles seer constich en wel ghedaen. Tot Aretso maeckte hy in Olyverwe (die hy van sijn Broeder / en sijn Broeder van Andries del Castagno hadde gheleert) eenen S. Michiel, die met den Draeck strijdt / een seldtsaem fraey dinghen te sien: want in die naeckten des vallenden Enghels / heeft hy bewesen te verstaen de musculen / en de vercortinghen / meer als voor hem eenighe Meesters ghedaen hadden: want hy veel dooder Menschen lichamen hadde ghevilt / om der musculen begin en eyndt te verstaen. Hy was oock d'eerste / die de maniere ghewesen heeft / de musculen te soecken / op een goede forme. Hy soude oock coper platen ghesneden hebben / daer hy al ander voor hem te boven in is ghegaen. Hy is naederhandt by twee Pausen gheweest in weerden. Beyde ghebroeders zijn seer rijcke / wesende te Room / ghestorven / Anno 1498. begraven tot S. Pieter in vincula. Hun Graf-schrift was dit:

Eersten onder moderne, die de musculen socht op goede forme

Antonius Pullarius, patria Florentinus, Pictor insignis, qui duorum Pontificum, Xisti, & Innocentij, ærea monimenta miro opific. expressit. Re famil. composita ex Test. Hîc secum Petro fratre condi voluit. Vixit an. 72. Obiit anno salutis M. IID.

Het leven van Sandro Botticello, Florentijnsch Schilder.

GElijck als Florenten was het bedde / daer ten lesten mael de Schilder-const haer jonghste gheboorte hadde hercreghen: soo zijn uyt haer vervolghens veel goede Constenaers voortgheromen / die alle te verhalen veel tijdt souden behoeven. Doch can niet wel voorby gaen Sandro Botticello Florentijn / die van 't Goudtsmeden / ghelyck den voorverhaelden Antonis, quam op 'tschilderen / en nae sijn groote begheerte by Broer Philips; wiens maniere hy gantsch wel nae volghde: en noch jongh zijnde / maeckte veel fraey wercken op nat kalck / en van Eyverwe / soeckende alle ander van synen tijdt in de Const t'overtreffen / oft voorby te varen / bysonder Domenico Girlandaio, den welcken had ghemaeckt eenen S. Ieronimus, daer hy Sandro hadde te maecken eenen S. Augustijn, het welck hem wel ghelukte t'synen grooten lof: hebbende uytghebeeldt in de tronie die diepe ghedachten / en scherpsinnighe ingetrocken imaginatien / die ghemeenlijck zijn in verstandighe Sielen / die volckschouw ghestadich trachten na hooghe en onbegrijpelijcke dingen. Hier door is hy van gheruchtich gheworden / en betrouwt veel ander dinghen te maken. Van sijnder handt zijn twee stucken te sien in s'Hertoghen spelhof: in d'een / daer Venus gheboren wordt / daer Aura, en sulcke Winden / met een deel Liefdekens / diese te lande brenghen: in d'ander oock een Venus, daer de Gratien met bloemkranskens haer vercieren / daer mede uytbeeldende den Lenten: dit was alles gracelijck gheschildert. Groote eere behaelde hy oock in een drij Coninghen / daer hy den eenen maeckte 't kindeken de voet kussende met grooter liefde / schijnende wel te vreden so langhe reyse gedaen te hebben / en was 't conterfeytsel van Cosimo de Medicis d'oude / gantsch natuerlijck ghelijckende: d'ander twee toonen oock groote affectie tot 't kindt / wesende al goede Conterfeytsels. 'Tis niet te bedencken / wat schoonheydt Sandro in alle tronien te weghe brochte / en op verscheyden actien / soo van vooren in profijl / op half ooghe / gheboghen / en andersins: oock verscheyden wesens van ouderdommen / en meer vremdicheden / die eens Meesters volcomenheydt betuyghen / hebbende met eenen oock uytghe-

Dry Coningen aerdich uytgebeeldt, met verscheyden versieringhen.

uytghe-

uytghebeeldt de drij verscheyden Hovelingen en knechten / datmen siet / welck den eenen oft den anderen Conings ghesin is. Dit werck was / en is voor allen Constenaren seer verwonderlijck / so van inventie / teyckeninghe / en coloreringhe. Den lof hier van dede hem te Room comen / door de begheerte van Paus Sixtus de vierde / om in de Capelle / die hy hadde doen maken / van zijn Schilderije te hebben : hier won hy een groot deel gelts. Keerende te Florencen / bracht met ongheweercken den tijdt en zijn ghelt om / makende een deel uytlegh op den Poeet Dante, en figueren van zijn Helle / om te drucken : des hy hem ten lesten vondt oudt en arm. Hy was al zijn leven langh seer boertich. Eens had hy ghemaeckt een groot rondt / daer in een Mary-beeldt / midden acht Engelen. Dit had ghecopieert een zijn discipel / ghenoemt Biagio. Dees Copie vercocht Sandro aē een Burger ses guldens / waerom Biagio seer blijde was. Laet dit stuck (seyde Sandro) wat om hoogh stellen / dat het schoonen dagh heeft / en gaet haelt morgen vroegh den Burgher / dien hy hem noemde / dat hy het alsoo besie / dan sal hy u het gheldt tellen. Biagio dede alsoo / en ghingh om den Burger. Terwijlen Sandro, en noch een knecht / Iacop ghenoemt / maecten van papier acht roode capkens / oft clapmutskens / gelijc doe ter tijt die van den Raedt van Florencen droeghen / en besteden dese op de hoofden der Engelē met wit was. Smorghens vroegh soo comt Biagio met den Burgher / die (onwetens Biagio) vā dese bootse wiste. Biagio op den winckel comende / opsiende / sagh zijn Marie-beeldt / niet midden Engelen / maer midden den Raetsheeren van Florencen / met hun clapmutsen op: hy was verbaest / niet wetende wat segghen: dan alsoo den Coopman het stuck seer prees / en nergens van en vermaende / sweegh hy stille / en gingh so met den Man / die hem t'geldt telde / terwijlen deden sy de clapmutsen af: weder gheKeert zijnde met de ses guldens / sach zijn Raetsheeren weder Engelen geworden / des hy hem seer verwonderde / hem vast daer over bedenckende / seyde ten lesten tot Sando : Meester / ick en weet niet oft my droomt / oft dat het waer is : dees Engelen / doe ic hier met dē Man was / hadden al roode mutsē op / en nu en hebben sy gheene : wat wil dit beduyden? Ghy ghemist u sinnen / seyde Sandro, dit gelt maect u al vā u selven: hadde dat gheweest / meynt ghy dat het den Burger gecocht soude hebben? T'is oock waer / antwoorde Biagio, hy en heefter my doch niet van gheseyt / evenwel duncket my een wonderlijcke sake. Meer cluchten waren van hem te vertellen / die te lang te verhalē zijn. Hy beminde seer alle die in de Const vlijtigh waren. Hy won gelt ghenoech / maer qualijck besteedt zijnde / gingh al verloren. Eyndelijck / wesende oudt en swack / op kruckē gaende / is te zijnen 78. Iaren ghestorven / Anno 1515.

Clucht van Botticello aen zijn discipel Biagio.

T'levē van Andries Verrocchio, Schilder / Beeldt-snijder / en Bouwmeester / Florenthijn.

SOmmige zijn van soo overvloedigen geest / en van natueren soo bequaem yet constich aen te vanghen / datse hun tot verscheyden constighe oeffeninghen gelijckelijck begeven: gelijck desen Florentijn / Andries Verrocchio, die Goudtsmit / Geometer / Prospectiver / Beeldthouwer / Graveerder / Schilder / en Musicien / te samē was. Maer om de waerheyt te seggen / in Schilderen en Beeldtsnijden stonden zijn dingē wat te wreet. Van alle zijn wercken waer veel te segghen: dan t' comt in onse propoost niet te passe. Hy viel dicwils van d' een op d' ander / als hem soo eenich dinghen door te veel doen verveelde. Hy was een ghoet Teyckenaer: hy teyckende eenen Cartoen met der Penne / een Bataillie van naeckten / die seer fraey was / en meer ander dinghen / die hy meende te schilderen / maer bleven onvolmaeckt: Hy teyckende met goet verstant en geest ooc eenighe Vrouwe tronien / seer aerdich van wesen / met lustighe hulselen / welcke Leonardo da Vinci zijn discipel / om de schoonheyt wille / altijts socht in zijn wercken te volghen. Hy teyckende oock Peerden op de mate / wijsende de maniere om de selve te vermeerderen.

En

Ende hoewel hy veel Cartoenen niet int werck en bracht/schilderde doch eenige dingen: onder ander een Doopsel Christi, daer Leonardo den Engel schilderde/ waer van naemaels verhaelt sal worden. Hy begon eerst alle dinghen op het leven af te gieten met plaister/te weten/ een beslach gemaeckt van eenen sachten steen/ en wordt ghegraven by Volterra, Siena, en veel meer plaetsen in Italien/ die ghebrant wesende/wort ghebroken/ en dan ghetempert met warm water: Hier mede druckt men yet af/ en wordt dan soo hardt/ datmer heel figueren in gieten mach. Dus werden in sijnen tijdt veel doode en levende tronien afghegoten/ die men noch veel in de huysen van Florencen boven deuren/ vensters/ cornicen/ en schoorsteenen/ als natuerlijcke conterfeytsels siet. Hy worde op een reys tot Venetien ontboden/ om op de plaetse van S. Ian en Paulus, te maecken een coperen Peerdt/ en daer op een Capiteyn/ ghenaemt Bartolomeus van Bergamo, daer sy door victory hadden ghehadt/om alsoo hem te vereeren. Andries daer wesende/ hebbende gemaeckt 'tmodel van 't Peerdt/ en beginnen wapenen om van coper te gieten/ middeler tijdt hoorde hy/ dat door de jonste van eenighe van den Edeldom/ het Beeldt soude worden ghedaen van eenen Vellano da Padoua, soo brack hy sijn model de beenen en 't hooft/ en keerde weder sonder yet te seggen al verstoort te Florencen. De Signorie dit siende/ ontboden hem/ dat hy nemmermeer soo stout soude wesen/ te Venetien te comen/ of hy soude 't hooft zijn afgeslaghen: waer op hy schriftelijck antwoorde/ dat hys hem wel wachten soude: want soo sy hem het hooft afsloeghen/ sy souden hem gheen soo goet connen maken/ alst sijne te vooren was: maer hy conde 't hooft van 't Peerdt/ dat hy afgheslaghen hadde/ wel beter als 't eerste maken. D'antwoorde en mishaeghde den Heeren niet: dan ontboden hem weder/ en gaven hem dobbel provisie. Daer heeft hy sijn werck weder aengevangen/en in't gieten doende zijnde/hem verhittende en vercouwende/ wert siec/ en starf/ 56. Jaer oudt/ Anno 1388.

Plaister gieten, by wien eerst int gebruyck ghebracht.

Aerdighe antwoorde Verrochij aen die van Venetien.

Het leven van Andreas Mantegna, Schilder van Mantua.

Hoe veel de belooninge der Consten vermach/ by den genē diese deuchtsamich oeffent/ is ten besten bekent die 'tghe niet daer van ghelucklijck te deele wordt: want hy bevoelt alsdan gheen pijne van moeyte noch ongemack/ door de soeticheyt der eeren en ghewin: ghelijckt gheschiede Andreas Mantegna, die van leeghen gheslachte gheboren was/ in een Dorp by Mantua, die hoewel hy in sijn jeucht een Beesten herder was/ wert so verhoogt door Const/ en gheluck/ dat hy verdiende te wesen een eerlijck Ridder. Doe hy wat groot begon te worden/ werdt ghebracht in de Stadt/daer hy op 't schilderen quam by Iacob Squarcione, een Schilder van Padoua, den welcken doe hy werdt te bekennen sijnen fraeyen gheest/ hem aennam voor een erfghenaem soon: En dewijl den Meester hem selven den besten Schilder niet en vermat te wesen/ liet hy Andreas hem oeffenen nae plaister van d'Antijcken afghegoten/ en nae doecken van ander fraey Meesters/ so dat hy door sulcke/en ander middelen ghenoech wel leerde: oock door de prickelinghe der eeren/ om voorloopen zijn medeghenooten/die hem int leeren trotsen wilden: Onder ander eenen Nicolaes Pizzolo van Padoua, zijn mede discipel. Doe Andreas 17. Jaer oudt was/ hadde hy een Altaer-tafel ghemaeckt/ in S. Sophia te Padoua, die van een oudt ervaren Schilder schijnt te wesen. Andreas en Niclaes maeckten noch een Tafel t'samen/ daer in maeckte Niclaes eenighe Beelden/die niet min ghepresen en worden/als de dinghen van Andreas. Van Niclaes is weynich/ maer fraey dinghen te sien: en soude wonder ghedaen hebben/ hadde hy de wapenen niet boven de Const bemint: Maer alsoo hy hem veel vyanden maeckte/ werdt op eenen avondt van wercke comende/verradelijck vermoordt. By 'tvoornoemde Niclaes dinghen/ maeckte Andreas noch vier Euangelisten/ die seer ghepresen waren/ soo datmen wel bemerckte/ dat Andreas wat bysonders worden wilde.

Niclaes Pizzolo, fraey Schilder, jongh vermoort.

de. Waerom Iacob Bellino, Schilder tot Venetien / Vader van Gentile en Ioan Bellino, den welcken oock van jongs een trotser in de Const was teghen Iacob Squartione, soo veel te wege bracht / dat Andreas zijn Dochter te Wijve nam: waerom Squartione soo toornich wert / datse t'sindert altijdt vyanden waren: En alsoo seer hy voorhenen altijt Andreas dingen had gepresen / soo seer heeft hy't van doe af altijts openbaerlijc veracht: segghende / dat Andreas Beelden niet en doogden / om dat hy die hadde geconterfept na d'Antijcke steené Beelden / waer naer men niet can leeré schilderen te deghe: want die steenen dingen behouden altijdts herdichept / nemmermeer hebbende een seker teere soetichept / die t'vleesch oft het leven heeft / dat hem roert en vouwt op verschepden actien: voeghende noch daer by / hadde Andreas zijn Beelden van wit en swart als marber ghemaeckt / sonder van soo veel verwen / sy souden meer gratie gehadt hebbé: want dan soudense emmer te minsten Antijcksche steenen Beelden gheleken hebben. Dusdanige berispingen quelden Andreas, maer waren hem vorderlijc: want bekennende dat hy ten deele de waerhept sepde / begaf hem vá doe voort levende persoonen te contersepten / en nam so toe / dat hy in een Historie / die hy in de Capelle maeckte / daer zijn ander dinghen waren / wel toonde / dat hy van het levé / en t'natuerlijcke so wel conde wat ghoets te weghe brenghen / als upt de dingen / die metter Const gemaeckt zijn. Evenwel behiel Andreas dit ghevoelen / datter meer volcomenhept was in d'Antijcke Beelden / en datse veel schoonder deelen hadden / dan t'leven upt en wijst: Om dat de uptnemende Meesters (soo hem docht) hadden upt veel levende Menschen lichamen / alle de volmaecktheydt der naetueren by een vergadert: welcke schoone deelen alle t'samen zijn seer selden in een eenich lichaem te vinden: daerom / docht hem / mostmen hier en daer soo een deel van verschepden nemen / en vergaderen. Bové desen dochten hem d'Antijcke Beelden beter ghestelt / en de musculen / aderen en senuwen beter geroert / en aengewesen: maer of hem dit docht / en dat hy meende het vleesch met zijn soetichept en gladdichepdt die dingen te seer verborgen hiel / so toonen sy somtijts meer herdichept / als eenich oudt oft uptgeteert lichaem / dat van de Constenaers / om meer oorsaken / moet zijn geschouwt. Wt deser oorsaeck / dat hem sulcx behaeghde / sietmen zijn dinghen eenichsins ghesneden te staen / treckende meer nae t'steen / als t'leven. In zijn dinghen bracht hy seer veel tronien nae t'levé te passe: En hoewel hy in zijn laeckenen hart / en wat cleen van plopen was / hebbende wat droogachtighe maniere / soo sietmen nochtans alle syn dinghen ghedaen met grooter Const / en vlijt. Hy maeckte te Mantua voor den Marquijs Lodewijck Gonzaga, in een sale de Triumphe van I. Cæsar, welck t'best is dat hy opt maecte. Hier sietmen den wel gecierden waghen / oock den ghenen die den Triumpheerder lasterde / voort alle ordenen / de vrienden / de ghevangen vyanden / de rotten der Soldaten / de reuckwercken / wierroocken / de offer ossen ghecroont / den roof der Soldaten / de wapenrooven / d'Elephanten / de victorien / de ghedaenten der Steden en rootsen / op verschepden waghens naegheboots / met oneyndlijcke Tropheen op de pijckstaven / verschepden hooft en lijf-wapenen / toemaecksselen / vercieringhen / en Antijcksche potten: En onder den hoop van alle de beschouwers deser Triumphen / isser een Vrouw / die aen haer handt een kindt heeft / dat al weenende haer toont eenen dooren / die 't in zijnen voet heeft / met een seer gracelijcke actie. Noch hadde hy in dese Historie een dinghen wel verstandich waerghenomen / dat is / de wijle dat zijn figueren met dé voeten mosten comen boven t'ghesichte / so maeckte hy der voorenste Beelden voeten voor aen op d'onderste waterpas streke te rusten / doende de ander voort en voort inwaert / nederwaert / vercortende en verschietende / dalen / latende de voeten verliesen: desghelijcx liet hy de potten en ander dinghen al van onder sien. Summa / dit werck mocht niet schoonder noch beter gewrocht zijn / alst en is /

Vyandighe berispinge is somtijdts voorderlick.

Triumphe van Iulius Cæsar, constigh gheschildert.

en is/des was hy vanden voornoemden Marquijs altijdts bemint/en ghe-eert: En wert so gheruchtich/ dat Paus Innocentius de achtste / om hem schickte. Alsoo hy dan nae Room reysde / heeft hem dē Marquijs noch vereert/ en hem Ridder ghemaeckt. Hy werdt van den Paus vriendlijck ontfanghen / die hem stracx in Belvider liet maecken een cleen Capelle/ die hy/ so welfsel als mueren/ op nat kalck alles soo vlijtich en so net dede / als haddet verlichtery gheweest. Boven den Altaer was Ioannes doopsel/ daer onder ander is een die zijn cousse averecht upt treckt / toonende ongemack en arbeydt in zijn tronie / dede menich der welstandicheydts halvē verwonderen. Men seght / dat den Paus/ door veel ander occupatien die hy hadde/ Mantegna niet so dickwils ghelt en gaf / als hem wel behoeft hadde / dat hy daerom schilderde van graeuw eenighe Deuchden/ onder ander de Discretie / soo dat den Paus eens 'twerck besiende/ vraegde wat het voor een Beelt waere: Hy antwoorde / 't is de Discretie: waer op den Paus seyde / Wilt ghyse wel verghesel schappen/ stelter by de Patientie. Den Schilder verstont wat den heyligen Vader seggen woude/ en sweegh stille. Het werck voldaen/ sondt hem den Paus met eerlijckē loon/ en veel faveurs/ weder tot den Hertoge. Te Room noch wesende/ schilderde hy noch in een cleen Tafereel een Mary-beelt / met een slapende kindt: en in't Lantschap / in een rotse / maeckte hy Steenhouwers / die steenen groeven tot verscheyden wercken / met sulcken patientie / en soo net / dat te verwonderen is. Hy teyckende seer net/en wassende met sap / liet 't papier de hooghsels/ daer hy eenige wint-hayren soo subtijl onder d'ander liet dryven / dat het te verwonderē was. By Vorsten en Princen was hy in grooter eerē / om zijn beleefthept / deucht en consten wille. Hy sneet oock verscheyden coperen platen/ daer in maecte hy zijn Triumphe voor verhaelt / oock zijn Bacchus feest / den strijt der Zee-monsteren/ d'afdoeninge van den cruyce/de begravinghe Christi, en ander dinghen / alle sonderlinghe en weerdich om sien. Hy toonde eerstmael van al d'alderbeste maniere / om de Beelden te doen vercorten. En om zijn uytnementheyt in de Const/en zijn edelheyt des levens / wert zynen naem onsterflijck gemaect van den Poeet Ariosto, in de eerste clause van zijn 33e. Ghesang/ daer hy hē by de vermaerste schilders van zynen tijdt aldus verhaelt:

Aerdige antwoorde van den Paus Innocentius de achtste.

Leonardo, Andrea Mantegna, Gian Bellino.

Hy maeckte en schilderde hem selven binnen Mantua een schoon huys / daer hy zijn leven langh in woonde: en hebbende veel schoon wercken ghedaen/ starf oudt 66. Iaer / A°. 1517. Op zijn Graf by zijn conterfeytsel in coper/ was oock dit schrift ghestelt:

Esse parem hunc noris, si non præponis Apelli,
Aenea Mantineæ qui simulacra vides.

'T leven van Philippo Lippi, Florentijnsch Schilder.

ALhoewel de Schilder-const gheen erfgoet en is / dat de Kinders van hun Ouders genieten mogen / maer een ding is / daer yegelijck door de aenporringe der natueren met langsaem oeffeninge toecomt te geraké: so scheen nochtans / dat Philippo Lippi de Const van den Vader ghe-erft hadde / oft datse hem natuerlijck aengheboren was. Hy volgde van jongs aen de maniet van zijnen Vader / Broer Philips Carmelijt/ leerende doch by Sandro Botticello. Desen Philippo Lippi dan was soo overvloedich van gheest / en inventie in zijn schilderen / jae soo bootsich / en soo heel nieusnuffich in zijn vercieringhen / dat hy d'eerste was / die den Moderne in't hooft bracht de cledingen te veranderē/ en op een nieu manier / en met schoon ornamenten zijn figueren toe te maken/ en op d'Antijcksche wyse t'omhangen/ en gorden. Hy was d'eerste die den Grotisken het licht hergaf/ op de ghedaente der Antijcksche/ die selve makende van

Philippo Lippi bracht eerst op, de Beelden te cleeden en chieren, op zijn Antycks.

graeuw en oock van Verwe/ in frijsen/ met beter teyckeninghe/als ander voor hem ghedaen hadden / soo dat het een lust om sien was / wat hy al cluchtiger goet versierde / en in't schilderen te weghe bracht. En dat meer is / noyt maeckte hy werck / hy en brachter in met grooter studien / d' Antijcksche dinghen van Room te passe / in vaten/ cannen / breuskens / schoenen / wapenroof / schilden / helmen / corseletten / sweerden / en ander sulcke fraeyicheypt/ 't welck hem / die onse Const soo veel voordeel dede / eeuwichlijck te dancken is. Veel wercken in verscheyden plaetsen zijn van hem constich gedaen. Voor Coningh Mathijs, van Hongherijen/ maeckte hy twee schoon Tafereelen. Hy reysde nae Room / ontboden van Cardinael Caraffa, daer hy in een Capelle schilderde / in de Kercke van Minerva, daer fraey bedietselen uytghebeeldt waren: Onder ander / daer 't Gheloove 't ongheloove ghevanghen heeft/ en alle Heretijcken/en daer Hope wanhope verwonnen heeft / en meer Deuchden/die hun wederpartijen t'onder hebben: Oock een disputatie van S. Thomas van Aquinien / daer hy onder hem heeft / en verwonnen Sabellius, Arrius, en ander Ketters / alles met sulck een fraey handelinghe ghedaen/ dat het niet te verbeteren is. Doe hy weder tot Florencen quam/ begon een Capelle voor Philippo Strozzi : Maer most weder nae Room/ een sepulture van Stucco te maecken / en een Capelle voor den voornoemden Cardinael/daer van hadde hy vry ghelt / twee duysent gouden Ducaten: en alsoo weder keerende/voldede de begonnen Capelle voor Strozzi, en dat met sulcken Conste / en teyckeninge/dats hem yeder verwondert/ om de nieuwicheden/ en veranderingen der versierselen/ dieder in te sien zijn : Ghewapende Mannen op zijn Antijcksche/ met alle boven verhaelde fraeyicheydt van bywercken/ oock Vrouw hulselen/ en Priesterlijck ghewaedt : Een History isser daer Ioannes Euangelist verweckt Drusiana, daer hy den omstandt heeft seer verwondert ghemaeckt / dat een Man met slechs een teecken des cruys een doot Mensch verweckt: Onder ander verwondert hem boven al eenen Priester oft Philosooph/ hebbende een cruyck in syn handt / op syn Antijcks ghecleedt. Desghelijcx in dees History/onder veel Vrouwen/verscheydelijck ghecleet / sietmen een kindeken al verschrickt/ van een Spaens hondeken/dat hem by de slippen heeft gevatt met den tanden / en vliedt hem berghen onder de cleederen syns Moeders / de welcke oock is vol verbaesthepdt / om de verweckinghe van Drusiana. In een ander History wort Ioannes in d'oly ghesoden: Daer sietmen de gramschap in de tronie des Richters / welcken schijnt gebieden / datmen meerder vyer aenstoken soude : Daer sietmen het vyer zijn weerschijn gheven/ in den aensichte des ghenen die blaest : En oock alle ander figueren zijn ghemaeckt met schoon en verscheyden actituden oft weerckinghen. Aen een ander sijde maecte hy Sinte Philips in den Tempel van Mars, daer hy van onder den Altaer doet comen het Serpent/welck met synen stanck des Coninghs sone doodet: daer heeft den Schilder aen de trappen van den Altaer ghemaeckt een hol/daer 't Serpent uyt comen was / als oft een scheur waer in een rotse / soo natuerlijck / dat op eenen avondt een van syn knechten (doe aende deur geclopt was) yet meenende verberghen / liep om dat in het hol te steken / maer vondt hem bedroghen : Oock bewees den Schilder sulcken Const in 't Serpent / zyn fenijnicheydt/ vier spouwen / en wasem/ dat het niet geschildert/maer levendich scheen te wesen. D'inventie der History wordt oock seer ghepresen/ schilderende den voornoemden Sanct gecruyst te wesen / daer sy hem op aen cruys trecken met seelen/ die aen sommighe ruwijnen zijn vast ghemaeckt / oock aen stucken van pylasters/ en basementen/ daer oock ter ander sijden eenen met een leere 't cruys ghevatt heeft / en een ander met eenen stock / en schoorent soo om hoog/ t'wijlen twee ander met een hout 't cruys aenden voet onderhouden / om soo inden kuyl te beweghen : Summa/ 'tis alles niet te verbeteren. Hy was een

Man

Man seer edel van manieren / en ghespraecksaem / en sulck van leven / dat hy alle de vlecken syns Vaders bedeckte: want hy seer vriendelijck was/en beleefst. Veel meer dinghen in schilderye gedaen hebbende/starf van een felle cortse/ en benautheyt in de kele/t'synen 45. jaren / en wert van syn kinderen soo heerlijck begraven/ A°. 1505. datmen alle winckelen in de straten van Servi toesloot/ gelijck men ghewoon is/ als men een groot Prince begraeft.

't Leven van Francesco Francia, Schilder van Bolognen.

DAt den Constenaer in zyn ghemoet oock heeft een verborghen moedighe latendunckenheydt / die synen lust levende maeckt / en is soo verwonderlijck niet : Maer 't is bespottelijck/ als die latendunckenheydt te heel blint en onmatelijck is : gelijck het ten lesten te deele is gheschiet met Francesco Francia, geboren tot Bolognen/Anno 1450. Hy was in t opwassen seer wel ghestelt van tronie / lijf en leden / en soo bevallijck/dat hy met syn praten die bedroefste Menschen diemen vondt/ conde vermaecken ende verblijden/werdt deshalven van veel Princen en Heeren in Italien bemindt. Eerst was hy een Goutsmit/ daer hy veel fraey wercken in gedaen heeft / seer schoon Medaillen nae 't leven/ en andersins: maer tot meerder lof gheneghen/ begaf hem tot de Schilder-const / eenighe jonghe Schilders in huys nemende / om de maniere van 't coloreren te leeren/ so dat hy / hebbende goede teyckeninghe en oordeel/begon eenige conterfeytsels en cleen dinghen te maecken. Dus wert hy veel wercken in veel plaetsen en voor velen te maken/ soo voor den Hertoogh van Vrbijn, en ander / dat hy grooten loon en lof behaelde. Eyndelick hy te Bolognen wonende / veel eere ghenietende van synder Const/ rijck en gherust levende / hoorde daghelijcks veel lofs van Raphael van Vrbijn, te Room woonende / en dat door eenighe vreemdelinghen/ en Edellieden van Bolognen/ die van Room quamen: en wederom / als die van Bolognen te Room quamen (ghelijck yeder gheern syn eyghen prijst/) hadden veel lof te seggen van Francesco Francia: dus wert door sulcx groote kennisse tusschen dese twee / datse malcander met Brieven ten lesten groetten. Francia was seer belust/door 't groot gheroep/ om Raphaels dinghen te sien: Maer alsoo hy een oudt Man was / bleef in syn ghewoon Bolognen. T'ghebiel Raphael maeckte voor dē Cardinael de pucci santi quatro, een Altaer-tafel van Olyverwe/ wesende een S. Cecilia, die te Bolognen tot S. Ioan op den bergh most staen/ welcke hy in een casse gesonden heeft aen Francia, dat hy als goet vriendt/ sooder yet aen bedorven waer / oft soo hy eenighe merckelijcke faute saghe / 't selve soude verhelpen/ hy soude hem groot lief doē/ en stellent so op syn plaetse / met syn toebehoorende cieraet. Doe hy dit uyt Raphaels Brief had verstaen / dede hy met groote blijschap de casse open / en stelde dit stuck daer het schoonen dagh hadde : Maer dese soo ongewaende uytnemende constighe Schilderye siende/ werdt soo wonderlijcke verbaest / in't bemercken synder dwase dolinghe in latendunckenheyt / dewijle hy syn dingen doe bekenende so nietich daer by te wesen/dat hem dit so ter herten sloech/ dat hy starf / hebbende eerst het stuck doen stellen op syn plaetse Hy wert begraven A°. 1518. t'synen 68. Jaren. Op syn doot wert gemaeckt dese Epigramme:

Francesco Francia sterft van verbaestheyt, siende Raphaels schilderye beter als de zyne.

Me veram Pictor divinus mente recepit:
Admota est operi, deinde perita manus.
Dumq; opere in facto defigit lumina Pictor,
Intentus nimium, palluit, & moritur.
Viva igitur sum mors: non mortua mortis imago,
Si fungor quo mors fungitur officio.

T'leven van Pieter Perusijn, Schilder.

WAt een voorderlijcke aenporrende roede de Armoede somwijlen is / voor eenige Jeucht van levendigen en verstandigé geeste / en wat een crachtighe oorsaecke / om ghedreven te gheraken ter volmaectheyt / in wat Const-oeffeninge dat het mach wesen / is claer te mercken aen de handelinghe / oft leven van Pieter van Perusien: wiens armen Vader hem bestelde in dienst van een Schilder binnen Perusia. De welcke al was hy den besten Meester niet / hiel Pieter altijdts vooren / hoe dat de Schilder-const so heerlijck / en soo ghewin-gevende was / voor diese wel conde oeffenen / verhalende de groote belooninghe der selver / soo inden ouden als teghenwoordighen tijdt: waer mede hy Pieter om leeren lustich maeckte / om een van die vermaerde te worden / soo hem 't gheluck dienen woude. Soo was hy veel maenden / dat hy sonder bedde sliep in een kist / en dede groote moeyt en vlijt om leeren / makende dicwils van den nacht den dagh: soo dat hy / die ghewoonte aenghenomen hebbende / gheen ander vreucht en wiste / dan hem te bemoeyen in de Const / en altijdt te schilderen: want altijdts voor ooghen hebbende den schrick van der Armoede / dede neersticheydt tot winninge. 'Twelck hy misschien niet en hadde ghedaen / so hy onderhouts ghenoech gehadt hadde: want den Rijcdom hadde hem den wegh tot der deucht moghen sluyten / die hem nu door d'armoede wert geopent: en voort ghestiert zijnde van de behoefticheydt / hoopte / mocht hy niet ten hooghsté graet climmen / dat hy mocht comen om hem eerlijc te mogen onderhouden. Hierom en maecte hy geen werck van coude / honger / onghemack / arbeyt / noch schande / om eens te comen tot rust en ghemack. En hadde dit altijdt voor een Spreeckwoordt: Dat nae de quade dagen / goede dagen mosten comen: En alst moey weder is maecktmen huysen / om in't vuyl weder onder te woonen in't drooghe. Dickmael vraegde hy volc / die hier en daer gereyst hadden / bysonder zynen Meester / in wat plaetse dat de Schilderye best geloont worde. Den welcken hem antwoorde: tot Florencen / daer de Schilder-const in meeste perfectie is / en veel goede Meesters altijdt zijn / en meer proposten. Soo dat Pieter vertreckende / quam te Florencen / op hope / een excellent Schilder te wordé / 'twelc hem gheschiedde: want zijn handelinghe doe ter tijdt seer worde gheprezen. Hy hadde daer zijn studie / en leerde onder Andreas Verrocchio, alwaer van zijn eerste wercken waren: onder ander eenen S. Ieronimus, den welcken seer geacht werde: want hy was ghemaeckt gantsch oudt / mager en drooghe / ghelijck een Anatomie / hebbende de oogen gevestight op 't Crucifix. Voor de Nonnen van S. Clara, maeckte hy een Tafel van eené dooden Christus, met so schoonen colooringhe / dat de Schilders wel dochten / dat hy een excellent Meester worden soude: want hy hadde in dit stuck ghemaeckt veel schoon tronien / so van oude Mannen / en Marien, die uyt grooter liefden bitterlijc schreyen / aenmerckende met verwonderen den Dooden: en achter had hy ghemaeckt / een Landtschap / dat doe ter tijdt wonderlijcke schoon gheacht worde / want men daer te vooren geen goede maniere daer van en hadde ghesien / ghelijck als men nae wel heeft. Men wilde de Nonnekens drymael meerder van gheven / als sy ghedaen hadden: maer sy wouden niet / om dat Pieter seyde / dat hy dergelijcke gheenen moedt en hat de te maken. Hy werdt in corten Jaren in sulcken groot achtinge / dat zijn dinghen werdt ghesonden over al / in Italien / Spaengié / Vranckrijc / en meer ander Landé. Hy wrocht veel in een Clooster / van die men hiet Ingesuati, buyten de poorte Pinti, t'welck door krijgh al verdestrueert is. Daer was eenen Prioor / die seer wel Asuyr oltramarijn conde maken / en om dat hys overvloedich hadde / dedes Pieter veel op de muyren ghebruycken. Desen Prioor was vreck en wantrouwich / en wilder altijdt by wesen / om te sien / of Pieter niet het Asuyr en soude behoudé: waerom Pieter, die van natueren oprecht was /

Spreeckwoorden Petri Perusini.

was / dit merckende/niet wel te vreden en was / dochte hoe hy hem mocht beschamen / soo hiel hy by hem eenen pot met schoon water / daer hy alleen zijn borstelen in spoelde/ als hy asuren lakenen maeckte / en dede den Prioor even seer zijn vrecke sacrken openen/en spoelde seer dickwils de borstel. Den Prioor siende zijn sacrken seer minderen / seyde dickmael: Ey hoe veel oltramarijn verslindt dat kalck. Dat siet ghy/seyde Pieter. Den Prioor wech zijnde / vergaderde hy upt dē pot het oltramarijn/ dat in den grondt ghesoncken lagh / drooghdet / en ghaft den Prioor weder/ segghende:Pater, dits uwe / leert op een ander mael lieden met eeren betrouwē/ die niemant bedrieghen: maer wilde men / men conde wel bedrieghen de gene / die so misvertrouwig zijn / als ghy zijt. In Fresco en Olyverwe was hy seer goedt Meester. Onder ander was hem aenbesteedt van eenen Bernardino Rossi Florentijn / eenen S. Bastiaen, om in Vranckrijck te seynden/ voor hondert ghouden Croonen. Dit stuck vercocht Barnardino aen den Coningh van Vranckrijck vier hondert gouden Ducaten. Door veel constige wercken vermaert zijnde / werdt Pieter te Room geleydet/ om voor Paus Sixtus de vierde te schilderen in zijn Capelle. Daer maecte hy d'Historie/ daer Petro de sleutelen ghegheven worden: oock de gheboorte en Doopsel Christi: oock daer Moyses ghevischt wordt: En daer nu t'ordel van Michael Angel is / maeckte hy d'opvaert Mariæ. Veel meer dinghen in Roome ghedaen/ en geheel veel gelts ghewonnen hebbende / wouw weder naer Perusen / en is met groot faveur van al t'Roomsch Hof vertrocken. T'waer lang te verhalē / wat hy in zijn Vaderstadt Perusia, en daer ontrent/ al werck dede / soo in Fresco als in Olyverwe. Hy keerde weder te Florenten / doende seer veel dingen / en gewin soeckende. Bracht dickwils eenderley Beelden weder in't werck / soo datse al veel eenderley wesen hadden. Ten selven tijde werdt Michael Angel door zijn werck geruchtich / t'welck Pieter qualijc mocht lijdē / des sy in woorden quamen / en hem gheseydt worde / dat hy plomp was in de Conste: Pieter mocht van Michael dit niet verdraghen/des sy voor Recht quamē/daer Pieter niet veel eere van behiel. Pieter maeckte daer noch een groot werck/daer hy oock zijn voorgaende Beelden te passe hadde gebracht / des hy van den nieuwē Schilders seer bespot was/seggēde/hy hadde van giericheyts wegē cleen vlijt geoeffent / en maeckten hem veel schimpige Sonnetten: Soo dat hy alree oudt wesende / keerde nae Perusia, daer wrocht hy in een Cloosters Kerck/daer Raphael d'Vrbijn, zijn discipel / noch jongh wesende/ eenighe Beelden maeckte. Buyten Perusia, op t'Casteel Pieve, maeckte hy eenige werc van cleender importantien / alwaer hy ghaende en keerende/ altijt al t'ghelt dat hy hadde over hem droegh/ als niemant betrouwende/des hy op den wegh werdt waerghenomen/ en berooft / doch met veel biddens t'leven ghelaten: maer door middelen / en veel vrienden die hy hadde / creegh een groot deel van t'genomen ghelt weder: doch had hy schier van droefheyt ghestorven. Hy was een Mensch van weynigh Religie / en van sulck een Porphyren harden hooft/datmen hem d'onsterflijckheyt der Sielen niet inbeelden en conde/hebbende alleen zijn hope op t'geluck van deser Eeuwen / en soude om ghelts wille wonder dinghen ghedaen hebben. Hy won grooten rijcdom. Binnen Florencen timmerde en cocht hy veel huysen: desgelijcx tot Perusia en tot Pieve had hy veel onroerende goederen. Hy nam te Wijve een seer schoon jonghe Dochter / en hadde soo groote ghenuechte / datse mooy cleederen en hulselen droeg / so binnen als buytens huys/ datmen seght / dat hyse dickwils selfs metter handt paleerde. Hy maecte van zijn discipelen veel ghoede Meesters/ bysonder den wonderbaerlijcken Raphael Sanzio van Vrbijn, die langhe met Pieter wrocht: soo dede oock Ioan de Santi, Raphaels Vader. Pieter starf t'zijnen 78. Iaer / en werde begraven te Pieve, Anno 1524.

Het leven van Lucas Signorelli, van Cortona, Schilder.

GEmeenlijck sietmen in de Jeucht/ alsmer met goet oordeel op acht/ aen de manier van doen en wesen/ waer toe de kinderen gheneghen zijn / en wat sy in hun ouderdom te worden hebben. Eenige sietmen/ die in hun dragen en manieren zedich en puntich zyn/ en gheern in eerlijcke cleedinghe / waer mede sy altijdts oock eerlijck gheacht worden: gelijck dat oock geschiede met Lucas van Cortonen. Hy was discipel van eenen Pieter van Borgo san Sepolcro, wiens manier hy soo volghde/ datment qualyck con onderschepden. Sijn wercken waren in so groote achtinghe/ als oyt van eenich ander Schilder in Italien. Hy toonde in sijn wercken/ datmen met arbeyt en Const de naeckten in Schildery het leven can doen ghelijcken/en hoemen de vercortinge te weghe can brenghen. Onder veel schoon wercken/ is tot Orvieto, in de groote Kerck/ een Capelle van hem / van 't vergaen van der Werelt/ daer hy hem wel bewesen heeft een versierlijck en geestich vinder der Historien / van vreemder ordinantien. Daer sietmen Enghelen/ boose gheesten/ ruwijnen / aerdtbevinghen/ branden / en mirakelen van Antichrist/ naeckten/ vercortinghen/ en veel schoon figueren/ oock de vervaerlijckheydt/ die in den lesten bevenden dagh sal wesen. Hier mede heeft hy menich nae hem comende den gheest gewackert. Des waren oock de wercken van Lucas hooghelijck altijts van Michael Angel gheacht en gheprezen. Oock sietmen in sijn Oordeel te Room / dat hy hem nae dese dinghen beholpen heeft: in dit werck heeft Lucas veel Conterfeytsels te passe ghebracht. Tot S. Maria de Loreta zijn van hem vier Euanghelisten / en vier kercksche Doctoren/ en ander Beelden/ alle seer schoone / waer van den Paus Sixtus hem hooghlyck loonde. Doe eens binnen Cortona sijnen sone vermoordt was / wesende een schoon ghesellc van lichaem en aenschijn / liet hem naeckt ontcleeden / en conterfeytte hem alsoo naeckt / willende altijts als hy wilde door syn constich handtwerck sien / wat hem de Nature gegeven/ en 't ongeluck benomen hadde: Dit dede hy/ alhoewel bedroeft / met groot ghedult / sonder weenen oft tranen te laten. Hier nae werdt hy te Room ontboden van Paus Sixtus, in de Capelle te wercken / nefsens / oft tegen ander fraey Schilders: daer maeckte hy / daer Moyses sijn Testament maeckt met 't volck Israels/ hebbende ghesien 't Landt van Beloften/ en oock daer hy sterft. Summa/ doe hy schier voor alle Princen van Italien hadde veel wercken ghedaen/ tot sijnen grooten lof en ghewin/ keerde oudt wesende tot Cortona, daer hy voortaen maer upt lust en wrocht. Hy was seer goedt van zeden / oprecht / vriendelijck met de vrienden / soet om mede om te gaen/ een yeder behaeghlijck/ en beleeft tot wie sijns behoefde. Hy was vrypostigh/ en hadde lust/ puntich en wel ghecleedt te wesen: En was om al dit/ binnen en buyten sijn Vaderlijcke Stadt/ lief/ weerdt/ en in grooter eeren. Hy starf Anno 1521. oudt 82. Jaren.

Het leven van Lionardo da Vinci, Schilder, en Beeldt-snijder/ van Florencen.

HEt is verwonderlijck/ hoe den Hemel soo mildelijck somwijlen afstort / in een eenich Menschen lichaem/ soo groote natuerlijcke en overnatuerlijcke gaven/ als schoonheydt/ snelheyt/ sterckheyt / en begrijpelijckheydt van eenen deuchtsamen vernuftighen geest/ soo dat sulcken begaefden den wegh over al open is / tot wat Const hem de Nature aenlockt: 'twelck ontwijfstlijck Godtlijcker handtreyckinghe meer/ als alle Menschelijcke leeringhe / oorsakelijck te dancken is. En dit is wel gesien gheweest aen Lionardo da Vinci, die schoonlijvich / en in al sijn doen gracelijck/ behendich / en groothertich was. Sijn verstandt was sulck/ dat waer sijnen gheest toe streckte / hoe swaer oft ondoenlijck / hem alles licht en doenlijck viel / en met goede uytcomste ghelúckte. Van (soo men seght) gheen Coren sonder Caf is/ was dit sijnen maer/

dat hy onstadige sinnen hadde / en haest veranderde in zijn voornemens. Hy overleerde meest al zijn Meesters / 't zy in Arithmetica, Geometria, oft ander Consten. In de letter-const soud' hy wonderlijck gheworden hebben / hadde hy daer in willen volherden. Hy leerde oock Musijcke / maer bysonder vedelen / als die blyggheestich was / en songh al spelende Liedekens uyt den gheest uytnemende aerdich: Doch hoe wel hy hem in dus veel dinghen oeffende / en liet noyt na te teyckenen / en verheven dingen te maecken: want tot desen meer als tot anders zynen sin geneyght was: des werdt hy besteedt by Andreas Verrocchio voorbeschreven. Daer begaf hy hem in alles / wat de Teyckenconst in haer bevangen mach / en maecte (jongh wesende) van aerde eenighe lacchende Vrouwen hoofden / die onder de Const in plaister ghemeen zijn: oock eenige Kinder hoofden / die van groote Meesters handen gheleecken te wesen. Van Architectura teyckende hy verscheyden gronden en ghebouwen. Hy was d'eerste / die (hoewel jongh zijnde) discoureerde / om de Riviere Arnus, in een Canael te brengen van Pisa tot Florencen. T'waer langh te verhalen / wat hy al teyckende / om met water te wercken / van Molens / en ander dingen: oock hoe men water van onder op met buysen trecken soude: Maeckte oock dagelijcx Modellen ende teyckeningen / hoe men lichtelijc bergen nederleggen soude en doorbooré / om van d'een dal in d'ander te gaen: en bewees / hoe men groote gewichten mocht oplichten / oock in tegenwoordicheyt van veel verstandige / die alsdoe Florencen gouverneerden: hoe hy wilde opheffen de heele Kercke van S. Ian, en daer onder trappen brengen / sonder de selve te hinderen: en versterckte dit met sulcke redenen / dat het een yeder wel doenlijck docht te wesen. De Schilder-const boven al verkiesende / teyckende hy veel na 't leven / oock wel op linnen doecken / met den punct der pinceelen / alles uytnemende. Het gheschiedde / dat Andreas zijn Meester maeckte een Tafereel van een Ioannes Doopsel / en liet Lionardo maken eenen Engel / die een cleedt ophiel / den welcken hy (eenen jonghen zijnde) so maeckte / dat hy beter was / als eenigh ander Beeldt van den Meester. Waerom Andreas noyt verwe ofte pinceel wilde aenroeré / hem siende overtroffen te wesen van een kindt. Hy maeckte een Patroon / om een behangh voor een deur / om den Coning van Portegael / 't welck in Vlaender van goudt en zijde soude zijn ghewrocht / het was van Adam en Eva, daer sy sondighen / van wit en swart / te weten / gehoogt met loot-wit: Hy bracht te weghe een beemdt vol cruyden / en ghedierten / so natuerlijck / en met sulck een vlijt alst mooghlijck is. Den Vijghboom was so ghedaen / dat niet te bedencken is / hoe yemandt sulcken vlijt en patientie mocht hebben / in't beleyden der tacken / en de bladeren op't vercorten seer eyghentlijck ghedaen / met noch ander dinghen. Lionardi Vader was van eenen Boer buyten Florencen ghegheven eenen ronden houten Schildt / die hy self van eenen Vijghboom had gemaeckt / dat hyen voor hem in t' Sadt liete schilderen. Den Vader / die desen Boer dickwils in voghelen en visschen behoefde / wildet hem niet weygeren / en lieten t'huys brengen / gaf hem alsoo synen soon / dat hyer wat op schilderde. Doe nu Lionardo in de handen quam desen Schilt / dien hy sag te wesen scheel / en oneffen / rechte hem met vyer / en gaf hem eenen Draeyer / die maeckten heel glat en aerdich. Lionardo primuerde hem / en maeckte hem toe op syn maniere / en bedocht / hoe hy daer op yet mocht schilderen / dat elcken / dien hy voorgebracht waer / mocht verschricken / om 't effect te doen van t'hooft van Medusa: Soo bracht hy op een Camer / daer niemant op en quam dan hy alleen / by een verscheyden ongedierté / Egtissé / Loofvorsché / Krekels / Vijfwouters / Sprinckhané / Slangé / Vledermuysen / en meer sulck vreemdt ghedrocht. Van al dese ghedaenten yet nabootsende / maeckte hy een seer schrickelijck ghedierte op desen schildt / als comende uyt een doncker gat van een roots / en was so gemaeckt / dat het uyt zijn open kele scheen venijn te schieten /

Andreas Verocchio liet af verwe te handelen, hem siende van sijn discipel overtroffen.

vyer uyt den ooghen / en roock uyt de neusgaten / dat het grouwlijck aen te sien was: Want hy bemoeyde hem soo om dit te maecken / dat hy niet eens en roock den stanck / daer syn camer van al dit doodt ongghedierte mede bevleckt / en vervult was. Dit werck voldaen / en van den Boer en den Vader verghe- ten / bracht Lionardo syn Vader boven / die onversien hier van verschrict te rug- ghe liep. Lionardo hiel hem / en seyde: Dit werck dient daer het toe ghemaert is. Het docht den Vader een mirakel / en prees die versieringhe seer: gingh en cocht heymelyck eenen anderen Schilt / ghelijck die veel in Lombardijen te coo- pe zijn / en daer stont op een Herte door- schoten / en gaf hem den Boer / die hem altijdts daer om beminde / en te wille was. Den Vader vercocht desen ande- ren voor hondert Ducaten / die corts daer na aen den Hertoog van Milanen vercocht was drie hondert Ducaten. Hier nae maeckte Lionardo in een Tafe- reel een Marie-beeldt / daer onder an- der dinghen by stondt een glas met wa- ter / en Bloemen daer in / op welcke hy druppelkens douw had ghemaeck / dat het levender als 't leven selfs scheen te wesen. Hy hadde altijts sulcke vreemde diepsinnighe dinghen in 't hooft / datse met handen niet uyt te beelden en wa- ren / des hy veel dinghen onvolmaeckt heeft ghelaten. Hy was soo lustich om by te wesen / dat hy der lieden herten seer tot hem trock: En hoewel hy (te segghen) niet en hadde / en weynich oock wrocht / soo hiel hy al stadigh knechten / en Peerden / daer hy groote ghenoecht in hadde: Oock had hy sin in veelderley ghedierten / die hy met grooter liefden en ghedult versorghde. Doe hy quam te passeren daer voghels te coop waren / nam hyse uyt de muyten / en gafse hen vryheyt in de locht weder / en betaeldese diese te coope hielen. Hy hadde won- der dinghen in syn Imaginatie. De dingen der natueren / de eygenschappen der cruyden / des Hemels loop / en oock van Son en Maen / hy met subtylen gheest al philosopherende ondersochte. Hem behaeghden soo seer eenighe boot- sige tronien / met hayr oft baerdē / oft so andersins in't leven / dat hy sulcke Luy- den gantsche daghen nae liep / en dese so vast in synen sin stelde / dat hyse thuys so natuerlijck maeckte / al offe tegenwoor- dich by hem haddē geweest. Van desen hadde hy al veel geteyckent. Hy teyckē- de in een blat eenen Neptunus so constich met een beroerde Zee / Zee-peerden die den waghen trocken / Zee-monsters en Goden / met so schoon troniē / datter dit Epitaphium op ghemaeckt worde:

Houten Schilt van Lionardo da Vinci won- derlijck ghe- schildert.

Pinxit Virgilius Neptunum: pinxit Homerus,
Dum maris undionisper vada flectit equos.
Mente quidem vates illum conspexit uterque,
Vincius ast oculis; jureq; vincit eos.

Hem quam in den sin te schilderē thooft van Medusa, in een Tafereel / van oly- verwe / met een hooft-hulsel en vlecht- sel van Slanghen / en begon daer van de vreemste en versierlijckste Inventie van der Weerelt: Doch soo't een werck was dat veel tijdt behoefde / bleef (als veel syn ander dinghen) onvolmaeckt. Dit was namaels bewaert in't Paleys van den Hertoogh Cosimo, met oock 'thooft van eenen Enghel / die eenen arem op- heft / en coemt van de schouder tot den elleboghe in't vercorten / d'ander handt coemt op de borst / in welcken men siet / hoe vlijtich hy syn dingen socht te doen verheffen / soo verre varende met den diepselen / dat hy 't alderbruynste swart ghebruyckte / en op de hooghsels van 't alderlichtste wit. Dit scheen meer nacht dan dagh licht om de herdicheyt te ghelijcken: Doch wast hem ghedaen / om met cracht der consten syn dinghen te doen voortcomen / rondt en verheven staen. Hy begon noch te Florenten een drie Coninghen / daer veel schoon troni- en in quamen: Maer bleef oock onvol- maeckt. Doe Lodewijck Sforsa werdt ghecoren Hertoogh van Milanen / Anno 1494. wert hy by hem met grooter re- putatie gebracht. Desen Hertoogh be-

geerich tot 'tgeluydt oft spel der Liere/ die wy de Vedel noemen / speelde Lionardo op eene van silver ghemaeckt/als een Peerdtshooft/ wonder versierlijck/ op datse te meerder gheluydt gave: daer gingh hy alle de Musijck-speelders te boven. Boven desen was hy den besten in synen tijdt / van onverhoedts upt den gheest voor de handt in rijm te singhen: soo dat den Hertoogh ongheloofLijcke seer/ op sijn Const verliefde. Ter begheerte van den Hertoogh / maeckte hy een Altaer-Tafel van eenen Kerstnacht / die den Hertoogh sondt aen den Keyser. Te Milanen/ voor de Monické van S. Domenicus, maecte hy een Avontmael: alle d'Apostelen tronien waeren heel aerdich: de Christi tronie liet hy onvolmaeckt/ niet wetende hoe hy daer in te weghe mocht brenghen die Hemelsche Godheyt. Dit stuck worde van die van Milanen/ en Utlanders/ altijt met groot verwonderen in weerden ghehouden / en gheprezen. Hier sietmen in dese tronien der Apostelen / de twijfelinghe en verlanghen om weten/ wie den Verrader is: oock in hun herten de droefheydt/ de liefde/ en vreese die sy hadden. Daer beneffens in Iudas tronie/ was te sien den haet / verstocktheyt/ en 'tverradich voornemen: alle dingen was oock soo net/ dat in het Tafel-laken oock het weef-werck was uytghebeeldt. Men segt/ dat den Prioor van aldaer /Lionardum dicwils al te moeyelijc vermaende 'twerck te voleynden / hem verwonderende/ dat Lionardo half dagen langh syn werck met aendencken sach en besach: en hadde wel ghewilt/ dat hy hadde ghedaen ghelijck syn volck / dat in sijnen hof wrochte / dat hy den Pinceel altijdts gheroert hadde/ gelyck sy oock hun houwen en graven deden. Dit was hem niet ghenoech / maer verklaeghde Lionardum noch aen den Hertoogh: den welcken om Lionardum schickte / hem sulcx te kennen ghevende. Lionardo wetende den Hertoogh verstandich te wesen / discoureerde met hem seer breet vander Const/ hoe den Constenaer eerst in sijnen gheest alles heeft te beelden/ en daer nae metten handen/ en seyde / hem resteerden alleen twee tronien / te weten / de Christi, en Iude. De Christi tronie wist hy op der aerden niet te vinden / en mocht oock niet bedencken/ hoe hy mocht uytbeeldē die schoonheit en hemelsche gratie/ die daer mocht wesen in die Mensch ghewordén Godtheyt. In de Iude tronie/ wist niet hoe hy soo wreeden Siele soude beelden/ die nae soo veel ontfanghen weldaedts voor hadde / te verraden synen Heere den Schepper der Werelt: hier toe soude hy doch moghen soecken eenighe: maer soo hem eene ontbroke / eyndlijck soude des Prioors tronie daer in te passe brenghen/ die doch soo moeyelijck en onverstandich is. Dit heeft den Hertoogh seer hertelijck veroorsaeckt te lachen / seggende: ghy hebt duysentfoudich ghelijck. Des den Prioor beschaemt/ mocht syn hof-gravers gaen vermanen/ latende Lionardum met syn schilderen begaē/ den welcken de tronie van Iudas voldede/ schijnende daer in te hebben ghecontersept de verradery en onmenschelijckheyt selve / de Christi bleef als voorverhaelt onvoldaen. Dit werck soo uytnemende/ dede den Coning van Vranckrijc lust hebben / en vlijt doen / om dat in syn Coninghrijck te laten comen/ soude geenen cost gespaert hebben/ dan om dat het op den muer was/ most alsoo te Milanen blyven / midts dat het onmoghelijck was. Hy maecte noch des voornoēden Hertoghen conterfeytsel / oock des Hertoginnen Beatris, en de twee sonen/ Maximiliaen en Franciscus, die noch beyde Hertoghen worden/ en waren uytnemende gedaen. Terwijlen brocht hy den Hertoogh in 't hooft/ een coper Peerdt te maken / van wonderlijcker grootte/ om daer op tot een gedachtenisse te setten den Hertoogh: dit heeft hy dan soo groot begonnen / dat het noyt voldaen en worde: want niet moghelyck was so grooten stuc op een reyse te gieten. 'Tis wel te ghelooven/ dat synen grooten excellenten geest/ al te veel willende te wege brengen/ volcomenheyt boven volcomenheyt / heeft het achterwege blijven veroorsaect. Men segt/ dat noyt schoonder noch grootmoediger dinghen gesien en was / als dit groot eerden Model/ twelck doe de Fransoysen te Milanen met

Avontmael v. Lionardo da Vinci, verwonderlyck.

Antwoort oft verantwoordinghe Lionardi, aen den Hertoogh van Milanē, seer aerdig.

met hun Coningh Lodewijck quamen/ gebroken wert/ en oock verloren worde een cleen Model van wasch/ t'welck excellent was/ met t'samen eenen Boeck van Peerden Anatomie/ die hy voor zijn eygen studie hadde gemaeckt. Hier naer oeffende hy hem met noch meerder vlijt in Menschē Anatomie/ in welc hem hielp/ en hy weder hielp/ eenen meester Marcus della Torré, excellēt Philosooph/ die door Galenum, de Medecijne/ en Anatomie/ welcke doe ter tijt met onverstandt verduystert warē/ het ware leven en licht hergheven heeft. Hier in was hem den cloecken geest Leonardi een groot behulp/ die hier van teyckende eenen Boeck met root crijt/ en daer in ghetrocken met de Pen: En hy vilde de leden self metter handt/ conterfeytende alles met grooter neerstichept. Eerst maeckte hy al t' ghebeente/ daer naer voeghder hy by alle de senuwen in haer ordinantiē/ daer na met de musculen/ die naest t'gebeente behoevē/ voorts met die vast blijven/ daer nae met de roerende t'ghebeente bedeckende/ en alle deelē hadde hy beschrevē met der slincker handt/ datment niet conde lesen/ dan in eenen Spiegel. Dit Boeck bleef in handen van een Milaens Edelman/ Francisco da Melzo, die dit in grooter weerden heeft. En t'is te verwonderē/ jae het schijnt onmogelijc/ hoe verstandigh desen hoogh begaefden geest van alles onderschepdlijck heeft gehandelt: Ghelijc hy ooc van de Schilder-const/ teyckenen en coloreren/ seer verstandich en cloeckelijck heeft gheschreven/ dan ick weet niet/ of dit leste werck opt ghedruckt is ghewordden/ ghelijck den eyghenaer wel in den sin hadde/ soo hy teghen Vasari mondelijck hadde verklaert. 'Tis oock geschiet/ doe Lionardo noch te Milanen was/ dat daer quam den Coning van Vranckrijck/ welcken hem badt yet vreemts te maecken: Hy maeckte eenen Leeuw/ die een deel stappen gingh/ en doe hem opende de borst/ toonende die vol Lelien te wesen. Lionardo comende weder te Florenten/ verstondt/ dat de Monicken van Servi aen Philippino hadden besteedt d'hoogh Altaer-tafel van de Muntiata, die hy

Anatomien van Peerden en Menschē, van Lionardo da Vinci ghedaen.

Lionardo heeft van schilderen geschreven.

wenschte self te moghen maecken/ oft sulck bysonder werck. Philippino dit verhoorende/ een Edel borst wesende/ liet 't werck Lionardo over/ welcken de Monicken daer toe in Huys namen/ hem met syn ghesin den cost ghevende: Daer hyse vast met praet onderhiel/ en niet met allen dede eenen langhen tijdt. Ten lesten maeckte hy eenen Carton/ en daer in een onse Vrouw/ en Sinte Anna, met eenen Christus, 't welck niet alleen en gaf groot verwonderen den Constenaren: Maer twee daghen langh quamen Mannen en Vrouwen/ oudt en jongh/ als oft processy/ oft feest-dagh waer gheweest/ te besien dit uytnemende werck/ dat yegelijcken verwonderde: want in dees Mary-beeldt was te sien/ alles wat met simpelheydt en schoonheydt der Moeder Christi mocht tot vercieringhe behoeven: Bewijsende een ghestadich/ en ootmoedich wesen. In dese vrolijcke Maeght/ aensiende haer schoon lief Kindeken/ op haeren schoot teerderlijck sitten/ vergetende daer mede/ ootmoedich nedersiende/ eenē S. Ian, die vast speelde met een Schaepken/ en een Sint Anna, die dit besiende/ met grooter blijschap/ soetlijck belacht: een stuck van grooter opmerck/ als sulcken gheest van soo kloecken verstande betaemde te maken. Desen Carton quam noch in Vranckrijck/ als ghehoort sal worden. Hy dit werc verlatende/ maecte verschepden conterfeytsels seer constigh/ oock van eenighe edel jonge vrouwen/ onder ander een voor Francesco del Giocondo, die hem syn Huysvrouwe liet Schilderen/ ghenaemt Mona Lisa, wesende een seer schoon Vrouw. Hier was hy vier Jaren over doende/ en liet het noch onvolmaeckt: Dit voer oock ten lesten in Vranckrijck/ en wert bewaert tot Fonteyne Bleau voor den Coningh. In dees tronie was te sien/ hoe veel de Const vermocht/ om de Natuere ten naesten by te comen. Alle de minste dinghen die te schilderen mogen wesen/ waren hier op't scherpste waer ghenomen: d'ooghen hadden dat waterachtich blincken/ op de blauwichepdt die cleen roode draeyhkens/ de cleen hayrkens der ooghschelen/ de wijnbrauwen

Wonderlijck conterfeytsel daer Lionardo vier Iaer over doende was.

met

met de hayrkens even alsoo sy ghekeert upt 't vleesch wassen / hier dicke / daer verdunnende : Summa / neuse / mondt / wangen / en kin / alles was soo eyghentlijck met al syn deelen ghedaen / dat het scheen vleesch te wesen. In 't putgen van de kele / die daer neerstlick op lette / sacher naetuerlijck den puls in spelen. Dit was waerlijck een werck soo ghedaen / dat het mocht verschricken yeder Constenaer / hoe cloeck hy wesen mocht. Terwijl hyse conterfeytte / had hy altijdt yemandt by haer / die speelde oft sangh / oock Cluchtenaers / om haer vrolijck te maken / op dat dit Conterfeytsel niet swaermoedich waer / gelijck veel ander door 't langhe sitten ghedaen wordē: maer in dit was een seer vriendlijck grenicken / een dinghen schier boven de Natuere te achten. Lionardo dus gheruchtich wesende / werdt hem aenbesteedt voor de Stadt / de Sale van 't Raethuys / op datse van hem memorie behouden mochten. Soo begon hy weder eenen Carton seer groot / daer in een bataillie van Nicolaes Piccinino, Capiteyn van Philips Hertoog van Milanen: Hier had hy voor aen geteyckent eenen hoop Peerde-volck / vechtende om een Baniere / een dinghen seer gheprezen / om de groote aendachtichept in dese vlucht waerghenomen : Want men sacher in dat toornich woedē der Mannen en Peerden / twee Peerden met de voor voeten verheven / en met den tanden / maeckten so veel strijdts als de berijders selfs deden / die de Baniere willen nemen / de welcke een Ruyter / wendende zijn Peerdt ter vlucht / met ghekeerden lijve by den staf gevatt hadde / om ontsnocken upt de handen van viere / waer van de twee elck de handt daer aen hadden om behouden / en d'ander handen verheven met sweerden / om den staf af te houwen / terwijlen een oudt Ruyter met een roode muts al crijtende / oock een hant aen den staf hadde / en met d'ander op hief een crom sweert / om de twee handen af te houwē van de voorverhaelde: en sy met tsamen bytende tanden / bewesen met geweldige actien te beschermen / en willen behouden hun Baniere. Onder de voeten der peerden laghen twee Soldaten in 't vercorten / daer den eenen een handt met een Dagghe verheft / om den anderen / die alle macht doet om de doot te ontwijcken / in de kele te steken. T'is niet te segghen / wat Lionardo voor aerdighe wapeninghen / helmen / en cleedinghen hier hadde versiert / en wat schoonder treckend en actien te weghe ghebracht in de Peerdē / daer hy den besten Meester van der Weereldt in was / so in verstant van musculen / als in schoonheyt / en werckelijckheyt upt te beelden. Om dit Carton te maecken / had hy ghemaeckt een wonder fraey steygeringe / die men hoogen / leeghen / crimpen / en breeden conde. Doe hy nu schilderen soude / had hy den muer met sulck een dicke misture beset / om in Olyverwe te wercken / dat hy ten lesten sagh dat het al bederven soude / en lietet oock alsoo begonnen staen. Lionardo edel van conditien / en in alle syn wesen grootmoedich / gaende (so hy alle maenden ghewent was) eens om syn gelt / tot den Oversten / geheeten Pieter Soderini, wilde den Cassier hem gheven Papieren huyskens met quatrinen (datmen hier soude segghen / duyten) wilde hyse niet nemen / segghende: Ick ben geen Schilder van quatrinen. Hy trock nae Room met den Hertoogh Iuliaen de Medicis, tot de verkiesinghe van Paus Leo de thiende: En daer ghecomen / dede hy veel bootsen. Hy maecte Voghelkens / en Dieren / van eenigh dunne deech / die hy vol windt blasende / dede vlieghen in de locht / en als den wint upt was vielen neder. Hy dede ooc veel Schapen dermen 't vet af doen / en dunne maecken / en vast aen een / datmense al mocht bevanghen in de palme van een hant / ende van in een ander Camer liet hy in beyde eynden blasen / met twee Smits blaesbalcken / dat hy de geheele Camer / daer hy met den Heeren was / mede verbulde / al was sy nochtans groot : en hier by gheleeck hy hun de Const / die van cleen tot groot geworden was. Oneyndelijcke veel deser sotticheden stelde hy al voort: hy socht ooc op veel manieren olp om schilderen te maken / en vernissen om 't werck lange tijdt te moghen versch en schoon houden.

Carton van Lionardo wonderlicke constigh.

den. Hy maeckte voor een Edelman van den Paus een Marie-beeldt van Olyverwe / met uytnemende vlijt en Const: Maer 't zy door faute van den ghenen/die 't penneel bereydt hadde/oft door syn seltsaem misturen/der verwen menghselen / soo isset nu seer bedorven. Op een ander penneel conterfeytte hy een Kindt / dat schoon en wonder gracelijck is. Men seght / doe hem een werck van den Paus worde besteedt/ dat hy stracks begon distilleren olien en cruyden / om vernis te maecken / des Leo den Paus dit verstaende/seyde: Aymy/desen Mensch en salder niet af maken/dewijl hy sonder yet beghinnen/ op 't leste gaet dencken. Daer is gheweest tusschen Lionardo, en Michael Angelo een groote verbolgentheyt / soo dat Michael Angelo, ontboden wesende nae Room van den Paus / om de Facciata van S. Laurens te maecké/is van Florécen vertrocken / te liever om Leonardo in de Const te trotsen: doch nam syn excuse op den Hertoogh Iuliaen, daer te reysen: maer Lionardo de rechte wetenschap hier van hebbende / vertrock van Room/en reysde in Vranckrijc/ alwaer den Coningh / die van syn werck hadde gehadt/ hem seer toegedaen worde / begheerende dat hy den voorverhaelden Carton van S. Anna, en Maria, woude in't werck leggen/en schilderen: Maer ghelijck syn ghewoonte was / hiel den Coningh 't hooft in de wint met worden. Eyndlijck/ oudt geworden zijnde/ wert veel Maenden sieck/ des hy hem/ de doot siende naken/vast socht t'informeren van de Christelijcke Religie / en biechtede hem met groot leetwesen / en veel tranen/en nam t'heylig Sacrament met devotie / doende hē met syn knechten en vrienden over eynde houden / op syn voeten buyten 't bedde. Daer is by gecomen den Coningh/die hem gewent was dickmael vriendlijck te besoecken/ en soo hy weder te bedde was / uyt eerbiedinge rechtede hy hem selvē op/ vertellende syn swackheydt / beclaghende al stadigh dat hy Gode veel hadde verbolghen/en oock den Menschen syn devoir inde Const niet ghedaen te hebben/ als hy behoorde: Is dus flouw gheworden / en den Coningh hem in den arm nemende / om hem wat te verlichten/ en synen Gheest als Godtlijck wesende / ghelijck of hem docht hem niet eerelicker mocht geschieden/ is uyt den lichaem / dat doe in sulcken Coninghs arm was/gescheyden. Hy was eē wonder Man/ van schoonheyt / welsprekenheyt/ en sterckheydt / metter handt een muyr-ancker/en hoefijser voudēde/ als oft loot waer gheweest: verscheyden toper Beeldē zyn tot Florencen/in S. Ian, en elder te sien/seer constigh gedaen. Hy starf oudt 75. Iaer/syn doot bedroefde den Coning/en alle die hem kendē/ seer. Dese versen werden t'sijnder eeren/ van Ioan Babtiste Strozzi dus ghedicht: *Lionardo sterft in de armen van den Coningh van Vranckryck.*

Vince costui pur solo
Tutti altri: & vince Fidia, & vince Apelle,
Et tutto il Lor vittorioso stuolo.

't Leven van Giorgione da Castel Franco, Schilder van Venetien.

DOe het Constbarighe Florencen/ door 't voortbrenghen van beter/ en beter Constenaren / van d'alvernemende Fama, dus heerlijck vermaerdt was/werdt het edel Venetien oock niet weynich verciert door haer Borger Giorgio, die in Castel Franco op het Trevisaensche ghebooren wert/Anno 1478. die om syn Const/ en grootmoedicheyt/ wert namaels geheeten Giorgione: hoewel van cleen gheslacht geboren zynde/ was van manieren al syn leven langh edel/en wacker van geest. Hy was binnen Venetien opghevoedt/ seer Vrouw liefdich wesende: was goet Luytslager en uytnemende goet Sangher / des hy als een weerelts Mensch seer voortgetrocken was in Musijck by den Edeldom. Hy oeffende de teycken-const/ op de schoone welstandicheydt der selver seer verlievende: wilde niet in't werck brengen/als dingen/die hy self na 't levē hadde gheconterfeyt. Hy wert geruchtich/niet alleen/ Gentijl, en Ioan Bellijn te

te hebben overtroffen: maer te moghen gelijcken alle die in Tuscanen de Moderne maniere oeffenden: want hy socht altijdt verscheyden schoonheden in't werck te brengen. De Natuer had hem soo begaeft / dat hy in Oly / en in Fresco / sulcken levende gladde coloreringe / en vloeyende diepselen gebruycte / dat veel excellente Constenaers van dien tijdt / hem bekenden gheboren te wesen / om inden Beelden geest te brenghen / en om de verschicheydt van 'tlevende vleesch uyt te beelden. In zijn begin maecte hy veel Mary-beeldẽ / en conterfeytsels/seer levendich en schoon/ datmen niet beter de vlecken en verwen van vleesch noch diepselen soude moghen sien: onder dese conterfeytselen was eenen Consalvo Ferrando. In Fresco heeft hy seer fraey dingen ghedaẽ / die met 'tweder en Zee-winden te Venetien zijn vergaen. Doe Anno 1504. 't Duytsche Cooplieden huys was verbrant / en weder costlijcker / en schoonder herbouwt / wordet Giorgione in Fresco bestelt te schilderen / altemael nae zijn believen / op dat hy slechts de Const toonen soude: daer heeft hy seer seldtsaem dingen gedaen / doch canmen niet sien / datter eenighe onderscheyden Historie zy / noch weet niet dat yemandt den sin oft meyninge weet: dan hier is een Man / en daer een Vrouw / van verscheyden actie / d'een heeft een Leeuws hooft / d'ander een Enghel als Cupido by: maer men weet niet watter mede ghemeent zy. Een Vrouw isser met een sweerdt / die een doodt Reusen hooft by haer heeft / en sy schijnt te spreken met een Duytsch / die beneden sit / het schijnt oft een Germania wilt wesen: men sieter in seer fraey dinghen / en aerdich gheschildert / alles seer nae het leven ghedaen zijnde. In de Kerck van S. Rochus te Venetien / is van hem een Tafereel met een Cruys draghenden Christus, en eenen Jode die hem voort treckt / die men seght dat Mirakel soude doen. Hy wrocht noch in verscheyden plaetsen/ als tot Castel Franco: oock noch veel conterfeytsels van Princen: en veel werdt zijn werck buytens Landts gesonden. Men seght / dat Giorgione te Venetien quam spraeck te hebben met eenighe Beeldtsnyders / ten tyden dat Andreas Verrocchio 'tcoper Peerdt maeckte / en sy wilden dat 'tbeeltsnyden voorginck het schilderen / om dat een rondt Beelt verscheydẽ postueren oft stelselen toont/ alsment om en om keert / en datmen in schildery een Beeldt maer van eender syden en mach sien. Giorgione wilde bewysen / datmen in een Historie verscheyden actituden / sonder 'tstuc te keeren / conde toonen: daerenboven / dat hy in een eenigh Beeldt in schildery / wilde vier syden toonen. Hier op ginck hy toe / en schilderde een naeckt Beeldt van achter / dat voor hem hadde een claer blinckende Fonteyne / daer hy 't Beeldt van voren in dede spieghelen: op een van de syden hadde hy een bruyn glansende Corselet ghemaeckt hangende / daer men 'tlichaem op die syde in profijl sagh: ter ander syden / de ander in eenen spiegel / die daer ghehangen was ghemaeckt / willende bewysen / dat de Schildery met een gesicht / meer conde laten sien / als de Beeldtsnijdery. Dit werck werdt hoogh gheprezen / om de schoonheydt en de gheestighe inventie. Terwylen hy dus hem / en zijn Vaderlandt vereerde / converseerde hy by een Vrouwe / waer van hy de Pest ghecreegh / en starf Anno 1511. oudt 34. Jaer / tot groot leedtwesen zyner bekende vrienden / en schade der Conste: welcke schade weder voorcomen wiert / met twee zijn excellente discipelen / Sebastiaen del Piombo, en Tiziano da Cadore, die hem niet alleen ghelijck wierdt / maer voorby en te boven gingh.

Een eenigh Beeldt gheschildert, datment van vier sijden teffens conde sien.

Het leven van Antonio van Corregio, uytnemende Schilder.

DE grootdadige moeder Nature / haer niet partydich bewysẽde / oock onbekende plaetsen te willen deelachtich maecken seldtsame uytmuntende Mannen / begaeft met uytnemendẽ edelen gheest / heeft laten als een licht uytbreken / tot Corregio in Lombardyen / eenen Antonio, nae zijn geboort-plaetse genoemt / da Corregio, om dat Landt oock in onse Const te verlichten. Hy is wonderlijc-

wonderlijcken haest by gheromen/ aenvanghende de eerste van al in Lombardijen de schoon Moderne maniere / die hy nergens hadde ghesien / noch d'Antijcke Roomsche dinghen / als die noyt uyt zijn Landt ghereyst heeft. T'waer vreemt te bedencken / wat hy miraculeus dinghen soude hebben gedaen/ had hy / als ander/ sulcke sonderlinge voorbeelden ghehadt. Hy was van natueren seer bloo/oeffenende de Const met eenen stadighen arbeydt / beladen zijnde met een swaer huysghesin: wesende ghetrocken van een goetwillige Nature / dede schier boven zijn vermoghen. Hy socht in de Conste veel moeylijcke dinghen te weghe te brenghen: als wel ghetuygen de dinghen / van hem in de dom-kerck tot Parma, daer van onder op te sien zijn grooter Beelden / in't vercorten / seer wonderlijcken en wel ghedaen / op het natte kalck. In de selve Kerck dede hy twee Altaer-tafelen van Olyverwe: In een van dese sietmen eenen dooden Christus, die seer ghepresen is. Oock tot S. Ians, in de selve Stadt / maeckte hy noch in eenen ronden thoren/ van onder op te sien / een Marien Hemelvaert / de welcke om haer heeft een menichte Engelen / en Heyligen / daer te verwonderen is/ hoe hy met handen heeft connen maecken / en noch meer in zijnen gheest bedencken / de schoon floeren en swieringē der lakenen/en wesens/ die hy die Beelden gegheven heeft: daer beneffens eenighe Frisen met kinderkens zijn seer aerdig. Het is gewis in onse Const een seldsaem werck / dat wy verscheyden Hooftstucken hebben om te volgen: onder ander is / het wel teeckenen: maer het boven al gaende is / het wel schilderē/waer toe al het ander streckt/ en hier in excelleerde meer als in't trecken oft teeckenen desen Correggio. Jae dat van hem ghetuyght wordt voor gewis / dat noyt niemandt beter met de verwe en handelde/noch met vrolijcker welstandt / jae dat noyt Schilder verhevender Schilderde / noch soo glat en swadderich van sachtē vleesche als hy noch zijn dinghen met sulcken gratie/ en voldede. Noch in dese Stadt Parma is van hem ghedaen / tot den Capucijnen, een Marien Boodtschap / soo wel ghedaen in Fresco/ dat doe in't vertimmeren den muer most zijn ghebroken/ dit stuck met grooten ernst werdt uytghenomen/ en elder in de Kerck gestelt. Noch boven een Stad-poorte schilderde hy een Mary-beelt/dat een seldtsaem dinghen te sien is / sulcken colorerenghe op 't natte kalck / twelck veel reysende vreemdelinghen / die anders niet ghesien en hebben van hem / heeft doen verwonderen / en zijnen lof uytbreyden sonder eynde. In de selve Stadt / in S. Anthonis, schilderde hy en Tafel / in welcke is een Mary-beeldt / en Maria Magdalena: hier by is een Enghelken als een kindt / dat eenen Boeck houdt/ lacchende so heel natuerlijck/dat het yeghelijck die 't siet doen lacchen / en alle swaermoedighe verheughen. Daer is noch eenen S. Ieronimus, soo wonderlijck gecoloreert/dat het den Schilders verbaest maeckt in't aensien: want het qualijck waer beter te schilderen moghelijck. Hy heeft noch Tafereelen gemaeckt en Schilderijen / om veel Heeren in Lombardijen: onder ander twee Tafereelen in Mantua, voor den Hertoog Frederick de 2e. om te seynden aen den Keyser: dinghen die wel voor sulcken Prince weerdig waren. De welcke wercken siende Iulius Romanus, seyde noyt te hebben ghesien colorering he / die tot sulcken graedt mocht reycken: d'een was een naeckte Leda, en d'ander een Venus, van sulck gladdich coloreren/ en vleeschige dieysel en / dat het geen verwen/maer levēde vleesch geleeck te wesen: In een was een Landtschap / soo aerdich / dat noyt geen Lombarder beter als hy en dede: boven desen sulck een schoon hayr / soo wel ghedaen / dat het niet te verbeteren is. Daer warē eenige Amores, oft Cupidons, die op eenen steen proefden hun schichten / den eenen van goudt / en d'ander van loot/ dese waren seer constich ghedaen. By de Venus quam uyt steenē een Fonteyne met claer water /t'welck haer voeten bewaterde/ en nochtans weynich verhinderde / dit was seer gracelijck te sien/ het gaf medelijden te sien die teericheydt in dat blinckende water; Des Antonio

Wel schilderen 't meeste hooftstuc in onse Const.

grooten

grooten lof is weerdigh. Hy schilderde noch in Modena een Mary-beeldt/ dat van alle Schilders de beste Schildery wort gehouden / die in de Stadt is. Te Bologne is eené Christus in't hofken/by Maria Magdalena, dat oock een seer schoon dinghen is. In Reggio was oock een seer schoon Tafereel / twelck vercocht wert / en als een Juweel te Genua ghesonden. Noch is in Reggio een Tafel van eenen Kerstnacht / daer van Christo een schijnt comt / dat de Herders en den omstant verlicht : onder ander isser een Vrouw / die dit Godlijck licht niet can verdraghen / en de handt voor t'aenschijn seer gracelijck houdt. Boven het stal is eenen Choor Engelen die singen/ soo ghedaen / datse beter schijnen upt den Hemel gedaelt / als geschildert met Menschen handé. In de selve Stadt is een Tafereelken/eenen voet groot/ daer in is Christus in't hofken / daer den Enghel verschijnende / Christum beschijnt met het licht / en beneden aen den voet van den Bergh liggen dry Apostels/ beschaduwt van eenen hoeck van den Bergh / en al op den nacht ghemaeckt: Daer is by een verschietende Landtschap/ en aen d'een sijde begint de roode dagherade te verschijnen : oock sietmen Iudas van verren met een deel Soldaten aencomen: Dit is alles soo wel ghedaen / verstaen / en soo net / dat het niet te vergheliicken en is. Van veel dingen hadde men moghen noch verhalen: dan dit docht my niet dat ick verswijghen mocht/ dat hy eens sieck wesende tot Parma, oft elder/ hem grooten dienst gheschiedde van een Vrouw / Ghebeeten Catharina: Waerom hy (niet ondanckbaer wesende) voor haer maeckte/tot vergheldinghe/ een Tafereel van Sinte Catharina, daer Christus sittende op Mariæ schoot/ Catharina den ringh aen den vingher steeckt: Daer by is noch eenen Sinte Bastiaen, met noch eenich ander Beeldt / doch al halve beelden / en dit Tafereel is tegenwoordich te Room / ten huyse van eenighe Gravinne/ die onse Const beminnēde is. En in de Camer daer dit is / zijn noch verscheyden stucken / als van Lucas van Leyden/ Raphael d'Vrbijn, Andreas del Sarto, en meer ander: Maer ghelijck als de Son ander Hemelsche lichten passeert in claerheyt : also uytmuntende in excellentie gaet dit de ander te boven: by dat ick uyt den mondt des goet oordeelenden Goltius hebbe verstaen / die dit te Room wesende te sien quam / alwaer stracx zijn Const-lievende oogen nae toe ghetrocken waren / met grooten lust en vermaken/hem seer verwonderende in die seer fraey handelinghe/ en de schoon gloeyentheydt des colorerens. Antonio was een Man van stadigher conditie / en cleenen moede / hem niet latende voorstaen veel verstandts in de Const te hebbé / bekennende groote swaricheyt te wesen / om ter uyterste volcomentheyt in't naervolghen der Natueren te gheraken. Hy was met weynich te vreden/ levende als een goet Christen Mensch / en seer sparigh. Alle Schilders hebben hem te dancken / dewijl sy uyt zijn handelinghe veel swaer dinghen lichtelijck connen te weghe leeren brenghen : Insonderheydt de geestichevt in zijn hayr / ghedaen wesende op een schoon vloeyende maniere. Alsoo 't hem nouwe stondt / door zijn groot ghesin / wort gheseyt / dat hy tot Parma had ontfanghen tsestich goude Croonen / al in quatrinen / van zijn werck / en daer mede te voet gaende na Correggio, in een seer heet weder / somtijts water drinckende om zijn vercoelen/moeste t'huys comende te bedde/bevangen van een seer groote Cortse/en is ghestorven/oudt ontrent veertich Jaer. Zijn wercken zijn geweest seer ten tijde van Anno 1512. Tot zijnder eeren wert hem ghemaeckt / door Fabio Segni Florentijnsch Edelman / dese Epigramma:

Hujus cùm regeret mortales spiritus artus
Pictoris, Charites supplicuère Iovi:
Non alia pingi dextra Pater alme rogamus,
Hunc præter: nulli pingere nos liceat.

Annuit his votis summi Regnator Olympi:
Et juvenem subitò sydera ad alta tulit.
Vt posset meliùs Charitum simulacra referre
Præsens, & nudas cerneret inde Deas.

Het leven van Raphael Sanzio van Vrbijn, Schilder/ en Bouwmeester.

HOe volhandich milt / en goedertieren hem den Hemel somtijden bewijst / in een eenigh Mensche / te storten sijn overvloedighe Rijckdommen der gratien / en gaven / dat wordt seldtsamich aen de ghenieters der selver gesien / en ghespeurt: Onder ander claerlijck / aen den niet min uytnemendē / als gracelijcken Raphael van Vrbijn. Den welcken was van der Natueren begaeft / ghelijck eenighe / in welcke is een seecker statelijck wesen / met een bevallijcke ghesprаeckelijckheyt verselt. Hy hadde uytwendich een lichamelijcke schoonheydt / hem bewijsende vriendelijck en sacht / met elcken wie het wesen mocht / voorts was sijnen gheest blinckende vol Constbarige deuchden. En is door vlijt / en oeffeninghe / tot sulcken uytmuntenden naem geraeckt / dat sijn gherucht ter werelt onsterflijck is. Hy was gheboren in de Stadt Vrbijn, op eenen goeden vrydagh / drij uren in der nacht / Anno 1483. Sijn Vader was een verstandigh redelijck Man: doch by ghebreck van goet onderwijs / den besten Schilder niet. Raphael noch jongh / was den Vader in sijn werck seer voorderlijck / den welcken siende des jongens goeden gheest / docht hem nut by eenigh goet Meester te bestellen / des bracht hy hem by Pieter Perusino, die doe van Room gecomen was tot Perusa. Dit was ten eersten aenmercklijck / dat Raphael in corten tijdt soo sijn Meesters maniere naevolghde / dat men hun dinghen niet en conde onderschepden / als noch blijckt aen eenighe figueren tot Sinte Fransoys binnen Perusen, desghelijcks tot Citta di Castello, een Tafel in Sinte Augustijn, en in Sinte Domenico een Crucifix / datmen voor wis meenen soude (en waer der sijnen naem niet) dattet van Pieter waer. Doe Raphael nu wat verder quam / en sijn dinghen voor beter als des Meesters ghekendt werden / worde hy van Bernardino Pinturicchio van Perusen, die Raphaels vriendt was / ghebraght te Siena, om hem te helpen / dewijl hy wist dat Raphael seer goet Teyckenaer was. Raphael daer wat voor hem gheteyckent hebbende / trock nae Florencen / hoorende 't gherucht van den Carton van Lionardo da Vinci, met die gruppe oft hoop Peerden: daer neffens van een ander Carton met naeckten / ghedaen van Michael Angelo, om Lionardum te trotsen. Daer ghecomen / alsoo dese dinghen / en dese Stadt hem seer wel bevielen / is daer eenen tijdt langh ghebleven. Daer creegh hy grooten aenhangh van jonge Schilders / en worder seer ge-eert bysonder van Taddeo Taddei, die hem altijdts in huys / en aen Tafel begheerde / als die alle Const-lievende beminde: Maer Raphael de beleeftheydt selve wesende / om met vriendtschap niet overwonnen te wesen / maeckte hem twee Tafereelen. Hy hadde oock groote vriendelijcke gemeenschap met eenen Lorenzo Nasi, en maeckte hem een Tafereel met een Mary-beeldt / hebbende tusschen de beenen haer kindt: welck van den jonghen Sint Ian hem met groote vreucht van beyde / een Voghelken worde ghegheven / tusschen welcke was te sien een rechte kindtsche simpelheydt: En zijn soo ghecoloreert / datse vleesch ghelijcken te wesen: De Marie-beeldt heeft oock een heel gracelijck wesen / oock is alles bevallijck en aerdich / so wel gront als landtschap. Hier nae keerde Raphael d'Vrbijn om zyn dingē waer te nemen / dewijl sijn Vader en Moeder ghestorven waren. Daer wonende / maeckte twee cleen Mary-beelden / maer seer

uytnemende / die welcke zyn by den Hertoogh van Vrbijn. Voor den selven maeckte hy een Tafereelken met Christus in't Hofken / en dry slapende Apostelen / en is soo voldaen / dat gheen verlichterye netter mach wesen. Doe Raphael syn dinghen daer had beschickt / quam tot Perusa, daer hy wel bewees in de beteringhe synder figueren / dat hy te Florencen fraey Meesters dingen gesien hadde: Onder ander warender van hem ghedaen eenighe tronien van jonghe heylige Maeghden / die seer schoon en soet van wesen waren / en seer aerdich van hulselen. Eer hy van Perusa vertrock / werdt hy ghebeden van Atalanta Baglioni, dat hy haer Capelle in S. Francisco maecken wilde / doch reysde om syn nootsaecken nae Florencen / alwaer hy met ongheloofl ijcken arbeydt toeleyde op de dinghen de const belanghende / teyckende ondertusschen tot die voorverhaelde Capelle den Carton / met meeninghe soo haest hy mocht tot Perusa te trecken. Hy maeckte oock noch eenige conterfeytsels / en een Mary-beeldt / daer Christus feesteert eenen S. Ian, aenghebrocht van S. Elisabet. Daer is oock eenen Ioseph lenende met beyde handen op eenen stock / met ghebogen hoofde besiende die oude Vrouwe / en schijnt verwonderende Godt te loven / dat dese soo bedaecht wesende / een kindt hadde ghecreghen / en schijnt dat sy alle verwonderen / dat dees twee Cosijntgens / in so teere jeucht / met sulcken verstandt en eerbiedinghe / malcanderen toeven: boven desen zijn alle Pinceel-slaghen in dese tronien / handen / en naeckten / enckel vleesch / en wordt daer weerdich (alsoo't wel verdient) bewaert. Raphael studeerde vast na de dingen van Masaccio, die hy sagh gevolght te wesen van Lionardo en Michael Angelo, so dat hy inde Const seer toenam. Terwylen hy noch te Florencen was / had hy groote ghemeenschap met Baccio, t'welck is gheweest een Monick / geheeten Broer Bartolomeo di San Marco, hebbende lust in zijn schilderen / om dat nae te volghen: desen leerde hy de prospective. Op desen selven tijt wordt hy tot Perusen ontboden / en maeckte daer met den Carton voorverhaeldt de Capelle: hier is van hem gheschildert eenen dooden Christus, te grave ghedraghen wesende / die soo wel op 't versch kalck is ghedaen / dat het maer heden schijnt ghedaen te wesen. Bysonder is hier uytghebeelt den druck / die de naeste vrienden van eenigh lief persoon in zijn begravinghe bewysen: hier sietmen de Maria swymende / en alle tronien gracelijck weenende / bysonder S. Ian, met gecruyste handen neder siende. In summa / de tronien / schoonheyt der lakenen / en alle ander dinghen met grooten vlijt en liefden ghedaen / zijn seer verwonderlijck. Raphael weder tot Florencen wesende ghekeert / hebbende daer eenighe wercken aenghevanghen / werdt te Room ontboden van Bramant, Bouwmeester van den Paus Iulius de tweede. En dewijl Bramant en Raphael van een Stadt / en wat maeghschap waren / schreef hem Bramant, dat den Paus hadde laten maken eenighe Camers / daer hy soude moghen comen toonen / wat hy in de Const vermocht. Dese conditie Raphael wel behagende / quam te Room: daer ghecomen wesende / vondt hy een deel Cameren des Paleys alree geschildert / en eenighe onder handen van verschepden Meesters. Hy was van den Paus seer vrindlijck ontfanghen / en begon in de Seghel-camer een Historie / daer de Theologienen t'samen vereenighen / de Philosophie / Astrologie / en Poeterie metter Theologhie / alwaer ghecomterfeyt zijn alle de Wijsen van de Weerelt / op verscheyden wijse disputerende. Daer zijn op een sijde eenighe Astrologienen / makende op Tafelkens eenighe Caracteren en figueren / die sy schickten door schoon Enghelen tot den Euangelisten / diese uytlegghen. Onder dese is Diogenes met zijn drintschotel / liggende op de trappen / een Beeldt daer wel op ghelet is / en weert te zijn ghepresen. Daer zijn oock / Aristotiles en Plato, elck met hun Boeck / Timeo en Etica, hebbende rontom hun een groote Schole van Philosophen. T'is niet te seggen / wat schoonheyt te sien is / in die Astrologienen en Geometricienen / hoe wercklijck sy met den passer doende

Eerste Historie van Raphael te Room ghedaen, uytnemende constigh.

zijn/en teeckenen hun beeldinghen. Onder dese is een schoon jonghelingh / die verwonderende de armen opent / met ghebogen hooft/ en is 't conterfeytsel van Frederick de tweede Hertoogh van Mantua, die doe te Room was. Daer is noch een bockende figure / met twee passers in de handen/ Circkels trecken de op een Tafelken: dit segtmen is Bramante. Een ander Beeldt daer neffens van achter/met een Hemel-cloot in handen/is ghemaeckt voor Zoroastro. Daer neffens is Raphael self/ een seer gratelijcke tronie hebbende. De tronien der Euangheliſten oock seer aerdich / daer eenen grooten ernst in te sië is/ bysonder in de ghene die schrijven. Veel minute dingen/die t'aenmercken zijn/mocht ick verhalen: maer grootlijckx is te achten de ordinantie der Historp / die met een schoon orden onderschepden / en bedeelt is: oot isser een schoon Prospective van metselry/ met veel Beelden/ soo dat Raphael met dese eerste proeve daer wel bewees / dat hy 't velt wilde houden onder al die Pinceelen handelden. Want het was alles ghedaen met sulcken schoon lieflijcke manier / dat den Paus Pius alles liet afsmijten/wat ander inde ander Cameren hadden gheschildert. 'T zy nieu oft oudt / willende dat Raphael alles soude self doen: Doch hoewel in dese Camer daer Raphael hadde syn stuck ghedaen / hadde den Paus ghebooden de schilderp van 't welfsel te verderven / de welcke was van Ioan Antonio van Vercelli, dan Raphael behielp hem met dese comparteringe en grotisschen/ maeckende in vier ronden/ die daer waren/verschepden Beelden/tot geselschap van syn Historie. In een rondt is een Vrou/sittende in eenen setel/ghemaeckt voor kennisse van saecken / hebbende op elcke zyde de Goddinne Cibele, met al haer borsten/ alsoo by d'Antijcken Diana Polimaste was uytghebeeldt: de cleedinghe was van vier verwen der vier Elementen/ boven den gordel is root als vyer / onder den gordel blaeu als locht/boven de knien groen als aertrijc/ de reste tot den voeten licht blaeu als water: Dese zyn verselschapt met eenige schoon kinderkens. In een ander rondt/ is voor Poeterye ghemaeckt Polimnia, ghecroont met Lauren / met een Antijck speel-tuygh in d'een hant / in d'ander eenen Boeck / onderstutt met een been / en sy siet als met een onsterflijck wesen ten Hemel om hoogh / heeft oock by haer twee schoon kinderkens. In het derde rondt / is een Theologie met Boecken / en ander dinghen: oock twee kinderkens schoon als d'ander. In 't vierde/een Justitie/met haer schalen en sweerdt / met oock twee kinderkens/ en elck rondt comt t'accorderen op d'Historp / die op elcke zyde van de mueren comen. In de hoecken van dit welfsel/ comen noch schoon Historikens van cleen Beelden/vol schoonheydts en sins: oock op 'tgene/dat onder is/accorderende. Nu aengaende de Historien beneden/ alvooren op de zyde nae Belvidere, daer is den Bergh van Pernassus, en de Fonteyne van Helicon: om den Bergh is eenen dichten Lauwerbosch / daer de loovers schijnen te roeren / door 't soet windeken Aura. In de Locht vlieghen een deel Liefdekens naeckt/met schoon tronekens en wesens / de welcke Lauwer-bladen plucken/ en maecken kransen / die sy op den Bergh neder stropen. In 't aensien deser Historien schijnt / of men siet blasen eenighen Godtlycken windt oft asem / aenmerckende de edel schoonheydt van die figueren der sangh Goddinnen oft Muses, en 't is verwonderlyck te bedencken/ hoe een Menschen verstant met so onvolcomen slechte verwen / en met de Const der Teyckeninghe/die schilderye alsoo levendich heeft connen te weghe brenghen. Ghelyck oock seer levende zijn alle die Poeten/ staende en sittende over al op den Berg/ som schrijvende/som singhende/sprekende oft fabulerende / hier vier / daer ses t'samen / nae dat het te passe quam / bedeelt wesende. Boven desen zynder ghe-conterfeyt nae 't leven alle Antycke / en Moderne Poeten/ tot op synen tijdt/die uyt oude Medaillien/uyt statuaen schilderyen / en van hem self nae 't leven/ die teghenwoordich waren / gheconterfeyt zijn gheweest. Hier is Virgilius, Ovidius, Ennius, Tibullus, Catullus, Propertius, en Homerus, die blindt met verheven Pernassi bergh van Raphael, seer constig

hoofde

hoofde versen singht / en aen syn voeten is een/ diese toeluysterende schrijft. Onder de Muses is oock Apollo, seer wel ghedaen: oock isser de gheleerde Saffo. En onder de Moderne / den versierlijcken Dantes, den vrolijcken Petrarcha, en amoreusen Boccaccio, en Tibaldeus, met meer ander / al seer levende ghedaen. In de selve Camer is / daer de Geleerde disputeren/ over de Ostie/ en de Misse beschrijven. Hier is eenen Hemel/ met Christus, Maria, S. Ian Baptiste / d'Apostelen/ Euangelisten / en Martelaren. Inde wolcken is den Vader/ die dē heylighen Gheest seynt op de Schrijvers: hier zyn veel Gheleerde Theologienen nae 't leven : in de locht zyn vier kinders/ die de vier Boecken der Euangelisten open houden / niet te verbeteren. Op alle dinghen/ beelden/ tronien/ laken/ stelselen/ verschieten/ affecté/ en statelijckheyt/ is wonderlijck ghelet: want Raphael hadde een gave/ dat hy sijn tronien seer gracelyck en lieflijck maeckte. Op een ander zijde/ boven d'ander venster/ is op d'een zijde Iustinianus den Keyser / die de Keyserlijcke Wetten gheeft/ den Doctoren te corrigheren/ hebbende boven hun Temperantia, Fortitudo, en Prudentia, ter ander zyden/ is den Paus/ die de Canonale Decreten gheeft. Hier is 't conterfeytsel van den Paus Pius de tweede / en ander Cardinalen / doe in't leven zynde/ en meer ander. Dit is alles wel bevallen/ en aengenaem geweest/ so dat den Paus Raphael liet beginnen/ d'ander Camer naeder de groote sale. Op desen tyt conterfeyte hy den Paus op een Tafereel van olyverwe / soo wel gelijckende/ datmender van verschrickte. Dit is nu tot S. Maria del populo, met een Mary-beeldt / als eenen Kerstnacht / daer de Moederlijcke Maeght 't naeckt kindeken deckt met een dun doeck: En Ioseph, een oudt eerlyck Man van wesen / leent op sijnen stock / een stuck seer aendachtich en wel ghedaen: Dese twee stucken op eenen tijt gedaen/ worden daer op hooghe Feestdaghen ghetoont. Op desen tijdt werdt Michael Angelo van Room vluchtich / des Raphael te sien quam / door hulp van Bramant, 't begonnen welfsel van de Capelle: des Raphael siende dis maniere op een seker geweldige cloeckheyt/ maeckte tot S. Augustijns, den Esaias, met de twee kinderen by. Op desen tijdt Augustijn Chisi van Siena, seer rijck Coopman / en alle Constenaers seer groot vriendt/ besteede hem een Capelle : om dat hy hem weynich te vooren hadde ghemaeckt in een logie van sijn Paleys een Galatea, in de Zee seer gracelijck/ voortgetrocken van twee Dolfijnen/ alwaer rondtom zijn Tritons en Zee-goden. Hebbende dan Raphael de Cartons van dese Capelle ghemaeckt / schilderde hy dese op 't nat kalck / in de Kerck van S. Maria della Pace : welck werck hem grootlyt dede achten in syn leven/ en daer naer/ als wesende 't bysonderste dat hy opt dede. Hier naer ghepoost wesende / van eenen Camerlingh van Paus Iulius, maeckte hy 't hoogh Altaer-tafel van Araceli, met een Mary-beeldt in de locht / met achter een schoon landtschap / en onder eenen S. Ian Baptiste / S. Franciscus, en S. Ieronimus als een Cardinael: In de Maria is een seer ootmoedigh sedigh wesen / als een Moeder Christi mocht betamen / en 't kindeken in een schoon actitude/ speelt met de Moeders mantel : In Ioannes sietmen de soberheyt/ oprechticheyt/ en ghewissichheyt des ghemoedts/ ghelijck in de ghene / die afgheweken der Weerelt/ voor ydel achten/ en onder den volcke haten de loghenen / maer vry gheern de waerheydt spreken : In S. Ieronimus opsiende / sietmen een seer devote aendachtichept/ en offert met beyde handen den levendschijnenden knielenden Camerlingh : Den S. Franciscus van gelijcken opsiende / bewyst een groote affectie te sien / die twee schoon Hemelsche Beelden. Recht onder de Maria, midden de Tafel/ is een kindt/ houdende een Epitaphiken/ heffende 't hooft na de Mary-beeldt/ 't welck met al syn leden niet gracelycker wesen en mach. Hier nae continuerende in de Cameren van 't Paleys / maeckter een Histoory van een Mirakel/ daer een Priester Misse doet/ heel root in't aensicht van schaemten / siende de Hostie om syn ongheloof versmilten / bewijsende verschrickt te zijn/

en een onstantvastich Mensch/zijn handen doen sulcken actie/ dat hy puerlijck schijnt te beven. Al t Mis hoorende volc knielende en staende/Mannen en Vrouwen/ maken verbaest/ om dese seldtsaemheyt/ verscheyden fraey actien: Onder ander een Vrouw/ onder in de grondt sittende/ met een kindt op den hals/ keert haer seer gracelijck om: een ander/ vertellende wat den Priester gheschiet is. Hier is den Paus weder/ met meer ander gheconterfept/ Misse hoorende: en also hier in desen muer een venster quam/ maeckter hy trappen/ soo dat het schijnt datser wesen moeten/ soude d'Historp volcomen wesen: waer aen blijckt/ wat Raphael voor een ordineerder was. Wederom teghen over/ daer oock een venster comt/ heeft hy ghemaeckt/daer Petrus inde vanghenis is/en van de ghewapende bewaert wort/ daer hy seer aerdich heeft ghelet op een fraey prospective van een vanghenis/ en op den text der Schrift achtende/ socht daer neffens in alle omstandicheden yet fraeys by te brenghen/ ghelijck hy hier uytbeeldt eenen schricklijcken kercker/ en ghebonden aen een ijseren keten desen slapenden ouden Man/ tusschen de twee gewapende krijchslieden/ daer dē Engel met een groote claerheyt de wapenen der Wachters doet blicken/ en doet sien alle minste dinghen/ die inden kercker zijn/welcke wapenen schijnen gebruyneert natuerlijck/en niet gheschildert te wesen. Niet min Const is gebruyckt/ daer Petrus los met den Engel gaet/ en schijnt of hem dit eenen droom docht aen zijn wesen: Oock de verbaestheyt der Wakers buyten de vanghenis/ hoorende de ijseren deur open gaen/ daer een Sentinelle met een toortsin de handt d'ander wacker maect/ daer alle hun wapenen blincken van t'licht der toortsen: en waer dese geen claerheyt can geven/ daer geeft de Maen haer schijnsel. Dese Lichten waren al onderschepdelijck wel uytghebeeldt/ oock de duysterheyt der nacht/ den roock der toortsen: In summa/het schijnt alles meer levendigh/ als gheschildert. En dit is een recht Exemplaer/om Nachtē en Reflexien te makē/

Vanghenis Petri, wonderlyck van Raphael gheschildert.

als ick in dat deel dese Historp aengetoghen hebbe. In dese Camer is noch een Historie / daer Paus Iulius de Gierichept upt de Kerck verjaeght: daer wort hy gedragen van de Palserniers/ daerder eenighe zijn nae t'leven: daer is eenen hoop volck van Mannen en Vrouwen plaetse makende: strarx sietmen de furie van eenen ghewapenden Ridder te Peerde/ en twee te voet/ die den Tempel-roover Heliodorum aenrennen/ en slaen: Elder zijn Roovers bevreest/den roof neder werpen/en vluchten: Elder sietmen den Priester Onias in zijn Levijtsche cleederen/ ooghen en handen ten Hemel heffen/met meer omstants/ van die op pedestalen aen colomnen houden/ om dit aen te sien/ en ander toesienders/ op verschepden manieren: Dit werck is oock van alle verstandighe seer ghepresen. In't welfsel deser Camer zijn Historien/ daer Godt Abraham sijns zaedts vermenichvuldighen belooft/de Offerhande van Isaac, en Mosis brandenden bosch: in welcke alle is bewesen Inventie / Teyckenconst/en gratie. Doe is Iulius de tweede ghestorven/ en in sijn plaetse quam Leo de thiende/ die een groot Const-liefdich Paus was/ en liet Raphael voortvaren: die voor de leste Historie / in dese Camer maeckte Paus Leo de derde / daer hy Attila by Monte Maria van Room verjaeght/met sijn eenighe Benedictie. In de locht had hy ghemaeckt S. Pieter en Pauwels, met sweerden/om de Kerck te beschermen / om alsoo by d'Historp wat te poetiseren. Daer sietmen in dees Heplighen grooten ernst: daer sietmen Attilas op een swart ghesterde Peerdt steplende sitten / bevreest en bereydt om vluchten. Daer zijn noch meer fraey Peerden/ onder ander een Spaensch/ ghevleckt / daer op eenen als naeckt/ al met schulpen ghewapent / geconterfept upt de colomne Trajana, daer een volck is alsoo ghewapent: en men acht/ dat het van Crocodille huyden is. Daer is Monte Mario in brandt / bewijsende / dat in't vertreck des Krijghsvolckx/ de huysen veeltijdts den vyere/ ten buyte blijven. Hier quamen in dit stuck veel conterfeytsels / oock den Paus Leo de thiende/

thiende/seer wel gedaen / en meer ander omstandicheden. Op desen tijdt maeckte hy te Napels een Tafel / die daer noch is/ met een Mary-beelt/ S.Ieronimus op zijn Cardinaels / eenen Enghel Raphael, die Tobiam ghelepde / noch voor eenen Heer Leonello da Carpi, Heer van Meldola, een Mary-beeldt / daer in men siet als een Godlijck wesen / en in haer werckinghe een onverbeterighe sedichept/ ootmoedich/met t'samen gelepde handen / aenbiddende den Soon/ den welcken festeert een jonghen S. Ian, die hem oock aenbidt / soo oock doen S. Elisabet, en Ioseph. Noch voor den Cardinael van Santi Quattro, maecte hy een Tafel / om te Bolognen / daer voor in't leven van Francisco Francia van is verhaelt: In dese toonde hy / hoe veel zijn gracelijcke constige hant vermocht: daer in is een S.Cecilia, die beschenen van eenen Hemelschen Choor Enghelen wesende heel staer/als in haren geest opghetoghen / luystert nae die Hemelsche Harmonie: beneden op den grondt zijn Musijck instrumenten / die levende schynen / ghelijck oock haer syden lampers / en gouden Laken. Noch zijnder eenighe ander Beelden / onder ander een Maria Magdalena, die met een vroylijc wesen bewijst de vreucht over haer bekeeringhe: wie dit stuck siet/ heeft te seggen / dat alle schildery doot is/ maer dese levende: want men sieter den gheest in spelen / en de sinnen in roeren en beweghen. Datter tot lof veel versen in Latijn en gemeen spraeck van waren. Onder al dit:

Pingant sola alij, referantq; coloribus ora;
Caciliæ os Raphael, atque animum explicuit.

Onder noch veel ander stucken / soo voor d'een en d'ander / en in verschepden plaetsen / schickte hy een stuck tot Florencen/ 'twelc heden noch is by den Hertoogh / in zijn Capelle / tot Altaertafel: hier in is een oude Sint Anna, de welcke Mariæ toelangt haer kindt / soo schoon in zijn naeckte en wesen des aenschijns: t'welck lacchende yegelijc verheught maeckt die 't siet. Daerenboven heeft Raphael te weghe ghebracht in de Mary-beeldt / wat tot een maeghdelijc wesen voeghlijck mach betamen: de ogē zijn vergeselschapt met zedichept/ t'voorhooft met eere / de neuse met gracie/ en de mont met deuchde / haer cleet met simpelheydt en eerbaerheydt/ soo dat niet moghelijck is / beter te mogen een dinghen sien ghedaen. In Room maeckte hy een tamelijcke groote Tafel / daer in hy conterfeyte onder eenighe Cardinalen oock Paus Leo: hier sietmen de figuren niet versiert of geschildert/ maer rondt en verheven: hier sietmen natuerlijck fluweel / vellen en damast / aen den Paus / oock goudt en syde/dat het al ruyscht/blickt en clinct: daer is eenen cloot op eenen bruynen stoel van goudt/ daer men in siet blickeren het weerschijn van des Paus cleet/ 't licht van de venster / en de ghedaente van de Camer/ en is alles soo ghedaen/ dat niemandt te hoopen heeft / beter te mogen doen. Raphael, boven grooté lof/ vercreegh grooten rijcdom/ des hy/ om van hem memorie te laten / te Room in Borgo nova liet maken een Paleys. Zijn gerucht so veerdich over de Werelt vlieghende / sondt Albertus Durerus hem zijn Conterfeytsel ghewasschen op eenen doeck / sonder wit latende de hooghsels van selfs. Dit docht Raphael seer wonderlijck te wesen / en sondt hem weder in danckbaerheydt veel van zijn teyckeninghen. Dit Conterfeytsel was tot Mantua, onder de dinghen van Iulio Romaen. Raphael op desen tijt verwect/ door de uytnemende Printen van Albert Durer, liet oock verschepden dinghen snijden door eenighe Italianen/ die hoewel sy de tronien wel een gratie gaven / en wel stelden / soo en was hun 't graef-ijser soo niet gunstigh. Den eenen was Marc Antonio van Bolognen/ den anderen Marcus van Ravenna, en meer ander. Ten lesten isser gheweest eenen Const-soeckighen Hugo da Carpi, en vondt de manier / om met de dry houten platen / in hout-druck te maecken Printen/daer men hooghsels/ graeu en bruyn diepselen in hadde/ 't welck een aerdige Inventie is. Raphael schilderde een

Hugo da Carpi vindt de manier, Printen met houten platē, en verscheyden gronden te drucken.

een Tafel om de Stadt Palermo, eenen Cruysdraghenden Christus, daer oock veel eyghenschappen in zijn. Dit stuck ter Zee gescheept / verginghs en brack het schip / met alle Coopmanschap en volck / quam ongheschaet aen te Genua: want het was wel besloten in syn casse. Van daer werdt het noch ghebracht tot Palermo, op Mont Oliveto, daer't meer in achtinge en gerucht is / als den Bergh van Vulcanus. Raphael dus voor groote Personagien / die hy niet ontseggen mocht / werckende / hiel evenwel volck te wercken in de Cameren van den Paus / dagelyckx alles oversiende / en besorghende. Een Camer werdt ontdeckt / waerin was den brandt van Borgo, daer Paus Leo de vierde / met de Benedictie den selven brant lescht. In dees Historie zijn verscheyden ghevaerlijckheden uytghebeeldt: ter eender zijden zijn water-brenghende Vrouwen / der welcker cleeren / en hayr / met den windt waeyen / hebbende een schoone vlucht: sommige blusschen inden roock het vyer met grooten ernst. Oock isser uytghebeeldt de Vaderlijcke affectie / door den Poeet Virgilius beschreven / van Eneas, die sijnen Vader draeght uyt den brandt: soo wordt hier eenen ouden siecken uytghedraghen / daer sietmen den arbeyt des jongen dragers aen de leden / en door 't ghewichte cracht bewijsen. Daer is noch wat bysonders uytghebeeldt / te weten / de ernstighe liefde eens Moeders / die inde vlamme zynde / haer lieve kindeken noch berght / en gheeftet van eenen muyr / eenē / die dat met grooten ernst en medelijden afneemt. Oock isser een Moeder / die ontcleedt ontvliedt / en jaeght voor haer hare kinderen / op datse mochten ontcomen de verderfnisse van den brandt. In de selve Camer zijn noch meer Historien: eene daer ghevanghen Turcken zijn ghebracht uyt den Schepe te lande: oock zijnder inde Basementen / onder d'Historien ander historikens / ghemaeckt: in summa / 'tis alles te verwonderen / wat desen uytnemendē Constenaer / daer al met zijn verstant en aendachtichheyt te weghe heeft ghebracht. 'Twelfsel van dees Camer / wesende van Pieter Perugino syn Meester / woudese niet bederven / om dat hy door hem begin hadde te comē tot sulcken graet. Sijn grootmoedicheyt was sulck / dat hy Teyckenaers hadde op sijnen cost in gantsch Italien, tot Puzzuolo, tot in Griecklandt: en liet niet achter te crijghen / alles wat tot onser Consten dienen mocht. Raphael nae de doodt van Bramant, hadde al het last van het Paleys op hem / soo van bouwen / als schilderen. Hy maeckte noch een sale / en oock de Logien / gebruyckende tot grotisschen en Beesten nae 'tleven / Ioan da Vdine sijn discipel / die oock de dinghen van Stucco dede: Iulio Romano waren de Beelden bevolen / oock Ioan Francesco, Pierijn del Vago, Pellegrin van Modona, Vincent van S. Gimignano, en Polidoor van Caravaggio, dese en meer ander waren al syn werck ghesellen: dese maeckten met sijn Cartons Historien / Beelden / en ander dinghen / die in dese wercken behoefdē. Hy maeckte noch veel ander Tafelen / die buyten 't Lant / oock in Vranckrijck voeren: bysonder oock eenen val van Lucifer, daer veel aenmerckelijcke dinghen waergenomen waren / en was vanden Coningh hooghlijck gheloont: langh waer te verhalen alle sijn wercken / en Contersevtsels. Hy was altijdt seer Vrouwliefdigh / alsoo dat Augustijn Gigi sijn goedt vriendt / doe hy hem liet schilderen sijn voorste Logie / qualijck conde sijn werck ghevoordert crijghen: om dat Raphael veel tijt was tot een Vrou / die hy seer lief hadde: waerom Augustijn, die schier desperaet was / soo veel te weghe bracht / dat hy de Vrouw dede comen by hem woonen in sijn Paleys / daer hy wrocht / 'twelck oorsaeck was dat 'twerck voldaen worde: Hier in dit werck maeckte hy al de Cartons / en self veel figueren in Fresco / met sijnder handt. In 't welfsel was d'een History / den Raedt der Goden in den Hemel / daer veel fraey dinghen zijn / uyt den Antijcken genomen / met goede gratie. D'ander Historie was de Bruyloft Psiche, daer Iuppiter aen Tafel ghedient wort / en de dry Gratien bloemen stroyen over de Tafel. In ander plaetsen van 'twelfsel zijn verscheyden Beelden /

Brandt van Raphael, constich uyt gebeelt.

den/ onder ander eenen Mercurius, seer wel gedaen/ als dalende uyt den Hemel/ hebbende een fluyt. Elder is Iovis, die Ganimedem cust: oock isser Venus, die met haren waghen Psiche ten Hemel voert/ in 'tgheselschap van Mercurius en de Gratien: dan noch eenighe kinderkens aerdich vertoonende/ en hebben geladen der Goden instrumenté/ hebbende by hen eenighe dieren/ nae hun Natuere en eyghenschappen/ wesende dit een schoon Poetelijcke schilderye. Hier liet hy maken veel schoon festonen van bloemen en fruyten/ die de Historien bevinghen/ door Ioan da Vdine, welcke niet schoonder connen wesen. Raphael begon/ door last van Paus Leo, de sale Constantini, welcke Iulius Romaen, en Ioan Francisco, nae de doot van Raphael, met zijn schetsen en patroonen/ voleyndighden. Oock maeckte Raphael patroonen/ om Tapijten/ die in Vlaender gewrocht wierden/ wesende d'Historie van S. Pieter, welck een heerlijck schoon werck/ en te Room noch op Hoochtyden te sien is/ en coste 70. duysent Croonen. Hy schilderde eyndelijck een Transfiguratie Christi, om te seynden nae Vranckrijck: Daer is Christus op den Bergh Thabor, met zijn dry Apostelen/ en twee Propheten/ ghetransfigureert wesende/ en blinckende: En terwylen zijn ander Discipelen aen den voet van den Bergh hem verwachten/ is hun gebrocht een beseté jong knecht/ die een schrickelycke en natuerlijcke actie doet/ en bewijst zijn groote passie/ met open gesperden ooghen en mondt/ en bleeck in't aensicht/ doet een groot ghewelt; desgelijcx den Vader/ een oudt Man/ bewijst t'samen cracht/ en vreese/ hebbende ooc de oogen wijdt open: daer beneffens d'Apostelen bewysen hulp en medelyden. Meer eyghenschappen zijn hier t'aenmercken/ als de actituden der dry Apostelen op den Bergh/ die de claerheyt met den handen afkeeren/ als oock veel schoon aerdighe tronien van verscheyden ouderdommen/ en wesens. Summa/ dit was de leste proeve van zijn vermogé in de Const: want hy noyt hier naer Pinceel meer en handelde. Het en is niet te twijffelen/ dat tusschen Raphael en Michael Angel, der Consten halven/ jaloursye was/ en concorrentie. En alsoo Raphael, siende Angels groote studie in de naeckten/ en dat hy daer niet in t'achterhalen was: En Raphael dan wetende/ dat d'excellentie der Schilderye niet en bestaet alleen in naeckten te maecken/ soo vondt hy een wijdt open veldt/ om hem in veel dingen voor by te loopen: als in d'Inventie/ en by-een-voeginge der Historien/ de selve niet met te veel te confunderen oft confuys te maecken/ noch met te weynich al te miserabel oft arm. Oock beneerstighde hy hem/ zijn werck met alle omstandicheden te verrijcken/ en met veel bywercken/ die den aensiender vermaecken gheven: bysonder met schoon gracelijcke tronien/ van Vrouwé/ Kinderen/ Jonghelingen/ en Ouderlingen/ de selve ghevende alle bewegingen/ nae dat sy werckende behoeven: oock fraey hulselen/ tuyeringhen/ cleederen/ en chieraten/ schier niet wetende oock wat schoonheydt gheven: de vluchten der Peerden/ en wreetheydt der Soldaten/ Landtschappen/ verscheyden weders/ prospectiven/ en dergelijcke vele. Eyndlijck (om cort te maecken) segh ick dit: dat Raphael in alles gracelijck was/ en ghemeensaem/ oft universael/ en met alle dinghen wech wist/ twelck een goet Schilder/ om goet te heeten/ behoeft. Wat een goet Schilder, om goet heeten behoeft.

Hy starf t'zynen 37. Jaren op den goeden Vrydag/ gelick hy op sulcken dagh gheboren was. Geen Houwelijck hadde hy opt aengegaen: maer hadde hope/ door belofte/ Cardinael te worden: dan alsoo hy t'onmatelijck in syn Liefden was/ is met een heete Cortse bevangen wesende/ uyt den leven gescheydé/ Anno 1520. En 't doodt lichaem lagh in de sale/ daer dit verhaelde leste stuck schilderye stondt/ twelck een droef spectakel wesende/ menich dede weenen/ oock mede den Paus selve/ om 't verlies van soo gracelijcké Constenaer. Wel hadde met eenen de Const van Schilderye moghen sterven met desen Edelen Constenaer/ dewijl sy met zijn ooghen sluytinge soo blindt geworden is. Hy was begraven seer heerlijck in de Ronde/ met dit Epitaphie van den gheleerden Bembo:

D.O.M.

Raphaeli Sanctio Ioan F. Vrbinat. Pictori eminentiss. veterúmque emulo: cujus spiranteis prope imagineis si contemplêre, naturæ atque artis fœdus facilè inspexeris, Iulij II. & Leonis X. Pontt. Maxx. Picturæ & Architect. operibus gloriam auxit. A. xxxvij integer integros. Quo die natus est, eo esse desiit, viij. d. April. M.D.XX.

Ille hic est Raphael, timuit quo sospite vinci
Rerum magna parens, & moriente mori.

En den Graef Balthasar Castiglione schreef op zijn doot op deser voeghen:

Quod lacerum corpus medica sanaverit arte;
Hippolitum Stygiis & revocarit aquis.
Ad Stygias ipse est raptus Epidaurius undas;
Sic pretium vitæ, mors fuit artifici.
Tu quoque dum toto laniatam corpore Romam
Componis miro Raphael ingenio;
Atque urbis lacerum ferro, igni annisq; cadaver,
Ad vitam, antiquum jam revocasq; decus.
Movisti superum invidiam, indignataq; mors est,
Te dudum extinctis reddere posse animam:
Et quod longa dies paulatim aboleverat, hoc te
Mortali spreta lege parare iterum.
Sic miser heu prima cadis intercepte juventa;
Deberi & morti, nostraq; nosq; mones.

't Leven van Balthaser da Siena, Schilder en Bouwmeester.

ONder des Hemels uytgedeelde gaven/ die de sterflijcke ghenieten/ isser niet grooter te achten als Deucht/ en gherust ghemoet: want sulcx onsterflijck en saligh maeckt. Des d'ontfanghers van dien/ meer als der natueren/ Gode danckbaerheydt zijn schuldich. Ghelijck onder ander/ als een licht onder duysternisse verschenen is geweest/ Balthasar Peruzzi Sanese, die alsoo was begracijt/dat de zedicheydt en goetheyt in hem tacken waren der hoogher Siel ruste/ waer uyt gewassen zijn vruchten der Deuchden/ te weten/ seer eerlijcke en loflijcke wercken. Tot Siena, hoewel hy daer niet gheboren was/ begon hy de Const van teyckenen en Schilderen/ en quam te Volterra zyn gheboortstadt/ daer hy wat schilderde/ dat gracelijck was/ en wel beviel een Schilder aldaer/ gheheeten Pieter, die met hem ghemeensaem werdt/en quam met hem te Room/daer desen Pieter gewoon was te woonen/ om te wercken met hem in't Paleys voor den Paus Alexander de seste: Maer den Paus overleden wesende/ doe Pieter daer geen werc meer en hadde/ begaf hē Balthaser in een Schilder-winckel/ met den Vader van Maturino, die altijdts gemeen wercken te doen hadde. Desen stelde ten eersten Balthasar vooren een gheprimuert Penneel/ en sonder eenighe teyckeninghe hem te langhen/ seyde: Schildert daer een Mary-beeldt. Hy nam stracks een kole/ en hadde metter vaert op een goede maniere geteyckent/ dat hy in't werc legghen/en schilderen wilde. Hy sloegh met eenen handt aen de verwen/en hadde in weynich daghen sulck een fraey en wel gedaen stuck gemaeckt/ dat het niet alleen den Winckel-meester/ maer oock alle Schilders die 't saghen/ dede verwonderen. Wt welker oorsaeck hem besteet wert tot S. Honofrio, de Capelle van

le van 'thoogh Altaer / die hy met een schoon gratelijcke maniere voldede opt nat kalck. Daer nae in de Kerck van S. Rochus à Ripa, noch twee Capellen. Des hy / in goedt gheruchte comende / werdt ghebracht te Ostia, daer hy op't Casteel / van wit en swart eenighe Camers schilderde / en maeckte fraey Historien: bysonder een hant-bataillie / op de wijse der ouder Romeynen: oock een hoop krijchslieden / die een Casteel bestormen / makende een fraey ghewoel en aenval / hun met schilden deckende / en de leders aen de mueren stellende / daer die van binnen hun af weeren met een wonderlijcke felheyt. In dees Historie maeckte hy veel Antijcksche krijch-instrumenten / en verscheyden ghedaenten van wapenen: en in een sale veel ander Historien / schier van 'tbeste dat hy opt dede. Hier nae maeckte hy te Room vast kennis met Augustijn Gigi, die alle Deuchtsame beminde / en oock Balthasar, te meer / om dat hy hem van Siena hiel te wesen. Des hy door middel van desen soo rijcken Man onderhouden / hadde tijt om practiseren nae de Roomsche dinghen / bysonder in Architecture / in welcke hy door de concorentie van Bramant in weynigh tijdt seer profiteerde in dese Const / en namaels door haer in eere en groot ghewin. Hy leyde oock seer toe op prospective / daer hy sulck een Meester in werdt / datmen weynich sijn ghelijck ghevonden heeft / alsoo't in alle sijn wercken wel te sien is. Het welck verstaende Paus Iulius de tweede / liet hem schilderen de 12. Maenden van wit en swart / elck met haer oeffeningen / die men doet in de selvighe over al het Jaer. In dese sietmen van hem veel prospectiven van Huysen / Teatren / Paleysen / en ander gestichten / met schoon inventien. Hier nae dede hy noch meer wercken / die hem gheruchtich maeckten: onder al / het Model van 't Paleys van Augustijn Gigi, welck Paleys schijnt uyt der aerden ghewassen / so wel ist gedaen: Dit cierde hy uytwendich met Historien vā wit en swart / En de sale met een schoon prospective colomnen: En 'tghene wonderlijck is / in een Logie teghen den Hof / daer hy eenighe Historien van Medusa heeft gheschildert / zijn eenighe Cornicen en Ornamenten versiert oft stucco waer / soo wel op sijn vercorten ghedaen / en de daghen soo ghewacht / dat selfs alle beste Constenaers bedroghen worden die dit sien / en meenen dat het verheven werck is / en niet gheschildert: Ick en condet oock niet ghelooven / tot dat ick het met een langh riet aenghetast hadde / want het is in 't welffel. Veel wercken in veel Steden en plaetsen heeft hy ghedaen / in schilderye en Bouwmeesterschap / oock verscheyden Tooneelen tot heerlycke Comedien / en anders te langh om verhalen. A°. 1527. doe Room overrompelt was / werdt hy van den Spaengiaerts gevangen / en niet alleen en verloos hy alles wat hy hadde / maer worde seer gheynjnicht: want hebbende een edel statich aensien / worde hy miswaēt te wesen eenich groot Prelaet / alsoo vercleedt wesende / oft eenich man die groot rantsoen vermocht te gheven: maer doe sy hem vernomen een Schilder te zijn / deden hem schilderen hun oversten Borbon, 'tzy doodt oft anders. Doe hy uyt hun handen was / scheepte hy nae Port Hercules, om van daer te gaen na Siena: maer wert op den wegh berooft / dat hy in sijn hemde tot Siena gecomen is / daer hy heerlijck ontsangen en hercleet worde / en corts daer na Jaerlijcx pensioen ghegeven / om de Stadt te versterckcn. Hier nae quam hy in de quade gratie van den Paus / om dat hy met syn en 's Keysers legher niet en wou trecken voor Florencen: dat werdt nae weder ghevredight / en heeft te Room in syn twee Professien verscheyden wercken ghedaen: hadde oock aldaer sijn studie in Astrologia, en Mathematica, daer hy hem seer in oeffende. Hy begon oock een Boeck van d'Antiquiteyt van Room / en te commenteren van Vitruvius, makende van alles de teyckeningē: Hier van is veel erfgenaem ghewolden nae sijn doot Sebastiaen Serlio, die hem met desen arbeyt in syn Boec wel beholpen heeft. Balthasar, alhoewel hy Pausen / Cardinalen / en ander veel ghedient hadde / heefter weynich geniet van ghehadt / oft door de cleen miltheyt

deser

deser Heeren / oft door syn beschaemde beleefthept/van wepnich epssché: maer om de waerhepdt te segghen / alsoo veel als men met edelhertige milde Heeren beleeft behoort te wesen / behoortmen met de vrecke onbeleefde onbeleeft te zijn. Dus Balthasar hem vindende ten lesten oudt / arm / en met groot hupsgesin verladen / werdt seer siecl: En ghecreegh een gheschenck van den Paus van hondert Croonen. En starf Anno 1536. out 55. Doe den Medecijn te laet hadde ghekent/ dat hy vergheven was/ door yemandt / die syn officie / daer hy Jaerlijck af trock 250. Croonen / begeerde. Hy was van kinderen/en vrienden seer beweent / en begraven by Raphael d'Vrbijn, met dit Graf-schrift:

Balthasari Perutio Senesi, viro & Pictura, & Architectura, aliisque ingeniorum artibus adeò excellenti, ut si priscorum occubuisset temporibus, nostra illum feliciùs legerent. Vixit ann. Lv. mens. xj. dies xx.

Het leven van Ioan Francisco Penni, geseydt den Factoor/ Florentijnsch Schilder: en Pellegrino, Schilder van Modana.

HEt is de Jeucht menichmael oorsaeck gheweest van een toevallende gheluck / dat in hun ghespuert was een seker bevallijckhept / oft inclinatie tot eenige goede Const/ alst gheschiedde met Ioan Francisco Florentijn/die van der Nature van jonghs tot de Schilder-const gheneghen wesende / was daerom t'samen met Iulio Romano van Raphael Vrbijn in hups ghenomen / en beyde als syn kinderen ghehouden / het welck hy wel bewees in syn sterven/ hun beyden latende erfghenaem van syn Const en tijdtlijcke goederen. Alsoo Ioan noch een kindt wesende / doe hy in Raphaels hups quam / upt boerde ghenoemt wiert Factoor / behiel hy desen naem al syn leven. In syn teyckeninghe volghde hy altijdts de maniere van Raphael. Hy was meer geneghen tot teyckenen als schilderen / gebruyckende altijt grooten vlijt/syn dingen wel te voldoen. Van syn eerste Schilderye is te sien in de logie van den Paus / daer hy wrocht in geselschap van Perijn del Vaga, Ioan da Vdine, en ander excellente Meesters. In welck werck men siet een seer goede gratie / als van een Meester / die toeleyde op de perfectie. Hy was universael oft vlijtich om van als te doen/hem oeffenende in Landtschap/ en metselrije. Hy coloreerde seer wel in Oly op tnat kalck/en van Eyverwe. Hy conterfeytte excellent nae 't leven: En sonder groote studie/ verstondt hy lichtelijck alles wat de Const belanghde/ 't welck Raphael groot voordeel was/ want hy veel dinghen voor hem dede/ als in de Cartons van Tapijtserije en anders: Oock met zyn Cartons veel dinghen makende / als het welfsel van de Logi tot Augustijn Gigi, en veel Tafelen / Tafereelen en wercken: Daer hy hem soo wel in droegh / dat hy meer en meer van Raphael bemindt werdt. Hy maeckte in S. Maria di Anima, een Sinte Christoffel, van acht ellen / een schoon Beeldt: Oock isser eenen Hermijt in een spelonche/met een Lanteern in de hant/ hebbende goede teyckeninghe / en wel ghedaen wesende. Maeckte veel meer wercken: Bysonder nae Raphaels doot/ voldede hy met Iulio Romaen, veel dinghen/die van Raphael onvoldaen waren ghebleven / bysonder in 's Paus Wijngaert / en in de Sale Constantini, daer sy die Historien maeckten/ met een frap handelinge en veel schoon figuren: hoewel d'inventien en schetsen der Historien veel quamen van Rhaphael. T'wijlen dese wercken ghedaen werden / Pierijn del Vaga, excellent Schilder / nam te Wijve een Suster van Ioan Francisco, des Pierijn hun derde ghesellle werdt/en deden verschepden dinghen t' samen. T'ghevíel dat Paus Clement hun liet maken een Tafel/ghelijck die op S. Pieter Montorio van Raphael, om te schicken nae Vranckrijck / daer d'eerste toe gedestineert was. In dese te maké/werden sy oneenich/ deelden sy twee de goederen/en teyckeningen/van Raphael hun naghelaten: en Iulius trock nae Mantua, daer hy voor den Marquijs veel dinghen

ghen dede. Daer volghde hem Ioan, oft ghetrocken door vrientschap/ oft hope/ van daer werck te hebben: maer hem vindende van Iulio weynich vriendtschap bewesen/ keerde weder te Room/ en trock van daer nae Napels/ volgende den Marquijs del Vasto, daer hy cortlijck (van quade complexie wesende) sieck werdt/ en starf/ tot groot leetwesen van den Marquijs/ en alle die hem kenden. Hy hadde een Broeder/ gheheeten Lucas Penni, desen wrocht in gheselschap van zijn swagher Pierijn, tot Genua, en elder veel plaetsen in Italien: eyndlijck quam hy in Engelandt/ daer hy voor den Coningh/en eenighe Cooplieden wrocht. Ten lesten begaf hy hem te maecken teyckeninghen/om in coper te snyden/die van Vlamingen gesneden uytgaen/ die boven zijn manier oock aen zynen naem worden bekent. Onder ander isser een Print van een Badtstove met naeckte Vroukens. Ioan Francisco leefde 40. Jaer. Zijn wercken zijn van ontrent Anno 1518.

Zijn mede-discipel by Raphael, en zynen vriendt was Pellegrino van Modana, die van jongs in zijn Stadt hadde alree eenen goeden naem in de Const ghecreghen: maer hoorende t'loflijck gherucht van Raphael, is te Room by hem ghecomen/ welcken hem oock by hem gaf te wercken/ als die noyt yedt weygherde die van de Const waren: want doe waren te Room wonder veel fraey jongers/ die toeleyden malcander t'overtreffen in de Const/ om te comen in gratie by Raphael, dien sy alle beleeftheyt bewesen/ geleydende hem (die meer een Prince/ als Schilder geleeck) seer statelijck te Hove/ wel 40. oft 50. in ghetal/ en wel in orden. Pellegrino werdt in de Const een goet Meester/ en wrocht oock met d'ander in de Logien/ daer hy hem soo wel droegh/ dat hem Raphael in veel meer dinghen gebruycte/ in verscheyden plaetsen: oock dede hy veel ander dinghen in Room alleen/ en in gheselschap. Nae de doot van Raphael, keerde hy weder te Modona, daer hy veel wercken dede/ en troude/ en hadde eenen soon/ die welcke een oorsake van zijn doot waer: want desen met ander jonghers zijn ghesellen worden cryghende/ eenen ombracht. En alsoo Pellegrino dit gheboodtschapt werdt/ gingh haestlijc uyt/ om den soon te verbergen voor de Justitie: maer noch niet verre van zijn huys wesende/ ontmoetten hem de vrienden van den dooden/ die welcke den dootslagher sochten: en Pellegrino gheenen tydt hebbende t'ontwijcken/ overvielen hem inde gramschap/ en gaven hem soo veel wonden/ dat hy ter aerden doot bleef.

Het leven van Andrea del Sarto, excellent Florentijnsch Schilder.

ALs den Mensch van zijnder jonckheydt wordt bestelt te doen de dinghen/ daer hy van de Natuere toe verordineert/ oft gheboren is/ dan sietmen ten eynde een uytcomste van grooter volcomenheyt/ en een uytmuntinge/ die seldsaem en verwonderlijc is. Dat wel haest waer te wesen hem openbaerde aen Andreas del Sarto, soo gheheeten/ om dat zijn Vader een Cleermaecker was: Want hy gheboren wesende tot Florencen/ A°. 1478. en t'zynen seven Jaer van 't Schoolgaen ghenomen/ en op t'Goudtsmeden gestelt/ en hadde hy in Goudt en Silver te snyden soo veel sin niet/ als in teyckenen/daer hy goede maniere in hadde. Het welck gesien van Ioan Barile, ghemeen Schilder/ nam hem van t'Goudtsmeden op t'Schilderen/ daer Andreas seer blyde om was/ hem vindende aen de Const/ daer hy toe geinclineert was/ en begon so te coloreren/ dat zijn Meester/ en ander Schilders van der Stadt/ verwondert waren. Ioan Barijl t'eynden dry Jaren bemerckte/ dat hy volherdende/ meer als ghemeen werck-gheselle wilde worden: waerom hy hem bestelde met Pieter di Cosimo, doe ter tydt gheacht van de beste Schilders van Florencen: daer Andreas begerich tot de Const/ niet af en liet hem te bevlyten om leeren: En de Natuere/ die hem een Schilder dede opwassen/ wrocht soo in hem/ in't handelen der verwen/ en met sulcken gratie/ al hadde hy 50. Jaer geschildert gehadt/

hadt / des hem Pieter seer lief creegh. Alle den tijt / die Andreas hadde / bysonder de Heyligh-daghen / bracht hy upt grooten lust over met te teeckenen / in gheselschap van ander Jonghers / in des Paus sale binnen Florencen / daer de Cartonnen waren van Leonardo da Vinci, en Michael Angelo, daer hy alle Jongers / ingheboren en vreemde / (die daer ontallijcke veel quamen) te boven gingh. Boven al die daer quamen / behaeghde Andreæ de maniere van omgangh / van eenen Jonghen / gheheeten Francia Bigio, Schilder / die oock sulck bevallen hadde in Andrea, dat sy groote vrienden werden. En Andreas, niet connende langher verdraghen de vremdichept van Pieter zijn Meester / die een oudt Man was / en seer fantastijck / Jae die alle dingh in den wegh was / seer eensaem en quellijck / niet mogende verdraghen dat yemandt hoestede / noch Clock luyden / Kinder ghecrijt / Monicken sangh / en sulcke dinghen / dickwils ooc seer vergrammēde op de Vlieghen / summa / daer niemandt en mocht om zijn moylijckhept by gheduere / is Andreas van hem ghescheyden / en nam een Camer met Francia, die oock van zijn Meester schepde / om dies wille hy upt t'schilderen ghescheyden was: Dus woonden dese twee jonghe Schilders t'samen op de Graen-marckt / en deden tsamen veel wercken. Ondertusschen een Compagnie van Lo Scalzo, die S. Ian Baptist voor patroon hebben / deden Andreas schilderen d'History van Ioan Baptist / in twaelf percken / van wit en swart: daer hy noch jongh zijnde / voor eersten maeckte het Doopsel / en dat met sulcken vlijt ende goede maniere / dat hy seer geruchtich werdt / des hem veel te werck wilden stellen / om wat tot zijn gedachtenis te hebbē / siende dat hy wat uptnemens worden wilde. Des onder ander hy in een Kerck der Hermyte Monickē / buyten Florencen / schilderde in een Capelle een Altaertafel van Maria Magdalena by Christum in't Hof / t'welck seer lieflijck en gladdich gecoloreert was: upt welcker oorsaeck hy in de selve Kerck noch twee ander maeckte / als noch volghen sal.

Dese twee / verlatende hun Camer / quamen woonen by t'Clooster van de Munziara, daer eenen Monick Andream liet schilderen het portael van de Kercke / t'welck redelijck groot is. Dit hadde den Monick te wege gebracht / met list / te langh te verhalen / om van Andreas alderbesten arbeyt te hebben voor weynich gheldts: En alsoo't een ghemeen plaetse was / wrocht Andreas meer om eere als ghewin. D'eerste Historie die hy daer maeckte / was eenen S. Philips, Monick wesende / die eenen naeckten cleedt: in d'ander / daer S. Philips vermaendt eenighe blasphemerende tuysschers / die hem bespotten / en daer eenen blixem slaet inden boom / daer sy onder in schaduwe sitten / en twee van dese verslaet / en de ander seer verbaest maeckt: Eenighe met den handen aen t'hooft ligghen als in swijm: ander loopen / en begheven hun al crytende ter vlucht / met grooter vreese. Een Vrouw isser van haer selven door den donderslagh / also verbaest van verschrickthept / oock vluchtigh / soo natuerlijck / datse schijnt te leven. Een Peerdt isser oock door vreese los ghewor den: welck met zijn spronghen / en schricklijck ghebaer / betoont / wat soo een onversienich en onverwacht dingen verbaesthept maeckt: t'welck van Andreas, met een fraey aendachtichept / is te wege gebracht / noodich waerghenomen voor die de Schilder-const oeffenen. De derde Histori was / daer S. Philips een beseten Vrouwe verlost: oock alle dinghen waernemende / die voegelijckst in sulcken doen zijn upt te beelden. Noch twee Historien maeckte hy in dit voorhof oft portael: Een / daer S. Philips doot is / en van zijn Monickē beweent / en daer een doot kindt de bare gheraeckt / en verrijst / t'welck levende en doot gheschildert is / met groote waerneminghe der veranderinge: In d'ander maeckte hy / daer de Monicken yedt met de Cappe van S. Philips doende zyn / en legghense eenighe kinderen op den hals / waer in sommighe Conterfeytsels nae t'leven comen. Nae dat hy / door groote fame / upt dese wercken ontstaen / veel treflijcke dingen hem aenbesteedt hadde gedaen /

en

en siende elder zijn medeghesellens veerdichept op t natte kalck / heeft met inwendighen yver / ghepzickelt wesende / zijn Cartons ghemaeckt / en noch twee Historien in den selve voorhof der Nunziata : Eene is / een Mariæ gheboorte / in een Camer / met t'samenvoeginghe der figueren / met een schoon gratie / en ghoede proportie : Alwaer zijn eenighe Vrouwen / als vrindinne / by de Craemvrouwe / en zijn ghecleedt ghelijck doe ghebruyckelijck was : ander slechter ghecleedt / zijn by t'vyer doende / met t'Kint te wasschen / wieghe maecken / en ander bedienstichepdt. Onder ander isser een Kindt / dat hem warmt / seer levende: en een oudt Man / rustende op een bedde / seer natuerlijck : Desgelijcx eenighe Vrouwen / die te eten brenge de Craemvrouwe / die met eyghentlijcke actie te bedde light : En al dees Beelden / met eenighe Kinderkens om hoogh / die bloemen stropen / zijn van tronien / lakens / en ander aendachticheden / en poeselighe colozeringhe / en vleeschichept / niet anders dan offe leefde. In d'ander Historp / zijn de Wijse upt den Oosten / die ghelepdt van de Sterre / comen Christum aenbidden / en comen / als van den Peerde geseten / te voet aentreden: achter volght hun Hofghesin / met waghens / en veel reetschap: Hier in comen eenige Conterfeptsels / en eenighe Kinders gheclommen op mueren / om dese Coningen met hun gevolgh en vreemde dieren te sien. Dees Historie is uptnemende ghelijck de ander. In welcke twee hy zijn selven is overtroffen / ick late staen zijn ghesellle Francia, die oock zijn Historien voldaen hadde op den selven tijdt. Om ander Monicken / maecte hy onder ander in een Tafel / een Enghelsche groet / in welcke men siet een gladdichept der verwen / seer behaeghlijck : en eenighe Engel-hoofdekens / die den Engel Gabriel versellen / gedaen met een dommelighe soetichept. Veel Mary-beelden in olyverwe / en ander dinghen / dede Andreas, van sulcke volmaecktheyt / dat hy gerekent werdt den besten / die in zijn Stadt pinceele en verwe handelde : maer ghoet-aerdich wesende / liet hem niet ghenoech betalen / om zijn vrienden oft hem selven nut te wesen. Hy wert verliefd op een jonghe Vrouw / die Weduwe werdt / en zijn Huysvrouw / soo dat hy te meer was ghedrongen te wercken / end' in te meer swaricheden quam / als van Jalousije / en ander dinghen. T'wijlen Andreas zijn stadt Florenten vast met zijn wercken vercierde / en dat zijnen naem meer en meer vermeerderde / die van de voornoemde Compagnie dello Scalzo, lieten hem zijn werck verbolghen / daer hy Christi Doopsel had ghedaen : soo maeckte hy twee Beelden weersijdts de Poorte / een Charitas, en Iustitia, die seer schoon waren: En noch twee Historien / eene / daer Ioannes predickt / wiens aensicht toont heel gheestelijck / en vol aendachtichept te wesen : oock de toehoorders seer verwonderende / van soo een nieuwe leeringhe te hooren. Maer noch hadde hy zijnen gheest meer gheoeffent in d'ander / daer Ioannes doopt een ontallijck volck / daer eenighe beelden zijn ghemaeckt / ontcleedende eenige die gedoopt worden: en ander / die naeckt verwachten / dat ander / die voor zyn / gedoopt sullen worden: in welcke wort ghetoont een yverighe begheerte / en alles soo aerdigh van wit en swart gedaen / als oft van Marber verheven waer. Andreas in dese dinghen doende wesende / quamen upt van Albert Durer eenighe Printen / daer Andreas eenighe beelden af in zyn werck te passe bracht. En hoe wel het niet quaet en is / hem behendelijc met yet goets van anderen te behelpen / wert van velen geacht / dat Andreas niet veel Inventie en hadde. Baccio Bandinello, doe een goet Teyckenaer gheacht / siende dat in Florenten niemandt beter colozeerde in Olyverwe / als Andreas, werdt van sin dese handelinge by hem te leeren / liet hem / om de manier te sien / eenighe dinghen maecken / oock zyn conterfeptsel : maer oft hem te swaer om doen docht / hy voeghde hem tot het Beeldthouwen. Hy dede noch verscheyden stucken van Olyverwe : onder ander een Tafel van eenen dooden Christus , met Enghelen / die hem ophielen met een bedroeft contempleren / dat hun Schepper / om

s'Menschen

's Menschen zonden/in sulc ellende was ghecomen. Dit stuck behaeghde elcken so/dat hy van velen ghebeden was / dit te laten uytgaen in Print / en werdt te Room ghesneden van Augustijn Venetiaen: Maer dewijl het niet wel gedaen en was / wou nopt niet meer laten snijden. Dese Tafel werdt in Vranckrijck ghesonden / en behaeghde den Coningh soo / dat hy begheerich was / meer van Andreas dinghen te hebben/ en gaf daer toe last. T'welck oorsaeckte dat Andreas, door vrienden raedt / voornam corts in Vranckrijck te trecken / maer de Florentijnen verstaende / dat Paus Leo syn Vader-stadt wouw comen besoecken / wilden hem feestlijck ontfangen/ met groote toemakinghe van Arcken / Tempels / Colossen / en ander Beelden / meer als opt te vooren gheschiet was: En so veel ander Meesters hier in ghebruyckt worden: Maer dat boven al gheprezen werdt / was de Facciade, oft ghevel van Sint Maria del Fiore, ghemaeckt van hout / en daer op geschildert Historien van wit en swart/ door de constighe handen van Andreas, dat den Paus seyde: Al waert gheweest van Marber/ tē conde niet beter wesen. Andreas ghebeden / door den Coningh van Vranckrijck noch een Tafel te maken / voldede in corten tijdt een Marybeeldt/ dat seer schoon wesende/ghesonden werdt / alwaer de Cooplieden viermael meer gheldt af creghen / dan sy daer voor betaelt hadden. Nae eenigh cleen dinghen/maeckte hy noch een tronie van eenen Christus, voor de Monicken da Servi, dat noch op hun Altaer in de Kerck Annunziata staet / t'welck soo schoon is / dat te verwonderen is / hoe door Mensch verstant sulckx te weghe ghebracht en ghedaen is. Buyten in S. Gallo, waren noch Tafelen gemaeckt/ die de syne niet en geleken. Daer maecte Andreas noch een derde / en daer in vier staende Beelden / die van de Drijvuldichepdt disputeren/eenen S. Augustijn, met een tronie als een Africaen, en een Bisschops cleedt / eenen Sinte Pieter Martelaer/S. Franciscus, en S. Laurens: Beneden knielen twee beelden / eenen S. Sebastiaen, toonende den rugghe / die meer levende als gheschildert schijnt: 't ander een Magdalena, met schoon lakenen / welcker tronie (ghelijck als hy gemeenlijck te passe bracht in alle vrouwe tronien) was gedaen nae syn Huysvrouwe: Dit stuck was gheacht het beste van Olyverwe van hem ghedaen/ om datmen daer in siet een goede proportie der figuren/actien/en affecten/en eygenschappen der tronien/ de jonghe soet/ de oude hardt/ half oudt matigh wesende: Summa/ dees Tafel is in alle deelen seer schoone. T'wijl hem Andreas te Florencen dus werckende onderhiel/sonder op te connen comen / waren in Vranckrijck / by Coningh Fransoys den eersten / veel stucken ghesonden van Room / Venetien / en Lombardijen: Maer gheen bevielen hem beter/als die voornoemde twee van Andreas, en loofdese boven maten. Des werdt hem geseydt / datmen Andreas daer by hem in Vranckrijck/tot syn Majesteyts dienst/ wel lichtelick soude brenghen. Twelck den Coningh wel beviel / en gaf commissie sulckx te doen: En dat Andreas soude daer ghelt tot de reyse getelt worden. Andreas stelde hem vrolijck op de reyse: En daer in't hof comende / was van den Coningh seer vriendelijck ontfanghen: En eer den eersten dagh synder coemst voorby was / bevondt hy hoe groot de mildtheydt en beleefheyt was van desen grootmoedighen Coningh/ ontfanghende in gheschenck ghelt / en rijcklijcke en eerlijke cleederen. Doe hy begon te wercken/conterfeytte hy den Dalphijn, 's Coninghs sone / die maer eenighe maenden oudt en was / en noch in syn windsel: Welck conterfeytsel by den Coningh ghebracht wesende / werden hem van den Coningh geschoncken dry hondert gouden Croonen. Hier naer schilderde hy noch een Charitas, die den Coningh oock soo beviel / dat hy hem ordineerde een groot pensioen / en dede alle dinghen / op dat hy gheern by hem mocht blijven/hem belovende/ dat hem geens dinghs ontbreken soude: En dat/ om dat hem syn werck/ veerdichepdt/ en omgangh / soo wel behaeghde / siende hem in alles wel te vreden: Oock was hy by al het Hof seer wel ghesien / en bemint.

bemint. Hy maeckte veel Tafelen / en ander werck: ſoo dat/ waert ſake dat hy hadde te recht bekent / waer / en van waer hem t'Gheluck hadde ghebracht/ hy waer niet alleen tot rÿckdom/ maer tot eenigen hooghen graedt ghecomen. Maer ſo hy eens doende was/ voor des Coninghs Moeder / te maecken eenen Penitenten Ieronimus , quamen hem Brieven van zÿn Huyſvrouwe / doch watter in ſtondt / hy beghon voor hem te nemen / weder nae Florencen te keeren/ en begeerde verlof aen den Coning/ ſegghende / te moeten eenighe dinghen gaen beſchicken/ en wilde/ om geruſter by den Coningh te blÿven / gaen halen zÿn Huyſvrouw / en ſoude mede brenghen voor den Coning coſtlÿcke Schilderÿe en Beeldtſnÿderÿe. Den Coning betrouwde hem / en gaf hem ter deſer oorſaken veel gelt: want hy hem hooglÿck ſwoer / binnen weynich Maenden (die hy ſeyde) weder te keeren. Hy nu ſpoedich t'huys ghecomen: alwaer hy by zÿn ſchoone Vrouw en vrienden goede daghen nam / ſoo dat den tÿdt van wederkeeren verliep: en hy ſonder wercken weſende / en latende timmeren en metſen/ verteerde al ſ'Coninghs en zÿn eyghen ghelt: doch doe hy vertrecken wilde / vermochten meer des Vrouwen beden en tranen / dan zÿn eyghen belangh / en beloften / die hy den Coningh hadde ghedaen. Des hy / om de Vrouw te behaghen blÿvende/ werdt den Coningh ſoo verſtoort / dat hy tſedert noyt gheen Florentÿnſche Schilders met goeden ooghen en aenſagh: en ſwoer / waer Andreas in zÿn handen geweeſt / ten ſoude ten beſten met hem niet hebben afgheloopen / ſonder yet aen te ſien zÿn Conſt. Andreas moſt hem nu weder in armoede behelpẽ ſo hy beſt mocht : en voldede doe die Hiſtorien van S. Ian Baptiſte voor t'gheſelſchap van Scalzo, daer Francia Bigio in zÿn af weſen twee Hiſtorien had gemaeckt: want ſy hem niet weder en verwachten. Viere heeft hyder nu dan voldaen/ d'een achter d'ander ſtaende : Eerſt / Ioannes ghevangen by Herodes : de tweede / t'Avontmael van Herodes, en den dans van Herodiana, met figueren/ die daer wel by voeghen: de derde/ d'onthoofdinge / daer eenen half naeckten Beul is/ een Beeldt wel gedaen/ en goet van teyckeninghe / ghelÿck oock alle ander zÿn: De vierde / daer Herodiane t'hooft preſenteert: hier zÿn eenighe die hun verwonderen / met ſeer ſchoon aendachticheyt gedaẽ. Deſe Hiſtorien/ zÿn tſedert de Schole gheweeſt veler Jongheren / die in deſe Conſt excellent zÿn ghewoorden. Hier nae maecte hy elder oock op't natte klac/ maer van verwe / een Mary-beelt / welcks tronie was zÿn Huyſvrouwẽ nae t'leven: hier was by eenen lacchendẽ jongen Ioannes. Dit was om zÿn levendicheyt ſeer gheacht : Want het een uytnemende werck was. Hier nae maeckte hy voor een Coopman een Marien Hemelvaert op een Tafel/ die op t'leſt op ſomplaetſen borſt dat hyſe liet ſtaen: dit was een byſonder fraey ſtuck. Onder d'Apoſtelen / dat ſchoon figueren waren / was zÿn conterfeytſel. De Mary-beelt was van kinderkens opgevoert / en rontom verſelſchapt/ alles wonderlÿcke gracelÿck: doch is tot nae zÿn doot altÿts onvoldaen ghebleven. Hy maeckte noch in eenen Hof van Servi, twee Hiſtorien van den Wÿnghaert Chriſti: In d'een/ daer men den Wÿngaert plant/ bindt/ en ſnÿdt / en daer by den Huyſvader/ die de wercklieden roept/ die ledich op de Marct ſtaẽ/ daer eenen ſit en clauwt zÿn handen/ ſchÿnende te twÿffelen / of hy ghaen wildt oft niet/ ghelÿck ſommige luyaerts doen : Maer noch is veel ſchoonder d'ander/ daer den ſelven Huyſvader betalen laet/ alwaer der eenige teghen murmureren / en hun beclaghen: t'wÿlen iſſer een/ die by zÿn ſelven t'gelt overtelt/ met ſulkẽ ernſt/ dattet te wonder is/ ſo oock den Wtteller doet: Dees Hiſtoriẽ zÿn van wit en ſwart in't natte kalck / met een aerdige veerdicheyt. Nae eenigh noch ander dinghen / maecte hy een Mary-beeldt gheknielt / contemplerende eenen Chriſtus , ligghende voor haer op eenen lap ghevouwen lakens / hem al grimmickende aenſiende: daer eenen Ioannes over eynde / haer op Chriſtum wÿſt : achter hem leent Ioſeph op een rootſe/ ſchÿnende hem in zÿnen

Ontrouwheyt van del Sarto, teghen den Coningh van Vranckryck.

nen gheest te verblyden. In een Paleys buyten voor de Medicis, by laste van den Paus/ was gheordineert / dat drij elck hun deel maken souden / van d'Historie van Iulius Cæsar, te weten / Andreas del Sarto, Francia Bigio, en Iacob da Puntormo: daer alleen Andreas zijn deel dede: maer d'ander niet / wat gheldt men hun met bidden aenboodt te gheven. Op een facciade, oft binnen-muer/ maeckte Andreas met grooter vlijt een Historie / daer alle Landen Cæsar Tribuyt brenghen van hun ghedierten: te meer om d'ander twee te boven te gaen/ dede hyer arbeydt in / als oyt in ander dinghen. Hy maeckter een heerlijcke Mutselrye in prospective / en eenē trap/ seer constigh loopende tot 't ghestoelte van Cæsar. Hier maeckte hy op eenighe statuaen / met goeden aendacht: en ten was hem niet genoech / zynen constigen gheest te laten blijcken / in de verscheyden Volcken / die de Dieren aenbrengē: gelijcker een Beelt is / een Indiane/ met een geele cassacke/en op haer schouder eenen korf / oft muyte met Papegayen/ binnen en buyten / de welcke seer uytnemende zijn: en ghelijcker zijn / die Indiaensche Geyten brenghen: soo zijnder daerenboven veel verscheyden vreemde Dieren / als Leeuwen / Tigers/Apen/Meyrratten/en alsulck seltsaem ghedrocht. Al dit was so fraey en versierlijck / en soo wel in zijn nat ghewrocht/dat het te verwonderen is. Op de voorseyde trappen maeckte hy oock een Reuskken sittende/ en houdt een doose / waer in is een Cameleoen / soo wel op zijn vreemde ghedaente ghedaen/dat niet te bedencken en is / wat schoonder proportie hy dit Reuskken ghegheven heeft. Andreas in de Stadt weder ghecomen / maeckte een half Beeldt/ van eenen S. Ian Baptiste naeckt/ welck nae aen den Hertoogh Cosimus worde ghesloncken. Doe begon Andreas ondertusschen Vranckrijck te bedencken/ hertelijck versuchtende: en ghewis / hadde hy ghedocht vergheveniss te vinden/ hy waerder getrocken: Soo nam hy vooren/ een proef met zijn Const te doen/ en maeckte noch eenen half naeckten S. Ian Baptiste / om te schicken aen den Grand Maistro van Vranckrijck: maer watter in viel/ hy vercocht hem. Maer noch eenich ander werck/ doe A°. 1523. de Peste te Florencen was / trock hy met Wijf en gesin in een Vrouw Clooster / tot Luca, al waer hy stil wesende/ maeckte voor dat Clooster een Altaertafel / en om dat die Nonnekens zijn Vrouw meer en meer beleefthept dedē/ en zijn ander volc/ wrocht hy dees Tafel met sulcken liefde/ datse weerdigher het Clooster meer naem en vermaertheyt gaf/als al 'tgebouw datter is: Het is eenen doodē Christus: Waer hy heeft met allen aendacht waerghenomen de droef affecten/en met sulcken voeghlijcke gratie / in de Marien en ander Beelden/ dat het te wonder is: Oock de verheventhepdt des Beeldts Christi, en so dootverwich wesende ghedaen / is van grooter perfectie. Hy maeckter noch een Visitatie van Elisabeth: en noch op eenen doeck een Christi tronie / welck van't beste van zijn werck te achten is/ daer naemaels veel nae ghedaen zijn geweest. Dus hadden dese Nonnekens/ by desen ghelucke / de beste Schilderye / die in't Landt was. En hy keerde met zijn ghesin te Florencen / daer hy veel Tafels/ Tafereelen/ en Conterfeytsels maeckte. Den Hertoogh van Mantua, Fredericus de tweede / begeerde(door Florencen passerende)een Conterfeytsel van Paus Leo, dat Raphael had ghedaen / daer by noch Cardinalen waren. Dit conterfeytsel hem toeghelaten wesende van Paus Clemens de 7^{e}. lietment heymelijck conterfeyten door Andreas: en dit gheconterfeytte / met effen sulck ornament / en gheheel gelijckende/ worde ghesonden te Mantua, op dat Florencen van sulck Juweel niet berooft en soude worden. Dit worde naemaels ghetoont onder Schilderyen Giorgio Vasarij, die noch jongh zijnde te Mantua quam / het welck Iulius Romaen, in zijn tegenwoordicheyt prees: maer Giorgio toonde hem van achter op't panneel een teecken/dat het te Florencen gedaen was. Des Iulius most bekennen de waerheydt: maer voeghder by / al ist van Raphael niet/ soo en is het niet te argher; dan te beter. Waer aen te

Historie van Iulius Cæsar seer constigh door del Sarto gedaen.

te hooꝛt is/hoe eygen en hoe uytnemende/ Andreas yedt copieren conde. Daer was buyten Florencen een werck/ daer Andreas toe ontboden was/ van eenen Baldo, die 'tmeeste verstant niet en hadde inde Const: ondertusschen was hem seer gerecommandeert een ander Schilder/ gheheeten Nicolaes Soggi Sansovino, voor den besten die men vondt. Andreas ter plaetse ghecomen/ vondt daer Nicolaes, die niet alleen in afwesen van Andreas schoon voort ghedaen hadde: maer wilde tegen Andreas, daer Baldo by was/ wedden om een groote somme gelts/ om te best te schilderen. Andreas, hoewel hy cleynhertich was/ antwoorde: Ick heb hier mynen jongen/ die onlangs aen de Const is ghecomen/ wildy teghen hem wedden/ ick sal voor hem het gelt bvleggen: maer met u en wed ick niet: want won ick't teghen sulck een als ghy zijt/ ten waer my geen eere: en verloor ick't/ het waer my een seer groote schande. Dit ghepasseert/ seyde teghen Baldo: Latet Niclaes maken: zijn werck sal elcken bevallen/ wie hier ter marckt comt. En keerende te Florencen/ dede/ nae verscheyden wercken/ boven een poort/ ter syden aen 'tClooster van d'Annonziata, een Mary-beeldt op't nat kalck/ dat seer uytnemende is/ en sit gestreckt met haer kindt en by haer sitt Ioseph, op eenen sack lenende/ hebbende de ooghen staer op eenen openen Boeck. Dit werck/ van teyckeninghe/gratie/goethevdt/levendicheyt/verheventhevdt/ en coloringe halven/bewijst/dat Andreas overtrof alle Constenaers/ die tot op dien tijt verwe gehandelt hadden. Hier nae maeckte hy tot de voorverhaelde Historien van S. Ian dello Scalzo, de leste/ te weten/ de gheboorte van S. Ian Baptiste/ de welcke noch de beste van allen is/ daer een schoon Vrouw-beeldt is/ draghende 'tkindt nae S. Elisabeth; die oock wel ghedaen is: soo is eenen schryvenden Sacharias, dat hem niet dan adem en ghebreeckt: oock een sittend' oudt Wijf/die natuerlijck decs gheboorte belacht. Nae meer wercken/maeckte hy buyten Florencen/ in een Clooster van S. Salvi, een Avondtmael op't nat kalck/ met sulck een doenlijcke veerdighe maniere/ en soo goedt van teyckeninge en coloreringhe/ als opt van hem ghedaen was: welck Avondtmael/ om sijn goethevdt/ in 'tbelegh van Florencen/ was ghespaert van de Soldaten/ doe sy alle ander dinghen te neder wierpen en vernielden. Eens was hem van te conterfeyten verwe overschoten/en riep Lucretiam sijn Wijf/om haer te conterfeyten/ datmen siet (seyde hy) hoe dat ghy in sulcken ouderdom noch waert. Dese niet willende/ conterfeytte hem selven/ dat het scheen te leven: Dit behiel sijn Vrouw langhe nae sijn doot. Nae veel ander dinghen/ maeckte Andreas voor eenen Coopman/ die alles opcocht voor den Coningh van Vranckrijck/ eenen Abraham, staende om sijn Soon te offeren/ en dat met sulcken vlijt/ dat dit 'tbest van sijn leven geacht worde. In den ouden sach men merckelijck 'topzecht gheloove/ en groote volstandicheydt/ en ghewillicheydt/ om Gods bevel te volcomen/ sijn hooft keerende naer een schoon kindt/ dat van boven/ hem het slaen scheen te verbieden. D'actitude/ cleedinghe/ leersen/ en ander dinghen/desen Abraham aengaende/ waer niet wel te volprijsen. Daer nessens/ dat schoon teer lichaem van Isaac, al naeckt/ scheen te beven/ door de vreese des doots. Hier sachmen/ wat discretie Andreas hadde ghebruyckt/ al 'tlichaems carnatie schoon gemaeckt hebbende/ heeft rooder ghecoluert ghemaeckt den hals/en plaetsen/die naeckt van de Son beschenen mochten wesen: den Ram onder doornen/ en Isaacx cleeren beneden ligghende/ scheen te leven: oock eenighe naeckte Knechten den Esel bewarende/ en een Landtschap/ zijn uytnemende. Dit stuck/ ten lesten/ bleef plaetse houdende tot Ischia, een Eylandt by Napels. Octavianus van Medicis, siende Andreas leste verbeteringhe/ liet hem een Tafereel maken/ 'twelck hy met grooten lust dede/ en was een Marie-beeldt met S. Ian en Elisabeth: dit ghedaen/ brachtet t'huys. Maer Octavianus seyde: Brenghet/ waer ghy wilt/ elder: want alsoo de Stadt doe beleghert was/ hadde

Soldaten discretie, sparende de Schilderije van del Sarto.

Aendachtieheyt van del Sarto, int coloreren der carnatie.

hy ander dinghen in den sin: Maer hy bedanckte Andream seer. Den welcken antwoorde: De moeyte is voor u ghedaen / en t'sal altijts uwe blijven. Octavianus antwoorde: Vercoopet / en behelpt u met het gelt. Andreas bracht het stuck t'huys / en noyt wilde hy't yemant anders laten / wat hem daer van worde gheboden. Doe het belegh over was / bracht Andreas hem weder het Tafereel. Octavianus nam het doe in grooté danck / betaeldet dobbel / en hieldet in grooter weerden: ghelijck alle zijn dinghen / bysonder nae zijn doot / zijn ghehouden gheweest in weerden / en wel drymael meer als sy gheroft hadden. Hy heeft oock Room en de Roomsche dinghen oversien / oock Michael Angel, Raphaels, en zijner discipelen wercken / maer weet niet wat tijdt: my dunckt niet dat hy daer yet geschildert heeft / dan macher wel gheteyckent hebben. Hy heeft noch eenen Abraham, als daer voor van verhaelt is / ghedaen / dan wat minder / voor een die Copie begheerde: Desen was doch in Consten niet minder: en wort te Napels wesende / voor de beste Schilderije van aldaer ghehouden. In't belegh waren uyt Florencen ghevloden eenighe Capiteynen met de betalinghe / oock eenighe Borghers / die rebellen waren ghewórden: dese worden hem doen schilderen teghen den ghevel daer 't gherichte is / en dedese soo natuerlijck offe gheleeft hadden. Voor de Compagnije van S. Sebastiaen maeckte hy eenen Sinte Sebastiaen, van den navel opwaert / soo schoon / dat het wel gheleeck of dit zyn leste Pinceel streecken souden wesen / ghelijck het waren. Maer dit is van hem te ghetuygen / dat hy altijdts in de const meer en meer / soo langhe hy leefde / toenam. Als na 't belegh sommighe Duytsche knechten in de Stadt quamen liggen / die de Pest hadden / is de Stadt geïnfecteert: en 't zy hier van / oft door dat Andreas vreemden cost in't belegh hadde g'eten / wert dootlijck sieck: en t Wijf / daer hy soo veel altijt om had ghedaen / weeck van hem uyt vreesen / des is hy sonder veel toesichts oft hulpe ghestorven / oudt 42. Jaer / Anno 1530. Zijn Graf-schrift is dit:

Trouwicheyt van del Sarto.

Admirabilis ingenij Pictori, ac veteribus illis omnium judicio comparando: Dominicus Contes discipulus, pro laboribus, in se instituendo susceptis, gratè animo posuit. Vixit An. XLII. Ob. An. M. D. XXX.

Het leven van Ioan Antonio Licinio, van Pordenone, Schilder.

Gheen edel vermaerde ghebouwen / oft Steden / worden dickwils van de goedertieren natuere aenghesien / om daer uyt te picken eenighe verstanden / tot bequame vaten / om in te laté vloeyen haer deuchtsame gaven / alst blijckt aen Ioan Antonio Licinio: want hy was gheboren 25. mijlen van Vdine, in de Heerschappije van Friuli, in een Casteelken / gheheeten Pordenone, daer hy oock nae ghenoemt / en meest met namen Pordenone bekent wordt. Hy van de naetuere een Schilder voorschickt wesende / leerde by hem selven / alles nae 't leven doende / sonder Meester: Doch volghde hy / soo hy best mocht / altijdts de maniere van Giorgione, welcke hy met zijnen grooten lust dickwils te Venetien hadde ghesien. Hy werdt om de sterft ghedwonghen uyt zijn Landt te trecken / des hy by den Boeren / op hunnen cost / op 't nat kalck leerde wercken / maeckende voor hun eenighe dinghen. Hy nu kennende den aerdt der verwen / soo in Fresco als in Oly / quam en maeckte te Vdine, in't Convent van Sinte Pieter Martelaer / een Altaer-tafel in Olyverwe / van een Enghelsche groet: Dit wort van de verstandighe gheacht / van t'beste werck dat hy oyt dede. Onder ander in de selve Stadt hy uytwendich het Stadthuys op 't nat kalck beschildert heeft: Hier toonde hy / wat hy in Inventie vermocht / maeckende met selrije met Nicchien / en daer beelden in / oock eenighe ghecoloreerde Historien. Hy maecter oock een Corinthe Colomne / met haer basement staende in de zee: Op de rechter syde wordtse ghehouden van een Siena, en op de slincker van

Pordenone leerde by hē selven.

tenen naecktē Neptunus: boven op 'tca-
piteel eenē Cardinaels hoedt liggende/
wesende t'avijs van Pompeo Colonna.
Noch een History isser / daer Iuppiter de
Reusen blixemt/daer beneden doode lic-
hamen ligghen / die aerdich vercorten.
Oock isser eenen Hemel vol Goden / en
twee Reusen met stocken staen/ om Dia-
na te slaen: dese staedt heel oprich ont-
steken / en dreyghtse den arem te ver-
branden. Hy wrocht noch in verschey-
dē plaetsen/als te Spelimbergo, Vicenza,
en Mantua. Te Mantua schilderde hy ee-
nen ghevel op't nat kalck seer verwon-
derlijck: Onder ander fraey inventien/
een Frijse met Latijnsche letters / an-
derhalf elle hoogh / daer een menichte
kinderen met verscheyden fraey actien
tusschen loopen/en spelen/ alles seer wel
ghedaen. Tot Vicensa wederkeerende/
en verscheyden fraey wercken daer ghe-
daen hebbende/ veroorsaeckte/ dat daer
door de Edelluyden hem een Wijf ghe-
gheven worde / en hielden hem altijt in
hoogher eeren. Tot Venetien heeft hy
hier nae gheschildert op't groot Canael
een Facciade / en eenighe Tafelen van
Olyverwe in sommige Kercken. Noch
op t'selve groot Canael een Facciate op
't nat / met veel historien: bysonder ee-
nen Curtius te Peerde in't vercorten/
t'welck scheen al verheven te wesen: ge-
lijck oock eenen Mercurius, die recht op
van alle sijden ten Hemel vlieght / en
ander gheestighe dingen: welcke werc-
ken den Venetianen meer behaeghden/
als yet dat van ander daer opt ghedaen
was. Maer t'gene dat Pordenon groot-
lijck tot studeren porde/ was / om over-
treffen den uytnemende Titianus, dien
hy zijnē grooten naem socht te verduy-
steren / met een vreemde stercke manier
van wercken/wesende oock gesprakich
en beleeft / en daerom te meer stadich
met den grooten omgaende: en met dat
hy Universael was / vermat hem aen
alle dinghen handt te slaen. En waer-
lijck / dese prickelinge der eergierichheyt
tusschen beyden/ dede hem in zijn werc-
ken ghebruycken alle cracht der Con-
sten / so datse onsterflijck daer door zijn
ghewōrden. Ter deser oorsaeck was
hem besteedt de Capelle van S. Rochus,

Den naer-trachtigen Constenaer is nut te hebben een tegengenoot in de Const.

oock het binnenste der Couple oft verwelf
op't nat. In dit welfsel maeckte hy den
Vader met Enghelen/ te weten / een
menichte kinderen/ met menigherley
schoon actien: In de Frijse acht beel-
den uyt t'Oudt Testament: in de vier
hoecken/ de vier Evangelisten: op't
hoogh Altaer / de Transfiguratie: in
de twee middelste ronden / de vier Doc-
toren. In de selve Kercke zijn noch meer
wercken van hem/die t'samen oorsaeck-
ten / dat hem te wercken was gheghe-
ven in de sale de Pregai, om Titiaen te
trotsen. Hier maeckte hy veel beelden
van onder op te sien/ en een Frijse van
Zee-monsters van olyverwe: Welcke
dinghen die van den Raedt so behaegh-
den/ dat hem zijn leven lang goet pensi-
oen worde gegeven. Noch elder maeckte
hy dingen/ te liever/datter van Titianen
yet by was: maer om waer te segghen/
zijn dingen werden veel uyt nijdt boven
des Titiaens (die doch beter waren) ghe-
presen. Hy maeckte oock in S. Stevens
Clooster veel Historien uyt t'Oude Te-
stament / onderdeelt met uyt t'Nieuwe/
en tusschen elck eenighe Deuchden / al-
waer hy wonder vercortinghen (gelijck
hy gheern dede) te weghe bracht / daer
hy ander Schilders in te boven gingh.
Den Prince Doria riep hem tot Genua
in zijn Paleys te wercken / om dat Pe-
rino del Vaga te weynich nae zijnen sin
voorderde: Daer maeckte hy een Frijse
van kinderen/ op zijn aenghewende ma-
niere / welcke ledighen een Schip vol
Zee-ghedrocht / en al wendende ma-
ken dese schoon actituden. Hy maeckte
noch een groot historie / daer Iason oor-
lof neemt aen zijn Oom / om te ghaen
nae t'gulden Vlies. Maer den Prince/
siende de wisselinghe en t'schil van dese
dingen by de gracelijcke van Perino, gaf
hy Pordinon zijn afscheydt. Welcken te
Venetien weder ghecomen / werdt ghe-
seydt / dat hy tot Ferrara wel van doen
waer / midts den Hertogh veel Duyt-
schen hadde doen comen/ om costlijcke
Tapeten te wercken / en datter gheen
ghoede Teyckenaers en waren: want
Ieronimus van Ferraren hem maer oef-
fende in Conterfeytselē nae t'leven. Hier
door Pordenon, als lustich nae ghewin

Gracelycke dingen behagen meer, als al te cloeck en wreet.

en fame / quam / en werdt van den Hertogh wel ontfanghen te Ferrara, daer hy weynich daer naer / groote pyne in de borst gevoelende / te bedde viel: en also t'selve altijdt vermeerderde / en niet te beteren en was / overleedt op den derden dagh / oft weynich meer / met groot verwonderen van den Hertogh/en droefheyt zijner bekende tot Venetien: Want hy een Musitien / en wat Latinist wesende / cloeck / en welsprekende / te meer vrienden hadde. Hy hadde de handt groote figueren te maecken / was overvloedich van Inventien/oock Universael alle ding te versieren: maer bysonder veerdigh en vast op t'nat te wercken. Hy was tot Ferraren eerlijck begraven / en overleedt t'zijnen 56. Jaren: men vermoedde / van vergift.

t'Leven van Polidoor van Caravaggio, in Lombardijen Schilder.

VErwonderlijck ist van onse Schilder-const / datse veel tijts haer selvē weyghert eenighe / dieder van jongs vroegh toe ghehouden wesende / veel vlijt om doen: En laet ander / dieder nauw om gedocht en hebben / haer selvē soo mildt / vlack neder in den schoot vallen. Ghelijck het gheschiedde met Polidoor van Caravaggio, Lombarder / die in de schilderighe gulden Eeuwe te Room / ten tijde van Paus Leo de thiende / was tot zijnen achthien Jaren toe een Opperknecht / in s'Paus Paleys / doe men de logien maeckte / draghende den back met kalck voor zijn Meesters. Vergat hem dickwils / stadich d'oogen hebbende op de Schilderije / die van Ioan van Vdine en ander daer ghedaen worde / soo dat hy van natueren Schilder wesende / ghetrocken werdt tot de selve Const / die haer selven hem soo willig en jonstigh aenboodt te gelieven / of te wille te wesen. Des maecte hy gemeenschap en kennis met de Jongers / die t'beste begin hadden / om van hun te sien de maniere van der Teycken-const / waer toe hy hem begaf / en vercoos uyt al d'ander eenen Maturijn van Florencen / een seer goet Teyckenaer / tot eenen medegheselle: Teyckenende aldus met desen in des Paus Capelle / en nae Antijcken / bewees hem dadelijck sulcx / dat hem een yeder van zijnen geest verwonderde / die hem in zijnen anderen rouwen staet had ghekent. Waerom hy in de Logien met ander Constrijcke Jongers werckende / soo toenam / dat hy van dat werck den meesten lof van alle d'ander Jongers in Const en edelheyt des gheests te deele behiel. Des Maturijns liefde tot Polidoor, en Polidoors weder tot Maturijn, soo crachtich toenam / datse met malcander verdregen hebben / als broeders / met malcander te leven en te sterven: des sy vereenighden / wille / werck / en winninge t'samen. Doe sy nu saghen in Room veel goede en aerdighe Coloreerders / die over al groot aensiē haddē om de wercken te crijghen / begon hun goet te duncken / te volgen de maniere van Balthasar da Siena, te schilderen van wit en swart de ghevelen van de huysen. Doe sy nu eenighe ghevelen hadden t'samen ghedaen / tot d'eerste nemende in gheselschap Pelegrijn van Modena, die hun moedt gaf hier in voort te varen. Dees twee dan moedt grijpende / begaven hun te practiseren met alle vlijt / om in hun wit en swart te passe te brenghen / lieten sy in Room niet van Antijcke dinghen / diese niet en conterfeytten / t'zy Beelden / Backen / Potten / Altaren / Historien / en alle aerdicheyt van chiraten en anders / ghebroken oft geheel / daer sy hun mede behielpen. En hadden dese dinghen soo vast in den sin ghedruckt / bysonder Polidoor, die de beste manier hadde / dat in al wat sy maeckten / men de rechte Antijcke tronien / cleedinghen en beelden / natuerlijck sach uytgebeelt voor ooghen. Polidoor was wonder vloeyende van invētie / vast en veerdich / en schoon van handelinghe / maeckende alle dingen met goeden ghelucke / recht ghelijckt hem uyt den Pinceel natuerlijck al werckende viel / sonder eenighe moeyte: Soo dat van hem wordt ghetuyght / dat gheen Schilder noyt / van Cimabue tot doe ter tijdt / soo schoon en doenlijcke maniere en heeft gehadt. Het waer een groot eyghen Boeck / te verhalen

halen alle de ghevelen / die dees twee so uytnemende hebben ghedaen van wit en swart / en uyt den ghelen op zijn coper-sche / en alles van seer uytnemende teyc-keninge. Maer t'claeghlijckste is / dat dese miraculeuse dinghen van windt en weder meest al vergaen zijn / datse niet (ghelijckse meer als weerdigh waren) onder dack en zijn bewaert gebleven: en dat de Schilder-const van sulcke Juweelen berooft wesende / nu so ontciert moet trueren. Hun dinghen waren veel Romeynsche Historien / in welcke men siet seer eygentlijck alle dingen uytghebeeldt / soo Bataillien te lande en te water / so Wapenen / Schilden / Schepen / en alle ander reetschappen: oock Offerhanden / Triumphen / en anders / dat het te verwonderen is / waer sy 't al gelesen en vergadert hadden. Seer is oock te verwonderé hun vaste stelsel / en groote cracht in den Beelden / het wesen / en de vlucht dieder in is te sien. En hoe dat (bysonder segghe ick) Polidoor soo een discretie gebruyckt heeft / een deel vlack lichts in som voorgroepen te weghe te brenghen / en hoe hy zijn graeuw laet bruynder en bruynder t'samen by een / en onder een verliesen: oock de achter-beelden in hun Mezza tinte oft graeuw wech wijckende / en ander voorcomende. Op de plaetse Capranica, maeckten sy eenen ghevel met de gheestlijcke Deuchden / en een Frijse onder de vensters / daer in Room ghecleet als een Fides, hebbende alle Natien ghevangen by haer / en alle volcken haer Tribuyt brenghende: Oock Turcken / die hun Machomets graf of kist met pijlen schieten / als tot den gheloove comende: met een besluyt uyt der Schrift / dat ten lesten sal wesen eené Herder en een kooye. In Borgo novo maeckten sy eenen ghevel van sgraffito, dat is een maniere op den natten muer te kretsen met een ijseren punt / oft yet anders / daer sy hun beelden soo omtrecken en artseren. Elder maeckten sy van dese noch meer by den hoeck van la Pace, en alsoo men van daer gaet nae Parione, aen t'huys van de Spinoli, daer op gheschildert van wit en swart een worstelinge op d'Antijcksche wijse / en de Offerhanden / oock de doot van Tarpea. Onder ander (die ick overslae / te langh te verhalen) is een Facciate oft gevel / by corte Savella, daer de Sabijnsche Dochters geschaect worden / dat seer wercklijck en roerende geordineert is: alwaer eenighe Soldaten / te voet en te Peerde / dese ghevatt hebben: en sy bewijsen ghewelt te doen / om uyt hun handen los te comen. Voort zijnder oock niet min wel gedaen d'Historien van Mutius, en Horatius, en oock de vlucht van Prosenna. Voort by de Fonteyne de Trevi, in't Hof van 't Paleys dal Bufalo, zijn van hun oock schoon Historien van de Fonteyne Parnasso, en cleen ghecoloreerde Grotissen / wel ghedaen. Beneden Monte Caval, by Sinte Agatha, oock eenen ghevel met verscheyden Historien: onder ander eene / die Goltzius hem gheweerdighde te conterfeyten / en tot voordeel der Jonghers uyt te gheven: wesende daer Bremius t'goudt weeght / en Camillus comt ontset doen: de ander dinghen waren meest al van in mijnen tijt vergaen. Daer wordt ghetuyght / dat Polidoor fraey ghecoloreerde Landtschappen maeckte. En my ghedenckt ghesien te hebben onder t'Capitolium / in een Paleys / een heymelijck verwelft Badstooffken / dat van hem seer aerdigh ghedaen was met Landtschapkens / waer in quamen ruwijnkens / en boomen / seer werckelijck gehandelt / met ander fraeyicheyt van figuerkens en anders. Dat Vasary niet qualijck seght / dat Polidoor doe ter tijt den besten Landtschap-maker wesende / den oorsaker was / dat nae hem alle Schilders tot sulck een doenlijcke maniere in hun dingen gecomen zijn: Maer dat hy seght / datse t'samen ergens van verwe wat hadden gedaen / dingen die seer slecht stonden: ick soude de schult / by t'ghene ick ghesien hebbe / leggen op Maturino. By S. Simons is noch te sien van Polidoor, die constige wel gedaen Facciate van Gaddi, waer in men tot groot verwonderen siet verscheyden schoon figueren / met fraey toemaecksel en van habyten / lakenen / helmen / leersen / en vercierde Antijcke Schepen. Hier is te sien een overvloet van fraeyicheyt. Hier sietmen die

Wat manier van wercken Polidoor hadde.

oude Antijcke wyse der statelijcke Mannen en Vrouwen: want alle soorten van Offerhanden zijn hier te sien / oock Schip-strijdt / en veelderhande wapenen der Antijcken. Teghen-over dese Facciate is een ander van hem / daer is die seer wonderlijcke welghehandelde Frijse / van d'Historie van Niobe, welcke oock de handt Goltzij tot naeteyckenen soetlijck aenlockte / en soo ghehandelt heeft / datmen dese teyckeninghe siende / mach dencken daer teghenwoordich te wesen / en Polidoors Pinceel streken selfs te sien: Dese comt oock / tot een goet fundament der jonge Schilders in Druck / waerom ick den inhout niet behoeve te verhalen. Aen den selven ghevel zijn noch coperen Beelden / oft die soo gheschildert zijn / datse eyghentlijck sulck schijnen: oock neffens ander Historien eenige groote gouden vasen oft potten / soo ghedaen / en soo versierlijck gheinventeert en geciert / datmen met oogen niet beter sien en mach. Hier by zijn oock eenighe Helmen op d'oude Hetrussche wyse / soo aerdich en verwonderlijck als de voorverhaelde potten. In dit Paleys zijn noch van hem Grotissen / en ander aerdicheden. Nu t'wylen Room / lacchende van deser geestichept / schier over al / aen Paleysen / in Hoven en Wijngaerden / verciert was / en dat Polidoor en zijn ghesellle verhoopten besoetinghe des loons voor arbeydt en sweet te ghenieten / quam van de Nydicheyt en ongheluck te Room ghesonden / A°. 1527. Borbon, doe heeft de Doot den knoop des ghetrouwen geselschaps deser twee ontbonden: want Maturino in de verstooringe der Stadt / is in veel ongemack (soo men meent) van de Pest ghestorven. Polidoor nam zijn vlucht nae Napels / al waer den Adel niet seer Const-liefdich wesende / hy schier van hongher meende vergaen.

Maer alsoo hy om hem t'onderhouden / voor eenige slechte Schilders tot Sancta Maria della gratia, en elder wat ghedaen / en zijn Const kenbaer gemaeckt hadde / begon voor eenige Graven wat te maken / oock van wit en swart / ghevelen en Logien / en in Kercken eenighe stucken van Olyverwe / die beter van teyckeninghe als van verwe ghehandelt zijn. Maer so hy sagh / dat den Adel oft Rijcdom liever sagh springhende Peerden / als gheschilderde Beelden / trock met een Galeye na Mesina. Hier was meer toegenegentheyt / en liefde tot de Const / soo dat hy door veel wercken heel fraey werdt te coloreren. Hy begaf hem oock tot Architecture: En doe Carolus V. victorieus van Thunis door Mesina quam / maeckte hy daer schoon Archen Triumphael oft boghen / daer hy grooten loon en lof van ghecreegh. Maer ghelijck Room een Stadt is / die tot haer treckt een yeder / die haer bewoonende gesmaeckt heeft / was hy stadigh vlammende om haer weder te sien: so maecte hy voor t'leste een Cruys draginghe / met een menichte van beelden / Soldaten / Phariseen / Peerden / Vrouwen en Kinderkens / en voor aen de Moordenaers: Dit was een Tafel van Olyverwe / soo vroylijck van verwe / en soo wel ghedaen / dat het wel scheen / Natuere haer uyterste vermoghen en proeve wilde doen in dit seer uytnemende werck. Alhoewel hy qualijck dese Stadt con verlaten / bysonder om een Vrouw mensch van hem seer bemindt / welcke hem met soete woorden en bevallicheydt ghevangen hiel / vermocht in hem soo veel den lust / om Room en zijn kennisse weder te sien / dat hy los voorghenomen hadde te reysen / en haelde vande banck een groot deel gelts / dat hy daer hadde. Nu hadde Polidoor lange gehadt eenē knecht van dat Landt / die meer t'gheldt als zijn Meester beminde: maer t'wijl het op de banck lach / wister niet aen te geraken: Soo viel hy in boose ghedachten / dat hy met eenighe deughenieten verbonden / hem voornam den volghenden nacht om te brengen / en dan t'samen 'tghelt te deelen / t'welck sy deden: En doe hy in zynen eersten slaep lagh verworghden sy hem / droegen hem so voor zijns Vrysters deure / en gaven hem eenighe wonden / als oft hem daer oft in dat huys van yemandt van haer vrienden waer ghedaen. Dese Moorders met hun deel trocken henen: Maer den knecht / medeplegher en Autheur deser wreetheydt / is ghewapent al schreyende comen

Deerlycke moort van Polidoors knecht, aen sijn Meester bedreven.

comen claghen dese moordt aen eenen Graef/ groot vriendt van Polidoor. En doe men met gheenen middel noch neerstichepdt conde vinden noch weten / wie desen dootslach gedaen hadde / (gelijckt Godt en de gherechtichepdt beliefde) werdt van yemandt ghesept: dat het onmoghelijck waer / dat yemandt anders als den knecht sulcx aengherticht hadde. Des den Grave desen knecht de handen liet opleggen / en leyden om pijnighen: welcken ongheypijnt alles beleedt: des werdt hy veroordeelt / en langs de strate met gloeyende tangen ghenepen/ en daer nae ghevierendeelt: maer laes/ hierom en worde Polidoor zijn leven/ noch de Schilder-const soo uytnemenden seldtsamen gheest / niet weder gegeven. Hadde de Const sterflijck geweest/ so waren met desen Polidoor nu al doot/ d'Inventie / de gratie / de cloeckhepdt der beelden / en tot s'Wereldts ontcieren al begraven. 'Tlichaem geschiedde in't begrabe te Messina groote eere: maer den naem eerlijck en gheruchtich in der Menschen mondt/ sal altijdts leven. Hy starf Anno 1543.

Het leven van Rosso, Florentijnsch Schilder / en Bouwmeester.

Wy hebben de Schilder-const nu al betraent in den rouwe ghecleedt ghelaten by het droevige Lijck van haren lieven Polidoor, die een truerspelich eynde ghenomen heeft / en comen nu grouwelijcker Tragedie te vertellen: grouwelijcker / om dies wille dat van anderen omghebrocht te worden/ so onmenschelijck oft onnatuerlijck niet en is/ als hem selven 'tleven te vercorten/ ghelijck als dede Rosso, Florentijnsch Schilder. Den welcken jongh wesende / wilde niet gheern by eenighe Meesters woonen om de Const te leere: maer beneerstighde hem seer te teeckenen nae den Carton van Michael Agnelo. Hy hadde oock voor / te grypen een bysonder eyghen maniere / contrary de ander Meesters / ghelijck het wel bleeck aen een van zijn eerste wercken / buyten de poort van Florencen / tot S. Pieter Gattolini, aen eenen dooden Christus, daer men siet een stercke maniere / en een groote handelinge/boven ander vrolijck en verwonderlijck. Doe hy noch gheenen baerdt en hadde / maeckte hy een wapen van de Pucci, met twee figueren/ die den Schilders doe seer deden verwonderen/van hem sulcx niet verwachtende. Hy moedt grijpende / maeckte in den voorhof van Servi, Marien Hemelvaert / met eenen ringh om haer van danssende naeckte kinderen oft Enghelen/met schoon omtrecken en vercortinghen/seer gracelijck/in dat schijnsel aerdich swierende. Niet onbracker / dan rijpichepdt in de Const van coloreren/ welck hy namaels noch bequam. D'Apostelen waren vast verladen met laken: maer d'attitude en tronien waren schoon / toonende in als een groote maniere van teyckeninghe. Daer was een die hem wat in Olyverwe aenbesteedt hadde / en zijn doodtverwe sagh: En want hy een harde wreede manier hadde in de dootverwe / welcke hy in't opmaken versoette / soo seyde desen / dat alle dese Sancten waren Duyvelen. Hy maeckte oock binnen Florencen veel Borgers conterfeytselen / en ander dingen. Doe hy wat naems hadde vercregen / maeckte hy tot S. Spirito tot Florencen een Tafel / die Raphael Vrbijn besteedt wesende/verliet/om zijn occasie te Room: Dese maeckte Rosso met sulck een gratie / teyckeninghe / en gladde coloreringe/dat niemant te dencken heeft/ dat eenigh werc van verre te sien / meer cracht heeft oft beter toont: En midts datmer in siet een cloeckhepdt der Beelden / en een gheweldt der actituden/ by ander niet ghemeene / werdet ghehouden voor seer seldtsaem. En al was het met den eersten soo niet gheprefen / soo hevet volck allenskens meer en meer bekent zijn deucht / en wonderlijcken lof ghegheven / om dat inde verdrijvinge der verwen is niet mogelijck meer te doen: want de hooghselen/daer het meeste licht treft / verliesen soo in de naeste lichte hooghselen / van langher handt met sulcke soetichept verdreven / en also loopende nae de bruynste schaduwen/ die de Beelden op malcanders lijf gheben/

Het werck van Rosso stondt wonder wel van verre te sien.

ven / datse malcander seer gheweldich doen verheffen: Des dit werck sulcken cracht in heeft / datmen mach segghen / dat het met soo grooten verstant en oordeel is ghedaen / als yet anders / van eenich groot Meester gedaen. In S. Laurens tot Florencen / de Tafel van de trouwinge Mariæ, welcke voor en schoon dingen wordt gehouden. En wis / in zijn doenlijcke maniere van doen / is noyt yemandt gheweest / die hem in zijn behendighe veerdichept heeft connen verwinnen / noch op verre nae moghen bycomen / in zijn colooreren soo lieflijck wesende / wisselende soo de verwen der lakenen / met verscheyden mengselen: welcke ghenuechte / die hy in dese dinghen hadde / heeft zijn wercken altijdts grooten lof toegheb racht. Eerstelijck / zijn naeckten zijn seer wel verstaen / met alle waernemingе der Anatomie. Sijn Vroukens zijn seer gracelijck / de toemaecksel en der cleederẽ seer bootsich en versierlijck. Sijn oude tronien waren wat seldtsaem / die van Vrouwen en kinderen soet en behaeghlijck. Hy was soo rijck van Inventie / dat hem noyt in Tafel eenighe spatie overschoot: en alles bracht hy met sulcken veerdichepdt en gratie te weghe / dat te wonder was. Hy was uytnemende vast en suyver in zijn teyckeninghe / dat het miraculeus te sien was: welcke te Room ghesien / men groot verlanghen hadde nae zijn werck. Alwaer gecomen wesende / maecte Nella Pace een werck / boven 'tghene dat van Raphael ghedaen was: maer dat te verwonderen is / noyt en heeft hy zijn daghen ergher ghedaen / als of hy met te zijn verandert van Landt / oock waer van Natueren verandert. Eenighe meenen dat hy verbaest was / te sien te Room soo fraeye dinghen / en dat hy daer neffens Raphaels dinghen most / als tot een Paragon / wat doen. Hy maeckte doch een Tafel voor een Bisschop zijn vrient / eenen dooden Christus, op eenen aerdighen sin. Voor Baviero, Coopman van Printen / maeckte hy alle de Goden in teyckeninghe: gelijck daer Pluto Proserpinam ontschaeckt / en Saturnus in een Peert is verandert / en dergelijcke: dese worden namaels gesneden van Iacob Caragglio. Te Room wesende / dede noch eenighe dingen / oock een doot verwe van Ioannis onthoofdinghe / die noch is in een Kercksken op de plaetse van Salviati te Room. Onder des overviel hem het Krijchsvolck / doe Room worde gheplundert / ten tyde van Borbon, en werdt van den Duytschen ghevanghen / en qualijck ghehandelt: want bovẽ datse hem zijn cleeren berooft hadden / deden sy hem bloots hoofts en barvoets draghen meest al t'goedt uyt een Comenije / die sy berooft hadden: Soo dat hy eyndelijck dus qualijck ghestelt quam tot Perugia, daer hy van eenen Schilder Domenicus was wel ontfanghen en ghecleet: voor welcken hy teyckende eenen Carton van een drie Coninghen / seer wel ghedaen wesende. Hy wrocht doe hier en daer op de Casteelẽ / en in Citta di Castello worde een Tafel / die hy schilderen soude / bereedt gemaeckt / daer viel het dack in / en sy brack in morselinge: En hy creegh sulcken fellen Coorts / dat hy byeans ghestorven was / des liet hy hem dragen na Borgo. Met desen vierden Coorts raecte hy tot Pieve, om van locht te veranderen / en quam van daer tot Aretso: daer soude hy een welfsel in't nat schilderen / in de Kerck van S. Maria delle lagrime, voor drie hondert gouden Croonen. Daer toe begon hy eenige Cartons / en volepnder vier. Inden eersten maecte hy ons eerste Ouders / aen den Boom der zonden ghebonden / en een Marpebeeldt / die hun uyten mondt neemt de zonde / uytghebeeldt met den appel / en heeft onder voet 't Serpent: En in de locht / willende uytbeelden dat sy is ghecleedt met Son en Maen / maeckte hy Phœbus en Diana naeckt. In den anderen / d'Arcke der Ghetuyghenisse van Moyse ghedraghen / wesende van vijf Deuchden omringt / by welcke hy Maria vergheleeck. In den derden / den Throon Salomonis. Noch teyckende hy een heel schoon studie van naeckten om dit werc / dat een bysonder dingen was / en jammer dat het noyt in't werck en worde gebracht / t'welck wel hadde gheschiedt / soo het hem in Olyverwe had aenbesteedt gheweest: want in't nat hy

Aerdighe i[nventie] van Rosso.

opt

opt noode wrocht / des hiel hy't slepende met Cartoenen te maké/ om die voor ander in't werck te legghen. Hy als beleeft / maeckte t'Aretso noch veel teyckeningé / voor schilderye en bouwinge. Hy vertrock door den Krijgh/ en quam tot Borgo San Sepolcro, daer maeckte hy de boven verhaelde Tafel / voor die van Castello, daer d'eerste soo door t'invallen van het dack was ghebroken: maer noyt/ voor datse voldaen was / en liet hyse dat volck sien. Hy maeckter eenen Christus in de locht oft schijnsel/ welcken daer van vier Beelden wordt aenghebeden. Onder maeckte hy Mooren/ Egyptenaers / Heydenen / en het vremtste dingen van der werelt: en was al anders / als die Dorp-lieden hadden ghemeent. In desen selven tijdt ontgroef hy in dit Bisdom daer hy woonde eenighe dooden / en maeckte een seer schoon Anatomie: want Rosso was in de Const wonder studioos: datter weynich dagen opt passeerden/of hy en teeckende eenigh naeckt nae 'tleven. Alsoo nu Rosso altijt voorzen hadde / noch zijn leven in Vranckrijck t'eynden / en hem (so hy seyde) eens upt d'armoede t'ontslaen/ in welcke de gene blyven/die binnen Tuscanen / oft in hun Vaderlandt blyven wercké / nam voorzen te vertrecken / t'welck upt seker toevallende oorsaeck met haest in der nacht ghescheidde / en quam door Pesaro tot Venetien/ daer teyckende hy voor Pieter Aretino een ontcleedinghe van Mars en Venus, met de Gratien en Cupidons / dat nae in Druck quam. Van daer quam hy in Vranckrijck / daer hy van den Florentynen wel ontfangen worde. Hy maecte Tafereelen/ die namaels te Fontanableo worden ghestelt inde galerije / want sy worden gheschoncken den Coningh Francisco, welcken sy wonder wel bevielen / en noch veel meer de presentie / het spreken/ en de maniere van Rosso, welcken was groot van persoon / root hayrigh / gelijck synen Naem mede brengt/ en conde wel gravitept houden: Was goet Musicien / en hadde goede kennisse van Philosophije / en daerom in syn ordineren oock seer Poetelijck / en was van verstandighen oordeele. Stracx bestelde hem den Coningh pensioen / van vier hondert gouden Croonen s'Jaers/ en gaf hem binnen Parijs een schoon Huys / daer hy weynich woonde / om dat hy meest hem hiel te Fontanableo, daer hy zyn Camers hadde / en leefde als een Heerschap / wesende gestelt over al de Fabrijcke/ Schilderije/ en verciringe van dese plaetse. Daer liet hy maken een galerije / boven met eenen fraey ghecomparteerden solder: hier liet hy wercken veel fraeyicheydt van stucco/ Beelden/Cornicen/en festoenen/met ooc gheschilderde festoenen/ en vierentwintich Historien in't nat / van Alexander Magnus, van welck al hy de teyckeninghen maeckte ghewasschen van wit en swart. Aen elck eynde deser Galerije zijn twee Tafereelen van hem in Olp gedaen: d'een een Venus en Bacchus, met wonderlijcke Const en verstandt ghedaen. Den Bacchus is een jonghelingh naeckt/so soet/teer vleeschich/en natuerlijck ghedaen/dat hy meer tastelijck/ en levende/als gheschilderdt schijnt te wesen: Hebbende ontrent hem seer aerdige bekers en potten/ als van Gout / Silver/ Cristael / en verscheyden costlijcke steenen / dat elck hem verwondert der chieraten ende inventien daer in te wege gebracht. Daer is onder ander oock eenen Satyr / die een slip van een pauweljoen op heft/wiens geytachtigetronie lachende toont te verblydé/so schoonen Jongelingh te sien. Daer is oock een Kindt / dat op eenen Beyr rijdt / en veel schoon vercieringhe in't ronde. In d'ander is een Venus en Cupido, met ander schoon figueren. Maer daer Rosso meest studie in oeffende/was in den Cupido, ghedaen als eenen Jonghen van twaelf Jaren: maer van meerderen gewasse/als sulcken ouderdom vereyscht/ wesende in allen deelen gheheel schoon. Welcke wercken den Coningh siende/ hem soo bevielen / dat hy Rosso gaf een Canonincschap tot onse Vrouwen van Parijs/ en andermael so veel incomst en ander voordeelen: soo dat Rosso met veel Knechten en Peerden heersch leefde / ghevende uytnemende banketten zijn kennis en vrienden/ bysonder d'uytlandighe Italianen / die te dier plaetse quamen/

Rosso seer ...dioos liet ...w eenen ...gh voor-gaen, of teycken-eenich ...eckt nae ...even.

Miltheyt des Conings van Vranckrijck aen Rosso.

Ander miltheyt des Conings aen Rosso.

quamen / liberalijck ten besten. Hy maeckte noch een Sale / verciert met stucco / ronde Beelden / Kinderen / Festoenen / en verscheyden gedierten. Hier waren oock alle Goden en Goddinnen der Poeten oft Heydenen in't nat ghedaen. Noch maeckte hy veel Camers / Badtstoven / en ander stancien / al ghestiert met stucco / en schilderye / waer van men eenige in Print siet / seer schoon en gracelijck. T'is niet te vertellen / wat hy al inventeerde en teyckende / van Soutvaten / Bekers / Schulpen / Hoorens / Candelaers / Schalen / Coppetassen: Summa / alderley ghereedtschap / tot een Credence / die den Coning van Silver en Gout liet maecken: Desghelijcx wat hy al te weghe bracht van Peerde pracht / Mascaraden / Triumphen / en ander dinghen / is niet te bedencken. Anno 1540. doe Carolus Quintus op 'tgeloove van Coning Franciscus in Vranckrijck quam / maeckte Rosso, met alleen twaelf Mannen hulp / Archen / Colossen / en derghelijcken / om den Keyser tot Fontanableo t'ontfanghen / dat noyt sghelijcx ghesien en was. Daer hadde in dese toemakinghe Franciscus van Bolognen oock elder zijn deel. Desen nae de doodt van Rosso, heeft eenighe Cameren van Rosso, om de Fabrijcke te vermeerderen / afghebroken. Met Rosso hebben veel goede Meesters en werckghesellen gewrocht / in verscheyden handelinghen. Rosso maeckte noch eenen S. Michiel, dat een fraey dinghen is: En voor den Connestabel een Tafel / daer in eenen dooden Christus, seer uytnemende / welcken is in een plaetse / ghenoemt Cevan. Hy maeckte oock voor den Coningh veel verlichterye / seer bysonderlijck wesende. Hy maeckte oock eenen Boeck van Anatomie / die hy meynde in Vranckrijck te laten drucken. Naer zyn doodt vontmen onder zijn dinghen twee seer schoon Cartonnen: in d'een / een seer wel ghedaen Leda: in d'ander Sibilla Tiburtina, die Octavianum den Keyser toont Maria met haer kindt. Hier in waren gheconterfeyt / den Coning Franciscus, de Conincginne / de Wacht / en soo veel Volck en Conterfeytselen / sulcx datment mocht achten het schoonste dat Rosso oyt dede. Summa / Rosso was door al zijn wercken den Coningh soo aenghenaem / dat hy Jaerlicx hadde duysent Croonen incomste / sonder zijn pensioen en wercken / die al groot gheldt bedroeghen / des hy leefde als een Prince / zijn huys zijnde vol Tapijtserye / Silverwerck / en alderley costelijckheydt. Doe hem nu de Fortuyn (welcke haer betrouwers dicwils bedrieght) dus toeloegh / werp sy hem onversiens seer vreemdelijck te neder / in d'uyterste qualickvaert: want doe hy hem ghemeen was en bysonder vriendt een Florentijn / Franciscus di Pellegrino, Const-lief hebber / werden hem een deel honderden Ducaten ghestolen / des hy uyt quaedt vermoeden Franciscum liet vanghen en pynighen: welcken onschuldich wesende / noyt dan zijn onschuldt en beleedt: des hy los gelaten / tegen Rosso procedeerde / over de valsche aenclacht en schande hem aenghedaen. Rosso wel siende / dat het met hem qualijck mocht afloopen / en dat hy niet alleen t'onrecht zijnen vriendt hadde gheschandaliseert: maer oock zijn eyghen eere bevleckt. Hy hem nu vindende eerloos / en een so boos Mensche / viel in soo quaden ghedachte / dat hy hem selven liever wou dooden / als van anderen ghestraft te worden. Des sondt hy (doe den Coningh eens tot Fontanableo was) eenen Boer tot Parijs / om een seer quaet vergif / en gaf voor / dat hy't in zijn verwen oft vernissen behoefde. Dit was soo quaedt een fenijnich sap / dat den Boer schier den duym verloos / die hy op t'glas-stopsel maer ghehouden hadde. Dit van Rosso ingenomen / benam hem haest het leven. Welcke tijdinge den Coningh gebracht / hem boven maten verdrietich was. Hy overleedt Anno. 1541.

Const we[l] beloont ae[n] Rosso, do[or] Coningh Franciscus.

Schadely[ck] quaet ver-moeden v[an] Rosso.

Rosso doodt he[m] selven.

Het leven van Andries di Cosimo, Florentijn/ en van Morto van Feltro.

ICk mocht my selven grootlijc schuldigh / jae mis dadigh bekennen te wesen teghen onse Schilder-const / dat ick niet en ghedachte de deuchden van soo vindighe edel gheesten / die door vernuft en vlijt haer in eenighe deelen van nieus/ met onghewoon ghedaenten van werck vermeerdert / en rijcklijck hebben verciert: ghelijck ghedaen hebben Andries di Cosimo, en Morto van Feltro. Andries, die di Cosimo hiet / om dat hy discipel was van Cosimo Rossegli, waer by hy tamelijck was ghewordem van figueren / heeft eerst ghevonden / en te weghe gebracht/ den gevelen van Huysen en Paleysen / met een nieuwe maniere van schilderen/ Sgraffiti ghcheeten by d'Italianen / te vercieren: te weten/ wanneer den muer eerst rouw beset oft aengheftreken was / liet hy daer over strijcken kalck/daer ghestampte kolen/ oft ghebrandt stroo oft hoy onder was vermenght / en liet daer nae over desen bruynen grondt enckel kalck strijcken/ hebbende dan zijn papieren oft Cartoenen veerdich/ponste daer op Grotissen/ Comparteringen / en Beelden/ oft wat hy wilde / treckende dan zijn omtrecken met een puntich ijser / schaduwende met het selve ijser al artserende zijn werck: oft nam een waterachtich swart sap / daer hy op t'nat kalck verdiepingen oft schaduwē mede te wege bracht/ een dinghen dat groote cracht en welstandt hadde / en den ghesichte seer bevallijck was. Hier van zijn van hem binnen Florentien verscheyden gevelen/ aerdich en wel ghedaen. Hy wiert ghebruypt over al in Bruylofts vercieringhen/ in begraefnissen / en verscheyden ander dinghen / daer hy wonderlijcke geestichheyt en versieringhen / tot groot welbevallen van yeder / aen den dagh heeft ghebracht. Hy was goetaerdigh/ daghen lang op den arbeydt: was oock vreesachtich/ en van eenen swaren droeven gheest/ soo dat hy seer genegen was hem selven om te brengen: dan was van een Schilder zijn medegheselle stadich waerghenomen/ dat hy is oudt ghe-

Sgraffiato [wh]at het is, [en] van wien [ge]vonden.

worden 64. Jaren/ en ghestorven. Liet van hem naer een heerlijck gherucht / van te zijn gheweest een uytnemende goet Meester/ bysonder in de Grotissen/ welcke maniere van de Constenaers in Florentien en elders is nae ghevolght gheweest. Dese schoon maniere van Grotissen heeft hy gheleert van eenen Morto da Feltro, den welcken hy met hem in huys nam / ten tyde doe hy / te weten Andries, noch heel jongh was. Desen Morto was in zijn jeugt gecomen te Room/ ten tyde van Paus Alexander de seste: en wesende een swaermoedich eensamich Mensch / dede niet dan stadich gaen teyckenen in ruwijnen oft anticaglien/waer hy vondt comparteringhen oft bedeelinghen van welssels/ en varken grotissen / daer had hy zijn vermaeck en lust in / nae de selve te practiseren/ soo dat hy hem heel dese maniere aenwendede/ de bladerkens op zijn Antijcksche eenen slingher te gheven wist: want niet alleē door muysterde oft doorsnoffelde hy alles wat te Room onder d'aerde was: maer was veel maenden oock te Tivoli, in villa Adriana, daer hy alle Grotissen boven en onder der aerden copieerde. En hoorende / dat in't Rijck van Napels/thien mijlen van der Stadt tot Pozzuolo, heel mueren vol Antijcke grotissen waren/ jae sommige verheven van stucco/die seer schoon waren / bracht daer oock sommige maenden over met studeren: liet oock niet nae alles te teyckenen / wat in die menichte van oude Begraefnissen te sien was / in Campana den Antijcken wegh/ oock tot Trullo by der Zee / in alle die Tempelen / en Grotten onder d'aerde / tot Baja, en Mercato, soo dat hy door desen so willighen arbeydt seer in dese Const is toeghenomen. Te Room wederghekeert / leyde toe / om van Figueren te mogen so goet Meester worden / als in den Grotissen. Doe hy daer veel maenden gewrocht hadde / en in dese begeerte volherdigh bleef/ hoorende t'gerucht van Lionardons en Michel Agnols Cartonnen tot Florentien / quam in dese Stadt

Grotissen, van wien by Moderne eerst weder in gebruyck ghebracht.

Stadt/en siende dit werck/ verlooz den moedt van tot sulcken graedt te moghen comen / en begaf hem weder tot den Grotissen / en (als ghesept is) wert een ghemeen ghesellle met Andries di Cosimo, den welcken van gheest seer eyghen en bequaem was / desen aerdt der Grotissen niet alleen nae te volghen / maer oock te vermeerderen met syn inventien/ghelijck het licht en doenlijck is / tot een ghevonden dinghen wat by te voeghen oft versieren:so heeft hy daer by ghevoeght Figuerkens / meerder Frijsen te weghe ghebzacht/de dinghen meer aen malcander geknocht/ en rijcklijcker in beter ozden ghecíert. Nu om te eyndighen van Morto, hy werdt vermoeyt te Flozencen langer te blyven/ en quam tot Venetien by Giorgione, den welcken hy hielp aen den Oznamenten van het Duytsche Huys. Doe hy nu veel maenden om synen wellust in Venetien was gheweest / vertrock nae Friuli eenich werck maken: ten liep niet langhe aen / de Heeren van Venetien en namen daer Soldaten op / daer werdt hy Capiteyn van twee hondert Mannen / al was hy den krijgh niet te ervaren. 't Veneetsche legher ligghende tot Zara, in Slavonien/ ghevíel daer teghen de Turcken een groote schermuts: alwaer Morto, begheerich wesende meerder naem te verkrijghen in den Krijgh/ als hy in de Schilder-const en hadde/ begaf hem cloeckmoedich vooz aen te trecken/en stoutelijck vechtende/ werdt verslagen t'synen 45. Jaren. En gelijck hy Morto (dat is / Doodt) op sijn Italiaens gheheeten was / bleef hy doodt: doch niet sijn gherucht/dat altijts leven sal. Want hy is wel deerste en bysonderste gheweest / die in ghebzuyck heeft gebzacht nae den Antycken dese Const van Grotissen: alsoo gheheeten/ om dat dese wijse van schilderen meest oft eerst is ghevonden gheweest te Room onder d'aerde/in holen/die d'Italiaentn Grotti heeten. De Jaren der gheboozten van dese twee en heb ick niet ghevonden.

Grotissen waerom soo geheeten.

't Leven van Marcus, en Nicolaes, Calabzesen.

Als de Weerelt verciert is met eenich uytnemende licht in Const oft wetenschap / wozden der selver blinckende raepen aen allen eynden verspzeyt/ ontstekende ander grootlijcx/oft weynich/ nae de plaetsen gheleghen / en de lochten geneyeht zijn: gelijck men bevindt/ dat in eenige Landtschappen de verstanden nutter en bequamer tot eenighe deuchtsaem deelen zijn / als in ander. Daerom ist verwonderlijck/ als in ongewoon plaetsen eenige edel gheesten ontstaen/ en wozden in eenich deuchtsaem deel uytmuntende : gelijck alst gebeurt is met Marcus Calabzees Schilder/die uyt sijn Lant vertreckende/verkoos vooz sijn Vaderstadt Napels / als wesende een Stadt seer lustich gelegen/ en vol alderhande soeticheyt / alhoewel hy den wegh vooz hadde nae Room/om sijn studie in de Schilder-const te volvoeren : maer hy / die goet Luytslagher was/en beminder der Musijcken/ wert sijn lichaem van de soete Serena, en de lieflijcke Lants vzuchten / daer behouden/ tot dat hy den Hemel liet den geest/ en d'Aerde 'tsterflijcke. Hy maecte wonder veel wercx van Olyverwe/en op het nat/en was in sijnen tijt wel den besten/ die in dese syn vercozen Vaderstadt de Const oeffende: gelyck wel getuycht het gene van hem is tot Aversa, thien mijlen van Napels / bysonder in de Kerck van S. Augustijn, te weten / 'thoogh Altaertafel van Oly / met veel vercieringhen/ met verscheyden percken der Histozien/ en Figueren. Eerst / daer S. Augustijn disputeert met den Heretijcken: hier boven en ter zijden Histozien van Christus, en Sancten in verscheyden actien: in welcke dinghen men siet een eenparighe maniere van wercken / treckende nae de moderne beste wijse / en een seer schoon behendicheydt in't colozeren. Dit was wel 't uytmuntichste dat hy in dese Stadt en elder in't Rijck van Napels dede/ leydende stadich een vzolijc leven/ en nemende goede daghen : want hy en hadde in de Schilder-const gheen Constenaers die hem vertrotsteden / oft in den wegh waren : des was hy van den Heeren/en Edeldom van Napels/hooglijck altijdt ghe-eert / en van sijn dingen met

met goeden loon voldaen. Hy dan ghecomen tot syn 56e. Jaer ouderdoms/ is ghestorven. Syn geboort en dagh vind ick niet: dan syn wercken zyn gheweest tusschen 1508. en 1542. Marcus hadde tot syn medegeselle eē ander Calabrees/ die oock langhe tydt te Room wrocht met Ioan van Vdine, doende oock daer veel wercken op hem selven/ als eenighe ghevels van wit en swart: Oock in de Kerck van Trinita, de Capelle van d'Onfanckenis in't nat/ met grooter ervarentheydt en vlyt. In desen selven tydt was eenen Nicolaes, die men in't gemeen hiet Meester Cola van Matrice, den welcken te Ascoli in Calabrien/ en te Norcia, veel treflycke wercken dede/ die hem groot Meesters gherucht toe langhden: want hy was wel den besten/ die opt in dien hoeck Landts was gheweest. En om dieswille dat hy oock hem tot het Bouwmeesterschap begaf/ alle de ghebouwen/ die men te synen tyde maeckte binnen Ascoli, en in dat lantschap/ waren van hem gheordineert/ en te weghe ghebracht. Hy bemoeyde hem niet te sien Room: maer sonder uyt zyn Landt te trecken/ woonde altydt te Ascoli, levende eenen tydt langh vrolyck/ met eene syn Huysvrouwe/ van goet en eerlyck gheslacht/ de welcke begaeft was met een sonderlinge deuchtsaemheyt der Sielen/ alst ghebleken is/ doe ten tyde van Paus Paulus de derde/ binnen Ascoli partyschap en tweedracht ontstaen is/ en dat haer Man uyt der Stadt de vlucht nemende vervolght was van veel Soldatē/ en wilde sy hem niet verlaten/ maer is met hem ghevloden: Doch de Soldaten jaeghden den Man nae/ bysonder om zyns Vrouwen wille/ die seer schoon en jongh was. Sy dan dit merckende/ en niet siende anderen middel/ noch beter uytcoemst/ dan 't ghene sy cloeckmoedigh in haer herte vooren nam/ seyde met hygenden adem/ ende met een benoude cloppende borst: o lieve geselschap/ dewyl ons vervolghers alleen haesten/ u het leven/ en my myn lieve eere te berooven/ soo sal wel voeghen/ dat ick van beyde voornemens hun den wegh afsnyde/ myn eere en Houwlicke trouwe reyn ongeschent bewarende/ u leven verlanghe/ en 'tmyne verrotte/ dewyl hier anders gheen ontcomen is/ verkies ick eerlycke doot voor schandich leven: En dus met een droef Adieu/ stortede sy haer self van de rootse af in een swymende dellinghe/ niet alleen doodt maer te morsel vallende. De Soldaten dit droef en schricklyck Schouspel siende/ lieten den Man/ sonder hem yet misdoen/ en quamen weder binnen Ascoli. My jammert dat ick den naem deser trouwhertige Vrouwe onbekent moet laten/ welcke neffens/ oft bovē der Roomscher Lucretia, plaets weerdich is. Meester Cola, om dit droef gedenckē/ leefde voorts met weynich vreuchden. Niet langhe hier naer/ den Heer Alexander Vitelli gemaect wesende Heer van Matrice, leyde Meester Cola, die alree oudt was/ tot Citta di Castello, daer hy hem in syn Palleys veel op 't nat dede doen/ met noch meer ander wercken: Van hier trock Meester Cola zyn leven eyndighen binnen Matrice. Hy soude uytnemende gheweest zyn/ hadde hy gheoeffent de Schilder-const/ daer eenige hem hadden gesocht te vertrotsen/ en dat hy daer door meer studie hadde ghesocht/ want hy was van der Natuere seer ryck begaeft.

Het Leven van Francisco Mazzoli, Parmensche Schilder.

T'Is gewislyck minder te belacchen als beclaghen/ dat yemandt van goedē geeste/ bequaem om door deuchtsaem constighe oeffeninghe te comen tot eere/ en gheluckighe voorspoet/ wordt door valsche meeninghe oft latendunckenheydt afghe leydt van 't ghewis tot het onghewis: Ghelyck den fabelschen Esopus Hont/ die nae een schaduwe grypende/ zyn ghewonnen goet verloos. Sulckx is geschiedt den Schilder Francisco Parmesaen/ als noch ghehoort sal worden. Hy was ghebooren te Parma, A°. 1504. en alsoo hem syn Vader vroeg ontstarf/ bleef hy in hoede van twee syn Ooms/ die Schilders waren. Dese brachten hem in goede onderwysinghe op/ en begon in Schole te teyckenen/ dat het

het te verwonderẽ was. En gelijc hem de Naturere 't Pinceel toelangde/ werdt hy van zijn Ooms daer op ghehouden: oock somtyden afgetrocken / om zijn al te groote neerstichept / vreesende of zijn complexie daer mede te cort mocht gedaen worden. Doe hy sesthien Jaren hadde / en alree in't teycken en mirakel ghedaen / maeckte hy op een Tafel upt zynen gheest een Ioannes Doopsel/ sulck dat noch yeder hem verwondert / dat het van so eenen Jonghen ghedaen is. Dese Tafel is ghestelt tot Parma, in d'Anunciata. Daer na besocht in't nat te wercken/ welc hem bevallende/ maeckte tot Parma eenighe Capellen. Maer doe ten tyde van Paus Leo de thiende/ den Krijgh te Parma quam / worde hy wech gheschickt met zijn Cosijn / oock een jongh Schilder / in't Hertochdom van Mantua, tot Viandana. Hier maeckte Francisco twee Tafelen van Eyverwe: een daer S. Franciscus de wonden ontfangt / en S. Clara : in d'ander een trouwinghe van S. Catharina, met veel figueren: En niemandt die dese daer siet/en ghelooft dat het Jongers/ maer oude ervaren Meesters werck zy. Tot Parma naer den Krijgh weder ghekeert/ maeckte noch Tafereelen en Tafelen van Olyverwe/en eenige goede Conterfeytselen / aleer hy noch 19. Jaer oudt was. Doe wert hy lustigh te siẽ Room/ hoorende veel van Raphael, en Michel Agnelo, als die socht toe te nemen in zijn aengevanghen Const. Zijn Ooms gedooghden hem geern de reyse / die sy hem niet bekenden te wesen: maer lieten hem wat maken om mede te nemẽ/ om te Room by die Heeren en Schilders eenen ingangh te cryghen. Des maeckte hy drie stucken : Een was een Mary-beeldt / met t'kindeken/ dat upt een Engels schoot langde eenighe fruyten : oock een oudt Man / met armen vol hayr: alles met goedt verstandt / en vrolijck van verwe ghedaen. Noch om de vreemdichepdt / en om zijn Const te toonen / liet draeyen een half rondt van hout / even ghelijck van grootten / als eenen ronden Barbiers spiegel/daer hy hem self nae 't leven op conterfeytte/ upt sulcken ronden spieghel / met al dat hy daer in sagh / te weten / de gheheele Camer / ghelijck balcken / solder/ vensters / en alles verrortede / en verschietende soo crom loopende verloos : daer maecte hy ooc het glinsterẽ van 'tgelas/ en hem selven / soo natuerlijck en wel staende/dat het ongelooflijc is:want hy een uytnemende schoon tronie hebbende/ scheen beter eens Engels aensicht/ als eens Menschen. En ghelijck in den spiegel / al wat nae by comt / wonderlijc vergroot/had hy voor aen een groote handt ghemaeckt/seer eyghentlijck soo men dat inden spieghel siet. Dit al ghedaen/ was het niet alleen van dese twee oude Ooms / maer van een yeder met verwonderen aengesien. Dese dingen in een casse ghedaen / trock een van zijn Ooms met hem te Room : daer worden dese dingen ghepresenteert aen den Paus Clemens, in tegenwoordicheydt van Francisco en den Oom. Den Paus siende de schilderye / en Franciscus soo jongh wesende / was uytermaten verwondert : soo waren alle die van den Hove. Hier nae / doen zijn Heylicheyt hun veel beleeftheydt gedaen hadde / beloofde hy Francisco te doen schilderen de Pauslijcke sale / daer Ioan da Vdine alree het welfsel van stucco / en schilderye hadde gedaen. Francisco hebbende zijn schilderye den Paus gegevẽ/ en hy boven de beloften eenige geschencken ontfangen/ gheprickelt door de eere en loff / die hy hem hoorde gheven / en door de hope des gewins en voordeels/ dat hem van sulcken Bisschop mocht geschieden/ maeckte hy een schoon Tafereel van een Besnydinge Christi, van seer schoon inventie: daer in hy dry verschepden dagen te passe bracht. D'eerste Figueren waren beschenen van 't aensicht Christi : d'ander van een toortse/ daer volck op trappen quamen / brengende gavẽ tot der Offerhande: ten derden/ achter upt van een dagerade / met een schoon verschietende Landtschap/ met veel huysinghen. Dit schonck hy/ gedaen wesende/ ooc den Paus/die 'tselve altijt in grooter weerden by hem gehouden heeft. Franciscus nu goede ghelegentheyt hebbende om studeren/doorsach vast alle fraeyheydt van Beelden en

en schilderije / die binnen Room was: maer bysonder had hy in grooter weerden de dinghen van Michael Agnelo, en Raphael Vrbijn: welcken Raphaels gheest (seydemen) was comen bewoonen t'lichaem van Francisco Parmesaen / siende desen jonghen ghesellle uytnemende in de Const / edel van conditien / en gracelijck / ghelijck Raphael plach te wesen: welcken desen in alles naevolghde / bysonder niet vergheefs in de Const. Hy maeckte binnen Room veel Tafereelen en Tafelen / oock eenigh Conterfeytsel van eenen Capiteyn van de Guarde / die niet scheen gheschildert / maer daer selfs te staen van vleesch en bloedt. Hy maeckte een Tafel / om in S. Salvator del Lauro, hier in een Mary-beeldt in de Locht / die leest / en heeft een kindt tusschen de beenen: en op d'aerde eenen Ioannes, die met een ongheméen schoon actitude knielt op eenen knie / en zijn lijf omdraeyende wijst op Christum. Noch isser beneden Sinte Ieronimus in penitentie / die in't vercorten light en slaept: welck werck de verstooringe van Room niet en liet voldoen / die welcke geschiede (als noch meer ghesepdt is) Anno 1527. Want doe werdt niet alleen de Schilder-const voor eenen tijdt behinderdt / maer oock veel Constenaers van het leven berooft. Maer Francisco heeft door zijn Const te Room meer voordeel gehadt / als Archimedes binnen Syracusa, die by zijn Circkelen doot ter aerden ghebleven is: Want Franciscus al zijn sinnen op zijn werck hebbende / liet niet af van schilderen / doe het plunderen en t'moorden aengingh / en datmen de Soldaten over al in de huysen hoorde gherucht maken / en alree eenighe Duytschen in t'zijne ghecomen hem achter t'lijf stonden / en hem siende schilderen / waren seer verwonderende van soo uytnemende werck: Lieten hem voortgaen / en als van Demetrius gheest ghedreven / hadden desen nieuwen Progenes in weerden / en in bewaringhe / dat hem van desen fellen Barbaren (die niet schier aen en saghen) niet misdaen en worde / noch ongelijck en gheschiede. Wel is waer / dat hy voor een van hun Overste / die Const-liefdigh was / eenighe teyckeningen most maken / soo ghewasschen / als metter Pen. Maer soo dese Soldaten elder trecken mosten / en Franciscus soude gaen sien / hoe't met eenige van zijn vrienden was / werdt ghevanghen van ander / en moste eenighe Croonen tot rantsoen geven. Den Oom hierom bedroeft / en siende voor zijn Neef alle hope afgesnedē van leerē / eere / en voordeel / Room verdorven / en den Paus van den Spangiaerts gevangen / nam voor van Room met Francisco weder te reysen nae Parma, alsoo hy dede: maer Francisco bleef noch yet voldoende te Room. Doe Francisco oock vertreckende quam tot Bolognen / bleef daer wat by zijn kennis en vrienden eenighe maenden. Hier liet hy eenighe van zijn teyckeninghe snijden / onder ander een Onthoofdinge vā S. Pieter en Pauwels, in hout / van wit en swart / en eenen grooten Diogenes. Veel ander dinghen hadde hy voor te snijden in Coper / en te drucken / hebbende daerom by hem eenē Antonio da Trento, maer ten mocht hem niet ghebeuren: want hy voor den Adel te Bolognen veel Tafereelen en anders most maken. D'eerste datmen van hem daer sagh / was in de Capelle van Monsignori, eenen grooten S. Rochus, die in allen deelen wel gedaen was / met een schoon gracelijcke tronie / om hoogh ten hemelwaert siende / als Gode danckende: Met eenen saghmen / dat hem dat Pest-seer in de dgie smertede. Hier by was eenen Vriant half lijf / een wel ghelijckent Conterfeytsel: Oock eenen Hondt / en Landtschap / alles seer levende. Doe hy voor verscheyden eenighe dinghen had ghedaen / den voornoemden Antonis by hem woonende om te snijden / op eenen morghen / doe Francisco noch te bedde was / nam uyt een kist alle de coper en houte platē / en al de teyckeninghen die hy hadde / en trocker mede henen voor den droes / datmen noyt en hoorde waer hy bleef: Doch de Platen / die hy tot een van zijn kennis in Bolognen gelatē hadde / om misschien namaels te halen / creegh Francisco weder / maer anders niet: Des hy half desperaet / voort voer met werckē / maeckende een Conterfeytsel van eenighen

Parmensis lijft schilderen in de Roomsche verstooringhe.

ghen Graef / daer nae een Mary-beeldt met eenen Christus, in de handt hebbende eenen cloot van de Wereldt. De Mary-beeldt had een gracelijcke tronie / oock het Kindt seer natuerlijck: want hy gewoon was in de Kinder aensichten te maken een seer kinderlijcke levendichept / en in eenighe een seker snel gheestichepdt / en snoo boefken-achtich uytsien / ghelijck de kinderen somtijdts hebben. De Mary-beeldt hadde hy seltsaem toegemaeckt / met en cleedt met geelachtighe dunne doeck mouwen / en die gelijck met goudt gestriept: Boven dat het seer vleeschachtich is van naecten / soo ist niet moghelijck te sien hayr / dat beter ghedaen is. Dit worde Paus Clement te Bolognen gheschoncken / en quam voort van d'een handt in d'ander / dat het wel vijftichmael ghecopieert is geworden. Hy maeckte noch in schilderije en teyckeninghe te Bolognen wesende veel aerdicheden. En als den Keyser te Bolognen ghecroont was van Paus Clement de sevenste / Franciscus is dickmael gaen sien den Keyser eten / des hy by onthoudt hem conterfeytte van Olyverwe in't groot / daer by makende een Fama, die hem becranste met Lauren / en een Kindt / als eenen jonghen Hercules, dat hem de Weerelt / als om regeren / in handen gaf. Dit gedaen / lietet den Paus sien / dien dit wel aenstont / en sont het t'samen met Francisco, door een Bisschop te presenteren aen den Keyser: T'welck alsoot zijn Majesteyt wonderlijck wel beviel / begeerde te behouden. Maer Francisco van eenen onverstandighen vriendt niet wel beraden / seyde / dat het niet voldaen was / en nam het mede. Dus haddet den Keyser niet / noch Francisco en wasser niet van gheloont / ghelijck hy ontwijflijck grootlijck hadde gheweest. Nu ist in de garderobbe des Hertoghen van Mantua, met veel ander fraeye dinghen.

Parmensis conterfeyt den Keyser by onthoudt.

Francisco nu lang buytens Landts geweest / veel in de Const besocht / doch weynich rijckdoms / maer veel vrienden ghewoonen hebbende / keerde om zijn vrienden en kennisse believen in Parma, daer maeckte hy in Sint Maria della Steccata, een groot verwelf in Fresco / in eenen boghe: Hier in onder eenighs ornamenten / bracht hy eenige coperen platen / daer hy groote moeyte in dede. Hy maeckte voor eenen Cavallier Baiardo, Parmensch Edelman / zijnen grooten vriendt / een Tafereel van Cupido, die hem selven eenen boghe smeedt oft maeckt / aen de voeten van dese twee kinderkens sittende / daer t'een het ander by den arem heeft / en doet zijn best al lachende / op dat het zijnen vinger soude steken aen den Cupido, twelck schreyt / toonende te vreesen den vingher te verschouwen aen t'vyer der liefden: Een dinghen van aerdigher inventie / en lieflijcker colorering. Dit met veel fraey teyckeninghe is by den Erfghenamen des voornoemdē Edelmans. Hy maeckte oft begon noch een Mary-beeldt / met een slapende kindt / dat hoewel peghelijck / doch hem niet / behaghende / bleef onvolmackt. Ondertusschen begon hem te verveelen het werck della Steccata voor verhaelt / t'welck heel qualijck voort gingh: en dit quam by / dat hy de Schilder-const achter rugghe legghende / hadde beginnen studeren in d'Alchemia, hopende haest rijck te worden / met den Mercurius te solideren oft congeleren. Hy bracht op eenen dagh meer door / als hy op een weecke conde winnen in't werck van Steccata. En hy die met Pinceel en verwe goudt ghenoech con maecken / verloor al blasende Goudt / Silver / en alle welvaert / dat hy schier in ovens / potten en glasen / al zijn sinnen verdistilleerde. Die van der Capelle della Steccata, merckende dat hy't werck gantschlijck achter weghe ghelaten / en misschien veel te vooren wech hadde / procedeerden teghen hem met Justitie / des is hy by nacht ghevloden met eenighe zijn vrienden uyt der Stadt tot Casal Magiore, daer maeckte hy in S. Stevens Kerck / een Tafel van een Mary-beeldt in de Locht / onder Sint Ian en Sint Steven. Daer naer voor zijn alderleste / een Roomsche Lucretia, welck was / als zijn uyterste Const-stuck / het beste / dat oyt met zijn handen was gewrocht. Van hem wort getuyght / dat hy by sonderlijck inventeerde / goedt Lantschap Schilder was / gevende zijn

Parmensis goudt soeckende, wort arm.

Beelden

Beelden een wonder schoon soete actitude/ en in zijn tronié een uptnemende gratelijckheyt / met alle dinghen die t'aenmercken oft waer te nemen zijn: Oock so gheestich in't Luyt-spelen / dat hy seer beminde / als in't schilderen. Summa/ hy socht t'onwis voort t'ghewis / verlatende t'ghene hy vast hadde / om dat hy niet crijgē mochte: dat doch jammer was / dat hy zijn edel oeffeninghe soo weynich oft schier niet meer en ghebruyckte. Al is t'ontschuldighen / datmen uyt onlust niet altijt stadich sonder ophouden en werckt: so ist straffelijck/ dat men den tijdt met weynich oft niet te doen / al te veel niet bedencken oft onwercken verliest. Francisco dan hebbende eenpaerlijck den sin op zijn Alchemia, gelijckse alle doen dieder eens op versotten/ daer hy eerst plagh edel/puntigh / en aerdigh te wesen / werter uyt te sien als een wildt Mensch / met lang hayr en baert onghehavent. Aldus in droefheyt wesende/werdt van een swaer Cortse/ daer nae van eenen fellen buyckloop / overvallen / en starf den 24. Augusti 1540. tot groot verlies der Const/ om de bysonder gratie / die zijn handen haer hadden ghegheven.

Het leven van Francisco Monsignori, Schilder van Veronen.

Wy comen nu van de vertellinghe van eenen Francisco, die met zijn uytnemende Const weynigh tijdlijck voordeel en welvaren ghenoten heeft/en sullen nu verhalen van eenen anderen Francisco, wien t'geluck meer gunstich en toeghedaen is gheweest. Dit was Franciscus Monsignori, ghebooren te Verona, Anno. 1455. Zijn Vader Albertus, die Const-liefdigh / om tijdtverdrijf en uyt lust / hem in schilderen te oeffenen plagh / gaf raedt / doe zijn Soon groot was / hem tot de Teycken-const te begeven. Des is hy eyndlijck gecomen tot Mantua, om te vinden Andreas Mantegna, by wien hy hem soo oeffende / dat hy gheraeckte / en opghenomen werdt by Francisco de tweede / Marquijs van Mantua, een groot lief hebber der Const/ die hem Anno 1487. begaefde met een Huys om te woonen / en eerlijck pensioen oft provisie: waer van Monsignori niet ondanckbaer wesende / hem seer trouwlijck diende / en met grooter liefden: des hy daghelijcx meer en meer bemint / en weldaedt bewesen werdt: soo dat den Marquijs niet eens uyt der Staet en trock/ oft Francisco en most by hem wesen. En men hoorde hem eens segghen/ dat hem Francisco also lief was als syn Rijck. Francisco schilderde veel dinghen voor synen Heere / in't Paleys van S. Sebastiaen in Mantua, en buyten in't Casteel van Gonzaga, en in't seer schoon Paleys van Marmitolo. Gedaen hebbende Anno 1499. eenighe Triumphen / en veel Conterfeytselen van die van 't Hof / gaf hem den Marquijs een Hoeve op het Mantuaensche van hondert Mergen Landts / in een plaetse geheeten Marzotta, met een Heeren huys/ Hoven en Weyden/en ander schoon gheleghentheden. Den Marquys liet hem veel Conterfeytsels van hem ende den synen/ende van den huyse Gonzaga, maken/ die in Vranckrijck en Duytschlant gesonden/ en noch te deele te Mantua zyn: Want hy een goet Conterfeytter was. Hy maecte tot Mantua in Sinte Francisco twee Beelden/ een Sinte Lodewijck, en S. Bernaert, houdende tsamen den Naem Iesu. En in den Reefter / in eenen doeck van Olyverwe in't groot/als den heelen muer / Christus midden den Twaelf Apostelen / in't vercorten / seer wel ghedaen / en met grooter aendachticheydt. Onder dese is Iudas den verrader met een tronie/gantsch verscheyden en ongelijck van alle de ander / makende een vreemde artitude:maer alle d'ander aensien den Heere met grooter innicheyt en liefde/welkē hun int naken zyner Passien aensprееckt. Ter rechter syde is eenen S. Francisco, groot als 'tleven/die de heylicheyt selve schijnt te wesen/ en presenteert voor Christum den Marquijs nae 'tleven/ met eenen langhen rock naer den ouden tijdt/ met plyoen / en met een wit gheborduert cruys. Voor hem sit oock gheconterfeyt zynen oudtsten sone/ namaels Hertogh Frederijck, doe een jong schoon kint. Op de slincker syde is

Const seer heerlijck beloont, door den Marquijs van Mantua.

S.Bernaert, oock een goede figuere / de welcke præsenteert Sigismundum, Cardinael van Gonzaga, den Broeder van den Marquijs / voor den Cardinael de dochter van den Marquijs Leonora jongh zijnde/ die namaels werdt Hertoginne van Vrbijn: dit wordt van alle excellente Schilders seer ghepresen. Hy dede oock noch grooten vlijt in een Tafel van eenen S.Bastiaen, die naemaels gestelt worde buyten Mantua, tot S.Maria della gratia: hier in maeckte hy veel nae t'leven. Dickwils quam hem den Marquijs sien wercken in dit werck / als hy veel tijdt plagh / en seyde Francisco: Om desen Sanct te maken / most ghy u Exempel nemen nae eenig schoon lichaem. Waer op Franciscus antwoorde: Ick gebruycke hier toe eenen Sackdragher / die schoonlijvigh is / en binde hem nae mijn maniere / om t'werck natuerlijck te maecken. Den Marquijs seyde: De leden van uwen Sanct en hebben niet genoech roeringe / want hy geen ghewelt en doet met trecken uyt vreese van gheschoten te worden. Maer wildy u dingen wel doen/ als ghy uwen Man ghebonden hebt / roept my / ick sal u toonen hoe ghy doen sult. S'anderdaeghs Franciscus zijnen gast ghebonden hebbende / riep heymelijck den Marquijs / doch niet wetende wat hy voor hadde. Doe quam den Marquijs uyt een Camer als seer verstoort / met eenen ghespannen en geladen Cruysboge nae dē Sackdrager toe luyde roepende: Ay verrader/ nu zijdy doot/ hier heb ick u daer ick u begheere / en ander dreyghwoorden. Den armen Man meenende te moeten sterven / wrong en trock om de touwen te breken/ en los te comen/ dede de rechte actie van eenen / die vreest geschoten te worden / met een dootverwigh aensicht/ en gereckte leden. Siet/ seyde doe den Marquijs/ op sulcker voegen most hy wesen ghedaen/ ick late u voorts betijen. Doe den Schilder dese waerneminge verstaen hadde / maeckte hy zijn figuere op de beste perfectie die men mach bedencken. Nae noch eenige dingen/ Tornoyen en anders/ schilderde hy eenen Turckschen Hondt / die den Marquijs met ander dinghen van den grooten Turck was gesonden / op eenen muer/ en hadde hem ghemaeckt staende op eenen gheschilderden steen. Desen Hondt was so wel gedaen/ dat eenen anderen Hondt / welcken op den Turckschen natuerlijcken Hondt seer vyandig was / daer by geleydt zijnde / ontrock hem selven los makende uyt de handen van die hem hiel / en meenende dat het zijnen vyandt levende was / liep geweldich nae de schilderije met t'hooft tegen dē muer / dat hy t'hooft in stuckē brack / meenende hem te bijten. Noch hadde hy ghemaeckt een Mary-beeldt van Olyverwe / een half beeldt / bycans soo groot als t'leven/ hebbende besijden haer beneden het kindt / dat eenen arem om hoog opgeeft / als om de Moeder te willen troetelen. Dit Tafereel was te Veronen / tot den Graef Lodewijck da Sesso, daer op eenen avondt Alonso di Castiglia, ende den Capiteyn Alarcon by het licht vast in speculeerden / verwonderende hun in dit constigh werck. Doe daer oock by is ghecomen Catharina de Gravinne / Huysvrouwe van den Graef Lodewijck, met een haer soonken/ dat op zijn handt hadde van die groen voghelkens / die te Verona heeten Terranzi, om datse hun nesten op d'aerde maken / en men ghewentse op de handt te comen ghelijck Valcken. De Gravinne staende oock by dese Heeren en contempleerde / dit voghelken siende de gheschilderde handt / en den arem uytsteken van dit gheschildert kindt / vloogh daer nae toe om op te sitten: maer tegen de Tafel aenvliegende/ en geen sit plaetse vindende / viel ter aerden / en proefde tweemael weder op dit gheschilderde kints handt te sitten. Waer van dees Heeren seer verwondert / wildē dit stuck hoogh ende dier coopen: maer ten was met geen dingen te gecryghen: des was toeghelept/ om te doen stelen: doch door waerschouwinghe werdet belet. Nae veel meer wercken / die Francisco dede/ quellende met zijn water te maecken / trock uyt raet der Medecijnen/ met zijn Huysvrouw en Dienaren / nae t'Badt van Caldero, op t'Veroneser landt: al waer hy van dat water inghenomen hebbende/ eens hem van den slaep liet verwin-

Seldtsaem actie van eenen S. Sebastiaen nae t'leven.

Een Hondt willende byten eenen geschilderden Hondt, loopt tegen den muer, en breeckt syn hooft.

Een vogelken is bedrogen met de schilderye van Francisco Monsignori.

verwinnen / t'welck zijn Wijf upt medelyden hem hadde toeghelaten. En alsoo daer op den slaep seer fenynich is / overviel hem eenen grooten Coorts / en starf den 2. Julij 1519. Het lichaem werdt door den Marquijs tegen danck der Veronesen/tot Mantua ghehaelt / en eerlijck begraven.

Het leven van Iulio Romano, Schilder.

Onder veel Const-rijcke discipelen van den gracelijcken Raphael d'Vrbijn, was niemandt / die hem in inventie/teyckeninghe/en colozeringe soo nae quam/ als Iulius Romanus, en was oock soet van converfatie / en vol van alle goede costuymen: daerom hy van Raphael, ghelijck zijn eygen soon/ bemindt en vercozen werdt/ en ghebruyckte hem altijdt in alle treffelijcke wercken: Als in de Logien van Paus Leo de thiende/ d'Historien van de scheppinghe van Adam ende Eva, en de ghedierten/ t'bouwen der Arcke Noe, de vindinghe Mosis van Pharaons Dochter / met een schoon Landtschap. Oock in de Camer van Torre Borgio, daer den brandt van Borgo is / bysonder de basamenten van coperen coleur / en eenige Conterfeytsels/ als Pepinus, Carolus magnus, en Godefroot van Buglion, en ander: oock het meeste deel der Historien tot Augustijn Gigi, en eenighe stucken van Olyverwe/ nae Raphaels teyckeninghe / aen den Coningh van Vranckrijck ghesonden wesende / dese werden ghestelt in des Conings Capelle toe Fontanableo. Hy leerde van Raphael, die hem minnelijck onderwees / alle de swaerste dinghen / die de Conste belanghen / des hy oock een goet Architect is ghewozden. Nae Raphaels doot was hy zijn Erfgenaem met Ioan Francisco, die t'samen veel begonnen wercken van Raphael voldeden. Hy bouwde en beschilderde voor den Cardinael de Medicis, die namaels Paus Clement de 7e. werdt/ onder den Bergh Mario, een Palleys seer heerlijck en lustigh / nu ghenaemt Vigna di Madama. T'eynden van een Logie maeckte hy eenen Poliphemus op't nat / seer groot/ met een groot deel Satyren en kinderen/ die om hem spelen: waer van / en van al de reste / Iulius grooten lof behaelde. Doch wel is waer / dat om de doot van Paus Leo, dit werck voor doe bleef berustende. Doe nu vercozen was Paus Adrianus van Wtrecht / waren alle goede Consten in verachtinghe / en de Constenaers schier gestelt om van hongher te vergaen: Maer nae zijn doot / Clement den sevensten Paus vercozen wesende / verresen de Consten weder / den Constenaers tot groote hoope en verblyden. Stracx by ordinantie des Paus/ voldeden Iulius en Ioan Francisco de sale Constantini, alwaer Iulius wel het beste dingen dede/ alhoewel zijn dinghen beter in teyckeninghe stondt als in schilderye / dat wel meer anderen ghebeurt / dat stracx met een vierichèydt meer gheest ghesien wordt in yedt / dat in weynich uyren wordt geteyckent/ als yet dat met vercoelenden yver in langhe maenden wordt gheschildert. In dese sale zijn veel fraeyicheden van hem te sien/ bysonder in de Bataille/ te Peerde en te voet / by Ponte molle, alwaer in't verschietende schoon Landtschap is uytgebeelt den Bergh Mario: Het is de Historie/ daer Maxentius den strijdt teghen Constantinus verliest. Hier zijn te sien veelderley fraey actien en actituden van strydende Soldaten/oock gewonde ende doode/ seer natuerlijck ghedaen/ en over al zijn veel Conterfeytselen nae t'leven. Summa / het is een uytnemende werck: dan het soude beter gratie hebben / en hadde Iulius (ghelijck hy ghewoon was) soo geen swarte streken in't diepen by ghebracht: Doch is dit een groot licht gheweest voor ander/ die naemaels so eenige stryden hebben gemaect: want hier zijn upt de Colomne van Trajanus en Antoninus genomen veel Soldaets cleedinghen/ wapenen/ vendelen/ staven/ velt-teyckenen / bocken/ en ander krijchs ghereetschappen: onder de Historien zijn oock van coper coleur veel fraeyicheden. Ondertusschen en hier nae dede Iulius noch eenighe stucken van Olyverwe voor d'een en d'ander: onder al en boven al schoon een steeninge van S. Steven, in welcke de steenigers

Sommige dingen hebbē meer aert geteyckent, als gheschildert.

gers uytnemen van actitude: dese Tafel werdt ghesonden te Genua: Hier in was oock wonderlijck uytghebeeldt de verduldicheyt in't aenschijn S. Stephani, die op in eenen wel ghecierden Hemel siet. In Sinte Maria de Anima, is van hem een schoon Tafel in een Capelle / daer in is een Mary-beeldt/ S. Anna, Ioseph, S. Iacop S. Ian kindt wesende / oock Marcus Evangelist / die aen zijn voeten heeft eenen Leeuw / die eenen Boeck houdt/ligghende met een schoon actie/ hebbende op die schouderen cortachtige vleughelen met vederen en pluymen/die schynen sacht om aen te roeren / en natuerlijck te wesen. In't verschieten is een gebou/ rondt loopende als een theatre/met beelden ghciert / seer wel ghedaen. Onder ander isser een spinnende Vrouw / die de ooghen heeft op haer Clockhinne met kiecken en seer levende: En boven de Mary-beeldt zijn eenighe kinderen / die een pauweltoen op houden/ seer gracelijck om sien. Alleen isser dit / datse te veel met swart ghewrocht is/waer mede den meesten arbeydt verborghen blijft. Nae noch meer wercken/ ghescheyden van Ioan Francisco, trock/ ghebeden wesende / in dienst van Fredericus Gonzaga, Marquijs van Mantua: alwaer ghecomen / wordt wel ontfangen/ en voorsien met een goede provisie/ en een heerlijck ghestoffeert huys/en ander beleefthext/ als daghelijcksche Tafel/ veel ellen Fluweel/ en Laken/en een excellent Peert/ dat hy seer lief en weert hadde. Hy diende den Marquijs in Bouwmeesterschap/makende Paleysen en heerlijcke gebouwen / wonder te wege brenghende met backsteenen en stucco/ in Colomnen/ Capiteelen /en dergelijcke. Hy schilderde hier oock d'Historie van Psiche, in't hooghste des welfsels/ daerse van Cupido, in teghenwoordicheydt aller Goden/wordt getrouwt: Daer sietmen Beelden van onder op/ die maer een elle lang wesende / wel dry lang schynen te wesen/en verheven schynende / seer bevallijck s'Menschen ghesicht bedrieghen. Hier zijn oock vervolgens alle d'ander Histotien van Psiche: welcke inventien van Iulio ghecopieert zijn gheweest van Baptista Franco Venetiaen/en quamen daer nae uyt in Print/ die wy in onse Nederlanden meenen van Raphael te wesen (acht ick): doch hebben naegelaten eenige dingen / als daer Silenus, onderhouden van Satyren /op een Geyte sittende / daer twee kinderen de elderen suyghen / t'wylen hy by Bacchus is / die aen zijn voeten heeft twee Tygren / en leent met synen eenen arem op een schicktafel ofte credence / daer op d'een syde is eenen Kemel / op d'ander eené Elephant/ welcke Credence is half rondt verheven / en bedect met festoenen van groenheydt en bloemen / en al vol wijndruyven en bladers: onder dese comen dry ryen van Bekers / Schalen / Coppetassen / en dergelijcke vaten/ op verscheyden manieren / en seer versierlijcke inventien / en so blinckende/ datse schynen van Goudt ende Silver te wesen/ en bewysen den constighen geest van Iulius. D'Historien van Psiche laet ick te vertellen / om datmen den sin siet in Print/ als verhaelt is. Elder is teghen een solder gestelt een Historie van Olyverwe / den val van Icarus, daer hy siet het Kreeft teecken/ den Sonne waghen met vier Peerden / in't vercorten ghetrocken/ daer neffens het Leeuws teecken / daer hem die vleughels versmilten / en schijnt te vallen dootverwich op t'lijf een yeder die hem aensiet: Hier sietmen de vleughelen van hitten branden en roocken / en men schijnt de pennen te hooren craken: In't aensicht van Dedalus sietmen de droefheydt natuerlijck uytgebeelt. In dese Logie zijn van hem oock de twaelf Maenden des Jaers/ met al hun actien. In een sale oft stancie / die hy verwelft en wonderlijck liet metselen tot zijn voornemen / schilderde hy midden in't verwelfsel Iuppiter in zijnen Throon/op't vercorten/van onder op te sien: Waer zijn gemaeckt de Reusen / die den Hemel beclimmen / op welcke Iuppiter den blixem affeyndt. Wat leegher is Iuno, die oock helpt met de winden / die met vreemde tronien ter aerdenwaert blasen. Daer is oock Opis, die haer wendt met haer Leeuwen nae t'gherucht des blixems / ghelijck d'ander Goden en Godinnen oock doen/ bysonder Venus by Mars, en Momus, die

Const en Constenaer in weerden by Fredericus Gonzaga.

Sale te Mantua, daer de Reusen den Hemel beclimmen, van Iulio Romano gedaen, seer seldtsaem en constigh.

die met open aermen schijnt te vreesen/ dat den Hemel vergaen soude/ de Gratien en de uren staen oock al bevreest: Summa/ alle Godtheden vlieden met hun waghenen. De Mane met Saturnus en Ianus vertrecken nae de claerste wolcken/ om verre van die felle furie te wesen. Neptunus desghelijcx/ die met zijn Dolphijnen hem soeckt te rusten op den dryetandt. Pallas met haer neghen Musen, staet oock verbaest en verwondert: Pan heeft in den arm een bevende Nymphe/ die hy schijnt te willen verberghen voor desen brandt en blixemen/ daer den Hemel vol van is. Apollo sit op zijnen waghen in den Hemel: Eenighe uren schijnen willen de Peerden stil houden. Bacchus, Silenus, en de Nymphen toonen oock groote vreese. Vulcanus met eenen swaren hamer op de schouder/ siet nae Hercules, die van dese sake met Mercurio spreeckt/ en hy staet by Pomona en Vertumnus, die oock seer bevreest schijnen: Summa/ t'is niet mogelijck te sien oft te bedencken fraeper versieringhe in schilderije. Beneden t'welfsel op de mueren zijn de Reusen/ die met berghen gheladen vast opclimmen. Hier light oock Briareus in een doncker speloncke/ gelijck met hooghe bergen overvallen. Hier sietmen oock ergen een doorsien/ en ververringhe met vluchtighe Reusen/ die met blixemen worden ghetreft: Elder zijn Reusen/ welcke op t'lijf vallen Tempelen/ Colomnen/ en stucken van mueren/ onder welcke mueren is begrepen den schoorsteen/ daer Pluto met zijn magher Peerden ghetrocken/ en met de Furien by ghevoeght/ zijn vlucht neemt nae het Centrum: en het schijnt als men in de schoorsteen viert/ dat de Reusen alsdan oock branden. Dese Reusen zijn van vreemde en groote statuere: Wesende van de blixemen ghetreft/ vallen en ligghen op verschepden versierlijcke actien/ d'een ghequetst/ d'ander doot/ met Bergen en Edificien bedeckt: Soo dat niemant en dencke/ zijn leven met Pinceel verschricklijcker en natuerlijcker dinghen te sien. Wie daer in comt/ en siet deuren en vensters crom en dwers loopende/ en alle dit gherucht der Reusen/ en vluchten der Goden/ hy meynt dat het hem al over den hals wil vallen. Het paneersel rontom op de mueren geschildert/ en eenighe ververrende doorsien/ maeckt dat het begrijp der stantien/ die maer 15. ellen langh en is/ schijnt een groot veldt landts groot te wesen. Dit is al in't Paleys/ geheeten del T. Hier in hadde veel dinghen nae Iulij Cartoenen gedaen/ en seer toeghenomen/ eenen zijnen discipel/ Rinaldo Mantuaen: hadde desen niet jongh ghestorven/ soude een groot uytmuntende Meester hebben geweest. Het waer lang te vertellen/ wat Iulius al geteeckent/ ghebout/ verbetert/ en gheschildert heeft. Maer om cort te maken/ wort van hem getuyght/ dat hy Mantua soo verciert/ vernieuwt/ en ghebetert heeft/ dat hy wel mocht den Vader van dat Rijck wesen geheeten: dat noyt yemandt soo radt en overvloedigh van teyckenen en was/ noch soo veel geteyckent heeft/ waer van onëyndelijcke veel dinghen in Druck zijn ghecomen: dat hy yeghelijck gheriefljjck was/ wie yet van zijnen raedt in bouwingh oft anders behoefde: en dat men soo haest niet en gaepte om spreken/ hy en haddet verstaen en ghetepckent/ met alle omstandicheden die daer toe dienstigh waren. Hy maeckte hem tot Mantua een schoon Huys/ met eenen schoonen gevel van stucco/ en buyten en binnē met schilderije verciert: Hebbende oock van den Hertogh veel schoon Antijcke Beelden/ en was by den selven soo lief/ dat hy sonder Iulio niet mochte leven: Oock was Iulius soo versien/ dat hy meer als duysent Ducaten s'Jaers hadde. Hy starf Anno. 1546. oudt 54. Jaer. Sijn Graf-schrift is dit:

Romanus moriens secum tres Iulius arteis
Abstulit (haud mirum) quatuor unus erat.

Het leven van Sebastiaen del Piombo, Venetiaen Schilder.

VAn grooten vermoghen is den eergierigen yver oft jalourste/ die heymelijck de herten beroert tusschen twee overvliegende Constenaers/ om merckelijck malcander t'overwinnen: ghelijck (ick achte) is gheweest tusschen Raphael van Vrbijn en Michael Angelo: welcken Angelo schijnt wel/ om den roem Raphaelis te verdonckeren/ heeft gheheel ghesocht te voorderen eenen Sebastiaen van Venetien/ die tot Venetien een Musicien en Luytslagher was/ en creegh sin aen de Schilder-const/ nemende zijn begin by Ioan Bellino, die doe seer oudt was: van daer by Giorgion, wiens maniere hy redelijck volghde: maer ghewende hem seer te conterfeyten nae t'leven/ en worde van Augustijn Gigi te Room ghebracht/ om de Const/ oock om zijn fraey Luytspelen/ en soete conversatie. Onder ander maeckte hy yet van Olyverwe/ op zijn Giorgions, wat poeselich/ dat te Room seer worde ghepresen. Onder des worde Raphaels dinghen/om de groote gracelijckheden/ boven de diepsinnige ghestudeerde van Michael Angelo ghepresen. Waer op t'volck het vonnis van Sebastiaen begeerende/ hoorden hem daer anders van spreken/ seer hoogh Michael Angelo verheffende/ latende evenwel Raphael zijn gracelijckheyt behouden. Hierom wiert t'herte van Michael Agnolo tot hem geneghen/ dat hy hem heel in bescherminghe nam/ hem altijdt voorderde/ alle zijn Cartoenen selfs maeckte/en zijn dinghen listich als eenen derden seer hooghlijck altijt prees. Hier door worde hem doen maken van een Bisschop/ seer groot by den Paus wesende/ een Tafel met eenen dooden Christus, en een Marie-beeldt weenende/ en een schoon verduystert Landtschap. Dit met Michael Agnels Carton ghedaen/ worde so ghepresen/ dat hem van eenen Pier Francisco Borgerini worde besteedt een Capelle op S. Pieter Montorio, ter rechter handt soo men in comt. Hy hadde ghevonden een fraey maniere/om de mueren te bereyden/ tegen alle vochticheyt/ om van Olyverwe daer op te wercken/ bereydende dat steenkalck met Mastijck en Griecksche peck t'samen ghesmolten/ en streec het op den muer/ effenende dit dan met een mengsel van rootachtigh kalck/ soo dat zijn coleuren/ bysonder den Christus aen den Colomne/ onverandert blyven. Michael Agnelo was hem hier seer behulpich/boven dat hy hem de teyckeninghe in cleen hadde gemaeckt/ heeft hy selve den heelen omtreck van den Christus ghedaen: In dit werck zijn onder ander schoon tronien/ handen/ en voeten. Desen Christus, waer hy al van Sebastiaen, al hadde hy zijn leven niet meer ghedaen/ hy waer weerdich onder de beste Constenaers te zijn vermaert. In de selve Capelle zijn in fresco noch eenighe fraey Figueren: in't welfsel/ de Transfiguratie: beneden op weersyden/ S. Pieter, en S. Franciscus. Hier van worde hy seer gheacht en vermaert/ al hoe wel hy aen dit weynich werck ses Jaer doende was. Hy maeckte een Tafel van Olyverwe/ niet sonder het voorgaende behulp van Michel Angelo, een verweckinghe van Lasarus, seer vlijtigh ghedaen. Dese Tafel/ Raphael overleden wesende/ worde ghestelt in't Consistorie/ tot een Paragon tegen de Tafel/ die Raphaels leste werck was/ te weten/ de Transfiguratie: Sy werden beyde seer/ doch Raphaels (om de gracelijckheydt) meest/ ghepresen. Raphaels wiert ghecopieert/en nae Vranckrijck te Narbonen ghesonden: maer de principale tot S. Pieter Montorio gestelt. Sebastiaen was seer langsaem/ en traegh aen t'werck te brenghen/ dat zijn wercken somtijts anderen gegeven werden: Onder ander tot S. Maria de Anima, daer Meester Michiel van Mechelen de History van S. Barbara in't nat dede/ en voor goet werck op d'Italiaensche maniere gepresen worde. Het soude te langh vallen/ te verhalen alle de Conterfeytselen die Sebastiaen dede/ waer in hy geenen tweeden oft zijns gelijcken en hadde van weldoen: en ghelijcken/ oock handen/ syden/ fluweelen/ pelteryen/rassen/ en verscheydē lakens/ seer levende te maecken. Hy bracht op/

Grondt op mueren, om op te wercken van Olyverwe, gevonden door Sebastiaen del Piombo.

bastiaen Piombo ht op te deren roote ien.

op harde steenen te schilderen / met zijn voorverhaelde Misture eenen grondt legghende: Voort schilderde op platen van Goudt / Silver / en Coper. Hy ghecreegh / door gonst van eenen Bisschop van Vasona, van Paus Clemens het Officie del Piombo, daer Ioan da Vdine op most sien / die syn Heylicheydt wonder veel dienst hadde ghedaen / dan hy creegh een pensioen van drie hondert Croonen. Doe Sebastiaen dit officie hadde / verminderde syn vlijt in de Const / en hadde ghenuechte in goede daghen te nemen / den tijt met praten door te brenghen / en versen te maecken alst te pas quam. Hy seyde: Nu ick middel om te leven hebbe / en wil ick niet doen / dewijle datter nu zyn / die in twee Maenden maecken / daer ick wel twee Jaer aen pleegh te doen: En ick meen / soo ick yet leven mach / dat ick noch alle dinghen sal sien beschildert / en meer sulcke proposten. Hy die altijt seer groote vrientschap hadde met Michael Angelo, verloor de selve / om dat hy den Paus in't hooft bracht / de facciate van de Capelle te maecken van Olyverwe / en hadde de selve daerom op syn maniere doen toemaken / daer Michael Angel qualijck om te vreden was / seggende: Dat Olyverwe maer Vrouwen werck / dan op tnat kalck / Mans werck was: Doe was hy tot zyn doodt toe schier altijdts in quagratie by Michael Angelo. Sebastiaē starf van een heete Coorts / Anno 1547. oudt 62. Jaer.

't Leven van Pierijn del Vaga, Schilder en Bouwmeester van Florencen.

WAt een stadig voornemen / met een vlijtigh ende verduldigh volherden vermach / om te comen tot eenighen goeden graed / oft volcomenheydt in der Const / is wel ghebleken aen Pierijn del Vaga, die met grooter armoede is gheweest opghevoedt: Zijn Vader was een Krijchsman / en syn Moeder / doe hy twee Maenden maer oudt en was / starf van de Pest: Des werdt hy ghevoedt van een Geyte op een Dorp. Den Vader bracht hem tot Florencen / en keerde weder nae den Krijg in Vranckrijck. Pierijn gheraeckte van den eenen Schilder tot den anderen / altijdts neerstich zijnde als hy mocht / in het teyckenen nae den Cartoen van Michael Angelo, daer hy metter tydt den besten onder die Jonghers van Florencen en vreemdelinghen is gheworden / en metter tijdt is door een ghemeen Schilder / Il Vaga ghenoemt / ghebracht te Room / waer hy aen eenighe van desen Vaga worde gerecommandeert / den welcken keerde weder na Tuscanen / doe behiel Pierijn den toenaem del Vaga. Pierijn in Room wesende / aensagh met groot verwonderen die groote vervallen ghebouwen der Antijcken / en onder fraey constige wercken verheven en gheschildert: Daer teghen overleyde hy syn armoede ende nederen staet / om te moghen voldoen zynen grooten lust tot der Konst / en begaf hem in de Schilder-winckels te wercken de halve weke / en d'ander helft met den Sondag bracht hy over met te teyckenen / voeghdoer oock by de heylige daghen / en een deel van de nachten / stelende den tijdt den tijdt / om tot vermaertheydt te moghen comen. Dus begon hy nae twelffsel van Michael Angelo te teyckenen / en socht oock te volghen de maniere van Raphael: oeffenende hem oock in teyckenen nae rondt uyt den Antijcken / en onder d'Aerde nae de Grotissen / en leerde van stucco wercken / en broodt bedelende / met allen ongemack armoede verdraghende / om tot perfectie te comen. Ten liep niet lang aen / hy en wert in Room den besten Teyckenaer / die daer onder de Jonghers was / best verstaende de musculen / en swaerste dingen der Const: Dat hy onder Constenaren / Heeren en Prelaten / worde bekent: oock van Iulio Romano, en Ioan Francisco, waer door hy by Raphael geraeckte / die hem bestelde te wercken by Ioan da Vdine, en soude gheloont worden / nae dat hy hem in't werck soude draghen. Dus was hy by Ioan da Vdine werckende in de Logien van Paus Leo, daer ander fraey Jonghers om strijdt elck om te

 best

best deden. Ten liep veel Maenden niet aen/ of Pierijn en werdt de voorbaerste / jae den besten van alle de Jongers/ die daer wrochten/ in Grotissen/ Festonen/ Beelden/ en Historien. Hy volghde alder sekerst de schetsen en teyckeningen van Raphael zijn Meester. Wrocht suyverder en vrolycker als d'ander / gelijckt blijckt aen eenighe Historien in de Logie van hem ghedaen/ als daer d'Israelijten door de Jordaen trecken/ daer de mueren van Iericho vallen / den strijdt Iosue, daer de Sonne stil staet/ en daer t'nieuw Testament begint / de Gheboorte / Doopsel / en Avondtmael Christi, en eenighe historikens onder de vensters op zijn coppersche / die uytnemende zijn. Pierijn door desen hem hoorende loven / en hem siende by Ioan da Vdine en Raphael in achtinghe / en ghebesight in saecken van groot belangh/ creegh groote hope en moedt / dienende en eerende Raphael nae zijn vermoghen in alle ghehoorsaemheyt: des hy van Raphael werdt bemindt als eyghen soon. En ghelijck de deughtsaemheyt door lof niet slaperigh / maer wacker wordt / heeft Pierijn in't welfsel van de Pauslijcke sale / door welcke men in de Logien comt / zijn vlijt en Const getoont/ in den meesten deel der Beelden die daer zijn: want in dat welfsel zijn in de compartering he met fraey inventie te weghe gebracht ronden en ovalen / en tot seven Planeten: dese gheschildert / zijn elck van hun gedierten voort getrocken: Iuppiter van den Arendt / Venus met Duyven / en alsoo voort. Noch boven oock de twaelf Hemel-teyckenen/ zijnder noch die van den Sodiacum, en van de 48. Hemel-teyckenen/ al te langh te verhalen. In't midden van t'welfsel in een rondt /zijn vier Beelden gemaeckt voor Victorien / die des Paus Rijcx hoedt en sleutelen houden / van onder in't vercorten ghemaeckt van Pierijn: welcke boven dat se met meesterlijcke Const gewrocht en wel verstaen zijn: en boven datse aerdigh en vrolijck toeghemaeckt zijn/ soo heeft hy de naeckten soo natuerlijck daer door laten schijnen en sien / met dunne sydekens omvanghen / dat het schijnt datmen te deele beenen en aermen naeckt siet / welck werck is in grooter weerden ghehouden. Op Pasquijn maeckte hy een Facciate van wit en swart/ cloec van teyckeninge en handelinghe wesende. Nae ander wercken schilderde hy voor den Aerts bisschop van Cypers te Room/ by Chiavica, in een Paleys / daer eenen Hof met Antijcken was/ verscheyden Poeteryen / Grotissen/ Landtschappen/ en ander aerdicheden. Daer nae voor Duytsche Fockers oock een Hof met Logien / werdt van alles seer ghepresen. Noch een sale isser van hem by Sinte Augustijns, vol Historien / beginnende van Romulus, tot Numa Pompilius, alles verwonderlijck/ soo dat hy voort en voort veel wercken gecreegh / en dede: oock door recommandatie en voorspraeck van den seer grooten Architect/ Antonio da Sangallo, die Pierijns vermoghen in de Const wel bekent was meerder te wesen/ als die van anderen van zijnen tijdt. Hy hadde ghemaeckt een Tafel inde Capelle te Minerva, een afdoeninghe van een Cruys/ t'welck door een Diluvie (die te Room quam na den roof van Borbon) bedorven is / dat anders van t'fraeyste dingen waer dat te Room is. Te Room tot de Monicken van Servi in de Kerck/ zijn van hem eenighe Beelden / en eenighe kinderen met festonen/ die seer vleeschachtich zijn gheschildert / en poeselachtich / in seer schoon attituden: In dit werck is sulcke Const/ gratie/ en schoon maniere / dat het te achten is t'schoonste dat opt in't nat gedaen was om dieswille dese Beelden en kinderen int aensien leven / in de actien roeren / en schynen met den monde woorden te willen lossen / so dat Natuere hier van de Const is verwonnen / oft belyden moet / niet te vermoghen in schoonheydt boven dit. Hier door noch meer vermaert/ worde hem van den Cardinael van Santi quattro besteedt een Capelle op Trinita, ter slincker syden van de Kerck / dese schilderde hy op't nat: onder ander twee Propheten/ Daniel, en Esaias, beelden van vier ellen en half/ zijn met grooter aendacht der affecten ghedaen: Tusschen dese zijn kinderen / die des Cardinaels wapen houden: Welcken schilt

fraeyen aerdt heeft / en de Kinderkens niet alleen van vleesch / maer verheven schynen. In de vier hoecken van t'afgaende welfsel cruysf wijs ghedeelt / zijn vier Historien: Eene / daer S. Anna bebrucht wordt: De tweede / daer Maria gheboren wort: De derde / haer trouwinge: De vierde / de Visitatie. Dit zijn seer schoone Figueren / bysonder eenige op basamenten gecolommen / om de trouwinghe te sien / die seer cloeck en natuerlijck zijn. Hy voorderde dit niet anders: Want hy sieck werdt. En ghenesen zijnde / volghde Anno 1523. de Pest binnen Room / so dat hy met eenen Florentijnschen Goudtsmidt / den Pilot gheheeten / om zijn lijf te berghen vertrock / en quam te Florencen / daer hy seer willecom was by die van de Const. Gaende de Const sien in de Kercken / saghen in de Kerck der Carmelijten de Capelle van Masaccio, daer veel van die constighe fraey maniere gesproken is worden / dat desen Meester soo vroegh / en sonder treflijcke voorbeelden van Meesters / soo schoonen manier hadde / t'welck Pierijn bevestighde. Doch daer vielen soo veel woorden / dat Pierijn daer mate nam / om op eenen muer te maken een Sinte Andries beeldt op't nat / om te toonen / hoe men te Room schilderde doe ter tijdt / hoe wel hy hem selven niet den besten en beroemde. Hier van wort alleen van Pierijn ghemaeckt den Carton: want hem quam wat anders voor / daer hy meer lust toe hadde / te weten / tot Camaldoli te Florencē / om een Compagnije van de Martelaers / te schilderen een groot vack muers / met d'Historie van hun Martelaers: en al was den loon cleen / en de plaetse van der handt / nam het aen / en maeckte eenen Carton op wit papier / latende het selve de hooghselen blyven. Hier hadde hy gheteyckent de twee Keysers op den Richtstoel / die al de ghevanghen Christenen veroordeelen / welcke op verscheyden actien voor hun zijn / som knielende / som overeyndt en andersins / keerende en wendende / met medelydighe maniere / naeckt en ghebonden wesende: de oude mannen bewysende een volstandigh ghemoedt des gheloofs: sommighe jonghe / vreese van de nakende doodt des Cruys: andere / de pyne der banden / met verheven musculen / in't wringen der lichamen en leden / toonende al bevende een coudt doodelijck sweet. Hier waren by de Soldaten / diese voor den Rechtstoel en ter doodtwaert leyden / in welcke te sien was een onmelidighe felle wreetheyt. De Keysers en Krijchslieden waren seer versierlijck op zijn Antijcks toeghemaeckt. Den Carton ghedaen wesende met grooter vlijt / worde van den Constenaers met seer groot verwonderen ghesien / ghepresen / en Pierijn in de Const gheacht soo veel te zijn / alst moghelijck mocht wesen. Ondertusschen dat hy den Carton maecte / begon hy van Olyverwe een Tafereel van een Mary-beeldt / voor den voorsz. Pilot Goudsmit / zijnen grooten vrient / maer voldedes niet: want hem eenen Heer / Raphael di Sandro, in huys en cost nam / van kennis en vriendtschap weghen / daer hy sommighe Maenden was / tot dat oock tot Florencen de Pest begon t'ontsteken / des hy oock van daer voornam te vertrecken: En maeckte voor Heer Raphael op eenen doeck rouw linnen / van ontrent vier ellen / teghen den muer ghespijckert / op eenen dagh en nacht een Historie van coperverwe / daer Pharao in de Roo Zee met zijn Krijchs volc / Peerden en wagenen / vergaet / met verscheyden actien en actituden / gewapende en naeckte: d'een swemmende met nat hayr en baerdt / en d'ander grijpende een Peerdt by den hals / met open mondt roepende / en vlijt doende om t'ontcomen. Op d'ander syde van der Zee / Moses en Aaron, met den Israelijten / Mannen en Vrouwen / die Godt loven / draghende een groot deel aerdige potten en vaten van verscheydē fraey maecksel / de hoofden der Vroukens seer versierlijck gehulselt wesende: Dit gedaē / gaft den voornoemden / dien het aenghenamer was dan het Prioorschap van Sinte Laurens. Pierijn uyt Florencen gheweken wesende / trock nu hier dan daer / doch nemmermeer tijds verliesende / oft hy en teeckende oft oeffende hem in de dinghen der Const. De Pest te Room ophoudende / quam weder

Carton van
n Vaga,
r constich
wel ghe-
en.

Pierijn maeckt onder dach en nacht eenē doeck.

der te Room / en doe wordt na de doot des Const-vyandigen Adriani de 6e. ghecoren Paus Clement de 7e. tot een herbloeyen aller edeler Consten / den welcke bestelde Iulio Romano, en Ioan Francisco, Hooft-meesters van t'werck / datse t'werck bedeelen souden / gelijck Raphael overleden plagh te doen. Pierijn hier te wercke ghestelt / maeckte met den Carton van Iulio Romano de wapen van den Paus boven een poort / so seer constigh / dat dese twee vreesden / dat hy boven hun soude werden ghestelt: want al hadden sy den naem van Raphaels discipelen te wesen / en hadden t'samen zijn goederen geerft / so en hadden sy soo volcomelijck niet ghedeelt van hem de Const en gratie / die hy zijn figueren plagh te gheven: Daerom namen sy hem aen / en gavē hem onderhout / en in't heylich Jaer / Anno. 1525. de suster van Ioan Francisco, geheeten Catharina, te Wijve / op datse t'samē in vrientschap verbonden mochten blijven. Pierijn was een Capelle besteedt tot Sinte Marcello, van die van de Crucifix Compagnije / daer hy boven in't welfsel maecte / daer Eva vande ribbe Adams wordt gheschapen / en Adam naeckt licht beswaert van den slaep / en Eva over eynde met handen t'samen de benedictie ontfanght van haren Schepper / wiens Figuere is van heel statelycken wesen / met schoon lakenen becleet: over d'een zijde zyn twee Euangelisten / welcke zijn S. Marcus, en S. Ioannes, maer den Ioannes bleef t'hooft en eenen naeckten arem te maken. Hier in midden van dese twee / maecte hy twee kinderen / die tot vercieringe eenen Candelaer dragen / die seer levende en vleeschachtich zijn / desgelijckx d'Euangelisten / van tronien / lakenen / en aermen: maer in dit werck kreeg hy veel belet / van siecten / en ander ongevallen / die dagelijckx den sterflijcken over comen. Boven datmen segt / datter gelt ontbrack onder de Compagnije / en dat dit werck vast aenliep / quam de plunderinghe van Room over hals / Ao. 1527. des vondt hem Pierijn in groote benouthеyt met sijn Wijf en kindt / met welc hy op den hals liep achter Room / om te salveren / van plaetse te plaetse / dat hy eyndelijck deerlijck ghevangen worde / moetende rantsoen betalen / des was hy om syn sinnen te verliesen. De beroerte over wesende / was so versleghen / dat de Const in hem verre te soecken was: doch voor eenige Spaensche Soldaten maecte hy waterverwe doecken / en ander dinghen. Daer na den Baviero, die de platen van Raphael hadde / en weynich yet verloren / dede hem teyckenē een deel Historien / daer de Goden ghetransformeert hun liefden plegen / die van Iacob Caralgio ghesneden werden. Onder des quam te Room Nicolaes Venetiaen Capijtsier / oudt vriendt van Pierijn, die hem beyraette / te trecken nae Genua, by den Prince Doria, welcken een groot Const-liefhebber was / alwaer hy wel te doen soude hebben. Pierijn licht om geseggen / bestelde sijn Wijf en sijn dochterken by haer vrienden / en quam te Genua, daer hy den Prince uytnemende willecom was / en vriendelijck van hem ontfanghen / daer overleyde den Prince met hem / om te maken een schoon Paleys / geciert met stucco / en schilderye op 'tnat / en van Olyverwe. Dit werdt in't werck ghestelt. Maer ick late willens te verhalen de orden van 't gebouw / die Pierijn hier in ghehouden heeft / en tverheven beeltwerck van fraeye Meesters / en segghe slechs / datter ten eersten gheschildert waren in een verwelfde Poorte / met stucco verciert / veel historikens en grotissen / en in de boghen verscheyden wapen spoelgien / met grooter vlijt en Const: Daer nae / boven de trappen zyn van hem ghedaen grotissen / cleen historikens en figuerkens / masscheren / kinderkens / dieren / en ander fantasyen / alles seer aerdich. De trappen opghegaen zijnde / comt men in een schoon Logie / daer aen beyde eynden boven de deuren syn gheschildert twee figueren / een Man en Vrouwe / d'een nae d'ander gekeert wesende / d'een van vooren / d'ander van achter ghekeert. Het welfsel is met vijf boghen met stucco ghewrocht / tusschen welcke zyn Ovalen met Historikens. De sijd-mueren zyn beschildert met Conterfeytsels van oude en nieuwe Capiteynen van 't huys Doria, daer boven in groote verguldе letteren staet: Magni viri, Maximi duces, optima fecere pro

Pierijn del Vaga wordt zijn geselschap genomen vā Iulio Romaen en Ioan Franeisco, en trout Ioan Francisco suster.

Pierijn d[el] Vaga wor[dt] ghevanghe[n] in de plun[-] deringe va[n] Room.

Del V[aga] coemt te G[e]nua, bou[wt] schildert, h[et] Paleys va[n] den Princ[e] Doria.

pro patria. In d'eerſte Sale die aen de
Logie comt/ daer men in comt door een
van de poorten ter ſlincker handt. Daer
zijn in't welfſel cieraten van ſtucco / en
in't midden is een groote Hiſtorie van
een Schipbraeck van Æneas, in welcke
zijn naecté/ doot en levende/ in verſchey-
den actituden : Daer zijn oock een deel
Galeyen by/en Schepen/d'een geſchon-
den van het tempeeſt / en d'ander be-
houden/daer ſietmen in de tronien groo-
te verſchrickthept uytghebeeldt : Deſe
Hiſtorie was de eerſte / die Pierijn voor
den Prince maeckte. Men ſegt dat daer/
eer Pierijn quam / voor den Prince was
verſchenen eenen Ieronimo da Treviſi,
die eenen muer ſchilderde die na den hof
ſiet / t'wijlen Pierijn van langher handt
zijnen Carton tot de Schipbraec maec-
te / en ondertuſſchen gingh wandelen/
en de Stadt beſien: Dat Ieronimo ſey-
de al murmurerende / wat Carton oft
gheenen Carton / ick hebbe de Conſt op
de punt van 'tpinceel/ en ſulcx dickmael
verhalende/werdet Pierijn gheſeydt/ die
als veronweerdight / ſtracx zijnen Car-
ton liet vaſt maken boven teghen t'welf-
ſel/ daer hy moſt gheſchildert weſen / en
liet int midden de berderen van de ſtey-
gheringhe wegh nemen / en de ſale open
ſtaen: daer quam de gantſche Stadt nae
toe gheloopen / en deſe teyckeninghe
werde met groot verwonderen van ye-
ghelijcken gheſien/ en Pierijn onſterflijc-
ken lof om ſijnder Conſt ghegeven. On-
der ander quam daer oock Ieronimo , en
ſagh daer / 't ghene hy noyt en hadde ge-
meent te ſien van Pierijn , en verſchriet/
liet den moet vallen/en ſonder verlof be-
gheeren van den Prince / vertrock nae
Bolognen / daer hy woonachtich was.
Pierijn eyndighde deſe Sale/ geſchildert
op de mueren van Olyverwe/met ciera-
ten van ſtucco/ een byſonder werck ghe-
acht weſende. D'ander ſale/daer men in
coemt van de Logie / door de deure ter
rechter handt/ is 't welfſel van hem ge-
daen op 't nat/en van ſtucco/gecompar-
teert bycans op de manier van d'ander.
De middel hiſtorie van Iuppiter, daer
hy de Reuſen blixemt. Hier zijn veel
ſchoon naecté meerder als levé / en eené
Hemel met alle de Goden / die met ver-

ronimo
reviſi
door
aten-
ken-
bedro-
, en
t de
ht.

ſchricken des donders maken ſeer nae-
tuerlijcke actien. De cieraten der ſtucco
zijn ſeer wel en ſuyverlick gewrocht/ de-
wijl Pierijn een ſeer goet Meeſter hier in
was. Hy maeckte noch vier cameren/al
ghewrocht van ſtucco en op 't nat/waer
in ſijn bedeelt de ſchoonſte fabulen van
Ovidius. Ten is niet te bedencken/wat
overvloet en gracelijckheydt hier te ſien
is / van beeldekens / bladerkens / dier-
kens /en grotiſkens/gedaen met grooter
inventie. Noch neffens d'ander ſale/vier
Camers zijn na ſijn teyckeninghen van
ſijn knechten gedaen/gecomparteert met
ſtucco en op 'tnat/daer veel kinderkens/
grotiſſen / maſſcherkens / en dierkens
zijn ghedaen: ſo zijn oock eenige voorca-
merkens en contoorkens al beſchildert
en gheciert: Oock galerijen aen den hof/
daer Pordenon yet ghedaen heeft/ als in
ſijn leven verhaelt is / en meer ander.
Pierijn heeft veel meer wercken binnen
Genua gedaen opt nat/Tafelen van O-
ly / en teyckeninghen voor Tapijten/
Schip-vlagghen en wimpelen: Des hy
om ſijn groote Conſt by den Prince ſeer
bemindt en gheloont wert/ en meer ſou-
de / hadde hy volherdt in ſijnen dienſt.
Hem quam voor / ſijn Huyſvrouw van
Room t'ontbieden / des hy een Huys
cocht binnen Piſa, welcke Stad hem be-
haeghde om ſijn leven te woonen / en ge-
creegh daer werck in de Dom-kerck.
Alwaer hy eenighe Capellen ſoude heb-
ben ghemaeckt in't nat / met elck haer
Tafel in Olyverwe : Maer alſoo hy op
nat eenighe kinderkens tot verciering e
der ſelver had ghedaen/verliet 'twerck/
de Stadt / en 't Wijf/ en trock weder
nae Genua / ghetrocken van ydel lief-
de ſijnder luſten / alwaer hy ſommighe
Maenden bleef/voor den Prince onder-
tuſſchen werckende. Daer worden hem
veel brieven van die van den Dom en
ſijn Huyſvrouwe gheſonden / en van
hem onbeantwoort ghelaten : Des het
werck te Piſa, anderen beſteedt werde.
Eyndelijck comende/en vindende ander
in't werck / daer hy veel Cartons toe
ghemaeckt hadde / wilder gheen handt
meer aen ſteken/ maer is eyndelijck we-
der te Room ghekeert / en liet hem ſien
oft kennen by Paus Paulus, en Cardi-
nael

Del Vaga verkieſt Piſa voor ſyn wooninghe.

Del Vaga keert te Room.

nael Farnese, die hem vast nae lieten loopen. Onder des creegh hy eenen quaden arem / daer hy een deel hondert Croonen aen vermeesterde: des hy dickwils ghetemteert worde op een nieu te vertrecken: Maer hem werdt ten lesten besteedt te volepnden een Capelle tot Trinita, waer van t'welfsel was gedaen van Iulio Romaen, en Ioan Francisco, zijn Sweer. Hier maeckte hy eenighe dinghen van stucco / en Grotissen tot cieraten/en twee historikens/ op elcke syde een / de Piscine met siecken / daer den Engel t'water comt beroeren/daer eenige boghen zijn in't vercorten: de beelden vallen redelijck cleen. In d'ander de verweckinghe Lasari, welcken in zijn tronie bleeckverwigh wesende/bewijst van der doodt in't leven eerst ghecomen te wesen: om hem zijnder/ die hem ontbinden / en noch meer / die hun verwonderen: in't verschieten zijn Tempelen/ die flauw ververren. Weersyden elcke der voorseyder Historien / is noch eene / te weten/ Centurio, vercoopers jacht uyt den Tempel / de Transfiguratie / en noch eenich ander: doch zijn dees vier de cleenste. Noch tegen het uytspringhen der Pilasters van binnen / maeckte hy vier Propheten / die soo goet van proportie en wel ghedaen zijn alst moghelijck is: soo zijn oock al d'ander dingen/ met sulcken vlijt ghedaen / dat het meer verlichterye als gheschildert schijnt/ en is seer levendich gecoloreert/ al van zijn eyghen handt. Door dese dinghen / en noch ander Cartons/ werde hy aenghenomen van den Cardinael Farnese, en pensioen ghegeven / desghelijcx van den Paus / om eenighe dinghen/ die hy in't Paleys ghedaen hadde / die den Paus bevielen / en gaf hem pensioen van 25. Ducaten ter Maent / zijn leven langh: Dus hadde hy te bedienẽ t'Paleys van den Paus / en van Farnese. Nae dat Pierijn voor den Paus eenighe doecken had ghedaen / die eenen tijdt voor behang souden dienen/begon hy het welfsel van deConinglijcke sale/met seer schoon comparteringhe van stucco / en soo rijckelijck alst moghelijck is. In d'acht hoecken maeckte hy een Roose/van vier Kinderen verheven / die metten voeten

Lasari verweckinghe van del Vaga, en ander historien tot Trinita.

Vaga wordt in des Paus dienst aengenomen.

teghen malcander comen : in't midder/ des Paus wapen : en voort over al int welfsel / Devisen van t'Huys van Farnese. Dit verciersel van stucco gaet te boven / al wat men weet te wesen ghedaen by Antijcke oft Moderne / soo aerdich en net alst ghewrocht is. Doe nu Pierijn dese lasten op hem hadde / begon hy het leste spoor van Raphael te volgen/ niet veel anders doende als teyckenen / t'welck hy seer gheern dede/ en liet door anderẽ met zijn patroonen de wercken doen / en schilderen: welcke dinghen sulcke Meesters naem niet veel eere en heeft ghegeven: ghelijck als Raphaels dinghen tot Gigi, oock daer van tot exempel moghen bestrecken. Dus Pierijn veel volck in't werck houdende/ vercreegh meer ghewin als eere : want hem docht / dat hy sonder groot voordeel zynen voorighen tijdt en winninghe wech ghesmeten hadde. Het was hem oock verdrietich / te sien eenighe Jongers opcomen/ die wat deden / en sochtse al onder hem te brengen/op datse hem niet in den wech souden wesen. Doe A°. 1546. den grooten Titiaen van Venetien te Room quam/om Conterfeytselen te maken: en also hy voor desen / den Paus/ den Cardinael Farnese, en Santa Fiore, hadde op eenighe reyse treckende geconterfeyt / en gheenen loon ghehadt/ worde hy te Room comende/in't Paleys in Belveder seer heerlijck ontfanghen en ghelogheert : waer uyt den roep over Room ontstaen is / dat hy was ghecomen / om de Coninglijcke sale te schilderen / daer Pierijn alree doende was met het stucco/ en self voor hadde die te schilderen/t'welc Pierijn seer mishaeghde/en claeghdet zijn vrienden. Niet dat hy sorghde/dat hem Titiaen op 'tnat hadde t'overtreffen:maer dat hy hadde ghehoopt / aen dat werck te doen te maken tot zijn levens eyndt/ hoopende oot geenen Trotser in de Const te hebben/ en dat hem de dinghen in de Capelle van Michael Angelo, die daer neffens zijn/ hem prickelinge genoech souden geven. Hierom en had hy geen rust in zijn ghemoedt/tot dat Titiaen weder vertrocken was. Te Room in't Casteel S. Angelo, heeft Pierijn gheschildert/ en met stucco geciert

Vaga sche[...] vergeten [...] hebben, [...] hy gewee[...] was.

gheciert / een Sale en eenighe Camers: Maer meest door zyn knechten. Summa/ Pierijn sloegh alle fraey Jonghers/ en alderley werck op/ doende tot nadeel der Consten oock eenighe dinghen voor snooden prijs / soo dat alle werck te Room hem ter handt ghecomen is. Dus hebbende soo grooten last geladen/ dat hy nacht en dach most teyckenen/en daer toe swack en siecklijck zynde / en hadde gheen ruste noch vermaeck / dan hem te vinden ondertusschen met syn vrienden in de Herberge / die hy gewoon was te hanteren/ waer hy woonde/achtende daer te wesen de ware vreucht en ruste der Weerelt / en de ruste van zynen arbeydt. Dus door d'ongheregheltheyt en onmaet in den arbeydt van Venus en Bacchus, raeckte in steckte en teeringhe. Is ten lesten op eenen avondt by zyn huys / soo hy met eenen synen vriendt stondt en praette / neder ghevallen / en gestorven van de Popelcije oft geraeckt-heydt/ Anno 1547. Oudt 47. Jaer. Begraven in de Retonde / hadde dit Graf-schr ift:

Perino Bonacursio Vagæ Florentino, qui ingenio, & arte singulari, egregios cùm Pictores permultos, tum plastas facilè omnes superavit, Catharina Perini coniugi, Lavina Bonacursia parenti, Iosephus Cincius socero charissimo, & optimo fecêre. Vixit anno 46, mens. 3, dies 21. Mortuus est 14. Kalen. Novemb. Anno Christi 1547.

't Leven van Domenico Beccafurni, Schilder van Siena.

DE selve gave der natueren/ die voor henen in Giotto, Andreas dal Castagno, en meer ander / is gheweest/ is oock eyndelinghe ghesien ghewordden in Domenico Beccafurni., Schilder van Siena: Die in syn jeught hoedede eenighe Schapen zijns Vaders Pacio, Arbeyder oft Bouwer van eenen Borgher van Siena, gheheeten Laurens Beccafurni: Welcken Laurens desen jonghen Herder siende/ met eenen scherpen stock wat teyckenen in het effen zant / neffens een cleen rivierken/ daer hy syn beesté hoedde / begheerde hem aen synen Vader / en nam hem mede tot eenen Jonghen. Laurens liet den Jonghen veel zijnen tijt besteden (als 't huyswerck gedaen was) in den winckel van een slecht Schilder zijnen ghebuer / daer hy teyckende naer ander goede Meesters teyckeninghen/ die desen Schilder by hem tot zyn behulp hadde. Men sagh wel haest / dat Domenico (die eerst Mecherino hiet) een goet Meester te worden hadde. Doe is binnen Siena ghecomen Pieter Perugino, doe ter tijdt een vermaert Schilder: desen maeckte daer twee Tafelen / welcke Domenico seer wel bevallende / contersevte en practiseerder soo vlytigh nae/ dat hy heel die maniere aenghenomen heeft. Hier nae doe seer gheruchtich waren de dinghen van Michael Agnolo, en Raphaels te Room/ is Domenico, met verlof van Laurens zyn Meester / wiens gheslachts naem hy vercreghen hadde/ daer henen ghetrocken / door yverighen lust om leeren/en voeghde hem te Room by eenen Schilder in den cost/ met welcken hy veel dingen wrocht/ en ondertusschen nae Michel Angelo, Raphael, en ander fraey Schilders wercken studeerde/ oock nae d'Antijcken / soo dat niet langh aen en liep/ hy en wert een kloeck Teyckenaer/ overvloedich Inventeur/ en goet Coloreerder. Doe hy hoorde/ dat tot Siena was comen Ioan Antonio van Verzelli, een jongh Schilder die ervaren was / quam weder te Siena, en voeghder hem by / studerende op naecten en Anatomie: Maeckten daer nae veel dinghen malcander tot trots / daer Ioan Antonio eerst / en nae Domenico d'overhandt behiel : want de Const-verstandighe saghen syn dinghen met beter fundament en verstandt ghedaen/ als de dingen van Ioan Antonio : oock was hy om syn deuchtsaemheydt meer bemindt als Ioan Antonio : Den welcken ongheschickt en slordich wesende/ eenen leelijcken naem ghecreegh / hoewel hem sommige (die sulcke lichtvaerdige in grootachtinghe hebben) seer presen: Want hy hiel in huys groot beslach van alderley ghedierten/ Papegayen / Apen / en alle vreemt-

breemt ghedrocht: oock een Rave/ die zijn sprake natuerlijck nae bootste/alsser yemandt quam cloppen/ en antwoorde gaf: oock alsser eenigh Edelman/ oft yemandt in huys quam/ daer waren al dees Dieren ghewent het bootsichste spel om en om de lieden/ en sulc gesangh te maecken / dat het te wonderlijcke sot om sien en hooren was / soo dat zijn huys scheen te wesen de Arcke van Noe. Daerenboven hadde hy Knechten en Peerden / en altijts eenich Barbarisch Peerdt/ tot om prijs te loopen/ ghelijck in Italien somtijts gheschiet/dat het te verwonderen was/ hoe hy dit al conde becostigen t'onderhouden. Om al dit beslach (niet teghenstaende al zijn mallichept) worde hy / wanneer hy yet aensienlijcx maeckte / te meer gheacht van t'gemeyn volck / en den Adel hieldt hem voor een uytnemende Meester / onder welcke hy veel Conterfeytsels dede. Nu wederkeerende tot Domenico, hy maeckte tot Siena veel wercken / die daer noch ghesien mogen wesen: onder ander/ een Tafel van Lucifers val/daer hy maeckte veel naeckten uyt den Hemel reghenende: hier waren veel schoon naeckten en vercortingen te wege ghebracht. Dees Tafel / doch onvolmaeckt blyvende / en werdt niet ghestelt daerse toe gheeyghent was / want sy docht Domenico te confuys: en maeckte een ander/ die ten Carmelyten staet. In dese is boven Godt met den Enghelen inde wolcken: in't midden der Tafel is Sinte Michiel, die ghewapent vlieghende / toont Lucifer in den centrum oft afgrondt der Aerdē te hebben geworpen. Daer sietmē een yverige Meyr / waer in vallen branden de rootsen en mueren: oock Enghelen en naeckte Sielen / in dat Meyr liggende / worden gheynnight: daer is wel waergenomen dat schitteren des vyers in die duysternisse / en wordt seer gepresen. Hy dede noch verscheyden Salen en Cameren in fresco/ daer hy verscheyden historien en sinnekens te weghe bracht/ bysonder in't Stadthuys / daer veel schoon Beelden zijn/ en Romeynsche historien / van eenighe die voor t'ghemeen welvaren geleden hebben/ en de Wetten jalourselijck onderhouden hebben. Hy maeckte noch om een Triumphe tot des Keysers incomst te Siena, een Peert van papier binnen hol / van acht ellen hoogh / springhende met de voorbeenen inde locht / daer op s'Keysers Beelt/ en onder dry/beteyckende dry Landtschappen van den Keyser overwonnen. Dit worde op de Marck te Siena ghestelt/ doen den Keyser van Thunis comende daer passeerde. Hier van werdt Domenico seer vermaert/ en ghepresen: Des den Prince Doria daer met zijn Majesteyt ghecomen/ Domenico versocht te comen voor hem wercken te Genua in zijn Paleys/ daer Pierijn del Vaga en ander hadden gewrocht: maer t'was hem doe ongheleghen / om dat hy hadde te volheynden het plaveytsel van den Dom te Siena van Marberen / ghelijck op een nieu inventie hadde begonnē een Schilder van Siena, geheeten Duccio, daer men weynich van weet te vertellen / wie zijn Ouders waren / en waer oft wanneer hy ghestorven is: doch is groote vermaerthept weerdigh/ om soo bysonder inventie / als desen vloer te Siena is/ van wit en swart/ gewrocht met groote stucken steens / waer van d'ommetrecken zijn groefkens ofte streken ghevult met swart van pick/ oft dergelijcke: dan dit vintmē/ dat Duccio leefde A°. 1356. aen eenigh werck van hem/ van sulcken Datum. Dus heeft Domenicus dit heerlijck wijdt vermaert werck by de handt ghenomen/ en allenskens ghevordert / met grooter Const en goeden ghelucke. Een groot deel. Ontrent t'hoogh Altaer maeckte hy een frijse van vierkante Historien: Eerst Adam en Eva uyt den Lusthof verjaeght: Cain en Abels Offerhande/en Melchisedech, en voor dē Altaer een groot stuck van Abrahams Offerhande. Rondtom dit is een frijse van halve Beelden/die alderhande Dieren ghelepden/ als tot der Offerhande. Als men de trappen af ghecomen is/ vintmen noch een ander groote viercante Historie / van daer Moyses op den bergh Sinai de Wet ontfangt/en beneden daer men om t'gulden Calf danst / en Moyses de Tafelen breect. Voort dweers in de kercke teghen over den Preeckstoel/ is een groot vierkant/ daer Moyses t'water

Duccio, Schilder [van] Siena, v[an] historien [te] maken m[et] groote in[...] leyde ste[en].

Vloer [van] den Do[m] van Sien[a] verwond[er]lyck.

t'water uyt den steen doet comen / en t'volck Israels op verschepden actituden drinckt/ en beesten te drencken brengen. Onder ander seer aerdige dinghen/ isser een kindt / dat eenen Hondt met 'thooft in't water wil steken om te doen drincken/den welcken genoech schijnt te hebben / 'thooft te schudden en wech te trecken. Dit is van al d'ander stucken/ die uytnemẽde zijn / noch het alderbeste. Noch onder den Thoren oft Cupola, is d'Historie van d'Offerhande van Elias van hem ghedaen. Hier naer is hy oock te Genua ghetrocken / daer hy weynich goets dede / van ghelijck te Pisa : Want hem docht/ dat hy buyten zijn ghewoon locht niet besonders conde doen: Des hy niet meer elder wercken wilde als tot Siena, daer hy zijn Huys en buyten zijnen Wijngaert / en vermaecken hadde. Hy maeckte noch eenighe Tafelen van Eyverwe/seggende / dat gedueriger werck te wesen als Olyverwe/ dat de wercken van Lucas van Cortona / van Pollaivoli, en anderen van Olyverwe/ meer waren vergaen / als de dinghen / die van Eyverwe waren ghedaen van Broer Ioan, Broer Philips, Benozzo, en ander / die al voor dese ander zijn gheweest. De tronien / die Domenico maeckte / waren seer wel ghestelt / en goet van teyckeninge/ maer daer en was so geen groote gracelijckheyt in/welcke gracelijckheyt in onse Const / is een bysonder treffelijck goet deel : Want door vriendelijcke schoon tronien/ menichs werck bevrijdt heeft gheweest van ghemeenen laster. Ten lesten nam Domenico voor/van Coper te gieten/ en maeckte op ses Colommen ses Engelen / weynich minder als t'leven : dese staen in de Dom-kercke by t'hoogh Altaer. Hier van grooten lof hebbende/soude noch hebben ghemaeckt twaelf Apostelen / hadde hy den tijdt gehadt om leven: Van de doot heeft het belet. Hy wesende seer inventijf/ oft versierigh van gheest / sneedt in hout om drucken van wit en swart / en op coper met t'graef-yser verschepden dinghen/ en oock ghebeten dinghen / seer bootsige historikens van d'Alchemia / daer Iupiter, en ander Goden / Mercurium willen congeleren / en legghen hem ghebonden in't forneys oft smelt-kroes / daer Pluto en Vulcanus t'vier stoken / en meynen dat Mercurius sal blijven / maer hy vlieght henen/ in roock verdwijnende. Hy starf t'zijnen 65. Jaer / Anno 1549. en wert in den Dom heerlijc begraven.

[Gracelyc]t in den [tro]nien, een [goe]t deel in [de] Schilder[con]st.

Het leven van Ioan da Vdine, Schilder.

DE Schilder-const is genoech gelijc een schoon Vrouwe / die over haer Lief hebbers oft naevolgers seer jeloers is: Want wiese niet ernstigh en bemint/ noch en soeckt / die en vintse niet : En wiese heeft / en niet en oeffent noch en onderhoudt/ die verliestse haest weder: Maer wiese met snellen en levendighen gheest van jonghs bemint en naevolght/ dien sal sy haer gewilligh overgheven/ also sy dede haren Ioan van Vdine. Desen jong wesende/ was dickwils met zijn Vader op de jacht en voghelrije/en van kints beene tot de Teycken-const natuerlijck ghetrocken/ bracht synen jonghen tijdt / alst hem ghebeuren mocht/over met te conterfeytten/Honden/ Geyten/ Hasen/ en alle soorten van dieren en voghelen / die hem ter handt quamen/ en so aerdich / dat hem een yegelijck des verwonderde : door dese toegheneghentheyt wert hy van syn Vader te Venetien bestelt / by Giorgione van Castel Franco. Hier hoorde Ioan veel lofs van Raphael en Michael Angelo : Des is hy met eenen Recommandaty Brief aen Baldasser Castiglione, Raphaels groot vriendt / te Room ghecomen / en door den selven Castiglione in de Schole der jonghe Schilders by Raphael besteldt wesende / nam de beginselen en eerste lessen der Schilder-konst seer wel aen/ 't welck hem een groot voordeel was: want te nemen syn begin by yemant op een quade maniere / is seer schadelijck: want het ghebeurt selden/ datmense can af wenden/en een beter navolgen en aenwennen / dan met groote moeyte. Ioan sagh by Raphael een ander soete handelinghe / als hy te Venetien by Giorgion gedaen hadde / doch was daer weynich tijts gheweest. Hy dan wesende van scherpen verstande/ en goet van begrijp/

volghde vlijtich de soete en gracelijcke maniere van Raphael, des hy in corter tijdt soo toenam / in teyckenen en schilderen/ dat hy seer gracelijck en ghemackelijck naebootste alle natuerlijcke dinghen / Dieren / Lakens / Instrumenten/vasen oft kruycken/ Lantschappen/ gebouwen/en groenicheyt/ dat hem niemant in dese Schole voorby en was : maer boven al had hy genuechte alderley vogelen te maecken/dat hy eer langh eenen Boeck vol hadde / soo verscheyden en wel gedaen/dat het een vroeylijck tijt verdrijf was te sien voor Raphael, by wien een Vlamingh woonde / ghenaemt ghe heeten Ian, een excellent Meester / in fruyten/bladen/en bloemen / gelijckende t'leven : dese leerde Ioan nae hem oock maken: maer niet op so droogh/ maer versche schoonder maniere. Oock leerde hy maken Lantschappen/ en groenicheyt/ met gebroken gebouwen / die van anderen daer naer oock naeghevolght/en in't ghebruyck zijn gecomen. Raphael,die in zijn dinghen groot benoeghen hadde/ liet hem maken een Orgel/die de S. Cecilia , die te Bolognen is / in de handt heeft / die hy soo conterfeyte / datse natuerlijck verheven schijnen te wesen/soo zijn oock verscheyden Musijck Instrumenten / aen haer voeten ligghende/boven dien zijn ghehandelt effen op de selve maniere van Raphael , dat het al van een hant schijnt te wesen gedaen. Tgeschiede corts hier naer / datmen by S. Pieter in vincula, in de ruwynen van t'Paleys van Titus, graefde om beelden te vinden / en datter onder d'aerde waeren ghevonden eenighe verwelfde Camers vol Grotissen / cleen Figuerkens / en historikens/ met eenighe cleen aerdighe cieraten van stucco / daer alles noch soo schoon en versch was / dat Raphael, en Ioan , die met hem was comen om dit te sien/ seer waeren verwonderdt / van der verscheydt niet alleen / maer van de schoonheyt en deucht van desen wercke. Dese grotissen met soo groote teyckeninge gedaen/en so verscheyden/versierlijck en cluchtich / en dese stucchi met verdeelde veldekens van verwe/met die historikens / soo lustigh en vrolijck / laghen Ioan soo diep in't hert en in den sin/ dat hy hem begaf de selve / niet een oft tweemael / maer verscheyden reysen te teyckenen en conterfeyten:so dat hy hem die maniere heel licht en doenlijck aenwendde te doen met een fraey gratie. Niet en faelde hem / dan dese schoon maniere van stucco / waer op dese Grotissen waren ghedaen : want al hadden veel voortijts ghesocht en geproeft hier over / sonder yet ghevonden te hebben/ dan stucco te maken van playster/kalck/ Griecks peck / wasch / en ghebroken backsteen/en daer op te vergulden : so en was noch van niemandt sulck ghedaen/ als d'oude Antijcken in ghebruyck hadden/en ghelijck dese/die daer ghevonden waren. Soo overleyde Ioan, om dese te maken met kalck en pozzolana, dat is/ eenich sant/datmen buytē Room graeft: en dit maeckende / proefsde te maken Beelden van half rondt : maer ten conde die gladdicheyt niet hebben als d'Antijcke / noch sulcke witticheydt. Doe dochte hy in het Trevertijnsche wit steenkalck yet te mengen/dat witter was als pozzolana : des liet hy stampen rouw stucken van Trevertijn-steenen: dit ging wel redelijck toe / maer noch en was het niet wit noch effen. Maer eyndelijck liet hy stampen en pulveriseren al cleen en siften stucken van den alderschoonsten witten Marber/ menghende dit met schoon Trevertijns kalck/ vont dat het oprecht / en sonder twijffel / den stucco was der Antijcken / ghelijck hy dat begheerde/en ten allen deelen wel beviel. Waer van hy seer verblijdt / toonde Raphael wat hy te weghe ghebracht hadde: welcken doe ter tijt / alsoo men aen de Logien doende was/liet Ioan zijn nieu ghevonden Const te wercke daer legghen/en die Logien over al met stucco vercieren/ en in fraey comparteringē omhelsen den Grotissen / op de maniere der Antijcken/ die seer uytnemende vrolijck en cluchtich staen : Daer onder zijn oock Historikens/Lantschappen/Loofwerck / en Frijsekens : daer bracht hy d'upterste macht te wercke / die in sulcken deele de Const vermach. Hier gingh hy/soo veel men sien can / eenighe wercken der Antijckē van stucco ofte schilderije/t'zijnē Colosseo oft elder verre te boven:

Stucco d[er] Antijcken weder ghevonden do[or] Ioan van Vdine.

ven: Want men siet / oft en weet nergens / soo van oudts ghedaen te wesen Voghelen met den vederen / nae t'leven ghecoloreert / van alle geslacht: en Visschen/water-gedierten/en Zee-monsterkens / op soo veel manieren : oock wat de Natuere op elck saysoen gheeft / van vruchten/druyvē/ fruyten/ groenicheyt/ alderley vogel-cost / cooren / haver/ en dergelijcke: doch alles te verhalen wat hier te sien is / waer niet anders / als yet onmogelijcx te willen bestaen te doen. T'eynden der Logie / daer dese dinghen zijn / hadde Ioan teghen eenen muer een behangh oft Tapijt gheschildert/ al waer den Paus na toe gaende / liep een van den Palferniers voorhenen/om het tapijt op te rapen/dat den Paus mocht passeren / dan hy vondt hem bedroghen. Hier heb ick ghesproken van de bovenste Logie / een werck so schoon als sterflijcke ooghe vermach te sien / waer uyt ontstaen is / niet alleen in Room / maer schier de Weereldt over/en uytghebreet soo aerdighen manier van schilderen. Daerenboven is Ioan bysonder vermaertheyt weerdigh/ te hebben sindert den Antijcken weder opghebracht / oft ghevonden de Const van t'rechte stucco/en daer toe de schoon maniere van Grotissen / op de rechte streke herbracht. In d'onderste Logie/boven dat de Grotissen en stucco uytnemende zijn / is het een lust te sien/ hoe in de welffsels van onder op te sien / zijn open lochten gheschilderdt / daer ghecrombde rieten versierich schijnen / als draghende waghens oft roosters/gheladen met wijnrancken/en druyven/en ander verscheyden groen ranckwerck / en daer op alderley voghelen en dierkens sittende / alles seer natuerlijck om sien: alwaer sommighe druyven schijnen een groot deel afghescheyden van het welfsel af te hanghen. Elder is noch geweest een sale/daer Ioan hadde gheschildert alderley Papegaeyen van veelderley verwen/die doen den Paus Leo hadde/ oock Meyrcatten / Baboinen / Ziberten/en alsulck vreemdt ghedierte nae t'leven/ seer uytnemende ghehandelt: Maer tot groote schaede der Const / heeft Paus Paulus de 4e. de sale / om ander Camers te maken / gebroken / en t'Paleys van sulck bysonder cieraet berooft: t'welck zijn Heylicheyt niet ghedaen en hadde / soo hy maer so edeler Const en deucht en weerdicheydt ghekent en hadde. Nae noch eenigh ander werck / Schilderde en wrocht hy van stucco de Logie tot Vigna di Madama, makende daer grotissen / festonen / gedierten / en frijsen / soo schoon / dat het schijndt / of Ioan in dit werc hem selvē heeft willen overtreffē. Hier verdiende hy van dē Cardinael Iulio de Medici een Canoninckschap van Civitale in Friuli , en voor zijn vrienden veel Beneficien / maer t'Canoninckschap gaf hy zijnen Broeder. Noch maecte hy hier nae in dese Vigna een Fonteyne / waer het water storte uyt een marberen Elephants hooft. Hier volghde hy naer in dese stancie gheheel eenen Tempel van Neptunus , een Camer die weynich te vooren was ghevonden in Palazzo Maggiore , die al met natuerlijck Zeetuygh en stucco aerdigh gheciert was/ en ginghse in Const verre te boven / soo wel waren ghedaen zijn gedierten/ Zeehoorens / en schulpen / en oneyndlijcke sulcke dinghen /die hy daer maecte. Hier nae maecte hy noch een Fonteyn / maer wildt/in de hollicheydt van een Rootse midden eenen Bosch / doende t'waeter vallen met fraeyer Const langs keghelsteenen/die men vindt daer natuerlijcke watervallende steenen ghesleten hebben/ ghelijckende keghelen / die aen de Huysen s'winters hanghen / dat het natuerlijck een woeste plaetse gheleeck te wesen. Boven op dese ghefigureerde Rootse stelde hy een groot Leeuws hooft / bewassen met veel woeste mop cruyden: dit stondt ongelooflijck wel. Dit ghedaen/gaf den Cardinael hem een Cavallierschap van S. Pieters,en schickte hem nae Florencen. Hier maeckte hy in stucco en anders veel fraeyicheyt/welck de Florentijnsche Schilders meer beviel als sy't presen / oft misschien blint in hun eygen quellijcke swaer maniere/ sagent niet dan met te weynich oordeel oft gunst. Ioan weder te Room ghecomen/maeckte tot Augustijn Gigi ind'omloopen / aende stucken in't welfsel / die wel ghedaen festonen/ die men daer siet/

n geschil-
rt Tapijt,
n Ioan vā
dine, be-
ieght ee-
n Palfer-
er.

makende elcken op zijn verschepdẽ sapsoen/van bloemen / vruchten/en bladen/ so levende/ datse daer aen den muer vast gemaeckt schijnen te hangen. Daer sietmen alderley goet van haver/oock vlier en venckel bloemen / dat het te verwonderen is / hoe zijn constighe handt de natuere hier heeft naegheboootst / en met doode verwen in schoonheydt levendich doen schijnen. Boven de figuere van eenen Mercurius die vlieght / heeft hy uytghebeelt Priapus met een Cauwoerde/en een gheborsten Vijghe / een boeverije/ die daer breeder te sien is/als ick begeer te vertellen. Boven desen zijn daer Kinderkens en Dieren / die seer schoon zijn: maer onder ander eenen Leeuw/en Zeepeerdt van onder te sien / gheacht schier boven de natuere. Hier nae in't Casteel Sinte Angelo, en in't Paleys dede hy veel fraeyicheydt. Hier nae is hem zijnen lieven Raphael ontstorven / tot zijn groote droefheyt / oock Paus Leo, nae wien quam Paus Adrianus: doe onderhiel hem Ioan met eenigh cleen werck/ en vertrock om de Pest van Room nae zijn Vaderlant Vdine. Maer Paus Clement ghecoren zijnde / keerde hy weder/ en maeckte tot de Crooninge verschepden dinghen van triumphelijcke toebereydinghe: en daer naer met Pierijn del Vaga een schoon comparteringhe van stucco / aen t'welfsel van d'oude sale: hier maeckte Ioan fraey grotissen en gedierten. Hier nae wert Room berooft: oock Ioan, die veel gheleden hebbende/ weder vloodt nae Vdine, en teghen zijn voornemen most (ontboden wesende) te Room weder keeren / voor den Paus Clement som dinghen doende: doe worde t'Officie van Piombo, dat hy beter verdiende/ Sebastiaen van Venetien ghegheven / en Ioan hier van een Pensioen van tachtentich Ducaten van de Camer. Ioan worde weder van den Paus na Florencen ghesonden / alwaer hy eenighe dinghen doende / verstondt den doot van Paus Clement: daer viel hem alle hope van zijn belooninghe / wel bevindende / hoe ydel het is te hopen op t'leven van Princen / ende hoe wanckelbaer de Hofsche dinghen zijn. Doch al hadde hy moghen leven op zijn Officie en Incomsten/ en Cardinael Hippolito de Medri dienen/ en den nieuwen Paus Paulus de 3e. so besloot hy te trecken nae Vdine, t'welck hy dede / en hiel hem by zijnen Broeder / dien hy t'Canoninckschap hadde gheghe ven/met voornemen / geen Pinceelen meer te handelen. Doch alsoo hy Huysvrouwe en kinderen getreegh/ keerde weder tot de verlaten Pinceelen/ en maeckte daer en ontrent zijn Stadt verschepden wercken. Eyndelijck / Ao. 1550. quam hy te Room als Pilgrim ghecleet / in geselschap van flecht volck/ om doen zijn devotie / en wordt bekendt buyten de poorte gaende nae S. Pauwels / van Giorgio Vasari, die oock derwaerts in coerse quam: en hadde hem geern onbekent gehouden/ hadde hy Vasari niet behoeft / om crijghen door hem zijn pensioen van Piombo, dat hem na de doot van Sebastiaen was ghewey gherdt van Guglielmo Beeltsnijder van Genua, die dat Officie hadde / daer hem Vasari aen den Paus weder aen hielp / en dede hem nae meer vriendtschap comen te Room/in dẽ dienst van Paus Pius de 4e. met goet pensioen / daer hy onder ander voor retocqueerde de grotissen op de Logie / door cleen verstandt van den Paus / want sy werden meer verargert als verbetert. Alsoo in zijn jeught Ioan op jaghen en voghelen gewent was / so volherde hy altijt/so langhe als hy noch wel te voedt was / en liep veel tijts des heyligh daeghs wel thien mijlen buyten Room met eenen Jonghen: en want hy met het Roer en Cluytboge seer wel con omgaen / schoot hy soo veel wilde Duyven / en in de marassen soo veel wilde Gansen/en ander water-vogels/dat den Jonghen ghenoech hadde te draeghen. Men seght/ dat hy was Inventeur van de gheschilderde Koe van linwaet / daer men het wildt mede schiedt. Hy hiel en voedde/om der Jaght wille/altijt Honden op. Als hy zijn voorighe grotissen (als verhaelt is) hadde geretocqueert/starf hy Ao. 1564. out 70. Jaer/en werdt begraven na zijn begeerte by Raphael,

Cleven

T'Leven van Iacob van Puntormo, Schilder.

GElijck als ten tijde des grooten Iulij Cæsaris seer veel uytnemende Mannen zijn gheweest in de rouwe harde Const des grousamen Krijchs: soo zijn in onse soet en vermakelijcke Schilder-const in Italien / bysonder te Florenzen / en onder t'Florentijnsche / ten tijde des grooten Michel Agneli gheweest veel uytnemende Const-rijcke vernuftighe gheesten: onder welcke niet onweerdich is gherekent te worden Iacob van Puntormo. Hy was gheboren te Puntormo, Aº 1493. en werdt t'zijnen 13. Jaer ghebracht te woonen te Florencen / en bestelt by Lionardo da Vinci, corts daer naer by Mariotto Albertinelli, voorts by Pieter de Cosimi: eyndelinghe Anno 1512. quam hy Andreas del Sarto, by den welcken hy oock niet langh en bleef / om oorsaeck als volgt. Het eerste werc / dat Iacob op zijn eyghen handt dede / doe hy noch woonde by den verhaelden Mariotto, was voor een Cleermaker zijnen vriendt / een Boodtschap / een cleen stuckxken: en alsoo des Cleermakers leven ten eyndt was / eer het stuckxken voldaen was / bleef het Iacob in de handt. Mariotto liet dit stuckxken / als een uytnemende dinghen / sien peghelijcken / die op zijnen winckel quam. Onder ander werdt het ghetoont Raphael Vrbijn, die te Florencen was ghecomen: welcken t'werck en den jonghen siende / was uytermaten seer verwondert / voorseggende van Iacob, t'ghene naemaels van hem gheworden is. Mariotto van Florencen vertrocken / quam Iacob by Andreas del Sarto, recht op den tijdt / dat Andreas in't voorhof van Servi hadde voldaen d'Historien van S. Philips, die welcke Iacob wonder wel bevielen / ghelijck alle ander dinghen van Andreas hem uytnemende behaeghden / en socht dese maniere met alder vlijt nae te volghen. Ten liep niet langh oock aen / of hy en was wonderlijcken toeghenomen / soo in't teyckenen / als coloreren: soo dat aen zijn handelinghe gheleeck / of hy langh aen de Const waer gheweest. Andreas een Altaer-tafel hebbende ghemaeckt in een kerck buyten / die nu al verdorven is / schilderde Iacob den voet van de Tafel / makende in't midden eenen dooden Christum, met twee Enghelen die Toortsen hielden / en hem beweenden: over elcke sijde een rondt / en in elck eenen Propheet / t'welck gheen Kinder / maer groot Meesters werck gheleeck te wesen. Andreas ghebruyckte hem voort in verscheyden wercken te helpen opmaken / als Tafereelen en anders. In desen tijdt werdt den Cardinael de Medicis gecoren Paus / en Leo de 10e. gheheeten / des te Florencen veel zijn wapenen waeren ghemaeckt: des de Monicken van Servi lieten een steenen wapen maecken / midden op eenen boge in den ingang der kerck boven het eerste portael / welcke Andreas di Cosimo vergulde / en most vercieren met Grotissen. En alsoo daer mosten zijn op t'nat gheschildert een Fides en Charitas, nam hy hier toe Iacob, die doe maer 19. Jaer oudt en was / welcken qualijck tot soo een treflijc werc in soo openbaer plaetse te brenghen was door beschroomtheydt: Doch hoewel hy op t'nat so ghewent en was als in Oly / greep moedt / en nam aen die twee Figueren te maken / des vertrock hy van del Sarto, en maeckte op zijn selven de Cartons in weynich tijts: Dit ghedaen / bracht hy zijn Meester del Sarto, dat hyse sagh: Den welcken verbaest / en verwondert / de selve hooghlijck prees. Maer watter van was / t'zy door nijdt oft anders / noyt sindert sagh hy Iacob met goeden ooghen aen. Oock als Iacob t'zijnen huyse quam / werdt niet inghelaten / oft werdt van den Jonghers nae gheflupt / soo dat hy hem op zijn selven hiel / en hem naukens behielp / wesende arm / en dede allen vlijt om leeren / ghedreven wesende van werck-lust / naemgierichedydt / en naturere / schilderde dees twee figueren soo uytnemende / en in soo corten tijdt / als eenigh ervaeren groot Meester moghelijck hadde gheweest te doen: Doch hem self niet voldaen hebbende / meende dit werck stillijck te verderven / en met nieu Cartonnen wat beters te maecken: Maer alsoo hy eens daerom derwaert quam / vondt dat Andreas di Cosimi alles ontdeckt hadde / en

Raphaels voorsegh over Puntormo.

grooten omstandt van volck / die't vast besaghen / en werdt van Cosimo soo ghetroost / en t'werck soo aengheprezen / dat hy't soo liet blijven. Het was oock soo soet ghecoloreert / de Vrouwen tronien / en Kinderkens / soo schoon en levende / dat tot op dien tijdt gheen schoonder schilderije op't nat noyt was ghesien. Welck werck eens ghesien wesende van den Buonarotto, en wetende dat het eenen Jonghen van 19. Jaer hadde ghedaen / seyde: Desen Jonghen / indien hy mach leven / en soo voortgaen / by datmen sien can / hy sal de Schilderconst noch tot den Hemel voeren. Die van Puntormo, hoorende t'gherucht van hun Lantsman / lieten hem op de poort van hun Casteel een wapen van Paus Leo maecken / met twee schoon kinderen. In t'selve Jaer op den Vastenavont was heel Florencen vrolijck / om hunnen nieuwen Florenschen Paus / en den Edeldom dede grooten cost in mascaraden / waer toe waghenen waeren toeghemaeckt / en drij ouderdommen der Menschen daer op vertooght / te weten / de Kindtsheydt / Manheyt / en Oudtheyt / met Personagien / te weten / die in elcken deser tijden oft ouderdommen uytnemende waeren gheweest. Dees drij waghenen schilderde Iacob, en maeckte hier op van wit en swart de veranderinghen der Goden in verscheyden ghedaenten. Op den eersten waghen stondt in't Latijn / Wy werden: op den tweeden / Wy zijn: op den derden / Wy waeren. Noch waeren van een ander gheselschap gheordineert seven waghens tot mascaraden oft mommerijen. Den eersten / ghetrocken van een paer Ossen / al becleedt met groen cruyt / beteyckende Saturni eeuwe: In't opperste van den selven waghen waeren / Saturnus met der seyssen / en Ianus met twee hoofden / en den sleutel van den Tempel dees Vreedts: Onder voet lagh ghebonden de Gramschap oft Kaserije / met oneyndelijck veel dinghen dat Saturno eyghen is / alles seer uytnemende gheschildert van verwen / door den verstiertighen gheest van Puntormo. Het verselschapten desen waeghen wedersijden ses naeckte Herders / ghecleedt met costelijcke vellen / en Antijcksche leerskens / met Herder staven / en cranssen van verscheyden groen loof. De Peerden / daer sy op saten / hadden in plaets van sadels / vellen van Leeuwen / Tygers / en Wolven / de clauwen verguldt afhanghende met schoon bevallijckheydt: Alle riemen waren gulden en silveren coorden: de steghels waeren Hondts en Rams hoofden: elcken Herder hadde vier dienaers / op elcke sijde twee te voet / met slechter vellen becleedt / draghende toortsen / ghemaeckt als dorre struycken oft tacken van Pijnboomen / dat oock schoon te sien was. Den tweeden waghen / ghetrocken met twee Ossen / al behanghen met schoon Laken / Cranssen op de Hoofden / en groote Pater-nosteren / die hun van de vergulde hoornen af hinghen: Hier op was ghemaeckt Numa Pompilius, tweede Roomsch Coningh / met een deel Boecken van den Godsdiensten / Offerhanden / en ordenen der Priesteren / als eerste Autheur oft voortbrengher der selver by den Romeynen: desen waghen was verselschapt met ses Priesters nae d'Antijcksche wijse: hebbende wieroock-vaten / gouden coppen / en dergheljjcke dinghen: de dienaers te voet / Levijtsche wijse ghecleedt / droeghen keersen op Candelaers / constich op zijn Antijcksche ghewrocht. Den derden waghen was t'Borghermeesterschap van Titus Manlius Torquatus, die heerschte nae den eersten Carthaeghschen krijch / doe Room seer voorspoedich wierdt / alles van Puntormo seer aerdigh uytghebeelt: desen was van acht schoon Peerden voortghetrocken: vooren reden op schoon Peerden met gulden laken behanghen / ses paer Raetsheeren met tabbaerts / verselschapt met veel draeghers van bijlen in roedekens ghebonden / en dierghelijcke dienaers van het gherichte. Den vierden wagen / met vier Buffels / als Elephanten toegemaeckt / was Iulius Cæsar, triumpherende over de verwinninghe van Cleopatra, met de besonderste gheschiedenissen op den wagen gheschildert / door Puntormo: Desen waghen was verselschapt met twaelf Ridders in blinckende harnasch / met goudt ghecieret en behanghen / met lancen op de dgien; de voetghaende dienaers

Buonorotti voorsegh over Puntormo.

Verscheyden mascaraden: eerst dry wagens van 's Menschen ouderdom.

Ander seven wagens.

Eerste wagen, van Saturni eeuwe.

Den tweeden waghen.

Den derden waghen.

Den vierden waghen.

dienaers half ghewapent / in plaets van Toortsen/droeghen verscheyden wapen-rooven. Den vijfden waghen/van Cæsar Augustus, heerscher der Weerelt / was voortghetrocken van ghevlogelde Peerden/toegemaeckt als Grijffoenen:weersijds reden ses paer Poeeten/ wesende gelouwer-kranst / ghelijck oock Cæsar, en waeren ghecleedt yeder nae de wijse van zijn Landt / hebbende elck zijnen naem op de borst / om onderkendt te worden: en dit was/ om dat de Poeeten by Augusto in grooter eeren en weerden waeren.

[Margin: ...en vijfden ...ghen.]

Den sesten waghen / van den oprechten Keyser Trajanus, was ghetrocken van acht schoon behanghen en vercierde Meerrien: Desen was verselschapt van twaelf Rechtsgheleerde/ met langhe tabbaerdts / op zijn Antijcksch : de Toortsdraghers te voet/waren Notarissen/Secretarissen/en dergheliјcke/met Boecken en Schriften. Nae dees ses volghde den sevensten / van de gulden Eeuwe / seer rijcklijck en constigh toeghemaeckt/ met veel ronde beelden van Bandinelli, en schoon schilderije van Puntormo, onder welcke seer waeren gheprefen vier gheschilderde Deuchden : Op den midden van den waghen was eenen seer grooten Cloot/als een Weerelt /over welcken lag een Beeldt ghemaeckt / als een doodt Man/met verroest harnasch/wiens rugghe hadde een gat : waer upt quam een seer schoon naeckt verguldt kindt / om upt te beelden t'vergaen der ouder ijser Eeuwe / ende t'voortcomen der gulder/ die ontstaende was door de verkiesinghe van den Paus Leo. Dit kindt was een levende kindt / eens Backers jonghen/ die voor thien goude Croonen hier toe gherocht wesende / corts daer nae starf/ door ongheмack oft vercoutheyt. Elcken wagen oft mascarade hadde na gewoonte zijn Liedt : T'eerste veers van desen lesten waghen luyde aldus:

[Margin: Den sesten waghen.]
[Margin: Den seven-...en waghen.]

Hy,die natuer gheeft wetten,
Can staet en eeuw versetten,
Hy oorsaeckt deucht en spoet:
De Weerelt t'quaet moet doogen,
Soo langh hy't wil ghedooghen.
Dus soo dit Beeldt maeckt vroet,
Comt al op seker voet
D'een eeuw n'a d'ander stappen,
Ter werelt doende slappen
Nu t'quaet,en dan het goedt.

Van dit werck/boven den loon/vercreeg Puntormo meer eer en lof / als schier opt Jonghman in dese Stadt en dede: waerom hy weder in de blijde Incomst van Paus Leo, een houten Triumph Arcke beschilderde / al vol seer schoon Historien / die door te weynich toesicht naderhandt zijn verdorven / uytghenomen eene / daer Pallas een Speeltuygh ghelijckstemmich maeckt op de Liere van Apollo , met wonderlijcken welstandt;upt welcke Historie t'oordeelen is de schoonheydt en goetheydt der ander beelden. Noch tegen dees Incomst schilderde hy in fresco/daer den Paus daghelijcx de Misse soude hooren / eenen Godt den Vader met veel kinderkens / en een Veronica met de ghedaente Christi: welck werck op eenen corten tijdt ghedaen wesende / seer was gheprefen. Onder meer wercken die Puntormo dede / was seer uptnemende een Sinte Cecilia, met eenighe roosen in de handt : welck werck wert van t'beste gherekent/dat opt op't nat ghedaen mocht wesen. Hy nu gheruchtich zijnde/ werdt hem ghegheven te volepnden t'werck in den voorhof van Servi, daer del Sarto (doe nae Vranckrijck wesende) een deel hadde ghedaen. Hier maeckte hy/als begheerich na eere/ de Visitatie van Maria, met een lustigher en dapperder maniere als hy ghewendt was : Carnatien van oudt en jongh / besonder van een kindt op trappen / zijn wonder poeseligh en vleeschachtich:oock Laecken en alles / is seer eenparich en wel gheschilderdt / en de Figueren op't nat ghedaen/ zijn niet te verbeteren : En was soo ghedaen / dat het van den Constenaers werde vergheleken by de dingen van Sarto. Hier nae schilderde Puntormo een Altaer-tafel / waer in hy maeckte Mariam, die sittende t'kindt toelangt den Ioseph , wiens tronie soo levendich en aerdich lacht / dat te verwonderen is: oock is seer schoon t'kindt S. Ian Baptist / en ander kinders / die een pauwelioen op houden. Noch maeckte hy in een Altaer-tafel S. Ian Euangheliſt / een schoon oudt Man / en eenen ghenielden S.Franciscus,welcken leeft / hebbende de

vingheren gheblochten / bestight met grooter innichept zijn oogen en gedacht op een Maria en haer Kint/welck schijnt ademtocht te hebben: Oock is niet min schoon eenen S. Iacob, die daer oock nessens is: Soo dat gheen wonder is / dat desen uptnemenden Schilder noept beter werck ghedaen en heeft. Hy heeft oock ghedaen eenighe Conterfeptsels/ die uptnemende geleken/ en wel geschildert waren. Noch in een Capelle dede hy eenen dooden Christum, een weenende Mariam, en twee Kinders / t'een houdende den Passpkelck/ en t'ander t'hooft Christi, dat het niet soude vallen: Op d'een sijde was eenen weenenden S. Ian Euangheliſt met open armen / op d'ander sijde S. Augustijn in Bisschops cleederen / met de slincker handt op den Herder-staf / hadde grooten welstandt/ bewijsende droeflijck t'aendencken den doot des Salichmakers. Hy maeckte noch eenigh cleen dinghen van Olpverwe / dat uptnemende was / besonder een redelijck groot stuck / doch met cleen beelden/ daer Ioseph Heer over Egypten wesende/ Iacob zijnen Vader teghen compt / en ontfanght: Dit rekenden en achteden de Const-verstandighe t'beste werck te wesen/dat Puntormo opt dede/en was den Epghenaers soo lief / dat het niet te coop en was / alhoe wel datter voor den Coningh van Vranckrijck veel om ghedaen was. Meer wercken dede Puntormo, sommighe met grooter moepten/ om den trots van ander Meesters/ daer zijn dinghen neffens mosten staen/ makende oock somtijden lakenen/ daer wepnigher vouwen in hadden behoeft te wesen. T'gheschiede dat doe ter tijdt veel uptnemende Printen van Albert Durer aen den dagh quamen / die van peder tot Florencen als besonder werden ghepresen. Putormo, die in de Const hem selven / en allen Constenaren plagh te voldoen/heeft bestaen dees maniere in verschepden wercken nae te volghen / niet bedenckende / dat de Nederlanders en Hoochduptschen self in Italien de rechte welstandighe maniere gewendt zijn te comen halen / heeft de zijne verandert / van soet in hardt/ tot dat hy epndelinghe/oft ghewaerschout / oft tot bedencken ghecomen / weder zijn eerste wijse ten deele hervattede. T'hadde hem doch niet hinderlijck gheweest / had hy hem slechs beholpen met eenighe deelen der verhaelder Printen / als in't ordineren / oft dergheliјcke / sonder soo epghen tronien/ en anders/nae te volghen. Hier nae in ander werck / werdt Puntormo te schilderen sonder schaduwen/ oft half verwen / datmen nauw hooghsel noch diepsel con onderschepden / soo dat hem al Florencen verwonderde / dat hy soo nieuw quade en vreemde meeningen hem inghebeeldt hadde. Hy schilderde hier naer eenighe jonghe Heeren / nae t'leven seer wel ghelijckende. Hy maeckte oock een Tafereel / om aen den Coningh van Vranckrijck te sepnden / eenen Lasarus, die verweckt wordende / hernam de levendichept des gheests in het doode verstorven vleesch: en hadde de upterste leden/als handen en voeten/ ghedaen / als ofter noch het leven niet in en waer ghecomen. Noch maeckte hy een Tafereel/ van de martelisatie van d'elf dupsendt Martelaers/met seer veel werck/schoon naeckten / en kinderkens in de locht/ welck al seer ghepresen is geworden. Hy werdt aenghenomen te volepnden een Sale tot Caiano, maer dede niet dan de Cartons: in den eenen Hercules, die Antheum verdouwt: in eenen anderen Venus, en Adonis: en noch een worstelinghe van naeckten. Hy schilderde nae eenen Carton van Michel Agnolo, een Magdalena in den hof/ dat een goet werck was gherekent. Noch schilderde hy nae Michel Agnoli Carton/een Venus, met eenen Cupido, diese Cust: hier van maeckte hy een seer uptnemende werck. Doe nam Puntormo voor / de maniere van desen uptnemenden Constenaer Buonarotti te volghen / hebbende eens een Conterfeptsel ghemaeckt van den Hertoch Cosimo, en hem den Hertogh liet vraghen wat hy hebben soude / epschtede slechts soo veel / als hem behoefde / om te lossen een cappe/ die beleent stondt in de Lombaerdt. Den Hertogh sulcx belachende/ liet hem gheven vijftich gouden Croonen/ en een goede provisie / en noch hadmen moept / eermen hem con doen nemē. Noch had hy een maniere/ dat hy sō-

Puntormo verandert zijn handelinghe, maer verbetertse niet.

tijdts voor groote Heeren / die hem wel mochten loonen / niet wilde yet maken / hoe seer ghebeden / maer wel willich voor slechte ghemeen luyden / voor eenen snooden prijs : so dat hy voor een Metselaer / die sijn huys bouwde / soo langhe schilderde als hy metselde / ende gaf hem noch eenige stucken toe : onder ander een Conterfeytsel / ghedaen van de handt van Raphael d'Vrbijn. Puntormo is seer ghepast gheweest op zijn discipel Brunzino, die seer wel wrocht / en veel dinghen hem heeft helpen maecken met zijn Cartons. Puntormo heeft hier nae op mueren van olyverwe buyten Florencen geschildert / die niet en geleken zijn voorgaende werc / maer mishaechden den aenschouwers / wesende de Beelden niet seer goet van proportie. Den Hertogh van Florencen liet hem noch teyckenen eenighe patroonen om Tapijten / d'Historie van Ioseph, welcke den Hertogh noch den Tapijtsieren niet bevielen / des Puntormo weder aen sijn Schilderen toogh. Hem werdt bestelt van den Hertogh te schilderen de Hooft-capelle van S. Laurens Kerck / de welcke hy af ghesloten / en hem bestopt hebbende / hielse / datter in elf Iaer niemandt / vriendt / Mensch / noch levende Siele in en quam / als hy self / dan eenighe Schilder-jonghers met climmen en inbreken yet hebben ghesien / tot sijn groot leedtwesen. T'scheen na eenigher segghen / dat hy in dit werck alle Schilders / oock Michel Agnolo, voorbyvaren wilde / makende in't opperste Historien van Adam en Eva, tot der Diluvie / daer Noe den gront der Arcken betreckt : voort neder ter eender sijden den watervloet / met veel doode lichamen / ende daer Noe met Godt spreeckt: ter ander sijden maeckte hy het uyterste Oordeel / doch heel confuys in ordinantie / vol haspelinghe / en de naecktensonder onderschept van carnatien / in veranderinghen van tronien / dat het schijnt een dulle schilderije / om een yeder rasende te maecken : hoe wel men hier siet eenigh keerende lichaem / eenighe coppelinghe van d'gien / oft derghelijcke / wel verstaen / ende met groote studie te weghe ghebracht / want hy van als schier modellen van aerde maeckte / doch gheen mate onderhoudende : Soo dat hy / die hier meende alle ander Schilders schilderije t'overtreffen / is op veel nae niet moghen comen tot sijn eygen voorgaende werck. Waer by te mercken is / dat ghebeuren can / als men de van selfs milde Natuere gewelt doet / datmen can verderven en doen vergaen / het ghene men van haer overvloedich heeft ontfangen. Doch met de ghene dan / die dus verbastaerden in de Const / door vreckheydt der Natueren / oft in hunnen constighen gheest verbijsteren / heeftmen niet dan medelijden te hebben : En te segghen / dat onse Constenaers (hoe sy hun bevlijten / en arbeydt doen) zijn onderworpen ghebreken en dwalinghen / alsoo wel als ander in ander wetenschappen doen / ghelijckmen seght / dat den goeden Homerus self somtijden slaperich wort / oft in slaep valt. Het zijn eenighe geweest / die meenden dat Puntormo soude zijn ghestorven van rouwe / om dat hy ten lesten hem selven in de Const niet en con voldoen oft vernoeghen : Maer het is waerachtich / dat hy hem zijn leven langh veel hadde vermoeyt van Aerde werckende / en op het nat / dat hy is watersuchtich geworden / en gestorven oudt 65. jaren. Hy was begraven in de Kerck van Servi, onder zijn Historie van de Visitatie Mariæ, eerlijck verselschapt van alle Schilders / Beeldthouwers / en Bouwmeesters. Hy was altijt redelijck / en beleeft gheweest / sprekende in't afwesen eerlijck en maetlijck van een yegelijck / ghelijck een gheschickt edel sielich Constenaer toecomt en betaemt: Doch wert beloghen / dat hy sick selven prees / en roemende / anderen veracht soude hebben / het welcke dinghen zijn / die by den ydelen latendunckenden ghemeen zijn / oft by sulcke / daer weynich Const oft Deucht eenighe plaetse heeft. Hy was ghenoech-sparich / zijn cleeren meer te slecht als te heerlijck. Hy was verschrickich / en bysonder bevreest van der Doot / soo dat hy van sterven niet mocht hooren spreken : vloodt oock de doode / die men hem te ghemoet bracht. Noyt gingh hy in Feesten / of erghens daer gedrangh van volck was / om niet doodt ghedrongen te worden. Somtijts smo-

Schilders sijn ooc onderworpen in hun dinghen dwalingen en ghebreken, door vreckheyt der Natueren, oft anders.

ghens op zijn werck comende / bleef den heelen dagh sitten dencken / hoe hy zijn dinghen te weghe brengen soude / en best maecken / dat hy sonder yet ghedaen te hebben weder t'huys keerde: Doch zijn voornemen ghevestight hebbende/spoedde zijn werck wel veerdich. Hy was buyter maten eensaem / en (als verhaelt is) eygensinnigh/ niet te willen wercken voor eenige / hoe groot sy waren: Doch wat de eensaemheyt belanght / acht ick/ datse als een ghesellighe vriendinne der studien / en leer-lustighe gheesten / niet te verachten en is. De eyghensinnicheyt der Constenaren / van niet te willen wercken / dan voor die hun lust: wie can versmaden oft beschuldighen yemandt/ die sonder teghen Godt misdoen / oft zijnen even naesten te schadighen / zijn sinlijckheydt doet/ en navolght? Een Constenaer/ wien hy yet gont van zijn Const/ die heeft hem te dancken: En wien hy't niet en gondt / heeft hem niet te loonen / noch behoort hem daerom niet te versmaden/ en lijdt den eygensinnigen daer schade by/ die is zijn eyghen.

Eensaemheyt een vriendinne der studien.

Het leven van Ioan Francisco Rustici, Schilder/Beeltsnijder/ en Bouwmeester.

HEt is veel tijdt oock velen geschiet/ onder die der Schilder-consten volcomenheyt ghesocht hebben / dat sy door te seer trachten nae vroech ghewin van grooten loon oft gheldt / Const en ghelt t'samen hebben moeten missen: En dat de ghene / die altijt alleen vierich zijn gheweest nae eere/hebben de Const/winninghe / eere / en glorie verkreghen / behoudens datse van goeden gheest zijn geweest / ghelijck alst gheschiet is met Ioan Francisco Rustici. Hy was een edel Borgher van Florencen/ en bestelt te leeren by Andreas del Verocchio, daer Lionardo da Vinci oock by was / in welckes dinghen Ioan Francisco groot behaghen hebbende / en Verocchio nae Venetien treckende / hiel hy hem by Lionardo, hem dienende met aller vlijt en liefde/ want desen wist bescheyt van perspectiven / in Marmor wercken / en van Coper te gieten. Lionardo kennende des jonghen goeden aerdt / en hem siende verduldigh in de swaerste dinghen der Consten/ creegh oock tot hem seer groote liefde / niet anders doende / dan dat Ioan Francisco lief was. Ioan Francisco leerde van Lionardo veel dinghen/ besonder Peerden / daer hy groote ghenuecht in hadde / en maeckter van wasch / aerde / en op alderley maniere / oock seer aerdich/ en constich gheteyckent: en hoewel zijn besonderst wit was t'Beeldthouwen/so schilderde hy/ en handelde redelijck wel de verwen. Veel tijt had hy in den mondt / datmen eerst most peynsen / dan zijn schetsen oft schrabbelingen maken / en daer naer zijn teyckeninghen/ en dese ghedaen hebbende/ latense onghesien ligghen / weken en maenden / daer naer de beste uytkiesen en in't werck legghen. Hy maeckte tot de blijde Incomst van Paus Leo te Florencen / eenige ronde beelden / die den Cardinael van Medici soo bevielen / dat hy hem dede maecken op een Fonteyn eenen Mercurius van Coper / ontrent een elle hoogh / staende naeckt op eenen cloot / doende een actie of hy wilde vlieghen / in zijn een handt hebbende eenen Vijfwouter oft Schoenlapper / van dunne coperen plaetkens ghemaeck / den welcken draepde / gheraect wesende van het water dat t'Beelt door een been / en door t'lichaem uyt den mondt quam springhen/dit Beeldt voor cleen dinghen worde seer gheprezen. Hier nae maeckte hy een Model / om eenen David te gieten / van Coper / die noyt ghegoten werdt / en t' Model dat uytnemende was / gingh verloren / dat groote schaede was / en daer het soude hebben ghestaen/ werdt ghesteldt den Marmoren Orpheus van Bandinello. Hy maeckte en goot van Coper een ronde van halfrondt / een Boodtschap Mariæ, met een schoon perspective / seer aerdich en net ghegoten: Dese wert ghesonden aen den Coningh van Spaengien. Nae noch eenigh werck / goot hy van Coper dry Beelden / elck vier ellen langh / te weten/eenen predickenden S. Ian Baptist/tusschen eenen Levijt en Phariseus/

Goede spreeckwoorden Ioan Francisco Rustici.

om te

om te staen op 't portael van S. Ians Kerck te Florencen: dit was een uytnemende werck / en t'best dat binnen den Modernen tijdt was gegoten: de naeckten / armen / beenen / en ander dinghen wel verstaen/oock seer goede actien doende / bysonder den Phariseus / die de rechter handt in den baert heeft / met een prachtich statich wesen te rugghe tredende / schijnt verwondert van de woorden Ioannis: van dit werck werdt Ioan Francisco seer qualijcken gheloont. Hier nae begaf hem Ioan Francisco tot d'Alchemie/ ende oock weder tot Schilderen/ en maeckte in een Tafereel/ drie ellen langh/ en twee hoogh / de bekeeringhe Pauli van olyverwe/vol verscheyden Peerden / en Soldaten / doende veelderley actien. Noch Schilderde hy op een minder Tafereel/ een Jacht van verscheyden Dieren/ dat seer cluchtich was. Ioan Francisco was een seer vriendlijck Man / en seer goet den Armen/ nimmer latende yemant van hem gaen onghetroost: Dan hiel t'ghelt dat hy hadde in eenen korf / t'zy weynich oft veel / en gaf het na zijn macht elcken wie het begheerde: So dat een arm mensch/ die ghewoon was van hem aelmos te hebben/ hem siende altijdt gaen uyt desen korf gheldt langhen / seyde tot hem selven / niet denckende van yemandt te wesen ghehoort: Ay Godt / had ick te huys het ghene dat in dien korf is / ick soude doch mijn saecken moghen redden. Ioan Francisco dit hoorende / hem scherp besiende / seyde: comt hier / ick sal u te vreden stellen: en gietende al t'ghelt uyt den korf / in een slip van zijn Cap oft Mantel / seyde: gaet dat u Godt beware: schickende stracx om ander gelt / aen een zijn vriendt/die sijn Renten ontfingh/ en ander sijn goederen waernam / den welcken hy had gheordineert alle weke soo een somme te gheven tot sijn huyshouden / en lietet soo ongheslooten liggen/ en yeder nemen tot behoef van t'huys. Noyt vondtmen gheneuchlijcker / noch bootsigher Mensch als hy / noch die meer sin in Beesten hadde. Hy had een yser Vercken oft Egel so tam gemaeckt/ dat het onder Tafel liep als eenen Hont/ en hurtende yemandts been / dedet wel

Mildtheyt [...] Armen [...] Ioan [...]ncisco [...]tici.

stracx na hem halen. Hy had eenen Arent/ oock een Raef / die soo eyghentlijcken verscheyden dinghen sprack / dat het een Mensch gheleeck te wesen. Hy onderwon hem oock (soomen seght) de dingen der Negromancie/ maeckende daer door somtijts sijn knechten / en ghemeensaem vrienden verschrickt / ende leefde aldus sonder sorgh. Hy hadde laten metselen ghelijck eenen viercanten grooten Back/ waer in hy hiel veelderley aerdt van slanghen / die daer niet uyt en mochten: hier nam hy groote gheneucht/ bysonder des Somers / de sotten bootsen die sy bedreven / en hen felheyt te sien. Daer was doe ter tijdt binnen Florencen een Gildt / oft gheselschap / gheheeten van de Pan/ daer Ioan Francisco een onder was / en mosten wesen een ghetal van twaelven/en dit waren meest Schilders/ als Andreas del Sarto, en meer ander. Elck van dees twaelf mochter vyer mede brenghen tot een Avondtmael / en tijt verdrijf/dat sy te seker tijden hielden. En alsoo sy by beurten Heere waren/ mosten altijdt yet nieuws versieren / om een vreemt nieu gheneuchlijck gastmael aen te richten / en elck bracht een besonder present / om ten besten te geven: en wanneer twee yet ghelijcks brachten / die mosten boete gheven. Doe Ioan Francisco zijn beurte Heer was / hadde hy toeghemaeckt een groote Pan van Lijnwaet/ en gheschildert / welcke voor Tafel diende / soo dat sy hier altemael in saten: den steert van de Pan was gemaeckt als eenen Candelaer om hoogh / dat elck den ander in d'aensicht con sien. Sy dus al in't rondt gheseten wesende / quam midden uyt dees Pan op rijsen eenen Boom met veel tacken / daer voor yeder twee een Schotel oft gherichte van spijse op was: dese Schotelen af ghenomen/ daelde den Boom beneden / daer seer constich op Instrumenten wierdt ghespeelt: corts daer naer steegh den Boom op met het tweede / en daer nae met het derde gherichte / en alsoo voort: ondertusschen wierden costlijcke liefijcke wijnen gheschoncken: Dees inventie wiert van den Mannen van het Gilt seer ghepresen. Dees reyse was Ioan Francisci present / eenen Ketel van Pasteydeegh/ waer

Ghefelschap of Gildt van de Pan.

Vreemde ghedaente van gastmalen.

waer in Iason den Vader om te verjon-ghen doopende was: Welke twee figueren waren twee ghesoden Capoenen/ die gheheel van leden gheleken Menschen/ toeghemaeckt wesende met alle dingh dat goet was om te eten. Andreas del Serto presenteerde eenen Tempel / ghelijck die van Sinte Ian te Florencen/ met acht canten : Doch staende op Colomnen. Het fundament was een seer groote schotel gelée, te weten / van gestorkelde sode ghemaeckt / van verscheyden verwen van Musaick / seer lieflijc om eten: de pijlaers van porphyr schijnende/ waren worsten : De basen / en capiteelen/ parmesaenschen kaes : De cornitesen/ van ghebacken suycker : het Thoor-ghestoelt van mersepeyn: den lessenaer/ van cout Calfvleesch: Den sanghboeck / eenen cost van dunne deegh: de noten en de letters / waren pepergranen : De sanghers/ waren ghebraden Lijsters staende met de becken open / en hadden overslopppen van dunne Verckens liese : achter dese stonden voor Basconters / twee groote gebraden Duyve-jongen: vooren stonden ses Vlasvincken/ tot den bovensangh. Eenen Spillo gheheeten / presenteerde eenen Ketelaer / ghemaeckt van een groote Gans / hebbende by hem alderley reetschap / om de Pan te vermaken alst noot waer. Eenen Domenicus Puligo presenteerde een Braetvercken/ daer hy van hadde ghemaeckt een spinnende Meyssen/ die een broedt kieckens bewaerde/ en de Pan waer te nemē hadde. Een ander hadde tot behoef van de Pan ghemaeckt eenen Aenbeelt / van een Verckens hooft / en ander vetticheyt. Noch hadden sy een Gildt van de Truffel / die hadde haer begin in eenen hof / daer een Avontmael was ghehouden / met spel en alle ghenuchte/ en aten onder ander versche roomkaeskens : en alsoo eenen gaepte/ dat hem van een ander wat soude ingesteken worden / had yemandt een truffel/ die den Metselaer daer had ghelaten / en op dees truffel wat beslagen kalck hebbende / in plaets van roomkaes / wierp hem dit in den mondt / des werdt van t'ghselschap seer ghelachen / en gheroepen/ de Truffel/ de Truffel. Hier uyt ontstondt het Gildt van de Truffel / van vierentwintich persoonē/ twaelf meerder/ en twaelf minder geheeten/ hadden voor hun teycken de Truffel / en voor hun patroon S. Andreas. Dit Gildt dewijl het niet en belanghde als goet chier maecken/ spel/ en vrolijchept/ nam metter tijdt soo toe/ datter groote Heeren als van Medici, en ander hun onder begaven : Dese waren ghehouden alst hun feest was t'overcomen / daer sy van hun Heere beschepden waren te avontmalen / in verscheyden ghedaenten van cleedinghen / daer elck yet vreemdts te versieren hadde: want wanneer twee eenderley cleedt hadden / mosten de boet gheven : dus was het te verwonderen/ wat aerdighe/ schoon / en seltsaem cleederen sy te weghe brachten : oock werdt yeder ter Tafel ghestelt / nae dat hy cleederen aen hadde/ heerlijck/ oft slecht/ in hooghe/ oft leeghe plaetse. Een reys onder ander/ door bevel van den Heere van t'Gildt/ quamen sy in Metsers cleerē/ met Truffel en Hamer in den riem / en d'Opperknechten met hun reetschap. Ter plaetse des Avontmael ghecomen wesende/ den Heere van t'Gildt wees hun op een Tafel eenen grondt van een Paleys betrocken/ dat sy te bouwen hadden: D'opper-knechten brochten stracks stoffe om te wercken / te weten / leckerencost van dunne deegh / datmen daer noemt Lasagna, in hun backen / in plaets van kalck : oock verschen kaes en room hergheſoden / dat sy heeten Ricotta, wel bestropt / en vermengt met suycker / gheraspten kaes/ en specerije/ in plaetse van kalck : En in plaets van savel oft zant/ confijtturen / suykerbroot / en tansien oft struyven: de behouwen steenen/ backsteenen/ en plaveysteenen/ die men bracht in de backen / korven/ en anders / waren schoon witte broot / koecken / taerten / en dergheliijcken cost/ om te funderen. Onder ander werdter gebracht eenen grontsteen / welcken den Meesters docht van den Steenhouwers qualijck gewrocht te wesen / des hy hem te midden door cloven / en vonden hem vol gebraden Lijsters / leverbuelinghen / en der spijse welcke van den Opperknechten hun voorgheleydt / sy t'samen op-

banck-

Verscheydē cost om eten, versierlijc en vremt toe ghemaeckt.

Gildt vande Truffel oft Truccel.

Paleys gh[…] bouw van spijsen in [een] Avontma[el]

bancketen. Dese quamen noch aen met een groote Colomne/ die sy opbroken/ en was binnen ghevult met ghesoden Calver pensen/ ghesoden Calfvlees/ Capoenen en anderen cost/ atent/ soo sy oock deden de base/ die parmesaensche kaes was/ als oock het Capiteel/ wonderlijck fraey ghemaeckt/ van ghebraden Capoenen/ Calfvlees en tonghen.

Ten lesten werdt aenghevoert op eenen waghen een uytnemende constighe Architrave/ met haer frice en cornice/ met soo veel verscheyden goede spijsen toeghemaeckt/ dat het te langh soude vallen alles te verhalen. Eyndlingh alst tijdt te scheyden was/ quam nae eenighe donderslaghen eenen reghen/ alsoo sy dat hadden bestelt en toeghemaeckt/ dat sy uyt het werck mosten scheyden/ en so trock yeder nae huys. Een andermael doe eenen Matteo da Panzona Heer was van dit Gildt/ werdt 't Avondtmael aldus besteldt/ en toeghemaeckt: Die van 't Gildt en 't gheselschap ter plaetsen gecomen/ en sittende by hun Heer/ is by hun ghecomen Ceres, soeckende haer dochter Proserpina, die van Plutone was ontschaeckt/ en badt/ dat sy haer wilden volghen/ en gheselschap houden in de Helle. Tgheselschap/ nae veel woort en wederwoordt/ heeft haer ghevolght: En comende in een Camer daer weynich licht was/ sagen in plaets van een deur/ een groote mondt van een Serpent/ welcks hooft den heelen vack muers besloegh. Hier/ nae dat Cerberus ghebast hadde/ vraeghde Ceres, of haer verloren dochter daer niet en was binnen. En als van binnen was gheantwoort Ja/ maer Pluto weygherdese weder te gheven: dan badt de Moeder en al 't gheselschap ter Bruyloft/ die hy bereydt maeckte. Dit bewillight wesende/ ontsloot den mondt des Serpents/ daer sy by deelen door te tanden henen gingen/ sloot/ en opende weder/ tot sy al in waren/ en quamen eyndlingh in een Camer die rondt was/ alwaer in 't midden alleen een cleen lichtken was/ dat sy qualijcken malcander conden sien: Hier waren sy van eenen leelijcken droes met een gaffel doen sitten ter tafelen/ met swart bedeckt. Doe gheboodt Pluto, datmen ter eeren synder Bruyloft soude laten berusten de Helsche pijnen oft tormenten. Hier wierden in 't hooft van eenen Walvisch lichtkens ontsteken/ doe werdt men te sien door verscheyden gaten geschildert de tormenten der Hellen/ ghelijck die van den Poeet Dante zijn beschreven. De gherechten van dit helsch Avondtmael/ waren al grouwsaem dieren int aensien: maer van binnen warent verscheyden lecker spijsen. Hier was dē voorsz. droes Hofmeester/ in 't opstellen der spijsen: En eenen zijn ghesellle schonck uyt een leelijcke Slanghe/ wesende van binnen eenen glasen horen/ uytnemende goede Wijnen. Dees gherechten wech ghenomen/ ghelatende of 't mael ten eynden was/ brachten voor fruyt over al niet als enckel dootsbeenderen/ welcke al van suycker waren. Doe seyde Pluto, dat hy met de Bruydt te bedde wilde/ en datmen de verdoemde soude aenvanghen te pijnighen. Stracx met eenen windt werden al de lichten uytgedaen/ en men hoorde uytnemende veel schricklijck huylen en en gheroeps: Ondertusschen werdt dit droeflijck bancket wech ghenomen. En doe de lichten quamen/ saghmen daer in plaetse van dien een seer rijcklijck en Coninghlijck Avondtmael toeghesteldt en bereydt. Ten eynden van dit quam een Schip/ brengende alderley costlijcke confitueren voor Coopmanschap. De Schippers ghelatende Coopmanschap te laden/ brachten allenskens alle de Mannen van 't Gildt op een boven Camer/ alwaer was toegheinaeckt een eerlijck schoon Tooneel/ daer een seer aerdighe Comedie oft clucht wert ghespeelt van Philogenia. Dese ontrent den morghenstondt geeyndigt wesende/ trock elck vroylijck nae huys. Veel meer ander verscheyden versieringhen van Avontmalen/ waren aengericht van dit Gildt/ de welcke alsmense al soude verhalen/ mochten doen vergeten te vervolghen het leven van Ioan Francisco Rustici. Het geschiede Anno 1528. dat desen Rustico, nae noch eenighe wercken/ is ghereyst in Vranckrijck/ alwaer hy by den Coningh in groot aensien is ghecomen/ die hem een onderhoudt gaf/ van

Wonder-
[…]ck, en
[…]faem
[…]ontmael,
[…]elyck oft
de Helle
[…]er ghe-
[…]ict.

vijf hondert gouden Croonen 's Jaers. Nae dat hy hier eenighe dinghen hadde ghedaen/ werdt hem doen maecken een Peerdt van coper / tweemael alst leven/ waer op den Coninck Franciscus soude hebben gheseten. Hierom heeft hy verscheyden modellen ghemaeckt / en met wel bevallen des Conings/ heeft te wege gebracht het groot model / en de vorme om in te gieten. Hier toe hadde den Coningh hem gheghevn te ghebruycken een schoon groot Paleys: Doch hoe het was oft niet/het werck en was niet gheyndight / doe den Coningh aflijvich is ghewordcn. Doe nu Henricus Coningh was / werdt in't begin van syn regheringhe 't Hof beslach vermindert/en veien hun provisie benomen: dat Rustico doe hem onderhouden most met de huyr van syn groot Paleys. Maer 't quaetste / dat desen goeden Man oudt wesende noch wedervoer/ was/ dat den Coning dit Paleys wech geschoncken heeft aen den Heer Pieter Strozzi, den welcken medelijden hebbende met Rustico,bestelde hem in een goede Abdye: Daer hy (ghelijck zijn deuchtsaemheyt verdiende) eerlijck onderhouden / en ghedient werdt: Alwaer hy oock is overleden/ oudt wesende 80. Jaer.

Het leven van Baccio Bandinelli, Schilder en Beeldtsnijder van Florencen.

DAt het den constighen Schilder niet soo swaer / en ondoenlijck is/ Beeldtsnijder te worden/ als het den ervaren Beeldtsnijder is een Schilder te worden/ wijst ons ten deele 't volghende Exempel van Baccio Bandinelli: Den welcken ick wel nae had ghelaten berusten onder den Beeldthouweren / om dies wille hy weynich gheschildert heeft/ en ander oorsaecken / sonder van hem veel te verhalen: Doch syn uytnementheydt in de Teycken-const/ heeft my ghedrongen hem te ghedencken/ en plaetse te gonnen. Hy was gheboren te Florencen/Anno 1487. en gheheeten Bartholomeus: Doch nae de wijse des ghemeenen volcx te Florencen/ 't woordt vercortende / werdt ghemeenlijck ghenaemt Baccio, zijn Vader hiet Michael Agnolo, en wesende een constigh Goutsmidt/ wilde syn Soon maecken een naevolgher der Const/nemende hem by hem in dē winckel/in gheselschap van ander Jonghers daer hy aenvingh te teyckenen/ ghelijck het doe 't ghebruyck was / alsoo dat het geen goet Goutsmit en wiert gheacht/ die gheen goedt Teyckenaer en was/ welcke meyninghe recht is / dewijle het teyckenen den gront / en ingang is tot dese / en meer Consten: Oock most een Goutsmidt doe ervaren zyn in't rondt / oft van rondt te wercken / oft bootseren. Dus teyckenende en bootserende van wasch en potaerde / en comende op eenen winter-dagh op de plaets van S. Pollinari, daer seer veel sneeuws over hoop lagh / wert hem van yemandt gesevdt / waer dit Marmor / en datmer mocht af maecken eenen grooten Reus/ ligghende als den Roomschen Marforio: stracx de Kappe nedergheleydt/ sloegh handt aen de sneeuw/en van ander Jonghers geholpen toebrengen / en afnemen sneeuw/ daer het behoefde / maeckte een ligghende Marforp-beeldt/ van acht ellen langh / dat hem een yghelijck verwonderde / dat hy soo gheestich dit bestaen / en kindt wesende hadde ghedaen. Ghenoech bewees hy/ meer tot Beeldtsnijden/ als Goudtsmeden te wesen gheneycht. Buyten Florencen hadde zijn Vader een Hoeve/daer hy den arbeyders hem naeckt voor liet staen / de selve conterfeytende met alder vlijt: soo dede hy oock verscheydē dieren aldaer wesende. Niet wijdt van daer was gelegen Prato: hier trock hy smorghens vroegh henen/ en bleeffer den heelen dagh / teyckenende in de Capelle nae de schilderije van Broer Philippo Lippi, tot hy't al naghedaen hadde / volghende de manier der plooyen van 't laken van desen Meester/ die te desen deele uytnemende was: En Baccio handelde seer aerdich met Pen/ en met root en swart crijt. Eyndelingh wert hy bestelt van syn Vader by Ioan Francisco Rustici, Beeldtsnijder/van de beste van der Stadt/ alwaer Lionardo da Vinci

Teyckenen den gront en ingangh tot verscheyden Consten.

Baccio n[…] jong, m[…] eenen Re[…] van sneeu[…] Marfor[…] een groot Beelt van […] nen Rivie[…] Godt, lig[…] Room op Capitoli[…]

da Vinci daghelijcx oock was: welcken ſiende ſyn teyckeninge en begin / hadder behagen in/en trooſte den Jongen/ hem radende ſich te houden op het rondt/ hem grootlijcx prijſende de wercken van den Beeldtſnijder Donatus. Riedt hem wat te maken van Marmor/'twelck hy dede: en conterfeytte een vrouwen hooft/ dat van den Antijcken was afghegoten: Dit voor ſyn eerſte werck maeckte hy redelijck wel. Doe Baccio hier na eenige Modellen van aerde hadde gemaect/ heeft den Vader deſe ſijns Soons heerlijcke ſtudie willen te baet comen / ontboodt van Carrara eenige ſtucken Marmors / ende liet hem t'eynden ſijn huys een bequaem werckplaets maken. Hier volmaeckte onder ander ghebootſeerde ſtucken Baccio eenen Hercules met Cacus onder voet / van twee ellen en half lang.

el, is eē dt van h oft daer mē de ſtee. Beelden maeckt.

Op deſen ſelven tijdt was ghedaen en ontdeckt den Carton van Michel Agnolo Buonarotti, daer elder noch meer af gheſeydt wordt / weſende vol naeckten/ om welcken te conterfeytten grooten toeloop was van de Jeucht/die tot teycken-konſt ſick begaven: Onder ander Baccio, die corts alle d'ander Teyckenaers te boven gingh / ſoo in omtreck/ muſculen/ verdiepinghen/ en wel te voldoen: Onder dees Jonghers waren/ Iacob Sanſovino, Andreas del Sarto , Roſſo noch jongh / en meer ander. T'is gheſchiedt in veranderinghe en oproer der Stadt / dat Baccio hebbende eenen gheconterfeytten ſleutel / is ghecomen heymelijck in de Sael daer den Carton was / en ſcheurde hem in veel ſtucken: welck van hem ghedaen een al te ſchandighe daedt was / te verderven ſoo uytnemende werck / dat een licht was der rechter Teycken-conſt. Hier van wiſt men niet d'oorſaeck / die Bacci ſnooden gheeſt dit te doen hadde verweckt: Eenighe meenden / 't was dat hy d'ander Leer-jeught van ſulcken grooten voorbeeld wilde berooven/ op datſe hem niet te boven ginghen: Ander/dat hy eenighe beſonder deelen voor hem ſelven ghenomen hadde / oft dat hy't hadde ghedaen ter gunſt van Lionardo da Vinci,wien deſen Carton veel van ſyn eere in de Conſt hadde wech genomē. Die dit miſſchien beter gheraden meenden 't was om den haet en nijdt / die hy droegh tot Michel Agnolo , want hy hem ſyn leven langh noyt en vermocht. Doe deſe daedt openbaer werdt / was hem grooten laſter gheſeydt van te weſen nijdich en boos.

cio ver- urt den emēnden on van hel Ag- , Anno 2.

Hier naer maeckte hy eenighe Cartonnen: Onder ander eenen van een naeckte Cleopatra , die ſeer ſchoon was. Baccio hebbende naem van een groot Teyckenaer / werdt gheneycht hem te begheven tot Schilderen met de verwen/hebbende vaſte meeninghe / den Buonarotto niet alleen te ghelijcken / maer te boven te gaen in beyde Conſten.

Hoochmoedich voornemen van Baccio.

Hierom hebbende geteyckent eenen Carton van een naeckte Leda , met Caſtor en Pollux , uyt het Swaen-ey ghecomen in haer armen / en willende deſe ſchilderen van Oly-verwe/ en toonen dat hy de handelinge der verwen/ verſcheydenheden der coloringen en vlecken / de vermenginghen oft temperinghen / hooghſelen en diepſelen con met den werck en daedtlijck uytvoeren ſonder van yemandt onderwijs te behoeven / doch hem raedtſaem / hem van Andreas del Sarto , daer hy ſeer ghemeenſaem mede was / op een Penneel te laten conterfeytten / en ſoude ſien de manier van de handelinghe der Verwen/ en de ſchilderije hebben tot ſyn behulp.

Baccio wil ſchilderen, als ſonder by Meeſter te hebben gheleert.

Del Sarto merckende ſyn liſticheydt/ en miſvertrouwen tot hem zijnen vrient/hem ſyn voorneemen niet te willen openbaren / gingh toe / en nam de verwē op de pallet/ en ſonder temperen/ namſe met den pinceele / als ervaren Meeſter die hy was/ en conterfeytte alſo de carnatie van Baccio : Met deſe behendicheydt/ en door dat Baccio ſtadich ſitten moſt/ con hy niet byſonders afleeren. Doch Baccio verliet daerom zyn voornemen niet : Maer hem opentlijck beradende met Roſſo,maeckte een Tafereel van Olyverwe / daer Chriſtus d'oude Vaders verloſt uyt den voorborgh der Hellen. Noch in een meerder Tafereel/ daer Noe droncken light/ en met de ſchamelheydt bloot / van zijn twee Sonen ghedeckt wort/ en van den eenen beſpot. Oock proefde en beſtondt Baccio, op den gevel van zijn huys te ſchilderen op het nat kalck / maeckende aermen/ beenen/

beenen/en lichamen/op verſcheyden manieren ghecoloreert: maer vindende hier in meer ſwaricheydt / als hy hem voorghegheven hadde / door het drooghen van het kalck / en dergheljcke dinghen/ verliet verwe en pinceelen/ en keerde tot zijn voorgaende ſtudie / te maecken van rondt / en voldede van Marmor eenen jonghen Mercurius, met een fluyt in de handt/ een Beeldt van drie ellen/daer hy groote ſtudie en vlijt in dede / welck ſeer ghepreſen werdt / en A°. 1530. gheſonden aen den Coningh van Vranckrijck Franciſcus, die dat in grooter weerden hadde.

Baccio verlaet t'ſchilderen, en keert weder tot Beeldtſnyden.

Grootlijcx bevlijtighde hem Baccio, te ſien anatomiſeren / en op het alderſcherpſte ſelf daer in doende te weſen / waer in hy veel maenden en Jaren over bracht: want hy een man was/ die uytnemende yverich en begheerich was nae eere / en uytnementheydt in de Conſt. Geen tijt van jeughd aen verloor hy tijdt / hy en leerde oft en dede wat/ geen moeyt oft arbeydt ontſiende/ meenende met zijn ſtadich aenhouden in't werck yegelijcken t'overtreffen. Hy liet van hem aen den dagh comen een groot deel teyckeninghen. Onder ander werdt door Auguſtijn van Venetien Plaetſnyder hem gheſneden een naeckte Cleopatra, en in een meerder plaet / op een meerder bladt te drucken / een heel deel Anatomien / daer hy grooten lof van hadde.

Baccio laet een naeckte Cleopatra, en een bladt met Anatomien in Print uytgaen.

Hier nae maeckte hy eenen Ieronimus van waſch/ een elle en half langh/ ſeer dorre en magher / toonende beenen/ muſculen / en een groot deel der zenuwen en aderen / onder een rimpeligh en mager vel: Dit werck was met ſulck een vlijt ghedaen / dat alle Conſtenaers die't ſaghen / byſonder Lionardo da Vinci, ſeyden/ datmen noyt te ſulcken deele beter / noch met meerder Conſt en heeft gheſien te wege ghebracht/ oft ghedaen. Hier nae maeckte Baccio eenen Marmoren S.Pieter, vier ellen hoogh/die niet al te wel nae der Beeldtſnyders maniere ghedaen / maer goet van teyckeninge was. Hier nae maeckte hy eenen Hercules, van neghen ellen en half hooghe/ tot de blyde incomſt van Paus Leo de thiede. Deſen was van aerde ſoo ick meen/ van deſen roemde Baccio te vooren / dat hy beter ſoude weſen als den David van Buonarotto: maer het ſegghen met het doen / noch t'werck met den roem niet over een comende/ werdt Baccij eere onder den Conſt-verſtandighen wat vermindert. Wetende hier nae Baccio, dat van des Paus weghen was beſteet aen Andreas Contucci een ſeker werck/ tot onſe Vrouw van Loreten / met Beelden en Hiſtorien van Marmor/ alwaer Andreas alree eenighe dinghen loflijck en wel ghedaen hadde/ en aen d'ander doende was / maeckte Baccio een ſchoon Model van eenen naeckten David,die onder hem heeft Goliath, en hem het hooft afſlaet / met voorneem / hem te gieten van Coper / oft te houwen van Marmor / om te ſtellen in't Hoff des Paleys van Medicis, daer te vooren eenen David had gheſtaen van Donatus. Dit Model bracht Baccio te Room by den Paus / den welcké niet en docht tijt te weſen den David daer toe te maecken: maer ſeynde Baccio nae Loreten by Andreas Contucci voornoemt/datmen hem daer ſoude gheven te maecken eenighe van den Hiſtorien. Hier was hy van Andreas wel ontfanghen en onthaelt/ ſo om zijn gherucht / als om dat hy van den Paus daer gheſonden was. Hem werdt ghegheven een Marmor / om daer uyt te maecken de gheboorte van Maria. Baccio t'Moddel gemaeckt hebbende/ begon in't Marmor te wercken: maer weſende een Menſch / die geen gheſelſchap noch weergade mocht verdragen noch lydé/ en die weynigh lof con ſegghen van anderen / begon hy teghen d'ander Beeldtſnyders/ die daer waren / te laſteren het werck van Andreas, ſegghende / dat zijn werck geen teyckeninghe en hadde/ghelijck hy oock van anderen ſeyde.

Baccio onbeleeft en verw[...] te over a[...] vyantſch[...]

Dees dinghen Andreas ter oore ghecomen weſende / hy als wijs / en redelick/ beriſptede Baccio hier van met aller vriendelijckheyt en beleeftheyt/ ſeggende onder ander / De wercken worden ghedaen metter handt/ en niet metter tonghe/ en dat de goede teyckeninghe niet en is te ſien in papier/maer als t'werck voldaen is in den ſteen: eyndelijck / dat hy toecomender tijdt van hem behoorde met meerder aenſien te ſpreké. Maer Baccio hoochmoe-

hooghmoedigh met lasterlijcke woorden antwoordende/ condet Andreas niet langer lijdẽ/ liep hem toe/ en soude hem omghebracht hebben / en hadmer niet tusschen geweest. Des Baccio most vertrecken / en liet zijn Historie brenghen t'Ancona, alwaer hyse bycans voldaen liet blijven / en vertrock. Dese werdt van Raphael van Monte lupo voldaen/en werdt neffen die van Andreas ghesteldt/ doch niet soo goet werck als dat van Andreas , hoewel gheen lof onweerdigh. Baccio keerde te Room / en vercreegh door Cardinael Iulio de Medici aen den Paus / dat hem was gegheven te maken eenig Beeldt / voor t'Pallepsich Hof van Medici, in Florencen. Dus gecomen te Florencen/ maecte eenẽ Orpheus van Marmor / die spelende den Cerberus versacht/en de Helle tot medelijden beweeght. In dit werck volghde hy den Apollo van Belvidere te Room / hoewel zijnẽ Orpheus de selve actie niet en doet / soo heeft hy seer eyghentlijck de maniere van 't lichaem/en alle de leden naegevolgt. Hier nae liet den voornoemden Cardinael Iulius hem maken/ om zijnen hof te Room onder den bergh Mario , van stucco twee Colossen / oft Reusen / nademael Baccio altijt seer tot Reusen maecken gheneghen was: Dese waren acht ellen hoogh / en ghehouden tamelijc schoon te wesen. Dewijle Baccio aen dese dinghen doende was/en liet nae zijn ghewoonte niet af te teyckenen/ en maeckte voor Marcus van Ravenna, en Augustijn Venetiaen / Plaetsnijders/ onder ander een groot bladt / wesende een Kinderdoodinghe/vol naeckten van Mannen / Vrouwen en kinderen/doode en levende / met verschepden actien van Vrouwen en Soldaten. Hier gaf hy te kennen de goede teyckeninghe/ die hy hadde in den figueren / t'verstandt van den spieren/en alle Lidmaten:welc stuck hem over gantsch Europa groot gherucht toe langde/en is noch in grooter weerden gehouden. Hy maecte noch een seer schoon Model van hout/ en Figueren van wasch / om een Graf voor den Coningh van Enghelandt / welcke Baccio niet in't werck en bracht / maer werdt besteedt aen Benedictus van Rovezzano, Beeltsnijder/die dit Graf van Coper maeckte. Doe ter tijdt en hadde Franciscus Coningh van Vranckrijck geen Beelt van Marmor/noch Antijck noch Moderne: Des versocht hy door eenige Cardinalen/en Gesanten aen den Paus / om yet te moghen ghecrijghen. So hadden dese Ghesanten grooten sin aen dẽ Laochon van Belvideer, die sy seer hooghlijck presen. Doe werdt door den Cardinael van Medici, Baccio ontbodẽ/ welcken hy vraeghde/of hy moedt hadde eenen soo goeden Laochon te maecken. Baccio antwoorde / dat hy moedt hadde eenen beteren te maecken. Dus werdt van den Cardinael besloten / dat Baccio daer handt aen soude slaen. Baccio, terwijl men om de Marmorẽ was/ maeckte eenen van wasch / die seer ghepresen wierdt / en eenen in eenen Carton/alsoo groot als den Antijcken Marmoren/van kool en crijt. De Marmorẽ ghecomen / Baccio liet hem maecken op Belvideer een besloten huys / en maeckte voor eerst een van den kinderen van Laochon,welck het meeste is/en volepndet op sulcker voegen/ datter den Paus en alle Const-verstandighe mede waren vernoeght: Want van t'zijn en t'Antijck sagmen nauw onderschept: Maer doe hy t'ander kindt / en den Vader een weynich hadde begonnen / starf den Paus. Doe nu vercoren was Adrianus den sesten / keerde Baccio met den Cardinael te Florencẽ/ alwaer hy hem oeffende in de studie van de Teyckenconst. Doe Adrianus doot / en Clemens de sevenste vercoren was/quam Baccio te post nae Room / om hem in de Crooninghe te vinden / tot welcke hy by last van zijn Heylicheyt maeckte Beelden en Historien van half rondt. Daer nae wert hem wooning en pensioen bestelt / en keerde weder aen zijnen Laochon: welck werck hy in twee Jaer tijts voldede/so heel constigh/als hy opt eenigh dingen hadde gedaen. Hy maeckte oock den rechten arem van den Antijcken Laochon, makende den selven eerst van wasch/met den musculẽ en herdicheyt/ over een comende met d'Antijcksche maniere / soo dat Baccio wel te kennen gaf / wat verstandt hy hadde in de

Baccio vermeet hem eenen beteren Laochon te maecken als den Antijckẽ op Belvideer

[Pr]int van eẽ [K]inderdoodinge van [B]accio, uytnement wesende.

Baccio droeg hem heel wel in zijn Laochon, en maeckte den rechten arem aen den Antijcken.

M Const:

Const: dit model diende hem oock tot sijnen arem. Desen Laochon van Baccio behaechde den Paus / soo dat hy hem schickte nae Florencen te stellen in de sale van Medicis, t'eynden het tweede Hof/en schicte den Coningh ander Antijcke beeldē. Dit wert gaf Baccio groot gerucht en lof. Hier na teyckende Baccio voor den Paus twee Historien / die hy tot S. Laurens te Florencen wilde laten schilderē/en dedese op open Lombaerts vel: D'een was de Martelisatie van S. Cosmus en Damianus: d'ander/ daer S. Laurens op den rooster light. Dit teyckende hy seer net/ met grooter aendacht en Const / so gecleede als naeckte op verscheyden actien/ nae de lichamen in't vyer stoocken / en ander wercken doende waren. Seer wreet had hy oock uytghebeeldt Decium, die hittich aenstouwende de stokers / schijnt te vorderen dē doot des onnooselen Martelaers/ welcken d'een hant opheffende / schijnt sijnen Gheest Gode te bevelen. Dese Historie wierdt in coper plaet ghesneden van Marc Antonio van Bolognen: en Baccio wert van den Paus (wien dit wonder wel beviel) ghegheven om zijn Const/een Ridderschap van S. Pieters. Te Florencen ghekeert / schilderde hy eenen jongen S. Ian in de woestijn/ hebbende in den slincken arm een Enghelken / den rechteren heffende ten Hemel: dit stelde hy tot sijn Vader inden winckel / om trotsen Ioan Francisco Rustici, sijnen eersten Meester / die doe doende was met Schilderen d'Historie van S. Paulus bekeeringhe. Dit stuck van Baccio wert van den Constenaers der teyckeninghe halven seer gheprezen: maer niet van weghen t'colozeren / welck te hardt / en niet te wel ghehandelt was. Hier naer maeckte Baccio den grooten Reus Hercules met Cacus, die te Florencen op de plaetse werdt ghestelt/ uyt eenen Marmersteen / van neghen ellen en half hoogh / en vijf breedt: welck wert Michel Agnolo uyt nijt worde ontrocken uyt der handt/ en Baccio ghegeven / die daer niet van en maeckte/ dat den volcke behaeghde: want doe dit werck op de plaetse worde gestelt/ wert het van yeder ghelastert / oock met veel ghedichten en Sonetten in Latijn en Tuscaens/ die op den pedestael geplact zijn gheworden. Ghelijck alree schimpdichten ghemaeckt waren / doe desen grooten steen nae Florencen ghebracht zijnde/ in den Arno verdronck / die daer nae met grooter moeyten uytghehaelt wert. Doe ter tijdt was een ghedicht/ welck inhiel dese meyninghe:

Baccij print van S. Laurens.

Baccio ghecrijght een Ridderschap van S. Pieters.

> Doe desen steen nu wist, dat Michel Agnols const
> Hem niet doen leven mocht: maer dat hy uyt af jonst
> Van Baccij handt ghescheynt most zijn: door dit bedencken,
> Wanhopich hy hem self heeft willen dus verdrencken.

Doe Baccio sijnen Reus op de plaetse sach staen / bemerckende dat het dachlicht hem niet goets en dede: maer dat de musculen te weynich conden ghesien wordē/om de soeticheyt wille: liet hem met een huysken omcleeden / en toogh hem met den beytels op t'lijf/ ghevende den musculen te som plaetsen meerder verdiepinghen/en meer hardicheyt als te vooren: nu weder ontdeckt. Hoe wel het swaer valt in't soo groot / alle volcomenheyt en gratelijckheyt te weghe te brenghen/ en dat even wel yeder deel van desen Reus wel verstaen en gehandelt is/ en van den verstandigen niet te verachtē is: so neemt den grootē David, die voor t'Paleys daer by staet/ gedaen van Michel Agnolo, uyt eenen verdorven steen ghewrocht/den Reus van Baccio gantsch zijn eere en schoonheyt / alhoewel Baccio hem te voor hadde beroemt/desen David van Const wegē heel te doen achter liggen. Baccio seer begeerich om weten/ wat openbaerlijck van sijnen Reus al worde ghesept/ sondt eenen onder t'volck te luysteren: welcken bedroeft t'huys comende vraechde Baccio wat t'volck seyde. Hy antwoorde/ dat al t'volck met gelijcken mont sijnen Reus verachtede. En ghy / seyde Baccio. Ick segghe datse my wel bevallen/ om u te behaghen / seyde desen knecht. Baccio antwoorde: Ick en wil niet dat ghy seght datse u wel bevallen / seghter vry oock quaet van ghelijck all' ander/ dewijl ghy weet / dat ick van niemant

nem-

nemmer yet goets en ſegghe: en nu al de werelt van my quaet ſeght / ſoo ſalt daer mede gelijck en effen weſen. Baccio, ghelijck d'eergierighe pleghen/ die met arbeydt nae Menſchen lof trachten / en in plaetſe ſchande gecrijgen / hadde in't herte gheen cleen verdriet / al en liet hy dat niet eens blijcken: welck verdriet wert verſoet van dē Paus Clemens met een Hoeve/ die hem boven zijn betalinge ghegheven/ end' hem neffens zijn ander wel gelegen was. Den voorverhaelden Hercules langhe onder handen weſende/ door krijgh en anders / hadde Baccio ondertuſſchen noch veel wercken ghedaen en aengevangen. Hy hadde aengenomen te ſchilderen een groote Altaer-tafel/ ende daerom gemaeckt eenen ſeer ſchoonen Carton van eenen dooden Christus, met Nicodemus, Marien/ en ander beelden: doch en ſchilderdet niet/ om oorſaeck als volcht. Hy maeckte na deſen noch eenen Carton / daer Christus doot van Nicodemo ghehouden/ en van de Moeder over eyndt beweent wordt/ met noch eenen Engel daer by ſtaende/ met de doornen croon en naghelen. Dit ſchilderde hy metter haeſt op / en ſtelde dit Tafereel op de nieuwe Marckt in een Goutſmits winckel ten toogh/ om t'volck/ en Michel Agnols oordeel te vernemen. Michel Agnolo van Piloto Goutſmidt daer by ghebracht / doe hy alles wel overſien hadde / ſeyde / dat hy hem verwonderde / dat Baccio, die ſoo goet Teyckenaer was / uyt ſijn handt liet gaen ſulcken wreede en harde ſchilderije/ en ſonder eenige gratie: een yeder ſlecht Schilder ſoude ſijn werck op beter wijſe uytvoeren: en dat het ſchilderen Baccio niet gheleeck / noch en diende. Baccio dit weder gheſeyt/ hoewel hy Michel Agnolo benijdde / bekende evenwel dat hy de waerheyt ſeyde. Het was doch waer / dat Baccij teyckeninge uytnemende was : maer condet ſoo met den verwen gheen gratie gheven. Des nam hy nu voor / met eyghen hant niet meer te ſchilderen/ maer ſoude gebruycken een jongh Schilder/ gheheeten Agnolo, den Broeder van Francia Bigio. Het gheſchiede oock / dat te Bolognen ghecroont werdt den Keyſer Carolus de vijfde: daer trock Baccio henen / liet hem ſien by den Paus/ en troc met hem te Room / daer hy weder ſijn Camer hadde op Belvideer. En den Paus ſijn gelofte willende voldoen / die hy hadde gedaen / doe hy ten tijde vande verſtooringe van Room op't Caſteel ſat beſloten/ te weten/ dat hy boven op den ronden marmoren Toren/ die recht neffens de brugghe van't Caſteel comt / ſoude doen oprichten ſeven groote Beelden van coper/ ſes ellen hoogh / al liggende op verſcheyden actien: als weſende gevanghen/ oft verwonnen van eenen Enghel / den welcken ſoude ſtaen op een ſchoon vlecke ghemarberde Colomne midden op den Thoren / oock van coper/ met een ſweerdt in d'handt / welck ſoude weſen den Enghel S. Michiel, den bewaerder van het Caſteel: welcken hem door ſijn gonſt en hulp hadde verloſt uyt deſe ghevanghenis. De ſeven ligghende Beelden ſouden weſen de ſeven Doot-ſonden/ willende ſeggē/ dat hy door den verwinnigen Engel hadde verwonnen/ en te neder ghewoorpen ſijn vyanden / booſe en ſnoode Menſchen/ uytgebeeldt met de ſeven Doot-ſonden. Hier van liet ſijn Heylicheyt maecken een Model/ welck hem behaghende/ liet hy Baccio maecken de figueren van aerde/ ſoo groot als ſy te weſen hadden/ om te gieten. Baccio een figuere van aerde ghedaen hebbende die ſeer ghepreſen was/ beriet hem met een die van gieten verſtandt hadde/ maeckte en goot eenige beeldekens / twee oft drie vierendeelen oft ſpannen langh/ ghelijck als Hercules, Venus, Apollo, Leda, en ander fantaſijen / die hy een deel ſchonck aen ſijn Heylicheyt/ en ander Heeren: onder ander een Hiſtorie / d'afdoeninghe van t'Cruys half ront/ ſeer uytnemende wel ghedaen / en ſuyver ghegoten / ſchonck hy Carolo Quinto binnen Genua, van welcken hy ſeer beſchoncken/ en Ridder werdt ghemaeckt. Werdt oock vereert en wel geſien by den Prince Dorea: En van de vrye Stadt Genua werdt hem beſteedt te maken een Beelt van Marmer ſes ellen hoogh / eenen Neptunus, die nae t'leven ſoude comen / en weſen den Prince Dorea, om op de Marckt tot

[Left margin:] ...ccio wort ...Paus ...emens ...t een Hoe... beſchonc-...n.

[Right margin:] Gelofte des Paus, doe hy op t'Caſteel hem moſt onthouden, van een byſonder heerlijck werck, welck doch achter wege bleef.

[Right margin:] Baccio wort van dē Keyſer Ridder ghemaect, en beſchōcken.

sijn weldaets ghedachtenis te stellen: hier van soude hy hebbē duysent Croonen/en hadder vijf hondert op de hant. Dit Beeldt heeft hy stracx begonnen: maer noyt voleyndt/ keerende doe weder aen den verhaelden Reus Hercules. Na desen gedaen Hercules, is den Paus Clemens ghestorven: En wetende Baccio, dat te Room twee Sepulturen oft Graf-steenen souden worden gebouwt/ voor de twee Florensche Pausen/ Leo en Clemens, trock nae Room/ om te hebben dit werck/ daer hy te vooren Modellen van hadde ghemaeckt: maer was belooft eenen Alfonso Lombardi, Fransch Beeldtsnijder/ door den Cardinael van Medici, wien hy diende: En hadde met raedt van Michel Agnolo nieuw gheinventeerde Modellen ghemaeckt/ verwachtende dagheliijcks op goet gheloof sonder coop/ orden te hebben om Marmoren te halen: Doch Baccio dede so veel by de Suster van Paus Leo, Lucretia Salviata, met Alfonso te lasteren/gheen teyckeninghe te hebben/ en hem selven te prijsen: Dat eyndelinghe nae veel naloopens wert beschickt/ dat de metselrije soude ghedaen worden van eenen Lorenzetto Beeldtsnijder/en de Marmoren Beelden en Historien van Baccio: Welcken maeckte hier toe nieuw Modellen van hout/ en daer op Beelden en Historien van wasch. Syn ordinantien waren wel goet: Maer ghebruyckte niet verstants ghenoech/ in de ghestorven Pausen met hun Beelden ter bequamer plaetse op hun Sepulturen te vereeren/ nae hun weerde. Dees Modellen werden van Baccio gebracht op Monte Caval, tot S. Agatha, in den hof van Cardinael Ridolfi, daer twee ander Cardinalen/ Cibo en Salviati, te noenmalen waren ghecomen/ om t'samen een eyndt van dese Graf-teyckens te maecken. Terwijle sy aen tafel waren/ quam eenen Beeltsnijder/ gheheeten Tolosmeo, een vryborstigh/ stout/en geneuchlijc Mensch/ die geern van een yeder quaet seyde/ wesende den besten vrient niet van Baccio. De bootschap ghedaen/ dat Tolosmeo wel begeerde binnen comen/seyde Ridolfi, datmen hem soude in laten. En keerde hem tot Baccio: Ick begeer dat wy hooren/ wat Tolosmeo van dit besteden der Sepulturen sal segghen: Dus Baccio, heft dit behangh der deuren op/ en berght u daer onder. Baccio was stracx ghehoorsaem. Tolosmeo binnen gecomen/ worde hem te drincken ghegheven/ en ghesepdt/ wat hem docht van het besteden der Sepulturen aen Baccio. Stracx bestondt Tolosmeo den Cardinalen te berispen/ dat sy qualijck hadden ghedaen in dat besteden/ segghende voorts allerley quaet vā Baccio, hem beschuldigende te wesen onwetende in de Const/ gierig/stout/en latendunckende. En aldus voortvarende in veel eygenschappē der schanden van Baccio, onbrack Baccio lijdtsaemheydt/ om Tolosmeo te laten voort tot den eyndt alles uytsmijten/ en quam voort toornig/ en met eē quaet aensicht/ segghende tot Tolosmeo: wat heb ick u gedaen/ dat ghy van my met soo weynich aensiens aldus spreeckt? Tolosmeo, door 't onversien verschijnen van Baccio, hiel op/en keerende hem tot Ridolfi seyde: Wat geckspel is dit/ mijn Heere? Ick wil met geen Papen meer te doen hebben:en gingh so heuen. Daer hebben de Cardinalen seer bestaen te lachen/ en Salviati tot Baccio te segghen/ Ghy hoort wat die van der Const oordeelen/ maeckt nu ghy met u werck/ dat ghyse doet leugentael spreken. Baccio begon zijn Beeldē en Historien:doch en was de daedt niet ghelijck de belofte/ en de schuldighe plicht/ daer in hy ghehouden was/van weghen dese twee Pausen: Want hy in Beelden en Historien weynich vlijt dede/latende de selve qualijck voldaen/ en met veel fauten blijven/ sorghvuldigher wesende om t'geldt t'ontfanghen/ als in den Marmor te wercken. De voornoemde Heeren dit merckende met spa berouw/en siende datter noch twee stucken Marmor waren/ om beyde de Paus sittende beelden te maecken/ baden/ hy soude hem hier in beter draghen/en ordineerden dat hyse voleynden soude. Maer Baccio hebbende alree de gantsche beloofde somme gelts ontfanghen/bracht listich te weghe zijn vertreck nae Florencen/ hem stekende in den dienst van den Her-

Hertogh / door welcken hy verkreegh een deel Marmors/dat Michel Agnolo toequam/onder welck waren eenige gebootseerde figueren / en eene al by voldaen van Michel Agnolo. Baccio nam en sloegh alles aen stucken wat hy vondt/ om alsoo zyn nydicheydt te voeden / en Michel Agnolo spijt te doen. Hy vondt oock tot S. Laurens in de werck-plaets/ Michel Agnoli twee marmor Beelden/ wesende Hercules druckende den Antheum , welcke den Hertogh dede maecken Broer Ioan Agnolo Beeldtsnijder: Dese waren oock seer ghevordert : En segghende tot den Hertog/dat den Monick desen Marmor bedorven hadde/ maeckter hy oock veel stucken van. Dit dede hy al onder decksel / dat hy dese Marmoren most ghebruycken/ en hem ghereet waren en dienstich tot de Fonteynen van het Hof / en de Sepulture van den Heer Ioan de Medici, welcke hy door syn wel praten hadde den Beeldtsnijder Tribolo uyt den handen ghenomen. Baccio dan heeft aen dees Sepulture doende gheweest: onder ander begon hy het Beelt van den voornoemden Heer Ioan in Marmor / welck een goet deel ghedaen wesende / bleef van hem onvolmaeckt : Doch maeckte hy in't voorste deel der Sepulture / een Historie van half rondt/de Beelden ontrent twee ellen/daer den Heer Ioan sit/ voor wien worden ghebracht veel ghevanghenen / Soldaten / en onthulselde naeckte Vrouwen:doch alles sonder inventie oft eenige bewegingen. Aen d'een eynde deser History is eenen / die op syn schouderen heeft gheladen een Vercken: met welck Beelt seyde men Baccio hadde gemeent eenen Heer Balthasar da Pescia, den welcken hy vyant was/ om dat hy te Room de twee Beelden der Pausen Leo en Clement anderen hadde besteedt / en soo veel te weghe ghebracht/ dat Baccio 't onverdiende ghelt (hoewel noode) most weder keeren. Doe Baccio dese Sepulture van den Heer Ioan op een deel nae had ghedaen / was hy dalijcks in de weer metter tonghe aen den Hertogh Cosimo,wat heerlijcken naem d'Antijcken nae hadden ghelaten met doen Beelthouwen/ en bouwen: En dat syn Excellentie yet groots tot heerlijcke ghedachtenis most nae laten : Soeckende tot syn voordeel den Hertog uytnemende costen te doen doen. Eyndelinghe soude den Hertogh doen maecken een openbaer Audiency Camer / om de vreemde Ghesanten en anders / in syn Paleys aen de plaets. Hier toe nam Baccio voor Bouwmeester eenen Iuliaen di Baccio d'Agnoli, en bracht te weghe/ dat het een werc was van uytermaten grooten cost/ weynich vorderende / dan somtijdts so een Beeldt daer toe maeckende / van elck nemende vijf hondert Croonen/en was seer vlytigh zijn Provisie oft Maent-ghelt stadich t'ontfangen. Onder ander Beelden had hy den Hertogh Cosimo ghemaeckt / welcks tronie niet ghelijckende / seer ghelastert wesende/hy af sloeg / als of hy daer een ander begeerde te maken: maer liet het soo blijven. Doe dit werck ontrent ten halven/ de Beelden som op ghedaen/en sommighe gebootseert waren / bracht den Hertogh weder wat nieuws in't hooft/te weten/den Choor/ 'tghestoelt/ en 'thoogh Altaer van S. Maria del Fiore. In dit werck was Baccio weder aen 't Marmor Beelden maken : onder ander eenen Adam en Eva , van welcke hy van elckx eenighe maeckte/die hy in ander Beelden veranderde. Eyndelinge maeckte hy eenen Adam en Eva met grooter vlijt en begheerte / meynende hier mede 'tgemeen volc/en die van der Const/ gantsch wel te vernoeghen/hebbende hier in sich selven volcomelijck vernoeght. Dese ghedaen / en wel net ghepolijst op hun plaets ghestelt / hadden 't selve geluc van sijn ander dingen/ en werden te jammerlijck met Latijnsche en Tuscaensche schimpdichten bevochtē/ waer van een op desen sin seyde:

accio be- ende Mi- Agnolo, gh veel dinghen stucken.

Het Lusthof was onteert van Adam en sijn Bruydt,
Door onghehoorsaemheydt,des mosten sy daer uyt:
En dees twee Beelden oock der Aerde schande gheven,
Verdienen uyt de Kerck daerom te zijn ghedreven.

Hier is te mercken / hoe de trotsighe dickwils ghetrotst worden / en dat selden yemandt alle eyghenschappen der Consten heeft. In Baccij dinghen faelde altijdt meest de gracelijckheyt: want dese Beeldē hadden goede proportie / en waren in vele deelen schoon en wel verstaen / en hebben teyckeninghe ghenoech om loflijck gerucht te verdienen. Doch ist gheschiedt / dat een Edel Vrouwe / dees twee Beelden vast besiende / van Edellieden wert ghevraeght / wat haer docht van dese naeckte lichamen. Sy antwoordde: Van der Mannen lichamen voecht my gheen oordeel te gheven. Sy voort wesende ghebeden / haer ghevoelen te segghen van de Vrouw / seyde sy: Dees Eva heeft twee goede deelen / die weerdich gheprezen zijn: want sy is wit / en stantvastich. Een aerdighe listighe antwoorde / die al prijsende / lasterde den Constenaer en zijn werck: verheffende alleen de gedaente van het Marmor / en twee prijselijcke deelen / den Vrouwen betamende oft wel voeghende / daer onder begrijpende. Baccio maeckte tot den Altaer noch twee Beelden van Marmor / eenen naeckten Christus, met eenen Enghel die hem ophoudt / dat wel van zijn beste werck was: en eenen Vader half naeckt / als eenen Iuppiter, die onvoldaen was. Baccio ten lesten hadde niet meer acht op den clap des volcx / dan alleen hem selven rijck te maken / coopende veel schoon Hoevē van Wijngaerden / en groote heerlijcke huysen / niet willende hē selven voort veel quellen met den arbeyt / hoewel t'Graf van den Heer Ioan, de Camer der Audientie van de sael / en den Choor met den Altaer van Sancta Maria del Fiore, onvolmaeckt bleven. T'is gheschiet / dat uyt Vranckrijck is ghecomen Benvenuto Cellini, die Coningh Francisco had ghedient voor Goutsmidt / in welck hy uytnemende was / en had oock voor den Coningh yet gegoten. En also den Hertogh lustigh was / de stadt Florencen te vercieren / werdt hem toegebracht en gheprezen desen Benvenuto: welcken den Hertogh / nae veel gonst en beleeftheyt / gaf te maken een coper Beelt van ontrent vijf ellen hoogh / eenen naeckten Perseus, hebbende onder hem een naeckte Medusa, die hy onthooft heeft: dit was om te stellen onder een van de boghen van de Logie op de plaets. Benvenuto hier aen / en aen ander dinghen doende wesende / heeft nijdicheyt Baccij herte seer ghequelt en beroert / dat dus een Goudtsmidt stracx Beeldtsnijder was: en die cleen Beelden / Medaillen / en ander minute dinghen was ghewent te maecken / nu bestont groote Colossen oft Reusen te maecken / en ghieten / en stracx so veel gonst by den Hertog hadde vercreghen / en con zijn quaetheydt niet verborgen houden: maer vont oock een / die hem wist te verantwoorden: want Baccio in teghenwoordicheyt van den Hertogh / hadde niet / en van Benvenuto, veel listighe / bijtige / en schimpige redenen / hun mercken / de Const / en dergelijck aengaende / waer in den Hertogh zijn tijdtverdrijf hadde / om dat het geschiede tusschen twee soo vernuftighe gheesten / die soo behendigh en snel ter tonghe waeren / gafse daerom vry veldt tot hunnen tonghe-strijdt. Baccio hem dus ghetrotst vindende / werdt te vyeriger zijn en Godt Vader te volmaken. Maer niet meer vindende by den Hertogh de ghewoon gonst / hiel vast aen te vleyen met de Hertoginne. T'geschiede eens / dat dees twee voornoemdt met malcander in den ghewoonen bijtighen praet geraect waren / en vā malcanders doen veel dinghen ontdeckten / dat Benvenuto met dweers ghesicht siende / tot Baccio seyde al dreyghende: Baccio, versiet u selven van een ander Weereldt: want op dese en sal ick u niet langhe laten blijven / maer u daer af helpen. Baccio seyde: laet het my doch weten eenen dach te vooren / dat ick mijn Testament maecken / en my biechten mach / en niet en sterve als een beeste / ghelijck als ghy zijt. Aldus gaven sy malcander menighen slach / en steke sonder bloeden / metter tonghen. T'welck so eenighe maendē geduert hebbende met vermaeck van den Hertogh / diese ten lesten verboodt: en begheerde / datse beyde hem nae t'leven souden conterfeyten / en in coper gieten in't groot / tot den gord-riem toe / op dat den best-doender meest eere mocht becomen.

Vernuftige en fraey antwoordt van een Edel Vrouw, op de Eva van Baccio.

Baccio leght nergē optoe, dan om rijck te worden.

Baccio wo[rdt] ghetrotst i[n] de Const.

Benvenu[to] en Baccij g[e]kijf.

becomen. Dewijle dese vertrotsinghe gheduerde / voleyndighde Baccio zijnen Godt den Vader / een Beeldt ses ellen hoogh. Hier by liet hy door eenen Vincent de Rossi, zijnen leerling / maken twee Enghelen / die weersijds keerssen souden houden. En alles veerdigh hebbende / met noch eenige historien en verciering hen tot den Altaer / eer hy alles ontdeckte / en den volcke liet sien / ghebruyckte hy alle middelen / dat den Hertogh eens soude comen sien / den welcken gheensins en woude comen / alhoewel hy van de Hertoginne oock daerom gebeden was / wesende te seer verstoort op Baccio, om dat hy soo veel schoone wercken ten halven hadde laten steken / en soo veel weldaden en rijckdom van den Hertogh ontfanghen. Baccio hem siende gelijck uyt den dienst / en ghenade van den Hertog / was so droef en moeplijck / dat niemandt met hem en con omgaen. Hier nae isser weder twist gevallen tusschen Baccio, Benvenuto, en een Beeltsnijder Bartholomeus Ammannati, om van eenen Marmor / van meer als thien ellen eenen Reus te maecken. Ondertusschen voldede Baccio eenen dooden Christum, die Clement sijnē soon (die jongh ghestorven was) hadde begonnen: Want hy hoorde / dat Michel Agnolo te Room oock eenen / met eenen grep Beelden / tot syn eyghen Sepultuere onder handen hadde / des wilde hy desen oock tot syn graf volmaecken. Desen ghedaen / stelde hem in de Kerck van Servi, op eenen Marmoren Altaer / waer voor hy een graf liet maken / om sijns Vaders ghebeenten in te legghen / oock hem / en syn ghesin: En heeft self met grooter begeerte dees ghebeenten int graf ghelept: En 't zy of hy hier in eenighe besonder beweginghe heeft ghecreghen / oft te seer hem vermoeyt / hy hem qualijck bevoelende quam 't huys: en de siecte dagelijcx toenemende / is ten achtsten dage gestorvē / Anno 1559. out 72. Jaer: en hadde tot dier tijdt altijdt cloeck en sterck gheweest / sonder oyt schier siecte gehadt te hebben. Hy wert begraven neffens 't ghebeent van synen Vader. Syn Graf-schrift is dit;

D. O. M.

Baccius Bandinel, divi Iacobi eques,
Sub hac Sarvatoris imagine,
A se expressa, cum Iacoba Donia
Vxore, quiescit. Anno M. D. LIX.

Het leven van Francesco Salviati, uytnemende Schilder van Florencen.

Dat de Const haren constigen oeffenaer door vlytich volherden niet alleen verheft / maer oock veredelt / oft somtijdts Edel gheslachts naem toevoegt / is openbaer te bewijsen aē Francesco, den soon van eenen Florenschen Borger / Fluweel-wever / genaemt Michel Angelo Rosi: welckē Francesco namaels den naem van 't Edel huys Salviati vercreeg. Sijn Vader wouw hem in alder voeghen oot op t' Fluweel-weven hebben / dan zijnen sin was gantsch tot de Teycken-const gheneghen / en hadde eenen Cosijn / die gelijck hy noch jongh / en op t' Goutsmeden was: Desen behandighde hem van fraey Meesters teyckeninghe / die hy heymelijck met grooter neersticheyt dagh en nacht conterfeytte / ghenietende so veel onderwijs / als hem van den Cosijn mocht gheschieden. Ten lesten / door tusschenspraeck van eenige / quam hy oock op 't Goutsmeden / daer hy in 't teyckenen seer toenam / en des heylighe daeghs in geselschap vā ander Jongers met grooter neersticheyt teyckenende / maeckte groote kennis en vriētschap (die altijts duerde) met Giorgio Vasari, oock ghelijck hy een kindt wesende: Welcken / so hy by Andrea del Sarto bestelt worde / dede hem heymelijc van zijn Meesters teyckeninghen hebben / welcke Francesco

cesco met grooter begheerte nacht en dagh conterfeytte. Eyndelijc worde Vasari besteldt by Baccio Bandinelli, daer Francisco oock by gheraeckte/tot groot voordeel van d'een soo wel als d'ander: want sy dus by een meer in een maendt als andersins in twee Jaré leerdé. Nae eenighe beroerten der Stadt en belegeringhe /maeckte Francesco een boto, dat is / een verdeken / datmen uyt beloften in de Kerck ophangt/van een Soldaet/ die in zijn bedde van eenighe Soldaten was besprongen om te vermoorden: en al wast een dinghen van cleenen loon / soo dede hy't met grooter studie en aerdicheyt/en wert namaels in grooter weerden ghehouden. Noch in't Clooster Badia dry historikens op't Sacrament: 'teen d'Offerhande van Abraham, t'ander het Manna/het derde t'Paeschlam: dit werck gaf ghetuyghenisse van t'gene te worden hadde. Hier nae maeckte hy een Dalida, die Samson t'hayr afsnijt: en in't verschiet / daer hy den Tempel doet vallen op den Philistijnen : welck stuck in Vranckrijck werdt ghesonden/ en maeckte Francesco bekendt voor den besten onder alle jonghe Florensche Schilders. T'gheschiede dat te Room den ouden Cardinael Salviati begheerde by hem te hebben een fraey jongh Schilder/ die hem nae zijnen lust eenige dinghen schilderde/en wilde hem ghelegentheyt doen hebben om te practiseren: des werde by hem besteldt Francesco, wiens conditien en doen den Cardinael wel behaegden: so hadde hy daer in Borgo Vecchio zijn Camer / en vier gouden Croonen ter Maendt / en zijn tafel by den Edellupden. Francesco blijde van sulck gheluck / maeckte voor eerst den Cardinael een Mary-beeldt: noch op een doeck eenen Franschen Heere/ die eenen Hert jaeght/ welcken hem salveert in den Tempel van Diana. Hier na liet hem den Cardinael maecken in een Mary-beelt t'conterfeytsel van zijn Nichte / en oock dat van haeren Man. Francesco, boven zijn voorighe gheluck/ was seer verblijdt / om dat Vasari zijn medeghesellE daer oock gecomen was/ welcken woonde by Cardinael de Medecis, end' en waren niet wijdt van malcander: des sy niet aenmerckelijcks in Room na en lieté/ oft sy en hebbent t'samen gheconterfeyt : en al den winter t'samen / wanneer den Paus uyt was/ teyckenden in de Camers heel daghen sonder eté/ en met groote coude. Francesco worde van zijnen Cardinael gheordineert / te schilderen in de Capelle van zijn Paleys eenighe Historien van S. Ioan Baptiste/ waerom hy hem met Vasari in een stove begaf te studeren naeckten nae t'leven / en in Campo santo deden sy eenighe Anatomien. Vasari vertrock nae Florencen. En Francesco, nae eenighe groote sieckte / maeckte sommighe wercken in S. Maria della Pace, die seer ghepresen waeren : daer naer by Pont S. Agnelo, voor een Paleys des Paus wapen / met groote Beelden en naeckten op't nat / die seer bevallijck waren. Hy maeckte hier nae een goet conterfeytsel / en in S. Francesco tot A Ripa, een schoon Mariæ boodtschap / in Oly/ghedaen met grooter vlijt. Voorts A°. 1535. in s'Keysers comst te Room dede Franciscus (die nae den Cardinael zijn leven Salviati den toenam behiel) dinghen van wit en swart / die boven alle ander ghepresen waeren. Hier nae maeckte hy op doecken van waterverwe t'leven van den grooten Alexander, die daer na in Vlaender waren/in Hout ghewrocht. Hier nae schilderde hy noch eenighe dingen van Triumphen/ en tot een Comedie een fraey prospective: noch in eenen Boeck voor een Poeet veel historikens / en voor zijnen Cardinael een teyckeninghe van roo crijt/ daer David ghesalft wordt: en was wel t'beste van al t'gheen Franciscus Salviati opt teeckende: dit worde met inghelept gout ghewrocht van Damiaen van Bergamo. Francesco werde hier nae doen schilderen een Historie in de Kerck/van S. Jans onthoofdinghe / op't Capitolium/daer Maria Elizabeth visiteert: dese was voldaen A°. 1538. op't nat / en is wel van de beste Schilderije die Francesco opt dede/soo in't ordineren/en t'samen voegen der Historie/en het verminderen der figueren / met reghel der prospective / met Architecture in ghebouwen/oock naecten en gecleedde/ de gracelijck-

releÿchept der tronien / en in alle deelen / dat gheen wonder is datter al Room in verwonderde. Ontrent een venster maeckte hy eenige aerdichept en histo- rikens als van marber / die wonder aer- dich zÿn. Gheentÿts verloor Francesco tydt / maer terwÿlen hy dit werck in Campidoglio dede / teeckende hy eenige dinghen / en schilderde eenen Phaëton, die Michel Angelo gheteyckent hadde. Naer meer wercken quam Francesco tot Florencen / daer hy van sÿn maegh- schap wel ontfanghen was: daer begon hy een Historie / voor een triumph van de Bruyloft van den Hertogh Cosimus, de welcke hy een ander nae sÿn teyc- keninghe liet volepnden / en repsde nae Venetien / daer hy van den Patriarch beleefdelÿck ontfanghen worde / en maecte voor hem d'Historie van Psiche, 'twelck wel is de schoonste schilderÿe die binnen Venetien is. Daer naer in een Camer / daer Iohan van Vdine veel dingen van stucco hadde gedaen / maec- te hy eenige Beelden / naeckt en gekleet / die seer gracelÿck zÿn. Tot de Nonnen van Corpus Domini, oock te Venetien / maecte hy met grooter vlÿt eenen doo- den Christus, met de Marien / en eenen Engel in de locht / met de reetschappen der passie in handen. Hy conterfeytte den Poeet Pieter Aretino, welcken dit met eenige versen / tot deses Schilders lof / als een bysonder dinghen / sondt aen den Coning van Vranckrÿck. Voor de Nonnen van S. Christina maeckte hy een Tafel met veel figueren / die wisse- lÿck seer schoon is. Doe hem Venetien verdroot / keerde hy weder nae sÿn ge- wenschte Room / daer quam hy Anno 1541. Daer ghecomen / maeckte na ee- nige conterfeytselen in't Paus Paleys / een schoon Tafel in een Capelle / en in de duytsche Kercke verscheyden din- ghen. Maeckte noch voor een van sÿn kennis een teyckeninghe / om te schil- deren op een van die tafel-berden / daer men te Room de Craem-vrouwen me- de t'eten draegt: in welcke teyckeninge hy hadde ghemaeckt / en uytghebeeldt met schoon figueren / 't leven van den Mensch / te weten / de Ouderdommen / elcke figure sittende op eenen feston / die elck op d'ouderdommen accordeerden: in de comparteringhe waren seer aer- dich gebracht twee lange ovalen / daer in de Son en de Maen: int midden was Isis, d'Egyptische staet / die voor de Goddin Pallas bidt om wÿsheyt / wil- lende seggen / datmen voor den nieu bo- ren behoort te bidden om wÿsheydt en deucht. Dese teyckeninge was van sÿ- nen vriendt altÿdt ghehouden voor een Juweel / gelÿck het was. Hier nae door eeniger raedt trock hy te Florencen / op hope van den Hertogh te wercke ghe- stelt te wordē / dewÿl hy niet dan lang- saem Schilders alsdoe by hem en had- de. Daer gecomen / maeckte een Mary- beelt voor den Oom van den Hertogh / om faveur door hem by den Hertogh te krÿgen. Dit Mary-beeldt ghedaen / met eenighe conterfeytselen in / worde van elcken seer gheprezen / oock van ee- nen Schilder Tasso ghenoemt / die doch niemants dinghen ter werelt en prees / en voeghder by / dat den Hertogh Fran- cesco behoorde yet besonders te laten maken. Eyndelinghe werdt hem in't Paleys te schilderen ghegeven de Sale van der Audientie / die voor de Capelle comt. De Sale / die qualÿck in Histo- rien te bedeelen was / om vensteren en deuren / en anders / die't beletten / heeft Francesco ten besten bedeelt: en maeckte ten eersten op de sÿde der Capelle / tus- schen twee corinthen pilasters / maecte hy twee rÿcklÿcke Festonen van ver- scheyden vruchten / seer natuerlÿck / op welcke sit een naeckt kindt / houdende de wapen van Medicis en Tolledo, en maeckter twee Historien van Camillus: een / daer hy den schoolmeester den kin- deren overgheeft te gheesselen: in d'an- der een bataille / en daer de Fransoy- sen worden van Camillo verwonnen / en daer de hutten branden. Neffens dit / daer de selve orden der pilasters volgt / maeckte hy de occasie / die de Fortune houdt by t'hayr / en ander van s'Herto- ghen devisen / en veel schoon vercierin- gen. In't meeste vack / daer in't midden de poorte comt / maeckte hy twee Histo- rien: d'een is / daer de Gallen 't goudt weghen / en Camillus den Romeynen verlost: hier zÿn veel schoon Figueren / Lant-

Lantschappen/ en verscheyden aerdige Potten en Vaten van goudt en silver. D'ander is / daer Camillus is op den Triumph-waghen getrocken van vier Peerden / en boven hem de Fama, die hem croont: voor den wagen gaen Priesters met 't Beelt van Iuno, met potten en tropheen seer rijcklijc toegemaeckt: ontrent den wagen gaen gevanghenen/ in verscheyden actien / achter aen ghewapende Soldaten / waer onder hem Francesco so conterfeytte/dat hy schijnt te leven: int verschieten is de stadt van Room seer aerdich ghedaen. Boven op de poorte is van wit en swart een Pax oft Vrede/die de wapenen verbrát/ en heeft by haer eenige ghevangen. Alle dit werck is soo gedaen/dat niet moghelijck en is schoonder dinghen te mogen sien. Op een ander sijde nae Westen is in een Nicchie Mars ghewapent / en onder by hem een naeckt Beeldt / met eenen Hane-kam op't hooft : in een ander / is Diana behangen met een huydt/ en by haer eenen Hont/ en sy langht uyt haren koker eenen pijl. Voorts op de Noortsijde heeft hy fraey sinnekens ghemaeckt : onder ander den Rivier-Godt Arnus, met den overvloedighen hoorn/ welcken met een handt een cleet opheffende/toont een Florencen/en de groote Heeren en Pausen des huys van Medicis. Hy maeckte oock eē basement onder dees Historie met termen van Vrouwen/die Festonen draghen: daer is ooc boven een frijse van seer schoon naeckten: maer in dese Historie vanden Arnus, leyde Francesco al zijn studie te wercke/en geluckte hem oock seer wel. Francesco was van natueren eensaem / niet gheerne hebbende volck om hem als hy wrocht/ooc melancolijck: maer liet met grooten schijn van liefde vele by hem comen/ die hem tot dit werck geholpen hadden: dan doe hy achter aen wat begon bijtich t'antwoordē/en zijn hofsche treken te ghebruycken/werdt den voorverhaelden Tasso, en ander / hem van vrienden ghenoech vyanden / en daer wert eenen heelen hoop lasteringen hem naegeseyt/ als dat hy zijn dinghen in de Sale sonder studeren slechs door ervarentheyt dede / dat doch niet alsoo en was: en deden een gerucht loopen / datmen al zijn dinghen afsmijten soude : en doe hy hem aen den Hertogh hier van beclaeghde / was zijn sake daer oock soo bestelt/dat hy niet en vondt sulcken troost als hy gehoept hadde : en tē hadden sommige vrienden hem niet moedt ghegeven / hy waer nae lust zijnder vyanden henen getrockē: maer hem worde voor gehoudē/ dat hem niet beter was/ als te hebben ghedult : want de deucht vervolght en getergt wesende / wordt gesuyvert en claer ghemaeckt als gout in t'vyer/ en dat metter tijdt zijn Const en gheest soude worden bekent / en dat hy over niemant als over hem selven soude claghen / als die noch niet wel en hadde gekent zijn eygen Landt-volck/ van der Const wesende. Dus voldede Francesco zijn Sale met groote aenvechtinge / en voort voor den Hertogh noch ander dinghen / oock Conterfeytselen / verscheyden Tafereelen / oock een stuck dat te Lions is in de Capelle der Florentijnen. Hy maeckte oock patroonen om Tapeten van Lucretia, die seer wel in't werck quamen: oock voor den Hertogh d'Historien van Ioseph , welcke in Capijten soo wel stonden/dat dē Hertog dese Const van Capijt-wercken in Florencen heeft doen leeren eenighe Jonghers / soo datter nu de Const seer uytnemende gheoeffent wordt voor den Hertogh. Francesco, onder ander Tafereelen / maeckte noch een Marybeeldt/met eenen Christus en Sinte Ian, welke lacchē om eenē Papegaey/ die sy in de handen hebben / dat een vrolijck versierlijck werck was. Hy maeckte noch een afdoeninghe van een Cruys / waer de beeldē wel gedaen / en seer verheven gecoloreert waren/doch van zijn wederwillighe veracht/ maer niet verbetert van een / die om hem te trotsen daer oock een Tafel heeft ghemaeckt. Hy maeckte naer eenighe ander dingen een teyckeninghe van de bekeeringhe Pauli, die hy liet in coper snijden van Æneas Vico van Parma, binnen Florencen. Hy hadde een teyckeninge oock gemaeckt / om de groote Capelle van S. Laurens: maer het schijnt / offe den Hertoge niet getoont en was/van die dat te doen

Exempel hoe quaet het is, niet vriendlijck en beleeft te wesen.

doen hadde/en dat hem by den Hertogh geenen goeden dienst en was ghedaen: want dese Capelle worde besteedt aen eenen Iacob da Puntormo, die by hem te ghelijcken een slecht ghesellle was/ des ick sijn leven te beschrijven over hebbe gheslaghen. Summa / hoe het was oft niet / alhoewel den Hertogh Francesco wilde sijn ghewoon pensioen gheven/ soo vertrock hy/ en quam te Room Ao. 1548. en cocht een huys by t'Paleys Farnese, doe worde hem van den selven Cardinael besteet de Capelle van t'Paleys van S. Giorgio, daer hy fraey comparteringhe van stucco maeckte / en een aerdig verwelf vā beelden en Historien van S. Laurens in't nat/en op eenen grooten steen van olyverwe den Kerstnacht / daer in ooc des Cardinaels conterfeytsel: dit was al t'samen seer constich en wel ghedaen. Naer ander meer wercken maeckte hy in S. Salvator del Lauro, by Monte Giordaen, de Bruyloft van Cana Galileen / en boven de poorte van olyverwe daer S. Ioris den Draeck doodet / seer aerdich ghecoloreert. Op desen tijdt sondt hy te Florenren een groot stuck van olyverwe / een Adam en Eva, een seer schoon werck. Hy maeckte in't Paleys Farnese in een Sale twee groote vacken muers / van seer fraey inventien / Historien van die van t'Huys Farnese, waer in comen eenighe Conterfeytselen / oock een Fama, met ander Beelden/die seer schoon zijn/ doch voldede alles niet: dan(alsoo noch volghen sal)worde door Taddeo Zucchero voleyndt. Francesco voldede tot Popolo de Capelle / welcke Sebastiaen del Piombo hadde begonnen voor Augustijn Gigi. Doe schilderde hy noch voor Cardinael Riccio van Monte pulciano, een seer schoon Sale / in strada Guilia, de Historie van David, en onder ander een Bersabe haer badende / met ander veel Vrouwen/ seer wel wesende ghelordineert: in een ander / daer Vrias verslagen wort. Oock isser een Historie/ daer d'Arcke met veel gheluyt voort is ghedragen: Elder is noch een seer aerdighe Bataille. En om cort te maecken/ dit werc is gestort vol gratie/bootsige versieringe/ en aerdighe inventie: de comparteringe is oock gedaen met veel opmerckinghe/en vrolijck van verwe: en om de waerheyt te segghen / Francesco hem bevoelende machtigh/en overvloedich van inventien/en hebbende de handen in de ghehoorsaemheyt van zijnen grooten gheest / hadde altijts wel willen hebben uytnemende en ongHemeen groote wercken op zijn handen: En soo hy ghevonden hadde eenich Prince/ die hem hadde laten wercken na zijnen sin/ hy soude ongetwijffelt uytnemende dinghen hebben te weghe ghebracht: want hy oock universael was / en wel ervaren in alle de deelen der Schilder-const: zijn tronien gaf hy allesins een groote schoon welstandichept/ en was soo goeden Meester van naeckten / als t'zijnen tijde Schilder leven mocht: In zijn laken hadde hy ooc een seer edel gracelijcke maniere / zijn beelden soo aerdigh en op soo fraey nieuw maniere altijts omhangende/en verleedende daer't aen den naeckten alderbest voeghde/en soo fraey van hulselen/schoepselē/ en ander cluchtige cieringhe/ handelende oock soo wel alderley manieren van verwe op nat/ in Oly / lijm / en Ey-verwe / datmen hem versekeren magh / dat hy is gheweest een van de veerdichste / cloeckste/ en vlijtichste Constenaers vā onser eeuwe: Maer weynigh groote wercken dede hy / oft ten lesten en krackeelde hy om den loon / t'welc hem schadig was: want hy van velen daerom geschouwt worde. In't Iaer 1554. trock Francesco (ghesonden wesende uyt begeerte des Conings) na Vranckrijck: Hadde oock versekeringhe van den Coningh te Room / dat aen betalinge niet schorten soude. Francesco hadde huys en reetschap vercocht/ meenende in Vranckrijck zijn leven langh te blijven: Doch behiel zijn Officien. Hy worde te Parijs vriendlijck ontfangen van den Abt van Sinte Martens, Francesco van Bolognen/Schilder en Bouwmeester des Conings / en veel beleefthept bewesen: Maer Salviati liet wel haest blijcken/ wat hy voor een was: Want hem en worden iet ghetoont van Rosso, oft ander fraey Meesters dinghen / dat hy niet met een behendichept en wist te lasteren:

steren: want hoewel hy wel een manier van vriendelijckheydt by hem hadde/ soo was hy nochtans na-bedenckich/ licht-geloovich/listich/op-merckich en na-nemich/ en comende met yemant vā onse Const te spreecken / t'zy met geck oft ernst / so raeckte hy op t'seer/oft tastese hert tot op het been. Vele verlangden wat sy van hem souden miraculeus sien: soo begon hy / ende maeckte op't nat eenighe dinghen voor den Cardinael van Loreynen/die hem hadde doen comen : maer hoe't was of niet / ten worde niet seer ghepresen: oock wasser Francesco niet seer bemint / om dat zijn natuere met dat volck van dien Lande niet over een en quam: om datse daer geern hebbē vrolijcke/lichte/ en milde Lieden / die banckettten ten besten gheven/en niet so grooten sin en hebben aen de ghene/die swaermoedich/sparich/en torselachtich zijn / ghelijck Francesco was. Summa / den Coningh / en den Cardinael onledich wesende met krijg/ en Francesco ontbrekende sijn pensioenen en beloften / nae twintich Maenden die hy daer hadde geweest/quam weder te Room / daer hy van als voldaen is gewordē. Te Room hiel hem Francesco met eenich cleen werck besich / luysterende en soeckende nae wat groots / soo was Daniel da Volterra doende in Sala Regi, ten tijde van Paus Pius de vierde: den Cardinael Farnese dede doe allen vlijt / om Francesco de helft van dat werck te doen hebben aen den Paus: doch Michel Angelo, en den Cardinael di Carpi, hebbent belet / tot dat door Vasari aenhouden aen den Paus/ en den Hertogh van Florencen / door Vasari recommandatie aen den Paus / worde Francesco de helft aen besteedt / hoe wel tusschen Francesco en Daniel veel woorden gheweest waren en twist / is niet minder ghewordeu / doe Francesco ten eersten in de sael liet afsmijtē een Historie / die Daniel hadde begonnen. Siet wat den hooghmoedt te wege can brenghen: Francesco maeckte van niemandt werck. S'Paus Bouwmeester Pirro Ligorio, die Francescons vriendt te wesen plagh/hem oock van Francesco stende veracht / werdt hem tot vyandt/ en

Hooch moet verweckt vyantschap.

beweest dadelijc/ want hy seyde tot den Paus: Daer zijn in Room veel fraey jonghe geesten van Schilders/en goede Meesters/het waer goet/datmē een yeder in de sale een Historie aen besteedde/ dat elc om best dede/en datmer eens een eynde van saghe : welcken raedt van Pirro by den Paus voor goet worde aenghenomen. Dit mishaechde Francesco soo seer / dat hy t'werck en het twisten verliet / siende dat hy weynich worde gheacht/sat te Peerde/en sonder yemandt yet te segghen / quam te Florencen/alwaer hy op gheen vrienden achtende/ stuer en droevich gingh logeren in een Herberge/ als oft een vreemt Man waer geweest. Eyndelijck/doe hy de handen gingh kussen den Hertogh/ hem geschiede sulcken vriendelickheyt/ dat hy hadde mogē hopen op yet goets/ hadde hy van een beter natuere gheweest. Hem worde van Vasari geraden/ te comen / en te blyven in zijn Vaderstadt Florencen: en dewijl hy out wert/ en van onghesonde complexie / hem tot ruste soude begheven / verlatende alle twisten en moeyten: doch den toorn dede in hem een ander voornemen van wraeckgierichheyt beclijven/als hy met den monde uytwendich beloofde. Naer dat hy te Florencen hadde gheschildert onder ander op silver laken een Pieta, dat is / eenen dooden Christus, met den Marien/ een seer schoon stuck wesende / en voor eenen Iacob Salviati eenen Boeck vol aerdicheyt van masscheraden/ met verscheyden versierlijcke cleedinghen en toemaecksselen voor Menschen en Peerden/is weder te Room gecomen / en vondt d'Historien van de sale besteedt aen verscheyden ander / twee aen Taddeo Zucchero , eene aen Livio da Forli, noch een aen Horazio da Bologna, en een aen Ieronimo Sermonetta, en voort d'ander aen ander. Hierom was Francesco noch mistroostiger/en schreef na Florencen aen Giorgio Vasari om raedt / of hy zijn begonnen Historie wouw voldoen oft niet. Vasari raedde hē Jae/en niet te letten op winninge / dan op eere:en soo te doen / datmen zijn dinghen mocht boven al in weerden achten/ende ander afsmijten. Nae dese antwoorde

woorde bleef Francesco toornich noch in twijffel/ en qualijck te vreden/ niet wetende wat hy doen wilde: Is eyndelijck sieck gheworden/ wesende door stadich meesteren oock onghesont/ en is gestorven den elfsten December Anno 1563. oudt 53. Jaer.

Het leven van Daniel Ricciarelli van Volterra, Schilder en Beeldtsnijder.

DE ghene die van Natueren tot de Schilder-const geboren zyn/ geeft haer deselve Const seer vroegh over/ om uytmuntende te worden/ waer van sy haest goede hoope van hun gheven: Maer weynich zijnse/ die van jonghs geen goet begin en hebben/ en naemaels groote Meesters worden. Een van dese weynighe is doch gheweest Daniel da Volterra, die de beghinselen der Consten leerde by Ioan Antonio van Verzelli, die tot Volterra was comen eenighe wercken doen. Daer nae is Daniel ghecomen by Baldassar da Siena, daer hy beter by leerde: Doch hadde grooter begeerte en wille/ dan hem gheest en handen hier in behulpich oft dienstich waren. Waerom in zyn eerste wercken tot Volterra, men siet grooten arbeyt/ maer cleen gratie/ vrolijckheydt en inventie/ als ghedaen van eenen die swaermoedich is/ met grooté quellinghe/ maer met veel patientie en langen tijdt. Een Facciade dede hy op 't nat van wit en swart/ daer begon hy wat naem door te crijghen. En also in zijn Stadt niemant en was/ daer hy om trots teghen werckende mocht ghepríckelt zijn om eere/ oock geen dingen/ oudt noch nieuw/ om nae te leeren/ besloot nae Room te reysen/ en maecte/ om wat mede te nemen/ eenen doeck van Olyverwe/ een gheesselinghe/ met soo veel studie als hy mocht/ hem veel met t'leven behelpéde/ oock daer in tronien oft conterfeytselen na t'leven brengende. Te Room wesende/ worde eer lang ghestiert by Cardinael Triulzi, welcken dese schilderije siende/ uyt behagen die hy daer in hadde/ en cochtse niet alleen/ maer werdt Daniel soo gonstich/ dat hy hem schickte te wercken buyten Room in een zijn Palleys/ welck hy liet vercieren met schilderije/ stucchi/ grotissen/ en fonteynen/ daer doe ter tijdt wrocht eenen Ioan Maria van Milanen/ en ander eenige Camers von stucchi en grotissen. Hier tot trots/ en om te dienen desen Heer/ daer hy veel goedts af verwachtede/ maeckte hy in hun geselschap verscheyden Camers en Logien/ makende veel grotissen vol vroukens: En boven al gheviel seer wel van hem ghedaen/ een Historie van Phaëton, groot als 't leven: oock eenen grooten Rivier-Godt/ dat een schoon beeldt is. Den Cardinael dit werck dicmael comende besien/ bracht met hem nu den eenen/ dan den anderen Cardinael/ des Daniel met velen kennis ghekreegh. Hier nae quam hy wercken met Pierijn del Vaga, in de Capelle van Angelo Massimi, daer hy eenighe dinghen met grooter vlijt wrochte: voorts in de Capelle vã t'Crucifix van S. Marcello, daer Pierijn voor den roof van Room hadde ghemaeckt Adam en Eva, groot als 't leven/ en twee Euangelisten/ voldede Daniel dees Capelle met den Cartonen van Pierijn, maecter twee Euangelisten/ S. Mattheus, en S. Lucas, en tusschen beyden twee kinderen met kandelaers/ en in den boghe twee vlieghende Enghelen/ met de dinghen van de passie/ en maecter noch oock eenige grotissen met naeckte beeldekens. In dit werck (hoewel hyder veel tijdt in dede) droegh hem Daniel seer wel: soo dede hy in een Frijse tot Angelo Massimi, soo dat het ghesien zijnde van Elena Orsina, hoorende oock Daniel seer prijsen/ liet hem maecken een Capelle in de Kerck van Trinita, op den bergh: hier dede Daniel allen vlijt/ om een uytmuntich werck te maken/ dat hem mochte een excellent Schilder vroeghen te wesen/ al soudet hem veel tijdt costen. In dese Capelle maeckte hy d'Historie van Sinte Helena, en nam voor de middeltafel d'Historie van d'afdoeninghe van den Cruyce/ daer Maria van Magdalena en andere wort gehouden: den Christus is een seer goede figuere/ aerdigh vercortende: Het is een werckelijcke overbloedighe Historie: In de bogen boven de Tafel

de Tafel zijn twee Sibillen / dat de schoonste beelden zijn van al t'werck: t'welfsel met stucco ghewrocht/gecomparteert in vieren / en in vier Historien: in d'eerste is / daer voor Christi lijden worden ghemaeckt drij Cruycen: in de tweede/ daer Helena den Joden doet de verborghen Cruycen wijsen : in't derde/ daer sy eenen / diese niet wil wijsen/ doet in den put legghen: t'vierde / daer hyse wijst. Dese Historien zijn met ongelooflijcken vlijt en Const gedaen / gelijck oock zijn noch vier ander : eene/ daer de drij Cruycen worden ontgravē: en daer eenen siecken wort ghenesen van t'Cruyce Christi : en een ander / daer eenen dooden opgelept verrijst/ in welcken naeckten dooden is een ongheloofl ijcke studie der musculen: den omstant is oot seer verwonderende ghemaeckt. Noch isser een doodt gheraemt / op een wonder vreemde bare rustende / seer constich gedaen. Noch een Historie/daer Eraclius den Coning het Cruys binnen Room in't hemde en barvoets draeght. Noch is in dees Capelle S. Francesco de Paula, den Patroon van de Monicken van dat Clooster / en S. Ieronimus in Cardinaels cleeren / welck twee schoon figueren zijn/ gelijck alle t'ander werk is: Dit werc dede Daniel in seven Jaren / met groote moeyt en studie. Maer dewijle dat de Schilderije / die dus ghedaen is/ heeft altijt eenige hardicheyt en swaermoedicheyt / soo faelt hier oock een seker vloeylijckheyt / die den aenschouwer behagelijck en aengenaem is. Hy maeckte in eenighe pedestalen historikens van stucco / op sinnekens van Michel Angelo, welcken hy socht in syn wercken te volghen. Nae dees Capelle liet den Cardinael Farnese hem maken in zijn Palleys in een Camer een Frijse / en op elck vack een Historie / een Bacchus triumph/ een jacht/ en ander dinghen / die seer wel ghedaen den Cardinael oock wel bevielen. In de Frijse maecte hy in verscheyden plaetsen een Maegt met den Eenhooren/wesende 't Avijs oft devise van t'Huys van Farnese. Om dit werck begonst ichde den Cardinael altijt Danielem, en meer soude/ hadde Daniel niet soo langhsaem

Een dingen dat met moeyte langsaem is gedaen, staet veeltijts onbehaeglijck voor den aenschouwers.

gheweest : Maer was soo syn manier/ doende liever weynig wel/als veel qualijck. Hy schilderde oock in't Palleys van Medicis te Room tot Navona Historien van Carolus Quintus, dinghen die seer wel ghedaen zyn. Anno 1547. doe Pierijn del Vaga werdt Daniel besteIt te schilderen de sale Regi, door dat hem Michel Angelo aen Paus Paulus de derde hadde gherecommandeert / dat hy quam in Pierijns plaetse / en so veel pensioen vercreegh / soo wrocht Daniel in de sale van stucco boven de deuren eene ornamenten/ met voornemē daer te maken de Coninghen / die de Kercke meest voorghestaen hadden / en in de vacken hun Historien/daerse met hun Victoriē en Tribuyten de Kercke hebben vereert: en het haddē geweest ses Nicchen/ en ses vacken muers; hier toe maeckte hy met groote studie de Cartons/ en hebbende wat begonnen langsaemlijck Schilderen / ontstorf hem Anno 1549. den Paus : doe mosten alle steygeringen wech / om de conclave te houden / om een ander Paus te kiesen. Hier wort de stucco ontdeckt/en seer ghepresen: maer niet soo seer twee gheschilderde Coningen/ die so goet werck niet en waren als tot Trinita, soo datter gheseydt worde/ dat hy te rugghe gegaen was. Doe nu Anno 1550. Iulius de derde gecorē was/ worde Daniel van velen gherecommandeert / met syn voorighe pensioen het werck te vervolghen / maer den Paus daer geenē sin toe hebbende/ steldet uyt/ en liet hem t'eynden het Corridoor/ tot chieraet eender Fonteyne/ maecken wat van stucco/ daer de Cleopatra is. Naer eenich ander dinghen van minder weerden/werde hem van een Signora Lucretia della Rovere, weder tot Trinita besteedt een Capelle/ teghen over de voorgaende / daer hy verscheyden Historien door sijn knechten liet maecken: Maer in't vack van't Altaer maeckte hy self Mariam, climmende op den trappen des Tempels: en in't principael vack/daerse ten Hemel climt met veel kinderkens / en onder twaelf Apostelen: En om dat de plaetse niet ghenoech en was om soo veel beelden/maeckte hy/ gelijck of den Altaer hadde gheweest het graf/ soo

iel Altaer, Floren ede met erren on de erdoodinghe tot ita.

soo maeckte hy d'Apostelen comende tot benden op den gront weersijds t'Altaer. Een ander vack van de Kinderdoodinghe liet hy maken eenen Michiel Alberti Florentijn/hem daer toe gevende den Carton: summa / Daniel bracht 14. Jaren over met groote moeyte in dit werck. Hier nae was hem doen maken een Model van eenen David, welcken hem daer nae van voor en achter was doen maken in schilderije/ 'twelck een schoon werck was. Noch maeckte hy eenen dooden Christus, en oock om in Vranckrijck aen den Coningh te seynden/ eenen Æneas, die hem ontkleedt om by Dido te slapen / en boven eenen Mercurius, die hem vermaent wech te trecken: noch eenen Ioannes in penitentie / oock van Olyverwe / en eenen Ieronimus. Nae den doot Iulij, doe Paulus de vierde Paus was / begaf om seker oorsaken hem Daniel tot Beeltsnijden/ meynende 'tschilderen gantsch te verlaten/en trock nae Carrara om Marber: maer bleef den heelen Somer meenende passeren te Florencé/daer hy de beelden afgoot van Michel Angelo, hebbende sijnen dienst aengheboden den Hertogh/die aenghenaem was/ is gaen beschicken sijn Marberen/ datse te Room souden worden bestelt/ keerde weder te Florencen / waer in sijn eerste comste aldaer/hem sijnen Jongen/die goet beginsel hadde / was afghestorven tot sijnen grooten rouwe: Desen Jonghen maeckte hy van Marber 'thooft tot de borst nae playster / want hy hem op't doot hadde afgegoten/en steldet met een Graf-schrift daer hy begraven was. Eer hy noch nae Room tooch/ trock hy nae Volterra, sijn Vader-stadt / daer hy seer willecom was van sijn vrienden en maghen / daer hy door hun begheerte / tot memorie van hem/ maeckte een Kinderdoodinghe/ die in de Kerck van S. Pieters worde ghestelt. Daniel te Room ghecomen / den Paus Pius quartus was in wille af te doen smijten het Oordeel van Michel Angelo, om dat de naeckten soo toonden de schamelijcke leden/ 'twelck door Cardinalen/ en ander Const-liefdige/ worde verbeden/ en maeckten dat Daniel met gheschilderde doecxkens dese bedeckte: en vermaeckte oock de S. Catherine, en S. Blasius, die schenen onhebbelijck te wesen. Hier nae soude hy marberen Beelden hebben gemaeckt/ maer vorderde weynich: dan daer is ghecomen / hy laste van de Coninginne van Vranckrijc Catherine, de Medicis suster/Robert Strozzi, om wat te doen maecken te Room / ter eeren van Coning Henricus haren overleden Mã/ die in't tornopen doodt was ghebleven. Desen Strozzi conde aen Michel Angelo om zijn oudtheydt niet verwerwen/maer worde gewesen van hem aen Daniel: den welcken worde doen maecken een Peerdt van coper / al van een stuck/twintich palmen hoogh/ en veertich oft daer ontrent lang/ende daer op de figuere van Coningh Henrijck al gewapent/oock van coper. Dus maeckte Daniel een Model van t'Peerdt / nae raedt en meyninghe van Michel Angelo, welck Strozzi wel beviel. Doe nu den coop van den prijs/tijt/en anders / veraccordeerdt was / maeckte Daniel het Peerdt van eerde/ ghelijck het te wesen hadde/met grooter studie. Dit gedaen/ en de vorme gemaeckt hebbende/maecte reedtschap om gieten / hem beradende met alle die verstandt van gieten hadden. Doe wouw den Paus Pius de vierde / dat Daniel voor alle werck soude voldoen de sale Regi, en liete alle ander dingen achter wege. Waer op Daniel antwoorde/ dat hy met groot belang aen de Coninginne van Vranckrijc verbonden was: maer soude de Cartons maken/en stellen zijn Jongers daer in't werck / en soude daerenboven oock zijn deel doen. Welcke antwoorde den Paus niet behaghende / docht al t'werck Salviato te gheven: waerom Daniel jeloers wesende / dede door Michel Angelo en de Cardinael di Carpi soo veel / dat hy en Salviati elck een helft souden doen: doch hadse Daniel gheern alleen behouden. Maer eyndelijc en deder Daniel niet: en t'ghene hy ghedaen hadde / werde door nijdicheyt afgesmeten: en t'gene Salviati begon (als gehoort is) worde oock afgesmeten. Summa/ t'eynden vier Jaeren soude Daniel (nae t'bespreck) zijn Peert hebben ghegoten: Maer alsoo hem provis-

Wonder groot voornemen van Volterra, in't gieten vã een groot Peerdt.

viste

visie van ghelt gebrack/om coper/ijser/ en ander materien / werdet van den Heer Strozzo eyndlijck versien. Daniel begraefde syn vorme/'t welck een groot ghebouw was / tusschen twee smilt-ovens/in eē huys daer toe seer bequaem aen Monte Cavallo. De materie ghesmolten wesende / het gieten gingh in't eerste wel toe: Maer ten lesten / 't ghewichte van't metael brack de vorme/so dat in't corpus de materie altemael anderen gangh nam/en uyt de vorme liep. Dit quelde ten eersten grootlijck 'tghemoedt van Daniel: Maer hy alles bemerckende/vondt den middel/om voor sulck ongheval te verhoeden: Soo dat t'eynden twee Maenden/ hy weder gietende/ is gheheel volcomen en wel ghevallen: Welck Peerdt onghelijck veel meerder is / als dat van Marc Aurelius op 't Capitolium / en was heel glat en dunne. En dat te verwonderen is/sulck een groot stuck werck weegt niet meer als twintigh duysent pondt. Daniel, die hem hadde behooren te verblijdn/ van soo schoonen geut ghegoten te hebben/wesende van cleen complexie / en so swaermoedich / dat hy in gheen voorspoet schier en verblijdde: En hebbende veel sorghe/arbeyt/en onghemack gheleden/werdt hy overvallen van een Catarne soo fellijck / dat hy den tweeden dagh daernaer is ghestorven / den vierden April/Anno 1566.

Het leven van Taddeo Zucchero, Schilder van Sinte Agnolo in Vado.

DEn voorverhaelden Daniel, die in de Schilder-const sulck een uytnement Man is gheweest / en door grooten arbeydt soo hooghe geclommen wesende/is wederom gedaelt/ en heeft het Beeltsnijden daerom met een wonderlijcke uytcomst aenghegrepen/ als ghehoort is: waer by het wel schijnlick is/ dat die de Schilder-const alsoo vercrijgen moeten/datse den pijl gelijcken/ die met cracht hooghe wordt gheschoten/ en dan so leeghe daelt/ als hy opgeresen is. Maer de gene die de const aengeboren is/ hoe langher syse oeffenen/ hoe sy daer in perfecter worden: tot welck ons sal dienen 'texempel vā Taddeo Zucchero, die altijd meer en meer volcomen is gheworden. Hy was gheboren in't Vrbijnsche landt/in een Stedeken/ S. Agnolo in Vado gheheeten / Anno 1529. den eersten Septembris. Syn Vader was een slecht Schilder / en liet zijnen Taddeo ten thien Jaren 't Schole gaen/ en leeren lesen en schrijven: Daer naer leerde hy hem teyckenen / want hem hem docht / dat hy een ander Meester/ als hy was / te worden hadde / om den grooten gheest/dien hy in hem bemerckte. Daer nae bestelde hy hem by Pompeo da Fano, zyn vriendt: Doch oock maer een ghemeen Schilder: maer desens werck en costuymen Taddeo mishaghende/ keerde weder tot S. Agnolo, helpende den Vader na syn vermogen. Hier nae doe hy in Jaren en verstandt wat meer toenam / siende dat hy by den Vader weynig conde leeren/ troc tsynen 14. Jaren alleen nae Room / door den grooten Leer-lust ghedreven wesende: Daer gecomen/ leedt wat onghemack/ daer van niemandt ghekendt wesende/ noch oock niemandt kennende / en kende hy yemandt/die dede hem geen hulp: Ghelijcker een Schilder was van syn Stede en Maeghschap / gheheeten Francesco de S Agnolo, tot wien hy seer ootmoedelijck hem aenboodt / vriendelijck hulpe van hem begeerende. Desen Francesco, die in dag-huyren by Pierijn del Vaga wrocht van grotissen / had hē wel moghen vorderen: Maer ghelijck men eenighe vrienden vindt alleen met den naem/bewijsende of toonende slechs dienst aen volck / daer hun nut en voordeel van mach comen: sulckx was oock desen: Want niet alleen en dede hy den armen Jonghen gheen bystandt / maer dreef hem van hem met berispinghe en harde woorden. Doch en verloor noch Taddeo den moedt noch leer-lust niet: maer onderhiel hem met groote moeyte en onghemack so hy best mocht / van winckel te winckel achter Room verwe wrijvende voor cleenē loon/en wanneer hy eenigen tijdt hadde/ begaf hem tot teyckenen: En al begaf hy hem ten lesten met eenen Schilder Ioan Pietro

Exempel eenen on vriendelij ken vrie maegh.

Calavrese,

Calavree, conde weynich leeren/ en qualijck leven: want boven dat hy nacht ende dach wryven most/ soo was het Wijf so quaet en moeylijck/ dat hy niet en mocht hebben tot sijnen nootdruft drooghen broot: want sy hielt het hanghende boven aen den solder vast in eenen korf/ aen welcken hinghen een deel bellen/ en so weynich en roerde men den korf niet aen/ of de bellen en wroeghden den broodt-dief/ als des Vrouwen getrouwe bespieders: Maer dit soude den Const-lievenden Jongen niet verdroten hebben/ hadde hy moghen te copieren crijghen eenighe teyckeninghen/ die sijnen Meester hadde van Raphael van Vrbijn. Om dese en ander vreemde onbeleeftheden verliet hy desen Meester/ en gingh op sijn selven woonen/ hem behelpende in die Schilder-winckelkens achter Room/ daer hy wel bekent worde/ een deel van der weke om leven werckende/ en een ander deel met teyckenen door-brengende/ bysonder na de dinghen van Raphael, in t'Paleys van Gigi, en ander plaetsen van Room: en soo hem de nacht somtijts overviel/ end' hem nerghens en wist te berghen/ soo leyde hy hem te slapen in de selve Logien van Gigi, en ander dergheltjcke plaetsen/ door welcke ongemacken hy zijn gesontheyt te cort dede/ en hadde hem de jonckheyt niet te bate ghecomen/ haddet moeten besterve: doch sieck wordende/ en van Francesco voornoemt niet meer als eerst gheholpen/ trock na huys by zijnen Vader. Genesen wesende/ en den lust niet vermindert/ keerde weder te Room/ hem schickende by eenen Iacopone, daer leerde hy soo veel/ dat hy in achtinge begon te comen: des sijnen maegh ofte vrient/ die soo wreet teghen hem plach te wesen/ hem siende soo ghesch ickt inde Const/ nam hem by hem/ om zijn behulp te ghenieten/ en begonnen t'samen te wercken/ wesende Taddeo, die goet aerts was/ alle ongelijck vergetē. Taddeo makende de teyckeninghen/ maeckten sy t'samen veel Camer frijsen en Logien op't nat/ helpende alsoo malcanderen. Hierentusschen Daniel van Parma, die veel Jaren hadde ghewoondt met Antonio da Coreggio, en omghegaen met Francesco Mozzuoli Parmesaen/ hebbende aengenomen te schilderē een Kerck op't nat/ voor aen in Abruzzo tot Vitto, aen geen syde van Sore, nam hy Taddeo met hem daer buyten. En al was Daniel den bestē Schilder niet/ dewijl hy die voornoemde groote Meesters veel hadde sien wercken/ soo waren Taddeo zijn woorden meer vorderlijck in't onderwijsen en segghen/ dan of hy een ander hadde sien werckē/ verstaende uyt hem/ met wat poeselicheyt en soeticheyt sy hun wercken dede. In dees Kerck dede Taddeo verschepden Beelden: het welffsel cruyswijs bedeelt/ maeckte Euangelisten/ Sibillen/ en Propheten/ met noch vier Historien van Christus en Maria. Doe hy te Room weder gecomē was/ soude hy voor een Edelman Iacop Matthei schilderen een Facciate: Maer want hy noch maer 18. Jaer out was/ docht hy den Edelman te jong/ liet hem twee Historien maken/ seggende: bevielen sy niet/ men soudese afsmijten: De welcke ghedaen wesende/ den Heer niet alleenwel aen en stonden/ maer deden hem des welstants halven grootlijckx verwonderen. Doe nu Anno 1548. dit werc gedaen was/ wesende de geschiedenissen van Furius Camillus, was het grootlijck van gantsch Room met goede reden gheprefen: want van Polidoor, en Baldassari van Siena, tot doe ter tijdt/ was gheen Schilder tot dat teycken gecomen. Hier nae dede hy in de Kerck van S. Ambrosio der Milanesen/ eenige Historien van desen Sanct op't nat/ en een Fryse met kinderkens/ en termen van Vroukens/ dat een redelijck schoon werck was: Oock tot S. Lucia della tinta by Orso, maecte hy een Facciate van wit en swart/ met vijf Historien van Alexander magnus, die seer geprefen worde/ al stondter een Facciate neffens tot een Paragon van Polidoor. Doe nu den Hertogh van Vrbijn, Guido Baldo, hoorde de faem van desē Jonghen zijnen ondersaet/ ontboodt hem t'Vrbijn, om te maecken de Capelle van den Dom/ daer Batista Franco t'welffsel van hadde ghedaen op't nat. Daer gecomen wesende/ worden hem van den Hertogh

[Margin notes:] ...sten ...heyt vā Wijf, Taddeus &c.

Exempel, ... lust en ...r om ...en veel moghen.

Hertogh veel beleefthedeu betoont / en gaf hem orden/wat hy voor de Capelle en andersiens te teyckené hadde. Maer den Hertogh / wesende Generael oft overste Veldtheer der Venetiané / most reysen nae Verona, om de stercktẽ te besien / nam met hem Taddeo, die hem een Tafel van Raphael conterfeytte/ ten huyse van de Graven van Canossa. Noch op eenen grooten doeck maeckte hy voor zijn Excellentie een Pauli bekeeringe / die niet voldaen worde. Tot Vrbijn weder ghecomen wesende/ was vast doende met te teyckenen Historien van t'leven Mariæ om de Capelle / met de penne en ghewasschen. Dan of den Hertogh niet gheresolveert en was / of Taddeo hem te jongh docht te wesen / daer liepen twee Jaré henen / dat Taddeo niet anders en dede / dan te Pesaro eé studoorken/en t'Vrbijn voor t'Paleys op de Facciate een groot wapen op't nat/en t conterfeytsel van den Hertogh/ groot als t'leven / dat al schoon en wel ghedaen wercken waren. Eyndelijck doe den Hertogh te Room most reysen/ liet hy Taddeo te vervolghen t'werck van de Capelle / en datmen hem van alles wat hem behoefde soude voorsien: Maer des Hertoghen volck hem gheen behulp doende / veroorsaeckten dat Taddeo oock na Room trock/alwaer hy den Hertogh vondt / en verexcuseerde hem seer behendich / sonder yemandt te beschuldighen oft lasteren / belovende alst tijdt waer zijnen dienst niet te laten ontbreken. Doe worde hem voor den Paus doen schilderen buyten Porte popolo, de Camers van den Hof: In een midden viercant van een welfsel maecte hy een Occasie / die de Fortuyn by t'hayr houdt/ en wilse met een schaer t'hayr afsnijdé/en meer ander dingé/die hem voordeel deden / wantse den Paus behaeghden / en hem daerom liet schilderen eenige Camers/ boven het Corridoor in Belvideer/ te weten/ eenige gecoloreerde figuerkés in frijsen/ en noch een Logie / daer van wit en swart Historien van Hercules waren: maer Paulus de vierde Paus liet dit af breken om ander ghebouw te maecken. Noch in den Hof van Papa Iulio, heeft hy verschepden fraey dingen gedaen. Hy dede noch met Frederigo zijn broeder verschepden wercken te Room / in een Paleys op de plaetsen van S. Apostolo, en in ander huysen. Hier naer dede hem maken een Heer Iacop Matthei, een Capelle in de Kerck vã Consolatione onder Campidoglio, t'welck Taddeo geern dede/ om den mondt te stoppen eenige/die te Room seyden / dat hy niet conde als Facciaten oft ghevelen schilderen van wit en swart / en wilde daer toonen / dat hy ooc van verwe conde schilderen. Doe hy dan nu aen dit werck de handt hadde / en wrochter niet aen / dan als hy grooten lust om wat goets te doen in hem bevoelde / anderen tijdt latende in dingen/die hem so niet en prickeldé / ghelijck dit/ ter saken van eere / dat hy dit werck met goede gelegentheyt voldede in vier Jaré. In't welfsel maecte hy op't nat vier Historié van de Passie/ niet seer groot / met seer aerdighe inventie/teyckeninge/en coloreringe: d'een is t'Avontmael / t'ander de voetwasschinghe / t'derde t'Hofken / t'vierde de vanghinghe. In een van de vacken ter sijdé is de geesselinge / figueren als t'leven: in't ander den Ecce homo. Boven dese Historien/in twee boghen zijn noch twee Historien: D'een / daer Pilatus de handen wascht: In't ander / daer Christus voor Annas is. Op t'vack van den Altaer is t'Crucifix / met Magdalena aen Christi voeten / en de Maria in onmacht ghevallen liggende. Noch zijnder in de twee sijdé twee Propheten/ en in den boghe boven het ornament van stucco twee Sibillé: welcke vier figueren handelen van t'lijden Christi. Noch zijn in't welfsel vier Euangelisté halve Beelden. Dit werck worde ont deckt A°. 1556. doe Taddeo niet meer als 26. Jaer oudt en was: en dit worde en is gherekent een seer extellent werck / en hy van ghelijcken onder den Constenaers een uytmuntende Schilder. Hier nae schilderde hy in Sinte Marcello noch een Capelle/daer hy oock te werck stelde van die Jonghers/die men altijdt te Room vindt/die te leeren soecken: doch en volendese dat eerstemael niet. Noch schilderde hy eenige dingen in 's Paus

Paleys / eenighe Camers op't nat / en eenige Tafels vā olyverwe/die in Portegael ghesonden waren. Noch schilderde hy voor den Cardinael van Mantua by d'Arcke van Portegael een Paleys/ dat metter haest most syn ghedaen / en veel volckx in't werck hadde / daer hy wel bewees syn const en verstandt / elck te stellen int gene/daer hy goet toe was/ dat het al schynt van een handt gedaen te wesen: Des hy den Cardinael seer wel vernoegde/ tot synen grooten voordeele. Hier nae maeckte Taddeo noch eenighe wercken in sommighe huysen. Hier nae was Taddeo aengenomen van den Hertogh van Guise, te trecken in Vranckrijck / om syn Palleys te schilderen/ met een pensioen van ses hondert Croonen 's Iaers / en hy soude den Hertog volgen/ als syn werck te Room waer voldaen: Want 't ghelt was daer toe op de banck ghelaten / hem op de reyse te schicken / ghelyck Taddeo soude hebben ghedaen/ hadden de krijghen in Vranckrijck niet opgestaen/ en corts daer nae den Hertogh niet aflijvich geworden. Doe begaf hem Taddeo syn werck tot Sinte Marcello, te eyndigen: Maer werdt belet / met te moeten maken verscheyden Historien van Carolus Quintus, tot syn Heerlijck Uytvaert binnen Room ghehouden / en meer ander dinghen / als Tropheen / en meer vercieringhen / 't welck al most zyn gedaen binnen 25. daghen / waer van hy creegh/met synBroeder en ander hulp/ ses hondert gouden Croonen. Hier nae Schilderde hy te Bracciano voor Sigr. Paulo Giordano twee schoon Camers: In d'eene d'Historie van Cupido en Psiche: In d'ander / die van anderen begonnen was / Historien van Alexander Magnus. Noch te Room voor M. Stefan del Busalo, in syn hof by Fonteyne de Trievi, maeckte hy de Muses, by de borne Castalio, dat een schoon werck is. Hier nae troc Taddeo ontboden tot Orvieto met Federigo, daer sy in de Kerck sommigh werck lieten onvoldaen door sieckte. Taddeo quam te Room / daer hy eenighe dinghen ghedaen hebbende/ nam aen voor den Cardinael Farnese te schilderen een schoon heerlijck nieuw Paleys tot Caprarola, en hadde van den Cardinael twee hondert gouden Croonen 's Iaers voor pensioen. Taddeus met Federigo doende wesende in't Paleys van Araceli, worde ghesonden t'Vrbijn, te Conterfeyten de Dochter van den Hertog/ Virginea, die trouwen soude met Sigr. Frederigo Borromeo, 't welck Taddeo seer constich en wel dede: en eer hy noch van daer quam/ teyckende verscheyden dinghen tot een gheheel Credence / die den Hertogh in Castel durante al liet maecken van aerde. Taddeo te Room comende/ presenteerde 'tConterfeytsel aen den Paus / welck hem wel behaeghde: Maer syn Heylicheyts beleefthept was so groot / dat den armen Schilder niet alleen voor synen arbeydt niet en worde ghegheven / maer oock syn reysgelt niet betaelt. T'gheschiede hier nae/dat Paus Pius de vierde de sale Regi wouw voldaen hebben: des nae veel twist tusschen Volterra en Salviati, als elder verhaelt is/ worde geschreven na Florencen om Vasari, die hem antwoordende beleefdelijc ontschuldichde/ met des Hertoghs sale / dewelcke drymael meerder is / die hy te doen hadde: des den Cardinael Emulio, upt last van den Paus/ heeft dit werck verscheyden Schilders ghegheven. De twee meeste Historien hadde te maecken eenen Ioseph Porte, discipel van Salviaet: Ieronimo Sermonetta oock een van de meeste/ en een ander cleene: Horatio Bolognees oock een cleene: Livio da Furli oock sulck eene: Ioan Baptista Bolognees oock een van de cleene: Soo dat Taddeo hem hier vondt buyten ghesloten/ om dat van zyn misgunners den Cardinael Emulio was wijs ghemaeckt / dat Taddeo een was / die niet nae eere / dan nae winninghe stondt. Taddeo evenwel socht door Farnese hier noch incomste te hebben: Maer den Cardinael antwoorde/ hem ghenoech te hebben aen syn werck te Caprarola, en dat hem niet behoorlijck en docht / dat syn werck soude nae blijven om den trots en twist der schilders: En als men yet fraeys maeckt/ de wercken zijnt / die de plaetse vermaert maecken / en niet de plaetsen het werck. Niet teghenstaende dit/maeckte

Taddeo so veel door ander aen den Cardinael Emulio, dat hem worde ghegheven te maken een van de minste Historien boven een poort/niet moghende door bidden oft ander middele/ een van de groote gecrijgen te doen: Want Emulio hiel twerck dus slepende/meenende dat Ioseph, Salviati discipel/ al de ander soude overtreffen/en dat al 'tander dingen soude moeten afgesmeten worden/ en hy alles dan alleé (als den besten wesende) voldoen. Doe nu alle dese voornoemde hun werck hadden goelijcx voldaen/soo quam den Paus/en begheerde alle ding te sien: dus alles ontdeckt wesende/so sagh den Paus met syn Cardinalen/ en ander Const-verstandighe/ dat hem Taddeo boven alle d'ander seer wel ghedreghen hadde: Des beval den Paus Emulio, dat hy Taddeo een groote Historie liete maken: des worde hem besteedt t'eynde/daer de poort is van de Capelle Pauline, alwaer hy alsdoe begon/ maer niet en voleynde/door dat dē Paus overleedt/ ende dat alle steyghe-ringhen wech mosten om de conclave. Op desen tijd onder ander maecte Taddeo een seer schoon Tafel van eenē dooden Christus, met Enghelen die weenen/ en toortsen hebben/ daer het licht van coemt. Hier nae wrocht Taddeo in de Capelle voorseydt van S. Marcello, in welck hy een Tafel maeckte van de bekeeringe Pauli, daer hy verschrickt van 't Peerdt light ghevallen/door de claerheydt die van Christo comt uyt den Hemel onder een deel Enghelen: desgelijcx zyn ooc heel van hun selven en verbaest de krijchsknechten: Dese Tafel is van olyverwe. Daer zijn op 't nat van hem noch Historien Pauli: een/ daer hy de slanghe van syn handt in 't vyer werpt/ daer oock een deel Schippers schier al naeckt zijn doende aen't Schip: een ander Historie/ daer Paulus den doot ghevallen Iongelingh verweckt: oock daer hy eenen Creupelen geneest/ en daer hy den Toovenaer blindt maeckt: Dit is al 't samen een seer uytnemende werck: maer van Taddeo onvoldaen blyvende dees Capelle/ is naer syn doot van Federigo voldaen. Taddeo maeckte eenige Tafelen van olyverwe/die door dē Ambassadoor aen den Coning van Vranckrijck ghesonden waren. Daer nae volgnde hy de sale van Farnese, die Salviati stervende onvolmaeckt liet. Hier van worde Taddeo over Room van quade tonghen gelastert/ dat syn dinghen niet so goet en waren als des Salviati: twelc hy onschuldighde/dat het syn Iongers maer met syn teyckeninghe en hadden ghedaen. Den Cardinael besteedde Taddeo noch de groote Sale in dat selve Paleys/ daer Taddeo lustigh toe was/ om daer syn vermoghen in de Const te toonen. Hem quam noch op de handt een Capelle in Trinita, en hadde onder handen dat groot werck tot Caprarola, des ontboodt hy synen Broeder Federigo van Venetien. Maer ghelijck niet ter Weerelt bestandich is/ werden dese wercken ten deele belet/ overmidts de doot van den Paus Pius de vierde/ en den Cardinael S. Agnolo Farnese. Ondertusschen rieden Taddeo vrlendē/ dat hy hem soude geven tot Houwlijck/ om te beter te moghen huyshouden: Maer hy ghewent wesende zijn vryheyt te gebruycken/ vreesde/ als hy een Vrouwe in huys brocht/ met eenen in huys te brengen duysent moeyten en sorgen/gelijckt wel ghebeurt/ des hy hem daer noyt toe begheven wilde. Hier na begaf hy hem te Trinita, te maecken de Capelle voor den Aertsbisschop van Corfu, daer Pierijn del Vaga het welssel voor den Cardinael Santi Quattro ghedaen hadde/ en van buyten eenighe Prophe-ten/ en kinders met 's Cardinaels wapen. Hier maeckte Taddeo een Marien Hemelvaert/ daer groote Beelden/ en Apostelen in comen als tleven/op't nat/ alwaer Natuere in hem scheen te willen toonen aen dat werck het uyterste vermoghen/ ghelijck het syn leste werck is gheweest: Want hy werdt cranck van een sieckte/ die ten eersten licht scheen/ maer eyndelijck dootlijck is geworden. Hy was een Man die kloeck was in syn dinghen/ hebbende een soete poeselighe maniere/ en gheheel afghescheyden van wreede hardicheyt. Hy was overvloedich in t'samenvoeginghe/ en inventien der Historien/ seer aerdigh in tronien/ hayr/handen/en naeckten: in welcke hy

oock vermijdde te seer hardt te wesen: niet doende als eenighe die hier in t'onmatich zijn / om te toonen datse d'Anatomie verstaen: En doen recht ghelijck eenen / die te seer wilde spreecken op zijn Atheensche / en werdt van een slechte Vrouw daer door verstaen / gheen Athener te wesen. Oock was Taddeo seer gheholpen van de Natuere / colorerende seer vrolijck / en veerdich. Doe hy starf / bleef noch ghedeckt het werck van Trinita, en het werck van de groote Sale van Farnese, noch onvolmaeckt: gelijck oock bleef t'werck te Caprarola: Welck alles quam in handen van zijn broeder Federigo. Taddeo overleedt den tweeden Septembris A°. 1566. en wesende ghebooren den eersten Septemb. Anno. 1529. was maer oudt 45. Jaer.

Het leven van Michel Agnolo Buonarruotti, Florentijn / Schilder / Beeltsnijder / en Bouwmeester.

TErwijlen de behendighe en fraepe geesten / met 'tlicht des vermaerden Giotto, en zijn naevolghers / hun ghepoogt hebben ter Weerelt te doen blijcken t'vermoghen / dat de goede gheneghenthept der sterren / en de ghetemperde mengselen der humoren / in hun sinnen hadden laten vloepen: En begheerich wesende / met de volcomenhept der Consten na te bootsen de wonderlijcke schoonhept der Natueren / en te comen tot de gheheele kennis des alghemeenen verstants: Is / om tot sulcken hooghen mate te repcken / ten lesten ontstaen het licht der alghemeener Teycken-const Michel Agnolo Buonarruotti: Om den Naecomers open te wijsen den weg der drie Consten / Schilderen / Beeldt-houwen / en Bouwen / daer hy in gheexcelleert heeft: Boven dat goetwillich hem zijn toeghevallen / en verselschap hebben / met een hoogh onderschepdich oordeel / de reden-stiersche Morale Philisophije / en vermaeckelijcke soete Poeterije. Hy was gheboren in't Aretijnsche landt / op een Dorp / ghenaemt Casentino, A°. 1474. Zijn Vader / Lodewijck gheheeten / quam van daer woonen in een ander Dorp / Settignano ghenoemt / drp Italische mylen van Florêcen / en hiel zijn kinderen te wercken in wolle en sijde / want hyder vast veel / en wepnich incomst hadde. Michel Agnolo wat groot geworden / werdt te Schole bestelt te Florencen / daer hy alle dê tijt die hy conde doorbracht met te teyckenen / al was hy van zijn Vader en Ouders daerom veel bekeven / en oock gheslagen / ghelijck of sulcke Const yet verachtelijcks waer gheweest. Hy creegh kennis met eenen Francesco Granacci, die oock gelijck hy noch jongh was: desen was bestelt te leeren schilderen by eenen Domenico del Grillandaio. Desen Jonghen siende Michel Agnolo so tot de Const gheneghen / creegh hem lief / en dede hem dickwils van zijn Meesters teyckeninghen / den welcken Meester doe van de beste Schilders van Italië gherekent was. Eyndtlijck worde Michel Agnolo by desen Domenico besteedt te leeren t'zijnen 14. Jaren / den tijdt van drp Jaren. Hy nam in't teyckenen seer toe / dat hy niet alleen alle zijn mede discipelen / die veel waren / overtrof: Maer alsoo eenen Jongen conterfeytte eenighe ghecleedde Vrouken / van den Meester ghedaen metter pen / Michel Agnolo nam een grover pen / en gaf een van dese Meesters Vroukens eenen anderen beteren omtreck / dat het te verwonderen was van sulcken cloecken Jongen / die zijns Meesters dingen verbeteren con / en dorf: Dit papier is namaels als een groot weerdige Relijcke bewaert gewordê by Vasari. T'geschiede doe Domenico zijn Meester schilderde tot S. Maria novella de groote Capelle / dat den Meester upt was / en Michel Agnolo conterfeytte de heele steygeringe / so sy stondt met alle reetschap / en eenighe Jonghers alsoo sy wrochten: Domenico dit siende / was seer verwondert / hoe verstandich dit ghedaen was / en seyde: Desen Jongen can meer als ick. Michel Agnolo creegh een van de Printen van Hipse Marten, daer de Duyvelen Sinte Antonis in de locht voeren:

Michel Agnolo noch jongh, verbetert Domenico del Grillandaio syns Meesters teyckeninge.

voeren: dit conterfeyte hy metter pen/
datmen niet onderkennen con: Oock
maeckte hy dit in schilderije / en cocht
verscheydẽ visschẽ/ om eenige vreemde
ghedaenten deser Duyvelen daer na te
coloreren. Als hem eenige Printen wa-
ren geleent/en gecopieert hadde/ maec-
te zijn ghetepckende soo ghelijck / en
maecktese berooct en out als de prin-
cipalen / en gaffse den Jonghers / diese
niet anders dan voor de Printẽ en ken-
den: met al dit gecreegh hy eenẽ groo-
ten naem. In desen tijt hadde den Heer
Lorens de Medici in sijnen Hof / by de
plaetse van S. Marco, een groot deel
Antijcke Beeldẽ/en ander/met grooten
cost vergaert / om daer te maecken een
Schole voor jonge Schilders en beelt-
snijden / en claeghde teghen Domenico,
dat t'beeltsnijden so heel weynich meer
in't ghebruyck was: des begeerde hy/
dat hy van sijn beste Jongers daer stie-
ren wou / om conterfeyten / en leeren:
daer worden gestiert Michel Agnolo, en
Francesco Granaccio. Michel Agnolo
begon yet te doen van aerde/om trotsen
een ander Beeldtsnijders soon/dat hem
d'Heer Lorens begon grootlijck te ach-
ten. Hier nae Michel Agnolo verstout
wesende / nam een stuck Marbers / en
conterfeyte een tronie van eenen Antijc-
ken ouden lachenden Faunus, wiens
mondt en neuse wat ghekneust oft ghe-
broken waren: desen conterfeyte hy so
ghelijck / datter den Heer in verwon-
derde: En alsoo Michel Agnolo zijn hooft
hadde ghemaeckt met neus en mondt /
en in de lacchende mondt oock alle de
tanden / desen Heer (alsoo hy boerdich
was) seyde uyt ghenuechten: Ghy most
bedencken / dat oude lieden niet juyst
al hun tanden en hebben / oft hun en ge-
breeckter somtijts eenighe. Michel Ag-
nolo, die eenvuldich was/docht/hy sey-
de de waerheyt / en als die desen Heere
vreesde en beminde/ sneedter stracx eenẽ
tandt uyt / en maeckte gelijck of hy uyt
gevallen was / verwachtende des Hee-
ren weder comst met verlanghen: Wel-
ken ghecomen / siende de goede eenvult
van den Jonghen/ lachter mede/en ver-
telde dicmael anderẽ/ als oft een groot
mirakel had geweest. Eyndelijc by con-
sent / van den Vader / nam hy Michel
Angel als zijn eyghen kindt aen in zijn
huys/ gaf hem een Camer / en liet hem
eten met zijn kinderen aen zijn eygen ta-
fel: Dit gheschiedde in't tweede Jaer /
dat hy by Domenico had gewoont. De-
sen Heer gaf hem noch pensioen / en om
den Vader te helpen / vijf Ducaten ter
Maent: en noch maeckte hy hem eenen
purperen mantel / en gaf noch den Va-
der een goet Officie: Waer by de mil-
dicheydt van desen Heere / tot de Const
leerlustige Jeught/af te meten is: want
oock alle Jongers in zijnen Hof comen-
de / hadden pensioen/ d'een meer / d'an-
der min: En in desen Hof waren niet
alleen (als verhaelt is) ronde Beelden/
maer veel excellente Schilderijen / soo
dat het een seer ghenuechlijcke plaetse
om hun te studeren was: waer van Mi-
chel Agnolo, die de voorbaerste in't lee-
ren/en de vlijtichste in al zijn doen was/
de sleutelen altijdt hadde. Hy maeckte
voor zijn Heere / door raedt van den ge-
leerden Policianus, eenen strijdt van
Hercules en den Centauren in Marber/
soo gedaen/ dat het schijnt van een oudt
ervaren Meester te wesen / en wort
noch in grooter weerden ghehouden.
Oock maeckte hy in Marber een Ma-
ry-beeldt van half rondt/ waer in hy de
handelinghe van Donaet niet alleen
volgde/ maer in gratie en teyckeninghe
overtrof. Hy teyckende veel Maenden
tot den Carmelijten/nae de Schilderije
van Masaccio, en met sulck verstandt /
dat het alle die van der Const en ande-
ren boven maten verwonderde: en ghe-
lijc nijdicheyt de schaduw' is der blinc-
kender deucht / vermeerderde neffens
zijne vermaertheyt oock de scheeloogh-
sche nijdicheyt / soo dat eenen jonghen
Beeltsnijder Torrigiano geheeten/benij-
dende van hem in de Const overtroffẽ /
en boven hem in achtinghe te wesen/
geveynsende met hem te spelen / sloegh
hem soo wreedelijck met een vuyst / dat
hy hem den neuse in stucken sloegh / en
teyckende hem/ dat hy't zijn leven lang
droegh / des Torrigiano uyt Florencen
worde ghebannen. Doe Michel Agnolo
met desen zijnen Heere vier Jaer hadde
ghewoont / is den Heer gestorven / des
is hy

Torrigiano slaet Michel Agnolo den neus in stucken.

is hy weder in zijn Vaders huys ghekeert met grooter droefheyt / om den doot van desẽ liefhebber aller Consten. Hier cocht Michel Agnolo eẽ groot stuck Marbers/ en maecter af eenẽ Hercules, langh vier ellen / die eyndelijck werdt ghesonden in Vranckrijck aen Coning Francesco, en was gheacht een excellent werck. Michel Agnolo was noch seer groot by d'Heer Lorens soon / Piero de Medici, erfghenaem van desen Hof / en beriedt hem altijdt met Michel Agnolo, doe hy yet Antijcks cochte : En doe't eens seer ghesneeuwt was / liet hem maken in den hof een groot Beeldt van snee. Michel Agnolo maeckte een houten Crucifix voor S.Sperito , daer hem den Prioor een Camer gaf/daer hy verscheyden dooden vilde/ en anatomiseerde/ des hy vã doe voort seer goede teyckeninge hadde. Het geviel dat die van t'Huys van Medicis verdreven werden uyt Florencen / en Michel Agnolo eenige weken te vooren was ghetrocken te Bolognen / en trock van daer te Venetiẽ / vreesende of hem yet quaets mocht ontmoeten / om dat hy in't Huys Medicis soo ghemeensaem en bekent was. Vindende te Venetien geen onderhout / keerde weder te Bolognen / daer hy geen teecken aen de Poort genomẽ hebbende / verviel in boet van 50. Bolognese ponden : en soo hy niet betalen conde / worde los door een van de sesthien regerende Mannen/Messer Ioan Francesco Aldourandi, daer hy een Iaer bleef/ en maeckte tot een ander oudt werck in de kerck eenen Enghel met eenen Candelaer/en eenen S. Petronio van Marber / waer van hy hadde dertich Ducaten. Keerende weder te Florenren/ daer hy onder ander maeckte eenen slapenden Cupido , groot als t'leven : Desen door raedt van eenighe / worde van Michel Agnolo toeghemaeckt / dat hy scheen out en Antijck te wesen : welcken (so men seght) eenen Baldasser del Milanese hem te Room in zijnen Wijngaert verborgh / en liet ontgraven / en vercocht hem dẽ Cardinael S. Iorgie twee hondert Ducaten : Desen soude noch wesen tot Mantua. Dit uytcomende/ maeckte Michel Agnolo soo vermaert/

[M]ichel Agnolo maeckt eenen marbe[r]en slapendẽ Cupido , die [v]oor Antijc[k] Roõ wert [o]ntgraven.

dat hy te Room by desen Cardinael gebracht werdt / daer hy een Iaer (doch sonder weynich doen) overbracht. Een Roomsch Edelman Iacopo Galli liet hem maecken eenen Cupido van Marber/ groot als t'leven: Daer naer eenen Bacchus, van thien palmen hoogh / met een drinck-schael in de rechter handt / en in de slincker een Tyger-huyt/en een wijndruyf/ welcke eenen jongen Satyr soeckt te eten : In dese figuere sietmen/ dat hy te wege ghebracht heeft een vermenginge der ledẽ wonderlijcke schoon: want hy hadder in ghetoont een manlijcke jeuchdighe ranckicheyt/ en vroulijcke vleeschachtighe rondicheydt/ soo dattet het beste Beeldt was / dat voor henen by de Moderne ghemaeckt was gheweest : Jae dat ander dinghen van teghenwoordighe Meesters/by 'tzijn te gelijcken/ niet met allen en waren: Soo dat dẽ Cardinael van Rouan eẽ Fransman / om van hem ghedacht in Room te laten / liet maken Michel Agnolo een groot Mary-beeldt van Marber / dat men delle Febbre heet/ met eenẽ dooden Christus op den schoot / welcke naeckt is / soo ghedaen / dat niemant te hopen heeft een beter te sien/van musculẽ/aderen/en senen/ op t'ghebeente van dit lichaem noch een dooden soo ghelijck eenighen dood en/met een soet wesen van een aensicht / oock aermen en beenen / soo geheel volcomen schoon/ en wel gedaen. Eenige berispten / dat de Mariæ tronie soo veel jeuchdiger is als Christi : maer dese/ als onverstandige/bedachten niet/ dat eẽ Maegts aensicht veel verscher en schoonder blijft / als een ander Vrouwen tronie / en dat de aensichten der gener die veel lijden/ gelijck Christus dede/seer verouden. En om dat dit werc/ ghestelt wesende in Sinte Pieters kerck/ van eenighe uyt Lombardijen worde ghesept / van een ander ghedaen te wesen/en van Michel Agnolo gehoort worde/ heefter by nacht op den riem van Maria zijnen naem in ghehouwen. Om d'uytnementheyt der Const / als tot een levende beelt (gelijck het schijnt) seyde een fraey Poeet in Italiaens ghedicht op desen sin:

Ay schoonheyt groot, eerbaer, vol rouwen,
Melijden, in doodt steen ghehouwen,
Weent niet soo seer ghelijck ghy doet,
Dat voor den tijdt ondancks met moet
Op van der doodt staen ons ontlader,
V Bruydegom, u Soon, en Vader,
Den welcken ghy met eyghen naem
Zijt Dochter, Bruydt, en Moeder t'saem.

Michel Agnolo werde hier nae seer vermaert/ zijnde ontboden te Florencen/ alwaer een stuck Marbers was van negen ellen hoogh/ daer eenen Simon da Fiesole van had eenen Reus begonnen/ en soo qualijck/ dat hy noch niemandt daer een Beeldt so groot af wist te maken/ sonder stucken by te voeghen: en hadde oock de beenen door ghegraven/ en lach als een verlaten werck. Michel Agnolo desen steen ghecreghen hebbende/ maeckte sulck een Modelleken van wasch/ en maeckteder uyt eenen jongen David, met een slingher in de handt: makende steygheringhe/ en hem bedeckende/ en sonder dat het yemandt sach/ bracht sijn werck ter perfectie. Ten lesten genoech voldaen wesende/ en noch aen het retocqueren hier en daer doende/ sach eenen Heer Piero Soderini dit Beeldt/ en seyde tot Michel Agnolo, dat hem docht/ dat den neus van dit Beelt te dick was. Michel Agnolo merckte wel/ dat hy te seer van onder stondt/ en dat hy van daer geen recht oordeel conde gheven: doch om hem te ghenoegen/ clom op de steygeringhe/ en nam stracx in de slincker hant een yser/ en een weynich greys/ dat op de steygeringe lagh/ en gheliet hem aen de neus te wercken/ latende van dit greys allencx wat vallen/ sonder yet van de neus af te smijten: doe keerde hy hem om/ en sach om leegh nae Soderini, die opwaerts stondt en sagh/ hem seggende/ dat hy nu eens sien soude. Hy antwoorde: Nu staet het my beter aen/ ghy hebt hem daer nu het leven gegeven. Daer mede quam Michel Agnolo af/ en lachte by hem selven/ dat hy mijn Heere alsoo vernoecht hadde/ als hebbende medelijden met die hun meynen te verstaen/ niet wetende watse seggen. Maer wisselijck dit Beelt was sulck/ dat het benomen heeft den roep van alle ander Beelden/ Moderne en Antijcke/ t'zy Grieksche oft Latijnsche: en men mach segghen/ dat in Marforio te Room/ Tyber noch Nijl in Belvideer/ oft de Reusen van Monte Caval, hier niet by en hebben in proportie/ schoonheyt/ en welstandt: want in dit Beeldts beenen sietmen seer schoonen omtreck/ en uytspringhen der heupen: boven datmen in dit oock siet een wonder gratie en soeticheyt in den standt/ oock een volcomen goetheyt in voeten/ handen/ tronie/ en alle ander leden. Hier van hadde Michel Agnolo voor sijnen loon van den voornoemden Soderini 400. Croonen/ en t'Beeldt worde voor t'Paleys van den Hertogh ghestelt A°. 1504. Noch maeckte hy voor den selven eenẽ David van coper/ die in Vranckrijck worde ghesonden/ die oock uytnemende was. Nae noch eenich ander dingen maeckte hy in een rondt een half rondt Mary-beeldt van coper ghegoten/ door eenige Vlaemsche Edelluydẽ/ van den Huyse van de Moscheroens/ en betaelden daer voor 100. Croonen/ en sondent in Vlaender. Een Const-liefhebber zijnen vriendt/ ghenoemt Agnolo Doni, Florensche Borger/ die veel fraey dinghen Antijck en Moderne hadde/ was oock lustich wat te hebben van Michel Agnolo, die in een rondt hem schilderde een Mary-beeldt op beyde knyen ghecknielt/ hebbende op de aermen een kindt/ datse Ioseph toelägt/ die dat ontfangt: Daer saghmen in dat omsiende aensicht van Maria, en in't staer oogh opslaen nae t'kindts schoonheyt/ haer volcomen venoegẽ/ en de groote begeerte die sy heeft/ t'kindt desen eerbaren heyligen Man deelachtich in't overgeven te maken: den welcken in't aensicht en met zijn actien bewijst/ t'selve met effen sulcken hertlijcke liefde t'ontfanghen. Daerenboven om zijn Const te toonen/ hadde hy gemaeckt in't Landtschap

schap veel naeckten op veelderley manieren: En alles was soo net en aerdich gedaen/ dat hy dergelijck noyt op hout ghedaen heeft: Dit ghedaen/ sondt het t'huys / en gaf den Bode een bilgiet/ daer voor t'ontfangē 70. Ducaten. Dit docht Agnolo Doni ,, die een ghereghelt Man was/ seer veel/ voor soo een schilderije te gheven/en seyde tot den Bode/ t'waer ghenoech aen 40. Ducaten/ en gafse hem. Michel Agnolo sondt hem wederom te doen segghen / dat hy hem 100. Ducaten oft de schilderije weder t'huys soude schicken. Agnolo, wien de schilderije niet geern hadde willen missen/ ontboodt/hy wilde hem den eersten eysch van 70. gheven: maer Michel Agnolo om het misvertrouwen van Agnolo, begheerde noch eens soo veel als hy eerst geeyscht hadde: waerom Agnolo gedwongen was/ wilde hy de schilderije behouden/te seynden 140. Ducaten.

chel
nolo
dubbelt
emael
en eysch.

In de groote Sale van dē Raedt/ schilderde op desen tijdt den Const-rijcken Leonardo da Vinci, als vooren gheseyt is: En alsoo Piero Soderini Gonfalonier was / welcken siende in Michel Agnolo soo grooten Const / besteedde hem oock een deel van dese Sale: Des hy om in trots te maken t'ander groot vack der Sale / maeckte een groot Carton/ nemende voor d'Historie van den krijgh te Pisa: Doch wilde niet dat dit yemandt sagh. Desen maeckte hy vol naeckten van Soldaten / die in de Riviere Arnus om der hitten baedden / terwijlen dat in't Legher (overvallen van den vyant wesende) alarm werdt ghemaeckt: Daer had hy ghemaeckt de Soldaten uyt t'water climmende/en op verscheyden actituden hun cleedende / en wapenende met grooter haest/om hun medeghesellen te helpen: voorts in't verschieten eenen strijdt van Ruyters. Onder ander naeckte figueren wasser een oudt Man / die om zijn hooft hadde eenen crans van Klijf om schaduw te maken/ welcken sat om zijn couffen aen te trecken/ die hy niet aen conde crijghen/ om dat zijn voeten vocht van t'water waren/ en track met grooten vlijt/ t'welck hy niet alleen met t'crom trecken des monts en bewees / maer met alle musculen/ en recken der aderen en senuwen: en meer ander dinghen waren daer geteeckent in groeppen/ d'een met crijt oft kole/d'een gewasschen en gehooght met lootwit/ en d'ander gheartseert. Desen Carton was allen Constenaren een uytnemende verwonderen/ en in de Sale op ghehanghen / was de Schilderjeucht lange tijt een uytnemend' Exemplaer / dat veel Meesters heeft ghemaect/als Raphael, en del Sarto, Rosso, en meer andere.

ton van
chel Ag-
o, daer
l nae
ben ghe.
ŝiseert te
rencen.

Hier naer Michel Agnolo, om t'groot gherucht zijnder uytnemender Const / werdt te Room ontboden van den Paus Iulius de tweede / welcken voor nam te maken een Sepultuere/ die in hooghmoet / vercieringhe/en overvloet van schoon Beelden / soude overtreffen alle Antijcke en Keyserlijcke graven. Hier van hadde Michel Agnolo een wonder heerlijcke ordinantie ghemaeckt/datter in souden comen 40. groote Marberen Beelden/ sonder kinderkens / Historien / en ander cieraten: des trock Michel Agnolo ghesonden nae Carrara, met duysent Croonē/ om Marberen te halen. Daer wesende / had hy wel wonder dingen willen maken / om van hem in die Cavernen gedacht te laten / als d'oude Antijcken hebben gedaen / ghelockt wesende van die heerlijcke groote stucken Marbers: Doch hy beschickte een wonder groot deel Marbers ter Zee/ en alsoo te Room: alwaer ghecomen / bestelde / dat hem een deel Marbers te Florencen worde geschickt/om Somers/alst te Room quade locht is / daer te wercken. Binnen Room maecte hy twee groote Marberen naeckte ghevangen Beelden tot dese Sepultuere/ die soo ghedaen waren/ datmen noyt geen beter gesien en heeft: Dese / alsoo sy noyt in't werck en quamen / gafse namaels Michel Agnolo aen Sr. Robert Strotzi, hem sieck vindende t'zijnen huyse: Dese worden geschoncken en gesonden dē Coning van Vrancrijck / en zijn nu ter tijdt tot Cevan in Vrancrijc. Hy bootseerde binnē Room noch acht Beelden / en vijf tot Florenren/waer van hy voldede een Victorie/ met eenen gevangen onder haer / die te Florencen worde ghestelt in de groote

Sale van den Hertog te Room volepnde hy eenen Moyses, vijf ellen hoogh/ welcken sit met een statighe actie/ legghende een handt op de Tafelen/ en in d'ander houdende den baerdt: Welcke handen/ arem/ knyen en voeten/ oock tronie/baert en laken/en zijn niet te beschryven/ wat uytnemende Const daer in is te sien: desen Moyses met noch ander Beelden/ syn noch tot S. Pieter in Vincola. Men segt/twijlen Michel Agnolo aen dit werck was doende/quam te Room de reste vã het Marber tot de Sepulture/tot a Ripa, van Carrara, die Michel Agnolo liet brengẽ op die plaetse van S. Pieters, en om dat de ghene diese ghebracht hadden mosten zyn betaelt/ gingh hy (also hy gewoon was) tot dẽ Paus: maer also zyn Heylichept dien dagh onledigh was/ met groote nootsakẽ/belanghende de stadt Bolognẽ/keerde Michel Agnolo weder thuys/ en betaelde de Marberen van syn eygen ghelt/hopende haest orden van zyn Heylichept te hebben/ dus keerde op een ander dach te Hove/maer en mocht hy den Paus niet comẽ/want hy worde belet van eenen Palfernier/die hem seyde patientie te hebben/hy hadde last hem niet binnen te laten. Waer op eenigen Bisschop seyde: Misschien en kent ghy den Man niet. Den Palfernier seyde/ Ick ken hem al te wel: maer ick ben hier om te doen/ dat my van myn overste en den Paus is bevolen. Dit docht Michel Agnolo (als sulx ongewoon) onmogelijck/en seyde: Als van nu voort my den Paus laet soeckẽ/ segt dat ick elder te vinden sal worden: En t'huys ghecomen/ trock tsavonts ten twee uren in der Nacht te Poste wech/bevelende twee syn knechten/alles den Joden te vercoopen/ en te volghen nae Florenten/ daer hy nae toe trock. Doe hy nu quam tot Poggibonzi,en opt erydom van Florencen/ bleef daer stille. Ten liep niet lang aen/daer en quamen vyf Posten met brieven vã den Paus om hem weder te halen: en al hielden de brieven/ dat op pene van ongenade hy niet nae en soude laten te comen/en wat dese hem baden/ so wilde hy niet hoorẽ/ dan schreef eyntlijck

Michel Agnolo vlucht uyt Room, en weyghert den Paus weder te keeren.

dees cleen antwoort: Syn Heylichept soudet hem vergheven/ hy wou niet meer in syn tegenwoordichept comen/ dewijl hy hem hadde doen verjagẽ als een argh Mensch/ en dat synen trouwen dienst sulcx niet en verdiende: Hy mocht voort een ander soeckẽ die hem diende. Michel Agnolo was te Florenten dry Maenden doende met Cartons voor de groote Sale/die Piero Soderini hem woude laten maken: binnen desen quamen aen de Signorije dry bevelen van den Paus/ dat sy hem Michel Agnolo souden te Room seynden. Hy desen ernst des Paus merckende/nam voren (so men segt) te trecken nae Constantinopolen/ om dienen den Turck/ door middel van eenige grau Monicken/die hem aendienden/ dat hem den Turck wel begeerde/ om te maken een brugghe/van Constantinopolen de stad tot Pera: doch liet hem raden van P.Soderini, die hem schickte tot meerder versekerthept/ als een Stadts Ghesant/ met syn broeder den Cardinael Soderini,die met hẽ by den Paus soude gaen. Dus quamen sy te Bolognen/daer den Paus alree van Room gecomen was. Dit voorgaende wort van eenighe anders vertelt/te weten: Dat den Michel Agnolo niet en wou eenich vã syn dinghen laten sien/en hadde nabedencken/ dat den Paus vercleed wesende/ meermaels door syn knechten syn dinghen in syn afwesen hadde gesien/ met seker oorsaken: Het welck doch alsoo was. En dat hy eens de knechten omcocht met gelt/om te comẽ in de Capelle van Sixto zyns Ooms/ die hy Iulius hem liet schilderẽ/ als volgen sal: en dat Michel Agnolo bemoedende op syn knechten sulck verraet/hem eens hadde verborgen op de steygeringhe/ en met dat den Paus in de Capelle quam/ hy niet wetende wie't was/ een berdt van boven af nae hem schoot/ en dede hem also toornig te rugge wijcken. Doch oft aldus/oft anders was/ hy hadde ymmers met den Paus aldus het spel/ en warẽ met malcander veronweerdicht: en Michel Agnolo vreesde/ oft met hem qualijck soude afloopen. Dus in Bolognen gecomẽ wesende/eer hy noch de

leersen

leerſen af dede/ werdt hy van 't Hofge-
ſin des Paus gebracht by den Paus/
in geſelſchap van een Biſſchop van dē
Cardinael Soderini : Want den Car-
dinael was ſieck ghewozden / end' en
mocht niet mede gaen. Nu gecomē we-
ſende voor den Paus / leyde hy hem op
ſyn knyen/ wien dē Paus over dweers
aenſagh als veronweerdight/ en ſeyde:
In plaetſe dat ghy ons ſoudt comen
vinden / hebdy ghewacht dat wy u co-
men vinden? willende daer mede ſeggē /
dat Bolognen naerder Florencen is als
Room. Michel Agnolo met beleefden
handen en hooge ſtemme begeerde oot-
moedelijck vergheveniſſe / hem veront-
ſchuldigende/ dat t'gene hy gedaen had-
de/ was geſchiedt uyt verbolgentheyt/
niet moghende verdraghen alſoo henen
gejaeght te worden / en wat hy nu miſ-
daen hadde / dat hy hem dat vergave.
Den Biſſchop/ die hem voor den Paus
hadde gebracht / die meende de ſake oock
te verontſchuldighen / en ſeyde tot zijn
Heylicheyt: Deſe duſdanige Menſchen
zijn onwetende/en buytē deſe hun Conſt/
en zijnſe nergens meer toe goet/ datmen
daerom hun behoort te vergheven. Den
Paus werdt toornigh / en met eenen
ſtaf / die hy in de handt hadde / dreef
hy den Biſſchop van hem / ſegghende:
Onwetende zijt ghy/ die den Man ver-
ſmaedt / daer wy hem ſelf niet en ver-
ſmaden. Dus worde den Biſſchop van
den Palfrenieren uyt geſteken met een
deel knotſen. Des Paus gramſchap
ghekoelt zijnde / gaf Michel Agnolo de
Benedictie/en noch een deel geſchenckē.
Hy maeckte daer nae / by laſt van den
Paus/ des Paus cōterfeytſel/ eē Beelt
vijf ellen hoogh / van Coper / in welck
hy groote Conſt en ſchoon actitude te
weghe bracht / bewijſende in't uytſien
een groote ernſtige ſtatelijckheyt: de la-
kens waren ſeer rijcklijck : Dit Beeldt
worde te Bolognen gheſtelt / boven de
poorte van de Kerck van S. Petronio.
Men ſeght/ doe der Michel Agnolo noch
aen doende was/ datter toegelaten was
by te comen Francia , Goutſmidt / en
excellent Schilder/ die veel van den lof
en Conſt van Michel Agnolo hadde ghe-
hoort/ maer noyt niet van hem gheſien:

...chel Ag-
...o coemt
...der in ge-
...e by den
...s: Een
...chop ſijn
...rſpraeck
...t om ſijn
...edacht
...ken uyt-
...tooten.

deſen ſiende t'conſtich werck van Mi-
chel Agnole, ontſette hem: des hem Mi-
chel Agnolo vraeghde / wat hem van
het Beeldt docht / antwoorde Francia :
het is eē ſeer ſchoon gietſel/ en eē ſchoon
ſtoffe : des docht Michel Agnolo, dat hy
meer prees het Coper als de Conſt / en
ſeyde: Ick macher den Paus van danc-
ken/ die't my ghegheven heeft/ ghelijck
ghy meucht den Apotekers / die u de
verwen om mede te ſchilderen gheven:
en verſtoort wordende / ſeyde in teghen-
woordicheyt van een deel Edelluyden/
dat hy eenen plompaert was. En ſiende
daer nae by hem een ſoon van Francia ,
die ſy ſeyden een ſchoon jongſken te we-
ſen / ſeyde tot hem : V Vader maeckt
ſchoonder levende / als gheſchilderde
Beelden. Onder dē Edelluydē vraegd'
hem een/ welck hy meerder achte te we-
ſen/ dit Paus beelt/ oft een paer Oſſen?
Hy antwoorde: Nae de Oſſen zijn : De-
ſe van Bolognen zijn al grover als onſe
Florentijnſche. Den Paus liet op de
banck om t'Beelt te volEynden duyſent
Croonen/ en alſt van aerde gedaen was/
trock hy nae Room / en liet Michel Ag-
nolo te Bolognen / die 't binnen 16.
Maenden voldede. Dit Beeldt werdt
namaels ghebroken / en aen den Her-
togh van Ferraren vercocht / dieder
een ſtuck geſchuts af goot / en noemdet
Iulius , dan 't hooft bewaerde hy. Doe
den Paus te Roō was/ Bramant, maeg-
ſchap van Raphael d'Vrbijn , en daerom
gheen goet vriendt van Michel Agnolo,
bracht den Paus in't hooft/ dat hy niet
en ſoude laten voort maken ſyn Sepul-
tuere : Want het ſcheen (ſeyde hy) dat-
men den Doodt doen haeſten wilde / en
was een quaet teecken/ te maecken bin-
nen ſyn leven hem ſelven een graf: maer
dat het goedt waer / dat hy Michel Ag-
nolo wederkeerende / ſoude voor eerſt
laten ſchilderen het welfſel van de Ca-
pelle / ter eeren en ghedachteniſſe van
zijn Oom / den Paus Sixtus , die hy in't
Paleys hadde doen makē. Dus brach-
tet Bramant met ander Michel Agnols
miſgonners daer toe / dat dat eerlijck
begonnen werc der Beeltſnijdinge moſt
achter wege blijven/ om datſe ſagen Mi-
chel Agnolo , door zijn groote uytne-
mende

Bijtige ant-woorde van Agnolo.

Bramant Bouwmeeſter, Michel Agnolo vyandich weſende, en maeghſchap vā Raphael, veroorſaeckt dat M. Agnolo moet 't Beeldthouwen weder verlaten, en 't Schilderen aenvangen.

mede Const in desen so lief en weert by den Paus / en dochten Michel Agnolo te doen despereren/om dat hy op 't nat schilderende/als wesende daer in ongeoeffent/ niet besonders oft minder als Raphael doende / oock minder gheacht soude worden by den Paus/ oft dat hy voort soude moeten. Michel Agnolo te Room gecomen/ leydet den Paus hem vooren : Maer Michel Agnolo haddet hem gheern afgeraden/ Raphael gheern aent welfsel gestelt / en hy aent volepnden der Sepulture: Maer hoe hy't meer afsloegh/hoe't den Paus meer sin hadde. Dus worde van Bramant, by last van den Paus/ de steygeringhe gemaeckt/maer(t'schijnt wel al willens) qualijck / welck Michel Agnolo van ander dede te deghe maecken. Den Paus wou dat al t'werck / dat ten tijde des Paus Sixti ghedaen was /soude afghebickt worden / hoewel het gecost hadde vijfthien duysent Ducaten. Michel Agnolo siende dit hoogh voornemen des Paus / nam voor van Florencen hulp t'ontbieden/ en te maecken/dat die daer voorhenen hadden ghewrocht/ souden van sijnder Consten weghen onder hem als sijn ghevanghenen moeten liggen/ en wilde toonen / hoe de Moderne oft tegenwoordige Schilders te teyckenen en schilderen behoorden: met dit hoogh voornemen begon en volepnde hy sijn Cartons. En alsoo hy noyt op nat yet ghedaen hadde / quamen die hy ontboden hadde / sijn goede kennis/te weten/ Granaccio, Iuliaen, Bugiardini, Iacob di Sandro, den ouden Indiaco, Agnolo di Domino, en Aristotiles, en beginnende liet hun eenige dingē tot een proef maken:maer siende hun doē wijt verschepden van sijn groote begheerte/ smeet op eenen morghen vroegh alles van boven neder / en sluytende hem in de Capelle/ woude hyse noyt meer in latē/ noch ooc ten huyse daer hy was hem niet meer van hun laten sien: daerom siende hun bespot/keerden beschaemt nae Florenten. Dus maeckte Michel Agnolo dit werc met uytnemenden vlijt en studie/ sonder hem eens te sien laten/om gheen oorsaeck te geven dat het yemant sage: waer door t'volcx begheerte om sien te meerder was. Den Paus oock seer lustigh wesende / begheerdet eens te sien: en alsoo't hem Michel Agnolo niet wilde toelaten/ de swaricheyt ontstaen is van Michel Agnols vlucht uyt Room (als verhaelt is). Hier soudet schijnen / en soude moeten wesen/ dat Michel Agnolo t'welfsel een stuc weegs begonnen hadde/ eer hy vluchtede: en volghende dit/ soude Bramant al voor s'Paus vertreck nae Bolognen/ de Sepulture hebben ontraden te volepnden. Dat Michel Agnolo soo noode yemant sijn dinghen in't welfsel liet sien/was / om dat door oorsaeck van eenich weder sijn werck/ als van eenige soutichept int kalc/ was uytgeslagen ende beschimmelt/ 'twelck met der tijt de locht weder wech nam: maer daer te vooren wasser Michel Agnolo heel mistroostich om/en claeghdet den Paus / als meenende t'werck te verlaten: Des sondt hem sijn Heylichept Iuliaen da San Gallo, die hem daer raedt toe gaf. Dus voldede Michel Agnolo de helft: Des wilde den Paus/die seer haestich en onlijdtsaem was / datment ontdecken soude. Daer quam al Room om sien : oock Raphael, die licht yet con navolghen/ en maeckte daer na op een ander maniere als voor henen de Sibillen en Propheten tot La Pace. En Bramant socht aen dē Paus te wege te brenghen / dat Raphael d'ander helft mocht volepnden. Michel Agnolo dit verstaende / beclaeghde hem over Bramant, en sonder meer aensien op hem te hebben/ seyde den Paus de ghebreken des levens en der Architecture van Bramant, aē de fabrijcke van S. Pieters, die Michel Agnolo namaels heeft moeten verbeteren : Maer den Paus alle daghe meer merckende Michel Agnols Const / liet hem het welfsel volmaken/ wel betrouwende/ dat hy de reste beter als d'eerste doen soude/ en hy gheboodt daghelijcx/dat hem Michel Agnolo soude haesten/ en vraeghde dickwils wanneert gedaen soude wesen. Hy antwoorde onder ander eens : als ick my selven voldaen hebbe in de Const. Den Paus seyde : Wy willen dat ghy ons voldoet in onse haest. Dus voldede Michel Agnolo dit heel welfsel alleen / sonder yemants

Hier blijcken twee oorsaken van Agnolons vlucht uyt Room die t'overleggen staen.

mandts hulp/dan datmen hem de verwen wreef/binnen den tijt van twintich Maenden/ en hadder van drij duysent Croonen/ en mochter in ghebruycken voor 25. Croonen verwe: maer 't was hem grooten arbeydt/ met den hoofde om hooch te wercken/dat hy binnen eenighe Maenden daer nae gheen teyckeninghen conde sien/oft yet lesen/dan om hoogh siende. In summa/dit werck in't gheheel is soo gedaen/ en sulck/dat het is het licht-vat oft Lampe onses Consts/ dat het genoechsaem is te verlichten de gheheele Werelt/die te voren inde rechte Teycken-const menich hondert Jaren is ghenoech verblint gheweest. Gheen Schilder behoeft te wenschen/in inventie/ vertortingen/ actituden/ schoonheydt der naeckten/ en omhangsels der lakené/meer volcoméheyt te sien: want hier is de Const in haren hooghsten graet/ en ter uyterste grense gebracht/alst wel blijckt aen die volcomen schoon naeckte Beelden/ seer verhevé/levende en roerende/van verscheyden ouderdommen/ die eenighe eycken festonen/ om de gulden eeuw te bewijsen/houden: want de Poeté willen/datmen doe by eyckelen leefde. Dus bewees Michel Agnolo, dat in deses Paus tijt de gulden eeuwe voor handen was/ om dat in desen tijdt Italien gherust en in vreden was/ dat voor en nae in groote ellēde en swaricheyt is geweest. Hier zijn te sien veel Historien uyt 't Oude Testament/ van Adam en Eva af/ oock Propheten en Sibillen/ daer men Const/ verscheyden actien/ en beweghelijcke affecten oneyndlijcke veel sien mach. Gheluckich is gheworden de Schilder-cōst/ dat alle twijffel en duysternisse van haer is wech ghenomen het valsch vant oprecht onderscheyden/ en den blindt-doeck der valscher meeninge den Schilders van dé oogen met dit werck ontbonden en los ghemaeckt is geworden. Der Capellen welffsel nu ghedaen/ was Michel Agnolo seer in gratie by den Paus/gelijck hy ooc daer aen werckende is gheworden meer en meer: want so Michel Agnolo wou gaen nae Florencen in den Omgangh op den S. Ian, sondt hem den Paus t'sijnen hupse om reysghelt 500. Croonen upt vriendtschap en jonst. Oock worde den Paus ghedachtich voor sijn doot/orden te geven tot sijn voorighe Sepulture/ en belaste/ quaem hy te sterven/ dat Cardinael Santi Quattro, en Cardinael Aginense sijn Neef/ de selve op minder ordinantie stracx van nieus Michel Agnolo lieten onder handen nemé/en sonder eenich belet voleynden: So dat Michel Agnolo weder de Sepultuere onder handen nam/ en ondertusschen de Cartonnen tot de Facciate oft 'tvack/ daer hy naemaels 't Oordeel maeckte: maer 'tnijdich ongheluck belettede dese memorie van soo heerlijcken Graf ter perfectie te comen/ door den doodt des Paus/en dat gecoré worde Leo de thiēde/ die niet minder van moede/ macht en mildicheyt en was/ als Iulius. Desen begheerde in sijn Vaderlandt van hem gedachtenis te laté/ om dat hy den eersten Paus van aldaer was/ en dat hy sulck een constich Borgher hadde/ bestelde dat de Facciate van S. Laurens te Florencen voor hem worde gehouden: des werde Michel Agnolo gheschickt nae Carrara om Marberen/ end' hem werden daer toe bestelt duysent Croonen. In dit Marber halen verloor hy veel Jaren/makende ondertusschen vā wasch Modellekens tot het werck/dat eyndlijck den Paus Leo quam te sterven/ des Michel Agnolo niet besonders te weghe en bracht/ dan bracht een groote Marber colomne op de plaetse van S. Laurens te Florencen: en binnen den tijdt van Paus Adrianus de 6e. doe de Consten seer verschrickt laghen/ vorderde Michel Agnolo eenichsins yet tot de voorgaende Sepultuere van Iulius, daer hy upt liefdé sijnder vrientschap seer toe gheneghen was. Doe na Adrianus, Clement de 7e. vercoren was/ ontboodt hy Michel Agnolo te Room/ en sondt hem weder nae Florencen/om te voleynden de Sacristije en Librije van S. Laurens: want wesende oock een Florentijn/ wou daer de Sepulture van sijn gheslacht van Medicis volmaeckt hebben. Op desen selven tijdt maeckte hy te Room voor eenen Pieter Vrbano dat wonder uytnemende Beelt van

Const wel loont.

Miltheyt des Paus tot Agnolo.

van den naeckten Marberen Christus, staende met sijn Cruys / dat te Minerva te Room noch te sien is. Te Florencen ghecomen wesende / vorderde hy dat heerlijck werck van de Cupola, handthavende met eenen t'werck tot S. Laurens. In der Architecture / beneffens den ouden ghemeenen wegh der Antijcken en Vitruvij, heeft hy ander nieu ordenen opgebrocht/van Cornicen/Capiteelen/ Basen/ Tabernakelen / Sepultueren/ en ander cieraten / waerom alle naevolgende Architecten hem te dancken hebbē / dat hy hun van d'oude banden en stricken verlost heeft/ en ruymen toom/en verlof ghegheven / van yet beneffens d'Antijcken te versieren: Doch om de waerheydt te segghen / is desen toom so ruym/en dit verlof by onse Nederlanders soo misbruyckt/ dat metter tijdt in de Metselrije een groote Ketterije onder hun ghecomen is / met eenen hoop raserije van cieraten / en brekinge der Pilasters / in't midden / en op de Pedestalen voeghende hun aenghewende grove puncten van Diamanten / en dergheliijcke lammichept/ seer walghelijck om aen te sien. Summa / Michel Agnolo maeckte (niet tegenstaende veel belets) sijn Beelden/(doch heymelijck/ so zijn maniere was) tot de Sepultuere tot S. Laurens, en zijn seven in't ghetal/ waer van sommige niet al voldaen zijn/ alsoo men dese daer noch sien mach: d'een is een Marp-beeldt/ die op een seker attitude sittende / haren rechteren knye over den anderen heeft gheslagen/ en t'kindt op de hooghste dyye sittende keert hem seer aerdich nae des Moeders borst: dit werck / hoewel onvolmaeckt / toont in de Conste groote volmaecthept/en een maniere van eē werckelijcke bootseringe. Voorts tot de Sepulture van den Hertogh Iuliaen, en Hertogh Laurens van Medicis, zijn seer en boven al verwonderlijck vier Beelden/de Nacht/den Dagh/ de Morgenstonde/ en den Avont / oock de Beelden deser twee Hertogē: dese zijn alle genoeg om de Const te doen herleven / al waer sy over al de Werelt doot/en begraven. De Beelden der Hertoghen sitten met seer schoon actien/en zijn aerdich toegemaeckt/ hebben schoon knyen/ beenen/ hoofden/handen en voeten. Maer wat sal ick segghen van Aurora, de schoon naeckte Vrouwe / die ontspringende in een levendige actitude/schijnt bedroeft/ siende desen grooten Hertogh sijn ooghen ghesloten te wesen? En wat van de Nacht? dan dat het de Nacht is/ om alle die desen meenen in Const t'achterhalen/oft voorby te loopen / te verduysteren? De schoonhept en gratelijchept in't slapen deses Beeldts / heeft veel edel gheesten verweckt/te vereeren met Poeetsche versen / soo in Latijn als in Italiaens. Onder ander was van een onbekent Autheur een Tustaens ghedicht ghemaeckt/ op desen sin:

Den Nacht, die hier nu slaept met soete treken,
Een Enghel dus van steen ghehouwen heeft:
En 'twijl hy slaept, meent ghy niet dat hy leeft?
Ontweckt hem dan, ghy sult hem hooren spreken.

Op dit ghedicht heeft Michel Agnolo, in plaetse van sijnen Nacht / op desen sin gheantwoordt:

Slaep is my lief, en geeren steen zijn wil ick,
Dat my gheen schade, oft schande en brengh in druck;
Dat ick noch sie, noch hoor, is mijn gheluck.
Dus weckt my niet, ay lieve spreeckt al stillick.

D'oorsaeck dat dese uytnemende Beelden niet en hadden de leste handtreyckinghe/die den Meester met yverigher gonst en liefde in sijnen gheest ingheheeldt hadde hun te verleenen/ was den Const-vyandighen Mars, die terwijlen met Bellona, en de woedende gesusters/ voor de Stadt een belegeringhe quam aenrichten / A°. 1 5 2 6. soo dat Michel Agnolo worde ghebruyckt tot de fortificatie der stadt/daer hy al sijnen sin toe neychde/ en hadde de Republijcke gheleent duysent Croonen: maer siende/ dat van hulp en tegenhouden alle hope verminderde/ nam / om sijns persoons versekeringe / heymelijck en behendich

de vlucht uyt der Stadt/ met sijn discipel Antonio Mimi, en zijnen vriendt Piloto Goutsmidt/ na Venetien toe. En comende te Ferraren / alsoo daer van den Hertogh Alfonso, om den krijgh wille/was geordineert/dat de Weerden de namen der gasten souden opbrengen/ werdt Michel Agnolo teghen sijnen wille openbaer / daer ghecomen te wesen. Den Hertogh constliefdich sondt stracx de voornaemste van sijn Hof / hem met sijn gheselschap en Peerden te brengen in't Hof / om aldaer heerlijck te logheren. Michel Agnolo hem in eens anders gewelt vindende / liet hem by den Hertoghe met sijn ghesellen brenghen/ latende sijn goedt in de Herberge. Den Hertogh ontfingh hem seer vriendlijck en heerlijck/ en gaf hem noch seer rijckelijcke giften / en hadde hem geern daer te Ferraren behouden, en voor grooten loon wat laten maken. Maer hy hem wendende tot sijn medegheselen/ seyde: Hy hadde gebracht in Ferraren twaelf duysent Croonen/ die waren in hun behoeftijckheyt ten beste. Doch bedancte hy den Hertogh seer beleefdelijck / die hem alles toonde/wat hy in sijn Paleys voor fraeyicheydt hadde: onder ander sijn conterfeytsel/ gedaen van den grooten Tiziaen, t'welck Michel Agnolo seer prees. Doch wat den Hertogh dede/ hy keerde weder na de Herberghe. Den Weerdt worde veelderhande dinghen bestelt van den Hertogh/om Michel Agnolo wel te tracteren / en verboden geen gelt van hem te nemen. Van hier quam Michel Agnolo tot Venetien / daer veel Edelluyden sijn kennis te hebben versochten / daer hy weynich werck van maeckte. Hy dede daer niet anders/als voor den Dogie Gritti een teyckeninghe/ om de brugge van Rialto, van fraey inventie /en seer cierlijck. Michel Agnolo door veel biddens/ keerde weder in sijn Vaderlandt / door de groote liefde die hy daer toe hadde/ doch niet sonder perijckel sijns levens / om dat de beleghe-ringhe van s'Keysers en s'Paus volck voor de stadt Florencen noch geduerde. Daer ghecomen / bewapende hy den thoren van S. Miniato, daer twee stucken gheschuts op lagen / die in't Leger

[Gr]oot en [mil]dther-[h]eydt van [Mi]chel [Ag]nolo.

groote schade deden: Waerom die van 't Legher met groot gheschut daer op schoté. Maer Michel Agnolo, met wolle sacken / en stercke maltrassen / met veel touwen omvanghen / behiel hem soo/ dat hy noch over eynde staet. Hy kreegh lust wat te maecken uyt eenen grooten Marbersteen/ negen ellen hoogh/ welcken steen van Paus Clement te vooren was gegeven Baccio Bandinelli, die hem begonnen hadde. Desen doe hy van den Gonfalonier Michel Agnolo was ghegeven/ maeckte hyer een seer schoon Model toe: maer doe de Medicis weder in de Stadt met accoort ghelaten waren/wert den steen Baccio weder ghegeven. In't overgaen van der Stadt/ werden eenige Borgers gevanghen by last van den Paus: oock worde Michel Agnolo gesocht/die hem verborgen hiel veel daghen. Doch doe de furie over was / den Paus Clement ghedachtich wesende de constighe deucht van Michel Agnolo, dede hem met ernst soecken en vinden / en sonder yet missegghen hem gheven sijn gewoone pensioenen/ op dat hy vorderde 't werck van S. Laurens. Hy nu in versekertheyt wesende/ maecte voor den Commissaris vanden Paus van Marber eenen Apollo, dry ellen lang/ die uyt den koker eenen pijl treckt/ doch en werdt niet al gheheel voldaen: dit is een uytnemende schoon werck. Hy hadde binnen de beleghheringhe geschildert een Leda, vā Lijmverwe/voor den Hertogh van Ferraren / 'twelck een schoon excellent Vrouwen naeckt beeldt was / in den arem hebbende den Swaen. Daer waren oock Castor en Pollux, die uyt het Ey quamen / alsoo men dat in Druck heeft naemaels sien uyt comen. Dit groot stuck liet Michel Agnolo sien eenen Edelman/die vanden voornoemden Hertogh ghesonden was om dit stuck: want hy hadde verstaen/ dat van Michel Agnolo wat besonders voor hem was ghemaeckt. Den Edelman dit siende/ gheen kennis hebbende van de Const/ seyde tot Michel Agnolo: Dit en is niet bysonders. Welcken antwoorde / en vraeghde wat sijn Ambacht was. Hy seyde al grinnende: Jck ben een Coopman. Michel Agnolo antwoor-

Plompen Edelman van Ferraren, van Michel Agnolo door ghenomen.

antwoorde stracx: Ghy sult ditmael u coopmanschap voor uwen Heer qualijc doen: maeckt u stracx upt mijn ooghen. Daer nae gaf hy dese Leda Antonio Mini zijnen discipel / die twee Susters te houwlijcken hadde: Oock gaf hy hem den meesten deel van zijn teyckeningen/ en Cartonen / en twee kisten met Modellen. Desen trock met alle dese Const in Vranckrijck. De Leda vercocht hy aen den Coningh / en worde ghestelt tot Fonteynebleo: Maer de teyckeninghen en Cartonen werden verloren/ want hy quam haest te sterven. Michel Agnolo worde te Room ontboden van dē Paus Clement, die / hoewel op hem verstoort wesende / vriendt der Const / hem alles vergaf: En gaf hem orden te keeren nae Florencen / op dat de Sacristije en Librerije van S. Laurens souden voleyndt worden / daer een menichte van statuen aen verscheyden Meesters waren ghedeelt / en van al de Modellen maeckte: Dus werden solderinghe en Boeck-bancken/ en alles met vlijt aengevanghen. Doe werdt Michel Agnolo ontboden te Room van den Paus / om t'Oordeel te schilderen. En t'wijlen hy doende was met den Cartonen / werdt hy daghelijcx aengerent van den Agenten oft Commissarissen van dē Hertog van Vrbijn, seggende/ dat hy van Paus Iulio de tweede hadde ontfangen sesthiē duysent Croonen/ om de Sepultuere te maecken: Welcke hy (om van dese moeyte ontslagen te wesen) noch geern hadde voldaen / hoewel hy alree oudt was. Het worde eyndlick geaccordeert/ dat de Sepultuere slechs met ses Beelden soude volmaeckt worden / en niet dan van een sijde te sien/ ghelijck hy dat self begeerde. In dit verdragh werdt besloten / dat Michel Agnolo voor den Paus vier Maenden in't Jaer mocht wercken. Dit gedaen/en liet den Paus evenwel niet af / het Oordeel te willen ghevordert hebben / om te sien d'uyterste tracht der Const van desen opperssten Constenaer. Michel Agnolo maeckende de Cartonen / was heymelijck stadich doende aen de Beelden tot de Sepultuere / tot dat Anno 1533. den Paus ghestorven is. En alsoo hy doe meende van

Miltheydt van Michiel Agnolo.

's Paus werck ontslagen te wesen/ en de Sepultuere dan vry en los te moghen eyndighen: Maer Paulus de derde vercoren wesende/ liet hem roepē/ om voor hem alles te doen / en dede hem groote beleeftheydt en beloften/ segghende/ hy wilde 't Contract met den Hertogh scheuren. Eyndelijck werdt het verandert / en op drij Beelden van eyghen handt. Dus maeckte Michel Agnolo een Beeldt / wesende Lia, Labans dochter/ voor 't werckende leven / hebbende eenen spieghel/ bewijsende/ dat wy onse wercken met voordacht te doen behooren: Oock in een ander handt eenen bloemkrans/ beteeckenende de deucht/ die ons in dit levē verciert/ en namaels heerlijck maeckt. T'ander Beeldt was Rachel haer suster / het contemplerende leven beteyckenende/ die op eenen knye gheknielt is/ en met een opgheheven aensicht. Dese twee waren op den tijdt van een Jaer ghedaen / en worden met den Moyses, daer voor van ghesepdt is/ ghestelt tot S. Pieter in vincula, by ander Beelden van den Paus Iulius en ander / die ander Meesters hebben ghedaen / met de ornamenten der Sepultuere / gelijck daer noch te sien is/en alles ghedaen na ordinantie en Modellen van Michel Agnolo. Doe begaf hy hem voorts te dienen Paus Paulus de derde/ voldoende met grooter vlijt het Oordeel / in welck hy eyghentlijck met een groote maniere heeft ghelet op de naecten/ te weten/ op de schoonheydt/ volcomen proportie/ en ghestaltenissen der Menschen lichamen / op alderley actituden / hier in allen anderen overtreffende / latende aen d'een syde de vrolijcke colooringhe/ en ander duysent aerdicheden/ die ander Schilders tot vermaeckelijcken welstandt ghebruycken/ en oock eenighe gracelijcke inventie int ordineren synder Historie. Het geschiede/ doe eens den Paus Paulus quam besien het werck / met eenen Messer Biagio van Cesano, een seer neuswijs Mensch wesende: Welcken ghevraegt van den Paus watter hem af docht / seyde dat het een oneerlijck dingen was/ in so eerlijcken plaetse so veel naectē met bloote onschamel leden te maken/ dat het geen

werck en was om eens Paus Capelle/ maer recht dinghen tot een stove oft herberge dienende. Michel Agnolo hierom t'ontvreden / oeffende dese wrake: stracx doe hy wech was/gingh hy desen Priester Schilderen in de Helle na t'leven hy onthouden / onder een deel droesen/met een slanghe om t'lijf/die hem in de schamelheydt bijt: en ten hielp niet wat Messer Biagio aen den Paus oft Michel Agnolo soliciteerde / datment wech nemē oft veranderēsoude/hy most als een figuer van Minos, oft beter Midas, mèt Esels ooren daer blijven staen proncken/ghelijck men noch sien mach.

chel gnolo ildert Priester de Helle t Esels ren.

T'gheschiede corts hier nae/ dat Michel Agnolo van niet weynich hooghe steygeringe viel/ quetsende sijn been/ en van pijne en gramschap en woude hy't niet laten Meesteren. Dit verhoorende eenen Meester / Baccio Rontini Florentijn / sijn vrient/ quam hem upt medelijden vinden : maer soo hem daer ten huyse niet opghedaen en worde/ clom heymelijck in/ en socht van camer te camer / dat hy hem vondt/ niet scheydende van hem tot dat hy al genesen was.

ngedult n Michel gnolo.

Dus keerde Michel Agnolo weder op't werck/ en voldede eer langhe Maenden dit vermaerde heerlijck werck/dat welke door Printen/ soo in groot als cleen/ ghenoech openbaer is/ wat figueren en actien daer in zijn / soo dat het hier te verhalen onnoodich is : maer datmen aen het wesen van elcke verdoemde figuere mercken can / om wat sonde dat sy daer in Carons schuyte ter Hellen varen/ dat laet ick den Natuer kennenden Philosophen oordeelen / oft soo is/ ghelijcker van woort getuyght. Onder veel aenmerckelijcke dinghen/ heeft hy ghemaeckt seven Duyvels/daer mede meenende de seven Dootsonden/die de menschen / die ten Hemel meenen op varen/ ter Hellen neder trecken. In't uytbeelden van Caron, heeft hy ghevolght den Poëte Dantem , daer hy seght op desen sin:

Den Duyvel fel Caron met brandend' ooghen
Vergadertse al, hy dreyght en slaet met eenen
Met sijnen riem, al die niet snel en pooghen.

Acht Jarē pijnichde hem Michel Agnolo dit werck te voldoen / het welck van verre en van by hem wel wilt latē sien/ sonder eenighen welstandt te verliesen/ en is gheweest gheretorqueert / en met artseringhen in de diepselen seer net voldaen / niet alleen onder / daer men by can / maer boven in't opperste / daer ick eens met een langhe leere by gheclommen ben / daer eenen ganck is met yseren leningen. Dit werck worde voldaen/en ontdeckt/A°. 1541. (ick meen) op eenen Kerstdach/ met verwonderinghe niet alleen van Room/ maer van al de Werelt. Hier naer maeckte Michel Agnolo voor den selven Paus in de Capelle Paulini twee Historien / oock op't nat / d'een de Bekeeringhe Pauli, d'ander de cruycinghe Petri, daer verscheyden schoon naeckten oock in comen / en verscheyden fraey actien / sonderlinge den Petrus averecht op t'cruys : doch eenich omstandich bywerck moet men hier niet lustich zijn te sien / want het achter uyt / oft Landtschap is niet cierlijck; men sieter boomen/noch ghebouw / oft dierghelijcke dinghen / ghelijck of hy alleen t'hooghste treffende op het leeghe oft gheringhe niet en heeft willen achtē. Dit was sijn leste schilderije / gheeyndicht t'zijnen 75. Jaren/ met grooter moeyten: want te wercken op nat / en is niet wel ouder liedē wert. Nae dat Michel Agnolo, in de fortificatie van Borgo, hem bewesen hadde boven alle ander verstandich Bouwmeester / en t'schilderen verlaten / en conde sijnen gheest niet ledich wesen: maer nam vooren een seer groot stuck Marbers/ daer hy van een stuck te wege wilde brengen vier figuerē/ meerder als t'leven/ en was een afdoeninghe van t'cruys daer op Mariæ schoot light eenen dooden Christus, daer eenen Nicodemus met een ander Maria de Moeder helpen en bystaē/ wantse van droefheyt schijnt machteloos / dit lichaem niet te moghen langher op den schoot houden/ en schijnt te willen vallen / wesende een heel verscheyden actie / van die hy oft ander in dese Historie te voorē en deden. Dit werck werdt niet volmaeckt/ hoe-

wel hy tot zijn Sepultuere hadde gheschickt/en creegh groot ongheluck/ als noch volgen sal. Doe Anno 1546. overledẽ was Antonio da San Gallo, Bouwmeester van de Fabrijcke van S. Pieters, wert in zijn plaetse ghestelt Michel Agnolo die (oudt wesende) niet gheern sulck last aen nam/ en maeckte met veel minder cost een veel beter Model van hout/als dat van San Gallo, verbeterende veel dingen/op sulcker wijse/ dat dese Fabrijcke op een veel beter ordẽ worde ten eynde ghebracht/ en op een vijftich Jaren tijt minder als sy soude geweest hebben/en met meer als dry hondert duysent Croonen minderen cost/ en noch veel heerlijcker werck/ bequamer en ghebruyckelijcker. Den Paus die hem seer beminde/ en in eeren hadde/ gaf hem tot een pensioen d'incomste/die de Riviere opbrengt binnen Parma, beloopende tot ses hondert gouden Croonen s'Jaers: Daer nae in plaetse van die/ de Cancelerie van Rimini. En al sondt hem den Paus dit ghelt van zijn pensioen/ wildet niet ontfanghen/ als daer geen werck van makende/ willende tot dese Fabrijcke dienen om Gods wille. Summa/het is te verwonderen/ dat een eenich Mensch soo veel gaven en Consten heeft dadelijck bewesen in hem te wesen. Dus werdt hy in verscheyden Bouwinghe ghebruyckt/ tot de doot van Paus Paulus, A°. 1549. en wederom ten tijde van Paus Iulius de derde: den welcken hem liet continueren in de Fabrijcke/ en hadde hem in grooter weerden. Hy worde ooc van den Senaet des Roomschẽ volcx gebruyet tot Bouwmeester aen het Capitolium/ waer toe hy een seer schoon teyckeninghe inventeerde/ hoe dat ghebouw ghemaeckt en ghecīert/ d'Antijcke beelden daer te passe ghebracht/ en hoe de trappen en ander dinghen op het fraeyste en voeghlijckste mochten te weghe ghebracht worden. Liever hadde Michel Agnolo zijnen ouden tijdt geruster overgebrocht/ dan onder verscheyden Paussen/ en voor d'een en d'ander onledich te wesen met de dingen der Architecture. Doch de Fabrijcke van Sinte Pieter, de Kercke van Sinte Ian voor den Florentijnen te Room/ en dergelijcke/ dede hy alleen upt devotie/ sonder ghewin te begeerẽ: Evenwel door de groote liefde tot de Const/ en om dat de oeffeninghe met den beytel op de Marberen te arbeyden/ zijn lichaem (soo hem docht) vorderlijck tot gesontheyt was/ en liet schier geenẽ dagh voor by gaen/ zijn tijtverdrijf te hebbẽ aen zijnẽ voorverhaelden Marberen groep oft Pieta: doch ten lesten werdter onverduldich in/ en sloech hem aen stucken: Want den steen was vol herde keykens/ en so hardt/ dat t'yser dickwils upt den yseren sprongh. Dese Pieta worde weder aen een geset/ en is noch in eenen Wijngaert by Monte Caval, toecomende die van Bandini, daer ick hem oock ghesien hebbe. Maer om de naeste oorsaeck van dit breken/ en onvolcomen laten der figueren van Michel Agnolo t'ondersoecken/ mijns achtens/ is gheweest het overvloedigh en gheestigh verstandt/ daer een doordringhende scherp oordeel beneven was: Soo dat hy noyt volcomen benoeghen en hadde aen yet dat hy opt maeckte/ en daerom heeft hy in zijnen ouderdom weynigh Marberen beelden voldaen/ maer die voldaen zijn/ zijn in zijn jonckheyt gedaen gheweest/ als den Bacchus, de Pieta van de Cortse/ den Colossus oft Reus tot Florencen/ en boven al den Christus te Minerva, die soo volcomelijck ghedaen is/ datter gheen graen dickte en mach af oft toeghedaen wesen sonder t'Beeldt te bederven. Noch onder de voldaen/ zijn t'Beeldt van de twee Hertoghen/ Iuliaen en Laurens, den Nacht/ Aurora, en den Moyses, en buyten dese noch twee/ dat t'getal nauwe en reyckt tot elf. De ander die onvoldaen zijn bleven/ zijn meer in ghetal: Want soude hy gheen beelden upt hebben laten comen/ dan die hem ghenoeghden/hy souder (soo hy self beleden heeft) weynich oft geen te voorschijn hebben laten comen. Dit hadde hy voor ghewoonte/ soo haest hy al werckende aen zijn beelden eenich cleen gebreck sach/ hy lietse onvolmaeckt alsoo blijven/ en dit was (seyde hy) oorsaeck/ dat weynich Beelden oft Schilderije van hem zijn gedaen gewordẽ. Hy beleedt

Paus miltheyt tot Michel Agnolo.

Onghed[uldt] van Miche[l] Agnolo, slaende ae[n] stucken [sijn] Pieta.

beleedt oock teghen yemant/ datter een stuck van de ellebogen van de Marcy-beeldt was af ghesprongen/ daer hy de lijdtsaemheyt mede verloos. Om nu eyndlijck sijn leven in't corte te betrecken/en t'overloopen/is te weten/dat hy altijt seer ghenegen was tot alle moeyten/die de Conste belangen:bevindende/ dat hy door alle swaricheden daer mede gheraeckte. Hy heeft binnen sijn leven hem seer gheoeffent in de Anatomie/niet alleen der Menschen/maer oock der Dieren/ besonder der Peerden/daer hy altijdt sin in hadde / oock eenighe te houden : des hy soo groote perfectie met Pinceel en yser heeft laten blijcken/ bewijsende/dat die uyt de herssenen van Iuppiter, Minervam halen wil / behoeft den hamer van Vulcanus. Men heeft gesien dat hy beelden heeft ghemaeckt/ langh 9.10.en 12. hoofden/als hy daer by wist eenige gratie te weghe te brenghen/ alhoewel sulckx in't leven niet te vinden waer/ so seyde hy/ dat den Passer moest wesen in d'ooghe/en niet in de handt: want de handt arbeydt / en de ooghe oordeelt: en sulcken wijse hadde hy oock in sijn Architecture. Hy beminde seer de eensaemheydt/dat niet te verwonderen is : want die op onse Const verlieft is / moet 'tgheselschap schouwen/ dewijl sy den heelen Mensche wil hebben in aendachticheydt/ want sulck Mensch alleen zijnde/is (met Scipio) alderminst alleen. Hy hadde in grootachtinghe eenige verstandighe gheesten/ en gheleerde Persoonen: hy las gheern Italiaensche Poeten/en maeckte self veel gheestighe versen/ Madrigalen/en Sonetten/ die seer stadich waren / en heeft Petrarcham en Dantem schier ghecommenteert. Hy sondt gedichten/en ontfinger weder van de doorluchtige Marckgravinne van Piscara, en waren op malcanders Const verlieft / en sy quam dickwils van Viterbo te Room hem besoecken/ welcke hy teyckende een Pieta, met twee Enghelen / eenen Christus aen 't Cruys met opgeheven hoofde / en een Samaritaensche Vrouw aen den put. Hy beminde seer de heylige Schriftuere/als een goedt Christen wesende:hadde oock in grooter weerden de schriften van Broer Ieronimo, Savonarola, om dat hy op den Predickstoel sijn levende stem had ghehoort. Hy beminde seer de lichamelijcke schoonheydt der Menschen/om die in sijn Const na te volgen/ en het schoonste wt het schoone t'onderscheyden/ en kennen/ sonder welck men gheen dings en can volcomens maken: maer hadde gheenen sin aen oncuyssche en oneerlijcke ghedachten/ 'twelck hy met de maniere sijns levens heeft bewesen/seer sparigh zijnde/als hy jong was te vreden wesende (om stadigh op sijn werck te wesen) met een weynich broot en wijn/ welcke ghewoonte hy onderhiel/tot dat hy 't Oordeel maeckte in de Capelle / daer hy des avonts sijn daghwerck ghedaen hebbende / hem soberlijck onderhiel/en Rijck wesende/ leefde armlijck/ en noyt vrint en at met hem/ en selden wilde hy van yemandt gheschencken:want hem docht/als yemant hem wat gaf / altijdt in hem te wesen ghehouden. Sijn verhaelde soberheydt maecte hem seer wakende/ en van weynich slaep/ 'snachts dickwils opstaende/ niet connende slapen/ hem voegende te wercken met den beytel/daer toe had hy ghemaeckt eenen papieren hellem/ daer op hy de keerse stelde/en hadde aen den handen gheen belet. Sijn keersen waren van enckel Geyte smeer die seer uytnemende zijn. Dickmael sliep hy in sijn jeucht ghecleedt/ vermoeyt van arbeyt / om 'sanderdaeghs geenen tijdt met cleeden te verliesen. Eenighe zijnder geweest/ die hem nae seyden/ dat hy gierich en vreck was : maer dese deden de waerheydt daer aen te cort: want hy het teghendeel heeft bewesen met sijn groote miltheydt/ in't werck gheven sijner goederen en Consten. Veel teyckeninghen gaf hy aen M. Tomas Caualieri, Messer Bindo, en broer Bastiaen del Piombo, die seer veel weert waren / aen sijn discipel Antonio Mini de Leda, en anders/ als ghesept is / en voorts aen veel ander/ ghelijck de twee gebangenen aen Sr. Strozzi: dese ghevanghenen zijn noch tot Equan, drij mijlen van Parijs / gaf oock aen Francesco Bandini de ghebroken Pieta ; summa / dinghen daer men een deel duysent Croonen af hadde

Margin notes (left): ...e Minerm uyt Iuppiters hersen wil halen,behoeft ... hamer ... Vulcanus. / M. Agnolo ...ecte beelden,tot 12. ...hoofden ...gh. / Onse Const ... den heelen Mensch ...haer in ...dacht ...hebben. / Michel Agnolo was ...ck een ...et.

Margin notes (right): M. Agnolo was verlieft op de schoonheyt der Menschen,om sijn Const te vorderen. / M. Agnolo rijck wesende, leefde armlijck. / Grooten vlijt van Michel Agnolo in sijn jeucht. / Groote miltheyt van Michel Agnolo.

de mogen maken. Boven dit veel dienst aen velen ghedaen met teyckenen / en anderfins / sonder yet te nemen / oock onderhiel hy met syn ghewonnen ghelt veel armen / uythouwlijckende heymelijck veel schamel dochteren / die hy goede houwlicke have gaf / en maeckte rijcke syn Dienaers / ende die hem hielpen wercken: oock eenen synen knecht Vrbino, die hem langhe hadde ghedient / den welcken hy eens vraeghde: So ick com te sterven / wat suldy doen? hy seyde: Ick sal een ander dienen. Ay armen mensch / seyde Michel Agnolo, ick wil u ellende voorcomen / en gaf hem teffens twee duysent gouden Croonen / een dinghen dat Keysers oft groote Heeren te doen zijn ghewoon. Oock een zijn Neef gaf hy nu drij / dan vier duysent Croonen / en eyndlijck 10000. Croonen / sonder zijn goederen te Room. Michel Agnolo is oock geweest van diep en langh behoudich onthoudt / so dat als hy maer eens yemandts dinghen en sagh / hy heeftet soo onthouden / en hem daer mede ghedient / dat het niemant conde mercken / en noyt en maeckte hy yet / dat malcander ghelijck was: want hy onthiel alles wat hy oyt maecte. In syn Jeucht wesende in een geselschap met ander Schilders zijn vrienden / wedden om een Avontmael / wie een figuere soude maken van minst teyckeninghe / ghelijck die eenighe plomplijck op de mueren maecken / die niet met allen en connen. Hier diende hem syn memorie van een boots / die hy soo op eenen muer hadde gesien: Dese maeckte hy van treck tot treck soo gantsch gelijck / als hadde hy't voor hem gesien / en gingh alle d'ander Schilders te boven: Een dinghen nochtans swaer om doen / voor sulck een / die soo goedt Meester / en soo vol teyckeninghe was / en ghewoon tot soo constighe dinghen / dat hy soo gheheel hem daer van ververren en afscheyden konde. Hy is gheweest seer verontweerdight op die hem veronghelijckten: doch noyt gheen wraeck doende: Maer verduldigh verdragende. In al zijn wesen was hy manierlijck / en wijs in woorden / en voorsienich in antwoorden / met een statighe grootheyt / en somtijds scherp bijtende / somtijts soet en cluchtigh / waer van ick eenige mach verhalen. Hem worde geseyt van een zijn vriendt / dat hem de doot wel leet behoorde te wesen / om dat hy zijn leven hadde gearbeyt met groot ongemack / om tot der Consten volmaecktheyt te geraken. Hy antwoorde: Dat behoort even veel te wesen: Want behaeght ons t' leven / soo behoort ons niet te mishagen de doodt / dewijl het al werck is van eenē Meester. Een Schilder hem vragende van sijn werck / welcken hadde geschildert een Pieta, en hem daer in qualijck ghequeten / antwoorde hy: Dat het wel een Pieta, dat is een deerlijck dingh te sien was. Verstaende dat Sebastiaen del Piombo, in een Capelle van S. Pieter Montorio, hadde te maecken eenen Monick / seyde / dat hy dat werck soude bederven. Vraghende Sebastiaen om wat oorsaeck / antwoorde hy: dewijle datse de heele Weerelt bederven / die soo groot is / soudense niet connen bedervē een Capelle / die so cleen is? Hem worde verhaelt van eenen / die seer wel d'Antijcken conterfeytte / en hun maniere navolghde. Hy antwoorde / die altijdt een ander navolght / en loopt hem nemmermeer voorby / en die niet van sich self en can maecken / sal hem qualijc met ander liedē dingen connen behelpen. Een Schilder in een werck hebbende boven al wel gemaeckt eenen Os / worde Michel Agnolo ghevraeght / hoe desen Os so levende boven alle ander dingen was getroffen te makē. Hy antwoorde: Alle Schilders connen hun selven wel best conterfeyten. Hy gingh een werck sien van rondt Beeltwerck / datmen / ghedaen wesende / buyten op sijn plaetse soude setten. Ende also den Beeltsnijder hem seer bemoeyde om de vensters te stellen / datse goet licht mochten gheven / seyde Michel Agnolo: En doet geen moeyte / want het besonderste is het licht op de Marckt. Meenende / dat de dinghen die in't openbaer staen / worden van t'volck gheoordeelt goedt oft quaet te wesen. Hy sagh een Schilderije / die al uyt anderen ghe-raept was / en gevraegt watter hem af docht. Hy antwoorde / Wel: Maer ick en weet niet / als tē Oordeele alle lichamen

Michel Agnolo had groot onthoudt.

Sommighe aerdighe antwoorde van Michel Agnolo.

men hun eygen leden weder nemen sullen / hoe't met dees Historie sal gaen/ want daer niet met allen en sal blijven: Een waerschouwinghe/op datmen hem soude ghewennen uyt zijn selven wat te maecken. Een Priester seyde hem: T'is jammer dat ghy geen Wijf en hebt ghenomen/ghy soudt nu veel kinderen hebben / die uwen arbeydt en eere souden moghen genieten. Hy antwoorde: Ick hebbe eene die my Wijfs ghenoech is/ t'welck is de Const/die my moeyte ghenoech aenghedaen heeft/ en mijn kinderen sullen mijn wercken wesen / die my (indiense yet dooghen) lange sullen doen leven: Want ongheluckich waer Laurens di Bartoluccio Giberti, hadde hy niet die schoone deuren van Sinte Ians ghemaeckt: Want zijn kinders hebben al doorgebrocht dat hy hun naeliet / en de deuren staen noch overeynt. Eyndlijck/ het was een Man / als uyt den Hemel ghesonden/ om in't leven en Const een recht voorbeeldt allen edelen gheesten en Constenaers te wesen: des hy van elcken was weerdich bemint te wesen/ ghelijck hy oock was/en van groote Heeren en Pausen / te weten / Iulius de 2e. Leo de 10e. Clement de 7e. Paulus de 3e. Iulius de 3e. Paulus de 4. en Pius de 4e. die hy al diende/en hem in weerden hebbende/ seer ghemeensaem met hem waren/ en hadden hem wel willen altijdt by hebben: Ghelijck oock deden Carolus de vijfde Keyser/ Solyman den Turckschen Keyser / Franciscus de Valoys Coningh van Vranckrijck / en de Signorije van Venetien. T'waer langh te verhalen al d'ander Cardinalen / en groote Meesters: doch moet niet nalaten den Cardinael Hipolito de Medicis, die zijn Const so toegedaen/ end' hem so toegheneghen vrient was / dat hy vernemende/ dat Michel Agnolo sin hadde aen een syn Turcks Peert/ om zijn groote schoonheydt wille/ heeft hy't hem mildelijck t'huys ghesonden/met thien Muylen al ghe laden met haver / en eenen Knecht om t'Peerdt bescheydt te doen/ twelck Michel Agnolo seer lief was/ en in grooten danck aen nam. Doe binnen Room quam den Hertogh van Florencen Cosimo, met de Hertoginne Leonora, dede

Michel Agnolo by veel groote Heeren in weerden, en seer bemint.

hem den Hertogh oock/ om zijn hooghe vermaertheydt in der Const / en eerlijcken ouderdom/altijts groote eere/nemmermeer met hem sprekende / dan met de bonnet in de handt / hem doende nefsens hem sitten / gelijck etlijcke Pausen oock hadden ghedaen. In't overleggen van zijn leven / dunckt my jammer en beclaeghlijck/dat hy so veel tijdts most verliesen met dinghen/die hem van het Beeldtsnijden af voerden/ bysonder met te doen graven Marberen/en met Fortificatien / en't Bouwmeesterschap te bedienen van de Fabrijcke/ daer hy 17. Iaer veel moeyte mede hadde / en van ander Bouwlieden benijdt wesende/ op veel manieren / en seer ghequelt worde: Want hadde hy zijnen tijdt in snijden oft Schilderen moghen ghebruycken/ men hadde veel meer wonders ghesien. Doch heeft soo veel ghedaen / dat men acht / dat hy alle die voor hem syn gheweest / heeft in perfectie van Menschen beelden overtroffen: Soo dat met recht in zijn Wtvaert hy worde geschildert/ vertoont midden oude en nieuwe Constenaers / en daer by een versken gestelt/ dat zijnē oorsprōg heeft uyt de Georgica Virgilij, daer van den Coningh der Honichbyen wort gesproken/ op desen sin:

> Sy zyn hem al ontrent, end' al in hem verwondert.

En ghelijck hy voor handteycken/ wapen oft avijs / stelde drij Cranssen in een ghevlochten / veranderden die van der Academie vā de Teycken-const binnen Florencen dees Circkels oft Cranssen in Croonen / stellende daer by t'Avijs:

> *Ter geminis tollit honoribus.*

Willende te kennen gheven / dat hy in Schilderen / Beeldtsnijden / en Bouwmeesterschap (wesende oock drij Consten aen den anderen hangende) de Eere en Croone weerdich was: doch mochter Michel Agnolo, die een diepsinnich gheest was / wel hooger oft ander meyninghe in hebben ghehadt. Doe hy in zijnen uytersten ouderdom begon te bemercken syns levens afgang / en dat hy zijn sinnen tot God ghewent hadde/ soo heeft hy dat in een ghedicht Sonnet te kennen gegheven in Tusraenscher sprake/luydēde genoech op deser meyninge:

Met een broos schip alree is aenghedreven,
Door woeste Zee, ter haven, elck ghemeen,
Mijns levens loop, daer rekenschap elck een
En reden moet van alle wercken gheven.
Dat s'werelts gonst my tot een Godt verheven
Der Consten heeft, oft eenich Heer alleen,
Bevind ick valsch, vol dolinghe niet cleen,
Oock 'tydel wensch der Menschen in dit leven.
'Tmal soet ghepeyns der liefden, voormaels yet,
Wat ist? soo my nu dobbel doot ghe schiet?
D'een ben ick wis, en d'ander dreyght my pranghen.
Ghenoech ghemaelt, en Beeldtghesneden hier.
Mijn Ziel gherust ick tot de Liefde stier,
Die d'aermen op aen't Cruys dede, ons t'ontfanghen.

Hy hadde altijt groote begheerte/ noch te gaen dienen / in sijnen soo grooten ouderdom / den Hertogh Cosimo, en met eenen in sijn Vaderlandt te sterven / om daer by sijn Ouders te wesen begraven: dan en mocht van den Paus niet vry ghelaten wesen / noch ontslaghen / om de Fabrijcke / soo dat hy te Room most blijven / daer hy eyndtlijck siecck worde van een traghe Cortse: Maer de sieckte vermeerderende/ en hy sijn eynde bevoelende / maeckte sijn Testament / met dry corte redenen / met goede kennisse en verstandt/ segghende aldus: Ick late mijn Ziel in de handen Godts: mijn lichaem der Aerden: en mijn goedt mijn naeste vrienden. Vermanende de sijne/ datse in't scheyden uyt desen leven/ souden zijn ghedachtich des lijdens Iesu Christi. Hy is overleden den 17. Februarij ten 23. uren/ Anno 1564. oudt 90. Jaer. Hy was te Room met seer grooten staet en toeloop begraven: En door bevel van den Hertogh Cosimo, heymelijck ontgraven/ en ghepackt als Coopmanschap / heymelijck ghebracht te Florencen/ om hem oock nae sijn doodt hooghlijck te vereeren. Maer al te grooten beschrijvinghe soudet wesen/ te verhalen / wat men dat doodt lichaem/ in't begraven en Wtvaert / al eere binnen Florencen dede. Wat al aerdige en gheestighe versieringen van triumphelijcke toebereydinghen / en schilderijen/ daer al in corten tijdt te weghe werden gebracht/ door de Schilders Academie/ en andersins / besonder in de Wtvaert/ die uytgestelt was te doen 'sdaeghs na S. Ian, en geschiede den 14. Julij. 1564. Sijn Sepultuere is inde Kerc van Santa Croce van Marber/ waer op staē dry Vrouwen beelden van Marber / te weten / Pictura, Sculptura, en Architectura.

Het leven van Francesco Primaticcio, van Bolognen/ Schilder/ en Bouwmeester.

HEt is natuerlijck / dat d'Ouders beminnen en behertighen het welvaeren van hun kinderen/ en daerom sorghvuldigh zijn hun eenighe eerlijcke oeffeninghe te leeren. Die van macht zijn / schickense wel veel tot Cophandelinghe / achtende / dat het versmadelijck is/ hun te leeren eenich Ambacht/ daer sy ten onrecht onder rekenen de edel Schilder-const. Sulcx is gheschiet met Francesco Schilder van Bolognen/ van het edel gheslacht van de Primaticci. Desen was in sijn Jeught beschickt tot der Coopmanschap: maer hy van hoogheren en edelderen gheest/ had daer weynich behaghen in / en begaf hem tot des Teyckē-consts oeffeninge/ daer hy hem natuerlijck toe vondt ghenegen te zijn. Aldus teyckenende en schilderende/ liep het niet langhe aen/ of hy en liet blijcken/ dat hy excelleren soude. Hy is ghetrocken nae Mantua , daer doe ter tijdt Iulio Romano wrocht / in het Paleys van de T. en worde eyndtlijck ghestelt te wercken / in ghesélschap van een groot deel Jongers/ in dat selve werck/ daer in volherdende den tijt van ses Jaren / met grooter moeyten en vlijt de Const naesoeckende / leerde hy seer wel coloreren / en van stucco wercken: des

hy

hy onder alle d'ander Jongers/die daer hun beneerstichden / den best doender ghehouden worde / in teyckenen / en handelen metter verwe/ als het ghebleken is in eē groote Camer / daer hy tusschen eenighe cieraten van stucco/ heeft ghedaen eenighe krijghen / op de wijse der oude Romeynen/ met een groot deel figueren: En noch veel meer ander dinghen in dat Paleys/ met de Cartonnen en nae teyckeninghe des voornoemden Iulij. Des hy / van den Hertogh begraeijt wesende / doe den Coning Franciscus in Vranckrijck ontboodt eenigh jongh Schilder / die van schilderije en stucco wel con wercken/ werdter henen gesonden/Anno 1531. En al wasser een Jaer te vooren henen ghetrocken den Florentijnschen Schilder Rosso, die alree verscheyden dingen hadde gedaen voor desen Coningh / als den Bacchus , en Venus, en d'Historie van Psiche en Cupido , soo wort ghesept / dat d'eerste stucco / en schilderije op't nat / in Vranckrijck van dege ghedaen was van Primatuccio, die veel Cameren/Salen/en Logien op deser wijse voor den Coning dede. En alsoo hem den omgangh / maniere / en wercken van desen Schilder wel beviel/ sondt hy hem A°. 1540. nae Room / om voor hem op te speuren eenige Antijcken. Het welck hy so sorchvuldelijck dede/ dat hy binnen weynich tijdt gecocht heeft/ onder hoofden/Corpussen / en Beelden / hondert vierentwintich stuckē. Hy dede oock door Iacob Barozzi van Vignola , en ander af drucken het Peerdt van Coper op't Campidoglio , een groot deel der Historien van de Columne Triani , den Comodus, de Venus, den Laocon, den Tiber, den Nilus , en de Cleopatra in Belvideer / om alles te laten gieten van Coper. Binnen desen tijdt is in Vranckrijck ghestorven Rosso , alwaer van hem is onvolmaeckt ghebleven een langhe gallerije/ die met zijn teyckeninge was gheweest begonnen met stucco en schilderije. Des worde Primatuccio ontboden van Room/ en is met dese Antijcken en vormen t'schepe ghecomen in Vranckrijck: Daer hy voor alle dinghen liet gieten dese vormen der Antijcke Beelden / die soo wel bevielen / dat het de selve Antijcken schenen te wesen / ghelijck men sien mach / daer sy ghestelt zijn in den Hof des Coninginnē tot Fonteynableo, met een benoegen van den Coningh/ die dese plaetse schier maecte tot een nieuw Room. Maer ick en wil niet swijghen/ dat Primaticcio in't gieten deser / hadde sulcke constighe Meesters / dat dit werck niet anders en was van dunnicheyt / dan als een velleken / en soo glat/ datmen schier niet behoefde te suyveren. Hier nae eyndichde Primaticcio de begonnen gallerije in corten tijdt / met overvloedighe veel stucco en schilderije. Des den Coningh hem vindende wel gedient / t'eynden acht Jaren hem stelde in't ghetal van zijn Camerlinghen/ en corts daer naer / Anno 1544. om dat hem docht dat hy't verdiende/ maeckte hem Abt van S. Martens ; maer noch en heeft Primatuccio niet afgelaten te doen werckē vā stucco en schilderije/in dienst van zijnen Coningh / en ander / die nae Francesco den eersten in't Regeren ghevolght zijn. Veel fraey jonghe Schilders hebben hem hier gheholpen/onder ander/Rogier van Bolognen/en Prospero Fontana , Gion Batista , Bagna Cavallo : maer niemant en dede hem meerder eere / als Nicolaes van Modona , die alle d'ander in de Const overtrof. Desen/ met des Abts teyckeninghe / maeckte een groote sale / de Dans-sale gheheeten/ met schier ontallijcke veel Beeldē/ groot als t'leven / soo wel in't nat ghedaen / dat het schijnt van Oly te wesen. Noch een groote gallerije / met tsestich Historien van Vlysses , dinghen die hun gheweldich verheffen/en seer levendich staen / niet ghebruyckende dan natuerlijcke verwen van eerde / sonder achter aen te retocqueren met Eyverwe / als veel nu ghebruycken / des hy daer in wel te loven is. Het welfsel deser gallerije is oock al beworcht met stucco en schilderije/met grooter vlijt vāde voorverhaelde/al met des Abts teyckeninge/ gelijc oock is d'oude sale / en een ondergallerije / die beter als al de ander ghedaen is. Den selven Abt Primaticcio, heeft voor den Cardinael van Loreynen veel fraey dinghen ghedaen te Modone,

Const wel beloōt, door Franciscum, Coning van Vranckrijc.

Nicolaes vā Modona goet Schilder.

done, in sijn seer groot Paleys/genoemt de Grotte, welck om sijn grootheydt by d'Antijcke dinghen te ghelijcken/ mocht een Terme ghehreten wesen/ om datter so veel groote Logien/ trappen/ openbaer ghemeen Salen/Cameren/en heymelijcke stancien oft Cameren zijn. En om ander verscheydenheydt te verswijghen/ isser een seer schoon Camer/ geheeten het Pauelgioen/ wesende aengeciert met compartimenten van Cornicen/ die men van onder op siet/ vol figueren/ die oock also vercorten en seer schoon zijn. Veel ander dinghen van stucco en schilderije zijn aldaer te sien/ te langh te verhalen. Nae de doodt des Conings Francesco, wert den Abt noch gemaeckt generael Commissaris over de Fabrijcken des gheheelen Coninghrijckx. Hy heeft noch onder ander veel dinghen gemaeckt/ de Sepulture van Coningh Henrico, voor des Coninghs Moeder/ in een Capelle/ met vier boghen/ en veel ander eyghenschappen en omstandicheden van Beelden/ Marberen/en Coperen historien van half ront. Summa/ hy heeft sijn Overste gedient in alles wat de Const begrijpen mach/ in Triumphen/ Feesten/ Tornoyspelen/ en Mascaraden/ met seer versterlijcke aerdige inventien. Hy was altijdt seer vriendtlijck/en mildt tot sijn vrienden/ en maeghschap: desghelijcx tot die van der Const. Hy heeft hem altijts gedraghen/ niet als een Schilder/ maer als een groot Heere/ en tot grooten ouderdom ghecomen/ is in Vranckrijck ghestorven.

Het leven van Tiziano Uccello, van Cadoor, Schilder.

EEn groot ghetal doorluchtighe Mannen/ in verscheyden oeffeningen van eerlijcken geruchte/ soude men van oudts tijdt af weten te noemen/ die onbekende plaetsen oft Dorpē/ van hun gheboorten halven hebben vermaert ghemaeckt. Onder dese waer besonder te tellen den grooten Tiziano, van den huyse Vccelli. Desen was te Cadoor, een cleen Dorp oft Casteelken/ gelegen op de Piave, vijf mijlen van der Cluyse aen den Alpes, gheboren/ Anno 1480. Welcken tot zijnen thien Jaren/ met eenen goeden gheest en cloeck verstandt begaeft wesende/ werdt ghesch ickt tot Venetien/ tot een heerlijck Borger zijnen Oom. Desen dit kindt stende seer totter Schilder-const ghenegen/ bestelde hem by Ioan Bellino, die doe ter tijdt een vermaert Schilder was. Onder wiens onderwijs hem bevlijtende/ gaf wel haest te kennen/ dat hem de Nature alle de deelen/ die tot de Schilderconst voeghen/ hadde ghegheven. Ghelijck nu zijn Meester/ en ander Schilders daer in't Landt/ geen kennis hebbende van den Antijcken/ hun dinghen meest al deden nae t'leven/ doch met een drooghe/ harde/ en quellijcke maniere: soo leerde Tiziano hun sulcx nae. Maer doe Anno 1507. hy de maniere van Giorgione sagh/ begon zijn dingen poeseliger/meer verhevender/ en op eē schoonder maniere te maecken: ghebruyckende evenwel ten besten dat hy mocht/ zijn dingen sonder teyckenen te schilderē nae t'leven/ waernemende met den verwen upt te beelden alles wat hy daer in sag/ t'zy hardt oft soet. Houdende voor ghewis/ dat t'schilderen met de verwen/ sonder andersins te leeren teyckenen op papier/ was de beste maniere van doē/ en de rechte teyckeninghe: Daer nochtans behoorde t'een met t'ander t'samen op te wassen: Oock can men bequamer zijn voorghenomen meyninghe zijner ordinantie met teyckeninghen by een voeghen. Evenwel Tiziano verscheyden dinghen op't nat met goet oordeel doende/gaf van hem te oordeelen/ dat hy een uytmuntich Schilder te werdē hadde. T'zijnen twaelf Jaren conterfeytte hy seer natuerlijck gelijckende/ en vleeschachtich gheschildert/ oock hayr/ cleederen en zijden/ seer levende ghedaen wesende/ datmen zijn dingen begon aen te sien voor de dinghen van Giorgione. Nae eenige Historien van hem ghedaen aen het Duytsche huys/maeckte hy een groot stuck/ de vluchtinghe van Egypten/ daer Maria comt door een groot bosch/ met een schoon Lantschap: want hy hem veel tijt op dese handelinghe hadde ghewent/hebbende daerom eenighe

Tiziano begon na 't leven te schilderen sonder teyckenen: doch wil schilderen met het teyckenē vereenight zijn.

ghe

andtschap de Tiziavan den derlan s.

ghe Nederlanders in huys ghehouden werckende / dat fraey Meesters van Landtschappen en groenichept waren: Desgelijckx maeckte hy in't bosch veel dieren / die nae 'tleven ghedaen / seer levende schenen. Hy maeckte voor een Vlaemsch Edelman een Conterfeytsel / dat te leven scheen: oock een stuck van een Ecce Homo, met veel figueren / dat van Tizianen self / en van velen wort gehouden voor een seer goet werck. Noch voor den selven een Mary-beeldt / met veel figueren / groot als 'tleven / en met veel tronien nae 'tleven ghedaen nae't volck van den huyse. Daer na eenen Tobias met den Enghel / en noch eenen Ioan Baptist, in een bosch ghecknielt / ten Hemel siende / en biddende / daer eenen schijn van boven comt / en voort in't verschieten een schoon Landtschap. Summa / zijn werck worde aenghesien voor des Giorgions, en die't daer voor aensagen / seyden noch tegen Giorgione, dat hy hem seer verbetert hadde in zijn werken. Waerom Giorgione gram wesende / hem veel verborghen hiel / niet willende Tiziaens ghemeenschap meer hebben. In't Jaer 1508. liet Tiziano uytgaen in hout-print de rolle van de Triumphe des gheloofs / met Adam, en Eva, Patriarchen / en Propheten / etc. in welcke hy toonde een veerdighe handelinghe. En daer worde ghesept / hadde hy doe ter tijdt moghen sien de Roomsche Antijcken / en de dinghen die daer waren / hy door sijn wonderlijck levendich coloreren hadde (een groote maniere aengrijpende) Buonarruotto, en Raphael Vrbijn haest achterhaelt / oft voorby ghecomen. Tiziano dede tot Vicenza op't nat een Logie / daer men de openbaer audientie houdt / een Vonnis van Salomon, dat een schoon werck was: Noch te Venetien / de Facciate van Grimani: Te Padua in de Kerck van S. Antonis, op't nat eenighe historien deses Sancts: Noch daer in S. Spirito, maeckte hy in een cleenachtich Tafereel eenen S. Marcus, sittende midden een deel Sancten / welcker tronien zijn veel nae 'tleven gedaen van Oly / met seer grooten vlijt: welck Tafereel veel hebben gehouden te wesen van Giorgione. Doe door den doodt van Ioan Bellino, in de groote sale van den Raedt was onvolmaeckt gebleven d'Historie / daer Paus Alexander de vierde voor S. Marcus Kerck de voet stelt op den hals van Fredericus Barbarossa, heeft het Tiziano voldaen / veel daer in veranderende / en daer in brenghende veel Conterfeytselen nae 't leven / waer door hy van die van den Rade in't Duytsche huys een Officie ghecreegh / geheeten de Senseria, dat opbrengt dry hondert Croonē 's Jaers: Welck Officie dese Heeren vervolgens altijts geven den besten Schilder van hun Stadt: Welcken altijdt / wanneer hun Prince wort vercoren / oft den Doge, is ghehouden sijn Conterfeytsel te maken / voor den prijs van acht Croonen: welck Conterfeytsel wort tot ghedachtnis ghestelt openbaer int Paleys van S. Marco. Ontrent A°. 1514. heeft Tiziano voor den Hertogh Alfonso van Ferrara, in een Camer voldaen eenigh dinghen van Ioan Bellino, alwaer hem Tiziano socht bekent te maken / en maecte twee Historien / die daer ontbraken: in d'eene een Riviere met rooden wijn / waer by eenige Sangers en Speelliedē waren half droncken / soo Mannen als Vrouwen: oock een slapende naeckte Vrouw / die schijnt te leven / met noch ander figueren: hier schreef hy sijnen naem. In d'ander zijn veel Liefdekens / schoon kinderkens / van verschepden actituden / die den Hertogh seer wel bevielē: Onder ander isser een seer schoon / het welcke vischt in een claer Riviere / in welcke is een basement / waer op is staende 't Beeldt van Venus, daer by de Gratie / en de Schoonheydt / alle seer schoon Beelden / gewrocht met ongheloofijcke neerstichept. Noch maecte hy daer een half Beeld met een Christi tronie / en een Joodtsche Boeren tronie / die Christo toont de munt van Cæsar. Dese dinghen (nae 'tghetuyghenis van onse Constenaeren) zijn de beste / die van Tiziano oyt ghedaen zijn / en zijn oock ghewis bysonderlijck: Des wert hy wel en heerlijck gheloont van den Hertogh / den welcken hy conterfeytte / met eenen arem ligghende op een groot stuck gheschut: desghelijckx conterfeytte

Venetianen gheven den besten Schilder van hun Stad Iaerlijx dry hondert Croonen.

hy de Sigra Laura, welcke daer nae de Hertoginne werdt / en is een verwonderlijck fraey werck. En ghewis / de gaven in dẽ Constenaers zijn van grooten vermogen / wanneerse door de miltheydt der Princen ghewerckt / en verheven werden. In desen tijdt hadde Tiziano vrientschap met den vermaerden Poeet Ariosto, die hem celebreerde in sijnen Orlando Furioso, segghende:

E Tizian che honora
Non-men Cador, che quei vinezia, e Vrbino.

Hier nae te Venetien gecomen / maeckte hy op eenen doeck van Olyverwe eenen naecten Herder / daer een Vrouw hem pijpen toelanght om te spelen / met een seer schoon Landtschap: Dit stuck is nu tot Faensen. Hy maecte noch in de Kercke der Fremineurs / geheeten Ca grande, t'hoogh Altaer-tafel / een Marien Hemelvaert: Maer op doeck ghedaen / en qualijck bewaert wesende / sietmer weynich beschepts van. In de selve Kerck in een Capelle / een Tafel met een Mary-beeldt / en noch eenighe Sancten en Conterfeytsels. Int Kercxken van S. Niclaes in't selve Convent / maeckte hy in een Tafel S. Niclaes, S. Franciscus, S. Catherine, en S. Bastiaen, een naeckt beeldt / gedaen na t'leven / sonder datmen siet / datter met eenige Const is ghesocht de schoonheyt in corpus oft beenen / dan recht henen ghevolght het enckel leven / soo eygentlijck en natuerlijck vleeschachtich is het gedaen / is niet teghenstaende voor seer schoon werck ghehouden: Soo is oock de Mary-beelt met haer kindt / die van d'ander beelden wordt aenghesien. Dit werck worde van Tiziano op een houten plaet gheteyckent / van anderen gesneden / en in Druck uytghegheven. Hy maeckte voor de Kerck van S. Rochus hier nae eenen Cruysdraghenden Christus, met eenen Jode / die hem met een coorde aen den hals ghebonden voort treckt / welck vele voor Giorgionen werc hebben gehouden / en is nu ter tijt de meeste devotie van Venetien: en hier toe zijn meer gouden Croonen aelmossen ghegheven / dan Giorgione en Tiziano opt binnen hun leven met schilderen hebben ghewonnen. Hy maeckte voor de Kerck van Sta. Maria maggiore, eenen Ioannes in de Woestijn / en eenen Enghel / seer levendich / met een fraey Landtschap. Noch maeckte hy na t'leven eenighe Conterfeytsels: onder dese / Franciscum Coningh van Vranckrijck / doe hy uyt Italien weder nae Vranckrijck reysde. Noch verscheyden Conterfeytsels van de Dogi, in't Raedthuys / ghelijck hy gehouden was te doen / als ghesept is. Noch een Tafel in de Kerck van S. Ioan en Paulo, van S. Pieter Martelaer / die meerder als t'leven / in een bosschagie / van eenen Soldaet is gewont in't hooft / in welcks tronie men siet t'verschricken van der doodt: oock sietmen eenen anderen Monick seer bevreest ontvluchten. In de locht comen twee naecte Engelen met eenen blixem / welcken al t'werck sijnen dagh gheeft / en al t'Landtschap / welck seer schoon is. Dit werck is gehouden t'alderbeste en volcomenste / dat oyt Tiziano ghedaen heeft. Hier nae / in de groote Sale van den Rade / maeckte hy een groote Historie van een bataillie / en een Furie der Soldaten vechtende / t'wijlen uyt den Hemel eenen grooten slach-reghen valt: welck alles nae 't leven ghedaen / wort ghehouden 't beste dat in de Sale is. Daer is noch van hem eenen Cleophas, en Lucas, waer Christus me de ter tafel sit / een schoon werck / en is te sien in de gulden sale / voor de sale van den Rade. Oock in de Schole van de Caritate is een stuck van hem / daer Maria opclimt de trappen / daer veelderley Conterfeytsels zijn: Oock in de Schole van S. Fantino, eenen S. Ieronimus in penitentie / die met de Kerck verbrande / was van den Constenaers seer gepresen. Ao. 1530. conterfeytte hy tot Bolognen dẽ Keyser Carolum al gewapent / waer van hem dẽ Keyser gaf duysent Croonen: van welcke hy vijf hondert most gheven eenen Beeldtsnijder van Lombardijen / die soo veel hadde aen Tiziaen vercreghen / dat hy de palet en de verwe droegh / en raeckte soo by den Mildtheyt Keysers Caroli tot de Const.

den Keyser/ dien hy / t'wijlen Tiziano schilderde / bootseerde van wasch in een rondt dooskẽ/ t'welck den Keyser eyndtlijck wert te sien/en dedet hem in't groot maecken van Marber / en te Genua brenghen/daer hy noch drij hondert Croonẽ creeg. Tiziano te Venetien/ vondt veel Edelluyden / die Pordenon jonstig wesende / seer zijn werck prysen/ aen den solder van der sale van Pregai, en hadden hem besteedt tot Sint Ian Alemossenier een Tafel te maecken/om trotsen Tiziano, die daer te vooren desen Sanct in Bisschops cleeren hadde ghe-schildert ter selver plaetsen: Maer met allen vlijdt mocht Pordenon Tiziano werck niet op veel nae achterhalen. Tiziano hadde voor de Kercke van Sinte Marie van d'Enghelen te Murano een Boodtschap ghemaeckt: Maer so diese hem besteedt hadden / geen vijf hondert Croonen wouden geven/die hy eyschte/ schickte hy dees Tafel / by raedt van Pieter Aretino, te schenck aen den Keyser/die hem so behaegde/ dat hy Tiziano schonck twee duysent Croonen: Dees Boodtschap (acht ick) ist / die in Print comt / daer d'Enghelen boven de Plus oultre Colomnen houden. Den Keyser uyt Hongerien ghecomen te Bolognen/ om met Paus Clement te spreecken / wort weder Tiziano ontboden/ die hem weder conterfeytte / oock den Cardinael Hipolito de Medici, in Hongersche cleedinghe/ en noch andersins in de wapen staende. Noch onder ander conterfeytte hy Pieter Aretino, die hem bracht te Mantua, en in vriendtschap by den Hertogh / dien hy met zijn Broeder den Cardinael conterfeytte. Maeckte hem oock twaelf Roomsche Keysers / halve Beelden / seer wel ghedaen. En onder elck maeckte Iulio Romano een Historie van hun daden. Tot Cador zijn Vaderlandt / maeckte hy oock een Tafel van een Mary-beeldt / en Sinte Tiziano Bisschop / en hem selven knielende/ nae t'leven ghedaen. Tot Ferraren conterfeytte hy dẽ Paus Paulum de derde/dat een schoon werck was: En maeckter noch een voor Cardinael S. Fiore, die hem beyde wel betaelt worden van den Paus. Seer op desen tijdt conterfeytte hy den Hertogh van Vrbijn Francesco Maria, dat een treffelijck goet werck was: Des Pieter Aretino Poët/ hem vereerde in een Sonnet/ beginnende aldus:

De Keyser [sch]onck Ti[zia]no twee [du]ysent [Cr]oonẽ, voor [dit] stuck [sch]ilderije.

Se il chiaro Apelle con la man dell' arte
Rasemplo d' Alessandro il volto, e il petto.

In't Cabinet oft Const-camer/ van desen Hertogh/zijn noch van Tiziano twee Vrouwen tronien / seer lieflijck / en een jonghe Venus met bloemen en dunne doecklakens om/seer wel voldaen: oock een half Beeldt van Maria Magdalene, met hanghende verdeelde hayr/ dat een besonder werck is: Daer veel meer Conterfeytsels zijn / oock des grooten Turcks Solimani, al van Tiziano. Tot de Moncken van Sinte Spirito, is oock van hem een Tafel van eenen Pinxterdagh. Tot Bresse is van hem een Tafel met seven percken. In den Dom van Veronen noch een Tafel van Marien Hemelvaert/t'welc t'best is/dat vã alle Moderne in die Stadt is. Hy maeckte hier nae verscheyden Conterfeytselen ten voeten uyt. In Sint Spirito tot Venetien zijn noch van Tiziano drie Historien met beelden van onder op: t'een Abrahams offerhande: Tweede/ daer David Goliath onthooft: het derde / Cain en Abel. Op den selven tijdt conterfeytte hy hem selven / om zijn kinderen tot een gedachtenis te laten. A°. 1546. van Cardinael Fernese ontboden/ quam hy te Roomen / en ghelogeert in Belvideer/ conterfeytte hy den Paus Paulus ten voeten uyt: Oock Fernese, en Hertog Octavio: alles tot een groot wel bevallen deser Princen. Noch maeckte hy een Christi beeldt/als een Ecce Homo, om den Paus te vereeren: Doch soo wel niet ghedaen / als de Conterfeytsels. Michel Agnolo met Vasari besocht hebbende Tiziano in Belvideer/ hadden gesien van hem ghedaen een naeckte Danae, in den schoot van Iuppiter, in goudt verandert: En weder keerende Michel Agnolo, prees zijn werck / en maniere van zijn coloreren seer: Maer seyde/

dat

dat het schade was / dat de Veneetsche Schilders in hun begin niet wel en leer den teyckenen / en gheen beter studie en hebben: want soo desen Man gheholpen waer met de Teycken-const / gelijck hy is van der Naetuer / en bysonder met 'tleven te volghen / men soude niet mogen meer / noch beter doen: want hy eenen grooten gheest / en seer levende / en aerdighe handelinghe heeft. Dits oock in der daedt alsoo: want die gheen teyckeninge ghenoech / en niet gepractiseert en heeft na fraeye Antijcke / en Moderne dinghen / die en can door hervarentheydt / uyt zyn selven niet volcomens doen / noch te hulpe comen / oft toegheven de dingen / die men nae 'tleven doet: op datse de deelen / die somtijdts in de natuere onperfect bevonden worden / met t'verstant der Consten mochten behoorlijcke gracien toelanghen. Tiziano hadde te Room veel groote gheschencken / en voor Pomponio zijnen soon een Beneficie met een goede Rente. Zijn ander soon gheheeten Horazio, gheconterfept hebbende Batista Ceciliano, aerdich Violon-speelder / dat seer wel ghedaen was / met noch eenighe andere Conterfeytselen / vā Room vertreckende / quam tot Florencen / daer hy van de fraey dinghen (ghelijck te Room) hem seer verwonderde. Tiziano tot Venetien gecomen / maeckte voor den Marquijs del Vasto een stuck / daer hy zyn Soldaten aenspreeckt / en verscheyden Conterfeytsels. Hy maeckte noch verscheyden dinghen in S. Maria Nuova, en in ander Kercken: maer dese zijn dinghen en ghe-leken de eerste niet. Veel Conterfeytsels dede hy / te langh te verhalen: Verscheyden reysen den Keyser Carolus, en eyndelijck in't Hof / doe hy heel oudt was: Want van eersten af behaeghde den Keyser soo de maniere van Tiziano, dat hy van gheen ander Schilder als van hem gheconterfept en wilde wesen / gelyck als den grooten Alexander, daer toe oock zynen Apelles hadde vercoren. T'elcke reyse dat Tiziano den Keyser conterfeytte / hadde hy duysent gouden Croonen / en was van zijn Majesteyt Ridder gemaeckt / met een incomst van twee honderdt Croonen van de Camer van Napels. Als hy oock 's Keysers soon Philippum den Coning van Spaengien conterfeytte / hadde hy van hem oock twee honderdt Croonen s'Jaers. T'waer niet als tijdt verlies / te willen verhalen alle de Conterfeytsels / die Tiziano ghedaen heeft: want daer en is nauw eenigh Prins / Princesse / oft yemandt groots gheweest / die hy niet en heeft gheconterfept. Hy heeft by ordinantie van Keser Carolus, te Venetien gedaen een groote Tafel van een Drijvuldicheydt / welcke namaels (soo ick acht) quam in Print. Hy maeckte voor Vrouw Maria eenen Prometeus, aen den bergh Caucasus, van den Arendt ghepickt wesende: Oock eenen Sisiphus in de Helle / met den steē / Titius verscheurt van Gieren / en Tantalus, alle van Olp op doecken / soo groot als 'tleven. Hy maeckte oock Venus, en Adonis, daer Venus onmachtich schijnt / om dat den Jonghelingh met een deel Honden om hem / schijnt te vertrecken. Dit was alles seer treffelijck / en aerdich gedaen. Oock een Andromeda, met den Verlosser Perseus, een schilderije die niet vrolijcker en mocht wesen: Ghelijck oock was Diana, daer Acteon in den Hert verandert. Hy maeckte oock Europam, met den Stier in de Zee. Dese Schilderijen zijn by den Coningh van Spaengien. Niet onvoeghlijck sal wesen te verhalen / dat Tiziano in zijn jonckheydt een ander handelinghe hadde / als in zynen ouderdom: want eerst maeckte hy zijn dinghen heel net / datment so geern van by als van verre sagh: en ten lesten wrocht hy zijn dinghen met cloecke pinceel-streken henen / en ghevleckt / so dat het van by gheen perfectie / maer van verre te sien / goeden welstant hadde. Ende dit is oorsaeck gheweest / dat vele / die dit hebben willen volgen / willende hun bewysen te hebben veerdighe handelinghe / hebben ghemaeckt dinghen / die plomp / en onbequaem te sien waren. En dit comt daer by / dat vele meenen / dat dese dinghen van Tiziano ghedaen zijn sonder arbeydt / maer sy dolen / en bedrieghen hun selven: want men siet merckelijck / datse doordaen / en weder herdaen syn / so veel reysen / dat men

't Leven moet met t'verstant der Const somtijdts wesen gheholpen.

Tiziano vā den Keyser grootlijck begaeft, en Ridder ghemaeckt.

Tiziano v[...] anderde [...] eerste han[de]linghe.

men daer arbeydt ghenoech in siet. Soo dat dese maniere van doen verstandich/ welstandich/ en uytnemende is: Want het de Schilderye een levendicheydt gheeft / wesende ghedaen met groote Const/den arbeyt verbergende. Tiziano maeckte ten lesten een drie Coninghen/ met veel Beelden ontrent een elle lang/ dat een seer vrolijck werck was. Ghelijck oock was een ander/ dat hy hier nae copieerde. Noch een bespottinghe Christi, is seer schoon gheweest / dat te Milanen wert ghestelt in de Kerck van S. Maria della gratia. Hy maeckte voor de Conínginne van Portegael een geesselinghe / een weynich minder als t'leven/dat seer goet werck was. Een Crucifix / met beneden Maria en S. Ian, en S. Dominicus, dede hy/dat welck ghedaen was op de verhaelde maniere/alsoo ghevleckt/seer schoon wesende: dit staet tot Ancona, tot S. Dominicus. Noch is van hem d'Historie van S. Laurens, daer hy in't verrorten op den rooster light op t'vyer /met die t'vyer stoken/ en meer figueren: dit staet in de Kerck/ ghenaemt de Crucicchieri, tot Venetien: en ick acht / dat dit van Cornelis Cort, den seer constighen Plaetsnijder / ghesneden is: want dit is op den nacht gemaeckt: Het heeft drie lichten / een van t'vyer / en elcke sijde een Fackel gheeft oock wedersijds dach. Boven dit comt van boven eenen Blixem / den wolcken doorclievende / die t'licht van t'vyer in claerheyt overtreft: En noch in de ghebouwen hebben eenige oock lichten / en Lanteernen van verre in't verschieten. Summa / het is alles met grooter Const/en goet oordeel gedaen. Noch is van hem seer levendich ghedaen eenen S. Niclaes, in eenen steenen stoel / met een Enghel die sijnen Myter houdt: dit staet in de Kerck van S. Sebastiaen. Hy maeckte noch een Magdalene, een half beelt tot de halve d'yen/ met hanghende hayr / haer op de schouderen en op de borsten vallende / en heeft d'oogen nae den Hemel / die roodt van weenen zijn / als uyt berouw van sondē/ en verweert wiese siet/doch al is sy seer schoon/ niet tot wellust / maer tot medelijden oft leetwesen. Dit stuck was gemaeckt om nae Spaengien te schicken: Doch wert tot Venetien van een Liefhebber ghecocht hondert Croonen / en Tiziano maeckte een ander/ dat gesonden worde/ en niet min schoon en was als d'ander. Eenē grootē hoop Conterfeytsels heeft hy noch ghedaen/ van Mannen/ Vrouwen / en schoon jonghe Dochters / seer uytnemende / maer te langh om tellen. Noch maeckte hy een Egyptsche vlucht/ daer Maria van den Esel ghedaelt op eenen steen is gheseten/ hebbende by haer Ioseph, en S. Ian, die Christo eenighe bloemen toelangt/die een Engel van eenen boom gehaelt heeft/ uyt eenen bosch vol ghedierten/ daer van verren den Esel weydet: Dees Schilderye is nu ter tijdt tot Padoa. Tiziano sondt noch aen den Coningh van Spaengien een stuck van sevē ellen lang/ wesende een Avontmael / dat uytnemende ende ongemeen schoon was. Veel meer dinghen heeft desen grooten Meester ghedaen/ die om de cortheyt versweghen zijn. Eyndlijck zijn in zijnen ouderdom veel dinghen onvolmaeckt ghebleven/als een Magdalene by Christum in eens Hoveniers gedaente / groot als t'leven: Oock van de selve grootte een Graf-legginghe: noch een Marybeeldt onvoldaen: Maer dese dinghen / met noch sijn voldaen Conterfeytsel/ waren de beste die in sijn huys waren / Anno 1556. doe hy oudt was. Tiziano was van seer gesonde natuere / ende soo gheluckich/als yemant zijns ghelijcke oyt is gheweest / noyt van dē Hemel anders als jonst en voorspoedt hebbende. T'sijnen huyse hebben verkeert en gecomen alle Princen/ gheleerde en vermaerde Mannen / die Venetien oyt hebben comen besoecken/ om sijn Const/ en edel soete manier van omgangh. Hy overtrof binnen Venetien seer ghemacklijck alle Schilders/ die hem wilden trotsen: Maer hy / die overvloedich genoech in sijnen tijdt gewonnen hadde / soude wel hebben ghedaen/ in zijnen lesten ouderdom te hebben gherust / oft om tijdt verdrijf maer ghewrocht te hebben: want sulcke leste zijn wercken verminderden sijn vermaertheyt oft gherucht. Hy was t'sijnen 86. Iaer noch ghevonden met den

Tiziano in syne grooten ouderdom was afghenomen in de Const.

yn-

pinneelen in de hand/ en sitten werckende. Hy is ghestorven Anno 1576. doe te Venetien de groote sterfte was/ zijns ouderdoms 96. Jaren.

't Leven van Iacopo Tintoretto, Veneetsch Schilder.

DE Schilders van Tuscanen en Roomen hebben altijt (ick en weet niet of (neffens 'tghelijck dat sy hebben) eenighe benijdinghe daer oorsaeck ten deele van is gheweest) den Veneetsche Schilders beschuldigt/ en berispt/ datse opt te weynich Teycken-const oft studie hebben ghehadt/ beneffens hun stout en aerdigh coloreren: Maer misschien hebben dese berispers selve som te weynich gelet op het wel verwen oft coloreren. Onder dese die berispt zijn gheworden/ was Iacopo Tintoretto, dē welcken van in syn Jeught is een beminder gheweest van verscheyden Consten/ bysonder van Schilderen/ en te spelen op alderhande speeltuygh der Musijcken/ en was altijdt in alle zijn wesen vrolijck/ en cortwijligh om mede om te gaen: Maer in de saecken der Schilderconst belanghende/ oubollich/ vreemt/ wonder veerdigh/ en los in syn voornemen/ hebbende de alder seltsaemste hersenen oft versieringhen in't hooft/ die opt eenich Schilder ter weerelt hadde/ ghelijck men sien mach in al syn wercken/ in zijn bootsighe en cluchtighe by een voeghinghe der ordinantien zijner Historien/ seer uytnemende verscheyden en buyten het ghemeen ghebruyck van allen anderen/ Jae heeft met de nieuvondighe aenslaghen zijns verstants de seldtsaemheydt self obertroffen/ werckende by gheval en sonder teyckeninge/ ghelijck of hy seggen wilde/ dat 'tschilderen geen Const oft moeyte/ dan slechts maer boerde oft ghecks werck en was. Menighe reyse heeft hy in Oly zijn dinghen ten deele ghedootverwt alsoo ghelaten/ soo heel rouw ghedaen/ datmen de pinceel-slagen daer by geval/ en als uyt een desperatie ghedaen wesende/ met cladden op siet ligghen/ sonder seer veel teyckeninghe oft verstandt. Hy heeft schier geschildert op alderley manierē/ op 't nat en van Oly/ oock Conterfeytsels van allen prijs/ elcken bestelt na syn ghelt: So dat hy wel maeckte den meesten deel van al dat binnē synen tijt tot Venetien was gheschildert. En om dat hy in zijn Jeught in veel schoon wercken liet mercken een groot oordeel te hebben/ hadde hy nae 'tgroot beghinsel/ dat in hem was van natueren weghen/ hem vlijtich begheven die selve gave te baet te comen met studeren/ gelijck als ander/ die de schoon maniere volghen van ander excellente voorgangers/ sonder soo te hebben uyt syn selven henen ghetrocken zijn dinghen/ op zijn veerdighe maniere/ hy waer wel een van de alderbeste Schilders gheweest/ die Venetien opt hadde: Hoewel hy evenwel is gheweest een cloeck en goedt Schilder/ van wackeren/ versierighen/ en edelen gheest. Doe nu den Raedt van Venetien ordineerde Iacopo Tintoretto, en Paulo Veronese, beyde noch jong/ en daer men groote hope toe hadde/ elck te maecken een Historie in de Sale van den grooten Raedt/ oock den sone van Tiziano Horatio een Historie/ schilderde Tintoretto Fredericum Barbarossa, gecroont van den Paus/ en maeckte daer in een schoon gebouw/ en om den Paus een groot deel Cardinalen/ en Veneetsche Edellieden/ al ghedaen nae t'leven/ en onder de Musijcke van den Paus. Hier in had hy hem soo ghedreghen/ dat dese Schilderije by alle ander mach staen/ oock by die van Tizianen soon Horatio: Welcken daer heeft ghemaeckt een Bataillie/ die te Room gheschiede tusschen de Duytschen van Frederico, en de Romeynen by t'Casteel S. Agnolo. Hier in is onder ander eē Peerdt dat seer schoon is/ springende in't vertorten op eenen ghewapendē Soldaet: Doch wilt men segghen/ dat Tiziano hier zijnen soon gheholpen heeft. Paulo Veronese maeckte hier neffens in de zijne/ daer Barbarossa Paus Octaviano de handt cust/ innadeel van Paus Alexander de derde. En boven dees Historie/ die seer schoon was/ schilderde Veronese boven een venster vier figueren/ den Tijdt/ d'Eenichheyt met eenen bondt roedekens/ de Verduldicheyt/ en t'Geloove/ soo wel ghe-

Tintoret overtreft de seltsaemheyt self in sijn ordinantie.

Tintoretto paste al het werck van Venetien te hebben.

gedaen dat het niet te seggen en is. Niet langh hier na/ alsoo in de selve Sale noch een Historie ontbrack/ dede Tintoretto soo veel door vrienden en voorspraeck/ datse hem was doen maken: Dese dede hy so/ datse verwonderlijck is/ en weerdich geacht te wesen onder de beste dinghen die hy opt dede: om dies wille dat hy met al sijn vermoghen sijn best dede/ om sijn trotsers ten minsten te verghelijcken/ indien hyse niet overtreffen conde. End' Historie is/ daer Paus Alexander den Barbarossa in den Ban doet/ daer onder ander een toortse wort afgeworpen/ gelijck men int discommuniceren doet/ en een deel naeckten over hoop grabbelen om dees toorts seer versierlijck. Hier zijn oock eenige gesigureerde basamenten: en over al in dees Historie zijn ghesaept Conterfeytsels / die seer wel ghedaen zijn / en pegelijcken wel bevallen. Hierom zijn hem in de Kercke van S. Rochus, in de meeste Capelle/ doen maken twee groote Historien van Olp / alsoo langh als de Capelle breedt is/ te weten/ twaelf ellen/ onder twerck van Pordenone: In d'een is versiert een Hospitael in't vercorten / vol bedden en siecken / op verscheyden actituden/ die van S. Rocho ghemeestert worden/ en onder dese zijn eenighe naeckten die seer wel verstaen zijn / en eenen dooden in't vercorten / die seer schoon is. In d'ander is oock d'Historie vã S. Rochus, vol van verscheyden schoon en gracelijcke figueren. In summa/ is sulck/ dat het is gherekent van t'beste dat desen Schilder opt dede. Noch midden in de Kerck / op de selve groote/ maeckte hy/ daer Christus ghenecst dien voor de Piscine lagh / dat ooch een redelijck wert gehouden wort. In de Kerck van S. Maria dell' Orto, heeft hy twee vacken geschildert op doeck van Olp/ twee en twintich ellen hoogh. In d'een/ op de rechter handt van de groote Capelle/ is/ daer Moyses comt van den bergh met de Tafelen der Wet / en t'volck vindt aenbiddende t'gulden Calf. Tegen over dit is t'Oordeel / van een wonder seldsaem inventie / wesende seer verschrickelijck/ en vol veelderley figueren/ van allen ouderdom en sexie / met verschieten de salige/ en verdoemde. Men siter oock Carons schuyt / maer soo vreemt/ en verscheyden van ander / dat het seldsaem en fraey te sien is. En wis/ hadde dees versierlijcke ordinantie en inventie beleydt ghe weest met matighe en verstandige teyckeninghe / en hadde den Schilder acht ghenomen op yeghelijck deel/ ghelijck hy heeft op t'gheheele/ in't uytbeelden der confusie / ghewoel / en verschricken van den lesten dach / het waer een besonder uytnemende Schilderye. Wel is waer / dat alsmense ten eersten schielijck comt te sien/ is men seer verwondert: maer alsmense stuckwijs/ en deel by deel opmerckich besiet/ soo schijnet geschildert upt mallichept. Noch heeft hy in de selve Kerck gheschildert van Olp de deuré van d'Orgel/ end' is/ daer Maria de trappé opclimpt/ end' is wel de beste Schilderye die in dese Kerck is: Oock op de deuren van d'Orgel vã de Kerck S. Maria Zebenigo, de bekeeringhe Pauli: maer met weynich studie. Noch tot de Carita, eẽ Tafel van een afdoen van het Cruys. En in de Sacristye van S. Bastiaen, om trotsen Paulo Veronese, die hier oock veel schilderye dede / daer maecte hy Moyses in de Woestijne / en ander Historien. Noch in S. Iobs, de drie Marien, S. Franciscus, S. Bastiaen, S. Ian, en een stuc Landtschap. En in de Orghel deuren van de Kerck van Servi, S. Augustijn, en S. Philips: en onder/ daer Cain Abel verslaet. In S. Philip, in't welfsel van den Preeckstoel vier Euangelisten / en boven den Altaer een Boodtschap / end' ons Heere in't hofken: in't vack van den Altaer het Avontmael. In S. Francesco della vigna, is den Altaer van't afdoen van den Cruyce/ met de Marien, en eenighe Propheten. In S. Marcs Schole van S. Ian en Paulo, zijn vier Historien. Een is/ daer S. Marcus inde locht is/ en gheneest een/ die seer gequelt en ghetormenteert wordt met ysers/ die al breken: hier in zijn veel figueren/ en ander omstandicheden / die d'Historie rijck maken en vercieren. In een ander is een onweder ter Zee / en S. Marcus in de locht / die eenen sijnen devoten verlost: maer dit is soo met gheen vlijt ghe-

ghedaen als t'ander. In't derde is eenen regen/ en eenen dooden/ van des selven Sancts devotie/ wiens Siel ten Hemel vaert: in dees ordinantie zijn oock tamelijc veel beelden. In't vierde wort eenen beseten besworen: Hier heeft hy versiert een gallerije in't verkorten/ en t'eynden een vyer diese verlicht. Noch buyten dees Historien/ eenen S. Marcus, dat een redelijcke schilderije is. Dese Schilderijen/ en veel ander/ die niet verhaelt en zijn/ om dat wy genoech laten wesen/ te hebben ghesproken van de beste/ zijn van Tintoretto ghemaeckt met sulcke haestichept/ en veerdichept/ dat als ander meenden dat hy naulijcx begonnen hadde/ doe hadde hy zijn dinghen al ghedaen. Hy maeckte dat hy altijt te doen hadde: Want doe hy eenigh werck niet hebben en conde door vrienden/ so wilde hy't voor cleenen prijs/ jae voor niet maecken/ dat hy't op alderley manieren maeckte te crijghen. Het is eens gheschiedt/ doe hy hadde gemaeckt in de Schole van S. Rocho eenen grooten olyverwen doeck met de Passie Christi, dat de Mannen van dese Compagnie besloten/ te doen maken een bysonder stuck/ en wilden dat besteden te doen een/ die van alle de Veneetsche Schilders de beste teyckeninghe hier van soude maecken. Dus ontboden wesende Ioseph Salviati, Frederijck Zucchero, die doe te Venetien was/ Paulo Veronese, en Iacopo Tintoretto, werdt hun verordineert elck een teyckeninghe te brenghen/ belovende den bestdoender het werck. Nu terwijlen dat dees ander elc hun best deden met grooter neersticheyt hun teyckeninghen te maecken/ hadde Tintoretto de mate genomen van t'werck/ spannende eenen grooten doeck op/ en schilderde hem/ sonder datter yemandt af wist/ met zijn ghewoone snelhept/ en stelde dit al gedaen daer het te staen hadde. Soo dat op eenen morghen/ doe de Compagnie soude vergaderen/ om de teyckeningë te sien/ vonden van Tintoretto het werck alree gedaen/ en op sijn plaetse gestelt te wesen. Waerom sy op hem toornich wierden/ en seyden: Sy hadden begeert teyckeninghen/ en gheen schilderije/ noch sy en hadden hem t'werck niet aenbesteedt. Hy antwoorde hun/ dat dit zijn wijse van teyckené was/ dat hy't niet anders en conde/ en dat de teyckeningen en patroonen van het werck mosten op sulcken manier wesen/ om niemant te bedriegen. Eyndlijck wildé sy hem t'werc en zijnen arbeydt niet betalen/ soo was het hun gheschoncken. Met dese woorden/ alhoewel hy veel partije hadde/ maeckte soo veel/ dat t'werck daer ter plaetsen bleef. In desen doeck is den Vader met veel Engelen afdalende/ om te halen S. Rochus: en heel beneden zijn veel figueren/ de welcke representeren al d'ander Veneetsche Scholen: en dit is ghedaen alles op zijn ghewoon maniere. Maer om dat het te lang soude vallen te verhalen al de schilderije van Tintoretto, soo ist ghenoech te seggen besluytlijck/ dat hy een cloeck/ veerdigh/ en goet Schilder is gheweest/ die menigh Schilders geest gewackert heeft/ in inventien/ ordinantien/ en stout handelen met den verwen. Hy is ghestorven Anno 1594.

Tintoret had so haest syn ordinantie in groot gheschildert, als ander in t'cleen gheteyckent.

Het leven van Paulo Caliarij, Schilder van Veronen.

Doe Tuscanen en Room langhen tijt in Schilder-const uytnemende vermaert hadden gheweest/ zijn Lombardijen en Venetien in de plaetse/ oft oock opt tooneel ghecomen/ en met veel edel gheesten begaeft wesende/ hebben in wel verwen eyndelijck d'overwinninge behouden. Onder ander is hier in dit ghestrijdt cloeck Heldt gheweest eenen/ die men in zijn jonckhept hiet Paulino, een Schilder van Veronen/ die al vroeg in Const zijn cloechept en cracht heeft bewesen: want hy t'zijnen dertig Jaren veel heerlijcke schoone wercken hadde ghedaen: Hy was gheboren tot Veronen/ zijn Vader was een Steenhouwer. Paulo Caliarij nam zijn begin by eenen Schilder te Veronen/ gheheeten Ioan Caroto. Desen Paulo dede eer hy binnen Venetien quam verscheyden wercken/ in gheselschap van eenen Baptiste van Veronen/ met goet verstandt en oordeel. Onder ander heeft Paulo geschildert

schildert tot Masiera, by Asolo, in het Trivisiaensche / dat schoon Palleys van den Heer Daniel Barbaro, Patriarch van Aquilea. In het Clooster van Sinte Nazaro binnen Verona, schilderde hy op eenen grooten doeck het Avontmael/ dat Simon de Melaetsche dē Heere gaf/ als de sondighe Maria haer t'zijnen voeten werp: met seer veel figueren en conterfeptselen nae t'leven/ en eē seer schoon perspective: En onder de Tafel zijn twee Honden / soo wel ghedaen / datse schijnen te leven: verder in't verschieten zijn eenige Creupelen / die oock te wonder wel ghedaen zijn. Binnen Venetien in de Sale van den Rade van Dieci, is in't midden van den solder van hem gedaen in eē groot Ovael / het meeste datter is/ eenen Iuppiter, die de boose wercken oft zonden verjaegt / in teecken dat dese Overheydt de quade Menschen straft. Hy schilderde oock de solderinge van de Kerck van S. Bastiaen, dat een besonderlijck schoon werck is: Oock d'Altaer-tafel vā de groote Capelle/ met meer ander stucken diese vercieren: desghelijcx d'Orgel deuren / dat welck alle seer loflijcke schilderije is. In de Sale van den grooten Raedt schilderde hy in een groot stuck Frederijck Barbarossa, comēde in tegēwoordicheyt des Paus/ met een groot deel figueren met verscheyden cleedingen/ hier in seer heerlijc uytbeeldende den pracht des Keysers/ des Paus / en des Senaets van Venetien. Veel conterfeytsels van Raetsheeren/ en Edellupden der Venetianen/ zijn hier seer natuerlijck gedaen. Summa/ dit werck / door de groote teyckeninge/ schoon en verscheyden actituden / is sulck/ dat het verdienstelijcken vā yegelijc is geprezen. Nae dese Historie schilderde Paulo noch eenighe Camers / die met dese Raedtsale gaen/ van Oly de solderinge / met vercortende beeldē van onder op/ t'welck seer uytnemende goet werck is. Hy schilderde noch eenen ghevel op't nat / die van de Zee-locht meest al verteert is: elder noch op't nat een Logie / en een Camer / die seer ghepresen zijn. En tot Sint Ioris maggiore binnen Venetien / maeckte hy t'eynden een groote stancie van Oly de Bruploft van Cana Galileen, dat een verwonderlijck werck is/ soo van grootheyt/ veelheyt der beelden / en verscheydenheydt der cleedingen/ als oock van inventie en coloreren/ en daer zijn wel ontrent hondert en vijftich tronien/ die al verscheyden / en met grooter neerstichept ghedaen zijn. Hem waren noch vā dē voorstanders van S. Marc doen maecken eenige ronden/ in den hoecken van den solder van de Liberije Nicena, die den Cardinael Bessarione met eenē grooten rijcdom van Griecksche Boecken / de Signorije gelaten en ghegheven heeft. En de voorsz. Heeren / ghelijckse hier in de beste Schilders ghebruyckten / die doe te Venetien waren / beloofden den bestdoender boven hun betalinge/ een heerlijcke vereeringhe / en verdeelden dese de percken en Historien. Het werck gedaen wesende / nae dat de Schilderijen van elcken wel met opmerck gesien / en gheoordeeldt met verstandt waren/ soo worde Paulo om den hals ghehanghen een gouden keten/ als die boven alle ander hem wel gedragen hadde. Het stuc/ daer hy den prijs mede vercreegh en de verwinninge/ was/ daer in geschildert is Musica. Hier in zijn dry schoon jonge Vrouw-menschen: Eene die de schoonste is / speelt op een groote Vele / siende om leege nae het Instruments handthave / met de oore toeluysterende nae t'geluyt/ met eē schoon actitude/ om op t'spel haer stemme t'accorderen: D'ander speelt op een Luyt / en d'ander singt uyt den Boeck. By dese Vrouwen is eenen Cupido sonder vlogels/ die op een Clavecimbel speelt / om dat uyt de Musijcke lust ontstaet / oft om dat de liefde gheern by haer is: End'om datse nemmermeer van daer en wijckt/ is den Cupido sonder vlercken. In dit selve stuck maecte hy dē Godt der Herders/ hebbende Fluyten oft Pijpē van schorssen van boomen / die hem van Herders (welcke dese met te best spelen ghewonnen hebben) gheoffert zijn ghewor den. Ander twee stucken zijn van hem op de selve plaetse: In d'een Arithmetica, met eenighe antijcksche Philosophen: In't ander is ghheseten in eenen setel de Eere/ welcke Offerhanden gheoffert / en Conings

Paulo Veronees wint te Venetien den prijs met schilderen.

ninghs Croonen op 't hooft ghestelt worden. Doe Paulo al dees dinghen ghedaen hadde/als voor geseyt is/ was hy noch seer jongh/ niet bereyckende zyn twee en dertich Jaren ouderdoms. Een uytnemende groot/schoon/en heerlijck stuck/ is van hem te sien tot Sint Ioris binnen Venetien/ en is de Bruyloft van Cana Galileen, seer rijcklijck gheordineert/ en wonderlijck wel gheschildert. Daer coemt in een seer lustighe fraey Metselrije/ en een schicktafel oft Credence/ met veel aerdighe potten en vaten van goudt en silver-werck/ wesende alles seer constich ghehandelt/ 't zy tronien/ naeckten/ oft laeckenen: Soo dat het yeders ooghe/ soo wel des Const-verstandighen/ als des ghemeenen Mans/ ten vollen voldoet. Noch is van hem een treffelick groot/schoon/ heerlijck/en wel ghedaen stuck/ te Venetien tot Sint Pauwels, en is d'Historie/daer Christus is etende onder den Tollenaers: Waer van d'inventie en ordinantie te sien is ghesneden van I. Sanredam, en is ter plaetsen voornoemt uytgheteyckent door I. Matham. Daer is oock te Venetien van hem gheschildert schier heel inwendich de Kerck van Sint Sebastiaen, d'Historien des selven Sancts/ veel dinghen in het welfsel van onder op te sien/ dit is al seer uytnemende: Daer comen oock in heel schoon Peerden/ die seer wel ghedaen zijn. Daer is oock te Venetien van hem seer aerdich gheschildert een Altaer-tafel/ daer in een S. Catharina, welcke wordt den ringh aen den vingher ghesteecken/ van het kindt Iesus, sittende op Mariæ schoot: Waer by zyn een deel Musijck-singende Engelen/ en een deel Enghelkens in de locht met den palmtack en Croon/ alles seer constich ghedaen: Hier in comen seer fraeye sijden laeckenen/ seer naetuerlijck uytghebeeldt. Dese verhaelde/ en veel meer constighe wercken/ heeft hy de Weerelt tot vercieringhe en verwonderinghe naghelaten. Hy is ghestorven Anno 1588. den derthienden Mey/ en te Venetien in S. Sebastiaens Kerck begraven.

Het leven van Iacob van Bassano, Schilder.

GHelijck als de Schilder-const door haer wel bevallijcke wooninghe eyndelinghe om het wel Verwen Venetien hadde vercoren: en aldaer veel sulcke haer naevolghers en oeffenaers/ ten tijde van haren Tiziano, hebbende/ was ser die wel naemweerdigh is eenen Iacob van Bassano, een seer cluchtich en aerdigh Schilder/ die seer veel wercken gedaen heeft/ de welcke binnen Venetien/en ander Steden van Italien/ te sien zijn. Hy hadde een seer goede maniere van alderley Historien te maecken op den nacht/ ghelijck daer den Enghel met het Hemelsche gheselschap/ en met een claerheydt comt den Herderen doen de blyde boodtschap der heyligher gheboorte Christi, daer dat licht comt schitteren in verscheyden coperen oft metalen/ soo potten als ketelen/ in oft by de Hutten der Herderen: En hy hadde een eyghen bysonder maniere van beesten te maecken/ Peerden/ Honden en Schapen/en dergelijcke/ die schoon en uytnemende/ en seer aerdich ghelockt waren: De Schaepkens en Lammerkens soo sacht en wol-achtigh/ dat het scheen/ dat men de handt daer over strijckende/ niet anders als wolle en soude ghevoelt hebben: Oock waernemende die nopkens en clievingen der selver/ dat het te verwonderen is om sien. Hy wrocht oock veel voor Cooplieden/ die syn dinghen in ander plaetsen vervoerden: Soo dat my wel voorstaet/ghesien te hebben van hem eenighe cleenachtige stucken/ die te Room van een Coopman waren ghebracht: Dit waren eenighe Passie stucken al op den nacht. Welcke pinneelen waren Tafelkens van toetsteen/ en al waer lichten quamen van Fackels/ Toortsen/ oft schijnsels/ daer waren de straelkens ghetrocken op den swarten steenen grondt met gouden pennekens/ en op dese streken vernist wesende: Het waren seer fraey aerdighe cleen bootskens/ghewapende krijchsknechten/ en ander figuerkens/en over al was gront ghelaten/ om met den swarten Steen den nacht uyt te beelden. Hier by was eenen

eenen doeck / oock van Oly / d'Historie daer den verloren Soon zijn Vader te voet valt / 't welck seer fraey ghecoloreert was: den verlorẽ Soon half naeckt wesende/sagh men zijn voetplanten verbuylt te wesen /en seer wel ghedaen: int verschieten werden ghebracht nae de huysinghe eenighe Beesten: Daer in quamen oock aerdighe Vroukens/ met eenen cluchtigen sloer. Ghelijck als hy buyten Venetien woonde tot Bassano, en daer veel hem hadde gheoeffent beesten nae 't leven te doen/ is my wel ghesepdt geweest / dat wanneer hem eenige stucken aenbesteedt waren / en dat hem d'Historien die men hem dede maecken niet en behaeghden / maeckte hy ander/ daer beesten / nachten/ oft anders in quamen/ daer hy lust toe hadde: Soo sy dan de ghene niet bevielen/ daer sy voor gemaeckt waren/ vercocht hyse aen ander Cooplieden. Van hem is te sien tot Amsterdam/ by den Constlievenden Ioan Ycket, eenen doeck van Olyverwe/ wesende d'Historie van d'Enghelsche boodtschap aen den Herderen: den welcken wonderlijcken uyt steeckt / in teyckeninge en aerdt van schilderen/ buyten ander dingen/ die daer/ en by ander constbeminders t'Amsterdam / te sien zyn. Dit stuck/ en verscheyden ander/ comen seer wel ghedaen in Print door Ioan Sadler, en zyn twee Broeders. Daer zijn teghenwoordigh te Parijs in't Hof van den Coningh / van hem seer uytnemende groote schoon stucken te siẽ: doch (als verhaelt is) in meest alle stucken socht hy beesten te weghe te brengen/ en hadde daer in een besonder manier van handelinghe/ die heel sonder quellen oft moeyt scheen te wesen / gantsch ongheliick ander/ die met grooten arbeyt / oft sonder sulcken handelinghe beesten doen nae 't leven/ dat het slechs hun selven/ en den ghemeenen man bevalt / maer niet den Schilders / oft den Const-verstandighen. Verscheyden reysen heb ick nae Venetien geschreven/ en laten schrijven/ om zijn gheboorten en sterbens tijdt eyghentlijck te weten / dan hebbet niet connen becomen. Hy heeft naegelaten twee Sonen / zijn discipelen / die oock seer op des Vaders manier hebben gewrocht. Den eenen is ongheluckijck gestorven. Den anderen/ Ridder wesende / om syn Const te Venetien in grooter eeren en achtinghe/ is noch teghenwoordigh levende/ in't Iaer 1603.

Het leven van Giorgio Vasari, Schilder en Bouwmeester van Aretso.

Indien beneven het gheniet des ghewins/ der Constenaren wit bysonder is Eere / die lust ontsteeckende tot arbeydt / schijnt al soetlijck hun inbeeldt/ oft belooft te doen bevoelen de kittelinghe des loflijcken geruchts / verder als in dese Weerelt: Soo heeft Giorgio Vasari den overleden Italiaenschen Schilders den meesten dienst gedaen/ die hun mach geschieden nae dit leven: Dat hy veler leven / en constighe wercken / soo loflijck heeft beschreven: maer is te verwonderen / hoe hy't soo breedt en volcomelijck heeft mogen te weghe brengen. Van dit is t'aenmercken/ dat de macht en naem des Hertoghs van Florencen hem hier in seer groot behulp is gheweest / om veel ander hulp te becomen. Daer beneven hebben hem seer vorderlijck gheweest de schriften van Laurens Giberti, Domenico Grillandai, en Raphael Vrbijns: Oock liefdighe lust / en volherdich voornemen / vermoghen vele: Anders haddet onmoghelijck geweest/ een Man / stadich soo van veel wercken overladen wesende / hier te moghen soo veel tijdt en arbeydt in laten / oft overbrenghen. Hy was geboren Anno 1514. en van in syn jeught seer gheneghen en vlijtigh te leeren: Syn beghin had hy tot Aretso, by eenen Franschen Glaesschrijver/ geheeten Willem van Marzilla. Anno 1524. werdt Vasari van den Cardinael van Cortona, Silvio Passerini, gebracht te Florencen / daer hy eenighen tijdt de Teycken-const oeffende / onder Michel Agnolo, Andrea del Sarto, en andere. Maer Anno 1527. doe de Medicis uyt Florencen waren gedreven / insonderheyt Alexander en Hippolito, van welcke hy doe in zijn kintsheyt groot behulp hadde / door middel vã dẽ voornoemdẽ Cardinael/ so most hy met Don

Antonio zijn Oom weder nae Aretso, daer corts te vooren zijn Vader doodt was van de Pest: Des hem zijn Oom hiel buyten op de Dorpen/ daer hy gheleghentheydt hadde hem te oeffenen/ yet opt nat doende met de verwen/ voor den Boeren. Daer bevondt hy/ hoe nut het is/ alsoo uyt zijn selven te doen/ om wat te leeren handelen met den coleuren.

T'Jaer daer nae 1528. quam hy binnen Aretso, daer hy yet makende/ wort te komen aen de kennisse van Rosso, die hem voor eerst maeckte een teyckeninghe tot een Tafel/ daer Giorgio grooten vlijt dede in 't coloreren: Maer hy vondt datter meer swaricheyt int schilderen gheleghen was/ als hy te vooren hadde ghemeent. Hy keerde weder te Florencen: Maer siende dat 'tschilderen langh werck wilde zijn te leeren/ en dat hy wel hadde behoeven te helpen drij syn susters en twee broeders/ die jonger waren/ end' hem van den Vader naeghelaten/ begaf hem op't Goutsmeden/ dat hy haest verliet/ doe Anno 1529. 't Leger voor Florencen quam/ en trock nae Pisa, daer hy op nat/ en van Oly sommige dinghen dede. Van daer quam hy te Bolognen/ daer men toebereydinge maeckte om de Croninge van Carolus de vijfde. Hier eenigen tijdt wel ghewonnen hebbende/ trock weder na Aretso, alwaer hy/ en daer nae tot Siena, verscheyden dingen dede. En wort daer nae van Cardinael Hippolito de Medicis ghebracht te Room: daer hadde hy doe middel/ in geselschap van Francesco Salviati, te practiseren/ en veel Maenden tijdt nacht en dach te teyckenen. Groot behulp was hem de prickelinge na Eere/ om den trots zijner gesellē/ jongers van zynen ouderdom/ dat namaels zijn treflijcke Meesters gheworden. Oock doe hy sagh 't werck van zijn voorgangers/ die door Const in grootachtinge waren/ pooghde hy hem seer te leeren/ seggende by hem selven: waerom en soud ick oock niet connen tot yet comen? Die ander en zijn maer van vleesch en been als ick.

Prickelinge der trotsende medegesellē, vlijt, en porrende noot, vermoghen veel by die door Const na eere trachten.

Met desen lust ghedreven/ en van noot gedrongen syn huysgesin te helpen/ so en spaerde hy arbeydt/ onghemack/ noch waken/ om tot sulcken eyndt te moghen geraken. Dus en wasser te Room/ Florenten/ oft ander plaetsen niet fraeys/ dat hy in syn jongheydt niet en teyckende/ niet alleē van Schilderije/ maer ronde Beelden/ en Architecture/ Antijck en Moderne. Boven dat hy int welfsel van Michel Agnolo groot voordeel dede/ soo liet hy niet na in geselschap van Salviati, te teyckenen al Raphaels, Polidoors, en Baltasars van Siena dinghen. En op dat sy een yeder voor syn selvē alles hadden/ soo en teyckende by daghe geen tijt d'een dat d'ander teyckende/ maer elck verscheyden/ en snachts copieerden sy malcanders dingen/ om also den tijt te winnen. Nae desen uytnemenden arbeydt/ was voor zijnē Cardinael t'eerste werc/ eenen grooten doeck van Oly/ beelden als tleven/ eē Venus met de Gracien diese vercieren: Oock had hyer gemaeckt eenen Satyr/ in groenheydt half verborgen/ die hem verblijde te sien dees naecte Gracien, en Venus. Dit behaeghde den Cardinael soo/ dat hy hem nieuwe liet cleeden. Daer begon hy eenen anderen doeck van thien ellen langh/ wesende ghelick een Bacchus feest/ maer bleef onvolmaeckt/ mits 't Cardinaels vertreck nae Hongerijen. Hy raeckte eyndelinge weder t'Aretso, door dat hy sieck wiert/ en van daer te Florensen/ daer hy van den Hertogh wel ontfanghen/ en by M. Octaviano de Medicis werde bestelt/ die hem altijdt was/ soo langh hy leefde/ als een vriendelijck Vader. Hier studeerde hy in Sint Laurens, nae de dingen van Michel Agnolo, die doe noch beneden op d'aerde stonden. Hier nae maecte hy eenen dooden Christus, die van Nicodemo en Ioseph te grave wordt ghedraghen/ daer de Marien al weenende volgden. Dit worde naemaels in grooter weerden ghehouden by den Hertogh/ en den Prince. Hier nae voldede hy een Camer/ die van Ioan da Vdine was onvoldaen ghelaten: En op eenen doeck den Hertogh Alexander al ghewapent/ en beneden eenighe gevanghen sittende. Het Conterfeytsel was wel ghelijckende: Maer Vasari was gantsch mistroostich om het harnasch/ dat het niet soo en schitterde/ als tghene dat hy daer by hadde/ te wetē/ tleven: waerom hy daer

by

by bracht Iacop van Puntormo, om hem te beraden. Desen siende t'werck/ seyde: Soon/ so langhe als dat natuerlijck harnasch hier is / sal u het uwe altyts duncken gheschildert: Maer doet het wech/ soo suldy sien / dat u gheschilderde beteren aerdt hebben sal. Nae desen starf Cardinael Hipolito, op wie hy zijn hope geheel hadde / en bevondt dat het ydelheydt was/ veel op Menschen hem te verlaten: Maer dat het best was/op hem selven/ oft yet wesende/ te moghen steunen. Hier nae soo hem den Hertogh begaf tot fortificatien / studeerde Vasari neerstich in Architecture / om hem te beter dienstigh te wesen / en liet hier veel tijts in. Doe werdt Anno 1536. reedtschap ghemaeckt / heerlijck t'ontfangen tot Florencen den Keyser Carolum: En Vasari, by last van den Hertogh/worde gebruyckt te maken alle de teyckeninghen van d'Arche Triumphale/ en ander vercieringẽ tot der ontfangenis. Dit ghedaen / worde hem te loon ghegheven / te doen boven eenighe groote banieren van t'Casteel / en ander stercktẽ/ een groote Facciate tot Sinte Felicx, 40. ellen hooch/en 20. breet/oock de verscieringhe van Sinte Pieters poort/ seer groote wercken wesende / en boven zijn vermoghen. En 'tquaetste was/ dat die groote jonsten hem veel nijts toevoeghden: so dat twintich Mannen/ die hem hielpen aen de banieren / en ander dinghen / verlieten hem / en t'werck ten halven / en ten besten wesende / door aenporren van sommighe/ op dat Vasari in sulck belanghende werck mocht blijven steken. Maer hy dese archeyt merckende / socht hem te redden / nemende Schilders van buyten/die hem heymelijck hielpen / en hy wrocht dagh en nacht met uyterste vlijt / soeckende alle swaricheyt te voorcomen met den wercke selfs. Doe nu den opsiender des wercks Bertold Corsini den Hertogh aengaf/ dat Vasari so veel werck op hem hadde ghenomen / dat het niet moghelijc en was in tijts veerdich te wesẽ/ dewijl hy geen volck en hadde/ en 'twerck noch seer onnae was / sondt den Hertogh om hem / en seyde hem wat hem aengedient was. Hy antwoorde/dat zijn wercken al waren op redelijcke mate/ van haest veerdich te wesen: twelck zijn Excellentie t'zijnen believen mocht comen sien / en dat t'eynde 't voordeel geven soude. Eyndlijck is den Hertogh gecomen heymelijck / en sagh dat het niet en was als haet en nijt/en dat de clachten vergheefs waren. Eyndlinghe Vasari hadde tegen dẽ bequamen tijdt alle zijn dinghen ghedaen/ en elck 't zijner plaetsen gheslelt/ tot groot benoegen van den Hertogh / en yeghelijcken: Maer zijn benijders / hebbende meer op zijn dingen gelet / als op hun eyghen/bleven te cort / en hun dinghen mosten staen onvolmaeckt. De Feeste ghedaen/werden Vasari van den Hertogh ghegheven van zijn wercken in betalinge/ vier hondert Croonen / en gaf hem noch dry hondert Croonen / die men ander aftrock / om datse hun dinghen niet voldaen en hadden ten besprokender tijdt. Met dit gewin heeft Vasari een van zyn Susters ghehouwt. En daer nae een ander bestelde hy in een Clooster: en maecte daer in 't selve Clooster / boven ander Aelmossen/een Tafel van een Boodtschap/ en ander dinghen. Nae eenigh ander wercken/ werdt den Hertog Alexander, daer Vasari hem seer op verliet / wreedelijck vermoort / het leven benomen/ en Vasari zijn hope: des hy te rade vondt/ niet meer acht te hebben / op te willen volgen d'avontuere des Hofs: maer alleen op de oeffeninge der Consten. Des quam hy ten lesten / door middel van M. Ioan Pollastra, tot Camaldoli, een eensaem rouwe plaetse / die hem om de soete stille gerustheyt wille wel behaegde. Hier maeckte hy in de Kerck op Tafel een Mary-beeldt / met S. Ian Baptist, en Sinte Ieronimo, als wesende twee Eremijten. Nae ander wercken elder ghedaen/quam hy weder tot Florencen/ daer hy hem most verweeren met reden en groote moeyte / om niet weder in den Hof-dienst te comẽ. Eyndlijck / doe hy wat ghemaeckt hadde voor Messer Octaviano de Medicis, bestelde hem desen te Room t'ontfanghen vijf hondert Croonen/ om met goede ghelegentheyt te moghen zijn studie waer nemen. Hy quam te Room Anno 1538. daer

Leven, oft Natuere, altijt de Schilderije beschamen.

Gonst baere nijdt.

Eerlijcke sorge Vasari, voor zijn weesige Susters.

Hofsche avontuer is wisselbaer.

daer hy met zijnen knecht veel conterfeytte/ jae alles wat onder d'aerde was in de Grotten: oock wat voor rondt/ oft Architecture te Room was/ het selve oock neerstlijcken metende: des waren de teyckeninghen wel meer als drij hondert in ghetal. Dese studie merckte men dat hem seer gheholpen hadde tot Monte San Savino, daer hy maeckte een Marien Hemelvaert/ op een beter maniere als voor henen. Van daer keerde hy weder by de Eremijten tot Camaldoli, soo hy die Vaders belooft hadde: daer maecte hy eenen Kerstnacht/ welcken van de klaerheyt Christi verklaert is. Hier maeckte hy veel Herders/ en ander/ met conterfeytsels nae 't leven ghedaen by der keerse/om dat het te beter ghelijcken soude op den Nacht. En alsoo nu dit licht van onder op niet en mocht passeren het dack van der hutte/ maeckte hy een ander licht/ comende van de Engelen in de locht/die Gloria in excelsis singhen. Elder waren Herderen met ontsteken stroowalmen/ die hun selven licht maken om gaen: elder verlichtse den boodtschappenden Enghel: elder de Maen en sterren. Hier by hadde hy gemaect eenige Ruynen met half ghebroken Beelden. Dit werck heeft menigh behaeght/en seer gepresen/oock met schoon Latijnsche versen. Hier nae hy te Bolognen maeckte/ in de Abdije van S.Michiel in Bosco, verscheyden Historien in den Reefter/ die seer constich en wel ghedaen zijn. Nae dat hy hier en binnen Florencen eenighe dinghen ghedaẽ hadde/ keerde hy weder tot Camaldoli, in zijn gewoon rust: daer maeckte hy 'thoogh Altaer-tafel/ daer in een Afdoeninghe van den Cruyce/met grooter vlijt en studie. Hier maeckte hy voor M. Octaviano voornoemt een Tafereel/ van eenen jonghen naeckten S.Ian Baptist, daer hy eenige rotsen in nae 't leven dede naer die berghen. Daer is ghecomen in desen tijdt M. Bindo Altoviti, om boomen tot de Fabrijcke van S.Pieters te Room te halen/ en langhs den Tyber af te doen schicken: desen siende al wat Vasari daer ghemaeckt hadde/ most hy hem te Florencen in de Kerck van S. Apostolo maken een Tafel. En om dese met te meerder gherustheydt te maken/ gingh hy eerst tot Aretso, en houwde zijn derde Suster/coopende daer een begonnen huys/ en plaetse om hoven te maken/in Borgo S.Vito. Tot Florencen ghecomen/ begon hy de Tafel/ daer in uytbeeldende d'Ontfanghenisse van Maria. Int midden maecte hy den boom der Erfzonden/ aen de wortelen gebonden wesende Adam en Eva naeckt/ als eerste overtreders des gebodts. Voorts aen de tacken des booms maeckte hy Abraham, Isaack, Iacob, Moyses, Aaron, Iosue, David, en d' ander Coninghen/ elck nae 't verloop des tijts: dese waren al ghebonden aen beyde aermen/ uytghenomen Samuel, en S. Ian Baptist, die maer met eenen arem zijn ghebonden/ om datse van in Moeders lijf waeren gheheylight. Aen de stam vanden boom maeckte hy d'oude Slange gewonden/ die van den midden om hoogh mensch gedaente hebbende/ met de handen van achter oock ghebonden was. Op haer hooft treedt de Mary-beeldt met eenen voet/ en den anderen voet steltse op de Maen/ becleedt zijnde met de Son/ en ghecroont met twaelf Sterren. Dese Maria is in de locht onderhouden van veel naeckte Kinder-Engelen/die 'tlicht hebben van haer Sonne-raepen: welcke raepen door de bladeren des booms stralende/ verlichten dese ghebondene/ welcke schijnen door dese gratie los te worden. Des zijn boven al in de locht twee kinderkens/ met dit schrift: Aerdighe inventie van een Marybeelt, met veel omstandicheyt.

Quos Evæ culpa damnavit,
Mariæ gratia solvit.

Dit werck was seer uytnemende wel ghedaen/ met groote perfectie in naeckten en tronien: oock was op alle dingen vlijtich ghelet. M. Bindo gaf hem hier voor drij hondert gouden Croonen: En doe Vasari te Room quam/ dede desen M.Bindo hem groote beleeftheyt/ en liet hem maecken in 't cleen/als oft verlichterije waer gheweest/ de voorverhaelde Tafel. Binnen dat hy te Florencen de Tafel maeckte/ maeckte hy oock voor M. Octaviano een Venus en een Leda, nae de Cartonen van Michel Agnolo: En in een groot stuck eenen S. Ieronimo, groot Aerdighe inventie van eenen S. Ieronimus.

groot als 't leven / in Penitentie / welcken overleggende de doot Christi, die hy voor hem aen 't Cruys heeft / slaet zijn borst / om Venus en 's vleeschs lust te verjaghen. Dese Venus was ghemaeckt vluchtende / met Cupido op den arem / aen d'een handt hebbende Iocus, en onder wege liggen den pijlkoker en pijlen: oock de pijlen van Cupido gheschoten / keeren ghebroken tot hem weder / en de ghevallen pijlen worden hem van des Moeders Duyven toegebracht. Dit was seer aerdich gedaen / en met grooter aendachticheydt. 't Waer langh te verhalen / wat en waer Vasari al gheschildert heeft: Maer om cort te maken / sal slechs vertellen / wat stucken van hem zijn gedaen / daer yet besonders in t'aenmercken is / dat ons mach dienen tot vermaeck / oft Jonghers leeringhe. So is weerdich te weten / dat hy altijts seer veerdich was / en sijn dinghen dede sonder moeylijckheydt. Hy maeckte tot Room voor Messer Bindo noch een stuck van Oly / een Afdoeninge van 't Cruys / daer Christus groot als 't leven op der aerden light aen de Mariæ voeten: En in de locht is Phœbus, die de Sonne bedeckt / en Diana de Maen. In 't Landtschap / dat van dese verduysteringhe beschaduwt is / sietmen van de Aerdtbevinghe eenige steenberghen ghescheurt / en eenige lichamen verresen uyt de graven comen op verscheyden wijsen. Dit stuck heeft alle beste Schilders / om zijn besonder gratie / wel bevallen. Hier na maeckte hy voor den Cardinael Farnese, op een Tafel acht ellen hoogh en vier breedt / een Iustitia, die in den arem neemt eenē Struys: Sy heeft de twaelf Tafelen / en den Scepter: waer boven op is den Oyevaer / op 't hooft hebbende eenen helm van ijser en goudt / met dry pluymen / 't avijs van een recht Richter / en met dryderley verwen becleedt / van den middel opwaert naeckt wesende. Sy hadde aen den riem / als ghevanghen gebonden met gulden ketenen / de seven boosheden / die haer contrary zijn / de bedrieghlijckheydt / d'onwetenheyt / wreetheyt / vreese / verraderije / loghen / en quaetsprekinghe. Op dese is gestelt / als hen verheerende de Waerheydt al naeckt / van den Tijdt aen Iustitie ghelevert wesende / en sy biedt de Iustitie twee Duyven / bewijsende omnooselheydt. En Iustitie stelt de Waerheyt op 't hooft eenen krans van Eycke bladeren / bewijsende de kracht der Sielen. Dit stuck was gedaen met seer grooter vlijt en Const. A°. 1544. trock Vasari te Napels / daer hy verscheyden fraey wercken dede / so van stucco / daer ongewoon ghesien te wesen / en voort veel schilderije. Te Room ghekeert wesende / maecte hy voor Cardinael Farnese op 't nat een Sale / alwaer in plaetse van een basement te maken onder d'Historien / hy van den vloer opwaert schilderde opgaende trappen / op verscheyden wijsen / tot daer d'Historien beginnen / makende oock eenighe voorbeelden hier en daer op de trappen. Het zijn al Historien van de wercken van Paus Paulus de derde / daer t'elcken hy na 't leven in komt. Tusschen d'Historien / bovē poorten oft anders / komen altijdt eenighe Deuchden / en boven elcke Deucht comē twee Victorien gelijck Engelen / en houden altijt eenich Antijck Keysers hooft in Medaillen oft anders: summa / daer is wonder veel werck in: En alsoose in haesten most zijn ghemaeckt / werdtse van Vasari (die daer den rechten Man toe was) gedaen in hondert dagen: maer hadder beter moghen hondert maenden aen doende gheweest zijn: en alles met eygen handt / in plaets dat hy hier Jonghers in ghebruyckt soude hebben. Doch nam doe vooren / dat hy wel yet soude laten beginnen met sijn Cartonen / en aenlegghen van anderen: maer alles self met zijn eyghen handen opdoē. Doe hy aen dese Sale doende was / zijn over Tafel vanden Cardinael redenen gevallen / van het leven van de uytnemenste doorluchtighe Mannen in de Teycken-const / die gheweest waeren in Italien / van Cimabue tot dien tijdt toe / te beschrijven / en een onder die Gheleerden / gheheeten Mon Signor Giovio, seyde daer grooten sin toe te hebben / en sulcx te voegen by zijn ander Boecken / te weten / Museo, en zijn Elogij: maer alsoo daer van verder sprekende / desen selven wel bemerckte / dat het bequamelijcker

Aerdighe inventie van een Iustitia, met veel omstandicheyt.

lijcker van eenich Schilder conde gheſchiedē/om dat de Geleerde ſoo eygentlijck alles niet en weten te onderſcheyden/ noch ſo wel alles niet en verſtaen/ noch en kennen: So werdt hier van den laſt gheſchoven op de ſchouderen van Vaſari, die alree van in zijn jonckheyt veel dingen op goede orden hadde voor tijtverdrijf/ en uyt luſt opgheſchreven. Dus Vaſari, in verſcheydē plaetſen van Italien werckende/ vorderde allencxkens zijn Boeck. Eyndelinge gecomen buyten Arimini drie mijlen/ in een Clooſter van Sta. Maria di Scolca, daer dē Abt hem te ghevalle van eenen Monick/ die goet ſchrijver was/ zijn Boeck liet herſchrijven: En liet hem maecken 'thoogh Altaer-tafel/ te weten/ d'Offerhande der wijſen uyt dē Ooſten. Hier in maecte Vaſari ſeer veel beelden/ en in ſoo gheruſten plaetſe ghebruyckte hy grooten vlijt en ſtudie/ onderſcheydende drijderley Hofghesinnen der Coningen in cleedinghe/ als in gedaenten/ ſommiger carnatien makende ſchoon witachtich/ ander graeuachtich/ en de derde ſwart. Voort maeckte hy veel ander pracht van Peerden/Camelen/en Drommedariſen/ ſoo dat het een uytnemende aerdich werck is. Tot Arimini in S. Franceſco maeckte hy/ daer S. Franciſcus de wonden ontfangt op den bergh Vernia, die hy daer in nae t'leven dede: maer om dat deſē berg is vā graeuwe roots/ oock Sinte Franciſcus en zijn medegheſellen cleederen mede graeu/ ſoo maeckte Vaſari Chriſtum in een Sonne/ met een deel Seraphinnen: Dus worde dit werck beter onderſcheyden/ en deſen Sanct/ en d'ander figueren/ worden al verlicht/ en beſchenen van de claerheyt der Sonnen/ en 't Landtſchap oock met eenighe purperige verwen bedommelt en gheſchaduwt/ dat voor elcken behaeghlijck was aen te ſien. Van daer is hy naderhant ghecomen t'Aretſo, en zijn huys al voldaen weſende/ beſchilderde hy den ſolder van de ſale/ die ſeer rijcklijck van hout ghewrocht was/ waer in quamen derthiē groote perckē: Hier in maeckte hy de Hemelſche Goden/ en in vier hoecken de vier Saysoenen/ naeckte figueren/ die alle ſien nae 'tgroote middel perc/ waer in zijn beelden groot als 't leven/ te weten/ de Deucht/ die onder voet heeft Nijdicheyt/ en by 'thayr de Fortuyne/ ſlaende deſe twee met ſtocken. En 'tdocht velen behaeghlijck/ datmen keerende en wendēde in de Sale/ ſomtijts ſag de Nijdicheyt boven de Fortuyne en de Deucht/ en ſomtijts de Deucht boven Nijdicheyt en Fortuyne/ ghelijck in de Weerelt dickwils ghebeurt. Rondtom in de vacken zijn/de overvloedicheyt/ miltheyt/ wetentheyt/ wijſheyt/ arbeydt/ en eere/ en dergelijcke dingen. Ondertuſſchen zijnder oock Hiſtorien van d'oude Schilders/ Apelles, Zeuxis, Paraſius, Protogenes, en ander/ met verſcheyden comparteringen/ en aerdicheden. Noch maecte hy in een van de Cameren/ in eenen geſneden ſolder/ in een groot perck/ daer Abraham van Godt wordt ghebenedijt. Noch rondtom in vier ander perckē/ Vrede/ Eendracht/ de Deucht/ en de Matichept. Dit dinghen hadde hy gedaen met Eyverwe/ daer hem luſt toe quam: achtende dat die manier van wercken niet veracht noch naeghelaten moſt worden. In den inganck van de Camer/ maeckte hy ſchier uyt boerdicheyt een Bruyt/ in d'een hant hebbende een raeck oft erreck/ bewijſende datſe uyt hun Vaders huys alles raken/ en mede draghen dat ſy moghen/ en in d'ander hant/ die voor uyt ſteeckt/ hadde ſy een brandende toortſe/ alſo ſy comt in 's Bruydegoms huys/ bewijſende dat ſy ghelijck het vyer alles te nieten doet/ en verderft. Hy maeckte voor eenen Abt van Sta. Fiore, in eenen Reefter/ de Bruyloft van Heſter en Aſſuerus, in Oly/ op een Tafel van vijftien ellen lang/ en lietſe eerſt ſtellen op haer plaetſe: het welck ſeer goet is/ om een dinghen te beter op zijnen rechten dagh te maken. Hier pijnde hem Vaſari, in dit werck te toonen een groote macht en heerlijckheyt/ ſtellende alles in goede oorden/ Pagien/ Schiltknapen/ Soldaten van der wacht/ Bottelrije/ Credence/ oft ſervicie/ de Muſijcke/ een Reuſken/ en alles/ ghelijck een Coninghlijck Hof en Bruyloft-feeſt vereyſſchende zijn. Hier ſietmen onder ander den Marſchalck oft

Bruyloft van Heſter en Aſſuerus aerdich geinventeert.

oft Hofmeester de spijse ter Tafel gheleyden/ met eenen grooté steert van Pagien en Dienaers / al gecleet in levreye. Aen d'eynden der Tafelen staen Heeren en ander volck/ die de maeltijdt aensien. Den Coningh Assuerus heel op zijn Bruydt verlieft / rust met de slincke handt op de Tafel/en langt haer met d'ander een schale Wijns / met een statighe Coninglijcke actie. Dit was een seer heerlijck werck/ghedaen met groote vlijt en studie. Boven aen t'verwelf maeckte Vasari op 't nat eenen Christum, die de Bruydt comt becroonen met eenen bloemcrans / tot een uytlegginghe der Historie, bewijsende dat de oude Joodtsche Sinagoghe is verlaten / en dat Christus heeft aengenomen / en ghetrouwt de ghemeente der gheloovighe Christenen. Nae verscheyden Conterfeytsels hier en daer ghedaen / maeckte hy voor eenen Geleerden eenen Adonis, die welcke sterft in de schoot van Venus, naer de beschrijvinghe Theocriti, en noch een Psiche, die met een lampt vast staet en besiet Cupido, die uyt den slaep springht/ door dat een heete druppel op hem valt uyt de lamp. Dit werdt t'samen in Vranckrijck ghesonden: en het waeren al naeckte beelden. Op den selven tijdt liet hem van Vasari conterfeyten gheheel naeckt/ een edel/gheleert/en seer schoon Jongheling ten voeten uyt/ voor eenen Endimion, dat een Jagher was / seer bemint van de Mane. Hier hadde desen constigen Schilder wonder fraey laten af-steken dit schoon lichaem teghen de nachtsche donckerheyt/ alwaer het Landtschap en het Beeldt ontfanghen het licht van de Mane/ seer natuerlijck om aen te sien: want hy hadde seer eyghentlijck waerghenomen het bleeck gheelachtich licht/ dat de Mane geeft / waer sy haer schijnsel op is ghevende. Toe hy noch eenige stucken ghemaeckt hadde / quam hy te Bolognen besoecken den Cardinael van Monti, die daer Legaet was: alwaer hy eenighe daghen by wesende / naer veel propoosten / hem den Cardinael soo wist te bepraten / en met sulck schijnende gelijck/ dat hy doe besloot te doen / dat hy noyt te voren hadde willen doen/dat was een Wijf te nemen: en nam / ghelijck den Cardinael begheerde / een Dochter van Francesco Bacci, een edel Borgher van Aretso. Vasari is over al voort ghevaren met wercken / en heeft te Florencen in S. Laurens ghemaeckt in een Capelle een Tafel / thien ellen langh / en derthien hoogh / d'Historie van de martelesatie van den Coningh S. Sigismundo, die van een ander Coningh oft Tyran/ met sijn Huysvrouw en twee Sonen/ in eenen put was ghewo rpen. Hier maecte hy/dat het half ront van de Capelle boven hem te passe quam tot een rustijcke poort van een Palleys / waer door men sach in een voor-portael / met Colomnen en Pilasters van de Orden Dorica ghebouwt: en door dit portael sach men op een plaets / waer in't midden stondt eenen steenput met acht canten / daer rondtom trappen aen waren: en hier op waren ghemaeckt de Soldaten / die de twee Sonen naeckt daer in gaen werpen. Rondtom in de Logien maeckte hy volck/ die dees wreetheydt aensaghen. Ter slincker zijden van den Put/hadden eenighe seer wreedelijck de Coninginne ghevatt / om nae den Put te draghen. Voor aen in de Poorte oft portael waren eenen hoop Soldaten/ die S. Sigismundo binden / die met een goedertieren actie bewijst willigh te lijden/siende in de locht vier Engelē/die hun vieren toonen de Palmen der verwinninghe/waer door sy vertroost schenen te wesen: daer sagh men de groote wreetheyt van den Tyran/ die voor aen 't portael staet: oock was op alles/ actituden/ wreetheydt/ affecten / en anders seer wel gelet / en met grooter Const en vlijt ghedaen. Nae dit werck / door begheerte van den Hertogh Cosimo, gaf hy eerstmael uyt in Druck zijn Boeck/ van het leven der Italiaensche Schilders/ 'twelc noch niet al voldruckt wesende / en den Paus Paulus overleden/ troc den Cardinael van Monti na Room tot de Conclave. Vasari gingh buyten Florencen hem te groeten. Den Cardinael seyde hem: Ick gae te Room/en sal voor ghewis Paus worden / beschickt dat ghy te doen hebt / en als ghy de tijdinghe hoort / comt stracks nae Room/

sonder te verwachten ontboden te worden. Doe desen dan Paus/ en Iulio de derde ghenoemt was / trock Vasari, uyt begheerte van den Hertogh / te Room/ daer hy van den Paus wel ontfanghen/ en in't werc worde gestelt / ordinerende een Capelle tot S. Pieter Montorio, die veel met Marberen beelden worde gheciert/en inde Tafel schilderde hy de Bekeeringhe Pauli: Daer hadde hy/om een veranderinghe van ander / en om beter den Text te volgen / Paulum gemaeckt/ die noch jongh was / en ghebracht by Ananias, daer hy gesicht en Doopsel ontfangt. Nae veel tijdt die hy doorbracht voor den Paus te teyckenen verscheyden dingen van Architecture/ ordineerde hy den Hof buyten Porte Popoli, gheheeten Vigna Iulia, welcke met grooten ongheloofl ijcken cost worde ghedaen: En hier schilderde Vasari de Sael / en eenige Cameren: ooc namaels d'Altaertafel / voor de Compagnie van de Misericordia van S. Ian decollato. Nae veel ander dinghen die hy te Room dede/ alhoewel hy Cartonen tot een Logie in de Vigna Iulia hadde ghetepckent om op't nat te schilderen / siende door s'Paus groote wisselsinnicheyt / dat van hem weynich te verhopen was/ vertroc van Room / om te gaen dienen den Hertogh Cosimo, die hem seer begeerde / en veelmael ontboden hadde. Ondertusschen dede hy noch elder ongheloofl ijcke veel wercken/ en quam eyndlinge met al zijn ghesin te Florenten / A°. 1555. daer hy schilderde dē solder van de Sale van d'Elementen/ daer maeckende elf percken van Celius en Saturnus: En voort eenighe ander Camers met Poeetsche dinghen / van Iuppiters opvoedinghe / van Herculis crachten / en derghelijcke: Oock liet den Hertog met zijn Cartons maecken Tapijten / volghens de schilderije van elcke Camer. Veel ander vertieringe van Grotissen / en dinghen die 'tbouwen aengaen/ heeft hy al te weghe gebracht / dat het ongeloofl ijck is/wat al werckx van Conterfeytselen en Historien van die van't Huys Medicis, daer al in corten tijdt ghedaen heeft. Was oock uytnemende heerlijc van den Hertogh gheloont/en boven desen geschoncken een heerlijck en gheriefl ijck huys binnē Florencē/en een buytē der Stadt: Oock heerlijcke Officien / van Gonsalonier/en ander/binnen Aretso. Boven ander zijn wercken / die te verwonderen zijn / is bysonder de groote Sale van den Hertogh / daer veertich groote Historien zijn / en figueren in comen ses oft acht ellen hoogh / en soo vol werck van Batailllien / Steden en plaetsen nae t'leven / en Conterseytselen sonder eyndt / dat het schijnt onmoghelijck/ en alles is voldaen in min als een Jaer tijts/ ghebruyckende alleen tot zijn hulpe Ioan Stradanus, en twee ander / daer hy dickwils hun dingen herdoen most. Dat dese Sale in haest most voldaen zijn / was teghen de Bruyloft van den doorluchtighen Prince Don Francesco Medici, en de Suster van den Keyser Maximiliaen: Van welck Houwlijck is ghecomen de Coninginne van Vranckrijck / teghen woordich d'Huysvrouwe van Hendrick de 4e. Teghen t'verhaelde Houwlijck / heeft Vasari wonder veel feestlijcke toebereydinghe te weghe gebracht / als een die schier nemmermeer vermoeyt en was van schilderen: My dunckt ic eer moede soude worden alles te beschrijven/ want ick en wister gheen eynde van te vinden / dat hy soo veel ghedaen heeft. Hy heeft ten lesten noch ghedient den Paus Pius de 5e. makende in de Coninghlijcke Sale verscheyden dinghen/ als den Schip-strijdt ter Zee tegen den Turck by Lepanto, een groot stuck vol werck. Voort een stuck/daer de Kercke Spaengien en Venetien hun verbinden teghen den Turck: Oock eenighe Historien van Vranckrijck / en meer ander dinghen: In welcke hem geholpen hebben (so ick meen) Hendrick in de Croon / en Pieter de witte, Nederlanders. Den selven Pieter heeft noch met hem gewrocht in de Cupola te Florenten / doe Vasari, die men Cavalier Giorgio hiet/out in de tsestich Jaren ten minsten most wesen / en hoewel een rijck Man zijnde/ niet af en liet van wercken tot al laet in den nacht met het keerslicht/als ick wel weet dat hy noch ghebruyckte Anno 1577. doe ick ontrent Vasten-avont daer te Florencē by

Pieter

Pieter de witte Schilder / en ander Nederlanders was. Dit werck in de Cupola, daer hy doe aen doende was/is het Oordeel / daer hy boven in't hooghste Christum, den Heyligen / en circkelen van Engelen ghemaeckt heeft/ wesende groote beelden/die veel in't vercorten te sien zijn. Hier heeft de Doot hem ten halven den wech afgesnedē / en zijn vlijtichept in de Const ten eynde gebracht / dat hy t'begonnen werck heeft moeten onvolmaeckt laten: Het welck nae van Frederijck Zucchero is voleyndt geworden. Vasari is ghestorven te Florencen/ Anno 1578. oudt 64. Jaren.

T'leven van Frederijck Zucchero, Schilder van S. Agnolo in Vado.

T'En gheschiedt niet dagheliycx /dat Natuere haer edel gavē t'samē gelijckelijck deelachtich maeckt aen twee ghebroeders / al is sulckx gheschiedt in't Hertochdom van Vrbijn, by den Appennijnen gheberchten / tot S. Agnolo in Vado, aen Taddeo, en Fredericho Zucchero , de welcke inde Schilder-const beyde soo uytmuntich zijn gheweest / dat vele/ die nochtans van goet oordeel niet berooft en zijn/ van hun wercken weynich onderschept weten te maken. Frederijck Zucchero noch een cleen kint wesende / werdt in ghesclschap van zijn Moeder Anno 1550. ghebracht te Room van Octaviano zijnen Vader / die t'heylighe Iubileo quam halen / en met eenen besoecken zijnen soon Taddeo, welcken doe 20. Jaer oudt / en in de Const alree seer hervaren / en vermaert was. Doe Octaviano eenen tijdt lang by zijnen Soon hadde gheweest / liet hy zijnen Frederijck by hem/ op dat hy daer te Schole ginge / en opghebrocht soude wesen: Want hy met groot huysghesin belast was / hebbende seven Sonen en een Dochter / en is met zijn Vrouw weder nae huys ghetrocken. Doe Frederijck eenigen tijt te Schole hadde gegaen/en tamelijck lesen en schrijven con/ liet Taddeo hem den tijdt besteden met leeren teyckenen / met veel beter ghelegentheyt als hem self hadde mogen gebeuren: tot welcke Const hy den Jonghen haest bevondt niet alleen genegen/ maer seer bequaem te wesen / om tot volcomenheyt te gheraken. Doe hy nu ontrent ses Jaren hem in de Const gheoeffent hadde / begon hy zijnen Broeder dienstich en behulpich te worden / en met hem op't nat te wercken: Soo dat hy met eenen moedt grijpende / voor een Roomsch Edelmā/ onder by de trappen van Ara cœli, in een Palleys/ schilderde op't nat / op zyn eyghen hant / eenen berg Helycon met de Muses. Taddeo siende / dat zijn Broeder alleen / en met eyghen teyckeninghe/ hem soo wel ghedragen hadde/ bracht hy soo veel te wege / dat hy tot S. Maria dell' orto à Ripa, een Capelle te maken hadde. In die werck / om de Mannen die't hem hadden aenbesteedt te ghenoeghen/maeckte Taddeo eenen Kerst-nacht / al de reste voldede Frederijck (hoewel noch seer jong wesende) in sulcker manieren/ datmen conde bemercken / dat hy wat besonders te worden hadde. Hier na in eenige toebereydinge tot d'Wtvaert van Carolus Quintus, heeft Frederijck zynen Broeder groot behulp gedaen: ghelijck hy dede voor S[r]. Paulo Iordano, te Bacciano, in Historien van Alexandro Magno. Oock t' Orvieto, daer hy drij Historien van S. Paulus maeckte in de Kerck. De Ghebroeders hier sieck wordende/ keerde Taddeo te Room / en Frederijck quam met een weynich Cortsen tot S. Agnolo, en ghenesen zijnde/ keerde oock weder te Room: Alwaer sy tot een toebereydinghe om den goeden Vrydagh/ in der Florentijnen Kerck achter Banchi, binnen vier dagen tijts / al d'Historien van de Passie / oock Propheten en ander dingen / dat yder wie't sagh hem grootlijcx most verwonderen / dat soo veel werck in soo corten tijdt soo uytnemende wel ghedaen was. Frederijck die geen dingen liever dede / als eenige dinghen op zijn eyghen handt/ was seer verblijdt / dat zijn Broeder hem hadde doen hebben een Facciate te schilderen op't nat / op de plaetse Dogano , by S. Eustachio, voor dē Hoofmeester vā Cardinael Farnese. Hier maeckte hy d'Historie des selven Sinte Eustachij, daer hy

met Wijf en kinderen ghedoopt is: dit is van verwe een seer goedt werck. In het midden vack maecte hy / daer desen Sanct op de Jacht zijnde/siet het Crucifix. Taddeo sorchvuldich voor zijns Broeders eere/om dat dit zijn werck in een ghemeen plaets was/ quam niet alleen 't werck besien/maer verhelpen oft retocqueren / 't welck Frederijck eenen tijt lang qualijck verdroegh: maer eyndelijck / om dat hy lust hadde alles alleen te doē/verwonnen van gramschap/ bickte af 'tgene zijn Broeder hadde gedaen / en bleef eenighe daghen sonder t'huys comen: Dit werdt door vrienden ghemiddelt: Taddeo soude verbeteren wat hem aen de Cartons mangheldе/ maer niet aen het werc: Dit heele werc gedaen zijnde/hadde Frederijck grooten lof / naem en gherucht/ een goet Schilder te wesen. Hy maeckte hier nae in 's Paus Palleys/ in de sale van de Palfreniers/eenighe Apostelen. Hier nae in gheselschap van sijnen Broeder / in 't Palleys tot Ara cœli, een Frijse in een Sale op 't nat: En in Belvidere, onder ander fraeyicheyt in een Frijse/ een Historie van Moyses en Pharao, de welcke naemaels van Cornelis Cort seer constich was ghesneden. En hoewel Frederijck dadelijck hem bewees uytnemende te wesen / werden zijn dinghen door eenighe zijn benijders in verachtinghe ghebracht/een ding dat onder de Const al te veel geschiet/waer door de Jeucht verhindert / als voor 't hooft geslagen/ in den gheest vercoelt / en vertraeght in de studie /schroemende yet te bestaen/ oft aen te vanghen. Doe Frederijck twee groote Beelden neffens een Wapen van Pius de 4^e^.had gedaen/trot ontbodē wesende te Venetien/ daer hy voor den Patriarch by den trap verscheyden aerdicheden op 't nat / en van stucco/ dede: en in een Capelle te S. Francesco della vigna, twee Historien van Lazarus op 't nat/ oock de bekeeringhe van Magdalena: hy maecte oot op d'Altaer-tafel van Oly de Wijse uyt den Oosten. Hy maeckte noch met haest twaelf Historien tot een Tragedie/en ander dingen/ die zijnen naem seer vermeerderden. Doe hy nu van Venetien nae Room quam/hem vindende binnen Florencen/ daer men groote reetschap maeckte/om de Coninginne Ioanna van Oostenrijck t'ontfanghen / maeckte hy uyt begheerte van den Hertogh / eenen seer grooten doeck/die t'eynden een Sale een gheheel tooneel bedeckte. Hier op was ghedaen van Lijm oft Ey-verwe een seer versierlijcke Jacht/ en oock eenige dinghen van wit en swart / om eenen Triumph-boge/ die alle seer ghepresen waren. Doe hy te Room weder ghekeert was / hadde Taddeo voor hem aenghenomen een groote Facciate oft verwelf half rondt / van de Capelle der Jesuijten / by de naelde van S. Mauro, alwaer Frederijck stracx de handen aen ghe-slagen heeft: doch hy ondertusschen binnen en buyten Room eenighe ander dinghen heeft moeten doen. Onder ander twee Camers op 't nat te Tivoli, voor den Cardinael van Ferraren: in welcke Camers / d' een d' Edelheydt / en d' ander d'Eere ghenaemt / hy veel aerdighe versiersels schilderde. Eyndlijc voldede hy de verhaelde Capelle der Jesuijten/ tot zijnen grooten lof. Dit is d'Historie van Marien Boodtschap / met eenighe Propheten / en eenen grooten Hemel. Dit alles is van den constighen Cornelis Cort ghesneden gheweest / en gaet uyt in Print / dat ick niet en behoef d'ordinantie te beschrijven: het is gedaen op 't nat: Daer zijn te sien seer schoon Lakenen / en statighe actien: In summa / is over al vol geests en perfectie ghestort. Dit selve werck heeft Frederijck weder binnen weynich Jaeren herwaert geretocqueert / en vernieut met Eyverwe/ ghelijck sy in Italien voor een wijse hebben / hun dinghen op 't nat drooghe wesende te doen / glatterende met Lacke de rooden/ die van aerde/ die sy Terra rossa heeten/ghedaen zijn: de groen aerde met Asuyr groen / en soo voort henen. Doe Taddeo overleden was / voldede Frederijck de Capelle tot S. Marcello, die Taddeo had begonnen. Hier maeckte Frederijck eenighe Historien van S. Pauwels: dit werck werdt ontdeckt tot zijn groote eere. Oock voldede hy 't begonnen werck tot Trinita, daer hy een Altaer-tafel van Oly/en ander dinghen

op't nat dede. Onder ander / daer den Vader Christum heeft op den schoot / en eenighe Enghelen de reetschappen der Passien houden. Hy heeft oock voldaen sijn Broeders begonnen werck / in dat heerlijck Palleys te Caprarola, voor den doorluchtigen Cardinael van Farnese: welcke Historien/oude en moderne/aerdige inventien van Poeetsche versieringen/ en ander ordinantien/ die daer seer constich gheschildert zijn / een eyghen Boeck schier souden behoeven/ daerom hier naeghelaten. Frederijck heeft oock gheschildert eenen grooten doeck van Eyverwe/wesende een Calumnia, schier op de wijse van de Calumnia van Apelles, daer hy eenigen sin mede voor hadde. Eenighe meenden oft raemden dat het was ter oorsaeck van eenige schortinghe / die tusschen Farnese en hem gevallen is/ de belooninghe belanghende/ en dat den Cardinael seyde: Raphael en d'ander goede Schilders en waren nu niet. Waer op Frederijck soude hebben gheantwoordt: De goede Constbeminders / Pausen / en Princen/ waren nu oock niet: dan het mach gemist zijn. Maer also dit door Cornelis Cort ghesneden uyt in Print comt / isser naderhandt de uytlegginghe in Italiaens by gevoeght. Van Frederijck is noch te sien een schoon heerlijck stuck tot S. Laurens in Damas, daer S. Laurens op den rooster wort geleyt / met eenen Hemel/ en beneden eenighe schoon knielende Beeldẽ oft Prianten/ dat alles seer wel ghedaen is. Van hem zijn oock te sien in een Kerck van S. Catherine, d'Historien van S. Catherine, te weten / daer sy gevangen in den Kercker is / en daer eenige heyligen gheworght worden/ en sy onthooft: Daer oock fraey en aerdighe Peerden / en anders / in comen. Noch heeft hy ghedaen in der Goutsmeden Capelle t'hoogh Altaer / d'Historie van de Wijse uyt den Oosten/ dat oock een seer goet werck van handelinghe en ordinantie is / de welcke door Iacob Matham gesneden in Print comt. Noch is van Frederijck te sien / in een Kerck oft Bede-huys der Gonfalons, in strada Iulij, de gheesselinghe / daer Christus aen een cleen colomne (ghelijck te Room te sien is in eenich Clooster) ghebonden is: Het is een aerdich en fraey stuck. Hy is naederhandt in Vranckrijck ghereyst voor den Cardinael van Loreynen / alwaer hy eenighe dinghen dede/ en quam van daer in Nederlandt / en t'Antwerpen / daer hem de Schilders goet onthael / en groote eere aen deden. Hy is oock van daer ghereyst in Enghelandt / en te Londen/ alwaer hy eenige Edelluyden conterfeytte/en is van daer weder te Room gekeert. Oock is hy gereyst in Spaengien / alwaer hy voor den Coningh Philippus eenighe stucken dede. Hier nae voldede hy tot Florencen de Cupole, te weten/ het Oordeel/ van Cavalier Giorgio Vasari begonnen/ en door sterven onvoldaen ghelaten: hier in heeft Frederijck seer groote naeckten gedaen. Zijn wercken zijn meer als ick verhalen can. Hy is teghenwoordich woonachtich binnen Room/ daer hy op eenen bergh by Ternita een schoon Palleys met vier thorens heeft ghebouwt/ van waer hy Room can oversien / en woont daer/ ghehouwt wesende/ in redelijcken ouderdom. En gelijck hy een hooghe plaetse besit: also is zijnen naem oock door een hoogh gerucht verheven en vermaert.

Het leven van Frederijck Barozio, uytnemende Schilder van Vrbijn.

GHelijck men veel verscheydentheden en onderscheyden eygenschappen bevindt in der natuere / oock wel in een eenich dingh / t'zy aerd-grondt/ steen/borne/vliet/ oft yet anders te wesen: Alsoo sietmen by de constige oeffenaers onser Schilder-const verscheyden deelen / nae dat de Natuere hun vreckelijck oft mildelijck de hant toereyckende is: d'een is van weynich ordinantie/ rouw / hardt / en onlieflijck in sijn verwe: d'ander in ordineren/ schilderen/en alle dingen der Const/ heel volcomen/so dat hun dingen van den Schilders / en

den

den gemeenen volcke ghelijckelijck met een groot wel bevallen wort aengesien/ gheprezen / en in weerden ghehouden. Onder de ghene die dus heel gracelijck zijn/is bysonder een voorneemlijc weerdich gerekent te wesen Frederijck Barotio: welcken gelijck hy is geboren t'Vrbijn, schijnt de selve locht/aert en gheest ingetrocken te hebben / die zijn medeborger den Vrbijnschẽ Raphael deelachtich is geweest/ oft dat al zijn gracelijcheyt op hem verstorven / oft hem aengeerft is. By dat ick vinden can/ soude hy in zijn jeught te Room zijn gheweest ten tijde vã Paus Paulus de derde/daer hy in verscheyden dinghen op't nat kalck hem wel heeft ghedraghen: doch heeft hem meest altijts gehoudẽ/ als hy noch doet / in zijn Vader-stadt Vrbijn. Hy is altijt gheweest seer versierlijck/ verstandich / en lieflijck in zijn teyckeningen en inventien/ den affecten en ander deelen der Consten wel uytbeeldende en treffende / vast in stellen / tronien en naeckten / van allen ouderdommen en kunde/een uytnemende lieflijcke welstandicheyt gevende. Hy heeft veel goede Conterfeytselen nae t'leven ghedaen/ oock verscheyden Tafelen / Tafereelen en Historien: Oock seer veel bevallijcke Marie-beelden van Olyverwe heeft hy ghedaen / in alle meest ghebruyckende de tronie van zijn huysvrouwe/ de selve oock met haer kindt op alle aerdighe soete manier van sitten naer het leven bootsende / veel tijts te wege brengende eenighe seer natuerlijck lachende tronien / t'zy van kinderen/ Vrouwen/ oft eersame bevallijcke oude Mans / nae dat het in zijn ordinantie te pas is ghecomen / een dinghen dat bysonder zijn werck heeft geciert. Hy is altijts in zijn schilderen seer vloeyende gheweest/ zijn dinghen soo aerdich verdrijvende / dat hy de boorden der Lakenen op dẽ gront ligghende oock niet onverdreven liet/ tot een stuck weegs in den grondt / niet moghende lijden dat yet soo cantigh soude wesen afgesneden. Hier te lande is (mijns wetens) van hem niet te sien/ dan eenighe dinghen die in Print comen/soo van Cornelis Cort, als van den Sadlaers, te weten / eenighe seer aerdige Mary-beelden/ so buyten in't veldt/ als in Camer sittende / met meer ander Historikens: Insonderheyt een seer aerdighe wel gheordineerde Graflegginghe/ daer Christus met een vriendelijcke doode tronie wort gedragen van Nicodermus, Ioseph van Arimathea , en Ioannes , welcken eenen linnen doeck ghevat hebbende / de beenen dragende / bewijst op een goede manier van dragen een gewelt en cracht / die in den jonghen luyden gemeenlijck is: Daer heeft Barotius oock natuerlijck uytgedruckt in Maria de Moeder Christi een hertlijcke droefheyt / met een onmachticheyt oft swijmen: Oock in de ander Marien sietmen uytnemenden rouwe aenghewesen. Van zijn eyghen handt sietmen oock eenighe Printen ghehetst / daer men in soo cleen dinghen soo grooten aerdt en welstant siet/ dat het verwonderlijc en vermaecklijck is/te weten/een Mary-beeldeken in de locht/ en eenen S. Franciscus, op een geestighe wijse geknielt /om hoogh siende. Dese en dergelijcke dinghen/ die wy hier te sien comen/ getuygen ons hier te lande/ wat een besonder uytnemende licht en verciering in onse Const / in den Italischen Appenninen gheberghten hem onthoudt/ en zijn wesen heeft. Hy is altijt seer vloeyende en geestich in zijn Lakenen geweest / vlac/ en niet onverstandich / noch confuys in vouwen en kreucken / gebruyckende met goet opmerckigh oordeel veel het leven/ in alle zijn dingen. Nu dewijl ick van zijn ouderdom niet en weet / noch van zijnen sterfdagh vernomen en hebbe/ so offer ick sijnen naem den heerlijcken gheruchte/ neffens den besten Italiaensche Schilders /als der plaetse wel weerdich wesende.

Het leven van Iacob Palma, Schilder van Venetien.

Heeft Florencen te roemen / te wesen 'tbedde van de Schilder-const in dese leste Eeuwen / en van so menich edel Const-rijck gheest ? Heeft Room haer

haer te verheffen/ dat sy de groote Academie oft School is vã alle Schilders/ en Teycken-const oeffenende studiose/ oft leer-lustighe der gantsche Weerelt: Soo heeft geen Stadt haer te roemen boven Venetien/ van so veel goede treflijcke coloreerders / oft wel-verwende Schilders over langh stadich t'hebben gehadt/ gelijc sy onder ander noch heeft haer Borgher Iacob Palma, welcken was geboren A°. 1548. Desen is oock besonder in sijn coloreren / oft handelen met der verwen/ op een aerdige/ vloeyende/ gloeyende/ en vroylijcke maniere: gelijck ick hier van tot ghetuygh neem een groot stuck t'Amstelredam tot den constliefdighen Heer Henrijck van Os, wesende daer Venus, Iuno, en Pallas by een sittẽ aen Tafel/ en de nijdige Tweedracht den twist-appel hen toegheworpen heeft/ en henen vlieght. Hier by zijn noch meer personagien/ als eenen half naeckten Schencker/ Kinderkens / en ander dinghen. Maer bysonder is seer gracelijck de Venus, die half wat van achter sit/ en keert haer seer aerdich na haren Cupido, die haer yet schijnt heymelijck in d'oor te seggen/ de tronie der Venus, bille/ knie/ en alles zijn seer wel/ en op een hervaren manier van wercken ghedaen: Summa/ is een stuck dat seer ghepresen wordt / ghelijck het wel weerdich is. Noch is t'Amstelredam wel yet van hem te sien/ dat niet te verachten is: Doch wat te Venetien / en in ander Steden van Italien / soo Tafelen/ Tafereelen/ doecken/ en Conterfeytselen van hem zijn te sien / weet ick niet. Daer comt oock nae sijn teyckeningh door Goltzium ghesneden uyt in Print eenen S. Ieronimus, die een fraey actie doet. Van ghelijcken comt van hem uyt / door Gillis Sadlaer ghesneden / eenen S. Sebastiaen, dat een schoon beeldt/ en van goeder actitude is. Daer is oock geweest den ouden Iacob Palma van Venetien / desen schilderde van Olyverwe een heerlijc besonderste werck in de Camer / daer die van de Schole van S Marc vergaderen/ een stuck/ daer 'tdoodt lichaem van S. Marc wordt ghebracht na Venetien in een Schip. Hier is seer aerdich uytgebeeldt een grouwelijck Zee-onweder / daer oock noch ander Schepen en Schuyten vande felle winden worden bevochten / seer wel en met grooter aendacht ghedaen: ghelijck oock is eenen groep beelden in de locht / in verscheyden ghedaenten van quade gheesten/ die als Winden blasen/ om 't Schip/ dat door de rasende golven met riemen crachtelijck wort geroeyt/ te beletten. Hier sietmen den vlijt en behendicheyt der Schippers/ 'tgheweldt der Winden / 't roeren der baren / en de blixemen uyt den Hemel vallen/ 't water gebroken van den riemen / en 'tbouwen der riemen van de cracht der Roeyers/ een dinghen wesende dat niet te verbeteren is / de Natuer naerder te comen: want het schijnt in't aensien / dat het heele stuck roert en schudt/ gelijc of tgene daer in geschildert is al leefde/ en naturlijc geschiedde. Noch schilderde hy van Olyverwe d'hoogh Altaer-tafel voor 't Clooster S. Helena, te Venetien by 't Casteel een dry Coninghen / daer veel beelden en seer uytnemende goede tronien in comen / en schoon Lakenen/ beleyt met eenen goeden swier oft gang der vouwen. Noch in de Kerck van S[ta]. Maria formosa, is van hem een Tafel voor de Busschieters oft Artillerie-meesters/ waer in comt een S. Barbara soo groot als 'tleven / met op een sijde S. Anthonis, en op d'ander S. Bastiaen: maer de S. Barbara is 'tbeste Beeld dat desen Palma opt dede. My ghedenckt te Leyden te hebben ghesien/ ten huyse van eenen van der Muelen/ boven 'tportael in de Camer/ een Vrouwen tronie/ met hals en borsten naeckt / 't welck heerlijck en wonder wel uyt der handt stondt/ doch van by scheen met weynich arbeydt / en met niet te groote handelinghe gedaen te wesen. Daer is te Venetien een Conterfeytsel / dat hy naer hem selven had gedaen / datmen altijts op 's Heeren Hemelvaerts dach op de Feest te Venetien sach / dat Michel Agnolo, noch Lionardo da Vinci, niet hadden moghen verbeteren / soo heel verwonderlijck is dat gheacht geworden/ om sijn heel uytghenomen schoonheyt/ soo wel ghestelt en gheschildert als het is. Achter naer/ doemen verwachte ver-

beteringe in zijn werck/ is het met hem te rugghe gheloopen: Doch hadde te vooren ghenoech ghedaen / onder de beste Schilders te zijn gherekent/ en allen laster van hem/ oft zijn gheruchte te wesen afghekeert. Hy is ghestorven oudt 48. Jaer. Aengaende den jonghen Palma, die is noch daghelijcx doende in de Const binnē zijn Vaderlijcke Venetien/ wesende een Man van 54. Jaer ouderdoms. Watter meer voor Italiaensche Schilders te Venetien/ in den Steden van Lombardien / oft elders daer ontrent zijn/ die wat besonders zijn / en mijn Pen licht weerdich mochten wesen/ is my niet bekent/ ick hadse anders gheern al by den anderen: Maer dewijl sulcx niet can gheschieden / keer ick my nu tot onse hooge School Room / daer altijts een goet deel vernuftige en vlijtige naevolgers onser Schilder-const by een zijn / waerom ic daer geen handt op ydel stede sal hebben te leggē / op dat ick d'Historie der Italiaensche Schilders mach vervullen/ en ten eynde brenghen / om soo te comen tot onse Nederlanders / mijn Landt-volck en kennis.

Van Ioseph van Arpino, uytnemende Schilder te Room.

DAt den namaels in vreucht eyndigenden weg der deuchtsaemheyt/ nae uytwijsen van Pythagoras letter/ harden en nouwen ingangh heeft / en is nu ter tijdt den constighen Schilder Ioseph van Arpino niet gantsch onbekent: welcken den porrenden noot zijner Ouders/ tot der Consten volcomenheydt heeft doen haesten/ soo dat hy in zijn vroeghe groene Jaren loflijcke rijpe vruchtē zijns arbeyts heeft van hem latē sien. Sijn Roomsche moeder Vrouw Ioanna, eens edelen Spangiaerts dochter / was noch jong zijnde haest Weese/ Vrouw / en Weduwe. Weese wesende/ was bestelt te Room in't Clooster van S. Anna. Vrouwe wordende/ was ghetrouwt met eenen Ioseph Cleermaecker van Arpino, in't Hertoghdom van Sarro, onder t'ghebiedt des edelen Iacobo Bon compagny, daer sy t'eynden drij Jaer Weduwe werdt / en weder Huysvrouwe van eenen aldaer gheheeten Muzzio da casa Polidoro, eē slecht Schilder wesende / om dat hy meer de wapenē in de Fransche krijgen/ als de Schilder-const oft pinceelen geoeffent hadde. Van desen is ghecomen Iosepino, welcken de Moeder uyt eenen droom oft openbaeringe (so sy seght) den naem Ioseph liet geven. Hy was geboren Anno 1570. Den jonghen Iosepijn in zijn opwassen was ghemeenlijck doende met met kolen uyt het vyer eenige dingen te teyckenen: waerom de Moeder dit siende/ grooten lust hadde weder nae Room te keeren/ latende haer selven voorstaen/ dat den Jongen wat bysonders te worden hadde. Waer mede den Vader den spot drijvende / seyde: Hy sal een Schilder worden als mijns ghelijck. Eyndlinge te Room comende/ geraectē in groote armoede / dat sy den cost niet wel wisten te gherijghen: en door uytnemende ghebreck/ de Moeder een haer jongh kindt most vyeren oft bakeren met het roet uyt den schoorsteen: maer Ioseph vertrooste haer ten besten / segghende / hy wilde alle vlijt doen te leeren / om t'huys te helpen onderhouden/ als hy yet doen conde. En gaende dagelijckx uyt teyckenen soo hier soo daer/ waer yet fraeys was / met een broodt van een oortgen/ dat hy door zijnen ijver tot leeren / wel tsavonts half wederom t'huys bracht. De Moeder bedenckende/ of hy met ander Jongers mocht den tijt met spelen doorbrengen / quam sien wat hy dede / en stondt dickwils langhen tijt achter hem dat hy't niet en wist. Den Vader trock veel tijts buyten Room / eenighe dingen doende voor den Boeren/ en was ghewent te maken ex voto. T'geschiede in zijn van huys wesen/ dat een Man vast nae hem quam vraghen / die van een Peerdt ghevallen wesende/ begheerde haestich een Ex-voto te hebben ghemaeckt: waerom Ioseph dat aengenomen / en tegen des anderen daeghs van waterverwe gedaen heeft / tot een groot welbevallen van den man. Veel reysē is hy in geselschap van ander Schilders / met zijn Vader oock buyten der Stadt ghetrocken in verschey-

vergulden. Daer na te Room weder gekeert wesende/ end' hem als voor henen begheveude tot zijn ghewoonlijck teyckenen/ ist geschiet datmen te Room in't Palleys doende was aen de Logie oft Gallerije van Paus Gregorius de 13e. Bon Compagny, waer over ghestelt warē als Capomaistri oft Oppermeesters/ eenen Nicola Pomoranzio, en eenen Pater Ignatius, de welcke verscheyden jonghe Schilders aldaer hadden in dat werck doende. Dit siende Ioseph, wert met lust ontsteecken/ en van noot zijner Ouders ghedreven/ om in dat gheselschap te moghen toonen/ wat hy in so vroeghen tijt inde Schilder-const door stadigen vlijt hadde gevordert: maer also hy te bloot viel den voornoemden Meesters te vraghen nae werck/ begheerde hy ernstlijck aen zijnen Vader/ dat hy dat voor hem wilde doen. Maer alsoo den Vader in plaetse van sulcx te versoecken/ met den Jonghen zijnen spot dreef/ is Ioseph self ghecomen by Nicola Pomoranzio, die hem van dagh te dagh uytstelde: eyndlijck door aenhouden/ worde Ioseph ghestelt te maecken in de schilden van des Paus wapē Draken/ gelijck des Paus wapen doe was. Dese Draken daghelijcx eenderley makende/ begonden hem te verdrieten/ dewijl hem de aenporrende Natuere noodde tot hoogher voornemen/ begeerde daerom aen Pomoranzio, dat hy mocht aen ander dinghen gestelt wesen: want die Draecken en waeren maer werck voor eenighe slechte Jonghers. Dit worde hem teghen des ander daeghs toegesept. Waerom hy doe seer vroech is ghecomen op't werck: alwaer hem een van die Schilders gheboodt/ en te werck stelde/ zijn Tavelotse toe te maecken/ hem aensiende voor een van de Jongers/ die sulcx ghewoon zijn te doen. Ioseph antwoorde/ dat hy daerom niet en was ghecomen: dan dewijl den Jongē daer noch niet en was/ woude hy't geern hem te gheballe doen. Ondertusschen is den Opper-meester Pomoranzio ghecomen/ die vraeghde hem/ of hy moets ghenoech hadde te maken inden Grotissen oft cieraten een Masscher/ waer toe Ioseph gewillich was/ en maeckte dese Masscher tronie/ die ontrent een handt groot mocht wesen/ met sulcken vlijt/ en soo aerdich/ dat alle die ander Schilders quamen achter hem staen/ en saghen met groot ontsetten en verwonderen de seltsaem uytnementheydt/ die Ioseph in de Schilderconst onverwacht daer openbaerde. Onder dese Schilders/ den ghenen die hem de Tavelots hadde doen toemaecken/ badt hem/ hy soudet hem tē besten houden/ en vergheven/ hy hadde hem aenghesien voor eenen slechten Leer-jongen/ dan nu sagh hy hem voor een groot Meester/ en wou hem op een ander tijdt self de Tavelots en verwen toemaken. Hier naer worde Ioseph ghebruyckt in Historikens/ daer hy hem wonder wel in droegh/ en zijnen loon worde hem daghelijcx vermeerdert/ eyndlijck tot acht en thien Iuli des daeghs/ elcken Iul is vijf stuyvers. Doe nu Nicolaes Pomoranzio zijn deel/ te weten/ de helft van de Logie/ voldaen hadde/ begheerde Pater Ignatius Ioseph oock in zijn werck te hebben. En alsoo hy nu daer oock doende is gheweest voor den Pater, was hy soo vlijtigh altijts op't werck/ dat hy/ doe ander waren gaen noenmalen/ noch bleef wercken: Waerom hy van dese zijn medeghesellen seer benijdt is gheworden. Het welck zijn Moeder vernemende/ hem gheraden heeft/ dat hy met den anderen soude afgaen/ al en wilde hy met hun niet in de Herberghe gaen/ alsoo dat de maniere is/ vreesende oft hem eenich ongheluck mocht door dese benijdinge ontmoeten. Het is eens ghebeurt/ dat hy weder alleen overbleven was op't werck/ en doende aen eenich Historiken/ alwaer den Paus op't stach is ghecomen/ en hy neder ghevallen. Den Paus hem verwonderende van zijn werck in so groenen ouderdom/ seyde hem/ hy soude blijven sitten/ en met zijn werck voort vaeren. En alsoo Pater Ignatius teghenwoordich was/ vraeghde zijn Heylicheyt/ wat dat voor eenen Jonghen was. Den Pater seyde den Paus alle de gheleghentheydt/ den grooten noodt der Ouders/ ende groote schijnbaerheyt die den Jonghen hadde/ en bewees een uytmuntende groot Meester te worden. Doe liet den Paus

vernemen nae de Ouders/ en bevindende dat het eerlijcke luyden waren/ heeft hy verordineert een provisie van drie parten/ Broodt/ Wijn/ Oly/ Vleesch/ toespijs/ oock Licht/ en Besems/ alderley noodtwendicheydt om huyshouden voor drij persoonen/ en thien gouden Kroonen s'Maents. Doe heeft Ioseph hem stadich meest veronledicht in den dienst van den Paus/ wesende evenwel van alle zijn wercken volcomelijck betaelt. Het is gheschiet/ doe hy zijn eerste Maendt-ghelt soude haelen en ontfanghen/ dat den Pagadoor, des Paus Ontfangher/ van hem begheerde Hantschrift/ oft Quitantie van zijner handt: maer also hy seyde/ niet te connen schrijven/ antwoorde den Pagadoor, hoe hy/ die soo goeden schilder was/ niet schrijven en con/ en dat het schande was. Des is Ioseph t'huys ghecomen sonder 'tghelt te willen ontfangen/ en bedroeft wesende beclaeghde hem/ dat zijn ouders hem niet hadden laten te School gaen en leeren. De Moeder gaf hem moet/ en leerde hem op den selven avont so veel schrijvē/ dat hy des ander daegs 'tgheldt ontfingh met zijn eyghen Quitantie. Waer van den Pagadoor, seer verwondert zijnde/ seyde: Dit is wat vreemts/ dat ghy gister avondt niet en condet schrijven/ en op eenen nacht dus haest hebt gheleert. Onder ander wercken/ die Ioseph veel en constich ghedaen heeft/ was hy ten lesten doende by Monte Caval, inden Hof van Cardinael d'Este, in't Somer-palleys van den Paus/ in de Capelle/ daer hy maeckte d'Historie van den Paus S. Gregorius, en alsoo hy wel hadde gewilt deses Paus tronie maecken met een vrolijck wesen/ was het onmoghelijck: want hoe hy zijn Const daer in oeffende/ sagh de selve altijt droeflijck: waerom hyse verscheyden reysen afbickte/ en van nieus met kalck (ghelijck het op't nat was) liet besetten. Eyndelingh daer over dornde zijnde/ en het hem niet en wou ghelucken/ brocht zijn Broeder hem tijdinghe/ dat den Paus Gregorius de 13e, overleden was: Waer by te verwonderen is/ wat vreemder verborghentheden en werckingē in der Natuer somtijdts ghespeurt worden. Dees droeve boodtschap hoorende/ werp Ioseph alles uyt der handt/ laetende de droeve tronie onvolmaeckt/ alsoo sy noch is. Doe is zijn ghewoon provisie ten eynde gheweest: maer quam daer na in dienst van den Cardinael S. Severino, daer hy noch teghenwoordich in is/ en provisie van heeft voor hem/ oock Broodt en Wijn. Hier nae heeft hy ghewrocht voor d'een en d'ander. Ondertusschen isser over eenen zijnē Broeder/ genaemt Bernardino, die oock een goet Schilder is/ swaricheydt ghevallen: want alsoo desen met eenen Edelman/ Sr. Antonio Gaiettano, 'thooft vanden gebannenen/ te veel ghemeenschap maeckte/ en had hem gedaen een schoon Roer/ worde hy niet alleen ghebannen: maer hem worden 500. Croonen op zijn lijf ghestelt. Het geschiede dat de Iustitie van Room dese ghebannen op eenen tijdt hadden voorghenomen t'overvallen/ en te vanghen/ wetende datse niet seer wijt van Room en waren. Ioseph dit vernemende/ is in alder haest des avonts heymelijck te Peerde uytghetrocken/ en is dit gheselschap comen waerschouwen. De gebannen hebben stracx de vlucht genomen nae t'geberchte toe/ alwaer sy met de Iustitie/ die hun seer kort hadde gevolgt/ schermutseerden/ en hunnen spot hielden/ om datse aen hun niet uytghechten conden, Ioseph is voorts ghetrocken nae Arpino, en schickte zijnen Broeder nae Napels/ in het Clooster der Cathuysers oft Satereusen. Ioseph wesende t'Arpino, alwaer hy uyt vreese hem onthiel/ schilderde op de plaetse tegen eenen muer van de hoogh Kerck/ ghenoemt St Agnolo, om daer van hem memorie te laeten/ twee Beelden/ te weten/ Mario, die sevenmael te Room Consul was/ en den gheleerden Cicero, om datse daer van gheboorte waeren. Dit is al gheschiet ten tijde van Paus Sixtus de vijfde/ naer welckx overlijden de sake van Sr. Antoni voornoemt ghemiddelt en ghevredicht is ghewordden/ dat oock Bernardino, Iosephs Broeder/ is los en vry ghewordden. Ioseph worde oock te Room ontboden/ als geenen noot hebbende. Doe maeckte hy tot

S. Laurens

S. Laurens in Damas, de Hiſtorie van S. Laurens, daer hy gevanghen wort/ en noch eenighe ander. In deſe vanginghe is te ſien een geeſtighe manier van ordineren/ groote roerentheydt/ en gracelijcke actien der Beelden/ oock een ſeer aerdich ſchoon Peert / welck hy te vooren van aerde hadde gheboetſeert / en is ſeer wel ghedaen : ſoo is oock eenen dieder op ſit / met vlieghende goet Laken. Summa/ dit werck was en is ſulck/dat het veroorſaect heeft/ dat Ioſeph ſeer vermaert / en in een groot aenſien is ghewozden. Dit werck gedaen/ quam hy te Napels in't Clooſter der Cathuyſers voornoemt / daer zijnen Broeder hem onthouden hadde. Doe Ioſeph daer in dat Clooſter doende was met yet te maecken/ quam hy ontboden weſende te Room/ om dieſwille dat zijnen Vader ſieck was ghewozden / die oock korts gheſtorven is. Hier nae begon Ioſeph een werck/tot S. Lowijs, in de Franſoyſche Kerck / dat welck upt eenige oorſaeck niet voldaen worde. Na noch eenighe wercken / maeckte hy in't Clooſter van Sta. Procede, een Capelle/ waer in ſeer conſtich van hem zijn ghedaen de vier Leeraers der Kercken / en Sibillen. Nae deſen heeft hy aengenomen voor den Roomſchen Senaet/ het werck van het Campodoglio: doch door veel aenſtaen van den Prioor vã 'tvoornoemde Clooſter te Napels/ is daer henen ghereyſt/alwaer hy maeckte in een Sacriſtie ſeer uptnemende ſchilderije / en is daer nae te Room ghekeert / om 't werck op 't Campodoglio te vorderen / alwaer hy ſoude maken verſcheyden gheſchiedeniſſen der ouder Romeynen/en hem worden voor eerſt te ſchenc in een roode zijden buydel ghegheven hondert gouden Croonen. Voor eerſt maeckte hy d'Hiſtorie /daer Romulus en Rhemus van de Wolvinne ghevoeſtert worden. Noch eenighe Hiſtorie van een bataillie heeft hy in't ſelve werck des Campodogli aenghevanghen : maer upt begeerte van den Paus Clement de 8e, moſt hy maecken tot S. Ian Lataranen, by de Fonte Conſtantini, in een Capelle van S. Ian d'Euangeliſt /'daer Ioannes fenijn drinct: in een ander Hiſtorie/daer hy hem laet levende in't graf legghen / en daer 'ſanderdaeghs niet en wort ghevonden : dit zijn groote doecké van olyverwe. Door veel ſchrijven vande Hertoginne van Crats, Moeder der teghenwoordige Conīnginne van Spaengien/ aenden Cardinael S[t]. Severino, maeckte hy noch eenen doec van Olyverwe/daer Maria jong ten Tempel wort gebrocht/ dat oock ſeer wel ghedaen was. Den Neef van den Paus/ den Cardinael Oltobrandino, heeft Ioſeph oock in zijnen dienſt aenghenomen / en proviſie ghegheven : daer vooren dede hy op doeck van olyverwe eenen dooden Chriſtum, van den Enghelen ghehouden. Hier nae iſt gheſchiedt / dat den Paus trock nae Ferraren/ doe dat Hertochdom hem aẽ verſtorven was. Doe worde Ioſeph verſocht mede te reyſen. Te Ferraren weſende maeckte hy drie ſtucxkens van Olyverwe / ick meen op cooper platen. Aldaer te Ferraren is doe oock ghecomen den Hertogh Albertus, met de Coninginne van Spaengien/ doe daer de trouwingen zijn gheſchiet. Een van deſe ſtucxkens ſchonck den Paus aen den Hertogh Albertus, en in't ſtucxken was eenen S. Ioris, die de Draecke bevecht: Het ander ſtucxken gaf hy der Conīnginnen Moeder: Het derde / de Coninginne. Daer nae te Room ghecomen/ worden den Paus gheſonden van der Coninginne Moeder eenige Pater noſters van root corael / vermenghet met gouden teeckenen / van welcke hy een ſchonck aen Ioſeph, ſeggende: Dat is vã de Hertoginne / die u ſchilderije heeft. Ioſeph is oock altijdt ſeer ghemeenſaem met dẽ Paus tegenwoordich/den voornoemden Clemens de 8e, het welck bewijſlijck is : want alſo den Paus Iaerlijcx vã eenich Coopman wort upt Hollandt Bier gheſonden/ iſt gheſchiet/dat Ioſeph is ghecomen by den Paus / die zijn noenmael ghedaen hebbende / liet hem ſchencken een goet glas met Bier/ en brochtet Ioſeph : het welck Ioſeph geſchoncken weſende / dronckết / eer hy ſchier wiſt wat het was/half upt. Den Paus dit ſiende /ſeyde : My dunckt het en bevalt u niet wel/ gheeft het my/ ick ſalt uptdrincken / gelijck hy dede. Hier

nae heeft den Paus teghen het Jubile-Jaer van 1600. doen vercieren en schilderen de Kercke van S. Ian Lataranen, alwaer hy Ioseph heeft Overste van het werck ghemaeckt/waer toe hy hem liet gheven 1000. Croonen op de handt/en Ioseph worden alle weecke ghegheven 200. Croonen/ om den Wercklieden te betalen/en dit most om de cortheyt des tijdts in haesten ghedaen zijn. Doe Ioseph met dit werck veronledicht was/ worde hy ontboden/ oft doen gaen by den Neef van den Paus Altobrandijn, om eenich belanck/ soo sulcx den naem hadde: maer desen wees hem voort tot den Paus. Ioseph daer comende/ schonc hem den Paus een Ridderschap oft Cavalerade, en maeckte hem Ridder van S.Pieters,seggende/ hy wilde hem oock een teecken van Ridderschap gheven. Etlijcke daghen daer nae schonck hy hem een gouden keten/ die sesmael om ginck/daer hingh aen een Medaille/op d'een zijde was t'conterfeytsel van den Paus/ op d'ander zijde een Cruys/op d'een zijde van t'Cruys een Palmtack/ op d'ander een Lauwertack. Met dit gheschenck is Ioseph met t'aenghevanghen werck tot S.Ian Lataranen te vrolijcker voortghevaren. Daer maeckte hy een groot vack op't nat tot het hoog Altaer-tafel. Dit is d'Historie van onses Heeren Hemelvaert/met Apostelen/ en twee Enghelen/ en zijn al beelden meerder als t'leven. In dit werck doende wesende/ is Ioseph sieck ghewo rden/ waerom den Paus seer droef wesende/ sondt hem dagelijcx zijnen eyghen Doctoor/en een Olie/die men heet/ Olio del gran Duco, die groote menichte vā gouden Croonen d'once weerdich was: hier mede worde hy over zijn lijf gesmeert/ ghelijck oock worde een Nederlandts Schilder/ ghenaemt Floris van Dijck, die hem seer ghemeensaem goet vrient en gheselle was. Onder haer lieflijckheden/ die Ioseph vanden Paus ghesonden werden/ werden hem oock van den Paus ghesonden 100. gouden Kroonen/ om zijn tijdt-verdrijf mede te hebben. Ghenesen wesende/ heeft hy de voornoemde Historie voleyndicht/ tot zijnen grooten lof. In desen tijdt maecte Bernardino zijn Broeder in de selve Kerck oock een Historie/dat welcke oot goet werck gheacht is. Ioseph heeft onder ander wercken geschildert een Logie op't nat/voor een Edelmā te Room/ welcke Frederijck Zucchero was aen besteet gheweest/ dat hyse al met eyghen handt soude doen: maer alsoo den Edelman eens op't stach quam/ dat eenen Jonghen daer aen doende was/ yet aen te strijcken daer geen belanck by en was/wert den Edelman verstoort/ liet alles afbicken/ betaelde Frederijck al op/ en wat men hem seyde/ wildet van Ioseph ghedaen hebben. In dese Logie quam onder ander dinghen/ daer Cupido eenen Pan onder hem leght/ bewijsende dat de Liefde Natuere overwint/ ghelijck dat in print komt/ ghesneden van Iacob Matham. Ioseph heeft oock ghevordert het werck van Campodoglio, en alsoo hy hier toe hadde gheschildert op een doecxkē een bataliken/ met seer aerdighe Peerdekens en Soldaetkens/ met versierlijcke wapens/ helmen/en anders/het welck hem soude dienen tot een schets oft ordinantie/ wordende hem voor geboden 500. Croonen. Ioseph was oock A°. 1600. met den Cardinael Altobrandino te Parijs in Vranckrijck/ doe't Houw'lijck gheschiede van den Koning Henrijck de 4e. met de nichte vanden teghenwoordigen Hertogh van Florencen. Wat hy in Vranckrijck geschildert heeft/ en weet ick niet/ dan dat hy te Room ghekeert/ vast voort vaert in zijn Const/ en van den Paus/ en ander Heeren/ hoogh'lijc begaeft/en vereert wort/ gelijck hy om der Const wille wel verdient/ en weerdigh is.

T'leven van noch ander Italiaensche Schilders/ die teghenwoordigh te Room zijn.

T'Gheschiet dat de Oeffenaers onser Consten t'somtijden ghelijck slaperigh ghewordcn/ hun te vreden houden met een ghemeen manier van wercken/ die hun tot onderhoudt/ en noodtdruft mach dienen in 't ghene dat hun daeg'lijcx meest voor kompt te doen/ sonder veel

veel hunnen geest/ oft sinnen te bemoeyen / oft te veronledighen met veel studerens / oft veerder nae te soecken der Consten volcomenheyt/ besonder als de Princen / Heeren / en machtighe / hun hoofden tot ander dinghen ghewent hebben / als op bouwen/schilderen/ oft derghelijcke. Bysonder te Room/ wanneer den Paus niet const-liefdigh en is/ niet latende bouwen/en schilderē/ maer tot ander dinghen gheneyght is / soo volghen hem Cardinalen/en ander Heeren / daer in nae/ dat d'Italiaensche Schilders weynich te beschicken hebben/ maer de Nederlanders die hun selven niet wel connen voort doen: En datse als wijnliefdighe Bacchus kinderen/ niet te wel in order oft in de kleeren en zijn/ wort hun oock weynigh eenigh besonder werck in Fresco / oft anders betrouwt/ des blijven sy ghemeenlijck op hun cleen koper plaetkens al stadigh sitten/ghelijck den Wever op zijn weeftouw/ daer sy oock wel effen so veel mede leeren / als of sy sulck hantwerck deden: Want het zijn soo eenighe Marybeeldekēs/oft ander Sanctē/ oft Sanctinnen/ die altijdt op een wijse oft streke moeten wesen / de tronien moeten sulcken treck van neus en mont/ en de mouwen soo veel plopkens oft vouwen hebben / en is altoos Item het self / daer heeftmen dan zijn ponskens toe / want men maeckter soorten van by dousijnen: Maer wanneer dan de Spaensche vlote van Indien door d'Enghelsche Roovers/oft anders qualijc geluckt/ en dat het Spaensche buydel te Room niet wel ghespeckt en is/ hebbent de Nederlanders heel slecht / want de Spangiaerden hun dingen meest coopē. Doch d'Italianen / daer ick van voor hadde te verhalen / wanneer dat den Paus en de Princen onse Const toeghedaen zijn/ en ghenuecht hebben Palleysen / Kercken / en anders te vercieren / en dat sy eenigh uytnemende Oeffenaer onser Consten / met rijckelijcke belooninghe/ en gheschencken versien/ en voorspoedelijck helpen tot eerlijcken staet / dan beginnen de geesten te wackeren / en d'ooghen opdoende / verder te sien / en allen vlijt te doen/ om op te stijgen tot volcomenheyt. Dan ontstaetter om sien eenen genuechlijcken strijt/ en eē om snelst loopen tusschen dese: Hier wert eenen brandenden ijver t'ontsteken: hier begint de magher afjonsticheyt in't verborgen haer swarte wiecken te roeren / en elck zijn best te doen / het voorgestelde prijsteycken nae hem te strijcken. Dus isset oock toeghegaen te Room / onder de Const: want doe Iosepino om de deucht zijner Consten by den grootē dus wert ghesien / in voorspoet en eeren opghetoghen / hebben veel hem ghesocht nae te volghen/ ghelijck te zijn/of voorby te loopen. Waer door eenighe wonderlijck ghevordert / en in de Const toeghenomen hebben. Onder ander isser eenen geheeten Caratz, woonende tot den doorluchtighen Cardinael Farnees, alwaer hy verscheyden fraey dinghen heeft gedaen/die seer uytmuntende zijn / insonderheyt een schoon gallerije / die so uytnemende geschildert is op 't nat/ datter ghesept wort/ dat dese maniere die van alle ander Meesters te boven gaet / en dat de schoonheyt niet uyt te spreken is.

Daer is oock eenen Michael Agnolo van Caravaggio, die te Room wonderlijcke dinghen doet: hy is oock ghelijck den Ioseph voor verhaelt / uyt der armoede op gheclommen door vlijt / cloeck en stoutelijck alles aenvattende/ en aennemende / gelijck eenige doen/ die niet en willen door bloheydt oft cleenherticheydt t'onder blijven: maer vrymoedich / en onbeschroomt hun selven voort doen / en hun voordeel over al stoutelijck versoecken/ 'twelck doch alst eerlijck / op taemlijcke wijse / met beleefthept toegaet / niet te mispríjsen is: want 'tgeluck wilt hem selven van 'tself ons dicwils so niet aenbieden/ het moet somtijts van ons ghetenteert / aenghepoort/en versocht wesen. Desen Michael Agnolo dan heeft alree met zijn wercken groot gerucht/ eere/ en naem getreghen. Hy heeft ghedaen een Historie tot S. Laurens in Damas , neffens die van Iosepino, daer in zijn leven van verhaelt is: hier in heeft hy gemaeckt een Naenken / oft Reusken / dat nae Iosephs Historie toe siende de tongh uyt steeckt/ schijnende of hy aldus Iosephs werck

wilde bespotten: want hy is een die van geen Meesters dingen veel houdt: doch sy selven niet opentlijck prijsende. Van zijn segghen is / dat alle dinghen niet dan Bagatelli, kinder-werck / oft buese-linghen zijn / t'zy wat / oft van wien ghe-schildert / soo sy niet nae t'leven ghe-daen / en gheschildert en zijn / en datter niet goet / oft beter en can wesen / dan de Natuere te volghen. Also dat hy niet ee-nen enckelen treck en doet / oft hy en sittet vlack nae t'leven en copieert / end' en schildert. Dit en is doch geenen qua-den weg/om tot goeden eyndt te comen: want nae Teyckeninghe (of sy schoon nae t'leven comt) te schilderen / is soo gewis niet/als t'leven voor hebbē/en de Natuere met al haer verscheyden verwē te volghen: Doch behoefde men eerst so verre gecomen te wesen in verstandt / dat men t'schoonste leven uyt t'schoon onderscheyden en uyt te kiesen wist. Nu isser neffens dit Cooren weder dit Kaf / dat hy niet stadigh hem ter studie en be-gheeft / maer hebbende een veerthien daghen ghewrocht / gaet hy der twee / oft een maendt teghen wandelen / met t'Rapier op't sijde / met een knecht ach-ter hem / van d'een Kaetsbaen in d'an-der / seer ghenegen tot vechten en krac-keelen wesende / soo dat het seldtsaem met hem om te gaen is. Welcke dingen onse Const heel niet en ghelijcken: Want Mars en Minerva zijn doch noyt de beste vrienden gheweest: Dan soo veel zijn handelinghe belangt / die is sulcx / datse seer bevallijck is / en een wonder fraey maniere / om de Schilder-jeught na te volghen. Daer is noch binnen Room eenē / met naem Paulo Gydot, mede uyt-muntich / en overtreffende wesende/ooc heel verscheyden en anders van Natue-re als ander Meesters / hebbende seldt-saem Inventien / en ordinantiē in zijnen kop: en hoewel eenighe hem achten half eenen slach van de Molen wegh te heb-ben / oft half mal / soo zijnder van goet oordeel / die hem houdē voor een van de verstandichste Meesters / die men vin-den mach / wesende geleert in Mathema-tica, dat is een Const van den Plane-ten / en ander Natuerlijcke dinghen te kennen. Van hem zijn seer constich ghe-daen twee stucken op't nat tot S. Pieter Montorio, besijden het stuck van Ra-phael van t'hoogh Altaer / sonder dat hy van yemandt last hadde oft loon ver-wachtede. En heeft noch een dinghen ghedaen / tot een groot verwonderen al-ler Const verstandigher / te weten / dat hy uyt een passelijck groot stuck Mar-mor heeft ghemaeckt een groep van vijf oft ses figueren onder den anderen / die alle seer constigh / en van grooter uytnementheyt zijn / en so eenige willen seggen / ten eersten uyt den rouwen steen ghesocht / en te weghe ghebracht son-der eenigh Model / oft voor-boots van kley / oft wasch: dit selve heeft hem seer gheruchtigh gemaeckt / en zijnen naem loflijck wijt verbreydt. Noch isser een ander uytnemende Schilder / gheheeten Ioan Boglion, die uytnemende manier heeft van teyckenen en schilderen. Daer zijn oock van dit Jaer te Room ghe-comen twee Schilders / een van Siena, en een van Florencen / en een Vrouw / die men seght oock wel schildert. Dese souden in Sinte Pieters Kerck (soo men seght) elck een stuc van Olyverwe ma-ken: Watter van comen wil / dat sal den tijdt leeren. Dit is al t'ghene ick can vernemen van de teghenwoordighe Italiaensche Schilders binnen Room wesende / die uytmuntigh / en in de Const naem-weerdigh zijn.

Van eenige Italiaensche Vrouwen/die de Teycken-const/ en Schilderen constich hebben gheoeffent.

ALs men den tijdt daer in wilde toe-brengen / soude men vinden / en con-nen verhalen / veel namen van Vrou-wen / die in den ouden tijdt verscheyden wonderlijcke / heerlijcke / en loflijcke wercken / Consten en vernufticheden hebben ghedaen / en te weghe gebracht / soo in Krijghs-handel / maet-sangh / Dicht-const / Sterre-const / welspre-kentheyt / nutte vonden / wonderlijcke voorseggingen / en dergelijcke: Soo dat licht waer gemaeckt conde worden / dat de

dat de Vrouwen / als sy willen toeleggen nae te trachten eenighe deuchtsaem Consten en wetenschappen / oock tot volcomenheyt / en loflijcken eyndt / eyndelijck gheraken. Om dit te bevestighen / latende d'oude gheschiedenissen / mach ick voor eerst hier voortbrenghen een nieuw Exempel van Propertia van Belognen die niet alleen schoonlijvich / in singhen en spelen uytnemende was / als in meer Consten en wetenschappen: Maer begon oock / als vernuftigh van gheest wesende / te snijden op Perseteenen wonderlijcken suyver / en scherpe dinghen. Onder ander / dat upter maeten seldtsaem te sien was / de heele Passie / daer niet alleen menichte van beeldekens in waren / maer men sagh daer noch eenen aerdt in / en een verstandighe maniere van bedeelinghe / en ordinantie / op soo cleen ruymte van eenen Persesteen. Dese verstout wesende / begon aen de harde Marmoren handt te slaen / en daer in verscheyden dinghen te doen / als een Conterfeytsel van eenen Graef / dat yeghelijck wel behaeghde / en eenigh Stadt-werck van belangh / daer sy grooten lof en gherucht door vercreegh. Daer nae sy op een schoon Jonghelingh al te seer verlieft wesende / dewijl sy (hoewel noch jongh) een anders Echte Vrouwe was / (ghelijck of sy haer selven daer in bestraffen wilde / dewijl oock den Jongman op haer niet veel achtede) maeckte in een Marber Tafereel half rondt / daer d'Huysvrouwe van Putiphar, Ioseph by dē mantel nae het bedde treckt / dat wonder aerdigh gheordineert en ghedaen was. Sy maeckte noch twee groote Enghelen / die oock te Bolognen in een openbaer werck te pas ghebracht zijn / die wel ghedaen / en van goeden ghestalt en maet waren. Sy teyckende aerdich metter Pen / sneedt oock mede in Coper / om te drucken / so dat het haer grooten lof toegebracht heeft: Want haer alles wel gheluckte / sonder haer Italiaensche liefde-sucht / die sy niet verwinnen / noch de ghewenschte artzeny becomen mocht. Des sy al doot en begraven was / doe den Paus Clement de sevenste te Bolognen / naer de Crooninghe des Keysers / ernstich na haer vernam / en wel hadde willen sien / doch te spade / want sy een weke te vooren was overleden. Welckes doot zijn Heylichheyt / en noch meer haer Borghers beclaeghden: Want sy hieldē haer t'wijl sy leefde / het meeste wonder der Natueren van deser Eeuwen.

Noch isser gheweest onlangs binnen Florencen / d'overste van een Clooster / gheheeten Suster Plautilla, de welcke beginnende van langher handt teeckenen / en met de verwen naevolghen de dinghen / oft Schilderijen van uytnemende Meesters / heeft eenige dinghen soo ghedaē en gehandelt / datse den Constenaers grootlijc heeft doen verwonderen. Van haer zijn in haer Clooster van Sta. Catharina, twee Altaer-tafels: maer 'tgeen meest wordt gheprezen / is / een dry Coninghen Christum aenbiddende. Noch in een Clooster van Sta. Lucia, is van haer een groote Tafel / met Maria, en t' kindeken op den arem / met veel omstandt van Sancten en Sanctinnen. Dees en veel ander dinghen / als Tafelen / Tafereelen / groot en cleen / zijn van haer te Florencen / in Kercken en Edelluyden huysen / die seer schoon zijn. Haer eerste oeffeninghe was / af te setten / en te verlichten: waer van oock veel Tafereelkens noch aldaer in verscheyden plaetsen mogen gevonden wesen: Doch in haer leste Oly-verwe dinghen / het beste dat sy dede / waren Vrouwe tronien / seer sedich / schoon / en bevallijck de selve makende. Dickwils conterfeytese in haer wercken de tronie van een Jouffrouw Constantia de doni, wesende doe ter tijdt een voorbeeldt van ongheloofflijcke uytnemende schoonheydt en sedicheydt. Daer is noch gheweest Vrouw Lucretia Quistelli, van Mirandola, Huysvrou van den Graef Clement Pietra, welcke gheleert hebbende van eenen Schilder / geheeten Alexander Allori, discipel van eenen Bronsino: dese heeft van Oly veel Conterfeytselen gedaen / die weerdich zijn van elcken ghepresen te worden. Doch eene / gheheeten Sophonisba van Cremonen, dochter van Amilcar Anguscivola, dese heeft meer als ander Vrouw in Italien van onsen

tijde toeghelept/moyt en vlijt ghedaen/ de Schilder-const te oeffenen : ghelijck sy oock met meerder volcomenheydt en welstandt heeft ghedaen : want sy niet alleen con teyckenen/ coloreren / en conterfeyten nae't leven/ oft Meesters dingen wel en uytnemende copieren: maer heeft uyt haer selven/en van haer eygen vindinghe / wonderlijcke fray dinghen ghedaen/ en gheschildert. Soo dat den Koning van Spaengien Philippus, hebbende door Duc d'Alba verstaen haer deucht en weerdicheyt inde Const/haer (als des weerdich) heeft by hem in Spaengië ontboden/ en seer eerlijck doë halen : alwaer sy by de Koninginne van hem werdt bestelt met een goede provisie /met een groot verwonderen van al het Hofgesin/wesende seer verbaest van der uytnementheydt van Sophonisba.

Daer werdt gesonden aen den Hertogh van Florencen een seer aerdige teyckeninghe van haer handt / welck was een Meysken lachende om eë crijtende kint/ want 't Meysken hadde voor hem ghestelt een korfkë met kreeften /van welcker een hem by den vingher hadde ghevat/ het welcke soo natuerlijck was ghedaen / oft het leven self hadde gheweest. Dit is 't ghene my van Italiaensche vernuftige Vrou-volck/onser Const belanghende / bekent is. Dus als ick sal hebbë verhaelt /wat voor beste Italiaësche Schilders ic in mijnë tijt te Room ghekent hebbe/ben ghenegen dees reyse af te corten/en t'Schip na de Nederlansche kusten toe te stieren / daer my haer een wijde Zee dan weder van nieus in te vaeren aenbiedt/en vertoont.

Van verscheyden Italiaensche Schilders / die in mijnen tijdt te Room waeren/ tusschen A°. 1573. en 1577.

ONder de gene die te Room alree tot redelicken ouderdom gecomen waren/en vermaert om hun constige werken/was eenen Ieronimus Muzziano, geboren van Bressa in Lombardien. Dit is gheweest den uytnemenden Landtschap-schilder / daer ick elder in den Schilder-grondt van hebbe verhaelt : welcken (om de waerheyt te getuygen) was uytnemende in Landtschap / hebbende een gheweldighe / vaste / en heerlijcke maniere / onghelijck der Nederlanders/het welcke selden by ander Italianen werdt ghevonden. Byso̅nder was hy wtnemende in grondë en voorgronden treflijck en heerlijck te maecken / wesende een dingen dat den Lantschappen heerlijcken verciert : Oock gantsch uytmuntende in Boomen / die hy seer aerdich / en op een seer schoon maniere handelde/ wortelë en stammen seer versierich maeckende/ en becleedende met clijf en anders : hadde ooc eenen seer frayen slagh van bladeren/ maer al op de maniere oft Castagne Boomen waeren gheweest. Hy seyde oock dat geen boomen hem beter aen stonden/oft beter teyckeninge hadden als Castagne boomen / en een goede maniere van bladen om nae te volghen. Van hem is te Room een weynigh Landtschap te sien in Belvidere t'eynden de gallerije / achter de Antycke Cleopatra , een Fonteyn wesende. Tot Tivoli buyten Room/ inden Hof van den Cardinael van Ferraren / boven in 't Palleys / zijn noch van hem te sien verscheyden Landtschappen op het nat ghedaen/ die seer aerdich en wel ghedaen zijn. Daer zijnder ter selver plaetsen veel meer gheweest/die seer wtnemende waren :maer dat te clagen is/door veranderinge der sinnen des Eyghenaers der plaetsen / zijn de Kameren / daer sy op de mueren stonden / afghebroken/ en sulck een uytnemende Const verdorven / en te niet ghedaen. Ghelijck hy oock de Landtschappen aerdich schilderde / en met de verwe uytnemende handelde : soo was hy oock van ghelijcken uytnemende /de selve te teyckenen met Pen oft crijt.

Welcke manier en handelinghe onsen Hoornschen Cornelis Cort seer uytnemende en eygentlijck heeft connen naevolghen/met zijn Constich Graef-ijser: Als te sien is in eenighe Printen / die door desen gesneden / van Muzziano wtcomen/ te weten / twee Landtschappen van Sinte Franciscus, en noch twaelf in de hooght / waer in komen eenighe Eremijten / oft Heylighen / die sich in

de Woestijn onthielden: dan men sietse weynich uytcomẽ/oft onder den Schilders. Hier in komen schoon gronden en boomen/met eẽ weynich verschiets. Desen Muzziano was van Goltzio t'zijnen daer wesen te Room gheconterfeyt. Liet oock Goltzio sien een heel deel gheteyckende Landtschap ghesichten nae 't leven/te Tivoli en elder ghedaen: als oock Inventien / welcke hy Goltzio wilde mede gheven/om de selve te snijden/ die dat/als meerder dinghen voor hebbende/beleefdelijck afsloegh. Ieronimus, het zy of hem docht/dat de Beelden het heerlijckste deel onser Consten is/oft dat hy meer voordeel daer by sagh/begaf hem gantsch en heel tot den Beelden/maeckende groote doecken/ en Tafelen van Oly-verwe/als icker wel eenighe hebbe ghesien: doch zijn Beelden in deuchden en weerden bleven grootlijcx schuldigh en ten achter aen zijn Landtschappen. Dus gaet het toe/ als men wil yet anders aengrijpen/als Natuere willigh toelanght: Hoewel zijn Beelden niet te verwerpen zijn. Hy hadde een maniere van te maecken seer devote S. Franciscus, somtijdts eenige tronien des selven Sancts/die seer devotich en vlijtich om hoogh saghen/die uytnemende/en dickwils ghecopieert waeren. By hem/oft met hem/hadde veel ghemeenen omgangh eenen Cæsar van Orvieten, die door Houw'lijck/ oft anders/zijn maeghschap was: van desen zijn te Room eenighe wercken. Onder ander voor S. Pieters Kerck/ maeckte hy in mijnen tijdt een Histori/ daer S. Pieter eenighe creupelen gheneest: Hier sietmen een aerdigh ordineren/en een treffelijckheyt van Vrouwen cleedingen/en anders niet dan loflijck/en behaeghlijck wesende. In desen selven tijt was te Room/een Schilder van Paus Gregorius de derthiende/ eenen zijnẽ Landts-man van Bolognen/ Lorenzo, die sy hieten Lorenzino: desen/hoewel hy self weynich wrocht/ dan veel jonghe Schilders hiel werckende in't Paus Palleys/was een seer goet Schilder: ghelijck als van hem ghetuyghen twee stucken op den natten muer/in de Capelle Paulinæ, nefens Sala Regi, te weten/daer S. Steven ghesteenicht/en Paulus ghedoopt wort. Hy hiel hem soo wat statich/rijdende met zijn behanghen Peerdt met de valdrappo, en als ghesept is/hiel een deel Schilders in het werck: onder ander/ daer hy seer veel af hiel/den uytnemenden Jongh-man Raphael da Reggio, den welcken hy niet wilde dagh-loon gheven als ander/maer betaelde hem soo in't hondert/hem ghevende eenighen goeden overloon nae zijn verdienste.

Desen Raphael wonderlijcken van der natuere begraeyt/was gheboren (ick meen) buyten Reggio, op een Dorp: en alsoo hy besteldt was van zijn Vader een deel Gansen te hoeden/heefter uyt gramschap/oft anders/eenighe de beenen aen stucken ghewořpen met cluppelen/des hem den Vader nae liep om slaen/dat hy de vlucht heeft ghenomen in de Stadt/is by eenighe Schilders gheraeckt: en beginnende in Compagnie te wercken/is eynd'linghe ghecomen by Fredericus Zuccaro, daer hy binnen een Jaer soo toeghenomen is in de Const/dat veel zijn dinghen alsoo lief saghen als des Meesters. Te Room wesende/dede een Facciate oft ghevel in't nat/niet te wijt van Campo Martio, daer veel aerdicheydt in te sien is/van histořikens/en beeldekens/ van verwe/en verschepden graeuwkens/oft temperinghen. Hy is oock comen wercken by Lorentzino, des Paus Schilder. Van hem sietmen in't Palleys boven eenigen trap/een wapen van den Paus Gregorius, waer by sitten Iustitia, en Prudentia, seer aerdigh gehandelt wesende/besonder Prudentia, met een aerdich schoot-laken/en wel ghedaen: voorts oock in een sael/eer men in de Coninghlijcke sael comt/is van hem in 'twelfsel eenen Hercules, die Cacum verslaet/en in de Frijse eenige Muses, seer wel ghedaen wesende. Noch voor de Kercke van S. Pieters, boven de deuren/zijn van hem twee historien/ eene daer Petrus en Ioannes den Creupelen voor den Tempel ghenesen. Hier heeft hy moeten volghen d'ordinantie van Raphael d'Vrbijn, die in des Paus tapijten comt: maer hy en heeft dese ordi-

Van Raphael van Reggio, uytnemende Schilder.

ordinantie niet verslimt / dan alles seer aerdich op't nat gheschildert. Hier sietmen schoon lakenen / en tronien / en alles seer constich en veerdich gehandelt. D'ander Historie is / daer Andreas Petrum zijnen broeder brengt tot Iesum, en daer sy Ioannem de Dooper verlaeten/ hier sietmen schoon vlacke lakenen /en een aerdich verschiet / met een Ioannes predicatie/met schoon boom-struycke / alles op een heerlijcke en veerdige wijse van schilderen ghedaen wesende. Van hem is oock in Sala Regi eenen Engel / oft Victoria, seer wel gheschildert op het nat : oock in de logien / en camers des Paus / verscheyden dinghen. Hy hadde een maniere / zijn dinghen / daer't te pas quam/redelijck hart te diepen/ wel tot op het swart : dat welck doch van verre wel liet / en groot macht zijn dinghen gaf. Hy heeft ten lesten eenighe wercken op sich selven ghecregen / ghelijck hy meer als weerdich zijnde verdiende. Onder ander in't Bede-huys der Gonphalons,daer de Passie van verscheyden Meesters is ghedaen / is van hem t'handt-wasschen Pilati uytnemende wel ghedaen en gheordineert: Eyndlingh oock (ick meen wel) onder ander een Capelle tot S. Maria Majore. In summa/ zijn dinghen waeren eenen seylsteen voor alle ooghen der jonge Schilders / soo treckende en aenlockende om nae te volghen. Hy was een schoon lang Jonghlingh. Hy soude nae mijn vertreck te Room door liefde tot eenigh Vrou-mensch zijn gestorven/ indẽ voorsomer zijns levens/tot groot jammer en schade der Schilder-const / die door desen tweeden Raphael vaste hope hadde tot haer upterste heerlijckste vercieringe te komen. Daer is noch geweest een/ die in zijn ghselschap wrocht in't Palleys/gheheeten Paris , den welcken oock een seer schoon manier hadde / de welcke doch seer haeren glans verloor / als zijn dinghen by oft neffen des overtreffenden verhaelden Raphaels plaetse mosten hebben. Daer was (soo my voorstaet) noch een medeghesel van desen Raphael, mede werckende op 't Paleys/ gheheeten Gioan del Borgo , van Bolognen / dat een constigh werck ghesel was / welcken naederhandt noch heeft ghewrocht in het nieuw ghebouw van Paus Clement de achtste / in geselschap van zijn broeder Carubin del Borgo , welcken Carubin eenen doodtslagh had ghedaen / en door de Const van Gioan was vry geworden. Onder ander wercken van Gioan, is van hem te sien in een groote sael oft stantie / midden in het welfsel / een open gat / verciert oftmen de Hemelsche locht saghe : boven zijn van onder op te sien eenighe seer fraey vertoortende beelden van eenige deughden op een Galerije/ welcx lijste rust op vertoortende Balusters : aen dese lijste schijnt te hanghen des Paus wapen / welcke verschelschapt oft ghedraghen is van vlieghende kinderkens / dat seer lustigh te sien is ; dese beelden zijn van den verhaelden Carubin. Onder dese Gallerije/heeft noch Gioan ghemaeckt/ in een seer schoon perspect / vertoortende schoon groote Colomnen / die t'bovenste werck schijnen gheladen te hebben: soo datmen daer natuerlijck meent te sien een seer hooghe verdiepinghe / oft opstijghende insien. Soo dat Gioan gestorven wesende/ van hem heeft ghelaeten een heerlijcke ghedacht'nis in de Schilder-const. Noch isser gheweest te Room in mijnen tijdt eenen Guidonio , die op 't nat wonder vast en veerdigh was/ 'tzy in beelden/ grotissen/oft comparteringhen van welfsels / en anders. Doch en weet ick geen werck van hem tot ghetuygh'nis zijner Consten besonder te wijsen / dan in des Paus Capelle/soo men in komt boven de deur/ daer van eenẽ Siciliaen /Mattheo d'Aletsi , is d'Historie/ daer Michael den Enghel en den Duyvel twisten om Moysis Lichaem / daer de naeckten der Duyvelen van verscheyden carnatien zijn / van der handt van Mattheo : maer den Enghel / die op den veerdigher manier gedaen is / heeft ghedaen Guidonio : daer canmen aen den poot den Leeuw oordeelen / en sien wat hy voor een zy gheweest in onse Const: desen is oock jong ghestorven. Den verhaelden Mattheo d'Aletsi , onder ander wercken / dede voor zijn lest te Room een Historie van een Ecce Homo , in't Bede-huys der Gonphalons,

Gonphalons, in Strada Iulij: doch watter van was / of hy niet betaelt en was / oft gheldt ghegheven nae zijnen lust / oft dat hy eenen wanlust hadde in zijn dinghen / dat te staen hadde neffens Succarij, Raphael van Aretso, en ander frap Meesters / op eenen morghen vroegh vonden die van der Compagnie / dat hy zijn werck hadd' verdorven / en met eenen hamer oft anders putten daer in gheslaghen / als ick oock ghesien hebbe: doch en was het geen quade schilderije / noch ordinantie. Hy hadde neffens eenen trap gheordineert eenighe beelden als van cooper / en daer schorte niet veel om dit stuck te voldoen. Van Room verloopen wesende / quam te Malta schilderen in een Kerck voor den Grand Maistro, die te Room om Schilders hadde ghesonden: en alsoo ick alree mijn woort wech hadde ghegheven / en belooft daer heenen te trecken / met een Fransman van Parijs / Steffaen du Parac, die hupsgheſin hadde / en nae meer versekertheydt verwachtede / hoorden wy / dat hy daer op d'avontuer ghecomen / aenghenomen was. Hy was veerdich op het nat / en wonder versierigh in grotissen / en ander verciersels: oock te maecken antijcksche vasen / oft vaten / van welcke icker ghesien hebbe boven Frascatij, oft Monte Dragone, in een speelhuys van een Cardinael / verciert van gout / silver / en coper wesende / seer veerdigh en cluchtigh ghedaen / in de maniere van eenen wapen-roof / oft Tropheo. Daer is noch gheweest in mijnen tijdt eenen Ricardo, die in gheselschap met Raphael d'Aretso in 't Palleys wrocht / die oock redelijck was in de Const / en ghenoech moedich: desen hadde ghedaen een Ecce Homo, in de Kerck der Florentijnen te Room / en hebbende ghevraegt aen Raphael d'Aretso, welck hem docht in dit stuck de beste tronie te wesen: en Raphael merckende / en wetende Ricardi laten-dunckenheydt / toonde een beeldt / dat voor aen vlack van achter stondt / en daermen geen tronie van en sagh / en seyde: dat beeldt / condement van voor sien / mocht wel een goede tronie hebben / maer al d'ander en behaghen my niet met allen: en alsoo dit in teghenwoordicheydt van een deel Jonghe Schilders ghesept was / werdt het belacchen / en dickwils met lacchen verhaelt. Waer by slechte schilders te leeren hebben / maer lijck van hun selven te houden / sonder veel op hun dinghen te trotsen / in teghenwoordichept van soo uytnemende in onse Const / die soo aerdighe streecken weten te gheven / om sulcke opgheblasentheydt te doen ontswillen. Te vooren heb ick verhaelt van een Fransman Steffaen, oft Estiene du Parac, desen was van Parijs / hy was Bouw-meester van den Cardinael Sermoneta, en aerdigh van teyckenen. Van hem is gheteyckent gheweest een Ecce Homo, voor een Print-vercooper / Antoni Lafreri, zijn Landtsman / welcke van Cort ghesneden / wordt ghehouden voor Taddei Zuccari teyckeninghe. Hy was oock seer fraey van hetsen op cooperen plaeten. Van hem zijn ghedaen in chaerten Room antijck / alsoo het uyt eenighen ouden steen / in platte forme ghedaen / was gheteyckent / en een Room moderne / beyde redelijcke groot: oock de Capelle van den Paus / hoe hy met Cardinalen in de Misse is / oft sit / daer den Paus over S. Pieters plaets de benedictie gheeft / en meer ander dinghen: oock de Ruwijnen van Room / seer wel ghehandelt en verstaen: want ghelijck hy goet Bouw-meester was / en wel verstondt / hoe / en wat die verballen dinghen waeren gheweest / heeft hy eenighe / die te seer verballen waeren / om den welstandt / wat in het gheheele ghebracht. Van Room is hy met zijn ghesin ghekeert te Parijs / alwaer ick acht hy overleden is. Dat ick desen Fransman onder d' Italiaenen voeghe / is / om dat ick van de Fransche geen eyghen Boeck oft deel hebbe voor te beschrijven / dewijl icker weynigh weet uytmuntich te hebben gheweest: oock acht ick / dat zijn beste werck te Room is ghedaen / en had oock een Italiaensche Huysvrouw. Nu was oock doe ter tijdt te Room eenen Pasqualijn de la Marca, desen alsoo hy in Compagnie op't nat wrocht by Guidonio voornoemt / nam in ontrent een Jaer soo toe in onse Const / dat het grootlijcx te verwonderen

wonderen was / en 't is van anderen wel meer gheschiet / dat sy met ander te sien wercken in dit Fresco / schielijck so een handelinghe nae volghen / en hervaren worden. Van hem waeren ghedaen eenighe doecken van Olyverwe / waer in oock quamen Landtschappen / dat het te verwonderen was / soo wel sy ghedaen waren: dese stonden in de Kerck van Terme Diocletiano. Daer was oock van mijn kennis noch eenen Cæsar van Salusto in Piemont / die seer socht om te gaen / oft gemeensaemheydt met Hans Soens van Antwerpen / uytnemende in Landtschap / welckes maniere Cæsar seer naevolghde / en werdt een goet Lantschap Schilder / seer uytmuntende onder d'Italianen. Van hem zijn gedaen verscheyden Lantschappen in de sale naest Sala Regi, op het nat: oock niet wijt van Pasquijn te Room / in een Paleys van eenen Spaenschen Bisschop / een sale vol Landtschappen op 't nat / die seer playsant en wel ghedaen waren. Hy hadde voor medegheselle eenen Spaengiaert / gheheeten Paulo, en maeckten t'samen een Capelle op Trinita, in 't midden voor d'Altaertafel de Enghelsche groet / daer Cæsar seer aerdighe afdalende wolcken hadde ghedaen: op d'een zijde was / daer Godt de Slange vervloeckt: op d'ander sijde / (meen ick) was den Kerst-nacht / dat al wel gheschildert mocht heeten. Voorts maeckten sy oock in Strada del Populo een Facciate oft ghevel / waer op onder ander quam d'Historie oft Fabel / daer Pluto Proserpina ontschaeckt / met meer ander dinghen. Dees twee en waren niet seer slecht in beelden / dan Cæsar was meest uytnemende in Lantschap / daer Paulo niet veel van hiel / segghende / dat het maer en was den eenen berg te maken achter den anderen: doch als hy sulcx met het wercken ondersoecken wilde / bevondt het soo doenlijck niet / bergh achter bergh welstandich te maecken / als hy hem selven hadde laten voorstaen. Noch was te Room / die veel mijn broederlijck medeghesel was / eenen Piemontoys / Daniel Argentieri van Turijn, die gheleert hadde by den Schilder van den Hertogh van Savoyen / Iacomo de Grotischi: welcken Iacomo in zijn jeught te Room / in 't Rijck van Napels / en elder hadde nae ghesocht alle grotissen / en ghecontersfeyt / dat hy besonder in dit deel uytmuntende was. Hier in hadde oock Daniel geen quade handelinghe: maer wasser aerdigh en veerdigh in. Noch had icker een medeghesel / Girolamo Lupacci da monti Pulziano, die in grotissen en beelden tamelijck gheoeffent was. Van ander veel meer en weet ick niet sonders veel te schrijven. Eenige heb icker ghekent / der welcker namen ick hebbe vergheten / al heb ick wel in hun gheselschap ghewrocht / bysonder een Italiaen / die seer aerdich handelde grotissen en beelden. Van hem zijn seer fraey grotissen / en grotisse beeldekens / in de Salen / eer men in Sala Regi comt. Dan wasser noch een Boer / oft die buyten woonde op eenigh Casteel / die uytnemende was in grotissen / makende daer 't te pas quam in de Veldekens / alderley aerdicheydt van Zee-Goddinnekens / en Mannekens onder malcanderen / met Monsterkens / en duysent aerdicheden / welcke hem voor de handt al uyt den Pinceel vielen: desghelijcx dede hy die dinghen ten eersten met der Pen / en so cluchtich / door malcanderen / in spelen / worstelen / en vechten / dat het grootlijcx was te verwonderen: doch en oeffende hy de Const niet stadich / alsoo ick verstondt / maer was veel doende in zijn Landtwerck / Wijngaerden / en dergheliicke / en was oock redelijck aen sijnen dagh ghecomen. Daer was oock noch in mijnen tijdt te Room / die ick in 't eerste hadde moghen verhalen / eenen Girolamo Siciolante van Sermoneta, die al redelijcken out was / en hadde veel wercken ghedaen / te langh te verhalen / hebbende soo een redelijcke ghesette maniere: was evenwel een goedt Meester. Daer is nae mijnen tijdt / oft noch tegenwoordich te Room / een Florentijn / Discipel van Ioan van der straet / oft Stradanus, gheheeten Antonio Tempesta, die seer ghepresen wordt / hebbende veel dingen geteyckent en ghehetst / als Jachten / Bataillien der Amasones: oot Anno 1593. in platte forme / en in 't groote /

groote/ de Stadt van Room. Daer is oock eenen (ick meen Florentijn) gheheeten Batista Fontana, die een Crucifix/ en 't leven Romuli, met ander dingen/ geinventeert en gehetst heeft/ dinghen die seer gheestigh te sien zijn. Noch eenen Ventura Salimben van Siena isser te Siena, die seer aerdighe dingen gehetst laet van zijn handt en vindinghen uytgaen/ van datum 1590. en 94. Een ander Sienees noch tot Siena, laet van hem uytgaen een historie van S. Catherina van Siena, seer versierlijck geinventeert/ en ghesneden door Pieter de Iode van Antwerpen. Dees twee verhaelde Sienesen zijn oock seer goede Schilders. Daer is noch geweest eenen Marco da Siena, een uytnemende Schilder/ al van in den tijdt van Michael Agnolo, en was van hem oock hoogher/ oft soo hoogh als Raphael Vrbijn gheacht. By hem heeft gheleerdt Arnoldus Mijtens, so dat hy langhe gheleeft moet hebben. Noch isser eenen Florentijn/ Andreas Bosculo, die een passie laet uytgaen/ gesneden door de Iode/ welcken Bosculo oock een goedt en constich Schilder is. Dit zijnse/ die ick tegenwoordich noch weet te noemen. Hier mede laet ick de Italiaensche vermaerde Schilders berusten/ en den gheruchte in weerden en eeren bevolen blijven/ en late Italien behouden den hooghsten roem te wesen boven alle Landen in den Modernen tijdt/ verciert met soo groot ghetal doorluchtighe edel gheesten/ en oeffenaers onser Const/ de welcke/ soo ickse altemael soude voort-halen/ en hun wercken op 't breedtste beschrijven/ te veel tijdt soude hebben behoeft: Doch meen wel/ dat ick de uytnemenste Mannen/ en hun daden/ niet en hebbe versuymt: maer wel veel onnoodighe dinghen nae ghelaten. Dus keer ick my nu tot ons Vlaender genoemde gemeen Neder-landt/ en tot hooch Duytschlandt/ om nae mijn vermoghen van het doncker graf der vergheetenheydt te helpen verlossen de namen der ghener/ die hooghlijck van der Natueren waeren begaeft in onse swijghende Poeterije/ oft stomme Dicht-const/ en onse Landen heerlijck gherucht daer door hebben deelachtich ghemaeckt/ en alle volcken doen bekennen/ onse Natie niet te wesen rouw/ ongheschickt/ oft Barbarisch: maer van goeden gheest/ vernuftigh/ en bequaem d' uytnemenste Consten op d' uyterste volcomenheydt te brenghen/ oft ghebruycken.

Eyndt van het leven der Italiaensche doorluchtighe Schilders.

Het Leven der Doorluchti-ghe Nederlandtsche/ en Hoogh-duytsche Schilders.

By een vergadert en beschreven, door *CAREL van MANDER Schilder.*

Alles tot lust/ vermaeck/ en nut der Schilders/ en Schil-der-const beminders.

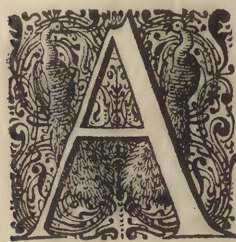

t'AMSTERDAM,

Voor Cornelis van der Plasse / Boeckvercooper woonende op den hoeck vande Beurs/ in d' Italiaensche Bybel. 1617.

Aen Eerweerde achtbare Heeren, mijn goede vrienden, Ian Mathijsz. Ban, en Cornelis Gerritsz. Vlasman, onderlinghe dobbel lieve ghesvvaghers, en Schilder-const beminders, binnen Haerlem.

Alsoo *de gemeen spreuck, die den uytnemenden dichter* Virgilius *zynen verliefden* Corydon *doet verhalen en singhen*, Dat yder is tot zijn wellust getrocken, *blijckt daeghlijcx en daedlijck ghenoech waerachtich te wesen, datmen daer over niet behoeft veel tistenissen: want men bevindt, dat yder menschen lust en genegentheyt, beneffens behoeflijcke dinghen, erghen toe soetlijck aengelockt en ghetrocken wort, te weten, tot sulcx, als zijnen geest en aerdt van gedaent en wesen zijn. Die van suyveren en vernuftigen geest hebben vermaeck en behaghen in de schoon ofte uytnemende dingen, die de Natuere schijnen t'overtreffen, als insonderheyt uytnemende constighe wercken, die sy met verwonderen en genoecht aenmercken, en door kennis, om de verghelijckinge huns geests, in weerden houden en beminnen. Dit acht ick E. Heeren, mijn goede vrienden, mach wel de oorsaeck wesen, dat ghy vereenight wesende van so ghelijcken aerdt en gheest (ghelijck ghy t' samen vereenight zijt, en in Echten-bandt onderknoopt, getrouwt hebbende elckanders suster) oock eens ghesint der Schilder-consten volcomenheyt en hooghsten welstandt oft schoonheyt so heel gonstich en toegedaen zijt, dat ghy daerom by een vergadert van de ghcleertste handen loflijcke en heerlijcke stucken, welcke ghy den uytheemsche Heeren, vreemdlinghen, oft ander Const-liefhebbers, met so vriendlijck ghelaet als goeder herten, geern laet sien, en daerenboven beleefdelijck schenckt van V. E. Const, te weten, den nagebootsten* Bacchus, *oft den Godt self: gelijck uwer E. beyde eerlijcke Voorders van outs hebben over menighen tijdt ghepleeght dese nutbaer oeffeninghe en Const, die van den Krijgh-heldt, en eersten Bier brouwer* Baccho, *oft* Dionysio (*so men hem noemen wil*) *ghevonden, en voort ghecomen is, onder den volcken, daer het onbequaem was wijn te teelen. En gelijck* Bacchus *den Egyptschen*

[illegible] hem der Borgherlijcke Wetten heeft bemoeyt, en den volcke Coop- [illegible]ap gheleert: alsoo hebben oock V.E. beyder Ouders, Burgermeester en [illegible]epen in de vermaerde Stadt Haerlem gheweest, en met eyghen Schip ey- g[illegible]en Coopmanschap ghedaen en ghedreven. Daerenboven V. E. Heer Ian Mathijsz. is niet alleen een beminder onser Const, maer oock een constigh Goudt-smidt oft Silver-smidt, die in 'tgheruchtighe Room *lange gewoont,* Napels, *en meer Steden in Italien besocht, en onsen* Goltzio *een trouw cortswijligh reys ghesellc gheweest hebt. So dat ick oorsaeck genoech heb, dese myn beschrijvinghe der Nederlandtsche vermaerde Schilders V. E. tsamen op te offeren, als des, en veel duysentmael meer, weerdigh wesende. Daerom versoeck ick in aller vriendlijckheyt, dat dees mijn aenbiedinge, tot bewys mijner goet-meyniger ghenegentheyt, by u beyden met goeden oogen aenghe- sien, en dancklijck aenghenomen mach worden. Biddende den Alderhoogh- sten, V. E. beyde wille verleenen, het ghene nut, goet, en saligh is.*

t'Amsterdam, desen 28. Iulij, 1604.

Van V. E. willigh dienaer en vriendt,

Carel van Mander.

Voor-reden op 't Leven der Nederlandtsche en Hooghduytsche vermaerde Schilders.

AT niet seer haest in toecomende Eeuwen der Menschen ghedachten en monden heel geledight souden worden van het loflijck gherucht der uytnemende Schilders, mocht eenichsins te verhopen wesen: Doch is niet te twijffelen, dat onser Consten doorluchtighe Oeffenaers namen, leven en wercken, bestandigher en vaster sullen blijven in openbaer kennis by den nacomelinghen, oock in meer volcomenheydt en ghewisheyt, met de selve door ernstighe beschrijvinghe altijdt versch voor ooghen te houden, en bewaeren, op datse vanden altijdt voortvarenden tijdt niet worden met de graef der oudtheyt inden vergetel kuyl verschoven en toeghedeckt. Het sal evenwel eenighen, oft veelen verwonderen (acht ick,) dat dusschen Boeck wordt ghemaeckt, en soo veel vlyt en moeyte toegheleyt, deser stoffen halven, die misschien, oft ghewis, van yemant te slecht oft gheringhe gheoordeelt soude moghen worden: meenende, dat alleen de gheruchtighe in wapenen, om hun hooghe daden, de beschrijf-pen weerdigh waren oft zijn. Iae dat MARIUS, SILLA, CATILINA, en sulcke wreede Mensch-verslinders, meer verdienden oft behoorden in't ghedacht bewaert te worden, als onse edel, costbaer, Weerelt vercierende gheesten des ouden en nieuwen tijdts. Dan sulcx soud'men my qualijck met wijsmakinghe connen in mijn meyninghe ghedrucken oft inghebeelden, dat het eenighe goede ghestaltnis soude hebben. Het zijn oock ander ghenoech, die gheleerd'lijck en sorghvuldigh de beschrijvinghe der Iaer-tyden, oft Treur-spelen onses bebloeden Nederlandtschen Toneels behertighen, daer ick niet toe deughen soude: eerst'lijck om d'ondoenlijckheyt, die my mijn onervarentheyt veroorsaeckt: tweed'lijck, om de sorgh en ghevaerlijckheyt, daer de tweedrachtighe Raserije over dweers siende, mede is dreygende. Ick mocht dan oock (indien ick my sulcx te doen onderwonde) het oor-recken van CYNTHIVS verdienen: en met eenen te hooren, t'is u werck niet, oft, ten voeght u niet, t'Helden-boeck, den krijgh, oft 'tsalpeters krakende wreetheyt, maer wel Pinceel-streken en Tafereelen, te beschrijven. Daerom hebb' ick veel liever 'tSchilder-boeck voor ghenomen, voor welcken mijnen willighen arbeydt daer aen toegheleyt, ick niemants ondanck verwacht te becomen. My ghedenckt, dat eertijts mijn Meester, LUCAS DE HEERE, van Gent, in Rijm dese stoffe, van het leven der vermaerde Schilders, by der handt en aenghevanghen hadde: maer in den hoeck gheraeckt en verloren wesende, is niet voor den dagh te verwachten, welck my andersins groot behulp te minsten hadde moghen wesen, daer ick nu met grooter moeyte veel dinghen hebbe moeten op speuren en becomen T'is waer dat my, aengaende d'Italische Schilders, groote verlichtinghe is gheschiet door de schriften VASARI, den welcken heel breedt van zijn Landtsluyden handelt: tot welck hem is een groot voordeel gheweest den naem van den doorluchtighen Hertogh van Florencen, door wiens macht en aensien hy veel te weghe con brenghen. Maer aengaende onse Nederlandtsche vermaerde Schilders, ick heb mijn best ghedaen de selve by een te vergaderen, en in goeden ghevolghe te schicken elck op zijnen tijdt. Hier in hebb' ick weynigher behulp connen becomen, als wel mijnen ernst oft begeerte groot en vyerigh was, schijnende oft by weynighen sulcx was behertight, oft datter qualijck yemandt mijnen lust hem deelachtigh wilde maken, hebbende 'therte tot ander keucken-vullende nootsaken ghewendt: waer door ick alle omstandicheden niet in als hebbe connen treffen, oft te weghe brengen, aengaende gheboorten, sterf-tyden, en plaetsen, oft dergheliicke, daer my dunckt vry aen gelegen is, om zijn beschrijvinghe met soodane waerheyt vercieringhe toe te langhen, en te bevesten. Het valt oock dickwils swaer en ondoenlijck: want al vraeghtmen yemandt van zijn eyghen Vader, wanneer hy ghebooren en ghestorven is, hy weeter t'somtyden weynigh van te segghen, door datmen versuymigh de Pen d'onthoudinghe niet en beveelt.

veelt. Ick mach ten minsten alst nauwt met VARRO oft PLINIO seggen: den sulcken leefde in sulck Iaer, oft zijn wercken waren seer van sulcken tijdt, oft ten tyde van sulcken Keyser, Hertogh, oft Graef. Ghelijck die verhaelde oude soo eenighe Olympiade noemen, in welck den Constenaer leefde, en zijn wercken ghedaen waren. Doch sal nochtans mijne sorghvuldicheyt en vlijt ghenoech hier in om te vollen doen openbaer zijn en blijcken. Ick sal dan aenvanghen aen de twee Maeseyckſche doorluchtige ghebroeders, HUBERT en IAN, die alree in onse Const wonder gheschickt, en op een redelijcke schoon wijse de verwen ghehandelt hebben, en met geenen onheblijcken aerdt van teyckeninghe, dat het te verwonderen is, datse in soo vroeghen tijdt soo volcomen en blinckende zijn voort-ghecomen: want ick vinde niet, dat in hoogh oft neder Duytsch-landt eenighe vroegher Schilders bekent zijn, oft ghenoemt worden. Voorder, sal tot op desen onsen tijdt de edel oeffenaers en der Const verbeterende geesten, soo veel my mogelijck is, verhalen. En indien dat ick eenighe verswijghe, sal niemant my verdencken, als of ick willens en wetens, oft uyt quaetwillighe afgunst, eenichsins sulcx dede, dan door te weynigh kennis oft wetenschap: want ick niemandt geern daer in te cort soude doen, 'tzy of sulcker gheesten lijven tot stof zijn gheworden, oft datse noch roerende en werckende, van des Almogendens natuer-gaven de Weerelt doen verwonderen. Dat ick oock de teghenwoordich levende eynd'lijck beschrijve, behoort my niemandt qualijck af te nemen: want sulcx met meerder omstandt, gewisheyt en waerheyt can gheschieden, dan het doen can, van die over veel Iaren wech, en schier vergheten zijn gheworden, van welcke men wel seer wenschen soude breedt bescheyt te hebben. Oock is sulcx van anderen, en treffelijcke Schrijvers, ghenoech ghe-schiedt, als onder ander van. VASARI, die in zijn Boecken en beschrijvinghe, Michel Agnolo, en veel meer ander, binnen hun leven heeft den volcke voor-ghedraghen, en hun namen loflijck, als claer blinckende gheruchtigh ghemaeckt. Waerom dan ick vriend'lijck versoeck, derhalven niet ghelastert, maer ghedanckt te worden. Vaert wel.

Het

Het leven van Ian en Huybrecht van Eyck/ gebroeders/ en Schilders van Maseyck.

Door verschepden naem-weerdighe doorluchtige mānen/ die uptmuntich zijn geweest in loflijcke deugtsaem oeffeningen/ en geleerthept/en is ons goet aerdich soet Neder-landt/ van oudts tijdts aen tot nu toe/niet gheheel ontciert gheweest van edel blinckende gherucht. De seghe-palmen / en wapen-rooven / door onsen oudē Edeldom/ seer wijt en breet/ met dapper coenhepdt ghehaelt/ en vercreghen/ voorbp gaende: oock den hooghen roem die wp hebben / dat upt onsen reuckighen Crupt-hof/is met blinckende vloghelen om hoogh ghesteghen den Phœnix in gheleerthepdt/ Desiderius Erasmus Roterdamus, in dees leste Eeuwen wesende den Vader der oude edel sprake des Landtschaps Latio. Heeft den milden Hemel / met een vriend'lijck genepght toevlopen in der Naturere ons deelachtich ghemaeckt / de hooghste eere in de Schilder-const: want dat de vernuftighe Grieken/Romepnen/noch ander volcken nopt (hoe seer soeckende) ghejont is gheweest te vinden/ dat heeft te voorschijn ghebracht / den vermaerden Kempschen Nederlander / Ioannes van Eyck/ welckē is geboren tot Maeseyck / op de heerlijcke Riviere de Mase/ de welcke om dese eere / te wedden heeft tegen Arnus, Padus, en den moedigen Tyber: om dat aen haren Oever is sulck licht ontstaen / en soo claer blinckende/ datter het Const-lievende Italien al verbaest heeft moeten nae omsien/en haer Pictura daer na henen schicken / om in Vlaender nieuw' borsten te suyghen. Ioannes van Eyck is van in zijn jeught gheweest seer verstandigh/ en van seer snellen edelen gheest / tot de Tepcken-const natuerlijck gheneghen wesende / is geworden een Discipel van Hubertus zijnen broeder / die eē goet deel Jaren ouder is gheweest als hp. Desen Hubertus was een seer constigh Schilder: maer bp wien hp gheleert heeft/en weetmen niet. Het is te achten / dat in soo vroeghen tijdt / daer in dien rouwen oft eensaemen hoeck Landts / wepnich Schilders oft eenich goet voorbeeldt van Schilderije most wesen: want bp datmen gissen can / most Hubertus wel gheboozen wesen / ontrent Anno 1366. en Ioannes etlijcke Jaeren daer naer: doch hoe het zp / of hun Vader self een Schilder was / oft niet / het schijnt dat hun hups gheheel met den Constighen Schilder-gheest is bestort / en overgoten gheweest/dewijle dat oock hun Suster Margriete van Eyck is vermaert / dat sp met grooter Const het schilderen gheoeffent heeft / en als een gheestighe Minerva (schouwende Hymen en Lucina) in Maeghd'lijcken staet tot den epndt haers levens ghebleven is. Het is openbaer / dat in ons Nederlandt de Schilder-const moet upt Italien ghecomen zijn/te weten/met Lijm en Ep-verwe te wercken: want dees maniere begon eerst in Italien tot Florencen A°.1250. Also wp in't leven van Ian Cimabue hebben verhaelt. Dese ghebroeders/te weten/ Ian en Hubert van Eyck / hebben veel wercken ghedaen/met lijm/ en Epverwe/ ghelijckmen van gheen ander manier en wiste / behoudens datmen in Italien op't nat wrocht. En om dat de Stadt van Brugghe in Vlaender voormaels van grooten rijckdom overvloepde / door den grooten Koophandel / die daer van verschepden Natien gedreven worde/meer als in eenige Stadt van dit gantsche Nederlant: en om dat de Const geern bp den rijckdom is / om aldaer met rijcklijcken loon onderhouden te worden / is Ioannes comen wonen in de voornoemde Stadt Brugge / daer alderlep Cooplieden overvloedich waeren. Hier heeft hp veel wercken ghedaen op hout/ met Lijm en Ep/ en is seer vermaert om zijn groote const in verschepden Landen gheweest / daer zijn wercken ghebrocht zijn ghewor-den. Hp was (so eenighe meenen) oock een wijs geleert Man/ seer versierlijck/

en vindigh in verschepden dinghen der Consten / veelderlep aert van verwen ondersoeckende / hem oeffenende te deser oorsaeck in Alchemie / en Distillatien. Hy dede soo veel / dat hy te weghe bracht / zijn Ey oft Lijm-verwe te vernissen / met eenigh vernis ghemaeckt met eenige Olyen / dat welcke den volcke seer wel beviel / om dat het werck soo een schoon blinckende glans hadde.

Nae dit secreet hadden in Italien veele vergheefs ghesocht: want sy de rechte maniere niet en vonden. Het is eens ghebeurt / dat Ioannes hadde gemaeckt een Tafel / daer hy grooten tijdt / vlijt en arbeydt in hadde ghebrupckt (gelijck hy altijts met groote netticheyt en supverheyt zijn dinghen dede). Dese Tafel op gedaen wesende / heeftse nae zijn nieu inventie / en ghelijck hy nu ghewoon was / vernist / en steldese te drooghen in de Sonne / maer of de penneelen niet wel ghevoeght en ghelijmt en waeren / oft de hitte der Sonnen te gheweldich / de Tafel is in de vergaderinghen ghebórsten / en van een ghewecken. Ioannes was seer t'onvreden / dat zijnen arbeydt door de Sonne soo verloren / en te niete was / en nam voor hem te maecken / dat sulcke schade door de Sonne hem niet meer en soude overcomen: des hy d'Eyverwe en 'tvernissen vpandt wordende / eyndelijck gingh ondersoecken en overlegghen om eenich vernis te maken / dat in huys en upt de Sonne drogen mocht. Doe hy nu veel Olyen / en ander dinghen in der natuere hadde vast ondersocht / vont hy de Lijnsaet en Noot-olye de drooghenste van allen te wesen: dese dan siedende met eenighe ander stoffen die hy daer by dede / maeckte den besten vernis vander Weerelt. En also sulcke werckende wacker gheesten / verder en verder soeckende / nae volcomenheydt trachten / bevont hy met veel ondersoeckens / dat de verwe ghemenghelt met sulcke Olyen haer seer wel liet temperen / en wel hardt drooghde / en drooghe wesende / het water wel verdraghen mocht / dat d'Olye oock de verwen veel levender maecten / en van selfs een blinckentheydt deden hebben / sonder datmense verniste. En t'ghene dat hem noch meer verwonderde en behaeghde / was dat hy bevont / dat haer de verwe beter aldus met de Olye liet verdrijvē en verwercken / dan met de vochticheydt van Ey oft lijm / en niet en hoefde so getrocken te zijn ghedaen. Van deser vondt was Ioannes hoogh'lijck verblijdt / ghelijck hy met groote oorsaec wel mocht: want hier is ghebooren een nieuw gheslacht / en ghedaente van wercken / tot groot verwonderen van velen / oock in verre Landen / daer Fame al basupnende snellijck henen is gaen vliegen / datmen van by dē Ciclopen en den eewich branden den bergh Etna is gecomen / om sulcken uptnemenden vondt te sien / als volghen sal. Dese edel inventie behoefde noch onse Const / om de Natuere in ghedaenten naeder komen / oft ghelijcker te worden. Hadden d'oude Griecken / Apelles, Zeuxis, en ander / hier levende op 'tlach ghecomen / en dese nieuw maniere ghesien / sy en hadden wis niet min verwondert gheweest / dan den strijdtbaeren Achilles, oft ander strijdt-helden vanden ouden tijdt en souden / datse nu quamen te hooren in den krijgh het fel donderende gheschut / dat den Alchimist Bartholdus Schwartz, Monick in Denemarck / vont A°. 1354. Oft misschien niet minder als d'oude Schrijvers en souden / siende die seer nutte Const van Boeck-drucken / daer Haerlem met ghenoech bescheyt haer vermeet den roem van d'eerste vindinghe te hebben. Den tijdt wanneer Ioannes d'Olye-verwe gevonden heeft / is gheweest by al dat ick vinden en overlegghen can / A°. 1410. Daer Vasari oft zijnen Drucker in mist / die dese vindinghe een hondert Jaer jongher beschrijft te wesen. Hier heb ick verschepden redenen toe / en weet oock dat Ioannes soo langhe niet en leefde / op veel Jaeren nae / als Vasari den tijdt stelt / hoe wel Ioannes, niet jongh ghestorven is / als eenighen Schrijver meent. Nu dit om de kortheydt overgheslaghen / dese twee ghebroeders hebben desen nieuwen vondt nouw en stil verborgen gehouden / en veel fraep stucken t'samen / en verschepden van den anderen / oft alleen ghedaen: maer Ioannes, hoewel hy de jonghste was / is den broeder

broeder te boven ghegaen in de Conſt. Het meeſte en treflijckſte werck dat ſy ghedaen hebben / is gheweeſt te Ghent / de Tafel in S. Ians Kercke / welcke Tafel hun is gheweeſt doen maken van den 31en. Graef van Vlaender / Philips van Charlois, ſone van den Hertogh Ian van Digion, wiens conterfeytſel daer in de deuren comt / en ſit te Peerde. Eenige meenen / dat Hubertus deſe Tafel eerſt mael alleen hadde begonnen / en datſe Ioannes daer nae voldaen heeft : dan ick houde dat ſyſe t'ſamen aenghevanghen hebben : maer datter Hubertus over gheſtorven is / Ao. 1426. Want hy oock te Ghent is begraven ghewořden / in de ſelve Kerck / wiens Epitaphie oft Graf-ſchrift volghen ſal. De binnenſte Tafel van dit werck is uyt der Openbaringe Ioannis, daer het Lam van den Ouderlinghen aen wort ghebeden / daer overvloedich veel werck in is / en uytnemende nettichheydt / ghelijck in het gantſche werc oock is. Boven de Tafel comt een Marie beeldt / die van Vader en Sone wort ghecroont / daer Chriſtus in de handt heeft een Cruys gheſchildert / als een doorſchijnende Criſtael / geciert met gulden knoopen / en ander cieraten / met gheſteenten : en is ſo ghedaen / dat gheoordeelt is gheweeſt van eenige Schilders / dat deſen ſtaf oft cruys wel een Maendt tijdts alleen ſoude coſten te ſchilderen. Ontrent deſe Mary-beeldt zijn Engelkens / die Muſijcke ſinghen / ſoo conſtich en wel ghedaen / datmen aen hun actien licht mercken can / wie den boven-ſangh / hoogh contre / tenor / en baſſus ſingt. Boven in de rechter deure is eenen Adam en Eva, daer men ſiet in den Adam een ſeker verſchricken voor 'tbreken des gebods / ſchijnende te grouwelen / alſo hem van zijn nieuw Bruydt wordt gheboden / niet (als de Schilders ghemeenlijck ſchilderen) den Appel / maer een verſche Vijghe / waer by eenighe gheleertheyt blijckt gheweeſt te hebben in Ioannes : want Auguſtinus, en ſommige Geleerden achten / dat het wel mocht een Vijghe weſen / die Eva haeren Man gaf / dewijl Moyſes de vrucht niet en onderſchept / want ſy hen met gheen Appel-bladen / maer met Vijghen-bladen (ſtrackx met datſe / geſondicht hebbende / hun naecktheyt kenden) bedecten. In d'ander deure is (ſoo ick wel meen) een S. Sicilie. Voort heeft de binnen Tafel twee vleughelen / oft dobbel deuren / waer van de twee deelen naeſt het middel parck (dunckt my) zijn beelden / die met de Hiſtorie / die binnen is / over een comen. In d'ander deuren comen te Peerde / den Graef van Vlaender / als geſeyt is : oock de twee Schilders / Hubertus en Ioannes. Hubertus ſit op de rechter zijde van de broeder / om zijn ouderdom wille / ſchijnende vaſt out te weſen by zijn broeder : hy heeft op 'thooft een vreemde mutſe / voren met een omgeſlaghen opſlach van coſtlijck bont : Ioannes heeft op een ſeer verſierlijcke mutſe / ſchier als eenen tulbant achter af hangende / hebbende op eenen ſwarten Tabbaert een root Pater noſter / met een Medaillie. Maer om in een ſumma dit werck te verhalen / het is van Teycken-conſt / Actituden / gheeſtichheyt / van Inventie / ſuyverheydt / en nettichheydt uytnemende / en verwonderlijck / nae ſulcken tijdt te rekenen : de lakenen zijn ghenoech nae den aert der ployen / op de maniere van Albertus Durerus, en de coleuren / blaeuwen / roon / en purpuren / die zijn onſterflijck / en alles ſoo ſchoon / datſe noch verſch gedaen ſchijnen / en alle ander ſchilderije overtreffen. Deſen conſtighen Schilder heeft gheweeſt van grooter aendacht / en heeft ſchijnen den vermaerden ſchrijver Plinium te willen van onwaerheydt overtuyghen / met dit zijn werck / dewijl hy ſchrijft / dat de Schilders / maeckende een hondert / oft kleen ghetal van tronien / altijdts oft gemeenlijck maken eenige die gelijcken / niet connende achterhalen de Nature / daer men van duyſent nouwe twee en vindt die gheheel ghelijck zijn : want in dit werck comen ontrent 330. gheheel tronien / daer niet een d'ander gelijc en is. In welcke tronien men verſcheyden affecten ſiet / als eene Godlijcken ernſt / en liefde / oft devotie : oock die van de Marie-beelde / welcx mondt ſchijnt eenighe woorden / dieſe uyt eenen Boeck leeſt / te loſſen en uyt te ſpreken. In 't Landtſchap zijn veel uytlantſche

[Left margin:] ...en Graef ...lips van ...arois re- ...rde Anno ...o.

sche vreemde Boomen: de cruydekens/ diemen onderkennen can / en grassekens in de gronden/zijn uytnemende aerdich en net: oock de hayrkens in de beelden / in de Peerdt-sterren en manen / soudemen schier moghen tellen / en soo dunne en aerdich ghedaen/ dat het alle Constenaers verwondert/jae t'gantsche werck maecktse verbaest / en versuft in't aensien. Veel groote Printen / Keysers en Coninghen/hebbent oock met groot behagen aenghesien. Den Coningh Philips 36e. Graef van Vlaender / om de stadt van Ghent van dit Juweel niet te berooven / seer begeerich daer nae wesende / heeftet laten copieren door Michiel Coxcie, Schilder van Mechelen/ die dat seer uytnemende nae ghedaen heeft. En alsoo in dees Landen soo schoonen blaeuw niet te becomen was/wort door begheerte des Coninghs dat van Venetien ghesonden door Titiaen , t'welck was een Asuyr / datmen acht natuerlijck te wesen/en gevonden wort in eenighe gheberghten van Hongerien / dat welcke voortijts beter te crijghen was/ aleer den Turck dat landt in hadde genomen: dat weynich Asuyr / dat alleen was tot den mantel der Mary-beeldt/ coste 32. Ducaten. Coxcie heeft eenige dingen op zijn maniere wat verandert / als onder ander de Sinte Sicilie, die wat ontierlijc te seer van achter sit. Dese geconterfeytte Tafel werdt na Spaengië gesonden. De principael Tafel hadde eenen voet/ daer sy op stondt/ desen was gheschildert van lijm / oft Ey-verwe / en daer in was een Helle ghemaeckt/ daer de helsche knië/oft die onder d'aerde zijn / hun knien buyghen voor den naem Iesu , oft het Lam: maer alsoo men dat liet suyverë oft wasschë/is het door onverstandighe Schilders uytgewischt en verdorven ghewordden. Dese twee ghebroeders / ghelijck sy gheschildert rijden in gefelschap van den Graef Philips , die oock Hertogh van Borgognen was / waren by hem seer lief en weert / en in grooter eeren / by sonder Ioannes: welckë men acht/ om de uytnementheyt zijner Const/en om zijn treffelijck groot verstandt / is heymelijck Raedt van hem gheweest / en den selven Grave hadde hem altijt geern in zijn geselschap / gelijck den grooten Alexander oc den uytnemenden Apelles geern hadde. Dese verhaelde Tafel / oft dit uytnemende werck/worde niet ghesien/ oft open ghedaen/dan voor eenige groote Heeren/oft soo yemant/die den Sluyter goede vereeringhe dede. Oock somtijden op eenighe groote heylighe daghen. Alwaer dan so grooten gedrangh was/ datmer qualijck mocht by comen: want de Capelle daer dit te sien was / den heelen dagh vol was van alderley volck. Hier saghmen Schilders/jongh en oudt / en alle Const-beminders ontrent swermen / even ghelijckmen des Somers den Byen/en Vlieghen/nae de soeticheydt siet om den Vijgh / oft Razijn-korven hanghen / en schermen. In de selve Capelle / gheheeten vanden Adam en Eva, in S. Ians Kerck/tegen over het werck / plagh te hanghen een Lofghedicht / oft Ode, ghedaen van Lucas d'Heere, Schilder van Ghent / welck ick hier hebbe willen by voeghen: doch een weynich verandert / en op Alexandrijnsche mate ghestelt.

Een lof en prijs des wercks, dat S. Ians in Capell,, es,
Van schilderien , ghemaeckt by die Meester Ian ,, hiet,
Gheboren van Maseyck , te recht een Vlaemsch Appelles :
Leest neerstich , wel verstaet, en op het werck dan ,, siet.

Ode.

Ghy Const-beminders comt, van alderley ghestachten ,
Besiet dit Dedaels werck, een schat, een edel pandt,
Daer Croesus rijckdom groot niet by is weerdt om achten :
Want't is een Hemel-gaef, om chieren Vlaenderlandt.
Comt , segh ick : maer aenmerckt aendachtigh met verstandt,
Op yeder eyghenschap des wercks, ghy vindt midts desen
Een Zee die overvloeyt van Const, aen elcken cant,
En daert al om te schoonst voort doet, om zijn ghepresen.

Den

Den Vader Godlijck siet, aenmerckt Ioannis wesen,
En hoe Maria toont een lieflijck soet ghelaet,
't Schijnt datmen haren mondt, met innicheyt siet lesen,
En hoe wel is ghemaeckt de Croon, en al 't cieraet!
Siet hoe verschrickelijck, en levend' Adam staet.
Wie sagh gheschildert oyt so vleeschigh een lichame?
Het schijnt dat hy ontseght, en weyghert Evams raedt,
Daer sy hem lieflijck biedt, een Vijgh, haer aenghename.
Door Hemel-Nymphen soet, door d'Enghelen bequame,
Maet-singhende in't aensien, met vreucht elck wort ghespijst,
Elcx onderscheyden stem men kent nae den betame:
Want yeders oogh en mont natuerlijck dat bewijst.
Doch niet dan al vergheefs, men yet besonders prijst,
Daer 't al zijn om te schoonste en rijckste edel juweelen:
Want 't schijnt dat hier al leeft, en uyt de Tafel rijst.
't Zijn spieghels, spieghels zijn 't, neen 't zijn gheen Tafereelen.
Hoe eerbaer deeghlijck siet zijn d'ouders, jae den heelen
Gheestlijcken reynen staet, die hier neemt zijnen lijdt?
Hier ghy ô Schilders siet, noch onder ander deelen,
Voorbeeldt van laken goet, oft emmers nae dien tijdt.
Den Maeghdekens oock siet, hen wesen elck verblijdt,
Der welcker zedicheyt, wel d'onse mochten leeren.
Aenmerckt hoe statigh prat daer in den deuren rijdt,
Elck Coningh, Vorst, en Graef, verselt met groote Heeren.
By dese men te recht den Schilder siet verkeeren,
Die jongst was, hoe wel best, en 't werck al heeft volendt,
Een Pater noster roodt draeght hy op swarte cleeren,
Hubert rijdt boven hem als oudtste Broer bekent.
Hy hadde 't werck begonst, alsoo hys was ghewent:
Maer d'al-vernielsche Doot zijn voorneem heeft verondert.
Hy rust begraven hier, de Suster hem ontrent,
Die met haer schilderije oock menigh heeft verwondert.
Ay siet noch op dit werck: hoe gantschlijck afghesondert
Is aensicht van aensicht in wesen over al!
Wat trony men hier siet, van meer als drymael hondert,
Gheen d'ander en ghelijckt, in sulck een groot ghetal.
Ten anderen, wat lof men hem toeschrijven sal?
Dat al zijn verwen schoon door oudtheyt niet beswijcken
In schier twee hondert Iaer: maer houden duerigh stal,
Dat sietmen nu ter tijdt aen weynich wercken blijcken.
Vry desen Constenaer den roem heeft moghen strijcken,
Te zijn een Schilder recht, en oprecht Meester goet:
Vier deelen had hy doch, die Schilders wel ghelijcken,
Ghedult, onthoudt, verstandt, en gheest in overvloet.
De scherpheyt openbaert zijn lydsaem sacht ghemoedt,
't Onthoudt, en groot verstandt in alles t'onderscheyden,
Met welstandt, maet en Const, dat elck zijn werck wel doet,
En gheest deed' hem gheschickt, d'History wel beleyden.
Te meer noch zijn gherucht is loflijck uyt te breyden.
Dat hy in sulcken tijdt, en plaets te bloeyen plagh,
Doe hy geen schilderie, om d'ooghen in vermeyden,
Oft beter voorbeeldt oock, als wel zijn eyghen sagh.
T'schrijft een Italiaen, datmen ghelooven mach,

Dat Hubrecht 't werck op zijn selven had aenghevanghen, en acht ick soo niet te wesen.

Dat desen Ian van Eyck heeft d'Oly-verwe vonden :
Van dry schoon stucken wercx, van hem doet hy ghewach,
Die in Florencen schoon, t'Vrbijn, en Napels stonden.

Waer hoortmen erghen meer soo wonder dingh vermonden,
Dat sulck een schoon nieuw Const, soo heel volmaeċt begint?
Van dees Maeseyckers twee, en weetmen niet t'oorconden
Wie dat hun Meester was, t'bescheyt men niet en vindt.

Ten rechten was dan Ian zijn leven langh bemint,
Van d'Edel Graef Philips, zijn jonstigh Heer vol trouwen,
Die hem in eeren hiel, en hadde heel ghesint,
Als blinckende cieraet, van t'Nederlandt ghehouwen.

Zijn werck dat was ghesocht uyt alderley Landouwen,
Daerom men weynigh meer vindt als dees Tafel yet,
Dan datmen slechs noch eene in Brugghe mach aenschouwen,
En eene t'Iper noch, die doch voldaen is niet.

Sijn vroegh sterven houd ick so niet te wesen: want hy eerst in zijn ouderdom een Siciliaen d'Olyverwe leerde.

Van deser Weerelt vroegh dees edel bloeme schiedt,
Die uyt soo slechten Stadt, uyt Maeseyck is becleven,
Te Brugghe t'lichaem rust, daer hy zijn leven liet :
Maer zijn naem en gherucht, onsterflijck sullen leven.

Ons Graef Coningh Philips dit werck soo heeft verheven,
(Ghelijck als hy heeft sin in alle Const eerbaer)
Dat hy dit nae liet doen, en heefter voor ghegheven
Vier duysent guldens oock, oft op een weynigh naer.

Michiel Coxcie vermaert, den tijdt van een twee Iaer
Was doende om dit te doen, ter plaets in dees Capelle,
Zijn eer' heeft hy betreft, en wel ghenomen waer,
Van 'teerste tot het leste, als constigh werck-ghesellle.

In Spaengien dees Copie is (op dat ick't vertelle)
Te Vendedoly nu, tot een ghedachte bloot
Van onses Conings liefde, als die ick boven stelle,
Van Eyck, en oock Coxcy, tot lof en eere groot.

Schade leer u. Lucas de Heere.

Nae dat Ioannes de Tafel te Gent voldaē hadde / heeft hy weder zijn wooninghe ghehouden te Brugge / alwaer oock van zijn gheleerde constighe handt is een Tafel ghebleven / tot een heerlijcke ghedachtenisse. Veel meer wercken heeft hy gedaen / die door den Cooplieden verre vervoert zijn gheworden / en over al van den Constenaers met veel verwonderen aengheseen / grootlijckx ghepzickelt wesende met een deughtsame ghedaente van nijdicheydt / oft lust van navolginghe / niet wetende hoe sulcke nieu maniere van schilderen mocht toegaen / en al creghen eenighe Princen van dit miraculeus dinghen / soo bleef even wel de Const in Vlaender. Den Hertogh van Vrbijn / Frederijck de 2e. hadde van Ioannes een baed-stove / die seer net en vlijtich ghedaen was. Laurens de Medici hadde te Florencen van zijner handt oock eenen S. Ieronimus, en veel ander loflijcke dinghen. Oock worde door eenige Florentijnsche Cooplieden te Napels ghesonden aen den Coningh Alphonsus den eersten / een seer schoon stuck uyt Vlaender / van Ioannes ghedaen: waer in waren seer veel beelden / en wonderlijck wel ghedaen / daer den Coningh hooghlijck om verblijdt was. Om dit wonderlijck nieuw werck te sien / was grooten toeloop van den Schilders / gelijck elders oock. En hoewel d' Italianen vast toesaghen / met alderley opmerckinghe / en rieckende daer aen / wel bevoelden een sterckachtighe roke / die d' Oly met den verwen ghemenght van haer gaf / soo bleef hun dit secreet evenwel verborghen. Tot dat eenen Antonello, van der stadt Messina in Sicilien / beweeght / en lustich om dese wetenschap van d'Oly-verwe

te

te leeren / is gherocomen te Brugghe in Vlaender/daer hy dit geleert hebbende/ de Const in Italien heeft ghebracht / gelijc wy in zijn leven hebben verhaelt. Daer was van Ioannes tot Iper / in de Kerck en Prostie van Sinte Marten, een Tafereel van een Mari-beeldt / waer by quam eenen Abt Priant: De deuren waren onvoldaen / hadden elck twee percken / met verscheyden beteyckeningen op Maria, als den brandendẽ Eglentier / Gedeons Vlies / en dergelijcke / dit werck gheleeck meer Hemelsch als Menschlijck te wesen. Ioannes heeft oock veel conterfeytselen nae t'leven gedaen / en alle met grooter vlijt en pacientie / makende veel tijts daer achter seer nette en schoon Landtschappen. Zijn dootverwe was veel suyverder en scherper ghedaen / als ander Meesters opghedaen dinghen wesen mochten / alsoo my wel voorstaet / dat ick een cleen conterfeytselkẽ van een Vrouw-mensch van hem hebbe ghesien / met een Landtschapken achter / dat maer ghedootverwet was / en nochtans seer uytnemende net / en glat / en was ten huyse van mijn Meester / Lucas de Heere, te Gent. Desen Ioannes had oock ghemaeckt in een Tafereelken twee conterfeytsels van Oly-verwe / van een Man en een Vrouwe / die malcander de rechter handt gaven / als in Houwlijck vergaderende / en worden ghetrouwt van Fides, diese t'samen gaf. Dit Tafereelken is namaels in handen van eenen Barbier ghevonden te Brugghe (als ick meẽ) / die dit selve toequam. Dit worde ghesien van Vrouw Marie, Moeye van Philips Coningh van Spaengien / en Weduw van Coningh Lodewijck van Hongerien / die teghen den Turck strijdende in't veldt bleef. Dese Const-lievende edel Princesse hadde in dese Const sulck behaghen / datse den Barbier daer vooren gaf een Officie / die opbracht Iaerlijckx hondert gulden. Verscheyden teyckeninghen heb ick van Ioannis handt ghesien / die seer curieuslijck en suyverlijck ghehandelt waren. Ioannes is te Brugghe in goeder ouderdom gestorven / en aldaer begraven / in de Kerck von Sinte Donaes, wiens Graf-schrift aen eẽ Colomne daer aldus staet in Latijnsche Carmina.

Hic jacet eximia clarus virtute Ioannes,
In quo pictura gratia mira fuit,
Spirantes formas, & humum florentibus herbis
Pinxit, & ad vivum quodlibet egit opus.
Quippe illi Phidias & cedere debet Apelles:
Arte illi inferior ac Policretus erat.
Crudeles igitur, Crudeles dicite Parcas,
Quæ talem nobis eripuère virum.
Actum sit lachrymis incommutabile fatum,
Vivat ut in cælis jam deprecare Deum.

De Sepultuere van den oudtsten broeder staet te Ghent in S. Ians Kercke / als ghesept is / in eenen muer / in eenen Serck-steen / waer in staet van wit steen een Doot / die een coperen plaet voor haer houdt / daer in is dit Grafschrift / wesende een oudt Vlaemsch gedicht.

Spieghelt u an my, die op my treden,
Ick was als ghy, nu ben beneden
Begraven doodt, als is an schijne,
My ne halp raedt, Const, noch medicijne.
Const, eer, wijsheyt, macht, rijckheyt groot
Is onghespaert, als comt de Doot.
Hubrecht van Eyck was ick ghenant,
Nu spijse der wormen, voormaels bekant

In Schilderije seer hooghe ghe-eert:
Corts nae was yet, in niete verkeert.
In't Iaer des Heeren, des zijt ghewes,
Duysent, vier hondert, twintich en ses,
In de maendt September, achthien daghen viel,
Dat ick met pijnen Godt gaf mijn Ziel.
Bidt Godt voor my, die Const minnen,
Dat ick zijn aensicht moet ghewinnen,
En vliedt zonde, keert u ten besten;
Want ghy my volghen moet ten lesten.

Het zijn eertijts t'Antwerpen in Coperdruck uytghegheven eenighe Contersseytselen der vermaerde Nederduytsche Schilders / en voor eerst die van dees uytnemende ghebroeders / als d'oudtste constighe oeffenaers der edel Schilderconst in dē Nederlanden: waer neffens / oft onder / zijn seer constighe Carmina, oft ghedichten / in Latijn / door hoogh gheleerden Poeet Dominicus Lampsonius van Brugghe / Secretaris van den Bisschop van Luyck / en niet alleen een seer groot beminder onser Const / maer oock daer in heel verstandich / en ervaeren. Welcke ghedichten ten love deser constighe Mannen / ick in onser spraeck hebbe willen hier oock by voeghen.

Aen Hubertus van Eyck / Schilder.

Thalia.

O Hubert met u Broer, de wel verdiende loven
Van onse Sang-Goddin, nu corts u toegheschoven,
En zijnse niet ghenoech, voeght dese noch daer an,
Dat u leer-knecht, u Broer, door u hulp u verwan.
Dit leert het werck te Ghent, welck in soo liefdich blaken
Coningh Philips bevingh, te doen een na-beeldt maken
Daer van, en door Coxy met wel gheleerde handt,
Om dit te schicken t'huys in't Spaensche Vaderlandt.

Ioannes van Eyck / als self spreeckende / seght.

Ick die de wijs' eerst wees, dat blyde verwe wert
In Lijn-oly ghemenght, met mijnen Broer Hubert,
Heeft brugghe spoedigh rijck verwondert dees nieuw vonde,
Die voormael niet misschien Appelles vinden conde:
Doe weygherde haer niet eer langh ons deuchtsaemheyt,
De Weerelt wijt, en breedt, te worden overspreyt.

Het mis-schien hoef-de niet: want 'tis ge-wis, datmen by d'Antijc-ken van geen Oly-verwe en wist.

Het leven van Rogier van Brugghe / Schilder.

AL eer de wijt vermaerde Stadt Brugghe in afgangh en verminderinghe is gecomen / door dat A°. 1485. den Coophandel van daer gheweecken is nae Sluys en Antwerpen / ghelijck t'gheluck en d'avontuer deser Weerelt wanckelbaer is: Soo hebben in dese bloeyende Stadt / ten tijde / en nae het leven van Ioannes, noch eenighe fraey edel gheesten gheweest. Onder ander eenen Rogier gheheeten / die een Discipel is gheworden vanden voornoemden Ioannes. Nochtans schijnt wel / dat het is gheweest ter tijt / doe Ioannes al redelijck oudt was gheworden: want Ioannes zijn Oly-verwe Const en vindinghe tot in zijnen Ouderdom heeft verborghen ghehouden / niemandt latende by hem comē daer hy wrocht / maer heeft eyndlijck dese zijne Const zijn Discipel Rogier deelachtich ghemaeckt. Van desen Rogier zijn te Brugghe in Kercken en huysen veel dinghen gheweest te sien: Hy was cloeck van teyckeninghe / en van schilderen seer gracelijck / soo van Lijm-verwe / Ey-verwe / als Oly-verwe. In desen tijdt had men de maniere / te maken groote doecken / met groote beelden in / die men gebruyckte om Camers mede te behanghen / als met Tapijtserije / en waeren van Ey-verwe oft Lijm-verwe ghedaen. Hier in was hy een goet Meester: en ick meen wel van

hem te Brugghe eenighe van dese doecken ghesien te hebben / die wonderlijck (nae den tijdt) te achten en te prijsen waren: want soo in 't groot wat te doen/ daer moet teyckeninghe en verstandt by zijn / oft het soude hem licht loochenen/ dat hem in 't cleen soo licht niet en wegh-ghert eenen welstandt te laten gheven. Van zijn doot weet ick niet te verhalen/ dewijle 't gherucht hem noch te leven betuyght / om d'uytnementheydt zijner Consten/ die zijnen naem der onsterflijckheyt heeft opgheoffert.

Het leven van Huge van der Goes / Schilder van Brugghe.

HEt is een ghemeen ghebruyck / oft een dinghen dat veel geschiet/wanneer ghesien wordt dat yemandt / een groot Meester geworden zijnde in onse Const / in eeren en voorspoet is ghecomen / dat d' Ouders hun kinders te meer houden op de Teycken-const: ghelijck Ioannes daer door oock wel veel Discipelen soude ghecreghen hebben / dan het schijnt wel dat hy daer niet te begheerigh nae en was: doch heeft hy ghehadt eenen/ ghenaemt Huge van der Goes / den welcken van grooten gheest en vernuft wesende / is een uytmuntigh goedt Schilder gheworden. Hy heeft van zijn Meester gheleert de Const van Oly-verwe: zijn wercken zijn gheweest Anno 1480. so voor als na. Daer is gheweest in S. Iacobs Kercke te Gent/ van hem een seer aerdigh en constigh stucxken / hanghende aen eenen pylaer/ wesende een Epytaphie van eenen Wouter Gaultier. Het binnenste was een Mari-beeldt / met haer kindt / sittende van voren/ een beeldt nouwe anderhalf voet groot/dat ick dickmael gesien hebbe / met groot verwonderen van de netticheydt die daer in was: oock op den grondt de cruydekens en ghesteentgens: bysonder was te verwonderen de gracelijcke zedichheydt / die in de tronie der Mari-beeldt was/daer die oude een bysonder gratie in hadden / die gheestelijcke wesens sulcken statighe devoticheyt by te voeghen. In de selve Kerck was oock een glaes-venster van een afdoeninge van 't Cruys/een seer constich stuck: dan ick twijffel of de teyckeninghe van hem/ of van zijn Meester Ioannes was. Daer was noch binnen Ghent van Hughe, in 't Clooster van den onse Vrouwen Broers / een Tafel / waer in was gheschildert de legende oft Historie van S. Catharina, dat een constigh en schoon werck was / hoewel hy dit in zijn jonckheydt hadde ghedaen. Daer is oock van Hughe een besonder goedt stuck/ dat noch van alle Constenaers en Const-verstandighe niet vergheefs seer gheprezen is. Dit is te Ghent in een huys dat omwatert is/ by het Muyde brughsken/ te weten /het huys van Iacob Weytens, en is ghedaen voor een schouwe oft schoorsteen op den muer van Oly-verwe/ wesende d'historie van David en Abigail, daer sy hem te gemoet comt. Hier is bysonder te verwonderen/wat een groote zedichheyt als in dese Vroukens te sien is / en wat een eerbaer soet wesen/ welcker zedichheydt soo manierlijck is aen te sien/dat de Schilders van desen tijdt wel haer Vroukens daer mochten te schole seynden / op dat syse hen mochten af leeren: voort den David sit oock seer statelijck te Peerde: summa / 't werck is van teyckeninghe/ inventie/ actien / en affecten/ alles uytnemende: want hier oock het affect der Liefden (soo men seght) mede in ghewrocht / en Cupido de Pinceelen heeft helpen stieren / in gheselschap van zijn Moeder en de Gratien: want Huge noch vry ghesellle wesende / daer ten huyse vrijdde de dochter / daer hy seer op verlieft was / de welcke hy in 't stuck oock heeft na 't leven gedaen. En dit constich stuck ter eeren / heeft Lucas d'Heere een Lof-ghedicht op dese wijse ghemaeckt/ daer een van de gheschilderde Vroukens sprekende seght:

Sonnet.

Wy zijn gheschildert hier, al schenen wy te leven,
By Hughes van der Goes, doorluchtigh Constenaer,
Door jonst die hy toedroegh een' onder ons eerbaer,

In

In welcx soet wesen blijckt, wat liefd' hem heeft ghedreven.
Ghelijck als Phryne beeldt te kennen conde gheven,
Hoe Praxiteles oock droegh liefde groot tot haer:
Want s'Meesters Vrijdster hier ons overtreft algaer,
In schoonheyt wel ghemaeckt, als meest by hem verheven.
Doch is elck Man en Vrouw vol Consten onghelaeckt,
Oock Peerdt, en Esel mede, en verwen wel gheraeckt,
Onsterflijck, schoon, en reyn ghewrocht, zijn hier t'aenschouwen.
In summa, 'tgantsche werck is net en wel ghemaeckt,
En ons en faelt niet el, dan wy zijn onbespraeckt,
Een foute, die doch is seer onghemeen in Vrouwen.

Noch is van desen constighen Meester/ onder ander fraey dingen/ die te Brugghe my onbekent moghen wesen/ een Tafel/ die men acht van zijn uptnemenste en alderbeste werc te wesen dat hy opt dede/inde Kercke van S. Iacobs te Brugghe/en is een Altaer-tafel/wesende een Crucifix/ met de Moordenaers/Marie, en ander dingen/dat welcke alles soo levendigh/ en met sulcken vlijt ghedaen is/dat het niet alleen t'gemeen volck/maer alle verstandighe geesten in onser Const grootlijck moet behaghen. Dese Tafel wert om de Const noch in den onverstandighen yver der Kerck-braeck ghespaert: maer alsoo de selve Kerck worde ghebruyckt tot der Predicatie/werdt dees Tafel ghenomen/om met gulde letteren op swarten grondt te schrijven de thien Gheboden/ by raet en daet van een Schilder/wiens naem ick geern om eerbaerheydt wille verswijge/ dat een die self van der const was/so constigen edel werck heeft willen verderven en te niet doen: wislijck tot groote injurie en oneere der Schilder-const/die sulcx wel hadde moghen met betraenden ooghen aensien. Van also den eersten ouden gront uptnemende hardt/ en dese goudt-verwe/ en het swart/ van vetten Oly en vellich was/ heeft men dit alles suyver en claer afgewasschen/ en is noch ongheschent en onbeschadicht in wesen. Dits al dat ick van desen constigen Meester Hughe hebbe connen by een brenghen: weet oock niet wanneer/oft waer hy begraven is/ dan zijné naem laet ick om zijn edel const Herculis huysvrouwe Hebe, oft der onsterflijckheyt bevolen.

Van verscheyden Schilders/van desen oudt-tijdtsche/oft Modernen tijdt.

HEt zijn voortijts geweest in hoogh en neder Duytsch-lant verscheyden edel Constenaers/en begaefde Mannen in onse oeffeninghe/van welcke/door dat weynigh gedachtnis van hun door den Schrijvers in den Historien als memory-kist sorghvuldich is bewaert ghewórden/den tijdt en oudtheydt niet hebben schier over laten blijven als bloote naemen/ besonder hier in ons Nederlandt. Van ghelijck van oudts meest alle Plaet-snijders oock Schilders waeren/sien wy hier en daer reliquien/oft na ghelaten dinghen van hun Const en wetenschap/in de Printen/als van Sibaldus Bheem Suanius, Lucas van Cronach in Sassen/Israel van Mentz/ en Hispe Marten, welcke Printen nu getuyghen moghen wat elck voor goet Meester in sulcken tijdt is gheweest: want ick weet het met hun schilderijen niet te bewijsen. Maer nu belangende eenighe onser Nederlanders/ welcker wercken en levens my ten deele maer/ oft stuckwijs bekent en zijn/ noch oock de tijden huns levens/zijn dese: eerst van Brugghe/een wtnemende Meester in so vroeghen tijt/gheheeten Hans Memmelinck. Van desen was binnen Brugghe een rijve oft fierter in't S. Ians huys/ wesende redelijcke cleen figueren/ maer so heel uptnemende constich/ datter menichmael is voor gheboden geweest een rijve van fijn silver. Desen Meester heeft al ghebloeydt voor den tijdt van Pieter Poerbus te Brugge/die altijdt dit

constich

constich stuck gingh besien op de Hooghtyden alst open stondt / en condet nemmermeer ghenoech besien noch gheprijsen: waer by te bedencken is / wat uptmuntender Man den Meester zy gheweest. Te Ghent is gheweest corts nae Ioan van Eyck eenen Geeraert van der Meire / die een seer nette handelinghe hadde. Van zijn handelinghe was / door eenigh liefhebber / Lieven Taeyaert, ghebracht in Hollant van Gent een Lucretia, seer reyn ghedaen: welcke eyndlinghe quam in de handt van Iacob Ravart t'Amsterdam / een uptnemende Constbeminder. Noch is te Gent geweest eenen Geeraerd Horebout, welcken naemaels wiert Schilder van den Coning van Enghelandt / Hendrick de 8e. Van zijn werc was te Gent in S. Ians Kerc / op de slincke zijde van het hoog Choor / te weten / deuren van een Altaer-tafel / waer van 't binnenste was ghesneden werck. Dit hadde doen maecken eenen Abt van S. Baefs, ghenaemt Lieven Hughenos. In d'een deur was seer constich gheschildert de gheesselinghe: hier was te sien de nijdighe wreethept der gheesselaers / de verduldichept Christi, en den ernst van eenen / die beneden de roeden bindt. In d'ander deur was de Cruysafdoeninge / al waer onder Mariæ en S. Ians seer groote droefhepdt was uptghebeeldt: in't verschieten waeren de drp Marien, die ten grave quamen met Lanteernkens en lichten in dat donckker spelonckig graf / welcke lichten wederschijn gaven in hun tronien: In dees graf-rootse was eenigh doorsien te sien. Dese deuren waren in de Kerck-braeck behouden en ghelost / door een Constliefhebber van Brussel geboren / gheheeten Marten Bierman, diese naederhandt weder over heeft gelevert aen de Kerck voor den selven cleenen prijs diese ghecost hadden. Daer is noch van desen Geerardt te Ghent op de Vrydaghmarckt / in den Lijnwaet-arm een dobbel ronde / oft op beyde zijdé gheschildert: op een zijde Christus sittende op eenen steen / daer hy ghecroont met de doorne Croon / van een wordt gheslaghen op t'hooft met een riet: Op d'ander sijde is Maria met haer kindt / en een deel Enghelen om haer. Noch was te Ghent / doch niet in so ouden tijdt / eenen Lieven de Witte, een goet Schilder / besonder fraep en verstandich in Metselrije / en Prospectijven / die hy veel maeckte. Van hem was een besonder stuck van t'Vrouken in overspel. Oock zijn te Ghent in Sint Ians Kerck eenighe fraep parcken van glasen / die van zijn teyckeninghe zijn. Oudt tijts is te Brugge gheweest eenen Lansloot Blondeel, welcken in zijn jeught was gheweest een Metselaer: Daerom hy een Schilder wesende / altijt in zijn wercken voor een teecken stelde een Truffel / oft Truweel. Hy was een wonder verstandigh Man in Metselrije / en Antijcke ruinen / en van branden in der nacht teeckenen / en derghelijcke: zijn dochter werdt nae Huysvrouw van Pieter Poerbus.

Daer is oock te Brugghe geweest Hans Vereycke, diese noemden cleen Hansken, wesende seer aerdig en fraep van Lantschap / die hy seer net en natuerlijck t'leven ghelijckende dede: Somtijdts daer in maeckende Mari-beelden / doch niet heel groot. Was oock taemlijck goet van beelden / en conterfepter nae t'leven: Want ick een Casse met deuren heb gesien / welcke was bupten Brugghe op t'blauw Casteel / oft hups mijns Ooms Glaude van Mander, die met zijn Wijf en kinderen daer in was gheconterfept: De Tafel was een Mari-beeldt met Landtschap. Daer is oudt tijdts geweest noch eenen Gheerardt van Brugghe / daer ick gheen beschept van weet / dan dat hy van Pieter Poerbus hooglijck is ghehoort prijsen voor een uptnemende Schilder. Tot Haerlem is in vroeghen tijdt oock gheweest Ian van Hemsen, Borgher van aldaer / de welcke een maniere hadde meer treckende nae d'Antijcksche / en meer afghescheyden van de moderne: Maeckte groote beelden / en was in sommighe deelen seer net en curioos. Van hem is een stuck met veel staende Apostelen by Christus, gaende op nae Jerusalem / en is te Middelborg ten huyse van d'Heer Cornelis Monincx, Const-liefhebber. Noch was te Haerlem eenen Ian Mandijn, die seer op zijn Ieronimus Bos fraep was vanghespoock.

ghespoock en drollerije: hy is gestorven t'Antwerpen / daer hy van der Stadt pensioen hadde. Noch is te Haerlem gheweest een kloeck geest in ordineren/ teyckenen en schilderen/ghenaemt Volckert Claesz. Van hem zijn eenighe stucken op doeck op de Schepen Camer te Haerlem die stout aenghetast en ghedaen zijn / meer Antijck als moderne: hy heeft wonder veel/en goedt coop/ percken voor Glaes-schrijvers / en anders gheteyckent. Daer is oock t'Antwerp gheweest eenen Hans de Duytscher oft Singher, upt't landt te Hessen. Van hem was t'Antwerp in de Keyserstraet / tot Carel Cockeel, een heel Camer van water-verwe ghedaen / met groote Boomen/ waer in Linden/Eycken/en ander onderscheyden waren. Hy teyckende veel voor Tapijtsiers / dan con niet wel op den averechten dagh schilderen. Hy quam t'Antwerp in't Gild/in't Jaer 1543. In't Jaer 1535. quam t'Antwerp in't Gilt Hansken van der Elburcht, by Campen/ ghesept cleen Hansken. Van hem was aldaer in onse Vrouwen Kerck den Visch-vercoopers Altaer / daer Petrus doende was met visschen / en op den voorgrondt quam Christus: oock eenen schoonen Boom: oock was de Zee-storm van hem wel uptgebeeld. t'Antwerp was noch in ouderen tijt Aert de Beer: desen quam in't Gildt/A°.1529. hy teeckende veel voor Glaes-schrijvers / en was wonder cloec. Oock wasser Ian Cransse: van hem was een voet-wassching in onse Vrouwen Kerc/ in Sacraments Capelle/ op eenen grooten doeck / seer uptnemende werc: desen quam t'Antwerp in't Gild/ Anno 1523. Lambrecht van Oort, Schilder van Amersfoort / was een goedt Schilder/en Architect/quam in't Antwerps Schilder-gildt A°. 1547. Michiel de Gast quam in't Gild voornoemt 1558. Hy schilderde veel ruinen / en Room na 't leven/ welcke dingen hy ooc veel teyckende/ met ander zijn inventië / en teeckende zijn dinghen / met een zijn marck daer op druckende. Daer was noch een goet water-verwe Lantschap Schilder t'Antwerpen/Pieter Bom: desen quam in 't Gildt/A°. 1560. Noch quam in't selve Gildt A°. 1556. eenen Cornelis van Dale, fraey Schilder van rotsen. Al dees voorgaende Meesters heb ick dus onder den anderen ghestelt/ om dat icker niet besonders van en weet/ meer als ick verhaelt hebbe.

't Leven van Albert van Ouwater, Schilder van Haerlem.

ALsoo ick in 't ondersoecken doende ben gheweest / om weten de uptnemenste in onser Const / om van voor aen de selvighe by orden te laten den anderen achtervolghen: hebbe vlijtigh gheweest de oudtste eerste op mijn Tooneel te stellen / met eenen my verwondert vernomen te hebben upt ghe loofweerdighe ghetupghnis / van desen Albert van Ouwater, Schilder van Haerlem / dat hy so heel vroegh een soo constigh Oly-verwe Schilder is geworde: want ick acht/ by dat upt eenighe wisse omstandicheden ofte ramen / dat hy den tijdt van Ioan van Eyck soude bereycken: want een oudt eerlijck Man oft Schilder Albert Simonsz. tot Haerlem/tupght en seght waerachtich te wesen/dat het nu in dit Jaer 1604. is gheleden/60. Jaer / dat hy Albert Discipel was. Vanden Haerlemschen Ian Mostart, den welcken doe ontrent oudt was 70. Jaer / soo datter wel 1030. Jaren zijn verloopen / van de gheboorte des voornoemden Mostarts , tot desen teghenwoordighen tijdt. Nochtans seght Albert Simonsz. een Man wesende van goedt onthoudt/ dat Mostart seyde nopt te hebben ghekent desen Albert van Ouwater, noch oock Geertgen van S. Ians. Albert van Ouwater is oock gheweest voor den vermaerden Schilder Geertgen tot S. Ians , die een Discipel van den Ouwater was gheweest. Dus laet ick nu den Leser overlegghen en oordeelen/ hoe vroegh te Haerlem de Schilder-const van Oly-verwe is gheweest in ghebruyck. Van Ouwater, was te Haerlem in de groote Kerck/ aen de Suydzijde van 't hoogh Altaer/ een Altaer/gheheeten 't Rooms Altaer/ welck de Room-reysers oft Pelgrims deden maken. In de binnen Tafel warẽ twee staende beelden groot als 't leven/ wesende

wesende eenen S. Pieter, en eenen S. Pauwels. Onder den voet van 't Altaer was een aerdigh Landtschap/ in welck waeren ghemaeckt verscheyden Wandelaers oft Pilgrims / sommighe reysende / sommighe rustende / etende / en drinckende. Hy was seer uytnemende van tronien/handen/voeten/en laecken/ oock van Landtschap. Daer wort oock gheseyt en getuyght/uyt de monden der oudtste Schilders / dat te Haerlem is van oudts ontstaen / en begonnen de beste en eerste maniere van Landtschap te maecken. Daer was van hem een paslijck groot stuck in de hooghte/waer van ick heb ghesien een ghedoodt-verwede Copie/ en was de verweckinghe van Lasarus: het principael werdt nae d'Haerlemsche beleghheringhe en overgang/met ander fraeyicheyt van Const/ van den Spaengiaerden bedriegh'lijck sonder betaelen ghebracht in Spaengien. Den Lasarus was (nae dien tijdt) een seer schoon en uytghenomen suyver naect/van goeden welstant. Daer was eē schoon Metselrije van eenē Tempel: doch de Colomnen en 't werck wat cleen wesende / op d'een zijde Apostelen / op d'ander zijde Joden. Daer waren oock eenighe aerdighe Vrouwkens / achter quamen eenighe / die toesaghen door Choor pilaerkens. Dit soo constigh stuck quam Hems kerck menichmael (doch sonder hem te konnen versaden) vlijtigh besien / segghende tot den eyghenaer zijn Discipel: Soon /wat moghen dese Menschen gh'eten hebben? meenende / datse eenen grouwsamen grooten tijdt en vlijdt hebben moeten toebrenghen sulcx te maecken. Dits 't ghene dat den tijdt en oudtheydt ons noch van desen ouden Meester hebben ghelaten overblijven / en der verghetelheydt onthouden.

Het leven van Geertgen tot S. Ians, Schilder van Haerlem.

EVen ghelijck men ontrent den wit ghehoornden woesten Alpes, oft ander hooghe berghen / van verscheyden plaetsen/ door den Beecxkens / 't water hem siet eynd'linghe legheren en versamen meer en meer in een wijder goot oft canael / haestende hem tot de alder ruymste Zee: van gelijcken is onse const soo hier soo daer oorspronghlijck ontstaen / en door toedoen der edel cloecke gheesten allencx tot meerder volcomenheyt gecomen. Ten heeft der edel schilder-const niet schadich geweest/ dat onder ander hem tot haer heeft begheven Geerrit van Haerlem / gheheeten te S. Ians: want hy haer schoonheydt/en bevallijckheyt soo heel vroegh den Menschen ooghen voorhoudende / grootlijcx haer eere en weerdicheyt heeft vermeerdert en openbaer ghemaeckt. Geertgen is noch jongh een Discipel geweest van den voorighen Ouwater, welcken hy in sommighe deelen ghelijck was / en overtrof / bysonder in cloeckheydt / in ordinantien / goetheydt der beelden/ en affecten / uytbeeldinghen: dan ick acht niet in de reynheydt en suyverheydt oft scherpicheydt van wercken. Geertgen woonde tot den S. Ians Heeren te Haerlem/waer naer hy dē naem behiel: doch en hadde de orden niet aenghenomen. Hy maeckte hier de hoogh Altaer-tafel/ wesende een groot heerlijck stuck /te weten / het Crucifix. De deuren waren oock groot/ en van beyde sijden gheschildert. De een deur en de Tafel zijn vernielt in de Beeldt-storminghe / oft Stadts beleghheringhe: eene die overbleven was/is doorgesaeght / en zijn nu twee schoon stucken tot den Commandeur / in de sael van 't nieuw ghebouw. D'een/welck d'uyterste zijde was/is eenigh mirakel oft ongheméen Historie: maer 't ander is een noodt Godts / oft Cruys afdoeninghe / daer Christus seer natuerlijck doot gheschildert light uytghestreckt / by den welcken zijn eenighe Discipulen en Apostelen / die droefheyt bewijsen: besonder de Marien thoonen sulcken droef wesen / datmen niet soude meerderen druck moghen uytghebeelden. De Maria sittende met een ingheтrocken treurigh gemoet/ schijnt uytnemende hertseer te hebben en te voelen/ ja is sulck / dat het van den meesten Constenaers van desen tijdt verwondert en hooghlijck ghepresen wort. Daer was t'Haerlem buyten tot de Reguliers van

zijn werck / doch door den krijgh oft beeldt-stormen vernielt. Noch is van hem t'Haerlem binnē de groote Kerck/ des selfs Kercks conterfeytsel/en hangt op de Suyt-sijde / seer vast en aerdigh gehandelt. Hy is een sulck Meester gheweest/dat den uytnemenden Albert Durer te Haerlem wesende/ en zijn dinghen met groot verwonderē siende / van hem seyde: Waerlijck / er is eyn mhaler im Moeders leib gheweest. Oft hy seggen wilde/dat hy daer toe van der Natuere voor-beschickt oft vercoozen was van voor de gheboorte. Hy is jongh gestorven/out ontrent 28. Jaer.

T'leven van Dirck van Haerlem / Schilder.

DAt te Haerlem in Hollant van outs oft seer vroeghen tijdt zijn geweest seer goede / oft de beste Schilders van het gantsche Nederlandt / is een oudt gherucht / dat niet loghenachtigh is te schelden oft te bestraffen: maer veel eer/ en beter waer te maecken met de voorgaende oude Meesters / Ouwater, en Geertgen te S. Ians, daer toe oock met Dierick van Haerlem / welcken een uytghenomen goet Meester in soo vroeghe Jaeren is gheweest. Wie zijn Meester was / en heb ick niet ghevonden. Hy heeft gewoont te Haerlem in de Cruysstraet / niet wijt van het Wees-huys/ daer een Antijcks ghevelken staet/ met eenighe verheven tronien/dan 'tgelijckt wel dat hy oock heeft ghewoont te Loven in Brabant: want ick hebbe gesien binnen Leyden / van hem een stuck met twee deuren: in't midden was een tronie van eenen Salvator, in d'een deur eenen S. Petrus, in d'ander een S. Paulus tronie / waer onder stondt met gulden letters geschreven in Latijn dees meeninghe: Duysent vier hondert en twee en tsestigh Jaer nae Christus gheboort / heeft Dirck, die te Haerlem is gheboren / my te Loven ghemaeckt / de eeuwighe rust moet hem gheworden. Dese tronien zijn ontrent soo groot als 't leven/en nae sulcken tijdt uytnemende gedaē/en seer net/met fraey hayr en baerden: Dit is te sien tot d'Heer Ian Gerritsz. Buytewegh, wesende al t'ghene dat ick weet van zijn wercken aen te wijsen: en is doch ghenoech om betuygen / wat uytnemende Meester Dirck is geweest/ en in wat tijdt hy gheleeft/ en zijn wercken in sulcken grooten volcomenheydt gedaen heeft/ 'twelck was een goet deel Jaeren voor de geboort van Albert Durer, en zijn nochtans seer afgheschcheyden van de harde oft cantighe onwelstandighe moderne maniere. Lampsonius in zijn Carmina, spreeckt hem aen op dese meeninghe:

Comt vry ghy oock hier by, o Dirck: want 'tVaderlandt
Door geen versierden lof verheffen sal u handt,
Ten sterren hoogh eenpaer, d'wijl self begint verschromen
Natuer de Moer van al, dat ghyse met verstandt,
Door dijne beelden schoon, schier sult te boven comen.

Het leven van Rogier van der Weyde, Schilder van Brussel.

ONder de gerucht-weerdighe in der Schilder-const/moet sonderlinghe ghedacht / en niet verswreghen blijven / den uytnemendē Rogier van der Weyde, die uyt Vlaender oft van Vlaemsche Ouders te Brussel heel vroegh in onsen voorighen donckeren Const-tijdt heeft laten blincken t'licht der vernufheydt/ dat de Natuere in zijnen edelen gheest hadde deelachtigh ghemaeckt / en ontsteecken hadde / tot groot verwonderen en oogh ontsluytinghe der Constenaren van zijnen tijdt: want hy onse Const grootlijcx heeft verbetert/toonende met zijn vindingen en handelinghen een volcomender wesen/ soo in stellinghen/ als ordinerē/ met uytbeeldinge der menschlijcker inwendighe begheerten oft gheneghentheden / 't zy droef/ gram / oft blijde/ nae den eysch des wercks. Van hem tot eeuwighe ghedachtnis zijn te sien te Brussel op het Raedt-huys / seer vermaerde stucken/ wesende vier Historien/ op het gherichte oft Iustitie by een ghebracht. Daer is voorneemlijck een uytnemende en mercklijck stuck daer

den

den ouden Vader te bedde tranck ligghende / zijnen misdadighen Soon den hals afsnijdt: waer seer eyghentlijck de ernstigheydt des Vaders is te sien / die bijtende op zijn tanden / met onghenadighe handen / soo grouwsaem recht aen zijn eyghen kint bedrijft. Voorts isser daer den Vader en den soon om 't recht in eeren te houden / beyde elck een ooghe worden uytghesteecken / en dergheliicke beduytselen meer / welcke dinghen wonderlijck te sien zijn: beweeghden oock den gheleerden Lampsonio soo seer / dat hy zijn ooghen qualijck con verbieden die stadich aen te sien / doe hy te dier plaetsen was doende om tot bevredinge der Nederlanden te schrijven de Pacificatie van Ghent / ondertusschen dickwils seggende: O Meester Rogier, wat een Man zydy gheweest / en dergelijcke woorden: daer hy nochtans met soo belangende saeck onledig en doende was. Van Rogier is oock gheweest te Loven in een Kerck / gheheeten Onse Vrouwe daer buyten / een afdoeninge des Cruycen / daer twee op twee leeren stonden / en lieten 't lichaem afdaelen met eenen lijnen doeck oft dwael: beneden stonden Ioseph van Aromathia, en ander / die het ontfinghen. Beneden saten de Marien seer beweeghlijck / en weenden: alwaer Maria, als in onmacht wesende / was van Ioanne, die achter haer was / opgehouden. Dit principael stuck van Meester Rogier wiert aen den Coningh nae Spaengien ghesonden / welck onder weghe met 't Schip op de reys verdronck / doch werdt ghevischt: en seer dicht en wel ghepackt wesende / was niet seer bedorven / dan een weynich ontlijmt. En in de plaets van dit / hadden die vā Loven een / dat van Michiel Coxie nae dit ghecopieert was: waer by te bedencken is / wat een uyt-muntigh stuck dit was. Hy hadde een conterfeytsel ghemaeckt voor eenighe Coninginne / oft groote Personagie / daer hy voor hadde een erflijcke Coren-rente / en is tot grooten rijckdom ghecomen / heeft den armen veel aelmoessen besteet / en ghestorven ten tijde van de sweetende sieckte / diemen d'Engelsche tranckheyt noemde / die 't heele landt schier doorcroop / en veel duysent Menschen wech nam. Dit was in 't Iaer ons Heeren 1529. in den Herfst. Van desen Rogier, oft tot hem / seght Lampsonius op dese meeninghe:

Laet u niet o Rogier, soo seer met lof verblijden,
Dat ghy gheschildert hebt, soo doe den tijdt mocht lijden,
Veel schoone dinghen doch, die wel verdienen saen,
Dat alle Schilders noch, in dees vernufte tyden
(Indien sy wijs zijn recht) staegh d'ooghen daer op slaen.
Sulcx tuyght de schilderije, de welcke doet vermaen,
Aen 'tBrusselsche gherichṭ, aen gheenen cant te wijcken,
Van billickheyt ghewis de goede oprechte baen.
Hoe sal gheconnen oock uyt Mensch ghedachte strijcken
Dijn uyterlijckstẹn wille in't deelen verghelijcken,
Van uwen rijckdom groot, ghewonnen met 't Pinceel,
Den armen t'eenen troost, voor 'thongherich beswijcken?
Ghy liet u goeders doch hier d'aerde voor haer deel,
Die blijven metter tijdt verdorven al gheheel:
Maer die schoon stucken claer, waer by wy u ghedincken,
Die sullen onghescheynt in Hemel eeuwigh blincken.

Het leven van Iacob Cornelisz. uytnemende Schilder van Oostsanen / in Water-landt.

GEen cleen oorsaeck en heeft het seer toenemende Amsterdam / hē hooghlijck te roemen in onse Schilder-const / te hebben ghehadt in heel vroeghen tijdt / een soo uytnemenden inwoonder oft Borgher / en groot Meester / in te handelen den Pinceel / als daer is gheweest den roem verdienenden vermaerden

maerden Iacop Cornelisz. van Oostsanen in Water-landt/ Schilder: Welcx gheboort-tijdt ick niet en hebbe connen vernemen / dan dat hy in't Iaer 1512. is gheweest den tweedden Meester van Ioan Schoorel. In welcken tijt hy Iacob Cornelisz. in de Const ervaren was/ en alree groote kinderen hadd' / oock een dochterken van ontrent 12. Iaren/ waer by men zijnen ouderdom oft gheboort-tijdt goelijcx oft bynae gissen can. Hy was gheboren in een Dorp/geheeten Oostsaenen/ in Waterlandt. Hoe hy aen de Const is gheraeckt/ onder den Boeren voort ghecomen wesende/ heb ick niet vernomen: Dan dat hy t'Amsterdam een Borgher wesende / aldaer zijn leven heeft gheeyndicht. In d'oude Kerck t'Amsterdam was van hem seer constich ghedaen een schoon Altaer-tafel / wesende d'afdoeninghe van den Crupce/seer constig/net/ en wel geschildert: Daer sat een gheknielde Maegdalena, met een laken op d'aerde liggende/ met veel kreucken en vouwen / al ghedaen nae t'leven / ghelijck hy ghewent was alle zijn lakens te doen nae t'leven. Daer waren oock ter selver plaetsen van hem seer constigh ghedaen de seven wercken van barmherticheyt. Dese dinghen zijn in de beeldt-storminghe veel onder ghegaen. Eenige verblijfselen der verhaelde Tafel zijn te sien te Haerlem by Cornelis Suycker, in de sevensterre/ die weerdich zijn te sië/met noch ander dinghen. Onder ander seer uptnemende isser oock een stuck van Christi besnijdinghe / dat verwonderlijck wel ghedaen en suyver is / waer op staet een datum van 1517. Waer by oock te sien is / wanneer hy ghebloeyt / en in de Const is blinckende gheweest. Daer is van hem een boven al uytnemende stuck van zijner handt t'Alckmaer / tot de Weduwe van Sonneveldt / toecomende het geslacht van der Nyeborgh/ en is een Afnemin̄ghe/ daer de Marien met anderen omstant den doot ligghenden Christum beweenen: Hier in comen seer aerdighe tronien / naeckten / en lakenen / en is wel gheordineert en gheschildert: Oock zijn d'affecten wel uytghebeeldt. Het landtschap is oock seer schoon en wel ghedaen van Ioan Schoorel zijnen Discipel. My ghedenckt noch te hebben gesien/niet wijt van den Dam t'Amsterdam/eenige stucken van een ghebroken Altaer-tafel/van hem gedaẽ/en was een cruycinghe Christi, daer sy hem trocken en reckten op het Cruys / dat een suyver en uytmuntich dinghen was te sien. Hy hadde oock eenen Broeder / dat een fraey Schilder was / gheheeten Buys, en eenen Soon gheheeten Dierick Iacopsz. Van desẽ zijn t'Amsterdam op de Doelen verscheyden Conterfeytselen nae t'leven. Onder ander isser van hem een conterfeytsel/daer een handt in comt / soo schoon en verheven uytmuntende / datse van yeder schier wort verwondert/en gepresen/ om dieswille datter oock Iacop Roevaert groot ghelt van heeft gheboden / om te moghen daer uyt nemen. Desen Dierick Iacopsz. is ghestorven A°. 1567. oudt in de 70. Iaer. Iacop Cornelisz. is oock in grooten ouderdom gestorven. Van hem sietmen somtijts nae ghelaten eenighe houte printen / te weten / neghen ronde Passi stucken / seer wercklijck geordineert en ghehandelt. Noch een ander Passie in hout/viercante stucken/en neghen seer aerdighe Mannen te Peerde in houte print / wesende de negen beste/ en zijn heel aerdich en cluchtig gedaen.

Het leven van Albert Durer, uytnemende Schilder / Plaet-snijder/ en Bouw-meester / van Norenburgh.

DOe Italien eyghentlijck door uytnemẽde volcomẽheyt onser Schilder-const verciert / blinckende / en by ander volcken verwonderlijck / en gheruchtigh is gheworden / begon oock Duytschlandt schielijck zijn duysterheyt verliesen / door een hoogh opghesteghen eeuw-claermaeckende licht / en oeffenaer/die heel gheluckigh al behert heeft/ wat de Teycken-const in haer begrijpen oft omhelsen mach / sonder dat hy't Italische licht ghenoten / oft door

de Griecksche blinckende oude Marmoren is ontsteken ghewozden. Dit is geweest oen al-behertenden Albert Durer, den welcken is ghebozen ghe weest te Nozenburgh Anno 1470. zijn Vader was een seer Const-rijcke Goudt-smit/ by den welcken is te bedencken / hy dese Const in zijn jeught heeft gheoeffent / en leerē snijden/ oft in coper stekē: want men bevint niet dat hy in zijn vroeghe jeught yet besonders in onse Const te weghe heeft ghebracht. Hy heeft oock de Const geleert by den Hupse Marten, te weten / schilderen / en snijden / Van desen Hupse Marten weet ick ons niet veel besonders te verhalen/dan dat hy nae sulcken tijt een groot Meester is gheweest / in ordinantie en teyckeninghe / ghelijck als eenige weynigh Printen van hem uytghecomen noch ghetuyghen. Onder ander en besonder een Cruys-draginghe / een drij Coninghen/ Mary-beelden / Antonij becoringhe/ en dergheliicke/ die men weynich meer becomt / oft siet. Daer is van Israel van Mentz een oude aerdige Print/ van drij oft vier naeckte Vroukens / of het de drij Gratien waren / boven welcker hooft hangt eenen ronden cloot sonder datum / dit selve is van Albert Durer na ghesneden gheweest / en het eerste snede werc dat ic van hem met datum hebbe connen te sien comen oft vernemen / in den cloot staet een datum van 1497. en doe was hy alree 26. oft 27. Jaer oudt. Daer zijn wel eenighe zijner Printen / daer gheen Jaer-tal op en staet/ dat van zijn vroeghe dinghen zijn. Den Wildeman met doots-hooft in de wapē/ heeft t'ghetal van 1503. den uytnemenden Adam en Eva, 1504. twee Peerdekens/ elck 1505. de coper Passie/die seer aerdigh van teyckeningh / en wonder suyver is ghesneden/is van verscheyden getal/als 1507. 1508. en 1512. d'Hertogh van Saxen / 1524. Melanthon 1526. welck is den jongsten datum / die men van hem vindt in zijn ghesneden dinghen. Ick hoeve niet eyghentlijck te verhalen in bysonder al zijn stucken so in't coper als in hout/van hem seer constigh ghedaen wesende / dewijl sy onder die van der Const / en liefhebbers ghenoegh bekent zijn. Hy/gelijck zijn voorganghers daer in zijn landt oock deden/ bevlijtighde hem in al zijn doen het leven nae te volghen/sonder sorghvuldich te wesen / het schoonste uyt het schoon te soecken oft kiesen/ghelijck wel oudts tijdts met groot oordeel de Griecken en Romeynen met goet onderschept gewent waren te doen / dat welcke in den Antijcke beelden ghespeurt wesende / den Italianen wel vroegh den ooghen heeft gheopent. Sy hebben doch hun grootlijcx verbaest van de wonderlijcke volcomenheyt der teyckeninghe/en suyver netheyt / zijns scherpen constighen graef-ijsers. Het hebben oock de beste Italiaensche Meesters hun veel met zijn dinghen beholpen/in hun ordineren der Historien / cleedinghen der Figueren / en derghelijcke. Het is seer te verwonderen/hoe hy so veel eyghentschappen onser Const uyt der Natuer/ oft als uyt zijn selven / heeft bygebracht / oft ghevonden / soo wel in welstandt der actien / ordinantien/ als van vlackheyt der lakenen en schoonheyt/als in eenige zijner lester Mary-beeldē te siē is/ daer men siet een schoon heerlijckheyt der stellinghe/groote vlacke dagen/ en daer neffens treflijcke schaduwen / en eenparige diepselen/ in de rijcklijcke lakenen. Vasari schrijft / dat eenen Marck Antonio van Bolognen hadde nae ghesneden de 36. cleen houte Passi-stucken / en lietse uytgaen onder Alberti teycken oft naem / waerom dat Albert te Venetien/ daerse ghedruckt wierden / soude zijn gecomen / nemende zijn toe vlucht tot den Heeren van der Stadt/en vercreegh alleenlijck dat Marck Antonio desen ontleenden naem most uytdoen. Het is ghelooflijck / dat Albert oock in zijn jeught heeft veel tijdt doorgebracht met de Letter-const/en gheleertheyt in veelderley Consten en wetenschappen / als in Geometria, Arithmetica, Architectura, Perspectiven / en veel meer ander dinghen: Waer van ghetuyghen zijn naeghelaten Boecken/daer groote vernuftheyt / Const en vlijt in is te sien. Ghelijck als men can waernemen in dat Nedaelsche werck van de Analogie/oft Proportie/in welck Boeck seer eygentlijck

lijck alle ghestalten der maten van des Menschen lichaem uytghebeeldt/ voorghestelt/ en schriftelijck gheleert worden. Gelijck oock verwonderlijck is het Boeck der Perspectiven/ Bouw-const/ en Krijgh-handel/ leeringhen van hem uytghegheven: soo dat hy niet alleen is in groot achten en verwonderen gheweest by den gemeenen volcke/ oft oock by Gheleerden en Const-verstandighen: maer oock by grooten Heeren. Als oock

Albert in groot achten by den Keyser Maximiliaen.

by den Keyser Maximiliaen, Groot-vader van onsen Keyser Carolus Quintus: Want onder ander wordt vertelt/ dat Maximilianus hem liet yet groots teyckenen op eenen muer/ soo dat Albert so hoogh niet con reycken: Waerom den Keyser ghebodt metter haest/ een van den teghenwoordighe Edel-luyden neder te ligghen/ op dat Albert op hem soude staen/ om soo zijn teyckeninghe te volejnden. Waer op den Edelman met aller beleefthejdt den Keyser voorhiel/ dat sulcx een verkleeninghe en verachtinghe waer voor den Edeldom/ alsoo van een Schilder onder voeten te moeten zijn ghetreden. Waer op den Keyser antwoorde/ dat Albert edel/ oft meer als een Edelman was/ om de wille zijner uytnemender Const/ dat hy wel con van een Boer oft slecht Persoon maecken een Edelman/ doch van gheen

Oorsprong van het Schilders wapen, en van wien ghegheven.

Edelman een sulcken Constnaer. Soo dat oock desen Keyser Alberto gaf het wapen voor den Schilders/ dat sy voorts voeren souden/ te weten/ dry silver oft witte schilden in een asuyr blaeu velt. Hy is oock in seer groot achten gheweest by den Keyser Karel de vijfde/ om zijner grooter volcomẽheyt in de Schilder-const/ en ander wetenschappen. Hy hoorende t'groot gherucht van zijn tijtghenoot Raphael Vrbijn, heeft hem in Italien ghesonden zijn conterfeytsel op doeck/ sonder verwe sappigh ghedaen/ latende de hooghsels van selfs/ ghelijck wy in Raphaels leven hebben verhaeldt. Veel teyckeningen zijn oock by verscheyden Const-beminders te sien: By den Const-liefdighen Heer Ioris Edmheston, in den Briel/ in een Boeck/ eertijdts toebehoort hebbende Lucas d'Heere, zijn van Alberts handt eenighe tronien conterfeytsels: Onder ander een met den Pinceel ghehooght en ghediept/ wesende eenigh Cardinael/ oft gheestlijck Persoon: Oock een Mary-beeldt seer aerdigh ghehandelt metter Pen/ dinghen die weerdigh te sien zijn: By de Mary-beeldt is een datum van 1526. In 't selve Boeck zijn oock eenige Proportie bootskens/ ghelijck in 't Boeck comen. Desghelijck by den Heer Arnoudt van Berensteyn tot Haerlem/ die oock een goet beminder is/ zijn oock eenighe Proportij-mannekens/ doch wat groot/ en ten deele gheartseert/ met noch eenighe armen/ handen/ en anders/ die van Albert ghedaen zijn gheweest tot zijn behulp/ om te maken den voorverhaelden Adam en Eva, dinghen die seer fraey zijn ghehandeldt. In veel plaetsen van Italien/ zijn oock van zijn constighe handt veel schilderijen/ en teyckeninghen in weerden ghehouden/ en bewaert. Het waer qualijck moghelijck te beschrijven/ wat hy al geteyckent/ gheschreven/ gheschildert/ en nae t'leven ghedaen heeft. Dan soo veel ick wetenschap hebbe/ sal ick ons nu verhalen zijn constige stucken schilderije. Ten eersten heeft hy gheschildert Anno 1504. een stuc van den dry Wijse uyt den Oosten: Den eenen deser Coninghen heeft hy ghemaeckt/ hebbende in de handt eenen gouden cop: den tweeden/ als hebbende een Weerelt: den derden/ een gouden kistghen. Noch heeft hy ghemaeckt Anno 1506. een Mary-beeldt/ boven welcx hooft comen twee Engelen/ houdende eenen Roosecrans/ als om haer te becroonen. Voorts Anno 1507. heeft hy ghedaen/ alsoo groot alst t'leven/ een Adam en Eva. In het Jaer 1508. heeft hy ghemaeckt een Crucifix/ oft Martelisatie/ daer Christus ghecruyst wort/ en veel ander Martelisatien geschieden/ van steenighen/ en dootslaen/ wesende uytermaten schoon/ en aerdigh gheschildert: In dit stuck heeft hy hem selven gheschildert nae t'leven/ houdende in zijn handt een vaentghen/ waer in is zijnen naem: neffens hem heeft hy gemaeckt Bibaldum. Noch heeft hy ghedaen een seer heerlijck stuck/ eenen Hemel/ waer in ghesien wort Christus hangende

gende aen het Cruys: Onder comen Paus/Keyser/en Cardinalen/uytermaten en heerlijck gheschildert / dat het wort ghehouden een van zijn alderbeste stucken te wesen. Albert staet hier oock beneden in't Landtschap / oft op den gront / houdende een Tafereelken in zijn handt/waer in staet geschreven: Albertus Durer Noricus faciebat, anno de virginis Partu 1511. Dese verhaelde weerdighe stucken staen / en zijn te sien tot Praga, in't Paleys van den Keyser/ op de nieuw gallerije / daer der Duydtscher en Nederlanders constighe wercken plaetse hebben. Noch heeft zijn Majesteyt een uytnemende stuck van de constighe Alberti handt / het welcke de Overheydt en Raedt van der stadt Norenburgh hebben om reden den Keyser geschoncken/ en vereert. Dit is wel een der besonderste stucken/ die oyt van Albert ghedaen zijn: En is d'Historie daer Christus zijn cruys draeght/wesende vol werck en personnagien: Oock comender in nae t'leven / alle de Raedts-heeren van Norenburgh / die op dien tijt leefden: dit is oock te Praga op de voor-verhaelde gallerije te sien. Daer is van Albert oock een seer schoon Const-rijcke stuck tot Franckfoort / by den Monicken in een Clooster / wesende Marien Hemelvaert / daer veel schoonheyt der Figueren in is te sien / als eenen Hemel met Enghelen / en alles seer suyver en aerdigh ghehandelt/ de hayren seer vast ghetrocken / en cluchtigh met den Pinceel-streken henen gheslinghert/ gelijckmen in zijn loflicke printen ten deele sien mach. Daer is onder ander onder den volcke in verwonderen / en groot achten / eenen voet / hiele en plant / eens knielenden Apostels / daer men seght veel gheldt voor is gheboden gheweest / om den selven te moghen uytnemen. Het is verwonderlijck / en schier ongheloofelijck / wat dit stuck den Monicken oft het Clooster Jaerlijcx opbrengt/ en nut is/ alleen van de vereeringhen oft drincpenninghen / die voor het ontsluyten oft toonen / van Heeren / Coopluyden / reysvolck / en Const-liefdighe worden gheschoncken: Dit was ghedaen van hem A°. 1509. Daer zijn oock van hem in zijn Vader-stadt Norenburgh op het Raedt-huys verscheydē schoon stucken: eerstlijck/ eenighe Keysers conterfeytselen met geborduert gouden laken / seer heerlijck ghedaen: Als den Keyser Carolus Magnus, en noch yemandt van het huys van Oostenrijck: desghelijckx eenighe groote staende Apostelen met heerlijcke lakenen. Daer is oock te sien van hem zijn Moeders conterfeytsel/ en zijn eyghen/ dat welck is een cleen stuckskenn/daer zijn tronie in comt/ met langh hanghende schoon hayr/ dat oock seer constigh ghehandelt is/ daer onder eenighe goutghele zijn geslingert/ op een aerdighe wijse/ als my wel voorstaet gesien/en in mijn handen gehadt te hebben/ doe ick daer was A°. 1577. het selfde was gedaē (als ick meē) A°. 1500. doe hy ontrent 30. Jaer oudt was. Zijn conterfeytsel is oock te sien in een zijner Printen / en is de tronie in den verloren soon / daer hy om hoogh siende sit ghe-knielt by den Verckenen. Daer is oock van zijn constighe handt een seer wel ghedaen en suyver Roomsche Lucretia, en is te sien by den Const-liefdighen Heer Melchior Wijntgis tot Middelburgh. Summa / Albert is gheweest een treflijck en seer gheacht Man/ en by den grooten in groot aensien / van seer hooghen grooten gheest / overtreffende verstandt / en oordeel wesende. Hy is oock in dese onse Nederlanden geweest / besoeckende die van der Const / en hun constighe wercken met groot ghenoeghen en verwonderen aensiende / oock hun Persoonen / daer hy groot verlanghen nae hadde: Insonderheydt Lucas van Leyden / den welcken hy met sulcken nieuwicheydt en verbaestheydt soude aengesien hebben / dat hem spraeck en adem begaf / hem daer na vrindtlijck in den arm nemende / seer verwondert der cleen ghestalticheydt / en grooten loflijcken en weerdigen naems: ghelijck oock Lucas een bysonder benoeghen hadde / sulcken uytmuntenden Man te moghen sien / welckx Printen hy soo uytghenomen te vooren gheern hadde ghesien/ en zijn gherucht gehoort. Dese twee besonder lichten en vercierselen / d'een der Hooghduytsche / en d'ander

der Nederlanden/ hebben oock malkander gheconterfept / en seer vriendtlijck d'een den anders gheselschap ghenooten. Hy was een Man van beschepden en merckljjcke antwoorden. Doe hy de dinghen sagh van Geertgen van S. Ians, soude hy hem seer hebben verwondert / segghende: Waerlijck/er is eyn mhaler im Moeders leib gheweest. Als hem t'somtijt yet ghemeens oft slechts was laten sien / en datmen zijn oordeel daer over vraeghde /(seyde hy:) Waerlijck/ er hadt seyn vlijts ghedaen. Latende voorsichtlijck die dinghen in hun weerde/ sonder te verachten / om niemandts ondanck te becomen/niet doende als die dickwils te snel zijn yet te verwerpen oft te berispen / en hun by veelen onweert maecken. De sulcke behoefden op de voorbeelden van soo uytnemende Meesters te letten / en niet soo botlijck uyt te vaeren / dewijl het betaemlijcker is/maetlijck en beschepden/ sonder smaden/van eenigh dingen te spreecken. Albert is ghestorven A°. 1528. op den 8en April/ in de goe weecke / oft voor Paesschen. Zijn begravinghe is buyten Norenborgh op t'Kerck-hof van S. Ioannes, by oft neffens ander eerlijcke Personen / aldaer op eenen hoogh verheven Serck oft steen staet dit volghende Graef-schrift:

ME. AL. DV.
QVICQVID ALBERTI DVRERI MORTALE FVIT, SVB HOC CONDITVR TVMVLO. EMIGRAVIT VIII. IDVS APRILIS, M. D. XXVIII.

Zijnen seer ghemeensamen vriendt den gheleerden Bibaldus Pirkeymherus, dien hy met den Graefijser had gheconterfept / heeft onder ander hem ter eeren gemaeckt in't Latijn aldus luydende Graf-dichten.

Graf-schrift.

Doe schilderend' Albert de Werelt had vermoyt,
En met soo schoonen Const hier alles was voltoyt:
Wat saelter (seydt hy doe) dat ick noch soude malen?
Dan s'Hemels hoogh ghewelf? stracx uyt dees aerdtsche dalen
Den Constnaer henen track, met eenen oock versween.
De Sterre claer, wiens licht beneden ons bescheen.

Een ander.

Vroomheyt, reyn hert, verstandt, voorsicht, der Consten gaven,
Godsvruchticheyt en gh'loof, t'saem ligghen hier begraven.

Noch een derd' / door den selven.

Mocht t'leven, och Aelbert, met weenen wederkeeren,
Soo laghe niet bedeckt u lichaem ter oneeren
In dees vuyl aerde snoo: maer om dat niet en wort
Beweeght het voor-beschick, t'zy watmen tranen stort:
Daerom soo doen wy siet, u met een droef vermanen
Dijn uyterst uytvaert slechs, met ons vergoten tranen.

Ter gedachtnis van Albert Durer, een seer deughtsaem jae volcomensten Man van zijnen tijdt / die niet alleen onder den Hooghduytschen den eersten was / die de Schilder-const vermeerdert/ vermaerdet / en in nouwer Met begrepen heeft: Maer de selfde met zijn schriften den naecomers heeft begost bevelen: om welck oorsaeck / doch voorneemlijck om zijn goede zeden / voorsichticheydt / en sonderlinghe gheschicktheyt / hy zijn Norenborghers / jae alle uytheemsche / niet alleen seer aenghenaem gheweest is: Maer d'hoogh-ghe boren Keyser Maximiliaen, en zijn Neef Karel, oock Ferdinando, Coningh van Hongherien en Bohemen / was hy seer lief-ghetal / die hem met mildt Jaer-

lijcx

lijcx pensioen ghevoedt/ en operste gonst heeft bewesen. Hy starf/ niet sonder seer beclaeght te wesen / den 8en. April/ Anno 1528. oudt 57. Jaren.

Bibaldus Pirkeymherus stelde dit zijnen trouwen vriendt/ om dat hy't verdiende.

Het leven van Cornelis Engelbrechtsen, Schilder van Leyden.

ALhoewel in voorleden tijden in onse Nederlanden de Schilder-const was gheoeffent/ ghelijck men segghen soude / constigh sonder Const / dat is / sonder gheleertheydt / studie / oft nae d'oude alderbeste wijse/ die d'Italianen naemaels uyt d'Antijcke beelden hebben bespeurt: Soo is nochtans te verwonderen van den welstandigen aerdt / die onse Nederlanders soo heel vroegh lieten sien in hun beelden en stelselen der bootsen / als uyter Natueren gheleert/ en wat een gheestighe fraey handelinge en wijse van doen. Ghelijck onder ander/ en insonderheydt ghemerckt can worden aen de cloecke constighe werck-ken/en veerdige schoon Pinceel-streken van den Leydtschen Cornelis Enghelbrechtsz. Die oock al vroegh gheblopt is / en was gheboren in't Jaer 1468. binnen der Stadt Leyden: wesende wel den eersten / oft van de eerste/ die binnen dees zijn gheboort-stadt heeft ghebruyckt de Oly-verwe/ die wel ontrent tsestigh Jaren nochtans voor zijnen tijt is ghevonden/en in't licht gebracht gheweest/ door de Croon oft cieraet onser Nederlanden / Ioan van Eyck / als voor henen is verhaelt. By wien Cornelis gheleert heeft / oft dat zijn Vader ooc een Schilder was/ heb ick niet vernomen: Dan men hout/ dat den volgenden Lucas Hugensen van Leydē zijn Vader vroegh verloren hebbende / soude by hem hebben gheleert. Cornelis hadde noch twee soonen Schilders / tijdtghenooten van Lucas, en eenen die den oudtstē was/ genaemt Pieter Cornelisz. Kunst, was een glas-schrijver / daer Lucas voornoemt veel ghemeensaem mede was in de oeffeninghe der Teyckenconst/ soo dat hy mede uytnemende was in glas-schrijven. Van zijn verhaelde ander twee sonen sal volgen. Nu Cornelis Enghelbrechtsz. die wy voor hebben/ was een seer goet teyckenaer / en een cloeck en veerdigh Schilder / in water en in Oly-verwe / gelijck als noch eenighe aerdige schoon stucken (die in de rasende Diluvie der beeldtstorminge niet vergaen / maer ten ghelucke noch over zijn gebleven) connen getuygē en te kennen gheven. Dese stucken zijn van den Heeren van Leyden / om hun weerdicheyt wille/ en ter ghedachtnis van sulck uytnemende Meester en Leydsche Borgher bewaert op het Stadt-huys: doch is jammer dat eenighe te hoogh uyt der oogh hanghen / datmen de netticheydt en den aerdt der Consten qualijck van beneden sien can: Dit zijn twee Altaertafelen met deuren / welcke eertijdt pleghen te staen buyten Leyden in een Clooster-kerck / ghenaemt tot Marien Poel. Het een stuck is de binnen Tafel / een Crucifix met de twee Moordenaers/ Marien, Ioannes, en anderen omstandt te Peerdt en te voet / seer fraey en wel gedaen: in de rechter deur/ d'Offerhande van Abraham: en in de slincke/ een Serpent-bijtinge. De ander Tafel is een afdoeninghe van het Cruys/ met noch daer rontom by ghevoecht in cleyne perckxkens ses ander weeningen van Maria: in de deuren comen Prlanten als ick meen / en is alles seer aerdich en constigh ghedaen. Noch isser op 't selve Stadt-huys van Cornelis, eenen grooten doeck van Water-verwe met groote beelden / wesende een dry Coningen: waer in te sien is een heerlijcke schoon manier van ordineren / en laken / datmen wel licht sien can / dat Lucas van Leyden nae zijn dinghen gheleert oft gheprartiseert heeft: dan dit stuck is wat seer vergaen/ dat welck om der Const wille schade is. Maer het alder weerdighste / en uytnemenste / dat van zijn gheleerde constighe handt te sien oft te vinden is / is een Tafereel met twee deuren / dat voortijdts heeft ghedient tot een Graf-teycken van den Heeren van Lockhorst / welck sy tot ghedachtnis van hun gheslacht S. Pie-

ters Kerck te Leyden hadden toegheeyghent/en ghehanghen boven hun Grafplaets / in de Lockhorst Capelle. Dit stuck pleeghtmen te sien te Leyden in 't huys van Lockhorst : maer is nu vervoert / en is teghenwoordigh binnen Utrecht / ten huyse van den Heer van den Boogaert / als getrouwt hebbende een Dochter van den Heer van Lockhorst. De Tafel van dit seer edel stuc/is een historie uyt d'openbaringe Ioannes, daer het Lam voor den Throon Gods op doet het Boeck met den seven seghelen/ alwaer 't gantsche Hemelsche heyr met veel aerdighe steldselen der beelden / en verscheydenheydt van lieflijcke fraey tronien / en een wonderlijcke veerdighe schoon handelinghe te weghe bracht is / en ghesien can worden / dat de alderbeste en ervarenste in onse Const hun te ontsetten en te verwonderen hebben / en is nochtans veel al ten eersten opghedaen/ghelijck sy doe veel voor een veerdighe fraey wijse hadden. Hier zijn oock te sien prianten/ en seer wel ghedaen conterfeytselen der ghener / die dit stuck in sulcken tijdt deden maecken. Summa/ Cornelis Engelbrechtsz. is gheweest een treflijck en dapper Meester / die neffens zijnen grooten gheest en veerdicheydt / grooten arbeydt in zijn wercken dede/zijn dingen oock met aerdighe cieraten eenen welstandt ghevende/ en heeft oock uytnemende waerghenomen het uytbeelden der affecten / oft Menschlijcke beweghentheden / ghelijck de Oude veel deden. Hy is overleden te Leyden/ in 't Jaer 1533. oudt wesende vijf en tsestich Jaer.

Het leven van Barent, Schilder van Brussel.

Hooghlijck verdient onder den vermaerde Mannen onser Schilderconst in ghedacht behouden te blijven den seer constighen Schilder Bernardt van Brussel / den welcken is gheweest een seer veerdigh en gheestigh Constenaer / soo in Oly als in Water-verwe / seer vast in zijn stellinghe en teyckeninge. Hy is geweest in dienst van Vrouw Margriete, die t' sijnen tijde de Nederlanden gouverneerde/en is oock geworden Schilder van den Keyser Carolus de vijfde. T'Antwerpen in d'Aelmoesseniers Capelle is van hem een Tafel van het Oordeel / die hy te vooren gantsch liet over verguldén/op dat alles te schoonder en gedueriger mocht blijven : dit quam hem oock te pas om den Hemel te maken doorschijnigh. In de Kercken te Brussel/te S. Goelen, en elder/ was van zijn werck. Te Mechelen heeft hy ghemaeckt d'Altaer-tafel van den Schilders / daer S. Lucas ons Vrouw schildert/een seer constich stuck van Oly-verwe / waer van Michiel Cocxie namaels de deuren heeft geschildert. Hy heeft voor Vrouw Margriete, en ander groote Heeren/ ooc voor den Keyser / veel heerlijcke schoon patroonen van tapijten geteyckent/ en geschildert/ waer in hy hadde een sonderlinghe vast en veerdighe handelinghe / en wierdter seer heerlijck van betaelt. Hy maeckte onder ander voor den Keyser verscheyden Jachten/met de Bosschen en plaetsen ontrent Brussel / daer dese Jachten van den Keyser gheschieden : in welcke den Keyser / en meer Princen en Princessen nae 't leven quamen / 't welck seer costlijck in tapijt wierdt ghewrocht. Daer zijn oock cortlinghe in Hollandt in den Haghe ghebracht/ by zijn Excellentie Graef Maurus , sesthien stucken geschilderde Tapijt-patroonen/die van Bernardt seer wel en constigh zijn ghehandelt:op elck deser comt een Man oft Vrouw te Peerde groot als 'tleven/wesende het gheslacht en afcomst van het huys van Nassouwe nae 't leven. Dese liet zijn Excellentie Graef Maurus van Oly-verwe conterfeyten door Hans Iordaen van Antwerpen / constigh Schilder/woonende te Delf. Dese patroonen by dat de datum uytwijst / souden nu schier ontrent de hondert Jaeren oudt wesen. Waer by men te bedencken heeft en te rekenen/in wat tijdt desen Meester in de Const ghebloeyt en gheleeft heeft: ick acht hy tot goeden ouderdom moet ghecomen wesen. Zijn geboort en sterf-

tijdt heb ick niet connen vernemen / de-wijle eenigh schrijver niet sorghvuldich is geweest sulcker Mannen levens om-standicheden aen te teyckenen.

Het leven van Lucas van Leyden / uytnemende Schilder / Plaet-snijder / en Glas-schrijver.

VAn soodanighe Menschen / die won-derlijck schijnen van der Natuere / als vercoren lieve troetel-kinderkens uytghepickt oft voorgheschickt uyt velen / om velen hooghvlieghende t'o-vertreffen / in eenighe besonder vernuf-tighe / heerlijcke / en loflijcke daden / en oeffeninghen / 't zy des gheests / oft des lichaems / bevindtmen by herbaren-heydt / en leestmen in gheschreven ghe-schiednissen / en constige gedichten / dat-se veeltijts vroech / door groote merck-lijcke beginselen / claerlijck te kennen gaven teeckenen / van het gene van hun te hopen en te verwachten was. Eeni-ghe hebben kindt wesende / met wijse antwoordt hun aengheboren voorsich-tichheydt laten blijcken / dat hun den Roomschen heymelijcken Raedt te we-ten betrouwt is gheworden / en den in-ganck in 't Raedthuys toeghelaten; an-der / nae 't versieren der Poeten / hebben van in de wieghe met Slanghe-wor-ghen cracht en stoutmoedicheydt bewe-sen. Waer op 't spreeckwoordt past: Dat wat Netel te worden heeft / vroech te bernen oft te steken begint. Onder veel behendighe edel gheesten in onse Schilder-const / die van inden Lenten-tijdt huns levens uytmuntich zijn ghe-weest / en daer wy elders van hebben verhaelt / en weet ick gheenen / die te ge-lijcken is by onsen voorghenomen na-tuerlijcken begaeyden Lucas van Ley-den / welcken met Pinceel / en Graef-ijser in de handt / en met de Schilder en Teycken-const schijnt gheboren is ghe-weest. Het is verwonderlijcker als ghe-looflijck te hooren vertellen / van de ge-ne die nochtans daer van wetenschap hebben / dat hy een kindt van neghen Jaren wesende / van zijn inventie heeft Coper-printen uyt laten gaen / die seer aerdich / en fijn gedaen zijn / ghelijckmer verscheyden noch siet / daer geen datum op en staet : en waer datum staet / daer cannen wel gissen en rekenen / in wat ouderdom hy de selvighe heeft ghesne-den : want hy was gheboren binnen Leyden in 't Jaer 1494. ontrent den lesten Mey / oft begin van Junius. Zijn Vader was gheheeten Huygh Ia-cobsz. oock een uytnemende Schilder in zijnen tijdt. Lucas uyt der natueren een Meester / was een leerlingh by sij-nen Vader / en naederhandt by Corne-lis Engelbrechtsz. en heeft nessens d'aen-poringhe der Natueren / door der Con-sten lust geprickelt wesende / zijnen tijdt met stadighen vlijt waer ghenomen / menighen nacht met keerslicht aen den dagh knoopende / oft hanghende : zijn koten en speel-tuygh was alderley reet-schap der Consten / als Kole / Crijt / Pen / Pinceel / Graef-ijser / en dergheliijc-ke : zijn ghesellen waren / die van zijnen doen oock waren / te weten / jonghe Schilders / Glaes-schrijvers / en Gout-smeden. Zijn Moeder socht hem dick-wils te beletten het nachts teyckenen / niet gheheel om den cost van het licht / dan vreesende dat hy zijn jongh teer lijf en sinnen / met so stadich wakē en hooft-breken / mocht te cort doen / oft hinder-lijck wesen. Nemmermeer en liet hy af van alle dinghen nae 't leven te conter-feyten / tronien / handen / voeten / huy-sen / Landtschappen / en alderley stoffen van laken / in welck hy sonderlingh be-haghen hadde. Hy is oock gemeensaem oft universael gheweest / te weten / in alles wat de Schilder-const omhelsen mach / bequaem en gheschickt / schilde-rende van Oly-verwe en Water-verwe Historien / Conterfeytsels / Lantschap-pē / en Beelden / Glas-schrijven / Plaet-snijden van jonghs aen oeffenende. Doe hy een kindt van twaelf Jaren oudt was / schilderde hy van water-verwe eenen doeck / wesende d'historie van S. Hubrecht, dat een dinghen seer te ver-wonderen was / en hem seer geruchtich maeckte. Dit stuck was voor den Heer van Lockhorst / welcken hem daer voor gaf

gaf soo veel gout-guldens als hy Jaren oudt was. Doe hy 14. Jaren oudt was/ sneedt hy een Historie/ daer Machomet door dronckenschap eenen Monick hadde vermoort/ ghelijck het blijckt aen de datum van 8. Een Jaer daer naer/ dat is/ in't Jaer 9. doe hy 15. Jaer was/ sneedt hy verscheyden dingen: onder ander/ ghelijck om Glaes-schrijvers/ 9. ronde Passi-stucken/ te weten/ het Hofken/ de vanginghe/ voor Annas, bespottinghe/ gheesselinghe/ crooninghe/ Ecce Homo, cruys-draghen/ en t'Crucifix: dit zijn seer uytnemende stucken/ en seer wel gheordineert. Oock een S. Antonis temptatie/ daer een schoon Vrouw ghecleedt voor hem verschijnt: Dit is gheheel uytnemende/ soo beelden/ gronden/ als achter-uyt/ en soo heel suyver alst mogelijck is te snijden. In dit selve Jaer is van hem gesneden die wonderlijcke wel gheordineerde bekeeringhe Pauli, daer hy blindt ghelept wort nae Damasco: Welcke blintheyt/ en al den omstandt wel uytghebeelt is. In dit/en al zijn ander printen/ sietmen veel aerdige verscheydenheden van tronien en cleedinghen na den ouden Wet/ hoeden/ mutsen/ en hulselen/ al meest d'een d'ander niet ghelijckende/ sulcx dat groote Meesters van onsen tijdt in Italien met zijn dinghen hun grootlijck hebben weten te behelpen/ zijn dingen met somtijden een weynich te veranderen in hun wercken ontleenende/ en te pas brenghende. Van dees bekeeringhe Pauli, verhaelt oock Vasarius, en prijst hem in verscheyden deelen boven den uytnemenden Albert Durer, segghende: De wercken van Lucas zijn ghenoechsaem om hem te doen rekenen onder die 't Graefijser uytnemende gehandelt hebben. De by-een-voeginghen/ oft ordinantien zijner Historien/ zijn seer eyghen/ en ghedaen met sulcke merckljcke uytbeeldinghen/ en op een seker wijse sonder confusie oft ongheschicktheyt/ dat elcke eyghentlijck de geschiedenis selfs schijnt te wesen/ die hy daer mede heeft willen uytdrucken/ en dat het niet anders behoorde te wesen: Oock zijn dinghen zijn met meer opmerckinghe en waerneminghe/ nae de ordenen oft regulen der

Getuyghnis Vasarij van Lucas van Leyden.

Consten/ dan die van Albert Durer. Boven dit sietmen van hem gheoeffent een verstandige aendachtic heyt in het snijden zijner dinghen: om dies wille dat alle zijn wercken/ die van hant te handt allenxkens ververren oft verschieten/ en zijn soo hart niet aengheroert/ om datse souden verflouwen/ ghelijck in't leven de ververrende dinghen meest uyt den ghesicht verliesen. Jae heeft die dinghen ghedaen met sulcken opmercken/ en soo soet ghedommelt/ datment met de verwe niet anders en soude ghedoen: Welcke waerneminghen hebben veel Schilders den ooghen opghedaen. Dit is dan Vasarij ghetuyghnis van Lucas van Hollandt (so hy hem noemt/) en is oock soo de waerheyt/ dat hy soo wel ordineerde/ en datmen in zijn dinghen siet die natuerlijcke waerneminge van t'verschieten en t'verflouwen der achter-uyten/ welcke soo in de beste dinghen van Durer in de Landtschappen niet te sien zijn/ oock niet in zijn bysonderste stucken/ als den Hubrecht, oft derghelijcke. Wel is waer/ dat in een plaetse den verhaelden Vasarij nae zijn meeninge seght/ dat Lucas soo veel teyckenens niet en hadde/ als Albert, nochtans (seght hy) heeft hy hem in veel deelen met den Graefijser gelijck geweest. Men siet oock in Lucas dinghen eenen heel anderen schoonen aert van blacke vaste gronden in zijn Landtschappen/ en een ander soeter eenparige handelinghe van snede/ daer zijn drijvende en vloepende lakenen soo verstandich/ als constich mede zijn uytgebeeldt/ als men doet in ander van zijnen tijdt/ ghelijck ick achte my de verstandighe sullen toestemmen. Het naevolghende Jaer 1510. doe hy 16. Jaer oudt was/ sneedt hy den miraculeusen oft seldtsamen Ecce Homo: Een dinghen hem boven maten te verwonderé/ dat in so weynich bejaerden Jonghen soo overvloedighen gheest en verstandt zy gheweest/ soo in't ordineren/ verscheydenheydt der beelden/ versieringhe der cleedinghen van verscheyden volcken/ als oock de heerlijcke moderne aerdighe ghebouwen/ alles soo heel wel naer der perspectiven Const en maet waer genomen wesende.

In

In dit selve Jaer heeft Lucas oock ghesneden seer aerdich en suyver eenẽ Boer en Boerinne met drij Koeyen: de Boerin opghestaen wesende van melcken/ bewijst de stramnicheyt oft vermoeytheydt van het sitten/ en is een uytnemende stucxken/ dat seer gesocht wort. In't selve Jaer thien sneedt hy oock een Adam en Eva, daer sy uyt den Lust-hof ghebannen gaen swerven: Adam met een vel aen't lijf / en een spa oft graef op de schouder / en Eva met den Cain haer eerste kindt op den arm / een seer net en fraey stucxken wesende. In dit Jaer sneedt hy oock een cleen naeckt Vrouken/dat een Hondekẽ sit en vloyt: dese stucken heb ick willen vervolghens verhalen/ om te bewijsen/ en in gedacht te houden/ tot een groot verwonderen/ wat volcomen vruchtẽ so groene spruyt heeft voortghebracht. Maer het waer my onmogelijck alle zijn stucken te verhaelen/wat hy al gheschildert/ ghesneden/ en op glas gheschreven heeft: dan dit weet ick/ dat hy vlijtich en sorghvuldich was/zijn verwen schoon en suyver te legghen: en alhoewel hy sneedt/ dat hy altijdt den Pinceel gheoeffent heeft/ en soo heel sinlijck en nouw stende was op zijn drucken/ dat hy gheen Printen noyt heeft laeten uytgaen/daer eenigh minste gebreck oft vlecxken aen was. Oock hebben zijn Printen in den selven zijnen tijt redelijcken ghegolden: want zijn beste dinghen de groote bladeren/ als die alder uytnemenste Magdalena, Crucifix/ Ecce Homo, Drie Coninghen/ en derghelijcke/ golden eenen gout gulden/oft 28. stuyvers het stuck. Ick hebbe oock verstaen/dat zijn dochter soude getuyght hebben/dat hy groote hoopen Printen verbrandt heeft/ die misdruckt waeren. Hy is noyt buytens landts ghetrocken om de Const te leeren/alhoewel Vasarius anders schrijft/en meendt dat alle vermaerde onser Nederlanden hebben de Const uyt Italien moeten haelen/ en den Italiaenen afleeren: maer hy dwaelt/ ghelijck hy in meer dinghen qualijck bericht wesende doet. Lucas heeft hem ten Houw'lijck begheven/ en trouwde een edel dochter van den gheslacht van Boshuysen/ en verloor t'zijnen leetwesen doe veel tijdt met bancketteren en goet chiere maecken/ ghelijck de wijse onder den Rijckdom en die van Adel is. Sommigher meyninghe is/ dat Albert Durer en hy malcander hebben ghesocht te trotsen oft t'overtreffen/ dat Lucas somtijdts eenighe gelijcke Historien oft ander dinghen heeft stracx oock ghesneden/ die Albert gedaen hadde/ en dat sy malcanders dinghen met groot verwonderen saghen/ soo dat eyndlinghe Albert Durer in Nederlandt is ghecomen/ en te Leyden by Lucas wesende/ heeft hy Lucas, en Lucas hem/ op een Tafelet gheconterfeyt nae 't leven/ en hebben hun t'samen met malcanders teghenwoordicheydt in aller vriendelijckheyt vermaeckt. Lucas was wat cleen/ en teerachtich van persoon: zijn conterfeytsel komt in druck/ van hem self ghedaen wesende/ jonck sonder baert/ een beeldt wat meer als half/met eẽ groote Muts met vederen op/ hebbende in zijn cleedt oft boesem een doodts-hooft. De schilderijen die van hem ghedaen/ oft tegenwoordich te sien zijn/ oft ghevonden worden/ zijn weynich: doch uytnemende verwonderlijck/ en seer behaeglijck/ door een bysonder eyghenschap van een (ick en weet niet wat) lieflijcke aenlockende bevallicheyt/ die daer in te sien is. Maer boven al dat van hem is te sien/ is een Casse met twee deuren/ het uytnemenste/ en schoonste/ en is nu ter tijdt by den soo Const-liefdighen/ als Const-rijckẽ Goltzius te Haerlem/welcken dat in't Jaer 1602. tot Leyden om grooten prijs heeft ghecreghen/ tot zijn groot verheughen/als een die tot Lucas dingen/ door de goede kennis der const/ grooten lust/ en liefde heeft. Het is d'Historie vã den blinden van Jericho/ te weten/ Bartimeus Timei soon/ hoe hy siende wort/ gelijck den Euangelist Marcus aen zijn thiende Capittel schrijft/ en Lucas in't 18e, wesende alles seer schoon/ en als versch gedaen vã verwe/ wonderlijck los/ aerdich/ en overvloedich wel gheordineert/ en gheschildert: de vleughels oft deuren van binnen/ doen oock mede in't uytbeelden der Historien. Daer zijn seer veel beelden op verschey-

den

den actien/ met seer groot verwonderen toonende over sulck wonder teecken als midden gheschiet/ dat eenen blinden wort siende ghemaeckt. De naeckten en tronien zijn seer verscheyden/ lieflijc/ en gloeyende ghedaen: Elck beeldt is verscheyden van cleedinghe/ en de hoofden met verscheyden wonderlijcke Mutsen/ tulbanten/ en hulselen geciert. In het Christi beeldt sietmen natuerlijck uytghebeeldt een oprechte simpelheyt/ en goedertieren sachtmoedichheyt/ en ootmoedicheydt/ oock een hertlijcke toegheneghentheydt/ den blinden de weldaet der genesinge te bewijsen oft te oeffenen. In den blinden/ die van zijnen jonghen wort aengheebracht/ sietmen den rechten aerdt der handt uytstekende blindé/ seer natuerlijck en eygentlijck uytghebeeldt wesende. De gronden zijn schoon/ en gloeyende: Achter comen Boomen en Bosschen/ soo net en eyghentlijck ghehandelt/ datmen dergheljjcke gheschildert nerghen meer en comt te sien: Want het schijnt datmen buyten in't veldt alles natuerlijck in't leven voor ooghen heeft. Achter aen in't Landtschap (tot vervolgh der Historie) comt in cleen bootskens/ daer Christus by den vruchtloosen Vijghboom vrucht soeckt. Voort is oock het Landtschap seer uytnemende/ met eenighe aerdighe huysinghe en gebouwen in't verschiet. Op dit bysonderste stuck van soo overtreffende constighe handt/ is dit volgende Lof-dicht/ de Const ter eeren/ van yemandt ghemaeckt/ en hier by ghevoeght.

Sonnet.

Hoe Bartimeus blindt, het licht van t'licht heeft creghen,
Nae Marcs, en Lucas penn', heeft Lucas met t'Pinceel
Gheboottst hier in dit schoon ghevleughelt Tafereel,
Daer 't Lams sachtmoedich beeldt toont weldaedts soet gheneghen,
Ten blinden, welckens aerdt blijckt aen handt-tastich pleghen.
Den omstandt schijnt verbaest, om 't wonder teecken heel.
Oock wie dit stuck aensiet, daer wonderlijck elck deel
Van Consten overvloeyt, heeft wonderlijck beweghen:
Want desen blinden treckt tot hem elcx oogh en hert:
Maer sonder oogh en hert hier niemant door en wert,
Al treffen hem van lust inwendich heete stralen.
Den blinden van het licht, het licht ontfanghen heeft,
En Lucas oock het licht door desen blinden gheeft
Het Schilders blint Pinceel, om recht gaen sonder dwalen.

Dit stuck was ghedaen/ gelijck den datum van buyten op de deuren uytwijst/ A°. 1531. want van buyten staen twee beelden van verwe/ wesende een Man en Vrouw/ die eenighe wapenen houden/ seer aerdich/ en met een cluchtighe veerdighe manier gheschildert. Het is oock wel van het leste/ oft het leste werc van Oly-verwe/ dat desen seer vermaerden Meester heeft ghedaen/ schijnende of hy hier zijn uyterste vermoghen inde Const/ de Weerelt tot vercieringhe/ en hoogh verwonderen heeft willen thoonen/ en nae laeten/ tot zijn naems onsterflijckheyt: want hy maer twee jaer daer naer en leefde. Dit voorbaer stuck heb ick willē om zijn weerdicheyt voor aen stellen. Daer is noch een schoon en heerlijck stuck van Lucas tot Leyden/ op het Stadt-huys by den Heeren aldaer in de openbaer plaetse in weerden ghehouden en bewaert/ wesende het uyterste oordeel/ dat een uytnemende goet werck ghehouden wordt. Hier in comen veel verscheyden naeckten van Mannen en Vrouwen/ waer wel te mercken is/ dat hy op het leven wel heeft ghemerckt/ bysonder de Vrouwen naeckten/ die hy van lieflijcke carnatie heeft gheschildert: dan alsoo doe veel 't ghebruyck by den Schilders was/ zijn dese naeckten op den dagh wat seer cantich/ oft ghesneden. Van buyten comen twee groote sittende beelden/ wesende eenen Petrus en Paulus, op elcke deur eenen/ wesende seer aerdigh/ en onghelijck fraeyer gheschildert/ als het werck van binnen: want het

het alles beter is gecolozeert / en vloeyender ghedaen / soo wel tronien / naeckten / als lakenen / oock gronden / en achter-uyten: in summa / het is sulc / datter groote uytheemsche Potentaten nae hebben laten vraghen om te coopē / dan is van den edel Heeren aldaer beleefdlijck afgheslaghen / als dat sy 't hun vermaert Borgher ter eeren niet begheeren te missen / wat groote sommen gheldts men daer voor oock wilde gheven: welcken glans der eer ende edel Schilderconst heerlijck met eē wederschijn claer en blinckende maeckt. Daer is oock gheweest buyten Leyden op een huys / by den Edelman Frans Hooghstraet, een seer uytnemende stucxken / oft sluytende kasken: Waer in quam een seer wel ghedaen Mary-beeldt / een half beeldt / beneden de knien de rest als met eenen steen bedeckt wesende. Het kindeken was oock seer lieflijck / hebbende in zijn handen een Wijndruyf met een ranck tot beneden hanghende / schijnende te hebben willen uytbeelden / dat Christus den rechten Wijnstock is: Het laken was uytnemende. Op d'ander sijde was een Vrouw priant / de welcke achter haer hadde een Magdalena, die haer wees op den Christus op Mariæ schoot. Het achter-uyt was van gronden en boomen / seldtsaem en verwonderlijck. Van buyten quam de boodtschap Mariæ in heel beeldekens / seer aerdich van steldsel / actien / en lakens / met schoon pinseuren. Dit stucxken is teghenwoordich by den Keyser Rudolphus, den meesten Const-liefhebber van desen tijdt: Op dit seer edel stucxken stondt een datum van 22. neffens de ghewoon Lucas van Leyden teecken L. Daer is noch een seer uytnemende bysonderr stuck oft kasken van Lucas t'Amsterdam in de Calverstraet / wesende d'Historie van den kinderen van Israel / daer sy om t'gulden Calf dansen / en daer sy sitten en banckètteren / volghende den text der Schriftuèren / daer ghesept wort: Het volc sat neder om eten en drincken / en stondt op om te spelen. In dit banckèteren / sietmen seer levendich uytghebeeldt des volcx dertel wesen / en den oncuyschen lust / ten ooghen uyt hen openbarende: Doch is van eenighe onverstandighe bedorven / met vuyl vernis oft dergelijck te besmeeren. Voorts isser noch van Lucas tot Leyden eenen schoonen Water-verwen doeck / ten huyse van eenen goeden Heer / van Sonneveldt ghe heeten / oft ten huyse van den Heer Knotter / sonderlingh liefhebber der Const / en self Schilder wesende. Dit is oock een seer schoon werck / wesende d' Historie van Rebecca, en Abrahams knecht / daer hy by de Fonteyn van haer drincken ontfangt: hier zijn te sien seer aerdige Vroukens oft Maeghdekens / verscheyden actien doende met water putten en anders: met oock een schoon Landtschap / en fraey gronden. Noch heb ick ghesien binnen Delf / ten huyse van een Brouwer / oft Moutmaker / eenighe Water-verwe doecken / wesende verbolghens d' Historie van Ioseph, die seer fraey van inventie en teyckeninghe zijn / met eenighe schoon lakenen / bysonder daer den Schencker en Backer in de vanghnis ligghen: maer het is te jammeren / datse den tijdt en de outheyt so by den handen hebben ghehadt / en verdorven / door de vochticheydt der muèren / daer in dese Nederlanden veel ghebreckt van is. Voorts zijn van Lucas hier en daer te sien eenighe aerdighe Conterfeytsels: in welcke te doen / hy oock een uytnemende eyghenschap van handelinge hadde. Onder ander isser een tronie / schier als 't leven / te Leyden by een Burghermeester / ghenaemt Claes Ariaensz. daer een natuerlijck aerdigh wesen in te sien is. Noch is te Leyden een cleen soet Mary-beeldeken van hem / by den Const-liefdighen Bartholomeus Ferreris, oock Schilder wesende. Ick hebbe elder van Lucas verhaelt / hoe dat hy seer constich van uytbeeldinghe was / naemlijck in een Print / daer Saul den Koningh / met een uytsinnich wesen / en natuerlijck dwaes schijnende / den David voor hem spelende / met een Spiecke door schieten wilt. Sulcke / oft dergheliicke dinghen / sietmen noch elder in verscheyden zijn dinghen meer: oock in een cleen stucxken Print / dat Vasarius in zijn schriften prijst / daermen siet eenen

Boer /

Boer/welcken schijnt soo groote pijn te lijden van eenen tandt / die hem eenen Lapsalf upttreckt / dat hy niet ghewaer wort oft bevoelt/dat terwijlen een Vrouw hem de Tassche berooft. Oock in een ghelijcke groot stuckxken Print/ sietmen een verstandighe schoon uptbeeldinghe van een oudt Manneken en Vrouken/die natuerlijck hun Musijckinstrumenten oft speel-tuygh op malcander accorderen/ oft gelijckstemmich over een brenghen / wel schijnende upt den Philosooph Plutarchus te wesen ghenomen / daer hy schrijft van de Houwlijcke Wetten / dat in desen staet des Mans woordt binnen den huyse meest moet ghelden / even ghelijck de grootste snaren van het meest Instrument meest en grover ghelupt gheven: want hy heeft den Man het meeste Instrument in den handen ghemaeckt. Het uptnemenste dat hy ghesneden heeft/is gheweest het conterfeptsel van den Keyser Maximiliaen, 't welck hy dede / doe desen Keyser binnen Leyden quam/en ghehult worde:en is de grootste en heerlijckste tronie/ die men van hem ghesneden siet / wonderlijcke stout en aerdich ghehandelt wesende. Hy is doch een sonderlingh Man gheweest / en ick en weet niet waer in dat hy meer te prijsen zy / het zy in sijn schilderen / Plaet-snijden / oft Glas-schrijven. Het Plaet-snijden soude hy gheleert hebben van eenen die Harnassen hetste / en met sterck water beet / met oock eenigh onderwijs van een Gout-smit. Hy heeft oock eenige aerdige stucxkens ghehetst/ en verscheyden Hout-printen ghesneden/ die seer uptnemende gehandelt zijn. Men siet oock van zijn dinghen hier en daer op glas / dat een weerdigh dinghen te bewaren is. Onder ander is by Goltzio , wien zijn wercken lief zijn / een stucxken op glas/van den Vrouwen dans / David te ghemoet comende / dat wonder fraey is ghehandelt / en comt oock in Print seer wel ghesneden door Ian van Sanredam. Doe Lucas ontrent oudt was 33. Jaer / is hy lustich gheworden om eens te gaen besoecken den Schilders in Zeelandt / Vlaender / en Brabandt / des hy als een Man van goede middel hem op de reyse stelde/ick meen wel met een eygen toeghemaeckt schip / van alles wel versien. Te Middelburgh ghecomen / heeft hy daer hem vermaeckt / te sien de dinghen van den vlijtighen en constighen Ian de Mabuse, die daer doe ter tijdt woonachtich / en verscheyden dinghen hadde ghedaen. Hier heeft Lucas van Leyden Mabuse en ander Schilders een bancket gheschoncken van tsestigh gulden:oock van ghelijcken heeft hy elder oock ghedaen/ te weten/ te Ghent/ Mechelen/en Antwerpen/daer hy t'elcken den Schilders ten besten gaf tsestich gulden: en was over al vergeselschapt met den verhaelden Ian de Mabuse, den welcken hem seer statich en prachtich droegh/hebbende aen een cleedt van goude laken / en Lucas hadde aen eenen rock van ghele zijden cameloot / dat in de Sonne oock eenen glans hadde als van gout. Maer om dieswille dat Mabuse hem in de cleedinghe overtrof / meenen eenighe/ dat Lucas veracht oft te minder onder den Constenaers soude geacht zijn gheworden. Maer het ghene noch meer teghen den aert der Consten en Natuere der Consten oeffenaers soude strijden/ is dat ghemeent wordt / dat Lucas die reys t'sindert dickwils heeft beclaegt/ om dieswille hy altijdt nadencken hadde /eenigh vergift door yemant hem benijdende ontfanghen te hebben gehadt: want hy van desen tijdt af nemmermeer recht ghesont en was. Of hy nu vergheefs dese quade inbeeldinghe / en ten onrecht in zijn ghedacht ghedruckt hadde / oft niet / soo heeft hy nochtans de ses volghende Jaeren tot zijn doodt toe/ veel tijts te bedde gheleghen: of het nu eenighe longhen-sucht/ oft teeringhe was/en weet ick niet/dan dat hy altijdt met 't vorighe bedencken hem stadich quelde. En hoewel dat hy te bedde was/ liet hy weynich tijt noch verloren gaen/ of hy en sneedt / oft en schilderde / hebbende zijn reetschap daer eygentlijck na laten toe maecken / sulcken lust hadde hy noch langs so meer tot de Const/ gelijck sulcx den groote Meesters veel gheschiedt: want door de groote hervaren kennis in hun edel oeffeninghe/wort daghe-

daghelijcx de liefde tot de Const in hun nieuwer en crachtigher ontsteken. Doe hy nu op het leste altijdt meer en meer aen lijf en ghesontheydt af-nam/ en met gheen Medecijnen con gheholpen worden/ en dat hy zijn verscheydinghe uyt deser tijdt te naken bevoelde: Twee daghen eer hy starf/ was hy lustigh om noch eens de Hemelsche locht / oft den Hemel/des Heeren werck te sien/ waerom zijn dienst-maegt hem buyten heeft ghebracht voor de leste reys / en is den tweeden dagh daer nae overleden/Anno 1533. oudt wesende maer 39. Jaer. Hy leefde noch op eenen dag / die by den Ouden noch wel in ghedachtnis is / te weten / den dagh van den heeten Omgangh van Leyden: Wantter in desen Omgangh volck van hitten nederviel / en starf. Het leste dat hy sneedt/ was een cleen stucxken/ wesende een Pallas, en mē seght dat het selfde so voldaē noch voor hem op zijn bedde soude gheleghen hebben: Schijnende te bewijsen oft te segghen / dat hy zijn vernuftighe edel handelinghe oft Const tot den lesten bemint en gheoeffent heeft. Hy en hadde maer een eenighe dochter / de welcke neghen daghen voor des Vaders overlijden baerde eenen soon: En doe men met t'kindt van Doopsel quam / vraeghde hy nae den naem van zijnen jonghen Neef. En doe men hem antwoorde/ datter noch eenen Lucas van Leyden nae hem soude blijven/ en nam dat niet wel/ als oft de meeninge was / datmen hem wouw voort hebben. Dese zijn dochters soon Lucas Damessen is ghestorven t'Wtrecht/A°. 1604. oudt 71. Jaren/ was mede een taemlijck goet Schilder/ ghelijck oock noch is Ioan de Hooy zijn broeder / Schilder by den Coningh van Vranckrijck. Ter eeren van Lucas heeft Lampsonius een opschrijft in Latijn ghemaeckt / op dese meeninghe: Doch ick acht niet genoegh loflijck na verdienste.

Ghy Lucas oock, Durerus niet ghelijck,
Maer aldernaest, 't zy of gh'in Consten rijck
Tafreelen maeckt met verf', oft ons in snede
Laet sien, oft deelt u coper beelden mede
In teer Papier, verwonderingh wel weert,
Comt vry nu voort (indien dat ghy 't begheert,
Oft ist u eere) en laet ons dicht gheleyden
V naems gherucht, met u gheboordt-stadt Leyden.

T'leven van Ian den Hollander/ Schilder van Antwerpen.

WEl bevind' ick/dat onder de Conterfeytselen der Nederlandtsche vermaerde Schilders/ over eenige Jaren in Coper-druck uytghegaen / niet vergheefs oock wort plaets verleent en ghegheven Ian den Hollander / gheboren t'Antwerpen: Want ick hebbe ghenoegh vernomen/en verstaen/ dat hy een seer uytnemende Meester is geweest in Landtschap. Hy heeft al vroegh gheleeft: Want hy was gheweest den Man van de Moeder van Gillis van Conincx Loy. Hy wrocht Oly en water-verwe: hy lagh dicwils en veeltijts ter venster/ en sagh in de Locht / om alles nae t'leven te doen:veel had hy oock de manier/ van al swadderende op de Penneelen oft doecken de gronden mede te laten spelen/ het welck Brueghel seer eyghentlijck nae volghde: zijn Huysvrouw reysde op de Marctē/ in Brabant en Vlaender/ alles vervullende met schilderije/ en won daer wel mede. Soo dat Ian, al en reysde hy niet/seer weynigh wrocht: Doch zijn Landtschappen hebben op dese tijdt gheen ander te wijcken. Hy is t'Antwerpen ghestorven. Tot hem seght Lampsonius:

Neerlanders altijt lof met Landtschap maken halen,
D'Italiaen met Mensch en Goden wel te malen,
Dit is geen wonder groot, en can wel zijn ghelooft:
Want den Italiaen heeft d'hersens in sijn hooft.
Maer niet vergeefs men seght, hoe dat de Nederlander,
Heeft in zijn handt vernuft, soo wouw desen Brabander

Landtschappen maecken eer, dan qualijck te verstaen
Hooft, Godt, oft menscher beeldt, oft hem daer in misgaen.

Het leven van Quintijn Messijs, Schilder van Antwerpen.

GHelijck wy wel meer verhaelt moghen hebben / dat 's Menschen eyghentlijcke toegheneghentheydt / die hem is voor/oft in gheboorte ingestort/ van oft door Nature wort menichmael teghen ghestaen/ ghewelt oft belet ghedaen / 't zy door Ouders wille / nootsaeck / oft ander ongheleghentheden meer: Waer door somtijdts gheschiedt is / dat de ghene die tot onse edel oeffeninghe voorsien/oft voorschickt syn/comen op eenighe onvernuftighe rouwe handtwercken ghestelt te wesen: Maer soo haest de sulcke comen daer in te veranderen / en worden de Const / die hun eyghen toecomt/te oeffenen/al is 't somtijden noch ghenoech spade / soo siet men een wonderlijcke voorderinghe/ en een loflijcke heerlijcke uytcomst van sulcke gheschieden. Sulcks betuyghde 't leven van Polydoor , ghelijck oock sal de gheschiedenisse van Quintijn Messijs , Schilder van Antwerpen / den welcken wordt gheheeten den Smit/ om dat hy eerst is gheweest een Smit/ tot syn twintigh Iaren / daer van sommighe 't onrecht noch thien Iaren toeghedaen worden. Alsoo dan Quintijn 't zynen twintigh Iaren in een langhe swaer sieckte is ghevallen/ dat hy qualick hem selven con onderhouden/ huyshoudende met syn arm oude Moeder/ die hy daer te vooren plach den cost te winnen / en t' onderhouden / het welck hem jammerde / dat hy te bedde ligghende niet meer en con ghedoen/claeghde sulcks aen de ghene / die hem daghelijcks quamen in zijn kranckheydt besoecken: Want al was wel de meeste cracht van de sieckte over/ en dat hy begon over eyndt te sitten / soo was zijn lichaem noch soo swack/ dat hy sulcken grooten arbeydt/als het smeden is/niet en vermocht te doen. Binnen desen middelen tijdt begon te naken den Vasten-avondt / en het was 't Antwerpen een ghebruyck/ oft oude maniere / dat op den Vasten-avondt/oft daer ontrent/de sieck-luyden/of Lasarussche in de Stad omginghen / draghende een groote houten ghesneden ghestoffeerde Keers / en deelden over al den kinderen eenighe papieren Sanctkens oft Heyligskens/ die van Hout-print / en afgheset waren / soo dat sy van dese groote menichte behoefden. Soo is onder die Quintijn besochten yemandt ghecomen / die hem raedt gaf / van dese Sanctkens af te setten/ soo dat hy sulcx aenghevangen heeft. Door dit soo heel cleen begin / is zijn aengeboren gheneghentheyt oft lust ontsteken worden / soo dat hy gantschlijck met groote liefde en vlijt/ hem van doe voort heeft tot de Schilder-konst begheven / daer hy in corten tijdt met stadigh oeffenen wonderlijck seer heeft toeghenomen/ en als uytnemende Meester die gheworden is / zijn leven langh daer in is volherdet. Daer wordt van den oorsprongh oft oorsaeck van zijn Smits ambacht ; verwisselinge/en toegangh tot der Const / een ander vertellinghe/ veel/ oft ghemeenlijck ghedaen: te weten/dat hy Smit wesende/verliefst wert/en hem begaf te vryen een aerdigh schoon Meysken / in welcke vryagie hy hadde een teghen-ghenoot / die een Schilder was : maer dat het Meysken meer sin hadde aen den Persoon van Quintijn , dan haer mishaeghde dat vuyl Ambacht/ wenschende dat Quintijn den Schilder waer gheweest / en den anderen den Smit: Twelck Quintijn verstaende / soude door de groote liefde ghedronghen wesende/ zijn Smits hameren uyt der handt gheleydt / de Pinceelen aenghegrepen/ en hem gantsch vlijtich/ en geluckich tot de Schilder-const begheven hebben / om alsoo zijn alderliefste te behaghen / en 't zynen deele te moghen vercrijghen. Dit wort bevestight van Lampsonio in een Latijnsch gedicht/ oft Carmen, onder 't ghedruckte conterfeytsel van Quintijn , daer hy spreeckt/ als self Quintijn wesende / oft in synen persoon / dat niet onvoeglijck sal wesen/ hier in onse spraeck tot getuyghnis ghestelt te worden.

Quintijn

Quintijn Messijs Antwerpsch Schilder spreeckt:

Een rouw Cyclopsche Smidt heb ick gheweest te vooren:
Maer doe een Schilder oock mijn Vryster vrijdde snel,
En dat dat Meysken loos verwijtich my liet hooren,
Dat sy op 'taenebeeldt de donderslaghen fel
Veel verder van haer wierp, als stil Pinceeler spel,
Heeft my der liefden cracht een Schilder haest doen wesen,
Sulcx wijst aen waer te zijn, een cleen aenbeeldken wel,
Zijnde op mijn Tafereel een teecken uytghelesen.
Gelijck Cypris vercreegh van Mulciber voor desen
De wapens van haer soon, O grootst Poeet: als dit,
Hebt ghy een Schilder cloeck, ghemaeckt van een rouw Smidt.

Dees oorsaeck ontstaen uyt de vryagie (als ghehoort is) van Quintijns Const/ oft toegangh tot der Const / is een ghemeen vertellinghe: doch wort de voorgaende waerachtiger ghehouden. Dan het can (mijns achtens) beyde wel waer wesen / te weten / dat Quintijn hebbende in zijn sieckte aenghevanghen yet te brabbelen met de verwen / ghesont wesende aen de kennis en liefde van een Dochter is ghecomen / daer een Schilder zijn weder-vryer was / en dat doe soo eenighe woorden van haer zijn gevallen/ waer door hy 'tsmedē gantsch verlaten / de Const aenghenomen / en daer in door zijn liefde/ toeghenegen natuere en vernuftichheydt / haest seer toeghenomen heeft: hoe het zy oft niet / hy is een uytnemende dapper Meester in zijnen tijdt gheweest. Onder alle zijn wercken/is van hem noch in wesen/ een seer uytnemende gedacht-weerdich constigh stuck t'Antwerpen in onser Vrouwen Kerck / en is een Tafel toecomende 't Gildt van de Schrijn-werckers/ oft Kist-makers/wesende de binnen-tafel eenen noodt Godts / oft een Afdoeninge van het Cruys / met eenen naeckten dooden ligghenden Christus, welcken men acht nae het leven ghedaen te wesen / en is wonderlijcke constigh en wel in Oly-verwe ghehandelt: de Marien, en anderen omstandt / bewijsen alle ghedaenten van droefheyt. In de een deur van binnen is eenen S. Ian in d'Oly/ oock seer uytnemende/ waer in oock fraey Peerden in comen: en altijts worter van jonghers/ en ander aenschouwers onderlinghe ghetijstenist oft eenen woordt-strijdt ghehouden / hoe veel Peerdts hoofden datter zijn / d'een telter ses/ d'ander seven/oft acht/dit comt door dat het te som plaetsen verstorven oft bedorven is / datmen die dinghen qualijck can onderscheyden / en dat sy eenighen Helm voor een Peerdts-hooft aensien. D'ander deur is d'Historie/daer de dochter van Herodiane danst voor Herodes , om 't hooft van Ioannes de Dooper. Al dese dinghen schijnen uyt der handt uytnemende net / suyver / en scherp ghedaen te wesen/doch van by is het al vry wat rouw: maer is op een seker manier ghedaen / dat het van verre soo heel suyver laet te wesen. Den Coningh van Spaengien Philips de tweede/lest overleden/seer Const-liefdig wesende/dede veel om dees Tafel te hebben en in Spaengien te brenghen: doch wat schat hy daer voor boodt / oft beloofde/ het werdt hem met alle voeghlijcke beleeftheydt afgheslaghen / en ontseyt. Dit stuck om zijn uytnementheydt is den rasende Menschen in de beeldt-storminghe ontscholen / en uyt hun vernielende handen altijdt bewaert gheweest. Eyndlinghe in 't Jaer 1577. in de leste Stads beroerte/doe het de Kist-makers als eyghenaers hadden vercocht/ dede Marten de Vos soo veel / dat het van mijn Heeren van der Stadt self worde aengheslaghen / en ghecocht om vijfthien hondert gulden / op dat de Stadt van Antwerpen van sulck een uytnemende ghedacht-weerdich constich werck oft schat niet en soude berooft worden: Met dit ghelt hebben die van 't voornoemt Gildt een huys tot hun gebruyck gecocht. Veel meer wercken en stucken heeft Quintijn gedaen/die in verscheyden plaetsen vervoert en verstropt zijn. Somtijts wort hier en daer

by den Const-beminders in hun Const-camers eenigh stucxken ghevonden / daer het als costlijck Juweel in weerden werdt gehouden. By dē Const-liefdighen Bartholomeus Ferreris is noch van hem een Mary-beeldeken / daer men een seecker aerdighe veerdicheydt van handelinghe in sien can. Hy hadde oock eenen Soon / zijn leer-jongher / gheheeten Ian Messijs, dat oock een goet Schilder is geweest; van wiens handt te sien is t'Amsterdam in de Waermoes-straet in't Lavoir / een stucxken van Wisselaers / die doende zijn met gelt tellen / en wisselen: oock zijn t'Antwerpen / en in ander plaetsen / noch van hem verscheyden stucken.

T'leven van Ieronimus Bos.

Veelderley en vreemt zijn de gheneyghtheyden / handelinghen en wercken der Schilders: en yeder is beter Meester ghewordhen in t'gene / daer de Natuere hem door lust toe heeft getrocken en aengeleyt. Wie sal verhalen al de wonderlijcke oft seldsaem versieringhen / die Ieronimus Bos in't hooft heeft ghehadt / en met den Pinceel uytghedruckt / van ghespoock en gedrochten der Hellē / dickwils niet also vriendlijck als grouwlijck aen te sien. Hy is gheboren gheweest tot s'Hertoghen Bosch: Maer hebbe gheenen tijdt van zijn leven oft sterven connen vernemen / dan dat hy al heel vroegh is gheweest. Hy was nochtans in zijn draperinghen oft lakenen ghenoech afgheschey den van de oude moderne wijse / van dat menighvuldigh kroken en vouwen. Hy hadde een vaste en seer veerdige en aerdighe handelinghe / doende veel zijn dinghen ten eersten op / het welck nochtans sonder veranderen seer schoon blijft. Hy hadde oock als meer ander oude Meesters de maniere / zijn dingen te teeckenen en trecken op het wit der Penneelen / en daer over een doorschijnigh carnatiachtigh primuersel te legghen / en liet oock dickwils de gronden mede wercken. Daer zijn t'Amsterdam eenighe van zijn stucken. In een plaets heb ick van hem gesien een vluchtinge van Egypten / daer Ioseph voor aen eenen Boer den wegh vraeght / en Maria op den Esel sit: In't verschieten is een vreemde rots / waer wonder te beschicken is / wesende als een Herberghe: daer comen oock eenighe vreemde bootsen / die om ghelt eenen grooten Beer doen dansen / en is alles wonder seldtsaem en cluchtigh om sien. Noch is van hem op de Wael een Helle / daer de oude Vaders verlost worden / en Iudas die oock mede meent uyt trecken / wordt met een strick opghetrocken en ghehanghen: 't is wonder wat daer al te sien is van oubolligh ghespoock: oock hoe aerdigh en natuerlijck hy was / van vlammen / branden / roocken en smoocken. Noch is van hem t'Amsterdam eenen Cruysdragher / daer hy meer staticheydt / als wel zijn ghewoonte was / in heeft ghebruyckt. Te Haerlem ten huyse van Const-liefdighen Ioan Dietringh, heb ick ghesien van hem verscheyden dinghen / deuren met eenighe heylighen: Onder ander / daer eenighen Sanct Monick wesende / met verscheydē Ketters disputerende / doet alle hun Boecken met oock den zijnen legghen op het vyer / en wiens Boeck niet verbrande / die soude recht hebben / en des Sancts Boeck vlieght uyt het vyer / dat seer aerdigh gheschildert was / alsoo wel het brandē des vyers / als de roockende houten verbrandt en met de asschen becleedt wesende: Den Sanct met zijnen gheselle seer statigh stende / en d'ander bootsighe vreemde tronien hebbende. Elder is eenigh mirakel / daer eenen Coning en ander gevallen seer schricklijck sien: en de tronien / hayren en baerden / hebbē met cleen moeyte eenē grooten welstandighen aerdt. Tot s'Hertoghen-Bosch in de Kercken / zijn noch van zijn wercken / als in meer ander plaetsen: oock in Spaengien in't Escurial / dinghen die daer in grooter weerden worden gehoudē. Tot hem spreeckt in zijn veersen Lampsonius, op dese meeninghe:

Ieroon Bos, wat beduydt u soo verschrickt ghesicht,
En aenschijn alsoo bleeck, het schijnt oft even dicht

Ghy al het helsch ghespoock saeght vlieghen om u ooren.
Ick acht dat al ontdaen u zijn de diepste chooren
Gheweest van Pluto ghier, en d'helsche wonsten wijt
V open zijn ghedaen, dat ghy soo konstich zijt,
Om met u rechter handt gheschildert uyt te stellen,
Al wat in hem begrijpt den diepsten schoot der Hellen.

Van Lodewijck van dē Bos.

Daer is noch gheweest eenen Lodewijck Ians van den Bos / gheboren tot Shertoghen Bosch / die seer fraey was van Fruyten en ghebloemt / die hy t'somtijdt maeckte als staende in een glas met water / en gebruycter grooten tijt/ghedult/ en suyverheyt in/dat alles scheen natuerlijck te wesen : maeckende oock op de Bloemkens en Cruydekens den Hemelschen dauw: daer beneffens oock eenighe Beestgens/ Vijfwouters/ Vlieghskens/ en derghelijcke / ghelijck men zijn dinghen hier en daer by den liefhebbers mach sien. Hy was oock fraey van beeldē/als te sien is by Const-liefdighen Melchior Wijntgis te Middelborgh / daer van zijner handt is eenen seer schoonen Ieronimus, vier groote ronden / soo branden / Fruyten / als Bloem-potten/ en ander stuckens/ seer wel en suyver ghedaen. Oock is by Iaques Razet van hem een glas met bloemen / seer aerdich gheschildert : en om dieswille ick niet veel anders van hem weet te schrijven / stel ick hem hier beneffen zijnen Lants-man / oft gebоortstadts genoot/ op dat zijnen naem en lof onder den Schilders in gedacht blijve.

't Leven van Cornelis Cornelisz. Kunst, Schilder van Leyden.

Alhoewel in 'tgemeen de Const niet en erft op den kinderen / so is nochtans Cornelis Kunst, soon en Discipel van Cornelis Enghelbrechtsz. zijnen uytnemenden Vader in de Const een dapper en treflijck navolgher gheweest. Hy was gheboren te Leyden in 't Iaer 1493.en een vande voornaemste Schilders binnen Leyden in zijnen tijdt: doch alsoo zijn Stadt in rijckdom niet overvloeyde/door 't verloop der vreemde oft uytheemsche/ die dees Stadt veeltijdts welvarende pleghen te maecken/ trock Cornelis Kunst somtijdts voor een Iaer/ dry oft vier / woonen te Brugghe in Vlaender/ wesende te dier tijdt een welvaerende en rijcke Stadt / van veel vreemde volcken besocht en bewoont / om den grooten handel die daer was ghedreven/so dat de Const daer in groot achten/ en wel betaelt is gheweest: des hy daer groot ghelt heeft ghewonnen/ en veel schoon wercken ghedaen. Veel heerlijcke wercken heeft hy oock ghedaen binnen Leyden: onder ander/ en sonderlinge ten huyse van d'Heer Dirck van Sonneveldt / alwaer is te sien een seer schoon Cruys-draginge Christi, met de uytleydinghe der twee Moordenaers / seer beweeghlijck uytghebeeldt wesende : als oock mede de beweginghe Mariæ, over het ongemack haers soons ons Heeren Iesu Christi, wel weerdich ghehouden te worden voor 't alder uytnemenste van zijn Const-rijcke wercken. Daer beneffens is noch een afdoen van 't Cruys/ seer aerdich en gloeyende ghecoloreert nae den eysch van de stoffe. Noch ten huyse van sijn Dochter Aechtgen Cornelis, een Vrouw althans van 72. Iaer / zijn te sien sijn en sijns tweeden Huysvrouwen Conterfeytselen / ghelijckse buyten Koe-poort sitten in haeren Hof / met in 't verschieten een deel van der Stadt en de Koe-poort na 't leven/ wesende alles seer aerdich ghecoloreert. Hy hadde oock veel schoon dinghen gheschildert voor een Clooster buyten Leyden / te Leyderdorp / die door den trubbel vernielt / oft verborghen zijn ghehouden. Daer zijn veel ander groote en cleene stucken binnen Leyden tot den Borghers/ so van Water als Oly-verwe: insonderheydt tot eenen voorneemsten Borger Iacob Vermy. Cornelis Cornelisz.Kunst is ghestorven in 't Iaer ons Heeren 1544. oudt 51. Iaren.

Het leven van Lucas Cornelisz. de Kock/ Schilder van Leyden.

GHelijck den voorgaenden Cornelis Kunst zijns Vaders Erfghenaem scheen te wesen in de Const: Soo is den broeder oock niet traegh in 't navolgen der uytnemende stappen gheweest. Hy heeft de Constoock by Conelis Enghelbrechtsz. zynen Vader gheleert/ en was gheboren te Leyden/ in 't Jaer 1495. Hy was t'samen Schilder en Kock: Want 't ghelijckt of hem de Schilderkonst doe ter tijdt in zijn gheboort-stadt qualijck con voeden. Hy was des niet te min een goet Meester/ soo in Oly als Water-verwe/ghelijck te Leyden noch veel van hem te sien is: Insonderheydt ten Huyse van den Const-liefdighen Heer Ioan Adriaensz.Knotter,mede schilder by lust/ te weten/ eenighe Water-verwe doecken/ seer suyver en aerdigh/ met waerneminghe der affecten / nae dat d'Historien vereysschen/geordineert en gheschildert. Onder ander een der voornaemste stucken/ een Historie van 't Vrouken in Overspel. Voorts ten huyse van d'Heer Iacob Vermy, daer oock veel Water-verwe doecken van hem zyn te sien. Lucas dewijl het hem te Leyden ongheleghen was/ overmits dat uyt 't Schilderen den cost qualijck wilde vallen/ verstaende dat ten tyde van den Coningh van Enghelant Henricus de 8e. de Const daer in 't Landt in weerden en wel begheert was/vertrock hy derwaerts met Wijf en kinderen/die hy wel tot 7. oft 8. in ghetal hadde / en sindert zyn vertreck heeft men noyt van zyn Persoon noch leven yet connen vernemen: Dan datter een stuck is binnen Leyden / dat over eenighe Jaren uyt Enghelandt is gebracht / ten huyse van een Coopman Sr. Hans de Hartoogh/ welck zyn handelinghe seer ghelijck is. Doe in dees Landen den Graef van Leycester, uyt Enghelandt / tot Gouverneur was gheroepen / quamen met hem eenige Engels-mannen / die de seer begheerich waren zijn dinghen / waer sy conden op te coopen / als die kennis daer van in Enghelandt ervaren waren. Dits al dat ick van hem weet te verhalen.

Het leven van den uytnemenden Schilder/ Ian van Calcker.

ONder alle begonstichde van der natueren/ oft die onder alle onse Nederlanders scheen den uytvercorensten te wesen/om Italien den mondt te stoppen/van soo hooghen roem te laten hooren/ dat gheen Nederlander haer Italiaesche Hooft-schilders/in de const van wel schilderen Figueren / noyt heeft niet alleen overtroffen / maer oock niet ghelijck gheweest: Dat is (mijns achtens) gheweest den uytnemenden constighen Ioan van Calcker,wiens weerde in de Const ick niet en weet hoe luytstemmigh ghenoegh uytblasen na verdienst: Dan my jammert van sulck besonder Meester soo weynigh bescheydt te hebben. Hy is gheboren in 't Lant te Cleef/ in de Stadt Calcker: Maer waer hy eenigh voorbeeldt hadde/ dat hem tot de Const door drijvinghe der jonstigher Natuer verweckte / oft by wien hy zijn beghin ghehadt heeft / weet ick niet: Dan dat hy ontrent het Jaer 1536. oft 37. woonde te Venetien/ en was wech ghetrocken/ oft hadde daer zijn wesen met een dochter van Dordrecht/ welcks Ouders huys een moortkuylsche Herberghe was/ghelijck in 't leven van Hemskerck wort verhaelt. Hy was te Venetien een weerdigh Discipel van den grooten Titiaen, welcks manier van Schilderen hy niet alleen nae en volghde/maer so achterhaelde/ datmen hun handelinghen ten lesten niet wist t'onderscheyden: Want Goltzius, wiens oordeel ick wel vertrouwen soude / wesende te Napels / werden hem laten sien eenighe Conterfeytselen / en voeghde stracx daer by te segghen / dat is van Titiaen. De Schilders die by hem waren seyden: Ghy hebt recht en wel gheoordeelt / nochtans en ist van hem niet/ maer van Ian van Calcker,wiens handelinghe die van Titiaen soo eyghentlijck gelick is/ datse den Const-verstandigen van der Weerelt niet soude weten t'onderschepden; Want nae Vasarij getuygnis/

nis / die hem te Napels hadde gekent / en conde men zijn manier van wercken voor geen Nederlandtsche aensien. Hy was oock wonder uytnemende van te handelen met Crijt en met de Pen / heel cloeck artserende / waer in hy Titiaen oock seer gelijck was / oft niet van handel t'onderschepden. Hy is de ghene geweest / die dat weerdich Boec voor den Anatomist Vesalius heeft gheteyckent: Welcke beelden seer uytnemende van hem ghehandelt zijn / en ghetuyghen / wat een uytmuntig Nederlander hy is gheweest in onse Const. Oock heeft hy geteyckent al / oft meest alle de Conterfeytsels der Schilders / Beelt-snijders / en Architecten van Italien / in de Boecken van Georgius Vasarius die ooc heerlijck / en met een vaste handt stoutlijck en wel ghehandelt zijn / wesende dingen die met Menschen handen niet en zijn te verbeteren. Dan tot een claeghlijck jammer der Schilder-const / en de eere onser Nederlanden schade / is noch jongh wesende / doch rijp in de Const / ghestorven binnen Napels / ontrent het Jaer ons Heeren 1546.

T'leven van Pieter Koeck, Schilder en Bouw-meester van Aelst.

DE Stadt van Aelst behoeft niet te swijghen / oft haer te laten vertrotsen / als ander Stedẽ sich der Schilder consten halven hoogh beroemen / en pocchen / dat sy hebben uytghelevert en voortghebracht vermaerde constighe Schilders / dewijle sy so hooghlijck is verciert / met te wesen de voortbrenghster en geboort-plaets van den vernuftighen en verstandighen Schilder Pieter Koeck, en hem t'hebben ghehadt tot een Borgher. Hy heeft de Const gheleert by Barnard van Brussel / en is seer gheestigh wesende / daer in wonderlijcken toeghenomen. Hy is een cloeck teeckenaer en Schilder gheworden / beyde in Oly en Water-verwe: Oock in Patroon teyckenen / en schilderẽ / seer uytnemende. Hy hadde Italien / en de gemeen Schilder-school Room besocht / grooten vlijt toebrengende met teyckenen en leeren / soo van beelden als Metselrije. Doe hy nu weder in Nederlant ghetrouwt / en Weduwaer is gheworden / werdt hy van eenighe Coopluyden / Tapijtsiers van Brussel / geheeten van der Moepen / bewilligt de reys aen te nemen nae Constantinopel in Turckien / alwaer hun voorneem was yet besonders uyt te rechten / met te maken schoon costlijcke Tapeten voor den grooten Turck / en lieten Pieter tot sulcken eyndt eenighe dinghen schilderen / om den Turckschen Keyser te toonen: maer alsoo den Turck volghende zijn Machometsche Wet / gheen beelden van Menschen oft Dieren begheerde / soo isser niet af ghevallen / noch yet te weghe gebracht / dan verloren reys / en groote costen ghedaen. Pieter daer den tijdt van ontrendt een Jaer wesende / leerde de Turcksche spraeck / en niet connende ledigh wesen / teyckende ondertusschen om zijn genoecht de Stadt van Constantinopel nae t'leven / met veel omligghende plaetsen / ghelijck de selve dinghen in seven perrken verdeelt in hout ghesneden / in druck zijn uytghegaen / daer in verdeelt verschepden handelinghen der Turcken. Eerst / hoe den Turckschen Keyser ghemeenlijck rijdt met zijn wacht der Janijtseren / en ander gheselschap. Tweedst / een Turcksche Bruyloft / hoe de Bruyt gelept en verselschapt wort met speel luyden en dergelijcke: met oock een Mannen ghedans op hun wijse. Derdst / hoe sy buyter Stadt hun dooden begraven. Vierdst / de nieuw Maen vperinghe oft Feest. Vijfst / de wijse van hun eten. Sest / hoe sy reysen. Sevenst / hoe sy hun hebben in 't legheren. In dese dingen sietmen schoon vaste gronden / verschepden aerdighe actien der beelden / soo in draghen als ander werckinghen / seer vaste stellinghen en plantinghen van welstandighe Vroukens / seer versierlijck en fraey toeghemaeckt en ghehulselt / oock veelderley wijsen van drachten / welcke alles ghenoech te kennen gheven / wat een heel verstandigh Meester Pieter is gheweest. Hy heeft hem selven in 't sevende stuck oock ghecontersept in Turcksche cleederẽ / staende met

de met eenen boghe / en wijſt nae een ander die neffens hem ſtaet / houdende een langhe ſpiets met een vaen. Doe hy in Nederlandt was ghekeert / hertroude hy / en nam tot zijn tweedde Huyſvrouw Maeyken Verhulſt oft beſſemers / by de welcke hy hadde d' Huyſvrouwe van Pieter Brueghel zijnen Diſcipel. In deſen tijdt / te weten / in't Jaer 1549. maeckte hy de Boecken van de Metſelrije / Geometrije / en Perſpective. En gelijck hy wel begaeft en geleert was / d'Italiaenſche ſpraeck ervaren weſende / heeft de Boecken van Sebaſtiaen Serlij, in onſe ſpraeck vertaelt/en alſoo door ſijnen ernſtigen arbeydt in onſe Nederlanden het licht ghebracht/ en op den rechten wech gheholpen de verdwaelde Conſt van Metſelrije: ſoo datmen de dinghen/ die van Pollio Vitruvio doncker beſchreven zijn/ lichtelijck verſtaen can / oft Vitruvium nouw meer behoeft te leſen/ſo veel de ordenen belangt. Dus is door Pieter Koeck de rechte wijſe van bouwen opghecomen / en de moderne afgegaen/ dan 'tis m oeplijck/ dat ter weder een nieuw vuyl moderne op zijn Hooghduytſch in ghebruyck is gecomen/ die wy qualijck los ſullen worden: doch in Italien nemmeer aenghenomen ſal weſen. Pieter heeft veel wercken / Tafelen / Tafereelen / en Conterfeytſelen ghemaeckt. Hy is oock Schilder gheweeſt der Keyſerlijcke Majeſteyt Caroli Quinti, in wiens dienſt hy gheſtorven is binnen Antwerpen / daer hy woonachtich was ontrent het Jaer ons Heeren 1550. Want zijn Weduwe Maeyken Verhulſt gaf zijn naeghelaten Metſelrije Boecken wt int Jaer 1553. Pauwels van Aelſt / baſtart ſoon van Pieter Koeck, was uytnemende van te copieren/ nae Ioan Mabuſen dinghen/ oock ſeer net en ſuyver maeckende glaeſkens met bloemen. Hy woonde en ſtarf t'Antwerpē: zijn Weduwe wert d'Huyſvrouwe van Gielis van Conincxloo. Tot Pieter Koeck van Aelſt / ſpreeckt Lampſonius in zijn Latijns ghedicht/op deſe wijſe: Van Pauwels van Aelſt.

Een Schilder niet alleen ghy Pieter conſtich waert,
Die Aelſt ter Weerelt maeckt door dees u Conſt vermaert:
Maer veel Conſt is hier toe door grooten arbeydt creghen,
Wiens werck te bouwen is ſchoon huyſen opgheſteghen.
Dit leerde Serlius de zijne, en ghy u volck,
En 'tFranſche: want ghy zijt Serlij tweetaelſche tolck.

Het leven van Ioachim Patenier Schilder van Dinant.

DE vermaerde heerlijcke ſtadt Antwerpen / door de Coopmanſchap in voorſpoet weſende / heeft over al tot haer ghewenckt de uytnemenſte onſer Conſten / die veel hun tot haer oock begheven hebben/om dat de Conſt gheern is by den rijckdom. Onder ander is ooc haer by gecomē deſen Ioachim Patenier, gheboren te Dinant. Hy is ghecomen int Ghildt/ en edel Schilder geſelſchap der Stadt Antwerpen / in't Jaer ons Heeren 1535. Hy hadde een ſeker eygen manier van te maken Landtſchappen/ ſeer aerdigh en ſuyver / de boomen ſoo wat ghetippelt/ oock daer in maeckende aerdighe beeldekens/ ſoo dat ſyn dingen wel begheert / vercocht / en in verſchepden Landen gevoert zijn. Hy hadde voor gewoonte in al zijn Lantſchappen erghen te maecken een Manneken zijn ghevoegh doende / waerom hy den kacker wiert gheheeten: dit kackerken was t'ſomtijdt te ſoecken / ghelijck het Wlken van Hendrick met de Bles. Deſen Patenier was een menſch/ die neffens zyn edel Conſt was van een rouw leven/ ſeer tot den dranck gheneghen/ dat hy heel daghen ſat in de Herbergh / zyn ghewin overdadigh doorbrenghende / tot dat hy dan door noot ghedronghen hem tot de gheld-vruchtighe Pinceelen moſt begheven: By hem leerde Frans Moſtert, dien hy door korſelheydt en dronckenſchap dickwils ten Huys uyt jaeghde / ſoo dat hy veel by hem verdroegh / gheneghen zynde om leeren.

Ten tijde doe Albert Durer t'Antwerpen was/ hebbende groot behagen in de handelinghe van Patenier, conterfeytte hy hem op een Leye / oft miſſchien een

Tafelet

Tafelet/met een Coperen stift/seer uptnemende ghedaen. Van Patenier siet-mé by verscheydé liefhebbers seer fraey Landtschappen. Te Middelborgh by Melchior Wijntgis, den Munt-meester van Zeelandt / zijn van hem dry uptnemende stucken/het een wesende vol beeldekens / een batallie/ soo wel en suyver gheschildert/ dat geen verlichterije sonde vermoghen daer teghen te wedden. Tot hem spreeckt den geleerden Lampsonius, onder een Conterfeytsel/ dat den Hoornschen Cornelis Cort (dien hy Curtius noemt) nae 't ghene Albert Durer dede/ heeft seer constich ghesneden/ en segt op deser meeninghe:

Dat onder dees al t' saem niet een ghesien can wesen,
Soo levend uytghedruckt zyn beeldt, ghedaent en wesen,
Als dijn, o Ioachim, is hierom niet alleen,
Dat ghy in Coper zijt van Curti handt ghesneen,
De welcke handt niet vreest, dat ander haer sal trotsen:
Maer om dat Durer sagh Landtschappen, hutten, rotsen,
Van u gheschildert cloeck, verwondert zijnde seer,
Met Coper stift op Ley u wesen track wel eer:
Dees trecken volghde Cort, en heeft met dit te connen,
Al ander niet alleen, maer hem self overwonnen.

Het Leven van Herri de Bles, Schilder van Bovines / by Dinant.

HEt ghelijckt wel / dat in onbekende oft onvermaerde plaetsen de natuere somtijdts / om toonen datse gheen aensien en heeft waer sy haer gaven uptstort / gheneghen is wat nieuws aen te richten / te hebben upt eensamen hoec voortghebracht / ghestelt en opghevoert onder de sterren / oft lichten onser Const / desen Henrijck met de Bles/ alsoo gheheeten nae een witte vleck / oft bles van hayr / die hy voor op 't hooft hadde. Hy is ghebooren niet wijt van Dinant tot Bovines, en is alst schijnt een naevolgher gheweest van Ioachim Patenier: En is ghelijck sonder Meester een Meester geworden/ nae dat den gheleerden Lampsonius van hem ghetuyght / segghende: De Stadt Dinant heeft een Schilder ghegeven/ den welken den Schilder-dichter heeft geroemt in syn naeste ghedichten. De bequaemste gheleghentheydt van 't Vaderlandt self had hem een Constenaer gemaeckt/ een Meester nouwlijcks hem leerende. Het cleen Bovinen heeft dit lof benijdt de naest gheleghen / en heeft Hendrijck voortgebracht / ervaren in Lantschappen te maecken: Maer soo veel als cleen Bovinen, Dinant en wijckt: Soo veel o Ioachim wijckt Hendrick voor u. Van desen Ioachim heb ick weynigh bescheydt: Van zijn wercken / die men te veel plaetsen by den beminders siet/ getuyghen ghenoech / dat hy een Meester is geweest van groote patiencie oft gedult / grouwsaem veel tijdt en werck in syn dinghen doende / te weten / in Landtschap / en soo in Boomkens/ Rootsen/ stedekens / menichte van beeldekens/en dergheljicke/ maeckende veel cleen stucken. Dit was den Meester van den Ul/stellende in al zijn wercken een Ulken/dat somtijdts soo verborgen sit / dat de luyden malcander langhe geven te soecken / en wedden niet te connen vinden / en alsoo hun tijdt-verdrijf nemen met dit Ul soecken. By den Const-beminder Wijntgis zijn van hem drye Landtschappen seer uptnemende/ en een Lotken. T'Amsterdam in de Warmoesstraet tot Marten Papenbroek is van hem een grootachtich schoon net Landtschap / waer in light eenen Cramer onder eenen boom en slaept / terwijlen zijn een groot deel Apen doende/ die al syn Cramerije voorthalen / en hanghen over al op de boomen / en met hem veel wesen hebben: 't welck by eenighe wordt upt ghelept en verstaen/een spotterije te wesen met den Paus. De Apen souden zijn de Martens/oft Martinisten / Luthers ghesinde / die 't wesen des Paus (datse Cramerije noemen) souden ontdecken: Doch moghen dat qualijck duyden / en misschien en hadde

Henrick daer sulcx niet mede ghemeent: want de Const gheen spotster behoorde wesen. Noch is t'Amsterdam by d'Heer Melchior Moutheron een aerdigh cleen stuckxken van een Emaus, daer wonder veel cleen wercxken in comen. Voor aen comt het Casteel Emaus, en de Pilgrims in 't groot: elders sitten sy ter Tafel. Voorts sietmen in Jerusalem Historien van de Passie/ als Ecce Homo, en dergelijcke: verder den Calvary bergh / met 't Crucifix en verrijsnis. By den Keyser en in Italien en ander plaetsen wort zijn dingen veel ghesien/en besonder in Italien seer begheert: want den Man met het Wlken is seer wijt vermaert.

Het leven van Lucas Gassel van Helmont/ Schilder.

WY bevinden in 't ghemeen onse Nederlandtsche Schilders veel tot Lantschap maken te zijn geneyght/ oft datser niet in onervaren zijn gheweest / dat welck soo in Italien niet bevonden wordt/waerom sy ons besonder achten goede Landtschap-maeckers/ en sy de Meesters in beelden te wesen. Het zijn oock verschepden by ons gheweest / en noch zijn / die de studie der beelden / daer de meeste cracht der Consten in geleghen is/ bezijden stellen/zijnde alleen vernoeght met eenighe cleen bootskens oft pollekens tot hun Lantschappen. Van desen is oock een gheweest Lucas van Helmont/ die zijn wooninghe heeft ghehouden te Brussel/daer hy oock is ghestorven. Hy wrocht seer wel van Landtschap in Oly en Waterverwe: doch hy wrocht niet veel. Hy was een vriendlijck goedt Man / en een soet prater. Hy hadde groote ghemeensaemheydt met Lampsonio, die hem seer was toeghedaen / en t'sijner gonst hem dussche gedichten in Latijn toeschreef:

Ghy Lucas weest gegroet voor allen and'ren weert,
Die van my zijt niet min als eyghen Vader gh'eert,
Die my ghegheven zijt ten eersten een beginder,
Van dat ick worden ben een Schilder-const beminder,
Als ghy Landtschap en hut maelt met gheleerde handt,
V vroomheyt was ghelijck u Const en u verstandt,
En al dat 't vromer hert door liefde can gheleyden:
Daerom laet van u deucht, en Const 'tgherucht uytbreyden,
En stadich leven oock van nu tot alder tijdt,
O oudt Man, die my lief om twee oorsaken zijt.

Het leven van Lambert Lombardus, Schilder en Bouwmeester van Luyck.

GRooten vlijt noch ernstigh nae soecken hebben my niet moghen baten / dat ick had moghen becomen een cleen Latijns Boeck / dat wel eer heeft beschreven den Brughschen Lampsonius, die in zijnen tijdt was den Secretaris van den Bisschop van Luyck / oock een uytgenomen beminder en kenner van onse Const. Desen / alsoo hy te Luyck ghemeensaem was met Lambert Lombardus van Luyck / hadde in 't langhe het leven beschreven van desen vermaerden Meester / daer ick my mede hadde moghen helpen in dit mijn voorneem. Lambert is doch gheboren gheweest te Ludick / oft Luyck / en is een cloeck en verstandich Meester gheweest in de Consten van Schilderen / Metselrijen/ en Perspectiven / en weerdigh te ghedencken / niet alleen om zijn uytnementheyt in der Const: maer oock om dat hy is gheweest / ghelijck als vertelt wordt van Chiron, een Meester oft Voedster-heer der Helden/ oft dat hy sulcke Voesterlingen oft suygh-kinderen heeft opghebracht / als daer zijn gheweest Frans Floris, Willem Keye, Hubrecht Goltzius, en meer ander die naem-weerdig zijn/en hem zijn gerucht eerlijck vermeerderen. Lambert heeft verschepden Landen besocht / eerst ontrent de Nederlanden/ in Duytschlant/ en

en Vranckrijck / en heeft weten te vinden eenighe Antijcken / die de Francos oft Duytschen souden hebben ghedaen / doe in Italien oft ander d'Italianen de Const door oproeren / inlandtsche krijgen / en anders vervallen / en schier vergaen was : dese heeft hy neerstigh ghe-conterfeyt / aleer hy opt de Roomsche dinghen hadde ghesien / uyt die beelden der Franschen zijnen eersten grondt der Consten ghenomen : jae is soo ervaren in dese dinghen gheworden / dat hy con onderscheyden in wat tijden en plaetsen datse ghemaeckt waren. Hy heeft oock Italien en Room besocht / van waer hy niet ydel noch ledich weder is gekeert: maer is daer in zijnen berghighen hoeck Lands van Luyckē een Vader van onse Teycken en Schilder-const gheworden / die de rouwe en plompe Barbarische wijse wech ghenomen / en de rechte schoon Antijcksche in de plaetse opghe-recht / en te voorschijn ghebracht heeft: waerom hy niet weynich danc en roem verdiende. Hy woonde buyten Luyck / was een verstandich Man / van goedt oordeel / oock Philosooph en Poeet / hebbende in zijn wercken groot opmerken in't stelsel der beelden / ordineren der Historien / en uytbeeldinghen der affecten / en ander omstandicheden. Men siet van hem verscheyden dinghen in Print comen. Onder ander een groot Avontmael Christi, dat heerlijck van ordinantie is / en in affecten / werckinghen / en anders / soo aerdigh en constigh by ghebracht / dat Lambert wel mach gherekent worden onder de beste Nederlantsche Schilders / des voorleden en tegenwoordighen tijdts. Hier mede laet ick 'tgherucht zijnen naem bevolen.

Het leven van Hans Holbeen, uytnemende Schilder.

Of door een gheluckich Hemelsch afstorten sommighen in ghebooorte wordt deelachtich ghemaeckt eenen Const-bartighen milt-vloeyenden geest / oft dat eenighe bequaem suyver Locht te som plaetsen 's Menschen sinnen scherp verstandight / en met snelheydt van gheest van in der jeught de deuren opent / moedt en handen beweeght / met een goedt levendich begrijp aen te grijpen / en veerdigh te begrijpen hooge / jae d'alder opperste Consten / en wetenschappen / daer in heel overtreffijck te worden / yeders ghevoelen hier van te rugghe te drijven ben ick niet lustigh: maer dit vindtmen meer gheschiedt te wesen / dat eenich treflijck groot Personnagie in onse Const ergen opstijght / en voortcomt in een Landt / daer gheen meer voor hem / oft te vooren ontstaen is / als een bewijs / dat den gheest en 't vernuft niet aen plaets oft gheslacht zijn verbonden : want den vermaerden Hans Holbeen, die grooten naem / roep en gherucht / de Weerelt tot verwonderen / in onse Const heeft naeghelaten / is (by al dat ick can nae en opsporen) uyt 'thartsteenighe woest Switser-lant / en inder stadt Basel geboren / Anno 1498. Hoewel veel ghemeent wort / dat hy van Ausborgh in Swaven-landt soude wesen van gheboort: dan het is waer / dat aldaer eenen van den selven naem is gheweest gheboren / die oock een taemlijck goet Schilder was / waerom ghemeent wort / dat het desen uytnemenden Holbeen zy gheweest / waer in ick acht gedoolt wort. Wat Ouders hy gehadt / oft by wien hy gheleert heeft / heb ick niet vernomen. 't Is seer te verwonderen / waer hy so schoon een manier / en so heel afgheschepden van de oudt vreemtsche moderne heeft becomen. Ick hadt gheschreven / en laten vernemen te Basel : dan ten ongheluske / daer ick veel oft alle bescheyt hadde mogen van hebben / was over acht oft thien Iaeren overleden / te weten / den Const-liefdigen Doctor Ammersbach ghenaemt / die seer lustich was alle Antiquiteyten t'samen te brengen / en hadde (als ick meen) alle dinghen opgheteyckent / wat Hans Holbeen te Basel / en in Enghelandt / zijner Consten halven / hadt te weghe ghebracht / en alsoo 't selve bescheyt met eenighe stucken van Holbeen zijn te vinden / oock te Basel by een zijn erfghenaem / is den selven van mijnen weghen daer na in aller beleeftheyt gevraeght / om te moghen becomen het bescheydt dat by hem is : hem is oock den waer-

om/

om / en meyninghe te kennen ghegeven gheweest: maer hy gaf voor antwoort / dat hy dat niet sonder groote moeyt con doen / die dingen nae te soecken / dat hem daerom billijck daer voor een goet salarium soude moeten ghebeuren. Het welck my toegeschreven wesende / was verwondert / dewijl mijnen willighen arbeydt niet en is / dan ter liefde der Const / en niet om gheniet / oft ghewin / dat een ander oock niet mijnen goeden yver deelachtich wesende / zijn Borghers en Stadts eer en socht te voorderen. Dit is eenen Doctor Isely, die eenighe meenen of hy most heeten Doctor Esely: dan ick docht / den Man is gelijck zijn Landt / onbeweeghlijck als de Switsersche rootsen. Nu dit overslaghen / Hans Holbeen heeft binnen Basel verscheyden fraey wercken ghedaen: Welcke te sien zijn aldaer op het Raedt-huys / en in verscheyden Borgers huysē. Daer is ooc te Basel by de Visch-marct / eenen dans van hem seer constigh gedaen. Noch zijn onder ander zijn constighe stucken van hem op t'Raet-huys / seer aerdich geschildert en wel ghedaen verscheyden stucken oft percken / wesende den dooden dans / te weten / daer de Doot alle staten van Menschen wech neemt / daer yeder in't zijn is becommert / en meēt (soot schijnt) noch wonder uytrichten. Sommighe krijghslupden oft ander stellen hun tegen de Doot aen: Maer moeten voort / worden doorstekē / oft de doot ontrockt de moeder het lieve kindt / niet lettende op de droefheyt der Ouders / oft sy slaet de Trommel in den krijgh: summa / sy laet niemant vry / van Paus tot Boer / oft arm Mensch toe. Gelijck als dese Historien genoech op de self inventie vā hem uytcomen in een Boecxken van houte Print / dat een aerdich dinghen is. Hy is in Italien niet gheweest: dan is te Basel gecomen aen de kennis van den geleerden Erasmus van Rotterdam: Den welcken siende de groote uytnementheydt van Holbeen; en ghelijck sulcke Gheleerde den constighen Schilders in weerden en achtinghe hebben / heeft hy hem willen goet doen / en voorderen. Waerom hy door Holbeen hem liet conterfeytē / gelijck desen Constnaer daer in seer geschickt was / en maeckte so / dat het niet beter mocht wesen / noch beter gelijcken. Dit gedaē / schreef Erasmus hem eenen vriendlijcken ghebiedt-brief / aē voormael zijn school-gesel Thomas Moro, Enghelsman te Londen in Engelandt / op dat hy door Thomas mocht comen in dienst en vriendtschap by den Coningh Henrick de achtste / die seer onse Const was toegedaen. Hy liet hem oock het conterfeytsel medenemen om Moro te gheven / schrijvende dat hem dit seer wel gheleeck / maer dat t'ghene Albert Durer nae hem ghedaen hadde / niet en gheleeck. Dese oorsaeck behaeghde Holbeen wel / en heeftse geern aenghenomen. Het ghelijckt oock dat hy te liever uyt zijn Landt vertrot / om dieswille hy daer eē Huysvrouw hadde / die soo korsel-hoofdigh / en van soo quaden aerdt was / dat hy nemmeer vrede noch rust met haer en hadde te verwachten. Holbeen in Enghelandt ghecomen by Thomas Moro, (den welcken was om zijn groote gheleertheyt des Coninghs opper Cancellier) met zijnē brief en Conterfeytsel / tot eē versekertheyt van de uytnementheyt zijner Consten. Hy was seer welcom / en wel ontfanghen van Moro, die in dit Conterfeytsel van Erasmus zijnen vrient soo groot behaghen hadde / dat hy Holbeen by hem hiel wel ontrent dry Jaer / en liet hem verscheyden dinghen doen / sonder den Coningh yet van Holbeen te laten weten / oft sien: vreesende / hadde hy den Coningh met den eersten Holbeens soo edel wercken laten sien / dat hy nae zijnen lust van Holbeen niet ghenoechsaem soude hebben ghedient gheweest. Hier heeft den Holbeen, Moro met zijn huysghesin / gheslacht / vrienden / en ander gheconterfeyt / en meer fraey wercken ten huyse gedaen / tot dat eyndlingh Moro in zijnen so grooten lust ten deele geholpen / en versadigt was. Doe heeft hy de Coninghlijcke Majesteyt t'zijnen huyse genoodet op een heerlijck bancket / latende den Coningh alle dinghen / die Holbeen daer t'zijnen huyse gedaen hadde / sien. Den Coningh die noyt soo uytnemende constighe schilderijen

rijen en hadde ghesien/was uptermaten seer verwondert/siende daer voor oogen verscheyden persoonē die hy kende/niet offe gheschildert/maer levende waren gheweest. Moro siende het groot wel bevallen/ dat den Coningh in dese dinghen hadde/ heeftse hem beleefdelijck te schenck aengheboden/ segghende: Sy zijn uwe Majesteyt te dienste gemaeckt. Den Coningh/ wien dit wel dancklijck was/ had al vast in den mondt/ of den Meester/die dat werck ghedaen hadde/ niet te becomen waer. Waer op Moro antwoorde/jae: en dat hy bereydt was t'zijnen dienst/ en liet Holbeen binnen by den Coningh comen. Waerom den Coningh seer verblijdt wesende/ gaf Moro de schilderijen te behouden voor hem selven/segghende: Nu ick den Meester self hebbe/ sal ick wel ghecrijghen wat ick begheere. Den Coningh hadde Holbeen in grooter weerden/ en achtinghe/ en was blijde sulck overtreffende Constenaer by hem te hebben. Holbeen wesende by den Coningh in zijnen dienst aenghenomen/ heeft verscheyden seer fraey Conterfeytsels/als des Conings/ en ander/ seer uytnemende ghedaen/ die te Londen noch te sien zijn/ als volghen sal. Den Coninghs gonst en liefde is meer en meer tot Holbeen toeghenomen/ dewijl hy so wel van hem na zijnen wil gedient was. Tot bevestinghe dan/dat den Coningh hem so heel toegedaen was/ is een gheschiednis/ die een schoon Peerel aen des Schilders Croon is: want het is gebeurt/dat op eenen tijt een Engelsche Graef quam om Holbeen te besoecken/begeerich wesen zijn Const/ oft t'gheen hy onder handen had/ te sien. Het welck Holbeen (die yet nae t'leven conterfeytte/ oft yet heymlijcx te doen hadde) gants niet gelegen quam: waerom hy den Graef tot twee oft drymael sulcx voor dien tijt met aller beleefthept afsloech/biddende/hem dese weygeringe ten goedē te houden: want hy hadde doe sulc belet/dat het niet en mocht geschieden/ en dat hem wilde believen op een ander tijdt te comen. Wat vriendlijcke en ootmoedighe vermaninghe Holbeen dede/en liet den Graef niet af: Maer wilde teghen hem de trappen opcomen met gheweldt/ meenende dat zijn Persoon van een Schilder meer gheducht/ en ghe-eert most wesen. Holbeen hem ghewaer schouwt hebbende/ af te laten van zijn stoute onbeleefthept/en den anderen daer in volherdende/ nam den Graef en wierp hem de trappen af: die al vallende in Enghels hem Gode beval en riep/ O Lord have Marci oppan me. Zijn Edel-luyden en Dienaers/ door desen schrickelijcken val verbaest/ hadden ghenoech te doen met hun Heere/ terwijlen sloot en besettede Holbeen zijn camer-deur wel vast/ en is van boven tot een dackvenster upt gheraeckt/ en in der haest by den Coningh ghecomen wesende/ bad den Coningh om pardon/ sonder segghen wat de sake was/ daer den Coningh verscheyden mael na vraeghde: Doch pardonneerde hem den Coningh/ midts dat hy hem de misdaet oft sake soude te kennē gheven/het welcke Holbeen opentlijck/ en volcomelijck ghedaen hebbende/ geliet den Coningh al oft hem berouwen waer/ hem soo slecht te pardonneren/ segghende dat hy hem niet meer most vervoorderen soo stoute stucken aen te richten/ bevelende hem niet wijdt van hem te gaen/ maer te blijven in een van des Coninghs cameren/tot dat hy verstaen hadde hoe het met den Graef vergaen was. Corts daer na quā den graef ghebracht wesende in een Rosbaer/ en werdt voor den Coningh ghebracht/ ghequetst/ qualijck ghestelt/ en verbonden/ hem seer deerlijck ghelatende/ doende met een weecke flouwe stem zijn clacht over den Schilder/ die hem soo ghehandeldt hadde/ doende van de saecke een deel waerheydt/ heeftse upt toornichepdt met onwaerheydt een groot deel grover gemaeckt/ tot naedeel van Holbeen, ghelijck den Coningh oock wel con vermercken.

Den Graef zijn clacht-redenen voldaen hebbende/ begheerde dat zijn Majesteyt daer over sulcken straffe soude doen/ als sulcken mishandelinghe aen zijnen persoon geschiet grootlijck verdient hadde. Maer den Graef in desen yver hoorende/en merckende dat dē Coningh hier niet heftich in en was/ hem vast

vast na de oorsake vragende / uyt halende/en hem coel houdende/wel gelÿckende of den Coningh niet gheneghen was t'gheschiede nae zÿnen sin te straffen / gaf soo veel te kennen / dat hy self daer over wraeck wilde doen : Waerom den Coning is gram geworđē/dat hy in zÿn tegenwoordichept also verachtlÿck en vermetelÿck sprack/ghelÿck of hy hem in't Ampt des Coninghs hadde willen stellē/en seyde: Nu en hebt ghy met geenen Holbeen te doen / maer met mÿnen Coninglÿcken persoon self. Begon hem op dreyghende wÿse / oft hardt aen te gaen / segghende onder ander woorden: Meendy dat my soo weynigh aen dien Man is gheleghen? Ick segh u Graef/ dat ick van seven Boeren (soo't my geliefde) seven Graven can maken : maer van seven Graven niet eenen Hans Holbeen, oft soo uytnemende Constnaer. Van welcker antwoort den Graef seer verschrickte / biddende zÿns lÿfs ghenade / en begeerde nae te comen al t'gene den Coningh ghebieden soude. Soo stelde hem den Coningh dees Wet: dat hy tot geenen tÿden toelegghen noch bestaen soude / aen Holbeen eenige wrake te doen / noch doen door ander doen/ over het gheschiede feyt / oft hy soude aen den Grave soo groote straffe doen gheschieden / als oft aen zÿnen persoon waer gebeurt. Hier mede was dese questie oft gheschil gantsch ten eynden / en gheslist. Aengaende de wercken van Holbeen voor den Coningh ghedaen/hy heeft seer uytnemende gemaeckt t'conterfeytsel van den Coningh Henrick de achste ten voeten uyt/soo groot als t'leven / soo gheheel levendigh/ dat een yeder wie't siet verschrickt : want het schÿnt dat het leeft / en datmen t'hooft en alle de leden natuerlÿck siet bewegen en roeren. Dit is noch te sien te Withal/een werck dat zÿn Meester prÿst/en ghetuyght eenen anderen Apelles te zÿn gheweest. Heeft oock van ghelÿcke seer constigh / net / en suyver ghedaen / de conterfeytselen der drye naeghelaten kinderen des voornoemden Coninghs/ te weten/ Eduardus, Maria, en Elisabeth, noch jongh wesende/ die oock ter selver plaetse te sien zÿn. Veel groote Heeren/ en Vrouwen/zÿn noch alle seer levende met zÿn constighe handt ghedaen. Desgelÿcx binnen Londen op des Chirurgÿns hal/ staet noch van hem eē schoon heerlÿck stuck wercx / daer de Overste van het Gild hun Privilegie ontfangē. Hier sit den voornoemden Coning Henrick soo groot als hy was / seer statigh in eenen rÿcklÿcken Setel oft ghestoelte / met een schoon cierlÿck Tapÿt onder zÿn voeten / over weder sÿden knielen de voorseyde Overste / welcke den Coningh met der rechter handt hun Privilegien toelangt / welcke een van den Overmannen met grooter ootmoedichept en eerbiedinge schÿnt t'ontfanghen. Het zÿn eenighe die meenen / dat dit werck by Holbeen self niet gheheel voldaen en is : Maer dat nae zÿn doot/ het ghene daer noch aen ghebrack van yemandt anders voleyndigt soude wesen : Doch indient soo waer / heeft den opmaker den Holbeens handelinghe so verstandigh connen volghen / dat het geen Schilders noch Const-verstandighe van verscheyden handen en souden oordeelen. Daer zÿn noch in verscheyden Heeren huysē menichte van schoon treflÿcke conterfeytselen van zÿn seer suyver handt te sien/ja so veel dat het te verwonderen is / hoe hy binnen zÿn leven so heel veel/ net curieus werc heeft connen maecken/behalven noch t'ghene hy voor Goudt-smeden / Schilders/ Plaet-snÿders / Hout-snÿders / Antÿck-snÿders / en ander so suyverlÿck/ en veel gheteyckent heeft / en al t'ghene hy so heel aerdigh en suyver in wasch-ghebootseert heeft/ daer hy heel uytnemende oock in was / als een Man die hem schier in alles wist te behelpen / werckende vā Oly-verwe/Water-verwe / en verlichterÿe/ oock al even meesterlÿck. Doch aleer hy by den Coning quam/ en had noch noyt van verlichterÿe yet ghedaen : Maer vindende daer by den Coningh eenen te desen deele uytnemende fraey wesende / met namen Lucas, een vermaert Meester/met welcken ghemeensaem kennis en vriendtschap houdende/ doe hy maer had ghesien de manier hoe men daer mede toegingh/greep het by der handt: en dewÿl

hy beter/

hy beter / jae uytnemende goede teyckeninghe / stellinghe / verstandt / en handelinghe hadde/ gingh hy den Lucas verre te boven / by manier van seggen/ so veel als het Sonne-licht des Manen in claerheyt overtreft. Te Londen op het Stael-huys / oft Oosters huys/ in de eet-sael/zijn van Holbeen twee groote heerlijcke stucké Water-verwe doecken / uytnemende gheschildert en ghehandelt wesende. Het een stuc is de Triumphe van den rijckdom : Het ander/ het teghendeel/te weten/ de Triumphe/ oft den staet der armoede. Den rijckdom is uytgebeeldt met den Godt Pluto oft Dis, in ghedaente van een oudt cael hoofdig Man/ op eenen cierlijcken gulden antijcksché wagé sittende/ voor overbockende / met d'een hant grijpende in een Coffer het ghelt / met d'ander stroyende gouden en silveren penningé. Ontrent hem zijn Fortune en Fame/ oft 'tgeluck en t'gheruchte. By hem op den waghen staen oock een deel gheltsacken. Achter den wagen zijn eenige / die overhoop het ghestroyde gelt grabbelen. Over wedersijdé van den wagen gaen de vermaerde rijcke Princen van den ouden tijt/als Cresus, Midas, en dergelijcke. Den waghen is voort getrocken van vier heerlijcke schoon witte Peerden / de welcke gelept worden van vier Vrouw personnagien/welcker namen boven hen hoofden oft onder hen voeten staen/ wesende beeldé die den selven sin helpen voeden/ en oorsaeckslters des rijcdoms:zijn alle naeckté:tronien/ handen en voeten/zijn vleys-verwe: En alle de cleederen ofe draperije / van wit en swart: de voordekens en cieraten met schelp-gout getrocké wesende. Het punct des ghesichts deser beyder stucken / heeft hy ghenomen op de linie der Basis/ alsoo dat alle de Figueren comen boven den ghesichte seer verstandich. Het ander stuck/dé staet van armoede / is op deser manieren uytghebeeldt:Armoede in ghedaente van een oude uytghehongherde magher Vrouwe / sit op eenen ouden versleten waghen op eenen bondt stroo/onder eenen throon oft hutteken / met een weynigh oudt stroo bedeckt/seer deerlijck siende / slecht een weynigh becleedt wesende met een verscheurt en belapt cleedt. Haren wagen wort voort ghetrocken van een onghevalligh magher Peerdt / en oock sulck eenen Esel. Voor den wagen gaen een Man en een Vrouwe / oock ongedaen / mager/en verscheurt/ hun handé wringhende/en droef misbaer makende: den Man heeft een spae en hamer. Voor op den waghen sit de Hope / welcke haer gesicht seer beweeghlijck opwaert nae den Hemel slaet / met noch veel meer omstandicheden/ die aldaer te sien zijn. Eyndlingh om cort maken / dit is een fraey Philosoophsche uytbeeldinghe / Poetich versiert oft gevonden/seer wel geordineert / van seer goede teyckeninghe/ en wel gheschildert wesende. Dese twee stucken schilderije / doe Fredericus Zuccarius in Enghelandt was / ontrent het Jaer 1574. dat hy met grooter vlijt de selve met eygen handt heeft geconterfeyt met der Pen en gewasschen/ betuyghende dese dinghen wel soo goet en wel ghedaen te wesen / al haddense gheweest van d'hant van Raphael d'Vrbijn. Daer nochtans d'Italianen hun Lants-volcks eere wel vast lief is / de selve onser Consten halven / anderen volcken over te willen gheven. Den selven Frederijck heeft noch meer bekent/en is noch milder uytgecomen teghen onsen Goltzius, te Room wesende t'zijnen huyse / in praet wesende van Hans Holbeen, en zijn schilderijen in Enghelandt : want hy seyde / datse beter waeren als die van Raphael d'Vrbijn, het welck vry een hoogh ghetuyghnis is/ oft een vrymoedigh oordeel / van so een Man in de Const soo ervaren:want soo Italien waer berooft van Raphaels naem/ gherucht/ roem/ en wercken/ sy verloor eenen bysonderen tack van haer Schilder - croon. Evenwel watter af is / sulck ghetuyghnis bevestight den Hoolbeen, een uytmuntig overvliegende gheest te zijn gheweest in onse Const. Frederijck voornoemdt was oock seer verwondert van een Conterfeytsel van een Graefinne / ten voeten uyt / alsoo groot als t'leven / ghecleedt in swart Satijn / seer uytnemende suyver en wel van den constighen Holbeen ghedaen: en dit

en dit was te Londen / ten huyse van Melord Penbroeck, dat hy dit quam te sien in gheselschap van Schilders en beminders: hadder oock so groot behaghen in / dat hy seyde / derghelijcke in Const en netticheydt binnen Room niet te hebben ghesien / en gingh al vast verwondert van daer. Binnen Londen is gheweest een goedt Lief-hebber onser Consten/genaemt Andries de Loo, welcken opcocht al wat hy van Holbeens hant wist te becomen. Dese hadde groote menichte van wonder aerdighe conterfeytselen van Holbeen: Onder ander hadde hy een alsoo groot als 't leven tot het halve lijf / aen een Tafel / waer by waren geschildert seer curieus alderley instrumenten der Astronomie: want dien geconterfeyten was gheweest des Coninghs Astronomijn / gheheeten Mr. Niclaes, een Duytsch / oft Nederlander wesende: doch hadde wel dertigh Jaer in Enghelandt ghewoont. Doe den Coningh uyt cortwijl oft ghenuecht hem eens vraeghde / hoe het quam dat hy niet beter Enghels con spreken / gaf hy dese antwoort: Heer Coningh vergheeft het my/wat Enghels kanmen leeren in den tijt van dertich Jaren. Welcke antwoorde den Coningh en al zijnen omstandt hertlijck dede lacchen: doch het was een seer goedt Conterfeytsel / en meesterlijck ghedaen. Noch was by den voornoemden de Loo 't conterfeytsel van den ouden Melart Crauwel, in de groote van ontrent een voet en half / oock seer constigh van Holbeen, en noch oock dat uytnemende conterfeytsel des hoogh-geleerden wijdt-beroemden Erasmi Rotterdami, daer voor henen van verhaelt is/ dat hem soo heel ghelijck was/mitsgaders oock het conterfeytsel van den Bisschop van Cantelberij. Noch hadde den voor verhaelden lief-hebber eenen seer grooten doeck van Water-verwe / waer in op een schoon heerlijcke ordinantie geconterfeyt saten so groot als 't leven / van hooft ten voeten toe / den gheleerden en vermaerden Thomas Morus, met sijn Huysvrouw / sonen en dochteren / dat een dinghen is weerdig ghesien en hoogh gepresen te worden: welck weerdigh stuck / voortijdts van Holbeen tot een proef zijner Const (als voor verhaeldt is) ghemaeckt / is nu teghenwoordich by een groot Edelman / den Neef van Thomas Moro, en heeft het ghecocht in't sterfhuys van den overleden Andreas de Loo, zijnen toe-naem is oock Moro. En dat van den Bisschop van Cantelberij voorgemelt / een van de beste conterfeytsels van Holbeen ghedaen/is nu ter tijdt by eē Edelman/en groot liefhebber/welcks naem is Mr. Coop, woonende buyten Londen op Tempelbaer / over Melard Tresorier/ die noch veel meer fraey schilderijen/ soo van Holbeen, als ander Meesters / t'zijnen huyse heeft. Noch is tot Amstelredam in de Waermoes-straet van Holbeen een seer aerdigh en suyver conterfeytsel / wesende eenighe Coninginne van Enghelandt / dat wonder wel ghehandelt is/ hebbende onder ander een silver laken cleedt / dat natuerlijcke silver schijnt te wesen/ waer op is eenigh werck/ alles soo natuerlijck en seldtsaem ghedaen wesende / dat het te verwonderen is/wel ghelijckende ofter tenteel / oft witte foelie onder is: somma/ t'is weerdich te sien. Noch heb ick ghesien twee van zijn eygen conterfeytselen / en van hem selfs ghedaen: D'een in een cleen rondeken / en was van verlichterije/ heel in't cleen / maer seer net en suyver ghedaen / comende toe den Const-liefdighen Iaques Razet: het ander mocht een troniken wesen / groot ontrent de palm van een handt/ uytnemende vleeschachtich / van lijfverwe/ aerdich en suyver ghehandelt / en dit comt toe den Const seer toeghedanen Bartholomeus Ferreris. Desē uytnemenden Holbeen hadde in alle zijn wercken en handelinghe een seker vasticheydt in stellen / en schilderen / zijn dinghen al by order aenlegghende / en op doende / veel anders als ander Schilders: ghelijck onder ander/ waer baerdt oft hayr over te comē hadde/ schilderde hy doch volcomelijck alsoo't te wesen hadde / de schaduwē daer in recht waernemende / en maeckte als het droogh was baerdt oft hayr seer vloeyende en natuerlijck daer over. Veel ander dinghen derghelijcke heeft hy met goeden voordeel en

welstandt

welstandt voor gebruyck gehadt. Voorder gelijck van den Antijcken Schilder Tupilius Roomsch Ridder verhaelt is/ dat hy slinckx was in't schilderen / een dinghen te vooren noyt meer gesien: alsulckx is oock te ghetuyghen van Hans Holbeen, die Pinceel en de Schilderconst oeffende met zijn slincker handt / het welck oock in onsen tijdt weynigh/ oft niet van anderen meer en woort ghehoort / oft vertelt: doch en is zijn schilderije/oft werc daerom niet slincx:maer recht / welstandich / en seer volcomen. Te voor verhaelden wy van zijn teyckenen/dat hy veel aerdighe en nette dinghen heeft ghetepckent / dat blijckt onder ander(neffen den doon-dans/die van hem in druck uytcomt in houte Print) noch aen een Bybel Figuer-boeckxken in houte Print van hem uytcomende/ welcke Figuerkens oock in verscheyden Bybels ghedruckt zijn / sonder datter oock zijn/die nae ghesneden zijn. In dit Figuer-boeckxken zijn veel aerdighe historikens / en gheestighe welstandighe beeldekens / die oock wonderlijck goedt van werckinghen/oft actien zijn. Al zijn dese dinghen meest al uytnemende/soo verwondert my 'thistoriken van Anna, Moeder van Samuel, en Elcana haren Man: oock daer David Vrias doot wordt gheboodtschapt / daer Abisag by hem comt / en daer Hirams bode Salomon eenen brief brengt/hoe heerlijck/en op een heel treflijcker maniere boven ander moderne / daer Salomon in zijnen Throon is sittende / niet met naeckte armen / met een deken om / oft ghelijck men die op zijn Antijcksche soo beroyt veel maeckt: maer met een rijcklijck en Coninghlijck kleedt oft laken. Op dit Boecxken/tot lof van den uytnemenden Hans Holbeen, is van een Poeet Nicolaus Borbonius een constigh Latijns Carmen oft ghedicht ghemaeckt / luydende ghenoech op desen sin:

Ode.

Lest in Elysi veldt Apelles is gaen swerven,
Zeuxis, Parasius, ontrent hem by gheval:
Dees twee, als wel ghemoedt in die wellustigh' erven,
Veel woorden storten uyt, en maeckten groot gheschal:
Maer hy terwijlen stil, is treurigh heen ghestreken.
Dit docht zijn mackers vreemt, en met een soet aenval
Sy hem vermaenden vast, en porden om te spreken.
Den Coschen Constenaer, met droef en swaer ghesucht,
Werdt uyt een diepe borst de stem oock uyt te breken,
En seyde: O ghy eylaes! onwetend van 't gherucht,
Dat uyt de Weerelt quam nu corts in d'helsche wonsten:
Och gave slechs maer Godt, dat waer een valsche clucht:
Dat onder 'tsterflijck volck een met de cracht der Consten
Ons toont gantsch niet te zijn, dan Schilders met den naem.
(Om recht te spreken uyt, uyt jonsten noch afjonsten)
Het schijnt wy waren noyt hervaren, noch bequaem
Te handelen Pinceel oft verwe in onse tijden.
En Holbeen heet den Man, jae Holbeen, die al t'saem
Ons namen hoe vermaert, soo duyster stelt besijden,
En schier te nieten doet. Alsulcke clachten meer
d'Hel-Gheesten deden siet, die sonder veel verblijden
Ten rechten (als ick meen) noch claghen mochten seer:
Dat yemant maer en saegh, een van den Tafereelen,
Ghedaen van Hans, (dien Hans, die selfs den roem en eer
Van zijn heerlijcke Const, alleen is den gheheelen
Voorneemsten) metter vaert waer een gheroep ghehoort:
Gheen Menschen handen noyt, met verwe, noch Pinceelen,
Soo groote seldsaemheyt ghebrocht en hebben voort.
Sy hebbens niet vermocht te doen, 't is onwaerachtich,

Dat yemants werck zy el (wat baet verloren woordt,)
Dan dat Godt heeft ghedaen, die dat alleen was machtich.

Dit ghedicht wendt hem voorts tot den jonstighen Leser / hoe dat van sulcken Constenaer/door sulck eerweerdich werck / en gesonde schilderije / zijn herte ghevoedt mach worden: En dat hy hier mede veronledight/soude laten varen den beminder van den gheroofden Ganymedes, en de schandlijcke dieverije van de Cyprische Goddinne. Hier naer volghen twee Griecksche veersen/ oft regelen/op deser meyninghe luydende:

O vreemdlingh, lust u t'sien schijnlevendighe beelden?
Aenmerckt de dese hier, die Holbeens handen teelden.

Doe eyndlinghe Holbeen de Weereldt met zijn edel Const veel vercieringhe hadde toeghelanght:en ghelijck t'Menschelijck leven op der Aerden / en alle Weereltsche dinghen oft verganghlijck wesen/ tot in nieticheden versmilten / hun ontmaken/oft comen tot onafkeerlijcken oft onverbiedlijcken eyndt/ so is Holbeen in groote benoutheydt te Londen ghestorven van de Pest/Aº. 1554. oudt 56. Jaren / zijn lichaem der verrottinghe en verganckelijckheyt / maer zijn loflijck gheruchy en naem den naecomelingen onder den Menschen en onsterflijcke gedachtenisse latende.

T'leven van Ian Cornelisz. Vermeyen, van Beverwijck Schilder.

De ghene die goedertierlijck van de milde Nature hulpsaem en gonstighe handtreyckinge / gaven en weldaden hebben ontfanghen/in Consten uptnemende ghesch ickt te wesen / daer beneffens lichaemlijcke schoonheydt en bevallijckheydt / gheraecken lichtlijck van laegh tot hoogh op te stijgen/ en te comen in groot aensien / ghenade en weerde by den grooten Heeren en Vorsten / ghelijck gheschiet is met Ian Vermeyen,den vermaerden constigē Schilder / die door sulcke middelen by den Keyser Carolus de vijfde / lieftallighen in eeren was ghehouden. Hy was ghe-boren tot Beverwijck / een Stedeken oft Dorp niet seer wijt van Haerlem / in't Jaer 1500. Zijn Vader hiet Cornelis: doch by wien hy geleert / oft wat toegang hy hadde tot der Const/ en heb ick niet connen vernemen / dan dat hy door zijn vlijt en Const is ghewor den Schilder des doorluchtighen voornoemden Keysers / den welcken hy als een mede-reyser verselschapte in verscheyden Landen/ oock Anno 1535. te Thunis in Barbarien: want den Keyser hem veel gebruyckte/ zijn krijghen/ geschiedenissen/ en verwinningē te teyckenen/nae welcke naemaels schoon Tapijten zijn gemaeckt geworden; soo dat hy veel dingen over al nae t'leven dede: onder ander oock de beleghheringhe / en ghelegentheyt der stadt Thunis / hebbende in dit en ander deelen der Const/ een seer verstandighe en aerdighe handelinge / in Geometrie oft Lant-maet/ en meer edel wetenschappen niet onervaren wesende. Zijn uptnemende wercken zijn veel te sien t'Atrecht / in d'Abdije van S. Vaes, die wonderlijck wel gedaen/ en seer gheprezen zijn. Tot Brussel warē van hem ooc veel schoon Tafelen / Tafereelen/ en Conterfeytselen: Doch wat in de Kercken tot Sinte Goelen en elder was / is door d'uptsinnighe beeldtstorminghe vernielt / oft wech ghenomen. In de Kerck van S. Goricks te Brussel hadde hy zijn eygen Graef-teycken ghegheven/ wesende een verrijsenis / in't opperste met eenen Godt den Vader/en is noch tegēwoordich te Praga, by zijnen soon Hans Vermeyen,constigh Goudtsmidt en Bootseerder/die oock by den Keyser in dienst en weerden is: Want dit stuck was in tijts upt de Kerck den scheyndige handen ontnomen. Daer was onder ander van hem een gheruchtigh werck / en een besonder stuck / in de verhaelde Kerck/ van eenen Kerst-nacht/ seer wel gheordineert en gheschildert; Oock eenen

nen staenden naeckten Christus, met de een handt op de borst/ die seer ghepresen was. Zijn eyghen Conterfeytsel met eyghender handt ghedaen / is noch tot Middelborgh in Zeelandt/ by Maria zijn dochter/ Weduwe van S. G. Pieter Cappoen, seer constigh en wel ghedaen: waer achter is een verschietende Lantschap/met de stadt Thunis nae 't leven/ alwaer hy bewaert wesende van een deel Soldaten/ sit en conterfeyt: Onder ander heeft hy daer by ghevoeght een verslaghen vollijvighe schoon Vrouw/ hebbende eenen houw in den arm. Daer is oock by de voornoemde Maria 't conterfeytsel van zijn tweede Huysvrouw seer wel ghedaen: dese was gheboren met aen elcke handt ses vingeren/ en also 't minste vingherken aen elcke handt was afghedaen / siet men noch aen de handen de knuystgens/ daer sy ghestaen hebben. Dese zijn verhaelde dochter isser oock van haren Vader ghedaen nae 't leven/in haer kindtsche jeugt/ seer aerdich getupert in Turcksche cleedingen/ ghelijck hy daer sinlijckheydt in hadde/ haer somwijlen also te cleeden / en leydese oock in den Brusselschen Omgangh. Oock is by de selvige van hem een conterfeytsel van een jongh kindt van zijn ghebueren / dat wonder schoon hayr hadde. Noch is by haer van des Vaders hant eẽ seer aerdige Zee-triumph/ met veelderhande naeckten/seer wel ghedaen. Hy is gheweest een groote vriendt en geselle van Ioan Schoorel, welcke oock t' saemen veel Landen tochten in den Noordt-hollantschen Zijpe. Dickwils hadde den Keyser zijn ghenuecht desen zijnen Schilder Vermeyen te laeten sien eenighe groote Heeren oft Vrouwen/ trotsende op zijn bysonder ghedaent en ghestalt: want hy wesende een schoon en langh persoon / hadde eenen schoonen breeden baerdt/ soo langh/ dat hy recht over eynde staende / daer op con treden: t' somtijden by dese Princen staende / sloegh den baerdt met den windt hun in d'aensicht/daer sy te Peerdt saten. Desen baerdt havende hy daeghlijckx met groote neersticheydt / en werdt om den grooten uytnemenden baerdt veel gheheeten Hans met den baerdt. Zijn conterfeytsel comt in druck / waer onder Lampsonius in Latijn heeft ghevoeght een dus luydende ghedicht:

Wat heeft Vermeyen niet gheschildert, Menschen, Steden,
En plaetsen, die men siet seer wijdt aen elcken cant,
O Keyser Carel vijfft? als hy u nae ging treden,
Iae volghen over al, te water als te Landt,
Op dat de daden vroom hy van u rechter handt
Sou malen door zijn Const, om in Tapijt gheweven
Te blincken claer van goudt: doch door een hoogh verstandt
Was 't handtwerck boven stoffe in weerden prijs te gheven.
Maer seer uytmuntich noch hy door een hooft verheven,
Dede alsoo aenghenaem vertooning sonderling,
Als met zijn edel Const met eenen baerdt ghedreven,
Die hy liet golven uyt, als hy ghebodt ontfing,
Den welcken breedt en lang hem tot den voeten hing.

Hy is ghestorven te Brussel / in 't Iaer 1559. oudt tusschen 59. en 60. Iaer/ en was eerlijck begraven/ in de voor verhaelde S. Goricks Kerck / daer zijn Epitaphium was.

't Leven van Ioan de Mabuse, Schilder.

De Schilder-const / die haer eerste baringhe heeft in den gheest / oft ghedacht door inwendighe inbeeldinghen / aleer sy met der handt opghevoedt / en ter volcomenheydt ghebracht can worden/ soude men seggen/ wil van de ghene gheoeffent wesen/ die van gheschickten stillen wesen en ghereghelden leven zijn / om dieswille dat de sulcke sonder verstooringen der sinnen / oft inwendighe beroerten der gedachten / bequamer souden wesen hunnen gheest in soodanighe alder vernuftichste Consten oeffeningen te veronledighen oft te besteden/ 'twelck doch niet te bevestigen

en waer met den aerdt / leven en weſen van den conſtighen Iannijn, oft Ian de Mabuſe, die gheboren is van een ſtedeken in Henegouwe oft Artops / gheheeten Maubuſe, en was een tÿdt ghenoot van Lucas van Leyden / en veel meer [illegible] Hy is een Man gheweeſt / die heel ſlordigh / en van ongheregheldẽ leven was: Doch dat verwonderens weert is / daer teghen alſoo ſeer gheſchickt / ſuyver / net / en verduldigh in zyn conſtighe handelinghe oft wercken / als opt Conſtenaer mocht weſen: Doch is hem de Conſt al ſlapende niet aengewaſſen / oft deelachtigh ghewor-den. Hy heeft in ſÿn jeught wel vlÿtich gheweeſt / om met leeren de Natuere voet te houden / en alſoo te gheraecken ter hoogher volcomenheydt: Want de Deught ghemeenlÿck eenen rouwen oft harden toegangh heeft. Hy heeft Italien en ander landen beſocht / en is wel een van de eerſte / die upt Italien in Vlaender bracht de rechte wÿſe van te ordineren / en te maecken Hiſtorien vol naeckte beelden / en alderley Poeterÿen / 't welck voor zÿnen tÿd in onſe Landen ſoo niet in ghebruyck en was. Onder ſeer veel wercken / het beſonderſte en vermaertſte ſtuck van hem ghedaen / is gheweeſt d' hoogh Altaer-tafel te Middelborgh / een ſeer groot ſtuck met dobbel deuren / die men in 't open doen om de grootheydt met ſchraghen moſt onderſtellen. Den vermaerden Albert Durer, t' Antwerpen weſende / quam dit ſtuck met groot verwonderen ſien / niet ſonder grooten lof daer van upt te ſpreken. Den Abt die 't dede maecken / was den Heer Maximiliaen van Bourgoignen / overleden Anno 1524. Deſe Tafel was een afdoeninghe van den Cruyce / daer grooten tydt / en uptnemende conſt in ghebruyckt is gheweeſt / en is met de ſelve Kerck door 't Hemel-vyer oft blixem te nieten ghegaen en verbrandt / dat der Conſten halven groot jammer en verlies is. Daer zÿn binnen Middelborgh van hem na ghebleven verſcheyden ſtucken / als eenighe ſchoon Marybeeldekens / en dergheliÿcke: Maer beſonder is van hem in den langen Delft / ten huyſe van den Heer Magnus, een uptnemende ſtuck / en ſoo ſchoon / als teghenwoordich van hem te ſien mach weſen / en is wat grootachtich in de hooghte / de Afdoeninge van het Cruys / daer het doodt lichaem wordt nedergelaten / de beelden ontrent anderhalf voet hoogh / ſeer aerdigh gheordineert / en ſuyver gheſchildert / met ſchoon ſtelſelen der Beelden / Laeckenen / en ghecrockte doecxkens / uptbeeldinghen der droefheydt / en ander werckingen. Daer is oock by den konſt-liefdigen Melchior Wijntgis een ſchoon Lucretia. Noch is 't Amſterdam in de Warmoes-ſtraet / tot Marten Papenbroeck, een heerlÿck groot ſtuck in de hooghte / weſende een Adam en Eva, ſchier als 't leven / ſeer ſchoon en ſuyver ghedaen / en wordt op groot ghelt ghehouden / ghelÿcker oock veel van gheboden is ghewordẽ. Daer is oock by Ioan Nicker t' Amſterdam een groot ſtuck / weſende een onthoofdinghe Iacobi, van wit en ſwart / gedaen ſchier ſonder verwe / als ſapachtig / datmen den heelen doeck mach vouwen / douwen / en kroken / ſonder dat het hem hinderen mach / en is ſeer aerdigh ghehandelt. Mabuſe heeft onder ander oock gheſchildert een Mary-beeldt / terwÿlen hy was in dienſt van den Marquijs van der Veren / weſende de tronie ghedaen nae de Huyſvrouw van den Marquijs, en 't kindeken quam nae haer kint: Dit ſtuck was ſo uptnemende aerdigh / en ſoo ſuyver gheſchildert / dat alles wat men anders van hem ſiet / daer by rouw ghelÿckt te weſen: Een blaeuw laecken was oock ſoo heel ſchoon / oft verſch ghedaen waer gheweeſt: dit ſtuck was naemaels gheſien ter Goude / by den Heer van Froimont. Verſcheyden conterfeytſelen zÿn van hem oock ſeer wel ghedaen te Londen. Te Withal op de gallerÿe zÿn / oft waren van hem twee jongherś / oft edel kinderen tronien / die uptnemende van hem gedaẽ waren. Mabuſe was eenighe Jaren in den dienſt van den voornoemden Marquijs, en 't gheſchiede dat den Marquijs nae zÿn vermoghen heerlÿck ontfingh den Keyſer Carolus de vÿfde / waer toe hy zÿn Hofgheſin cleede in wit ſyden Damaſt. Mabuſe, alſo hy veel tÿdts middel

ſocht

ſocht om gelt tot zyn ongeſchickt door-brenghen te crijghen/ dede ſoo veel / dat het Damaſt hem te voren was gedaen/ hebben met meeninghe / dat hy zijnen tabbert oft cleedt op zijn wijſe vreemdlijck ſoude doen maecken: Dan hy vercochtet/ en verteerde 't ghelt: Wat had hy te doen? Doe den tijdt ghenaeckte/ dat deſe feeſtlijcke ontfanghinghe ſoude gheſchieden / hy gaet en neemt ſchoon wit Papier/ laetter eenen ſchoonen tabbaert van maecken/ dien hy met ſchoon Damaſt-bloemen en fraey werck verciert. Nu hiel den Marquijs in zijn Hof een gheleerdt Philoſooph / een Schilder/en een Poeet: deſe onder ander hadden alle drie in een rije te trecken/ voorby 't Paleys / daer den Keyſer by den Marquijs ter venſter lagh. In 't voorby trecken / alſoo den Marquijs zijn Majeſteyt vraechde / welck hem docht het ſchoonſte Damaſt: So hadde den Keyſer d'oog op dat van den Schilder/ welc ſeer wit en van ſchoon gheblomt was boven al ander in 't aenſien: Waerom/ alſoo oock Mabuſe ter Tafel werdt gheſtelt te dienen / hy van den Marquijs die alles voor wiſt/ by den Keyſer te comen werdt gheboden: Welcken taſtende/ voelde 't Papier. En alſoo syn Majeſteyt den handel wierdt vertelt/ hadder groote gheneucht / en al lacchende veel vermaeck in/alſoo dat den Marquijs niet om veel Damaſt en had ghewilt/of den Schilder en hadde ſulcken bootſe (den Keyſer ſoo heel bevallijck weſende) aengherricht. Mabuſe alſoo hy wat ſeer ontbonden van weſen was / werdt om eenighe oorſaeck binnen Middelborgh ghevanghen/en gheduerende deſe hechtnis / maeckte verſcheyden aerdighe teyckeninghen/ waer van icker een deel heb ghesien / die met ſwart crijt wel waren ghehandelt. Het Jaer syner ghe-boort / en ſterven / heb ick niet vernomen.

Het leven van Auguſtijn Ioriſz. Schilder van Delft.

De heerlijcke Stadt Delft en was geẽ cleen vermaertheyt verſcheñ/ te hebben in de Schilder-conſt/en hadde 't tongheluck door vroege doodt haer niet ontnomen haer tongh Borgher/ Auguſtijn Iooriſz. Hy was ghebooren te Delf/ in 't Jaer ons Heeren 1525. Zijn Vader was een Brouwer / gheheeten Iooris Ianſz. welcken zijnen Soon Auguſtijn beſtelde te leeren ſchilderen te Delf by eenen Iacob Mondt, een ghemeen Schilder / alwaer hy bleef ontrent drie Jaren. Vertreckende is ghecomen te Mechelen / alwaer hy oock by eenigh Meeſter was/en reyſde vã daer voorts nae Parijs in Vranckrijck / begevende hem aldaer te woonen by eenen Mr. Pieter de la Cuffle, een fraey Plaetſnijder: welcken onder ander heeft gheſneden de drie Spinſters van Rous, en eenen viercanten Hemel van onder op te ſien. Hy was noch gheen Schilder / maer huys houdende/en woonende met zijn Broeder / die beneffens Goudt-ſmeden altijt een Schilder en Beeldt-ſnijder hielden werckende by hun in huys / gaven Auguſtijn by hun te wercken. Doe Auguſtijn hier vyf Jaer hadde ghewoont/ quam weder te Delft / daer hy met een cleen ghetal van ſtucken te maecken / te weten / vijf / hem ſelven grooten naem heeft ghemaeckt. Hy was een goedt Meeſter in groote beelden/en te ſchilderen ordinantien. Tot syn Broeder te Delft een Goudt-ſmidt / zijn eenighe dinghen van hem / inſonderheydt een S. Anna gheſlacht / ſeer wel gheſchildert/ en gracelijck verdreven/en wort ſeer gepreſen. Landtſchap heeftmen hier te Lande van hem niet gheſien. Doe hy nu vijf maenden t' huys was gheweeſt/ noch vry gheſelle weſende/ is gevonden doodt / en verdroncken achter in eenen Bornepút/ ſonder datmen weet hoe dit gheſchiedt is / dan dat uyt ſeecker teyckenen ghemerckt wierdt / dat hy hadde willen bereycken water tot dẽ wit-pot/ oft primuer borſtelen/ en dat zijn voeten uytgegliſpt/en hy ſo daer is in gheſchoten/ en hulploos verdroncken/tot groote ſchade oft jammer der Conſten: want hy een groot beghin hadde ghetoont. Hy is gheſtorven Anno 1552, oudt 27, Jaer.

Het leven van Ioos van Cleef/ gheheeten den sotten Cleef/ uytnemende Schilder van Antwerpen.

HEt waer niet wel moghelijck/ dat d'uytnemenste in onse Const niet en souden by hun selven/ oft in hunnen gheest hebben eenighe verborghen moedicheydt/ om anderen te overtreffen: want sy andersins te cleenmoedich wesende/ souden verliesen het voedtsel huns arbeydts/ oft trachtinghe om yet goets te maken/ dat is den lust/ waer sonder de voornemens slaplijck voort ghedreven worden: Doch behoeft dees moedicheydt met selfs kennis soo vermengt te wesen/ op datse niet t'onmaetlijck hoogh en stijght: want dan mochter uyt onstaen dẽ afgang der Consten/ schade oft schande. Ghelijck gheschiet is aen den genen/ die in onse Const was een der besonderste Peerlen oft vercieringhen/ te weten/ Ioos van Cleef van Antwerpen/ die ick acht niet en was van het gheslacht van Marten en Hendrick. Deses Ioosten ouderdom oft gheboort-tijt weet ick niet/ daer is wel in't Jaer 1511. eenen Ioos van Cleef in't Schilders Gilt t'Antwerp ghecomen/ die in zijnen tijdt veel maeckte Marybeelden met Enghelen ontrent/ desen weet ic niet dat hy van den sottẽ Cleefs voorouders was: maer eenen Meester Willem van Cleve/ die in't voornoemde Gilt quam in't Jaer 1518. is zijn Vader geweest. Nu desen Ioos van Cleef was een seer constich Meester/ hebbende een schoon manier van schilderen/ van figueren oft beelden: dan zijn overmatighe groothertigheyt en te veel latendunckenheydt hebben hem verblint en bedroghen/ soo dat hy docht dat zijn dinghen boven allen ander Meesters wercken in weerden mosten wesen/ en met geen ghelt te vollen mochten worden betaelt: dit was wel d'oorsaeck dat hy in de dolinge zijner sinnen/ en cranckhoofdigheyt is gecomen/ ghelijck ghemeenlijck dese cranckheyt der Frenesie comt/ en haer wortelt in eenen hooghmoedighen oft hooveerdighen gheest.
Want het is gheschiet/ doe den Coning van Spaengien Philips, was getrouwt met Maria de Coningin van Engelant/ dat Ioos van Cleef daer is ghecomen om zijn dinghen te vercoopen aen den Coningh/ hem voegende by s'Conings Schilder Antonis Moro, versoeckende hem behulpigh te willen wesen/ het welck hy willigh was te doen: Doch quamen daer op den selven tijdt veel uytnemende schilderijen uyt Italien/ bysonder van Titiaen, die den Coningh wel bevielen/ en van hem ghecocht wierden/ soo dat Moro niet con te wege brengen ten voordeel van Cleef: hier dreef den hooghmoet van Cleef soo hoogh boven/ dat hy door toornicheyt rasende werdt/ meenende dat zijn dinghen boven al ander geacht en in weerden behoorden te wesen. Hy bekeef Moro seer hardlijck/ en scholt hem een hooghmoedigh sot/ die van geen goede Meesters yet met allen hiel: seyde oock/ het waer beter hy nae Wtrecht ginge/ zijn Vrouwe van den Canonicken bewaren/ en dergghelijcke lasterlijcke woorden.
Waerom/ doe Moro hem dreyghde/ hy onder de Tafel croop: Doch en was Moro niet weerdigh hem zijns veel te bemoeyen. Eyndlinghe Cleef werdt so heel verbijstert in zijn sinnen/ dat hy wonder dinghen dede: Hy vernistede met Terbentijn vernis zijn cleeren/ zijn cappe en zijn bonnet/ en gingh soo al glimmende achter straet: hy beschilderde zijn Penneelen van achter/ op datmen (seyde hy) alsse omgekeert stonden/ evenwel wat sien soude. De Tafereelen die hy eertijts wel en constigh hadde gedaen/ waer hyse te sien quam/ so veel hy con/ socht hyse te crijgen/ om te verhelpen (nae zijn meeninghe) en verdorf al den hoop/ dat eẽ groot jammer was/ dat hy soo schoone dinghen en heerlijcke Const te schande maeckte: hy werdt ten lesten van zijn vrienden waer ghenomen/ en bewaert. Hy was een Meester/ die in zijnen tijdt wel den besten coloreerder was/ zijn dinghen seer aerdich rondende/ en seer vleeschachtigh schilderende/ niet hoogende dan met de carnatie selfs. Zijn dinghen worden by den Const-beminders/ ghelijck sy hooghlijck

hooghlijck verdienen/ gehouden in grooter weerden. By Melchior Wijntgis te Middelborgh is van sijner hant een seer schoon Mary-beeldt / waer achter dat van Ioachim Patenier is een seer schoon Landtschap. Daer is oock t'Amsterdam by d'Heer Sion Lus eenen seer wel geschilderden Bacchus, welcken hy heeft ghemaeckt met grijs hayr/ als een oudt Man/ doch heel vet/ 't welck hy sonder wetenschap oft reden niet heeft gedaen/ willende bewijsen/ dat den ouderdom dranck-liefdigh is/ oft dat overdadigh drincken haestigē ouderdom by brengt. Veel sijner wercken weet ick niet aen te wijsen/ noch den tijt van syn overlijden. Sijnen Naem/ om der Const wille / is weerdich eewigh te leven in eerlijck gerucht. Lampsonius in Latijnsche spraeck spreeckt hem dus aen:

Siet, onder Constnaers groot der Nederlanden vry
En sal ons Sang-Goddin Ioos niet verswijghen dy,
Die zijt gheen slecht cieraet der Schilder-const verheven:
Door dijn en dijn soons Const soudt zijn gheluckigh ghy,
Hadt ghy ellendigh Man ghesondt van hersens bleven.

Hier gelijct wel/ dat hy eenen soon had/ die hem niet ongelijc en was in de const. Daer is noch eenen anderen Ioos van Cleef geweest/ die uytnam van beelden/ en oock eenen Cornelis.

Het Leven van Aldegraef, Schilder en Plaet-snijder van Soest.

Vroegher in myn Boeck had ick behooren ghedencken oft plaetse gheven den Aldegraef, hadt ick niet langhe vergheefs verwacht breet beschept uyt Westphalen/ van waer ick acht hy ghebooren is/ oft immer langhe en ten lesten gewoont/ en veel wercken gedaen heeft/ te weten / in een groote stadt Soest geheeten / acht mijlen van Munster / alwaer veel van zijn constighe wercken en Schilderijen in de Kercken zyn / besonder in d'oude Kerck/ alwaer onder meer ander een Altaer-tafel van hem is / eenen Kersnacht / seer wel ghedaen. Tot Norenburgh in een Kerck heeft hy twee deuren ghedaen / staende aen een Tafel van Albert Durer: En in noch veel meer plaetsen. Sijn Printen zyn over al veel te sien: Want hy oock een constigh Plaet-snijder is gheweest/ en heeft verscheyden fraey conterfeytsels met den Graef-yser ghedaen / van groote Prinçen / Gheleerden / en ander: Oock verscheydenmael zyn eyghen / waer in ick acht zijn ouderdom gesien oft gebooortijdt gheraemt kan werden. Onder ander / oock Ian van Leyden/ onghedurighen / en onwetlijcken Coningh van Munster / met den Knipperdollingh / heeft hy seer fraey en aerdigh ghedaen. Daer coemt van hem uyt / een historiken van Susanna van vieren/ en dergheliјcke: Oock verscheyden naeckte Vroukens / d'Historie en wercken van Hercules, twaelf groote Danssers / en noch tweemael acht minder Danssers / van datum 1538, en 1551, Waer by te sien is/ wanneer hy in sijnen tijt was. Dese syn Printen zyn van naeckten/ ordinantien/ vreemde cleedingen/ en fraey suyver snede/ seer uytnemende/ en weerdigh te bewaren: Doch waer te wenschen/ hy niet soo confuys had gheweest in zijn Laecken / met te seer te kroocken en vouwen. Hy is evenwel een dapper goet Meester geweest/ wiens naem onder den Schilders loflijck in geduerich ghedachtnis te blijven is weerdigh. Hy is ghestorven binnen Soest / en aldaer ongheacht oft slechtlijck begraven wesende / is ghecomen een Schilder van Munster / die veel met hem omghegaen en gheteyst hadde / hem meenende noch levendigh vinden / en vriendlijck besoecken: Desen heeft op zyn Graf doen legghen eenen Serck / oft Graf-steen / met zynen Naem en teyckenen / dat hy op zijn Printen ghemeenlijck stelde.

Het leven van Swart Ian, oft Ian Swart, constigh Schilder van Groeninghe.

VRieslandt en is so bevrosen niet gheweest / noch soo heel verdort / of daer en is uyt Groeninghe / tot vergroeninghe haers roems / ontstaen een heerlijcke spruyt en bloem onser Consten / van so deuchtsaem een kracht der roocken / datse d'eyghen weerdicheyt haers selfs soo heel openbaer maeckt / dat ick van stinckende versuymlijckheyt te berispen waer / indien ick haren lieflijcken schoonen geur niet uyt en socht te breyden. Dit is gheweest een Croon onser Schilder-konsten / den hoogh gherucht weerdighen Ian Swart, die men veel noemde Swart Ian: Desen was gheboren te Groeninghe in Oost-vrieslandt / en heeft ghewoont ter Goude eenighe Iaren / te weten / op den tijt dat Schoorel quam uyt Italien / dat welck gheschiede ontrent het Iaer 1522. oft 23. Desen Swarte Ian hadde van lantschap / naeckten en beelden / seer de handelinge van Schoorel. Hy reysde in Italië: heeft eenighen tijdt ghewoont te Venetien / en bracht gelijck als Schoorel oock een ander manier van wercken hier te Lande / afgheschepden van de oncierlijcke Moderne / meer treckende nae d' Italiaensche. Syn wercken weet ick met gheenen vingher te wijsen: Dan op datmen soude sien de cracht en deucht zijner consten / salmen weten / dat van hem zijn eenighe besonder Houdt-printen uytgegaen / als naemlijck / een deel Turcken te Peerde / met boghen en pijlkokers / die seer aerdigh en gheestigh zijn. Oock een Christi Predicatie te schepe / met toeluysterende volck: op den voorgrondt eenigh Manneken van achter / met noch gheselschap by / dat oock seer fraey is. Desen Swart Ian had een Discipel gheheeten Adriaen Pietersz. Crabeth: Syn Vader hiet Krepel Pieter. Hy leerde soo heel spoedigh / dat hy noch heel jong sijnde syn Meester te boven gingh. Hy reysde in Vranckrijck / en doe hy daer een weynigh tijdt had gheweest / is ghestorven in der stadt Autum, 't welck syner Consten halven te jammeré was. Daer is noch gheweest een seer konstigh dapper Conterfepter nae 't leven / Cornelis, gheboren ter Goude / een Discipel van Hemskerck: Desen was in syn Ieught heel dronck-hatigh: Maer by den grooten verkeerende in Hoven / werdt so heel anders / dat self groote dronckaerts van hem bevreest waren / des het heel met hem verviel / en werdt een brodder / waerom de jeught sulcke voorbeelden te volghen sal vermijden. Ick mach hier noch van eenighe met eenen verhalen. Daer is noch geweest een fraey Schilder en Conterfepter / genoemt Hans Bamesbier, een Hooghduyts / een Discipel van Lambert Lombardus: desen is in syn ouderdom oock door den dranck heel slecht geworden / en t'Amsterdam daer hy woonde gestorven / oudt by de 100. Iaren. Noch eenen Simon Iacobs van der Goude / Discipel van Carel van Iper / is eē dapper Conterfepter geweest / van hem is een Conterfeytsel te Haerlem / nae een Glaes-schrijver / die Willim Tybout hiet / seer stout en cloeck gedaen: hy bleef voor Haerlem in't belegh. Voorts is van der Goude gheweest eenen Cornelis de Visscher, die somtijdts met 't hooft niet wel was bewaert / maer doch een goet Conterfepter / daer veel van te vertellen waer: desen is ghestorven op t'water / comende van Hamborgh.

Van Aria Pietersen Crabeth.

Cornelis v der Goud

HansBam bier.

Simon I cobs.

Cornelis Visscher.

T'leven van Frans Minnebroer, en meer oude Schilders van Mecchelen.

DEwijl ick hier voor heb verhaelt van eenige schilders vā der Goude / sal ick hier nu voort halen een deel oude Schilders van der stadt Mechel. Daer is gheweest eenen Frans Minnebroer, die aldaer zijn wesen hadde in't jaer 1539. oft 40. een seer cloeck Schilder van Oly-verwe. Van hem was daer in ons Vrouw Kerck / daer Maria vlucht naer Egypten door een wildernis/

nis / welcke beelden en boomen waren uytnemende. Buyten Mechelen tot ons Vrouw van Hanswijck / was van hem een Tafel / de Historien van Maria, als een Enghelsche groet / en daer Elisabeth van Maria wordt besocht / beelden / gronden / en boomen / waren wonder constigh ghedaen. Hy hadde een Discipel van Mechel / gheheeten Frans Verbeeck: desen was fraey van Waterverwe te maecken dinghen op zijn Ieroon Bos. Daer in Stadt was van hem eenen Sint Christoffel, met veel gespoock. In S. Katerijnen Kerck was van hem de Parabel van den Wijngaert / daer sy in den Wijngaert wercken / daer vreemde spoocken de dorre rancken bonden / wesende alles seer versierlijck en wel ghedaen. Veel dinghen maeckte hy / die hier en daer vercocht wierden: Onder ander eenen Winter sonder Snee of Ys / met ontbladerde Boomen / en met huysen heel als in eenen mist / seer naetuerlijck om sien. Van hem ist datmen siet die drollighe Boeren Bruyloften / en dergelicke bootsen. Te Mechel was oock eenen Vincent Geldersman, een seer goet Schilder: van hem was een Leda halfbeeldt met twee Eyeren / een Susanna, en Cleopatra met de Slangh / en derghelijcke / waer van in de Weereldt menighe Copie ghesien wordt: dit was al t'saem schoon en wel bevallijck van Oly-verwe ghedaen. Noch was daer tot S. Rombout, in de Ridders Capelle / een Afdoen van't Cruys / daer Magdalena de voeten des Heeren wiesch / en meer omstants / seer beweeghlijck te sien. In de selve Capelle waren gheschildert eenighe Bybelsche Historien / van Caleph, en Iosua, en derghelijcke / door een constigh Hooghduyts Schilder / Hans Hogenbergh, die hem oock hiel te Mechel / en daer ghestorven is ontrent het Iaer ons Heere 1544. Van hem is die rolle van 's Keysers incomst te Bolognen / die by velen is bekent. Noch was ser eenen Frans Crabbe: van hem was te Mechel tot de Minnebroers 't hoogh Altaer / en was de Passie van Waterverwe / seer wel ghedaen: 'tbinnen stuck was 't Crucifix: de deuren verdeeldt in verscheyden percken; daer waeren in veel fraey tronien / op zijn Quintijn de Smits, hy was een rijck Man: zijn dinghen waren seer op de manier van Lucas van Leyden / starf ontrent 't Iaer 1548. Claes Rogier, is oock geweest een goet Schilder van Lantschap: Na hem quam eenen Hans Kaynoot den dooven / die hem noch overtrof. Hy volghde veel de manier van Ioachim Patenier, en was een Discipel van Mathijs Cock t'Antwerpen / ontrent het Iaer 1550. Cornelis Enghelrams van Mechel / heeft gemaeckt in S. Rombouts Kerck te Mechel / daer men den Armen deelt de wercken van barmhertigheydt / in eenighe percken / hadde oock uytghebeelt 'tonderschept van rechte Armen / en ondeughende bedelaers / met alderley tuygh van Lieren / en anders. Dit waren al Water-verwe doecken. Zijn wercken werden oock veel vervoert nae Duytslandt / t'Hamborgh. In S. Catherinen kerck is van hem te sien een bekeeringhe Pauli op doeck / een groot stuck / met tamelijcke persoonagien / 't welck fraey is gheweest / maer nu seer vergaen. T'Antwerpen in't Casteel maecte hy voor den Prins van Oraengien / nae ordinantie van Lucas de Heere / in een camer d'historie van David / waer in Vries maeckte eenighe Metselrijen / Frijsen / termen / en wapenen / en alles van Water-verwe. Cornelis is ghestorven A°. 1583. t'zynen 56. Iaeren / oft daer ontrent. Daer was oock eenen Marcus Willems, Discipel van Michiel Cocxie, die veel fraey wercken dede: onder ander een Tafel tot S. Rombouts Kerck / van d'onthoofdinghe Ioannis, dit hooft hiel den Beul voorwaerts uyt in't vercorten / dat het scheen dat het uyt de Tafel stack / van onder sachmen slechs een weynigh van den arem. Hy teyckende veel voor Glas-schrijvers / Tapijtsiers / en Schilders. Van hem was oock een Iudith, die Holophernem had onthooft / groot als het leven / seer aerdigh en wel ghedaen. Hy maeckte te Mechel / om de blijde Incomst van Coningh Philips, een Arche triumphal / en daer in d'Historie vã Dido, daer sy d'Ossen-huyt in stucken snijt / en derghelijcke; dit was in't Iaer 1549. Hy was

Frans Verbeeck.

Vincent Geldersman.

Hans Hogenbergh.

Frans Crabbe.

Claes Rogier.

Cornelis Enghelrams.

Marcus Willems.

was elcken seer behulpigh wie zyns behoefde / in teyckenen oft anders/ als seer goet-aerdigh wesende / is ghestorven A° 1561. Iaques de Poindre, Discipel van desen Marcus welcke Iaques-Suster had ghetrout / was oock een goet Meester / besonder in conterfeyten: van hem was een Altaer-tafel / Crucifix/ daer veel conterfeytselen in quamen.

Iaques de Poindre.

Eens had hy gheconterfeyt eenen Engels Capiteyn/Pieter Andries, een groot brageerder/ die 'tconterfeytsel hem liet houden sonder betalen: waerom Iaques uyt onverdult maeckte met Water-verwe voor de tronie een tralie/ dat het scheen dat de Capiteyn sat in vangnis / en steldet ten toon. Den Capiteyn dit verhoorende/ quam vragë wat hy voor een stuck rabbauts was/ sulcx te doen. Hy antwoorde / dat hy dus most ghevangen sitten / tot dat hy betalen soude. Den Capiteyn heeft t'gelt gegeven/ en woudet sien uytdoen. Den anderen nam een spongie / en wischtet uyt. Hy heeft veel goede conterfeytselen gedaen: is gereyst in Oostlant oft Denemarck/ en daer gestorven Anno 1570. oft daer ontrent. Gregorius Beerings in de schaer/ Mecchelaer/ Schilder van Water-verwe/ desen te Room hebbende gheweest/ was seer aerdigh van Ruwijnen/ die hy oock playsant dede. Te Room wesende/ en t'gheldt door ghebracht zijnde / om haest aen gelt te comen/ gingh toe/ maeckte eenen doeck van een Diluvie / daer niet in quam als een reghenende locht en water met de Arck/ sonder datmen eenige personnagie sagh. Doe hem gevraegt was wat het was/ en hy antwoorde de Diluvie / volghde daer op: Waer is dan het volc? Hy seyde/ sy zijn al verdroncken/ alst water af soude gaë soudemense sien / en d'ander waren in d'Arck. Hier van wilde schier elck een hebben : En ghelijck dusschе stucken haest ghedaen waren / raeckte weder aen den buydel vol ghelt / t'welck een schoon practijcke was. Hy starf te Mecchelen Anno 1570. Hier heb ick nu een deel der uytnemëste Mecchelaers by eë/ uytghenomen Cocxie, en Bol, daer elder van volgen sal met meerder omstandicheden. Dese heb ick hier ghestelt / niet juyst naer orden des tijdts / van om dat ick niet geeren eenighe vermaerde nae laeten soude / ten minsten de namen bekent te maecken / en hun levens slechts wat aen te roerë/met so veel bescheyts / als icker van hebbe konnen becomen.

Gregorius Beerings.

'Tleven van Ian Mostart, schilder van Haerlem.

GHelijck in de Schilder-const plagh gheruchtigh wesen Sicyonien by den Griecken / en naemaels Florenten en Room by d'Italianen : alsoo is in Hollandt van oudts tijdt oock vermaerdt gheweest d'oude heerlijcke Stadt Haerlem/ die veel goede geesten in onse Const heeft voortghebracht. Daer is oock uyt edel vermaert gheslacht ontstaen en voortghecomen Ian Mostart, desen heeft de Schilder-const/ daer hem de Natuer toe dreef / heel jongh zijnde / gheleerdt by eenen Meester / Iacob van Haerlem / die een redelijck goet Schilder was / van welcken was in't groot Kerck te Haerlem des draghers Altaer. Ian Mostart, alsoo hy van Haerlem was / hadde ghehadt een en Voor-ouder/ waer na hy en zijn gheslacht den naem Mostart hadden ghe-erft / die was mede geweest met Keyser Frederick, en Graef Floris, op de Cruys-vaert nae 't Heyligh Lant/ en in't innemen der Stad Damiaten, die voortijdt Pelusia hiet in Egypten / daer desen groote cloecke wapen-daet doende/ dry Sweerden aen den heft af brack binnen Damiaten, op den vyanden slaende / soo dat hy ghesegdt werdt te wesen sterck als Mostaert, waer uyt desen naem ghecomen is: En hem en zyn gheslacht werden van den Keyser en den Graef ghegheven dry gulden Sweerdheften in een roodt velt voor wapen te voeren. Nu Ian Mostaert, die niet alleen constigh Schilder/maer edel van zeden/ vriendlijcken omgangh/ schoonlijvigh/ welsprekende/mildt en beleeft was / is ghecomen in groot achten/ in weerden/ wel ghesien en bemindt/ by den meesten Adel des Landts / soo wel by groot als cleen: Soo dat hy is ghewórden Schilder van Vrouw Margriete, de Suster van Hertogh Philips, d'eerste van dien naem/

naem / Coningh van Spaengien / en vader van den Keyser Carolus de vijfde. In desen dienst / daer hy wel ghesien was/volherdende/en woonende over al/ daer deses Vrouwen Hof was/ bleef hy den tijdt van 18. Jaren / makende verscheyden wercken/ en veler grooter Heeren en Vrouwen conterfeytselē/ in welc hy een goet Meester was / 't ghelijcken seer natuerlijck treffende / dat het scheen datse daer levendigh tegenwoordigh waren. Eyndlinghe woonde hy weder te Haerlem / daer hem alle Heeren van der orden en ander ghemeenlick besochten : Onder ander / den Graef van Bueren / welcken soo hy savondts was ghecomen/nemende zyn Herbergh op de Marckt/'t Sant geheeten / quam onder ander eenmael Saterdaeghs met Gravenen Heeren by hem op zijnen winckel. Hy eerbiedigh op staende/ seyde den Graef/ hy soude blijven sittē/ en met zijn werck voort varen : Doch leyde alles neder / latende sien al wat hy hadde/t'zy begonnē oft voldaē werc. De knechten/zijn Discipelen/ geboodt hy hem te helpen/den Heeren wat voor te stellen t'ontbijten / dan den Graef self in tresoor oft schapra gaende / sneet en ontbeet van sulcx als hy vont/ s'ghelijcks deden d'ander Heeren/en droncke een can bier onder malcander om. Daer naer werdt andersins toeghemaeckt : maer s'middaeghs most hy hun vergastē/sittē middē onder hun ter Tafel/ en goet tier maken : want hy (als verhaelt is)by hun in grooter weerdē was Zijn wercken hebbē verscheyden Kercken en huysen vercieringhe ghegheven. Te Haerlem tot den Jacopijnen / waeren van hem eenighe Tafereelen / een Altaer-tafel/en voeten van Altaren:onder ander / eenen van eenen Kerstnacht/ daer veel van ghehouden en ghesprooc ken was. Nerghen is nu teghenwoordigh so veel by een te sien van zijn wert/ als te Haerlem tot zijn Soons Soon / d'Heer Niclaes Suycker, schout der stadt Haerlem. Eerstlijck/ een paslijck groot stuck in de hooghte/van een Ecce Homo, groot als t'levē/ en meer als halve beelden. Hier in zijn eenighe conterfeytselen / 't zy by onthoudt / oft anders ; onder ander / eenen dieffleyder / ghe heeten Pier Muys, die doe wel ghekent was / hebbende een drollighe tronie van snooden wesen/en een beplaestert hooft ; desen houdt Christum als ghevanghen. Daer is oock een Goden bancket / daer men 't gheselschap heel beroert / en verschrickt siet / door Discordia, die den twist-appel bracht. Onder ander/heeft Mars beginnen zyn sweert upttrecken/en is goet van ordinantie. Daer is oock een Landtschap/wesende een West-Indien / met veel naeckt volck / met een bootsighe Clip/ en vreemt gebouw van huysen en hutten: Doch is onvoldaen gelaten.Daer is oock van hem het conterfeytsel van de Gravinne Vrouw Iacoba, en haren Man d'Heer van Borssele seer wel gedaen/en op zyn out vreemtsche seer aerdigh toeghemaeckt wesende. Oock isser seer natuerlijck wel ghelijckende zyn eyghen conterfeytsel / van hem selfs / en schier 't leste van hem gedaen / en is ghenoech van voorē hebbende de handen t'samen/voor hem ligt een vijftigh oft Pater-noster / achter coemt een naetuerlijck Landtschap:In de Locht heeft hy ghemaeckt Christus, als een Richter sittende / en hy naeckt voor hem gheknielt : Op d'een syde is de Duyvel met een lange rolle/ die hem beschuldicht ; Ter ander syden knielt den Enghel / die voor hem bidt. Tot Iacob Ravart van Amsterdam plagh te wesen een S. Anna gheslacht / dat seer gheprezen was. Tot Mr. Floris Schoterbosch, Raedts-heer in den Haghe / is van hem eenen/ Abraham, Sara, Agar, en Ismael, groot als 't leven / meer als halve beelden / soo heel op d'oude wijse toeghemaeckt en ghecleedt / datmen soude segghen / dat sy niet anders in sulcken tijdt ghehulselt en ghecleedt en waren. Tot Ian Claesz. Schilder / en Discipel van Cornelis Cornelisz. is onder ander oock eenen S. Christoffel met een Landtschap/en is een groot stuck. In't Princen Hof is van hem een Lantschap met eenen S. Hubrecht,waer in men siet dat dees Oude seer op de natuer en 't leven hebben ghelet. Daer zijn veel van Mostaerts dinghen in den grooten brandt van Haerlem vergaen ; want zijn huys

hoe afghebrandt is / met dat van hem daer in over ghebleven was. Hy is gheweest een Man van goet oordeel en verstant / en een seer goet Schilder/soo dat Marten Hemskerck ghetuyghde/ dat Mostart van goet werck te maecken / te boven gingh alle oude Meesters / die hy gekent hadde. Daer wort oock vertelt/dat Ian Mabuse zijn hulp te hebben versocht / in t'werck van d'Abdie te Middelborgh / dan Mostart sulckx afsloegh/ om dat hy was in dienst van so grooten Vrouw oft Princes / van de welcke noch by zijn gheslacht is seker geschrift/datse Mostart bekende haer Edelman te wesen. Hy is overleden in't Jaer 1555. oft 56. in goeden en vollen ouderdom.

Het levē van Adriaen de Weert, Schilder van Brussel.

ICk hebbe eenighe wel hooren raden/ die onser Consten doch niet onervarē waren/ dat een die van jongs geneghen is in onse Const tot volcomenheydt te geraken/goet soude wesen/ eenige handelinghe van een uyt de beste Meesters/ die hem best bevalt/ te volghen / en dat men veel willende volghen soude raken in confusie/ dit laet ic nu wesē soo't wil: dan dit bevindtmen gheschiet te zijn also met Adriaen de Weerdt, die zijn hert in't lest hadde gestelt alleē op de manier van Parmens, die hy met al zijn macht socht te volgen. Eerst in zijn jeught had hy geleert t'Antwerpen / by Christiaen van de Queecborne, goet Landtschap Schilder / woonende by de Beurs / en was den Vader van Meester Daniel, schilder van zijn Excellentie in den Haghe. Voorts te Brussel weder ghekeert wesende/hiel hem in grooter stilheydt/ doende grooten vlijt en arbeydt om leeren. Sijn Ouders hadden een huysken/ staende in een eensaē plaetse aen de vest/ daer hy heel somers sat in zijn eenicheit/ hem oeffenende in de Const / alle vrolijckheyt van jonge Luyden verlatende / hy hadde hem gewent zijn Landtschappen op de manier van Frans Mostart te maecken. Hy is gherepst nae Italien/ daer hy (als verhaelt is) trachtede te leeren den aert en handelinghe van Parmentius, soo dat hy weder ghekeert wesende/ heel van manier was verandert. Onlancx nae zijn wedercomst / doe Aº. 1566. in Nederlandt den trubbel was/ vertrock om sulcke beroerten vermijden/ en begaf hem met zijn Moeder te Colen/ heeft daer verscheyden Printen uyt laten gaen / de verweckinghe Lasari, d'Historie van Ruth, waer in eenighe fraey gronden comen/ een Vrouwe leven/ met Kerstnacht/ en dergheliјcke Historikens. Oock eenighe sinnekens van Coornhert, de vier geestlijcke Jachten gheheeten / d'een jaghende nae gierichept / d'ander nae oncuysheyt/en soo voort/ doch den lesten naer Godt. Den Plaet-snijder was oock een seer goedt Meester: summa/ alle die dingen staen heel op de manier van Francisco Mazzoli van Parma. De Weert is te Colen/ noch redelijck jongh wesende / ghestorven. Hier sal ick / om dat ick hier een van Brussel voor hebbe ghehadt/en om mijnen wech te corten / noch eenighe van Brussel by voeghen/oudt en jongh onder den anderen. Daer is noch gheweest voor desen te Brussel een out goet Meester / gheheeten Willem Tons, die *Willē To[ns]* uytnemende was in Water-verwen/en Patronen te schilderen / met allerley boomen/cruyden/Dieren/Vogelen/Arenden/ en dergheliјcke/ seer aerdigh en wel ghehandelt nae t'leven. Hy had eenen soon Hans, die in Italien is ghe- *Hans Ton[s]* weest / seer wel oock van Water-verwe schilderende. Noch had hy eenen soon Guilliame, die seer wel wrocht van *Guillia[me] Tons.* Oly-verwe/beeldekens/ boordeelkens/ en sulcke dinghen: is in Italien getrocken / daer hy noch soude wesen. Daer is oock te Room gheweest in mijnen tijt een uytnemende fraey jongh Schilder/ Hans Speeckaert, die seer aerdigh schil- *Hans Spee[c]kaert.* derde / en teeckende. Hy was door onghesontheyt eens op de reys nae Nederlandt tot Florencen: doch keerende weder te Room / is daer gestorven/ ontrent het Jaer 1577. Hy was van Brussel/en soon van een Borduerwercker.

Het

Het leven van Hendrick, en Marten van Cleef/ Schilders van Antwerpen.

NIet weynigh vertieringhe is de Schilder-const deelachtig geworden door den naem oft gheslacht van Cleef/ wanter verscheyden goede Meesters van sulcken toenaem t'Antwerpen zijn gheweest: Onder ander / twee ghebroeders/ Hendric, en Marten van Cleef. Hendrick begaf hem tot Landtschap / en is gereyst in Italien / en ander Landen/ veel dinghen en ghesichten nae t'leven doende / en conterfeytende / die hy naemaels dickwils in zijn wercken te pas bracht. Hy hadde doch al de plaetsen niet besocht / waer van hy eenighe Steden/ Ruwijnen / en Antiquiteyten hadde in teyckeninghe / die ten deele in Print uytcomen: Maer hadde veel dingen gehadt van een Oosterlingh/ geheeten Melchior Lorch, die langhen tijdt te Constantinopel hadde ghewoont. Hendrick hadde een seer aerdighe handelinghe van dese dingen nae t'leven te doen/ ghelijck hy oock uytnemende was met de verwe. Hy heeft meest al d'achter-uyten ghedaen van Frans Floris, soo eyghentlijck over een comende met de handelinghe van Frans, dat het al van Frans ghelijckt te wesen: Want hy een uytnemende Landtschap-Schilder is gheweest. Hy quam t'Antwerpen in't Schilders Gildt A°. 1533. Sijne sterftijt weet ick niet. Marten was een Discipel van Frans Floris, en eerst heel ghewent op groote dinghen: Maer begaf hem nae der handt op het cleen / maeckende veel aerdige stucken op zijn selvē/ die men veel noch by den liefhebbers siet: met oock eenighe/ daer zijn broeder Hendrick de gronden oft achter-uyten heeft gedaen. Gillis van Coninghs loo/ en ander fraey Landtschap-maeckers/ hebben hem ooc veel gebruyckt in hun Landtschappen / beelden te maecken / daer sy seer mede verciert zijn gheworden. Marten is noyt buyten slandts gereyst: hy wiert seer gequelt met t'fledertijn oft aertijck / en is ghestorven oudt ontrent 50. Iaer. Daer is noch gheweest eenē Willem van Cleef/ hun broeder / een goet Schilder van groote Figueren: desen is over langh overleden. De sonen van Marten zijn gheweest / Gillis, Marten, Iooris, en Claes, die al goede Schilders waren/ oft noch tegenwoordigh zijn. Marten trock van Spaengien nae Indien / Iooris en Gilles zijn doot. Iooris had een uytnemende begin in cleen beeldekens: maer den Hoerē te seer toegheaen/ is jongh ghestorven. Claes woont noch t'Antwerpen.

[Margin: ...lem van ...ef.] [Margin: Gillis, Marten, Iooris, en Claes, sonen van Marten van Cleef.]

Het leven van Antonis Moro, vermaert Schilder van Utrecht.

GHemeenlijck zijn twee saken eynden / waer door den Mensch tot Const te leeren en oeffenē wort beweegt en ghetrocken / te weten / eere en ghewin. Als dan de moedighe Ieught bevoelt de Nature te baet te hebben / en siet eenig voorbeeldt van een uytnemēde Constnaer / die in goeden graedt der eeren is gheclommen / en by den grooten in groot aensien en in weerden ghehouden/ ghecrijghtse oft bevoeltse een prickelinghe van yverighe lust tot naevolghen / om sulck uytmuntende Man ghelijck te worden. Sulckx is gheschiet met den Constighen Schilder Antonis Moro, siende sulcken voorgangher / als daer was den vermaerden Schilder en Canonick / Meester Ian Schoorel, des heeft hy hem als een leerling onder zijn onderwijs begheven / en zijn vlijt om de Const t'omhelsen / en te moghen een goedt Meester worden / ghedaen: het welck hem wel is ghelukt / en is bysonder in conterfeyten nae 't leven uytnemende gheworden. Hy is ghereyst/ en gheweest in Spaengien / te Madril/ in't Hof/ in 't Iaer 1552. en conterfeytte den Coningh Philips: want hy was ghecomen in den dienst van den Keyser door den Cardinael Grandvellis. Voor eerst heeft hem den Keyser ghesonden in Portugael / daer hy de Dochter van Portugael / de Bruydt van Coningh Philips, conterfeytte: oock Ioannes, den Coningh van Portugael/ en de Coninginne / des Keysers jonghste Suster / en

hadde voor dees drp 600. Ducaten / en boven zijn gagie heerlijcke ghescheneken. Het landt van Portugael schonck hem een gouden ketten van 1000. gulden / en werdt heerlijck onthaeldt en ghevoedt. Noch conterfeptte hy daer veel van den Adel / hebbende van peder 100. Ducaten / oft nae peders vermoghen / oock eenighe goude Kettens.
Hy heeft noch in 't Hof van den Kepser verschepden wercken ghedaen. Daer nae van den Kepser ghesonden in Enghelandt/hy de Coninginne Maria, tweede Huysvrouwe van den Coningh Philips, conterfeptte / en hem werdt gheschoncken een gouden Ketten / hondert ponden sterlincks/en oock hondert ponden sterlincks tot Jaer-ghelt. De tronie deser Coninghinne / die een seer schoone vrouwe was/ copieerde hy verschepden repsen op tronp-penneelen/die hy aen groote Heeren / oock aen die van der orden/en aē Grandvelles schonc/ oock aen den Kepser / die hem gaf twee hondert gulden. Doch daer wordt verteldt / dat hy een deser conterfeptselen bracht te Brussel / aen den Cardinael Grandvelles, die hem schickte tot den Kepser/ dien hy dat presenteerde. Den Kepser sepde: Jck houde gheen huys/ ic hebt mijnen Soon al overgegeven. Den Schilder niet opdoende / quam weder by den Cardinael/ die sepde/ laet my begaen: En gaende by den Kepser / prees dit conterfeptsel seer / en de schoonhept van dese Princesse / vraghende wat hy den Schilder hadt vereert. Den Kepser sepde/niet: en wat hy behoorde te geven. Den Cardinael sepde / 1000. gulden/oft 300. Ducaten. Den Kepser soude hem doe't last overghegeven hebben/ dat hy dat soude beschicken. Dit soude zijn geschiedt een Jaer en half naer dat hy upt Spaengien was gecomen. Doe den Paps tusschen den Coningh van Spaengien en den Coning van Vranckrijck was besloten/ trock Moro met den Coningh weder in Spaengien / alwaer hy by den Coningh in het Hof heel groot en seer ghemeensaem was / hem en veel groote Heeren conterfeptende/ jae en soo vrp werdt / dat den Coningh eens hem met de handt op zijn schouderen clopte / en Moro hem upt boerde weder den mael-stoc op de schouder lepde / 't welck een sorghlijck doen was: want het schrickljjck is den Leeuwen aen te roeren. Dese ghemeenschap soude hem hardt op hebben mogen breken/ en had hy door eenen grooten Spaenschen Edelman upt vriendschap en upt liefden niet ghewaerschouwt gheweest: Want die van der Inquisitie begonden heel jeloers en naebedenckich te wesen/ dat hy den Coningh der Nederlanden halven oft sulckē handel pet te veel wijs soude maecken / soo datse voor hadden hem de handen op te laten leggen. Des is Moro behendigh verlof crijghende/ upt Spaengien vertrocken in Nederlandt / met versierde oorsaeck / en ydel beloft van wedercomen. Den Coningh/ die Moro en zyn Const seer toeghedaen was / ontboodt hem veel repsen met brieven/ het welck hy ten besten afsloeg dat hy mocht / oft vertrack tot dat den Duc d'Alba in Nederlandt wesende/ de brieven ophiel / en ghebruyckte Moro in zynen dienst / welcken hem te Brussel conterfeptte alle zyn Concubynen nae 't leven. Den Coningh hadde de kinderen van Moro voorsien met heerlijcke gheschencken en Officien/als Canoninghschappen/en dergheljjcke. Den Duc d'Alba oock vraghende Moro na syn kinderen/ sepde/ dat hy hadde een dochter/ welcks Man wel gheleert oft bequaem was : Des Duc d'Alba hem schonck het ontfangerschap van West-vlaender/ dat een groot gheldt s'Jaers weert was / so dat hy daer heerlijck op mocht leven / en quam somtijdts te Brussel / staet houdende met een deel Peerden. Summa/Moro heeft met syn Const heerlijck heencomē gehadt. Daer wordt oock ghesepdt / dat doe hy van duc d'Alba was ontboden van Utrecht te Brussel te comen / dat hy al zijn Ezelen verbrande en veel dinghen wegh schonck. Hy was een statigh / eerlijck/ en welsprekende Man : Hy hadde Italien en Room oock in zyn jonchepdt besocht. Heeft oock wel ander dingen als conterfeptselen ghedaen : Onder ander/ eenen verrijsenden Christus met twee Enghelen/ oock twee Apostelen/ Petrus

n Paulus

en Paulus, seer aerdigh ghedaen en ghecoloreert: want hy 't ghesicht met den verwen wonderlijck wist te bedriegen/ in alles 'tleven soo nae comende dat het verwonderlijck was. Op eenen tijt copieerde hy voor den Coning een Danae van Titiaen, die hy wonder wel geschilderdt hadde/ en meer ander dinghen. Eyndling daer hy over starf/ was een besnijdenis Christi, om ons Vrouwen Kerck t'Antwerpen/ dat een heerlijck werck soude geweest hebben. Met groter moeyt heb ick dus veel van Moro by een ghebracht/ sonder te connen vercrijghen door eenighe van zijn kinderen/ daer ickt beleefdlijck aen versocht hadde: want ghelijck sy niet sorghvuldich zijn/ dat eenigh ghedacht van hun Vader soude wesen/ waerō ick zijnen sterfdagh niet heb connen beschrijven/ evenwel sal zijnen naem ter Weerelt eewich in ghedacht blijven.

Het leven van Iaques de Backer, uytnemende Schilder van Antwerpen.

GHemeenlijck worden beclaeght eenighe/ die vroegh uytmuntigh in onse Const zijn geworden/ en dat sy/ als men noch meerder dingen van hun verwachten te sien/ schielijck en onversiens uyt dit leven wech gheruckt en ghenomen worden: ghelijck het in ouden en nieuwen tijt dickwils is geschiet/ oock over etlijcke Iaren met den vlijtighen en constighen Iaques de Backer: hy was geboren t'Antwerpen. Sijn Vader soude oock een seer goet Schilder zijn gheweest/ die om eenigh proces van Injurien/ hem trock onthouden in Vranckrijck/ en aldaer is ghestorven. Iaques werdt somtijdt geheeten Iaques van Palermo, nae eenen Antonis Palermo, een Schilder/die oock Coopmanschap dede in schilderije: wāt Iaques by hem woonde/ daer hy nou by werdt ghehouden/ en most stadigh seer wercken/soo dat hy door zijn groote neersticheydt wonderlijck vroegh toenam in de Const: waer door Palermo goedt voordeel hadde/ den welcken de dinghen van Iaques veel schickte naer Vranckrijck/ daer sy seer wel verkocht werden. Doch werdt Iaques van zijn Meester stadigh vermaendt dat hy most beter doen: want men syn dinghen niet vercoopen con/ soo dat den knecht (so men seydt) Peerden arbeydt dede / om yet te maecken dat deughde. Hy liet nemmermeer tijdt verlooren gaen/ alst hem op heylige daghen mocht ghebeuren/ hy teyckende/ bootseerde van eerde/en practiseerde altijdts aen. Hy is eyndelinge gaen woonen by Hendrick van Steenwijck / volherdende doch stadigh in zijn ghewoonlijcke neersticheydt / soo dat hy door te veel sitten/bocken / en 't lichaem te weynigh oeffenen/ is ongh esont geworden. Eenighe meenen/ dat hy een beroeringe heeft ghecreghen/ en alsoo soude zijn gestorven: Dan ick acht / dat het eenighe longher-sucht / oft eenighe aenwassinghe inwendigh is gheweest: Want hy soude syn Memorie noch ghehadt hebben / en stervende in de armen van de Dochter van syn Meester Palermo, syn vroeghe doot beclaghende / hebben ghesepdt: Ick arm Mensch/ moet ick soo vroeg sterven: want hy was noch maer 30. Iaer oudt. Hy werdt evenwel opghesneden/dan en weet niet hoe 't met hem ghestelt was. Sijn dingen worden over al seer gesocht en begheert/ en vercieren in veel plaetsen der Liefhebbers Cabinetten oft Cameren. Te Middelborgh by Melchior Wintgis syn van hem dry schoon stucken / eerst een Adam en Eva, een Charitas, en een Crucifix. Tot eenen Sr. Oppenbergh, heb ick ghesien van hem dry stucken van staende beelden / half als 't leven / te weten / Venus, Iuno, Pallas, aerdighe standen, met eenighe dinghen achter/en in den gront van hun reetschap/ cleedinghe/ oft ghedierten. Summa/hy is wel een van de beste Coloreerders die Antwerpen heeft ghehadt / hebbende een vleeschachtige manier van schilderen / soo niet met enckel wit/maer met carnatie verhooghende/ soo dat hy onder den Schilders eewigh gherucht heeft verdient.

Het

Het Leven van Mathijs en Ieroon Kock, Schilders van Antwerpen.

GHelijck Antwerpen in onse Nederlanden schijnt oft gelijckt een moeder der Constenaren / alsoo Florenten in Italien voortijdt plach te wesen: So heeft dese vermaerde Stadt voortghebracht verscheyden Constenaren / die in onse Const hebben aengewendt oock verscheyden gedaenten van werkẽ. Onder ander / heeft sy haer oock verciert met te hebben ghehadt tot een Borgher Mathijs Kock, die een uytnemende Meester is gheweest in Landtschappen.
Hy was oock d'eerste die de Landtschappen op een beter manier begon te maecken / met meer veranderinghen / op de nieuw Italiaensche oft Antijcksche wijse / en was wonder versierigh en bondigh in 't ordineren oft by een voeghen. Schilderde van Water en Oly-verwe seer wtnemende stucken. Van Ieronimus Kock, zijn broeder / heb ick niet veel te segghen: Want hy verliet de Const / en begaf hem daer Coopmanschap mede te drijven: Liet schilderen / cocht Oly en Water-verwe doecken: Liet Plaet-snijden en hetsen. Hy was doch self seer inventijf van Landschappen / en heeft self verscheyden dinghen ghehetst: Maer evenwel veel van Mathijs zyn broeders dingen / insonderheyt 12. Landtschapkens / die van yeder noch gheern worden ghesien. Dus is Ieroon rijck gheworden / coopende d'een huys by d'ander / hadde doch gheen kinderen van een Hollandtsche Vrouw / Volck oft Volckegen ghenoemt. En ghelijck hy boertigh en een Rethorijcker was / seyde en schreef hy dickwils als voor advijs: Laet de Kock koken om 't volcks wille. Somtijts stelde hy upt sonder letters: Houdt die Kock in eeren / en dergghelijcke dinghen. By eenigh dinghen schreef hy op zijn oudt Rethorijcks:

Den Kock moet koken om 'tvolcx wil van als,
D'een ghebraden, en het ander ghesoden:
Wie desen cost niet mach, 'tzy hardt oft mals,
'tWtspouwen en is hem niet verboden:
Maer om Kock oft volck niet te blameren,
Verswijght de fauten, 'tsal elder passeren.

Hy is ghestorven ten tijde doe Frans Floris overleedt / dat is / in 't Jaer 1570. Mathijs was langhe te vooren ghestorven. Tot hem is dus Lampsonisch ghedicht:

Ghy waert Mathijs in Const van Landtschap soo bedreven,
Dat ons eeuw' ws ghelijck en heeft nouwlijcks ghegheven:
Nu onder Constenaers gherekent blijft, daerom
Dat Nederlandt ghy eert met eeuwigh tijdtschen rom.

Het leven van Willem Key, Schilder van Breda.

SVlcke edele gheesten / die begaeft zyn van der Natuere / datse verwonderlijck zijn voor den Menschen / door heerlijcke en vernuftighe Consten / comen in meer der achtinghe / en weerdigheyt / als sy daer beneffens hun bewijsen zedigh en statigh in een eerlijck en deughdigh leven en wesen / met vriendlijcken en beleefden omgangh by een yeder: gelijck onder ander ghedaen heeft den vermaerden Schilder Willem Key van Breda / een Man die van treflijcken aensien was / puntigh en heerlijck in zyn cleedinghe / woonende t' Antwerpen in 't schoonste oft herte van der Stadt / by de Beurs / in een seer groot schoon huys / ghelijckende van ghelaet meer een Raets-heer als een Constenaer. Hy was ghebooren te Breda / en een medediscipel van Frans Floris by Lambert Lombardus van Luyck / en quam in 't Schilders Broederschap oft Gildt t'Ant-

t'Antwerpen in't Jaer ons Heeren 1540. Hy was van goeden vermoghen en rijck / doch niet over doende noch quistigh: maer altijts vlijtig om wercken en winnen / en comende by gheselschap onder die van der Const / oft anders / liet niet als ander aen hem eenighe ongheschickte lichtveerdigheydt mercken. Aengaende zijn werck oft manier van handelinghe / hy was een seer goet Conterfeyter na t'leven / de nature in alles seer na comende / zijn dingen seer wel verdrijvende / en verwerckende / met een seer behaeghlijcke soetheyt / waer in hy boven anderē te prijsen was: alhoewel hy niet so wilt oft geestigh en was als wel Floris, soo en was hy doch niet slecht in zijn ordineren / hebbende goet verstandt en oordeel. Hy was van zijn wercken (die hy altijt veel hadde) wel en heerlijck gheloont. Van zijner hant was t'Antwerpen op het Stadthuys een seer heerlijck stuck / 'twelck hem hadde laten maken den Tresorier Christoffel Pruym. Hier waren in de conterfeytselen van de Heerē van der stadt / also groot als 'tleven / boven inde hoogte quam eenen Christus, met Engelen en anders / dit stuck verbrande doe de rouwe Spaensche krijghslupden A° 1576. dat soo heerlijck Stadthuys in brandt staken. In ons Vrouwen Kerck was vā hem Kramers Altaer / en was een Historie / daer Christus roept: Comt al tot my / die belast zijt en beladen. Hier warē veel Kramers gemaeckt. Den sin was ghenomen upt Esaias: Wat coopt ghy / oft geeft ghy ghelt? daer men melck en Wijn om niet gheeft. Dit stuck werdt door de beeldtstorminge gebroken. Van hem was oock in de selve kerck een Victorie oft Triumphe Christi, eē seer heerlijck stuck. Hy conterfeyte den Cardinael Grandvelles in zijn Cardinaelsche cleeren / waer voor hy hem gaf ongheeyscht veertigh Rijcks-daelders. Naer dat hy veel wercken en conterfeytselen binnen zijnen tijdt hadde ghedaen / heeft hy eyndlijck gheconterfeyt Duck d'Alba: hier over doende / alsoo hy hem geliet gheen vreemde spraeck te verstaen / hoorde hy en verstondt door eenighe redenen tusschen Duck d'Alba en yemandt van den Bloed-raet / dat het vonnis van den Graef van Egmondt en ander Heeren was besloten / datse moste sterven: 'twelck hy als een beminder des Edeldoms so heel ter hertē soude hebben genomen / dat hy 'thuys comende is sieck gheworden en ghestorven / op den selven dagh dat den Graef van Egmont en Hoorn zijn gestorven / in het jaer 1568. den vijfden Junij / op den Pincxster avont. Sommige meenen / hy waer eenighe dagen te voor ghestorven / niemant de verhael de oorsaeck zijns doots / als een trouw vrient / die swijgen con / openbarende. Ander segghen / dat hy soo verschrickte van 'twreet uytsien van Duc d'Alba, dat hy daer van sieck werdt / en sterf: dan acht het versiert is. Van hem seght Lampsonius aldus:

Door Keys gheleerde handt Mensch troengien uytghedruckt,
Die ghy sout meenen sien, soo wel zijn sy gheluckt:
Neemt ghy maer Moro uyt, niemandt crijght, nae mijn oordeel,
In Nederlandt door Const daer teghen eenigh voordeel.

Het leven van Pieter Breughel, uytnemende Schilder van Breughel.

DE Natuer heeft wonder wel haren Man ghevonden en getroffen / om weder van hem heerlijck ghetroffen te worden / doe sy in Brabandt in een onbekent Dorp onder den Boeren / om Boeren met den Pinceel na te bootsen / heeft uyt gaen picken / en tot de Schilder-const verwecken / onsen gheduerighen Nederlandtschen roem / den seer gheestighen en bootsighen Pieter Breughel, den welcken is gebooren niet wijt van Breda / op een Dorp / gheheeten Breughel / welcks naem hy met hem ghedraghen heeft / en zijn naecomelinghen ghelaten. Hy heeft de Const gheleerdt by Pieter Koeck van Aelst / wiens dochter hy naemaels troude / en hadse doe sy noch cleen was dickwils op den

arrem ghedraghen / doe hy by Pieter woonde. Hy is van hier gaen wercken by Ieroon Kock, en is voorts gereyst in Vranckrijck / en van daer in Italien. Hy hadde veel gheprattiseert / nae de handelinge van Ieroon van den Bosch: en maeckte oock veel soodane spoockeryen / en drollen / waerom hy van velen werdt gheheeten Pier den Drol. Oock sietmen weynich stucken van hem / die een aenschouwer wijslijc sonder lacchen can aensien / ja hoe stuer wijnbrouwigh en statigh hy oock is / hy moet ten minsten meese-muylen oft grinnicken. In zijn reysen heeft hy veel ghesichten nae t'leven gheconterfeyt / soo datter gheseyt wort / dat hy in d'Alpes wesende / al die berghen en rotsen had in gheswolghen / en t'huys ghecomen op doecken en Penneelen uytghespoghen hadde / so eyghentlijck con hy te desen en ander deelen de Natuere nae volghen. Hy vercoos en nam zijn wooninghe t'Antwerpen / en quam aldaer in het Gildt oft Schilders-camer / in't Jaer ons Heeren 1551. En wrocht veel voor een Coopman / geheeten Hans Franckert, dat een edel goet borst was van eẽ Man / die geern by Brueghel, en met hem daeghlijcks seer gemeensaem was. Met desen Franckert gingh Breugel dickwels buyten by den Boeren / ter Kermis / en ter Bruylofte / vercleedt in Boeren cleeren / en gaven giften als ander / versierende van Bruydts oft Bruydgoms bestandt oft volck te wesen. Hier hadde Brueghel zijn vermaeck / dat wesen der Boeren / in eten / drincken / dansen / springen / brayagien / en ander kodden te sien / welc dinghen hy dan seer cluchtigh en aerdigh wist met den verwen nae te bootsen / soo wel in Water als Oly-verwe / want hy van beyden seer uytnemende was van handelinghe. Dese Boeren en Boerinnen op zijn kempsche en anders wist hy oock seer eyghentlijck te cleeden / en dat Boerigh dom wesen seer natuerlijck aen te wijsen / in dansen / gaen / en staen / oft ander actien. Hy was wonder vast in zijn stellinghen / en handelde seer suyver en aerdig met de Pen / maeckende veel ghesichtkens nae t'leven. Terwijlen hy noch t'Antwerp woonde / hiel met eẽ Meyt oft Dochter huys / welcke hy oock soude hebben getrouwt / dan hem mishaeghde / dat sy altijt (soo seer de waerheydt sparende) ghewent was te lieghen. Hy maeckte met haer een verbondt en bespreck / hy soude al haer loghenen kerven op eenen kerfstock / waer toe hy eenen maeckte redelijck langh / en soo den kerfstock met der tijdt quam vol te worden / soude t'Houwlick gantsch uyt en te nietten zijn / ghelijck het eer langen tijt geschiede. Eyndelinghe / alsoo de Weduw van Pieter Koeck ten lesten woonde te Brussel / werdt hy te vrijen haer dochter / die als verhaelt is / hy dickwils op den arem had ghedraghen / en is met haer ghetrouwt: doch besprack de Moeder / dat Brueghel Antwerp verlatende / most comen woonen te Brussel / op dat hy mocht verlaten en vergheten dat voorige Meysken / het welck alsoo geschiede. Hy was een seer stille en gheschickt Man / niet veel van woorden / dan wel bootsigh in het gheselschap / doende den luyden / oft oock zijn eyghen knechten / t'somtijt verschricken met eenigh gespoock / oft gerammel / dat hy te weghe bracht. Eenighe zijner besonderste wercken zijn althans by den Keyser / te weten / een groot stuck / wesende eenen thoren van Babel / daer veel fraey werc in comt / oock van boven in te sien. Noch een der selver Historie / cleen oft minder wesende: Oock twee stucken Cruys-draginghen / seer natuerlijck om sien / met altijt eenighe drollen daer onder. Voort een kinder-doodinghe / daer veel wercklijcke dinghen zijn te sien / waer van ick elder hebbe verhaelt / hoe dat daer een gansch gheslacht soecken te verbidden een Boerigh kindt / dat een der moordighe krijghs-luyden ghevat heeft om te dooden / den rouwe en t'versterven der Moeders / en ander werckinghen wel naeghekomen wesende. Voorts een Bekeeringhe Pauli, met seer aerdige Clippen. T'waer qualijck te verhalen wat hy al gemaeckt heeft / van tooverijen / Hellẽ / boerige geschiednissen / en anders. Hy heeft ghemaeckt een temptatie Christi, daer men van boven / als in de Alpes, neder siet Steden en Lan-

en Landen overspreydt met wolcken / daermen te som plaetsen door siet : oock een dulle Griet, die een roof voor de helle doet/ die seer verbijstert siet / en vreemt op zijn schots toegemaeckt is : ick acht dees en ander stucken oock in s'Keysers Hof zijn. Daer is oock t'Amsterdam tot den Const-liefdigen Sr. Herman Pilgrims, een Boeren Bruyloft van Oly-verwe/ die seer aerdigh is/ alwaer men siet der Boeren tronien en naeckten / gheel en bruyn/ als van de Son verbrandt/ en leelijck van huydt wesende / den Stee-luyden niet ghelijckende. Hy heeft oock gemaect een stuck / daer den Vasten teghen den Vasten-avont strijt: een ander / daer alle de remedien worden ghebruyckt teghen de doot : een ander/ van allerley spelen der kinderen/ en meer ontallijcke sinnekens. Daer zijn oock te sien twee doecken van Water-verwe / by den Const-liefdighen Heer Willem Iacobsz. by de nieu Kerck t'Amsterdam/ wesende een Boeren Kermis/ en Bruyloft/ daer veel drollige bootsen in zijn te sien/ en t'rechte wesen der Boeren : onder ander/ daer sy de Bruyt begiften/ is eenen ouden Boer / hebbende t'buydelken aen den hals / en is doende met in zijn handt t'gheldt te passen / en zijn seer uytnemende stucken. De Heeren van Brussel hadden hem een weynigh voor zijn doot aenbesteet te maken eenighe stucken van het delven van de Brusselsche vaert nae Antwerpen/ dan is door zijn sterven achterwege bleven. Veel vreemde versieringhen van sinnekens sietmen van zijn drollen in Print : maer hadder noch seer veel net en suyver gheteyckent met eenighe schriften by/ welcke ten deele al te seer bijtigh oft schimpich wesende/ hy in zijn doot-siecte door zijn Huysvrouwe liet verbrandē/ door leetwesen/ oft vreesende sy daer door in lijden quaem/ oft yet te verantwoorden mocht hebben. Hy liet zijn Vrouwe in Testament een stuck met eē Exter op de galg/ meenende met d'Exter de clappige tongen/ die hy de galgh toe eyghende : hadde verder gemaeckt/ daer de waerheyt doorbreeckt : dit soude (nae zijn segghen) 't beste zijn/ dat van hem gedaē was. Hy liet na twee zonen/ die mede goede Schilders zijn/ den eenē Pieter geheeten/ leerde by Gillis van Conincx loo, en is een Conterfeyter na 't leven. Ian, by zijn Groot-moeder/ de Weduwe van Pieter van Aelst/ hier vā water-verwe hebbende gheleert / quam en leerde van Oly-verwe by eenen Pieter Goe-kindt, daer veel fraey dinghen waren in huys. Hy reysde voort na Colen/ en so in Italien/ en is in seer groot achten gecomen/ met te maken Lantschapkens/ en seer cleen beeldekens / daer hy een uytnemende fraey handelingh van heeft. Lampsonius spreeckt op desen sin tot Breughel, vraghende:

Van Pieter en Ian Breughel, sonen van Pieter Breughel.

Wie is doch desen Bos ? Ieroon van nieuws ghecoomen
Ter Weerelt, die ons bootst zijns Meesters cloecke droomen,
Ervaren met t'Pinceel, en stijl soo abel daet,
Dat hy hem ondertusch nochtans te boven gaet ?
Neemt Petre toe in moet, soo ghy in Const doet vruchtigh,
In dijn oudt Meesters wijs, van schild'ren bootsen cluchtigh,
Wel lacchens weerdt, ghy doch verdient te zijn eenpaer
Heerlijck ghelooft, niet min als eenigh Constenaer.

Het leven van Ioan Schoorel, Schilder.

T'Is kenlijck / dat voormael t'hooft der Steden / het alder schoonste Room/ bloeyende in voorspoet/ en volcrijck wesende/ placht in ghelijck ghetal van Menschen t'overvloeyen / en verciert te wesen van constighe uytnemende beelden/ oft om beter segghen Marmoren/ en Coperen/ die door hooge vernufthept natuerlijck in uytgekosen alderschoonste Menschen Lichamen / en Dieren lijven waren verandert. Oock weetmen wel/ dat verscheydenmael den dullen krijgh / nijdigh / knerstandende/ dese soo heel verheven Stadt heeft met rouwe handen aenghetast / over hoop ghewormpen / en met vernielende voeten vertreden : maer doe eyndlingh Room haer begon beter bevoelen onder de vredige heerschinge der Pausen/ heeftmen

ghebonden / en uyt haeren greysighen schoot voort ghehaelt eenighe der verhaelde schoon gestaltighe Marmoren / en Coperen / welcke uyt den donckeren comende voor den dagh / hebben onse Schilder-const een groot licht gegevē / en den Oeffenaers van deser den oogen geopent / om t'onderscheyden / wat leelijck / en schoon / en t'alder schoonste in't leven oft in der natueren was / aengaende de gestaltnissen der Menschen lichamen en der Dieren lidtmaten. So dat d'Italianen dus verlicht wesende / hebben vroeger getroffen den rechten aert en welstandt der beelden / als wel ons Nederlanders / die soo op een seker aengewende wijse van werken / met onvolcomen kennis / tot beter en beter doen stadig en vlijtigh hebben getracht / hun selven veel met t'gemeen leven te volgē vernoeghende / saten (ghelijck of men segghen soude) ghenoech doncker / oft met weynigh lichts / tot dat Ioan van Schoorel, hun uyt Italien het wesen van de beste wijse oft gestalt onser Consten bracht / en voor ooghen stelde. En om dat hy wel den eersten was / die Italien besocht / en de Schilder-const hier heeft comen verlichten / worde hy van Frans Floris en ander (als men segt) den Lanteeren-drager en Straet-maker onser Consten in den Nederlanden gheheeten / en ghehouden te wesen. Hy was gheboren in't Iaer 1495. den eersten dagh van Ougst / in een Dorp by Alckmaer in Hollandt / geheeten Schorel / t'welck hem den toenaem heeft toegelangt / en hy dese zijn gheboort-plaets een wijdt gherucht. Zijn Ouders hem vroegh ontstervende / werdt van zijn vrienden ter Scholen bestelt binnē Alckmaer / alwaer hy tot zijnē veerthien Iaren leerende / was dapper in de Latijnsche spraeck toegenomen: maer had altijt een sonderlinge genegentheyt tot de Teycken-const / veel naetreckende uyt schilderijen en geschreven Glas-vensteren / snijdende oock met het Penmes op witte hoornen inct-potten beeldekens van Menschen / Dieren / cruydē / en boomen / waer door hy vā zijn mede schooljongers seer werdt bemint en gepresen. De vrienden / siende hem soo gheestigh en Schilder-const lustigh / voldeden zijn begheerte / en bestelden hem t'Haerlem by Willem Cornelisz. taemlijck Schilder nae sulcken tijdt. Desen wouw hem niet aennemen / dan onder een verbondt van dry Iaren / t'welck de vrienden alsoo toestonden / midts oock verbindinghe van seecker gheldt te betalen / indien Schoorel zijnen tijdt by den Meester niet en voldede / welck verbindtschrift den Meester altijdt over hem in zijn Tessche droegh. En alsoo den jonghen hem groot ghewin bracht / van in het eerste Iaer / meer als een hondert gulden van hem genietende / t'welck op dien tijdt veel was / sorghende hy hem mocht ontgaen / den Meester dickwils dronck wesende / seyde veelmael: Ian, weet dat ic u in mijn Tessche drage / ist dat ghy my ontgaet / ick weet wat ick met u vrienden te doen hebbē sal: t'welc Schoorel soo veel te hooren verdroot.

T'geviel eē reys / doe dē Meester dronc slapen was ghegaen / dat Schoorel aen desen brief gheraeckte / op eenen Winter avondt / doe het seer waeyde / gaende daer mede op de Hout-brugh / en scheurde hem in veel cleen stucken / die hy in't water liet henen vlieghen: doch met meeninghe zijnen Meester vroomlijck te voldoen: Maer hem verblijdende / dat den Meester hem voortaen niet meer met t'schrift en tergde. Des Sondaeghs en Heylighdaeghs Nae-middaegs gingh Schoorel gemeenlijck buyten Haerlem / daer doe een lustigh bosch lagh / en bootste 't gheboomt nae met den verwen / seer aerdigh en cluchtich / buyten de ghemeen wijse van ander Schilders. Zijnen dry-jaerschen tijdt voldaen wesende / nam oorlof aen desen Meester / en quam woonē t'Amsterdam / by een fraey en vermaert Meester Iacop Cornelisz. ghenoemt / die goet Teyckenaer / Schilder / en suyver in zijn verwen was. Van desen Meester was Schoorel in grooter weerden / en als zijn eyghen soon ghehouden / en gaf hem om zijn gheestigh en veerdigh wercken Iaerlijckx een seecker somme gheldts toe / hem toelatende buyten tijdt oft anders eenighe stucken voor hem selfs te maecken / soo dat hy hier mooy gheldt

veroverde /

veroverde/ om voorder te versoecken. Desen meester hadde eē seer frap dochterken van twaelf Jaren/ aen welck de Natuere scheen haer uyterste vermogen te hebben ghetoont/ mede te deelen en in te storten allen welstandt/ schoonheyt/ en vriendlijcke gracelijckheydt. En al hoewel deses Vrouw-menschen aerdige bevallicheyt Schoorels herte in liefde verwonnen en aenghelockt hadde/ overmidts het dochterkens jonckheydt/ hy met danckbaerheydt van zijn Meester vertreckende/ bleef waer hy reysde altijdt de soete ghedachtenis en goede toeghenegentheyt tot het Meysken in zijn herte/ verhopende naemaels zijn liefde door Echt-knoop gevestight mocht worden. Ter selver tijdt was Iannijn de Mabuse in den dienst van Philippus van Burgundien, Bisschop van Utrecht: en alsoo Mabuse seer gheruchtigh was/ is Schoorel by hem t'Utrecht comen woonen om wat te leeren: doch geduerde niet lange: want desen Meester ongheregelt van leven/ veel in lichte herbergen hem begevende tot drincken en vechten/ Schoorel dickwils voor hem betaelde/ en voor hem in ghevaer des levens was/ soo dat hem geen nut en docht daer by te blijven: maer vertrock nae Ceulen/ en van daer nae Spiers/ alwaer hy vondt een geestlijck Man/ seer constig in Metselrije en vercortinghen/ by welcken hy hem begaf eenen tydt langh/ dese Consten af te leeren/ waer voor hy desen maeckte eenighe stucken Schilderije. Van Spiers reysde hy nae Straetsburgh/ en van daer nae Basel/ over al den Schilders winckelen besoeckende/ was wel begheert/ en belooft goet onthael en loon/ om zijn veerdigh wercken: Want hy meer dede in een weecke/ als ander dickwils deden in een Maendt/ doch bleef nerghens langhe. Hy is oock gecomen tot Norenburgh/ by den Constighen Albert Durer, daer hy om leeren eenigen tyt by bleef: Doch alsoo op dien tydt Lutherus met zijn leeringhe de gheruste Weerelt begon beroeren/ en dat Durer hem der saken oock eenichsins begon te bemoeyen/ vertroc Schoorel na Stiers in Corinthen/ alwaer hy werckende voor den meesten Heeren wel begheert was/ en woonde by eenen Baron, een groot liefhebber vā schilderije/ die hem niet alleen goet onthael en belooninghe wilde doen oft gheven: Maer oock zyn eyghen Dochter te houwlijck/ 't welck een groote saeck voor hem gheweest/ en wel bevallen soude hebben/ ten hadde ghedaen dat het Amsterdamsche dochterken hem so geschildert was van den Liefde-God in 't herte/ waer van hy altijdt de prickelinghe bevoelende/ niet en docht dan om in Consten volcomender te worden/ op dat hy eyndlinghe tot zyn begheerte mocht comen: Door welcke yverichept hy veel ghevoordert heeft/ schijnende of Liefde consten doet leeren. Dus van daer vertreckende/ quam te Venetien/ alwaer hy geraeckte in kennis van eenighe Antwerpsche Schilders/ naemlijck eenen Daniel van Bomberghe/ een liefhebber der Schilder-konst. Ondertusschen gheviel/ dat uyt verscheyden Landen te Venetien zyn aengecomen eenighe/ die voor hadden de reyse nae het Heylighe Landt/ en Hierusalem te besoecken: Onder dese was eenen Bagijnen Pater/ van der Goude in Hollant/ een seer geschict Man/ en groot liefhebber van de schilderije/ door welckes aenporren hy mede trock nae Hierusalem/ zyns ouderdoms ontrent 25. Jaren/ mede ghenomen hebbende alle Schilder ghereetschap/ was te schepe ondertusschē doende/ conterfeytende eenighe personnagien na 'tleven/ teyckenende in eē boexken zyn dach vaerden/ oock onder wege in Candien/ Cipers/ en elder/ eenighe Landtschappen/ gesichten/ Stedekens/ Casteelen/ en gheberghten nae 't leven/ seer aerdigh om sien. Tot Hierusalē wesende/ maeckte kennis met den Guardiaen van 't Clooster tot Sion/ die aldaer by den Jodē en Turcken in grooten aensien is: met desen Guardiaen reysde hy door al dat omliggende Lant/ ooc op de Jordaen/ conterfeytende met der Pen na 'tleven 't Landtschap en de gelegentheyt der selver: en maeckte/ in Nederlant gekomen wesende/ na dit betreck een schoon Schilderije van Olyverwe/ hoe Iosua de kinderen Israels

daer droogh voets door leyde. Den Guardiaē had hem daer geern een jaer langh gehouden: Doch wert hem ontraden/ en afgebeden/ door den voorverhaelden Baggijnē Pater: maer vertreckende van Hierusalem/ beloofde hy den Guardiaen een Schilderije t' scheep te maken/ 't welck hy dede / en schicktet van Venetien nae Hierusalem: Welcke schilderije noch op den hedigen dach is ter selver plaetse/daer onsen Salichmaker geboren was: en is d Historie/ daer S. Thomas zyn vingheren steeckt in de zijde Christi: Ghelijck veel die t' sindert daer gherepst hebben/dese gesien te hebben betuygden. Hy hadde oock geconterfept de stadt Hierusalem/ die hy somtijdts in zyn wercken heeft te pas ghebracht/ als daer Christus den Olijfberg afrijdt na der Stad/en daer hy op desen bergh predickt / en dergelijcke Historien. Oock conterfeytte hy het heyligh graf/ en in 't Land ghecomen wesende/ hy naemaels hem selven conterfeyttte/ met eē deel Hierusalemsche Ridders oft Reysers/van Oly-verwe/ een lancwerpigh stuck/het welck noch tot Haerlem wordt bewaerdt in't Jacobijnen Clooster/oft Princen Hof. Doe Schoorel van Hierusalem weder keerde / in 't Jaer 1520. twee Jaeren eer den Turck de stadt Rhodes veroverde / was hy in dese stad Rhodes, by den groot Meester der Duytscher Orden/ die nu Malta bewoonen / wel onthaelt / en conterfeyttte der Stadts gelegentheyt. Tot Venetiē aengecomen / is na eenighen tijdt vertrocken/en meer plaetsen in Italien besoeckende/oock te Room ghecomen/ alwaer hy vlijtich practiseerde/conterfeytende nae alle Antijcke dinghen/so beelden/ruwijnen/ als de constighe schilderijen van Raphael, en Michel Agnolo, die doe begon gheruchtigh worden/ en nae meer ander Meesters werckē. Ontrent desen tijdt werdt ghecoren Adrianus de seste Cardinael in Spaengien in zyn afwesen. Desen was van Wtrecht ghebo-ren/en te Room gecomē wesende/quam Schoorel in kennis by den Paus / den welcken hem stelde over het heel Belvider. Hier wrocht hy voor den Paus eenige stucken/oock den Paus/ na 't leven/het welck staet noch tegenwoordig te Loven / in 't Collegie van den selven Paus gefundeert. Desen Paus/ hebbēde den Stoel beseten een Jaer en vijfendertig weken/is overleēe. En Schoorel, nae dat hy noch in Room verschepden dinghen had gedaen/en hem beneerstight tot Leeren/is ghecomen nae Nederlandt. Tot Wtrecht wesende/ verhoorde droeflijck / hoe zyns Meesters dochter t' Amsterdam ghehouwt was met eenē Goutsmit / en dat door zyn te langh vertoef de hope syns troosts hem was benomen: des bleef hy t'Wtrecht by een Dekē van Oudemunster / geheeten Lochorst, een hoofs Heer/en groot Constbeminder. Voor desen maecte hy verschepden stucken van Water en Oly verwe: onder ander/daer voor van verhaelt is/eenen Palmsondagh/te weten/ daer Christus op den Esel rijdt nae Jerusalem: hier was de Stadt in na 't leven: daer waren kinderen en Joden/die boom-tacken en cleederen spreyden / en anderen omstandt. Dit was een stuck met deuren/en was als een gedenck-tafel/ van den Dekens vrienden ghestelt t'Wtrecht in de Dom-kerck. Ontrent dees tijdt gheviel eenen oproer binnen Wtrecht/ dat d'een de syde hiel van den Bisschop/ en d'ander van den Hertogh van Ghelder: Des Schoorel, om sulcx te schouwen/quam na Haerlem/daer hy wel ontfanghen / en seer welcom was by den Commandeur van S. Jans Orden / Symon Saen, een groot beminder der Constnaers: voor welckē hy eenige wercken maeckte/ die ten deele noch in die plaetse te sien zyn: bysonder een Ioannes Doopsel / dat een seer schoon stuc is/ waer in dat comen eenighe seer aerdighe Vroukens/ met seer gracelijcke Raphaelsche tronikens / opsiende nae het neder dalen van den heyligen Geest: achter comt een schoō Lantschap/ met eenighe fraey werckende naecktkens. En alsoo Schoorel veel aengheloopen en versocht wiert Jongers aen te nemen/ huyrde een huys te Haerlem/alwaer hy schilderde eenige groote Tafelen: Onder ander/ het hoogh Altaer-tafel voor d'oude Kerck t'Amsterdam / wesende een Crucifix/een werc dat seer geprezen was:

was: en daer is noch een Tafel van de
self inventie hier van t' Amsterdam.
Schoorel werdt door zyn vermaertheyt
ontboden t' Wtrecht / door die van S.
Marien Collegie/welcks Kerck was ge-
sticht door Hendrick de vierde Keyser
van Room / om te schilderen 't hoogh
Altaer/'t binnenste was gesneden hout-
werck: hier aen schilderde hy vier deu-
ren/ voor welcke hem was toegheseydt
d'eerste Vacatuer van een proven in de
selve Collegie/twelck hy aenghenomen
heeft. Op d'eerste twee deuren maeckte
hy personnagien als 't leven: op d'eene
een sittende Mary-beeldt met 'tkint/en
Ioseph: op d'ander/den Keyser knielen-
de/en den Bisschop Conrardus, welcke
personnagien door bevel des Keysers/
de Kercke hadde doen op 't cierlijckste
in magnifijck/en Pontificael cleedinge
opmaken / met achter een uytnemende
schoon Landtschap. D'ander twee deu-
ren bleven eenen tijdt van Jaren onder
handen: middeler tijdt schilderde hy ee-
nen doeck van Water-verwe/soo groot
als bey de deuren warē/om in de plaets
van de twee beste deuren te stellen / we-
sende een Abrahams Offerhande / met
achter een seer aerdigh Landtschap/
welcken doeck Coningh Philips in het
Jaer 1549. wesende in dees Landē ge-
hult / t'Wtrecht comende dede coopen/
en met noch meer ander dinghen van
Schoorel na Spaengien voerē: maer dat
te beclagen is / veel zyn ander dinghen/
't Crucifix t'Amsterdam/de schoon deu-
rē t'Wtrecht in S. Marien, oock eē schoon
Tafel ter Goude / by hem in zynen be-
sondersten tijdt en fleur gedaen/werden
A°. 1566. van het ontsinnighe gemeen
gebroken/ en verbrandt / met noch veel
meer fraey dingen. Tot Marchienen/
een schoon Abdie in Artoys / zijn noch
drij schoon stucken van hem ghedaen.
Eerst/een Altaer-tafel/ daer S. Laurens
op den rooster light. Tweedst/een tafel
van de elf duysent Maeghden / een seer
uytnemende werck / met twee deuren.
Derdst/een groot Altaer-tafel/ met ses
deuren/ 'tbinnenste eē S. Stevens steenin-
ge. T'Atrecht in d'Abdie van S. Vaes, in
den Omgang/ achter 't Choor in eē Ca-
pelle/staet een Altaer-tafel/eē Crucifix/
met twee deuren wesende. In Vries-
landt in een Abdie/gegheeten Grootou-
wer/heeft hy ghemaeckt een schoon Al-
taer-tafel van 'tAvontmael / beeldē alst
leven/en alle troniē na 'tleven/ met deu-
ren. Te Mecchelen een banckier op
Room/daer hy te Room seer ghemeen
mede was gheetē Willem Pieters, heeft
hy oock veel fraey stucken gemaeckt. Op
'thuys te Breda/ voor Graef Hendrick
vā Nassouwē/en Rene de Chalon, Prins
van Orangien / heeft hy eenighe werc-
ken oock gemaeckt. Doe Schoorel eerst
uyt Italien was gecomen/wert hy ver-
schreven en ontboden/ van weghen den
Coning van Vranckrijck/ Franciscus den
eersten/ te comen in zijnē dienst /met be-
loft van groote gagien: doch sloegt be-
leefdelijck af/ geenē Hof-dienst soecken-
de. Hy recommandeerde een Architect
aenden Coningh van Sweden/ Gustaus
genoemt/schickende met eenen aen zijn
Majesteyt een Mary-beeldt / waer in
den Koning een seer groot behagē nam/
en schickte aen Schoorel in danckbaer-
heyt een Coninglijck geschenck/met ee-
nen brief van den Koning self onderte-
kent/te weten/eenē schoonen Ring/een
timmer Marteren vellekens / een Ys-
slede met al 'tgheree tot een Peert die-
nende / daer zijn Majesteyt selfs mede
plach ten yse te rijden / met noch eenen
Sweetsche kaes/ 200. pont wegende:
des Konings brief quam ter hant/ dan
'tseghel daer afghesneden / en al 'tghe-
schenck bleef achter. Schoorel was seer
ghemeensaem en aenghenaem by alle
groote Heeren van Nederlant/ was een
Musicien / Poeet / oft Rethorisijn / die
veel fraey Spelen van sinne/Batemen-
ten/Refereynen/en Liedekens heeft ge-
maeckt/seer lustigh met den Hant-boog
te schieten / veerdigh en vast in Talen/
als Latijn / Italiaens / Fransoys / en
Hooghduytsch/ mildt en vroylijck van
geest/doch in't lest zijns levens gichtig
en graveeligh / 'twelck zijn oudtheydt
seer dede verdroegen. Ick can niet ver-
swijgē/dat te Haerlem by d'Heer Geert
Willemsz. Schoterbosch, is van hem een
uytnemende stucxken/ daer Maria Chri-
stum in den Tempel den Simeoni, of-
fert/ waer te sien is een heerlijcke Met-

selrije met een cierlijck verwelf/ daer veel vergults oft gulden vercieringhen met der verwe zijn gedaen/ dat wonder heerlijck staet/en is daer beneffens seer aerdigh van beeldekens/die seer bevallijck te sien zijn. Daer plagh ooc te wesen een stuck van zijn werck t'Haerlem in de groote Hout-poort op den muer/ doch is al vergaen. Den Schilder van Philips den Coningh van Spaenglen/ Antonis Moro, welcken in zijn jeught was gheweest Discipel van Schoorel, alsoo hy hem altijt goede gonst droegh/ conterfeyte hem ontrent twee jaer voor zijn doot/te weten/in't Jaer 1560. En is ghestorven int Jaer 1562. den 6en. December/oudt 67. Jaer. Onder dit conterfeytsel staet gheschreven:

Addidit hic arti decus, huic ars ipsa decorem,
Quo moriente mori est, hæc quoque visa sibi.

Ant. Morus Phi. Hisp. Regis Pictor Io. Schorelio Pict. F. A°. M. D. LX.

Epitaphium. D. O. M.

Io. Schorelio, Pictorum sui seculi facilè principi, qui post ædita artis suæ monumenta quam plurima, maturo decedens senio, magnum sui reliquit desiderium. Vixit annos 67. menses 4. dies 6. Obijt a nato Christo, A°. 1562. 6. Decembris.

Lampsonius door zijn veersen spreeckt in zijnen naem op desen sin:

Ick werdt altijdt gheroemt den eersten, die bewesen
Den Nederlanders heb, dat wie wil Schilder wesen,
Moet Room besoecken gaen, en hebben door ghebracht
Pinceelen duysent, oock veel verwe, boven desen
In dese school ghemaelt veel stucken weert ghepresen,
Al eer hy eerlijck mach een Constnaer wesen gh'acht.

't Leven van Aertgen van Leyden/ Schilder.

ALhoewel voor den Const-verstandighen de Const gheoeffent van een constigh Schilder/die sy selven niet met allen voort en doet / oft in achtinghe hout/niet te minder oft onweerder is: soo is evenwel 'tgemeen oft t'volck sonder kennis van sulcken aert en wesen / dat sy sulck Constenaer en zijn werck niet in weerden noch in groot aensien en hebben / ghelijck sulckx gheschiet is en waer bevonden aen Aert Claessoon, Schilder van Leyden/ welcken hoewel hy groot van ghestalt was/ werdt ghemeenlijck Aertgen gheheeten. Hy was gheboren te Leyden/ in't Jaer ons Heeren 1498. want zijn Vader/die een Voller was/ dede hem altijdt zijn ouderdom ghedencken / by 'tgulden Jaer van vijfthien hondert: dickwils verhalende / dat Aertgen twee Jaren oudt was/ als hy / te weten den Vader / zijn beloofde Roomsche bede-vaert dede. Tot zijn achthien Jaeren was hy van den Vader ghebruyckt in de Vollerije/ waer naer hy oock wierdt gheheeten Aertge de Voller: doch soo de Natuere hem tot de Schilder-const voort stoude/werdt A°. 1516. bestelt by Cornelis Engelbrechtsz. daer hy spoedig en veerdigh in't leeren tot Meesterschap ghenaeckende/heeft op zijn handt bestaen te maken verscheyden stucken/so van water als Oly-verwe: maer selden oft geē tijdt Poeterije oft Moralen/ dan meest Historien uyt 'toude en nieuwe Testament/oft uyt der Schrift/ waer van hy menichmael zijn Discipulē vermaende/ en leerde: was oock met hun seer gemeensaem/ vriend'lijck / en begheerigh hun t'onderwijsen. Hy hiel een gewoont dat hy des Maendaeghs weynigh o't selden wrocht: Maer gingh met zijn Discipulen in de Herberghe / om hem met hun te verlustighen / van natuere en doch gheen dronckaert wesende. Hy was van natueren seer bloo / weynigh van sich self / maer veel van ander houdende. Zijn eerste wijse van teyckeninghe was seer op de manier van zijn Meester Cornelis Enghelbrechtsoon. Naemaels siende eenighe dinghen van Schoorel, werdt zijn maniere daer nae te voeghen/oock nae de Heemskercken, inson-

insonderheyt in Metselrije / daer hy te heel fraey van is ghewozden: doch behiel altijt zijn eygenschap/te weten/dat zijn dingen wat stoztigh en onplaysant geschildert stonden: maer seer fraey en geestigh geozdineert / so dat d'ozdinantien zijn werck groot / en onder den Const-verstandigen weert maeckten/ en in achtinge deden wesen. T'welck Frans Floris vā Antwerpen lockte te comen tot Leyden / also hy te Delft was ontboden/om in de Kerck in deCruys-Capelle te maken een Crucifix / en de plaetse quam besichtigen. Tot Leyden gecomen Aertgen te besoeckē/ en na zijn woonplaets vernemende / bevont hem te woonen in een arm slecht vervallen huysken / staende seer nae des Stadts Vesten aen de sijd-graft: binnen tredende/was Aertgen uytgegaen/versocht op zijn Camer te moghen comen / om van zijn werck te sien/midts hy om sulcx en hem te besoecken van verre alleenlijck was comen gereyst/ t'welck hem geern toeghelaten wiert: dus comende boven op een solderken onder het dack / nam een cooltghen van den Discipulen / die daer saten en conterfeytten/en maeckte onder dack op den wittē muyr/die laeg en smal was/een Ossen hooft / met S. Lucas tronie/en t'Schilders wapen/ so verre den muyr dat mocht bestrecken / welcke dinghen noch langhen tijdt die plaetse behielden / tot dat het van selfs door oudtheyt is vergaen. Frans dit gedaen hebbende / keerde weder tot zijn Herbergh. Aertghen te huys ghecomen wierdt gheboodtschap / dat een vremdt van buyten daer was gheweest hem te sprekē/en met verlof op zijn Camer was gecomen/en hadder gemaeckt in zijn afwesen in tegenwoozdicheyt vā zijn knecht: met der Cool alsulcke dingen: maer wie hy was gheweest/wistmen hem niet te seggen. Aertjen boven comende / en siende / seyde stracx: dit is Frans Floris geweest: des werdt hy beschaemt/niet wetende wat dencken/dat alsulcken Meester hem quam besoecken:dozst ooc daer nae/ van Frans in de Herberge ontboden wesende/ hem niet comen vinden/uyt oozsaeck/hem docht niet weerdt te wesen sulcken Meesters gheselschap:doch naemaels door lust by een gebracht wesende / versocht Frans op hem / te willen reysen met hem nae Antwerpen / hy soude maecken dat zijn werck en arbeydt beter betaeldt soude wozden/ en woude een Heere van hem maken/ ten aensien dat hy soo armlijck om dē cost sat en wrocht. Waer op Aertgen hem antwoozde/dat hy alsulckē genoegen hadde in zijn cleenicheyt/als ander in hunnen pracht/en gunde seer wel een Coningh zijn Coninghrijck / als hy met rust en vrede zijn arm hutgē mocht bewoonen/so dat hy bleef / en liet Frans Floris nae Antwerpen t'huys reysen.

Aengaende nu Aertghens wercken / die zijn den anderen seer ongelijc in deught der Constē/ meer geestigh als studioos: men siet er / besonder in de groote dingen/lange gestaltenissen der beelden / en somtijdts eenighe onmaticheydt in de propoztie: Maer als ghesepdt is / seer aerdigh van ozdineren. Waerom men seght / Frans hem geern by hem t'Antwerpen hadde mede genomē/ om te desen deele van hem behulp te hebben. Hy teyckende overvloedich veel voor den Glas-schrijvers / en anderen/ ghelijckmen by honderden binnen Leydē noch soude vinden van dese dingen. Hy hadde ghemeenlijck van een teyckeninghe op een heel bladt Papiers/seven groote/hoewel hy ghemeenlijck veel werck en grooten arbeydt daer in te weghe bracht/ so datmen lichtlick can oozdeelen/ hoe vette soppen hy daer op eten mocht. Daer zijn noch binnen Leyden/ ten huyse van dē Heer Ian Gerritsz. Buyteweg, drÿ van de besonderste stucken/ die van Aertgen gedaē zijn/welcke buyten zijn ander in schoonheyt van verwe uytnemende zijn/ wel gheschildert / en nae den eysch der Histozien wel uytghebeeldt / te weten: Eerst / een Crucifix met twee Moozdenaren / en een Maria, met ander Vrouwen en Discipulen / staende seer verslagē onder t'Cruys / en eē Magdalena t'Cruys onder omhelsēde. T'ander is een Cruys-drager/welcken volgt eenen grooten sleyp/so Maria met ander Vrouwen / Discipulen en ander. T'derde is / daer Abraham zynen soon uytleydt ten Offer/ met t'hout geladen/ in't ver-

in't verschieten is d'Offerhande. Daer is noch tot de Weduw van d'Heer Ioan van Wissenaer, in zijnen tijdt Burghmeester en Rentmeester des ghemeenen Landt middelen der Stadt Leyden/ een Kerstnacht van Aertghen, seer wel gheordineert: welck/ hoewel wat slordiger gheschildert/ mach oock wel onder zijn beste stucken gherekent worden. Noch zijn ten huyse van Ioan Adriaensz. Knotter, eenige doecken van Water-verwe: onder ander/ een Mary-beeldt/ met eenighe singhende Engelkens. Daer is oock ten huyse van Ian Dirickſz. van Montfoort/ een Tafel/ wesende het uyterste Oordeel: Op de deurkens comen de conterfeytselen van Dirick Iacopſz. van Montfoort. Daer is oock tot Haerlem by H. Goltzius, een roode Zee van Aertgen, in Oly-verwe/ doch seer bedorven wesende: en is wonder uytnemende/ van verscheyden cleedingen/ hooft vercieringhen/ hoeden/ tulbanden/ en hulselen/ seer versierlijck om sien. Ooc zijn in meer plaetsen van hem veel dinghen te sien. Wanneer hem eenigh werck werdt aenbesteedt/ gingh hy met de Luyden in d'Herbergh van t'loon te handelen: maer s'nachts scheydende/ quam doe nemmeer t'huys: als hem t'gheselschap verliet/ socht hy ander/ gaende also s'nachts slepẽ en d'weylen langhs de straet/ altijt by hebbende een Duytsche fluyt/ daer hy op speelde/ t'zy hoe doncker het was/ hem niet mijdende/ dat hy twee oft drymael al spelẽde in het water viel/ t'welc hem nae der handt noch het leven coste: Maer alst gheveurde dat hy gheen gheselschap en vondt/ had hy een seker plaets daer hy gingh slapen/ en quam dien nacht niet t'huys/ om dat het ontrent zijn huys onder den Vollers seer onveyligh was/ en hadder eens qualijck over ghevaren: want eens comende uyt der Herbergh/ om nae zijn huys te gaen by de Vollerije/ zijn water makẽde/ comt een onverlaet/ dronck en sat wesende/ van achter hem/ en geeft hem met eenẽ opsteker een snede in de wange/ gelijck hy dronck gesworen hadde te doen den eersten/ die hem ontmoeten soude. Aertgen omsiende/ en seggende/ wie doet my dat? kende den dronckaert de stem/ en bad Aertgen om vergifnisse/ welck hem stracx gheschiede: en als wat benuchtert/ leydde hy Aertghen tot den Barbier/ die hem verbondt: van dien tijdt af was Aertgen bevreest desen weg ter ontijt meer te gaen. Doch het is geschiet/ dat hy op een tijdt is uytghegaen nae de middag met een rijck Burgher van Leyden/ ghenaemt Quirinck Claesz. om gheldt van een stuck schilderije/ dat hy voor zijn lest ghemaeckt hadde/ wesende een Salomons eerste oordeel/ nu ter tijdt noch hanghende binnen Delft/ en alsso hy t savonts wat laet scheydende/ meende gaen nae zijn oude gewoonte/ en hem wat noot aen quam/ trock zijnen tabbert uyt/ en hingh hem op de wange oft muyr van de Vollers-graft/ en zijn ghevoegh ghedaen hebbende/ meenende weder nae zijnen tabbert te te gaen/ greep mis/ tradt besijden de wanghe/ daer het open was om water te putten/ en viel in't water/ en verdronck/ in't jaer 1564. oudt 66. Jaren.

Het leven van Ioachim Bueckłaer, uytnemende Schilder van Antwerpen.

HEt is in onse Const den aenvanger een groot voordeel/ als zijn Nature en lust 't gheluck hebben/ van te vinden bequaem oorsaeck en middel van eenigh aenlockende voorbeeldt/ verselschapt met goedt/ vast/ en verstandigh onderwijs: ghelijck het geschiet is den wel schilderenden Ioachim Buecklaer vã Antwerpen: den welcken tot de Const natuerlyck ghebooren en ghenegen wesende/ hadde 't gheluck/ dat zijn Moeye is ghewooorden d'Huysvrouwe van den uytnemenden Pieter Aertsen Schilder/ die men hiet Langhen Pier, den welcken hem was eenen rechten handt-leyder/ en wegh-wijser tot der Schilderconsten volcomenheyt. In zijn aenvanghen con hy qualijck tot het wel verwen oft coloreren ghecomen/ tot dat hem Pier zijn Oom ghewennen liet alle dinghen nae het leven te schilderen/ als vruchten/ fruyten/ vleys/ Voghelen/ Visschen/ ende derghelijcke dinghen: door

door welcke veel te doen / hy is ghewordden soo vast in zijn temperinghen/ dat hy des halven van d'uytnemenste Meesters is ghewordden / doende zijn dinghen met grooter veerdicheyt/ schier als sonder moeyt / en met seer grooten welstandt. Maer ghelijck ter Weerelt de teghenwoordighe en wel crijghlijcke dinghen veel tijdts oft ghemeenlijck in cleen achtinghe zijn/ende voorby gevaeren / oft quaed-crijghsche seer ghewenscht en begheert worden: soo is het toeghegaen met de constighe stucken vā Buecklaer : want de dinghen die hy binnen zijn leven veel maecte/ en voor cleenē loon/ zijn na zijn doot en tegenwoordigh in soo groot achten ghewordden/ datse somtijdts wel twaelfmael meer / als sy inghecocht waeren / ghelden en geern betaelt worden. Onder andere wercken/hem meest tot keucken maecken begevende/maecte voor den Munt-Meester t'Antwerpen een seer uytnemende stuck/ 'twelck hem voor slechten prijs was aenbesteedt : doch daeghlijcx 't werck door den Munt-meester soo vermeerdert/ die altijdt wat nieuws bracht te conterfeyten/dat het niet moghelijck was zijn kaes en broodt daer op te moghen winnen: so heel vol was 't stuck van alderley ghevoghelt/visch/ vleesch/ fruyten/ en vruchten. Daer was t'Antwerp in ons Vrouwē Kerck van hem eenen Palm-sondach/seer constigh ghedaen/ den welcken in de tweede beeldtstorminghe werdt in stucken gheslaghen. Twee seer heerlijcke keuckens oft stucken zijn van hem tot de Heer Zion Luz tot Amsterdam / de een Visch-marckt/ en d'ander een Fruyt-marckt/ met alderley goet nae 'tleven / seer aerdigh ghehandelt :met oock eenighe keucken-meyten/ en ander beelden/ alles seer eyghentlijck gedaen en gecoloreert. Tot Melchior Wijntgis , Munt-meester te Middelborgh / is oock van hem een seer schoon keucken / met beelden so groot als 'tleven/en eenen Palmsondagh/van wit en swart. Tot Iacob Raeuwaert t'Amsterdam / heb ick van hem gesien een cleenachtigh stuck/ van een seer aerdighe Marckt / en in't verschieten een Ecce Homo , dat seer wel ghedaen / en een schoon dinghen te sien was. Te Haerlem tot Hans Verlaen , Coopman / niet wijt van de Kraen/zijn oock van hem twee groote schoon stucken/met Beelden als 'tleven: 'teen een vier Euangelisten / seer wel en gloeyende gheschildert : het ander / een S. Anna gheslacht. In summa / het waer my alsoo onmoghelijck aen te wijsen alle de plaetsen / daer zijn constighe dinghen zijn verstroyt/ alst my wesen soude/zijn wercken volcomlijcken nae verdienst te prijsen. Maer is te clagen/dat sulck Man /als gheseyt is / wrocht voor soo cleen verdienst oft loon / en dat hy door eyghen cleen houden oft anders so weynigh in achtinge was: want hy wrocht hier en daer oock in dagh-huyren / als by Antonis Moro , om conterfeytsel cleeren te maecken / en voor anderen om eenen gulden/oft daelder daeghs. Voor vijf oft ses pondt maeckte hy groote schoon stucken. 'Tvoor verhaelde Ecce Homo soude zijn by den Keyser : en was vercocht van Iacob Raeuwaert, aen (ick meen)den Graef van der Lip/met noch een Fruyt-marckt van Bueck-laer , een vier uyterste van Hemskerck , met noch een Diluvie van den selven / daer seer uytnemende suyver gedaē schoon naecten in quamen van Mannen en Vrouwen/oock Kinderkens drijvende op het Water/ daermen sach de slechtheyt der Jeucht : die sommighe hadden in verstorven handen oft armen hen speeltuygh oft Poppen / om te behouden / met ander affecten meer : Oock eenen Perseus strijdt/ daer 'tvolck in steen verandert / van Dierick Barentsen : al t'saemen voor de somme van ontrent duysent pondt Vlaems/ghelijck sulcke uytnemende stucken wel meer weerdigh waren. Ioachim is ghestorven t'Antwerpen/op den tijt dat hy wrocht voor een Krijgh-oversten Vitello , ten tijde dat Duc d'Alba lest in de Nederlanden was. Hy beclaeghde (soo men seght) in zijn overlyden / dat hy al zijn leven soo goeden coop hadde ghewrocht : hy was maer oudt ontrent veertigh Jaeren.

Het

Het leven van Frans Floris, uytnemende Schilder van Antwerpen.

D'Italiſche Schilders / om hun poeſelige wijſe te volgen/beſonder eenighe ghemeen gheſellen/ maecken in hun naecten weynich binnewerc/ ſchijnende eenen ghemacklicken wegh vercoren te hebben/om 't hooft niet te breken met Muſcuyl ſoecken/oft ſtuderen: So datſe veel tijt den welſtant der conſten te cort doen/ ſo wel als onſe Nederlanders/met hun dinghen ghemeenlijck te ranck / en drooghſkens te maecken: welcke dorheydt doch kennis der ſpieren/ ſenen / en aderen/vereyſcht te hebben. Nu ſietmen de dingen des grooten Buonarotti, vol binnewerck van Muſculen begrepen/oft omvanghen met eenen lijvigen ſchoonen omtreck/een dingen van groot verſtandt/gelijck ſulcken uytnemenden Meeſter trachtende nae de hooghſte ſchoonheyt/ door veel ervarens ondervonden hadde te behooren. Evenwel ſietmen by den Antijcken onderſcheyt/ nae den ouderdommen/ in de gheſtaltniſſen der beelden acht ghenomen te weſen/als men ſiet neffens eenen rancken jonghen Antino, en Manlijcken lijvigen Hercules, eenen dorren ouden Laochon. Waer by men te ſegghen hadde/ dat in een Hiſtorie ſulke geſtaltniſſen/ en alſo verſcheyden/ moghen oft behooren gebracht te wordẽ/ na dat het in het werck te pas mocht comen. Niet teghenſtaende wort van eenige den Antijcken Laochon van zyn dorheydt wegen gelaſtert (miſſchien al 'tonverſtandlijck/)niet bedenckende den aert der oude Menſchen/welcker lichamen de natuerlijcke jeught en vochticheyt verlieſende / ſchraelder en magerder worden. Deſer dorheydt halven hebben eenighe beſtaen te laſteren/ ooc de wercken van Frans Floris, de eere onſer Conſten in onſe Landen : Deſe zijn ten deele eenighe Italianen / die hun oordeel alleen hebben uyt den Printen/ de welcke de ſchilderye niet gelijcken : maer dickwils eenen goeden rock hebben uytghelaten. Het ſchrijft van hem Vaſarius, ſeggende: deſen wort gehouden te weſen ſeer uytnemende/en heeft gewrocht in alle dinghen zijner Conſt aengaende/ op ſulcke wijſe / dat niemandt (ſoo ſy ſegghen/ te weten/de Nederlanders) beter de Siel-paſſien/droefheydt/blydſchap/en ander genegtheden / met ſeer ſchoon en ſeldſaem vonden heeft uytghebeelt als hy: So dat ſy hem heeten in verghelijckinge/den Vlaemſchen Raphael van Vrbijn: Hoewel wis de gedruckte Printen van hem uytghegaen ſulcx niet volcomlijck bewijſen : Want den Snijder/ hy zy ſoo goet Meeſter als hy wille / achterhaelt nemmeer op veel na het werck/teyckeninghe en maniere des genen / die 't geteyckent heeft. Dit is nu van Floris Vaſari getuygnis/ die zyn oordeel (als verhaelt is) heeft uyt den Printen/ welcke meeſt gheſneden zyn nae teyckeningen/ die zijn Diſcipulen / oft ander / nae zijn ſchilderijen hadden ghedaen. Dan ick acht / hadde deſen Schrijver gheſien de aerdighe cloecke Pinceel-ſtreecken / en wercklijcke handelinge van Frans, zyn Pen (ſooſe niet miſleydt en waer gheweeſt door afgunſt tot de vreemde) hadde wel ander gheluydt van hem gheſlaghen/en zijnen lof in hoogher ghedacht behouden. Om te comen tot Frans Floris afcomſt/ ſoo is geweeſt binnen Antwerp een eerlijck Borgher / gheheeten Ian de Vriendt, toeghenaemt Floris: deſen was een verſtandich Man / die ſeer veel hem liet ghebruycken in Erfſcheyden / en is overleden in 't Iaer 1400. liet twee ſonẽ achter / Cornelis en Claudius. Claudius Floris was eẽ uytnemende Beeldt-ſnijder / die veel heerlijcke wercken binnen Antwerpen heeft ghedaen/ die ten deele noch aldaer gheſien connen worden. Cornelis voornoemt/ was een Steenhouwer / overleden Ao. 1540. en was den Vader van Frans de Vriendt, die ghemeenlijck Floris was ghenoemt. Deſen Cornelis, Vader van Frans, hadde vier ſonen / die uytghenomen waren in beſonder oeffeninghen der Teycken-konſt: Cornelis, den broeder van Frans, was een uytnemende Beeldt-ſnijder/ en Architect: Frans, een overtreffende Schilder: Iaques, een ſeer

goet

goet Glas-schrijver en Schilder: Ian Floris, eē besonder seer vermaert Gleys-potbacker / dat noyt in de Nederlanden zijns ghelijck was / en werdt om zijn Const wille ghenomen in Spaengien/in dienst van den Coningh Philips, alwaer hy jongh ghestorven is. Hy was seer gheestigh/op dat aerdwerck oft Porceleynen te trecken en schilderen alderley aerdicheyt/Historikens/en beeldekens/ waer van datter Frans een deel by hem in zijn huys hadde/ die weerdigh te sien waren. Cornelis heeft veel heerlijcke wercken ghedaen binnen Antwerpen/ als dat Coninghlijck ghebouw van het Stadhuys/Oosters-huys/en meer ander dinghen: Desen overleedt in 't Jaer 1575. Nu Frans, welcken naetuerlijck voorschickt was / om in de Schilder-const anderē t'overtreffē/ heeft voor zyn eerste Const 't Beeldt-houwen ghoeffent / meest altijt houwende beelden op koperen Sercken in de Kercken: Doch alsoo Naetuere hem ter rechter plaetse zijner beroepinghe stellen wilde / is hy t'zijnen twintigh Jaren gaen woonen te Luyck/en is een Discipel oft Leerlingh ghewozden van den doe seer vermaerden Lambert Lombardus, Schilder te Luyck/welckx manier van wercken hy seer nae volghde / en hem al zyn leven langh ten deele is by ghebleven / gelijck in hun beyder dingen gesien mach worden. Waer op oock over een coemt een vertellinghe/die ick ghehoort hebbe / te weten/dat Lambert op eenen tijt zyn discipel t' Antwerpen besoeckende / werdt van hem wel onthaelt: En in't goet cier maecken wesende/stelende hem uyt tgeselschap/quam onbekendt op den winckel/ daer goede werck-ghesellen op waren. Hier sagh hy vast de konst/en begon van hun Meester vast te spreken / en by te brenghen / dat hy van zijn jeught aen was gheweest een uytghenomen Dief. Waerom de discipelen vā hun lief meester hoorende dus schandelick sprekē/begonnen te morren / en toornigh te worden op Lambert, dat hy den hoop wel haest op't lijf soude hebben gekregen/ en hadde hy eyndlingh zijn meyninghe niet te kennen ghegheven:te weten/dat Frans zyn Discipel wesende / hem de Const met afleeren hadde ontstolen / ghelijck sulckx in een Lof-dicht was verhaelt/ door Apollodorus, seggende: dat hem de Schilder-const was ontstolen / en datse Zeuxis met hem henen droegh. Lambert nu afghecomen by zijn geselschap / vragende aen Frans, wat hy daer voor volck had op zijn Winckel? Het was schier daer toe gecomen/datse hem souden geslaghen hebben: vertelde voort de heel gheschiednis / waerom seer ghelacchen wierdt/ en hy prees seer dese ghesellen/ datse hun Meester so ernstig voor stonden. Frans op de Const vlijtich verlieft wesende/ is gherepst nae Italien/ heeft te Room zijnen tijdt met grooten ernst waer ghenomen / conterfeytende alles waer zijnen geest bevallen oft welbehagen in hadde: meest met het root crijt/ verscheyden naeckten uyt 't Oordeel/en welfsel van Michel Agnolo, en Antijcken die seer cloeck gheartseert en gehandelt waeren/ghelijck icker wel eenighe van hebbe gesien / die afghedruckt waeren: want eenighe zijn gesellen oft Discipelen hadden 't onbehoorlick al heymlijck zijn teyckeninghen gecreghen / en afgedruckt: welcke dinghen van handt te hant rakende / zijn hier en daer ghesien ghewozden. Frans in dese Nederlanden wedergekeert wesende / heeft hem door zijn Const haest doen bekent wesen voor eē groot Meester/en menigh Constnaer en Const-verstandich doen hooghlijck verwonderen: besonder als zijn wercken nae hun weerde in ghemeen plaetsen heerlijck ghesteldt zijn ghesien ghewozden. In den aenvangh / doe hy begon te toonen / wat hy voor een Schilder en overvloedich geest was / bewees hy groote neerstichepdt en uytnementhept in der Const / met zijn wel gheleerde hant/oock met der tonghe zijn groot verstandt en oordeel / van wat dinghen datmen met hem te spreecken quam / 't zy van gheestlijcke dinghen/ Philosophie/Poeterie/oft anders: dan naderhandt/doe den rijckdom en overvloedt by hem plaetse hadden/ door de wel beloonde groote Kerck werckē/ en ander/ alsoo hy by Princen en groote Heeren werdt voortghetrocken/en van sommighen daer toe aenghelockt en verleydt/ is tijt-

is tijdt-quistingh begonnen vallen in
ons ghemeen Nederlandsche sierte van
dranck-liefdicheyt / so dat hy de Const
en zijnen edelen geest ongelijck doende/
werdt ghehouden voor een alsoo groot
Dronckaert als Schilder. En van ee-
nighen daer over berispt/oock door den
Poeet Dierick Volckaertsz. Coornhert,
die hem eenen brief sondt / met een ver-
sieringhe van eenen droom/ in rijm ver-
vaet: Te weten / hoe dat Albert Durer,
als een oudt statich Man/hem geopen-
baert was/die Fransen Const hoog loof-
de/ maer zyn leven hardt bestraftede.
Eyndlijck zyn dingen besluytende / segt
hy tot Frans: En ist niet waer dat het
my ghedroomt is / so acht oft hout dat
het waerachtich is dat het u wel dap-
per is ghesepdt geworden. Met onlust
sal ick hier nu eenige zyner overdadige
stucken verhalen / die ick wensch meer
ghelastert en verwondert onder die van
onse Const/ als naeghevolght en ghe-
presen mochten worden/en dat de jeugt/
hoe sterck vermoghende / hier in gheen
vermaerdtheyd en sochten te becomen:
Want of al schoon by ons Duytschen
met onrecht t'onmaetlijck overdadigh
drincken in 't gemeen woort geleden/ oft
als geẽ schandig vuyl sondig misbruyc
aenghesien: Maer te som plaetsen t'veel
dranks vermoghen gheprezen en ghe-
roemt. Soo wordt by ander vernuftige
volcken dese brooloose Const gehouden
voor de meeste vuyle schande van der
Weerelt / jae meer als beestlijcke/onre-
delijcke/en onnatuerlijcke zonde/en als
een verderflijcke rechte Moeder aller
quaetwillicheyt en ongheschicktheden/
ghelastert / ghegrouwelt / en gevloden.
Nu dan Frans, alsoo hy door zijn Const
machtigh werdt / en in groot achten en
heerlijck aensien by den meesten des
Landts/ te weten/ de edel gulde Vlies-
heeren / den Prince van Orangien/
Graven van Egmont en Hoorn/en an-
der: Was met hun heel ghemeensaem/
en quamen dickwils t' synen huyse den
Wijn drincken / en bancketteren. Syn
Huysvrouw / Joffrouw Clara Floris,
wesende vast woest en stoutmoedigh/
als haer de poppen in 't hooft quamen/
bewees teghen dese Heeren haer seer
onbeleefdlijc/niemant aensiende: want
of sy harde woorden maecte/oft scholdt
teghen de Gravinnen van Egmont /
Hoorn/oft tegẽ haer maertẽ oft dienst-
boden/dat was haer even veel/het welc
den beleefden goeden Man Floris, zijn
eerlijck gemoet dickwils quetstede / en
zijnen edelen gheest verhinderde. Soo
dat ghesept wort / dat sy de besonderste
oorsaec zijns rouwen levens en verderf
soude zijn gheweest / met haer hartnec-
kigh en overmoedich wesen: want doe
sy in grooter weelden sat/ in een groot/
schoon/vry eygen huys/in de Mere/om
dat de keucken wat roockich was/ sey-
de sy dickmael/sy en wilde haer leven in
sulck roock-gat niet eynden : soo veel
doende / dat Frans een stuck weye cocht
in de Gasthuys beemde/ waer op hy
bouwde een seer heerlijcke wooninghe.
Gebruyckende Cornelis zijn broeder tot
een Architect. Dit huys oft Paleys/
hadde zijn Poortẽ en Pylaren van grau
Orduyn ghewrocht / nae d'ordenen der
Antijcken: soo dat in dees timmeringe
bleef versmolten het ander huys/ al zijn
gereet, en vijf duysent gulden/die hy op
de banc tot de Schetsen hadde/borgen-
de daer toe noch al af wat hy mocht:
en dat noch quader was/dat hy niet al-
leen zijn eygen werck versuymde/ maer
daeghlijckx goet chier maeckende/dede
werc-luyden en opper-luyden by sitten:
dus smalden de Renten/de schuldẽ ver-
meerderden/de dagh-huyren liepen op/
en 'twerck vorderde weynigh/het was-
ser al vant mal. Hy was al te goet /oft
te seer onachtsaem. Hy hadde te veel
schuyf-tafelẽ oft opsnappers/ die't hem
hielpen doorbrenghen: Soo dat zijn
Vrouw / Joffrouw Clara, en zijn broe-
der Iaques Floris, dickwils veel spels
met den anderen hadden: want hy seer
oubolligh en bootsich wesende / nem-
mermeer de lest in't vergarẽ/noch d'eer-
ste in't scheyden was / en wat Clara sey-
de/hy keerdet sonder stoorẽ al af op zijn
tanden/so lief was hem 'tlichten van de
romers/ daer het sonder betalen mocht
toegaen. Somtijdts Joffrouw Floris
toornigh wesende schelmde hem / seg-
ghende: wat doet ghy hier wederom?
ghy sult ons verderven; ghy comt altijt
u der-

u vermien vullen / ick begeer u hier niet meer te sien/en dergelijcke praet. Maer hy / die (om 't smeer oft lieven dramcks wille) een goede gratie hadde van verdragen/keerde dat al ten besten/ seggende al lacchende: Seker Suster / die u niet en kende / soude meené dat ghy my niet wel en vermocht : Maer ick die u kenne/ weet wat ghy met dese woorden seggen wilt: Ander botmuylen connent soo niet verstaen : doch ick salse uytlegghen / het is aldus op Gricks te seggen: Lieve Broeder/ hoe comt ghy dus selden: Wy bekennen opentlijck dat wy sonder u niet en connen leven noch vrolijck zyn/daerom comt dagelijcx : want u geselschap ons het alder aengenaemst is: Ick weet oock Suster / dat ick van selfs goetwillig u niet en quam helpen/ ghy soudt alle Man om my seynden/ ja soudt gram zyn dat icker niet en waer. Waer op sy weder: Blijft achter / beproeft het eens schelm : ick weet u geen woorden te gheven / dat ghy eens soudt henen loopen / en achter blijven. Siet seyde hy/dat is weder te segghen in het Griecx / dat ick doch soude willen blijven/allen dagh comen/jae dat den dagh u te cort valt met myn gheselschap u te vermaken / dat icker den nacht ooc aen soude willen clampen : Ick verstaet al wel lieve Suster / dat ick met dagh en nacht hier te sitté u doe de meeste vriétschap van der Weerelt. Summa/wist Joffrou Floris met haer duytsch spreken een gat/Iaques Floris wister met syn Griecx eenen Naghel toe : In voeghen dat al 't gheselschap most lacchen / jae self oock Joffrouw Floris : Want sy 't/ ghelyckende Iaques oock niet met voelen en stiet. Door dussche mishandelingen en ongeschickt wesen werdt den goeden Floris veel naeghesepdt/en dickwils veel onwaerheyt. Hy beclaeghde t'somtijden hertlijc zijnen verloren tijt/ en in sulcken spoor te zijn geraeckt/vermanende zijn kinderen en Discipulen tot neerstichept/ en den Heere te bidden om wel te moghen leeren : en al ben ick (seyde hy) nu dus onachtsaem in mijn oudtheyt/ so heb ick doch in mijn jeugt menichmael God gebedé/dat ic (waert my salich) wel mocht leeren. Hy claegde dat het hem door zyn versuymlijckheyt en onversicht was misgaen/oft teghen gheloopen / dat hy eer hy begon timmeren wel hadde duysendt gulden 's Jaers (in dier tijdt veel wesende) en dat hy nu niet hadde als groote schulden / die hy doch met syn schilderé licht soude overwonnen hebben / dan was te verre (soo 't schijnt) gecomen in dese gewoonte/ en con zijnen dranck-lievenden aenhang qualick verlaten/ oft van hem wijsen: Want alle veel supp-ghesinde Bacchus Dienaren gheern by hem waren. Dewijl dan zijn soo wel tegen-mogende cracht vermaert was/ waren eenighe groote suppenters oft Biberons afgonstich van den grooten roep die hé nae gingh : Onder ander/op een tijt ses dapper ruyme Swelgh-kelen / Basconters van Brussel/ quamen t'Antwerp/ alleen om daedlijck te beproeven de wel tegenmogende const/die sy hooren by Floris te wesen/en daer in teghen hem in wetspel oft strijt te treden / daer Floris hem so wel in con quyté/dat hyer ter halver maeltijt dry vlac neder hadde ghevelt. D'ander dry hielden langen tijdt tegen : dan door 't lang dueren des strijdts/ begonnen twee te lisptonghen/ waer door Frans den moet is gewassen/ diese met eenen grooten hand-houwer/ oft veel-houdendé Franckfoorder/dede vallen onder de Tafel. Dén laetsten/ die langhst teghen hiel / most eyndlijck Francen voor zyn Meester bekennen: Want in 't scheyden uyt der Herbergh/ also hy Francen ghelepdde buyten op de plaets/daer zyn Peerdt ghereedt stont/ en vijf oft ses Discipulen met blooten hoofde / liet Floris noch tappen een can Rijnschen Waep/ welcke in zyn handt nemende/woude noch toonen zyn groote teughsche Const : Want op een been staende / bracht hy zynen verwonnen Campioen de heel canne Wijns / met een teughe gansch uyt/ 't welck gedaen/ schreedt op zyn wit Peerdt / en reedt in den nacht verwinnigh triumpherende nae huys. Een andermael/hem vindende in gheselschap by de Hooft-mannen/ en Gilde van de Laecken-bereyders t'Antwerpen / sterck wesende dertich persoonen/die het hem altemael brachten/

ten/ en hy hun/ dranck hy tsestighmael tegen hun tweemael/dingen die ongheloofl ijck schijnen: Dan hy heeft het selfs vertelt in teghenwoordicheydt van zyn Discipulen/ s'avondts te bed gaende in syn Slaep-camer / die al met goude leeren was behanghen/ daer zyn Discipulen waren ghewendt by zijn ontcleedinghe te wesen / hem goeden nacht te segghen / en altijdts de twee lest blijvende hem hielpen ontcleden/ coussen en schoenen uyttreckende. Hy hadde altijdt te doen/oft onder handen/ groote heerlijcke wercken / van Altaer-tafelen / en ander groote stucken. Onder ander / is wel weerdigh/ als 't besonderste voor te stellen/ de Schermers/ oft S. Michiels Altaer-tafel/ t'Antwerpẽ in ons Vrouwen Kerck / wesende den val van Lucifer: dit is een wonderlick gheordineert/ constich/ en wel gheschildert stuck / om alle Constenaren en Const-verstandighe verbaest te maecken/ en met verwonderingh te verbullen. Hier is te sien een seldsaem getuymel/ en vallen onder een/ van verscheyden naeckten der boose geestẽ/daer een uytnemende studie der musculen/ senen en spieren/ in te wege is gebracht / met een groot opmerck en verstandt. Daer coemt oock in den Draeck met den seven hoofden / welcke hoofden seer fenijnig en vreeslijck aen te sien syn. In eender deuren hadde hy ghemaeckt den Hooft-man van het Schermers Gilt/met een Slach-sweert in de hant/ en een bruyne wolck / die een aerdighe schaduwe daer in 't werc is brengende. Noch was van hem in de selve Kerck 't hoog Altaer-tafel/eenen grooten doec van tijck/wesende d'opvaert Mariæ, daer seer fraey laeckenen in quamen / van gevloghelde blieghende Enghelen/en was een heerlijck stuck werx/versierlijck geordineert/ en wel gheschildert/ van dat te jammeren is / wert in stucken gebroken/en van snoode handen in't beeltstormen vernielt. Eenige doch meenen/dat dit Stuck noch is in het Schorjael in Spaengiẽ bewaert/ en in grooter weerden ghehouden. Tot Brussel was oock van hem een Altaer-tafel/ wesende t'uyterste Oordeel / daer veel schoon en constige naeckten in quamen. Noch t'Antwerpẽ in onse Vrouwe Kerck/was van hem een Altaer-tafel/eenen Kerstnacht/ op doeck gheschildert / dat oock een seer schoon werck was. Te Gent/achter in S. Ians Kerc/ waren van hem vier dobbel deuren / in de Capelle van den Abt van S. Baefs, die den Abt Lucas hadde laten maken / wesende inwendich d'Historie van S. Lucas: uytwendich coemt een sittende Mary-beeldt / met 't kindt op haren schoot/ met eenen Enghel / en eenen schijn van boven comende: ter ander syden sit den Abt Lucas naer 't leven ghedaen / gheknielt / dat welck een uytnemende treflijck conterfeytsel is/ waer in Floris mercklick getoont heeft/ dat/als hy maer wilde/den besten Conterfeyter was die men vindẽ mocht: het is een vollijvighe schoon oudtachtighe tronie/en den Abt sit Pontficael getleet/ met synen Mijter by hem: neffens hem light eenen grooten schoonen waterhondt/ oft Spingeul/ soo wel ghedaen/ datter natuerlijcke honden aen quamen ruycken: alsoo ick self ghesien heb/ want wy dese deuren hadden op onsen winckel tot Lucas de Heere, daer sy voor den storm der beeldẽ waren bewaert/en ons daeghlijcks in onse leeringhe dienden. Daer is een Historie/ daer S. Lucas beschrijft zyn Euangelie uyt de mont Mariæ, en daer hy met d'ander Euangelisten zijn schriften over een brenght: oock daer Sint Lucas schildert Mariam, met haer kint op den schoot / dat alles wonderlijck aerdigh is gheordineert/ en geschildert / vol uytnemende tronien oudt en jongh / oock aerdighe Os-coppen. Daer is ooc een Predicatie van S. Lucas, daer eenige fraey gehulselde Vroukens seer ernstich toeluysteren. Dan isser een Historie/daer S. Lucas gevangen wordt /en in 't verschiet aen eenen wilden Olijfboom ghehanghen. Daer is oock eenen grooten S. Macharis, en noch eenich ander Sanct / en alles is uytermaten gheestich en constich gehandelt/ datmen verwonderen soude / dit siende: als men daer neffens hoort segghen van zijn soo groote veerdicheydt / en dat hy soo veel con beschicken op eenen dagh/ als van hem t'somtijdt vertelt wordt: want het schijnt in troengen en naecten

datter

datter grooten tijdt en arbeyt in is ghedaen / bysonder alsmer een weynigh verre van is / dan openbaren sich dingen die van by niet en schijnen / oft men sieter dinghen dieder niet en zijn. Zijn manier van hayr-makē was oock wonder gheestigh: hy verdiepte oft rondede zijn dingen wel / dedet oock wel verheffen / en schilderde heel poeselachtich. Van zijn veerdicheydt gaf hy claer beschept / doe den Keyser Carolus t'Antwerpē zijn triumphlijcke incomst hadde te doen: want hy daer toe gebesicht wesende / schilderde groote beelden / en maeckter daeghlijcx seven / daer hy oock maer seven uren over wrocht / en van elcke een pondt vlaems hadde / en gheduerde volle vijf weken / en wanneer hy voor zijn Discipulen eenen dagh wrocht / sy gaven hem 18. oft 20. guld. des daeghs: doch soo hy ghewent was langh te slapen / quam niet veel voor neghen uren aen 't werck / en schepder s'avonts te seven uren upt / hebbende doch veel goets ghedaen. Doe oock den Coningh Philips t'Antwerpen quam / had hy ghedaen eenen seer grooten doeck op eenen dagh / te weten / een Victoria, met een deel ghebonden ghevanghenen ligghende / en veel Antijcksche krijghrustinghe / welcke ordinantie van hem ghehetst in Print upt quam / een dinghen dat te verwonderen was / en geestich om sien. Hy was wonder versierlijck in allerley by-werck / 't zy in Antijcke ghestoelten / ghesneden / oft ghevlochten / aerdighe potten / hulselen / tuyeringhe / schoenen / leerskens / helmen / en derghelijcke dinghen. Hy hadde oock zijn huys uptwendich beschildert met Pictura, en ander vry Consten / upt den ghelen / als oft van Coper waer gheweest. Het leste werck daer hy over starf / was voor den Grand Prior van Spaengien / waer van de besonderste stucken waren / eē Crucifix / en een Verrijsnis / elck 27. voeten hoogh: dese waren meest al heerlijck en uptnemende opghedaen eer hy overleedt: doch ander Historien op de deuren en warē ten deele maer weynigh begonnen / en ghedoot-verwt / en werden naemaels van anderen opghedaen / sommighe door Frans Pourbus, sommighe door Crispiaen, en ander. Voorts worden zyn dinghen by den Const-lievenden in grooter weerden ghehouden / en van den Schilders / hoe veel Meesters zy zijn / gheern ghesien / en hoogh gheprezen. Tot Middelborgh / by Melchior Wijntgis, is van hem een seer uptnemende stuck van de negen slapende Muses. Noch heb ick te Middelborg van hem gesien eenē grooten doeck vol naecten / van een Zee bruyloft bancket / seer versierlijc. Noch is tot Amsterdam op den Dam / tot den constliefdighen Ian van Endt, een seer schoon groot heerlijck Tafereel / daer Christus de kinderkens tot hem roept / en segent: in welck te sien zijn aerdighe tronien / en vreemdt opschorten en bindtselen van Vrouwen cleederen / poeselighe kinderkens / en derghelijcke dinghen. Daer is oock noch een stuck van Adam en Eva, daer sy upt 't Paradijs zijn gejaegt / dat uptmuntende fraey ghehandelt en gheschildert is. Oock isser noch een beweeninge van Abel. Daer zyn van hem geweest seer heerlijcke stucken t'Antwerpen / by eenen liefhebber Claes Iongling, in zyn nieuw ghebouw in Marck-graven Leye. Eerstlijck in een Camer / die Hercules Camer was gheheeten / d'Historie van Hercules, ick meen in thien stucken. Noch in de Camer van de seven vry Consten / waren oock de seven vry Consten. Alle dese dinghen waren seer heerlijck gheschildert / uptnemende van studie / naeckten / en aerdigh van lakenen en ordinantien. Dese en ander dinghen comen in Print ghesneden van Cornelis Cort, en waren nae de schilderijen gheteyckent van Symon Iansz. Kies van Amsterdam / Discipel van Hemskerck, en Frans Floris: Want hy was seer fraey met de Pen en artseren met enckel slaghen: Maer waer dees stucken zyn ghebleven / weet ick niet aen te wijsen. De dinghen van Floris zyn doch in veel landen verstroyt / soo in Spaengien / als elder / die over al d'uptnementheydt zyner Consten doen gedencken / en openbaren. Hy was een Man / die altijt grooten lust hadde om te schilderen: Oock dickwils t'huys comende half oft meer beschoncken wesende /

 sloegh

sloegh hant aen de Pinceelen/en maeckte noch grooten hoop wercks/schijnende dan meer gheestigh / oft zijnen gheest alsoo te vermaecken : Want hy hadde oock een ghemeen Spreeckwoordt/ dat hy dickwils seyde: Als ick werck / dan leef ick: Als ick spelen gae/dan sterf ick. Dit mocht onse Schilder-jeught oock wel leeren in der natuere en cracht segghen / en nae volghen. Frans quam in 't Schilders Ghildt Anno 1539. en is overleden in't Jaer 1570. oudt in de vijftigh Jaren / en was op S. Franciscus dagh eerlijck begraven. Hy liet nae eenige sonen/die aen de Const waré. Eenen Baptiste Floris, wert te Brussel van den Spaengiaert deerlick omgebracht. Eenen anderen Frans is te Roō/en wort in cleen dingē geprezen: maer het neemt uyt/wat Frans al goede Discipelen heeft ghemaeckt: Want hy hier in oock te boven gaet alle Schilders/die in onse Nederlanden opt waren / so dat in alle Coninghrijcken / oft Landtschappen van Kerstenrijck/veel de beste Meesters zijn gheweest/ zijn Discipulen. Ick heb wel woorden gehadt met Frans Menton van Alckmaer/ zijn Discipel/hoe dat sulcks mocht bycomen / en dat de beste Meesters nu soo heel weynigh goede Discipulen voort brachten : Dan hy antwoorde my/ dat de groote wercken/ die Floris veel onder handen hadde / daer van oorsaeck waren/waer aen Frans den Ghesellen stelde te doodt-verwen: Als hy hun wat met crijt ghetepckent hadde zijn meeninghe / lietse voort varen/ segghende: Brenght daer te pas sulcke en sulcke tronien: Want hy daer een goet deel op Penneelen altijdt by hem hadde. Hier door creghen sy stoutheydt en handelinghe / datse oock bestonden doecken op te slaen/en self alsoo yet t'ordineren en schilderen uyt den gheest. Oock quamen by hem meest al de beste gheesten/ die alree by anderen lange geleert / aen de Const gheweest hadden/ en wel gheoeffent waren. Het is eens geschiedt/ dat eenighe van Fransen oude Discipulen by een coutende / bereken den meer als hondert en twintigh Discipulen / waer van icker sommighe sal noemen. Eerstlijck/ een oudt vry Ghesel van Ghent/noch teghenwoordich in dit Jaer 1604. levende/ en was ghebo-ren Anno 1520. is in zijnen tijt een seer goet Coloreerder gheweest / als blijckt aen d'Historien/aen den Docksael in S. Ians Kerck te Ghent / die hy schilderde nae de teyckeninghe van Lucas de Heere, en oock aen veel meer dinghen / makende oock seer goede conterfeytselen. Crispiaen van den Broecke van Antwerpen / is oock gheweest een goet Inventeur/ en fraey van groote naeckten/ desghelijcks een goet Architect : sijn wercken zijn noch in veel plaetsen by den lief hebbers gesien. Hy is gestorven in Hollandt. Gheen ander bescheydt weet ick veel meer van hem / door dat myn begeert aen die 't wisten niet is behertigt geworden. Noch is syn Discipel geweest eenen Iooris van Ghent / die Schilder wiert van den Coning van Spaengien/ namaels van de Coninginne vā Vranckrijck. Voort Marten en Hendrick van Cleef / Lucas de Heere, Anthonis Blocklandt, Thomas van Zierickzee / Symon van Amsterdam / Isaac Claessen Cloeck, Inventeur en Schilder van Leyden: Fransoys Menton van Alckmaer / oft daer noch woonende / een verstandigh goedt Meester in alle deelen der Const/ oock goet teyckenaer / en Plaet snijder/ maeckende veel goede Conterfeytselen nae 't leven/ en heeft oock door goet onderwijs goede Discipulen ghemaeckt: Ieorge Boba, goet Schilder en Inventeur : Den uytnemenden Frans Poerbus van Brugghe. Ieroon Francken van Herentals / woonende noch te Parijs/in't voorborgh S. Garmain, is een seer goet Meester / die veel fraey wercken en goede Conterfeytselen nae 't leven ghedaen heeft. Den Broeder Frans Francken, heeft oock een goet en fraey Meester gheweest / desen quam in 't Antwerps Gildt Anno 1561. is redelijck jongh ghestorven. Ambrosius Francken, den derden broeder/is oock noch tegenwoordigh t'Antwerpen/ een uytnemende Meester in ordinantien en beelden/ en een cloeck Schilder / den welcken ick in mijn jongheydt / doe ick by Pieter Vlerick woonde/ kende binnē Doornick / doe hy woonde by den Bisschop.

Discip[elen] van Fra[ns] Floris.
Benja[min] Sammeli[n] van Gen[t].
Crispij[n] van den Broecke.
Iooris va[n] Gent.
Marten e[n] Hendrick van Clee[f].
Lucas [de] Heere.
Thomas [van] Zirickze[e].
Simon [van] Amsterda[m].
Isaack [van] Leyden.
Frans Menton.
Ieorge Bo[ba].
Ieroon Francke[n].
Frans Francke[n].
Ambro[sius] Francke[n].

Jck hadde van deſe Broeders breeder geſchreven/ hadde myn begeerte t'Antwerpen moghen ter herten ghenomen weſen. Ioos de Beer van Wtrecht: Deſen woonde by den Provinciael van den Biſſchop van Doornick / en is gheſtorven t'Wtrecht. Hans de Maier van Herentals. Apert Francen van Delft / die de Conſt niet en oeffent: Maer is een goedt beminder / zijn dinghen toe hebbende gheſtelt in ſeer ſchoon orden/ en is een Conterfeptter van Bacchus, oft den Godt en Menſch verblijdenden Wijn/ welcken hy daeghlijcks nae copieert/ daer menigh hem mede vermaeckt / en ſoo goedt behaghen in heeft / als in het principael. Loys van Bruſſel/ heel goet Schilder/ Luyt-ſlager/ en Herper. Thomas van Coelen. Eenen ſtommen van Nimmeghen. Hans Daelmans van Antwerpen. Evert van Amerſfoort/ Herman van der Maſt/ gheboren van den Briel/ noch woonachtigh te Delft: deſen/ nae de doodt van Floris, trock woonen by Frans Francken, daer hy copieerde eenen Cruyſ-dragher van Floris, die een handt hiel op een witachtigh Cruys: en alſoo op dit principael Cruys een beeſt oft coppe met langhe beenen quam ſitten / conterfepte hy dat op 't zijn/ de ſchaduwen en alles wel volghende. Den Meeſter boven comende / ſeyde: Jck ſie wel dat ghy niet al te neerſtigh gheſchildert hebt/ want de Spinnē u werck beſchijten/ en wildet met zijnen hoet wegh jagen: en alſoo't niet wegh ging/ en ſiende dat gheſchildert was/ wert beſchaemt/ en ſeyde / dat hy't niet ſoude uyt doen / maer alſoo laeten ſtaen. S'anderdaegs dit hebbende laeten ſien zijn medegheſel Gheldorp, en verteldt de gheſchiednis van den Meeſter/ roemende uyt boerdt/ dat Zeuxis den Voghelen / maer dat hy zijn eyghen Meeſter had bedroghen / met dit beeſtgen te ſchilderen: dan deſen wildet oock niet ghelooven / tot dat hy ondancks van hem daer by getrocken wert. Van der Maſt trock na Parijs/ daer hy twee Jaer woonde by den Eertſbiſſchop van Bourges/ daer ſchilderde hy eenen S. Baſtiaen, waer in quam den Muyl van den Biſſchop / en allerley cruyden nae 't leven / ſom vertreden/ ſom anders / met grooten vlijt ghedaen / datſe van veelen / oock van ſ'Coninghs Medecijn/ al ghekent wierden: door welck werck hy begeert zijnde aen den Biſſchop / gingh woonen met Monſeur de la Queſte, Ridder/ Preſident / en Procureur generael van den Coningh van Vranckrijck. Hier wert hem ſoo goet onthael en vriendtſchap gedaen/ dat hy daer woonde ſeven jaer: vier Jaer weſende Eſcuier oft Schiltknecht van zijns Heeren Vrouwe / die een van des Coninginnen Staet-vrouwen was / ſoo dat hy over al met haer in den Koetſ-waghen reedt / dat de Coninginne / Moeder van den Coningh / hem eyndlinghe in een Vaſten-avondt Maſcarade feeſt ſelf t'Rapier gaf / met begheerte dat hy't draghen ſoude / als daermede veredelt weſende / in teghenwoordicheydt van zyn Vrouw / (door wiens verſoeck dit geſchiede) en ander edel Vrouwen en Heeren: Doch hier in dees weelde weſende/ was oorſaeck/ dat hy in de Conſt niet en voorderde: Dan hadde hy na zyn begin voortghevaren/ ſoude in conterfepten nae 't leven en anders meer uytnemende zyn ghewor den. Damiaen van der Goude was oock een Diſcipel van Floris: deſen wiert een Archier van den Coning van Spaengien. Ieroon van Viſſenaken, Steven Croonenborgh uyt den Haghe / en Dirck van der Laen van Haerlem: Deſen werdt fraey in cleen / hebbende te vooren gheleert met Marten van Cleef. Veel meer ander / in Spaengien en elder verſtropt weſende/ en goede Meeſters/ laet ick de Conſt en 't gherucht bevolen.

[Margin notes: …s de Beer. …ns Maier. …ert Fran[cen]. Loys van [Br]uſſel. Stommen [va]n Nim[me]gen. [Ha]ns Daelmans van [An]twerpen. Evert van [Am]erſfoort. [He]rman van [de]r Maſt. Damiaen van der Goude. Ieroon van Viſſenaken. Steven Croonenborgh. Dirck Verlaen.]

Tot Floris ſeyde Lampſonius op deſen ſin:

Hadt Floris Schilder ghy, dy ſoo veel Conſt aenknocht,
Ghelijck ghy door Natuer u mildt te doen vermocht,
Als het u liever luſt veel dinghs, dan langh te malen,
En 't recht vertoef des vijls en moeyt u niet bevallen,
Ick riepe Schilders wijckt, 't zy van wat Landt ghy zyt,
Gheboren heel van oudts, oft nu in deſen tijdt.

En Lucas de Heere, zijn heel toeghedaen Discipel/ hadde tot hem een Lof-dicht op dese meeninghe:

D'wijl ghy Apellis naem doet door u Const verswijgen,
Wanneer m'een Schilder prijst, meer lofs hem doen de crijghen,
Ghelijckend' hem by dy, wat naem u selfs toecomt?
Dan Florus, d'wijl men soo den hooghsten Schilder noemt?

Het leven van Pieter Aertsen, uytnemende Schilder van Amsterdam.

HEt is een onbegrijplijck oft seldsaem werck/ dat Nature heymlijck in de Jeught t'somtijden werckt en te weghe brenght / buyten wetenschap / oft teghen de begheerte van den Ouders/ in het gheneyghen oft lustigh aendringhen der ghedachten oft sinnen/ tot d'een oft d'ander Const / oft oeffeninghe / streckende dickwils tot nut en voordeel der selver Jeught/ gelijck gheschiet is met Pieter Aertsen, uytnemende Schilder van Amsterdam/ welcken om zijn lang gestaltheyts wille / werdt ghemeenlijck gheheeten / langhen Pier. En ghelijck hy verdienstlijck verre is gheworden vermaerdt / heeten hem d'Italianen Pietro Lungo, t'welck oock Langhen Pieter is ghesept/ welck woort Lungo zijn ghslacht niet qualijck soude ghelijcken tot eenen van. Hy was geboren t'Amsterdam in't Jaer 1519. zijn Ouders waren van Purmer-lant/ den Vader woonde t'Amsterdam / en wouw zijnen soon hebben op zijn Ambacht/ te weten/ Kous-maecken: Dan de Moeder willende haer soon in zijnen grooten lust/ die hy tot de Const hadde te ghevalle wesen / seyde: Al soud ick t'gheldt winnen met te spinnen/ soo wil ick hem laten leeren schilderen. Dus werdt Pier bestelt te leeren by eenen Alart Claessen, doe ter tijt een vã de beste Schilders van Amsterdam / van wien t'Amsterdam noch zijn op de Doelen verscheyden conterfeytselen. Pier heeft van jonghs een vaste stoute handelingh hem aenghewendt / byvlijck alles aenvattende/ en is door zijn Const in groot aensien ghecomen. Oudt wesende ontrent 17. oft 18. Jaer/ also doe ter tijdt seer gheruchtigh was t'huys te Bossu in Henegouw / is Pier daer henen ghereyst/ om de schoon Schilderijen van verscheyden Meesters daer te sien/ hebbende met hem eenen gonst-brief van den Schout van Amsterdam. Van daer quam Pier t'Antwerpen / en woonde aldaer met eenen Ian Mandijn een Wael: doch ick acht datter twee zijn gheweest van desen naem / te weten / noch eenen van Haerlem / welcken seer aerdich was van drollerije op zijn Ieroõ Bos, en hadde zijn leven langh van de stadt van Antwerpen seecker Jaer-ghelt. Pieter is eyndlingh t'Antwerp ghehouwt / en quam in het Schilders Ghildt in't Jaer ons Heeren 1533. Hy heeft hem begheven te maken keuckens / met allerley goet en cost nae tleven/ so eygentlijck alle de verwen treffende / dat het natuerlijck geleeck te wesen: met welck veel te doen / hy wel den alder vasten Meester in zijn verwe vermenghen oft temperen is geweest/ die men oyt heeft ghevonden: welcke ghewisheyt by die die van zijn huys altijt is gebleven. Hy was een Man die weynigh van hem selve hiel / seer slecht en Boerigh om aensien / soo dat hy niet soude gheacht hebben gheweest voor sulcken grooten Constenaer / en hadden zijn wercken so heel crachtich hem niet sulcx betuyght te wesen. Van hem was ghedaen een keucken / die naemaels ghecocht wiert vã Ravart t'Amsterdam/ waer in quam nae t'leven zijnen tweeden soon / doe een cleen kindt wesende/ te weten/ Aert Pietersz. noch teghenwoordich levende. In dees keucken comt onder ander een Ossen hooft / soo ghevilt / ghelijck in't slachten gheschiet. Dit wesende gesien / was oorsaeck dat hem werdt aenbesteet t'hoogh Altaer vã d'oude Kerc/ oft ons Vrouwen Kerck t'Amsterdam. Het gheschiede dat Pieter was ghecomen ter plaetsen daer de Heeren met

hem

met hem souden spreecken / en Pieter by den heert sat, datter werdt ghevraeght nae den Meester/daer sy hem niet voor aen en saghen. Onder ander/ den Burgher-meester Ioos Buyck, een treflyck Man(die van Stadts weghen den Coningh van Spaengien Philips hadde in't besweeren des Landts den Eedt afghenomen) heeft door ondervraghen bevonden hem den Schilder te weesen/ en den soon van eenẽ Aert Pietersz. kousmaecker. Waer op hy seyde: Zijt ghy soo goet Schilder als u Vader is gheweest kous-maecker/soo zydy een groot Constenaer: want tsindert u Vaders doodt heb ick noyt yemant ghevonden/ daer ick soo wel mede ghedient zy gheworden. Het binnenste Penneel oft werck was eenen sterf-dagh Mariæ, de deuren inwendich volbeden de self Historie/uytwendich was het een dry Coninghen/wesende een groot heerlijck en seer constigh werck/seer gloeyende/van naeckten/en wel ghecoloreert. Van dese Tafel schrijft Vasarius, datse ghecost hadde 2000. Croonen. Hier naer wert hem aenbesteet t'hoogh Altaer-taefel van de nieuwe Kerck t'Amsterdam:om welcke te maecken/ te vooren was gheweest ontbooden Michiel Cocxie van Mechel/den welcken siende dat verhaelde constigh werck / en hoorende den cleenen prijs/was in sich selven verbaest/seggende: Die dat ghedaen heeft/ sal oock d'ander wel maecken/en is henen ghetrocken. Dese Tafel in de nieuwe Kerck was eenen Kerstnacht met vier deuren / inwendich was Boodtschap/Besnijdnis/ dry Coninghen / oft dergheltijcke / uytwendigh was d'onthoofdinghe van S. Catherina. Van de Tafel is noch den Carton/ so groot als 'twerck is gheweest/tot Amsterdam: het is gheweest een uytghenomen heerlijck werck/ Meesterlijck en Manlijck aenghetast/de naeckten en anders veel ten eersten op de teyckeninghe opghedaen wesende / en so aendachtich/dat het van verre (ghelijck het uyt der ooghe most staen) hadde eenen uytnemenden grooten welstandt. Ick acht niet datmen cloecker noch Manlijcker Pinceel-streken/oft handelinghe sien mach. Dese so schoon en weerdighe ghedenck-teeckenen van soo grooten Meester / zijn van scheyndighe handen / tot jammer der Const/door het woest onverstandt vernielt/gelijck veel meer ander zijn wercken ooc zijn: als onder ander/een schoon groot Altaer-tafel met deurẽ. Te Delft in de Cathusers Clooster een Crucifix / van binnen op de deuren Kerst-nacht / en dry Coningen / van buyten vier Euangelisten : s'ghelijcks t'hoogh Altaer te Delft in de nieuw Kerck/een dry Coninghen / Ecce Homo , en soo yet anders op de deuren/met veel meer ander Altaer-tafelen in verscheyden Steden / als te Loeven/Diest/en ander plaetsen/ daer verscheyden Cartons van nae bleven / zijn wel tot 25. Daer zijn t'Amsterdam van hem te sien verscheyden stucken. Tot eenen Iaques Walraven , een Martha, groote beelden. In't Hof van Hollandt/tot Meester Claes, een Emaus, groote beelden/ seer wel gheschildert. Tot Ian Pietersz. Reael , zijn van hem eenighe stucken van Ioseph, oft anders. Desghelijcx te Haerlem/tot Cornelis Cornelisz. Schilder/een Martha, en op de Bakenisse-gracht een Kermis. In cleen Beelden was hy soo heel uytnemende niet / dan in groote dinghen/ daer de cracht der Consten in bestaet / was hy een obertreffende cloeck Meester / zijn Metselrijen en Perspectiven wel verstaende/ en schilderende/met ander omstandicheydt van beesten/en derghelijcke dinghen / zijn Beelden seer vreemdlijck ciererende / wat op de maniere van eenige Mascaraden. Zijn dinghen gaf hy veel voor slechten prijs /en 'tbesonderste was veel van Iacob Raeuwaert gecocht. Daer was ooc in Noorthollandt/ te Warmenhuysen / van hem een groot Altaer-taefel / een Crucifix / daer onder ander eenen met een bijl den eenen Moorder de Beenen in stucken sloeg/seer wercklijc gedaen: de binnenste deurẽ wrochten mede. Dit werc/ als A°. 1566. t'gemeen in zyn raserije was/ wiert in stucken gheslaghen met bijlen/ alhoewel de Vrouw van Sonne-veldt/ t'Alckmaer daer voor boodt hondert pondt: want alsooment uyt de Kerck bracht om haer te leveren / vielen de

Boerk als uytsinnig daer op/ en brachten die schoon Const te niet. Pieter was dickwils onverduldigh/ dat zyn dingen/ die hy de Weerelt tot gedachtnis meende laten/soo te niet en wierden ghebracht / ghebruyckende dickwils met sulcke Const vyandighe groote woorden/ tot zyn eygen ghevaer oft peryckel. Hy is ghestorven t'Amsterdam in't Jaer ons Heeren 1573. den 2en. Juny/oudt zynde 66. Jaren. Hy heeft gehadt dry sonen/die oock aen de Const zyn ghecomen. Pieter Pietersz. die een seer goet Meester is gheweest/ volgende seer de manier van zyn Vader / en Meester: doch veel hem tot conterfeyten nae t'leven begevende/ dewyl weynigh groote wercken binnen zynen tyt voor quamen. Hy heeft ghedaen eenen yverighen Oven voor de Backers te Haerlem / dat een wonder versierlycke ordinantie is: En soo hy hadde willen daer op toe legghen / hy hadde wonder dinghen te weghe gebracht. Hy is ghestorven t'Amsterdam in't Jaer 1603. oudt 62. Jaer: Hy was een Man van groot onthoud/seer welsprekende/verstandigh/ en gheleerdt. Den tweedden soon / Aert Pietersz. een Man van ontrent 54. Jaer / is oock van jongs aen seer gheestigh en vlytigh gheweest in de Const/ oock door t'conterfeyten na t'leven (daer hy uytnemend' in is) afghetrocken van te schilderen Historien/ en ordinantien / daer zynen gheest altydt seer bequaem en gheneghen toe is gheweest. Dirck Pietersz. den jongsten/was acht Jaer jonger / als Aert, was oock een Schilder/en zyn Vaders Discipel: desen woonde te Fonteyn Bleau in Vranckryck/ daer hy ten tyde van den lesten krygh ongheballich is omghecomen. Pieter Pietersz. den oudtsten voornoemt/ heeft naegelaten eenen soon van zynen naem/die den Vader in de Const cloecklycken nae volght.

Het leven van Marten Hemskerck Konstigh vermaert Schilder.

VEel bevinden wy/ onse bysonderste Hooft-Schilders / in verscheyden Landen hun onbekende geboort-plaetsen blinckende en geruchtich te hebben ghemaeckt / al en zyn't te veel tyden maer eenighe slechte Dorpen geweest. In wat hoeck van der Weerelt en is schier t'Dorp Hemskerck in Hollandt niet vermaerdt: Om dat daer zynen oorspronck hadde den Const-rycken Schilder Marten Hemskerck, alwaer hy is gheboren gheweest Anno 1498. zyn Vader was gheheeten Iacop Willemsz. van Veen / een Huys-man oft bouwer. Marten dan van jonghs aen natuerlyck tot der Schilder-const aengelockt/ heeft zyn eerste onderwys in de Const aenghevanghen te Haerlem / by eenen Cornelis Willemsz. wesende den Vader van Lucas en Floris, die oock beyde redelycke goede Schilders zyn gheweest/ Italien / Room / en ander plaetsen besocht hebbende. Den Vader van Marten, welcken misschien niet en docht dat het schilderen yet besonders te bedien hadde / nam zynen soon wederom t'huys/om hem in zyn Lantbouwen / oft Boer-werck te ghebruycken / tot grooten onlust van den Jonghen / dat hy in zyn aenghevanghen leeringhe niet mocht voortvaren. En also hy met grooten onwille in de Boeren dinghen / als Koey-melcken / en dergelycke doende was: Comende een reys van melcken / ghingh hy met den Emmer op t'hooft teghen eenen tack van eenen boom / stortende de selve genoech al willens. Den Vader seer toornigh/ om dat die moy melck soo gestort en verloren was / heeft hem met een hout om slaen nae gejaeght. Den naevolgenden nacht sliep hy verborgen op den Hoy-bergh. S'anderdaeghs versagh hem zyn Moeder van eenen knapsack / en wat reys-ghelt / en quam den selven dagh door Haerlem tot Delft / daer hy hem weder voegde aẽ de Const by eenen Ian Lucas, doende aldaer met teeckenen en schilderen so grooten vlyt/ dat hy binnen corten tydt in de Const seer heeft toeghenomen. Dan alsoo doe ter tydt Ian Schoorel seer gheruchtich was/ hebbende een onghemeen schoonder nieuw manier van werckẽ uyt Italien ghebracht / die yeghelyck bysonder Marten wel beval len heeft / dede soo

ſoo veel / dat hy te Haerlem by deſen Meeſter is gheraeckt. Hier heeft hy zyn ghewoon neerſtichepdt van nieuws weder ſoo gheoeffent / dat hy ten leſten den voorloopenden Meeſter in de Conſt achterhaelde / datmen hun werck qualijck con onderſchepden: So epgentlijck de ſelve manier aenghenomen hebbende. Den Meeſter ſorgende zyn eere verminderen mocht (ſoo eenighe meenen) heeft zynen Diſcipel als upt afjonſtichepdt van hem laten gaen. Welcken te Haerlem quam woonen in 't Huys van Pieter Ian Fopſen, alwaer Salighet ghedachtnis Cornelis van Berenſteyn plagh te woonen: In dit ſelve Huys maeckte hy verſchepden dinghen / oock eenen Sol en Luna, in een achter Camer aen de bedſtede / beelden groot als 't leven. Hy maeckte daer oock Adam en Eva, beyde ſoo groot als 't leven/ en (ſoo men ſeght) beyde naeckten / nae 't leven ghedaen. De Vrouw van deſen Pieter Ian Fopſen, wouw Marten wel / mocht niet lijden datmen hem ſlechs Marten hiet/ſegghende tot dien na den Schilder quamen vragen/datmē hem moſt heetē Meeſter Marten, als die ſulckx wel verdiende. Van daer quam hy woonen by eenen Ioos Cornelisz. Goudt-ſmit/ oock t'Haerlem. Onder ander veel wercken die hy maeckte / was van hem ſeer conſtich gheſchildert t'Altaer van S. Lucas, waer mede hy den Schilders te Haerlem/tot zyn fop oft adieu t'zyner Roomvaert vereerde: dit was eenen S. Lucas, welcken ſit en ſchildert nae 't leven Mariam met haer Kindt op den ſchoot / dat welck een uytnemende werck is/op een heerlijcke ſchoon manier ghedaen/wonderlyck hem verheffende en wel affstekende: doch op Schoorels manier/wat te ſeer kantigh afgheſneden op den dagh. De Mary-beeldt met een gracelijcke ſchoon tronie/heeft een ſchoon actie/met een ſeer vriendlijck kindeken: op haren ſchoot hangt op zyn Indiaenſch een laken van verſchepden verwen met 't Jotſelen/ en ander aerdighe vercieringhen bewrocht / dat ſeer bevallijck en niet te verbeteren is. Den S. Lucas, wiens tronie was na 't leven eens Backers/ is een ſeer ſchoon beelt/wel werkende/ en blijt toonende zyn Patroon wel te volghen: de Palette aen zyn ſlincke handt/ſchijnt van de handt ten Penneel upt te ſteken: Alle dingh is ghenoegh ghemaeckt van onder op te ſien. Achter den S. Lucas ſtaet als een Poeet/aen 't hooft becroont met clijf oft erdvelt / niet qualijck ſchijnende of het Marten na 't levē te dier tijt was: maer of hy hier mede wilde te kennen gheven / dat 't ſchilderen en dichten ghemeenſaem is / en dat de Schilders behoeven eenen Poeetſchen inventijven gheeſt / oft dat hy wilde bedupden / dat deſe Hiſtorie ſelf een verſieringhe zy / en weet ick niet: Daer is oock eenen Enghel / die een brandende Fackel houdt/ ſeer wel gedaen. Ick weet niet datmen van Martens dinghen ſiet / daer vriendlijcker tronien in zyn / als in dit werck: de metſelrije zijn veel vlacke mueren: boven hingh eenen Papegaey met zijnen korf. Onder aen de Metſelrije had hy ghemaeckt een verſiert briefken / als met waſch vaſt gemaeckt/waer in ſtaet dit ſchrift:

Tot een Memory is deſe Tafel ghegheven
Van Marten Hemſkerck, die 't heeft ghewracht,
Ter eeren S. Lucas heeft hy 't bedreven,
Dus ghemeen gheſellen heeft hy mede bedacht.
Wy moghen hem dancken, by daghe, by nacht,
Van zijn milde gifte, die hier ſtaet preſent:
Dus willen wy bidden, met alle onſe macht,
Dat Gods gratie hem wil zijn ontrent.
Anno Duyſt V^{c}. XXXII. iſt volent
Den 23. Mey.

Deſe Tafel is (ghelijckſe wel weerdich is) van den Heeren de Overichept van Haerlem noch tegenwoordich bewaert in 't Princen Hof/in de Suydt-camer/ daerſe van velen gheſien/en ſeer gheprеſen wort. Dit ſtuck dede hy t' zijnen 34. Jaren / als aen den datum by zijn gheboort-Jaer te ſien is. En is doe ge-

trocken nae Room/ waer naer hy lange grooten lust hadde gehadt / om d'Antijcken / en die groote Meesters van Italien dingen te sien. Daer comende/ hadde zijn onderhoudt oft onthouden by een Cardinael / door eenighe recommandatie: Heeft oock zijnen tijdt niet verslapen noch versuymt by dē Nederlanders / met suppen oft anders / maer heel veel dinghen gheconterfept / soo nae d'Antijcken/ als nae Michel Agnolo wercken: Oock veel Ruwijnen / bywercken/alderley aerdicheden der Antijcken / die in dese Schilder-Academische Stadt overvloedich te siē zijn. Gemeenlijck alst moy weder was / gingh hy soo conterfeyten. En het is geschiet/ doe hy eenmael was tot sulcke gewoone oeffeninghen uytghegaen / dat een Italiaen van zijn kennis gingh sonder Hems-kerckens weten op zijn Camer / daer hy in wist te comen / sneedt twee doecken van de ramen / die hy mede nam/oock zijn Const uyt de kisten. Marten t'huys comende was seer bedroeft: Maer alsoo men vermoede op den selven hadde / is Marten daer ghegaen / en creegh meest al zijn dinghen weder: Maer alsoo hy altijts seer vreesachtich was/ dorst te Room niet lange blijven/ sorgende of hem van desen Italiaen yet quaets mocht overcomen: Des heeft hy de reyse nae Nederlandt aenghenomen / doe hy maer dry Jaer te Room had gheweest: Doch nae soo weynigh tijt veel goets ghe teyckent/ en veel gelt verovert/ en mede gebracht. Comende te Dort met eenē Brief van een Jongman/die te Room was/eenē zijnen goeden bekenden / aen zijnen Vader / het welck was ten huyse van een Herberghe / daer nu de Brouwerye is van het Anckertgen/ en was doe ter tijdt eenen Moordtkuyl/daer reysende Coopliedeen en ander heymlijck ghedoot wierden. Hier was hy ghenoodt des avonts te blijven: een ander Const-beminder/ Pieter Iacops, had hem oock geern behouden: maer alsoo hy een Schip vondt / is den selven avondt af ghevaren / wel tot zijnen grooten geluck: Want in dat huys (ghelijck de sake openbaer wiert) heeft men eenen grooten kuyl met dooden ghevonden. Een van desen Moorders dochteren was oock te Venetien gheweken / haer daer onthoudende by den seer constigen Schilder en Jonghman/Hans van Calcker. Dese daer voor mijn Heeren ontbodē/ beleedt de waerheyt/ datse haer ghedronghen had ghevonden dat grouwlijck huys te verlaten / om niet langher te sien soo groote wreetheyt: oock / om dat de Natuere haer niet ghedooghde haer Ouders aen te brenghen / oft verraden: Des werdt sy vrplaten gaen. Hems-kerck nu weder in zijn Vaderlandt comende/ hadde zijn vorighe handelinghe van schilderen op zijn Schoorelsche verandert: doch/ nae der beste Schilders oordeel/ niet verbetert/uytghenomen dat hy zijnen dagh niet soo cantigh meer af en sneedt. Doe dit hem van een van zijn Jongers worde gesept/ datmen seyde/ dat hy eerst op zijn Schoorels beter dede/ als naderhandt doe hy van Room quam / antwoorde hy: Soon/ doe en wist ick niet wat ic maeckte. Doch het onderscheydt hier van is in't voorhaelde Princen Hof te sien / in de Sael/aen de twee deuren van het Trapeniers Altaer / daer inwendich is de gheboorte Christi / en de dry Coninghen / wesende twee rijcklijcke Histori en / met veel werck / en wel gheschildert / daer verscheyden Conterfeytsels van eenighe slechte Menschen/ en oock zijn eyghen/ in comen. Van buyten is de Boodtschap Mariæ: Welcker tronien nae t'leven comen / en seer wel ghedaen zijn. Den Engel is seer vreemt en cierlijck toeghemaeckt: de underste slippen zijn purperigh / welcke ghedaen zijn van Iacop Rauwaert, die op die tijdt by hem woonde / alsoo ick hem wel heb hooren verhalen. In dit werck sietmen / hoe goet Metser Hemskerck is geweest/ en hoe gheneyght tot ciereren / teghen t'ghemeen Spreeckwoort / dat hy veel in de mondt hadde: Een yeder Schilder die wil bedijen / Vermijde cieraten en metselrijen. Hier sietmen oock een ongheme en waerneminghe/ dat is/den Enghel / die op een Marber g'at plaveytsel schijn gheeft ost spiegelt / of hy op ijs stonde/ t'welc op gepolyste Marberen

veren wel geschiet. Hy heeft veel groote wercken ghedaen om in Kercken. T'Amsterdam in d'oude Kerck waren van hem twee dobbel deuren / inwendich Passy-stucken / en de Verrysnis/ van buyten coperigh uyt den ghelen/ een werck dat seer gheprezen was. De binnen Tafel was een Crucifix van Schoorel. T'Alckmaer was van Marten in de groote Kerck 't hoogh Altaer/ een Crucifix / inwendich op de deuren de Passie / uytwendigh d'Historie van S. Laurens, alles seer constigh ghedaen. En also zijn wercken veel te Delft voeren/ soo waren in verscheyden plaetsen daer van zyn Tafelen/ soo wel in de oude als in de nieuwe Kerck. In de Kerck van S. Aechte, een Altaer-taefel van dry Coninghen: Dit had hy gheordineert/ dat inde binnē Tafel eenen Coning/ en in elcke deur eenen quam: Van buyten / was de Serpent-bijtinghe van wit en swart. Dit was een uytnemende goet werck / waer van hy hadde hondert gulden erflijck / oft Jaerlijcx: Want hy sich selven veel lijf-renten maeckte te hebben. Op't dorp te Eertswout in Noort Hollandt / aen't hoogh Altaer/ welcks Tafel ghesneden werck was/ waren van hem twee dobbel deuren/ inwendig 't leven Christi, uytwenwendigh 't leven S. Bonifacij, alles in veel percken verdeelt/ seer aerdigh gheschildert en ghecoloreert. Te Medenblick was van hem oock 't hoogh Altaer. Voor d'Heer van Assendelft maecte hy twee Altaer-deuren/ d'een de Verrijsenis/ d'ander de Hemelvaert. In den Haegh was in de groote Kerck van hem d'Heer van Assendelfts Capelle. Daer waer gheen eyndt te verhalen al de Tafelen / Tafereelen/ Epitaphien/ en Conterfeytsels/ die hy gedaen heeft: want hy van natueren vlijtigh wesende/ al stadich wrocht / en seer veerdich van handelingh was. Onder ander Tafereelē/ die seer constich van hem gedaen waren / was een seer uytnemende vol werc/ en redelijck groot/ eē vier uyterste/ het sterven/ t'Oordeel/ t'Eewich leven/ en de Helle. Hier in quamen veel naeckten / en beelden van verscheyden actien: Hier in zijn te sien veel veranderinghen / oft verscheydentheden der Menschlijcker affecten/ soo de pijne des doots/ vreuchde des Hemels/ en droefheydt en grouwlijckheden der Hellen. Dit stuck hadde hem laten maken zijnē Discipel Iacob Ravaert voor verhaeldt/ een treflijck Const-beminder in zijnen tijdt/ den welcken Hemskerck daer vooren telde een heel deel gouden dobbel Ducaten/ soo langh/ tot dat den Schilder seyde / het is ghenoech. Noch heb ick ghesien eerstmael by een Const-beminder Pauwels Kempenaer, en namaels by den seer Const-liefdighen Melchior Wijntgens, een lanckwerpich stucxken/ een Bacchanalia, oft Bacchi feest / waer van genoech de self ordinantie in Print comt: maer dit is wel het best gheschildert van al wat men nae zijn comst van Room siē mach/ wesende seer morbido/ oft poeselich van naeckten: Daer in zijn te sien die oude dertelheden / die men by den Heydenen in die feest oeffende/ van tuymelen/ en derghelijcke dinghen. By Aernout van Berensteyn / is oock van hem te sien een seer schoon Lantschap/ met een heerlijck verschiet / en is eenen S. Christoffel. Summa / hy was universael / en in alle dinghen gheoeffent / verstondt seer wel zijn naeckten: dan somtyden eenichsins te berispen / van weghen onse Nederlandtsche aenhanghende dorheydt / oft magherheyt/ oock dat zijn tronien by wijlen gebreck hadden van een seker gracelijcke vriendelijckheyt/ die (als elder meer gheseyt is) een Constenaer zijn werck seer vercierende is. Hy was een seer goet ordineerder/ jae een Man die de heele Werelt schier vervuldt heeft met zijn inventien / wesende oock een goet Architect/ ghelijck in al zijn dingen overvloedich te sien is. Daer waer oock gheen eyndt te vinden/ als men wilde verhalen wat Printen van hem al uyt zijn gegaen/ wat al aerdighe sin-rijcke beduytselen hem den vernuftighen Philosoopschen Dirick Volckertsz. Coornhart versierde/ die hy in't licht heeft ghebracht/ hoewel Marten self niet en sneedt: maer verscheyden Plaet-snijders / om welcke hy wonder veel goets teyckende: onder ander / desen verhaelden Coorn-

hert, wiens gheest/ verstandt/ en handen/ bequaem en veerdich waeren te begrijpen en upt te voeren/ alles wat den Menschen moghelijck mach wesen te verstaen oft doen. Heeft eenige dinghen ghehetst/ en ghesneden/ bysonder seer net en aerdigh d'Historikens van den Keyser/ uptghenomen daer den Coningh van Vranckrijck wordt ghevangen/dat is/van eenen Cornelis Bos. Eenigen tijt na dat Marten van Room was ghecomen/ oudt vrijer wesende/ trouwde een schoon jonghe Dochter/ gheheeten Marie Iacobs Coninghs dochter. De Rethorijckers Speelden/ de Bruploft ter eeren/ een Comedie oft Clupt. Dees zyn Vrouw starf anderhalf Jaer daer nae van kindt. Drij oft vier Jaer hier naer/ maeckte hy de deuren voorverhaelt/ die in't Princen Hof t'Haerlem aen de kinderdoodinge van Cornelis Cornelisz. te sien zijn. Andermael trouwde hy een oude dochter/ begaeft wesende niet met schoonheyt noch wijsheydt/maer met Rijckdom: en soo seer begheerich van ooghen nae ander luyden goet/ datse veel dinghen cocht sonder betalen/ of vont eer het verloren was/ tot groot leetwesen van Marten, die peghelijck waerschouwde haer niet te beschamé/ en als eerlijc oprecht Man elcken voldede. Hy was te Haerlem 22. Jaer langh Kerck-meester/ tot dat hy starf. Doe Anno 1572. de Stadt belegert wert van den Spangjaerden/ met toelaten van den Raedt/onthiel hy hem t'Amsterdam by Iacob Ravaert. Hy was van natueren vergarigh/en gesparigh/ oock seer cleenhertigh/en so schrickachtigh/dat hy in't oppersie van den Kercthoren clom/ om in den Omgangh de Schutters te sien trecken/ vreesende 't schieten/daer hy hem niet al te vrp en docht te wesen. Altijdt sorghde hy in zijnen ouderdom in armoede te comen/ droegh te dier oorsaeck altijdts in zijn cleederen verborghen een goedt ghetal gouden Crooné/tot hy starf. Na t'overgaen van Haerlem/werden veel van syn wercken van den Spangiaerden verkregen/onder deckfel van te willen coopen/ en nae Spaengien gesonden/ sonder al d'uptnemende constige stucké/die de rasende beeldtstorminge schandlijck heeft vernielt/ soo datter nu ter tijdt niet veel van hier te Lande ghevonden en wort. Marten, also hy een rijck machtig Man was/ geen kinderen na en liet/ bestelde veel schoon aelmoessen voor zijn doodt: onder ander/ gaf hy eenigh Landt/ om met datter Jaerlijckx af quam te gheven Houwlijcke have eenighe jonge lieden/ die des Jaers eens op zijn graf souden trouwen: t' welck alsoo altijdt gheschiet. Te Hemskerck op 't Kerckhof/ licht hy op zijn Vaders graf richten een blauw steenen Piramide, oft Grafspits: boven al staet zijn Vaders conterfeytsel ghehouwen/ en t'Grafschrift in Latijn en duptsch/met oock een Kindeken staende op doodtsbeenderen/ daer het tuper in steeckt/rustende op den Fackel/ en met den rechter voet op een doots-hooft: dit schijnt voor d'onsterflijckheyt ghemaeckt: onder staet/ Cogita mori. Onder aen comt zijn wapen/ in welcke comen boven op de rechte zijde een half dobbel Arent/ op de slincker een Leeuw: onder dese over dweers ghedeelt wesende/ comt eenen naeckten arem/hebbende inde hant een Pen oft Pinceel/ boven is den arem ghevleughelt/ den elleboogh rustende op een Schiltpadde, wesende(als ick acht)'t advijs van Apelles, van niet te traegh in arbeyt te wesen/ noch den geest met al te veel wercken niet t'overladen/ ghelijck Protogeni voor ghehouden wiert/ als elder verhaelt is. Tot ophouden van dese Piramide, is oock van Merten Lant bestelt: want lietmen deselve vervallen/so soudé dan de vrienden aen het Landt moghen hant slaen. Hy hadde een seer aerdighe manier van metter Pen te teyckenen/ en seer suyver in't artseren/ met een lichte fraey handelinghe. Tot Alckmaer zijn van hem zijn eyghen Conterfeytselen van Oly-verwe/ van verscheyden ouderdommen/seer heerlijck/aerdich/ en wel ghedaen/ ten huyse van Iaques van der Heck/die zijn Neef is. Doe nu Merten in zijnen tijdt der Const een bysonder licht is gheweest/ is hy ghescheyden upt dit verganghlijck leven A°. 1574. op den eersten dagh van October/ oudt wesende 76.

de 76. Jaer/ twee Jaren min gheleeft hebbende als zijne Vader. Het lichaem was t'Haerlem in de groote Kerck aen de Noortzyde/in de Capelle begraven: maer de Conſt/ gelijck hy haer een licht was/en ſal ſy ook zynen naem niet duyſter laeten/ ſoo langh als de Schilderconſt ſelf by den Menſchen gheacht/ en in weerden ſal weſen.

'T leven van Rijckaert Aertſz. oft Rijck metter ſtelt/ Schilder/van Wijck op d'Zee.

WIe mach begrijpen oft ſegghen/ watter voor een bequaem ſuyver Locht beaeſſemt vã der Zee mach weſen/oft heerſchen in den Noort-hollantſchen hoeck/ dat aldaer dat Landt ſoo natuerlijck gheneghen ſchijnt voort te brenghen in onſe vernufte Schilderconſt/by tijden eenighe edel en begrijpſaem geeſten/als te Beverwijck/Schorel/Hemſkerck/ en Wijck op d'Zee geſchiet is/ daermen onder de Boerſche Jeught ſulcke gheneyghtheydt tot de Conſt/ ſonder te hebben ſchier eenigh aenlockende voorbeeldt/ gheſpeurt en bevonden heeft. In het Zee-dorp voornoemt/Wijck op d'Zee/ is geweeſt een Viſſcher/gheheeten Aert, wiens Soon Rijck jongh weſende/ by ongheluck zijn been verbrandt zijnde/ werdt beſtelt te Haerlem/om aldaer gemeeſtert te worden/ welck been is moeten als verdorven afgheſet weſen: en alſoo den Jonghen veel by 't vyer ſat/ comt natuere hem verweckẽ/en tot de Teycken-conſt nooden: door welcke drijvinghe hy ſonder ander voorbeeldt/ begint met colen den heert en witten ſchoorſteen muer te betrecken met eenighe ghedaenten der beeldinghen/ ſoo dat hem werdt ghevraeght/of hy luſt hadde het Schilderen te leeren/ en met grooten ernſt dat begheerende/ is beſteedt ghewoorden te leeren by Ian Moſtart: en alſoo hy met een Stelt gingh/ wert gheheeten Rijck met de ſtelt. Hy heeft grooten vlijt om leeren ghedaen/ en is een goet Meeſter ghewoorden. Van zijn werck waren de deuren van het Draghers Altaer: welcken Altaer wel eer was ghedaen van Meeſter Iacob den Meeſter/ van Ian Moſtart. In dees deuren maeckte Rijck, daer Ioſephs Broeders om Cooren comen in Egypten/ daer Ioſeph als een Coning ſit in grooter heerlijckheydt/ en dierghelijcke dinghen. Veel van Rijckens wercken zijn geweeſt in Vrieſlandt/ oock ten deele veele te niet gheraeckt/ ſoo dat icker geen weet aen te wijſen. Hy is gheweeſt een ſtil/ bequaem/vredigh/en deugdigh vroom Man/ de Godlijcke Schrift en Sielruſt ſeer beminnende. Hy heeft eyndlijck zijn wooninghe ghehouden t'Antwerpen/ daer hy om zijn gheruſtheydt wille hem ten leſten begaf niet te doen/ als de naeckten te maecken in verſcheyden Schilders ſtucken/ voor eenighen ghewoonlijcken loon. Gheen van zijn kinderen ſtelde hy op de Conſt. Doe hy in grooten ouderdom was ghecomen/ en hem 't gheſicht niet en wouw dienen/ niet ſiende wat hy maeckte/ ſtreeck de verwe ſoo dick op den Penneelen/ dat het niemandts gadinghe en was: maer moſt dickwils afgeſchrabt worden/ en maeckte hem oock t'ſomtijdt gram/ om dat de luyden zijn dinghen niet en begheerden. In 't Jaer 1520. is hy ghecomen t'Antwerpen in 't Gildt van de Schilder-camer/de Violiere bloem/ onder de Devijſe: Wt jonſten verſaemt: welcke Camer was opgheſtelt Anno duyſent vier hondert. Hy werdt van Frans Floris gheconterfeyt tot eenen S. Lucas, die ons Vrou ſchildert/ om op 't Schilders camer te ſetten: want hy ſeer wel bemint/ en vroylijck was/ segghende dickwils: Ick ben rijck/ en wel gheſteldt/ en hadde oock een fraey ſchilderachtighe tronie. Hy is gheſtorven ontrent een half Jaer nae de Spaenſche furie/ ontrent Mey 1577. oudt 95. Jaeren.

Hu

Het leven van Hubert Goltz, Schilder/ Plaet-snijder/ en Histo-ry-schrijver/ van Venlo.

ALso Lambert Lombardus groot gerucht hadde / om zyn uytnemende blinckentheydt in onse Const/ dewyl hy haer op de nieu beter manier wel van de eerste begon oeffenen / hadde veel Discipulen: Onder ander is oock hem by ghevoeght Hubert Goltzius, gheboren te Venlo / van afcoemst doch van Wirtzburg/ welck zijn voorouders geboort-plaets is. By desen Lombardus heeft hy ghesien en gheconterfeyt verscheyden dinghen nae den Antijcken/ soo wel Roomsche als ander/ die in Duytschlandt van d'oude Francos waren naghebleven/ waer door hy begon yver en lust te hebben in die Antiquiteyten / en met hulp zijner gheleertheydt/ die Roomsche oude dinghen t'ondersoecken/ waer in hy uytnemende ervaren is ghewor-den / en heeft met behulp van d'Heer van Watervliet/ heerlicke seldsaem dinghen voortghebraght. Hy heeft vergadert / by een ghebracht in een groot Boeck / en in druck uytgheghven/ alle de Medaglien oft tronien der Roomsche Keysers / waer over hy ontrent twaelf Jaer doende was / niet sonder grooten cost en arbeydt. Dese dinghen waren ghedruckt met verscheyden gronden / en in houten platen ghesneden/ hier-in ghebruyckende een Schilder van Cortrijc/ een wonder versierlijck en vernuft Man / gheheeten Ioos Giet-leughen: Welcken toenaem doch op zijn leven niet over een quam. Dese Keyser tronien comen seer cloeck en aerdig/ en zijn passlijck groot / beginnende aen Iulius Cæsar, tot Carolus de vijfde / en Keyser Ferdinandus: En waer geen Medaglien oft penninghen van eenighe Keysers zijn ghevonden/ heeft hy een ydel rondt ghelaten. Hier in heeft hy bewesen een groot opmerckigh oordeel en verstant/ soo wel in ghelijckenissen wel te treffen/ als dese tronien te stellen in goedt ghevolg/ en de levens te beschrijven/ t'somtijdt teghen 't quaet ghevoelen van onachtsaem Schrijvers. Dit Boeck is in verscheyden spraecken van hem uytgheghven. Op desen tijdt woonde hy te Brugghe in Vlaender: Hadde oock zyn eyghen Druckerye / alles op 't bequaemste / en voorsien met seer schoon letteren/ doch gheenen openen Winckel daer van houdende. Hy heeft noch verscheyden Boecken/ die by den Gheleerden in seer groot achten en verwonderen zijn/ laten van hem uytgaen. Eerstlijck / in 't Jaer 1563. in Latyn een Boeck / gheheeten Caius Iulius Cæsar, oft d'Historie der Roomsche Keyseren/ uyt oude Medaghié/ waer by is gevoegt 't leven van Iulius Cæsar, en is ghededicеert aen den Keyser Ferdinandus. In 't Jaer 1566. heeft hy uytgheghven een ander Latijns Boeck / ghenoemt Fastos: Waer in zyn begrepen de Overheeren en Seeg-feesté der oude Romeynen/ van Rooms bouw-tijdt aen tot de doodt Augusti, alles met Medaglien van zijner hant gesneden / en met schoon uytleggingen gheciert: Dit tweedde Boeck was gedediceert aen den Roomschen Senaet oft Raedt / waer om hem Anno 1567. op 't Capitolium te Room/ was verleent eenen besegheldeп Brief/ waer in sy hem aennemen voor een edel Roomsch Burgher/ als die om zijn uytnementheydt en gheleertheydt wordt weerdigh gheacht/ tot een vercieringhe der selver Stadt / alle Roomsche Borgherlijcke vrijheydt te ghenieten / alst blijckt aen 't uytschrift ghedruckt in 't Boeck/ Cæsar Augustus ghenoemt. In 't Jaer 1574. is noch een tweede Boeck van hem uytghegaen / van Cæsar Augustus, met Medaglien en rugghen / oft averechten der Medaglien/ van hem gegaen / en in Latijn de beschrijvinge van Cæsar, in twee Boecken verdeelt. In 't Jaer 1576. is noch van hem uytghegaen een Boeck in Latijn / ghenaemt Cicilia, en Magna Græcia, oft d'Historie van de Steden en volcken van Griecken/ met de Grieckscche Medaglien / en de beschrijvinghe van dien/ met noch meer ander Boecken: In welcke hy toont een groote vlijtighe kloeckheydt/ doende alsoo herleven de ghedachtnis der heerlijcke oudtheydt van dat alder door-

doorluchtichste Keyserlijck Rijck: en is alles wtnemende schoon/en met schoon letteren in groote Volumina ghedruckt. Aengaende zijn wercken in onse Schilderconst/van hem met den verwen ghedaen/daer weet ick niet veel van te verhalen/ dan dat ick wel weet / dat hy is ghebruyckt gheworden / en heeft gheschildert verscheyden dinghen / oock t'Antwerpen in den tijdt van de gulde Vlies-feest voor de Oosterlinghen / en veel ander dinghen: was stout yet aen te vatten/ en cloeck in zijn handelinghe. Hy heeft voor zijn eerste Huysvrouwe ghehadt/de suster van de leste Huysvrou van Pieter Koeck vā Aelst/daer hy sommighe kinderen by hadde / welcke hy als een Romeyn oock Roomsche namen gaf/als Marcellus, Iulius, en dergheliicke. Met dese ghehouwt zijnde / trock na Room/dat sy't niet en wist/ meenende hy maer te Coelen was. Te Brugghe wonende/ hadde groot tijt-verdrijf te hooren predicken een graeu Monic/ gheheeten Broer Cornelis: en hem wort nae ghegheven/dat hy zijn Predicatien heeft beschreven / en ghedruckt. Welcken Monick hy hadde geconterfept op een trony-penneel van Oly-verwe/ghenoech van vooren / by onthoudt/ seer wel ghelijckende en ghestelt wesende / recht in sulck verstoordt wesen als hy was/ doe sy hem met schimp-rijmen en Pasquillen hadden te vooren geterght/ het welck so veel de Const belangt was wel ghehandelt / en hebbet oock ghesien / en in handen ghehadt. Hy nam eyndlijck aen een tweede Houw'lijck met een Vrouw niet van het beste gherucht / tot leetwesen van zijn kinderen en vrienden/tot zijn eygen onrust/ schade en schande / ghelijck meer wijse oft verstandighe Mannen is wedervaren/ die sommighe vrouwen onstadichevdt te veel betrouwt hebben / meenende die door reden te matighen / oft door goet onderwijs de verstijfde arghe gewoonten versachten / oft beter ghestaltigen. Hy was van seer goet oordeel / en een treflijck statigh Man / by grooten en Gheleerden in groot aensien. Hy hadde Antonio Moro gheschoncken een zijn Medaglie-boeck / seer schoon ghebonden / welcken hem seyde / niet te willen beloonen dan met zijn Const / en dede hem een oft twee reysen aen den Morghen comen om te sitten / hy soude hem conterfeyten / en liet hem wel onbeten hebbende weder t'huys gaen / tot de derde reys / doe dede hy nae hem een Conterfeytsel in een ure oft weynigh tijdts / dat wonder wel ghedaen was / en gelijck: want hy ondertusschen hadde in zijnen sin geschildert het recht wesen van Goltzius, welck noch te Brugghe by de Weduwe oft haer vrienden is/ naer dit Conterfeytsel was een ghesneden en gedruct in een van zijn Boecken. En ghelijck zijn Boecken met verscheyden Latijnsche Lof-dichten waeren vereert/soo is onder ander dees Epigramme van een Enghels Ghesant hem ter eeren ghemaeckt.

In effigiem Huberti Goltzij, ab Antonio Moro expressum,
Danielis Rogerij Angli Epigramma.

Goltzion arte parem pingendi cernis Apelli,
Sculpendiq; parem, culte Lysippe, tibi:
Notitia imperij Graij, pariterq; Latini
Varronem similem, Pausaniaq; simul.

Dat is:

Daniel Rogiers Enghelsmans Epigramme / op Hubert Goltzij Conterfeytsel/van Antonis Moro ghedaen.

Ghy siet in Schilder-const hier een ghelijck Apellen,
En een Man by Lisip in't snijden weerdt te stellen,
Een Man in wetenschap Varro uyt t'Roomsche Rijck,
En oock Pausaen den Grieck ervaren wel ghelijck.

Hubertus

Hubertus Goltzius is overleden te Brugghe / in het Jaer ons Heeren 1583. oft daer ontrent.

Het leven van Pieter Vlerick van Cortrijck/ en Carel van Yper/ Schilders.

HEt gheschiet t'somtyden / dat eenighe oeffenaers onser Consten van jeught aen / door Natuere / lust/en vernuft worden moedich ghestuert/en ghetrocken / op te stijghen boven ghemeenen spoor en gang van ander hun lantsluyden / oft tijdtsghenooten / die hardt verweert blyven (om een daegh'lijckx smal ghewin/daer magherlijck den cost uyt vallen mach) volherdende in een slechte wijse van wercken/dat dickwils geen Schilderen is weerdigh te heeten: maer so eenigh doeck-verwen/oft cleerschrijven / datmen daer in der Stadt ghewent is/ en daer soo eenige Marctvolghende Cramers op zijn ghepast. Maer dit is te clagen/ datmen siet ghebeuren / dat wanneer sommighe edel gheesten / door arbeydt / vlijt en oeffeninghe / anderen hoogh overtreffende/ op den t'sop der volcomenheyt zijn gheclommen / datse niet met raedsaem bedencken/en veel ooghde voorsichtichheyt over al om en sien / dewijl hun den weg van eere en voorspoet open en ten besten is / waer sy in de heerlijckste rijcke Coopsteden met hun vercregen Stadtvercierende Const / meest vrucht/voordeel/eere/en ghewin souden moghen genutten / oft becomen : ghelijck oudts tijdts d'Antijcke Schilders deden/daer vooren van wordt vertelt/datse vlijtich de groote beste Steden sochten/en geen Schilder eyghen Lantschap vercoos: maer was ghemeen voor alle Landen/ en alle Landen waeren hem ghelijck oft ghemeen. Daerom soudemen voor onbedacht moghen achten / die te seer verblindt / door een belacchelijcke ydel aenclevende begheerte tot gheboortplaets / oude smeeckende kennis des ghemeenen volcx/oft oock een lijmachtighe treckende liefde tot den Ouders oft vrienden/ die doch eyndlijck vruchtloos wort/ door dat sulcke luyden/door haest en licht ghemaeckte kennis / onversien in arem Houw'lijck / en swaer Huysgesins last komende/den Ouders/ vrienden / oft qualijck hun selven redden/noch helpen en konnen : en blijven alsoo vast met 't Hooft in den sack sitten/onder t'harde jocke der vuyl bekrosen armoede:becoopende al te duyr hun wulpsche versuymelijcke aengheboren slofheydt / oft onwysheydt /in desen gevalle / van soo traegh en slaeperigh t'huys te blijven sitten / te weten/sy die dickwils so veel verre Landen/ en uytheemsche Steden hebben besocht/en bereyst/ (naedemael doch yeders natuere hem tot eyghen Landt / en volck meest aenlockt / en dat het veelen ongheraden dunckt / by vreemdt volck als een verworpen vreemdelingh 't leven over te brenghen) dat sy by huys/onder 'tvolck van hun spraeck en Natie / de ghebuersteden en Landen niet hebben eerst wel doorsien / en onderscheyden / uytkiesende die hun bequaemst en nutst mocht wesen te woonen / boven eyghen Stadt oft gheboort-plaets : niet soo heel hier in den Voghelen ghelijckende / die men seght/datse geern zijn daer zy ghebroedt zijn : want hier teghen dient ghesteldt het Italiaensche Spreeckwoordt / dat sinrijcker stoffe heeft. Tristo è l'augello, che nasse in cattivo valle. Want sy segghen : T'is een arm Voghelken/dat in ellendich dal ghebroedt is / om dat hem de ghewentheydt tot een natuere wordt / en treckt daer altijdt te blijven/ 'tzy hoe coudt / rouw / oft vruchtloos Landt oft plaets is/daer het zijnen lieven Moederlijcken broednest weet te zijn geweest : ghelijckmen oock eenighe sulcke slechte Voghelen siet / die altijt over al sotlijck/ghelijck als Rampsalige reysers/oft arme Pelgrims den bijtenden couden Winter naevlieghen/en verselschappen / niet doende voorsichtlijck als Opvaer / Swaluw / oft sulck Somer-lievende ghevogelte/sich meer vermakende inden bloem uytaessemenden soeten Westen windt / als in den Sneeu uyt-

uytspouwenden Noorden. Het vertellen die van Piemont / dat in't woest ghebergh te van den grouwsamen Alpes volck woont / daer het Jaerlijcx al vol Sneeus is / en comende beneden ter marckt om hun behoeftlijckheyt in den Steden / daer het Menschlijck is te woonen/grootlijck seer haesten en verlangen om weder in hun oude gewoon armoede en ellendicheyt te wesen / daer sy van Sneeu-water stadich te drincke groote croppen hebben souden: des ick acht dese arme luyden by den verhaelde Winter-voghels zijn te ghelijcken: ghelijckmen daer by mocht voeghen/die in onse Const uytnemende geschickt zijnde / in hun ellendighe gheboort-plaetsen hun neder sette/daer hun Const qualijck bekent/beloont/en in eeren is. Een van dese was ten ongheluck Pieter Vlerick, den welcken was gheboren te Cortrijck Anno 1539. zijn Vader was een Rechts - gheleerde / Taelman / oft Procureur / en siende zijn soon tot de Teycken-const geneghen/ bestelde hem te leeren by een Water - verwe Schilder/ buyten de Doornijck Poort / gheheeten Willem Snellaert, die so wat beter was in de Const als ander Doeckschilders/die in de Stadt seer veel waeren/en ghemeenlijck zijn. Binnen desen middele tijt hoordeme veel geruchts va de ongemeen cloecke manier van teyckenen en schildere van Carel van Yper/ daer Pieter eyndlingh by was bestelt te leeren. Hier sagh hy heel een ander wijse/ en begon hem daer nae te ghewennen / en maeckte Carel somtijts eenige groote cromme voeten / die maeckte Pieter dan noch meerder / om dat hem docht dat het te cloecker stont / en te beter was. Carel was niet groot van persoon/en was evenwel moedich / en corselachtich/oft wat cort voor t'hooft. T'gheschiede op eenen avondt/datmen daer tYper gewent is te backen pannekoecken / die sy kesyen heeten / en dat elck de zyne met de pan moet omkeere. Doe het dan Pieters beurte was / en hy zynen koeck opwierp met de pan om te keeren / comt den beboterden pannekoeck de Meester vlack in zyn aensicht te vlieghen / dat hy de hitte wel mocht bevoelen/ en besmeert was. Pieter stont deerlijck en sach om dit ongeluck: doch dit passeerde met wat ghekyf. Op eenen anderen avont hadde Carel gasten/ en redelijck beschoncke wesende/ quam op den Winckel / toonende den gasten de schilderye : en alsoo Pieter de keersse nae zynen sin om lichten niet con houden / nam zyn vuyst / en sloegh Pieter voor 't hooft / dat hy ter eender zyde viel/en de keers met den Candelaer ter ander. Den jonghen dese onredelijckheyt niet connende verdragen/ is smorghens vroegh van Yper nae Cortrijck ghetrocken / sonder zijn Meester adieu te segghen. Den Vader / die een streng Man was/en zijn soon niet willende gelooven/dat het soo toeghegaen was/bekeef den jonghen vast / zijn wech loopen bescheldende/ en seyde / dat hy niet veel deughen en soude/nam stracx een Peerdt en trock nae Yper : Daer most den jonghen/hoe moede hy was/mede/ en zijn als ick meen vijf mijlen weeghs: want den Vader wouw de waerheydt gaen onderstaen. Daer gecomen/vondt wel dat Carel niet veel wist te segghen/ dan groot onghelijck hadde: Doch gaf den Vader zijn soon in teghenwoordich heydt gheen gelijck. Carel voldaen zijnde/nam den Vader Pieter mede: t'huys ghecomen wesende/ gaf hy Pieter weynigh oft schier geen gelt/en geboot hem heen te trecken zijn avontuer te soecken/ en hem selven te gheneeren. Dus is den armen jonghen / die noch maer ontrent twaelf oft veerthien Jaer oudt en was/ eyndlingh ghecomen by Mechel / en was Sondagh oft heyligh dagh dat t'volck buyten der Stadt quam wandelen /, daer sat Pieter op den wegh en rustede en gelijck de Jeught uyt vrienden en kennis wesende/ en geen heencomen wetende licht bedroeft is / sat vast en weende/des eenige voorbygangers vraegden waerom hy weende/ en of hy gheen ambacht con/ en derghelijcke. Pieter seyde / hy was een Schilder: En ghelijck te Mechel altijt oock veel Water-verwers zijn / werdt van eenighe van desen mede ghenomen. Sy hadden daer ee maniere dat hun doecken door verscheyden handen mosten / d'een maeckte

maeckte tronien/en handen/d'ander de cleeren/oft Landtschap/soo werdt Pieter ghestelt te maken compartimenten/ daer dan schrift in quam/waer in/ en in ander hy hem so wel droegh / dat ander Schilders Pieter sochten van den Meester t'ontrecken/en begonden om Pieter te kijven / en twist te hebben. Hy hem dan bevindende sulc een Meester te wesen/trock wech van Mechelen na Antwerpen : want hem docht hy hoefde nu niet te sorghen. T'Antwerpen quam hy by een Oly-verwe Schilder / die stelde hem te copieren een Serpent-bijtinghe van zijn handt / en vraegde Pieter of hy die handelinghe wel volghen soude / en alsoo 't een handelingh was die Pieter docht nouw voor Katten noch Honden te deughen/seyde ja. Hier en is hy oock niet langhe ghebleven/ en is so van den eenen op den anderen winckel geraect/ oock eyndlingh by Iaques Floris , den Broeder van Frans. Hier hielp Pieter met zyn mede-discipels hun Meester op eenen avond een boots stellen: want Iaques zyn broeder van verre kennende met licht aencomen / schicte dese knechten met bloote Rapieren schretsende op de steenen nae Frans toe / en deden hem wel dapper loopen: Want Pieter begon al Manlijck te worden/en is voort uyt 't Lant getrocken/ eerst in Vranckrijc/ van daer in Italien / en hiel hem eenen tijdt langh te Venetien by Tinturet , die aen hem en zijn dingen goeden sin hadde/ ghelijck hy oock aen des Meesters: en het schijnt wel/had hem 't hooft niet soo groen gheweest/ en tot verder reys niet gheneycht / hy hadde met de dochter van Tinturet Houwlijck aengegaen/ daer hy wel toe had mogen comen: dan is van daer in ander Steden gherepst/ en ghecomen te Room. My dunckt of hy een reysghesel had van Antwerpen/ geheeten Hans in den boogh. Hy is oock geweest te Napels/ siende al die vreemdichept buytē Napels te Puzzuoli,en elder. Te Room conterfeyte hy veel frap gesichten van der Stadt op den Tyber/ oock het Casteel S. Agnolo, en veel Ruwijnen/ want hy seyde/ als hy geen gelt en hadde/ most hy Ruwijnen tellen: dese waren uytnemende metter Pen gehandelt/en met sulcken aerdt en kloeckheyt dat het niet te verbeterē was / het was schier op de manier van de Pen-handeling van Hendrick van Cleef. Dese stucken heb ick ghesien dat hy hadde rondtom den Winckel opghehanghen: maer mostse weder wegh nemen / om dat sy hem Room te seer in 't ghedacht hielden/ en dat hem soo seer moeyde daer niet noch te wesen : doch hy conder beter ghelt winnen als bewaren/ met zijn mede Nederlanders/ die seer op dē goeden Wijn verslinghert waren / datter dickwils niet veel t'over en was. Verlieten hun eens op malcander/ meenende elck dat een anders buydel wel ghespeckt was : En als men 't ghelach betalen soude/ hadde niemant ghelt. Wat hadden sy te doen? Gaven den Weerdt al hun nederbasen/oft coussen te pandt/ namen swartsel/en maecten hun beenen swart/deden hun schoenen aen/en bonden de cousebanden aen/gingen so heen/ en het geleken seer fijn hosen te wesen/ die heel dicht aen de beenen pasten. Yemant hadt wat onder handē/ dat schier op was ghedaen : dit voldaen/vercochtent / en ginghen hun hosen lossen. Te Room heeft hy noch veel dinghen ghecontersept na den Antijcken/en nae Michel Agnels dinghen uyt 't Oordeel / en nae zyn rondt. Hy schilderde oock eenighe ordinantien / te weten / dry Coninghen/met aerdighe Ruwijnen/met veel cleen gheruchr van beeldekens/ en dergheliicke / ghewennende hem te wercken van alle manier van Schilderen: Wrocht oock veel op 't nat. Was met Ieronimus Mutziano tot Tivoli/ alwaer hy in de Lantschappen van Mutziano, in't Paleys van den Hof/ de beelden en Historien maeckte : waer by te bedencken is/of hy handelinge hadde/en ervaren was in de Const. Hy was te Room ten tijde van Paus Pius de vierde. In zyn afcomen had hy vreemde en sorghlijcke avontueren. In Duytslandt reysende/en logerende met sijn medegeselle in plaetsen/ daer 't volck op een weynig nae / die in de Herbergh vast brasten en droncken/al uyt gestorven was/en mosten slapen op bedden/daer men eē weynig te voor de dooden af had genomen/

doch

doch alsoo't Godt gaf/hadden geen letsel. Int optrecken ghesciede hun een clucht in Italien / in een Stedeken/ daer sy aen een Schilders Winckelken om werc hadden gebraecht:en den meester geen hebbende/ warē voort gegaen/ en wederom gewenckt: want een Heer oft Borgher braeghde den Schilder/ wat dat voor ghesellen waren. Hy antwoorde / Schilders / die werck soecken. Desen wildese te wercken gheven/ lietse daerom wederom roepen.En also d'Italiaenen van boven met der hant nederwaert wencken / en niet van onder op/dat daer voor vileynicheyt wort gheacht/meenden sy / men wees datse hun wech maken mosten :Des waren sy in twijffel: off sy op den loop wilden/ denckende of sy't onwetende ergens in mochten hebben verkerft: doch werden bevindende/datmen hun wederom riep. Als nu Pieter weder in Vlaender in zijn gheboort-stadt ghecomen was / werde van zijn oude kennis blijdelijck ghewelcomt / begon vast te maecken Water-verwe doecken / die by eenighe van de Schilders (die wat meer kinnis hadden als ander) met groot verwonderen waren aenghesien. Hy maeckte op eenen langwerpigen Doec een Serpent-bytinge met groote beeldē/ die seer wel stondt en ghehandelt was: een vier Evangelisten/daer aerdige tronien/een vercortende handt op een Tafel liggende / en fraey laken in quam : oock in eenige tronie eē ander besiende met grooten ernst. Noch eenen doeck van een Iudith, daer sy Holophernis hooft in de male steect/welck doode hooft uytnemēde was Noch een Crucifix in de hooght/ met Maria en Ioannes, met fraey en aerdich laken/en alles wel geschildert: den dooden Christus hingh heel anders als men hem ghemeenlijck siet van ander Schilders gedaen/soo heel had hy hem gemaect neder geswackt/gelijc een doot lichaem geneygt is te doen / daer de beenen/oft knië niet recht blijvē staen/ als veel Schilders ghewent zijn te maken. Maer daer hy ooc seer uytnemende in was/dat was in Metselrije/ en te schilderen Tempelen/ en Prospectiven/ dat ick wel mach segghen/ noyt geen gesien te hebbē so aerdich gehandelt/so wist hy die Colomnē met soete Marmor-vlecken hoogen/ diepen/ en canaleren/ eenen uytnemenden welstandt te gheven/ desghelijcx vloeren/en ander omstandicheden / met een seker gracelijcke soetheyt. In dese Tempelen maeckte hy eenighe Historien : Onder ander/ was van hem ghedaen seer versierlijck / daer Christus Coopers en vercoopers uytjaeght/met veel cleen gherucht van beeldekens/ die menigherley actien deden: Daer waren oock eenighe Antijcksche backen / met water / en Visschen / daer kinderkens mede speelden. Somtijts maeckte hy een heerlijck Coninghlijck Paleys/daer Salomon in een heerlijck ghestoeldt en throon zijn eerste Vonnis dede / over het levende Kindt de natuerlijcke Moeder kenlijck maeckende. Oock daer Maria gheboodtschapt wort / stoelen en koetse als van hout seer aerdich ghesneden wesende / met een insien in een ander Camer / alles seer wel en cluchtich gehandelt. Hy maeckte oock d'Historie van de seven gebroeders der Machabeen / daer sy ghemartelisеert / en wreedlijck gedoodt worden/ seer wercklijck gheordineert en gheschildert. Hy maeckte oock een Susanna, met den boeven/dat alles seer wercklijck stont/ met een versierlijcke Fonteyne / welcks back/als een schulp van Marmor/was ghedraghen van Zee-Goden oft Goddinnen met gedeelde visch-steerten/ van Coper / welck Coper gaf verscheyden glanssen / en was te som plaetsen groen oft mosschich vā t water. Hy schaemd' hem oock niet / yet te schilderen nae Print van Titiaen,te weten/daer Ioseph van Putiphars Huysvrouw wort nae t'bed ghetrocken / en hy ontvliedt : En de Boodtschap in de hooghde / van een Italiaen ghesneden / daer den Enghel met d'een handt om hoogh wijst/en met d'ander zijnen schoot / en een Lelie ghevat heeft : En daer in den schijn een deel Engelen met den heyligen Geest afcomen: daer had hy die drijvende wolckskens/en stralē over de Metselrije doorschijnich soo wel ghedaen / en met sulcken welstandt / dat het niet te verbeteren was: Desghelijcx alle die beelden/

 lakenen/

lakenen / tronien / en naeckten / waren wonder net en levendich ghehandelt: So was de Metselrije en vloer / dat ick gheenen moet en hebbe veel beter van Water-verwe te sien. Dit selve maeckte hy oock in 't cleen van Oly-verwe / voor eenen Brouwer / gheheeten Ian Bonte, dat seer wel stondt. Hy maeckte noch van Oly eenighe Marp-beeldekens in 't cleen / van grooten welstandt: en eenen grootachtighen naeckten S. Ieronimus, liggende als gheknielt / en met den voorsten erm rustede hy / d'handt leggende op een doots-hooft / so datmen 't corpus van ter syden sach / met eē deel van den rugghe. Dit hadde hy ghedaen nae 't leven / wesende goet werck. Noch maeckte hy een Kerck-vaen van Sinte Barbara: Op d'eē syde / daer sy staet met den Palm-tack: Op d'ander syde / daer sy onthooft light / en den Vader met 't sweert van den Duyvel in de Locht wech wort ghevoert: Dit was van Oly-verwe. Noch maeckte hy een Passy-stuck / te weten eenen naeckten Christus, sittende op 't graf / met alderley Passy-tuygh / ghelijck men in den Vasten voor den Altaren pleeght te stellen: Dit was met al zyn bywerck seer meesterlijck en wel ghedaen. Het waer my niet wel moghelijck alle zijn wercken te verhalen / die bysonder van Water-verwe seer uytnemende constig waren. Maer wat baet het? Al had hy Apellis, oft een van den besten Antijcken Schilders gheweest / daer waren in dat Cortrijck gheen Talenten voor hem ten besten: Conde hy een van zyn Doecken dry oft vier pondt vercoopē / daer was seer veel roeps van. Hy vondt hem ghehouwt / en begon wat ghesin te crijgen / soo dat hem ten lesten een oorsaeck quam aenbieden / om te Doornijck te woonen / met een werck voor eenen Canonick / geheeten Monseur du Préz, tot een Epitaphium, waer van de Tafel was een Verrijsnis: Dese maeckte hy te Cortrijck / was een redelijck groot Penneel / 't welck ghedootverwet zynde / is in de Son gheborsten / dat het herlijmt en gheschaeft zyn most / hadder veel moeyt mede / en was een fraey ordinantie. Trock ten lesten na Doornijck / ontrent 't Iaer 1568. oft 69. Dit was so veel (ghelijck men seght) ghecomen van de Helle in 't Vaeghvyer / want daer was voor hem weynigh ten besten / om dat het oock gheen rijcke Coop-stad en is / en dat die Walen weynigh verstandt van onse Const hebben / daerom oock weynigh liefde: want hy van dat groot stuck van Oly-verwe maer dry pondt Vlaems en hadde. Daer nae maeckte hy te Doornijck de deuren / ende alle het hout-werck oock stofferende / op een aerdighe maniere. verguldende al wat verguldt most wesen / en 't rouwe hout met bruyn Oker / oft roet / van Lym-verwe aenstrijckende / maeckte metter steck hier in maelgien oft streecken / als of het eenigh vreemt hout waer gheweest / 't welck vernist wesende seer wel stont. Maer aleer hy te Doornick noch con dry worden / en hadde hy gheen cleyn moeyte: Want die Schilders daer oock een Gildt hebben / met Deken / en ander Officiers / en doen recht op hun eyghen handt over dinghen / die de Const oft hun Gildt belanghen: En daer mach niemandt comen Schilderen op zijn selven / oft winckel stellen / hy en moeter ghebooren zyn / en eenighe Iaren onder een vry Meester hebben gheleert / en derghelijcke afschuttingen die sy hebben / om een vreemdlingh / hoe constigh hy oock is / buyten te sluyten: ghelijck sulcx te Parijs / en meer groote Steden / heel onverstandelick in 't gebruyck is. O Pictura, edel en alder vernuft-barenste Const in der Naetuere / Moeder aller verciering hen / en Voedster aller edel deuchtsamer Consten / die geene uwer mede-susters / die men vrye Consten noemt / te wijcken hebt / die by den edelen Griecken en Romeynen soo heel in weerden waert / en u constighe Oeffenaers over al soo heel welcom / wel ontfanghen / en van den Heeren en Oversten soo gheern voor Borghers aenghenomen. O al te ondanckbaer teghenwoordighe Eeuwen / datmen door aendringhen van onaerdige brodders / sulcke schandlijcke Wetten / en derghelijcke afjonstige ordeningen / in den Steden plaetse heeft ghegheven / dat over al schier (sonder schier alleen te Room) van

van de edel Schilder-conſt wordt een Gildt ghemaeckt / gelijck men van alle plompe hant-wercken en Ambachten/ als Weven/Pels-naepen / Timmeren/ Smeden / en dergheliicke doet. Te Brugghe in Vlaender is t'Schilderen niet alleen een Gildt : maer daer onder wort oock begrepen het Gorreel-maken. Te Haerlem/daer altijdt veel edel gheeſten in onſe Conſt zijn geweeſt/daer zijn de Ketel-bouters/Tin-gieters/ en oude Cleer-vercoopers/ onder het ſchilders Gildt. Hoewel dees twee Steden oorſaeck by brenghen / waerom het gheſchiedt is : ſoo is het evenwel ſoo verre gecomen/datmen haeſt weynich onderſcheydt maeckt tuſſchen ſchilderen en ſchoen-lappen/weven/ oft dergheliicke dinghen : want het moet oock(ghelijck het onwetenheydt en onverſtandt geern heeft) een Gildt weſen / en moet (daermen't noch ghecrijghen can) met ghelt ghecocht worden. Dan moeter proef zijn ghedaen / ghelijck Kiſt-maeckers / Cleer-maeckers / en ander Ambachten doen : want (dat noch plomper luydt) wordt oock een Ambacht gheheeten. O edel Schilder-conſt/ waer iſt met u ten leſten nu ghecomen ? En hoe weynich worden uwe edel Oeffenaers/ onder die nou een weynich ſchaduw oft ſchijn der Conſten hebben/onderſcheyden ? Groote Keyſers/Coningē en Princen/ plochten u niet alleen in grooter / hoogher weerden/en eeren te hebben/ en Stadts rijckdommen voor u te gheven : maer ſelf u edel oeffeninghe te ghebruycken. Nu zydy ten leſten met het Peerde goreel-maken/Tin-gieten/ Ketel-lappen/ Glaſ-maecken / en oudt Cleer-coopen/ een Gildt gheworden : dat welcke nu Princen/Heeren en Overicheden/in den Steden niet alleen lyden/ maer beveſtighen/en doen ſulcke Ordinantien / u / o edel Pictura', tot ſmaet en oneere/onderhouden/en in't ghebruyck blijven / niet bedenckende / dat hun oneere hun geen eere en is/ noch geenen lof by brenghen can. O al te ſeer ondanckbaere tyden.

...oreelen ...n,dat de ...erden aen ...hals heb- ...n,om by ...recken.

Pieter Vlerick moſt ooc zijn proeve doē/ welck was een doeck van Water-verwe / een ſeer aerdighe ordinantie van een Kinder-doodinghe. Voor aen was een getuymel van Soldaten / en Vrouwen met den kinderen / op eenen voorgrondt van Metſelrije. T'verſchieten was een inſien van een Stadt oft Marckt/ met ſeer aerdich gebouw van huyſen / en cleen gh woel. Hier in ſagh mijn Heer den Deecken met die ander hoetelaers wel ſoo diep/ of ſy op eenen ſlijpſteen hadden ſtaen ſien : doch was het goet geſchouwt/'tmocht voor proeve beſtaen / en hy Meeſter weſen : hoewel dat het (als verhaelt is) Pieter veel moeyte coſte. En ſouder oock niet toeghecomen hebben / ſonder den voornoemden Canonick / die den Biſſchop van Doornijck te hulp nam/ dat ſy ten leſten/doch noode/bewillighden. Pieter dan te Doornijck woonende/nam al aen te doen watter quam / niet alleen ronde Beelden te ſtofferen / maer oock blaeſbalcken verwen / en dergheliicke / dat te claghen was / dat hy gheen oorſaeck hadde / zijnen tijdt en Conſt aen yet beſonders te gebruycken : dickwils wenſchende / dat den tijdt mocht comen datmen ſegghen ſoude/Meet my/ Meet my/gelijck als men dringht in den dueren tijdt om Cooren/ daer elck om zijn nootdruft laet om 'teerſt meten / dat hy ſoo mocht te doen crijghen. Hy maeckte ſomtijdts een Conterfeytſel voor cleenen prijs : Oock voor eenighe Nonnekens een Altaer-taefel/ van Oly-verwe op doeck/ wat langhwerpich / met in't midden een opgaende vierrant/ weſende een Crucifix : op d'een zijde voor aen ſat den eenen Moordenaer op een karre / met een Biecht-Vader by / die hem ſcheen te trooſten : ander graefden den put om 't Cruys in te ſtellen : een lagh met opgheſloofden arm / om uyt den kuyl te haelen / het zy ſteen oft yet dat 'tgraven verhinderde. In den midden / een weynich in't verſchieten / had hy Chriſtum ghemaeckt aen 't Cruys. Achter uyt een beroerde doncker lucht bracht hy eenen ſchijn / die 't beeldt van ter ſijden beſcheen / ſoo dat den Chriſtus meeſt al overſchaduwt was / ghelijck hem noch Tinturetten geeſt en inventien in't Hooft laghen / dat evenwel voor den Schilders oft Conſt-verſtandighe niet onbevallijck en ſtondt : doch hadden

den de slechte Nonnekens daer geen vermaken in. Verder in't verschieten waren eenen hoop doende den anderen Moorder te cruyce: Voort dobbelaers/ en alderley omstandt / was seer versierich: Daer quamen oock Peerden in die schoon coppen hadden. Dusdanigh werck quam noch seer selden uyt / dan wel somtijts yet van cleene weerde/ oft daer niet veel op en sat. Hy hem dus vindende in dese nouwicheydt / werdt oock den anderen ghelijck / dat hy niet wel mocht lyden / dat ander van buyten daer souden comen Meester worden/oft maer eenighe Conterfeytselen maecken. Werdt oock ghesint tot pleyten / en hadde eenighe Processen soo teghen 't Gildt / en anders: des hy voor eenigh Procureur een heel Camer van Grotissen (daer hy oock uytnemende in was) schilderde / dat groot gheldt weerdigh was / op dat zijn saecke met aller macht voort mocht zijn ghedreven / soo datmen hem daghelijckx sagh achter straet met een deel papieren / en brieven in de handen/ oft self een Taelman/oft Procureur waer gheweest. Hy was ooc seer verstoort op eenen Schilder Michiel Gioncquoy, die corts van Room ghecomen was: desen was van Doornijck/en hadde te Room seer veel coperkens gheschildert / meest wesende cleen Crucifixkens / daer hy de pons af hadde / en copieerder aldus by menichten / en hadde een maniere die seer netkens en scherp te sitten fijmelen: achter was niet veel als eenen swarten grondt / en onder wat aerdtrijck. Hier mede con hy redelijck verdienen/want stonden den Spangiaerden en anderen wel aen. Van hem wordt oock verhaelt in't leven van Sprangher. Desen hadde veel te seggen op eenen erm van den Christus, in de verrijsnisse van Vlerick, in d'Epitaphie van Monsuer du Préz, daer voor van is ghesepdt: welcken erm hy niet alleen daghelijckx berispte/ maer toogh toe / en gingh hem met de verwe verderven / oft nae zijn meeninghe verbeteren/ een groote verwaentheydt en sotte eergiericheydt van soo een / die weynich teyckeninghe/verstant/en inventie hadde/sulcken verwetenheydt te bestaen / in een Stadt/daer den Man woonachtich levende / en tegenwoordich was: so dat natuerlijcker wijse te spreken / Vlerick geen cleen oorsaeck en hadde / hier over seer t'onvreden te wesen: want het een uytnemende onbeleeftheyt was / van een die so weynigh in de Const by hem was te ghelijcken. Hy heeft noch in't lest ghemaeckt een Venus, daermen seght / dat hy met het naect zijner Huysvrouwen hem hadde beholpen/dat een stuck was dat seer was gheprezen: maer (als ghesept is) hy was ter plaetsen daer zijn vercregen Const hem weynigh nut oft voordeel dede: oock den opstijghenden krijgh/en s'Landts inwendighe beroerten en verderfnissen/ en deden hem geen voordeel. Hy is tusschen Cortrijck en Doornijck ghevanghen ghewórden van 'tkrijghvolck / en hadde veel suckelinghe. Hy hadde twee of dry seer schoon dochterkens / daer hy ghenoeght in hadde/wat op zijn Italiaens te sien ghehulselt en gecleedt gaen: dese storven van de Pest/ soo dat hy ten lesten oock aen de selve sieckte is gestorven Anno 1581, op den Vasten-avont dagh / oudt wesende 44. Iaer en half. Hy was een Man van wackeren gheest in de Const / hem selven niet veel achtende/en seyde dickwils tot my / die wat meer als een Iaer by hem woonde: Dat ick wist dat ghy gheen beter Meester soudt werden als ick/ick soude u raden daer uyt te scheyden. Dickwils prees hy Frans Floris, en ander seer / en sonderlinghe d'Italiaensche Veroneës /Titiaen, Tinturet, Raphael, Coretzo, en ander meer: Had oock veel te segghen van een schilderije tot Cramona in de Kerck / wesende een Cruycinge Christi. Ic cost hem/ om dat hy mijn tweede / en leste Meester was / niet verswegen laten/dewijl zijn wercken meest zijn te Doornijck en Cortrijck/die niet te veel en zijn / en nerghen meer / oft weynigh ghesien worden: oock om dat hy (die in alle deelen der Consten verstandigh / en op alderley manier van wercken hervaeren was) sulckx wel verdient/op dat zijnen naem eerlijck en gheruchtich/der onsterflijckheyt bevolen / en eyghen blijve. Doe hy

noch

noch te Cortrijck woonde / had hy een Discipel van aldaer / gheheeten Lowijs Heme, die hem seer wel nae quam / besonder in te schilderen Metselrijen / en Prospectiven / en is wel de best te Cortrijck in onse Const. Hier mede laten wy Pieter Vlerick berusten / en keerẽ tot zijnen tweeden Meester Carel van Yper / daer wy voor een weynigh van hebben verhaelt. Hy was van Yper: doch den tijt zijner gheboort is my onbekent: weet oock niet by wien hy geleert heeft. Hy hiel zijn wooninghe tot Yper / daer hy verscheyden dingen ghedaen heeft / als ghevels van huysen / Kerck-tafelen / en verscheyden dinghen / buyten in eenighe Cloosters / daer onder ander yet op het nat kalck ghedaen van hem soude wesen. Te Doornijck in eenigh Canonicks huys / heb ick gesien een Bekeeringe Pauli van wit en swart / groote beelden: Heb oock ghesien een Verrijsnis van Oly-verwe / op een Penneel / ghelijck tot een kasse / op een tresoor te sitten / dat niet qualijck en was gehandelt. Op eẽ Dorp by Roesselaer / Hooglede geheeten / was van hem in de kerck een groot oordeel van Oly-verwe / daer hem zijn Discipel Claes Snellaert, den soon van Vlericks eersten Meester / gheholpen heeft in eenig verschietende dingen in de Locht / en anders. Desen Claes was soo taemlijck van Teyckenen / Metselrije / Compartimenten / en ander versieringhe van cieraten / en is Anno 1602. oudt in de tsestigh Jaren / te Dordrecht ghestorven. Ick heb oock van Carel gesien een Oordeel / geteyckent op een lombaerts bladt / ghedaen met de Pen / en gewasschen / t'welck Carels Weduw een Schilder / die haer Man had helpen bewaren / had ghegheven / dat ick acht d'ordinantie van dit mocht wesen: Het was seer verstervlijck / en vol aerdich ghewoel / wat Tinturet-achtich: den Christus sat op wolcken / en hadde onder hem de teyckenen oft Dieren der vier Euangelisten. Hy teyckende oock veel voor Glas-schrijvers. Te Gent in Sint-Ians Kerck / is van zijn teyckeninghe / een schoon venster van eenen Kerstnacht / dat een fraey en werckljjc stuck is. Hy hadde Italien / en ander Landen besocht / en was over al in Vlaender zijner Const halven seer gheacht / en gheprezen / want hy heel in seer uytnementheyt / by anderen inlandtsche Schilders vã aldaer af stack / en upt nam: doch soude by ander overvlieghers / in Brabandt / en Hollandt / qualijck t'veldt hebben mogen houden. Hy was een Man / die vast korsel / en swaermoedich was. Het is ten lesten gheschiet, dat hy is gecomen te Cortrijc / alwaer die schilders hem groote vrintschap en goet onthael deden: en t'samen aen goet chier maecken wesende / werden te clappen / en te boerden d'een met den anderen / van hun Vrouwen / en wat kinderen sy hadden: Vraeghden onder ander Carel na zijn kinderen. Doe wert ghesept / dat hy een seer schoon Vrouw hadde / maer creegh gheen kinderen. Waer op yemandt onder den hoop seyde: Carel, ghy en zijt niet weert dat ghy leeft / sulcke een Vrouwe / en geen kinderen te hebben / oft te maecken. Dit woort (soo men nae bevondt) had desen swaermoedighen Mensch so ter herten ghenomen / dat hy't niet en con lijden / van hem setten / noch vergheten / wat vrucht oft gheruchte sy om zijn vermaken deden: Sy ginghen nae den middagh wandelen buyten langhs de Leye / een Riviere die door Cortrijck loopt. Doe seyde Carel: Ick wouw dat ick laegh in den grondt van dat water. En gelijck het in den Somer en heet was / meenden sy / dat hy lust hadde te swemmen / en hem te vercoelen / in dat claer schoon water. Des avonts weder ghecomen wesende in de Herbergh / oft ter plaetsen daer sy te vooren by een waren gheweest / en weder aen drincken over maeltijdt: Carel altijdt even swaermoedich / en truerigh sittende / en sy hem tot vrolijck zijn vermanende / was een die't hem eens bracht / oft toe-dronck / en uytghedroncken / vraeghde wat hy begheerde / wit oft root: want sy droncken witten en rooden Wijn. Carel hadde een mes onder Tafel in zijn handt / en stuppende gaf hem selven een wonde in't lijf / latende het bloedt loopen op de Tafel / segghende: siet daer is roodt. T'ghesselschap dit siende / was gheheel

verbaest / grepen den Man aen / den welcken verhaelde t'voorsprokē woort/ dat hy niet weert en was te leven. Hier waren sy alseer begaen en beroert van sulck grouwlijck stuck/ en vreesden ooc dat Justitie dit vernemende /en hy soo storf/soude moeten buyten by t'gericht oft galgh ghehanghen worden / dat te groote schant soude wesē voor de const: des sy hem in der nacht ter Stadt uyt creghen/in een schuyt langhs de Leye/ en brochten hem in een Clooster / dat Groeninge heet/dat een vrydom is. Sy verbonden / en troosteden hem so sy best conden: want de wonde was soo heel diep niet / om dat 't mes op een ribbe was gecomen / en so wat afgeschampt. Somtijts scheē dat het wat wesen wilde/dat hy hem wat stellen en bedencken soude/beclaeghde zijn dwaesheydt/seggende: Wat heb ick ghemaeckt? Dan quam hem weder wanhope en raserije in't hooft: dan begheerde hy Papier/ en teyckende alderley ghespoock / seggende: dat hy verdoemt was. Die hem bewaerden/te weten/Olivier Bard schilder/gheboren van Brugghe/ en ander/ hadden ghenoech te doen hem vast te houden/ sulckē ghewelt hy dede met hem te wringen /dat de wonde t'elcken open borst/en argher wert: en aldus in sulck een rasende wesen eenige dagen en nachten volherdende/is ghestorven/ontrent de Jaren 1563. oft 64. Eenige wilden segghen / dat hy te Room oft in Italien hadde een ander getroude Vrouwe/en dat hy over zijn wantrouwicheyt altijt swaermoedigh en becommert gingh/ d'eerste Vrouwe soo bedrogen en verlaten te hebben. Summa/hy is dus ellendigh en ongevalligh gestorven/ en daer in't Clooster begraven. Hier heb ick nu den Discipel voor den Meester gestelt/ 'twelck my soo voor quam / en is my te meer te vergevē / om dat dē discipel zijn Meester heeft in de Const overtroffen/ en dat het mijn Meester is gheweest / doch nae den tijt van het sterven te reeckenen most Carel langhe voor gecomen en ghestaen hebben.

Het leven van Anthonis van Montfoort / ghseyt Block-landt / Schilder.

HEt schijnt of een claer treflijck gheslacht / al is het t'somtijden ghecomen tot leeghen /afgangh door teghenvallighe avontuer/ noch veel tijt sulcke vriendlijcke Hemel-gunst is toegedaen/ dat wel ghemeenlijck eenighe daer van geraken op te climmen tot besonderen deughtsamen eerlijcken graedt. Ghelijck gheschiet is Anthonis van Montfoort/welcken oorspronghlijck zijn afcomst heeft vanden Heeren Baronnen/ en Borgh-graven van Montfoort: soo d'eersame Heeren der Stede vā Montfoort / my zijn afcomst in het lange met ghetuygh'nis van hun Stede-zeghel hebben te kennen ghegheven / en bevestight. Zijn Vader was ghenoemt Mr. Cornelis van Montfoort/ghseydt van Block-landt/om dat te dier plaetse zijn Voor-ouders seker leen-goet ghehadt hebben / als oock mede naer een Dorp en heerlijckheydt / gheleghen tusschen Gorcum en Dordrecht / gheheeten neder Block-lant. Hy was langhe Jaren Rentmeester van den Heer van Haeren/en den Baron van Moeriammez/ en naemaels Schout der Stede van Montfoort. Dus onsen voorgenomen Anthonis hiet van Block-landt / nae de plaetse by Montfoort/ Block-landt gheheeten. Welcke Heerlijckheydt d'Heer van Block-landt/Neef van Anthonis, Ao. 1572. stervende sonder kinderen/Anthonij middelstē Broeder(wesende dier tijdt Pensionaris der Stadt Amsterdam) heeft ghegeven by Testament. Anthonis was geboren te Montfoort in't jaer 1532. en heeft t'begin der Schilder-const geleert te Delft by zijn Oom/ gheheeten Hendrick Assuerusz. een ghemeen Meester: doch redelijck goet Conterfeyter. Block-lant hier by eenighe Jaren zijnde geweest/ en alsoo Frans Floris seer gheruchtigh was/wert hy nae zijn groote begheerte by hem besteldt / alwaer hy binnen den tijdt van twee Jaren in zijn leeringe is toegenomen. Wederom te Montfoort gekeert wesende

wesende int Jaer 1552. heeft tot synen 19. Jaren hem begheven in Houwlijck/met de Dochter van een treflijck Borgher/wesende aldaer Burger-meester en Kerck-meester: By dese creeg hy gheen kinderen. Hy quam woonen te Delft aen den langhen Dijck / daer hy noch grooté vlijt dede/met stadich meer en meer ondersoecken / en oeffenen sich in de Schilkerkonst te verbeteren / inventerende/ schilderende/ teyckenende/ en conterfeytende seer wel nae 't leven naeckten van Mannen/en meest Vrouwen / om alle ontrecken / musculen/ en ander binnewerck / poeselighe soetheyt/verwer ghedaenten/vouwen uytgeven / verheffen/ en swaddzigh nedersetten des naeckten vleeschs: oock alle werckingen van lijf en leden natuerlick uyt te beelden/ en te verstaen. Hy wiert door sulcken vlijt en opmerckige waernemingh e uytnemend' en gheschickt in naeckten/ laeckenen/tronien/ en ander deelen der Consten / en door zyn seldtsaem cloecke wercken seer beroemt en gheruchtigh. Hy hadde veel groote wercken te doen/als die tot groote dinghen ghenegcht en lustigh was/ des hy op dien tijdt ghenoegh hadde zynen lust te ghebruycken / in groote Altaer-tafelen / deuren / Tafereelen / Doecken/ en dergheliicke. Conterfeytselen nae 't leven dede hy selden oft weynich/ als die te desen deele niet veel roems oft naems en begheerde / hebbende sijnen sin bysonder op ordinantien: hoewel hy een goet Meester wesende / oock uytnemende nae 't leven dede. Ghelijck als waer te maecken is met een paer Conterfeytselé/van zijn Vader/en Moeder/ die met een veerdighe maniere gedaen/ en uytnemende zyn / besonder des Vaders tronie met den baerdt/ welcken op een schijn-doenlijcke wijse seer aerdich is ghehandelt. Dese zyn te sien t'Amsterdam in de Warmoes-straet / ten huyse van d'Heer Assuerus, Heer van Block-landt/ Neef van onsen Block-landt. Nu Bloeck-landt volghde seer in handelingh de manier van zyn Meester Frans Floris. Hy hadde oock een wijse/ghemeenlijck zyn dinghen te verdrijven met vederen uyt wiecken van Gansen en ander ghevogelt / daer naer in den diepselen met den Pinceel t'artseren / soo in laeckenen als in naeckten. Laecken / handen / voeten / en tronien dede hy seer aerdigh/daer door zyn dinghen in welstandt seer verschoonende. Daer neffens was hy seer gheestig van hayr / dat den tronien grootlijcks verciert: Oock van ouder en ander Mannen baerden: Hy was oock maetlijck in zyn cieraren. In den kercken tot Delft zijn van hem gheweest verschepden heerlijcke Altaer-tafelen: Onder ander oock eenen boven al uytnemende ter Goude/wesende S.Iacobi onthoofdinge. Dese schoon dingé zyn meest door blinden yver en onverstandighe raserye in de oproerighe Beeldtstorminghen vernielt / en door Barbarische handen den ooghen der Const-lievenden nacomers berooft/so datter weynig is overgebleven. Tot Wtrecht zyn van hem te sien eenighe Tafereelen / en Altaer-deuren: Onder ander ten Huyse van Jofvrouw van Honthorst/dicht achter den Dom / is van hem een groot schoon Tafel met twee deuren / uyt en inwendich geschildert: De binnen Tafel wesende de Hemelvaert Mariæ, voort in de deuren Kerstnacht en yet anders / van buyten Marien boodtschap. Tot Dordrecht op de Doelen / zyn van hem eenighe schoon dinghen/van de Passie oft Cruycinghe Christi, die heerlijck aen te sien zyn. Aengaende de manier zijns levens/hy was een stil vlijtigh Man van aert / niet te prachtich in zyn dracht: maer suyver/puntich/en zedig/ houdende in zyn huys onder zyn gesin een seecker statighe bequaem orden / en manierlijcken reghel/hebbende by den luyden een eerlijck groot en achtbaer aensien / gaende eyndlijck altijdt met eenen knecht oft dienaer achter hem / als zyner afcomst ghedachtich wesende. Hy hadde een seer aerdighe wijse van dootverwen/als met een stuck tot litteyckken ghetuyght can worden / dat te sien is tot Leyden / ten huyse van den Const-lievighen Pieter Huyghessen, in de gulden Klock: daer op een boven-camer is een badende Bersabea, met meer naeckte Vrouwen/ van Block-landt gedoot-

verwe/ en onvoldaen ghelaten: welcke dinghen in meerder weerden zijn te houden als die voldaen zijn / ghelijck sulckx in den ouden tijt meer bevonden is ghewozden. Block-landt gedueren-de den tijdt van zijn eerste Houwlijck/ hem vindende sonder kinders en lan-ghen tijt van grooten lust geprickelt/de vermaerde Roomsche en Italische din-ghen/ soo Antijcken/schilderijen/en an-der fraepicheden te sien / is eyndlijck met eenen Gout-smit van Delft daer nae toe gereyst / op den selven tijdt doe den Graef van der Marck in den Briel is gecomen A°. 1572. in't begin van A-pzil. Block-landt in Italien gecomen/ sagh veel dingẽ van die treflijcke Mee-sters handen / die hem met groot ver-wonderen wel bevielen: Doch soo eeni-ghe willen segghen / conden hem die swaer studiose naeckten in't Oozdeel en welfsel van Michel Agnolo soo heel niet vermaken/ 't welck meer anderen met den eersten aensien soo wedervaren is: want dese niet dan van langher handt allencxkens ghesmaeckt connen woz-den / dooz toenemende kennis en was-sende verstandt. Hy is in als uytghe-bleven ontrent een half Jaer / want hy keerde weder t'huys in den volghenden September/en quam doe woonẽ in zijn Vader-stadt Montfoozt: van daer ten lesten t'Wtrecht / alwaer zijn eerste Huysvzouw ghestozven zijnde / hy zijn tweede Huysvzouw nam/ by welcke hy hadde dzye Kinderen. Tot Wtrecht maeckte hy een schoon Altaer-taefel / om te staen tot s'Hertoghen Bosch/we-sende de leghende van S. Catharina, dat een uytnemende aerdigh werck was. Noch een schoon Altaer-tafel/daer d'A-postelen op den Pingsterdagh den hey-lighen Gheest ontfanghen: op den deu-ren was gheschildert des Heeren He-melvaerdt / en dergheliicke Histozien / het zijn seer cloecke beelden: dit werck plach te staen in S. Geertruyden Kerck t Wtrecht. Tot Amsterdam was van hem een Altaer-taefel tot den Minre-bzoeders/van 't sterven en begraven vã S. Franciscus, welc vergingh in de beelt-stozminge. Hy maecte noch vooz eenen/ gheheeten Keghelinghen, een naeckte Ve-nus, niet seer groot / 't welck noch by zijn Weduwe is/ en was van hem self altijdt in grooter weerden ghehouden. Syn leste werck is noch t'Amsterdam by Wolfart van Bijler in den Nes in de tralij/het welck zijn eenige stucken van het leven van Ioseph den Patriarch / doch niet al voldaẽ wesende. Hy woon-de t'Wtrecht in 't huys van S. Catharinen Clooster / alwaer hy is overleden in't Jaer ons Heeren 1583. oudt 49. Jaren. Hy was een Meester / die zijn naeckten wel verstondt/soo men in zijn wercken / en aen eenighe Pzinten / als eenen dooden Christus in de Graf-leg-ghinghe / van Goltzio ghesneden / wel sien mach. Syn vzou tronikens in pzo-fijl en anders bewijsen/dat hy veel hiel van Parmentij manier / die hy seer socht nae te volghen: Dus heeft hy dan met zyn uytnementheyt in de schilder-const zyn gheslacht / hem / en zyn ghebooz-stadt een claer loflijck ghedacht na ghe-laten. Hy heeft ghehadt verscheyden goede Discipulen en werck ghesellen: Onder ander/ Adriaen Cluyt van Alck-maer: Welcken Adriaen was een goet Conterfeytter na 't leven/en is gestozvẽ A°. 1604. Den Vader van Adriaen Pieter Cluyt, was een Glas schzijver/ in 't Schilderen en 't blasoeneren der Hee-ren Wapenen niet onervaren. Daer was oock by Block-landt een Jongh Edelman/ die alree groot beghin had-de seer aerdigh van te Conterfeyten nae 't leven/den welcken zyn stuck niet ma-kende van 't schilderen/ niet begeert ge-noemt te wesen onder den Schilders/ meenende soo het schijnt daer dooz aen zijn eere oft gheslachts blinckentheydt verminderdt te wesen/anders van sin en ghevoelen wesende/ als t'heerlijck oudt Roomsch gheslacht der edel Fabij, die den naem Schilder tot eẽ pzacht en cie-raet so moedigh voerden/ alsoo hier vooz verhaelt/ gelesen mach wozden. Jc laet staen den Ridder Tupilius, Keyser Adrinus, en ander/die dooz den Pinceel hun gheslacht en naem hebben ghesocht eer-lijck gherucht by te voeghen. Dit nu o-verghheslaghen / Block-landt had noch eenen Discipel / gheheeten Pieter, en was van Delft / wesende den Soon

van

van den rijcken Smit. Desen (meenen sommige) soude meer verstandt hebben gehadt/ als den Meester/ en uytnemende hebben geworden/ dan is vroegh gestorven. Van zijnen Discipel/ Michiel Miereveldt, van Delft/ sal volghen by de teghenwoordigh levende.

'Tleven van Lucas de Heere, Schilder en Poeet/ van Ghent.

GHelijck elder verhaeldt is/ dat uyt den Const rijcke Winckel oft schilderconst-school van Fransoys Floris, zijn voortgecomen seer constige Meesters/ die als vlijtighe leer-kinderen so cloecke overvloedighe borst hebben ghesoghen/ is onder dese een der besonderste gheweest Lucas de Heere: den welcken heel uyt de Const opghesteghen en ghesprooten is: want Ian de Heere, zijnen Vader/ was in zijnen tijt den alder uytnemensten Beeldt-snijder/ die men inde Nederlanden wist te vinden: zijn Moeder/ Jonghvrouw Anna Smijters, was een uytghenomen Verlichtster/ die seltsaem constighe dinghen met verwe en Pinceel te weghe heeft gebracht/ en van wonderlijcke nethepdt en scherphepdt: want daer was van haer ghedaen een Meulen met volle seylen/ Meulenaer met sack gheladen gaende oft climmende op de Meulen/ een Peerdt onder op de Meulen-wal met een karre/ en volck die onder voorby gingen/ en al dit werc connen bedecken met een half Coorengraen. Van dese Ouders dan is gheweest geboren Lucas de Heere, te Ghent/ Anno 1534. Hy heeft van jonghs aenghevanghen de Teycken-const by zijnen Vader/ die een seer verstandigh Meester van beelden was/ en oock een goet Bouw-meester/ die veel heerlijcke wercken van Albaster/ Marmorsteen en Toutsteenen maeckte/ waerom hy t'somtyden reysde nae Namen/ en Dinant/ Marmoren te haelen/ nemende den Jonghen veel tijdt mede/ die verscheyden ghesichten op de Mase/ vervallen Casteelen/ en Steden over al conterfeytte nae het leven/ alles op een vaste/ nette en aerdige maniere met der Pen. Doe hy nu door zijn Ouders onderwijs een redelijck Teyckenaer was/ is hy eyndlijck besteldt by Franciscum Floris, wesende groot vriendt van zijn Vader. Hier heeft Lucas in de Const seer toeghenomen/ en is so verre in de Const voort ghevaeren/ dat hy Francen seer vorderlijck was/ verscheyden dinghen voor den Meester doende/ insonderheyt teyckeninghen voor Glas-schrijvers en Tapijtsiers/ het welck al onder des Meesters naem is doorghegaen: waer by af te meten oft te verstaen is/ of hy oock een ervaeren Teyckenaer was. Hy is voorts gereyst buyten s'Lants/ te weten/ in Vranckrijck/ alwaer hy oock veel Tapijten patroonen teyckende/ voor de Coninginne/ s'Conings Moeder. Was oock veel tijt tot Fonteyne bleau, daer veel Constighe wercken/ Antijcke beelden/ Schilderijen/ en anders te sien waeren. Van Vranckrijck ghecomen wesende/ begaf hem in Houwlijck met een deughtsaem Jonghe Dochter/ ghenoemt Elenora Carboniers, de Dochter van den Rentmeester der Stadt Veren. Veel Conterfeytsels nae het leven heeft hy ghedaen/ waer in hy door zijn wel stellen groote vastichepdt hadde/ dat hy wel by onthout yemant conterfeyten con/ datmen daer soo veel ghelijcknis in sagh/ datment con kennen. Hy conterfeytte den Heere van Wacken/ met de Vrou/ en oock Cosijntgen/ den gheck van den Heere: dit waeren deuren van een Altaer. Tot S. Pieters te Gent/ waeren van hem oock deuren/ waer in quam eenen Pingsterdagh/ daer in Apostelen met schoon laecken in quamen. Tot S. Ians was van hem een groot schoon Epitaphium, in midden een Verrijsnis: in d'een deur, de Discipulen na Emaus: in d'ander/ Magdalena by Christum, in 't Hofken. Verscheyden Tafereelen en Conterfeytselen zijn van hem seer constich ghedaen/ en meer souden/ en hadde hy niet soo veel tijdt verloren by den Heeren en grooten/ waer van hy veel voortghetrocken en aenghehouden was/ soo om zijn ghesprackichepdt/ soeten omgangh/ als oock om zijn Consten/ soo in het Schilderen als dichten/ gelijck sulcke Consten geern by den anderen

Groote netheyt van verlichteje.

deren willen wesen. Heeft oock by eenighe Princen soo liefgetal gheweest/ dat hem heerlijcke Officien zijn ghegheven. Het is eens ghebeurt / dat hy hem vindende in Enghelandt/ werdt ghestelt te schilderen in een galerije voor den Admirael te Londen / in welcke hy te maken hadde alle drachten oft cleedinghen der Natien: Welcke alle ghedaen wesende / uytghenomen den Engelsman / heeft den selven gheschildert naeckt/leggende by hem alle stoffen van Laecken oft Sijden / met daer by een Snijders schaer / en krijt. Den Admirael dit beeldt siende/vraeghde hy Lucas, wat hy daer mede meende. Hy antwoorde / dat te hebben ghemaeckt voor den Engelsman / niet wetende wat ghedaent oft maecksel van cleedinghen hem geven / dewijl sy daeghlijckx soo veel veranderden: Want hadde hy't heden dus ghemaeckt / morgen soudt moeten wat anders wesen / t'zy op zijn Fransch/ Italiaensch / Spaensch/ oft Nederlantsch/ daerom heb icker het Laecken by ghemaeckt / en de reedtschap / op datmer altijt mach af maken sulck als men begheert. Dese nieuwicheydt werdt van den Admirael ghesept en ghetoont der Coninginne / de welcke dat siende/ seyde: En ist niet wel een sot wesen met onse Natie / datse soo onstadigh is / datse van den vreemdlinghen verdient aldus bespot te worden ? Doch als men de waerheyt vry seggen mocht/zijn niet alleen Enghelschen oft Fransoysen te beschuldigen/over dussche veelderley veranderinghen/ maer oock wy Nederlanders/die verscheyden volcken cleedinge oock veel te veel naebootsen / besonder die ons naest ghelegen zijn/ oft daer wy mede handelen. Hier in zijn doch de Duytschen en Switseren wel minst te beschuldighen/ die meest altijt met haer oude broeck / oft bruyck (men ick) te vreden zijn. Maer by ons gaetmen somtijdts vlechte-beenen met onder wijde toegheströpte broecken / datmen nouw voort en can. Nu hebbē wy ons buycken ghemaeckt / datse verre over den gordel hanghen: Dan comen wy weder voort gheperst in onse cleeren / datmen qualijck de ermen can beweghen / oft zijnen adem halen / en hebben Galeybroecken ghelijck als de roeyende slaven/en d'een is op Fransch/ d'ander op Spaensch/en Portugaels. T'somtijden mosten de broecken soo enghe zijn / datmense met aentreckers had mogen aendoen. Dan ist noch alder belachelijckst met onse Jofvrouwen / met hen cass' enfants, alsoo't wel heeten moghen: hier mede ghelijcken sy wel soo breedt en gebildt / als den seldtsamen Ros baeyaert / datse qualijck door eenighe deuren moghen: Daer toe pincen en dwinghen sy hun boven-lijven so heel enghe toe/ datse qualijck hun buygen oft ademen connen. Niet ist ghenoech / dat sy hen selven aldus raeybraken: maer quellen met derghelijcken bangicheyt en smerten d'onnoosel Vrouwlijcke jeught/ dat d'arme wichters qualijck bloedt oft vleesch mach aenwassen. In sulcken malle dwalinge en seckte is men hier te lande ghecomen / datmen de ranckicheyt/dunlijvicheyt/oft magherheyt(die wel een seckt mocht heeten) meent welstaende en schoon te wesen. Te desen deele zijn d'Italische veel prijslijcker en wijser / die van oudts altijdt gheern saghen heerlijcke vollijvige Matroonen / die wel in't vleesch waren / ghelijck sy noch doen/en maken der Vrouwen cleederen soo los / datmense daer ten eersten wel lichtlijck uyt schudden soude/ t'welck voor de beste wijse waer aen te nemen. Nu om tot Lucas te keeren/ in ghedicht oft Poesije heeft hy verscheyden dinghen ghedaen: Onder ander/den Boomgaert der Poesijen / in welcken hy eenighe dinghen uyt den Fransoyschen heeft vertaelt/te weten/den Tempel van Cupido, van Marot, en ander dinghen / oock veel van zijn eyghen vindinghen / doch niet op de Fransche mate / die hy naderhandt wel gevolght heeft. Hy hadde oock begost te beschrijven in Rijm het Leven der Schilders/ dat welck begin ick noyt hebbe connen becomen / wat moeyt ick daerom hebbe ghedaen / om my ten minsten daer mede te behelpen / oft t'selve in't licht te laten comen. Hy was een Man van groot verstandt en oordeel/ en een groot beminder der Antiquiteytē/Medaillē/ en an-

en ander vreemdicheydt / waer van hy een paslijck moy Cabinet plach te hebben: Onder ander eenige cleen coperen Mercuriuskens / doende aerdighe standekens / en waeren ghevonden te Velseke in Vlaender / by Oudenaerde / daer men meent de Stadt Belgis soude ghestaen hebben. Hy hadde eenen Antijcken schoen / die in Zeelandt uyt was gegraven / wesende een sole met veel aerdighe bindtselen / ghelijck men sulcke siet te Room aen den Antijcke beelden. Ick ter liefden hy mijn eerste Meester was / hadde hem oock ghesonden eenen naetuerlijcken grooté kies oft kaeck-tant / welcken vijf ponden swaer was / die was ghevonden tusschen onse Dorp Mulebeke en Inghelmunster / in een plaetse die men hiet / het dooder lieden landt / met ander ghebeenten / en harnasch oft ijser wapeninghen / dat welck een wonder dingh was te sien. Sijn Advijs-woort / devise oft spreuck / was een seer aerdighe Anagramma op sijnen Naem / met even veel letters over een comende: Schade leer u: comende over een met Lucas de Heere. My dunct seer vernuftich van hem ghevonden is: wesende oor een leerlycke goede sententie oft spreuck: want zijn eyghen schade voelende / en den oorspronghe merckende / oock eens anders siende oft hoorende / en waer door die geschiet is bedenckende / can men alderbest gheleert worden / eygen schade te voorcomé oft wijcken. Lucas is overleden Anno 1584. op den 29. Augusti / oudt wesende 50. Jaren.

Het leven van Iaques Grimmaer, uytnemende Landtschap-schilder / van Antwerpen.

IN het Rethorijcklijcke Schilder-Gildt van Antwerpen / is ghecomen Iaques Grimmaer Antwerper / in't Iaer ons Heeren 1546. Hy hadde gheleert by Mathijs Kock, en na by Christiaé Queburgh t'Antwerpen. Hy dede veel ghesichten van Landtschappen na 'tleven / ontrent Antwerpen en elder / en is soo uytnemende gheweest in Landtschap / dat ick te som deelen geen beter en weet / soo levendigh en aerdigh was hy in syn Lochten / de schoonheyt der selver in 't leven waernemende / en voorts in alle dinghen seer eyghentlijck het leven volghende / 't zy in huysen / verre Landtschap / oft voor gronden / en was seer veerdigh in zyn werck. Van beelden weet ic niet besonders van hem te verhalen. Hy was oock de Rhetorica toeghedaen / en een seer goede personnagie in 't spelen. Hy is t' Antwerpen gestorven: zyn edel wercken zyn verdienstlick by den liefhebbers over al in grooter weerden ghehouden.

't Leven van Cornelis Molenaer, gheseydt schelen Neel, van Antwerpen.

DE Schilder-konst ten deele van Landtschap hadde haer grootlijcx te belghen / soo ick verswyghe / en niet in ghedachtnis en stelde / Cornelis Molenaer, diemen om zijn scheelheyt ghemeenlijck noemde / scheelen Neel van Antwerpen: want offer veel constighe Landtschap-schilders opt geweest zijn / die uytnemende van boomen en anders zijn gheweest / soo sie ick van niemandt fraeyer / en schilderachtigher slach van bladen als van hem. Die in't welnemen van een yeder / tuygh ick nae mijn oordeel soo te wesen. Voorts van d'ordinantien zijner Lantschappen / en achter-uyten / heb ick niet veel te roemen: dan dat alles watmen van hem siet / den Schilders wonder wel bevalt: doch in beelden had hy geen handelinghe. Hy wrocht op de Water-verwers maniere / sonder maelstock / en was wonder veerdig / werckende voor d'een en d'ander in dagh-huyr. In eenen dagh / als men hem te voor wat had aengheleydt / maecte hy een groot schoon Lantschap / en men gaf hem van eenen heelen dagh eenen Daelder / t'somtijdts voor een achter-uyt / oft grondeken seven stuyvers. Hy was seer goelijckx / en veel Schilders ghebruyckten hem tot hun eyghen voordeel / hebbende t'huys arm bestier / oft regement / en groote armoe-

de

de/door dat hy dranckliefdigh hem niet con wel aenstellen. De schult (als veel gheschiedt) werdt ghelepdt op de Vrouwe: dese haelde dickwils tgelt te voren/ en 't werc bleef t'huys onvoldaen. Syn Vader is oock een ghemeen Schilder gheweest: Welcken ghestorven wesende/leerde by zyn Stief-vader / oock een ghemeen Schilder. Cornelis is t'Antwerpen ghestorven / zijn wercken zyn by den Const-liefdige in grooter weerden. Daer is gheweest een / die hem naevolghde in Landtschap / doch noyt achterhaelde / dan wel in beelden voor by quam/ Ian Naghel, van Haerlem oft Alckmaer / ghestorven in den Haegh Anno 1602.

Het leven van Pieter Balten, Schilder van Antwerpen.

IN't Jaer 1579. is t'Antwerp in 't Schilders Ghildt ghecomen Pieter Balten, een seer goet Schilder van lantschap / volghende seer de manier van Pieter Bruegel, handelend' oock fraey met der Pen: Had oock verscheyden Landen besocht / en verscheyden ghesichten nae 't leven ghedaen. Hy wrocht in Water en in Olyverwe/ op eē schoon en veerdighe maniere. Hy was oock goet van beelden/makende Boeren kermissen / en dergheliјcke. Syn wercken worden oock wel begheert. Den Keyser heeft van hem een Predicatie Ioannis, en in plaets van S. Ian, heeft den Keyser doen daer in makē eenē Olyfant/ so dat het nu schijnt dat al 't volck comt den Olyfant besien / ick weet niet upt wat oorsaec oft om wat meeninge/ dan upt sinlijcheyt. Hy was een goet Dichter/ oft Rethorisien/en Spel-personnagie. Cornelis Ketel van der Goude / en hy / hebben malcander t'somtijdts met Ghedichten en Liedekens besocht. Hy is ghestorven t'Antwerpen.

Het leven van Ioos van Liere/ Schilder van Antwerpen.

DAer is noch geweest t'Antwerpen een seer Constigh Landtschap-schilder in Oly en Water verwe / oock seer vast in zyn beeldekens / en uytnemende Meester/die oock Tapijt-patronen maeckte / ghenoemt Ioos van Liere/ gheboren te Brussel: desen is in den lesten troubel upt de Nederlanden vertrocken/ 't schilderē verlatende/ en onthiel hem te Franckendael / daer hy gheweest is in den Raedt/ een seer geschickt Man. En alsoo hy de leeringhe Calvini was toegedaen / is ghecomen en werdt een Predicant tot Swindrecht/in't lant van Waes / twee mylen van Antwerpen/alwaer syn gelijck-gesinde vā Antwerpen oock quamen hooren prediken. Hy is ooc aldaer gestorven/ ontrent een Jaer voor 't belegh van Antwerpen/ oft ontrent Anno 1583. Syn wercken/ die men niet veel en vindt / worden in groot achten ghehouden / alsoo sy wel verdienen.

Het Leven van Pieter en Frans Pourbus, Schilders van Brugge.

DAt ick/aengaende 't bescheydt van de Levens der vermaerde Schilders / minder ghevanghen als nae ghejaeght hebbe / soude my met medelijden gheern vergheven wesen/ als men maer en merckte / oft en wiste / wat vlijt en moeyte ick deshalven heb ghedaen/ nae mijn / oft schier boven mijn vermoghen: Doch wie isser die 't al vatten oft t'zijnen wille can volbrenghen / dat hy wel met goede meeninghe ernstigh voorneemt? Weynig yemant. Evenwel soud' ick niet geern eenighe der besonderste verswijgen. Daerom ick hier wil voor oogen stellen Pieter Pourbus, welcken van oorsprongh oft gheboort is upt Hollandt / van der Stadt Goude: Doch heeft hem van jongs aen gehouden te Brugghe / alwaer hy ghehouwt is met de Dochter van Landtsloot, als elder verhaelt is. Hy is gheweest een goet Meester van beelden/inventien/en conterfeyten nae 't leven. Verscheyden Tafelen en wercken zyn van hem gheweest te Brugghe. 't Beste werck van hem was ter Goude/in de groote Kerc/ en was d'Historie van S. Hubrecht: de binnen Tafel was een Doopsel/daer twee Persoonē van eenē Bisschop werden

den ghedoopt / met twee die Toortsen houden / in eenen schoonen Tempel / op de perspectijf seer wel ghedaen: In d'een deur had hy ghemaeckt een becooringhe / daer de boose gheesten den Sanct schatten toonen / maer wijstse van hem: Op d'ander deur wordt hy met Vrouwen van hun becoort: Van buyten / daer Maria de trappen op climt / en de groet Elisabeths, van wit en swart: Dese dingen zijn noch binnen Delft. Hy was oock goet Cosmographus, oft Landt-meter / en maecte voor de Heeren van den Vryen te Brugghe / eenen grooten Oly-verwe doeck / van 't Landt van de Vryen / met alle de Dorpen en plaetsen daer onder begrepen: Doch alsoo hy hem te dick ghewit hadde met Lijm-verwe / en dickwils op en afgherolt wiert / sprong oft schilferde hy te veel plaetsen af. Het leste dat ick van zyn werck heb ghesien / was een Conterfeytsel van den Duc d' Alençon, dat hy t' Antwerpen nae 't leven had ghedaen / en was een besonder en uytnemende werck. Noyt heb ick ghesien bequamer Schilder-winckel als hy hadde. Hy is ghestorven ontrent het Jaer 1583. Frans Pourbus, zijn soon en Discipel / en naemaels Discipel van Frans Floris, is den Vader seer verre te boven ghegaen in de Const / en is wel den besten die uyt den Winckel van Floris is voort ghecomen / en was sulcx / dat Floris half wel uyt ernst t'somtijdts seyde: Dit is myn Meester / oft / daer gaet myn Meester: En was soo vriendlijck en lieflijck van omgang / dat hy de beleeftheydt self ghemeent mocht wesen. Hy is ghecomen in't Schilder-Gildt t'Antwerpen / in't Jaer ons Heeren 1564. Hy heeft veel schoon en heerlijcke wercken ghedaen / en uytnemende goede Conterfeytsels / daer hy een besonder schoon en lieflijcke handelinghe en manier van hadde. Hy heeft noyt gereyst buyten s'Landts / dan ontrent het Jaer 1566. was hy van meeninghe te reysen nae Italien / en hebbe hem ghesien in zijn reys cleeren / dat hy te Gent quam oorlof nemen aen Lucas de Heere, dan alsoo hy t'Antwerpen in't oorlof nemen en adieu segghen was / werde hy wederhouden / door dat zyn herte was gebonden met de stricken der liefden / en hy eyndlinghe vast met den Houwlijcken bandt aen de dochter van Cornelis Floris, den broeder van Frans zijn Meester. Hy was seer uytnemende van beesten te doen nae 't leven / en hebbe ghesien van hem een Paradijs met veel Dieren en boomen nae 't leven / soo datmen Peer-boomen / Appel / en Note-boomen con onderschepden / dat (hoewel in zyn jeught ghedaen wesende) wonder fraey was. Verscheyden Altaer-tafels heb ick van hem ghesien te Ghent / in S. Jans Kerck. Voor den President Vigilius, was van hem een Tafel van een Doopsel / waer ae quam oock een deur met een besnijdenis / en meer ander dinghen: Oock verscheyden conterfeytselen. Te Audenaerde in een Clooster / was van hem een Tafel van een dry Koninghen met Kerstnacht / en yet anders / dat al seer wel ghehandelt was. Te Brugge / ten huyse van zyn Vader / was een Altaer-tafel met deuren van S. Ioris, om die van Duyr-kerck / daer sy nu ter tijdt staet: Binnen was daer S. Ioris wordt onthooft: in't verschieten was het steken van de Draeck / met een schoon Lantschap: In de deuren quamen Historien van den selven Sanct / als daer men hem dwinght tot den Afgoden / en dergheljjcke dinghen / dat gewislijck een heerlijc schoon en wel geschildert werck was / en een genoechsaem ghetuyghnis van zyn uytnementheydt in der Const / al en saghmen niet anders van zyn constighe handt meer. Franciscus Pourbus was Vaen-dragher onder de Borghers van Antwerp: Op eenen tijt hadde hy hem seer verhit met het Vendel te swieren / optreckende ter wacht: Daer nae in de Cortegaerde ligghende / en ontfanghende een quade locht uyt een gevaeghde vuyl stinckende gote / ging t'huys / wert sieck / en sterf seer haestlijck / in het Jaer ons Heeren 1580. hadde zyn tweede Vrouwe / de welcke heeft voor haren tweeden Man Hans Iordaens, een Discipel van Marten van Cleef / wesende (soo men seght) zijnen Meester niet te vroegh ontloopen: Want hy een uytnemende goedt Meester is / so in beelden / als Landtschap / en Histo-

Historien: oock seer gheestigh en versierigh van veel verscheyden dinghen/ als Boeren / Soldaten / Schippers/ Visschers/ nachten/ brandẽ/ rooisen/ en dergelijcke frayicheyt. Hy quam t'Antwerpen in't Gilt in't jaer ons Heeren 1579 en woont teghenwoordigh te Delft in Hollandt. Frans Pourbus heeft oock eenen soon van zijnen naem nagelaten/ die seer goet Conterfeyter is nae 'tleven.

Het leven van Marcus Geerarts, Schilder van Brugghe.

DAer is oock tot een vercieringe onser schilder-const gheweest te Brugghe / eenen ghetal weerdigh onder de vermaerde/ gheheeten Marcus Geerarts, dat een goet Meester is gheweest/ die binnen Brugge en elder verscheyden wercken dede / wesende universael / oft in alles wel ervarẽ/ t'zy beelden/ Lantschap/ Metselrijen/ ordinantien/ teyckenẽ/ hetsen/ Verlichterije/ en alles wat de const mach omhelsen. In Landtschap was hy seer aerdigh / veel hebbende de manier/ van een ghehuckt pissende Vrouken erghen op een brughsken oft elder te maken. Hy teyckende oock veel voor Glas-schrijvers/ en ander. Doe in't jaer 1566. door de nieu Predicatien/ de const in stil-standt was/ maeckte en hetste hy het Boeck van de Fabulen der Dieren Esopi, dat een fraey dinghen/ en wel ghehandelt is. Daer te vooren hadde hy geteyckent en ghehetst in't groot de stadt van Brugge op de platte forme/ en was een groote Caert / een dinghen dat ick acht niet te verbeteren is/ sulcken tijdt/ arbeydt/ en nette aerdige perfectie daer in te sien is / en alle dinghen soo wel en ghelijck nae ghedaen. Hy is eyndlinge ghestorven in Enghelandt. Geern had ick geweten tijdt en ouderdom van zijnen soon/ die my sulcx niet heeft willen te ghevalle doen/ meenende hem niet toe te comen van zijn Vader yet loflijcx my over te schrijven.

'Tleven van Christoffel Swarts, Schilder van Munchen.

DEn ghenen die in desen onsen tijdt den Peerel van gheheel Duytslant is gheweest in onse Const/ dat is Christoffel Swarts, van Munchen in Beyerlandt: Desen was Hof-schilder des doorluchtighen Vorsts van Beyeren. Hy is gheweest een seer uytnemende Schilder/ en Coloreerder / ghelijck als seer groote heerlijcke wercken aldaer tot Munchen in den Kercken ghetuygen/ te weten / in de Kerck der Jesuyten / en elder. Van zyn inventie comen uyt/ door Ioan Sadler ghesneden/ verscheyden fraey Printen / en Passy/ daer den Christus meest altijdt onder voet oft op der Aerden light / met veel ander dinghen / die ons zynen gheest in het ordineren en stellinghen der beelden ten deele voor ooghen stellen. Hy was van Goltzio t'zijnen daer wesen/ Aº. 1591. met Creyons gheconterfeyt / en is ghestorven in 't Jaer 1594.

Het leven van Michiel Cocxie, uytnemende Schilder/ van Mechelen.

VAn hoe groot vermoghen in sommighen is eenen edelen moedigen gheest / door lust ghedreven wesende/ om anderen in Consten te boven te stijghen/ heeft men wel bevonden aen den gheruchtigen Schilder Michiel Cocxie, gheboren te Mechel in 't Jaer ons Heeren 1497. Desen heeft den ghemeenen spoor van zyn mede-borghers/ dat veel slechte ghesellen waren/ van jongs aen ghesocht t' overtreffen. Hy heeft geweest een Discipel van Bernaert van Brussel / en heeft grooten vlijt om leeren ghedaen / en is gherepst buyten s'Landts: was langhen tijdt in Italien/ daer hy vlytigh was te teyckenen na Raphaels en ander dingen/ heeft op't nat gheschildert / tot S. Pieters te Room in d'oude Kerck / een Verrijsnis / oock in de Duytsche Kerck S. Maria de la pace, en meer wercken die hy daer dede. Weder t' huys comende / bracht met hem een Vrouw uyt Italien / waer van hy in Italien als oock t' huys ghenoechsaem verheert is ghewordden/ hem dickwils met haere vermaeninghen

houdende vast op zijn werck / waer door sy oorsaek was dat hy een Constrijck en welvarende Man is ghewor-den. Nae deses Vrouwen overlijden her-trouwde hy / doch ghecreegh by dees tweedde ghëen kinderen. Zijn eerste en besonderste werck was buyten Brussel twee oft drij mijlen / te Halsenbergh / t'hoogh Altaer-tafel / een groot stuck / wesende een Crucifix / een uytnemende constigh werck / daer menigh Conste-naer dickwils uyt Brussel quam om te sien. Dit heerlijck stuck werdt in de Nederlandtsche beroerte ghevoert in Spaengien / door eenen Thomas Werry, Coopman van Brussel / en aen den Cardinael Grandvelles vercocht / om den Coningh Philips. Den selven Coop-man heeft veel meer fraey dinghen uyt Nederlandt in Spaengien over ghe-bracht. Daer was oock van Cocxie te Brussel in Sinte Goelen Kerck een Ta-fel van den sterf-dagh Mariæ, dit was oock een van zijn besonderste werck / hier goeden coop / en in Spaengien seer duyr vercocht. Daer waren oock te Mecchelen van hem twee deuren aen d'Altaer-tafel van S. Lucas, waer van de binnen-tafel was van Meester Bernaert van Brussel: Dese deuren hadde den Hertogh Matthias, en vertrecken-de voerdese met hem uyt Nederlandt: want was oor van het alderbeste werc van Cocxie. Daer was oock van hem in ons Vrouw Kerck t'Antwerpen d'Altaer-tafel vā Sinte Sebastiaen, voor die van den Handt-boogh / seer wel ge-daen. Noch tot Sinte Goelen te Brus-sel / een Tafel van een Avontmael / dat oock seer goet werck was. Veel meer Tafelen en Tafereelen heeft hy gedaē / die in verschepden plaetsen zijn te sien: want hy veel wercks binnen zijn lang leven heeft ghedaen / en is tot grooten rijckdom ghecomen / hebbende binnen Mecchelen onder ander drij heerlijcke schoon huysen / oft Paleysen waren. Daer zijn van hem verschepden Tafelē in wesen / die voor groot gelt niet te crij-gen en zijn. Daer is gemeen gherucht / dat zijn beste dinghen zijn eerste niet te verwijten hebben: wantse so goet niet en zijn. Hy was wonder soet en vlopende in zijn schilderen / net en suyver in cie-raten / ghevende eenighe Vrouw-beel-den een groote welstant. Heel overvloe-digh van ordinantie was hy niet / be-hielp hem oock wel met d'Italiaensche dinghen: Waerom hy niet wel te vre-den was op Ieroon Cock, doe hy in Print uyt bracht de Schole van Raphael, daer hy zijn studie uyt had / en veel te pas gebracht in d'Altaer-tafel van den sterf-dagh Mariæ tot Sinte Goelen te Brussel / het welck doe voor alle Man openbaer was. Hy had een manier / als hy wat beschoncken was / de mueren over al met colen te bekrabbelen / was oock snel van gheest en behendigh pe-mant dapper antwoort oft een streeck metter tonghe te gheven. Hy was eens gheroepen te sien veel fraey rondt / en anders / dat een jongh Schilder van Room hadde gebracht: welcken seer zijn schouders claghende / dat het hem soo swaer was gevallen te dragen / vraegh-de hy / of hy't niet ghemacklijcker en had ghedraghen in den boesem dan soo op t'lijf / dat hem de schouderen seer de-den oft swoeren. Den anderen meende / t'pack was te groot om soo in den boe-sem te verbergen: Maer Cocxie meen-de in't herdt oft in't ghedacht / dat het beter had gheweest / hadde hy beter Meester weder ghekeert / dan hem soo met ander Meesters dinghen te laden. Eyndlingh heeft hy t'Antwerp ghe-maeckt eenigh werck op het Stadt-huys / en vallende van de steygeringe is eenighen tijdt hier nae ghestorven / in't Jaer ons Heeren 1592. oudt we-sende 95. Jaer.

Het leven van Dirck Barentsen, uytnemende Schilder van Amsterdam.

ALs de beste Voesterlinghen / die Natuere tot onse Const crachtlijcken aenport / comen te suyghen eenighe volle oft overvloedige borsten van d'alder volmaecktste onderwijsinghe / dan bevintmen te geschieden grooten wasdom en cracht / en sulcke werken / dat sy onder de uytnemende / en vermaertste Schil-

maertsie Schilders verdienstlijck worden gherekent. Sulcx is ghescriet met Dirck Barentsen, die Schilder geboren wesende / noch daerenboven des grooten Titiaens boesem heeft ghenoten: En is sulck Man gheworden/ datmen sonder onwaerheyt mach betuyghen / dat hy wel den besondersten is / die in Nederlandt de rechte manier van Italien heeft puer en onvermenght ghebracht. Hy was gheboren t'Amsterdam/ in het Jaer ons Heeren 1534. Sijn Vader was oock een taemlijck goet Schilder/ ghenoemt dooven Barent. Van hem zijn op 't Stadthuys t'Amsterdam geschildert de ghescheidnissen van een rasende Secte / die A°. 1535. uyt een dul voorneem meenden de Stadt te verheeren/ seer vreemt en schricklijck te sien/ alles wel uytghebeeldt / en nae sulcken tijdt niet qualijck ghehandelt. Dirck wesende ontrent out 21. Jaer/reysde nae Italien/hy hiel hem te Venetien by Titiaen, by den welcken hy seer aengenaem/ jae als kindt ten huyse gehouden wert/ doende aldaer zijn overcomende / oft hem versoeckende Landtsluyden / goet onthael/ ghelijck van zijn Meester hem toeghelaeten oft bevolen was. Doch gelijck hy van edelen geest en van overtreffende verstandt was / hadde geern zijnen Omgangh met eerlijcke Luyden van macht / oft Gheleerde/ ghelijck hy oock Lettercondigh / Latinist / en wel gheleerdt was. Hy hadde in Italien groote ghemeensaem kennis ghehadt met den Heer van Aldegonde, welcke vriendtschap en kennis in Nederlandt oock tusschen hun altijdt gheduerde/ alsoo dat Aldegonde nemmer in Amsterdam en quam / sonder Dirck te besoecken / en zijn gheselschap te ghebruycken: desghelijckx had hy groote kennis met Lampsonio, en schreven malcander dickwils Latijnsche brieven / alsoo dat hy een seer statig en treflijck Man van aensien was / oock een goet Musicien / spelende seer wel op Instrumenten / die hy altijdt by hem in huys hadde. Doe Dirck ontrent seven jaer buyten s'lants was gheweest/ keerd' hy door Vranckrijck 't huys / en is t'Amsterdam ghetrouwt met een dochter/genoech van de treflijckste van Amsterdam. Doe was hy oudt 28. Jaer / en heeft doe sich selven en zyn Huysvrouw gheconterfeyt/ welcke stucken zyn noch t'Amsterdam by zijn dochter / en zyn seer aerdigh / en op een schoon manier ghedaen: Ghelijck daer noch een Conterfeytsel van hem te sien is/ dat hy op 't leste nae hem dede. Hy heeft hem oock veel op 't Conterfeytten ghehouden/ doende zyn dingen op een seer veerdighe / doch welstandighe manier. Hy heeft doch eenighe schoon Altaer-tafels gemaeckt: Eerstlijck / voor de Schutters t'Amsterdam/eenen val van Lucifer, met veelderley naeckten / seer uytnemende ghehandelt: Maer werdt in de Kerck-braeck oft beeldtstorminghe ghebroken / waer van noch een stuck t'Amsterdam op den Doelen is te sien. Noch een Iudith, die noch t'Amsterdam is / het besonderste stuc van al wat hy oyt heeft gedaen/ wesende seer uytnemende gheschildert. Daer is oock van zijn besonderste dinghen van hem een Venus tot Leyden/ ten huyse van Sybrandt Buyck. Noch is nu ter tijdt van hem een Tafel ter Goude / in 't Fraters huys / en is een Kersnacht / wonder wel op zyn Italiaensch gehandelt/en een van zyn besonderste wercken. Daer is oock van hem t'Amsterdam / ten huyse van Iaques Razet, eenen grooten doeck/als een Altaertafel in de hooghte / en is een Crucifix/ met een Magdalena, onder 't Cruys aenvattende/wonder wel ghehandelt. Tot den Const-lievenden Isbrandt Willemsz. t'Amsterdam /en in meer plaetsen / zijn van hem seer schoon stucken: zijn Conterfeytselen zijn over al ooc veel. Maer van hem insonderheydt zijn seer schoon Conterfeytselen t'Amsterdam/ op de Doelen/ oft Schutters hoven/wesende Rotten oft gheselschappen. Eerst op de Voetbooghs Doelen een Rot / waer in een Ketelaer komt / en is wonder wel ghehandelt. Voorts op de Cluyveniers Doelen een Rot/daer sy ter Tafel sitten/ en eten een ghedaent van visch / die in Hollant wort Pors ghenoemt. Noch isser op S. Sebastiaens Doelē een schoon heerlijck Rot / waer in comen eenighe bruyn oude Schippers tronien/ en boven

ven op een Galerije zijnder / die eenen grooten silveren drinck-hoorn hebben/ en is heerlijck en wel gedaen: Soo datmen in dit en anderen zijn wercken ziet een treflijcke Titiaensche en Italiaensche handelinghe. Hy hadde oock Titiaen gheconterfept / welcke tronie noch is by Pieter Isaacks, Schilder t'Amsterdam. Hy hadde oock in zijn Italiaens recht de Veneetsche sprael. Den Lantbouw in t'velt had hy lief/ doch niet gebruyckende: Maer gheenen sin ter Zee oft op t'water/ anders had hy wel willen t'somtijt Haerlem oft ander Landtsteden besoecken. Hy was oock genoech te swaerlijvich om te waghen te varen. Daer is noch t'Amsterdam een oordeel met de seven wercken van barmhertichept van hem bleven onvoldaen / en staet t'Amsterdam int Gast-huys/ daer hy over is gestorven/ in't Jaer ons Heeren 1592. ontrent Pincxter / oudt acht en vijftigh Jaer.

Het leven van Lucas en Marten van Valckenborgh/ Schilders van Mechelen.

GHelijck de Water-verwe op doeck bequaem om vrolijcke Landtschappen te maecken / en sulcke handelinghe te Mechelen seer gemeen wesende/ en veel ghebruyckt is: zijn door veel oeffenen aldaer verschepdẽ goede Meesters ontstaen / als elder noch verhaelt is. Onder ander/ zijn daer geboren/ Lucas en Marten van Valckenborgh. Ick verneem oock niet / dat sy opt in hun jeught zijn gheweest buyten s'Landts: Maer hielden sich veel te Mecchel en t'Antwerpen / tot der tijt van d'eerste beroerte / die in't Jaer 1566. aenving. Doe trocke sy/ met ooc Hans de Vries/ nae Aken en Luyck/ alwaer sy doe veel nae t'leven deden / ghelijck langhs de Maes en daer ontrent Luyc veel fraey ghesichten van Landtschap zijn. Dees voornoemde drp / ghelijck sy met de Duytsche pijp (besonder Lucas) wel ervaren waren / vermaeckten sich / en waren dickwils met den anderen vrolijck. Doe nu in Nederlandt weder veranderinge viel / door dat den Prins van Oraenghien met de Staten des Landts hun teghen den Spangjaers aenstelden / quamen sy weder in hun Vaderlandt. Lucas niet alleen aerdigh in Landtschap wesende / maer oock in cleen beelden/ cleen Conterfeptselen van Olp en Verlichterije / is hy door zijn Const gecomen in kennis van den Hertogh Matthias, welcken upt dees Landen vertreckende / repsde Lucas mede tot Linz op den Danouw / al waer hy hem hiel by den Hertogh/ veel wercken doende / en is eyndlijck van daer vertrocken / doe den Turck Hongherijen quam bekrijgen. Lucas is daer boven in't Landt ghestorven / en Marten te Franckfoort. Hy heeft oock eenighe sonen treflijc in onse Const naegelaten.

Het leven van Hans Bol, Schilder van Mechelen.

GHelijck als voor henen verhaelt is/ dat Pieter Vlerick ter uytnementhept in onse Const is opghesteghen / in eẽ Stadt daer veel slechte Doeck-schilders hun wesen hadden: Soo is insghelijcx onder sulcken gheselschap oock te Mecchelen / daer meer als 150. sulcke Winckelen waren/ opghecomen Hans Bol, en is daer in die Stadt upt goeden gheslachte gheboren geweest A°. 1534. den 16^en. December/ en heeft t'zijn 14. Jaer aenghevangen de Schilder-const te leeren / te Mecchelen/ by een van die ghemeen slechte Meesters / den tijdt van ontrent twee Jaer/ heeft hem daer nae begheven te repsen nae Duytschlandt / is ghecomen te Heydelbergh / daer hy oock den tijdt van twee Jaer heeft ghewrocht/ en is eyndlinge wederom gecomen te Mecchelen / en sonder meer eenige Meesters te hebbẽ/ practiseerde vast by hem selven/ inventerende verschepden ordinantien van Landtschappẽ/ en anders/ en is so te Mecchelen blijven woonen / makende seer aerdighe vrolijcke doecken van Waterverwe/ daer in groote suyverhepdt / en

een goede handelinghe ghebruyckende/ met een vaste en ghewisse manier van zijn dinghen aen te legghen / en op te maecken. Ick heb van hem ghesien tot mijn Cosijn Meester Ian van der Mander/ nu Pensionnaris te Ghent/ eenen grooten Water-verwen doeck/wesende d'Historie oft Fabel van Dedalus en Icarus, daer sy door d'open locht hun ghevanghnis ontvloghen. Daer was een Boots liggende in't water / die een Casteel gheladen hadde / die soo ghedaen was / dat het niet wel te verbeteren was/soo aerdigh en net was die Bootse bemoscht / bewassen / en met haer veel coleurkens/op een vaste manier gehandelt : desghelijckx dat oudt vreemdsche ghebouw van dat Casteel / als uyt de Boots gewassen: was wonder versierlijck. Voort was seer wel ghehandelt het verre Lantschap/en het water daer dese Boots haer in spiegelde / en in die bruynicheydt saghmen de pluymen/die uyt Icari vloghelen door het was-smilten gevallen waren/en dreven op 'twater seer natuerlijck. Oock waerender eenighe schoon voorgronden / en ander Lantschap : ontrent voor aen sat eenen Schaep-wachter met zijn Schapen/en wat verder eenen Acker-man aen den Ploegh/ die om hoogh dit vlieghen als verwondert aensaghen / ghelijck den Text mede brenght. Veel meer Landtschappen op verscheyden ordinantien heeft hy noch ghedaen/waer van icker noch eenighe hebbe gesien : Zijn wercken waren van den Coopluydē seer wel begheert / en betaelt. Eyndlinge / doe Mechelen A°. 1572. jammerlijck van het Krijghsvolck overvallen / en gheplundert is gheworden / is t'Antwerp gecomen en berooft/en ontcleet wesende : alwaer een Const-beminder / van Belle in Vlaender / Anthoni Couvreur hem wel ontfangen/en heerlijcken heeft ghecleet/ soo dat hem niet en faelgeerde om zijn Conste wille/ want hy met Bras alle dinghen mede bracht. Onder ander fraeyicheydt / die hy t'Antwerpen woonende maeckte / dede hy van verlichterije een Boeck van alderley ghedierten/Vogelen en Visschen/na 'tlevē/ een dinghen dat weerdich te sien was. T'antwerpē begon hy het Doeck-schilderen heel te verlaeten / siende datse zijn doecken cochten / en vast copieerden/ en ghelijck voor de zijn vercochten / en heeft hem heel begeven te maken Lantschappen en Historikens vā Verlichterye/ segghende: Laetse nu op den duym fluyten / en my dit nae doen. A°. 1584. vertroc hy uyt Antwerpen door de aenstaende beroerten / en fellicheden van den Const-vyandigen Mars. Hy quam te Bergen op Zoom / van daer te Dort / daer hy ontrent twee jaer woonde. Van daer quam hy te Delft : en eyndlinghe/ in't rijck en welvarende Amstelredam/ daer hy veel schoon en nette Verlichterykens heeft ghedaen/ als oock Amstelredam nae 'tleven/van op de Water-syde met den Schepen/ en van de Landtzijde/seer levendich/ met oock ander gesichten van eenighe Dorpen / daer hy groot gheldt mede won. Van zijn constighe hant zijn noch eenighe aerdighe Verlichteryen t'Amsterdam / by den constighen Heer Iaques Razet, insonderheyt een Crucifix redelick groot/ daer veel werck in comt / en zijn uyterste vlijt in ghedaen is/so in beelden/naeckten/laeckenen/Peerden/ Lantschap/en ghebouw/ ghelijck het een overvloedighe Historie is/ constich gheordineert / en wel ghedaen. Groote menichte van Printen sietmen in druck uytcomen/ na zijn teyckeninghe en inventien gedaen. Hy is ghestorven t'Amstelredam Anno 1593. den 20en. November. Hy hadde noyt maer een Huysvrouw die hy trouwde/een Weduwe wesende / daer hy gheen kinderen by en hadde / dan sy had een voor-kindt / gheheeten Frans Boels, die Bols Discipel was / en oock seer nette Lantschapkens van Verlichterije dede/is oock weynich Iaeren na zijn Stief-vader gestorvē. Noch hadde Bol een Discipel Iaques Saverey van Cortrijck/die in't Iaer 1602. is gestorven t'Amsterdam van de Pest : desen is wel zijn beste Discipel gheweest / was seer vlijtich / doende zijn dinghen seer net / en met grooter patientie / ghelijck noch teghenwoordich oock doet zijn Broeder en Discipel / Roelandt Savery, die zijn Meester in werck en Const

niet

niet ongelick en is. Het Conterfeytsel van Bol comt (genoech als een Epitaphium) upt in Print van Soltzio, seer wel gelijckende/ en uytnemende wel gedaen.

Het leven van Frans ende Gillis Mostart, gebroeders/ en Schilders van Hulst/ in Vlaender.

T'Ghebeurt nouw onder ghetalen van honderden en duysenden / dat Natuere twee Menschen soo ghelijck ghestaltigh van wesen voortbrenght/ oft men canse door eenighe deelen onderschepden. Het teghendeel is doch gheschiet met de tweelinghen/ Frans en Gillis Mostaert, die van eender gheboort wesende/ malcander soo heel gelijck waren/ datse van hun eyghen Ouders niet en waren t'onderkennen: Sy waren/ geboren te Hulst in Vlaender/ niet heel wijt van Antwerp. Sy woondē t'Antwerpen met hun Vader / dat een gheméen Schilder was: doch van afcomst bestonden sy den ouden Ian Mostaert te Haerlem/ en zijn upt Hollandt ghesproten. Het gheschiede eens / dat Gillis zijn Vaders werck comende besien / sat onversiens op eenen stoel / daer s'Vaders palett op lagh. Den Vader siende de verwen alsoo gheplackt oft ghesmetst op de pallet/ hy riep Frans boven/ die was onbesmett/ en haddet niet ghedaen: doe liet hy Gillis roepen / die hiel beneden raedt met den broeder / Frans had een seecker mutsken op/ daer mede hy ghekent en onderschepden was: dit Gillis opghestelt wesende/ en boven comende/ werdt oock suyver gheschouwt: des den Vader zijn twee sonen achtede onschuldich te wesen/ en verwonderde hem seer: want hyse noyt wist t'onderkennen. Gillis die leerde de Const by Ian Mandijn den drolmaecker / en Frans by den moeylijcken Herry met de Bles/ en zijn twee goede Meesters ghewo rden: Frans in seer fraey Landtschappen / en Gillis in beelden/ bysonder wat cleē wesende. Frans plach wel zijn eyghen beelden te maecken/ doch eyndlinge liet hyse maken door ander. Dese ghebroeders quamen t'Antwerp in't Schilder-gildt in het Jaer ons Heeren 1555. Frans is van haestige sieckte /noch redelijck jong wesende / ghestorven / doe hy door zijn constighe wercken geruchtigh was geworden. Zijn besonderste Discipel was Hans Soens, constich Meester/ woonende te Parma in Italien/ die uytnemuntich in Landtschappen en cleen beelden is/ en niemandt te wijcken heeft/ te Room/ Parma, en elder/ daer van door zijn constighe handen ghetuyghnis hebbende ghelaeten. Gillis was seer constigh en versierlijck van Beelden en Historien / wonder vermaecklijck in zijnen praet / datter menigh Mensch geern by was. Hy en was niet soo heel religioos/ noch oock niet goet Spaensch / heeft veel bootsen aengericht: onder ander/ hebbende ghemaeckt een Mary-beelt voor eenen Spaengiaert / die hem niet wel wou betalē / gingh't met lijm-wit overstrijcken/ en maeckte de Maria heel wilt gehulselt/ en lichtveerdigh als een Hoere: hy liet den Spaengiaert boven comen / en hem loochenen t'huys te wesen/ den Spaengiaert t'stuck omkeerende/ also hy't van buyten kende / oft ghetepckent hadde / siende sulcke Marybeeldt/ wert heel toornigh / en liep om den Marck-graef. Dit was ten tijde van Ernestus. Gilis hadde t'wijlen t'stuck afghewasschen/ laten stellen op den Esel wel afghedrooght. Den Marck-graef comende/ seyde tot Gillis: Wat hoor ick Gillis? hier is swaricheyt van u/ dat my leet is. Wat gaet u over sulcken dingen te doen? Hy lietse boven comen/ en t'stuc sien/ doe was alle dinghen wel / en den Spaengiaert wist niet wat segghen. Gillis begon daer op zijn clachten doen over den Spaengiaert/ dat hy hem niet wilde voldoen voor zijnen arbeydt / en daerom hem alle moeyt socht aen te doen die hy mocht / op dat hy't stuck ten lesten mocht hebben voor niet met allen/ eyndlijck den Spaengiaert had al t'ongheliјck van der Weerelt. Dusdanighe bootsen zijn seer veel van hem te vertellen: van een vechtend Avondtmael/ dat hy oock af con wasschen: van een Oordeel / daer hy hem selven/ met noch

Hans Soens.

noch een ander van syn kennis/ had geschildert in de Helle sitten tijcktacken/ en meer vreemde boerden van hem ghesepdt/ hier te lang te verhalen: want mer wel een eyghen Boeck af soude maken. In sijn sterven liet hy zyn Kinderen de heele Weerelt achter/ daer was goedts en van als genoech in: maer sy mosten t (sepde hy) sien te winnen. Hy is gestorven in goedē ouderdom/ int Jaer 1598. den 28. Decemb. Syn wercken zyn by den Const-liefhebbers veel te sien. Daer is tot Middelborgh / by d'Heer Wijntgis, een schoon groot stuck/ daer de Heeren Schetsen/ als Heeren van Hoboke/ seer statigh van dese Boeren werden ingehaelt/ wesende vol werck en beelden. Noch isser een Cruysdragher / en een Persperckt in der nacht/ daer Petrus van den Enghel verlost/ en uyt der vangnis leydt: En verschepden meer ander dinghen/ uytnemende wel ghedaen.

't Leven van Marinus de Seeu, Schilder van Romerswalen.

HEt geruchte wil qualick laten verswijghen eenen constijghen Schilder/ gheheeten Marijn van Romerswalen / oft Marijn de Seeu. Syn wercken zyn veel gheweest in Zeelandt. Hy hadde een veerdige handelinge op de nieuw manier / doch meer rouw als net / by dat icker van heb ghesien. Daer is tot Wijntgis, te Middelborgh van hem eenen Tollenaer/ sittende in zyn Contoor/ wesende wel gheordineert / en fraey gedaen. Synen tijdt van geboort oft sterven weet ick niet / dan dat hy ten tyde van Frans Floris zyn wesen hadde.

Het leven van Hendrick van Steenwijck/ Schilder.

GHelijck de constighe wercken van Hendrick van Steenwijck / by den Const-beminders niet sonder reden/ om hun weerdicheydt en deucht worden bewaert: Soo behoeft oft betaemt wel zynen naem oock onder den goede Meesters gherekent te worden/ dewijle zyn ghedacht onsterflijck in eeren te blijven verdient. Hy was (als ick acht) ghebooren te Steenwijck / en een Discipel van Hans de Vries: Doch begaf hem sonderlinghe te maecken Perspectiven van Moderne Kercken / die men wonderlijcke suyver/ aerdig/ met seer fraey inventien/ seer wel ghehandelt / en met goet verstant en opmerckinge van hem gedaen siet/ datmen niet te hopen heeft deses halven van yemant beter te sien. Hy hiel seer de strecke van woonen als de Valckenborghs/ en de Vriese / vertreckende (om de wreetheydt van den Const-vyandighen Mars te wijcken) uyt Nederlant/ en is eyndling comen woonen te Franckfort op de Meyne/ alwaer (ick meen) hy oock overleden is Anno 1603. hebbende naghelaten zyn Soon/ die hem in dese oeffeninghe en Const cloecklijck nae stapt / maeckende oock Perspectiven / nae de ordenen der Antijcksche Colomnen.

't Leven van Bernaert de Rijcke/ Schilder van Cortrijcke.

VErdienstlijck hoeftmen in gedacht te houden Bernaert de Rijcke/ schilder van Cortrijck / den welcken hadde een seer vloepende en verdreven manier van werck / en seer behaeghlijck / als men sien mach te Cortrijck in S. Martens Kerck/ aen d'Altaer-tafel van de Cruys-broeders / wesende een Cruysdraghinghe / nochtans vroegh van hem ghedaen. Naderhant heeft hy zyn handelinghe wat verandert/ en na zyn meeninge wat verbetert / dat welck ick anderen oordeelen laet / oft oock soo in der daet is. Hy quam in het Antwerpsche Gildt Anno 1561. en is aldaer ghestorven.

Het

Het leven van Gielis Coignet, Schilder van Antwerpen.

ONder de Nederlanders / die uytnemende zyn gheweest in onse Const/ van wel te connen handelen met de verwen / verdient wel te zyn ghenoemt en gerekent Gielis Coignet, Schilder van Antwerpen / den welcken heeft ghewoont by Antonis Palermo t'Antwerpen/al eer hy trock na Italien. Hy hadde eenen medegeselle/ die sy hieten Stello, daer hy verschepden wercken mede/ oock binnen Ternp/ tusschen Room en Lozeten/ dede een Camer met grotissen op de Fransche vreemde wyse/en noch een Altaer-tafel op het nat kalck. Stello bleef doodt op de brugghe van 't Casteel/ door eenen yper-pyl/die he quam op de borst / in een yperinghe van des Paus feest-daghen. Coignet heeft oock Napels/ Cicilien/ en meer plaetsen van Italien besocht / in Oly en op 't nat kalck verschepden dinghen doende. Hy is t'Antwerp ghecomen in 't Gildt oft Schilders Camer der Violieren/Anno 1561. alwaer hy hem t'sindert heeft ghehouden / en veel wercken ghedaen/ besonder doecken en Tafereelen / ghebruyckende t'somtydt Cornelis Molenaer, oft schelen Neel, so men hem hiet/ om zyn gronde oft achter-upte te doen/ werckende veel voor Coopluyden / en werdt seer vermaerdt / en gheheeten Gillis met de vleck / om een teercken dat hy hadde op de wanghe / happigh als een Muys / daer zyn Moeder in was verschooten. Hy is om den Krygh ten tyde van den Prins van Parma uyt Antwerpen ghewecken / en quam woonen t'Amsterdam/daer hy niet qualyck met zyn Const is ghevaren: Doch om zyn ghesinthept oft anders is van daer vertrocken nae Hamborgh/ alwaer hy ontrent t'Jaer 1600. is ghestorven. Hy was een cortwylligh en vrolyck Man/ seer cluchtigh/en veerdigh in zyn schilderen/in alles ghenoech ervaeren/ 'tzy beelden/lantschap/gronden oft anders. Hadde oock een aerdighe manier van te maken Historikens in den nacht/ seer versierlyck/gebruyckende veel tyt verheven verguldе lichten van den Keerssen/Fackelen/oft Lampen/ dat seer natuerlyck stondt: doch van eenighe versprooken oft berispt/ meenende dat den Schilder alles met den verwen wt te beelden behoort: doch ander houden al goet wat den welstandt verbetert/ en d'ooge des aensienders best can bedrieghen. Van hem wert doch met meerder reden gheclaeght/ dat hy zyn Jonghers Copien vercocht voor zyn eygen werck/wanneer hy daer soo wat aengedaen hadde. Onder al zyn Discipulen was den soon van eenen Claes Pietersz. Gout-smit t'Amsterdam/welcken heel flincx was / en een uytnemende begin hadde: dan dat te jammeren is / storf jongh van een uytteerende sieckte/ ghelyck oock dede zyn oudtsten broeder/die oock goet begin hadde.

Van de kinderen van Claes Pietersz. t'Amsterdam.

Het leven van Iooris Hoefnaghel, Schilder en Poeet / van Antwerpen.

EEn beter ghewente bevind' ick by ons Nederlanders/als wel by ander volcken in ghebruyck te wesen / dat de Ouders / of sy schoon machtigh van ryckdom zyn / hun kinderen veel tydts vroegh oft in hun jeught laten leeren eenighe Const oft Ambacht / het welck besonder in tyt van krygh/en verv'uchten wonder wel te pas can comen: wat wy oock bevinden/ dat de quade avontuer oft ongheluck van dese Weereldt minder macht heeft over de Const/ als over den ryckdom/ en dat de Const/die men in zyn jeught heeft gheleert / dickwils den uytersten plicht-ancker in den noot/en ee trooſtlycke toevlucht wort/ om d'ellendige schipbreuck van de perssende armoede voor te comen. Dit heeft wel bevonden waerachtich te wesen den seer gheestighen Iooris Hoef-naghel van Antwerpen / welcken was ghebo-ren in't Jaer 1545. van seer rycke Ouders / die hem tot de Coopmanschap / tegen de natuere worstelende / aendrongen: want zyn gantsche oft alder-meeste gheneghenthepdt tot de Schil-

der-const streckende / niet mochten lijden / dat den Jonghen t'huys oft in't Schoole dede/ 't ghene hem de Moeder natuere stadich gheboodt / en niet laten en con. Was hem in de Schole van den Meester 't papier benomen / hy vergaderde het mul oft zant op den vloer/ en trock daer in met een steck oft vinger: t' huys verborghen op solder met crijt. En hadde een reys op een planck met de een handt zyn ander gheconterfept. Twelck siende een gesant van den Hertogh van Savoyen / ten huyse van den Vader gheherberght wesende / sprack ten besten/so dede den School-meester/ soo dat Hoefnaghel t'zy weynich oft veel hem tot het teyckenen mocht verordighen. Hy werdt oock gheoeffent in de Letter-const oft studie / in welcke hy oock goeden gheest hadde/ en is een seer geleert Man/ en een goet Poeet geworden. Doe hy nu hem begaf tot reysen/ en landen te besoecken/ maeckte hy een heel groot Boeck / van al wat hy over al seldsaems vondt oft sagh / soo van Landt-bouw / Wijn-perssen / Water-wercken/manieren van levẽ/Houwlijcken / Bruyloften / danssen / feesten / en derghelijcke ontallijcke dingen:hy was over al doende / hy teyckende alle Steden / en Casteelen nae't leven/ alderley cleedinghen en drachten/ ghelijck in een Boeck te sien is/ die met ghedruckte Steden uyt coemt/ daer men siet by die op de schilderaghtighste maniere ghedaen zyn / zynen naem Hoefnaghel gheschreven. Te Calis Malis in Spaengien werden hem van een Nederlantsch Schilder aldaer gesonden alderley Water-verfkens in een doose besloten/ waermede hy de Stadt Calis seer aerdigh conterfeyte/ en was 't eerste dat hy met Verwe ghehandelt hadde. Doe hy weder in Nederlandt was ghekeert/ veel vreemdicheydt/ oock alderley gheconterfeytte vreemde Dieren / gheboomt / en anders mede brenghende/ hadde eenigh onderwijs van Hans Bol vercreghen. Eyndlinghe t' Antwerp woonende / verloor al wat hy in zijn Coopmanschap hadde: Want hy met den Vader t'samen handelde in Juweeken / en hadde voor veel duysenden verborghen in eenen put / met wetenschap van een dienstmaecht en zyn Vrouw/ door welcke de Spaensche Soldaten dit al in hun roovighe handen creghen/ in den roof/ die men noemt de Spaensche furie. Hier naer is Hoefnaghel met Abraham Ortelius, vermaerdt Landtbeschrijver/gereyst na Venetien: en comende t'Ausborgh by de Heeren Fouckers/aldaer wel onthaelt wesende/wert hun gheraden te gaen sien de Const-camer van den Hertogh van Beyeren tot Munchen. Dus daer ghereyst met eenen Recommandatie-brief van dese Heeren/ heeftse den Hertogh alles laten sien/ en ghevraeght aen Hoefnaghel, of hy niet en hadde van zijn Const. Desen liet den Hertogh sien / zijn en zijns eersten Huysvrouwen Conterfeytsel / en noch een stucxken met beestghens en boomkens/ van Verlichterije / op pergamijn. Doe sy in hun Herbergh waren / sondt den Hertogh door zijn Hofmeester / oft ander Heer vraghen / wat Hoefnaghel begheerde voor dat Verlichterken van de beestgens/ dewijl hy de troniken niet wouw quijt wesen. Hoefnaghel, die hem noyt had uytghegheven voor een Schilder / noch laten voorstaen yet te konnen/was schroomig daer van yet te willen eysschen: Dan Ortelius hem moet ghevende / eyschte self voor hem een hondert gouden Croonen / die hem den Hertogh stracx heeft ghegheven / en begheert dat hy daer in zynen dienst soude blijven / 't welck hy consenterende te doen / als hy weder quam uyt Italien. Den Hertogh gaf oock twee hondert gouden Croonen op dat zyn Huysvrouw uyt Nederlandt quam / welcke Hoefnaghel wederkeerende te Munchen heeft gevondẽ. Dus heeft Hoefnaghel door zijn Const ghevonden beter als hy socht:want hy was comen op avontuer / om te Venetien hem soecken gheneeren met Factorie/ oft Maeckelaerschap te bedienen. Hy is met Ortelius oock gecomen te Room / by den Cardinael Pharnees, welcken Ortelio vraeghde/wat Hoefnaghel voor een was / soo dat den Cardinael werdt laten sien de twee verhaelde Conterfeytselkens van Verlichterije: Des den

Cardinael

Cardinael hem geern by hem had ghehouden/ en wouw hem een duysent gulden Jaer - gheldt gheven. Dan hy veronschuldighde hem/seggende: zijn woort wech te hebben ghegheven aen den Hertogh van Beyeren / t'welck den Cardinael Const-liefdig wesende/ en in zijn dinghen groot behaghen hebbende/ leet was / oft bedroefde / dewijl hy nu most missen den seer uytnemenden Verlichter zijnen Don Iulio da Corvatia, welcken sy daer comende saghen zijn en constighen edelen gheest Gode opgheven. Hoefnaghel van Room en Venetien weder comende/ begaf hem in dienst van den Hertogh/ daer hy groote provisie van hadde/ eē fluweelen cleet/ en schoonen mantel s'Jaers. Oock gaf hem Ferdinandus Hertogh van Insbroeck twee hondert Floryjnen / dat zijn vier hondert guldē s'Jaers/acht Jaer lang: binnen welcken tijt hy hadde aenghenomen te verlichten een seer schoon gheschreven Misboeck. Hier maecte Hoefnaghel als die gheestich / gheleert / en seer vindigh was / op de canten / in de letters / oft daer de plaets was / alderley beteyckeninghe / aenwijsinghe / en beduytselen oft sinnekens / op t'ghene daer neffens gheschreven was/ dat met alderley aerdicheydt en cleen Historikens uytbeeldende / en leverde dē Boec t'eynden acht besproken Jaren al voldaen / soo heel uytnemende ghedaen/en soo vol werck / datmen verwonderen mocht/ hoe yemant binnen al zijn leven soo veel dinghen met handen soude moghen maecken. Hier voor gaf hem den Hertogh van Insbroeck twee duysent gouden Croonen / en een gouden Keten van een hondert goudē Croonen. Noch maeckte Hoefnaghel voor den Keyser Rudolphus vier Boecken / een van alle viervoetighe Dieren / den anderen van de cruypende / den derden / van de vlieghende / en den vierden / van de swemmende oft Visschen / en hadder voor in specien duysent gouden Croonen. Hy hadde oock verlicht een Boeck / van den besten Schrijver van der Werelt gheschreven/wesende Exemplaren van verscheyden stoffe / waer by hy alle beduytselen seer versienigh hadde te weghe ghebracht / seer schoon en lustigh omsien. Hier mede quam hy in des Keysers dienst / wel zijn gheloont / en met heerlijck Jaer-gheldt voorsien. In dees Landen weet ick weynig van hem te wijsen / dan tot Iaques Razet t'Amsterdam / een seer aerdeg stuyxken weerdigh te bewaren. Hoefnaghel om t'Hofsche onrust te schouwen/ quam woonen te Weenen: Want hy altijdt seer leer en weet-lustigh was / s'nachts veel waeckende / en ghemeenlijck s'morghens ten vieren op / altijdt onledigh / soo met versen / Carmina, oft yet anders te maken / waer in hy oock seer gheestich was / en soo dapper in zijn Latijn / dat hy een Latijns Boeck voor hebbende / t'selve soo heel ras / in Nederlandtsch las/als oft Nederlandts geweest hadde. Hy was een seer goet - aerdich en mildt Man / die alles met goet beschept en welsprekentheydt wist te vertellen / en seggen. Hy is overleden in't Jaer 1600. oudt 55. Jaer. Hy heeft naeghelaten eenen soon Iaques Hoefnagel, inde Schilder-const uytnemende en hervaren wesende.

on Iulio
. Corvatia
stigh
lichter.

Het leven van Aert Mijtens, Schilder van Brussel.

GHelijck de cracht van eenighen verschen dranck soo gheweldich is / dat hy openinghe soeckende / t'vat doet barsten / en uytloopt: alsoo gaet het toe met Menschen/ daer van jonghs in is eenen overvloedigen en cloeckē geest/ die niet en can verborghen blijven. Het welck oock is geschiet en bevonden aen den seer cloecken en gheestighen Schilder Aert Mijtens, die in Italien / daer hy meest zijn Const gheoeffent / en zijn wesen ghehadt heeft/ wierdt gheheeten Renaldo, dan de Latijnsche seggen Arnoldus. Hy is van in zijn jeught uytnemende yverigh gheweest/om tot volcomenheydt in de Const te moghen comen: Niet alleen met schilderen en teeckenen/ maer oock met af te gieten op t'leven: Als oock te halen buyten Brussel van t'gherricht eenen dooden/ daer een belachlijcke clucht gebeurde. Want hy hebbende een ander van zijn doen /

die oock de konst toegedaen was / tot zyner hulp / welcken hem volghde op de leere / die altijdt aen de galgh stondt / en soudé den Dief ophoudé tot hy hem afghesneden hadde / om dan t'samen af te brengen / liet desen den Dief los voelende vallen / meenende uyt verschricktheydt / dat hy hem te lijve wouw om quaet te doen: Des hy af sprongh / oft haestlijc af liep / en haestede hem vollen loops nae der Stadt: Aert yverich in zyn stuc / liep hem dapper na. Het boersche Marct-volck siende het verbaest vluchten / en ernstigh volghen / bekeven Aert, en sochten hem te schutten / meenende hy hem vervolghde om uyt toornicheydt yet quaets te doen. Eyndlinghe hem achterhalende / bestrafte zyn verbaest wech loopen / segghende: 't Is u gheen ernst / ghy sult nemmer leeren / en dergelijcke woorden. Des hy hem weder willich maecte / en brachten dit doot lichaem in eenen sack t'huys. Den Vader dit vernemende / bekeef dé soon / segghende: Wat hebdy gemaeckt? hem voorhoudende de misdaedt en swaricheydt van sulcks te doen. Het welck hy verontschuldighde met zijnen leer-lust die hy hadde / om de leden der Menschen lichamen te verstaen. Dit gingh den Vader by den besondersten Burghermeester / van zyn vriendtschap oft kennis / als een dinghen dat te gheschieden mocht wesen / effen maken. Aert is heel jongh in Italien gecomen / en schilderde veel by eenen Anthoni Santvoort, die men hiet den groenen Anthonis, te Room / maeckende veel Maria Magior op Coper / en hadde veel omgang met Hans Speeckaert. Daer nae te Napels ghecomen / wrocht by eenen Nederlander / Cornelis Pijp ghenoemt. Hier nae ghehouwt wesende / maeckte veel Altaer-tafels / Historien / en Conterfeytselen / seer cloeck en cluchtigh van Oly-verwe. Hier in veel iaer volhert / veel Discipulé tot Meesters gemaeckt hebbende / als dat zyn wercken in veel Kercken van Napels en door 't heel Coningrijck en ander Landtschappen waren verspreydt. Syn lieve Vrouwe overleden / en vier zyn kinderen tot de Bestmoeder bestelt hebbende / quam zyn vrienden te Brussel en zyn Broeder in den Haegh besoecken. Te Napels herkeert wesende / troude zyn Meester Cornelis Pijps Weduwe. Doe heeft hy ghemaeckt een ons Vrouwen Hemelvaert / met veel Enghelen / en d'Apostelen / meerder als 't leven / in welck hy hem dapper en wel heeft ghequeten / en staet in een Kerck buyten Napels. Noch vier Euangelisten / verscheyden van malcanderen / binnen Napels Onder ander Altaer-tafels / is van hem een tot S. Lowijs, by 't Paleys van den Vicerop te Napels / van S. Catharina, alsoo den brandt in de raders staet / en een splinter een van de Rackers oft Pynighers is raeckende / alwaer den Constighen Schilder seer eyghentlijck heeft uytghebeeldt met open keel een crijtende bevreesthepdt / oock een groote verbaestheydt onder den omstandt te Peert en te voet. Noch in deselve Kerck is van hem een Altaer-tafel van S. Maria del Secors, slaende met eenen cluppel een Duyvel / die onder haer leydt / met noch ander Figuren en Enghelen daer by / alles wel dapper en cloeck ghehandelt. Hier naer door onbescheydenheyt zyner tweedder Huysvrouwe en haer kinderen / trock woonen op zyn self / met zijn kinderen en ghesellen / schilderende cloeckmoedig verscheydé veel groote stucken / besonder twee / die na Abruzzo ghevoert wierden / een de dry Coninghen / en 't ander de Besnijdenis / seer heerlijck en cierlijck ghedaen wesende. Eyndlinghe trock hy met zyn kinderen tot Abruzzo en Aquila, met hem voerende een stuck op doeck / daer Christus ghecroont werdt in der nacht / het welck hy hadde begonnen. Tot Aquila, heeft hy onder ander dinghen ghemaeckt een boven al uytnemende groot stuck op doeck / een heel vack van een Kerck beslaende / wesende een Crucifix / vol groote Personnagié en werc / wonder versierlyck gheordineert en gheschildert: Doch met groote ongheleghentheyd op een leere en dergelijcke onghemack / dat een dinghen is om alle Constenaers te doen verschricken en verwonderen. Van hier te Room ghecomen wesende / heeft 't verhaelde

stuck

stuck van de Crooninghe/ met noch eenighe ander/ voldaen. En also hem aenbesteedt was een groot heerlijck stuck in't nieu werck van S. Pieters Kerck te maecken/ waer in hy wouw toonen/ wat een Nederlander in onse const vermocht. Nae dat hy zijn oudtste dochter hadde besteldt te Houwlijck / is hy te Room ghestorven/ in't jaer ons Heeren 1602. T'verhaelde stuck van de Crooninge is noch t'Amsterdam by Bernardt van Somer/ Schilder/ die de Dochter heeft ghetrouwt / en is wonder cloeck ghehandeldt/ heel afghescheyden van de ghemeen Nederlandtsche maniere / soo dat hy is geweest een treflijck Meester/ die den Italianen heeft spaerlijcker doen verhalen/ dat Nederlanders gheen handelinge in beeldẽ hebben/ oft heeftse stoffe ghenoech gegheven en oorsaeck sulckx te swijghen/ oft maetlijcker van ons te spreecken.

Het leven van Ioos van Winghen / uytnemende Schilder / van Brussel.

Op dat de Hoflijcke stadt Brussel/ in onse Const soude hebben in desen onsen tydt een dobbel eerlijcke verciringhe / soo is neffens den verhaelden constighen Aert Mijtens, uyt haer oock ontstaen den uytnemenden en gheestighen Schilder Ioos van Winghen: desen is gheboren geweest te Brussel/ in't Jaer ons Heeren 1544. en vlytigh om leeren wesende/ is oock gereyst in Italien/ en heeft by eenẽ Cardinael te Room ghewoont vier Jaer. Doe hy in Nederlant en in zijn Vader-stadt Brussel was wederom ghekeerdt/ is hy eyndlijck Schilder gheweest van den Prince van Parma. Hy heeft binnen Brussel verscheyden fraey stucken ghemaeckt / besonder een Altaer-tafel tot S. Goelen te Bruessel / oft (soo eenighe meenen) in een Kerck tot de Celle broers/ wesende een Avondtmael /daer Pauwels de vries de Metselrije in ghedaen soude hebben: dit Avontmael / indien datter geen twee van zijner handt en zijn / is een seer uytnemende werck / en 'tbeste dat in Nederlandt van hem te sien is. Noch is te Brussel tot een Doctoor/ Meester Ian Mijtens, van hem een seer schoon stuck/ daer Sampson 'thayr afgesneeden wordt. Noch in een ander Borghers huys is van hem een seer aerdighe Pauli bekeeringhe. Doe nu Ioos het hert uyt den Lande / en in zijn plaetse by den Prins van Parma hadde ghesteldt en ghelaeten Octavium van Veen / is hy ghecomen met zijn ghesin te Francfoort/ ontrent het Jaer 1584. Hier heeft hy oock eenige seer fraey stucken ghemaeckt/ besonder een het uytnemenste/ een groot stuck / den sin wesende het benouwde Belgica, een naeckte Vrouwe / staende ghekettent aen een Rots/ boven welcks hooft comt ghevloghen den tijdt/ die haer comt verlossen/ en heeft begonnẽ een keten los doen: onder licht de Religie met den Bybel/ wesende vertreden van Tyrannije / die als een Krijghsman is ghestelt/ en met een sweert in de handt. Twee stucken van eenderley Historie / op verscheyden ordinantien / heeft hy oock seer uytnemende ghedaen / te weten / daer Apelles conterfeyt de uytnemende schoon Campaspe, en van de Liefde gheprickeldt wort. Een van dese stucken is tot Hannauw/ een nieu Stadt / vier mylen van Franckfoort / tot een Coopman / Daniel Forreau, een groot Const-beminder: By den selven is oock de verhaelde Belgica. De ander Historie van Apelles is by den Keyser. Noch is van hem te Francfoort/ tot eenẽ Const-liefdighen Doctoor / een seer fraey stuck van een Andromeda, alwaer oock noch zijn verscheyden fraey Conterfeytselen nae 't leven. Tot Middelborgh / by Melchior Wijntgis, is van hem een Historie van Pyneas, daer twee naeckte boeleerende doorsteecken worden/ een groot en seer heerlick stuck met beelden als 't leven. Noch is t'Amsterdam by Cornelis van der Voort een groot stuck van hem/ wesende ghelijck een Iustitie, die d'onnosel beschermt van Tyrannije/ oft soo eenighen sin. Voorts comen van zijn teyckeninghe uyt verscheyden

gheestighe Printen/een Nachtbancket/ met een Mascarade/ een laet de Kinderen tot my comen/ eenen Paulus Tapijt werckende / vier van t'Vrouwen bedroch/Crucific /en ander / waer aen te sien is zijn ordineré en vloeyenden geest inde aerdicheyt der beelden. Weynich doch goede schilderye is van hem te sié: want hy niet veel wrocht / zijnde geern by gheselschap / doch geen dronckaert/ maer met een kan Wijns sitten routende/hadde zijn vermaeck den tijt door te brenghen. Hy heeft naeghelaten eenen soon/en zijn Discipel/gheheeten Ieremias, oudt ontrent 18. Jaer/den welcken een groot begin van wel colorere heeft / hebbende onlanghs oock gheleerdt by Francisco Badens tAmsterdam. Ioos van Wingen is gestorven te Franckfoort/ Anno 1603. oudt 61. Jaer.

Het leven van Marten de Vos, vermaert Schilder/ van Antwerpen.

ONder de ghene die Antwerpen / en ons Nederlandt / in de Schilderconst gheruchtigh hebben ghemaeckt/ hoeftmen niet achter te stellen den vermaerden en constighen Schilder Merten de Vos, van Antwerpen/ die van in zijn Jeught hem vlijtigh tot de Const heeft begheven. Italien / Room / Venetien / en ander Landen besocht hebbende / is ghecomen in't Gildt t'Antwerpen in't Jaer 1559. Zijn Vader/ Pieter de Vos, quam in't Gildt t'Antwerpen Anno 1519. Pieter, de Broeder van Marten, was oock een uytnemende goet Schilder. Veel heerlijcke schoon wercken heeft Merten ghedaen/ hebbende een veerdighe handt / aerdigh en lustigh zijn dinghen colorerende: heeft oock veel uytnemende Conterfeytselen nae t'leven ghedaen. Zijn ordinantien der Historien / manier / en steldtselen der beelden/en in summa / zynen gheest / bewijsen overvloedich de Printen/die van hem door verscheyden Plaet-snijders uytcomen / en in sulck ghetal/ dat hy in de veelheydt den anderen Marten, te weten/ Hemskerck, te boven gaet / oft ten minsten ghelijck is: want hy was seer overvloedigh / veerdigh / en vast in zijn teyckenen: en was een seer statigh/ groot / en swaerlijvigh Man. Hy is ghestorven nu in dit Jaer 1604. in goeden ouderdom.

Pieter de Vos.

Hier

Hier volghen nu de levens der vermaerde levende Nederlandtsche Schilders.

Het leven van Hans Fredeman de Vries / Schilder van Leeuwaerden.

NAe dat ick nu hebbe beschreven het leven van den vermaerde doorluchtige Nederlantsche schilders / der welcker leef-draet afgesponnen / oft door Atropos afghesneden is / en soo veel ick vermochte haer de namen heb ontruckt / om 't gerucht haer onthout of gedacht-camer eeuwigh mede te vercieren: so sal mijn vlijt ernstigh strecken de tegenwoordich levende daer oock by te voeghen / ghelijck ick alree hebbe verhaelt eenighe Discipulen / oft sonen van overleden vermaerde edel gheesten / die ick voorts laete berusten / om dat icker weynig ander beschreyt van hebbe. Jck acht wel / dat mijnen volgenden arbeyt van den onbedachten eenichsins berispighen aenstoot sal onderworpen zijn / hoewel (ick om sulcx te vermijden) mijn best wil doen / om den selven te wapenen met waerheyt en maetlijckheyt / in den Constenaers Persoonen en wercken te loven na verdiensten. En indien ick my erghens na yemants oordeel in d'overvloedicheydt vergrijpe / dat sal my vergheven / en de goede gunst oft te cleen kennis op den hals gheschoven wesen: verhopende dat hem oock op t'slecht ghecraeck van mijn hoogh verheffende Pen / niemandt onmaetlijck in zijnen gheest opstijgen sal / oft hem verwaendlijck verheffen / op 'tgeen hem maer eenen tijdt langh is gheleent / ghelijck voor henen verhaeldt is van den Jonghen oft Pagie / die op zijns Heeren Peerdt sittende hem verheft / en moetet doch haest den Meester overleveren oft laten. Wie van yeder ghemoet is nefffens zijn wetenschap / sal door zijn wetenschap hem wetende bewijsen / t'zy watmen hem / oft van hem seght / ghelijck Anthoni Coreggio, Andreas del Sarto, en meer ghedaen hebben / die men qualijck oft niet con wijsmaecken datse yet conden oft groote Meesters waeren. De hooghmoedighe sullen altijdt den opvarenden roock van veel laetendunckenheydt openbaeren / of hun yper geblasen wort oft niet. Dan 'tis te verwonderen / dat de beste Meesters somtyden sulck van aert zijn / die door hun hoogh verstandt verstandigher behoorden wesen: maer den overvloet des gewins brenght hun dickwils soo veel windt in't seyl / datse 't Compas verliesende geen streke en houden: gelijck den ouden Zeuxis, die in de groote Olympische ghemeen vergaderinge proncte / met eenen Mantel daer zynen naem op stondt gheborduert in gulden Letters. Oft ghelijck Athæneus in zyn 12. boeck vertelt van Parasius, dat hy hem selven had aenghedaen eenen Purperen rock / en een gulden Croon opghestelt / en ghewent was te schrijven / als hy eenigh werck had voldaen / een dusdanig veers oft ghedicht:

Dit heeft ghemaeckt een Man wellustigh in zijn leven,
Die deuchtsaemheyt bemint, en eerlijck houdt verheven,
Parasius een Man, wiens Vader-landt eersaem
't Vermaerd' Ephesen is, 'k wil oock mijns Vaders naem
Evenor swijghen niet, van wien ick ben becleven,
Natuerlijck Grieck, en Prins der Schilders wel bedreven.

Dit wil doch qualijck over een comen / te weten / de deughde eeren en lieven / en wellustigh oft dertel te leven: Nochtans roemde hy meer als van Menschlijcke dinghen; Maer dat hy in't eylandt Lindo hun Herculem hadde gheschildert / en voor ooghen gestelt / ghelijck hy hem in zynen slaep hadde ghesien / so hy met dusghe versen te kennen gaf:

Sulck

Sulck Godt, als dickwils my Parasio wel eer
Al slapende verscheen, siet ghy hier min noch meer.

Wt alle Philosoophsche Scholen volgde hy Aristippum, als een voorsteller aller vrolijckheydt oft welluft / en was oock niet droeflijck in zijn werck: maer ghelijck Theophrastus in't Boeck van de gheluckicheydt verteldt / sat al schilderende blijdlijck en sang. Dā was op zijn Const wonder hoogh draghende / eersuchtigh boven maten / op zijn wetenschap roemende met dusghe woorden:

Nu segh ick, dat den eyndt van deser Const is vonden:
Maer t'onverwinlijck eyndt my hier houdt vast ghebonden,
Dat ick niet verder magh, dus heeft en yeder Mensch
T'geen hy te claghen heeft, oft niet en gaet nae wensch.

Van zijn groote volcomenheydt in de Const is voor henen in zijn leven verhaelt: Dan om zijn prachticheyt noch te bewijsen / ghelijckmen t'zijnen tijden droegh schoenen met verscheyden lederen stricken doorvlochten / hadde Parasius de zijne doen maken / en droeghse van goudt. En ick acht wel dat men desen Man qualijck met schrijven oft segghen tot een neder cleen ghevoelen zijns selfs hadde connen brenghen / dewijl hy sulck van aert was / en sich selfs sulcken grooten Meester te wesen kende / die (als verhaelt is) den moedighen Zeuxis had overtroffen. Nu zijnt doch niet al Parasij, die sich oock seer prachtig uytstellen / en over al voort doen / t'welc niet so licht te verbeteren als wel te belacchen is. Daerom vaer ick dan met mijn dus verre ghebracht werck vrylijck voort / beginnende aen den oudtsten der vermaerde Schilders / die ick nu weet noch te leven / den welcken het in zijn jeught is toegegaen / ghelijck het met meer jonghers is gheschiedt / die de Teycken-const aenvanghende / niet weten waer toe hun de Natuere heeft beroepen / oft wat deel sy eyghentlijck te verkiesen hebben / om uytnemende te worden. Dat is soo gheschiet met Hans de Vries / welcken was ghebooren te Leeuwaerden in Vrieslandt / in't Jaer ons Heeren 1527. Zijn Vader was een Hooghduytsch / Conastabel oft Busschieter onder den Krijgh-oversten Ierrich Schinck. Vries op de Const ghestelt te Leeuwaerden / by een Schilder van Amsterdam / Reyer Geeritsen genoemt / meende te worden een Glasschrijver. Als hy by desen vijf Jaer was geweest / quam te Campen by des Stadts Schilder / eē slecht geselle / daer hy niet cou toenemē / en is na twee Jaren ghetrocken in Brabant te Mecchelen / daer hy veel tijdt siec was / veel wesende ghewent op Water-verwe. Hier en t'Antwerp was hy doende aen de Triumph-bogen A°. 1569. doe Keyser Carel met zijn soon Philips daer is ghecomen. Hier verdient hebbende eē deel gelt / quam weder in Vrieslant / tot Collum / daer hy schilderende eē Tafel van Oly-verwe / vondt een Kist-maker oft Schrijnwercker / die hadde de Boecken van Sebastiaen Serlius oft Vitruvij, uytgegevē door Pieter Koeck: dese schreef Vries nacht en dagh vlijtich uyt / so den grooten als den cleenen. Quam weder van daer te Mecchel by een Schilder / gheheeten Glaude Dorici, welcken hem liet maecken verscheyden dinghen daer Metselrijen in quamen. Hem was ooc doen volmaken een Tafereel van Perspectiven / daer eenen Cornelis van Vianen was over gestorven / desē hadde redelijck verstandt van dese dingen / doch op eē swaer maniere: dit merckende / dede Vries sulcke vlijt in dees Const / dat hyse metter tijt te wege bracht met een lichter en doenlijcker manier. T'Antwerpen gecomē wesende / maeckte voor Willem Key een Perspect / als een houten portael / in zijnē Hof. Daer naer tot Gillis Hofman, op een plaets tegen over een poort / maeckte hy een groot Perspect / als een doorsien in eenen hof. Hier mede werden namaels bedroghen eenige Duytsche Edelluyden / en den Prins van Oraengien / meenende dat het een natuerlijck ghebouw en doorsien was. Hy teyckende voor Ieroon Cock verscheydē ordinantiē van Metselrien / een

van 14. stucken / Perspectiven / Tempels/Hoven/Paleysen/ en Salen. Ten tweeden / 26. stucken / insiende en van boven siende Paleysen / uytwendigh en inwendigh. Ten derden/Ovalen/Perspecten / met de Puncten in't midden/ voor de Inleggers. Ten vierden/ Sepulturen/ ontrent 24. stucken. Voor Geeraert de Iode een Fonteyn-boeck: noch een Boeck van Architecture/ van de vijf Colomnen / en elcker Colomne wercken vijfmael. Noch voor Philips Galle ordinantie van Hoven / Gangen/ en groen waghens / op de Perspectijf/ met doolweghen. Noch om den selven/ voor Kist-maeckers / alderley schrijnwerck/van Portalen/Koetsen/Tafelen/ Bufetten/en dergheliicke / in Perspectijf. Voor Pieter Balten een Boexken/ ghenoemt Theatrum de vita humana, op de vijf Colomnen/eerst beginnende aen de Composita tot de Tuscana, dat was den ouderdom / en soo voort tot de Melancolia, de doodt /wesende een Ruwijne: hier mede waeren uytghebeeldt in ses deelen de ouderdommen des Menschelijcken levens. Hy heeft noch ghemaeckt Spoelgen/ Compartimenten/ Grotissen/en Cieraten/dat alles wel beloopt tot 26. Boecken. In't jaer 1570. doe s'Keysers Dochter nae Spaengien treckende quam binnen Antwerpen / lieten d'Hooghduytschen hem maecken een Arck Triumphael en most in vijf daghen veerdigh wesen/ t'welck hy met grooter vlijt te wege bracht/ hier voor gaf hem de Natie 60. Rijckxdaelders. Doe werdt van Duc d'Alba afghelesen het Pardoen /en met eenen trock Vries om zijn vryheydt met zijn ghesin nae Aken/daer wonende meer als 2. jaer/van daer te Luyck een Jaer en half: van daer/alsoomen van vrede sprack / door den Graef van Swartzenborgh/trock weder nae Antwerpen/en creegh stracx te Brussel te schilderen/ voor den Tresorier Aert Molckeman, een Somerhuys in Perspectijf / daer versierende onder ander een open deur/ waer in/in't afwesen vā Vries / Pieter Breughel vindende hier de reetschap / hadde gemaect eenen Boer met een besegheldt hemde / vast doende met een Boerinne / waerom seer gelacchen /en den Heer seer aenghenaem was / die 't om groot gheldt niet hadde laeten uytdoen. Middeler tijdt raeckten door Mons de Bours de Spaenjiaerden t'Antwerpen van het Casteel/en werdt de Borgherije in handen ghegheven: doe werdt Vries aengenomen in Stadts dienst over alle Fortificatien / en was hier tot de beleghe-ringhe door Parma, en den overgangh tot 't Jaer 1586. Doe vertrock hy met zijn ghesin/ met recommandatie / door Francfoort nae Bruynswijck/ by den Hertogh: hier was hy tot t'jaer 1589. dat Hertogh Iulius overleet. Dus Vries van t'Hertoghs Hof Wolvenbuttel vertroc/en quam in de stadt Bruynswijck/ daer maeckende een Taefel tot een begraefnis. Anno 1591. quam hy t'Hamborgh / daer hy onder ander heeft ghe-schildert in S. Pieters Kerck/in een Capelle / voor een Juwelier Iacob Moor, zijn begraefnis/ een groot Perspectijf / daer Christus, Duyvel/ Doodt/en Helle heeft onder voeten. Onder comen twee half open staende deuren/ daer veel om wordt verwedt: want men sieter of men saegh door een Portael op eenen trap. Onder ander eenen Poolschen Waywode / oft Hertogh / opperste Hofmeester des Conings / souder wel duysent Poolsche gulden om verwedt hebben / dat het een natuerlijcke open deur was. Ander verwedden een ghelach biers / een ton boter / en dergheliicke: wenschende de verliesers dat des schilders handen mochten bedreckt wesen. In dees selve Capelle / op dit selve stuc op doeck ghedaen / hadde hy gemaeckt onder een oversteeckende Cornice, die met twee termē was onderhoudē/welcke men van hout ghesneden soude meenen/had hy ghemaeckt/ een hanghende Lampe/van onder op te sien: en alsoo't vast hoogh is meent t'volck datter natuerlijck een brandende Lampe hangt: waerom veel verliesende wedders hem quamen ghelijck beschelden/dat hy hun hadde doen verliesen/ t'welck hy versaeckte/ segghende: Waerom sy ghewedt hadden. Te Dantzick op t'Hof/ zijn van hem gheschildert by Orpheum alle de partijdighe Dieren by malcander:

der: Want dat is een drinck-plaets/ daer men vrede moet houden / en de dronckē beesten niet mogē vechten. Doe was Vries daer in Stadts dienst. Op de nieuw Raedt-camer zijn oock van hem acht stucken Perspecten/ met Historien van de Regeringhe. Eerst / Iustitia en Injustitia. Tweest / Consilium. Derdst/ Pietas, in eenen Modernen Tempel. Vierdst / Concordia. Vijfst / Libertas. Sest/Constantia. Sevenst/het Ordeel. Achtst/ een stuck/ datmen des Somers stelt in de schoorsteen/ met een Perspect van eenen boog: hier in sit op trappen de Reden/en eenē Hont nae t'leven voor de Trouwe. Dese houden hier binnen gevangen Discordiam, Seditionem, Traditionem, Calumniam falsam, Invidiam, en alle quaet gespoock. Van Dantzick te Hamborgh weder ghecomen/ maeckte voor d'Heer Hans Lomel een Galerijken in eenen hof/ met een doorsien van groenicheydt: recht teghen over de Galerije/ in't self Hof/een houten schutsel/ een Prospect van een opstaende deur/ toonende eenen Vijver met Swanen/ en onder gheschildert de Boomstammen / welcker toppen natuerlijck men boven t'schutsel siet / wort van velen met verwonderen gesien. Voor den selven Heer / in een Camer teghen eenen platten solder / zijn van hem op eenen doeck te sien in't vercorten verscheyden Pylers oft Balusters / rustende rontom op de lijsten / en draghen een hoogher viercante solderinge met viercantighe percken Grotissen / in't midden noch hebbende een verdiepinghe opwaerts te sien. Van Hamborgh quam Vries te Praga / alwaer zijn soon Pauwels oock in dese Const een uytnemende Meester wesende / maeckte voor den Keyser eenen platten solder op doeck / twee hondert voeten lang / en tachtigh breedt / verhoogende t'verwelfsel met vercortende Pijlers/vercierende t'welfsel met Grotissen/ in't midden brengende een groot open rondt al op zijn steke. Noch in een ander Salette / eenen platten solder/alles op den punct. Hier waren gheschildert de twaelf Maenden/ en't midden een groot rondt / Iuppiter met den blixem/ vā onder op te sien/gelijck alles is van onder op te sien / Pylers / Boomen / en huysen/ op de Perspectijf. Pauwels ter begheerte van den Keyser maeckte noch in de Salette een Perspect met een doorsiende Galerije / in eenen Hof met een Fonteyne/ alwaer den Keyser als hem vergissende dickwils meende door heen te gaen/ en quam dickwils sien schilderen. Daer is oock in de Kerc een Altaer-tafel/met binnen een Verrijsnis / van Hans van Aken: en in d'een duer/ van Spranger de drij Marien: en d'ander/ een Emaus, van Ioseph Switser. Dees deuren gesloten/ heeft Vries uytwendigh gheschildert een Perspect / latende eerst de deuren glat effen maecken / bracht neffens de sluytende vergaderinghe eenen viercanten Pijler datmen geen vergaderinghe can sien / t'welck den Keyser met verwonderen wel beviel. Noch heeft Vries gheordineert verscheyden Fonteynen voor zijn Majesteyt / en Camers / waer in hy mocht stellen zijn schilderijen in orden/en te maken dat hy mocht gaē over al in zijnen Hof bedeckt / sonder te connen zijn gesien. Van Praga quam Vries weder te Hamborgh / en maeckte doe in Sinte Pieters Kerck noch twee groote stucken: T'een / daer Christus van de Phariseen wort uyt dē Tempel gestooten: t'ander teghen over / daer Christus de Coopers en vercoopers uytjaeght. Van Hamborgh / door wijsmaken / en raden van Gillis Coignet, quam Vries t'Amsterdam / mede brenghende eenen Babelschen thoren/ daer hy veel werck in ghedaen / en zijn ghesicht door had ghebroken/ welcken nu soude wesen tot eenen Pieter Overlander t'Amsterdam. Van Amsterdam trock Vries met ghesin in den Haegh woonen/van daer weder te Hamborg/hy heeft nu A°. 1604. uytgheven een seer schoon Boeck van Metselrije / waer in comen tot vijftigh stucken / hebbende daer aen doende gheweest van in t'belegh van Antwerpen/ soo ondertusschen: Oock hebben hem gheholpen zijn sonen Pauwels, en Salomon. Oock is hier by een seer leerlijcke claer onderwijsinge. Pauwels voornoemt/ hebbende verscheydē Landen en Steden besocht / woondt noch t'Amster-

Pauwels Vries.

t'Amsterdam/seer cloecklijck doende in de selve Consten van Metselrije/en Perspectiven/ schilderende van Oly-verwe veel schoon Tempelen en Kercken/ soo wel Antijck als Moderne / en alderley ghebouw. Den anderen soon Salomon, was oock een goet Meester/ en starf in den Haegh/ dit Iaer 1604.

Salomon Vries.

Het leven van Ioannes Stradanus, uytnemende Schilder / van Brugge.

ONs Nederlantsche Belgica, met de Steden haer Dochters / en heeft gheen cleen oorsaeck hardlijck te beklyven de gierighe bloemvoerende schoone Florencen / datse haer onthoudt niet alleen de bloem in de Const van Sculptura, den Nederlandtschen Ioan de Bolognie: Maer oock den uytnemenden Hans vander Straet / Schilder van Brugge in Vlaender / die sy als loose Circe, smeeckende Calypso, oft tooverighe Alcina, uyt zijn Vaderlandt houdende/ by haer laet grijs en wit worden/ ghenegen wesende oock zijn doot ghe-eendt tot haren roem verborgen te bewaren. Brugghe/ die hem voortbracht/ en daer t'eerste licht zijn ooghen is verscheenen/ behout evenwel so veel roem/ dat hy haer Borgher oft inboorling is/ het welck hy is ghewozden in't Iaer ons Heerē 1536. en alsoo ick verstae/ oorspronglijck uyt t'hoog edel doorluchtig huys van de kinderen van der Straet / welcker geslacht uytgeroyt/ verstropt/ oft in vercleeninghe is comen/ om datse Ao. 1127. in S. Donaes Kerck te Brugghe/ ombrachten Carel de Goede, 13en. Graef/en 19en. Forestier vā Vlaender / als een die't Graefschap onwetlic soude hebben beseten. Hans dan / diemen veel Stradanus noemt/ hebbende vā in Vlaender eē taemlick goet begin in onse const/ is gereyst in Italien/ en hebbende voor zijn woonplaets vercoren Florencen/ heeft aldaer veel schoon werckē op't nat en van Oly-verwe gedaē. Hy heeft oock Vasarij in de sale van des Hertogen Paleys/ en in veel meer plaetsen/ een groote hulp ghedaen/ en is door veel sulcke schoon oorsakē een uytnemende veerdig meester geworde. Hy heeft te Florencen in de kerck van de Nunziata, gedaen een groot heerlijck stuck/ wesende een Crucifix/ daer de Krijghsknechten onder ander oock de spongie in een edick-vat nat maken oft doppen/ gelijc dees ordinantie ghesneden is / en in Print uytcomt. Voor den Hertogh heeft hy geteyckent veel patroonen van Tapijten/ soo van de krijgē des Hertogen Cosmij, en veelderley jachten / seer aerdigh en versierlijck van ordinantien / ghelijck wy dese dingen door Philips Galle, en ander/ veel sien uytcomen. Ghelijckmen oock siet tweederley Passiē/ veelderhande Peerden/ ghestaltigh nae den aerdt van verscheyden Landen: Oock neffens Hemskercken begonnen wercken der Apostelē het heel gevolg/ en veel meer ander dingen/ welcke die ons ghenoeghsaem aenwijs doen / en getuyghnis geven zijnen overvloedigen cloecken geest/ so in't ordineren der Historien/ als in't stellen/ en toemaecken zijner beelden/ met alderley omstandicheden der Const. Hy is nu dit jaer 1604. een vry geselle van 74. jaren/ en een cierlijck lit in d'Academie van de Teycken-const binnē Florencen/ levende in eenen stillen gerusten staet. En indien ons toecomender tijdt Italien oft Hetrurien zijn lichaem onthoudē moet/ soo sal Vlaender ten minsten haer ghetroosten/ sulck een besonder Bruggeling te hebben ghehadt/ die 'tschoon Florencen met de bloemen zijner werckē noch schoonder wesen heeft toeghelanght.

'Tlevē van Gillis van Coninxloy, Schilder van Antwerpen.

VAn twee oft dry verscheyden Italiaensche Schrijvers/ heb ick ghesien so t'saemsprack als anders beschrijvinge/ daer gehandelt wort vā de twee constē/ Schilderen/ en Beeltsnijden/ welcke de overtreffenste is/ en brengē tot voordeel van onse Const voort/ dat den schilder alles maeckt/ wat de ooge des Menschen met dē gesichte can begrijpen/ den Hemel/ de locht/ verscheydē veranderingen vā weder/ de Son somtijt haer stralen door de wolcken op den steden/ berghen en dalen aflatende/ t'somtijt doncker/ wolckigh reghen / haghel/ sneeuw/

alle

alle verscheydenheydt van groenen / in boomen en velden / als den lacchenden Lenten 't ghevoghelt tot singhen aenhitst en verweckt / dat den Beeldthouwer in zyn steen onmooghlijck te doen valt / met meer ander redenen / bewijsende 't Schilderen een bevallijcker oft meerder Const te wesen / als 't Beeldthouwen. Dit souden helpen bevestigen oft winnen / de constighe wercken van den uytnemenden Lantschap-maecker Gillis van Conincxloy, van Antwerpen / die van zyn Vader en Moeders sijde is van haver t'haver (so men seght) uyt de Const ghesproten. Hy is gheboren t'Antwerpen in 't Jaer ons Heeren 1544. den 24^m. Januarij. Zyn Ouders waren van Brussel. Hy heeft de const aenvangen te leeren by Pieter, den soon van den ouden Pieter van Aelst / te deele door kennis: want den ouden Pieters Huysvrou was de Suster van Conincxloys Moeder / van daer quam Conincxloy by een ander Meester / ghheeten Lenaert Kroes, die van Beelden en Landtschap wrocht van Water en Oly-verwe. Doe gingh hy woonen en rocht syn costē by Gillis Mostaert, werckende voor sich selven. Hier naer is hy gereyst na Vranckrijc / Parijs / Orliens / en meer plaetsen besoeckende / meenende na Italiē te reysen: dan alsō hem een Houwlijck was voorghehouden / quam en troude t'Antwerpen / daer hy hem stadich heeft gehouden / en alle des stads beroerten onderstaen / tot der tijdt datse is beleghert ghewordē / doe quam hy in Zeelandt meenende in Vranckrijck reysen / om zyn goedt dat hy daer hadde te vercoopen / dan bleef in Zeelandt / en is met zyn ghesin uyt de Nederlanden vertrocken / en ging woonen te Franckendael in Duytschlandt / daer hy was den tijdt van thien Jaer / en is van daer comen woonen t'Amsterdam / alwaer hy noch tegen woordich is. Hy heeft in zynen tijdt veel schoon wercken ghedaen t'Antwerpen: Onder ander een groot stuc voor dē Coning van Spaengien. Noch voor den Jongeling in zyn huys / buyten Antwerpen / een stuck 16. voeten lang / doch de Jonghelingh stervend eert volmaeckt was / rochtet meester Iacob Roelandts Advocaet in den uytroep / en lietet voort opmaecken: en was een heerlijck schoon Landtschap. Hy wrocht oock veel voor den Cooplupden / die zijn dingen hier en daer vervoerden. S'ghelijckx te Franckfoort oock / voor besonder Heeren en Cooplupden / oock eenighe stucken voor den Keyser makende. T'Amsterdam is van hem een seer schoon groot stuck / tot de Heer Abraham de Marez. Oock tot Ian Ycket, eenen grooten heerlijcken doeck / daer Marten vā Cleef de beelden in heeft ghemaeckt / en is een uytnemende aerdigh Landtschap / met heerlijcke boomen / verschiet / en voorgronden / en een goede ordinantie. Noch is van hem te Naerden tot d'Heer Burghman Claesz. van hem eenen schoonen doeck / met een seer aerdigh Landtschap / met beeldekens en beestkens. Van Marten van Cleef / tot Cornelis Monincx, te Middelborgh in Zeelant / is oock van hem een heerlijck Lantschap op Penneel / voor een schoorsteen / in zijn beste en schoonste Camer: oock tot Melchior Wijntgis, eenen grooten doeck / en twee ronden. T'Amsterdam by Herman Pilgrim, by Hendrick van Os / en meer ander constliefhebbers in ander Landen en Steden / is zijn dingen verdienstlijc in weerden ghehouden. Want om kort maecken / en mijn meeninghe van zijn constighe wercken te segghen / soo weet ick dees tijdt geen beter Landtschap-maker: en sie / dat in Hollandt zijn handelinghe seer begint naeghevolght te worden: en de boomen / die hier wat dorre stonden / worden te wassen na de zijne / so veel als sy goelijcx moghen / hoewel het sommige Bouwers oft Planters noch noode souden bekennen.

Het leven van Bartholomeus Sprangher, uytnemende Schilder van Antwerpen.

NAdemael de Nature somtijdē (doch seldsaem) door bysonder hantreyckinghe van een milde Hemelsche instortinghe / eenighe gheesten soo volcomen ghe-

ghedaente en cracht gheeft / om in onse oeffeninghe / tot groot wel bevallen / en als sonder arbeydt te baren soo heel aenghenaem edel vruchten / daer ghemeenlijck ander swaerlijck quellende den ooghen / niet als wanschapen moeylijcke dinghen voorstellen : Soo schijnt en blijct mercklijck / dat het Coningrijck onser Schilder-const alleenlijck sulcke te deel wort / die daer naturlijck als erfghenaem toe zijn gheboren : dat welcke licht waer te maken is met het over-een-comende exempel / van den overtreffenden Const-rijckẽ Antwerpschen Spranghet : Want Natuere hem van in zijn vroeghe Jeucht verwe en Pinceelen / jae de schoon Pictura self met vriendlijck toelacchen stadich aengheboden en toeghelangt heeft / welcke Pictura hem oock gheern heeft aenghenomen en ghetrouwt / hem voor Houwlijck goet opdraghende de Gratien. En ghelijck de loflijcke vermaerde stadt Antwerpen / haer selven van over langhen tijdt heeft heerlijck ghemaeckt / en verciert / met veel blinckende edel gheesten voort te brenghen / is oock aldaer den 21[en]. Maert / op den Palmsondagh / in't Jaer 1546. van een eerlijck gheslacht gheboren gheweest Bartholomeus Spranger. Zijn vader hiet Ioachim Spranger, zijn Moeder Anna Roelandtsinne. Zijn Vader was een vroom / treflijc en vernuftich Man / die de Weereldt vast doorsien / veel Landen besocht / in Italien en Room verscheyden Jaren gewoont hadde / en is met zijns Vader Broeder zijn Oom / die een Coopman binnen Room was / in zijn jeucht geweest in Africa : Daer zijnen Oom zijnen handel trock drijven / doe Keyser Carolus de vijfde voor Thunis was. Zijn Vader dan te Room langhe ghewoondt hebbende / hadde met verscheyden Schilders uyt Nederlandt / als te weten / met Michel Coxie, Schilder van Mecchelen / en ander veel omgangs / en kennis / so dat hy de Teyckenconst niet heel oncondigh en was. Bartholomeus zijnen derden soon / doe hy mocht zijn ghecomen tot zijn 12. Jaren ouderdoms / was soo gheneghen tot teyckenen / dat hy nerghen Papier ledigh liet / niet vry gevende zijns Vaders Hant-boec / alwaer hy neffens t'schrift zijns Vaders handels / alles vol Krijghsknechten / Tromslaghers / en dergelijcke teyckende / waerom den Vader onverduldich wesende / heeft Bartholomeus gheroepen / wel wetende dat het zijn werck was / en dat d'ander twee broeders tot sulckx niet gheneyght waren / heeft hem (misschien yet anders in't hooft hebbende) dapper gheslagen: maer alsoo den Vaderlijcken toorn over den kinderen niet gheduerich is / verbijstert op de straet comende / ontmoette hem een Schilder / zijn oudt bekent Vriendt / ghenoemt Ian Mandijn, van Haerlem in Hollandt / welcken op zijn Ieronimi Bos, aerdich was van soo drollicheden te maken / hebbende Jaerlijcx van der stadt Antwerpen onderhoudt : desen heeft hy den handel vertelt / en is van stonden aen met den Schilder veraccordeert / dat den Jonghen des anderdaeghs by hem soude comen / dewijl hy gheenen Jonghen hadde / het welck gheschiede / en alsoo den Schilder alree tot goeden ouderdom was ghecomen / en den Jonghen Spranghet daer achthien maenden by was geweest / is den Man overleden / en den Jonghen den Vader weder t'huys ghecomen. Maer alsoo Gillis Mostart des Vaders goeden bekenden was / bestelde hy den Jongen by Fransoys Mostart zijnen broeder / den welcken oock binnen veerthien daghen van haestigher sieckt is ghestorven / en Spranghet sonder Meester gheble ven. Doe is hy by toedoen van voornoemden Gillis aengenomen voor twee Jaren by eenen Edelman Cornelis van Dalem / dien zijn Ouders t'schilderen uyt lust / en om tijt verdrijf hadden laten leeren / en hadde behaghen in dat weynich den Jonghen binnen de veerthien daghen tot Fransoys had ghedaen. De twee Jaren voleyndt / wierdt weder voor ander twee Jaren by den selven Edelman aenghenomen / alwaer den Jonghen niet dan al te goede daghen hadde / dewijl den Meester selden oft weynich schilderde / bracht Spranghet den tijdt door veel met lesen verscheyden Boecken / Historien / en Poeterien

terien / die daer veel waeren : Want of hy schoon niet en wrocht/ dat was den Meester even veel / als hy maer verwe en reedtschap in orden vondt / als hem lust tot schilderen aen quam : zijn Meesters handelinge was te maecken Rootskens / en Landtschappen / waer in ander/ te weten/ Gillis Mostart, ofst Ioachim Bueckelaer, de beeldekens maeckten. De leste twee Jaer oock volepndt / Sprangher bevindende in de Const daer weynich ghevordert te hebben / en hebbende eenen wan-lust / datmen altijt by anderen den beelden most laten maecken/ sonder datmen op zijn eyghen handt een werck con ten eynde brenghen/ werdt heel des sins neerstich te leeren/op dat hy ten minsten soo veel van beelden waer/dat hy in zijn Landtschappen niemandts hulp soude behoeven. T'ghebiel dat t'Antwerpen hem onthiel een Duytsch van Spiers/ ghenoemt Iacob Wickran,een Discipel van den constighen Bocxbergher, en Sprangher met hem vriendschap hebbende/en ghemeensaem raedt ghepleeght / gaf hem raedt / soo haest zijnen tydt uyt waer / by den Vader te keeren / en die weynich Maenden van November 1564.tot den eersten Maert 1565.(op welcken sy t'samen hadden voorghenomen te vertrecken) hem vlijtich te begheven tot teyckenen. Welcken raedt Sprangher nae quam / nemende nae des Jonghen Duytschen raedt / om niet veel tijdt verliesen/ slechs kool en krijt/ conterfeytende op blauw papier de Printen van Parmentius, en Floris, om de gheestichepdt wille / en voort by sich selven soeckende / so met hoogen en diepen yet t'inventeren : want desen zijne macker versekerde hem/ dat het hem gelucken soude. Sprangher in weynigh weken hebbende ghemaeckt aldus verschepden ordinantien / was in meeninghe eenigh van desen te schilderen:doch alsoo den tijdt quam/die hy t'geselschap had belooft / om te vertrecken nae Parijs / mocht niet eens besoecken / hoe dat het hem met de verwe ter hant sonde gaē. Aldus uyt Antwerp vertreckende/ en te Parijs gecomen/ werdt bestelt by den Schilder van s'Coninghs Moeder / een goet Verlichter / gheheeten Marcus, welcken eenighen tijt was gheweest te Room by Don Iulio. Hier dede Sprangher niet als Conterfeytsels maken nae s'Meesters crijons/den tijt van ses weken. Desen Marcus bewoonde een groot huys met witte muyren / als Edelman betamen mocht : Ten leet niet langh aen / of dese muyren en waren al swart van de kole/ en vol groote en cleē beelden gheschetst / van den solder tot den vloer. Des Marcus om dat hy wel sagh / en verstaen had / dat Sprangher geen lust en hadde stadich Conterfeytselkens te maken/ liet by hem comē den ghenen die hem daer bestelt hadde / segghende: Dat het beter waer hem by eenigh Meester te bestellen / daer hy van Historien en beelden mocht wercken/ toonende de muyren alsoo beteyckent/ en seyde / al was zijn huys passelijck groot / dat het voor den Jonghen te cleen was. T'welck Sprangher verteldt wesende / vondt op den selven dagh een ander Meester/een fijn deghelijck Man: maer in de Const een gemeen Schilder. S'morghens worde Sprangher van desen Meester een gheprenuert Penneel voorghestelt/ontrent ses palmen hooge/ verwe en Pinceelen/en alle dingen veerdich / en seyde hem / hy soude daer op maecken eenige Historie van devotien. Sprangher, die noyt hadde Historie gheschildert/ noch ghecopieert/ vondt hem seer verleghen / hem ghelatende / niet te verstaen / ghelijck hy oock de Fransche spraeck qualijck verstont/ waerom den Meester een kist ontsloot / en langhder uyt dry Printen / segghende : Maeckt een van dese Historien / doch uyt uwen gheest / en gaende uyt den winckel liet hem daer alleen. Sprangher schromende sach rontom / en siende eenighe Penneelen van den Meester gheschilderdt die seer slecht waren / begon moedt grijpen / makende een ordinantie op blaeu papier met kole en crijdt / nae zijn ghewente / wesende een verrijsnis Christi, met den Graf-wachters daer by / begon te dootverwen : en alsoo de daghen langh waren/ liep niet lang aen/ oft ten was opghedaen / tot groot bewegen van den Meester/welcken(als gheseydt is) was

is) was swack in de Const. En alsoo eenighe Nederlantsche Schilders quamen sien/begonden dit so seer onmatich te prijsen/ dat den Spranghér hem selven begon in zynen moet te verheffen/ en hem van latendunckenheydt ghekittelt voelende/doe hy noch dry oft vier Penneelen gheschildert hadde/ wouw niet langher daer blijven/ maer vertrecken nae Lions/met 't gheselschap daer hy mede ghecomen was: Oorsaeck was/ dat hy hem vondt in achtinge en weerden ghehouden boven Schilders die ouder waren als hy/ en dat hem den Meester wouw al door te wercken geven/soo maeckte hy zyn gissinghe/dat hem over al sulcks soude gheschieden/ nam zyn afscheydt van den Meester/ hem bereydende tot de reys na Lions: Maer alsoo hy hem een weynich qualijck bevoelde liet hem een Ader openen laten in den slincken erm/ sonder met yemandts raedt te leven/ en is soo met zijn gheselschap ghegaen in't Kaetspel/ en benderende ghebruyckte alst te pas quam oock den slincken ghelaten erm/ den welcken door 't vermoeyen werdt heel gheswollen/ en vierich ontsteken/ dat hem van de pijne een swaer Cortse quam 'tovervallen/ soo dat het met den erm verschenen stondt qualijck af te loopen/ en is aldus langhe tijdt te bedde cranck ghebleven/ tot dat het den Vader t'Antwerpen quam te weten/en schreef aen een Coopman te Parijs/datmen zijnen Soon/soo haest hy wat beter waer/ te waghen soude weder t'Antwerpen schicken. Spranger dit verstaende/ te eergierigh om soo haest t'huys te comen/ haestede hem te meer uyt het bedde/ en half ghenesen stelde hem op de reyse nae Lions/ denckende schier altijdt den waghen achter hem te hebben/ die hem t'Antwerpen wilde brenghen. Te Lions wesende/quamen stracx hem daer vinden in de Herberghe een oft twee Schilders/ die hem te wercken aenboden: maer Spranghér in zijn meeninghe van veel te connen ghestijft wesende/ vertrock den derden dagh nae Mylanen toe/ denckende dat hem de Meesters over al desghelijcx souden comen bidden; maer den armen Jonghen vondt hem bedroghen. Want te Mylanen aenghecomen wesende/ was dry weecken daer in de Herberge/ en die niet en quamen als voor heenen waeren de Schilders: En dat argher was/en con nergen te wercken vinden/ verteerende al het ghene dat hy hadde. Daer toe voeghde hem noch een arger teghenspoet/dat hem in de Herberghe quam vinden een zijn landtsman/die bedrieghlijck hem ghevepnsde/dat hy cortlinghe veel ghelt ·tontfangen hadde: Also dat Spranghér in de Herbergh al vast voor hem betaelde/ op belofte dat desen hem niet alleē t'verschotē weder keeren/ maer daerenboven veel leenen soude. Maer doe hy bevondt/dat Spranghers buydel al uytgeput was/ is hy op eenen morghen vroegher opghestaen als Spranghér, en sonder hem goeden dagh te bieden/oft oorlof te nemen/ met Spranghers Mantel/ wambaeys/ en eenich ander dinghen/is vertrocken/ en heeft t'sindert altijdt vergheten weder te keeren. Den armen Spranghér, die nu eerst begon te hervaren sommigher eyghen Landtsluyden ontrouw en arghlistigheydt/ hem vindende in een vreemdt Landt sonder ghelt/ sonder Mantel/sonder werck/ en daer toe in den Winter/ en niet connende de Italiaensche spraeck/ vondt hem onversiens wonderlijck van de waensucht oft latendunckenheydts sieckte ghenesen/ soo dat oock zyn ooghen van self kennis gheopent zynde/bevondt hem weynich te connen/ en daer door in 't ongheval ghecomen te wesen/om dat hy niet con van Lijm-verwe oft Water-verwe schilderen/oft op den muer: Want den derden dach zyner aencoemst was een hem tot sulcken eynde comen aensoecken/ twelck hy niet dorf bestaen/ als die sulcks noyt hadt besocht noch ghesien. Doch vondt eyndlinge oorsake te woonen/ voor eenighe weynich weken/ by eenen Mylaenschen Edelman. Hier nae hem vindende een jongh Schilder van Mechelen/ voeghde hem Spranghér in zijn gheselschap/om leeren Waterwerf-doecken schilderen/ den tijdt van twee oft dry maenden. Doe Spranger ontrent acht maenden hem te Mylanen

lanen onthoudē hadde/vertrock hy van daer na Parma/ alwaer hy hem voeghde by den seer constighen Schilder Bernardo Suwari, Discipel van den seer vermaerden Anthonio van Coredzo: Doch alree een oudt Man wesende. Hier verbont hy hem twee Jaren voor weynigh loon / alleen om wat te moghen leeren: maer 't ghcviel/dat Spranghe nae drp maenden met s' Meesters soon in questie is ghevallen / 't welck gheschiede boven op de Cuopula, oft Lanteern-thoren / van de Kerck van onse Vrou van Stecchata, daer sy alleen hun twee besloten waren / en van niemandt ghehoort mochten worden / en gaven malcander rasende verhit so veel en bet slaghen/ meer als een ure langh/ datse vermoept en half vernieldt neder vielen/d'een hier en d'ander daer. Spranghe, doe hy een weynigh asem had ghecreghen / clom wat hoogher op de steyghėringhe / daer zynen Mantel en Pongiaert was/dede hem aen /en half doot van dorst / sagh vast om hem / en werdt te sien eenen kalck-eemer / waer in boven op 't kalck stondt claer / doch van de kracht des kalcks groenachtich water: En soo het mid-soomers was/ en datter niet anders en was te drincken settede den mont daer aen/en dronc soo veel als zynen dorst hem docht te vereyschen. Doe most Spranghe afcomende passeeren door de selve stantie oft Camer/ daer sys malcander so dapper hadden ghegheven/ alwaer hy door gingh sonder eenigh belet/want den anderen hadde oock zyn deel ghenoech ghehadt / en gheen van beyden was meer tot slaghen lustigh: Maer aleer den Spranghe wel beneden was / werdt hy besprongheu met een groote bevinghe van een grouwlijcke Cortse: Want de giftichepdt van het kalck zyn werck dede /soo dat Spranger meer als drp weken te bedde lagh om te sterven / ten huyse van een ghemeen Schilder: want Spranghe keerde nopt weder in s'Meesters huys. Doe hy haer hadde helpen maerken eenige triumphelijcke bogen/ ter eeren der blijde incoemst van de Princesse van Portegael in Parma / is hy stracks vertrocken nae Room/ alwaer ghecomen / voeghde hem by een ghemeen Schilder / daer hy was den tijdt van ses weken. Van daer quam hy te woonen by den Eerdsbisschop van Maximi, daer hy was ontrent veerthien daghen / en alsoo hem ongheleghen was daer langer te blijven / voeghde hy hem by eenen Schilder/een Jonghman van Doornijck / gheheeten Michiel Gioncoy, te Doornick nu corts overleden. By desen was hy ontrent ses maenden/ en hadde daer gemaeckt eenighe Lantschapkens / (alsoo hy daer op zyn selven wrocht)en onder ander een seer versierlijck Tooverijken/ in een Ruwijne/ als een Coloseum, daer Vrouwen op den besem vloghen / ende dergheliick ghespoock/als in eenen nacht. Dese dinghen waren voor eenen Sr. Ioan Spindolo Bankier: maer alsoo sy met den selven niet en deden / ontmoeten sy den seer vermaerden Verlichter Don Iulio Clovio, welcke die cocht voor hem / en betaelde. Don Iulio,alsō hy woōde int Paleys van den beminder van alle deuchtsaem edel gheesten / den Cardinael Farnese,liet dit Tooverpkē hem sien/ wien het wonderlijck wel beviel. Don Iulio dede zyn best om Spranger daer by hem te houden. Den Cardinael desghelijcx/ daer op de Camer van Don Iulio ghecomen / begheerde oock dat Spranghe soude blijven by zijnen Don Iulio, hy wilde hem daer zyn part als Edelman zyner Tafel bestellen / op dat hy hem ghesėlschap hiele. Spranghe antwoorde sulcks dancklijck aen te nemen / en soude seer gheern sulckx nacomen: maer veronschuldichde hem / om dat hy had belooft / en zyn woordt ghegheven een goedt deghelijck Jongh Schilder / te weten / Michiel, die gheen inventie en hadde/ te gaen helpen schilderen 't hoog Altaer/back/ en verwelf daer aen/ in de Kerck van S. Orest, gelijck den Spranghe namaels dede / makende op 'tvack een Avontmael / en in't welfsel de vier Euangheliſten: Doch Spranghe seyde alleen / in eenigh oort buyten Room. Waer op de Cardinael vraegde/ waer? En alsoo hy antwoorde tot S. Orest, seyde den Cardinael/den bergh van S. Orest, en al 't volck was zyn/daer waer soo

soo geen belanck by/ hy soude dat wel af maecken: Doch alsoo den Cardinael vertrock nae Caprarolo, trock Spranghermet Michiel tot Mont S. Orest. Den vooznoemden Spindolo dede den Spranghe Peerden tot de reys: want hem quelde dat hy't tooverken hem niet en had afghecocht/ en dat hem Spranghe had belooft aldaer te S. Orest een ander te maecken/ dat veel beter soude wesen/ ghelijck spranghe dede/ tot een groot wel bevallen van den Heer Spindolo, welcken aldaer in gheselschap van ander Edellupden te Peerde quam hem besoecken. Daer was spranghe den tijdt van vier maenden. Te Room comende/ hadde een heerlijck onderhoudt by den doozluchtighen Cardinael Farnese, woonende daer dzy Jaer in't Paleys van S. Laurens in Damas. Eyndlinghe alsoo Spranghe van den Cardinael was ghesonden tot zijn vermaert Palleys tot Caprarolo, een cleen daghvaert van Room/ te maecken eenighe Landtschappen op 'tnat kalck/ liet den Cardinael hem onversiens weder ontbieden. Te Room ghecomen/ ghelepde hem den Cardinael by den Paus Pius de vijfde. Daer ghecomen/ ginghen den Cardinael en Don Iulio t'samen by zijn Heplichept/ en cozts daer naer wert oock Spranghe doen binnen comen: welcken hebbende de voeten des Paus ghecust/ en de Benedictie ontfanghen/ naer eenighe woozden en redenen/ aengaende een stuck/ dat zijn Heplichept begeerde te hebben van hem ghemaeckt/ werdt Spranghe daer vooz des Paus Schilder aenghenomen/ en heerlijcke wooninghe besteldt in Belvideer/ recht boven 't Beeldt van den Laochon, alwaer hy een stuck maecte van het Oozdeel/ ses voeten hoogh/ op een coper plaet/ vol werck/ datter vijf hondert tronien in quamen/ het welck noch te sien is in 't Clooster tot den Bosch tusschen Pavia en Alexandria, op de Sepulture van Pius Quintus, en dit was ghemaeckt binnen veerthien maenden. Hier naer/ alsoo Vasari schier den Spranghe in onghenade had ghebzocht by zijn Heplichepdt/ segghende/ hem te we sen eenen Jongheu/ die niet veel en paste te doen/ en den tijt onnutlijck dooz bzacht vingh Spranger aen te toonen zijn neerstichept/ maeckende op een coper plaet/ een vel papier groot/ een Hofken in der nacht/ en pzesenteerdet den Paus/ het welck hem seer wel beviel/ alsoo dat hy begheerde dat Spranghe de heele Passie soude maecken op de selve fozme/ hem bevelende dit stuckxken vervolghens te teyckenen/ op dat hy sach offe hem behaghen souden: T'welck den Spranghe niet gheern en dede/ noyt hebbende anders gheteyckent als met kool en crijt/ heeft het doch den Paus te ghevalle ghedaen op blaeu papier oft van wit en swart/ tot twaelf stucken: Dus bzacht den Paus Spranghe eerst aen het teyckenen metter Pen/ als daer toe gedzonghen. Doe nu Spranghe het leste stuck/ te weten/ de Verrijsnis/ teyckende/ is den Paus ghestozven: Want doe hy t'Hofken sagh/ was spranghe vooz zijn bedde gheroepen/ om dat hy sieck was. Van dese stuckxkens heb ick eenighe ghesien/ en waren verwonderlijck/ en seer Meesterlijck ghehandeldt metter Pen/ en ghewasschen: Oock heefter den Keyser noch eenighe van. Doe nu den Spranghe soo grooten oozsaeck ontvallen was/ is zijnen aengheboren lust vernieuwt/ om groote dinghen te maecken. Het eerste groot stuck van hem in ghemeen plaetse/ was tot S. Lowijs in de Fransoysche Kerk/ op den muyz van Oly-verwe eenen Sinte Anthonis, Sinte Ian Baptiste, Sinte Elisabeth, en boven in de Locht een Mary-beeldt met Enghelen/ dat een seer aerdich werck/ en wel ghedaen was. Daer nae tot Sinte Ian by Porta Latina, een histozie van Sinte Ian in d'Oly/ beeldē wat minder als t'levē/ t'is t'hoogh Altaer/ en is van Oly-verwe op doec/ seer wel geozdineert en geschildert. Voozts in een Kercxken/ by Fonteyne de Treves, wesende een S. Anna in't Kinder-bedde/ beelden als half het leven/ is oock een Altaer-tafel op doec/ een seer schoon inventie/ en heerlijck/ met verschepden actien van Vzoukens/ die met Maria met t'nieuw bozen kindeken doende zijn: boven comt in de wolcken den Vader met Enghelen: dit selve comt in dzuck. Jck heb oock ghesien/ dat Spran-

dat Spranger dit stuck onder handen hadde. Dit zijn de groote stucken die hy in Room dede: Maer daer te vooren heeft hy menichte van cleen stucxkens ghedaen / de welcke soo haest vercocht als ghedaen waren. Doch t'sindert t'overlyden van den Paus/in wiens dienst hy had geweest 22. maenden / had hy vast zijnen tijt verlooren: want hy hem doe begaf te woonen by een jongh Nederlants treflijck Coopman/zijnen goeden Vrient/die wat op t'wilt ghewent was/soo dat Spranger eenighe Jaeren niet veel goets en dede / dan zijn lusten volghen / niet veel werckende / dan als hem tot sulckx den ghemeenen middel/ te weten/ gelt ontbrack. Noyt en weet ick/dat hy sich selven 'thooft ghebroken heeft met yet nae het fraey dinghen(dat te Room overvloedich is / soo Antijcken/als Schilderijen/ oft anders) veel te teyckenen. Ick meen hy noyt bladt papier te dier oorsaeck en heeft vuyl ghemaeckt/ een dinghen seer te verwonderen: soo dat hy vertreckende van Room nae Oostenrijck/ gantsch geen Const in packen te voeren en hadde / met veel meerder ghemack draghende alles vast in zijnen boesem. My ghedenckt / doe de Gravinne van Arembergh te Room was / dat hy voor een Edelman een van haer Jofvrouwen conterfeytte by onthoudt / dat voor een yeghelijck kenlijck seer wel gheleeck / waer van hy wel betaelt / en den verliefden Edelman wel te vreden en vernoeght was/ waer by des Sprangers goede memorie af te meten is. Doe Spranger soo tot yet groots te doen geneycht was / en de voorverhaelde Altaer-tafels hem seer gheruchtich hadden ghemaeckt/quam haer selven hem aenbiedē een oorsaeck/ dat hoogher ghedachtnis Keyser Maximiliaen de tweede / heeft doen schrijven aen den seer uytnemenden Ian de Bologne Nederlander / Beeldthouwer van den Hertogh van Florencen: Dat hy zyn Majesteyt soude schicken twee Jonghers/een Schilder/ en Beelthouwer / die ghenoechsaem waren hem te dienen in groote werken en gebouwen. Waerom Bologne, hebbende Spranger voorhenē gekent in Room/ en met hem veel ghemeensaem ghelweest / in Belvideer in 't Paus Paleys / heeft hy hem daer toe vercoren/en verordineert voor den Schilder / en voor den Beeldthouwer eē die doe ooc te Room was/en zyn Discipel/den seer uytnemenden/seldsamen constigen Jonghman/ Hans Mont, Beeldthouwer / ghebooren te Ghent in Vlaender/ een vā de alderbeste edel geesten der Weerelt / den welcken den sonderlinghen oorsaecker was / dat Spranger bewillichde daer henen te trecken: Want dat is een ghewis dinghen / dat sonder Hans Mont, hy noyt van Room waer vertockē / meenende en vast voorghenomen hebbende eenmael hem tot studeren te begheven / eer hy vertrecken soude: Maer bedenckende dat hy sulcken medeghesselle hadde/dat hy met hem over al practiseren mocht / werdt hy eensdeels ghenoech tot de Reyse beweeght. D'ander oorsaeck / die Spranger ghenegen maeckte te vertrecken/ was den lust tot groote wercken/die by den Keyser souden vallen te doen / om dat / wat men te Room in openbaer plaetsen te maecken heeft / men schier om een stuck Broodts doen moet: Nademael yeder Jongman hem soeckt eenen Naem te maecken met Altaertafels te schilderen. En hoewel Spranger daer toe oock lust had/ en oock tot groot ghewin/niet uyt gierichheyt / dan om zijn ghe niet daer van te hebben/als die ghewent was van zijn cleen dingen over betaelt te worden (als verhaeldt is.) Doe nu nae eenighe maenden hem ghelt tot de reys gedaen was/ vertrock hy met zyn Medeghesselle uyt Room int Jubilee Jaer 1575. en quamen alsoo tot Weenen in Oostenrijck. Doe den Keyser op den Rijckxsdagh was te Reghensborgh / alwaer zynen soon Rodolphus de tweede was gecroont Roomsch Coningh. Nae weynigh Maenden den Keyser te Weenen comende / dede zyn Keyserlijcke Majesteyt Hans Mont maecken eenighe Modellen van was/ en pot-eerde / en Spranger eenighe teyckeninghen / en stuckxkens Schilderije / en ordineerde hem te schilderen een verwelf/ in eenen Thoren van het nieuw gebouw buyten Weenen/ gehee-

ten

ten dẽ Fasangarten. Het eerste dat Spranger voor den Keyser Maximiliaen maecte/ ondertusschen doe hy besich was met teyckenen/ om 't werck tot Fasangarten, was een coperken in de lengde/ daer Christus op het Cruys genaghelt/ zynde/ wordt opgherecht/ het scopus brenghende in 't verschiet/ met veel ander bywerck/ wesende een seer versierlijcke aerdighe ordinantie. Hy maeckte oock een Epitaphie, wesende een Verrijsnis/ dat welcke staet in 's Keysers Hospitael te Weenen. Naer eenighe maenden keerde zyn Majesteyt tot Reghensburg/ alwaer Rudolphus de tweede werdt vercoren Roomsch Keyser. Weynich tijdt daer nae/ te weten/ Anno 1576. in October/ is uyt dit leven tot een beter verscheyden den Keyser Maximiliaen, latende van hem een heerlijcke en salighe gedachtenisse by een yeghelijck. Terwijlen hadden Hans Mont en Spranger ghewrocht in het nieuw ghebouw/ en ghemaeckt groote beelden van Stucco/ ontrent acht voeten hoog/ en oock soo groote beelden gheschildert op 't nat kalck/ met oock eenighe Historien/ met beelden wat minder als 't leven/ en oock eenighe Historien van halfrondt. Daer nae quam des Winters coude aen/ en met eenen de tijdinghe van het overlijden van den goeden Keyser/ en twee oft dry daghen daer na/ Brieven aen hunnen betaelder te Weenen/ dat hy in alder voeghen soude acht nemen/ dat den Schilder en Beeldthouwer/ die van Room waren gedaen comen/ niet en souden vertrecken/ tot dat den nieuwẽ Keyser te Weenẽ quam. Dus werden sy wel ghetracteert en alle Maenden betaeldt. Den Spranger maeckte hier nae een stucxken passelijcken groot/ daer Mercurius in den Raedt der Goden Psyche brenght/ het welck met een aerdigh doorsien der wolcken uytnemende wel gheordineert / en wel ghedaen was. Noch op een koperken een Room / een sittende Vrou met den Tyber-Godt/ Wolvin/ en twee kinderkens: Het eerste / dat den nieuwen Keyser Rodolpho wert ghepresenteert. Item/ noch een Mary-beeldt / met eenige beeldẽ by/ seer lieflijck gecoloreert.

Nae ses Maenden dat den Keyser vercoren was/ quam den tijdt dat zyn Majesteyt soude doen te Weenen zyn blyde Incomst/ waerom de Heeren van der Stadt aen Spranger versochten te hebben ghemaeckt op de oude Bouwermarct/ een groote Arche Triumphael. Hier van maeckte Hans Mont d'ordinantie en teyckeninghe/ want hy in Architectura seer hervaren/ en tot sulckx ghenoechsaem was. Hier toe maeckte hy oock eenighe groote beelden van acht oft neghen voeten hoogh / eerst opgheraemt van hout hoy ghebonden/ en daer nae met pot-eerde: voor aen/ aen weersyden / quamen Keyser Maximiliaen en Rodolphus, beyde nae 't leven/ en onder ander beelden eenen staenden naeckten Neptunus, dat een uytnemende Beeldt was/ doende een geweldige schoon heerlijcke Actitude. Boven op de Arche over een open rondt maeckte hy een Peert Pegasus, om dat daer de Musijcke in 't passeren des Keysers was gheordineert: dit Peert was tweemael als 't levẽ/ staende op een seer groote hoogte / alle de beelden van aerde wesende/ werden gheschildert wit van Oly-verwe/ datse glans hadden als wittẽ Marber. Spranger maeckte de Schilderye/ te weten/ als geel coper/ Historien over een comende op eenighe deuchden/ beelden die onder tusschen stonden / te weten/ op Iustitie, Wijsheyt/ en dergelijcke/ wesende Moderne Historien/ en Antijcke/ alles seer constigh en uytnemende gheestigh gedaen: Oock eenige kinders meerder als 't leven / van verwe/ die seer schoone Actien deden. Het was een seer groot werck / hoogher als die hooghe huysen op de Marckt/ want de Heeren van Weenen wilden alleen een bysonder heerlijck werck maecken / en dat te verwonderen is/ was alles voleyndt in achtentwintich dagen/ niet teghenstaende grooten hinder van den reghen/ als my wel bekent is: Want my Spranger daer ontboodt te helpen/ van Chrems/ daer ick doende was in den Godts-acker/ in Fresco te Schilderen. Hier na/ alsoo den nieuwen Keyser met den eersten de Const niet seer toegedaen was / en dese twee Constenaers / en

ghesellige vrienden / niet wetende waer voor dat sy daer ginghen / is den Keyser vertrocken nae Lintz / en gheboodt dat een van beyde soude 't Hof volghen / en den anderen te Weenen bleve / verwachtende wat orden zyn Majesteyt hem soude gheven. Soo dat Hans Mont 't Hof volghde / en Sprangher te Weenen is ghebleven: Dus is 't Hof eyndlinghe ghecomen te Praghen / alwaer Hans Mont eenighe maenden wesende / en siende hem soo ghelepdt / ghelijck als by de neuse / so men de buffels doet / (na manier van spreecken) en dat hy tot gheen besluyt oft resolutie en con ghecomen / verliesende 't ghedult / vertrock sonder yet te seggen / oft zijn leven meer weder te keeren: En het lest dat van hem ghehoort wordt / is / dat hy in Turckien soude wesen / oft een Turck ghewordt / wis een uytnemende jammer / om de Const / en om zynen overtreffenden gheest / en groote schoon maniere die hy toonde in zijn wercken / welcke beloofden en gaven van hem teecken / dat hy gheen Beeldthouwer van ouden noch nieuwen tijdt soude hebben gheweken / indien hy oorsaec hem te oeffenen hadde moghen hebben in bysonder wercken. Hy is van jonghs aen mijnen bekenden vriendt gheweest / was seer goet-aerdich / en vernuftigh: maer onbeleefthepts vyant / en somtijden te onlijdsaem / daer doch die 't Hof volghen / wel een stalen gheduldicheydt souden behoeven te hebben. Sprangher dit te Weenen hebbende verstaen / was daer in bedroeft / en heeft oock des Keysers dienst verlaten / aennemende eenighe wercken voor bysonder Heeren / twelck hy van te vooren niet hadde willen doen / en hadde voor hem ghenomen dese ghedaen hebbende / oock te gaen soecken elder zyn avontuere: Maer nae desen is ghecomen te Weenen des Keysers opper Camerling / den Heer Ronff, den welcken geseydt wat des Sprangers voornemen was / liet hem by hem roepen: Hem ghebiedende van 's Keysers wegen / dat hy zyn schickinghe niet soude maken van te vertrecken: Maer dat hy passen soude veerdigh te wesen / teghen dat hy van Weenen te Praghen ontboden soude worden / het welck ghe-schiede: En te Praghen comende / wert nae eenighe Maenden van nieuws in s' Keysers dienst aengenomen / met heerlijcke provisie. Doe nu Sprangher hem vast in s' Keysers dienst bevondt te wesen / nam oock vastlijc voor hem te trouwen en huys te houden / wesende doch met zyn eerst aencomen te Praghen heel toegheddaen / en door liefde onderworpen. Dienaer van een deuchtsame jonge Dochter van veerthien Jaren / welc Moeder uyt Nederlandt / en den Vader uyt een Hooghduytsche Zee-stadt / een rijck Coopman oft treflijck Juwelier was. En 't gheluck voeghde / dat dese jonghe Dochter den Spranger oock met weder liefde te draghen / goede hope gaf. Des werdt van wegen des Keysers / en des Opper-camerlinghs doen comen den Vader en hem wiert van zyn Majesteyts weghen de dochter gheeyscht te Houwlijck voor den Spranger: welcken eysch so veel vermocht / dat den Vader (wetende de toegheneghenthepyt van zyn dochter) bewillighde: Doch met bespreck / dat den Sprangher de Bruyloft soude vertrecken noch twee Jaren / om de Jonckheyt van de Dochter. Dit werdt soo gheconsenteert: Maer Sprangher wist met den Vader en Moeder so te maecken / dat syse hem gaven t'eynden thien maenden / en hielden de Bruyloft / terwylen dat den Keyser te Weenen was. Het eerste groot werck dat Sprangher doe dede te Praghen / en van hem in 't openbaer te sien is / is gheweest den ghevel van zyn huys / uyt den ghelen / als van Coper / gheschildert. Boven om hoogh comen kinderkens groot als 't leven: Op de rechter syde / daer sy schilderen / en teyckenen: op de slincke syde / daer sy beeldthouwen / en teeckenen. In 't midden eenen vlieghenden Mercurius, als 't leven. Onder comen Lunetté. Onder dit verwelf comt de Fama. Int midden / en daer onder / een Vrouwen beelt / Roma, staende op eenen cloot / die van den Adelaer gedragen wiert / welken Arent comt tot onder in de Frijse. De Frijse is voort verbult met ghevanghenen / en wapenroof / oft Spoelgien: aen beyde de hoerken

ken van de Frijse staē twee groote beelden / van acht voeten hoogh / d'een eenen Hercules, d'ander een Iustitie: In midden onder de Frijse comt een kindeken / grooter als t leven / ghecoloreert / houdende een Epitaphie. Dit alles is heerlijck aen te sien / de beelden wonderlijck verheffende / en schoon van actituden. Daer is noch van Spranger te Praghen in de Nieu-stadt / tot S. Gillis, een Epitaphium, met beelden soo groot als t'leven / eenen Christus, met Duyvel en Doot onder voet / oock aen weersijden Engelen / dat een goet werck is. Voorts is in de Kerck van S. Thomas een Sinte Sebastiaen van hem gheweest / met beelden van dry oft vier voeten hoogh / met Schutters / die voor aen meerder comen. Desen Sebastiaen heeft den Keyser / nae dat hy daer ontrent dry oft vier Jaer hadde ghestaen / gheschoncken aen den Hertog van Beyeren / en Spranger heeft in de plaetse eenen anderen ghemaeckt / en in beyden is te sien een seer aerdighe roerentheydt der beelden. Daer nae maeckte hy een Iustitia, met eenighe kinderkens daer by / welcke Spranger op t'Raedt huys heeft gheschoncken. Noch heeft Spranger ghemaeckt en groot stuck / welck is een Altaer-tafel / tot de Paters de Jesuiten / wesende ons Vrouwen Hemel vaerdt / beelden sevē voetē groot / met de twaelf Apostelen / en Enghelen / wesende een uytnemende goet werck. In d'oude Stadt in't Clooster van S. Iacob, is van hem eenen S. Iacob, en Sinte Erasmus in Bisschops cleederen / groot als t'leven / over eyndt staende / en in't verschieten daer hy ghemarteriseert / en de darmen uyt wordt ghewonden / oock een seer goet werck. Voorts tot S. Mathias, een Kerckxken by S. Ian, daer is van Spranger eē Epitaphium, voor zijn Huysvrouwen Vader nae zijn overlijden ghedaen / en is een Verrijsnis Christi, beelden als t'leven / den Christus wesende wel van het bēst ghecoloreert dat den Spranger veel ghedaen heeft: den Christus wort den mantel op gheheven van een Enghel-kint / groot als t'leven: op weersijden sitten Prianten / te weten / zijn Huysvrouwen Vader en Moeder: boven op't Frontespijt comen twee kinders van rondt / ghedaen van den Const-rijcken Ariaen de Frijs: int Frontespijt comt den Vader ghecoloreert. Dese verhaelde stucken zijn van Spranger in openbaer plaetsen te sien / ander veel zijn by den Keyser: want zijn Majestept is soo tot der Const / en tot Sprangers dinghen gantsch ghenepght gheworden. T'gheschiede in't Jaer 1582. dat den Keyser te Weenen wesende / Spranger ontboodt van Praghen te vertrecken / om zijn Majestept te comen vinden op den Rijcks dag tot Ausborgh / daer is Spranger met zijn Vrouw en ghesin ghecomen / en van daer weder met den Keyser tot Weenen. Van doe voort wou den Keyser niet meer dat Spranger t'huys wrocht / als voorhenen / maer in de Camer / daer zijn Majestept ghewoon was zijn vermaecken te hebben: soo dat Spranger in teghenwoordicheydt des Keysers begon te wercken / met groot bevallen en lust zijner Majestept. Van daer te Praghen ghekeert wesende / volherde Spranger altijt in s'Keysers Camer te wercken / waer door ghecomen is / dat niemandt weynich oft niet van zijn dingen heeft moghen hebben / dewijl hy gheen werck-gesellē en hiel / en niet en wrocht dan met lust / en dewijl hem Godt soo veel versien had / dat hy om broots wille niet behoefde arbeyden / soo leyde hy alleen daer op toe / zijnen Keyser te voldoen / en te behaghen / werckende in zijn Camer / daer zijn Majestept veel teghenwoordich was / en dit gheduerde ontrent seventhien Jaren. En alsoo hy niet wel ghenatureert en was tot een Hovelingh / dewijle sulcke behoeven onbeschaemt te wesen / soo heeft hy noyt connen hem voeghen moeylijcken yet veel te begheeren / waer by ghecomen is dat hy weynich heeft ghecreghen: Dan dat heeft hy hem te beroemen / dat hy van zijnen Keyser altijdt heeft ghehadt alle genade oft gratie die hy ghevordert heeft. De ghedult heeft nochtans hem ten lesten gunstich gheweest / en vruchten ghebracht: want het is gheschiet in't Jaer 1588. dat de Keyserlijcke Majestept te Pragen / door zijn

goedertierenheyt / aen een volle Tafel / in teghenwoordicheydt van allen Officieren zijner Majesteyt / hem aen den hals liet hangen een gouden Ketten drij dobbel omgaende / met Keyserlijck bevel die altijdt te draghen / t'welck ghewis de meeste ghenade en eere was/die Spranger mocht gheschiedt hebben: waer mede den Keyser niet alleen den Spranger, maer oock de Schilder-const vereerde. Oock hadde zijn Majesteyt eenighen Jaren te vooren te Praghen op eenen Landt-dagh in teghenwoordicheydt van allen Landt-heeren / op Keyserlijck bevel aenghenomen als Landt-saet den Sprangher, en met alle vryheydt van Edeldom begaeft / oock t'samen al t'gheslacht oft afcomst der Spranghers. Doe heeft Sprangher by zijnen naem laten voeghen den aenhang van den Schilde/ welcken toenaem over menichte vā Jaren zijn Voorders plachten te voeren: want het alsoo daer in't Landt t'ghebruyck is / dat yemant die in graet van Adel wort aenghenomen / moet soo eenen bynaem neffens zijnen eersten toenaem voeghen laten: des machmen hem nu heeten / d'Heer Bartholomeus Sprangher van den Schilde / welcken van den Schilde met het woordt Schilderen wel over een comt / dewijle van het Schilderen der Schilden 'twoort schilderen oorsprong heeft / waer van elder breeder verhaelt is. Nu aengaende wat wercken den Sprangher voor zijn Majesteyt eyghentlijc gedaen heeft/waer lang te verhalen: want die stucken so groot als cleen/ zijn een groot getal. Oock heeft den Sprangher voor zijn Majesteyt ghemaeckt eenighe Verlichteryen / daer in hy een goet Meester is / waer van ick te gheтuyghen hebbe / soo veel mijn oordeel vermach / en heb ick noyt gheen beter Verlichterije ghesien / als ick te Room van hem heb ghesien/wesende en Historie daer de Gheleerden over het Sacrament disputeren / en noch eenighe ander dinghen. Oock heeft Sprangher somwijlen eenighe dinghen (doch weynich) onder tusschen voor vrienden ghedaen. Ten lesten heeft hem den Keyser vryheyt ghegheven en verlof/aensiende Sprangers ouderdom,/dat hy in sijn huys hem onthoude / met bespreck / hy altyts yet maecke groot oft cleen / eenich dinghen voor zijn Majesteyt / ghelijck hy dagheliickx doet / nu de Const meer als oyt toeghedaen wesende / zijn selven beclaghende van den verloren tydt/ om dat hem ooghen / leden en beenen / niet ten besten willen dienen/ hoe wel dat de teghenwoordighe dinghen van hem ghedaen / altijdt (nae yeders oordeel) de laetste de beste zijn. Wy hadden hier in onse Nederlanden wel gewenscht veel van zijn dinghen te sien/ ghelijck hy aen den goeden Liefhebber d'Heer Pilgrim zijnen goeden Vriendt een uytnemende gracelyck stuck heeft cortlinghe ghesonden/ van een Venus, alwaer Mercurius Cupido leert lesen / wonderlijck gheordineert/ en gheschildert / en is van allen verstandighen behoorlijck en te rechten hoogh ghepresen. Aengaende zijn teyckenen/daer weetmen zijns ghelijck niet / soo uytnemende aerdich hy de Pen handeldt / en hier in volgh ick oock het oordeel van die het Pen-handelen boven anderē bekent is/ besonder Goltzij, die my ghesept heeft/ niemandt zijns ghelijck te weten: Alsoo wy verscheyden dinghen hier te Lande ghesien hebbē / bysonder dat heerlijc en wonder wel gheordineert bancket der Goden / oft bruyloft van Psyche, welck de gheleerde hant en constigh graef-yser Goltzij in't licht gebracht heeft Anno 1585. daer men (so veel het ordineren belangt) siet / hoe aerdigh het in groppen verdeeldt is / en hoe een yeder zijn ampt oft dienst doet en bediendt: Want Herculus de door-wachter is / de Muses de speel-lieden zijn met Apollo, Ceres t'Hof-meesterschap bedienēde / Bacchus over den Wijn ghestelt/ en elck in't zijn/ voort elck beeldt om te gracelijckst actie doende: Van welck den Sprangher altijdt een bysonder ongemeen gave heeft laten blijcken / die nerghen elder soo te sien is. Aengaende zijn coloreren / heb ick hem t'zynen hier wesen in Nederlandt wel hooren vertellen / dat dewijl hy langhen tijdt daer by den Keyser alleen was gheweest/sonder yemandt neffens hem te hebben /

daer

daer hy eenich voorbeeldt van welverwen sagh/ daer op so geen besonder acht en hadde / dan eyndlingh siende eenighe dinghen van Ioseph Hijns Switser / en Hans van Aken / die hun dinghen soo seer uytmuntich met de verwen deden toonen / werdt hy heel anders te coloreren: want siet/ dese maeckten dat hun dinghen wonderlijcken stonden/ en veel in d'ooghe waeren. Het heeft doch van aenvangh altijdt een besonder Apellische gratie in al zijn dinghen ghespeelt / welcke nu verselt met de Dochter van Mars en Venus, Harmonia, door t'overeencomen van wel verwen/ en vast cloec versierich teyckenen/ is zijn Venussche Pictura aen 'tminste Toffel-craken niet te berispen/ veel min te overtreffen. Alsoo dat den Spranghe wel verdient in so weerdighen graet aenghenomen te wesen by den Roomschen Cæsar, die Constliefdich als den grooten Alexander, oock zijnen Apelles heeft. Spranghe, doe hem nu 't nae hem treckich Vaderlandt door lust langhe en veel gewenckt hadde eens af te comen / heeft het ten lesten bewillight / en is Anno 1602. in Nederlandt ghecomen / daer hy den tijt van 37. Jaeren uyt was gheweest / en jongh uytghegaen. En ghelijck hy op eenighe Rijcksdaghen/ niet (soo hy wel mocht) op des Keysers / maer eyghen groote costen was ghereyst / schonck zijn Majesteyt hem tot de Nederlandtsche reys duysent gulden. In Nederlant comende/ is hy by die van de Const over seer welcom en vriendelijck ontfanghen gheweest. T'Amsterdam hebben de Heeren hem vereert met des Stadts kannen Wijns. Te Haerlem/ hebben die van de Const hem/ en hy weder hun / eerlijck en jonstich vergast. Die van Trouw moet blijcken, d'oude Camer van Rethorica, vereerden hem over tafel met eẽ Tafel-spel oft Comedie/ ten love van de Schilder-const / en hebben hem so welcom gheheeten. Zijn geselschap was ons soet/ en zijn afscheyt smertich. Hy in zijn Vader-stadt Antwerpen oock met grooter blyschap over al ontfanghen geworden/ en is van daer nae Colen/ en voorts wederom te Praghen t'huys ghecomen: alwaer hy hem noch daeghlijcx met lust vlijtich in de Const is oeffenende. Nu alsoo hem den Spranghe alleen vindt/ en zijnen ouden dagh begint aen te comen/ hebbende verloozen op dees Weerelt zijn seer lieve deuchtsaem Huysvrouw en kinderen/ behoefde hem wel een vriendlijcke constighe Medea, die hem weder jongh tooveren conde: doch soo hy't soo niet gheraden vindt / sal de Const van selfs vermaeckelijck wesende / hem tot een Huysvrouw blyven/ en daghelijcx verjeuchden in haer tijdt-roovende lustige oeffeninghe/ en zijn wercken sullen als des Michel Agnels hem tot Kinderẽ verstrecken/ die zijnen naem in den Tempel der Fame d'onsterflijckheyt sullen opofferen/ en daer doen schrijven/ tot eerlijcke eeuwighe ghedachtnis/ dat hy eenen Paus en twee Keysers aenghenaemen dienst / met verwe en Pinceel uytnemende constich te handelen / ghedaen heeft.

Het leven van Cornelis Ketel, uytnemende Schilder / van der Goude.

MEn bevindt onder de Jeught eenighe/ die in't aenvangen onser schilder-const / teghen de Natuere aenloopende/ gestuyt worden/ datse niet en connen voortcomen/ wat vlijt sy doen. Ander zijnder / die Natuere gonstigh is te brenghen tot volcomenheydt / dan zijn haer al t'ondanckbaer / door dat Ouders rijckdom hun inbeeldt een vaste hope / van met de gheesselen der armoede en behoeflijckheydt niet te zijn ghedreven tot den arbeydt / en wetende dat hun den cost ghebooren is / willen hun selven niet pijnighen / om hunnen gheest behulpich te wesen. Het zijnder oock/ die hun Natuere oft goeden geest al te veel betrouwen oft opleggen / sonder met neersticheydt te baet te komen/ soo dat sulcke tot geenen loffelijcken eyndt gheraecken. Maer die de handt reyckende Natuere met stadighen vlijt leer-lustigh voet houden en versellen / die ghenutten

ten eyndlÿck met vreuchden de vruchten van den voorhenen gheleden arbeydt/ ghelÿck het velen ghescheidt en wel bekent is/ dat hier in 't gheluck den voorsichtighen is toeghevallen. Dit sal my oock niet versaecken den Poeetlÿcken Schilder Cornelis Ketel, welcken van jonghs aen sonderlinghe neersticheydt om leeren toeleyde: want doe hy maer en was elf Jaren oudt/ hem voelende door de gheneghentheyt de Schilder-const te leeren ghedronghen/ had hy syn eerst onderwÿs by een zyn Oom/ een taemlÿck Schilder/ hebbende doch meerder wetenschap en oordeel/ als handelinghe. Ketel hier in vlÿt te boven gaende alle Jonghers van den heelen Winckel/ gaf een Glaes-schrÿver Dirck Pietersz. Crabeth, zyn Ooms goeden vriendt wesende/ den jonghen goeden moet/ siende zynē ernst so groot om leeren/ segghende: Dit wil een van de hondert worden/ die tot volcomenheyt comen. Dit versterckte Ketel zyn hope/ en maeckte hem yveригher in 't teyckenen uyt den geest en conterfeyten/ oock zyn eyghen vindinghen te Schilderen. Hy is ghebooren ter Goude/ in 't Jaer 1548. Sondaegs voor Palmsondagh. Doe nu Ketel 18. Jaer out was/ quam hy by Anthonis Blocklandt te Delft/ en woonde daer een Jaer/ welck was 't Jaer 1565. In 't Jaer 1566. trock hy na Parÿs in Vranckrÿck/ en quam te Fonteyne Bleau, doe hy had vernomē/ datter eenighe Jonghe Nederlanders/ Ieroon Vrancks, Aper Fransen, Hans de Mayer, en Denijs van Utrecht/ t' samen practiseerden/ by dese werdt hy gheern in gheselschap ghenomen/ en leerden t'saem om strÿdt/ met grooter vrolÿckheydt en eendracht/ tot dat na eenighe Maenden den Coningh zÿn Hof daer quam houden/ doe mosten sy vertrecken/ des quam Ketel weder te Parÿs/ en cocht zÿn costen tot 's Coninghs Glaes-maker/ Mr. Ioan de la Hame, daer hy een eyghen Camer hadde/ Schildederende van Historien: Maer alsoo te Parÿs van s'Conings wegen een sterck ghebodt was ghedaen/ dat alle vreemde/ die daer gheen twee Jaer hadden gewoont/ en van onder 't gebiedt des Conings van Spaengien waren/ mosten op lyfstraf vertreckē/ om datter veel gevluchte uyt Nederlandt waren/ 't zy om 't beeldtstormen/ Religie/ oft dergelÿcke/ soo dat Ketel ongheraden vondt daer te blÿven: Des hy met eenen ontgaende de Parÿssche moort/ is gecomen in Hollandt/ met meeninghe de reyse noch eens te vervatten na Vranckrÿck oft Italien: Doch den tÿdt om 't onveylich reysen woudt niet lÿden/ so dat hy ontrendt ses Jaren is gheblebven in zyn gheboort-Stadt Goude/ alwaer veel soete te welsingende Syrenekens hem seer toeghedaen waren/ makende hem ten besten eenighe vryagie Liedekens. Doch alsoo door den Krÿgh daer van schilderen niet te doen viel/ vertrock Anno 1573. nae Enghelandt/ en quam te Londen/ ten huyse van een Beeldtsnÿder en Architect zyn Lantsman/ zÿn Ooms groot vrient en kennis/ die hem vriendtlÿck ontfingh niet willende dat hy elder soude wesen. Hier zynde/ vercocht eenighe stucken/ die hy in 't Landt had ghedaen/ en quam in kennis van den Oosterlinghen/ daer hy veel voor creeg te doen van conterfeyten na 't leven. Hier quam hy in Houwlÿck met zyn teghenwoordighe Huysvrouw/ die uyt Hollant ontboden wesende te Londen is ghecomen/ en woonden daer ontrent acht Jaer/ veel wercks hebbende van-conterfeyten/ maer gheen Historien/ daer doch zynen gheest altÿdt was toe ghenegen: des maeckte hy een stuck op doeck met beelden meerder als 't leven/ wesende een beduydinghe/ hoe Sterckheyt van Wÿsheyt en Voorsichticheydt wort verwonnen/ welck hem afrocht een treflÿck Jongman/ Engels Coopman/ ghenaemt Mr. Pieter Hachten, die 't verschonck aen d'Heer Christoffel Hatten, die hoogh Cancelier is gestorven. Anno 1578. conterfeyte Ketel de Coninginne van Enghelandt nae 't leven: haer Majesteyt sat te ghevalle van den hoog geboren Graef van Hertfort/ op 't huys te Hantworth/ daer sy by d' Hertoginne van Sommersit/ Moeder des selvē Graefs/ ten eten was. Ketel conterfeytte oock den Graef van Oxfoort/ geboren hoogh Camerlingh/ met

met noch veel meer groote Heeren van den Adel/met Vrouwen en Kinderen/ eenighe ten voeten uyt soo groot als 'tleven. In't Jaer 1581. vertrack hy uyt Enghelandt nae Hollant / en quam woonen t'Amsterdam / daer hem veel voor quam te conterfeyten nae 'tleven. Onder ander/ een Corporaelschap van Schutters leverde hy op de Cleuveniers Doelen/waer van Capiteyn was Herman Rodenborgh Beths, daer hy sich selven oock in conterfeyte in profijl. Dese staen of sy stonden op een Galerye/so datter en plaets van Colonnen comen eenige seer aerdige termen/ die wat verheven en uytgesnedé zijn/en daer op seer verheven geschildert/so dat het een ongemeen manier en aerdige gedaent van Lijsten is. De tronien met goet gelijcken / steldselen der beelden / zijden / en cleeren / zijn uytnemende ghehandelt. Onder comen eenighe sinnekens van wit en swart/en twee staende Figuerë/ als van Coper / wesende Mars en Vulcanus. Hier by om den sin te verstaen heeft hy dusch ghedicht ghevoeght:

Ghy wreede Mars, laet af van bloed'ghe daden/
Vulcanus, ghy/van wapens meer te smeden/
D'wijl onder voet ghebonden zijn dees quaden/
Haet, Eyghen baet, Nijdt, Tweedracht vol onvreden.

Ketel heeft oock gheordineert en gheschildert twee gheestlijcke Moralen oft sinnekens: een/daer de Deughden verwinninge hebben over d'Ondeughden/ dit hiet hy de Triumphe der Deught. T'ander was/daer d'Ondeughden zege hebben over de Deughden / gheheeten triumphe des Ondeugts. Dese stucken heb ick ghesien tot eersamen Heer Ioan van Wely t'Amsterdam/ seer aerdich gheschildert: De uytbeeldinghen deser deughden en ondeughden wonder gheestigh en versierlijck wesende / van allen omstandt en bijvoeginghe/nae den aert en wesen elcker Personagie/oock gheestigh en fraey gheordineert. Tot verclaringhe deser/ zijn van hem dees ghedichten:

Triumphe des Deughts.

Den Nijdt, de Tweedracht, Strijdt, en wreede Tyrannije,
Hier ligghen onder voet/in crachten heel verflout:
Daer Wijsheyt 't Landt regheert met goede Policie,
Iustitia besorght den Vrede staende houdt/
Oock daermen Liefd' en Trouw int openbaer aenschouwt/
En dat d'een d'ander kust/omhelst in vriendschaps toonen/
Daer Liefd' van haer uyt seyndt haer Vruchten menichfout/
Met Palm en Lauwren groen/om Deught daer mede croonen/
Hier sietmen Waerheyt reyn in't alderhooghste woonen/
Die siet door Sterckt en Maet haer rijcke werdt vermeert
In't helder clare Licht, tot hare Deughts verschoonen.
Wel 't Rijck daer Ootmoedt staegh des Waerheyts Wetten eert.

Triumphe des Ondeughts.

Alwaer de Helsche Nijdt haer vrucht Tweedracht schupft voort
Door doncker Wolcken swart des Onverstandts met list/
Die met haer Pijlen werpt de Deughden soo verstoort/
Gherechticheyt oock quetst / dat sy hier wort ghemist/
Daer leydt de Waerheyt naeckt ghevallen door den Twist,
En wort van Tyrannije in't lijf seer fel ghesteken/
Waer Oorlogh in den mist des Boosheyts toegherist/
Ghereet staet met zijn Sweert, om wreedlijck hem te wreken
Van over Trouw' en Liefd', die vallend' moeten breken/
Haer Vruchtkens jongh en teer ontschieten haer in schandt/
De Wijsheyt, Policije, en Vrede zijn ghewecken.
Wee 't Rijck daer Boosheyt heeft ghenomen d'overhandt,

Ontrent

Ontrent 't Jaer 1584. heeft Ketel oock ghemaeckt een opsiende Paulus, soo groot als 't leven/tot aen de knien/naer 't leven van Rutger Iansz. ghedaen voor Hans Ophoghen. Voor wiens Broeder Thomas ophoghen hy deselve noch eens maecte/met noch vijf beelden daer toe/ te weten: Petrus beclaghende dat hy Christum versaeckt hadde: De bekeerde Sonderssse Magdalena: de Publicaen: Saul vallende in zyn sweerdt: Iudas hem selven verhanghende: Welcke ses stucx noch zyn tot Dantzick/ ten huyse van den voorschreven Thomas Ophoghen, en zijn in allen deelen der Const seer wel ghehandelt / en heerlijck gheschildert. In 't Jaer 1589. leverde hy noch een Corporaelschap op de Handtboogh-Doelen / daer Capiteyn af was Dirck Roosencrans, alsoo groot als 't leven/ al over eynde staende/seer heerlijck gheschildert / en cierlijck om aensien / met oock een nieuw inventie van een lijst. De Conterfeytselen die hier en daer van hem zyn/ zijn seer veel en wel ghedaen. Onder ander/een ten voeté uyt als 't leven/ voor eenen Hoopman Neck, desghelijcks zijn Vrouw. Maer dinghen boven al verwonderlijck zyn eenighe Conterfeytselen / die heel suyver en net van hem zyn ghedaen: Eerstlijck / eenen Andries Vrericksen: Tweedst/ eenen Ian Lammersen, hebbende in een handt eenen Oraengien-appel: Derdst/ Secretaris Haen: Vierdst / een Goutsmit/een tronie half als 't leven. Dit syn al Amsterdammers. Vijfst/een Venetiaen / die t' Amsterdam een heerlijck groot schip liet maecken / en was een Magnifico, ghenoemt Francesco Morosini, dit was een uytnemende heerlijcke tronie: en maeckte daer eene tegen/anders om / met den vingheren sonder Pinceel/die oock seer wel geleeck. Sest/ een seer wel ghedaen tronie / wesende 't Conterfeytsel van Vincent Iacobsen de Wijn-peyler van Amsterdam / met eenen goeden Franckfoorder Rijnsche Wijn in de handt/ uytnemende suyver/ welcke oock haren welstandt van verre niet en weygheet. Sevenst/een Portugheesche Dochter. Achtst / eenen Simen Lock Amsterdammer. Dit Conterfeytsel / dat t'uytnemenste van al is/ is nu in den Hage tot Procureur Lock. Onder veel ander schoon Conterfeytselen van hem ghedaen/ heeft onder handen twaelf Apostelen met den Christus, tronien/grooter oft alsoo groot als 't leven/en zijn conterfeytselen van eenighe Schilders en Const toeghedane/ seer aerdigh ghehandelt en goet van teyckeninghe. Onder ander isser oock de tronie van seer Const-rijcken Beeldtsnijder Hendrick de Keyser/ Bouw-meester der stadt Amsterdam / seer wel ghelijckende. Noch heb ick met myn wel bevallen ghesien 12. Apostel tronien / met de handen groot als 't leven/van hem seer cloeck ghehandelt / en zyn tot Parijs ten huyse van Iocob Ketel zyn Neef/ Ingenieur van den Coningh van Vranckrijck / een wonder Man in zijn Const/ die oock te Mijlanen in s'Conings van Spaengien dienst is gheweest. Ketel ghelijck hy van Natueren een Voesterlingh der Muses is/heeft oock gelijckende den ouden Timanthes veel heymlijcke verstanden in zijn wercken te weghe ghebracht/en sin-rijcke beduydtselen te kennen ghegheven. Eerstlijck / een ordinantie in teyckeninghe / uytwijsende drye oorsaecken / waerom alle Consten gheleerdt worden. Hier neffens tot verclaringhe is van hem dit ghedicht:

Dry dinghen yeder meest te leeren Const beweghen,
T'een Geldt is, tweede Eer, en 'tderde Liefd' tot Const,
Die Geldt soeckt, gierichey t hier op den wegh comt teghen,
Beledt zijn voortgangh hem, dies hy maer leert op 'trondst.
Maer die nae Eere staet, verwerft wat meerder Ionst,
Midts ydel glory can ten Consten boom toeleyden :
Dan soo hy om de vrucht, niet om den boom begonst,
Hy onrijp plocken sal geen recht ghenot van beyden.
Die d'aengheboren lust den wegh hier gaet bereyden,
En staegh met vlam de Liefd' daer toe drijft voort met cracht,

Van

Van dees sal neerstecheyt noch patiency scheyden,
Waer door in arbeyt hy tot Consten werdt ghebracht,
Wiens oefningh naemaels Faem met Geldt en Eer versacht.

Gheluck verweckt Nijdt.

Afgonstigh Haet en Nijt, en Achterclap uyt spijt/
Hen teghen Fama setten:
T'gherucht vlieght nochtans voort/dies elck een siet en hoort
Van pegh'lijcx werck ghetuyghen:
Doch Waerheyt met den Tydt, in't licht comt/ oft wat lijdt/
Geen dingh can't haer beletten.
Dies Nijdt t'hert knaeght ghestoort/de Spin fenijn uyt coort/
Daer Biekens Honigh suyghen.

[margin: ...coordt, ...bracct ...eyt.]

Dit sinneken van den Boom der Consten/was ooc van hem noch bedupt op eenen gheestlijcken sin/ het was in Brabant gesonden/en is noch t'Hamborgh/ tot d'Heer Domenicus van Uffele / in de grueningh-straet / daer het den lichten dagh/ en den Const-hongerigen oogen/ maer te veel in een kist onthouden wort. Ketel heeft oock ter begheerdt van Raphael Sadeler geteyckent een sinneken/ daer midden Musica, Pictura, en Poësia, sit de Liefde met een brandend' hert by eē Fonteyn/ haer gesicht na de schilderije/ en 'tgehoor tot de Musijcke keerende. Op de Fonteyn sit met een kindeken uytghebeelt Genegentheyt/dat water pist / hebbende by hem Subtijlheyt/met der slange bedupt / en bewijst met veel aerdige enstandicheyt/de liefde te wesen de Fonteyn der Consten. Dit selve drijft hy noch op eenen geestlijcken sin: des is den boven back der Fonteynen met Seraphinnen hoofden ghециert/ uyt welcke Lof-geester monden t'Fonteyn-water der Consten (als tot Godts prijs) vlietet. En de wijl der Constnaers aert en begeerte streckt tot hoogheyt/eer en prijs/ is dese begheerlijcheyt uytgebeelt met Louwer crans en Palm tack. Onder ander sit Pictura, en Schildert de Historie van Icarus en Dædalus, om de maethoudicheydt den Constnaeren in latendunckenheyt voor te houden: om dit perck comt oock eenē voort/ en begrijpt in hem vier beelden. Neerstichept/spinnende/met eenen Opvaer/by hebbende sweepen en spooren. Ten tweeden/Arbeyt/met spa/hamer/ Ossen-huydt/en dorsvlegels. Ten derden/Verduldicheydt / met een Voghelkopken met een Voghelken in / by hebbende een Lam/en Sant-looper/achter haer hanghen de boepen. Ten vierden/ isser t'Gebruyck oft Oefninghe/met eenen pijl in de hant/die sy worpt door eenen Ring / den eenen voet hebbende op een uyr-glas/ achter hanghen hant-boghen. By elck deser Beelden hanghen twee brandende Lampen / als uyt een grotissich loof-werck spruytende. Hier wort bewesen /dat Oeffeninghe metter tijt volcomen wort/en dat door vier uyterlijcke middelē de voorgemelde crachten hen licht openbaeren / ghelijck alle Consten door dees vereenighde Deuchden te voorschijn comende / lichten zijn op der Aerden. Hy heeft noch gheschildert een sinneken van lack en wit / een volwassen naeckt Man/treet met eenen voet op't hooft van een Ossen-huydt/ met den anderen op een graef/ schrijdende over eenen ancker / welcken hy metter hant by den ring ophout / heeft ooc een sweep en twee sporen/en op den erm een Vrouw gheladen/en als in zijn ghewelt/met haer wesende de const bedupt/ die in haer hoogh opghegheven rechter handt heeft eenen Lauwer-crans/daer den Man oock met zijn rechter handt/ houdende een doorschoten brandende hert/ om aengheraken nae reyckt: De Vrouwe rust met den teenen op eenen Sandt-looper/welcken heeft aen d'een zyde eenen dagh-vloghel/en aen d'ander eenen nacht/oft Vleermuys vloghel/en wijst met haer slincke hant op een lammeken/dat om hoogh siet nae de Const: een knielende Jonghsken houdt den eenen erm om den hals van het Lam/ met d'ander handt opnemende een Pallet

let met verwen / als gheneyght de schilderconst met gedult te leeren: aen d'ander zyde van de schrijdende Posture / die op den rugghe wort ghesien/leyt eenen jongen/vattende met d'eē hant eenē Ossen-hoorn/met d'ander een Musijck Boeck/geneghen een Musicien te worden / hebbende by hem alderley Musijck-tuygh. In de Locht comen aen d'een zijde twee kinderkens/het een den Gheest / t'ander Lust bedupdende/dese drijven t'vlammigh hert tot neerstigheydt,'twelck sweep en spooren beduyden/ die den Man in de hant heeft: aen d'ander zyde van verre compt oock eenen gheboogden Cupido, die't pijlken in't hert gheschoten heeft. In het verschieten sietmen eenige Ruwijnen/ aenwijsende Room te wesen de studeer-plaets der Schilder-jeught. Dit stuxken is te sien tot Amsterdam by den Const-liefdigen Heer Secretaris Haen. Tot verclaringhe is van hem dit ghedicht:

De Hope sal o jeucht u niet ontrijven,
Dus arbeydt vry lydtsamigh met den tydt,
Soo Geest en Lust u hert ghestadich drijven
Tot Neersticheyt, ghy cryght al'tgeen ghy vrydt.

Daer is oock van hem seer constigh geschildert een groot stuck van de naeckte Waerheyt/in ghedaente van een schoon Vrouw/slapende op een seer schoon Antijcksche cierlijcke Koetse/oft slaepstede aen'thooft hebbende in een claerheydt eenen Seraphin /beteekenende de deugt. De vermomde Loghen uytghebeeldt als eenen Satyr / boven een Mensche/ onder een Bock ghelijckende / climt in ghedaent der Waerheydt op't bedde / wiens Mom-aensicht wordt door de cracht van des Waerheyts Deught afghestooten: dese is uytghebeeldt in ghedaente van een sterck Man met Arents vlogelen / gelijckende den Tijdt/de Loghen druckende de schouderen / dat hy haer schijnt de lenden te breecken: dit stuck is oock t'Amsterdam.Hier op dit ghedicht:

De naeckte Waerheyt vry mach hier gherust wel slapen,
Ghemerckt de clare Deught ghestadich by haer waeckt,
Want of schoon Loghen schalck haer listigh meent betrapen,
Hy vindt hem haest belet: want Deughts cracht hem op maeckt,
Die hem soo druckt en plet,dat hem den rugghe craeckt.

Noch isser in de selve Stadt van hem/ in de Calverstraet / in't Hof van Hollandt/tot Meester Claes, een sinneken/ een stuck gheschilderdt en seer wel ghecoloreert. Op dese meenighe:

T'vernuft ontwapent van den Wijn,
Van Venus, en van Gheldts begheeren,
Door het Misbruyck (een oudt fenijn)
Ghecleedt wort met Sotinne cleeren.

Hier is uytghebeelt t'Vernuft / als een weerloose verwonnen Vrouw / ontbloot van haer Wapenen / als Helm/ Schilt/en Lance / ligt onder voet/door het misbruyck van Vrouw / Wijn en Gheldt / te weten: Venus sittende met eenen bandt /gestrickt hebbende t'Vernuft aen den voet: achter haer staet Cupido, oft t'begeeren/welcken treckende de pees van zijnen boogh des drywoudighen onmaets / mickt op't Vernuft. Bacchus met een verguld kruyck in d'een handt / in d'ander een Cristalijn glas met rooden Wijn / schijnt t'Vernuft te prickelen/boven haer vermogen te drincken / de reflectie des rooden wijns schaduwende op haer voorhooft. Weynich voorder is Gierichheydt doende/uyt een rijckelijcke kist een Stockbeurs nemende/ op't decksel is uytghebeeldt Midas, die alles wat hy aenroert gout maeckt. T'misbruyck / als een oudt Satyr in't doncker / treckt t'Vernuft een Sots-cap aen. Daer is oock tot den voor-verhaelden Secretaris Haen, van Ketel een seer schoon stuck

van

van de seven Deughden. Noch is van hem een Morael op't Spreeckwoordt/ T'begheeren heeft gheen rust / uytghebeeldt aldus: De Mensch schrijdende over eenen grondtloosen put / wordt de ooghen verblindt van het vleesch: achter hem wast het seer gheneeslijck cruyt Peton, waer onder aen de wortel light een nieuw boren kindt / welck cruydt 't leven der Zielen beduydt: Voor hem wast 't vergiftighe cruydt Napellis: onder aen de wortel een doodts-hooft / beduyt de doot der Zielen / 't welck is het tijdtlijcke goet / daer de Mensch so seer om woelt / dat hy het toecomende tot salicheyt dienende versuymt: de lachende Fortuyn / in haer seyl hebbende den Godt des Rijckdoms / uytstortende alles wat den Mensch nae 't vleesch begeeren om wenscht / is hem te wille: dan t'onversadigh begheeren / staende met eenen voet op een onrust / heeft gheen rust. Tot verclaringhe zyn van hem dees veerskens:

Een woelend' aerdtsche Mensch door 't vleesch is soo verblendt,
Dat hy gheen Godt en kent, derhalven 't quaet hem lust,
En wenscht oock menich wensch, vernoeghloos sonder endt,
Of hem 't gheluck al seynt, 't begheeren heeft gheen rust.

Tot bewijs / zijn oock van verre te sien de Poeetsche Helle-pijnen / als die van Tantalus, Sisyphus, Ixion, Tityus, en Danaïdes. Noch is ter selver plaets een Morael / waer van 't ghedicht aldus luydet:

Climt Syons bergh hoogh op, cloeck met voorsichticheyt,
Met d'oud' Ervarentheydt gaet wijslijck hier te rade,
Door Kinder bobbels wort te gheener tijdt verleydt,
Of u is d'ydel Waen, en niet de daedt bereydt:
Die Manlijck is bedaeght vercrijght van Godt ghenade,
Als Iongheydt mist en valt, tot eyghen schand' en schade.

Dewijl ick van verscheyden sinnekens heb verhaelt / behoef niet te verswijghen zijnen Deught-spieghel / die van hem door Sanredam uytcomt in Print / wesende een sin-rijcke inventie / bestraffende d'ondanckbaerheydt des arghen Mensches / welcke de Son ontfangende / de weldaet al bytende qualijc loont / daer de danckbaerheydt de Maen ontfanghende / sulcks eeuwigh / om wel verghelden / in ghedacht behoudt en druckt. Hier by zyn overvloedighe beduydtselen / ghelijck sulcks in de Print ghesien mach worden. Daer by coemt tot verclaringe dusshe meeninghe oft ghedicht:

De Deught bewesen hier, het oprecht danckbaer herte,
Hoe weynigh die oock zy, wordt 'tgheener tijdt vergheten:
Maer d'ondanckbare Mensch verkeert haest 't wit in't swerte:
Die sulck een vrindlijck cust, wort vinningh weer ghebeten,
Men doet d'ondanckbre goet, noch willen sy't niet weten.

Ghelijck dan Ketel versierigh van eenen voort-telighen gheest schijnt gedreven te wesen / heeft verscheyden voornemens en lusten in hem bevoelt / in oft beneffens onse Const / welke hy ghehoorsaem is ghewordden / om daer (sonder yemandts naedeel) zyn sinlijckheydt in te voldoen. Eerstlijck / A° 1595. drongh hem 'tgheneghen te bootseren oft wercken van aerde / en maeckte uyt eenen clomp een groep beelden / te weten / vier naeckte Mannekens / de dry hebbende eenen aen handen en voeten ghebonden / ghelijck of daer mede waer ghemeent den ghenen / die sonder Bruyloft-cleet wesende was ghewordpen in d'uyterste duysternisse: want 't schijnt sy hem uyt hun ermen willen werpen. Dese vier beelden doen seer aerdighe actien / comen seer gheheel / en zyn op zynen winckel te sien / een dinghen dat allen Constverstandighen / oock den besten Beeldtsnijders hoogh verwonderen toelangt. T'sindert heeft hy hem oock met het bootseren van wasch / in zijn schilderen en teyckenen beholpen / het welck by d'Italianen ghebruyckt / en voordelijck is. Het volgende Jaer ving hy aen heel nette Conterfeytselen te maecken / twelck hem oock wonderlijc wel is ghe-

 luckt /

luckt/ ghelijck aen de verhaelde conterfeytselen is ghebleken / en noch ghesien can worden. In't Iaer 1599. quam hem in den sin eenen lust te Schilderen/ sonder Pinceelen metter handt / welck by velen wort gehouden voor eenen belachlijcken wanschapen lust/gelijck gemeen is by eenige bevruchte Vrouwen/ die vreemden/rouwen / oft ongekoockten cost tot spijse te gebruycken geluste. Doch om maetlycker hier van te spreken/soo is seer te verwonderen/dat het hem soo wel gheluckt is/ en datter geen wanschapen Vruchten van zyn ghecomen. Het eerste dat hy dede / was zijn eyghen conterfeytsel / welck hy op verscheyden manieren dede / en geleeck soo wel oft beter / als een ander met reetschap gedaen / en stont wel upter hant. Dees proef ghedaen / voer voort / en maeckte voor Const-liefdighen Sr. Hendrick van Os t'Amsterdam / eenen Democritus en Heraclitus, hem self int beelt Democriti, ter begheerte van desen van Os, conterfeytende / en staet seer wel en gloeyende upt der handt. Onder ander Conterfeytselen dus ghedaen / wesende besich met het Conterfeytsel van d'Heer Morosini, nae het nette met den vingheren te Schilderen / quam den Pinceel-maker op den aengangh/welcken hem wenschte aen elcken vingher een Exter-oogh : Want hy was alleen die door sulck ghebruyck te cort comen soude. Eē Man woonende in der Mosco/ liet hem oock dus conterfeyten/om dat te toonen den grooten Vorst / daer hy seer ghemeen mede was. Noch conterfeyte hy den Admirael der Moluycsche Schipvaert Sr. Wolfaert Hermans, seer wel ghelijckende: s'ghelijcks den uytnemenden Beeld-snijder de Keyser/ voorhenen van hem met den Pinceelen tot een Apostel ghedaen.Hy heeft oock ghedaen met duym en vingheren dry tronien/ een Maria en S. Ian, met eenen Salvator, hebbende op 'thooft een doorn Croon/wonder net en suyver ghedaen/ besonder het bloet/en boven al de vloeyende tranen upt den ooghen / dat het onmoghelijck schijnt / sonder reetschap te zyn ghedaen. Nu dat noch vreemder is/ Anno 1600. werdt hem voor te comen te schilderen sonder handē/met syn voeten / of hy daer van yet te weghe mocht brenghen. Dit heeft velen vergheefs tot lacchen en spotten verweckt/ meer als 't voorgaende/ om dat de voeten daer toe noch onbequamer zijn / en so tot arbeyden niet verordineert: maer hier can doch niemandt by verhindert worden/ als den Pinceel-maecker (als verhaeldt is:) en wat yemandt soo upt zyn sinlijckheyt doet/behoordemen niet qualijck te nemen noch te duyden/ datmen dinghen die ondoenlijck schijnen toont doenlijc te wesen/ en dat een handeloos Const-verstandig Schilder soude connen hem behelpen. Het zyn doch eenighe / die om hun behendicheydt te toonen / wel dergheljjcke onghewoon dingen bestaen en doen : Eenighe schieten met 't Roer op den rugghe/ oft verkeert/en raken daer sy op micken. Ick laet staen / dat eenighe loopen op touwen/daer de aerde nochtans bequamer toe is. Eyndlinghe / stel ick tot verantwoordingh' en onschult / sonderlinghe de wercken die soo gedaen zyn/ datmen die upter handt siende / soude meenen/ datse met handt en reedtschap waren ghedaen. D'eerste proef was den Godt van het swijghen/ Herpocrates, 't welck hem wel geluckte / de myne van 't swijghen wel treffende/als oock den lachenden en schreyenden Philosooph. Dese verhaelde dinghen doende/heeft altijdt seer sorghvuldigh gheweest / gheen dinghen met ander lidt oft reedtschap te willen aenroeren/ dan alleen met 'tghene hy dat voor had te doen/ als van velen can worden ghetuyght. Het hebben verscheyden Heeren hier in behagen ghehadt. Den Hertog van Nemeurs cocht dē schreyendē Philosooph/om de vremdicheyt : want hy oock de Const voor lust somtijden oeffent. Een Poolsche Graef/ Andreas Lescinski, Graef van Leschno gheheeten / heeft van hem oock eenighe tronien met den voet. Nu wil ick niet verswijghen/ hoe hy heeft gheschildert op verschcydē wijsen voor zijn huys : aen de rechter syde van den ghevel/ Democritus, en Heraclitus, met een werelt tusschen beyden/dede hy met den rechter voet: Op de slincke syde / Mo-

mus en Zoylus, met den slincke voet: int midden recht boven den ingangh des huys/comt den snel-vlieghenden Tijd/ becranst met Roosen/in d'een handt een seysen oft sickel/ in d'ander een Sandt-looper / verselschapt met twee vlieghende kinderen/het een Verstandt/t'ander den Gheest beduydende / om dat door Gheest en Verstandt metter Tijdt alle Consten voort comen: dits sonder Pinceel ghedaen/met de slincke handt: dese verhaelde stucken zijn de beelden soo groot als 'tleven/en met de verwen oft van coleuren. Daer tusschen staen twee stucken van uyt den coper: 't ghene op de rechte syde van den Tijdt / is/ daer Pictura schildert met de handen en met de voet: 't Ander op de slincke syde / is 't lacchende Ghedult/ sittende op een Aenbeelt aengevochten van Valscheyt/ die met dry pijlen teffens schiet / te weten/ afgunst/ achterclap/ en laster: Nijdicheydt treckt haer by de vlechten des hayrs schricklijck over rugghe: Denvinnighen Haet hist op haer eenen rasenden Hondt/om te verslinden: Dootlijck-ghewelt/ een Man met een dootshooft/uyt wiens ooghen vlieghen viervlammen / beteyckent de groote sterft binnen Amsterdam / in't Jaer 1602. in welck Jaer dit wiert ghemaeckt. Dees grouwsaem ghedrochten schijnen t Ghedult te willen vernielen: 't welck sy / hebbende een Lammeken in den erm / en een cruysken in d'handt / al lacchende verdraeght / 't ghesicht nae den Hemel als tot haeren Schepper hebbende. Eer ick noch eyndighe/wil noch eenighe zyner Sinnekens hier voorstellen. Het is eens gheschiedt/dat een Edelman/d'Heer van Wulp, op hem versocht yet te hebben gheteyckent in zijnen stam oft vriendt-boeck / stracks wetende de conditie des selven Edelmans/ ordineerde en teyckende een Edelman/sittende op een huysch Peerdt/ hebbende op zyn handt een Valck / en een Jonghvrouw achter hem / en voor hem loopende eenen Winthondt: In't verschiet eenen Boer / met zyn ghebouw en Koeyen / daer by voeghende een ghedicht:

Ghenoechlijck is en soet ter Weerelt het bywesen
Van uytghelesen schoon bevallijcke Ionghvrouwe,
Een moedich dravend' Peerdt wort om zijn deucht ghepresen,
Oock eenen Iacht-hont fraey om zijn rasheyt en trouwe:
Den Landtman heeft zyn lust in Koeyen en ghebouwe:
Wie sal verwondren dan, dat Edelman eerweerdt
Siet gheeren een schoon Vrouw, een Iacht-hondt, en hups Peert?

Hier by voeghde Ketel noch een sinneken/waer in hy te kenné gaf de verborghen meeninghe van 't voorgaende / en was dus uytghebeeldt. Daer sat een jongh naeckt Vrouken met een Sotscap op 't hooft / barende een kindeken op de schoot van een Jonghling/schoon van aensicht / maer achter wast een Doodts-hooft / hebbende beneden eenen Schorpioen-steert / waer mede hy 't Vrouken hem omhelsende / van achter stack in haer syde: want zynen naem was Dootlijck perijckel, 't Vroukens naem Sotte jongheydt: 't Vroedtwijf/ die 't kindt Wulpscheydt uyt de geboorte nam / hiet / Yet schijnende Idelheydt. Verder/daer Sotte Iongheydt met haer kindt op den erm scheen gaen spelen/ quam Tijdts ervarentheydt, haer 't kint ontreckende. Verder laghen als een open Mossel twee schulpen/daer neffen sat het Manlijck verstandt, als een Philosooph/met een rijsken in d'hant, waer mede hy 't kindt weder dede cruppen in de schulp. Tot verclaringhe was dusch ghedicht:

De Sotte iongheyt staegh hier niet als Wulpscheyt baerdt/
Yet schijnend' ydelheyt comt haer daer in te hulp/
En s' Doots perijckel fel omhelst sy onbeswaert/
Tot s' Tijts ervarentheyt wech neemt den Wulpschen aerdt/
En door Manlijck verstandt doet cruppen in zyn schulp:
Want wie hem Manlijck draecht/ die is recht Heer van Wulp.

Dit werdt in den Haghe van velen behaeghlijck belacchen / en gheruchtich: oock by den Prins van Orangien. Een schoon stuck / van seven voeten groot/ heeft Ketel oock ghemaeckt / voor den Burgermeester Cornelis Florissen van Teylinghen, wesende een oudt Morael/ daer den Tijdt de Waerheydt brenght aen den dagh. Ter liefden des Constliefdighen Iaques Razet t'Amsterdam/ maeckte hy op zyn avijs oft devise / Na dit een beter, een gheschildert Morael/ met dusch een ghedicht:

Ghelyck een dulle Zee de Weerelt eyslijck Razet,
Dies sit in anghst en noot vast aen een yser veter
Ghepijndt Lijdtsaemheydt, die gheenen noot verbaset/
Of storm biervout schoon op haer gheweldigh blaset/
T'Herts levend' Sterck Gheloof weet/Godt is gheen vergheter/
De Stantvastighe Hoop' haer wijst Nae dit een beter.

Noch heeft Ketel twee cleyne stuckskens voor Razet ghemaeckt: Het een is een Marp-beeldeken / met een kindeken / 't welck de borst weyghert / en valt nae 't cruys/ 't welck hem van een Enghel voorghehouden werdt. Het ander/een cleyn stuckxken / daer Christus op een steen sit/ met twee weenend' Engelkens besyden hem: Dat welck Razet verhandelt heeft aen de Iode, en is tegenwoordich t'Antwerpen. Eyndlijck heeft Ketel nu gheschildert sonder reedtschap een groot stuck ghenoech als 't leven/ een naeckt Beeldt met een Ossenhuydt om/en in de hant een hamer/bedupdende gheduerighen Arbeydt. Over zyn hooft vlieghen twee kinderen / het een den Gheest / en het ander Lust: Den Gheest blaest 't ghedacht / van sonder Pincelen/ met handē en voeten te schilderen / in de Memorie. Het tweedde kindt / 't welck Lust is / comende upt de ghedachten voort / prickelt met een penneken in de herssenen / wijsende op eenen Spieghel / te verstaen ghevende/ dat sulck voornemen door verstandt en ghesicht soude te weghe worden ghebracht. Liefde / hebbende een vlamme vyers in de rechter hant /schijnt tot 'twerck te drijven/ met de slincke handt het herte nypende met eenen gouden pijl / die Yver beteeckent. 't Verstandt stiert de voet in 't schilderen / met hulp van 't ghesicht / 't welck de Spieghel bedupdt / midts 't Verstandt tot sulcks niet sonder ghesicht / noch 't ghesicht sonder Verstandt yet vermagh. Pictura houdende 't Penneel op haren schoot/ op de slincke handt 't Pallet met verwen / ghedooght dat Nijdicheydt met de voet gheschildert wort/welcke Nijdt haer hert schynt te knaghen van spijt. Pictura is verselschapt met Neersticheydt/ en Lijdtsaemheydt / oft Patientie/ die te verstaen gheven / datse in gheduerighen arbeydt veel connen te wege brenghen met den Tijdt / die oock in 't selve stuck niet versuymt is / vlieghende hem te vertoonen/ met in d'een hant een uyr-glas / in d'ander een sickel. Tot verklaringhe is van hem dit ghedicht:

Waer Gheest en Lust de hers'nen terghen,
Met vlam en pijl de Liefde werckt,
En t'ondersoeck den Mensche verghen,
't Ondoenlijck doenlijck men bemerckt.
Ghedult en Vlijt in arbeydt staegh,
't Verstandt gheoeffent openbaren,
Met hulp van 't Oogh, des lusts behaegh,
Of handt en voet Pinceelen waren.
Pictura siet laet toe en lijdet,
Dat met de voet gheschildert wordt
Invidy boos, die 't al benijdet,
Haer herte knaeght van spijt en mordt.

Besluydt

Besluyt.

Den Vliegher met zyn sickel dreyght
Op 't Onversiens elck af te maeyen,
Dus die tot winst hier is gheneyght,
Neemt waer den tijdt bequaem om saeyen.

Deught verwint.

Dit is wel het uytnemende sonder reetschap van hem ghedaen: De Nydicheyt is alleen met den voet ghedaen: het ander met den vingheren en duym. Sonderlinghe is te verwonderen van de groote netheydt / die men siet aen de vlieghende kinderen / daermen hun ghedaenten en naeckten siet gheschildert in den Spieghel van den Tijdt. Summa/is heel uytnemende en verwonderlijck / en is voor den Const-lievenden Heer Willem Iacobsen t' Amsterdam. In de Frijse van 't groote stuck/sonder Pinceelen gheschildert / staet oock een ghedicht/ als of de Schilderije selve dit seyde:

Siet teghen de costuymen, met vinghers, voet en duymen,
ben ick gheschildert heel,
Doen Ketels lust my maeckte, in gheener wijs ghenaeckte,
my borstel noch Pinceel.

Ketel heeft oock corts ghedaen een Iudith, een beeldt meer als half lijf/en als 't leven/doch met reetschap/seer wel gecoloreert en cierlijck ghedaen / wesende voor den Const liefdigen Heer Christoffel Dircksen Pruys tot Amsterdam. Een zijner besonderste wercken is te Dantzick/en is een Danaë met den gulden reghen/ beelden als 't leven/ en een groot stuck. Ick meen deselve ordinantie tot zynen huyse noch is te sien / hanghende in den voor-vloer: Waer van een clucht te vertellen is van eenẽ boer/ die dit stuck in 't voorby gaen sagh/ vraeghde aen d Huysvrouw van Ketel om de schilderatie te mogen bekijcken: want hy meende dat hy hem des verstondt/en hadder goeden sin aen/seggende: Vroutgen/cont ghy dit aldus makẽ/ ghy sult den cost wel crijghen: Staende aldus speculerende / seyde voort. Ick wedde ick rade wat dese schilderatie beduydt/ 't is d' Enghelsche groet / daer den heylighen Engel ons lieve Vrouw de boodtschap brenght/ en roemde vast op zyn goet oordeel en verstandt: eenen vliegenden Cupido siende voor den Enghel: En de Danaë, die op een schoon cierlijcke bedstede light naeckt met de beenen van een/voor de Maria, en trock alsoo met al zyn grof verstant even wijs henen. Hier mede laten wy nu 't leven van Ketel in des Almoghenden ghenaedighe handen / en zyn wercken (die der Consten halven veel lichter te verachten / als met waerheydt te berispen oft verbeteren zyn) der verstandighen oordeel en loflijcken gheruchte bevolen/ als wesende een goet Meester/die in alle deelen der Consten/oock in Metselrije/ Geometrije / Symmetrije / en Perspective/oock in de gheestige Poeterije oft Dicht-const / is wel ervaren. Onder ander goede Discipulen die hy heeft ghehadt / was eenen Isaac Oserijn, ghebooren tot Coppen-havẽ: desen had eerst 't huys sonder Meester op zyn selven yet gheschildert/ zyn Beste-vaer oft dergheliicke / maer was op teyckenen niet ghewent. Tot Ketels comende/liet hem Ketel, soo hy selfs verstondt/ teyckenen een Print / uyt de forcen oft wercken van Hercules, die Cort hadde gesneden/ comende nae Floris. Welck ghedaen / liet hem dat self noch eens doen met syn onderwijs / en liet hem zyn becrosen stelsel doortrecken: Doe was dit verwonderlick van het groot schil tusschẽ 't voorgaende/ en de ghelijckheydt der Printen/so dat hy strax aen 't schilderen werdt ghesteldt. Drÿ Jaer daer gheweest zynde/trock te Venetiẽ/was daer een Jaer / oock ontrent so veel tijdt te Room. Weder comende/was sulck ghewoorden / datmen van hem hadde moghen verhopen te sien het uyterste vermoghen in onse Const: Dan is/'t huys ghecomen wesende/ cortlijck jongh ge-

storven van een heete Cortse. Doe hy den Coningh van Denemarck hadde so groot als hy was geconterfept: doch maer ghedootverwt. By zyn Meester Ketel, zyn noch van hem noch te sien eenighe dinghen/die seer aerdigh zyn.

Het leven van Gualdrop Gortzius, ghesepdt Geldrop, Schilder van Loven.

GElijck als ick wel meer mach hebben verhaelt / dat het conterfeyten nae 't leven / wel het meeste deel van werck is / dat den jonghe Schilders/ oft ander in dese Landen voor valt / en dat om die oorsaeck / en om 't ghewins wille/veel hun daer toe meest/oft gants veronledighen: So ist oock toeghegaen met den wel schilderenden Gualdrop Gortzius, die men in 't ghemeen noemt Geldrop. Desen is gheboren gheweest binnen de Stadt van Loven in Brabant Anno 1553. den welcken gecomen tot ontrent zijn 17. oft 18. Jaren/Antwerpen in de Schilder-const seer gheruchtich wesende / is daer zynen aenvangh van leeren comen doen/by Frans Vrancks van Herentals: Van daer door des Meesters overlijden / oft anders/ by den vermaerden Franciscus Pourbus, daer hy onder ander uptnementheydt in de Const / een overtreflijcke schoon voorbeeldt hadde / van te conterfeyten nae 't leven: dat hy Gortzius door vlijt/ met goeden gheest soo in de Const ghevoordert heeft / dat hy daer eyndlijck is gheworden den Schilder van Duc de Terra Nova, met wien hy is ghecomen tot den Vrede-handel te Coelen/en is van dien tijdt af altijdt te Coelen blijven woonen. Hy is een der uptnemenste Conterfepters na 't leven/die men te noemen weet: Niet dat hy eyghentlijck alleen dit deel voor zijn schiet-teycken oft wit heeft / maer is oock uptmuntich en constigh in te schilderen / ordinantien / en beelden/ ghelijck verscheyden stucken van hem by den Liefhebbers/in verscheyden plaetsen te sien syn. Tot Coelen/ by Iohan Meerman, is van hem te sien een Diana, die seer wel gheschildert is. Noch eē schoon seer levende Susanna by Everhard Iabach. Noch twee schoone tronien/van Christus, en Maria, zijn oock te Coelen te sien / in de Const-camer van een gheestlijck Heere en goet Const-beminder. Dese twee Figueren uptnemende wel gheschildert / zijn in twee platen ghesneden / door Crispian van de Passe / en comen upt in druck. Noch is van Gualdorp eenen Euangelist seer wel en treflijck gheschildert/ten hupse eens Const-liefdighen/ghenoemt Iooris Haeck. Noch etlijcke uptnemende stuckē/ ten hupse van Frans Francken, en Iaques Mollijn, al binnen Coelen. Voort is van zyner handt seer constigh ghedaen d' Historie van Hester, en Assuerus, en is te Hamborgh / tot eenen Const-liefhebber / ghenoemt Gortssen. Syn wercken / bysonder de menichte der Conterfeytselen / en heerlijcke tronien van hem ghedaen / zyn seer overvloedigh / ghelijck nu Anno 1604. zynen vernuften goeden gheest / en weldoende constighe handt / noch daeghlijckx niet ledich en zyn/noch en rusten. Summa/hy heeft met syn schoō vloeyende manier van wercken / veel ander/ en ghemeen Conterfepters/den ooghen gheopent/ en verder doen sien als voorhenen.

Het leven van Michiel Ianssen Miereveldt, Schilder van Delft.

HY verdient in onse Const loflijck gherucht / en afghescheyden te wesen van alle verachtinghe/ die ten minsten in eenigh deel daer in uptnemende/ en anderen overtreffende is. Waerom ic niet can laten te gedencken Michiel Iansen Mierevelt van Delf: want hy onder ander gaven / die Natuere hem mildlijck toelangde/vercoren hebbende het Conterfepten nae 't leven / is daer in soo goeden Meester gheworden / dat zyn wercken hem betupgen sonder ghelijck oft meerder te wesen. Hy was geboren te Delft in't Jaer ons Heeren 1568. Syn Vader is een constich Silversmit. Michiel, by dat ic hebbe con-

de connen vernemen/is van jonghs aen van stillen en goetaerdigen wesen ghe-weest/en van goeden vernuftigen geest/ seer jongh ter Scholen gheschickt we-sende / was opmerckigh / en vlijtigh in't leeren / alsoo dat hy maer een kindt van acht Jaren wesende in de Schrijf-const soo toeghenomen hadde / dat hy beter schreef als eenigh School-mee-ster binnen der stadt van Delft. Daer nae heeft den Vader hem ghenomen/en ghestelt op het conterfeyten (ick meen by Ieroon Wierincx) alwaer hy oock wonderlijcken in ghevoordert heeft/al-soo dat hy t'zynen elf en twaelf Jaren/ heeft aengevangen met den Graef-yser/ van zijn eyghen inventie te snijden: On-der ander / een Vrouwken op den Put/ een dinghen met grooter aendacht ghe-daen: den Christus ter rechter syden sit-tende/ bewijst een treflijcke ernstachtic-heyt/de Vrouw t'onderwijsen met han-den en aensicht / wel zyn actie doende: De Vrouw staet als in een groot ver-wonderen. Heeft ooc de stad Sichar op een gheberght ghelepdt / al t' achter-uyt is berghachtigh / en den Put comt in de leeghte/dat die Borgers daer van daen schijnen te moeten hun water heb-ben: In't verschieten comen d'Aposte-len met spijse/ en is alles seer scherp ge-sneden. Voort heb ick noch van hem ghesien een Iudith, schier op de manier van Blocklandt, bysonder 't hooft van Holophernes, t'welck is uytnemende met den Graef-yser gehandelt/en 'theel stuckxken wat kloecker als 't voogaende ghedaen. Ten lesten is hy ontrent zyn twaelf Jaer ghecomen by Blocklandt, daer hy met den verwen begon te han-delen / en schilderen / oock niet onghe-luckigh/ alsoo men corts door zyn toene-men wel conde sien. Hy volghde in in-ventie/beelden/en anders/ heel geestigh de manier van zyns Meesters handelin-ghe / alsoo ick ghesien hebbe aen ver-scheyden dinghen / die hy in zyn jonck-heyt gheinventeert/ en geschildert had-de/ doe hy op zyn selven wrocht/welcke my seer wel bevielen: Dat my dunckt had hy alleen op ordinantien der Histo-rien te schilderen toeghelepdt/ oft daer zyn stuck af gemaect/ soude heel uytne-mende dinghen ghedaen hebben/ alsoo hy noch teghenwoordigh onghetwijf-felt soude: Dan dit ghebreck / oft onge-val is in onse Nederlanden/bysonder in desen tegenwoordigen tijt/ datter wey-nigh werck valt te doen van ordinan-tien / om de jeught oft den Schilders oorsaeck te geven door sulcke oeffenin-ghe/in den Historien/beelden/en naeck-ten/uytnemende te worden: Want dat hun voor coemt te doen / zyn meest al Conterfeytselen nae 't leven: Soo dat den meestendeel/ door het aensoeten des ghewins/ oft om hun mede t'onderhou-den/desen sijd-wegh der Consten(te we-ten/ het conterfeyten na 't leven) veel al inslaen/ en henen reysen/ sonder tijdt oft lust te hebben / den Historp en beelde-wegh/ter hooghster volcomenheyt ley-dende / te soecken / oft nae te spooren: waer door menigen fraeyen edelé geest ghelijck vruchtloos/en uytgeblust/ tot een jammer der Consten / moet blijven. Dit woort doch van syd-wegh/ oft by-wegh/ mocht my qualijck afghenomen worden / en sommighen te hard dunc-ken/behoeft daerom wel eé weynig soet verdreven te worden met een Vis-pin-ceel oft veder: daerom segh ick/datmen vā een conterfeytsel ooc wel wat goets can maecken/ dat een tronie/als 't heer-lijckste deel des Menschen lichaems/ vry wat in heeft/om daermede te open-baren/en toonen de deughden en crach-ten der Consten / ghelijck veel voorver-haelde groote Meesters ooc hebben ge-daen/en soo noch teghenwoordigh doet onsen voorhandigen Miereveldt, oft Mi-chiel Iansen, die in dese Nederlandé hier in niemandts tweedden en is. Heerlijc-ke Conterfeytsels zyn heel uytnemende te Delft en elder veel van hem te sien/ die neffens ander wonderlijck uytmun-ten. Onder ander / heeft hy onlanghs eenighe Conterfeytselen ghelevert/daer hy grooten vlyt toe heeft ghedaen: Een oudt Man met eenen grooten baerdt/ dat een sonderlingh schoon werck is/ en is te Delft in de Cat. Noch te Ley-den't Conterfeytsel van den Soon van Hendrick Egbertszoon met zyn Huys-vrouw. Noch te Delft de Burgermee-ster Gerit Iansz. van der Eyck / met zyn

Huysvrouw en kinderen. Heeft noch onder handen/en schier opgedaen / eené Rutger Iansz.een fraey tronie/en woont t' Amsterdam / wesende een beminder der Const en alle fraeyicheyt. Noch eenen Ian Govertsz. van Amsterdam / en ontallijcke veel ander. Heeft noch onder handen de Princesse van Orangien/ en ander van Adel/en edel kinderen:Noch oock veel Brouwers van Delft. Van hem is corts ghecomen t'Amsterdam 't Conterfeytsel van Const-liefdighen Iaques Razet, soo heel wel ghelijckende/ vleeschachtich / en levende / gheestigh ghedaen zynde / dat het swel tonghe lasteren / maer qualijck handt verbetren soude. In summa/is so goet Meester int conterfeyten vermaert / dat hy seer veel en noch versocht is / om te comen by den Hertogh Albertus, met conditie van vryheydt der Religien/en heerlijcke beloften. Miereveldt is oock uytghenomen goedt Meester in keuckenen met alderley goet na 't leven te doen/ so men onder ander siet tot Leyden aē eē keucken / van hem voortijts ghedaen/ en is ten huyse van Sr. Bartholomeus Ferreris: Doch can qualijck tijdt vinden/ anders te doen als Conterfeytsels/ daer hy heel veel te doen in heeft/alhoewel zynen sin tot den ordinantie en beelden seer gheneghen is. Pouwels Moreelsz. woonende 't Utrecht/ heeft by Michiel Mierevelt gheleert twee Iaer / en is een uytnemende Conterfeyter nae het leven. Voorts eenen Pieter Geeritsz. Montfort, gheboren te Delft / oudt ontrendt 25. Iaer/en quam by Michiel t'zijnen 17. Iaren / en leerde maer een half Iaer. Heeft wonderlijcken Gheest/en is in de Const heel opmerckig / en schildert uytnemende:Doch oeffent het niet dan uyt lust/ niet om ghewin. Noch is Discipel geweest van Miereveldt, Pieter Dircksen Cluyt, oock van Delft/ out ontrent 23. jaer/is seer gheneghen tot inventien/en heeft een goet begin van schilderē. Noch een Discipel ghenaemt Claes Cornelisz. van Delft/die ooc goet begin heeft/wesende den Neef van desen zyn Meester.

't Leven van Henricus Goltzius, uytnemende Schilder/Plaet-snijder/ en Glaes-schrijver/ van Mulbracht.

DE grootdadige en werckende Natuere in de Ieught / die sy tot de Schilder-const gantschlijc voorgeschict en vercoren heeft / is al dringhende en voort drijvende soo crachtich / dat sy 't zaedt/datse in sulken boesem heeft gestort/ na ghelijcke mildtheydt met wasdom en vruchtbaerheyt/sonder verborgé laten/ doet heel vroegh voortcomen/ en openbaerlijck beclijven. Dit sal betuygt worden warachtigh te wesen met het leven van Hendrick Goltzius, den welcken van treflijcke eerlijcke Ouders afcomstig/was geborén te Mulbracht/ eé Dorp int Lant van Gulick/niet wijt van Venlo/int Iaer ons Heeren 1558. in Februario/eenighe dagen voor Pauli bekeeringe dagh. Syn oude herromst is van eé ander Dorp/ genaemt Heynsbeeck / daer zyn over Groot-vader den naem Goltz van ouder tijdt / en over veel Iaren herwaerts behouden hadde. Desen Groot-vader woonde tot Venlo/wesende een constigh Schilder/ Hubrecht Goltz ghenaemt : Had een broeder Sybrecht Goltz, een fraey beeltsnijder. Nu Hubrecht had een soon en twee dochteren/welcke dochters beyde Schilders tot Mannen hadden : Eene deser was de Moeder van Hubrecht Goltz , uytnemende gheleert Historischrijver/die andersins was vā Weertzburgh ghenaemt. Desen hiel hem veel te Brugghe in Vlaender/ghelijck voorhenen in zyn leven verhaelt is:En hadde den naem Goltz ghenomen van de Moederlijcke syde. Nu den soon van den oudē Hubrecht, genaemt Ian Goltz, was een redelijck fraey Schilder/woonende te Keysers Weert / daer hy Borgermeester en anders in de regheringhe was. Desen/neffens verscheyden dochters/ hadde twee sonen / waer van den jonghsten was gheheeten ghelijck zyn Vader/ Ian Goltz, welcken nae 't overlijden zyns Vaders werdt een Glaesschrijver : en alsoo hy door quade avontuer tot weynigh con comen/ trock in 't ver-

verhaelde Dorp Mulbracht/hē vroech in't Houwlijck beghevende. Sijnen oudtsten soon was onsen voorgenomen Hendrick Goltzius, dat een vet/wildt/ en lustigh kindt was/niet teghenstaende dat hem de Moeder door veel sieckté weynig met haer melck con te hulp comen. Maer alsoo hy een gheestigh en levendig kindt was/is hem vallende niet alleen een stocxken door zijnen neus gevallen/en hem veelmael upt t'water laten trecken: Maer was oock so tot den vupre gheneghen/ dat hy een Jaer oft meer oudt wesende/ alleen gaende/ op t'vier viel/met 'taensicht boven een pan met ghebranden Olp/ verbernende in de gloeyende colen beyde zijn handen/ welcke hem zijn Moeder vlijtigh pooghdē wel te genesen/met spalcken/smeeren/ en anders/in groote smerten nacht en dagh/ tot dat een neuswijse buyrvrouw quam de spalckē ontbinden/segghende: Sy soudet beter beschicken/ windende slechs de rechter handt in eenen doeck/ waer door de senuwen der selver aen den anderen groeydē/ in voeghen dat hy zijn leven de handt noydt recht open doen con. Neffens dit ongheluck/ jongh kindt wesende/ gheschiedet dat zijn Vader door ongeluck oft onbewist hem hiet steken in de mondt Orpriment/ oft Aurapigmentum, het welc den Vader ten besten hy mocht weder upt crabde. Doe nu Goltzius oudt was ontrent drp jaer/ is dē Vader Ian Goltz, upt t'voornoemden Dorp Mulbracht vertrocken/ en quam woonen te Duysburgh/een stedeken in't Landt te Cleef/ daer Goltzius t'zijnen vier Jaren ter Schole gingh/ en begost leeren A. b. c. en soo voorts spellen en lesen: Maer alsoo de Natuere niet langer wou verberghen/ wat sp over hem voorghenomen en voorsien hadde/ en gelijck men seght van de Catten/ datse het muysen niet en connen ghelaten/ saghmen wel haest waer toe de ghenegentheyt zijns geests was streckende/ te weten/ tot de Teyckenconst/ met veel Mannekens met der Pen in plaets van letteren te maecken. Des den Vader van sin werdt hem te stellen op t'Contersepten en Glaes-schrijven/ hem nemende van de Schole. Doe Goltzius oudt was ontrent seven oft acht Jaren/ heeft hy over al in huys ofte elder plancken en muyren vervuldt met teyckeninghen. Hy was oock meer genegen yet te doen upt zijn eygen vindinge/dan dat hy met ghedult eenigh heel stuck soude hebben nae ghemaeckt. Dus heeft hy hem van jonghs aen in de Const bevlijtight/ en sich stadigh aen den arbeydt gehouden/ in Glaes-maecken/ en schrijven. My gedenckt te hebben ghesien eenige teyckeninghen van zijn eerste oft kindtsche dinghen/ daer men con sien uytnemende cloeckheydt/ en behendicheydt/ om de meeningen zijner Historien claer en volcomelijck upt te beelden/ en met groot opmerck. De veel sieckten zijner Moeder veroorsaeckten/dat hy veel tijdt d'ander kinderen/ knechten/ en t'huys heeft moeten dienen/ tot groot naedeel van zijn toeghenepghde voornemen: Doch was in hem den lust so vyerigh/ dat hy alle Heylighe daghen hem beneerstighde op mueren en anders te teyckenen/ Kemelen/ Elephanten/ en ander groote dinghen. T'welck den Vader siende/ liet den Jonghen teyckenen/schilderen en claddē/ al wat hy wilde/behoudens hy des Vaders saken niet en versuymde/ oft verachterde: want den Vader t'gheluck niet al te gonstigh was/dat hem veel teghen liep. Goltzius dit merckende/ dat hy met neerstighe handt t'huys most te hulp comen/ heeft hem dickwils bedroeft/ dat hy niet en mocht van zijn Ouders comen/ en wesen ter plaetsen/ daer hy der Consten halven yet fraeys hadde moghen sien: doch heeft hem tot der lijdtsaemheydt begheven/en door groote Const-liefdicheydt is gheraeckt aen het etsen in't coper/ en versocht oock met zijn lamme hant in't coper te leeren snijden/ t'welck hem soo in't beginsel gheluckte/ dat Cornhardt doe ter tijdt vier mijlen van daer woonende/ hem begheerde aen te nemen te leeren Plaet-snijden: want hy alree veel perckenhadde gheteyckendt voor Cornhardt, die hy selfs voor hadde te snijden. Den Vader was daer haest willigh toe/ makende een accoort van twee Jaren by Cornhardt te wesen:

 sen:

sen: Maer als Goltzio de conditien oft besprøken van dit verdragh niet bevielen / soo was dat te nieten. Waer door Cornhardt seyde / hy soudet by hem een maendt oft twee beproeven / en soo het hem niet beviel / hy mochter dan uytscheyden. Dit heeft Goltzius gheern bewillight / op dat hy de handelinghe sien mocht. Doch Coornhardt seyde: so ghy dan daer uyt scheydet / sult my beloven / by gheen ander Meester / noch by u selven u leven niet te leeren / des heeft Goltzius alles afgheslaghen / behoudende zijn vryheydt / en is met zijn Vader nae huys ghetrocken / niet aflatende daeghlijcx in't Plaetsnijden hem te oeffenen. Coornhardt dit merckende / heeft hem terstont werck ghegeven / en daerenboven gheraden hem in Hollandt te volghen / t'welck hy dede / bewilligende zijnen Vader oft Ouders mede te trecken: want sy hem anders gheen verlof wouden gheven. Goltzius quam te Haerlem woonen / corts naer den grooten brandt / ontrendt Sint Ians dagh. Coornhart genoechte hebbende in Goltzij leeringh en begin / heeft hem dickwils op de beste wijse (zijns beduncke͂s) onderwesen / nae zijn uyterste vermoghen. Goltzius dus te Haerlem woonende / heeft voor Coornhardt en Philips Galle eenen tijt langh gesneden / ondertusschen zijn zijne Ouders van daer naer Duytslandt vertrocken / en hy te Haerlem blijvende / begaf hem in Houwlijck met een Weduwe aldaer / die een soon hadde / dien hy van jonghs aen vlijtigh heeft onderwesen / en door groote neerstichheyt tot Plaetsnijden gebracht / te weten / Iacob Mathan. Goltzius nu ghehouwt wesende / en maer oudt 21. Jaer / begon te comen in bedencken van zijn eyghen leven / en allen anderen hun gelegentheyt / en heeft sulcken swaermoedicheydt ter herten toegangh laten hebben / dat hy schier geen ghesonde daghen hadde / en is eyndlingh in een uytterende sieckte oft teeringhe gheraeckt / spuygende uyt de loose bloet wel dry Jaren langh. De Doctoren deden wel vlijdt hem te helpen / doch was al vergheefs / dewijl dese swaermoedicheydt te seer in hem was ghewortelt / te meer dat hem noch eenighe quellinge is wedervaren. Hy nu siende zijn leven (soo men seght) aen eenen sijden draet ghehanghen / en gheen Medecijn-meester vindende / die moet hadde hem te helpen / maer ghelijcklijck seyden / dat het te verre was gecomen / heeft Goltzius sluytlijck voor ghenomen (nochtans swack wesende) naer Italien te reysen / hopende alsoo eenige beteringe te becomen / oft ten minsten voor zijnen sterfdag de fraeyicheyt oft schoonheyt der Consten van Italien te sien / 't welck hem neffens ander saecken door Houwlijck was soo langh geweest belet. Heeft dan te dien eynde zynen knecht mede ghenomen / en latende t'huys verscheyden Discipulen / en den Drucker / is A°. 1590. in't lest van October vertrocken / van Amsterdam vaerende op Hamborgh / in groot onweder en storm / doende ee͂ lange reys / versoeckende voorts te voet te gaen / en is met dese͂ zijne͂ knecht gereyst door heel duytslant / door vorst en coude / hem vindende hoe langher hoe beter te pas / te meer door de groote geneucht van t'ghesicht der verscheyden Landouwen / als veranderinge van volck: besonder oock nemende groot vermaeck in boerderijen / die hy onder weghen op verscheyden plaetsen aenstelde / te weten / daer hy by Schilders / Plaet-snijders / en ander Constnaren comende in ghelselschap te logeren / dat hy den knecht liet de͂ Meester spelen / hem houdende gantsch onbekendt / vernemende in deser vvoeghen al 'tghene sy in't herte hadden / hoorende hem en zijn werck lastere͂ / som dit doende uyt afgonst / som uyt cleen verstandt / ander met goede redenen / welcke dinghen Goltzio soo vermaeckten / dat hy heel gesondt is gewordē. Dan was den knecht te gast / oft werdt in de Herberg vergast / hebbende die van der Const genoodight uyt begheerte van zijn Meester / die (hem heel cleen houdende) qualijc plaets om sitte͂ hadde / en den knecht boven aen / wordende seer bedanckt van het goet onthael dat hy hun dede. Te Munchen / als zijn knechts reysghselle wesende / was hy genoot tot den Constrijckende Hans Sadeler, en gehouden voor een Kaes-cooper / oft een die met Kaes omgingh /

omgingh / belovende Sadelers Vrouw upt Hollandt kaes te doen hebben / het welck door schrijven nae huys oock soo gheschiede. Hier vielen oock verscheyden redenen over de Printen Goltzij, als van zijnen grooten Hercules, en ander dinghen: Waer op den knecht bescheydlijck antwoordende / alles maetlijcker verstaen / en beter afghenomen is ghewordden. Doch ist ter Weereldt veel een ghebruyck / oft misbruyck / datmen van yemant in't afwesẽ wat vryer / en met minder aensien oft beleeftheydt spreeckt / dan in teghenwoordicheydt / door dat des Persoons bywesen meer oft min doet schromen: ooc is de smeeckerije oft vermoghende Kley-const te seer ghemeen onder den Menschen. Nu mocht by sommighen oock verstaen worden / niet voeghlijck noch betaemlijck te wesen / dat yemandt hem by die van zijner Const / oft ander goede gheesten / so vreemdt en onbekent houdende is / en beschuldighen hem eenichsins van beveynstheydt: Dan ick weet wel / dat Goltzio ghenoechsaem oorsaeck hier toe heeft beweegt / dat hy derhalven wel te veronschuldighen is / ghelijck hy hem naemaels ghenoech en opentlijck verclaert heeft. Aldus dan is Goltzius, met grooten lust ghedreven / ghecomen in Italien / te Venetien / Bolognen / Florencen / en eyndlinge den 10en. Januarij 1591. in zijn ghewenschte Room / alwaer hy hem oock etlijcke Maenden hiel stil en onbekendt / wat borrigh op zijn Hooghduytsch vercleedt / liet hem noemen Hendrick van Bracht / zijn selven schier verghetende / om dat zijnen gheest en ghedacht door het sien der uytnemende constighe wercken waren als den lichaem ontschaeckt en benomen / daeghlijckx de begheerde nieuwicheydt zijnen lust vernieuwende / begaf hem als eenighe slechte leer-jongers / stadigh en vlijtigh te conterfeyten de beste en besonderste Antijcken. De Jonghers / die veel te Room gaen teycken en / hem in sulck ghestalt siende / saghen t'somtijt over op zijn Papier / belust om weten wat desen Todesco doch voor handelinghe mocht hebben / meenende veel eer yet belachlijckx als verwonderlijckx te sien. Dan vooren (by ghelijcknis) ghelijc den Roomschen Raet met den Danubischen Boer / ten tijde van den Keyser Marcus Aurelius: want sy malcander ghenoech te seggen hadden van de handelinghe van den Duytsch / daer sy Goltzium voor aen saghen / en begonden met hem wat ghemeensaem wesen / dewijl hy hem vriendlijck bewijsende hun ooc onderwees. Dit is oock aenmercklijck / dat doe Goltzius te Room was / een uytnemende duyrte was in gantsch Italien / en in Room een jammerlijcke benoutheydt / en smetlijcke doodlijcke sieckten / datter menigh duysent Menschen in corter tijdt storven en verginghen: oock te Room over al op de straten en gemeen plaetsen laghen d'ellendige siecke Menschen en storven: oock te som plaetsen daer Goltzius neffens was doende met d'Antijcke beeldẽ te conterfeyten / daerom niet aflatende zijnen lust te voldoen / niet teghenstaende den vuylen stanck die daer seer groot was / en hy seer snel en uytnemende van yet te ricken. Ondertusschen had hy oock zijn tijt-verdrijf / comende daer zijn Printen te coop hinghen / met te hooren alsoo onbekendt en heymelijck over dese het oordeel der Consinaren van aldaer: Welcke dinghen met opmercken waer nemende / connen voorderlijc wesen. Ontrent het lest van April des selven Jaers / trock hy van Room nae Napels / met zijn vriendlijck reysghesel le Ian Mathijssen Silversmit / en een gheleert jongh Edelman van Bruyssel / gheheeten Philips van Winghen: Dese drij hadden hun heel slordigh en slecht vercleedt / om het groot gevaer datter was van den ghebannen / die in groot getal waren / en den wegh heel onveyl te bereysen maeckten. Desen van Winghen, wesende en groot Antiquarius, die alles beschreef en opteyckẽde wesende grootlijcx kennis van den vermaerden Lantbeschrijver Abraham Ortelius t'Antwerpen / van welcken Goltzio op de reyse door desen van Winghen waren ghetoont etlijcke brieven / die hy had ontfanghen / welcker in houden was / dat Goltzius in Italien was / daer by oock eenighe litteeckenen van zijn ghestaldtnis en

nis en persoon / oock van zijn creupel rechter handt: Dit was belachlijck/dat een soo belust was te sien / dien hy daeglijckx sagh/ en daer hy van te vooren eenighe Maenden mede had omghegaen. Eyndelijck begint Ian Matijssen te antwoorden: Dit is Goltzius. Van Wingen sich selven verghetende / en aensiende Goltzium in soo slechte cleedinge / en onnoosel staen / ghelijck sy (als ghesept is) alle dry waren / heeft ghesepdt: Neen Hendrick, ghy en sijdes niet. Ick meen dien fraeyen Plaet-snijder van Hollant/ t'welck Goltzium dede lacchen/ dat van Winghen den Man nae t'cleedt oordeelde / daer hy self soo toeghemaeckt was/ en antwoorde: T'waer boerdigh Sr. van Winghen, dat Goltzius hier by u ginghe. Neen seyde hy / ghy en sijdes niet. S'avonts tot Viletry comende/ wast weder aen / dat hy soo seecker schrijven hadde. Waer op Ian Mathijssen seyde: Hoe light ghy dus en raest met u brieve? Dit is Goltzius. Van Winghen quaet wordende / gheloofdet niet. Ja al seydet Goltzius self op den wegh / soo wast noch: Nep Heyndrick, ick en gheloofs niet. Comende te Terracina, daer wast weder als vooren. Maer Goltzius siende/ dat hy't niet gheloofde/ en dat van Winghen een goet Compagnon met eeren was / en dat hy nu wel behoorde bescheydt te weten / stack zijn rechter cromme handt uyt / toonende met eenen zijnen Neusdoeck/ gemerckt met het teycken dat op zijn Printen staet / te weten / H. en G. in een. Van Winghen dese so claer litteeckenen siende / werdt stom / en bleeck / en is haestlijck opgheviogen/omhelsende Goltzium met eē vriendlicke en hertlijke maniere/droef wesende hem niet eer te hebben gekent. Sy hebben voort hun reys tot Napels volepnt/de Const aldaer gesien / als oock te Puzziola de vreemdicheden in der Naturere. Te Napels heeft Goltzius, ick meen in't Paleys van den onder Coningh / ghe conterfept een uytnemende Antijck / eenen sittenden jeughdighen Hercules, en is met zijn gheselschap weder gekeerdt nae Room/ in de Galeyen van den Paus / om dat Goltzius, hadde lust den naeckten slaven te sien roepen / en zijn om den stercken windts wille aenghecomen te Gaieta, en voorts te voet te Room/daer hy van den Paters den Jesuiten is bekendt ghewordden / oock van den Const-naren aldaer / de meeste van naem met den Creyons conterfeptende / ghelijck hy oock dede te Florencen / Venetien / en in Duytschlandt / en is den derden Augusti 1591. ghecomen uyt Room / niet ledigh keerende: Want ick acht dat noyt yemandt van allen Nederlanders in soo weynigh en ongheleghen tijdt daer soo veel en wel ghedaen dinghen heeft uytghebracht / met zijn ghesel Ian Mathijssen, quam hy te Peerdt tot Bolognen / blyvende eenighe daghen te Venetien/by eenen zijnen goedē vrient/ Dierick de Vries. Hier gheschiede oock een soete clucht van een Schilder / die wist Goltzij comst te gheschieden / en had gesept/ dat hy aen 't ghedaent hem kennen soude / 't welck Goltzio ghesept wesende/liet Ian Mathijssen de voorbaerste wesen: en alsoo Ian langh / en van stadigh aensien is / werdt van desen voor Goltzio ghewelcomt/en den Iuppiter in de Const gheheeten / en begheerde yet van Ian te hebben ghetepckent / die liet zijn gheselle wat doen/welcken daer op stelde Goltzij naem: Des den anderen in zijn meeninghe/van by de ghestaltnis yemandt te oordeelen / hem vondt bedroghen / daer seer om ghelacchen / en hy niet te wel te vreden was / wesende doch maer ghenoecht / ost cortwijligheydt. Van Venetien quamen zy op Trenten / en voorts te Munchen/versoeckende weder de ghene / daer hy te vooren onbekent by was gheweest / tot groote beschaemtheyt van sommigen. Van daer voorts over al de vrienden en constighe gheesten besoeckende / is te huys ghecomen fraey en ghesont. Doch weynigh tijdts t'huys zijnde gheweest/ ick weet niet door wat oorsaeck/is hem de voorgaende sieckte weder aenghecomen/welcke hem heel t'onder heeft ghehouden / dat hy gantsch uyt drooghde / soo dat hy etlijcke Jaren Gepten-melc heeft ghedroncken / en heeft moeten suyghen Vrouwen borsten / verhopende alsoo beterschap: En is ten lesten/ nae veel

nae veel groote sieckten / met Gods hulp/teghen peders ghevoelen oft meeninghe/ ghenesen ghewozden: van most veel tijt en zijn saecken versupmen / met daeghlijcx om hem verlustigen te wandelen / soo dat hy nu weder wel te pas / en met grooten lust in de Const is doende. Dit is nu in't cozt Goltzij leven. Aengaende zijn wercken/ al voozen zijn Printen die ghetupghen over al ghenoech zijnen verstandighen gheest in de Teycken-const. My ghedenckt dat ick te Brugghe / ontrent t'Jaer 1580. heb ghesien van hem eenighe dinghen / van hem ghesneden nae de teyckeninge van Adriaen de Weerdt, die soo vroegh van hem ghedaen seer wel stonden / en fraey waren: Besonder had ick groot behaghen in eenighe Historikens van Lucretia, die hy selfs gheinventeerdt en ghesneden hadde. Daer was onder ander een banckett/ waer in hy seer aerdig had te weghe gebzacht eenighe Moderne cleedinghen/ dat grootlijck den welstandt verbeterde / en nae mijn dunc-ken was het wat anders/ als ghemeenlijck by onse Nederlanders in gebzupck was. Doe ick Anno 1583. te Haerlem quam woonen / maeckt ick met hem kennis / hem toonende eenighe teyckeninghen van Spragher, daer hy grooten sin toe hadde: En dit heb ick van hem te segghen / dat hy van jonghs aen niet alleen en heeft de schoonheydt oft verscheyden ghedaenten der Natueren gesocht nae te volghen:maer heeft oock seer wonderlijc hem gewent verscheyden handelinghen der beste Meesters nae te bootsen / alsnu Hemskercken, Frans Floris, Blocklandts, dan Fredericks, en eyndlinge des Spranghers, welcx gheestighe maniere hy seer eyghentlijck volghde: en sneedt oock cozts nae desen dat heerlijck stuck / t'Hemelsche banckket van Spragher, overvloeyende van soeten en bevallijcken Nectar, den Teyckenaer en Snijder toelanghende ghelijcke onsterflijckheydt. Ick sagh oock in zijn voozhuys / doe ick eerst t'Haerlem quam / op groote doecken / in de hooghte / van Goltzij vindinghe gheteyckent/ met gheolyde kool oft swart crijt / seven Planeten / seer uytnemende ghehandelt / en de naeckten wel verstaen/ en ghelecken gheschildert van wit en swart. Doe ter tijdt sagh ick oock van hem eenen grooten langwerpighen doeck van wit en swart / van Oly-verwe / en was daer den Romeyn zijn hant verbzandt / wonder wel gheozdineerdt en ghehandeldt/ en was ghemaeckt nae een plaets in een Camer van een groot heerlijck huys/ doe ter tijdt den Borghermeester Gerrit Willemsen te Haerlem / dan teghenwoozdich Goltzio toecomende / en is als ick meen daer noch te sien. Veel zijner Printen mocht ick hier gedencken/ onder ander vroegh ghedaen de Roomsche Helden / die ghenoech de heldighe cracht der Teycken-const / en t'vermoghen des Graef-ijsers ghetuyghen: Maer ick sal om coztheyt veel overslaende/verhalen van ses stucken / die hy uyt Italien ghecomen wesende dede: Want bedenckende wat hy over al voor handelinghen hadde ghesien /heeft met een eenighe hant verscheyden handelinghen van zijn inventie ghetoondt / en dat verwonderens weerdt is / binnen seer cozten tijt sulckx te weghe ghebzacht / willende reedt wesen teghen een Franckfoozttsche Mis oft Marct. Dese dinghen veerdich wesende / en van niemandt schier gesien/heeft laten aenrichten seer aerdige bootsen / besonder met de Print der Besnijdenis / op de manier van Albert Durer ghesneden/ waer in comt Goltzij conterfeytsel: Dit en zyn teycken liet hy met een gloeyende kool oft yser uyt bzanden/ en weder lappen/de Print beroockende / en toemaeckende / offe heel oudt en veel Jaren op de Weerelt hadde geweest. Dese Print dā dus gaende vermomt en in mascarade / te Room / Venetien / Amsterdam/ oft oock elder / was by den Constenaren en verstandighe Liefhebbers met groot verwonderen en behaghen gheern ghesien / oock van eenighe om grooten prijs ghecocht / wesende verblijdt te hebben becomen van den Constighen Nozenbergher sulck stuck/ datmen noyt meer ghesien hadde. Het was oock wis te belacchen / dat den Meester hoogh boven hem selven over al is gepzesen ghewozden:

worden: Want doe ghesepdt / oft ghevraeght was / of Goltzius sulckx wel mocht hebben ghedaen/ werdt gheantwoort van eenighe/die niet slecht zijn in de Const / dat wijt daer van was / dat Goltzius zijn leven so goet en soude connen doen: Jae was wel 't beste / dat sy van Albert Durer hadden ghesien. Eenighe voeghden noch daer by / dat Albert had ghesneden een besonder plaet / die hy in zijn overlijden beval verborghen te houden een hondert Jaren nae zijn doot: En indien dan zyn dinghen noch in achtinghe waren / datmense drucken soude / en anders niet / en dit most enckel dese Print wesen. Doe dan/ nae veel meer roems en snappens / de Print in haer geheel/en versch gedruckt ghetoont wesende / dese luyden quam voor de neus / stonden (als men seght) met langhe neusen/ over hun neus-wijsheyt beschaemt en onset wesende: Eenighe werden quaet en spijtigh op de gene / die de bootse hadden aengherichtt. Desghelijcken gheschiede oock met het stuck der drp Coninghen / op de manier van Lucas van Leyden. Het vreemste was noch / datter Plaet - snijders / die hun op de handelinghen en snede der Meesters wel meenden verstaen / mede bedroghen waren. Aen dese dinghen is te mercké/ wat onder den Menschen gonst en afgonst vermoghen / oft oock de waensucht: Want sommighe die Goltzius in zijn Const meenden versmaden oft verachten / hebben onbewist hem boven de oude beste Meesters / en boven hem selven ghesteldt. En dit deden oock de ghene / die ghewent waren te seggen/dat geen beter Plaet-snijders/ als Albert en Lucas, te verwachten waren / en dat Goltzius by hun niet te ghelijcken was. Summa/dese ses stucken waren ghenoech / om te ghetuyghen/ wat hy in dese Const vermach. My dunckt oock dese stucken ghedediceerdt waren aen den doorluchtighen Hertog van Beyeren/ den welcken Goltzio vereerde met een gouden Keten / met daer aen een gouden schoon Madaglie/waer in staet des Hertogen Conterfeytsel oft tronie. Nae dese dingé heeft hy in't Jaer 1597. van hem laten uytgaen een heel Passie / die wonder behaeghlijck is / en gantsch op de manier van Lucas van Leyden/ghebruyckende doch in de stellinghen der beelden en anders een seker wijse / die niet verachtlijcker oft argher en is. Jck behoorde oock niet te swijghen van een Maria, met den dooden Christum op den schoot/ eé cleenachtigh stuckxken / ghesneden eyghentlijck op de manier van Albert Durer, welcke plaet berust onder den Const-liefdigen Heer Berensteyn te Haerlem. Al dees verhaelde dinghen t'samen / bewijsen Goltzium eenen seldsamen Proteus oft Vertumnus te wesen in de Const / met hem in alle ghestalten van handelingen te connen herscheppen. Daer zyn van hem heel vroegh ghedaen eenighe dinghen seer verwonderlyck / te weten/ een Vrouken met Slanghen en Duyfkens / in het verschiet Christus voor Pilatus, wesende een sinneken op de reden Christi, van te wesen eenvuldigh als Duyven / en voorsichtigh als slanghen: Dit stuckxken gaet alle dinghen in nettichheydt te boven / bewijsende de scherpheydt des ghesichts. Wat hy nu met teyckenen oft handelen metter Pen vermach / dat moghen de verstandighe oordeelen. Jck (nae mijn oordeel) heb gheen beter / noch soo goedt ghesien/ en de Hope en troost my niet meerder wonder derhalven toecomender tijdt van anderen te sien. Op Pergamijn heeft hy verscheyden stucken ghedaen/ cleen en groot: Onder ander eenen Bacchus, Ceres, en Venus, waer in eenen Cupido 't vyer stoockende/ een reflectie comt gheven op den beelden: Dit is te Room / als ick meen. Een ander van hem seer constigh ghedaen / is by den Keyser/ wesende eenen jonghen Faunus, met Fauna. Een heel uytnemende / is by den Heeren Fouchers van Ausborgh/ wesende een Pieta, oft noodt Godts/ daer Christus van den Cruyce ghedaen light voor Maria, welcke met een inghetoghen ghemoedt sonder weenen/ toont een uytnemende droefheyt in haren gheest te hebben: hier in comen oor verscheyden Enghelen: in't verschieten is de Graf-legginghe. Dit stuck is niet te verbeteren van ordinantie en handelinghe

delinghe: en was ghebracht in Spaengien voor den Coningh / die op den selven tijt overleden is. Hier nae quam Goltzio in den sin/op gheprimuerde oft van Oly-verwe bereyde doecken metter Pen te teyckenen: Want hoe groot de Pergamenten waeren / sy vielen hem nae zijn groot voorneem en gheest noch veel te cleen. Des gingh hy toe / en teyckende met de Pen op eenen passlijcken grooten gheprimuerden doeck een naeckt Vrouwen beeldt / met eenen lacchenden Satyr daer by / seer aerdigh en versierigh ghedaen / en heeft daer oock op gehooght / en een weynigh de naeckten t'som plaetsen met verwe aenghe-roerdt / en daer op vernist: desen hadde van hem Franciscus Badens, Schilder t'Amsterdam. Na der handt creegh hem den Keyser / die over desen handel hem heel verwonderde / hoe dit ghedaen was / roepende daer over eenighe van der Const / die oock verwondert waren: want het heel seldtsaem en werckelijck te sien is. Noch voor den selven Badens heeft hy ghedaen een naeckte ligghende Venus met Cupido: in't verschieten / daer Venus en haer soon Cupido om meest bloemen te lesen gewedt hebbende / Peristera een Nymphe haer te hulp quam / waerom sy van Cupido in een Duyf wort verandert: Dit stuck is uytnemende in ordinantie / actien der beelden / steldsel / en handelinghe / met gladde langhe artseringhe / gansch loflijck en onberisplijck / en is noch tot Badens te sien. Noch heeft hy onder handen / daer hy nu langhen tijdt over doende is geweest / eenen heel grooten doeck / daer eenighe groote naeckten in souden comen / en soude alle zijn voorgaende Pen-wercken te boven gaen / als ick gheruchts wijse eenichsins can vernemen: Doch ick hebber gheen begin af ghesien / als ick wel behoorde / om yet seeckers daer van te schrijven: Dan hy laet noode zijn dingen onvolmaeckt yemandt sien / dan voldaen zijnde gheern yeghelijcken wie wil: In dat en anders ghelijckende den uytnemende Michael Agnolo. Ick acht niet / dat yemant soo vast en veerdigh is: Een beeldt / jae een gantsche Historie / uyt der handt / sonder yet te bootsen / te trecken ten eersten met de Pen / met sulcken volcomenheyt / en suyverlijck te voldoen / en met soo grooten gheest. Hier mede laten wy syn constige Pen berusten / en den Monarch in haer te handelen blijven / en moghen van zijn schilderen verhalen. Goltzius comende uyt Italien / hadde de fraey Italische schilderijen als in eenen spieghel soo vast in zijn ghedacht ghedruckt / dat hyse waer hy was noch altijts ghestadich sagh: dan vermaeckte hem de soete gracelijckheydt van Raphael, dan de eyghen vleeschachtigheyt van Correggio, dan de uytstekende hooghselen / en afwijckende verdreven diepselen van Tiziaen, de schoon sijdekens en wel gheschilderde dinghen van Veroneso, en ander te Venetien / dat hem de Inlandtsche dinghen soo heel volcomen niet meer conden voldoen. Het was den Schilders eenen lust en voedsel / hem hier van te hooren spreecken: Want zijn woorden waren al gloeyende carnatien / gloeyende diepselen / en derghelijcke onghewoon oft weynigh meer ghehoorde verhalinghen. Teyckende hy yet / de naeckten sonderlingh mosten met den creyons hun verwen hebben: Soo dat hy eyndlijck tot den Pinceelen en Oly-verwe hem heeft begheven / doe hy maer twee Jaer van het suyghen oft borst gewendt oft ghespeent was / doch zijns ouderdoms 42. Jaer / Anno 1600. Zijn begin was voor Gijsbert Rijckersen te Haerlem / een cleen stucxken op coper / eenen Christus aen t'Cruys / met Maria, S. Ian en Magdalena: Het naeckt van den Christus seer doodlijck / doch aerdigh ghecoloreerdt / wonder wel ghestudeerdt / verstaen wesende / en is gheheel suyver en schoon van verwe. In't verschieten comt Jerusalem: Op den voor-gront wat in't verschieten sit een Clock-hen met kuekens / een sinneken wesende op t'ghene Christus seyde / doe hy de Stadt beweende. Hy hadde doch daer te vooren uyt zijn ghenoecht op eenen doeck in Oly-verwe ghedaen een Conterfeytsel groot als t'leven / naeckt sittende / nae Tobias Swartsenburgh te Haerlem die hy had toeghemaeckt als eenigh Indiaensch

aensch

aensch Schutter / en in't verschiet in't cleen Sinte Sebastiaen, uytnemende wel ghehandelt / en wel ghelijckende. Hy heeft noch ghemaeckt een groot stuck op Penneel voor zijnen reysghesel Ian Mathijssen, wesende eenen Hemel / oft Hemelsche vreughde / t'welck can beduydt worden / de gheloovighe Christlijcke Siele/comende becleedt in de witte syde van een suyver Conscientie/en onbevlecht geloove tot de Kercke Gods / trouwende daer Christum haer Bruydegom sachtmoedigh en ootmoedigh / in ghedaent van een onnoosel kindt/ sonder eenighe valscheydt oft bedrogh / daer al t'Hemelsche gheselschap in verblijdt / en brenghen oft toonen de Siele plam en croon / te weten / volherdicheydt en belooninghe. Oft can beduyt worden op de Maeght Sinte Catharina, die door volstandicheydt in't gheloof en lijden tot de Croon der Martelaren is gecomen/ Christum voor haer Bruydegom aennemende. Dit stuck van naeckten / tronien / lakenen / sijden / en anders/ is seer uytnemende en constigh ghedaen / in alle deelen peghelijck en ghenoech voldoende: De naeckten oft tronien heeft hy wetens vermijdt hardt te schaduwen/op dat het te bevallijcker mocht wesen / doch van beyde sijden eē weynig gediept wesende/ doet hem met den carnatiachtighe hooghselen noch wel verheffen. In't traperen van een groot blaeu laecken van Asuer Oltremerijn / quam hem heel wel te passe in't glaceren / een manier met den Pinceelen te stooten / die by den Glaesschrijvers ghemeen is. Summa / is alles met groot opmerck en verstandt te weghe ghebracht / hebbende meest oft alles nae t'leven ghedaen. En wort van den verstandighen hoogh ghepresen / en van de ghemeen ooghe om zijn gracelijckheydt en lieflijckheyt gheern ghesien. Goltzius heeft oock noch gheschildert op een coperen plaet eenen sittenden Christus meest naeckt / met twee knielende Engelē/met brandēde Toortsen/ en eenighe reetschap der Passie/ dat oock seer uytnemende was/ en is nu by den Graef van der Lip/ oft den Keyser. Eyndlijck/ in't Iaer 1603. heeft hy gemaeckt op eenen grooten doeck als t'leven/ een slapende naeckte Danaë, op een seer schoon wijse ligghende: Dit naeckt is wonder vleeschachtigh en verheffende geschildert / en van grooter studie in om treck en binne-werck. Hier by comt een aerdigh oudt Wijf met een gloyende tronie / met oock eenen doortrapten Mercurius, en ic en weet niet wat vriendlijcker kinderkens/ comende met Stocbeurs en anders aen gevloghen/ soo dat het oock van schoonheydt der ordinantie niet is te verbeteren: Dit stuck is te Leyden / by den Const-liefdighen Heer Bartholomeus Ferreris, op zijn Cabinet oft Const-camer / onder ander fraeyicheydt te sien. Hy heeft noch ghedaen eenighe Conterfeytselen om zijn sinlijckheydt / te weten / een Noordtsche Boerinne / en insonderheydt eenen Ian Govertsen, woonende t'Haerlem / een beminder van schulpen / hebbende in de hant een Peerlmoeder/en ander hoornkens by hem: Dit is in volcomenheydt heel uytnemende aerdig van handeling en ghelijcken. Dit is meest al dat ick weet van hem met de verwe ghedaen te wesen. In Glas-schrijven soude hy peghelijcken overtreffen / soo hy tot sulckx hem wou begeven/ gelijck eenigh weynigh dingh te Haerlem tot den uytnemenden Glas-schrijver Cornelis Ysbrandtsen van hem te sien is: Daer hy slechs om een tijdtverdrijf / gedachtigh wesende zijn eerste oeffeninghe / soo yet heeft ghedaen: Want dese Const / soo wel als schilderen / en Plaet-snijden / wast oock/ oft heeft haer volcomenheyt uyt de Teycken-const / in welcke ick nu zijn beter niet en weet / oft yemandt boven gemeen oordeel hooger gheclommen oft opgewassen. En of dan eenighe onwederen tegē hem verheffen/ behoeft als een stercke hooge Roots daer voor niet te verschricken: Want t'gherucht van zijn edel wercken sal leven: Maer die hem onverstandigh tegen oft na keffen / sullen sterven. Hy is een die hem der Weereltsche beroerten en t'gemeen gheclap gantsch niet bemoeydt/ als een die uyt overtreffende liefde ter Const gheern rust-stieligh / stil/ en alleen is/ dewijl de Const dē heelen Mensch tot haer

vereyscht

verepscht te hebben. Sonderlingh is hy een beminder van zijn eyghen vrijheyt / oock der beleefthepr/ en eerbaerheyt / segghende voor advijs / Eer boven Golt, en bewijst oock daedlijck genoech/ niet soo gheltsuchtigh als eerliefdigh te wesen : Doch hem veel cleender als prachtigh houdende / in de kennis der Natuere / als natuerlijck Philosooph / niet onervaren. Eenighe snelle dapper antwoorden oft spreuken pleeg ick van hem onthouden te hebben / die my wel bevielen : Doch nu ten deele zijn vergeten. Onder ander / ghelijck als hy veel aerdighe Conterfeytselen ghesneden heeft/had hyer A°. 1583. gedaen twee ten voeten uyt op coperen platen/ en waren twee Poolsche jonghe Princen / die de Landen besoeckende quamen uyt Vranckrijck ghecleet op zijn Fransch / soo men doe daer gingh / d'een wesende den Neef van den Poolschen Coningh. So nu Goltzius te Haerlem by hun was in d'Herbergh / en dat van den prijs werdt ghehandelt / hadden sy met hun een Coopman van Amsterdam/ rijcker als verstandigh / die hun het gheldt te doen hadde : desen hoorende/ dat soo eenighe meerder som gheeyscht wiert als zijn gissinghe was / seyde onder ander woorden / dat het te veel was / en dat Goltzius soo betaeldt wesende van zijn Const/meer soude winnẽ als een Coopman. Waer op Goltzius strackx seyde: V Coopmanschap heeft doch gheen gelijcknis met onse Const. Ick can met ghelt wel een Coopman worden : maer ghy moeght met al u ghelt gheen Constenaer worden. Eens was hy ontboden by Duytsche jonghe Edelluyden / daer eenigh was/ die gheconterfeypt begheerde wesen op tafelet/om dan te snijden / en overvielen hem met den dranc/ dat hy stracx een deel glasen voor hem hadde / en vermaendẽ vast van bescheyt te doen. Des hy hun beleefdlijck vraeghde / waer toe sy hem daer hadden doen comen. Sy seyden / om te conterfeyten. Waerom wildt ghy dan Heeren(seyde hy) dat ic dus veel dranck sal in nemen? Ick ben doch geen Beest. En of ickt al dede/ waer toe sal ick dan deughen ? oft hoe sal ick u dan ghedienen? met eenighe ander woorden: Soo datse hun mosten schamen. Eens wees hy eenen zijn Discipel eenigh ghebreck in zijn werck / welcken antwoorde / hy wistet wel/ oft sagh het wel. Waer op hy seyde: V vat is vol/ ghy zijt rijck genoech : en keerde hem voort tot een ander / daer beter plaetse was om wat in te storten/die 'tonderwijs dancklijck en gheern aen nam. Hy pleeght oock te segghen / hoorende van eenighe Schilders/die op hun eyghen dinghen roemden / oft groot behaghen hadden / datse gheluckigh en rijck waren / om dat hy rijck is die hem vernoeght: Het welck ick (seyde hy)noyt hebbe van mijn werc connen ghedoen. Ick heb hem oock wel verscheydemael hooren segghen dat hy noch noyt yet hadde ghedaen / dat hem te vollen ghenoeghde / oft soo behaeghde/ hem en docht/ het had behooren wat beters oft anders te wesen/ het welck gheen quade zede oft conditie en is: Want sulcke sullen niet lichtlijck in de Const aerselingh loopen : Ghelijck wel ander Pigmalions, die op hun eyghen dinghen blindlijck verlieven / en onwetens dickwils verder te rugghe zijn als sy meenen / en worden by den Const verstandighen tot ghespot en belacchinghe / en voor geen cleen gecken/ maer wel van de treflijckste ghehouden te wesen. Eenighe fraey Discipulen heeft Goltzius ghehadt in't Plaetsnijden / als de Gheyn , wiens leven sal volghen: oock Iacob Matham , zijn behoudt soon / die Italien hebbende besocht/ nu woont te Haerlem / wesende een uytnemende Meester in zijn Const. Als oock Pieter de Iode, die oock eenige Jaren in Italien heeft gheweest / woonende teghenwoordigh t'Antwerpen. Hier mede cort ick af te schrijven van Goltzius, die nu dit Jaer Anno 1604. een Man is van 46. Jaren/ en (Gode lof) nu redelijck te pas en ghesont / dat my hertlijck lief is. Want also Plato, die zijnen sterf-tijt naeckte/danckte Genium zijnen gheboort - Godt / en t'gheluck / te zijn ghebooren Mensch / Griek / en gheen Barbar/noch onredelijcke Beest: eyndlijck / geleeft te hebben ten tijde van Socrates: So verblijd' ick my oock/te hebben

hen ghehadt meer als twintigh Jaer met mynen vrient/ den heel Const-lief- digen Goltzio, vriendlijcken omgangh en kennis.

Het leven van Hendrick Cornelissen Vroom, Schilder van Haerlem.

HEt gheschiet wel/dat eenighe sachte Ouders met vertel opvoedinge meenen groote liefde en weldaet bewijsen aen hun kinderen / de selve sorgvuldigh altijdt t' huys als onder den slippen verghende en bewarende/ dickmael der selver ongeval en verderf veroorsaecken: Recht soo men vertelt van den Aep oft Simme / die haer jongh upt liefden onwetende in haer armen doot druckt. Het teghendeel ghelchiet oock somtijdts / dat in een huys een verworplingh oft versteken kindt upt den huyse vroegh versonden / vroegh tot bedencken zijns selfs erneeringhe comende/comt metter tijdt tot zyn misgonde welvaert/eerlijcké graet of staet/ door datmen zyn eyghen pijlen schietende / de handen uptsteken / en gheen steun-krucken hebbende/moet toe sien/ hoe men best een ghevoeghlijckst henen oft door comen sal. Het is schier op deser voegé toegegaē met Henrick Vroom, Schilder van Haerlem/want syn Moeder herhouwt wesende/ veroorsaecte hé de hardicheydt des Stief-vaders zijn vroegh vertrecken/oft vervlieghen upt den warmen Moederlijcken broetnest/ waer door hy tot de Const/daer Nature hem toe aendreef / ghelucklijck is ghecomen. Vroom was gheboren te Haerlem in 't Jaer 1566. Syn Vader hiet Cornelis Henricksen, was een beeltsnijder / die hem begaf tot de Const van Plateelen oft Porceleynen te maecken: En alsoo hy in de Teycken-konst ervaren was / bracht wonder te weghe van vreemde drinckvaten / daer men niet wist waer den mondt aen stellen/en dergheljjcke versieringhen / uptnemende in zyn dinghen en coleuren wesende. Den Broeder/te weten/ Vrooms Oom/ Frederick Henricksz. was eē uptnemende Beeldt-snijder / hem wel verstaende in Geometrie / Architecture / en Perspective / en was in zynen tijdt Bouwmeester der stad Dantzick. Den Bestevaer van Vroom, hiet Henrick Vroom, en was een uptghenomen Steen-houwer / en Beeldt-snijder / soo dat Vroom midden upt de Const voorghecomen is. Nu Vroom, alsoo den Stief-vader hem tot het Plateel-schilderen vast drongh/ daer hy alree veerdigh in was / en dat zynen lust verder streckende was/te weten/tot Schilderen / hem vindende upt zyns Vaders huys / versocht hier en daer by meesters te comen / dickwils hem gheneerende met Plateel-schilderen/gelijc als dat ter noot de toevlucht was / hebbende altijdt den sin Scheepkens te maecken / soo op de Plateelkens oft anders. In Nederlandt eenighe Steden / Enchuysen / Brugghe in Vlaender / en ander besocht hebbende/ quam te Rotterdam / en van daer met een Spaens-vaerder in Spaengien tot S. Lucas, van daer te Sivilien / en quam daer by een slecht Schilder Nederlander / gheheeten Pintemony, oft Apen-schilder / en van daer weder op 't Plateel-schilderen by een Italiaen / van daer ter Zee met perijckel van den Turcken in Italien te Liorna / van daer te Florencen/ en voorts te Room/ daer hy woonde eenen tijdt by eenen Spaenschen Canonick / daer hy schilderde / en ondertusschen wat belachlijcke bootsen aenrichtede. Van daer quam hy by den doorluchtigen Cardinael de Medicis, alwaer hy schilderde soo nae Print als anders / en wasser ontrent twee Jaer / en mocht hem terwijlen oeffenen op coperkens/in Historikens/ Conterfeytselen/Lantschap en anders/ alwaer oock Pauwels Bril hem veel besocht en onderwees. Van hier quam Vroom weder te Venetien / aen de Majoolkens oft Porceleynen. Hier hebbende ontrent een Jaer gheweest/trock na Milanen/en quam by een slecht Nederlandtsch Schilder/ Valerius gheheeten/ en trock nae een paer maenden te Genua/in eenen dieren tijt van broot: daer

gheen

gheen werck vindende / voorts nae Arbizziolo, om Porcelepn schilderen. En alsoo daer niet te doen was / quam te Turijn in Ppemont / bp des Hertoghs Schilder Ian Kraeck: Daer werckende een paer maenden/quam te Lions over den bergh S. Denijs, daer was Vroom (bp dat hp sept)in groot perijckel:want hp viel/ en soude schier hebben ghevallen van een hooghe stepl Roots / maer vervroos met de broeck aen de Roots boven op den tsop/ en most vã de muyldrijvers los zijn ghemaeckt / daer een goede partije van de voorsepde broeck bleef vast aen de Roots vervrosen hanghende. Te Lions ghecomen/ werdt bestelt buyten de Stadt op een Slot/bp den Heer Monsr. Bottoin: Hier schilderde hp van Water-verwe op doecken / deses Heeren / oock Vaders oft Ouders krijghen/ghschiedt te Pisa in Italien/te Water en te Lande: Daer quamen in Galepen en Schepen/ slagen van Peerde-volck en Voet-volck/ al in den tijdt van ses maenden. Van hier quam Vroom te Parijs / bp een Schilder van Lepden. Van daer door dierte nae Rouan / daer hp totter doot sieck wiert / en voor doodt aenghesien: maer van een oude Vrouwe t'hooft wesende verbonden / bequam. Van daer quam hp 't scheep nae Hollandt / en te Haerlem: Alwaer ghehouwt wesende/ begon te maken eenighe stucxkens nae Print/ ondertusschen scheepkens. Ontrent een Jaer gehouwt wesende/trock nae Dantzick / bp zijnen voornoemden Oom/en maecter een Altaer-tafel voor eenighe Poolsche Jesuiten. Hier onderwees hem zijn Oom in Perspectijf/ en ander besonder deelen der Const. Te Haerlem weder met zpn Vrouw ghekeert / trock nae eenighen tijdt met een deel van zijn stuckxkens van devotie na Spaengien/ onder wegen hebbende seer quaet weder / dat hp en de Schippers door storm in der nacht 't schip verlieten/ en liepen met 't Boot nae een steenclippigh Eplandt / Los Barlingos, met groot ghevaer van 't leven te verliesen/ en quamen in een cleen haven oft gat/ daer sp verschepdẽ repsen met de rasende baren weder te rugh afgedreven waren. Sp raeckten met grooter moept op de Roots / en het Schip aen legher wal gaende in veel stucken / 't goet drijvende aen 't vast lant vã Portegael/daer een Monicx Clooster was. De Monicken siende Vrooms schilderikens van devotien/ over keven den Capitepn van dier plaetsen/ dat het Christenen warẽ/ en gheen Enghelschen/ die daer lancx de kuste ghewent waren te rooven. Vroom met zpn gheselschap sterck onder cleen en groot 25. persoonen / op de Roots geen eten hebbende en gheen drincken/ dan so veel sp regẽ upt der Locht mochten vanghen/ waren drp dagen in groote benoutheydt / raetslaghende om hun onderhoudt als rasende Menschen de jonghers te eten. Epndlinge maeckten van hun hemden een groote vaen / soo dat de Monicken hun Barcke nae hun schickten met den Slaven / en eenen Monick bracht Olp/ Wijn/ en Broot/ en brachten Vroom met den zpnen te Penice / alwaer men hun als te vooren vraeghde of sp gheen Enghelschen waren: sp antwoorden/neen: want soudense anders op de Clip ghelaten hebben. Daer ghecomen/trock Vroom voor henen met dit gheselschap stracx nae der Monicken Kercxken/ seer devotelijck Godt danckende/ also hpse onderwesen hadde. Hier wierdẽ sp seer wel onthaelt ten hupse van den Capitepn oft Gouverneur/diese self ter tafel diende. Daer stonden Vrooms berdekens / sommighe heel / sommighe aen stucken te pronck/ soo dat dese Hollandtsche Boots-knechten sonder Vroom jammerlijcken doot gebleven hadden: daerom (so men segt) is goet met den vromen om gaen. Nae twee daghen werdt hun wat repsghelt ghegheven/en trocken te voet na Lissebon. Vroom van daer comende tot S. Huves, en te schepe ghegaen om nae Nederlandt te varen / quam hem in den sin/ dat 't Schip op de reps blijven soude / dat sp hem (doch noode) aen landt settedẽ/hem scheldende Schilder rancchooft. Dit Schip wesende ghenootsaeckt Tessel voorbp te loopen/ bleef en vergingh bp de Sondt: Den Schipper was Roel Iansen van Medenblick. De Schippers die tot S. Huves Vroom

hadden sien t'schepe gaen / en voorhenen ghevaren waren / niet wetende dat hy daer upt aen landt was gheset / en wetende dat het schip was vergaen/getuyghden oft vercondighden in Hollant en te Haerlem / Vroom ghewislijck doot te wesen/ soo datmen begon orden maken om 't goet te deelen. Vroom onthiel hem tot S. Huves in een Clooster by eenen Pater / daer hy schilderde / en wel onthaelt was. Daer was te S. Huves een Schilder / voor welcken Vroom zyn eyghen avontuer en schip-braeck schilderde/ den welcken dat vercocht te Lisbon aen een groot Heer voor veel ghelt/ soo dat den Schilder Vroom seer danckte/en begheerde al meer Zee-stuxkens/ en schepen. Vroom hier redelijck hebbende ghewonnen / quam weder t'huys : hadde doch zyn Vrouw te vooren met eenen brief verwetight/ dat hy noch leefde. Syn Vrouwe hiel oock altijdt voor ghewis/ dat hy noch leefde: welcke warachtighe meeninge hy haer persoonlick self breeder quam verseker- en. T'huys ghecomen/ door raedt der Schilders aldaer / voer al vast voort met te maken stuckxkens met Schepen/ en begon allenxkens meer en meer daer in toe te nemen: En 't volck/ ghelijck in Hollandt veel Zee-vaert is/begon oock groot bevallen in dese Scheepkens te crijghen. T'gheschiede ondertusschen/ dat Fransoys Spiering, uytnemende Tapijtsier / had aenghenomen voor den Admirael van Engelandt/ Melort Hauwert , te maecken den Enghelschen strijdt met de Spaensche vloot/geschiet in't Jaer 1588. waer toe Spierincx my wilde tot het teyckenen ghebruycken/ dan alsoo 't mijn doen niet en was schepen teyckenē/ bracht ic hem by Vroom, die hem in dagh-huyr teyckende tot thien groote stucken/wesende verscheyden daghen oft dagh-vaerden van desen Scheep-strijdt / het welck Vroom in desen zyn aenghevanghen studie geen cleen voordeel dede. Vroom op een tijt van Santvoort afghevaren / quam in Enghelandt by den Admirael/ ghevende te kennen / dat hy was die de stucken tot de Vloot had gheteyckent/ des hy vereert wiert met een hondert guldén. Te Londen wesende / maeckte kennis met Isaac Olyviers, een constigh Verlichter / die hem seer fraey in Verlichterye conterfeytte. Vroom t'huys ghecomen / maeckte op eenen grooten doeck den sevenden dach van den strijdt der Enghelsche met de Spaensche Vloot/een stuck daer wonder veel werc in quam / en was van zijn Excellentie Graef Maurits, en den Admirael Iustinus, met groot verwonderen en goedt bevallen aenghesien. T'sindert heeft hy oock gheteyckent den tocht der Schepen / die nae Vlaender voer upt Zeelant/ waer na den Slagh by Nieupoort volghde: dit ghedruckt wesende/ presenteerde eenighe druckfels aen den Steden/en den Heeren Staten / soo dat hy groot ghelt verkreegh. Vroom die in dit Scheep-maken heel veerdigh en daeglijcks beter wort/heeft schier ontallijck veel stucken gemaeckt / so stranden met Visschen / Visschers / en ander bootskens : welcke dinghen / ghelijck het een werck is/dat hem licht spoet/hem goet voordeel doen. En 't gheen hem te prijsen is /hy maect in de schilderye de cladde niet:want wie wat van hem begeert/ die moet het hem betalen. Summa/ om te eyndighen/ Vroom is te desen deele een uytnemende Meester / oock niet alleen de Schepen/goedt maecksel/touwen en takelinghe/wint-streken/ seylagien/ en anders des aengaende wel verstaende/maer is oock uytnemende in allen anderen omstandt / als gronden / Landtschappen / Clippen / Boomen / Lochten/ Wateren/ golven/ Casteelen/ Dorpen/ Steden/ Bootsen/ Visschen/ en ander dinghen/die zyn Schepen verselschappen en vercieren.

't Leven van Hans Soens, schilder van s'Hertoghenbosch.

Niet gheern soud ick de gheruchtighe in onse Const vergheten / 't zy waer sy verstroeyt zyn oft woonen. Daerom / ghelijck die van onse Nederlantsche Natie/boven anderen ter Weerelt/ zyn geneyght tot reysen/ en vreemde Landen en volcken te besoecken/wil ick hier oock gedencken den seer constighen

ghen Schilder Hans Soens, van s'Hertoghen-bosch / hoewel hy uytlandigh is/hem tot Parma in Lombardien oft Italien onthoudende/ by den Hertogh aldaer/als ick wel meen. By wien hy zyn begin in de Const heeft aenghenomen/en weet ick niet/dan dat hy is ghecomen t'Antwerpen/en woonde met eenen uytnemenden Schoolmeester/gheheeten Meester Iacob Boon, alwaer hy voor zijn selven een tijdt langh hebbende ghewrocht / quam woonen en wercken ten huyse van Gillis Mostaert, alwaer hy seer veel fraey dinghen daeghlijcks copieerde / besonder nae de handelinge van Frans Mostaert, welcke maniere van Landtschap hy seer aerdigh werdt te volghen: so datmen wel mach segghen / dat hy hier zyn recht begin en aerdige wijse van Landtschappen heeft aengegrepen/ hoewel hem de Nature door gheest / opmerck en verstandt/ heeft stadigh zyn constighe handen ghestiert. Daer zyn van zyn vroege vruchten oft eerste wercken te sien / tot den Const-lievenden Heer Hendrick Louwersz. Spieghel t'Amsterdam / eenige Lantschappen van aerdighe welstant. Eerstlijck en besonder/een Landtschap van Oly-verwe / op de grootte / die de Water-verwers heetẽ een dobbel doec/ oft daer ontrent / waer in voor aen comt eenen wegh en haghe met schoon boomen / oock eenighe aerdighe bootsen: Onder ander / eenen die zijn ghevoegh doet. Noch zynder cleender lantschapkens op Penneel / oock eenighe brandekens. Hy heeft oock in dese dinghen eenighe Velden met groen wassende Coren oft Haver/en ander verscheyden gronden / waer ghenomen. Hy is oock gherepst in Italien / en was in mijnen tijdt te Room / alwaer ick met hem oock ghemeensaem hebbe gheweest. Veel dingẽ heeft hy hier gedaen/ besonder cleen stuckrkens op coper / en anders van Oly-verwe / en veel voor groote Heeren: Oock in 't Paleys van den Paus / verscheyden dinghen op den natten muer. Onder ander liet hy ons sien een deel Landtschappen/ in een Frijse op 't nat gedaen / in een van des Paus Cameren/ terwijlen datter noch de steygheringhe stondt/ soo dat ick die dinghen van by sagh / met een wonderlijcke aerdich practijcke oft veerdicheyt ghedaen / alsoo dat van s'Paus Schilder oft yemandt wiert ghesept / datse te rouw/en niet net ghenoegh waren ghedaen/doch waren dinghen van grooten en uytnemenden welstandt/ sonderlinge van beneden/alsoo sy mosten wesen ghesien. Daer quam onder ander een Historiken / daer S. Augustinus comt by der Zee/ en vindt op 't strandt een kindt/ dat in een kuylken al 't water van de Zee met een schulpken wil brenghen. Dese Zee was wonder wel gehandelt/ met een natuerlijck verschieten schaduwen/Son-schijnẽ/ en de vlackicheyt des waters uytghebeeldt/en wel waer ghenomen wesende. Daer is oock van hem in een van de voor-salen van de Coninglijcke Sael / op d'een eynde / een aerdigh Landtschap op den muyr in 't nat ghedaen / waer in coemt eenen Haen / als wesende eenigh sinneken/ en steeckt wonder af teghen ander Landtschappen / die daer van Cæsar, van Salust, oft ander zyn ghedaen: Doch desen Cæsar, daer ic te vooren af heb verhaelt / volgde hem seer naer: Dan heb daer my verghist / schrijvende Hans Soens te wesen van Antwerpen. Hy is nu teghenwoordigh te Parma / alwaer hy (alsoo ick hoor) wel zyn besonderste wercken heeft ghedaen / verscheyden heerlijcke groote Landtschappen/en is oock uytnemende fraey van beeldekens/ waer van icker te Room wel heb gesien/ doch cleyn / maer seer aerdigh en cluchtigh. Hy is nu een vry ghesel oft Man van ontrent 56. oft 57. Jaren / en verdienstigh wel weerdt onder de beste Nederlanders te wesen gherekent/ besonder in Landtschap.

't Leven van Hans van Aken, uytnemende Schilder van Ceulen.

HEt behooren onse Schilder-jeught wel aenporrende prickelen te verstrecken / als sy hooren en vernemen/ dat het vast gaet en ghewis is / dat wie boven ghemeen een seer uytmuntigh besonder Meester in onse Const

comt te wesen/ wort derhalven over al vermaert en bekendt/ om dat d'al-vernemende Fama zijnen naem al blasende verspreydt/ t'welck diepe wateren noch hooghe Clippen niet en beletten/ want met haer veel-oogighe vloghelen vliegt sy alles over: Soo dat sulck Constnaer/ om zijn blinckendtheydt van verre ghesien wesende/ dickwils wordt aenghelockt voort te comen/ om zijnen constighen en edelen gheest met wel geleerde handen te toonen en openbaren by den meeste en doorluchtighste Princen/ oft Machtighe der Weereldt/ welcke hy dan met den lieflijcken ooghen-cost/ de schoon Pictura, vermakende/ comt in heerlijcken graet/ en wordt by hun in groot achten en weerden gehouden: Ghelijck sulckx is gheschiet/ en toeghegaen met den wel schilderenden Hans van Aken. Den welcken in de vermaerde stadt Cuelen op den Rhijn was gheboren Anno 1556. van vrome eerlijcke Ouders: den Vader wesende een treflijck ernstachtich Man/ was van der stadt Aken/ welcker Stadts naem hy zijnen soon heeft mede gedeelt/ en tot eenen toe-naem achterghelaten. Nu de milde Moeder Natuere/ alsoo sy den Jonghen verkiesende van jeught aen/ in ghedacht en sinnen druckende/ voorhiel de edelheyt en t'seer bevallijck wesen der Schilder-const/ heeft evenwel ghedooght en toeghelaten/ dat hy tot ontrent zijn thien oft twaelf Jaren ter Schole in lesen en schrijven hem oeffende: doch onder conditie oft bespreck/ dat hy door haer aenporren met Pen of ander reetschap so veel hy vermocht/ most ondertusschen teyckenen/ en maken verscheyden gestaltnissen van Menschen/ Dieren/ en derghelijcke dinghen/ om alsoo beginnen intreden den wegh/ in welcken sy hem hadde voorsien gheschickt te worden/ en te brenghen tot volcomenheydt/ in eeren en voorspoet. Dit heeft hy oock willigh en vlytigh ghehoorsaemt: want waer hy was oft gingh/ heeft hy beginnen acht hebben/ en mercké op alles wat zijn leer-vrouw Natuere hem wijs maeckte/ oft inbeelde de/ binnen haré grooten Winckel oft Schole/ de Weerelt/ aerdich/ schoon/ bevallijck/ oft welstandich te wesen/ het welck hy oock haest van het leelijck begon t'onderschepden. Sagh hy dan een moedigh Peerdt/ dat zijn hooft fraey opdroegh/ aerdig draefde/ en schoon gestaltigh was/ oft eenige lieflijcke Vrouwen tronie/ buyten ander uytnimtigh wesende/ hy dede zijn best om soo volcomen hy mocht sulckx nae te bootsen/ soo datmen haest con mercklijck sien en kennen eenighen aerdt/ oft waer nae het quam. T'gheschiede dat binnen Cuelen was ghecomen eenighe Hertoginne/ welckes tronie hy (alsoo sy ter venster lagh) conterfeytte/ dat het yeder con mercken nae haer ghedaen te wesen. Hy heeft onder ander oock ghecontersept een Catte na 't leven/ also sy wat om hoogh was ghesteten/ in sulcker voeghen/ dat eenigh Schilder die met der Pen ghedaen by den Vader siende/ meende den Jonghen op 't Conterfeyten gingh/ en alsoo toeghenomen was: maer verstaende neen/ was te meer verwondert/ radende men hem op de schilderconst houden soude: want daer steect (seyt hy) een Man in/ en soude een groot Meester worden. Dus werdt Hans bestelt by een slecht Schilder/ daer hy nouwlijck een Jaer en bleef/ siende datter niet te leeren was/ en quam by een ander Schilder daer te Cuelen/ die Giorgie oft Ierrigh gheheeten/ en een Wael was: desen hadde t'Antwerpen geleert/ en gheport door armoede/ was een goet Meester ghewordden in Conterfeyten na 't leven/ daer hy uytnemende in was. By desen is Hans wonderlijck seer ghevoordert/ soo dat hy t'eynden ses Jaren/ doe desen Meester hem ontstorf/ een treflijck goet Conterfeyter was nae 't leven/ en hadde menighe heerlijcke tronie gheschildert. Hier naer begaf hy hem vlijtigh tot teyckenen/ volghende seer de geestighe manier van Spranger, ghelijck ick te dier tijdt yet van hem geteyckent sagh. Doe nu Hans out was ontrent 22. Jaren/ is hy ghereyst nae Italien/ en comende te Venetien/ hadde zynen toegangh by eenen Schilder uyt Nederlandt/ Gaspar Rems gheheeten: welcken in plaets van hem t'ondersoecken oft proeven/ wat hy in de const vermocht/

mocht / alleenlijck vraeghde van waer hy was / hoorende van Cuelen / seyde: ghy zijt dan een Mof / die pleghen niet veel te connen / en bestelde hem by een slecht Italiaens Schilder / gheheten Morett, die den reysende ghesellen was ghewoon werck te gheven / en handelde met de schilderije: desen liet Hans copieren eenighe fraey dinghen / die aldaer in de Kercken zijn. Voor den voornoemden Gasper maeckte hy onder ander zijn eyghen Conterfeytsel uyt den Spieghel al lacchende / oft een lacchende tronie / welcke uyt nemende verwrocht en wonder fraey ghedaen was: Soo dat Gasper verbaest / hem seer bedroghen vondt te wesen in zijn onverstandighe meeninge / doe hy soo onbeleefdlijck seyde / dat de Moffen (so hy de Duytschen noemde) niet en conden. Dit Conterfeytsel hiel Gasper soo langh hy leefde in grooter weerden / en lietet een yeder met grooten roem sien. Hier naer heeft den Gasper hem gheern gheweerdight voor van Aken de doecken te bereyden / en primueren. Waer by is te leeren / hoe grootlijckx sy misdoen teghen de voorsichtigheydt en beleeftheydt / die yemant verachten die sy niet en kennen / oft oordeelen nae gheboort-plaets oft uyterlijck aensien. Van Aken is voorts ghereyst / en ghecomen te Room / alwaer hy veel fraey wercken dede: Onder ander / als wel het besonderste wesende / ee Altaer-tafel van Oly-verwe / ghedaen op Tin oft Loodt / en is eenen Kersnacht / op een seker wijse / met Enghelen en anders / gelijck de Paters Jesuiten dat begeerden / want het staet in hun Kerck beneden t'Capitolium / en is een uytnemende schoon werck. Veel dinghen overgheslaghen / hy heeft noch hem selven lacchender wijse gheconterfeyt / oock neffens hem een Vrouw-mensch / Madona venusta gheheeten / spelende op een Luyt / en hy achter haer staende met een schael Wijns in d'handt: dit was so ghehandelt en ghedaen / dat Const-verstandighe hebben gheseyt / noyt beter van hem noch anderen te hebben gesien. Van Aken is oock ghecomen te Florencen / daer hy verscheyden groote Heeren en Vrouwen nae t'leven conterfeytte / oock den doorluchtighen Franciscus, Hertogh van Florencen. Hy conterfeytte oock aldaer een gheestighe Poëtersse oft Dichtster / gheheeten Madona Laura, van welcke tronie hy de Copije behiel / en is noch t'Amsterdam tot zijn Discipel Pieter Isaacksz. seer Meesterlijck ghehandeldt wesende. Te Venetien weder ghecomen / heeft daer heerlijcke stucken ghemaeckt / voor een Nederlandtsch Coopman van Maestricht. Eerst / een bespottinge Christi, soo groot als t'leven / den Christus schier heel naect over sijde heldende / oft wat ligghende / doet om hoogh siende een fraey actie. Noch een Danaë, soo groot als t'leven / uytnemende schoon / en wel gehandelt. Desghelijckx op coper een Mary-beeldeken / met een S. Katharine, en Engelen daer by / welck van Raphael Sadler ghesneden uyt comt in Print / en is een seer aerdigh stuckxken. Noch een stuck met beelden als t'leven / en meer als half lijvigh / wesende een sittende Venus met Cupido, daer sy in Cypers ghecomen uyt der Zee / van de Vren oft Horæ wort beschoncken met Godlijcke cleederen en vercieringhen / ghelijcker Homerus in zijn Goder lossanghen van verhaeldt: Dit is oock een besonder heerlijck werck. Tot Cuelen weder ghekeerdt / maeckte voor een Coopman / Boots ghenoemt / een seer schoon stuck van t'vonnis van Paris, t'welck door Raphael Sadler ghesneden uyt in Print comt. Het is gheschiedt / doe hier naer van Aken te Venetien was / werdt ontboden van Otto Hendricx, Graef van Swartsenborgh / Hof-meester des doorluchtigen Hertoghs van Beyeren / te Munchen / om in zijn begraef-capelle te maken zijn Epitaphium: Dit was een Penneel met beelden / meerder als t'half leven / en d'Historie daer Sinte Helena het Cruys vindt / en is een uytnemende werck. Door den voornoemden Graef / en dit werck / is hy in kennis gecomen by den Hertog / den welcken hy / met de Hertoginne / en twee de jongste kinderen / een soon en een dochter / t'samen by een geordineert / heeft geconterfeyt / dat welck een yeder wel heeft bevallẽ. Doe nu van Aken dit en noch meer edel wercken

 had

had gedaen / gaf den Hertogh hem bovẽ alle heerlijcke belooninge eẽ schoon houden Ketten. Den Graef vereerde hem oock met een gouden Ketten van twee hondert Flozijnen. Van Beyeren is van Aken gherepst nae Praga by den Keyser / die hem wel vier Jaer langh hadde ontboden: want hy had van hem ghesien het Conterfeytsel van Ian Bologne, uytnemenden Beeldt-snijder uyt Nederlandt / welcken hy te Florenten wesende hadde gheconterfeyt. Dus alsoo zijn Majesteyt met ontbieden aenhiel / is vã Aken, door de bootschap eens Ambassadeurs / by dẽ Keyser gecomen. Doe hy by den Keyser was / en voor hem hadde gemaeckt een Venus en Adonis, beviel den Keyser de handelinge van Aken wonder wel / om de nieu ongemeẽ coloreringhe wille: Doch van Aken is uyt eenige oorsaeck weder ghecomen te Munchen / en t'Ausborgh / makende onder ander werckẽ in der Jesuiten Kerck te Munchen / eenen S. Sebastiaen, seer wel gheschildert en gheordineert / op de manier als hy uyt comt in Print / gesneden door uytnemenden Cooper-snijder Ioan Muller t'Amsterdam. Hy hadde oock in desen tijdt gheconterfeyt den Heeren Foucheren t'Ausborgh. Hier na ontboden van den Keyser / keerde met zijn ghesin te Praga / hebbende getrout de Dochter van seer vermaerden dees tijdtschen Sangh-constigen Orpheus de Lasso: en gelijck van Aken om zijn Const verdient / heeft gevonden den meesten en oppersten Const-beminder van de gantsche Weerelt / in welckes dienst hy tsindert als schilder zijner Camer heeft volherdt / en heeft daeghlijckx met desen grooten Alexander eẽ Apellische vriendlijcke ghemeenschap / en is by hem in achtinghe en weerden. Veel heel schoon heerlijcke wercken heeft hy voor den Keyser ghemaeckt / welcke int Paleys overvloedigh zyn te sien / op de groote Sael / boven den Peerdtstal / op de Gallerije / boven de Const-camer / en in ander Cameren zyner Majesteyt. Daer is oock t'Amsterdam / tot Const-liefdighen Heer Heyndrick van Os, van Aken een groot schoon heerlijck Stuck met beelden als 't leven / seer constigh ghedaen / en wel gheschildert / wesende een naeckte schoon Vrouw met een lieflijcke schoon tronie / welcke beteyckent den Vrede met den Olijftack / en heeft den krijgh oft krijgh-tuygh onder voeten: By haer comt d'overvloedicheydt / en de Consten / Pictura, en ander / bewijsende / dat door Vrede voorspoet en de Consten bloepen. Eyndlijck van Aken ter plaetsen wesende daer zijn Const soo grootlijcks lief en in weerden is / en zynde sulck Schilder als zyn wercken hem ghetuyghen / en soo edel Borst als zynen edelen omgangh en vromen handel hem bewijsen te wesen / dewijl hy allen Constenaren goetgunstigh wesende / niemandt schadigh maer voorderlijck is / heel verre afgheschepden van het wesen eenigher / die door eygen veel duncken by den grooten stoutlijck indringhende / anderen met giftigher tonghen hinder en leedt doen: so wensch ick zijnen leef-draet langh en spoedigh ghesponnen te worden / op dat meer en meer de Schilder-const door hem / en hy door haer / verciert en vereert mach worden. Sijnen eersten Discipel / en die met hem heeft gherepst in Italien en Duytschlant / is Pieter Isaacsz. welcken is gheboren te Helsevor / oft de Sondt / Anno 1569. Syn Vader was van Haerlem. Eerst heeft hy gheleert / en de Const aenghevanghen t'Amsterdam by Ketel een Jaer en half / en woont noch tegenwoordich t'Amsterdam / wesende een uytnemende goet Meester / in conterfeyten nae 't leven: oock wel ervaren in te Schilderen Historien / ordineren / en teyckenen / daer hy een aerdighe handelinghe van heeft. Een besonder schoon heerlijck Conterfeytsel is van hem te Leyden in de Bree-straet / wesende een jonghe dochter / ghenoemt Sara Schuyrmans, en coemt groot tot beneden de knien: boven dat Satijnen / cleeren / en de spelende handen op een Cyter / wel ghedaen zyn / is boven al verwonderlijck de tronie / die wel ghelijckende / heel suyver gedaen / wel ghehandelt / lieflijck en behaeghelijck is: welck stuck genoechsaem is om verstrecken tot ghetuyghnis / wat hy voor een Meester in onse Const is. Daer zyn ooc noch te Leyden van

Pieter Isaacsz.

van hem twee Conterfeptselen in de Clock / te weten / Pieter Huyghesz. en zijn eerste Huysvrouw/seer wel gedaen. T'Amsterdam op den voor achter-burghwal / tot den Const-liefdighen Heer Hendrick Franckin, is van hem een groot stuck/ Adam en Eva , en een coper plaet van een Ioannis Predicatie / dat een wel gheordineert / cluchtigh en aerdigh stuckxken is: Des voornoemden Franckin en zyns Huysvrouwen Conterfeptselen zyn oock verwonderlijck en suyver van hem ghedaen. Het beste Conterfeptsel van hem opt ghedaen/ is te Londen in Enghelandt/ en was ghedaen nae een ghenoemt Pieter Semeynes , Jonghman in Enghelandt / van Nederlanders afghecomen / hebbende een schoon tronie/met schoon glancende locken hayrs. Noch t'Amsterdam tot d'Heer Iacob Poppe , zyn van hem dry schoon groote Ovael-conterfeptselen / bysonder dat van Iacob , welcks tronie en hayr in schilderije welstandigh wesende/ seer natuerlijck gelijckende/ suyver en wel zijn ghehandelt. Ten selven huyse is van hem een seer aerdigh stuck op coper / wesende d'Historie / daer de Roomsche Vrouwen op 't Capitolium comen/en oploop maken / om dat door den jonghen Papyrius was ghesepdt en wijs ghemaeckt aen zyn Moeder / dat besloten was in den Raedt/ dat elcken Man soude hebben twee Vrouwen: hier sietmen Vrouwen van alderley Natien / oock Nederlandtsche / en Waterlandtsch / eenighe gewapent met praetpan en braet-spit: Oock comt een oude creupel Vrouw / die eenen Hondt in eenen wagen voort treckt: daer is 't Capitolium oock nae 't leven / met Marcus Aurelius te Peerde / en is seer cierlijck/ wel gheordineert en gheschildert. Veel meer uytnemende Conterfeptsels en stucken zyn van hem gedaen/en is noch daeghlijckx doende. By Pieter zyn oock van verscheyden Meesters fraey dingen en conterfeptselen te sien: oock van Akens eyghen Conterfeptsel/dat hy hem over twee oft dry Jaer heeft ghesonden / 't welck wonder wel ghehandelt is/ en natuerlijck (by dat ick hoor) wel gelijckt. Hier by mach ick oock voegen een / die soo veel oock is als Discipel van Hans van Aken/dat is/Ioseph Switser , ghebooren te Bern: zijn Vader was een Architect / oft Bouw-meester. Desen Ioseph te Room comende / hadde wel wat manier van teyckenen / doch gheen handelinghe met de verwen: dan alsoo hy hem begaf by Hans van Aken / ten huyse van groenen Anthonis, oft Anthoni Santvoort (so men hem noemde) heeft hy met groote neersticheydt gheleert coloreren. Hy heeft boven alle Duytschen oft Nederlanders groots moeyt/ arbeyt en vlijt gedaen/met teyckenen alle fraey dinghen / t zy rondt oft plat / soo binnen Room als Venetien / hebbende een so aerdighe suyver fraey manier met der Pen en met wasschen / als men yemandt mocht vinden. Te Praga by den Keyser wesende / heeft den Keyser zijn constigh teyckenen soo bevallen/ dat hy hem te Room heeft geschickt/ en daer ghehouden/ den Antijcken oft Oud-tijdsche beelden te conterfeyten / en is noch teghenwoordich by den Keyser te Praga: heeft oock een uytnemende goede handelinghe van coloreren / waer mede hy zijn dinghen doet wel staen. Het zijn noch te Praga verscheyden edel fraey gheesten / als Pieter Stevens van Mechelen/ constig Schilder en teyckenaer. Oock den Constrijcken Plaet-snijder Gielis Sadlaer , die t'somtijdt by lust Pinceelen handelt / en constigh Schilder. Noch tot de soetheyt des Pinceels aenghelockt / is ondertusschen in de Schilder - const doende / den uytnemenden Beeldt - snijder Adriaen de Vries, uyt den Haghe in Hollandt. Dese en ander my daer onkondig/ beveel ick de Const / op datse in haren rijckdom altijdts vermeerderen / tot hun eyghen voorspoet en loflijck gheruchts verbreydinghe.

Ioseph Switser.

Pieter Stevens.

Adriaen de Vries.

Het leven van Pieter de Witte, Schilder van Brugghe.

De schoon stadt Florencen / onder meer Peerlen uyt onse Nederlanden / die sy aenlockende tot haer verciringhe behoudt / heeft oock den constighen Schilder Pieter de Witte, welcken met zijn

met zyn Ouders hem daer lange heeft ghehouden / en is oft zyn aldaer ghecomen van Brugghe in Vlaender. Hy is een goedt Meester in het nat en in Oly-verwe: oock aerdigh van Aerde bootserende / dat hem in de Schilderconst groot voordeel is. Hy heeft veel dinghen voor Cavalier Giorgio Vasari gedaen / te Room in des Paus Paleys / en sale: Oock te Florencen in de Cupula, en elder: oock voor den Hertogh van Florencen / verscheyden Tapyt-patroonen / en ander dinghen. Hy heeft hem oock eenen tijdt van Jaren ghehouden tot Munchen in Beyeren / en voor den Hertogh en anderen verscheyden heerlijcke wercken ghedaen. Ick heb oock sommighe dinghen van hem te Florencen ghesien / en kennis met hem ghehadt. Hy had oock eenen Broeder in s'Hertoghen Guarde / ick meen / Cornelis gheheeten / die in 't Jaer 1573. t' mynen daer wesen / werdt te schilderen van Landtschap / daer hy al fraey in ghewordden is / hoewel hy spade aenvingh. Van Pieter comen uyt sommighe Printen / daer men zijnen gheest en Const in mercken can / en schrijven hem Pieter Candido. Hy mach nu Anno 1604. wesen out 56. Jaer oft daer ontrent. My wort gesept / dat hy noch tot Munchen in Beyerlant woont / so soud' ick Florencen te vergheefs beschuldighen.

Corneli de Witte.

Het leven van Mattheus en Pauwels Bril, ghebroeders / Schilders van Antwerpen.

Het aenlockende en tot hem treckende vermaerde Room / een stadt ghelijckende den Schilders te gheballe gheboutwt / en met constighe wercken verciert / heeft onder ander tot haer ghedrongen te comen de twee ghebroeders / Mattheus en Pauwels Bril, van Antwerpen. Mattheus heeft te Room ghewrocht op des Paus Paleys / so op Salen / als Galerijen. Op een bovenste Galerije zyn van hem gheschildert op 't nat / aerdighe Landtschappen / en ghesichten / met eenighe Processien / die men te Room ghewoon is te doen. Hy is ghestorven te Room / Anno 1584. oudt wesende 34. Jaer. Pauwels Bril hadde zyn begin t'Antwerp / by een gemeen Schilder / Damiaen Wortelmans. Hy schilderde eerst van Water-verwe / schelen van Clavesimbelen / en dergheljcke / waer mede hy t'zynen 14. Jaer hem most generen. Hy quam van Antwerp te Breda / van daer weder t'Antwerp / en voort onwetens syn vrienden / die zyn uytreysen niet begeerden / trock hy t'zynen 20. Jaren in Vranckrijck. Van Lions / daer hy eenen tijdt langh woonde / trock hy te Room by syn broeder / die daer voor henen was ghereyst / daer hy seer by is toeghenomen in de Const / besonder in Landtschap / hoewel hy in zyn jeughdt seer swaer was in 't leeren. Een zyner besonderste wercken is / een seer groot Landtschap in 't nat / langh 68. voeten / en seer hoogh / in de nieuw Sale van 't Paus Paleys / dit dede hy Anno 1602. waer in comt een Historie / daer men S. Clement met eenen ancker gebonden werpt in 't water: in de Locht comen Enghelen: en is een heerlijck dinghen te sien. Noch in de Somer-camer van den Paus / zyn van hem ses schoon Landtschappen / wesende nae 't leven / eenighe van de rijckste Cloosters buyten Room / die den Paus onder hem heeft / seer aerdigh op gheberghten ligghende. Noch heeft hy gedaen voor Cardinael Mattheo een heel Sael / met Landtschappen en Grotissen. Noch voor deses Cardinaels broeder / Hasdrubal Mattheo, van Oly-verwe op doecken ses groote Landtschappen / waer in comen ses Casteelen desen Heer toecomende / de Casteelen comende in 't verschieten: Dit zyn al seer schoon en groote wercken. Heel veel ander cleen stuckxkens op doeck / en coper platen / zyn van hem by den Liefhebbers verspreydt. By d'Heer Hendrick van Os, is van hem een aerdigh Coperken / met aerdighe fraey Ruwijnen en beeldekens / wesende de maniere van Campo Vaccina, oft d'oude marckt van Room. Het comen oock van hem uyt eenighe

eenighe fraey Landtschappen in Print. Pauwels is nu dit Jaer 1604. oudt. 48. jaer. Hy heeft een Discipel te Room/ ghetrouwt wesende/genoemt Balthaser Louwers, Nederlander / oudt ontrendt 28. Jaer/fraey van Landtschap. Noch was een Jaer zyn Discipel Guilliaem van Nieuwlandt, van Antwerpen/ oudt twee en twintich Jaer / woonende teghenwoordigh t'Amsterdam / en heeft zyn Meesters maniere heel natuerlyck aenghenomen.

Het leven van Cornelis Cornelisz. uytnemede Schilder van Haerlem.

DAer is onder den volcke een ghemeen ghevoelen / oft Spreeckwoordt/ dat des eenes ongheluck is eens anders geluck/ oft dat neffens yemandts ongheval noch wel eenigh geluck can ghevoeght wesen: gelyck den Hemel hem met 's Menschen ellendigheydt mede dooghende en beweeght te wesen bewijst. Doe de oude heerlycke stadt Haerlem / de heele Weerelt was tot een verwonderlyck schouwspel / en een yeders fabel oft vertellinghe/ doe sy den tijdt van 31. weken 't groot en grouwlijck Spaensch gewelt/belegert wesende / heeft met swacke vesten en stercke ghemoeden metter vuyst wederstaen. Doe geluckte 't/oft corts daer na/ dat om bewaren en open houden / een groot heerlijck huys op 't Sparen was ten besten ghegheven aen Pieter Schilder / te weten / Pieter den soon van langhen Pier van Amsterdam / welcken te deser oorsaec was 't verweckende voorbeelt / en den eersten Meester van Cornelis Cornelisz. ghebooren te Haerlem Anno 1562. wiens Ouder oft Ouders/ om den krijgh t'ontwijcken / hun elder onthielen. Dit was A°. 1572. en 1573. doe Cornelis noch heel jongh wesende/ tot de Schilder-const gantsch ghenegen werdt/ siende binnens huys oeffenen 't ghene daer Natuere hem toe gheneyghde: Want hy al van te vooren tot eenigh deel der Const scheen verweckt te wesen / sittende daghen langh besigh met mes oft ander reetschap / om van roode backsteenen eenighe beeldinghe te snijden oft houwen. Dus heeft Cornelis in onse Const zyn begin ghenomen by den jonghen langhen Pier, dat een uytnemende Meester was in alle deelen onser Const / wel ervaren in zyn temperinghen der verwen / en dergheIijck/en heeft voortghebracht eenen/die zijn Meester eer langhe Jaren meesterlijck overtrof: en gelijck oft de Schick-Goddinnen hebben wilden/ wert noch jongh wesende gheheeten Cornelis Schilder/welken toenaem hem erflijck toeghevallen / en by ghebleven is / als des naems wel weerdich wesende/en in alle deelen der Const uytnemende. Doe hy 17. Jaren oudt was / en een goedt Schilder/is hy ghetrocken in Vranckrijck tot Rouan: doch is om de Pest wille daer niet langh ghebleven: maer is ghecomen naer het Schilder-const geruchtigh Antwerpen / alwaer hy hem socht te begheven by eenighe van den besten Meesters: en aenghesocht hebbende by Frans Poerbus, is eyndlijck gecomē by Gillis Coignet, by welcken Meester den tijdt van een Jaer hy hem heeft aenghewendt een soetet en vloeyender manier van schilderen / gelijck ick eenen doeck heb gesien / die hy daer tē huyse/oft corts na zyn vertreck van daer/hadde ghedaen/ waer in quamen eenige Vrouwkens/seer vriendlijck ghedaen/ aerdigh/ en bevallachtich verdreven en verwrocht. Hy hadde daer oock ghedaen eenen Pot met alderley Bloemen na 't leven/ doch (so den Meester wou) met nouw geen groenicheyt by: welcke Bloemen so wel en schilderachtich waeren ghedaen / datse Coignet langhe tijdt by hem hiel/ sonder te willen vercoopen / om datse soo uytnemende waren ghehandeldt. Doe Cornelis te Haerlem was ghecomen/is hy cloecklijck in de Const voort ghevaren: en heeft onder ander ghescheverdt een Corporaelschap / oft Rot Schutters/ nae 't leven geconterfeyt / op 't Schutters hof/of d'oude Doelen te Haerlem: dit was in't Jaer 1583. doe ick te

Haerlem eerst quam woonen / en was seer verwondert / hier sulcken Schilders te vinden / dit is seer wercklijck gheordineert / en alle de persoonen met den actien / hun conditien oft ghenegtheden uytghebeeldt : Die tot Comenschap ghewent waren / slaen malcander in de handt : die geern drincké / hebben de Can oft 't Glas / en so voort yeder in 't zijn. Voort is dit werck in zyn gheheel uytnemende : De tronien / met goet ghelijcken / zijn seer wercklijck en vloeyende ghedaen : cleederen / handen / en anders / zijn oock desghelijcx uytnemende : soo dat dit stuck by allen anderen aldaer zyn plaets in weerden wel sal behouden. Hy heeft hem aenghewent een vaste manier van schilderen / met een eyghen seker wijse van strijcken / daer hy tsindert altijdt sonder verwisselen / oft anders te versoecken / ghestadigh tot noch toe is by ghebleven. Hy heeft oock ghemaeckt eenen grooten doeck in de hooghte / en was een Charitas, een sittende Vrouw / hebbende by haer eenige kinderen : onder ander / een dat een Cat hadde ghevat / en op hiel by den steert / en sy schijnende te crijté / hadde haren poot gheslaghen in de dgie oft been van het kindt / dat scheen voelende dit crabben natuerlijck te crijten / d'welck wonder versierlijck en bevallijck was te sien / en een seer uytnemende stuck. Doch Cornelis werdt door eenen die 't mede nã in Vranckrijck / quaden dienst daer aen ghedaen : Want hy tsindert noyt stuck / Man noch tgelt / daer van en heeft ghesien. Hier nae maeckte hy noch een langhwerpigh groot stuck / van de onmaetlycke vreckheyt / en onmaetlicke miltheyt / die Roosen voor Verckenen stroyde / wesende oock een aerdighe inventie / en uytnemende wel geschildert. Ondertusschen quam Cornelis zijn aenporrende nature grootlijcx te hulp / met uytnemende veel en vlijtigh te teyckenen nae 't leven / daer toe uytsoeckende van de beste en schoonste roerende en levende Antijcke beelden / die wy hier ghenoegh binnens Landts hebben / als de ghewiste en alderbeste studie die mé vindé mach / als men soo volcomen oordeel heeft / het schoonste uyt het schoon t' onderscheyden. Soo dat ick wel ghetuyghen can / dat de Const Cornelis niet al slapende aen is ghecomen : Maer heeftse vercregé en betaelt met grooté arbeyt : en wieder meent anders aen te comen in sulcken volcomenheydt / die sal hem ydelder handt en bedroghen vinden / niet hebbende ten lesten als de schaduwe der Const. Cornelis wesende in dese zyn studie onledigh / maeckte eenen grooten doeck in de lenghte / van een Diluvie / welcke naemaels gheraeckte in de handen van den Graef van Lycester uyt Engelant / en was wonderlijck gedaen en wel ghestudeert. Doe hy in't alderbeste zyner studie was / maeckte hy een Serpent-bijtinghe / langhwerpigh op eenen grooten doeck / en noch eenen grooten doeck in de hooghte / wesende den val van Lucifer, dese twee stucken hadde van hem Iacob Ravaert t'Amsterdam. Van dese twee en can ick niet volcoemlijck ghenoegh schrijven / wat uytnemende studie in alle de verscheyden Actituden der naeckten te weghe ghebracht is / en is jammer dat sulcke dinghen niet in ghemeen plaets te sien en zyn : Want hy in desen tijdt sonderlinghe op de Const van teyckenen / wel stellen / proportie / en ander deel seer nouw heeft ghelet. Veel ander stucken cleen en groot heeft hy tsindert gedaen / doch veel tijts naeckten : Onder ander / een eerste Weereldt oft gulde Eeuwe / welck stuck noch is t'Amsterdam by den Const-verstandighen Heer Hendrick Louwersz. Spieghel, en is uytnemende ghehandelt / op de naeckten is wonder ghelet / en oock op de velligheyt / en voukens / die in't leven in handen en ander deelen te sien zijn : Dit is oock wel een van zijn besonderste dinghen. Te Leyden / tot d'Heer Bartholomeus Ferreris, is ooc van hem een groot stuck met verscheyden naeckten / wesende een Diluvie / oft Serpentbytinghe / die oock wel gehandelt is. Tot Melchior Wijntgis, te Middelborgh / is van hem een uytnemende Adam en Eva, oock twaelf cleenachtighe stucken op Penneelen / wesende de Passie Christi, seer aerdich eé wel gedaé / oock een seer fraey

stuck

stuck van de reyninghe der Kinderen Israels in de Jordane. Vroegher is van hem ghedaen een groote Kinder-doodinghe/ de welcke is te sien te Haerlem/ in't Printen Hof/ waer aen comen deuren van Marten Hemskerck, welck is een uytnemende stuck. Hier sietmen veel ghewoel van naeckte Kinderdooders/ en den ernst der Moeders/ hen kinderen te behoeden: oock verscheyden Carnatien van verscheyden ouderdommen/ soo van Mannen/ Vrouwen/ als dat teer jongh vleesch der kinderen/ en t'veranderen door de doot in den uytghebloedde lichamen. Noch isser eenen grooten Adam en Eva in de hooghte/ boven een deur/ en zijn beelden soo groot als tleven/ seer heerlijck ghedaen. Daer is oock ter selver plaetse in een Camer een groot stuck/ een heel vack muers beslaende/ wesende een Goden bancket/ oft Bruyloft van Peleus en Thetis, daer den twist-appel door Tweedracht wort gheworpen/ en is een uytnemende constigh stuck/ en aerdigh van inventie. Nae dese en meer ander heerlijcke wercken/ heeft Cornelis meer als voorhenen beghinnen letten op het coloreren der naeckten/ daer hy nu wonderlijck in is verandert/ waer in te dien deele nu een groot mercklijck onderschept wort ghesien/ ghelijck zijn wercken teghenwoordigh/ by de voorleden ghestelt wesende/ daedlijck tuyghen. Onder ander/ heeft een uytnemende schoon stuck ghedaen Anno 1602, en is te sien tot Ian Mathijssen, in't See-peerdt te Haerlem/ wesende de verweckinge Lasari, t'welck heerlijck/ playsant/ gloeyende/ wel ghedaen en ghehandelt is. Daer is oot t'Amsterdam/ tot den Const-lievighen Heer Willem Iacopsz. van Cornelis een cleenachtigh stuck/ de meeste beelden eenen voet hoogh/ wesende oock een Thetis Bruyloft/ playsant geordeneert/ met seer veel heel tronien/ naeckten/ en anders/ en is seer vroylijck en aerdigh gheschildert. Veel ander stucken (te langh om verhalen) zijn tot den Const-beminders van hem te sien: oock veel heerlijcke schoon Conterfeytsels/ de welcke hy beter als gheern doet/ dewijl hy zijnen gheest tot soo een besonder dinghen niet can begeven. Hy nu A°. 1604. wesende een Man van 42. Jaer/ in't beste zijns levens/ en noch stadigh doende in de Const/ laten wy hem in zijn stille bevallijck oeffeninghe gheluckich voort varen. Hy heeft eenige goede Discipelen voort gebracht: Onder ander/ en besonder/ den broeder van den uytnemensten Orgelist oft Orpheus van Amsterdam Ian Pietersz. gheheeten Geerit Pietersz. Desen Geerit hadde zijn beghin ghenomen by Iacop Lenartsz. t'Amsterdam/ wiens Vader was een Zee-man van Sandtvoordt: maer Lenart was een goet Schilder/ en uytnemende Glaes-schrijver/ wonder veerdich en aerdigh van handelinghe/ datmen zijns ghelijcke in zijnen tijdt qualijck hadde weten te vinden. Geerit heeft hier so toeghenomen/ dat eyndlingh den Meester hem seyde niet verder te connen onderwijsen/ dat hy een beter oft meerder Meester behoefde te becomen. Dus werdt hy bestelt door oock hulp oft voorspraeck van Iacop Rauwaert, by Cornelis Schilder/ en was (als my dunckt) zijnen eersten Discipel. Doe Geerit hier in een Jaer oft twee seer in de Const was ghevordert/ bleef noch drie oft vyer Jaer te Haerlem op zijn selven werckende/ en daeghlijcx practiserende nae t'leven/ so dat hy uytnemende verstandigh in naeckten is gheworden: En ick acht/ datmen weynigh onder de Nederlanders sulcken stadighen vlijt siet/ oft oydt ghesien heeft/ als hy te dier tijdt dede/ om in de Const toe te nemen/ en gheschickt te worden/ en dat met sulcken lust/ dat hy seyde/ niet te willen wisselen de Pinceelen teghen den Coningh-staf van Spaengien/ willende liever een goet Schilder als groot Prince worden. T'sindert heeft hy t'Antwerpen gewoont/ en etlijcke Jaer te Room: en is noch daeghlijcx binnen Amsterdam in de const doende/ makende verscheyden heerlijcke wercken/ en hem selven gheruchtigh/ hem bewijsende een uytnemende Meester: voeghde maer t'gheluck hem oorsaeck by/ te maecken oft voor handen te hebben/ eenighe groote treflijcke stucken/ ghelijck zijnen gheest en handt oydt gheneyghe hebben gheweest te doen/ soo soudemen

Geerit Pietersz. van Amsterdam.

zijnen

zynen lust en verstandt wonderlijck sien wercken / en heerlijcke dinghen te weghe brenghen/daer hy veel den tijt door moet brenghen / met te maecken Conterfeytselen / en ander cleen wercken/ welcke dinghen by den Borghers en Const-liefdighe t'Amsterdam/ seer wel en uytnemende ghehandelt / ghesien connen worden. Hy heeft eenighe goede Discipulen voort ghebracht / eenen Govert ghenaemt / seer cluchtich van Landtschap en beeldekens. Oock eenen Pieter Lasman, daer goede hope toe is/ wesende nu in Italien. Cornelis Cornelissen heeft noch ghehadt eenen Discipel van Delft / die sy hieten langhen Ian: desen hadde een groot begin/ en is vroeg gestorven. Een ander van Delft/ Cornelis Iacobs, is noch oock een goet Meester/en veerdich. Oock eenen Cornelis Enghelsen, van der Goude/een seer goedt Schilder / en uytnemende Conterfeyter nae 't leven. Noch eenen Gerrit Nop, van Haerlem/die langhen tijdt buytens Lants/te Room en elder/hem heeft ghehouden welcken t'huys verwacht wesende / t'zyner coemst met den wercken hem mach bewijsen te wesen/ sulck een als van hem is te verhopen. Desghelijcks oock Zacharias van Alcmaer/en ander/die hun buytens landts grootlijcks moghen hebben verbetert.

Govert.

Pieter Lasman.

Ian vā Delft.

Cornelis Iacobs.

Cornelis Enghelsen.

Gerrit Nop.

Zacharias, van Alckmaer.

Het leven van Iaques de Geyn, Schilder van Antwerpen.

DAt 't vast stadigh voornemen eens ernstighen ghemoedts crachtigh/ en van groot vermoghen is / daer van worden daeghlijcks soo veel voorbeelden ervaren en bespeurt / datmen derhalven is ghenoech verseeckert. Dit can oock bevestight worden met 't leven van Iaques de Gheyn, dat ick nu te beschrijven voor hebbe: want van jeugt aen tot de Teycken-const gheneyght wesende/ heeft soo lang en veel volhert/ dat hy met grooten yver al climmende/ hem eyndlijck heeft begheven eyghentlijck tot den beolyden Pinceel / met verwen te wercken en te schilderen/als wesende het opperste der Const / en den alder bequaemsten middel / om de Natuere in allen deelen met uytbeeldinghe ten alder ghelijckst en nae te comen. Hy was gheboren t'Antwerpen Anno 1565. Syn Vader Iacob Ian sz. vande Geyn gheheeten / also my is voor ghewis vertelt / was op geen Lant gheboren / dan op de Suyder Zee / alsoo de Moeder t'Scheep voer van Harlingen na Amsterdam: zyn Ouders waren van der stadt Wtrecht/en aldaer gesproten uyt een treflijck en eerlijck gheslacht: en was meer als ghemeen constigh Meester in Glaes-schrijven/als noch tegenwoordigh blijct aen verscheyden schoon Glaes-vensteren/ naemlijck vier groote heerlijcke formen op 't Choor van de Borgh-Kerck t'Antwerpen / als oock in de selve Stadt in de Minrebroers Kerck / daer hy voor d'Italiaensche Natie heeft gemaeckt verscheyden glasen/ welcke sonderlinge den Schilders/ en Const-verstandighe/ wonder wel bevielen. My dunckt oock t'Amsterdam in d'oude Kerck aen de West-syde / van hem is een groote schoon forme / met seer schoon coleuren / en wist die gebacken coleuren oft stucken seer behendigh te ghebruycken/ 't zy bruyn oft licht/ na dat die dingen aen d'een eyndt oft d'ander eyndt lichter oft bruynder vallen/ om zyn dinghen te doen verheffen. Hy had oock een suyver manier van cleyn conterfeytselkens in Verlichterije nae 't leven te doen/en begon int lest te schilderen van Oly-verwe: Soo dat hy zyn patroonen / die hy voorhenen plach op Papier doen schilderen / self op groote doecken van Oly-verwe dede. Hy storf int beste van zijn leven / oudt ontrendt 50. Jaer. Hy was een Man met een yeder vriendhoudigh gheneygt/ en van elcken seer bemindt / om zynen vrolijcken vriendlijcken omgangh en wesen wille. Iaques zijn soon was doe maer 17. Jaren oudt/ en hadde soo veel handelinghe van Glaes-schrijven / dat hy al s'Vaders begonnē werck opmaecte: en alsoo hy binnen s'Vaders leven het Graef-ijser een weynigh geoeffent hadde/ beval hem den Vader in zyn uyterste / hem te houden aen 't Plaet-snyden/ 't welck hy (soo veel de gheleghentheyt toeliet) ondertusschen dede: maer bleef langhen

langen tijt aen t'Glaes-schrijven: oock oeffende hy hem in de handelinghe van Verlichten. Eyndlinghe gheraeckende by Const-rijcken Goltzius te Haerlem / heeft verbolghens twee Iaer / onder goet onderwijs t'Plaet-snijden aldaer gheoeffent / en oock daer naer noch eenighe Jaren / lijdende ten deele grooten afbreuck in de Const / door t'aenlockende jongh gheselschap / evenwel altijt meeninghe hebbende hem tot practiseren te begheven. En alsoo de gheleghentheyt toeliet / begaf hem A°. 1595. in den houwlijcken staet: En bevindende hem in een onghewoon oft ongheloofde rust en stilheydt / nam doe voor zijn voorighe begheerte van studeren vlijtigh en stadigh te volbrenghen / het welck hy dede doch onderhiel noch eenighen tijdt t'Plaet-snijden / een heel deel platen / soo uyt zijn inventie als anders / vergaderende: maer bevindende (alst voorē verhaelt is) t'schilderen bequaemst / om t'leven oft de Nature te vergheliicken / werdt in hem den Schilder-lust meer en meer crachtigh / dat hy Plaet-snijden en Druckerije verlatende / beclaeghde zijnen verloopen tijdt / welcken hem docht t'onnuttigh daer in door te hebben ghebracht. Bestaende dan ernstig te practiseren / bevondt seer noodigh / veel nae t'leven / en met eenen uyt den gheest te doen / om also alle redenen der Const te leeren verstaen. Doe hy nu voor had aen te vanghen met den verwē / voor bedenckende dat hy swaerlijck de coleuren in hen verscheydentheden soude voor eerst comen onderscheyden / en recht kennen / bedocht hy om tijdt winnen desen middel: Hy bedeelde een Penneel wel in hondert viercanten / en teyckendese met Cijfer ghetalen aen in een Boecxken / en beschilderde dese vierkanten met verscheyden coleuren / verscheyden grauwen / groenen / ghelen / blauwen / rooden / carnatien / en ander vermenghselen / gevende soo veel hy mocht elck zyn eyghen diepsel / en teyckendet bysonderlijc int boecxken aen / als ghesepdt is. Dese wijse / alhoewel onghewoonlijck wesende / was de Gheyn seer voorderlijck de verwen te kennen / dat hy bestondt te Schilderen van Oly-verwe / om ondersoecken hoe hy met 't verwerckē soude varen: en nam voor eerst voor een cleē Bloem-potken nae 't leven / 't welck noch teghenwoordigh is tot d'Heer Heyndrick van Os t'Amsterdam: Dit is heel suyver ghehandelt / en na een eerste begin verwonderlijck. En hoewel zynen hooghsten lust was tot Figueren / nam hy tot een ander proef onder handen / noch eenen grooten Bloempot / met meeninghe te verbeteren 't gene hem in den eersten mishaeghde / en maeckte een groot glas / daer in staende eenen tuyl van bloemen / waer in hy groot ghedult en suyverheydt te wege bracht. Dit stuck heeft de Keyserlijcke Majesteyt ghecocht / met oock een cleen Boecxken / daer de Geyn metter tijdt eenige bloemkens van Verlichterije nae 't leven in hadde ghemaeckt / met oock veel cleene beestkens. Doe bevondt hy / dat de heel groote netticheydt int vervolghen van zyn studie niet vorderlijck en was / en dat hy op een ander wijse hem aen te stellen hadde: Des hy hem tot meerder stouticheydt begaf / en tot wat groots / bedenckende daer in de meeste Const te zijn gheleghen / alsment te weghe can brenghen. Doe ghebiel / dat zyn Excellentie Graef Maurits in den slagh te Vlaender hadde verckreghen een uytnemende schoon Peert van den doorlughtighen Ertshertogh / en liet segghen de Gheyn, dat hy't wilde van hem hebben geschildert so groot als 't leven / het welc hy gheern aennam te doen / te meer om dat hem 't groot heel in den sin lagh: dit Peerdt heeft hy dan alsoo gheschildert met eenen Man / die dat met den toom leyde. Hier in hadde hy zyn Excelentie wel voldaen / doch sy selven gantsch niet: En nam voor op een ander manier te besoecken / en schilderde eenē doots cop / die t'Amsterdam by Reynier Antonissen te sien is. Hier op is dit Iaer 1604. ghevolght de slapende Venus, die t'Amsterdam is te sien by d'Heer Willem Iacobsz. dit is een beeldt so groot als 't leven / waer by light eenen slapenden Cupido: aen haer voeten comen twee Satyren / waer van den eenen al schroemende bestaet op te lichten een dunne doeck /

doeck/dat haré schoot oft schaemte bedeckt. Dit werck (om vrplijck en onghevervvet myn oordeel uyt te spreken) is van ordinantie/steldsel/proportie/handelinghe/en vloeyentheydt/uytnemende volcomen en verwonderlijck/nae een voor-begin van soo groote dinghen/daer de meeste cracht onser Consten in bestaet. Doch en achte niet/dat hy 't daer by noch wil laten: want den lust tot d'aensoetende Schilder-const/sal zynen geest niet ledigh noch vruchtloos laten: Maer al stadig tot beter en beter doen verwecken. De Gheyn heeft in 't Plaet-snijden eenighe goede Discipelen voortghebracht: Eerst den uytnemenden en vermaerden Ian Sanredam, woonende teghenwoordigh t'Assendelft. Oock eenen Zacharias Dolendo, die groot begin hadde/als aen eenighe dinghen van hem ghesneden ghesien can worden/soo aen een Passyken van my gheteyckent/en anders. Hy hadde grooté lust tot de Const: maer is heel jongh gestorven/hebbende door springhen in danssen/oft t'onmaetlijck drincken sich selvé inwendich de longer gequetst/dat hy veel bloet ten mont uyt begon lossen/en eyndlijck niet con gheholpen wordé. Noch eenen Robert woonende t'Amsterdam: en eenen Cornelis, nu wesende in Vranckrijck.

Het leven van Octavio van Veen, Schilder van Leyden/met ander Schilders van Antwerpen/en elder.

HEt sal my ten minsten leedt zyn/indien ick eenighe besonder gheruchtweerdighe te ghedencken voorby gae/het sy hoe wijt sy van my woonen/oft waer sy verstropt zyn: Daerom my in den sin comt voor eerst hier te stellen/den nacomers tot een ghedachtnis/den uytnemenden wel schilderenden Octavium van Veen, welcken uyt een goedt ghestacht is gheboren te Leyden/en naturlijck aengheloc kt tot de Schilder-const/heeft (als ick meen) Italien/Room/en ander plaetsen besocht/en is soo in de Const ervaren/dat hy by den Prins van Parma, en den meesten Heeren/in weerden en eeren ghehouden is ghewoorden: Oock nu insonderheydt by haere Hoocheden/den doorluchtigen Ertshertogh Albertus, en de Hertoginne/in welcker dienst hy hem heeft begheven/verlatende ander goede oorsaecken/die hem om zyn Const-rijck gerucht zyn voorgecomen/by den Ertsbisschop van Zaltsburg/by den Keyser/oock by den Coningh van Spaengien/en den Coninck van Vranckrijck/die hem in dees voorleden Jaren hebben versocht te hebben/en daer hy hadde moghen groot voordeel doen: Maer genegcht by zyn kennis en vrienden te blijven/luystert niet meer nae uytlantsche conditien. Hy heeft veel schoon wercken en Conterfeysels ghedaen/oock twee Conterfeytselen van haere voornoemde Hoocheden/welcke ghesonden zyn aen den Coningh van Enghelandt Iacobus de tweedde. Van dit Jaer 1604. is oock van hem gecomen een groot stuck/wesende een Bacchus feest/oft triumph/ghelijck als by den Heer Wijntgis is te Middelborgh/ghedaen van Hemskerck, oft oock de self ordinantie alsoo sy in Print comt/dat welck wel gheschildert en ghehandelt is. Daer is oock van zyn constige hant een seer schoon stuck tot Sr. Wijntges, wesende een Zeuxis, schilderende nae 't leven vijf naeckte Vrouwen/en is seer uytnemende wel ghedaen. Hy heeft oock een Broeder Gijsbert van Veen, die een seer goedt Meester is in Plaet-snijden/en schilderen/woonende (als ick meen) te Brussel: Oock noch eenen vol Schilderighen gheest/d'Heer Pieter van Veen, den welcken somtijdts maer yet uyt lust doende/den besten Schilders hooghlijck doet verwonderen/en segghen jammer te wesen/dat hy daer van niet zyn besonder stuck en oeffening en maeckt. Daer is t'Antwerp oock Hans Snellinck, een besonder goet Meester/en uytnemende Schilder/ghebo ren (als ick meen) van Mechelen/wonder fraey van Historien/en te maken Bataillien/en is van den Heeren oft Princen daer toe somtijden oft dickwils

wils ghebruyckt gheweest/en heeft gheschildert verscheyden Nederlandtsche slaghen / en gheschiedenissen / seer eyghentlijck die roocken des gheschudts met t'krijghsvolck daer in bewolckt oft bedommeldt uytbeeldende. Hy mach nu Anno 1604. wesen een Man van ontrent 55. Jaren. Daer is oock t'Antwerpen Tobias Verhaeght, die een aerdich goet Landtschap-maker is. Adam van Oort, die oock fraey van Figueren is. S'ghelijckx Heyndrick van Balen, en Sebastiaen Vrancks, gheleert hebbende by Adam van Oordt, en is nu oudt ontrent 31. Jaren / is seer aerdigh in Lantschap/Peerdekés/ en beeldekens. Noch is t'Antwerp eenen Ioos de Momper, die uytnemende is van Landtschap/hebbende een aerdighe handelinge. Ick hoore oock een loslijck gerucht van eenen Francisco Savio, te Berghen in Henegouw. Oock in Vranckrijck binnen Parijs zijn eenighe goede Meesters / als Mertinus Freminet, Fransman van Parijs/welcken in s'Conings dienst nu corts ghecomen / soude in s'Coninghs bywesen hebben beginnen schilderen sonder teyckenen/hier eenen voet/en daer een hant/ elder een tronie/ en heefter eyndlinghe een aerdigh goet beelt van gemaeckt/tot groot verwonderen van den Coningh. Daer was oock corte Jaren gheleden te Parijs/ en van Parijs / voor desen Freminet, in s'Coninghs dienst Du Breul, een Sadelmakers soon/ die uytnemende fraey en verstandigh was/besonder van teyckenen / en naeckten: want hadde hem by een Barbier langhe gheoeffent in Anatomie: zijn dinghen liedt hy veel door Nederlanders schilderen/en quam daer dickwils hardt in diepen / oock met enckel swart. Hy was wonderlijck in't spelen op de Luydt / rennen met der Lance / en reedt seer wel en gheern te Peerde. Hy is jongh en haestigh gestorven/comende snellijck gherendt van S. Denijs, om te wesen by gasten / die hy hadde ghenoodt/ en op den wegh soude een oude inwendighe verarghde quetsuere zijn opghebořsten. Desen stel ick hier by de levende / op avontuer of ick hem elder had vergheten. Hy is een tijtgenoot geweest van den voornoemden Freminet, en hebben t'samen jongh-wesende te Parijs by een Clad-Schilder om trots gheleert. Daer is noch een goet Meester te Parijs/die in't Hof werckt / en woondt in't voorborgh van S.Germein: desen heeft een schoon maniere van schilderen / zijn verwen wel verwerckende / gheheeten Bunel, hem seer statigh en borgherlijck draghende: zijn Huysvrouwe wordt in wel schilderen noch boven hem en ander fraey Meesters gheprezen. Daer is noch eenen gheheeten Bolery, seer aerdigh van te schilderen Nachten / Mascaraden/ Vastel-avonden / en sulcke feesten/ oock alderley beestkens / seer op zijn Bassans: desen houdt hem heel trots/ rijdende te Peerde met den knecht achter hem. Daer is oock binnen Lions een uytnemende Meester van Lantschappen/ beelden/ordinantien / contrefeyten nae t'leven / en teyckenen / gheheeten Fransoys Stellaert, en is een Nederlander / dan ick weet niet van wat plaets hy gheboren is / noch wanneer. Daer is noch een Nederlander hoog in Italien te Barry in Poelgien/by den Bisschop aldaer (als ick meen /) een seer goedt Meester / in alle deelen der Schilderconst wel ervaren / en is in dien vreemden hoeck wel gevaren met zijn Const/ en Coopmanschap van Graen / in den tijt der leste Italische duyrte. Hy is te Room mijn kennis gheweest/en is ghenaemt Gaspar Huevick, van Oudenaerde in Vlaender: Hy heeft eenen tijdt langh ghewoondt by Costa, den Schilder van den voorleden Hertogh van Mantua/desen mach ontrent 54. Jaer oudt wesen. Hadde hy my naerder ghewoondt / ick had hem vroegher mogen ghedencken: ghelijck ick oock wel hadde behoort te doen een constigh Schilder van Groeninghe / Herder ghegheeten / die oock wel van sulcken ouderdom mach wesen / en was oock mijn Roomsche kennis. Hy is te Groeninge gheweest den Schilder van Verdugo, en is in alle deelen der Consten ongheme en en lof en gherucht weerdigh / gelijck by zijn wercken getuycht can worden.

Tobias Verhaeght. Adam van Oort. Heyndrick van Balen. Sebastiaen Vrancks. Franciscus Savius. Martinus Freminet. Du Breul. Bunel. Bunels Huysvrouw. Bolery. Fransoys Stellaert. Gaspar Huevick. Herder van Groeninghe.

Het leven van Hans Rottenhamer, Schilder van Munchen/ en sommighe ander.

HEt voordert den jonghe gheesten seer / als sy in hun gheboort-stadt hebben eenighe goede voorganghers / welcker cloecke stappen siende / sy verweckt worden tot naevolghen. Te Munchen/daer door de Const-liefdicheyt des doorluchtighen Hertogs/verscheydē groote Meesters in onse Const/ hunnen toeloop hebben gehadt/ en hun uytnementheyt in openbaer plaetsē laten sien. Daer is ontstaen den wel verwenden Hans Rottenhamer, en was aldaer geborē A°. 1564. Hy heeft geleert/ en zijn begin ghehadt / by een ghemeen Schilder / gheheeten Donouwer. Te Room ghecomen wesende / begaf hem op platen te schilderen / gelijck de wijse der Nederlanders is / doch niet als de ghemeen ghesellen/dan begaf hem verscheyden dinghen t'inventeren. Het eerste/dat hem gheruchtigh maeckte/was een tamelijcke groote plaet in de hoogte/wesende een aller Heyligen/te weten/ eenen Hemel vol Sancten/Sanctinnē/ en Enghelen/ seer vol werck en uytnemende gehandelt/met aerdige lakenen/ tronien/hulselē/en alderley fraeyicheyt/ seer wel gloeyende/ en op eē schoon manier gecoloreert. Hy is eyndlinghe ghecomen te Venetien/ alwaer hy met een Veneetsche Vrouw is getrouwt/ en eē menichte van fraey stucxkens heeft gemaeckt op coper/som groot/som cleyn/ die in veel Landen zijn verspreyt/en by den Const-beminders te sien. Onder ander / by den Const-liefdighen Heer Ioan Knotter, woonende tegenwoordig t'Vtrecht/daer verscheyden stucken op coper van hem zijn/soo cleen als groot. Onder ander/en sonderlinghe/ een ons Vrouwen Hemelvaert/en eenen Actæon en Diana, met meer ander dinghen/ wel gheordineerdt / vroylijck en gloeyende gheschildert / soo dat ghelijck zijn schilderijen by den liefhebbers in weerden zijn / zijnen naem oock onder den constighe Schilders weerdich is genoemt en gherekent te wesen. Daer is noch teghenwoordigh te Room een uytnemende Hooghduytsch Schilder/ Adam gheheeten / gheboren tot Franckfoort/ wesende een Cleermaeckers oft Snyders soon/welcken in Italien comende/ was noch redelijck slecht / maer is te Room wonderlijck toeghenomen / en door wercken een constigh werckman ghewordē: doch begheeft hem niet besonders te teyckenen : maer sit in Kercken oft elder de dingen der fraeye Meesters stadigh en besiet / en druckt alles vast in zijn ghedacht. Hy is wonderlijcken aerdigh in te schilderen fraey inventien op coper platē/ hoewel hy niet veel en werckt/ dan is wonder veerdig. Hy is heel goelijcx / en elcken gheern in alles te gevalle/wesende dit Jaer 1604. ontrent 28. oft 30. Jaren oudt. Het zijn oock noch te Venetiē twee constige Nederlanders / eenen Dierick de Vries, uyt Vrieslandt : En eenen Lodewijck Toeput (ick meen) van Mechel: Van welcke ick wel geneghen waer yet sonders te verhalen : Dan dat ick wel van desen Vries verscheyden keuckenen oft fruyt-marckten heb gesien op zijn Veneets / die aerdigh ghecoloreert en wel gheschildert waren/ schoon en gloeyende/soo dat ick zijnen naem hier niet con verswijghen: Zijn ouderdom weet ick niet. Lodewijck die woont buyten Venetien / te Derviso, cloeck in Lantschap en ordinantien / eē goet en naem-weerdigh Meester in de Schilder-const : oock (als ick hoor) 'goet Rethorisien/ gelijck Pictura en Poësie geern by een/en goede susters oft vriendinnen zijn.

Adam van Franckfoort.

Dierick de Vries.

Lodewijck Toeput.

Het leven van Ioachim Wtenwael, Schilder van Vtrecht.

DEn edelen Schilder-gheest / daer hy door Natuere in een const vaer en lustigh herte plaets heeft / oft gheplant is/wil qualijck onder ghedruckt blijven: Maer is gheneghen van trap tot trap op te climmen / tot d'opperste oeffeninghe onser Const / en daer in te stijgen ter hooghster volcomenheyt: gelijck ghemeenlijck alle vruchtbaer gewas opwaert te stijghen is ghewendt.

Soo is

Soo is het toeghegaen met Ioachim Wtenwael, schilder van Wtrecht/welcken was aldaer gheboren Anno 1566. Zijn Vader was een Glaes-schrijver/ en zijn Groot-vader/van zijn Moeders weghe/een goet Schilder nae dien tijt/ en gheheeten Ioachim van Schuyck. Desen verhaelden Ioachim Wtenwael was by zijn Vader een Glaes-maecker en Glas-schrijver tot zijn 18. Jaren: maer daer in geen genoecht meer hebbende/ alsoo zijnen gheest tot hoogher dinghen werdt ghenoodight oft beroepen/begaf hy hem tot de Const van schilderen/ en was ontrendt twee Jaer by een gemeen Schilder t'Wtrecht/Ioos de Beer, Discipel van Frans Floris. Hier naer trock Wtenwael na Italien/en is gecomen te Padua,by eenen Franschen Bisschop/ te weten/ den Bisschop van S. Malo, reysde/ en was met hem in Italien twee Jaer / en woonde daer naer by hem in Vranckrijc oock twee Jaer. Desen tijdt gheduerende/ heeft Wtenwael veel dinghen voor den Bisschop gheschildert/ en al uyt zijnen gheest oft inventie. T'huys comende/ heeft tsindert zijn wooninghe altijts ghehouden t'Wtrecht/en veel stucken gedaen/cleen en groot/ welcke in veel plaetsen onder den liefhebbers der Consten berusten/ en verdienstlijck in weerden zijn ghehouden. Men soude oock niet wel weten te seggen/ waer in hy uytnemender is/ het zy in't groot oft in't cleen/ t'welc een teecken is van te hebben een seer goet oordeel en verstandt/ en is een dinghen by den Schilders niet seer ghemeen: want men siet veel tijts van een handt by den anderen groote en cleen wercken oft beeldē/ die men soude meenen van twee Meesters ghedaen te wesen / en seer onghelijck in deucht der Consten. Oock is Wtenwael in alle deelen der Consten seer uytnemende / en aerdigh. Van hem sietmen oock seer fraey keuckens met alderley goedt nae t'levē. Ter Gouwe is van hem eene/die wonder wel gedaen/en een groot stuck is. T'Antwerpen by eenigh Italiaen is van hem een groot stuck / ses voeten hoogh/en thien lang/wesende Loth met zijn dochters / daer uytnemende schoon naeckten oft beelden groot als t'leven in comen/oock eenen aerdighen brant/ boom-stammen / en anders. Daer is oock t'Amsterdam tot zijn Cosijn Lucas, Schilder van Wtrecht/ in Apelles, een seer schoon constich stuck/in de hooghte los geordineert/uytnemende in zijn teyckeninghe en coloreringhe/en is daer de Herderen in der nacht ghebootschapt worden/ dat welcke genoech getuyght/ wat Ioachim inde Const vermach. Veel cleen stuckxkens/vā uytnemende scherpheyt en nettichheyt sietmē van hem: eerst t'Amsterdam/tot Sr. Ioan Ycket, oft zijn Soon/ is van hem een uytnemende cleen stuck op coper / een Bancket der Goden / vol werck / en heel aerdigh en suyver ghedaen. Tot Sr. Ian van Weely, heeft hy nu corts ghelevert een seer uytnemende cleen coperken in de hooghte / van een Mars en Venus, gantsch vol aerdigh cleen werck/en soo scherp/ als t'gesicht vermach yet t'onderscheyden/wonderlijcke cierlijck/Tafel/koetse oft bedstede / met alle de Goden / en veel Liefdekens afcomēde in de wolcken. Een ander Mars en Venus is oock van hem tot Sr. Melchior Wijntgis te Middelborgh. Eyndlijck acht ick Wtenwael onder onse beste Nederlandtsche Schilders plaetse weerdigh te wesen. En t'is verwonderlijck/hoe onse Pictura hem soo heel gunstigh en toeghedaen noch is / ghemerckt dat sy by hem als een tweedde maer en wort ghehouden/ oft gheoeffent / als de Coopmanschap/ die boven ghestelt is / dat verdraghen/ oft hem tijt gunnen wilt: want sommighe segghen / dat te vreesen waer / of hy t'eenemael in Vlas (waer in hy handeldt) mocht van de Schilder-const verandert worden/ghelijck Arachne in haer gheweef blijft vast en verstrickt/ door den toorn van Minerva. Hy is nu Anno 1604. oudt 38. Jaren.

Het leven van Abraham Bloemert, uytnemende Schilder van Gorricum.

Het goedertieren gheluck heeft ghedooght en ghevoeght / dat d'aenporrende Nature van in den Lenten

zijns jeughs heeft vercozen Abraham Bloemaert, te becroonen de bloem aller Consten Pictura, welcke hy (als bloem onder die haer oeffenen) al bloeyende bloem-aerdighe vercieringhe midlijck toelanght: Met eenen oock een loflijcke vermaertheyt der stadt Gorricum/ alwaer hy was ghebozen in't Jaer ons Heeren 1567. ontrendt Kerstdagh. Zijn Vader gheheeten Cornelis Bloemaert, was een constich Beeldt-snijder/ Architect/ en Ingheniеur/ ghebozen te Dordrecht/ van waer hy is gheweken (niet willende sekeren Eedt doen) en quam om t'ontcomen s'Lants aenstaēde beroerten/ niet sonder quade avontueren/te Gorricum. Van Gorricum trock Bloemaerts Vader met zijn huysghesin tot s'Hertoghenbosch/ en van daer t'Wtrecht. Alwaer Bloemaert by zijnen Vader aenvingh yet te conterfeyten/ nae eenighe teyckeninghe van Frans Floris, oft dingen die nae zijn dinghen quamen. Hier naer schickte hem den Vader by een cladder/ gheheeten/ Gerit Splinter, op dat hy aldaer de verwen soude leeren kennen. Desen stelde Bloemaert voor een scherm-meester te schilderen eenighe bootsen/ segghende/ dat Bloemaert alree beter meester was als hy. Doch alsoo desen Splinter hem daeghlijckx tot onmatigh drincken begaf/ was Bloemaert by hem maer veerthien daghen/ latende dese begonnen Scherm-bootsen onvoldaen. De principale waren seer aerdigh/ en van der handt van een gheestigh Schilder/ genoemt Heyndrick Wthoeck. Doe quam Bloemaert by Ioos de Beer, een Discipel van Floris, oock binnen Wtrecht woonende. Desen/hoewel hy dē bestē Schilder niet en was/ hadde in zijn huys veel fraey dinghen van Blocklandt, en ander fraey Meesters. Hier hadde Bloemaert gheconterfeyt van Oly-verwe/ een stuck van Dirck Barensz. wesende een Moderne bancket/ welck principael noch is t'Amsterdam by Cornelis van der Voort Schilder: Daer comt in een spelende op een Herp/en een Vroulen/ dat seer aerdigh bewijst te singhen/ neffens ander omstandicheden/ en is seer constigh en uytnemende ghedaen. Dit hadde Bloemaert nae zijner jongheydt wonderlijcken wel nae ghevolght. Dit siende den Vader/ die met de Beer (die sulcx weynig achtede) niet con accorderen/nam zijnen soon t'huys/denckende hem self te doen hebben fraeye stucken om nae te doen: En liet hem conterfeyten een seer fraey keucken/ van den ouden langhen Pier, waer in quam een Ossenhooft. T'huys con Bloemaert niet veel doen/dewijl hem den Vader weynigh tijt gaf/ en in anderen dienst ghebruyckte. Doe werdt Bloemaert bestelt by den Drossart van Heel/ die een weynigh schilderen con/en beloofde den Vader/ den jonghen in zijn leeringhe seer vorderlijck te wesen/ en hem eyndlinghe te bestellen by Blocklandt, doch daer en volghde niet: Want desen ghebruyckte den jonghen tot een Lakaey/ en dergheliјcken dienst/ soo dat Bloemaerdt niet dan te rugghe ghingh in de const/en is t'eynden een jaer en een half weder t'huys gecomen. Hier nae soude hem den Vader hebben bestelt (te meē) te Rotterdam/by den voorverhaelden Wthoeck, die yet van Bloemaert siende/ hem soude gheern aenghenomen hebben: doch zijn Wijf en wilde dat niet ghehengen oft toelaten. Bloemaert nu ontrent 15. oft 16. Jaer oudt/wert ghesonden nae Parijs/ en was aldaer by eenen Iehan Bassot, ontrendt ses weken: Van daer by een ander Schilder/ geheeten Maistre Herry: hier was Bloemaert by derd' half Jaer/ schilderende alles uyt den gheest/doch met weynigh oft geen onderwijs/ondertusschen hem oock oeffenende met uyt den gheest te teyckenen. Doe hy hier naer noch een weynigh tijdt was gheweest by Ieroon Franck van Herentals/ is hy van Parijs weder t'huys gheromen/ en quam oock van Wtrecht t'Amsterdam met den Vader/ die aldaer voor t'Stadts Bouw-meester is aenghenomen gheworden. Eyndlijck nae des Vaders overlijden/ keerde Bloemaert weder t'Wtrecht/ daer hy hem t'sindert heeft ghehouden/ hebbende nu zijn tweedde Huysvrouwe. Summa/ Bloemaert heeft hem soo beneerstight in de Const/ dat hy eē overtreffende Meester(doch/ soo men

soo men seggHen mocht) sonder Mee-ster gheworden is: Soo dat hy teghen zijn Discipulen woorden gebruyckende hun tot neersticheydt vermanende/wel t'somtijden heeft ghesepdt: Ick wouw dat ick eens binnen mijnen leven had moghen eenich goet Meester sien schilderen / oft de verwen ghebruycken / op dat ick hun wijse oft maniere hadde siende moghen afleeren. Doe hy tot Amsterdam met zijnen Vader quam woonen/ hadde hy een Kerck oft wijde plaets ten besten tot eenen winckel/ daer hy zijnen gheest mocht oeffenen:en maeckte daer / onder ander cleen stucken/een groot en heerlijck stuck/t'welc is teghenwoordigh t'Amsterdam / by den Heer Zion Luz: Hier in comen verscheyden naeckten van Mannen en Vrouwen / groot als 't leven/ wel verstaen en uytnemende wel ghehandelt/ wesende d'Historie van Niobe, daer haer kinderen doot gheschoten worden van Apollo en Diana. De self Historp/ doch op een ander ordinantie / is van hem oock by den Keyser / een groot heerlijck en uytnemende stuck / daer zijn Majesteyt en alle Const-verstandighe groot behaghen in hebben: Dit is cortlijck van Bloemaert ghedaen. Desghelijcx is daer boven in't Landt oock van hem een uytnemende schoon Goden bancket / wel gheordineert/en gheschildert wesende / en een treflijck goet werck. Een ander Goden bancket/ vroegher van hem gedaen / en minder/ is van hem by den Graef van der Lip/ dat oock uytnemende is. Tot den seer Const-liefdighen Iaques Razet t'Amsterdam / zijn oock van Bloemaert drp groote tronien in rondé/wesende Venus, Iuno, en Pallas, die grooten welstant hebben/doch vroegh van hem zijn ghedaen. Daer zijn oock by Sr. Razet, van hem meer cleen stucxkens: Onder ander/een dootshooft/ met ander byvoegselen / seer wel ghehandeldt en ghecoloreert: Oock een stucxken / met voor aen eenige Indiaensche kieck-hoornen en schulpen/waer op rusten oft ligghen eenighe Zee-Goden / en Godinnen / in't verschiet de Zee/ en in't cleyn Andromeda, daer Perseus haer verlost / en is wonder aerdigh gecoloreert / en wel ghedaen. By den Const-beminders zijn oock van hem seer aerdige Landtschappen/ met eenighe aerdighe en drollighe Boeren huysen / Boerigh gereetschap/ boomen / en gronden/ dinghen die daer om Utrecht seer veel en verscheyden te sien / en van hem ghecontersept zijn: want hy seer veel nae t'leven doet/ hebbende een seer aerdighe wijse van teyckenen / en handelinghe metter Pen / daer hy dan eenighe sappige verf kens by voeght/tot sonderlinghen welstant. En ghelijck hy in alle deelen der Const seer ervaren is / gheeft hy dese dinghen in't schilderen grooten aerdt en schoonheyt / daer in te pas brenghende somtijts eenige Sonneschijnen/ duyster oft vierighe lochten / nae den eysch des wercks. Hier in comen dan beesten/ koepen/hondé/oft anders/ seer natuerlijck nae t'leven ghedaen / met eenighe Historikens. Dees dinghen / hoewel niet te seer verladé met werck/ staen besonder en uytnemende wel/en (na mijn duncken) niet te verbeteren. Hier in maeckt hy t'somtijt eenige mossige wateren/oft putten/ met lissen en cruyden bewassen / met rannebladeren en bloemen daer op drijvende: voor aen op de voorgronden/ brenghende eenige heerlijcke groote cruyden oft bladen van docke oft anders / wel ghehandelt / en niet te seer verladen. Het conterfeyten nae t'leven geeft hy by hem geen plaetse / op dat zijnen gheest daer door niet worde verhindert. Verscheydé dingen/ ordinantien / en beelden van hem gheteyckent met de Pen / en daer nae met wit en swart/van Oly-verwe gheschildert/zijn in coper ghesneden / door den Const-rijcken Ioan Muller,en noch meer door den vermaerden Saenredam, die in zijn teyckeninge grooten lust hebbende/ doet zijn uyterste vlijt / de selve met den Graef-ijser welstandig/ en aerdigh aen den dagh te brengen. Bloemaert nu Anno 1604. is oudt 37. Jaren / en werdt desen aenstaenden Kerstdagh 38. Hy is een Man van stil en bequamen wesen/ hertlijck verlieft en ghenegen meer en meer nae te soecken d'uyterste cracht en schoonheydt der Const Pictura:

welcke / ghelijck sy Bloemaert, om zijnen schilderachtigen bloem-aerdt (van hem bloemigh verciердt wesende) gheheel vriendlijck toegedaen en gunstigh is / doet sy uyt rechte danckbaerheydt van Utrecht zijnen naem recht uyt de Weereldt over loflijck voeren en draghen/door d'al-siende en al vernemende dochter der spraeck/ de duysent tonghsche snel vlieghende Fama oft gheruchte / die in haer ghedacht-camer/by den vermaerden Schilders namen/den zijnen d'onsterflijckheydt sal overleveren/ en voor de verderflijcke scheer van Atropos eewig beschermen en behoeden.

Het leven van Pieter Cornelisz. van Rijck, Schilder van Delft.

DE Oeffenaers onser Const / die buytens Landts besonder in Italien / hun langhen tijdt hebben onthouden / t'huys weder comende / brenghen ghemeenlijck mede eenighe wijse oft ghedaente van wercken/die de gemeen oude Nederlandtsche in schoonheyt en treflijckheydt te boven gaet / oft daer men so een ongheewoon gheestighe aerdicheyt in siet. Dit heeft men oock soo bevonden aen de handelinghe van Pieter van Rijck, Schilder / gheboren te Delft / welcken de Teycken-const aenving te Delft/by Iacob Willemsz. doch nae den tijdt van twee maenden/ werdt van de Const ghenomen / en op ander dinghen ghehouden den tijdt van dry Jaren. Doe werdt hy door lust weder tot de Const gedreven / en quam leeren by Hubrecht Iacopsz. een goet Schilder enConterfeyter te Delft.Hier was Pieter aen teycckenen ses Maenden / en soo veel tijdts oock aen de verwen en het schilderen. Daer na begaf hy hem met den Meester nae Italien / alwaer hy bleef den tijdt van 15.Jaer/ werckende met veel verscheyden Meesters/ ooc voor veel Princen / Heeren / Prelaten / Moniken/ Nonnen/ en alderley volck/ meest in alle plaetsen van Italien / soo vã Oly-verwe/ als op den nattẽ kalck. Hy is dit Jaer 1604.een Man van 36. Jaren/woonende te Haerlem / alwaer hy ooc verscheyden fraey dingen heeft ghedaen / soo groot als cleen. Onder ander / een stuck van een keucken / wesende eenen Rijckeman en Lazarus , en staet buyten Haerlem tot de Siecken. Eyndlinghe heeft hy ghedaen op eenen seer grooten doeck een keucken / met veelderley ghevoghelte / en ander dingen/met oock verscheyden beeldekens/ beesten / en ghedierten. Hy heeft een fraey maniere / welcke ghenoech uytwijst en te kennen gheeft / dat hy veel nae Bassaens dinghen ghedaen heeft/ en is seer veerdig en aerdig van handelinge. Zijn wercken die veel hier en daer gesien worden/ getuygẽ hem een groot Meester in onse Const te wesen/so in ordinantien/als oock in Conterfeytselen.

Het levẽ van Francesco Badens, Schilder van Antwerpen.

ONse Const hebben wy cortlijck in onse Nederlanden ghesien in beter ghestaltnis toenemen en veranderen / besonder in de coloreringhe / carnatien/en diepselen / meer en meer zijn ghewordden afgescheyden van een steenachtighe graeuwicheydt / oft bleecke Vischachtighe / coudtachtighe verwe : want de gloeyentheydt in lijf-verwe en vleeschachtighe diepselen zijn nu heel seer in ghebruyck ghewordden. Hier toe heeft ooc geen cleen behulp gedaen Francesco Badens, den welcken was geboren t'Antwerpẽ/Anno 1571.en was vijf Jaren out ten tijde van de Spaensche Furie / welcke gheschiedde Anno 1576.den 4en November. Zijn Vader/ die dit Jaer 1604. t'Amsterdam overleedt/quam corts nae de voorseyde Furie in Hollandt / soo dat Francesco van jongs t Amsterdam heeft ghewoont/en gheleert by denVader/die een ghemeen Schilder was / sonder ander Meester te hebben. Badens in gheselschap van Iacob Mathan , de schoon-soon van Goltzius , reysde en was ontrendt vier Jaer in Italien.T'huys ghecomen/also hy t'Amsterdam was d'eerste / die de jonghste schoon maniere hier in't Lant bracht / des noemden hem de jonghe Schilders den Italiaenschen Schilder : want hy een seer schoon vloeyende en gloey-

en gloepende maniere heeft / wesende een uytnemende Meester / beyde in te schilderen Historien / tronien / en Conterfeytselen. Dit Jaer 1604. heb ick t'Amsterdam t'zijnen huyse ghesien een paslijck groot stuck / van een Bersabea, haer badende / alwaer haer eenen brief werdt ghebracht / en een oude coppelersse haer vast in d'oore veseldt oft luystert / met meer Vrouwe naeckten / en anders / wesende seer uytnemende/gracelijck/ en aerdigh gheschildert/wel gecoloreert / en gheordineert. Veel Conterfeytselen zijn van hem uytnemende wel ghedaen/eenige in ordinantien van Historien te pas ghebracht wesende / oock veel banckettten / en Mascaraden op den nacht / en op zijn Moderne/ oft dees-tijtsche wijse van cleedinghe/ daer hy seer fraey van is. Tot Cornelis van der Voort, Schilder t'Amsterdam / is van hem een stuck van twee ghelieven op zijn Italiaens / den Vyper spelende op een Luyt/en t'samen singhende. Jck had meer dinghen moghen aenwijsen: Doch dit heeft my verhindert / dat ick de tegenwoordige Schilders oft Constenaren heb ghevonden soo heel weygherlijck/segghende/ niet genoechsaem in de Const te wesen / om verdienstlijck by ander groote Meesters te wesen gerekent / oft ghenoemt: Soo dat d'overleden my niet connende yet segghen/ en de levende niet willēde veel bescheyt doē / ick niet recht voor wint en stroom heb moghen noch ghemacklijcke reys doen. Francesco hadde noch eenen Broeder / gheheeten Ian, den welcken was geboren t'Antwerpen Anno 1576. den 18^en. November/veerthien daghen naer de Spaensche Furie: Desen was uytghereyst nae Italien/en in de Const seer wonderlijck toegenomen / datmen veel van hem te verhopen hadde. Hy was in Duytslandt en Italien over al van t'gheluck seer toeghelacchen / en soo vriendlijck toeghedaen gheweest / dat hy by de meeste Heeren / om zijn Const / over al in grooter weerden / en hooghlijck gheloont is geworden: doch comende weder met eygen Peerdt wel in orden/en met wel gheldt / heeft hem t'ongheluck gantsch te gronde geworpen en verdorven: want werdt / in Nederlandt comende / van de rouwe Mars kinderen berooft / en ghevanghen / des hy uyt onghenoeght t'huys comende / van teeringhe is ghestorven A°. 1603.

Ian Badens.

Het Leven van David Vinckeboons, Schilder van Mechelen.

Indien my niet qualijck wordt naeghesevdt / soo acht ick dat niet ghehoort en is / dat ic mijner Const halven my opt yet / oft te minsten onmaetlijck heb gheroemt: Mijn wercken des aengaende gheef ick doch lossen toom oft vryheydt / soo veel sy vermoghen / als ghewisse ghetuyghen / mijn vermogen t'openbaren/en te ghetuyghen. En connen sy hun selven niet prijsen / sy mogen soo veel doen / datse by de verstandighe beleefdlijck sich verouschuldighen / op datter maetlijck van mach zijn ghesproken. Mijn eyghen verstant oft oordeel/ of dat niet ghenoechsaem waer / onderscheydlijck en bescheydlijck vande oeffenaers onser Const/of hun wercken te schrijven: soo vermijd' ick my doch de Constnaren teghen malcander te vergelijcken / oft kindtlijck yemant te verachten / oft d'een hoogher als d'ander/ tot anders verminderinghe / te stellen. My heeft daerom goet ghedocht (om in geen berisp-weerde dolinghe/ te vallen) te houden dese streeck/ dat ick / comende in huysen der Const - liefdighe / acht hebbe / en mercke / wat constighe wercken / en van wiens handt / daer voor besonder en uytnemende by den anderen ghevoeght / en gherekent zijn: want of ick al schoon nae mijn beduncke mijn kennis yet vertrouwe/ oft meē te verstaen / soo volgh ick gheern met eenen oock t'ghemeen ghevoelen der Const-verstandigher: waerom ick niet can naelaten hier te ghedencken David Vinckeboons, gheboren te Mechelen/ in't Jaer 1578. welcken cleen kindt wesende/is ghebracht t'Antwerpen/ en met zijn Ouders nae seven Jaer ghecomen t'Amsterdam in Hollandt / alwaer hy noch teghenwoordigh is woonen-

woonende: Zijn Vader was een redelijck goet Schilder in Water-verwe/ ghenoemt Philips Vinckeboons, en is overleden t'Amsterdam Anno 1601. David heeft eerstlijck aenghevanghen van Water-verwe te wercken by den Vader/ noyt ander Meester ghehadt hebbende/ en heeft hem naderhandt heel aen d'Oly-verwe ghehouden/ hem beghevende veel in't cleen/ makende seer aerdighe beeldekens van uytnemenden welstandt. Eerstlijck zijn van hem te sien t'Amsterdam in de Calver-straet/ tot den Const-lievenden Heer Ioan de Bruyn, twee fraey stuckxkens: T'een een Cruys-draginghe/ met uytnemende gewoel en toeloop van alderley volck/ ghelijck als sulcke Historie vereyscht: T'ander een Boeren Kermis/ oock heel vol aerdighe en cluchtighe bootsen: Oock Peerden/ huysen/ boomen/ en Landtschap/ daer hy seer fraey van is/ zijn uytnemende/ en wel ghedaen. Hy heeft oock noch ghemaeckt twee stuckxkens/ welcke werden ghebracht te Franckfoort/ voor den Heeren Caymocx, t'een wesende een Landtschap/ daer Christus den Blinden op den wegh gheneest/ en t'ander een Boeren Bruyloft/ seer aerdigh ghedaen. Daer is oock van hem t'Amsterdan in't oude Mannen Gasthuys/ in't Comptoor/ een groot stuck/ veerthien voeten lang en acht hoogh/ wesende de Loterije voor t'selve Gasthuys/ in der nacht/ met de plaets en huysen nae t'leven/ en alderley volck/ met lanternen/ en ander lichten/ alles seer aerdigh en wel ghedaen: Dit dede hy Anno 1603. Nu 1604. heeft hy onder handē twee stuckxkens/ voor Ian van Conincxloo Schilder/ t'een wesende eē Predicatie Christi, en t'ander een Boeren Bruyloft/ vol uytnemende fraey werck/ soo verscheyden beeldekens/ als huysen/ schepen/ en Landtschap/ oock wel gheordineert. Verscheyden Lantschappen/ met Moderne beeldekens/ en anders/ zijn van hem gheteyckent/ en gesneden door Niclaes de Bruyn, die een seer goede maniere in't Lantschap te snijden heeft/ welcke dinghen yeghelijck genoech gemeen en bekent zijnde/ moghen oock zijnen gheest en Const ghetuyghen. David/ ghelijck zijnē lust hem tot meer deelen der Const aendrijvende is/ heeft in zijn begin hem tot Water-verfkens en verlichten begheven/ verscheyden dinghen/ als beestghens/ Voghelen/ Visschen/ boomen/ en anders/ nae t'leven doende/ seer bevallijck en aerdigh wesende. S'gelijcx heeft hy oock op Glas-schrijven met goet gheluck yet bestaen te doen/ dat gheestigh staet/ ghelijck hy ooc doet in't handelē van het Graef-ijser/ en hetsen in coper/ dat te verwonderen is/ soo veel sonder onderwijs te doē/ hoewel hy hier van zijn werck niet en maeckt/ dan van het schilderen van Oly-verwe/ wesende van zijn fraey gheestighe wercken/ nae zijn Const/ vlijdt/ tijdt/ arbeydt en verdienst/ niet dan veel te weynigh beloont.

Van verscheyden Nederlandsche Schilders/ tegenwoordigh levendigh.

Dewijl den Const-verdervenden roeckloosen Mars onse Landen met donderende gheschutten verschrickt en verbaest/ en den Tijdt zijn graeu hayren te berghe doet stijghen: Soo is te verwonderen/ dat noch soo veel goede Oeffenaers worden ghevonden in onse vrede en voorspoet beminnende Schilder const/ onder onse Landtsluyden/ oft Nederlanders/ welcke soo ickse al in't lange bysonder wouw beschrijven/ souden mijn Boeck te seer dick doen swillen. Ick sal dan/ soeckende te eyndighen/ alleenlijck eenighe hun namen aenroerende ghedencken/ soo veel my in't ghedacht comen/ oft bekent zijn. Eerstlijck/ Cornelis Floris, den soon van Cornelis Floris, Beelt-snijder/ en Architect van Antwerpen: desen is een uytnemende Schilder/ en Beeldt-snijder/ woonende t'Antwerpen/ alwaer zijn Const niet ghenoech nae verdienst bekent noch beloont en is/ want hy wonder cloeck en veerdigh is. Oock is t'Utrecht een Schilder/ gheheeten Pauwels Moreels: desen is besonder in conter- (Cornelis Floris,) (Pauwels Moreels.)

conter-

conterfeyten nae t'leven / een ſeer goet Meeſter. Verſcheyden Conterfeytſelen worden van hem gheſien / en heeft hy onder handen / die ſeer Meeſterlijck zijn ghedaen: Onder ander / den Graef en Graefinne van Culenborgh / ten voeten uyt / en alſoo groot als t'leven: De Huyſvrouw van Sr. Knotter, dat een aerdighe en wel ghehandelde tronie is: en veel ander meer. Deſen is een Diſcipel van den conſtighen Michiel Miereveldt van Delft / en is noch een redelijck jong Man. Daer is oock te Haerlem een Haerlems borger / Frans Pieterſz. Grobber, een uytnemende goet Conterfeyter / die oock ondertuſſchen van Figueren ſchildert: en alſt behoeft / oft te pas compt / hem oock in borduer-wercken aerdigh weet te behelpen: deſen is een Diſcipel gheweeſt van Iaques Savry, daer hy doch niet en leerde als wat van Landtſchap. Verſcheyden Conterfeytſelen / groot en heel cleen / zijn van hem hier en daer te ſien / ſeer wel ghelijckende / en wel ghedaen.

Frans [Pi]eterſz [Gr]obber.

Daer is oock te Haerlem / en van Haerlem / Cornelis Claeſz. dē welcken de Zee-vaert en ander hanteringe verlatē hebbende / heeft aenghevangen te teyckenen en ſchilderen ſchepen / met t'gene daer by behoeft te weſen / toonende wonderlijcken gheeſt en verſtandt / als tot de Schilder conſt van Natueren voorgheſchickt zijnde: de takelinghe / touwen / en alle eyghenſchappen der ſchepen verſtaet hy uytnemende wel / en heeft alree ſoo aerdige maniere van wercken / en ſuyver vaſte handelinghe van het trecken der touwen / dat hy niemant te wijcken heeft.

Cornelis [Cl]aeſz.

Daer zijn ooc t'Amſterdam noch twee Schilders van Antwerpen / ghebroeders / Bernaert, en Pauwels van Somer. Bernaert ghetrouwt en uyt Italien gebracht hebbende de dochter van Aert Mijtens, is een ſeer goet Conterfeyter nae t'leven / en aerdigh van ordinantien / hebbende eenighe Iaren in Italien gewoont. Pauwels noch vrygheſelle / is ooc uytnemende in alle deelē der Conſt / ſoo in inventien / als conterfeyten.

Bernaert [e]n Pauwels [va]n Somer.

Daer is oock t'Amſterdam een beſonder goet Meeſter / in te conterfeyten na t'leven / ick meen van Antwerpen / gheheeten Cornelis van der Voort, die zijn dingen ſeer bevallijck en aerdigh doet / en met grooten welſtandt / weſende noch een jongh Man / in't beſte zijns levens.

Cornelis van der Voort.

Daer is oock in den Haghe Evert Krijnſz. van der Maes / die corts is gecomen uyt Italien / en heeft te Room hem aenghewent een ſchoon veerdighe en gheeſtighe manier van ſchilderen / ſoo van Hiſtorien / als conterfeyten nae t'leven.

Evert Krijnſz.

Ick behoefde oock niet verſwijgen in den Hage een ſeer goet Schilder / en Conterfeyter / Raveſteyn gheheeten / die een ſchoon en goede handelinghe heeft.

Raveſteyn.

Noch is te Haerlem een jongh Man / Aert Ianſz. Druyveſteyn, in Landtſchap en beeldekens wel ervaren weſende / doch de Conſt maer by luſt ghebruyckende.

Aert Ianſz. Druyveſteyn.

Voorts is te Delft noch Iaques de Moſſcher, in alle deelen der Conſten wel gheſchickt / en ervaren.

Iaques de Moſſcher.

Te Alckmaer is oock Thonis Ariaenſz. een goet Schilder:

Thonis Ariaenſz.

En eenen Niclaes van der Heck, van t'gheſlacht van Marten Hemſkerck, en Diſcipel van Ian Naghel, weſende een goet Schilder / beſonder in Landtſchap.

Niclaes van der Heck.

Daer is oock te Delft een uytnemende Iongh-man / gheheeten Pieter Geeritſz. Monfoort, gheboren binnen Delft / van goet gheſlacht / die by luſt met groot opmerck de Conſt oeffent / oudt weſende ontrent 25. Iaer: deſen is een Diſcipel van Michiel Miereveldt, daer hy doch maer een half Iaer by en was. Hy is neerſtich t'onderſoecken de meeſte ſchoonheydt van de Schilder-conſt / en coloreren / practiſerende uyt ſich ſelven op verſcheyden wijſen / teyckenende oock ondertuſſchen op blaeu papier / met hooghen en diepen zijn dingen uytbeeldende. Zijn meeninghe is binnen zijn leven niet veel / maer yet beſonders te maken.

Pieter Geeritſz Monfoort.

Noch is een Diſcipel van Miereveldt, Pieter Dierickſen Cluyt, van Delft: zijn Vader was een uytnemende beminder en kender van alderley bloemen / wien als een Voeſterlingh van Flora, den Bloem-hof te Leyden was bevolen / en maecte van de Bloem-lievende Honigbyen en den honig ſeer geleerdlijck een Nederlantſch Boeck. Pieter zijn ſoon is ſeer neerſtigh tot volcomenheydt der

Pieter Dirckſz. Cluyt.

Schilder-const te comen/en is seer geestigh in 't inventeren / Teyckenen / en schilderen. Veel ander jonghe geesten meer acht ic wel dat hier plaets weerdigh mochten wesen / die my onbekent zijn/ oft niet te voor en comen/ de welcke ick wensch hun soo te bevlijten in de Const / dat 't gheruchte sich gheweerdighe der selver namen so helder uyt te blasen / datse in 't Boeck des onsterflijcken en loflijcken ghedacht moghen blijven. Heb ick oock yemant te hoogh boven weerden ghestelt oft gheroemt/ na sommiger oordeel / die moghen hier door ghepzickelt en aengheport worden/daer toe te comen/en sulcks te worden. Eyndlinghe wensch ick/niemandt mijnen gedaen arbeyts halven my t'ondancken / 't zy om myn onvolcomenheyt/ oft yet dat hem mishagen mocht. Noch dat niemant sich hem te ydelijck verheffe op de Const/die ick voorhenen een schaduw van 't rechte wesen/ en een bloem heb gheheeten / wetende dat oock ons leven niet en is als een wijckende schaduwe / en een ongheduríghe Veldt-bloem. Alle Rijck-staven / constige Pennen en Pinceelē/moeten eyndlijck uyt der handt door de vernielende Doodt wech gherockt en ghenomen worden: daerom behoeftmen ernstlijck de beste en Godtlijcke Const / van lief hebben den even Mensch als sy selven te behertighen / en te leeren in der daet volbrenghen/als wesende eenen sekeren toepadt der eeuwigher salicheyt. Ick hadde van den constighen Glas-schryvers/Plaet-snijders/en Nederlandsche Vrouwen/die 't Pinceel gheoeffent hebben/moghen eenighe deelen hier by ghevoeght hebben: dan alsoo ick deselvige/ oft de bysonderste/ t'somtijden voorhenen in de levens der Schilders hebbe ghenoemt/en verhaelt/ en dat ick mijn Boeck vast bevinde dick te worden/laet ick 't blijven by mijn eerste voornemen/ alleen van Schilderen en Schilders te handelen oft te schrijven: bedenckende daer beneffens/dat het haest tijdt soude wesen / als ick van anderen hebbe gheschreven hoe sy geschildert hebben/dat ick my tot den Pinceelen keerde / om al proevende te onderwinden/of ick oor yet goets con maecken. Het welck niet ongheraden wesende / ick de Const te ghevalle/nu dan nederlegghe mijn vermoeyde Pen/ die ick doch de Schilderconst en al haer edel Oeffenaers ter eeren en ghevalle/oock de Schilder-jeugt tot leeringhe / verweckinghe / en vermaecklijckheydt/ dus veel ghebruyckt/ en met veel tyt en moeyte/tot mijn niet geringe schade oft nadeel versleten hebbe/doch lust heeft my doen aenvanghen / volherden en voleynden.

Eyndt des Schilder-boecks.

Appendix, oft aenhangh van het Schilder-boeck: in welcken eenighe dinghen zijn/ die men by den leven eenigher Schilders sal voeghen/ veranderen/ oft verbeteren/ als aengewesen wordt.

Ol. 1. b in't leven van Polygnotus. Aristoteles in zijn Poëtica, Cap. 11. seght: dat Polygnotus ghemeenlick de Persoonen veel schoonder schilderde als sy waren/ maer Pausone maecktese leelijcker/ en Dionisius ghelijck sy waren. Fol. 7. a. Zeuxis soude wesen ghestorven / uytvarende met onmaetlijck lacchen/ hem verstickende/ na t'leven schilderende een berimpelt oudt drollig Wijf. Dit betuyght Verrius Flaccus in zijn Boecken van de beteyckeninge der woorden/ daer hy aentreet Sex. Pompeum Festum. Hier op heeft eenigh Poeet ghestelt dese versen:

Hoe lacht ghy sonder maet? oft wilt ghy g'lijcken even
Den Schilder, welcken is van lacchen doot ghebleven?

Fol. 75. a. Hier staet/ dat ick t'leven van Iacob Puntormo niet beschrijven soude: doch heb my om oorsaeck bedacht/ en versuymdt dit uyt te doen.

Fol. 115. a. is my qualijck bericht/ dat Michael Agnolo Caravaggio door zijn gheschilderdt Reuskin de dinghen van Ioseppijn bespot.

Fol. 131. b. My werdt na bericht/ dat den Keyser Maximiliaen ghebodt een van den Edellupden de leeder te houden/ daer Albert Durer op stondt/ den welcken dat zijnen Jonghen gheboodt/ segghende tot den Keyser/ dat sulckx den Adel tot verkleeninghe soude wesen/ waer op den Keyser antwoorde/ ghelijck voorhenen is verhaelt. En soude Albert doe voor den Schilders hebben gegeven des selven Edelmans wapen. Eenighe meenen/ t'waren dry witte schilden in een roodt veldt: doch voerent de Schilders blaeuw.

Fol. 133. b. Hier most staen/ acht stucken/ in elck twee Peerden/ maecken sesthien Conterfeytselen.

Fol. 137. b. Quintijn Macijs overleet A°. 1529. was een groot Musicien/ en hadde t'schilderen by niemant gheleert.

Fol. 147. b. Ioos van Cleef, den sotten geheeten/ was doch van t'gheslacht van Marten en Hendrick, dat ick niet en wist.

Fol. 151. a. Daer ick niet en hebbe dē sterfdagh van Hendrick van Cleef, most staen/ dat hy is ghestorven van Artijcke/ Anno 1589. Marten quam in't Gildt t'Antwerpen Anno 1551.

Fol. 151. a. Antonis Moro starf t'Antwerpen/ oudt 56. Jaren/ een Jaer voor de Fransche Furie.

Fol. 154. a. Hier is my qualijck bericyt/ dat den jonghen Pieter Brueghel nae t'leven conterfeyt: Want hy veel zijns Vaders dinghen seer aerdigh copieert en naedoet.

Fol. 181. b. leest/ zijn Vader/ Pieter de Vos, was een Hollander/ is van Leyden gheweest.

Fol. 181. b. Marten de Vos die starf Anno 1603. den vierden Decembris/ oudt 72. Jaer.

Fol. 195. Hier most staen/ dat Miereveldt was ghebozen te Delft aen't Marcktveldt/ Anno 1567. den eersten Mey/ en dat zijn Moeders Vader te Delft was een Glaes-schrijver. Hy heeft by Ieroon Wierincx niet gheleert/ my was qualijck bericht: Zijn eerste Meester hiet Willem Willemsz. en quam van daer by een Discipel van Blocklandt, Augustijn, te Delft wesende/ seer vloeyende van gheest in inventien. Hier leerde Miereveldt aldereerst schilderen/ en was by hem ontrent thien weken. Hy starf vroegh. Doe Miereveldt oudt was ontrent 14. Jaer/ trock hy t'Utrecht by Blocklant, en wasser twee Jaren en dry Maenden. Doe Blocklandt was gestorven/ quam Mierevelt t'huys. En hoewel des Vaders aenlegh was/ hem op't schilderen van inventien te houden/ soo heeft hy de naeste negen oft thien Jaren herwaert niet veel anders ghemaeckt als Conterfeytselen. Onder

ander

ander Conterfeytselen / zijnder van zijner hand verschepden te Delft/ tot den Burghermeester d'Heer Pauwels van Beerensteyn : Noch het Conterfeytsel van den Burghermeester/d'Heer Schilperoort, welcke seer uytnemende en constigh ghedaen zijn.

Fol. 207. a. In't leven van Geerit Pietersz. van Amsterdam. Daer is van Geerit Pietersz. t'Amsterdam/ op S. Sebastiaens Doelen /dit Jaer 1604. gelevert een Rot oft Corporaelschap /waer van Capiteyn is (ick meen) Ian Iansz. Carel, dat van tronien/gelijcken/cleederen/sydē/en ander by-werc/uytnemende goet werck is/ seer aerdich geschildert/ en in eē so heerlijcke gemeen plaets zijn plaets verdienstig wel weerdich. Noch wil hy't daer by niet laten blijven: maer door vierigen Schilder-lust van nieus ontsteken/heeft een voorneem/ nu eerst te beginnen wat doen/ als hem voorhenen noyt hebbende in de Const genoech voldaen: 't welck een goede meeninghe in den Constenarē is/die andersins licht vernoeght wesende/ comen tot gheenen voortgangh/ oft sy gheraken tot eenen afgangh / ghelijck het velen is geschiet/ die in hun Jeught groote cracht in de Const bewesen/en achter aen in hun ouderdom / vallende in eyghensinnighe doolinge/oft valsche latendunckenheyt/ verliesen 't ghene sy in de Const hadden vercreghen/ niet meer doende yet / dat den Const-verstandighen bevalt oft voldoet.

Fol. 208. b. By't leven van Octavio van Veen moet dit navolghende byghevoeght wesen. Octavio van Veen heeft tot zijn 14. Jaren toeghelepdt te leeren de Schilder-const / by Isack Claesz. te Leyden / en ondertusschen eenighe uren des daeghs in de Letter-const. En wert daer nae gheschickt van den Vader by Dominicum Lampsonium, Secretaris van den Bisschop van Luyck / een gheleert Poeet/die oock der Schilder-const seer wel verstondt/ soo dat Octavio goede onderrechtinge geschiede van Lampsonio, hoewel hy self de Const niet en oeffende : Dan hadse in zijn jeught niet alleen gheoeffent/maer oock zijnen omgangh ghehadt met de vermaertste Meesters van Christenheydt / als met Taddeo Zuccaro, en Frederico te Room. Octavio t'zijnen 18. Jaren quam in Italien/ en volherde ontrent seven Jaeren meest te Room. Van Italien schepdende/ was hy eenighen tijdt langh by den teghenwoordighen Keyser / daer nae by den Hertogh van Beyeren / en doe by den Bisschop van Cuelen / upt wiens dienst hy qualijck con ontslagen worden. Octavio mach nu Anno 1604 wesen een Man van ontrent 47. Jaren.

Den Leser sal t'somtijdt oock bevinden / dat ick achter aen den jonger voor den ouder levende Schilder hebbe ghestelt: sulcx is geschiedt/door dat ick heb moeten na eenighe wachten / te weten/ nae bescheydt van hun leven : 't welck oock den Leser in 't goede nemen sal.

Mensch faelt, en dwaelt, veel tijdt, wat vlijt hy hem aenwendt,
Mijn werck is oock niet vry, noch suyver van ghebreken,
Door quaet bericht, oft schrift, ick wil niet vooren spreken
't Vergrijp dat ick beken : maer maken elck bekent.

FINIS.

Register

Regiſter der oude Antijcke doorluchtighe Schilders.

Teycken-

Eyndt der Antijcken.

Register op het leven der Italiaensche vermaerde Schilders.

Eyndt der Italianen.

De Tafel der Nederlandtsche en Hoogh-duytsche vermaerde Schilders.

Lucas

Regifter.

Eyndt der Nederlandtfche en Hooghduytfche Schilders.

T'AMSTERDAM,

Ghedruckt by Paulus van Ravefteyn.

ANNO 1618.

Uytleggingh
Op den
METAMORPHOSIS
PVB. OVIDII NASONIS.

Alles streckende tot voordering des vromen en eerlycken Borgherlycken wandels.

Seer dienstich den Schilders, Dichters, en Const-beminders. Oock yeghelyck tot leeringh by een ghebracht en geraemt

Door

CAREL VAN MANDER
SCHILDER.

t'AMSTERDAM,
Voor Cornelis Lodewijcksz. vander Plasse/Boeckvercooper wonende aende Beurs/ in d'Italiaensche Bybel. Anno 1616.

Aen den achtbaren en edelen Heer, Mr. Gedeon Fallet, jeghenwoordigh Secretaris der Stadt Amſtelredamme, en Notaris Publicus, mijnen jonſtighen Heer en goeden vriendt.

Ist *gelooflijck en waerheyt, het ghene den Lemnoſchen hoogh-gheleerden* Philoſtrates *ſeght: ſoo miſdoen tegen de waerheydt der gheſchiedeniſſen, en Poeetſche leeringhen, die de Schilder-conſt niet omhelſen, noch in weerden hebben, dewijle deſe t'ſamen tot gelijcken eyndt ſtreckende, ons voorbeelden en beſchrijven de betreckſelen en daden der deughtſaem vermaerde Mannen. Tot voedtſel deſer meeninge voeght wel d'over-een-ſtemminghe van* Simonides *en* Plutarchus, *dat Schilderye ſtom ghedicht is, en 'tGhedicht ſprekende ſchilderye. Want ghelyck met verwighe Penceel-ſtreken den Schilder 'tvoorleden gelyck teghenwoordich geſchiedende te kennen gheeft: alſoo doet den Dichter met ſchoon-talige redenen en onderſcheydige woorden: waerom ſy maer verſchillen in de ſtoffe der voorſtellinghen oft uytbeeldingen. So dat den Schrijver, 'tbeloop ſijner vertellinge in goeder gheſtalteniſſe uytvoerende, wort bedanckt: min noch meer als den Schilder, die ſijn ſtuck, met gemoedt bewegende beeldingen aerdigh te weghe brengende, voor ooghen ſtelt: waer by blycklyck is, datſe nae eenderley teycken jagen. En al is een deſer geſuſteren, Natuer dochteren, onbeſpraeckt geboren, ſy wort daerom niet onbevallijcker gehouden, noch miſpreſen: want den wijſe Griecken was veel ſnappens niet aengenaem. Hun behaegden corte rijck-ſinnige redenen, deſgelijcx ſoete aendachtige ſtilſwijgentheyt, welcke ſy noode hoorden breken, dan met woorden dieſe verbeterden, oft den tijdt weerdigher waren. Sy hielden oock goedt, ſommighen t'antwoorden met hooft-knicken, oft wijnbrouwen te rimpelen: want ghelijck hun Poeët* Euripides *ſeyde,* Stilſwijgen is d'antwoordt der wijſen.

By hun was mede in groot achten, de meeningen met dadige teyckenen aen te wijſen, gelijckmer verſcheyden bevint geſchiet, en voorgheſtelt te weſen: als onder ander, d'ongelijck opgevoedde honden van Lycurgus, *de hant vol beſlagen meel van* Heraclitus, *den buſſel pijlen van* Scylurus, *den ſegel-ring van* Alexander *op* Epheſtions *lippen, de Man-coppen van* Tarquini. *En inſonderheyt was verwonderlijck, hoe met teyckenen ſonder letteren de verborghentheyt der AEgyptſche wijſheyt was uytgebeelt: want verhieven ſy een vlam-gelijckende hooge ſteenen naelde oft ſpitſe, ter eeren* Apollo, *daer waren in gehouwen alle eygenſchappen en deughden der Sonnen, te weten, haer hitte met Fackel, ſnelheydt met Voghel, cracht met Leeuws-hooft, vrucht-voedicheyt met vollen vrucht-hoorn, en dergelijcke beduytſelen. So dat onſe ſtomme Schilder-conſt gelijckt eenige Maeght, die 'sgemoedts bode de ſpraeck vander geboort aen miſſende, haer meeninge heel behendich weet te beduyden, en veel tijdts met ſo grondich en diep verſtandt, datſe haer ſprekende Suſter niet ſchuldich blijft. Ick dan de heel ſoo nae-maeghſchap deſer twee bedenckende, hebbe deſe mijn Wtlegginghe*

 gingbe

ginge der Ovidi*sche herscheppinge, myn* Schilder-*Boeck (als voeglyck geselschap) beneffent: op dat onder ander oorsaken, den schilder zyn geschilderde* Ovidij *historien self verstae, en anderen wete te beduyden. Nu zyn* Ovidius, Virgilius, Horatius, *met noch meer oude en nieuw gelouwerde Poëten, in den Const-vruchtigen* Hesperi *hof Italien, als vlammende claer lichten ontstaen en verschenen. D'Italische hebben my stoffe tot dese myn bouwinge gegevē. Italien begrijpt d'asschē der gener, welker namē tgerucht eeuwich uyt te blasen zyn bevolen. Italiē begrÿpt de Keyserlijcke hooftstadt der Weerelt, daer voortijts de gedichten hadden gulde wiecken, en welcke noch de hooge* Academie *der Schilders is. Italien begrÿpt veel de Vlietē, Bornen, en poelen der Nymphen, die de Swaen-stemmighe Dichters al singhende hebben vermaert ghemaeckt, door versierde veranderingen. Italien,* Heer Gedeon, *is oock het lant, daer* Lucina *uwer E. edel-stammige Voorders 't eerste licht was ghewendt te vertoonen: maer door ernstachticheyt u E. Grootvaders* Saladini, *s.g. wijlen Heer van* Murra *en* Pocapallia, *is V.E. Heer Vader, ter oorsaeck van een suyver en wettich vyer, Italien verlatende, en comende in onse* Belgica, *verselschapt met de thiende Sang-Goddinne, van de deuchtsaem* Minerva *geworden vriendlyck de hant ghegeven, ghewelcomt, en ontfangen: daer hy als eenen anderen* Chiron *menigen jongē* Achilles *den geest gestaltet, gesedicht, opghevoedet, en in d'uytnemende Schrijf Const heeft onderwesen. In welcke edel oeffeninge V.E. oock so heel overtreffich is geworden, dat hy in't Iaer 1590. tot Rotterdam, in den vermaerden Veder-strÿdt oft wedtspel der Pennen, is geweest eenen twist-slissigen* Tmolus, *oft verstandigen Richter. Ick dan geroert, om alle voorverhaelde oorsaken (oock wetende, dat uwe E. als hem maer Tÿdt zynen lust vrÿen toom geeft, als lief voedsterlingh der* Muses, *in meer als eenderley spraeck Ceder weerdige gedichten voortbrengt) hebbe my genegen, en verstout gevonden, uwer E. te comen aenbieden dese myn by een vergaderde en geraemde uytleggingen en verclaringen der Poëteryen, op de vÿfthien Boecken des veranderlÿcken wesens* Publij Ovidij Nasonis, *des Italischen Sulmonischen geboren lieflÿcken Poeets. Hopende uwer E. zyn weerdige, hooger, en gewichtiger belangen een weynich den rugge toekeerende sal omsiē, en so wel doen, als dat hy myn goet-meenige willicheyt aenmerckende, dit selve dancklyck met een blÿde voorhooft sal aennemen, en als een teycken myner vriendlycker toegenegentheyt geern ontfangen. Om nu dan uwer E. met wÿder redenen langher niet te verhinderen, oft moeylÿck te wesen, en dit tot geen ander eyndt is reyckende, bidde slechs hem believe desen mynen arbeydt in't goede te nemen, en dat den Almachtighen zyn E. wille nemen in ghenadighe bescherminghe, en verleenen voorspoedt, en alle welvaert met salicheydt. 't Hemskerck, op't huys van Sevenbergh, den 14. Maert 1604. Door my*

Vwer E. goetwilligh dienaer en vriendt,

Carel van Mander.

Voor-reden.

Ls vremde wandelaers in uytheemsche Landẽ comen te vinden op den wegh constige metselrijen/ oft schoon gebouwen / 't zy Kercken/ oft gemeen speel toonneelen/ hoogh opgestegẽ/ en dicht toe ghesloten wesende / sy verlanghen om weten watter voor uytnemende heerlijcke wercken en vercieringen inwendich zijn/ sy sien door gerren en spleten / en vernemen aen de inwoonders om bescheydt te crijghen: want daer is in de herten der Menschen een drijvende begheerte/ te hebben kennis en weterschap der waerheyt / besonder van behaeghlijcke oft nutte verborghen dinghen. Waerom d'oude constighe Dichters/ en wijsgiere Mannen/ hun lieve (met veel arbeyt vercreghen) wetenschappen / en wijse leeringhen/ onder uytmuntighe momcleederen bemantelt/ en wech gheschoolen hielden/ om anderen also oock greetich en smaeck-lustigh daer toe te maken. En dat sulcke costlijcke suyver Cleynoden niet souden van 'tplomp / rouw / en achtloos volck slijckvoetigh vertreden / en bevleckt worden: want ghemeenlijck is het ghemeen in zyn aenghewende meeninghen soo heel verhart en weerigh / dat het spotlijck verwerpt de weerdighste en loflijckste dinghen der Weerelt/ besonder die by hem ghemeen / oft licht te becomen zyn: maer schielijck in groot achten en hoog verwonderen heeft / het ghene swaerlijck met veel moeyten vercregen wort: doch wie desen ghemeenen dool-stap wijslijck vermijdet / is niet van onbescheyden oordeel te berispen. Dit was dan de oorsaeck/ dat veel hoogh verstandt / soo wel natuersche als Hemel-condighe dinghen / en seer noodighe onderwijsinghen / onder veel versieringhen ghestolpt waren / door wel gheleerde en behendighe Poëten, de welcke (soo men gheloofde) gheestigh ghedronghen/ en gedreven door heymlijcke cracht / als rasende / buyten hun selven/ hun versen en ghedichten voortbrachten. Het was oock daer voor gehouden / dat gheen Menschen nae hun gheboorte conden rechte Poëten worden / dan die tot sulcke welsprekende soetheydt te vooren gheschickt / en vercoren waren. Waerom den Arcadischen Thyrsis songh:

> Ghy Herder volck Arcadische nu past,
> Te cieren hem met clijf, die Dichter wast,

Of hy segghen wilde/ die Poeet geboren zynde opwast. Elder songh Menalcas:

> Godlijck Poeet, u dicht becomt my soet,
> Ghelijck in't gras oock den vermoeyden doet
> Een slapen sacht.

Want dees oude Poëten waren Offerpriesters der Goden / heylige voorsegghers / uytleggers der verborghentheden / deuchtsaem treflijcke gheleerde Mannen / grootlijcx in aensien by den grooten Coninghen en Heeren / welcker

ker kinderen School-meesteren sy ghemeenlijck waren / die sy met hun aenlockende clucht-vertellinghen ten teere ooren instorten behonighde tucht-redenen / en verstandt voedende leeringhen. Ghelijck den wijsen Plato in zijnen ghemeenen staedt oock begheerde/ dat Moeders en Voedsters den kinderen en voedsterlingē uytgelesen spreucskens souden vertellen / en daer mede den gheest soecken te ghestaltigen / met meerder sorghvuldichept / als met den handen hen lichamen. Oock waren der Poëten schriftē Godlijcke gehepmnissē/ schil-deelige stats Wetten/oprechte gewisse oordeelē/en gewesen vonnissen geacht en gehouden. Doch lichaemlijck voedsel mocht doe niet noodiger wesen als hun gedicht: want seer aerdigh lovende de deught/ en deughtsaem voorgangers / maeckten yverighe borsten / om naevolghen in den lof-eyndighen deught-wegh: dwonghen oock met ernstigh afschricken/ te schouwen den verachten ondeughdigen afwegh/ die tot grouwsaem straffingen in stinckende doncker Helle ghelepdde. Daer toe 't Ghedicht met de verheughende Sangh-const ghehouwt en vereenigt/ leerde alle wetenschappen en Consten: en hebbende meerder vermoghen / als onghemeten en onghecierde naeckte woorden / was de Poësie Moeder en Voedster des ghelucckighen en voorspoedighen ghemeenen welstandts.

Jae sy is soo veel / dat ick ben veroorsaeckt te seggen/dat de wijse Poeetsche versieringhen / diepgrondighe en vernuftighe ghedichten/hebbende uytnemende wercklijcke en nutte crachten / dewijl oorkittelijgh sy het herte streelende / den Mensch soetlyck zyn beeldt beter verbeelden / zyn ghedacht matighen / begheert en lust temmen/ sin stadighen / ghemoedt stillen/ gheest beredenen/ zeden gladden / en eyndlijck de schadighe Siel-sieckten ghenesen: om ghesondt en suyver in wille/woordt en werck/ met onschuldt gewapent/ Manlijck / onberoert / en onverhindert den ghevaerlijcken duysent noodtschen roof-bosch/ en moordighen donckeren wandel-padt deser Werelt/ te doorreysen / om eyndlijck tot de gheest-vredighe Siel-rust te gheraecken. Mercklijck sietmen/ dat den Almachtighen hem heeft bewesen niet alleen der Joden / maer oock der Heydenen/ en al der Weereldt gaef-rijcken en milden Godt te wesen: in wien sonder onderschepdt alle volcken niet alleen en leven / maer oock wonderlijcken in beweeght worden / dat sulcke ghenoemde onwettighe en voorhupdtsche Menschen/ des herten Wettafelen met wercken beschreven te zyn bewesen/datse hun selven een Wet zyn de / het ghetuyghnis huns ghemoedts en der ghedachten beschulden en ontschulden/ toelupsterende gehoor gavē/ en hun onderwierpen/so datse uyt aenghebooren goedtaerdichept/ oft van der Natuere / met beschepden en vromen wandel daedlijc de Godlijcke wet volbrachten. Wie sal dan sich verwonderen / dat sulcke ernstighe weldoenders oock wel gesproocken/ en in schrift den naecomelinghen deughtsaem en goede leeringhen hebben naeghelaten? De gedaenten der versiersche en spreucksche ghedichten zyn verschepden gheweest/ en genoemt nae hen vinders/ oft na eenige plaetsen/als Esopische/ Lydische/ Ciliciſche/ Sybarische/ en Cypersche. Eenen Aphthonius deeltse in drpen/Redelijcke/ Stichtelpcke/ en Vermenghde. De redelijcke/ daer yet wordt versiert / zijn ghescheidt tusschen de redelijcke schepselen der Menschen: De leerighe oft stichtlijcke/ daer onredelijcke Dieren yet beschicken oft handelen: De vermenghde / daer Menschen en beesten onderlinghe spreecken oft handelen. Daer waren oock Wetlijcke: hier onder waren de Clucht en Truerspelen begrepē. Aristoteles in zyn dichtconsten onderschept de Esopische ende de Lybische Fabulen/seggende/de Lybische van Menschen / en d'Esopische van beesten te handelen. Nu Ovidius, den soet vloeyenden Poeet / volghende eenige Griecken/ Dorotheus, Evanthus, Heraclides van Pontē/Silenus van Chio / en ander(met welcker Boecken Tijdt en Oudthepdt over langh hun mael hebben ghedaen)heeft onder meer ander

ander wercken gheschreven en voort-ghebracht vreemde versieringhen / hoe dat de lichamen verandert souden zyn gheworden in verscheyden ghedaenten. Welck Boeck / in vijfthien Boecken vervatt / is van over eenighe Jaren in onse spraec in ondicht in Druck uytghecomen: daer veel niet van hebben weten te maecken / dan bespotten / en als ydel dinghen te verachten / segghende / dat het al loghenen waren / en niet weerdt te lesen: soo qualijck is hun het bolster-knaghen becomen / niet scherptandigh ghenoegh wesende tot de voedtsaem keerne door te moghen bijten. Het luydde hun te vreemt en te nieuw in d'ooren / dat Menschen in Dieren herschapen souden zyn gheweest / en uyt Boomen stemmen voort ghecomen: ghelyck uyt Cereris boom / Heliades, Dryope, en ander / en datse Orphei snarenspel souden ghevolght hebben: het scheen al t'ongheloofl ijck. Nochtans in de gheloofl ijckste schriften leestmē / dat Boomen sproken / en ginghen eenen Coningh soecken te salven / en vonden den Doornboom willigh / doe Olboom / Vijghboom / en Wijnstam sich gheweyghert hadden. Elder soude den Doornstruyck den Libanschen Ceder aengesproocken hebben om zyn Dochter: maer 't wildt ghedierte in Libanon overliep en vertradt den Doornenstruyck / 't welck een Godlycke voorsegginghe was / die op Amasia te beduyden was. Noch vindtmen / dat de Woudt-boomen en de Zee-vloedē sich besproocken / om malcander te bestrijden. Maer hoe seldtsaem heerlyck en menichvuldigh zyn door hooghen gheest gheschiedt / en ons voor beschreven / Hutte / en Tempel / met alle inwendicheydt / reedtschap / Altaer / metalen Zee / Priester / met al zyn vercieringhen / vreemt ghestaltighe voorbeelden der openbaringhen / ghesichten / droomen / en ghelijckenissen / lichten / vyeren / raders met velghen vol ooghen / vyerighe dieren met handen onder dobbel vleughelen / een Dier met Mensch aensicht / voor en achter vol ooghen wesende / veel-hoornighe Dieren / veel-hoofdighe Draken / Sprinckhanen met Mensch aensichten / Vrouw hayr / Leeuw tanden / Schorpioen steerten / hebbende pantsiers / croonen / ratel-vleughelen / en ghelijcken de Peerden ten strijde bereydt: Dit souden immer wonderlijcke Sprinckhanen zyn te sien. Wie sal meenen / datmen opt sulcke ghevonden heeft? Leght men hier by het Thebische Sphynx, Strophadische Harpyen / oft de Licische Chimera, sy sullen noch soo seldtsaem / noch soo veel-ghestaltigh nouwlijck wesen. Nu heeftmen doch te bedencken / datter wat anders mede ghemeent / en te kennen ghegheven wordt. Ghelyck ons elder wordt afghebeeldt 't woort Gods met een saeygraen / den onverstandighen met den wegh / den onvolherdighen met steen-grondt / den gierighen met doornen / den Godtvruchtighen met goedt landt / de Weereldt met den Acker / d'Enghelen met de Maeyers / het Oordeel met den Oughst / de Helle met den Oven / dē Hemel met de schuere / de goede met Tarwe / de quade met oncruydt / oock met Schapen en Bocken: oock worden quade arbeyders Honden / Herodes eenen Vos / Nero eenen Leeuw / d'Ephecische verstockte wederspreeckers wilde Dieren / en de verleyders beschaepvliesde Wolven gheheeten. Hoe valt het yemandt dan soo vreemt oft nieuw / dat de Poëten van wreede Menschen / Leeuwen oft Wolven / van wellustighe / Verckens / van oncuyssche / licht drijvende Vlieten / van verharde Menschen / steenen / van hooveerdighe / berghen / van Godts-lasteraers / Vleermuysen / Spinnen / Vorsschen en Apen / van snapsters Exsters / en van aenbrenghers Ulen maecken: ghelyck Ovidius in zyn Verander-Boeck doet: Daer cloecklyck met groot opmerck alle eyghenschappen / en de veelwerwighe versieringhen met grooter Const aen een gheschaeckelt zyn: dinghen die den Griecken soo behaeghden / datse dit Boeck uyt Latijn in Griecx vertaelden. En dewijl het by ons ghemeen / en 't Schilders Bybel gheheeten was /

om datter veel Histoꝛien upt gheschildert wierden/ hadd' ick wel over lang ghewenscht/ de verclaringhe oft uptlegginghe daer neffens te sien/ oft dat die verboꝛghen schoon leeringhen upt den donckeren Chaos tot den lichten Phœbum opghevoert hadden moghen woꝛden/ wachtende/ en vast omsiende nae pemant/die geleert/onse spꝛaeck toeghedaen wesende/ hier toe lustigh en bequaem mocht wesen: maer hebbe onses Vlaemschen Castelepns segghen al te waer bevonden/ dat sulcker boesemen te vast ghesloten en toe gheknoopt zijn. Doch ick acht hun gheneghen tot hoogher vooꝛnemens/ en dinghen die ons vꝛeemt zijn/ aenghelockt/ en vervoert wesende/ zijn niet soꝛghvuldigh met hun Achaische en Latische sleutelen ons/ oft den Duptschen/ der Sang-Godinnen oft Minervæ Kerck pet t'ontslupten. Dit siende/ hebbe willigher als vermogende/ met alle reedtschap die ick vinden mocht/ vlijt ghedaen/ die verstopte schoon costelijcke schatten t'ontdecken/ begheerig wesende ons Nederduptsche Clercken/ en Const-lievende edel gheesten (met ons selven te behelpen) dienstigh te wesen. Ick hebbe (so ick meen) in dese Metamorphosis uptlegginge eenichsins aen-dachtighe vooꝛsichticheydt ghebꝛupckt/ en vermijdt t'ghene mp (van anderen in ander spꝛaeck gedaen wesende) niet docht te behooꝛen/ te weten/ dese Hepdensche Fabulen te trecken op eenen gheestelijcken sin/ en op Chꝛistum te dupden: want dese dingen hebben gheen overeencomste noch ghemeenschap: Den Poeet kende Christum doch niet: zijn versieringhen dienen oock niet Christum te vercondigen/ ghelijcker gheschꝛeven is: Wp hebben niet ghevolcht den cloecke Fabulen/ doe wp u vercondighden de cracht en toecomst ons Heeren. Dan sp zijn seer nut (als gesept is) om de zeden te verbeteren/ en den Mensch aen te lepden tot een opꝛecht/ deughdigh/ eerlijck/ boꝛgerlick leven/ en om ander natuerlijcke dinghen te leeren kennen: verder zijn sp niet te trecken. Veel hebb' ick ghevolght dese wpse/ te verhalen eerst de gheschiedenis/ daer de Fabel op is ghebouwt: daer nae/ watter natuerlick mede aengewesen is: ten lesten/ de leerlijcke en stichtlpcke uptlegginghen. En waer ick eenighen naem der Goden/ oft ander mercklijcke/ come t'ontmoeten/ vertell' ick t'gheslacht/ het leven/ en watter mede gesept/verstaen/ en geleert woꝛdt: doch verhael niet veel den Text des Poëten, die men daer neffens mach lesen/ en dan sié watter mede gemeent is. Den Poeet upt vooꝛsichticheyt aenroerende eenighe Fabel/ die van den Griecken ofte andere bꝛeedt en lang is beschꝛeven/ schepdtter coꝛt af/ om niet te hersegghen het ghene van anderen ghesept/ oft doe bp den volcke ghemeen was. In sulcke plaetsen hebb' ick ghedwonghen gheweest die dinghen nae te soecken/ en bꝛeeder te vertellen/ op datmense te beter soude verstaen. Epndlijck/ ick acht soo veel openinghe oft ontdeckinghe hier ghedaen te hebben/ dat den gꝛondt en meeninghe niet alleen deses Boecks/ maer ooc veel ander Poëterijen/ lichtlijck begrepen en verstaen sullen woꝛden/ niet sonder nut/ oft vꝛuchtloos van veel stichtlijcke en goede onderwpsinghen. Nu ick dan mp/ schier boven mijn gheringhe vermoghen/ dus veel tot het ghemeen beste welmeenigh bewesen/en soo veel mijnen dupꝛen/jae onwedercooplijcken tijt/ hier in dooꝛghebꝛacht/ en soo veel vlijt en moepte gedaen hebbe/ op dat de smerten mijns arbepdts versoet/ ghenesen/ en vergeten mochten woꝛden/ vind' ick mp seer gierigh/ en begheerich tot het alghemeene doel-wit des wercks/ te weten/ loon/ vergheldinghe/ oft danck. Welcke betalinghe ick nu afvoꝛder/ en epsche/ wenschende datse haest gheschiede/ en dat het mocht woꝛden een onloslijcke en erflijcke Rente/ die self den betaelders tot groot wasdom/ overghewin/ en woecker mocht ghedpen en verstrecken: dat is/ dat een pegelijck (mijn/ ick/ daer onder oock begrepen) sich so heel verbaest/ als vooꝛ t'hooft gheslaghen mocht vinden/ siende soo Gods Wet/ en gheloof ghelijckighen claer glansenden spieghel der leeringhen/

leeringhen / hem voor ooghen ghestelt van een Heydensch Poeet / die men licht rekent onchristelijck / duysterſinnigh / blindt in't verstant / vreemt van Gods kennis / en ſonder Godt inde wereldt te zijn gheweest. Dat yeder (segghe ick) al en hadde hem voor henen noyt hoogher wijſheyt oft goede vermaninghe recht connen t'verharde herten-huydt doortreffen / noch beweghen tot een alder noodighste bedencken / en vruchtich opmercken / nu dit mocht helpen en dienen tot gheestweckinghe / oprechte weghwysinghe / zedevorminge / en gantsche siel-gesontheyt / dat hy heel beter ghestaltigh ghemetamorphoſijt / oft heerschappen wesende / niet in hoogher achtinghe ter Wereldt weerder noch liever conde hebben / dan een recht / treflijck / deghelijck / vroom-manlijck leven / goeden naem / eere / en loflijck gherucht / en inwendigh d'alder lieflijckste-soethéyt en vermaecklijckste bevoelen / van ongequetst / troostrijck / goet / vrolijck / en gherust ghemoedt : want dit is de begheerde ende stille siel-haven / wijdt afgescheyden van de rasende dulle groote menichte der Scyllische aenblaffende gulse Honden : dits neffens oft in dees Aerdtsche woelende siel-quellinghe brandt-helle t'recht Elysij veldt der Poëten, daer de sielen aller deughtſame weldoëders des Vaderlants / en Godlijcke Poëten, sich vermeyden / spelen / en in duysent weelden zijn. Dits der Goden Olymp: dits den Hemel / daer de kinderen der Goden opgevoert / en blinckende Hemel-teeckenen worden. Dits Iuppiters tafel / daer den Ambrosia, en Nectar overvloedich is. Hopende dan op sulcke belooninghe / als voor verhaelt en bedonghen is / laet ick toe mynen arbeydt elcken gemeen te wesen / welcken ick gheern des verstandighen oordeel en verbeteringe onderwerpe / en alle ander berispinghen onachtende / my ghetrooste. Vaert wel.

ODE, ofte Gesangh/ aen den Const-rijcken C. V. Mander, om zijne weldaedt/ die hy onse Eeuwe doet/ met zijne verclaringe der Verander-Boecken van *Publius Ovidius Naso*.

VAn *Mander* elck het segghen moet/
Ghy toont u selven fraey en goet/
Ghy zyt so lieflijck als de bloemen/
So nut als 't Gout machm' u wel noemen.
Wat doet ghy doch niet al voor Deught
Het gheestigh volck/ en wat een vreught
Gaet ghy doen aen der Constes soonen/
Die in het Rijck der sinnen woonen?
'k En can u niet gelijcken bet/
Dan by een bogaert schoon en vet/
In't zinnelijcke Landt gheleghen/
Vol van vrucht-geessch geboomt bedegen:
Daer dan alsnu men hier afpluckt
Een schoone kers/ dan daer afruckt
Rubijn-roy Appels/ oft geel Peeren/
Daer voor men niet soud' hoonigh geeren.
Alsnu ghy door 't pinceel vermaeckt
't Oogh/ dat nae u verf-beeldingh haeckt/
Alsnu ghy 'tjeuckrigh oor gaet vrijven
Met *Phœbi* pen/ door dicht te schrijven:
En met ghenuecht ghy soo begiet
De zinnen beyd' die m'immers siet
Te zijn de menschelijckste zinnen/
En die de Ziel staen naest tot binnen.
Maer boven al ghy nu gheeft uyt
Een nieuwe vrucht/ die uyt u spruyt/
En gheeft een lieflijck soet vermaken/
Self voor de Ziel/ die dat sal smaken:
Als ghy ons nu haelt voor den dagh/
'tGheen dat so diep verborgen lagh
In dees' seer donck're Fab'len gronden/
Die *Nasos* gheest heeft uyt ghevonden:
Als ghy de waer' beduydenis/
Die duysterlijck bedolven is
Als in den swarten poel der Hellen/
Ons claer gaet voor ons ooghen stellen.
Daer voor dan ghy oock hebben moet
Niet min danckx/ dan self *Naso* doet:
V soud' seer veel te cort gheschieden/
Sou m'u ghelijcke lof verbieden.
Of yemandt een seer schoon juweel/
Ghedaen in een cas van fluweel/
End' in een coffer opghesloten/
End' in een doncker hol verstooten/
Of yemant u dat eens liet sien/
Soud' hem min danckbaerheyts geschien.
Van u/ dan dien/ die't eerstmael wrochte/
End' in zijn cierlijck wesen brochte?
't Soud' onrecht zijn: want soo't niet waer
Van dien getoont/ gh'en sout voorwaer
Daer van niet meer ghenuechte rapen/
Dan of het dees noyt had gheschapen.
Ghy doet/ *van Mander*, also veel/
Als oft ghy ons ontvoude heel
En gantsch plat uyt een dicke rolle/
Oft een by een gedoude bolle/
Daer in een schoone Schilder-konst
Houdt wech gedeckt haer soete gonst/
So gaet ghy *Nasonem* ontvouwen/
Dat wy zyn binnenste beschouwen.
Ghy haelt ons voort het dierbaer gout/
Twelck light begraven en ghestout
In't hoogh ghebergt veel hondert ellen/
Bycans tot aen de deur der Hellen:
Daer't Natuer wel ghekoocket heeft/
Maer lijckewel 't niet voort en geeft:
En wat voor Deught doen al die schatten/
Als ghy daer van geen nut meught vatten?
Ick segghet/ end' het is jae waer/
Dat u comt toe een wicht so swaer
Van danck en lof/ oft oock noch swaerder/
(Op dat ick my verclare naerder)
Voor dat ghy dees verborghentheyt
Van dit swaer Boeck hebt uytgeleyt/
En 'tswarte seyl daer af gheschooven/
Daer onder 't schier lagh om verdooven/
Dan *Nasos* vrienden trouw comt toe/
Voor dat sy sorghe droeghen doe/
Als *Naso*, deser Boecken Vader/
Daer teghen was als een verrader/
Als hy door onverdult bestaen/
Wanneer hy moste ballinck gaen
Wech nae de wreede Pontianen/
Vol smerten/ en vol herten tranen/
Midts hem hier van d'oorsake was
Zijn geestigh schryven/ al den tas
Der basten/ die hy had beschreven/
Oock dees'/ het vyer ginck over gheven/
En wou/ dat *Venus* creuple Man
Sou voor hem nemen wraeck daer van/
Als zyne vrienden die noch spaerden/
En tot op ons noch dus bewaerden/
Meer danckx/ *van Mander*, immer doch/
V toebehoort/ ick segh het noch/
Oft immers niet een hayr breet minder
Dan dees/ by allen Constes kinder.
Want hebben sy bewaert de noot
Als van verderf en van zyn doot/
Ghy maeckt dat wy de kern ghenieten
Ons nemend' af 'tgekraecks verdrieten:
Den Tarwe hebben sy bewaert/
En voor ons dit goet koorn ghespaert/
Maer ghy/ *van Mander*, gaet het malen/
En maeckt/ dat wy daer 't broot uyt halen.
Veel beter is dan tarw' het broot/
De kern veel nutter dan de noot:
Moet dan *van Mander* oock niet wesen
In dit werck soo veel meer ghepresen?

A. V. M.

Op de Wtleggìnghe des Boecks / Metamorphosis Pub. Ovidij Nasonis, by den Const-rijcken Carel van Mander ghedaen/.

Sonnet.

L'*tgheen dat* Naso *cloeck diepsinnich heeft ghe schreven,*
Wort in u uytleggingh, met sulck een schoon verstandt,
Van u van Mander *goet ghenomen by der handt,*
En soo volcomen fraey, en stichtelijck ghedreven:
Waerom ghy weerdigh zijt te zijn eeuwigh verheven.
Waer is doch uws ghelijck ieuwers in eenigh landt?
In't vinden van de Const de croon ghy alom spant,
En van het schildren oock u elck een prijs moet gheven.
Door 't dichten, stichten oock, zijt ghy alom vermaert,
Dry Cranssen draecht ghy schoon, naer der verwinners aerdt,
En noch meer komt u toe, naer allen recht en reden.
Rust nu, van Mander *rust, leeft voorts heel onbeswaert,*
V const, u const is nu ghenoech gheopenbaert,
Ghy meucht met Croonen dry nae't vreuchden veldt vry treden.

Reden verwint.

I. Duym.

Clinck-dicht.

O Sienlijck wesen, slaef des verandrings onwesen,
Die nou dijn eerste les in gulde letters kent,
Noch waent der vreden vrucht, met oogen slaprig blent,
Van d'Ver leytsvrouw ontbloot, te smakẽ t'uws genesẽ.
Ay dees verwaentheyt vliedt, verneert u vry te lesen
t'Oudt duyster nieuw claer Boeck *Ovidi*, *Mandri*, jent,
Met redens clare bril: dijn oogh 'tghesicht ghewendt,
Wat gheldet, dees met lof noch van dy werdt ghepresen.
Maer Schilder, Red'ner, ghy behoeft niet sulck vermaen,
't Boecx claerheydt, nut-noot, liefd', ghenoech dy daer toe raen:
Ghy siet doch hoe uytbreeckt, door wolcken dick ghedreven,
Den schoonen Harper jongh, met *Pallas*, *Musa* vry,
Die hem der eeren Crans met vreught opstellen bly,
Iae voeren zijne faem om hoogh in't eeuwigh leven.

Reyn liefde croont

I. Targier.

Clinck-Dicht.

Er jongher oudt verstandt Minervigh heeft verclaert
De duyster vindingh oudt, door 'tcloeck Natuers vereenen,
Als reden, arbeydt, wil: so dat nu gantsch verdweenen
De wolcke duystrigh is, die meest elcx oogh beswaert.
Sulcx grondigh claerlijck blijckt aen 'trecht ghebruyck en aerdt,
Van 'tgheen ons Mander *vriendt heeft van sijn kindtsche beenen*
Bearbeydt en beploeght, door doornen scherp en steenen,
Voor elck Const-liever vroet: want by ons schenckt 'tvermaert
En nut Verander-Boeck Ovidi *in ons tael,*
Tot voordeel van de Ieught, end' ouden, die den strael
Van Schilder-const en Dicht beschijnt, en sal beschijnen.
Dies eeuwich van dees gift sijn lof als Hemel hoogh
Onsterflijck blijven sal: want die tot vordringh d'oogh
Heeft op 'tghemeene best, hoe soud' diens naem verdwijnen?

Elck toon betringh.

I. Detringh.

Clinck-Dicht,

Op het Verander-Boeck van Ovidius Naso, uytghelept Door

omt nu ghy, die tot nu noch noyt en hebt verstaen,
A ls ghy Poëts gheschrift hebt sitten overlesen,
R echt hun beschryvens sin, end' hebt hun dies mispresẽ,
E n durven hun verhael als beusel-schrift versmaen.
L eest nu 't Verander-Boeck uyt *Nasôs* schriften saen
V an *Mander* uytgheleyt met claer verclaer by desen,
A lsoo men moet verstaen veranderingh en wesen,
N atuer end' eyghenschap van elck al claer ontdaen.
M erckt dat dit uytlegh is tot u verstandts vermeeren,
A ls rechten middel goet, om recht verstaen te leeren
N iet slechts *Ovidi* schrift, maer yeders wiens het zy.
D en middel-gever danck wilt danckelijck toekeeren,
E n kent dat hy hier door u leert tot uwer eeren
R echt alle dingh verstaen, eer ghy dat oordeelt vry.

In liefde ghetrouwe.

Op d'Wtlegginghe der Veranderinghen Publij Ovidij Nasonis,

Sonnet.

ET recht dit Boeck ghenaemt 't Verander-Boeck mach wesen,
Dewijl *Ovidy* schrijft niet dan veranderingh,
Van Mensch, ghediert, en vrucht: oock hoe meest alle dingh
Ghenomen heeft ghestalt, van d'een in d'ander wesen.
En nu oock veel te meer, nadien dat nu in desen,
Den *Mander* sterck doorvloeyt, met cracht soo sonderlingh,
Dat elck herscheppingh schijnt, als offe weer aenvingh
Een ander nieuw ghedaent, als *Naso* heeft bewesen.
Want in veel Menschen hert, en wast maer beusel-dicht:
Maer door dit soet bedouw, wordt yeder een bericht,
End' is in't dwael-verstandt een goed' uytcomst verwerflijck.
Dus elck een die in Const hier mede werdt ghesticht,
Toon dat sy meer en meer toeneem door zynen plicht,
Dat als den *Pelingaen* den *Mander* blijv' onsterflijck.

Dwinght u tonghe.

Sonnet.

UYT *Carels Manders* stroom men siet versch water stroomen,
Metamorphosin heeft hy leerlijck uytgheleydt:
En brenght in't clare licht, 't gheen doncker was gheseyt
Van som Poëten eel, seer dienstlijck om te vroomen.
Al schijnt Poëtery maer fabels yd'le droomen,
Den rechten sin van dien ghetoont werdt met bescheydt,
Soo dat nu dienstlijck nut voor elck een staet bereydt,
En uyt zijn leerlijck Boeck can worden wel ghenomen.
Dus Const-beminders trouw, zijt danckbaer *Manders* vloedt,
En met de Byekens cleyn wil suyghen 't honich soet:
Schuwt Spinnen boos fenijn, die't al ten quaetsten leeren.
Onreyn soo is haer hert, oock onreyn haer ghemoedt.
Den reynen ist al reyn, den goeden alles goet.
Wijs is hy, die daer can ten besten alles keeren.

't Ga soo Godt wil.

Op de Wtlegginghe van den Metamorphosis Pub. Ovidij Nasonis, door Carel van Mander, Schilder.

Sonnet.

VAN een soet Vlaemsch Poeet, vercierder onser talen,
Is hier smaecklijck bereydt der Constnaers vreuchden feest,
Gewrocht, volbrocht nae wensch, den wensch van menigh geest,
Die in duysterheyt blindt onwetend' plagh te dwalen.
'tGhewas *Nasoni* hoogh doet hy gherieflijck dalen:
De harde bitter noot, daer elck voor was bevreest,
Heeft hy doorbeten nu, en gheeft den soeten keest
Ten besten hier: elck mach 't soet voedtsel daer uyt halen.
Op't leste, tot een fruyt, brenght hy voort seer lossaem
Van den Figueren schoon d'uytbeeldinghe bequaem.
Poëten in't ghemeen wilt met beleeftheydt loonen.
't Seer dienstelijcke werck, *Manders* vloeyende Pen,
Sijn Const neemt tot u hulp, doorsoeckt die sinnelijck, en
Wilt met Laurieren schoon zijn hooft eerweerdigh croonen.

Ick wensch om 't beste.

Celosse.

Aen Mr. Carel van Mander.

Sonnet.

AT gheest, wat groot verstandt, moet in u Mander *sweven,*
Dat ghy hoe langs hoe meer soo heerlijck 't Vlaems verciert!
Ghy toont dat ghy ghelijckt dat wollich eel ghediert,
't Welck niet vergheefs en leeft, maer ons veel nuts can gheven.
Op't V'rander-boeck *hebt ghy d'uytlegging' cloeck beschreven:*
De Musen *hebben selfs (soo't schijnt) u Pen bestiert.*
Sulck nuttich werck sal niet (hoe dat den Schimper tiert)
In Lethes *vallen, neemt: maer met u eeuwich leven.*
Want dat Ovidî *doen was in't bedieden niet,*
Was 't seggen dicks van veel: maer deden g'lijckmen siet
Die doen, die gaend' in't veldt, t'goet meester-cruydt vertreden.
Herschapen zijn door u, ô Mander, *sulcke lien.*
Verborghen Siel-meest'ry doet ghy hun nu claer sien:
Engheeft soo 't Nederlandt u t'eeren dobbel reden.

Verstaet eerst wel.

Charles Wijckhuys.
Damme.

Sonnet.

Erblijdt ghy *Phœbi* Ieught nu over *Manders* daedt,
Die hy hier heeft ghedaen, tot veler nut voordachtigh:
Want soo den duyst'ren Nacht in Dagh verandert crachtigh,
Soo heeft hy 't duyster schrift verclaert in elcken graedt.
Siet, dit *Verander-Boeck*, 't welck *Naso* t'uwer baet.
Diep-sinnigh eerst beschreef, door zyn gheleertheyt machtigh,
En merckt, hoe claer ontdeckt 't verborghen is waerachtigh
Door *Mander*, wiens uytlegh elck beter nu verstaet.
Dus ghy, die *Musas* mint, zijt nu wel dobbel schuldigh,
Voor zynen arbeydt groot, en schrijven menichvuldigh,
Te dancken hem, met lof en eer, alsoo't betaemt.
Want hy 't Schijn-leughen-boeck verandert heeft seer cierigh
In suyver waerheyts glants, door lust en jonste vierigh,
Dies eeuwigh zynen naem moet lofbaer zyn ghenaemt.

Oordeelt recht.

Door A. Schepens.

Sonnet.

En silverighen vloedt, die door *Pegasus* aren,
Wt Heliconschen bergh, oyt constigh heeft becracht
Den Redeners vermoeyt, is nu gheleyt, ghebracht
Door der Peligner landt, tot aen ons *Haerlems Sparen*,
Door *Manders* stercken stroom. Soo dat nu hier vergaren
De *Musen* in haer choor: En gheven wel bedacht
Ons een volcomen Les, van Goden comst, en macht,
Van Nymphen, oock Satyrs: en *Ovidi* verclaren.
Daer toe d'uytbeeldingh' oock: en 't cierigh toeghemaeck
Van cleedingh', en van als: en oock om wat oorsaeck,
Van aerdt, sin, en beduydt, dat sy voortijts dus deden.
Soo dat als waer besluyt, Poëten gantschen schat
By een hier is vergaert, door dit claer *Mandri* nat:
Dus danckt, eert, looft, en prijst hem doch in eeuwicheden.

Trouw' moet blijcken.

Lier-dicht,

Op't Carel van Manders *uytlegh, over 't Verander-Boeck van* Publius Ovidius Naso.

THien duyst duyster woorden siet
Worden gh'acht soo vele niet,
Als vijf uytlegh woorden claer:
Want wie duyster spreeckt, voor waer
Weynigh lieden hy verlicht:
Maer wie uytleght yeder sticht.
Menigh prijst oock 't uytlegh woort,
Die hem aen het duyster stoort.

Over sulcx het schryven soet
Van seer veel Poëten vroet,
Dat sy hebben cloeck beleydt,
Midts de diep verstandicheyt,
Wort van meest elc Mensch' onsacht
Maer voor beusel-schrijven gh'acht,
Sonder nut oft stichtingh'in,
Daer men niet verstaet den sin.

Maer want nu den *Sulmoaen*
Liet tot *Meulebeker* gaen
Syn Verander-Boeck, dat daer
Wtgheleydt is openbaer,
Salmen *Naso* nu verstaen
Beter dan men heeft ghedaen,
En niet diens geschrift alleen,
Maer al ander in't ghemeen.

Zoo men dan *Nasoni* gheeft,
Voor dat hy't beschreven heeft,
Veel lof-spraken t'zynder eer,
Mander die verdienter meer:
Want dit uytlegh meer verstandt
Dan de Reden in elck plant.
Dus wilt *Mander* loven vast,
Dat altyt zyn eer aenwast.

Doorsiet den grondt.

Aen den traegh verbeterenden snellen Berisper/ Sonnet.

*W*A T *Yser onghevijldt, en Beyr-jongh ongheleckt,*
Comt ons nu hier ter handt, werdt veel misschien het vraghen?
Wat raedt gaet my dan aen? den tydt woudt niet verdraghen.
Gheldt my dees onschuldt niet, en blyf al vast begheckt?
Hy wouw meer als hy mocht, Phaeton *is weer verweckt.*
't Is waer, hem faelde const, te mennen wel de waghen:
Doch had hy moedts ghenoech soo stout een daedt te waghen.
Laet met ghelycken roem ons feylen zyn bedeckt.
Berispers hardt gheneckt, ghy most oock overlegghen,
Dat al te grooten bergh light tusschen doen en segghen,
Eer ghy een vry ghemoedt vertsaeght met snappen coen.
Veel hebben mondts ghenoech, om yemandts werck te laken:
Maer niet wel handts ghenoech, wat beters selfs te maken.
Het segghen is maer windt: ick houde veel van doen.

Een is noodigh.

Uytlegginghe/en sin-ghevende verclaringhe/op den Metamorphosis Publij Ovidij Nasonis.

Door
Carel van Mander.

Het eerste Boeck.

EN treffelijcken Poeet Ovidius, Hesiodus, Euripides, en ander wijse Heydenen/oncondig of ongeloovig Mosis suyver schriften / hebben van den oorsprong en aenvang der gheschapen dingen seltsaé gevoelt en gedicht: Oot in voegé/of dé almogenden schepper/om de Werelt te bouwé/hadde ergens gehat eé deel stoffen/of slechs niet gedaen / als de selve onghevoechde bequamelijc ter rechter plaetsé beschict: want sy meendé / in der gantscher Natuere was maer eé gedaente / dat was eenen rouwen ongestaltigé hoop / daer alles vermengt lagh onder een / verwachtende in beter orden bestelt te worden. Dit was den Chaos, die eenighe noemen Demogorgon, Vader aller dingé/en ouder als alle Goden/wiens soon soude wesen den swarten Erebus, oft afgrondighen Tartarus, s'Weerelts hooft-stoffen. De tweedracht/de voorschickighe Spinsters / die Iuppiter en Themis worden toegheeygent/ worden voor zijn Dochters oock ghehouden: Polus, Python , en meer kinderen soude hy noch gehadt hebben. Maer Erebus en de Nacht souden hebben gheteelt de Loghen/Nijdicheyt/Hartneckicheyt/ Armoede/Honger/Oudtheyt/Siecke/en ander sulck geslacht. Sommige achté de Helle / oft Erebus en de Nacht even oudt: eenige den Nacht te zijn geweest al voor den Goden/ jae voor den Chaos self. Orpheus noemt de Nacht de Moeder der Goden en Menschen/ om dat gemeent was/datter alles van voort quam:maer Hesiodus noemt den Nacht/Dochter vanden Chaos. Sulcke oneenige meeningen vindtmen noch veel meer. Thales , een onder d'uytnemende seven Wijsen der Griecken/met vlijtich leeren en ondersoecken tijdt en jeucht hebbende versleten / quam met graeuw hayr en berimpelt voorhooft uyt Egypten in Griecken den volcke wijs maken / dat alle dinghen hun beginselen hadden uyt de hooft-stoffe des Waters / t'selfde met drij bewijsredenen bevestighende. Eerstelijck/het begin van allen Dieren / het zaedt(seyde hy)was vochtich:daerom hadden alle dinghen beghin uyt de vochticheydt. Tweedlijck / alle stammen die hebben voedtsel/ wasdom en vruchtbaerheydt door vochticheydt / sonder welcke sy verdorren. Derdlijck/des Sonnen en der Sterren vyer wort door vochte dampen der wateren onderhouden / en volghens dit oock de heele Wereldt. Waerom oot Homerus den Ocean soude noemen Vader aller dinghen. Anaximander seyde/het oneyndelijck sulck te wesen. Anaximenes seyde / de Locht/ die was in ons lichaem de Siele / en s'Wee-

emde nighen Poeten, de her- st der rdt.

mogor- is den os. ebus en tarus is so veel eyt,als Afgront le Helle.

Wonderlijcke meeninghen der Philosophē, over de beginselen der dinghen, en scheppinghe der Wereldt.

s'Weerelts gheest/ d'een en d'ander onderhoudende. Dese dry Milesische/ of sy schoon eenighe stoffe noemen/ en brenghen den wercker niet te voorschijn. Anaxagoras docht onmogelijck te wesen/ dat yet con gemaeckt worden van 'tghene dat niet en was: maer seyde/ dat de beginselen aller dinghen waren cleyne ghelijcke deelen/ en dat alle dingen ongeschickt over hoop laghen: maer datse' tverstant onderscheydē/ en in orden gebracht hadde: Dese stelt by de stoffe den werckman. Archelaus, den Atheenschen Apollodori soon segt/ 'tbeghin der Weereldt was d'oneynsaem Locht/ seldtsaem gewrocht/ en t'saem gedrongen door vyer en water. Pythagoras van Samos hiel/ dat de beginselen der dinghen waren de ghetalen/ en d'overeencomsten en gematichtheden/ die sy onderlinge hebben/ welcke hy noemde Harmonien. Hy stelde onder de beginselen het getal/ een/ en twee: het een/ die oorsprongsche sake/ en uytnemende wesende/ te weten/ het verstant/ dat is God: het ander/ lijdlijck en stoffich/ was de Werelt. Heraclitus en Hippasus, van der stadt Metaponten/ hielden/ dat 'tvyer aller dinghen beginsel was/ om dat alles wort gemaect door vyer/ en door vyer ten eynde comt. Epicurus, den soon van Neocles van Athenen/ seyde/ de beginselen der dinghen waren onverscheydlijcke lichamen/ begrijplijck alleen met der reden/ vast wesende sonder eenich ijdel/ niet geboren/ maer onverganglijck/ en eeuwich/ hebbende dry eygenschappen/ beeldt/ grootheyt/ en gewicht. Empedocles van Agrigenten seyde/ daer waren vyer hooftstoffen/ vyer/ locht/ water/ en aerde/ en twee beghinselen/ oft besonder crachten/ eendracht en tweedracht: waer van de eene heeft macht te versamen/ en vereenigen/ en d'ander te scheyden/ en van een te brengen. Socrates en Plato Atheners stelden dry beghinselen/ Godt/ stoffe/ en inbeeldinge: Godt wesende 'talghemeen verstandt: de stoffe 'teerste punct/ ontstaen tot voort-teelinghe en verganckelijckheydt: de inbeeldinghe een onlijvige stoffe/ wesende in't ghedacht en verstandt Gods: en Godt het verstandt des Weerelts. Aristoteles meende de Weereldt sonder beghin/ en daerom sonder eyndt te wesen. Zeno voor beginselen stelde Godt/ en de stoffe/ d'een wesende een werckende oorsaeck/ en d'ander een lijdende/ oock vyer hooft-stoffen. Plinius seght/ daer is groote schijnbaerheyt en reden te achten/ dat de Weerelt/ die wy heeten den Hemel/ die alle dingen met zijnen grooten omloop bevanght/ zy den eeuwighen Godt/ sonder beghin oft eyndt. Hy ist al/ in al/ en het al self: hy begrijpt in/ en buyten hem alle dingh: wesende een werck der natueren/ is hy self de natuere/ die alle dinghen voortbrengt. Elder wilt hy de Sonne God maken/ en de Sterren onverganckelijck. Doch al hadden de wijse Heydenen veel valsche meeninghen/ so waren sy nochtans niet so onverstandigh/ dat sy een deel Goden des Weerelts scheppinghe toegheeygent souden hebben. Ovidius, (die ick onsen Poeet sal heetē/ om dat wy zijn Verander-boeck hier voor hebben te verclaren) seght/ dat Godt van goeder natuere/ dē verwerden hoop vereenighde/ en daer van heeft doē ontstaen dit onderscheydigh/ wonderlijck/ en alderlustichste wesen des Weereldts. Doch desen s'waren Chaos is anders niet/ als het Hebreeusche woort Tohu, dat de Latijnen segghen Inanis, dat is/ rouw oft ongestaltich/ daermen in't beghin der Scheppinghe van leest. Voort verhaelt onsen Poeet de bevredinge der hooft-stoffen/ en ander schepselen verdeelinghen/ als des Hemel en Aerden cloots vijf riemen/ twee naest den Topsterren/ vol sneeus en bevrosen/ den middelsten gloeyende/ door t'gevoelen des meesten Sonne-crachts/ en twee ander wedersijds desen gematight wesende. Maer bysonder is aenmerckens weerdigh/ hoe leerlijck hy beschrijft de scheppinghe van den allen gediert overtreffendē heerlijckē Mensch/ welckes Godtachtich beeldt van Godt gebeeldet is onder den Dieren alleen opsichtich/ om ernstich/ bequaem/ en hertlijck t'aendencken de Hemelsche en Godtlijcke dinghen/ als die schuldich is sta-

dich

Lib. cap. 1.

Lib. cap. 6.

XAO; Wat me Chaos g seyt wil sen.

Wtleg leerlijck aenwijs s'Mensc opsichti schepsel

dich te loven / en dancken zijnen boven al liefde weerdighen goeden Schepper / sorghvuldighen Waker / Herder / jae zijnen volhandighen / milden / gaef toe stroependen / genadigen Godt. Dit wijst oock den Mensch aen / zijn sinnen en gedachten verre af te scheyden van het sondigh aencleven der nederighe / ondeuchdighe / snoode / onwetlijcke en onduerighe dinghen / en te stijghen om hoogh / tot die deuchdigh / loflijck / en eerlijck zijn / om soo heerlijck beeldt / en edel nature / met sich selven beestlijck te verscheppen in onredelijck wesen / gheen schande noch gheweldt te doen. Want of hy schoon met verganglijckheyt omvanghen als ballingh / oft ghevanghen wandelt onder verwandelijcke neder dinghen / eenen seer haestenden vluchtsamen tijdt / zijn hooghste belangh en verlanghen moet wesen / hem te vermaken met t inwendige lichaem te betreden d'onwanckelbaer dorpels van het eewighe huys des rust-rijcken soeten Olympi: Op dat hy / gelijc hy de verstandige Siele t'Hemelsche in aerde heeft gedraghen / weder d'aerde in den Hemel opvoerẽ magh. Onsen Poeet in zijn vercieringhen brenght voort den Prometheus, die dẽ Mensch soude hebben ghemaeckt van cley oft aerde / vermengt met vliet-water: waerom hier behoeft gheweten / wie desen Prometheus is.

Van Prometheus.

Prometheus was een van den Titans (daer noch van te verhalen volght) en den soon van den ouden Iapetus: wie zijn Moeder was is twijffeligh / t'zy de Nymphe Asia, Asope, oft Themis, oft (nae Hesiodi segghen) Clymene, dochter des Oceans: zijn broeders waren Epimetheus, Atlas, en Menœtus: onder ander kinderen hadde hy Deucalion. In dit bouwen oft beeldinghe der Menschen / seggen eenighe / dat hy heeft genomen van alle hooft-stoffen een deel / en onder zijn werck vermenget / en dat hy den Mensch by voeghde den aerdt van sommighe Dieren / als de vreese van den Hase / de schalckheyt van den Vos / d'eergiericheyt van den Pauw / de wreedtheydt van den Tygher / de gramschap en de moedicheydt des Leeuws. Propertius in zijn derde Boec berispt Prometheus, dat hy veel arbeydts hadde te weghe ghebracht / om den lichamen der Menschen uytwendich schoon gestalt te geven / en niet en hadde ghelet / noch zijn vlijt ghedaen / om 's Menschen geest met loflijcke goede zeden te vercieren. Eenighe seggen / dat Minerva behaghen hadde in zijn werck / en dat hy door haer hulp quam inden Hemel / alwaer hy alles met vyervlammen besielt siende / willende oock zijn werck besielen / tradt heymelijck toe / en ontstack een roede aen't radt van den vyerighen Sonnewagen / en quam beneden t'vyer op der Aerde brengende / ontstack daer mede de Siele zijns Beeldts. Nicander een Grieksch Poeet seght / dat de Menschen om Iuppiter te behaghen / hem de vyer-diefte Promethei aenbrachten / waer door sy te loon begheerden een eewighe jongheyt te hebben / om altijt te leven sonder te verouden: t'welc hun Iuppiter gaf. Maer alsoo sy dese eeuwighe jongheyt hadden op eenen Esel gheladen om t'huys te voeren / hadde het beest op den wegh uytnemenden grooten dorst / en comende aen een borne om te drincken / wasser een Slanghe die hem belettede: en of den Esel schoon badt medelijdich te wesen met zijnen so grooten dorst / wildese niet toelaten / of hy en most met haer overcomen. Den Esel beloofde al te gheven dat hy hadde / liever als van dorst te sterven. De Slange greep hem by zijn woort / en creegh alsoo d'eeuwighe jongheydt: dus moesten de Menschen oudt worden / en de Slange leght alle Jaer d'oude huyt af / en blijft altijt jongh. Prometheus soude zijn gheweest / die eerst t'vyer heeft gevonden / en in't gebruyck ghebracht: oock veelderley Consten / door middel des vyers / sonder welck qualijck eenighe Const gheoeffent can worden. Hy bracht t'volck uyt den bosschen en berghen / daer sy als Dieren woonden / en leerdese huysen bouwen / sterren en tijden onderkennen / spraeck en letteren ghebruycken / offeren

Fabel, waerom de menschen oudt wordẽ, en de slange jaerlijcks haer huydt aflegt, en verjongt.

Prometheus vinder des vyers, en alderley Consten.

 ren

ren en Godsdienstichept oeffené. Doch segghen eenighe / dat hy Iuppiter bedroogh/oft bedriegen wilde/met twee Ossen-huyden / in het een de beenen/en in't ander het vleesch verborghen legghende/ en Iuppiter te kiesen ghevende/ nam Iuppiter de huydt met de beenen/ t'zy al willens oft anders. Des hy om dit/oock om 't vyer-stelen/werdt ghebonden aen den Caucasus bergh/en zijn lever (die snachts altijt herwies) wert daeghlijcx gepickt en geten van eenen Arendt / die de dochter was van Typhon en Echidna. Eyndlinghe/ doe hy door Mercurium hadde laté waerschouschouwen den Iuppiter, hem t'ontslaen vande liefde van Thetis, om dat voorsien was / dat sy hadde te baren eenen soon / die den Vader in weerdichepdt soude overtreffen/ werdt hy verlost/en en vry ghelaten.

Als men nu op de versieringhen der Poeten wilde nouwe mercken/en daer veel waerheydt in soecken/ men souder dickwils weynigh vinden: want men weet wel / dat de Weerelt niet en was onbevolckt / en sonder Menschen / tot op den tijt van Iuppiters vyandige Titans, doe desen Prometheus zijn wesen hadde / diese dan eerst van cley soude hebben comen maken. Nu desen Prometheus, dat hy den Mensch-maker wort geheeten/ is na 't getuygnis van Lactantius, om dat hy is geweest dé eersten/ die beelden oft ghelijckenissen der Mensché van poteerde heeft gemaeckt. Dat Prometheus zijn aerden beelt met 't Hemel-vyer dede leven: Hier is hy te gelijcké den wijsen Prince/die met Minerva, dat is/ metter wijsheydt verselschapt/als uyt den Hemel ghedaelt/ en met deuchden begaeft / besteldt in zijn Coninckrijck volcomen goede ordenen/ Rechté/en Wetten/ door zijné redelijcken oprechten Rijcx-staf oft Scepter/ latende oeffenen een suyver oeffeninge des Godlijcken verbonts/'t welc is de Siele des plompé gemeenen volcx/ die anders niet en zijn als vuyl slijck / leydende een rouw/onnut/ aerdtsch leven: maer aldus besieldt met Godtlijcke Wetten / ondergeven sy sich selven een gerust/stil/en borgerlijck eerlijc leven.

Prometheus waerom mensch-maker ghe-seyt.

Aengaende van dé Arendt/ die hem lever-pickte/ en van Herculus geschoten was / dat is (soo Herodotus segt) ghe-schiednis: want Prometheus wesende Coning van Scythia, wert van zijn volc gevanglijc gestelt / om dat hy hun niet en con gespijsen: want de vliet/geheeté den Arent/ was overgeloopen/en hielt 't landt bedeckt / tot dat Herculus daer door treckende / de vliet inde Zee dede lossen/en bedwongse voort in haer vore oft gote te blijven: waer uyt ghesepdt was / dat hy den Arendt ghedoot / en Prometheum verlost hadde. Dat hem by daghe de lever verslonden wesende/ weder snachts herwies / bewijst eerstlijck: dat Godt straffe oeffent over die geen Godlijck verbont achtende / hem wederstaen/zijn gheboden overtreden/ end' hem meenen bedrieghen. Voorder is daer by te verstaen/ dat s' Menschen leden en gheest vanden daeghschen arbeydt en becommernissen ghequelt oft vermoeyt wesende / weder des nachts door den ververschenden slaep worden versterckt en vermaeckt. Dat hy aen de klip ghebonden oft gekettent was/ beteyckét: dat de rust-plaets der wijsheydt de Siele/ is ghevestight aen het lichaem / het welck van sich selfs / als sonder kénis/ is niet als ené onbevoelijcken steen. De Lever is te gelijcken de beweghinghe des redens / 't welck eenighe achten de woonplaedts der ghedachten en des verstants. Hier sal niet mispassen te verhalen van Pandora.

Sin-gevende en gheestelijcke verclaringhe of Prometh.

Van Pandora.

DEn Poeet Hesiodus in't Boek van van wercken en dagen / Hyginius, en ander vertellé/ dat Iuppiter niet vernoeght wesende over de vyerstelinghe Promethei, met hem te lever-picken door den Arendt / wildet noch wreken aen al het sterflijck Mensch-geslacht/ gheboodt daerom Vulcano, van sachte poteerde hem te maken een Vrouwe/ tot een wraec over den Menschen/argher als Donder en Blixem. Vulcanus dé Iuppiter gehoorsamende gint toe/en maecte een uytnemende schoon Vrouwe; want hy daer zijnen uytersten vlijt en const

en conſt aen te werc leyde. Dese besielt/ 't leven ghegeven/en voldaen wesende/ werden haer vã alle Godẽ en Goddinnen gaven ghegeven: Pallas verciertdese met haer cleederen/ Venus met haren gordel Ceſtus, ander palleerdense: Mercurius gaf haer de quade zeden en ghenegentheden. En om datse van yeder soo begaeft was / noemde haer Mercurius de gave van alle Goden/ Pandora: want Pan is al/en Dora, gaef oft ghesehenck. Dus geleyde hyse in Bruyts cleederen ghereiert tot Iuppiter, die gaf haer eẽ vat oft doose vol deuchden/ ondeuchden/ en sonden besloten/ en ghebooth haer/die nemmer op te doen: dus schickte hy haer tot Epimetheus, den broeder Promethei. Prometheus is gheseyt voorsichtich / oft te voren wijs: en Epimetheus, achter nae wijs/ wesende daerom den Vader des berouws. Prometheus hoewel hy Epimetheum hadde gewaerschout/gheen gift van Iuppiter t'ontfangen/sulcx vergetende/heeft dese Pandora aengenomen van Mercurio, diese als Bruyt-leyder aen hem troude. Sy en quam niet soo haest aen d'incomst der doren/of sy en brack terstont den gordel/diese van Venus hadde/en Godlijck was/en in plaetse van desen quam Inceſtus, dat is/ bloedtschande. Sy opende oock stracx haer doose/met eenen vlogen de deuchdẽ al ten Hemel/ van daer sy gecomen waren / uytgenomen eene/ te weten/ de Hope/ die tot s'Menschen gheluck noch bleef inde doose: doch daeghlijcx noch haer best doet om oock te vlieden. Ter ander sijden verlvoghen alle d'ondeuchden / die sich ter Weereldt over al verspreydeden: soo deden de zonden / alle sieckten/ pest/en de doot/ quellende d'ellendighe sterflijcke met oneyndlijcke plagen en moorderijen/ daer sy te voren van geen swaricheyt en wisten. Of nu de geleerde wijse Griecken met dese Fabel hebben willen duyden / dat d'eerste Vrouwe de oorsaeckster is geweest van alle des Menschen ellendicheydt / dat laet ick blijven by datter van te ghevoelen is: Niet begheerende/oft voor hebbende / onder een te mengen d'heylige suyver Schrift met de gemeyne oft Heydensche versieringhen. Eenighe doch legghent uyt op Eva. Maer ick segghe/ Vulcanus maeckte Pandura, dat is/ de hitte en de ghetemperthеyt der locht/ die maken het Iaer vruchtbaer en overvloedich: want ghelijck Theophraſtus seght / de hitte der Sonnen / en de gematichde locht / doen meer tot 'tgewas en planten der aerden / als allen arbeyt en Const der Menschen in't gemeen. Dat haer alle Goden gaven geven/soo doen de uren en daghen/ oft de hooft-stoffen/dese gheven t'Iaer winden/reghen/ en hitte/ die 'tghesaep zijn voetsel toelanghen. D'oude Heydenen plachten een Fackel oft Toorts-feest te houden/Minervæ, Vulcano, en Prometheo ter eeren. Hier waren eenighe loopers met ontstekẽ Fackels/ die sy van malcander overgaven. Dit wees aen/ of beteyckent/dat den loop deses ellendigen levens is vol moeyte en becommeringen/die niet en eyndigẽ/voor dat den loop deses levens voleyndight zy: Dan laten wy onse nacomelingen over ons Toortsen/ twisten/geschillen/siecten/ benautheden / en becommeringhe des gheests. Cort af/sy hebben willen bewijsen / dat dit sterflijck leven is vol swaer beroerten / dat de dulle giericheyt alles goets verderft/ en dat eẽ redelijck/ deuchtsaem/ eerlijck Mensch/ stadich heeft te bestrijden eenen legher oft heyrcracht der tegẽspoedẽ en swaricheden / en dat hy in al s'Weereldts ongevallen/lijden en verdriet / gheenen troost en heeft/als alleen de Hope. Van Prometheo zijn wel meer vertellingen/ en natuerlijcke meeninghen/die langer als dienstigh souden wesen.

Natuerlijc uytlegh op Pandora.

Loopende Toortsfeest watter mede aenghewesen is.

Van de gulden Eeuwe.

Den Poeet comt oock te verhalen/ hoe in den aenvangh der Weerelt onder de heerschinghe Saturni, was de soete gulden Eeuwe. Dit can verstaen worden / dat door oprechte wijse Coninghen en Heeren / in Landen daer sy heerschẽ/de Menschen een gerust / stille/en vrolijck leven ghenutten/om datter goede Wetten geoeffent worden/ en onghebogen gherechticheyt/ die by de schaeldrichtighe Aſtrea wort verstaen/ gelijck

Wtlegh op de gulden eeuwe.

ghelijck Virgilius in Pollio het vierde Boer-liedt verhaelt/ segghende:

De maeght hercomt nu vanden Hemel neder,
En 'tsoete rijck Saturni keert oock weder.

Van desen gulden tijt noemde Virgilius Augustum den oorsaker / om dat onder zijn heerschen t'volck vreedlijck/en in grooter gheneuchte onderlinge leefde: daerom seght den Poeet/datter van melck en honich vlieten vloeyden / en honich op den boomen is ghewassen. Dewijl onsen Poeet den Saturnum hier ghenoemt heeft / behoeven wy te sien wie hy is gheweest/en hoe het hem begheven heeft / dat Menschen Goden ghemeent waren te wesen.

Van Saturnus.

SAturnus wort gehouden te wesen de soon vā Cœlum, oft Uranus, Coning van Creta, diemen meent te wesen den Hemel/en Vesta zijn Vrouwe/ d'Aerde: Eenige twijffelen doch/wie van Saturni Ouders waren. Plato maeckt hem soon van Ocean, en Tethys, te weten/ dat den Hemel en d'Aerde teelden den Ocean en Tethys, en dat van dese quamen Phorcys, en Cronus, oft Saturnus. Men sal weten datter twee zijn / die Vesta hieten / Saturni Moeder/ en zijn Dochter: de Moeder / d'Aerde / en de Dochter/ t'vyer des Hemels wesende: oock wordter onder verstaen de vlam des vyers/soo onsen Poeet in't seste zijner Fastorum verhaelt. By Saturnus wort verstaen den tijt/die van den Hemel is gheteelt: want eer den Hemel was/en wasser gheenen tijdt/soo Plato in zijn Boec Timæus beschrijft. Dat de Poeeten segghen/dat hy Cœlum zijnen Vader de manlijchept affsneet / beteyckent datter maer eenen tijt en is/en na desen gheenen meer en werdt / daerom mochter geenen anderen Saturnus worden gheteelt / ghemerckt datter maer een/en geen veel Weerelden en zijn. Saturnus had eenē Broeder Titan, die seer machtigh en wreedt wesende / liedt in zijn plaetse (hoewel hy d'oudtste was) heerschen Saturnum, volgende den raet van zijn Moeder Vesta, en zijn suster Ops, en Ceres, die niet begeerden dat so boosen en snooden Titan soude heerschen. Doch was dit verdragh ghemaect met so wreedt bespreck/ dat Saturnus most dooden al zijn Manlijcke kinderē/ op dat na zijn doot de Croone wederkeerde op Titans kinderen. Dit so verdregen/Saturnus heerschte vreedlijck/en beleeft. Het geschiede dat Ops zijn suster/ en huysvrouwe / hem eenen soon baerde: doe bewees hy hem voort en trouw-houdigh Man/maer een onmenschlijck / en wreet Vader: want hy dit onnoosel jong ghebozen kint na zijn beloft doodde. Na desen baerde hem Ops t'eender dracht een Soon en een Dochter / den Soon wert gheheeten Lindamas, welcken de Poeeten noemen Iuppiter, en een der Planeten/de Dochter hietmen Iuno. Ops den soon willende behouden / toonde Saturno alleen Iuno, en gaf Iuppiter op te voeden aen den Dochteren vanden Coningh Milissus, Amalthea, en Milissa, daer hy met Geyte melc/en honich onderhouden wiert/ onder den Corybantes, een strijdtbaer volck/op eenighe gebergten aen eenen hoeck des Coningrijcx van Creta, nu Candia gheheeten. Ops baerde / en verborgh noch eenen soon / Neptunus gheheeten / die naemaels was ghewaent Godt der Zee/en behiel sulcken naem/ so Cicero schrijft / om dat Neptunus is so veel gesept/als swemmer. Sy baerde noch twee kinderen t'eender dracht Pluto, en Glauca, welcke Glauca stracx stervende/ werdt alleen den Vader getoont / en Pluto heymelijc opghevoet. Dē naem Pluto, so Isidorus seght/wiert hem by ghevoeght / doe hem d'Heydenē den Helle-God achteden te wesen. De Latijnen hieten hem Dispater, dat is/ Vader des Rijckdoms. Eenige hieten hē Orcus, dat is/ Swelgher: om dat de Aerde alles in swelgt / en weder voort brengt het gene sy ontfangen heeft. Titan verstaende/dat Saturnus 't verdrach hadde ghebroken/en datter Manlijcke kinderen van hem te lijve waren gelaten / werdt upter maten toornigh / en verselt met zijn kinderē/die men Titans hiet / nam Saturnum en Ops ghevanghen / en oock het Rijck wederom.

Twee Vesta wat sy zijn.

Iuppiters en Iunonis gheboort.

Neptuni gheboort.

Plutonis gheboort.

Dit

[W]aer uyt [d]e Reusen [str]ijdt tegen [Iu]ppiter is [ver]siert.

Dit verstaende den jongē Prince Iuppiter, quam zijn Vader en Moeder te hulp / met de verhaelde strijtbaer Corybantes, oft Curetes, daer hy by opgevoet was. Doen daer nu eenen harden strijdt gheschiede/verwon Iuppiter den Titans, en verloste zijn Vader en Moeder uyt der gevangnis. Wt desen strijt is versiert den strijdt der Reusen / oft Titans tegen Iuppiter, en het Hemel beclimmen. Saturnus nu verlost/ en ghewaerschouwt wesende van 't geheymnis voor Iuppiter, dat hy hem 't Rijck benemen/dooden/oft verjaghen soude/ socht hy ondanckbaer zijnen verlosser te doen sterven. Iuppiter dit wetende/ quam met groote heyrcracht / en verwon zijnen Vader in den strijdt / den welcken nam de vlucht in Italien: en om dat Creta naerder de Sonne is als Italien/werdt ghesepdt/ dat Saturnus van Iuppiter was van den Hemel in de Helle geworpen. In Italien leerde Saturnus den volcke 't Lant misten/ saepen / planten / en meer goede Consten/ waerom hy daer voor eenen Godt gehouden is ghewozden. Iuppiter nam te Wijve zijn suster Iuno, en wan verschepden Landen: doch meer met de deughden zijns gheests/als cracht van wapenen / openbarende seldtsaem verborghentheden der Natueren/ oprechtende gerechtige Wetten/ en bequame zeden/ seer dienstigh tot eenen gerusten staet des Borgerlijcken levens / en ander veel nuttighept / tot der tijtlijcker behoeftigheydt grootlijcx dienende. Des wert hy tot danckbaerhept / van den ghemeenen volcke Godsdienstigh ghe-eert/en aengebeden. Oock alwaer hy eenige Landen innam / liet hy hem Tempelen oft Kercken bouwen. Siet/ en dus ist gecomen/ dat Menschē Goden gheacht zijn geworden/ en hy over al den Godt Iuppiter geheeten: ghelijck naer hem alle Coningen meest zijn Iuppiter gheheeten/Goden geacht/ en aenghebeden ghewozden/bysonder die soo pet besonders voortbrochten tot het ghemeen welvaren. Nu hadde Iuppiter (als gesept is)noch twee broeders/die oock hun deel in't Rijck begheerden/ des liet hy toe met lot te deelen. Pluto

[W]aer door [d]at Menschē [G]oden zijn [g]heacht geworden.

viel het deel nae der Sonnen ondergang / en werdt daerom vanden Poëten versiert den Helle-Godt te wesen. Neptuno vielen eenighe Eylanden in de Zee/en hiet daerom den Zee-Godt. Iuppiter die verwinnigh verereegh den Thessalischen Olymp, werdt den Hemel-God geheeten: want desen Bergh hieten de Griecken den Hemel. Hier heb ick nu so cort, en bedupdtlijck als ick mocht/d'afcomst Saturni, zijn ghestacht / en oorspronghj der Heydensche Goden verhaelt/op datmen wete/van wat Volck / en Goden wy voren hebben te handelen / en waer op/ oft van/ de versieringhen zijn gheraemt en gebouwt. Dat onsen Poeet verhaelt van het versnooden der Eeuwen / welcke onder Iuppiter van goudt silver zijn ghewozden/daer na koper en yser/wil besonder ghesept zijn/dat den Mensch volghende zijn Natuer en aerdt / is meer ghenepght/ van vroomheydt/alle loflijcke deuchden/ en goede zeden af te treden / en te dalen tot alderhande snoodtheden / en boosheden / als hoogher op te stijghen tot meerder volcomenhept / en verbeteringe des levens. Als nu (nae ons Poeeten dichten) de Menschen waren vervallen in d'ongevallighe yser Eeuwe / zijnder opghestaen hooghmoedighe felle Reusen/die bergh op bergh hoopende/ sich hebben verstout den Hemel te bekrijgen: maer Iuppiter door hun dwase vermetelhept veronweerdight / met zijnen bevenden snellen blixem den bergen vellende/gaf hun met eenen doodt en graf te samen. Nu dees Poeetsche Reusen zijn niet anders te verstaen / als hooveerdighe Tyrannen / die met hun swacke versterflijcke macht verwaendlijc den onsterflijcken Godt in almachtigheydt meenen/ oft schijnen te willen vergheljjcken/waerom sy eyndtlijck gheblixemt van de Godlijcke rechtveerdige gramschap / t'samē met hunnen hoogmoedt werden uytgheroept. By dees Hemel-beclimmende Reusen (welcx dyen en beenen / nae eenigher Poëten versieren/waren cromme Slangē)zijn oock te gelijcken stoute/Godt verachtende/boose menschen/die nimmer yet rechts

Waerom Pluto Helle-Godt, Neptunus Zee-Godt, en Iuppiter Hemel-Godt, zijn gheheeten.

Wtlegginge op't versnooden der eeuwen.

Leerlijcke uytlegginge op de Hemel-beclimmende Reusen.

rechts doen: maer gaen heel den crommen wegh / tegen God en zijn gebodt/ gelijckende de Slange/die haer niet en can van der aerden opheffen / en recht gaen / maer loopt crom al swierende henē/ dese worden van Minerva de wijsheyt gedoot / om datse altijt blijven in de duysterheyt der Menschlijcker onwetenheyt / en nemmer de oogē opheffen tot dit Godlijck licht / het welcke d'ander gheleydet tot een eerlijck en deughdigh leven / en doet verwinnen all' onverstandt en boosheydt. Hierom hadden Bellerophon en Perseus Minervam te hulp / die hun leende 't Peerdt Pegasus, waer van elder verhaeldt sal worden. Lang soudet wesen te vertellen de namen der Reusen / hunnen oorspronc / en wat Goden en Goddinnen Iuppiter hielpen strijden / en wat Reusen van elck bysonder zijn verwonnen geworden / het welc ons weynigh dienen soude. Nu hebben de Physici, oft Natuercondighe hun uytlegginge op dese Reusen/seggēde/ dat het zijn winden besloten onder der Aerden/ welckē geenen vryen uytgangh vindende/breken t'somtijt uyt in seer hooge Bergē/ so geweldich met sulckē berstinge/ dat de Bergh-stucken / en steenen op vlieghen ten Hemel / als of sy hem wilden bestrijden. Sulcx wort oock verstaen van Typhon : want alsoo Strabo in zijn vijfste Boeck verhaelt / zijn het winden / die in de holle solpherighe gheberghten in Italien en Sicilien hun wesen en werck hebben. Dat den Poeet seyt / dat uyt den bloede deser verslaghen Reusen is ontstaen nieuw gheslacht van Volck / wesende Menschen die hun voorgangers geleken/en grootte Godt-verachters waren / tot alle wreetheyt gheneghen / bewijst dat den hooghmoet een oorsaeck is van alderley boosheyt. Wy sullen wel behoeven te verhalen wat breeder van Iuppiter, om weten wat met hem wordt ghemeent/en ander omstandicheden.

Van Iuppiter.

IUppiter (also geseyt is in d'afcomst Saturni) was den soon Saturni, en Ops, die oock Rhea genoemt wordt. Datter meer Iuppiters zijn gheweest / besonder noch twee/ latē wy in zijn weerde blijven. Wy hebben van zijn opvoedinghe by den Coribanten verhaelt/ meer versierde latende berusten. Wat belangt zijnen naem / by den Latijnen / is hy hulpigh oft helpende Vader / by den Griecken hiet hy Zeus, welck beduydt oorsaker des levens: den naem behulpigh viel hem toe / om de veelnoodige nutte dinghen / die hy vondt en voortbraght / tot onderhoudt en troost van des Menschē ellendigh leven. Dat hy zijn afcomst heeft vanden tijdt / welck Saturnus is/ en rijmt soo qualijck niet/ dewijl Iuppiter wort gehouden voor de hooft-stoffe der Locht/gelijck Horatius in't eerste zijner Oden hem verhaelt te wesen/segghende:

Daer onder Iuppiter coudachtigh
Houdt hem den Iagher onghedachtigh
Zijn alderliefste schoone Bruydt.

En elder:

De plaets is al verstopt om hanghen,
Met wolcken oock gheheel bevanghen,
Met eenen Iuppiter onsoet.

Oock Theocritus in zijn vierde Boer-liedt seght:

Nu reghent Iuppiter, dan is hy schoon en claer.

Oock Euripides in zijnen Cyclops:

Als Iuppiter den reghen stort van boven,
Ick inde clip, in schaduw ben verschoven.

En Aratus in Phænomenes seght oock:

Wanneer den Schipper slaept, voor't Iuppitersche coude
Heeft hy te sorghen meest.

Eenige hieldē de Locht d'ooge van Iuppiter, als onder ander Hesiodus, seggēde:

De

De ooge Iupiters, die alle dinghen siet.

Ander hielden veel meer Iuppiters Suster en Wijf Iuno te wesen de Locht/en Iuppiter dē Hemel des vyers/en dat sy zijn Vrouwe is/ om dat de Locht verwarmt door de vyerighe cracht Iuppiters, oock metter Sonnen hitte gheholpen/ veel dinghen gheteelt worden/ en wasdom gherijghen. Ghelijck ons den Poeet Homerus in zijn 14. der Illyaden aerdigh voorbeeldet / daer Iuno met Venus gheleenden gordel by Iuppiter comt slapen/ segghende:

Hy nam zijn Huysvrouw soet, dus seggend', in zijn armen,
De Moeder Aerde groot begon allencks verwarmen,
En met den Lenten nieuw, te worden nieuw alom,
Wt haren schoot herwies al menigh cruydt en blom.
T'cruyt Loto bloeyde root, t'Saffraen goudgeligh gloeyde,
Den schoonen Hyacinth van purpur verwe bloeyde.
'tCruydt bloeyde dick, en sacht, En sy te saem gherust
Omhelsden in't hoogh bedde e'kander daer met lust,
De groote wolcke gaf oock hier en daer den reghen
Soo dat van boven af al blinckend' quam gesteghen
Al menigh druppel claer, en sachten douw, so dat
Den Bergh gheheel in't rondt al was bedropen nat.

Het waren (so wy voor verhaelt hebben) Philosophen / die 't vyer oorsaeck meendē aller dingē; doch schijnt wel de hitte Bouwmeesterse der Natueren/ oft natuerlijcke dingen/die op der aerden wassen/oft leven te wesen. Homerus gevoelde oock / Iuppiter voortbrenger aller dingen te wesen. Veel hebben ooc Iuppiter voor den Æther, oft Hemel gehouden / hem daerom noemende Vader/en d'Aerde Moeder/daerom seght Lucretius in zijn eerste Boeck:

Iuppiter voortbrenghere aller dinghen.

Den reghen sich verliest in Moeder Aerden schoot,
Nae dat hem heeft ghestoort ons Vader Æther groot.

Virgilius, Cicero, en Euripides, zijn al eens sins/ dat den Æther (welckē Anaxagoras noemt den vyerighen Hemel) soude wesen den oppersten Godt / het welc soude zijn den Iuppiter: Maer Augustinus in het vierde Boeck der stadt Gods / wou den Heydenē eenen corten wegh voorhouden / soo sy wijs wilden wesen/en aenbidden slechs den eenigen Godt / in plaets van soo groot ghetal Goden/desen mochtē sy achten dē Iuppiter in den Æther, Iuno in de Locht/ Neptunus in de Zee / Pluto in d'Aerde/ Vesta in de heerden der huysen / Vulcanus in de schoorsteenen der Smeden/en so voort / dat Godt schier al is wat sy voor Goden hielden te wesen. Daerom wanneer sy den eenighen waren Godt aenghebeden hadden/souden sy alle zijn eygenschappē en deuchden in hem ooc danclijck aengenomen hebben. Nu om van Iuppiter te schepden / by dat men by eenige leest / hy is gheweest een wijs Coning/die onder ander dingen/die hy loflijck dede/ den rouwen volcke met goede leeringhe dede nae laten Menschē vleesch te eten/dat voormaels/gelijck inde nieuw Weerelt / oock seer in gebruyck was. Hy voerde inden krijg den Arendt in zijn Vaendelen / daerom voeghtmen hem den Arent by: den blixem/ om dat de Planeet-sterre Iupiter den blixem veroorsaeckt. By zijn veranderingen in verschepden gedaenten / zijn te verstaen de verschepden gemoeden/en ghedachten/welcke de gene die overspel en oncuyshept nae trachten/plegē te hebben: waer van elder ter voeghlijcker plaetse ghesproken wert. Iuppiter is als ander Menschen gestorven/en begravē in Creta, so Lucianus, en Epiphanias (die daer zijn graf sagh) getuygē. Maer Callimachus in zijn Godlossangen/ belijdt zijn graf van dē Cretensers bereydt te wesen: doch schijnt zijn doot te versaken/daer hy seght:

De Creters maeckten t'graf dy Coningh groot besonder,
Doch blijft niet door de doot, u Godtlijck wesen t'onder.

Van Lycaon.

NV volght den wreeden Lycaon, Tyran van Arcadien/ welcken so boos was/ dat hy Iuppiter te gast hebbende/ des nachts meende vermoordē/ des wert zijn huys verbrant/ en hy in Wolf verandert. Dese versieringhe schijnt gehoots uyt een gheschiednis/ van Leontio verhaelt: hoe de Molossē/ volc in Epirus, nu Albania geheetē/ met den Arcadische/ ghesept Pelasi, wiens Coning Lycaon was/ na langen krijch waren gecomen tot vredich verdrach/ des hadden de Molossen Lycaon gegeven tot Gyselaer eē schoon edel Jongling. Doe den tijt verloopen was/ en Lycaon den Gyselaer niet weder en schicte/ hebben de Molossen Gesanten gesonden/ hem wederom te eysschē/ en te halen. Lycaon achtende dit weder eysschen groote stouthept/ en vermetenhept te wesen/ als wreet Man vol boosen hooghmoets die hy was/ wert heel verstoort/ hy dede den Gyselaer dooden/ en noode dē Gesantē met hem te noenmale. Onder ander die aen tafel warē/ was vande Arcaders een Jongling van grooter cracht/ geheetē Lisamas, en naemaels Iovis, dat is Iuppiter, desen siende voorgericht de leden des dooden Gyselaers tot spijse gekoockt/ wert om deser onmenschelijcke wreethept heel toornich/ wierp de tafel om/ vergaderde een deel zijner vrienden/ bevocht en verwon den Tyran/ den welcken met sommige van den zijnen nam de vlucht tot de Wildernisse/ alwaer hy hem onthiel/ en onderhiel met straetschepnden/ en doodē so veler hem in handen vielen. Hierom werdt ghesept/ dat Lycaon door Iuppiter in Wolf was verandert: Wāt alle bloetdorstighe Menschen worden geheeten Wolven/ ghelijck Plautus den Poeet in zijn clucht-spelen seght:

Geschiedighe verclaringhe op Lycaon in Wolf verandert.

Quaet mensch is mensch een Wolf beschadicht:
Goet mensch is mensch een Godt weldadich.

Zijnen naem op Grieck is so veel als Wolf: wāt Lycos is gesept Wolf. Zijn Vader was Pelasgus, soon vā Iuppiter en Niobe, zijn Moeder was Melibœa, dochter des Oceans, (oft so Apollodorus segt) de Nymphe Sylene, zijn dochter was Calysto, waer van int ander Boeck volgt. Hy soude (so eenige meenen) met eē deel zijner kinderē in Wolf zijn verandert/ om dat hy op den Lycaecksschen Iuppiters Altaer een kindt hadde ghedoodt/ en d'eerste was die tbloet proefde. Daer zijn noch ander versieringe/ gelijc die vā onsen Poeet/ op het moorden der gasten/ waer van wy yet leerlijcx sullen soecken voort te brenghen. Het is openbaer/ dat d'oude Dichters door sulck versieren hebben den Menschen willen leeren breydelē/ en matigen de beweginge des geests/ en hun aenlepden tot beleefthept/ goedertierenhept/ en vreese Gods: Jae hebben ghetracht het menschelijck leven gantschelijck te goedaerdigē/ en te vervullen met alle deuchdlijcke goede zedē: daerom brachten sy voort eenige oude seltsaem vertellingē vā menschē des voorledē tijts/ en dat de Goden in mensch gedaente dē menschē somtijts besochten/ en quamē by hun herbergē/ in schijn van schamel vreemdlingē oft reys volck/ om t'ondervinden/ of de Menschen hunnen even gelijcken oock eenige evenhept oft gelijckhept deden/ loonende dan de gene/ daer sy miltherrich onthaelt warē/ en hart straffende de vrecke en wreede/ diese huyssesting ontseyden/ oft verongelijcken wilden.

Ander oorsaeck zijner veranderinghe in Wolf.

Leerlijck aenwijs op Lycaon.

Den Poeet beschrijft den Seyndtvloet/ die Iuppiter om de boosheyt der Reusen/ oock om hun hooghmoedich wreet gheslacht/ en om d'overdadighe wreetheden van Lycaon, liet comen over de Werelt. Verwonderlick is/ hoe onsen Poēt verhaelt/ dat het van God voorschickt was/ dat de Weerelt naemaels met vyer most vergaen/ schijnende of zijnē geest door eenige verborghen

gen kracht der waerheyt hier is worden gedreven. Hy noemt in plaets van Noach, Deucalion, die met zyn huysvrouw Pyrrha alleen behouden wierd/ welcken wy nu oock behooren te kennen.

Van Deucalion.

Deucalion is (soo voorseyt is) den soon van Prometheus en Climene, Pyrrha zijn huysvrouwe was de dochter van Epimetheus, en Pandora zijn rechte Nichte. Desen Deucalion hadde zijn wesen te Athenen/en stichtede daer een Kerck. Men houdt voor wis/dat hy is gheweest Coningh van Thessalien. Hem wort nae ghegheven/ dat hy was een wijs/ oprecht/ eerlijck/ en Godtvruchtigh Mensch/ en daerom den soon van Prometheus, dat is/ der wijs heydt. Hy wiert om zijn deuchtsaemheyt verlost van den Seyntvloet/ doe alle de boos wichtē van zijner Eeuwen verginghen. Eenighe seggen/dat hy Thessalisch Coningh wesende/daer in't Landt een groote watervloedt is ghecomen/ en hy seer sterre-wijs wesende/ 'tvolck behieldt/ t'welck hy by hem op den Parnasse-bergh vergaderde: waer op de Fabel ghebouwt van de Poeetsche Seyndtvloedt soude wesen. Nu met de eenighe behoudinghe van Deucalion en Pyrrha, wort aenghewesen de ernstighe Zonde-hatinghe Gods/int ghemeen straffen der boose: ten anderen/zijn liefde en vriendelijcke gheneghentheydt tot den vromen: den welcken/ oft hy schoon toelaet/ dat hem grouwlijck omvloepen Seyndtvloedighe stroomen van benautheden/ en tegenspoeden deser ellendigher weerelt/ soo en ghedooght hy niet/ dat hy mistroostich en wanhopich daer in soude verdrencken/ te gronde gaen ofte verderven. Nu alsoo de menschen/die nae desen onder gangh op den Parnassus behouden waeren/ ofte noch leefden/ noch heel rouw/ onbesneden/ en verherdt waeren/ onwetende hoe men Gods-dienst soude oeffenen: En dat sy van Deucalion en Pyrrha geleert/ en onderwesen zijnde/ menschlijck/redelijc/ ende Gods dienstich werden te leven/ wiert ghesept/dat Deucalion en Pyrrha van steenen Menschen hadden ghemaeckt. Virgilius int eerste van zijn Lantwerck/ schijnt hier mede te willen segghen/ dat den Mensche heel te versteent is/ en te hardt op zijnen even oft selvighen mensch/ seggende:

[Left margin: ...eetsche ...ntvloet ...t op ...ouwt.]

[Right margin: Leerlijck aenwijs op den Seyndtvloedt en behoudenis van Deucalion.]

> Doe steenen eerst te werpen hier begonde
> Deucalion in s'Weerelts ydel ronde,
> Daer Menschen zyn van komen, t'hart gheslacht.

Als of hy seyde/ gelijck sy van steenen zijn voortcomen/houden sy altijt sulcken harden en wreeden aerdt.

Van den Draeck Python.

Den grouwsamen grootē Draeck Python is na der Seyntvloet uyt der aerden ghewassen: Eenige makender/doch onvoeghlijck/van den Reuse Typhon, die Iuno door eenen uytslagh uyt der Aerden soude hebben doen wassen/ daer in't vijfde Boeck van volgen sal. Nu desen Python heeft Apollo met zijn scherpe jagt-pijlen gedoodet. Dese Fabel bevindtmen uyt een gheschiedenis te zijn ghenomen/ te weten/dat Apollo by den vliet Cephisus, dicht aen den berch Parnassus, met zijn pijlen ombracht eenen boosen en grooten Tyran/ gheheeten Python, toeghenaemt wesende Draeck/ en dat de toesienders vast riepen/ seyndt pijlen/ oft schiet: Waer uyt is ontstaen een ghemeen vreuchdich gheroep der overwinninghe/ Io Pæan, Io Pæan, dat daer nae altijt in't ghebruyck was/ so onsen Poeet in zijn Minne-const in't tweede Boeck verhaelt/segghende:

[Right margin: Waer uyt de Fabel van Python is ghecomen.]

> Roept Io Pæan nu, jae dobbelt dees ghesanghen:
> 'tGhevoghelt dat ick socht, heb ick in't net ghevanghen.

Nu om hier eenige uytlegginge van te hebben/ is Python op Griecx/ verrottinge/welcke van te groote vochticheyt ontstaet/ en wordt van Apollo de Sonne door haer heete stralen verteert/en te niet ghedaen/ die andersins groote Sieckten souden veroorsaecken.

[Left margin: ...erlijck ...eggingh ...ython.]

Eenighe

Eenighe segghen / dat Apollo van zijn suster Diana in dit Python dooden was gheholpē/nemende so wrake over hem/ van dat hy hun Moeder Latona bevrucht wesende / hadde door Iunonis haet vervolcht / waer van volcht int seste Boeck. Nu Latona is vergeetlijckheyt / en Python d'overvloedighe quaden / en swaricheden deses ellendigen levens / welcke door vergeetlijckheyt worden wech genomen / te weten / door haer kinderen / Apollo, en Diana. Apollo hier verstaende lieflijckheydt der Musijcke oft Maet-sangs / en Diana de lusticheyts des Jachts / twee dinghen die s'Menschen ghemoeden seer vermaecklijck zijn. Andersins mach met Apollo oft lieflijcke Snaren-const gesept wesen / schoon en welsprakighe vermaninghe / oft vriendlijcke / soete / en wijse troost-redenē / die de verderflijcke becommeringe des herten wech nemen: Met Diana den nacht / die door den slaep de ghemoeden verlicht / en veel droefheyt doet vergheten. Den twist des booghschietens tusschen Apollo en Cupido, en is anders niet / als het schil dat ter werelt is / tusschē nut en lust / oft t'behoeflijck en t'behaechlijck. De stralen Phœbi, dat is de hitte der Sonnen / zijn den Menschlijcken leven uptnemende nut en vorderlijck. Daer tegen de stralen der Liefden / hoe wel sy behaechlijc zijn / en zijn ten deele gelijc der Sonnen ter teelinge dienen / tot s'werelts onderhoudt / als sy wetlijck en maetlijck zijn / soo zijn sy nochtans veel soo giftich en hinderlijck / datse reden verderven / t'verstant verduysteren / ghemoet en sinnen verblinden en beraest maken. Soo dat onsen Poeet / om de grootheyt van de cracht der Liefden t'openbaren / secht / dat Cupido met den gulden strael de Sonne heeft overwonnen: bewijsende / dat den mensch veel tijdt meer behertich / en na tracht zijnē lust oft ydel genegentheyt / als het gene hem nut / bequaem / en tot zijn welvaren dienstich is. Nu hoefden wy wel te weten / wie desen so crachtighen Schutter is / die Apollo soo overwonnen heeft.

Leerlijck uytlegh op het dooden van Python.

Wtlegh op den twist van het schieten tusschen Apollo en Cupido.

Van Cupido.

Plato, oock verscheyden Poëten / eygenen Cupido ongheltjcke Ouders toe. Onder welcke eenige niet al te eenich met hun selven zijn: want den ouden Poeet Orpheus seght / zijn Vader te wesen Saturnus. Elder / dat al de liefden zijn voortgheromen van Venus. Pausanias secht / doe Venus uyt der Zee quam / was sy ontfanghen oft ghewelcomt van Cupido. Secht oot / dat men gelooft Cupido den jonghsten der Goden / en den soon van Venus te wesen. Plato, die in een plaetse secht / dat men de Ouders van Cupido niet en weet / secht elder dat men secht / dat doe eens de Goden met goet chiere maken Veneris gheboorte vierden / Porus, Godt des overvloets oft rijckdoms / te veel Nectars gedroncken hebbende / gingh droncken wesende wandelen in den hof van Iuppiter, daer hy vont Penia, Goddinne der armoede / welcke hy bevruchtende / hem namaels baerde Cupido, den welcken Veneri wert gegeven om haer te dienen / en alles te doen wat sy begeerde: En hierom soude hy gemeēt wesen Veneris soon te zijn. Sappho de constige dichtster / maect hem dē soon van Hemel en Aerde: Simonides, van Mars en Venus: Acusilas, van de Nacht en de Locht: Alcæus, van de Tweedracht en Zephyrus, oft dē westē-wint. Cicero int Boeck van de Natuere der Goden / noemt verscheyden Cupidons, van verscheydē Ouders oft geslachtē: Den eersten / van Mercurius en Diana: den tweeden / van Mercurius en Venus: den derden / gheroemt Anteros, van Mars en Venus. Doch watter van ghesept wort / de meeste overeenstemminge is / dat het is den eersten soon van de Goddinne Venus: welcke doe sy hem hadde gebaert / wert van Iuppiter seer bekevē want hy oordeelde aen t'kints ghedaente / dat door hem onder den menschen groote beroerten soudē ontstaen / so dat beter waer hem t'te dooden / dan met hem te latē levē / t'verderf der Menschen voortgangh te laten hebben. Venus vreesende dan t'dreygen

Verscheyden meenīgē van 't comst van Cupido.

Porus, Godt des overvloets.

Penia, Goddinne der armoede, Moeders van

Verscheyden Cupidons.

Fabel van Cupidons voedinge.

van Iuppiter, droeg Cupido verbergen in de wildernis / alwaer hy ghevoedt midden den wilde dieren: dese suygende / soop hy met den Melck oock hun straffichept/en behiel hun eygenschappen en wesens. So haest hy Boge con handelen / maeckte hy sich selven eenē boghe van Esschen hout/en pijlen van Cypressen/oeffenende hē eerst den wilde Dieren te schieten/van daer bestont hy in den steden der menschē herten te treffen. Eyndelinge creeg in eenē tros van goudt/waer mede hy de gantsche Werelt onder zijn macht ghecreegh. Een Griecx Poët Palladas te deser oorsaeck segt/dat Cupido draegt eē bloem en eenen Dolphijn, bewijsende dat hy d'Aerde/en de Zee in zijn gewelt heeft. Een ander Griec Philippus schrijft in eē Epigramme, dat de Cupidons met een verrasschinge den Hemel/oft der Goden huys ingenomen hebbē/en wapenden hen rijckelijck met seer heerlijcken roof / nemende Phœbus zijnen gulden koker en boge/ Iuppiter zijnen blixem/ Hercules zijn knodse / Neptuno zijnen dry-tant/Mars zijn ē Kreeft/en Bacchus zijn beveylde Toortse / Thyrses, waer by segt hy/niet is te verwonderen/dat swacke Menschen hun met de pijlen der Liefden laten treffen / dewijl de Goden hem met hun reetschap hebbē toegerust. Plato noemt Cupido den geluckichsten / besten / en schoonsten der Goden: Hy beschrijft oock twee Cupidons den eenen Hemelsch/ en den anderen den gemeenen. Sommige beschrijven hem niet alleē blint te wesen/maer voegen hem by voor geselschap dronckenschap/ droefhedē/ vyantschappen/ tweedrachten / en dergelijcke plaghe. Marullus den Poeet beschrijft op deser meyninge een schoon Epigramme/ in een t'saemspraeck/seggende:

Cupido met de bloem en Dolphijn, waerom.

De Liefden winnen den Hemel.

T'geselschap van Cupido.

Wiens is dit dertel kindt? 't Hoort Venus toe dit wicht.
En zijnen koker doch, waerom vol menigh schicht?
Al is hy dom, hy can wel schieten sonder falen,
Op die hy mickt, en voert daerom die scherpe stralen.
En waerom gaet hy naeckt? Slecht is hy onbedeckt:
Hy toont hem al geheel, en haet die sich bedeckt.
Waerom is hy een kindt? Om dat hy sulcx doet blijcken,
Oock 't oude volck, dat haest int graf sal moeten strijcken.
Van wien ist soo ghevlerckt? van ongestadicheyt.
Waerom geen voorhooft oock? Het laeyt quaetwillicheyt.
Wie maeckt hem d'oogen quijt? De woeste vuyl wellusten.
Wie maeckt hem magher dan? Lust, sorgh, en drucx onrusten.
Wie gaet voor desen Godt? De dronckschap, overdaet,
Oncuysheyt, langen slaep, en luyheyt Moer van 't quaet.
Wie gaet beneven hem? Krijgh, haet, verwijt, en schande:
En stadich volgen hem geschillen veelderhande.
Maer wie dorst gheven hem hoogh by den Goden plaets?
Die selfs deelachtich zijn, jae werckers des misdaets,
De Menschen. Maer waerom? Om dat hun doen mispresen,
Dewijl't de Goden doen, te soeter soude wesen.

Alle versieringen der ouder Poëten overgheslaghen/ laet ons mercken wat sy in ernst met Cupido hebbē gemeent: So is 't ghevoelen van eenige der oude Schrijvers / oft Philosophen / als Thales, en dergelijcke/dat 't water tbegin soude wesen van alle dingen. Oock is dit element ongetwijffelt een besonder stoffe/bequaem en noodigh tot der voort-teelinge; doch niet sonder Cupido, die men mach noemen /de Liefde/ oft Manlijck toedoen/ oft een vyerige hitte/oft eyndlic eē Godlijcke kracht/ die aller schepselen wasdom gheeft/na dat Empedocles seght: en dat liefde een Godtlijcke kracht wesende / is een seker begheerte in alle dingen / om hem te vereenighen en versamen / om zijn ghelijck wesen oft gedaente te teelen: oft om anders te seggen/een Godlijck verstandt

Wat Cupido is te verstaen.

verstandt/de Natuere een sulcke geneghentheydt/ oft lust in is druckende. Hierom ist dat sommighe den Cupido so veel verscheyden Ouders toeschrijven: D'een hem willende van de stoffe des ongeschickten hoop Chaos voortgecomen hebben/maer ander/oft meesten deel van Venus: welcke Venus oor wordt ghehouden eygentlijck te wesen de begheerte/ die de schepselen hebben/ voort te brenghen hun gelijcke beeldt oft schepsel/ welcke begheerte ontstaet uyt eē wisse overeencominge der lichamen en ghematicheydt der Locht. Voorder zijn vleughelen/ die hy aen den schouderen soude hebben/ bewijsen d'onghestädicheden der Menschen/ in het verkiesen der verganckelijcke Wereltsche dinghen. Alsment nu hoogher drijven/oft verstaen wilt/beteyckenen de vleughelen der Liefde / dat de goetheyt Gods is seer veerdigh/ en sorghvuldigh tot vorderingh/en behulp der natuerlijcke dinghen. Sommige maken hem witte vleugelen/ beteeckenende een suyver/ oft houwelijcke Liefde. Petrarcha Jtalisch Poeet/ in zijn Triumph der Liefde/ geeft hem vleugels van duysenderley verwen / willende te kennen geven/dat d'oncuysche Liefde/ ongebonden wesende/ onversadigh is/ altijts genegen tot veranderinghe/oft vernieuwinghe. Isidorus van Pelusien seght/ dat hy ghevleughelt is / om dat als hy zijn begheerte voldaen heeft in eenighe saecke / die selve verlatende/ stracx op een ander vlieght. Aengaende dat hy ghewapent is met Boghe en Pijlen/is ter oorsaken/dat hy den dwasen Minnaer inden gheest doet lijden groot verdriet en onrusten. Xenophon seght/dat de Liefden zijn schutters gheheeten / om dieswille dat de schoone Menschen van verre quetsen moghen. Servius uytlegghende Virgilij dicyten/ seght/ de schichten oft pijlen van Cupido te wesen/ de nopingen des berouws en des drucks / die altijdt de Liefde navolghen. Andersins om dese Pijlen te trecken tot eenen hoogeren sin/ beteeckenen sy d'ongheloofelijcke/ oft wonderlijcke veerdicheyt/ oft snelheyt van den geest Gods/ die sich verspreydt/en lichtelijck onverhoets over al door is dringhende. Wat zijn blintheyt beduydt/is (nae t'segghen van eenige) ter oorsaken/dat sommige Menschen door den brant der liefden ongeschickt leven leydende/ vergheten/oft niet en aenmercken hun weerdicheyt/ en waer toe dat sy van Godt voorsien/ oft beroepen zijn/niet aensiende schade oft schande/Godtlijcke noch natuerlijcke Wetten/soo dat die sulcke met recht niet alleen blint/ maer kintsch/ en dwaes ghelijcken te wesen. By de naecktheyt van Cupido wordt oock by eenighe verstaen/dat den gheest Gods de dingen nootwendich deser Weerelt beschickt onghevepnst/ en vry sonder loon verwachten. Andersins bewijst de naecthеyt oock / dat de Liefde haer qualijc veynsen can / tusschen die Vryagie pleghende zijn. Cupido wort ghehouden voor den schoonsten/ besten/en oudtsten Godt/ om dat de Liefde/oft goedertierenheyt Gods eewich blijft/ en van aenvang der Weerelt dē Menschen gheopenbaert is. Hierom werdt versiert by den Poeeten/dat Cupido, den Hemelschen gheheeten/ van eerst aen is vermengt geweest inden Chaos: maer den Cupido die zijn woonste maeckt in de deelen onses geests/daer redelijckheydt voor swichten moet/is (na de meeninge van Phocylides) meer een woedende raserije/als eenen God/ ghelijck hy seght:

Wat de vleughelen van Cupido beduyden.

Wat zijn Pijlen beteyckenen.

Wat de blintheyt van Cupido beteyckent.

Wat de naecktheyt beduydt.

Cupido en is gheen Godt: maer een fel rasich woelen,
Dat alle Menschen doet seer grooten noodt bevoelen.

Van Daphne.

Van Daphne in Lauwer, en de beteyckeninge daer van.

DE veranderinghe van Daphne in Lauwerboom is versiert/ter oorsaken dat in't dal Tempe veel Lauwer wast: sy wort geseyt Dochter van Peneus, een vliet/vloeyende door dat selve dal. De beduydinghe hier van is dese/ dat Daphne vliedende de oncuyssche Liefde/aenwijst/ dat een Maeght/die haer Maeghdlijcke eere sorghvuldich bewaert/blijft jeughdich/ en behoudt

een

een gheduerigh goet welrieckende gerucht/gelijck den Lauwer ghestadich groen/goeden reuck van hem gheeft: Want sulc moet de Maeghdlijcke reynichheydt oock wesen onverandert/om spoedigh in eeren te bloeyen: En even alsoo den Lauwer in't vyer geworpen wesende groot getier maeckt/schijnende al brandende de vlamme te wederstrijden/sulck moet wesen den aerdt van een eerlijcke Maeght/de vlamme der oncuysheyt wederstaende/oot met gheerijt/als sy met eenigh ghewelt onbehoorlijck tot oneeren wort versocht/oft gedwonghen. Eenighe willen/dat Ovidius dees Fabel heeft verciert/om Augusto te behaghen/meenende met Apollo, Augustum, en met Daphne, Liviam. Den Lauwerboom is by den Heydenen van oudts voor Apollons boom ghehouden geweest; en also Apollo gehouden was voor dē Godt des waerseggheus en des ghcheymnis/waren oock daerom de Louwerbladeren tot waersegghen bequaem gheacht/en tot droom beduydinghen/leyden daerom onder hun peuluwen des hoofts Louwertacksk ens/om waerheyt te droomen/als sy slapen gingen: te meer heeft den Poeet hier op zijn vercieringe gebouwt/en eenen schijn ghegheven.

Van Io.

Van Io, oft Isis, in Koe verandert, wat het beduydt.

VAn Io, oft Isis, zijn verscheydē uytleggingen natuerlijc/en stichtigh/ oock in het thiende Boeck van Natalis Comes, die ick voorby gae/nemende voor een ander van Ioseph Horologgi Italiaē/te weten: Io becingelt in duysternis/bemint en onteerdt van Iuppiter, en in Koe verandert/is te verstaen de vochte levendicheydt van des Menschen wasdomschen gheest/oft saets/bemint van der Sonne/de welcke begeerich is/en gereghen daer in te wercken/dat dan in Moeders lichaem bevanghen/als met eenen dichten Nevel/om wel te bewaren: desen Nevel van Iuno, hier voor de Mane verstaen/wort wech genomē/welcke als Baer-Goddinne verwacht wordt/dat de Menschlijcke leden vermeerdert/en ten lesten in't licht ghebracht worden/ dan wordt dese verhaelde vochticheyt verandert in de Koe; want den Mensch heeft de ghelijckenis van de Koe/om dat het een vruchtbaer/en arbeydich Dier is/dewijl de Mensch willende met Menschen omgaen/moet vruchtbaer en arbeydich wesen/want hy tot arbeydt is gheboren/als den Voghel om vlieghen. Den Mensch dusdanigh dier wesende/wordt van Godt in bewaringhe ghegheven onder Argus den Herder/dat is te verstaen/de reden oft redelijckheyt/die aendachtich als met hondert ooghen alles aenmerckt/en overleght. Dese reden wort van Mercurio, dat is/van eyghen begheert/en behaghen tot den wellusten/en quade voornemens ghelockt/en in sondighen slaep ghespeelt en gheleydt/en worter met eenen oock van onthooft/en ghedoot/dat is/den Mensch van de redelijckheyt berooft/in een boos leven geraeckt wesende/de oogen die hem eerst niet dan alle gerechticheyt en deuchtsaemheydt aenmercken/en aendencken deden/worden ten lesten ghestelt in den Pauw-steert van der Goddinne des rijckdoms Iuno, t'welck anders niet en is/dan een overghegeven begeerte tot rijckdom/en hooghmoedighe lust tot ydel eere/met een toeghenegen aenschouwinge der onvolmaeckter aerdtscher schoonheydt/tot een uyterlijcke schade des gheests.

Ossen en Koeyen in sommighe Landen ploeghen trecken, en dorsschen.

Argus met hondert oogen, wat beduydt.

Van Mercurius.

Van het hercomen Mercurij.

DEwijl hier den Poeet Mercurium voortbrengt/sal voegen te hooren wie hy is geweest/en watter mede gemeent wort. Het comen over een Hesiodus in zijn Theogonie/Orpheus en Homerus in hun Goden-lofsangen/dat Mercurius is den Soon van Iuppiter en der Nymphe Maja, de Dochter van Atlas. Hy was gehouden den bode van Iuppiter, en seer behendich dief te wesen. Lucianus in zijn Tsaemsprake van Apollo en Vulcanus, schrijft/dat hy van in Moeders lijf scheen te versieren middelen om stelen: stracx ghebooren/ontstal hy Neptuno zijnen drytant/Mars zijn sweerdt uyt der scheyde/de Koeyen oft Ossen vandē Coningh Admetus,

Van Mercurij dieverijen.

metus, die Apollo bewaerde/ welcken hem dreyghende te schieten/ontstal hy Boghe en Pylkoker / zijn Moeder en Susters hemden in de badtstove / en Vulcano zijn tangen/ daer hy by was. So haest was hy niet gheboren/ hy en worstelde met Cupido, dié hy eé beentgen stellende stracx ter aerden wierp. Doe elc om t'verwinné hem toefdede/ Venus hem cusséde/benam haer sonder datset voelde haré gordel. En Iuppiter Venus hierom bespottende / ontstal hy zijnen Conings staf/ en soude hem den blixem ontnomen hebben/ had hy niet gevreest hem te verbrandé. Eens ontstal hy yemandt een schoon Peerdt/en gaf daer voor eenen scerigen Esel. Een nieuw ghehouwt Man ontstal hy een schoon Vrouw / en gaf daer voor een oudt tandloos vuyl Wijf. Eyndlijck hy wert gheheeten oock den Godt der Dieven/als Homerus in zijn God-lofsanghen seght:

Mercurius Godt der dieven.

Dees eer u sullen doen de menschen, dat nae desen
Van alle Dieven ghy sult eeuwich Heere wesen.

Hy was deerste die opbracht/de waaren en Coopmanschappé met gewicht en maet te vercoopen/doch niet sonder bedrogh te pleghen: daerom werdt hy gehoudé voor den Godt der Coopluyden. Hem worden veel Const-vindingé toegeeygent. De Liere oft Luyt soude hy van een doode Schiltpadde op den Nylus ghebouwt hebben/ waer voor hy int vrede-maken met Apollo over de Ossen-dieste in mangelingh hadde zijn roede Caduceus, welcke de cracht hadde van twee twistighe te vredighen/daer sy tusschen beyde ghelept werde. Om t'welc te ondervindé/ haer Mercurius eerstlijc wierp tussché twee slanghen die heftich vochten/ de welcke stracx vriendé zijn geworden/ so dat de roede met twee slangé bewõden is geweest/ en wert altijt gehoudé tot een teecken des vreeds. Hy was dé vinder der drij verscheyden Musijcktoonen / hoogh / middel / en leeghe oft grof. Was den eersté / die der Sterren loop waergenomé / en het Jaer en dagen het onderscheydich besteck bestelt heeft. Leerde oot den menschen Godsdienstich en beleeft zijn / waerom Horatius Flaccus seght:

Mercurius, Godt der Coopluydē.

Vinder v[an] verscheyd[en] Consten.

Mercurius ghy Atlas kindt schoontalich,
Eerstmael hebt ghy de Menschen, woest en dwalich,
Met u Musijck, en wijse soete stemmen,
Wel connen temmen.

Mercurius wort oot genoemt Hermes, op Griecx so veel ghseyt/ als Seyndt-Godt der Goden / oft Taelman der Goden: en Mercurius is so veel/als een woort oft reden. Cicero beschrijft/dat Mercurius den Egypters de letteren en wijse van schrijven heeft geleert/ en de Wetten/ en wert daer van dat volc geheeten Thoit, oft Theut, gelijck Plato ghetuyght. Om nu te verstaen wat hier mede ghseyt wort/ eerstlijck dat Mercurius, die tot behoef der ellendiger oft sterflijcker Menschen / so heel veel nutte saken gedaen/ en voort gebracht heeft/den soon van Iuppiter, beduydt/ dat de ghene/die hun bevlijten hunnen evé Mensche weldaet en alderley hulpe te doen/zijn waere kinderen Gods. En gelijck de slechte Heydenen sulcke uytnemende Const-vinders/en weldaders der ghemeynten/ in groot achten hadden/en Goden/ oft Godlijc meenden te wesen / hebben sy vele ghaecht kinderé van Iuppiter te wesen. Byson-der hebben sy oot den Coningen meest al Godlijcke eere gedaen / Tempelen ghebouwt/ en aengh ebeden /waer uyt de Poeetsche Goden hunnen oorspronck genomen hebben. Dat hy den woort-voerder/ oft Godé Bode is genoét/ is/om dat hy dé Mensché leerde goede en Godlijcke Wetten/gelijck of hy den wille der Goden hun uyt den Hemel op Aerdé hadde gebracht. Dat hy der Dieven/ en Coopluyden Godt is gehoudé/is/om dat de welsprekentheyt/

Waerom Mercurius den soon van Iuppiter.

Van w[aer] der Heyd[e]nen God[en] oorspron[c].

Waer[om] den bode Goden.

heyt/ alsse misbruyct wort/ alderhande boosheyt en ongerechticheyt can uytrichten onder den menschen. De Poeten versieren/ dat Mercurius met zijn roede can dooden verwecken / willende seggé/ dat de schoon sprake/ oft wel sprekentheyt / macht heeft dé blooden verschrickten den moet te verwecken en te doen leven : gelijck men leest van welsprekende Hooftmannen / die hun krijchsluyden een manlijck cloeck onvertsaecht hert hebben met constighe vermaningen doen hebben. Oock wort versiert/ dat hy alle dooden ter Hellen most leyden/ welck oock mach verstaen worden/datmen met welsprekentheyt den opgeblasen hoochmoedigen menschen can den moet doen sincken en vernederé. Hoe wel datter noch ander uytlegginge is / van dat hy de Sielen der ghestorven Menschen gheleydde ter Hellen/ oock sommige te woonen in nieuw lichamen: dat is ter oorsaeck/ dat hy den mensché hadde geleert/ dat alles wat sterft of wast / heeft zijnen oorsprong van bové. De vleugelen aen hoedt en hielen bewijsen/ dat den welspreker moet veerdich zijn/ en snel van geest en tonge/ om zijn woordé en antwoorden bequaemlijck/en alst behoeft haestlijc en vloeyende voort te brengé: Oock ghebruyckten de Griecken te segghen/van ghevleughelde woorden.

...t beduyt, ...t hy dooden can verwecken.

Waerom ...t hy de dooden ter Hellen leydt.

Nu comen wy tot de Fabel van Pan en Syringa, welcke vertellinghe Mercurius om Argum bedriegé dede. Eerstlijck wordt verstaen by Pan, de Natuere/ welcke gheseyt wordt te wesen den al: Oock is Pan op Grieckx te seggen/al. Desen al/ oft gantsche Nature/ met Pan afgebeeldt/ wort verlieft/ oft verwonnen van der Liefde / wanneerse bemint de selve dinghen diese voort heeft gebracht/ghelijck sy doet. Dese Syringa nu/welcke van Pan wort bemint/ is het bevallijck wel geschict lieflijck roeren des Hemel-cloots/ om dat hy met sulcke heerlijcke meesterlijcke Const en orden beleyt en bestiert wort/tot den eyndt/ daer hy toe is beschickt / en desen eyndt is beteyckent met de vliet Ladon. Maer dat Syringa veracht de liefde der Veldt-goden oft Satyren / daer by mach verstaé worden / dat oyt de beste Musijcke by den plompen Menschen weynich in achtinghe oft bemint is gheweest.

De liefde Pans tot Syringa, wat beduyt.

T'speeltuygh van Pan, met twelck Mercurius d'oogen des redens dede slapen / welcks soetheyt ons oock veel tijt slaperich maeckt / en ter doot brengt/ is te verstaen/te wesen/ de lustige volcomé schoonheyt der geschapé dingé/ daer wy den Schepper vergheetende/ al te seer onse hert en sinnen op stellen/ dat wy door de liefde der selviger ons selven verliesen.

Mercurij pijpken wat beteyckent.

Nu Iuno siende haren Herder doot/ en de Koe los van Argo, dat is / den Mensch sonder reden wesende / sy is genegen door toorne haer aen de selve Koe/te weten/den Mensch / fellijck te wreken / hem omsettende met quade gheesten / die hem nemmermeer laten rusten: maer hier van gedreven en beraest/loopt de werelt over/ geprickelt van onmatige begeerte des rijcdoms en de lusten des eergiericheyts/ Jae van alderley ongebreydelde passien/ die hem pijnigé / dat hy ten lesté comt in Egypten / welck is de duysterheyt des doots / daer wort hy Iside, welck beteyckent aerde: want hernemende de stoffe des beelts van dé eersté mensch/ worden wy ten lesten aerde. Jc hoefde nu wel voort te brenghen Iuno, Pan, Satyren, de Hamadryaden, en Naiaden, wat het al voor een volck is: maer sal eerst een weynich verhalen van de voorighe Syringa.

Wat beteyckent dat Iuno de Koe vervolght.

Van Syringa.

Syringa is gheweest de Dochter van Ladon, een vliet in Arcadien/welcke nu ter tijt groot is gelijck een Meyr. Wat van Syringa wesen en doen was/ vintmen genoech in den Text Ovidij: maer dit hoeven wy te weten / dat Syrinx op Grieckx is geseyt een fluyt / oft pijps gheluydt. Sy is de dochter van een vliet/om dat de Rieten oft rietpijpen aen t'water/oft in vochte plaetsen wassen. En van den Rieten heeftmen eerst de Fluyten ghemaeckt / waer van Pan den vinder wordt gheseyt te

Waerom Syringa dochter des Vliets.

 wesen/

wesen/ als onder ander schrijft Virgilius in zijn tweede Boerliet/ segghende:

t'Was Pan, die eerst beginsel heeft ghegheven,
Meer Pijpen t'saem met wasch aen een te cleven.

Oock Plinius in zijn sevenste Boec beschrijft/dat hy voor den Fluyt-vinder gehoudé wort. Dus was versiert/dat hy op Syringa was verlieft / om dat hy t'Fluytspelé oeffende/ en dat hy by de vliet Ladon stille wesende / zijn tijtverdrijf hadde te hooren de Rieté met den windt teghen malcander slaende/ en eenighe ghespleten zijnde ghelupdt gheven/ eenige nemende daer in blies/ en allentxkens tot Fluyten maeckte. Lucretius in zijn vijfde Boet/tuygende dit Fluyt begin onder den Herders so toegegaen te wesen/seght op dese meyninghe aldus:

Alsoo den westen windt blaest soetlijck in de Rieten,
En doetse als binnens mondts een sacht gheluydt ghenieten,
Heeft hy t'begin gheleert, een voysken op de Fluyt
Met vingher snel ghedans te spelen overluyt,
Hoogh, middel, op en neer, en droeve clachten maken,
In eenich lieflijck Liedt, nae dat de vinghers raken.
De Herders dan ghepast op dese pijpen meest,
Aldus met moeten daer verheughen hunnen gheest
In schaduw, binnen dat in gras-baer groene weyden
Hun kudden wit ghewolt al over al gaen weyden.

Van Iuno.

DAt Iuno t'eender draght met haer Man en Broeder gheboren was/ hebbé wy elder verhaelt. Daer is een gheschil by den Poëten / waer sy gheboren was. Strabo den Lant beschrijver/in zijn 9e. Boeck/ segt tot Argos. Homerus, is oock van die meeninge in zijn 4e. der Illyaden, en elder/daer hyse de Argossche noemt. Pausanias seght haer van Samos te wesen: Oock houden haer den meesten deel van Samos. Dit bewillicht Virgilius in't eerste Boeck der Æneidos: en Apollonius oock/in't eerste Boeck der reyse nae t'gulden Vlies: dan t'schijnt wel datse daer gevoedt was. Hier zijn noch meer ander meeningé van/ niet noodich wesende. Sy soude van Iuppiter bedroghen zijn gheweest/ in ghedaente van eenen half vervrosen Kockuyt/ soo Dorotheus int 2e. Boec zijner veranderinge segt. Sy baerde den Iuppiter Mars, Hebe, en meer kinderen. Sy was de Goddin van het Houwlijck: en alsmen haer te deser oorsaeck offerde / werdt de galle achter den Altaer wech geworpé/ om dat in den Echt gheen haet oft nijdt most wesen. Sy was (segt Homerus int 15e. der Illyaden) van Iuppiter gehangen in de locht aen eé guldé ketté / met aenbilden aen de voeten/en geen Godé conden dit beletten. Dese ketten mach verstaen wesen den Echten staet/ daer Iuno de Goddin van was. Oock wilde Iuppiter de Werelt met de gulden ketten ophouden: de Weerelt wort oock door t'Godlijc beschick met den Echté staet in geduerich wesen onderhoudé. Dese vereeninge en versaminge der Creaturen/ is Menschen noch Goden mogelijck te beletten / dan alleenlijck den Schepper self. Andersins beteyckent dat sy so gehangen was/dat sy is de Locht/ welcke Locht hier beneden is door natuerlijke cracht gevesticht/ aen hen boven-lichaem/ghelijck Plato in Timæens segt. De aenbildé aen haer voeten / vast aen haer seylsteenen tofsels/ zijn d'Aerde en t'water / die in de Locht schijnen verliesen / ghemerckt de Locht boven beydé sweeft. Sy is oock gheacht gheweest Goddinne des Rijckdoms / beloofde daerom Paris grooten Rijckdom/ dat hy haer den Appel soude toewijsen. Sy is Goddinne des Echts en Rijckdoms ghenoemt / om dat sy de Locht is te verstaen / en dat de goedertierenheydt der Locht alle dinghen te voorschijn brengt. Sy heeft veel Cameriers/ bewijsende de veelderley veranderingen der Locht; Den Pauw is haer toe-

Iuno Goddin des Houwlijcx.

Wat de ketten beduydt, daer Iuno mede op was ghehanghen.

Waerom Goddinne der Echt, en des Rijckdoms.

Waerom sy den Pa[uw] heeft.

toegeeygent/ om dat het is een hooch-moedich Dier/ schoonverwich geciert wesende: doch niet al volmaeckt/ niet schoon van voeten noch stemme. Soo en hebben de rijcke deser Werelt nemmer al hun benoeghen volcomelijck/ oft hun gemoeden en worden ooc menigerley aengevochten en gepijnight.

Van Pan.

Verscheyden meyninghen van Pans afcomst.

VAn Pans afcomst schillen de schrijvers verscheydentlijck. Eenighe segghen/ hy was geteelt by Penelope en Mercurius, in Bocx ghedaente. Homerus in zijn God-lofsanghen segt/ hem te zijn geweest den soon van Mercurius, en de Nymphe Dryops: noemt hem oock ghehoornt/ Geyte-voet/ en sangh-liefdigh. Maer Duris van Samos in een Boeck van Agathocle, segt/ dat hy is ghecomen van den Vrijers van Penelope, en dat hy daerom Pan hiet/ dat is/ al. Epimenides segt/ Pan en Arcas waren afcomstich van Iuppiter en Callisto. Onder meer ander meeningen/ Herodotus in zijn Boeck Euterpe seght/ dat Mercurius en Penelope zijn Ouders waren/ en Mercurius soudese hebben bedroghen/ daer sy Icari haers Vaders vee hoedde/ en dat in gedaente van eenen Bock/ die haer wel beviel.

Pans ghedaenis.

Waerom Pan van sulcke gestalt was/ te weten/ bove als een Mensch/ en onder als een Geyte/ met hoornen in't voorhooft/ met een root aensicht/ lang hayr/ en dicke langen baert: op't hooft droech hy eenen Crans van Pijn-telgerkens/ in de rechte handt een Fluyt met seven pijpen/ in de slinck eenen gecromden stock. Hy was den Godt der Herderen/ en een waernemer des vees. De versieringen overgeslagen/ leestme dat hy was een seer strijtbaer Hooftman/ onder Bacchus, die hem 't bysonderste last zijns heyrs gaf/ doe hy Indien ging winnen.

Wat Pan

Wat nu Pan beteyckent: Plato wil dat Pan soude wesen het beleydt van een reden oft vertellinge/ comende van Mercurius, oft uyt de gedachten oft overleggingen des geests. En dat Pan boven schoon Mensch gestalt hadde/ en onder mismaect en leelijck/ wil beteyckenen/ dat boven by den Goden/ oft in de Hemel/ waerheyt en volmaecthеyt is/ maer valsheyt en bedrogh hier beneden meest by alle Menschen. Zijn root aensicht/ beteyckent den Hemel des vyers: zijn hoornen/ de Mane: zijn hayr en baerdt/ zijn de stralen der Sonne/ ter Weerelt verspreyt. Zijn sevenpijpige speeltuygh/ de seven Planeten: gheluydt/ het goet vereenigen onderlinghe: den crommen stock/ het Jaer/ dat gheduerlijck weder om keert: zijn vleckte huyt/ dat hy omdraeght/ is den Hemel met sterren beset/ oft de gestaltnis der Aerde/ met dieren/ boomen/ vlieten/ berghen/ Zeen/ verscheydenlijck gheschakeert/ met meer ander beteyckeninge. Eyndlijck/ Pan is het/al. Die hem Herder en God van Arcadien oft der Bergen/ bequaem om vee voeden/ schrijven/ en meenen hem (schijnt) niet anders/ als voor de Sonne. Hy is worstelende met Cupido, verwonnen geweest: Liefde verwint Nature: Oock is Liefde/ die de teelinge aller gedaenten der Natueren verweckt. Ooc seggen de Philosophen/ dat Liefde en Twist zijn de eerste beginselen der Nature geweest. Hy soude om zijn Fluyt-vindinge zijn in't ghetal der Goden ghestelt/ oft om dat hy den Goden in ander gestalt nae Egypten riedt te vluchten/ doe den Reuse Typhon den Goden quam bestrijden/ en hy was in dese vlucht in eenen Geytebock verandert: en hebbende in desen Reusen krijgh hem wel ghedraghen/ werdt by den Goden aen de tweede Tafel gheschickt/ en werdt ghegheven in den Hemel plaetse/ en ghenaemt Geyt-hoorn.

Wat zijn gedaent en reedtschap beduyden.

Pan werdt den Capricornus.

Van den Satyren.

OM dat in de Fabel van Syringa van Satyren en Velt-goden wort verhaelt/ behoefde daer va verclaringhe te geschieden. Hun afcomst is niet seker. Het schijnt datse sonen zijn van Faunus, oft Saturnus: En als men eeniger versieringe soude glooven/ souden sy ghewassen zijn/ en oorspronk hebben genome van de bloede van Martias, doe hy van Apollo gevilt was. Plinius in't sevende Boeck/ in't tweede Capittel/

seght/dat in't Rijck van den Cartadulen / in de ghebergten van Oost-Indien/ onder den gelijcke nacht/ gevonden worde Satyren/dieren met Menschen aensichten / licht en snel te voet. Pausanias schrijft van eenighe bosschighe Eylanden/daerse oock ghevonden wierden / hebbende steerten als Peerden. Sy worden geseyt/seer oncuysch te zijn gheweest. Sy zijn (meenen eenighe)genoemt Satyren / na een Griecx woort Sathe / beteyckenende de prickelinghe van Venus. Sy waren medegheselllen van Bacchus, en trocken met Pan, verselt met den Prince Bacchus, Indien helpen innemen. Eenige houdense voor Demons, oft quade geesten: eenige voor sterflijcke schepselen: doch hebben (soo't schijnt) voor Goden oft half Goden gehouden geweest/en men offerde hun de eerste nieuw vruchten/ van appelen/ druyven / en dergelijcke. Daer waer wel veel meer van te seggé: maer dewijl niet besonders tot leeringhe by te brenghen is / laet ick dese Satyren varen/ dewijle datter in onse sprake wel breeder van is te lesen / en keere my tot den Nymphen / Napaden/en sulck gheselschap.

Vanden Nymphen, Dryaden, Hamadryaden, Oreaden, Naiaden, en dergheliјcke.

De Nymphen(na d'oude Dichters meeninge) zijn Dochters van den Ocean en Tethys. Dit tuyght oock Orpheus in den Godt-lossangh der Nymphen/en hy bedeeltse in verscheyden rotten oft deelen: Eenighe souden Hemelsche zijn / en ander Aerdtsche: Sommige gebiedt hebben over Bornen en Vlieten : sommige over de Zee: ander over Poelen / Marassen/ Weyden/en dergelijcke dingen. Sommighe willen dat d'Aertsche Nymphen hebben gevoedt Ceres en Bacchus. De Hemelsche seydemen te wesen Sielen des Hemel-cloots/ oock geheeten Muses, en de crachten die van daer toegang hebben tot ons. D'Aertsche hadden verscheyden Ampten / bedieninghen / oft Godtheden. Over de Bosschen / oft self Bosch-goddinnen: waren de Dryades, die ghenoemt zijn nae d'Eycken: want Drys is op Griecx eé Eyck. Dese waren gemeent / datse metten Eyckenboom wiessen / en verginghen / en daerom oock ghenoemt Hamadryades, want Hama is gheseyt / met / oft t'samen. Callimacchus ghetuyghende dees meeninghe / seght in een Hymne / oft Lossangh van Delos, aldus:

Verscheydenheyt der Nymphen.

Van Dryades, en Hamadryades.

Als over d'Eycken vloeyt een reghen lochtken soet,
De Dryades alsdan zijn vrolijck van ghemoedt:
Maer haest sy worden bleeck, met grooten druck beladen,
Alst coude hen aengrijpt, in't vallen vanden bladen.

Dese Dryades worden met namen ghenoemt van Pausanias, als Tithorea, Erato, en Phigalia. Claudianus noemter seven. Charon Lampsacus vertelt / dat eenen Rhoecus sagh in Assyrien eenen schoonen Eyck hanghende over een Vliet om te vallen / die hy ondersettede/datse langhe levende is ghebleven/ en doe openbaerde hem een Nymphe/ wiens leven en doodt was voorsien en besteldt in desen Eyck / datse niet langher leven en mocht / als den Boom zijn was haer wesen hadde : sy danckte hem seer / en wilde hem geven wat hy wenschen soude / voor zijn weldaedt: hy begeerende eens met haer vernachten/was sy te vreden / en soude hem ontbieden tijdt en plaetse met een Honichbye. Apollonius in't 2e. Boeck van de gulde Vliesche reyse/seght/dat den Vader van Paræbius, willende vellen een seer schoon Eyck/ werdt te sien een Nymphe / welcke badt seer deemoedigh om vergifnis / dewijl haer levens langde aen den ouderdom deser Eycke was bepaelt oft besteldt. Den snooden Boer op dit ghebedt niet achtende / de Godtlijcke macht in den Boom be[illegible]oté/ nam wrake over hem/ en oock mede over zijn kinderen. Den verhaelden Charon Lampsacus seght/ Arcas, soon van Iuppiter en Calisto, oft

Cluchtighe Fabels van Dryades, en Hamadryades.

oft van Apollo (so eenige meenẽ) heeft jaghende in een Bosch ontmoet een Hamadryade Nymphe / die hem liet weten datse in stervens noot was / om dat d'Eycke / daer sy haren wasdom mede hadde / was ghestelt oft in staet / om door de cracht des vliets wech te wesen gevoert / bad daerom hertlijck / haer te willẽ verlossen: des hy na haer begeerte de Vliet van de Eycke afwẽde / en bevestighdese rontom met aerde: en in vergeldinge der weldaedt / geniete hy haer gheselschap / en baerde hem twee kinderen. Siet wat de Heydenen voor vreemde droomen inde herssenen gedruckt / voor waerheyt ghevoelden / en met beuselige Godlijcke vreese bevangen gingen: Want sy meenden / dat in alle dingen Godhedẽ schier waren. Met veel dergelijcke becommeringen waren oock de Mexicanen in hun gemoeden behangẽ / meenende over al / in Bergen / Boomen / Vlieten en Bornen / Godtheden verborgen te wesen.

Ydelheyd der Heydenen.

Van de Oreades, Bergh-goddinnen.

Nu hebben wy te segghen van den Bergh-goddinnen / de Oreades, oft andersins Orestiades, dese waren geboren op de Bergen / oft onthielẽ hen altijts daer op: want sy nae de Berghen ghenoemt zijn / naedemael Oros op Griecx is te seggen geberghte. Strabo in't 10. Boeck / noemtse dochters van Hecateus, en van de dochter van Phoroneus. Maer Homerus in't seste der Illiaden, maectse de dochteren van Iuppiter, en noemtse Orestiades. Strabo noẽter vijf. Virgilius int eerste der Æneidos, noemtse gesellinnen van Diane, en seght / datse duysent waren: Met welck ghetal wil hier ghesept zijn / oneyndlijck / oft veel. Sy soudẽ d'eerste zijn geweest / die den Menschen afwendden malcander te eten / dewijle sy op de Bergen wonende / niet aten als Eyckelen en Castagnen: en een onder hen vondt d'Honichraten / dese hiet Melissa, en van haer gecregen de Honichbyen den naem / oock is Meli op Griecx Honich gesept. Eyndelijck / dese Nymphen hadden d'heerschappije over alle gheberchten / alle wilde Dieren en Voghelen / diese met Diana vervolghden / en te vangen sochten. Daer waeren oock Nymphen der

Van de Napææ.

Weyden / groen hoven / en Lust-hoven / als Napææ: want Napos, is Cruythof / oft weyde gesept. Doch Thomas Porcacchi, die d'Arcadia vã Sannazaro uptleght / seght / de Napææ Borne Nymphen te wesen. De Nymphen der vlieten waren genoemt Naiades: Dese Naiades waren ghesept te wesen uytleghsters van het geheymnis der Goddinne Themis, op dẽ berg Parnassus: want haer geheymnis / oft Godtlijcke antwoorden / waren soo onbesuyst en dobbel / datmense sonder de Naiades uptleggen niet conde verstaen. Dat sy Naiades heeten / is van't Griecx woordt Naiein, welck beteeckent vloepen. Het zijn eenige diese dochteren der Bergen heeten / om dat de Vlietẽ daer van oorspronk hebben: en alsoo wy int begin sepden / zijn sy dochterẽ van den Ocean en Tethys. Thales Melesiaen noemt t'Water begin aller dingen: Soo dat (na der Poëten seggẽ) Ocean en Tethys hebben voortgebracht een groot getal Zee-goden / Vlietẽ / Bornen / en Nymphen. Hoe dese Vliet-goddinnen in de hooft-aderen der Vlieten woonden / in glasen stoelen saten / waterverwighe wolle sponnen / en dergelijcke / verhaelt Virgilius, int vierde Boec zijns Lantwercks / in de clucht van Aristeus.

Van de Naiades.

Daer waren oock Nereides, oft Nereines, die hadden hun heerschappije in de Zee: dan my dunckt / dat wy te lange met dẽ Nymphen onledich zijn / het waer tijdt dat wy yet hier van uyt te legghen hadden / ist niet stichtigh / ten minsten natuerlijck. Soo ist te weten / dat de Nymphen dochters des Oceans oft der Zee / en Moeders der Vlieten zijn: By hen is te verstaen de cracht en deucht der vochticheydt / die d'Aerde verselschapt / tot voorteelinge van dieren / boomen / stammen en vruchten / en voesteren also (als verhaelt is) Bacchus en Ceres: dochter des Oceans, om dat den regen oft wolcken uyt der Zee rijsen / die der Vlieten oorspronk zijn: zijn daerom van den Poëten genoemt vruchtbarighe bloembrenghsters / en desghelijcx. Hier mocht ick Sales wel by voeghen / die een Goddinne der Herders was / doch by den Griecken

Van den Nereides.

Van Pales.

onbekent. Dese/na dat eenige Latijnsche segghen/is so ghenoemt na Palea, dat is/Kaf/ oft stroo/ t'welck de Herders te hoop brachtẽ in haer Feest/ en ontstakent/ springhende dan d'een nae d'ander over t'vyer. Dit geschiede altijt den eersten Mey / buyten in't velt. Sommighe hieten dese Pales, Grootmoeder / en Vesta. Sy steldense oock somtyts in ghesel schap van Apollo, ick acht/ om dat Apollo oock een Herder was geweest. Doch vinde in alle dees fabulẽ der Nymphen geen leeringe : dan men conde wel yet ramẽ op de Dryaden oft Hamadryadẽ, die in de boomen hen leven hadden/ hoe de ziele gemeen is met den lichaem / oft dat de menschen by boomen zijn gheleken/ en dat de vruchtbarige meest gepresen/in weerden zijn/ en in den hoven bewaert daer d'ander dickwils ten vyere gheschickt/ en verbrandt worden : dat het oock soo met den menschen toegaet/de deuchtsame wordẽ bewaert in een eerlijc gerucht / en d'ander schandich wesende worden vergeten / en hun namen van onder de deuchtsame uytgeroept.

Den twist om der edelheyt tusschen Phaëton, welck woordt is te segghen/ ontstekinghe/en Epapho, den soon van Io, oft Isis, welcke d'Aerde is / is anders niet als d'oneenicheyt tusschẽ de twee Elementen / Vyer / en Aerde/ de welcke onderhoudẽ worden in de meeste ghelijckheyt als mogelijck is/door de goedertierenheyt van de natuere der Locht en des waters:want t'elcke reys dat t'water (by manier van seggen) siet/ dat de crachtẽ van de stralen der Sonne/ meerder willẽ wordẽ door zijnen keer (als wesende Vader des vyers) hier beneden/ de Locht ontstekẽ en verhit wesende/bevlijtiget voorseyde Water met den Lentschen en Herftschẽ regẽ so veel te wege te brengen/dat d'Aerde so weynich schade bevoelt van den brandt der Sonnen alst moghelijck is: Te weten/wanneer de Sonne haer verheft nae ons toe / als d'aerde het swaerste gewelt des Hontteyckens ghevoelt heeft/ begintse weder verlost te worden/als de Son t'gewicht-teecken voorby treckt tot het Schorpioen. Insghelijcx als d'Aerde door te veel water mits overvloedige vochticheyt onvruchtbaer soude wesen/so comt de Locht met den winden/ en verdrijft de wolcken en nevelen/ en maeckt dat der Sonnen stralen doordringen tot in der aerdẽ/ droogende en benemẽde de al te groote vochticheyt/ en maect also d'aerde weder nut en bequaem vrucht te brengẽ. Dat Phaëton zijnen Vader Apollo ging soecken/ beduydt / dat de hitte verstroyt/ en verdeelt in veel deelen/wederom keert tot zijnen Vader/dat is/tot de Son.

Phaëton en Epapho twists bedinge.

Eynde des eersten Boecks.

Wtlegginge/en sin-ghevende verclaringe op den Metamorphosis Publij Ovidij Nasonis,

Door C. V. M.

Het tweede Boeck.

Phaëtons fabels oorsprongh op een wijse.

De Fabel vã Phaëton is genomen en versiert uyt eẽ geschiedenis/ die oock van Eusebio en Orosio is beschrevẽ: Te weten/dat tẽ tijde des Atheenschen Coninghs Cecrops, in Griecken was een ontstekẽ hitte wonder groot/ die niet door menschẽ doen / maer van den Hemel af ghesonden was/en was geheeten d'ontstekinge van Phaëton : Dese verbrande den velden / makende de vruchtẽ tot asschen/ verdroochde den Vlieten/verbrande den Stedẽ/ en verderf de huysen / soo dat t'volck vluchtede waer het best mocht oft meende behoudẽ te wesen : Dees hitte duerde eenige maẽdẽ/datse niet mocht gelescht worden/tot dat den Herftschẽ regen

regen die gantschlic ten eynde bracht. Nu Phaëton is ghesepdt ontstekinge/ als ghesepdt is/oft branden/want het woort Phaëto beteeckent branden/wesende / aldus den soon vander Son/ welcke oorspronck en borne des vyers is: oock den soon van Clymene, welck beduydt water of vochticheydt/want dit woort comt van Clio, in't Griecx so veel gesept/als golvinge/ oft vloepen: dewijl het vyer niet en mach ghedueirich zijn/ ten zy dat het door vochtichept/die hem is toegheepgent/gheholpen oft onderhouden is. Dit comt over een met t'ghevoelen van Anaxagoras, en Heraclites, de welcke hebben ghehouden / dat de Sterren vyerich zijn/en ghevoet van den vochten damp/ die de Son door cracht van haer stralen optreckt van der Aerden / en wanneer dese dampen comen te ontsteken/ alsdan is de hitte uytnemende / ghelijck men dat in den Somer bevinden mach: te weten / als de aerdtsche dampen verdicken / ende het weder hem tot reghen schickt/de Sonne dan dese verwarmende / is de hitte schier onverdraeghlijck. Den eysch van Phaëton, den Son-wagen te mennen/ is s'Menschē aengeborē lust tot groot worden/ die meest in elcken wordt gespeurt. In dese meyninghe werdt gheraden/ den middelmatighen wegh te houden/niet al te hoogh/noch te leeghe varende. Dat Phaëton de toomen liet vallen / doe hy quam in den brandenden wegh / op den twintichsten graedt des ghewichts / en thienden des Schorpioens / is te segghen/ dat het dan groote droochte is/terupt wordt verbrant/en d'Aerde tot vruchten onbequaem. En dat Phaëton gheblixemt wordt in't midden van den Herfst van Iuppiter, is te verstaen/ dat te sulcker tijdt de hitte wordt ghelescht/ en d'aerde door t'ontfangen des reghens t'brandighe aensicht verlaet / vroplijck en lustigh wordende/ om voort te teelen. Dese Fabel leert oock/ hoe schadich het is/ dat kinders/ oft kindtsche Coninghen oft Overhedē heerschē over de Landē/ wat grooter verderf / neffens hun eyghen daer

[Wat Phaëton gheseyt]

[Phaëtons eysch wat beduydt.]

[Phaëtons wagen mennen wat beduyt natuerlijck.]

[Phaëton gheblixemt wat beduydt naetuerlijck.]

[Leerlijck uytlegh van Phaëton.]

van in't ghemeen ontstaende is: sulcke onwetende oft onverstandighe heerschers worden hier van den Poet afghebeeldt/ en berispt. Dese Fabel is noch ghebouwt op een gheschiedenis van Phaëton den Coningh van Indien: den welcken hoochmoedich wesende / groot gevoelen van zijn eygen wetenschap hebbende/al was hy dwaes/ sonder oordeel of verstandt/een ontallijck volck verdorf met zijn Wetten/ valsche en boose instellinghen/als wesende te recht t'vyer der doolinghe/ waer mede hy al zijn Landt verbrande. De Dichters hebben hun versieringhe gebout op dese Phaëtons doot/ welcke ghesciede op de vaert die hy dede op den Pouw met groote heyrkracht/die hy te water ghelepdde/om d'uytnemende hitte wille: Want hy was ghedoot met eenen strael of blixem die upt den Hemel viel. Niet geern soud ick naelaeten de Peerden van den Son-wagen te beschrijven/ tot gerief der schilders/ op datse niet en doolden elck zijn verwe te gheven: Want daer dickwils niet op gemerckt en wordt. Dese Peerden (na Ovidij schrijvē) zijn vier/al seght Martialis maer van twee. Nu dees vier heetē Pirois, Eous, Ethon, en Phlegon. T'eerste Pirois, is gesept/ oft beteyckent roothept soo gheheeten/ om upt te beeldē de roothept der Sonnen in den morgenstondt. Het tweede Eous, is te seggen blinckende/ om dat als de Sonne eē weynich is verhoogt aen den halven Hemel-cloot/wy de selve sien claer blinckende. Het derde Ethon, dat is te seggen brandende/ om dat op den middach de stralē der Sonnen schijnen te branden / dat sy soo steken. Het vierde Phlegon, is van verwe tusschen gheel en swart/ en is soo veel ghesept als beminder der Aerden / om dat de Son in den ondergangh des avonts schijnt van sulcken verwe te wesen/en schijnt te haesten na der Aerden/als om daer te willen rusten: Soo mocht t'eerst zijn wit met roode vlekkē/gelijc de Locht met roode bestropt is in den dagheraedt: het tweede/ upt den gelen: t'derde/al roodt: het vierde/ donckerachtich geel / oft castagnachtich

[Phaëtons fabels oorspronghop een ander wijse.]

[Peerden des Son-wagens van wat verwe, en hoe geheeten, na de vier tijdē van dē dag.]

tich van verwe. Van Apollo en Diana moghen wy vertellen in't seste Boeck/ daer van Latona ghesprokên sal worden / daer het beter te pas sal comen. Ovidius schakelende als een kettê zijn Fabulen aen den anderen / verhaeldt voort de veranderinghe van Phaëtons susters/de Heliades, dochters der Sonnen / Phaëtusa, is blinckentheydt / en Lampetia, doorluchtich / en van des Ambers oorspronghe. Voorder volght de veranderingh van Cycnus, Phaëtons maeghschap/in een Swaen/ die Phaëtons ongeval gedachtigh / hem altijdt in't water des Pauws onderhiel / om niet hoogh te vliegen: Waer mede geleert wort/dat d'een hem aen d'anders avontuer behoort te spieghelen / en te leeren ongeluck vermijden. Dat Phoebus, hoewel bedroeft om zijns soons doot/Iuppiters ghebodt is nagecomen/ heyvoerende den wagê/ leert dat yegelijck hoe groot hy is / zijn Overhooft moet ghehoorsamen. In dees Fabel van Phaëton wordt verhaelt van Mulciber, hoe hy de silveren deuren in het huys der Sonnen met verscheyden beeldinghen hadde ghciert / daer hy oock Triton den wellupdenden / en den onstadigen Protheus, met den blauw Zee-godekens in hadde ghemaeckt. Dus sullen wy nu van dit volck wat verhalen / eerst van Vulcanus, die den Mulciber oock is.

Van Vulcanus.

Vulcanus was den soon van Iuppiter en Iuno, doch was gefabuleert/oft versiert / dat Iuno sonder Mans gheselschap van hem bevrucht geworden was. By Vulcanus wort (nae overeenstemminge van veel oude Poëten) verstaen het vyer/ te weten/ het aerdtsche Element des vyers/ oft het materiale vyer. Dat hy oock wort genoemt Mulciber, dat is/ ijser sachtmaker/ om dat het vyer het harde ijser can sachten/en alles overwinnen. Hy smeedde (seggen de Poëten) voor zijn Vader dê blixem/ daer mede de Reusen gedoodt zijn gheworden / waer voor hy van Iuppiter te loon hadde de schoone Venus tot zijn huysvrouwe/welcke tot haren beroocten smit niet seer groote liefde en hadde. Hem was toegheeyghent het Eylandt Lemnos, gheleghen in de Zee van Egeo, om dat aldaer eerst het vyer/ en het smeden der Harnassen/en wapenen soude zijn gevonden gheweest. Onder ander Poeten en Schrijvers/segt Homerus in't 1e. Boec der Illiadê, dat Iuppiter zijnê soon Vulcanum, om zijn mismaecktheydt en leelijckheydt/ uyt den Hemel schopte / dat hy eenen heelen dagh van smorghens tot s'avonts vallende / zijnen smack eyndlijck gaf in't voorseyde Eylandt Lemnos, daer hy al de leden gebroken van den Eylanders werdt gheholpen en ghenesen. Lucianus, die gheen groot werck en maeckt met dê Poeetsche Goden te schimpen/ die seght in zijn t'saemspraeck van den Offerhanden/ dat Vulcanus doe ter tijt noch op den aerme gedregen was / als hy uyt den Hemel was geworpen/ dat hy creupel was gebleven van den val/ en dat wy nu gheenen Vulcanum meer en souden hebben / indien de inwoonders van Lemnos met hem het goede beste niet ghedaen en hadden. Homerus in zijn Lofgesangh van Apollo, schrijft anders als in zijn Illiaden: want hy seght niet/dat Iuppiter, maer Iuno Vulcanum dede tuymelen van boven / en dat hy viel in de Zee/daer hy/niet van die van Lemnos, maer van Tethys en haer dochteren opghevoedt soude zijn gheweest. Ander segghen / dat hy ergens van Apen en sulck ghespoock was opgevoedt. Pausanias in den staet van Attica seght/ dat Vulcanus gedenckende t'ongelijck hem van zijn Moeder ghedaen / om hem te wreken/haer schanck eenen setel van goudt / listigh ghemaeckt met heymelijcke kettenen/ alwaer sy inghesetên wesende/ghevanghen most blijven / en ghekettent/sonder dat Vulcanus door bede van eenighen Godt haer uyt laten wilde / tot dat hem zijnen trouwsten vriendt Bacchus dronckên ghemaeckt hebbende/ weder bracht in den Hemel/ daer hem zijn Moeder uyt hadde ghe worpen/ en daer maeckte Bacchus onderlinghe weder den vrede. Dit treckt oock Plato aen in't tweede van zijnê gemee-

Vulcanus waerom Mulciber genoêt.

Vulcanus uyt den Hemel gheworpen.

Vulcanus bedriegt zijn Moeder.

nẽ staet/seggende: Men moet dẽ Poëtẽ bedwingen/niet te doen onvoeghlijcke oft leelijcke vertellingen / gelijck men seggen soude / Iuno is ghekettent ghe-weest van haren soon/ en Vulcanus van boven neder geworpen van zijnen Va-der. Voorder heeft hy noch een ander wrake tegẽ zijn Moeder geoeffent/doe hy haer een paer toffels maeckte van seylsteen / waer van in't verhael van Iuno is gesept: en dit was/ doe hy zijn smisse tot Lemnos hadde opgestelt met zijn Syclopes. Door dees toffels bleef sy hangen in de Locht / sonder haer te mogen verroeren / oft hulpe te hebben van Goden oft Goddinnẽ/ welcke dit schouwspel niet behaeghde: doch door hun ootmoedich biddẽ/ heeft hyse we-der verlost. Vulcanus wort van eenighe gehouden te wesen vinder des vyers/ en van de dinghen die door t'vier ghe-bouwt oft gemaect wordẽ. Dit tuygt Zezes in zijn 335e. gheschiednis van zijn 10e. Chiliade, den welcken hem acht te zijn gheweest een Egypter/ een Man van grootẽ geest / en seer Const-vindich / en een tijtghenoot van Noe: welcken Noe van den Griecken wort genoẽt Denijs, Osiris, Bacchus, en Ianus, by den Latijnen. Nu wort van anderẽ den Vyer-vinder ghehouden te wesen Prometheus, en Vulcanus den eersten te zijn / die door middel des vyers alle harde metalen sulcke gedaente con ge-ven als hy wilde / en daerom was ge-acht te hebbẽ t'gebiedt over het vyer/ te wesen den Godt des vyers/ en oock het vyer selve/ soo Orpheus getuygt in zijn Goden-lofsangh/segghende:

Vulcanus wriecht wedermael zijn moeder.

Vulcanus vinder van t'smeden.

Vulcanus cloeck en sterck, ghy vlam die leeft eenpaer,
Heerlijckheyt goedertier, in vier schoon blinckich claer,

Vulcanus vinder van den Consten / die men handelt met het vyer/wesende/en Godt des vyers ghemeent/ geloofden d'oude Heydenen / dat hy zijnen winc-kel oft smisse hadde in de holẽ van den bergh Æthna, oft Mont gibellus, om datter veel vyers wort gesien/ en hier soude hy der Goden wapenẽ en ander tuygh hebben ghesmeet. Hy heeft con-stige wercken ghemaeckt in verschey-den metalen/beeltwerc / en de Vrouw Pandora, als ghesept is. Nu om na-tuerlijck uyt te leggen: Vulcanus tvyer wesende/wort ghebaert van Iuno, die de Locht is: want nae der Philoso-phen gevoelen/ is dẽ aert der Elemen-ten soodanich/ datse malcander voort-brenghen: en t'vyer mach niet voort-teelen van de Locht / dan door de hit-te/en beweginge der Hemelsche licha-mẽ. Des Iuno, sonder verwarmt wor-den door eenighe uytwendige cracht/ soude geenẽ Vulcanus, Mars, noch Hebe connen ontfangen / gemerct de hitte in de teelinge der natuerlijcke dingen/ is in plaetse des Mans / en de oorsaeck-ster der selver. Als nu Vulcanus wordt verstaẽ te wesen talder suyverste lich-aem des vyers /tsuyverste der Elemẽ-ten wesende/ wort hy den soon van Iu-no en Iuppiter geacht/ oft des Lochts/ verwarmdt door d'Hemelsche licha-mẽ. Zijn Vader/ oft immer zijn Moe-der/wierp hẽ wanschapigh zijnde uyt dẽ Hemel/om dat het vyer/ dat sich in den wolckẽ versamelt/ wesende van de grofste stoffe/oft wanschapẽ/ te verge-lijcken by t'gene in den hoogen en suy-verlijcken Hemel des vyers is / is on-weerdich den naem des vyers/ en sul-ken plaets te besitten/ wordt daerom nederwaert gedrongẽ tot dẽ onsuyver lichamẽ/door de cracht der Hemelsche daer boven / en door den aerdt des bo-vensten Lochts. De Poëten versieren/ dat Vulcanus als Vroemoer diende in de baringe van Minerva, clievende met een Diamanten bijl Iuppiters hooft: dat is te verstaẽ / dat alle Consten met den vyere gheoeffent worden / sonder welcks ghebruyck en souden tot geen volcomenheyt ghebracht worden. Sy versieren hem creupel oft manck / om dat t'vyer gheen vastheyt heeft / maer wanckelt altijdt herwaerdts oft der-waerts. Bysonder oock/om dat dẽ ge-ne die qualijck te beene zijn / behoeven eenen stoc om voort te stappen/ en hun t'onderhouden: om dieswille dat het vyer oock voedtsel en onderhoudin-ghe behoeft/om te blijven in wesen/ te weten/ houdt / turf / oft derghelijcke/ als

Vulcanus, Godt des vyers, en vyer self.

Natuerlijcker uytlegginghe van Vulcanus.

Wat sijnen val uyt den Hemel beduydt.

Waerom Vulcanus Vroemoer zijns Vaders int barẽ van Minerva.

Waerom creupel.

als zijn crucken en steunselen. Dat hy in Lemnos viel/ oft dat hem dat toegewijdt was/is om d'onvruchtbaerheyt des Landts door de groote hitte / oft om dat dit Landt den donder seer is onderworpen. En ghelijck Lucretius seght/quam eerstmael het vyer op der Aerden / uyt den wolcken en den blixem/het hout ontstekende/en so in't gebruyc by den Menschen gecomen. Tethys en haer dochters de Zee-Nymphen ontfinghen/en voedden hem/ om dat alle de stoffe deses vyers hẽ voedt/ en weder verliest in de vochtichheyt: en also d'Aerde Moeder en Voester aller rijckdommen is / soo bouwt hy eenen gulden stoel/ daer Iuno in gevangen en verstrickt wort/dat is de Locht naest der Aerden / onsuyverst wesende / en wort niet beweecht door de Hemelsche lichamen: ghemerckt sy besloten blijft in de dalen / oft tusschen den gebergh-ten / en als gevestight aen der Aerden. Venus en Aglaië waren zijn Vrouwen/ om dat alle dinghen gheteelt worden door hitte en vochtichheyt/wel t'samen gematight wesende:want Aglaië is de vrolijckheydt / die uyt der hitten ontstaende is. Dat hy d'ander Godẽ wapenen smeedde/is te seggen/dat de hitte werckster is van alles wat in der Natuere gheschiet: gelijck oock gheen dingh en is / dat door zijn overdadicheyt meer den Dieren doet sterven/also isser niet datse ghematight wesende so wel onderhoudt/en sieck zijnde gheneest. Indien ooc de natuerlijcke hitte niet genoechsaem is in't lichaem / om met siedinghe de spijsen te verdouwen oft verteerẽ/so is alle hope des levens oft behoudinghe des selfs verloren: waerom hy geseyt is te wesen den genen / die den Goden wapenen tot hun bescherminghe smeedde en besorghde. Hy heeft voor medegesellen oft wercklieden/Brontes,Steropes, en Pyracmon: welcken eersten op Griecx / is dẽ donder : den tweeden/ weerlicht : den derden een gheweldigh vyer : want alsser gheen grove en dicke menighte des vyers en is / ghesschiedter maer weerlichtinghe / en donder / doch gheenen blixem. Dit onsuyver vyer/noch ghelijck in zijn stoffe begrepen wesende/ Iuppiter dringet nae beneden met uytnemende gheweldt en cracht / nae dat den aerdt der blixemen is. Niet dat den blixem doch zy ijser/steen/oft eenighe ander dichte stoffe / die wy sien draepen en wenden met soo groot en snel geweldt : maer wort veroorsaeckt uyt de cracht van 't grove stoffighe vyer/ghebroken en van een ghespleten door de groote couwde in de Locht/ dat hem van alle sijden bedwingt / en met groot gheerack hardlijck doet neder smacken. Het versieren ooc de Poëten/ dat Vulcanus met verlof van Iuppiter, heeft getracht de maegdelijcke Minervãm te verkrachtẽ oft onteeren/seer op haer verlieft wesende : maer sy stootte hem wech: en hy zaet stortende op der aerden/ isser van gecomen een kint als een Draeck / oft met Drake voeten/ geheetẽ Erichthonius. Hier van schrijft Servius op de Georgica Virgilij het derde Boeck. Hy hadde oock een soon/geheeten Brontheus, onghestaltigh / met een onheblijcke mondt/ van elcken belacht wesende/wierp sich selven in het vyer/en verbrande hẽ selven. Dat dan Minerva 't Houwlijck met Vulcano niet wou aengaen/ maer eeuwich Maecht wesen/ is te verstaen/dat sy is 'talder-suyverste deel der Locht / en niets yet en teeldt dat eenich leven heeft. En dat van den zade Vulcani soo wanschapen vrucht comt/ is te verstaen/dat de natuere des bovensten Rijcx/ oft van den vyerighen suyveren Hemel / niet soo volcomen suyver en daelt in de lichamen van hier beneden : maer de hitte/ die tot der voort-teelinghe vorderlijck is / die is van een grove vermenghde stoffe: want Vulcanus moet ghehouden wesen voor tẽ vyer/dat dic vermengt/ en tot voort-teelen bequaem is. Hy bouwde Pandora, de gave aller Godẽ/ dat is/dese vyers hitte gaet boven alle vindinghen van Ceres,Bacchus, Pallas, en ander / die voor Goden zijn ghehouden / dewijle sy doch alle Consten en handtwercken oorsaeckster en vintster is : en dat om dies wille dat de ghene/ die in sich hebben een vyerighe cracht / suyver van bloedt / ende oock

Waerom te Lemnos gevallen.

Waerom by Thethys en haer dochters gevoed.

Waerom der Goden wapens smit.

Sijn Smits-knechten namen , wat sy beteyckenẽ.

Den Blixem wat hy is.

Wat beduyt, dat Minerva hem weygert.

't Vyer oorsaeck der Consten.

ranck van lichaem zijn / hebben ghemeenlijck tot alle Const-vindinghe en oeffeningen eenen levenden snellē geest/ en bequame goede herssenen. Dat Vulcanus Mars en Venus heymelijck boelerende in't net gevangen nam/en maectese by den anderen Goden tot een belachich ghespot/daer zyn verscheyden uytlegginghen op: Maer de meeninge dieder Homerus in schijnt te hebbē/ behaeght my alderbest die door dese Fabel den Menschen wilt vermanen/ en aenleyden tot oprechticheydt / onschuldicheyt/ en volcomenheyt des levens / ghemerckt dat Godt wel weet middelen t'achterhalen / en te straffen den sondaren/hoe listigh oft sterck dat sy oock zijn/daer hy aldus seght:

[Mars en Venus ghevangen, wat het leert.]

Schouwt alle boose daedt: want wraecksaem toorns felheyt,
Hoe traegh, nochtans betraept de vluchtsche meeste snelheyt.
Vulcaen den traechsten Godt vingh dus in stricken fijn
Mars alderbest te voet van die in Hemel zijn.
Vernufticheyt met vlijt gaet groote kracht te boven.

Want wat boos Mensch ongherechtich wesende isser / die langh tijdt in voorspoet is blijvēde? Geē ding op der aerdē mach eē quaet Godloos mensch beschermen van de wrekende handt Gods/dat hy niet ten lesten/hoe lange het vertoeft/loon sijnder misdaet en sal ontfangen. 'T is oock een gewis dinghen/ datmen den Menschen zijn quade wercken can verbergen / maer Gode niet/die de diepte onser hertē claerlijck doorsiet / en kent ons verborgenste gedachten en genegentheden. Dus isser niet als een goet gemoet/door een onschuldich oprecht leven / dat voor Godlijcke en Menschlijcke wrake onverschrickt/in sachte gherustheyt volcomelijck doet verblijden. Dese versieringe dan van desen Mars, die Iuppiters dienst/en aller Goden ghheselschap verliedt / om by Venus te wesen/beeldt ons af / hoe sy tot schande comen die Godt verlaten / om den wellusten te volghen: doch zijnder die dese dinghen tot den Smidt-croesen der metalen trecken / als willende der selviger natuer veranderen / op Vulcanus Hemelval/ en liefde tot Minerva, veel ramende/hier te lang. Dese geestē gout-liefdigh wesende/bouwē misschien te veel op een reden die Suidas beschrijft / seggende: De Alchymie is een bereydinge des goudts en silvers: waer van eens Diocletianus de Boecken soeckende/ verbrandese / ter oorsaken der beroerten/die d'Egyptische hem hadden verweckt/ want hy dedese wreedelijc sterven / en de Boecken versamelende/ die de Oude van de Chymie des gouts en sil vers hadden geschreven/hy wierpse in't vyer: uyt vreese/ om dat door sulcken middel de Egyptsche niet so rijcke souden worde / datse toecomender tijt meer soudē durvē hun van der Roomscher ghehoorsaemheydt ontrecken/en hun krijgh doen: want 't ghene Suidas segt is geen Euangelie: ooc wort veel versierigh dings van den Egyptscher wijsheyt vertelt. Doch behoefde niet verswijgen/ dat Vulcanus was den eersten Coningh van Egypten/ en eersten vyer-vinder/om dat op eenē winter dē blixem op eenen boom gevallen zijnde/ hem ontsteken hadde/en Vulcanus daer by comende/en voelende de deucht des vyers / wierper noch meer houts toe/ om 't vyer t'onderhouden / door desen middel ondervondē hebbende den aert des vyers/leerde dat zijn ondersaten.

[Van de Alchymie, wat het is.]

[Vulcanus soude zijn geweest eersten Coning van Egypte, en den vyer-vinder.]

Van Triton.

Veel meer als mijn meeninge was/ heeft den hinckenden Smidt met veel snaps ons den tijdt benomen: dus op dat ons Triton met zijnen kinckhoorn oock niet verdooft / sullen wy zijn geselschap ons haestiger ontslaen. De Schrijvers zijn niet wel eenigh/ aengaēde zijn afcomst. Hesiodus maect hem soon van Neptunus en Amphitrite: daer laet ick't by blyven. Zijn ghedaente is in't eerste Boeck van Metamorphosis aerdich uytghebeeldt / daer hem van Neptuno gebodē is/den Vlieten weder in te trompettē. Het opperdeel zijns lijfs tot den navel was van Mensch gestaltnis/ en onder eyndighde hy in eenen Dolphijns steert: zijn

[Tritons gestalt uyt ander Poeten.]

voorste

voorste voeten waren als Peerds voeten / en eenen grooten dobbelen steert / ghelijck een nieu oft half Maen / nae de ghetuyghnis Apollonij, in't vierde Boeck der gulden Vlies reys / seggende aldus:

Sijn hooft, lijf, schouwers beyde, en beyde sijden waren,
Als op den Aerdtschen kloot die van der menschen scharen:
Maer van een Zee-gedrocht hem eenen steert afhingh,
Die sprietwijs was gesplit, en in twee deelen gingh,
Ghelijck de hoornen crom der nieuwe Mane opclimmen:
Dan had hy stekich noch weersijden scherpe vlimmen,
Om clieven van Neptuyn de woeste golven stuyr.

Hy is den Trompetter van Neptunus: maer Virgilius in zijn thiende Boeck der Æneidos, beschrijft hem aldus:

Hem draeght den Triton groot, die met kinckhoren gatigh
De peersche Zeen verschrickt, en tot zijn lancken matigh
Sijn leden hayrigh rouw vertoont alsoo hy swemt,
Die gantsch der Menschen niet zijn ongelijck oft vremt:
Dan dat in Walvisch eyndt den buyck daer schuymich onder,
Den woesten boesem maeckt 'tvocht velt een fel gedonder.

Evenwel Ovidius in d'Epistel van Dido beschrijft hem / als of hy op eenen waghen met blauwe Peerden waer voortghetrocken / daer hy seght:

Sich sullen wint en golf tot stilheyt haest bereyden,
In d'Zee sijn Peerden blauw sal Triton gaen vermeyden.

Den Triton hadde 'thayr groen / en gelijck Joffroumarcke crupt / voort bedect met schulpen: zijn schouwers waren purperigh blaeu / nae der Poeten versieren. En gelijc ofter yet af waer / seght Pausanias in zijn Arcadische gheschiedenis / datmen dē Triton somtijdē heeft hooren uytwerpen een Menschlijcke stem / en dat hy door groote door boorde kinckhoornen gheblasen heeft. Higinus seght oock / dat hy met zijnen kinckhoorn quam inden strijt der Goden tegen de Reusen / den welcken gheblasen / en een eyslijc ongewoon geluyt gemaect hebbende / de Reusen meenende dat het was een leelijck grousaem Dier / datmen teghen hun hadde verweet / wierden so seer verschrickt / dat sy hun tot de vlucht begaven: en door desen middel hadden de Goden geenen grooten arbeyt te doen hun t'overwinnen. Daer zijn noch veel vertellinghen verhaeldt van den ouden Schrijvers / als Pausanias, Plinius, en ander / om te getuygen datter Tritons zijn geweest: doch hoemen dese voor Goden hiel / zijnse evenwel sterflijck / en somtijdts gedoot geweest. Somtijt wort Triton de Zee geheeten / en den Walvisch zijnen hont. Met zijn tweederley gedaente oft natuere / van boven Mensch / en onder Visch te wesen / Phurnutus verghelijckt dat by de twee crachten des waters / te weten / van het soutich / en soet: het soet vergelekē by 't Menschelijck ghestalt / goet en bequaem tot onderhoudinge dē geboomten / cruyden / en gedierten: het visschich ghestalt by het Zee-water / 't welc voor den Dieren der Aerdē en des Lochts / en voor den planten schadigh is / en doet stervē en verdorren / alsoo men oock leest in Plutarcho, van de Natuere der dingen. Aengaende dat hy wordt ghesëyt soon van Neptunus en Amphitrite, oft van Ocean en Tethys, oft van Nereus, wil ghesëydt zijn / dat de Zee Moeder oft voortbrengster is van veelderley seltsaem schepselen / gelijck haer Element daer toe het ghenegenste is. En d'oude Heydenen dus yet wonderlijcx siende / eyghenden hem eenighe Godtheydt toe / ghelijck alsse desen Triton deden / diese sy ter Zee in noodt om hulp aenriepen.

Wat Tritons dobbel ghestalt is ghesëydt.

Naetuerli[jck] uytlegh v[an] Triton.

Van Proteus.

Proteus was mede een Zee-Godt gacht / en den soon van Neptunus, en de Nymphe Phœnica, gelijck Zezes beschrijft in de 44[e] geschiedenis van zijn Chiliade: hy soude ghewoondt hebben

hebben int Eylant Pharos, by Alexandrien. Xanthippus schrijft in de geschiedenis vã Lydien/dat Proteus was gehouden te wesen den soon van Ocean, en Tethis. Euripides seght/dat hy troude Psamathe, waer by hy hadde eẽ soon en een dochter Theonoë en Theolymen, daer nae noch drie Dochters: onder welcke eene Idothea Menelaum in Egypten wesende leerde haer Vader bedriegẽ/op dat hy zijn reys mocht spoedigẽ/en dede hem met zijn gesellẽ gaen liggen / becleet in versche huyden van Zee-calveren / hun gelatende te slapẽ/ daer op den middach hem Proteus was gewent uyt der hitten te onthouden midden zijn Zee-calvers / daer sy hem vingẽ en vast hieldẽ/ of hy schoon hem in veel ghedaenten verschiep / op datse mochten weten / wat avontuer sy op hun reyse soudẽ hebben: want hy een groot voorsegger was van Neptunus; ghelijck dees Fabel te lesen is 4. Boec Odyssee Homeri. Orpheus noemt hem 't beginsel aller dinghen / en den oudtsten aller Goden/en seght/ dat hy de sleutels der Zee heeft/ den oversten aller dingen wesende/en t'beginsel van der gantscher Nature / alst blijckt in zijn Goden-lossangh/segghende:

...teus van ...dochter ...roghen,

Ick roep Proteum aen, des Zee-veldts sleutels Heer,
T'begins oorsaker hier van al, en die wanneer
Hy wil, d'heylighe stoffe in veelderhande dinghen
Doet wisselen ghestalt, en gheeft veranderinghen.
Eerlijck, voorsichtich, wijs, vol wijsheyt heel en al,
Die alles weet wat is, wat was, oft werden sal.

Sy beschrijven hem oock ghedraghen te wesen op eenen waghen / voortghetrocken van Zee-calverẽ/ die Virgilius in't 4. Georgicorum noemt twee-voetighe Peerden.

Daer in de Kolck, by den Carpatsche duynen,
Proteus blaeuw, voorsegghér van Neptunen,
Woonachtich is, den welcken overmeett
De groote Zee, soo hy op Visschen sitt,
Op waghen oock, waer aen twee-voetsche peerden
Ghespannen zijn.

De Latijnẽ hebben hem geheeten Vertumnus, nae een woort/beteyckenende keeren/oft veranderẽ / om dat hy in so veel gedaenten hem veranderde: waer van in't 14e. Boeck Ovidij te lesen is. Proteus dan wordt Neptuni oft Oceans soon ghegeeten / en ghehouden voor de deucht der locht(die na der Stoischen ghevoelen men noemt Iuppiter, en die door alle dingẽ dringende is:) want de naerste locht wort van het water/ dat dun wordẽde/hem daer in lost/ en verandert. Dat Proteus is de nature der Locht/ door welcks gematicheyt alle schepselen wasdom hebbẽ/ so boomen/ cruyden/ als Dieren / en trecken daer uyt t'beginsel huns wesens / ghelijck Homerus in zijn vierde Odyssee wel schijnt te bewijsen/segghende:

...aerom ...n Nep-...ii.

Ten eersten neemt hy aen t'ghestalt eens Leeuws hayrachtich,
Dan van een Luypaert fel, oft van wildt Vercken machtich,
Oft slingerige Slanghe, oft boom met tacken groot,
Oft wort een water blaeuw, oft glinstert vyerich root.

Want nae sulcke mate de Locht verwarmt oft ghestelt is / soo comen uyt eenderley stoffe voort Boomen oft Dieren / oft de stoffe wort in den Elementen verandert: en dit hebbẽ d'oude verstaen met dese soo veel wisselinghen der gestalten/ghemerckt Proteus anders niet beteyckent/ als eerstẽ oorsprongh: want alle stoffe des voornemens neemt te vooren oorsprongh in't ghedacht/ eer sy haer gedaente heeft/ en begheert niet anders als te werck ghelept te wesen / om door werck der Natueren eenich gestalt t'ontfangen: waerom Proteus wordt ghesept in soo veel dings te veranderẽ. Doch schijnt dat Lucianus in de T'samen-spraeck van het Schip houdt / dat Proteus is ghe-

...aerom ...men ...ht, dat hy ...veel ver-...dert,

Verscheyden ghevoelen van't voorgaende.

gheweest wel ervaren ter Zee/ daer hy seght: Hy was soo wonderbaerlijck in zijn konst/ gelijck als de ghene seyden/ die met hem ghevaren hadden/ en soo gheoeffent ter Zee/ dat hy self (soo het scheen) Proteum soude overtreffen. Diodorus in sijn 2e. Boec/ eygent al de veranderingen Protei de ghewoonten der Egyptsche Coningen toe/ die tot vermeerderinge hunner heerlijcheyt/ met verscheyden masschers van Leeuwen/ Lupaerden/ Beeren/ Stieren/ Drakē/ Boomen/ en vyer met reuckwerck in eenigh vat/ hun den volcke vertoondē/ tot verwonderen/ en om Godtlijck te gelijcken. Dit gaf oorsaeck te seggen/ dat Proteus, Egyptsche Coningh ten tijde van den Troyschen krijgh/ hem veranderende in alle de gedaenten/ die hy op zijn hooft droeg. Men segt hem te wesen Herder en wachter der Zeecalvers/ om dat hy heerschte over eenige kusten der Zee/ en om dat de oude hun Koninghen en Vorsten noemden Herderen des volcx: Want den Prince behoort niet minder sorghvuldich te wesen voor zijn ondersaten nut/ als voor sijn eyghen salicheyt: En den genen die niet becommert en is/ dan om te scheeren/ en te keelen sijn kudde/ verdient gheen Herders naem/ maer des Wolfs en des Roovers. Ten anderen/ is Proteus ghenoemt Herder van den Zee-calveren/ om dat zijn ondersaten op den Zeecant woonende/ goede swēmers waren. Voorts Lucianus, in de t'samenspraec van het gedans/ meynt dat Proteus was een Cluchtspeler/ die so heel aerdigh was/ en alle persoonagien so uytnemende wel con naebootsen/ in aller voeghen hem verstellende/ dat hy al dede wat hy begeerde/ so dat hy door sijn veerdicheyt/ en lichte veranderinge/ uytbeelden con de vochtichheydt en verwe des waters/ de doorluchticheyt der vyervlāmen/ de wreetheyt des Leeuws/ den toorn des Lupards/ en 'tsoet geruyt oft gerucht der Boomen/ daer de winden in blasen/ en alle dinghen. Antigonus van Carystus onder meer ander seght/ dat Proteus was een seer wijs Man/ die veel Philosoophsche stucken hadde beschreven/ van Boomen/ Cruyden/ ghesteenten/ aerdt der Dieren/ van de onderlinghe veranderingen der Elementen/ en hoe alle schepselen daer van hun beghinsel erlanghen/ dewelcke alsoo wassende/ worden Boomen/ Cruyden/ of dieren: Hierom dan was van hem versiert/ en gerucht/ dat hy in so veel dingen hem con veranderen. Hy was oock geacht een voorsegger/ om dat hy door waerneminge der Son/ Maen/ en Sterren/ en door lange ervarētheyt der wereltsche handelingen/ veel dingen wijslijck voorseyde. Daer sijnder die sotlijck wanen/ dat hy hem door Tover-konst in so veel gedaenten verscheppen konde. Ander meenen/ 'twas om dat hy wel ter tonge wesende/ het volck gheneghen maeckte allesins so hy wilde. Het schijnt wel/ Proteus is geweest een voorbeelt van een wijs Man/ die zijn verstandt heeft ghebruyckt/ den Menschen te houden in liefde en eendracht/ hun leerende wijslijck alle opstaende gheschillen slechten/ en hun zeden voegen tot alle Menschelijc toeval/ en dat yghelijck hem soude schicken nae behooren en gelegentheyt van tijd/ en na de genegentheden der gener daermen mede omgaet: Oock die in staet van heerschen zijn/ hoe sy den eenen ghenadich/ en den anderen straflijck/ te handelen hebben. Sluytlijck/ datmen in alles moet/ en behoort geschict wesen/ volgēde 'twoort des geheymnis/ Geen ding te veel, dewijl alles bestaet in maticheyt. Van ander Zee-volck/ Inon, en Palemon, comt te pas in't vierde boec/ en van Glaucus, Nereus en Galathea, int derthiende.

Waerom Herder der Zeecalvers.

Proteus, een cluchtspeler.

Proteus een voorseghs Philosooph.

De Fabel van Calysto en Arcas, verandert in den grooten en kleynē Beyr/ het welck zijn ghesterten/ niet wijdt van den Noordtschen Polus, is ghenomen uyt de gheschiedenis van Lycaon voor verhaelt/ welcken doe hy van Arcadiē verjaegt was/ Calysto zijn dochter dede ghelofte te blijven maeght: en levende in gheselschap van veel ander Maegdē/ en seer schoon wesende/ wert van Iuppiter bedroghen/ en werdt met den soon/ die sy by Iuppiter hadde uyt de heylige plaets verjaegt/ welke heylige

Fabel van Calysto waer op ghebouwt.

kige plaets dē Poët het bad van Diana versiert te wesen: Doe heeft sy haer voor eenigen tijt onthouden heymelijc in den wildernissen. Den soon groot geworden en sterck/ woude zijn Moeder dooden/ om met haer niet langher in den Bosschen te moeten zijn leven leyden: De Moeder vluchte tot Iuppiter, die den soon en haer versoende / en keerden te samen in het Rijck. Doe bracht Arcas onder zijn ghehoorsaemheydt den Pelasgos, en lietse Arcaders noemen. Het volck aldaer/ dat Calysto so lang gemist hadde / meende sy doot was geweest: en haer weder siende/ geloofden ydelijck/ datse soo lange in den Bosschen in eenich marasch hadde geslapen/ waerom sy haer Beyrinne/ en Arcas Beyr hebben geheeten. Het welc naemaels te ghelooven veroorsaeckte datse in den Hemel opgevoert waren/ ter plaetsen daerse d'Egyptsche eerst kendē/ en bevonden niet te wesen in de Zee ghedrenckt van Thetis, nae de begeerte van Iuno. En dat dese Sterren so by de Tobsterre verheven wesende/ en doen so grooten keer niet/ datse als de ander schijnen souden in de Zee golven te verdrencken.

eghen
ppaerts
aenbren-
ers.

Dat den Poeet segt/ dat de Rave in voortijden witter was gheweest als eenige Swaen oft Duyf / en met dese witheyt wel so geciert/ als de Paeuwē met de ooghen van Argus, en dat dese witte vederē in swarte verandert waren/ wil te kennen geven en beduyden/ dat de quade clappers / aenbrengers/ en twistsaeyers / haest omwenden/ en van meeninge veranderē/ vā het goede int quade/ door hun van yeder gehaette misdaden / soo dat hun suyver ghemoet wort onreyn en duyster. De veranderinge van Coronis in een Craeye/ leert oock voorsichtich te wesen / niet alles aen te brengē oft clappen datmē weet/ dat de clappende tonghen in den dienst der wijsheyt niet connē volherden/ maer worden daer van verjaegt/ ghelijck de Craeyen van Minerva, om haer clappernije. Nyctimene om haer leelijcke oncuysheydt in eenen Nachtuyl verandert/ en daer naer haer begevende in den dienst van Minerva, is te vergelijcken de gene/ die door beteringe des levens wijser wordē/ ende voorleden onwijsheyt also bedeckē/ en schamen hun der dingen / diese voor henen qualijck en onverstandich hadden gedaen / gelijck den Nacht-uyl dagelijcx vermijdt hem t'openbarē.

Wtleggin-
ie van
oronis.

De Fabel
n Nycti-
ne wat sy
re.

Den jeloerschen oft yverigen Phœbus, die welcke met zijn pijlen doodt de Vrouw die hy bemint/ beclapt wesende door de Rave van ongetrouw te zijn gheweest / en Æsculapius uyt het doode lichaem van Coronis geboren met Const / is te segghen/ dat de cracht der Artsny uyt de wortelen der Cruydē wort getrocken tot in den Cruyden/ als in den Somer d'aerde met der heete Sonne-stralen wort getreft/ en dat dan dese crachten den Medecijn-meester in handen comē/ welcken wordt uytghebeelt met Chiron, half Man/ half Peert/ om dat hy soo wel Menschen als Dieren behulpigh is: oft om dat de Artsny/ gelijck als van de doodt brengt tot den leven. Ghelijck van Æsculapio wort vertelt/ dat hy Glaucum, Minos des Cretischen Conings soon/ soude hebben verweckt/ door een Cruydt/ dat een Slanghe gebruyckt hadde/ een doode Slangh genesende/ en dit van de Slange gheleert hebbende / droegh daerom een aen zijnen stock bewonden. Doch desen stock met de Slanghe omwonden / die beschreven wort gelijc dobbel te wesen/ nochtans niet wesende dan een Slange met haer oudt afgesloofde huydt: bewijsende / dat die van sieckten genesen zijn/ gelijcken de Slange/ die van huyt is vernieut. De Rave was Æsculapio oock toegheeygent/ om dat in oude tijden desen Vogel diende die toecomende dingen raemdē/ oft voorseyden/ om dat den Medecijn des siecken gebreck moet connen geraden / en zijn natuere. Zijnē stoc beteyckent ooc/ dat de Artsny is een steunsel en onderhoudt des menschelijcken levens. Hem wort den Hane bygevoegt/ om dat den Arts behoort wakende en vlijtich te wesē/ om dē Cranckē te wesen behulpich. Daer zijn wonder veel vertellingē meer van Æsculapio, doch brengē niet bysonders mede/ hier tot leeringhe dienende.

De fabel AEsculapius, den Medecijn God.

Wtlegh op AEsculapium.

Van

Van Chiron.

Chiron, den Meester oft onderwijser van Æsculapius, Hercules, Iason, Castor en Pollux, en meer ander Heeren/ verscheyden Schrijvers hem verscheyden Ouders toeschrijven. Ovidius in't 6. Boeck Metamorphoseos, maeckt hem Saturni soon. Apollonius in't eerste Boeck der gulden Vliesſche reys/ geeft hem Philyra tot zijn Moeder: want Saturnus in't Eylandt Philyra, soude hem ghewonnen hebben aen een dochter van den Ocean, gheheeten Philyra: en hy vreesende zijn huysvrouwe Rhea hem in overspel bevinden mocht/ hadt hem verandert in een Peerdts ghedaente/ en daerom soude Chiron half Mensch half Peerdt ghebozen zijn geweest/ ghelijck dan Apollonij ghedichten mede brenghen in zijn gulden Vlies-reyse/segghende:

van de ouders van Chiron.

Aldus ghesеylt voor windt door 't vochte veldt eenpaer,
Sy quamen nemen landt in't Philyrsch Eylandt: waer
Saturnus voortijdts heeft (doe hy den Scepter boven
Noch inden Hemel hiel, en Iuppiter verschoven
Noch onder Ida soogh, door der Cureters sorgh)
De schoon Philyra omhelst, uyt liefden: maer verborgh
T'bedrogh soo heymlijck niet, zijn Wijf en quam ontdecken
Dees twee ghelieven daer, des mosten sy vertrecken,
Alst noch gheen pas en gaf: d'een smijdt de Peerdtsche maen
Ten hals af, en hy doet den Echo wederslaen
Met brieſſchen over al: en d'ander seer beduchtigh,
Ontsteken root beschaemt, die loopt ten land' uyt vluchtich.
Tot in Pelasgia vertreckt sy in een hoeck,
Beschaduwt lustich groen van menigh Eyck en Bueck,
En baerde Chiron hier, vremt van ghestalt en leden,
Van boven Godt ghelijck, en als een Peerdt beneden.

Dees Nimphe Philyra, om soo wanschapē kint bedroeft/en haer vindende in dē haet van Rhea, en gedwongē uytlandich in eeuwige ellent te levē/ badt den Goden te zijn verandert in ander gedaente als eens menschen/ des wert sy in eenen Lindeboom verandert. Nu Suidas heeft een ander gevoelen van de herkomst van Chiron, en seght hem/en dē anderē Centaurē/ te wesen kinderen van Ixion. Staphylus in zijn Boeck van Thessalien segt/Chiron te zijn geweest een seer verstandich wijs Man/ en een seer ervaren Sterrekijcker. Hy soude hebbē te wijve gehadt Chariclo, dochter van Apollo, oft van den Ocean, oft Perseus, na eeniger meeninge. Dese Cariclo, doe de guldē Vlies Helden aen dē Zee oever aen leyden/ daer Chiron woonde/nam op haren arm den jonghen Achilles, die by hun te voesteren en opvoeden was/en liep na de haven/ en liet hem zijnen Vader Peleus, die van 't geselschap was/siē. Chiron oudt ghewozden wesende/ trock woonen in een eensaem Wildernisse/op den bergh Pelion, daer hy hem besich hiel cruyden te soeckē/ en hun cracht te beproevē/en soud d'eerste zijn geweest/die der cruyden cracht en weerdicheyt onderkēde: en wert hier in so verstandig/dat hy groote eere daer van hadde: en dewijl hy oock de wonden met een lichte hant conde genesen/ wert hy genoemt Chiron, want Cheir is te seggen hant. Hem wort oock t'zijnen lof na gesept/ dat hy eerst den Menschen leerde hun schickē tot gerechticheyt/ en gewesen de wijse des gerichts/en de ghedaente des Eedt-sweerens/ Offerhanden en Feest-dagen/jae al wat den Godlijckē verbonde belanght oft aengaende is. Diana, doe hy in de Wildernis woonde/ leerde hē oot de Jacht-const. Ooc con hy soo met de Herp spelen/ dat hy daer door eenige siecken soude hebben ghenesen/also Staphylus verhaelt. Hy hadde oock by de Nymphe Chariclo een dochter/ ghewonnen hadde die hy op den rant van de vliet Caicus, gheheeten

Wat Chiron beduyt

ten

ten na de snelheyt des vliets Ocyrrhoë. Van dese hebben wy in onsen voorhandigen Text / dat sy voorseggen con oft waerseggen: en siende by haer Vader den Godt Æsculapium te voester/voorseyde/ dat hy door Artsny dooden soude verwecken: maer dat hy om een verresen lichaem van zijnen Grootvader geblixemt/ de macht soude verliesen sulcx meer te doen. Nu hadde hy (als ghesept is) Minos soon verweckt: oot also in onsen Text in't 15e. Boeck te lesen is / verweckte hy Hippolytes: waerom (gelijck Virgilius seght in het 7e. der Æneidos) Iuppiter verstoort/ dat yemant in zijn Ampt soude treden/ en sulcke macht soude hebben / heeft hem met den blixem omgebracht. Eenighe doch seggen / dat dit dooden genesen/was alleen gesept/dat hy genas Menschen/daer men meer gheen hope van leven toe en hadde: waerom Pluto by Iuppiter quam claghen/ dat hy zijn neeringe verloos/ en zijn Rijc te nieten gingh/ waerom dan Æsculapius werdt gheblixemt: en dit geschiede een weynich voor dē krijg van Troyen. Apollo om zijn soons doodt bedroeft/ vergoot veel tranen/die al in Amber veranderden/nae dat Apollonius in't 4e. Boeck der guldē Vlies-reys verhaelt. Voort voorseyde Ocyrrhoë haer Vader Chirons doodt / en dat hy die onsterflijck was / soude wenschē sterflijc te wesen: met eenen vervloeckte sy de waerseggerije/daer sy den Goden so seer mede vertoornt hadde/en wert geheel in een Meerie verandert/door de gramschap van Iuppiter, waer tegen t'gebedt van Chiron tot Apollo niet mocht helpen. Hier leert den Poeet / dat het Gode mishaecht/ met waerseggherije / oft sulcke tooverighe by gheloovicheyt/ om te gaen. Nu om dese Fabel te vervolghen/soo soude dese voorsegginghe over Chiron zijn vervult gheweest. Men seght / Hercules by hem hadde ghel[illegible] de Hemel const / oft Sterrekijck[illegible] / [illegible]n doe hy eenighen tijdt daer nae d[illegible]or het Landt treckende / by hem quam herberghen/ heeft Chiron ghehandelt en besien de pijlen van zijnen gast / de welcke waren bestreken met het vergift en bloedt van Hydra en Lerna, en liet van dese pijlē een vallen onversiens in zijnen voet / welck hem een uytnemende pijne verweckte: doch mocht niet sterven / om dat hy was van een onsterflijcken Vader: des hy den Goden badt/datse hem wilden ghenade doen/ dat hy zijn leven mocht eyndigen. Het welck van Iuppiter vercreghen hebbende/was ghestelt in den Hemel onder den sterren/ ghelijck Hyginus in zijn Boeck van de Sterren beschrijft: en soude soo verandert zijn geweest in een der twaelf Hemel-teyckenen / en behoudt noch den naem van desen pijl: en men beeldt hem / toonende den pijl uyt de wonde getogen hebbende. Van zijn doodt zijn wel ander vertellingen/ dat hy de wonde ghenas met cruydt en badinge: dan dit overgeslagen/laet ons sien wat met Chiron ons voorgehouden wort. Eerstlijck is Chiron den soon van Saturnus en Philyra, en wort gehoudē vinder der Artsny en wond' heelinge: welcke kennisse is ghebaert van den tijdt en van de ervarentheydt: want Saturnus niet anders is / als den tijdt: des Moeders naem cannen uyt twee Griecksche woorden trecken/t'eerste Philé, beteyckenende vriendinne / t'ander Peira, ervarentheydt: Dus des wonden-heelinghs consten Moeder is Philyra, oft Phileira, nemende een letter wech/ van twee enckel een makende / heeftmen Pheleira. Ocyrhoë was zijn Dochter/ om dat dese genees-const gemeenlijck de verdorven vochticheydt den wegh opent/waer door dese dracht te lichter en rasscher uytvloeydt en lost: want dit woordt Ocyrhoë beteeckent rasch vloeyen/ welck tot der gheneesinge der wonden seer behoeflijck is: want het besonderste deel der wond' heelinge oft gheneesinge is/ de quade vochte stoffen wel te doen lossen / en wech te nemen. Oock is noodich/om des gesontheyts bestandicheyt/dat door maticheyt/en een goet wel geschickt levē/onse lichamen van alle vuyle overvloedige vochticheyt vry en los zijn/soo sal den loop onses levens te lichter vallē: en is het anders/dat de lichamē inwēdich daer van

Marginal notes:
Van Ocyrhoë, dochter van Chiron.
Æsculapij doot, hoe en waerom.
Tooverigh waerseggen mishaeght Gode.
Van Chirons doodt oft veranderinghe.
Natuerlijcke uytlegginghe van Chiron en Philyra.
Oorsprong oft beghin der medecijnen.

van overladẽ zijn / moetmense openinge tot den uytgang gheven. Dat Chiron half Mensch half Peert was / dat was / om dat hy / daer hy zijn verkeeringhe hadde / 't volck het berijden der Peerden eerst leerde / en om de oorsake voor verhaeldt / dat hy Menschen en Peerden / en ander Vee genas / oft dat de ghenees-const beyde behoeflijck is. Men seght / zijn Vader en Moeder onsterflijc waren / om dat de kennisse deser Consten oneyndelijck is / en datse s' Menschen gheest tot der volle volcomenheyt noyt heeft connen brenghen. Dat hy eyndlijck na groot ghetal Jaren begeerde sterven / is te verstaẽ / dat alle wetenschappen en Consten in der Weerelt door verloop des tijts dickwils vervallen / verminderen / oft veranderen. Hy was by den sterren ghevoegt / om dat d'oude Heydenẽ waren gewoon den genen Altaren op te rechten / die hun leven en middelen tot t'gemeen best ghewaeght en ghebruyckt hadden: Dese gaven sy plaetse by den Goden / met lof en roem / en dochten door sulcx de Godsdienstichheyt niet te cort te doen / dewijl sy anderen daer door verweckten / sulcke Helden oft weldadighe nae te volghen.

Nu volcht de Fabel van Apollo, oft Phœbus, daer hy Herder is. De Poëten versieren / dat hy uyt den Hemel verjaeght / en gebannen was van Iupiter. Eenighe meenen d'oorsaeck te wesen: onder alle de kinderen van Apollo, was den vermaertsten den Æsculapius, welcken (als ghesept is) Iupiter met den blixem vernielde. Apollo niet moghende het ongelijck aen Iupiter wreken / keerde al zijnen toorn teghen den Cyclopen / om datse Iupiter den blixem hadden gesmeedt / en heeftse met zijn pijlen gheschoten en ghedoodt: Hierom soude hy uyt dẽ Hemel zijn ghejaeght. Van dit ghevoelen is den Poeet Orpheus, in de gulde Vliesvaert / segghende:

Fabel van Apollo, herder.

Cyclopen van Apollo ghedoodt, waerom

Apollo gebannen uyt den Hemel waerom.

> Van Pheres quam Admeet, Apoll' hem eertijdts diende,
> En hy onthiel hem daer, als Herder, hem ontsiende
> Voor Iuppiter verstoort, op hem: want hadde fel
> Met schieten den Cyclops ghebracht in doots ghequel,
> Om dat van hun gesmeedt den blixem was, waer mede
> Iuppiter Æsculaep sijn weerde kindt verdede.

Van deser meeninghe is oock Suidas. Nochtans seggẽ ander / dat dit Cycloper dooden niet en geschiede om Æsculapij doot / dan om de doot vã Phaëton: en Apollo daerom uyt t'Hemelsche geselschap gebannen / most in de Weerelt gaen swervẽ / onderworpen d'ellendicheden der Menschen / als Lucianus tuyght in de T'saemspraeck der dooden. En doe hy hem dus in noot vont / begaf hem in den dienst van Admetus, den Coninc van Thessalien / te weyden zijn Meerien en kudden / daer soude hy hem neghen Jaer lang gehouden hebben. Eenighe meenen / dat hy de Schapen hoedde / ghelijck Pindarus seght:

> Apollo 's Werelts fackel licht,
> Wiens blincken schoon den moedt verlicht
> Sijns vrienden goet, en doet verblijden.
> Zijn sorgh en vlijt was in voortijden,
> Te weyden, met een goet opstel,
> Zijn wit ghewolde vliesen wel.

Admetus den Coningh wert hem in grooter vrientschap toegedaen / doe hy bevondt zijn natuerlijcke ghedienstichheyt en vernuft. Onder ander namen wert hy na de Vliet / daer hy zijn Vee weydde / gheheeten Amphrysus, als te sien is in het derde der Georgica Virgilij. Van dit weydden der beesten / en dat de Poeeten niet over een comen / wat beesten / daer is niet aen ghelegen: want by dat Lilius Gyraldus in zijn sevenste Syntagma beschrijft / aentreckende Phurnutum en Macrobium, is te verstaẽ / dat Phœbus, te weten / de Sonne / weydet oft voedet niet alleẽ Schapen / maer alderley ghedierten / en alles wat de Aerde voortbrẽgt: en daerom is hy van den Poëten een Herder versiert

Wat geseyt is, dat Apollo herder is.

Waer uyt Fabel van Apollons [...]n is ghe[...]men.

verſierdt te weſen. Deſe Fabel heeft evenwel eenen voet oft beginſel / waer van ſy voort comt/ dat is / uyt een geſchiedenis van Theodontio verhaelt/ te weten/ dat Apollo, weſende Coningh van die van Arcadien/ dede zijn onderſaten zijn ghegheven Wetten onderhouden met ſo groote ſtrafheydt/ datſe op hem vertoornt/ hem verjoegen uyt zijn Rijck/ ſo dat hy zijn toevlucht moſt nemẽ tot Admetus, den Coning van Theſſalien/ den welken hem gaf te heerſchen eenigh volck by de Vliet Amphryſus.

Waer uyt Fabel van [Bat]tus.

De Fabel / van dat Mercurius hem de Oſſen ſtal/ en Battus in den toetſteen oft proefſteen veranderde/ is genomen uyt een geſchiedenis/ van Leontio verhaelt: hoe dat Stilbones, welck ſnel is geſeyt/ en woordt Mercurio eygen weſende/ heeft ghestolen de hoornbeeſten van Foronides, dẽ Prieſter van Apollo in Delphos, en hebbende deſe verborgẽ achter een holle roodts/ ghegeeten Bathus, gheſchiedet/ dat eenen Stier uytghegaen weſende / viel in het hol / niet doende als loepen oft brullen/ waer op d'ander beeſten met tegenbrullen antwoordende / wert Foronides zijn beeſtẽ te hooren / en comende achter dat hol/ vondt zijn kudde dat hem ontdreven was/ ſo dat daer na dat hol altijt wert geheeten/ aenwijſinge/ gelijt den proefſteen oock ſoo eenen naem nae het gout proeven heeft. Aen de Fabel van Battus is te leeren/ hoe de loonliefdige ongetrouwichept dickwils haer Meeſter oft wercker loont/ ghelijck den tweetongighen clapper/ met dootlijcke ſtraffe te lijden aenwijſt.

[B]attus wat [...]ons aen[...]ſt.

[F]abel van [Ag]lauros.

De Fabel van Aglauros, die door Mercurium wierdt verandert in ſteen/ daer van vind' ick wel eenige natuerlijcke uytlegginghe / dat Aglauros, de neerſtichept/ altijt ſorghvuldigh over den Acker oft velt/ heeft eẽ ſuſter Herſe, verſtaen weſende den douw / die ſy voor haer begheert tot den Acker / en benijdt / dat de Planeet Mercurius yet daer van ſoude genieten / ten waer tot haer eyghen voordeel: doch gheniet de Planeet den douw / en d'aerde woordt drooch en onvruchtbaer als eenẽ ſteen. Van dit overgeſlaghen/ is t'aenmercken / watter ſtichtigh mede gheleert wort. Mercurius bode van Iuppiter zy hier verſtaen/ deuchtſaem onderwijs/ oft leeringhe/ en Herſe, voor de Siele/ daer hy hem mede ſoeckt te vereenigẽ/ waer tegen is Aglauros, het vleeſch/ oft de quade gheneghentheyt/ weſende vol giericheydt en nijdts: doch de Siele deuchdigh onderwijs aennemende / en haer onderwerpende / moet de quade ghenegentheyt ſterven / en vruchtloos blijven als eenen ſteen. In deſe Fabel is te mercken oock / hoe de wijſheydt niet mach lijden de booſe ſnoodtheydt der giericheydt/ aen de felle ſtraffe/ die ſy daer over dede.

Aglauros in ſteen, wat beduyt.

Van de Nijdicheydt.

Vytlegginghe op haet en nijdt.

De Nijdichept/ oft haet en Nijdt/ dochter van dẽ ſwartẽ Erebus, die oock Tartarus heet / en van der Nacht/ wordt van onſen voorhardigen Poeet ſeer wel beſchreven en uytghebeeldt/ ſo wel ghedaente/ ſpijſe / als wooninghe: welcke wooninghe hy ſeght te weſen/ eenen diepen leelijckẽ donckeren kuyl/ daer geen Son in en ſcheen: Dat is te verſtaen/ dat Nijdichept woont in een quaedt en dobbel vuyl herte / etende giftſche ſlanghen / dat is / dat ſy haer ſelven ſchadight en verderft / oft den genen diens herte ſy bewoont. Waerom Agides, den ſoon van Archidamus, wel antwoorde / doe hy verſtondt dat eenighe hem benijdden/ ſegghende: Sy ſullen dan dobbel droefheyt hebben/ en dat om mijn voorſpoet die ſy ſiẽ/ en om de tegenſpoedt die ſy lijden. Waerom Sannazaro in zijn ſeſte Boer-liedt ſegt:

De Nijdicheyt, mijn ſoon, haer ſelven magher maeckt.

Welck veers met veel wijs-liefdighe Schrijvers over een comt: oock met veel Poëten. Ghelijck onder ander met Virgilius, in zijn opſchrift der Nijdicheydt/ daer hy ſeght:

De nijdicheyt een gift om ſchaden,
Seer ſterck, verſlindt het merch des quaden,
Doch ſonder beenen raken licht:

En suypt hem 't bloedt uyt aders dicht:
Hy werckt te recht zijn selfs beswaren,
Die ander misgunt zijn welvaren:
Hy toont met clachten swaer verdriet,
Aen siende dat hy noode siet:
Hy sucht, en knersetandt t'onvreden,
Een coudt sweet breeckt hem uyt de leden:
Sijn tonghe boos stort swart fenijn,
En bleeckheyt doet hem grouwsaem zijn,
Om aen te sien: en seer onsaligh,
Blootte magerheyt zijn beenen schraligh:
Noch licht, noch spijs en is hem soet,
Lyæi smaeck geen goet hem doet.
Al waer van Iuppiter gheboden
Den beker hem, oft Hebe Goden
Voorschencktter hem voordiende fraey,
Oft Ganimedes Nectar baey
Hem schoncke. Nemmermeer gheslapen
Can hy, noch gheen tijdt rust betrapen.
Een Beul seer wreedt inwendigh quelt
Sijn ingewandt, en maeckt onstelt
Met raserije, en vyeren schendigh,
Erynna fel hem stockt inwendigh:
Titions Gier zijn stervigh hert
Eenpaer doorwondt, hem doende smert
In droeve borst, die niet ghenesen
En soude Chirons handt ghepresen:
Soo niet en soude Phœbus claer,
Noch zijn vermaert gheslacht eerbaer.

Lyæus is Bacchus, dat is, wijn.

Horatius Flaccus over een comende met het voorgaende / seght in den eersten Boeck der Sendtbrieven / in de tweede brief / aldus:

Hy maghert, die benijdt een ander zijn welvaren,
S'ghelijcx Tyrannen fel, die in Cicily waren,
Noyt leden meerder pijn, dan nijdicheyts verdriet.
Vergeefs wenscht yemant, dit oft dat waer niet gheschiet,
Die niet in zijn ghemoedt en matight zijnen tooren,
Dewijl hy was verweckt door spijt en lust te vooren:
Want ondertusschen haet hem haest om wreken fel,
Hy voordert door zijn macht met eenen oock 't gequel.

Van Europa.

Fabel van Europa, waer op gebouwt.

Aengaende de Fabel van Europa, die is (soo Eusebius schrijft) half gheschiedenis / segghende / dat Asterius Coningh van Creta, wesende verlieft op Europa, de Dochter van Agenor, Coningh van Phenicien / schicte eenen zijnen ghetrouwen Dienaer met een seer schoon Schip / geheeten dē Stier / om datter den Stier op gheschildert was. Desen daer ghecomen / bracht behendigh soo veel te weghe / dat dese schoon Dochter quam op den Stier / te weten / het Schip / om dat te besien. Soo haest sy op het Schip was / de Schiplieden / soo hun te vooren geboden was / gaven riemen den water / en seylen den winde / en brochtense ondtschaeckt wesende in Creta tot hunnen Coninc / welcken aen haer wan Minos, en zijn broeders. Dese Europa was seer gheluckigh / dat door haer Naems gerucht het derde deel der Weereldts naem werdt ghegeven. Herodotus in't eerste Boeck zijner gheschiedenissen / seght

seght oock op de voorgaende wijse/ en dat soo een Schip quam tot Tyro in Phenicien/met datter volght. Voort seght Natalis Comes, dat Europa van Iuppiter vercreegh als boven /dat nae haer derde deel der Wereldt soude zijn gheheeten: doch en seght hier van niet bysonders tot stichtinge oft leeringe/ dan hy veel van de cracht en ongheval len / oft schadé der liefdé verhaelt. Maer Cælius Aug. Curio in zijn eerste Boeck/vervolgende de Hieroglyphicken/seght/ dat Europa gheseten op den Stier / wesende ghevoert op de Zee/ hebbende t'aensicht omghekeert nae den oever oft t'lant/beteeckent de ziele des Menschen / dewelcke van het lichaem wort gevoert door de sorglijcke Zee deser Werelt; en sy siet evenwel van verre met grooter ernst na den oever daer sy van gecomen is/dat is nae haren Schepper Godt. Dese Zee is dan den circkel der Sielen / en bewe ginghe des r: dens / wanneer de Siele haer vertreckt van de Godtlijcke dinghen/ om te aenmercken de dingen oft handelinghen der Menschen/ en keert dan weder ten lesten in haren eersten staet/om God aerdachtich taenschouwen/ ghelijck Plato gheturght. Daerom versierden de Poëten/ dat Iuppiter onder d^ Stiers gedaerte ontschaerte Europam, Dochter van Agenor, Coningh van Phenicien/en voerdese door de Zee in Creten.

Vytlegh op Europa.

Eyndt des tweeden Boecks.

Wtlegginge/ en sin-ghevende verclaringe op den Metamorphosis Publij Ovidij Nasonis, Door C. V. M.

Het derde Boeck.

Van Cadmus.

Admus was soon des Conings vã Phenicien Agenor, en Telephassa: Hy was Coningh van Thebes, en een seer vermaert krijgs helt: Doch segghen Vlpianus en Euchemerus, dat hy was dé Cock des Conings van Sydon, by welcken hy ontschaerte eé seer constighe Snaerspeelster/ ghenoemt Hermonia, by welcke hy hadde Bacchi moeder Cemele. Dus twijffelich zijn somtijden de hercomsten der machtigher groote Heeren / die door gonstighe Dichters versierighe pennen zijn cierlijck en verwonderlijck gemaeckt. Cadmus gesonden te soecken zijn suster Europa, welcke zijn Vader hadde ghehadt by de Nymphe Melia, niet mogéde weder keeré/ of hy en bracht d'ontschaeckte suster mede/trock nae t'ghehepmnis van Apollo, daer hem verboden was de suster te soecken / en geboden een Stadt te bouwen/gelijck onsen Poët voorts verhaelt. Cadmus eyndlinge by de borne Dirce doode dat grou lijck Serpent / dat den soon was van Mars: des hem Mars heeft gedwongen/ hem onderworpé en dienstbaer te wesen een Iaer/t'welck doe wel so langh als nu acht Iaren was. Hier na heeft Minerva, het Coninglijcke Hof Cadmi seer geciert/ en Iuppiter dede hem trouwen Harmonia: welcke Diodorus in zijn seste Boeck segt / dochter van Iuppiter en Electra: maer Hesiodus, van Mars en Venus. Dees Bruyloft was verciert met 't bywesen der Goden/die de Bruyt vereerdé met hun geschencken/ Ceres met koorn / een vrucht haers vondts/Mercurius met een Luyt / Pallas met Iuweelen en Fluyten / Electra met Cimbelé en bommé. Apollo speelder de Bruyloft met een Cithre/ en de Muses met Fijfers oft Fluyten: D'ander Goden hebbense heerlijcke gaven toegelanght. Wt dit Houwlijck quam Polydorus, van Polydoro quam Labdacus, van welcken quam Laius, den Vader

Twijffelicke afcomst van Cadmus

T'houweliic en heerlicke bruyloft Cadmi.

Cadmi nacomelingen.

Vader van OEdipus, waer van volght in't 9[e]. Boeck. Cadmus hadde oock vier dochters/Ino,Semele, Agave, en Autonoë. Doe hy nu hadde gheleden een groote menichte van teghenspoeden en ongevallen/om de wille van zijn dochters/en de nacomelinghen/stelde hy in zijnen Coninglijcken Thebeschen stoel Pentheus, den soon van Echion, en van zijn dochter Agave, en trock met zijn Harmonia tot Encheles in Dalmatien: want dat volck van zijn buer-landen benout wesende/hadde door raedt des geheymnis hem ontbodē/om dat hun verlossinghe door Cadmum te geschieden voorseyt was. Hy dan deses volcx vercorē Krijchs-overste wesende/heeft de verwinninghe op den vyanden behoudē/en wert alsoo Coninc van Dalmatien/welck hy met goeden vrede en voorspoet heeft beseten/daer hy en zijn Vrouw in slangen veranderen/als in't 4[e]. Boeck volgende is/in welc Boeck oock noch van dese Harmonia, dochter van Mars en Venus, sal gesproken worden. Aengaende nu dat Cadmus, om zijn suster te soecken ghesonden wesende/ eenen fellen Draec in de borne Dirce ghedoodt soude hebben/ dat is versieringe:maer de waerheyt is/dat hy heeft omghebracht eenen vreeslijcken Roover/die Draeck was geheeten/en veel wreetheyts en ghewelts dede den vreemdelingen/ die daer voorby reysden/en hadde alree den hals afgesnedē eenige van zijnē hoop. Mē segt/dat hy de tanden des Draecx saeyde/om dat den aenhangh oft mede-pleghers van desen roover siende hun hooft verslagen/hebben de vlucht genomen en zijn gesaept oft verstropt geworden/d'een hier en d'ander daer. Eenige schrijven/ dat Cadmus door Minervæ raet wierp eenen steen midden den gebroeders/die uyt den Draec-tanden voortgecomen waren/en eenen gheraeckt wesende/ meenende het hem van een zijn medebroeder ghedaen was/heeft het met dootslach gewroken/t'welc een ander aen desen dootslager heeft ghewroken/ en soo voort/tot datter maer vijf over en bleven. Dit willen eenighe/was een voorbedupdighe aenwijsinghe van de gheschillen en crackeelen/die den

Gêschiedighe verclaringhe op Cadmi Draec-dooden.

Voorteyeken op die van Thebes, door den krijgh der Draec tants kinderen.

Thebaners in toekomenden tijdt souden beswaren en quellen: Want daer gevielē namaels seer schadelijcke borgerlijcke oft broederlijcke krijgen/en bloedtstortinghen: Ghelijck dickwils door onverstandt/uyt cleen schade/ misdaedt/ oft andere gheringhe oorsaeck/ groote beroerten en onbeterlijcke verderfnissen voorvallen: niet alleē onder Borghers oft vrienden/ maer wel onder Broeders: ghelijck het wel somtijts gheschiedt/dat ter onderlinghe eenigh schil ghevalt. Dan gelijck Plutarchus in de Broederlijcke vrientschap verhaelt/ behoeven sy van inden aenvangh de tusschen glijdende yveringhen en hertneckicheden te wederstaen/ ghewennende sich onderlinghe toe te gheven/ en beleefdelijck te laten overwinnen/ en sich te verheughen in een ander te behaghen/ meer als t'onderdrucken oft verwinnen: want dit was de meeninge/ daer men van outs onder verstont/ de Cadmussche overwinninghe. Nu dit voorby ghegaen/ sullen de gantsche Fabel van den aenvangh voort te halen behoeven/ om de leeringhen daer onder verborghen te verclaeren. Eerst/ Cadmo, was van t geheymnis verboden/zijn suster nae te speuren oft soecken:maer most den voorschickschē Os na volgen/en de stadt Bœotia bouwen/ daer den Os soude rusten. Cadmus is hier een voorbeelt der Jeucht/oft des Jonghelings/ die den Godtlijcken en deuchdelijcken raedt oft drijvinge gehoorsaemt/ verlaten een laf/ traegh/ aengeboren/vroulijc/wellustigh leven/ aerdt en wesen/aengrijpende een manlijck ernstigh ghemoedt/ navolghende den Os/ die den arbeydt beteyckent/ om door desen deuchtsamen wegh des arbeyts te geraken tot eere en rust. Hy bouwde eē Stadt/die hy noemde naer God/ die hem den wech gheleert hadde/en den Os/ die hem geholpen hadde daer toe te comen/te weten/Thebes, 't welck een machtighe Stadt is gheworden:want sonder Godt en can des Menschen arbeyt niet ghedijen: maer als Godt den arbeyt/'t ghebouw/ oft timmeringe toegedaen is/ dan sal het goeden voortgang hebbē/wel tieren/en

Leerlijck uytlegh,en aenwijsinge op Cadmus.

verlijven/

beschrijven / het zy wat onspoedige swaricheden daer tegen opstijgen en voorvallen/te verwinnen / behoudens datmen volstaet met sterckmoedighe geduldicheydt. De knechten oft Cadmi gesellen/ die van den Draeck oft Serpent ghedoodt waren/ beteyckenen de ydel voornemens der Jeucht/die metter tijt van de wijsheyt (by 't Serpent verstaen) te nieten gedaẽ worden: want de rechte volcomẽ wijsheypt doodet en vernietight veel ydel sotte gedachten en begeertẽ/daer wy in onse onbedachte blinde jonckheydt mede vereenight zijn/ oft grooten lust oft behaghen toe hebben : Maer al te veel gheschiet/dat door de woeste moetwillige jeucht/oft door de lusten der jonckheyt / de wijsheyt wort wedervochten/ uyt der herten verdreven/ vernielt / en wech ghenomen/gelijck als Cadmus 't Serpent dede. Van hier salmen verstaen/ dat Cadmus heeft gedoot het Mensch ververvende onverstant/ daer de Jeucht/ ghewapendt met het Leeuws huydt der deucht / en de pijcke des scherpen voorsichticheydts / teghen te strijden heeft / en overwinnende / dooden de overgheblevẽ/ oft nieu aenwassende gedachten / oft ydel meeningen der jonckheyt/allencx hen selven: als men maer en volght den raedt der wijsheyt / dan worden onse vijf sinnen en ghedachten verstandigh/en der wijsheyt raedt gehoorsaem/en helpen ons te wege brengen alle deuchtsaem werckẽ/oft Godlijcken arbeyt/ welck het Thebes bouwen aenwijst/en ons te kennen gheeft. Dit Draeck-tandigh volcx fel ghevecht/door Pallas gheslist / wijst oock/ dat uyt onverstandt oorloghen ontstaen/maer door wijsheydt vrede : gelijck 't inwendigh ghemoedt (als verhaelt is) wordt gevredight door wijsheyt/oft der wijsheyts goede leeringe. Van welcke leeringhe Cadmus oock te deele een oorsaker oft hulper is gheweest / dewijl hy (nae Plinij en ander getuyghnis) d'eerste was die uyt Phenicien in Griecken heeft ghebracht de kennisse van sesthien letterẽ des Griecschen A/b/c / en de eerste was / die maet-vry de geschiedenissen beschreef: doch willent eenige niet den Phenicischen / maer den Milesischen Cadmo toeeyghenen. Dus mach door het voortbrenghen der edel nutte Schrijf-Const (daer goede Wetten door voorgeschreven / en alle vrome daden in eewige gedacht door behouden worden) Cadmus wel een Mensch-sayer geheeten wesen: die eerst zijn Vader in't Suster-soecken/ daer nae Apollo en Pallas ghehoorsaemde / door veel arbeydt en ghedult / t'eynden veel verdriet vercreegh de schoon Harmonia, de soete Siel-rust/ en veel ghelucks. Nu onsen Poeet toonende (als gheseyt is) dat dees Fabel is tot leeringhe der jeugt/ seght sluytlijc: Daerom sal een Jongman altijt op hoope leven / verwachtende het eynde : want voor den lesten dagh des levens / behoortmen niemant salich te heeten. Dit is een seer schoon Spreuck / die Solon oock leerde den Coninck Crœsum, den welcken het namaels zijn leven baettede.

[Margin: ...eerlijcke ytlegginhe op het ooden des erpents, en en strijdt er gebroeers, die uyt Serpents ınden gewassen zyn.]

Van Actæon.

Actæon was den soon van Aristæus en Autonoë, de dochter van Cadmus, beminnende seer de jacht/ als die in de Schole van Chiron was opghevoedt/en wert van Diana (na der Poëten versieringhe) veranderdt in een Hert / om dat hy haer naeckt hadde gesien. By eenige worden wel tot vijftich jacht-honden met Griecxsche namen genoemt/ die Actæon souden hebben verbeten : doch geen voedtsel ghevẽde tot eenige stichtige uytlegginge/ dan na de gedaente ende aerd der hondẽ/als swart-voet/volge-speur/stockal/goet-gesicht/berghe-swerf/ doodejong/onweder/fel/snel/en dergelijcke. Pausanias in de geschiedenis van Beotien/ seght / dat Diana de Honden van Acteon dul maeckte/die hem niet kennende doodden. Ander segghen / Diana deckt hem met een Herts huyt/op dat hy vanden honden verscheurt wordende/niet en troude Semele. Acusilas segt/ dat het was/ om dat sy van hem was verkracht. Daer zijn noch meer meeningen/hier te langh. Plutarchus segt/ dat Actæon een schoon Jonghelingh

[Margin: Actæon, wie hy is gheweest.]

[Margin: Actæon hadde wel 50. Iachthonden.]

was van Corinthen/daer Archias, van 't geslacht der Heracliden / op sotlijck verlieft wesende / hem wilde ontschaké/wien zijn Vader en vriendé willende beschermen/wert so van weersijden ghetrocken/ dat hy verscheurt is gheworden. Dese Fabel van Actæon heeft haer begin upt dit/ oft yet anders/te weten/ t ghene Fulgentius verhaelt/ segghende: Acteon in zijn jeucht beminde de Jaght/maer tot rijpé ouderdom gecomen/de schaden en 't ghevaer der Jacht nu beter kennende/gebruycktese niet als voor henen: doch behiel den vorighen lust tot den Honden/waer hy der veel altijdt voedde/ en verteerde daer mede al wat hy ter Weerelt hadde/waer upt was gesept/ dat hy van den Honden g'eten was. Hier zijn nu op dese Fabel verscheydé uptlegginghen: Een is/datter zijn van dese Actæons, die soo groote vreucht en behaghen hebben/ te aenmercken den loop des Hemels/en veranderingen der Mane/welc Diana te verstaen is/datse als in Herten verandert/ staen buyten in bosschen en eensaem plaetsen / ghetrocken door de bevlijtinge deser Consten/datse worden verslonden van hun eyghen huyslijcke noodtsaken: want dit zijn de Honden / die niet en willen dat wy ons selven leven sullen. Ander zijn van meeninghe / dat hier mede worden berispt de ondanckbarighe/ onredelijcke Menschen/ die de bewesen weldaden niet alleen vergheten/ maer met quade wercken verghelden/ ghelijck den Poeet Theocrites met dit veers schijnt willen te kennen gheven/ daer hy seght:

Oorsprongh van de Fabel van Actæon.

Vytlegh van Actæon.

Voedt Honden op, op dat sy dy verslinden.

Daer zijn noch wel meer meeninghen van uptlegginghen / maer het can wel uptgheleydt wesen/dat menigen onbedachten Actæon van zijn eyghen quade lusten wort ghevangen/en verslonden/ door dat zijn ongheregelt en ongetemt gemoedt/ zijn ontuypsche oogen onderdanigh wesende/volgen tot zijn upterste verderf. Semele bedrogen van Iuno, die verandert was in Beroë ha r voester/beduyt/dat de Menschë van God dickwils bidden en begheeren schadelijcke dingen tot hun eygé verderfnis/ door dat sy bedrogen zijn van hun eygen quade gheneghentheyt/oft sotte begheerte/de welcke hun voester is.

Semele van Iuno bedroghen wat het aenwijst.

Dat Semele bevrucht was van Iuppiter, dragende Bacchum, is te seggen/ dat den Wijnstock oft ranck/afgebeelt met Semele, in den tijt van den Lenten wort te swellé door de hitte der Sonnen/ en wordt swangher oft bevrucht met Bacchus, dat is / den Wijn/oft de vochticheyt des Wijns/die in dé stam is. En desen Wijnstock oft ranc Semele, wort des Somers door de meeste hitte der Sonnen so geblixemt en gheraeckt / datse begint upt te gheven haer vrucht: So wort het ontfangé en aengenomen van Iuppiter, dat is/ de wijndruyf wort te voorschijn gebracht / en aenghenomen inden buyck der locht/ waer voor hier Iuppiter wort verstaé. Dat ick segge den buyt/ en geen dgye/ dat is even veel: want self na der Poëten dichten / was het kindt in dgye en buyck verborghen/also den aerdighen Poeet Euripides seght in zijn Bacchen, verhalende dat Iuppiter sprack/doe hy hem in zijn dgye naeyde:

Vytlegghinghe van de gebóorte Bacchi.

Tot mijnen Manschen buyck comt in,
Tweeboortigh kindt, dat ick bemin.

Iuppiter dit kindt Bacchum ghedragen hebbende / gaf het Bacchi Moeye Ino, verborghen voordts op te voeden/dat is / de bladeren der Wijnrancken verberghen de druyf / op datse bequaemlijck mach tot rijpheyt comen / en niet te seer ter ontijdt ghestraelt zijn van de hitte der Sonnen. Voorts wordt den Druyf t'eenemael opgevoedt door de Niseides Nymphen/dat is/hy wort ghelaeft van de vochticheydt des nachts/oft vermaeckt en ghematight met den vercoelen den dauwe. Te deser plaetse en mogen wy niet naelaten/ Bacchum wat breeder upt te recken/ofte te verclaren / wat hy voor een is geweest/of waer voor hy te houden is.

Vytlegghinghe van de gheboorte Bacchi.

Van

Van Bacchus, oft Dionysius.

Afcomst Bacchus.

VAn wat Ouders Bacchus, die men oock noemt Dionysius, is geweest/ hebben d'Oude Poëten verscheyden meeninghen/ghelijck sy oock doen van sijn opvoedinge en voesters:noch comt Cicero voort met vijf Dionysen, in't 3e. Boec van de naturee der Goden. Den eersten was (seght hy) den soon van Iuppiter en Proserpina: den tweedē/van den Nijl, en alsoo voort tot vijf: Waer upt men verstaet/datter wel verscheyden van desen naem moghen zijn gheweest. Orpheus noemt hem doch den soon van Semele, en dat hy op dē oever der Zee was geborē. Noch elder in der Goden Lofsangh/noemt hy hem soon van Iuppiter, en der voorseyde Semele, en heeftse becranst met clijf oft veyl.

Doot van Semele op een ander wijse.

Dese Semele was dochter van Cadmus, broeder van Europa, den welcken zijn dochter(na 'tseggē van eenige) om straffē haer hoererije/met het nieu geboren kint besloot in eenē houten bac/ en gaffse de golven der Zee over / die haer met den jonghen Bacchus aen den strandt wierpen / in de contreyen oft Lantschappen der Greaten / onder de heerlijckheyt van Lacedemonien:en dat de luyden des lants den back geopent/ vonden Semele doot / dise eerlijck begroeven/en lieten 't kindt opvoesteren. Van doe wierden de Greaten / Brasianē/na 't woort Brasæ, dat is/ aenspoelen/ gheheeten / ghelijck Nicander verhaelt. Semele plagh men te schilderen met langher hayr / als eenighe ander Goddinne. Noch bevestight Orpheus in een Lofsang Bacchi 't gene verhaelt is upt Cicero, dat Bacchus soon is van Iuppiter en Proserpina: doch elder heet hy hem dē soon van de Egyptsche Isis en voesterkint der Nymphen.

Waerom Bacchus, Dionysius geheeten.

Dat hy Dionysius hiet / hier van zijn verscheyden meeninghen: Eerst/om dat hy met hoornkens geboren wesende/ Iuppiters dyе seer dede oft stack/soo Stesimbrotus segt. Ten anderen/Aristodemus wil dat het was / om dat Iuppiter dede regenen/doe hy geboren wert. Nonnus in de Dionysiakē/om dat Iuppiter manck gingh/ te wijl hy hem droegh genaeypt in zijn dyе: want Dio wordt Iuppiters naem toegeeygent / en Nysos, in Sicylien was geseyt manck. Lucianus in de T'saemspraeck der Goden seght: Bacchus geboren zijnde/ Mercurius, upt last van Iuppiter hem te bewaren hebbende/droech hem te Nysa, Stadt in Arabien by Egypten/ op te voeden by den Nymphē/waer van hy Dionysius soude heeten/ Jae soude daervan de Muses zijn gevoedt/so eenighe schrijven. Veel ander namen worden Baccho gegeven. Lilius Gyraldus noemter achtenseventich oft meer/die hem al toegheeygent worden/ waer van vele zijn de eyghenschappen oft de crachten des Wijns: want den eygen naem Bacchus is ghesepdt toorn/oft raserije/Jae Mænoles, dat is / gantsch rasende / om dat den Wijn sulcx veroorsaect. Hy wort oock geheetē Biformis, oft twee-gedaentich/ om dat hy is van tweederley crachtē/ dewijl hy sommighe Menschen toornigh en rasende maeckt/ en sommighe blijde oft vrolijck.

Syntag. 8.

Waerom twee gestaltigh.

Hy heet ooc Narthecophorus, cluppel oft stafdragher / om dat den staf bequaē is den waggeligen gangher t'onderstutten/ oft om dat de dronckaerdts rasende malcander met stocken slaen.

Waerom stafdrager.

Om de verhaelde twee-gedaenticheyt/oft dobbel-stalticheyt/ seght Diodorus, dat Bacchus was ghemaeckt oft ghebeeldet in tweederley wijsen/te weten/met eē wreet gesicht/ en met eenen langhen baerdt:en anders/met een schoon jeuchdich/lieflijc/ en vrolijck aenschijn: het eerste gestalt (als ghesept is) om dat hy den Menschen/overdadich wesende gedronckē/ met toorn ontsteeckt/ en onbescheyden maeckt:maer als hy matigh gebruyct is/ maeckt vrolijck/ ghenuechlijck en gesont / en daerom was hy jongh uytghebeeldt.

Waerom Liber.

Om dit vrolijck maken wordt hy Liber, Liber Pater gheheeten/ ghelijck Seneca van meeninghe is / dewijle hy s' Menschen hert en gemoedt verlost/oft bevrijt van sorge/ en maecte moedigh en vrolijck. Maer op hier seer wel sal passen voort te halen eenighe veerskens van Ovidius, upt zijn Const der Minnen / daer hy in deser voeghen seer aerdich seght:

Den commer vluchtich wijckt, door veel Wijn afghespoelt,
Dan comt het lacchen voort, den armen vreucht ghevoelt,
En neemt dan hoornen aen: dan sorge en droefheyt wijcken,
De rimpels moeten wech uyt t'voorhooft henen strijcken.

Hoornen, is hier stout-heydt en hooghmoedicheyt.

Hy wort op de selve meeninge geheetē Lysius, oft Lyæus, soo veel geseyt/als/ ick ontbinde/ oft ontbindinge/om dat hy de herten der Menschen ontbint/en verlost van sorge/ oft om dat hy de leden ontbint en swack maect. Hy wort oock geheeten Hygiates, oft Salutaris, vereert met desē naem/ om datter niet gesonder is dan dē wijn/ als hy maetlijc is gedroncken. Ooc heet men hem Sabazios Bacchua, van oft nae het dansen en springen/het welc in zijn Offer-feest ghebruyckt was. Men hiet hem oock Phila, en Pausanias segt/dat Phila by den Dores zijn de pennen der wiecken oft vleugelen/om dat de menschen door den Wijn schijnen opgenomen en verheven/ gelijck de Vogelen met den vleugelen. Bromius, oock Iacchus, wort hy ghenoemt/nae het gheruchte en getier dat de dronckaerts maken/ door den wijn/ twelck Bacchus is/ en oock den vinder des selfs. Hier hebben wy nu verhaelt eenige toenamen van Bacchus, den aerdt en cracht des Wijns mede brengende. Om nu te weten wat Bacchus voor een geweest is. Daer zijn History-schrijvers die seggen/ dat hy was een Coning int geluckich Arabien/zijn Hof houdende in de stadt Nysa, seer strijtbaer en overwinnich/ ooc een vinder van veel nutte en behoeflijcke dinghen tot desen leven/die hy zijn onderdanē en veel volckē gemeen maecte en leerde. Hy trock om Indien in te nemen/en maecte Hercules zijnē opper Stadthouder over het lant Egypten dat hem toequam/ en maeckte onder Stadhouder Prometheus. Busyris stelde hy over Phenicien/ en Antæus over Lybien. Hy hadde een heyrcracht van Mannen/ en oock Vrouwen/ daer hy mede innam de Indien en binnenste Landē vā Asien. Dus de oostsche landen gewonnen hebbende/ liet twee colommen oprichten op d'Indische gerberghten/by de Vliet Gangas, Onder ander zijn reysen quam oock in Iberia, welck ingenomē hebbende/ stelde daer over zijnen Opper-veldtheer Pan, den welcken dat Landt nae zijnen naem noemde Pania, en is naderhandt ghenoemt geworden/ ghelijck oock noch/ Hispania. Diodorus schrijft/dat Bacchus somtijden in den krijg gewapent gaende/droegh om t'lijf een Pantherdiers huyt: want hy was niet altijts droncke: maer heeft veel strijden gedaen/en verscheyden Coninghen verwonnen/ als Lycurgum, Pentheon, en meer āder. En wederkeerende verwinnich/ hiel Segefeest/inrijdēde op eenē Elephant/ oft op eenen waghen met Elephanten ghetrocken. Men vindt oock niet/dat yemāt voor hem Segefeest opt pleegde. T'huys ghekeert wesende van Indien/ heeft gestraft de mis heerschinge die by zijn stadhouders geschiet was/ stellende in al zijn Rijc seer goede wetten/waerom hem Orpheus noemt een Wetgever. Voorts vind ick in zijn geschiednis weder vermengt met versieringen: want in den krijgh der Goden tegē den Titans, mocht hy niet ontcomē hun wreethevt: dewijle sy hē vingē/in stucken verscheurdē/ siedende een deel in eenē ketel/ en t'verblijf staken sy aen het spit om te braden. Daer quam Minerva te hulp/ maer sy kreegh niet als thart/twelc sy noch bevende droeg tot Iuppiter, die dē Titans blixemde/ en liet door Apollo zijn soons ledē begravē op dē Parnassus. De Corybanten brachten de manlijckheyt in Tuscanen/ en leerden t'volc daer Offerhandē voor doen. Hier nae vergaderde Rhea noch alle de lidtmaten van Bacchus, den welcken weder besielt/en levend' wesende/dede Bacchus noch den Menschē int gemeen groote weldaden/ naemlijck/ door de vindinge des Wijngaerts/ daer hy de Werelt mede uytnemende goet gedaē heeft: want soo Euripides ghevoelt/ de schoonste en nutsaemste vindinghe die opt ter Weerelt was/ is in den Wijn/ seggende/dat Bacchus hadde gevonden den middel/ om den Mensch te doen vergeten al zijn voorledē ongevallē oft tegen-

Waerom Lysius, oft Lyæus.

Waerom Sabazios, Phila, Bromius, en Iacchus.

Bacchus was coningh van Arabien en Egypten, &c.

Hy wan Indien.

Bacchus een groot Krijchsma[n]

Bacchus e[en] wetghever.

Bacchi doo[d] versierigh.

Bacchus verweckt.

Bacchus [om] zijn wijnvindinghe seer ghepre[sen].

tegenspoeden/hem sachtlijck te doen slapen/hem te verlichten en vertroosté in alle benoutheden. Dit selve hebben de West-Indianen oock bestemt/ghelijck Benzo verhaelt: en seyden te dier oorsaek/dat uyt dese Landé geen beter dingen daer gebracht en waren/als dé Wijn en het Yser/noch niet suyverder als t'glas/dinghen die sy in de West-Indié noyt haddé gehadt. Desen Bacchus sorgh-verdrijf/en gheve-vreucht/ is dan over al welcomen en liefgetal. Daer waer qualijc eyndt te verhalen/ al wat van hem te segghen waer / als men alle omstandige versieringhen en vertellingen soude voortbrengen/en al zijn ander namen hier ondienstich soude willen verclaren: dan mé sal weten/ dat hy oock is gheweest den Orisis in Egypten/daer men in Plutarchus en elder veel af leest. Oock soude veel tijdt nemen/ voort te halen alle ghedaenten der Offerhanden en Feesten / die men hem ter eeren dede/ daer in sommighe alderley oncuysheydt / en grouwelen heymelijck gheschieden / datse verboden wierden/ en de misdadige lijflijck van der Overheydt ghestraft. Wie hier van op het breetste lustich is te lesen / die wijs' ick tot het 5e. Boeck van Natalis Comes, in zijn Mathologie het 13e. Capittel. Plinius in zijnen sevensten Boeck/ in het 56e. Capittel segt/dat Bacchus d'eerste was die leerde de wijse van coopen en vercoopen/ en vondt de Croonen der Coningen/en Seghe-feesten. In't 16e. Boeck / in't vierde Capittel seght hy : Den Coningh Bacchus was d'eerste / die hem selven croonde met veyl oft clijf. Dat Bacchus op dit veyl so seer gesint was/ daer van hebben de Poeten veel te seggen. Eenighe meenen / om dat Bacchus eerst geboren wesende/ in veyl oft clijf was verborgen/ uyt vreese hy Iuno in handen mocht vallen. Ander/om dat de vrucht des veyls is den Druyven eenichsins gelijck/ oft om dat dit loof altijt groen is/gelijck desen Godt/ gelijck hy geschildert wort / altijt groen oft jeuchdich soude wesen. Van deser meeninghe is Festus, oft om dat den clijf oft veyl hem windende bindt al t'ghene daer hy aen comt/ en dat alsoo den Wijn s' Menschen gedachten soude binden: Oft om dat desen Boõ/ oft zijn gebladerde telgers/op 't hooft gevoeght wesende (dewijl hy van aerdt oft wesen cout is) stuytt en verdrijft d'opstijghende cracht oft damp des Wijns/en belet de dronckenschap. Ander segghen/dat den clijf hem toeghewijdt was/om dieswille dat een Jongelingh Cissus, oft Kissus, dat in Griecx clijf oft veyl is / eens om strijdt tegen een van den Satyren danste / en dangspronghen dede / dat hy so hardé smack in't vallen dede / dat hy ter plaetsen doodt bleef. Dus Bacchus, die int ghedans groote vreucht hadde / en den Jongeling seer beminde / veranderde hem in clijf/ die noch den naem behiel. Plutarchus seght / dat den clijf in sich heeft een seker deucht/oft verborghen cracht/de welcke den gheest oft sinnen beroert/en verbult met eé raserije/dat ter de Menschen (sonder Wijn drincken) van droncke schijnen te wesen. Den clijf/ so hy by den Griecken ghenoemt wort/bedupt oock so veel / als/ hem ter oncuysheyt begheven. Daerom schrijft Eusthatius, dat den clijf Baccho, tot een teecké der oncuysheyt/ tot welcker den Wijn den Menschen seer genegen maeckt/ was toegeeygent. En daerom wort voor gemeen spreeckwoordt gesept/dat Venus sonder Wijn niet vermach. Gelijck oock t'gedicht Euripidis mede brengt/ segghende dat Baccho, aldus:

Hy heeft gheplant dit hout ghepresen,
Waer door verdriet en swaerheyt daelt:
En waer den Wijn vol vreuchden faelt,
Coudt Venus lusten moeten wesen:
En voor het Mensch gheslacht en blijft
Niet, dat hem zijnen lust verstijft.

Om nu te comen tot uyleggingh van Bacchus. Boven/ oft tot het ghene wy voor henen hebben verhaelt van zijn geboorte/so is te weté/dat Semele, die zijn

Side notes (left margin): [..]yle Bacfeesten [..]boden gestraft. — [Ba]cchus [..]rde de [..]opman [..]ap. — [D]aerom [Ba]cchus [..] veyl [..]roont. — [U]ytleginge [va]n Bacchus [en] Semele [na]tuerlijc.

Side notes (right margin): Lilius Gyraldus in zyn 8e. Syntagma. — Kissus in veyl verandert. — Κισσός, Κισσᾶν. — Den Wijn oorsaeckt oncuysheyt.

leden roeren. Nu den Wijnstoc / Moeder des Wijns / heeft meer als ander Boomen zijn leden oft rancken swack en sacht / die van de wint can licht beweeght worden / oft om dat den Wijnstock door den Wijn beweeght en verheert der Menschen leden. Oock soude Bacchus de Thyrsus, dat is / de beclijfde Toortse draghen / om dat de droncke stronckelvoetich / wel eene stoc behoeven om mede te gaen / gelijck wy elder van den staf verhaelden. Iuppiters soon is hy / om dat den Wijn van natueren in hem een yverich wesen heeft / en dat hy niet rijpen mach dan in plaetsen daer de Sonne vlack schijnt / oft ten minsten maetlijc verwarmt wort. Hy wies van de asschen der verbrande Semele, (so eenige segge) om dat in d'asschen eenige hitte is verborge / en heeft in haer een vettichept / waerom datse goet is in de Wijngaerde by de Wijnstocken. Sommige maken zijn Moeder Proserpinam, om dat den Wijnstoc oorspronckelijck van der aerden is / gelijck als alle ander dinghen / en dat de hitte den wercker wesende / hem zijn gestalt doet hebbe. Dat hy in de dgye zijns Vaders was verborgen / meenen eenige was / om dat hy in een hol van eenen bergh by Nysa, Neros genoemt / was verborgen / welcken bergh was toeghewijdt Iuppiter, en meenen desen bergh soude na de sprake van dat lant gesept wesen dgye. Eenige meene ooc / dat dit nayen in de dgye bedupdt / dat den Wijngaert seer bemindt warme plaetse / niet connede wasse oft vrucht brengen daer sonder / want veel Wijnstammen door de vorst vergaen. Maer Diodorus in't tweede Boeck zijnder Oudtheden verhaelt gheschiednisscher wijse dit stuck / segghende: Bacchus in de Westersche deelen van Indien comende met een groote heyrcracht / sonder veel wederstants te vinden / en zijn volck hem most in't veldt onthouden / geen groote Steden vindende om in te herbergen / heeft de groote uytnemende onghewoon hitte in zijnen Legher groote Pest veroorsaeckt / soo dat hy groot deel van zijn volc verloos: waer om hy als wijs Hooftman / voerde zijn volck uyt den dalen op een geberchte / daer sy met lieflijcke Winden ververscht / en met schoon watere uyt veel borne ontspringede gelaeft en beholpe wesende / werden van dese besmettinge verlost. Desen bergh noemde hy dgye: waer van de Griecken oorsaeck ghenomen hebben te segghen / dat hy was ghevoedt in de dgye van Iuppiter. De Nymphen voesterde hem / om dat den Wijnstock is den vochtichsten boom die men vint / en wanneer hy maetlijck met water bevochticht wordt / wast hy beter / en wordt te vruchtbaerder: voort behoeft den Wijn te veel deelen water / om te temmen zijn gheweldige heete strengicheydt. Men seght / dat Bacchus gemeenlijck in zijn geselschap hadde de Muses, dat is / om dat de hitte des Wijns des Mensche geest wacker maeckt. Men plach zijn beeldt te maken naeckt / om dat hy verborgen dingen doet openbaren / volgende een oudt Grieck spreeckwoordt / dat seyde / De waerheyt light in den Wijn: oft so wy seggen / Den dronken mondt spreeckt s'herten gront. Den waghen van Bacchus was getrocke van Pantherdiere / om dat de Menschen door veel Wijn te drincken worden fel en grouwelijc / gelijck den aert deser dieren is. Philostrates segt dat dese dieren by Bacchus zijn / ter oorsaeck datse hittich zijn / licht springende / ghelijck de ghene die Baccho diene / oft de Bacchante / en dat de Menschen door den Wijn meer als van natueren verwarmt worden. Hy was verselschapt van ee deel Dæmons, quaet-doende en bedrieghlijcke ghedrochten oft ghespoock / om dat ghemeenlijc de dronckenschap volgen geclap / onbedachthept / quistinge / overdadichept / oncuysheyt / en vyantschap met meer ongeschickthept van roepe en tieren. Dat hy van den Titans verscheurt / en ontleet was / is gesept / dat de Druyven van den Lantbrouwers / kinderen van Rhea, die d'aerde is verstaen / vergadert / en ghetreden worden onder malcanderen / uyt welcke leden voort comt dat costlijck nat oft vocht des Wijns / vereenicht tot ee lichaem / dat te vooren in veel deelen verdeelt was /

Vytlegginghe van in de dgye te zijn verborghen.

Wat beduyt hy by den Nymphen gevoeltert was.

Waerom by den Muses.

Waerom verselt met wilde Dieren en gespoock.

Waerom van Titans verscheurt.

des Wijns/vereenigt tot een lichaem/ dat te voren in veel deelen verdeeldt was: Oock wort den Wijn in eenighe Landen/ om lang bewaren/ gekoockt oft gesoden. Men leest oock in Natalis Comes, dat Bacchus oft Dionysius niet alleen den Wijn te voorschijn bracht: maer den volcken/ woonende in onbequame plaetsen oft Landen om Wijn teelē/heeft geleert Bier brouwē. Daer zijn wel meer vertellinghen van zijnen krijgh teghen Saturnum, hoe hy voor Apollo oft de Sonne wort gheacht/en dergelijcke dingen meer/hier niet noodigh. Dus langhe met desen Bacchus omgaende/ mochtmen het hooft door zijn kracht verwarmt crijgen: En dewijl wy niet bysonders en hebben/ oft wy en comen tot den schoonen Narcissus: so en sal niet onvoeglijck zijn/ eerst te verhaelen wie hy was/die namaels so in een bloem verandert is.

Bacchus eersten Bierbrouwer.

Van Narcissus, en Echo.

Narcissus is gheweest den soon van der vliet Cephisus, die haren oorsprongh heeft by Lilea, en loopt by den Parnassus, door Delphos, eyndicht in de Zee Ægeum oft Arcipelagum. Sijn Moeder was een Zee-Goddin/ ghenoemt Liriope, dochter van dē Oceaen en Tethys: Want dese haer vermeydende in de vloeden van Cephisus, wert van hē bevrucht/en baerde Narcissum. Narcissus is in Griecx so veel gesept/als verstijft/en sonder bevoelen. Hy was een Jager/doe hy een Jongelinc was/ en van den Nymphen bemint/ bysonder van de Nymphe Echo, dochter van der Locht/en van der Tonge. Oft gelijck eenen Poeet van desen tijt Barbarus, een Italiaē haer beschrijft in twee octaven/oft acht-regelsche gedichten/ ghenoech op desen sin:

Afcomst van Narcissus.

Echo, ghy dochter van Bosschen en Dalen,
Iae blooten gheest, stemme vluchtigh in dwalen,
Eeuwigh voorbeelde van het dwase vrijden,
Die 't voorgehoorde altijt gaet verhalen,
Hergheeft u liefde, dat s' u in voortijden
Eens heeft benomen 'tghestalt en verblijden:
En dat ghy los comt uyt die eensaem bossen,
Wilt enckelwoordigh dan mijn vragen lossen.
Echo wat is 'tMinnaers bederven? derven.
En wat doetse troost haestigh erven? erven.
Wat loon volgt die stadigh beminnen? minnen.
En wat doet sulck minnen versterven? sterven.
Wat cost Liefde te seer versinnen? sinnen.
Maer canmen door bedroch verwinnen? winnen.
Wat boett de Liefd' in sulck belusten? lusten.
Maer wat is 'teynde der onrusten? rusten.

NB

Macrobius hout Echo te wesen de seven Hemelen/ de welcke seer bemint waren van den Godt Pan, gelijck sulcken Hemel-loop oft Planeten oot met zijn Herders seven-pijp wort beduydt. Nu Pan beminde Echo, een Nymphe/ onsichtbaer voor aller Menschen oogen/ dat is/ de Harmonie oft ordeninge des Hemels wordt bemint van de Sonne/ als overste aller Hemelscher lichamē. Maer Alexander Aphrodyseus segt/dat t'gemeen volck grootlijck dwaelt/ eerende en aenbiddende Echo, als eenighe Godtlijcke deucht/oft kracht: En datmen soude meenen dat Pan op haer was verlieft/ is niet anders dan/ Pan een geleert Man wesende/ heeft d'eerste geweest/ die ōdersocht heeft de oorsake van sulcken wederclanck oft gheluydt: en was hier so seer in belust/ gelijck een Vryer om zijn Vrijster te becomē. Onsen Poeet segt/datse eyndlijc om Narcisci liefde wille veranderde in een roots/en van daer hoortmē se noch dickwils wedergalmen oft geluyt geven/ te weten/ in eenighe holachtighe plaetsen. Lucretius schrijft dat hyse heeft hooren in sommighe plaetsen tot ses oft seven reysen na den anderē antwoorden. Plinius noemt eē plaetse t'Athenen/

Echo van Pan bemint, wat beduyt.

Verscheyden Weerklancken.

thenen/daer men de woorde tot sevenmael hoorde naerlincken. S'gelijcx in Olympia, in een portael soude sulcx gemeen geweest zijn. Ausonius den Poeet/ in een Opschrift van hem gemaeckt/ begrijpt den genen/ die de Echo soude meenen te schilderen/ en in een Tafereel uyt te beelden/ om dat het maer een ghelupdt oft galm en is/ en seght als of sy self sprake:

Echo is niet te schilderen.

Ay Schilder onbedacht, wat tracht ghy al u macht,
Om my te beelden uyt? daer niemant van t'gheslacht
Der menschen my oyt sach. Ghestalte, beeldt, noch wesen,
Noch verwe en heb ick niet. Ick wasse dach en nacht,
Als dochter van der Locht en van der Tonghe sacht.
Van selfs niet: noch alom comt spraeck uyt my ghereſen.
Maer wacht een anders voys, om bootsen yet nae desen
Van dat ghesproken is t'lest woort, dat al gheheel
Snel in de locht vervlieght. Maer wildy zijn ghepresen,
Met maken mijns ghelijck, in eenich Tafereel:
Soo schildert dan een boots met u vernuft pinceel,
Den voys oft stem, die clinckt in d'ooren: dese saken,
Doet ghyse, sullen dy den opper Schilder maken.

Leersaem uytlegh op Narcissus.

Tot dit te schilderen wist ick qualijck raet. Maer nu wy gehoort hebbē wat Narcissus en Echo zijn/ behoeven hier eenige leeringe uyt te trecken: Soo is voor eerst Narcissus een voorbeeldt oft bake/ datmen niet en behoort eenighe Menschen te verachtē door eygen behagen/en hoochmoedich groot achten zijns selfs/dewijle dat dē hoochmoet/ altijts ten lesten wort vernedert. Dat ooc niemant op zijn jeucht oft schoonheyt hem te verlaten en heeft/ nadien den Mensch/ oft de heerlijckheydt der Menschen/ niet is als de Bloem des veldts/ ghelijck Virgilius seght in zijn tweede Egloga:

O ghy jongh kindt, schoon, lustich om aenschouwen,
V verwe moy Wilt niet te veel betrouwen:
De winde-blom die wit is vallend' wert,
Men leest te saem die kraecke-beyer swert.

Van de bloem daer Narcissus in verandert was/schrijft Dioscorides int vierde Boeck/ Cap. 160. Sommige heetense Spaensche Jannette: doch is sy by den bloem-liefhebbers wel bekent. Dese bloemē warē voortijts toegewijt den Eumenides, doch Baccho seer aengenaem. Phanodemes int vijfde Boec der gheschiednis van Attico, schrijft/ dat de kranssen van dē Narcissen warē toegewijdt Proserpinæ, om datse doende was dese bloemē te lesen/doe sy van Pluto ontschaeckt was. Nu om te keeren tot Narcissum: Pausanias seght/dat op de grentsen van Thespien was een gehucht/Danaces geheetē/en een borne genoemt Narcissus, daer men seyde dat desen Jongeling hem selven in besach. Evanthes in zijn Fabelsche vertellingē schrijft dat Narcissus hadde een voortgenoote suster/ hem gantsch ghelijck van aenschijn/ wesen/hayr/ cleeren/en gestalt: En alſo sy altijt t'sal ter jacht gingen/was op haer verlieft: maer sy is ondertusschen gestorvē: En hy mistroostich om t'verlies van haer/ginck hem dickwils spiegelen in een borne/ om dat hy hem selfsiende/ so veel sach als het wesen vā zijn lieve suster:maer dese vreucht con zijnen druc niet wech nemen/ hy en is daer van ghestorven. Oft(gelijck ander seggen)hy verdronc hem in een borne/ daer sy hun t'samen dickwils plachten vermeyden: Doch Pausanias gevoelt anders. Eyndlinghe is by de Fabel van Narcissus dese meeninge geraemt/ dat by Echo wort verstaen d'onsterflijckheyt van een deuchtsaem en eerlijck goet gherucht/ die eenen stadigen naeclanck in den monden der Menschen behoudende is. Maer de Narcissen/ menschen die hun selven den wellusten overgeven/ellendlijcken op hun selven verlieft wesende/ wordē ten lesten verandert in Bloemen/ die smorgens lustich en eerlijc schijnen/ en t'savonts

Verscheyden meyninghen van Narcisi doot.

Leerlijcke uytlegginge op Narcissum en Echo.

t'savonts vergaen/en haest tot niet comen: Desghelijcx dese eygen liefdige/ wanneer sy sterven/ blijven oock hun namen in de graven met den lichamen eeuwich verborgen/ geen geniet meer hebbende van den wellusten/ daer sy hun leven mede hebben overgebracht. Sulcke eygen liefdige waren niet eenige vermaerde Roomsche hooftmanné/ die t'gemeen beste boven rijckdom en leven hebbe bemint/waerom sy ooc onsterflijcken naem behouden hebben.

Vtlegh[inge v]an Pen[the]us. De Fabel van Pentheus, die van zijn Moeder Agave, en van zijn twee Moeyen/ Antonoë en Ino, ghedoot is geworde/brengt mede/ en bewijst/dat de verachters van den Godsdienst/oft Godlijcken verbonde/ altijts oft gheméenlijck qualijck varen/ oft in ongeval comé: dergelijcke waerschouwige voorbeelden worden veel in de Poeterije ghevonden en gespeurt. Nu is dese versieringe van Pentheus genomé uyt gheschiednis/ om dieswille dat hy een was die geenen Wijn en dranck/waerom hy wert ghenoemt/ en beschreven te wesen vyant van Bacchus, en dat hy hem quaetwillich wesede/ altijt socht te dooden/alhoewel dat hem de crachten en deuchden van desen God vertelt en openbaer waren/ te weten/hoe Bacchus de snoode gesellen van Acetes hadde verandert in Dolphijnen/ te weten visschen/ die den Menschen worde gesept toegenegen en vriendelijck te wesen/ Musijck-liefdich/ en de snelste der Visschen. Hier mach verstaen zijn de cracht des Wijns/ welcken matigh ghebruyckt/ den Menschen nut is/ en verbetert hun ghesontheyt des lichhaems en des gheests/ snel en wacker van leden makende/ ghelijck noch wel meer ghesept is.

Eyndt des derden Boecks.

Wtlegginge/en sin-ghevende verclaringe op den Metamorphosis Publij Ovidij Nasonis,

Door C. V. M.

Het vierde Boeck.

De Fabel vā Alcithoë, die met haer Susteren/ verachtéde d'offer-feesté en spelen van Bacchus, haer begaf tot de oeffeninghe der wijse Minerva, van het spinnen/weven/ en naeyen/ en daerenboven de sinnen en gedachté verondedigéde/met leersaem vertellinge onderlinge te doé/ die mach beduyt en uytgeleyt wesen/ dat Alcithoë is te

[Zed]erlijcke [uyt]legging [van] Alcithoë verstaen de Cuysheyt/ de welcke hebbende tot wreede vyanden dé Wijn en ledicheyt/is voorsichtich te schouwen het overvloedich drincken/ en de ijdel gheneuchten/ als die door arbeydt en neersticheyt haer selven onderhout in de cracht van haer eyghen deuchden.

[L]eersaem [aenw]ijsinge [van] Pyra[mus] en [Th]ysbe. De gheschiednis oft vertellinge van Pyramus en Thysbe, geeft verscheyden leersaé aenwijsingé. Eerst/dat de jeugt te mijdé heeft de onmatige cracht der vleeschlijcker liefde. Ten anderen/ een houwlijt te willen aengaen tegen danc en verbodt van hun Ouders/ dewijle dat sulcx ongeluckigen eyndt oft uytgang mach hebben. Ten derdé/ dat de Ouders niet en behooré so hertneckig en geweldich den jonge liedé te dwingé/om te verlaten den genen oft de gene/daer sy door so groote natuerlijcke liefde toe zijn gereghen/ oft te willen beletté dat dicwils niet te beletten is/ dewijle datter oock al te veel verdriet en swaricheyt uyt ontstaet/ en ontstaé is/en eé al te spade vruchtloos berou.

De Fabel van Mars en Venus hebbé wy ten deele in de beschrijvinghe van Vulcanus verclaert: maer dewijle wy nu ter plaetsen zijn/ daerder van moet zijn ghesproken/ sullen wy noch verscheyden ramingen voorthalen. Maer eerst salmen weté/ dat dese boeleringe van Mars en Venus is op het breedtste beschreven door Homerum in't 8e.

Boec der Odysseen, dat hy Ulyssem by dē Pheacensers beschrijft te wesen/ en daer den Harpeslager Demodocus dese geschiedenis singende speelde. Ten anderen verhaelter Lucianus van/ in de S'saemsprac van den Schoenlapper Mecillus, en den Hane: desen voeghter by/ dat Mars hadde eenē Camerling/ die hem seer lief was/ geheeten Alectryon, oft nae de Latijnsche spraeck Gallus, welcken hy mede nā/ doe hy met Venus quam overspel doen: want om dat hy seer besorchde dat de sonne zijn bedrijf mocht comē te sien/ en Vulcano te kennen gheven/ liet hy Alectryon den jonghen de deur waernemen/ en de wacht houden/ op dat hy hem liet wetē wanneer de Sonne soude opstaē: maer eens ist ghebeurt/ dat ten ongheluckе den jonghen in slaep was gevallen/ en dat hy de wacht niet en hiel alst behoorde/ so dat de Sonne Mars en Venus over hals quam/ daer sy t'samē te bedde lagen/ sonder eenich nadencken/ meenende dat Gallus hun soude hebben ghewaerschout/ als yemant in soude ghecomen hebben. Dus Vulcano dit stuck van de Sonne kenlijck gemaect/ vingse beyde in zijn net: en Mars eyndlijck los gelaten wesende/ wert toornich op den jongen/ en veranderde hem in den voghel die wy Haen noemen/ welcken oock noch op t'hooft heeft dē helmkam zijns Meesters/ en daerom ist dat den Haen noch sorgvuldich is zijn misdaet te beteren/ voor zijn Meester Mars, en roept al voor den dach/ voorsegghende altijts de toecomst der Sonnen. Wat nu dese overspelighe versaminghe te beduyden heeft/ is voor eerst t'aenmercken de groote verscheydenheydt van dese twee gelievers/ te wetē/ Mars, wiens aert niet en is als vernielen/ en ombrengen/ ghelijck Homerus seght:

Alectryon, Mars knech, in eenen Haen verandert.

Den Mensche moorder Mars, die Landen scheyndt en Steden.

En Venus, de welcke teelt en voortbrengt alle geslacht van Dierē/ en ander groen gewas. Dat dese sich by een voegē/ die so tweedrachtigh zijn: want Mars en Venus zijn te verstaen/ oneenicheyt/ en vriendtschap. Wanneer hier toe comt als over hals Vulcanus, can der niet van comē: want Vulcanus wesende d'uytnemende hitte/ verdelghtse beyde/ overtreft hun beginselen/ en beletse te grontvesten. So dat de Poëten dese versieringe hebbē voortgebracht/ om dat de handelinghen en dingen deser Weereldt vereysschen oft van doen hebben een seker gematicheyt en geregeltheyt/ om te blijven bequamlijck in hun ghestalt en wesen onder houden en bewaert: waerom dese Ouders de teelinge van Harmonia, overeencominge/ niet onvoeghlijck wort toegeschreven. Sy hebben (seght Cartari) verselschapt Venus met Vulcano, en t'samen ghemaeckt te wesen Man en Wijf/ om dies wille dat de voortteelinge der natuerlijcke dingen/ afgebeelt by Venus, niet toe en gaet sonder hitte/ waer by Vulcanus wort vergeleken: En hierom voeghdense oock Mars by Venus, willende met hem beteyckenen en te kennen geven de hitte der Sonnen. Boven dit verhaelde seght Aristoteles, dat de versaminge deser twee niet onvoeghlijck is versiert/ om dat het krijchsvolc gemeenlijc tot de geylicheyt oft oncuysheyt is ghenegen. Dickwils worden oock ontdeckt de yverige ontamelijcke wercken der vleeschlijcker liefden hoe heymelijck gheschiet/ en in't licht ghebracht/ oft voor dē dagh/ met de Sonne uytgebeelt/ so datse een schandighe bespottinghe en belachinghe worden voor al de Weerelt: Oft voor de Sonne wort verstaen de Wijsheyt/ die vyandt is des dwasen Overspels en sonden: en weder is de wellust by Venus afghebeelt/ vyandt van der wijsheyt. Nu faelt hier te weten d'afcomst van Mars, en wat hy voor een is/ en dan oock van Venus, die wy hier niet en moghen voorby gaen.

Natuerlijcke uytlegginghe van Mars en Venus.

Leerlij[ke] uytlegging[he] van Mars [en] Venus.

Van Mars.

MArs dē Krijgh-God/ oft dē krijch self/ is den soon van Iuno. Eenighe meenen/ Iuno hem sonder Mans toedoen heeft ghebaert/ gheroert in haren gheest/ om dat Iuppiter sonder Vrouw/ met alleen zijn hooft aen te raken/ hadde gheteelt Minervam. Dus is Iuno ghegaen nae den Ocean, om t'onder-

Van de H[er]comst va[n] Mars.

[..]an de her[..]nst van [..]rs.

t'onderstaen hoe sy mocht ontfanghen sonder man. Doe sy nu vermoeyt was van reysen/ ging sy rustẽ voor de wooninghe van Flora, Goddinne der bloemen/ en Huysvrou van Zephyrus. Dese vraeghde/ waerom sy dese reyse aenghenomen hadde. Doe het Iuno haer geseyt hadde/ antwoorde Flora: Indiẽ sy de saecke voor Iuppiter wou verbergen/ sy soude haer doen hebbẽ haer begeerte. Iuno dit belovende/ heeft haer Flora te kennen gegeven/ dat in de velden van Olona was een bloem/ te weten/ van eenẽ dauwdistel. Iuno dese geraeckt oft ghesmaeckt hebbende/ was hier door bevrucht. Eenighe meenen/ datse alleenlijck haer eyghenis sloegh metter handt/ en so swangher werdt. 't Kindt ghebooren zijnde/ wert gheheetẽ Mars, om dat hy soude d'overste zijn der Mannen in den krijgh/ dewijl zijnen naem comt van Mas, dat manlijck is geseyt. Hesiodus segt van dese seldtsaem geboorte niet/ dan dat Iuppiter in zyn eerste Bruyloft troude Metis, daer nae Themis, en ten lesten Iuno, en van dese leste huysvrouwe hadde hy Mars, en Hebe. Doch volgende 't verhaelde wonderlijck bevrucht worden/ soude Iuno hem ghebaert hebben in Thracien/ daer het volc is upter matẽ wreet/ en licht genegen hem tot krijgh te begeven. Hy was oock in Thracien geeert/ en Godtsdienstich in achtinge en weerden geweest/ gelijck den Poët Lycophron met dit veers wel betuycht.

Misbruyckt den heyl'gen naem niet des Crestonschen God:

Want Crestona is een stadt in Thracien: En ghelijck als Mars daer ghevoed was van Thero, was hy den Godt of Patroon van Thracien. Het schijnt hy geen Echte Vrouw noyt en hadde/ ten waer Nerienna, oft Neria: hoewel hy by verscheyden een deel kinderen hadde: onder ander eenen soon Bythis, daer 't Landtschap Bythynien dẽ naem af heeft: En eenen Thrax, daer Thracien den naem van heeft. Mars worden wel verscheyden namen ghegheven/ nae de plaetsen daer hem Tempels gebouwt waren/ en dergheliicke/ ons niet dienstigh wesende. Maer Heraclides van Ponten houdt hem niet anders te wesen als den krijg self/ en dat Mars comt van 't Griecx woordt Ares, beteyckenende vervloeckinghe en schade. Orpheus in den Lofsangh van Mars, neempt hem voor een raserije/ en dulheydt des krijghs/ daer de ghemoeden der Menschen van swanger worden/ daer hy seght:

Van Mars kinderen.

Wat Mars is te verstaẽ.

Dul Coningh Mars, die wreedt plast in't vergoten bloedt,
Die grouwlijck met de doon moedtwille vuylijck doet,
Verhongert Godt des moorts, Godt bloedigh der krackeelen:
Godt die snel henen vlieght, daer slagen zijn te deelen,
Om sat te zijn van bloedt, aenvalligh ghy indringt,
Grammoedigh steeckt en slaet, dat schildt en harnasch klinckt.

Eyghenschappen van Mars oft den krijgh.

In't Eylandt Lemnos plagmen hem Menschen t'offeren/ t'welck naemaels om de grouwsaemheyt werde nagelaten. De Poëten hebben hem voor gheselschap by ghevoeght/ verschricken/ toorn/ en geroep/ die hem volghen/ en dienen als Schiltknapen: Want den Poëten was toegelaten/ in hun herssenen te drucken/ al wat hun aengaende hun Godẽ docht goet te wesen. En om dat den krijg door de verslagen lichamen ombegravẽ liggende veroorsaect Pest/ gaven sy Mars tot een Voerman Bellono: zijn twee Peerdẽ zijn/ Vreese/ en Verschricken: zijn voorloopster is 't Gerucht/ die haer wiecken roert/ en saeyt vast valsche en waere tijdingen van den krijgh/ vervullende Landen en Steden. Van zijn uytbeeldinghen en wapenen leest mẽ in Vincent Cartari, in de beschrijvinge van de beeldẽ der Goden. Wat nu beduyt oft te seggen is/ dat Mars, die den krijch is/ geboren wort/ oft zijnẽ oorsprong heeft alleenlijck van Iuno, die den Rijcdom/ oft de Goddinne des Rijckdoms is/ dat is/ om dat dẽ Rijcdom verhoovaerdicht/ en dat door hooghmoet nijdt en tweedracht ontstaen/ waer door den krijgh zijnen oorspronghe heeft. Oock is ghemeenlijck de begheerte tot Rijckdom/ Coningrijcken en heerschappien/ oorsake

Wtlegginge van Mars geboorte.

sake der Oorloghen: en altijdts is den krijgh geern daer Rijcdom is / als die daer beter ghevoedt wordt / dewijle daer wat te crijghen is/waer toe licht oorsaeck ghevonden wordt: want den Krijgh is om te crijgen. Dat Mars is gehouden geworde voor den God der Oorloge/is / om dat hy d'eerste is geweest/die ghevonden heeft den middel en 't gebruyc der wapenen/hem te wapenen / en een heyrcracht toe te stellen/ en alles wat tot den Krijgh oorboorlijck was. Dat hy gevoedt is geworde van Thero, is/om dat dese Voesters naem beteeckent wildicheyt: want nae het segghen van Timotheus, soo Plutarchus verhaeldt/was Mars een Tyran/ verderbende Steden en Landen/ in plaetse dat de Wet de Coninginne der Steden is/ soo Pindarus seght. En Homerus seght niet / dat Iuppiter Coningh / en Vader van al de Weereldt/ den Coningen heeft ghegeven gereetschappen en gebouwen om mueren te breken / Galeyen noch Schip-vloten om hun Coningrijcken bevestighen en onderhouden / maer wel de Wetten en gherichte / die meerder van machten zijn als alle ander dinghen: en hierom wort Mars oock geen seker woonstadt noch rust-plaets toegheeyghent.

Mars vinder des krijghs.

Van Venus.

Van Venus gheboorte uyt der Zee.

Mars, als verhaelt is/soude geboren wesen sonder Vader: en Venus, na d'oude gedichten/ en soude geen Moeder hebben gehadt/maer vanden schuyme der Zee voortgheromen zijn/ en van den bloede des Hemels / te wete/van Cœlius: want doe Saturnus met de seyssen oft sickel zijnen Vader Cœlio de eygenis oft manlijcheyt af hadde ghesneden/ werp hyse in de Zee / en van het schuym / dat van dit werpen op de Zee quam drijven / is hier van voortghecomen Venus. Hierom werdt sy gheheeten Aphrogenia, als gheboren van het schuym/dat op Griecx geheeten wordt Aphros. Eenighe noemen haer Aphrodite, op Griecx so veel/als schuymige/oft schuymster: Oock segt Aristoteles, dat het zaet schuymigh is. Doch en is sy niet alleen gheheeten Aphrodite, nae het schuym: maer haren naem heeft oor oorsprong van 't woort Aphrosyne, 'twelck ghesept is sotheyt/ en beroeringhe des geests. Venus dan in de Zee ghebooren wesende/ soude zijn ontfanghen gheweest in een schulp/ oft Peerel-moeder / en soude daer mede in het Eylandt Cypers zijn aengeswommen/ en daer ten eersten ghewelcomt van Cupido: want so was sy uytgebeeldt in eenen Tempel in Grieckland/gelijck Pausanias verhaelt. Doe sy te lande gecomen was/ drooghde sy vast met beyde handen haer aensicht en hayr van het Zee-water / en openbaerde haer eerst te Paphos. Homerus seght: Doe Zephyrus haer over de Zee hadde ghevoert in Cypers/ hebben de Vren het last aenghenomen haer te voesteren oft te voeden / en hebbense ghecleedt en verciert / ghelijck in der Goden Lossangh des verhaelden Homeri te sien is/daer aldus staet:

Venus heet Aphrogenia, om dat van 't Zee-schuym voort quam.

Venus sou aengecomen zijn in Cypers.

Cytheræa de schoone ick op de Luyt ben singend,
Die met vergulden vlecht haer hooft is moy omringend,
Wien 't Cypersch Eylandt oock haer, als zijn Vrouw vermaert,
De schuldigh' eere geeft, jae Cypers daer ter vaert
Sy met een soet geblas des Zephyrs quam gedreven
Licht over 't golvigh veldt, met sachte schuym verheven,
Daer d'Uren jonstigh haer ontfingen met ootmoedt,
En met een goet onthael wel conden in gemoedt,
Godlijcke cleeren reyn, aen 't lijf haer gaende trecken,
En haer schoon blonde hayr met gulden spansels decken.

Hier en seght hy niet/ datse in Cypers quam in ee schulp: maer dat Zephyrus haer daer bracht met het schuym der Zee. L. Gyraldus verhaelt/dat Festus beschrijft/dat Venus eerstmael aenquam in de schulp / in het Eylandt Cythera, waerom datse soude zijn genoemt Cytheræa, Cythereia, en Cytheris, oft om dat in't voornoemde Eylandt geweest is eenen ouden Tempel van Venus.

Verscheyden namen van Venus.

Nn

Nu wy van haren naem oft namen te verhalen voor hebben/ is te weten/ dat den eygen naem Venus by den Latijne zijnen oorspronk oft eygenschap heeft van het comen/ dat sy tot alle dinghen comt/ oft om dat alle dingen door haer voortcomen. Sy wort oock geheeten Cypris, en Cypria, om datse te Cypers was geeert: alwaer sy (gelijck Lactantius segt) de Hoeren-const geoeffent/ en den Vrouwen aldaer eerst gheleerdt heeft met sulck ghewin hen te gheneeren. Onder ander Tibullus noemptse met den naem Cypria, daer hy segt:

O Cypria, in u schulp ghevoert goetgunstigh zijt.

Sy was noch gheheeten Philomedeia, oft Philomeides Aphrodite, dat is/ de lachlievende Venus, lachsaem/ oft lachbaer/ als die niet en begeert als lacche en vrolijckheyt. Sy hiet Erycina, na eenen bergh in Cycilien/ daer Æneas haer ter eere eenen uytnemende Tempel hadde ghebout. Verticordia hietse/ dat is/ herte-beweeghster/ Hetaira Aphrodite, dat is/ de lieflijcke of vriendlicke Venus: en was va d'Atheners geeert/ alsoo Apolodorus schrijft/ om datse vrijers en vrijsters vereenigt. Mitheëna hietse/ Scotia Venus, na de duysternis/ na ee eensaem doncker plaetse/ daer sy een heerlijcke Feest hadde/ oft om dat haer wercke in duyster geschieden. Sy had noch veel name/ hier te lag te verhalen. Sy was oock geheete Somer oft April-Goddinne/ en Goddinne der hove oft Tuynen/ daer sy in was gestelt om het teele en wasdom: want sy was Goddinne der teelinghe/ ontuyshheydt/ wellustichheyt/ aerdicheyt/ troetelinge/ en dergelijcke: gelijc veel sulcke dingen in hare gordel Cestus ware uytgebeelt: want hy was vol soeticheyt/ vriendelijcke woordekens/ goetgonsticheydt/ lieflijcheyt/ wijsmakinge/ en clee minne-bedroch geweven oft ghevlochten/ met alderley strijdige tegenstandicheden/ eyge oft bequae de lesschende liefde t'ontsteken/ gelijc met vyerslagh en baenst/ aenlockinge der liefden/ en liefdige veronweerdicheyt/ en goetgonstige onthalinge/ weygeringe/ soete grijnekens oft lachskens/ minnebreuck/ en versoeninghe/ spijticheyt/ vriendelijck toelaet/ hart antwoort/ hope/ wanhope/ lacche/ schreyen/ vreucht/ verdriet/ en ander dergelijcke vernieuwinge der prickelinge/ die de slaperige wackert/ en seerder doen gaen als sy willen/ gelijck dese wercken op den halsbant oft gordel Veneris van Homero in het 14e. Boec der Illiaden, aldus zijn beschreve.

Van Venus gordel, wat daer in was uytgebeeldt.

S'onbandt den bandt bewrocht, al metter naeldt bestickt,
Beschildert duysentfout: want hier in zijn geschickt
De koesteringen al, en al de lieflijckheden,
De trecken loos, 'taenlock, 'tgebaer, geveynsde zeden,
T'behagen oock daer by, de vriendlijckheyt seer soet,
En lust om met zijn paer te paren tot gebroedt:
Hier oock Vryage praet, verleyder der gemoeden,
Die selfs oock 'therte steelt des alderwijsten vroeden.

Boven al dese eygenschappe was dese soete Goddin soo beleeft en genadich/ datse niet dede als lacchen met de valsche Eeden/ die de Minnaers by haren naem deden/ soo Tibullus in't eerste zijner Claech-dichten oft Elegien seght:

By Venus moghen Vrij wel Eeden zijn ghesworen,
Sy vlieghen in de Locht en in de Zee verloren.

Dus isser van dese Vrouw Venus veel gheraes: Maer is t'aenmercken/ om goede uytcomst van dese Heydensche versieringen te hebben/ hoe dat eenige oude Dichters hebbe gesocht hun eygen ongeschict vuyl leven te verschoonen/ met van hun Goden veel snoodheden te versieren: D'een maeckte Bacchum een dronckaert/ d'ander Mars een wreedt Tyran/ en Venus een overspelighe Hoere: uyt welcke gedichten veel quaets is ontstaen/ alsoo dat noch ter tijdt den nasmaeck van dit snoode onredelijck gebrouw oft giftigen dranck den Menschen ontsinnight/ betoovert/ en verblindt: Alsoo dat onder ander/ de

vuyl zonde der oncuysheydt / oft des overspels/wort Venus wert/oft tweer van een Hemelsche Goddinne geheetē/ en de overspelers / hoeren en boeven/ Venus kinderen/Venus dieren en wichten: Roovers en moorders/ oft twistliefdighe dulcoppighe vechters /Mars kinderen/en cloecke Heldē: Grove suypers en dronckaerts/ kinderē van den Godt Bacchus, en soo voorts. Dus hebben gouwlijcke sonden/ en vuyle schanden/ tot een schaedlijc ontstichtē/ ter Werelt eenē schijnbarē en fraeyen/ glimp / oft aensienlijcken glans / behouden. Bacchus seggē de Poëten was oock den Wapen oft Schilt-dragher van Venus: want sy sonder malcander qualijck connen verblijden. Waer op Terentius in zijn Cluchtspel van den Besneden oft Ghelubden seght.

Bacchus den Schilt-knecht van Venus.

Want Venus is coudt, wanneer sy
Noch Liber noch Ceres heeft by.

Dese Venus soude door den dienst der Horæ, dat zijn d'Vrē/ gebracht oft gevoert zijn in den Hemel/ seer heerlijck gheciert en gecleedt/ en aldaer van al 't Hemelsche geselschap gewelcomt/ en de handt ghekust/ en alle Goden vondense soo schoon en behaeghlijck / dat elck op haer verlieft/haer wel te Wijf hadde willen hebben. Nu comt Cicero int 3e. Boeck der Natuere der Goden voort met meer Venus, verscheyden Ouders hebbende: d'eerste/was dochter van dē Hemel/en van den dach: de tweede/geteelt van 'tschuym der Zee/ welcke by Mercurio hadde Cupido, tweeden des naems: de derde/dochter van Iuppiter en Dione, dese trouwde Vulcanus, en hadde by Mars dē Anteros: de vierde was gheteelt van Syrus en Syria, dese was oock geheeten Astarte, en trouwde den schoonen Adonis. Pausanias verhaelter oock drie / welcker beeldē Harmonia dede makē van thout van Cadmus haer Mans schip / en sy offerde hem dese/ en gaf elcke harē eygen naem: d'eerste noemde sy Urania, oft Hemelsche Venus, ter oorsaeck van haer kuyssche suyver liefde / vergrouwelende voor alle vleeschelijcke versellinge: de tweede Pandemus, volckige/oft des gemeenen volcx/ de welcke tracht tot het volbrengen der vleeschlijcke wercken: de derde/Apostraphia, ghelijck af keerende oft belettende 't Mensch gheslacht van de vuyle wellusten/en de wercken der selver/ die tegen natuersche Wetten strijden. Maer Plato in't Banckét seght / datter zijn twee Venus, en twee Cupidons: want Venus is niet sonder Cupido. D'een Venus, seght hy/ is ouder als d'ander/ en is sonder Moeder/ dochter des Hemels/die wy noemē Hemelsche/ reyne en kuyssche/ niet anders soeckende als een lichtende blinckentheydt in der Godtheyt: oft door een seer yverighe liefde die sy in ons baert / onse Zielen te vereenigen met 't Godlijcke wesen/ als die 't beelt en teeckē des selven is. D'ander is de jongste dochter vā Iuppiter en Dione, dese wordt ghenoemt volcksche/vleeschlijcke/wellustige/gemeenlijc haer onthoudende in eensaem holē/en doncker plaetsen/ om dat haer wercken verborgen willen wesen: dese noemt Pausanias te deser oorsake Melæna, dat is/de swarte. Dese verscheydētheyt verhaelt hebbēde/ is nochtās het gemeenste gevoelē/ dat Venus was uyt 't Zeeschuym gebozen/en eerst van den Nymphē ontfangē / haer eerst vertrec nemende tot den berg Cythera, eñ van daer te Cypers/en dat onder haer voetē bloemen zijn gewassen. Sy wort gemaect met eē Peerel moeder oft schulp in de hāt: haer Koetse-peerdē zijn twee Duyvē/ en twee Swanē: de Duyven soude sy bemint hebbē om den goeden diēst die haer eēs dede de Nymphe Peristera: waer vā dus versiert is. Cupido, de Liefde, eens wesende met zijn moeder in een geneuchlijcke plaetse/ al geverwet oft overdeckt met alderley bloemē/weddede tegē haer/ dat hy eēs so veel oft meer bloemen als sy soude plockē en vergaderen: Venus weddede neen. Dus alſo elck zijn vlijt dede om meest te lesen/ de Liefde door de veerdicheyt zijner wieckē vliegēde snel vā bloē tot bloē/ soude overtroffen hebbē/ dā daer is op't slach gecomē de Nymphe Peristera, die haer schickte op de sijde

Verscheyden Venus.

Twee Venus en Cupidons.

Peristera, wert in een Duyf verandert van Cupido. Waerom de Duyven Venus treck-peerden [...]

sijde der Goddinne/en lasen t'samen so veel bloemen / dat den cleenen Liefde-Godt de weddinge verloos / waerom hyse uyt onverduldichheyt veranderde in den voghel van haren naem / te weten/ in de Duyve/ die de Griecken Peristera hieten. Doch Sappho versiert/ dat Veneris wagen was getrocke van Musschē/ als wesende onkuyssche voghelen. Ander meenen/'t was om dat de Griecken met sulcken naem oock der Mannen lidt meenden. Sy droech op het hooft eenen krans van Provence Roosen/die van het bloedt van Adonis zijn voortgecomen/waer van t'zijnder plaetse volgt. Den Myrteboom wort haer toegeeyghent / om dat hy cracht soude hebben tusschen twee liefde te ontsteken en te onderhouden / en is een ghewas dat geern by der Zee is/ daer Venus uyt quam. Venus was oock met boge en pijlen beschreven/als men sien mach in de Medea van Euripides, daer hy haer doet segghen:

O Cypris, laet te gheenen wijlen
Wt uwen suyckerighen Tros,
Met soet aenlock behonight los,
Te mywaert niet een van u pijlen:
Noch met verstaelden schicht der minnen,
Wt uwen koker guldigh claer,
Mijn suyver borst comt niet te naer,
Te quetsen wilt haer niet beginnen.

Iuliaen Egypter tuyght oock desgelijcx/datse bogē en pijlen voert: so doet Virgilius int eerste der Æneidos. Eer wy noch van Venus scheyden / moeten wy van haer kinderen verhalen: By Anchises hadde sy Æneas: by Mars, Harmonia, so Hesiodus tuyght: by Mercurium, dē Hermaphrodijt. Onder ander / door't aentasten van Iunos betooverde handt/baerde sy Priapum. Men seght oock / dat de wijsmakinghe/ in Griecx Pitho, haer dochter is/om dat de welsprekentheyt in de liefde voeglijck is: daerom wordt Mercurius haer gesellle onder de Gratien gheheeten/en Cupido Mercurij soon. Hesiodus seght/ dat sy by Mars hadde de Vreese / en de Bleecheyt. Veel meer kinderen hadde sy: Oock den voorverhaelden Anteros by Mars. Lilius Gyraldus seght / Anteros eenē naem te wesen van Cupido, die de liefde doet over en weder comen. Oft gelijck sommige meenē/ soude Anteros wesen Tegen-liefde: want daer waren in de Schole der Eleen de uytbeeldingen van Liefde en Tegen-liefde. Cupido hadde eenen Palmtack / die Teghen-liefde oft Anteros hem pooghde uyt de handen te nemen. Cartarius segt/ dat Anteros was eenen God/den welcken straffinghe oeffende over een yder/ die niet en beminde oft lief en hadde yemandt anders / die hem liefde toedroegh oft beminde / te weten / die de liefde van ander niet met gelijcke liefde en betaelde: maer en was gheenen Godt die onliefde verweckte / gelijck sommige meenen: want mē mach hem houdē te wesen/vergelt van liefde/ oft weder-liefde / oft liefde voor liefde. Porphyrius den Philosooph tot bevestighen schrijft van hem aldus: Venus hadde gebaert Cupido, en doe veel tijt verloopen was / werdt sy te mercken dat hy weynich oft niet ghewasschen was/maer bleef schier so cleen als doe hy gheboren was: heeft daerom raedt ghevraeght aen het geheymnis van de Goddinne Themis, hoe sy daer in mocht voorsien. Haer wierdt gheantwoordt / Dat so langhe Cupido alleen bleve nemmermeer en soude wassen/ maer moeste hem baren een broeder/ op datse onderlinghe liefde hadden/ en dan soude Cupido wassen alsо veel als behoeven soude. Venus 't ghaheymnis geloovende/baerde Anteros: so haest en was desen niet geboren/ Cupido en begon te wassen/zijn wieckē te verbreyden en uyt te strecken/ en cloecmoedig voort te stappen. En 'tis soo met dese twee gestelt/ dat geen tijt oft selden dē eenen yet is sonder d'ander: en wanneer Cupido siet/dat Anteros wasset en groot wort/so wilt hy hem noch meer der toonen: siet hy hem cleen/ hy wort

[Margin: Wat kinderen Venus hadde.]

[Margin: Anteros wat hy is.]

[Margin: Cupido con sonder den Anteros niet wassen.]

van gelijcken cleen/hoewel het Anteros hem dicwils ten spijte doet. Dus wast de liefde in den persoon/ die ghelijcke liefde gedregen wort: want den geliefden moet den lievenden lieven. Dat dese twee verhaelde om de Palm strijdende in der Griecken Scholen waré gestelt/ soude wesen om de Jeucht tot onderlinge liefde te verwecken/als eenighe meenen: maer ick acht dat het was/ dat yeder soude hebben lust om in leeringe t'overtreffen zijnen geselle: gelijck sulcx aen den constigen Schilders wort gespeurt/ die hebbende yemant die beter te doen soeckt/ te meer van den lust geprickelt zijn om constigher te worden: soo gaet het oock met den Tegen-vrijers/ die een Dochter t'samen vrijen/want dan wort de liefde te yveriger. Noch souden de dry Gratien wesen de dochteré van Venus en Bacchus, nae dat sommighe schrijven. Ander seggen/sy waré haer toegewijdt oft gheeyghent/ om datse niet en doet sonder wetenschap der Gratien: want gelijck als Pausanias segt/ Venus doe sy den twist-appel van Paris ontfanghen soude/ dede sy by haer comen Hymeneum, Cupido, de Charites, oft de Liefdekens/en de Gratien. Eyndlijck nu/Venus en is niet anders als de verborghen begeerlijckheyt en lust/die de Nature bestelt en gevoegt heeft in allerley dieren/tot voort-teelinge: waer van wy claer bewijs hebben/ als de Lentische laeuwicheyt der locht alle dingen ghenegen maeckt/en verweckt te teelen zijns gelijck. Waerom Lucretius 'tkoel windeken Aura, en 'tgeblaes des Westen wints oft Zephyri, segt te wesen boden oft voorloopers van Venus. Sy wort geseyt uyt t'schuym der Zee gheboren te wesen/om dat het teelighe zaedt der Dieren niet anders is als t'schuym des bloets/ het welc siedende boven drijft oft swemt: oock de pekel/oft soutte vochticheyt/geeft tot der voor-teelinghe niet weynich behulps/ met verweckinghe tot oncuysheyt door haer hitte en scherpicheyt. Dat Venus wagen onder ander dieren wort oock voortgetrocké van Swané/ is/om dat de gene die puntich/ claer/ gheestich en fraey zijn/ zijn bequaemst ter vryagie/en worden meest bemint: gelijck de Swane een van de witste en schoonste vogelen is. De Gratien waren dochters der Hemelsche Venus, om der mildtheyt wille/ die men aen allen luyden met eeren moet oeffenen: eene van dryen toonde haer den rugghe/ en twee t'aensicht/ bewijsende dat eé eerlijck Mensch voor een/ twee vriendtschappen oft mildtheden doende is.

Natuerlijck uytlegginghe wat Venus is.

Aura en Zephyrus voorloopers van Venus.

Swanen in Venus waghen. waerom.

De Fabel van Leucothoë mach verstaen zijn/ dat onder den volcken van Achemenia, is een plaetse overvloedich van Wieroot/die Leucothoë was geheeté/ daer de Sonne seer heet schijnende/schijnt op verlieft/en comt daer in gelijckenisse van de Moeder/ te weten/sy bewijst dé Wieroot-geerdekens een voedighe hulpe/ soo datse van der aerden vochticheyt hebbende/ in wasdom toenemen/en beclijven.

Van Leucothoë.

De Fabel vá Clytië is anders niet/ als d'ongeluckicheyt der verliefde/die seer ontsteken met yver oft jaloersije/ keeren en draeyen menichmael om end om 'tgeliefde/ vreesende dat te verliesen/wesende geleken de bloé Elitropio, een groote roode bloé/ die altijt keert na de Sonne/ Torn al Sole by d'Italianen geheeten/ en by ons Sonne-bloé.

Van Clytië in de Sonne-bloem.

De Fabel van dé Jongeling Daphnis, die door yverighe Liefde tot de Nymphe Thalia in steen veranderde/ vintmen by geen schrijvers/ al ist dat Theocritus en Virgilius in hun Herder liedekens zijn groot ongeval beschreyen. Diodorus schrijft doch vá Daphnis, den soon Mercurij, dé welcken was berooft van 't licht zijner ooghen/ door yver der liefden tot eender Nymphe/ 'twelck so veel geseyt is/als in steen te wesen verandert/dewijl een blint man is te ghelijcken by eenen steenen Man. Noch minder vindtmen de Fabel van Scython, dan wel van eenen/ die een Heere was in Thracien/hier niet hebbende eenige overeenkomst. Van Celmus in Diamant/ en de Curetes uyt dé Regen/vintmen geen beschrijvinge/al hoewel eenige hebben gewilt/ dat dit volck om 'tverachten des Godsdienst/ was door den Regé vernielt/en weder ghe-

Van den jonghelinc Daphnis.

gewassen met den Campernoelé. Van Crocos vintmen oock niet bysonders.

Van Hermophroditus en Salmacis.

De Fabel van Hermophroditus, en Salmacis, hier van vind' ick by eenige uytlegginghe / die om eerbaerheydts wille verdient verswegen. Het willen ooc eenige duydé/dat Mercurius is een Planeet/die Man by Man/en Vrouw by Vrouw is / te weten / comende by ander Planeten/ soo dat die onder zijn gesterte geboren worden/zijn geneycht tot beyde kundé oft sexien: dan ic acht/ dese Fonteyn oft Borne Salmacis can bequamelijck ghedupt worden op den Echten staet/ dat welck een claer suyver water is/daer twee een worden.

Dat dese Fabel vertelsters / ghesusters van Theben / verachtende de Bacchi Feest/ veranderden in Vledermuysen: hier by worden gheleken die nemmermeer smaken de soetheyt des Wijns/ de welcke niet wesende vrolijc noch levende van gheest/ daerom dolen hun gheesten in ghedaenten van Vledermuysen/ in donckerheydt van snoode nederighe dinghen.

Van de Helle.

EEr wy nu comen tot de Fabel van Ino en Athamas, vinden wy de Helle/daer Iuno henen is comen reysen/om de dry raserijen in't werck te stellen. Van de Helle hadden de Poëten verscheyden gevoelé. Eenige Schrijvers der Heydené en Poëten verloochenden de Helle/als Pausanias in de Laconiké/ Cicero in't gedinge voor Cluences. Iuvenalis volgt ooc hun meninge/ en segt

De Helle loochent eenighe Poëten.

Dat onder d'aerde zijn Siel-geesten, Coninghrijcken,
In Stygis afgrondt, oock vuyl vorschen van ghelijcken,
Een Schipper met een schip, die Sielen voert ghelaen,
Dit canmen qualijck selfs den kinders doen verstaen.

En Lucretius in zijn vierde Boeck:

Den dryhooft Cerber fel, drie susters raesrich wreet,
Des Tartars rouwen kuyl, die bortelinghe heet
Des vyers, met grousaem keel uytspouwt siet al dit wesen,
Is ydel, daer en is gheen waerheyt oock in desen.

Van den velden Elysij.

Desgelijckx Lucianus in de T'saemsprake der waerheyt/hout alle de Helsche dingen voor versieringhen: Doch Homerus, Virgilius, Tibullus, en Ovidius, verhalen van de velden Elysij, daer een yegelijcke Siele der vromen soude gherustlijck leven/ en oeffenen de selve dingé/ daer sy ter Werelt mede plachten om te gaen. Dese plaetse schreven sy te wesen in de Helle: Doch zijn verscheyden meeningen der Schrijvers/ waer dese velden waren. Eenige meenen/sy waré in de geluckige Eylandé/ oft Canarien ander/boven Engelant/ ontrent Yslant/ oft ander plaetsen: gelijck sy de Helle en den ingangh oock in verscheyden plaetsen beschrijven.

Uytlegh van de velden Elysij

Wat nu geseyt wil wesé met dese velden Elysij, is licht te verstaé: want wanneer wy ernstlick hebben overleyt ons voorleden leven / en dat wy bevinden eerlijc en deuchdelijc te hebbé geleeft/ soo bevoelen wy ten lesten in den eynt onses levens een uytnemende ghenoeghen/en een gerust ghemoedt. Dewijl wy nu van de Helle beginnen verhalen / behoeven wy van den Godt / oft Coningh der selver te beschrijven.

Van Pluto.

Van Pluto wat hy is.

D'Afcomst van Pluto hebben wy voor henen verhaelt / en wat den naem Pluto bedupdt / is te weten/ dat Plutos op Griecx is geseyt Rijckdommé: want hy wort gehouden voor den Godt der Rijckdommé: doch by eenige gemeent/ dat het is van weghen de veelheyt der doodé/dat hy daer vá rijc is. De Latijnen heeten hem Dis, oft Dispater, oock om de voorgaende meeninghe. Quintilianus meent / dat hy God des Rijcdoms is geheeté/om dat hy het tegendeel soude wesen/ te weté/ als geené Rijckdom hebbende/om dat het de doode al nagelaten hebbé: want men hiel hem te wesen oock den Godt der doodé. Men schreef hem te hebben sleutelen/om dat de dooden niet weder mochten

Pluto met sleutelen, waerom.

mochten comen. Hy wort ghehouden voor de hooftstoffe oft Elemét der aerden/ daer alle rijckdommé upt comen. Coningh oft Godt soude hy zijn gheheeten/ om dat hy d'eerste was / die de lichamen der dooden eerlijc en met begangnis begon te begraven. Pausanias schrijft/ dat hy was uptghebeeldt/ dat hy ghedraghen was van Vrede zijn voester: het welck te kennen gheeft/ dat Vrede een oorsaeckster oft voester is des Rijckdoms/ te weten/ door neeringhe/ die in tijt des vreeds spoedigh en bloepende is. Orpheus noemt Pluto te wesen de deucht en cracht der aerden/ en somtijts d'aerde self. Cicero int 2e. Boeck van de Natuere der Goden seght oock: Alle de cracht en natuere der aerden is toegheepgent den Vader Dis, die de Griecken noemen Pluto, om dat alle dingen comen van der aerden/ en weder in aerde verkeeren. Nu aengaende de Poeetsche Helle / die en is niet anders/ als allerley sonden / en de ongheballicheden en rampen / die den roeckeloosen ondeughende Menschen door quade wercken overcomen en treffen / en de knaghende wroeghende Conscientie diese pijnight en veroordeelt: oock d'onrust en moeyte/ die d'onversadige gierige Menschen en dergelijcke hebben / en hur selven aendoen/ ghelijck de namen der Peerden Plutonis mede brenghen/ waer van elder/ te weten / in d'ontschakinge van Proserpina, sal voegen gesproken te worden.

Pluto ghevoestert van Vrede, wat beduydt.

Wat de Poeetsche Helle is.

Van den Hel-hondt Cerberus.

Van wat Ouders dat Cerberus is. Gestalt van Cerberus.

DEn Poeet Hesiodus segt / dat Cerberus was gheteelt van Typhon, groulijck groot ghedrocht / waer van volght int 5e. Boeck van de Nymphe Echidna, die half maeght half slanghe was. Zijn gestalt was/ als eenen Hont met drp hoofden. Oock schrijven hem den meestendeel drp hoofden toe / en sommighe gheven hem vijftich / en sommighe hondert hoofden/ en maken t'hayr zijns hals en oock zijns lijfs al slanghen/ oock zijnen steert een slange. Hy soude wesen den Poortier der Hellen/ alle Sielen ter Hellen incomende groote toevoeginghe doende met welcomen: maer de vluchtighe / die ter Hellen niet in en willen / verslindende. Sommige verhalen gheschiedenissen/ om de vertellinghe van Cerberus te maken waerachtigh / segghende/ dat Theseus en Perithous, doe sp Helenam hadden ontschaeckt / en datse Theseo met Lot te deel was ghevallen / hy Pirithoum upt dwangh most sweeren/ hulp en gheselschap te geven / om hem oock een schoon Vrouw t'ontschaken / en verhoorende dat Aidoneus Coning der Molossen/ een seer schoon dochter hadde/ trocken sp daer henen. Nu Pluto, Aidoneus, Aides en Orcus, is al eenen Man: de Dochter hiet Proserpina, en de Moeder Ceres. Desen Coningh hadde een vreeslijcke Dogghe / gheheeten Cerberus, en wie zijn Dochter begeerde te vrijen / moste teghen Cerberum eerst strijden/ en de gene die hy verwon / die scheurde hy aen stucken. Dees twee ter plaetsen ghecomen / meenden de Dochter listlijck t'ontvoeren. Het welck den Coningh verstaende / steldese ghevangen: Perithoum liet hy van den Hont verscheuren: Theseus, om dat hy upt dwangh was mede comen / bleef ghevanghen/ ghelijck Zezes en Plutarchus in't leven Thesei schrijven. Hier upt souden de Poeten versiert hebben/ dat dese twee t'samen in de Helle gingen. Meer vertellinghe isser van Cerberus, te langh/ en onnoodich. Oock vind' ick wel by Natalis eenige natuerlijcke uptlegginghen / die mp duncken weynich aert te hebben: Maer Cartarius seght / dat Carberus is te segghen op Grieex soo veel als Vleesch verslinder: waerom hy by eenighe wordt ghehouden voor d'aerde/ die der dooden lichamen verteert. Ander hebben verstaen by Cerberum, des Menschen vleeschlijcke lichaem/ het welck hem seer geneuchlijck aenstelt als yemandt daelt in de Helle/ dat is/ als yemant hem begeeft tot dé sondé en vleeschlijcke wellusté: maer als yemandt daer weder upt wil oft van schepden/ en hem tot een deuchtsaem leven begeven / dan is het onwillich/ en stelter hem teghen: want swaer en moepelijc ist/ weder van daer op te

Geschiedt[e]sche uytlegginghe.

Wat C[er]berus te seggen is.

Leerlijc[ke] uytlegginghe van Cerberus.

op te stijgen na den Hemel des deuchdighen / eerlijcken wandels / ghelijck Virgilius in zijn 6e. Boeck Æneidos verhaelt / segghende:

Ghemacklijck is den wegh ter Hellen-waert te gaen,
De deur is nacht en dach voor yeder wijdt ontdaen:
Maer 't valt van daer seer swaer den Hemel-wegh besporen,
T'ghelchiet maer somtijdts een, die uyt Godt is gheboren.

Dus en is dit Helle-dalé niet/als hem te begheven te woelen in eenen hoop ghebreken en sondige vreuchden/ daer t'vleesch wel in te vreden is: maer in't verlaten maeckt de sinlijcke genegentheyt groot ghetier en wederspannichheyt/ om niet moeten der redelijcheyt ghehoorsamen. Hierom hebben de Poëten oock versiert/dat Hercules den Hel-hondt Cerberum verwonnen leyde in een ketten: want Hercules is gheleken een deuchtsamich wijs Man / die zijn dryhoofdighe quade lusten / als Hooveerdicheyt/Giericheyt / en Oncuysheyt verwonnen hebbende / hem onderdaen maeckt. Daer teghen Perithous wordt gheleken den dwasen ondeuchdighen Mensch/ die verwonnen van d'ondeuchden/ blijft in de Helle van alle boosheyt/dewijl hy quam om Proserpinam t'ontschaken: want alle die soo gantsch zijn verdroncken in de vuyle wellusten der sonden / connen qualijc voor hun doot tot een deuchtsamich levé wederkeeringe doen. Dat desen Dry-hooft veel hoofdé en slangé worden toegeschreven/ is te verstaen/ dat uyt dese dry-hoofdige quade lusté en sonden / veel meer sonden ontstaen.

Den Cerberus van Hercules verwonnen wat het beduydt.

Van de dry Raserijen / Eumenides, oft Erinnyes.

Dese dry Susters zijn gheheeten Tisiphone, Alecto, en Megæra, sy worden ghesept Dochteren van der Nacht en vã Acheron. Orpheus noemtse dochteren des Aertschen oft Helsché Iuppiters, te weten / Pluto, en van Proserpina. Hesiodus maecktse dochteren van Saturnus en van der Aerden/ seggende: Als Iuppiter de schamel leden zijns Vaders affsneedt/vielen druppen bloets benedé/ welcke d'Aerde weerdlijck ontfingh / en haer daer mede lavende/zijn nae eenige Jaren daer van voortgecomen de dry Raserijen. En de hooghmoedighe Reusen. Epimenides, Cretisch Poët/wil datse dochteré zijn van Saturnus en Euonyme, en gheeftse voor susters Venus en de Parcæ, Sophocles heetse Goddinnen / dochters der aerdé/en der duysternissé. Hesiodus int Boec van wercken en dagen segt/ datse dochteren zijn van de Kijvagie / en zijn wreeckslers der meyneedicheyt/ waer over sy door Plutonis bevel toesicht hebbé/ en sy waré geboren op den vijfden dagh der nieuwer Manen. Dit bevestigt ooc Virgilius in't eerste Boec van zijn Landtwerck. Dees dry Raserijen heetmen met eenen naem Eumenides, oft Erinnyes. Eumenides wil gesepdt zijn/geen goet ghedacht oft gunsticheyt: Erinnys, sin verderbende/ oft dul worden/ op zijn Arcadisch. D'eerste is gheheeten Tisiphone: Tisis is op Grieck wrake/en Phonos is moort/dus so vele/als wrake-moort. De tweede Alecto, dat is/onruste: Alectos is in't Grieck so veel/als een die geen stadicheyt oft rust en heeft. De derde Megæra, is benijden: want op Grieck Megairein, is so veel als nijdig zyn. Dese dry hadden/na der Heydenen meeninge/ over den menschen verscheydé straffinghen t'oeffenen/en waren daerom seer gevreest. En elc strafte/so sy meenden/ de gene die vervielen in misdaden van haren aert: d'eerste/ de moort oft wrake: de tweede/d'ongeruste/die door onstadige sinnen hun ter oncuysheyt oft wellust begavé: de derde/die nijt droeghen. Sommighe meenen/ dat sy den Menschen verwecten te doen die dinghen / daer sy den naem van hadden. Lactantius volghende dese meeninghe segt: De Poëten versierden/dat de Raserijen waren dry/ de welcke de sinnen oft ghedachten der menschen quamen beroeren: want dry zijn de genegentheden der Menschen / die hun locken en trecken alderley quaet te doen/ sonder datse op het minste acht hebben op eygen goeden naem en gerucht / noch op

Namen der dry Raserijen watse beteyckené.

Vytleggínghe der Raserijen.

huysgesin oft gheslacht daer men van is ghecomen/noch op het eygen leven: eerst de gramschap soeckt wrake/de begeerlijckheyt begheert rijckdom/ en d'oncuysheyt gheeft haer over en ghevangen onder d'oneerlijcke wellusten/ en hierom schijnt wel dat sy beschrevẽ worden/ geboren van't bloet der schamelheydt Saturni, en van der Aerde: want Saturnus is den tijdt/en zijn schamellijcke leden/ de snootheden die men metter tijt bedrijft/ en d'overvloedicheyt die d'aerde geeft/veroorsaeckt de selve snoode werckẽ/het zijn des geests becommeringhen/ die door veel middels te hebben veroorsaect worden nae ghelegentheyt des tijts. Die dese dry Raserije-susters maken dochteren des Nachts oft der Duysternis/en zijn tegen de vorighe meeninge niet:maer na dat Virgilius in het 12^{e}. Boeck schrijft/ soudense wesen de dry straffen/ Peste/ Krijgh/en Dierte: en in't seste Boeck herbercht hyse in't portael der Hellen/ om dieswille dat de geesten oft gemoeden der Menschen/bysonder der gener die op't leste bereyt zijn den geest te geven/ zijn in groote sorge/en swaerlijck gequelt/als sy hun voorbeelden en toonen hun voorleden misdaden. T'selve hebben gemeent/ diese gehuyst hebben in eenen kuyl oft hol by't water Styx, welckẽ kuyl niet anders aenwijst/ als een achtercamer des hertẽ/oft des gemoets/ waer in verborgẽ zijn alle dese sorchvuldichedẽ/ en quade gedachten/ wreede beulen des gemoedts wesende. Wat gedaente dese Raserijen haddẽ/is uyt dẽ Poeet genoech te verstaen:sommige eygenen hen oock vleugelen toe.

Van Tityus.

Onder ander Helle-volck vont Iuno daer oock Tityum, die so groot was/dat hy negen mergen landts met zijn lichaem bedeckte. Desen Tityus, gelijck Apollonius inden eersten Boet/ en Apollodorus in den eersten Boeck zijns Boeckwinckels getuygen/was den soon van Iupiter, en der Nymphe Elara, Orchomeni dochter. Iupiter dese bevrucht hebbende/ wesende de gramschap en ijver Iunonis, verbergh hyse in't ingewant der Aerden/ tot dat des barens tijdt teghenwoordich was: en doe baerde sy eenen soon van wonderlijcke groothẽyt/en sy is in den arbeyt ghestorven/ en Tityus werdt der Aerde gegeven te voesteren/ waerom hy genoemt wort Aerdt-boren/ oft voesterlingh der Aerden. Hy wert metter tijt soo stoudt/en oncuysch (doch door aenstouwen van Iuno, die niet als zijn verderf socht/ om dat hy van eẽ van haer Mans bysidts was gheboren) dat hy heeft willẽ vercrachten Latona, waerom hy van Apollo en Diana haer kinderen is gheworpen met goede pijlen/ getroffen/en verslagen/ gelijck Apollodorus Rhodiaen ghetuyght: maer de meeninge van Euphorion is/dat Tityus sulck overlast oft ghewelt wilde ghebruycken aen Diana, en niet aen Latona. En Pausanias in zijn Laconijcke schrijft/datter was in eenigh Tempel in beeldinghe gemaeckt/dat Apollo en Diana beyde hun pijlen losteden op Tityum. Dit soude gheweest zijn in een stadt van Beociẽ/daer Pausanias segt/ dat desen Tityus was begraven by een Beke/wiens graf begreep ontrent het derde van eender stadie/ 't welc mocht wesen veertich voetẽ en vier duymen. Dit comt al een weynich by 't ghene de Poeeten/ Homerus, Virgilius, Ovidius, en Tibullus seggen/ dat zijn lichaem negen bunder landts bedeckte. Na dat hy van Apollo en Diana so mishandelt was/wert hy inde Helle verdroncken/ en daer soo vast uytgestreckt ghebonden/dat hy hem niet en mocht roeren/ daer twee Gieren/oft (soo Hyginius seght) twee Slangen hem stadich verscheuren/ en zijn lever eten/ de welcke altijdt weder met de Manen wast/ op dat zijn straffinge/die hem toegewesen is/eeuwich geduere/ghelijck Homerus in zijn Odyssee, in den elfsten Boeck verhaeldt. Doch Virgilius in't seste Æneidos, gheeft hem maer eenen Gier/ daer hem Homerus aen weersijden eenen byvoeght. Strabo in zijn neghenste Boeck verteldt als ware gheschiedenis/na 't ghemeen ghevoelen/dat Apollo van dẽ Hemel quam op der Aerden/ temmende den Menschen/ die eerst

Geschiedenische uytlegginghe van Tityus.

eerst niet aten als vruchten der wilde boomen. Tityus Coningh van Panopen / en wreet Tyran wesende / wiert van Apollo bevochten / en met pijlen omgebracht/gelic hy daer na oock dode Python, en op dat sulcke deugnieten tot waerschou in gedacht bleven/dede men 'tgerucht loopen/dat Tityus wredelijck in de Helle was gepijnight/als verhaelt is. Lucretius in zijn 3^e. Boeck leght dese versieringe uyt op de lusten en begheerten des vleeschs / en sorghvuldicheden oft becommeringen des gheests / die des Menschen lever pickende Gieren zijn: En hy/als een Epicureer/wilt niet dat de Menschen hun hersenen met eenighe sorge beswaren. Ander willen met desen grooten Tityus te kennen gheven/dat gheen menschelijcke macht / hoe groot/ niet en vermagh teghen 't Godtlijcke gherichte/ oft de misdaet en wort aen den misdader ghestraft. Ander maken van Tityons Gieren/de gedenckingē der voorhener bedreven sondige misdaden / die de Siele inwendigh pijnighen. Nu is te weten / dat de bysonderste fabulen/ en prijslijckste zijn/die verscheyden beteyckeninghen hebben/om te straffen/ en te beteren de Menschelijcke gebreken. Dese Fabel heeft oock een naetuerlijcke uytlegginghe/te weten/ dat Tityus is te verstaē den koren-halm: want op Griecx / Tityros is een halm gesept. Nu Tityus was dē soō van Elara des vliets/Orchomeni dochter/en Iuppiter was sijn vader. Nu is by de vochticheyt des vliets te verstaen/de melckighe vochticheydt te wesen / die in't graen is verborgen/ om dat den halm sonder de Vliet-Nymphē/dat is/ sonder vochticheyt/ die t'eerste begin der teelingen is/niet soude comen wassen: en Iuppiter, ghelijck elder verhaelt is/ de locht wesende/bevrucht dese Nymphe / dewijl de Locht in seker saysoen den zaden uyt der aerden verweckt/dan comt voort niet 'tverstorven moederlijck graen/maer den halm/t'welck is Tityus, d'Aerde voedet / en is daerom Aerdt-boren/ en voesterlingh der Aerden: het verheft hem tē Hemel/ als om Latona gewelt te doen / dan comen Apollo en Diana, die hem te neder vellē/ te weten / als den halm zijnen vollen was heeft / de Sonne en Mane geven der ayre de rijpheyt/dat den halm der sickel oft seysen wert bevolen. Dese/ te weten / Sonne en Mane / zijn de lever-pickers / dat is / die door hun crachtē 'tgraen rijpheyt gevē/ bequaē om broot van te becomen. Nu bedeckt desen Tityus niet alleen neghen / maer veel duysenden bunderen / oft mergen Lants/die al met graē oft des graens gewas ter bequamer tijt zijn bedeckt/ en 'tgraen / als wesende de lever van Tityus, wort door der Bouwerē vlijt/ midts het iaerlijcx hersaeyen/onsterflijck/en altijts vernieuwt.

Leerlijcke uytlegginge.

Natuerlijcke uytlegginge.

Van Tantalus.

Tantalus was Coningh van Phrygien / en den soon van Iuppiter, en de Nymphe Plota, oft Pluto. Zezes segt dat zijn Vader was Imolus, Coningh van Lydien. Tantalus was oock den Grootvader van Agamemnon, en Menelaus: hoe hy den Goden zijnen soon Pelops ghekoockt voordiende ter Tafel/volght in't seste Boeck. Hier mogen wy verhalen/hoe hy daerom was veroordeelt/in de Helle te zijn gequelt/ met geduerich honger en dorst te hebben/ siende voor hem uytnemende lecker spijsen op de Tafel: maer een van de Raseryen beletse hem aen te tasten/ gelijck Virgilius in't seste der Æneidos verhaelt: maer Homerus in't elfste der Odysseen, seght niet/ dat hem de Raseryen beletten/maer dat hy met eeuwigen dorst gequelt / in't water staet tot den kin / en als hy buyght om drincken/soo wijcket van hem/gelijck oock doen appelen/die hy meent te grijpen. Oock soude/ na eeniger segghen/ hem Iuppiter verdrucken / en den rugge belasten met de rotze oft 'tgeberghte Sipylus. Ander seggē/ dat hy in de Locht is gehanghen met een Rotze / die hem over 'thooft hanght / en telcken als hy meent te drincken / gheeftse hem eenen grooten slagh op zijnen kop. Van sulck gevoelen is oock Cicero. En Euripides in zijnen Orestes seght/dat Tantalus niet staende can blijven in eenige plaetse

Waerom Tantalus most in de Helle ghequelt zijn.

plaetse/door vreese van desen verhael-den steen: en dat hy dit moet lijden/om d'onmatighe dertelheyt zijner tongen en ongebreydeldē clap/dewijl hy sterflijc wesende/hem de eere was gegont/ te eten aen de tafel der Goden/en in de selve schotel te tastē / hadde hy al t'onvoorsichtigh met snappen uytgheva-ren. Onsen Poeet seght oock/ dat het was om zijn quade schadighe tonghe/ om dat hy der Goden verborgentheđē den Menschen hadde gheopenbaert. Eenighe meenen/dat hy alsoo te lijden hadde / om dat(doe hem was toegelaten aen der Goden tafel t'eten)hy ghestolen hadde Nectar, en Ambrosiam, om zijn sterflijcke medegesellen te geven/ wien het niet en was geoorloft t'eten. Ander/ gelijck een der Wtleggers des Poeets Pindari seght/dat het was/om dat hy hadde ghestolen/oft laten stelen eenen Hondt/die hem te bewaren was gegeven / en was eenen Wachthondt van Iuppiters Tempel in Candien, en alsser Iuppiter door Mercurium om sont/ seyde / dat hy hem niet en hadde. Nu dit overgheslagen/en watter meer van te verhalen is/so is by Tantalus te verstaen een wijs Man / oft Tantalus was een soon Iuppiters geheetē/om dat hy veel wetenschap en kennisse hadde van Godlijcke en natuerlijcke dingē. Men seght/ dat hy eenmael dē Goden in zijn huys te gast hadde / en gaf hun zijnē soon Pelops te eten/ waer van Ceres adt de slincke schouwer / dat welcke beteyckent de teghenspoeden en benoutheden/die den luydē met eeren / en wijse te lijden hebben / terwijlē sy heylige en Godlijcke dingen na trachten/ om welcke men alle aerdtsche dingen overgeeft/'t zy kindt / oft wat natuerlijc is. Desen Tantalus was wtnemende rijck/en nochtans so vlijtich te kennen de Godlijcke dingen/ dat hy alle sorge der tijdlijcke en vleeschelijcke lusten besijden stelde; waerom eenige seyden/ dat hy verdroncken midden-d'overvloedichent des Rijcdoms/sach boven zijn hooft een steenclip / die hem belettede de selve te ghenutten. Hy dede zijn medegesellen eten en drincken de spijse en dranck der Goden/Ambrosia en Nectar, dat is/hy maeckte den Menschen deelachtich de Hemelsche wijsheydt/ die hy vercregen hadde. De steenclippe/ die hem over 't hooft hingh / was den stadighen arbeydt en vlijt / die hy tot sulcke wijsheydt te leeren dede/ als dingen die hem van alle wellusten dedē onthouden. Daer isser/die dese Fabel trecken tegen de gierighe / seggende: men heet de rijcke Menschen Iuppiters kinderen / om hun vermoghen/ en datse zijn veroordeelt tot den eewigen dorst/om datse / wat rijckdom sy hebben/ nemmermeer en zijn versaedt/dewijle veel altijdts meer begeeren. En bysonder is by desen Tantalus te gelijcken den genen / die overvloedigh hebbende/ niet en darf genieten nae zijnen nootdruft. De meeste raserije van al/ die hem alsulck is belettende / is zijn sorghvuldighe vreckheydt / oft dwase sparicheydt / waerom Horatius seght tot eenen gierighen op desen sin:

Wtlegh op Tantalus.

Nectar en Ambrosia watter me[...] is ghemee[...]

Ander u[...] legh op Tantalus.

Den Tantalus, verbrandt van dorst, hem nae de vliet
Om drincken haest met vlijt, doch sy te rugghe vliedt,
En van zijn lippen wijckt: wat lacht ghy gheck? 't verhalen
Raeckt u, hoewel ghy hoort een anders naem verhalen.

Van Sisyphus.

Dit was doch den AEolus Godt der Winden niet.

HEt is ongewis / wiens soon Sisyphus zy gheweest: doch achtmen hem afcomstich te wesen van Æolus, dewijl hem Homerus, Horatius, en Ovidius, Eolider heeten/niet doch om dat hy Æoli soon is/ dan uyt zijn afcomst ghesproten oft voortgecomen. Desen Sisyphus heerschte tot Ephyren / dat namaels Corinthen hiet / en was den schalckstē Man van zijnen tijt geacht: want hy con hem hoeden voor den list en 't bedrogh van Autolycus, den behendighsten dief die doe was/ om den Menschen te bedriegen/niet alleē door meyneedichept/maer oock door guychelrije en tooverije. Desen hebbende gestolen de schapen Sisyphi, doe hyse soude weder gheven/heeft hyse gewisselt/ meenen-

meenende ander in de plaetse te geven/ was het hem onmogelijck/om dat Sisyphus onder in den plantē der breeten voeten hadde eenighe cijffer-letteren gedruckt / die zijnen naem bedupdden. Autolycus dit siende / wert zijn vrient/ en gaf Anticlea zijn dochter hē te houwelijck. Wt dit houwlijck quam een dochter/oock Anticlea geheeten/ welcke trouwde Laërtes, den Vader van Ulysses. Het gheschiede dat Iuppiter op heeft genomen Ægina, de dochter van de vliet Asopus, en droechse in eē plaetse genoemt Phlius, om haer geselschap bequaemlijck te genieten. Doe nu Asopus socht/en heeft Sisyphus haer niet alleen den Vader ghewesen : maer seyde noch / dat Iuppiter hem met haer hadde versaemdt. Asopus, om dit te weten / liep nae zijn dochter toe. Iuppiter dit merckende / veranderde haer in een Eylandt van haren name / en stelde Sisyphum in de Helle de straffe van het steen-rollen te lijden : welcken steē/als hy op het opperste des berghs is/valdt weder tot beneden in het dal/ alsoo Pausanias en Homerus schrijven. Eenighe segghen / dat Sisyphus in het Landtschap van Athenen oeffenende groote rooverijen/ werdt van Theseo bevochten/en ghedoodt.

[W]aerom Sisyphus in de [H]elle gheq[u]elt.

En dit schijnt te onderscheyden den Sisyphum van het gheslacht Æoli, en den ghenen die Coningh was te Corinthen : Doch de Schrijvers comen al over een/ dat den Eolider in de Helle was ghepijnight. Eenighe verhalen waerschijnighet oorsaecken zijner straffinghe. Sommighe segghen/om dat hem der Goden heymelijcken raet te weten was toegelatē en betrouwt/ en dat hy den selven heeft openbaer ghemaeckt. Ander seggen/dat hy met ontallijcke pijnen quelde / die by hem ter goeder trouw quamen herbergen/ doende onghelescht kalck in het voetwater : En noch ander oorsaken worden verhaelt van Demetrio, schrijvende op de Olympien van Pindarus, hier te langh. Nu is voor eerst te mercken aen desen Sisyphum, hoe dat de Godtlijcke rechtveerdicheydt gheen boosheydt mach lijden / noch ongestraft en laet/ dewijl hy in de Helle ghequelt soude wesen om zijn ontrouwige meyneedichept en wreethept: van niet te houden verborgen/ ghelijck hy ghesworen hadde/den raedt der Goden: en te hebben ghedoodt zijn gasten / die hy met vriendelijcken schijn ontfanghen hadde in zijn huys te herberghen. Het welcke leert grouwelen oft schroomen voor ondanckbaerheyt/wreedtheyt en gierichept / en lockt aen tot bekenninghe der ontfanghen weldaedt/ en Gode ghetrouw te wesen in oprechte beloften. Ten anderen / Lucretius in den derden Boeck / verghelijckt by Sisyphum de ghene/die met groote begeerte en vierigher herten onder den volcke nae-jaghen groote staten en eere/ en nochtans niet en connen verwerven / om datse des onbequaem zijn/ oft andersins / en dat hun meyninghe te rugghe loopt : t'welck niet anders en is / als eenen steen ten bergh op te draghen/ die dan schielijck van boven neder ontvalt / en te dal afrolt. Dus dan worden met dese Fabel te rugghe ghewenckt/ die eergierich nae hoochheyt trachten/als wesende t'sorghlijckste dinghen deser Weerelt. Ander verstaen by desen steen Sisyphi, de vlijtige trachtinghe / oft het voornemen der Menschen/en by den opgaenden berg/ den gemeenen loop deses levens. Den top des Berghs / daer Sisyphus zijnen steen op wouw brenghen / dat is stilheyt en geluckighe ruste / daer des Menschen gheest soeckt toe te comen/ uyt alle Aertsche woelinge en moeyte. Oock wordt desen top verstaen voor den eyndt / daer verscheyden gheesten oft ghemoeden der Menschen na poogen/te wetē/tot groote wijsheyt/ volcomen kennis/ Consten/ oft anders/ te gheraken/daer sy dickwils verlooren arbeydt om doen / en moeten den steen huns voornemens laten vallē: en grijpē sy yet anders oft yet nieus weder/ en connen doch tot geen volcomen stilheyt oft gherustheyt comen. De versieringe van Sisyphus (nae sommigher meeninge) is uyt eē geschiedenis genomen/ en segghen dat Sisyphus was den heymelijckē Raet oft Secretaris van Teucer,

Ander uytlegginghe.

[V]eerlijcken [uyt]legh op [Sis]iphus.

Waer op de fabel vā Sysiphus is gebouwt.

Teucer, broeder van Aiax, en dat hy den krijg voor Troyen hadde beschreven / voor oft eer als Homerus, die hier uyt zijn ghedichten heeft ghebouwt. Maer desen Sisyphus, hebbende den Troyanen eenighe groot belanghende verborghentheydt gheopenbaert/wert daerom seer swaerlijcken ghestraft.

Van Ixion.

Ixion, ghelijck Hyginius seght / was soon van Leontius, oft alsoo Euripides seght / van Phlegias, oft soo Æschylus seght / van Antion, en nae Pherecydes segghen/van Æthon en Pisiona: Oock na sommigher meeninghe/ van Mars en Pisidice, en nae ander / van Iuppiter: Doch was hy veel argher als de voorghenoemde. Hy nam te Wijve Dia, dochter van Eioneus, oft Deioneus, en beloofde zijnen Schoonvader veel goets te doen / ghelijck de wijse doe was / datmen den Schoonvader geschenck dede. Deioneus eyndlijck begheerende / dat hy zijn belofte voldede / en hier op aenhoudende/ noodde Ixion hem te gast / segghende/ dat de redelijckheydt hem beweeghde zijn schult te quijten:maer hy liet graven eenen diepen kuyl / ghelijck eenen backsteen-ovẽ/in dẽ ingang der plaetsen/daer het weerdtschap soude gheschieden / en liet desen vullen met vyerige gloeyende kolen/en bedecktet van boven met een swacke solderinghe/soo dat den armen Deioneus onversien daer in afgheschampt is / en aldaer grouwlijck gestorven. Dit stuck was soo mishaeghlijck den Menschen/ ooc den Godẽ/dat sy hun wrake over hem oeffenden / so dat hy uytsinnigh is geworden / en liep soo dwalende achter landt eenen langen tijt / sonder dat hy Godt oft Mensch vandt / die hem zijner aennam / oft zijn misdaedt vergeven wilde/om dat hy d'eerst was gheweest die zijnen Schoonvader had om ghebrocht. Eyndlijck Iuppiter zijns onghevals ontfermende / nam hem in ghenaeden / naedien hy groot leedtwesen hadde / en nam hem daer toe boven in den Hemel/ doende hem daer goet onthael / gevende hem het ampt van zijnen heymelijcken Raedt te bewaren / en liet hem eten en drincken aen zijn eyghen Tafel. En Ixion, in plaetse van danckbaer te wesen / wert soo opgheblasen van soo groote eere die hem gheschiede / dat hy met zijns Heeren Vrouw Iuno bestondt redenen te ghebruycken / van vryagie te plegen/hem en met haer te vermengẽ/ dronck en sat wesende van Nectar en Ambrosia. Iuno dit haer Man seggende wildet qualijck ghelooven / denckende dat het was uyt haet / om dat desen Ixion zijnen bastaert was: oock ghedacht hy't voorbeelt van Bellerophon, en Hippolytes, des wild' hy zijn selfs ooghen / als waere ghetuyghen/ ghelooven: en nam een wolcke / daer hy van maeckte de ghedaente van zijn Huysvrouwe Iuno, en bestelde se in de Camer van Ixion: den welcken incomende / en meenende het de waere Iuno was / volbrachter mede zijnen ontamelijcken lust / waer van de Centauren quamen/Nubigenes, oft wolckkinderen geheeten. Desen ghesellecon zijn quaet niet heelen / maer roemde hem / dat hy de Coninginne der Goden beslapen hadde: om welcken snap hy van den Hemel afgheworpen wert in de Helle: maer dewijl hy onsterflijc was / ghelijck al ander/ die Ambrosiam ghegeten hadden. Daer wert den dwasen Ixion ghebonden met handen en voeten aen een yseren radt / alwaer rontom hinghen en crolden een groote menichte van slanghen: hier wiert hy sonder aflaten van op van neder rondtom ghedraeyt: hier hanght hy ooc stadich en roept/ dat de Menschen zijn voorbeeldt ghedenckende / souden leeren gheen quaet voor goet yemandt te doen/ maer weldaedt met weldaedt te vergelijcken. Dese versieringhe is ghebouwt op de gheschiedenis/dat Ixion zijnen Schoon-vader grouwelijck bedroogh / en daer na door groot leedtwesen cranckinnich werdt/ en om dat het in dat Landt den eersten moort onder vermengde van geslacht was / en wilde niemandt zijn gemeenschap noch vriendtschap/des most hy vluch-

Hercom[st] der Centa[u]ren.

De ghe[s]chiedenis, waer op de Fabel is gebouwe[t].

vluchten uyt zijn landt / nemende zijn vertrec tot eenigen Coning / en in dien tijdt hieten alle Coningen Iuppiter, ter oorsaken dat hy noch jongh in het gedacht was. Hier werdt Ixion zijn misdaet vergheven / en Raedts heere ghemaeckt: hier vrijdde hy de Coninginne / die dat haer Man openbaerde: en hy willende dit dadelijck bevindē / liet met des Coningins cleederen cleeden een Slavinne / geheeten Nephele, dat te seggen is Wolcke / en liet de Conin-ginne Ixioni dach stellē / snachts op een seker plaets te comen: Dus quam hy: en hadde met de Slavinne te doen: en hier van soude ghecomen zijn Imbrus, den eersten der Centauren. Doe werdt hy uyt het Hof des Conings verjaegt / levende daer nae in seer groot armoede: doch stadich gequelt met begeerte van eere en hoocheyt. Dus raeckt dese versieringe de eergierighe Menschen / die de wolcke des valschen schijns der Wijsheyt omhelsen / in plaetse der oprechter: en alle die door mishandelinge oft valsche listen gerakē tot hoogen staet der eeren / en blijven daer in niet lange. Eyndlijck is dees Fabel voortgestelt tot leeringhe / om te bewijsen / dat onder alle misdaden / d'ondanckbaerheyt / en weldaets vergetentheyt / de stinckenste en meeste is / en datter menighe straffe den Menschen om is overghecomen.

Leerlijcke leggingc Ixion.

Van den Belides, oft Danaides.

De Belides, oft Danaides waren de Dochteren van den Coningh Danaus, welcken Danaus was den Soon van Belus, oft Bel, dē soon van Epaphus, (oft van Neptunus, soo eenige meenen) en van Lybia, en hy trouwde Isis, weduwe van Apis, Coning van Argos, op den tijt dat Cecrops heerschte t'Athenen. Desen dan comende uyt Egyptē / verdreef uyt zijn Rijcke Sthenel, Coningh van Argos, end' hem daer Heere makende / hadde vijftich dochterē van verscheyden huysvrouwen / die na hun Grootvader hieten Belides, en na hun Vaders naem Danaides. Men seght / dat Danaus sich vertrack in Grieckenlant / ter oorsaeck van eenen twist / die hy met Egypten zijn Broeder hadde: want Princen niet geern sien hun gheslacht / de ghene die nae de Croon staen. Ter ander sijden hadde Egyptus vijftich Sonen / en socht hem te verdraghen en vriendtschap te maecken met zijnen Broeder: daerom wilde hy zijn Sonen houwē met dese zijn Nichten. Alsoo hy dan met zijnen Broeder dese eenicheydt maeckte / en werdt niet ghewevgert / dan de Bruyloften werden seer prachtich ghehouden: Nochtans 't zy dat hy zijn Broeder niet betroude / oft 't ongheluck hem gedaen noch ghedacht / oft om dat 't geheymnis hem voorseyde / dat hy soude sterven door de handt van een van zijn Schoon-sonen / gaf hy een yeder van zijne Dochteren eenen Poignaert oft Dagghe / en dedese beloven / snachts elck haren Man te vermoorden en te kelen terwijlen datse slapen soudē / vol Wijn en oncuysheyt wesende: t'welck sy alle deden / uytgenomen Hypermnestra, oudtste Dochter van Danaus, die te leven behiel harē Man Lynceus, oft Linus. Dese Moorderssen werden om soo groote wreetheyt veroordeelt / datse mosten in de Helle water Putten in een boomloos vat oft seve / uyt eenen Put / tot datse 't vat vol water boven brachten / dan soudense van hunnen arbeydt verlost zijn. Wat nu hier mede ghesevt wil wesen / den Poeet Lucretius int 3e. Boeck / die meent dat dese Danaides zijn de jaren / die ons schijnen te willen verrijcken / en te versaden met de vruchten / die sy ghestadich voortbrenghen in hen saysoenen: en doch brengen wy so veel door / alsse ons by brenghen connen. Ander zijnder die achten / dat in dese fabel is begrepen het gantsche Menschelijcke leven / aenghesien dat allen arbeydt / moeyt en commer / die wy hebben hier in dese Weereldt / oft Aerdtsche Helle / ten lesten eyndight in niet met allen / end' en hebbender dan gheen gheniet meer van: maer moetē alles verlaten / even ghelijck die hun boomloos vat uyt 't water ophalē / en niet daer in en behouden. Bysonder (acht ick) mach oock dit vergeefs putten te seggen zijn / het

Wtleggin-ge natuerlijc en Leerlijck, van t'water-putten der Belides.

het ydel wesen der Menschen/ te weté/ d'onmatighe vleeschelijcke lusten/ die vol moeyten en onrusté zijn / daer men ten lesten niet van heeft als herten-leet en verdriet / en een ydel vat van verloren arbeydt. Eenige verstaen hier by/ den dienst en vrientschap/ die men den onbekenden oft ondanckbarigen doet/ om dat het vruchtloos is. Eyndlijck wort met dese Danaides aenghewesen/ datmen om niemants ghebodt en behoort te doen dingen / die ongodlijck zijn / en teghen Natuere en alle redelijckheyt/ ghelijck dese deden/ die hun onnoosel Bruydegommen soo wreedelijck vermoorden : want geen so grooten quaet ongestraft en blijft. Wy vinden na al dit Helle-volck Iris, die Iuno in den Hemel ontfangt/ en verversçht: maer wy sullense sparen tot in't elfste Boeck / en Hydra tot in't neghenste. Nu wy upt de Helle scheyden/ hebben wy voor ons Athamas, Coningh van Theben / en zijn Vrouw Ino, die de Moeye was van Bacchus, daer Iuno soo seer op verstoort was/ om datse so veel van haren Neef Baccho roemde/ want Iuno Baccho vyandich was/ om dat hy Iuppiter haers Mans bastaert was : oock was sy t'onvreden op Athamas, om dat hy met zijn Dochteré gheyoestert en opgebracht hadde Bacchum, die van Mercurio hem gebracht was. Athamas hadde voor zijn eerste Vrouwe Nephele, by wien hy hadde Phrixus en Helles : Phrixus was / die 'tgulde Vlies bracht in Colchos. Desen Phrixus was benijt van zijn Stiefmoeder Ino : want zijn Moeder Nephele was van zijnen Vader verstooten. Dese tweede Vrouw verliefde op haer Mans soon / en om dat hy haer niet te wille zijn en wilde / socht sy hé te dooden / en brachtet soo verre / dat men hem offeren soude. Athamas liet zijnen Phrixus toemaken/ met een huyve/ banden/ en hayrsnoeren / so de wijse was/ datmense vercierde / die ten Offer gheschickt waren/ en doe men hem op den Altaer soude leggen/ doe quam Nephele, en nam haer twee kinderen wech/ te weten / Phrixus en Helles, en gaf hun eenen gulden Ram / die haer Mercurius hadde gegevé/ en desen Ram droeg dees twee door de locht/ en over de Zee / daer Helles, Phrixi suster / in viel/ waer van daer de Zee hiet Hellespontus : en Phrixus quam eyndlijck te Colchos, daer hy den Ram Iuppiter offerde/ en hingh 't Vlies op een geslacht van Eyckboomen / int 't Lust-woudt van Mars, en dit Vlies was daer nae gegeven in bewaringe van een Draec oft Slange: hier van volcht in't sevenste Boeck. Eyndlijc vont de verstooten Nephele middel haer te wreken aen Athamas, en liet hem slepen voor Iuppiters Altaer / om ten Offer te kelen: maer Hercules op 't slach komende/ verloste hem. De ghene die dit voorgaende verhalen als een waere ghe- schiedenis/ segghen/ dat Athamas was een van d'overste Krijghshoofden in't Leger voor Troyen/ en hadde by hem eenen zijnen trouwen dienaer / en seer wijs Man/ gheheeten Krios, dat op Grierx is ghesept Ram. En den Coning Athamas, ter verhaelder oorsaeck verstoort op zijné Soon Phrixum, nam voorén hem te doodé Krios, wien hy dit kenlijck maeckte/ ontriedt hem dit voornemen ernstlijck / en niet zijnde verhoort/ nam hy de vlucht met Phrixo te schepe / van alles wel en rijclijck versien: op de Zee wesende / starf Helles van siecte / en 't lichaem most in de Zee zijn ghewórpen / en Phrixus quam landé te Pharon, een Eylant van't Coningrijck Colchos, daer Æetus den Coningh/ siende zijn cloeckheyt/ hem zijn Dochter te Houwlijck gaf: en Phrixus gaf haer een seer wel gemaeckt Beelt van Aurora, en niet (so de Poeeten seggen) 't gulden Vlies. Dat desen Ram oock gesept wort te zijn geworden een Hemel-teecken / en dat den Ram Phrixum in den Hemel voerde / is te mercken/ dat Lucianus in de T'saemsprâeck van de Hemel-const oft t' Sterre-kijcken/ seght/ dat desen Phrixus soo groot behagen hadde in het Sterre-kijcken/ dat het den Poëten stoffe gaf also van hem te schrijven. Maer dit mach bequaemlijck verstaen worden / dat den genen die wijslijck de tegenwoordighe dingé can gebruycken/ die comt dé Hemel/

Van Athamas.

Van Phrixus en Helles, en den gulden Vlies-ram.

Vant gul[den] Vlies.

Wtleg[ginge] ginge va[n] Phrixus [en] Athama[s] natuerlij[ck] en leerli[jck]

mel/dat is/den Godlijcken aerdt ghe-heel naby: en daer tegē diese onwijslijc misbruyckt/ die valt dicwils in oneeren/oft in leegen staet/ ghelijck Helles, die in de Zee viel: want sulc vallen is/ als vielmen van den wolcken/ waer van men dan wel soo seer verbaest is/ ghelijck den naem mede brengt. Want Athamas is ghesept/niet wonderbaer/ nademael dat Thaumáesthai is soo veel als hem verwonderen/ waer van den naem compt van Athamas, als men de A daer by voegt/ makende een beteyckeninge als bovē:en Nephele,als elder is verhaelt/is wolcke. Nu indien wy in geen Aertsche toevallen ons en verwonderen/maer opsichtigh ten Hemel zijn/ wy sullen alle Aertsche dingen in onacht hebben. Oock behoeft een wijs Man hem gheens dinghs te verwonderen/wetende dat s'Menschen leven veel ellenden is onderworpen/ en dat met verduldicheyt en voorsichticheyt verwinninge oft verlossinge can zijn vercregen/ gelijc het Phrixo is geschiedt/ die zijn Stiefmoeders boosheyt ontcomen/leefde te Colchos in eenen eerlijcken en gherusten staet. Dat Phrixus zijn gulden Vlies Mars heeft opgeoffert/ is te segghen/ dat een wijs Coningh in tijden van vreden gelt oft schadt vergadert/ en toe-eyghent den krijch/ op zijn hoede wesende tegē dat het noot mocht wesen. Van Ino, en Palemon, die ooc Melicertes heet/veel vertellingen overgeslagen/ segt Polyzeles in de geschiedenis van Rhodes, dat Athamas hem sotlijck ghewroken heeft aen den kinderē van Ino, om dat hy bevonden hadde haer valscheyt in't maken der dierte/ en datse t'onrecht dooden wilde de kinders van zijn eerste Wijf Nephele. Dees boose Ino nam doe de vlucht op den berch van Geran, tusschē Megaren en Corinthen. Eyndlijck geclommen op de steenclip Moluris, werp sy haer met haer kindt Melicerta in de Zee/ also Pausanias tuyght/ nae't ghemeen gevoelen. Eenen Dolphijn soude deser lichamen hebben gevoert aen den strant van Schemunten/ en werden van daer ghebracht te Corinthen/by dē Coningh Sisyphum hun Oom/ daer souden sy Goden zijn ghe-worden/Ino ghenaemt Leucothea, dat is/ witte Goddinne/ en den soon die Melicerta hiet/ werdt gheheeten Palemon, en de Nereiden dansten ter eeren van Melicerta, om te behagen Sisypho, den soon van Æolus: dese twee waren van den Zee-varenden luyden aengheheden. De Latijnen hieten Ino, Matuta, om datse een Sterre is die vroegh op staet/ en de dagerade voortbrengt. Sommige houden dat sy self de Morghenroode oft dagherade is. Nu Ino was dochter vā Cadmus en Harmonia, en is geschiedenis/ dat Athamas Learchus haer een kint tegen de steenē doode/en datse met't ander in de Zee verdronck: maer van Goden te werden/ weet men wel onwaerheyt is: dan dat de Coninghen der oude Heydenen eergierigh hun Ouders/ oft die van hun gheslacht/ deden offeren en aenbidden. Dus bracht Sisyphus te weghe/ dat de eere Neptuni, Melicertæ werde gedaen/ in te houden de Ren-spelen oft Tournoyen/Istmij gheheeten/die alleen Neptuno toequamē: waerom gesept en gemeent was/ dat Neptunus zijn Zeesch Rijck dese twee deelachtigh hadde gemaeckt. In dusdanighe Goden-makinghe volghden de Romeynen oock den Griecken met hun Keysers/ houdende hooghe Feestdagen der begravinghen en behanghnissen. Nu dese Leucothea, oft Matuta, is de dagerade/ en Palemon, oft Portunus, is de cracht des onweders/ want Pallein is op Griecx/ beweghen/oft beroeren/waer uyt den naem van Palemon ontstaedt. Hy is soon van Aurora, om dat de winden in de Daghe-rade aenvanghen te waeyen/ en op de Zee te vallen/ waerom ghesepdt werdt dat dese t'samē in de Zee vielen. Dees Fabel leert oock/dat de ghene die om weldoen lijden/ noch loon en vreucht te verwachten hebben/ ghelijck Ino, die van Iuno vervolgt om't voeden Bacchi, noch tot eeren quam. En leerdt oock/ datmen zijn tonghe en mondt moet bewaren/ niet qualijck te spreken van der Overicheyt oft groote Heeren: want daerom zijn van den Poeet de ghesellinnen

[Left margin: ...an Ino ...alemon.]

[Right margin: Natuerlijck uytlegging van Ino en Melicerta.]

nen van Ino in steenen verandert voorgheſtelt/ datſe van Iuno ſo ſtout en onvoorſichtich hadden gheſprokẽ. Nu volge de veranderinge van Cadmus, en Harmonia, zijn huysvrouw/ in Slangē. Dat Cadmus met zijn Vrouw in den leſten ouderdom aldus in Slanghe is verandert/ nae dat hy veel avontueren en ongheballen ghehadt en gheleden hadde/ onder ander ooc t'Serpent ghedoodt in zijner Jonckheyt / bewijſt en gheeft te kennen/ dat d'onvoorſichtige Jeught de Wijſheyt wederſtrijdt/ en dat door veel ervarens den Menſch metter tijt wijs en voorſichtich wort: want de Slanghe wort voor de Wijſheyt hier verſtaen.

Leerlijck uytlegh op Cadmus en Harmonia, in Slangen verandert.

Van Danaë, en Perſeus.

ACriſius, Coningh van Argos, hadde by Eurydice, Dochter van Euroteus, oft Lacedæmon, stichter van Lacedemonië/ een Dochter/ Danaë geheeten/ dewelcke geboren weſende/ vraeghde hy het Ghehepmnis / of hy gheen ſonen ſoude hebben: Hem wert geantwoordt/ Neen: maer dat zijn Dochter ſoude eenen ſoon hebben / die hem doodē ſoude. Om dit te verhoedē/ heeft hy laten makē van koper een heymelijcke Camer onder zijn Sale onder d'aerde/ waer in hy zijn Dochter met de Voeſter liet beſluyten / en beſtelder wacht by / op datſe niet ſoude van yemandt worden bevrucht / alſoo Pauſanias beſchrijft in d'Hiſtorie van Corinthen: doch hoe deſe maegt met ſtraffe wacht van Honden/ in koperen Camer/ oft in eenen ſterckē Thoren met groote ijſeren tralien (ſo eenige ſeggen) nauw bewaert was/ Iuppiter, die van de liefde tot deſe ſchoon Jongvrouwe hem lange geprickelt en gewōt hadde bevoelt/ en ſiende ſoo uytnemende ſchoonheyt aldus verholē gehoudē / en geenen anderen middel tot zijn voornemen te comen/ veranderde hem (nae der Poëten dichten) in gulden reghen oft goudtdruppels/ glijdēde door de dac-tegelē/ liet hem vallen in den ſchoot van zijn vriendinne/ de welcke deſe guldē druppels ſtack in haren borſem. Doe hernam hy zijn recht gheſtalt/ genuttende de begheerde vrucht / daer alle Minnaers nae vlammende zijn. Eenighe meenen/ dat Acriſius haeſt merckte dat zijn Dochter ſwangher was : maer verghde ſtilſwijgend' zijn gramſchap tot ſy verloſt was. Ander willen / dat t'kint alree dry Jaer oudt was / aleer hyyet geweten heeft; en t'Godlijc antwoort niet willende gelooven/ dat het Iuppiters kindt was/ dede hy alvooren ſterven de Voeſter / daer nae ſloot hy de Moeder met het kindt (t'welck Perſeus hiet) in een houten kiſt / dicht en wel beſloten/ en wierpſe in de Zee/ latende haer bevolen den wilde golvē/ dieſe aenſpoelden in het Eylant Seryphus, een der Cycladen / daer Polydectes, den Soon van Androtheus, en Periſtenes, en van Neptuni gheſlacht/ zijn heerſchappije hadde. Doe nu dan de kiſt daer aencomen is/ hadde te gelucke des Coninghs Broeder / Dictys ghenoemt / daer op de Zee zijn tijdt verdrijf met te viſſchen / die met zijn net deſe kiſt tot hem dede comē. Danaë badt hē dat hyſe opdoē wilde. T'welc ghedaen weſende / en verſtaen wie ſy waren / leyde hyſe in zyn huys / hen toevende met aller beleeftheydt / als zijn eyghen Vrienden oft Magen / gelijc Strabo verhaelt in zijn 10e. Boeck. Polydectes yverich verlieſt weſende op Danaë, ſmeeckte haer ſtadich hem te wille te weſen / ſonder dat hy haer yet con bewegen: en willende oft voornemende yet aen haer met geweldt te weghe te brenghen/ en dorſte ſo ſekerlijc niet/ om Perſeus haren ſoon / die alree wat groot gewordē was/ des ſocht hy liſtich Perſeum te verſeynden wijdt van zijn Moeder / verſierde daerom/ dat hy eenich byſonder geſchenc wou ſeynden tot Hippodamia, dochter van OEnomas, die hy tot Houwlijck vervolchde: daerom ſchickte hy Perſeum tot den Gorgonen, op dat hy hē brocht t'hooft van Meduſa, om dat zijn vriendinne te geven/ denckende dat Perſeus den Gorgonen niet ontcomen ſoude/ en ſoude dan met de Moeder doen ſoo hy wilde/

Pherecydes in't eerſte en twaelfde Boeck zijner Hiſtorien.

Iupitter beſlaept Danaë, en bedriegtſe met den gulden regen.

Danaë en Perſeus drijven in de Zee.

Polydectes wil Danaë ter oneeren hebben.

Perſeus tot den Gorgonen gheſonden.

wilde / dat welck anders omquam: want Perseus onversiens den Susters vā Medusa over hals comende / benam hun de eenighe ooghe en tandt / die sy onder hen gemeen hadden / welcke Perseus hen niet weder gaf / voor alder stont dat sy hem geleyt hadden tot de Nymphen / van welcke hy vercreegh de hiel-wiecken der Muses, t'crom Diamanten sweerdt Mercurij, Harpe ghenoemt / den helm van Pluto, en den grooten spiegel-schildt van Minerva, hier mede door de Locht vlieghende / quam in Spangië ter Stadt Tertessa, daer woonden de Gorgonen, hebbende 't hooft behayrvlecht van Schubbige Slanghen / ghegort met ghevlochten aderen / en de mont vol felle tandē / als groote wilde Verckens slach-tanden / koperen handen / stalen cromme clauwen oft naghels / en gulden vleughels om vliegen. Dese vont hy t'zijnen ghelucke in slaep / en sloech terwijle Medusæ hen Suster 't hooft af: upt 't bloedt van dit hooft is voortcomen 't Peerdt Pegasus, en een deel Slangen. De Gorgonen ontwect vlogen tegen hem aen / als om hem te verslinden: sy deden oock in steen veranderen alle diese int aensicht sagen: maer om dat Perseus met Plutons helm bedeckt was / vermochten sy niet tegen hem. Na dat Perseus, met dit hooft over al vlieghende / de seer schoon Andromeda ghesien / verlost / en te Wijve ghenomen hadde / bracht hy eyndlijck t'hooft tot den Coningh Polydectes, den welcken Perseo de vercreghen eere vergunnende / van so cloeck stuck uytgericht te hebben / en altijt noch quaet herte toedragende / en lasterende / nam Perseus hem t'hooft wederom / en nae veel gedults / veranderde hem in een Steenroots / met hem te laten sien dit hooft / welcs cracht Polydecti, onbekent was. Hier na gaf Perseus dit hooft Minervæ, die dat altijt op oft in harē schilt droegh. Daer zijn ander die vertellen / dat Perseus wederkeerende in't Eylandt Seryphus, ontmoetende zijn Moeder Danaë, en Dictys, den Broeder van Polydectes, vluchtēde om hun beschermē in eenen Tempel / voor 't geweldt oft overdaedt van Polydectes, die alree al zijn Vriendē en Magen te gast hadde genoodt / meenende Danaë te trouwen / des soude Perseus hē / met alle die daer ter weerdtschap waren / 't zijner toecomst in steen hebbē verandert / latende Dictys de heerschappije van dat Eylandt / vertreckende / en comende met zijn Moeder / en zijn vercregen Andromeda, verselt wesende met eenen grooten hoop Cyclopen / tot Argos, maer en vont aldaer zijn Beste-vaer Acrisium niet: want hy vreesende de wraeck van Perseus, was gevlucht tot Larissa. Perseus, latende zijn Moeder Danaë te Argos, by haer Moeder Eurydice, trock met Andromeda en dē Cyclopen recht toe nae Larissa, daer hy zijn Beste-vaer Acrisium vonden heeft / en hem geraden wederom met hem t'Argos te keeren: maer aleer hy vertrack / liet hy daer in die Stadt uytroepē / te oeffenē vreuchdighe spelen / rennen / steeck-spelen / en dergelijcke: In dese was Perseus mede een van den Campvechters / oft strijders. En alsoo d'Olympische spelen noch niet in ghebruyck waren / oeffenden sy de Spelen al d'een onder d'ander. Perseus nam de schijve / oft worpsteen / waer mede zijn const en macht toonende / quam den steen int nedervallen by ongeluck slach geven op Acrisij voet / welcken daer af stervende / werdt van den Borgheren van Larissa heerlijck begraven voor de Poorte van hun Stadt: dit seght Pausanias, in de Corintsche gheschichte / elder / te weten / by den vliedt Peneum te zijn ghescuedt. Ander willen / dat Teutamus, Larissche Coning / in Persei aencomst hiel d'Wtvaert-spelen van zijnen overleden Vader / en dat Perseus werpende den ijseren handtboom ombewist zijn Vaders been trefte / daer hy korts na gestorven is. Men leest oock / dat Perseus tot Argos gekeert / achtende dese Vader-slacht hē groote schande / begheerde aen zijn Oom Prœtus, elder te heerschen / gingh en bouwde Mytenē / hy hadde by Andromeda verscheyden kinderen / onder ander een dochter Erithrea, daer de Zee Erithræe na genaemt is. Dit is nu de rode Zee / die

Gorgonen [en] Medusa. | Andromeda [ve]rlost. | Polidectes [in] steen ver[an]dert.

De roode Zee genaemt de dochter van Perſeus.

die na haer noch wort gheheeten: want Erythre op Griecx is gheſeydt / root. Perſeus ſoude oock hebben ghebouwt de ſtadt Tharſis in Cilicien/ en te Helicon een Schole/ tot oeffeninghe der Letterkonſt: waerom d'Hemel-condige/en Poëten/hem onder den Sterren plaetſe beſtelden. Deſe Fabel van Perſeus is overvloedigh van ſin-rijcke beduydeniſſen: dā ſal eerſt wel voegen te verſtaen / op wat geſchiedeniſſen dees verſieringhen ghebouwt zijn.

Geſchiedige verclaringe op Perſeus, Meduſa, en Gorgonen.

Daer is gheweeſt eenen Phorcys, Coningh van Cyrene, een Landtſchap met een ſtadt alſoo gheheeten/ doch nu Corene ghenoemt/ ghelegen in Barbarien: Deſen liet ter eeren van Minerva, haer Beeldt maken van fijn Goudt/ meenende dat haren Tempel toe te wijden / en op t'offeren/maer is geſtorven doe tbeelt ghemaeckt was / ſonder zijn voornemen te volbrengen/ latende dit Minervæ beeld en zijn Coninghrijck drie zijn eenighe erfghenaem dochters. Deſe deelden onderlinge 't Rijck/ en Eylanden/ by Herculis Pijlers ligghende: en in't deelen der goederen verdroegen ſy onderlinghe/'t Beeldt by beurten elck eenen ſekeren tijt te bewaren. De Cyreneſen noemden Minervam Gorgone, ghelijck die van Candia haer hieten Dictine, en de Lacedemoniſche Upis.

Deſe drie edel Jongvrouwen hadden gelofte ghedaen maeghden te blijven: En verkoren/om over alle belanghende ſaken huns Rijcx toeſicht te nemē/ een treflijck deuchtſaem wijs Heere daer int Land/ die hun Vaders trou ghemeenſaem vriendt te weſen plagh: Deſen wijſen Raedtſman noemden ſy hen oogh / om dat hy over al toeſiender was. In deſen tijdt ghebeurdet/ dat Perſeus van Polidectes uyt zijn Hof bedrieghlijck verſonden weſende/ met zijn vloot quam anckeren aen 't Landt deſer gheſuſters / aen welcke hy eerſt met alder vriendelijckheydt verſocht dit koſtelijck Beeldt Gorgona te verkomē/doch vergeefs: Maer bevindende/ dat deſen wijſen Raetſheer/hun ooge/ zijn voornemen behinderde/nam (ſonder hun weten) hem ghevanghen. Sy drie nu hun oogh gemiſſende / meenende elck dat hy by yemant van hen verborghen was / maer yeder haer hebbende ernſtigh verontſchuldight / is Perſeus by hen ghekomen / die hen om 't gemiſſen van hun ooge/ ſeer bedroeft en beweent heeft gevonden/ en beleedt dat hyſe in zijn handen oft ghewelt hadde / en niet los ſoude laten / voor ſy hem 't Gorgone Beeldt ſouden gheven / menghende onder dees woorden grouſaem ghedreygh van rouw dootſlagen / indien ſy langer weygherden. Meduſa de ſtoutſte hier van weynigh vertſaeght/ ontſeyde ſtoutlijck de verborgen plaets te wijſen daer het beelt was/ des hy om d'ander verſchricken haer doodde: Waer door ſy verbaeſt/ hem overgaven/dit uytnemēde coſtlijc Juweel/end' hy hen de genomen oog/ latende hen voort in vreden. Perſeus nam 't hooft van dees Gorgone, ſtellende dat tot een teycken op zijn ſchip/ dat daerom Gorgone wort gheheeten/ heeft voort 't verblijf van 't Beelt gebroken/en 't gout bewaert: Maer van gout noch niet verſaedt / ſchattede in den wedertocht ſommighe Steden op te brenghen ſeker menichte goudts/en de weygherende bracht hy om met de ſcherpte des ſweerts / onder ander een ſtadt Seripha, in een Eylandt oock ſoo geheeten / daer de Borgers tegen hielen: dan doe ſy naederhant zijn groote macht vernamen/verlieten heymelick de Sadt / daer Perſeus invallende con zijnen moedt niet koelen / dan aen den ſteenen der ghebouwen / werpende die over hoop/dreygende met hoog beroemen/in ander plaetſen de weygerende alſoo oock tot ſteenen te maecken/waer hy zijn Gorgone ſoude laten ſien: Hier uyt ſoude verſiert zijn/dat de Gorgonē menſchen in ſteenen ſouden verandert hebbē/ en van de drie Suſters met een oogh.

Ander vertellinge van Meduſa.

Doch Pauſanias vertelt Meduſæ doodt aldus/ ſegghende/ datſe was de Dochter van Phorbas, en nae haers Vaders doot Coninginne over de volken der Moraſſen van de Vliet Triton in Africken / en datſe ſelf met haer volck ghewendt was op de Jaght en in den Krijg te trecken: En alſo Perſeus haer quam bekrijghen met uytgeleſen

volck

volck upt Peloponesus, heeft haer in den nacht overvallende / haer en haer volck verslagen. S'anderdaeghs haer kennende / en siende d'uptnemende schoonhept deser Coninginne / werdt als heel van hem selven: en om so seltsaem schoonhept al de Weerelt bekent maken / bracht haer hooft mede in Griecken/daer yeder wie 't sach/wert verbaest / en bleef staen als onbevoelijcke Steenroots/ waer upt dit steen veranderen soude vertelt zijn ghewozden. Van Medusa zijn wel meer / doch hier ondienstighe vertellinghen. T'sal tijdt zijn en wel voeghen te sien / wat met dees versieringhen ghemeent oft geleert wort. Eerstlijck/dat de so heel nauw besloten schoon Danaë, van den in Goudt veranderden Iuppiter noch beslapen / en bevrucht is ghewozden/ wijst ons niet anders aen/dan datmen door rijckdommen en gheschencken/ overmidts de cracht der alder onversadichste gierichept alles uptrichten en te weghe brengen can: want ongetwijffelt Iuppiter dees zijn vriendinne/ en haer Voedster / met groote gaven van goudt heeft becoozt/ en bedzogen: datmé wel seggen mach / dat het over al lief en begeerde goudt alles dempt/ en overwindt / doozdzinghende tot in diepste verbozghen kuylen der Aerden / overclimmende d'alderhooghste mueren / morselende / vernielende / en doozbzekende de sterckste banden/ijseren boomen / sloten / grendelen/ poozten / en deuren / Jae de suyver en stadighste herten oft bozsten bevleckende/en de ernstachtichste opgheschozte wijnbzouwen sachtlijck doen sinckende/t'onderbzengende schaemte/deugt/ trouw/eer/en goede Wetten / en alles wat den Mensch noch weerdiger als het eyghen leven behoozde te wesen. Danaë met haren Perseus in d'houten kist den Zee-golven en Winden bevalen/wijst niet anders aen/dan dat d'ellendiger menschen avonturen en ongevallen veelderley en seldtsaem zijn in deser Weerelt. De versiersche vertellinge van Perseus en Medusa wijst aen/ en is te verstaen/ dat Perseus is te ghelijcken / oft bedupdt de redelijckhept/ oft het verstandt onser Sielen/ en Medusa de vleeschelijcke quade genegenthept/ oft natuerlijcke wellustichz/ die den Menschen allencx benemende alle redelijchept/ voozsichtichept/en wijshept doet veranderen/ en wozden ghelijck onbevoelijcke steenen / in quade ghewoonten verhardt / ondeughend' end' onnut tot eenich eerlijc oft loflijc goet werck. Noch wozden met dees Medusa bestraft/ die op geen Godlijck Verbondt achtende/hun dertel ter oncuyschept begheven/ gelijck sy die met Neptunus Minervæ Tempel ontheyligde / en onsuyverde : Oock wozdt by haer gheleert / datmen de Godlijcke gavé niet behoozt te misbzuycké/noch dooz dertel hooghmoet Godt oft zijn gheboden te verachten/ghelijck sy op haer schoonhepdt en schoon hayr verhooveerdigt dede/tergéde de Goddinne Minervam, die haer hayr in Slangé veranderde: soo hebben wy toe te sien/ dat t'ontfangé goet ons tot geen quaet oft schade en wozdt: want sy die dooz haer uptnemende schoonhept yeders oogen nae haer track/ wert so afgrijslijck/dat elck vergrouwende/t'gesicht van haer keerde. Soo gaet het met dé Mensch/als hy claer beschené wozt van de Son des tijdlijcken gheluckx/ volgt hé een dichte schaduwe vã schijnende vzienden: maer so haest dese zijn Son met den nevel oft wolcke des ongelucks is bedect/ is ooc die schaduw der vzienden met eenen vergaen oft te nieten. Dat Perseus Polydectem socht te beletten zijn oncuyschept / end' hem seer moeylijck was/ wijst ons aen/dat de reden oft de redelijckhept haer niet alleen en verheft tegé de Siel-vyandighe wellusten: maer gheeft oock de deuchden cracht en bystant: want een vzoom deuchdich Mensch niet alleen self geen booshept doet/ maer verhindert waer hy voechlijck mach / datse ooc dooz ander niet en wozde gedaen. Dat Perseus dooz hulpe der Godé/oft met hun wapeninghen/ der Gorgonen geweldt ontquam/ en Medusa (die niemant t'aenschouwen was gedooght) ombzacht / wijst ons aen / dat sonder Godlijcke hulp s'menschê wijshept en vermo-

Singevend tlegh op anaë.

chadelijc e crachten er Gie- cheyt en s gouts.

vermogen te weynig zijn en te swack/ om de prickelinghen der quade lusten te verwinnen. Daerom heeft Perseus nae zijn overwinninge 't afghestaghen Medusæ hooft ghebracht en opgheoffert de Hemelsche Goddinne der wijsheydt Pallas, in danckbarigh teecken/ dat hy met haren schildt/en door haer stadighe hulp (want sy in den strijdt tegen Phineum, waer van noch volgt/ by hem was gheweest) soo veel te weghe ghebracht/en uytghericht hadde: ghelijck alle loflijcke en deuchtlijcke wercken met wijsheyt aengeleydt/beleydet/en uytgevoert moeten worden. Daerom schicken de Poëten over al oock Minervam by den kloecken Helden/Ulysses, Bellerophon, en meer ander: Want alle die nae eere/deught/oft goet loflijck gerucht trachten/ behoeven stadigh den schildt van Pallas, te weten/wijsheydt. Hier door kentmen d'aenslaghen zijner vyanden: Welcke verschricken/siende hun wederpartijen voorsichticheyt en ghestadicheydt. Neffens desen schilt/behoeftmen oock Mercurij hiel-wiecken/dat is/snelheyt en wackerheyt/oft wakende te wesen: Oock het Diamanten sweerdt goede toesicht: Want dit sweert Harpe wort geleken de klaerheyt der sonnen. Hier mede was Argus onthooft met veel oogen/dat is/tlicht oft schijn der sterren wordt benomen door de klaerheyt der Sonnen. Men behoeft oock Plutons helm/dat is/gewis en vast te wesen in zijn voornemens/wijslijck in het raedthuys des lichaēs het hooft/heymelijck beslupten/ en overleggen alles watmen voor heeft te doen/ zijn eygen gedachtē oft meeninge verbergen/ en een yeder niet openbaren/ maer liever hooren wat een ander in't sin heeft: Want Plutons helm maeckte onsienlijc die hem op hadde/ en hy con ander wel sien/te weten/die hem droeg: daerom was desen helm Perseo, om by den Gorgonen onsienlick te wesen/van Minerva gegeven. Minerva hadde oock desen helm/ om van Mars niet te worden gesien/doe sy tegen dē Troyanen hielp strijden/ so men leest in't vijfde Boeck der Illiaden Homeri, soo datmen desen helm ook wel behoeft/ te weten/te helen oft swijgen 't ghene nootlijck verborgen moet wesen: want veel hooren/ en weynich spreken/en is niet ongeraden/ maer van veel gheleerde wijsgiere voor seer nut/en goet gepresen.

Sin-gevende oft leerlijcke uytlegginge, op de wapeninghe van Perseus.

Van Atlas.

Atlas, welcken nae 't versieren des Poëts/door Perseum met het toonen des hoofts Medusæ, in eenen bergh werdt verandert / om t'weygeren der herbergh/was den Soon van Iapetus, en broeder Promethei, zijn moeder was Lybia, doch sijnder meer Atlas geweest/ die in de Fabelen onder malcander gemenget worden. Hy wort oock geseyt dē soon van Æther, en der aerde te zijn. Zijn huysvrou was Pleione, dochter van Oceaen, en desen Atlas was wonder ervarē in Hemel-kōst/loop/cracht en werckinghe/van Sonne/ Mane/en Sterren hem wel verstaende: en om dat hy soo swaer leeringe / en arbeydt hadde bestaen/wert geseyt/dat hy den hemel op zijn schouderen geladen hadde/en om dat hy Herculi dees zijn kōst hadde medegedeelt / den Hemel-loop/ en beweginginge der sterren geleerdt/ werdt geseydt/ dat hy Herculi den Hemel overgaf/ of dat hy hem hielp draghen. Pleiades, en Hyades worden zijn dochters gheheeten / om dat hy hen trachten verstont: oock noemde hy de Sterren nae zijn kinderen. Hy hadde eenen Broeder/Hesper, waer nae Italien eerst Hesperia geheeten was: desen soude in de dagh sterre zijn verandert/ by den Griecken so geheetē: Maer by den Latijnen Vesper. Van desen Hesper quamen de dochteren Hesperides gheheeten / welcke van eenighe dochters van Atlas gemeent worden: Sy hieten Ægle, Erethusa, en Hespertusa, oft so ander seggen/ Ægle, Erethusa, Vesta, en Erythia: dese te Lissa, een stadt in Africa, nu gheheeten Larah, in't Coninghrijck van Fez, hadden den vermaerden Boomgaerdt / oft Hof / Hesperides gheheeten/ daer gulden Appelen wiessen / en was van eenen Draeck bewaert: Desen soude Atlas, (nae onsen Poeets schrijven met eenen stercken

muer

muer omtingelt hebben/dat geen van Iuppiters kinderē/nae Themis voorseg/ de gulden Appelen souden rooven. Den wacht-houdenden Draeck was gekomen van Typhon, en Echidna: Eenighe seggen van der Aerden / en was gheheeten Ladon, hebbende hondert hoofden / en elck hooft zijn eyghen stemme: Desen Draeck was van dese Hesperides wel besorght/en ghekoestert. Hercules door 't Godtlijck beschick / en nijdicheydt van Iuno, most zijn ghehoorsaem eenen Euristheo, om dat dese voor hem / oft eerst ghebooren was: Dese schickte hem in sorghlijcke aenslaghen / onder anden te halen/ in den Boom-hof der Hesperiden, de gulden Appelen. Hier hadde Hercules veel moeyt / en ghevaerlijcke strijden/ al eer hy dit te weghe con brenghen/en den Hof ghevinden. Eyndlijc door het onderwijs van Prometheus, doodde hy den Draeck/en nam de gulden Appelen/ en brachtse tot Eurysthеum. Andersins woort vertelt/ dat Hercules Atlas dit liet beschicken / en dat hy om hem te verlichten so langhe den Hemel ghеladen hadde. Om nu dese dinghen beter te verstaen/ behoeven te sien op de gheschiedenisse / die dese is. Hesper en Atlas, als ghesepdt is/ waren ghebroeders / oock in hunnen tijdt seer vermaert: En alsoo oudts tijdts 't volckx rijckdom veel gheleghen was in Vee / hadden sy seer uytnemende schoon Schapen / de welcke goutverwich root waren/ daer sy seer sorghvuldig over waren/ om wel te bewaren. Hesper had een dochter Hesperide, die gaf hy zijn broeder Atlas te houwelijck: By dese hadde hy seven dochters die nae den vader hieten Atlantides, en nae de Moeder Hesperides. Busiris Egyptsche Coningh/ hoorende seer veel lof van hē schoonheyt/en aerdicheyt/sondt Roovers uyt/ dese t'onschakē/en hem te brengen/ t'welck geschiede: Maer Hercules vervolghde de Roovers / die hy noemmalende op den Zee-strand overviel en dootsloegh/ de dochteren tot Atlas wederbrenghende: waerom hem Atlas schont eenige schapen/en ander giften/leerende hem(als

Gheschiedlijcke verclaringhe van Atlas.

geseydt is) de Const van den loop des Hemels / welcke Const in Griecken brengende / werdt geseydt en versiert/ vant Hemel-dragē/en ontlasten. Dus zijn d'Hesperides dochteren van Hespes oft Atlas, na de verscheyden meeningen der schrijvers/t'welck anders niet gesept en is/dan het zijn Sterren/kinderen van den Hemel oft van den Avont. Men seght / datse nae den Sonnen ondergang hadden Boomen met gulden Appelen / dat is / om dat de Sterren een blinckentheyt hebben als gout/ en datmen s'avonts nae 't ondergaen der Sonnen hun claerheydt siet: Dus is den Hemel den Hof met den gulden Appelen. Maer dat den Draeck hem bewaert/ daer by is te verstaen den dweers-riē des Hemels/met de twaelf Hemel-teyckenē/ om de dieren daer in begrepen/na 't Grieksche woort Zoon, welck Dier gesept is. Sommige meenen/dees gulden Appelen waren goutverwige Schapen/daer bovē van verhaelt is/want 't Griecx woort Melon, en 't Latijns Malum, en schilt niet veel/ en 'teen is ghesept Schaep/ en t'ander Appel: Een dees Schapen waren geweydt in een eylandt/dat met een loopende Vliedt omcingelt was / welcke Vliet veel krinckē en omdraepen dede ghelijck een Slanghe/en was soo diep datmer niet door en mocht/ waer uyt soude gesept zijn/ datse van een draeck warē bewaert/en dat Hercules den tijt waer nam/ dat sy bynae uytgedroogt was/roofde en bracht also dees Schapen in Griecken. Om nu van Atlas een eyndt te maken/is te weten/ dat Atlas is een seer hoogh geberghte by de Zee in Lybien/die al t'Jaer door ligt wit van sneeuw/van den Portugijsen ghenoemt Montes claros: desen geeft daer den heelen Ocean den naem/de Zee Atlantica. Herodotus tuyghende van zijn groote hooghte / seght / dat hy van alle sijden rondt op loopt / en soo hoogh is/ dat gheen Mensch t'opperste ghesien en kan / want zijnen top is Winter noch Somer sonder wolcken. Daer zijn eenighe die meenen / dat het veranderen van Atlas in eenen Bergh/ is ghenomen uyt een gheschiedenisse

Natuerlijke uytlegginge van Atlas en zyn Dochters.

nisse van den Heldt Perseus, den welcken hebbende verwonnen de seer rijcke Coninginne Medusa, heeft machtigh wesende met haren grooten rijckdom/ oock overvallen 't Coninckrijck van den Coningh Atlas, en hem so gedwonghen/ dat hy zijn Rijck en Landt most verlaten / en hem onthouden op't gheberghte: waerom soude zijn versiert/ dat hy eenen bergh waer geworden. Maer als dees versieringen/ vertellingen/en natuerlijcke verclaringen / sullen wy sië wat hier leerlijcx uyt te nemen is. Soo segh ick / zijn by Atlas te ghelijcken/sulcke onvrientlijcke/ stuere/en onbeleefde rouwe Menschen/die heel onverbidlijck/ en onbeweeghlijck zijn/gelijck harde steenrootsen/ en niemant den minsten dienst / oft vriendtschap en willen doen/al hebben sy niet gulden Appelen / maer de Kisten vol gouden schijven/des sy in onbarmhertichevdt versteent blijvende/ onversienighe straffe te verwachten hebben. Deser gierige vrecke Menschen herte oft gheest is oock te gelijcken by dees hondert hoofdighe Draeck / die den Hof met de goudë appelen bewaerde: want sy noch dagh noch nacht gerust en zijn/ maer hebben wel hondert ghedachten en sorghvuldicheden / en zijn altijdt becommert/ om den Rijckdom niet alleen te bewaren / maer te vermeerderen / door een overmatighe en onversadighe begeerte van meer hebben / die hun ongheval lijck / verdrietigh / en onsalichlijck altijdt inwendigh sonder ophouden quelt.

Leerlijck uytlegh van Atlas, en den gout Wakenden Draeck.

Van Andromeda.

Andromeda was Dochter des Æthiopischen Conings Cepheus, en Cassiope, welcke Cassiope was in harë tijt de alderschoonste en hooveerdichste Vrouwe die te vinden was / roemde haer schoonheyt bovë die van Iuno, en wou daer teghen wedden. Iuno sulcken onsinnichevt niet langer lijdende/ dede so veel dat Neptunus daer wraeck over oeffende. Ander Poeeten seggen/ dat Cassiope alleen de Zee-Goddinnen met haer beroemen terghde. Neptunus schickte daer in't landt een groulijck groot Zee-ghedrocht / oft Walvisch/ die alles verdorf/gewas/boomë/ huysen/ en alle ghebouw vlack te neder werpende / dat nauw de Steden ghenoechsaem waren/om't volc door zijn wreetheyt beschermt te wesen. Cepheus droef en verschrickt / nam zijn toevlucht tot't Geheymnis/om raedt en troost. Zijn Offerhanden ghedaen/en ghevraeght hebbende / werdt gheantwoordt: dat om den hooghmoedt van Cassiope, zijn lant dus verdorvë wiert/ welcke straffe niet aflaten soude/ tot hy zijn eenighe dochter dit ghedrocht overgave te verslindë: waerom Cepheus de schoon Andromeda zijn dochter bracht aen de Zee / en vestighde haer met ijseren kettenen aen een steenclip by Iaffe in Africa, oft in Palæstina, daer sy van Perseo wiert verlost. Dit wort van eenige gemeent eensdeels geschiedenis te wesen/ om dat Marcus Scaurus Roomsch Schoudt/van Iaffa, 't groot geraemt/ graten oft gebeenten van dit Zee-gedrocht te Room liet brengen en sien/also Plinius en ander ghetuyghen. Dees versieringhe wijst aen dat (ghelijck men noch wel bevindt geschiet te zijn) somtijdts een landt oft volck/ om der Coninghen oft heerschers misdaden oft boosheydt / ghestraft is / daer nochtans den almoghenden God niet ongherechtlijck in handelt / betalende met eenen 't ghemeen volck zijn eygen schult en sonden. D'onschuldighe Andromeda van Perseo verlost/toont ons/ dat de vrome door de goedertieren beschickinghe Gods/dickwils in d'uytterste benoutheyt wesende/ onversiens verlost worden. Dat Perseus nae zijn overwinninghe den Goden Altaren maeckte/ en offerde/ wijst aen / dat de vrome hun selven gheen eere der verwinninghe oft verlossinghe toe-eygenen/ maer Gode met aller danckbaerheyt den prijs gheven.

Leerlijck uytlegginge van Andromeda en het Zee-ghedrocht.

Vant vliegende Peert Pegasus.

T'Vlieghende Peerdt Pegasus soude uyt de versaminge van Neptunus, in Peerdts gestalt / met Medusa voort zijn ghecomen / oft uyt den bloede Medusæ, doe sy van Perseo onthooft was.

Dit

Dit Peerdt was van Minerva geleert den toom verdraghen/ en 't gebidt van eenen gulden breydel te bijten / en gaft oock upt medelijden den onschuldigen en onnooselen / vromen Heldt Bellerophon, daer Homerus van verhaeldt: maer hy/ naer al zijn teghespoedt/ wesende in upterste voorspoedt / upt vertelheyt en hooghmoedt/ nemende vooren tot in den Hemel te vlieghen/ wert Iuppiter veronweerdight / en maeckte dit Peerdt rasende / dat het zijn berijder te neder wierp in Cilicien / en benā hem 't gesicht/ hy dat eyndlijck van honger en armoede starf. Dit vliegende Peert/ boven den dienst die het Perseo gedaen heeft/ op den bergh Helicon slaende met zijnen voet tegē een rootse/ dede daer oorspronghe hebben en springen een schoon claer borne/ den Sang-Goddinnen toegewijdt/ welcks wateren een soet geluydt gaven/ en wierden oock dees uytspringende wateren geheeten/ clappighe wateren. Dees borne werdt genoemt Hippocrene, gelijck of men seyde Hengste-borne/ 't welc de Latijnen seggen Caballinus. En Poeet onder den Griecken/ gheheeten Lycophron, segt/ dat 't Peerdt Pegasus is ghewendt te draghen/ en om hoogh te voeren Auroram de morgenroode/ daer hy op dese meeninghe seght:

Aurora was alree op Phage bergh ghesteghen,
Door Pegasus het Peerdt snel-wieckigh daer ghedreghen,
En diep in't Cerne dal liet sy ghekoestt Titon,
Die noch van grooten vaeck gheen oogh ontsluyten con.

Op dit vlieghende Peerdt vind' ick noch weet ick geē sonderlinge leerige uytlegginge/ dan eenige natuerlijcke/ die niet besonders mede brengt. Maer dit bevindtmen/ dat met dit vliegende Peerdt wort gemeent/ een Schip dat wel seyldt / en licht door het water vaert / gelijc eē Jacht oft dergelijcke/ en dat de seylen en riemē zijn de vleugelen oft wiecken. Daer wort ooc gesept/ dat Bellerophon d'eerste was / die leerde 't Schip te water stieren en toerustē/ en dat zijn Schip was genoemt 't gevleugelt Peert. Een gelijck dickwils de Poeeten/ van de Schepen/ die Dieren voor teeckenen voerden / de Dieren self maeckten/ soude dit ooc so toegegaen wesen. Oock op Grieex Pēgnitthai is so veel gesept/ als in eē sluyten / oft 't samen binden / ghelijck de Schepen dicht ghebonden/ en 't samen ghevoeght moeten wesen.

By 't Peerdt Pegasus, een Schip te verstaen.

Eyndt des vierden Boecks.

Wtlegginge/ en sin-ghevende verclaringe op den Metamorphosis Publij Ovidij Nasonis,

Door C. V. M.

Het vijfde Boeck.

Ick hebbe in het ander Boec/ om 't leven van Perseus vervolgens te vertellē/ alree verhaelt/ dat hy Andromeda verlost/ en te Wijve/ oock Polydecten in steē verandert hadde: Doch en verhaelt onsen Poeet in't begin van zijn vijfste Boeck maer eerst de Bruyloft/ daer de begonnen vrolijckheydt haest verstoort wiert / en in eē grousaem gevecht verandert / door des Conings broeder Phineus, die den Bruydegom was met zijn Nichte Andromeda, welcke hē te Wijve beloost was gheweest/ maer Perseo gegevē tot loon van haer verlossinge. En hoe redelijck hem Cepheus den Coninc aensprac/ zijn ongelijc toonde/ seyde/ datse niet hem/ maer den doot ontnomē was/ en dat hyse ter rechter tijt niet had durven bestaen te verlossē: so liet hy niet af in zijn onverstandighe raserije te volherden/ dat hy eyndlijc met groote menichte van zijn volc door Perseum met 't hooft Medusæ te toonen/ in steen is geworden verandert. Dit wijst ten eerstē aen/ dat de

Leerlijck uytlegh op de Bruyloft Persei, en die in steen veranderen.

vreucht deser Weerelt ongestadich en ongedurich is: en dat den Mensch/ als hy meent door allen strijdt/ en van alle tegespoet te zijn verlost/ dicwils noch hem daer midden in vint stekende/ so dat s'Menschen gantsche leven eenen ghedurighen krijg oft strijdt is gheleken. De verwinninghe Persei wijst aen de cracht des rechtveerdighen gheghelijcks/ die van den Hemel/ oft door de Godlijcke wijsheyt wort voorgestaen en beschermt/ daer de quaetwillighe niet teghen en vermogen/ maer volherdende in hun boosheyt/ werden so versteent/ datse gantsch cout en onnut worden/ om tot een beter deuchtsamer leven te bekeeren. Minerva in desen strijt haren Broeder Perseo (die oock een van Iuppiters kinderen was) hebbende bygheestaen/ is uyt dat Eylandt Seriphon, daer Polydectes in een steenrotse latende/ ghevlogen na Theben/ en van daer nae den Bergh Helicon, die den Sangh-Goddinnen was toeghewijdt. Hier sal nu wel voeghen te verhalen/ wie Minerva oft Pallas is/ en wat de Muses oft Sang-Goddinnen zijn geweest/ oock watter me gemeent is/ beginnende eerst aen Minerva.

Van Pallas, oft Minerva.

Pallas, die men ooc Minerva noemt/ nae der Poeeten versieringhe/ is gheboren gheweest sonder Moeder: want Iuppiter siende Iuno zijn Huysvrou onvruchtbaer te wesen/ en dat hy van haer geen kindt en mocht gekrijghen/ werdt daer soo moeylijck in/ dat hy sich selven met een gesloten vuyst op zijn herssebecken sloegh/ waer van hy bevrucht is geworden in zijn herssenen: en doe den tijt van baren quam/ nam hy tot Vroed-moer Vulcanum, die met een wel snijdende scherpe byle van Diamant-steen/ met beyde handē slaende/ hem het hooft open cloof/ soo dat uyt zijn herssenen voortquam Minerva oft Pallas, soomense heeten wil/ de welcke ter weerelt quam al gewapent/ met lance/ Schilt/ en eenen gouden helm: Dus was Minerva sonder Vrouwe oft Vrouwen hulp geboren. Ick laet de vertellinghen van meer Minerven, en ander gheboorten varen/ nemende het ghemeenste gevoelen/ als best dienstigh/ voor. Aengaende haer namen/ het gelijckt offse eerstmael Minerva soude geheeten hebben/ en datse Pallas wert genoemt/ doe sy haer Vader Iuppiter hielp strijden tegen d'Hemel beclimmēde felle Reusen/ om datse eenen Reuse/ Pallas geheeten/ met pijlē doode. Eenige meenen/ sy was soo geheeten na een Griecx woort so luydende/ dat ghesept is waggelen oft schudden: want daer was een Minervæ beelt gemaeckt/ na gelijckenis van het Palladium der Troyanē/ dat welke scheen zijn pijcke te schudden. Sy was oock geheeten Tritonia, nae t'getal dry: hier zijn verscheyden oorsaecken toe. Sommige segghen/ om dat de Siele heeft dry wercklijcke crachten/ overleggen/ begeeren/ en vergrammen: Ander/ om dat de wijsheyt bestaet in dry deelen/ te verstaē de tegenwoordige dingen/ de toecomende te voorsien/ en de voorledē te gedencken: oft om dat den Mensch dryderley behoeft om wijs te wesen/ dat is/ wel raden/ recht oordeelen/ en oprecht handelen. Dat sy wt den herssenen van Iuppiter gheboren is/ wijst aen/ dat t'verstant ligt inde herssenen/ en dat de rechte wijshz comt van God/ en niet benedē van den aertsche dingē/ waer by Iuno verstaen wort. Martianus volgende Aristotelem, secht/ dat sy sonder toedoen van Vrouwen was geboren/ om dat de Vrouwen niet verstandigh oft goet van raede souden wesen/ dat ick niet begeer nae te seggen: want men ghenoech wijse Vrouwen vint/ en ghevonden heeft/ die schoon en nutlijcke Consten hebben vonden: gelijc oock Pallas, die nae de ghetuyghenissen van Ovidius, Ausonius, Virgilius, Cicero, Homerus, Papinius, Lucianus, en Polydorus Virgilius, heeft gevonden het naeyen/ spinnen/ sijde/ linnen/ en wolle weven/ wagens maken/ huysen en steden bouwen/ t'ghebruyck van d'Olijf-oly/ maet-sangh en fluyten/ Oorlooghsche strijden te voeren: want sy ooc Bellona ghenoemt/ en gemeent wort te wesen/ ende Goddinne des strijts. Haer was oock te deser oorsaeck voortijdts op den

Minerva, Pallas gheheeten, waerom.

Waerom Tritonia gheheeten.

Waerom [uyt] de herssenen Iuppiters is geboren.

Pallas de Haen op de helm, waer[om]

den Helm ghestelt eenen Haen / ofte Haens hooft / 'twelck Pausanias meent dat het was / om dat den Haen strijdt lustigh / stout en moedich is: dan daer was ooc mede beteyckent wakentheyt oft wackerheyt / die den wijsen / cloekē Hooftmannen dienstich is. Sy droech oock een Olijftack kransken op haren helm / doch dat was om d'Oly-vindinge / om dat men de wijsheyt oft wetenschappen met arbeyt en veel wakens vercrijgt / tot welck waken men d'Olyf-oly in Griecken en elder gebruyct / om licht te hebben. Sy hadde eenen blinckenden gulden Helm: want de Godlijcke wijsheyt heeft eenen claren glans / waer mede t'Menschelijc verstant wort verlicht. Sy hadde groen claer oogen als der Cattē oft Leeuwē / eenen Crystalen schilt aen den arm / en in de hant eē seer scherp puntige pijcke. Welcke eyghenschappen den aerdt en t'wesen van een verstandich Man aenwijsen: de claerheit der oogen / de voorsichticheit: den doorschijnenden schilt / oprechticheydt en wijsen raedt: en de scherpe Pijcke / scherpsinnicheyt des geests: Hier mede can hy hem verhoeden van alle quaet / en onbeschadight blijven / en wordt gheheel blinckende door zijn schoon en eerlijcke wercken. t'Gorgonen of Medusæ geslangde hooft droegh sy in haren Schilt: sommighe seggen / op haer borstwapen. Dit was den vyanden seer verschrickelijc: want (gelijck elder noch yet mach verhaelt zijn) een vroom Man / oft wijs Hooftman / die wakende en voorsichtich alle saken aenleght en beleydt / maect zijn vyanden oft tegenpartijen verschrict / wetende (also men seght) wat hy in zijnen schilt voert. Oft dat sy het Medusen hooft (soo eenige seggen) voerde in haer borst-wapen / dat wijst aen / dat wy / om alle onse voornemens / werken en woorden / nut / eerlijck en deugtlijck met verstant uyt te voeren / altijt mosten hebben in onse borst rechte wijsh3 en voorsichtiheyt. Sy hadde by haer voeten / op t'hoeft oft voerde den Uyl / als voghel die haer toegewijdt was: sommige meenen / om datse t'Athenen Goddinne was / alwaer veel Uylen altijt waren: doch het is / om dat desen voghel by nacht siet / en dat een wijs Man is opmerckigh over al / nacht en dach / siende dingen die ander verborgen zijn: hierom hadde Pallas ooc goeden sin aende welsiende en waeckende Draken oft slangen / alle dierē de leerlustige wakende geesten niet ongelijc. Haer Beelt ghemaeckt na de gelijckenis / dat de Heydenen meenden uyt den Hemel ghekomen te wesen / te weten / het Palladium, stelden sy op hun Statpoorten / en 't Beeldt van Mars buyten / om dat in de Stad alles met wijsheyt / goeden raet / oprechte wetten / en voorsichtichept moet beleit worden / en dat van buyten de vyanden met de wapen mosten wederstaen worden. Die van Troyen hadden in hun Stadt (soo sy meenden / oft soo men vertelt) het Hemelsche Palladium self: want Ilus den stichter van Ilion, (dat naderhāt Troyē hiet) hebbende gevolgt na t'Geheymnis raet / het spoor oft voetstappen vā eenen Os van verscheydē verwen / bad den Goden om eenigh teecken uyt den Hemel: stracx quam daer uyt den Hemel ghevallen dit Pilladium, een houten beeld dry elleboogh lang / en scheen nae hem toe te komen / hebbende in de rechterhandt een pijcke / in d'ander een spinroc en een spille. Desen Ilus creegh doe een Godlijck Antwoort van t'Geheymnis / dat zijn Stadt Troyen soude onbeschadicht en behouden blijven / alsoo langhe als dit Palladium daer bewaert soude blijven / en dat hem geen ongheluck noch hinder ghedaen soude worden: maer dit is namaels qualijck waerghenomen geweest / doe Paris dit beeldt der Hemelscher wijsheyt ghewelt dede met eens anders Vrou en rijckdom daer in te brenghen / en Priamus met sulcx toe te laten / en nae recht en redelijckhept dese ongerechtighe dingen den Griecksche eygenaer niet weder te gheven: des is eerst dit Palladium, en daer nae de Stadt / in der Griecken handen en gheweldt ghecomen. Daer is meer te verhalen van dit Palladium, dan wy moeten van Pallas voorder vertellen. Daer wordt gheseyt / datse in eeuwigen maegdelijcken

Waerom enen olijfkrans.

Waerom guldē helm.

Wat haer laer groen oghen, en ander wapen.

Wat beduyt, datie Meduse hooft voert in den schilt, oft op de borst.

Waerom y den Vyl by haer hadde, en de slange.

Van waer het Palladiū soude ghecomen zyn, en watter mede gemeent is.

Pallas altijt maeght, wat het beduyt.

ken staet is gebleven: want de Hemelsche wijs hept kuysch en suyver is: ooc is d'oncuys hept oft ongheboden dertelhept de geleerthept en den leerlustighen seer schadelijck. Sy hadde oock groote liefde tot de Heliconsche Sang-Goddinnen/ en lustigh wesende te sien die vermaerde nieuw Hengste-borne/ is by de Goddinnen ghecomen/ daer sy seer wel ontfanghen wierdt.

Van de Musæ, oft Sangh-Goddinnen.

DE Muses, oft Sang-Goddinnen/ die van den constigen Dichters in hunnen aenvang aengeroepen worden/ zijn ghesusters en Dochteren van Iuppiter en Mnemosyne, gedachtenisse gesept/ oft onthoudt. In't eerste wistmen maer van dry Musæ, welcke dry Griecksche namen/ Melete, Mneme, en Aœde, zijn ghesept/ bepeynsinghe/ onthoudt/ en ghesangh. Doch Pierius van Macedonien (van wiens naem in dat Lant ooc eenen bergh is) bestelde na Pausanias getuygenis/ datter negen waren/ en gaffe de namē/ diese t'sedert altijt behielden/ te weten/ Clio, Melpomene, Thalia, Euterpe, Terpsichore, Erato, Calliope, Vrania, en Polymnia. Dese negen hebben een yeder haer eyghen vindinge/ oeffeninghe oft Const: Clio, t'Helden-Boec te schrijven: Melpomene, Truerspelen dichten: Thalia, Cluchtspelen: Euterpe, de Pijpen Terpsichore, de Harp/ en de Clavesimbale: Erato, Vedel en Luyt: Calliope, gedichten singen: Vrania, s'Hemels loop: en Polymnia, reden-rijck. Nu heeft elcken naem zijn eygē beteyckeninge/ Clio is/ soo t'Grieck woordt Kleos mede brenght/ eersucht/ oft eergiericheyt en roem/ gelijc als wesende eenen prickel/ om tot leeren gheport te worden: haer vindinge was/ gheschiedenissen te beschrijven. Sy hadde twee sonen/ Ialemus, en Hymenæus, twee heel van verschepden wesen/ de welcke den geschiedenissen worden toegheeygent: want Ialemus was den vinder van droef gesangh/ zijn ghedachten voedende met schreyen en huylen: en Hymenæus vont de Bruyloft-Liedekens/ die men vrolijck met vyer kelen in de Bruylosten sangh. Dees twee kinderen van Eersucht wijsen aē/ dat die nae eere trachten/ zijn dickwils veroorsaeckt/ door lijden oft teghenspoet te suchten en te huylen/ en als t'geluck hen weder toelacht/ vrolijc te wesen en singen. Euterpe, eenighe willen dit woort beduyden/ Godlijcke jonst/ die men behoeft om tot volcomen leeringhe te gheraken: dan het is eyghentlijck ghesept/ gheneuchte en behagen: sy vondt niet alleen de Fluyten/ daer sy Fluytster na wiert genoemt/ maer ander wetenschappen: hadde goeden sin in constigen reden-strijdt. Fulgentius seght/ dat Euterpe beduydt/ datmen voor eerst moet sien wetenschap te vercrijghen/ en eere: ten tweeden/ zijn gheneuchte te hebben met datmen heeft vercreghen/ soo datse niet en beduyt/ dan nae datmen tot geleerthept en wetenschap is comen/ vrolijck te wesen. Thalia, dat woort comt van Thaliazein, dat is te segghen/ vergaderen om vrolijck zijn. Eenighe maken van dit woordt Thaleia, dat is/ een spruyt: ander Thallein, groenen en bloeyen. Soo dat hier toe den Dichters wonder wel gelijct/ om van der herten te jagē de doodlijcke gift des Menschelijcken levens/ de sorge met costlijck tegengift van uytnemenden goeden Wijn/ op datse niet verwelckten/ maer groenden/ makende hun selven/ en daer sy van dichten oft singhen/ onsterflijck/ en gheruchtich. Melpomene, comt van t'woort Melpesthai, dat is/ maetsang/ en schoon geluydt/ oft Melos poiein, eendracht der stemmen maken/ tot een schoon bevallijck ghelupdt/ dat is/ men moet door veel wakens en arbeyt vercrijgen de Const/ en de macht van schoontaligh wel segghen. Terpsichore, comt van Terpein chórous, dat is t'geselschap beminnē/ want haer geneucht is te danssen in de vergaderinghen/ en wordt gheheeten het spel-wijs/ oft de danster/ want het danssen is haer vindinge. Eraro comt van Eros, dat is/ Liefde/ om datse van vryagien/ besonder in de Bruyloften singt/ en in de dans-

Namen der Muses, en wat hun vindinghe en oeffeninghe is.

Wtlegginghe en betcyckeninge van hen namen.

Van Clio en haer twee sonen, watter mede gemeent wort.

Van Euterpe, wat met haer gheseyt wort.

Van Thalia, watter mede gheseyt wort.

Wat Melpomene beduydt.

Wat Terpsichore.

Wat Erato.

danskens. Volgende dit seghtmen/dat Thamyras haer Soon was/ die eerst vryagie ghedichten songh: oft 't mach verstaen wesen/ dat gheleerde luyden zijn lief en weerdt over al. Men treckt oock dit woordt wel op Eresthai, dat is/ondervraghen/ om dat de leerlustighe met vragen en antwoorden voordeel doen.

Wat Polymnia.

Polymnia, is soo veel als/ uytnemende van onthoudt/dat een besonder behoeflijcke gave is/ voor die sich den Sang-Goddinnen willen opofferen oft toewijden. Men noemtse oock Polyhymnie, soo veel gheseyt als/ vol Hymnen/ oft toonen der Musijcke oft maet-sangh: sommighe eyghenen haer de Letter-const toe.

Wat Vrania.

Vrania, is so veel als Hemelsch/haer begevende tot de alsoo swaer als edel Hemel-const. T'woort comt uyt Ouranos, den Hemel/om dat dees Musa den geesten/ die haer toegedaen zijn/ tot dē Hemel verheft.

Wat Calliope.

Calliope, comt van Kale ops, dat is/ goede stem/ en beteyckent niet anders als/ soetheyt des ghesanghs/ en goede over-een-stemminghe/ die het singen vereyscht te hebbē. Sy is weerdiger als haer ander Susters: want sy leert den Dichters geen lichtveerdighe liefde singen/ noch der jongher luyden begheerten vervullen met een ydel ghesnap/oft met vryagische ghenegenthedē. O neen:(want sulcke dichters wil Plato uyt den steden verjagē/ te weten/ uyt 't gheselschap der jeugt en der onwetende/ te seer gheneyght tot beroeringhen des gheests/ als die de verborghen meeninghe der Dichters niet en verstaen:) maer sy leertse singen de Hymnen/ dat zijn Godlijcke Lofsanghen/ de Loven en heerlijcke daden der Heldē/en der gerucht-weerdighe Mannen.

Dat negen e treflickste oëten van en 9. Muses hedreven ebben ghe- eest.

Men seghtse te wesen de Moeder van Orpheus, om de treflijckheyt van zijn schrijven: ghelijck vertelt wordt/ dat ander Dichters van d'ander Muses oock begonstigt/ en eyghentlijck met hunnen constighen geest waren toegeblasen en gedreven/ te weten/ Musæus van Vrania, Homerus van Clio, Pindarus van Polymnia, Sappho van Erato, Thamyras van Melpomene, Hesiodus van Terpsichore, Virgilius van Thalia, en Ovidius van Euterpe.

Wat eygentlijck met de 9. Muses geleert wort.

Fulgentius seght/ dat de versieringe deser Muses niet anders mede brengt/ dan datmen voor eerst begheerich moet zijn tot leeren: ten tweeden/ geneuchte moet nemen in dese begeerte: ten derden/ vlijtich zijn in 't ghene daer men zijn gheneucht in heeft: ten vierden/ volherden en vervolghen daer men vlijt in doet: ten vijfden/ drucken in't ghedacht datmen heeft vercreghen: ten sesten/ wat vinden en voortbrenghen by 't ghene men int ghedachte heeft: ten sevensten/ overleggen en oordeelen 't ghene men ghevonden heeft: ten achtsten/het beste kiesen van datmen gheoordeelt heeft: ten neghensten wel uytdrucklijck uytspreken oft voortbrengen 't ghene men ghekosen heeft.

Toenamen der Muses.

Nu sal wel voeghen te verhalē/met wat toenamē dese Sang-Goddinnen nae berghen/ bornen/ oft dergheljcke dinghen/ in't ghemeen worden genoemt.

1. Pierides.

Ten eersten/worden sy gheheeten Pierides, nae den voornoemden Macedonischen Pieris, daer sy hunnen bergh nae noemden/ oft nae den berg selve: oft sy hebbē misschien van den verwonnen Pierides, waer van volgen sal/ tot eenen roem/ en uyt trots heyt den naem ghenomen/ en behouden. Om datse oock hun wooninninge gemeenlijck hielden in eensaem plaetsen/bequaem voor die leerlustich tot Consten en wetenschappen zijn/soo hielden sy hen verre van den Steden/ en uyt den volcke/ op den geberghten/

2. Heliconides.

bysonder op den Helicon, eenen bergh niet wijt van den Pernassus, (die hem in begrijpt en hooghte ghelijckt) heeten sy Heliconides: oock nae een figure/in Rhetorica genaemt Epenthesis, Heliconiades.

3. Parnassides.

En om datse om de naebuerschap/en de lustighe plaetse/ somtijts op den Parnassus hen onthielden/ werden geheeten Parnassides.

4. Aonides.

5. Cythærones, oft Cythærides.

Een soon Neptuni, Aon geheeten/ van zijn ondersaten uyt Apulien verdreven/ quam in Beotien/en heerschte daer over den gheberghten: soo dat t'Landt/ daer Helicon in staet/ hiet nae hem Aonia, waer na sy oock heeten Aonides: oock nae een geberchte daer by in Beotien/ Cythæ-

Cytharones, Cytharides, oft Cythæriades.
6. Corycides. Sy werden oock nae een hol in Parnasso by Delphos, gheheeten Corycides. Eenighe makense Dochteren van
7. Thespiades. Memnon en Thespia, waer nae sy zijn gheheeten Thespiades, en oock nae de
8. Pegasides. stadt Thespia in Beotien: Oock Pegasides, nae de Borne die Pegasus op hen gheberghte maeckte / als vooren verhaelt is:
9. Hippocrenides, oft Aganippides. Oock nae dees Borne / in Grieck Hippocrene, oock Aganippe, Hippocrenides, en Aganippides. Oock
10. Illisides, of Illissiades. nae de vliedt Ilissus in Attica, Ilisides, en Ilissiades.
11. Libethrides. Oock nae de Borne in Thessalien Libethrus, Libethrides. Ooc
12. Pimpleides, oft Pimplæs. nae den bergh Pimpleus, oft de Borne in Thracien Pimpleus oft Pimplæ, heetense Pimpleides:
13. Castalides. Oock na de borne Castalius, oft Castalia, aen den voet van Parnassus, welcke borne was een Nymphe/Castalia gheheeten / die voor Apollo haren Vrijer vliedende/ wert in een borne verandert/ en den Muses toegheweydt / die nae haer heeten Castalides.
14. Mnemosinides. Sy heeten oock nae hun Moeder/ Mnemosinides, als kinderen der Memorie oft gedachtenis:
15. Pateides. Oock nae een Borne met seer suyver schrael water/ wordense ghenoemt Pateides: en Ligy-
16. Ligyes. es, nae hun klaer singhen/oft een wijse des maet-sangs/die men luydts keels singt/ by den griecken Ligye gheheeten:
17. Olympiades. Oock Olympiades, volghende Homerum, diese dickwils noemt bewoonsters der Olympsche huysen/dats geseyt/den Hemel:
18. Ardalides. Oock Ardalides, nae eenen Soon Vulcani, Ardalus, oft Artalus:
19. Mæonides. En Mæonides, nae 't Landtschap Mæonia.
Herkomst van 't woord Musæ. De herkomst oft oorspronch van het woort Musæ, wordt verscheyden beschreve. Plato segt/van Mosthai, ondersoecken oft vernemen. Eenighe meenen van Meluse, ghenomen van Melos, soetheyt des gesangs: Oft van Melioúsa, honigh. Ander meenen men heetse Musæ, in plaets van Homœouses, t'saem-gevoegt/ om dat alle Konsten onder hen hebben eenige gelijckenis / en datse t'samen verbonden zijn ghelijck als bloedtverwanten. Sy worden gheseydt/ vindtsters des ghedichts en maet-sangs te wesen: Doch worden veel ander sulcx oock toegheschreven / ghelijck de versieringen oft meeningen der Dichters oft Schrijvers verscheyden zijn. De Dichters/ en Dicht-konst/ waren by den Griecken in grooter weerde/ liete hun jeugt daer in onderwijsen / om hun jonghe sinnen te beteren/ en te stichten: waerom Homerus den Dichters noemt te wesen stichters / en beteraers der zeden/en stelt verscheyden sulcke voorbeelde in zijn Odysseen van Dichters en Sanghers / die oock der Helden heerlijcke daden presen.

Leerlick uytlegh op de Musæ. Dat de Musæ zijn geseydt Dochters van Mnemosyne, oft van Antiopa, en Iuppiter, oft van Memnon en Thespia, is/om dat by hen te verstaen zijn / de wetenschap en goede genegentheyt onser zielen/welcke in ons niet vloeyen / dan door een Godlijcke ghenade oft gonste/ gelijck alle goede gaven van boven comen/ welcke goede gaven worde onderhouden door goet ont houdt/geoeffent met vlijt en arbeydt: daerom zijnse Dochteren van Iuppiter en Mnemosyne, dat is/onthoudt/en Antiopa, oeffeninghe/ geseydt.
Muses zijn oock de sielen des Hemel-cloots. De negen Muses worden oock ghehouden voor de zielen des Hemelcloots/te weten/Vrania, de Siele des ghesterreden Hemels / en des Kloots der vaste ende niet beweghende Sterren: Polymnia, van den Saturnus: Terpsichore, van den Iuppiters: Clio, van dien van Mars: Melpomene, van dien van de Sonne: Erato, die van Venus: Euterpe, die van Mercurius: Thalia, van die van de Mane: En geven daer verscheyden geluyt/nae dat dese Clooten d'een snelder als d'ander verscheydelijck sich bewegen/doch met goede gelijckstemminge/waer op oock Calliope haren wederklanck gheeft / met goede overeencominge. De Pythagorische meenen oock/dat/gelijc der Muses geneghentheden zijn verscheyden/ dat sy oock soo verscheyden zijn in den Menschen ghedaelt/van de verhaelde Hemels/oft Hemel-clooten. Ghelijck die uyt der Manen-Hemel zijn ghecomen/ zijn onderworpen den aerdt van Thalia. hebbende ghenuechte in dertel en wulpsche Cluchtspelen: Die van Saturnus, oft Polymnia, droog ghematight/

tight/hebbē goet onthout van't voor-leden: want de geesten en den aerdt der lichamen ghemeenlijck over een to-men met de gedaente der Planeten/ en nae datse onderlinghe goede beschou-winghe hebben:dan dit onse stoffe niet wesende/ keeren wy tot onsen Poeet Ovidium. By Pyreneus, die de Sang-Goddinnen in zijn huys besloot/ en meende zijnen wille daer van te heb-ben/zijn te gelijcken eenige waen-wij-se/ die der gheleertheyt niet in rechter liefde zijn toeghedaen: maer willen al-leen hebben roem en ydel eere/door ee-nē schijn der wijsheyt/sonder hun vlij-tigh tot leeringhe te begheven:hebben doch Boeck-stallen/ vol schoone cost-lijcke Boecken binnen hun huysen en Cameren beslotē/daer sy somtijts alst vuyl weder is/hun tijtverdrijf en lust in soeken te hebbē/ smijtender een deel open/ en sluyten alles wat sy ghelesen hebben daer weder in/want de weten-schap ontvlieght hun: comen sy dan by den gheleerden/en willen mede volgen te spreken van hun ontvlogen weten-schappen/ so vallen sy so schandigh in de keeshte des onverstandts/ datse in verstant en gheleertheyt als doot zijn gerekēt onder de Wijse/en als nergens toe nut. Seer sulck een volck is oock te verstaen by den Pierides, de neghen Dochters van Pierus, te weten/ eenige haegh-dichters/ die ongheleerdelijck (ick en weet door wat sotteren ijver gedreven) groote menichte van papier vuyl maken met heel plompe gedich-ten/ alwaer niemant meerder behagen in en heeft als sy self/ en zijn op hun dingen noch so heel trots/ datse meenē de heele Hengst-borne ingesopen/en het hooft al groen van Lauwren te heb-ben: maer als mē hun versen met ver-stant oordeelt/ so bevintmē dat het by den rechtē Poëten niet en zijn als Ex-ters/ die niet en clappen datmen ver-staet/ oft yet te beduyden heeft/ dan't gene sy van een ander gehoort/geleert/ oft gheleent hebben/en na bootsen/ soo datter niet na en volcht als eē ydel ge-snater/gelach en bespottinge/ en doen noch den constighen dichters onrust en moeyte aen. Dees Fabel der Pie-rides raeckt oock/ ghelijck meer ander doen/ den Godslasteraers/ die eynde-lingh (teghen te harde partije strijden-de) te schande comen/ghelijck oock de-de den grouwlijcken Typhon, welcks macht van dees sotte Pierides soo lof-lijck was ghesonghen.

Van Pyreneus, leer-lijck uytlegh.

Van den Pierides, ...-gevende uytlegh.

Van Typhon oft Typhœus.

IVno (by dat Homerus verhaelt in dē Lofsangh van Apollo) t'onvreden wesende/dat Iuppiter, sonder haer toe-doē oft hulp/ hadde uyt zijn herssenen voortgebracht Minervam, aenriep He-mel/ Aerde/ en alle de Goden/ soo wel van der Helle/als van dē Hemel/ datse mocht sonder Mans toedoen oot be-vrucht worden/ en sloech met eenen de Aerde met haer vuyst/en met de stert-ste dampē die daer door uyt der Aerdē quamen/werdt sy bevrucht/waer van Typhon wiert geborē/en wert eē Dra-ke te voeden gegeven/welcke om haer schaedlijcke rooven teghen beesten en Menschen/ghedoot wiert van Apollo, Hesiodus in zijn Godē-afcomst/ maect desen Typhon sone van der Aerde en van den Tartarus, welckē Tartarus was den soon van dē Chaos, een grouwsaem diepe/ doncker plaetse/ daer de boose Menschen nae dit leven eeuwich ghe-straft en gepijnicht waren/ na geloove der Heydenen. Typhon was soo uytne-mende groot/ dat den alderhoochsten berch hem maer en quam tot zijn oxy-en: zijn hooft gheraeckte de sterren/ hy raeckte met een handt 't Ooste/ met de ander het Weste/ op zijn schouderen had hy houdert Draken-hoofden: zijn oxyen en beenen/ gelijck d'ander Reu-sen/waren gelijck cromme Slanghen: al zijn lichaem was bedect met pluy-men/ zijn hayr onghekamt/eenen dich-ten dicken baerdt/ d'ogen vol vyers/ en groote vyervlammen blasende uyt neus en mondt. Doe de Goden voor hem vloden/ vervolghde hem Iuppiter tot Caucasus gheberghte in Syrien/en quetste hem met eenen blixem-strael: maer hy nam Iuppiter ghevanghen/en met een Sabel/ die hy hem ontnam/ hieuw hy hem af de zenuwen van zijn handen en voeten / ende hem op de

Tartarus, den soon van Chaos.

schou-

schouwer nemende/bracht hem in Cilicien/maer Mercurius heeft hem ontstolē/end' hem weder op zijn eerste stel geholpen: doe vervolghd' hem Iuppiter van nieuw versterckt tot den bergh Hæmus, welcken so genaemt wert nae 't veel bloet/dat uyt de wonde liep/die Typhon daer ontfingh: want Hæma is op Griecx bloedt. Eyndelijck doe hy hem in Sicilien meende te verbergen/ wierp hem Iuppiter den bergh Ætna, die men nu noemt Mont Gibello, over het lijf/soo Euphorion en Pindarus ghetuyghen. Strabo doch maeckt van Typhon gheen Mensch/maer Serpent oft Draeck/ welcke gheraeckt van dē blixem/brack in d'Aerde/ waer uyt een bloedt ontsprongh/daer sy haer in verborgh. De Schrijvers schillen van de plaetse waer Typhon gestorven is/segghen doch/dat uyt zijn bloet zijn voort comen/den Draeck die te Colchos 't gulde Vlies bewaerde/dat hy Vader was van de Gorgona, van Hydra, vā de Hesperides Drake/Cerberus, Scylla, Chimera, en alle ander schaedlijck ghedrocht. Eenighe meenen Typhon was een Coningh in Egypten/ een seldtsaem wreet Tyran/ die schier al Egypten verdorf/ghelijck of hy een felle Draeck waer gheweest/ en soude van Osiris ghedoodt zijn. Ander houden/dat het een Draeck zy gheweest: doch het zy soo't wil/wy moghen hier sien yet leerlijcks uyt te nemen/achterlatende een deel ondienstighe naetuerlijcke uytlegginghen/eerst sien op wat geschiedenis de versieringhe gegrondt is. Eenige meenen/Typhon is een moedigh stoudt en cloeck heldt geweest/die groot Krijghsvolck vergaderde/quaedtdoenders/ghebannen/en alderley volck: en om dat hy soo groot heyr hadde/ was ghesepdt dat hy soo grooten lichaem hadde. Zijn voornemen was/Iuppiter uyt zijn rijc te verjaghen/en maeckter oock veel teghen Iuppiter daerom oproerich met zijn wijsmakinge/des seyde mē dat hy vier uyt de mondt spoogh/en dat hy Iuppiters zenuwen af sloegh: Maer om dat Iuppiter met zijn welsprekē d'oproerige vredichde/ en de wapen dede neder leggen/werdt ghesepdt/ dat Mercurius hem de zenuwen genas. Nu zijnder die met dees voorighe versieringe hebben willen de Menschelijcke gemoeden afwenden van der hooveerdicheydt/ oft eergiericheyt/als 't meeste quaet/ dat de menschelicke ziele overcomē mach/ en hebbense ghenoempt Dochter van Erebus oft Tartarus, segghende datse uyt haer mont vyer en vlamme spout/ en de Siele teghen Iuppiter oprockt/ om dieswille dat waer d'hooveerdige eergiericheydt haer inwortelt/ daer wordt alle Godsdienstigheydt achter rugge gestelt/ oock alle gerechticheyt en beleeftheyt: wāt dese eersucht brēgt voort een menichte van seltsaem hoofden der begheerlijckheden/datse door onbehoorlicke middelen doet allen list en gheweldt ghebruycken/om anders rijckdom oft besittinghen te verkrijghen: Maer Iuppiter in den naebedenckende Menschen ropt ten lesten uyt/en vernielt desen eersucht oft Typhon: Want de redelijckheyt by Iuppiter geleken/al wortse eenen tijdt langh van so quade begheerten wederstreden/sy is van soo groote Godtlijcke cracht/ datse eyndlijck d'overwinninghe verkrijgt en behout: want 'tis een gantsch onverstandigh Man/ die hem eyndtlijck der redelijckheydt niet en onderwerpt. Nu volght/hoe Pluto van Cupido, door Veneris aenporringhe ghetreft/oock verlieft wordt/en Proserpinam ontschaecte/daer Venus wel docht wonder uytgherieht te hebben/datse dat derdendeel der Werelt/'t Helsche Rijck/nu onder haer/en haer Soons geweldt oock hadde gebracht/dat de schoon Proserpina geen maeght te blijven hadde/'t was quaet genoech datse tegen Pallas, noch Diana niet en vermochten. Ceres droefheyt en klachten waren by Iuppiter niet seer gewichtig/ hem docht/hen beyder Dochter hadde geen quaet Houwlijc voor handen/ dewijl Pluto soo rijcken en machtigen Coningh was/en dat Proserpina oock Iuppiter tot eenen Broeder soude hebben. Het schijnt hier aen wel/of de sotte lach, lieve Venus wonder beschickt/ als sy onder den Rijckdom/ Pluto vergeleken/

Geschiedische verklaringhe op Typhon en Iuppiter.

Leerlijck uytlegh op Typhon.

Pluto van Cupido gheschoten ontschaect Proserpinam.

geleken/ yet kan nae haren sin beschicken: Want sy de ghelieven daer selden uyt enckel blinde liefde can te samen coppelen nae haren wille. Menighe schoon jonge Proserpina met een vlammende borst/ den sin hebbende gheheel op den bevallijcken jongē Narcissus oft Adonis, moet ondanckx/ na 's Vaders wille/ haer genuechte derven/ en droeflijck om den Helschen rijckdoms wille met den ouden swarten Pluto te bedde/ haren tijdt en leven in een doncker Helsch verdriet alsoo verslijten oft ten eynde brengen. Op de Fabel van dees ontschakinge/ zijn een deel natuerlijcke beduydingen: Pluto, gheheeten Dis, gheseydt Rijcke/ heeft in zijn ghewelt de kracht der Aerden/ soo Cicero segt/ en allen Rijckdom komt uyt der aerden/ en keerter weder in. Hy rooft dan Proserpinam, dat is/ het graen en de goederen der aerden. Van den voorgaendē Ougst heeftmen het saep-zaet: en Ceres is het koorē/ en daerom moeder van Proserpina: 'tzaedt in d'aerde/ verborgen wesende/ is Proserpina in de Helle: Vier Maenden wortelt graen in der aerde/ daerom hadde Pluto vier Peerden. D'ontschakinge geschiede in Sicilien/ om dat dit Landt so kooren-rijck altijdts is. Proserpina was Dochter van Iuppiter en Ceres, dat is/ van der hitten/ en van der Aerde. Daer was een verdragh/ dat Proserpina 't half Jaer by Pluto was/ en een half Jaer by haer Moeder Ceres: 'tzaet in sommige landen is ses Maenden onder d'aerde eer het aaren laet sien/ en het blijft ses maenden op daerde by zijn Moeder/ eer't van den Boeren int saeyen weder daer onder moet. Proserpina soude oock de Maen wesen/ die 'thalf Jaer verborgen blijft onder d'aerde. Dusssche natuerlijcke uytlegginghen worden een deel gheraemt op 'tverhaelt ontschaken: doch het schijnt dees versieringe comt uyt een geschiedenis van Theodontio verhaelt/ segghende: Ceres was Saturni Dochter/ en Huysvrouw van den Coningh Cicanus, wesende een Vrouw van groot vernuft/ en siende tvolck van dat Eylant Sicilien/ op berghen/ in dalen en bosschen in luyheydt gaen swerven/ en ellendig by wilde appelen en eyckelen leven/ sonder eenighe wetten/ was sy d'eerste/ die in dat Eylandt vondt de Landtbouwinge/ Ossen in ploeghen te spannen/ saeyen en ougsten het kooren/ en wetten te stellen/ soo begon tvolck tlandt te deelen/ en Menschelijck te leven. Ceres hadde een Dochter Proserpina, die om haer uytnemende schoonheydt werdt ontschaeckt van Orcus, den Coningh der Molossen/ diese daer nae te Wijve nam. Alle dese dinghen voorby zijnde/ hebben wy hier uyt te trecken yet/ dat tot verbeteringhe der Menschelijcker verdorven zeden dienende mocht wesen; soo is te mercken/ dat desen wagen/ de Peerden/ het rennen/ het ontschaken van desen Helle-God/ niet en is als de ongeruste nemmeer genoech hebbēde gierichept: De wielen zijn niet als het stadigh keeren en woelen van den schatlievenden oft geldtsuchtighen vol commerlijcke gedachten/ eerst zijnen moeylijcken arbeydt/ de gevaerlijckheyt/ en 'tgeluckx oft des avontuers draeyende ongestadicheyt van rijck oft arm te worden. De vier swarte Peerden Plutonis, Orphne, Æthon, Nyctæus, Alastor, brengē eygentlijc niet anders mede/ dan dē aerdt der gierighe Menschen/ die eerst worden bevanghen met een verblindtheydt des gheests/ hebbende d'ooghen des herten toeghedaen/ om niet te sien wat deught/ recht/ oft onschult is/ en trecken hun selven aen de bevleckte kleederen van onmatigh begheeren/ valscheydt/ bedrogh/ en onbarmhertige wreetheyt/ om dat sy meenen/ datmen daer sonder in korter tijdt niet kan rijck worden: Doch hoe sy't maeken/ ten lesten sietmen en bevindtmen dickwils/ dat veel arbeyt en tijd wort doorgebrocht/ om eenen corten/ oft by wijlen gheenen tijdt te ghebruycken 'tghene/ daer men so langh hem selven om becommert en gequelt heeft: daerom zijn redelijckheyt en maetlickheyt in al onsen handel/ als noodige deughden hun plaetse wel weerdig. De Fabel van het kint/ dat verhart in stoutheyt/ Cererem bespottede/ en gestraft wiert/

Wtlegginghe op d'ontschaken van Proserpina.

Natuerlijcke uytlegginghen op d'ontschakinghe van Proserpina.

Geschiedische verklaringhe op de verhaelde ontschakinge.

wiert / wijst de Jeught aen / den Ouders noch niemandt te bespotten / bestraft oock die als kindtsch int verstandt lasteren Godt / Godtlijck verbondt/ oft 't ghene Godlyck en deuchdich is bespottende/ welcke met Gods toorn overgoten/ vol vlecken / vlieden en wijcken van de naturere/ oft naturlijcke reden/ die haer self vergrouwelt voor sulcke leelijcke Godslasteraers. Voorder den Wl van Proserpina, Ascalaphus, (ghelijck oock de Kraeye van Minerva dede) wijst ons aen en geraeckt de snootheydt der clappers en aenbrenghers / oft verklickers/ die te schande comen / en als nacht-lievende Wlen t'aensicht by degelijcke luyden niet durven ontdecken / want sy hun over al onweert en onbemint maken/ recht ghelijckende de Wlen / ongeluckige vogels/ quade tijdingen oft voorteyckenen aenbrengende. En ghelijck den Wl een cleen lichaem onder eenen grooten pluym-mantel verberght: alsoo oock de valsche aenbrengers en beschuldighers / onder eenen grooten hoop van woorden / en wijdtloopende ydel redené/ veel tijts maer en besluyten een weynich waerheyts / oft dinghen die sy vast connen maken oft betuygen / niet doende dan veel tieren en krijsschen/ als desen vogel gewent is.

Van de Syrenes, oft Meerminnen.

Ovidius segt/ dat Proserpinæ dry gesellinnen / Achelois Dochters/ in Meerminnen veranderden: hun Moeder weet ic niet wiese was: daer worter vier ghenoemt/ Terpsichore, Melpomene, Strope, en Caliope. Hun namen zijn/ Aglaope, Pisione, Thelxio: maer Cherilus noemtse Thelxiope, Molpe, Aglaophone: en Clearchus in zijn bypagien noemtse Leucosia, Ligea, en Parthenopea. Dees Parthenopea, also Strabo in zijn eerste Boeck tuyght/ starf te Napels / welcke Stadt nae haer gheheeten soude wesen. Leucosia soude oot een Eylandt haren naem hebben ghelaten/ daer sy haer van een hooghte in de Zee wierp/ en starf/ soo Strabo oock segt in zijn seste Boeck. Nu dese Syrenes, oft Meerminnen / hadden t'heele boven-lijf als schoon jonge dochters/ voorts beneden waré sy ten steert uyt Vogels/ ander segghen Visschen. Sy hadden so heel soet een stem int singen/ en handeldé hun maetstemmich speeltuygh so lieflijck en aerdich/ datse den voorby varende slaperich maeckten/ verdroncken / en dan tot hun voedtsel ghebruyckten/ en aten. D'eene seghtmen gebruyckte de stemmé der kelen/ d'ander Fluyten en Pijpen / de derde Harp en Luyt/ op dat elcr oore mocht voldaen zijn nae een sinlijckheydt: sy hadden oock hun Menschelijcke stem behoudé. Door aenhitsinge van Iuno, dorsten sy op eenen tijdt den Sangh-Goddinnen de Muses beroepen om best te singhen/ en teghen hen wedden. Doe nu dese Meerminné het wed-spel verloren hadden / werden sy van den Muses de pluymen uytghetrocken/ en hun vleughelen uytgeruckt / die sy op hun hoofden stelden als kranssen / in teyckken van verwinninghe: dit gheschiede in Creta, by der Stadt/ die gheheeten was te deser oorsaeck Aptere, dat is/ wieckloos. Sy hadden haer wooninge oft wesen by den Peloren hoeck in Sicilien/ oft (soo ander segghen) in d'Eylandé / die men heet van den Syrenen/ aen het eynde van Italien gelegen. Van hun constich soet singhen elcken te ghevalle / hebben verscheyden Poëten wonder beschreven: het schijnt sy saten boven op de clippen/ de wacht houdende / en siende ofter erghens een Schip met volc na hen toe quam/ om met hun gesangh en spel aen te locken/ en om te brenghen/ soo dat den strandt oft rootsen/ daer sy hen onthielen / lagen bedeckt en wit van der Menschen doodt-beenderen. D'argonauten / oft gulden Vlies haelders / waren door Orpheus soet spel van hun bedriechlijc gheluydt verlost / en Ulyssis ghesellen door Ulyssem, die hun ooren met was toestopte / en hem vast aen den mast liet binden/ om niet in de Zee te comé springé/ des sy onbeschadicht ontquamen: waerom sy uyt spijt en droefheyt in de Zee sprongé / datmerse noyt t'sedert meer en hoorde. Eenighe seggen/ datse in steenrotsen bleven verandert.

Syrenes van de Muses verwonnen en ghepluymt.

Lange

Lange vertellingē warē noch te doen van dees arghlistige en aenlockende gedrochtē/ dan t'waer tijt dat wy upt den droom raeckten / en by geschiedenis verstondē/ wat dit voor droesinnē waren. Hier toe sal ons dienē Isidorus, die seght/dat dese Syrenes geen beesten en waren/ maer wel schoon lichte jonge Vrouwē/ die woonende by de Zee/ den voorby reysenden luyden aenlockten/en tot hun trockē / met soeten sang en lieflijcke woordē: ende als sy se eens condē in hun huysen crijgē/ sy wistense so t'onthalē/ dat sy daer so lāge by hen bleven/ datser wel dapper hun slippen scheurden: want al hunnen middel verteert/en doorgebracht hebbende/ vondē hen heel arm en berooyt. So dat gesepdt wiert/dat yeder wie aen hunnen cant quam/ die leet Schipbreuc: want men noemdese Syrenen, oft Serenen, na 't Grieck woort Seirá, dat is ghesept/ ketten/ om dies wille datse in hun sotte liefde ghevanghen en ghekettent hielden/alle die by hen blevē lanterfanten/ en den tijdt onnutlijck doorbrenghen. Den Poeet Horatius maeckter doch noch steenrotsen / lichte Vrouw-menschen/ noch Indische voghelen af/ in't tweede van zijn Sermonis : maer wel luyheyt oft onachtsaemheyt / de meeste snoodheyt van allen / daer hy seght:

Geschiedkische verklaringe van Meerminnen.

Ghy sult ellendigh Mensch van niemant worden gh'acht,
Soo ghy van u niet jaeght de luyheyt metter maght:
Want sy is in der daedt een fel Meerminne schadigh.

Luyheydt een schadige Meerminne.

Het is wel te besorgē/ dat de Menschē de Syrenen al te veel by/oft inwendich hebben/diese (nae deses Poëten raedt) behooren van hen te verjaghen: want 'tis wel te verstaē/dat de Syrenen, end' hun smeerkigh ghesangh/ niet anders en zijn als de wellusten en begeerlijckheden des vleeschs/ met hun kittelige prickelingē / aenlockende en noodende hen onderworpē te wesen/ om Schipbreuck tot der eeuwiger verderfnis te doen. Sy laten hen wel aensien Menschen in ghedaente te wesen/ gelijck of hun aensmeecken niet waer als tot Menschelijcke ghebreken: doch alle onredelijckheyt en beestlijc wesen is dē steert/die achter aen volgt/met moordadige clauwen der boosheyt / om in den Mensch alle wat deuchdich / loflijc en eerlijc is/ te verscheuren en vernielen. De namen der Syrenes strecken veel tot sulcken meeninghe: want upt Pisinoë ghenomen Peithein, is gesept wijsmakinghe / en Nóos , verstandt: Aglaope, is soet van aenschijn: Thlexiope , behaeglijck uptsien/ gelijck d'ander oor alsulcken sin voedē / tot schijnverstandt /en allen anderen valschen schijn streckende. Voorder zijn de giftighe lof-tuyters by dē Princē en Coningen dicwils seer schadige Syrenes, die yegelijck na den mondt flatterende spreken/ en also dickwils veel quaets aenrichten/in Stedē en Landē/bysonder daer mē hen t'onversichtich de ooren toeneycht/oft te licht geloof geeft.

Leerlijck legh van Meerminnen.

Van Alpheus, en Arethusa.

Alpheus(soo eenige seggen)was dē soon van Thermodon, en de Nymphe Amimona : oft(soo ander segghen) Parthenia. D'een wil/ dat hy schildtknecht was van den Coninc Pelops: d'ander/dat hy was een treflijc Hooftman / die een goet proefstuck zijner vroomheyt dede in dē veltslach van dē Thermopyles,hē toonende den cloecsten naest Leonidas, van alle die daer in den strijt verslagen bleven/gelijck Herodotus in zijn sevenste Boeck verhaeldt. Watter van is/meest al seggen/dat hy nae zijn doot in een Vliedt van zijnen naem verandert is. Daer zijnder oock die seggen/dat Alpheus was eē Jager/ die op eenen tijdt seer verliefde op de Nymphe Arethusa, dochter van Nereus en de Nymphe Doris , en sy wesende gesellinne vande Jacht-Goddinne Diana,daer sy op de Jacht was/ begeerde Alpheus haer te Houwlijck: maer sy hier van niet willende hooren / ontschaecktese / en brachtse in't Eplandt Ortygia. Ander seggē/dat hy op Diana self verlieft was / en haer naeliep tot int voorseyde Ortygia. Het zijn die seggen/dat hy afgecomē is van't geslacht Phœbi,oft der Sonnē / en dat hy twist hebbende met zijn broeder Cercaphus,

Wie Alpheus was verscheyden meeninghen.

Historische vryagie van Alpheus en Arethusa.

wie den cloeckſten oft ſterckſten was/ zijn broeder verſloegh/ twelck hem de Herders verwijtende / upt onverduldichept hem verdronck in een Vliet/ die zijnen naem behiel. De eygenſchap van de Vliet Alpheus, waer upt de Fabel van de vryagie / en het loopen van Alpheus, nae Arethuſa ſoude oorſprongh hebben/ is/ datmen van oudts aen altijt ghehouden heeft/ dat Alpheus eenen ſeldtſamen loop heeft / t'ſommiger plaetſen verborgen onder d'aerde/ en t'ſommiger plaetſen upt die onder-aerdighe holen weder uptcomende/ verſchepden repſen/ tot datſe aldus van upt Arcadië oft Peloponeſus eyndlinghe zijn water comt vermenghen met der vliet Arethuſa, te Syracuſa, in Sicilien. Dit tupgé eenige Schrijvers/ onder ander oock Plinius, in't elfſte Boeck int 103ᵉ. Capittel / daer hy verhaelt/ dat eenighe ſoete waters ſoo wepnich gemeens hebbé met de ſoutte / datſe hen ſtracx in den grondt der Zee begheven/ ghelijck men dat waer bevint en ſiet in de Syracupſche borne van Arethuſa, daer alle dinghen weder upt bortelen / die men werpt in de Vliet Alpheus, den welcken loopende door de ſtadt Olympia, valt ter ſijden Peloponeſo in de Zee / heel wijdt van Syracuſa. En gelijck de Heydenen den Vlieten al Godtheden toeeyghenden/ werden dees twee Vlieten oock Godlijcke eere gedaen / en 't water Alphei was ghehouden te hebben eenighe beſonder heplichept / en hadde oock een gheneſighe cracht / voor crauwagie/ ſeerichept/ ſprenghvper/ en ander ghebreken / alſmenſe daer mede wreef en wieſch: ſy hieldent oock / als Iuppiter byſonder behaeghlijck / ſeer bequaem in d'Offerhanden te ghebrupken. De meeninghe waerom de Poëten alſoo Godhept in Vlieté en anders dé volcke wijs maeckten te weſen/ was / om hen te maken ſchromich erghens yet quaets te doen/ dewijle het van ſulcke Godtheden gheopenbaert en getupgt ſoude wordé: en om dat God begeert/ datmen niet alleen onbevleckt en zy aen den geeſt/ maer dat 't lichaem van alle onbehoorlijcke onrepnichept oock vry zy/ daerom hielé ſy dit Alpheiſche water tot der Offerhanden ſeer nut te weſen/ om dat het van ſoo ſupver-makende cracht en aerdt was. Het zijn eenige/ die met dees verſieringhe bedupdé/ de Godlijcke cracht onſes geeſtes/ en de eygenſchap der deucht / om dieswille dat de ſtoffe alleen is begheerich te hebben ghedaente / en in't werck te zijn geſtelt / als niet tot anderen eyndt ghemaeckt weſende / zijnde van haer ſelven onnut en ledich. Oock begheert onſe Siele de deught / gelijck haer eygen beeldt oft ghedaente: daerom verſierdé ſy dat Alpheus liep na Arethuſa, dewijl Alphos beteyckent/ een ſmette/ vlecke/ oft ander ghebreck/ en Areté ſo veel als deucht. Oock wort by Alpheus, verlieft op Arethuſa weſende/ verſtaen/ dat Arethuſa in een borne verandert/ beteyckent de kupſhept/ de welcke haer onthoudende/ en vliedende den aenvechtenden onrepnen luſt der oncupſhept/ is ſupver en claer/ ghelijck doorluchtich water van een ſpringende borne.

Wt wat natuerlijcke eyghenſchap de Fabel Alpheus, en Arethuſa comt.

Leerlijck uytlegh van Alpheus.

Van Ceres, en Triptolemus.

CEres, dochter van Saturnus en Ops, en Plutons, Iuppiters, Neptuni, en Iunonis ſuſter/ was ſo heel ſchoon/ dat Iuppiter op haer verlieft weſende/ hem niet con onthouden met haer bloetſchande te bedrijven/ des hadde hy by haer Proſerpinam. Sy hadde by Neptunus eé dochter eé Hera, en t'eéder dracht een Peert/ Arion geheeten/ want Neptunus nam Peerts ghedaent om haer te betrapé/ doe ſy om hem t'ontcomen Meerie gheſtalt aenghenomen hadde. Iuppiter by Electra hebbende den Jonghelingh Iaſion, verliefde ſy op deſen. Iaſion de liefde wepnich met haer hebbende ghepleeght/ heeft Iuppiter, niet connende lijden dat zijn Soon zijn tegen-vrijer was/ ghy geblixemt heel in aſſché. Ceres van Iaſion bevrucht/ baerde Plutum, dien de Griecken oock gelijck als Pluto den Godt des rijcdoms hieten / en blindt te zijn gheweeſt verſierden. Ceres woonde eenigen tijdt te Corfu, een Eylandt doe geheeten Corcyre, in de Stadt gheheeten Drepan, oft

oft Drepanum, na de seyssen oft sickel/ die Saturnus daer in hadde laten vallē/ soo Apollonius in zijn vierde Boeck ghetuyght. Ander meenen/ nae een ander sickel / die sy Vulcano liet maken/ om den Titans te leeren oogsten/ oft om haer self mede te arbeyden: doch wasser in Sicilien een stadt Drepan gheheeten/en dat heele Lant was om zijn vruchtbaerheyt haer toegewijdt. Ceres doe sy de Weerelt overswerfde/ soeckende haer dochter / quam in der stadt Eleusia herberghen tot den Coningh aldaer / die Eleusius hiet / en zijn Wijf Hyone, welcke gheleghen was van den jongen Triptolemus,en alsomē daer een Voester toe socht/ heeft Ceres haer hier toe aengebodē: dese heeft haer voester-kindt s'daegs met Godlijcke melck ghevoedt / en rekedet oft verbergdet des nachts int vyer/sonder dat het yemant van t'huysgesin wist. Den Vader siende zijn kindt soo heel mercklijck toenemen / bysonder des nachts/ en dat het so heel wel gevoedstert was/ was hy begheerich hoe het mocht toegaen: en dat hebbende bevonden/en gemerct/datter wat Godlijcx mede bemoeyt was / hy was soo verbaest/dat hy wilde geroep maken. Ceres niet willende ghekent wesen/ doodde Eleusium, en gaf Triptolemo eenen wagen/ daer draken aen gespannen waren / op dat hy al de Weerelt door reysende / t'volck in alle Landen soude leeren saeyen het zaedt / en alle vruchten der aerden telen. Van Triptolemus geslacht zijn noch ander meyningē hier ondienstich. Hy was d'eerste die den ploech gebruycte / en t'kouter ghevonden heeft/ so Plinius en Virgilius getuygen. Hy leerde oock de heel noodighe Landtbouw en Saey-const verscheyden volcken/ gelijck hem zijn Voester hadde gheleert en gheboden. Hy soude/ na sommiger meeninge dese Const/ oock de wijse van Steden bouwen en stichten/ hebben gheleert eenen Eumelus, welcken dees wetenschappē ghebracht heeft te Patara, Stadt in Achaien:van daer zijn dees konsten naderhandt over al de Werelt door verspreyt. Daer wordt oock vertelt / dat

Triptolemus eersten ploegh-ghebruycker, en vinder van't ploegh kouter.

den soon van desen Eumelus, geheeten Antheus,hem bestondt de Draken aen Triptolemus waghen in te spannen: maer datse hem so verscheurden/ datter hy van starf. Daer en wort Cireti niet alleen toegheschreven / te hebben gevonden/en den volcke geleert / boomen planten/sonderlinghe Vijghboomen/kooren en ander ront zaet saeyen: maer oock maeyen/dorsschen/met den Ossen / malen en backen. Sommighe segghen/ dat Bacchus haer Broeder haer medeghesellle oock was in dese Consten te vinden / en voort te leeren/ die oock den Wijngaert opbracht te planten/als voor henen/daer van hem beschreven is/verhaelt is. Ceres , boven datse t'volck (dat woestlijc leefde/ eyckelen / jae menschen vleesch at) het kooren en t'broodt heeft deelachtich gemaeckt/ heeft der Menschen vuyle quade zedē verandert / door hun te bestellen goede oft ghenoech Godlijcke leeringē en Wetten/ waerom sy wiert gheheeten Thesmophores , dat is/ Wetgheefster : het welck hun oock genoech/als een seer behoeflijck tweede broot / bequaem en dienstich was/ soo om hun landen af te palen/t'onderscheyden / en onderlinghe in de Weereldt goedertierlijck / eendrachtich en vredich te leven. Waerom sy oock/tot een teecken van dese eenicheydt ghemaeckt te hebben/wel mach voeren de huel/oft slaepbollen/ daer elcke rond/ zijnde genoech de Weerelt / met Landen en Zeen verdeelt/ oft immer eenen vrijen staet oft stadt aenwijst / met de menichte der saeykens/ die al vā malcander af zijn ghescheyden met eygen huys-kens / en woonden ghelijck een stadt/ met den straten/steghen en mueren. De Poëten seggen/ dat haren waghen wort voort getrocken van Draken oft Slanghen / waer by is te verstaen/ dat het Lant-bouwen met wakentheyt en wijsheyt moet gheoeffent wesen / daer verscheyden geleerde van hebben gheschreven / als van een seer noodige oft aldernoodichste Const/die met wackerheyt en wetenschap moet zijn gedreven: de Draeck is wakentheyt/en de slange wijsheyt/ te verstaē:

Ceres soude dēn volcke hebben geleert saeyen ; Planten, dorsschen, malen, en backen.

Ceres gaf den volcke Wetten.

Waerom sy de slaepbollen voert,

Waerom Draken oft Slangen aen Ceres wagē.

ghelijck oock t'Medusen hooft vol slanghen by Minerva, het teecken der wijsheyt en voorsichtichheyt is. Oft/ so eenige seggen/ dese Draken oft slanghen bewijsen/ oft wijsen aen / het crom oft ront loopen van den twaelf-teeckendē dweers-riem des Hemels: want terwijlen datter de Son onder comt haren loop doen/ maectse t'gesaey groeyende/ en brengt het tot rijpicheyt: dat is ooc geseyt/ dat Ceres (die self t'kooren is te verstaen) vrijdt Ialison, Iuppiters en Electræ soon: want Iuppiter is de warmheyt der locht/ oft de locht selve/ en Electra, neerstichheyt: want de Griecken heeten de Sonne Elector, Rupint bedde/ oft wijct bedde/ als die met haer aencomende claerheydt den Menschen vermaent op te staen van den bedden/ om vlijtich tot hun werck en arbeydt te gaen. En ghelijckt of Ialison, den soon der verhaelde twee te verstaen is/ de Somer-hette. Dus zijn hier noch wel een deel natuerlijcke bediedtnissen / al op het wassen en rijpen van het Kooren / die niet veel by en brenghen: Des keeren wy ons weder tot Triptolemus, om yet sekers van zijn Fabel te verstaen. Hy is in seer oude tijden gheweest een Coningh van Athenen / alwaer doe eenē swaren dieren tijt wesende / wert zijn Vader van den volcke ghedoodt / om dat hy niemant niet en gaf / dan voedde zijnen soon Triptolemum ghenoech en overvloedich/ en sach ander Menschen van noot vergaen. Triptolemus vreesende dit rasende benoude volck/ vluchte op een Schip/ dat de Slanghe voor vaen oft teecken voerde: en comende in seer verre en overvloedige Landen/ keerde vrolijck weder in zijn Landt / ghēladen met tarwe / en verloste zijn volck van de groote ellendicheydt der uytnemender dierten/ en verjoegh Linceum, die dat Landt en Coningrijcke hadde nae hem genomen / 't welck Triptolemus hem weder benam/ en Linceus, als onweerdigh Menschen gheselschap (om dat hy 't Rijck en 't leven socht benemen/ een die hem hadde gheleert t'kooren saeyen/ en d'Offerhanden der Goddinne Ceres) most voorts in Wildernissen en Bosschen hem onderhouden. Dit gheeft ghenoechsaem uytcomst van de versieringhe: maer aengaende den Scytischen Coningh Lyncus, die wijst aen/ wat al quade vruchten uyt den wortel der booser gierichheyt spruyten / en hoe 't quaet altijdt zijnen Meester loont.

Naetuerlick uytlegh van Ceres op 't Cooren.

Geschiednissche verklaringhe van Triptolemus

Eynde van 't vijfde Boeck.

Wtlegginge/ en sin-ghevende verclaringe op den Metamorphosis Publij Ovidij Nasonis,

Door C. V. M.

Het seste Boeck.

Et wedspel tusschen Pallas en Arachne, en tver anderē in Spinnecop / mach wel versiert wesen / om dat Arachne eē maegt in Lydiē/ d'eerste vlas-vindtster / en spinster van der Weerelt soude geweest / en die de Vogel en Visch-netten oock opghebracht soude hebben / nae Plinij en Polidori Virgilij ghetuyghnissen. In dees Fabel is eerst te merckē/ hoe dat Arachne haer Const hadde gheleert en vercregen van Pallas, en datse niet alleen ondanckbaer sulcx versaeckte: maer soo vermetel was / datse tegē de Goddinne/ met om best wevē dorst opstaen/ en wedden. Hier worden bestraft/ die hun op Godlijcke oft natuerlijcke gaven/ vercregen constē en wetenschappen/ te seer verheffen/ als of sy yet goets van hun selven/ en niet alles van Godt en hadden: gelijc of sy niet en bedachten/ wat arm/ snoo/ onnutte dieren de menschen zijn/ oft wordē/ als sy van Gods genade en goedertierenheyt zijn verlaten/ welcker menschē werckē dan niet zijn/ als nergens toe dienende onnutte spinnewebben/ dewijle dat sy niet hebben

Arachne d'eerste Spinster van de Werelt.

Leerlijck uytlegh van Arachne in Spinne verandert.

ben als valsche toevluchten / en in alle ydel wesen lust en behagen. Den twist om t'naem-gheven der stadt Athenen tusschen Pallas en Neptunus, (welcken met dẽ slach van zijnẽ drytant t'Peert Scyphion uyt der aerde dede springen/ en Minerva metter lançe d'aerde slaende d'Olijf-spruyt met vruchten / waer op haer toeghewesen was de Stadt te noemen/ diese haren naem gaf Athene/ dat op Griecks is ghesept Minerva,) geeft te kennẽ/ dat den vrede beter is/ en Gode aengenamer/ dan den krijgh/ die met het strijdtbaer Peert beduydt wort/ en den vrede met den Olijftack. Hier wordt oock mede aenghewesen/ dat de Steden en de versaminghen der Menschen/om spoedich wordẽ / en toe te nemen / veel meer den vrede behoeven en beminnẽ/ als den al verderbenden krijgh. Den Coningh Hemus, en zijn wijf Rhodope, Iuppiters en Iunonis eere hun selven toe-eygenende / verandert in Berghen / wijsen aen/ datmen hem moet wachten van den opgeblasen hooghmoet den Berghen geleken/ daer doch de Menschen veel in sondighen/als sy maer en hebben een handt vol ydel ghelucks stracx stijght op/en verheft hem hun ghemoet / meenende seer machtich en weerdich te wesen/ zijn doch sonder Godt onbequaem en onmachtich/ yet goets oft sõderlings uyt te richten / en daer in soo gantsch onbeweechlijc als Bergen oft verharde steenrootsen. Verscheyden historien waren van Pallas gewevẽ/om te waerschouwen Arachne, om haer dwaesheyt wille niet te wordẽ gestraft: Onder ander de dochterẽ van den Coning van Assyrien / Cynara, die schoonder wilden wesen als Iuno,en daerom veranderden in de Trappen van Iunonis Kerck / daer sy doe van yeder onder voeten waren getredẽ / bewijsende dat die hun selven hoog verheffen/ ooc leege comen vernedert worden. Arachne wevende/brengt in't werck verscheyden historiẽ van d'oncuyscheyt der Goden / eerst van Iuppiter,hoe hy een deel Vrouw volck bedroogh / in verscheyden ghedaenten hem verscheppende/ waer van elder eenige uytlegginge gedaẽ is:dan de meeninge is/ dat hy veel door gelt oft giften te weghe bracht: want hebbende veel Landen hem onderdanigh ghemaeckt / machtigh/en in seer grooter eeren wesende / begaf hem gantsch tot den wellusten / en tot oncuyscheyt/datter in zijnen tijt gheen Prince noch Coningh zijns gelijcx en was/ in sulcken ongheregheld liefde: waerom hy dalende van zijn woninge den Olympus, quã hem versamen met eenige Vrou ('tzy wiese was)die hem behaegde(en waer hyse vindẽ mocht) gebruyckende alle vercleedingen/veranderingen/en listen/ die tot Vrouwẽ bedrieghen dienen mochten. Asteria was van den Arent tegen haren danck wegh gevoert/dat was/ Iuppiter verwon/en versloegh Cœus, en nam zijn Vrouwe Asteria mede / dit hiet ontvoert te zijn van den Arent/dewijl zijn vendel-teecken den Arendt was. Hy quam by Leda, in ghedaente van een Swaen: de Swanen / of sy elders in Griecken beter singhen als hier / en weet ick niet/ hier weetmen doch van hen soet ghesangh niet veel te spreken: evenwel worden sy by den Poëten gesept / heel uytnemende van stemme te wesen:waerom met dees verandering in Swaen ghesept wil zijn/dat Iuppiter Leda 't zijnen wille creegh met schoon-luydende lieflicke woorden/en stemme des ghesangs: doch wort het anders vertelt/te weten / dat Iuppiter der Swanen ghedaent hebbende aenghenomen/dede hem voorjaghen van eenen Arendt/en quam aldus hem seer verschrickt ghelatende / als om beschermt te wesen/ hem begheven inde handen vã Leda, door welcke schalckheyt hy haer te wille ghecreegh. Het zijn eenige die willen segghen/ dat het niet soude gheweest zijn Iuppiter, Saturni soon: Maer datmen oudts tijts alle Coninghen noemden Iuppiter, en dat het een cleen Coningh oft Heere was / die met haer boeleerde / niet op een costelijck bedde/maer op den oever van de Vliet Eurotas, op de grensen van Lacedemonien / gelijck de Swanen zijn ghewent te doen in vochtighe plaetsen oft Marassen: En hier uyt sou-

Leedlijck uytlegh op den twist tusschen Pallas en Neptunus.

Leedlijck uytlegh van Hemus en Rhodope, in berghen.

Iuppiter seer oncuysch.

Geschiedenische uytleg,van Iuppiters vryagien en veranderen.

Leda met de Swaen.

soude de Fabel comen / van Iuppiters veranderinge in de Swaen. Voort Leda ghelagh van twee Eyeren / als om datse met eenen Vogel te doen hadde: uyt het een quamé/ Pollux, en de schoon Helena: en uyt het ander / Castor, en Clytemnestra. Tot ghedachtnis van dees gheschiedenis / was de Swaen plaetse gegeven onder de Sterren/ die sich wenden ter rechter hant van Cepheo. Dit Ey baré soude geweest zijn/ datse tweemael tweelingen baerde/ die t'elcken in een eenich lieskenoft vel beslotê waren/ gelijckende de rondichept van een Ey. Dat Iuppiter aen Antiopa twee kinderen / Amphion, en Zethus, gewonnen heeft / in ghedaente van eenen Satyr/ wil ghesepdt zijn/ dat hyse door oncuysche vryagien hadde verlept: want Satyren zijn seer oncuysch gheweest. Dat hy Alcmenam, in ghedaente van Amphitrio haer Man / bedrooght/ willen eenige seggen/ dat hem Amphitrio hadde bewillicht het byslapen voor een goede somme gheldt: by Egina sliep hy in ghedaente van vyer/ dat was/ eenen kock/ die altijt met het vyer doende is/ hadde hy met gelt omghecocht / die hem te weghe hielp als zijnen coppelaer. Arachne hadde noch meer veranderingé van Iuppiter, Neptunus, en Apollo geweve: maer om corten / zijn uyt dese versieringen meest te verstaen/ de wesens/ en de verschepden gemoeden/ voornemens en gedachten/ die de sulcke hebben / die Maeghden/ en ander Mans Vrouwé te wille crijgen/ somtijts stout als Leeuwen/ somtijdts behendigh / snel / en listigh als Slanghen / somtijdts verschrickt als Schaep oft Ram/ en soo voort henen. Van Bacchus, dat hy quam by Erigone, de dochter van Icarus, in ghelijcknis van een Wijndruyf/ wil ghesepdt zijn/ dat den Wijn de gemoeden der Vrouwen tot oncuysheydt can verwecken. Dus hebben dese dinghen so hun meeninghen en bedupdenissen/ nae sulck Diers oft stoffen aerdt/ oft anders na dat de afbeeldinghen des versierschen gheests aenwijsen. Arachne ghestraft wesende / er in een vuyle Spinne verandert / en heeft noch tot gheen waerschouwigh voor-teecken moghen bestrecken/ by die moedighe Niobe, dat nochtans seer noodich is / datmé leert en wijser wort / hebbende eé ander ongheluck oft straffe tot eenen spieghel voor ooghen/ op datmen d'oorsakende misdadé vermijde/ en zijn leven en wesen in een beter verandere.

Castor, Pollux, Helena, en Clytemnestra uyt eyeren gheboren.

Hem aen een ander spieghelen is goet.

Van Niobe.

Niobe was de dochter van Tantalus en Euryanassa, oft vã Pelops en Taygete: doch na 'tseggen van Apollodorus van Athenen / in't eerste Boeck van zijnen Boeckwinckel / de dochter van Phoroneus, Coninck van Peloponnesus, en Laodice. D'een segt/ sy trouwde Zethus, den soon van Iuppiter en Antiopa, broeder van Amphion: ander seggen/ Alalcomenus van Beotien: ander/ Amphion van Thebes. Hoe veel kinderen sy hadde / daer is oock verschepden meeninghe van: maer van seven sonen / en seven dochteren / is het meeste gevoelen. Dese/ en haren Man Amphion doot wesende / werdt sy een weenende Rootse. Eenige willen dees Fabel aen een gheschiedenis voeghen/ segghende dat in Phrygia een groote Pest was / dat Niobe kinderen al storven op eenen dagh: en ghelijck treflijcke Schrijvers segghen / dees sieckte veroorsaeckt te wesen van de Sonne en de Mane/ als comende uyt de hitte/ en d'overloedichept der dampen: daerom soude zijn gesept / datsé met de pijlen van Apollo en Diana waren omgebracht / ghelijck men van sulck schieten van Apollo noch leest in het eerste Boeck der Illiaden Homeri. Dat Niobe in steen veranderde / wil ghesepdt zijn/ dat die Menschen in sulcken tijdt van sieckten zijn veel verhardt/ en sonder liefde / door de vreese der besmettinghe. Om cort te maken/ Niobe, die om haer opgheblasenthept en Gods verachten ghestraft was / is dochter van Tantalus en Euryanasse: by Tantalus wordt de gierichepdt verstaen / by Euryanasse, overvloedichept des rijckdoms. Van dese twee wort ghemeenlijck den hoochmoedt ghebaert/ en des Menschen trotshept/ daer gemeenlijck den

Gheschiedigh uytlegh van Niobe.

Leerlijck uytlegh van Niobe.

den sleep draghen oft volgen/ verachtinghe Gods / t'versmaden des naesten / en verghetenthept van Gods en s'Menschen weldaden. Nu Niobe, den hooghmoet oft stoutmoedichept/ verheft haer/ siende soo veel kinderen/ dat is / sy siet groote macht van rijcdommen/ groote eere haer als God aengedaen/ de edelhept haers oudé heerlijcken gheslachts/ veel rijcke vrienden en verbindtnissen / menichte van Ondersaten/ en ghemeen volck/ dat voor haer neder valt/ de handen kust/ en aenbidt/ soo datse denckt/ datse alles weerdich is/ en dat sy God noch te wijcken noch te dancken heeft. Als een huys oft Stadt soo in hooghmoet opstijght/ soo is den ondergangh oft val voor handen. Wanneer dan de straffende Godlijcke handt op den hals is / en helpt rijckdom/ noch vrienden / noch Menschelijcke weerdichepdt / Godt can dat al in een ooghblick door zijnen toorn neder ter aerden smijten: en als den middel des rijckdoms henen is/ de vrienden keeren den rugghe / allen dienst der knechten/ het nijghen/ groeten/ hoedt weeren/ en groot ghevolgh/ houdt t'samen op. Hoe oudt geslacht/ het stinckt/ isser niet dat clinckt. Dus om s'Menschen hooghmoet slechten/ verbeteren t'verachten des naesten/ t'onderdrucken hun stouthept en ydel roemé te dempé/ hebben d'oude Dichters dees verwaende Godt verachtende Niobe den Menschen tot een voorbeeldt gestelt. Tiresias den waersegghher blindt wesende / is ons stillijck in't derde Boeck voorby gegaen/ nu doet ons Manto zijn Dochter vol voorseghschen gheest / in't nooden ter Offerhande van Latona , hem ghedencken. Van zijn Man en Wijf gheweest te hebben / leestmen in't derde Boec van Metamorphosis , en waerom den armé man van Iuno t'gesicht was benomen/ en van Iuppiter t'voorsegghen ghegeven. Dit selve wordt oock soo beschreven door Hyginius , in het 75. Capittel van den Fabulen/ en doeter by / dat Iuppiter boven de voorseg-sche gave hem t'leven verlangh de/ tot seven Menschen onderdommé. Maer

[margin: Van Tiresias.]

daer wordt een ander oorsaeck zijner blinthept vertelt/ te weté/ dat de kuysche Minerva met den anderé heel moeder-naeckt haer baeddede in de Heliconsche Borne Hippocrene, en datse vã Tiresias daer onversiens werdt naeckt ghesien/ het welck sy soo heel qualijck nam/ dat sy hem zijn gesicht dede verliesen: want ten docht haer niet betamelijck / dat sterflijck Mensch te roemen hadde/ van te hebben naeckt ghesien haer/ die doch so heel sorchvuldich was voor haer eere. Doch Chariclo, de Moeder van Tiresias, vercreegh aen Minerva, dat hy in plaetse van zijn uytwendigh / een inwendigh ghesicht ghecreghen heeft / te voorsegghen toecomende dinghen. Om hier eenen sin uyt te raepen / is te verstaen by dit naeckt sien van Minerva , dat den ghenen/ die maer eens gesmaeckt en heeft de soethept van de vrucht der oprechter Wijshepdt / oft de claerhepdt der selver eens te deghe ghesien / die sal de ooghen zijner sinnen / van alle ander dinghen seer te wenschen oft begheeren/ willigh toesluyten: Oft wanneer wy grondlijck aenmercken / wat de Godlijcke suyver Wijshept is/ wy bevinden en bekennen / dat wy blint van ons selven/ onverstandigh zijn / en niet en weten. Maer wanneer wyse vlijtigh nae speuren en soecken / so crijgen wy een beter ghesicht / door dat onsen gheest met haer kennisse wordt verlicht / soo dat wy dan te vooren dencken/ sien / en segghen toecomende dinghen: want wy dan wijslijck overlegghen / wat dus oft soo soude moghen voorvallé oft geschieden. Nu sullen wy behoeven voor te nemen Amphion.

[margin: Tiresias wort blindt gemaect van Minerva, om dat hyse naeckt sagh.]

[margin: Leerlijck uytlegh op Tiresias blintheyt.]

Van Amphion.

Amphion Coninc vã Thebes/ was den soon van Iuppiter en Antiopa, dochter van Nycteus , Coninc van Beotien: want dees Antiopa, in schoonhepdt alle dochteren van haren tijdt overtreffende / werdt van den op haer seer verliefden Iuppiter bevrucht. Nycteus haer Vader/ niet willende gelooven/ dat sy by sulcké God swaer was/ hadde voor: / haer ernstlijck om der

oncuys-

ontuyst heydt wille te straffen: maer sy middel vindende om los comē/nam de vlucht in eenige plaetse/alwaer by geval Epaphus van Sicyonien hem oock doe gevonden heeft/diese met hē nam/ en oock tot zijn Huysvrouwe. Nycteus haer Vader / noch op haer vergramt tot op de ure zijns doots/ beswoer soo vast noch zijnen Broeder Lycus, wien hy zijn Conincrijck na liet/sulcke misdaet niet ongestraft te laten/dat hy na Nyctei overlijden te Sicyonien trock/ doodende Epaphum, en bracht Antiopa mede met handen en voeten gebonden/ en comende op den bergh Cytheron op eenen spriet-wegh/gelagh sy van twee kinderen/daer Iuppiter haer mede bevrucht hadde gelaten/ welcke de Herderen van aldaer op namen/en op-voeden/tot datse groot waren/ en noemdē het een Zethus, en 't ander Amphion, om datse waren ghebaert op eenen sprietwegh/oft die hem in tweē deelde: midderler tijt Antiopa, door Dyrce, d'Huysvrouwe van Lycus, hebbende uytnemende seer gheplaeght geweest/vondt weder middel t'ontcomen/ en vluchtede na haer kinderen / die alree redelijc groot waren: en alsoo Dyrce hardtneckigh werdt haer te vervolgen tot den bergh Cytheron, en haer so naer was/ om de handt op te legghen / quamen haer kinderen haer te hulp/ en vattende Dyrce, bonden haer stracx aen de steert van eenen wreeden Stier / waer van sy eer lanck is de leden ghebroken geworden/ en uyt de verscheurde leden haers lichaems is een borne ghesproten / die haren naem heeft behouden. Amphion willende doe gaen vervolgen Lycus, en hem ombrenghen/ wert daer van afghehouden door Mercurius, die Lycum beweechde/het Thebesche Coninghrijck Amphioni over te gheven. Het zijn eenige/die Amphion tellen onder den gulde Vlies-helden. Hy was een uytnemende Sangh en Speelmeester/en nae Plinij getuygnis/d'eerste die maet sont op de Lydische wijse: want van outs tijts hadden de Grieken driederley wijsen van maet-sanck/ te weten/op zijn Dorische/ Lydische/ en Phrygische. Oock ghelijck Theophrastus seyde/warē die eygenschappē/ crachten/oft verweckingen der Sangconst dryderley/te weten/ droefheydt/ wellust / en ontschakinge des gheests. Droefheyt wort claeghsche wijse met den sangh op't beweeghlijcste voorgebeeldt: Oock Taelmannen en Treurspelers/alsse droeve clachtē doen/ voegen hun stemmen den sang ten naesten gelijck/ waer mede sy se becrachtigen: Voort den wellust ontstaet met den sang so grootelijcx/dat de Siele 't heel lichaem los gheeft (besonder by die licht oft van vroygeestighen aert zijn) en verweckt als ontsinnigh tot springē/dansen/oft hantclappinge ten minsten/ als het hippelen ongheleghen is.

> T'lijf roerens' als die rasen, Sy tieren als de dwasen,
> En schudden hals en hooft.

Van de Wonderlijcke verweckende cracht der Musijcke.

Gelijck Pindarus seght: maer die nu wat treflijcker zijn / en meer zedigh/ worden den gheest ontschaeckt/ datse als door Godtlijcke drijvinghe / de stemme boven ghemeen oft ghewoon maedt laten opstijghen/ heerlijcke/oft als voorseghsche woorden sprekende/ en Liedekens singhende. Wat sal men doch segghen van den wijt-heerschenden grooten Alexander, die ghehoorsamen most den snaren van den constighen Sang-meester Timotheus? dat hy zijn spijs-rijcke tafel verlatende / liep als beraest tot der wapen/ meenende te wesen in den strijt/en somtijts stracx weder heel week oft sachtmoedigh most nedersitten / nae dat door de gheleerde vingheren de ghelupden ghewisselt zijn ghewor den/ het zy rouwer oft soeter. Den vermaerden Heldt Achilles spelende op de snaren/sleep en verscherpte moedigh zijn ghemoedt met schoon Liedekens/ om met een bereydt lustigh herte hem in den strijdt te begheven : want al singhende verhaelde hy de hooghe wapen-daden / die voor henen gheschiedt waren. En sulck was oudts tijdts de Sangh-conste/ en tot sulcken eynde: waerom de Edel kinderen/ en jonghe Helden/Hercules, Achilles, en ander / by Chiron oft elder ter School mosten:

Sang-konst by den ouden seer geoeffent, en waerom.

mosten: Bysonder om dat by den Ouden alle loflijcke Konsten / leeringhen / geschiednissen / vrome daden en wetenschappen / waren begrepen en vervaet met schoon ghedichten en Liedekens onder de Sang-konst / en met eenen also gheleert. So dat de dinghen / die nu swaerlick geleert / en weynich gehoort worden / doe ter tijdt voor al de werelt gemeen waren / en met vrolijcke Liedekens gesongen / so datter Bouwluyden en Voghelvanghers (soo Pindarus seght / vermaecken in hadden. Waerom niet te verwonderen is / dat den Coning Amphion oock in de soete Sangconst een uytnemende Meester is gheweest. Heraclides ghetuyght / soo Plutarchus segt / dat Amphion d'eerste was die opbracht onder 't geluydt des Cythers de stemmen des sanghs te vermenghen / en het Cythersche gedicht: Welcke wijse van singhen Iuppiter zijnen Vader hem hadde gheleert. Dit wilde den verhaelde Heraclides bewijsen met een rolle / die sorghvuldigh in de stadt Sicyonie was bewaert / waer in zijn ghenoemt alle Priesterssen van Argos, constige Dichters / en Sangh-Meesters. Eenighe segghen / dat Amphion 't Lier / Herp / oft Luytspelen hadde gheleert van Mercurius, die de Luyt oft Liere hadde opghebracht / en eerst ghebouwt van een Schiltpadde / alsoo oock Philostrates in zijn Tafreel-boeck ghetuygt / 'twelcke hy Apollo en den Muses gemeē gemaect hebbende / schonck hyse Amphion, die souder (soo eenighe meenen) noch drij snaren tot de viere aengheyoeght hebben. Doch den achtbaren Homerus seght / dat Mercurius zijn Liere gaf Apollo, om hem te vredigen van de dieften der Ossen. Het zijn die segghen / dat Apollo: ander / de Sang-Goddinnen Amphion de Herp oft Liere souden gegheven hebben. Sommighe achten / of hy in de Toover-konst ervaren was. Doch de gemeen versieringhe is / dat hy getrouwt hebbende Niobe, Tantali Dochter bewoonde de Stadt Thebes in Beotien / sonder mueren en thorens: En also hy de Stad liet stercken / teghen de Thessalische vyanden / wert Amphion op zijn Luyt oft Liere soo heel soetschallich te spelen / dat de steenen van selfs opsprongen / en hun elck ter bequame plaetsen voeghden en nederleghden. Hy maeckter seven poorten / ghenoemt na zijn seven dochters: want hy hadde 7. sonen / en 7. dochters / als verhalt is: Maer gelijck een swaer last is voor den Mensch / overvloedicheyt en voorspoet in rechtermaticheyt te dragen oft gebruycken / soo wel als onspoet met lijdtsaemheydt te gedoogen / oft te proevē is / so soudet met Amphion oock zijn toegegaen / die hooghdragende en moedig op zijn const / oock gelijck zijn dwase Niobe tegen Latona, met schandigh lasteren uytgevaren / en hem vergrepen soude hebben: en doe hy eyntlijck zyn geslacht van Apollinis geschut / oft vā der pest / sach uytgeroeyt / soud' hy hem selven met een sweert (so onsen Poeet segt) hebben omgebracht. Ander seggen / dat hy om hem te wreken woude afwerpen en te gronde verderven Apollinis Kerck / waerom hy oock van hem als d'ander gedoot is geworden / en most blindt in de Helle / sonder oock te mogen hebbē zijn vermaecklicke Liere: wesende gestraft / recht als den uytnemenden Thracischen Sangmeester Thamyris, die tegen den sangh Goddinnen aen dorst met zijn Konst.

Wtlegginghe op Amphion.

Om nu dese versieringhen te verstaen: Amphion wordt een soon van Iuppiter geheeten / om datse oudts tijts alle uytmuntende Mannen in bysonder oeffeninghen zijn kinderen noemden. Pausanias schrijft / dat een Egypter hem eens seyde / dat Amphion en Orpheus twee swarte Constenaers oft Toovenaers waren: d'een hebbende tgerucht / clippen en steenen: D'ander / Beesten en Boomen te verplaetsen / daer't hun beliefde. Maer ick achte / soo wy in't thiende Boeck van Orpheo verclaren sullen / dat het niet en was dan door de Const van wel segghen / en dat desen Amphion in zijnen tijdt voor hadde woeste / rouwe / en onverstandige menschen / wijdt verstroyt van een woonende / die hy tot een Stadts lichaem vergaderde / door zijn wijse woorden / Wetten en zeden / en leerdese Huysen maken /

maecken/en de Stadt met mueren be-tingelen. Oock een heerschende man van aensie / als hy zijn gemoet oft her-te-meeninghe met een bequaem behen-dichept onderscheyden kan/ somtijdts met een treflijcke ernstachtighe straf-hept/en dan weder nae gelegenthept of behoeven / met wijse vriendlijcke ghe-meensaem soethepdt/zijn woorden zijn van groot vermogen / om te maken en by een brengen d'alder sterrste Stadts mueren / dat zijn ghehoorsaem en een-drachtige Borghers: Want eendracht maect macht/die bequam tot verwin-nen / en swaerlijck t' overwinnen is. Nu comen wy tot Latona.

Van Latona.

Latona was Dochter van Cœus en Phœbe, so Apollodorus en Hesiodus getuygen: Doch Homerus in zijn Lof-sangh van Apollo, maecktse dochter van Saturnus. Sy soude zijn ghebooren in een gesondt en vruchtbaer Eylandt Noortwaert gelegen / welck niet min-der is als Sicilien. Iuppiter haer soo heel schoone siende / heefter by ghesla-pen: Maer Iuno vernemende datse by haer Man bevrucht was / sy heeftse verjaegt uyt den Hemel/en geboot het Serpent Python haer te vervolghen/ oock dede sy d'aerde beloven op haren Eedt / Latonæ geen plaets tot baren te gheven/ als alleen in't Eylandt Delos, 't welc doe niet vast en lag/ maer dreef met de golven der Zee: Maer Neptu-nus dedet vast leggen / op dat de God-dinne daer gheligghen oft kramen mocht. Dit Eylandt werdt Delos ge-noemt / dat is openbaer en blijcklijck. Sy soude in dit Eyland zijn gecomen/ in gedaẽte van een Quackel/ door Iup-piters hulp/om Iuno te bedriegẽ oft on-kenlijck te wesen/waerom dit Eylandt wert genoemt Ortygia, want Ortyx op Grierx is een Quackel: Sy gelagh in schaduw van eenen Palm en Olijfboõ/ dat ander segghen te zijn geweest twee boornen soo geheeten: De Cureten met ghelupt verdooven Iuno, anders had-de sy (die vlijtigh de wacht hiel) dit kinderbaren achterhaelt oft vernomẽ. Latona vaette in haer armen den palm-

Wtlegh vã Latona.

boom / en verloste van twee kinderen/ Diana, en Apollo, teender dracht: noch-tans Diana eerst ter werelt comende/ diende haer Moeder voor Vroemoer/ om Apollo haer broeder te baren. Dees twee hebben ghedoodt met pijlen hen Moeders vyandt Python, den draeck/ die haer soo seer gequelt hadde: Waer van den uytlegh in't eerste Boeck te sien is. Aengaende nu Latona, eenighe segghen / dat sy de Musijcke (die den Menschen hun verdriet vergeten doet) heeft vonden / en daerom Latona, dat is op Grierx/vergeten/ soude zijn ghe-heeten. Ander seggẽ/ dat Diana Jaght-Godinne/was dochter van Latona, om dat d'oeffeninghe der Jagt veel cracht heeft om 's Menschen ghequel des Geests en hertseer te vergeten. Latona was Dochter van Cœus en Phœbe: Cœus, was den Soon des Hemels/om dat den Vader / een oorspronghl alles goets/en den Godlijcken Gheest / zijn goethept deelachtich maeckt over alle levende/ en datter geenderhande goedt en is/ dat niet van den Hemel en comt door de goethepdt Godts: Soo is dan 't vergheten alles quaets Latona, een dochter van de klaerhept des Hemels. Dese vol schoonhept der hopen van dẽ Hemel ghekomen / wordt verschrickt van de Menschelijcke ellendichept/als van een moeylijcke Slanghe Python, diese vervolghen soude. Doch door Godtlijcke hulpe baerdt sy de ghene/ die dees Slanghe oft Drake dooden. Ander naetuerlijcke uytlegghinghen/ niet veel dienstigh/ laet ick achter we-ghen.

Van Apollo, oft Phœbus.

Apollo (ghelijck wy verhaelt heb-ben) was den soon van Iuppiter, en Latona: ander onghemeen twijffeli-ghe meeningen zijner afcomst gae ick geern voorby / oock zijn vrpagien / en kinderen / om met hem wat kort te maken: Want 't zijn meest al natuerlic-ke dingen/ en ghemeen eygenschappen der Sonnen/ die van hem worden ver-telt. Van zijnen waghen en Peerden hebben wy voorhenen verhaelt: Oock van den Draeck Python. Hem wordt

zijn

zijn plaetse bestelt in't midden der Muses, als hen dans-beleyder wesende: want hy voor den Sonne ghenomen/ t'herte des Hemels/ s'Weerelts ziel/en licht is/oft Iuppiters ooge. Heeft oock de Vedel oft Liere / bewijsende de voorverhaelde eendrachtige ghelijckstemminghe des Hemels. Hy wort genoemt dē God der Poëten en Medicijnē/om dat de Sonne so vol geest-gevēde cracht s'Menschē sinnen verscherpt en verlusticht/de locht suyvert en maticht / en s'Menschen lichamen onderhout en gesontheyt toelangt. Hy was oock ghehouden den Godt van voorseggingen/ gelijck wel te sien was doe zijn Geheymnis te Delphos in swanck was: daerom zijn hem by ghevoeght de Reghen/voorsiende Rave/ en doodt voorwetende Swane/gelijc hem meer tuygh by ghevoeght wort/nae de deelen der tijdē/de viere van het Iaer/ en dergelijcke. De Griecksche Poëten hietē hem Hecaergos, dat is/werckende van verre / Phœbus om zijn blinckentheyt en claerheyt / Delius om dat hy verborgen dingē openbaert. Meer namen nae Delos, nae den Draeck Python, en nae Latona, worden hem ghegheven. Hy en Diana, zijn gheboren in Delos, dat is gheseyt/openbaer / en te voorschijn comende / oft blijckende: want de Sonne en Mane / van Godt tot groote lichtē der werelt geschapē/ openbaerden en ontdeckten alle wesentlijcke dinghen op Aerden / ghelijck sy noch doen. Nu aengaende de Son / in onsen oogen t'uytnemende heerlijckste hooft-licht der Weerelt / dat soo veel wonderlijcke/en seer nutte dingen/ tot s'Menschen leven/ van den Almachtigen beweeght zijnde/doet/ en werckt/ is soo heel besonder uytmuntich / dat het geen wonder is / dat d'onwetende Heydenē hun hebbē daer aen misgaen/ met eeren en aenbiddē / meenende haer Godt te wesen / en den Heerschapper van Hemel en Aerde.

Wtlegh an Apollo.

Apollo vordt Hecaergos gheeten, waerom.

Phœbus. Delius.

Van Diana.

De afcomst en geboorte van Diana, daer wy't by laten/ is voor henen verhaelt: Sy hadde in haer Moeders baringhe soo veel lijden ghesien / datse van haer Vader Iuppiter vercreegh eeuwich Maeght te blijven. Sy vercreegh hier noch toe Boge en pijl-koker/en t'sestich dochterē van den Ocean, om haer te houden ghselschap/en noch ander twintich / die last hadden over haren Boghe/Pijlen/Leersen/en brueskens/en haer honden te bestellen oft voeden: en sy werdt ghestelt over de Iacht / over de weghen / havens/ bosschen en gebergten: haer verscheyden namen ghegeven / Luna, Hecate: Sy wort ghehouden voor Proserpina: Sy wort nae t'Eylandt Delos, Delia, en nae den lust totter Iaght/ Dyctina: oft nae de netten oft garen om twildt te vangen / die een Nymphe Britomartis hadde opghebracht: sy hiet oock Alpheia. Haer was ooc een Kercke gesticht/die mē hiet den Tempel van de Diana van Alpheus: want Alpheus haer vrijdede / en nae liep om haer te vercrachten / tot de stadt Letrin, in Eliden, en maecktese soo veel te doen/ dat den nacht ghecomen wesende / sy stelde haer te danssen en te spelen met den Nymphen / sy besmeerde haer en haer gesellinnen aensicht so met slijck/ dat hy haer niet onderkennende/trock henen met soo weynich eere als hy hadde. De Griecken noemden Diana oock Elythie, en de Latijnsche in hunnē arbeyt aenriepense onder den naem van Iuno Lucina: want Iuno is geseyt helpen / om datse hun smerte en pijne verminderde: en Lucina genomen van Lux, beteyckende / datse de nieuw geboren hielp in't licht / en droegh oock een ontsteken Fackel / om den kinderen t'eerste licht te openbaren. Dat sy den barenden Vrouwen te baet comt/ is/dat de veel vochticheydt der Manen vorderlijck is / om Moeder worden. Bogen en pijlen draegt sy/ bewijsende/om den pijnen des arbeydts/die de Vrouwen voelen / die als scherpe stralē treffen tot aen't herte. Sy heeft noch verscheyden namē/Dry-aensichtigh/Dry-gestaltigh/ Triforma, Trigemina, Trivia, en dergelijcke. De Ouders

Diana Vordt gheeeten, una, Hecate, roserpina, Delia, lpheia.

Ilythie. Lucina. Triforma. Trigemina. Trivia.

ders hebben/verwondert wesende van haer snelheydt / haer wiecken byghevoecht/en eenen wagē/van witte Hinden voort ghetrocken/ om dat het wit haer alderbest gelijckt. De Fabel van de Boeren in Vorschē verandert/ soude zijn genomen upt een geschiedenis/ van eenen veldt-strijdt/ die gheschiede tusschen den Rhodianen en den Licyanen:want daer waren tot hulp van die van Rhodes gecomen die van het Eylandt Delos, daer Latona over te heerschen plagh/ en comende in Licien/ en dit krijgsvolck grooten dorst hebbende/ en willende water drincken upt eenē Poel oft staende water / wildent de Boerē van Licien niet toelaten/ maer beroerdent en maecktent vuyl/ en hun verbiedende/ deden al wat sy mochten / op datse dat water tot hunnen nootdruft niet en souden gebruycken. So dat die van Delos toornigh wordende/ de Boeren al versloegen/ en lietense so liggen in hunnen Poel/ en hun water behouden. Doe desen krijch ten eynden was / en die van Delos op den wedertocht waren/ en quamen weder voorby den Poel/en siende na hun doode Boeren/ en sagen nergen niet eenen/ door dat t'water ghewasschen mocht wesen/oft anders/so datse niet anders en saghen dan Vorschen/ en niet en hoorden als haren rouwen sangh. En hier upt is dees versieringe genomen/ van Latonæ dorst / en 't veranderen der onbeleefde Boeren. Hier worden aenghetast de onverstandighe / afgonstighe/gierighe Menschen/die soo onbeweeghlijck en Boersch den behoeftighen/armen/oft reysenden Menschen/ de minste vriendtschap van der Weerelt/gelijck 't ghemeen water / souden ontseggen en weygheren/al souden sy eyndelijck in hun overvloedicheydt verdrincken en vergaen.

Van den Boeren van Licien, in vorschen, geschiedigh uytlegh.

Van Marsyas.

Marsias was den soon van eenē Hyagnis,die den eersten was/ die onder ander by bracht de Wetten / maten/en eerichept des maet-sanghs/ tot lof der Goden / welc de Griecken songhen in hun hooghe Feesten. Marsias was ghebooren te Celenæ,een Stadt in Phrygia: hy hadde grooten ghemeenen omgangh met Cybele: maer hebbende veel gherepst/ quam hy te Nysa besoecken Bacchum, die doe ter tijt daer hadde heerschappije. Daer vont hy Apollo, die in grooter eeren en aensien was/ om dat hy veel schoon vonden had opghebracht / besonder de Harp / en de Const daer op te spelen. Minerva hadde de eerste Fluyt op ghebrocht / en gemaeckt van het been van een Hert/ waer mede sy in een maeltijt der Goden speelde: maer Iuno en Venus bespotteden haer/ seggende/ dat ghelijck als sy hadde ooghen ghelijck een Catte/ datse nu met dit opblasen der wangen/ haer aensicht gheheel stelde op de gedaente van der Catten tronien. Minerva gingh stracx haer in een claer Borne-water spieghelen / om te sien of sy al blasende sulcken onhebbelijcke tronie stelde / en soo mismaeckter upt sagh / ghelijck sy soo seer gheroepen hadden/ en siende dat het de waerheyt was/wierp sy van spijt de Fluyt henen/segghende:

Minerva wort van Iuno en Venus bespot, om haer fluyten.

Maeckt ú van my, ghy speeltuygh bot en quaet,
D'wijl ghy ontstelt mijn wesen en ghelaet.

Sy verbloecte oor met afgrijslijcken quaden wensch / van wreede doot te sterven/dē genen diese op rapē/ en hem daer mede tot spelen behelpen soude. Dit lot viel op Marsyas, die eenige segghen den soon te zijn geweest van Oeager,een Herder/en eē der Satyren / die de Fluyt opnam/ en hier mede so vorderde / dat hy den bestē meester van al wiert/en ten lesten vondt/en opbracht de Dorische oft de Phrygische Musijcke / en de Fluypte met twee pijpen: maer 'tquaetste was/dat dē vloec van Minerva hem te deel wiert / end' hem zijn huydt most costen. Nu Marsyas by Apollo wesende met zijn Fluypt/ daer hy hem nu vast op hadde gheoeffent/ beriep Apollo, om in wedspel te beproeven tegen malcander/wat sy in de Musijck oft wel spelen vermochten. Hun verdragh was sulcx/dat den verwonnen soude des verwinners macht en

Marsyas raept op, en gebruyckt de vervloecte Pijp van Minerva.

en wille zijn onderworpen. Hier toe waren in der stadt Nysa vercoren richters om te oordeelen. Marsyas ten eersten blies so heel soet-luydig zijn fluyt/ dat hy den heelen omstandt vervulde met groot verwonderen/soo dat yeder meende / dat hy zijn teghenwedder alree verwonnen en t'onder hadde. En alsoo yeder den Rechters ghenoech te segghen hadde van dese groote constigheydt/ begon Apollo, den welcken seer lieflijck versaemde zijn stemme al singende met zijn speeltuyg / dat hy oock so heel uytghenomen handelde/dat hy wert verclaert en wtgesprokē den verwinder te wesen. Marsyas bewees den Rechters/dat sonder reden d'overwinninge zijnen tegen-genoot was toeghewesen / dewijle sy hadden ghewedt op het vergelijcken des spels/ of de Konst van het speeltuygh te handelen/en niet op de stemmen der kelen oft singhen: En dat het gheen recht en was / dat hy tweederley Konsten teghen een eenighe in het wedt-spel by hadde ghebracht. Apollo antwoorde/dat hy niet dan recht en redelijcheyt en hadde gepleeght / om dies wille dat Marsyas met zijn Fluytblasen al hadde gedaen wat in hem was/ oft vermocht: Dan wilde men de konst vergelijcken / soo most men dese Wet stellen/ dat sy beyde / oft niet een / hem en soude behelpen met de mondt / dan dat een yeder alleenlijck met den vingheren bewese zijn ervarentheyt / in der konst te handelen/en te noyen de Harp. Desen spelstrijdt geschiede by de verhaelde stadt Celenæ in Phrygia, die naemaels hiet Apamena, oft soo Ptolomeus seght / Apamia, ontrent het Meyr oft poel/daer soo heel goede rieten tot Fluyten wassen / soo Strabo in zijn twaelfste boeck verhaelt. Doe hy nu ghevilt was/ souden uyt zijn bloedt zijn ghewassen de Satyren: doch seghtmen / dat de Satyren, Faunen, Nymphen, Veldt-Goden/ Schapers/en Herders/ des Marsyas doodt soo beweenden / dat dees tranen vergaderende / soncken in der aerde/en vloeyden daer weder uyt met soo groote menichte van water / dat het genoech was om een Vliet te worden: Dese wiert genoemt Marsyas. Ick ducht/oft ick acht/dat het wel mocht een vliet zijn/die men nu noemt Pallazzia, en voortijts hiet Meander, die mijnen naem schier mede brenght/ die soo van der Veldt-Goden tranen deelachtigh oft ghewassen is / of ick daerom te meer op 't veldt te woonen waer genegen. Apollo soude na dit villen groot berouw hebben gehadt (so eenige segghen) dat hy van de toornicheyt so verre hem hadde laten vervoeren / te doen so onmenschelijcke groote wreetheyt/ dat hy de snaren van zijn Harp brekende / Harp en Fluyten ophanghende in den kuyl van Bacchus, trock henen met zijn Vrijster Cebele. De Musæ dees Harpe vindende / hebbense weder toegherust/ en een middelbaer hier toe opghebracht. Van de huydt van Marsyas werdt eenen Wijnsack ghemaeckt. Eenighe hebben een ander ghevoelen van zijn doodt: Want Plinius in zijn 16e. Boeck / Cap. 44. seght/dat op den wegh van Myrtea, te comen nae Phrygien / noch in zijnen tijdt den Planeboom in wesen was/ daer Marsyas hem selven aen verhingh/ uyt spijt dat hy van Apollo was gheweest overwonnen. Nu hebben wy vervolghens veel eenderley voorbeelden ghehadt / dat sy qualijck zijn ghevaren / die hooghmoedigh teghen den Goden hun op hebben gestelt: waerom den Mensch heeft toe te sien / dat hy wijslick zijn gemoet overheert en overwindt/ door gheen toelacchende voorspoet/ oft gheen opblasende Const oft wetenschap/ dat hy te geenē deele tegē den wille Godts hem en verheffe oft aenstelle/in welc te doen groote macht is gheleghen. Ten anderen/dat gheen onweders der teghenspoeden oft ongheluccken/zijnen Gheest/hoe seer aenghevochten/ te neder en werpen / noch en doen wijcken van den vasten en sekeren grondt der lijdtsamigher maticheyt. Dese Fabel heeft weder oock tot op 't huydt / oft wel op't been aenghetast d'opgheblasen laetendunckende / die hun selven te veel / en anderen te weynich achten: Doch ten kost hun al die huyt niet/dan dickwils wel goeden/

Wedspel tusschen Apollo en Marsyas.

Satyren en Herders tranen, over Marsyas gestent, in een vliet veranderd.

Marsyas heeft hem selven verhanghen.

Leerlijck uytlegh op Marsyas.

den naem/eere/en loflijc gerucht. Ovidius seght/ dat Marsyas bloedt in Vliet veranderde/dit wijst aen/ dat alle die Gode weder staen/ oft niet en vreesen/ so hy te vreesen is/zijn almogentheydt can sulcx haest doen bekenné/ te wesen onstadigh als de Vliedt: Wantse sonder Gods ghenade moeten te neder/en ter aerden/ als in Vliet-water verandert wesende: Want sonder God is geen bestandige vastichept.

Van Pelops.

Nv volgt Pelops, die seer mistroostig was om zijn suster Niobe: hy was den soon van Tantalus en Taygeta, de dochter van Atlas, soo Euripides tuyght in zijnen Orestes. Om nu te comen tot zijn Houwlijc: siet/ Oenomas, Coning van Eliden en Pise, hadde van 't Ghehepmnis een Antwoordt/ dat hy sterven soude door de hant van zijn swagher oft behouwde soon: Waerom hy een zijn eenige erfgename seer uytnemende schoon dochter/Hippodamia, niemant wou te wijve gheven/oft (soo eenige seggen) om dat hy haer self seer lief hadde/ en niet mocht lijden/ datse yet wat uyt zijn ghesicht soude wesen. So stelde hy op eené wagé strijt en renninghe/ met sulcken bespreck oft beslupdt/ dat d'eerste die hem con overwinnen/ zijn dochter soude trouwen/ en daer mede hebben 't Landschap Istmos, nu gheheeten Haxamilo, ghelegen in de engte van Peloponnesus, daer Corinthen ghebouwt was: Maer wie overwonnen waer/ die most daer sterven/en begraven worden. Nu hadde Oenomas vier seer snelle Peerden/ die van het blasen des Windts waren gheteelt en voort gekomen: dese trocké eenen wagen/die wonder licht en gheriefljjck gemaeckt was/so dat hy wel hoopte te hebben de verwinninge/ en zijn lieve dochter te behouden. Pelops, die groote liefde droegh tot Hippodamia, begaf hem niet haestigh tot desen strijdt/ maer liet ander voorgaen/ en besoecken met 't verlies huns levens. Alsser nu een deel van dees Minnaers doot ghebleven waren/ die Oenomas slechtljjck deen by dander hadde laten begraven/de welcke Pelops naemaels ter eeré/en om Hippodamia liet maken een heerlick gedenck-teecken oft graf. Pelops groot vrient van Neptunus wesende/ kreegh van hem te schenck eenen waghen/ bespannen met vier ghewieckte vergodlijckte Peerden: Hier mede is hy eyndlinghe voort/ en in't pert gecomen. De loopbaen was van de Vliet Clade, tot het Corintsche Isthomos. Den Coningh was te vreden/ dat sy hun Vrijster mede op hunnen Waghen hadden: den Vrijer volghde hy dan wat zijn Peerden loopen en trecken mochten nae/met een pijcke in d'hant/ en hem achterhalende/schootse of stackse hem door 't lijf. Hippodamia met datse Pelops aenschoude/ beviel haer zijn bevallijckheydt en ghedaente soo wel/ datser heel op verliefde: En door dese liefde handelde sy heymelijck met Myrtilus, haers Vaders Voerman/ den welcken Pelops hielp aen de verwinninge/ niet wetende doch dat haer Vaders doodt daer door volgen soude. Desen dus omgekocht/dede geen lensen oft as-naegels in de rader-assen/ so dat int begin dat den Waghen begon te rennen/de raderen van de assen af liepen/ en den waghen ter aerde omstorte/ en Oenomas niet alleen en was verwonnen/ maer lag de leden al gebroken onder dé Wagen. Dus Oenomas stervende/begeerde/aen Pelops, dat hy zijn doot wroke aen Myrtilum, dien hy seer vloeckte/en veel quaets wenschte: Welcken quadé torts over hem quamen: Want Pelops weg voerende syn gewonnen vriendinne/sy op den weg dorst hebbende/ liep self een stuck weeghs om water te halen: Terwijlen Myrtilus, dees oorsaeck waernemende/ dede zijn beste om haer te verkrachten: 't welck Pelops door haer verstaende/ greep hem/en wierp hem van een hoogte in de zee. Van dese dinghen zijn van verschepden oock verschepdé vertellingen ons niet dienstigh. Van desen dootslag heeft Neptunus Pelops gesuyvert. Nam tot hem de Coninglijcke stadt Pisa, met Coninglijcke huys/en al t' Landtschap Apia, oft Pelasgia, en noemde dat heele vastlandige

Oenomas stelt zijn dochter op, te winnen met eenen waghen strijdt.

De doot van Oenomas.

Pelops heeft zijn dochter gewonnen door list.

landige Eylant nae hem / Peloponneſus, ſo veel als Pelops Eylant / dat nu genoemt wort Morea. Van Pelops eerſte doot/en zÿn Elphé ſchouwer / hebben wy verhaelt. Onder ander ſonen hadde hy eenen Corinthus, die de ſtadt Corinthus, die eerſt Ephyrus hiet / den naem gaf. Pelops na zÿn tweede doot/ was begravé te Letrin, ſtadt in Eliden, daer hy niet minder onder den Helden oft half Goden ge-eert / en was gerekent als Iuppiter onder den Goden. Voorder alſo hier nae den Troyſchen krÿgh vaſt aenliep / de Waerſeggers volghende t'Gheheymnis / gaven te kennen aen den Griecken/ datſe onder ander behoefden te hebben t'ghebeente van Pelops, t'welck daerom in hun Legher werdt ghebracht: Maer nae den Troyſchen ondergangh/ doement weder na Piſe bracht/verging t'ſchip/ by den ſtrant van Eubœa, by t'Eylant Negrepont: dit ghebeente was van d'Elphen ſchouder / hebbende een Godlÿcke cracht. Langhe hier naer waſt ghevonden van een Viſſcher Damarmenes, die hem verwonderde van de ſeldtſaem groote / verberghdet op den ſtrandt in het zandt/tot dat hy tot Delphos t'Gheheymnis hier van ghevraeght ſoude hebben / wat het was/ en waer toe het dienen mocht. Ter ſelver tÿdt waren daer de Eleenſche Gheſanten/ begheerende aen den God raedt teghen de Peſt/ daer zy jammerlÿck af gequelt waren/ſo dat t'Pythiſche Geheymnis gaf t'ſamen aen beyde antwoorde: tot den Eleen / datſe ſouden verkrÿghen van Damarmenes Pelops ghebeente: t'welck hy dede/ en ſy werdé geholpen. En tot vergeldinge maecten ſy hem / en zÿn nacomers/ bewaerders van dit Heylichdom/ t'welc van langh in den gront der Zee te ligghen was ſeer verdorven. Dees vertellinge der Poëten/vande geſchiedenis niet wÿdt verſcheyden ghelÿckende/brenght mede / dat ſ'Menſchen leven niet dan een eenparich rennen/ loopen / en eenen ſorghlÿcken ſtrÿt is/ dewÿl wy altÿdts in ghevaer zÿn / en ons eygen begheerten en welluſten ſtadich moeten bevechté/ en wederſtaen; want laten wy ons daer van t'onder brengen/en ter aerden werpen/wy zÿn ſelf oorſaeck van ons verderf: maer ſo wy den verwinnigen eynt verkrÿgen/ wy werden gheacht volherdige cloecke Helden / en ſullen al den loop onſes levens voortaen zÿn vergheſelſchapt met cloeckheyt en ſterckmoedicheyt/ als met een ſchoon Hippodamia: nademael ghewente metter tÿt haer in nature of aert verandert. Maer dat den geeſt oft den aert der menſchen ſeer is geneycht tot de dinghen/ die den vleeſche aengenaem of bevallÿck zÿn/ dat bewÿſen de namen der Peerden van Oenomas: het eerſte hiet Harpin, dat is / roovende/of met gewelt nemende: want des vleeſchs begeerlÿckheyt oft luſten zÿn roovers van alle ſchatté der Zielen: Ocys, het tweede / en t'derde Pſille, dat is ſnel/en licht/ ſo zÿn oock de luſten deſer Werelt / ſnel en licht voorby varende: t'vierde Aorat, datmen niet en ſiet/gelÿck de tegenwoordighe ſienlÿcke dinghen oock haeſt onſienlÿt worden en voorby zÿn. Dus d'oude Geeſt-rÿcke Poëten/ willende ons voor oogen ſchilderé / en ſien laté/ dat ſ'menſchen leven is doorvlochten/ en ondermengt met geval en ongeval/ vol ſorghe/pyne/angſt/en tweedrachtich gheſtrÿt: ſo hebben ſy altÿt elcke welluſt met eenige gevaerlÿchheyt oft noot verſelſchapt: ghelÿck oock geene vrÿp en is van eenighe ellendicheyt oft ſwaricheyt/ in/ by/ oft achter haer te hebben: des ſy om ons te houden/ oft brengen in eé eerlÿt/ vroom/en zedich leven/en ons van den welluſten afgheſcheyden te maké/en voorſichtich/ſtellen ſy ons menichvuldige voorbeeldé/ wat ſy voor wreede beulſche ſtraffingen te verwachten hebben/de gene dieder hun van laten verwinnen. Dat Pelops onnooſelÿc van zÿn Vader gedoodt / en in ſtucken den Goden was voorgediét/ als elder verhaelt is/daer in wort ghemerckt/ hoe God oprecht en goedertieren is. Tantalus wert gheſtraft/ en Pelops veronghelÿckt zÿnde/ wert gezegent/ voorſpoedich/ rÿck/en machtich in eeren: want het Elphen been rÿckdom/en de Schouder macht

De namen der Peerden uytgheleyt.

Sin-ghe-
nde ofte
erlijck uyt-
gh op Pe-
ps wagen-
nnen en
ven.

G betept-

beteyckenen. Dat Pelops rijck was/ leert t'oudt Spreeckwoort / van te segghen/ De Talenten van Pelops, daer grooten rijcdom mede gemeent wort: want in zijn Lant Peloponnesus vont hy eerlijcke mijnen van Goudt. Nu volght het ongheluckich Houwlijck van Thereus, Coningh van Thracien/ en Progne, de Dochter van Pandion, Coningh van Athenen: het welck gheschiede tegen danck en wille van Iuno en Hymenæus, d'eē Goddinne/en d'ander Godt der Bruyloften. Van Iuno hebben wy elder uytlegginghe en verklaringhe gedaen; daerom willen wy Hymenæum voor nemen.

Van Hymenæus.

HYmenæus, soo wy int voorgaende Boeck hebben verhaelt/was den soon van de Sangh-Goddinne Cleo, en broeder van Ialemus: hy was gheboren/en hadde zijn wooninge t'Athenen:hy was so heel schoon/en van aensicht soo volcomen lieflijck/soet/en bevallijck / dat hy van velen voor een Maeght oft Vrouwe was aengesien. Desen wert oock verlieft op een uytnemende schoon Jonckvrou: Doch gheen hope hebbende / tot eenich troostigh eynde zijner vierigher liefden te moghen gheraken/oft comen/ met dese Maeght / om dat hy van rijckdom/ en gheslacht heel veel leegher was dan sy: soo nam hy alleen tot voedtsel zijner liefde / t'ghene hy eerlijck van haer mocht ghenieten/dat was / haer te sien: waerom hy haer naevolghde over al / daert hem gheoorloft conde worden te comē/ waer toe hem grootlijckx zijn schoonheyt te hulp quam: want hy vercleedt comende onder de jonghe Dochteren/wert lichtlijck gerekent/ oock een van hen gheselschap te wesen: maer ter wijlen den ellendighen Jonghman anderen bedroogh/ en meest hem selven / gheschiedet/ dat hy in geselschap vā zijn alderliefste/en veel ander schoon Jongvrouwen van Athenen was gaē wandelē buyten der Stadt ter kermis/ tot d'Offerhanden van Ceres Eleusina, werdt hy met dit zijn gheselschap daer metter haesten overvallen/en ghevanghen wech ghenomen / van eenen hoop woeste felle Zeeroovers. Dese daer naer wat verre/en een deel mijlen van Athenen vertrocken wesende / waren seer vrolijck om hunnen roof/en daer mede in eenighe heymelijcke plaetse wesende/ daer sy dochtē wel te wesen versekert/ hebben sy neder sittende hun gherust / en van t'onghemack der Zee door de lange vaert / en de vermoeytheyt van desen tocht/waren heel vermoeyt/ en begaven hun tot slapen/ niet seer erghen voor besorgt/ om dat het maer en waren (so sy meenden) al jonge versaechde Maeghden. Doe heeft Hemenæus zijn Manlijck ghemoet/ en de liefde verweckt/d'oorsaeck / en ghelegen tijt waer te nemen/te verlossen zijn Vrijdster / en alle dees gheroofde jonghe Dochters: en nemende van dese Roovers gheweyr/ heeft dus slapende alle omghebracht/en vermoort/ eer datter een wacker is ghewor den. Doe hy nu dese Jongvrouwen verlost / en weder hadde ghebracht in een wel versekerde plaetse/ hy keerde weder in de Stadt / belovende die van Athenen/ hun verloren Dochteren weder te leveren/so verre / oft indien sy hem willen doen hebben / oft gheven tot een Huysvrouwe een onder hen allen / die hy eenighlijcken hertlijc beminde: het welck hem gheern bewillight wiert: want yeder docht/ dat hyse wel hadde verdient. Aldus dan vercreegh Hymenæus de jonge schoon Jongvrouwe/die hy seer ghewenscht hadde en begeert: nae de feestlijcke en vrolijcke Bruylofte / leefde hy met haer al zijn leven met goeden voorspoet / en gheluck: ter oorsaken van dat door desen dees Maegden waren verlost/en dat zijn so seer begheert Houwlijck gheluckigen uytgang hadde / hebbē sy in ouden tijt in den Bruyloften menichmaal zijnen naem genoemt/ en herhaelt/seggende/ of roepende / Hymenæus, Hymenæus, gelijc tot eē geluckich teeckē / en wenschende dē houwlijckendē t'geluc van Hymenæus. Dit was een wijse / en een ghemeen ghebruyck by den Grieken/ ghelijck de Romeynen in hun Bruyloften

Geschiedighe vertellinghe van Hymenæus van zijn geluckigh vryen.

loften riepen Thalassus: welcken Thalassus een cloeck Hooftman wesende/ wert toebracht een seer schoon Maegt der Sabinen/in den roof der Vrouwē/ en al brenghende riepen de Krijghsknechten/ tot Thalassus, tot Thalassus, daer sy seer welcom/ en te wijve genomen wiert/ en dit houwlijck was ooc tot den eyndt voorspoedich/ daerom wiert Thalassus in de Roomsche Bruyloften aengheroepen. Dus Hymenæus by den Griecken in den Bruyloften so veel aengheroepen wesende/ wert ghehouden te wesen den Godt der selver/ ghelijck Iuno de Goddinne daer van was/ om dat door de matichepdt/ en goedertierenheyt der locht/ de Houwlijcken gheschieden/ niet soo heel om datse de Godinne is van den rijckdom/daer veel Houwlijcken om gheschieden. Met Hymen oft Hymenæus wort oock noch ghemeent/ d'oorsaeck des Maeghdelijcken naems. Nu dit Houwlijc van Thereus en Progne, was van dese twee overste der Bruyloften niet bewilligt. D'Eumenides hebben wy int vierde Boeck uytghelept:doch in dees Bruyloft hieldē sy de Keerssen oft Toortsen/niet der blijschap/ maer des drucx: met dese Toortsen hadden de Heydenen veel te doen/ als sy niet claer en brandeden/ was het geen goet teycken: oock seghtmen dat het qualijck gaet/ daer den Droes de Keersse houdt. Den Wl was by den Heydenen oock gheacht met zijnen onlieflijcken sangh/ een voorseggher van ongeluck/ soo dat sy niet gheern hadden uytghegaen des avonts/ als zy den Wl hoorden/oft hoorden sy hem/ sy keerdē weder in. De Fabel van Thereus, Progne, en Philomela, en hun veranderinghen/ zijn ghenomen uyt geschiedenis: want Thereus wreedaerdigh wesende/ was een die alles met ghewelt socht te becomen/wort daerom ghesept den soon van den Krijgh-Godt Mars te wesen. Hy zijn snaer/ of Wijfs suster vercracht hebbende/ en verborghen houdende/ zijn Huysvrouwe meenende datse doot was/ dede niet als weenen en crijten/aentreckende swarte rouw/ oft treurcleederē/ gaf oorsaec der versieringe/datse in Swaluw was verandert. De suster Philomela, in Nachtegael verandert/ gheeft te kennen/ dat hoe de ondeucht/ oft boosheydt/meer soeckt onder te drucken de deugt/ hoe sy haer meer verheft/en haer cracht en soethept openbaerder maeckt: want dese Philomela, van Thereo de tonghe benomen/op dat zijn snoothept/ en bedreven schelmstuck verborghen bleve/ wordt sy daer vooren van den Hemel voorsien/ van een uytnemende soet en lieflijcke stem/ waer mede zy in den bloysamen lenten/ nacht en dach/ een Mensch-hert-verheughende vrolijck geschrey oft ghesangh in den wildernissen laet hooren/ en Echo tijt verdrijf geeft met haer na te bootsen: maer den schandigen Thereus, ghelijck zijn vuyl leven wel weerdich is/ verandert in een Hoppe/ oft Houpetoup/ heeft niet veel te seggē/ geneert hem met vuylen dreck/daer hy zijnen nest mede bouwt/ nae de ghemeen meeninghe/ oock nae Plinij getuygenis in sijn thiende Boec/ is desen Voghel seer onreyn en vuyl in zijn aes/ ghebruyckende daer toe des Menschen dreck/ bewijsende dat een snoode boos Mensch zijn voetsel en vermakē hebbende in alle vuyle stinckende quade wercken en sonden/ eyntlijck comt tot schanden/ en in verachtinge/by peghelijcken. Den Coningh Pandion, door zijn onvoorsichtighe gierichept/meer siende op t'Coninghrijc van Thracien/ als vlijtich te vernemen na den aert/ en t'leven van den boosen Thereus, dat hem namaels wel beroude/ en totter doot betreurde/ wijst aen/ dat een wijs Vader niet soo heel sal vernemen na den rijckdom als nae de deughden/ en goede zeden van den gheenen/ daer hy zijn Dochter mede sal gheven/en weten te vooren/heeft den Man rijckdom/ oft den rijckdom oock een Man heeft: want hier in onversichtich zijn/ brengt groote schade en verdriet by/gelijc dese Fabel leert. Voorts wijst dees versieringhe aen/ wat groot verderf door de rasende oncuysheyt ontstaet/ t'welck geen liefde en behoort te heeten/dan slechs een onstadige yverighe raserije in des Menschen

Thalassus in de Roomsche Bruyloften aen gheroepen.

Hymenæus, Godt der Bruyloften.

Leerlijck uytlegh van Thereus, Progne, en Philomela.

schen sinnen: ghelijck het met desen onrupsschen Thereus wort aenghewesen/ die stracx de gene/ die hy so heel scheen te beminnen/ de tonge afsneet/ en eyndlijck socht om te brengen/ soo dat 't gemeen Spreeckwoort (tot waerschouwinge der Vrouwlijcke jeught) altijt waerachtigh wort bevonden/ Als den wille is ghedaen/ is de liefde vergaen. Eyndlijck wort noch aengewesen den ijver en wraeckgiericheyt der Vrouwen / over d'ontrouwicheyt der overspelige wreede Mannen/ door welcker onmaticheyt dickwils oock veel verderfnis can volghen: want al heeft den aerdt der Menschen een seer behaeghlijcke soetheydt inde wrake/ die hem tot groot leet van zijnen gehaetten oft vyant geschiet/ so sal den wijsen/ oft de wijse/ in alles den eyndt bedencken/ en overlegghen / of hem daer nut oft eere by soude gheschieden. Hadde doch den Mensch so veel lijdtsaem cracht/ zijnē toorn / en zijns toorns raden en lusten te sachten/ matigen / en der reden t'onderwerpen: conde hy dese zijn beroerlijcke blint-doecken der gedachten en sinnen afrucken/ om te sulcker / als op een ander tijdt even voorsichtich te spreken/ en doen: dat waer tot allen welstant / over al wel te wenschen.

Ghemeen spreeckwoordt.

Van Boreas.

Boreas wort gheacht den soon van Astræus, en upt Thracien/ van den geslachte van den verhaelden Coning van Thracien Thereus. Desen Boreas, verlieft op Orythia, dochter vā Erichtheus, Coningh van Athenen / en dese hem geweygert / om van den wreeden Thereus afcomstigh te wesen / ontschaecktse ten lesten / soo onsen Poeet dat beschrijft. Ander meeningen laten wy varē. Boreas brocht dese zijn bruydster in Ceconia, een Stadt oft Landtschap in Thracien / en won aen haer Zethes en Calaïs: dese gecregē oft hadden purpuren oft roode wiecken / en blauw asuyrverwigh hayr. Tot hun Jaren gecomen/ trocken met het volc Minye, in't eerste Schip der Weerelt Argos, om't gulden Vlies te vercrijghen. Men macht verwonderen/ dat den beyijselden couden Boreas, ooc met 't vyer der liefdē gequelt wesen/ en dat soo bevrozen harde hert ontdopen en in brant gheraken conde: want Boreas is den stuyren Noorden wint / die d'oude Griecken seyden in Thracien te woonen / en meenden dat daer een hol was in een gheberghte/ daer de winden upt quamen/ en hun over de Werelt voort verspreyden. Dit blijckt oock met dit veers ken van Homerus, in't 14. van zijn Illiaden.

Zethes en Calaïs geboren.

Gheschiedigh uytleg op Boreas.

Wt Thracy met gheblas quam Noorden windt, en Westen.

En Horatius in zijn vierde Boeck der Carmina:

De Thraci winden, als ghesellen.
Des Lentens, vleyende de Zee,
Sy doen de seylen dick uytswellen.

Zethes en Calaïs, warē ooc twee Winden/ te weten/ die acht dagen voor het rijsen vande Hondtsterre op staen / by den Griecken Prodromes, dat is/ voorloopers/ gesept/ hier in waren sy verandert. Doe zy van Hercules met pijlē doot geschoten waren/ na dat de gulde Vlies-reys was gedaen om datse beletteden Herculem weder in't Schip te nemen/ op de reys wesende/ doe hy zijnen lieven Hylas socht / oft was upt 't Schip gegaen/ om in't Bosch eenen stoc oft riem te houwen om te roepen/ oft om ander oorsaecken/ die voorghewent worden. Dat de Argonautes, oft de gulde Vlies halende Helden by onsen Poeet wordē geheetē 't volc Minye, oft de Minysche/ is ter saken van Minyas, den soon van Mars, oft Aloëus, soo ander segghen. Doch was Minye een Stadt in Thessalien / oft immer in Magnesia, en d'Inwoonders waren genoemt Minysche: en om dat dē meestendeel van dees Heeren / die Iason ver-

Waerom de Vlies-helden Minysche gheheeten.

verselden / waren van Thessalien / en uyt Mynie ghetogen / so werden zy met gemeenen naem gheheeten Minysche. Van Iason, en de gulden Vlies-reys / sullen wy int navolgende Boeck verhalen. Wy hebbé in Boreas niet besonders / dan dat hy by Erichtheum, Coning van Athenen wedersien was / die hem zijn dochter ontseyde / om dat hy van den boosen Therei gheslacht was / schijnende voorsichtiger als zijn voorsaet Pandion te wesen. Dit leert en vermaent den Mensch sorghvuldich wesen / om door een eerlijck leven goeden naem en gerucht na te laté / op dat hy / noch zijn nacomelingé / als onweerdich ghemeenschap met eerlijcke luyden te hebbé / niet en blijve in een langduerige schandelijcke versmadenis oft verachtinghe.

Eyndt des sesten Boecks.

Wtlegginge / en sin-ghevende verclaringe

op den Metamorphosis Publij Ovidij Nasonis, Door C.V.M.

Het sevende Boeck.

Hier hebben wy nu vast stoffe / te verhalé vã dees gulden Vlies-reys / seer stoutelijck van Iason met den zijnen bestaen / en uytghevoert. Dees vermaerde reyse heeft voortijdts den uytnemenden Dichters ghedichten heerlijcke / en rijckelijcke stoffe / en vercieringe toeghelanght: want het was in so vroegen tijt een grouljjc stuck om aen te gaé / met het eerste groot Schip in de woeste Zee / die noch den menschen onbekent was / hem te begeven / doe men weynigh oft gheen ervaren Schipper / Stuerman / jae selfs gheen Compas en vondt / door datmen noch niet en wist datter soo een verborghen cracht van een liefdighe toegenegentheyt / oft treckinge / tusschen den seylsteen en de Noordsche topsterre / oft onse veranderde Calysto, den sevensterrigen grooten Beyr / was: doch in desen onsen vernuftigen tijt / soude sulck een reys schier maer kinderwerck wesen / (Homer. Odyss. lib. 8.) bysonder by dé Hollanders / recht niewe Pheacensers: welcker Schepé oock wel vermoeden den sin van t'volc / weten waer zy henen willé / waer de Landen / Steden / stroomen en vaerden liggen / Ja bevoelen hebbende / swemmen als snelle visschen door het water / soo het immer schijnt: want by hun is geé volc schier vreemt oft uytheemsch meer gerekent: ons teghen-voetsche / zijn hun gebuer-luyden / en daeghlijcksche gesellen. Nu eer wy voeghlijck tot dees gulde Vlies-reyse comen / sullen wy moeten den Leydtsman Iason hebben / en weten wie desen cloecken aenvanger is gheweest / en hoe dit zijn begin ghenomen heeft.

Van Iason.

Daer is geweest eé soon van Iuppiter, gheheeten Æolus, Coningh van Eliden, maer niet der Winden: desen hadde twee sonen / Salmoneus, en Gretheus. Salmoneus hadde by zijn eerste Huysvrouwe / gheheeten Alcidice, een dochter / Thyrro ghenaemt. Salmoneus zijn tweede Vrouw hebbende / werdt dese dochter opgevoet by haren Oom Cretheus: Laten wy nu Thyrro opwassen by Cretheus, en ondertusschen verhalen van haer Vader Salmoneus. (De afcomst van den Helt Iasons) Desen was niet te vredé met zijn Elidischen Coninghlijcken staet / weerde oft eere: maer wert soo verwaent / dat hy by zijn Ondersaten wou hebben den naem van Godt te wesen. Hy liet maken over een deel van der stadt Eliden een brugge / oft Hemel van coper / hoogh van der aerden. Hier maecte hy op / al rijdende met zijn koetswaghen / een vreeslijck ghedonder / en hadde in zijn handt een ontsteken fackel / welcke

Den hooghmoedt, en ondergangh van Salmoneus.

als hyse na yemant schoot / most sterven/door volck dat hy daer toe hadde bestelt. Iuppiter dit sot hooveerdich nabootsen zijner Godheyt niet connende lijden/ smeet hem toornigh met eenen blixem-strael te neder / tot in den grondt der Hellen. Nu zijn Dochter Thyrro, schoon en volwassen wesende/ wertse Neptuno eens te wille/en baerde twee sonen/ Pelias, en Neleus: welcke kinderē werden van hun Moeders Stiefmoeder doen tot vondelinghen legghen / buyten in een boersche weydinghe van Koeyen / daer zy van den Herderen oft Boeren werden opghenomen en opgevoedt. Dese nu tot wat ouderdom / en volle wetenschap gecomen/en kennende dese boose Stiefmoeder/ hebbense omghebracht / alsoo sy vluchtende in Iunonis Kerck / meende los te comen. Hier nae den eenen van dees ghebroeders Neleus, twist hebbende met zijn Broeder Pelias, vertrock nae Messinen / en bouwde een stadt Pyla. Pelias trouwde in Thessalien Anaxibia, de dochter van Bias, oft (so ander meenē) Philomache, de dochter van Amphion, en hadde kinderen/ Acastus, Pelopias, Hippothoe, Pisidice, en Alcestes. Nu den Broeder van den hooveerdighen Salmoneus, Cretheus, daer wy te vooren af verhaelden / die oock dē soon was van Æolus, na dat hy hadde ghebouwt een Stadt/ genoemt Iolcos, had hy by zijn Broeders dochter / zijn Nichte / de voorverhaelde Thyrro oock kinderen/te weten/ Æson, Amythaon, en Pheretes. Na het overlijden van desen Cretheus, nam Pelias de heerschappye van zijns Ooms Stadt Iolcos. Doe ter tijt creegh hy eē Godlijck antwoordt / dat hy soude sterven door de hant van een man/afcomstigh van den bloede van Æolus. En ghelijck hy van Neptuni afcomst was/ wilde al uytroyen wat van den bloede Æoli was: waerom hy de kinderen van Cretheus al omgebracht heeft: soo datter gheen manlijcke kinderen van dat geslacht meer en waren/ dan eenen Dolomedes, den soon van Æson, die noch een kint wesende/ Pelias oock wilde doen ombrengen/ daer hy lach inde

Van de wreetheyt van Pelias.

wieghe: maer s'kints vrienden/ van s'Moeders zijde oft kennis / namen t'kindt wech in der nacht/ als of sy een dootlijck ghedragen hadden/en brochten hem buyten in de spelonck van Chiron, en gavent Chiron op te voeden. Dolomedes gecomen tot zijn verstandige Jaren/en hebbende geleert in de Schole van Chiron de heel en gheneesconst/ werdt hy ghenoemt Iason, dat so veel is ghesept/ als heel oft geneesmeester. Iason scheydende uyt dese Schole/begaf hem tot het Lant-bouwen langhs de vliet Anaurus in Thessalien. Pelias hadde van nieuws een waerschouwinge van het Gheheymnis/dat hy hem hadde te wachten van den genen/ die hy soude sien met eenen schoen aen / en den anderen voet ontschoeyt. Op den selven tijdt hadde Pelias een heerlijcke Offer-feest/ter eeren van Neptunus: daer toe noodde hy al zijn maghen en vrienden / om met hun teghenwoordicheyt zijn Offerhanden te vereeren. Iason ghenoodt of niet/ quam hem daer oock vinden: en gecomē aen den oever deser vliet Anaurus, ontmoette hy de Goddinne Iuno, verschapen in de gedaente van een oude Vrouwe/die haer geliet in noodt te zijn om daer over te comen: des had hyer medelijden mede / namse op zijn schouderen / doorgaende den grondt des waters/tot op d'ander zijde: maer onder weghe bleef zijnen eenen schoen in het gront-slijc stekende: dus track hy met eenen voet bloot na der Stadt henen. Pelias hem siende op sulcker voeghen/ vraeghde hem: Wat soudt ghy den Man doen/die sulck teken hadde/ van welcx handt ghy gewaerschout waert te moeten sterven? Iason doort inghegeven van Iuno, antwoorde hem: Ick soude hem seynden / te gaen winnē het gulde Vlies. Nu hoefde men wel te weten/wat dit gulden Vlies was / en wat oorsaeck de Griecken hadden/ dit Vlies uyt Scythia, dat nu Tartarien genoemt wort/te halen. Dit Vlies/na de versieringhe / was van den Ram/ die Phrixum bracht te Colchos, waer van int vierde Boeck is verhaelt. Ander versierden/ datter was een uytnemende

Iason hier eerst Dolomedes.

Wat het gulden Vlies was.

mende schoon jonghe Dochter Theophana, die van veel edel Heeren was ten Houwlijc versocht. Neptunus oock op haer verlieft wesende / voerdese wech in een Eylant/daer zy stracx van haer ander Vrijers ghevolcht werdt met een Schip / waerom Neptunus haer in een Schaep veranderde / hem in eenen Ram / en d'Inwoonders des Eylants oock in Schapen: welcke dees navolghers der Jonghvrouwen vast begonden te kelen/eten/en te brassen/tot dat den Zee-Godt hun alle in Wolven hadde verandert: en hy in zijn gheleende ghedaente / dede zijnen wille met zijn Schaep / van welck is gebaert en gecomen desen so vermaerden Hamel oft Ram met het gulden Vlies/die namaels een Hemel-teken is ghewordon. Doch Denijs van Mitylenen segt/ dat het was eē Man/den School-oft Tucht-meester vā Phrixus, gheheeten Aries, dat is Ram / welcken de Colchers hielen seer vast ghevangen: desen was toeghenaemt/ Van Goudt/om d'uytnementheyt zijner wetenschap / en d'oprechticheydt zijns goeden raedts. Nu dit overgeslagen/Pelias geboot Iason t'gulde Vlies te halen/daer hy hem recht aen te hebben vermat / om dat het hem met bedroch was ontnomen gheweest: ick acht van Mercurius, om Phrixum en Helles te verlossen van d'onschuldighe doot/gelijck wy int vierde Boec wat hebben aengheroert. Nu behoeven wy het schip Argo, eer wy verder mogen varen: dit was getimmert van Argus, den soon van Arestor, oft van Polybus, en Argia, en nae den Timmerman wert het Argo genoemt: doch meent Diodorus int vierde Boec / dat het om zijn lichtheyt so hiet: want Argos beteyckent licht / ras / en snel. Cicero meent/dat hierom de Griekē Argiues hieten/ om datse op schreepten. Pelias en was soo veel aen dit gulden Vlies niet gelegen/dan hoopte dat Iason met al zijnen hoop op de reyse vergaē soude/geboodt daerom Argum, de bardeuren swacklijck te vergaderen / en te vestigen met cleen nagelen / op dat het te lichter van een scheuren mocht: maer hy dede heel het tegendeel: oock wilde hy een mede-reyser wesen / om als noot waer te vermaken: Daerom was ghesept/dat dit Schip was ghebouwt nae t'bewerp en onderwijs van Pallas. Dit Schip wert ooc genaemt nae het t'samen voeghen Pegasa, nae t'woort Pegnystai, soo Strabo in zijn 9e. seght: en onsen Ovidius, in den Minnebrief van Paris, noemt Iason den Pegaser/daer hy seght:

Van het Schip Argo, van wien, en waer ghetimmert.

t'Schip Argo wort ooc Pegase gheheeten.

Iason Pegaser cloeck Medeam wel ontschaeckte,
Daer noyt Thessaly doch t'verderven om en naeckte,
Door Colchers handt oft macht.

Oudt Greec-woort van de Clocke van Dodonen.

Den Mast van dit Schip was ghemaeckt van een Eycke / uyt Iuppiters toeghewijdde Dodonebosch: welcke Eycke Pallas self hadde geteyckent/oft ghemarckt. Lycophron noemt desen Mast / clappende Exter: want dees Eycken gaven antwoorde den volcke. Daer was een koper/ oft een Clocke/ die altijdt van selfs clonck/en ghelupt gaf/ datter een oudt Spreeckwoordt van is/ als yemant veel snaps hadde/ datmen hem gheleeck by t'koper van Dodonen. Dit Schip oft Galeye hadde weersijds dertich riemen/daerom noemet Theocritus in zijnen Hylas, Triacontazygos, dats dertigh roepbanckich. Dit Schip was gemaeckt tot Pelion, een Stadt in Thessalien, was moy groot/wel toegerust/en versien van alles watter aen behoefde: En om dat de Griecken maer plochtē te varē met cleē schuytkens en scheepkens/ diese van uytgheholde Boomen maeckten/sommighe met wel t'samen gebondē schorssen/ ander met leer van Beesten op hun wijse toegemaeckt/ en met meer ander dinghen / het gerucht van dit seldsaem nieuw gebouw/ was seer groot/ en wijdt verbreyt / soo dat veel edel Heeren/en cloecke Helden der om-landen en Steden/ lustigh en verweckt werden mede op de vaert hun te begheven / om te helpen soo edel een voorneem uytvoerē/ uyt dese verkoos Iason van de uytmuntighste tot vier en vijftigh/hem mede ghereckent: hier

was de rechte bloem des Edeldoms der Griecké/ in dit geselschap/ te lang om al te noemen/ daer was den vromé Hercules, Orpheus dé constigen Sangmeester/ en dichter/ Castor, en Pollux, Peleus, en Telamon, Calaïs, en Zetes, en so voort tot t'voornoemde ghetal vol. Iason dã met zijn geselschap upt Thessalien oft van Iolcos quam / ten eersten landé in het Eylant Lemnos, daer hem de Conincginne Hipsiphyle niet alleen in haer huys/ maer bedde ontfingh/ en sy van hem twee kinderen/ namaels ghenoemt Euneus, en Deiphilus. Dit Eylandt was doe ter tijdt sonder Manvolc: want de Vrouwen haddé al wat Manlijck was omgebracht/ uytgenomen dat Hipsiphyle haren Vader hadde ghespaert: d'oorsaeck was dese/ de Vrouwen van Lemnos haddent tegen Venus jammerlijck verkerft: want sy hadden eenige Iaren langh haer Offerhanden naeghelaten te doen: waerom de Goddinne verstoort / gafse tot wraeck so vuylen stinckenden aessem/ dat hun Mans hen in sulcken verachtinge haddé / datser niet ontrent comé en wilden. Doe ter tijt haddé sy crijgh tegen die van Thracien / van waer sy dickwils gevangen Vrouwen brachten / die sy liever hadden als hen eygé: dees Lemnosche dit niet connende verdraghen/ hadden een opset/ datse op eenen nacht al hun Mannen de keel afsneden/ en met eenen oock al de Thracische ghevangen Vrouwen: vreesende oock dat hun kinderen namaels huns Vaders doot mochten wreken/ doodé de knechtkens/ sonder een te sparé. Iason voort varende / quam anckeren in eender Propontische Eylanden / daer Heere was Cyzicus, welcken hun seer beleeftlijck hebbende ontfangen/ wert onbekent van Hercules ghedoodt: van daer zijn reyse vervolgende/ quam aen de grentsen van Chio : eyndlinghe in Bithynien / in een haven des Landtschaps Bebricia, alwaer den reusigen tyran/ Coningh Amycus, boosaijt heerschende/ zijn wesen hadde / die gheen vreemdelingen luchté mocht. Hy verstoegh in vuyst-camp al die aen zijn Lant quamen. Dus den Argonauters uytgeeyscht hebbende/ een voor een tegen hem te vuyst campen/ heeft Pollux hem verslegen / met noch een deel van zijn snoode ondersaten. 't Schip Argo met zijn edel vracht-volck is t'Zeewaert in seylende gecomé aen de Syrté van Lybien. Hier eenige camp-spelen geoeffent wesende/ daer Hercules de verwinninge toegelept was: siende dese Heeren 't ghevaer datter was door d'uytstekende Syrten oft clippen/ verder te varen : nemende met cracht 't Schip upt den water / droegent den tijt van twaelf dagen door de wildernissen van Lybié/ tot dat sy elder aé de Zee quamen/ daer sy 't weder op 't water stelden. Eenige seggen/ dat het geschiede in't wederkeeren / op dé Danubie, in't opvaren tegé stroom/ en brachtent inde Adriatische Zee. Dit voorby gaende/ sy zijn gecomen by dé ellendighen voorseggher Phineus in Thracien/ daer hy Coningh van was: eenighe segghen / van Paphlagonia. Hy was den soon van Agenor, Coningh van Phoenicien, en van Cassiope : hy hadde eerst ghetrouwt Boreas dochter/ suster van Calaïs, en Zethes Harpalyce : hier by hadde hy twee sonen/ Crambis, en Parthenus, oft soo sy anders by sommighen genoemt worden. Hier na zijn eerste Vrouw verlatende/ trouwde Idæa, dochter van Dardanus, Coningh van Scythia : dese bedreef een werck van een quade Stiefmoeder: want sy t'onrecht beschuldighde dese twee sonen / datse haer hadden gewelt ghedaen / om in oneeren met haer om te gaen : het welck Phineus te licht geloovende / dedese ter doot veroordeelen: ander segghen/ dat hyse hun oogen upt dede steken / en verjaghen upt zijn Rijck. Waerom Iuppiter so toornigh werdt/ dat hy hem oock 't ghesicht dede verliesen / hem daerenboven noch straffende met eenen geduerigen hongher : want al bereyddemen en diendemen hem ter tafel veel goede spijsen/ soo en mocht hyse nochtans niet aenroeren / om dat hem van Iuppiter toe waren gesonden de Harpyen, geheeten wesende Iuppiters honden: welcke soo haest hy zijn voedtsel wilde nemé/ vielen

Lemnosche Vrouwen gestraft van Venus, dooden hun Mans, waerom.

De reyse der gulde Vliesehelden.

Vande ellendighen Coningh Phineus waerom gestraft.

De Harpyen quellen den blinden Phineum.

ken strax op zijn spijse/ somtijts heymelijck hem alles ontgrabbende / en somtijts een cleen weynigh hem latende: doch soo vuyl stinckende/ door hen aenraken/ dat het onmogelijck was in te nemen/ oft den stanck te verdraghen. Dees twee arm blinde/ en onnoosel ghebannenen / werden ontmoet vã dees voorby reysende gulde Vlieshelden/ en vraghende/ en verstaende de oorsaec van hun ellende/ en dewijl hier hun Ooms / hun Moeders broederen teghenwoordigh waren/ te weten Calais en Zethes, als verhaelt is: werdt hun stracx met groot medelijden hulp ghedaen: sy werden vry / en in't Rijck ghestelt/ en Phineus met een groot deel van zijn volck verslaghen. Dit wordt van eenighe anders vertelt/ oock in't cort van onsen Poeet / te weten / dat Phineus van den Harpyen wert verlost door Calaïs en Zethes. En dat hy in dees voorverhaelde ellendicheydt wesende/ was vertroost door een openbaringhe/ oft Godlijcke antwoorde / dat hy soude daer upt wesen verlost/ als hem Boreas sonen souden komen besoecken. Acusilas van Argos schrijft/ dat Phineus was een voorsegger: en hebbende de heymelijcheden der Goden den Menschen geopenbaert / was van Iuppiter veroordeelt tot der verhaelde straffe. Maer dat de Vlieshelden in een haven van Bithynia aencomende/ daer hy was / van hem ontfinghen seer groote / en vriendtlijcke beleefthepdt / en hun onderwees den wegh die sy nae Colchos te doen hadden/ waerom hy in belooninghe zijner weldaet verlost wiert door dese Helden/ gelijc hy upt der Const van voorweten van overlanghe hadde voorsien te gheschieden. De Helden onder hun vercoren de twee Boreassche gewiecte schutters / om met pijlen te verjagẽ dees vuyl wreede Iuppiters honden de Harpyen, van de tafel van desen armen Phineus, den welcken hun hebbende vertelt zijn ongheluck: en alsoo hy van hun susters weghen hum aengingh/ beweeght met medelijden / ginghen met hem nae zijn huys / belovende hem te helpen met al hun vermogen. De ure der maeltijt gecomen wesende/ Phineus naulijcx ter tafel geseten/ de Harpyen quamen nae hen ghewoonte vallende op de spijsen/ besmittende voorts de heel plaetse met eenen onverdraeghlijckẽ stanck. Stracx dees gebroeders oprijsende/ en clievende met hun vleugelen de locht / dwongense te vluchten upt het landt/ hen vervolgende tot den Eylanden der Strophaden/ daer syse lietẽ/ hebbende eerst seker beloften van hen/ nemmeer den oudẽ Phineum meer te quellen/ en keerden weder tot den Helden/ hun ghesellen/ gelijck Appolonius hun gheheel reyse in zijn tweede de Boec in't lange vertelt. Nu mocht men verlanghen te weten / wat dese Harpyen waren: de Harpyen, Iuppiters honden/ roof-broesen / oft Stymphalische Voghelen / waren de dochteren van Thaumas, en Electre, dochter des Oceans, en waren susters van Iris, nae Hesiodi getuygenis. Acusilas maecktse Neptuni, en der Aerden dochters: een ander segt/ dat Erasia, en Harpya, dochteren waren van Phineus, Coning van Arcadien / Thracien / Natolien / oft Paphlagonien. Dit sal over een comen met het uytleggen der Fabel: soo datter drp souden zijn gheweest/ te weten/ Iris, Aëllo, en Ocypete: sommighe stellen Celæno in plaets van Iris. Asius, en Hyginius, noemense Alope, Acheloë, en Ocypode. Homerus noemt de eene Podarge, en segt/ dat den Westen wint aen dese won de Peerden van Achilles. Sy woonden in Thracien / en hadden ooren als de Beyren / lijven als Gieren / aensichten als Maeghden/ vleughelen aen hen siden/ armen en voeten als menschen / in plaetse van handen seldsaem clauwen / en hadden wonder groote onversadighe buycken. Virgilius schrijfter van/ op desen sin:

Den ouden Phineus wert vanden Harpyen verlost.

Van den Harpyen, wie en wat sy waren.

Dees Voghels zijn ghelijck den Maeghden wel van wesen:
Doch hen vuyl balghen guls, versaed niet connen wesen.
Hen handen zijn al crom in clauwen toeghestelt.
Van hongher is altijt hen aensicht bleeck ontstelt.

Nu moeten wy omsien nae onse Pegasienen: men segt / dat den Zee-Godt Glaucus hun Schip wel drie daghen langh hiel geselschap/ terwijlen voorseggende Herculi, wat hem arbeyts/ en swarigheyts ter Weerelt over t'hooft hingh: maer dat hy spijt zijn benijders ten lesten vergodet soude worde / sulcx beloofde hy Castor en Pollux mede: hy raedde oock dese Helden/ t'eerst datse te lande souden comen / den Goden ootmoedelijc en innichlijck t'offeren/ datse door der selver gonst veel noodts en ghevaers waren door comen. Doe sy den ancker ghenett hadden in Thracien / ter plaetse daer den bouwer van Byzantium, Byzantius hadde heerschappy/ hebben sy eenen Altaer opgericht/ en geoffert/ so hen geraden was. Doe zijnse voor wint ter Zee-waert in varende/ door d'engte van Propontis, oft Byzantium, en Callipoli, eyndlijck ghehavent in Phrygia: van daer voort varende / zijn t'eynden veel ghevaer (te langh te verhalen) gecomen in Scythia, tot der Stadt Colchos, ghelegen op de Phasantrijcke vliet Phasis, welcke afcomende vande Moscovissche gebergten/ is de vermaertste/ die inde swarte Zee haer water-vloeden offert. Iason met zijn Helden hier ghecomen/ werdt van de sonen van Phrixus seer wel onthaelt/ te weten den Phrixus, die met dē gulden Vlies-Ram voortijts daer gecomē was/ en hadde t'Vlies daer Iupiter oft Mars opgeoffert. Iason is met dese sonen van Phrixus eerbiedigh gaē groeten dē Coningh van Colchos, Æetum. Sommighe segghen/ dat AEetus in den aenvangh Iasoni seer goet onthael dede/ toonende hem eē seer vrientlijck gelaet: maer doe hy begheerde te hebben het gulden vlies / van weghen den Coningh Pelias, die daer aen gherechticht seyde te wesen / en dat het hem toebehoorde / wert AEetus toornigh/ segghende/ hy soude hem daer in te wille wesen/ als hy bevochten/ verwonnen / en in het jock hadde gespannen de koper-voetsche / vyer uytblasende Stieren: en met eenen Diamanten ploegh soude saeyen de tanden van den Draeck/ die Cadmus t'ander tijdē hadde gedoot. Nu verhaelt onsē Poët genoech de liefde / en hulp Iasoni van Medea bewesen / in desen sorghlijcken strijdt. Iason wesende in noot teghen de gewapende Draeck-tander sonen/ wierper / door het ingheven van Pallas, eenen grooten steen int midden/ waer door eenen tweedracht en eenen ondergangh onder dese gebroeders is ghecomen. Om dit wat beter te verstaen Apollodorus in't Boeck der Goden / en Lysimachus in't vierde Boeck van Thebes, seggen/ dat de Draec/ daer dees tanden van waren/ was den soon van Mars en Venus. Pherecydes in't vijfde Boeck zijner geschiedenissen seght/ dat Mars en Pallas Cadmo de helft gaven van den tanden / en dat d'ander helft was bewaert voor AEetus den Coningh van Colchos: Dat oock Mars Cadmo gheboodt te saeyen als koren zijn deel tanden/ op dat de gewapende daer van voortcomende hem mochten ombrenghen/ op dat Mars soo ghewroken mocht zijn van zijns soons doodt: Maer dat Pallas Cadmum in noot siende/ raedt gaf / heymlijck eenen steen in den hoop te werpen / en eenē te treffen: Het welck ghedaen / den gheraeckten meenende dat een van zijn broeders hem soo ghequetst hadde/ vermoorde/ daer hy t'vermoeden op hadde: ander hebben dit gewroken: so dat sy onderlinghe tweedrachtigh wesende / malcander vernielden/ uytghenomen vijf/ die overbleven/ en Cadmo Thebes hielpen bouwen. Doe nu Iason, door Medeæ toover-const/ den Vlies bewarenden grooten Draeck hadde in slaep/ creegh hy t guldē Vlies vandē boom/ sonder eenige moeyte. Eenighe schrijven/ dat het Medea hem self met der handt toelanghde/ en gaf. Iason is op den selven nacht met zijn Helden / met t'Vlies/ en zijn Vrijdster Medea t'schepe ghegaen / en afghevaren. Van dit afschept uyt Colchos, wordt seer verschepden gheschreven: ghelijck oock van de streken / en weghen / die sy wederkeerende hielden / en deden: onder welcke schrijvers eenighe ghenoech te kennen gheven / beter versierders der gedichten/ dan wel bedreven Zee-lupden/

Iason comt te Colchos by den Coningh, en begheert het gulden Vlies.

Iason wint het gulden Vlies.

Iason heeft het gulden Vlies, en keert weder na Thessalia.

den/oft Landt-condige te wesen. Als Iason nae veel avonturen was gheromé in der nacht/ inde engte van Thessalien/ by Iolcos, alwaermen hem doch niet con sien van der Stadt: hebbende door bespieders/en bodé/ al verstaen watter in t'Stadt geschiet was: hoe Pelias hadde verstaé/dat al de Helden door schipbreuck ghebleven waren/ en daerom hadde ghedoot al die aen t'rijck van Thessalien gherechticht mochten wesen: AEson, Iasonis Vader/doen sterven/ met Ossen bloet te drincken: zijn broeder noch jonc zijnde ghedoot/en zijn Moeder haer selvé: heeft hierom begeert de hulpe van den eerlijckxsten Mannen vande Stadt/ en oock die van den Helden zijn gesellen/ om te wreken dees vuyle wreetheden. En alsoo sy hier over raedtslaeghden/ gaf Medea voor/ sy wilde middel vinden om de Stadt in hun gheweldt te gheven: dese maeckte toe een Beeldt/ ghelijck oft Diana waer gheweest/ en haer selvé als eé out verimpelt Wijf/ met grijs wit hayr/ en quamen aldus met eenen Drakighen waghen haer werpen inde Stadt/smorgens met het krielen oft keppen van den dagh: vermanende het toeloopende volck/ met weerdicheyt en eerbiedinge t'ontfanghen de Goddinne Diana, die uyt de Hyperborische landen was gecomen/ tot welvaert van den Coningh/ en der Stadt/ dies is sy met het Beeldt in Pelias Hof ghecomen/daer sy so veel te wege bracht/ dat de dochters van Pelias hem door zijn eyghen ghebodt ter doot brachten/ op hope dat de Goddinne hem van heel oudt soude weder jongh maken. Den Coning doot wesende/ dede Medea zijn dochters inder nacht met brandende Fackels climmen op het dack van't Paleys/ t'wijlen soude sy de Mane aenbidden in Colchossche sprace. Dit licht was het teken/daer de Vlies-helden op wachteden/ welcke nu verseker van s'Conings doot/vielé inde stadt/s'Conings wacht verslaende: maer de dochteren van Pelias, van het dack gecomen/ om hen Vader te koken/ soo Medea hen wijsghemaeckt hadde te moeten

Medea helpt Iason de stadt Iolchos winnen.

gheschieden/ merckten haest het bedrogh/ siende stracx het Coninghlijck huys vol gewapent volck. Iason dedese ghenade/wetende datse onschuldich waren van de doot huns Vaders/ dewijl sy't meenende wel doé hadden gedaen. Hy gaf Acasto, den soon van Pelias, zijns Vaders Croon en Coninghrijck/en houwlijcte dese dochters met seer groote Heeren. Andræmon troude Anphinome, Admetus Coningh van Thessalien Alcestis, den Coningh van Carien Euadne. Hier na trock Iason na Isthmos, en offerde t'schip Argo Neptuno. Hier hebbé wy int cort wat overloopen dees grouwlijcke/ en sorghlijcke vaerdt/ die binnen twee Maenden tijts (die't ghelooven wilde) was volbracht. Iason werdt nae desen opghehouden in't Hof des Conings van Corinthen Creon, daer hy so lief en weert was/dat hy tot den eyndt zijns levens met hem t'Rijck van Corinthen heerschede/ en besat. Het segghen eenighe/ dat Hercules hier nae een sterck verbont maeckte tusschen dese Vlies-helden/ malcander by te staen/ wien van hun krijgh van yemant anders waer aenghedaen/ en dat hy daer nae d'Olymp-spelen instelde. Van dit bedriegelijck ombrenghen van Pelias door Medea, zijn meer vertellinghen/dat sy zijn dochters wijs maeckte/ om vyandtschap van Iason te zijn ghevlucht/ en datse hen Vader jongh wist te maken door artsnije/ die dat lichter geloofden als den Vader: maer sy dede een voorproef met eenen ouden Ram/ die sy een jongh Lammeken maeckte/soo dat sy door sulcken schijn hen Vader keelden/en lieten hem sieden in water/met veel cruyden/ dat het lichaem heel te nieten was/ datter niet een stuck en was om te begraven. Iason onlangs te Corinthen gheweest zijnde/ trouwde Glauca, de dochter van den Coningh Creon, die ander noemé Creusa, stellende in't vergeten alle goede diensten/die hem van Medea geschiet waren. Medea rasende van spijt/ aldus verraedlijck te zijn bedroghen/ verberghende haer quaetwillicheydt/ veynsde de Bruydt te willen vereeren met een geschenck/ en

Iason handelt genadelijck met Pelias kinderen.

en sondt haer een Croon / die sy soo haest op t'hooft niet en stelde/ of t'vyer en ontstackse / en verbrande haer met haer Vader / oock Iason en al het Coninghlijcke huys: Daer nae doodde Medea al de kinderen / diese by Iason hadde. Hier van zijn noch verscheyden vertellingen/ en dat het geschiede met een stoffe/ die gevondē wort by Babylonien/ geheeten Naphtha, daer t'vyer ontrent wesende/ van selfs in vlieght. Een deel vertellingen overgesleghen/ Medea quam tot Ephesien met eenen waghen van Draken ghetrocken/ en troude daer den Sone des Coninghs Pandion, Ægeus, die alree heel oudt was/ hier hadde sy doch by eenē soon/ geheeten Medus, die sy wilde doen besitten het Rijck / en daerom socht te dooden Theseum, dē oudtsten soon van Ægeus : maer haren aenslach missende / vluchte sy in Asien/ alwaer haren soon Medus wert Coning/ en heerschte soo wijslijck / dat zijn Ondersaten nae hem wilden heeten Medische / en hun landt noemen Medien. Also nu eenige vertellingē zijn/ dat maer Iasons tweede wijf doodt bleef / en t'Paleys verbrandt/ wordt vertelt/ dat Medea hier naer haer noch versoende met Iason, en met hem noch reysde te Colchos, daer sy haer Oom Persus doode / en stelde Æetum haer Vader weder in het Rijc/ dat hy verloozen hadde door verraedt / en slof heydt van zijn naeste Heeren. Hoe Medea aen haer doodt is comen/ weetmē niet: dan eenige schrijven/ datse na haer doodt/ comende ter Hellen in de velden Elysij, troude Herculem. Ick hebbe Medeam naevolgende/ Iason schier te seer vergheten. Het zijn eenige die schrijven/ dat Iason veroudert wordende / van Medea werdt doen sieden / dat hy weder is jongh en jeughdigh geworden. Desgelijcx soude sy ghedaen hebben Iasonis Vader/ Æson, ghelijck onsen Poeet verhaelt: desghelijcx wierden van haer jongh gemaeckt de Nymphen/ de Voedsters van Bacchus, die dat aē Medea begeerde. Summa / dees versieringhen van Iason, t'gulde Vlies / en Medea, zijn soo overvloedigh / alsment al by een int langhe soude verhalen / het waer een groot Boeck op sich selven. Van Iasons doodt/ hoe die gheschiet is / en vintmen niet sekers: dan datmen over al leest/ dat hy door t'bedroch der yverige Medea soudt omcomen wesen. Nu wy dees vertellinghen wat hebben overloopen/ hoefden wel uyt al / eenigen sin oft beduydinghe te behouden. Wy moghen wat beginnen van Iason, den soon van Æson : hem worden door het verschillen der Schrijvers drye Moeders ghegheven/ te weten / Alcimeda, Polymeda, en Rhio, al welcke namen mede brenghen de beteyckeninghe van raedt: hy was by den wijsten en oprechtsten der Centauren Chiron ghevoedt/ en geleert/ alwaer hy meest leerde d'Artsnije oft gheneef-const der zielen/ gelijck een oprecht deughdlijck Mensch toecomt te doen: Om te weten de selvighe te beschermen van den vuylen en oneerlijcke wellusten: door wat matichheyt des geests datmen zijn gramschap stillen sal: door wat const men de gierichheyt van hem sal afkeeren/ s'vleesch onnut begheeren te neder werpen / en uyt zijn ghemoet ontwortelen den hooghmoedt/ als wesende het schaedlijckste gedrocht der Weerelt / en de meest quaets veroorsakende zonde van allen. Iason aldus onderwesen met Godlijcke hulp en raedt/ heeft veel grouwelijcke gedrochten/ en gevaerlijcheden overwonnen: te Colchos, de wreede/ vyer uytblasende / coper-voetige en ijser-hoornige Stieren getemt: en de ghewapende Mannen/ door den raedt van Minerva, van hem afghekeert: den grooten Draeck door Medea in slaep gebracht/ en also t'gulden Vlies gecregen. Het gulden Vlies is d'oprechte boven al gaende deught/ welcke niet en wort vercreghen / dan met te overwinnē de quade genegentheden/ en begeerten des vleesch / die in ons vyerich / en als vyer uytblasende cracht hebben/ door onsen eyghen van self hebbenden quaden aerdt/ en zijn in onse sinnen als met coperighe voeten so vast geplant en gebouwt/ datse niet te temmen en zijn / oft wy en volghen den Godlijcken raedt / welcken raedt is af-

Siet Plinium int 2. Boeck, cap. 105.

Wtlegh op op Iason, by Chiron ghevoet.

Leerlijck uytlegh van t'gulden Vlies.

is afgebeeldt met Medea: want Medos op Griecx beteeckent raet/ door desen moetmen geleert zijn / zijne gedachten te temmen / en in den toom te houden. Dan is het noodigh/ door de Godlijcke wijsheydt/ van hem af te keeren die aenvechtende gewapende Mannē/ die uyt de Draeck-tanden zijn ghewassen: te weten/ alle quade begheerten en sonden/ die uyt den hooghmoet wassen en ontstaen/ als 't groot achten zijns selfs/ en 't verachtē zijns naestē/ hoogh beroemen/ eergiericheyt/ nijdicheydt/ giericheyt/ gramschap/ en dergelijcke/ om eyndlijck geheelijck te verwinnen/ oft slaperich te maken/ den uytnemenden grooten Draeck/ den Hoochmoet/ die altijdts wakend' is / om de heele Weerelt af te keeren van der deught: want den hooghmoet is de Coninginne alles quaets/ die den toegangh/ om deuchdigh te leven/ grootlijck beleth. Daer zijn noch ander meeninghen van 't gulde Vlies natuerlijcker wijse/ dat eenighe meenen/ dat al den arbeydt by Iason, op zijn Vlies-reyse geschiet/ niet is als 't veranderen der lichamen der stoffen/ die men ghebruyckt in de Chemie/ en dat dit gulden Vlies te crijghen/ is den Philosooph-steen. Ander meenen/ Medea, en 't gulden Vlies halen/ en mede brenghen/ was eenen pergamijnen Boeck / waer in de rechte Const om gout makē in was beschreven: het waren doch Egyptische/ die doe te Colchos woondē: van dit gevoelen is Suidas gheweest. Ick ben doch nu eenige vertellinge voorby/ daer ick van behoefde te verhalen/ als te wetē/ van den ellendigen ouden Phineus, die (so geseyt is) van den Harpyen soo ghequelt was. Dit meenen eenighe was eē geschiedenis/ dat hy twee dochters hadde / d'eene Harpye, en d'ander Erasie geheeten/ de welcke door hun vuyl ongeschickt leven/ hun Vaders goet vast doorbrochten / met banckettend / en allerley stinckenden overdaet/ dē Vader stadigh quellende. Dees twee dochteren werden van de twee sonen van Boreas wech gevoert; waer uyt 't gherucht is ghelooopen / dat zy Phineum hadden verlost van den honger/ en armoede/ die hem quelde.

Gulden [V]lies op Alchemie [u]ytgheleyt.

[H]istorische [v]erclaringhe [o]p Pheneus [e]n den Harpyen.

By Phineum is te verstaē een Mensch/ die door giericheyt verblint is/ gelijck zijn kinderen / dat welcke zijn zijne ghedachten/ die oock door zijn onvoorsichticheydt verblindt worden: want een gierich Mensch heeft gheen ghedachten / dan door het overvloedich begheren des rijckdoms verblint wesende. De vuyl Harpyen, die hem de spijse benemen/ en niet en laten eten na zijn nootdruftigh behoeven / zijn de sorghvuldicheden/ angsten/ commeren/ en vreese van arm worden / jae onmatighe vuyl vreckheyt en gesparicheyt/ die hem naulijck laten yet eten oft drincken/ dan schier yet vuyls oft verworpens/ dat een ander nau aenroeren soude willen. Dese quellijcke Harpyen en worden niet verdreven / dan door de deughden van redelijckheyt en maticheyt. Het zijn eenighe/ die de Harpyen uytlegghen op de crachten der winden. Daer worden ooc by verstaē dē dieverijen: want de Harpyen waren geheeten maeghdē/ die gheen vruchten brenghen/ ghelijck ooc en doen de goederen die men qualijck vercrijght/ maer wort gheheeten vuyl ghewin / daermen niet veel nuts van heeft. Den ouden Æson, die verjeuchdight wort door het toedoen van Medea, is te verstaen/ een Mensch die van langer handt is veroudert in quade zeden/ gewoonten/ en ghebreken/ en achter aen tot kennisse gebracht/ door raedt / oft wijsmakinghe/ daer Medea by verstaen wordt: begheeft hem hersoden/ en ghesuyvert te worden/ in den ketel of het badt der redelijckheydt/ met berouw/ en beteringhe des eerlijcken en deuchdighen levens. Aengaende Medea, daer zijn verscheyden verclaringhen noch op: eerst/ de gheschiedenis belanghende/ meenen eenighe/ dat sy is gheweest een snoode oneerlijcke Vrouwe / die Vader / Moeder/ en Vaderlandt verriedt / en verliedt/ om uyt blinde liefde te volghen een vreemdelingh/ onbekent/ en eenen ondancbaren ontrouwen Iason, en datse hem tot haer liefde verweckte door toověrijē: welcke liefde en Houwelijcken also te wege gebracht/ in haer verande-

Sin-gevend uytlegh op Phineum, en den Harpyen.

Historische uytlegginge op Medea.

anderen / en tot quaden eyndt comen. Men segt oock / datse door haer Const en behendicheyt / tot haer trac oock het hert en de liefde van oude Mannē / die so groen en vrpage-sot wierdē als jonge knechten: en dit soude zijn / datse oude jongh dede worden. Sommige seggen / datse van Hecate haer Moeder de vergiften / tooveryen / en crachten der cruyden / en alderley genees-const hadde geleert. Men seght / dat sy een bloem hadde gevonden / daer sy swarte hayrē mede conde wit / en witte swart makē: datse oock een badt-water wist te maken / daer sy veel sieckten mede genas: en wist eenen dranc toe te maken / daer sy de Menschen in weynich tijts mede ghenas / en beter te passe maeckte / dan sy te vooren waren gheweest / soo datse verjeughdight geleken te wesen. En doe de plompe Menschen van dien tijt saghen / datse haer dinghen met vyer koockte in potten en ketels / sy meenden dat sy de Menschen koockte oft soodt om te verjongen. Nu om tot eenigen sin oft leerlijc uytlegh te comen / Medea is ghesept / datse was een dochter van AEetus, dē soon van de Son / en van Idya, dochter des Oceans : en Medea is te segghen / raedt. Ghelijck nu de Sonne is geleyder en beleyder van Somer en Winter; so is noodigh / door goeden raedt te beschicken het ghene noodigh is / so wel tot voedtsel / als tot onderhoudt des lichaems. Dese aendachticheyt en voorsichticheyt een yeder in zijn bysonder waernemēde / doet Idyia de Moeder wesen van Medea : want Idyia beteyckent kennis / en kennis is Moeder van raet. Iason, die beteyckenen mach Artsnije / oft gheneesmeester / comende van't woort Iásthai, hy leydt met hem Medeam, dat is / den ghenen / die zijnen gheest oft zijn Siele wil genesen en toelangen eenige gesonde artsnije / welcke de wijsheyt is / om een eerlijck Man van goeden verstande / en met wijsheydt begaeft te wesen / en behoort geen ander dinghen alsoo in achtinge (hoe weerdigh het zy) te hebben: want die niet van hem en leght de begeerten der wellusten / die hem aengheboren zijn / nemmermeer en sal hy yet deugdelijcx te rechte connen doen / noch en sal gheen eere noch weerdicheydt verkrijghen. Daerom segtmen / dat Medea verscheurde haer Broeder / en haer kinderen / en haer lant verliet / om Iasonem te volghen. Aldus dan can den wijsen Man ghemacklijck heerschen over de Hemel-teeckenen / Sonne / Maen / en Sterren / die eenighe macht souden hebben ons deelachtigh te maken eenige onbehoorlijcke overlusten des vleeschs : als hy maer en matight de gheneghentheden / die hem souden tot eenigh oneerlijck wert aenlocken oft leyden. Daerom was Medea naeghesept / datse Maen en Sterren af dede comen / en de Vlieten der begheerlijckheden te stillen / 't welck 't ghemeen volck heel wat vreemts heeft ghedocht. Het zijn eenighe / die Medea nemen voor de locht / en behendichept / suster van Circe, dats gesept / de Nature: om dat de Const / soo veel sy vermagh / de Natuere naebootst / en hoe sy de selve naerder comt / hoe sy prijslijcker is. De Sonne is den Vader / soo wel van d'eene als d'ander / om dat sonder de Godlijcke hulpe / dat welck is de deucht / en cracht der Sielen / Godtlijck ons inghebeeldt wesende / men ter Werelt niet goets can uptrichten : want in ons / noch in de verhaelde dinghen / is niet goets / dat wy niet en moeten toeschrijven der mildtheyt en grootdadicheyt Gods. Medea ontstack haer quaetwillighe met een smertlijcke vlamme der nijdicheydt. Daer en can oock gheen gewisser / eerlijcker / noch heyligher wrake voor een eerlijck Mensch wesen geoeffent / dan hem te bewijsen in al zijn doē oprecht / wijs / en ghematight: want so yemant hem laet vanghen in de netten / en lijmroeden der onredelijcke vleeschlijcke lusten / 't zy der giericheyt / wreetheyt / oft dergelijcke / soo heeft hy te vreesen / of den goeden raedt van hem mocht wijcken / en met den waghen / en ingespannen gheveughelde Draken / eenen verren wegh henen vlieghen. Medea doch wesende des Sonnē soons dochter / wijst aen / dat de wijsheydt ons is inghebeeldt en ghedruckt / nae de ghema-

Leerlijc uytlegh op Medea, en haer Consten.

maticħthept der locht/en de ghedaenten van haer stralen oft hitten: aengesien dat de ghestaltnis en matichepdt des lichaems/ het welc somtijts wast door de inbeeldinghe oft inlijdinghe der locht/ somtijts door opvoedinghe en onderwijsinghe/ somtijts door spijsen / somtijts door natueren/ en plaetsen der Landē daer wp woonen/groote crachten hebben/en vermogens ons bequaem te maecken/ en begaeft met wijshept. De oude Dichters hebben dusdanighe vindingen voortgebracht/ de selve versellende met soo seldtsaem gheschiedenissen/ als wp ten deele van Medea hebben ghehoort/om ons voort te stouwen/ dat wp ghewapent met een ghematichthept des gheests / souden een loflijck / eerlijck en deuchdigh leven lepden. Wp hebben in dees tooverije van Medea, Hecate, die geoffert/ en aengheroepen wordt van Medea, daerom sal wel voegħen van haer te verhalen.

Van Hecate.

D'Ouders van Hecate worden verscheydelijck genoemt:d'een seght/ datse is eē dochter der nacht:d'ander/ van Iuppiter en Asterie. Orpheus in zijn gulde Vlies-repse meent/datse geborē is van den Tartarus , en beschrijftse gaende met den Eumenides tot eenighe Offerhanden/segghende:

Met hen is comen oock Hecate veel ghestaltigh;
Met haer dryvoudigh hooft, verscheyden van ghedaent;
Die van den Tartar swart de dochter is ghewaent.

Den selven Orpheus maectse elder de dochter van Iuppiter en Ceres : en Hesiodus,van Perses en Asteria. Apollodorus in't eerste Boeck/ ghelooft dat Hecate, Proserpina, en de Mane/ al maer eene en zijn:en te deser oorsaeck noemtse Euripides licht-brengster / oft daghbrenghster. Men segt datse hadde een grouwlijc gesichte/ en een wonder groot lichaem/jae van een halve stadie / dat zijn twee en tsestich stappen en eē half/ en dat haer voetē krunckeldē als slangen/en 't uytsien haers aensichts was ghelijck der Gorgonen / in plaets van hapr/hebbende een menichte van slanghen/slingheren/en aderen: sommighe d'een onder d'ander ghevlochten ghelijck kranssen/ en fluytende oft pijpende/ d'ander haren hals omvlichtende/ ander hinghen haer tot den schouderen af. Sp was oock ghenoemt Brimo , nae een woordt beteyckenende/ groot gherucht/oft ghelupdt / om dat doe sp ter Jaght was / Apollo haer vervolghde om verkrachten / sp maecte groot gheraes en getier tegen hem: oft(soo ander segghen)teghen Mercurius. Men hielse voor Coninginne der Hellen / en heerschappije te hebbē over de dooden. Sp hadde een deel Honden haer achter aen loopende. Eenige segghen / datse 't hooft bewonden hadde met kranssen van Eycken loof / en groote slanghen. Tibullus in't eerste zijner Elegien/ spreeckt van een Tooveresse/die soo ervaren was/ datse con betooveren de Honden van Hecate : want sp hadde altijdt eenen steert van rasende Honden achter haer. Men noemdese oock Hondt-slaghster / oft Hondt-eetster / om datmen haer Honden offerde. Men dede haer Offerhanden op den drpwegen/ waerom sp drpweeghsche hiet / als woonende in den drpwegh / om dat de Mane/ Diāna, en Hecate, maer eene en zijn:oft(soo ander segghen)Iuno, Diāna, en Proserpina. Ander willen datse drpghestaltigh hiet/ om dat de Mane haer vertoont alsnu met twee hoornen / en bycans ijdel/ daer nae half / en ten lesten heel vol. Ander / om datse drp hoofden heeft/ ter rechter sijden een Peerdts / ter slincker sijden een Hondts/ en 't middenst eens Menschen/ oft so ander segghen / van een wilde Sogghe / oft om datse macht heeft in Hemel/ Aerde/ en Helle. Hecate soudese heeten na Hecaton, dat hondert beteeckent/ om datse van elck koren-graen soude hondert voortbrenghen / dat haer moeste een ghetal van hondert zijn gheoffert / oft om datse de ghestorvenen dede hondert Jaren swerven / eer sp begraven waren. Men meende/datse de bewaerster was van den hups-drempels. waer uyt den naem Hecate comt.

Sp

Sy was seer ervaren in tooverije / en die de swarte Const oeffenden/ aenriepen ghemeenlijck haer / en de Mane. Men aenriepse sevenmael: daer naer dedemen haer een Offerhande / met sommige Gods-dienstitheden/ te weten / die sulckx oeffende/ most gaen ter middernacht/alleen gecleet in blauw/ hem baden in een Vliet: daer gewasschen / most op den Oever een Lam offeren/ haer aenroepen/en offeren honich: dan most hy henen gaen sonder om sien / of de Offerhande was van geen weerde: doch hoorde hy veel gerucht van Honden ghebas/en anders/ hem genoech veroorsakende daer naer om te sien: het vertoonden hem oock veel grouwlijcke ghesichten. Het zijn eenige die schrijven / dat Hecate dochter van Perses was/seer tot jagen ghenepcht/ maer doch seer wreedt: want niet connende treffen het wildt datse volghde/loste haren pijl op den eersten mensch die sy ontmoetede/ van quaethept. Sy was d'eerste die ghevonden heeft t'vergift / regael / waerom sy werdt ghehouden voor een vreeslijcke Goddinne der Hellen. Sy versocht de krachten van alle cruyden diese vont/ de selve haer gasten t'eten ghevende. Ten eerstē dede zy sterven haer Vader met vergift / nemende zijn heerschappije tot haer: stichtende een Capelle voor Diana, alwaer sy op offerde de voorby-gangers. Eyndlijc gehouwet met Æetus, hadde by hem twee dochters / Circe, en Medea, en eenen soon Ægialus. Circe geleeck haer Moeder/ vergaf haer Vader / en dede veel quaets: maer Medea was heel anders gesint: want sy was sorghvuldich om den menschen te helpen/ en van siecken te ghenesen/ hebbende van haer Moeder/en van haer suster Circe, veel genees-cruyden leeren ghebruycken. By dese Hecate wort verstaen / den reghel en de cracht der beschickinghe Gods/ welcke den sterflijcken Menschen niet bekent wesende/ is gesept dochter der Nacht/als verborghen en onsienlijck. De ghene die Iuppiter ghelooofden den Heerschapper der ghemeener Werelt te wesen / bekennende dat alles van hem voortquam/ hebben dees cracht/ die hepmelijck van den Sterren afvloept/en haer werck heeft in den lichamen hier beneden/ geheeten Hecate, dochter van Iuppiter en Asterie: maer de ghene die geschreven hebben/dat de Sonne alles hoort en siet / en de heele Werelt bestuert / hebben gheacht dat Hecate, te weten / de voorverhaelde cracht/was de dochter van Perses. Sy was gheheeten dach-brenghster / om datse afdaelt van dees eeuwigheijlichten/den Sterren. Sy is geheeten Coninginne der Hellen/ om dat alle menschen onderworpē zijn der Godlijcker beschickinge. En dees verwoede Honden diese volghen / zijn d'ellenden en benoutheden / die den Menschen door dese beschickinghe toecomen. Haer grouwlijck wesen bedupt/ de menichte der quaden en tegenspoeden / die dit stervich arm Menschelijck leven is onderworpen.

Historisch uytlegh van Hecate.

Singheven den uytlegh op Hecate.

Van Luna, oft de Mane.

OM dat oock in de tooverije van Medea, van de Mane wordt verhaelt / en om het onderschepdt te verstaen / soo veel het is van Hecate, Proserpina, en de Maen / soo vintmen dat hen verschepden Ouders u orden ghegheven: de Mane soude de dochter wesen van Hyperion, oft van eenen Coningh Pallas, gelijck Homerus seght in den Lofsangh Mercurij. Maer Hesiodus houtse dochter van Hyperion, en Thia, daer hy seght:

Hyperion en Thia in liefden t'saem ghepaert,
Teelden de Mane en t'licht dat elcken dach verclaert,
En daeghraed root gheooght, die mensch en Goder ooghen
Ontsluyt, en comtse vroech het morghen-licht vertooghen.

Waer wort upt gemeent/datse haer claerhepdt ontleent / en heeft van de claerhept der Sonnen/Phœbus geheeten wesende/ waerom sy Phœbe ghenoemt is: sy soude gheboren zijn in Delos, en daerom heeten Delia, oft Delossche.

De Maen heet Phœbe na Phoebus.

Dilia na Delos, oock Cynthia na eenen berg in Delos.

k Cyn- a na ce- bergh Delos.

Delossche. Sy schrijven haer te hebben Wagen en Peerden/ t'een wit/en t'ander swart. Maer Ovidius in sijn eerste Boeck vande gheneesinghe der liefden/ geefter haer twee witte/ seggende:

De Mane, so sy plagh, sal in den loop volheerden,
Op haren Waghen schoon, en met haer witte Peerden.

Doch Homerus in den Lofsang van de Mane / seght niet alleen / datse op den Wagen is gewent gevoert te worden: maer met een soete Poeetsche aerdicheyt verciert / datse haer kleedde met een wit kleedt/ en dedet weder upt als sy wilde:als offe na de verwe van haer cleedt/ alsnu claer waer/ en dan stracx weder doncker/ en belemmert:en segt/ dat eer sy haer cleet aentrock/ haer selven wiesch in den Ocean. Ander hebbē de Mane ghemaeckt de dochter der Locht / en haer eē dochter bygevoegt/ den dauw/ wesende die dē cruyden des velts voedede. Sy meenden in voortijden/datmen de Mane kon betooveren/ te meer dat sy sagen datse van dē aerdcloot beschaduwt ghebreckelijck was/ oft in Eclips. De Poeten hebben oock van haer bypagie verhaelt / als van Endymion, die haren loop socht te leeren / waer upt de versieringe ontstont/ dat hy by haer sliep / en hadder vijftich kinderen by: oock van Pan,en dergheljjcke versieringhen / hier onnoodigh. Laet ons liever sien/met eenige verclaringe te eyndigen. Met weynich

Uytlegginge van de Mane

woorden is te verstaen/ wat de oude Heydenen van haer hielden:sy segghen haer te wesen dochter van Hyperion, om dies wille dat die Hemelsche lichamen hier boven ons loopē met een stadige beweginge/en seer snellijckē. Hier upt is ontstaen dit woordt Hyperion, so veel ghesept als hoogh loopende. Ander gheen acht nemende op d'eyghenschap des woordts: maer meenen/ dat eenen gheheeten Hyperion, den eersten was/ die den loop der Hemelsche lichten heeft waer ghenomen/ en daerom geheeten wert Vader der Sterren/en boven al van Sonne/en Mane. Dewijle dat de Mane haer licht ontfanght van de Sonne / wordt sy dochter / en somtijts suster der Sonnen/ geheeten: oock om datse meende beyde van Hyperion afcomstich te wesen: ghelijck sy op eenen tijt is ghebozen / en van eenen almachtigen Vader voortghecomen. Sy wordt ghesept op eenen Waghen te varen / om haer snelheydt wille : en van rocken te veranderen / om haer veranderinghe wille. By haer zijn ter deser oorsaecken vergeleken/ lichtveerdige/ oft ongestadighe Menschen. De Oude hebben om den aerdt der Manen / en sulcker Menschen upt te beelden/ versiert/ dat de Mane op eenen tijt haer Moeder heeft ghebeden/ dat sy haer wilde maecken een hemde/ dat haer voegen mocht om te dragen: de welcke antwoorde/ dat en waer niet mogelijck te doen/ om datse d'een reyse rondt en vol was / dan met hoeckighe hoornen / dan wassende / dan afgaende/ en verminderende/ so dat haer hemde scheuren int wassen / en afvallen soude als sy verminderde. Sy wordt oock gheheeten Lucina , om dat de Mane half wesende / de vochtichheden toenemende/ verlicht de baringhe der Vrouwen / en den kinderen in het licht brenght. Sy hadde by Iuppiter een dochter/ geheeten Erse, dat welck op Griecx is ghesept/ den dauw / den welcken verandert in veel / oft weynigh/ na dat de Maen is vol oft ijdel/ sy heeft wonderlijck haer werck in alle gewas/ en natuerlijcke dinghen/als een heerlijck/en den Menschen een seer behoeflijck licht vanden Heere geschapen wesende. De Fabel van Hyrie, wiens soon van Phillis so bemint was/ dat hy hem alles gaf : en doe hy hem eenen Stier ontseyde/ den jongen hem van een Clip afwierp : doch in een Swaen veranderde:en de Moeder zijn doot beschreyende / in water versmolten is / wijst aen / dat men de jeught niet en moet al haeren wille doen / op datmen ten lesten daer door niet en comt in grooten rouwe / als sy te seer overwillich wordt : want alsmen den Wijngaert zijn overvloedighe rancken niet besnoeyt / krijchtmen daer af onsmaeckelijcke bitter druyven. Nu behoeven

Van themde vande Mane

De Mane wort oock Lucina geheeten.

Erse, den dauw, een dochter der Manen.

Wtlegh op Hyrie, en Phillus.

hoeven wy te comen tot Theseum, die van Medea schier met vergift soude omgebracht hebben gheweest: Op dat wy verstaen / wie hy was / en van waer hy quam / doe zijn Vader Ægeus hem werdt te kennen aen zijn sweert/ en soo seer blijde was.

Van Theseus.

Theseus was den soon van den Coningh van Athenen Ægeus, welcken Ægeus afcomstigh was van den grooten Atheniſchen Coningh Erechtheus. Ægeus werdt lustigh om weten/ hoe hy best aen geslacht comen mocht/ oft kinderen winnen / schijnende hier in te willen volgen den raedt der Goden: des reysde hy te Delphos dit vraghen aen t'Ghehepmnis van Apollo, daer hem geantwoort was / gelijck of hy gheen Vrouwe en most bekennen/ tot dat hy weder t'Athenen waer gheкeert. In't wederom reysen nae Athenen/quam hy in een stadt/Troëzena geheeten / daer woonde diese hadde ghebout Pitheus, den soon van den machtigen Coning Pelops: Met desen quam hy hem over dees antwoorde beraden/ dewijle die Ghehepmnissen dickwils twijffelige antwoorden gaven. Pitheus dit hoorende/ en zijn gemeensaemhept lievende / bracht door wijsmakinghe en anders soo veel te weghe/dat hy Ægeum by zijn dochter Ætra dede slapen: doch genoech onbewist: Ægeus bevindende dat het de dochter was van Pitheus, wiens gheselschap hy ghenoten hadde / en denckende of sy bevrucht mocht worde/ liet hy haer een sweert/ en schoenen / die hy verborgh onder eenen grooten steen/die onder so veel uptgeholdt was/ als hy behoefde/ om dit te leggen: En hy belaste haer/ so sy een knechtken hadde/ en dat het tot Manlijcken ouderdom quam/ of, soo sterck waer / dat het desen steen konde opnemen/ en nemen dat hy daer onder hadde gelaten / sy soudet hem t'huys seynden met dese teeckenen / sonder datter yemandt anders yet af weten soude.

De geboorte Thesei.

Dit ghedaen/ hy trock naer Athenen. Æthra creegh eenen schoonen soon / die sy liet noemen Theseus, nae dit legghen der teeckenen: want Tithenai, is gesept/ legghen. Ondertusschen liet Theseus Moeders vader het gerucht gaen/ dat Theseus was den soon van Neptunus: want de Troësenerš hielde desen God in grooter weerden / hem aenbiddende als beschermer van der stadt: dus was Theseus daer oock in groot aensien/ bewijsende van de eerste jaren zijner jeughet/ een sterckhept des lichaems/ een groothept des gemoets/en een natuerlijcke wijshept/ met eenen stadighen en sedigé sin. Zijn moeder eyndlijc bracht hem by den verhaelden steen/hem verhalende de waerhept zijner gheboorte/ en wie zijn vader was/en liet hem uptnemen de litteekené/ die sijn Vader tot kennisse daer hadde ghelaten / hem radende / hem te gaen vinden tot Athenen. Theseus was seer belust te volgen de cloecke stoute daden van Hercules, die zijn maeghschap was/ en hadde hé daer te Troëzena gesien/ met zijn groot Leeuwen-hupt om't lijf. Hy hoorde geern van zijn daden vertellen/ daer hy 'snachts oock afdroomde. Alsoo hy nu reysen soude naer Athenen / wert hem gheraden / al de Zee zijn reys te doen/ om dat te Lande den wegh heel was onveyl / om de wille van de vreeslijcke felle straetscheynders/die daer waren/ seer sterc/snel/en stout wesende. Desen wegh woude Theseus heel geern doen/ het wele zijn Beste-vader noch Moeder hem niet conden ontraden: want hy wouw hem daer tegen dat geboefte beproevé/ t'welk een oorsaeck was/ dat door hem den weg gesuyvert wert van den quaetdoenders / hun gerechtlijck doende lijden / t'geen sy ander ten onrecht hadden ghedaen. Den eersten Roover die hy ombrocht / was in't Landtschap der stadt Epidauren: desen droegh ghemeenlijck een knodse van Coper/waerom hy geheeten was Corynetes, dat is knodse-dragher. Dees knodse droegh Theseus mede / en wilde se altijdt draghen / ghelijck Hercules zijn Leew-hupdt / tot een teecken van zijn eerste proef-stuck zijner vromichepdt. Hier naer versloegh hy noch eenen in de enghte van Peloponnesen/ die Polypemon hiet/ oft Pityocamptes,

Theseus suyvert de weghen van den straetschenders moorders.

om dat hy de Pijnboomen boogh / en den Menschen daer aen bindende / van een verscheurde : met noch een deel ander straet-roovers/en moorders: oock een gedrocht/ dat in Attica veel quaets dede. Eyndlijck in Athenen comende/ vondt hy de Stadt in beroerte/ door tweedrachten/ besonder het Coninghlijcke huys van Ægeus, om dat Medea ghebannen uyt Corinthen/ was ghecomen haer vertreck nemen binnen Athenen/ en hiel haer by Ægeum : welcken (alree oudt wesende) sy hadde belooft kinderen te doen hebben/ door de cracht van eenige dranckẽ der Artsnije. Maer sy hebbende den snof wech van Thesei comst/ en den goeden Ægeus niet wetende wie het was / naebedenckich wesende/en hem niet betrouwende : heeft Medea soo veel te weghe ghebracht/dat hem Ægeus te gast soude nooden / alsoo men een reysende vreemdlingh pleeght / en dat hy hem aen tafel vergheven soude / en hier toe hadde sy eenen kop toegemaeckt. Theseus ghenoodt wesende/wilde niet naelaten te comen tot de maeltijdt/sonder doch te seggen wie hy was: maer wilde Ægeo oorsake en stoffe gheven / om hem te kennen. Als men de spijse ter tafel hadde gedient/ trock Theseus zijn sweert uyt der schepde / als of hy daer mede hadde willen snijden : en toondet met eenen Ægeo, die dit sweerdt stracx werdt te kennen/ en smeet met eenen den kop om verre met het verghift/ dat om hem bereydt was / om hem te gheven. Doe hy hem met ondervraghen en ondersoeckinghe genoech kende : stondt hy in openbaer vergaderinghe toe / en beleedt hem zijn soon/erfghenaem / en naecomer in't Coninghrijck te wesen. Hier nae hadde Theseus krijgh/ strijdt / en overwinninge teghen Pallas, den Soon van Pandion, wiens aenghenomen soon oock was Ægeus : Desen Pallas, hadde vastlijck gehoopt de Croon van Athenen te hebben nae de doot Ægei : Daer nae gingh hy bevechten den fellen Stier van Marathon, die veel quaedts dede in het Landtschap Tetrapolis: en hem levende gevangen hebbende / bracht hem in de Stadt / dat hem yeder mocht sien: daer naer offerde hy hem den Apollo van Delphos, oft de Diana van Marathon. Doe hy nu veel kloecke stucken hadde gedaen/ en veel avonturen overcomen: Mocht die groote vreucht in Athenen geschieden / daer onsen Poeet van schrijft/ en zijnen lof gesongẽ worden/ghelijck men gemeenlijck dede ter eeren sulcke Helden / die soo veel goets tot het gemeen beste deden. Hier volgt nu/in de beschrijvinghe van onsen Poeet / den krijgh van Minos teghen die van Athenen : Dan ick acht dat hy schrijft / als versierende : Want doe Theseus tot Athenen was gecomẽ/was den krijgh al geschiet/ en den vrede gemaeckt / dat Minos Jaerlijckx seven Dochters/en so veel Jongelingen/ neghen Jaer achter den anderen/ souden gelevert worden. En doe Theseus t'Athenen was comen/ quamẽ Minos Gesanten de derde reyse/ om den Tribuyt van het derde Jaer : Daer groot morren door ontstont tegen Ægeum, sulcx verdragh te hebben ghemaeckt / dat de Borgheren hun lieve kinderen soo moesten gemissen : Waerom hem Theseus willigh over gaf om mede te trecken : Ghelijck hier van volght in het achtste Boeck. Ick sal doch de oorsaeck van desen krijgh hier verhalen/ op datmen wat verclaringhe hebbe.

Daer was inde stadt Olympia alle vijf Jaren een groote Feest / en vergaderinghe van volck / alwaer vijfderley spelen waren gheoeffent / met worstelen/ loopen/ springhen/ worpen/ kaetsen/oft ander dergelijcke spelen:En alsoo hier veel jonge Heeren quamen/om prijs en eere te ghewinnen,/ was hier oock ghecomen Androgeos, den oudtsten soon van Minos, Coning van Creta, den welcken den prijs van het worstelen hadde vercreghen / dat een seer groote eere/en hoogh geacht was. En ghelijck sulcke verwinners dickwils van ander daerom seer wierden benijdt : So zijnder geweest jonge Edelluyden van Athenen en Megara , die hem te deser oorsaeck verradelijck oft met laegh-leggen hebben omgebracht in het Landtschap Attica : Waerom Coningh

[Left margin:] [D]ese ghe[sch]edenissen [moet]men le[sen] by Plutar[chu]m, in't [leve]n van [The]seus.

[Right margin:] Oorsaeck waerom dat Minos tegen die vã Athenen krijgh voert.

Coningh Minos, den Vader/ seer droef en toornich/ quam op die van Athenen met uytgeroepen openbaer Oorloghe wreken dē doot van zynen soon/ bedarf al 't Landt: boven dien quam over dat Landt een onvruchtbaerheydt/ dieren tijdt/ Peste/ en meer ander plagen/ dat oock de Vlieten uytdrooghden. Summa/ Minos slechtede en wierp heel in den gront de stadt Megara, en doode dē Coningh Nisus, die zijn eygen dochter Nisa, door sotte Liefde/ hem hadde in handen ghelevert: Waer van in't achste boeck sal volgen. Wy sullen nu van 't voorige behoeven te doen eenige verclaringhe. Eerst/ dat Theseus ghejouden was te wesen den soon van Neptunus, is te weten/ datmen in die tijden/ alle doorluchtige/ oft vermaerde Helden/ (daermen scheē in te sien yet meer als menschelijck/ so in crachten/ deugden/ en voorspoet in hun aenslagen/ bysonder als so ter Zee yet loflijcks upt hadden ghericht/) noemde kinderen/ oft sonen van Neptunus. Dat Ægeus den vroomen Theseum zijnen soon verloste/ en behoede voor het schadelijck vergift/ gheeft te kennen/ dat menichmael de voorsichtichheyt/ oft wijsheyt/ vyandighe quade aenslagen belet/ doet vermijden/ en nalatē veel wreede boosheden/ op dat de gerechtichept/ oft de vroomheydt niet te niet ghebracht en soude worden. Voorts Ægeus in de meeste vreucht altijdt noch beducht/ en sorghvuldig/ bewijst/ dat een wijs Man altijt moet voorsichtich wesen/ alst hem wel gaet/ en bedencken dat het naemaels hem qualic gaen mocht: Oock in tijde van vrede zijn de wijse Princen sorghvuldich hun grentsen/ en Steden te voorsien/ teghen dat hun noot van krijgh mocht overvallen. En ghelijck Ægeo in die groote vrolijckheydt gheboodtschapt werdt/ dat hem Minos zijn Rijcke wilde benemen: Soo is hier te aenmercken/ dat in dese Werelt niet gestadigs en is: Maer dat al des Menschen tijdtlijcke soeticheydt is met bitterheydt ondermenght/ dat altijdt blyschap/ en droefheydt by beurten ons tijdlijck leven comen verghselschappen; Oft nae 't spreeckwoordt/ dat Ægeus seyde/ dat de blijschap ongheſtadich wesende/ gemeenlijck eenighe droeffenisse mede brengt. Minos, doe hy hem tot den krygh tegen d'Atheners bereyde/ nam verscheyden Eylanden tot zijner hulp/ onder ander 't Goudt-drightige Syros, en 'tschoon marmorighe Paros: oock had hy 'tzijner hulp het Eylant Cythnos, het welke de boose Maeght Arne soude verraden/ en ghelevert hebben: Hebbende dese gierighe daer voor begheert een deel goudts/ waerom sy verandert is ghewordhen in een Cauwe: Welcken Voghel noch soo geern goudt siet/ dat al waer hy vindt Gouden penningen/ oft ringen/ alles steelt en wegh draegt/ soo hy can oft mach. Dit wil beteykenen/ dat een Mensch van leeghen en snooden ghemoede/ wiens Siele d'ongherechtighe gierichheydt is inghelijft oft inghedruckt/ hoe hy van ander zeden/ cleeren/ oft landen verandert/ so wil nochtans dat ingewortelde snoode ghebreck zijn plaetse behouden/ wesende door ghewoonte in naetuere verandert: Soo dat sulcken Mensch met zijn door onrecht besmeurde handen/ oock een leelijck gherucht gheerijght/ ghelijck de Cauwe swarte clauwen heeft/ en met swarte pluymen is bedeckt. Onsen Poeet beschrijft voorder de Pest/ die daer was gheweest in de Stadt/ en 't Eylandt Egina, by Creta: Daer hy/ als goet natuer-kender/ beschrijft het begin van dese plaghe. Iuno was op dat Lant/ oft op Eacum den Coning/ seer vergramt/ dat is/ dat Iuno de locht wesende was vol hittighe en onghesonde verdorventheden: Vier Maenden was den windt Zuydt/ dat de vlieten en bornen bevleckt werden: Over al saghmen niet dan Slanghen cruppen/ die met hen gift alles verdorven. De Mieren door 't bidden van Eacus in Menschen verandert/ om te vervullen 't Landt Egina, by dat eenighe meenen/ waren volcken upt d'omliggende Landen/ die Eacus hadde ontboden/ om zijn Egina te bewoonen/ soo dat het in zijn voorighe gheluckighe landt-neeringhe is ghecomen. Het zijn oock de vlijtighe Landt-bouweren te

ghelijcken

Verclaringe, waerom Theseus was gheheeten soon van Neptunus.

Wtlegginge op de Fabel van Arne, die in een Cauwe veranderde, te weten, die in den Nederlantschen text wort S[ithonis] t'o[n]recht ghenoemt.

Den text in Latijn.

Impia prodidit Arne Sithoni accepto, quod avara proposcerat auro: mutata est in avem, quae nuncquoque diligit aurum, Nigra pedes, nigris velata monedula pennis. lib. fol. 121. vers. 466.

gelijcken by de sorghvuldige Mieren: om dat sy des Somers alderley ghewas / en vruchten der Aerden / die tot nootdruft dienẽ / vergaderen / en bewaren tegen den Winter / gelijck de Mieren oock doen / die hen behoeflijckheyt so by een brengen tegen s'Winters / als op t' Veldt niet te vinden is. Het hebben oock de Menschen den Mieren te gelijcken / dat sy in den bloeysamen en vruchtbaren Somer van hun jeugt en Mansamen tijt / tegẽ den kouden grijshayrigen Winter / des arbeyts onvermogenden ouderdoms / wat hebben om by te leven. En boven dit / oock te hebben verkreghen eenen goeden naem / die in eeren eeuwigh geruchtig leve. Hier naer wordt verhaelt 't verlieven van Aurora op Cephalum, den Man van Procris, so dat wel behoefde te weten / wie en wat dese Aurora is.

Van Aurora.

Aurora de morgenston. e, is de camer-meyt en voorloopster der Sonne.

Daghsterre s voorlooper van de morgenstonde.

Van de Peerden van Aurora.

HEsiodus in zyn Goden gheslacht / seght Aurora te wesen de dochter van Hyperion en van Thia, en suster van Sonne en Mane / ghelijck wy een weynich hier vooren hebben geseyt. Ander makense dochter van Titan en van der Aerde. D'oude heetense Voorloopster / en Camer-meyt van de Sonne: gelijck de dagsterre Lucifer is den Voorlooper van Aurora, de dagerade / oft morgenroode: Want sy / te weten / Aurora verkondicht den Menschen de aenstaende comst van de Sonne. Homerus in zijn Goden Loffsangh van Venus, seght / datse roosverwige vingeren heeft / van weghen haer rootheydt / en datse haer vooren doet / sittende in een gouden gestoelte. Het versieren oock de Poëten / datse in eenen koetswaghen sittende / wort voort getrocken van vier roode Peerden / nae 't getuygnis Virgilij, int 6. Boeck der Æneidos, seggende:

Dus pratende onderlingh, ten halven Hemel-cloot
De gulden dagerade alree was opghevloghen,
Met haer vier Peerden schoon roosverwigh voortghetoghen.

Elder geeft hyer haer maer twee / doch oock roosverwich. Theocrites gheeftse in zijnen Hylas, geen roode / maer witte Peerdẽ / daer sy mede na Iuppiter reyst. Haer wort oock gegheven 't vliegende Peert Pegasus alleen / dat haer gewent soude wesen te dragen / gelijck wy voor henen hebben verhaelt. Homerus in Mercurij Loffsangh / segt / datse opstaet / stijght uyt den Ocean, alsoo wel als de Sonne / en ander Sterren / en datse van daer opclimt om hoog / om te verspreyden het licht over de Werelt / nae datse den nacht in de vloeden van der Zee Oceaen heeft overghebracht. Aurora was seer verlieft op Tithon, om zijn groote schoonheyt / en volmaeckte gestaltenis des lichaems. Desen Tithon was de Soon van den Coningh van Troyen Laomedon, en was oock den Broeder van Priamus, doch van verscheyden Moeders: Want de Moeder Priami, was Leucippe: maer de Tithons, was Strymo, oft Rhœo: En soo ander willen / een dochter van Scamander. Aurora dan op Tithon so verlieft wesende / hief / en voerde sy hem op in dẽ Hemel / en de schick-goddinnen verkregen zijn onsterflijckheyt: Maer Aurora haer vergist hebbende / door den selven middel / oft met eenen te verkrijgen zyn jeughdigh blijven / en nemmer oudt te worden / werdt hy eyndlijck soo oudt / datmen hem in doecken winden / en wiegen most als een kint / om hem te doen slapen. Al lagh doch den Man van Aurora Tithon dus van ouderdom inde wiege / so segter Virgilius af / hoe dat

Aurora, alsoose opstaet, die bedstede saffranigh
Van haren Tithon laet.

Tithon hadde by Aurora twee sonen / Memnon, en Emathiõ, van welckẽ Macedonien den naem ghekreegh: En een dochter / geheeten Iodame: Sommige seggen oock eenige Winden van Astræe Titan. Aurora, doe sy haren Man soo heel oudt / en onvermogende sagh / veranderde hem in eenen Dauw-krekel oft Stapel: Welcke hen oudt vel aflatende / en sterven niet / maer verjeugdighen en

ghen en herwassen. Dit veranderẽ soude hem gheschiedt wesen / ter oorsaeck van de droefheydt die hy leedt / om de doot van sijnẽ soon Memnon, waer van volght int 13. Boeck: want dese bootschap hoorende / hy werp zijn armen upt als om te willen vlieghen / en hem gaen sien / so dat hem doe vleugelẽ zijn gewassen / twelc Horatius in zijn 2. Gedicht-boeck vast maeckt / seggende:

Hy, die onsterflijckheyt hadde, alsoo't scheen, verworven,
En vleughels noch daer toe, int eyndt noch is ghestorven.

Ander seggen / dat hy Auroram sijn wijf badt / dat hy dees onsterflijckheydt mocht van hem leggen / naedemael dat hy om sijnen grooten ouderdom niet en con hebbẽ zijn vermaeck in de vreuchden van deser Werelt: Het welck niet moghelijck wesende hem te bewillighen / veranderde hem in eenen Stapel. Van desen Tithon soude gebouwt zijn de Coninghlijcke Stadt der Persen Susa. Aurora (so Pausanias beschrijft) was oock verlieft op Cephalus, den Soon van Æon, oft van Æolus, maer niet Coningh der winden / wesende een uytnemende schoon Man: Zijn Wijf was Procris, dochter van Erechtheus, oft van Hyphilus, Coningh van Athenen / welcke oock heel volmaeckt in schoonheydt was. Aurora dan op Cephalum verlieft / dede (also onsen Poeet voorts verhaelt) dat eyndlijck Procris scheen beweeght tot ontrouwe / daer sy den gheest / maer 't lijf niet mede con verschuldigt / oft bevleckt hebben. Sy meende haer man was wijt van haer wech / oft verloren / doe hy van Aurora ontschaeckt geweest zijnde / voor haer stont verschepen / haer aenspekende / en sy hem ontseggende / dien sy boven al begheerde. Eyndlijck nae de verbremdinghe ghebredight / gaf Procris haren Cephalo den hondt Lelapa, en den seldtsamen schicht / dinghen die zy van Diana hadde. Doe ter tijdt was Themis van haer Geheymnis verjaeght uyt Thebes, van den Thebeschen / om datse de antwoorden soo belemmert en omwonden gaf / dat zyse niet verstaen conden. Hier om verweckte Themis teghen die van Thebes eenen wonderlijcken grooten wreeden Vos / die het landt gantsch verdorf. Hier schickte Cephalis zijnen hondt na: Welken / doe hy dẽ Vos meende te vatten / werden dees twee dieren in steenen verandert. Sy was oock verlieft op den dry-vaderschen Orion, dien sy ontschaeckte / en bracht te Delos: maer door 't aenhitsen van haren broeder Apollo, sy hem onbewist self met eenen pijl in't voorhooft trefte / en doodede: Doch sy van Iuppiter vercreegh / dat hy plaetse had by den Sterren in den Hemel. Astræus won aen haer eenighe Winden: doch 't is tijdt / dat wy erghen wat merchs uyt al dees stoffe soecken te crijghen. De gebootte van Aurora, is uyt te legghen / ghelijck die van de Mane / daer te vooren van is verhaelt: Haer roode mondt / en Roose roode vingheren / beteyckenen haer roodheyt / ghelijck haer Peerden en gulden wagen doen / oock haer snelheydt bewijsen. Die van de witte Peerden segghen / en nemen geen acht op de optreckende dampen: Dan alleen op de ghedaente des lichts / oft der claerheydt. Dat Tithon Aurora trouwde / nae tseggen van eenighe / soude wesẽ geschiedenis / om dat hy troude een Vrouw die heel nae het Oste woonde / daer hy de voornoemde kinderen by hadde. Hy quam tot sulcken ouderdom / datmen hem most handelen als met een kindt: waer uyt de Fabel ontstaẽ is. Maer dat hy in Dauwkrekel oft Stapel was verandert / is te segghen / dat de Oude luyden gheemeenlijck veel praet hebben / moeylijc oft quellijck zijn / geern hunselven prijsende / den voorledẽ tijt lovende / en den tegenwoordighen verachtende / gelijck Homerus zijnen Nestor uytbeeldt / oft beschrijft. Doch overslaẽde ander uytlegghinghe / hebben merckelijck de Ouders met dese fabel willen aenwijsen / dat den Mensch lijdtsamich hem sal schicken al verdragende te verwinnen / de teghenvallende aenvechtingen / oft swaricheden deser weerelt / die alle t'samen met der doodt afghegrenst / en van hem afghesloten worden / waerom die

Aurora was oock verlieft op Orion.

Wtlegginghen van Aurora en Tithon.

om die so heel lange leven/ door de gebreken des Ouderdoms/winschen om van de pijnlijcke menichvuldige ellendicheden der Natueren te zijn verlost. De gave oft t'gheschenck van de cupssche Diana door Procris ontfangé / eerst den schicht / die geen tijts vergeefs en trefte / waer mede Cephalus het landt verdervende wreede Dier ombracht/ is de rechte daedlijcke redelijckheyt/ die over al eyndlijck verwint / en wederom met lof en eere haer selven aenbiedt diese oeffent. By den Hondt / een ghetrouw beeste wesende/ wordt verstaen de ghetrouwichheyt / die een eerbaer cuyssche Vrouwe altijdt haren Man is schuldigh : haer niet latende verwinnen van eenige genegentheden/ die zijn eere eenichsins mochten aenstooten oft quetsen. By dit verdervende Dier / wesende eenen grooten quaden oft argen Vos/is te verstaen d'onbehoorlijcke oneerlijcke liefde / altijdt wesende vol bedrogh/gelijck den Vos hebbende Wolven tanden / die de eerbaerheyt oft eere met so ongeneeslijcke raserije quetst/datter altijt het litteecken van blijft. De ijverige Procris, die soo ontstelt quam soecken / datse niet hadde willen vindé/wijst aen/dat Wijf noch Man sulcx oock niet soude volgen / om niet een dootlijcke smerte te moeten lijden door berouw / voelende den schicht der wroeghende redelijckheyt / van soo dwaeslijck hem te laten verleyden door al te licht geloove/daer de blinde ijverende liefde seer toe ghenepght is. Dat Aurora Moeder van Winden soude wesen / dat (seggen sy) is/om dat met den morgenstont eenige Winden gemeenlijck verheffen. Wy mochté oock wel in dit Boeck een eynt maken met Minos, den Coningh van Creten/ op datmen wete wie hy is gheweest/en watter meer af te vertellé is.

Leerlijck ytlegginge van Cephalus schicht en Hondt.

Van Minos.

Minos was den soon van Asterus, Coning van Creta, dat nu Candia heet:maer hy wort geheten (na de versieringhe) den soon van Iuppiter en Europa, die Iuppiter in Stiers ghedaente ontschaeckte/ alsoo elder t'zijner plaetse is verhaelt: Want alle vermaerde Coningen van oudts tijdts/hietmen Iuppiters kinderé. Na Asteri zijns Vaders doot/wilden die van Creta hem de nabesittinge des rijcx weygeren: des hy/ als listigh wesende/ om 'tvolck te vredighen/ hun wijsmaeckte / den soon te wesen van den grooten Iuppiter, twelc hy hun daedtlijck bewijsen wilde/ met een teecken / dat van der Zee soude comen: Want hy hadde Neptuno belooft te offeren/sulckx als hy hem soude van den Zee-cant toestieren. So isser van dat heenen tot hem ghekomen eenen schoonen witten Stier / waerom het volck als Godsdienstich hem gheloofden / en het Rijck onverhindert lieten besitten:Doch hiel Neptuno zijn beloft niet : Hy offerde eenen anderen Stier/ en behiel desen tot voort-teelinghe/om gheslacht van te queecken. Waerom den Godt toornigh / verstoorde zijn huys / met grouwlijcke overspelen en gedrochten/die Pasiphaë voortbracht/ als int naevolgende Boeck nu volgen sal. Minos hadde by hem een oudt vroom wijs Man / daer hy veel van hiel / gheheeten Radamanthus , den welcken hy in handen gaf te handthaven de Wetten en rechten in de Stadt/ en buyten hadde hy daer over ghestelt Talaes , die men toenaemde/van het Coper / om dat hy in Coperen platen ghesneden droegh de Wetten / die men op 'tlandt te onderhouden hadde. Minos hadde dry sonen / en twee dochteren / Androgeos, Glaucus , en Deucalion: den eersten was / daer den krijgh om viel teghen den Atheners: Welcke van Minos veel geleden hebbende door den wreeden krijgh / tsedert veel van hem t'zijner oneeren versiert / en spotlijck ghedicht hebben/ ghelijck sy daer in seer constich waren / en groote meesters : Soo dat hun Tooneelen/Speel plaetsen / en Boecken vol waren van de valsche schandalen sijns huys. Sijn dochters waren/ Phædra, en Ariadne. Men seght/ dat Minos vervolghende Dædalum tot in Sicilien/ werdt omghebracht verradelijck van des Coninghs Cocali,van Sicilien dochters/ die hem in de badtstove met heet water

Minos bedroog Neptunum, en werdt daerom gestraft.

 ter

Minos met Rhadamanthus en AEacus waren Richteren der Hellen.

ter soo verschouwden / dat hyder van starf. Minos (nae der Poeten dichten) Rhadamantus, en Æacus, waren nae hun doodt de Richteren in de Helle. Rhadamanthus hadde t'oordeelen de Sielē van Asien: Æacus, die van Europa: en Minos te slissen het verschil / dat dese twee onderlinghe hadden: en alsoo souden de Sielen bestelt werden elck in zijn plaetse. Rhadamanthus wort oock den soon van Iuppiter en Europa gheacht te wesen en was vermaert van weghen zijn seldtsaem verstandt / ghematichthept / en oprechtichept: gelijck die van Creta waren vermaert / om t'goet recht dat sy onderhielden / soo was desen dan geschickt tot een Sielrichter in de Helle / met AEacus, den soon van Iuppiter en van Ægina: welcke AEgina Iuppiter bracht in't Eylant Delos, om te heymelijcker haer gheselschap te hebben. Sy hier dan bevrucht wordende / en Iuno dit vernemende wert vergramt / en dede daer in't landt comen een Slanghe / die al de wateren bedorf / en giftigh maeckte / daer de voorverhaelde Peste van quam: so dat AEacus, sonder ondersaten zijnde / t'volc van Mieren gecreegh / die na Myrmex, dat op Griecx een Miere is / hieten Myrmidones. Nae zijn Moeder werdt oock t'landt AEgina gheheeten. Neffens dat wy corts verhaeldt hebben van den Myrmidones, zijn eenighe die segghen / dat t'Eylandt AEgina so qualijck bevolckt was / om dat het soo stadigh was afgheloopen van den Zeeroovers uyt verscheyden landen / soo dat dese Eylanders hun onthielden in holen onder d'aerde als Mieren / niet machtigh oft moedigh ghenoech zijnde om wederstandt te doen: maer datse AEacus uyt den holen bracht / leerende hun Schepen toerusten / en met krijgh hun Landt beschermen: soo dat ghesepdt wierdt / dat zijn volck van Mieren / Menschen waren gheworden. Ander segghen / dat den naem van Miere-volck hun quam / van in d'aerde te graven om vruchten te winnen. Hier van is Strabo een / segghende oock / datse woonden in clippen en holen / om cost noch moept te hebben met

Van Rhadamanthus en AEacus.

Noch gheschiedighe uytleginghe op het volck uyt den Mieren.

timmeren. Desen Coning Æacus was gehouden in zijnen tijt / een seer vroom / deuchdigh / en wijs Man / soo dat hy oock een Siel-richteer werdt bestelt te wesen. Om nu hier van bescheydt te hebben / is te weten / dat sy by den ouden Heydenen hieldē van dry Goddinnen / Parcæ genoemt / dochters van Iuppiter en Themis, dat is / de gerechtichhept / willende daer mede segghen / dat al Godts oordeelen gherechtigh zijn. Sommighe meenen / sy zijn dochters Pan, en van den donckeren Chaos, daer sy hen oock in onthouden. Oock worden sy gehouden dochteren der Nacht en Erebi, om dat Godts oordeelen den Menschen zijn verborghen: Eenighe noemense dochters der nootwendichhept / om dat Gods oordeelen nootlick moeten geschiedē over de boose / die hoe snel de straffe niet connen ontvlieden. Sy heeten by Orpheo oneyndlijck / om dat Gods gerechtige oordeelē en voorsienichept van eeuwichept tot eeuwichept geduerigh zijn en bestandich. Hier uyt schijnt / of de verstandichste Heydenen niet alle dingen der Avontuere toe en schreven: maer bekenden / dat God alles voorstende doet / oot alles nae zynen wille. De namen der schick-Goddinnē zijn / Clotho, Lachesis, en Atropos. Clotho draeght den spinrock: Lachesis spinnende / begrijpt oft bestelt de mate van s'Menschen leven: en Atropos snijt den draedt af / dat is / sy eyndicht het leven t'zijner tijdt / oft op den tijdt van Gode bestelt: Hierom worden sy van den Poeten geheeten spinsters. Nu om tot onsen voornemen / en achterghelaten verhalinghe te comen / van de Siel-richters / is in het corte aldus te verstaen en te begrijpen / dat wanneer dees Spinsters des Menschen leef-draet ten eynde hebben / dat den tijdt van sterven voorhanden is / dan wordt hy Mensch overghelevert den richters der Hellen / dat is / alsdan wort zijn voorgaende leven van zijn gedachten ondersocht / gherichtet / beschuldicht / en veronschuldicht / daer dan tusschen comt een Middelaer / van een hopigh vertroosten / alsmen 't gemoedt maer beladen vindt met ghemeen ghebreken /

Van de vooorschie Godinnen de Parcæ.

Wtlegginge van den schick-Goddinnen, en Richtters der Hellen.

breken/so datmen dan comt inde Elysij velden/ daer voor henen af is ghesproken:maer vindtmen dan zijn ghemoedt bevleckt / en heel beswaert met boose schelmstucken/en grouwlijcke zonden/ dat zijn den ghemoede veel duysent Tartaren / Phlegetons stygien / Acherons swaere rolsteenen / moeyelijcke draep-raders/ en Lever-pickende gieren.

Eyndt des sevensten Boecks.

Wtlegginge/ en sin-ghevende verclaringe

op den Metamorphosis Publij Ovidij Nasonis,

Door C.V.M.

Het achtste Boeck.

N dit achtste Boeck / hebben wy voor eerst den Coning Nisus, vā Minos beleghert wesende. Hier hoeven wy gheen vertellinghe/dan wel eenen sin / oft eenighe leeringhe uyt te ramen. Laet ons dan dese versieringhen aldus uytlegghen / te weten / dat ghelijck als Nisus binnen zijn stadt Alcathoë, van Minos zijns vyandts geweldighe heyrcracht omcinghelt / beleghert / en bestormt was: dat alsoo oock den Mensch aen zijn Siele / in dese Weereldt omronnen/ aenghevochten / en bestreden wordt van alle snoode ghebreken / ondeuchden/ en zonden. Maer hebbende in zijn hooft / oft vast in zijnen sin/de boven al gaende oprechte liefde Godts/ ghelijck Nisus op't hooft hadde t'purpuren voorschickSche crachtige hayr/ dat hem tot bescherminghe diende/ wordt dan den Mensch bewaert / en aen zijner Sielen onbeschadight:maar als hy onachtsaem wordt / oft als onwaeckende/ en dat ghelijck Scylla, zijn ghemoedt hem beghint verheffen/ stijgende op den thoren des hooghmoets/ groot vermaecken en behaghen nemende in het oorkittelende soet gheluydt van ijdel lof en eere/alsoo sy dede in't gheluydt / dat inden thoren was ghebleven van Apollons gulden Harpe: dan beghintmen grooten lust en liefde te hebben tot Minos, die men siet in grooten pracht/hem selven gheciert hebbende met eenen schoonen vederbos/ en gulden schildt / dat is / men werdt te beminnen de Weereldt/oft de vergangklijcke lusten deser Weereldt/ en met groot behagen te sien op de veder-lichte corte vreuchden / en blinckende onseker rijckdommē deser Weereldt. Den Mensch dus gevallen diep in doodtsondighen slaep/ wort berooft van dat costlijck Juweel / het purper hayr der Godtlijcke liefde/verliesende na der Siele zijn Croone/heerschappije/Rijck/en levē:dan wort Scylla zijn dochter/oft zijn gemoet/lichtveerdigh als de Leeuwercke/ somtijts om hooge vliegende/ als in een Godtlijck aendencken becommert / en valt dan weder leegh/ in de aertsche lusten en sorghvuldicheden deser Weereldt; dit heet aen Minos schip oft schips seylen hanghen/ oft onstadigh langhs de Zeegolven der onrustighe Weereldt vlieghen: want eyndlinghe comt den pickenden Arendt oft Sperwer / die t'gemoedt door wanhope en mistroostigheydt soeckt te verderven oft te verscheuren. Scylla, die haer Vaders en Vaderlants verraedster wesende/noch van Minos veracht en misprezen was/ wijst aen / dat alle booshedt en verraderije/Gode en Menschen mishaghende/ghemeenlijck gheloont worden met harde straffen / schande en verachtinghe/

Leerlijck uytlegh, geraemt op Nisus, van Minos belegert, en op de bedrieghlijcke verliefde Scylla.

Van verraders loon.

ghe / en dat een verrader niemandts vriendt en is: want daer zijn die schrijven / dat Minos, in plaetse van trouwē / oft dancken / haer dede verdrincken in de Zee / en datse met de golven ghedreven quam aen een hooft / oft hoeck aen Peloponnesus, dat Scylla gheheeten is: en dat haer lichaem daer so langhe lagh / dat het van den Zee-vogelen opgheten was. Zenodotes schrijft / datse aen't voor-casteel van Minos schip vast ghemaeckt wesende / ghesleept was / tot datse haren gheest gaf. Ander segghen / datse so wanhopich en mistrouwst was / haer siende van Minos veracht / datse haer selven van boven neder inde Zee wierp / en verdronck: datse de Goden oock veranderden in een Zee-ghedrocht / omvanghen met Honden / om haer stadigh te verscheuren. Daer zijnder doch die houden / datter twee Scyllen zijn geweest / te weten / noch eene / die niet dochter van Nisus, maer Phorcys was / daer wy in't veerthiende Boeck van te spreken hebben.

Verschey-den meenin-gen van Scyllæ doot.

Datter twee Scyllæ zijn gheweest.

Van Pasiphaë.

PAsiphaë was dochter van de Sonne en Perseïs, en Huysvrouwe van Minos, ghelijck wy in't voorgaende Boeck hebben verhaeldt / hadde Neptunus om Minos t'offeren gheschickt eenen seer schoonen witten Stier / die Minos behiel / niet voldoende zijn belofte: waerom Neptunus tot wraecke te weghe bracht / dat Pasiphaë heel op desen Stier verliefde. Dit dede de Goddinne Venus, die altijdt vergramt was op de Sonne / om datse haer overspel met Mars hadde gheopenbaerdt: en daerom dede sy aen der Sonnen kinderē te spijt / al t'leedt dat sy mochte. Dædalus om Pasiphaë in haer rasende liefde te baedt te comen / maeckte haer seer constigh een houten Koe / daer sy dan in croop / om des Stiers ghueselschap te hebben: ander segghen / een houten huysken / daer sy heymelijck met harē lieven Stier in dede nae haren wille. Het welck namaels Minos te weten comende / werdt Dædalus met zijnen soon Icaro voor eeuwich gevangen gestelt in den Dool-hof / die hy self seer uytnemende hadde ghebouwt. Laet ons nu een weynich verhalen van Dædalus, en ghedencken dan weder Pasiphaë.

Van Dædalus.

DÆdalus is een Athener gheweest / van den Coninglijcken bloede / vā het gheslacht / datmen hiet de Metionides, hy was den soon van Eupalamus, oft Euphemus, en Alcippe: oft van den Atheenschen Erechtheus, en Iphinoë: een ander seght / hem den soon van Palamaon. Hy was den alder vernuftighsten / en behendighsten Man van zijnen tijt / een vinder van veel nutte dingen / het Timmermans sinckloot / de seer behoeflijcke bijl / het lijm / en meer anders heeft hy in't gebruyck gebracht. Hy was doe ter tijt eē constigh Beeltsnijder / en Bouw-meester: want het Bouw-meesterschap had hy van Minerva gheleert. Pausanias segt / dat zijn Beelden / oft Beeldwerc / wat plompkens was / den ghesichte niet wel voldoende: doch hadden zijn wercken / men weet niet wat Godtlijcken aerdt / in't aensien. Hy was in zijn Consten seer eergierich / waerom hy doodde zijn Neefken / den soon van zijn suster Perdice, den saegh-vinder Teles oft Talus, des hy van Athenen most vluchten / en quam in Creten by Minos, daer hy om zijn Const seer welcom was / en geern gesien. Hier heeft hy voor Minos ghemaeckt eenen seldsamen Doolhof / na de gelijckenis van die in Egypten was / in de Stadt der Crocodillen / daer hy d'afbeeldinge van hadde. Van desen Dool-hof machmen lesen in Herodoto, in zijn Boeck Euterpe, wat een uytnemende constich en heerlijc werck dat het was / hoe veel omgangen / ghewelfde salen / camers / winckels / vertrecken / datter waren boven en onder der aerde: doch na het segghen van die in Candien gheweest hebben / isser niet besonders te sien van den Dool-hof die daer was / dan holen / die niet en schijnē met Const gemaect / dan om eenige mijnen / oft stoffen uyt te halē van onder der aerden. Dædalus dan was met zijnen soon in zijn eygen gebouw /

om

om oorsaeck als gehoort is/bestelt een eeuwighe gevanghnis: het welck hem verdrietende/ vercreegh eyndlijck aen Minos, te hebben in zijn vanghnis een goet deel pluymé/oft vederé/en wasch/ onder decksel yet aerdighs te maecken om s'Conings toorn te versachten / en soude daer van vleughels ghemaeckt hebbende / met zijné soon uyt dé Dool-hof zijn ghevloghen : doch Icarus in de Zee verdroncken / gelijck onsen Poeet vertelt. Nu Pasiphaë bevrucht wesende / hadde ghebaert half Mensch half Stier een kindt / Minotaurus ghe-heeten. Zezes schrijft van Minos, doe die van Creta oft Candia teghen hem op stonden/ en voor gheen Coningh aennemen wilden / dat Neptunus tot een gheluckigh teecken / hem toe seynde niet eenen witten Offer-stier/maer eenen Hooftman / gheheeten Taurus, dat is/Stier: welcken Hooftman by hem hadde een goet en schoon heyr volcx: Waer door de Cretische bevreest wesende/ Minos willigh tot hun Coningh aengenomen hebben. En desen Hooftman Taurus soude den Stier hebben geweest / daer de Coninginne Pasiphaë soo heel op verliefde / en daer sy door Dædalus hulp in een heymlijck huysken mede boeleerde. Nu om wat bescheyt te weten/van dit fel ghedrocht/ den Minotaurus, die in den Dool-hof was besloten / daer hy met Menschen vleesch en bloedt versaedt wesende/ eyndlingh van Theseo wel ghetemt wiert / soo onsen Poeet verhaelt: sullen wy behoeven eerst te doen noch breeder verclaringhen / het zy met de versieringhe self/oft met de geschiedenis/ om tot breeder verstant te comen. Wy hebben voor henen verhaelt/hoe die vã Athenen met Minos (van t'Ghaheymnis daer toe gheraden wesende) waren verdraghen: doch met swaer verbont/ oft bespreck/ datse neghen Jaer langh soude voor een Jaerlijcx tribuydt in Creta seynden seven Jongelinghen van goeden huyse/ en soo veel jonghe Maeghden. Minos in zijn Landt ghecomé wesende / stelde in een Jaerlijcksche Camp feeste / ter eeren van zijnen dooden soon Androgeos, en wie hier verwinder waer/soude te loon hebben van Minos dees jeught van Athenen. Alsoo dan Taurus een van zijn Hooftmannen / d'eerste twee Jaren de verwinninge hadde/ werden hem dees Atheenschen Jongelingen en Maeghden gegeven/die te vooren in een vanghnis laghen / daermen niet uyt en con/ en dit was dé Labyrinthus, oft Dool-hof. Taurus, welck Stier geseyt is / al was hy een Mensch/ was so wreet en beestlijck / dat hy wel half Mensch half Beeste mocht gheheeten wesen / oft schier een heel Beest/soo de Cretensers van hun eyghen Poeet ghenoemt worden. Doe hy dese jeught in zijn macht hadde / handeldese seer hart/ en hooveerdelijc/haer met arbeyt / en anders verslindende: waer uyt werdt ghesept/ dat dees Atheensche jeught was verslonden van den Minotauro. Dees Atheensche kinderen dus tot aen het derde Jaer in Creten ghesonden wesende / daer sy hun jong leven in swaer dienstbaerheydt en armoede versleten: Doe het derde Jaer verschenen was/ en dat Minos zijn tribuyt begeerde / en datmen de Borghers weder belaste/ hun ongheboude kinderen op te brenghen/ en die te stellen in avontuere van het lot/begon een seer groot morren t'ontstaen teghen den Coningh Ægeum, dat hy onder dit last niet en was/ dat hy(om zijn bastaert t'Rijcke te bestellen) gheen acht en hadde/oft sy mosten ghemissen hun Wetlijcke kinderen. Hier door wiert Theseus beweegt/ hem willigh over te geven / te trecken met daer t'lot op vallen soude. Een ander schrijft / dat die van der Stadt gheen lot en trocken om hun kinderen: maer dat Minos Jaerlijcx quam onder al den hoop uyt te nemen tot zijn ghetal die hy begeerde/en dat hy in dit derde Jaer ten eersten verkoos Theseum, met een bespreck/dat d'Atheners schepé deden/ en dat de kinderen soudé sonder stoc oft gheweer met hem over varen : En seght / dat nae Minotaurus doot den tribuyt oft schattinge ophiel. Alsoo nu d'Atheners tot tweemael hun kinderen over stierden/denckende hun nemmermeer te sien/ stelden op t'schip

Historische verclaringe wat dé Stier was, daer Pasiphaë mede overspeelde.

Historische verclaringe, hoe d'Atheēsche jeught van den Minotauro was g'eten, oft verslonden.

Theseus gheeft hem over, oft wort gecorê mede te treeken, doch gelijc d'ander, sonder geweere.

'tschip een swart seyl / in teecken van droefheyt: Doch door dat Theseus zijnen Vader genoech troostende van zijn wedercomst/en dat hy den Minotaurum verwinnen soude/gaf Ægeus den schipper mede een wit seyl: het welck / indien het gheluckte dat sijn sone vry quam / dat hy't in't wederkeeren soude opstellen:maer soo hy bleven waer/ soude 'tswart weder als voorhenen voeren. Theseus, door hulp van Minos dochter/de verliefde Ariadne, met het Dedaelsche clouwen / quam uyt den Dool-hof / hebbende den Minotaurum ghedoot/ nam met hem de jeught van Athenen en Ariadne,en keerde na Athenen/hebbende(soo eenige segghen) eerst der Cretenschen Schepen den kielen doorbroken / op datse hem niet en souden vervolgen. Maer dat minder versieringe schijnt:eenighe seggen/dat den Hooftman Taurus van Theseo op den strandt vechtende voor zijn afvaren wiert verslaghen. Doch waerschijnigher vertelt een ander / dat also Taurus twee Jaer nae den anderen den prijs hadde ghewonnen/ dat hy seer hooghmoedich was / datmen nae bedencken hadde / dat hy boeleerde met de Coninginne/en by haer een kint hadde gewonnen / terwijle dat Minos was inden Atheenschen krijgh: waerom als Theseus versocht/met hem te mogen vechten/werdet van Minos lichtlijck toegelaten. Het was een wijse in Creta,dat in de gemeen Schouw-spelē de Vrouwen oock toesagen/ so dat 's Coninghs dochter Ariadne wert heel verlieft op Theseum, hem siende so schoon/ sterck/ manlijck/en behendigh in't worstelen/ dat hyse al verwon/ die hun tot het Worstel-spel voorbaer maeckten / oft uytboden / ghelijck oock den hooghmoedigen Taurum. Des Minos selfs so verblijdde/ Tauro zijnen trots en eere benomen wesende/ dat hy Theseum los liet/en gaf hem al d'Athenische gevanghenen vry over / ontslaende ter liefde van hem de Stadt Athene van so verdrietlijcken tribuyt. Hier van wordt noch anders verteldt / te weten / dat Theseus nae Minos doodt krijgh hadde met den soon Deucalion, om Dædalus wille/dat Theseus onverwacht in Creta quam met een vlote schepen / de haven won/ hebbende Dædalum, en d'Atheensche ghevanghenen tot leytsluyden/ nam de Stadt Gnosen in/daer hy voor de poorten van het Dool-hof in eenen strijdt Deucalion met zijnen aenhangh versloegh / soo dat Ariadne zijn suster self s'Landts/ of des Rijckx saken most by der handt nemen:doe verdroegh hem Theseus met haer/ dat hy d'Atheensche ghevanghenen los hadde / en Creta met d'Athenen in goeden vrede / met bespreck/ dat de Cretische nemmeer den krijgh weder aenvanghen souden. Dus zijn van dees oude dingen veelderley vertellingen:doch om eyndighen / zijn eenighe die hier noch by voeghen / dat nae de voorverhaelde doodt van den Minotaurus, Theseus met hem nemende Ariadne, dorsaeckster van zijn verlossinghe / quam met haer in't Eylandt Naxos, anders gheheeten Dia, oock Dionysa, om den overvloedt der Wijngaerden/ die daer zijn: alwaer Theseo in droom van Baccho bevolen was/Ariadne daer te laten voor hem / so dat hy ghehoorsaem wesende/ haer slapende verliet/en is heymelijck van daer wech gevaren/ so dat haer Bacchus trouwde. Sommige segghen/dat haer Theseus te lande bracht in Cypers Zee-sieck / en op t'uyterste swaer / en alsoot grooten storm was/ waer door hy daer moest aencomen/ en gaende weder in zijn Schip om dat te helpen redden/ist tegen zijnen danck ter Zee-waert in / en henen ghevaren: maer Theseus daer wederkeerende / vondt haer begraven/ zijnde gestorven in arbeydt/ sonder baren. Theseus gaf daer een deel ghelt /datmen Jaerlijckx dienst over haer dede. Noch wort vertelt / dat Theseus met den anderen Atheensche gevangenen te Creta comende/ Minos hem verweet gheen soon van Neptunus te wesen: want (seyde hy) al wierpe ick een Juweel in de Zee / ghy soudet my niet connen weder doen hebben/ en wierp met eenen zijnen ring in den grondt der Zee/stracx Theseus nae springhende/ werdt van een deel Dolphijnen opghenomen/en ghebracht tot den

Verscheyden gevoelen vā Theseus, en den Minotaurus.

Groote oneenicheyt onder de oudebeschrijvers, van't leven en de daden van Theses.

...y Amphitrite, is te verstaen het water.

den Nereïdes, door welcker toedoen hy den ringh verkreegh / en van Amphitrite een Croone / welcke Neptunus tot gedachtenisse hier van / bestelde plaetse by den Sterren. Nu om corten / Theseus comende uyt Creten / quam te Delos, daer hy Offerhande dede in Apollons Kerck. Doe bestondt hy met zijn ghesellen te danssen eenen dans / dien de Delosche langhe tijt daer nae hebben gheoeffent: hy hiet de Kraen / en hadde veel krincken / keeren / en omkeeren / tot nabootsinge vanden Doolhoof. Doe nu Theseus begon te ghenaken Attica, was met den zijnen so vrolijck / dat hy en zijnen Schipper vergaten op 't Schip te stellen het witte seyl / waer mede sy AEgeo hadden belooft teecken te doen / alst hun wel waer ghegaen: den welcken van verre siende noch het swarte seyl / gheen hope meer hebbende zijn soon meer te sien / was so mistroostigh / dat hy sich selven van eē hooge Clippe / daer hy op was / van boven neder wierp / en doode aldus hem selven. Theseus nae zijn Vaders doot verliet zijn heerschappye / en maeckte van Athenen eenen vryen ghemeynen staet / stelde in veel goede Wetten / en maeckte op zijn ghelt eenen Stier / tot gedachtenis vanden Stier van Marathon, oft van den Hooftman Taurus. Eyndelijck nemen sijn ondanckbaer Borghers een ander Coningh / en verwierpen Theseum: des hy vertrock / comende te Scyaros, een Eylandt / daer hem Landtschappen toe quamen / en meender vrienden vindē / quam hy by Lycomedes den Coning van 't Eylant / vraghende nae zijn landen / om daer te woonen / oft (soo eenighe meenen) begheerende hulp teghen die van Athenen. Den Coningh ontfingh hem met een vriendtschijnich ghelaet / en leyde hem op een hooghe Clip / als om hem zijn landen van daer te toonen / en stack hem van boven neder / dat hy doot gevallen / en soo verradelijck omghebracht is gheworden. Nu om met vertellingē niet meer tijt door te brengen / hebben wy te sien / wat hoog verstandt en leeringe in dese dinghen omwonden / en verborghen ligghen. Ghelijc wy verhaelt hebben / Pasiphaë was de dochter der Sonnen / hier by sullen wy verstaen / des Menschen Godlijcke edel Siele: by Iuppiters soō Minos, sullē wy hier verstaen de deugtlijcke reden / waer by de Siele haer heeft te voeghen / en in Houwlijck mede te verbinden / en altijdt getrouwlijck den selven Echt t'onderhouden / haer vermijdende vā overspel / dat is / haer tot der werelt en der sinlijcker lusten te begevē / waer door sy van den wegh der oprechtighept verleyt soude wordē. Venus is dese dochter der Sonnen / onse Siele een schadighe en vyandige partije / dewijle sy / te weten / onse Siele / door haer prickelinge / oft vleeschlicke lusten / menichmael van de reden doet afkeeren / en vervreemden / haer voeghende seer dwaeslijck tot den Stier / dat is / tot een onredelijck en beestlijck leven / daer den Mensch geschepden van de reden / in vervalt / door welck vuyl overspel hy bevrucht zijnde / baerdt den Minotaurum, dat is / den Mensch werdt inwendich verduystert te volghen den Menschlijcken en vleeschlijcken wille / en te bedrijven een menichte van grove wanschapen oneerlijcke beestlijcke wercken / hebbende alle Godtlijcke en Menschlijcke Wetten in verachtinghe / soo dat hy aldus beestlijck geworden wesende / gheraeckt heel in den Dool-hof deser Werelt / daer hy soo verstrickt / bevlochten / omvangen / en met so veel cromloopende dwaelweghen der sonden omset is / dat hy ghelijck den Minotaurus ten lesten daer in vergaet / verderft / en dootlijcke straffe van Gode hem toegheschickt moet lijden / oft ten waer hem door besonder Godtlijcke ghenaede (met het Dedalische clouwen afgebeeldt) hantreyckinghe en hulpe gheschiede: Het welcke selden / jae nauw van duysenden een en ghebeurt / dat hy uyt den onbesuysden Dool-hof der inghewortelder zonden can vry comen / oft dat oude verharde schubbighe Slangh-huydt uyt ghetrecken / en comen tot de vernieuwinge van een beter vroom eerlijck leven / en rechten wandel: Ghelijck het Theseo gheluckte / die met

Leerlijck uytlegh van Pasiphaë, Minos, en den Stier, en Minotauro.

Wtleggingen op dē Doolhof van Minos.

Wtlegh van Ariadne, van Theseo verlaten, en van Baccho ghetrouwt.

met arbeydt en volherdighen strijdt/ dit boos gedrocht heeft overwonnen/ en met t'clouwē/hem van Ariadne toeghelangt/ uytcomste vonden heeft upt desen verwerden Dool-hof. Recht ooc alsoo behoeft den Mensch te bestrijden en t'overwinnen zyn eyghen onredelijcke lusten/en volghen het clouwen oft rechten draed der redelijckheydt / om upt de werre-wegen deser Weerelt op den wegh der gerechticheypt te comen/ en tot een eerlijck redelijck leven/dat een uytnemende gheluck is/daer toe te comen: want in geenē Dool-wegh der zonden/en is eenigen uytgangh/die tot eenighe soete rust des ghemoedts toelepdende/oft brengende is. Om voort te vervolghen onses Poeets vertellinghe van Ariadne, verlaten in't Eylandt Dia, en van Baccho omhelst / dit magh geschiedischer wijse genomen worden/ dat sy daer in dat Wijn-rijcke Eylandt / met den Wijn te veel drincken haer vergrijpende / droncken wesende in hardē slaep/ van Theseo wert verlaten/en dat Bacchus haer siende met zijn vrolijcke sap soo wel voorsien / haer te Wijve heeft ghenomen. Eenighe willen segghen / dat het was een Priester Bacchi, die haer tot hem genomen soude hebben. Hier is te mercken / dat een Vrouw-mensch/die haer licht van den dronck laet bevanghen / oock met eenen van de Venerische lusten licht can verwonnen worden / en daerom gaf haer Bacchus een Croone / welcke Vulcanus eertijdts om Venus hadde gemaeckt: sulcke Croone des oneerlijcken levens wordt dan een yeder openbaer / als oft Hemelsche Sterren waren: soo dat sulcke Vrouwe over al gekent/ en naeghewesen wordt / en voor oneerlijck ghehouden en gherekent. Aengaende dat Dedalus Pasiphaë behulpigh was/ in't versamen met den Hooftman Taurus, en daerom met zijn soon ghevanghen / dit ghelijckt wel gheschiedenis: Doch by dat Lucianus verhaeldt / in de T'saem-spraeck der Hemel-const / soude Dædalus haer aen den Stier gheholpen hebben aldus/ te weten / Dædalus een groot Constenaer en vernuftigh Meester wesende / hebbende verstant van den Sterren / leerde haer de kennis van dien: want hy hadde haer eerst ghethoont den Stier/ oft Taurus, een Hemel-teecken/ soo datse op desen Stier en ander Hemel-teeckens heel werdt verlieft/ om verder en verder kennis hier van te hebben. En soo wy verhaeldt hebben / dat d'Atheensche / Minos hatende/ hebben veel schanden door versieringhen toeghevoeght / mocht dit wel wesen slechs ghelijck Lucianus verhaelt: Doch wy moghen volghen t'ghemeen gevoelen/ dat Dædalus om doodtslagh by Minos ghevlucht / een medeplegher oft hulper was des overspels Pasiphaë met Tauro: en dat hy ghevanghen wesende met zijnen soon / is uytghebroken / en ghevloden van Creta nae Sicilien/ doe niemandt wel toeghelaten was / ter Zee groote Schepen te ghebruycken/ als eenighe bysonder/ en dat om den Zee-roovers wille / die dan met hun cleen Scheepkens niet veel uytrichten souden. Dus is Dædalus, en zijn soon met noch eenighe ander (die oock oorsaeck hadden te vlieden) met twee cleen scheepkens afgevaren: en om dat Dædalus hun scheepkens wel hadde versien met seylē/ wert versiert dat hy hem en zijnen soon hadde gemaect vlogelen/ dus zijn sy met grooten vlijt henē geseylt/ en oock dapper geroeyt/ om de Vlote van Minos, die hun vervolghde t'ontcomen. Dædalus is in Siciliē te lande gecomen: maer Icarus geen ervaren Stierman hebbende / op een Clip stootende/ is door schipbreuck ter Zee ghebleven/ gelijck Pausanias beschrijft.

Historische uytlegginge van Dædalus en Icarus vlieghen.

Nu behoeven wy de versieringe uyt te legghen van t'vliegen Dædali en Icari. Als mē maer acht neemt op de vermaninge / die den Vader zijnen soon doet/ gelijck men die leest in dit achtste Veranderboeck / in onses Poeets Vrpagie-const Boeck/ so can men lichtelijck bemercken / datter wat anders mede gemeent wort/ als een onderricht totter Zee-vaert/ oft soo een versiert vlieghen: maer een onderwijsinghe/ belangende dē loop van des Menschen tijdlijcke leven. Waer ons bysonder voorgehouden en gheleert wort/ hoe nut en

Sin-gevende en leerlijcke verclaringhe op Dædali en Icari vlieghen.

voor-

voorderlijck het is te houden mate/oft maetlijck in alles te zijn / en hoe schadelijck het is onmatigh te wesen:want nae de ghemeen Spreuck / De maet/ houdt staat/Onmaet vergaet:ghelijck ons met dees twee vlieghers wordt aenghewesen / dat d'een behouden / en d'ander vergaen is ghewozden. Met dit vlieghen is oock t'aenmercken/hoe dat de eergierichept/ oft begheerte der hooghe dinghen/ als sy is ghebreydelt van der reden en der wijsheydt/ niet hoogh op en climt boven haer besteck oft grentsen / meer als behoorlijck is/ oft als verdienst en weerdicheydt vereysschen. Desghelijcx alle ghenegentheden/willen/ lusten/ wercken/ wetenschappen/ en verstanden der Menschē/ so men in alles de hooghloflijcke rechte maticheydt wijslijck is treffende: soo vindtmen eenen onsorghlijcken sekeren wegh / uyt den Dool-hof deser Weereldt te vlieghen/ over de grouwlijcke soutte golven deses ellendighen levens/ leydende tot ghelucklighen eerlijcken eyndt der behoudenis/ ghelijck Dædalo gheschiede. Maer is men onmaetlijck inde verhaelde dinghen : soo valtmen met Icaro in de bitter golven der ellendicheden deser Weereldt/met onverbeterlijcke schande en laster. De onbedachte en moetwillighe Jeught wordt hier gheraeckt/en getoont/wat eynde hun vermetenheyt/hittige lustē/ en Ouders onghehoorsaemheydt/ mede brenghen/dat haer dickwils onversiens en haestigh eyghen verderf veroorsaeckt: want den Mensch in zijn onervaren jongheydt/dickwils soeckt en begheert dinghen / die hem schaedlijck en onnut zijn/climmende in zijnen gheest ontsteken tot den Hemel / onmaetlijck wijt buytē den rechtē wegh/ daer hun de vleughelen van deught en eere verderven / door dat t'selve wasch der redelijckheydt/dat sy hadden/ versmilt/en vallen alsoo in een wilde woeste Zee der boosheyt/en alle onbehoorlijcke snoode wercken. De Fabel van t'Calidonsche wilt Vercken/wijst aen/ hoe quaedt en schaedlijck het is/dat in een lant dē Godsdienst oft de Godsvruchticheydt veracht / versuymt/ en naeghelaten wordt/daer groot verderf door ontstaet / door verscheyden straffen/ die om de gemeen zonden van Gode den menschen toegesonden worden. Aengaende het voorschick-stockxken van Meleager, was niet anders/ als de quade vloecken / die Althea zijn Moeder over hem uytspoog/hem toewenschende den doot:want na dat Homerus seght / sy Plutonem en Proserpinam badt/ hem te willen doen sterven/ daer sy oock tooverije toe soude ghebruyckt hebben. Het crachts verminderen Meleagri, door t'verbranden des voorschickschē stockx/daer zijn levens tijdt in bestelt was/ is te verstaen/dat de voedige vochticheden in 's Menschē lichaem verminderen / wanneer tweedracht tusschen de hooftstoffighe deelen de selve verteert/en dat het door de cortsighe hitten comt te sterven. Hier is oock te leeren / dat den Mensch om zijn jonckheydt niet en is versekerdt/ van niet te moghen haestich sterven: maer dat hem onversiens / als Meleagrum, de doodt mach overvallen / jae oock in zijn hooghste vreucht / als hy meent dat hem niet hinderen en mach: Oock hoe de Godtlijcke straffe den misdadigen somtijden verrast / gelijck Meleagro, die zijn twee Ooms omghebracht hadde/gheschiede. Dees Fabel wijst oock/ hoe schadelijck het is/ hem van de gramschap te laten overwinnen/ghelijck Althea,die haer soon/ en haer selven ombracht: waer in oock d'onmaetlijckheyt aengewesen wort/ een groote ondeught te wesen. Van Achelous, die in ouden tijdē Water was te seggen / zijn hier niet als natuerlijcke uytlegginghen / dat de Nymphen / te weten/ de Beken/somtijts in den Somer gheen water om vloeyen hebbende/den Vlieten niet connen opbrengen hun gewoon Offerhande : Doch wort hier oock aenghewesen / dat men der Godsdienstichepdt moet ghedencken : Elder sal noch van Achelous te passe comen meer te verhalen. Perimele van Hippodamas haer Vader/ van een Clip in de Zee ghewozpen / om datse haer hadde van Achelous laten onteeren / wijst aen / dat een Maeght sorgh-

Van t'wilt Vercken van Calydon wt-legh.

Wtlegh op Meleagers doot.

Van Achelous en de Nymphen, die hem niet gheoffert en hadden, natuerlijck wtlegh.

Leerlijck wtlegh van Perimele.

sorghvuldich heeft te wesen/ niet te comen tot hoerdom / waer door sy in een Zee vol verdriet en schande can comē te vallen. Voort in Hippodamas is te mercken den yver en ernst/ die eerlijckhertighe Ouders hebben over hun Maeghdlijcke jeucht in eerē te bewaren. Aen Iupiter en Mercurius, die hun in Menschen veranderdē/ om t'ondersoecken en bevinden/ hoe de Menschen hier beneden met malcander omginghen/ en handelden in beleefthepdt/ en vriendlijcke spijsmildighe gast-vrijhepdt/ is t'aenmercken/ hoe Godt eenpaerlijck is ghenegen te sien / onder de vrome onderhouden een ongheveynsde oprechte liefde/ ghelijck een yeghelijck zijnen even of selfschen Mensch schuldigh is te bewijsen/ het welck geschiedende / hy hooghlijck beloont: maer daer teghen weder hardlijck straft / die hier in breuckigh zijn / waer van veel ghetuyghende voorbeelden verhaelt conden worden: maer wy laten het by onses Poeets verhalinghe hier blijven / te weten / by de goedertieren slechte luyden Philemon en Baucis, en die ander vrecke / die te gronde ghegaen en versoncken zijn: want dese Goden warē over al de deuren voor t'aenschijn ghesloten / en verlaten. Alleen dees twee arme oude luydē/ afgeschepdē van ander onbeleefde gierige Menschen/ herberghden/ en deeldē dese Goden hun armoede slechtelijck/ met super vyerighe liefde: welck een bewijs is/ hoe dat arme ghemeene luyden/ nederighe stroodackschе huysen bewoonende / tot den dienst der vriendlijcker beleefthept veel veerdigher bevonden worden/ dan de prachtighe rijcke in hun hooveerdighe groote ghebouwde huysen oft Palleysen. Hier wort ghestraft den vrecken quaden aerdt der Menschen / en de goedertieren mildthept gepresen: want dit sietmen ter werelt veel / dat onvermoghende tot liefde en barmhertichept offenē / zijn van grooten wille en toegenegenthept: en daer teghen de rijcke/ hebbende groot vermoghen / met cleenen wille zijn verselt. Dat Philemon en Baucis huysken in eenen costlijcken Tempel / en sy

Leerlijck uytlegh van Philemon en Baucis.

in Eyck en Linde veranderden/ na dat sy lange vreedlijck Priesterschē Godsdienst gheoffent hadden/ bewijst / dat de nederighe / goedertierighe / Godsvruchtighe verheven/ en by Gode aengenaem / met eere en onsterflijckhepdt beloont worden. Nu verhaelt onsen Poeet van eenige/ die sich in verschepden ghedaenten veranderden: eerstlijck Proteus, van welcken wy ten vollen hebben beschreven in't tweede Boeck. Nu volght den Godt-verachtenden Erisichthonius, die omhouwende Cereris Eyckenboom / met onversadighen hongher werdt ghestraft. Het zijn eenighe/ die dit aldus uytlegghen/ op geschiednissche wijse/ dat Erisichthon was een onvoorsichtigh gulsigh Mensch/ die de macht vā zijn overvloedichept/ oft t'onderhout zijns levens/ niet achtende/ te veel onmatigh gebruyckende/ te gronde wierp / en verdede: dit was d'Eycke van Ceres omwerpen: soo dat hy tot soo groote armoede quam / dat hy zijn eygen dochter Mestra, yeder om loon ghemeen maeckte: welcke voor byslapen somtijts ghecreegh verschepden beesten/ t'zy Schaep/ Osse/ Peert/ Vogel/ oft diergelijcke/ waer uyt versiert soude wesen / datse in sulcke ghedaenten haer veranderde. By desen God-verachtenden gulsen Erisichthon, is te verghelijcken den vrecken gierighen Mensch/ die gheen ander Godt/ oft Godtlijcke macht en kent/ dan het goudt en den rijckdom deser Weerelt. Cereris toeghewijden Eycken-boom houwt oft snijdt hy af: want Ceres is gesept Goddinne der overvloedichept/ de welcke van Gode is verleent tot nut/ en onderhoudinghe van elcken in't ghemeen. En den gierighen rijcken snijdt af den wegh/ en belet dat de goederē/ koren/ oft ander behoeflijck/ niet en comen tot daer sy toe verleent zijn/ door dat hy met zijn gheldt alles opcoopt/ en soo groote dierte maeckt als hy can oft mach / soo dat hy ten lesten heel onversadigh is/ door den hongher der gierichepdt/ het zy wat winninghe hy in slickt/ so en is zijn gheldt-hongerighe maghe der begheerten niet te vernoeghen oft te versaden: gelijck desen

Historische verclaringe van Erisichthonius, en sijn dochter Mestra.

Leerlijck uytlegh op Erisichthon en Mestra.

sen gheplaeghden Erisichthon, op hem seer aerdigh en constigh vā onsen Poët is voorghebeeldt. Oock ghesciedet/ dat den gierighen ten lesten zijn dochter/dat is/zijn eygen gemoedt/gantsch overgeest en ghemeen maeckt/om met alderley ongerechticheden trouwloos en schaemtloos te bevlecke. Dese Fabel van Erisichthonius raeckt oft treft oock den sorghloosen slampamper oft doorbrengher/ die in zijn jonckheydt zijn goedt onmaetlijck en onnutlijck verteert/ en ten lesten in armoede en schande comen moet. Sy leerdt oock datmen behoort voorsichtlijc huys te houden /en met Godlijcke danckbaerheyt maetlijck ghebruycken het ghene God genaedlijc verleent. Oock wortter besonder mede gheleert / dat de Godslasteraers en verachters gemeēlijc worden gestraft/t' zy aen hun persoonen/ oft goederen:gelijck dese voorbeelden en leeringen / door den ouden Poeten/den volcke overvloedig voorgewent worden.

Eyndt des achtsten Boecks.

Wtlegginge/ en sin-ghevende verclaringe op den Metamorphosis Publij Ovidij Nasonis,

Door C.V.M.

Het neghenste Boeck.

IN dit neghenste Boeck / hebben wy ten eersten de worstelinghe vā Achelous met Hercules,ter liefde vā die schoon Dianira,de dochter van den Coningh OEneus: Daerom sal hier voeghen te weten / wie desen Achelous is gheweest.

Van Achelous.

Achelous is gheweest Coningh van Etolien: Hy was den soon van den Ocean en de Nymphe Naïs, oft Tethys, nae 't ghetuyghenis van Plutarchus. Hy verdronck in der vliet Thoas, welke oorspronglijck comt van den bergh Pindus in Thessalien / die scheydet de landen Etolien en Acarnanien van malcander / en loopt door Perrhæbien, eyndlijck in de Zee / in den inham van Maliac. Desen Coningh dan hier in verdroncken/ benam desen vliet haren ouden naem / en liet haer den zijnen behouden. Nu desen Achelous was belooft te Houwlijcke de uytnemende Dianira : Van haeren Vader OEneus heeft haer oock Herculi toeghesepdt: Dus moster om ghekampt worden. Achelous veranderde hem in Slange/ in Stier / eyndlingh in een Mensch/ met een Ossen of Stiers hooft / doe hem Hercules vattende / den rechteren hoorn afwrongh / en hem verwonnen heeft. Den hoorn (seght onsen Poeet) werdt strackx ghevult met Appelen/ en alderley welriekende dinghen. Doch zijnder die willen / dat Achelous zijnen hoorn behiel/den selven aen Herculem lossende met den hoorn van Amalthea, de dochter van Hæmon, ghelijck oock onsen Poeet aenroert/ in den Seyndbrief van Dianira, seggende:

> Achelous raepte op zijnen ghebroken hooren,
> Droeflijck t'ghkneusde hooft hy schuylen gingh als vooren,
> In zijn water beslijckt.

Vanden vervloedi-en hoorns orsprong.

Desē hoorn/ die Achelous Herculi voor den zijnen gaf/ was van de Geyte/ die Rhea, oft Ops, oft Cybele, soomense noemen wil / Iuppiters Moeder / gaf den dochterē Melissi,Cretische Coning/ om met de Melck heymelijck haren

Iuppiter opte voedē: dese dochters hieten Milissa, en Amalthea. Iuppiter tot ouderdom ghecomen wesende/ plaetste dees Geyt onder den Sterren / en gaf dese zijn Voedsters voor hunnē arbeyt/ den eenen hoorn/ den welcken hy sulcken cracht by voeghde/ dat wie hem bezitten soude / al het ghene dat hy wenschte oft begeerde/ soude stracx becomen oft verwerven / al waert eten/ oft drincken. Eenighe seggen/ dat dees twee Nymphen hieten Hega, en Melice, die Iuppiter voedden met honigh / en melck van een hun Geyte / die sy seer liefden/ en dat op eenen tijt dees Geyte by ongeval aen eenē boom een van haer hoornen af brack / daer sy seer om bedroeft waren. En alsoo sy daer geenen raedt toe saghen/ en niet met den hoorn wisten te doen / verbulden sy hem met verscheyden welrieckende bloemkens en vruchten / hem rondtom hebbende becleedt met schoon groene bladeren/ quamen/ en boden hem hun voedsterkindt / den jonghen Iuppiter, dien hy wonder wel behaegde / en hiel in grooter waerden/ en wilde/ dat hy ter eeren zijn voedster de Geyte / soude zijn een teycken der overvloedicheydt / waer door hy ghenoemt wierdt/ des overvloedts/ oft des rijckdoms hoorn/ en den hoorn van Amalthea. Doch Pherecydes seght van gheenen Geyt-hoorn: maer dat de dochter des Conings van AEtolia, gheheeten Amalthea, hadde eenē Stiers hoorn/ begaeft met der verhaelde cracht en eyghenschap. Onsen Poeet comt met zijnen hooren over een met dees getuyghnis / die van Apollodoro wort aenghetrocken/ segghende/ dat den hoorn Acheloi van den Waternymphen verbuldt met welrieckende vruchten / en bloemen van verscheyden verwen / werdt toegheweydt der Goddinne Copia, dat is/ der overvloedicheydt en vruchtbaerheydt. Eenighe segghen / Hercules droegh gemeenlijck met hem waer hy ging den hoorn van Amalthea, door welckes cracht hy alles verkreegh wat hy begeerde/ alles hem gheluckende nae zijnen wensch/ t'zy hoe groote dinghen dat het waren: doch dit is versieringe/ ons verbreemdende van der gheschiedenis / die dese is: Hercules de Weerelt bewandelende/ om over al ghedachtenis te laten van zijn hooghlostijcke wercken/ met zijnen crachtighen arem vellende veel machtighe wreede Tyrannen / schadighe Roovers / en ghedrochten: soo quam hy by gheval door Beotien/ en onthiel hem daer in een rijcklijck huys van een Vrouw volcomen schoon/ en seer heerlijck/ gheheeten Amalthea: en hoewel hy over al verwinder was gheweest/ soo vondt hy hem nochtans ditmael selfs verwonnen: want haer uytnemende schoonheyt was door den ooghen zijn herte soo inghebeeldt / dat hy heel in haer liefde vlammende/ nu niet meer becommert was om eenige eere/ dan alleen om den goedē wille en gonst te vercrijghen van zijn Weerdinne/ de welcke hem door groot gherucht zijner heerlijcker daden kennende/ en nu door zijn teghenwoordicheyt ghenoech ghetuyghenis zijner deughden hebbende/ werdt sy vant t'selfde vyer gheraeckt en onsteken: soo dat sy van wille en lijf vereenight wesende / Hercules daer met lust zijnen tijdt doorbrengende / liet ondertusschen zijnen deughtsamen edelen gheest van den roest der schadigher luyheyt eten en verteeren. Dees Amalthea hadde eenen hoorn van louter goudt / waer mede sy alle costelijckheyt en uytnemende dingen cocht/ die haer vriendt mocht begheeren oft wenschen/ en gaf se hem. Doe ter tijdt hadde Hercules in zijnen dienst zijnen Neef Ioalus, den welcken seer bedroeft was/ dat zijnen Oom so heel niet doende / zijnen tijdt onnutlijck versuymde/ en soo Wijvigh gheworden was/ waerom hy by hem selven overleyde/ hoe hy hier in soude connen versien/ oft de Vrouw eenighe parte doen. So ist eens ghelucht/ dat hy met heel goede ghelegentheyt de hant leyde op desen so heel costlijckē hoorn/ en streecker sonder yemand t'adieuwen heymlijck mede henen. Eenighe dagen hier naer/ Hercules niet meer daer in huys siende zijnen Neef/ liedt hem (doch vergeefs) roepen en soecken: want hy was alree heel wijdt van daer. Amalthea oock

Nymphen sijn dochters ghefeyt, ooc beken.

Geschiedenische verclaringe op den overvloedighen hoorn.

Ioalus de Neef van Hercules, steelt den hoorn van Amalthea.

oock haren hoorn ghemissende / en niet vindende / werdt oock te weenen / suchten / en groot gherlagh te maken / sulcken rijckdom te hebben verloren. Hercules heeftse ghetroost met soete woorden / haer zijnen ghelijcken rouwe oock openbarende / en wenschende / dat de schade alleen op hem ghevallen ware: doch dewijl het so was / en mostse haer selven niet vergeefs quellen: met veel ander redenen die hy hier by voeghde / belovende haer / veel meer te doen hebben / steldese te vreden: doch weder te onvreden om zijn vertreck / aē haer oorlof begheerende / als ghedreven door zijn cloeckheldigh gemoedt / het welck Vrou Amalthea eyndlijck door stadigh aenhouden toeliet / veel droeve tranen om den lesten adieu stortende. Hercules, die wel docht / dat zijn Neef dit te spijt van zijn langhe vertoef had beschickt / dede soo veel door vraghen / en anders / dat hy hem vont / en by hem dē Amaltheeschen hoorn. Hercules in 't eerste toornigh kijvende / wert van den Neef soo bescheydlijck en wel geantwoort / dat hy zijnen toorn matigende / met den Neef over een quam; doch desen hoorn bleef in de macht van Hercules, die desen rijcdom sorghvuldig altijt by hem droegh / het zy waer hy reysde. Waer uyt versiert wiert / dat Hercules draghende over al den Amaltheæ hoorn / hadde alles wat hy begheerde. Om nu uyt te legghen de versieringhen / is te weten / dat OEneus Herculi zijn dochter beloofde / en gaf voor / dat hy de Vliet Athelaos dede vloepen / en loopen door een eenighe gote / die haer in tween versprepdende / op de rechte sijde 'slants vruchten ghemeenlijck met overstorten verdorf / des Hercules met grooter moeyten desen rechterē hoorn afbrack / en dedese met eenen hoorn haren loop doen / tot groote verbeteringhe en vruchtbaerheyt des landts Etolien. Dat onsen Poeet desen Achelous in Stier en Slanghe verandert ons uytbeelt / is / om dat sulcke groote Vlieten in hen ghe[w]elt woedende / met der vloet so een Stiers ghelupt gheven / en dat sy al swierende inden loop den Slanghen ghelijcken. Met den hoorn van Copia, oft overvloedicheyt / wil niet anders ghesept wesen / dan de cracht oft 'tvermoghen des rijckdoms / dat alles den ghelde is onderworpen: want over al wordt met den hoorn uytghebeeldt / sterckheydt oft cracht. De Fabel van Hercules, die om t'ontschaken van zijn vercreghen lieve Dianira, den oncuysschen Centaurum Nessum doorschiet / is te verstaen / dat een deuchtsaem Mensch / by Hercules gheleken wesende / wanneer hy met veel tijdt / vlijt en arbeydt / door zijn heerlijcke deuchdelijcke daden / hem selven heeft gewonnen / oft zijnen naem toegheboeght een loflijck goet gerucht van eere / by Dianira te verghelijcken / en dat hy merckt / dat onredelijcken lust tot onedel snoode daden / 't zy oncuysheyt / giericheydt / ongherechticheyt / oft derghelijcke beestelijckheden / hem de selve eere oft eerlijck gheruCht begint berooven en ontvoeren / ghelijck den beestelijcken Nessus Dianiram meende t'ontschaken: dan moet vlijt en arbeydt zijn ghedaen / den boghe zijns lichaems en ghemoedts te spannen / en te buyghen onder het rechtsnoer oft pese der redelijckheydt / om door den strael der Godtlijcke liefde die onredelijcke lusten te dooden: maer wordt den Mensch door ydel eergiericheydt aenghelockt te vallen in hooghmoedt / 'tbegin aller boosheyt / by Hercules liefde tot Iole vergheleken / so vint hy hem eyndelijck ellendigh bedroghen / dat hy niet alleen het voorleden eerlijck gherucht verliest: maer vint hem ten lesten in een vergiftich hemde der quader ghewoonten so heel omvanghen en verstrickt / dat hy comende tot bedencken en berou / gheenen raet en vindt om dit aenclevende cleet van hem te crijghen / als 'tgantsch lichaem zijner quader begeerten te verbranden en te dooden / om also wederom vry wesende te verjongen / en cracht te gecrijghen / tot een oprecht volherdich deughdelijc en eerlijck leven: en aldus verjeughdet wesende / te worden gevoert in den Hemel / met de vleughelen der aendachticheyt en opmerckinge / en daer dan te blijven in 't Goden ghezelschap / en behouden:

[Margin notes:]
Natuerlijck leerlijck uytlegh op Achelous, en den hoorn Amaltheæ.

Leerlijck uytlegh op Hercules, Dianira, Nessus, en 'tgiftich hemde.

houden: want die al hun ghemoedt en ghedachten tot Gode hebben gekeert/ sulcke worden gheacht Goden / oft Godtlijck te wesen. Hercules, eer hy hem selven verbrant/verhaelt zijn vrome daden / daer wy van te spreken behoeven: doch eer wy tot hem comen/ moghen wy verhalen van Iole. Iole is gheweest de dochter van den Coningh van Echalien Euritus, den welcken in voortijdē Herculi Iole zijn dochter hadde belooft/ doch naemaels te gheven ghewayghert: waerom Hercules in zijn landt is ghevallen / t'welck hy innam / soo dat den Coningh Euritus de vlucht most nemen tot int Eylandt Euboëa, dat nu is Negrepont. Hercules aldus zijn lieve Iole, en d'overwinninghe hebbende vercregen / schicte zijnen knecht zijns soons Tuchtmeester Lycas aen Dianira, haer te segghen/ hoe dat hy verwinder wesende/ haer seer staetlijck wouw t'huys comen vinden. Maer Dianira wetende oft vermoedende haer Mans nieuwe liefde tot Iole, schickte hem by den selven bode een hemde / t'welck was giftigh door t'bloedt van Nessus, dat van den bloede des Draeks Hydra, aen Herculis schicht wesende/ verdorven en bevleckt was: want Nessus hadde eer hy sterf noch soo veel tijdt / dat hy dit giftigh hemde nam / en sloot in een cleen kistken / ghevende dit om hem te wreken Dianiræ, datse dat tot ghedachtenis zijner liefden souden bewaren/ en ter eerster oorsaeck haer daer mede te dienen: want het hadde (seyde hy) in hem een ghewisse cracht tegen de liefde/ waer mede sy Herculem, van ander Vrouwē te begeeren als haer/soude afwendigh maken. Dianira dit gelooven de / en hebbende dit hemde daer toe sorghvuldiglijck bewaert / meende het was nu den rechten tijt om te gebruycken. Hercules ter liefdē van Dianira dit aentreckende / en Iuppiter Offerhande doende/ in danckbaerheydt zijner verwinninge/ wert het vergifs cracht bevoelende / des den brengher quaden bode-loon gecreegh. Dianira, hoorende hoe dat zy onwetende haer man bedrogen/ en een oorsaeckster zijns doodts was gheweest/ heeft haer selven oock stracx mistrootig gedoot met een stric / oft (so eenige seggen) met haer Mans knodse.

Historische verclaringe van Iole.

Van Hercules.

Hercules (so Orpheus tuyght in zijn Vlies-reys) was den soon van Iuppiter en Alcmena, de huysvrouw vā Amphitryon, Coningh van Thebes: want t' wijlen Amphitryon onledigh was in den krijgh in Ætolien, werdt Iuppiter op haer verlieft: waerom hy Mercurium schickte tot de Son / om dry daghen haren loop te laten stillen. Dus hadde Iuppiter eenen drynachtschen nacht / die hy behoefde om eenen grooten Hercules te bouwen: den welcken gheboren wesende / was vier elleboghen / en eenen voet langh. Hy was ghecomen by haer in ghedaente van haer Man. En doe des anderen daeghs Amphitrion t'huys quam/ en dat hem nae zijn hope gheen onthael en gheschiede / hy de oorsaeck vragende/ seyde sy: Ghy/oft eenen u ghantsch ghelijck / hebt den voorleden nacht by my gheslapen / en heeft my vertelt al u reyse. Amphitrion, hem hier over met den voorseghschen Tiresias bespreeckende / verseeckerde hem/ zijn Vrouw door toedoen van Iuppiter, te wesen bevrucht. Sy was oock wat te vooren bevrucht van haren Man: dus baerde sy binnen Thebes twee sonen/Hercules, en Iphiclus. De snelheyt van dese Iphiclus verhaeldt Orpheus, daer hy seght:

Den boosen vol misdaedts can vliende niet ontwijcken
Der Goden toorn snel, al con hy oock ghelijcken
Iphiclo: die in't veldt op't staende koren toogh,
En lieper op soo licht, dat gheen stroo halm boogh.

Iuno altijt nijdigh tot den boelschappē haers Mans / socht te beletten het baren van Alcmena. Eenige die Alcmena makē Huysvrouw van Sthenel, Coningh van Mycenen/seggen / dat sy bevrucht was van den Iuppiterschen Hercules,

les, en Eurystheus, Sthenels soon/ en dat de nijdige Iuno listich aen haren Man vercreegh / dat wie van dees twee lest gheboren waer / soude zyn leven langh den anderen moeten in alles gehoorsamen/ des bracht sy te weghe/ dat Eurystheus twee Maenden eerst gheboren wierdt / desen hadde dan over Herculem te ghebieden / gelijck wy in't vierde Boeck / in Atlas oock hebben verhaelt. Hercules gheboren zynde/ Pallas heeft de gramschap Iunonis soo connen versachten / dat sy den jonghen Herculem soochde/en van't soch dat hem ontviel/bleef die witte streeck / die men s'nachts in de claer locht siet/die wy de Room-straet heetē / en ander dē Melcwegh. Daer toe heeft sy hem noch onsterflijck ghemaeckt; maer daer te vooren / te weten / des nachts nae den dagh zijner gheboorte / most sy haer quaedwilligh herte lossen /en schickte in den middernacht twee grouwlijcke Slanghen / die't kindt stekende heymlijck dooden souden : maer Hercules greepse en douwse so stijf met zijn beyde handē/ dat hyse verworghde / en dede barsten / sonder daer van hinder te hebben. Sommighe meenen/ dat Hercules vijf Maenden oudt was / doe hy de Slangen worghde/ en datse Amphithryon, om Iuppiters en zijn soon t'onderschepden/hadde bestelt/en dat Iphiclus seer verschrickt huylde: maer Hercules stilswijghende dese doodde. Hercules tot Jaren ghecomen / leerde van de beste Meesters Letter-const/ maetsangh singhen / en spelen/ boogh-schieten / schermen / worstelen / rijden/ den strijdt-waghen mennen / en dergheljjcke. Hercules sesthien oft achtien Jaer oudt wesende / hoedende Amphitryons zijns Vaders Vee/doode eenē Leeuw/ die uyt de Mane was voortcomē/door Iunonis begeerte/ om Herculem te dooden : dese hadde soo hart een huyt / dat hy onquetslijck hiet/ oock vermochten de schichten van Hercules niet daer tegen: des gaf hy hem met zyn be-yserde knodse soo veel harde slaghen / dat hy hem ter doot bracht/ en trock hem uyt dit ondoorquetslijcke huydt / dat hy daer nae altijts droegh als eenen mantel. Hier nae doodder hy noch twee ander / eenen op Helicon, den anderen te Lesbos. Hier nae begon Hercules den krijg te oeffenen/Coninghen te helpen/ soo dat hy in velt-strijden verwinnigh/ oock Steden heeft ghewonnen/ Coninghen Dochteren te wille en te Wijve gecreghen: waer door zyn half broeder Eurystheus, zyn trachten en deughden ontsiende/ en in naebedencken hebbende/ontboodt hem tot hem/en schicte hem in veel ghevaerlijcke aenslagen: doch niet willende ghehoorsamen/sont Iuppiter hem segghen/dat hy't niet soude weygheren. Oock verstont hy van 't Geheymnis te Delphos, dat het den wille der Goden was / dat hy twaelf strijden most doen / die hem Eurystheus soude ghebieden / dan soude hy by den onsterflycke Goden op zyn ghenomen. Hier in bewillighde hy den raedt van Pythia, die hem Hercules noemde: want te vooren hiet hy Alcides, na Alceus zynen over Groot-vader. Meer toenamen/heeft hy noch vercreghen : Conopius, nae de Mugghen die hem quelden / en die hy vercreegh / te nieten te doen: want Konops is een Mugghe te segghen. Men hiet hem oock Alexiacus, dat is/quaet verjager : oock Ceramyntus, om dat hy de Parces verjoegh/ en ander namen meer. Dus Hercules, om Eurystheo in den twaelf strijden te ghehoorsamen / trock woonen twaelf Jaren tot Tirynthon. Het eerste ghebodt dat hem Eurystheus dede / was te dooden / en hem te brenghen / den oock onquetselycken Leeuw van Nemea, desen soude oock uyt der Mane zyn ghecomen : want Anaxagoras vertelt / dat in de Mane is begrepen eenen grooten circkel Lants/van waer desen Leeuw was ghecomen. Hercules al zynen tros verschoten hebbende/ en niet uytgericht/ ging hem toe met zyn knods/ en dede hem wijcken in een spelonck/ daer hy hem met beyde armen dē hals druckende worghde : hem nemende op den hals/bracht hem tot Mycena, daer doe ter tydt Eurystheus was. Doe geboodt hy hem te gaen doodden by den poel Lerna, in't Landtschap van Argos, een uytnemende groote veel-hoofdighe

Hercules doodt twee Slanghen in de wieghe

Hercules doodt den onquetslijcken Leeuw, die Iuno hadde ghebouwt, om hem te vernielen.

Hercules hiet eerst Alcides: hiet oock Conopius, Alexiacus, en Ceramyntus.

Merckt het sot ghevoelen vanden wijsgierigen Anaxagoras.

1. Werck. Dat Hercules uyt het ghebodt van Eurystheus dede, doodende den Leeuw van Nemea.

dighe sy Water-slanghe / gheheeten Hydra. Dese hielt haer veel in een maras onder eenen grooten Plane-boom/ daer sy opgevoedt was. Dit dier dede in't landt aen Menschen en Vee groote schade/ en was seer giftigh: Hier hadde Hercules veel mede te doē: Want als hy een Slang-hooft afsloegh/herwiessen seven in de plaetse / ten was datmē den onthoofdē hals met vyer verbrande/ t'welck Hercules bekennende/ ghebruyckte de hulp van zijnen Neef Iolas, den soon van Iphiclus : Want niet wijt van daer / was een Bosch aen brandt ghesteken/van waer hy voor zyn Oom bracht eenige ontsteken vyerbranden/ met welcke hy de halsen brandede / en 't bloedt stelpte / datter gheen nieuw hoofden meer voort en quamen. Daer was oock de Hydra te hulp ghecomen een groote Krabbe / welcke Hercules met zijn voeten vertredende / doodde. Dees Slanghe doot wesende / werdt Hercules gesonden te halen/ en te brenghen te Mycenen, een Hinde met koperen voeten/en guldē hoornen/die Diana toegeheyligt was : Dese dan niet willende quetsen / hy nae veel jaghens/ t'eynden een jaer heeft ghevanghen by der Vliedt Ladon, en nemende dese op zyn schouderen/brachtse tot Mycenen. Daer nae was hy gesonden te dooden oft halen den wilden Beer van Erimanthus bergh in Arcadien. Op den wegh hadde hy te doen tegen den Centauren: Want Pholus Centaure, Soon van Ixion en Wolcke/hem in zyn huys wel onthalende met seer goeden Wijn/ de ander Peerde-menschen hebbende den snof wegh van desen wijn/quamen om met ghewelt dit goede vocht hem te benemen. Sommighe hadden sich ghewapent met heel Pijnboomen/upt der aerden gherockt met wortelen en al / ander hadden groote rotsen ghNeladen : Sommige ontsteecken Fackels/ en ander groote bijlen. Dit ghevecht aengaēde/hadde Wolcke/ Pholus moeder/ om haer soon te helpen/ den wegh al nat begoten met water/ en glat ghemaect. Hercules zijn handen roerende/ dooder een groot deel / en joegh t'overblijf in de vlucht. Pholus liet dees doode / dewijl het zyn maghen waren/ begraven / en alsoo hy eenen pyl upt een van desen trock/quetste hem by ongheval met den punct / dat hy oock sterf/ en van Hercules eerlyck is begraven geworden op eenen bergh/ die nae hem genaemt bleef. Dit wilt Vercken/dat om Diana te wreken/ dede groot verderf in Arcadien/ heeft Hercules hier naer eyndlijck/ na veel vervolgs/ ghegrepen in een dichte haghe / heel vermoeyt van te loopen door de sneeuw/ die doe ter tyt seer dicke lagh: hy bond dit Vercken vast / en brachtet Eurystheo. Ten vijfden/ Augias, Coningh van Eliden, hadde een groot Koestal/ van dry duysent Hoorn-beesten / al vol mest: Dit gheboodt Eurystheus Herculem te gaen mesten / en heel te suyveren op eenen dagh. Hier ghekomen/ Augias weddende/ oft comenschappende met hem / most hem geven het tiende deel van zijn hoorn-vee / indien hy den stal binnen twee Sonne-schijnen con schoon maken. Hercules gingh toe/ en bracht een gote oft beke/ getrocken upt der vliedt Alpheo, waer mede hy dit zyn werck behendlick haest uptgericht / en beschickt hadde. Augias en wouw hem zynen loon niet geven/ des hem Hercules doodde met zijn schichten/ en gaf Phyleo de Croon en besittinghe des Rijckx / om dat hy hadde ghelastert het onghelijck/ dat zijn Vader Herculi hadde ghedaen. Hier nae stelde Hercules in d'Olympsche spelen/ den Iuppiter toeghewijdt. Dit voorverhaelde werck wou Euristheus niet achten onder die twaelf / die hy hem was schuldigh te doen / om dieswille dat hy een daet van een Loonwinner hadde bedreven. Voor het seste / most hy gaen dooden een geslachte van Voghels / die van verren hen veren uptschoten gelyck worp-pijlcken/dese onthielen sich in 't Meer van Stymphalen in Arcadien/ en waren geheeten Stymphalides, dese soude Hercules gedoodt hebben: eenighe segghen/ upt Arcadien verjaeght met ghelupdt van schellen/ die Vulcanus hadde ghemaeckt van coper/en Minerva hem hadde gedaē: dees Voghels houden eenighe den Harpyen

2. werck van Hercules doodende de Slanghe Hydra.

Het 3. werck. Het vangen van de snel-loopende Hinde.

Hercules verslaet den Centauren,

Het 4. werck. T'vangen van 't wildt Vercken van Erimanthen.

Het 5. werck. Het suyveren van den stal van Augias.

Het 6. werck. Het doode oft verjagen van den voghels Stymphalides.

Het 7. werck. Het vangē van den Stier van Creta.

pyen te zijn gheweeſt. Doe gingh Hercules, ſoo hem bevolen was / en haelde den Stier uyt Creta, die Neptunus daer hadde gheſonden om 't landt te verderven / deſen bracht hy Eurystheo: maer om dat hy heyligh / ghewijdt was / lieten Hercules weder loopen: deſen verdorf daer naer al 't landt ontrent Marathon, en was die van Theſeo ghevanghen / en Dianæ, oft Apollini gheoffert werdt / ſoo wy verhaelt hebben.

Het 8. werck. Te dooden Diomedem, en zyn Peerden te vanghen oft dooden.

Ten achtſten / haelde / oft doodde hy de Peerden van Diomedes, Coningh van Thracien / den ſoon van Mars en Cyrena, 't welck niet en was Diomedes, den ſoon van Tydeus en Deiphila van Argos, die voor Troyen was / daer in 't veerthiende Boeck van volght: Maer deſen van Thracien / ſoo de Hiſtorien oft Fabelen vertellē / was van onweergadighe wreetheydt / welcke hem niet con helpen noch baten: want hy hadde vier ſeer felle Peerden / Podargus, Lampon, Xanthus, en Dinus, die uyt mont en neus vier loſten / welcke hy voedde met Menſchen vleeſch / en gafſe menigen armen vreemdeling / oft voorby-reyſer te verſlinden / ſo dat ſy tegen hun natuere ſulcken onghewoon bloedighe voederinghe werden ghewendt. Eyndlijck is deſen booſen Diomedi in handen ghevallen een edel ſchoon bevallijck Jonghlingh / welcken Philoſtrates noemt Abderus, en ander Abderitus, van Hercules ſeer ghelieft weſende / en werdt als ander oock deſe Peerden voor ghewórpen. Hier is dan Hercules op 't ſlagh ghecomen / dat den Jonghlings lichaem half verſlonden was: hy creegh ten eerſten in handen den onmenſchlijcken Tyran / dien hy 't ſelve ſap dede drincken / hem van zijn eyghen Peerden doende verſlinden / en doodde daer nae met zijn knodſe deſe wreede Dierē: oft brachtſe (ſoo eenige meenen) den Euryſtheo. Philoſtrates in zijn Tafereel van Abderi graf / maeckt van dees Peerden Merrien / en toonter eene van Hercules ghetreft vlack ter aerden ligghende: ſiet d'ander (ſeydt hy) roert haer noch / deſe ſoudt ghy ſeggē dat haer poogt weder op te ſtaen / ſy zijn wis wel grouwlijck / met hen rouwe manen en clouwighe voeten / met hayr tot den hoornen bedeckt weſende / voorts ſoo wreedt en woeſt alſt moghelijck is: ſiet ter ander ſijdē hen raſteel en kribbe / al vol leden en beenen van Menſchen / want dat was het voeder zijner Peerden: Maer deſen onghenadighen Peerdeman / met noch ſchricklijcker weſen als ſy / light hier oock beneven ghevelt. En 't is te achten / dat dees avontuere Herculi is ſwaerder ghevallen als alle ander / ſoo om de liefde die hem dit dede beſtaen te waghen / als om d'ondoenlijcke ſaecke / waer van 't werck en 't ghevaer niet cleen en waren: want ſiet ginder draeght hy den ontrockten Abderum, die alree van de kelē der gulſe ſnoode beeſten half was g'eten / en hem hadden verſcheurt / noch teer en jongher weſende als Iphitus was: het gheen blijcklijck ghenoech is / aen het ſchoon verblijf des lichaems / dat daer op 't Leeuwen-huyt ligt uytgeſtreckt: wis ſy hebben al veel traen-ſtortens veroorſaeckt.

Geſchiedische uytlegginghe op Diomedis Menſch-etende peerden.

Eenighe leggen dit geſchiediſche wijſe uyt / dat Diomedes de eerſte was die Peerdē voedde / daer hy ſulcken luſt toe hadde / dat hy al zijn goet daer door verdede: want al zijn erfgoet vercoopende / bracht het hier t'ſamen mede door: waer door hy van zijn vrienden oft erfgenamen wert genoemt Antropophagos, oft Menſchvleeſch eter. Ander hebben op dees Philoſtraetſche Merrien dees uytlegginghe / te weten / dat het waren vier dochteren van den Coning van Thracien / de vermaertſte Boelinnē oft ſoetlieven / die mē oyt heeft gevonden: welke met aerdigh / behendigh / en lieflijck vlepen / aenlockten en tot hen trocken den vreemde voorby reyſers / die van vermoghen waren / en wiſtenſe ſoo te clouwen / datſer van hun pluymen lieten / en ghecnaeght zijn ghewórden tot de kale beenen (ſoomen ſegt): waer uyt ſoude voort zijn ghecomen het ſegghen van Διομηδεία ἀνάγκη, onverſaedſche kelē / over dees oncuyſſe luſt-vrouwen van den Poeten voortghebracht. Ten neghenſten / belaſtede hem Euriſtheus, te halen den ſweert-riem van de

Coninginne der Amasonen Hippolyta, welcken seer uytnemende was. Dus reysde hy Scythia, alwaer hy d'Amasones bevocht/ eenige versloegh/ en ghevangen nam: onder ander Hippolyta de Coninginne/ die hy Theseo zijnen mede-reyser gaf. In zyn wedercōst heeft hy ghevonden Helione, de dochter van Laomedon, en vanden walvisch verlost/ waer van noch volcht in't elfste boeck. Hercules is oock ghekomen op zynen wegh by de sonen van Proteus, Tmolus, en Telegon, die met alle voorby-reysers waren ghewendt te worstelen/ en te dooden die sy verwonnen: Dus begeerden sy met hem oock te worstelen/ maar deden quade dagh-vaardt: want sy vonden hun Meester/ diese beyde druckende teghen zyn borst dede versticken/ oft jonge kieckenen waren gheweest. Hier na doodde hy met zyn pijlen Sarpedon, een Mensch die buyten alle mate was onmenschlijck wreedt/ en overdadigh. Dit voorby/ bracht hy zijnen Euristheo den Sweerdt-gordel/ die hy begheerde. Doe gingh hy in Spaengnien/ en haelde de roothayrighe Mensch-verslindende Ossen van den Spaenschen Coningh Geryon, den welcken drylyvigh zijnde/ hy doodde/ oock zynen twee-hoofdighen Hondt/ en seven-hoofdighen Draack/ van Typhon gheteelt. Ter selver tijdt soude Hercules zyn pylers opgerecht hebben in Spaengnien. Voor zijn elfste/ Iuno trouwende met Iuppiter, hadde Iuppiter haer/ voor een houwlyck goet/ belooft een goet deel gulden Appel-draghende Boomen: dus was Hercules nu daerom gesonden/ ghelyck wy dit verhaelt/ verclaert/ en uytghelept hebben in't vierde Boeck/ in de vertellinghe van Atlas: Nae veel moeyten bracht hy dees gulden Appelen Euristheo: Want hy hadde onder ander te stryden met den Coning van Afrijcken Antæo, den soon van der Aerde/ die vierentsestigh elleboghen langh was/ en een groot vyandt van alle vreemde reysende luyden/ die met hem mosten worstelen/ en van hem gedoodt wierden/ met voorneem/ van alle de hoofdē een kerck te bouwen Neptuno zynen Vader. Desen stelde hem oock teghen Herculem, van wien hy driemael voor doodt ter aerden was doē vallen: maer hy hadde de eyghenschap/ dat wanneer hy zyn Moeder d'aerde raeckte/ was hy veel kloecker/ en fraeyer als te vooren. Dit van Hercules gemerckt/ hief hem van der aerden/ en perste hem so het lyf/ dat hy versticktte/ en sterf. Doe nu Hercules vermoeyt hem meende te rusten/ en begon te slapen/ vindt hy hem gheterght van een heele Heyr-kracht Pygmeen, maeghschap van den verslagenen: dese quamen daer gheborstelt uyt dat Lybysche zandt als Mieren/ en meenden de doot van Antæus te komen wreken. Hercules wacker wordende/ siende hem van dees elleboogh-lange krijgsslieden omsett/ men mach dencken/ hoe seer hy verschrickt mocht wesen/ doe hy al dit gherucht vergaerde soo veel hy mocht/ en wondt het in zyn Leeuwenhuydt/ om zynen Euristheo voor wat nieuws te brenghen. Soo hy nu trock van Lybien in Egypten/ ghemoette hy Busiris, Coningh van Egypten/ een soo wreet mensch/ dat hy Neptuno zijnen Vader offerde alle de vremdelinghen/ die hem in handen vielen. De deughtsaemheydt die in Hercules was/ con sulcke groulycke onmenschlijckheydt niet lyden/ te wesen onghestraft: Want betrapende de laghe/ die hem als ander was gheleydt/ hy nam Busiris, en Amphidamas zijnen soon ghevanghen/ desghelijx Chalbes den Priester/ die sulcke Offerhanden bediende: en op den selven Altaer/ daer sy plochten te kelen hun gasten/ werden sy van ghelycken door Hercules handen gheoffert. Noch doode hy in Arabien eenē moorderschen Roover Emathion, den Soon van Typhon. Van daar voort reysende/ tot den Berch Caucasus, doode hy met pijlen/ Promethei leverpickenden Arendt/ t'welck oock een dochter was van Typhon en Echidna, den ghebonden zyn banden brekende/ en verlossende. Voorts worstelde hy te Calydonen in Ætolien met Achelos, daer wy voorhenen af hebbē verhaelt. Hy nam oock ghevanghen Passal, en Achemon, twee quade deughnieten/ sonen

Tmolus en Telegon van Hercules versmacht.

XI. Werck te halen de gulden Appelen in Atlas boomgaert.

Hercules doodt den wreeden Antæum.

Hercules doot de pygmeen.

Den wreeden Busiris, met den zijnen, wordt ghedodt.

Den Arent van Prometheus geschoten.

sonen van een voorsegghende Vrouw Semnon, die hem meenden yet t'ontstelen / daer hy onder eenen Boom lagh en sliep: maar hy ontwakende / greepse/ bondtse de voeten t'samen/ en sloegse op zyn schouderen / als eenen dobbelen schouwer sack oft besaetse : Dees twee hadden dickwils ghedreygt geweest van hun Moeder / als sy niet af wilden laten van hun rooveryen / datse mochten comen in de handen van Malampyge, dat is / swarten-bil. Sy dus hanghende / alsoo men doen gheen broecken droegh / en d'een van vooren met t'aensicht hingh na zyn schamelheyt/en d'ander na den billé/ siende desen deelen seer swart beset/ gedenkende des Moeders seggen van swarten-bil/ werden so hertelyck seer te lachen/ dat Hercules d'oorsake vraghende / en van hun wel verstaen hebbende / ghelyck als hy oock een bootsliefdigh Man was / lietse sonder misdoen henen loopen/ voor sulck als sy waren. Hy doode noch een quaetdoender Scaurus, by der vliet Erimanthes : daer na versloeg hy met zyn Knodse den dry-hoofdigen vierspouwenden Cacum, den soon Vulcani, den welcken woonde ghemeenlyck in Aventinus bergh / een van de seven heuvelen van Room / daer hy met zyn ghewoon Roveryen/den menschen / oft zyn ghebuer-volck / upter maten jammerlyck quelde: Jae tegen den deughtsamen crachtigen Hercules hem durfvende opstellen: Heeft hy by nacht zyn weydende hoorn-beesten een deel ghestolen / en achterwaert doen gaen in zyn speloncke oft hol / op datmen het spoor niet merken soude. Hercules t'sanderdaeghs nae ghewoonte zyn kudde tellende / en een deel missende / ghingh recht nae Cacus Spelonke / maer sagh gheen stappen dat henen : Des hy zijn verblijf voorby drijvende/de hoorn-beesten van binnen die van buyten hoorende/ als verlanghende na hun gheselschap / en verdrietigh soo daer ghevanghen ende ghesloten te wesen/ begonnen geluyt maken en lopen. Maer door Hercules de dieste is kenlyck geworden / des Hercules clopte op het hol / welck Cacus niet wilde

Passal, en Achemon, van Hercules ghevangen, en los ghelaten om een clucht.

Den onrecht veerdighen Cacus wordt van Hercules ghedoodt.

openen/ maer stelde hem als verweerder tegen zyn incomé/so veel hy mocht. Hercules brack met ghewelt eyndlyck daer binnen / en bracht hem ter doodt. Hercules na dat hy veel quaet gheboeft had omghebracht/ en veel Landen gesuyvert van wreede Roovers / soude eyndlyck voor zyn twaelfde werck gaen halen/en brengen zijnen Euristheo den Hel-hondt Cerberum : het welck gedaen hebbende / men seght / hy hem gheboodt weder in de helle te brengen. Ten lesten/heeft hem Iuno toegheson den een van de Raseryen met een groote menighte Slangen/ die hem kranckinnigh maeckte / doende seer veel quaets / Wyf en kinderen doodende/ soo dat hy door Pallas hulpe weder tot hem selven gecomen wesende / hem selven wouw dooden / en hadde Theseus hem niet belet met heerlijcke en schoone redenen. Nae verschepden ander avontueren / werdt hy verlieft op Omphale, de Dochter van den Coningh van Lydien / de welcke hem veel kostlijcke ghescheucken dede / om dat hy haer hadde gedoot een vreemdschapen groote Slanghe / die by de Vliet Sagher veel menschen had omghebracht. Hy dus op haer verlievende/ wert haar heel overghegeven / om dienstbaer in alles haer te believen: Hy manghelde zijnen tros / oft pylkoker/ knodse en t'Leeushuyt/dat hem tot een harnas diende/voor haeren spinrock/ spillen/ korf/ en ander Vrouwen huysraedt. Hier sat hy nu en spon / oft en naeyde / onder een deel Staet-Joffrouwen van Omphale,en self in vrouwen kleederen ghekleedt / die van in de wieghe slanghen worghde / en soo veel heerlycke Helde-stucken hadde uytghericht. Daer zyn die schryven/ dat Eurytus Coningh van Oechalien, was aen Herculem versoecken te hebben Alcisthis, die huys-vrouw was geweest vā Admetus, Coning van Thessalié/ en die Hercules hadde verlost uyt de Helle : Maer hy doe wesende in zijn raserije/ (daer eenighe segghen dat hy tweemael in was) verjoegh hem uyt der Stadt Tyrinthen, sonder hem te wille te wesen. Hier na wert hy van eē

Het XII. werck. Den Hel-hont uyt der hellen te halen.

Hercules verlieft op Omphale.

Hercules spint by Omphale, in Vrouwen kleeren.

 swaer

swaer sieckte overvallen / waerom hy 't Ghehepmnis raet vraeghde / hoe hy ghesont soude worden: hem wert gheantwoordt/dat hy vry/ en wel te passe soude wesen/so hy hem ginghe vercoopen aen yemant / om dienstbaer te wesen den tydt van dry Jaer / en dat hy dan synen dienst-loon soude geven aen Eurytum; daerom soude hy hem hebben verhuert / oft vercocht / aen dees Omphale, Coninginne van Lydien. Ander segghen/dat Iuppiter Mercurium beval/ hem aen haer te vercoopen/om dat hy Euryti soon Iphitum had omgebracht. Hier nae soude Hercules ghetrocken wesen in den Troyschen krygh. Nu volght oock syn vryagie van Dianira, de doodt van Nessus, en de gheschiedenisse van Iole, daer wy van hebben verhaelt/ hoe haer Hercules met der wapen hadde vercreghen. Hy hadde by verscheyden Vrouwen veel kinderen/ te langh om verhalen: want hy altyt Vrou-mal/oft liefdigh was. Het geschiedde dat hy in syn nieu vryagie met Iole ging met haer hem vermeyden/en wandelen/en comende door een bosch/Hercules met syn rou Leeuwen-huydt om tlijf / en sijn knodse op de schouder/en sy seer costlyck verciert met Juweelen / Purper en zyde / daer sy in't voorby gaen wiert ghesien van Fauno, die op haer schoonheyt wert te vlammen/ bespiedende heymlyc waer sy henen gingh / of hy conde eenighen troost-vrucht syner liefde aen haer geplucken: hy saghse met Hercules dus gaen in een doncker speloncke. Als hy eenen tydt hadde ghetoeft / alsoo den kock spijse togheinaeckt hadde/ was daer een beasschent kool-vyer ghebleven / daer hy den Dienaers vondt by liggen slapende/denckende dat Hercules en Iole oock soo deden/ is dieper in 't doncker al tastende gaen soecken/ en legghende syn waen-dolende handt op het Leeuwen-huydt/voelde met eenen syn herte als met ijscoudt water begoten/en daer nae van vreesen een dapper borst-cloppinghe: doch daer hy onwetens van verschrickte / was maer de schorsse van 'tmergh / oft 'tbit dat hy socht;want sy lagh in 't Leeus-huydt/ en Hercules hadde upt bootschept haer syden cleederen al scheurende aen syn groot lijf getrocken. Den Faunus door liefde verstout / gingh voort op d'ander zyde tasten / daer hy de sachte cleederen voelende / t'onrecht verblijdde: want alsoo hy begon op te lichten/voelde een hardt rou-hayrigh lijf. Hercules hem verwonderende op syn lijf te voelen so vreemde handt/ greep toe/ en Iole werdt den knechten om licht te roepen/ denckende wat Dief oft Roover daer mocht wesen: de knechten licht brenghende/ sachmen den armen verliefden bockighen Godt Faunum, die van den luydbrullenden seer bitter verstoorden Hercules met een harde vuyst den muyl ghescheyndt/al 't hayr upt synen Geytschen baert gherockt/ en de borst met dapper slaghen ghestreken en ghesmeert is gheworden/ loopende met bloedende Mondt op syn Bocke voeten in't doncker bosch al huylende/ syn schaemtigh beknosen aensicht verberghen / niet hebbende gheplucht soo soet-smakende vrucht/ als hy wel verhoopt hadde te vinden. Hier mede sullen wy nu laten berusten de verhalinghe van Herculis wercken/ en sien of wy van desen eenighe verclaringhe/ oft uytlegginghe vinden te doen. Ten eersten / laet ons sien wat 'twoordt Hercules bedupdt: het comt van Heraclés, dat is / Heerlyck: Alcides, synen eersten naem / van Alcé, dat is/sterckheydt: syn Moeder hiet Alcmena,comt van Alcé,en Menos,dat is/ sterckheydt/en deughtsaemheyt. Dus dan Hercules, heerlijck ghemoedt/ soon van deughtsaemheyt/en van Iupiter, dat is/ Godtlijcke goedtheydt/ heeft vercreghen onder de levende een eerlijck onsterflijck gherucht. Hier toe geraeckt wesende/door 'toproepen van Iuno,heeft daerom ten rechten vercreghen eenen naem/ oorspronghlyck van Iuno, en eere: want Heré is te segghen Iuno,en Cleos is eere/ oft heerlijchept. Hercules wordt veel ghehouden te wesen de deught/ daer toe wordt 'twoort Areté ghetrocken / 'twelck deught te segghen is: Soo dat Hercules niet en is anders als de deughtsaemheyt/ het eerlijck

Waerom Hercules soude dienstbaer wesen by Omphale dry jaren.

Leerlijck uytlegh van den namen Hercules, en Alcmena: oock van de gheboort Herculis.

eerlijck cloeck ghemoedt / wijsheydt / redelijckheyt / en ghestadicheyt / die in ons is / om dat dese goede eygenschappen niemant te deele en worden sonder de Godtlijcke goetheyt / en goede toegheneghentheyt des gemoedts / waer Hercules wordt ghesept den soon van Iuppiter en Alcmena, oft volherdicheyt: want alle goedicheyt / heeft haer te wapenen / met ghedult in teghenspoedt / om oock te verwinnen alle lusten des vleeschs / oock met hulpe van de goedtheyt oft ghenade Godts / om dieswille dat hier toe gheen Menschlyck eyghen vermogen ghenoechsaem can wesen. Aengaende dat Eurystheus, om syn voor ghevoorte over Herculem quam te heerschen / dat wordt by eenighe verstaen / dat hier mede aengheWesen wort de goede en quade toegheneghentheden der Sterren / daer men onder is gheboren / ghelijck dese Hemel-teeckenen / elcke t'haerder tijt hen crachten heymlyck in ons van boven instortē: met den aert der eerste Locht / die wy beginnen insuppen: doch is niet te ghelooven / dat vereenighde Sterren / soo tot quaet gheneghen maecken / oft sulcx en is te keeren / en te matigen door de Godtlijcke goetheyt / als men hem ter deughtsaemheydt aenwendt / als van jeught in goede onderwijsinghe opghevoedt wesende. Hier is oock t'aenmercken / hoe den Hemel voor der Aerde sorghvuldigh is / dat Godt van boven af schickt / oft gheeft Menschen drijvers / Herders / oft Heerschappers der Weerelt / daer dan Godt mede afsnijdt / plant / straft / betert / en handelt nae synen oprechten wille onder den menschen. Hercules is gheweest een uytnemenden Krijgh-oversten / waer door God synen wille heeft ghedaen: want Hercules veel wreede Tyrannen / schier de Weerelt over heeft ghestraft / en den benouwde Menschen daer van verlost: oock in veel Landen goede Wetten stellende / den Menschen veel redelycker en deughtlycker wijse van leven aenleerende / dan sy rouw en onwetende gewent waren te leyden. Dit heeft den Poeeten doen versieren / dat hy veel vreemdtschapen wreede ghedrochten / en schadighe ongheditern heeft omghebracht. Eerst hadde hy twee Slangen te worgen in de wiege / tot een besonder proefstuck syner deught: waer by te verstaen is / trots / en ijver / te weten / een moedigh voornemen / en vergonnen / dat een ander ons in deughtsaemheyt soude overtreffen / en eenen yver vyerigh en ernstigh den voorloopende t'achterhalen / en verre voorby te comen: Dees twee Slangen behoeftmen wel in de wieghe syns voorneems vast te grijpen / en machtigh te worden: want de deught wordt ghenoech coel oft coudt / als sy gheen voor-beeldt tot naevolginghe en heeft t'aenmercken. Als nu een deughtsaem edel herte van jonghs dus gheprickelt is / vindt hy voor het eerste werck te bevechten een wreedt ghedrocht / den moedighen fellen Leeu van den bosch Nemea, dat is / den hooghmoedt / korselheyt / verwaentheyt / wreedtheydt / en woedtmoedicheyt te bedwinghen en stillen: want dit is den Leeuw / die hem veel geneert in de wildernisse van ons woest en onwetende verstandt / en verderft het goede weynigh datter eenichsins in mach wesen. De Slanghe Hydra hoeft historische verclaringhe / om de Fabel uyt de waerheyt t'onderscheyden. Sthenel, Persei soon / bouwer van Mycenen, nae syns Vaders doodt / socht met Coningh Lerni Rijck / het syn te verbreeden. Lernus, hoewel swac van vermoghen / stelde hem moedigh tot eenen verweer-krijgh / dat sy beyde hun Landen ghenoegh beschadighden. Coningh Lernus op sijn grentse hadde een stercckte / die van ghelegentheyt / en goede besettinghe halven gelyck onwinlyck was / gheheeten Hydra. Eurystheus begonstighende de zijde van Sthenel, sondt Herculem met een groote heyrcracht te beleggen en winnen Hydra, daer die van binnen groote weyre deden / met ghewisse pijlen te schieten / veel volcks ombrenghende / en als van hun een gheschoten / oft doot was / quamen stracx een deel ander in de plaetse op de mueren oft vesten / en dit waren de nieuw-aenwassende hoofden. Eyndlinge creegh Lernus

Van de voorghe-boort, en heerschappije Eurysthei over Herculem.

Natuerlijck, en leerlijck uytlegh, op Herculis wercken.

Van't Slang ghe worgen.

Van den Leeuw van Nemea te bevechten.

Gheschiedighe verclaringe van Hydra.

nus hulpe van een machtigh Heere/geheeten Carcin, dat is Krabbe/ met veel volcx/soo dat Lernus aldus versterckt/ quam om ontset doen: maer bleef inden veldtslagh doodt/zyn macht werdt gebroken/zyn sterckte ghewonnen / oock door erculem verdorven / en verbrant: hier was hem oock Iolas zyn Neef te hulp ghecomen.

Leerlijck uytlegh op Hydra.

Nu by de versierde Water-slanghe / mach verstaen wesen/ de overdadichepdt/ en onmatelyckheydt der brasseryen / oft dronckenschappé/daer veelderley quade Slangh-hoofden van zonden / en ondeughdige snootheden uyt ontstaen/ en wassen: des sy door de deught der matichepdt / en oprighen eerlust eens goeden naems/ moet ghedoodt/ en te nieten ghedaen worden.

Leerlyck uytlegh op de Hinde.

Oock de guldenhoornighe / en coper-voetige Hinde/moet door de deught (by Herculem verstaen) verwonnen worden / te weten / de goudt-hoornighe gierichepdt/ die breckmoedigh maeckt/en de coperroestighe lichtveerdige oncuysheydt/ daer den tijtel/ oft veldteecken van is/ den naem van Venus, de welcke onder den metalé by't koper is geleken: want dit zyn schaedlijcke plaghen voor den Menschen. Dus is te verstaen van alle ander gedrochten/dat het al zyn verscheyden boosheden / die de deught te verwinnen / dooden / en te verjaghen heeft/om daer van te suyveré onse herte/sinnen/gedachten/en de werelt onses gantschen geests en lichaems daer van te suyveren / en onder goede Wetten te brenghen/tot een eerlyck vroom leven. Het vijfde werck / van Augias stal te suyveren / heeft dit schiedigh uytlegh: dat Hercules deses Coninghs landt vruchtbaer maeckte / ick acht met het mes uyt den stallen. Dat Geryon drylijvich was/dat is/datse dry broeders waren van eenen wille / en eendrachtigh/oft dat hy over dry Eylanden Overhooft was/en soo voort meer / hier al te langh.

Wtlegh op de dry Appelen, die men Hercules in de handt gaf oft maeckte in voortydé.

Vanden gouden Appelen hebben wy in't vierde Boeck verhaelt. Om dit gouden Appel-halen / worden Herculi, van den ouden Beeldtsnijderen / in de slincker handt ghemeenlijck ghemaeckt dry Appelen / alsoo men te Room aen den coperen op't Capitolium/en den Marmoren in't Paleys oft heerlyck huys des doorluchtigé Cardinaels Fernesij, mach sien: welcke ooc sonder beteyckeninghen niet en zyn: maer wijsen aen dry crachten Herculis, dat is/der deught. Eerst / te matighen den toorn: ten tweeden/ te mijden gierichept/ten derden/den wellusten te dwinghen / en niet te dienen.

Wtlegh op zyn Leeuws-huyt, knodse en pylen.

Zijn Leeuws-huydt wijst aen / een heerlijck Manlyck ghemoedt: zyn knodse/de reden/ daer de deught op steunt: zyn pijlen / zyn goede Wetten / die oock der deught voorderlyc zyn/ om dé Mensch (een cleen wereldt vergheleecken) te suyveren van alle wanschapen / onbehoorlycke ghebreken der Sielen / oft quade wercken. Hercules wordt oock by de Sonne geleken: zyn twaelf wercken/by de twaelf teeckenen des dweersen riems vanden Hemel-cloot. Oock Geryon, en meer natuerlycke uytlegginghe/niet veel mede brengende / laet ick om corten gheern achterweghen.

Leerlyck uytlegh op Cacus.

Den onrechtveerdighen Cacus, wiens naem op het Arcadisch Kakos, is gheseydt/quaedt: dat hy vyer uyt neus en mondt blies / oft walghde / was versiert / om dat hy niet alleen een Veedief/ dan oock een brant-stichter was. Hy is te verghelycken der valsche verleydighe wijsmakinghe/oft logen/ die des deuchts ghehoorsame kudde heymelyck en dieflyck ontsteelt / en eerselinghe / oft te rugghe ghewelddigh aftreckt / en brenght in zyn doncker speloncke der dolingen. Doch zyn ongherechtichept openbaer wordende/ cã tegen de deught niet bestandigh blyven: zyn schande wordt ondeckt/de duysterlievende valsche meeningen/als nacht-Ulen wijcken.

Wtlegh van Hercules, op Omphale verlieft.

Dat Hercules op Omphale soo verlieft was / dat hy door Vrouw-werck t'oeffenen van yeder bespot is geworden: hem te laten van een Vrouwe heerschen/die sulcken uytnemenden verwinner was: wijst aen/dat een deughtsaem Man / tot den eyndt zyns levens/heeft voorsichtigh en wakende te wesen / om naemaels niet te verliesen de deught / en den deughtlycken eerlycken naem / en goet ghe-

rucht/

rucht/ denckende dat de meeste macht en verwinninghe bestaet in zijn selven/ oft zijn eyghen quade ghenegentheden en lusten te verwinnen. Dat Hercules by den Goden ghenomen was/ laeten wy de voorverhaelde uytlegghinghe blijven. Dat Iuno, in den Hemel hem te Wijve gaf haer dochter Hebe, de Goddinne der jonckheydt/ is/ dat de Sonne/doende t'onswaert haren keer/ doet alles hergroenen/ en wassen/ en so eenigh natuerlijcke uytleggingе meer: Wy moghen Hebe noch ghedencken in het toecomende Boeck. Ick mocht hier een deel vertellinge voort brengen vast Lucina, de suster van Apollo, dochter van Iuppiter en Latona, welcke nieu gheboren wesende/ diende stracx haer Moeder voor Vroemoer/ gelijck wy van Diana hebben verhaelt: Want Diana, Lucina, Hecate, en de Mane/ worden maer met namen/ en eenige crachten oft wercken/ eenichsins onderscheyden/ doch al een dingh wesende: Maer hier is niet sonders te vinden/ oft eenighen sin te leeren/ dan ghelijck wy van der Mane hebben verhaelt/ dat haer vochticheydt in de gheboorte voorderlijck is. De Fabel van Galanthis, in Wesel verandert/ brenght mede/ datmen Gode niet en mach liegen/ noch bespotten. Oock die van Dryope, wyst aen/ datmen moet toesien/ willens noch onwetens Godé niet te vergelghen. Het verjeughden van Ioalus door Hebe, heeft oock zijn uytleghsche meeninghe/ ghelijck die van Hercules voorhenen verhaelt wesende. Hebe Ioalum verjeughdet hebbende werdt te sweeren/ dat het gheen Menschen meer gheschieden soude: Maer Themis Goddinne des Godtlijcken verbondts/ des ghherichts/ der voorsegghinghen/ en des voorschickx/ heeft haer den Eedt belett/ voorsegghende/ want den krijg van Thebes most haest volghen/ dan soude Calithoë van Iuppiter vercrijgé/ dat haer twee jonghe kinderen stracx volwassen Mannen souden wordé/ om huns Vaders doodt te wreken: Verhaelt oock yet van eenen gulden halsbandt/ daer veel quaets in voorsien was. Hier soudmen niet weten wat af

Leetlijck uytlegh van Galanthis, en Dryope.

maken/ ten waer datmen de versieringhe oft gheschiedenis van het beghin tot den eynde wat breeder verclaerde als onsen Poeet/ die dit soo maer een weynig aen en roert: Doch sullen eerst een weynich behoeven te segghen/ wie dese Themis is/ daer den Nederlandtschen Oversetter t'onrecht stelt in de plaetse Hecate, die wy in't sevenste Boeck hebben beschreven.

Van Themis.

Themis was de dochter van den Ocean en Tethys, oft (soo Hesiodus wil) van Hemel en Aerde: sy is geweest de Suster Saturni, en de tweede Huysvrouwe van Iuppiter getrouwt wesende/ baerde sy de Vren/ deurwachters des Hemels: Dese heeten Eunomia, Dice, en Irene, de eenmoedighe onderhoudinghe der goede Wetten/ des gerichts/ en des vredes. Themis met haer dochter Dice, zijn de bysittende Raedsvrouwen van Iuppiter, ghelijck Plutarchus verhaelt/ daer hy bewijst/ dat Vorsten moeten wetende en gheleert zijn/ dat is ghesept/ dat recht en billicheydt zijn bysittighe Raedts-heeren van Iuppiter, ghelijck ofmen seyde/ dat niemandt over het recht en waer ghewassen: waerom dat d'oude schrijven/ Iuppiter self niet soude connen bevelen/ sonder het recht/ oft gherechticheydt/ de welcke (seght Hesiodus) is maeght/ onghescheynt/ en onbevleckt/ en altijt bywoonigh met schaemte/ kuysheydt en eenvuldicheydt. Hierom hietmen dan den Coninghen oudts tijdts/ eersaem/ en eerlijck: want t'is behoorlijck/ dat die minst te vreesen hebben/ oock meer schaemte en eere hebben: waerom een Vorst heeft meer te schricken voor quaedt te doen/ als quaet t'ontfangen.

van Themis afkomst, en kinderen.

Themis en Dice haer Dochter, Raetsvrouwen van Iuppiter.

De Vren worden van Pausanias gheheeten Carpo, en Thallote, de derde noemt hy niet. Carpos is gesept/ vrucht/ en Thallein, uytspruyten/ oft botten: sy worden gheheeten de traeghste van alle Goden/ en brenghen den Menschen altijts wat nieuws: sy en waren niet alleen van Homero gheheeten deurwachters des Hemels: maer hadden oock werck den Wolcken van den Olympus,

lympus,

lympus, oft den Hemel te verdrijven: want dan wort dē Hemel / oft de locht (seghtmen) open / oft ontsloten: Oock belemmerden zy den Hemel al nae hen believen. Sy heeten met eenen naem Horévein, dat is / bewaren / oft wachten / om datse den Hemel bewaren. Sy zijn van 't gheslacht der Gratien / oft bevallijckheden: gemerckt Themis hen Moeder is de gherechtichepdt / en Nomos beteyckent Wet / Dice billichepdt / en Irene vrede: Welcke drp / te weten / Wetten / gerechtichepdt / en vrede / bewaren en onderhoudē de vruchten / oft 't ghebouw / in plaetse dat krijgh / moetwille / en twist / alles te niet doen en verderven. T'is van d'onderhoudinghe der Godlijcke instellinghen / en Borgherlijcke Wetten / diese teelt / en voortbrengt: Nademael Themis is die billichepdt / oft oprechtichepdt / die de Natuere self des Menschen geest heeft ingedrucr: Als wesende 't beginsel daer de Wetten upt zijn ontstaen. Iuppiter heeft dees oprechtichepdt ghetrouwt / en sp is van zijn gheslacht: Want God is oprecht / en getrouw. Iuppiter Vader der Vren / matight de Locht / dat is / Godt bewaert en onderhoudt de vrome / Hemel-ghesinde: Want d'overvloedichepdt is gheern van de vromichepdt verselt / en den hongher oft dierte wordt van veel snoodtheden ghevolght: Soo dat het onderschepdt der vruchtbaer / oft magher tijden / wel den claersten spieghel is / om te sien oft te kennen 's Menschen goede oft quade wercken. Dus canmen verstaen / hoe den Vren de deuren des Hemels te bewaren is bevolen. By Themis is oock wel gheweest het outste Gehepmnis / daermē der Goden antwoort versocht te weten. Laet ons nu van haren voorgesepden Thebeschen krijch vertellen / en halen hier voort den onsalighen / oft ongheluckighen OEdipum.

Sin-gevende en leerlijke uytlegginghen op Themis, en haer dochteren d'Vren.

Van OEdipus.

OEdipus was den soon van Laius, Coning van Thebes, den soon van den voorleden Coningh Labdacus: desen Laius hadde tot een Hupsvrouwe zijn suster / van 's Moeders weghe / oft de suster oft dochter van Creon, en was de schoonste Vrouw / die met ooghen mocht ghesien wesen / gheheeten Iocasta. Dees jonghe Vrouw bevrucht wordende / was den Coningh Laius nieuwschier / om te voor-weten d'avontuere van 't kindt / dat hem soude gheboren worden. 't Gehepmnis van Apollo te Delphos antwoorde hem / dat hp van dat selve kindts handt soude sterven. Hp dit voorsegh ter herten nemende / soo haest 't kindt gheboren was / gaf het een van zijner wacht / oft een ander Dienaer / om dat hepmlijck om te brenghen: welcken niet willende een wercktupgh wesen van zijns Heeren onmenschlijcke wreethepdt: Ten anderen / niet durvende heel zijn ghebod naelaten / verkoos den middelweg nam het kint / doorstac hem bepde zijn voetē / en stacker een wisse of tije door / en hinghet daer by aen eenen boom / in een wildernisse by den bergh Sytheron, denckende dat het hulploos daer sterven soude: Maer Phorbas, een van den Herders van den Coningh van Corinthen Polybus, by gheval daer voorby komende / hoorde dit arm kints krijtende stem / des liep hp toe: Ontbonden hebbende / nam het mede nae Corinthen / en gaf het de Coninginne / de welck onvruchtbaer wesende / voedet op / en haddet in sulcker weerden / als oft haer van den Hemel af ghesonden waer gheweest: En om dat hem de voeten van de wonden doe gheswollen waren / werdt hp OEdipus, dat is / swil-voet / gheheeten: Want Oidein, is swillen / en Pous, is voedt gesepdt. Eenighe segghen / dat den Vader Laius hem self de voeten doorstack / en liet hanghen op den bergh Cytheron, den Dieren ten besten / dan dat de boden sulcx niet en deden: maer schonckent de Conînginne van Corinthen. OEdipus gecomen tot ouderdom / en vernomen hebbēde / niet te wesen Polybi, des Coninghs van Corinthen soon / nam voor hem te ondersoecken en weten wie zijn Vader was / en toogh nae 't Gehepmnis Apollinis te Delphos: Welck hem antwoorde / dat hp zyn Vader soude vinden

OEdipus gheboren, werdt door den voeten ghesteken, en aen eenen boom ghehanghen.

binden te Polyben. Dus daer ghekomen wesende/zyn hem zijn maghen oft vrienden onbekent in't ghemoedt ghecomen op den wegh. Laius hem oock niet kennende/noch niet denckende dat hy leefde/ riep aen hem seer straflijck/ en hooghmoedighlick gebiedende upt den wegh te wijcken/in sulker voegen/ dat hy weygerende daer tegen opstont/ en handt aen wapen slaende / zijn Vader dus onwetende ombracht. Hy van hier vliedende / is metter tijdt ghecomen nae Thebes. Nae den doot van Laius, heerschte aldaer Creon, den schoonbroeder van Laius, die so van een vremt onbekent Man was verslaghen. Nu hadde Iuno, vyandighe der Thebaners / hun toegestiert een stadig wreet ghedrocht/Sphinx geheeten/en was de Dochter van Typhon en Echidna : dit hadde Maeghden hooft en Lichaem/ Leeus voeten en steert / en Voghelwiecken:oft(so Clearchus segt) Maeghden hooft en handen/Honde lijf / Menschen stem/Draken steert / en Leeuws clauwen. Ander seggen/ dat het voorlijf Leeuw was / de naghels van eenen Grijffoen / en de vleugels van Arendt: dit als een gheessel der Thebaners/ hieldt hem by Thebes, aen den wegh/ in eenen bergh / gheheeten Sphincus, oft Phyceus. Dit Sphinx quam upt zijn hol / en viel op den voorby-gangers/hebbende altijdt eenighe strickvraghen / oft doncker raedtsels te lossen/welc hem de Muses leerden:en wiese niet raden conde / werdt stracks van zijn grouwlijcke klauwen verscheurt en ghedoodt. Dees Raedtselen waren/ na dat de voorby-gangers voor Lantsaten/oft volcken waren/ maer dat het die van Thebes gaf te raden/was: wele Dier smorghens viervoetigh / smiddaeghs tweevoetigh/ en 's avonts dryvoetigh was. Dit seght Asclepiades aldus:

OEdipus doot onwetende zijnen Vader.

Van het vreemt en wreet ghedrocht Sphinx.

Het raedtsel van Sphinx.

Vier voeten, twee, en dry, heeft ergens eenigh Dier,
Dat niet heeft als de stem, en stem verandert schier,
Dat gheen Dier meer soo doet, van al wat vlieght om hooghe,
Oft swemt in natte Zee, oft wandelt hier op't drooghe:
Maer als dit Dier beghint met veel voeten te gaen,
Beghint hem al zijn jeught, en al zijn kracht vergaen.

T'Godtlijck voorschick was over dit Sphinx, dat soo haest als yemandt zijn vraghe loste / dat het most sterven:nae dat het een deel menschẽ om hals hadde ghebracht/die vergheefs pooghden dit raedtsel te bedupden. Creon liet uptroepen met trompet / dat wie des Sphinx raedtsel con raden / en alsoo het landt verlossen van sulck een grousaem plaghe / soude te loon hebben de Croon en t'Coninghrijck van Thebes, en trouwen de schoone Iocasta, Weduw van den Coningh Laius. OEdipus comende nae Thebes, vindt op den wegh dit Sphinx, welcks raedtsel hy loste en uptleyde / segghende: dat t'voorseyde Dier was den Mensch / die in zijn kindtsheydt cruppende over handen en voeten / werdt ghesepdt op vier voeten te gaen / doch eyghentlijck maer twee voeten en heeft: maer wanneer hy van ouderdom beswaert / op eenen stock beghint te steunen/ dan wordt hy ghesept dryvoetigh te wesen / en dan vergaet zijn macht. Dit uptlegh gehoort/Sphinx was so toornich / dat het hem van een hooge clip af wierp/ en dẽ hals brack : soo dat die van Thebes werden verlost van zijn wreetdadicheydt. OEdipus quam verwinnigh in Thebes, en om dat men hem achtede te wesen soon van Coningh Polybus, wert hem t'Rijck van Thebes ghegheven / en te Wijve Iocasta, zijn eyghen Moeder/doch onwetens:by welcke hy hadde twee sonen / Etheocles, en Polynices, en twee dochters/Antigone, en Ismene, soo dat zijn kinderen / oock zijn eyghen Broeders en Susters waren. Doe eyndtlijck OEdipus quam te weten zijn grouwlijcke bloedtschande / en Vaderslacht / was soo heel seer bedroeft/ dat hy hem selven straffende / de ooghen uptstack/ en liet hem (blindt zijnde) leyden van zijn dochter Antigone, verliet zijn Rijck /en bestelde s zijn sonen te heer-

OEdipus raedt t raedtsel, hy wort Coning van Thebes, en trouwt onwetens zijn Moeder.

OEdipus straft hem selven, en steeckt hem d'ooghen uyt.

te heerschen onderlinghe telcken een Jaer by beurten/en vertrock hem t'Athenen. Dese Broeders dus verdragē/ Etheocles den oudtstē de Croone d'eerste Jaer beseten hebbende / wouw Polynicem zijn broeder die niet overlaten/ seggende niet te voegen / dat een Rijck twee Coninghen soude hebben. Waerom Polynices seer t' onvreden / quam by Adrastus, den Coning van Argos, die hē te Wijve gaf zijn dochter de schoone Argia, en hiel hem gheselschap met noch vijf ander cloecke Heeren / en Krijgh-oversten / zijnen broeder te gaē bekrijghen/en Thebes beleghren / het welck geschiede met goede geschicktheyt/ en groote heyrcracht. Tot desen Thebeschen krijgh/ behoefdemen sonderlinghe den gherader oft voorsegger Amphiaraum, den welcken voorsiende datter hy soude doot blyven / weygerde mede te trecken / hem verborghen houdende. Maer zijn Huysvrouwe Eriphile bedroogh en wroeghde hem: want sy hadde haer laten omcoopen/ met den gulden halsbandt / daer veel quaets in versien was: den welken vā Vulcano ghesmeet / Venus eerst hadde gegeven aen Hermione, de dochter van Menelaus, en de schoon Helena. Eriphile dan seer lustig na dit costlijck Juweel/ verriet haren Man: den welcken vertreckende / wetende dat hy nemmeer weder keeren soude / en dat zijn Vrou de oorsaeckster zijns doots was/ gheboodt zijn soon Alcmeon, te dooden zijn Moeder/als hy doot soude wesen. Ten liep niet lang aen / Amphiaraus wesende voor Thebes, ghesetē op zijnen wagen / werdt van der Aerden ingeswolghen; en Capaneus de mueren beklimmende / wert van den blixem doot geslagen: dit was die voorsept was/ van niemant te mogen gedoot zijn/ als van Iuppiter. Doe men desen Capanei lichaem verbrande / quā Evadne zijn trouwe Bruydt / en wierp haer selven in't vyer. De twee ghebroeders/Etheocles, en Polinices, ontmoetende malcanderen in den strijt/hen d'een d'ander oock ombrachten. Alcmæon, na de doot van zijn Vader Amphiarus, volbracht zijns Vaders gebodt / en doodde zijn Moeder Eriphile, en nam haren halsbandt: maer hy wiert sot/oft rasende/ tot dat hy den halsbandt had gegeven Alphesibea, de dochter van Phegeus, dewelcke hy te Houwlijcke nam/ en gingh eenigen tijt daer nae tot Acheloum, daer hy op zijn dochter de schoon Callithoë verliefde/ en haer te Wijve nam/ haer belovende den halsbandt: den welcken halende by Alphesibea, zijn voorighe huysvrouw / werdt door haer broeder omghebracht: en Callithoë, wetende de doodt van haren Man / badt Iuppiter, dat de twee kinderen/diese by Alcmæon hadde/en die noch cleen waren/mochtē stracx oudt en volwassen worden / het welck sy van Iuppiter vercreegh/ om huns Vaders doot te wreken / t'welck oock geschiede. Hier hebb' ick nu verhaelt en verclaert de voorsegginge van Themis, hoe die volcomen/en geschiedt is. Nu hoefden wy neffens dese Fabel van OEdipus, wel de gheschiedenis te weten / om te weten waer op dese versieringhe rust oft ghebouwt is. Aengaende dat OEdipus ter verhaelder oorsaeck/ also een vondlingh soude zijn gheweest/en alsoo opghevoedt / dat gelijckt wel gheschiedenis: Maer dit Sphinx, ruyckt immer gheheel versierich. Maer om verstaen watter de waerheyt van is: men seght dat Sphinx was Vrouwe / die haer begaf op de groote weghen tot rooven en stelen/ontrent dē bergh Phyceum, staende altijts neerstigh op de wacht / om te overvallen en berooven eenighen voorby-gangher/en sy hiel haer in dit gheberghte/ tot dat haer OEdipus overviel met eenen hoop Corinthers / en haer versloegh/alsoo Strabo tuyght in zijn negenste Boeck. Strabo seght oock/ dat Sphinx langhe tijdt ter Zee met ander Zee-roovers roovende/haer wesē hadde besonder op de custe van Anthedon: daer nae de Zee verlatende / oeffende den selven handel te lande. Dat sy den voor-byreysers t'ontbinden gaf knoopen der raedselen/ die niet t'ontdoen en waren / segghen eenighe / was/ dat de plaetse of den bergh / daer sy haer onthiel/soo steyl/en soo quaedt te climmen was/dat haer niemandt en con betrappen

Etheocles en Polinices dooden malcander.

Gheschiedige verclaringhe van Sphinx, en OEdipus.

pen/ tot dat OEdipus t' gebergthe met zyn heyr ingenomen/ en met veel lagen beset hadde alle zyden en wegen / datse ghekreghen werdt. Ander seggen/ datse doch haer gevangenen scherpe raedselen voorzen leyde / en datse onbeschadicht aen lijf en goedt / liet vry henen gaen/ diese raden conde. Nu/ om uyt te drucken haer wreetheydt / hebben de Dichters haer bygevoecht verscheyden leden der wilde dieren / als Leeus clauwen/ en Griffoens nagelen/ en Vogel-wieken/ om uyt te beelden de wreede rooveryen en de snelheyt der straetschenders / die haer ghesellen waren. Philochores in't Boeck der Offerhanden/ seght/ dat OEdipus door den raedt van Minerva, de wysheyt/ hem listlijck onder haer geselschap voeghde / onder decksel van haer Rooveryen te helpen uytvoeré/ en dat hy daeglyck also eenigen tot hem nam / tot dat hy genoechsaem was/ haer/ en haer ghevolgh/ t'overvallen en verwinnen. Dit beschickt hebbende / bracht hy haer doodt lichhaem op eenen Esel binnen Thebes, alwaer hy van den Borghers was tot eenen Coningh aenghenomen / als die listigh en Mans ghenoegh was / hun Stadt teghen de noodt der vyanden te moghen beschermen/ alsser krijch voor handen waer. Doe trouwde hy onbewist zyn Moeder. Ander meer historische verklaringhe voorby gaende/ dunckt my tijdt/ yet leerlyckx hier uyt te nemen: want t'is wel te dencken/ dat met dese Fabel vã OEdipus, en dit seltsaem Sphinx, yet besonders ghemeent wordt: naemlyck met dit Sphinx, waer van ick doch by niemandt yet ghevonden hebbe/ dat veel slot heeft / oft begrijpt/ oft 't ghene my volcomelijck heeft konnen genoegen. Wy sullen dan by dit schaedlyck Sphinx verstaen/ het meest ongeluc en plage der werelt/ het onverstandt / welcker Vogel-wiecken beteyckenen de lichtveerdighe onghestadicheydt / die uyt haer ontstaet: De klauwen des Leeuws oft des Griffoens/ Hondts lichaem / en Draecken steert/ de wreetheden/ onrechtveerdigheden/ nijdicheden/ en boosheden/ die sy ter werelt baert/ onder den sterflijcken en cort tydt levighen Menschen/ datse haest niet en behouden / dan slechs de gedaente van hun Menschelyck uyterlijck gheschapen wesen / ende stem: Want de wercken niet dan onredelyck en beestlyck en zyn/ te weten / daer het onverstandt zyn heerschappye heeft/ waer door het aldus menigh Mensch doodet/ en te niete brenght. Nu en isser geenen middel/ om dit fel gedrochtigh onverstandt te verwinnen/ dan met dit moeylyck en swaer Raedtsel te raden/ en verstaen/ dat is/ volcomelyck te begrypen / wat den Mensch self is / hoe ellendigh hy naeckt geboren wesende/ van selfs eten / drincken / gaen / noch staen en can/ cruppende over handen en voeten/ ghelijck een viervoetigh Dier. Daer naer op twee voeten eené korten loop ghedaen hebbende/ op den avondt zijns ouderdoms met stock oft kruck hem moet onderhouden / gaende als met dry voeten na zijn nachtsche doncker graf toe wandelen: In welcke reyse / tusschen wieghe en graf / hem veel swaerheydts en commers ontmoetet: Dit met al's Menschen ellendicheden wel t' overweghen en overlegghen / en daer by oft beneffens door dit bedencken te leeren opmercken / waer toe wy gheschapen zyn / wat wy ter Weerelt te doen hebben / en watter onse bootschap is / wat wy onsen even Mensch schuldigh zyn / en op dat woort Even wel te letten / om even leeren doen aen onsen even Mensch / ghelyck wy even wilden dat ons gheschiede / 't welck een volcomen wysheyt is. En om hier toe te komen / hoeftmen dit moeylyck Raedtsel eerst recht wel te treffen / te weten/ de kennisse zyns selfs/ daer veel duysenden / om het qualyck raden oft missen van dit Raedtsel / door het onverstandt worden jammerlick verslonden: Want het is een Raedtsel/ dat van weynighen ghetreft can worden: doch een recht beghinsel der volcomen wijsheyt / en self een groote wysheydt wesende. Want (also Plutarchus verhaelt) de Staet-heeren van heel Grieckslant lieten boven de deuren van die openbaer vermaerde Kerck van Apollo te Delphos niet schryven d'Odysseen, oft

Leerlyck uytlegh van het Raedsel van Sphinx.

Leest de voor-reden Plinij, op sijn sevende Boeck.

Iliaden Homeri, noch de sang-gedichten Pindari, maer wel dees corte singhevende sprceucken: Kent u self. Niets te veel. En/ G'loft maeckt schult. Ick meen oock in groote gulden Letteren: als woorden / die veel in hun corthept begrijpen: Bysonder dit / Kent u self. Welcke self kennis en bestaet niet/ in't weten / hoe men ghenaemt / wiens soon / oft van wat gheslacht men is: Maer te kennen zijn epgen swachept/ onvermoghen/broosheyt/ onbequaemhept/ onmatichept/ bloohepdt/korselhepdt/ en ander ghebreken. Daer nefsens al zijn ghenegentheden/en begeerten/wel t'onderschepden/om de schadighe/onvoeghlijcke/en oneerlijcke t'onderdrucken/af keeren/en vermijden/en de nutte te volghen oft nae te comen. Voorts ghelpck als in de Fabel van Dryope, wort hier getoont in d'onwetende Vaderslacht / en bloedt-schande OEdipi, daer veel swaerheydt en jammers upt ontstont/ dat God oor groot mishaghen heeft in onwetende zonden oft misdaden/dat den Mensch behoort verstandigh/wijslijck/en voorsichtigh in alle dingen te handelen: Want hadde OEdipus zijn onbekenden Vaders ouderdom/ en zijn jonghept maer wijslijck aenghemerckt / en hem ootmoedelpck den wegh gheweken / hp waer tot de Vader-slacht niet comen:hadde hp oock te vore wel ondersocht wiens soon hp was/ hp waer soo niet bloedtschandigh gheworden. Maer (so men seght/) te voor gedaen/ en na bedocht/ heeft menigh in verdriet ghebrocht. By Eriphile wordt aenghewesen/ hoe schaedlijck de begeerte des rijckdoms is: Oft/hoe de Gierichept den mensch verblindt/ te doen dinghen/die de Natuere/ liefde/ en redelijckhepdt wederstrijden : Voorts hoe alle boosheden hen epgen roeden plocken/ oft straffinghen mede brenghen / om hen Meesters oft werckers mede te quellen oft verderven. Van Tithon in eenen Stapel / hebben wp voorhenen bp Aurora wat uptlegginghe gedaen. In de morringhe der Goden/ over het verjongen der Menschen / daer sp van Iuppiter ghestilt worden / is bysonder t'aenmercken de cracht van het recht / dat Iuppiter sepde/ selfs te moeten gehoorsamen. De bloedtschandige onbehoorlijcke liefde van Biblis, tot haren broeder Caunum, bepde kinderen van Miletus, den soon Phœbi en Cyana, de dochter van den krunckeligen oft cromloopenden Meander, wijst aen/ hoe crachtigh in de Jeught/ oft in den mensch/ door onbedachthepdt oft roeckeloosheydt / can ontsteken worden het vper der onkupsscher begheerte / t'herte soo verblindende/dat bloet-graden/ Godlijcke Wetten/taemlijckhept noch eerbaerhept/en worden aenghesien: Waer naer dickwils een jammerlicke droefhepdt/ ghelijckende een versmiltinghe in tranen / volght/ oft 't leste gherecht is. Waer bp de Jeught sal gheleert wesen/ zijn lusten te matighen/niet begheerende oft bestaende / dan dat voor Godt en Menschen eerlijck is / en loflijck bestaen mach. De Fabel van Lycus, die aen den Goden wel hadde willen begeeren/ dat Telethusa zyn Vrouwe eenen soon baren soude/ en geboodt haer 't kint te dooden/ soo't een Mepsken waer / bewijst ghenoech 's Menschen groote dwaeshepdt/dat hp dickwils wenscht oft begheert schadighe oft onbetaemlijcke dinghen / willende Natuere gewelt doen / teghen den wille Gods / ghelpck de openbaringe van Inachis, oft Isis, met haer gheselschap/ daer tegen radende / genoech aenwijst. Van Isis mocht ick noch pet verhalen: Maer wp weten niet leerlijcker van haer te seggen/ dan wp van haer onder den naem Io, in't eerste Boeck hebben ghedaen. In dees openbaringhe was oock/die met den vinger op den mondt de stem inhoudende/ was ghewendt het swijghen aen te wijsen/ welcken onsen Poeet niet en noemt: Doch wordter mede ghemeent Herpocrates , die men hout voor den God van het swijghen/ helen /oft hepmelijckhepdt verborghen te houden: Dat welck oock een deuchdlijcke goede zede is. Want ghelijck een Ader / die berstende / haer selfs vernielende/jongen baert/en doot blijft: Also can een onversienigh klappaert/ door zijn epghen woorden/hem selven

Waer in selfs kennis bestaet.

Leerlijcke uytlegginge op Eriphile.

Leerlijck uytlegh, oft aenwijs op Biblis.

Van Herpocrates, en t'nut des swijgens, en te veel clappēs schade.

selven in schade en uyterste ongheval brenghen. Waerom den Roomschen Metellus, hem van een jong Hooftman gevraeght wesende/ wat zyn meeninge was te doen / aengaende eenighen aenslagh / oft yet heymelijcx dat den krijg belanghde / seer wijslijck antwoorde/ segghende: Wist ick dat myn hemde myn voorneem oft heymlijchept wist/ ick trocket uyt / om in't vyer te werpen/en te verbranden: denckende of zyn voornemen oft meeninge/ tot zyn schade oft schande/mocht openbaer en verbreydt worden: want de woorden zyn (nae des Poeten segghen) ghevleugelt. En gelijck het niet licht te doen en is/ eenen Voghel weder te crijghen / als hy een reys uyt der handt is laten ontvlieghen: alsoo canmen oock een woort niet weder in de mont halen / alst daer uyt is geworpen: maer 't vliegt/ slaende zyn lichte vleughels / en verbreydt hem van d'een tot d'ander. Een Schip van de crachten der Winden ghedreven/ can men met anckers en touwen stillen en vast legghen: maer somtijdts een woort uyt de haven des mondts gevaren wesende/daer en is ree/oever/ noch ancker / daer het stil ghehouden can worden: maer drijft met groot gerucht op een clip/en doet zyn Meester/ daer het van uytgecomen is/verdrincken/en te gronde gaen. Daerom dewijl het veel snappẽ can schadelijck wesen/ gheboodt Pythagoras zyn leer-jeught/ voor eerst te leeren vijf Jaer langswijghen / dees Schole oft lesse noemende Echemitie, soo veel als tonge-dwangh ghesept: Want wie niet maetlijck swijghen can / die sal qualijck oock connen maetlijck spreecken. Dat Telethusa haer tonghe conde bedwinghen / was oorsaeck / dat Isis van der doot verlost wiert/en opghevoedt in Mans cleederen / welcke daer naer Man geworden is. Welcke versierde veranderinghe niet aen en wijst/dan dat somtijden een dochter wel opgevoedt/wel geleert/en gheschickt in vernuftighe Consten/die den Vrouwen ongemeen zyn/ is by elcken in verwonderinghe / dat sy soo bequaem is/yet te oeffenen / wercken oft bedienen / als eenigh Man/ daer naemaels haer selven / haer Ouders/ oft Man/en ghesin / oock nut en voordeel van mach gheschieden.

Leest by Plutarchum, van het te veel spreken.

Wtlegh oft aenwijs van Telethusa, en Isis.

Eyndt des negensten Boecks.

Wtlegginge/ en sin-ghevende verclaringe op den Metamorphosis Publij Ovidij Nasonis,

Door C. V. M.

Het thiende Boeck.

Van Orpheus.

IN dit thiende Boec vindẽ wy voor eerst den Thracischẽ soetẽ Vedelaer/ bruyloftende met de schoon Euridice: hy is geweest dẽ soon van Apollo, en(ghelijck wy elder hebben ghesepdt) van Calliope. Tot deser Bruyloft quam van Creta den Bruyloft-Godt uyt de geluckighe Echtschap van den nieuw geworden Man Iphis, gevlogen in het Thracische Cironien / daer hy niet dan droef voorteecken gaf: want hy toonder gheen blijde aenschijn/noch spracker geẽ statige woordẽ: de Toortse der trouwinghe/ die den Godt in de rechter handt hadde / was niet dan roock: want doncker brandende al nat van tranen / dede niet dan sparcken en kraken. Corts gingh de Bruydt met den Nayaden, seght onsen Poeet: maer Virgilius seght / den heelen Choor oft geselschap der Dryades, in't groen haer

vermeyden / en werdt ghesien van den eersten Bye-man / den jongen Aristeus, Coningh van Arcadien / diese verlieft nae jaeghde / doe haar voorvluchtighe die dootlijcke slang-betighe hiel-wonde / in Plutonis doncker Rijc dede neder dalen. Soo onsen Poeet / en Virgilius in't vierde Boeck des Landtwercks verhaelt / oock Orphei hertseer / zyn Dieren temminghe / beweghen der onbevoelycker dinghen / Helle-vaert / en ongheValllighe wedercomst / met nieuwe droefheydt / om het tweede verlies zyner meer als lijf geliefde Huysvrouwe. Maro verhaelt / dat hy geern weder hadde ghekeert / om besoecken / of hy der wreede Hel-geester borsten / met zyn oor-suyckerighe clinckende gherechte senuwkens / hadde connen herversachten. Maer wat soud hy doen? Den grijsen onmedooghschē Veerman wouw hem met zyn rotte ghelapte Schuydt over de dry Helle-vloeden / Acheron, Styx, en Cocytus, niet weder voeren. Desen Helle-vlieten wachter / Charon geheeten / was den soon van Erebus en van der Nacht. Desen Erebus was van Chaos volck / en niet een hayr beter gesept / als een grouwlycke / coude / doncker / diepe plaetse der verdoemde Sielen / oft der ghener / die op dese Werelt veel quade stucken begaē hadden / en wierden daer wreedelyck ghestraft. Nu desen Helle-schipper / wort van Virgilio in het seste Boeck uytghestelt / oudt / grouwlyck / smodsigh / en vuyl / hebbende eenen dicken / bekrosen / gelockten baert / met grouwlycke stadigh open vlammend ooghen / en een swerte oude vodde hem op den schouderen gheknoopt hangende. Zyn neeringhe was / alle de Sielen der gestorvenen van der Weerelt / die hem Mercurius toebracht / over te schepen in de Helle. Hier toe leyden d'oude Heydenē hun dooden tot veer-ghelt in de mondt een penninckxken / om den Schipper te betalen / om datse misschiē niet wederom gesonden souden worden: dit stuck gheldts by den Griecken hiet Danace, het was (meen ick) ontrent vyf duyten weerdt. Maer of hy te seer verleghen werdt / oft hem voor Pluto

Van Charon, en de Helsche Vlieten.

Wat veerghelt de Sielen gavē, om in de Helle te varen.

beclaeght hadde / het veer werdt eenen braspenning / oft twee van de verhaelde penninghen: En de Hooftlieden van Athenen / die meer waren als 't gemeen volcxken / gaven dry penninghen / om de heerlycke sitplaets te hebbē. Waer by het gheleeck / of de Helsche Borgerye oock metter giericheydt behanghen was. Eenige weynighe heeft hy levende overghevoert / desen Orpheum, Herculem, Theseum, Pyrithoum, en Æneam. Van daer was een sorghlyck water / datmē niet en mocht drincken: want dit was van sulcke cracht / dat het alle voorleden dinghen dede vergeten / waer door datse den wederomwegh / jae de Werelt vergeten souden hebben. Dese onthoudens vyantsche Vliet hiet Lethes, dat is / vergetelheyt. Alle versieringen overgheslaghen / Orpheus van Thracien is een uytermatē uytnemende Man gheweest. Hy soude hebben gheleeft hondert Jaer voor den Troyschen krijgh / ten tyde van dē vermaerden Hercules. Doch schrijven eenige / dat Hercules in den Troyschen krijgh self was. Orpheus seghtmen te wesen den eersten Hemel-condighen der Griecken: soo dat Lucianus meent / dat de Griecken deshalven niet hebben geleert vanden Egyptenaers / noch Ethiopische: maer dat Orpheus, den soon Oagri, en van Calliope, hun daer eerst in heeft onderwesen: doch niet dan onder constighe deckselen / om dese edel Const niet soo ghemeen onder 't volck te brengen / dan verwonderlyck te maken. Hy was (soo Pausanias ghetuyght) d'eerste / die openinghe gaf / oft openbaerde de Godlycke verborgentheden / en de ghemeen Godsdiensten te voorschijn bracht / en de wijse / hoe men den ghemoeden der Goden con versachten / en met wat Offerhanden men de snoode en quade werckē mocht reynighen. Hy heeft veel spitsighe en nutte vonden voortghebracht. Hy was een leer-jongher van Linus, en alsoo wijs Man / als te dier tydt de Eeuwen vermochten / wel ervaren in de Godlycke dingen: gelyck zyn Boecken (hoe weynigh van hem noch overbleven) ghetuyghen. Eenighe achten / dat

Gheschiedische verclaringhe op Orpheus.

dat Orpheus en Amphion zijn geweest van de wijste van Egypten / ick achte soo veel als Toovenaers. Het verlies zijner Boecken wordt by den Geleerden seer beclaeght/te weten/van de onderlinghe teelinghe der hooft-stoffen: de cracht der liefde der natuerlijcke dinghen: den strijdt der Reusen teghen Iuppiter: van d'ontschakinge van Proserpina, en d'avontueren van Ceres: de wercken van Hercules: van de verborghen Antwoorden der Goden: van het waernemen van het vlieghen der Voghelen met de beduydinghe / oock der droomen:en meer Boecken / die hy in't begin van zijn gulde Vlies-reyse verhaelt gemaeckt te hebben. Dit Reysboeck / oock dat van der Goden Lofsanghen / en van Ghesteenten / is van hem noch voor handen. Plutarchus in't Mael der seven Wijse seght / dat den oudt-strijdschen Orpheus geen vleesch en at binnen al zijn leven: waer in Pythagoras naemaels zijn naevolgher is geworden: en al die naevolghden hietmen/ datse waren Orpheusche / te weten / die sich ghenoeghden met veldtghewas / sonder t'eten het ghene dat leven heeft ontfanghen. Van zijn doot zijn verscheyden meeninghen. Pausanias seght / dat de Thracische Vrouwen/ dronckē wesende / hem doodden/ om dat haer Mannen achter hem liepen / om zijn spel te hooren / dat weynigh ghelijckenis heeft. Apollodorus verhaeldt een versierde oorsaeck van Calliope, dat haren soon door de verhaelde Vrouwen ghedoodt was / daer toe door Venus opgherockt / om dat Calliope den schoonen Adonis haer niet toe en hadde gewesen/ dan haer en Proserpina hem by beurtē te hebben: want sy't schil in haer oordeel hadden gelaten. Ander seggen/dat Venus de Thracische Vrouwen soo op Orpheum verlieft maeckte / dat elck hem willende hebbē/in desen twist hem aenvallende/ so elck om't langhste trock/ dat hy van hen heel in stuckē gescheurt wert. Een ander seght/dat hy gingh nae een oudt Geheymnis / daer men de Sielen weder soude doē comen/ het welck hy niet connende vercrijghen/ en dat hy in zijn meeninge bedroghen was/doodde hem selven. Dit soude yet ghelijcken:waer hy niet sulcken uytnemenden / wijsen/ verstandigen/ en Godsdienst-liefdigen Man geweest/als hy beschreven wort. Veel minder ghelijckt 't ghene onsen Poeet een weynigh aenroert / dat hy den Thracische soude hebben gheleert een grouwlijcke wellustichheydt: waer by ander voeghen / dat hy na't overlijden van Eurydice, verachtede de liefde van alle ander Vrouwē/willende Weduwener blijven/sonder hertrouwē / ontradende yeder oock te trouwen/bewijsende dat een Vrouw/ sy mocht goet oft quaedt heeten / was niet als een schaedlijck quaedt in deser Weereldt. Also nu veel de Vrouwen begonden in onweerden hebben / datse oock gheen Houwlijc aengaen wilden / hebbē haer de Vrouwen op den armen Orpheum ghewroken / bootsende d' Offerhande Bacchi te doen/scheurden hem. Meer oorsaken laten wy varen:want de vertellingē van so oude dingen vallen menigherley/te meer om de versieringen/ die de Dichters op veel ghesciedenissen hebben ghebouwt. Orpheus wort ghesepdt soon van Apollo en Calliope, oft van Polhymnia, om dat hy seer veerdigh/en bequaem was in de Const der welsprekentheydt/ bysonder in gedicht. En men noemde doe ter tijdt alle eerlijcke en loflijcke Mannen/ kinderen Gods: meenende dat de Sielen van soo doorluchtighe / waren in hun lichamen ghedaelt / uyt eenighe Hemel-teeckens/ besonder uyt de Sonne. Hy heeft daer in't Lant dat heel rouw en beestlijck volck / met zijn wel segghen/ en soete redenen / ghetrocken tot een beleefder / en Menschlijcker wijse van leven / leerende hun bouwen huysen/en Steden/ Borgherlijcke Wetten ghehoorsamen / en Houwlijcke reghelen onderhouden: want dit was oudts tijdts het ampt der Poeeten:het welcke waren wijse / eerbare / en ernstighe Mannen/die den grooten/ oft machtighen / op hope van gheschencken niet en vleyden: maer hun versen en ghedichten waren ghehouden te wesen seer heylige Wetten/en Godlijcke vor-

Verscheyden meeningen van de doot Orphei.

Gheschiedighe uytlegginghe op Orpheus.

 hor-

vorghentheden/so dat Steden hebbende gheschillen/ hun verdroegen op het ghedicht van eenich Poeet oft Dichter/ als op een treflijck/ en volcomen oprecht Richter. Dit is dan gheweest het soet spel van Orpheus, en het Dieren tammen/ alsō Virgilius oock tuyght in een Epigramme/ die ick heb overgheset/en ghevoeght achter het Boergesang/ en Landt-werck/ daer men dat lesen mach. Oock verstaet het Horatius so in syn Dicht-const/segghende op dese meeninghe:

Orpheus der Goden Tolck, wijs, heylich, cloeck van zeden,
Heeft 'twoeste volck gheleert, hem t'onderwerpen reden,
Gheen moorden meer te doen, noch wreedt te leven vremt
Dus heeft hy Leeuwen wreedt, en Tyghers woest ghetemt:
Aldus heeft Amphion ghesticht oock Thebes mueren,
En met sijn snaren-spel den steenen doen berueren,
En soo te saem ghebracht met sijn wel-spreken soet.
Dit was in ouden tijdt het Ampt der Dichters vroet,
Het eyghen van 'tghemeen, met recht wel t'onderscheyden,
Oock 'theyligh van 'tonreyn, en met verbodt te leyden
'tVolck van oncuysheyt vuyl, in wettelijcken Echt,
Te bouwen Stadt en Wet, om nae te leven recht.

Om cort te verstaen/ door wijsheydt/ en welsprekentheydt/ met Orpheo en syn snaren-spel aenghewesen/ oft beteyckent worden/ ghetemt/ en verweckt tot navolginghe der wijsheydt oft reden/ Menschen van verscheyden gheneghentheden: by de Boomen/ die tot hem quamen oft volghden/ verstaetmen/ die diep ghewortelt zyn in hun valsche meeninghen: by den Vlieten/ d'onstadighe en oncuyssche/ welcke als sy niet door wijsheydt/belet oft bekeert en worden/ loopen ter Zee des bitteren verderfs en ongheVals/ daer sulck leven toe streckt: by Leeuwen en Tyghers/ de wreede: by Vossen/bedrieghlijcke/en so voorts. Oock soude Orpheus d'eerste zijn gheweest/ die de seven Vedel-snaren/ na 'tghetal der seven Planeten/ heeft op de rechte mate ghespannen en ghepast. Hy was soo seel constigh/ en wel ter tonghe/ dat hy der Menschen neder ghevallen benouwde/ en wanhopige ghemoeden weder op hielp/ en dede stijghen in den vorighen/ vredighen/ gherusten/ en vrolijcken staet/ hebbende ghestilt de beroerten/ en verstueringhen van hun sinnen/en verstandt: wie ghewislijck so veel te weghe can brenghen/ is al een besonder dapper Man/ die meer uytrichtet/als eenigh ander/ die niemanden en leeft/noch nut is als hem selven. Nu dan Orpheus hebbende de Helle ghevredight/ te weten/ de becommernissen/ en beroerten des gheests/ versochte in de Weerelt te brenghen Euridice, de welcke/ soo den naem mede brenght/ niet anders en is/ als recht/ en billijckheydt. Sy daelde weder in de Helle/ door de al t'onverduldighe liefde Orphei: om dat niet van noode is te wesen/ al t'onmatich in te begheeren recht: ghemerckt 'sgheests beroeringen door reden versacht/ en ghestilt worden. Hier in te yverigh/oft oock te slap te wesen/doet den Mensch achterwaert oft te rugge wijcken: want oock met toegelaten oft eerlijcke begeerte al te seer te wijcken/ can 's Menschen gheest met groote becommeringhen overvallen worden: en die hun begeerte en luste inruymen/oft plaetse geven/ come te vallen in swaer benouwtheden/en verderfnissen. Dus wort ons met Orpheo aengewesen/ te matigen de begeerten onser Zielen/ en dat wy gees dings hier met al te yverigh gemoet behooren begeeren/oft na te trachten. Eenige legghen dit aldus uyt/seggende: Euridice te wesen de Ziele/ die gehouwt/ oft vereenigt is met Orpheus, dat is/het lichaē/ en op haer is verlieft Aristæus, te weten/ het opperste goet: maer sy vliedede van hem/ door cruydē/en bloemen/dat is/ door/ oft in den wellusten deser werelt/ wort gebeten van die Slange der quade gewoonte/

Leerlyck uytlegh op Orpheus.

woonte/ die daer in light verborghen/ waer door sy daelt in de Helle des ongherusten quaden levens: van waer sy qualijc can weder geroepē oft gehaelt worden/ dan door 'tsoet gelupdt vande leeringe der oprechter wijshept / oock niet sonder besprec van met om te sien: maer dat 'tlichaē zy onderworpen der reden/ Rechten en Wetten/ om niet te hervallen in onbeterlijcke schade en verderfnisse. Nu aengaende den Veerman Charon, die met schip/ riemen/ en swarte beroockte seylen over voer de Vlieten/ Poelen/ en Meyren der Hellē/ Acheron, Styx, Cocytus, en Phlegeton, daer hoeven wy oock yet van tot verclaringe/ oft uytlegginge: om welck te doen/ sullen van dese Hel-waters eerst moeten wat breeder verhalen. Acheron soude zijn gheweest den soon van Ceres, oft van der Aerde: hy was ter Hellen ghejaegt/ om dat hy den Titans te drincken hadde gegeven/ doe sy Iuppiter bestreden. Het was / oft is / een Vliet/ die haren naem heeft van eenen Coning Acheron, die d'eerste was/ die in Epirus, oft 'tLandtschap Thesprotien heerschapte. Dese Vliet Acheron heeft oorsprong uyt een Meyr in Elatria, geheeten Acherusia: het is een water van seer quade smaeck / het welck hem in d'aerde soude verbergen/ en elder weder uyt loopen. Dese Vliet/ oft Maras / was ghesepdt d'eerste rustplaetse der Zielen / oft daer sy ten eersten over mosten varen: om dat ten lesten / in't overlijden / men een bitter smaec des benouden gemoets bevoelt/ door de beswarende / quade en snoode wercken des voorleden levens/ die ons dan bitterlijck verschricken en berouwen. De tweede Vliet/ die men t'overvaren heeft / is Styx : dese is dochter van den Ocean en Tethys, oft van Acheron, oft van der Aerde: sy troude eenen Pallas, oft Piras, waer by sy hadde de Hydra. Sy hadde (seggen eenige) by haer Vader Acheron een dochter/ gheheetē verwinninge/ en noch ander/ als macht / ghewelddichepdt / en yver/ die Iuppiter bystandt en hulpe deden tegen den Titans: waerom haer van Iuppiter was soo veel eere/ en weerdichept toegheboeght/ dat den grooten heylighen Eedt der Goden soude ghedaen worden/ en bestaen/ niet te sweeren by Styx. Ander segghen/ datse dit voordeel vercreegh / om datse der Goden aenslagh Iuppiter hadde gheopenbaert / datse voor hadden hem te coorden en binden. Het water van dese Vliet/ seggen eenighe seer schadelijck te wesen allen Dieren/ die daer van drincken / en dat het alle metalen can te nieten doen/ oft versmilten / en seer quaedt van smaeck is: en om dat dit water oock sich in de aerde verberght / dede het volck meenen / dat het in de Helle daelde / en een helsche Vliet was. Nu gelijck als Acheron, is de beswaringe des gemoets over 't voorgaende quaedt leven / datmen ontrent des stervens tijdt comt te overlegghen: so is dese Styx, den haet/ en 't mishaghen datmer van heeft/ wesende geraeckt met een oprecht leetwesen: hierom wordt ghesept / datter de Sielen oock over varen moeten. Cocytus is oock een Vliedt / die haer somtijden onder de Aerde verberght / moet daerom oot een Helle-vliet heeten: sy loopt met veel omdraeyen tegen de Vliet Pyriphlegeton, diese comt ontmoeten in't Maras/ oft den poel Acherusia, doch en vermenght Cocyti water hem met gheen ander. D'oude versierden / dat Menthe een schoon Nymphe / dochter was van Cocytus, welcke van Proserpina betrapt by haren Pluto, haer veranderde in een cruydt/ nae haren naem Munte ghenoemt. Cocytus betepcken/ beclaghen en beweenen/ om dat de Menschen ten lesten beclaghen en beweenen / te moeten verlaten het ghene/ dat sy ter Weireldt meest in weerden hadden/ en beminden. Ander meenen/ het is 't gheschrep en traen-storten der vrienden over den stervenden / oft ghestorven/ die met gheen tranen weder te halen en is. Cocytus wort doch by eenighe oock verstaen / 't beweenen oft het beclaghen des quaden levens / en ghemerckt na de versieringe/ dat niemant ter Hellen mocht/ dan over de verhaelde Vlieten / oft (om beter te segghen) door dese schricklijcke gedachten/ hebben ons de Oude willen aenwijsen/ te le-

Van Acheron, de Helle-vliet.

Wtlegh op Acheron.

Van Styx.

Wtlegginge op Styx.

Van Cocytus, en zyn uytlegginge.

te leven deughdich en eerlyck in dese Weerelt / om te lichten uytghangh te moghen hebben. Nu moeten wy oock van Charon een eynde maken. Charon is geseyt blydschap / waer by verstaen wordt / dat 's Menschen gemoet dese swaer aenvechtinghen over comen zynde / oft dat het hem ghetroost vindt / in t overdencken des goeden en redelijcke wandels / valt het dan vrolyck van hier te varen. Ander maken van Charon den tydt / hy is den soon van Erebus, die men acht den heymlycken raedt der Goden / door welcken den tydt / en alle dinghen zyn voortgekomen: zijn Moeder / is de nacht: want eer den tyt was / en wasser geen licht / maer duysternisse / en daerom schijnt den tijdt uyt de duysternis oft nacht voortghekomen. Hy was bestelt in de Helle: want inden Hemel / schijnt / wort den tijt niet afgemeten met uer-wercken / het is daer al eeuwigh: Maer hier beneden heeft alles zynen tijdt / oock begin des tydts en eynde. Desen Charon oft tydt dan voert de Sielen / van den eenen Oever tot den anderen: Want so haest wy gheboren zyn / voert ons den tydt henen na de doot / en doet ons over varē Acheron, Cocytus, Phlegeton, Styx, Lethes, oft dergelycke Vlieten der Hellen / dat zyn alderley droefheden / swaricheden / quellingen / en lydens deser werelt: Die wy somtydts door een weynigh vreuchts / geholpen van d'edel opstygende Natuere / oft een stantvastigh ghemoedt / weder vergheten. Doch de Platonische hielden / dat de verdoemde waren inde Weerelt / en daer leden alle pijne / en benoutheden der Sielen / oft des gemoets / en dat de Siele quam inde Helle / als sy quam bewoonen het sterflijcke lichaem / en dat sy daer vindt de Vliedt Lethes, om datse hier vergheet en verliest alle de vreuchde die sy hadde door de kennisse der heerlycke Hemelsche dinghen / soo datse inwendigh suchtende / selve voortbrengt en maect droeve traen-vlieten / bitter Corcyten en Styxen / oock vyerighe Phleghetonnen / van heete gheneghentheden / van toorn / en anders / die ons quellen / soo langhe wy in de Helle deses lichaems zyn. Dus varen wy in de swacke schuyt onses tijdtlycken onsekeren en brooschen levens / door veel ellenden / en verdriets. Desen onse Veerman is oudt / nochtans en heeft zyn cracht niet verloren / ghelyck den tydt oock niet en heeft / hoe oudt hy is van Jaren: Hy heeft om het lyf een swart vuyl cleedt / dat is / de verganckelijcke dinghen van desen tydt / daer wy mede omgaen / en dicwils grooten lust toe hebben: Zijn doch niet als ydel / onnut / en onreyn / te ghelycken by de Hemelsche eeuwighe / die wy altydt voor ooghen behooren te hebben / sonder de selve / door dese aertsche te vergheten: Maer eylaes dit verrottigh slet onses swacken vleesches / oft lichaem / daer wy mede omhangen zyn / beneemt soo het licht des redens / dat wy in de Helle deser werelt loopē swerven als de blinde / hier en daer henen gheknodst en ghestooten van onse eygen bedrieghlycke sinlijckheden / overlusten / en gheneghentheden / dat het gheen wonder en is / dat wy ons wel dickwils vinden en bevoelen wel diep midden ongrondlijcke poelen des bitteren ongevals versoncken oft ghevallen. Ghelyck dan / als ghesept is / dat Charon den Veerman / die de Sielen uyt deser Weerelt voert / is ghesepdt blyschap / soo hebben d'oude Wijse geacht / datmen behoorde te verblijden over den Mensch / als hy uyt de Helle deser werelt scheydt / en weenen oft bedroeft te wesen / als hy gheboren wesende / comt in alle de benoutheden / becommeringhen / en tijdelycke quaden van dese Helle / die den Mensch van jonghs aen ontmoeten / oft bejeghenen / ghelyck den Poeet Virgilius aenwijst / dat van in het portael oft voorborgh der Hellen / hongher / sorge / vreese / sieckte / droefheyt / gheklaghen / en alsulck ghedrocht huys houdt / oft zyn wesen heeft. Onsen Poeet verhaelt van den Pijnboom / die van Cybele seer ghelieft was / om datter Atys in was verandert / van dese Cybele moghen wy eerst verhalen.

Wtlegginghen op Charon.

Leerlijck uytlegh van de Vliedt, Lethes, en oock noch van Charon.

Van Cybele, en Atys.

DEse Cybele bevindē wy op verscheyden namen te hebben / en alsmer wel op lett / en is in de versieringhen geen groote vasticheyt om op te staen: want de Poëten wonderlick de namen hier en daer onder den anderen menghen / datmen licht mocht bedacht worden / niet wel op alles te hebben ghelet / als men so vindt dingen die teghen malcander strijden. Want dese wordt van sommighe geheeten Vesta, de Aerde / Moeder der Goden / Ops, Ceres, en Proserpina. Evenwel datter twee Vesta zyn gheweest / heb ick in het eerste Boec / daer van Cœlius verhaelt is / wel onderscheyden: doch wort somtydts d'een voor d'ander ghewisselt. Dat Vesta d'Aerde / oft de Moeder der Goden / Cybele wort geheeten / is nae eenen berg in Phrigia van suclkē naem / oft nae een landtinatighe ghedaente / gheheeten Cubus, die haer gheoffert was. Atys hadde een seer seldtsaem afcomst van Iuppiters verstroyde zaedt / daer een wanschapen twee-kundigh kint van quam / Agdistus geheetē / daer de Goden seer verbaest van waren / sneden hem 'tmanlyk deel af / en wierpent verre wech op d'aerde / daer haest van is ghewassen eenighe schoon vrucht / die de Vliedt / Sagaris dochter / nam in haren schoot / om te eten: maer smiltende werdt seer van bevrucht / en baerde metter tydt eenen seer schoonen soon / welcken sy uyt schaemte verborg in eenen bosch / hem daer de Mam gevende / dat hy niet en sterf: Groot zynde / werdt gheheeten Atys: En soo schoon / dat hy meer eē God als mensch gheleeck te wesen / dat den Coningh van Phrygien hem gaf zyn Dochter: waerom den voorverhaeldē Agdistus, die het Vrouwlyck deel behoudē hadde / heel toornigh was: Door de groote liefde die hy Atys droegh / dat hy Atys met tooverijen soo dede rasen / dat hy zyn eyghen Manlick deel afsneedt / het welck Agdisto berouwen wesende / badt en verkreegh van Iuppiter, dat het verblyf van Atys lichaem nemmer en soude verderven: Dit is doch niet als versieringhe / dan sullen wat anders verhalen / dat effen also waerachtig schynt / doch meer tot onse meeninge dienende. Atys wesende eē schoon Jonghlingh / was van de Goddinne Cybele seer bemint / doch met heylige / en kuysche liefde: des heeft sy hem tot haer ghenomen / en gaf hem over haer ghewijdde heylicheden / met besprek / dat hy altydt soude blyven in Maeghdlycken staet / ghelyck hy beloofde met Eede: Maer condet niet houden: want verlievende op een schoon Nymphe / de dochter des Vliedts Sagari, vergat zyn beloft / dickwils genietende de liefde met dese syn alderliefste: waerom de Goddinne verstoort / dede de Nymphe sterven / en verjoegh den jonghelingh uyt haeren dienst. Den welcken daerom seer bedroeft / en rasende / werdt te loopen op den hooghe berghen / krijtende / huylende / en quetsende zyn teer schoon lichaem in verscheyden plaetsen / met scherpe steenen / afsnijdende het lit / daer hy de Goddinne mede hadde vertoornt / en soude hem selven omghebracht hebben / en hadde sy gheen medelyden met hem ghehadt / en hem verandert in eenen groenen Pijnboom / welcken Boom sy doe altijt lief / en in weerden hadde. Dit soude yet natuerlycx beduyden / van bloemen / die schoon zyn / doch vruchtloos / maer 't is my ghedaen om te kennen te gheven / waerom dat der Goden Moeder op den Pijnboom verlieft was. Men souder wel veel op ramen / maer laet ons hier by verstaen / en een voorbeeldt nemen / hoe qualijck dat somtijdts over een komen in Houwlyck / luyden oft Menschen so heel ongelijck / en verscheyden van ouderdom / ghelijck dese Goden Moeder / die dit jonghelingh met grooten ijver beminde / niet mogende lyden / dat hy zyns ghelijcke oock lief hadde / also can in sulcken mancken Echt groote swaricheyt vallen. Onsen Poeet verhaelt nu van den Cypres-boom / daer Cyparissus in veranderde: Desen Cyparissus was seer bemindt van Sylvanus, Godt van

Cybele, is Vesta, de Moeder der Goden oft de Aerde.

Van Atys seldsaem afkomst.

Versierde vertellinghe van Atys.

Ander vertellinge van Atys.

Natuerlijc en leerlijck uytlegh op Atys.

Van Cyparissus.

bosschen en velden: Hy was oock van den ouden Heydenen ghehouden voor de Mare / oft Nacht-meery / te weten / dat bloedt / dat den Mensch slapende somtijdts beswaert / ghelijck of hy van yet swaers bereden / en gheladen waer. Desen droeg / seght Virgilius, en Servius, een Cypres-spruytken oft tackken / ter liefde van Cyparyssus, die soo bedroeft was / om zijnen al te seer gheliefden dooden Hert / dat hy wouw sterven / en in den Cypres-boom veranderde: Welcken Boom beteeckent / weeninghe en droefheyt over de naeste vrienden en magen: Want d'oude Heydenen waren ghewent / te vercieren de lijcken en graven van hun lieve Vrienden / met deses Booms groene tacken. Dese Fabel wijst aen / datmen niet te zeer zijn hert en moet stellen op tijdtlijcke dinghen / datmen door het verlies niet alleen zijn ghesontheyt te cort doet: Maer zijn leven langh zy een voorbeeldt van hert-seer / en tot yeders verwonderen / en eyghen schade.

Geschiedigh en leerlijck uytlegh op Cyparissus en Cypres.

Van Ganymedes.

GAnymedes was den soon van den Troyschen Coningh Tros, en soo schoon / dat hy weerdigh was den Schencker van Iuppiter te wesen / soo Homerus in't twintighste Boeck der Odysseen verhaelt / segghende:

Erichthonius won den Troyschen Coningh Tros,
En Tros heeft oock gheteelt dry edel Princen los,
Ilus, Assaracus, en schoonen Ganymedes,
Wiens schoonheyt overtrof al gaer des Menschen stedes:
Des zijn bevallijckheydt den Goden heeft gheroert,
Dat hy in s'Hemels perck souw wesen op ghevoert,
Hun Wijn-schencker te zijn, en dat hy hun beneven,
Daer heerlyck, en verheught, soud' eeuwigh blijven leven.

De geboorte van Hebe.

Eerst hadde Iuppiter, en de Goden / tot een voorschenckster / naemlijck Hebe, naemaels Goddinne der Jong-heydt / oft onsterflijckheydt / en in den Hemel Hercules Huysvrouwe. Dese was de dochter van Iuno: want de Goddinne Iuno, die onvruchtbaer geweest was / doe sy eens in een gastmael / dat Apollo gaf in Iuppiters huys / veel wilde Latouwe hadde ghegheten / werdt sy bevrucht / en baerde de schoon Hebe, die om haer groote schoonheydt van Iuppiter gestelt wert over de Jonghheyt / en vercoren zyn Schenckster te wesen: sy droegh op't hooft eenen krans van alderley bloemẽ. Maer also Iuppiter, met den ander Godẽ / eens een vroolijc gastmael dede in Ethiopien / en dat sy hem den Nectar toebracht / is onversiens so hardtlgestruyckelt / datse vlack neder viel / en de cleerẽ haer over t'hooft schoven / so al t'gheselschap haer schaemelijcke ledẽ sach / so dat haer desen dienst werdt benomen / en gegeven Ganymeden. By Ganymedes wordt verstaen / de Menschelijcke Siele / de ghene / die alderweynichst met de lichaemlijcke onreynicheden der quade lusten is bevleckt: dese wort van Gode vercoren / en tot hem getrocken. En ghelijck als God altijdt dorstigh en begheerigh is nae de wijsheyt / oprechticheyt / sachtmoedt / en verslaghentheydt / en ander deughden / oft schoonheden der Sielen: so neemt hy haer inwendighe wercken in den Menschen aen / als lieflijcken Nectar, oft Goden dranck. Dus mogen wy leerlijc verstaẽ / d'ontschakinge vã Ganymedes, die uytnemẽde schoon / zijn Ouders vroegh ontstorf / en daerom ontrooft te zijn was versiert. Also zijn alle oprechte wijse Menschen / hun Sielen oft gedachten zijn van der Aerden opghetoghen / in de Hemelsche en Godtlijcke dingen onledigh wesende: Want Godt verkiest tot zijnen dienst / die van oprechten gemoede hem volcomelijck toeghedaen / en overghegeven zijn hem te ghehoorsamen. Wat nu belanght van Hebe, daer zijn natuerlijcke uytlegginghen op. Iuno, is de Locht / door welcker ghematicheyt alderley cruyden voortcomen en wassen / sy was getoeft van Apollo in Iuppiters huys / en at veel wilde latouwe / die coude van aerdt is / welck het ma-

Hebe der Godẽ schencster, verliest haren dienst door ongeluc

Leerlijck uytlegh by Ganymedes.

Natuerlijck uytlegging op Hebe, Ganymed

tighen der hitten der Locht aenwijst/ ghelyck ter Weerelt alles met maetlijcken eendracht en tweedracht ondermenget bestaen/ en onderhouden worden. Hebe is te verstaen/ de Jeught/ in Menschen/ dieren/ en cruyden: haren val is te verstaen den afgangh/ 't versterven der Jeught in alle dinghen/ oock den afval der bladen/ oft loof in den Herft-tijdt/ als 't veldt en de Boomen ghebloodt worden/ en den eerlijcken crans verliesen. Daer nae comt inde plaetse Ganymedes, dats de Winter/ die op Grieckx heet Hyein, soo veel ghesept/ als regenen: want Ganymedes wiert verandert in't Hemel-teecken/ stort water/ 't welk van der Sonne inghenomen wesende/ ons niet al Nectar, maer waters genoech schenckt/ en afstort. Aen 't ontslaen van Hebes schenckdienst/ is t'aenmercké de groote onstadigheydt/ die by den grooten Heeren meest bevonden wordt/ hebbende veel macht/ en daerom veel wille/ niet soo lijdtsaem wesende als den ghemeenen Man/ die yemants onversien ghebreck in dienst/ oft anders/ lichtlijck oversiet/ oft doorsiet. Maer soo men segt: Heeren dienst en is gheen erve. En wie een groot Heere zyn leven langh draeght/ en stelt hem onversiens hardt neder/ al den arbeydt is uytghestort/ en verloren/ en wordt met ondanck gheloont. Nu volght Hyacinthus.

Ganimedes is Aquarius.

Van Hyacinthus.

Hyacinthus was den soon van OEbalus, en ghebooren van Amycles, ghelegen in het Landtschap van Sparta, oft Lacedemonien, van edel gheslacht/ een uytnemende schoon en heel bevallijck Jonghelingh/ hem werdt Apollo in liefde en vriendtschap soo toeghedaen/ dat hy hem verscheyden aerdicheden en Consten leerde/ en daeghlijcx seer ghemeensaem met hem was. Dit benijde den West-windt Zephyrus, dat hy self soo met den Jonghlingh geenen vriendlijcken omgangh en con hebben: waerom hy hem niet dede dan quellen/ waeyende hem 't stof in't aensicht/ zyn schoone huydt vuyl maeckende/ zynen Bloemkrans afwerpende/ en hayr-locken verwerrende/ soo dat hy hem gheen vriendtschap dede/ dan somtijdts in der hitten wat coelte toeschickende. Zephyrus dan siende/ dat hy hem 't zijner liefde niet con verwecken/ al wast dat hy hem hadde belooft/ een alleen Heer te maecken van al de lieffelijckste Lente-bloemen/ nam voor/ in spijt zyns teghenghenoodts/ hem om te brenghen/ des hem ergens achter verberghende/ daer hy met Apollo den steen oft schijve wierp/ blies soo veel windts op den vlieghenden steen/ dat hy recht op des Jonghlinghs hooft viel/ daer hy stracx van sterf/ etc.

Versiersche verclaringhe op Hyacinthus.

Waerom Apollo seer bedroeft/ dat lant verliet/ en gingh de Troysche mueren bouwen/ 't welck onsen Poeet in den Seyndtbrief van Paris seght/ gheschiede met 't ghelupdt zyner Herpen/ waer door de steenen van selfs 't saem liepen. Dees vorighe Fabel heeft eenige natuerlijcke uytlegginghe op het werck der Sonnen/ niet veel by brenghende. Philostrates, in zyn Taferceel van Pan, schijnt bedecktelijck de Hyacinth-bloé van Phoebo bemindt/ te trecken op de Alchemie/ van het goudt te brengen op zyn uyterste natuersche cracht/ welck dan het begin is van alle hooftartsny/ om te recht brenghen soo wel Metaelsche als Menschlijcke lichamen: dan moghen daer uyt leeren/ dat alle onmaetlijckheydt/ oft onredelijckheydt/ niet gheduerigh noch bestandig is/ en eyndlijck voortbrengt een stadigh vernieuwen van droefheyt en gheclagh/ ghelijck de Hyacinthbloem/ met haren eylaes beschreven/ Jaerlijcx wassende aenwijst. Dat de Cretische Cerasten om hun grouwelen werden ghestraft van Venus vyandinne de wreedtheydt wesende/ wijst aen/ ghelijck wy in haer versamen van Mars hebben verhaelt/ dat de teghendeelinghe dinghen ghematight wesende/ de Weerelt vast in wesen houden: want toorn/ nijdicheydt/ wreedtheydt/ en dergelijcke boosheden/ waren sy niet versacht en verbetert/ met vriendlijckheydt/ liefde/ goedertierenheyt/ en sulcke deugden meer/ allen welstant en voor-

Leerlijck uytlegh op Hyacinthus.

Leerlijck uytlegh op de Cerasten.

voorspoet der Menschen/ oft der Werelt/ soude grondlijck vervallen. Dat dees wreede Menschen in gehoornde Stieren veranderden/ wijst aen/ dat sulcke moorders / oft onmenschlijcke lieden/onredelijc worden/woest en stout/ want met den hoornen oock stoutheyt wordt beduyt. By Pygmalion op zijn handtwerck verlieft / zyn te vergelijcken/ die op hun eygen goede wercken te seer verlieft/hun selven betrouwen/daer nochtans 'tleven niet in en is te vinden/ tot datse uyt hun selven gaen / en keeren tot de rechte Venus , waer mede te beduyden is/de rechte liefde Gods/en des naesten/waer door de deuchden dan levende en vruchtbaer worden. De Fabel van Myrrha,willen eenige/heeft een natuerlijcke meeninghe/ dat het is eenen Boom by den Sabei, die van der Sonnen crachtige stralen daer ontsteken wordt / en ghelijck de Sonne den Vader is gheheeten van alle ghewas/ wert versiert/dat Myrrha op haer Vader verliefde / dewyl de Sonne desen Boom verhittende doet splyten/ daer dan uytspruyt/die costlijcke Myrrhe/ de welcke dan baert Adonis, dat is/eenen soeten reucke/ want Adonis is soet ghesept. Eer wy nu tot Adonis Fabel comen/ laet ons Atalanta voor nemen/ en Hippomenes. Sonder langhe vertellinghen te maecken / wy sullen verstaen en mercken aen dit gulden Appel rapen/datter gheen dingh ter Werelt soo crachtich en is / om de ghestadichept/ eerbaerheyt der Vrouwen te buyghen / haer cuysch voornemen te breken / en haer reyn ghemoedt / hoe crachtigh/bevlecken en beweghen/als het gout/Noordsterre des herten: want het schynt oft yeders herte met den seyl-steen der begeerten bestreken zynde/ van dees blickerende Sterre wort aenghelockt en ghetrocken/ en dat het menigh met Atalanta, in den loop verhindert / te weten / in de loopbane der oprechtichept: want om tijdlijck ghewins wille/worden de Menschen van den gierigen lust niet alleen ghedreven tot grooten arbeydt en commer: maer oock uyt den rechten wech te loopen/ tot seer diep in'tvelt/ van ghewelt/logen/gevepnsthept/ meyneedichept/ontrouwe/dieverye/roof/moordt/ en bedrogh. Ghelijck dese loopster diep in't velt liep om 'tgout/ en de eere der verwinners gemiste:desghelijcx verliest menich / om syn en rijckdom meer en meer vermeerderen/ so buytens weegs loopende/syn eere en goeden naem. So doen oock eenige eerbaer Maeghden/ en Vrouwen/ die door giften verwonnen/ en omghecocht wesende / worden heel onbeschaemt/ en oneerlijck/ datse ten lesten niet en letten op Godlijc verbont/oft eenige heylige Wetten: gelijc als Atalanta, met haren Hippomenes, de heylighe plaetse van Cybele bevleckende / aenwijst/ datse so verre comen verblint te wesen/ en ghewendt tot een beestlijck wesen/ ghelijck dese twee in Leeuwen veranderden/ datse qualijck af laten connen:doch ist gheluck/als sy noch inden waghen van de Goddinne der kuysheyt/in't jock des redens hen ondergeven/gespannen/en de Godlijcke Wetten onderworpen te worden/ also dees twee ghesept worden in Cybelis wagen te zijn gespannen geweest. Keeren wy nu tot Adonis.

Van Pygmalion, leerlijc uytlegh.

Van Myrrha,natuerlyc uytlegh.

Van Atalanta,en Hippomenes, leerlyc uytlegh.

Van Adonis.

Adonis gheslachte is van onsen Poeet ghenoech beschreven: doch Lycophron maeckt hem den soon van Thias,en niet van Cinyras,den Coningh van Cypers. Venus op hem seer verlieft wesende / was Mars haren ouden Vryer soo toornich op Adonis , dat hy een wilt Vercken verweckte/ en stierde om Adonis te dooden: en alsoo haer Venus seer loopende / haestede Adonis te hulp te comen / quetste haer voeten in de Roos-boomen / waer van de Roosen / die eerst niet dan wit waren/ zyn oock root gheworden. Venus en Proserpina beyde om te seerst be-Adonist waren verdraghen hem ses Maenden by beurten te hebben. Dat syn Moeder begheerde in Boom te zyn verandert / grootlijcx haer ghemoedt ghebeten voelende / van een bitter leedtwesen over haer snoode en onwetlijcke bloedtschande / wijst aen de oorsaecken / en beginselen van sulcke so

De roode Roosen soo gheworden van Venus bloedt.

ke soo droeve uytcomsten heel te vermyden/ oft te wycké/ op datmen eyndlijck zijn Siele niet en vindt jammerlijck door-boort en door-beten/ van de scherp beschuldigende knaghende ghedachten. By dé jacht-lievendé Adonis, is te ghelijcken d'onbedachte Jeught/ die den raedt der Hemelscher liefde verghetende/niet en vliedt/ oft hem en ontreckt van het gheselschap der hooveerdighe/roeckloose/en wreede Menschě/ die met alle wapené der booshept zijn aenghedaen/oft bereydt alle quade wercken te begaen. Gelijck Venus haren Adonis wel hadde onderwesen/ de gewapende Dieren te wijcken. By den Leeuwen zijn te verstaen d'hooveerdighe: by wilde Verckens/de wreede: by Herten/d'onachtsame: want den Hert laet hem/met nae de fluyt te luysteren/ bedrieghen/en vanghen/ daerom soude hy hem liever tot ongewapende Dieré hebben begeven/als Konijnen/ Hasen/ en dergheliјcke: met den Konijnen die hun in holen weten te verbergen/te leeren voorsichtigh wesen/ en met dé Hase wakenthept/oft wackerhept/en eensaemhept/om hem tot leeringe en wijshept te gheven: want den Hase altijt wacker is/en de eensaemhept/gheruste hept/en stillichept bemint. Eyndlijck/ leert dees Fabel/wat jammerlijck ongeval door den goeden/oft Godlijcken wijsen raet te onachten/de Jeught onversiens can overvallen/ als te deele te crijgen een claeghlijcke onrijpe doodt/ door twist/ vechten/ oft kijven/ met Mars dé twist-God aengewesen/ die soo een wreedt vernielende wilt Vercken onder dees onversichtige verweckt/en toestiert/tot een vruchtloos droef gheschrep/gelijc Adonis Offer-feesté lange daer na truerlijck gehoudé zijn geworden. Dat Adonis by beurten was by Venus in den Hemel/en by Proserpina in de Helle: wort genomen/dat Adonis is de Sonne/en is s'Winters inde Helle/als de dagé cort zijn. Wort oock van 't wilt/rouw/ hart-borstigh Vercken verbeten/ dat is/ van den Winter zijn cracht benomen: maer als het Somer is/is hy by Venus, en dan begint alles herleven/herwassen/vroplijck groepen en bloepen/ Velden/ Boomen/ en Bosschen/ groenen/ en clinckende van het ghelupdt des lieflycken en genoechlijcken Vogels gesangs. Aldus hebben de Poeten oock dickwils dese/ en ander natuerlijcke dingen/met versierde vertellinghen overstolpt en bewimpelt.

Leerlyck uytlegh op Adonis.

Eyndt des thienden Boecks.

Wtlegginge/ en sin-ghevende verclaringe op den Metamorphosis Publij Ovidij Nasonis,

Door C.V.M.

Het elfde Boeck.

[V]An Orpheus hebbé wy in't voorgaéde boec meest al wat wy te seggen hadden verhaelt/ oock verschepden meeninghen van zijn doot. Eenighe meenen/ dat hy van Iuppiter in Thracien was gheblixemt/soo dit Graf-schrift van Leonidas oock uytwijst.

Van Thracischen Orpheus hier 't doot ghebeente light,
Wien Iuppiter ghedoot heeft met een vyerigh schicht.

Pausanius seght/ dat de Nachtegalen/die hun wesen haddé ontrent het graf van Orpheus, heel soeter en constigher songhen als alle ander. Syn graf was in Macedonien ter plaetse/Dia genoemt: en alsoo zyn leden opt velt lagen verscheurt/en voor den beesten/hebben de negen Muses hé begravé. Syn hooft was larghs de Vliet Hebre gedreven tot Lesbos,en daer begraven/zyn Vedel oft Harp onder den Sterren gestelt/en verciert

Wtlegh op d'Harpe van Orpheus, in Sterren verandert.

verciert met neghen claer Sterren: want elcke Musa, oft Sang-Goddinne/ hadder eene toe ghegheven/ waer by te verstaen is/ dat des Menschen deughtsame/ en eerlijcke daden/ in der eewicheyt blinckende/ vermaert/ en in ghedachtnis blijven. Nu volght van Silenus, en Midas.

Van Silenus.

Wie de Ouders van desen Silenus waren/ en vind' ick niet/ dan dat hy was van der stadt Malea in Macedonien/ ghelijck Pausanias en Pindarus verhalen: doch Catullus seght/ dat hy was van Nysa, stadt in Indien: syn Moeder soude zyn gheweest eenighe Nymphe/ die minder als den Goden/ doch meer als de Menschen was. Hy was den Voedster-heer/ oft opvoeder Bacchi. Lucianus seght/ dat het was een oudt Man/ cleen van ghestalt/ vet/ en wonder seer gebuyckt/ pryckneusigh/ kael/ hebbende langhe scherp-puntighe ooren/ bevende/ en steunende op eenen stock: hy sat veel al bockende op synen Ezel/ met een ghele langh cleedt/ als een Vrouwe. Hy is gheweest een dapper Hooftman/ oft krijghs-overste onder Bacchus, en den alderbest betrouden/ die oock een slachorden wonder wel schicken conde. Virgilius in syn seste Boer-liedt seght/ dat hy meest altijdt droncke was. Onsen Poeet in syn Vrpagie-const seght/ dat hy altijt een deel Satyren by hem hadde/ die hem/ als hy droncke van den Ezel viel/ wederom daer op hielpen. Pausanias seght oock/ dat de oudtste onder den Satyren Silenes wierden ghenoemt. Van synen Ezel/ syn wonder stucken vertelt: eerst/ doe Iuppiter bevochten was van den Reusen/ maeckte hy sulck een ghebriesch oft gecrijt/ dat de Reusen de vlucht namen/ meenende dat het eenich vreeslijc gedrocht was/ dat de Goden tegen hun aenbrachten. Oock dreef hy den Indianen op deser wijse in de vlucht/ doe Bacchus daer krijgh voerde: so dat dit beest namaels oock most onder den Sterren. Men seght/ dat Midas den Silenum eens bedroogh: want wetende/ dat desen ouden Man seer Wyn-liefdigh was/ liet in een Fonteyne Wyn gieten/ en laghe legghende hem vanghen: maer om dat hy wist dat het van Bacchi volc was/ dede hem goedt onthael/ en gaf hem ten thienden dagh wederom/ hebbende van Sileno veel uytnemende en verborghen dinghen gheleert/ als van de vreemde onbekende Indië/ oft dergheliycke. Strabo in syn thiende Boeck seght/ dat de Satyren, Silenes, Bacches, en Tityres, waren Dæmons, en dienaren oft knechten van d'ander Goden.

Ghestaltnis van Silenus.

Met dese Dæmons waren by d'oude Heydenen verstaen/ de inbeeldinghen der Menschen/ hebbende 's Menschen gheest in hun gheweldt/ en hielden hem als in eenen spieghel vooren de dinghen/ daer sy toe ghenegen maeckten: van welcke ghedaenten/ de Ziele in't verkiesen met reden haer niet beradende/ veroorsaeckte den Menschen groot ongheval/ en teghenspoet.

Van den Dæmons, wat het waren.

Silenus soo uytghebeeldt/ als verhaelt is/ op synen Ezel/ en medeghesellle van Bacchus, wijst aen/ dat de dronckaerts veel alsoo van wesen zyn/ bevende door 't onmatigh drincken/ en ghemeenlijck vet/ en gelyck den Ezel van cleen onthoudt en verstant: oudt/ om dat den ouderdom seer tot den dranck is genegen. Den Ezel by den Sterren ghestelt/ mach den Menschen tot een opmercken/ en waerschouwen dienen: want het overdadigh drincken/ maect 's Menschen gheest en lichaem onbequaem tot alles/ wat nut/ goedt/ eerlijck/ en bequaem is/ als gheheel verezelt wesende.

Sin-gevende uytlegh op Silenus.

Van Midas.

Midas, Coningh van Lydien/ oft Phrygien/ was dē soon van Gordius, en Cybele, Moeder der Godē. Hy was den rijckstē Prince van synen tijt/ waer van hem een voorteeckē vā in syn wiege geschiede/ naemaels sulck te worden: want de Mieren/ daer hy lagh en sliep/ brochten hem met grooter neerstichept Terwe granen tot aen syn mont. Men seght dat Bacchus, wesende in Indien/ door syn Landt treckende/ daer liet Silenum, so vol wesende/

de/ dat hy niet voort en mocht: welcken van den Boeren ghevanghen / en tot hem ghebracht zynde / hy Baccho weder stierde: waerom hy de Const ghecreegh/ van alles goudt te maken/ wat hy aenraeckte. Nu is wel te ghelooven van desen Midas, hoe dat hy was een uytnemende rijck/doch vreck Coningh/ die om goudt vergaren/alle dingh schier vercocht / nouw niet tot noodtdruft behoudende: en om dat hy van soo beestigh verstandt was / werden hem d'Ezels ooren toeghevoecht. Eenighe meenen het was / om dat hy soo goedt ghehoor hadde / ghelijck men den Ezelen toe eyghent te hebben: ander meenen het was / dat hy veel luysterende bespieders hadde/die hem alles aenbrochten. Sommighe segghen / dat hy door syn groote giericheydt om gheldt / oordeelde heel onverstandigh en ongherechtlijck / en daerom 't gherucht hadde van Ezeloorigh te wesen. Ander meenen dat het was/om dat hy in Phrygié won twee sterckten op twee berghen/ die Ezelsooren hieten. Ander / om dat hy oock de ooren wat langh hadde. Hier van zijn meer meeninghen/ die wy voorby gaen. Dat Midas Sileno wel dede / en weder schickte/ en mocht kiesen sulcké loon als hy wilde/wijst/dat het Gode aengenaem is/datmen den vreemdling mildt en weldadigh zy. Ten anderen de dwase begeerte van Midas geraeckt en bestraft de gierighe Menschen / die hun selven/ en hunnen naesten menichmael vercorten/en schadigh zyn / door hun onmatich en sot begheeren: want het gheschiedt wel/ dat Godt den gierighen alles toelaet wel te ghelucken/ en dat nae syn begheerte syn saecken voorspoedich zyn: maer alsoo rijckdom gheen giericheyt can versaden/so voelt hy noch altijt hongher/ en dorst/ om meer hebben. Seer goedt ist dan/ als hem dees onversadicheydt begint verdrieten / dat hy tot hem selven comt en keert tot God/ biddende van sulcke onmatighe begheerten te zyn ontslagen/ en dat hem God dan de genade doet / dat hy door beteringhe afghewasschen wort/door een vloepende

Bescheidige verclaringe van Midas goudt maken en Ezels ooren.

mildtheyt tot den behoeftigen / dat hy hem dan in eensaem plaetse van self kennisse begheeft: soo worden dan zyn Esels ooren/dat is/zyn onverstandige voorleden wercken/bedeckt/ en vergeten. Voorder 't verkeert oordeel van Midas wijst aen / dat d'onverstandighe Menschen meer in weerden hebben de aerdtsche dinghen/ met Pan afgebeelt/ dan de Godtlijcke / en Hemelsche / by Apollo verstaen wesende: en dit valsch oordeel wordt met den Esels-ooren aenghewesen. Wanneer dan eenighe groote Heeren oft Coninghen onverstandigh heerschen/ valschlijck oordeelen/en beestighe wercken doen/ soo connen sy met al hun macht noch rijckdom/ het quaedt gherucht niet bedecken noch verstoppen/oft de rieten/ dat zyn de pennen der Schrijvers en Dichters / en openbarent in het beschrijven huns levens. Oock wijst aen des Barbiers stemme/in clappende riet verandert/ dat geen dinghen ter Weerelt soo heymlijck en geschiet/oft het can openbaer worden:waerom de Menschê sich moeten mijden/ yet quaedts oft oneerlijcx te doen/ wetende dat (gelijck men seght)mueren/bosschen/en haghen/ooghen en en ooren hebben / en dat niet quaedts ongheweten/ noch ongestraft en blijft. De Poeten versieren / dat op eenen tijt de Goden over een gedragen hadden / Iuppiter te coorden en binden/ 't welck hem van Tethys te kennen zynde ghegeven/den Goden hier van heeft ghestraft / en dat Apollo, en Neptuno was opghelepdt neghen Jaer lang te dienen den Coningh van Troyen/ Laomedon, den Vader van Priamus, en werden daer te wercke ghestelt in't bouwen van de muerê der stadt Troyen voor seeckeren loon: maer Laomedon wouw niet alleen zyn belofte hun weygheren te voldoen: maer dreyghdese / met afghesneden ooren / ghebonden wech te schicken in eenigh vreemdt Eylandt/ so sy noch met loon eysschen hem bemoeyden: waerom hem dan de straffen gheschiedt souden wesen/daer onsen Poeet van verhaelt. Nu/ by dat Herodotus beschrijft / en is maer versieringe/dat dese twee Goden

Leerlijck uytlegh van Midas verkeert oordeel.

Gheschiedische verclaringhe, van dat Apollo en Neptunus Troyen bouwden.

de Troysche mueren hebben ghebout: maer dat Laomedon het ghelt dat Apollo en Neptuno gheoffert was/ heeft gebruyckt om syn Stadt mede te timmeren. Aengaende nu syn dochter Hesione, dese was van Hercules verlost/ reysende met den Helden/ om 'tgulden Vlies te helpen winnen/ verslaende dat fel Zee-ghedrocht/ gaf den Vader syn dochter weder: waer voor hy hem beloofde dertigh Godlijcke Peerden: doch onsen Poeet seght/ twee witte Peerden. In de wederom comst/ werden tot Laomedon als Gesanten gesonden Iphiclus en Telamon, om den beloofden loon: maer brekende Godlijcke en Menschelycke Wetten/ stelde se ghevanghen/ en leyde laghen om de Vlies-helden te verslaen. Hier waren al syn kinderen in raet en handdadich/ uytghenomen Priamus, segghende: datmen niemant/ hoe vreemt hy was/ en most weygheren te doen wat recht en redelijck was. Maer geen gehoor hebbende/ dede heymelyck den gevanghenen twee sweerden/ segghende: dit zyn de sleutelen uwer verlossinghe. Hier mede dooden sy de wacht/ en zyn los comen by hun gheselschap: waerom sy Troyen aenvielen/ en wonnen. Hercules hebbende gedoot Laomedon den Coning/ gaf Hesione te Wijve Telamoni, die d'eerste was int beclimmen vander Stadt: en maeckte Priamus, om syn redelycke beleefthеyt en gerechticheyt/ Coningh in des Vaders plaetse. Dese versieringe soude gebouwt zyn op een geschiedenisse/ te weten/ daer was eenen Coning Cetus, die om eenich schil oft oorsaecke krijgh hadde met den Troyanen/ welcker lāt hy grootlijcx/ en onversiens beschadighde/ soo dat de Troyanen met hem verdragh maeckten/ te gheven Jaerlijcx eenigh ghetal Peerden/ Schepen/ oft Maeghden/ het ghene hem soude believen: want 'tgelt doe weynich in ghebruyck was: maer doe den tijt verschenen was den tribuyt te betalen/ quam Laomedon, die hem nu beter versien hadde self in Cetus Landt vallen: waer teghen hem Cetus met alle macht stelde/ doch vergheefs: want Laomedon hadde Herculem t'syner hulpe ghekreghen met een groot volck/ so dat Cetus inden strijdt/ met al syn macht is ghebleven. Nu was misschien onder 'tghetal der beloofde dochters oock begrepen Hesione, welcke Laomedon daerom Herculi te Wyve beloofde/ met een getal Peerden/ voor den tocht en dienst die hy hem dede: maer dat door het ontrouwich weygeren/ t'verhaelde Troysche innemen/ met 'tgevolgh is gheschiet. Om nu dese versieringen tot eenen sin te brenghen/ siet men/ hoe dat het den genen dickwils qualijck gheluckt/ die tegen syn Wettige Overheyt/ teghen recht en reden hem verheft: ghelijck het den Goden geschiede/ die Iuppiter wilden ghevanghen nemen/ en binden. Voorder met desen Troyschen Laomedon, worden hardelyck bestraft alle meyneedige/ trouwloose/ en ondanckbare menschen/ die dickwils gestraft/ en tot ongeluckigen eynt comen. Waer by men geleert sal wesen/ oprechtlyck met yeder te handelen/ syn woort trouwlyck houden/ en syn weldaders na behooren danckbaer te wesen. Nu volgt de Bruyloft van Thetis: maer niet Tetys: daer wy nu het onderscheydt behoeven te toonen.

Van Laomedon, en sijn dochter Hesione, die Hercules verloste.

Geschiedische verclaringhe, van 'tverlossen van Hesione.

Leerlyck aenwys op den raetslag der Goden tegen Iuppiter, en van d'ontrouwe van Laomedon.

Van Thetis, en Tetys.

THetis was de dochter van Chiron, alhoewel dat haer Homerus inden Lofsang van Apollo maeckt de dochter van Nereus: dese werdt Huysvrouwe van Peleus, en hadde 'tgherucht/ de schoonste Vrouwe van der Werelt te wesen. Dese was gevryt van Iuppiter, Apollo, en Neptunus: maer also Iuppiter haer meende trouwen/ werdt hem gheseyt de voorsegginghe van Themis, datse eenen baren soude/ die meer als den Vader soude wesen/ so wy int eerste Boeck hebben verhaelt: waerom sy bestelt werdt te trouwen met eenen sterflycken. Tetys (aldus ghespelt wesende) was de Huysvrouwe van den Ocean, en de dochter van Hemel en Aerde/ so Hesiodus getuycht: sy wordt geheeten de Moeder der Goddinnen/ en den Ocean wort hen Vader geheeten. Nu om het onderscheyt te weten/ en wat

en wat met dese twee ghesepdt is: by Thetis wort verstaen / de hoofstoffe/ oft element des waters: en by Tethys, eenen vergaerden hoop waters / oft vochtichepdt/ bequaem tot der voortteelinge. Tethys met haer Man Ocean hadde groote menichte van kinderen/ om dat de Sonne met der hitten op treckt upt der Zee veel dampen/waer upt veel Bornen en Vlieten ontstaen/ gelyck wy int eerste Boek hebben verhaelt / daer wy van den Nymphen/ Dryaden/en ander hebben gehandelt. Onder al den hoop van Tethys en Oceans kinderen/ wort oock getelt Tychet, soo veel ghesepdt/als d'avontuere / oft onweder/om dat de Zee-vaert vol gevaers en wonderlijcke avontueren is. Nu de voorverhaelde Thetis hadde het gherucht/ de schoonste Vrouwe vander Weerelt te wesen. Men seght(sept Apollodorus) dat Iuppiter en Neptunus vast woorden hadden / wie haer trouwen soude:maer Thetis wouw by Iuppiter niet slapen/ om dat hy haer opgevoedt hadde:waerom Iuppiter toornig wesende / gaf haer te Wijve aenen eenen sterflijcke:doch het schijnt/de voorsegginghe van Themis dede den Goden haer te vryen afsoeten. Thetis veronweerdight / datse een Mensch moest trouwen / veranderde haer in veelderley gedaenten:doch heeftse Peleus door Prothei raedt ghevanghen / en tot een Huysvrouwe behouden. Wt dees Houwlycksche weerdtschap is ontstaen d'oorsaeck van een Illiade,dat is/ een oneyndtlyck quaedt / verdriet/ en ellende / het welcke den Griecken / en Barbarẽ heeft overvallen/ en vervult: want Iuppiter liet tot dit heerlyck Bruylost-mael(dat op den bergh Pelion gheschiede)roepen alle Goden/uptghenomen de Tweedracht: de welcke toornig/om datse achter gelaten was/ heeft daer een listigh quaedt aenghericht en berockt / werpende onder den Goddinnen eenen gulden twist-appel: want daer was op ghescreven. Desen guldẽ Appel schoon/zy de schoonste hier te loon. Sy hadde desẽ Appel snellijck met haer vuyl Draeck-vleughelen gheweest halen by den Hesperiden/ Athlas dochteren/ en door veel biddens vertreghen / en sulcken sin van schrift op ghesneden. Mercurius nam hem eerst op / en de woorden ghelesen hebbende / wouw elcke hẽ voor haer hebben/en behouden. Eenige meenen/ dat Iuno hem eerst inde hant creeg. Tweedracht verborgen in eenen Ibenboom/ sat vast toe en sagh / hoe dit haer ghe-rockte werck ghesponnen soude worden. Alle Goddinnen hebben hem gelaten / dat hy een van de dry Goddinnen/Iuno,Pallas,oft Venus, te deele soude wesen. 't Gheschil onder dese wert soo groot/dat het voor Iuppiter quam/ dat hy als recht Richter het oordeel gave/'t welck hy niet wilde aennemen te doen/om van geene ondanck te hebben: oock schilden sy weynigh oft niet in schoonheyt/ begheerde daerom/dat sy onderlinge hen souden verdraghen/ oft een ander Richter upt'tgeselschap verkiesen / dan wou hy 'toordeel proeven / bevestighen / oft van onweerden wijsen/en nietigen. Sy vreesende eenighe gunst/oft ongunst/dorsten dat niet aengaen. Der Goden schencker Ganymedes riedt hen/ een Menschlyc Richter te nemen/ die evenwel afcomstigh was van den Goden / daer toe voorstellende syn Neef Paris, Priami soon/ 'twelck den welspreker Mercurius oock toestondt/en raedtsaem achtede te wesen/segghende: dat Paris Alexander een recht Richter was onder den Herderen/ geen Menschen aensiende/verhalende tot waermakinghe een wis teecken der gerechtichepyt aen Paris gesien te hebben: want vlieghende by gheval in Iuppiters boodtschap over 'tgebergte van Ida, sagh hy Paris, lenende op synen Herder-staf oft macke / sijn Vee hoedende / terwijlen quam in syn kudde eenen vreemden Stier / met vreeslijck ghelaet en ghebrul/ bespringhen synen aldermeesten en stercsten Stier/ welcken nae langhe ghevecht eyndtlijck veldtvluchtich werdt: waerom Paris desen vreemden verwinner met Roosen en ander Bloemen syn hoornen becransende / seer heeft ghepresen: maer den sijnen bekeven/ en veracht. Met dese vertellinghe / de

Peleus houwlyck met Thetis.

Goddinnen verwilligt wesende / gaf Iuppiter Mercurio den Appel / hen daer te ghelepden / hoewel hy wist dat het Tweedrachts opstel was / en datter veel swaerheydt wel mocht upt ontstaen. Mercurius den Goddinnen den wegh wijsende / quam aen / oft op den bergh Ida, daer toonde hy hem dẽ veltschen Richter / sittende in een schaduwigh Clip-hol / in zijn eenicheyt / daer de Goddinnen ghenuecht in hadden / hem siende daer in soodanighen wesen en ghelaet. Mercurius dede de boodtschap / waerom sy daer door Iuppiters begheerte en bevel waren ghekomen. Dese drp Goddinnen hebben yeghelijcke om te vriendlijckst hem in het besonder aengheballen / met smeecken / en groote beloften: Iuno wouw hem gheven Asia en Europa te heerschen: Pallas, hem den wijsten en deughtsaemsten Man van heel Griecken lant maecken: Maer Venus die hem alversoetst wist te kittelen / en te streelen / beloofde hem d'alder schoonste Vrouw van der Weerelt / wouw hy vonnissen haer te gonst. Euripides in zijn Troades seght / dat Pallas boven de belofte van wijsheydt / en deughdt / hem beloofde heel Griekland te doen winnen. Apuleius in't thiende Boeck zijner veranderinghen / schrijft / dat hy (noch Esel wesende) sach 'toordeel van Paris in deser voegen. Den bergh Ida, daer Homerus van verhaelt / wasser ghebootst van hout / al met groenheyt besteken / en van den top vloeyde een borne / Vliet-water uptspelende / weynigh Geytghens scheerden de cruydekens: Daer was toeghemaeckt op de wijse van den Herder Paris upt Phrygien / een lustigh Jongling / overtogen zijnde met eenen ghebreydden lijfrock / van zijn schouderen hingen Barbarsche cleederen / t'hooft was met eenen gulden tulbant bedeckt / veynsende aldus over t'Vee te heerschen. Daer by was noch een naeckt Jonglingh / uptmuntende door zijn schoon ghele hayr / een jeughdigh manteltghen bedeckte slechs zijn slincke schouder / en onder zijn hayr sachmen verheven spitse knopen oft doppẽ vã claer blinckende gout gevlochten / en als door Maeghschap onderlinghe vereenight / en gheschickt wesende. Desen met staf oft roede beduydde Mercurium, en quam ghelijck springhende voort gheloopen / eenen Appel verguldt met kletter-goudt in zijn rechterhandt hebbende / gaf die Paris scheen te wesen: Met knicken bewijsende / wat Iuppiters ghebodt was: En schickte daer nae wederkeerende hem strax upt 't ghesicht. Daer op volght / en comt voort een dochter / eerlijck van wesen / Iuno ghelijck ghedaentigh wesende: want een witte Conings Croon omdructe haer het hooft / en haer handt was met eenen staf gheladen. Daer drongh noch een ander in / die ghy Minervam sout ghemeent hebben: 'thooft was haer met eenen blinckenden Helm bedeckt / sy verhief haren schilt / en swickte de spietse / wesende ghestelt ghelijck als sy is / wanneer sy strijdet. Boven dese isser noch een ander voorghetreden / uptmuntende door een aensienlijck cieraet van lieflijckheydt eens Godlijcker verwen / beduydende Venus, recht in sulcke ghestaltnis soo sy was / doe sy Maeght was / wel betuygende een volcomen schoonheyt / met een bloot en ongedeckt lichaem: Dan dat sy met een doorschijnigh sijden cleepkẽ / beschaduwde haer sichtbare Vrouwlijckheydt: Doch dit frengighe sijden cleedt werdt altemet minlijck ghenoech van een nieuschier windeken / dertel wesende / verblasen: So dat de sijde verschoven wesende / de bloem haers jeughts werdt ontblood: en somtijdts dit weeldigh windeken / haer toeaessemende / dede 't cleepken dicht den lichaemlijcke leden aentleven / der wellust seer levende hier door minne-lockende. De verwe deser Godin was gedeelt: Het deel dat van den Hemel quam / was wit van gedaente / en dat van der Zee comt / Zee-groen. Haer ghesellinnen Maeghden / die men Goddinnen meende / ginghen ontrent haer. Maer by Iuno, Castor, en Pollux, welcker hoofden bedeckt met helmen / die met coper beslaghen door scherpe puncten der Sterren / uptnemende gheleken te wesen: Doch dit waren oock

Vonnis van Paris.

Een vertooninghe van het vonnis van Paris, door Apuleium aerdig beschreven.

Het statigh wesen van Iuno.

Minervæ gheſtalt.

Veneris lieflijcke bevallicheyt.

T'geselschap van Iuno, en haer beloft.

naer

maer toon-jonghlingen. Dese dochter terwijl haer de dertel Pijp verschepden wijskens singhende was/ voortgaende met een stil/ en onghemaeckte statichheydt/ beloofde met een eerlijck toeknické den Herder/ dat sy hem soude gheven 't heel Rijcke van Asien/ indien hy haer den prijs toeseyde. De strijdtbaer Goddinne Minerva, was verknaept met haer twee schildtknapé/ schric/ en vreese/ danssende op bloote sweerden: achter haer song een Pijp een Oorloghsche Hor/ Hor/ vermengende onder een grof gebom/ en scherp gheclanck/ op de wijse van een Trompet/ de wackerheyt van een licht ghedans verweckende: dese met een ongerust hooft/ en schrickl ycke ooghen in't aensien/ met een snel en vluchtich ghelaet/ wees Paris met vrolycke bootsen/ soo hy haer de verwinninghe der schoonheydt gave in handen/ dat hy door haer hulp cloeck/ en vermaert door krijghsche verwinninghen soude worden. Siet Venus, met groote gonst der schowplaets/ soet lacchende/ bleef staende liflijck midden het Tooneel/ omstort met seer blyde cleentgens/ welcke ronde en melck-witte kinderkens siende/ soudt meenen te sien de Liefdekens/ en dat de waerachtighe Liefdekens/ oft Cupidines, uyt den Hemel/ oft uyt de Zee wel te pas daer comen vliegen waren: want met vlerckens/ pijlkens/ en ander gestaltnis des gedaentes/ quamen sy over een. En gelijck offe een Bruyloft-mael woude bedienen/ blonckē voor haer die Jongvrouwen met schimmerende Fackelen: en hier was 't becoorlijck geslacht der dochteren: hier waren de seer aenghename Gratiæ: hier oock de schoone Horæ: welcke met de stropen gevlochten en losse bloemen haer Goddinne vereerende/ een seer aerdigh ghedans ghemaeckt hebbende. Venus schoonhayrigh/ der wellust Goddinne/ terwijlen veel gaetse Pijpen/ vereenight met Lydische Liedekens/ geluyt gaven/ en der toesienders herten stroockten/ oft soetlijck streelden/ begon haer lieflyck te beweghen/ en langhsaem met eenen vertoevenden tredt sachtlijc te gaen door de golvende vlercken/ en met het hooft allenskens winckende op 't soet Pijp-gheluydt/ met fray cierlijcke bootsen haer stappen te planten/ en te verhooghen/ somtijdts met een scheel lonticken/ somtijdts met straf dreyghende oogh-appelen/ werdt altemet te springhen/ alleen met den ooghen. Dese/ alsoo sy eerst quam in 's Richters ghesicht/ scheen met 't bupghen van haer armen te beloven/ indien sy voor d'ander Goddinnen waer gheset/ datse Paridi soude gheven te Houwlyck de besonderste in schoonheydt/ en eene haer selven ghelijck. Doe heeft den Phrygischen Jonghlingh met ghewilligher herten/ den gouden Appel/ die hy in syn handt hadde/ als een stem van overwinninghe/ dit Meyskens toeghelangt en ghegheven. De verclaringhe die Apuleius hier neffens doet/ sullen wy een weynigh laten berusten. Pausanias seght/ dat ten tijde van dit vonnis/ Venus verselschapt was met de dry bevallijckheden/ oft Gratien/ hare/ en Bacchi dochteren/ sonder welcker weten/ sy niet en doet/ en zijn haer toegheeyghent: oock hadde sy by haer doen comen Hymenæum, Cupido, en de Liefdekens. Dit vonnis aldus ghegaen/ waren Iuno, en Pallas, op den lichtveerdighen Richter Paris, seer t'onvreden: 't welck naemaels de schoone Stadt Troyen met grondigh verderf heeft moeten goedt doen/ en jammerlijck becoopen: want Helena, die doe ter tijdt de schoonste van gantsch Griecke-landt was/ Iuppiter oft Tyndari dochter/ een Huysvrouwe van Menelaus, den Coningh van Sparten/ oft Lacedemonien/ van Paris ontschaeckt wesende door Veneris bedrijf/ wert met langhen krijgh/ en 't verlies van menich edel Heldt/ weder ghecreghen. Nu behoeven wy te verhalen van Paris, om weten syn gheslacht/ en wat hy voor een was.

*Tgeselschap van Pallas, en haer beloft.

*Tgeselschap van de lieflycke Venus, en haer belofte.

Venus cryght den Appel.

Van Paris.

Paris was den soon van den Troyschen Coningh Priamus, en de Coninginne Hecuba: de welcke met dit

kindt bevrucht wesende / droomde te hebben ghebaert een vlammende fackel / die heel Asien in brandt stelde / en aenstack. Welcke droom den voorseggers verhaelt/en vertelt wesende/voorseyden/dat den soon die sy droegh/soude veroorsaken den ondergangh / en t'verderf zyns Vaderlants: Waerom Coningh Priamus, soo haest het kindt gheboren was / dat bestelde aen zynen Herder Archelaus, om te brenghen in de bosschen voor den wilde Dieren: alwaer dit kindt van een Beerinne ghevonden wesende/soude gesoocht zyn geweest den tijdt van vyf daghen. Ander segghen/dat Hecuba hem heymlijck op liet voeden onder des Coninghs Herderen / op den bergh Ida. Eenige meené/d at Archelaus dit kint opvoede als zyn eyghen. Paris tot ouderdom zijns jeughts gekomen wesende / werdt uyt nemende schoon / sterck / en in alles seer gheschickt: Soo dat OEnone, een Veldt-nymphe daer op het landt / op hem seer verliefde / en hadde by hem twee kinderen. Ontrent desen tijd / bewees hy zijn moedichept/en vroomhept: Want des Coninghs Priami Vee gherooft / en ontdreven wesende/ Paris dit te weet comende / vergaderde soo veel Herderen als hy mocht / vervolghde en versloegh den Rooveren / en bracht den roof wederom: Waerom hy ghenoemt wiert Alexander, dat is menschjagher ghesepdt. Hy was oock vermaert / te wesen van goeden Gheest/ en een oprecht Mensch / soo dat hy alle oneenicheden/die onder den Herders ontstonden/ te neder leyde en slechtede/ alsoo verhaelt is. Na dat hy den Goddinnen gevonnist hadde / ist gheschiet/ dat Hector te Troepen steeck-spelen/ strijden / en worstelinghen / om prijs te winnen / liet uytroepen. Doe gaf den Herder/ die Paris opghevoedt hadde / hem te kennen/ dat hy niet en was zijn soon / ghelyck hy hem wel hadde doen te verstaen tot doe ter tijdt: maer dat hy was den soon van Coning Priamus en Hecuba. Hem radende te gaen/ sonder hem bekent te maken / zyn macht beproeben met die ander Heeren: En indien het gheschiede / datmen hem om sijnen Boerschen Herderschen staet versmaedde / sy souden de bundselen/kints doecken/ en ander litteyckenen / daer hy mede wegh ghebracht was / over gheven / en hem alsoo bekent maecken. Hy volghde den raedt: Hy quam tot Troyen / en worstelende met den Prince Hector, wierp hem kloecklyck ter aerden. Hector beschaemt en toornigh / dat sulckx van een Boer hem gheschiedt was / was quaet ghenoech om den selven met zyn sweerdt te dooden: Maer die verhaelde dinghen ghetoont wordende/ werdt ghekent / en vriendlijck aenghenomen onder den kinderen Priami.

Voorsegh over den droom van Hecuba over Paris.

Paris by den Herderen opghevoedt.

Paris wordt ghenoemt Alexander, dat is Mésch jager, waerom.

Van Helena.

VAn Helenæ geboort uyt het swaen-ey / hebben wy verhaelt in 't seste Boeck: Doch meenen haer eenighe te wesen Dochter van Tyndarus, Coning van OEbalien, en van Leda. Ander segghen/ datse was dochter van Nemesis, en dat Leda alleen haer Voedtster is geweest/en Iuppiter haer Vader. Dese Helena was soo uytnemende schoon/ dat haer bevallijckheyt tot haer trock de liefde van alle de Princen van gheheel Griecklandt. Alsoo dat sy al t'samen hun vergaderden ten Hove van den Coningh Tyndarus, om haer te Houwlijck te begheeren / en om te sien wie haer soude verkrijghen / alhoewel sy te vooren was ontschaeckt gheweest door Theseus, by wien sy soude eé kint ghebaert hebben tot Argos, en soude daer na haer twee broeders/ diese quamen begheeren/weder zyn ghegheven. Eenige meenen / sy hadde by Theseum twee dochteren/ Hermione, en Iphigenia, en noch ander: doch wedersprekẽn ander dit/ en segghen / dat sy Maeght wederom gelevert wert/het welck onser Poeet oock getuygt in haren brief tot Paris, segghende/ dat Theseus (hoe seer hy hem pooghde) noyt zynen wille van haer en hadde/ dan dat hy met gewelt eens haren mont ghekust hadde/ en wert medelydig met haer/ en leverdese ongeschepnt beleefdelijck wederom. Nu dewyl men wel voorsagh/dat wiese trouwẽ soude/ niet en soude doẽ/

dan

dan hem selvē over den hals halen veel afgonst / nijdt / en gheschil. En alsoo yeder doch hoopte / of sy hem te deel mocht worden: So hebben dese jonghe Heeren al t'samen gheswozen t'onderhouden de wet / die Tyndarus, aengaende zyn Dochter / hadde ghemaeckt: te weten / dat een yeghelyck soude al zyn vermoghen oft macht ghebruycken / om haer te beschermen / tegen die haer aen haer eere soude willen beschadighen / oft ontschaecken van haren wettijcken Man / die sy hebben oft verkrijghen soude. Dese Princē / Vryers van Helena, liet Tyndarus by een komen / op een plaetse Platæneta gheheeten / by Minervæ Capelle / daer sy hunnen Eedt deden: En swoeren op de klooten / die een Peerdt afghesneden waren / t'onderhouden de verhaelde Wet. Nae den Eedt / liet Tyndarus het Peerdt op de selve plaetse begraven / ghelyck doe de wijse van Eedt-sweeren was / datse op de klooten des Offer-beestes swoeren eenigh groot verdrag / en doe was dat vleesch niet ghebruycklijck om eten: Maer werdt begraven / oft in de Zee verdroncken. De Romeynen / by dat Plutarchus verhaelt in't leven Ciceronis en Publicula, doe sy soo yet groots beswoeren / dooden eenen Mensch / en droncken onderlinghe zijn bloedt / etende oock eenigh van zijn inghewant: eenighe droncken oock het bloedt van de Offer-beest / tot bevestinge des Eets. Sommige hadden de wijse / eenen heeten ijseren hantboom met blooten handen te houden in het sweeren / biddende den Goden / dat hunnen Eedt niet eer ghebroken worde / voor dat ijser op t'water en soude drijven: Dit ghesept hebbende / wierpent in't water: Want sy hadden t'ghevoelen / dat de gene die met oprechten gemoede en ongeveynst swoeren / vermochtē te houden in bloote handen sonder verbranden een heet gloeyende ijser. Nu de over schoon Helena is te deele gheballen den Coningh van Lacedemonien Menelaus, Soon van Atreus, en broeder van Agamemnon, Coningh van Mycenen en Argos. Hier nae ist ghechiedt / dat Paris (die nu een soon Priami ghekent was) is

Vreemde wijsen van Eedt-sweeren, by den oude Heydenen.

ghesonden gheweest als Ghesant met twintigh Galeyen / om te gaen weder eysschen zyn oude Moeye Hesione, Laomedons Dochter / die door Hercules was ghegheven aen Telamon, den Coningh van Salamis: Op welcke reyse hem Menelaus seer goedt onthael dede. Doe hy nu weder keerde / en niet hadde konnen uytrichten / heeft willens vergheten de groote beleefthepdt / en het heerlyck onthael / hem van Menelao geschiedt: Want hy hem ontvoerde / door verleydighe vryagie / zijn Huysvrouwe de schoon Helena, welcke hem van Venus belooft was / doe hy haer den prijs der schoonhepyt gaf: Hoewel hy aen OEnone de Nymphe was verlooft. Dit ghechiede terwijlen Menelaus was gherepst in Creta, om eenighe belanghende saeck. Niet alleen ontvoerde hy Helena, maer nam oock mede alle haer besonderste schatten / Juweelen / en costlijckheden. Doch Herodotus in zijn Clio seght / dat Paris niet gesonden was om Hesione: Maer dat hy gheprickelt / en verweckt is gheworden / door d'onstichtighe voorbeelden van ander / die voor henen sulcke stucken hadden aenghericht: Want die van Egypten hadden ongestraft dē Griecken ontschaeckt Io: en de Griecken Europa dē Egyptenaren ontvoert: De Vlies-helden Medea, aen die van Colchos: Welcke sy niet weder gaven den ghenen / diese quamen weder eysschen. Paris wesende heel ontsteken in liefden / heeft dan uyt eyghen voornemen desen tocht bestaen (soo eenighe meenen) en in't afwesen van Menelaus, de stadt Lacedemonien overvallen / gewonnen / nemende met hem Helena, wat weere dat sy daer tegen dede. Nemende met eenen mede alle de Coninglijcke schattē. Een ander verhaelt / dat Paris noch Gesant / noch door voorbeelden verweckt was: Maer dat hy door den raedt van Venus daer henen reysde / en op Helena (door 'tgesicht) so seer verliefde / dat hyse ontschaeckte. Terwijlen de Zee-Goddinne Ino, de dochter Cadmi, met de Nonnen van Bacchus was doende met offerhanden te doen / op dē oever der Zee / alwaer altijt

Ontschakinghe van Helena.

 het

het volck in grooter overvloedicheyt hem tegenwoordigh maeckte te wesen: Alsoo dat het hem licht viel/ van daer Helena in zyn Galeye te nemen/en met eenen alle de besonderste dinghen / die Menelaus in zyn huys hadde. Nu wederkeerende van Sparta nae Troyen/ werdt op de Zee Archipelago overvallen met grooten stormwindt / die hem t'zijnen ondanck dreef op de kuste van Egypten / alwaer hy most anckeren in een van den monden des Nijls / alwaer een Hercules Kerck was / van sulcker vryheyt / dat wanneer daer eenigh slave in geraeckte / en eenigh heyligh lidteycken des selven Gods hadde ontfanghen / was hy vry / en niemandt mocht hem weder vangen. Paris slaven desen snof in de neuse hebbende/namé desen Tempel in/ en beschuldighden hun Meester aenden Priesteren / en des Stadts Oversten/ Thonis gheheeten / van verraet en trouwloosheyt aen hun Heere Menelaum gedaen: Welcken nae dat hy desen gast alle beleeftheydt en eere ghedaen hadde / die men is moghelyck te doen / werdt al te qualyck gheloont: Want den ondanckbaren gast hadde zynen vriendtlijcken weert ontvoert zyn lieve Huysvrouwe / en al zijnen schat en besten huysraedt berooft. Thonis dit ghebodtschapt hebbende aen Proteum, die doe ter tijdt heerschapte in Egypten. Den Coningh gheboodt/datmen hem ghekoort en ghebonden voor hem soude brenghen/ om te hooren wat onschult hy te doen hadde. Hier werden zijn schepen beslaghen / hy en Helena, met die slaven zyn beschuldighers/ gebracht binnen Memphis voor den Coningh Proteus. Paris heeft vrymoedich zijnen naem / gheslacht / en landt beleden: Maer de sake van Helena verdraeyende / werdt van den slaven wedersproken / die al den handel te kennen gaven. Doch Proteo docht onbehoorlyck te doen sterven een reysende Man / dien de winden aen zyn landts grentsen hadden gedrevé: daerom hem met woorden straffende/ liet hem varé met zijn vlote/ en al wat hé toe quam/ behoudende Helenam, met alle den geroofden schat/ tot dat haer Man daer nae quam vereysschen. Ander seggen/ dat Paris van daer is ghekomen in Phrygien / sonder dat hem yet ontnomen was. Eenige meenen/dat hy niet mede bracht als het beelt van Helena. Doch het ghemeen ghevoelen van ander is / dat hy van Sparta met zijn nieuw Vrouwe is recht henen t'huys ghecomen. En dat de Troyanen den Griecksche Ghesanten / die haer met den rijckdom weder quamé eysschen/ gheensins hooren en wilden: Waer op die groote groote krijgh-vloot is ghevolgt/en nae het thien Jaersche belegh den grouwlijcken ondergangh van Troyen. Nu sal tijdt zijn/dat wy gaen besien / wat ons onder dese Fabulen leerlijcx wordt aenghewesen. Eerstlijck meenen eenighe/ dat van Peleus en Thetis, is een ware gheschiedenis / dat hy haer veel reysé hadde tot zyn Vrou begheert/en alsoo dickmael / en op soo veel wijsen was afgeslaghen/en versteken gheweest / als onsen Poeet veranderinghen versiert te wesen gheschiet: en haer nae veel moeyten verkreghen hebbende / aen haer ghewonnen heeft den vermaerden Heldt Achilles, daer wy noch van te verhalen hebben. By desen arbeydt Pelei, om Thetis te verkrijghen/ mach gheleert worden / dat den Mensch veel valsche meeninghen/ en quade genegentheдé voor by moet/ en overwinnen: oock volgen goeden en Godtlijcken raedt / aleer hy de rechte wijsheydt/die in alle redelijckheydt en maticheydt bestaet/can verkrijghen/en vruchtbaer worden in deuchtsaem eerlijcke wercken/ en door de wijsheydt baren rechte welsprekentheydt / oft verstandighe redenen/ als een vrucht der lippen / ghelijck als Achilles een lippe is te segghen. Op dese Bruyloft nu van Peleus en Thetis, is oock natuerlijcke uytlegginghe / en wijst aen/ dat alle natuerlijcke lichamen worden gheteelt door het vermenghen van de hooftstoffen/aerde/en water/ met hulpe der hitten: want Pelos in Griecx beteyckent slijck/ en Thetis water. Alle Goden hebben sich laten vinden in dit vermenghen deser twee/gelijck in eenighe

Paris ghevanghen gebracht voor Proteus, Coningh van Egypten.

Historisch uytlegh op Peleus.

Leerlijcke uytlegginge op de vryagie van Peleus.

Natuerlijcke uytlegginghe op de Bruyloft van Peleus, en Thetis.

ghe Bruyloft / om dieswille dat gheen stoffen alleenlijck genoechsaem en zijn / indien den wercker daer zyn handt niet toe en doet. En ghemerckt de Siele des Menschen yet anders / en edelder is / als eenighe vergangklijcke stoffe: soo wiert gheseyt / dat de Goden in't ghemeen en ghesaemdlyck de Siele in den lichaem bestelden / en dat de Siele van elcke Hemelsche deught yet was deelachtich / en dit soude wesen de vergaderinge aller Goden in Pelops en Thetis Bruyloft / alwaer de tweedracht alleen uytghelaten was: om dat alle dinghen op deser Weerelt bestaen en cracht hebben door vriendtschap / en ghematicheydt. Maer wanneer tweedracht / en ongelijckheydt der natuerlijcke crachten overvallen / oft gheweldigh worden / dan vergaet niet alleen de ghematicheydt: maer de heel t' saemstellinghe wort los en versmilt. Want even ghelijck vriendtlijckheydt en eenichheyt / beginselen der teelinghen zijn: alsoo zijn oock tweedracht / twist en gekijf / beginselen des verderfs. Deser toevallen zyn oock onderworpen Landen / Steden / en Staten / soo wel als elck besonder lichaem: want daer is gheen dingen datse lichtlijcker doet vervallen / en ellendigh maeckt / als de swarte vuyle tweedracht / welcke daeglijcx den twist-appel tusschen de drie Goddinnen / Iuno, Pallas, en Venus, werpt: want het valt menighen onlijdlijck ghenoech / te sien heerschen d'onwetende / en die in wijsheydt onbesocht zijn / over die veel verstandigher zijn: de arme over de rijcke: d'ondeughende en lichtveerdighe over de ghestadighe / en ghematighde: want te vinden yemant die te samē rijck / wijs / en machtich is / waer soo licht niet te doen: maer vontmer eē deel sulcke / niemant soude haest weygheren van hun te wesen gheheerschapt / en geboden. Het Parijssche vonnis wijst aen / en gheeft oorsaeck t'ontsteken dē borsten der gener / die te heerschen vercoren / oft geboren zyn / hun te vercieren met heerlijcke deughden / te weten / ghestadicheydt / wijsheydt / maticheydt / en voorsichtichept / om alsoo ghelucki gh te wesen in alle aenslagen:

Leerlijcke uytleggin-ghen op't vonnis van Paris.

meenende een voorbeeldt aen Paris, die Wijsheydt / en Rijckdom niet achtede / vercoos oncuysheydt / veroorsaeckende zijns Vaderlandts verderf / zyn eygen / en zyns vrienden doot / en jammerlijcken ondergangh: daer hy door Wijsheyt en Rijckdom zyn Rijck hadt mogen opbouwen / en heerlijck maecken / en zyn vrienden in vreuchdighen voorspoet onderhouden. Nu alsoo yeder Mensch in sich selven heeft eenige bysonder ghenegghtheydt / daer den aerdt zijner vochticheydt genuecht en sinlijchept in heeft / meer als in eenigh ander dinghen: so wort Paris by eenighe verstaen / den vleeschlijcken lust te wesen die welvaert / en Wijsheydt verlatende / vercoos een oneerlijck leven / dat gheen doen en is van een oprecht Heere noch Borgher: want sulck Mensch is seer sorghlijck / daer en is geen gastvrijgh recht / noch eerlijcke Wet / die hy niet en soude ghewelt doen / oft breken. De oude Dichters dan / ons de snootheydt en onbedachtheydt van desen Paris voorstellende / hebben ons willen dringhen te verdoemen / oft versaecken ons eyghen dwaesheydt: want (ghelijck wy in't vierde Boeck hebben verhaelt) is Venus naem Aphrodite, oft Aphrosyne, te segghen / sotheydt / en beroeringhe des gheests / soo Euripides in zyn Troades te kennen gheeft. Hier moghen wy oock by voeghen d'uytlegginghe / die Apuleius op zijn Paris oordeel heeft. Venus, oft dese sotheydt / den Appel der verwinninghe / door gifte / en uyt sotte gunst / onrechtlijck toeghewesen zynde / seght aldus: Wat verwondert ghy u dan / o alder snoodste coppen / jae veel meer vierscharighe / oft pleytbanckighe beesten / oft langh gerockte gieren / soo nu alle Rechteren hun vonnis en uytspraeck om loon te coop stellen? als in't begin van alle dinghen de gonst / oft lieftallicheydt onder Goden en Menschen / 't recht ghedreven en verdorven heeft: en tot' toorspronghigh oordeel / door raedt des grooten Iuppiters, was vercoren Rechter een Landtsman en Schaep-hoeder / die om winst van wellust het recht vercocht heeft / oock met verderf van zyn gantsch geslacht,

slacht,

lacht. Ghelijck dan de oude gedichten bestraffen in't gemeen alle misbruyck/ en ongherechticheydt onder alderley staten der Menschen/ worden hier wat hardt by den hayr ghetrocken/ ontrouwe Richters/ die uyt gonst/ en om gheschencken/ het recht buyghen en crommen: aenwijsende met eenen/ dat in het ghemeen/ en in het bysonder yeghelijck Mensch behoort te hebben een goet oordeel: dat het de Jeught tot groote schade en verderf streckt/ sich niet te begheven tot der wijsheydt/ maer sich een sot lichtveerdich leven te leyden aenwent. Soo datter haest niet schadelijcker en is in den Menschen/ als eē verkeert quaedt oordeel: want hier uyt ontstaet ter Weerelt alle quade oneenicheden/ krijghen/ beroerten/ en ellenden: en dit quaedt oordeel heeft alleen zijnen oorsprongh uyt het onverstandt/ dat een verderflijck ghedrocht en Sphinx is op den wegh onses tijdlijcken levens. Nu wy de Bruyloft van Thetis voorby zijn/ behoeven wy te hebben haren soon Achilles.

Van Achilles.

Achilles was dē soon van Peleus en Thetis: Peleus eē Mensch/ en Thetis een Goddinne wesende. Dese Thetis had een wijse oft ghebruyck/ haer kinderen des nachts in het vyer te verbergen/ om wegh te nemen alles watter sterflijx aen was/ en te beletten datse nimmeer van ouderdom beswaert souden worden: doch de cracht des vyers niet moghende verdragen/ zijnder eenighe ghestorven/ uytghenomen Achilles: want sy met groote Moederlijcke sorghvuldichept/ hem s'daeghs besmeerde met Ambrosia, van de hooftcruyn tot den voet-solen: waerom hy hiet Pyrisous, dat is/ van vyer los. Maer alsoo't kindt bestreken wesende/ metter tonghe afleckte desen Gode-cost Ambrosia van zijner lippen/ en con dat bloote vleesch het vyer niet lijden/ soo datter een deel der lippen verloren bleef: waerom hy Achilles, dat is/ lippeloos/ wert geheeten/ na het woort Cheilos, dat lippe ghesepdt is. Thetis, siende haren soon in't opwassen heel schoon/ en wel ghemaeckt/ creegh hem seer lief/ en om weten wat over hem voorbeschickt was/ gingh tot het Gheheymnis van Themis, welcke haer antwoorde: dat het kindt soude in eeren/ vermaertheyt/ en gerucht/ zijn voorders hoogh overtreffen: maer dat te sorghen was/ dat het zijn leven soude verliesen in den bloeytijdt van zijner jeught/ en gedoot te worden verradelijck/ door eenen die van minder weerde was als hy: want in Asiē hadde op te staen eenen langhen dood-lijckigen krijgh/ ter saken van een schoon Vrouwe. Thetis dit hoorende/ om dit voorschick af te keerē en beletten/ ging en doopte haer soon in de Helle-vliedt Styx: waer door sy alle deelen zijns lichaems onquetselijck maeckte/ uytghenomē de voet-plantē/ diese in haer handen hiel in't doopen: en gebruyckte het verhaelde smeeren altijt/ tot datse van Peleus eens hier over betrapt is ghe worden: Waerom sy veronweerdicht/ haer vertreck nam by den Zee-Goddinnen de Nereides, haer susters/ en liet aldaer haren soon. Dit verhaelt ons Apollonius in't vierde Boeck van den Vlies-helden. Ander segghen/ dat Thetis was ghewendt haer kinderen te werpen in eenen ketel met heet siedende water/ om te besoecken/ of sy oock onsterflijck waren geboren. Daer zijn doch verscheyden meeninghen van de Ouders van Achilles. Een schrijft/ dat Peleus droegh zijnen soon ten huyse van Chiron, om 't goedt gherucht dat hy hadde/ van deughdigh en oprecht te leven/ dat hy hem opvoeden soude. Desen dedet gheern en seer willigh/ doch niet met melck: maer met allen weyschen oft wilden cost/ als Leeuws rauwepe/ margh van Herten/ wilde Verckens/ Beyren/ en ander wildtbraedt/ soo Euphorion ghetuyght/ die een ander hercomst zijns naems voorwendt: dat is/ dat de Myrmidones, een volck in Thessalien/ dat hem naemaels volghde voor Troyen/ Achilles noemde nae 't woordt Chilos, dat is/ voedtsel/ oft voeder/ om dat hy sonder melck en anders als ander kinderen was opghevoedt ghe-weest.

Voorsegh over Achilles.

Waerom dat Achilles, wort ghenoemt Achilles, dat is, lippeloos.

Ander meeninge en oorsaeck van Achillis naem.

weest. Van zyn opvoedinghe by den vromen Chiron, getuyght hy self door Euripides, in het Treurspel van Iphigenia, segghende:

'tIs somtijts goet, niet veel te weten:
En somtijts, sonder veel vergeten,
Goet, datmen veel dinghs wel bevroedt.
Ick was in mijn jeught opghevoedt
Tot Chiron, heyligh knecht der Goden,
Die my met suyver claer gheboden,
Slecht, onbedrieghlijck, heeft begaeft,
En met goe zeden 't hert ghelaeft.

Hy leerde by Chiron maet-spel en sang/cruyden kennen/Artsnije/booghschieten/jagt/wapē handelen/ oprechte Wetten / en wijsheydt. Doe hy nu tot zyn neghen Jaer ouderdoms was ghecomen / en dat den voorseghschen Calchas seyde/ Troyen niet mogen gewonnen worden sonder Achilles, ist gheschiedt / alsoo Thetis de Moederlijcke gonst tot haren soon noch niet uytghetoghen hadde/ alsoo sy op eenen dagh op de Zee wandelde/ ontdecktese en saghse de Vlote van Paris, brenghende de schoon Helena, waerom sy ghedenckende de voorsegginghe / ginghse aen Neptunum versoecken / dat hy de Schepen wilde doen verdrencken/ om alsoo te verhoeden d'oorsaeck des toecomenden krijgs/daer haren lievē soon sterven most:maer hy antwoorde / dat het hem belet was te doen / door het Godtlijck beschick/ welcks beloop hy niet was machtich te keerē/ noch haer heylige Wetten te breken. Thetis doch/ om al te doen dat sy mocht/ tot behoudinghe haers soons/ quam by Chiron, en ghelatende te willen haren Achilles voorts ten vollen vergoden/ nam hem van daer/en bracht hem nae Ethiopiē/ en soo averecht om int Eylandt Scyros, een der Cycladen, tot den Coningh Lycomedes, (op dat de Krijghs-hoofdē van Griecken hem niet souden weten te vinden/als sy souden optrecken)met meeninghe/ hem daer te doen slapen in wellusten/ghenuechten/ en vreuchden. In dit Hof werdt hy voort ghevoedt/ vercleedt zijnde in dochters cleederen/ met s'Conings dochter Deidamia, met de welcke hy so ghemeen vriendtschap hadde / datse hem eenen Soon baerde/ die om zijn schoon vyerigh hayr wert gheheeten Pyrrhus. Even wel hadde Achilles gheen behagen in dit wellustigh leven/anders van aerdt/en geleert wesende. Eyndlijck den Troyschen krijgh voor handen wesende / werdt Achilles gevonden/ en gekent door de listicheyt van Vlysses, die daer bracht alderley Vrouwen tuyg / en onder ander krijgheweere: daer sachmen de Joffrouwen seer begheerich na hen ghewaedt/ en vercieringhe/en Achilles tot de wapen/waer door hy ghewroechten ghekent is worden/des hy de reyse niet en con ontslagen worden. Waerom Thetis, siende dat het daer op aen quam/ gingh Vulcanum wapenen doen smeden voor haer soon/ die niet te doorsteken/ schieten/ noch houwen en waren. Dit dede Vulcanus, met bespreck/daer voor by haer te slapen: 'twelck sy hem toeseyde. De wapenen ghemaeckt/ begheerde sy die self eens aen te hebben/ om te sien oft alles te deghe was. Gewapent wesende / liep al haer macht henen/ en bedroogh also den hinckendē Smit. Men seght dat het yser van syn spietse hadde eenighe voorschickische verborghen cracht: want Telephus den Coningh daer van ghequetst wesende/ con van Machaon noch Podalyro, AEsculapij sonen / niet ghenesen worden: dan eyndtlyck door openbaringhe der Heymnis werdt hem te kennen ghegheven/dat den ghenen/die hem hadde ghequetst/ hem oock most ghenesen: so dat Achilles hem met der spietse weder raeckende / ghenas / alsoo Dictys in't tweede Boeck des Troyschen krijgs verhaelt/ en den uytlegger van Lycophron. Achilles na Troyen varende / wouw niet eerst te lande treden: want twas voorsien/dat die dat dede/ most

Thetis wou de Vlote verdoen, daer d'ontschaecte Helena in was.

Achilles by Lycomedes opgevoedt, onder den dochteren, in Vrouw-cleeden.

Achilles wort ghevonden, en ghekent, van den schalcken Vlysses.

Thetis doet Vulcanum wapenen maken voor haer soon, en bedrieght den Smit.

Cracht van Achillis spiets-yser.

most sterven; 't welck Protesilao ghe-schiede. Achilles dede in desen krygh veel Ridderlijcke en heerlijcke wapen-daden/ so Homerus in zyn Iliaden be-schrijft/ tot dat hem Agamemnon be-nam zyn lieve Hippodamia, dat hy van spijt de wapen afleyde/die hy om geen bidden wouw weder aentrecken/ tot dat zijnen lieven vriendt Patrocles van Hector was verslaghen/ den welcken hy int veldt vindende oock heeft om-ghebracht/ slepende 't lichaem achter zijnen waghen drymael om de Troy-sche mueren/ ter wrake van Patrocles, en verkocht t'lichaem den Vader Pri-amo. Eyndlyck alsoo hy eens quam te sien Polyzena, Priami dochter/ op de mueren/ werdter heel op verlieft/ en liet Priamo segghen/ door een trouw Bode/ wouw hy hem zyn dochter te Houwlyck gheven/ hy soude de wapen draghen tot beschermingheghe van zijn Kroon en Rijck: Welcke aenbiedinghe Priamus heeft aenghenomen. Maer al-so sy vergadert waren te deser oorsaec in den Tempel van Apollo Thymbræ-us, heeft Paris hem verraderlijc met ee-nen pijl doorschoten den voet/ die met het water Styx niet ghenat hadde ghe-weest/ soo dat hy starf. Het lichaem mosten de Griecken betalen met 't sel-ve los-ghelt/ dat sy voor Hectors lich-aem hadden ontfanghen/ te weten/soo veel gout als het swaer was. Dese ver tellinge vã Achilles wijst/ dat wanneer yemant is gheholpen uyt zyn dwalinge/ en door goeden raed uyt een sacht ver-wijsde leven ghetrocken/ voorts be-hoorde volherdẽ in eerlycke en loflijc-ke daden: want desen besondersten Helt der Griecken con van geen zyn vyandt overwonnen worden/ tot dat hy door de liefde getreft in de stricken der wel-lusten ghevanghen is ghewordẽ: doe is hy te schande ghecomen/ en ter doot ghebracht/door een Wijsachtich bloo-hertigh Man. Waerom wy toe te sien hebben/ wanneer wy ons ghemoedt hebben ghevestight/ om volghen oft nae comen het ghene deuchdigh en eer-lijck is/ dat wy niet beweeght/ oft af-gelockt en wordn/ door de sorghlijcke smeeckingen en kittelingẽ der vleesch-lycke lusten/die ten lesten seer quaet en schadelijck zyn den ghenen/ die hem daer van laet vervoeren/ en aftrecken.

Achillis doot.

Leerlijck uytlegh en aenwijs op Achilles.

Van Chione.

De Fabel van Chione wijst aen/ dat niemandt hem roemen oft verheffen behoorde op de verganckelycke gaven der Natueren/ oft de selve te meenen eeuwigh en bestandigh te wesen/ ghe-lijck Godt/ oft de Godlycke crachten oft deughden. Sy werdt ghedoodt met den pijl van Diana, Goddinne der cuysheydt. En Chione haer tot hoer-dom begheven hebbende/ hadde alree kinderen ghebaert: soo gheschiedt van sulcke de eerlycke cuysheyt ghewel dt/ en leedt. Dan heeft dese cuysheydt de wrake/ dat door smertlyck baeren/ en kinder-voeden/ der sulcker Vrouwen schoonheyt ghedoot wort/ en vergaet: daer de Maeghden veel langher in jeught en bloeyende schoonheydt blij-ven/ ghelijck als van Diana gheseydt wort te gheschieden. Hier wordt den hooghmoedt/ en Godslasteringhe be-straft/ en ons aenghewesen/dat sulckx ten val brengt/en de Godlijcke wrake verweckt.

Leerlijck uytlegh van Chione.

Wtlegh oft leerlijck aenwijs op Dedalion.

Dedalion in eenen Havick verandert/ wijst aen/ de rooverye/ oft des roovers leven: want hy was eerst geweest een die geneugt hadde in twist en krijgh/ Landen en Steden te ne-men/ waer door men dan onverstan-digh wesende/ opgheblasen/en hoogh-moedigh wort/dat heet in een Voghel oft Havick veranderen: doch canmen 'taenghewende quaedt leven niet ghe-laten: maer ghelyck den Havick d'an-der Voghelen in grooten druck en lij-den brenght: alsoo gaet het toe/ met die door ongerechticheyt den Wetten ghewelt/ en synen even Mensche scha-de/moeyte/en verdriet aẽ doet. Peleus, die in geluck wesende/ syn weelde niet con verdraghen/ is door de moort aen synen outsten broeder Phocum begaen/ in ballinghschap/ ellende/ en swaer-heyt ghecomen/ en moeten vluchten met een weynigh Vee in Thessalien/ tot den Coningh Ceyx, daer Psamathe de Goddinne wraecke oeffende over haren verslagen soon/schickende eenen vernielenden Wolf onder den Ossen vã Peleus: voor welcke Goddinne zyn ghebedt

ghebedt niet geldende/ heeft syn Vrou Thetis, die oock een Zee-Goddinne was / haer suster en mede Zee-Goddinne Piamathe verbeden/dat dé Wolf steen wert. Eyndlyck wert Peleus vergifnis krijgende/weder in't Landt oft Rijck ontfangen. Dees Fabel wijst al voor en aen/des Menschen onbedachtheyt/en ellendige swackheyt/ oft quade vroossche nature/in syn daghelijcx ongestadich wesen/geen mate houdende in syn voorspoedt/als het dertel geluck hem toelacht/ en kittelt : soo dat het stercke beenen zyn/ die weelde dragen connen/ghelyck het Peleum swaer viel in den tijdt syns welvarens redelyck en voorsichtich te wesen/ oft gherust / en onbecommert in eerlycken staet te leven:want hy hem/door grouwlycke broederslacht/ in druck/ onghemack/ en groot verdriet heeft onversiens ghevonden. Voorder syn vlucht/ en de wraecke over syn misdaedt/wijst aen / dat het niet en voordert noch en helpt/te veranderen van landt/oft van d'een in d'ander te vluchten/ om Gode te behaghen: maer te veranderen / oft wijcken van ongherechtichheyt en alle boosheyt/ in een beter oprecht eerlyck en deuchdigh leven/soeckende alsoo met bidden en verbidden Gode te versoenen:want gemeenlyck volcht de Godlijcke verbolghentheyt met wrake/ en straffinghe de grousaem boosheyt/oft snoode misdaet der Menschen / op dat den Mensch hem verootmoedighende hem tot God soude keeren. De vertellinge oft Fabel van Ceyx en Alcyone, wijst ons aen/ datmen soo heel eyghen wijs niet wesen / noch so hartneckich op syn selfs vercoren meeninge oft opstel blyven moet : maer oock raedt nemen en gebruycken van anderen:want watmen met veel raedt van ander met goet overlegh aengaet/heeft dickwils beteren uytgangh/ dan 'tgene datmen wel meenende / uyt eyghen bedachtheyt / en van self verstocktlyc wil uytvoeren. Oec is het een bewijs/van een God behaeglycke vernederthept/ dat men eens anders voorsicheydt / verstandt / en goedtduncken oft meeninghe / in achtinghe en weerden heeft; maer eyghen wijsheyt steunt veel met wanckelbaren voet/ op den Godt vyandigen grontsteen des hooghmoets. Ceyx ghelyckt wel/ dat hy syns huysvrouwen raedt versocht te wesen/ maer niet te volghen / hoe ernstigh sy hem vermaende / en met grooter liefden badt: want ghelyck veel seltsaemheden in der Natuere worden bevonden / scheen sy sulcke inbeeldinghe te voelen / datse syn ongheluckighe Zeevaert en doodt / die corts ghevolght is / voorsagh. Oock en was syn reys so heel noodtlyck / of ten minsten van soo grooter haesten niet: dat hy wel hadde mogen vertoeven tot dat Phorbas krijgh waer gheeyndicht ghe weest / om dan te lande gherepst te hebben:want daer men over landt can gheraecken / mochtmen wel de Zeevaert laten berusten:ghelijck men leest van Marcus Porcius Censorinus,een seer wijs Roomsch Burgher-meester/ dat hy in't punt syns doodts beclaeghde dry dinghen / den Goden mishaeghlijck te hebben ghedaen. Eerstlyck/tijt versuymt / dat hy daghen hadde laten voorby gaen/ sonder der gemeente nut te doen. Ten tweedé/dat hy sijn heymlijckheyt een Vrouw hadde gheopenbaert. Ten derden/over Zee gherepst/ daer hy wel over landt comen con. Doch Cropilus, leerlingh van Plato, waer te berispen van al te sotte bloohevdt / die nouw over eenen plas / oft weynigh water dorst schepen/en stopte zyn vensteren om de Zee niet te sien/ vreesende oft hem lust quam daer over te varen. Dat Ceyx, hebbende ghelelen veel noots in de beroerlycke Zee/ met Alcyone syn lieve Huysvrouwe/ t'eynden veel verdriet t'samen eyndtlyck zyn verandert in de rust-lievende Zee-voghels Alcyones, bewijst / dat de Godtvruchtighe/nae veel aenvechtinghe en lijden/ ten lesten inwendigh/ door een gherust en stil ghemoedt/ een uytnemende vreucht en troost ghevoelen : want Ceyx was op den wegh om Godtlycken raedt by 't Gheheymnis Apollinis te halen / om syn leven te beteren / bedenckende 'tvoorbeeldt syner in Gier veranderden Broeders:

Leerlijck uytlegh en aenwijs op de straffe over Peleus.

Wtlegginge op Ceyx, en Alcyone.

Spreuck van Marcus Porcius Censorinus.

Cropilus verschrickt voor de Zeevaert.

ders: en Alcyone hadde al haer toevlucht ten Goden / Iuno stadigh biddende. Oock zyn de Alcyonen Voghelen/die soo heel rust en stilheyt beminnen / dat het schijnt dat sy de Zee beweghen / oft dat de Zee met hun beweeght is:want so langhe als sy nestelen/'twelc op de Zee geschiet/en t'wijlen dat sy legghen/en broeden/light de Zee heel vlack sonder golven/en is onwindigh stille weder/ gelijc oock Ambrosius ghetuyght. Nu behoeven wy om te sien na 'tvoorby gegaen doncker Cymerische hol / met den Slaep en Droom-Godt/en al syn geslacht:doch moeten eerst voor nemen Iris, die daer henen van Iuno was ghesonden.

Van Iris.

IRis was dochter van Thaumas en Helectre, en suster van den Harpyen, so Hesiodus in syn Goden geslacht ghetuyght:sy is naloopster/ woordtvoerster/en bodinne van Iuno, welcke sy altijts sonder verlaten dienstig bystaet/ en als haer den slaep beswaert/ rust sy haer hooft onder teghen eenen hoeck van Iunonis ghestoelte / noch sy ontgordt/noch ontschoept haer nemmeer/ om altijdt veerdigh te wesen haers Vrouwen ghebodt te volbrenghen:soo dat sy by Iuno is so veel/als Mercurius by Iuppiter, d'een oft d'ander t'ontbieden: en ghelijck Mercurius door Iuppiters bevel der Mannen Sielen van den lichamen lost/ en wech haelt / soo doet Iris door Iunonis ghebodt der Vrouwen Sielen. Sy maeckt Iunonis bedde/ sy schickt de camer: summa / Iuno heefter meer wils af als van alle ander Goddinnen. Oock doetse ondertusschen Iuppiters boodtschappen / gelyck by Homerum, Valerium Flaccum, en ander te sien is:sy wordt oock ghesept wiecken te hebben/en eenen schoonen blinckenden en veel-verwighen mantel. Dat Iris is dochter van Thaumas en Helæctre gheheeten / is te weten / dat sy anders niet en is als den Reghen-boogh. Thaumas is soon der Zee/ Helæctre van den Hemel/ oft van de Sonne / soo dat dese Iris comt van het water / en 'tschoon weder; sy sitt oft rust onder Iunonis stoel / want sy ontstaet in het nederste deel der Locht / dat is / onder den Wolcken/ daer de Sonne onder oft op gaende in schynt. Sy is Bodinne van Iuno, en suster der Harpyen: Iuno is de Locht/ d'Harpyen de Winden. Iris is nerghen als in de Locht / daer sy dick is van een waterighe vochtichheyt der Wolcken/ welcke van de Winden daer ghestiert worden:sy/te weten/ den Regenboghe / boodtschapt van de Locht/ waer toe dat sy gheneghen is:want hy beteeckent ons somtijdts schoon weder/somtijdts wint en reghen: schoon weder beteeckent hy / als de Son smorghens claer op staet / en dat hy dan hem openbaert. Nu gelyck in 'tgemeen het leven aller Dieren bestaet in een ghematicheydt der hooftstoffen/ zyn de seer coude en vochte Jaer-deelen hinderlijck de ghene / die noch niet zyn ghecomen tot de helft van hun natuersche hitte. Oock de ghene daer de hitte begint t'ontbreken / en connen door de ontsteltheyt en onmaticheydt des tijts niet koken/ verdouwen/noch ledighen hun te overvloedige vochtigheden. Hier by is te verstaen het Sielhalen van Iris, en Mercurius: want al te vocht en reghenachtigh weder schadigt den Vrouwen/ en al te heel droog den Mannen. Oock hielden de Heydenen dat het Gods werc was / de Sielen van den lichaem te scheyden: oock is den Mensch schuldich synen tijdt te verwachten / dat Godt hem uyt de vanghnis deses ellendighen vleeschs nae syn believen verlosse / en syn Siele in de handt syner almoghentheydt behoede.

Natuerlycke uytlegginge op Iris.

Van den Slaep-Godt/en den Droomen.

DEn Slaep is den soon van Erebus, en van de Nacht. Orpheus seght/de Doot syn suster te wesen. Eenighe van den Ouden geven hem oock de Hopé tot susters:doch Virgilius segt niet/dat den Slaep quam van Erebus, dat is/uyt der Hellen/om Palinurum te bedriegen:maer met wiekē vā den Hemel. Orpheus in syn God-lofsanghen/ noemt

noemt hem gheluckigh / van een breet en wijde vlugh / goedertieren / en een groot voorsegger der toecomender dingen onder den sterflijcke Menschē: want (seydt hy) den soeten Slaep hem al sachtgens voeghende by den Sielen der Menschen/spreecktse aen/verweckt hen verstant/ontdeckt 't slapen duerende de vonden en voornemens der ghelucksaem Goden / en sonder een woort den swijghenden gheesten te segghen/ vercondight hy de dinghen die te gheschieden staen / aen sulcke bysonder/ die onder de ghenade der Goden een goet opstel tot een voorgangig Leytsman hebben.

Slaep, een groot voorsegghher der toekomender dingen.

De Poeten voeghen hem vleughelen by / om dat hy in corten tijdt overvlieght de gantsche Weerelt : en comt sonder gherucht/ en al stillijck innemen de ooghen der ghener / die op hem niet en dencken. Verscheyden oude Dichters / bysonder oock onsen Poeet / verhalen ghenoech/wat groot nut/ gherief / en vermaeck hy den Menschen doet / aen lijf/ en gheest: want sonder hem wy niet en mochten leven. Maer by dat eenen Ariston was ghewent te segghen / is hy al te harden Tollenaer / want hy neemt daer voren mede schier den halven tijdt onses levens.

Den Slaep, een hardt Tollenaer, rooft den halven-tijdt ons levens.

Orpheus noemt hem den broeder der verghetentheydt der rust/en aller dinghen. Lucianus in't tweede Boeck van zijn waer vertellinghen/ beschrijft seer aerdigh de Stadt van den Slaep/ in welcke men segt dat de Droomen woonden/ segghende : sy is ghebouwt in een schoon dal/ omcinghelt met een dicht bosch van hooghe harde Boomen / het welck zijn heul/ groote Mandragoren/en ander cruydē van slaep-makende sap/ die over al dit veldt bloeyende zijn : groote menichte van Vleer-muysen vlichelen om dese Boomen/oock Hubens/ Schovuyten/ Vlen / en ander nacht-voghels: doch gheen ander hebben daer hun wesen. By dese Stadt vloeyt een stille Vliet voorby/gheheeten Lethes, ander heetense Nyctipore, welcks loop is soo saft als Oly/ sy comt uyt twee Bornen / d'eene gheheeten Nigrete, en de ander Pannychia.

De Stadt van den Slaep.

Des Stadts mueren zijn hoogh/en van verscheyden verwen als den Reghen-boghe: de Poorten en zijn niet alleen twee / ghelijck Homerus schrijft/maer vier: twee staen op de sijde van het dal/een is van ijser/ d'ander van aerde/ door dese twee seydemen hadden de grouwsaem / bloedighe / en wreede droomen hunnen uytgangh: de ander twee Poorten stonden nae de haven en de Zee toe / die eene van hoorn/ en d'ander van Elphen-been : in die van hoorn was seer aerdigh gesneden/ en constigh ghemaeckt / in welcke als in een Tafereel waren uytgebeelt/ alle de waere Droomen / die den Slapende te vooren komen : Op d'ander van wit Elphen / waren alleen groflyck betrocken / d'onseker / twijffeltghe / ongheschickte Droomen.

Twee poorten der droomē, een van hoorn, en een van Elphen-been.

In dese Stadt / op de rechter handt / is den Tempel van der Nacht/welcke Goddinne meer als ander daer geeert wort. Noch zynder de Cloosters van twee Goddinnen/ Apate, en Alethie, bedrog/ en waerheydt / alwaer twee kelders zyn/ en heymel plaetsen/ daer niemant is gheoorloft in te komen / want de Gheheymnissen comen daer uyt voort. Aengaende de Droomen/ die dees stad bewoonen in grooter overvloedicheyt/ sy gelijcken malcander niet : Sommighe zijn schrael en dunne / ander hebben slimme beenen / ander zyn langh/ ander wanschapen ghedrochten / ander schoon van aensicht / roodt / en blinckend als Goudt: Sommige hebben grouwlijcke wesens/ en vleugelen/ en schijnen stadigh te dreyghen met eenigh teghenspoet : Ander zijn Coninglijck en costlijck ghekleedt.

De Droomen oft Borghers der Stadt van den Slaep.

So haest yemandt comt in dese Stadt/ strackx de tamme en ghemeensaem Droomen comen hem ontfangē/en welcomen/ en altijts comen sich hem aenbieden eenige gedaenten der voorverhaelde droomen / bootschappende alsnu goede / en dan quade tydinghe / die men somtijden (doch selden) waerachtigh bevint: want den meesten deel van de bewoonders deser Stadt/ zijn lieghers/ en bedrieghers / segghende t'somwijlen een dinghen / en meenen een ander. Des Slaep Godts aert en wooninghe/ zyn

Morpheus Phobetor, en Phantasus Slaep-Godts kinderen.

ooch

oock van onsen Poeet seer aerdigh beschreven: daer nae gheeft hy hem duysent kinderen / waer by een groot ghetal is te verstaen: maer hy en noemter maer drij van de besonderste / te weten / Morpheus, welckē beteeckent gedaent / oft beeldt: Icelus, oft Phobetor, schrickelijcke ghelijcknis: en Phantarus, oft inbeeldinge. Sy seggen dat den Droom-Godt niet en dorst Iuppiter (die alles heeft te ghebieden) doen slapen: want de Godtheydt gheenen Slaep en behoeft / om ghelijck de Menschen daer door te wassen / en tracht te vernieuwen. Men segt oock / dat den grooten Alexander, nerghen aen beter bevondt Mensch en gheen Godt te wesen (soo hem de Lostuyters wouden wijs maken) dan alleen aen den Vaeck / die hy niet voorby mocht sonder te slapen.

Natuerlycke wtleggingen van dē Slaep en droom-Godt.

De Vliedt Lethes wordt oock ghesept des Slaeps suster / om dieswille dat hy ons alle swaerheydt en teghenspoet doet vergheten. Hy wordt ghesept den soon van der Nacht / om dat den Nacht vermeerdert de dampen van der maghe / climmende nae de hooghste deelen des lichaems / de welcke dan vercoelende door de coudicheydt der herssenen / dalen sy nederwaert / en baren / oft teelen alsoo den Slaep. Dese verhaelde dampen voorbeelden ons verscheyden droomen / na de verscheydenheydt der spijsen / Landen / Jaer-deelen / oft nae de voornemens en ghedachten / die men in den herssenen dan heeft / en nae datmen van ghematighder natueren is. Artemidorus in't eerste Boec der Droomē segt: dē Droom is een beweginghe / oft versieringe der Sielen / oft des ghemoets die op veelderley wijse gheschiedt / beteyckenende toecomende goeden / oft quaden. En hierom zyn de Hopen zyn susteren gheheeten / om dat wy de Hope op veel twijfelighe dinghen bouwen / en vestigen. De voorverhaelde Stadt / is niet als de dampen / daer de Droomen uyt voort comen / oft ontstaen. De Poeten gheven den Droomen twee Poorten / de warachtighe comen uyt de hoornen Poort: Want ghelijck men door de hoornē eens Lanteerns het keersvper oft licht claer siet schijnen: alsoo oock des Menschen lichaem / wesende door maticheyt suyver van alle vuyle vochticheden / soo can dan de Siele te beter daer door de waerheyt onderscheyden / en ontfanghen de ghesichten die haer Godtlijck toegeschickt worden: maer wanneer 'tlichaem met veel spijsen verladen dicht is gevult / oft vol quade vochticheden / door stadighe onghereghelthept des monts / dan en can de Ziele oft 'tghemoedt niet te recht de waerheyt uyt 'tvalsch onderscheyden / oft kennen. Ander nemen voor den hoorn 'tbovenste oogh-vel oft liesken / beteeckenende de ghesichten / en voort het Elphen-been de tanden / die de valsche Droomen kouwen: want 'tgene men siet / wordt veel waerachtigher gheacht / dan het ghene datmen hoort van elder aenghebracht vertellen.

Waerom den Slaep is soon van der Nacht.

Wtlegh van de twee Poorten der Droomen.

Coningh Priami soon Esacus, in eenen Duycker verandert / om de doodt van de Nymphe Hesperie, wijst aen / hoe dat eyghen / en ghemeen verderf can ontstaen / uyt eyghen liefde / die alleen gheheel vyerich en ernstigh trachtet om eygen vernoeginghe / ghemack / en sinlijckheyt te bejagen. Welcke schaedlijcke gheneghentheyt / oft Siel-sieckte bestaet uyt quaet en onverstandigh oordeel: en wanneer sulcke najaghers niet en connen tot hun meeninghe oft begheerte gheraken / vallen sy seer mistroostigh / en gheraken in een bitter wijde Zee der ongherechticheydt / en midden de becommernissen deser onghestadigher Weerelt / daer sy hun daeghlijckx in doopen / en laten sincken / als of sy met aller macht en vlijt hun eyghen verderfnis / en ondergang / sochten te vorderen.

Sin-gevende verclaringhe op Esacus in Duycker verandert.

Eyndt des elfsten Boecks.

Wt-

Wtlegginge/ en sin-ghevende verclaringe op den Metamorphosis Publij Ovidij Nasonis,

Door C. V. M.

Het twaelfste Boeck.

In't begin vã dit twaelfste Boec/ hebbẽ wy op d'Offerhande/ die de Griecken Iuppiter deden in Beocien, daer sy door storm ghedreven waren/ alsoo sy met een Vlote van meer als duysent Schepen om Troyen te bekrijgẽ voeren/ daer sy oock een voorteecken sagen van een Slanghe/ die acht Vogel jonghen en de Moeder verslont: welc Calchas den voorseggher uytleyde/ datse neghen Iaer voor Troyen souden liggen/sonder yet uytrichten: maer soudẽ goets moedts zyn/want in het thiende Iaer souden sy verwinners worden. Hier sietmen ten eersten den ernst/ die d'Heydenen hadden in hunnen Gods-dienst/ en hoe sy in hunnen noodt tot Godt (hoe verblindt in zyn kennis sy waren) altydt hun toevlucht genomen hebben: en dit bevindtmen in hun gheschiedenissen veel/ dat hoe sy ernstiger waren in de oeffeninghe van hunnen Gods-dienst (welcken doch valsch/ en ijdel mach ghenoemt worden) hoe dat hun saecken ghelucktigher en spoediger voortgangh/ en beter uytcomst hadden. Van deser ernsticheydt leestmen wonder dinghen in Valerio Maximo, in zyn eerste Boeck in't eerste Capittel/ in Titus Livius, en ander meer. Sy hadden wonder grooten commer/ en ernstigh opmerck/ op veelderley voorteeckenẽ/die sy hier en daer uyt raemden/ waer van ooc in't verhaelde eerste Boec Valerij in't vierde/vijfde/ en seste Capittel/ verscheyden en seer seldsaem voor-teeckenen zyn beschreven: oock stelden sy groot betrouwen op d'antwoorden van hun ijdel Goden en voorseggers/ welcke hun Propheten meest al van Apollons gheslacht waren gheacht te wesen/ ghelyck oock den verhaelden Calchas.

Den Heydenen ernst in hunnen ijdelen wel meenigẽ Gods-dienst.

Van Calchas, den voorseggher.

Den Vader van Calchas was gheheeten Thestor, den soon van Apollo en Aglaie. Desen Calchas was/ soo eenighe meenen/ een Troyaen/ die door raedt van Apollo was comen by den Griecken. Hy was een groot ramer/ voorseggher/ oft gherader der toecomender dinghen. Hem was oock te vooren vercondight door het Gheheymnis zyn doodt/ te weten/ dat hy te sterven hadde/ als hy soude vinden in de Const van raden oft voorsegghen/ een ervarender/ beter/ en veerdigher Meester als hy self was. Doe desen Calchas den Griecken veel dienst voor Troyen in de beleghertinghe hadde ghedaen/ alsoo in de Boecken der Iliaden Homeri te lesen is. Doe hy na den Troyschen ondergang is ghecomen nae de stadt Colophon, in het landtschap Ionien, daer een treflijck Gheheymnis was van Apollo, en by hem hebbende Amphilochus, Perolypus, Leontius, en ander Grieckssche Hooftmannen/ heeft hy op den wegh ontmoedt den soon van Apollo en Mantho, een uytnemende voorseggher en gherader/ gheheeten Mopsus. Dees twee Meesters comende te spreken van eenen wilden Vijgh-boom/ die daer aen den wegh stont/ hoe veel Vijghen hy op hadde/ en Calchas hier geen bescheyt af wist te doen/ antwoorde Mopsus, datter op waren thien duysent/ en noch eenighe hondert/ en een/ dit om de seldsaemheyt ondersocht/ en de Vijghen ernstigh ghetelt vondtmen effen 't selve ghetal. Daer nae quam hun voorby een dicke Sogh/ en alsoo Calchas weder ghevraeght was/ hoe veel Vicken/ Bigghen oft jonghen/ dat sy in't

sy in't lÿf hadde / wanneer sy werpen soude / en van wat hayr dat haer jonghen souden wesen: hy verstomde/niet wetende t'antwoorden; maer Mopsus seyde / sy draeghter thien / en dat van thien maer eenen Beer was / en soude swart wesen/en soude t'sanderen daegs smorghens ten acht uren werpen/ dry Soghskens souden swart zyn met een witte streeck over de schouderen/twee souden witte muylen tot den oogen/en d'ander de achter slincker hammen wit hebben/ het welc des anderdaegs also bevonden wesende/is Calchas van hertseer en rouwe ghestorven: dit soude den eyndt zÿn van desen Calchas.

Van des voorseggers Calchas doot.

Wy sullen doch gewaerschout wesen/ van desen ydelen dinghen en ongheloovicheden / als waersegghen/ oft voorsegghen/handt besien/oft 'tghestaltnis des aensichts / en ander teeckenen beduyden / yet te betrouwen / oft hem daer mede becommeren:want daer is gheen vasticheyt van waerheyt in gelegen:maer wel veel ongheloof/en Afgoderye/ het zy oock wat woorden/ seef / becken/ dier/ ghebeent/ oft ander tuygh hier toe gebruyct wort/ in geen en is cracht gheleghen/ so dat het niet dan sondige ydelheyt is/daer hope oft betrouwen in te hebben/want het niet en is te scheyden van grouwlycke tooverye:oock connen de Menschen / die hier aen gelooven / qualÿck een gerust hert en ghemoedt hebben.

Datmen op teecken beduyden, oft voorseggen, oft waersegsche raminge, niet moet achten.

Voorder is te sien / hoe verre dese raserye des Afgodighen wesens/ den menschen heeft connen verleydē vandē waren Schepper / en van alle Menschelycke reden/ in het op-offeren der Maeght Iphigenia,dat sy so verduystert zyn geworden in't verstant / dat sy meenden Gode te behaghen met syn ernstigh ghebodt te breken/ en sulckē groulÿcke en jammerlycke bloetstortinghen/ en het dooden der eygen kinderen aen te gaē.

Grouwlyck verloop der Heydensche Afgoderye.

Van Iphigenia.

Dat dese Maeght d'onnoosel Iphigenia,de dochter des Conings Agamemnons, door den raedt van Calchas , ten Offer/om Diana te vredigen/is gedoot gheworden/acht ick wel dat also gheschiet te wesen / hoewel eenige Griecsche schrÿvers vast doende zÿn gheweest / om dit groulÿck wreede stuck te bedecken. D'een seght / dat Diana haer in eenen Beyr veranderde / eer sy geslachtet soude worden:ander seggen/ in een Veerse: ander/ghelÿck oock onsen Poeet / in een Hinde : ander / in een out tandeloos Wÿf/en datse onbekent wesende / vluchtede tot in Scythien in Dianæ Kerck / en datse daer wrake oeffende over alle Griecken die sy becomen conde/en dedese sterven sulcken doot/ als men haer gevonnist hadde te moeten doen / eer sy ontvloden was. Hesiodus in't Boeck van vermaerde Vrouwen seght / dat haer Diana veranderde in Hecate. Doch is vergeefs/ soo veel decksele hier over te trecken: want 'tis doch openbaer/dat qualÿck eenige plaetse/ oft hoeck der Weerelt/ vry en onbesmet is gheweest van dese groulycke Mensch-moordighe Offerhanden/ghelyck by veel Schrÿvers te lesen is/en also noch onlancx is bevonden gheworden inde nieuwe ontdeckte Landen/bysonder te Mexico,waer van Acosta in syn vyfde Boeck seer breedt/ schricklÿck om lesen/verhaelt:dat het wonder is / hoe het arm Menschlyck geslacht in sulcken jammerlycken dolinghe heeft connen gheraken / oft soo vervoert gheworden is/van so eenighe Calchassen / oft valsche Leeraers/die buyckliefdich om luylyck te leven/om gewin/ oft selfs verleyt/en uytsinnigh den volcke alsoo hebben betoovert en verblint/in so grooten dwang/en vreese/als hun arm slaven te leven. Och hoe schadelyck is de valsche leeringe/ en wysmakinge van sulcke/ die gheern ontsien en ghe-eert zyn onder den volcke/en hoe veerdich en ghereet zyn ghemeenlÿck de morwe herssenen des gemeenen slechten volckx / om alderley valsche ghedaenten/ en beeldingen der leeringen in te drucken. Seer aerdigh beschrÿft onsen Poeet het wesen/ ghedaente/en wooninghe des vlieghenden gheruchts/daer wy een weynigh op te letten hebben.

Van Fama, oft Mare.

IC hebbe niet gevonden / dat de Mare eenighe bysonder Ouders heeft/

oft

oft in eenighe bysonder Stadt is ghe- boren/ dan wel daeghlijcx nieuwe Ouders / Voedtsters / en gheboort-plaetsen heeft / en schier hondertmael op eenen dagh gheboren wordt. Niemant weet ick die haer naeder bestaet / oft maeghschap is/ als de Stem / en de Sprake / wiens dochter mense mocht noemen. Eenige beschrijven dese Mare t' ontstaen/en te wassen heel laeghe/upt een cleen gherucht/ en datse so willigh in het wassen is/datse met haer uptgestreckte lichaem / Steden / en Landen verbult. My ghedenckt / datmen te Gent in Vlaender placht de leugen te noemen een Beyr: en alsmen vermoedde dat yemandt een leugen/ oft valsche mare hadde voortghebracht / werdt gesept: hy heeft ons een beyr gestupkt: soo dat ick 't sindert op de hercomst deser spreuck hebbe gedocht/ dat het zyn begin moet hebben upt het schrijven Plinij in zyn thiende Boeck/ in't drp en tsestichste Capittel / ghelijck oock onsen Poeet in't vijfthiende Boeck doet/ segghende : dat een Beyrinne haer jonghen ter Weerelt voortbrenght wanschapen/ maer geeftse al leckende metter tijdt het vulle ghestalt : want effen alsoo gheschiedet veel met een nieuw mare/oft met der leugē/ want sy wort dickwils ongheſtaltigh en seer wanschapen voortgheſtupckt : maer diese hooren/doender oock de tonghe toe/ en leckense soo langhe/ datse van handt te handt rakende/heel wat schijnt te ghelijcken / en te beter gheloof ghegheven wordt : want d'een voeghter 't een lidt/ d'ander het ander aen. Homerus noemt de Mare de Bodinne van Iuppiter.

De nieuw mare wast uyt een cleen gherucht oft begin.

Spreeck-woort te Gent.

De nieuw leughen by een nieuw-worpen Beyr-jongh gheleken.

D'oude Heydenen hebbender oock af ghemaeckt een Goddinne / ghecleedt met een dunne opgheschort cleedt / om licht te loopen / en om haer lichtveerdichept upt te beelden / oock vleugelen by gevoeght/ welcke al vol oogen zyn. Virgilius noemtse een grouwsaem ghedrocht/en maecktse heel ghevedert/ en alsoo vol wakende ooghen alsse veders heeft/ met effen soo veel tonghen / en monden/die nemmeer en swijghen/ als oock ooren die altydt toelupsteren/ om alles te verhooren: datse sonder slapen de nacht overblieght / en by daghe comt sitten op de hooghe thorens/van daer sy dē armē Menschen verschrickt maeckt / brenghende meestendeel quade nieuw gheruchten: doch altemet oock goede. Daerom most sy / acht ick/twee Trompettē hebben/ om datse goede / en quade / waerachtighe/en loghenachtighe tijdinghe uptblaest/ en voortbrenght : want eenighe meenen/ datter twee Maren zyn/ de goede en waerachtighe met witte / en d'ander loghenachtighe oft quade/met swarte oft Vledermupse vlercken. De Mare wordt ghesepdt/datse wieck-slaende vlieght voor Mars waghen henen/ om dat van aenstaenden krijgh dickwils meerder gherucht is/ alsser wel van is. Onsen Poeet stelt neffens de Mare oock recht ghesellinnen van haren aerdt/te weten / licht gheloove/dwase dolinghe/vergeefsche vreese/ydel blydschap/oproer/en tweedracht/ gestockt oft berockt van yemandt onbekent/ en alsulck meer gheselschap. Waer mede onsen Poeet seer aerdigh uptbeeldt/ en te kennen gheeft/ den aerdt des ghemeenen lichten volcks / die op marckten/en ghemeen plaetsen/t'samen lesen/ oft cleven aen eenighe nieuw mare/ die noch nouw upt den dop en comt / en qualijck vleughelen heeft : hier doet dan elck het zyne by/daer zyn dan oock inden hoop de voorverhaelde spel-personagien/licht gheloove/ydel vreucht/ vreese/oproer/tweedracht / en alle ander Maegschap vande valsche nieuw mare. Welcke dinghen dickwils veel lichtveerdicheydts/moeyt/ en swaricheyt conden voortbrenghen: want de tonge is een cleen lit/ dat groot werck richt/sacht/en can harde beenen / jae ijser breecken/en steenen vermorselen. Plutarchus daer hy handelt vā de nieusgierichepdt/ verhaelt van eenighe/ die hun landt oft handtwerck couwlijck/ en als een onnut dinghen doen: maer dringhen in by den Burgemeesteren/ in de Vierschaer daermen pleytet/loopen ter marckt / oft ter Haven daer de Schepen aen comen/vragende over al: En isser niet nieuws? En isser niet nieuws? Wāt sulcker oorē kittelē meer te hoo-

Den aert van den neufwijse, oft nieuwsgiere Clappaerts.

te hooren wat quaets / als wat goets. Waerom d'Overheyd van der Stadt Locres wijslijck dede: Want wanneer eenigh Borger van buyten quam van zijn Landt oft Hoeve / in der Stadt / en dat hy vraeghde / wel en isser niet nieuws? Hy werdt van haer in de boet beslaghen / en most de breuck betalen: Om dieswille dat sulck Borger scheen gheneghen tot veel veranderinghe / oft lust hadde de Stadt vol oproer / swarichheydt / en moeyte te vinden / en niet en hadde het herte ghewendt tot vrede en gherustheydt / ghelijck een redelijck Man behoort / die 't gemeen welvaren bemindt. Men bevindt oock veel / dat sulck nieuwsgier Clappaert / meest is gheneghen te weten / en openbaer te maken / dinghen van belangh / en die noodigh zyn heymlijck / en verborghen ghehouden te blijven: soo dat die van der Overheyt hun seer te mijden hebben / en den tonghe-dwangh te behertighen / gheenen belanghenden raedt / heymlijck besloten / t'openbaren / niet schrickende voor den ondanck van Huysvrouwen / oft beste vrienden / die om 't misvertrouwen t'onvreden mochten wesen: t'is beter sulckx te lijnen / dan door betrouwen in schande / swaerheydt / en schade te comen / oft de gemeen sake hinderlijck te wesen. Men mocht yemandt vraghen / segghende: Hoe sult ghy durven vrylijck beschulghen / oft met wat reden lasteren / yemanden die niet verborghen heeft gehouden / 't ghene ghy hem heymlijck te kennen hadt ghegeven? Want was het een dinghen datmen niet mocht weten / waerom hebdyt selve een ander gheopenbaert? Stelt ghy u heymelheyt buyten u in een ander / so hebt ghy meer betrouwen op een ander / als op u selven. Seght ghy / ick hebbe so goedt betrouwen op hem / als op my selven / oft hyt weet / of ik / dat is gelijcke veel / want wy zyn een. Is hy dan u heel gelijck / soo zydy verloren / oft verdorven / en u gheschiedt recht. Is hy beter oft heymlicker als ghy / so zydy behouden en los / teghen recht en reden / hebbende ghevonden een Mensch die u ghetrouwer is als ghy dy selver zyt. Neen ick ken hem wel / het is myn besten vriendt / meughdy segghen: Maer ghy hebt te dencken / dat desen uwen vrient oock so eenen vriendt heeft / die hy betrouwt: Desen / weder eenen anderen: aldus raeckt een woordt in't hondert / door een onvoorsichtighe losse tonghe. Qualijck oft selden can eenigh dingen voort teelen. Desghelijckx als de heymelheydt eensaem by u blijft / en salse niet gheruchtich zijn worden. Men bevindt nae eenigher segghen / dat noyt ghesproken woort soo veel nuts heeft by ghebracht als wel ghedaen hebben die verswegen zijn ghebleven: Want men can wel altijt segghen 't gene men verswegen heeft: maer niet verswijgen datmen ghesproken heeft. Den Prince der Poeten / om den Menschen t'onderwijsen / en hun leven en wesen te sedighen / stelt en doet voort eenen geboodtsten voorsichtighen Vlysses, den welcken alsoo heymlyck / en constigh in het swijgen was / als int wel spreken: want doen hy nae thien jaersche dolinge onbekent was t'huys comen / sittende by zijn Huysvrouwe / welcke hy als een helft zijns lichaems hertlyc beminde / en hadde wel medelijdē met haer droeve tranen: con doch zijn oogen en ghelaet / wel onbeweeghlijck houden / zijn mondt was soo vol ghedults / en de reden hadde alle leden zijns lichaems so ghehoorsaem onder haer ghebodt / dat sy den ooghen 't schreyen verboodt / de tonghe het spreken / en 't herte het beven en 't suchten / dewijl het ongelegen was hem te openbaren / oft te kennen te geven / om d'ongeschicte Vryers van zijn Huysvrouwe / die sy weduwe meēden te wesen. Wijslijck die zijn inwendichevt so verheeren can / is eē Coning zijns selfs / en een groot Meester: maer een ongheschickt clappaert is als een onbemuerde Stadt / een huys sonder deur / en een onghesnoerde Buydel / en een yeghelijckx verdriet: gaet hy eenen siecken besoecken / hy doet hem meer wee als de siecte self: is hy in eē Schip / hy is t' reysvolck moeylijcker als de zee: looft hy yemant / hy is hem moeylijcker als oft hy hem verachtede. So dat menigh Mensche / al is hy niet oneerlijck /

Te Locres, een Stadt in Calabrien, plagh een verbodt te zijn, naer wat nieus te vraghen.

Dat het van noode is, heymelheyt te verbergen en besonder die de gemeē sake belanghen.

Datmen sijn verborgen belangh een ander niet en sal openboren.

Mereklijck voorbeeldt op Vlysses.

Moeylijckheyt eens onbesuysden snappaerts.

eerlijck / oft van quaden leven / wordt onciert met zyn veelsnappighe ongheschickte tonghe. Waerom den wijsgieren Zenon ons tot een leerlyck voorbeeldt mach verstrecken: want binnen Athenen was eenigh treflyck Borger/ die te gast hadde den Ghesanten van den Coningh van Persen / en wetende dat sy daer gheneucht in hebben souden/noodde daer by den Philosophen/ oft Wijsgiere van der stadt Athenen: Alsoo nu dese begonden met den Ghesanten te spreecken / en hun wijsheydt vast uyt stoorten/sprack Zenon niet een enckel woort. Waerom dese Persische Heeren hem vriendlyck toesden/ en toedroncken/ segghende: maer Heer Zenon, wat sullen wy den Coningh onsen Heere doch van u segghen? Niet anders (seyde hy/) dan dat ghy hebt ghesien t'Athenen een oudt Man / die aen tafel can swijghen: hier twee besonderheden te kennen ghevende: te weten/ oudt / en aen tafel / oft by den Wijn: want oude luyden veel tot clappen zijn genegen / en sonderlinge by dē Wijn/dē welcken het ghemoedt dickwils lossen toom gheeft. Waer op 't oude spreeckwoort wel voeght: Wat den nuchteren in't gedacht heeft/dat heeft den droncken in den mondt. Soo dat den wijsgieren Bias wel antwoorde/ doe eenen snappaert hem bespottede/ en scholt te wesen onverstandigh / in een blyde maeltydt/ sonder spreecken te hebben gheseten. Hoe waer dat mogelyck (seyde hy) / dat eenen sot / oft onverstandighen/ aen tafel oft by den dranck soude comen swijgen? Onder alle Siel-siectē is het veel snappen doch niet de minste. 't Is waer/ eenighe zyn sorghlyck/ eenighe haetlyck/en verdrietigh/ander zyn de bespottinge onderworpen: maer al dees quaden overvallen t'samen den snappaert / hy wordt bespodt / yeder weeter af te spreecken / hy wordt ghehaet: want hy brenght altydt eenighe onbesuysde quade mare. Hy is in sorge en ghevaer/ want hy can zyn heymlyckheyt niet verswijghen. So dat de Poeeten niet vergeefs soo wonder gestaltighe mare tusschen Hemel / en Aerde/sonder gront oft vasticheydt/in fulck huys/ en met sulck onnut gheselschap/ons voorghebeelt en hebben.

Zenon den Philosooph een voorbeeldt vande tonghe te bedwingen.

Wat hy den Persische Ghesanten antwoorde.

d'Antwoorde van Bias, tot een die zyn swijghen bespottede.

Van Cygnus.

CYgnus, die in den Voghel van sulcken naem/ dat is/ in een Swaen/ verandert soude wesen / worden verscheyden Ouders toegheschreven: dan ick acht datter meer zyn gheweest van sulcken naem: want eenen die van Hercules ghedoodt was/ segghen sy te wesen soon van Mars. Desen daer onsen Poeet van schrijft/soo ander oock ghetuyghen / was den soon van Neptunus, hoewel eenighe seggen/van Apollo. Achilles (seggen eenighe) doodde hem/om dat hy den Troyanen te hulp was gecomen/ en de enghte der Troysche Zee hadde verstopt met lange Galeyen/die den Griecken den doorgangh beletteden: niet te connen landen. Onsen Poeet verhaelt van eenē Cygnus, die Swaen wiert/doe Phaëton gheblixemt/ in den Pau viel / so in't tweede Boeck te sien is. En Pausanias in den staet van Attica, noemt Cygnus een Coning van Ligurien/woonende op den Pau/ die seer goet maet-singer/ en speler was/ en vā Apollo in Swaen verandert: oock soude de Swaē Apollo om deser sang-liefdicheyt toegeeyghent wesen. Nu desen verslagen Cygnus, door dē Vader Neptunum in Swaen verandert wesende/ doe Achilles hem meende plunderen/ vondt hy 't harnasch binnen ijdel en ledigh. Dese Fabel wijst aen / dat alle Menschen/ hoe sterck/ hoe schoon/ wijs/ oft hardt van aert/ oft natueren sy zyn/ hebben eyndlyck te sterven / en dees aertsche wapeninghe / oft lichamelijcke hutte te verlaten / daer is gheenen raedt teghen dees al vernielende doot/ soo veel de dinghen deser Eeuwen belanghen / om haer te verwinnen / en te ontvlieghen / dan nae te laten een eeuwigh levende goet/ eerlyck/ deugdigh/ en loflyck gerucht / dat louter en claer is/gelyck de Swaen. De veranderinge Cenis van Vrouw in Man/ is niet als een laf ghemoedt / dat hem met Vrouwlycke lustē geswackt vindende/ 't somtijden door Godtlycke hulp ghewackert/ cloeck/ en moedich wort/ alle

Leerlyck uytlegh op de doot van Cygnus.

loflijcke daden upt te richten / met een harde gheduldichepdt in allen teghenspoet/om met volherdinge/ tot loflijcke overwinninghe / en eere te gheraken: En al wordt sulck ghemoedt met veel onredelijcke lusten bevochten / en overladen met veel benautheden/noch verheft het hem als den Arent in nieu cracht / tot den loflijcke eerlijcke Hemelsche dinghen. De vertellinge van dese Cenis, die Ceneus genaemt wiert/ geschiede door den twee hondert jaerschen Nestor, welcken wy behoeven te sien/wat hy voor een is gheweest.

Van Nestor.

NEstor was gheboren tot Pylus, een stadt in Achaien/ zijn Vader was Neleus, Coningh van Pylus. Desen Neleus hadde twaelf sonen / waer van Nestor alleen overbleef: Want Hercules hadde krijgh teghen Neleum, ter oorsaeck dat hy verslegen hadde eenen Iphitus, welcken dootslagh Neleus hadde gheweyghert te versoenen/door de dertelheyt en verwaentheyt van dese sonen / welcke betrouwende op hun groot ghetal / beloofden den Vader wonder dinghen upt te richten. De Stadt was doch onwinlijck/ so langh als Peryclemenes een der sonen Nelei leefde: want(seggē de Poeten) hy hadde de gave van Neptuno, dat hy hem con veranderen in alle ghedaenten die hy wouw. Doch / doe hy eens in ghedaente van een Bie/ was comē Herculis legher bespieden / sittende op Herculis wagen / heeft hem Pallas aen Herculem gewroeght/die hem doode/nam doe de Stadt Pylus, roofdese / en verdorsse tot den grondt / hier bleven de elf Broeders van Nestor: Maer Nestor was te vooren ghesonden in de Stadt Gerenia, int Landtschap van Messenen, om te leeren / en wel opghevoet te worden. Nestor alleen overghebleven / is weder t'huys ghecomen / liet alles opmaecken/ en werdt gheheeten den Gerenischen Nestor, nae de plaetse zijner opvoedinghe / oock Hippota, alsoo veel als een vluchtlingh/ om zijn afwesen / waer door hy ten leven ghebleven was. Hy is met den Griecken voor Troyen gheweest / doe hy alree (soo Homerus int 1. der Illiaden verhaelt) drp Eeuwē/oft drp hondert jarē oudt was. Hy was den alderwijsten en verstandighsten van alle den Griecken/ en hadde van den Hemel so uytnemende gave/ dat van zyn voorsichtige tonghe de redenen dropen en vloeyden veel soeter als den Honigh / soo dat hy den Griecken voor Troepen seer behulpigh was met zijnen goeden raedt/ wijse en vriendtlijcke vermaninghen. Hy liet in dit belegh zijnen soon Antilochus, en nae Troepens verderf/alsoo onder den Griecken / door den toorn Iuppiters, grooten twist/dat Agamemnon wouw daer noch blijven / en Menelaus vertrecken / quam Nestor in ghesélschap van Diomedes nae huys/ daer d'ander veel quade reyse hadden. Tot hem is eens ghekomen te Pylus, Telemachus, nae zyn Vader vraghen/ van waer desen wert gebracht te Sparta, daer Menelaus zijn Hof hadde. Hier op verhaelt Plutarchus, daer hy van de giericheydt / en hebbens begheerte schrijft/wat mercklijcr: Hoe dat desen oudē wijse Nestor zyn huys hadde rijcklijck versien van bedden/dekens/tapeten / tafels / cleeren / spijs/ en goeden wijn/daer Telemachus als jong en onbedacht niet veel af en maeckte: Maer comende in Menelaus Hof / saght daer al blincken van gout/silver en Elphenbeen / dat docht hem heerlijck en prijslijck/ achtende desen Conings Paleys ghelijck te wesen het Iuppiters. Niet veel anders sal ons Nestor hier aenwijsen / dan datmen van jeught aen hem tot der wijsheyt sal begevē/ tot vrientlijckheydt/ en welsprekentheyt/ en tot goede huyshoudinghe / hem te versien van alle nutte en behoeflijcke dinghen/ sonder veel prachts te maecken / of te proncken met onnoodige costlijckheyt van goudt oft silver. My dunckt dat voeglick sal wesen/ hier de besonderste Grieckshe helden te verhalē/om dieswille datse vā onsen Poet alree voortghebracht/ en genoemt zijn/ op datmen weten mach wiese gheweest zijn / en oock eenigh onderscheyt/als van twee Aiax, en dergheljcke; Wy sullen dan

Leerlijck aenwijs op Nestor.

aen de

aen de hoofden beginnen / de twee besonderste beleyders des kriggs / de Coninckliicke broeders / Agamemnon, en Menelaus.

Vā Agamemnon, en Menelaus.

AGamemnon, oudsten broeder van Menelaus, was den soon van Atreus, en Ærope. Ick sal behoeven / om het ghevolgh / te segghen / hoe desen Atreus hadde eenen broeder / Thyestes gheheeten: dese twee ghebroeders / wesende twee dulcoppige raedloose Menschen / hadden altijdts teghen malcander gestadighen twist. Thyestes niet wetende wat spijdt oft leedt doen aen Atreum zynen broeder / maecte zyn Vrouw Ærope bevrucht / doe sy langhe te vooren Agamemnon, en Menelaum hadde ghebaerdt / baerde sy Thiesti twee kinderen / Tantalus, en Plisthenius. Atreus dit vernemende / en de rechte waerheydt wetende / dede noch snooder en wreeder wraeck / als hem leedt ghedaen was. Hy liedt dees twee jonghe kinderen tot spijse koken / en gaffe zynen broeder onwetens t'eten / onder decksel te willen met hem vaste vrientschap houden: t'eynden de maeltijdt / liedt hy op tafel brenghen de rouwe hoofden en armen. Thyestes, vreesende oft het hem oock mocht ghelden / nam de vlucht / en quam by den Coningh Thesprotus, van daer te Sycionien / daer vondt hy zyn eyghen dochter Pelopia, wasschende inde Vliet haer cleeren / die sy dansende hadde bevleckt in het bloedt van d'Offerhande / die sy Minervæ hadde ghedaen: dese heeft hy / alsoo het nacht wiert / onversiens overvallen / onteert / en bevrucht met eenen soon. Ter selver tydt quam tot Mycenes eenen grooten dieren tydt / waer van de voorsegghers de schuldt leyden op de misdaet van Coningh Atreus, om welcke te reynighen hy weder most roepen zynen broeder Thyestem, en hem ghelijck doen in het erfdeel van zynen Vader. Dus dan Atreus hem meenende vinden tot den Coning Thesprotus, troc daer henen / maer hem ghemissende / en daer vindende Pelopia, meenende haer deses Coninghs dochter te wesen / begheerde hyse aen hem te Houwlyck / die hy lichtlijck vercreegh: want sy haer swangherheydt geern aldus hadde verborghen. Weynich tijdt na datse by hem was 't huys gheweest / ghelagh sy van eenen soon / die sy dede legghen in een wildernisse voor den wilde Dieren / om datse werdt te weten dat het haer Vader was / die haer soo overweldicht hadde / want sy het sweerdt dat sy hem doe hadde ghenomen / naemaels bekende. Eenighe Herders het kint vindende / voeddent met een Geyte / waerom dat het Ægisthus wierdt gheheeten. Pelopia de Moeder om haer te verschoonen / en Atreum te vredighen / gebruyckte de beste redenen die sy con: maer hy liet het kint soecken / en gevonden / liet het op voeden / met Agamemnon, en Menelaus, die alree groot waren. Atreus dese twee zyn sonen uyt hebbende gesondē / Thyestem hun Oom te halen / wat sy daerom doen souden: trocken tot het Delphossche Gheheymnis / daer sy hem vonden raedt te vraghen / hoe hy hem best aen Atreum mocht wreken. Van daer hebben sy hem ghenomen / en ghebracht tot hun Vader / die hem langhe tijdt hiel ghevanghen / seyndende eyndtlijck tot hem zynen ghemeenden soon Ægisthus, om Thyestem te dooden / met dit sweerdt dat zyn Moeder Pelopia hem hadde benomē / in't vercrachten. Thyestes kennende zyn sweerdt / vraeghde beleefdelijck / waer hy dat ghecreghen hadde? Hy antwoorde / dat het hem Pelopia zyn Moeder hadde ghegheven: waer op hy Ægisthum badt / haer daer toe doen comen / om de waerheydt te verstaen: sy bekende alles vry uyt / en gelatende het sweerdt om wel onderkennen beter te besien / nam het / en doorstacker haer selven met dit sweerdt / dat Ægisthus noch warm van den bloede bracht by Atreum, die hem doe liet duncken ghenoech los van zynen broeder te wesen: meenende hy doot was / gingh Offerhanden doen op den oever der Zee / daer is Ægistus ghecomen / die hem ombracht / verloste zyn Vader / en nam met hem / de Croone van het Rijck Mecenen aen. Ondertusschen was Atrei soon Agamem-

memnon oock ghehouwt met Clytemnestra, dochter Tyndari, die hem eenen soon baerde/ ghenoemt Orestes. Menelaus hadde de schoon Helena, was Coningh van Lacedemonien/ oft Sparta, en Agamemnon van Argos. Agamemnon den Oversten van al t'Grieksche legher voor Troyen wesende met Menelaus, om het ontschaken van Helena, heeft hy Clytemnestra zijn Vrouw ghelaten een treflijck Poeet/ constig Sang en Speel-meester/ om haer te vermaken/ en ten besten met zijn ghedichten te raden/ ghelijck sy oock van vernuftighen gheest was. Maer Ægisthus comende/ en vrijdende Clytemnestra, alsoo desen vromen Poeet hem in den wegh was/ schickte hem/ drij Jaer na Agamemnons vertreck/ in een woest Eylandt/ daer hy hem liet van honger sterven/ en den wilden Beesten verslinden. De seven volghende Jaren/ die Agamemnon voor Troyen was/ heeft zijn Vrouw Clytemnestra met desen Ægistho gheboeleert/ en doe hy eyndlijck t'huys comen was/ hebben sy hem omghebracht in deser voegen. Te weten/ doe Agamemnon veel noodt en Schipbraeck hadde gheleden/ is eyndlingh t'huys ghecomen/ daer zijn swaer reys en leven is worden gheeyndight: Want zijn Vrouw Clytemnestra, en haren Boel Ægisthus, zijn natuerlijck Neef/ hadden zijn doot listlijck te voozen besloten. En alhoewel het hem voorseydt was van Cassandra alsoo te gheschieden/ dede niet als daer mede lacchen. Nu sullen wy een weynigh te rugghe loopen/ eer wy comen tot dese verradighe moort. Dese Cassandra, Pyrami dochter/ in den bloeytijdt haers jeughts/ wesende van heel uytnemende schoonheyt/ hadde van de God Apollo yverig bemint/ versocht/ en aengheboden gheweest/ wat gave sy begheeren wilde/ indien sy hem te wille wouw wesen. Sy vercoos te hebben den gheest der voorsegginghen/ t'welck haer gheschiede: Maer sy hiel hem doe haer beloft niet. Alsoo Apollo nu haer niet con benemen/ het ghene hy haer hadde ghegheven: So schickte hy uyt spijt van deser bespottinghe/ datmen haer voorsegginghen niet ghelooven/ maer over al bespotten soude: Ghelijck het onder ander is gheschiedt met dit voorseggē over Agamemnon en haer selven/ hoe sy met der Aexse ofte Bijl souden omgebracht worden: want Cassandra, nae datse van Aiax, den soon van Oileus, in Minervæ Kerck in Troyens verderf was geweest verkracht/ namse Agamemnon in den deel zijns roofs mede voor zyn Boelschap. D'overspelighe Clytemnestra hier van verwittight/ en alsoo sulcke ontstelder zijn/ en meer beslagh maken als yemandt deghelyckx/ nam daer op een versierde oorsaeck/ van soo wreede daet aen te richten. Ægisthus nam oock een oorsaeck op Agamemnon, dat hy te vooren had gedoodt zijn broeder Tantalus, den soon van Thiestes, om te krijghen Clytemnestra, die te voozen desen Tantalo door Tindarum was beloofst gheweest: aldus wil haer de schult altijdt met onschult cleedē en bedeckē. Nu alsoo Lycophron, Euripides, Sophcoles, en Philostrates verhalen/ Agamemnon, t'huys gecomen wesende/ was van zijn Vrou Clytemnestra gheveynsdlijck ghewelcomt/ en vriendlijck ontfangen: daer werden offerhanden ghedaen/ en een heerlijcke maeltijdt bereydt. Hy is in het badt ghegaen/ en daer uyt comende/ gaf sy met een vrolijck ghelaet hem aen te trecken een hemde/ t'welck aen den hals/ en 't eynden de mouwen/ was toeghenaeyt. Sophocles, oft die Lycophron uytleght/ seght/ dat het was eenen Tabbaert/ oft cleedt dat soo verstopt was/ en dat sy het hem gaf aen te trecken/ recht doe hy ter tafel soude sitten/ en terwylen dat hy dus belemmert stont/ en als een Visch in het net ghevanghen/ hebben sy en Ægisthus hem omghebracht/ slaende hem met een scherpe Byle (daer men groote boomen mede placht om te houwen) op t'hooft: sommige seggden/ een oude weersydich scherp tooperen Bijl/ datmen in d'Offerhanden hadde ghebruyckt. Clytemnestra met dit selve Bijl en eygender hant/ bracht oock om de schoon Cassandra, de welcke den slag met den handen vergheefs socht af te keeren/

Voorsegginge van Cassandra wort van niemandt ghelooft.

Cassandra Boelschap van Agamemnon.

Agamemnons doot.

keeren / en sterbende viel sy op haren Man Agamemnon, den welcken sy noch haer bloem-cransen op stelde. De sale bezaept met den verslaghenen / sommighe aen tafel vermoort ligghende / den ghestorten Wijn met het bloedt vermenght over al verstropt / wordt van Philostrates in zijn Tafereel van Cassandra seer aerdigh beschreven. Ghelijck oock de volgende moorderye van Clytemnestra en Ægisthum ghesciedt / door Orestes en Pylades, van Luciano in zyn verhael van 't schoon huys / wordt versiert in Schilderye uytghebeelt te wesen. Van daer vertreckende (seght hy) sult ghy vinden een ander Tafereel / vā een geschiedenis / die met 't eerst aensien is afgrijslijck / maer doch gheloofweerdigh / waer van den Schilder den sin heeft ontleendt aen de ghedichten van Euripides, en Sophocles : want dese hebben beyde van dese stoffe ghehandelt. Twee lustighe Jonghelingen / wapen-ghesellen Pyladis en Orestis, die men alree hiel doot te zijn / verborghen wesende achter 't Coninglijcke huys / comen uyt der laghe overvallen Ægisthum, en brenghen hem om. Aengaende Clytemnestra, sy was alree voortgheholpen / over rugge uytgestrect liggēde bytans al naect / op ick en weet wat bedde. Het gesin van so een seltsaem een stuck wesende verschrickt / schijnen sommige te crijten / en moort te roepē / ander vast te sien nae een goet henen comen / om door de vlucht hun te verlossē. Wat Lucianus voorts hier van beschrijft / is ons niet dienstigh. Higinus en ander verhalen / doe Ægisthus Agamemnon ombracht / dat hy oock voor hadde te dooden Orestem, den soon van Agamemnon : Maer Electra heeft Orestem haer broeder / die noch jong was / wech gescholen / en ghesonden in Phociden, tot zynen Oom den Coningh Strophius, die getrouwt was met Astyoche, Agamemnons dochter. Eenige seggen / dat Arsinoe, de voedster van Orestes, siende den Vader verslagen / het voedster-kindt wech schuylde: ander / dat de voedtster hiet Laodama, en dat sy Orestem behoedende voor Ægisthei wreetheydt / liet in de plaets ombrenghen haer eyghen soon. Orestes twaelf Jaer ghewoont hebbende met zijnen Oom / was seer belust hem te wreken aen Ægisthum, die zijnen Vader en Groot-vader hadde vermoort: Om welck uyt te richten / schickte hy zyns Ooms Strophij soon Pylades t'Argos oft Mycenen, nae zijn Moeder Clytemnestra, hem ghelatende te wesen een voorby-ganger / oft Bode van Æolien: dit was aengheleydt met weten en bewilligē van Electra, die Ægisthus hadde gehouwt met eenē Bouwer / op dat hy gheen sorghe en soude hebben / dat yemant nae 't Rijck meer talen soude. Pylades dan / als een vreemdlingh / en vercleedt wesende / gheromen by Clytemnestra, bracht / (soo hy veynsde) tijdinghe van de doodt van Orestes, en oock in een doot-kiste zyn doode ghebeenten / hoewel Orestes daer levende / en vercleedt by een tegenwoordigh was. Ægisthus seer verblijdt van de goede tijdinghe / die hun dese Phocische Boden brachten / ginghen te samen in een Capelle van Pallas den Goden dancken / datse nu van alle sorghe waren ontslaghen / en offerden den verlossenden Iuppiter Offerhanden. Dese gheleghentheydt heeft Orestes waer ghenomen / en latende aen de deur der Capellen zijn susters Man met eenighe zyn vrienden in de wapen / quam verselschapt met weynighen daer binnen / en doodde met eyghen handt zijn Moeder en haren Boel / ghelyck hem door het Gheheymnis Apollinis was bevolen gheweest / so Euripides in zijnen Orestes ghetuygt. Het zijn doch eenighe die schrijven / dat Orestes den voorhenen tijdt niet en was by Strophium zyn Oom: Maer dat hy uyt zyn Vaderlandt verjaeght / en van zijn Coninghrijck Mycenen beroofte wesende / eerstlijck hadde 't besit van Argos : daer nae verselt met een groot deel Arcaders, en gheholpen van die van Phociden, hy hem Meester maeckte van Sparta. De Spartanen waren oock hem willigh gehoorsaem / hem achtende (dewijl hy Tindari Neef was) weerdigher hun te heerschen als Nicostrates, oft Megapenthes, welcke Menelaus (die doe voor Troyen was) hadde ghehadt by eenighe Slavinne.

Sy voeghen oock hier by/ dat Orestes trouwde Hermione, dochter van Menelaus, by welcke hy soude hebben ghehadt zijn naevolgher in het rijck Sisamen, oft Tisamen, en doodde Pyrrum, Achillis soon / welcke hem hadde t'wijl hy uytlandich was Hermonia ontschaeckt/ segghende: datse hem belooft hadde gheweest. Daer wordt getuyght/ dat Orestes t'Athenẽ voor t'recht was verdaeght: Door den Erynnen, en dat Erigone, dochter Ægisthi en Clytemnestræ, zijn partije was/ daer wert gelijckelijck bestemdt/ dat hy niet weert te leven was / die Vader oft Moeder hadt ombracht/daer tegen verwon een Wet/ die hiel / dat het een soon vry stondt te dooden yemanden/ die zijn Vader hadt ombracht / en dat hy soo maer hadt ghewroken/ aen zijn Vader-slachtighe Moeder/ zijns Vaders onnoosel doot. Daer zijnder die schrijven/ dat Orestes om dese Moeder-slacht wert ghequelt van de swarte raserijen/ terwijlen soude hy hebben gesticht een Stadt/die hy Orestes noemde/ en nu ter tijt heet Andrinopolen. Als hy van weghen zijn uytsinnigheydt een van zijn vingheren had afgeknaecht/ werden de Raserpen wit / en hy werdt vry/ en wel te pas. Daer wort ooc geseyt/dat Orestes van niemant om zijn Moeder-slacht geern gheherberght was / en dat niemandt met hem wou eten: waerom hy t'Gheheymnis raedt hebbende ghevraeght/ om van sijn raserye te zijn verlost/ most gaen in Tauriden, een Landtschap van Scythien/ en soude van daer brenghen in Griecken Dianæ beeldt / en zijn suster Iphigenia, daer hier voor van is verhaelt / en hem dan soude wasschen in de Vliedt die in seven Vlieten eyndighde. Hy dan ghewasschen / quam met zijn trouw vrient Pylades, in Tauriden, daer sy stracx beyde ghevangen werden ghebracht voor den Coningh Thoas, om nae des Lants wyse Dianæ gheoffert te worden / wantmense met Mensch-bloedt bevredighde. Thoas vraeghde / wie van beyden hiet Orestes, want die most sterven. Pylades, uyt trouw vriendthoudenheydt/seyde/ hy was Orestes. Orestes tuyghde daer teghen dat hy self Orestes was: Des hy werdt ghelevert aen Iphigenia om ten Offer gheslacht te worden. Want Iphigenia was gheschickt gheweest opgeoffert te worden/ om de Goddinne Diana te vredighen / van dat Agamemnon haer vader hadde onverhoets Dianæ toeghewijdden Hert ghedoodt. En als haer den schalcken Vlysses van Clytemnestra de Moeder daer toe hadde ghehaelt / onder decksel datse soude gaen worden Bruydt / en trouwen Achillem, wesende bereydt tot den Offer / stelde Diana uyt medelyden in haer plaets een Hinde / en bracht de Maeght in Tauriden, daer sy van den Coning Thoas was over dese Mensch-offerhanden ghestelt / en sy haddet besonder quaet op de Griecken/ ter wrake dat sy haer hadden willen opofferen: Maer bekennende Orestem haer broeder te wesen / hielp sy hem aen Dianæ beelt/ en quamen des nachts te schepe van daer ghevloden. Eenighe segghen dat het was/ nae dat hy Thoas had omghebracht: en t'huys ghecomen / gaf hy Electram zijn suster te Wijve zynen gheselle Pyladi. Daer zijn van Orestes noch wel meer vertellinghen / dan het is ghenoech dat wy verstaen de doodt zijns Vaders / hoe hy zijn Moeder ombracht / en d'overdadighe moordt ghewroocken heeft. Menelaus is weder na Troyen verderf/ met zijn wedergecregen Helena t'huys ghecomen tot Sparta. Alle dees voorverhaelde grouwelen / bloedtschanden / en overspelen/ zijn met veel jammers / schrickelijck bloedtvergieten/ en moorden bevleckt / vergolden / en ghestraft ghewordden/ tot een afschricken van soo onaerdighe snootheden en zonden / als merckelijcke voorbeelden/ van den ouden Schryvers ons voorghestelt wesende. De Raserpen die Orestem quelden/ zijn anders niet/ als de knaginghen een pijnlijcke prickelingen der quader Conscientien/ oft wroeghenden ghemoets / over het bedreven Moeder moorden. Tusschen dese griecsche Helden / sal hier nu voeghen den Troyschen Æneas, om oock zijn gheslacht te weten.

Breder vertellinge van Iphigenia.

Van

Van Æneas.

AEneas was den soon van de Goddinne Venus en Anchises, de soon van Capys, den broeder van Pryamus. Æneas hadde te Wijve Creusa, de dochter van Priamus den Coningh van Troyen. Hy was dapper in de weere teghen de Griecken / ter noot wesende ontset en geholpen / d'een reys van zijn Moeder / Venus, en d'ander van Neptunus. Voort zijn avonturé na Troyens val / volghen hier ende daer / met verclaringhen en uytlegginghen.

Van Ulysses.

VLysses was den soon van Laërtes en Anticlia, hoe wel sommige (Aiax segghen bevestighende) hem houden den soon van Sisyphus, en de Dochter van Autolicus, Anticlia, en dat hem Laërtes voor eyghen aen nam. Hy was gheboren voor de volle dracht / om dat zijn moeder glyende / viel op eenen natten wegh / gaende nae den bergh Nerit by Itacha, des sy verschietende corts ghelagh. Hy wert Heere oft Coningh van het scherp steenclippighe Itacha: En tot Manlijcken ouderdom ghekomen troude de schoon Penelope, dochter van Icarus, daer hy by hadde eenen soon / gheheeten Telemachus: En was soo heel op haer verlieft / dat hy alle middelen docht / om met den Grieck-Helden (ghelijck hy met Eedt verbonden was) niet voor Troyen te trecken / dan by haer te blyven. Des gheliet hy hem mal en uytsinnigh / gingh de Zee-strant ploeghen met seer ongelijcke dieren ingespannen / saeyde sout / en wist hem wonderlijck te ghelaten: Maer Palamedes, den soon van Nauplius, Coningh van Euboea, zijn doot vyandt / seer schalck en listigh / vont raet om dit veynsen t'ontdecken: Nam Telemachus noch heel jongh kindt / en leydet in de vore voor den ploegh. Vlysses siende zijn kint / wende de Beesten / en heeft het vermijdt te quetsen / waer by zijn bedrogh bekent werdt / en most mede. Doe heeft hy door een verspieder Asius verstaen / waer Achilles hem verborgen hiel / en gingh hem oock

Vlysses mal ghelaet, om voor Troyen niet te trecken.

ontdecken / en openbaer maken / in ghedaente van een Kramer / soo in't voorgaende Boeck is verhaelt. Veel behendichept / listichepdt / en stouthepdt heeft hy bedreven: hy haelde en bracht voor Troyen de schichten / die Hercules Philocteti gaf / en Pelops ghebeente / en van onder de Poorte Scæa, d'asschen van Laomedon: van het Troysche borgh / het Palladium, doodende de wacht: en met hulp van Diomedes, de Peerden van Rhesus, Coningh van Thracien / wien sy doodé / sonder welcke dinghen de Stadt niet te winnen was. Synen haet op Palamedes is toe ghenomen: want Vlysses nae Thracien ghesonden wesende / om legher-cost / quam ledigh weder / segghende: niet ghevonden te hebben. Dit siende Palamedes, wou self daer henen / en bracht groote menichte van kooren: waerom Vlysses heymlyck en listigh zyn doot te weghe bracht / bootsende uyt Priamus naem eenen brief aen hem / daer in hy hem bedanckte van den aenghebooden dienst / te doen eenigh verraedt dat hy wel wist / en dat hy hem sondt een deel goudt / oft ghelt / welcke ghewicht oft ghetal Vlysses hadde laten in Palamedes Tente verberghen in d'aerde. Door desen brief met list beschickt / en achterhaelt / in vollen raedt ghelesen / werdt Palamedes overtuyght van verraedt. Daer werdt Vlysses looslijck / als met grooter ernst / zyn voorspraec / datmen soo flechs een eenigh brief van den vyanden ghesonden / niet en hadde te ghelooven / als men sulcken gelt als den brief inhoudt / by hem oft in zyn Tente niet en vonde: doe werdt laten soecken / en dit valsch verborgen ghelt in sulck ghetal in de Tente vonden / wist hem Vlysses niet langher voor te staen / des werdt den onschuldighen Heldt Pallamedes gesteenight / voor een verrader: 't welck Nauplius den Vader namaels oock bedrieghlijck en hardt heeft op den Griecken gewroken / doe sy nae huys voeren: want Pallas op hun verstoort was / om dat Aiax haer voorseghster Cassandra in haren Tempel en haer aenroepende vercracht / oft willen vercrachten hadde: des dede sy dees

Cloecke stucken van Vlysses bedreven.

Snoodt en schandigh stuck van Vlysses begaen aen Palmedes doot.

Schepen met een fel onweder drijven nae desen Nauplij Eylandt toe / nu Negrepont gheheeten / des hy den volgenden nacht op eenen hooghen Thoren liedt een vyerteecken gheven: daer de Schepen nae toe voeren / meenende dat het uyt vriendtschap yemandt hun te goede dede: maer sy quamen recht op een deel Clippen / die onder water / en reys aen reys het water laghen / soo dat meest de heele vlote vergingh / en oock den misdadighen Aiax, den soon van Oileus. Om nu cort te maken met Vlysses, hy is nae veel teghenspoedt en avontueren naeckt aenghecomen aen een haven van het Eylandt Corsyra, oft Corfu, so het nu heet / daer hy van Nausicaa, des Coninghs Alcinous, was doen cleeden / en door Pallas toe doen daer wel onthaelt / en van daer met Schepen ghesont al slapende in zyn lant Itacha ghebracht / en soo in ghedaente eens Bedelaers te huys comen onbekendt: doch van zynen Vercken-hoeder Eumæus daer ghebracht wesende / heeft van zyns Vrouwen dertel Vryers veel gheleden. Wert eyndlijck van Euryclea zyn Voedster gekent / door welckes behulp hy hem self / zyn soon Telemachus, en zyn twee Herders wapende / en heeft alle dese moetwillighe dertelinghen ghedoodt / en zyn lieve Penelope ongheschendt weder vercreghen / die seer ghevrijdt zijnde / 't Houwlijck altijdt uytstelde / eyndlijck tot dat een webbe / die sy onder handen hadde / soude afghewrocht wesen: maer sy ontvlocht by nacht al haer daghwerck / soo dat het webbe altijdt onvolweven bleef: waer uyt 't Spreeckwoordt ontstondt / van Penelopes webbe. Dese Penelope wort voorgestelt / tot een schoon voorbeeldt van een wijse / stadighe / en eerlijcke kuysche Vrouwe / blijvende blijtigh en inhuysigh in soo langh afwesen haers Mans ghetrouwe en volherdich / gebonden in den onbevleckten Echt-bandt / hoe seer aengevochten / altijt verlangende na des Mans wedercomst / en is om zijnent wille stadich droef en becommert / volghende hier in den raet Plutarchi, die wil / dat de wijse Vrouwe het tegendeel doe vande Mane: want die is hoe naeder de Son / hoe droever oft donckerder / en hoe verder daer van / hoe vrolycker: maer een wijse Vrouwe / hoe sy van den Man verder is / hoe sy behoort droever / en hoe naeder / vrolijcker te wesen: gelijck Penelope, die in't afwesen druckich / en in't huys comen Vlysses, vrolijck en blijde was. Van hem volgen verscheyden geschiedenissen in't derthiende en veerthiende Boeck met uytlegginghen.

Van Aiax, Oilei soon.

Aiax, den soon van Oileus, was ghebooren in't Landtschap Locres, nu ter tydt Ozoli gheheeten / niet wijt van Etolien: doch niet van Locres in Italien: dan is een Griecx Heer / en cloeck krijghs-helt gheweest / die voor Troyen groote stoutheydt en ghewelt dede. Maer in de Troysche plunderinge oneerlijck omgaende met Cassandra, als verhaelt is / heeft den toorn van Minerva en Apollo op zynen hals ghehaelt. Minerva vercreegh van haer Vader den Blixem / weer-lichten / donderen / onwederen / draey-winden / en doncker wolcken / en hier mede gewapent / heeft der Griecken reyse in't nae huys trecken grouwlyck beschadight. Aiax Schip werdt van Minerva met den scheut eens Blixem-straels te gronde ghedreven / d'ander Schepen morselden op de Rootsen / die daer nae Aiax Clippen gheheeten wierden. Aiax behielp hē met zijn stercke armen crachtlijck swemmende / dat hy op een Clip gheclommen wesende / soude 't leven behouden hebben / boven al dat hy so misdadigh was / en hadde hy den Goden doe soo niet ghelastert / roepende luydstemmigh / dat hy hoe spijtigh en toornigh sy waren / noch ontcomen soude teghen hunnen danck. Waerom Neptunus vergramt / de aerde dede schudden / treffende met dē drij-tant de Clip / dat hyse te gronde wierp / en Aiax lichhaem alsoo ontsielde. Hier sien wy / ghelijck de Poeten veel aenwijsen / dat het een grouwlyck quaet is / dat sterflijcke Menschen Godt niet in eeren genoech en hebben: maer zynen naem / heerlyckheydt / en ghewelt lasteren / niet bedenc-

Leerlyck aenwys op Aiax Oileiders ondergangh.

denckende zijn almachtichept / en des Menschen gheleent heel swack vermoghen: En hoe haest de Godlijcke straffende handt den vermeetlpcken sondaer te gronde can werpen.

Van Aiax den Telamonschen.

DEsen Aiax is gheweest den soon van Telamon, Coningh van het Cretische Eplandt Ægina, waer van in't sevenste Boeck verhaelt/ daer d'inwoonders van Mieren gecomen/ Myrmidones souden zijn gheheeten. Desen Telamon hadde te Wijve Priami suster Hesione, dochter van Laomedon. Telamon was den soon van Eacus, Iupiters soon/ die 't Miere volck ghecreegh/ en een van den Hellen Richters is ghewozden / soo in het verhaelde sevenste Boeck te lesen is. Desen Aiax is een uptmuntigh Krijghs-man gheweest vooz Tropen / uptnemende sterck / groot ghestaltigh / en het hooft langer als eenigh ander onder alle Grieckschc Helden. Hp wierp Hector met eenen steen ter aerden/ en dozst teghen hem upthouwen / hp met den anderen Aiax wederstondt de heele Tropaensche macht / en beschermde de Griecksche Schepen / comende epndlpck in tonge-strijdt met den betraepten Vos/ Vlyffes, con niet teghen houden / soo dat hem de wapenen van zpnen Neef Achilles zpn ontwesen ghewozden/ sich selven van spijdt doodende/ als volght.

Eyndt des twaelfsten Boecks.

Wtlegginge / en sin-ghevende verclaringe op den Metamorphosis Publij Ovidij Nasonis,

Dooz C. V. M.

Het derthiende Boeck.

IEr hebben wp nu den scherpen twist tusschen Aiax en Vlyffes, om de wapenen van den grooten Krijghs helt Achilles, de welcke Vlyssi, dooz de deught van zpn welspzeken/en cracht-woozdighe tonghe-const/ wozden toeghewesen / en ghegheven: waer aen te sien is dat de Hert bewegende welspzekenthept van seer groot vermogen is/ de welcke met wijsheydt en voozsichtichept vastlpck vereenight wesende/ gaet boven krijgh-tuygh / Oozloghsche wapenen / en alle lichamelpcke crachten. Desen Aiax, soon van Telamon, was seer groot van ghestalt/ en lijfsche macht: dan clepn ghenoegh van vernuft / moedt/ en ghedult / en niet te behendigh met der tonghe. Vlyffes daer teghen niet groot van lichaem/ maer van gheest/ wijs/ vernuftigh/ en wel spzekende/ verduldigh/ behendigh in wel raden/ voozsichtigh in aenslaghen/wacker/cloeck/en moedich/ oock stoute daden met der wapé upt te richten: Welcke gaven den hooftmannen grootlpcx vercieren. Maer die soo heel kozsel / haestigh / en onlijdtsaem zijn / veroozsaecken menichmael hun epghen doot en verderf/ ghelijck bp desen stercken Aiax, die hem selven ombzacht/wozt aengewesen: welcks bloet veranderende in een roode bloem/ aenwijst/ en te bedencken geeft/wat het is van den sterflpcken Mensch / welcken hoe groot/ oft sterc van lichaem hp is/ ten lesten doch moet sterven/ dan blijct hp niet te wesen als een bloem des veldts / te weten verganghlijck/ en in een cleen perck des levens begrepen/ daer hp niet over en mach/ maer hebbende eené handwijlschen tijt hier verdzietlijck ghewandelt/ versmilt in aerde en asschen/ hier ter Weerelt niet nalaten.

Leerlijck uytlegh op de doot van Aiax.

latende dan somtijdts een bloeyende schoon gherucht / als hy zijnen ooghblickschen loop met een deuchdich en eerlijck leven heeft volepndich. Eenighe meenen/al con Aiax zijn woort niet soo wel doen / en met sulcken Const/ dat hem dese wapenen beter toe quamen van verdienste weghen/ als Vlyssi, en datter qualijck vanden Griecksche Heeren was ghevonnist: waer by te verstaen is / dat menighe rechte saecke met dese Tafel-const wort verduystert/ en leelijcken schijn ghegheven / en een quade onrechtveerdighe verbloemt / en opghepronckt / met eenen bedrieghschen glimpenden schijn / door listighe woordt-vercoopende Cramers / die dickwils de goedt meenende slechte Richters verblinden / en bedrieghen/ daer het ghebogen ghelijck en recht eenighen tijdt om moet treuren : doch door Godtlijcke gonst/ eyndlijck noch wel tot overwinninghe / en lacchen comt te gheraken/ hoewel het te deeren is/als men siet de suyver waerheydt en 't rechte ghelijck van valscheydt en onrecht verdruckt / claghen en suchten/ ghelijck dese Martiaelsche Epigramme oft opschrift / te deser meeninghe uyt wijst/oft mede brenght:

Ay wat Goddinne schoon light daer en schreyt so luydt,
Op Aiax oude graf? 'tis d'arm deught vol sneven:
Maer wat voor stouter handt trock haer het hayr dus uyt?
En dorft haer suyver borst,met naghels soo aencleven?
Sy dedet laes haer self, te rechte gram met beven
Op den Vlysses bergh, om dat(doe al te slecht,
Het Griecks-heyr Richter was)het onrecht wel gedreven
De waerheyt overwon,door vonnis teghen recht

Maer om nu onse meeninghe te senuwen/ oft onder stutten / dat het recht/ oft ghelijck eyndtlijck het hooft verheffende / noch wel boven te drijven comt / sullen wy dese ander Epigramme van Martialis hier by voeghen/

Eens doe Vlysses hingh in macht der golven brack,
't Onweer in vochten schoot heeft swaer en breed ghecreghen
Des soons Pelei schildt,die den Itacher swack
Qualyck voeghende droegh,des Aiax hem doorstack,
Als dootslagher zyns selfs,door onghedults beweghen:
Maer siet de rouwe Zee was meer tot recht gheneghen,
Als twee Atreeusche self,oft alle Griecken laf,
Want sy heeft metter vloedt Achilles schildt ghedreghen,
Niet op Itacher strandt: dan juyst op Aiax graf.

Wtlegh oft leerlyc aenwys op Troyens ondergang.

Aengaende nu den ondergangh van dat machtighe Troyen/dat vanden Griecken yverigh vernielt / over hoop gheworpen/ en tot asschen gemaeckt is geworden / vele houden dat het door de Godlijcke rechtveerdicheydt / om zyn vermeten ongerechticheydt/ Vrou ontschaken / en rooverye / by den meesten aldaer ghedaen / toegheſtaen / en beschermt zynde/is gestraft en geplaeght geworde / dewijl sy dat Hemelsche Palladium, de Hemelsche heerlijcke wijsheyt(daer in't vijfde Boeck van is verhaelt)gewelt deden/ en qualijck in hun Stadt bewaerden: dat Priamus soo leelijck stuck door den vingeren aensagh/ en niet en strafte/oft ten minsten niet en beterde/ met wederom te gheven d'ontschaeckte Vrouw / met den ghestolen rijckdom/daer doch 'trecht der beleefder gast-vryheyt so schandich was bevleckt/met al 't ondanckbaer booshept began door Paris, aen zynen vrientlijcken weerdt Menelaus, die hem so heerlijck onthaelt/ en als een Conings soon ghetoeft hadde. Aldus worden Steden en Lande door boose ongerechtichept/ en Wet breucken verdorven en vernielt/ so men bevint dat het toe gegaen is met veel schoon edel hoogh vermaerde Steden / die overvloedich van rijckdom / en weeldighe Borghers

Troyen, en meer steden om de sonde wille tonder ghecomen en vergaen.

plachten te bloeyẽ/vol cierlycke hoogmoedighe ghebouwen / welcke met verheven stoute voor-hoofden den Hemel te terghen bestonden/oft te ghenaken schenen / van welcke oock niet als den naem schier overblevẽ en is: want de vuyle onmatichept/overdadichept/ boosheydt/ en ongherechtichepdt hebben hen tijdverdrijf ghehadt/ met dese glat in den gront te werpen / oft overhoop te legghen / daer naer met hulp van den tijdt/ en outhept/al met doornen/ distelen/ boomen/ en doncker wildernissen t'overdecken / en dan met felle wilde beesten/ en alle vuyl ongedierte van nieuws te bevorgheren / en besetten: t'welck alle mercklijcke spiegelen zijn / die met aendacht aenghesien moeten worden. Waer toe oock het lesen der gheschiedenissen mach dienstigh wesen / en vrucht doen / als men ernstigh waer neemt / en let op de oorsaken / waer door de Landen verdorven / de Steden vervallen / de Coninghen en heerschers te gronde ghegaen/ en de Volcken uytgheroept zyn gheworden: met meer leerlijcke voorbeelden/die ter herten ghenomen uyt oude schriften moghen voorderlijck wesen. Onsen Poeet onder ander haelt ons hier nu weder voort / tot een nieuw grouwsaem voorbeelt/den gast-moordighen ontrouwen Polymnestor , by welcken Priamus zijnen soon Polydorum hadde bestelt / om vry van den krijgh te worden opghevoedt: Maer desen gheltsuchtighen gieren Coning/ nae Priami doot / doodde Polydorum, om dat hy gheen betalinge en docht te krijghen. Hier sien wy / hoe seer milt van quade vruchten te brengẽ de wreede giericheyt is / die op Godtlijcke en heylighe wetten niet en acht/gheen redelijckheydt gehoorsaemheyt / vrientschap/kennisse/ trouwe/ noch geloften aen en siet. Dat eyndlijck haer oeffenaer gantsch wordt verblint door een Honts leven en wesen/niemanden goet als qualick sich selven doende. Gelijck oock desen Polymnestor aen wijst / die den ooghen uytghecrabt was van Hecuba , die daer nae in Hondt verandert werdt. Hecuba, die na veel swarichept en benouthept ten lesten in eenen Hont verandert/ wijst aen/ dat de lijdtsaemheydt der ellendigher Menschen/somtijden langhe aenghevochten / en met veel lijden gheterght wesende / verandert in een onverduldighe Rasernije/oft nijdighe gramschap / waer door oock een grouwlijck verderf kan veroorsaeckt worden / waerom men hoort met allen ernst te wesen lijtsaem: want die den moedt verlooren heeft / seghtmen dat qualijck is te helpen. Van Memnon, den soon van Tithon, en Aurora , waer een langhe vertellinghe te doen. Pausanias seght / hem te zijn gheweest een Coningh van Æthiopien , en dat hy den Troyanen tegen den Griecken te hulp trock met twintigh duysent mannen/ en twee hondert ghewapende waghenen. Men meent dat hy quam van der stadt Susa in Persen/ hebbende recht voor den Troyschen krijgh al dat Landt ghewonnen/ en te Susa een heerlijck huys gebouwt/ draghende zijnen naem. Strabo in't 16e. Boeck seght / dat Memnon hadde een schoon huys / en eenen Dool-hof / tot Abidos in Egypten. Een Griecx Poeet seght / dat Memnon twee jonghe Griecxsche Heeren hadden verslegen/ die onder Nestors Baniere waren. Het welck Antilochus, Nestors soon / willende wreken / is self oock verslaghen geworden. Waerom den ouden Nestor wouw teghen Memnon self aen/en hem bevechten: Doch also Memnon zijn ouderdom aensiende / hem niet en wouw misdoen/kreeg Nestor Achilles te hulp/ die ter liefde van Antilochum dẽ Memnon ombracht / en doorstack. Dat nu Memnon wort geseyt/soon van Aurora, is/so eenighe meenen / om dat hy was van Oosten uyt AEthiopien, dat by den Poeten Aurora ghenoemt wort. Aurora sien wy (seght onsen Poeet) om haren soon noch daghelijcx groote tranen schreyen/waer mede den dou wort ghemeent. Dat uyt de ghensteren van Memnon brandende lichaem Voghelen zyn ghewassen/ die vliegende groot gherucht/en ghevecht maken/ en jaerlijckx sulckx onderhielden / wijst aen/ dat uyt de doodt van soo een cloeck en oberwinnigh

Datmen gheschiedenisse met opmerck behoort te lesen.

Leerlijck uytlegh op den gierigen Polymnestor

Leerlijck uytlegh op Hecuba.

Historisch uytlegh van Memnon.

Den douw tranen van Aurora.

Sin-gevende uytlegh van Memnon.

overwinnigh Krijghs-heldt veel gheruchts ontstaet / door veel boercken oft vertellingen / waer door dickwils ander tot krijgh verweckt worden / om oock verwinnigh tot rijckdom / eere/ en vermaertheyt te komen. Nu komen

van AEneas

wy tot Æneas, den soon van den Troyschen Anchises en Venus, die van den Poeten den Gods-vruchtighen wordt ghenoemt/en den welcken ons Virgilius in d'Æneiden seer constigh voorghebootst heeft / gelijck Homerus doet zijnen dolenden lijdtsamen Vlysses, recht of hy wilde segghen / ick sal u gaen beschrijven een Man / oft voor houden/ hoedanigh dat een oprecht / deugdigh/ en eerlyck Mensch behoort te wesen/te weten: eerst yverigh en ijverigh in den Godsdienst/ en Godtlycken verbonde: eerbiedigh / minlyck / en behulpigh zyn Ouderen: trouw / en vrientlyck teghen Vrouwe/kinderen/en ghesin: oprecht in handel / en wandel : ghehoorsaem den Godlycke geboden : den wellusten wederwillich: vriendlyck/voorsichtich / en raedt levende in alle dinghen : Manlyck in alle noodt / met onbeweeghlyck ghemoedt: vast en onverwinlyck gewapent/ tegen alle duysent swaricheden / die op de reyse deses aertschen ellendighen levens den wandel-gasten teghen vallen / oft ontmoeten. Onsen Poeet seght oock / dat Æneas uyt den Troyschen brandt niet en nam eenighe ryckdommen: maer alvooren zyn Goden : ander segghen/zyn Huys-Goden / en het heylighe vyer van de Goddinne Vesta, daer nae zynen ouden Vader Anchises op den hals ladende / en zyn soonken Ascanius by der handt nemende / is soo henen ghevloden / t'scheep gheraeckt/ en ghecomen tot der stadt Antandrus, van daer inde stadt Delos, daer Anius, Apollinis Priester / Coningh was. Met desen Æneas wordt ons wonder veel aenghewesen / ghelyck te lesen is in den twaelf Boecken van hem door Virgilium beschreven/en door Cornelis van Ghistel in onse spraeck vertaelt: Dan hier hebben wy op onse voorhandighe stoffe te sien/ hoe vlijtigh Æneas is geweest naest den Goden / waer te nemen synen ouden Vader / en syn kindt: doch syn Huysvrouwe (soo Virgilius seght) in't vluchten verloren / en met groot ghevaer / in den schrickelijcken en moordighen brandt van het vallende Troyen ernstigh hersocht / en door haren schaduwighen gheest haer aflijvichheydt verstaen hebbende/ is weder buyten by den Vader en den synen gecomen. Wat wonder schoon leeringen hebben in de Heydensche vertellinghen de jonghe luyden waer te nemen?

AEneas nam uyt den brandt geen schatten, dan syn huysgoden, vader, en soon.

Wtlegging en leerlyck aenwysinge op AEneas

Eerst/dat men behoort van jeught aen Godt boven al lief te hebben/ jae oock altijdt te draghen in 'therte/en in'tgedachte: daer na op den schouderen syn onvermoghende Ouders / te weten/ met al syn macht hun bystaen / en dienē in alle eerbiedige gehoorsaemheyt/ hun gewillich dragende uyt den brant der armoeden / oft der behoeftijcheyt/ als sy des van noode hebben/ niet ghelyckende die leelijcke vliet-Peerden/ die hun Vaders vernielen : maer den jeught leerenden reys-voghel/ den wel gheaerden en danckbaren Ojvaer/die syn Vader oft Ouders in den ouderdom voedet en spijst/so Plutarchus verhaelt/daer hy beschrijft / wat Dieren de voorsichtighste / oft vernuftighste zijn. Eenighe meenen/ dat sy hun Ouders vermoeyt zijnde in 'tvliegen souden draghen/ en over wegh helpen. De Slaep-ratten / oft Ratten die al den winter slapen/voeden hun oude Vader oock met grooten vlijt/ en leckerlijck/ so Plinius tuyght in syn achtste Boeck/ Cap. 57. Nu hebben doch de Menschē veel meer verstant als de Dieren / die men redenloos seght te wesen. Och of de Menschen slechs deden / 'tghene sy wel verstaen goedt / redelyck / en behoorlijc te wesen: met bedencken/sulcx wild' ick dat my oock gheschiedde/ wat een Hemelsche Weerelt souden wy hier bewoonen. Dan dit maect den Ouderen dickwils verdrietigh/en in't opvoeden onwilligh / dat de kinderen veel soo moetwilligh hun eyghen natuerlijcke reden/ begrijp/ en verstandt gewelt doen/ en so heel onmenschlijck/ en onbeleeft neffens hun hoogh bevolen Ouders omgaen / dat syse alleen

Den Oyvaer tot voorbeeldt der jeught, den Ouders bystandich te wesen.

niet bystandigh in den droeven ouderdom zyn / noch op de schouderen dragē: maer benemen hun de kruckē/ daer sy mede souden moghen gaen / oft al traeghlijck hincken/ nae hunnen dicht voor ligghenden kuyl. Des 'tghemeen spreecwoort veel te warachtigh wort bevonden: Dat een Vader en Moeder wel seven kinderen voeden: maer seven kinderen niet een Vader en Moeder. Doch comt alle weldaet / die men den Ouders doet/ met vol gedoudē schoot wederom t'huys/ ghelijck de Poeeten versieren / dat AEneas voorspoedich was / en ten lesten weerdich by den Goden opghenomen te worden. Desen AEneas wijst oock aen / dat een Vader neffens syn Ouders / besonderlijcke liefde moet hebben / en bewijsen syn kinderen met op te voeden/ onderwijsen/ en voor te gaē in een eerlijc vroom leven / en leydense alsoo uyt den vyere der verderfnisse. Dat den Man oock syn Huysvrouwe als syn eyghen vleeschlijck lichaem beminnen moet: want AEneas synen Vader latende buyten 'tvlammende Troyen / liep daer weder in / om syn verloren Vrou te soecken. Het valt wedersijdts tusschen Man en Wijf/ doch in't Echt beleven al te veel ghebreckx: want menigh grouwlijck Houwlijck/ met al te weynigh liefde-soudeersel is ghevestight / oft t'samen ghecleeft. Dat de Eegaden niet malcanders verlossinghe/ oft behoudenis/ maer verderfnis voorderen/ en een yeder legt het van hem op een ander: want eyghen schult en ongelijc / schijnt can qualijcken van yemant worden gekent. Al oft het sulc een mismaeckt Bastaert waer / soo schots vercleedt en toeghemaeckt/ dat hem elck verloochent/ en van hem tot een ander t'huys wijsende verseyndē. De dochteren van den Priesterlijcken Coningh Anius, die van Baccho de gave hadden/ alle dinghen met aenroeren in Coren/ Wyn/ en Oly te veranderen/ en door Agamemnon verbolgt/ om door hen 'tGrieckx legher voor Troyen te spijsen / in Duyven wordende verandert / wijsen aen/ hoe dat de ghene die van in der Jeught van rechter herten

[...]n gevenen leerlyc tlegh op n dochte[...] van A[...]is, in Duy[...]n veran[...]rt.

God soecken en dienen/ worden metter tijt heel Godvruchtigh: en hoe seer op der Weerelt ghequelt oft benout/ blijven eenvuldigh als Duyven/ vliegende en stijghende op / uyt dees aertsche verganglijcke dingen/ met Siel en gedacht tot de Hemelsche / volherdende in alle deughden/ met een eerlijc slecht en oprecht leven. De swierende dwalinghen die AEneas ter Zee heeft ghedaen/ en alle de swaricheden die hy op den weg hadde/ aleer hy tot het voorgeschickte Italien con in rust comen/ wijsen aen/ dat inde beroerlycke bitter Zee deser Weerelt/ geen seker rust-haven en is / daer men den ancker syner hopen oft betrouwen vestighen mach: voor wy en zyn tot der van Godt beloofde Siel-rust ghecomen. Dewijl wy in de reyse AEneæ vinden de twee Schip verderbende gedrochten/ Scylla, en Carybdis, sullen de selve hier t'samen voornemen/ alhoewel van de Scylla in't navolghende Boeck volght.

Wegh op de dolinghe van AEneas

Van Scylla, en Charybdes.

DEse Scylla, was dochter van Phorcys en Hecate, die oock Cratæis wordt gheheeten: doch wort dese Scylla gheseyt de dochter van Typhon. Elder in't achtste Boec hadden wy Scylla de dochter van Nisus voor / daer sommighe gheen onderschepdt van en maecken. Doch nae anderen meeninghe, zijnder twee gheweest/ d'een Voghel / en d'ander Steenclip ghewordden wesende. Nu onse steenclipsche Scylla was (seghtmen) een seer schoon dochter oft Nymphe/ so datter Neptunus by sliep / 'twelck syn Vrouw Amphitrite vernemende / vergiftighde de borne / daer Scylla ghewendt was te baden / waer door sy beraest in de Zee sprongh/ en in een Zee-ghedrocht veranderde. Doch onsen Poeet in syn volghende Boeck seght / dat het Circe was/ die haer eenen hoeck in der Zee/ daer sy ghewendt was haer vertreck te nemen / hadde met tooverye bevleckt / om den wille van Glaucus den Zee-Godt / daer sy op was verlieft/ den welcken sy van de liefde van Scylla niet con af ghetrecken. Scylla ter

ghewooner

gewooner plaetsen gecomen/vont haer midden bassende verwoedde honden/ en ander grouwsaem Dieren/ die sy niet conde ontvliedē/waerom Glaucus seer droef was/en Circe schouwde.

Scylla, nae datse Ulyssem, Circe te spijdt/ van zyn knechten hadde berooft/en de Schepē Æneæ meende verslinden/veranderde sy in Steenclippe. Van dese Scylla is te lesen by Homerum in het twaelfste der Odysseen, en by Virgilium in zyn derde der Æneidos. Sy wordt van eenighe uytghestelt met ses hoofden/van een Kijp oft Rupse/van Hont/ Leeuw/Gorgone/Walvisch/en Vrou. Ander segghen/ sy hadde een schoon Vrouw aensicht tot den ooghen/ maer van daer om hoogh/was het grouwlijck en leelijck/ grentsende aē ses Honden hoofden/ en al 't onderlijf was als een Slanghe. Homerus in zyn voorverhaelde Boeck/ maeckter een ghedrocht af van ses hoofden/twaelf voeten/en dat elck hooft hadde dry rijen tanden. Charibdis, oock Phorcys dochter/en suster van dese Scylla, was mede een gulse en roovige Vrouwe/de welcke alsoo sy Herculem hadde berooft eenige hoorn-beesten/ doe hy was by het vee van Gerion, werdt sy van Iuppiter geblixemt/en verandert in een afgrondighe diepte der Zee/ teghen over Sicilien/ ter plaetse nu ghenoemt Galofaro: hier werptse water uyt dē afgront om hoogh/en dan slickt sy't weder in/ verderbende aldus menich Schip en Mensch. Eenighe meenen/dat Hercules om de dieverije haer doot sloegh. Maer dat haer Vader haer dede siedē in eenen ketel/ en alsō weder verweckte. Onsen Poeet segt/dat Æneas quam tusschen beyden dese ghedrochten ghevaren in de stadt Zanclea, dit waren doch niet als twee sorghlijcke plaetsen in de Zee/ daer het water sulc geruchst maeckt/op dees verborghen oft holle steenclippen/dat het scheen een grouwsaem honden ghebas. Daer is een die schrijft/Scylla is eenen uytkijckenden berch in de Zee/by Rhegio in Sicilien/ waer onder zyn verschepdē groote holle Clippen/weer in de Zee-ghedrochten sich onthouden/de Schepen hier op stootende scheuren/en vergaen in de wateren van Charybdis: daer nae verslinden dees gedrochten dē Menschen: want Charybdis en Scylla zy by malcanderen: Charybdis is by Messina. Plinius in zyn vijfde Boeck in het achtste Capittel seght/in de enghte by Rhegio zyn twee Clippen/ die seer sorghlijck zyn/om datter de Zee altijt springt oft bernt/en omdraept/ tot groot ghevaer van die daer voorby varen: d'een is ghenoemt Scylla, en d'ander Charybdis.

Charybdis is de suster van Scylla.

Naturlijcke verclaringhe van Scylla, en Charybdis.

Om hier eenen sin uyt te trecken/ is openbaer/ dat s'Menschē leven niet is als een stadighe Zee-vaert/ midden alderley benoutheden/en onwetlijcke/ oft onbehoorlijcke wellusten/die het schip zyns ghemoets vast quellen/en bestormen. Nu moet den Mensch om behouden te comē recht midden door/ tusschen Scylla, en Charybdis. By Scylla sullen wy verstaen de quade vleeschlijcke begeert/en by Charybdis de sonde/want comtmen dese Scylla, die een schoon Vrouw ghedaente/ oft bedrieglijck aenlockende wesen heeft al te by/ so lijdt 't ghemoet schipbraeck/en men valt van daer int gewelt der zondē dan comen de Zee-ghedrochten der quade gewoonten/ die goet en deughdich levē ons benemen/en 't gemoedt hart quetsen en bijten. En dewijl de wijste Menschen selfs niet vry zyn van eenighe prickelinghe der vleeschlijcker begeerten/ daerom schrijft den wijsten der Poeten/dat zynen Ulysses hier niet sonder groote sorgh en moeyt voorby en quam/noch sonder 't verlies van een deel zyner gesellen. Nu by Circe sullen wy verstaen/de natuerlijcke wellusticheydt/die met haer bedrieghlijcke vervalschinghe/Scylla in haer rust-plaetse/van een schoon Vrou/Zee-gedrocht maeckte/dat is/dat den Mensch door de wellust zynen Menschlijcken redelijcken gheest schijnt verliesen/en eenen vuylen beestlijcken aen te nemen/ghelijck veel sulcke Fabelen willen beteeckenen/als den Poeet van schoon welgheschapen Menschen seght/in soo grouwlijcke en vuyle ghedrochten/oft beesten te zyn verandert.

Sin-gevend en leerlijck uytlegging op Scylla e Charybdis.

Wtlegh Circe, die Scylla in Zee-ghedrocht ve andert.

Van

Van Polyphemus.

Polyphemus den wreedtsten onder den Menschen/Prince/en grootsté van ghestaltnis onder den Cyclopes, worden verschepden Ouders ghegheven:eenighe/te weten/Apollonius, Homerus, en onsen Poeet / gheven hem Neptunus tot eenen Vader/ maer d'een maeckt zyn Moeder Europa, de dochter des Reuses Tityi, d'ander de Nymphe Thoossa. Hy hadde zyn wesen in Sicilien / daer hy veel Vee hoedde/ en weyde op den berghen. Hy wordt ghesepdt te zyn gheweest oncuysch/ guls/ dronckaert/ onmenschlyck/ vermetel/en een-oogigh/ achter na blindt ghemaeckt van Vlysses. Hy was seer verlieft op Galathea, een Zee-Nymphe oft Goddinne/ dochter van Nereus en Doris, alsoo den Poeet Theocrites in zynen Polyphemus ghetuyght. En Bacchylides seght / dat hy by haer hadde eenen soon Galathus : ander segghen/noch ander viere/ Celtus, Illyrus, Hevetus, en Paphlagonus, en dat nae dese souden ghenoemt zyn Galathien,de Celten,Illyricum, Venetia, en Paphlagonia. Nu veel vertellinghen overgheslaghen / die elder te lesen zyn/ willen sien / om eerst eenighe geschiedsche verclaringhe te vinden. Wy hebben verhaelt/ dat Scylla, en Charybdis, den voorby varende veel om hals brachten. Oock wordt ghesept van den Laestrygones en Cyclopes, by den berg Æthna, dat het wreede Menschen waren/ want het onthielden sich altydt veel quade straetschepnders en Zeeroovers: die den reysende luyden veel doodden / en beroofden / waerom dat den omnenschlycken Polyphemus eyndlinghe verblindt werdt door Vlysses, als tot een straffe over zyn overdadigh en moetwilligh leven. Nu zyn van desen Polyphemo, en den Cyclopes,natuerlycke uytleggingen / van den dampen van der Locht/ en Blixemen/waer van wy in't tweede Boeck/ daer wy van Vulcanus verhalen / oock ghesproken hebben. Eenighe meenen/dat met de witte en withayrighe Galathea wordt ghemeent het schuym der Zee: ander/ de melck/ en dat sy der selver Goddinne is / segghende:dat de bryagie Polyphemi niet anders mede brenght/ dan dat de Herders gheern sien / dat hun kudde vruchtbaer is / en wel melck gheeft / en dat de Vliedt Acis in Sicilien van sulcker aerdt is/ dat de beesten van dat water drinckende / hun melck verdrooght / dat hy daerom niet en wouw dat Galathea, te weten / zyn melck-Vee daer by quam. Noch wordt ghesepdt / dat de Fabel van Polyphemus half geschiednis soude wesen / en dat Polyphemus was een wreedt Tyran van Sicilien / welcken onmaetlyck was verlieft op een seer schoon edel Jongh-Vrouw / Galathea ghenaemt / welcke hy niet door liefde connende trecken tot zyné wille/ heeftse ghenomen met gheweldt: maer siende daer nae / datse veel meer toeghedaen was een Jonghlingh des selven Eylandts / werdt soo toornigh / dat hy den Jonghlingh ombracht / hem werpende daer nae in een Vliedt / die den naem des Jonghlinghs behiel. Desen Polyphemus, die de Poeeten segghen / dat een vermeten Godt-verachter en Mensch-vyandt / en eyndlyck met ellendighe eeuwighe donckerheydt ghestraft was / dewijl in zynen droncken slaep hem de eenighe ooghe door Vlyssem was benomen / wijst aen/ dat alle Menschen van soo rouwen quaden leven/(die de Poeeten veel noemen kinderen Neptuni) als van God ghestraft/ eyndlyck in ellende comen:En dat sulcke wreede hun begheuende tot wellustigh leven / dronckenschap / en onmaetlyckheydt/ ten lesten verliesen het weynigh licht dat sy noch hadden / van eenighe kennisse der redelyckheydt / en niet meer tot de selve en connen ghecomen/ maer tasten in den middagh met der handt als in den nacht / sonder uyt hun den donckeren dwaelwegh nemmermeer te gheraecken. Dat Galathea niet gheern by hem was / bewijst / dat wreede Menschen van niemandt bemindt en zyn. Nu schort ons hier Glaucus, den voorghenoemden Zee-Godt / die op Scylla was verlieft.

Galathea, wiens dochter sy is.

Gheschiedighe verclaringhe op Polyphemus.

Natuerlyck uytlegh op Galathea.

Van Acis, Vliedt in Sicilien.

Ander gheschiedighe verclaringe op Polyphemus.

Leerlyck uytlegh op Polyphemus.

Van Glaucus.

DEsen Glaucus, segghen sy (als wel te gheloouen is) was eerst maer een Mensch: maer is daer nae eenen Zee-Godt ghewozden / alsoo wel als Triton, Palemon, ost Protheus self. Strabo in syn neghende Boeck seght / dat hy was den soon van eenen Anthedon van Bœocien. Teophrastes in sijn vijfde Boeck / maeckt hem den soon van Polybus, Mercurij soon. Promathidas van Heraclea, seght / dat hy was den soon van Phorbas en Panopæa, en gheboren tot Anthedon, een schoon goede Stadt in Bœocien. Noch wordt hem van een ander eenen Nopeus tot een Vader gegeven. Meer geschil zijner gheboort overslaghen / is te weten / datter verscheyden Glauci waren. Onder ander eenen den soon van Hippolochus, die den soon was van Bellerophon: Welcken slechten Glaucus voor Troepen in den strijdt comende tegen Diomedem, met hem vriendtschap maeckte / en gaf zyn gulden harnas voor het koperen van Diomedes, waer uyt 't spreeckwoort is ontstaen: De manghelinghe ost reul van Glaucus en Diomedes. Noch eenen Glaucus wasser / Sysiphi soon / die zijn Meerien met Menschen vleesch voedde / en oock daer van vernielt wiert / en meer ander. Maer die wy voor hebben / meenen eenighe / dat den timmerman was van t Schip Argo, en't Schip stierde doē Iason den Tuscanen quam vercrijghen. Daer zijn verscheyden versieringen op zijn Zee-Godt worden: Dan sullen sien / waer op onsen Poeet zijn Fabel heeft ghebouwt. Onsen Glaucus is gheweest een visscher / en een uytnemende swemmer / en duycker / welcken op een tijdt / in het aensien der Borgheren van Anthedon, sprongh in de Zee / en duyckende onder het water / en quam van daer weder uyt heel wijt van der Haven / daer hy in ghesprongen was / en bleef daer eenighe dagen datmen hem niet vernam: Comende daer naer weder in de Haven gheswommen / doeder veel volck was / en maecktese wijs / dat hy soo langh onder het water was gheweest. Dit groot wonder versterckte hy noch meer: Want 's Winters / doe zijn medegesellen niet en vinghen / dede hy zijn Borgher s hebben wat Visch sy begheerden: Want hy hadder heymlijck van langher handt in eenen bestopten Zee hoeck vergadert / doe hem ten lesten een Zee-ghedrocht verslonden hadde / liep de mare / dat hy Zee-Godt was ghewozden / door een cruydt dat hy g'eten hadde. Wat wilt doch hier mede nu ghesepdt wesen / dat onsen Poeet Glauci Visschē weder so haest in de zee doet springhen? dan dat de wellusten deser Weerelt (daer wy somtijdts veel arbeydt om hebben om toe te comen) zijn cort / en vluchtigh / ghelijck ofse ghevleughelt waren: En indien wy de selve willen navolgen in de woeste Zee deser Weerelt / door den smaeck van 't cruyt deser tijdlijcker ghenoeghten / soo veranderen wy onse redelijcke natuere / en werden in alle deughden heel coudt / ghelijck de Visschen zijn / sonder ons te comen qualijck meer / uyt de bracke golven des quaden levens / begeven / op het droogh landt des oprechten en eerlijcken wandels.

Margin notes: Oudt gemeē spreeewoort van den reul van Glaucus. — Geschiedige verclaringhe op Glaucus vergaeegodē. — Leerlijck uytlegh op Glaucus.

Eyndt des derthienden Boecks.

Wtlegginge/ en sin-ghevende verclaringe op den Metamorphosis Publij Ovidij Nasonis, Door C.V.M.

Het veerthiende Boeck.

Wtlegh oft leerlick aenwijs vā Glaucus, by Circe raedt soeckende.

Dat Glaucus, daer wy in het voorgaende Boeck vā zijn gescheppē/ wijst/ reysende tot der Goddinne / oft veel meer tooverster Circe, quā raedt soecken / om zijnen lust der oncuyscher liefden aen Scylla te verkrijghen / bewijst/en geeft te kennen / de prickelende crachten der Raserije / oft Siel-sieckte/die liefde wort geheeten. Waer door den Mensch onmaetlijck gedreven zijnde / seer onrustigh / niet aen en siet deught / eere / noch goeden naem: Maer ghebruyckt niet alleen grooten vlijt/ en oncosten / dan oock wel alderley onbehoorlijcke middelen / om te verkrijghen / oft vanghen een schoonschijnigh ijdel voorvluchtigh niet / en vindt hem eyndlijck bedroghen / hertlijck bedroeft en beschaemt / hem over hem selven hebbende te beclaghen/ indien hy immer zijn dolinghe can bekennen: Ghelijck een Fransch Poeet doet in dusdanigh

SONNET:

Veel kindtscher als een kindt, dat vyerigh liep gheneghen:
Vijfwouter in den hof te vanghen al den dagh,
Versot op 't valsche goudt, het welck het blincken sagh,
Schoon root op wiecken blaeuw, van Phœbi licht besleghen.
Dus in den tijdt mijns Ieughts, liep ick in veel onweghen
Mijn ydel lusten nae: 't welck ick wel claghen mach,
Dat ick soo was verblindt, en nu van al 't bejagh
Geen ander vangh en hebbe, als rouwe, en schaemte creghen:
Want als ick nu ben quijt, door 's Hemels goetheydt groot,
Den Tooverighen doeck, die mijn Siel-ooghen sloot,
Ick nu, doch spade, sie mijn dwaesheyt weert 't bespotten
Dat 's Weerelts lusten snoo bedrieghlijck maer en zijn.
Blick-wormen vuyl onreyn, die 's nachts maer gheven schijn,
Oft blinckent' al van loot, nieuw aerden broosche potten.

Onsen Poeet seght/ doe de Troysche schepen dees twee quade en sorghlijcke rootsen voorby waren / en meenden aen't seer begheerde Italien landen/ dreesse eenen grooten stormwindt tot in Lybien/ by de Coninginne Dido. Hier is te mercken / dat den Mensch nemmeer heylich avondt heeft/oft der aenvechtinghe vry en is / soo langhe hy in dees beroerlijcke werelt met het swac schip zijns lichaems / zijn moeylijcke Zeevaert doet: want al is men de verderflijcke Clippen van toornicheyt en oncuysheydt voorby/ men can so mé niet voorsichtich is/met de winden der omnaetlijcker begeerté gedreven worden in Lybia, dat is/ verseylen in den wellusten deser werelt / en door Sichei dochter Dido, den rijckdom deser werelt oock met haer comen te dienen Iuno, dat is/in een hooghmoedigh wesen comen op te stijghen/ en de rechte rust-haven te soecken vergeten / ten zy men de Godtlijcke vermaninghe/ oft des gheests inspreekinghe ter herten neemt / en ghehoorsaemt / ghelijck als Æneas door Mercurium gheboodtschapt dede/siende vā verre op zijn reyse 't vyer der Dido zijn boelschap mede verginghhoogh ten Hemel toe vlammen. Soo heeft oock den Mensch te haesten nae de haven der volcomender

Leerlijck uytlegh van AEneas by Dido.

 ruste/

ruste / denckende / dat de Weerelt / en haer wellusticheden / den upere toegeschickt wesende/verganglijck zyn. De Fabel van die van Cercopien/ die door Iuppiter van Menschen in Apen oft Simmen / met oude berimpelde aensichten/waren verandert: doch datmē noch con bekennen dat het Menschen waren gheweest/ en dat de sprake hun is benomen ghewordē/ wijst aen/dat Godt de ghene die hem stoutlijck vertoornen onversiens en wonderlijcken straffen can / als hy syn rechtveerdich oordeel over den sondaren wilt uytvoeren: want onsen Poeet seght/datse van valscher tonghen meyneedigh / en grouwlijcke Gods lasteraers waren. Oock is hier by te verstaen / dat sulcke beestlijcke menschen niet dan so uyterlijck een Menschlycke gedaent en hebben / oft datse slechts maer Menschen en schijnen: want de rechte Menschen zyn trouw en waerachtigh / en eeren/ dancken / en loven Godt / hun alderweerdichste Schepper. Æneas, die alree veel sorghlijcke plaetsen en gevaerlijcheden voorby was/ behoeft nu van eenen gulden Boom een gulden roedeken te hebben/om met de Cumaensche Sibylla onbeschadicht alle grouwsaem helsche wesen lyden / en oock d'Elysij rust-plaetse te sien / hebbende te doen eenen donckeren ende seer onheblijcken wegh. Dit wijst aen/dat den Mensch besonderlijck heeft van doen de rechte wijsheydt/ om voorsichtelijck / en met ghelucklighe uytcomst te wandelen onverhindert midden de doncker helsche ellendicheden / Siel-quellende lusten/ en schijn-vreughden deser ongheſtadigher Weerelt: want die daer langh in ghewandelt hebben / en veel hervaren hebben / behoevē noch altijt wijsheyt/ om eenen salighen uytgangh te doen/ en onwancklijcke rust te becomen. Æneas altijdt Godsdienstigh/ willigh te doen Offerhanden / en danckbaer/ tot die hem eenighe weldaedt / dienst/ oft vrientschap deden/ghelijck hy aen syn leyts-vrou Sibylla beleefdlijck bewees/ wijst aen / dat een deughdigh eerlyck Man teghen God en Menschen/ daer hy weldaedt van ontfanght/sal altijdt hertlijcke en behoorlijcke danckbaerheyt bewijsen. Sibylla die door haer gebedt tot onmatigen en ellendighen ouderdom was ghecomen / bewijst/ datmen moet voorsichtigh zyn in te bidden/oft yet te begheeren van God/ die alderbest weet wat ons behoeft: want soo heel grooten ghebreeckelycken onmatighen ouderdom/ is een pijnlijcke sieckte/ jae veel meer een doot/ als een leven te achten. Æneas, die den Grieck Achimenides in't Schip nam / en verloste uyt handen des wreeden Polyphemi ; bewijst oock / dat een oprecht deughdigh Man yeghelijcken weldadigh en ter noodt bystandigh behoort te wesen / niet aensiende wat Landtsaet oft van wat gheslacht hy is / en dat hy sijnen ghelijcken even Mensch gheen vyandt moet achten/ vyandigh noch hinderlijck wesen : want alsoo Pliinus seght in't tweede Boeck / Capittel seven. Het is den sterfsaemen Mensch een groot teecken der Godtheydt / een ander sterflijck Mensch te wesen behulpich : 'tis oock (seght hy) den rechten wegh te comen tot der eewigher heerlyckheydt. Siet/wat een Mensch / die gheen kennis van Godt en hadde / hier seght / en wat de redelijcke Natuere den Menschen leert.

'Tis oock aenmercklijck het gene den Franschen Heer Michiel de Montagne verhaelt / hervaren te hebben / te weten/ dat hy te Rouan hadde ghesien twee West-Indianen uyt Florida , die wonderlyck verwondert waeren te sien / eenighe rijcke Menschen groote heerlijcke huysen bewoonen / cleeren/ en spijse overvloedich hebben/ en voor dese huysen ander Menschen naeckt/ en verhonghert bidden om een weynigh broodts/en dat sy saghen dat het de Menschen niet even goedt en hadden in dese onmenschlijcke Landen/ ghelyck sy in hun beredende Landen oft rechte Elysij velden deden ; daer sy onderlinghe in grooter eenicheyt/ghelijckheydt / liefde / en vrede seer gheneuchlyc leefden/met sangen/en springhen / d'Oude met wat te praten / de Jonghe met wildt-braedt jaghen tot den gemeenen cost/den dagh ten avont brachten/

Wtlegh op de Cercopische in Apen

Wtlegh op AEneas inde Helle,met de gulden roede.

Wtlegh en Leerlyc aenwys op AEneas en Sibylla.

Leerlycke aenwijsingē op AEneas, die Achimenides sijnen Grieckschen vyant verloſt van Polyphemo.

Natuerlycke redelycheyt der West-Indianen van Florida.

brachten/ slecht/ ongheveynst/ en met een cleentgen te vreden wesende / recht soo de Poeten 'tvolck van de gulden Eeuwe beschrijven. O seer gheluckich Lant/en volck/daer soo weynich verderflijcke/en onnatuerlijcke Siel-siecten ghevonden worden: hoe licht waer daer de rechte Godtlijcke verbintnisse te planten : hoe licht hadde den wijsen Lycurgus daer sijn Wetten doen ghehoorsamen/en de schadighe giericheyt wech genomen/ en uytgeroept: sy hoeven doch daer gheen doncker ghewijnbrouwde Richteren/ stercke ghevangnissen/ yseren boeyen / noch coperen Tafelen met wetten in ghesneden/ want sy dragen de natuerlijcke Wetten in hun herten vast ghedruckt / en noemen hunnen naesten oft ghelycken Mensch hunnen selvighen / ghelyck offe met lichamen niet onderscheyden/ dan al t'samen een lichaem waeren/ daer ons Nederduytsch woort / even/ aldernaest comt / als het maer by ons cracht en hadde / ghelyck onder dat volck/ dat wy (die woestsinnigh zyn) wilde noemen / die beter verdienden te heeten tam / so veel d'overbegeerlijckheden aengaen / daer sy soo onghesont niet van en zyn als wy. Sluytlijck/ic acht de ghemeen sake van den wijsen Plato, noch het Vtopia van den ernstigen Morus, hoefden daer niet om pet te verbeteren. Nu comen wy tot Æolum, Godt/oft Coningh der Winden/ daer Macareus synen gesellen oft mede Griec Achimenidi van vertelt / dat hy Vlyssi de winden in den leren sack hadde ghegheven / te weten/die eenigh onweder hem hadden moghen verwecken: en doe sy by huys waren / eenighe meenende daer ghelt in was / den selven ontbonden / en de Winden uytborstelende / het schip te rugghe dreven tot by Polyphemum.

Van Æolus.

Æolus, Coningh oft Schat-meester der Winden / was den soon van Hippotas en Menecle , oft Lygia, dochter van Actor. Eenige achten desen Windt-Godt den soon van Iuppiter. Hy woonde in een der seven Eylanden die men noemde d'Eylanden van Æolus, te weten/ in een dat Strongyle, om syn rondicheyt/ was geheeten: het was geleghen by Sicilien / daer was eenen hooghen bergh / die vyer uyt spoogh door twee kelen/ waer van het een gat dry hondert vijf en tseventigh voeten wijdt was / waer uyt men de claerheydt des vyers seer verre sagh. Hier seydemen dat Vulcanus by wijlen quam smeden/en dan hoordemen daer een groot gherammel / datment meer als vijf hondert stadien weeghs/ elcke stadie van hondert vijf en twintigh voeten / verre hoorde : daer vloghen steenen uyt/die root en peersch waren. Desen brant gaf des nachts een groot licht van hem/daer men so qualijck op con sien / als op de Sonne: maer des daeghs sachmen op den top / daer de vlamme 'snachts ghesien was / eenen mist/ghelyck een swarte wolck/en om dat d'inwonders aen desen roock dry dagen te voren wisten te segghen/ wat winden datter souden waeyen / werdt ghesept / dat Æolus den Heere van dat Eylandt was Coningh der Winden. Homerus oock in syn thiende der Odysseen, heet hem Middelaer/en schatmeester der Winden/als hebbende last van Iuppiter de selve te doen roeren/en liggen/alsoot hem goet docht. En eer Æolus aldus last over de Winden hadde / en dat hyse betemde / men seght/ datse dickwils onderlinghe vochten/ en quaet spel maeckten / veel Steden en Landen verdervende/ en datse door hun gheweldighe/ stadighe / en hardt blasende woestheyt / hebben het Sicilien gespleten/en gescheyden van Italien/en datse de Midtlansche Zee oock maeckten / die te voren niet en was/ scheydende Africa van Europa, alsoo sy gheweldigh en gheduerigh op den Ocean rasende waren. Nu de Fabelen ter zijden ghestelt / qualijck waer teghen te spreecken/oft de West-Indien en hebben oock vast gheweest aen Africa, oft Europa, ten minsten aen het Suydt / en Noordt / 'twelck aen veel van hun wesen en Afgoderyen / met die van den ouden Heydenen over een comende/ te mercken is. Æolus hadde

Van de cracht en werckinghe der Winden.

 twaelf

twaelf oft meer kinderen. Nu dunckt my / datter hem de Schippers wel twee en dertig berekené / op hun compas. Men seght / dat Æolus seer goedertieren en beleeft was tot dé vreemdelingen/en den reysenden volcke/ goet recht onder zyn volck onderhoudende/ een goet Krijghsman was/en een wijs en verstandigh Man in alle Menschlycke dinghen: wesende daer in zyn Landt den eersten vinder der seylen/ tot der Zee-vaert seer dienstigh: maer elder was Icarus dé seyl-vinder / so Plinius segt in't sevenste Boeck/in't sessenvijftichste Capittel. Diodorus segt/dat Dedalus vondt den mast en den spriet/ Tiphis het roer/op dé wouwe steert zyn gemerck nemende: die van Tyrrenen/ den ancker: Neptunus,'t Schip/en de Zee-vaert/ het welck doch eé seer nutbruchtige doch sorghlycke Const/ van Horatio Flacco, en ander Poeeten/ die niet goet seeuws en waren / seer mispresen / datmen met onse doot teelighe houten over so grouwlycke afgronden darf bestaen te wandelen. Jae het spinnen moet het by Polydoro ontghelden. Oock mach het nutte Vlas en Vlas-saet niet vry gaen / segghende: Was het Menschlycke leven niet stout en vermeten/voort te brengen den vont van Kennep / en Vlas-saedt te saeyen/ om op de woeste Zee-stormen en winden/met de sorghlycke snoode seylen/ te gaen vanghen/waer door soo groote menichte van Mensché/soeckende vinden de doodt / worden van den golven verslonden / en begraven inder Walvisschen / Steuren / en ander Visschen buycken/keeren wy tot Æolus. Men seght oock / dat hy Godt der Winden was gheheeten / om dat hy den Zeeluyden wist te voorsegghen / wat winden datter waeyen souden: want hy was een goet Hemelcondich Meester/ en wist wat stormen ontstaen / als de Sonne het Stier-teecken ghenaeckt/ wat winden in't voortcomen van den Hont/oft ander Hemel-teecken/ en om dat hy weder en wint wist soo onderscheydlyck te voorsegghen/werdt ghemeent dat hy de winden hiel ghevanghen / en liet vlieghen die hy wilde,

AEolus vinder des seylen.

Gheschiedighe verclaringhe op AEolus.

Als wy nu ghenoech verclaringe hebben ghedaen van desen Æolus, soo behoeven wy te weten/dat een yghelyck oock behoort Coningh der winden te wesen/te weten / te connen ghebieden over alle d'opstijghende tochten zyner begheerten / oft Siel-sieckten/ giericheydt / oncuysheydt / en de bloedt roerende / gheest ontstellende gramschap/ de welcke als eenen fellen sorghlycken Noordt-windt / can veel verderfnissen aenrechten/ niet juyst Schepen / maer Steden doen t'ondergaen / en Landen verwoesten. Daerom dient de gramschap by groot en cleen/ en by allen gematight en ghetemt / oft anders soude sy in een raserije moghen comen te veranderen. Daerom moeten wy Æolus zyn/oft de reden moet in ons machtich zyn / en als eenen voorsichtighen Æolus, om te houden ghevanghen / ter bequamer tydt des herten ghenegheden. 't Is doch waer/dat Natuere onder bespreck van maticheydt somtydts den Mensch zijn begheerten oft ghenegheden toelaet / vryheydt te gheven/ghemerckt de toornicheyt (die niet t'ontbondé/oft t'ontbreydelt mach wesen)hem dient tot verbeteringhe zyner steden: maer die zyn gramschap hem niet can onderdanigh maken / die sal moeten haer ondersaet worden / en sulcke ghehoorsaemheydt met te spade berouw beclaghen: desgelycx can sulcx van den ander Siel-sieckten gheschieden. Daerom terwijle wy nu als Æolus zyn in dit cleen Eylandt onses tijdlijcken levens / midden de Zee van alderley aenvechtinghe/swaerheydt / en ellende / moeten wy de verhaelde lustwinden sien te temmen/en te houden in de toomen der reden/en maetlijckheyt/ op dat wy daer over heerschende Coninghen moghen zyn/die het Coninghrijck onses ghemoedts in vreden / en gherustheydt besitten. Dat nu dees geltsuchtige Vlissis knechté den stormsack ontbonden/daer soo groot nadeel/ deysen/ oft rughwijcken door is gheschiet/ wijst aen / wat uyt den alderley quaedtvruchtighen kuyl / grondt / oft wortel der giericheydt/ schade / verderf / en jammers in dees woelende

Leerlyck uytlegh op AEolus.

Zee voortcomen can/en hoe datter menigh door vā zyn recht rust-rijcke Vader-landt/ door te rugghe wijckt/en in dwalinghe der ongherechticheyt gheraeckt te comen.

Van Circe.

Circe, nae Hesiodi getuygenis/ was de dochter van de Sonne / en Perseis, dochter des Oceans : doch Homerus in het thiende der Odysseen / heet haer Moeder Persa, en gheen Perseis. Eenige meenense dochter van Hecate. Orpheus in zyn Vlies-reys seghtse van Hyperion en Asterope voortghecomen/ en datse volcomelijck schoon was/met een raepende aensicht / heerlijck van aensien/haer so den Vlies-helden vertoonende / en het hert ontroovende en ontreckende in groote verwonderinghe / door de bevallijckheden en volmaecktheden / die sy in haer saghen blincken. Doch Denijs van Mileten in zijn Vlies-reys/seghtse dochter van Hecate en Æetus, en dat Æetus,en Perseus waren Sonne sonen. Æetus was Coningh van Colchos, en ghelyck wy in het sevende Boeck seyden / souden Medea en Circe susters zijn gheweest. Circe van haer Moeder der cruyden Const leerende/wierdt veel meer ervaren in Tooverije / vindende daeghlijcx nieuw vonden. Dionysiodorus seght/ datse Huysvrouw was van den Coningh van Sarmatien / welcken sy corts vergaf/ en hiel dat heel Coningrijck aen haer : maer haer Ondersaten seer wreedlijck handelende / sy werdt verjaeght uyt het Landt/en ghedwonghen met weynigh Vrouw-volck te vlieden in Italien / daer sy quam bewoonen een landt en bergh / die noch haren naem behouden heeft/ en light aen den Zee-candt by La Cisterne, van daer ick hem dickwils hebbe ghesien. Sy hadde(seggen eenighe) vier dienstmaeghden doende in haer vergiftinghen/en toover-cruyden te plucken. Onsen Poeet sett haer oock de Zee-Goddinnen / en ander Nymphen by. In haer vrpagien/om yemant tot haer te trecken/ ghebruyckte sy in haer tooverijen veel een Voghelken ; want eertijdts wasser een Nymphe in dit Voghelken verandert : sy was de dochter vā Suadela , Goddinne der wijsmakinge oft aenradinge/ en om datse yet toeghemaeckt hadde/ om Iuppiter te doen op haer verlieven/wert sy van Iuno in dit Voghelken verandert : het heet op Griecx Lynx , in Latijn Metacilla , by ons een Quicksteert / oock Koeperlingh/om dat het gheern by den Koepen is. Circe soude hebben ghehadt by Vlysses dry kinderen/ander seggen vijf/ doch was sy by haer maer een Jaer/ soo sy schrijven / soo datter cleen geloof is aen te stellen / oft sy en mostse t'eender / oft tweeder dracht hebben ghehadt. Op Circe zyn nu natuerlijcke uytlegginghen / van datse der Sonne dochter/ en Oceans dochters kindt is/ dat alle dinghen door hitte en vochticheđē wassen: want Circe gesept is vermengen/dat het vermengen der hooftstoffen tot der teelinghe noodich is/dat haer vier dienstmaeghden zyn de vier hooftstoffen : Maer dit voorby gaende / sullen liever yet leerlijcx soecken: want de Poeeten hebben vergheefs oft om soo weynigh te willen seggen / niet soo veel van Circe gheschreven/en vertelt. Circe wordt geseyt Sonne dochter/ en Oceans Nicht:om dieswille dat door hitte en vochticheyt/ in allen dieren/ontstaet de vleeschlijcke begheerte/ welcke begheerte ons kittelt / en verweckt te gebruycken onse sinlijckheyt/ ghenuechte / en wellust : soo sy nu ons comt te over-heeren / soo druckt sy in onsen gheest/en gheneghentheden/ verscheyden ghebreecken / nae den aerdt der beesten / en sy comt daer in over een met de beschouwinghe der Sterren: eenighe stieren tot hoerdom/gulsicheydt / en dronckenschap : ander leyden aen tot gramschap / wreedtheydt/ en ander ghedaenten van snootheden:dit is gheseydt/dat Circe Menschen in verscheydē beesten verkeerde/ en dewijl men seght de Sterren hier mede in wercken/werdt versierdt/ dat sy de Sterren con verneſtelen / oft verplaetsen. Dus can den Mensch wel lichtlijck sulcke beestlijcke zeden aennemen / ten zy dat hy wederstaende

Lichtlijck en leerlijck uytlegh op Circe.

Wat geseyt is dat Circe den Menschē beestlijckt.

 Godt-

Godtlycke hulpe vercrijght / ghelyck met Mercurio wordt aenghewesen / die Vlyssi raedt gaf/en 't cruydt Molp/dat teghen de Tooverije soude goet wesen/ ghelyck Plinius in zyn vijfentwintichste Boeck/Capittel. 4. Homerum aentreckende beschrijft. Dus als men dese Circe Manlyck wederstrijdt met het sweerdt der ernstigher ghestadicheydt/ gewapent met het cruyt der voorsichticheydt/soo en heeft haer prickel-roedeken gheen macht / om onredelijck te maken: maer vele dus niet ernstachtigh wesende / doen quade reyse/ worden hier en daer door verscheyden aenvechtinghen verwonnen/ghelyck veel/ oft alle Vlysses medegheselllen / alhoewel hy hem dickwils ten besten raeddede/ en door den smeeckinghen Syrenen sangh d'ooren met wasch verstopte/ en allen vlijdt dede hun te behoeden / ghelyck een oprecht Man ghenegghen is / oock een ander oft zynen naesten te doen. By Vlysses, word't oock verstaen/het deel onser Sielen/ dat nut oft bequaem is tot de reden: en by Circe de natuere: by den knechten Vlyssis, de Siel-crachten/ die onbehoorlycke vereeningen maken met de ghenegentheden des lichaems / die hen der reden niet en onderwerpen. Nu dese natuere is een begeerlyckheydt der ongeoorlofde en onwetlycke dingē: want de rechte Wet is den toom/en vasthoudinghe des verdorven gheests/ en dese Sielcrachten zyn de beesten daer sy in veranderen: maer de reden / die ons doet genaken den Godlycken aerdt/wederstaet onverwinlycken de aenlockingen van sulcke beheerlyckheydt. Dese Vlyssis knechten / die in Verckens en ander Dieren verandert/weder door toedoen van den wijsen Vlysses van der aerden opsteghen met 't hooft om hooghe / en Menschen worden / can verstaen worden/ datmen door goede vermaninge/ met hulpe der oprechter wijsheydt/tot bedencken comende/wel somtijden weder comt tot een redelyck en deughdlyck leven. Van dit weder Menschen maken / heeft eenen Ioan Babtiste Gello een Boecxken bootsich/ doch geleerdelyck gheschreven / ghenaemt de Circe: Daer Vlysses van Circe heeft vercregē/ datse weder al vermenschen sal die hy wilt/behoudens dat sy 't begeerē. Dus den Dieren spraeck en verstant hebbende ghegeven/wert Vlysses met d'een en d'ander te spreken: d'eē was een Oester / die had in Griecklandt een Visscher gheweest: eenen Mol / was een Land-bouwer geweest: de Slang/ een gheneesmeester: een Hinde/een Vrou/ en soo voort: doch niemandt wouw Mensch worden/en vonden schier duysent swaricheden by den Mensch/ daer sy nu vry af waren. Eyndlingh liet hem een Elephant bepraten / die een Philosooph was gheweest/ Mensch te worden. Dese vondt is ghegrepen uyt Plutarcho, in zyn verhael/ dat beesten reden ghebruycken / daer Vlysses, Circe, en Gryllus met zyn Verckens muyl/de t'saemsprekers zyn: en Gryllus oock gantsch geen Mensch meer wilt wesen / bewijsende dat den beesten slechs hen natuer volghende / veel redelycker als Menschen zyn / en met soo veel overlusten niet beladen noch ghequeldt. My ghedenckt/seydt hy/ dat ick u eens sagh binnen Creten/ heerlyck ghecleedt met eenen schoonen rock/die seer aerdich ghewevén/ en bewrocht was: tot desen had ick veel meer sin / als tot alle u wijsheydt en deugden/so ded' ic ooc aē uwen schaerlaecken mantel / die aerdich gheplooyt was: ick was verbaest/ en van my selven/siende de gouden ghespe/ die ick en weet wat besonderheydt sy hadde / ick acht een uytnemende Beeldtsnijder genoecht hadde ghenomen om die constigh te bewercken: ick gingh u naer om te sien / ghelyck de verliefde betooverde Vrouwen: maer nu verlost wesende van alle die ijdel meeninghen / en dat myn herssenen van begheerlyckheydt zyn ghesuyvert/ ick trede en gae over silver en goudt / als over ander ghemeen steenen/en van u gheborduerde cleeren en tapeten / ic achtse so weynigh / dat ick liever hadde een diepe sachte modder / om in te wintelen nae myn gemack/ en als ick vermoeyt ben in te slapen: want gheen van sulcke vreemde overlusten comen van buyten onse

Ander leerlijck uytlegh op Circe, en Vlysses.

Van den Gryllus uyt Plutarchus, die Vercken wesende, ge ē Mensch wou worden.

onse Sielen besitten: maer brenghen ons leven door/alleen met onse behoeflycke gheneghentheden. Veel sulcke en ander reden zyn hier in't langh by ghevoeght/dat het wel schynt/datmen den beesten verongelyckt/ als men ongheschickte Menschen by hen soude verghelycken: en dat zy veel maetlycker zyn / en redelycker als Menschen/ welcke van den beesten wel veel dinghen opmercklyck behoefden te leeren: maer veel meer behoorden vlijdt te doen (wesende sulcke heerlycke edel schepselen) niet alleen in veel weten/ verstandt/en spraecke:maer in alle maticheydt / en redelyckheydt / den Dieren hoogh t'overtreffen / en den heerlycken edelen naem / Mensch/ te verdienen / oft weerdich te wesen. Nu volght Picus, Coningh van Ausonien/ oft neder Calabrien/sone van den God Saturnus, daer Circe op verliefde / en in Specht dede veranderen/om zyn weygeren wille / want hy te groote liefde hadde tot zyn Huysvrouw / de niet min wel-singende/als schoone Caneus, die met haren soeten sang/beesten boomen/en steenen beweeghde/ en Vlieten stilde/dat is/datse met lieflijcken sang/ en soet Vrouw-stemsche schoon redelycke en wijse woorden / sulcx volcx herten beweeghde / ghelyck van Orpheo in't thiende Boeck te sien is. Dese Canens was de dochter van den twee voorhoofdighen Ianus,en Venilia. Eer wy van haren Man Pico verhalen/sullen wy van desen Ianus yet sien voort te brenghen.

Dat beesten maetlycker en redelycker zyn als ongeschickte Menschen.

Van Ianus.

D'Oude Dichters hebben hun versieringē niet alleē uyt den schiedschriften ghenomen/dan oock den dinghen veel onder een ghemenght/dat de schiednissē daer mede veel zyn verduystert/oft met den Fabelen so vreemden aensien ghegheven / datmen qualijck alles met waerheyt weet tonderscheyden: Doch schijnen de Poeeten in alles vryheyt te hebben gehadt / en men can hun dinghen dus en soo duyden. Aengaende desen Ianus, daer weet ick noch Vader noch Moeder van te wijsen/ om zijn oudtheyt wille: want hy wort van eenighe ghesept te zijn den Chaos, oock tijdt ghenoot Saturni. Nu leefde zijn dochter Canens, en was eerst jong gehouwt ten tijde van Circe, en Circe was jong ten tijde van de Vlies-reys/ die slechs een weynigh voor't belegh van Troyen geschiede: dan Ianus, Saturnus, oft sulcke Godē (seggen sy) waren onsterflijck/oft lang-levende. Dit dan hier by latende / is te weten / dat eenige meenen / dat desen Ianus zy gheweest Noach, oft Bacchus, den eersten Wijngaert-planter/en dat Ianus d'Italianen eerst den Wijngaert wees te planten:sy maecken dan Noach, Bacchus, Ianus, Osiris, en de Sonne/als een Man te wesen. Dit laet ick oock al in syn weerde. Maer dat Ianus den Chaos soude wesen/ wordt met syn twee aensichten bevesticht: want syn out rouwbaerdich en leelijck aensicht/soude beteeckenen syn eerste rou en ongeschickt onwesentlijck wesen / dat hy hadde voor de scheppinghe der Weerelt: En het ander jongh vroolycke en schoone/ soude aenwijsen de schoonheydt en lusticheyt/die de Weerelt door de schepdingen/ en hergeschickte welvoegentheden / stoffen / hooft-stoffen / en alle dingen in gevredigde maticheyt heeft vercreghen. Daerom was hy als eenen Godt van den beginselen der dinghen aengebeden. Wel is aen te nemen het ghene Macrobius verhaelt / seggende: Ianus was een soo heel wijs een Coningh/ dat hy het voorleden wiste / en wijslijck en verstandich het toecomende aenmerckte/en voor ooghen hadde/ en dat sy hē van outs daerom maecten met twee hoofdē/ het oude het voorleden / en 'tjonge het toecomende te kennen ghevende: soo dat sulcke uytbeeldinghe / wijsheydt (die oock in voorsichticheydt als besonder deught bestaet) wort gemeent en beteeckent. Hy was (seggen sy) d'eerste die in Italien Kercken bouwde/ en Godsdienst leerde oeffenen/lant-bouwē/en het scheepvaren/ soo dat Numa Pompilius naemaels Roomsch Coningh hem in grooter weerden hadde: want hy oock een vreedsaem/ bouw-liefdigh/Godsdienstigh/

Ianus den Chaos gheseytte wesē.

Wat de twee aensichten van Ianus bedieden.

Verscheyden schiedighe verclaringen op Ianus.

dienstigh/en Wet-stellig Prince was: Sy hadden oock te Room van oudts ghelt/ so Plutarchus verhaelt/ daer op d'een zyde 't dubbel Iani hooft/ en op de ander Schips achter-casteel op stondt/ tot bewijs / dat hy door noodighe Wetten / 't volcx onbesupst rouw levē hadde verandert in soet en vrientlijck / en met de Schipvaert te wijsen veel nut gedaen. Des ooc d'oude Roomers in alle beginselen der Offerhanden/ die sy den Goden deden/ eerst Ianum aenriepen / noemden oock d'eerste Iaer-maent nae hem Ianuarius. Sy hielden hē Poort-sluyter des Hemels/ en meenden/ daer mochten sonder hem gheen gebeden tot den Goden comen/ hy mostse oock de handt geven/ en leyden/ want sy waren (nae Homeri schrijven) Vrouwen/ die creupel / droef wesich/ en scheel waren / om dat 's Menschen ghebeden / veel met onvast vertrouwen / in noot / met druck / en beschaemt zonden verghef begeeren / gescheiden. De Hemel-poorten seyden sy twee te wesen/ eene Oost/ en d'ander West: door d'een quam de Son de werelt lichten/en door d'ander trockse henen den Nacht plaetse maken: En dewijl sy hem voor de Sonne hielden/ gaven sy zijn twee aensichtigh beeldt eenen sleutel/ en een roede-staf/ om dat hy den dagh aencomende open doet/en wech treckende buyten sluyt/en so ook doet met het Iaer / ten Lenten open doende alle lieflijckheyt en ghewas te brenghen / en sluyt dat dan weder ten Winter / als het al zyn cieraet verloren heeft/en in een ghedronghen al met sneeuw en ijs is bedeckt: Daer wordt oock zyn dobbel hooft op beduydt. Hy wiert oock gebeeldet/ so Plinius tuygt/ hebbende in zyn handen 't ghetal van dry hondert vijf en tsestigh dagen/ tot bewijs dat hy was Godt van 't Iaer/ het welck soo veel daghen begrijpt.

Die van Phenicien meenden hem te wesen de Weerelt / waerom sy hem by voeghden een Slanghe / die rondt ligghende haren steert beet/ om dat de Weerelt haer van haer selven voedet: Doch ick acht dat het oock op zijn Iaer-sluyten niet qualyck en voeght/ want het Iaer weder zyn begin heeft aen het eynde. Zijn beeldt is by den ouden oock vieraensichtigh gheweest/ om dat het jaer vier-deelig is. Twaelf Altaers wierdē hem tot voet-gronden gegeven/om dat 't Iaer twaelf maendich is/en om dat de Son 's Iaers 12. teeckenen door loopt. De Roomers hadden oock zijnen Tempel / die men ten krijgh-tijde opende met grooter feestlijckheyt / en weder ten vrede-tijd toesloot/ 't welc wel mocht beduyden/ datmen ten tijde van krijgh heeft te zijn voorsichtigh/en te dencken op het voorleden/ om te verbeteren dat voorhenen qualijck gheschiet is/ en dat ten tijde van vrede so gheenen noodt en is. Hoewel Cicero anders meent / te weten / dat Ianus den Hemel is/ die met de geneyghtheden der sterren/ hier den krijgh doet voortkomen / en dan weder doet sluyten/en vrede maken. Laet nu sien met yet leerlycx ons dese twee-aensicht t'ontslaen. Na de Platonische wijsgiere / heeft des Menschen Siele twee aensichten / oft lichten / want sy meenen / soo haest sy comt uyt Godes handt/ sy keert als vriendtlijcke dochter tot hem/ door een seker natuerlyck beroeren / en begheert te hersien haer Vader: Want sy heeft den aerdt der vyervlamme / den welcken haer om hoogh treckt tot der plaetse van haer wassende beginsel. Noch heeft de Siele neffens 't aenschijn oft 't licht deser Hemelscher begheerte / een ander Natuerlijcke aengheboorne/ waer door sy haer selven beschouwt/en onderscheyt de dinghen deser Weerelt; Dees eerste begheerte door Godts goetheydt ontsteken/ de Godtlijcke onveranderlijcke dinghen aenmerckende / is 't jeughdigh schoon aensicht: en de ander natuerlijcke / is het oudtbaerdigh aensicht / om dieswille dat de weereltsche oft natuerlijcke dingen verouderen/ en verganglyck zyn. Daerom hebben wy met dees Hemel beschouwige begeerte vlytigh en wakende te trachten nae dat boven is / en d'ooghen des ouden aengheboren begheertes/ oft aenschijn uyt te trecken / oft toe te sluyten / om niet te staen na yet dat onbetaemlijck/

oft

oft Gode mishaghende is. Onsen Poeet doet dickwils zijn volck veranderen in een Dier van hunnen naem/ gelijck desen verhaelden Coningh Picus, die den naem van den Specht in Latijn mede brengt / ghelijck Arachne, en ander / eyghent hun veel tijt pet toe / nae den aerdt / en het ghene dat hun doen in den leven ghelijck was. Desen Picus was een seer wijs en welspreeckende Coningh/ soo dat hy (gelijck den Franschen Hercules) het volc con leyden / en trecken met zijn behendighe en constighe tonghe: en hadde de Latijnen afgetrocken van hun onheblijcke verdrietighe wreethept / tot een beschepden / borgerlijcke/vriendtlijcke gemeensaemhept /en door sulcke zijne deughtsaemhept verdienstlijck vercreghen de heerschappije van het Lant Latio. Nu den Specht/ oft houtspecht/daer Circe hem in veranderde/ is eenen Vogel / hebbende een seer lange tonge / die hy heel lang uytstrecken can: hy pickt holen in de boomen / en somtijts door de schorsen der boomen/ so Plinius in zijn seventhiende Boeck / Capittel 24. verhaelt / daer voelt hy door het hol gelupt de hollichept / en datter wormen onder zijn / die hy eet: maer dit is oock zijnen aerdt / dat hy soeckt de Miere-nesten in de boomen / stekende zijn langhe uytghereckte tonghe in de boom-holen/daer de Mieren by menichten aen lesen oft cleven / en treetse so nae hem/ gelick Picus t'volck nae hem trock:en hy ghebruycktse tot zijnen cost / ghelijck de Coninghen by hun gemeente leven. Dese Fabel wijst aen / dat de Menschen met vriendtlijcke gesprae ckfaemhept behoorden tot hun te trecken de vrientschap / oft hertlijcke toegenepghthept der Menschen / besonder die tot heerschen vercoren / oft ghebozen zijn / is seer nut dese Const der tonghen / oft wel sprekenthept: want ten waer goet noch loflijck / dat sulck veel vermoghende lidt den Mensch/ oft den lichaem soude anders dienen / als tot nut /eere/en voordeel. Dese Fabel wijst noch aen/ hoe quaet het is/datmē vā zijn vleesch lijcke begeerte hem laet betoverē/veranderen/een lichtveerdich leven so heel aennemende eñ aenwennende / datmen den gulden mantel van eere / wijshept/ reden/ en matichept soo verliest / datmer weynigh uyterlijck teecken meer af siet/en niet dan den Menschlijcken naem en behout / spijsende zijn onredelijck gemoet met Mieren en wormen der gierichept / alle ondeughden/snoode ghedachten / en quade/onnutte/ onrepne wercken. De schoone jonghe Canens, die al singende sterft / en in mist verdwijnt en verandert/wijst aen/ dat alle aerdtse dingen hoe schoon / lustich en bevallijck sy zijn/niet dan hantwijligh / ooghblick-tijdich/ vluchtich/en als roock oft mist verdwijnig/ en verganglijck zijn / ghelijck oock ons uyronwisse / bloem-swacke / corte / dootlijcke schijn-leven /dat hem henen haestende loopt in den eyndt versmilten / en verliesen / om ter eeuwigher Eeuwen namaels te comen:hier niet latende als een ijdel gherucht: ghelijck Canens, die in den Tyber-vliet versmiltende / ter Zee-waert drijvende/alleen een mist-wolcke achter liet. Dus hebben wy op jeught / schoonhepdt / soeten sang / oft ander natuyr-gaven niet te betrouwen / hopen / noch te roemen: want nae 't ghemeen spreeckwoort/Jeught/schoonhept/en wel singen/zijn verganghlijcke dingen. Æneas(so onsen Poeet schrijft) quam aen in Italien aen den Tyber-mondt/dat nu Ostia heet. Hier hadde den Coningh Latinus zijn wooninghe en wesen. Hier trouwde Æneas(nae grooten krijgh teghen Turnum, Coningh der Rutilen) Lavinia,Latini dochter:Daer bouwden de Troyanen / tot seecker rust-plaets gecomen wesende/ vroplijck eē Stadt/ die sy nae hun Coninginne noemden Lavinium. Dees Stadt liet Ascanius, nae Æneæ doot/ zijn Stief-moeder/ en timmerde Alba. Hier heerschte hy 28. Jaer/en liet het Rijck zijn Stief-broeder Sylvius, daer alle navolghende Albaensche Coninghen Sylvij nae ghetoenaemt waren. Sylvius heerschte 29. Jaer/ zijn soon Æneas 31. Jaer. Nae desen heerschte zijn soon Latinus, en so voort Alba,Athis,Capis,Capetus,Tiberinus.

Geschiedige verclaringe op Picus in Specht verandert.

Leerlijck uytlegh op Picus.

Leerlijck uytlegh op Canens.

D'afcomst Romuli van AEneas.

berinus, die in de Vliet Albula verdrenckende / haer den naem Tyber nae hem liet behouden. Na hem Agrippa, Romulus, Aventinus, die den Roomschen bergh Aventinus den naem gaf. Procas zijn soon hadde twee sonen / Numitor, en Amulius: den oudtsten / Numitor, hadde het Rijck van den Vader over: maer Amulius stieter hem uyt / doodende Ænitus, Numitors soon / op de Jaght / en maeckte Numitors dochter Rhea, die oock Ilia hiet / een Vastaelsche Nonne / op datter gheen nacomelingen hem in den wegh souden comen. Welcke Rhea nae seven Jaer by Mars (so men meent) twee sonen baerde / Romulus en Rhemus, des sy vã haer Oom ghevanghen / en levende ghedolven / werdt / so Dionysius Halicarnasseus ghetuygt / en sont de kinders in den Tyber te verdrincken / doch van den knechten maer op den cant oft Oever des waters ghestelt wesende / souden van een Wolvinne ghesooght / en van Faustulo, oft Fausto, 's Conincks Herder opghevoedt zyn / Herderen gheworden / Amulium verslaghen / en hun Grootvader Numitor weder in't Rijck van Alba ghestelt / met hulp van veel Herders en Boeren. Dees twee Broeders hebben met desen aenhangh gebouwt een eyghen Stadt / ter plaetsen daer hun Faustulus op hadde ghevoedt / te weten / op den bergh Palatinus. Dese Stadt / nae Romulus gheheeten Roma, is van cleen so groot gheworden / datse naemaels de werelt over ghenoegh bekent was / als men maer en seyde / de Stadt / als die alleen Stadts naem boven alle ander / als Stadt aller steden / weerdigh was: Want sy ontrent binnen vijf hondert Jaer heel Italien / en binnen twee hondert / schier de heele Weerelt onder haer ghehoorsaemheyt heeft gebracht / door goede Wetten / wijsheyt / eendracht / matichheyt / sterckmoedicheydt / vlijt / en weerbiedighe handen / die sy seyden veel / oft alle dinghen te vermoghen / hebbende door spreeck-woordt ghemeenlijck in herte en mondt / liever eerlijck te sterven / als schandich te leven. Onsen Poeet roert aen van dẽ Grieck Diomedes, die van Turnus te hulp was geroepen: doch hem verontschuldichde / gheen bequaem volck te hebben. Desen Diomedes, soon van Tydeus en Deiphila, in den krijgh voor Troyen hebbende Venus in de handt / en Mars in den huyck ghewondt / was seer ghehaet van Venus, so datse Ægiale zijn Wijf seer quelde met haer minne-vyer / en dede vlammen op een Jonghlingh Cometus; soo dat Diomedes te Argos t'huys comende van Troyen / vondt het spel heel verdeelt / en soo ghestelt / dat hy bevondt niet raedtsaem daer te blijven / maer om in versekertheydt te leven / quam in Italien / in den hoeck van Apulien / doe Dauneen gheheeten / naer eenen Daunus, die daer heerschapte: welcken van zijn vyanden beleghert wordende / en de strijdtbaerheydt Diomedis verstaende / ontboodt hem ter noodt om hulp / hy soude hem te loon een deel des Rijcx in gheven: t'welck nae d'overwinninghe der vyanden / besonder door Diomedis cloeckheyt vercregen / gheschiede. Dus bouwde Diomedes een Stadt om Hof houden / Argyrippa, nu Benevent geheeten. Doch eerst gaf hem Daunus niet den roof der vyanden: Want het was ghesteldt in het vonnis van Athaenus, Diomedis bastaert-broeder / of hy soude hebben al den roof / oft 't Landt dat sy op den vyanden hadden gewonnen: maer Athaenus verlieft op Evippe, Dauni dochter / wees Diomedi anders niet toe als den roof: Hier was Venus medewerckster in: doe wert dat Lant door Diomedis ghebedt tot den Goden onvruchtbaer / en het storven meest alle de beesten. Daunus door 't Gheheymnis verstaende d'oorsaeck / vredichde Diomedem: maer heeft hem namaels laeg leggende gedoot: waerom de medegesellen Diomedis, die hem uyt Griecken daer ghevolght waren / in Voghelen / Diomeden gheheeten / van droefheydt souden zijn verandert. Ander seggen / gelijck oock onsen Poeet / in Vogelen / die den Swanen seer gelijc zijn. Sommige meenen dat het Reygers waren / die men daer veel vondt by Diomeda, Stadt ghebouwt van Diomedes,

Van Diomedes.

Schiedige verclaringhe op Diomedes.

Diomedes knechten in Voghelen.

Syn

Leerlyck uytlegh van Diomedes, en zyn volc.

Zyn Stadt Argyrippa, werdt daer nae ghenoemt Apulis, daer 't Landt den naem van houdt. Wy mogen sien hier een sin-ghevende aenwijs te doen. So is te mercken aen Diomedes, die van Venus ghestraft was / om dat hy haer voor Troyen de handt ghewondt hadde / hoe quaet het is de Godtlycke liefde te wederstrijden en ghewelt te doen: oft dinghen die haer hinderlyck zyn. Zyn medegheselIen werden Vogelen / waer by verstaen wordt / dat wanneer yemandt in noodt en teghenspoet vervalt / die eerst zyn vrienden waren / crijghen vleughelen / en vlieghen van hem wegh. Doch dese vertellinghe voor verhaeldt / is onghelyck die van onsen Poeet / welcken seght / datse veranderden in Swaen-gelycke Vogels / om de lasteringhe Veneris, om datse soo veel door haer hadden gheleden: Dit wijst aen / hoe quaedt de grouwlycke Godslasteringh is: En hoe onbehoorlyck de Godt-terghende Menschlycke onverduldicheydt / datmen niet ootmoedelyck / lijdtsaem / met dancbaerheyt aen en neemt / het ghene men van God den Almachtighen ontfanght: want dan wortmen onstadich / onmatich / wanhopich / en lichtveerdich in zyn gedachten en ghemoedt / recht ghelyck de Voghelen in de locht menigherley wijse keeren en swerven. Den ongheschickten Herder Apulus, in wilden Olyfboom verandert / om dat hy den dansende Nymphen quelde en bespottede / en verandert wesende / noch niet als bitter vruchten voortbracht / wijst aen / dat een ondeughdighen snooden Mensch / of hy van Landt / staet / oft cleeren verandert / blyft altydt die hy is / sonder zyn quade verharde zeden te veranderen. De schepen Æneæ door Turnum verbrandt / en van de Goddinne Cybele in Zee-Goddinnen verandert / wijst aen / dat hoewel de doot te niete doet de lichamen der ghener / die uytnemende zyn gheweest / in alle vromicheydt / deughdelycke en eerlycke wercken / en met veel strijdt en arbeydt zyn gheraeckt / met dese broosche vaten oft schepen deser lichamen / ter haven des gherusten ghemoedts / so worden sy verandert in onsterflycke Zee-Goddinnen / dat is / hun gheruchte van heerlycker ghedaent en wesen / blyft in de Zee deser Weereldt noch onsterflyck / en in wesen: welcke goede gheruchten anderen opwecken / en de hant reycken / om oock eerlyck en deughdich te leven / en ter rust-rijcke haven te moghen comen. Dusdanighe meeninge heeft oock de Fabel van Æneas, die hoogh by den Goden was opghenomen: hebbende Turnum overwonnen: want die soo Godsvruchtich / den Ouderen weldadig / en heel deugtsaem leven hebben geleyt / die verwinnen de doot / en haer ontreckende / des naems eerlijck gherucht / soo dat sy onder den Goden / by alle vrome in grooter weerden / eeuwigh in ghedacht worden ghehouden en bewaert: Het sterflijck afgheleydt / oft afghewasschen / blijft alleen hier beneden / dat is het lichaem als nietigh / van der aerden / wordt weder tot aerde. Vertumnus, die by den Griecken hiet oft was Proteus, soo gheheeten nae zijn veelderley veranderinghen / ghelijck wy in 't tweede Boeck hebben gheseydt / heeft om te vrijdē Pomona, Appel en Fruyt-Goddinne / hem verandert / in alderley ghedaenten: Ten lesten in een wijfs gestalt / het welck hy verlatende / heeft hem geopenbaert in het wesen van eenen schoonen jonghen Man / en werdt van Pomona aenghenomen. By Pomona sullen wy ghelijcken de deught: Want met dry Appelen waren uytgebeelt de dry deugden in Hercules, te weten / de verwinninghe van gramschap / gierichevt / en vleeschlycke wellustichevt. Oock waren Herculi de Appelen / hem te Thebes gheoffert / aenghenaem: 't welck zyn begin had / datmen ging om Hercules Offerhande te doen / en datmen over de seer gewassen Vliet Asopus niet en mocht / offerden de kinders eenen Appel / die sy op vier stocksķens stelden / als op vier beenen / en twee stockskens stakē sy daer op voor de twee hoornen / bootsende soo den Stier / oft Ram / en dit was den Godt aenghenaem. Wie dan tot der deught wil comen / heeft grooten vlijt te doen / het

Wtlegh op den ongeschickten Herder Apulus, in wildē Olyfboom.

Wtlegh op AEneæ schepen, in Zee-Nymphen verandert.

Wtlegh op AEneas Hemelvaert.

Leerlijck uytlegh van Vertumnus, en Pomona.

het sy in wat staet hy is/ en hem te ghevoeghen nae tyt/ noodt/ en alderley gelegentheyt: en ten lesten afleggen alle Vrouwlyck wesen/ cleenhertichepdt/ lafheydt/ luyheydt/ en het steunstocxken der traecheydt/ hem bewijsende cloec en Manlyck/ met alderley schoon en blinckende wercken/ so sal de deugt hem willigh te deele worden/ eerlyck ontfanghen/ en becroonen. De Fabel van Iphis wijst aen/ wat groote dwaesheydt dat het is/ hem te laten verwinnen van de dulle raserije/ die men t'onrecht noemt liefde: waer door dicwils gheschiet is/ dat Menschen door ontsinnighe mistroostichepdt Natuere soo schandelycken ghewelt hebben aengedaen/ dat sy scheyndende hun eygē handen aen hun selven/ hun eyghen Beulen gheworden zyn/ waer aen de Ieugt sich heeft te spieghelen/ datse de deugt der matichepdt betreffende/ haer niet laet vā des dwase raserije allencx verwinnen: want de Jonghers indien sy voor handen hebben te vrijden een steenhertighe Anaxarete, sy vinden wel een willighe Pomona, oft beweeghlycke Thisbe, nae hunnen staet/ sonder Iphis hartneckigh te volghen/ die van cleenen staet wesende/ vrouw soo rijcke heerlycke dochter verkrijghen te Houlyck. Anaxarete, datse van de wraeck-Goddinne Nemesis werdt ghestraft/ en can ick niet toestaen dat sy sulcke doodt verdiende/ dewijl een dochter behoort in vryheydt ghelaten te wesen/ wie sy nemen/ oft laten sal/ nadien dat sy heeft toe te sien/ wien sy de hant gheeft/ om haer leven mede te leyden/ en op deser Weereldt den tydt eerlyck en vreedlyck mede over te brenghen: Doch wanneer haer een voorcomt/ die haer tot Echt aensoeckt en haer niet bevaldt/ heeftse met wijse en beleefde woorden hem af te segghen/ sonder Anaxarete te volghen/ die in dit deel schuldt te gheven is/ datse niet dede als met den armen Iphis hoovaerdelyck schimpen en ghecken/ ghelyck de lichtveerdighe voor een wijse hebben/ die voor Nemesis oock te vreesen hebben.

Leerlyck aenwijs op Iphis, en Anaxarete.

Van Nemesis, oft Rhamnusia.

OM niet alleen in onsen tegenspoet wijs te zyn/ maer in't hooghste van onsen voorspoet en gheluck maetlyck en voorsichtich te wesen/ wordt ons voorghestelt Nemesis, dochter van den Ocean, en van der Nacht. Het worde der meer met desen naem ghenoemt/ die voortyts oock aenghebeden waren. Apollodorus segt/ Iuppiter verlieft zynde op Nemesis, sy/ om hem te zyn ontslaghen/ veranderde haer in een Gans/ en Iuppiter in Swaens gedaente hebbende met haer ghemeenschap/ baerde sy een Ey/ het welck sy door eenen Herder dede brengen by Leda, die dit in een kist leyde/ en hier van quam de schoon Helena. Nu Nemesis, de wraeck-Goddinne over alle quade overdadighe wercken/ was by d'Egyptische ghestelt onder eenen throon/ sittende op de Mane/ op datse daer als door eenen spiegel saghe alle daden der Menschen: haer beeldt was oock gheveughelt/ bewijsende dat de Godtlycke wrake snel is te wreken de misdadē. Sy hadde een Croon van snelle Hertē/ en verwinninghe Beeldekens op/ in haer slincker hant eenen erschen tack/ en in d'ander een kruyck met Mooren opgewrocht/ waer van Pausanias segt/ geen bescheyt te weten. Sy was oock Rhamnusia geheeten/ na de stadt Rhamnus in Attica, daer sy haer Kerck hadde. Dees Goddinne was gelooft/ datse stadich Iuppiter hielp te neder werpē den hooghmoedt der verwaende Menschen/ en verderven de ghene/ die door ryckdom/ staten oft eere/ boven reden wreedt en opgheblasen wierden. Dus die in onspoet en voorspoet can wijs en voorsichtich zyn/ heeft geen Nemesis te vreesen: maer dewijle sulcke wijse heel weynigh zyn/ wordt sy dochter der Nacht ghesept/ en dochter des Oceans, Vader aller dinghen: want onverstant en overvloet gepaert/ slepen achter hun stoutmoedichepdt/ opgeblasenthepdt/ en verachtinghe des naesten/ en ten lesten volghter Nemesis, oft de rechte wrake Gods: want sy is te verstaen de Godtlycke

Leerlycke uytlegginghen op Nemesis.

lycke macht/en rechtveerdicheydt/die den misdadigen nae verdiensten straft. Sy draeght een Croon / als over allen schepselen heerschappende / daer zyn herten op ghesneden / om dat sy verschrickt den ghenen/die van haer wort ghetreft: verwinningh-beelden beteeckenen/dat sy altydt 't velt behoudt: sy heeft eenen erschen tack/houdt / daer men de Krijgh-staven van maeckt / en bewijst / dat uyt hooghmoet krijgh en straffinge volght: sy heeft een kruyck met Ethiopische Beelden op/de kruyc bewijst de Zee/en de Mooren een verre Landt / bewijsende dat wanneer de Godtlycke gramschap yemandt vervolght/datter Zee noch verre Lant en is/ daer hy hem can verberghen. Die van Smyrnen aenbaden een deel Nemesen, bedenckende dat God veel middelen hadde/ zyn oordeelen en straffinghen tegen de quaetleessche Menschen uyt te voeren/ na den aert der misdaet. Onsen Poeet verhaeldt van de Roomsche Tarpea, die den Sabinen in't slodt vā het Capitolium liet / oft in de stadt Room / by nacht / doe Romulus sliep. Plutarchus in't leven Romuli seght: Tarpea, dochter des Hooftmans van't Capitolium Tarpeus, leverde de sterckte den Sabinen: hebbende met Tatius den Oversten der Sabinen coop gemaect/ datse hebben soude al 'tgout/oft swaer gouden arm-ringhen / die de Sabinen droeghen/aen den slincken arm/doe nu de Sabinen van haer al heymlyck inghelaten waren. En Tatius het verraedt lief zynde / maer de werckster hatende / werp haer het goudt van zynen slincken arm/met oock den swaren schildt op het lyf / het welck al zyn volck door zyn ghebodt oock soo dede / soo datse onder het ghewicht versmachtende doodt bleef / en rechten verraders loon vercreegh. Dit bewijst mede/ hoe schadige quade vrucht draghende ondeught/ de onvoorsichtighe boose gierichepdt is/ en de begeerte des bedrieghlycken goudts. De Hemelvaert Romuli heeft oock de selve meeninghe/die wy van des Æneæ hebben verhaelt.

Van de Roomsche verradighe Maeght Tarpea.

Eyndt des veerthienden Boecks.

Wtlegginge / en sin-ghevende verclaringe op den Metamorphosis Publij Ovidij Nasonis,

Door C. V. M.

Het vijfthiende/en laetste Boeck.

Nsé Poët heeft voorhené in het Truer-spel des bloedigé Troyschè ondergang ons voorghebootst / en aenghewesen / hoe door dwaesheyt/quaedt oordeel/ verachtinghe der goede Wetté/ ongehoorsaéheyt/ hoogmoet/dertelheyt/ en ander ondeugden/ Steden / gemeen vrye Staten en Rijcken/ van heerlyck en groot / tot schande/nietichepdt/en verderf comen te vervallen. Nu wijst hy/met ons op tooneel te brenghen t'ootmoedighe cleen Rooms boerigh begin/ hoe door wijsheyt/voorsichtichepdt/Gods-vruchticheyt/goede Wetten/gehoorsaemheyt/ oprechtichepdt/vlijt/en cloeckmoedicheyt/Stedé en Landé toe nemen/en de gemeé welvaert verbetert/ en bloeyende wort. Eerst hadden sy hun cleen opgeworpen Stadt/ en Bou-plaetse met eendracht en ijser beschermt/onder den Marsschen Romulus, waer van Room den naem hadde ontfanghen / en sommighe Wetten. Hy hadde uyt der Ghemeynte oft Borgherije genomen de cracht en bloem der jeught tot krijghlupdé/om de Stadt met wapé te bescher-

Het Roomsche volck door Romulum in dry deelen ghedeelt.

beschermen / een ordeninghe van dry-duysent knechten/en dry hondert Ruyters/dat welck een Legioen wert gheheeten. Vercoos oock uyt den besten oude vrome wijse Mannen een hondert Raedts-Heeren/ welck geselschap Ouderlingen en Vaders ghenoemt wert/ om Vaderlijck de gemeen saeck te bedienen / en den cleenen niet te verachten / noch den grooten te verschoonen/ maer alleen 't recht zijn plaetse te gheven. D'ander derdendeel was het volck/ die hadden hun te oeffené in den doe hoogh-geachten Land-bouw/ om hun leden te stercken/ en tot krijghschen arbeydt bereyden / en veerdigh te maken. Nu dewijl den Mensch/oft int gemeen het volc/om zijn quaetaerdige ellendicheyt niet can leven sonder Overheydt en Wetten/ hadde hun Romulus uyt dry ghedaenten van Heerschappije een voor te kiesen geleyt/te weten: met een ghetal Raedts-Heeren : Oft dat al 't volck met 't meeste goet-achten soude Heerschen:Oft onder een eenigh gebieder oft Coningh staen. Tot dit leste ghenegen wesende/ om zijn beleeftheyt en cloeckheyt/was van Romulus vercoren / tot de eenighe heerschinghe der stadt/met goeden eendrachts des volx. Nae zijn doot waren de Roomers seer ernstigh om weder een vroom Coning te moghen becomen : Want de ooren deser deughtsaem slechte acker-luyden luysterden nae yemandt / die oprecht/ deughdigh en wijs was. De mare dan met sterck en groot gheluyt hun toeblaséde de treflicheyt/Godts-vruchticheydt/ en verstandicheydt / van den Sabijnschen Numa Pompilius, hebben hem tot den Herderlijcken dienst over het volck vercoren : Als des weerdigh zijnde / want een die het Coninghrijck zijner ghedachten/ lusten/ oft zijns ghemoets / wijslijcken en wel heerschen can/ die is besonder bequaem over ander te heerschen/ gebiedé/ oft het recht te handthaven : Ghelijck sy oock wel schicken tot Ondersaten / die in alle maetlijckheyt/ met hun gantsche ghemoet der reden zyn onderworpé. Numa dã (niet eerliefdich) 't last noode aengenomen hebbende/stelde sommige goede

Dry gedaenten van heerschen, den Romers van Romulo voorgeleyt.

Van Numa Pompilius.

Wetten. Onder ander/also hy den eerlijcké Acker-bouw lief hadde/heeft hy tot vrede-houdinghe / 't volck den Ackers met merck-steenen onderscheydé/stellende haer de straffe van dese bedrieghlijck te verplanten/ oock over den genen die zijn Lant qualick oeffende. Ten tweeden/ yegelijc in toeseggen trouw/en woort-houdigh wesen/en in 't twijfel/schil/oft dinghen die men niet bewijsen oft betuyghen con/oprechten Eedt te doen / en bouwde daerom de Kerck van Trouw/oft Geloof: Want hy als een voorsichtich wijs Man/dese dinghen tot den ghemeenen vrede/en welstandt des Rijckx / seer noodich te wesen achtede. Veelderley Godts-diensticheydt heeft hy ingheselt/ en Tempelen ghebouwt: Doch sonder Afgods beelden van Menschen oft Dieren gedaenten te willen toelaten/om datmen niet behoorde d'uytnemende weerdicheyt by minder te ghelijcken: wesende ghenoech van het gevoelen Pythagoræ, dat 't begin aller dinghen onveranderlijck/onsterflijck/onsienlijck/en niet te beschouwen was / als alleen met het verstant/ en dat God niet te kennen en was/als met het ghemoet oft gedachte: want vele meenen/dat hy als weetliefdigh / veel van den wijsgieren Pythagoras heeft geleert/ dé Godts-dienst/ Hemel-loop/en veel Natuer-condicheden meer. Desen Numa is een goedt voorbeeldt der Princen/dat sy vlijtich soudé wesen om wijsheyt en wetéschap te crijgen / en dat sy behooren gemeensaem te zijn met wijse Godvruchtighe Mannen/ op dat sy te recht leeren eerst hun selven heerschen/en in vreden houden hun ghemoet / en in hun selven eenigh wesen / op dat niet sorghlijck en onderstrijden ghedacht tegen gedacht/ wille tegen wille / begheert teghen begheert/en lust teghen lust:maer dat het inwendich Rijck sy in rusten/en in sich selven vol liefde / vrede / en een vroplijck Siel-ghenoeghen: Soo sullen sulke rechte Coningen / hun uytwendige Coningrijc in soete rust lichtlijck brenghen/ en heerschen eendrachtlijck / tot hun eyghen lof/ nut / en spoet der Ondersaten. Eer ick noch scheyde van het

Numa door zijn Wetten bracht Room tot grooter rust en vrede.

opstijghen

opstijgen der Stadt Room/ welcke als verhaelt is/machtigh en groot is ghewoorden/door te onderhouden goede zeden en Wetten: So dunckt my niet onvoeghlyck te wesen / eenige deser Wetten te verhalē/ nemende myn begin uyt Cornelius Tacitus, in zijn derde Boeck/ in't vijfde Capittel / daer hy seght aldus : De eerste en outste der Menschen noch niet wesende verdorven door ontaemlijcke begheerten / leefden sonder gebreken/en onberisplijck / waerom sy niet en waren onderworpen tuchtinghe noch straffinghe : ten behoefde doe der tijdt gheenen loon noch vergeldinghe/ om dieswille dat de eerlijcke dinghen alleen om hun selfs wille waren naghetracht. Ghelijck als men gheen dinghen en wenschtede die den ghewoonlijcken leven teghen waren : soo en waren daerom gheen dinghen door vrees verboden. Maer doe naemaels dees ghelijcksaemheydt uyt werdt ghestooten/ hebben eergierichheyt en gheweldt de plaetse in ghecreghen / die schaemte en redelijckheydt plachten te besitten: des zijn de heerschappijen by veel volcken opghesteghen. Doch eenighe oft in aenvangh/oft nae der handt/om dat de levens der Coninghen hun niet behaeghden / hebben liever gheregelt gheweest en gestiert door Wetten en voeglijcke instellinghen. In den aenvang/ om dat de geesten der Menschen rouw en grof waren / waren dese zeden oock slecht / en sonder eenige Const. Onder ander de gene/die Minos voor den Cretensen opstelde/en de ghene die Licurgus bouwde voor den Lacedemoniers/waren seer gheruchtigh : ghelijck niet min en waren die weynich tijdt daer na Solon maeckte voor d'Atheners / welcke waren uytnemender /, en meer in het ghetal. Romulus hadt ons gheheerschapt/ ghelijck het hem beliefde : daer nae won Numa, het herte des volcx / en bondtse aen hem door Godsdienstichheydt / en seecker Godtlijcke Wetten. Desghelijcx Tullus en Ancus hebbender eenige by ghebracht:maer Servius Tullius gingkse al te boven/met in te stellen goede Wetten / welcke selfs de Coninghen ghehouden waren te ghehoorsamen. Daer nae doe Tarquinius verjaeght was / voorsagh hem het volck van verscheyden dinghen/om zijn vryheyt te bewaren teghen de aftredingen en verbindtnissen des Raedts/ en om dē eendracht op te richten. Doe werden thien Mannen inghestelt:En nae datmen by een hadt ghebracht al wat in ander Landen goet was/ heeft men ghedichtet en inghestelt de twaelf Tafelen/in de welcke bestaet het eynde/en den gront aller Wetten en gherechtichheyt. Tot hier uyt Tacitus. Het schijnt wel dat met dese Tafel-wetten Room langh in vreden is geweest onderhouden/tot dat de eergierichheyt naemaels door heerschens lust ander quade vonden heeft voortghebracht / waer door de boose in onvoeghlijcker eere hun selven indronghen/en de goede verdruckten / soo dat eyndlingh den ghemeenen staets welstant is vervallen ghewoorden/en tot afgangh ghecomen. Deser twaelf Roomsche Wet-tafelen inhoud hebb' ick dickwils ghewenscht by een te sien/oft te brengen/dan is qualijck/ oft niet doenlijc/om datmense maer en vindt hier en daer stuckwijs : dan ick acht datse nerghen soo veel by een ghevonden worden / als in het tweede Boeck der Wetten Ciceronis,de welcke ick ons hier nu / doch niet dan de besonderste/om der cortheyt/ voor wil stellen. Eerstlijck belangen dese Wetten veel den Gods-diensten/Offerhanden / Priesters / Voghel-ramers / Teycken-beduyders / en Voorseggers. Sy hielden in / en begheerden/ dat het volck suyver tot den Goden soude comen/met ernstige Godvruchtichheyt/ en dat niemant afghesondert/ Goden / oft nieuwe Goden hebben/ noch gheen vreemde soude eeren / dan die in't ghemeen aengenomen waren/ seggende:Noch laetse eeren den Godē/ die altijdts Hemelsch ghehouden / oft die door hun verdiensten ten Hemel beroepen zyn gheweest/te weten/ Hercucules, Liber, Æsculapius, Castor,Pollux, en Quirinus. En de dinghen om welcke soodanighe opgangh ten Hemel gegunt wordt/ namelijck : vroom hert/ deugtsaemheyt/Godsvruchtichheyt/en ghe-

ghetrouwicheydt. Laet daer Kercké wesen van sulcke loflijcke deugden. Laetse gheen feestlijcke Offer-tijden houden den snootheden oft ghebreken. Laet de voorhandighe Oorlogen eerst wel overleggen/ en bevavelen. Laetter geen nacht-Offerhanden der Vrouwen wesen/dan die stichtlijck voor het volck gheschieden. Onder de Vaderlijcke oude gebruycken/laet de beste eeren/en onderhouden. Wie het gheyighde/oft dat in't gheylighde is ghelept/steelt/ oft rooft/ laet voor een Vader-moorder zijn gehouden. De straffe eens valschen Eedts zy Godtlijck/ verderf/ Menschlijcke schandale. Laet de Priesteré bloedschand verbieden/door d'hooghste straffe. Laet den Godtloosen den toorn der Goden niet durven vredigen met gaven. Laet het volck heylighlijck zijn beloften betalen. Laet straffe zijn over t'overgetreden recht. Laet niemandt den Acker toewijden. Laetter een maet wesen van gout/silver / en Elpen-been t'offeren. En begraeft niet binné der Stadt/ brandt niet / maeckt gheen doot-vyer/ maeckt geen cierlijcke en constige graven/leest der gestorvener gebeenté niet. Laet de Vrouwen hen wanghen niet crabben/ noch droevigh gehuyl maké/ om 'tlijcks wille. Laet het doot-vyer oft nieuw graf niet brengé by yemants huys met ondanck naerder als tsestich voeten. Dees voorgaende Wetten belanghen de Godtlijcke en gheestlijcke dinghen:dees navolgende der Overicheydt / oft der heerschappinghe. Laet het ghebiedt rechtveerdigh zijn. Laet het vanden Borghers zedich/ en sonder weygheringhe ghehoorsamen. Laet d'Overheydt in dwangh houden den onghehoorsamen / en schaedlijcken Borgher/ met boeten/ banden/ en slaghen/ ten waer ghelijcke/ oft grooter macht sulcx verbode/tot welcke beroepinghe zy. Als d'overheydt gheoordeelt/en straffe opghelegdt heeft / laetter door het ghemeen volck strijdt zijn over de boete en straffe. Het leste dat het volck geboden sal hebben / laet dat recht/en vast zijn. Laetter gheen beroep zijn over den Krijghs-oversten. Het ghene den Krijgh beleyder ghebiedet / laet recht en vast zijn. Minder Overheden van ervaren rechten / laetter meer zijn inden krijgh. Laet den krijgh ghebieden dieder over ghestelt zijn/en laet hem van desen oversten wesen. Laet ander t' huys 't ghemeen gheldt bewaren. Laetse der Misdadigher boeyen bewaren/en de lijf-saecken straffen. Laetse coper / silver/ en goudt ghemeen teyckenen / oft tot munte slaen. Laetse gherockte twisten richten. Laetse doen het gheen den Raedt heeft ingheſteldt. Laetter wesen Bouw-meesters/ besorghers der Stadt/ van lijftocht en feestlijcke spelen. Laet dit hun den eersten opgangh wesen tot den trap van meerder eere. Laet de Tucht-meesters des volcx/d'eeuwen/gheslachten/ huysghesinnen / munten / en gheldt schatten. Laten sy beschermen Stadts Kercken/weghen/wateren/schat-camer/en schattinghe. En laetse de deelen des volcx afdeelen in gheslachten. Daer nae laetse oordeelen / afdeelen de ordenen des ghemeentes / nae hun gheldt oft rijckdom. Laetse beschrijven den kinderen der Ridderen / en ghemeen volck. Laetse verbieden ongehouwt te wesen. Laetse des volcx zeden tuchtighen. Laetse in den Raedt gheen schande naelaten. Laetse twee zijn. Laetse d'Overheydt vijf Jaer behouden. Ander Overicheden laet Jaerlijcx wesen/en laet de macht altijdt wesen. Laet van recht-saken dé Schout wesen scheptsman / die de ghemeen saken sal richten / oft ghebieden te richten. Laet hem wesen een bewaerder van't Burgherlijcke recht. Laetse dese macht onderdanigh zijn. Laetter soo veel zijn als den Raedt ghetordineert/en 't volck gheboden heeft. In Coninghlijck ghebiedt laetter twee zijn/ en laetse in't voorgaen/ oordeelen/ ten besten radé/ Schouten/ Rechteren/ en Burgher-meesteren ghenoemt worden. Laetse het opperste recht hebben van den krijgh. Laetse niemanden onderdanigh zijn. Laetse des volcx welvarens opperste Wet zijn. Neemt niet aen de selve Overheydt/

ten zy datter thien Jaer tusschen zy gheweest. Laetse dien tijdt onderhouden door een Jarighe Wedt. Maer wanneer der Burger krijgh oft twist sal zijn / laet hem maer tot ses maenden wesen. So het den Raedt bestelt heeft. Laet Wetlijcke rechte krijgen voeren. Laet den bondtgenooten sparen. Laet niemant Gesant om zijn eyghen saecks wille wesen. Den genen die 't volck om vpstant teghen gewelt hebben vercoren / laet beschermer der gemeenten wesen. Het gene sy verboden / en 't volck ghevraeght hebben / laet vast wesen. Laetse heyligh wesen / laetse het volck niet laten berooft van bescherm-heeren des ghemeentes. Laet alle Overicheyt waerschouwen oordeel / en laet des Raedts instellingen vast zijn. Laet de stemme des Raedts gehouden worden / ten zy dat gelijck oft meerder macht verbiedt. 't Geen met het volck en met den Raedt sal gehandelt worden / laet matigh wesen. Den Raedt die men afstelt / laet oorsaeck / oft schult hebben. Gewelt onder het volc zy wijt afgheschcyden. Ghelijcke oft grooter macht / laet crachtigher zijn. Die hem steldt teghen een quade sake / laet voor een nut Borgher zijn ghehouden. Wtgheghcven en voorghehouden Wetten / laet in de schat-camer bewaert worden. Laet gheen halsoordeel doen over een Borgher / dan door de grootste vergaderinge: en door dien / den welcken sy tot Tucht-meesters ghesteldt hebben aen de sijde des volcx. Laetse geen gifte nemen / noch gheven. Laet de Tucht-meesters de Wet met trouwicheydt bewaren.

Van des volcx beschermer

Laet den Vader macht hebbē om zijn soon te vercoopen. Laet d'Ouders hun kinderen / die noch onder 't gebiedt zijn / in Testamendt Mombers gheven. So die niet gheſteldt zijn / laet die naeste van't maeghschap Vooghden zijn / die op het naebesitten verhopen: maer indiender naebedencken waer van listicheydt / laet de Weese by ander opgevoedt worden. Laet den Voogt met de Moeder der weesen niet woonen. Laet den quistgoedt zijn goet te heerschen verboden zijn. Soo hy rasende is / laet den naesten vriendt en van het gheslacht macht over hem en over zijn gheldt hebben. Mombers daermen bedencken op heeft / laet verschoven worden. Den soon Const dervende door versuymnis des Vaders / is niet schuldich den Vader noodich onderhoudt te gheven tot den leven: Andersins / laet hem ghedwonghen worden zijn Ouders te voeden. D'Erfgoederen des die sonder Testament is ghestorven / laet den naest erfghenamen toebehooren / oft laet de meeste vrientschap het huysghesin hebben. Ghelijck yeder bespreeckt van zijn goederen / laet soo recht wesen. Voor het erfdeel / laet den schuldt-eyschers aen den Erfghenamen verbonden zijn.

Straft aen den hals een Rechter / oft seghs-man / die overtuyght is (om de saeck uyt te spreken) gheldt te hebben ontfangen. Van bekende schulden / en de sake na recht in vonnis gewesen / laten daer dertigh daghen toe wesen / oft wetlijck toestaen. Daer nae laet zijn goet aentasten: En laet hem voor recht slepen / soo hy het vonnis niet en doet. Oft die in valsch recht van ghewelde spreeckt / laet hem dien mede leyden / binden met banden / oft boeyen van vijfthien ponden / niet minder / maer wel swaerder. Soo hy wilt / laet hem van't zijn leven. So hy van't zijn niet en leeft / die hem in hechtnis heeft / gheve een maet spelte / oft mach meer gheven so hy 't begeert. Houdt hy hem in hechtnis 60. dagen: binnen dees dagen / tot dry marct-daghen aen malcander / brenght hem voor den Schout in de vergaderinghe / en laet hem verclaren / in hoe veel gheldt hy ghewesen is. Soo hy den derden recht-dagh niet vereenight is / laet hem aen den hals straffen / oft gaen buyten over den Tyber / om vercocht te worden. Den genen die verwonnen wordt / valsch ghetuygh gesproken te hebben / laet van de Clip Tarpeio van boven neder gheworpen worden. Laet den gestorven geen onghelijck ghedaen worden: Heeft hy anderen onghelijck ghedaen / 25. pondt Asses coper / laet zijn boete wesen / oft 25. coper penningen. Laet d'ongelijckē swaer-

swaerder geoordeelt worden in saecke/ nae persoon/ tijdt/ en plaets. Soo yemant myn lidt gebroken sal hebben/ na bespreck laet vergheldinghe wesen. Maer om ghebroken beenderen / laet gelt-straffe ghestelt wesen. Laet hem een yeder wachten/ een deeghlijcke/ oft eerlijcke dochter te verrachten/ oft door wijsmakinge tot u meeninghe te trecken. Vercoopt u suster / oft dochter/ als sy in onteeringhe is bevonden. So yemant eenen Jongen lubt (alhoewel hy hem van meerder weerden gemaeckt mocht hebben / laet hem vier dobbel boeten. Die de vruchten soude hebben betoovert/ laet gestraft wordē. Ghy sult een anders koorn met tooveren niet tot u locken. Laet niet besweren / noch den Acker van vruchten berooven. Laet den vruchten met den plogh gewonnen / dieftlijck by nacht niet af weyden. Sulcke misdadighe afmaeyers mondigh wesende/ laet ophanghen voor Ceres. d'Onmondige laet slaē na het believē vandē Schout/ en de boeten verdobbelen. Die over zijn pael/ oft scheydinghe ploeght/ laet zijn Ossen geoffert worden. Wie den vyandt opgerockt/ oft hulp heeft ghedaen/ laet aen dē hals gestraft worden. Een ontuysche/ in overspel bevonden/ doodet. Laet den eenen rijcken den anderē beschermer/ en voorspraet wesen. Laet/ wie't begheert / beschermer wesen van een slecht Burgher. Heeft een viervoetigh Dier schade ghedaen/ laet het beest boetē/ oft laet de schade schatten. Slaet den Dief doot/ die in openbaer Diefte gevat is/ als hy hem met scherp verweert. Den kinderen / die noch niet Manlijck zijn/ slaet nae goetduncken des Schouts/ en maeckt dat die gedaē schade geboet worde. Straft heymlijcke dieverijen als d'openbare. Laet niemant gedwonghen wesen upt te coopen een gestolē ribbe/ in zijn huys oft wijngaert ingheboeght: maer laet hy bedwongen zijn dobbel te verghelden. Siet/ door dusdanige goede ordeninghen/ en wijshept/ is het Roomsch Rijck op ghecomen.

Van Mycilus.

DE Fabel van den Griecksche Mycilus van Argos, soon van Alemon, die Herculi gehoorsaemde nae Calabrien te comen/ om Crotonē te stichten/ zijn verlossinghe van der doot/ doe de swarte keykens wit worden / wijst aen/ dat die Gode ghehoorsamen/ en in eeren hebben/ zijn by hem lief en weert/ en worden in hunnen noot met Godtlijck troost te hulp ghecomen: soo dat sy/ door wonderlijcke verlossinge/ blijde uytcomst / en gheluckighen vrolijcken eyndt beleven / en verrijghen. Nu behoeven wy wel te sien wie desen Pythagoras is / daer onsen Poeet van verhaelt.

Van Pythagoras.

Pythagoras is ghebozen gheweest in't Eylandt Samos: sommighe segghen/ in de stadt Abderæ, zijn Vader hiet Mnesarchus. Pythagoras is den eersten/ die Philosophus, oft weet-liefdigh is geheeten gheweest. Hy was een vlijtigh soecker der wijshept en geleerthept/ en een ondersoecker der gantscher Nature. Het zijn eenighe Griecken/ die hun selven willen die eere toeschrijven/ niet te hebben gheleert van ander volcken: Doch is ghenoech openbaer / dat Pythagoras, Plato, Democritus, Eudoxus, Thales, en ander / hebben in Egypten geweest by de wijse Priesters/ om veel hooghe wetenschappen en verborgentheden af te leeren/ aen die seldsaem pijlers van Mercurius, die vol diepe heymelheden en leeringē waren / al sonder letteren beschreven: maer met veelderley gedaenten der beeldingē aengewesen: het welc alleen de Priesters wisten te beduyden / en uyt te legghen. Dese voornoemde Griecken / om hun verre reyse/ en vlijtigh begeren/ hebbē weerdich gehoudē geweest tot de kennis deser verborgentheden: dit waren dingen der Godsdienstichepdt / maer bysonder der Hemel-const belanghende. Pythagoras dan is gheweest den voornaemsten Philosophus en Sophist van heel Grieck-lant. Dit woort Sophist,

Van het woort Sophist, watter mede ghemeent wort.

wort in't goede en quade verstaen: in't goede/ist niet alleen een Tael-meester/ oft Reden-rijcker /maer oock een weet-liefdigh / oft Philosooph: in't quade/ ist een quellijck Tisteniffer / die meer werck maect van een uyterlijck schijn oft schorsse / als vande wesentlijcke waerheyt self/niet te weghe brenghende als 't mom-aensicht/ en becleedinge van gheverfde woorden/woordt-strijdende door listicheydt en belemmeringhe van dobbelsinnighe redenen: soo dat een Sophist, oock een bedriegher is te verstaen. De wijse spreucken van Pytagoras, en Empedocles, waren voortijts by den Griecken gehouden voor hun Wetten / reghelen des levens / instellingen en vonnissen/ alsso Plutarchus ghetuyght. Hy was een besonder maet-sangher / met welcke Const hy wonder te weghe wist brenghen in de Hemel-const / in het verghelycken der sangh-toonen met den Planeten en gesterten. Hy was oock een opper Meester in het worstelen / heeft veel Landen bereyst / onthiel hem veel in Italien in Calabrien/ dat doe van den Griecken / het groot Griecken en Cocintos gheheeten was: want hy niet connende verdraghen de Tyrannische heeringhe Polycratis, verliedt zyn Vaderlandt Samos, en quam hier in desen hoeck / en zijnen aenhangh hietmen de Italiaensche secte/ oft rot. Hy was de heele Weereldt door vermaert/hadde wonderlijcke meeninghen en ghevoelens in zyn seldsaem herssenen ghedruckt / ghelyck onsen Poeet daer veel van in dit leste Boeck verhaeldt/ aengaende 't vleesch derven / 't verseynden der Zielē/van Menschē in Beesten/en van Beestē weder in Menschē/ en dergelijcken handel. Hy heeft geleyt een ernstigh en mijdende leven / schier als een Monick / hem met weynighen ghemeen maeckende/als niet veel achtende de ghemeen volckighe vriendtschap. Hy hadde een deel aenhanghs oft leerlinghen zijner wijsheydt / dien hy het vijf Jaersche swijgen voor hun Cruysken A / oft eerste lesse te leeren gaf/ soo wy elder hebben verhaelt. Dese zyn naevolghers hielden onderlinghen groote vriendtschap / en wanneer sy by daghe schil / oft heftighen woort-strijdt hadden ghehadt / aleer de Son onder gingh maeckten vrede/ gaven de handt / en namen malcanderen in den armen. Desen seer beroemden deughdlijcken Man / is eyndlijck tyrannighlijck ghedoodt gheworden/ en onschuldich van die van Cylonien levende verbrandt. Seer aerdigh vergheleijckt onsen Poeet uyt desen Pythagoras, de vier Jaer-deelen / by s'Menschen vier levens tijden: de Lenten by de kints-heyt/de Somer by de Jeugt/ den Herft by de Manheydt/ den Winter by den ouderdom: en seght tot een besluytigh bewijs zijner beschrijvinghe des verander-boecks / datter ter Weereldt niet ghestadighs / dan alles veranderlijck en wanckelbaer is. Hy verhaelt van Milon, die wy oock behooren te kennen / oft te weten wie hy was.

Pythagoras, een beionder maet-sanghmeester, en worstelaer.

Van Milon.

MIlon, den vermaerdē en seer sterckē worstelaer/ is geweest uyt Calabria in Italien / van der Stadt Crotona. Hy was soo sterck/ dat hy op zyn schouderen nam en droegh eenen tweejarigē Stier/ te Room rontom de renplaetse/sonder veraessemen/sloegh hem doot met zyn vuyst/ en at hem alleen tē selven daghe op. Hy nam in zyn handen eenen Granaet-appel / en niemant con hem daer uyt crijghen / noch eenen vinger verroeren:doch hiel hem sonder pet te bersten/oft breken. Doe hy over eynde stont met de voeten by malcander/ was niemandt soo sterck/ die hem stootende oft aenloopende met alder macht/eenen voet doen vertreden/ van de plaetse wijcken/oft doen wagghelen conde. Hy maeckte een tamelijcke dicke touwe/oft coorde/vast om zyn voorhooft/oft eenen bandt oft schroo hadde geweest / en houdende zynen aessem in/ verhieven zyn aderen en hooft-senen so gheweldigh en crachtigh / datse aen stucken brack. Hy dede zyn handt open uytghenomen den cleenen vingher / die hy hiel ghesloten / en niemandt con den selven open doen. Veel wonderlijcke crach-

crachten heeft hy gedaen: Doch heeft hem eyndlijck zyn kracht bedroghen: want comende in een Bosch/ daer een groot Boom was beghinnen clieven/ wouw hy den selven met zyn stercke handen volcklieven. Hy dede so veel/ dat hy de cloof opende soo veel datter de weggen upt vielen/ en den Boom weder sluytende/ bleef daer met den handen in ghenepen/ en ghevanghen/ soo dat hy hem niet connende lossen noch verweren/ werdt van den wolven/ en wilde Beesten verslonden.

Leerlijck uytlegh op Milon.

Desen Milon mach ons aenwijsen/ dat wy de Godtlycke gaven die wy hebben/ niet behooren ydelijck/ oft vergheefs ghebruycken/ noch ons daer op te hoogh beroemen/ ghemerckt ons de selve met den leven onversiens moghen benomen worden. Onsen Poeet verhaelt voort veel eyghenschappen in der Natuere/ soo in Bornen/ Vlieten/ en ander dinghen. Wie van dese wonderen der wateren meer begheert als den Poeet voort brenght/ mach lesen in onse spraeck Pieter Messiæ 2. Boeck/ het dertighste Capittel. Onsen Poeet onder ander beschrijft den onparighen/ en eenigen Phœnix, waer beneffens ick het tweede Capittel des thienden Boecks Plinij mach voegen/ tot breeder verclaringhe.

Van den Vogel Phœnix.

DE Voghelen van Indien en Ethiopien (seght Plinius) zijn den meesten deel van verscheyden verwen/ datmense niet wel en soude connen beschrijven. Maer den Phœnix van Arabien/ is den uytnemensten boven alle Vogelen: Doch weet ick niet/ of t' ghene men daer af seght versieringhe is/ oft niet/ te weten/ datter maer eenen is in de Weerelt/ die hem oock niet dagelijcx sien en laet. Daer wort ghesept/ dat hy van grootten is als den Arendt/ en dat hy aen den hals veren heeft als goudt/ voor het heel lijf purpur oft schoon roodt: hy heeft eenen blaeuwen steert/ ondermenght met eenighe incarnate veren/ hebbende het hooft ghekupft met schoon uytnemende vederen. Manilius den grooten Roomschen Burgh-meester/ die sonder oudt-wesen worden uytnemende was in wetenschap/ was den eersten langh ghetabbaerden Man/ die daer van op het alderbreedtste heeft gheschreven: Doch seght hy/ dat noyt Mensch den Phœnix heeft spijse/ oft aes sien ghebruycken. Desen Voghel (segt hy) is in Arabien der Sonne toeghewijdt/ en leeft ses hondert en tsestigh Jaer. En als hy hem dan out bevoelt/ hy maeckt zijnen nest met Canneel spruytkens/ en Wieroock/ welcke met alle welrieckende stoffen hebbende verbult/ sterfter op. Voorts uyt zijn ghebeent en mergh/ comt eerst eenen cleenen worm: die metter tijdt verandert in eenen cleenen Voghel/ welcken nieuwen Phœnix ten eersten doet zijns voorders uytvaert/ en draeght den nest van den ouden Phœnix by Panchaien/ in Heliopolis der Sonne-stadt/ den selve legghende op den Altaer der Sonnen. Desen Manlius bevestight oock/ dat het Jaer des grooten omloops het leven deses Vogels voleyndigt. In dit Jaer comen alle Hemelteeckenen in hen eerste plaetsen. En alsdan zijn de beteyckeninghen der tijden en Jaer-deelen/ sulck als sy waren in den beginne/ en dit Jaer neemt zijn begin smiddaeghs ten een ure/ als de Sonne comt in den Ram. Oock seyd' hy/ dat desen omloop geschiet was in't Jaer van het Burgh-meesterschap Publij Licinij, en Marci Cornelij. Voorder seght Cornelius Valerianus, dat in't Jaer des Burg-meesterschaps Quinti Plautij, en Sexti Papinij, was in Egypten sien vlieghen eenen Phœnix. Men brachter eenen te Room in't Jaer dat Keyser Claudius Schat-meester was/ dat was 't Jaer acht hondert vā Roomer bouwinghe: En hy werdt ghetoont in den vollen ghemeenen Raedt/ ten tijde der verkiesinghen: alsoo het blijckt by den gheschreven daden/ en ghemeen Stadts Boecken/ die men niet soude connē valsch bewijsen te wesen. Dits 't gene dat Plinius van desen eenighen Vogel schrijft. Den Phœnix zy een voorbeeldt de Jeught: welcke hebbende gehadt een deugdigh vroom

Leerlijck aenwijs op den Phœnix.

Vader

Vader / die ten afscheyden upt deser Weerelt heeft by een gebracht / en vercreghen een soet-rekigh en loflijck gerucht / zijner uptnemender / heerlijcke / en goede wercken : dat sy / te weten / de Jeught / van jonghs aen / noch een worm gelijck wesende / soecke en trachte allenskens haer Vader oft voorgangher te ghelijcken / en alsoo weder vernieuwe zijn gherucht / brenghende op den Altaer der Sonnen / dat is / aen den dagh / datmen heeft te segghen / desen soon wordt heel ghelijck zijn Vader / dat was een sulck treflijck en deghelijck Man. Nu sullen wy comen tot den kupschen / en ongeluckigen Hippolytus : behoeven eerst te weten wie hy was.

Van Hippolytus.

Hippolytus was den soon van Theseus, den soon Neptuni, en van de een-borstighe Vrouw oft Amasone Hippolyta. Dese Hippolyta wesende overleden / trouwde Theseus voor zijn tweede Vrouwe Phædra, dochter van Coningh Minos, en Pasiphaë, en vreesende ofter oneenigheydt mocht comen tusschen Hippolytum, en de kinderen die sy by Phædra vercrege / schicte hy hem by den Groot-vader van des Moeders weghe Pitheus, Coningh van Troezenen, om daer ghevoedt / en nae deses overlijden naevolgher in het Rijck te worden. Middeler tijdt ist gheschiet / dat Theseus ombracht een van zijn nae Maeghschap / gheheeten Pallas, en zijn kinderen : om dat hy in beroerte wouw stellen het Rijck en de heerschappije van Athenen. Theseus dan / om hem hier van te reynighen / reysde voor eenen tijdt nae Troezenen, met zijn nieuwe Bruydt / welcke niet soo haest en sagh den jonghen Hippolytum, sy en werdt heel van de Siel-sieckte / die men liefde noemt / bevangē / siende des jonghen groote schoonheyt / en ander bevallijckheden. Dit hadde Venus al moy dus berockt / Hippolyto vyandigh wesende / om zijn groote kuysheydt / en hem gheheel Dianæ toegheeyghent hadde. Phædra, aldus beraest wesende / gaf het haer Voedster te kennen / die weder aen Hippolytum haer ten bestē het woort dede : maer hy vergrouwende voor sulc stout schandlijck stuck / strafte en scholdt seer hardlijck den onmaetlijcken en vuylen lust zijns Stief-moeders. Welcke siende haer van hem soo heel veracht / en wedersproken / werdt beschaemt / en van spijt heel toornigh : soo datse aen haer Man / Hippolytum beschuldighde / haer te hebben versocht ter oneeren. Theseus te licht geloovigh / heeft Hippolytum henen ghejaeght / ghebannen / en zijn Vader Neptunum gebeden / Hippolytum te dooden / waer in hy verhoort werdt : want hem Neptunus dry beden hadde toegheseydt te volbrenghen. Hippolytus nu droevigh henen rijdende met zijnen waghen lancx den strandt / dede Neptunus verheffen een grouwlijck onweder / met een vreeslijck ghelupdt / als eenen harden Donderslagh / en een groote schuymende golve / upt welcke op het landt quam eenē grooten schrickelijcken Zee-stier / seer wanschapen / blasende en snuyvende upt kele en neuse groote golven waters / waer door zyn Peerden seer verbaest / werden te loopen en te vluchten over den rootsen henen / sonder datse te weerhouden waren / soo dat Hippolytus vallende vanden waghen / wert seer jammerlijck over-reden / en de leden ghemorselt. Diana medelijdigh / dede hem door Æsculapium weder verwecken : en op dat hy onbekent soude wesen / maeckte hem van ouder ghestalt / als hy te vooren was gheweest / en hiet hem Virbius, als tweemael ghebooren / oft Man geworden. Eenighe meenen / hy werdt by den Sterren ghevoeght / daer hy den Voer-man wordt gheheeten. Phædra leetwesigh / door sulcke ongheval lichept / ghetreft door haer onkuysheydt en ontrouwichept / heeft haer mistroostigh verhanghen. Eenige meenen / dat sy haer verhingh / doe sy soo schandlijck haer van den Jonghlingh wedersprooken / en veracht heeft bevonden / en dat sy aen haer handt hadde gebonden de valsche beschuldinghe voor verhaelt / om haer eere te verschoonen en behouden. Dese

Hyppolytū doot.

Syn verweckinghe door AEsculapium.

Leerlyck aenwijs, oft uytlegh, op Hippolytus.

Fabel wijst aen/hoe de deught/ghestadicheydt/kuysheydt/oprechticheyt/en getrouwicheydt/hoe seer met loghenstralen beschoten/ hoe grouwlijck met wreede golven der vervolginghen / en wanschapen valscheydt overvallen/ en benouwt / noch eyndlijck haren lieven Oeffenaer vertroost/ als herlevende verweckt/en eyndlinge een hooch claer blinckende gherucht toelanght/ dat lichtende/en geduerich is als de Sterren.

Schiedighe verclaringhe op de Fabel van Tages.

De Fabel van het kindt Tages, dat uyt der Aerden soude zyn ghewassen/willen sommighe segghen/ dat uyt een gheschiednis is ghenomen / en dat eenen alsoo ghenaemt / hem heeft begheven te reysen uyt zyn Dorp / seer wijt van huys / om te leeren de Const van voorsegghen / oft te vooren raden/ en dat hy hem niet en liet sien in Tuscanen/daer hy gheboren/ en jongh uytghetrocken was / tot alder stondt/ dat hy in dese Const heel ervaren Meester was. Doe hy hem nu zynen volcke openbaerde / heeft hy met eenen zijn voorseggens-Const hun te kennen ghegheven/en seldsaem dinghen laten hooren. By dese dan/die hem kint hadden ghekent/en nu hem hersagen / tot middelbaer ouderdom ghecomen/ en in dese voorsegginghen soo gheschickt/ had det / een aensien / of hy uyt der Aerden onversiens waer voort ghecomen/ en strax alles voorseyde.

Van Cyppus.

De Fabel van Cyppus die onder groenheyt/ oft eenen Lauwer-crans verborgh zyn voorhoofts hoornen / die hy hadde vercreghen nae't overwinnen zijner vyanden/ en niet gheern der Romeynen Coningh was / maer liever in ballinghschap wouw leven / ten waer dat het tot den ghemeenen besten dienen mocht/en dat het van God so waer voorsien/'twelck hy soo te zijn verstaende / hem willigh over gaf/ bewijst / en gheeft te kennen/ door wat volck oft Heerschappers Room soo opcomen / en toeghenomen is : doe den Coninghlijcken gouden staf / en de Elphenbeenen Burgh meesters roede / met den bouw-ploegh soo groote ghemeenschap hadden: doe de eyghenliefdighe giericheydt soo heel vlack vertreden lagh/dat men meer in slechter armoede 't Vaderlants voorspoet liefde/en begheerde/als Coningrijcken te besitten : doe men in s'Burgher-meesters kisten niet en vondt als den ledighen bodem / oft soo weynigh datter niet ghenoegh en was om hun doot lichaem te begravē/ oft een dochter een Houwlijcke have te gheven.

Leerlijck en fin-gevende uytlegh van Cyppus, met zijn hoornē.

Met desen Cyppus wort seer eyghentlijck voorgebeeldet/een oprecht/deugdigh / en goedwilligh Heerschapper/ Vorst/ oft Coningh: die liever eewigh ballingh / oft in slechten ghemeenen staedt zyn leven soude eyndighen / dan heerschen tot nadeel der ghemeynte/ met tyrannighe verdruckinge/oft verderfnis des Vaderlants : die oock zijn vercreghen verwinninghe Gode toeschrijft/ hem derhalven looft en danct/ niet beroemende op eyghen macht/ oft cloeckmoedicheydt / die met den hoornen wort afghebeeldt / maer bedecktse onder den Louwer/ die Apollo is toeghewijdt/dat is/hy geeft Gode alleen den prijs / en siende dat Godt hem te heerschen heeft beroepē / weygert hem niet / doch alleen als verhaelt is / tot behoudinghe/welvaert/ en voorspoedt des Rijcks / oft ghemeenen staedts. Sulcken vromē Heerschappers macht is dan d'oprechte wijsheydt en voorsichticheyt/die dē Steden/oft Stadts Poorten bewaert/'t welc met de hoornen van goudt / op de Poorten ghevestight/wort aengewesen:want de wijsheyt oock by het louter onverderflijck goudt wort ghelecken.

Leerlijc aenwijs op de Romeynen, met der Pest-sieckte besocht.

Nu volght de benoutheydt der Roomers/die vander Pest-sieckte groote schade lijdende onder het volck/ hebben hun toevlucht genomen tot Phœbum, welck ons aenwijst/ dat wy in onsen noodt oock yverig ons tot God/ met oprechter hertē/ en ernstighe ghebeden/ behooren te begheven/ om zyn heerlycke almoghentheydt tot ghenade te beweghen : dat oock de Heerschers behoeven toesicht hebben op de ghemeen ghesondtheydt/ dat de Steden van allen smetlycken stanck ghesuyvert/en reyn ghehouden/ met goede ordeninghen/en ervaren genees-meesters gheholpen / en versien worden. Ghelyck dese Romeynen

deden/

deden / die eenen Oversten met goedt gheselschap so verre reyse lieten doen/ om hulp en troost te gecrijgen/ so datse eyndlingh den Æsculapium, Godt der ghenesinghe/en de ghemeen gesontheyt vercreghen. Wy hebben voorhenen in't tweede Boeck van Æsculapij hercomst/ en beteyckeninghe beschreven. Eyndlinge onsen Poeet verhaelt den lof van Iulius Cæsar, en syn Hemel-vaert/ welcke oock ghelijcke meeninghe heeft van d'ander Hemel-vaerden/ voor verhaelt. Aldus comt hy sluytlijck / tot den lof van Keyser Octavianus Augustus, den soon oft vercoren erfgenaem van Iulius Cæsar, den welcken hy Vader en heerscher noemt der gantscher wereldt. In zynen tijdt leefde onsen Poeet/ die hem oock niet vergeefs en looft: want hy een vreed-lievende Keyser was. Tot op zynen tydt hadde de stadt van Room seer toeghenomen: doch sonderlinghe door hem/ die 't Rijck vermeerderde / en in rusten bracht / en heeft de Stadt Room die hy vondt van donc-ker gebacken steen / gheheel gemaeckt blinckende van schoone Marmor-steenen/ en de beroerde Weerelt ghestilt/ vervullende Aerdrijck en Zee met den lieflijcken en spoedvruchtighen vrede: In welcken stillen en soeten tijdt / van 'voorschick des onversierden almachtigen Gods voorsien/ den recht vreedsamen Coningh is den sterflijcken verschenen / en comen nooden tot een onverstoorlyck eeuwigh vreedsaem Coningrijck/ en heeft in eē of twee woorden begrepen zyn lichte ende aldersoetste wetten / die in volcomenheydt/ oprechticheydt/ goetheydt / en uytnemende wijsheydt / overtreffen alle leeringen/wijsheyt en wetten der vernuftigher Poeten/ Philosophen/ en Wetghevers / die oyt ter Werelt waren. Want in dit eenig woort/ Bemint/oft hebt Lief/ is meer Wijsheydt / als in Mercurij pylers te vinden was/oft als d'Egyptsche Priesters/ oft grieckssche Meesters / Solon , Licurgus, Pythagoras, Plato , Numa Pompilius , oft ander Gheleerde hebben connen bybrengen/ oft als in de Roomsche twaelf Wet-tafelen/ Sibyllæ Boeken/oft elder was begrepen/ oft te bespeuren. Den alleen wijsen Godt maeck ons tot de eeuwighe Borgherschap in den Hemel bequaem/ en weerdigh 't onderhouden zijn wet der liefden/ die van gantscher macht aen zijn almachticheydt beginnen/ en eyndē/en met aen den even/ het eyghen even ghewenschte in volcomen wesen te bewijsen / daedlijck blijcken moet/ Amen.

Eyndt des vyfthienden, en lesten Boecks.

Een is noodigh.

Uytbeeldinghe der Figueren: waer in te sien is/ hoe d'Heydenen hun Goden uytghebeeldt / en onderschepden hebben : hoe d'Egyptsche yet beteyckenden met Dieren oft anders/en eenighe meeninghen te kennen gaven/met noch meer omstandicheden.

Alles seer nut den vernuftighen Schilders, en oock Dichters, hun Personnagien in vertooninghen, oft anders, toe te maecken.

By een ghebracht en gheraemt, door C. *van* MANDER. *Schilder.*

t'AMSTERDAM,

Voor Cornelis Lodewycksz. van der Plasse/ Boeckvercooper aende Beurs/in d'Italiaensche Bybel.

ANNO 1616,

Aen Const-rijcken, cloeckfinnighen Mr. Cornelis Ketel, Schilder en Dichter.

Lhoewel eeniger meeninge in der daet waerachtich bevonden werdt, dat luyden van eenderley neeringhe malcanderen afgunstigh zijn: So en heeft, oft en behoort te hebben, de swarte vuyle nijdicheyt gheen plaetse by den Schilders, om onderlinge d'een den anderen te hinderen, oft terghen: want den aerdt onser Consten daer toe te edel is, soeckende oft lievende haers gelijcke, dat is, beleeftheyt, en vrientlijckheyt. En ghelijck Plutarchus *vriendtschap seght te wesen, 't edelste in der Natuere, soo is onse Schilder-const geern ghemeensaem met so edel deught, om dat den Schilder-gheest, gelijck oock des Poëten, geen so giftige beroeringen en kan verdragen, maer geern gerust en stil is, om dat door sijn heymlijck werck d'inbeeldingen inden ghedachten eerst hebben t'overleggen en te besluyten, als in een Borgherlijck Stadts Raedt-huys, wat daer nae de handen, als ghehoorsaem dienaren, hebben uyt te richten oft te doen. Wort nu den aert onser Consten gewelt gedaen, door gebreck oft onvolcomenheyt, dat somtijts onder die van der Const soo yet misvalt, oft dweers raeckt voor te comen, door het haet-voedighe onverstandt, dat is niet loflijck: doch weet V. E. wel, dat sulcx noyt tusschen onse kennis en vrientschap-houdinge, van over ontrent twintigh Iaer, yet is gheweest, dan een hertlijcke toegenegentheyt elckander lief en nut te doen, en onderlinge vrientschap en weldaet te bewijsen. En tot een volherden, en om sulcx noch meer te bevestigen, heb ick genegen geweest eenich teycken, na mijn geringe vermogen, te toonen. Daerom ist dat ick V. E. dees uytbeeldingen der Figueren nu toeschrijf, te meer om dat ick niemant in onsen tijt en weet noch kenne, door wien men so veel aerdige versieringen, en sin-rycke uytbeeldinghen, te wege gebracht siet: verhopende dat het aenghenaem sal wesen. En dat V. E. die tot noch alleen uyt sijn eygen geest, en vindinge so heel uytnemende dingen heeft voortgebracht, dese van my by een vergaderde schriften lesende en siende, verweckt sal worden yet daer meer by te voegen, oft beneffens uyt sijnen vloeyenden geest voort te brenghen. V. E. neme dan dees mijn willige goetgonsticheydt met goeder herten aen in danckbaerheyt, siende niet so veel op den cleen gaef, als op het gene sy daedlijck aenwijst en beteyckent, dat is, mijn vrient-houdige geneghentheyt, waer door ick wensch, V. E. lange gesontheyt en welvarende blijve.*

Van V. E. willigh Dienaer en vriendt

Carel van Mander.

Van de Wtbeeldinghen der Figuren / en Hoe de oude Heydenen hun Goden hebben uyt-ghebeeldt / en onderschepden.

Door C. V. M.

Het eerste Boeck.

DEn aenvang der Beeldē / oft datmē heeft begonnen Beeldē maken en eeren / diē tijdt is heel wit en grouw van ouderdom / met menichte van hoorn-kerven / en Jaer-rimpelen / over langh voor by ghestreken. Het zyn eerst met den Beelden in ghedacht bewaert geweest de gedaenten der machtiger / wijse / en wel heerschende Coninghen / en Mannen / die vernuftigh noodighe vonden op hebben ghebracht tot 't ghemeen nut: Sulcke weldaders der werelts beeldē zyn in so grooter weerden gheweest by den volcke / dat het misbruyck is ontstaen / welck tot eeren en aenbidden hitsende / oock d'Offervyeren heeft aengestockt / geblasen / en d'opstijghende Altaren met d'Offerhanden doē smoocken. En hoewel vele soo berooft van sinnen niet en waren / datse meenden / dat den onsienlijcken eewigen God hadde als de Menschen / hooft / handen / voeten / en ander aerdtstoffige lidtmaten: Soo hebben sy veel hun Beelden ghemaeckt als naeckte menschen / willende daer mede aenwijsen / dat God is geheel gheest en reden / om dat geen Dier nader was om sulcx mede aen te wijsen als den Mensch / die boven alle schepselen eenen Godlicken geest / en de reden deelachtigh is. Met het naeckt maken der Beelden wilden sy oock uytgebeelden / en bewijsen / dat de macht der Goden was naeckt / en openbaer voor een yeghelijck / en datse warē bloot en suyver van alle misdaet / oprecht van herten / en onbevleckt van list en bedrogh / waer in de Menschen hun mosten na bootsen / en ghelijck wesen. Het onverheven beeldt-werck de Schilderije / is oock heel vroegh / met een schoonverwigh blijde aenschijn / des menschen verlustendē gesicht / sin / vrolijck comen vermaken / ghemeen plaetsen / Kercken / Stadt-huysen / en wandel-gangen vercierende. De ghedaenten der Goden zyn oock in gestalten en met teeckenen onderschepdē geworden / sommige oudt / sommige jong van wesen / Man en Vrouw kundigh / sommighe kindtsch / en sommige cleen Goden / half beestlijck / hebbende oock verschepden wapeningen / als Blixem / drij-tandt en twee-tandsche Gaffelen / Slanghden stock / Helm / Schildt / Sweerdt / Pijcke / en oock verschepden Dieren ontrent. Deser Goden beeldē zijn oock ghetrocken geweest tot verschepden staten / aerden / en ghenegentheden der menschen / so dat vuyle snoode zonden oock hun patroonen en Goden hadden. Niet en weet ick offer ter werelt yet schier was / dat zijnen God niet en hadde / en alles wat sy hebben connen uytbeelden / met eenige bijvoeginge oft teecken / hebben sy te weghe gebracht. Waer vā de eerste besonderste aenvanghers zyn gheweest / die van Egypten / welcker naetreders Griecken / en Romeynen / oft immer de Tuscaners / zyn ghewor den.

Wat met de naecktheydt der Godlijcker Beelden was aenghewesen.

Hoe sy de eerste Godtheden / ofte beginselen der dingen / hebben uytghebeeldt.

Demogorgō.

DEn eersten Vader van allen / noēt den Hetruschen Poeet Boccatius, en ander / Demogorgon. Desen was geschildert als een bleeck / verimpelt / grau-hayrigh / en baerdigh out Man / met grouw mosch becleedt / en beschaduwt

duwt met vochtighe mist-wolcken/ ligghende luylijck in het voorste deel van een dobbel Spelonck oft kuyl.

De Eeuwicheyd. Ter eender zyden hadde hy de Eewicheydt / al in het groen ghecleedt / om datse altydt jeugdigh blyft: Dese hadde een groen blinckende Slanghe / die eenen ronden krinck maeckende / den steert hadde in den beck: Want haer hooft was ghelijck een Sperwers.

Den Chaos. Op d'ander zyde van hem was den Chaos, die sommighe oock den Demogorgon achteden te wesen: Dit was soo ghemaeckt / ghelijck eenen onbesuysden hoop / sonder soo volcomen

D'Aerde. Mensch ghedaent te hebben. Wt desen verhaelden kuyl quam opstijghen/ met bloemkens en vruchten ghециert/ de veel-borstighe Moeder d'Aerde. Demogorgons Dieren/oft treckt-peerden/ waren twee Drakē. Achter hem/ in de diepste en donckerste Spelonck/ lagh den swarten Erebus, zijn soon/ en de Nacht/dochter der Aerden/hebbende in den armen twee kinderen: In den slincken/eē slapende wit/ dat den slaep was: en 'tswart op den rechten/ cromvoetigh / was de doot. Dese Moeder Nacht hadde 't hooft met mancoppen becleet / op den schouderen twee groote swarte vleughelen / daer sy d'aerde mede omhelsde / en scheen te vlieghen. Dese Nacht schickte oock veel swarte droomen van haer uyt: Sy was oock swart/ dan haer cleet is wat blinckende / en soo beschildert / datmer de vercierselen des Hemels in siet / de Sterren haer dochteren volghen haer nae/ soo doen den Slaep / en de Droomen. Sy heeft eenen waghen met vier raders / welck de vier deelen der Nacht aenwijsen. Tibullus seght van den Nacht aldus: (De Nacht, en des Nachts kinderen, de slaep en de doot gebroeders.)

Speelt, want alree den Nacht spant aen zijn Peerden swert,
En 's Moeders waghen volght, oock menigh schoon ghestert,
Den Slaep volght, maer niet snel, al stil met traghe leden,
Sijn vleughels zijn tanneyt, heel onghewis zijn treden,
Hem volghen Droomen swert, die liegich zijn van aerdt.

Dus hadde den Slaep oock vleughelen met sachte vederen/ daer hy den Slaper mede thooft bedeckte: hy was jong geschildert/wesende voor de sterflijcke den behaeghlijckſten der Goden.

Droom God zyn huys, en Droomen. Hy hadde twee cleederen / t' bovenste wit / en 't ander swart: Hadde eenen doorschijnenden hoorn / daer de waere Droomen uyt vlieghen / en eenen van eenen Elephant/ daer de logenachtige uyt vlieghen / soo wy in d' Wtlegginghe Metamorphosis in't elfste Boeck hebben verclaert. By de valsche jonge Droomen/ waren oock geschildert onvruchtbaer Boomen / met stuyvende oft vallende bladeren / om dat ten Herst de Droomen meest ijdel zyn. Ovidius schildert het Droom-Godts huys seer natuerlijck / en hem op een Eben-houtsche Bedtstede / onder een swert deksel: Hebbende om zyn ooren menichte van Droomen. Eenen van zijn sonen/ oft dienaers/Morpheus, can hem alleen in Mensch veranderen: Fobetor in beesten: Phantasus in aerde/ water / berghen / en ander onbesielde dinghen. Het Jaer wordt oock met de Slanghe aenghewesen / soo wy in't volghende Boeck verhaelen: Oft met twee Slanghen/d'een om d'ander ghewonden/oft met den steert in de mont/ ghelijck d'Eeuwicheydt / maer sonder Sperwers hooft. (Het Iaer.) De Natuere/ en de moeder Aerde/worden veel op een wijse uytghebeeldt/ met veel borsten/ veel Dieren by hebbende/ en op 't hooft een Croon van thorens. (Nature en d'Aerde.) D'Aerde was oock voormaels uytghebeeldt met de Koe / die Argus hoedede/ Argus voor den Hemel verstaen / die met zijn oogen-sterren haer aenschouwende waer nam/ en Mercurius de Sonne nam den Sterren wegh / door haer schijnende licht/oft Diamanten sweerdt / waer by de claerheydt der Sonnen wordt verstaen / 't welck oock wort gheheeten Chrysaor, dat is / het blinckende gulden sweerdt van Apollo. (Mercurij Diamanten sweert, en Chrysaor wat het is.) Als men oock uytbeelt de Aerde/ in een der vier hooft-stoffen / wordt haer daerom/ en om dat het een swaer aerdsch Dier is/ de Koe by-ghevoeght. (De Koe voor d'aerde, oft de Aerde een Koe byghevoeght.)

Van Cœlum.

Cœlum, oft den Hemel.

DEn Godt Cœlum, oft den Hemel/ soon van Æther (ander segghen de Aerde) en den Dagh/ den Vader Saturni, was uytghebeeldt een vroplijck Jongelingh / met zijn blaeuw cleedt vol gulden Sterren/ hebbende op zijn hooft een Croon van Saffieren / en in de hant eē kruyck / daer een vlammende vyer uyt quam. Hy sadt op eenen blauwen cloot / waer op de Hemelsche Beelden tot 48. waren gheschildert. Zijnen waghen was ghetrocken van den grooten en cleenen Beyr/ den eenen hebbende seven Sterren / en den anderen eenentwintigh/ op hun lijf gesaept/ en ghedeelt. Daer worden op zijnen wagen oft anders van hem sevē historien gheschildert. Eerst / daer hy van de Moeder Aerde wordt ghebozen.

Fabulen van Coelum.

Tweedst / daer hy met zyn Moeder Aerde boeleert / daer Coelus, Saturnus, Briareus, Gyges, en eenē hoop geslachts van quam. Derdst/ daer Cœlum dese kinderen/ Ciclopen, en ander gedrocht/ sluyt in den kuyl der Aerden / op datse de Locht niet souden sien. Vierdst/ daer de Moeder Aerde den kinderen verlost/ en radet hun aen den Vader te wreken. Vijfdst/ daer Saturnus s' Vaders manlijckheyt afsnijdt / met zyn Broederen hulp: op d'een sijde / daer van het bloedt de Raserijen en Reusen wiessen: ter ander / Venus van het selve bloedt/ en schuym der Zee. Sest/ daer hy tegen den Titans hem toornigh aenstelt/ datse hem geen hulp doende/ hadden laten lubben. Sevenst / daer hy van den Atlantische wort aengebeden/ met Altaren / Kercken / en Offerhanden ghe-eert.

Van Saturnus.

Saturnus.

SAturnus was uytgebeeldt/ heel wit van ouderdom/ cael en bloodthoofdigh/ qualijck gecleedt/ met een seysen oft sickel in d'een handt/ in d'ander een cleedt / met eenen steen in bewonden/ die hy in de mondt scheen te steken / en hadde ontrent hem vier cleen kinderē.

Wage Saturni.

Zijnen waghen was ghetrocken van twee groote swarte Ossen; op zijnen waghen gheschildert vijf Fabulen.

Vijf Fabulen.

Eerst/ daer hy by de Nymphe Phyllira van Ops wordt betraept / en in Peert verandert wordt / schijnende den Centaure Chiron van dees versaminghe te zijn ghecomen. Tweedst/ zijn versaminghe met de Latische Enotria, daer t'eender dracht af quamen Ianus, Hymnus, Felices, en Festus, en daer hy den Menschen leert Wijngaert planten/ en Wijn maecken: elder was / daer Ianus comt in Latium, en leert dat rouw volc zijns Vaders vont/ te weten/ den Wijn ghebruycken: elder/ daer sy dronck slapen/ en wacker ghewoorden/ meenende van hem vergiftigt te wesen/ hem doot steenighen. Daer van Saturnus hun om plaeght met de Pest/ en sy hem met bidden vredighen / hem eenen Tempel op dē Tarpea berg bouwende. Derdst/ daer hy meenende Iuppiter eten/ bijt in den bedoeckten steen. Vierdst / daer hy den Vader lubt / als verhaeldt is. Vijfdst/ daer hy van den Titans gevanghen/ en van Iuppiter wort verlost. Op zijn kerck maeckte men eenen Triton, zijnen Kieck-hoorn blasende: oft maecten hem met zijnen dobbelen Visch-steert by Saturnus also blasende/ bewijsende dat de gheschiednis beschrijvinge is begonnen met den tijt/ welck Saturnus is/ en desen blasenden Triton, de history beschrijvinghe. By hem was oock gevoeght de Kuysheyt int groen gecleedt / hebbende op haren arem een wit Armijntgen/ met eenē gulden halsbandt/ en Topase ghesteenten; sy was oock met een doorschijnigh geel cleedt bedeckt. Oock wasser de Waerheyt by / een schoon naeckte Maeght / met een weynigh blinckende en doorschijnighe doecken becleedt. Daer was oock de gulden Eeuwe / een schoon naeckte Maeght / met eenen gulden cloot / en sy verciert met alderley vruchten. Daer waren oock / die Saturno vier vleughelen gaven / twee op de schouderen/ en twee op 't hooft / dat met een Croon verciert was.

Triton.

Historischrift.

Kuysheydt.

Waerheydt.

Gulden Eeuwe.

Van den Ocean.

DEn Ocean, die oock Vader der Goden / en oorsprongh aller dinghen

ghen was gheheeten/zijn Beeldt was dat van Neptuno niet seer onghelyck. Hy was gheschildert van groenachtighe lijfverwe/ met grooten baerdt / en langh hayr/ al nat/ en vol Rieck-hoornen/hebbende in zyn hand eenen grouwlijcken Zee-hondt. Tethys zyn Vrouwe/oock oudt en wit-hayrigh/was by hem / hebbende eenen grooten Visch. Sy hadden by hun veel Water-Nymphen / en Zee-Goden: Hun waghen/ ghelyck een Zee-clip / was van Dolphinen ghetrocken. By hun waren de Slangh-hayrige Gorgonen,hun dochteren wesende/oock Scylla en Carybdis, met de witte Galatea.

Tethys.

Cybele.

Cybele, de Aerde.

CYbele, die de Moeder der Goden wort ghenoemt/ oock Rhea,Vesta, Ops, en Tellus , oft d'Aerde / was gheschildert met een cleedt vol cruyden en bloemen/op 'thooft een croon van thorens / in de slincke handt eenen Scepter/in de rechter eenen Sleutel/om bewijsen datse 's Winters ghesloten is/ en datse in den Lenté de zaden en cruyden laet uyt comen. Haren waghen was van twee Leeuwen ghetrocken: Op haren waghen waren gheschildert vier van haer historien. Eerst/daer de Vestaelsche Claudia 't Schip daer Cybele in is/alleen voort treckt. Tweest/ daer sy Cybele wort ghebracht binnen Room ten huyse van Scipio Nasica. Derdst/ daer sy in Phrygien wort besocht van Ceres. Vierdst/ daer sy in Egypten vliedt voor den felle Reusen/ en in Merle wordt verandert. By haer waren een deel ghewapende Corybanten.

Van Ianus.

Ianus.

IAnus was ghemaeckt met een twee aensichtich hooft / en daer op een Croon / in de rechte handt eenen sleutel/in d'ander een stafken:Zijn een aensicht is jongh / en t'ander oudt. Hy wordt ghehouden voor de Sonne/welcke wedersijds de weerelt can sien / sonder haer om te keeren. Den staf bewijst/datse de werelt heerscht / en ontsluyt met den sleutel / datse den dagh opent/en 'tsavonts sluyt/als den nacht met duysterheydt de Aerde overdeckt/ de Sonne begint en eyndight van ghelijcken het Jaer/in twee deelen dat beleedende / te weten / in Winter en Somer/so datse het jaer sluyt en ontsluyt: Waerom d'eerste maent na Ianus wort gheheeten: Heeft oock de ronde steertbijtende en Jaer beteyckenende Slanghe. Leest van hem in d'uytlegginghe Metamorph. in't 14^e^. Boeck.

De Sonne.

Iuppiter.

Iuppiter.

IUppiter was ghemaeckt / hebbende op het hooft een blinckende Croon/ met een claerschijnende lamper / van Pallas eertijts geweven/ dat hem hing tot op den schouderen. Hy was al in wit ghecleedt / dan hadde eenen glasclaren mantel vol glinsterende Sterren: hy hadde in zyn handt twee clootkens/ d'een van goudt/d'ander half silver en goudt: In de slincke handt / een Vele met seven snaren : Zijn schoenen/ waren van groen Smaraghden : Het cleedt daer hy op sat/ was ghemaeckt van Pauw-pluymen / tredende onder voet eenen dryptandt. Hy wiert oock uytghebeeldt half naect/met een hayrlockigh hooft / en dicken baerdt / hebbende den blickxem / en by hem den Arendt. Synen waghen was van twee Arenden getrocken/ daer op waren gheschildert vijf Fabulen. Eerst/daer Iuppiter Europa ontschaeckt. Tweedst/ Ganimeden. Derdst / daer hy hem versaemt met Ægina , Dochter van Asopus , in vyer wesende verandert. Vierdst / in goudt-druppelen / in de schoot van Danaë. Vyfost/ de verlossinghe Saturni.

Vijf Fabulen.

Neptunus.

NEptunus was oock gemaeckt met een Croon op 't hooft / hebbende in zijn handt den dryptandt / en by hem de Nymphe Salacia zijn Huysvrouwe/ die seer wit beschuymt was. Sijnen waghen was een groote Zee-schulp/ den welcken was getrocken van twee Zee-peerden/ die achter Visch waren. Voor zijnen waghen ginghen / den gebaerden Glaucus , den ouden Protheus,

en

en blasende Tritons, Eolus met den winden/en sulck geselschap. Neptuno was oock ghegheven een ploegh-ijser/en het voorste deel van een Schip.

Van Apollo.

Apollo. APollo by eenighe was ghemaeckt met eenen scherp afloopenden langen baert/dragende op zyn hooft eenen korf. Hy hadde eenen wapen-rock oft harnas aen: in de rechter hant een pijcke/'topperste wesende eē overwinning-beeldt: in zyn slincke hant hebbende een tuyltgen met bloemen: op den schouderen eenen mantel / waer in 't geslanghde Medusen hooft was gheschildert: ter sijden hem oock eenighe Arenden/die te vliegen schenen. Voor zyn voeten hadde hy dry Vrouw-lichamen met den hoofden en armen / welcke dry waren van een Slanghe dicht om en om ghewonden. Den baerdt beteeckende den strael der Sonnen : den gulden korf op het hooft/ het Hemel-vyer/ waer van men acht de Sonne te zyn ghemaeckt : de pijck en harnas / beteeckenen Mars : want met Mars was oock de cracht der Sonnen beteyckent/ en met de verwinninghe der Sonnen/ Deught. Het bloem-busseltgen wijst aen/ de groote schoonheydt der dinghen / welcke de heymelijcke Sonne-cracht / die alles doet zaedt hebben en wassen De Vrouw/ met twee benefsens haer in een Slanghe ghebonden/ was d'Aerde te verstaen. Hy was oock ghemaeckt jongh/ en sonder baert/met schoon gheel hayr / naeckt / met eenen purpur mantel/ met harpe/ boghe en pijlkoker. Sijnen gulden waghen was getrocken van vier seer snelle Peerden: waer van de verwen zyn beschreven in het begin van tweede Boeck der Wtlegginghen Ovidij : in desen waren seven Fabulen. Eerst/ Phaëtons val: Tweedst/de doot van Python: Derdst/ Marsyas villinge : vierdst/zyn Vee-hoedinghe by Admetus: vijfdst/ zyn vlucht voor Tipheus, in Raef hem veranderende : sest / zyn veranderinghe in Leeuw / en Gier : sevendst / zyn onghevallighe liefde met Daphne, die in Louwer veranderde.

Den wagen van Apollo, met seven Fabulen.

Iuno.

Iuno. IVno was gemaeckt sittende op twee Leeuwen/houdende in d'een hant eenen Coning-staf / in d'ander een spille/ hebbende op't hooft schijnende stralen. Den Scepter soude sy hebben/ om datse Goddinne des rijcdoms is. De rijcke was voortijts/eermē Beeldē vondt/ vanden Heydenen aengebeden/daerom veel den Goden noch bygevoeght. Den Pauw was haer Voghel / en waghenpeerdē/willende gesept zyn/ dat de rijcdommen de herten na hun trecken/ gelyck den Pauw met zyn schoon vederen d'oogen doet. Iuno was seer prachtigh in haer dracht: sy hadde een seer schoon bloeyende root purpur cleedt / en eenen blaeuwen mantel/over al vol Peerlen/ Ghesteenten/en Juweelen.

Den rijckdom.

Venus.

Venus. VEnus was veeltijts heel naeckt gemaeckt: want die Venus in onkuysheyt dienē/ wordē gebloot van rijcdom en eere : haer wagen-peerden zyn witte Duyven/en Swanen. Voorts haer cleederē warē van de Gratien gewevē/ haer cleet was van een vrolycke groē verwe/haer ondercleet schoon geel / geborduert met goudt/silver/en Hemels blaeuw/maer alles soo heel dunne/ dat wanneer daer den wint tegen blies/ mē con al de schoonheyt van haer wel ghemaeckte leden sien : haren riem Cestus was seer constigh gewrocht. Leest hier van in't vierde Boeck der Wtleggingē Ovidij, daer noch meer omstandicheyt van Venus wort ghelesen. Sy is ghecroont met Roosen/ want de Roos die haest vergaet / beteyckent den wellust der liefden/die haest vergaet.

Minerva.

Pallas. PAllas hebben wy breedt genoech beschreven/ in het vijfde Boeck onser Wtlegginge: sy hadde dē gulden Helm/ bekranst met een Olijftackskens: sy hadde dryderley cleederen van verscheyden verwen/ als purpur / blaeuw / en wit/ waer op de Griecksche letteren waren gheborduert / en alderley deughden. Haren Voghel was den Wl.

Mars.

Mars. 6. MArs waghen was van twee Peerden / vrees en verschricken / ghetrocken : sommighe meenen / van twee Wolven/ om dat den Wolf zyn dier is. Hy hadde harnas / schildt/sweerdt/en pijcke/en eenē bloedigen mantel. Voor zijnen waghen vlogh de veel-ooghde Fama. Leest van hem int vierde Boeck der Wtlegginghen.

Mercurius.

Mercurius. MErcurius was uytgebeeldt oft geschildert/een schoon Jongelingh sonder baert / al naeckt/uytghenomen dat hem eenen cleenē mantel den schouderen afhingh: Hy hiel in zyn rechter handt eenen Buydel/rustende op thooft van eenē Bock/ die by zyn voeten lagh: in de slincker handt hadd' hy zijnen ghe slanghden valstock : hy hadde oock by hem eenen Haen: voorts zyn hielwiecken en zyn hooft-vleughelen/ ghelijck wy hem beschreven hebben in het eerste en elfste Boeck onser uytlegginghe Ovidij. Eenighe maecken zijnen waghen van hanen ghetrocken: ander van twee Oyvaers. Dat hy den Haen by hem heeft/ is / om dat hy Godt der Coopmanschap/des gewins/en schier van allen consten is/ daer de Menschen vlijtigh en waeckende in zyn / als den Haen / die voor de wakentheydt wort gehouden. Sommighe meenen/ dewijl Mercurius wort verstaen te wesen de reden/en't licht/ dat tot kennisse der dinghen aenleydet/dat den Haen aenwijst/ hoe wacker/ sorghvuldigh/ en vlijtigh de wijsen behooren te wesen: Want 'tis hun niet voeghlyck den nacht over te slapen. Aengaende d'Oyvaers / dewijl zijn Slangh-roede oft valstock beteyckent vrede / en die allen twist doet neder vallen: soo is te weten/ dat by den vrede behoeft eendracht en getrouwicheyt / daer eenighe d'Oyvaers voorenemen tot een teycken:ander de Krape/ die haer wederpaer verloren hebbende/ altijt weduw soude blyven/ soo Elianus ghetuyght. Sy maeckten oock somtijts Mercurij beeldt vierkant/stellende zijn hooft op eenen vierkanten steenen Pylaer / gelijck een Terme/ dese hietmen Hermes. Eenighe willen segghen / dat dit bewijst de cracht en bestandicheydt der reden/ oft der deughtsaemheydt / en dat haer rechte naevolghers van der avontuer niet beweegt en worden/ het zy hoe hardt sy hun teghenvalt. Hermes.

Bacchus.

PHilostrates in't Tafereel van Ariadne segt / datter litteeckenen genoech zyn / om Dionysium oft Bacchum t'onderkennen / voor die wat teyckenen oft bootseren can: want eenen crans van tackskens clijf oft veyl/ met zijn croontgens oft druyfkens / wroeght hem Dionysius te wesen / al waer het werck niet besonders: oock de twee eerst uytcomende cleen hoorkens aen zijn hooft-slapen / toonen dat het hy/ en niemandt anders en is. Het Panther-dier is oock een van zijn teyckenen: maer dewijl hem Philostrates hier minne-dronck beschrijft / gaende de slapende Ariadne betrapen / steldt hy hem uyt met eenen schoonen purpuren mantel / en t'hooft met Roosen becleedt / doch de pijcken met veyl bevlochten / Herts-huyden / Bacchanten/ of zyn rasende Offer-vrouwen met hun Cymbelen / noch Satyren met ruys-pijpen (al pleghen sy hem te verselschappen) waren hier niet van doen: jae self Pan onthiel hem van hippelen en dansen / vreesende de Joffer te wackeren. Dese hoorntgens beteyckenen / dat den Wijn stoutheyt gheeft. Bacchus, al wordt hy gemeenlijck geschildert jongh/ en met een onbaerdich vrolijck aensicht / is oock voortijts stuer/ wijn-brouwigh/ kael-hoofdich/ en met den langhen baerdt geschildert: want den Wijn onmatigh gedroncken/ maeckt den Mensch ontstelt/ mislijck/ en toornigh: maer maetlijck/ verheugt hy het herte. De oudtheyt wijst oock aen / dat oude Lieden dranck-liefdich worden. Van Bacchus hebben wy breet verhaelt in't derde Boeck der Wtleggingen Ovidij. Nu nademael dat hy den Wijn is / heeft verscheyden kinderen/ vrybortichheyt/ veel-woordt/ ghelach/ ghesangh/ Bacchus.

ghesangh/ gheroep/ ghetier/ ghedans/ ghevecht/ en meer sulck ghevolgh / en Poeets gheselschap. Synen Voedtster daer den ouden Satyr Silenus op den Esel / en dergelijck gheslacht. Synen waghen wort van Tygers getrocken: den Wan zijn vondt / en de snappighe Exster/ worden hem toegewijdt: 't gevolg der Satyren/bewijst dongeschicthedt: De Tygers/ de wreetheydt: En d'Exster / de los-tongicheyt der dronckenschap.

Ceres.

Ceres. Ceres hadde eenen wagen/van Draken voort ghetrocken / in de handt een fackel / en Mancoppen / oock somtijdts een sickel daer van de verclaringhen zyn in d'Wtlegginghe Ovidij in het vijfde Boeck: Was oock uytgebeeldt met een Peerden hooft / om datse in Meerie was verandert / doe Neptunus haer gheselschap hadde / als in't Verander-boecks uytlegh te sien is. Haer Peerdtsche mane oft hayr waren Slanghen/ en ander wilde Dieren/ die om haren hals speelden: Sy hadde een langh cleedt / en in d'een handt eenen Dolphijn / in d'ander een Duyf. By Ceres wordt oock d'Aerde verstaen / en somtijdts het Coren.

Pan.

Pan. VAn den Geyt-voetighen hippelaer Pan, laet ick ghenoech zijn te hebben ghesproken / in't eerste Boeck van d' Wtlegginge voor verhaelt: Als oock d'ander Goden/elc in hun plaetse mach daer van gelesen worden. Wy moghen ons nu keeren tot den Dieren/ en ander dingen / daer men yet mede can beteyckenen/oft aenwijsen.

Eynde des eersten Boecks.

Van de Wtbeeldinghen der Figuren / hoe de oude Heydenen oft Egyptenaren met de beeldinge der Dieren ende ander dingen/ verscheyden meeningen hebben aenghewesen / en te kennen ghegheven.

Door C. V. M.

Het tweede Boeck

MY gedenct/ dat ic in het eynde van het 6. Capittel der Schilder-consten gront hebbe belooft / so ic tijt hadde/te schrijvē wat breeder van de uytbeeldingen der Figuren/daerom heeft my goet gedocht/dat ic soude in't corte by eē brenghen de beteyckeninghen / die met den Dieren en ander tuygh zyn te doen/ op de wijse der Hieroglyphicis, oft schriften der oude Egyptenaren / op dat de gene die van selfs geestigh zyn / mogen hier een weynigh behulp vindē / eenige beeldē hun beteyckenende eygenschappen by te voeghen. Soo sullen wy ten eersten beginnē aen het moedigste dier/ oft Coningh der Dieren/den Leeuw.

Van den Leeu, en zijn beteyckeninghe.

MEt het hooft van den Leeu/wort beteyckent de wakentheydt/en de hoede/ oft wacht: om dat hy onder alle crom-nagelde Dieren is/die ter werelt comende/heeft zyn gesicht: oock slaept hy weynigh / en slapende blincken zijn oogen/en verroert altyt zynē steert/ dat eenige meenē dat hy nemmer en slaept: Doch nae meeninghe van Aristoteles, isser geen Beeste die niet en slaept. Wakentheyt. Wachthoudinghe.

Cracht. Met het voorlijf/ oft het vorige deel des Leeuws / wordt beteyckent de cracht:want dese ledē zyn van dit Dier wonder sterck. Van zyn crachts wegen/wort hy tot een Hemel-teecken gestelt: en als de Sonne daer in comt/ heeftse groote cracht.

Grootmoedicheyt. Met den Leeuw/ wort oock beteyckent de grootmoedicheyt / gelyc de gedaent-oordeelers uyt den ledē des aensichts ramen: want hy heeft een groot hooft/ seer hayrigh vlammende oogen/ en rondt aensicht.

Heerschapper. Met den Leeuw / wort een Heerschapper beteyckent: dan ick acht/ hy een Croon op most hebben.

Rasende gramschap. Raserije en gramschap/wort beteyckent met den Leeuw / die zyn jonghen verscheurt.

Godlycke vreese. Den Leeuw vluchtende voor eenen witten Haen / daer hy besonder van verschrict is/ beteeckent vreese Gods: en den Haen (soo eenighe meenen) de Godtheydt.

Wijsheydt bovē cracht. Den vooren ghenoech ligghende / en achter over eyndt/hebbende boven hem eenen Wl: den Leeuw/ cracht: en den Wl/ Minervæ Vogel/wijsheydt: oft op een Leeuws hooft eenen Wl.

Welsprekentheyt boven cracht. Den Leeuw liggende/ als verhaelt/ hebbende op't hooft Mercurij roede/ beteyckent wijsheyt / oft welsprekenheyt boven cracht.

Deught. Des Leeuws huyt / beteeckent de deught / by welcke Hercules self wordt verstaen/ die het Leeuwen huyt gedraghen heeft.

Goedertieenheydt. Wort beteeckent met dē Leeu/die eē Man onder voet heeft/en niet misdoet/ goedertierenheyt:want men seght/ als den Leeuw van den Mensch niet ghequetst of ghewondt is/hy te vreden is/ dat hy hem slechs t'onder heeft.

Van den Oliphant,en zyn beteyckeninghe.

Den Coningh. Den Oliphant beteyckent den Coningh/en d'Egyptsche hebbē hem daer mede beteyckent.

Godsdienstickeyt. Den Oliphant / in een water siende nae een nieuw Maen/ beteyckent de Godsdienstichevt / oft Godsvruchticheyt: want sy alle Maendē hun supveren met de nieuw Maen/die sy schijnen te eeren.

Dē Stier,en zyn beteyckeninge.

Maticheyt. Eenen schoonen witten Stier / beteyckent maticheydt: om dat den Stier den bevruchte Koeyen met vreden/en onbemoeyt laet.

Vanden Os,en zyn beteyckeninghe.

Borger van vreemden verdruckt. Wort beteyckent met den Os/ die van den Wolf wort verwonnen/ den Borger van vreemden verdruckt: want van oudts mochtmen so qualyck een Os uyt toornicheyt ombrenghen/ als een Borgher.

Arbeydt. Met het Ossen hooft/oft met 'thooft en huydt/ wort den arbeyt beteeckent. Eenighe nemen het Ossen hoofts gheheente met den hoornen aen / voor arbeydt en ghedult.

Het Peert,en zyn beteyckeninghe.

Krijgh. Den Krijgh wort met het Peerdt beteyckent / nae der Poeeten meeninge/als het bequaemste Dier tot den Krijgh / wesende een moedigh/ vreesloos/sterck/en snel Dier.

Man, der reden gehoorsaem. Eē Man der redē gehoorsaem/wort beteyckent met 't gebreydelt Peerdt.

Wanckelbaerheyt des Menschen. S' Menschen vluchtigh leven/wort met half Man/half Peerdt afgebeeldt.

Gheruecht oft Fame. Met 't vliegende Peerdt/ wort gheruchte beteyckent / 't welck vlieght/ en doet de Borne der Sangh-Goddinnen vloeyen/dat is/ verweckt den Poetē te singen den lof der vermaerde Mannen.

Oncuyschen Mensch. Den oncuyschen Mensch/ wordt by den Centaure beteyckent: want (seght een)alle Mensch is geen Mensch:want een die hem tot ondeught begheeft / is een Peerd.mensch.

Van den Hondt,en zyn beteyckeninghe.

Oprechten Leeraer. Den Hondt beteyckent den rechten Leeraer / die onbeschroemt moet ghestadich bassen/ de wacht houden over s'Menschen sielen/ en bestraffen de zonden der Menschen.

Getrouwicheydt. Met den Hondt wort beteyckent de ghe-

getrouwicheyt: Want den Hondt seer ghetrouwe is/ oock geen weldaet verghetende.

Eenen gebonden Hondt beteyckent den Krijchs-man / die zijn Hooftman ghetrouw is / en aen zijnen Eedt is verbonden.

Reuck. Den Hondt/ die (so Cicero getuyght) uytnemẽde is van rieckẽ/ wordt by den reucke gestelt/ oft daer mede beteyckẽt.

Vanden Aep, en zijn beteyckeninghe.

Boosen Mensch. Den Aep/ ofte Simme/ beteyckent den ondeughenden Mensch.

Geveynstheydt. Den Aep beteyckent den geveynsden / dewyle den Aep zijn pisse stracx bedeckt/ ghelijck den gheveynsden zijn ondeught. Oock heeft den Aep slechts eenich schijn van Mensch / en is doch een Beest.

Onschamelheyt. Met den Aep wort oock beteyckent onschamelheyt: want hy zijn onschamel bloot lidt yeder laet sien/ en ander onschamel dingẽ in yeders aensiẽ doet.

Van den Hert en zijn beteyckeninghe.

Onvoorsichticheyt. MEt den Hert wort d'onvoorsichticheyt beteyckent/ te weten/ daer hy hem laet vanghen / terwyle hy luystert nae eenen fluytspeler/ want hy de soetheyt des spels geern hoort/ en hem selven vergheet.

Vreese. Met den Herdt / waer voorn aen stocksken draden zijn behanghen met roode pluymẽ/ beteeckent vreese: want voortijts inde jaght waren sy soo ombanghen met stocken / waer aen roode vederen gespannen hinghen/ en sy dorsten siende dese verwaepen / niet aldaer door loopen.

Ghehoor. Hy wordt gheschildert by 'tghehoor/ om dat hy zijn ooren over eynt hebbẽde/ seer goet ghehoor heeft: doch als hyse laet hanghen/ hoort hy schier niet met allen/ soo dat hy dan licht te vanghen is/ soo Aristoteles verhaelt.

Vyerige begeert. De Hinde by een Borne/ beteeckent vyerighe begheerte: want sy, van heete natuere zijnde / heeft gheern haer vermaken aende Borne.

Den Hert met afgevallen hoornen/ beteyckẽt quade avontuer: welcker afvallen en herwassen / beteyckent der avontueren ofte des gelucks onstadicheyt: de welghebooznde/ ghelijcken de rijcke: en de hoornloose / die hun goet zijn quijt worden. Quade avontuere, en wisselbaerheyt.

Van de Miere, en haer beteyckeninghe.

DE Miere met een Cooren-ayr oft graen gheladen / beteeckent voorsichticheyt: want sy vergadert des Somers/ teghen den Winter. Voorsichticheyt.

De Mieren wysen den ghemeenen arbeydt / in hun werck malcander te hulp comende/ jae oock genoech eenen ghemeenen staet. Gemeenen arbeydt.

Van den Landt-Ecchel, oft Egel.

DEn Ecchel / met sijn scherpstekẽde borstelen / op een steen ofte Altaer liggende/ met t'hooft en voeten inghetrocken/ als eenen cloot/ is te ghelijcken den Man/ die een vast en versekert ghemoedt heeft teghen alle toevallen der avontuer/ hem houdende gewapent met de cracht der deuchden. Een Man teghen den noot versien.

Van het Vercken, en zijn beteyckeninghe.

HEt Vercken / liggende in't slijck/ Roosen vertredende/ wordt ghelecken den Man/ die van goede zeden afghescheyden / in ondeuchden zijn behaghen heeft. Dẽ ondeuchdighen.

Het Vercken beteyckent oock den onreynen/ oft onheylighen. Den onreynen.

Den wellustighen / onkuysche wellusticheyt/ ende de luyheyt: dese worden al met t'Vercken beteyckent.

Van de Geyte, en haer beteyckeninghe.

MEt de Geyte wort beteyckent het goet ghehoor: en eenige meenẽ/ dat se de windt inhaelt eñ uytblaest/ door d'ooren soo wel/ als door de neusgaten. Goet ghehoor.

Met de Geyt / de Satyren oock daer onder begrepen/ wordt d'onkuysheyt beteyckent. Onkuysheyt.

De Geyte beteyckent de Hoere / die de jonge knechten verderft/ ghelijck de Geyt de jonge groen spruytẽ afknaegt/ en scheyndet. Lichte Vrouw.

Van het Schaep, en zijn beteyckeninghe.

Ghemeen, oft flecht mal volck. HEt Schaep/ oft Schapen/ worden gheleken de gemeen onwetende Luyden. Den Roomschen Fabius Maximus, om dat hy in zijne jeught heel eensaem/ en swijghende was/ en ghemeent tot leeringhe onbequaem/ werdt Schaep toeghenaemt.

Onnooselheyt. T'Schaep/ besonder t'Lam/ beteeckent onnooselheyt.

Sachtmoedicheyt. T'Lam beteeckent oock sachtmoedicheyt.

Vanden Ram, en zijn beteyckeninghe.

Stoutheyt, en vermetenheyt. MEt den Ram wordt beteyckent stoutheyt/ en vermetenheyt: want hy altijt is gheneghen te stooten/ van als hy hoornen beghint te hebben/ en stelt hem oock teghen de Menschen/ waerom hy onder d'Hemel-teeckẽ misschien Mars oock toegeeygent is.

Krijgh. Den Ram was een teecken des krijgs by den ouden. Als sy krijg met goede reden aennamen/ sonden sy by den bootschapper eenen Ram/ die sy op der vyanden landt lieten.

Twee een dingen begeerende, oft twee Coningen malcander bestridende. Twee t'saem stootende Rammen/ beteyckenen twee/ die een dochter vryden/ oft soo yet t'samen om strijdt begheeren. Oft beteyckent oock den krijg tusschen twee Coninghen: ghelijck Sannasaro wel te kennen gheeft/ in't eerste van zijn Arcadia.

Ghesontheyt. Mercurius, hebbende op zijn schouder eenen Ram/ beteeckent ghesontheyt/ om dat d'oude Heydenen seyden/ dat hy gaende om de Stadt/ den Tanagreen hielp van de Pest. Sy schilderden hem daerom soo/ en hieten hem Ram-drigh.

Verwinninge, oft stoute wapen-daet. Het hooft van den Ram beteeckent verwinninghe/ oft stoute daet: want Hammon, Coningh van Egipten/ hebbende groote krijgh-daden uytgericht/ droegh op zijn hooft/ aen zijn hoedt/ wrongh/ oft muts/ een Rams-hooft. Eenen Ammianus looft grootelijck het cleedt vanden Coningh Sapor, t'welck ergen daer het sloot/ hadde een schoon goudẽ Rams-hooft. Sommige meenẽ/ Hammon hadde twee cleen hoornkens aen beyde syden zijns hoofts. D'gelijcx mochtmen meenen van Lysimachus, in wiens penning men zijn hooft oock siet ghehoornt met Rams-hoornen/ die achter om zijn ooren comen/ waer van d'uytleggingh Appiani is/ dat hy ten tyde sijns voorsaedts den grooten Alexander, eenen ontloopen Offer-stier by den hoornen vattede. Ick acht/ of de Rams-hoofden/ die men te Room aen den oude graf-steenen/ oft soo elder siet ghebruyckt/ en aerdich te passe ghebracht tot verciringhe/ met bloem en fruyt-festonen/ beteeckenen de vrome en stoute daden der begravene: want de hoornen/ sonderlinghe der Ossen oft Stieren/ beteeckenen stoudtheyt oft cracht: want men leest: Hier mede sult ghy de Syriers stooten/ tot dat ghyse vernielt.

Van den Wolf, ende zijn beteyckeninghe.

MEt den Wolf wordt beteyckent Mars, om t'opvoeden van Romulus, en Hemus, die Mars kinderen waren/ na de Fabel. Oft om den vleesch verslindenden yver die inden strijdt is: Mijn sweerdt sal vleesch verslinden/ leestmen. Mars, oft den Krijgh.

Wordt oock met den Wolf afghebeeldt den Roover: want oock d'oude Wijsgiere leerden/ dat den roofschen Mensch nae dit leven in Wolf veranderde. Men leest: van binnen zijnt gryppende/ oft roovende Wolven. Den Roover.

Wordt oock met den Wolf beteyckent/ Hoeren arghejt: want dat volcx handen zijn van rooven en nemen nemmermeer moede. Oock hieten de Latijnen de Hoere Lupa, en t'Hoer-huys Lupanar. Hoeren argheyt.

Wordt afghebeeldet met een Man/ die den Wolf by den ooren heeft/ eenen twijffelachtighen Mensch/ gheenen middel hebbende hem te blyven houden/ noch niet raedtsaem vindende te laten gaen. Het is byde oude Poeten een spreeck-woort geweest/ te segghen; Hy heeft den Wolf by den ooren. Mensch in twyfel wat hy doen sal.

Van het Panther-dier, en zijn beteyckeninghe.

Droncken-schap. HEt Panther-dier / by eenighe verstaen den Luypardt / een heet dier / beteyckent dronckenschap / en is Baccho toeghewijdt: want het Panther-dier wordt van den Jaghers droncken ghemaeckt / die hem vooren stellen eenighen Wijn in t'veldt / daer het seer lustigh nae is / valt droncken neder / en laet hem vanghen.

Van het Tyger-dier, en zijn beteyckeninghe.

Wreetheyt. MEt het Tygher-dier wordt verstaen wreethept. Maer daer sy Bacchi waghen trecken / wysen sy / dat door den Wijn des wreeden geest wort versacht / als hy maetlijck wordt ghedroncken (also eenighe meenen) : doch onmaetlijck / maeckt hy de wreede wreeder.

Wrake. Wordt verstaen met den Tygher / die t'Peerdt doodet / wrake / daer den Jagher zijn jongen in't afwesen mede hadde ontvoert: welcken van den Tygher vervolght / laet ter noot een jong vallen / dat t'beest inden nest loopt draghen: en door zijn groote snelheyt haest weder ghenakende / laet een ander vallen / en so voort / tot dat hy hem in een Schip berght / en t'Peerdt moet laten / dat dan stracx wordt ghedoot.

Snelheyt. Wordt met hem oock snelheyt / om de voorgaende oorsaeck / afghebeeldet.

Van de Beyrinne.

Kinder opvoedinghe, oft kinder-tucht. BY de Beyrinne / welcker jonghen eerst maer en zijn een rouwē clomp vleesch / daer men niet aen ziet als de nagelen / maer met lecken doet hebben hooft / ooghen / en alle leden / is te verstaen / dat den Mensch zijn gheslacht niet moet laten opwassen / ongeschickt en wanschapen nae den gheest: maer met onderwysighe tonghe / volcomen ghedaente der goede zeden gheven.

Toornicheyt. Met den Beyr wordt oock afghebeeldt de toornicheyt: want dit Dier hem seer heftigh en wreedlijck vergramt.

Den Ezel.

Onverstaat. Den Mensch uytghebeelt met een Esels hooft / beteyckent onverstandt: want den Esel is seer onverstandigh / en vergheetlijck.

Luyheyt. Den Esel beteyckent oock luyheyt. Hy wordt vergheleken den ondersten Molen-steen / die altijdt stille light. Met den Esel wort oock beteyckent gedurighen slaefschen dienst.

Den Muyl.

Bastaert. Met den Muyl wordt den Bastaert beteyckent.

Den Kemel, oft Kameel.

Den rijcken deser Werelt. Met den Kemel wort uytghebeeldt den heel rijcken Man (so Origenes segt) den Kemel is oock het cromste en onbolligste Dier datmen vint: hem worden veel knien en dgien toegeschreven / gelijck den rijcken veel vermagh.

Deught en lijdtsaemheyt. Met den Kemel wordt oock den deughtsamen lydtsamen Man vergeleken: want hy sterck / is bereyt te dragen / knielende neder om 't last op hem te laden. Den Kemel geswolgen en de Mugge uytgespoghen / wordt van eenighe verstaen / dat den Verlosser / die ons last op hem nam / den Kemel is vergheleken / en de uytghesifte Mugghe den Moorder Barrabas.

Den Haes.

Wakentheyt. Met den Haes werdt de wakentheyt uytgebeeldt / om dat hy met open ooghen slaept: zynen Grieckschen naem brenght mede kijcken / oft aenschouwen.

Gehoor. Met den Haes wijsen eenighe oock 'tghehoor aen / om zyn groote ooren wille.

Eensaemheyt. Hy beteyckent oock eensaemheydt: Niet alleen is hy geern uyt het volck: Maer hy is altijdt alleen in zijnen legher.

Vreese. Met hem wordt de vreese beteyckent: want hy een seer vreesachtigh Dier is.

Den Vos.

Cracht en Schalckheyt. Met den Vos wordt beteyckent schalckheyt / oft een schalck Man. Een Vossen huydt met een Leeus huyt tsamen

men genaept oft ghebonden / beteyckenen looſheyt en cracht.

Den Mol.

Blintheyt. Willighe onwetenheyt. Gehoor.

Met den Mol wort de blintheyt beteyckent: oock vliende oft niet lievende 't licht der Sonnen/ verſtaetmen by den Mol / die willens niet willen weten. Hy beteyckent oock gehoor: want hy verre hoort / te meer hy in oft vaſt aen d'Aerde is.

De Ratte.

Schade.

Met de Ratte/ die een ſchadich Dier is/ wordt beteyckent de ſchade/ oft het verlies.

De Katte.

Onrechtveerdigen Richter.

De Katte beteyckent een onrechtveerdigh Richter: want ſy is dickwils in huys ſchadigher als de Muyſen/ die ſy als meeſten dief / om hun dieverye ſtraffende is.

De Slanghe.

De Weerelt. Gheſontheyt.

Slanghe in't ront/ met den ſteert inden mont/ beteyckent de Weerelt/ daer alles in weſen blyft door voorteelinge. De Slange aen eenen ſtock/ als Æſculapij ſtaf/ gewonden/ daer aen den ſteert het oude huydt af hanght / beteeckent gheſonthedyt.

Het Iaer. Wijſheyt: oft voorſichticheyt. Ondanckbaerheyt.

Het Jaer wort oock beteyckent met de Slanghe/ rondt ligghende / met den ſteert onder de kele. Met de Slanghe/ wordt oock wijſheydt oft voorſichticheyt verſtaen. De Addere/ die in't verſamen het Manneken het hooft afbyt/ beteeckent ondanckbaerheyt: en daer de jonghe/ ter Weerelt comende/ de Moeder dooden/ is wrake/ en ondanckbaerheyt.

Wrake, en ondanckbaerheyt.

Mercurij gheſlanghde roede.

S'Menſchen gheboort.

D'Egyptſche hebben dees Mercurij roede bedupdt op de voort-teelinge oft gheboort der Menſchen/ ſeggende/ datter waren dry Goden over dē Menſch/ als hy gheboren wort/ den Gheeſt/ d'Avontuer/ de Liefde/ en Behoeftichept: de Sonne/ voor den Gheeſt: de Mane/ voor d'Avontuer over 't lichaem / dat de veranderinghe der toevallen is onderworpen: de Liefde uytghebeelt met de vereeninghe / en onderkuſſinghe: de Behoeftichept met dē knoop: de vlercken oft vederen/ de ſnelheyt der gedachten. Met Mercurij roede/ wort beteyckent vrede en eendracht: dan wordter ſomtyden bygevoeght den overvloedighen hoorn vol vruchten / bewyſende/ dat uyt eendracht/ voorſpoedt en overvloedicheyt comt.

Vrede, en eendracht. Voorſpoet.

Het Schorpioen.

Bedroch.

Het Schorpioen/ dat zyn vergiftheyt in den ſtekenden ſteert heeft/ beteeckent een boos oft vyandich bedroch.

Den Salamander.

Volſtandigheyt.

Den Salamander/ levende midden 't verſlindende vyer/ wyſt aen/ een volſtandich Menſch/ oft de volherdicheyt.

Van Meduſa.

Is te ſien in d'Wtlegginge op Metamorphoſis, wat haer ſlangde hooft aenwyſt: ſoo oock van Hydra.

Den Oyevaer.

Barmherticheyt.

IS een teecken van Barmherticheyt/ ſpyſende zyn Ouders. Den Egyptiſche Coningh-ſtaf was boven met een Oyvaers hooft/ en onder met eē Vlietpeerdt/ oft Water-peerdt/ bewyſende/ dat Barmherticheyt te boven ghingh wreetheyt/ oft onbarmherticheyt. Den Oyvaer wort oot gevoecht by Iuſtitia, oft de gherechticheyt / dat hy eenich recht ſoude doen/ dan weet niet oft gegewis is.

Barmherticheyt. boven wreetheyt.

De Kraen.

Wakentheyt

De Kraen / met een ſteen in een opgheheven claeuw oft voet / beteyckent wakenheyt. Met hen vergaderinge die ſy houden / bewyſen ſy eenen gheemeenen ſtaet. De Kraen / draghende eenē ſteen in dē voet/ om van den windt niet wech gedreven te worden/ beteyckent wyſheyt.

Ghemeenen ſtaet. Wijſheyt.

Den Gier.

Liefde, en barmhertieheyt.

Den Gier/ beteeckent Liefde / en barmherticheyt: want in hondert en twintich dagen dat hy zyn jongē voet/ ſchepdt

D'oprechticheyt, en onnoselheyt.

schepdt hy weynigh daer van: maer soeckt hun aes al ontrent den nest/ en wanneer hy niet vint/ byt hy zijn borst open/ en geeft zijn jongë het bloedt/ niet mogende lijden datse gebreck hebben. Waerom men van oudts den Gier op het cruys stelde: Want van den Pellicaen leest men niet/ dat hy zijn jongen met zijn bloedt spijst. Den Gier is oock den rechtveerdichsten van alle crombeckte roof-voghelen: want hy roert niet aen dat leeft/ dan het doode/ daer hy mede te vreden is: Hy bederft geen vruchten/ noch hindert geen tāme Dierë/ wesende nz moordich van aerdt. Plutarchus noemt hem onnoosel.

Van den Arendt.

De Keyserlijcke macht.

Den Arendt / die den Keyserlijcken staet bewijst/ het Roomsch teycken is/ en die Iupiter boven al ander Voghelen macht heeft ghegheven/ is swart: desen is licht/ edel/ moedigh/ en sorghvuldich zijn vrucht te voedë: desen beteeckent de Keyserlijcke macht: want desen voghel is Coningh inde locht/ ghelijck den Dolphijn in de Zee. Den Arendt beteyckent oock eenen veerdighen snellen geest: want hy siet zijnen roof van verre/ en heel leegh in een groote diepte / t'welck op de veerdicheyt des geests wordt ghedupdt. Hy bedupdt oock eenen vasten Legher/ slaende eenë clauw in d'Aerde/ vattëde met dë anderë t'Schaep by zijn vleys: oock heeft hy eenen steen in zijnen nest.

Snelheyt des geests.

Eenen vaste Legher.

Den Phœnix.

Wtnementheyt.

De Sonne.

Met den Phœnix wordt verstaen d'uytnementheyt: ooc pleegt men uytnemende Mannen in gheleertheyt oft Const te heeten Phœnix, om datmen maer eenen / oft zijns ghelijck niet en vindt. Men ghelijckt by desen voghel oock de Sonne. Desen Phœnix soude oock (nae eeniger segghen) zijn borst openë/ en doen bloedë/ van welc bloedt eenen worm soude wassen/ daer den nieuwë Phœnix van voort comë soude.

Den Pellicaen.

DEn Pellicaen is een cleenen Vogel/ die in een eensaë bosschen hem onthoudt; oock veel by den Nijl/ in dë marassen. Daer zijnder ander die groot zijn/ jae (by eeniger seggë meerder als de Swaen. Sy leggen hun eyeren in eenen kuyl in d'aerde. De Herders/ soo haest als de jonghen uyt den dop zijn / gaen den nest omsetten met droogh goedt / en maecken een vyer. Den Pellicaen siende den roock/ comt om sijn jongen te helpen/ meenende met zijn wiecken 'tvyer uyt te doen/ verbrandt de vederen / dat hy doodt oft ghevanghen blijft: soo dat hem eenige maken sittende in een vyer. En dewijl hy soo veel doet/ om zijn jonghen te beschermen/ wort met hem de liefde oft barmherticheyt beteyckent.

Liefde, en barmherticheyt.

Den Wl.

Wijsheyt. Onnutte leeringhe. Verwinninghe. Doot.

Den Wl bewijst wijsheyt / dewijl hy den voghel is van Minerva, Goddinne des raedts / ende der wijsheyt. Sommige willen / dat hy beteyckent den ghenen / die ydel wetenschap naetracht/ sonder de deucht te behartigen: want desen Vogel siet inde nacht/ maer by den dach niet. Die van Athenen hielden hem tot teecken van overwinninghe. De Egyptsche/ een teecken vander doot.

De Kraye.

Vredigen Echt. Veel claps. Winter Lang leven.

Met twee Kraeyen by een / wordt afgebeeldet den vreedtsamë eendrachtigen Echten staet; want dees Vogels maelkander seer lief hebbë. De Kraye beteeckent oock gesnap/ oft veel claps/ Minervæ vyandigh: want wijse luyden/ die met hunnen geest te wercken hebbë/ haten 'tgeclap. Met de Kraye/ sonderlinghe de bonte/ wort den Winter beteyckent. De Kraye wijst aen een langh leven: want men seght/ datse hondert Iaer leeft.

De Mossche.

Onkuysheyt.

De Mossche beteyckët onkuysheyt: want desen Vogel seer onkuysch is/ en daerom aen Venus waghen ghespannen.

De Valck.

Met de Valc wort beteyckët s'Men-

schen

Den Gheeft. schen gheest/die seer snel is: Want den Valck is den snelsten onder alle Voghelen: en Plato noemt den gheest gevleugelt. Roof,en diefte. Met de Valck / wort oock rooverye verstaen/en dieverye: want 't is een tyran onder de Voghelen / en seer bloetgier. Verwinninghe. Eenighe / om dat de Valck alle Voghelen int vlieghen overtreft/ houden hem voor de verwinninghe/ Vlydt. oock de veerdicheyt/en vlyt: maer veel wort hy ghehouden voor de Hope / als hy thooft en 't ghesicht verstopt heeft/ en dat uyt dese spreuck / Na de duysterheyt hope ick het licht.

De Duyve.

Liefde. De Duyve/oock een van Venus Waghen-peerden/wort voor de liefde ghehouden: Want sy malcander schynen te kussen. Sommighe willender een gheestlycke liefde mede beteyckenen. Eenvuldicheyt. Sy wort oock genomen voor d'eenvuldicheydt/ om datmen leest/eenvuldigh als Duyven: En om datse sonder galle Goedertierenheydt. is/ voor de goedertierenheyt.

De Tortel.

Weduwlycken staet. Met de Tortel / sittende op een dorre tacksken/ wordt den Weduwlycken staet beteyckent. De Tortel beteyckent oock kuysheyt. Kuysheyt.

De Swaluwe.

Snappinghe. De Swaluwe wort genomen voor snapperye/oft veel gesnaps: oock voor Lenten. den Lenten / om datse altyts met den Lenten weder comt. Oock voor den Ontrouw vriendt. ontrouwen vriendt: want sy is ons des Somers by/als wy voorspoet hebben/ en veel vruchten/maer 's Winters/als men den meesten noot heeft / is sy van Bouw-meesterschap. ons gevloden. Sy soude oock met haren nest/ van slyck gemaeckt / aenwysen het Bouwmeesterschap.

De Swaen.

De Swanen die eenighe seggen wel te singhen/ bysonder in den ouderdom/ Poëten. worden gheleken by den Poeten/ die in den ouderdom best dichtē. Van dit singhen der Swanen weet Plinius niet te schryven: oock en vintmen hier te lande schier gheen Voghel die so weynigh ghelupt gheeft. Het moeten in Grieckland eenighe andere zyn gheweest. De Musycke. Musycke wordt uytghebeeldt met een deel Swanen/ op den Oever van een Vliet singhende/ zynde verweckt door eenen Zephyrus, te weten/een kindt datter by staet / hebbende vleugelen / en blaest bloemkens uyt: want die Swanen ghinder in verre landen schynt singhen seer soet / als den Westen windt waeyt.

Den Nachtegael.

Den Nachtegael wort oock ghestelt tot een teecken van de Sang-const / oft Musycke. Musycke.

Den Paepgaey.

Den Paepgaey wort gehouden voor de welsprekentheyt. Welsprekentheyt.

D'Exter.

D'Exter gheeft bewys van clapperye. Clapperye.

Den Pouw.

Den Pouw wyst aen d'onneere des Oneere des ryckdoms. Ryckdoms: want als den Pouw ten moysten is / met zynen opgeheven openen steert/is hy alleē schoon van voorē/ maer niet van achter/ oock niet schoon van voeten. So oock den Ryckdom ghelyckt wel schoon: maer sietmē somtyts te rugghe/hoe hy verregen wort/so is het dickwils schricklick en leelyck om aensien. Eenen ouden Phocylides seght/ 'tgoet doet hoogmoedig zyn/ en tquaet Hoogmoet. doen menighvuldight. Om die uyt te beelden/most den Pouw met verheven steert/ eenen voet om hoogh heffen. Dē Pouw wyst aen den hooghmoet: want als hem veel staen en besien/ryst hy den steert. Synen steert alleen/bewyst d'onghestadicheydt des ryckdoms: Want Onstadicheyt des rijckdoms. desen steert valt met vallen des loofs/ en wast met het wassen.

De Henne.

De Henne/met haer Kieckens onder haer vleugelen/ bewyst liefde. Liefde.

Den Haen.

Dē Haen/bewyst wakēthеyt/wacht houden/

Wakētheyt. houden / en de sentinelle / om dat hy de wiecken slaende / ter middernacht craeyt / soo Lucretius seght / met luyder stem / roept hy de morghenstonde. Hy wort Mars Vogel geheeten / en wijst aen grootmoedichept / en strijdt-lust: want dit goet is altijdt bereyt malcander te bevechten. Grootmoedicheyt. Strydt-lust.

Den Gans.

Vaste wacht. Den Gans / aen eenen ancker gebondē / bewijst vaste hoede / oft wacht. Met eenen steen in den beck / bewijst hy stilswijghen: want sy connen qualijck swijgen / daerom als sy over den bergh Taurus vlieghen / nemen sy steenen in den beck / om van den Arenden (die daer veel zijn) niet te wesen ghehoort. Den Gans bewijst den ghenen / die de Poeterije vyandich is: want hy wijckt den Louwer. Stilswygen. Vyant der Poëterye.

Den Struys.

Iustitie. De schoon pluymen van desen Vogel / om datse soo eenparigh oft ghelyck zijn / worden ghehouden te beteeckenen de Justitie / oft gherechtichept.

De Vleermuys.

Onverstandt beminnen. De Vleermuys beteyckent een / die de wetenschap oft wijshept haet / en bemint het onverstant / om datse den dagh haet / en den nacht bemint.

De Honigh-bie.

Coning-ryc. De Honig-bien beteyckenen een Coninghrijck. Wt / en in den Helm vliegende / beteyckenen vrede. De Honigh-bie beteyckent oock kuyshept. Vrede. Kuysheydt.

De Vlieghe.

Moeylijckheyt. De Vliege beteyckent moeylijchept / en hartneckichepdt / om datse soo hartneckich den Menschen quelt. Hartneckicheydt.

Den Stapel, oft Douw-krekel.

Clappaert. Desen wijst aen een ydel clappaert. Men maect oock eenen Douw-krekel sittende op de Luydt neffens de snaren / tot een teecken der Musijcke. Musycke.

De Spinnekop.

Ydel werck. Het Spinne-webbe wijst aen een onnut werck oft Const.

Den Dolphijn.

Den Dolphijn / den snelstē Visch der Zee / die over de hooghste masten hem opschiet / beteyckent snelhept. Van hem was een spreeckwoordt: Ghy leert den Dolphijn swemmen. Snelheydt.

Het Camelion.

Het Camelion / dat alderley verwen aenneemt waer het by comt / beteeckent den Lof-tuyter / die yeder na den mont spreeckt. Lof-tuyter.

De Schildpadde.

De Schildpadde wijst aen / dat de Vrouwen inhuysig behooren te wesen / gelijc sy / en de Slecke zijn. Sy beteyckent oock traeghept. Inhuysicheyt. Traegheydt.

Den Kreeft.

Dē Kreeft beteeckēt ongestadichept: want hy gaet somtijdts voorwaerts / somtijts ter zijden uyt / en somtijts achterwaerts / toonende als een lichtveerdich Mensch groote onghestadichept. Ongestadicheyt.

De Slecke.

De Huysdrighsche Slecke / beteyckent Aerdtsche ghesinthepdt. Aerdtsche ghesintheyt.

Tot hier toe hebben wy van dē Dieren / Voghelen / en Visschen gesproken. Nu sullen wy den Mensch voor eerst voornemen / beginnende aen zijn hooft / en soo voorts alle zijn leden naevolghende.

Van s'Menschen Hooft.

Met s'Menschē hooft / wort beteyckent het begin / de Heerschappije / besonder alst gecroont is. Het dobbel hooft / als dat vā Ianus, beteyckent wijshept: om dat den Wijsen so wel voorsiet het toecomende / als hy het voorledē naedenckt. Het dry-hooft van Geryon, willen eenighe beteyckenen de dry tijden / den voorleden / teghenwoordigen / en toecomenden. Die Iano vier aensichten toe-eyghenen / willen de vier Jaer-deelē daer mede te verstaen gevē. Begin. Heerschappye. Wysheyt. Dry tyden. Vier Iaerdeelen.

De Ooghen.

Met een open ooge / wort beteyckent den

Godt. Leven. Doot. Wijsheyt oft kennis. Droefgemoet. Voorsichticheyt. Wyse heerschinghe.

den aensiendē Vader der lichtē/Godt. Met een open ooghe wort t'leven / en met een ghesloten de doot beteyckent. Een open ooghe in een herte/ wijs heyt oft kennisse. Een tranende ooghe in't herte/ een droef ghemoet. Een ooghe inde handt/voorsichtichеyt/ oft te voren bedencken 'tgene men doet: op den Coningh-staf/wijse heerschinge. De tegen-deelen connen met gesloten oogen beteyckent worden.

De Ooren.

Ghehoorsaemheyt. Ongehoorsaemheyt.

Met open oore int hert/ verstaetmē ghehoorsaemheyt: met toegheстopte/ onghehoorsaemheyt: een handt houdende met de duym en den vinger daer naest / beteeckent onthoudt / oft memorie.

De Tonge.

Memorie. Welsprekentheyt. Stilswijgen.

Een Tonghe over-eynde gehouden met een handt / beteyckent welsprеeckentheyt: om dat welspreken een daet is/ en dat de handt totter daet bequaē is / en oock macht bewijst. Een afghesneden Tonghe beteyckent stille Swijghen.

T'Herte.

Liefde. Verlichtinghe. Eendracht.

Met 't Herte can veel dings beteeckent worden: brandende/ist liefde:met een Sterre in/ inwendighe verlichtinghe: en meer datmer by voegen mach. Als twee Herten t'samen ghebonden/ eendracht beteeckenende: en t'gene wy elder van de ooge daer in hebben ghesept/ en dergheliјcken.

De Handt.

Werck. Onnooselheyt, oft onschuldt. Trouwe. Vriendtschap. Vreckheyt. Giericheyt.

Met de rechter handt/ wort werck beteyckent: met twee wasschende handen/ onnoselheyt: met twee rechter in een/verbindinge/trouwe/ vriētschap/ en groetnis/ betuyghende dat de twee/ die de handt gheven / malckander te dienste zijn. De geslotē slincker handt/ is giericheyt oft vreckheyt: waer op Diogenes plagh te seggen/ datmen den vrienden gheen ghesloten handt most bieden. Oock de openhollighe handt/ bewijst gierichеyt / staende altijt open om t'ontfanghen/ t'welck den Athener werdt verweten met dit veers.

Athener soo hy sterft, reyckt noch al uyt zijn handt.

Snelle handt. Traghe handt.

Voorts cannen veel dings met den handen uytbeelden: alsmer eenen vleughel aen doet / een vlytighe oft snelle handt: rustende op Slecke oft Schiltpaddē/traecheyt/oft traghe handt.

Den Voet.

Ontstantvasticheyt. Stantvasticheyt. Grondtsteē. Ootmoet. Rust.

Den voet op t'water staende/beteyckēt een ydel ofte voorgeefs voorneem oft bestaen/ oft onstantvasticheyt/ dewijl men den voet op t'water niet vestighen can. Maer den voet staende op eenen steen oft aerde/ bewijst stantvasticheyt. Hy beteyckent oock een grondt-steen/ oft grondtvestinge: tredende op schatten/ Croonen/ en cransen/beteyckēt ootmoet/ oft verachtinghe des rijckdoms/ en tijdtlijcke eere. Voet op voet / beteyckent rust: dit wordt waer genomen aen beelden/ die men maeckt aen den graven.

De Knien.

Ootmoedighe onderwerpinge.

Twee gheboogheen knien / bewysen ootmoedighe onderwerpinghe.

Den Vingher.

Swijgen. Houwlijc.

Den wijsvinger op den mondt/ bewijst stilswyghen: in sulcken doen oft ghestalt wort ghesept Harpocrates en Oros gheboren waren/ oft ter Werelt quamen. Den Ring aen den Ring-vingher/ dat is/ naest den cleenen/bewijst den houwelijcken band. En alsoo den Ringh is een teecken der dienstbaerheyt/ oft onderworpenheydt / steeckt den Bruydegom de Bruyt eenen aen/ bewysende / dat sy hem dienstbaer oft eyghen is.

Van den Circkel.

Godt. Sonne. Mane.

Den Circkel/ om zijn rondicheydt en oneyndelijckheydt / hebben d'oude Egyptsche willen hebben tot een beteyckeninge van den eeuwigen Godt. Sy hebben oock de Sonne/ Mane/ en Weerelt daer mede aenghewesen.

Van t'viercant.

Met een recht viercant wort beteyckent

Een oprecht Man. kent een oprecht deughdelyck Man: want ghelyck 't vierkant heeft vyer effen streken/en vier hoecken / soo is zyn ghemoedt/werck/woordt/en gherucht oprecht/eerlijck/en loflijck.

Den dry-hoeck.

Het recht. Hier by wort het recht oft Justitie geleken/ om dat den dry-hoeck over al ghelijck is.

Van de Mutse, oft Hoedt.

Vryheyt. Met den Hoedt/ wort besonder aenghewesen de vryheyt: want outs tijdts de Slaven gheen Hoeden mochten dragen/dan vry ghemaeckt wesende / gafmen hun dē Hoet. Hier uyt is van outs ghecomen 't Hoedt-weeren / en hooftontdecken voor malcander/tot bewijs/ dat d'een den anderen hem aenbiedt zijn dienaer te wesen: So in Italien de wijse int voorby gaen en groeten is te segghen / Ick ben u dienaer. Sulckx bewijst oock t'hant-bieden / als voorhenen is verhaelt.

Scepter, oft Rijck-staf.

Coninghlijcke macht. Wakenheyt. Den Rijck-staf/oft Coning-staf/ beteyckēt Coninglicke macht: d'Egyptsche maeckten op t'eynde des Scepters een open oogh / bewijsende / dat den Coningh / neffens zyn macht in zijn heerschen/ moet wesen wacker/ en toesichtich/ oft opsichtich.

Des Conings Croon.

Wetten. Eenighe meenen / dat de Croon beteeckent de Wetten/ die aen malcander vast hanghen als een Croone / en datse niet ghescheyden noch ghebroken moghen worden: verghelijcken daerom de Croon een heyninghe / oft muyr: Sy Eere. beteeckent eere / en den Bloemkrans vrolyckheyt.

De Muyren.

De Croon voor Stadts muer. De Croon wort ghenomen voor de mueren van een Stadt. Waerom Anacreon seyde: de Croon der Stad/Leydt neder plat. Noch houden eenighe de Croon van den hoorn zyn herkomst te hebben / en dat by den hoorn t'Coning-Cracht. rijck wort gheleken/en by de cracht/so wy noch ghesepdt hebben. Waerom Horatius seght van Bacchus: Siet daer/ ghy gheeft oock hoornen 't arm volck. En Ovidius ergen: Het is een vreucht/ als den armen crijght macht.

Den Diamant.

Deught. Den Diamant wordt by de deught geleken/die niet te verwinnen is: oock by de volherdicheyt/ oft een vast voornemen. Maer 't Bocken bloet/is hem meest vyant: want den lust van vleesch en bloedt / oft oncuysche begheerte / is der deught heel teghen/ en schadich. Volherdicheyt,

Den Spieghel.

Kennis zyns selfs. Valscheyt. Den Spieghel houden wy veel voor de kennis onses selfs: doch wordt hy van outs ghehouden voor valscheydt/ vertoonende slechs den schijn van het waer wesen / maer de waerheydt selfs niet: Want al wat recht is / toont hy slinckx/en wat slincx is/rechts.

Een Boghe.

Krijgh. Den gespannen Boge/ met den Pijl aen de pees/ al bereyt te schieten/ wort voor krijgh verstaen.

De Pijlen.

Eendracht. De Pijlen/in eenen bondt gebonden/ liggende eenderley / beteyckenen eenicheyt oft eendracht/ gelyck den Coning van Tartaren Scylurus daer mede aenwees zyn tachtentigh kinderen / een weynigh eer hy starf / ghelijck Plutarchus verhaelt/ daer hy schrijft van het te veel spreken. Maer de Pylen ontbonden/ en verstropt/beteeckent tweedracht. Of sulcx wort aengewesen met twee pylen di e ongelijck ligghen/ malcander met het strael aen de vederen. Tweedracht.

Den Schilt.

Bescherminghe. Met den Schilt wort besonder aengewesen beschuddinghe/ afweeringhe/ oft bescherminghe.

Het Sweerdt.

Krijgh. Met het Sweerdt wordt oock den krijgh aenghewesen. Het Sweert in de handt van Iustitia oft gherechticheydt/ wort verstaen straffinghe: Doch d'oude plach-

Iustitia. de plachten haer te geven in de rechte handt eenen bos roeden t'samen ghebonden/ aen t'eynde hebbende het bijl/ op de Roomsche wijse / en inde slincke handt een ghelijck hangende schael.

De Saegh.

Quaetspreken. Met de Saegh wort aenghewesen het quaetspreecken: want sy met haer tanden verslindt/ en hardt bytende is/ makende oot op den quastē des houts sonderlinghe groot gheruchte.

Den Blixem.

Wijt gherucht. Den Blixem beteyckent een seer wijt gherucht van yet heerlijcx ghedaen: hier toe maecten die van Egypten de stemme der Locht/ te weten/ den Donder: welcks beeldt is den Blixem. Met den Blixem wort oock groote snelheyt beteyckent: ligghende op eē kussen/ is hy goedertierenheyt te verstaen soo men siet in de Munte van Antonius Pius. Snelheyt. Godertierenheyt.

De Sonne.

Godt. Waerheyt. Iaer. Dagh. Met de Sonne wort beteyckent den eenigen Godt/ oock d'oprechte waerheyt. Met de Sonne wort het Iaer beteyckent/ t'somtyden den dagh.

Van de Mane.

S'menschen natuere. Maendt. Onstadicheyt van s'Menschen gheest. Ghelijck eenige met de Sonne hebben de Godtheyt te kennen ghegeven/ soo hebben sy met de Maen de Menschelijcke natuere oock beteyckent/om der Manen veranderlijckheyt: De Mane met den hoornen om leegh/ beteeckent de maendt. De Mane beteyckendt oock d'onstadicheydt van s'Menschen geest.

De Sterren.

Godt. Siele. Met de Sterre beteyckenen sommighe Godt: sommige oock de Siele van een verstorven Lichaem: en de morghenstonde met den dagh-sterre/ Venus wesende.

Den Ancker.

Den Ancker die rust/ beteykent vastichheyt/en stilheyt: wesende met eenen Dolphijn bewonden/ wijst aen maticheyt. Hope. Daer wordt oock met den Ancker hope aenghewesen. Maticheyt.

Den visch-haeck, oft Angel.

Bedrogh. Den haeck/ die den visschen schijnt te spysen/ en gevanghen houdt/ beteeckent bedrogh.

De Lampe.

Een brandende Lampe / beteyckent het leven des Menschen: de Oly / des levens vochtichheyt/die s'lichaems hitte onderhoudt. Het vyer van een Fackel dat uytghelescht wordt/beteyckent een doot / die door ghewelt wordt veroorsaeckt. Daer t'vyer van een Keerse/ Fackel oft Tortse / van selfs door gebreck van stoffe uytgaet / is een natuerlijcke doot te segghen. Met de Lampe wort oock verstaen de wakentheyt en nachtsche vlijt: waerō in grooter weerden waren bewaert de Lampen van Demosthenes, Aristophanes, Cleanthes, en Epictetus. Leven. Aenghedaen doot. Natuerlijcke doot. Wakentheyt.

Den Fackel.

D'Egyptische Priesters/ ghelijck sy met t'water/en bysonder de Zee/verstonden voor haet en nijt/ verstonden sy met het vyer de Liefde / waerom Cupido den Fackel over al wort ghegheven. Liefde die onderlings is oft van weder syden ghelijck / wordt afgheheeldt met twee Fackels t'samen ghebonden/ over eyndt ofte int cruys / en brandende: maer de Fackelen met t'vyer om leege / beteyckent twee doode ghelieven/ dese woorden aen de graven ghemaeckt. Nijdt. Liefde. Onderlingsche liefde. Doode ghelieven.

Den Roock.

Den Roock beteyckent ons vluchtighe cort leven: oock de droefheden des levens: en onwetenheyt / ghelijck het vyer leeringhe oft wetenschap bewijst. Cort leven. Droefheyt. Onwetenheyt.

Den drytandt.

Zee. Met den Drytandt wordt verstaen de Zee.

Den Ploegh.

Landtbouw. Den Ploegh beteyckent den Landtbouw.

Den

Den Breydel.

Matieheyt. Men houdt den Breydel voor een teecken van matichept / oft zedichept/ oft bedwinghlijckhept.

Den Spinrock.

Doot. Den Spinrock / en de Spille daer den draet is gebroken/ bewijst de doot.

De Stricken.

Bedrogh. Stricken/ beteyckenen heymelijck bedroch / en loose aenslaghen / oft bedrieghlijcke laghen.

De Ketten.

Snoode Wercken. De Ketten / beteyckent de boose snoode wercken / die aen malkander hanghen / oft d'een uyt d'ander voortcomen/ gelijck de Ketten met den schakels t'samen hangt.

De Molen-steenen.

Ghemeensaemheyt. De Molen-steenen/daer d'een sonder d'ander niet vermach / beteyckenen de ghemeensaemhept en vrientschap der Menschen/ welcke vrientschap wort gheheeten nootsaeckelijckhepdt te wesen: want yeder behoeft vrienden / en onderhandelinghe te ghebruycken/ sal hy connen leven.

Den Altaer.

Godsdienst. Den Altaer beteyckent Godsdienst/ oft Godsvruchtichept.

Den Pyler, oft Colomne.

Rust. Een Vrouw rustende met den elleboogh op een corte Colomne/hebbende de handt onder t'hooft/ en inde rechter handt eenen Palm/ beteyckende oudts tijts rust/en stillichept. De Colomne beteyckent oock vastichept. Vastieheyt.

Den Palm-boom.

Verwinninghe. Den Palm-tack is een teecken der overwinninghe.

Den Louwer.

Verwinninghe. Den Louwer beteyckent oock verwinninghe: met hem waren Keysers en Poeten bekranst.

D'Eycke.

Den Eyck-looven krans met den Eyckelen/ beteyckende van outs de bescherminghe der Borgers: waer mede van bekranst waren die eenigh Borger hadde verlost inden krijgh. Bergher verlossinge. De Eycke beteeckent oock deught/ en sterckhept: want eenighe meenen / dat Herculis knodse van dit hout was / om dat het sterck is: eenighe meenen / datse van Olijf-hout was. Deught. Sterckheyt.

Den Note-boom.

De Note is van oudts een teecken van het Houwlijck. Houwelijc. Kuysheyt.

De Wilghe.

De Wilghe beteyckent kuyschept/ en onvruchtbaerhept. Onvruchtbaerheyt.

Den Olijf-boom.

Den Olijf-tack/ is vrede: de Olye/ barmhertichept / en vreughde. Met eenigh gheslacht der Olyven/was verwinninghe bewesen. Vrede. Barmherticheyt. Verwinninghe.

Den Wijn-stam.

De Wijn-druyf beteyckent vrolijckhept/ en vrymoedichept. Vrolijckheyt.

Den Vijghe-boom.

Met de Vijghe wordt aenghewesen de soethept / oft de soet-aerdichept der goedertieren Menschen: en de soethept der waerhept. Vrymoedicheyt. Soetheyt. Soetheyt der waerheyt.

Den Roos-boom.

De Roose bewijst de corthepdt van s'Menschen swack leven / om haer ongheduyrichept / en datse in doornen wast: gelijck des Menschen leven van veel benouthepdt wort aengevochten. S'Menschen cort en swack leven. De Roos beteyckent oock den wellust der vleeschelijcker liefde / om haer onduyrichept. Suyver ghemoet.

Witte Lely.

De witte Lely beteyckent suyverhept des ghemoets/ en schoonhept. Schoonheyt.

Den Distel.

De Distel-bloe/ die haest vergaet en verstuyft / S'Menschen levens swackheyt.

verstupst/ beteyckent de swackheyt van 's Menschen leven.

Een Riet.

Swackheyt Wäckelmoedicheydt.

Het Riedt beteyckent 's Menschen swackheydt / oock wanckelmoedicheyt.

De Couwoerde.

Gesontheyt.

De Couwoerde beteyckent gesontheyt: want d'oude Griecken hadden de ghewoonte te segghen; Alsoo ghesont als een Couwoerde.

Koolen.

Behinderde vreucht.

Den wijn-stam/ oft Druyf/ tusschen twee Koolen/ beteyckent behinderde vrolijckheyt: Want de Kool den Wijngaert vyandt is.

Den Heul, oft Bolle.

Stadt.

De Heul-bolle beteyckent een stadt/ die met mueren/ straten/ en veel volckx is bewoont: Want so is sy van binnen onderscheyden / en met veel saeykens vervult.

Eynde des tweeden Boecks.

Van de Wtbeeldingen der Figuren/

Door C. V. M.

Het derde Boeck.

IN dit voorighe heb ick nu myn Schilder-jeugt eenighsins den wegh gheopent/ om sonder letteren eenighen sin of meninge voor te stellē / met beduydingen / die alle volcken in eyghen spraeck/ so sy doch vernuftigh / oft yet ervaren zijn / souden connen raden / en verstaen. Daer neffens eenige sonderlinghe Figuren met beteyckeninghe uytbeelden / en den ghesicht voorstellen. Hier in hoeftmen aenslagigh/ versierigh/en vindig: maer niet vertsaegt/ oft schromigh te wesen. Want gelijck eens den rijcksinnighen Coornhert op dese voorhandige stoffe oft meeninghe seyde: Voor deur staet geen galgh. Of hy wilde segghen: het staet vry/ een yeder zijnen gheest en vernuft hier in te ghebruycken: daer is weynich oft niet aen te verbeuren: Ben ick wel lustigh eenighe voorbeelden der geraemde beduydselen / oft sin-gevende ghedaenten der beeldinghen voor te stellen / tot een meerder voldoeninghe / daerom icker eenighe nae myn beste vermoghen sal aen den dagh brenghen. Het worden wel veel met verwonderen by den ghemeenen volcke ghesien / die wyse van sonder letteren te schrijven/ met teeckenen oft figueren/ ghelijck de Rethorijckers eenige devysen oft gedichten pleghen uyt te stellen / welcke dinghen alsoose niet als in een spraeck gelesen / of verstaen en worden / en zijn soo uytnemende niet/ als de oude Egyptsche wijse der Hieroglyphické/ oft uytbeeldingen. Sy hadden de wijse/ datse die dinghen van boven aen den aenvangh gaven / te weten/ om den Piramiden/ oft Graf-spitsen: somtijts waren sy oock te lesen voorwaerts henen / sommighe van achter. Doch eenige dingen duncken my betamen soo wel van onder om hoogh ghestelt te worden / als van boven om laegh: gelijck dese navolgende ghemeen spreuck/ van het ront beloop der Weerelt / of des Weereltlycken wesens.

Vrede brenght neringhe / neeringhe rijckdom/ rijckdom hooghmoet/ hooghmoet twist/ twist krijgh/ krijg armoede/ ar-

de / armoede ootmoet / ootmoet brengt vrede.

Om nu dit upt te beelden / heeft men te brenghen by een / upt het voorgaende Boeck / de dinghen / elck sulckes als het beteyckent / en maecken oft stellen in orden / 't zy van boven nae onder / oft van onder nae boven / de verhaelde dinghen.

Eerstlijck / voor den Vrede mach men stellen Mercurij roede / oft eenen Helm tot Biekorf / oft eenen Olijftack. Neeringe mach men uptbeelden met ploeg-kouter / schip-roer / hamer / truffel / spoel / en sulck noodighste tuygh: Dit machmen op den voorseyden Biekorfschen Helm / oft ander vrede-teycken stellen / tot bewijs dat Vrede neeringhe voortbrenght oft draeght. Boven de neeringhe machmen maecken rijckdom / met een stock-beurs upt ghebeeldt. Wt den buydel / oft op dese stock-beurs / machmen stellen dry Pauw-pluymen / voor den hooghmoet. Op de Pauw-pluymen / ontbonden verstroeyde pijlẽ / voor de tweedracht oft twist / met een twee-hoofdigh lichaem op den twist. Eenen ghespannen boogh / met eenen Pijl aen de pees / voor den krijgh. Clappe / bedel-mael / fles en schotel / voor d'armoede / comende upt den krijg. Op dees armoede machmen maken ootmoet / uptghebeeldt met krans oft Croon-vertredende voet. Op desen voet / soude dan weder volgen den voorigen vrede: doch is onnoodigh van nieuws upt te beelden / wetende dat het weder moet beneden aenvanghen / aen den uptghebeelden Vrede.

Snel toeluysteren oft hooren / en traegh zijn in 't spreecken is wijsheydt. Dit machmen aldus uptbeelden / eerst salmen stellen een oore met een vloghel op / daer nae een menschen tonghe op een sleck oft Schildpadde / en voor de wijsheydt een slanghe / oft 't hooft Medusæ.

Een snelle handt brenght rijckdom / en een traghe / armoede. Dit canmen uptbeelden met een ghevleughelde hant / houdende een stock-beurs / en een handt ligghende op Slecke oft Schildpadde / houdende een cleppe oft clap.

Ick mocht hier noch een deel voorbeelden deser beteyckeninghen byvoeghen / dan ick laet den vernuftighen Schilders voort selfs nu versierẽ en by brengen / en hunnen gheest hier in oeffenen. Ick weet wel / dat ick der Hieroglyphicis oft Egyptscher schriften halven niet voldoe / noch den Leser niet voldoen can / het welck de Gheleerdste der Werelt oock niet alleen swaer / maer onmoghelijck soude wesen: Want daer is schier gheen eyndt aen den verscheyden Caracteren / als icker wel veel heb ghesien / soo van verscheyden Dieren en beelderley Voghelen / soo dat het nu niet al te raden waer / wat sy daer mede meenden: Doch het waren veel dingen / die hun Goden / en de heymlijckheydt des Godtsdiensts belanghden. Dese dinghen zijn veel door Pithagoras upt Egypten ghebracht in Griecken / en voort in Tuscanen / en Italien / waer van oock eenighe in druck comen. Eer ick noch eyndighe / behoef ick wel eenighe ander uptbeeldinghe voor te stellen / aengaende de sin-ghevende beelden / waer van veel dinghen ghenoech ghemeen zyn: Als / hoe men de seven Deughden uptbeeldt / oock d'ondeughden / vier Elementen / vier Tijden / 12. Maenden / en dergheliјcke. Hier heb ick gheenen moedt / noch oock tijdt / yeder te voldoen / latende elck vry te versieren / en hem te behelpen / met 't ghene voorhenen van my verhaelt is. Ick sal alleen een weynigh aenwijsingh hier van doen.

Van Vrede, oft Eendracht.

De Oude hebben Vrede / oft eendracht (dat ick ghenoech een dingen acht te wesen) uptgebeelt een Vrou / ghecroont met Olijftacken / en somtijdts met Louwer / oft eenen Roosen Crans / en Coren-ayren in de handt: oft een Vrouw / hebbende in de rechte hant een beker / in d'ander den overvloedighen hoorn / om dat in vredighen tijd overvloedicheyt is. Sy wordt oock gebeeldt met den bos ghebonden Pijlen: oock met een werck-tuygh / daer de Lijndraeyers mede hun touwen oft

koordekens vereenigen in het draepen.

Van de Trouw.

DE trouwe (om datse onbevleckt moet wesen) was by den Ouden gheschildert becleedt in't wit: sommighe meenen wit / om dat by den Oude luyden meest trouw ghevonden wordt. Sommige voegden daer by twee rechter handen in malcanderen: Dese twee handen mochtmen stellē op eenē Scepter oft staf/en in haer hant gheven. Het haddē de Oude de rechterhant in grooter weerden: en ghelijck als ofter eenige Godlijckheyt oft heylicheyt in waer gheleghen / daerom sy in trouw vereeninghe malcander de rechter handt gaven: en wanneer eenighen oproer oft beroerte was onder den volcke / om de selve te stillen / stack elck om hoogh de rechter handt: want soo een open hant toonende/bewees een aenbiedinge des vreeds. Daerom sietmen eenige beelden so te Peert als te voet van den Ouden / die de rechter open handt bieden. Sy hebben oock by de ghetrouwheyt / oft voor ghetrouwheyt / geschildert eenen witten Hondt.

Van de Vriendtschap.

LIlius Giraldus in zijn Pistorie der Goden/in zijn eerste Syntagma, beschrijft de Vriendtschap uytghebeeld te wesen byden Romeynen / en geschildert met den blooten hoofde / en jongh van gedaente / hebbende om 'tlijf eenen rouwen groven rock/in welcks boort was gheschreven/leven en doot: oft con uytghebeelt wesen met brandende Lampe/ en met Spinrock en Spil/met ghebroken draet / in het voorhooft Somer en Winter: oft uytgebeeldt met blaedloos tack/en met een bloem/ als cieraet op 't voorhooft. Haer cleet was open tot op 'therte / en toonde met eenen vingher haer herte/waer op was gheschreven / verre en by: doch watmē sonder schrift con doen/soud' ick beter achten. Dese uytbeeldinghe hadd' aldus haer beteyckinghe: De jonghe ghedaente beweest een altijdt versche vriendtschap / die de langheydt des tydts niet soude konnen verwelckeren: tbloot hooft/datse voor alle Menschen toont / en nemmemeer en schaemt vriendt te helpen. Het rouwe cleet/datse haer niet ontsiet/ oft datse niet verargert door tegenspoet/ maer bemint tot der doot: datse oock spreect tot vriendt haers herten meeninghe/en hem niet verberght / dat met 'therte toonen beduydt wordt: 't schrift verre en by / dat de waere vrientschap nemmeer wordt uytghewischt.

Van d'Avontuer.

D'Avontuere was by den Heydenen uytghebeeldt op verscheyden wijsen. Cebes schilderdese op eenen ronden steen / als een raesende blinde Vrouw. Sommige maecktense met den Hemelcloot op het hooft / en in de handt den vrucht-hoorn: ander maecktense met vleughelen en handen/ doch voet-loos: oock met een drijssel/ oft een schip-roer/ en den vollen hoorn. Eenighe schilderdense met eē rat/daer climmers en vallers op waeren/en sy dit radt omdraepende: som maecktense van doorschijnig glas / om datse soo broos is/ en in meer wijsen oft ghedaenten.

Vande Oorsaeck.

DE oude Latijnen Schilderden de Oorsaecke een Vrouwe / maer de Griecken in Jongh kindts ghedaente/ den eenen voet op een draepende radt hebbende/ en 'tvoorste des aenschijns al met hayr bedeckt / en het achterste des hoofts cael en ghechoren/en met vleughelen aen de voeten. Op 'tradt staen/ wijst haer onstadicheydt: dat het aensicht bedeckt is/bewijst/dat de oorsaeck haer aenbiedende menighen onbekent is/die haer daerom latē ongeacht voorby gaen / sonder haer te grijpen: en als sy wech is/vinden geen hayr om vattē/ dan caelheyt. Een ander/te weten/ Ausonius, Lombaerts Poeet / stelt op de schouderen van der Oorsaeck het beelt van leet-wesen/om datmen de Oorsake niet waer nemende / dickwils nae der handt berou ghecrijght

Van

Van de jonste.

De Schilderije vande Jonste / en was soo heel niet onghelijck die vander Oorsake/en was gebeeldet met een jongh blindt kindt: van welcke een Poeet sprekende/wend hem tot Appellem den Schilder/segghende:

Den Poeet.

Apelles, seght my doch, wat Vrouwe ist die ick sie
By Ionste altyt? en blyft ghestadich aen haer sie?
APEL. Dat is Pluymstryckerije.
POEET. En wie volght haer dan naer?
APEL. 't Is Nydicheyt.
POEET. Maer nu, wat is dat voor een schaer,
Die haer aldus omringht?
APEL. Siet, die haer dus rondtommen,
En onderdanigh zijn, dat zijn voor eerst ryckdommen,
Behaginghen, daer by van alle ondeughts bedrijf
Den oorsprongh in't ghemeen.
POE. Maer dat ghy jonst' aen 't lyf
De Vloghels hebt gheset, wat is daer van de reden?
APEL. Om datse niet en can op Aerd' een voetstap treden,
Maer haer om hooghe worpt, alwaer den goeden wint
Der avontueren waeyt.
POE. Waerom maeckt ghyse blint?
APEL. Om dat die machtich zijn, oft ryck, niet meer en kennen
Hun oude vrienden goet, oft niet t'aensien ghewennen.
POE. Maer waerom steldt ghy haer met eenen voet op 't radt?
APEL. Om dieswil datse volght, als in onseker padt,
Der avontueren stap, die onvast, wanckelbarigh,
Is even eens als sy.
POE. Waerom hebt ghy eenparigh,
Soo opgheblasen haer ghemaeckt met uwer handt?
APEL. Om dat voorspoet verblindt der Menschen ryp verstandt.

Met dese Jonste wil ick den Jonstighen Const-lievenden bevelen/veel ander uytbeeldinghen te weghe te brenghen/en voort uyt zynen eyghenen gheest te versieren/bevelende my ionstlijck zyn goetionstichheydt: en begheer / hy myn dus veel ghedaen moeyte danckelyck aen wille nemen. Daer waren veel ander dinghen sonder eyndt wel meer by te brenghen: Dan 't sal genoech wesen/ om een ander te verwecken / hier meer by te voegen/ oft verscheyden dinghen aen den dach te brengen.

EYNDE.

Regifter op d'Wtlegginghe van den Metamorphofis Pub. Ovid. Nafonis.

EYNDE.

t'AMSTERDAM,

Ghedruckt by Paulus van Ravesteyn.

ANNO 1616.

't Geslacht/de geboort/ plaets/tydt/leven/ ende wercken Van

KAREL VAN MANDER,

Schilder/en Poeet/

Mitsgaders
Zyn overlyden, ende begraeffenis.

EN waer 't gheen groote ondanckbaerheydt (lustige Leser) dat ick die so voldoende Man/die tot zynen eygen grooté achterdeele de Schilder-kunst voor de leerelingen soo stichtich en leerelijck heeft beschreven / en de voornaemste der bekentste Schilders/hoe wel doot zijnde/heeft onsterffelijck ghemaeckt/met zijn so geluckighe als kunstighen handt / door 't louter/en levendich afmalen van haer wercken en leven/ dat ick die oock niet en soude ghedencken? Insonderheyt nu hem de gheleghentheyt so jonstich openbaert: door dien het Schilder-boeck by hem ghemaeckt / soo wel ghewildt/en verkocht is gheweest/dat daer nauwelijckx eenighe tot een proeve zyn overghebleven. Over sulcx siende dat eender bewoghen is gheweest het selfde te herdrucken/ nu dochtet mijn niet alleen wel gherijmt te zijn / maer oock behoorlijck / en recht/ datmer den Karel in steldt die levend' zynde / de verrotte doode deden leven/ haer aentreckende den glorioosen rock des loflijckheyts/so was ick van 't goet en Gods wegen schuldich/hem in diergghelijcken nae te bootzen / en stoffeeren hem weder so rustich uyt met den Tabbert des vermaertheydts / en eerlijckheyts/ ten verwijtelijcken spot des nydighen doodts/ en ten trots des doodelijcke Nyts/soo sal hy eeuwich leven/en blincken met de kostelijcken Dyamanten kroon des heuch'lijckheydts/ nochtans niet soo als myn gunst wel wilde/ maer ghelijcke myn kleene macht vermach. Maer waerdige Man-der mannen! van waer sal ick beginnē den roem dyns doorluchtighen geest uyt te blasen om te trompetten de grootmoedicheyt van u heerlijck/ eerlijck/ en leerlijck bestaen? Wat/sal ick so verwaent zijn/dat ick met mijn menschelijcke/ en aertsche ghedachten sal derren aenvanghen te begrijpen de opghenomenheydt van u Hemelsche gheest / die de Goddelijcke dinghen der Heyligher Schrifture soo Salich hebt weten te mengelen in u gedichten/ datse den menschen al singende ter zielen in/en uytgevaeren zyn. Wien heefter in u tijdt soo veel te weghe ghebracht inde Godvruchtige rymerijen?

Wat soeticheyden kunnē der menschen ghemoeden meer wel doen en verheughen als u Gulden Harpe, met zyn sangherighe snaren hun inghelupt en ingeluystert heeft? Wat herte en heeft hem niet verlusticht in u Christelicke deuntjes / die ghy uytschaterende ten open ooren inne deed vaeren/en dringhen tot in 't ingewant der harsenē/alwaerse bereyden hondert duysent onuytsprekelijcke vreuchde. Of sal ick liever met mijn uyterlijcke ooghen beschouwen en beschryven de sienelycke wercken van u hooch/en groot verstant; het welcken ghy so edel ende uytmuntende hebt betoont in de onuytprijselijcke kunst des malens? Hier stae ick in een twijffel/ welck / of wiē behoorde voor te gaē /na diē ghy so wel in 't een/als 't ander hebt uytgesteken boven u Tydts-gelycken. Maer wat? De reden die seyt my/ dat ickse beyde sal even vol doen / en beginnen van u selve / die de borne en spring-ader zyt/daer so ghewenschte saken zyn uyt ontsprongen. So yemant is belust om te weten / van waer? van wie? van wat gheslacht? en wanneer dat ghy u beginsel naemt? die hoort toe:

Karel van Mander is gheboren in 't jaer ons Heeren 1548. inde maent van Mey/op een Sondach/in een dorp gheheeten Meulebeecke/groot ontrent negen mylen in 't ommegaen/een lustighe valleye/wel beset met Landt/ huysen/boomen/haghen/bosschen/ meyren daer verscheyden beecxkens door-vlieten om die te besproeyen / gheleghen in 't midden van 't Graefschap van Vlaend'ren/een myle vā Thielt/een myle van Isseghem/ een myl van Putthem/ende een myl van Roose-beke/ in welck dorp gevonden waren / voor de vernielinghe door de Malecontenten / onder het beleyt van Montegni, vijftien-hondert gemonsterde weerbare mannē. Inde Roe van Thielt / daer mede sorteerende onder de Casselrije vā Cortrijcke/alwaer zijn Vader/ genaemt Cornelis van Mander, was langen tydt ontfangher/ ende Bailliou vanden Vassael-Heere van 't [voo]rsz Dorp/ende was daer woonach[ti]ch in zyn eyghen huysinghen / hoven/ ende landen selfs besittende/eñ ter huyre uytlatende/wesende eē man van leenen/ Poorter van Cortrijcke / ende somwylen Hooch-pointer van de voorgeseyde Casselrije / ende was oock een Vrylaet van 't Brughsche vrye / overmits hy een heerlijck Leen hadde(waer noch acht minder Leenen onder sorteerden) versien met eē wel bewalt woon-huys/ Schuyren voor Vruchten / Stallingen voor Beesten / rontsom besingelt in zyne eyghen Landen/Meyren/Bosschen/ Fruyt-boomen/ Vyver/ met eē kooren Wind en Water-molen/ gheleghen inde Prochie van Kolf-kamp : het welck hy met zijn Huysvrouwe Iohanne vander Beke, behouw'lijckt hadde. Desen was in de beroerten een seer strytbaer man / die sich met de zyne dapper/ende manlijck heeft ghequeten/ghelijck alsmen daer af Historien soude konnen toonen/ en schrijven/maer ick gae die verby om kortheyts wille : Dit was dan de Vader ende Moeder van onse Karel van Mander, vande welcke hy is gheboren ten Jare/en daghe voorgeseyt/en wiert ten Doope ghebracht inde Meulebeeke-kerck / en ten vonte gheheven van Jonckheer Charles de Beir, die hem de name liet gheven in 't Frans/ Charles, dan doch door gewoonte/en Lants-wijse/als oock door de lichticheyt van uytspraeck/wiert hy meest Karel genaemt. Aldus heeft hy zijn beginsel ghenomen in dit dal der tranen / van die oude en heerelijcke geslachten van Mander , ende vander Beke. Maer also men in Vlaenderen de by-naem van des Moeders syde niet en reeckent : sal ick u van zyn Vaderlijcke oire meerder aenwijsinghe doen/ welcker oudtheydt / en edelheydt blijckt uyt een seker out schrift in parquement / in 't Clooster ten Eyckhoute tot Brugghe / dat in 't Latyn aldus luydt :

Reverendus in Christo Waltherus van Mander Episcopus Ecclesiæ Tornacensis questionem inter fratres & Sorores divæ Trudonis habitantis ad magnum pontem lapidium via Oosteampiana , vulgo de groote Steenbrugghe / composuit tam ad mobilia quam immobilia bona, una cum

cum Abbate dulcis vallis, vulgo Sueten-daele / & Fratres in abbatia nunc quercuum vulgo ten Eechoute Brugā Transposuit jussu & petitione Theodorici Elsatij Comitis Flandriæ. Anno Domini M.CC.XLVIII. Mense Augusto.

In onse sprake:

De Eerwaerdighe in Christo Gualtier van Mander, Bisschop der Kercke van Doornick / heeft verdrach ghemaeckt tusschen de Broeders ende Susters van S. Trupen/ noemende aen de groote Steen-brugghe op den Oostkamperschen wech ghemeenelijck ghenoemt de groote Steenbrugghe/ so wel belangende de roerlijcke als de onroerlijcke goederen/ met den Abt van Suetendaele / ende heeft den broeders inde Abdye ghesept ten Eechoute tot Brugghe overgheset / op het bevel ende begeerte van Theodoricus Elsatius, Grave van Vlaenderen. In 't Jaer ons Heeren M.CC.XLVIII. Inde Oogstmaent.

Tot desen teghenwoordighe Jaere Anno 1617. inde maent van Augusto lestleden/ zijnder verloopen 369. jaeren/ dat dien Waltherius van Mander, Bisschop inde Kercke tot Doornick was. Noch isser gheweest eenen Gualtier van Mander, den Sone van Glaude, Broeder van M. Ian van Mander, Ridder/ Out-Groot-Vader van onse voorsz. Karel, Proost vā de Vrouwe-kercke tot Brugghe/ die om zijne geleertheyt/ ende welsprekentheyt Ambassadeur is gesonden vanden Grave Philips den goeden/ met den Bisschop van Terwaenen/ om het huwelijck te sluyten tusschen Hendrick Prince van Walles in Enghelandt / en de Dochter van Iohannes Borgundio, waer af hy grootelijcx begift was van dē voornoemdē Grave. Is inde voorschreve Vrouwe Kercke noch eē Grafschrift op een metalen sarck te sien daer hy onder begraven leyt.

In welcke Kercke hy verscheyden dinghen heeft bespzoken van zijne goederen / onder andere een gouden-laken kasuyffel/ die so konstich/ als rijckelijck gheborduert was/ met eenighe schoone beeldekens / als oock met het wapen Van Mander, het welck eē witte Swaē is met opgheheven vleughelen in een swart veldt/ swemmende op het water met een gouden kroon aen den hals / die een vande Grave van Vlaenderen/ naemelijck Philippus de goede vereert heeft die vande Manders, om dat sy 't Vaderlandt ter oorloch goeden dienst ghedaen hadden / teghen de Schotten en Engelschen. Dit wapen met zijnen Helm/ timber en ander quartieren is in Vlaenderlandt op veel plaetsen te sien gheweest/ ghelijck als 't noch te besichtigen is op eenen blauwen sarck-steen die daer leydt midden inde Kercke te Meulenbeke / en is oock gegoten op de klocken die daer hangen op de spitsche hooghen tooren. Dit is dan een bewijs of teecken van de doorluchticheydt van des Manders afcoomste die so kennelijck is / dat ick niet noodich acht daer yet meer af te verhalen: En waerlijck soud ick hier oock stellen het ontallijck tal der heldelijcke en heerlijcke mannen/ den boō der deuchdelicke en godvruchtige vrouwen/ die het Mandersche ghestacht heeft voortgebracht / met sampt den rechtveerdigen lof van hare vrome daden/ groote diensten die sy hen Princen en Vaderlande bewesen hebben: Mitsgaders / wat deuchden sy begaen/ wat staten sy beseten / en wat waerdicheyden sy gehadt hebben / en waerdich ghemaeckt zijn; het soude een heel dick en groot boeck / my te lastich te schrijven / en u te lesen vallen. Daerom laet ick haer in haere waerden / en keer tot mijn besloten besteck:

Karel gewonnen inde Parochie van Meulenbeecke, als gesept is / den tweeden zone en kindt zijns Moeders / die hem met haer eygen borsten gesooght/ en opghevoedet hadde / neffens zijnen oudtsten broeder Cornelis genaemt/ dat een soet sachtsinnich/ en weeslijck kindt was/ seer willich en gedienstich / de sakē des huyshoudens neerstich betrachtende. Maer Karel van een hoogher en levendiger geest gedrevē / onthielt hem van alle nederige dingen / ging in wackerheyt van verstandt / in snelheyt van begrip/ in kluchticheyt van boerteryen en andere aerdighe voorstellinghen zijn

 tyt-ge-

tydt-ghenooten verre te boven. De natuer liet van aenbegin aen hem blycken dat sy yet sonders met hem voorgenomen hadde. Want (soo Plutarchus seyt) de kinderen die hare kintsche oeffeninghe verlatende/sich begheven tot eenige erenstigher dinghen als haere Jaeren vereysschen/die gheven eenich voor-beduytsel van groot goet in toecomende tyden / en daer in een mensch zyn behaghen hebben sal/als hy groot geworden sal zijn / dat siet hy al van verre/ en spreeckt/en doet daer af bewijs van zyn kintsche beenen af. Voorwaer de geest des menschẽ is eẽ onbesluytelijck ding / sy openbaert haer selven / Godt gheef oock in wat vat sy ghegoten is / sy kan niet verborghen blyven/even en alleens gelijck de vreucht-makende wijn/oock in levendige vaten so niet verholen kan gehouden werden/of sy meld haer selvẽ met vrolicke deuntjes/ soete sotte klapperptjes/en andere drollicheytjes/alsoo doet/en deed de gheest in onse geboorен schilder/want heel jong zynde/als zyns Vaders Dienst-meysjens de wanden hadden ghewit / gaet hy te werck / en maeckt daer op met kool/ met root/of geele aerde/ die hy lichtst / en best te bekomen wist/ de ghelijckenisse van hare boere-vryers/ost minnaers/d'eẽ met eẽ scheve langhe gebochgelde neus/en den ander met een groote bult op syn schouder/en daer e en uyl op sittende/ slimme beenen/ en groote stompvoeten / schrijvende daer by hunne namen / waerom de Meysjens niet wel te vreden zynde/ klaechdent zijn Ouders / dan Kareltjen wist dat met een kluchtje wel effen te maecken. Eens inde winter seer hart vriesende/ op eenen morgenstondt voor der sonnen op-ganck / beloofde hy een van zyns Vaders Dienst-knechten een Liedeken te dichten van een Vryster die hem een schemperheyt gedaen hadde/met dien bedinge / so hy zyne bloote tonge vast tegen een yser dat aende borne-put was/so langh soude houden/ tot dat Karelken een Pater noster , ende Ave Maria soude lesen/waer toe den slechtert heel greetich was/om dat hy door eens anders misbruyckte kunst/ en schande/ vergelding mocht hebbẽ vande vreutsheyt hem bewesen. Het ging an/Kareltje las / ondertusschen vervroor de tongh aen 't yser/daer stont den bloet vast/kon heen noch weer / Zijn tonghe naer hem treckende/schreeuwde/en kreet hy van groote pijn/ tẽ leste ruckte hyse daer af/ dan hy lieter een groote lap vels aensitten/de ommestaenders dit siende/belachte seer zijn eenvoudicheyt / die door des Jonghens behendicheyt so bedroghen was. Noch rechte hy eens an een sonderlinghe drollicheyt. 't Geschiede dat de buer-kinderen (die om zijn houbollicheden/gaeren met hem speelde) by den anderen waeren / datter een onder den hoop was/ wiens Moeder was eẽ Weduw-vrouwe/die desen haeren soon een nieuwen witte lange karseyen rock hadde laten maken/en hem dien selfden dach eerst aenghedaen hadde / daer hy dus jent / en moy zijnde / sich selven liet an Kareltje sien/die de selfde zeer prees/ en alsoo 't doen inde Karse / en kriecke tijdt was/begon hy de Jongen wijs te maken / dat de Snyder den rock hadde vergheeten te boorden/ dan so hy wilde stal houden/en stille staen / hy soude dat selve wel doen/ 't welck den slechten sul toeliet/Karel treckt te werck/druckt het sap uyt de kriecken/ maeckte rontsomme twee boorden/en ter syden fraye kapelle/ voor / en achter op het lijf/ en de mouwen niet versuymende / de jonghe dus verguldt / en toeghemaeckt zynde/ liet sich duncken dat hy nu wel te degen kostelijck uytghestreken was / welcke verwaentheydt hem wel qualijck soude bekomen hebben / ten waere dat onse schilders voorsicheydt dat met een aerdicheyt voorgekomen hadde: te weten so haest als de Moeder dit voortsel soude sien/ dat voorseecker de Jonghe wat voor zijn billen sou gekregen hebben/te eerder om dieswille / dat de Jonghens doen lange sonder broeck liepen/soo beloofden hy Iooſien een deel kriecken te gheven/soo hy hem wat op zijn achterste wilde laten schilderen/ eyndeling na veel weygheren/ en beloven/was hy te vreden. Kareltje nam wederom 'tsap vã kriecken/en stelden de Jongen met den blooten billen na de Sonne/op dat zijn Schilderije te eerder soude drogen. Hy

gaet

gaet toe en maeckt daer op een lelijck grynsent duyvels backus / dat droogh zynde / gaf Kareltje Ioosje de beloofde kriecken / en hy is wel verblydt t'huyswaert by zijn Moeder gegaen/haer tonende hoe heerlijck dat hy verciert was. Het Vroutje dit siende / versteurt haer/en neemt voor eẽ roede om Ioosje te geesselen / licht op de slippen. Dit lelijck duyvels backhus siende / liet zy de roep uyt haer handt / en haer selven in onmacht nedervallen/roepende: Och Sinte Marten! Patroon van Meulebeecke, staet my by! onder tusschen door 't gherucht isser d'een en d'ander byghekomen/waer door Ioosje vry raeckten/de sake beter verstaen/ en Karels Vader de klachte ghedaen zynde / wiert om de klucht seer gelachgen. Karel vast ouder werdende/bedreef veel gheestighe en belachgelijcke bootserijen / niet versuymende eenighe beeldekens/ en gedichtjes/kootjen in 't hondert te maken/in 't school op zyn schrijf-papier / en t'huys op de wanden/ en weghen: De ouders en bloet-vrienden/ siende den Jonghen begaeft met een aerdighe / en werckelijcke gheest/hebben hem met zyn broeder Cornelis tot Thielt / in een Latynsche Schoole besteet daer hy zijn Gramatica ende Sintaxus leerde/ en hadde al fyntjens ghevordert / (beneffens zyn dichten/en maelen/dat hy toch niet latẽ konde) dan sy werde om eenighe oorsaken daer van ghenomen / en besteldt te Gent/by een Francoysche Schoolmeester / alwaer François van Mander hun oom / daer woonachtich / het opsicht op hun hadde / hier woonde sy eenighe Jaeren/in welcke tijdt Kareltje niet na liet te tekenen/noch te rymen/also 't zijn Natuer eyghen / en ghelijckformichst was / dit de Vader / en den Oom aenmerckende/vonden raetsaem hem by eẽ frap Schilder-meester te besteden / op dat hy de const volcomender mocht bekomen/ gemerckt zyn sinlijckheyt daer soo seer toe gheneghen was/zy bestellen hem by eenen Lucas de Heere , die een frap spitsinnich schilder/en Poeet was/ daer Kareltjen voor de weynich tydt die hy by hem was/wel ghevordert hadde/ so wel in't rymen als in't schilderen/dan waerom dat de Vader hem van daer genomen heeft is twijfelachtich. Daer na besteldẽ hy hem voor de tweede reyse by zijn tweede / en leste meester / tot Kortrijck by een constich Schilder/genaemt Peter Vlerick , al waer Karel wat meer als een jaer by woonde/te weten: in 't Jaer 1568. ende 69. wat tydt te Kortrijck/en te Doornik/want Vlerick van d'eene Stadt in d'ander metter woon vertrock / als Karel in zyn leven in 't Schilder-boeck verhaelt. Daer na quam onse Schilder / en Poeet wederom in zijns Vaders huys/en woningẽ/ dat langhe by de Kercke te Meulebeke gestaen hadde/alwaer hy hem meer tot dichten/en beschrijven/ als tot schilderẽ begaf. Hy stelde besondere spelen van sinne/als eene van Noah,hoe hy de Arcke boude/de menschen tot bekeeringen predickten vande Sontvloet/van't vergaderen der dieren/ het ingaen ter Arcke/het uyt-sende der Duyve/ en de Rave / naer 't uytgaen Godt Offerhande doende/alles seer bevallich / en aerdich toeghemaeckt/ met veel persoonagien. Hy had op een groot seyl-doeck geschildert veel doode lichamen van menschen ende beesten/dryvende in 't water / dat over het tooneel getrockẽ wiert /en met hant-pompen over een huys op het toneel gebracht/alwaer alsulcken swaren water viel/als oft starck geregent hadde / indier voeghen dat veel vande ommestaenders/en aensienders)die in grote menichte waren gekomen uyt de ommelegghende Steden / en Dorpen/om dit spel te sien)verre te ruggewaerts bedwonghen waren te wycken/haer verwonderende vã waer dit water mochte komen/en veel oude lieden weenden uyt medelyden der dooden/en waren inder sielen beweeght met de bangicheyt der levende:want het scheen dat de Arck op het water dreef/so behendich hadde Karel dit bedocht/ ende toegerust/daer hy langen tyt mede besich was/ waer over zyn Broeder Cornelis geen goet genoeghen hadde/en had liever gewilt dat hy hem inde lynwaet neeringh behulpich ware gheweest/dan doen als de Pincxsteren begon te naerderen / wist hy zijn broeder so te beprateẽ/dat Cornelis alles

dat hem vã noode was ten spele selver bekostichde/ waer op de moeder seyde/ ghy zyt sotter als Karel, want hielt ghy u gheldt in u koffer hy en soudet niet kunnen uptrichten. Hy stelde oock der leye sotte-klupten van eenighe boerten vande boeren bedreven/ oock sommige Tafel-spelen/ Referepnen/ende Liedekens/ so in't gheestelijck als in't vroede in't sotte/ ofte in't minne/ want hy upt alle hoeken in Vlaenderen van Reden-rijck-kameren kaerten bequam / en kreech om prijs te dichten/ hy had seer veel Tinnewercx eer-prysen ghewonnen. Hy maeckte onder ander Spelen/ het spel van Nabugodonosor, hoe die prachtige Prins upt zyn Koning-rijck verstooten wert/en ter wildernisse met de onredelijcke dieren hop ende gras at / tot dat hy wel besadicht en wel by zinne zynde / wederomme in zyn rijcke gestelt wert. Noch een ander/ hoe David de Koninghlijcke Propheet zynen wel-wysen sone Salomon in't rijcke bevestichde / en hem de patroonen tot de opbouwinge des Tempels gaf. Noch van Salomons oordeel. Van Hieram, vande Koninghinne van Saba, die om Salomons wijsheyt te hooren/ en om zyne groote heerlijckheyt te sien gekomẽ was/ ende so voorts/ hoe hy eyndeling door de vreemde Vrouwen hem met Afgoderije besondichde / dat oock te Meulenbeke op den Pinxsterdagh wel met vyftich persoonen / met Kemelen en ander gedierte cierlijck en heerlijck uptghevoert en ghespeelt werdt/en het Tooneel was zeer aerdich en konstich toeghemaeckt/ daer Adam van Mander zyn ionghste broer / den Koning Salomon speelde / een rolle van een sonderlinge groote: waer toe meest alle hunne bloet-vrienden upt Gent / Brugghe / Cortrijcke / Audenaerde / en andere plaetsen met groote menichte van de naest gelegen Dorpen gecomen waren om die te aenschouwen. Waer door dat Karel over al bekent wert/en schilderde terwylen binnens tyts wat voor d'een ofte den anderen / oock om in Kercken en in huysen te setten en op te hanghen. Oock had hy een Brupt Christi/ en een sotte-klupt ghemaeckt teghen zyn zusters Bruyloft. Noch hadde hy twee spelen gerymt voor dat hy zyn Roomsche reyse aennam / te weten 't een was vanden Bel te Babel / en 't ander was vande wysheydt en de dwaesheydt/ die terwyle hy in Italien was/het een van Daniel,tot Thielt/en d'ander tot Meulebeecke gespeelt en vertoont is. Want in't Jaer 1574. heeft Karel van Vader ende Moeder verlof gekreghen om na Romen te gaen / hy maeckte voor zyn vertreck een scheyd-liedeken/hy kreech reys-kleederen/ en geldt inde beurs/ en werdt tot Gent by zyn Oom Francoys van Mander gestiert/ en bevolen/op dat hem die vande reyse soude onderrechten overmits hy de selve gedaen hadde. Aldus dan nam Karel de reys aen/ in't geselschap van eenige ionghe edel-lieden/ die hy op de wech most verlaten/ oververmits dat hun ongelegẽ was na hem te wachten/ also hy in sommighe steden de kunst en de meesters ging versoekẽ eenigẽ tyt/geraeckte met goede gesontheyt te Roomen / alsoo hy selfs van zyn reyse ghescheven heeft/ wysen wy den Nieuws-gierigen Leser daer aen. Hy heeft somwylen van daer aen zyn ouders geschreven / wesende daer in't jaer 1575 dat het Jubile gehouden wiert/ daer hy veel vreemdicheyden sach / hy was daer over de drie iaeren / by d'een en d'ander zyn kunst oeffenende / voor eerst heeft Karel te Terni / een stedeken in Italien/ voor een Graef ghemaeckt eenige groote stucken/zynde de geschiedenisse van de moort van Parijs/ daer den Admirael upt de venster geworpẽ wert. Hy hadde tot een gesel / genaemt Sr. Caspar uyt Puglia, discipel van Iacomo de Gratisco. Karel hielt hem altydt in't gheselschap vanden Italiaen / makende grooteseen / daer in seer wel ervaren zynde/ heeft hy voor verscheyde Cardinalen in Fresco ghesc hildert veel Lantschappen. Te Romen verkreegh hy de vryicheyt om 'trappier te dragen vry en vranck door dien de Paus hem dat bewillicht had. In't geselschap vã Spranger droegen haer de schilders soo wel / dat sy altyts gelt op de banck leggen hadde. Hy heeft de voorste geweest die te Romen de grotten wederomme

ghevonden

ghevondē heeft/veel onder de aerde conterfeytende / als oock veel andere dingen/ meest alle de antiquiteyten / sluytelijck alles wat men voor vreemt bedencken kan.

Int Jaer 1577. wederomme uyt Italie komende te Basel / maeckten daer op de begraef-plaets / ghenaemt Gods-Acker. Eenighe stucken zynde de vluchtinghe van Iacob, (die de Heer Spranger gesien hebbende/seyde sonderlinghe frayt te zyne) trock daer nae te Weenē in Oosten-rijck/om met Spranger te maken de arcke Triumphael/teghens de inkomste des Keysers Rudolphus, die zeer versierlyck/ en cierlijck waren/met hulpe van den frayen beelthouwer Hans Mondt, die de Beelden bootseerden. Karel na huys/na ouders/ en 't Vaderlandt verlanghende/wilden daer niet vertoeven/ waer anders daer ghewisselijck in des Keysers dienst ghebleven: naer huys keerende met veel tekeninghen/soo te Romen/ als elders/ nae veel schoone dinghen ghedaen / als verhaelt is. Nu hy het Dorp/ en zijns Vaders wooninghen begon te naken / wierdt de tydinghe aen zyne Ouders gebracht/zyn Broeder Adam,de dienstknechtē/zijn Rethorisyn-maets/en anandere prochianen / zijn hem een stuck weeghs teghen ghelooppen / en hebben hem met groote blyschap tot aen huys verselschapt / Vader/ en Moeder quamen hem vriendelijck/en hartelijck om helsen. Daer nae als hy hem met de vrienden een wijl tyts vermaeckt hadde / begon hy hem aen 't schilderen te begheven/en maeckte voor eerst een Adam en Eva, gants naeckt staende aen den Boom van de vrucht des wetens goet / ende quaets / Eva Adam lieflijck aensiende / biedt hem den Appel / met veel ghedierten/ soo vier-voetighe/als vlieghende / met een verschietend achter-uyt/daer veel schoone revieren schenen te stroomen/men sachger veel lustighe boomen / veel groene kruyden / en aengenaeme bloemē op de voor-gront/ alles met een uytghenomen welstandt/ dat in oly-verwe. Noch schilderde hy een onderganck des wereldts met het water/daer sachmen als of de Arck begon te vlotten/ de reghen plotselijck/en starckelijck neder te storten/de valleyen vol te werden/ de menschen / en de beestē met bedeesder sorchvuldicheyt/ heuvelen / en hooghe hoochten te soecken/ Moeder-naeckt op de boomen te klauteren/en de bange Moeders hun kleyne kinderen hartelijck inden armen vast houdende/de naerstige/en veesige mannen/haer Vrouwen/en kinderē optrecken alles met verbaesdelycker anxstichheyt/eenighe de doot-verwe al gheset/ seer deerlijck de handen wronghen. Andere uyt vertwijfelder wan-hoope 't hayr uyt den hoofde ruckende. Hier en daer sachmen eenighe tippen van de verdroncken berghen / en toppen van Torrens / van huysen / van boomen boven 'twater uytkykē/watter drooch was/was met menichte van menschen en beesten beset/alles seer eygentlijck en naetuerlijck ghedaen / toonende hoe de werkelijcke leden haer uyterste kracht in dese aldergrootste noodt te wercke stelden. Sommighe achter uyt siende/ beten op haer tanden/ door de schrickelijckheyt vā't tegenwoordich en onuytkomelijck doodelyck gevaer/het welck sonder medelyden niet gesien en konde werden / sulcx datter veel arme slechte lieden van het dorp dat siende/ daer bewegelijck om weende/ dit en dat andere stuck wert van den kunst-verstandighen seer gheprezen. Noch maeckten hy een Epithaphie voor François vander Mandere,die naer 't hof vande Koninglijcke Majesteyt van Spangien verordent was/om lijf-wacht neffens de andere Edellieden te zijn/maer storf/en is begraven te Londen in Engelandt/op een panneel met olyverwe schilderde hy veel konstige omme-wercken / daer lieve naeckte Engheltjens op Doots-hoofden / en ander ghebeenten saten met brandende toortsen nederwaerts houwende / seer bedroeft / en weemoedich scheenen te kryten / natuurlijck als of de blinckende traentjes vā haer bolle roose-wangetjes afbiggelde. De wapens vander Mandere schilderden hy daer boven op/en hy hingh de quartieren daer aen wedersyden aen / en binnen in 't vier-kante vack maeckten hy

een

een verrysingh van Christus / met een groote overnatuurlijcke klaerheyt/den Heere omschijnende / en de wachters seer verbaest/ d'een met het aensicht nederwaerts gebogen/en den ander voor dese schitterende helderheyt hem bedeckende / en eenighe de voeten ghelicht hebbende uyt grooter vreese/ om soo 't scheen te vlieden. En daer onder in een graf lach een doodt-geraemte van een gantsch afgheteert lichaem. En dese François hadde selfs daer op een grafschrift ghemaeckt / dit was alles seer kunstich ghedaen / om inde Kercke tot een pronck/ en tot ghedachtenisse op te hanghen by de begraeffenisse van François, Vader S. M. Maer met de beroerten des lants/en met de Kerckbrekinge zijn de selve stucken verbreemt/ en verduystert gheworden / met noch andere dingen die Karel vergadert hadde. Karel in zijn Vaders huys veel lesende/ en schrijvende / en somwijlen wat schilderende om zijn lust : gingh in eenighe Dorpe uyt te vryen om te houwelijcke̅/ ondertusschen komen de Malekontensche walen het Stedeken innemen/derhalven quamen de ommeliggende boeren inde wapen/die van Thielt/die van Meulebeecke/ en andere Dorpen/ wel vijfduysent man by een. Van die̅ tyt af scheent dat het platte Lant ten verniellingh / en ten bederve overghegheven was / overmits sy aen wedersyden van 't Krijchsvolck seer belast/ en ver overlast waren/ door dien sy haer met gewelt uyt teerende/ noch haer gheldt en andere dinghen af trotsten:Hier over hebbe̅ Karels ouders haer beste juweelen/huysraeten / en goederen ghepackt / en naer Brugghe/en Kortrijcke gesleept/en gevoert/ten lesten een drijvend leger ghehouden / dan in d'een/ en dan in d'ander Stadt/haer met de vlucht behelpende. In dese raserny e zijnde/dichte Karel een liedeken/daer in verhalende vande verlaeten mistroostichheydt der vluchtighe Dochteren :ende het begint :

Noch weet ick eene,
Aerdigher geene,
En die is bleven t'huys, &c.

Wesende een Dochterken van tamelijcke schoonheyt/en van kleenen afkomste/out ontrent achtien Jaren/dewelcke hy troude in dese onrustighe tydt/ en wan aen haer een jonghe soon / dien hy nae zijn Vader/ Cornelis dede noemen/ met wien hy hem bedwonghen door de noot/van Kortrijcke most versien / om dat het Krijchsvolck dat voor de stadt Doornick gheleghen hadde / over de Lye inde Casselrye van Kortrycke nae 't Brughsche vrye hun verspreyende / quam daer een regiment Walen/onder 't beleydt van Montegni , ende een regiment Hoochduytschen t'Isseghem legghe/die de Lant-lieden groote overlast deden. Middelertydt soo quam Karel eens t'huys / om met waghens naer Kortrijcke te voeren 't graen en anders dat noch in zyn Vaders huys gebleven was/en soo hy twee ofte drie waghens gheladen hadde / ende op de wech qualijck een booch-schoot vande Kercke synde/vielen het regiment Walen onder 't beleyt van Montegni opden Drie Koningen avont / op den noen in 't Dorp/ en hebben desen spaerpot gebroken / en alles gherooft wat sy daer vonden / het manvolck seer slaende / en quetsende/de Vrouwe̅ /en Maechde̅ wert veel schandelijckheydts aenghedaen / Karels Vaders huys oock gantsch geledicht/ den armen oude Man die langh sieckelijck gheleghen hadde / wiert de dekens en lakens / en 't bedt / onder zijn lijf van daen gherockt. Adam zyn Broeder out ontrent 18. Jaeren / siende dat in zijn Vaders huys dus op een smyte̅ / en slae̅ aengingh / hadde erghens een rappier verborghen/dat krygende/en alsoo hy wel wals konde spreken / vermenghde hy hem onder de Jonges/en Lackeyen met een bloot rappier/en een byltjen in de hant hebbende/ brack hy daer mede op/ kisten / en buffetten / tresoorzen aen stucken kappende / kreech hy soo veel buyts/en bagagie/ meer als hy dragen kost. Hy trock selfs aen zyn eygen moeder om gheldt te hebben/ haer driegende te moorden (doch sy verstonden den anderen wel) want dewyl hy haer aentasten/so was sy va̅ het ander boeve-jacht vry. In dit rumoer wiert Carel met zyn waghens ghegrepen van eenighe Walen die hem oock naeckt ontkleden/ al

al kon hy schoon/ en moytjes met haer lie praeten / ten hulp hem niet / sy dede hem wredelijck eē koort om den hals / en be-yverde haer met aller besicheydt om hem aen eē boom op te hangen/ten sy hy haer met gheldt besadichde. Terwijl dat dit gheschach / komt daer een Italiaens Paert-Ruyter gereden / die dit spel een wijl met goede ooghen aensach: Carel sprack hem aen inde Italiaensche spraeck / de vreemdelingh verwonderde hem / waer dese boere zijn tael mocht gheleert hebben/hy vraechden 't hem : het antwoort was in Italien/maer meest te Romen/ den Ruyter vraechde wat hy daer ghedaen hadde ? gheschildert sprack Carel : Den Italiaen hem sterck in zyn ghesicht siende/ wert hem kennende / hy zyn Kortelas van leer ghetrocken / en onder de Walen (dat maer voet-ganghers waeren) ghessaghen / segghende fluex doet hem de strop af / en laet my myn vrient los/ en gheeft hem zyne kleederen/het welck zy deden / en hy sou Carel oock gaeren zyn ander goedt doen hebben hebben/ maer het gheboeft wiert te sterck / elck nam wat hy draghen/en torssen kon/en ginghen haers weeghs / den Italiaen hielt hem by hem/op dat de andere soldaten hem niet meer en soude moeyen/ en hy had Carel gaeren in 't legher gheleydt om hem wat te festeeren / daer hy hem af bedanckte / en zyn belangh verhalende/seyde Carel dat hy noch eē oude siecke Vader in't Dorp hadde/die oock gheplundert was / en dat hy zyn Huysvrouwe met een Jonck kindt in Kortrijck ghelaten had/al waer hy zyn Vader/Moeder/Broeders/en Suster oock gaeren brenghen soude / soo bleef desen Ruyter so langh(om Karels wil) tot dat al 't Krychsvolck met al heuren buyt vertrocken was: En gaf hem de hant / segghende: A Dio Compagno sino a revi-dersi,te Gode hem bevelende tot wedersien/ Karel bedanckte hem seer/en kustē hem de handen/dese Ruyter diende onder de Albaneesen, ende was te Romen Carels goede kennisse gheweest in een Cardinaels hof/ daer Karel wel eer gheschildert/ en hem somwylen een teeckeninghe / of yet anders gheschoncken hadde / en was hier om eenige oorsake uyt Italien/inde Nederlantsche krych ghekomen. Siet hoewel dat het te pas comt datmen hem met elck een wel bemint maeckt/ want desen onverwachtē vrient hem nae ooghen-schyn het leven baeten. Daer nae Karel by zyn Vader komende / siende hoe Godts-jammerlijck het daer al ghestelt was/verklaerde zyn ervaeren/hoe paerden/waghens en al 't goet/ oock op de wech genomen was/so heeft Adam zyn broer hem zyn buyt laten sien/en ginghen t'samen hun suster Janneken t'huys halen / uyt een droghen dyck/die tusschen twee haghen lach/alwaer haer Adam geborgen hadde/ voorts hebben sy van des Jonghelinckx behendighe buyt hunne naeckte Vader/Moeder/Broeders/en Suster/ wat om 't lijf ghedaen / en de reyse nae Kortrycke aenghenomen / haer siecke Vader dickwils draghende/want daer noch Paert / noch waghen in 't heele Dorp te bekomen was / dus deden sy drie mylen weeghs / en brochten den krancken Man in 't graeuw-Minnebroers-klooster / waer hun een kamer/ bet en bulster ghedaen : en eeten / en drincken voorghesteldt wierdt/ tot een vergeldingh van de weldaden die desen Broeders voor heenen van den siecken Vader hadden ghenooten. Siet dus doende is de eene vriendtschap den ander waerdt. Nu Karel daer wesende in 't Jaer 1581. wert hem aenbesteet van de Dekens/ en beleyders der Ammelaken-werckers-gildt / een Outaer-tafel met twee deuren te schilderen / voor vijfentwintich pont vlaems / besprack een deel gelts op de handt 't welck hem en de zyne wel te pas quam. Den inhout vande tafel met haer deuren waren van buyten swart / ende wit / met twee groote staende beelden / op d'eene syde S. Catryne met het swaert / en de kroone in de handt/het ghebroken wiel met haer tyrannigē Vader onder haer voeten/en op de ander zyde Meene haeren Leeraer in 't Christen gheloof. Op de deure van binnen in ses vierkanten hare martelisatien/hoe het schaers-snydende radt daer sy vanden Tyran mede was gedrieght te dooden/en vermalen/

S van

van 't vuyr uyt de locht aen stucken gheslaghen werdt / op elck quartiertje een besondere martelerije / seer netjes ghedaen / en onder elck twee regelen dichts van zyn ghemaeck / tot beduydenisse van het werck / met gulde letteren gheschreven. En binnen op het Tafereel hadde hy den tyran met eē deel krychsvolck aen de eene zyde ghesteldt / en op d'ander aen Katharynen slinckerhandt / een deel doode onthoofde Lichaemen / daer eenighe honden met hun clauwen opgheplant stonden / toonende al grynsende haer slach en back-tanden / tegen malcander gnorrende / opstekende haer ruggen met opgheresen en opgherecht hayr / al ghereet om te vechten / wie dat eerst zyn hongerige muyl / in 't vergooten Menschen-bloedt sou waeden / en met de gave tonghen opslorpen / en slicken. Maer in 't midden sit de supverlycke Godtvruchtighe Maeght gheknielt met een bly ghelaet / onver-blinde-ooghen nae den Hemel opslaende / en de handen t'samen / verwacht den doodelijcken slach van den Scherp-rechter / die ter syde halfnaeckt staende / het swaert opheft om den slach te gheven. Wt de lucht komt een klaerheyt die de Maeght beschynt / het welck een glans en gloor gheeft aen haer Albaster-witte naeckte leden. Op de Stellinghen / op de werckltjckheyt / en op de wesens der persoonen is sonderlingh wel opgelet / en is noch soo schoon en versch / en niet ingheschoten / dattet hem noch laet sien of het onlanghs geleden ghedaen was / ghelijck alsmen sien mach in S. Martens Kercke / Noortwaerts van 't hooghe koor / in de schoon-laken-wevers Capelle / soo zy 't te Kortrijcke noemen. Ick weet niet dat Karel daer yets meerder gemaeckt heeft / dat waert ich om te verhaelen is.

Karel wiert daer Vader vā zijn tweede kint dat hy Pr. na zyn zusters Annas man / Pr. Pype dede noemen / die met zyn Huysvrouwe / en Kinderen / aldaer van de Peste waeren ghestorven / om welcke en andere oorsaeken hy hem met zijn Huysvrouwe en kindt / van daer naer Brugghe Anno 1582. vertrock / met eenighe bogagie / en weynich gelt / worden van de Malekontentē / op den wech wederom gantsch berooft / hy en zijn Huysvrouwe tot op het slechtste van haer lie kleederen: Ja de overghevenheydt was soo groot / dat sy het kleene kindeken ontnamen de doecken daer 't ingewonden was / so dattet de Moeder in haeren schoot een quade / en olijcke slet (die haer de Soldaten gelaten hadden) draghen moest. En Karel had niet anders dan een oude afghesleten deken om 't lijf gheslingherdt / dan alsoo zyne Huysvrouwe in een onder-rockje een vgiesack hadde die dubbelt was / waer in een stuck gouts was / dat de kryghers niet ghevonden hadde / so sprong Karel noch eens om van blytschap / zyn Vrouwe weende met allen seer: Karel haer vertroostende / seyde: Non fors, moghen wy slechts noch ongevanghen / en onghequetst inde stadt gheraken / alles sal seer wel gaen / en song een Liedeken uyt de borst / zeggende: ick sal so lustich en soo neerstich Schilderen / dat wy wel weder sullen kleederen aen 't lijf / en gelt om eeten te koopen krijghen / nam de Moeder het Kindeken af op zynen armen / hippelde / en danste daer mede soo vrolijck dat de Vrouwe noch eens lacchen most / en quamen soo binnen / en hy vondt daer datelijck een Schilder van zyn oude kennisse / ghenaemt Paulus Weyts, die stelde hem strackx in 't werck / soo won hy daer een teer-penningh / dan also daer oock geen ruste en was / door dat de vyant daegh'lijckx naderde / en de peste sich dapper verhief in de Stadt / vertrock hem Karel met zyne Huysvrouwe / en haer Moeder met zyne kinderen / van daer te schepe gaende naer Hollandt / en stelde hem neder inde oude / en eerlijcke Stadt van Haerlem / daer hy van den een en den ander te Schilderen / en te teeckenen ghekregen heeft.

Dat ick u beminde Leser hier soude een Register maecken wat onse Schilder / en Poeet al ghemaeckt / en ghedicht heeft / het soude on-eyndelijcke langh vallen / ick ben 't niet van sinne / alsoo die doolhof voor my te verwert en te swaer is om uyt te gheraecken / en dat

dat de schoone Cretensche Maecht/ myn het kluwen-gaeren heeft onthouwen. Wy sullen maer kortelyck overloopen ettelycke van zyn wercken/ die wy uwe bescheydentheyt aenwysen/ om de selve te besichtighen wat hy voor een helt in de kunst gheweest is / en wat hy in zyn schilt ghevoert heeft. Niemant is soo buyten zyn sinne / of hy ghelooft wel lichtelijck dat dese onse Man-der Mannen een goet meester moet geweest hebben / nae dien hy de jeught soo goeden wech ghelepdt en ghewesen heeft / ick twyffel niet of hy sal van eenighe ondanckbaere/ ofte van eenighe die uyt heymelijcke gramschap / van dat hy andere te groot / en haer te kleyn ghesteldt heeft leliјck wedersproken worden / dan dat en schaedt niet: de laster van de sulcke werden by den verstandighen wel gheroken/ en ghedijt haer recht anders als sy somwylen meenen. Wy bidden den goeden sy nemen onse goede meeninghe nae haere goedighe goetheydt in 't goede / soo sal haer de goedertieren God goedelijck begoeden met de alderbeste goederen des eeuwicheyts / het welck ons gunne die eeuwighe ende hepliche aldergoetste Drievuldichept. Amen. Vaert wel.

Van doch zyn Schilderijen / en Rymerijen in Hollant gedaen / zyn ten deele desen: Eerstelijck tot Haerlem / etc. gekomen zynde in 't jaer 1583. maeckten hy een deluvie van wit en swart / daer nae eenighe Historytjes in ronde forme/ die de Heer Rauwert gesien hebbende / ghekocht heeft / en quam korts daer nae aen kennisse van Goltsius, en Mr. Kornelis, hielden en maeckten onder haer dryen een Academie, om nae 't leven te studeeren/ Karel wees haer de Italiaensche maniere/ ghelijck 't aen den Ovidius van Goltzius wel te sien en te mercken is/ voorder maeckten hy veel stucken van wit en swart / alsoo die de liefhebbers met den eersten wel bevielen. Hy Schilderde voor Rauwert de passie in twaelf stucken/ een Boere kermis die seer frap is / met noch veel andere. Iaques Razet had verschepde van zyn wercken / onder andere een Iohannes Predicatie. Te Haerlem isser oock een tot Verwer / daer seer veel afghehouwen werdt. De Rentmeester Kolderman een distructie van een Predicatie / noch een stuck daer door 't Jock ghekropen werdt. Ian Mathysz Brouwer tot Haerlem / heeft van hem een Davidt en Abigail, noch twee Karsnachten voor Razet. Op het Stadthuys te Haerlem maeckten hy een ghedachtenisse van Ian Huygensen van Linschooten, en voor Meester Albert een stuck van Iephthah, seer net. Voor Melchior Wyntjens een Kruys-draginghe / noch veel andere kleyne stucxkens / als oock een Boere Kermis voor Razet, een Cruycinghe Christi / daer hy / ende Goltzius nae 't leven in zijn ghedaen/ en is sonderlinghe net en suyvertjes ghehandelt / somma daer zyn weynich beminders in Hollandt of sy hebben van zijn dinghen/ want hy heeft ontallijcke wercken ghemaeckt / soo gheschildert als ghetekent / daerom sullen wy den grooten hoop overslaen/ alleenlijck dat segghen / dat tot Kors Reyersz. Goutsmit drie van zijn beste schilderyen zijn/ namelijck/ een cruys-draginghe/ die soo aerdich/ en soo reyn is / dat het by den Konst-verstandighen hooch gheroemt en gheprezen is. Het ander is een Drie Koninghen / die dubbeldt goet / en seer Meesterlijck ghewrocht is. Het derde is daer Iacob de Huys-goden begraeft/ daer hy de kunst oock niet in ghespaert en heeft. Voor Mr. Willem Bartjens een Lantschap vol wel ghestelde Boomen met Boere huysen/ de Beeldekens zijn Christus met zyne Apostelen / reynighende de neghen melaetsche. Noch een Marye beeldeken/ met een Joseph/ alles seer konstich / met groot op mercken ghemaeckt. Op het huys te Sevenberghen maeckten hy voor de Heer Schepen Ian de Witte tot Amsterdam/ twee stucken die oock heel goet zyn/ het een is een Doopsel/ en 't ander een Paulus bekeeringhe.

Van gelycken maeckten hy een stuck voor de Heere van Assendelft / en voor Barthout Claeszoon te Delft / oock een frap stuck vanden rijcken Jongelingh. Tot Amsterdam inde Warmoes-straet tot Sr. Klaes Frederijckz. Roch, is een

van zyn leste/en grootste stucken/te weten: het stuck daer de kinderen van Israel door de Jordane gaen/ en draghen de Arcke Godes omme/ alwaer hy sich selfs sieckelijck/ dan niet temin/wel gelijckende als een Leydt/ of drager/ geconterfept heeft/ als oock den eersten eyghenaer S^r. Isaac van Gerven met zijn eerste Huysvrouw/en is seer wel gedaen ghelijck als men sien kan/ de voorste beelden zyn seer besich/ soo met ernstighe praetjens/als met werckelijcke beweginghe van draghen/ en anders/ de stellingh is seer vindich/ en 't is met een lustich/en luchtich lantschap verciert/ met een kluchtighe handelingh/ op de gront legghen veel schelpen en hoorentjes/ oock Haese-winden/ en een roode brack/die gnorrende op de ander grimmen/ de Historie is myns beduncken tamelijck/ en wel uytghebeelt: En om de Lyst is met gulde letteren gheschreven/dese navolghende regulen/ dien hy ghedicht heeft:

Elck Christen hier ter werelt seer bestreden,
Komt noch op 't lest in 't rijck vol vreuchden soet,
Maer den Iordaen, de doodt moet zijn gheleden,
Want 't is den wech voor alle vlees te treden,
Den vyant lest diemen verwinnen moet,
Gheluckt dees reys maer wel, so ist al goet.

Oock of inde selve tydt heeft hy oock gemaeckt voor mijn Heer Ian Hendricx Zoop, Meester/ en vooght van 't Glashuys t'Amstelredam/ een groot stuck/ daer de God-vergeeten Kinderen van Israel godlooselijck/ en lichtvaerdich om het opghrechte Kalf dansen/ op de voor-gronden bancketeeren de ritse Mannen met de Moabytsche lichte Vrouwen/ al waer sy door de stercke dranck verwonnen zynde/ haer selver versmoorē inde geyle minne der vremder Dochteren/ daer sy met droncke oogen beloeren de dartele vryntschappen der afgherechter bedrieghersinnen. De Vrouwen zijn rijckelijck ghekleedt met volslaghen groote lakenen/ lustige bouwen/frape cieraten/voorts schoone groene boomen/ meer ghedommelt en geglatseert/als ghetepelt en opghetipt. De lucht is heel vierich. Van verre in 't verschiet schijnt Moses met de Heer te spreken door een wolck/ eyndelijck 't is wel gheschildert/en ghestelt. Tot D. Ian Fonteyn is een heldelijck stuck/ so gheestich ghesschildert/ als woelich en levendich gheordonneert/ en het is de slach tusschen Hanibal en Scipio de jonghe/waer in seer hittich ghevochten en ghe schermutselt wert. De kleedingen zyn een deele op zijn Romeynsch/eenige wel vluchtigh en frap haer verweerende/ en achter uytschietende/ men sieter met een grootshept ingheyoeght de Elephanten met haer ghewapende Casteelen vol weerbaere schutters/behanghen rontsomme met schilden/een storter onder de voet/ die met zyn val als oock met syn snuyt groote schade doet/ en 't is so werckelyck/datter de ooghen in verbysteren/ in 't verschiet onder 't hanghen van 't gheberchte werdt moedich/ en mannelijck ghevochten/ men sieter stervende persoonen/en hopen vā doode Lichaemen/ van Menschen/ en beesten/ de lucht is ongheslupmich en vreemdt/ en dit is ghedaen in 't Jaer 1602. Noch deedt hem Ian van Wely maken een Bad-stove/en een Amor omnibus Idem, en voor Willem een val van Babel/ met veel verschepden Bloem-potten van wilde Bloemen/ die al te Hamborch zijn ghevoert.

Van zyne teeckeninghe vindtmen in veelderleye plaetsen/ eerst voor de treffelijcke Tapptsier Spierincx tot Delft/ heele kameren met Tapptserpen. Als oock patroonen voor andere/ soo tot Damasten/ Ammelakens/ Servetten ende Legaturen/ voor veel glaas-schrybers/maer insonderheyt in 't Boshuys t'Amsterdam. In 't druck of in print

zyn

zyn van hem uytgegaen eẽ groote verlooren Soone die by vande Geyn gesneden is / noch acht bekeerde sondaers / noch de passye Christus / noch twaelf Patriarchen / noch de bouwinghe van alle Steden/ noch twaelf Apostelen/ de Poeeten praten / en veel sin-ghevende stucxkens/somma ontallijcke menichte van teyckeninghen/ by boecken vol/soo naer 't leven als anders/sonder eynde.

Nu volght het gheene hy in Rijm/ of in prose ghestelt heeft/ dat is/te weten de Illiades Homeri, en twee beelden van Haerlem/en sommighe Liedekens/Refereynẽ/ Sonnetten/ Bucolica ende Georgica, de Gulde Harp / en 't Broodthuys / de nieuwe werelt ofte beschrijvinghe van West-Indien / den Olyfbergh. De herkomste/ de vernieling en de weder opkomste der stadt van Amsterdam / onder de afbeeldingh ghedruckt/dit zyn Schilder-boeck / d'uytlegginghe Metamorphosis Ovidij , en d'uytbeeldingh der figueren / ende een spel van Sinne vã Dina , by de Vlaemsche Reden-rijckers ghespeelt / en noch veel dat onghedruckt is. Hy heeft tot Haerlem gewoont vanden Jare 1583. tot den Jaere 1603. dat zijn twintich Jaeren / en vertrock van daer op het huys te Seven-berghe / tusschen Haerlem en Alckmaer/daer hy eenighe stucken schilderde/en 't meerendeel van syn Schilder-boeck geschreven heeft. Daer nooden hy eenighe zyner voornaemste vrunden / oock eenighe beminners / en liefhebbers / die hy ter eeren een Spel ghemaeckt hadde / dat hy door zyn leerelinghen/op het binnen Casteel / haer lieden ten luste liet speelen/den ingangh en voor de poorte was behanghen met groene kruyden/en kranssen daer in gevlochten/daer was oock aerdich inghe-slingert/palletten /pinceelen/mael-stocken/en andere Schilder-werck-tuych/ op de maniere van Festone , en andere Italiaensche outheden / verciert met vier-werck / en schut-ghevaert / heel vreemdt te sien voor de gheene die noyt buytens lants zyn gheweest. Dit gheeyndicht zynde / is hy in Junio Anno 1604. t'Amsterdam metter woon ghekomen in een huys by Monckel-baens Toorens teghen over de Wael / daer de schepen verwinteren. Van dat in een ander by de uylenburghs bruggh e. Anno 1606. in Mey is hy gaen woonen op de Vtrechtse Steygher / in een vande Stadts-gasthuysen. N°. 24. Ende nu zyn schrijven voleyndt zynde / teyckende/en schilderdẽ hy naerstich. Hy heeft verscheyden discipulen ghehadt / waer van dat eenighe goede Meesters ghe-worden zijn / namelijck dese / Iaques de Moschero, Iacob Martensz , Cornelis Enghelsen , Frans Hals , conterfeyter van Haerlem/ Evert Krynsz . uyt den Haghe/ Hendrick Gerritsz. Oost-Indien / en Francois Venant , en veel ander hier te langh om te verhaelen / als oock zijn outste Soon Karel van Mander, gheboo-ren te Haerlem / woonende tot Delft/ die in rijckdom vã vindingen/ en stouthept van Schilderen / en tekenen/ dappe te achten en te prijsen zijn. Ondertusschen en middelertijt wert Karel van eẽ sekere sieckte seer gequelt/die hy selfs met zyn vernuft waende te verdryven/ dan siende buyten zyn hoop de selve hoe langher hoe meer te ergheren / soeckt hy heul aende Medecijn / die sich selfs meer vertroude als in zijn macht was/ gaf de siecke man soo veel pillen in / dat hy dagelijcx door den stercken afgangh allenckskens verslapte/ en sich ter doodt begon te voeghen/ teghens het ghevoelen van zijn Doctoor / die milder van troost / als van heylsame gheneesinghe hem een vruchteloose moet en herte inne sprack : Maer alsoo de voorsichtichept het anders met hem hadde versiẽ / soo en baten hem des gheneesmeesters dranken niet / want het is kunst te leven als de doot komt. Zijn Broeders treurden weemoedelijck over zijn swacken staet / en dat wel ten rechten. En overmits hy door de noot/ en vol pyne zynde hem somwylen vertrock / en dat zyn handen en voeten kout begonnen te werden/en dat hy zyn pols optreckende /zyn ghesicht vast verliesende/ zijn neus kout en wit wordende / in die gestalt zynde sprack Adam hem aen/ segghende: broeder myn dunckt dat ghy so qualyck leght. Daer op hy antwoorde: Hoe qualijcker hoe beter, 't en is gheen men-

menschen wys te maken wat des doodts nooden zyn. De nacht soo met grooter bangicheyt overbrengende/sont 'smorgens weder om de Doctor/die wel verwondert was / dat hy den man in sulcken kranckheyt sach / noch seggende: de man en heeft geen noot van sterven / de sieckte is u onbekendt / hy salder noch wel door komen. Dan 't waeren woorden van een mensch gesproken / wiens wijsheyt loutere dwaesheyt is in't radē vande dingē die bovē ons en voor ons gesloten zyn. Hy ordineerde hem noch een dranck daer hy weynich af ghenuticht had/of hy wiert soo kout datmen hem met geen warme doecken con verwarmen/ 't gesicht verging/de spraeck hielt op/zy vertroosten hem met de beste woorden die sy bedencken conde / seggende: hem te vertrouwē op de verdiensten Jesu Christi/ het suyver Lam Gods dat de sonden der werelt is wech nemende. Iaques Raset zyn seer goede vriendt / seyde hem in zyn verscheyden: In manus tuas Domine commendo, &c. Hy lach een weynich tyts met seer luttel verroerens/doch seer swaerlijc suchtende/ stille in't bedde / alsmen hem dickwils ghesont zynde / hadde hooren seggen: Als de doot komt daer en is geen anderen raet, dan stille legghen en sterven, 't welck hy dede met lange swaere suchten/en des aessems verhalende/mits de rocchel inde kele was/d'oogē stijf staende/ 't voor-hooft en de neus doot-verwich / d'omstaenders op hunne knien/ biddende hem God genadich te wesen/ gaf ten 12. uren des middachs den 11sten zynen gheest / in zyn sieckte hem nergens mede bekommerende/ vā wijf eñ kinderē niet eens vermanende/ noch niemandt haer bevelende / latende de weduwe met seven levende kinderē / en dry doodt. Des woonsdaeghs is het doode lichaē met een krans om 'thooft inde kist gelept / en van acht persoonen op de schouderen gedraghen / en is met een groote statelijcke sleep / van meer als drie hondert man verselschapt/inde oude Kerck gebracht/en onder eenē grauwen sarck-steen/aende slincker syde van den Choor ontrent een pas vande muyr aen't suyd-oosteynde/dicht by een kleyn yplaertje inde muur ghewrocht / oostwaert van het deurtjen inde selve muur staende zuytwaerts begraven. 'T gheselschap aen't lyckhuys gekeert en ghescheyden/ latende de bedroefde weduw en de kinderen sonder broot-winner/inde genade des Heeren. In't sterf-huys is seer weynich van zyn teeckeninge of schilderije gevonden / overmits dat hy zyn wercken strack moede was / van lange te sien/ oock was hem veel anbesteet/ iae al over tien iaren gheleden/die niet geeyndicht waeren. Zyn alderleste stuck schilderije heeft ghehadt eenen Sr. Louys Peris, wonende tot Leyden / en 't was genomen uyt Numeri 25. daer de kinderen van Israel / hun besondichde in't hoereren met de dochteren der Moabyten/welcken het volck noode tot offer haerder afgoden / en het volck at en dronck/ en baden haere Goden aen/en Israel hing hem aenden Baal Peor. En hy hadde daer in ghemaeckt eenighe mannekens te Paerde / die de lichte vrouwē vast aenbrochten / hy had daer een water ingheboeght / daer naeckte beelden in baden en boeleerden. In 't verschieten een lantschap / daer dansten en baden sy den Afgodt aen. En verre in een hut al datmen mercken can/doorsteeckt Phinehas de Iseralytsche man/ en der Moabyten Wijf / al seer net/en frap ghehandelt. Met dit stuck heeft den Mr. yet besonders voor gehadt/om redenen die een Pr. Putmans Juwelier/ bekent is/ ghemerckt/ hy seyde dat hy't selve hadde doen maken. Het geen datter meer gevonden wiert/waren eenige stucken/so ghetekent als begonnen/onder andere een bloempot van alderhande wilde bloemen/na der natuyren aert en ghewas ghedaen. Veele van des overledens beminde / en konst-lievende/ hebben hem verscheydē klacht en grafschriften ter eeren/en ter ghedachtenisse gemaeckt/ daer ick den Leser toe sende/

Hem vermanende zyn huys te bereyden,
Want wy eens van hier moetē scheyden,
Hoe spae het is, de doodt volcht snel,
Den eenen heden d'ander morghen,
Yeder behoort dit te besorghen.
Leest, leeft, doet goet, ende vaert wel.

TOE-

TOEGIFT.

TReurt nu ghy *Rymers* treurt, treurt aerdighe *Poëten,*
Treurt brave *Schilders* eel, want siet de felle doot,
Heeft met haer ysre handt ghetrocken in haer schoot,
Die *Karel* die een *Man-der* Mannen wel mocht heeten.

Sijn Lichaem is vergaen, zijn beenderen versmeten,
Dan doch zijn hooghe siel die eet nu Hemels broot,
En laet hier nae een Naem so eeuwich, en so groot,
Datmen daer duysent Iaer sal af te spreken weten.

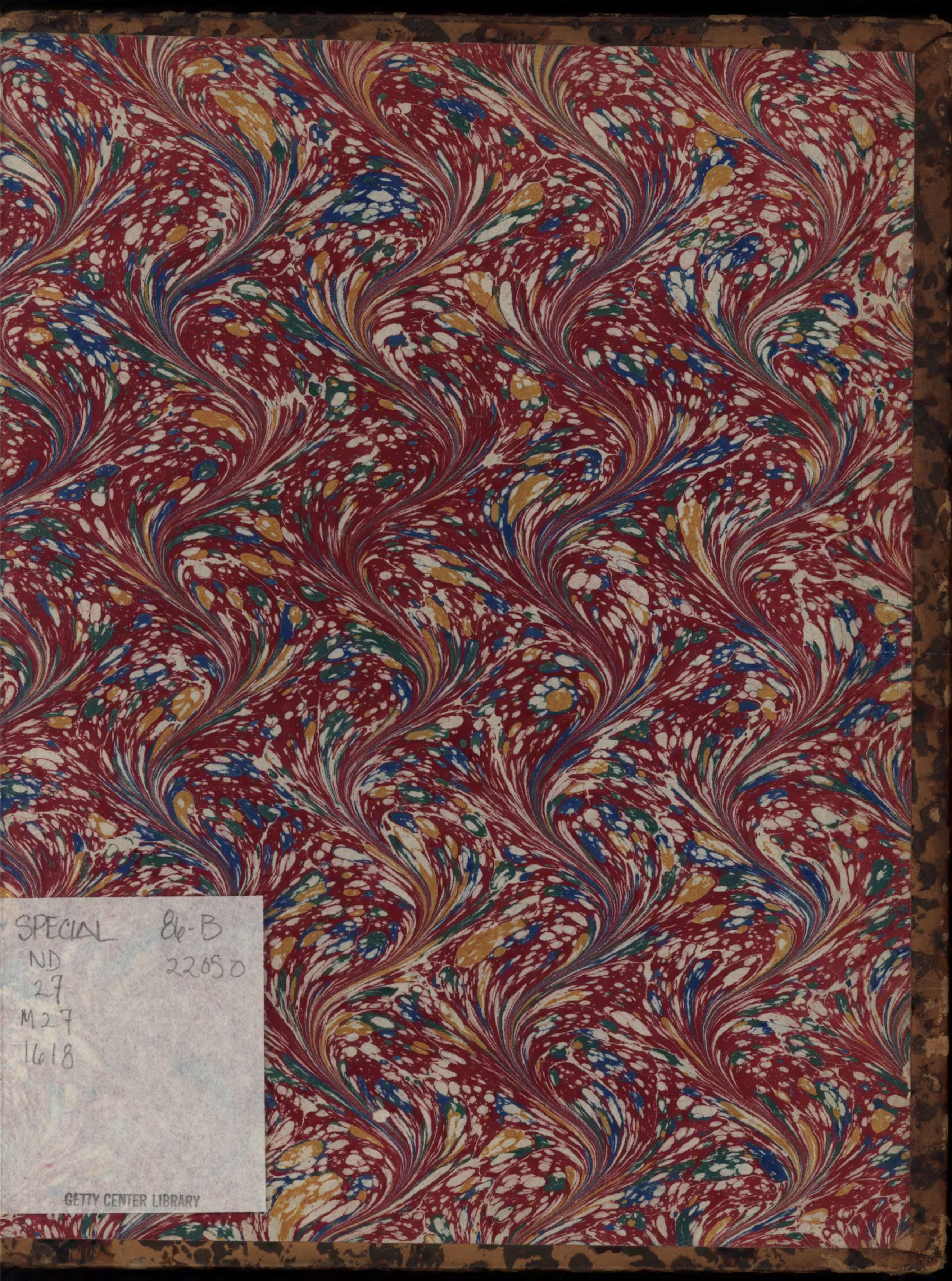
Gheluckſalighe siel van onsterflijcke lof,
Ghelijck den *Phœnix* sich verbrandt tot as en stof,
En met zijn eyghen doodt hem weer verweckt een ander,

Soo ist met u geslacht, soo ist oock met u saet,
Waer uyt soo waerdelijck, en pryslelijck op staet
Geen minder, maer soo groot een *Karel vander Mander.*

G. A. Bredero.

't Kan verkeeren.

H.Miedema
Willy Sluiterstraat 15"
Amsterdam - Overt. Veld

Amsterdam, 1 juni 1977

Prof.Dr.J.G.van Gelder
Wilhelminapark 62
Utrecht

Zeer geachte Professor Van Gelder,

dank voor uw brief van 15 april. Ik heb hem even laten liggen tot ik Prosper Arents artikel in Noordgouw had gezien. Het bedoelde exemplaar heb ik indertijd in Brussel gezien. Er is me toen door de mensen van de KB daar verzekerd dat de aantekeningen niet van Rubens' hand waren. Ik heb toen wel gezien dat er in ieder geval twee handen waren. Wees er dus even voorzichtig mee.

Mochten er meer gegevens of aanwijzingen komen dan houd ik me graag aanbevolen.

Met vriendelijke groeten,

Miedema